VETERVM SCRIPTORVM, QVI CÆSARVM ET IMPERATORVM GERMANICORVM RES PER ALIQVOT SECVLA GESTAS, LITERIS MANDARVNT,

Tomus vnus.

Ex bibliotheca Iuſti Reuberi Iureconſulti, Palatinatus conſiliarij.

Catalogus authorum, qui in hoc volumine comprehenſi ſunt, poſt præfationem poſitus eſt.

CVM INDICE LOCVPLETISSIMO.

HANOVIÆ

Typis Wechelianis, impenſis Danielis ac Dauidis Aubriorum, & Clementis Schleichij.

M DC. XIX.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMIS PRINCIPIBVS, CHRISTIANO, IOANNI CASIMIRO, IOANNI ERNESTO, FRIDERICO WILHELMO, ET IOANNI, SAXONIÆ DVCIBVS, LANDGRAVIIS TVRINGIÆ, & Marchionibus Miſniæ, Dominis ſuis clementiſſimis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUEL

QVANQVAM, *illuſtriſſimi principes, noſtri ſeculi ea maledicentia & proteruia eſt, ut etiam qui bene quid faciunt, naſutulorum aculeos & quaſi venenatas voces vix effugiant; tamen peruerſi huius noſtræ ætatis mores apud me non ſunt tanti, ut iccirco à meo inſtituto, & laudabili aliorum ſtudiis commodandi voluntate, recedam. Nam cum duo codices manuſcripti; Eginhardi illius qui Caroli Magni vitam deſcripſit; eorumq; annalium qui de rebus Pipini, Caroli Magni, itemq; Ludouici, Francorum regum & Imperatorum Romanorum, ab incerto auctore ſcripti, & à generoſiſſimo & doctiſſimo comite Hermanno Neuuenario ſuperioribus annis in lucem editi ſunt, in mea bibliotheca extarent, & non ita pridem etiam ſupplementum quoddam eius hiſtoriæ nactus eſſem: operæpretium me facturum exiſtimaui, ſi manuſcriptos cum impreſſis codicibus conferrem: errata, ſi quæ irrepſiſſent, tollerem: & quæ de nouo à me reperta & conquiſita erant, adiungerem. Itaque diligenter manuſcriptos cum impreſſis conferendo, nihil temere mutaui aut ſuſtuli, ſed tantum lectionum varietatem, ut penes ipſum lectorem eſſet iudicium, notaui, & quatuordecim annorum qui deſiderabantur acceſſione hoſce annales ex vetuſtiſſimo quodam libro manuſcripto adauxi, quem meum qualemcunque laborem etiam hac de cauſſa hiſtoriæ ſtudioſis gratum futurum exiſtimo, quod horum annalium auctorem Ludouici Imp. Caroli Magni F. ætate vixiſſe, atque adeo ex ipſius familiaribus & domeſticis fuiſſe, ex noua mea additione animaduertere, & inde de fide narrationis iudicium facere, quodq; centum & duorum annorum hiſtoriam, continua ſerie à Pipini ætate vſque ad Ludouici I mortem contextam, atq; vno quaſi faſciculo connexam, legere poßint. Quando autem Ioannes Turpinus Remenſis Archiepiſcopus, in aliqua rerum à Carolo Magno geſtarum parte, ſolius nempe belli Saracenici, cui ipſe interfuit, deſcriptione verſetur, etſi more Græcorum fabuloſe multa narret, tamen apponendum iudicaui. Et cum Luitprandus, eccleſiæ Ticinenſis leuita, non tam vniuerſalem hiſtoriam eius temporis, quod ſibi ſumpſit, quam aliquot inſequentium*

Impp. Arnulſi & Ludouici, Arnulſi F. Conradi I, Henrici I, cognomento Aucupis, & Ottonis I, res geſtas deſcribat; idemque inſtitutum teneant VVitikindus Saxo, Roſovvita, nobilis, &, prout ea tulit ætas, docta mulier, Diethmarus Mersburgicus, viri doctiſsimi Reineri Reineccii mei popularis primum ante triennium in lucem editus, Robertus monachus, Gunterus Ligur poeta; eos omnes, inſerta ſuo loco Henrici Imp. eius nominis IIII vita, eiuſdemq; epiſtolis, & deſcriptione belli Saxonici, in hunc librum coniungendos, & vnumquemque ſuo ordine, prout hiſtoriæ ab vnoquoq; ſcriptæ ratio exigebat, collocandum cenſui; cum, quod plerique horum ſcriptorum in paucorum eſſent manibus, & à multis deſiderarentur; tum etiam, vt ſi non omnibus numeris abſoluta & perfecta, tamen non contemnenda veterum Impp. & Regum vſque ad Henrici VI ætatem hiſtoria, vno libro comprehenſa, extaret. In quo hoc etiam præcipue operam dedimus, vt omnia melius diſtincta, correctiora & emendatiora prodirent, quod præcipue in Roberto monacho videre licet, qui ex vetuſtiſsimis codicibus ita emendatus, correctus atq; auctus eſt, vt multis in locis propemodum nouus eſſe videatur. Hoc autem loco liberalitatem Ioannis Piſtorii medici, viri doctiſsimi, & in hiſtoriis egregie verſati, tacitus præterire non debeo, qui præter alios bene multos, nuper primum in publicum productos, rerum Germanicarum ſcriptores, ad hanc quoq; editionem Robertum monachum contulit, & propediem reliquos, qui Henrici VI Imp. ætatem ſecuti, ſubſequentium Impp. res geſtas ſeparatim literis mandarunt, in lucem proferet.

Cur autem, illuſtriſsimi principes, meum hunc laborem ſub veſtro nomine emittere voluerim, cauſſæ complures ſunt. Primum, quod monumenta rerum à magnis principibus geſtarum, magnos præcipue principes deceant, in quibus tanquam in ſpeculo, quæ in gubernando ſequenda, quæque econtra fugienda ſint, contemplentur. Recte enim Polybius de hiſtoriæ cognitione ſcriptum reliquit, ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν, *veriſsimam eſſe inſtitutionem & præparationem ad publicas ſiue ciuiles actiones hiſtoriæ ſcientiam. Nam cum rerum humanarum perpetua ſit viciſsitudo, & nihil nunc accidat quod non ante ſæpius euenerit; propoſito præteritarum exitu, cautior præſentium ſit & deliberatio & actio. Senibus ſapientia tribuitur, & non immerito. Valent enim rerum vſu, ex quo prudentia oritur; quæ, vt inquit auctor ad Herennium, nihil aliud eſt, quam multarum rerum memoria, & complurium negotiorum vſus. Quanta igitur, quæſo, adminicula ad prudenter & caute agendum & adminiſtrandum ſingula adferet cognitio hiſtoriæ, quæ non vnius hominis ætate circumſcribitur, ſed multorum ſeculorum memoriam complectitur? Huc accedit, quod non dubitem, horum annalium lectionem vobis ſingulariter gratam atq; iucundam eſſe. Narrantur enim in iis initia, & quaſi incunabula imperii Germanici, cuius tu, princeps Chriſtiane, poſt parentem Auguſtum Elector, atq; adeo auguſtum aliquando columen futurus es: quæ narratio non poteſt non homini Germano, nedum principi eſſe iucundiſsima & ſuauiſsima. Oſtenditur præterea, quomodo hoc Imperium Caroli Magni virtute partum fundatumq;, & deinde Henricorum, Ottonum, & Fridericorum inuicta & præpotenti dextera amplificatum ac defenſum ſit: quarum rerum memoria & diligens conſideratio, ſi vnquam, certe miſerrimo hoc noſtro ſeculo perneceſſaria eſt, quo videmus antiquos imperii Germanici hoſtes, in hoc denuo totos eſſe, vt maieſtatem Imper. per aliquot iam ſecula langueſcentem nunc penitus extinguant, & vt tandem*

aliquando, quod ſemper conati ſunt, & caput & membra Imp. ſub dominatum poteſtatemque ſuam ſubiiciant. Sed excitabit Deus aliquando ex Heinricorum & Ottonum gente (quæ veſtra eſt) Imp. & libertatis Germanicæ vindicem, qui externo hoſte remoto, priſtinæ per Heinricos & Ottones partæ & conſeruatæ libertati reſtituat, quique internum morbum, quo periculoſe admodum iamdudum ægrotat, idoneo adhibito cauterio, quemadmodum in morbis inueteratis fieri ſolet, penitus tollat. Quod vt fiat omnes boni & patriæ amantes viri aſſiduis votis à Deo exoptant, atque ita euenturum certo ſibi pollicentur; præſertim quando in mentem illis venit, antiquam illam illuſtriſſimæ veſtræ familiæ virtutem, ab heroicis illis Heinricorum & Ottonum deductam temporibus, nondum refrixiſſe, ſed non ita pridem in Electore Mauritio fortiſſimo principe, totum fere orbem compleuiſſe. Hiſce tot & tantis cauſſis quæ ad hanc dedicationem me impulerunt, acceſſit omnium fere ordinum de ſingulari veſtra erga literatos humanitate & beneuolentia conſentiens iudicium. Etſi enim literatorum numero nequaquam me aggregare ſoleam; tamen cum ab ineunte ætate ſtudiis doctrinisque deditus fuerim, earumque cauſſa Galliam & Italiam non omnino temere & ſine fructu peragrarim: hoc mihi perſuadeo, cum in egregie doctos egregie humani eſſe conſueueritis, ſaltem aliquid vſitatæ veſtræ beneuolentiæ vos mihi quoque, qui fortaſſis inter vulgariter eruditos referri potero, impertituros, & qualecunque hoc literarium munuſculum auguſta & ſerena fronte accepturos eſſe. Quod ſi forte non mea in vos voluntas, ſtudium, obſequium, non vſitatus veſter erga literarum ſtudioſos amor & beneuolentia, à vobis obtinebunt: ſaltem Pipinus, Carolus, Ludouici, Friderici, & inprimis veſtri gentiles Heinrici & Ottones impetrabunt, qui eam ob cauſſam multo ſuo labore & ſanguine Sclauorum gentem ex iis regionibus quas poſſidetis ampliſſimas, ſubmouiſſe videntur, vt vobis ex tanto interuallo nunc tranquillæ & pacatæ pareant: quod veſtrum imperium, vt & vobis & ſubditis diuturnum, felix & tranquillum ſit, Deum precor, vobis vt Ioſiæ pietatem, prudentiam Salomonis, & Neſtoris annos; ſubditis vero obſequentem animum & debitam magiſtratui obedientiam largiatur. Datum Heidelbergæ Calendis Nouemb. Anno Chriſti CIƆ IƆ XXCIII.

Veſtrarum illuſtriſſ.
Celſitudinum

Deditiſſimus

Iuſtus Reuberus
Iureconſultus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

CATALOGVS AVTORVM QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

1 EGinhardus ſiue Einhardua, Caroli Magni Imp. notarius, & tandem gener, & ad extremum Abbas in monaſterio Saligenſtatenſi ad Mogonum, vt ex iis quæ paulo poſt de vita ipſius annotata ſunt, apparet. pag. 1

2 Annales Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, Regum Francorum & Impp. vna cum appendice, ſiue noua quatuordecim annorum acceſſione, quæ hactenus defuit. Scripti ſunt à quodam eius ætatis Aſtronomo, qui (vt ex ſupplemento apparet) Caroli Magni & Ludouici familiaris & domeſticus fuit, ita vt veriſimile ſit, diaconum illum de Britannia, quo ſecundum Albinum Imp. Carolus præceptore vſus eſt, quemq; Eginhardus in Rhetorica, Dialectica, & Aſtronomia excelluiſſe ſcribit, horum annalium auctorem fuiſſe. p. 15

3 Ioannes Turpinus, Archiepiſcopus Remenſis, p. 67

4 Luitprandus, Ticinenſis eccleſiæ Leuita, p. 90

5 Witikindus, monachus Corbeienſis, *ſeorſim editus.*

6 Roſowita, monialis Gandersheimenſis, p. 161

7 Dithmarus Epiſcopus Mersburgenſis, *ſeorſim editus*

8 Henrici IIII Imp. vita, paulo poſt ipſius mortē à quodā eius ætatis cōſcripta. p. 181

9 Epiſtolæ aliquot eiuſdem Henrici ad Pontif. Romanum, & alios principes, p. 195

10 Bellum dicti Henrici Imp. contra Saxones, ab anonymo carmine deſcriptum, p. 202

11 Rupertus, ſeu (vt Galli vocant) Robertus, monaſt. ad S. Remigium monachus, p. 217

12 Guntheri poetæ Ligurinus, ſeu De expeditione Frid. I in Italiam, p. 272

13 Richardi Bartholini Auſtriados, ſeu De bello Norico, lib. XII. p. 469

AVTORVM HVIVS VOLVMINIS VITÆ EX TRITHEMIO.

EGinhardus, Caroli Magni Imper. quondam Cancellarius, & poſtea monachus ordinis D. patris Benedicti, & primus abbas monaſterii Salingenſtatenſis, Moguntina diœceſis ſupra Mogonum, vir in ſecularibus literis eruditiſſimus, & diuinarum ſcripturarum non ignarus, ingenio acutus, eloquio diſertus, vita & conuerſatione præcipuus, Græce & Latine peritus, tam metro quam proſa excellens, inter cætera ingenii ſui opuſcula Pſalterium Gallicanum, Bedam imitatus, abbreuiauit, excerpens de illo omnes verſus orationis verba habentes. Scripſit etiam epiſtolarum, tam ex perſona ſui quam Imp. ad diuerſos, libr. 1; De vita Caroli Imp. libr. 1; hoſtoriam temporum De geſtis Germanorum & Francorum, libr. 1, & quædam alia, quæ ad nos non peruenerunt. Claruit ſub Carolo Imper. Magno, & Ludouico filio eius, anno Domini DCCC XX. Hactenus Trithemius, ſi manuſcriptum cum impreſſo conferas. Vt autem melius lectori conſtet, quis Eginbartus, vel (vt Trithemius & peruetuſti libri & diplomata appellant) Einardus ille fuerit, & quomodo gener Caroli Magni, & tandem Abbas monaſterii Saligenſtarenſis ad Mœnum, (quem vetera monumenta Mogonum vnde Moguntiæ ad confluentē Rheni & Mœni nomen) factus ſit, ex peruetuſto libro, qui ætare Friderici II Imperatoris, circiter annum Domini CIↃ IↃ LX, in monaſterio Lauriſhamenſi ex antiquis eius monaſterii documentis collectus eſt, & in bibliotheca V. Cl. Iuſti Reuberi I.C. & Palatinatus conſiliarii aſſeruatur, ſequentia ſubiecta ſunt.

Einardus archicapellanus notariusque Imperatoris Caroli, cum in aula regia laudabiliter ſeruiens diligeretur ab omnibus: à filia quoq; ipſius Imperat. Imma nomine, regi Græcorum deſponſata, amabatur ardentius. Aliquantum temporis fluxerat: amor alternus quotîdie inter ambos per augmenta creſcebat. Vtroſque enim timor retardauit & offenſio regia, ne tam grauia conueniendi inirent conamina. Sed amor improbus omnia vincit. Denique cum vir egregius irremediabiliter amando æſtuaret, aureſque virginis per internuncium appellare non præſumeret, nouiſſime ſumpta de ſemetipſo fiducia, nocturno tempore latenter ad puellæ tendebat habitaculum. Ibidem ergo pulſans clanculo, & intrare permiſſus, tanquam allocuturus iuuenculam de regali mandato: ſtatim verſa vice ſolus cum ſola ſecretis vſus alloquiis, & datis amplexibus cupito ſatisfecit amori.

Interea

Interea, cùm iam appropinquante luce diei, per ſilentia noctis, vnde venerat, regredi vellet; de improuiſo niuem haud modicam decidiſſe cognouit, & ne per veſtigia pedum virilium agnitus proderetur, foras exire timuit: amboſque pro conſcientia facti anxietas, ſimul & formido, intus remanere compulit. Cumque nimia ſollicitudine fluctuantes, quid facto opus eſſet, deliberarent; tandem elegantiſſima iuuencula, quam audacem faciebat amor, conſilium dedit, vt ipſa quidem ſuper ſe inſidentem inclinata exciperet, eumque vſque ad locum illius hoſpitio contiguum antelucanum deportaret, ibique eo depoſito, rurſum per eadem veſtigia cautius obſeruata, rediret. Eam noctem Imperator diuino (vt creditur) nutu inſomnem duxit, diluculoque conſurgens, eminuſque de aula proſpiciens, intuitus eſt filiam ſuam ſub præfato onere nutanti greſſu vix incedere, & ad condictum locum, depoſita quam geſtabat ſarcina, celeri repedare recurſu. Quibus multo intuitu perſpectis, Imperator partim admiratione, partim dolore permotus, non tamen abſque diuina diſpoſitione id fieri reputans, ſeſe continuit, & viſa interim ſilentio ſuppreſſit. Interea Einhardus ſibi conſcius certuſque, rem nullo modo dominum ſuum regem diu latere poſſe; tandem inter anguſtias reperto conſilio, Imperatorem aggreditur, flexis genibus miſſionem poſtulans: aſſerens tot & tantis ſeruitiis ſuis condigna non rependi præmia. Illis auditis, Rex diſſimulato rei & euentu & exitu, diu conticuit. Dehinc eum certificans, ſe poſtulationi eius quantocius reſponſurum: diem conſtituit, ſtatimque conſiliarios primoſque regni ſui, & cæteros quoſque ſibi familiares, paſſim euocatos, conuenire iuſſit. Congregata itaque magnifica diuerſarum dignitatum frequentia, ita exorſus eſt: Imperatoriam, inquiens, maieſtatem nimis iniuriatam eſſe, & deſpectam, in indigna ſuæ filiæ, Notariique ſui copulatione, & exinde non mediocri ſeſe agitari perturbatione. Quibus nimio ſtupore perculſis, de rei nouitate ac magnitudine quibuſdam adhuc ambigentibus, Rex explicauit eis euidentius, referens eis à primordio, quid per ſemetipſum oculata fide cognouerit, conſiliumque eorum ac ſententiam ſuper hoc poſtulans. At illi inter ſe diuerſi diuerſa ſentientes, in præſumptorem huius rei duras & varias dedere ſententias, aliis ſine exemplo puniendum, aliis exilio damnandum, aliis alio modo diſperdendum, vt cuique impetus erat adiudicantibus. Porro quidam ex eis tanto mitiores, quanto ſapientiores, habita ſecum deliberatione, quam intime regem exorauere, vt ipſe rem per ſemetipſum examinare, & ſecundum diuinitus ei collatam ſapientiam diffinire dignaretur. Verum vbi Rex ſingulorum circa ſe affectum ponderauit, & inter diuerſas ſententias, quid potiſſimum conſilii ſequeretur, expendit, ſic eos allocutus eſt: Non ignoratis, inquit, humanum genus variis ſubiectum eſſe caſibus, & frequenter euenire, vt res nonnullæ quæ contrariis initiis inchoantur, meliorem aliquando ſortiantur exitum. Proinde non eſt deſperandum, ſed potius ſuper hac re, quæ & grauitate & nouitate ſui noſtrum exſuperat ingenium, diuinæ prouidentiæ, quæ nunquam in ſui diſpoſitione fallitur, quæque etiam malis bene vti nouit, clementia eſt expectanda & expetenda. Quapropter tam triſtis facti à Notario meo non exigam pœnas, per quas infamia filiæ meæ magis videretur augeri, quam minui. Vnde dignius & laudabilius Imperii noſtri gloriæ arbitramur congruere, vt data adoleſcentiæ venia, legitimo eos matrimonio coniungam, & rei probroſæ, honeſtatis colorem ſuperinducam. Regis ergo audita ſententia, fit incomparabile gaudium, magnitudoque animi eius ac manſuetudo ſummis effertur laudibus. Interim Einhardus iuſſus adeſſe, ingreditur: Quem ex inopinato Rex ſalutans, ita eum placido vultu alloquitur: Iam dudum auribus noſtris à vobis delata eſt querimonia, quod ſeruitiis veſtris regali munificentia hactenus digne non reſponderimus. Sed (vt verum fatear) maxime ſuper hoc culpanda eſt veſtra negligentia. Et ſi enim ſuſtineam tot & tanta negotia ſolus, tamen ſi quid voluntatis veſtræ compertum habuiſſem, ſeruitia veſtra digno fuiſſem perſecutus honore. Verum ne vos diutino ſermone protraham, querimoniis veſtris ampliſſima donatione ſatisfaciam, & vt vos etiam fidelem mihi vt prius & beneuolum poſthac ſentiam, iuri veſtro nuptum tradam meam filiam, veſtram ſcilicet portatricem, quæ quandoque alte ſuccincta veſtræ ſubuectioni ſatis ſe morigeram exhibuit. Protinus ad Regis edictum, cum multo comitatu adducta eſt eius filia, quæ roſeo vultu perfuſa rubore, tradita eſt per manus patris in manus prædicti Einhardi, cum dote plurima, prædiorum quoque nonnullorum, cum innumeris aureis argenteiſque donariis, aliiſque precioſis ſupellectilibus. Quibus etiam piiſſimus Imperator Ludouicus, poſt obitum patris prædia ſua, videlicet Michlinſtat, *&* Mülinheim *quæ nunc appellatur* Seliginſtat, *tradidit, cum huiuſmodi donationis priuilegio:*

In nomine Domini Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, Ludouicus diuina ordinante prouidentia Imperator Auguſtus. Imperatoriæ celſitudini moris eſt, fideliter ſibi famulantes donis multiplicibus atque honoribus ingentibus honorare atq; ſublimare: Proinde nos morem parentum

noſtrorum, regnum videlicet prædeceſſorum noſtrorum ſequentes, libuit celſitudini noſtræ, fidelem quendam noſtrum nomine Einhardum, de quibusdam rebus proprietatis noſtræ honorare, atque in ſui iuris poteſtatem liberalitatis noſtræ gratiam conferre. Nec immerito: quippe cum & fidelitatis obſequio, & obedientiæ deuotione, hoc apud ſerenitatem noſtram digne mereatur adipiſci, qui totis niſibus vſque quaque noſtro ſeruitio, noſtris iuſsionibus fideliter parere ſtudet. Inde nouerit experientia atque vtilitas omnium fidelium noſtrorum, tam præſentium quam & futurorum, quia conceſſimus eidem fideli noſtro Einhardo, nec non & coniugi ſuæ Immæ in partibus Germaniæ, locum qui vocatur Michlinſtat, *in ſylua quæ vocatur* Odonawaldt, *in cuius medio eſt baſilica lignea modica constructa, de qua in omnem partem quaqua verſus pertinent ad eundem locum inter campum & ſyluam leugæ duæ, ideſt raſta vna. Intra cuius menſuræ circumplexum, manent præſenti tempore ſerui noſtri proprii* X I I I I *cum vxoribus ſuis & filiis. Præter hos ſunt in eodem loco inter maſculos & fœminas mancipia* X L. *Hunc locum cum terminis ſuis, ſub integritate & mancipiis ſuis, nec non & villam quæ dicitur* Mulinheim, *quæ eſt in pago* Moynecgouue, *ſita ſuper ripam fluminis* Moyni, *quæ quondam Drogonis comitis poſſeſsio fuit, & habet baſilicam paruam muro factam, in qua villa ſunt manſi* X I X, *& ſerui præſenti tempore manentes cum vxoribus & liberis numero* X I I I: *ſicut & in altera villa, eodem vocabulo ſupra eundem fluuium, quæ vocatur inferior* Mulinheim, *in qua ſunt manſi* III *& ſerui manentes totidem cum vxoribus & paruulis, qui pertinent ad ſuperius dictam villam. Hanc villam, id eſt ſuperiorem* Mülinheim, *cum appenditiis ſuis & mancipiis propriis ad eam pertinentibus, & hæc omnia ſupraſcripta cum eccleſiis, villaribus, domibus, mancipiis, ſyluis, terris, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſibus, cultum & incultum cum omnibus adiacentiis & appenditiis, totum & ad integrum, prædicto fideli noſtro Einhardo & coniugi eius Immæ in proprium per hanc noſtræ donationis auctoritatem conceſsimus, ita videlicet, vt quicquid ab hodierna die in futurum de prædictis rebus & locis, vt de his quæ ad eas pertinent, iure hæreditario facere voluerint, in omnibus potiantur arbitrio faciendi, & nullus ex fidelibus ſanctæ Dei Eccleſiæ & noſtris, de præſcriptis rebus memorato fideli noſtro & coniugi ſuæ à nobis conceſſis, aliquid abſtrahere aut minuere tentet, ſed liceat eis ipſas res quiete habere & poſsidere, & cui voluerint, iure hæreditario relinquere. Et vt hæc auctoritas largitionis noſtræ per curricula annorum, inuiolabilem atque inconuulſam perpetuo obtineat firmitatem, & à fidelibus noſtris, tam præſentibus quam & futuris, ſeu etiam à ſucceſſoribus noſtris, à nobis facta, verius certiuſque credatur, eam manu propria ſubter firmauimus, & annuli noſtri impreſsione ſignari iuſsimus*

Signum *Ludouici*

Sereniſs. *Imperatoris.*

Heliſachar recognoui. Data I I I *Idus Ianuarii, anno, Chriſto propitio, primo Imperii Domini Ludouici piiſsimi Imperatoris Auguſti, Indictione* V I I *Actum Aquiſgrani palatio regio, in Dei nomine feliciter, Amen.*

Hic Einhardus mundi huius pertæſus, monaſterium conſtruxit in Salinginſtat, *ibique adhibitis fratribus quibus ipſe primus Abbas præeſſe voluit, Deo per aliquot annos ſeruiens, moritur & humatur, quemadmodum ex libro quem de translatione & miraculis Sanctorum Marcellini & Petri edidit, apparet.* Hactenus liber ille peruetuſtus qui apud Iuſtum Reuberum extat.

IOANNES TVRPINVS.

Ioannes Turpinus Archiepiſcopus Remenſis, Caroli Imp. Magni amicus & ſecretarius, vir in diuinis ſcripturis eruditus, & in ſecularibus literis ſingulariter doctus, carmine & proſa exercitatum habens ingenium, pauperum aduocatus, vita & conuerſatione Deo dilectus, qui ſe cum Carolo propriis manibus & armis Sarracenos ſæpe fatetur expugnaſſe. Scripſit eleganter geſta Caroli Magni libr. 2: Epiſtolarum ad diuerſos lib. 1. Claruit ſub eodem Carolo & Ludouico eius filio, anno Domini D CCC XXX. Trithemius.

WITICHINDVS.

Witichindus, ſiue Witikindus, monachus Corbeienſis cœnobii in Saxonia (quæ nunc Weſtfalia) ordinis S. Benedicti, natione Teutonicus, vir in diuinis ſcripturis doctus, & in ſecularibus literis eruditiſsimus ingenio promptus, & clarus eloquio, metro excellens & proſa. Scripſit vtroque ſtylo multa præclara opuſcula. De quibus ego tantum adhuc reperi ſubiecta. Ab exordio Saxo-

num

num vſque ad mortem Ottonis Imp. I. ſcripſit ad Mechtildam eius filiam, hiſtoriam Saxonum, lib. 3. ad eandem geſta Ottonis I. & vitam Pauli eremitæ, & alia multa quæ ad meam notitiam non venerunt. Claruit ſub Ottone I. Imp. anno Domini D. CCCC. L. Trithemius.

ROSOWITA.

HROSVITA, ROSVITA, *vel potius* ROSOWITA, *nobilis mulier in Saxonia nata, in Candersheimenſi cœnobio, quod non longe ab Hildesheim diſtat, ſacra monialis, miro ingenio & doctrina clarust, & in vtroque ſcribendi genere admirabilis. Ad virgines enim ſacratas, ad caſtitatem & continentiam hortando, Latino ſermone conſcripſit Comœdias ſex: de geſtis Ottonum Panegyricum verſu hexametro: in laudes Beatæ virginis elegiaco & hexametro verſu lib. 1. item paſſionem S. Dionyſii carmine elegiaco, & de paſſione Pelagii martyris, qui iis temporibus in Cortuba paſſus eſt, & de S. Gangolpho, & aliis ſanctis plura. Græcæ etiam linguæ notitiam habuit. Coætanea Ioannis Anglici fuit, qui doctrina ſua papatum meruit.*

RVPERTVS MONACHVS.

Rupertus, vel (vt Galli vocant) Robertus monachus, cœnobii S. Remigii in diœceſi Remenſi ordinis D. Benedicti, natione Gallus, vir in diuinis ſcripturis iugi ſtudio exercitatus, & ſecularium diſciplinarum non ignarus, ingenio clarus, & apertus eloquio; ſcripſit nonnulla ingenii ſui opuſcula, quibus nomen eius poſteritati innotuit; è quibus ego tantum vidi geſtorum in terra ſancta per Chriſtianos, tempore Vrbani II. contra infideles hiſtoriam inſignem, lib. 10. Claruit ſub Henrico V. anno Domini

M. CXX.

Pauli Meliſſi Franci,

COMITIS PALATINI ET EQVITIS, CIVIS ROMANI

ODE

AD IVSTVM REVBERVM IVRECONSVLTVM, ELECTORIS PALATINI Conſiliarium.

TAM docta, & artis ſcita, celebrium
Scriptorum in oris Teutoniæ manus,
Qualem videmus cum Pelaſgos
Tum Latios apud exſtitiſſe,
Queis cura texendæ hiſtoriæ fuit,
Rerumque geſtarum egregie & domi
Foriſque: ſi florens adæque
Præterita viguiſſet olim
Aetate: quantum res ea commodi
Noſtræ tuliſſet, quot bona, patriæ!
Quantis abundaremus actis!
Quot monumenta ducum potentũm
Belloque & armis cernere, nec ſine
Plauſu, liceret: quot modo prælia
Commiſſa, pugnatæve pugnæ
Diſpoſita in ſtatione Martis
Aures ferirent magnanimũ viris!
Fragmenta ſolum, ac pleraque barbare
Conſuta nunc REVBERE *reſtant:*
Vix quoque digna legi, niſi auctor,
Vnuſque & alter vel tacite inſita
Quodammodo vi pectora pertrahat,
Fore adſeverans, inter iſtas
Vt paleas tenueſque glumas
Inuenta dent ſe grana aliqua optimæ
Frugis. Dolendum eſt, vſque adeo ſuæ
Vixiſſe famæ negligentes
Teutoniæ proceres vetuſtos.
At qui ſat illis tunc erat, inclitas
Geſsiſſe res, ac ſtrenua fortibus
Auſis rudimenta, ut decebat,
Militiæ poſuiſſe quondam,
Laudis futuræ ſollicitis parum,
Nec curioſis, poſt nigra funera

Quid

Quid ſcriptitaretur nepoti.
Quemque animo ſuus excitabat
Honos, & ingens mentibus indita
Virtutis ardor, non niſi in ardua
Scandentis, & præclara (quoad quis
Viueret) adſiduè minantis.
Vt quiſque magnam fuderat hoſtium
Victor cateruam, ſic patriam ad dapem
Contentus in præſens vel vno
Saltem erat ille melo canentis.
An non ſupinos arguerim, & minus
Cautos Latinos, ſicut & Atticos
Ciues, nitorem ac puritatem
Linguæ vtriuſque perire paſſos?
Flos ille poſtquam concidit elegans
Sermonis, & lolium immedicabile
Inſedit aruis; derepente heu
Finitimas Aquilonis vrbes
Latè occupauit Barbaries ferox,
Hirſuta frontem, & dentibus aſpera,
Induta villoſam lacernam,
Oraque vincta gerens ſolœcis.
Agreſtis inſtar hæc ſuis omnia
Vaſtare tendens, ac ruere impetu,
Quo non penetrauit locorum?
Quidnam age liquit atrox inauſum?
Ecquem fugit, quàm turpiter ipſamet
Iura atque leges collutulaverit?
Qua labe Celſi diſciplinam
Polluerit? Sophiæque in artes
Graſſata cultas, mox etiam Iouis
Sacrum profanans contemerauerit
Impune? Quantum exſtat malorum,
Iuſte, notam opprobrii merentum?
Hæc ſola eorum eſt cauſa. Quid attinet
Culpare noſtros? hanc ſatius feram
Illuc relegandam, malum vnde
Ipſa pedem tulit, arbitreris.
Quod corrigendum ſe patitur nefas,
Non corrigamus quæſo bene ac probe?
Mutare ſi quid non valemus,
Ferre animo decet illud æquo.

MYRTILLETI,
ANNO CIↃ. IↃ. LXXXIII.
pridie Kal. Sept.

ANDREÆ WECHELI POSTERI LECTORI S.

ETSI, Lector beneuole, VVitikindus Saxo, Henrici & Ottonis I: Diethmarus, eorundem & trium inſequentium Impp. hiſtoriam, complectitur: eamque ob cauſſam ille poſt Luitprandum, hic poſt Roſovuitam, ratione ordinis & temporis, collocandus erat: tamen cum vterque ante paucos annos à nobis quoque ſit impreſſus, eaque exemplaria propter numeros, quibus ſingulæ paginæ notatæ ſunt, huic operi ſuo loco commode interſeri non potuerint: iniquiſſimum autem foret, nos, dum publice prodeſſe volumus, ex noua hac editione damnũ capere: placuit, vt priora VVitikindi & Diethmari exemplaria poſtremo loco ad finem operis ponerentur. de qua re icirco te monendum duximus, vt legendo nihilominus vnumquemque in ſuum locum referre poſſis. Vale.

VITA ET GESTA CAROLI COGNOMENTO MAGNI,

FRANCORVM REGIS FORTISS. ET GERMANIÆ SVÆ ILLVSTRATORIS OPTIME MERITI, per Eginhartum illius quandoque alumnum, atque ſcribam adiuratum, Germanum, conſcripta.

PRÆFATIO.

VITAM & conuerſationem, & ex parte non modica res geſtas, domini & nutritoris mei Caroli, excellentiſsimi & meritò celeberrimi Regis, poſtquam animus ſcribere tulit, quanta potui breuitate complexus ſum, operam impendens, vt de iis quæ ad meam notitiam peruenire potuerunt, nihil omitterem, neque prolixitate narrandi noua quæque faſtidientium animos offenderem: ſi tamen vllo modo vitari poteſt, vt noua ſcriptione non offendantur, qui vetera, & à viris doctiſsimis atque diſertiſsimis confecta monumenta faſtidiunt. Et quamuis plures eſſe non ambigam, qui otio ac literis dediti, ſtatum æui præſentis non arbitrentur ita negligendum, vt omnia quæ nunc fiunt, velut nulla memoria digna, ſilentio atque obliuioni tradantur: potiuſque velint, amore diuturnitatis allecti, aliorum præclara facta qualibuſcunque ſcriptis inſerere, quàm ſui nominis famam poſteritatis memoriæ nihil ſcribendo ſubtrahere: tamen ab huiuſmodi deſcriptione non exiſtimaui temperandum, quando mihi conſcius eram, nullum ea veraciùs quàm me ſcribere poſſe, quibus ipſe interfui, quæque præſens oculata, vt dicitur, fide cognoui, & vtrum ab alio ſcriberentur necne, liquidò ſcire non potui. Satius ergo iudicaui, eadem cum aliis velut communiter literis mandata memoriæ poſterorum tradere, quàm Regis excellentiſsimi, & omnium ſua ætate maximi, clariſsimam vitam, & egregios, atque noſtri temporis hominibus vix imitabiles actus, pati obliuionis tenebris aboleri. Suberat & alia non irrationabilis cauſa, quæ vel ſola ſufficere poſſet, vt me ad hæc ſcribenda compelleret: nutrimentum videlicet in me impenſum, & perpetua poſtquam in aula eius conuerſari cœpi, cum ipſo & liberis eius amicitia, qua me ita ſibi deuinxit, debitoremque tam viuo quam mortuo conſtituit, vt meritò ingratus videri & iudicari poſſem, ſi tot beneficiorum in me collatorum immemor, clariſsima & illuſtriſsima hominis optimè de me meriti geſta ſilentio præterirem: paterer que vitam eius quaſi qui nunquam vixerit,

ſine literis ac debita laude manere. Cui ſcribendæ atque explicandæ non meum ingeniolum, quod exile & paruum, imò nullum penè eſt, ſed Tullianam par erat deſudare facundiam. En tibi librum præclariſsimi & maximi viri memoriam continentem, in quo præter illius facta, non eſt quod admireris, niſi fortè quòd homo barbarus in Romana locutione perparum exercitatus, aliquid decenter aut commodè Latinè ſcribere poſſe putauerim, atque in tantam impudentiam proruperim, vt illud Ciceronis putarem contemnendum, quod in primo Tuſculanarum libro, cum de Latinis ſcriptoribus loqueretur, ita dixiſſe legitur: Mandare quemquam, inquit literis cogitationes ſuas, quas nec diſponere, nec illuſtrare poſsit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & otio & literis. Poterat quidē hæc oratoris egregii ſententia me à ſcribendo deterrere, niſi animo præmeditatum eſſet, hominum iudicia potius experiri, & ſcribendo ingenioli mei periculum facere, quàm tanti viri memoriam mihi parcendo præterire.

VITA CAROLI MAGNI IMPERAT.

GENS Merouingorum, de qua Franci reges ſibi creare ſoliti erant, vſque in Hildericum regem, qui iuſſu Stephani Roman. pontificis depoſitus ac detonſus, atque in monaſterium truſus eſt, duraſſe putatur, quæ licet in illo finita poſſit videri: tamen iamdudum nullius vigoris erat, nec quicquam in ſe clarum, præter inane regis vocabulum preferebat. Nam & opes & potentia regni penes palatii præfectos, qui Maiores domus dicebantur, & ad quos ſumma imperii pertinebat, tenebantur: neque regi aliud relinquebatur, quam vt regio tantum nomine contentus, crine profuſo, barba ſubmiſſa, ſolio reſideret, ac ſpeciem dominantis effingeret, legatos vndecunque venientes audiret, iiſque abeuntibus reſponſa quæ erat † doctus, vel etiam iuſſus, ex ſua velut poteſtate redderet: cum al. edoctus. præter inutile regis nomen, & precarium vitæ ſtipendium, quod ei præfectus aulæ, provt videbatur, exhibebat; nihil aliud proprii poſſideret, quàm vnam & eam præparui reditus villam, in qua domum, ex qua famulos ſibi neceſſaria miniſtrantes, atque obſequium exhibentes, paucæ numeroſitatis habebat. Quocunque eundum erat, carpento ibat, quod bubus iunctis, & bubulco ruſtico more agente trahebatur: ſic ad palatium, ſic ad publicum populi ſui conuentum, qui annuatim ob regni vtilitatem celebrabatur, ire, ſic domum redire ſolebat. At regni adminiſtrationem, & omnia quæ vel domi vel foris agenda ac diſponenda erant, præfectus aulæ procurabat. Quo officio tum cùm Hildericus deponebatur, Pipinus pater CAROLI regis iam velut hæreditario iure fungebatur. Nam pater eius Carolus, qui tyrannos per totam Franciam dominatum ſibi vendicantes oppreſſit, & Saracenos Galliam occupare tentantes, duobus magnis prelis, vno in Aquitania apud Pictauium ciuitatem, altero iuxta Narbonam apud Byrram fluuium ita deuicit, vt in Hiſpaniam eos redire compelleret, eundem magiſtratum à patre Pipino ſibi dimiſſum egregiè adminiſtrauit. Qui honor nòn aliis à populo dari conſueuerat, quàm iis qui & claritate generis, & opum amplitudine cæteris eminebant. Hunc cum Pipinus pater CAROLI regis ab auo & patre ſibi & fratri Carolomanno relictum, ſumma cum eo concordia diuiſum aliquot annis velut ſub rege memorato tenuiſſet, frater eius Carolomannus, incertum quibus de cauſis, tamen videtur, quòd amore conuerſationis contemplatiuæ ſuccenſus, operoſa temporalis regni adminiſtratione relicta, Romam ſe cōtulit in otium: ibiq; habitu permutato monachus factus, in monte Soracte apud eccleſiam Beati Syluestri conſtructo monaſterio, cum fratribus ſecum adhoc venientibus, per aliquot annos optata quiete perfruitur. Sed cum ex Francia multi nobilium ob vota ſoluenda Romam ſolenniter commearent, & eum velut dominum quondam ſuum præterire nollent, otium quo maximè delectabantur, crebra ſalutatione interrumpentes, locum mutare compellũr. Nam cum huiuſcemodi frequentiam ſuo propoſito officere vidiſſet, relicto monte, in Samnium prouinciam ad monaſterium S. Benedicti, ſitum in arce Caſina ſeceſſit, & ibi quod reliquum erat temporalis vitæ, religioſè conuerſando compleuit. Pipinus autem per auctoritatem Ro. pontificis ex præfecto palatii rex conſtitutus, cum per xv. annos aut eo amplius Frācis imperaret, finito Aquitanico bello, quod contra waifarium ducem Aquitaniæ ab eo ſuſceptum per continuos ix. annos gerebatur, apud Pariſios morbo aquę intercutis diem obiit, ſuperſtitibus liberis CAROLO & Carolomanno, ad quos ſucceſſio regni diuino nutu peruenerat. Franci ſiquidem facto ſolenniter generali conuentu, ambos ſibi reges conſtituunt, ea conditione præmiſſa, vt totum regni corpus ex æquo partirentur: & CAROLVS eam partem quam pater eorum Pipinus tenuerat, Carolomannus verò, eam cui patruus eorum Carolomannus præerat, regendam ſuſciperet. Suſceptæ ſunt vtrinque conditiones, & pars regni diuiſi iuxta modum ſibi propoſitum ab vtroque recepta eſt, manſitque iſta quamuis cum ſumma difficultate concordia, multis ex parte Carolomanni ſocietatem ſeparare molientibus, adeò vt

quidam etiam eos bello committere ſint meditati. Sed in eo plus ſuſpicionis quàm periculi fuiſſe ipſe rerum exitus approbauit, cum defuncto Carolomanno, vxor eius cum filiis, & quibuſdam qui ex optimatum eius numero primores erant, Italiam fuga peteret, & nullis exiſtentibus cauſis ſpreto mariti fratre, ſub Deſyderii regis Langobardorum patrociniũ ſe cum liberis ſuis offerret. Carolomãnus quidem poſt adminiſtratum communiter biennio regnum morbo deceſſit. CAROLVS autem, fratre defuncto, conſenſu omniũ Francorum rex conſtituitur. De cuius natiuitate atq; infantia, vel etiam pueritia, quia neq; ſcriptis vſquam † aliquãdo declaratũ eſt, nec quicquam modo ſupereſſe inuenitur, qui horum ſe dicat habere notitiam, ſcribere ineptum iudicans, ad actus & mores, cæteraſq; vitæ illius partes explicandas ac demõſtrandas, omiſſis incognitis trãſire diſpoſui, ita tamẽ, vt primò res geſtas & domi & foris, deinde mores & ſtudia eius, tum de regni adminiſtratione & fine narrãdo, nihil de iis quæ cognitu vel digna vel neceſſaria ſunt, prætermittã. Omnium bellorum quæ geſſit, primo Aquitanicũ à patre inchoatũ, ſed nondũ finitũ, quia cito peragi poſſe putabatur, fratre adhuc viuo & auxiliũ ferre rogato, ſuſcepit, & licet eum frater promiſſu fruſtraſſet auxilio, ſuſceptã expeditionẽ ſtrenuiſſimè executus, non prius incepto deſiſtere, aut ſemel ſuſcepto labori cedere voluit, quã hoc quod efficere moliebatur, perſeuerãtia quadã perfecto fine concluderet. Nã & Hunoldum, qui poſt Waifarii mortem Aquitaniã occupare, bellũque iã penè peractum reparare tentauerat, Aquitaniã relinquere, & Vaſconiam petere coëgit. Quem tamen ibi conſiſtere non ſuſtinens, tranſmiſſo amne Garonna Lupo Vaſconum duci per legatos mãdat, vt perfugã reddat: quod ni † feſtinè faciat, bello eum ſe expoſtulaturum. Sed Lupus ſaniori vſus conſilio, non ſolum Hunoldum reddidit, ſed etiã ſeipſum cum prouincia cui præerat, eius poteſtati ſubmiſit. Compoſitis in Aquitania rebus, eoq; bello finito, regni quoque ſocio iã rebus humanis exempto, rogatu & precibus Adriani Rom. vrbis epiſcopi exoratus, bellum contra Langobardos ſuſcepit: quod prius quidem & à patre eius, Stephano Papa ſupplicante, cum magna difficultate ſuſceptum eſt: quia quidã ex primoribus Francorum, cum quibus conſultare ſolebat, adeo voluntati eius reniſi ſunt, vt ſe regem deſerturos, domumq́ue redituros libera voce proclamarẽt. Suſceptum tamẽ bellũ eſt cõtra Haiſtolfum regẽ, & celerrimè completum. Sed licet ſibi & patri belli ſuſcipiẽdi ſimilis, ac potius eadẽ cauſa ſubeſſe videretur, haud ſimili tamẽ & labore certatũ, & fine cõſtat eſſe completum. Pipinus ſiquidẽ Haiſtolfum paucorũ dierũ obſidione apud Ticinum cõpulit & obſides dare, & erepta Romanis oppida atq; caſtella reſtituere, atq; vt reddita nõ repeterentur, ſacramẽto fidem dare. Carolus verò poſt inchoatũ à ſe bellũ non prius deſtitit, quã & Deſideriũ regem, quẽ longa obſidione fatigauerat, in deditionẽ ſuſciperet, & filiũ eius Adalgiſum, in quẽ ſpes omniũ inclinata videbatur, non ſolum regno, ſed etiã Italia decedere compelleret, omnia Romanis erepta reſtitueret, Ruodgaudũ Foroiulianiducatus præfectũ res nouas molientem opprimeret, totamq́; Italiã ſuæ ditioni ſubiugaret, ſubactæq; filiũ Pipinum regẽ imponeret. Italiã intrãti quàm difficilis Alpium trãſitus fuerit, quantoq; Frãcorum labore inuia montiũ iuga, & eminentes in cœlũ ſcopuli, atq; aſperæ cautes ſuperata ſint: hoc loco deſcriberẽ, niſi vitæ illius modum potiùs quã bellorum quæ geſſit euentus memoriæ mãdare, præſenti opere animo eſſet propoſitũ. Finis tamẽ huius belli fuit ſubacta Italia, & rex Deſiderius perpetuo exilio deportatus, & filius eius Adalgiſus Italia pulſus, & res a Langobardorũ regibus ereptæ, Adriano Romanæ Eccleſiæ rectori reſtitutæ. Poſt eius finẽ Saxonicum, quod quaſi intermiſſum videbatur, repetitum eſt, quo nullum neq; prolixius, neq; atrocius, Francorumq́; populo laborioſius ſuſceptum eſt. Quia Saxones, ſicut oẽs ferè Germaniam incolentes nationes, & natura feroces, & cultui dæmonum dediti, noſtræq; religioni cõtrarii, neq; diuina neq; humana iura vel polluere, vel trãſgredi inhoneſtum arbitrabãtur. Suberãt & cauſæ, quæ quotidie pacem conturbare poterãt: termini videlicet noſtri & illorũ penè vbiq; in plano contigui, præter pauca loca, in quibus vel ſyluæ maiores, vel montiũ iuga interiecta, vtrorũq; agros certo limite diſterminãt, in quibus cædes & rapinæ & incẽdia viciſſim fieri non ceſſabant. Quibus adeò Franci ſunt irritati, vt iã non vices reddere, ſed apertum cõtra eos bellum ſuſcipere dignũ iudicarent. Suſceptũ eſt igitur contra eos bellum quod magna vtrinq; animoſitate, tamen maiore Saxonũ quã Francorum damno per continuos triginta tres

al. aliquid.

al. feſtinato

annos

annos gerebatur. Poterat ſiquidem citius finiri, ſi Saxonum hoc perfidia pateretur. Difficile dictu eſt, quoties ſuperati, ac ſupplices regi ſe dediderint, imperata facturos polliciti ſint, obſides qui imperabantur, abſque dilatione dederint, legatos qui mittebantur, ſuſceperint. Aliquoties ita domiti & emolliti, vt & cultum dæmonum dimittere, & Chriſtianæ religioni ſe ſubdere velle promitterent. Sed ſicut ad hæc facienda aliquoties proni, ſic ad eadem peruertenda ſemper fuere præcipites. Vt non facilè æſtimare poſſis, ad vtrum horum faciliores verius dici poſſent: quippe cum poſt inchoatum cum eis bellum, vix annus vnus exactus ſit, quo non ab eis huiuſcemodi facta ſit permutatio. Sed magnanimitas regis, ac perpetua tam in aduerſis quam proſperis mentis conſtantia, nulla eorum mutabilitate vel vinci poterat, vel ab iis quæ agere cœperat, defatigari. Nam nunquam eos huiuſcemodi aliquid perpetrantes, impunè ferre paſſus eſt, quin aut ipſe per ſe ducto, aut per comites ſuos miſſo exercitu perfidiam vlciſceretur, & dignam ab eis pœnam exigeret: † donec omnibus qui reſiſtere ſolebant profligatis, & in ſuam poteſtatem redactis, decem hominum millia ex iis qui vtraſque ripas Albis fluminis incolebant, cum vxoribus & liberis ſublatos tranſtulit, & huc atque illuc per Galliam & Germaniam multimoda diuiſione diſtribuit. Eaq; conditione a rege propoſita, & ab illis ſuſcepta, tractum per tot annos bellum conſtat eſſe finitum, vt abiecto dæmonum cultu, & relictis patriis cæremoniis, Chriſtianæ fidei atque religionis ſacramenta ſuſciperent, & Francis adunati, vnus cum eis populus efficerentur. Hoc bellum licet per multum temporis ſpacium traheretur, ipſe non amplius cum hoſte quam bis acie conflixit, ſemel iuxta montem qui Oſnegg dicitur, in loco † Thietmelle nominato: & iterum apud Aſam fluuium, & hoc vno menſe, paucis quoq; interpoſitis diebus. His duobus prælijs hoſtes adeò profligati ac deuicti ſunt, vt vlterius regem neque prouocare, neque venienti reſiſtere, niſi aliqua loci munitione defenſi, auderent. Plures tamen eo bello tam ex nobilitate Francorum quàm Saxonum, & functi ſummis honoribus viri, conſumpti ſunt: tandemque anno tricesimo tertio finitum eſt: cùm interim tot ac tanta in diuerſis terrarum partibus bella contra Francos & exorta ſint, & ſolertia regis adminiſtrata, vt meritò intuentibus in dubium venire poſſit, vtrum in eo aut laborum patientiam, aut felicitatem potius mirari conueniat. Nam biennio ante Italicum hoc bellum ſumpſit exordium: & cum ſine intermiſſione gereretur, nihil tamen ex iis quæ alicubi erant gerenda, dimiſſum, aut vlla in parte ab æquè operoſo certamine ceſſatum eſt. Nam rex omnium qui ſua ætate gentibus dominabantur, & prudentia maximus, & animi magnitudine præſtantiſſimus, nihil in iis quæ vel ſuſcipienda erant vel exequenda, aut propter laborem detrectauit, aut propter periculum exhorruit. Verum vnumquodque ſecundum ſuam qualitatem & ſubire & ferre doctus, nec in aduerſis cedere, nec in proſperis falsò blandienti fortunæ aſſentire ſolebat. Cum enim aſſiduo ac pene continuo cum Saxonibus bello certaretur, diſpoſitis per congrua confiniorum loca præſidiis, Hiſpaniam quam maximo poterat belli apparatu aggreditur, ſaltuque Pyrenæi ſuperato, omnibus quæ adierat oppidis atque caſtellis in deditionem acceptis, ſaluo atque incolumi exercitu reuertitur. Præter quod in ipſo Pyrenæi iugo Vaſconicam perfidiam parumper in redeundo contigit experiri. Nam cum agmine longo, vt loci & anguſtiarum ſitus permittebat, porrectus iret exercitus, Vaſcones in ſummi montis vertice poſitis inſidiis, (eſt enim locus ex opacitate ſyluarum, quarum maxima eſt ibi copia, inſidiis ponendis opportunus) extremam impedimentorum partem, & eos qui nouiſſimo agmine incedentes, ſubſidio præcedentes tuebantur, deſuper incurſantes, in ſubiectam vallem deiiciunt, conſertoque cum eis prælio, vſque ad vnum omnes interficiunt: ac direptis impedimentis, noctis beneficio, quæ iam inſtabat, protecti, ſumma cum celeritate in diuerſa diſperguntur. Adiuuabat in hoc facto Vaſcones & leuitas armorum, & loci in quo res gerebatur ſitus. E contra Francos & armorum grauitas, & loci iniquitas per omnia Vaſconibus reddidit impares. In quo prælio † Eghartus regiæ menſæ præpoſitus, Anshelmus comes palatii, & Rutlandus Britannici littoris præfectus, cum aliis compluribus interficiuntur. Neque hoc factum ad præſens vindicari poterat: quia hoſtis re perpetrata ita diſperſus eſt, vt ne fama quidem remaneret, vbinam gentium quæri potuiſſet. Domuit & Brittones, qui ad occidentem in extrema quadam parte Galliæ ſu-

al. vſque ad

al. Theotmelli

al. Eggiharдus

per littus Oceani reſidentes, dicto audientes non erant: miſſa in eos expeditione, qua & obſides dare, & quæ imperarentur ſe facturos polliceri coacti ſunt. Ipſe poſtea cum exercitu Italiam ingreſſus ac per Romam iter agens, Capuam Campaniæ vrbem acceſſit, et que ibi poſitis caſtris, bellum Beneuētanis ni ſeſe dederent, comminatus eſt. Præuenit hoc dux gentis Aragiſus, filios ſuos Rumoldum & Grimoaldum cum magna pecunia obuiam regi mittens, rogat vt filios obſides ſuſcipiat, ſeq́ue cum gente imperata facturum pollicetur: præter hoc ſolum, ſi ipſe ad conſpectum venire non cogeretur. Rex vtilitate gentis magis quàm animi eius obſtinatione conſiderata, & obſides ſibi oblatos ſuſcepit, eiq́ue vt ad conſpectum venire non cogeretur, pro magno munere conceſſit, vnoq́ue ex filiis, qui minor natu erat, pro obſide retento, maiorem patri remiſit, legatiſque ob ſacramenta fidelitatis a Beneuentanis exigenda atque ſuſcipienda cum Aragiſo dimiſſis, Romam redit, conſumptiſq; ibi in ſanctorum veneratione locorum aliquot diebus, in Galliam reuertitur. Baioaricum deinde bellum & repente ortum, & celeri fine completum eſt. quod ſuperbia ſimul ac ſocordia Taſſilonis ducis excitauit: Qui hortatu vxoris, quæ filia Deſiderii regis erat, ac patris exilium per maritum vlciſci poſſe putabat, iuncto fœdere cum Hunis, qui Baioariis ſunt ab oriente contermini, non ſolum imperata non facere, ſed bello regem prouocare tentabat. Cuius contumaciam, quia nimia videbatur, animoſitas regis ferre nequiuerat, ac proinde copiis vndique contractis, Baioariam periturus ipſe ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluuius Baioarios ab Alemannis diuidit. Cuius in ripa caſtris collocatis, prius quam prouinciam intraret, animum ducis per legatos ſtatuit experiri. Sed ille pertinaciter agere nec ſibi nec genti vtile ratus, ſupplex ſe regi ſubiecit, obſides qui imperabantur dedit, (inter quos & filium ſuum Theodonem) data inſuper fide cum iuramento, quod ab illius poteſtate nemini defectionem ſuadenti aſſentire deberet. Sicq; bello, quod quaſi maximum futurum videbatur, celerrimus eſt finis impoſitus. Taſſilo tamen poſtmodum ad regem euocatus, neque redire permiſſus, neq; prouinciæ quam tenebat vlterius præeſſe, ſed Comitibus ad regendū cōmiſſa eſt. His motibus ita compoſitis, Sclauis, qui noſtra conſuetudine wilſi, propriè vero, hoc eſt ſua lingua, Welatabi dicuntur, illatum eſt bellum: in quo & Saxones velut auxiliares inter cæteras nationes, quæ regis ſigna iuſſæ ſequebantur, quanquam ficta & minus deuota obedientia militabant. Cauſa belli erat, quod Abotritos, qui cum Francis olim fœderati erant, aſſidua incurſione laceſſebant, nec iuſſionibus coerceri poterant. Sinus quidam ab occidentali oceano orientem verſus porrigitur, longitudinis quidem incompertæ, latitudinis vero quæ nuſquam centum millia paſſuum excedat, cùm in multis locis cōtractior inueniatur. Hunc multæ † circumſedent nationes. Dani ſiquidem & Sueones, quos Nordmannos vocamus, & ſeptentrionale littus, & omnes in eo inſulas tenent. At littus auſtrale Sclaui & Aiſti, & aliæ diuerſæ incolunt nationes: inter quos vel præcipui ſunt, quibus tunc à rege bellum inferebatur Welatabi, quos ille vna tantum, & quam per ſe geſſerat expeditione ita contudit ac domuit, vt vlterius imperata facere minimè renuendum iudicarent. Maximum omnium quæ ab illo geſta ſunt bellorum, præter Saxonicum, huic bello ſucceſſit, illud videlicet, quod contra Auares ſiue Hunos ſuſceptum eſt, quod ille & animoſius quam cætera, & longè maiori apparatu adminiſtrauit. Vnam tamen per ſe in Pannoniam (nā hanc prouinciam ea gēs tum incolebat) expeditionem fecit: cæteras filio ſuo Pipino ac præfectis prouinciarum, Comitibus etiam atque legatis perficiendas cōmiſit. Quod cum ab iis ſtrenuiſſimè fuiſſet adminiſtratū, octauo tandem anno completum eſt. Quot prælia in eo geſta quantum ſanguinis effuſum ſit, teſtatur vacua omni habitatore Pannonia, & locus in quo regia Cagani erat, ita deſertus, vt ne veſtigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunorum nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia & congeſti ex longo tempore theſauri direpti ſunt. Neque vllum bellum contra Francos exortum humana poteſt memoria recordari, quo illi magis ditati & opibus aucti ſint: quippe cum vſq; in id temporis pene pauperes viderentur, tantum auri & argenti in regia † compertum, tot ſpolia pretioſa in præliis ſublata, vt merito credi poſſet, hoc Francos Hunis iuſtè eripuiſſe, quod Huni prius aliis gentibus iniuſtè eripuerant. Duo tantum ex proceribus Francorum eo bello perierunt, Ericus dux Foroiulianus, in Liburnia iuxta Tarſaticam maritimam

al. circumſident.

al. repertum

ſimam ciuitatem inſidiis oppidanorum interceptus, & Geroltus Baioariæ præfectus in Pannonia, cum contra Hunos prœliaturus aciem inſtrueret, incertum à quo, cum duobus tantum qui eum obequitantem ac ſingulos hortantem comitabantur, interfectus eſt. Cæterum incruentum pene Francis hoc bellum fuit, & proſperrimum exitum habuit, tametſi diutius ſua magnitudine traheretur: poſt quod & Saxonicum ſuæ prolixitati conuenientem finem accepit. Bohœmicum quoq; & † Hilinonicum, quæ poſtea exorta ſunt, diu durare non potuerunt: quorum vtrunque ductu Caroli iunioris, celeri fine completum eſt. Vltimum contra Nordmannos, qui Dani vocantur, primo piraticam exercentes, deinde maiori claſſe littora Galliæ atq; Germaniæ vaſtantes, bellum ſuſceptum eſt. Quorum rex Godefridus adeo vana ſpe inflatus erat, vt totius ſibi Germaniæ promitteret poteſtatem. Friſiam quoq; & Saxoniam haud aliter atque ſuas prouincias æſtimabat. Iam Abotritos vicinos ſuos in ſuam dedicionem redegerat, iam eos ſibi vectigales fecerat. Iactabat etiam ſe breui Aquaſgrani, vbi regis comitatus erat, cum maximis copiis aducturum. Nec dictis eius quamuis vaniſſimis omnino fides abnuebatur, quin putaretur tale aliquid inchoaturus, niſi feſtinata fuiſſet morte præuentus. Nã à proprio ſatellite interfectus, & ſuæ vitæ & belli à ſe inchoati finẽ accelerauit. *al. Linonicum*

Hæc ſunt bella quæ rex potentiſſimus per annos XLVII (tot enim annis regnauerat) in diuerſis terrarum partibus ſumma prudentia atque felicitate geſſit, quibus regnum Francorum, quod poſt patrem Pipinum magnum quidem & forte ſuſceperat, ita nobiliter ampliauit, vt pene duplum illi adiecerit. Nam cum prius non amplius quam ea pars Galliæ quæ intra Rhenum & Ligerim, Oceanumq; & mare Balearicum iacet, & pars Germaniæ quæ intra Saxoniam & Danubium, Rhenumq; ac Salam fluuium, qui Turingos & Sorabos diuidit, poſita, ac à Francis qui Orientales dicuntur, incolitur, & præter hæc Alemanni atq; Baioarij ad regni Francorum poteſtatem pertinerent: ipſe per bella memorata primo Aquitaniã & Vaſconiam, totumq; Pyrenæi montis iugum, & vſque ad Iberum amnem, qui apud Nauarros ortus, & fertiliſſimos Hiſpaniæ agros ſecans, ſub † Dertoſæ ciuitatis mœnia Balearico mari miſcetur: deinde Italiam totam, quæ ab Auguſta Prætoria vſque in Calabriam inferiorem, in qua Græcorum ac Beneuentanorum conſtat eſſe confinia, decies centum & eo amplius paſſuum millibus longitudine porrigitur. Tum Saxoniam, quæ quidem Germaniæ pars non modica eſt, † & ad eam quæ à Francis incolitur, latitudine dupla putatur, cum longitudine poſſit eſſe conſimilis. Poſt quam vtranque Pannoniam, & oppoſitam in altera Danubij ripa Daciam, Hiſtriam quoque, & Liburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis ciuitatibus, quas ob amicitiam & iunctum cum eo fœdus, Conſtantinopolitanum imperatorem habere permiſit. Deinde omnes barbaras ac feras nationes, quæ inter Rhenum ac Viſtulam fluuios, Oceanumque & Danubium poſitæ, lingua quidem pene ſimiles, moribus vero atque habitu valde diſſimiles, Germaniam incolunt, ita perdomuit, vt eas tributarias effecerit: inter quas fere præcipui ſunt, Welatabi, Sorabi, Abotriti, † Bohœmi. Cum eis namque conflixit, cæteras quarum multo maior eſt numerus, in deditionem ſuſcepit. Auxit etiam gloriam regni ſui, quibuſdam regibus ac gentibus per amicitiam ſibi conciliatis. Adeo namque Adelfonſum Galetiæ atque Aſturicæ regem ſibi ſocietate deuinxit, vt is cum ad eum vel literas vel legatos mitteret, non aliter ſe apud illum quàm proprium ſuum appellari iuberet. Scotorum quoque reges ſic habuit ad ſuam voluntatem per ſuam munificentiam inclinatos, vt eum nunquam aliter quam dominum, ſeque ſubditos ac ſeruos eius pronunciarent. Extant Epiſtolæ ab iis ad eum miſſæ, quibus huiuſmodi affectus eorum erga illum indicatur. Cum Aaron rege Perſarum, qui, excepta India, totum pene tenebat Orientem, talem habuit in amicitia concordiam, vt is gratiam eius omnium, qui in toto orbe terrarum erant, regum ac principum amicitiæ præponeret, ſolumque illum honore ac munificentia ſibi colendum iudicaret: ac proinde cum legati eius, quos cum donariis ad ſacratiſſimum Domini ac Saluatoris noſtri ſepulchrum locumq; reſurrectionis miſerat, ad eum veniſſent, & ei domini ſui voluntatem indicaſſent, non ſolum quæ petebantur fieri permiſit, ſed etiam ſacrum illum & ſalutarem locum, vt illius poteſtati aſcriberetur, conceſſit, & reuertentibus legatis ſuos adiungens, inter veſtes &

Derthuſa

In manuſcr. & etiam quæ a Fräcis incolit r, duplum in lato habere putatur, cũ ei

al. Beemanni

aromata & cæteras orientalium terrarũ opes, ingentia illi dona tranſmiſit, cùm ei paucos ante annos eum quem tunc ſolum habebat rogãti mitteret elephantẽ. Imperatores etiam Conſtantinopolitani, Nicephorus, Michaël & Leo, vltro amicitiam & ſocietatem eius expetentes, complures ad eum miſere legatos, cum quibus tamen propter ſuſceptum à ſe imperatoris nomen, & ob hoc quaſi qui imperium eis eripere vellet, valde ſuſpectum, fœdus firmiſſimũ ſtatuit, vt nulla inter partes cuiuslibet ſcandali remaneret occaſio. Erat enim ſemper Romanis & Græcis Francorum ſuſpecta potentia. Vnde & illud Græcum extat prouerbium: Τὸν Φραγκὸν φίλον ἔχῃς, γείτονα οὐκ ἔχῃς. Qui cùm tantus in ampliando regno & ſubigendis exteris nationibus exiſteret, & in huiuſmodi occupationibus quotidie verſaretur, opera tamen plurima ad regni decorem & vtilitatem pertinentia, diuerſis in locis inchoauit, quædam etiam conſummauit. Inter quæ præcipua ferè non immeritò videri poſſunt, baſilica ſanctæ Dei genitricis Aquiſgrani opere mirabili constructa, & pons apud Moguntiacum in Rheno quingentorum paſſuum longitudinis (nam tanta eſt ibi fluminis latitudo) qui tamen vno antè quàm decederet anno, incendio cõflagrauit: nec refici potuit propter feſtinatum eius deceſſum: quanquam in ea meditatione eſſet, vt pro ligneo lapideum reſtitueret. Inchoauit & palatia operis egregij, vnum haud longè à Moguntiaco iuxta villam cui nomen eſt Ingelheim: alterum Nouiomagi ſuper Wahalẽ fluuium, qui Batauorum inſulam à parte meridiana præterfluit. Præcipuè tamen ædes ſacras vbicunq; in toto regno ſuo vetuſtate collapſas comperit, pontificibus & patribus, ad quorũ curam pertinebãt, vt reſtaurarẽtur imperauit, adhibens per legatos curam, vt imperata perficerent. Molitus eſt claſſem contra Nordmannos, ædificatis ad hoc nauibus iuxta flumina, quæ & de Gallia & Germania ſeptentrionalem influunt Oceanũ: & quia Nordmanni Gallicum littus atq; Germanicum aſſidua infeſtatione vaſtabant, per omnes portus & oſtia fluminum, qua naues recipi poſſe videbantur, ſtationibus & excubiis diſpoſitis, ne qua hoſtis exire poſſet, tali munitione prohibuit. Fecit idem à parte meridiana in littore prouinciæ Narbonẽſis ac Septimaniæ, toto etiam Italiæ littore vſque Romam, contra Mauros nuper piraticam exercere aggreſſos: ac per hoc nullo graui damno vel à Mauris Italia, vel Gallia atque Germania à Nordmannis diebus ſuis affecta eſt: præter quòd Centumcellæ ciuitas Hetruriæ per proditionem à Mauris capta atq; vaſtata eſt. Et in Friſia quędam inſulę Germanico littori contiguę, à Nordmannis deprædatæ ſunt. Talem eum in tuendo & ampliando, ſimulq; ornando regno fuiſſe conſtat. Cuius animi dotes, & ſummam in qualicunque, & proſpero & aduerſo euentu conſtantiam, cæteraq; ad interiorem atq; domeſticam vitam pertinentia, hinc dicere exordiar. Poſt mortem patris cum fratre regnum partitus, tanta patientia ſimultates & inuidiam eius tulit, vt omnibus mirum videretur, quòd ne ad iracundiam quidem ab eo prouocari potuiſſet. Deinde cùm matris hortatu filiam Deſiderij regis Lãgobardorum duxiſſet vxorem, incertum qua de cauſa poſt annum repudiauit, & Hildegardim de gente Sueuorum præcipuæ nobilitatis fœminam in matrimonium accepit: de qua tres filios, Carolum videlicet, Pipinum & Ludouicum, totidemq́ue filias, Rotdrudim, Bertam & Giſlam genuit. Habuit & filias tres, Thedradam, Hildrudim & Rothaidem: duas de Faſtrada vxore, quæ de Orientalium Francorum, Germanorum videlicet gente erat: tertiam de concubina quadam, cuius nomen modò memoriæ non occurrit. Defuncta Faſtrada, Luitgardim Alemannam duxit, è qua nihil liberorum tulit. Poſt cuius mortem quatuor habuit concubinas, Mathalgardim ſcilicet, quæ peperit ei filiam, nomine Rothildim: Gerſuindam Saxonici generis, de qua ei filia nomine Adeldrudis nata eſt: & reginam, quæ ei Drogonem & Hugum genuit: & Adelluidam, ex qua Thedericum procreauit. Mater quoq; eius Bertrada in magno apud eum honore conſenuit. Colebat enim eam cum ſumma reuerentia, ita vt nulla vnquam inter eos ſit exorta diſcordia, præter in diuortio filiæ Deſiderij regis, quam illa ſuadẽte acceperat. Deceſſit tandem poſt mortem Hildegardis, cùm iam tres nepotes ſuos, totidemq; neptes in filij domo vidiſſet: quam ille in eadem baſilica, qua pater ſitus eſt, apud ſanctum Dionyſium, magno fecit honore humari. Erat ei vnica ſoror nomine Giſla à puellaribus annis religioſæ cõuerſationi mãcipata, quam ſimiliter vt matrem magna coluit pietate: quæ etiã paucis ante obitum illius annis, in eo quo conuerſata eſt monaſterio, deceſſit. Liberos ſuos ita cẽſuit inſtituendos,

Id eſt, Francũ amicum habeas, vicinum ne habeas.

† vt tam filij quam nepotes primo liberalibus ſtudiis, quibus & ipſe operam dabat, erudirentur. Tum filios, quam primum ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac venationib. exerceri fecit: filias vero lanificio aſſueſcere, coloq; ac fuſo, ne per otium torperent, operam impendere, atq; ad omnem honeſtatem erudiri iuſſit. Ex iis omnibus duos tantum filios & vnam filiam prius quam moreretur amiſit, Carolum, qui maior natu erat, & Pipinum, quem regem Italiæ præfecerat, Rothrudim, quę filiarum eius primogenita, & Conſtantino Gręcorum imperatori deſponſata erat. Quorum Pipinus vnum filium ſuum Bernhardum, filias autē quinq; Adelhaidem, † Atalā, Gundradam, Bertaidem ac † Thedradam ſuperſtites reliquit. In quibus rex pietatis ſuæ præcipuum documentum oſtendit, cum filio defuncto nepotē patri ſuccedere, & neptes inter filias ſuas educari feciſſet. Mortes filiorū ac filiæ pro magnanimitate qua excellebat, minus patienter tulit, pietate videlicet, qua non minus inſignis erat, compulſus ad lachrymas. Nunciato etiam ſibi Adriani Romani pontificis obitu, quem amicum præcipuū habebat, ſic fleuit ac ſi fratrē aut chariſſimū filium amiſiſſet. Erat n. in amicitiis optime tēperatus, vt eas & facile admitteret, & conſtantiſſime retineret: colebatq; ſanctiſſime quoſcunq; hac affinitate ſibi coniunxerat. Filiorū & filiarū tantā in educando curā habuit, vt nunquā domi poſitus ſine ipſis cœnaret, nunquā iter ſine illis faceret. Adequitabant ei filij, filiæ vero pone ſequebantur, quarū agmen extremū ex ſatellitū numero ad hoc ordinati tuebantur. Quæ cū pulcherrimæ eſſent, & ab eo plurimū diligerentur, mirum quod nullam earū cuiquam aut ſuorū, aut exterorū nuptum dare voluit: ſed omnes ſecum vſque ad obitum ſuum in domo ſua retinuit, dicens ſe earum contubernio carere non poſſe: ac propter hoc licet alias felix, aduerſæ fortunæ malignitatem expertus eſt, quod tamen ita diſſimulauit, ac ſi de iis nunquam alicuius probri ſuſpicio † orta vel diſperſa fuiſſet. Erat ei filius nomine Pipinus, ex cōcubina editus, cuius inter cęteros mētionem nullā fecimus, facie quidē pulcher, ſed gibbo deformis. Is cum pater bello contra Hunos ſuſcepto in Baioaria hyemaret, ægritudine ſimulata, cum quibuſdam è primoribus Francorū, † qui ſibi vana promiſſione regni illuſerant, aduerſus patrem coniurauit: quem poſt fraudem detectam, & damnationem coniuratorum, detonſum in cœnobio Prumia religioſæ vitæ, iamque volentem vacare permiſit. Facta eſt & alia prius contra eum in Germania valida coniuratio, cuius autores partim luminibus orbati, partim membris incolumes, omnes tamen in exilium acti ſunt: neque vllus ex eis interfectus eſt, niſi tres tantum, qui cum ſe ne comprehenderentur, ſtrictis gladiis defenderent, aliquos etiam occidiſſent, quia aliter coerceri nō poterant, interempti ſunt. Harum tamen coniurationum Faſtradæ reginæ crudelitas cauſa & origo extitiſſe creditur. Et idcirco in ambabus contra regem cōſpiratum eſt, quia vxoris crudelitati conſentiens, à ſuæ naturæ benignitate ac ſolita manſuetudine immaniter exorbitaſſe videbatur. Cæterum per omne vitæ ſuæ tempus ita cum ſummo omnium amore atq; fauore & domi & foris conuerſatus eſt, vt nunquam ei vel minima iniuſtæ crudelitatis nota à quoquam fuiſſet obiecta. Amabat peregrinos, & eorum ſuſcipiendorum magnam habebat curam, adeo, vt eorum multitudo non ſolum palatio, verum etiam regno non immerito videretur oneroſa. Ipſe tamen pro magnitudine animi huiuſcemodi pondere minime grauabatur, cum etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bonæ famæ mercede compenſaret. Corpore fuit amplo atque robuſto, ſtatura eminenti, quæ tamen iuſtam non excederet: nam ſeptem ſuorum pedum proceritatem eius conſtat habuiſſe † figuram. Apice capitis rotundo, oculis prægrandibus ac vegetis, naſo paululum mediocritatem excedente, canicie pulchra, facie læta & hilari: vnde formæ authoritas ac dignitas tam ſtanti quam ſedenti plurima inerat. Quamquam ceruix obeſa & breuior, venterq; proiectior videretur, tamen hæc cæterorum membrorum celabat æqualitas. Inceſſu firmo, totaq; corporis habitudine virili. Voce clara quidem, ſed quæ minus corporis formæ conueniret. Valetudine proſpera, præter quod antequam decederet, per quatuor annos crebro febribus corripiebatur: ad extremum vno etiam pede claudicaret: & tunc quidem plura arbitratu ſuo quam medicorum cōſilio faciebat: quos pene exoſos habebat, quod ei in cibis aſſa, quibus aſſuetus erat, dimittere, & elixis aſſueſcere ſuadebant. Exercebatur aſſidue equitando, ac venādo, quod illi gentilitium erat, quia vix vlla in terris natio inuenitur, quę in hac re Francis poſſit æquari. Delecta-

In manuſcr. vt tam filij quam filiæ

al. Atulā.

al. Theoderitam

In manuſcr. exorta vel fama diſperſa fuiſſet.

al. qui eum vana promiſſione regni illexerant.

al. medium ſuorū

batur etiam vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, cuius adeò peritus fuit, vt nullus ei iuſtè potuerit præferri: ob hoc etiam Aquiſgrani regiam extruxit, ibique extremis vitæ annis vſq; ad obitum continuò habitauit: & non ſolùm filios ad balneum, verùm optimates & amicos, aliquando etiam ſatellitum & cuſtodum corporis turbam inuitauit, ita vt nonnunquam centum vel eo amplius homines vnà lauarentur. Veſtitu patrio, hoc eſt Francico, vtebatur: ad corpus camiſiam lineam, & feminalibus lineis induebatur: deinde tunicam, quæ limbo ſerico ambiebatur, & tibialia: tum faſciolis crura, & pedes calciamentis conſtringebat: & ex pellibus † lutrinis thorace confecto, humeros ac pectus hyeme muniebat. Sago Veneto amictus, & gladio ſemper accinctus, cuius capulus ac baltheus aut aureus, aut argenteus erat: aliquoties & gemmato enſe vtebatur: quod tamen non niſi in præcipuis ſolennitatibus, vel ſi quando exterarum gentium legati veniſſent, faciebat. Peregrina verò indumenta, quamuis pulchèrrima, reſpuebat, nec vnquam eis indui patiebatur: excepto quòd Romæ ſemel Adriano pontifice petente (& iterum Leone ſucceſſore eius ſupplicante) longa tunica & chlamyde amictus, & calceis Romano more formatis, induebatur. In † ſolennitatibus veſte auro texta, & calciamentis gemmatis, & fibula aurea ſagum aſtringente: diademate quoque ex auro & gemmis ornatus incedebat: aliis autem diebus habitus eius parum à communi ac plebeio abhorrebat. In potu & cibo temperans, ſed in potu temperantior: quippe qui ebrietatem in qualicunque homine, nedum in ſe ac ſuis, plurimum abominabatur. Cibo enim non adeò abſtinere poterat, vt ſæpe quereretur noxia eſſe ſuo corpori ieiunia. Conuiuabatur rariſſimè, & hoc præcipuis tantùm † ſolennitatibus, tunc tamen cum magno hominum numero. Cœna quotidiana quaternis tantùm ferculis præbebatur, præter aſſam, quam venatores verubus † adferre ſolebant, qua ille libentius quàm vllo alio cibo veſcebatur. inter cœnandum aut aliquod acróama, aut lectorem audiebat. Legebantur ei hiſtoriæ, & antiquorum regum geſta. Delectabatur & libris S. Auguſtini, præcipuè iis quos de ciuitate Dei inſcripſit. Vini & omnis potus adeò parcus in bibendo erat, vt ſub cœnam rarò plus quàm ter biberet. Æſtate poſt cibum meridianum pomorum aliquid ſumens ac ſemel bibens, depoſitis veſtibus ac calciamentis, velut noctu ſolitus erat, duabus aut trib. horis quieſcebat. Noctibus ſic dormiebat, vt ſomnum quater aut quinquies, non ſolùm expergiſcendo, ſed etiam deſurgendo interrumperet. Cùm calciaretur & amiciretur, non tantùm amicos admittebat, verùm etiam ſi Comes palatij litem aliquam eſſe diceret, quæ ſine eius iuſſu definiri non poſſet, ſtatim litigantes introduci iuſſit, & velut pro tribunali ſederet, lite cognita, ſententiam dixit. Nec hoc tantùm eo tempore, ſed etiam quicquid ea die cuiuſlibet officij agendum, aut cuiquam miniſtrorum iniungendum erat, expediebat. Erat eloquentia copioſus & exuberans, poteratque quicquid vellet apertiſsimè exprimere. Nec patrio tantùm ſermone contentus, ſed & peregrinis linguis ediſcendis operam impendit: in quibus Latinam ita didicit, vt æquè illa ac patria lingua orare ſit ſolitus: Græcam verò melius intelligere quàm pronuntiare poterat. Adeò quidem facundus erat, vt etiam didaſcali munus ſubiiſſe appareret. Artes liberales ſtudioſiſſimè coluit, earumque doctores plurimum veneratus, magnis afficiebat honoribus. In diſcenda Grammatica Petrum Piſanum diaconum ſenem audiuit, in cæteris diſciplinis Albinum cognomento Alcuuinum, item Diaconum de Britannia, Saxonici generis hominem, virum vndecunque doctiſſimum, præceptorem habuit: apud quem & Rhetoricæ & Dialecticæ, præcipuè tamen Aſtronomiæ ediſcendæ plurimum & temporis & laboris impendit. Diſcebat & artem computandi, & intentione ſagaci ſyderum curſum curioſiſſimè rimabatur. Tentabat & ſcribere, tabulaſque & codicillos ad hoc in lectulo ſub ceruicalibus circumferre ſolebat, vt cùm vacuum tempus eſſet, manum † effigiendis literis aſſuefaceret. Sed parum proſperè ſucceſſit labor præpoſterus, ac ſerò inchoatus. Religionem Chriſtianam qua ab infantia fuerat imbutus, ſanctiſſimè, & cum ſumma pietate ac veneratione coluit, ac propter hoc miræ pulchritudinis baſilicam Aquiſgrani extruxit, auroque & argento & luminaribus, atque ex ære ſolido cancellis & ianuis ornauit. Ad cuius ſtructuram cùm columnas & marmora aliunde habere non poſſet, Roma atque Rauenna deuehenda curauit. Eccleſiam manè & veſperi, nocturnis item horis & ſacrificij tempore, quando

cum

lutrinis vel murinis in man.

Quæ duab. ſemilunulis incluſa ſunt, in man. deſunt.

al. *feſtiuitatibus*

al. *feſtiuitatibus*

al. *inferre*

al. *effingendis*

eum valetudo permiſerat, impigrè frequentabat: curabatq́;, vt omnia quæ in ea gerebantur, cum quàm maxima fierent honeſtate, æditùos creberrimè commonens, nequid indecens aut ſordidum aut inferri aut in ea remanere permitterent. Sacrorum vaſorum ex argento & auro, veſtimentorumq́; ſacerdotalium tantam in eo copiam procurauit, vt in ſacrificiis celebrandis ne ianitoribus quidem, qui ultimi eccleſiaſtici ordinis ſunt, priuato habitu miniſtrare neceſſe fuiſſet. Legendi atq́; pſallendi diſciplinam diligentiſſimè emendauit: erat enim vtriuſq́; admodum eruditus: quanquam ipſe nec publicè legeret, nec niſi ſubmiſſe & in commune cantaret. Circa pauperes ſuſtentandos & gratuitam liberalitatem, quam Græci eleemoſynam vocant, deuotiſſimus, † quam non in patria ſua ſolùm & in ſuo regno facere curauerit, verùm trans maria in Syriam & Ægyptum atque Africam, Hieroſolymas, Alexandriam, atque Carthaginem, vbi Chriſtianos in paupertate viuere compererat, penuriæ eorum compatiens, pecuniam mittere ſolebat: ob hoc maximè tranſmarinorum regum amicitiam expetens, vt Chriſtianis ſub eorum dominatu degentibus refrigerium aliquod ac releuatio proueniret. Colebat præ cæteris ſacris & venerabilibus locis apud Romam Eccleſiam beati Petri Apoſtoli, in cuius donaria magna vis pecuniæ tam auri quàm argenti, nec non & gemmarum, ab illo cōgeſta eſt: multa & innumera pontificibus munera miſſa. Nec ille toto regni ſui tempore quicquam duxit antiquius, quàm vt vrbs Roma ſua opera ſuoq́; labore veteri polleret autoritate, & Eccleſia S. Petri non ſolùm per illum tuta ac defenſa, ſed etiam ſuis opibus præ omnibus Eccleſiis eſſet ornata ac ditata. Quam cùm tanti penderet, tamē intra XLVII annorū quibus regnauerat ſpatium, quater tantùm illō votorū ſoluendorū ac ſupplicandi cauſa profectus eſt. Vltimi aduentus ſui nō ſolùm hæ fuere cauſæ, verùm etiam quòd Romani Leonem multis affectum iniuriis, erutis videlicet oculis, linguaq́; amputata, fidem regis implorare compulerunt. Idcirco Romam veniens propter reparandum qui nimis conturbatus erat Eccleſiæ ſtatum, ibi totum hyemis tēpus protraxit. Quo tēpore Imperatoris & Auguſti nomē accepit: quod primò tantum auerſatus eſt, vt affirmaret ſe eo die, quamuis præcipua ſolennitas eſſet, Eccleſiam non intraturum fuiſſe, ſi pontificis conſiliū præſcire potuiſſet. Inuidiam tamen ſuſcepti nominis, Conſtantinopolitanis imperatoribus ſuper hoc indignantibus magna tulit patientia, vicitq́; eorum contumaciam magnanimitate, qua eis procul dubio longè præſtātior erat, mittendo ad eos crebras legationes, & in epiſtolis fratres eos appellando. Poſt ſuſcéptum imperiale nomen cùm aduerteret multa legibus populi ſui deeſſe (nam Franci duas habent leges, plurimis in locis valde diuerſas) cogitauit quæ deerant addere, & diſcrepantia vnire, praua quoque ac perperam prolata corrigere. Sed in iis nihil aliud ab eo factum eſt, quam quòd pauca capitula & ea imperfecta legibus addidit. Omnium tamen nationum quæ ſub eius † ditione erant, iura quæ ſcripta non erant, deſcribere, ac literis mandari fecit. Item barbara & antiquiſſima carmina, quibus veterum regum actus & bella canebantur, ſcripſit, memoriæque mandauit. Inchoauit & Grammaticam patrii ſermonis. Menſibus etiam iuxta patriam linguam nomina impoſuit, cùm ante id tempus apud Francos partim Latinis, partim Barbaris nominibus appellarentur. Item ventos duodecim nominibus propriis inſigniuit, cùm priùs non ampliùs quàm vix quatuor ventorum vòcabula inueniri poſſent. † Menſium quidem Ianuarium appellauit, [1] *Wintermonet*; Februarium, *Hornung*; Martium, [2] *Lenzmonet*; Aprilem, [3] *oſtermonet*; Maium, *Wunnemonet*; Iunium, *Brachmonet*; Iulium, [4] *Heumonet*; Auguſtum, [5] *Arnmonet*; Septembrem, [6] *Herbſtmonet*; Octobrem, [7] *Weinmonet*; Nouembrem, *Windmonet*; Decembrem, *Heiligmonet*; appellauit. Ventis verò hoc modo nomina impoſuit, vt ſubſolanum vocaret, *Oſtervvindt*; Eurum, *Oſtſundren*; Euroauſtrum, *Sundoſtren*; Auſtrum, *Sundren*; Auſtroafricum, *Sundvveſtren*; Africum, *Weſtſundren*; Zephyrum, *Weſtren*; Corum, *weſtnordren*; Circiū, *Nordvveſtren*; Septentrionē, *Nordren*; Aquilonē, *Nordoſtren*; Vulturnum, *Oſtnordren*. Extremo vitæ tempore cùm iam & morbo & ſenectute premeretur, euocatum ad ſe Ludouicū Aquitaniæ regem, qui ſolus filiorum Hildegardis ſupererat, congregatis ſolenniter de toto regno Francorū primoribus, cunctorum conſilio cōſortem ſibi totius regni, & imperialis nominis hæredem conſtituit: impoſitoq́; capiti eius diademate imperatorem & Auguſtum iuſſit appellari. Suſceptum eſt hoc eius conſilium ab

In man. vt quæ non in patria ſolum & ſuo regno id facere
al. dominatu
al. Eidem meſib. quidem
1 VVindermanoth.
2 Lenzinmanoth.
3 Oſtarmanoth.
4 Hevvimanoth.
5 Aranmanoth.
6 VVitumanoth.
7 VVindrumanoth.
In manuſcr. nomina ventorum ita habentur: Oſtroniuuint. Oſtſundroni. Sundoſtroni. Sundroni. Sunduueſtroni. VVeſtſundroni. VVeſtroni. VVeſtnordroni. Norduueſtroni. Nordroni. Nordoſtroni. Oſtnordroni.

ab omnibus qui aderant, magno cum fauore: nam diuinitus ei propter regni vtilitatem videbatur inſpiratum. Auxitq; maieſtatem eius hoc factum, & exteris nationibus non minimum terroris incuſſit. Dimiſſo deinde in Aquitaniã filio, ipſe more ſolito, quanquam ſenectute confectus, non longe à regia Aquenſi venatum proficiſcitur: exactoque in huiuſcemodi negotio quod reliquum erat autumni, circa CAL. NOVEMB. Aquaſgrani reuertitur. Cumque ibi hyemaret, menſe Ianuario febre valida correptus, decubuit. Qui ſtatim, vt in febribus ſolebat, cibi ſibi abſtinentiam indixit, arbitratus hac cõtinentia morbum poſſe depelli, vel certe mitigari. Sed accedente ad febrem lateris dolore, quem Græci pleureſim vocant, illoq; adhuc inediam retinente, neq; corpus aliter quam rariſſimo potu ſuſtentante, ſeptimo poſtquam decubuit die ſacra communione percepta, deceſſit, anno ætatis ſuæ LXXII, & ex quo regnare cœperat XLVII, V CAL. FEB. hora diei tertia. Corpus more ſolenni lotum & curatum, & maximo totius populi † planctu Eccleſia illatum atque humatum eſt.

al. luctu.

Dubitatum eſt primo vbi reponi deberet, eo quod ipſe viuus de hoc nihil præcepiſſet. Tandem omnium animis ſedit nuſquam eum honeſtius tumulari poſſe, quam in ea baſilica, quam ipſe propter amorem Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti & ob honorem ſanctæ & æternæ Virginis genitricis, eius proprio ſumptu in eodem vico cõſtruxit. In hac ſepultus eſt eadem qua defunctus die, arcuſq; ſuper tumulum deauratus cum imagine & titulo extructus; cuius hæc fere ſunt verba: SVB HOC CONDITORIO SITVM EST CORPVS CAROLI MAGNI ATQVE ORTHODOXI IMPERATORIS, QVI REGNVM FRANCORVM NOBILITER AMPLIAVIT, ET PER ANNOS XLVII FOELICITER † TENVIT. DECESSIT SEPTVAGENARIVS, ANNO DOMINI DCCCXIIII. † INDICTIONE VII. V CALEND. FEBRVARII.

In man. Titulus hoc modo inſcriptus eſt.

al. rexit.

In man. ſic: indictione V. Cal. Feb.

Appropinquantis finis complura fuere præſagia, vt non ſolum alij, ſed & ipſe hoc minitari ſentiret. Per tres continuos vitæq; termino proximos annos & Solis & Lunæ creberrima defectio, ac in ſole macula quædam atri coloris ſeptem dierum ſpatio viſa. Porticus quam inter baſilicam & regiam operoſa mole conſtruxerat, die Aſcenſionis Domini ſubita ruina vſque ad fundamenta collapſa. Item pons Rheni apud Moguntiacum, quem ipſe per decem annos ingenti labore & opere mirabili è ligno ita conſtruxit, vt perenniter durare poſſe videretur, ita tribus horis fortuito incendio conflagrauit, vt præter quod aqua tegebatur, ne vna quidem † haſtula ex eo remaneret.

al. aſtula.

Ipſe quoque cum vltimam in Saxoniam expeditionem contra Godefridum regem Danorum ageret, quadam die cum ante exortum ſolis caſtris egreſſus iter agere cœpiſſet, videt repente delapſam cælitus cum ingenti lumine facem à dextra in ſiniſtram per ſerenum aëra tranſcurrere; cunctiſque hoc ſignum quid portenderet mirantibus, ſubito equus, cui inſidebat, deorſum capite merſo decidit, eumq; tam grauiter ad terram eliſit, vt fibula ſagi rupta, baltheoq; gladij diſſipato, à feſtinantibus qui aderant miniſtris exarmatus ſine adminiculo leuaretur. Iaculum quoque quod tunc forte manu tenebat, ita elapſum eſt, vt viginti vel eo amplius pedum ſpatio procul iaceret. Acceſſit ad hoc creber Aquenſis palatij tremor, & in domibus vbi conuerſabatur aſſiduus laqueariorum crepitus: tacta etiam de cælo in qua poſtea ſepultus eſt baſilica, malumq; aureum, quo tecti culmen erat ornatum, ictu fulminis diſſipatum, & ſupra domum pontificis quæ baſilicæ contigua erat, proiectum eſt. Erat in eadem baſilica in margine coronæ, quæ inter ſuperiores & inferiores arcus interiorem ædis partem ambiebat, epigramma ſynopide ſcriptum, continens quis auctor eſſet eiuſdem templi, cuius in extremo verſu legebatur, PRINCEPS CAROLVS. notatum eſt à quibuſdam eodem quo deceſſit anno, paucis ante mortem menſibus, eas quæ PRINCEPS exprimebant literas ita eſſe deletas, vt penitus non apparerent. Sed ſuperiora omnia ſic aut diſſimulauit aut ſpreuit, ac ſi nihil horum ad res ſuas quolibet modo pertineret. Teſtamenta inſtituit, quibus filias, & ex concubinis liberos ex aliqua parte ſibi hæredes faceret: ſed tarde inchoata perfici non poterant. Diuiſionem tamen theſaurorum, pecuniæ ac veſtium, aliæq; ſupellectilis, coram amicis & miniſtris ſuis, annis tribus antequam decederet, fecit, conteſtatus eos, vt poſt obitum ſuum à ſe facta diſtributio per illorum ſuffragium rata permaneret: quidque ex iis quæ diuiſerat fieri vellet, breuiatio comprehendit, cuius ratio ac textus talis eſt.

IN NOMINE DOMINI DEI omnipotentis, Patris, Filij, & Spiritus ſancti. Incipit deſcriptio atque diuiſio, quæ facta eſt à glorioſiſſimo atque piiſſimo Domino, CAROLO Imperatore Auguſto, anno ab incarnatione Domini noſtri IESV CHRISTI, DCCCXI, anni vero regni eius in Francia XLIII, & in Italia XXXVI, imperij autem XI, Indictione IIII: quam pia conſideratione facere decreuit, & Domino annuente perfecit, de theſauris ſuis atque pecunia, quæ in illa die in camera eius inuenta eſt. in qua illud præcipuè præcauere voluit, vt non ſolum eleemoſynarum largitio, quæ ſolenniter apud Chriſtianos de poſſeſſionibus eorum agitur, pro ſe quoque de ſua pecunia ordine atque ratione perficeretur, ſed etiam vt hæredes ſui omni ambiguitate remota, quid ad ſe pertinere deberet liquido cognoſcerent, & ſine lite atque contentione ſua inter ſe competenti partitione diuidere poſſent. Hac igitur intentione atq; propoſito omnem ſupellectilem atque † ſubſtantiam ſuam tam in auro quam in argento, gemmiſque & ornatu regio, quæ (vt dictum eſt) illa die in camera eius inueniri poterat, primo quidem trina diuiſione partitus eſt. Deinde eaſdem partes ſubdiuidendo, de duabus partibus XXI partes fecit, & tertiam integram reſeruauit. Et duarum quidem partium in XXI partes facta diuiſio tali ratione conſiſtit, vt quia in regno illius Metropolitanæ ciuitates XXI eſſe noſcuntur, vnaquæque illarum partium ad vnamquamque Metropolim per manus hæredum & amicorum ſuorum eleemoſynæ nomine perueniat, & archiepiſcopus, qui tunc illius eccleſiæ rector extiterit, partem quæ ad ſuam eccleſiam data eſt ſuſcipiens, cum ſuis ſuffraganeis partiatur, eo ſcilicet modo, vt pars tertia ſuæ eccleſiæ ſit, duæ vero partes inter ſuffraganeos diuidantur. Harum diuiſionum, quæ ex duabus primis partibus factæ ſunt, & iuxta Metropoliticarum ciuitatum numerum XXI eſſe noſcuntur, vnaquæque ab altera ſequeſtrata, ſeorſim in ſuo repoſitorio cum ſuperſcriptione ciuitatis ad quam perferenda erat, condita iacet. Nomina vero Metropoliticarum ciuitatum, ad quas eadem eleemoſyna vel largitio data eſt, hæc ſunt: Roma, Rauenna, Mediolanum, Forumiulij, Gradus, Colonia, Moguntiacum, † Iuuauum, quæ & Saltzburgum, Rotomagus, Treueri, Senones, Veſuntium, Lugdunum, Remi, Arelatum, Vienna, † Tarantaſia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges. Vnius autem partis quam integram reſeruari voluit, talis eſt ratio, vt illis duabus in ſupradictas diuiſiones diſtributis, & ſub ſigillo reconditis, hæc tertia in vſu quotidiano verſaretur, velut res quam nulla voti obligatione à domino poſſidentis alienatam eſſe conſtaret, & hoc tam diu, quo ad vſque vel ipſe ſuperſtes eſſet, vel vſum eius ſibi neceſſarium iudicaret, poſt obitum vero ſuum aut voluntariam ſecularium rerum abdicationem eadem pars quatuor ſubdiuiſionibus ſecaretur: & vna quidem earum ſupra dictis XXI partibus adderetur: altera a filiis ac filiabus, nepotibuſque ac neptibus ſuis aſſumpta, & iuſta ac rationabili inter eos partitione diuideretur: tertia vero conſueto Chriſtianitatis more, in vſum pauperum erogaretur: quarta ſimili modo, nomine eleemoſynæ in ſeruorum & ancillarum vſibus palatij famulantium ſuſtentationem diſtributa veniret. Ad hanc tertiam totius ſummæ portionem, quæ ſimiliter vt cæteræ ex auro & argento conſtat, adiungi voluit omnia ex ære & ferro, aliiſque metallis, vaſa atque vtenſilia, cum armis & veſtibus, aliaque precioſa aut vili ad varios vſus facta ſupellectile, vt ſunt cortina & ſtragula, † tapetes, filtra, coria, ſagmata, & quicquid in camera atque veſtiario eius eo die fuiſſet inuentum, vt ex hoc maiores illius partis diuiſiones fierent, & erogatio eleemoſynæ ad plures peruenire poſſet. Capellam, id eſt eccleſiaſticum miniſterium, tam id quod ipſe fecit atque congregauit, † quam quod ei ex paterna hæreditate peruenit, vt integrum eſſet, neque vlla diuiſione ſcinderetur, ordinauit. Si qua autem inuenirentur aut vaſa, aut libri, aut alia ornamenta, quæ liquido conſtaret eidem capellæ ab eo collata non fuiſſe, hæc qui habere vellet, dato iuſtæ æſtimationis pretio, emeret & haberet. Similiter & de libris, quorum magnam in bibliotheca ſua copiam congregauit, ſtatuit: vt ab iis qui eos habere vellent, iuſto pretio redimerentur, pretium in pauperes erogaretur. Inter cæteros theſauros atque pecuniam tres menſas argenteas, & auream vnam præcipuæ magnitudinis & ponderis eſſe conſtat: de quibus ſtatuit atque decreuit, vt vna ex iis, quæ forma quadrangula, deſcriptionem vrbis Conſtantinopolitanæ continet, inter cætera donaria quæ ad

In ſtan. ſubſtantiã ſuã quam auro & argento, gemmiſque & ornatu regio, in illã, vt dictum eſt, die

In man. Iuuanum, al. Darantaſia,

al. tapetia,

In meo mã nuſcr. quam quod ad eũ ex paterna hæreditate peruenit,

hoc deputata ſunt, Romam ad baſilicam beati Petri apoſtoli deferatur: & altera, quæ forma rotunda, Romanæ vrb s effigie † inſignita eſt, epiſcopo Rauennatis eccleſiæ conferatur. Tertiam, quæ cæteris & operis pulchritudine & ponderis grauitate multum excellit, quæ ex tribus orbibus connexa, totius mundi deſcriptionem ſubtili ac minuta figuratione complectitur: & auream illam, quæ quarta eſſe dicta eſt, in tertiæ illius, & inter hæredes ſuos atque in eleemoſynam diuidendæ partis augmentum eſſe conſtituit. Hanc conſtitutionem atque ordinationem coram epiſcopis, abbatibus, comitibuſque, qui tunc præſentes eſſe potuerunt quorumq; hic nomina ſcripta ſunt, fecit atque conſtituit. Epiſcopi: Hildeboldus, Richolfus, Arn, Wolfarius, Bernoinus, Laidradus, Ioannes, Theodulfus, Ieſſe, † Hetto, Waltgaudus. Abbates: Fridogiſus, Adalungus, Engilbertus, Irmino. Comites: Walach. Meginher, Othulfus, Stephanus, † Vnruchus, Burchartus, Meginhartus, Hatto, Richwinus, Eddo, Erchangarius, Gerholtus, Bero, Hildegern, Rhoculfus. Hæc omnia filius eius Ludouicus, qui diuina ei iuſſione ſucceſſit, inſpecto eodem Breuiario, quam celerrime poterat, poſt eius obitum ſumma deuotione adimplere curauit.

ai. figurata eſt.

In meo manuſcr. Hetto. In meo Vnruo.ui,

VITAE CAROLI MAGNI,
per Eginhartum deſcriptæ,

FINIS.

ANNA-

ANNALES REGVM FRANCORVM, PIPINI, CAROLI MAGNI, ET LVDOVICI, A QVODAM EIVS ÆTATIS ASTRONOMO

Ludouici Regis domeſtico conſcripti.

DCCXLI.

HOc anno Carolus Maior domus diem obiit, tres filios hæredes relinquens, Carolomannum ſcilicet, Pipinum, atque Grifonem: quorum Grifo, qui cæteris minor natu erat, matrem habuit † nomine Suanihildæ, neptem Odilonis ducis Baioariorum. Hæc illum adeo ad ſpem totius regni concitauit, vt ſine dilatione Laudunum ciuitatem occuparet, ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto Laudunum obſidentes, fratrem in deditionem accipiunt; inde ad regnum ordinandum ac prouincias quæ poſt mortem patris à Francorum ſocietate deſciuerant recuperandas, animos intendunt. & vt in externa profecturi omnia domi tuta dimitterent, Carolomanus Grifonem ſumens, in nouo caſtello quod iuxta Arduennam ſitum eſt, cuſtodiri fecit: in qua cuſtodia vſque ad tempus quo idem Catolomannus Romam profectus eſt, dicitur petmanſiſſe.

† Suanahildem

DCCXLII.

CArolomannus & Pipinus regno Francorum potiti, primo Aquitanam recipere volentes, contra Hunoldum illius prouinciæ ducem cum exercitu Aquitanam ingrediuntur; & capto quodam caſtello cui Lucas nomen eſt, priuſquam ex ea prouincia ſecederent, regnum quód communiter adminiſtrabant, in loco qui Vetus Pictauium dicitur, inter ſe diuiſerunt: eodemque anno poſtquam domum regreſſi ſunt, Carolomannus Alemannam, quæ ipſa a Francotum ſocietate defecerat, cum exercitu ingreſſus, ferro & igne vaſtauit.

DCCXLIII.

CArolomannus & Pipinus iunctis copiis contra Odilonem ducem Baioariorum profecti ſunt: prælioque commiſſo exercitum eius fuderunt. Et poſtquam inde reuerſi ſunt, Carolomannus ſolus in Saxoniam profectus eſt: & caſtrum quod dicitur Hochſiburg, & in eo Thederichum Saxonem illius loci primarium in deditionem accepit.

DCCXLIIII.

IIdem fratres Carolomannus & Pipinus iuncta manu Saxoniam ingreſſi ſunt, prædictumq; Thederichum iterum in deditionem acceperunt.

DCCXLV.

HOc anno Carolomannus id † quod dudum ſecum præmeditatus eſt, patefecit fratri ſuo Pipino, ſecularem conuerſationem ſe velle dimittere, & habitu monaſtico Deo ſeruire. Propter hoc dimiſit expeditionem anni præſentis, ad vota Carolomanni perficienda, & iter illius diſponēdum: nam Romam proficiſci ſtatuerat: & Pipinus vacabat, dans operam, vt frater honorifice ac decenter illo quo deſiderabat perueniret.

† al. quod diu ante

DCCXLVI.

CArolomannus Romam profectus, dimiſſa ſeculari gloria habitum mutauit, & in monte Soracte monaſterium in honorem ſancti Syluestri ædificauit: vbi quondam tempore perſecutionis quæ ſub Conſtantino imperatore facta eſt, ſanctus Syluester latuiſſe fertur: ibique aliquandiu commoratus, meliori conſilio hoc loco dimiſſo, ad monaſterium S. Benedicti in Samnio prouincia iuxta † Caſinam arcem conſti-

† al. Caſinum caſtrum

hoc deputata ſunt, Romam ad baſilicam beati Petri apoſtoli deferatur: & altera, quæ forma rotunda, Romanæ vrbis effigie † inſignita eſt, epiſcopo Rauennatis eccleſiæ conferatur. Tertiam, quæ cæteris & operis pulchritudine & ponderis grauitate multum excellit, quæ ex tribus orbibus connexa, totius mundi deſcriptionem ſubtili ac minuta figuratione complectitur: & auream illam, quæ quarta eſſe dicta eſt, in tertiæ illius, & inter hæredes ſuos atque in eleemoſynam diuidendæ partis augmentum eſſe conſtituit. Hanc conſtitutionem atque ordinationem coram epiſcopis, abbatibus, comitibuſque, qui tunc præſentes eſſe potuerunt, quorumque hic nomina ſcripta ſunt, fecit atque conſtituit. Epiſcopi: Hildeboldus, Richolfus, Arn, Wolfarius, Bernoinus, Laidradus, Ioannes, Theodulfus, Ieſſe, † Hetto, Waltgaudus. Abbates: Fridogiſus, Adalungus, Engilbertus, Irmino. Comites: Walach, Meginher, Othulfus, Stephanus, † Vnruchus, Burchartus, Meginhartus, Hatto, Richwinus, Eddo, Erchangarius, Gerholtus, Bero, Hildegern, Rhoculfus. Hæc omnia filius eius Ludouicus, qui diuina ei iuſſione ſucceſſit, inſpecto eodem Breuiario, quam celerrime poterat, poſt eius obitum ſumma deuotione adimplete curauit.

al. figurata eſt.

In meo manuſcr. *Heto.* In meo *Vnruo. ut,*

VITAE CAROLI MAGNI, per Eginhartum deſcriptæ,

F I N I S.

ANNA-

ANNALES REGVM FRANCORVM, PIPINI, CAROLI MAGNI, ET LVDOVICI, A QVODAM EIVS ÆTATIS ASTRONOMO

Ludouici Regis domeſtico conſcripti.

DCCXLI.

HOc anno Carolus Maior domus diem obiit, tres filios hæredes relinquens, Carolomannum ſcilicet, Pipinum, atque Grifonem: quorum Grifo, qui cæteris minor natu erat, matrem habuit † nomine Suanihildæ, neptem Odilonis ducis Baioariorum. Hæc illum adeo ad ſpem totius regni concitauit, vt ſine dilatione Laudunum ciuitatem occuparet, ac bellum fratribus indiceret. Qui celeriter exercitu collecto Laudunum obſidentes, fratrem in deditionem accipiunt; inde ad regnum ordinandum ac prouincias quæ poſt mortem patris à Francorum ſocietate deſciuerant recuperandas, animos intendunt. & vt in externa profecturi omnia domi tuta dimitterent, Carolomanus Grifonem ſumens, in nouo caſtello quod iuxta Arduennam ſitum eſt, cuſtodiri fecit: in qua cuſtodia vſque ad tempus quo idem Carolomannus Romam profectus eſt, dicitur permanſiſſe.

Suanahildem

DCCXLII.

CArolomannus & Pipinus regno Francorum potiti, primo Aquitanam recipere volentes, contra Hunoldum illius prouinciæ ducem cum exercitu Aquitanam ingrediuntur; & capto quodam caſtello cui Lucas nomen eſt, priuſquam ex ea prouincia ſecederent, regnum quod communiter adminiſtrabant, in loco qui Vetus Pictauium dicitur, inter ſe diuiſerunt: eodemque anno poſtquam domum regreſſi ſunt, Carolomannus Alemannam, quæ ipſa a Francorum ſocietate defecerat, cum exercitu ingreſſus, ferro & igne vaſtauit.

DCCXLIII.

CArolomannus & Pipinus iunctis copiis contra Odilonem ducem Baioariorum profecti ſunt: prælioque commiſſo exercitum eius fuderunt. Et poſtquam inde reuerſi ſunt, Carolomannus ſolus in Saxoniam profectus eſt: & caſtrum quod dicitur Hochſiburg, & in eo Thedericum Saxonem illius loci primatium in deditionem accepit.

DCCXLIIII.

IDem fratres Carolomannus & Pipinus iuncta manu Saxoniam ingreſſi ſunt, prædictumq; Thedrichum iterum in deditiooem acceperunt.

DCCXLV.

HOc anno Carolomannus id † quod dudum ſecum præmeditatus eſt, patefecit fratri ſuo Pipino, ſecularem conuerſatiooem ſe velle dimittere, & habitu monaſtico Deo ſeruire. Propter hoc dimiſit expeditionem anni præſentis, ad vota Carolomanni perficienda, & iter illius diſponēdum: nam Romam proficiſci ſtatuerat: & Pipinus vacabat, dans operam, vt frater honorifice ac decenter illo quo deſiderabat perueniret.

al. quod dudum ante

DCCXLVI.

CArolomannus Romam profectus, dimiſſa ſeculari gloria habitum mutauit, & in monte Soracte monaſterium in honorem ſancti Sylueſtri ædificauit: vbi quondam tempore perſecutionis quæ ſub Conſtantino imperatore facta eſt, ſanctus Sylueſter latuiſſe fertur: ibique aliquandiu commoratus, meliori conſilio hoc loco dimiſſo, ad monaſterium S. Benedicti in Samnio prouincia iuxta † Caſinam arcem conſti-

al. Caſinum caſtrum

tutum Deo ſeruiturus venit, ibique monaſticum habitum ſuſcepit.

DCCXLVII.

FRater Carolomanni & Pipini nomine Griſo, Pipino fratri ſuo ſubiectus eſſe nolens, quanquam ſub illo honorifice viueret, collecta manu in Saxoniam profugit, collectoque Saxonum exercitu, ſuper fluuio † Obacro, in loco qui dicitur Hotheim, conſedit. Pipinus autem cum exercitu Francorum per Turingiam profectus, contra fratris dolos Saxoniam ingreſſus eſt, conſeditque ſuper fluuium Miſſaham, in loco qui vocatur † Schaninge. Prælium tamen inter eos non eſt commiſſum, ſed ex placito diſceſſerunt.

al. Onacra

al. Scheninge

DCCXLVIII.

GRiſo Saxonum fidei diffidens, Baioariam petit, & copiis quæ ad eum de Francia confluebant, ipſum ducatum in ſuam redegit poteſtatem: Taſſilonem & Hiltrudim in deditionem accepit, Swithgerum ſibi in auxilium venientem ſuſcepit. Hæc cum ad Pipinum perlata fuiſſent, cum maximo exercitu in Baioariam profectus eſt, fratremq; ſuum Griſonem, cum omnibus qui cum eo vel ad ipſum eo venerant, cepit: Taſſilonem in ducatum reſtituit; domumque reuerſus, Griſonem ducum more XII. comitatibus donauit. Sed ille tali beneficio contentus non erat: nam eodem anno ad Waifarium ducem Aquitaniæ profugit.

DCCXLIX.

BVrchartus Wirciburgenſis epiſcopus & Folradus presbyter capellanus miſſi ſunt Romam ad Zachariam papam, vt conſulerent pontificem de cauſa regum, qui illo tempore fuerunt in Francia. qui nomen tantùm regis, ſed nullam poteſtatem regiam habuerunt. Per quos prædictus pontifex mandauit, melius eſſe illum vocari regem, apud quem ſumma poteſtatis conſiſteret; dataque auctoritate ſua, iuſſit Pipinum, regem conſtitui.

DCCL.

HOc anno ſecundum Romani pontificis ſanctionem Pipinus rex Francorum appellatus eſt: & ad huius dignitatem honoris, vnctus ſacra vnctione manu ſanctæ memoriæ Bonifacii Moguntini archiepiſcopi & martyris, & more Francorum eleuatus in ſolium regni in ciuitate † Sueſſiona. Hildericus verò qui falſo regis nomine fungebatur, tonſo capite in monaſterium miſſus eſt.

al. Sueſſone

Duo anni deſunt.

DCCLIII.

HOc anno Pipinus rex cum exercitu magno Saxoniam ingreſſus eſt: & quamuis Saxones ei obſtinatiſſimè reſiſterent, pulſi tamen ceſſerunt: & ipſe vſque ad locum qui dicitur Rimi, qui eſt ſuper fluuium Wiſeram acceſſit. In qua expeditione Hildigarius archiepiſcopus interfectus eſt, in monte qui dicitur Viburg. Reuertens vero rex de Saxonia, nuncium accepit de morte fratris ſui Griſonis, & à quo vel qualiter fuiſſet interfectus. Eodem anno Stephanus papa venit ad Pipinum regem, in villa quæ vocatur Cariſiacus, ſuggerens ei, vt ſe & Romanam eccleſiam ab infeſtationibus Langobardorum defenderet. Venit & Carolomannus frater regis iam monachus factus, iuſſu abbatis ſui, vt apud fratrem precibus Romani pontificis obſiſteret. Inuitus tamen hoc feciſſe putatur: quia nec ille abbatis ſui iuſſa contemnere, nec abbas ille præceptis regis Langobardorum, qui ei hoc imperauerat, audebat reſiſtere.

DCCLIIII.

STephanus papa poſtquam à rege Pipino eccleſiæ Romanæ defenſionis firmitatem accepit, ipſum ſacra vnctione ad regiæ dignitatis honorem conſecrauit, & cum eo duos filios eius Carolū & Carolomannū, manſitque hyberno tempore in Francia. Eodem anno Bonifacius archiepiſcopus Moguntinus in Friſia verbum dei prædicans, à paganis interfectus, martyrio coronatus eſt.

DCC-

DCCLV.

PIpinus rex inuitante atque ſuggerente prædicto Romano pontifice, propter erepta Romanæ eccleſiæ per regem Langobardorum dominia, Italiam manu valida ingreditur: reſiſtentibus Langobardis & clauſtra Italiæ tuentibus, ad ipſas montium anguſtias quas Cluſas vocant, acerrimè pugnatum eſt: cedentibuſque Langobardis, omnes copiæ Francorum viam quamuis difficilem non magno labore ſuperarunt. Haiſtolfus verò rex Langobardorum manum conſerere non auſus, in ciuitate Papia à rege Pipino obſeſſus eſt: qui ante obſidionem non ſoluit, quam firmitatis cauſa pro reſtituendis quæ Rom. eccleſiæ ablata fuerant, obſides XL recepiſſet. Datis vero XL obſidibus, promiſſiſque iureiurando firmatis, ipſe quidem in regnum ſuum regreſſus eſt; & Stephanum papam cum Folrado presbytero capellano, & non minima Francorum manu Romam remiſit. Carolomannus monachus frater regis, qui cum Bertrada regina in Vienna ciuitate remanſit, priuſquam rex de Italia reuerteretur, febre correptus diem obiit. Cuius corpus iuſſu regis ad monaſterium S. Benedicti, in quo monaſticum habitum ſuſceperat, relatum eſt.

DCCLVI.

HAiſtolfus rex Langobardorum, quanquam anno ſuperiore obſides dediſſet, & ad reddendum ea quæ Rom. eccleſiæ abſtulerat, tam ſe quam optimates ſuos iureiurando obſtrinxiſſet, nihil promiſſorum opere compleuit. Propter hoc Pipinus rex iterum cum exercitu Italiam intrauit, & Haiſtolfum in Papia ciuitate ſe includentem obſedit, & obſidione ad impletionem promiſſorum ſuorum compulit: reddit amque ſibi Rauennam, & Pentapolim, & omnem hexarchatum ad Rauennam pertinentem, ad ſanctum Petrum tradidit: atque iis peractis, in Galliam reuerſus eſt. Haiſtolfus autem poſt abſceſſum eius, cum meditaretur, quomodo ſua promiſſa non tam impleret, quam doloſe ea quæ impleta fuerant commutaret, in venatione de equo ſuo caſu prolapſus eſt: atque ex hoc ægritudine contracta, intra paucos dies viuendi finem fecit. Cui Deſiderius, qui comes ſtabuli eius erat, ſucceſſit in regnum.

DCCLVII.

COnſtantinus imperator Pipino regi multa miſit munera, inter quæ & † organa, quæ ad eum in Compendio villa peruenerunt, vbi tunc populi ſui generalem conuentum habuit. Illuc & Taſſilo dux Baioariorum cum primoribus gentis ſuæ venit, & more Francico in manus regis † inuaſſati cum manibus ſuis ſemetipſum commendauit, fidelitatemque tam ipſo regi Pipino, quam filiis eius CAROLO & Carolomanno iureiurando ſuper corpus ſancti Dionyſij promiſit. Et non ſolum ibi, verum etiam ſuper corpus ſancti Martini & ſancti Germani, ſimili ſacramento fidem ſe prædictis dominis ſuis, diebus vitæ ſuæ ſeruaturum eſt pollicitus. Similiter & omnes primores ac maiores natu Baioarij, qui cum eo in præſentiam regis peruenerant, fidem ſe regi & filiis eius ſeruaturos in prædictis venerabilibus locis promiſerunt.

al. organum

al. inuaſſatum

DCCLVIII.

PIpinus rex cum exercitu Saxoniam ingreſſus eſt, & quamuis Saxonibus validiſſime reſiſtentibus & munitiones ſuas tuentibus, pulſis prælio propugnatorib. per ipſum, quo patriam defendere conabantur, vallum intrauit, commiſſiſque paſſim præliis, plurimam ex ipſis multitudinem cecidit, coegitque, vt promitterent ſe omnem voluntatem ipſius eſſe facturos, & ſingulis annis honoris cauſa ad generalem conuentum equos CCC pro munere daturos. His ita compoſitis, & more Saxonico rata eſſe deberent confirmatis, in Galliam ſeſe cum exercitu ſuo recepit.

DCCLIX.

NAtus eſt Pipino regi filius, quem ſuo nomine Pipinum vocari voluit. Sed puer immatura morte præuentus, tertio poſt natiuitatem ſuam anno deceſſit. Hoc anno celebrauit rex Natalem Domini in † Longlare, & Paſcha in † Iopia: neque extra regni ſui terminos iter fecit.

al. Lonclare, al. Iopila

DCCLX.

WAiſarius dux Aquitaniæ, cum res quæ in ſua poteſtate erant, & ad eccleſias ſub manu Pipini regis conſtitutas pertinebant, rectoribus ipſorum venerabilium locorum reddere noluiſſet, ipſumque regem de hiſce per legatos ſuos commonentem audire contemneret, contumacia ſua ad ſuſcipiendum contra ſe bellum concitauit. Nam rex contractis vndique copiis Aquitaniam ingreſſus, ſe res eccleſiarum bello exacturum pronuntiauit. Cumque in loco qui † Thedoad vocatur, poſitis caſtris conſediſſet, Waiſarius bello certare non auſus, miſſa ad regem legatione ſpondet ſe imperata facturum, eccleſiis ſua iura redditurum, obſides qui imperarentur, daturum. Dedit duos de primoribus gentis, Adalgarium & Ithetium: Et hoc facto ita contra ſe commotum regis animum mitigauit, vt ſtatim bello deſiſteret. Nam acceptis obſidibus, qui ad fidem promiſſionibus faciendam dati ſunt, rex bello abſtinuit: domumque reuerſus, dimiſſo exercitu, in villa Cariſiaco hyemauit, in qua & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

† al. Theden

DCCLXI.

WAiſarius dux quanquam obſides dediſſet, ſacramentaque iuraſſet; ſatius tamen ratus de illato ſibi anno ſuperiore bello vltionem exigere; exercitum ſuum qui Francorum poſſeſſiones popularetur, vſque ad Cabillonem ciuitatem fecit accedere. Quod cum Pipino regi generalem conuentum agenti in villa Duria fuiſſet nuntiatum, coactis vndique auxiliis, cum magno belli apparatu Aquitaniam ingreſſus, quædam oppida atque caſtella manu cepit, in quibus præcipua fuere, Burbonis, Cantilla, Claramontis: quædam ſe victori vltro dediderunt, maximeq; Aruernorum caſtella, quæ tunc bello premebantur. Rex tamen cuncta quæ extra munitiones inuenit, ferro & igne deuaſtans, poſtquam ad Limouicum oppidum venit, reuerſus eſt, & in villa Cariſiaco hybernis habitis, Natalem Domini ac Paſcha celebrauit. In hac expeditione fuit cum rege filius eius primogenitus CAROLVS, ad quem poſt patris obitum totius imperij ſumma peruenit.

DCCLXII.

PIpinus rex ſuſcepto à ſe bello finem imponere cupiens, iterum Aquitanicam prouinciam cum magnis copiis intrat, captiſque Biturica ciuitate & caſtello Toarcis, reuertitur, hyemauitque in villa Gentiliaco, atque in ea Natalem Domini ac Paſchalis feſti ſolennitatem celebrauit.

DCCLXIII.

REdeunte anni congruo tempore, conuentu in Niuernis habito, & contractis vndique copiis, rex Pipinus Aquitaniam repetit, & omnia quæ extra munitiones erant, ferro & igne depopulatus, vſq; ad Cadurciam oppidum acceſſit. Inde cum exercitu integro in Franciam ſe recepturus, per Limouicam regreditur. De qua expeditione Taſſilo Baioariæ dux, ægritudine per dolum ſimulata, in patriam reuerſus eſt, firmatoque ad defectionem animo, ad regis conſpectum ſe vlterius venturum abiurauit. Rex dimiſſo exercitu in hyberna, ad hyemandum in villa † Longlare conſedit, atque ibi Natalem Domini ac Paſcha celebrauit. Facta eſt autem hoc tempore tam valida atq; aſpera hyems, vt immanitate frigoris nulli præteritorum annorum hyemi videretur poſſe conferri.

† al. Lonclare

DCCLXIIII.

REx Pipinus diſtracto in diuerſa animo propter duo bella, Aquitanicum iam olim ſuſceptum, & Baioaricum propter Taſſilonis ducis defectionem ſuſcipiendum, populi ſui generalem conuentum habuit in Wormatia ciuitate: dilataque in futurum expeditione, illo anno domi ſe continuit, hyemauitq; in villa Cariſiaco, atque in ea Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit. Eodem anno eclipſis ſolis facta eſt, pridie non. Iun. hora VI.

DCCLXV.

HOc anno rex Pipinus domi ſe continuit, neque propter Aquitanicum bellum, quamuis nondum finitum, regni ſui terminos egreſſus eſt, ſed generalem populi ſui conuentum in Attiniaco villa, hyberna Aquiſgrani habuit, vbi & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCC-

DCCLXVI.

PIpinus rex propter conficiendum Aquitanicum bellum, conuentu in Aurelianis habito, in Aquitaniam profectus, deſtructum à Waiſario Argentomagum caſtrum reparat: diſpoſitoque & ibi & in Biturica ciuitate Francorum præſidio, regreditur: Natalemque Domini †Salmoniaci, Paſcha verò Gentiliaci celebrauit. al.' Salmontiaci

DCCLXVII.

ORta quæſtione de ſancta Trinitate, & de ſanctorum imaginibus, inter orientalem & occidentalem eccleſiam, id eſt Romanos & Græcos, rex Pipinus conuentu in Gentiliaco villa congregato, ſynodum de ipſa quæſtione habuit, eaque peracta ad bellum prædictum conficiendum poſt Natalem Domini in Aquitaniam proficiſcitur, & per Narbonam iter agens, Toloſam aggreſſus cepit: Albienſem & Gauuldenſem pagos in deditionem accepit: Et Viennam reuerſus, poſtquam ibi & Paſchalis feſti ſacra peregit, & exercitum à labore refecit, iam propè æſtate confecta, menſe Auguſto ad reliquias belli profectus eſt: & Bituricam veniens, conuentum more Francico in campo †egit: indeque ad Garonnam fluuium accedens, caſtella multa & petras atque ſpeluncas, in quibus ſe hoſtium manus plurima defendebat, cepit: inter quæ præcipua fuere, †Scoraile, †Tornna, Petrocia. Et ita eiusq; Bituricam exercitum in hyberna dimiſit, ipſe ibi moratus Natalem Domini celebrauit. Eo anno Paulus papa Romanus defunctus eſt, cuius rei nuncius ibi ad regem peruenit. al. habuit: al. Scolaria al. Turrenna

DCCLXVIII.

REx Pipinus cum primum ad bellum gerendum tempus congruum eſſe videret, euocato vndique exercitu, ad Santonicam ciuitatem contendit, captoque in itinere Remiſtaino, cum ad vrbem prædictam veniſſet, mater & ſoror, nepteſque Waifarii ducis ad conſpectum eius adductæ ſunt. Quas cum pie ſuſceptas ſeruari iuſſiſſet, ad Garonnam fluuium proficiſcitur, vbi ei †Eberwicus cum alia prædicti ducis ſorore occurrit in loco qui Montes vocatur, ſeq; & illam regi tradidit. Rebus igitur aliquot proſperè geſtis, inde reuertitur, & in caſtello quod dicitur Sels, Paſcha celebrauit. Aſſumpta ſecum vxore atq; familia ſua, iterum ad vrbē Santonum venit, dimiſſaq; ibi vxore & familia cum omnibus copiis ad perſequendum Waifarium ducem animum intendit, neque prius deſtitit, quàm & caperet, & rebellantem quoque interficeret. Interfecto igitur Waifario duce in territorio Petragorico, confectoque vt ſibi videbatur Aquitanico bello, Santonas reuerſus eſt. Cumque ibi aliquantum temporis moraretur, ægritudine decubuit: in ipſa tamen valetudine Turonas delatus, apud S. Martini memoriam orauit. Inde cum ad Pariſios veniſſet, VIII. CALEND. OCTOB diem obiit: cuius corpus in baſilica beati Dionyſii martyris humatum eſt. Filii verò eius CAROLVS & Carolomannus conſenſu omnium Francorum reges creati. & CAROLVS natu maior in Nouiomago ciuitate, Carolomannus in †Sueſſiona inſignia regni ſuſceperunt: CAROLVS Aquiſgrani profectus, ibi Natalem Domini, & in Rotomago ciuitate Paſcha celebrauit. al. Sueſſonis

DCCLXIX.

POſtquam hi duo fratres patri ſuccedentes regnum inter ſe partiti ſunt, Aquitania prouincia quæ in ſortem maioris natu CAROLI regis ceſſerat, remanentibus in ea tractati belli reliquiis, conquieſcere non potuit. Nam †Hunholtus quidam regnum affectans, prouincialium animos ad noua molienda concitauit. Contra quem ipſe, cui ea prouincia ſorte obuenerat, rex CAROLVS cum exercitu profectus eſt. Sed cum fratris auxilium habere non poſſet, qui procerum ſuorum prauo conſilio, ne id faceret, impediebatur, colloquio tantum cum eo habito, in loco qui Duaſdiues vocatur, fratre in regnum ſuum remeante, ille Egoliſenam Aquitaniæ ciuitatem profectus, & inde vndique contractis copiis fugientem †Hunholtum perſequitur, paululumque abfuit, quin caperet: ſed ille notitia locorum, in quibus regis exercitus latere poterat, liberatus eſt: dimiſſaque Aquitania Vaſconiam petiit, tutum ſibi fore arbitratus. Erat tunc Vaſconum dux Lupus nomine, cuius fidei ſe †Hunholtus committere nō dubitauit. Ad quem rex miſſa ocyus legatione, iubet ſibi perfugam reddi, idq; ea conditione, vt niſi dicto obediens eſſet, ſciret ſe bello Vaſconiam ingreſſurum, neque inde prius digreſſurum, quam illius inobedientiæ finem imponeret, al. Hunoldus al. Hunoldum al. Hunoldus

al. Hunoldū Lupus minis regis perterritus, † Hunholtum & vxorem eius ſine cunctatione reddidit, ſe quoque quæcunque imperarentur, facturum ſpopondit. At rex, donec legati quos miſerat, reuerterentur, caſtellum quoddam iuxta Dornoniam fluuium nomine Franciscum ædificat. Reuerſis igitur legatis, reducto perfuga, ædificato caſtello, in regnum ſuum regreditur, celebrauitque Natalem Domini in villa Duria, & Paſcha apud ſanctum Lambertum in vico Leodico.

DCCLXX.

DOminus CAROLVS rex habuit populi ſui generalem conuentum in Wormatia ciuitate Bertrada vero mater regum cum Carolomanno minore filio apud Saluſiam locuta, pacis cauſa in Italiam proficiſcitur, peractoque illo, propter quod profecta erat, negotio, adoratis etiam Romę ſanctorum Apoſtolorum liminibus, ad filios in Galliam reuertitur. CAROLVS autem rex Natalem Domini in Moguntiaco, ſanctumq; Paſcha in villa Hariſtallio celebrauit.

DCCLXXI.

al. Valentianas, PEracto ſecundum morem generali conuentu ſuper fluuium Scaldam, in villa † Valentiana. rex CAROLVS ad hyemandum proficiſcitur. Cumque ibi aliquandiu moraretur, Carolomannus frater eius PRIDIE NON. DECEMB. deceſſit in villa † Salmoniaco.

al. Salmontiaco

Et rex ad capiendum ex integro regnum animum intendens, Carbonacum villam ve[illegible]. Ibi Wilharium epiſcopum Sedunenſem, & Folradum presbyterum, & alios plures ſacerdotes, comites, atq; primates fratris ſui, inter quos vel præcipui fuere Warinus & † Adelhartus, ad ſe venientes ſuſcepit. Nam vxor eius & filii cum parte optimatum in Italiam profecti ſunt. Rex autem hanc eorum profectionem quaſi ſuperuacuam impatienter tulit, celebrauitque Natalem Domini in Attiniaco, & Paſcha in Hariſtallio.

al. Adelhardus

DCCLXXII.

ROmæ Stephano papa defuncto, Adrianus in pontificatum ſucceſſit. Rex verò CAROLVS congregato apud Wormatiam generali conuentu, Saxoniam bello aggredi ſtatuit; eamque ſine mora ingreſſus, ferro & igne cuncta depopulatus, Eresburgum caſtrum cepit, idolumque quod Irminſula Saxonibus vocabatur, euertit. In cuius deſtructione cum in eodem loco per triduum moraretur, contigit, vt propter continuam cœli ſerenitatem exiccatis omnibus illius loci riuis ac fontibus, aqua ad bibendum inueniri non poſſet. Sed ne diutius ſiti confectus laboraret exercitus, diuinitus factum creditur, vt quadam die, cum iuxta morem tempore meridiano cuncti quieſcerent prope montem qui caſtris erat contiguus, tanta vis † aquarum in concauitate cuiuſdam torrentis eruperit, vt exercitui cuncto ſufficeret. Tunc rex idolo deſtructo, ad Wiſeram fluuium acceſſit, ibique à Saxonibus XII. obſides accepit. Inde in Franciam reuerſus, in villa Hariſtallio & Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit.

al. aqua

DCCLXXIII.

ADrianus papa cum inſolentiam Deſiderii regis & Longobardorum oppreſſionem ferre non poſſet, decreuit legationem ad CAROLVM regem Francorum mittere, eumq; vt ſibi atq; Romanis aduerſus Langobardos opem ferret rogare. Et quia id terreno itinere per Italiam fieri non poterat, eum quem miſerat legatum nomine Petrum, Romæ nauim conſcendere, & Maſſiliam vſque per mare ire, atque inde terreno itinere in Franciam fecit peruenire. Qui cum ad regem in Theodonis villa, vbi tunc hyemauerat, perueniſſet, & ei legationi ſuę cauſam aperuiſſet, eadem qua venerat via Romam regreſſus eſt. Rex rebus quæ inter Romanos ac Langobardos gerebantur, diligenti cura pertractatis bellum ſibi contra Langobardos pro defenſione Rom. eccleſ. ſuſcipiendum ratus, cum toto Francorum exercitu † Gebennam Burgundiæ ciuitatem iuxta Rhodanum ſitam venit, ibique de bello ſuſcipiendo deliberans, copias quas ſecum adduxerat diuiſit, & vnam partem cum Bernhardo patruo ſuo per montem Iouis ire iuſſit, alteram ipſe ducens, per montem †Ciniſum Italiam contendit, ſuperatoq; Alpium iugo, Deſiderium regem fruſtra ſibi reſiſtere conantem citra † congreſſum fugauit, Ticinoque inclutum obſedit, & in oppugnatione ciuitatis, quia difficilis erat, totum hyberni temporis ſpacium multa moliendo conſumpſit.

al. Geruam

al. Ciniſum

al. congreſſionem.

DCC-

DCCLXXIV.

DVm hæc in Italia geruntur, Saxones velut opportunam de abſentia regis nacti occaſionem, contiguos ſibi Haſſorum terminos ferro & igne populantur. Cumque in eo loco qui nunc *Frideszlar* ab incolis nominatur, baſilicam à beato Bonifacio martyre dedicatam incendere molirentur, atque hoc efficere caſſo labore conarentur, immiſſo ſibi diuinitus pauore ſubitaneo, turpi trepidatione confuſi, domum fugiendo reuertuntur. At rex dimiſſo ad obſidionem atque expugnationem Ticini exercitu, orandi gratia Romam proficiſcitur. Et cum peractis votis inde ad exercitum fuiſſet reuerſus, fatigatam longa obſidione ciuitatem ad deditionem compulit: quam cæteræ ciuitates ſecutæ, omnes ſe regis ac Francorum poteſtati ſubdiderunt. At rex ſubacta & pro tempore ordinata Italia, in Franciam reuertitur, captiuum ducẽs Deſyderium regem. Nam Adalgiſus filius eius, in quo Langobardi multum ſpei habere videbantur, deſperatis patriæ rebus, relicta Italia in Græciam ad Conſtantinum Imperatorem ſe contulit, ibique in Patritiatus ordine atque honore conſenuit. Rex autem domum regreſſus, priuſquam eum Saxones veniſſe ſentirent, tripartitum in eorum regiones miſit exercitum: qui incendiis ac direptionibus cuncta deuaſtans compluribus etiam Saxonum qui reſiſtere conati ſunt, interfectis, cum ingenti præda regreſſus eſt.

CAROLVS ab Italia regrediens, dedicationem eccleſiæ ſancti NAZARII martyris, & translationem corporis ipſius in monaſterio noſtro Lauresheym celebrauit anno incarnationis Domini DCCLXXIV, CAL. SEPT.

Deſunt in man. & videtur à monacho adiecta. Nam hiſtoria hæc non à monacho, ſed quodam Aſtrologiæ perito, qui & Carol. & Ludouici ætate vixit, ſcripta eſt.

DCCLXXV.

CVm rex in villa Cariſiaco hyemaret, conſilium iniit, vt perfidam ac fœdifragam Saxonum gentẽ bello aggrederetur, & euſque perſeueraret, dum aut victi Chriſtianæ religioni ſubiicerentur, aut omnino tollerentur. Habitoq́; apud Duriam villam generali conuentu, Rheno quoque tranſmiſſo, cum totis regni viribus Saxoniam petiit, & primo ſtatim impetu Sigiburgum arcem, in qua Saxonum præſidium erat pugnando cepit. Eresburgum aliud caſtrum à Saxonibus deſtructum muniuit, & in eo Francorum præſidium poſuit. Inde ad Wiſiram fluuium veniens, in eo loco qui Brunnesberg vocatur, congregatam Saxonum multitudinem offendit, quæ eum tranſitu fluminis arcere conabatur, ſed fruſtra: Nam in prima congreſſione pulſi fugatiq́; ſunt, & magnus eorum numerus ibidem interfectus eſt. Et rex amne traiecto cum parte exercitus ad † Obacrum fluuium contendit: † vbi ei Heſſo vnus ex primoribus Saxonum cum omnibus Oſtfalis occurrens, & obſides quos rex imperauerat dedit, & ſacramentum fidelitatis iurauit. Inde reuerſus cum in pagum qui † Buchi vocatur, perueniſſet, Angrarii cum ſuis primoribus ei occurrerunt, & ſicut Oſtfali, iuxta quod rex imperauerat, obſides & ſacramenta dederunt. Interea pars exercitus quam ad Wiſiram dimiſit, in loco qui Hudbeki vocatur, caſtris poſitis incautè agens, Saxonum fraude circumuenta atque decepta eſt. Nam cum pabulatores Francorum circa nonam diei horam reuerterentur in caſtra, Saxones eis, quaſi & ipſi eorum eſſent ſocii, ſeſe miſcuerunt, ac ſic Francorum caſtra ingreſſi ſunt, dormienteſque aggreſſi, non modicam incautæ multitudinis cædem feciſſe dicuntur. Sed vigilantium ac viriliter reſiſtentium virtute compulſi, caſtris exceſſerunt, & ex pacto, quod inter eos ex tali neceſſitate fieri poterat, diſceſſerunt. Quod cum regi fuiſſet allatum, quanta potuit celeritate accurrens, fugientium terga inſecutus magnam ex eis multitudinem proſtrauit, & tum demum Weſtfalurum obſidibus acceptis, ad hyemandum in Franciam reuertitur.

al. Ouacrum *al. vbi ei Heſſonius* *al. Buchi*

DCCLXXVI.

REgi domum reuertenti nunciatur † Rotgaudum Langobardum, quem Foroiulienſibus ducem dederat, in Italia res nouas moliri, & iam complures ad eum ciuitates defeciſſe. Ad quos motus comprimẽdos, cum ſibi feſtinandum iudicaret, ſtrenuiſſimum quemque ſuorum ſecum ducens raptim in Italiam proficiſcitur, † Rotgaudoque qui regnum affectabat interfecto, ciuitatibus quoque quæ ad eum d. fecerãt, ſine dilatione receptis, & in eis Francorũ comitibus conſtitutis, eadẽ qua venerat velocitate reuerſus eſt. Cui vix Alpes tranſgreſſo, occurrerunt qui nunciarent, Eresburgum

al. Ruodgaudum *al. Ruodgaudo*

arcem à Saxonibus expugnatam, ac præſidium Francorum, quod in ea poſuerat, expulſum: Sigiburgum oppugnatum quidem, ſed non captum: eo quod ii qui in ea præſidii cauſa fuerant, facta eruptione, incautos atque oppugnationi intentos Saxones à tergo inuaſerunt, & plurimis interfectis, reliquos non ſolum oppugnationem dimittere, ſed etiam fugere compulerunt, palanteſq; ac diſperſos † ad Lippiam vſque perſecuti ſunt. Hæc cum regi nunciarentur, conuentu apud Wormatiam habito, Saxoniam petere ſtatuit, contractiſq; copiis tanta celeritate ad deſtinatum à ſe in Saxonia locum peruenit, vt omnes hoſtium conatus, quibus ei reſiſtere conabantur, illa feſtinatione præuerteret. Nam ad fontem Lippiæ veniens, immenſam illius perfidi populi multitudinem velut deuotam & ſupplicem, ac quaſi erroris ſui veniam poſcentem inuenit. Cui cum & miſericorditer ignouiſſet, & eos qui ſe Chriſtianos fieri velle affirmabant, baptizari feciſſet, datis & acceptis pro fide ſeruanda fraudulentis eorundem promiſſionibus, obſidibus quoque quos imperauerat receptis, Eresburgo caſtro quod dirutum erat, reſtaurato, alioque caſtello ſuper Lippiam extructo, & in vtroque non modico præſidio relicto, ipſe in Galliam reuerſus, in villa Hariſtallio hyemauit.

al. vſque ad Lippiam fl.

DCCLXXVII.

REx prima veris aſpirante temperie, Nouiomagum profectus, & poſt celebratam ibidem Paſchalis feſti ſolennitatem, propter fraudulentas Saxonum promiſſiones, quibus fidem habere non poterat, ad locum qui † Paderborna vocatur, generalem populi ſui conuentum in eo habiturus, cum ingenti exercitu in Saxoniam profectus eſt. Eo cum veniſſet, totum perfidæ gentis ſenatum ac populum, quem ad ſe venire iuſſerat, morigerum ac fallaciter ſibi deuotum inuenit. Nam cuncti ad eum venerunt, præter Widikindum vnum è primoribus Weſtfalorum, qui multorum ſibi facinorum cõſcius, & ob id regem veritus, ad Sigifridum Danorum regem profugerat. Cæteri qui venerant, ita ſe regis poteſtati ſubmiſere, vt ea conditione tunc veniam percipere mererentur, ſi vlterius ſua ſtatuta violarent, patria & libertate priuarentur. Baptizata eſt ex eis ibidem maxima multitudo, quæ ſe, quamuis falſo Chriſtianam fieri velle promiſerat. Venit iiſdem & loco & tempore ad regis præſentiam de Hiſpania Saracenus quidã, nomine Ibinalarabi, cum aliis Saracenis ſociis ſuis, dedens ſe ac ciuitates quibus eum rex Saracenorum præfecerat. Idcirco rex peracto memorato conuentu in Franciam reuerſus, Natalem Domini in Duciaco villa, Paſcha vero in Aquitania † apud Caſſinogilum celebrauit.

al. Paderbrunna

al. Caſſinoilum

DCCLXXVIII.

PErſuaſione ergo rex prædicti Saraceni, ſpem capiendarum quarundam in Hiſpania ciuitatum haud fruſtra concipiens, congregato exercitu profectus eſt, ſuperatoque in regione Vaſconum Pyrenæi iugo, primo Pompelonem Nauarrorum oppidum aggreſſus, in deditionem accepit. Inde Iberum amnem vado traiiciens, Cæſarauguſtam præcipuam illarum partium ciuitatem acceſſit: acceptiſque, quos Ibinalarabi & Abithaur, quoſque alii quidam Saraceni obtulerunt obſidibus, Pompelonem reuertitur. Cuius muros, ne rebellare poſſet, ad ſolum vſque deſtruxit: ac regredi ſtatuens, Pyrenæi ſaltum ingreſſus eſt. In cuius ſummitate Vaſcones inſidiis collocatis, extremum agmen adorti, totũ exercitum perturbabant magno tumultu. Et licet Franci Vaſconibus tam armis quàm animis præſtare viderentur, tamen & iniquitate locorum & genere imparis pugnæ inferiores effecti ſunt. In hoc certamine plerique aulicorum quos rex copiis præfecerat, interfecti ſunt, direpta impedimenta, & hoſtis propter notitiam locorum ſtatim in diuerſa dilapſus eſt. Cuius vulneris accepti recordatio, magnam partem rerum feliciter in Hiſpania geſtarum in corde regis obnubilauit. Interea Saxones velut occaſionem nacti, ſumptis armis ad Rhenum vſque profecti ſunt. Sed cum amnem traiicere non poſſent, quicquid a † Duicia ciuitate vſque ad † fluenta Moſellæ vicorum villarumque fuit, ferro & igne depopulati ſunt: pari modo ſacra profanaq; peſſundata, nullum ætatis aut ſexus diſcrimẽ ira hoſtis fecerat, vt liquido appareret, eos non prædandi, ſed vltionis exercendæ gratia, Francorum terminos introiſſe. Cuius rei nũcium cum rex apud Antiſiodorum ciuitatem accepiſſet, extemplo Francos orientales atque Alemannos ad propulſandum hoſtem feſtinare iuſſit: Ipſe cæteris copiis dimiſſis, Hariſtallium villam, in qua hyemaret, venit. At Franci atque

al. Duitia

al. fluentum

Alemanni,

Alemanni,qui contra Saxones miſſi erant, magnis itineribus ad eos ire contendunt, ſi
forte in finibus ſuis eos inuenire poſſent. Sed illi iam re peracta reuertebantur ad ſua.
Quorum veſtigia ſecuti,qui à rege miſſi fuerant,in pago Haſſiorum ſuper fluuium A-
dernam iter agentes repererunt,eoſque ſtatim in ipſo fluminis vado adorti,tanta ſtra-
ge ceciderunt, vt ex ingenti multitudine ipſorum vix pauci domum fugiendo perue-
niſſe dicantur.

DCCLXXIX.

AT rex de Hariſtallio vbi hyemauerat,& vbi Natalem Domini ac ſanctum Paſcha
celebrauerat, prima veris temperie mouens, Compendium venit, & cùm inde
peracto propter quod venerat negotio reuerteretur,occurrit ei Hildebrādus dux Spo-
letanus cum magnis muneribus in villa Wirciniaco:quem benigniſſimè recepit, &
muneribus donatum in ducatum ſuum remiſit. Ipſe animo ad Saxonicam expeditio-
nem intento,Duriam venit,habitoque iuxta morem generali conuentu,Rhenum tra-
iecit,& vſque ad Lippiam cum exercitu peruenit. Cui cùm Saxones in quodam loco
qui † Bucholt vocatur,vana ſpe ducti,reſiſtere tentarent,pulſi fugatique ſunt. Et i ex al. Bunotolt
weſtfalorum regionem ingreſſus,omnes eos in deditionem accepit. Inde ad wiſeram
veniens,caſtris poſitis in loco nomine † Meduſulli,ſtatiua per aliquot dies habuit:ibi al. Miduſulli, & Maduſulli.
Angri & Oſtfali venientes & obſides dederunt,& ſacramenta iurauerunt. Quibus per-
actis rex trans Rhenum wormatiam ciuitatem in hyberna ſe recepit.

DCCLXXX.

INde cum primum temporis opportunitas † adeſſe viſa eſt,iterum cum magno exer- al. arridere
citu in Saxoniam profectus eſt,tranſienſque per arcem Ereſburgum ad fontem Lip-
piæ venit,vbi caſtrametatus,per aliquot dies moratus eſt. Inde ad orientem itinere cō-
uerſo,ad † Obactum fluuium acceſſit. Cui cum ibi omnium orientalium partium Saxo- al. Onacrū
nes,vt iuſſerat,occurriſſent,maxima eorum multitudo in loco qui † Horheim appella- al. Orheim
tur,ſolita ſimulatione baptizata eſt. Profectus inde ad Albiam,caſtriſque in eo loco vbi
† Hora & Albia confluunt,ad habenda ſtatiua collocatis,tam ad res Saxonum qui cite- al. Ora
riorem,quàm & Sclauorum qui vlteriorem fluminis ripam incolunt, componendas
operam impendit. Quibus tunc pro tempore ordinatis atque diſpoſitis,in Franciam
reuerſus eſt. Innoque conſilio orandi ac vota ſoluendi cauſa,Romam ſtatuit proficiſci.
Sumptiſq; ſecum vxore ac liberis,ſine mora in Italiam profectus eſt. Celebrauitq; Na-
talem Domini Ticini,atque ibi reſiduum hyemis manſit.

DCCLXXXI.

INde Romam veniens,honorificè ab Adriano papa ſuſceptus eſt. Et cum ibi ſanctum
Paſcha celebraret,baptizauit idem Pontifex filium eius Pipinum, vnxitque in regē.
Vnxit etiam Ludouicum fratrem eius,quibus & coronam impoſuit. Quorum maior
Pipinus in Langobardia,minor verò in Aquitania rex conſtitutus eſt. Rege vero Ro-
ma digreſſo,ac Mediolanum veniēte,Thomas eiuſdem vrbis epiſcopus, baptizauit ibi
filiam eius nomine Giſlam,& de ſacro fonte ſuſcepit:quibus geſtis in Franciam reuer-
ſus eſt. Sed cùm Romæ eſſet, conuenit inter ipſum atque Adrianum pontificem,vt ſi-
mul legatos mitterent ad Taſſilonem ducem Baioariæ,qui eum commonerent de ſa-
cramento,quod Pipino regi & filiis eius ac Francis iurauerat:ſcilicet vt ſubiectus eis ac
obediens eſſet. Electi ac directi ſunt in hanc legationem de parte pontificis Formoſus
ac Damaſus epiſcopi,& de parte regis Richolfus diaconus,atque Eberhartus magiſter
pincernarum. Qui cum, vt iuſſi erant,commemorato duci locuti fuiſſent,in tantum
cor eius emollitum eſt,vt diceret ſe ſtatim velle ad regis properare præſentiam, ſi ſibi
tales dentur obſides,ſub quibus de ſua ſalute dubitare nulla ſit neceſſitas. Quibus da-
tis,ſine cunctatione apud wormatiam ad regem venit, ſacramentum quod iubebatur
iurauit. obſides XII. qui imperabantur,ſine mora dedit: quos Sindbertus Reginenſis
epiſcopus de Baioaria in Cariſiaco ad conſpectum regis adduxit. Sed idem dux domū
reuerſus,non diu in ea quam promiſerat fide permanſit. Rex autem in eadem villa hye-
mem tranſigens,& Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCLXXXII.

AEſtatis initio, cùm iam propter pabuli copiam exercitus duci poterat, in Saxoniam eundum, & ibi, vt in Francia quotannis ſolebat, generalem conuentum habendum cenſuit, traiectoque apud Coloniam Rheno, cum omni Francorum exercitu ad fontem Lippiæ venit, & caſtris ibi poſitis, per dies non paucos ibidem moratus eſt. Vbi inter cætera negotia, & legatos Sigefridi regis Danorum, & quos ad ſe Caganus & Iugurrus principes Hunorum pacis cauſa miſerant, & audiuit & ſoluit. Cumq; conuentu completo trans Rhenum in Galliam ſe recepiſſet, Widikindus, qui ad Nordmannos profugerat, in patriam reuerſus, vanis ſpebus animos Saxonum ad defectionem concitauit. Interea regi allatum eſt, quòd Sorabi Sclaui, qui campos inter Albim & Salam interiacentes incolunt, in fines Turingorum & Saxonum qui eis erant contermini, prædandi cauſa fuiſſent ingreſſi, & direptionibus atque incendiis quædam loca vaſtaſſent. Qui ſtatim accitis ad ſe tribus miniſtris ſuis, Adalgiſo †cubiculario, Geilone comite ſtabuli, & †Guorado comite palatii, præcepit, vt ſumptis ſecum orientalibus Francis atque Saxonibus, contumaciam Sclauorum audaciam quam celerrimè comprimeret. Qui cùm iuſſa facturi Saxoniæ fines ingreſſi fuiſſent, comperrerunt Saxones ex cõſilio Widikindi ad bellum Francis inferendum eſſe paratos, omiſſoque itinere ad Sclauos cum orientalium Francorum copiis, ad locum in quo audierant Saxones congregatos, ire contendunt: quibus in ipſa Saxonia obuiauit †Thedericus comes propinquus regis, cum iis copiis quas audita Saxonum defectione raptim in Ripuaria congregare potuit. Is feſtinantibus legatis conſilium dedit, vt primò per exploratores, vbi Saxones eſſent, vel quid apud eos ageretur, quanta poſſent celeritate cognoſcerẽt: tum ſi loci qualitas pateretur, ſimul eos adorirentur. Cuius cõſilio collaudato, vna cum illo vſque ad montem qui †*Sontal* appellatur, in cuius ſeptentrionali latere Saxonum caſtra erant poſita, peruenerunt. In quo loco cùm Thedericus caſtra poſuiſſet, ipſi ſicut cum eo conuenerant, quo facilius montem circuire poſſent, tranſgreſſi VVeſeram in ipſa fluminis ripa caſtra poſuerunt: habitoq; inter ſe colloquio, veriti ne ad nomen †Thederici victoriæ fama tranſiret, ſi cum in eodem prælio ſecum haberent, ideoq; ſine eo cum Saxonibus congredi decernunt: ſumptiſq; armis, non quaſi ad hoſtem in acie ſtantem, † ſed quaſi ad fugientem contendunt. terga inſequi ſpoliaque diripere, pro vt quemque velocitas equi ſui tulerat, quà Saxones in acie pro caſtris ſtabant, vnuſquiſque eorum ſumma feſtinatione adoriuntur. Quo cum eſſet peruentum, malè etiam pugnatum eſt: nam commiſſo prælio, circumuenti à Saxonibus penè cẽs interfecti ſunt: qui tamen euadere potuerunt, non in ſua, vnde profecti ſunt, ſed in †Thederici caſtra quæ trans montem erant, fugiendo peruenerunt. Sed maior Francis quam pro numero iactura fuit: quia legatorum duo, Adalgiſus & Geilo, comitum quatuor, aliorumque clarorum atque nobilium vſque ad xx. interfecti, præter cæteros, qui hos ſecuti potiùs cum eis perire, quàm poſt eos viuere maluerunt. Cuius rei nuncium cum rex ſuſcepiſſet, nihil ſibi cunctandum arbitratus, collecto feſtinanter exercitu, in Saxoniam proficiſcitur, accitisq; ad ſe cunctis Saxonum primoribus, de autoribus factæ defectionis inquiſiuit. Et cum omnes Widikindum huius ſceleris autorem proclamarent, ipſum tamen tradere nequirent, eo quod re perpetrata ad Nordmannos ſe contulerat, cæterorum qui perſuaſioni eius morem gerentes, tantum facinus peregerunt, vſque ad 4500. traditi, & ſuper Alaram fluuium in loco qui Ferdi vocatur, iuſſu regis omnes vna die decollati ſunt. Huiuſmodi vindicta patrata rex Theodonis villam in hyberna conceſſit, ibique & Natalem Domini & Paſcha more ſolito celebrauit.

al. camerario

al. VVorado. forte VVolrado.

al. Thedericus

al. Saltal

Theoderici

al. ſed quaſi ad fugientium terga inſequenda ſpoliaq; diripienda, pro vt quemque & ſumma feſtinatione contendit.

Theoderici.

DCCLXXXIII.

ARridente veris temperie, cum ad expeditionem Saxonicam ſe præparaſſet (nam de omnimoda eorum defectione perlatum fuerat) priuſquam de memorata villa moueret, Hildigardis regina, vxor eius, deceſſit PRIDIE CALEND. MAII. Cuius funeri cum more ſolenni iuſta perſolueret, in Saxoniam ſicut diſpoſuerat duxit exercitum. Cumque Saxones in eo loco qui †Thietmelle vocatur, ad pugnam ſe præparare cognouiſſet, ad eos ſumma celeritate contendit, commiſſoque cum eis prælio, tanta eos cæde proſtrauit, vt de innumerabili eorum multitudine perpauci euaſiſſe dicantur. Cumque de loco prælii ad †Paderbornam ſe cum exercitu recepiſſet, atque ibi caſtris

al. II Kal.

al. [illegible]

al. Pad[illegible]

caſtris poſitis, partem exercitus, quæ adhuc de Francia venire debuerat, operiretur, audiuit Saxones in finibus Weſtfalorum ſuper fluuium † Aſam ad hoc congregari, vt ibi cum eo ſi veniſſet acie confligerent. Quo nuncio commotus, adunatis, quæ rum ad ſe venerant, quaſque antè ſecum habebat, Francorum copiis, ad locum vbi congregati erant, ſine dilatione profectus eſt, congreſſuſque cum eis, eadem qua & priùs fœlicitate dimicauit. Cæſa eſt eorum infinita multitudo, ſpoliaque direpta, captiuorum quoq; magnus abductus eſt numerus. Inde victor ad orientem iter conuertit, primoq; vſque ad Wiſiram, deinde vſque ad Albiam cuncta deuaſtando, peragrauit. Inde reuerſus in Franciam, duxit vxorem filiam Radolfi comitis, natione Francã, nomine Faſtratam: ex qua duas filias procreauit. Eodem anno defuncta eſt, bonæ memoriæ mater regis Berthrada, IIII. ID. IVL. Ipſe in Hariſtallio villa ibidem hyematurus conſedit, ibique Natalem Domini ac ſanctum Paſcha celebrauit.

al. Haſam

D C C L X X X I I I I.

CVm primùm opportunitas temporis aduenit, ad reliquias belli Saxonici conficiendas rex animo intento, cũ exercitu in loco qui † Lippenheim vocatur, Rhenum traiecit, & vaſtatis Weſtfalorum pagis, venit ad Wiſeram. Cumque in eo loco qui Huculbi dicitur, caſtris ſuper fluuium poſitis cõſediſſet, vidit ſe in aquilonares Saxoniæ partes, ſicut ſtatuerat, propter nimias aquarum inundationes, † quæ tam ſubitò ex copia pluuiarum acciderant, tranſire non poſſe: idcirco iter in Turingiam conuertit, & filium ſuum Carolum cum parte exercitus in Weſtfalorũ finibus ſubſiſtere iuſſit. Ipſe per Turingiam iter faciens, venit in campeſtria Saxoniæ, quæ Albi atque Salæ fluminibus adiacent: depopulatiſque orientalium Saxonum agris, ac villis incenſis, de Schaninge in Franciam regreſſus eſt. Carolus verò filius eius, cùm ei iter agenti in pago Draigni iuxta Lippiam fluuium Saxonum occurriſſet exercitus commiſſo cum eis equeſtri prælio, fœlici ac proſpero dimicauit euentu. Nam magno eorum numero interfecto, cæteris in diuerſa fugatis, victor ad patrem Wormatiam reuerſus eſt. Rex autem congregato iterum exercitu, in Saxoniam profectus eſt, celebratoque in caſtris Natalitio Domini die, ſuper Ambram fluuium, in pago Huettagoge, iuxta caſtrum Saxonum, quod † Dekidroburg ad locum nomine Rimi, in qua Wiſira, & † Wagarna confluunt, populabundus acceſſit. Cumque eum vlterius progredi, tam hyemalis temporis aſperitas, quàm aquarum inundatio prohiberet, Eresburgum arcem in hyberna conceſſit.

al. Lippenni
al. quæ tunc ſubito ex ingruente pluuiarum.
al. Skidroburg.
al. Waharna.

D C C L X X X V.

CVm ibi hyemare decreuiſſet, accitis atque adductis ad ſe vxore & liberis, reductóque cum eis in eadem arce ſatis fido ac firmo præſidio, ipſe cum expedita manu ad Saxonum pagos vaſtãdos ac villas diripiendas egreſſus, inquietam ſatis hyemem vbique diſcurrendo, & cuncta cædibus atq; incendiis permiſcẽdo, tam per ſeipſum, quàm per duces quos miſerat, Saxonibus reddidit. Cumq; huiuſmodi vaſtationibus per totum hyberni temporis ſpacium omnes ferè Saxonũ regiones ingenti clade affeciſſet, tranſacta tandem hyeme, & aduectis ex Francia commeatibus, publicum populi ſui conuẽtum in loco qui † Paderborna vocatur, more ſolenni habuit. Ac peractis iis quæ ad illius conuentus rationem pertinebant, in pagum nomine Bardengau proficiſcitur: ibique audiens Widikindum & Albionem eſſe in Tranſalbina Saxonum regione, primò eis per Saxones, vt omiſſa perfidia ad ſuam fidem venire non ambigerent, ſuadere cœpit. Cumque ipſi facinorum ſuorum ſibi conſcii, regis fidei ſe committere dubitarent, tandem accepta ab eo quam optabant impuniraris ſponſione, atque impetratis quos ſibi dari precabantur ſuæ ſalutis obſidibus, quoſcis Amalwinus vnus aulicorum a rege miſſus adduxerat, cum eodem ad eius præſentiam in Attiniaco villa venerunt, atque ibi baptizati ſunt. Nam rex poſtquam ad eos accerſendos memoratum Amalwinũ direxit, in Franciam reuerſus eſt: quieuitq; illa Saxonicæ perfidiæ peruicacitas per annos aliquot: ob hoc maximè, quoniam occaſiones deficiendi ad rem pertinentes inuenire non potuerunt. Facta eſt eodem anno trans Rhenum apud orientales Francos aduerſus regem immodica coniuratio, cuius autorem † Hattradum comitem fuiſſe conſtabat. Sed huius indicium citò ad regem delatum eſt, eiuſque ſolertia tam valida conſpiratio citra vllum grande periculum in breui cõquieuit, autoribus eius par-

al. Paderbronna.
al. Hardradum.

tim priuatione luminum, partim exilij pœna condemnatis.

DCCLXXXVI.

CVm & hyemis tempus expletum & ſanctum Paſcha in Attiniaco villa fuiſſet à rege celebratum, exercitum in Britanniam ciſmarinam mittere conſtituit. Nam cum ab Anglis ac Saxonibus Britannia inſula fuiſſet † inuerſa, magna pars incolarum eius mare traiiciens, in vltimis Galliæ finibus Venetorum & Corioſolitarum regiones occupáuit. Is populus à regibus Francorum ſubactus ac tributarius factus, impoſitum ſibi vectigal, licet inuitus, ſoluere ſolebat. Cumque eo tempore dicto audiens non eſſet, miſſus illuc regiæ menſæ præpoſitus † Ardulfus, perfidæ gentis contumaciam mira celeritate compreſſit, regique apud Wormatiam & obſides quos acceperat, & complures ex populi primoribus adduxit. Rex pace vndique parta, ſtatuit Romam proficiſci, & † partem Italiæ in qua Beneuentum ſitum eſt, aggredi, conueniens eſſe arbitratus, vt illius regni reſiduam portionem ſuæ poteſtati ſubiiceret, cuius caput capto Deſyderio rege, maioremque partem in Langobardia iam ſubacta tenebat: nec diu moratus, ſed contractis celeriter Francorum copiis, in ipſa hyemalis temporis aſperitate Italiam ingreditur. Cumque in Florentia Tuſcorum ciuitate Natalem Domini celebraſſet, cum maxima celeritate Romam ire contendit. Quo cum veniſſet, ac de profectione ſua in Beneuentum, tam cum Adriano pontifice, quam cum ſuis optimatibus deliberaſſet, Aragiſus dux Beneuentanorum audito eius aduentu, comperta que in terram ſuam intrandi voluntate, propoſitum eius auertere conatus eſt. Miſſo enim † Rumoaldo maiore filio ſuo cum muneribus ad regem, rogare cœpit, ne terram Beneuentanorum intraret. Sed ille longe aliter de rebus inchoatis faciendum ſibi iudicans, retento ſecum Rumoaldo cum omni exercitu ſuo Capuam ciuitatem Campaniæ acceſſit, ibique caſtris poſitis conſedit, inde bellum aggreſſurus, ni memoratus dux propoſitum regis ſalubri conſilio præueniſſet. Nam relicta Beneuento, quæ caput illius terræ habetur, in Salernum maritimam ciuitatem velut munitiorem ſe cum ſuis contulit, miſſaque legatione, vtroſque filios ſuos regi obtulit, promittens ſe ad omnia quæ imperarentur, libenter obediturum. Cuius precibus rex annuens, diuini etiam timoris reſpectu bello abſtinuit, & minore ducis filio nomine Grimoaldo obſidis loco ſuſcepto, maiorem patri remiſit. Accepit inſuper à populo obſides vndecim, miſitque legatos, qui & ipſum ducem & omnem Beneuentanum populum per ſacramenta obſtringerent. Ipſe poſt hæc cum legatis Conſtantini imperatoris, qui ad petendam filiam ſuam ad ſe miſſi fuerant, locutus eſt: atque illis dimiſſis Romam reuerſus, ſanctum Paſcha magna cum hilaritate celebrauit.

al. inuaſa, & meo iudicio melius.

al. Audulfus

al. partem Italiæ quæ Beneuentus vocatur; quam lectionem ſubſequentia cõfirmant.

al. Rumoldo

DCCLXXXVII.

CVm adhuc rex Romæ eſſet, Taſſilo dux Baioariorũ miſit legatos ſuos, Arnum videlicet epiſcopum, & † Hunricum abbatem, ad Adrianum papam, petens, vt inter regem & illum mediator pacis fieri dignaretur. Nec pontifex precibus eius cenſuit abnuendum, ſed ſedula admodum inſtantia apud regem intercedere curauit, vt inter eos pax & concordia ex ſuæ apoſtolicæ autoritatis admonitione atque interuentione proueniret. Cui cum rex idem ſe magnopere velle reſpondiſſet, ſimulque à legatis memorati ducis inquireret, quam huius pacis firmitatem facere deberent, reſponderunt ſibi de hac re nihil eſſe commiſſum, nec ſe de hoc negotio aliud facturos, quam vt reſponſa regis atque pontificis domino ſuo reportarent. Quorum verbis papa commotus, velut fallaces ac fraudulentos anathematis gladio ſtatuit feriendos, ſi ab olim regi promiſſa fide diſcederent: atque ita infecto pacis negotio reuerſi ſunt. Rex autem adoratis ſanctorum apoſtolorum liminibus, votiſque ſolutis, apoſtolica benedictione percepta, in Franciam reuerſus eſt. Et cum vxorem ſuam Faſtradam, filioſque ac filias, & omnem comitatum quem apud eos dimiſerat, Wormatiæ inueniſſet, generalem populi ſui conuentum ibi habere ſtatuit. In quo cum omnia quæ in Italia geſſerat, coram optimatibus ſuis narrãdo commemoraſſet, & ad extremũ de legatis Taſſilonis qui ad ſe Romæ venerãt, mentio facta fuiſſet, iniuit cõſiliũ, vt experiretur, quid Taſſilo de promiſſa fide præſtare vellet: congregatoq; ingenti exercitu, atque in tres partes diuiſo, Baioariam atque ipſum Taſſilonem petere conſtituit. Cũq;

al. Heinricũ.

Pipinum

Pipinum filium cum Italicis copiis in Tridentinam vallem venire iuſſiſſet, orientales quoque Franci ac Saxones vt iuſſi fuerāt, ad Danubium in loco qui Pferinga vocatur, acceſſiſſent, ipſe cum exercitu quem ſecum duxerat, ſuper Lechum fluuium, qui Alemannos & Baioarios diuidit, in Auguſtæ ciuitatis ſuburbano cōſedit, inde Baioariam cum tam valida manu procul dubio petiturus, niſi Taſſilo ſibi ac populo ſuo ad regem veniendo conſuleret. Nam vidēs ſe vndique circumſeſſum, venit ſupplex, ac veniam de antegeſtis ſibi dari precatus eſt. Sed & rex ſicut erat natura mitiſſimus, ſupplici ac deprecanti pepercit, acceptiſq; ab eo, prætēr filium eius Theodonem, aliis XII obſidibus, & populo terræ per ſacramenta firmato, in Franciam reuerſus eſt, & in ſuburbano Moguntino, in villa quæ vocatur Ingelheim; quia ibi hyemauerat, & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCLXXXVIII.

CVm in eadem villa generalem populi ſui rex fieri decreuiſſet conuentum, ac Taſſilonem ducem, ſicut & cæteros vaſſos ſuos in eodem adeſſe iuſſiſſet, atque ille vt ei fuerat imperatum, ad regis præſentiam perueniſſet, crimine læſæ maieſtatis à Baioariis accuſatus eſt. Obiiciebant ei, quòd poſtquam filium ſuum obſidem regi dederat, ſuadente coniuge ſua Luitburga, quæ filia Deſiderij regis Langobardorum fuit, & poſt patris exilium Francis inimiciſſima ſemper extitit, in aduerſitatem regis, & vt bellum contra Francos ſuſciperent, Hunorum gentem concitaret: quod verum fuiſſe, rerum in eodem anno geſtarum probauit euentus. Obiiciebantur ei & alia complura & dicta & facta, quæ non niſi ab inimico & irato vel fieri vel proferri poterant, quorum ne vnum quidem inficiari cœpit. Sed noxæ conuictus, vno omnium aſſenſu læſæ maieſtatis reus, capitali ſententia damnatus eſt. Sed clementia regis, licet morti addictum liberare curauit. Nam mutato habitu in monaſterium miſſus eſt, vbi tam religioſè vixit, quàm libens intrauit. Similiter & Theodo filius eius tonſus, & monaſticæ conuerſationi mancipatus eſt. Baioarij quoque, qui perfidiæ ac fraudis eorum conſcij & conſentanei fuiſſe reperti ſunt, exilio per diuerſa loca relegabantur. Huni verò, ſicut Taſſiloni promiſerant, duobus exercitibus comparatis, vno † marchiam Foroiulienſem, altero Baioariā aggreſſi ſunt, ſed fruſtra. Nam in vtroque loco victi fugatique ſunt, & multis ſuorum amiſſis, cum magno damno ad loca ſua ſe receperunt. Quam iniuriam velut vindicaturi, Baioariam iterum maioribus copiis petierunt: ſed in primo cōgreſſu pulſi à Baioariis, & innumera multitudo eorum cæſa, multi etiam ex eis qui per fugam euadere conati, Danubium tranare voluerunt, gurgitibus fluminis abſorpti ſunt. Interea Conſtantinus imperator propter negatam ſibi regis filiam iratus, Theodorum patricium Siciliæ præfectum cum aliis ducibus ſuis, fines Beneuētanorum vaſtare iuſſit. Qui cum imperata exequerentur, † Grimoaldus, qui eodem anno poſt mortem patris dux Beneuentanis à rege datus eſt, & Hildebrandus dux Spoletanorum, cū copiis quas congregare potuerunt, in Calabria eis occurrerunt, habentes ſecum legatum regis Winigiſum, qui poſtea in ducatu Spoletano Hildebrando ſucceſſit Commiſſoque prælio, immodicam ex eis multitudinem occiderunt, ac ſine ſuo ſuorumque graui diſpendio victores facti, magnum captiuorum ac ſpoliorum numerum in ſua caſtra retulerunt. Rex autem in Baioariam profectus, eandem prouinciam cum ſuis terminis ordinauit atque diſpoſuit, atque inde regreſſus, in Aquiſgrano palatio ſuo, vbi hyemauerat, & diem Domini Natalitium, ſanctumq; Paſcha more ſolenni celebrauit.

in monaſterium Lorſcenſe in Palatinatu, vbi adhuc ceſtus eius, vel ... videtur ...

al. Marcam

al. Grimoldus.

DCCLXXXIX.

NAtio quædam Sclauorum eſt in Germania, ſedens ſuper littus Oceani, qui propria lingua Welatabi, Francica autem † Wilſi vocantur: ea Francis ſemper inimica, & vicinos ſuos, qui Francis vel ſubiecti, vel fœderati erant, odiis inſectari, belloque premere ac laceſſere ſolebat. Cuius inſolentiam rex longius ſibi nō ferendam ratus, bello eam aggredi ſtatuit, comparatoque ingenti exercitu, Rhenum apud Coloniam traiecit: inde per Saxoniam iter agens, cum ad Albiam perueniſſet, caſtris in ripa poſitis, amnem duobus pontibus iunxit: quorum vnum ex vtroque capite vallo muniuit, & impoſito præſidio firmauit. Ipſe fluuio trāſito, quo conſtituerat exercitum duxit, ingreſſuſque † Wilſorum terram, cuncta ferro & igne vaſtari iuſſit. Sed gens illa

al. Vvilzi

al. Vvilzorum

quamuis bellicoſa, in ſua numeroſitate confidens, impetum exercitus regij diu ſuſtinere non valuit: ac proinde cum primum ad ciuitatem Dragawiti ventum eſt, Wiltzã (nam is cæteris Wilſorum regulis & nobilitate generis, & auctoritate ſenectutis præeminebat) extemplo cum omnibus ſuis ad regem de ciuitate proceſſit, obſides qui imperabantur dedit, fidem ſe regi ac Francis ſeruaturum iureiurãdo promiſit: quem cæteri Sclauorum primores ac reguli ſecuti, omnes ſe regis ditioni ſubdiderunt. Tum ille ſubacto illo populo, & obſidibus quos dare iuſſerat acceptis, eadẽ via qua venerat, ad Albiam regreſſus eſt, & exercitu per pontem reducto, rebus quoque ad Saxones pertinentibus ſecundum tempus diſpoſitis, in Franciam reuerſus eſt. Et in Wormatia ciuitate & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

DCCXC.

HOc anno nulla expeditio à rege facta eſt; ſed Wormatiæ reſidens, legatos Hunorũ audiuit, & ſuos viciſſim ad eorum principes miſit. Agebatur de cõfiniis inter eos regnorum ſuorum, quibus in locis eſſe deberent. Hæc contẽtio atque altercatio, belli quod poſtea cum Hunis geſtum eſt, ſeminarium & origo fuit. Rex autem, ne quaſi per otium torpere ac tempus terere videretur, per Mœnum fluuium ad Salæ palatium ſuum in Germania iuxta Salam fluuium conſtructum nauigauit: atque inde iterum per eundem amnem, ſecunda aqua Wormatiam reuerſus eſt. Cumque ibi hyemaret, ipſum palatium in quo conuerſabatur, caſu accidente, nocturno incendio concrematum eſt. Ibi tamen permanens, & Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit.

DCCXCI.

TRanſacto vere, circa æſtatis initium rex Wormatia mouens, Baioariam profectus eſt, ea meditatione, vt Hunis factorum ſuorum vicem redderet, & eis quam primum poſſet, bellum inferret. Cõparatis igitur ad hoc ex omni regno ſuo quam validiſſimis copiis & commeatibus, bipartito exercitu iter agere cœpit. Cuius partẽ Theoderico comiti & Meginfrido † cubiculario ſuo committens, eos per aquilonarem Danubij ripam iter agere iuſſit: ipſe cum parte quam ſecum retinuit, auſtralem eiuſdem fluminis ripam Pannoniam petiturus occupauit: Baioariis cum commeatibus exercitus, qui nauibus deuehebantur per Danubium, ſecunda aqua deſcendere iuſſis: ac ſic inchoato itinere, prima caſtra ſuper Aneſum poſita ſunt. Nam is fluuius inter Baioariorum atque Hunorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur. Ibi ſupplicatio per triduum facta, vt id bellũ proſperos ac fœlices haberet euentus. Tum demum caſtra mota, & bellum genti Hunorum a Francis indictum eſt. Pulſis igitur Hunorum præſidiis, ac deſtructis munitionibus, quarum vna ſuper Cambum fluuium, altera iuxta Comagenos ciuitatem in monte Cumeberg, vallo firmiſſimo erat extructa, ferro & igne cũcta vaſtantur. Cumq; rex cum eo quem ducebat exercitu vſque ad Arrabonis fluenta veniſſet, trãſmiſſo eodem fluuio, per ripam eius vſque ad locum quo is Danubio miſcetur, acceſſit: ibiq; ſtatiuis per aliquot dies habitis, per Baioariam reuerti ſtatuit: alias verò copias, quibus Thedericum & Meginfridum præfecerat, per Bohœmos via qua venerãt, reuerti præcepit. Sic peragrata ac deuaſtata magna parte Pannoniæ, cum incolumi exercitu Frãcorum in Baioariam ſe recepit. Saxones autem & Friſones cum Thederico & Meginfrido per Bohœmos vt iuſſum erat, domum regreſſi ſunt. Facta eſt autem hæc expeditio ſine omni rerum incommodo, præter quod in illo quem rex ducebat exercitu tanta equorũ lues exorta eſt, vt vix decima pars de tot millibus equorum remanſiſſe dicatur. Ipſe autem cum dimiſſis copiis Reginum ciuitatem, quæ nunc Reganesburg vocatur, veniſſet, & in ea hyematurus conſediſſet, ibi Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

† al. camerario

DCCXCII.

ORgellis eſt ciuitas in Pyrenæi montis iugo ſita, cuius epiſcopus nomine Felix natione Hiſpanus, ab Elipando Toleti epiſcopo per literas conſultus, quid de humanitate Saluatoris Dei & Domini noſtri IESV CHRISTI ſentire deberet, vtrum ſecundum id quod homo eſt, proprius an adoptiuus Dei filius credendus eſſet ac dicendus, valde incaute atque inconſiderate, & contra antiquam catholicæ eccleſiæ doctrinam adoptiuũ non ſolum pronunciauit, ſed etiam ſcriptis ad memoratũ

episcopum

epiſcopum libris pertinaciſſimè prauitatem opinionis ſuæ defendere curauit. Huius rei cauſa ductus ad palatium regis, qui tunc apud Reginum Baioariæ ciuitatem, in qua & hyemauerat, reſidebat. Vbi congregato epiſcoporum concilio auditus eſt, & erraſſe conuictus, ad præſentiam Adriani pontificis Romam miſſus, vbi etiam coram ipſo in baſilica beati Petri apoſtoli hæreſin confeſſus eſt atque abdicauit: quo facto ad ciuitatem ſuam reuerſus eſt. Rege vero ibidem æſtatem agente, facta eſt contra eum coniuratio à filio ſuo maiore nomine Pipino & quibuſdam Frãcis, qui ſe crudelitatem Faſtradæ reginæ ferre non poſſe aſſeuerabant: atque ideo in necem regis cõſpirauerãt. Quæ cum per Ardulfum Langobardum detecta fuiſſet, ipſe ob meritum fidei ſeruatæ monaſterio ſancti Dionyſij donatus eſt: autores vero coniurationis, vt rei læſæ maieſtatis, partim gladio cæſi, partim patibulis ſuſpenſi, ob meditatũ ſcelus tali morte mulctati ſunt. Rex autem propter bellum cum Hunis ſuſceptum in Baioaria ſedens, pontẽ naualem, quo in Danubio ad id bellum vteretur, ædificauit, ibiq; Natalem Domini & ſanctum Paſcha celebrauit.

DCCXCIII.

CVm rex bellum à ſe inchoatum conficere cuperet, & Pannoniam iterum petere decreuiſſet, nũciatum eſt copias quas Thedericus comes per Friſiam ducebat, in pago † Rhiuſtri iuxta Wiſiram à Saxonibus eſſe interceptas, atque deletas. Cuius rei nuncio accepto, magnitudinem damni diſſimulans, iter in Pannoniam intermiſit. Et cum ei perſuaſum eſſet à quibuſdam qui id compertum eſſe dicebãt, quod ſi inter Radantiam & Almonum fluuios foſſa nauium capax duceretur, poſſe commodè è Danubio in Rhenum nauigari, quod alter Danubio, alter Mœno miſcetur, cõfeſtim cum omni comitatu ſuo eo venit, congregataque hominum multitudine totum autumni tempus in eo opere conſumpſit. Ducta eſt foſſa inter prædictos fluuios duûm millium paſſuum longitudine, latitudine CCC pedum, ſed incaſſum: nam propter iuges pluuias, & terram quæ paluſtris erat, nimio humore ſuapte natura imbutam, cœptum opus conſiſtere non potuit, ſed quantum interdiu terræ à foſſoribus fuerat egeſtum, tantũ [illegible]ctibus humo iterum in locum ſuum relabente ſubſidebat. In hoc opere occupato, [illegible] valde diſplicentia ex diuerſis terrarum partibus allata ſunt: vnum erat, Saxonum [illegible] la defectio: alterum, quòd Saraceni Septimaniam ingreſſi, prælioque cum [illegible]nitis cuſtodibus atq; comitibus conſerto, multis Francorũ interfectis, victores [illegible] egreſſi ſunt. Quibus rebus commotus, in Franciam reuerſus eſt: celebrauitque Natalem Domini apud ſanctum Kilianum in Wirtzburgo, iuxta Mœnum fluuium: Paſchalis vero feſti ſolennitatem ſuper eundem fluuium in villa Franconofurt, in qua & hyem[a]uerat.

al. Ruſtri

DCCXCIIII.

REx ad condemnandam hæreſim Felicianam æſtatis initio, quando & generalem populi ſui conuentum habuit, concilium epiſcoporum ex omnibus regni ſui prouinciis in eadem villa congregauit. Affuerunt etiam in eadem ſynodo legati † Romani pontificis, Theophylactus ac Stephanus epiſcopi, vicem tenentes eius à quo miſſi fuerant, Adriani papæ. In quo concilio & hæreſis memorata condemnata eſt, & liber cõtra eam communi epiſcoporum autoritate compoſitus, in quo omnes propriis manibus ſubſcripſerunt. Synodus etiam, quæ ante paucos annos Conſtantinopoli ſub Irene & Conſtantino filio eius congregata, & ab ipſis non ſolùm ſeptima, verum etiam vniuerſalis erat appellata, vt nec ſeptima nec vniuerſalis haberetur diceretur ve; quaſi ſuperuacua omninò ab omnibus abdicata eſt. Mortua eſt ibi Faſtrada regina, & Moguntiaci apud ſanctum Albanum ſepulta. Quibus peractis, rex bipartito exercitu Saxoniam petere ſtatuit, eo videlicet modo, vt ipſe cum dimidia parte copiarum ab auſtrali parte intraret, Carolus vero filius eius cũ alia medietate Rhenum apud Coloniã traiiceret, & in eandem regionem ab occidẽte veniret. Quo facto licet Saxones in cãpo qui Sintfelt vocatur, quaſi prælium cum rege commiſſuri conſedissent, ibiq; aduentum eius operirentur, amiſſa victoriæ ſpe quam ſibi paulo ante falſo pollicebantur, ad deditionẽ omnes cõuerſi ſunt, victiq; ſine prælio victoris poteſtati ſe ſubdiderũt. Dederũt igitur obſides, & iuriurãdo fidẽ ſe regi velle ſeruare promiſerũt. Sic omiſſo prælio & Saxones domũ reuerſi ſunt, & rex trãſmiſſo Rheno in Galliã ſe recepit. Et cũ A-

al. eccleſiæ Romanæ

quaſgranum veniſſet, ibidē hybernis habitis, & Natalē Domini & Paſcha celebrauit.

D C C X C V.

QVanquam Saxones æſtate præterita, & obſides dediſſent, & ſecundum quod iuſſi erant, ſacramenta iuraſſent; rex tamen illorum perfidiæ non immemor conuentum generalem trans Rhenū, in villa Cuffenſtein, quæ ſuper Mœnum contra Moguntiacum vrbem ſita eſt, more ſolenni habuit, atque inde cum exercitu Saxoniā ingreſſus, pene totam populando peragrauit. Cumque in pagum Bardēgau perueniſſet, & iuxta locum qui Bardēvvig vocatur, poſitis caſtris, Sclauorū quos ad ſe venire iuſſerat, expectaret aduentum: ſubito ei nunciatum eſt, Wilzan regem Abotritorum, cum Albim traiiceret, in diſpoſitas à Saxonib. inſidias in ipſo flumine incidiſſe, & ab eis eſſe interfectum. Quod factum animo regis ad Saxones citius debellandos velut quoſdam ſtimulos addidit, & in odium perfidæ gentis amplius excitauit. Terra igitur magna parte vaſtata, & obſidibus quos dare iuſſerat acceptis, in Franciam reuerſus eſt. In hac expeditione dum caſtra ſuper Albim haberet, venerunt ad eum legati de Pannonia, vnus ex primoribus Hunorum, qui apud ſuos vocabatur Thudun. Is & ſuū aduentum, & ſe Chriſtianum fieri velle, promiſit. Rex autem Aquaſgrani veniens, ſicut & anno priori ibi temporibus ſuis & Natalem Domini & Paſcha celebrauit.

D C C X C V I.

ROmæ Adriano defuncto, Leo pontificatum ſuſcepit: & mox per legatos ſuos claues confeſſionis ſancti Petri, ac vexillum Romanæ vrbis cum aliis muneribus regi miſit, rogauitque, vt aliquem de ſuis optimatibus Romam mitteret, qui populum Romanum ad ſuam fidem atque ſubiectionem per ſacramenta firmaret. Miſſus eſt ad hoc Engilbertus abbas monaſterij ſancti Richarij: per quem etiam tunc ad ſanctum Petrum magnam partem theſauri, quem Ericus dux Forojulienſis, ſpoliata Hunorum regia, quæ Ringus vocabatur, eodem anno de Pannonia regi detulerat, miſit: reliquum vero inter optimates & aulicos, cæteroſque in palatio ſuo militantes liberali manu diſtribuit. Atque iis expletis, ipſe cum exercitu Francorum Saxoniam petiit: Pipinum vero filium ſuum cum Italicis ac Baioaricis copiis in Pannoniam ire iuſſit: & ipſe quidem Saxonia magna ex parte vaſtata, ad hyemandum Aquaſgrani palatium reuertitur. Pipinus autem Hunis trans Tizan fluuium fugatis, eorumque regia, quæ, vt dictum eſt, Ringus, à Langobardis autem Campus vocatur, ex toto deſtructa, direptis pene omnibus Hunorum opibus, ad patrem Aquiſgrani hyberna habentem venit, ac ſpolia regni quæ ſecum detulit, eidem præſentauit. Thudun etiam de quo ſuperius mentio facta eſt, fidem dictis ſuis adhibens, ibidem ad regem venit, ibique cum omnibus qui ſecum venerant, baptizatus, ac remuneratus poſt datum fidei ſeruandæ ſacramentum, domum rediit: ſed in promiſſa fide diu manere noluit, nec multo poſt perfidiæ ſuæ pœnas dedit. Rex, vt dictum eſt, Aquiſgrani in hybernis conſidens, ibi & Natalem Domini, & Paſcha celebrauit.

D C C X C V I I.

BArcinona ciuitas in limite Hiſpanico ſita, quæ alternāte rerum euentu, nunc Francorum, nunc Saracenorum ditioni ſubiiciebatur, tandem per Zatum Saracenum qui tunc eam inuaſerat, regi reddita eſt. Nam is æſtatis initio Aquaſgrani ad regem venit, ſeq; cum memorata ciuitate, ſpontanea deditione illius poteſtati ſubmiſit. Qua recepta rex filium ſuum Ludouicum ad obſidionem Oſcæ cum exercitu in Hiſpaniam miſit, & ipſe more ſolito, ad contundendam perfidæ gentis contumaciam, Saxoniam vaſtaturus intrauit. Nec prius deſtitit, quam omnes terminos eius peragraſſet: nam vſque ad vltimos fines eius qua inter Albim & Wiſuram Oceano alluitur, acceſſit. Inde regreſſus cum Aquaſgrani veniſſet, ibique Abdellam Saracenum filium Abenmaugæ regis de Mauritania ad ſe venientem ſuſcepiſſet, legatumque Niceræ patritij, qui tunc Siciliam procurabat, nomine Theoctiſtū literas imperatoris de Conſtantinopoli miſſas deferentem audiſſet, conſilium iniit, vt ad conficiendum Saxonicum bellū, in ipſa regione hyemaret. Sumpto igitur comitatu ſuo, Saxoniam petiit, caſtriſque ſuper Wiſuram poſitis conſedit, & locum caſtrorū Heriſtelli vocari iuſſit. Exercitum vero quem ſecum adduxit, per totam Saxoniam in hyberna diuiſit. Illuc Pipinum de Italica & Ludouicum de Hiſpanica expeditione regreſſos, ad ſe venire iuſſit. Ibi legatos Hunorum

rum

rum cum magnis muneribus ad ſe miſſos audiuit &abſoluit. Ibi legatum Adelfonſi regis ; Aſtuticæ atque Galetiæ, ſibi dona deferentem ſuſcepit. Inde Pipinum ad Italiam, Ludouicum ad Aquitaniam remiſit cum quo & Abdellam Saracenum ire iuſſit, qui poſtea, vt ipſe voluit, in Hiſpaniam ductus, & illorum fidei, quibus ſe credere non dubitauit, commiſſus eſt. Rex autem in Saxonia reſidens, ibi & Natalem Domini, & Paſcha celebrauit.

al. *Aſturiæ atque Galetiæ,*

DCCXCVIII.

CVm iam ver accederet, nondum tamen propter pabuli inopiam exercitus de hybernis produci potuiſſet, Saxones Tranſalbiani occaſionem nacti, legatos regis, qui ad eos ob iuſtitias faciendas miſſi erant, comprehenſos interficiunt, paucis eorum quaſi ad nunciandum reſeruatis, trucidantes, cum cæteris & Godeſcalcum regis legatum, quem ille ante paucos dies ad Sigifridum regem Danorum miſerat. Is cum legatione functus reuerteretur, ab huius ſeditionis autoribus interceptus atq; occiſus eſt. Quibus acceptis rex grauiter commotus, congregato exercitu in loco cui Munda nomen, ſuper Wiſiram caſtra poſuit, atque in fœdifragos ac deſertores arma corripuit, & vltor necis legatorum ſuorum, quidquid Saxoniæ inter Albiam ac Wiſirã interiacet, totum ferro & igne vaſtauit. Tranſalbiani autem † qui Nordmanni vocantur, ſuperbia elati, eò quod legatos regis impune occidere potuerũt, arreptis armis contra Abotritos Francorum auxiliares & ſocios proficiſcuntur. Quorum dux † Thraſico cognito Tranſalbianorum motu eis cum omnibus copiis ſuis in loco qui Suentana vocatur, occurrit, commiſſoque prælio, ingenti eos cæde proſtrauit. Nam in prima congreſſione quatuor millia eorum cecidiſſe narrauit legatus regis Eberwinus nomine, qui in eodem prælio fuit, & in Abotritorum acie dextrũ cornu tenuit. Fuſi igitur fugatique, & multis ſuorum amiſſis, cum magna calamitate ad loca ſua reuerſi ſunt. At rex in Franciam regreſſus, cum Aquaſgranum veniſſet, primo legatos Irenæ imperatricis ad ſe de Conſtantinopoli miſſos audiuit: nam Conſtantinus filius eius, propter morum inſolentiam à ſuis comprehenſus, & excæcatus eſt: quibus petentibus † Siſimium fratrem Taraſij Conſtantinopolitani epiſcopi olim in prælio captum domum redire permiſit. Legati fuere Michael cognomẽto Ganglianus, & Theophilus presbyter de Blachernis. Poſt quorum abſolutionem venere de Hiſpania legati Adelfonſi regis, Baſiliſcus & Froia, munera deferentes, quæ ille de manubiis, quas victor apud Vlyſipponam ciuitatem à ſe expugnatam ceperat, regi mittere curauit: Mauros videlicet ſeptem cũ totidem mulis atque loricis, quæ licet pro dono mitterentur, magis tamen inſignia victoriæ videbantur: quos & benigne ſuſcepit, & remuneratos honorifice dimiſit. Inſulæ Baleares, quæ nunc ab incolis earum Maiorica & Minorica vocitantur, à Mauris piraticam exercẽtibus deprædatæ ſunt. Rex vero Aquiſgrani hyemauit, & ibi Natalem Domini & Paſcha more ſolito celebrauit.

Qui Nordmanni vocantur, in man. deeſt.
al. *Thraſco*
al. *Siſinium*

DCCXCIX.

ROmæ Leo papa cum litania proceſſurus de Lateranis ad eccleſiam beati Laurentij quæ ad Craticulam vocatur, equo ſedens pergeret, in inſidias à Romanis poſitas iuxta eandem baſilicam incidit: vbi equo deiectus & erutis oculis, vt aliquibus viſum eſt, lingua quoq; amputata, nudus ac ſemiuiuus in platea relictus eſt. Deinde iuſſu eorum qui huius facti autores fuere, in monaſterium ſancti Eraſmi martyris velut ad curandum miſſus, Albini cuiuſdam cubicularij ſui cura noctu per murum demiſſus à Winigiſo duce Spoletano, qui audito huiuſmodi facinore Romam feſtinus aduenerat, ſuſceptus ac Spoletum deductus eſt. Cuius rei nuncium cum rex accepiſſet, ipſum quidem vt vicarium ſancti Petri & Romanum pontificem cum ſummo honore ad ſe præcepit adduci: iter tamen ſuum quod in Saxoniam facere conſtituerat, non omiſit. Habito itaque generali conuentu ſuper Rhenum in loco qui Lippenheim vocatur, ibiq; eodem amne tranſmiſſo, cum toto exercitu ſuo ad Paderbornam acceſſit, ibique in caſtris conſidens, pontificis ad ſe properantis præſtolatur aduentum. Miſit interea filium ſuum Carolum ad Albim cum parte exercitus, propter quædam negotia cum Wilſis & Abotritis diſponenda, & quoſdam Saxones de Nordluidis recipiendos. Cuius reuerſionem cum expectat, venit pontifex, & valde honorifice ab illo ſuſceptus eſt: manſitq; apud eum dies aliquot: & cum ei cũcta propter quæ venerat

al. *Wilzis*

intimaſſet, iterum Romã cum magno honore per legatos regis, qui cum eo miſſi ſunt, reductus, atque in locum ſuum reſtitutus eſt. Quo dimiſſo rex paucos dies ibidẽ moratus, legatum Michaelis patritij de Sicilia nomine Danielem, ad ſe miſſum abſoluit. al. Geroldi. Accepit etiam triſte nuncium de † Gerholdi & Erici interitu, quorum alter Geroltus videlicet, Baioariæ præfectus, commiſſo cum Hunis prælio cecidit: alter vero, id eſt Ericus, poſt multa prælia & inſignes victorias, apud Tarſatiam Liburniæ ciuitatem inſidiis oppidanorum interceptus atque interfectus eſt. Rebus itaque Saxonum pro rerum opportunitate diſpoſitis, rex in Franciam reuertitur: & cum Aquiſgrani hyemaret, Guido comes ac præfectus Britannici limitis, qui eodem anno cum ſociis comitibus totam Britonum prouinciam perluſtrauerat, arma ducum qui ſe dediderunt, inſcriptis ſingulorũ nominibus detulit. Videbatur enim ea prouincia tum ex toto ſubacta: fuiſſetq; niſi perfidæ gẽtis inſtabilitas cito id alior ſum more ſolito commutaſſet. Allata ſunt & ſigna quæ occiſis in Maiorica Mauris prædonibus erepta fuerant: & Azan Saracenus præfectus Oſcæ, claues vrbis cum aliis donis regi miſit, promittẽs eam ſe traditurum, ſi opportunitas eueniret. Sed & monachus quidam de Hieroſolymis veniẽs, benedictionem & reliquias de loco reſurrectionis dominicæ, quæ Patriarcha regi miſerat, detulit. Et rex Natalem Domini in eodem palatio reſidens celebrauit: ac monachum reuerti volentem abſoluens, Zachariam quendam presbyterum de palatio ſuo cum eodem ire iuſſit: cui & donaria ſua ad illa veneranda loca deferendã commiſit.

DCCC.

al. verni temperie. Redeunte † verna temperie, medio ferè Martio rex Aquiſgrano digreſſus, littus oceani Gallici perluſtrauit: & in ipſo mari, vbi tunc piraticam Nordmanni exercebant, claſſem inſtituit, præſidia diſpoſuit, ſanctum Paſcha apud ſanctum Richarium celebrauit. Inde iterum per littus maris agens, Rotomagum ciuitatem venit: ibique Sequana amne tranſmiſſo, Turonas ad ſanctum Martinum orationis cauſa profectus eſt: moratus ibi dies aliquot propter aduerſam Luitgardæ coniugis valetudinem, quæ al. II. Non. ibidem & defuncta & humata eſt. Obiit autem † PRID. NON. IVN. Inde per Aurelianos ac Pariſios Aquiſgranum reuerſus eſt: & menſe Auguſto incheunte Moguntiacum veniens, generalem conuentum ibidem habuit, & iter in Italiam indixit: atque inde profectus cum exercitu Rauennam venit, ibique ſeptem non amplius dies moratus, Pipinum filium ſuum cum eodem exercitu in terram Beneuentanorum ire iuſſit, mouenſque de Rauenna cum filio Anconam vſque peruenit. Quo ibi dimiſſo Romam proficiſcitur: cui pridie quam illo veniret, Leo papa apud Numentum occurrit, & cum magna veneratione ibidem ſuſcepit: poſt cœnam qua ſimul refecti ſunt, illo ibi manente, pontifex ad vrbem præceſſit, poſteroque die in gradibus baſilicæ beati Petri apoſtoli cum epiſcopis & vniuerſo clero conſiſtẽs aduenientem regem, equoque deſcendentem, Deo laudes dicendo & gratias agendo ſuſcepit, & cunctis pſallentibus in eccleſiam eiuſdem beatiſſimi apoſtoli Deum glorificans atque magnificans introduxit. Facta ſunt hæc VIII CAL. DECEMB. Poſt ſeptem vero dies rex concione vocata, cur Romam veniſſet omnibus patefecit, & exinde quotidie iis propter quæ venerat faciendis operam impendit: in quibus vt maximum, ita difficillimum erat, quod primo inchoatum eſt, de inueſtigandis videlicet quæ pontifici obiiciebantur criminibus. Qui tamen, poſtquam nullus eorundem criminum probator eſſe voluit, coram omni populo in baſilica beati Petri apoſtoli euangelium ferens, ambonem conſcendit, inuocatoque ſanctæ Trinitatis nomine, de obiectis ſe criminibus iurando purgauit. Eodem die Zacharias presbyter, quem rex Hieroſolymas miſerat, cum duobus monachis quos patriarcha cum eo ad regem miſit, Romam venit: qui benedictionis gratia claues ſepulchri dominici ac loci Caluariæ cum vexillo detulerunt: quos rex benigne ſuſceptos per aliquot dies ſecum detinuit: & redire volentes, remuneratos abſoluit.

DCCCI.

Ipſe autem cum die ſacratiſſimo Natalis Domini ad miſſarum ſolennia baſilicam beati Petri apoſtoli fuiſſet ingreſſus, & coram altari, vbi ad orationem ſe inclinauerat, aſſiſteret, Leo papa coronam capiti eius impoſuit, cuncto Romanorum populo acclamante:

clamante: CAROLO AVGVSTO, A DEO CORONATO, MAGNO ET PACIFICO IMPERATORI ROMANORVM, VITA ET VICTORIA. Poſt quas laudes à pontifice more antiquorum principum adoratus eſt: at deinde omiſſo Patritij nomine, IMPERATOR ET AVGVSTVS appellatus. Poſt paucos autem dies iubente ipſo, ij qui eundem pontificem anno ſuperiore depoſuerant, in iudicium adducti, & habita de eis quæſtione, ſecundum legem Romanorum, vt læſæ maieſtatis rei, capite damnati ſunt. Pro quibus tamen papa pio affectu apud imperatorem interceſſit: nam & vita & mẽbrorum integritas eis conceſſa eſt: cæterum pro ſui facinoris magnitudine exilio † damnati ſunt. Huius factionis fuere principes Paſchalis nomenclator, & † Campulus ſacellarius, & multi alij Romanæ vrbis habitatores nobiles, qui ſimul omnes eadem ſententia damnati ſunt. Ordinatis deinde Romanæ vrbis, & pontificis, totiuſque Italiæ non tantum publicis, ſed etiam eccleſiaſticis & priuatis rebus (nam tota hyeme non aliud fecit imperator) miſſaque in Beneuentanos iterum expeditione, cum Pipino filio ſuo poſt Paſcha VII CALEND. MAII Roma profectus, Spoletum venit. Vbi dum eſſet, † PRID. CAL. MAII, hora noctis ſecunda, terræmotus maximus factus eſt, quo tota Italia grauiter concutiebatur: nam & tectum baſilicæ diui Pauli apoſtoli, magna ex parte cum ſuis trabibus decidit, & in quibuſdam locis vrbes monteſq; ruerunt. Eodem anno loca quædam circa Rhenum fluuium, & in Gallia & in Germania tremuerunt. Peſtilentia propter mollitiem hyberni temporis facta eſt. Imperator de Spoleto Rauennam venit, & aliquot dies ibi moratus, Papiam perrexit. Ibi nunciatum eſt ei, legatos Aaron regis Perſarum portum Piſas intraſſe, quibus obuiam mittens inter Vercellas & † Eporediam eos ſibi fecit præſentari: vnus eorum erat Perſa de oriente legatus prædicti regis: nam duo fuerant, alter Saracenus de Africa legatus Amirati Abraham, qui in confinio Africæ in foſſato præſidebat. Hi Iſaac Iudæum, quem imperator ante quadriennium ad memoratum regem Perſarum cum Lantfrido & Sigimundo legatis ſuis miſerat, reuerſum cum magnis muneribus nunciauerũt. nam Lãtfridus & Sigimundus ambo in eodem itinere defuncti ſunt. Tum ille miſit Ercenbaldum notarium in Liguriam ad claſſem parandam, qua elephas & ea quæ cum eo afferebantur, ſubuehi poſſent. Ipſe autem celebrato die Natalis ſancti Ioannis Baptiſtæ apud † Hipporhediam, Alpes tranſgreſſus in Galliam reuerſus eſt. Ipſa æſtate capta eſt Barcinona ciuitas in Hiſpania iam biennio obſeſſa: Zatus præfectus eius & alij cõplures Saraceni comprehenſi. & in Italia Reate ciuitas ſimiliter capta & incenſa eſt, eiuſque præfectus Roshelmus comprehenſus: caſtella quæ ad ipſam ciuitatem pertinebant, in deditionem accepta ſunt. Zatus & Roshelmus vna die ad præſentiam imperatoris deducti, & exilio damnati ſunt. Ipſius anni menſe Octobri Iſaac Iudæus de Africa cum elephanto regreſſus, portum † Venetiis intrauit: & quia propter niues Alpinas illas tranſitum habere non poterat, in Vercellis hyemauit. Imperator Aquiſgrani in palatio Natalem Domini celebrauit.

al. deportati
al. Capulus
al. II. Cal. Maii
al. Hipporediam, vel Eporeiam
al. Epored. d, vt ſupra.
Venerus

DCCCII.

IRene imperatrix è Conſtantinopoli miſit legatum nomine Leonem Spatharium pacis confirmandæ gratia inter Francos & Græcos: & imperator viciſſim propter id ipſum abſoluto illo miſit Ieſſe epiſcopum Ambianenſem & Helmgaudum comitẽ Conſtantinopolim, vt pacem cum ea ſtatuerent. Celebratum eſt Paſcha Aquiſgrani. Huius anni menſe IVL. XIII CAL. AVG. venit Iſaac cum elephante & cæteris muneribus quæ à rege Perſarum miſſa fuerunt, & Aquiſgrani omnia imperatori detulit: nomen elephanti erat Abulabaz. Orrona ciuitas Italiæ in deditionem accepta. Nuceria quoque frequenti obſidione fatigata, & ipſa in deditionem venit, præſidiumq; noſtrorum in ea poſitum. Imperator æſtatis tempore in Arduenna venationi indulgens, miſſo exercitu Tranſalbianos Saxones vaſtauit. † Grimoaldus Beneuentanorum dux in Nuceria Winigiſum comitem Spoleti qui præſidio præerat, aduerſa valetudine fatigatum obſedit, & in deditionem accepit, captumque honorifice habuit. Imperator Aquiſgrani Natalem Domini celebrauit.

al. Grimoldus

DCCCIII.

HAc hyeme circa ipſum palatium & finitimas regiones terræ motus factus, & peſtilentia ſubſecuta eſt. Winigiſus à † Grimoaldo redditus eſt: & legati imperato-

al. Grimoldo

Sels ſuprà vocauit Sale palatium a Carolo cõſtructum.

ris de Conſtantinopoli reuerſi ſunt:& venerunt cum eis legati Nicephori imperatoris, qui tunc rempublicam regebat (nam Irenen poſt aduentum legationis Francicæ depoſuerāt) quorum nomina fuerunt, Michael epiſcopus, Petrus abbas, Calliſtus & Candidatus: qui venerunt ad imperatorem in Germania ſuper fluuium Salam in loco qui dicitur Sels: & conditionem faciendæ pacis in ſcripto ſuſceperunt: & inde dimiſſi cum epiſtola imperatoris Romam regreſſi, atque Conſtantinopolim reuerſi ſunt. Imperator autem in Baioariam profectus, diſpoſitis Pannoniarum cauſis, Decembri menſe Aquaſgrani reuerſus eſt, ibique Natalem Domini celebrauit.

D C C C I I I I.

al. Wimodi — al. Sliſtorp, & Flieſtorp. — al. Holdunſtett. — al. Remos

IMperator Aquiſgrani hyemauit, æſtate autem in Saxoniam ducto exercitu, omnes qui trans Albim & in † Wihmuodi habitabant, Saxones cum mulieribus & infantibus tranſtulit in Franciam, & pagos Tranſalbianos Abotritis dedit. Eodem tempore Godefridus rex Danorum venit cum claſſe ſua, nec non & omni equitatu regni ſui ad locum qui dicitur † *Sliestorff*, in confinio regni ſui & Saxoniæ: promiſit enim ſe ad colloquium imperatoris venturum: ſed conſilio ſuorum inhibitus propius non acceſſit. Imperator autem ſuper Albim fluuium ſedebat in loco qui dicitur † *Holdunſtetta*, & miſſa ad Godefridum legatione pro perfugis reddendis, medio Septembri Coloniam venit, dimiſſoque exercitu primo Aquaſgrani, deinde Arduennam petit, & venationi cum induliſſet, Aquaſgranum reuerſus eſt. Medio Nouembri nunciatum eſt ei, Leonem papam Natalem Domini ſecum celebrare velle, vbicunque hoc contingere potuiſſet: quem ſtatim miſſo ad ſanctum Mauritium Carolo filio ſuo, honorifice ſuſcipere iuſſit: ipſe ad † Remorum ciuitatem obuiam illi profectus eſt, ibique ſuſceptum, primo Cariſiacum villam, vbi Natalē Domini celebrauit, deinde Aquaſgranum perduxit, & donatum magnis muneribus, per Baioariam ire volentem deduci fecit vſque Rauennam. Cauſa aduētus eius hæc erat: Perlatum fuerat ad imperatorem æſtate præterita CHRISTI ſanguinem in ciuitate Mantua fuiſſe repertum: propter hoc miſit ad papam, petens, vt huius famæ veritatem inquireret. Qui accepta occaſione exeundi, primo in Langobardiam quaſi pro inquiſitione prædicta profectus eſt: indeque arrepto itinere ſubito ad imperatorem vſq; peruenit, manſitq; apud illum dies octo: &, ſicut dictum eſt, Romam repedauit.

D C C C V.

al. Caganus — al. neceſſitatem — Hęc, qui Behemanni vocantur, in man. deſunt — Hęc etiam [ ] incluſa quoque in man. deſunt — al. Caganus — al. Caganus — al. qui Behem. vocantur, al. Bechemani — al. Rumerichi

NOn multo poſt † Cacanus princeps Hunorum propter † calamitatem populi ſui, imperatorem adiit, poſtulans ſibi locum dari ad habitandum inter Sabariam & Carnuntum, quia propter infeſtationem Sclauorum, qui Behemāni vocantur, in priſtinis ſedibus eſſe non poterāt [illi enim omnem terram Hunorum depopulātes, Lechonem tunc ducem habuerunt.] Hunc imperator benigne (erat enim † Cacanus Chriſtianus, nomine Theodorus) ſuſcepit, & precibus eius annuens, muneribus donatum redire permiſit: qui rediens ad populum ſuum pauco tempore tranſacto diem ſuum obiit. Et miſit † Cacanus vnum de optimatibus ſuis, petens ſibi honorem antiquum, quem Cacanus apud Hunos habere ſolebat. Cuius precibus imperator aſſenſum præbuit, & ſummam totius regni iuxta priſcum eorum ritum habere præcepit. Eodem anno miſit exercitum ſuum cum filio ſuo Carolo, in terram Sclauorum, † qui Behemanni vocantur, qui omnem illorum patriam depopulatus, ducem eorum nomine † Lechonem occidit: & inde regreſſus in Vogeſum ſyluam ad patrem venit, in loco qui dicitur Camp. Nam imperator iulio menſe Aquiſgrano profectus, per Theodonis villam atque Metis tranſiens, Vogeſum petiit: ibique venationi vacans, poſt reuerſionem exercitus ad † Rumriehi caſtellum profectus, ibique aliquantum temporis moratus, ad hyemandum in Theodonis villa palatio ſuo conſedit. ibi ambo ad eum filij ſui Pipinus & Ludouicus venerunt, celebrauitq; ibi Natalem Domini.

D C C C V I.

al. Willharius

STatim poſt Natalem Domini venerunt † Guilharius & Beatus duces Venetiæ, nec non & Paulus dux Iaderæ, atque Donatus eiuſdem ciuitatis epiſcopus, legati Dalmatarum, ad præſentiam imperatoris cum magnis donis: & facta eſt ibi ordinatio ab imperatore de ducibus & populis tam Venetiæ quam Dalmatiæ. Hiſque abſolutis conuentum habuit imperator cum primoribus & optimatibus Francorū de pace cō-

ſtituenda

ſtituenda & obſeruanda inter filios ſuos, & diuiſione regni facienda in tres partes, vt ſciret vnuſquiſque illorum, quã partẽ tueri & regere deberet, ſi patre mortuo ſuperſtitem eſſe contingeret. De hac partitione & teſtamentum factum, & iureiurando ab optimatibus Francorum confirmatum, & conſtitutiones pacis conſeruandæ cauſa factæ, atque hæc omnia literis mandata ſunt, & Leoni papæ, vt ipſe ſua manu ſubſcriberet, per Eginhartum miſſa. Quibus pontifex lectis & aſſenſum præbuit, & propria manu ſubſcripſit. Imperator dimiſſo vtroque filio in regnum ſibi deputatum, Pipino ſcilicet & Ludouico, de villa Theodonis per Moſellam & Rhenum ſecunda aqua Nouiomagum nauigauit, ib que Quadrageſimale ieiunium & ſacratiſſ. Paſchæ ſolenitatem celebrauit: Et inde poſt non multos dies Aquaſgrani veniens, Carolum filium ſuum in terram Sclauorum qui dicuntur Sorabi, & ſedent ſuper Albim fluuium, cum exercitu miſit, in qua expeditione Miliduoch Sclauorum dux interfectus eſt, duoque caſtella ab exercitu ædificata: vnum ſuper ripam fluminis Salæ, alterum iuxta fluuium Albim. Sclauiſque pacatis Carolus cum exercitu regreſſus, in loco qui dicitur Sili, ſuper ripam Moſæ fluminis ad imperatorem venit. Miſſa eſt & manus de Baioaria & Alemannia atque Burgundia, ſicut anno ſuperiore, in terram Bohœmorum, vaſtataque terræ non minima portione, abſque vllo graui incommodo regreſſa. Eodem anno in Corſicam inſulam contra Mauros, qui eam vaſtabant, claſſis de Italia à Pipino miſſa eſt. Cuius aduentum Mauri non expectãntes abſceſſerunt: vnus tamen noſtrorum Hadumarus comes ciuitatis Genuæ, imprudenter cum ea eos dimicans occiſus eſt. In Hiſpania vero Nauarri & † Pompelonenſes, qui ſuperioribus annis ad Saracenos defecerant, in fidem recepti ſunt. Claſſis à Nicephoro imperatore, cui Niceta patricius præerat, ad recuperandam Dalmatiam mittitur: Et legati, qui ante quatuor fere annos ad regem Perſarum miſſi erant, per ipſas Græcarum nauium ſtationes tranſuecti, ad Taruiſiani portus receptaculum nullo aduerſariorum ſentiente regreſſi ſunt. Imperator celebrauit Natalem Domini Aquiſgrani. *al. Pampilonenſes.*

DCCCVII.

ANno ſuperiore, IIII NON. SEPTEMB. fuit eclipſis Lunæ. Tunc vero erat Sol in XVI parte Virginis, Luna in XVI parte Piſcium. Hoc autem anno II CAL. FEB. fuit Luna XVII, quando ſtella Iouis quaſi per eam tranſire viſa eſt. Et III ID. FEB fuit eclipſis Solis media die, ſtante vtroque ſydere in XXV parte Aquarij. Iterum IIII CAL. MAR. fuit eclipſis Lunæ, & apparuerunt acies eadem nocte miræ magnitudinis: & Sol † ſtetit in XI parte Virginis: nam & ſtella Mercurij XVI CAL. APRIL. viſa eſt in Sole, quaſi parua macula nigra paulolum ſuperius medio centro eiuſdem ſyderis: quæ à nobis octo dies conſpecta eſt, ſed quando primum intrauit vel receſſit, nubibus impedientibus minime notare potuimus. Iterum menſe Auguſto XI CAL. SEP. eclipſis Lunæ facta eſt, hora noctis III, Sole poſito in V parte Virginis, & Luna in V parte Piſcium. Sicque ab anni ſuperioris Septembri, vſque ad anni præſentis Septembrem, ter Luna obſcurata eſt, & ſol ſemel. Rabertus miſſus imperatoris, qui de Oriente reuertebatur, defunctus eſt: & legatus regis Perſarum nomine Abdella, cum monachis de Hieruſalem, qui legatione Thomæ patriarchæ fungebantur, quorum nomina fuere, Georgius & Felix, ad Imperatorem peruenerunt, munera deferentes, quæ prædictus rex imperatori miſerat, nempe papilionem & tentoria atrij miræ & magnitudinis & pulchritudinis. Erant omnia byſſina, tam tentoria, quam & funes eorum, diuerſis tincta coloribus. Fuerunt præterea munera præfati regis pallia ſerica multa, & precioſa, & odores, & vnguenta, & balſamum, nec non horologium ex orichalco, arte mechanica mirifice compoſitum, in quo duodecim horarum curſus ad clepſydram vertebatur, cum totidem æreis pilulis, quæ ad completionem horarum decidebant, & caſu ſuo ſubiectum ſibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem eiuſdem numeri equitibus, qui per XII feneſtras completis horis exibant, & impulſu egreſſionis ſuæ totidem feneſtras, quæ prius erant apertæ, claudebant: nec non & alia multa erant in ipſo horologio, quæ nunc enumerare longum eſt. Fuere præterea inter prædicta munera, candelabra duo ex orichalco miræ magnitudinis & proceritatis: quæ omnia in Aquenſi palatio ad imperatorem delata ſunt. Imperator legatum & monachos per aliquantum tempus ſecum retinens, in Italiam direxit,

In man. ſic legitur, ſtetit in XI parte piſcium, & luna in XI parte virginis.

Nota auctorem Caroli Magni tẽpore vixiſſe.

atque ibi eos tempus nauigationis expectâte iuſſit. Eodemque anno Burchartum comitem ſtabuli ſui cum claſſe miſit Corſicam, vt eam à Mauris qui ſuperioribus annis illuc conſueuerant venire, defenderet: hi iuxta cõſuetudinem ſuam de Hiſpania egreſſi ptimò Sardiniam appulſi ſunt, ibiq; cum Sardis prælio commiſſo, & multis ſuorum amiſſis (nam * III M. ibi cecidiſſe perhibentur) in Corſicam recto curſu peruenerunt. Vbi iterum in quodam portu eiuſdem inſulæ cum claſſe cui Burchartus præerat, prælio decertauere, victiq; ac fugati ſunt, amiſſis XIII nauibus, & plurimis ſuorum interfectis. Adeò illo anno in omnibus locis aduerſa fortuna fatigati ſunt, vt ipſi eò ſibi hoc accidiſſe teſtati ſint, quòd anno ſuperiore contra omnem iuſtitiam de Patelaria inſula LX monachos aſportatos in Hiſpania vendiderunt: quorum aliqui liberalitate imperatoris iterum ad ſua loca reuerſi ſunt. Niceta patritius, qui cum claſſe Conſtantinopolitana in Venetia ſe continebat, pace facta cum Pipino rege, & induciis vſque ad menſem Auguſtum conſtitutis, ſtatione ſoluta Conſtantinopolim regreſſus eſt. Hoc anno imperator Paſcha Aquiſgrani celebrauit, nec non & Natalem Domini.

**tria millia, 3000.*

DCCCVIII.

HYems molliſſima ac peſtilens fuit illo tempore, vereq; inchoante imperator Nouiomagum profectus, vbi tranſacto Quadrageſimali ieiunio ac celebrato ſancto Paſchate iterum Aquaſgrani regreſſus eſt. Et quia nunciabatur Godefridum regem Danorum in Abotritos cum exercitu traieciſſe, Carolum filium ſuum ad Albim cum valida Francorum & Saxonum manu miſit, iubens, veſano regi reſiſterent, ſi Saxoniæ terminos aggredi tentaret. Sed ille ſtatiuis per aliquot dies in littore habitis, expugnatis etiam & captis aliquot Sclauorum caſtellis, cum magno copiarum ſuarum detrimento reuerſus eſt. Nam licet † Thraſiconem ducem Abotritorum popularium fidei diffidentem loco pepuliſſet, Godolaibum alium ducem dolo captum patibulo ſuſpendiſſet, Abotritorum duas partes vectigales ſibi feciſſet: optimos tamen militum ſuorum & manu promptiſſimos amiſit, & cum eis filium fratris ſui nomine † Reginholtum, qui oppugnatione cuiuſdam oppidi cum plurimis Danorum primoribus interfectus eſt. Filius autem imperatoris Carolus Albim ponte iunxit, & exercitum cui præerat, in † Hilinones & Smeldingos, qui & ipſi ad Godefridum defecerant, celerrimè tranſpoſuit, populatiſque circumquaque eorum agris, tranſitoque iterum flumine, cum incolumi exercitu in Saxoniam ſe recepit. Erant cum Godefrido in expeditione prædicta Sclaui, qui dicuntur † Wilſi, qui propter antiquas inimicitias quas cum Abotritis habere ſolebant, ſponte ſe copiis eius coniunxerunt, ipſoq; domum reuertente cum præda quam in Abotritis capere potuerunt, & ipſi domum regreſſi ſunt. Godefridus verò prius quàm domum reuerteretur, deſtructo emporio, quod in Oceani littore conſtitutum, lingua Danorum Rerich dicebatur, & magnam regno illius commoditatem vectigalium perſolutione præſtabat, translatiſq; inde negotiatoribus, ſoluta claſſe ad portum qui † *Slieſtorff* dicitur, cũ vniuerſo exercitu venit: ibi per aliquot dies moratus, limitem regni ſui, qui Saxoniam reſpicit, vallo munire conſtituit, eo modo, vt ab orientali maris ſinu, quem illi *Oſterſalt* dicunt, vſque ad occidẽtalem Oceanum totam Egidoræ fluminis aquilonarem ripam munimentum valli prætexeret: vna tantùm porta dimiſſa, per quam carpenta & equites emitti & recipi potuiſſent. Diuiſo itaque opere inter duces copiarum, domum reuerſus eſt. Interea rex † Nordhumbrorum de Britannia inſula nomine Ardulf, regno & patria pulſus, ad imperatorem dum adhuc Nouiomagi moraretur venit, & patefacto aduentus ſui negotio, Romam proficiſcitur: Romaq; rediens, per legatos Romani pontificis & domini imperatoris in regnum ſuum reducitur. Præerat ea tempeſtate eccleſiæ Rom. Leo III, cuius legatus ad Britanniam directus eſt Adolphus diaconus, de ipſa Britannia Saxo, & cum ipſo ad imperatorem miſſi duo abbates, Rutfridus notarius, & Nantharius abbas de ſancto † Odmaro. Imperator verò ædificatis per legatos ſuos ſuper Albim fluuiũ duobus caſtellis, præſidioq; in eis contra Sclauorum incurſiones diſpoſito, Aquiſgrani hyemauit, Natalemq; Domini & S. Paſcha celebrauit.

al. Thraſconem — *al. Reginoldum,* — *al. Linones* — *al. Wilzi* — *al. Flieſtorp* — *al. Nordanhumbrorum* — *al. Audemauro*

DCCCIX.

CLaſſis de Conſtantinopoli miſſa, primò Dalmatiam, deinde Venetiam appulit, cumq; ibi hyemaret, pars eius † Comiaclum inſulam acceſſit, commiſſoq; prælio

Comiamaclum

contra

contra præſidium quod in ea diſpoſitum erát, victa atque fugata, Veneriam receſſit. Dux autem qui claſſi præerat nomine Paulus, cum de pace inter Francos & Græcos conſtituenda, quaſi ſibi hoc eſſet iniunctum, apud Pipinum Italiæ regem agere moliretur, Wilhario & Beato Venetiæ ducibus omnes conatus eius impedientibus, atque ipſi etiam inſidias parantibus, cognita illorum fraude diſceſſit. At in occiduis regionibus dominus Ludouicus rex, cum exercitu Hiſpaniam ingreſſus, Dertuſam ciuitatẽ in ripa Iberi fluminis ſitam obſedit, conſumptoque in oppugnatione illius aliquanto tempore, vbi eam tam cito capi non poſſe vidit, dimiſſa obſidione, cum incolumi exercitu in Aquitaniam ſe recepit. Poſtquam Ardulfus rex † Nordhumbrorum reductus eſt in regnum ſuum, & legati imperatoris atque põtificis reuerſi ſunt, vnus ex eis, Adolphus videlicet diaconus, à piratis captus eſt, cæteris ſine periculo traiicientibus, ductuſque ab eis in Britanniam, à quodam Cœnulphi regis homine redemptus eſt, Romamque reuerſus. In Tuſcia Populonium ciuitas maritima à Græcis qui Ὀρόβιωται vocantur, deprædata eſt. Mauri quoque de Hiſpania Corſicam ingreſſi, in ipſo ſancto Paſchali Sabbatho, ciuitatem quandam diripuerunt, & præter epiſcopum ac paucos ſenes atque infirmos nihil in ea reliquerunt. Interea Godefridus rex Danorũ, per negotiatores quoſdam ſignificauit ſe audiſſe imperatorem ſibi infenſum, ob id quod in Abotritos anno ſuperiore duxiſſet exercitum, & ſuas vltus eſſet iniurias, addẽs, velle ſe purgare ab eo quod ei obiiciebatur, fœderis irruptionẽ ab illis prius fuiſſe inchoatam. Petebat etiam, vt conuentus comitum imperatoris atque ſuorum iuxta terminos regni ſui trans Albim fieret, in quo res inuicem geſtæ proferri, & emendatione digna inter partes enumerari potuiſſent. Non abnuit imperator, colloquiumque trans Albim habitum cum primoribus Danorum in loco qui dicitur † *Badenfliet*, multiſque hinc & inde prolatis ac enumeratis rebus, negotio penitus infecto diſceſſum eſt.

al. *Nordanhimbrorum*

al. *Badifliot*

† Thraſico vero dux Abotritorum, poſtquam filium ſuum poſtulanti Godefrido obſidem dederat, collecta popularium manu, & auxilio à Saxonibus accepto, vicinos ſuos † Wilſos aggreſſus, agros eorum ferro & igne vaſtauit, regreſſuſq; domum cum ingẽti præda, accepto iterũ à Saxonibus validiori auxilio, Smeldingorum maximam ciuitatem expugnat; atque iis proſperis ſucceſſibus omnes qui ab eo defecerant, ad ſuam ſocietatem redire coegit. Iis ita geſtis imperator de Arduenna Aquaſgrani reuerſus, menſe Nouembri concilium habuit de proceſſione Spiritus ſancti. Quam quæſtionẽ Ioannes quidam monachus Hieroſolymis primo concitauit. Cuius definiendæ cauſa Bernhartus epiſcopus Wormatienſis, & Adelhartus abbas monaſterij Corbeiæ Romam ad Leonem papam miſſi ſunt. Agitatum eſt etiam in eodem concilio, de ſtatu eccleſiarum, & conuerſatione eorum qui in eis Deo ſeruire dicuntur; nec aliquid tamen definitum eſt propter rerum, vt videbatur, magnitudinem. Imperator autem, cum ei multa de iactantia & ſuperbia regis Danorum nunciarentur, ſtatuit trans Albim ciuitatem ædificare, Francorumque in ea ponere præſidium. Cumq; ad hoc per Galliam atque Germaniam homines congregaſſet, armiſq; ac cæteris ad vſum neceſſariis rebus inſtructos per Friſiam ad locum deſtinatum ducere iuſſiſſet, Thraſico dux Abotritorum in emporio † Rerich ab hominibus Godefridi per dolum interfectus eſt. Sed imperator poſtquam locus ciuitati conſtruendæ fuerat exploratus, Egbertum comitem huic negotio exequendo præficiẽs, Albim traiicere & locum iuſſit occupare. Eſt autem locus ſuper ripam Sturiæ fluminis nomine † Eſſesfelt, & occupatus eſt ab Egberto & comitibus Saxonicis circa ID. MART. & muniri cœptus. Aureolus comes, qui in confinio Hiſpaniæ atque Galliæ trans Pyrenæum contra Oſcam & Cæſaraguſtam reſidebat, defunctus eſt, & Amaroz præfectus Cæſarauguſtæ, locũ eius inuaſit, & in caſtellis illius præſidia diſpoſuit: miſſaq; ad imperatorem legatione, ſe cum omnibus ſuis eius obſequio traditurum promiſit. † Eclipſis Lunæ facta eſt VII CALEND. IAN.

al. *Thraſco*

al. *Wilzos*

al. *Reric &* *Rere*

al. *Eſſelt*

al. *Eclipſis lunæ contigit*

DCCCX.

AMaroz Cæſarauguſtæ præfectus, poſtquam imperatoris legati ad eum venerũt, petiit, vt colloquium fieret inter ipſum & Hiſpanici limitis cuſtodes, promittẽs ſe in eo colloquio cum omnibus ſuis in imperatoris ditionem eſſe venturum. Quod licet imperator vt fieret annuiſſet, multis interuenientibus cauſis, manſit infectum.

D

Mauri de tota Hiſpania maxima claſſe comparata, primo Sardiniam, deinde Corſicam appulerunt, nulloq; præſidio in ea inuēto inſulam pene totam ſubegerunt. Interea Pipinus rex perfidia ducum Venetorum incitatus, Venetiam bello terra marique ſtatuit appetere: ſubactaq; Venetia ac ducibus eius in deditionem acceptis, eandē claſſem ad Dalmatiæ littora vaſtanda miſit. Sed cum Paulus Cephalaniæ præfectus cum orientali claſſe ad auxilium Dalmatis ferendū aduentaret, regia claſſis ad propria regreditur.

al. Ruodtrudis

† Rotdrudis filia imperatoris, quæ natu maior erat, VII ID. IVN. diem obiit. Imperator vero Aquiſgrani adhuc agens, & cōtra Godefridum regem expeditionē meditans, nuncium accepit, claſſem ducentarum nauiū de Nordmannia Friſiam appuliſſe, cunctaſque Friſiaco littori adiacentes inſulas eſſe vaſtatas, iamque exercitū illum in cōtinente eſſe, terrenaq; prælia cum Friſonibus cōmiſiſſe, Danoſq; victores tributū victis impoſuiſſe, ac vectigalis nomine cētum libras argenti à Friſonibus iam eſſe ſolutas, regem vero domi eſſe, quod & reuera ita erat. Qui nuncius adeo imperatorem concitauit, vt miſſis in omnes circumquaque regiones ad congregandum exercitum nūciis, ipſe ſine mora palatio exiens, primo claſſi occurrere, deinde tranſmiſſo Rheno, in loco qui Lippenheim vocatur, copias quæ nōdum conuenerant ſtatuit operiri. Vbi dum aliquot dies moraretur, Elephas ille, quem ei Aaron rex Perſarum miſerat, ſubita morte periit. Congregatis tandem copiis, celerrime ad † Aaram fluuium contendit, caſtriſq; iuxta confluentem eius, quo VViſiræ flumine coniungitur, poſitis, minarum Godefridi regis præſtolatur euentum. Nam rex ille vaniſſima ſpe victoriæ inflatus, acie ſe cum imperatore † confligere velle iactabat. Sed dum imperator in memorato loco ſtatiua haberet, diuerſarum rerum nuncij ad eum perferuntur. Nam & claſſem quæ Friſiam vaſtabat, domum regreſſam; & Godefridum regem à quodam ſuo ſatellite interfectū; caſtellum nomine † Hohbuchi Albi flumini contiguum, in quo Odo legatus imperatoris, & orientalium Saxonum erat præſidium, à † VVilſis captum; & Pipinum regem Italiæ VIII ID. IVL. de corpore migraſſe; duaſq; legationes de diuerſis orbis partibus, vnam de Conſtantinopoli, alteram de Corduba pacis faciendæ cauſa aduentare nunciatur. Quibus ille acceptis, diſpoſita pro temporis cōditione Saxonia, domum reuertitur. Tanta fuit in ea expeditione boum peſtilentia, vt pene nullus tanto exercitui ſupereſſet, quin omnes vſque ad vnum interirent: & non ſolum ibi, ſed etiam per omnes imperatori ſubiectas prouincias, in illius generis animalia mortalitas immaniſſime graſſata eſt. Imperator Aquaſgrani veniens mēſe Octobri, memoratas legationes audiuit, pacemque cū Nicephoro imperatore, & cū Abulaz rege Saracenorū fecit. Nam Nicephoro Venetiam reddidit: & Heinrichum Comitē olim a Saracenis captū, Abulaz remittente recepit. Eo anno Sol & Luna bis defecerunt: Sol VIII ID. IVN. & II CAL. DECEMB. Luna autem XI CAL. IVL. & XVIII CAL. IAN. Corſica inſula iterum à Mauris vaſtata eſt. Amaroz ab Abdiramam filio Abulaz de Cæſar augusta expulſus, & Oſcam intrare compulſus eſt. Godefrido Danorum rege mortuo, Hemmingus filius fratris eius in regnum ſucceſſit, ac pacem cum imperatore fecit.

al. Alaram. vt ſupra in an. 782.

al. congredi

al. Hohbuoki

al. VVelzis

DCCCXI.

ABſoluto atque dimiſſo Arſaphio Spathario (hoc nomen legato Nicephori imperatoris) eiuſdem pacis confirmandæ gratia legati Cōſtātinopolim ad imperatorem mittuntur, Hatto epiſcopus Baſilienſis, & Hugo comes Turonicus, & Aio Langobardus de † Foroiulio, & cum eis Leo quidā Spatharius, natione Siculus, & Wilharius dux Venetorum: quorum alter ante annos decem Romam ad imperatorem, cum ibi eſſet, de Sicilia profugit, & redire volens in patriam remittitur: alter propter perfidiam honore ſpoliatus, Conſtantinopolim ad dominum ſuum duci iubetur. † Indicta inter imperatorem & Hemmingum Danorum regem pax, propter hyemis aſperitatem, quæ inter partes commeandi viam claudebat, in armis tamen iurata ſeruatur, donec redeūte veris tēperie, & viis apertis, quæ immanitate frigoris clauſæ fuerāt, cōgredientibus ex vtraq; parte vtriuſq; gentis Francorum ſcilicet & Danorum XII primoribus ſuper fluuium Egidoram, datis viciſſim ſecundum ritum ac morem ſuum ſacramētis, pax firmatur. Primores autē de parte Francorū hi fuere, VValach filius Bernharti, Burchartus, Vnrochus, Vodo, Bernhardus, Egbertus, Thedericus, Abbo, Oſtdach, VVigmā oēs comites. de parte Danorū, inprimis fratres Hēmingi, Hācvvin & Angandeo,

al. de Foro Iulii.

al. Condicta

gandeo, deinde cæteri honorabiles inter ſuos viri, † Osfred cognomento Turdimulo, & † VVarſten, & † Svvomi, & Vrin, & alius Osfred filius Heiligon, Osfred de Seonovve, & Hebbi, & Avvin. Imperator vero cum Hemmingo pace firmata, & placito generali ſecundum conſuetudinem Aquiſgrani habito, in tres partes regni totidem exercitûs miſit: vnum trans Albim, in † Hilinones, qui & ipſos vaſtauit, & caſtellum Hohbuochi ſuperiore anno à † VVilſis deſtructum in ripa Albis fluminis reſtaurauit: alterum in Pannonias, ad controuerſias Hunorum & Sclauorum finiendas: tertium in Britones ad eorum perfidiam puniendam: qui omnes rebus proſpere geſtis incolumes regreſſi ſunt. Ipſe autem propter claſſem quam anno ſuperiori fieri imperauerat videndam, ad Bononiam Gallicam, ciuitatem maritimam, vbi eædem naues congregatæ erant, acceſſit, fanumque ibi ad nauigantium curſus dirigendos antiquitus conſtitutum reſtaurauit, & in ſummitate eius nocturnum ignem accēdit. Inde ad Scaldim fluuium veniens, in loco qui Ganda vocatur, naues ad eandem claſſem ædificatas aſpexit, & circa medium Nouembrem Aquas venit. Obuiam ei facti ſunt veniēti legati Hemmingi regis Avvin & Hebbi, munera regis & verba pacifica deferentes. Fuere etiam Aquiſgrani aduentum eius expectantes qui de Pannonia venerūt, † Cani, Zauci, principes Auarum, & Thudun, & alij primores Sclauorum circa Danubium habitantium, qui à ducibus copiarum quæ in Pannoniam miſſæ fuerunt, ad præſentiam principis venire iuſſi erant. Interea Carolus filius imperatoris, qui maior natu erat, II NON. DECEMB. diem obiit. Imperator Aquiſgrani hyemauit.

al. Osfrid | al. Warſtein | al. Suomi, | al. Linones, | al. Vi… | al. Canizauci princeps Auarum,

DCCCXII.

NEc multo poſt Hemmingus Danorum rex defunctus nunciatur: cui cum Sigifridus nepos Godefridi regis, & † Amilo nepos † Heriholti quondam regis, ſuccedere voluiſſent, neque inter eos vter regnaret, conuenire poſſet, comparatis copiis, & commiſſo prælio ambo moriuntur. Pars tamen † Amilonis adepta victoria, fratres eius Herioldum & Reginfridum reges ſibi conſtituerunt: quam neceſſario pars victa ſecuta, eoſdem ſibi regnare non abnuit. In eo prælio x millia, DCCCCXL viri cecidiſſe narrantur. Nicephorus imperator poſt multas & inſignes victorias in Mœſia prouincia commiſſo cum Bulgaris prælio moritur, & Michael gener eius imperator factus, legatos imperatoris CAROLI qui ad Nicephorum miſſi fuerunt, in Conſtantinopoli ſuſcepit, & abſoluit. Cum quibus & ſuos legatos direxit, Michaelem epiſcopum & Arſaphium atque † Theogniſtum protoſpatharios, & per eos pacem à Nicephoro inceptam confirmauit. Nam Aquiſgrani vbi ad imperatorem venerunt, ſcriptum pacti ab eo † in epiſtola ſuſcipientes, more ſuo, id eſt Græca lingua, laudes ei dixerunt, & imperatorem & Βασιλέα eum appellantes: & inde reuerſi Romam, in baſilica ſancti Petri eundem pacti ſeu fœderis libellum à Leone papa denuo ſuſceperūt. Quibus dimiſſis, imperator generali conuentu Aquis ſolēniter habito, Bernhartum filium Pipini ſuum nepotem in Italiam miſit, & propter famam claſſis quæ de Africa & Hiſpania ad vaſtandam Italiam ventura dicebatur, Wallonem filium Bernharti patruelis ſui cum eo eſſe iuſſit, quouſque rerum euentus ſecuritatem noſtris afferret. Hæc claſſis partim in Corſicam, partim in Sardiniam venit. Et ea quidem quæ in Sardiniam venerat, pene tota deleta eſt. Claſſis etiam Nordmannorum Hiberniam Scotorum inſulam aggreſſa, commiſſoq; cum Scotis prælio, parte non modica Nordmannorum interfecta, turpiter fugiendo domum reuerſa eſt. Pax cum Abulaz rege Saracenorum facta. Item cum duce Beneuentanorum † Grimoaldo, & tributi nomine viginti quinq; millia ſolidorū auri à Beneuentanis ſoluta. Expeditio facta in † Wilſos, & ab eis obſides accepti. † Heriboltus & Reginfridus reges Danorum miſſa ad imperatorem legatione pacem petunt, & fratrem ſuum Hemmingum ſibi remitti rogant. Hoc anno ID. MAII poſt meridiem Solis eclipſis fuit.

al. Amulo | al. Heroldi | al. Anulonis | al. Theognoſtum | al. in eccleſia ſuſcipientes | Supra anno 773 Bernhardus Caroli M. patruus dicitur. Itaque neceſſe eſt hunc Valonem eius Bernhardi ex filio eiuſdem nominis eſſe nepotem. | al. Grimolde | al. VVilzos, | al. Harioldus

DCCCXIII.

IMperator Aquiſgrani hyemauit, & incipiente verno tempore Amalharium Treuerenſem epiſcopum, & Petrum abbatem monaſterij Nonantulæ propter pacē cum Michaele imperatore confirmandam Conſtantinopolim miſit. Pons apud Moguntiacum menſe Maio incendio conflagrauit. Poſt quod imperator cum in Arduenna venaretur, pedum dolore decubuit, & conualeſcens Aquaſgrani reuerſus eſt: ac deinde

habito generali conuentu, euocatum ad ſe Aquaſgrani filium ſuum Ludouicum Aquitaniæ regem excipiens, coronam illi impoſuit, & imperialis nominis ſibi cõſortem fecit; Bernhartumque nepotem ſuum ex Pipino filio Italiæ præfecit, & regem appellati iuſſit. Concilia quoque iuſſu eius ſuper ſtatu eccleſiarum corrigendo per totam Galliam ab epiſcopis celebrata ſunt. Quorum vnum Moguntiaci, alterum Remis, tertium Turonis, quartum † Cabilloni, quintum Arelati congregatum eſt: & conſtitutionum quæ in ſingulis factæ ſunt, collatio coram imperatore in illo conuentu habita. Quas qui noſſe voluerit, in ſupra dictis ciuitatibus inuenire poterit: quãquam & in archiuo palatij exemplaria illarum habeantur. Miſſi ſunt de hoc conuentu quidam Frãcorum & Saxonum primores trans Albim fluuium ad confinia Nordmannorum, qui pacem cum eis ſecundum petitionem regum illorum facerent, & fratrem eis redderent. Quibus cum pari numero (nam XVI erant) de primatibus Danorum in loco deputato occurriſſent, iuramentis vtrinque factis pax cõfirmata, & regum frater eis redditus eſt. Qui tamẽ eo tempore domi non erant, ſed ad † Weſterfœldam cum exercitu profecti. Quæ regio vltima regni eorum inter Septẽtrionem & Occidentem ſita, contra aquilonarem Britanniç ſummitatem reſpicit, cuius principes ac populus eis ſubiici recuſabant. Quibus perdomitis cum reuertiſſent, & fratrem ab imperatore miſſum recepiſſent, filij Godefridi regis, & ex primoribus Danorum non pauci, qui iamdudum relicta patria apud Suecones exulabant, comparatis vndique copiis bellum eis intulerunt. Et confluentibus paſſim ex omni Danorum terra popularium turbis, commiſſo prælio, etiam regno non multo eos labore pepulerunt. Mauris de Corſica in Hiſpaniam multa præda redeuntibus, Irmingarius comes Emporitanus in Maiorica inſidias poſuit, & octo naues eorum cepit: in quibus quingẽtos & eo amplius captiuos inuenit. Hoc Mauri vindicare volentes, Centumcellas Tuſciæ ciuitatem, & Nicæam prouinciæ Narbonenſis vaſtauerunt. Sardiniam quoque aggreſſi, commiſſo cum Sardis bello pulſi ac victi, & multis ſuorum amiſſis receſſerunt. At Michael imperator Bulgaros appetens bello, haud proſperis ſucceſſibus vtitur, proinde domum reuerſus, depoſito diademate monachus efficitur. In cuius locum Leo † Bapdæ patritij filius imperator conſtituitur. † Crumas rex Bulgarorum qui Nicephorum imperatorem ante duos annos interfecerat, & Michaelem de Mœſia fugauerat, ſecũdis rebus elatus, cum exercitu vſq; ad ipſam Cõſtantinopolim acceſſit, & iuxta portã ciuitatis caſtra poſuit. Quem mœnibus vrbis obequitantẽ Leo imperator eruptione facta incautũ excepit, ac grauiter vulneratum fugiendo ſibi conſulere, ac in patriam turpiter redire coegit.

al. Caballionæ. — *al. VVeſtarfoldam* — *al. Bardæ in man. Crimus*

DCCCXIIII.

DOminus Carolus imperator dum Aquiſgrani hyemaret, anno ætatis circiter LXXI, regni autem XLVII, † ſubactæque Italiæ XLIIII, ex quo vero Imperator & Auguſtus appellatus eſt, XIIII, V CAL. FEB. rebus humanis exceſſit. Cuius rei nuncium cum LVDOVICVS filius eius in Aquitania apud † Thedoadum villam, vbi & ipſe tunc hybernabat, plurimis deferẽtibus accepiſſet, triceſimo poſtquam id acciderat die Aquaſgrani venit, ſummoque omnium Francorum conſenſu ac fauore patri ſucceſſit: & ad ſuſcepti regni adminiſtrationem cura conuerſa, primo legationes gentium quæ ad patrem venerant auditas abſoluit: alias ſimili modo ad patrem ante quidem miſſas, ad ſe vero venientes ſuſcepit; inter quas præcipua fuit legatio de Conſtantinopoli miſſa. Nam Leo imperator, qui Michaeli ſucceſſerat, dimiſſo Amalhario epiſcopo & Petro abbate, qui ad Michaelem quidem miſſi, ad ſe tamen venerunt, legatos ſuos Chriſtophorum Spatharium, & Gregorium diaconum cum eis ad dominum CAROLVM, & per eos deſcriptionem ac confirmationem pacti ac fœderis miſit. Quibus ſuſceptis atque dimiſſis, dominus LVDOVICVS legatos ſuos Nordbertum Rhegienſem epiſcopum & Richvvinum Patauinum comitem ad Leonem imperatorem ob renouandam ſecum amicitiam, & prædictum pactum confirmandũ miſit. Habitoq; Aquiſgrani generali populi ſui cõuentu, ad iuſtitiam faciendã, & oppreſſiones populariũ releuandas, legatos in omnes † regni ſui fines miſit. Bernhartũ regẽ Italię nepotẽ ſuũ ad ſe euocatũ, muneribus donauit, & in regnũ remiſit: cũ † Grimoaldo Beneuẽtanorum duce pactũ fecit atq; firmauit, eo modo quo & pater, ſcilicet vt Be-

al. ſubactæq; Italiæ XLIII. — *al. Theodadum* — *al. regni ſui partes* — *al. Grimoldo*

vt Beneuentani tributum annis ſingulis VII millia ſolidorum darent. Tunc duos ex filiis ſuis, † Lotharium in Baiōariam, Pipinum in Aquitaniam miſit. † Heriholtus & Reginfridus reges Danorum, qui anno ſuperiore à filiis Godefridi victi & regno pulſi fuerant, reparatis viribus iterum eis bellum intulerunt: in quo conflictu & Reginfridus, & vnus de filiis Godefridi qui maior natu erat, interfectus eſt. Quo facto † Heriholtus rebus ſuis diffidens, ad imperatorem venit, & ſe in manus illius commendauit: quem ille ſuſceptum in Saxoniam ire, & opportunum tempus expectare iuſſit, quo ei, quemadmodum petierat, auxilium ferre poſſet.

[al. Lotharium] [al. Harioldus] [al. Herioldus]

DCCCXV.

IVſſum eſt ab imperatore, vt Saxones & Abotriti ad hanc expeditionem præpararentur, tentatumque in illa hyeme duabus vicibus, ſi Albis tranſiri poſſet: ſed mutatione ſubita aeris emolliti, glacie fluminis reſoluta, negotium remanſit infectum: donec tandem hyeme tranſacto circa medium Maium menſem opportunum proficiſcendi tempus arriſit. Tunc omnes Saxonici comites, omneſque Abotritorum copiæ cum legato imperatoris † Baldericho, ſicut iuſſum erat, ad auxilium † Heriholto ferendum trans Egidoram fluuium in terram Nordmannorum nomine Sinlendi perueniunt: & inde profecti VII tandē die in litore oceani caſtra ponunt; ibiq; ſtatiuis triduo habitis, cum filij Godefridi contra eos magnis copiis, & ducentarum nauium claſſe comparata, in inſula quadam tribus millibus à continenti ſeparata reſiderent, ipſique cum eis congredi non auderent, vaſtatis circumquaque vicinis pagis, & acceptis popularium obſidibus XL, ad imperatorem in Saxoniam reuerſi ſunt. ipſe enim tūc temporis in loco qui dicitur Padrabrunna, generalem populi ſui conuentum habebat. Ibi ad eum omnes orientalium Sclauorum primores & legati venerunt. Priuſquam tamen illuc veniret, ſed domi adhuc eſſet, allatum eſt ei quoſdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem papam in ipſa vrbe Roma conſpiraſſe: ac deinde cum huius cauſæ indicium ad pōtificem eſſet delatum, omnes illius factionis auctores ipſius iuſſu fuiſſe trucidatos. Quod cum moleſte ferret, ordinatis tunc Sclauorum & † Heriholti rebus, ipſoque in Saxonia dimiſſo, cùm ad Franconofurt palatium veniſſet, Bernhartum regem Italiæ nepotem ſuum, qui & ipſe ſecum in Saxonia fuerat, ad cognoſcendum quod nunciabatur, Romam mittit. Is cum eo veniſſet, ægritudine decubuit; res tamē quas compererat, per Gerholtum comitem, qui ad hoc ei legatus erat datus, imperatori nunciauit: quem legati pontificis Ioannes epiſcopus Syluæcandidæ, Theodorus Nomenclator, & Sergius dux ſubſecuti, de iis quæ domino ſuo obiiciebantur, per omnia imperatori ſatisfecerunt. Legati Sardorum de Carali ciuitate venerunt dona ferentes. Pax quæ cum Abulaz rege Saracenorum facta & per triennium ſeruata erat, velut inutilis rupta, & contra eum iterum ſuſceptum eſt bellum. Nordbertus epiſcopus & Richvvinus comes de Cōſtantinopoli regreſſi, deſcriptionem pacti quā Leo imperator eis dederat, detulerunt: qui inter cætera terræmotū grauiſſimū mēſe Auguſto per continuos V dies ibi cōtigiſſe retulerunt, quo & ipſius ædificia vrbis complura cecidiſſe, & aliarum ciuitatū populos ruinis oppreſſos eſſe teſtati ſunt. Sed & in Gallia Santones ciuitas Aquitaniæ mēſe Sep. dicitur tremuiſſe: Rhenus fluuius Alpinis imbribus auctus vltra ſolitum exundauit. Cum Romani Leonē papam ægritudine decubuiſſe viderent, collecta manu omnia prædia quæ in ſingulatum ciuitatum † ditionibus nouiter extruxerat, primo diripiunt, deinde immiſſo igne cremant: tum Romam ire ſtatuunt, & quæ ſibi erepta querebātur, violenter auferre. Quo cōperto Bernhartus rex miſſa manu per Winigiſum ducem Spoletanum & ſeditionem illam ſedauit, & eos à cœpto deſiſtere fecit: quæque erāt geſta, per legatos imperatori nunciauit.

[al. Baldrici] [al. Harioldo] [al. Harioldi] [al. territoriis]

DCCCXVI.

HYeme tranſacta Saxones & orientales Franci expeditione in Sorabos Sclauōs, qui dicto audientes non erant, facere iuſſi, imperata ſtrenue compleuerunt; & contumacium audaciam non magno labore compreſſerunt: nam vna ciuitate expugnata, quicquid in ea gente rebelle videbatur, ſubiectione promiſſa quieuit. Vaſcones qui trans Garonnam & circa Pyrenæum montem habitant, propter ſublatum ducem ſuum nomine † Sigvvinum, quē imperator ob nimiā eius inſolentiam ac mo-

[al. Sigivvinum]

tum prauitatem inde ſuſtulerat,ſolita leuitate commoti, coniuratione facta omnimoda defectione deſciuerũt. Sed duabus expeditionibus ita ſunt edomiti, vt tarda eis deditio & pacis impetratio videretur. Interea dominus Leo Papa anno pontificatus ſui xxi,circiter VIII. CAL. IVN. de corpore migrauit,Stephanuſq; diaconus in locum eius electus atque ordinatus eſt. Nondumque duobus poſt conſecrationem ſuam exactis menſibus,quam maximis potuit itineribus ad imperatorem contendit: miſſis interim duobus legatis,qui quaſi pro ſua conſecratione imperatori ſuggererent. Quod vbi imperator audiuit,Remis ei occurrere ſtatuit, miſſiſque obuiam qui eum illo deducerent,aduentum eius præueniens,magno cum honore ſuſcepit. Qui ſtatim imperatori aduentus ſui cauſam inſinuans,celebratis ex more miſſarum ſolenniis,eum diadematis impoſitione coronauit. Multis deinde inter eos muneribus datis & acceptis, conuiuiiſque opipare celebratis, & amicitia viciſſim fortiſſimo robore conſtituta,aliiſq; vtilitatibus ſanctæ Dei eccleſiæ pro temporis opportunitate diſpoſitis,põtifex Romam,imperator Compendium palatium petiit. Ibi cum moraretur,legatos Abotritorum,& de Hiſpania legatos Abdiraehmam filij Abalaz, regis ad ſe miſſos ſuſcepit, cõpletiſque ibi xx,vel eo amplius diebus,Aquaſgrani ad hyemandum profectus eſt.

DCCCXVII.

al. Abidarahman

LEgati † Abdirachmam filij Abulaz regis Saracenorum de Cæſarauguſta miſſi, pacis petendæ gratia venerunt,& Compendio ab imperatore auditi, Aquaſgrani eũ præcedere iuſſi ſunt. Quo cum perueniſſet, legatum Leonis imperatoris de Conſtantinopoli,pro Dalmatarum cauſa miſſum,Nicephorum nomine ſuſcepit: quem etiam, (al. Cadolah) quia † Cadolach, ad quem illorum confinium cura pertinebat, non aderat, & tamen breui venturus putabatur,aduentum illius iuſſit operiri. Quo veniẽte,ratio inter eum & legatum imperatoris de quæſtionibus quas idem detulit, habita eſt. Et quia res ad plurimos & Romanos & Sclauos pertinebat,neque ſine illorum præſentia finiri poſſe (al. Cadolahne) videbatur,in loco decernenda differtur: miſſuſque ad hoc cum † Cadolach & prædicto legato in Dalmatiam Albigarius Vnrochi nepos. Legati etiam Abdirachman cum tribus menſibus detenti eſſent,& iam de reditu deſperare cœpiſſent,remiſſi ſunt.

al. Herioldi

Filij quoque Godefridi regis Danorum, propter aſſiduam † Heriholti infeſtationem miſſa ad imperatorem legatione,pacem petunt,eamq; à ſe ſeruandam pollicẽtur. Sed cum hæc ſimulata magis quam veracia viderentur,velut inania neglecta ſunt,& auxilium contra eos Heriholto datum. Luna NON. FEB. hora noctis II defecit: cometes in ſigno Sagittarij apparuit. Interea Stephanus papa tertio poſtquam Romam venerat menſe,ſed nondum exacto,circiter VIII CAL. FEB. diem obiit. Cui Paſchalis ſucceſſor electus,poſt completam ſolenniter ordinationem ſuam,& munera,& excuſatoriam imperatori miſit epiſtolam,in qua ſibi non ſolum nolenti,ſed etiam plurimum renitenti,pontificatus honorem velut impoſitum aſſeuerat,& pactum quod præceſſoribus ſuis factum erat,etiam ſecum fieri ac firmari rogauit. Hanc legationem Theodorus Nomenclator & detulit,& ea quæ petierat impetrauit. Feria quinta, qua Cœna Domini celebratur,cum imperator ab eccleſia peracto ſacro officio remearet,lignea porticus,per quam incedebat,cum fragili materia eſſet ædificata , & iam marcida & putrefacta,quæ contignationem & tabulatum ſuſtinebant tranſtra , pondus aliquod ferre non poſſent,incedentem deſuper imperatorem ſubita ruina cum xx & eo amplius hominibus qui vna ibant,ad terram vſque depreſſit. Qui caſus cum pleroſque ex iis qui ſimul deciderant,grauiter affeciſſet , illi nihil aliud læſionis intulit, quam quod capulo gladij quo accinctus erat,imi pectoris pars ſiniſtra contuſa eſt,& auris dextera in parte poſteriore vulnerata , femur quoque dextrum cuiuſdam ligni pondere iuxta inguina colliſum: ſed opera medicorum qui ei curam adhibebant , ſumma celeritate conualuit. nam viceſimo,poſtquam id acciderat,die Nouiomagum profectus, venatu ſeſe exercebat. Vnde reuerſus generalem populi ſui conuentum Aquiſgrani more ſolito habuit,in quo filium ſuum primogenitum Lotharium coronauit,& nominis atq; imperij ſui ſocium ſibi conſtituit: cæteros reges appellatos vnum Aquitaniæ, alterum Baioariæ præfecit. Conuentu peracto cum Vogeſi ſaltum venandi gratia peteret, obuios habuit legatos Leonis imperatoris: quos cum in Ingelheim palatio iuxta Moguntiacum ciuitatem audiſſet,ac legationem eorum non aliam eſſe , niſi quam Nicephorus

phorus eiuſdem imperatoris legatus proxime attulerat, comperiſſet, celeriter abſolutos dimiſit: & quo tendebat, proficiſcitur. Nunciataque defectione Abotritorum & Sclaomiri, comitibus tantum qui iuxta Albim in præſidio reſidere ſolebant, vt terminos ſibi commiſſos tuerentur, per legatum mandauit. Cauſa defectionis erat, quod regiam poteſtatem, quam Sclaomir eatenus poſt mortem † Thraſiconis ſolus per Abotritos tenebat, cum Ceadrago filio Thraſiconis partiri iubebatur. Quæ res illum tã grauiter exacerbauit, vt affirmaret ſe nunquam Albim fluuium tranſiturum, neque ad palatium venturum. Statim miſſa trans mare legatione, iunxit amicitiam cum filiis Godefridi, & vt exercitus † trans Albim mitteretur impetrauit. Nam & claſſis eorum per Albim vſque ad † Eſſesfelt caſtellum venit, quæ totam Sturiæ fluminis ripam deuaſtauit: & Gluomi Nordmannici limitis cuſtos pedeſtres copias ducens, ſimul cum Abotritis terreno itinere ad ipſum caſtellum acceſſit. Quibus cum noſtri fortiter reſtitiſſent, omiſſa caſtelli oppugnatione diſceſſerunt. Interea dum imperator venatione peracta de Vogeſo Aquaſgrani reuerteretur, nunciatum eſt ei, Bernhartum nepotem ſuum Italiæ regem quorundam prauorum hominum conſilio tyrannidem meditatum, iam omnes aditus († id eſt Cluſas) quibus in Italiam intratur, impoſitis firmiſſimis præſidiis, atque omnes ciuitates Italiæ in illius verba iuraſſe: quod ex parte verum, ex parte falſum erat. Ad quos motus comprimendos, cum ex tota Gallia atque Germania congregato ſumma celeritate magno exercitu imperator ad Italiam feſtinaſſet, Bernhartus rebus ſuis diffidens, maxime quod ſe à ſuis quotidie deſeri videbat, armis depoſitis apud Cabillonem imperatori ſe tradidit: quem ſecuti ſunt alij, & non ſolum armis depoſitis ſe dediderunt, verum vltro & ad primam interrogationem omnia vt geſta erant aperuerunt. Huius coniurationis principes fuere Eggideo inter omnes amicos regis primus, & Reginhartus † Cubicularius eius, & Reginharius Meginharij comitis filius: cuius maternus auus Hartradus olim in Germania cum multis ex ea prouincia nobilibus contra Carolum imperatorem coniurauit. Erant præterea alij multi præclari & nobiles viri, qui in eodem ſcelere deprehenſi ſunt: inter quos & aliqui epiſcopi, Anſbelmus Mediolanenſis, & VVolfoldus Cremonenſis, & † Theodolphus Aurelienſis.

al. Traſconis — *al. in Saxoniam Tranſalbianam* — *al. Eſfelt* — Hæc ex margine in textum irrepſerunt. Nã in man. deſunt. — *al. Camerarius* — *al. Theodulfus*

D C C C X V I I I.

Detecta fraude ac coniuratione patefacta, ac ſeditioſis omnibus in poteſtatem ſuam redactis, imperator Aquaſgrani reuertitur; tranſactoque Quadrageſimali ieiunio, paucis poſt Paſcha diebus coniurationis autores qui ſuperius nominati ſunt, & Bernhartum regem, iudicio Francorum capitali ſententia condemnatos, luminibus tantum iuſſit orbari: epiſcopos ſynodali decreto depoſitos monaſteriis mancipari: cæteros, prout quiſque vel nocentior vel innocentior apparebat, vel exilio deportari, vel detondi atque in monaſteriis conuerſari. Atque iis ita diſpoſitis ipſe cum maximo exercitu Britanniam aggreſſus, generalem conuentum Venedis habuit. Inde memoratam prouinciam ingreſſus, captis rebellium munitionibus, breui totam in ſuam poteſtatem non magno labore redegit. Nam poſtquam Moiman-nus, qui in ea præter ſolitum Brittonibus morem regiam ſibi vendicauerat poteſtatem, ab exercitu occiſus eſſet; nullus Brito inueniebatur qui reſiſteret, aut qui imperata facere, aut qui obſides qui iubebantur, dare renueret. Qua expeditione cõpleta cum imperator dimiſſo exercitu Andegauos ciuitatem eſſet reuerſus, Irmingardis regina coniunx eius, quam proficiſcens ibi ægrotantem dimiſerat, duobus diebus poſtquam ipſe ad eam venit, morbo inualeſcente v non. Octob. deceſſit. Eclipſis Solis contigit v i i i i d. I v l. Imperator per Rotomagum & per Ambianos & Cameracum Aquaſgrani ad hybernandum reuerſus, cum Hariſtallium veniſſet, obuios habuit legatos Sigonis ducis Beneuentanorum dona deferentes, eumque de nece Grimoaldi ducis anteceſſoris ſui excuſantes. Erant ibi & aliarum nationum legati, Abotritorum videlicet ac Bornæ ducis Guduſcanorum & Timotianorum, qui nuper à Bulgarorum ſocietate deſciuerant, & ad fines noſtros ſe contulerant: ſimul & † Lindevviti ducis Pannoniæ inferioris, qui res nouas moliens Cadolaum comitem & Marcæ Foroiulienſis præfectũ, crudelitatis & inſolẽtiæ accuſare conabatur.

al. Ludeuiti

Quibus ibi auditis atque dimiſſis, imperator Aquaſgrani ad hyemãdum profectus eſt.

DCCCXIX.

SClaomir Abotritorum rex ob cuius perfidiam vlciſcendam exercitus Saxonum & orientalium Francorum eodem anno trans Albim miſſus fuerat, per præfectos Saxonici limitis & legatos imperatoris, qui exercitui præerant, Aquaſgrani adductus eſt. Quem cum primores populi ſui, qui ſimul iuſſi venerant, multis criminibus accuſarent, & ille rationabili defenſione obiecta ſibi refellere nõ valeret, exilio condemnatus eſt, & regnum Ceadrago † Thraſiconis filio datum. Similimodo & Lupus † Centuli Vaſco, qui cum Berengario Toloſæ, & Warino Auerni comite eodem anno præ-lio conflixit, in quo & fratrem † Garuhandum ſingularis amentiæ hominem perdidit, & ipſe niſi fugiendo ſibi conſuluiſſet, prope interitum fuit: cum in conſpectu imperatoris veniſſet, ac de perfidia, cuius à memoratis comitibus accuſabatur, ſe purgare non potuiſſet, & ipſe eſt temporali exilio damnatus. Conuentus Aquiſgrani poſt Natalem Domini habitus, in quo multa de ſtatu eccleſiarum & monaſteriorum tractata atque ordinata ſunt: legibus etiam capitula quædam neceſſaria, quia deerant, cõſcripta atque addita ſunt. Quo peracto imperator inſpectis pleriſque nobilium filiabus, Welpi comitis filiam nomine Iudith duxit vxorem. Iterumque conuentus menſe Iulio apud Ingelheim palatium habitus, & exercitus de Italia in Pãnoniam propter † Lindevviti rebellionem miſſus: qui rebus parũ proſpere geſtis infecto pene negotio regreſſus eſt: & Lindevvitus ſuperbia elatus, legatos quaſi pacem petendo ad imperatorem miſit, conditiones quaſdam proponens, ad quarum conceſſionem ea quæ iubebentur, ſe facturum pollicebatur. Quas cum imperator non acciperet, aliaſque ei per ſuos legatos proponeret, permanendum ſibi in inchoata perfidia velut optimum iudicans, miſſis circumquaque legatis, vicinas gentes ad bellum ſollicitare curauit. Timotianorum quoque populum, qui dimiſſa Bulgarorum ſocietate ad imperatorem venire ac ditioni e us ſe permittere geſtiebat, ne hoc fieret ita intercepit, ac falſis perſuaſionibus illexit, vt omiſſo quod facere cogitabat, perfidiæ illius ſocius & adiutor exiſteret. Exercitu vero de Pannonia reuerſo, † Cadolach dux Foroiulienſis febre correptus in ipſa Marchia deceſſit. Cui cum Baldrichus eſſet ſubrogatus, & in Carantanorum regionẽ, quæ ad ipſius curam pertinebat, fuiſſet ingreſſus, obuiam ibi habuit † Lindevviti exercitum, quem iuxta Drauum fluuium iter agentem parua manu aggreſſus, pluribus interfectis & auertit, & de illa prouincia fugauit. Borna vero dux Dalmatiæ cum magnis copiis ad Colapium fluuium Lindevvito ad ſe venienti occurrens, in prima cõgreſſione à Guduſcanis deſeritur: auxilio tamen Prætorianorum ſuorum protectus euaſit. Periit in eo prælio Dragomoſus ſocer Lindevviti, qui in exordio defectionis relicto genero Bornæ ſe coniunxerat. Guduſcani domum regreſſi, iterum à Borna ſubiguntur. At Lindevvitus occaſionem nactus, cum valida manu menſe Decembri Dalmatiam ingreſſus, ferro & igne eandem deuaſtat. Cui cum Borna ſe penitus impatem reſpiceret, omnia ſua c: ſtellis incluſit, & ipſe eum delecta manu nunc à tergo, nunc à latere inſiſtens, Lindevviti copias noctu & interdiu vbicunque poterat lacerauit, neque eũ in ſua prouincia impune verſari permiſit: ad extremum graui damno affectum, regione coegit excedere, tribus hominum milibus de exercitu illius interfectis, & ccc vel eo amplius caballis captis, præter farcinas & ſpolia diuerſi generis direpta. quæ qualiter geſta fuerint, per legatos ſuos imperatori nunciare curauit. At in partibus occiduis Pipinus imperatoris filius iuſſu patris Vaſconiam cum exercitu ingreſſus, ſublatis ex ea ſeditioſis totam eam prouinciam ita pacauit, vt nullus in ea rebellis aut inobediens remanſiſſe videretur. † Heriholtus quoque iuſſu imperatoris ad naues ſuas per Abotritos reductus, in patriam quaſi regnum ibi accepturus nauigauit: cui ſe duo ex filiis Godefridi, quaſi vna cum eo regnum habituri, ſociaſſe dicuntur, aliis duobus patria expulſis: ſed hoc dolo factum putatur. Imperator conuentu dimiſſo, primo Crucinіacum, deinde Bingiam veniens, ſecunda aqua Confluentem vſque per Rhenum nauigauit: inde Arduennam venandi gratia proficiſcitur. venatorio quoque exercitio more ſolenni ibidem exacto, Aquaſgrani ad hyemandum reuertitur.

al. Thraſconis

al. Centulli

al. Garſandum

al. Ludouici

al. Cadolaƈ. paulo ante Cadolaus.

al. Ludouici

al. Harioldus

DCCCXX.

MEnſe Ianuario conuentus ibidem habitus, in quo de † Lindewiti defectione deliberatum eſt, vt tres exercitus ſimul ex tribus partibus ad deuaſtandam eius regionem atque ipſius audaciam coercendam mitterētur. Borna quoque primo per legatos, deinde ipſe veniens, quid ſibi facto opus eſſe videretur, ſuggeſſit. In eo conuentu Bero comes Barcinonæ, qui iam diu fraudis & infidelitatis à vicinis ſuis inſimulabatur, cum accuſatore ſuo equeſtri pugna confligere conatus vincitur. Cumque vt reus maieſtatis capitali ſentētia damnaretur, parſum eſt ei miſericordia imperatoris, & Rotomagum exilio † proſcriptus eſt. Tranſacta hyeme, vt primum herba pabulum iumentis præbere potuit, tres illi exercitus conrra † Lindevvitum mittuntur: quorum vnus de Italia per Alpes Noricas, alter per Carantanorum prouinciam, tertius per Baioariam & Pannoniam ſuperiorem intrauit. Et duo quidem, id eſt dexter ac ſiniſter, tardius ingreſſi ſunt, eo quod vnus Alpium tranſitu, hoſtium manu reſiſtente prohibebatur: alter & longitudine itineris, & Drauo flumine, quod traiiciendum erat, impediebatur: melius autem qui per Carantanos intrabat, quanquam tribus in locis ei reſiſteretur, feliciore vſus fortuna, ter hoſte ſuperato, Drauo etiam tranſmiſſo, celerius ad deſtinata loca peruenit. Contra hæc Lindevvitus nihil molitus, munitione tantum caſtelli quod in arduo monte conſtruxerat, ſe ſuoſque continuit: & nec belli, nec pacis, vel per ſemetipſum, vel per legatos vllum ſermonem cum eis habuiſſe dicitur. Exercitus vero poſtquam in vnum conuenerunt, totam pene regionem ferro & igne vaſtantes, haud vllo graui damno accepto domum reuerſi ſunt. Is tamen qui per Pannoniam ſuperiorem iter fecerat, in tranſitu Draui fluminis ex locorum & aquarum inſalubritate ſoluti ventris incōmodo grauiter affectus, & pars eius non modica hoc morbo conſumpta eſt: hi tres exercitus de Saxonia & orientali Francia, & Alemannia, Baioaria quoque atque Italia congregati ſunt. Quibus domum reuerſis, Carniolēſes, qui † Carcaſauum fluuium habitant, & Foroiulienſibus pene contigui ſunt, Balderico ſe dediderunt. Idem & pars Carantanorum quæ ad Lindevviti partes à nobis defecerat, facere curauit. Fœdus inter nos & Abulaz regem Saracenorum conſtitutum, & neutræ parti ſatis proficuum, conſulto ruptum, bellumque aduerſus eum ſuſceptum eſt. In Italico mari octo naues negotiatorum de Sardinia ad Italiam reuertentium à piratis captæ ac merſæ ſunt. De Nordmannia vero XIII piraticæ naues egreſſæ, primo in Flandrenſi littore prædari molientes ab iis qui in præſidio erant, repulſæ ſunt: vbi tamen ab eis propter cuſtodum incuriam aliquot caſæ viles incenſæ, & paruus numerus pecoris eſt abactus. In oſtio Sequanæ ſimilia tentantes, reſiſtentibus ſibi littoris cuſtodibus, quinque ſuorum interfectis irritæ diſceſſerunt. Tandem in Aquitanico littore proſperis vſæ ſucceſſibus, vico quodam qui vocatur Bundium, ad integrum depopulato, cum ingenti præda ad propria reuerſæ ſunt. Hoc anno propter iuges pluuias, & aerem humore nimio reſolutum, magna incommoda contigerunt: nam & hominum & boum peſtilentia tam immane longe lateque graſſata eſt, vt vix vlla pars totius regni Francorum ab hac peſte immunis & intacta poſſet inueniri. Frumenta quoque & legumina imbrium aſſiduitate corrupta, vel colligi non poterant, vel collecta computreſcebant. Vinum etiam, cuius paruus prouentus eodem anno fuit, propter caloris inopiam acerbum & inſuaue fiebat. In quibuſdam vero locis ex inundatione fluminum aquis in plano ſtagnantibus autumnalis ſatio ita impedita eſt, vt penitus nil frugum ante vernum tempus ſeminaretur. Luna defecit VIII CAL. DECEMB. hora noctis II. Imperator poſt actum Cariſiaci conuentum, autumnalemque venationem ex more completam, Aquas reuerſus eſt.

al. Ludeuuiti (defectione) · *al. deportatus* (proſcriptus) · *al. Ludeuuitum* (Lindevvitum) · In ant. man. recte circa *Saxum fluuiū legitur.* Nam hæc lectio aperte falſa eſt. (Carcaſauum)

DCCCXXI.

COnuentus menſe Februario Aquiſgrani habitus, & in eo de bello † Lindevvitico tractatum, ac tres exercitus ordinati, qui futura æſtate perfidorum agros per vices vaſtarēt. Simili modo de Marca Hiſpanica cōſtitutum, & hoc illius limitis præfectis imperatum eſt. Iterumq; cōuentus menſe Maio Nouiomagi habēdus indictus eſt, comitesque qui illuc venirent, deputati. Eo anno dominus imperator poſt feſti Paſchalis expletionem per Moſam nauigauit, ibique conſtitutam annis ſuperioribus atq; conſcriptam inter filios ſuos regni partitionem recenſuit, ac iuramentis optimatum,

al. Ludeuuitico inferendo. (Lindevvitico)

qui tunc adeſſe poterant, confirmauit. Suſceptiſque ibidem Paſchalis Romani pontificis legatis, Petro videlicet Centumcellenſi epiſcopo, & Leone Nomenclatore, eiſdemque celeriter abſolutis, comitibus etiam qui aderant ad expeditionem Pannonicam deſtinatis, ipſe paululum ibi remoratus, Aquaſgrani reuerſus eſt: & poſt paucos dies per Arduennam iter faciens, Treueros ac Metis venit: indeque Rumrichi caſtellum petens, reliquum æſtiui caloris & autumni dimidium exercitatione venatoria in Vogeſi ſaltu atque ſecretis exegit. Interea Borna dux Dalmatiæ atque Liburniæ defunctus eſt, & petente populo atque imperatore conſentiente, nepos illius nomine Ladaſelauus ſucceſſor ei conſtitutus eſt. Allatum eſt & de morte Leonis Cõſtantinopolitani imperatoris, quod conſpiratione quorundam optimatum ſuorum, & præcipue Michaelis Comitis, domeſticorũ inſidiis in ipſo palatio ſit interemptus: qui ſuffragio ciuium & prætorianorum militum ſtudio infulas imperij ſuſcepiſſe dicebatur. Fortunatus patriarcha Gradenſis cum à quodam presbytero ſuo nomine Tiberio apud imperatorem fuiſſet accuſatus, quod † Lindewitum ad perſeuerandum in perfidia qua cœperat, hortaretur, eumq; ad caſtella ſua munienda, artifices & murarios mittendo iuuaret, & ob hoc ad palatium ire iuberetur; primo velut iuſſionem impleturus in Hiſtriam profectus eſt. inde ſimulato reditu ad Gradum ciuitatem nullo ſuorum, præter eos cum quibus hoc tractauerat, ſuſpicante, nactus occaſionem clam nauigauit, veniensque Iaderam Dalmatiæ ciuitatem Ioanni præfecto prouinciæ illius fugæ ſuæ cauſas aperuit, qui eum ſtatim naui impoſitum Conſtantinopolim miſit. Medio menſe Octobri conuentus generalis apud Theodonis villam magna populi Francorũ frequẽtia celebratur: in quo Lotharius primogenitus imperatoris LVDOVICI Irmingardim Hugonis comitis filiam ſolenni more duxit vxorem. Illuc etiam legati Romani pontificis Theodorus primicerius ac Florus cum magnis venere muneribus. Affuere & comites in eodem conuentu iam de Pannonia regreſſi, qui depopulata deſertorum & Lindevvito adhærentium vniuerſa regione, cum nullus eis ibidem copiam pugnandi feciſſet, domum regreſſi ſunt. Eminuit in hoc placito piiſſimi imperatoris miſericordia ſingularis, quam oſtendit ſuper eos qui cum Bernharto nepore ſuo in Italia contra caput ac regnum ſuum coniurauerunt: quibus ibi ad præſentiam venire iuſſis, non ſolum vitam & membra conceſſit, verum etiam poſſeſſiones iudicio legis in fiſcum redactas, magna liberalitate reſtituit. Adelhartum quoque de Aquitania vbi exulabat euocatum, Corbeiæ monaſterio, vt prius fuerat, abbatem ac rectorem eſſe iuſſit, & Bernatium fratrem eius reconciliatum eidem monaſterio reddidit. Completiſq; iis quæ ad regni vtilitatem inchoauerat, & ſacramẽto quod apud Nouiomagum pars optimatum iurauerat, generaliter conſummato, ipſe Aquaſgrani reuertitur. Filium autem Lotharium, poſt nuptias ritu ſolenni celebratas, ad hyemandum VVormatiam miſit. De parte Danorũ omnia quieta eo anno fuerunt: & Heriholtus à filiis Godefridi in ſocietatẽ regni receptus: quæ res trãquillum inter eos huius tẽporis ſtatũ feciſſe putabatur. Sed quia Ceadragus Abotritorũ princeps perfidiæ & cuiuſdã cũ filiis Godefridi factæ ſocietatis notabatur, Sclamoir æmulus eius in patriam remittitur: qui cũ in Saxoniam veniſſet, ægritudine decubuit, perceptoq; baptiſmatis ſacramẽto defunctus eſt. Autumnalis ſatio iugitate pluuiarum in quibuſdam locis impedita eſt, cui hyems in tantum prolixa ſucceſſit & aſpera, vt non ſolum minores riui ac mediocres fluuij, verum maximi amnes, Rhenus videlicet, Danubius, Albiſque, ac Sequana, cæteraque per Galliam atque Germaniam Oceanum petentia flumina, adeo ſolida glacie ſtringerentur, vt xxx vel eo amplius diebus plauſtra huc atque illuc commeantia velut pontibus iuncta ſuſtinerent: cuius reſolutio non modicum villis iuxta Rheni fluẽta conſtitutis damnum intulit.

[Margin note: al Ludouicum, vt ſemper in man.]

DCCCXXII.

IN regione Turingorum, quodam in loco iuxta fluuium ceſpes longitudine pedum L, latitudine XIIII, altitudine ſeſquipedali de terra ſine manibus & præciſus & ſublatus eſt, & ab eo loco in quo ſumptus eſt XXV pedum ſpatio diſtans, inuentus eſt. Item in parte orientali Saxoniæ, quæ Soraborum finibus contigua eſt, in quodam deſerto loco iuxta lacum qui dicitur Arnſeo, in modum aggeris terra intumu-

tumuit,& limitem vnius leucæ longitudine porrectum ſub vnius noctis ſpatio abſq; humani operis molimine,ad inſtar valli ſuſtulit. Winigiſus dux Spoletanus iam ſenio confectus,habitu ſeculari depoſito monaſticæ ſe mancipauit conuerſationi, ac non multo poſt tactus corporis infirmitate deceſſit:in cuius locum Suppo Brixiæ comes ſubſtitutus eſt. Dominus imperator conſilio cum epiſcopis & optimatibus ſuis habito,fratribus ſuis quos inuitos tonderi iuſſit,recõciliatus eſt:& tam de hoc facto, quam & de iis quæ erga Bernhartum filium fratris ſui Pipini, nec non & iis quæ erga Adelhartum abbatem & fratrem eius †Walachum geſta ſunt,publicam confeſſionẽ fecit,& pœnitentiam egit. quod tamen in eo conuentu quem eodem anno mẽſe Augusto Attiniaci habuit,in præſentia totius populi ſui peregit:in quo quicquid ſimiliũ rerum vel à ſe,vel à patre factum inuenire potuit,ſumma deuotione emendare curauit. Exercitus de Italia propter Lindevviticum bellum conficiendum in Pannoniam miſſus eſt. Ad cuius aduentũ Lindevvitus Siſcia ciuitate relicta ad Sorabos quæ natio magnam Dalmatiæ partem obtinere dicitur, fugiendo ſe contulit,& vno ex ducibus eorum à quo receptus eſt per dolum interfecto, ciuitatem eius in ſuam redegit ditionem: miſſis tamen ad exercitum imperatoris legatis ſuis , ad eius præſentiam ſe velle venire promiſit. Saxones interea iuſſu imperatoris caſtellum quoddam trans Albim in loco cui Delbende nomẽ ædificant,depulſis ex eo Sclanis qui illum prius occupauerant,præſidiumq; Saxonum in eo poſitum contra incurſiones illorum. Comites marcæ Hiſpanicæ trãs Sicorim fluuium in Hiſpania profecti,vaſtatis agris & incenſis compluribus villis,& capta non modica præda regreſſi ſunt. Simili modo poſt æquinoctium autumnale à comitibus marcæ Britannicæ in poſſeſſionem cuiuſdam Britonis,qui rebellis tunc extiterat nomine Wihormachus, expeditione facta, & omnia ferro & igne vaſtata ſunt. Peracto conuentu qui Attiniaci habebatur , imperator venandi gratia Arduennam petiit;Lotharium vero filium ſuum in Italiam miſit: cum quo Walachum monachum propinquum ſuum,fratrem videlicet Adelharti abbatis, & Gerungum oſtiariorum magiſtrum vna miſit:quorum conſilio & in re familiari & in negotiis ad regni commoda pertinentibus vteretur. Pipinum autem in Aquitaniã ire præcepit:eum tamen prius filiam Thietberti comitis Matricenſis in coniugium facit accipere,&poſt nuptias celebratas ad occiduas regiones proficiſci. Ipſe vero peracta autumnali venatione trans Rhenum hyematum ad Franconofurt profectus eſt,ibique generali conuentu congregato,neceſſaria quæque & ad vtilitatem orientaliũ regni ſui finium pertinentia,more ſolenni cũ optimatibus quos ad hoc euocari iuſſerat,tractare curauit. In quo conuentu omnium orientalium Sclauorum,hoc eſt, Abotritorum,Soraborum,† Wilſorum, Bòhœmorum, Matuanorum, Predenecentorum, & in Pannonia reſidentium Auarum legationes cum muneribus ad ſe miſſis excepit. Fuere in eodem conuentu & legationes de Nordmannia,tam de parte Heriholti quã filiorum Godefridi.quibus omnibus auditis atque dimiſſis,ipſe in eodẽ loco conſtructis ad hoc neceſſariis ædificiis nouis,quemadmodum ſecum ſtatuerat,hyemauit.

Vel hic Bernartum, vt paulo ante, vel ibi *Walachum* legendum videtur.

al. *Wilzorum*

DCCCXXIII.

MEnſe Maio conuentus ibidem habitus eſt,in quo non vniuerſæ Franciæ primores,ſed de orientali Francia,Saxonia, Baioaria, Alemannia , atque Alemanniæ contermina Burgundia,& regionibus Rheno adiacentibus adeſſe iuſſi ſunt.in quo inter cæteras barbarorum legationes quæ vel iuſſæ,vel ſua ſpõte venerũt,duo fratres reges videlicet Wilſorum controuerſiam inter ſe de regno habentes , ad imperatoris præſentiam venerunt : quorum nomina ſunt Meligaſtus & Celeadragus. Erant filij Liubi regis Wilſorum,qui licet cum fratribus ſuis regnum ſuum diuiſum teneret, tamen propterea quod natu maior eſſet, ad eum totius regni ſumma pertinebat: qui vbi commiſſo cum orientalibus Abutritis prælio cecidiſſet, Wilſi filium eius Meligaſtum qui maior erat , regem ſibi conſtituunt. Sed cum is ſecundum ritum gentis commiſſum ſibi regnum parum digne adminiſtraret , illo abiecto iuniori fratri regium honorem detulerunt , quam ob cauſam ambo ad præſentiam imperatoris venerunt : Quos cum audiſſet,& gentis voluntatem proniorem in iunioris fratris honore agnouiſſet, ſtatuit,vt is delatam ſibi à populo ſuo poteſtatem haberet, ambos tamen muneribus donatos & ſacramento firmatos in patriam remiſit. Accuſatus eſt

in eodem placito apud imperatorem Ceadragus Abottitorum princeps, quod ſe ergà partes Francorum parũ fideliter ageret, & ad imperatoris præſentiam iam diu venire diſſimulaſſet: propter quod ad eum legati directi ſunt: cum quibus ille iterum quoſdam ex primoribus gentis ſuæ ad imperatorem miſit, perque eorum verba promiſit ſe ad proximum hyemis tempus ad illius præſentiam eſſe venturum. Lotharius verò cum ſecundum patris iuſſionem in Italia iuſtitias faceret, & iam ſe ad reuertendum de Italia præpararet, rogante Paſchale papa Romam venit, & honorificè ab illo ſuſceptus, in ſancto Paſchali die apud ſanctum Petrum regni coronam, & Imperatoris & Auguſti nomen accepit; inde Papiam regreſſus, menſe Iunio ad imperatorem venit. Qui cũ imperatori de iuſtitia in Italia à ſe partim facta, partim inchoata, feciſſet indicium, miſſus eſt Adelhartus Comes palatij, iuſſuſque eſt, vt Mauringum Brixiæ comitem ſecum aſſumeret, & inchoatas iuſtitias perficere curaret. Drogonem fratrem ſuũ canonica vita degentẽ, Metenſi eccleſiæ, clero eiuſdem vrbis conſentiente atque eligente, rectorem conſtituit, eumque ad pontificatus gradum cenſuit promouendum. In eodem conuentu locus & tempus alterius conuentus habendi indicta ſunt, Nouembris videlicet menſis, & Compendium palatium. Peracto itaque placito & dimiſſis proceribus, cum imperator iam inde digredi ſtatuiſſet, allatum eſt ei de interitu Lindewiti, quod relictis Sorabis, cum in Dalmatiam ad † Lindemuslum auunculum Bornæ ducis peruenisſet, & aliquantum temporis cum eo moratus fuiſſet, dolo ipſius fuiſſet interfectus. Nunciatum eſt etiam, Theodorum Romanæ eccleſiæ primicerium & Leonem Nomenclatorem generum eius in patriarchio Lateranenſi primo excæcatos, ac deinde fuiſſe decollatos, & hoc ideo eis contigiſſe, quod ſe in omnibus fideliter erga partes Lotharij iuuenis imperatoris agerent. Erant & qui dicerent, vel iuſſu vel conſilio Paſchalis pontificis rem fuiſſe perpetratam. Ad quod explorandum ac diligenter inueſtigandum miſſi ſunt Adalungus abbas monaſterij ſancti Vedaſti, & Hunfridus comes Curienſis: ſed antequam illi fuiſſent profecti, venerunt legati Paſchalis Ioannes epiſcopus Syluæ candidæ, & Benedictus archidiaconus ſanctæ ſedis apoſtolicæ, rogantes imperatorem, vt illam infamiam à pontifice auferret, qua ille in memoratorum hominum necem conſenſiſſe credebatur. Quibus cum ille iuxta quod ratio poſtulabat reſpondiſſet, eoſque dimiſiſſet, prædictos legatos ſuos ad inueſtigãdam rei veritatem, ſicut prius diſpoſuit, Romam ire præcepit: ipſe reliquum æſtatis tempus in pago Wormatienſi, ac deinde in Arduenna tranſigens, peracta autumnali venatione ad CAL. NOVEMB. ſicut condixerat, Compendium venit. Legati Romam venientes rei geſtæ certitudinem aſſequi non potuere: quia Paſchalis pontifex ſe ab huius facti communione cum magno epiſcoporum numero iureiurando purgauit, & interfectores prædictorum hominum, quia de familia ſancti Petri erant, ſummopere defendens, mortuos velut maieſtatis reos condemnabat, iureq; cæſos pronunciabat: atq; ob hoc cum prædictis qui ad eum miſſi fuerant legatis, Ioannem Syluæcandidæ epiſcopum, & Sergium bibliothecarium, Quirinum quoque ſubdiaconum, ac Leonem magiſtrum militum ad imperatorem miſit. qui cũ tam per illos quam per ſuos legatos de ſacramento pontificis & excuſatione reorum compeririſſet, nihil vltra in hoc negotio ſibi faciendum ratus, memoratum Ioannem epiſcopum & ſocios eius ad pontificem dato conuenienti reſponſo remiſit. Ceadragus Abotritorum princeps pollicitationibus ſuis fidem adhibens, cum quibuſdam primoribus populi ſui Compendium venit, dilatique per tot annos aduentus ſui rationem coram imperatore non improbabiliter reddidit: qui licet in quibuſdam cauſis culpabilis appareret, tamẽ propter merita parentum ſuorum non ſolum impunitus, verum muneribus donatus ad regnum ire permiſſus eſt. Venerat & Heriholtus de Nordmannia auxilium petens contra filios Godefridi, qui eum patria pellere minabantur. Ob cuius cauſam diligẽtius explorandam ad eoſdem filios Godefridi, Theotharius & Rodtmundus comites miſſi fuerunt. Qui cauſam filiorum Godefridi & ſtatum totius regni Nordmannorum diligẽter explorantes, aduentum Heriholti præceſſerũt, & imperatori omnia quæ in illis regionibus cõperire potuere, patefecerũt: cum quibus EboRemorũ archiepiſcopus, qui conſilio imperatoris & Romani põtificis autoritate, prædicãdi gratia ad terminos Danorũ acceſſerat, & æſtate præterita multos ex eis ad fidẽ veniẽtes baptizauerat, regreſſus eſt.

Hoc

al. Ludemuſlum

HOc anno prodigia quædam extitiſſe narrantur: in quibus præcipua fuerunt, in Aquenſi palatio terræmotus, & in territorio Tullēſi iuxta villam Commerciacum puella quædam annorum fere XII, ab omni cibo per X menſes abſtinens. Et in Saxonia, in pago qui vocatur † Frihſaſij, XXIII villæ cœleſti igne concrematæ: & fulgura ſereno atque interdiu de cœlo cadentia, & in multis regionibus fruges grandinis vaſtatione deletæ, atque in quibuſdam locis ſimul cum ipſa grandine veri lapides, iique ingentis ponderis decidere viſi. Domus quoque de cœlo tactæ, hominesque ac cætera animalia paſſim fulminum ictu præter ſolitum crebro exanimata dicuntur. Secuta eſt ingens peſtilentia atque hominum mortalitas, quæ per totam Franciam immaniter vſquequaque graſſata eſt, & innumeram hominum multitudinem diuerſi ſexus & ætatis grauiſſime ſæuiendo conſumpſit.

al. Strifazi.

DCCCXXIIII.

REx Bulgarorum Omortag velut pacis faciendæ gratia legatos cum literis ad imperatorem miſit. Quos ille cum audiſſet, ac literas quæ allatæ fuerant, legiſſet, rei nouitate non immerito permotus, ad explorandam diligentius inſolitæ & nunquam prius in Franciam venientis legationis cauſam, † Michelinum quendam de Baioaria cum ipſis legatis ad memoratum regem Bulgarorum direxit. Interea hyems aſpera valdeq; prolixa eſt facta, quæ non ſolum cętera animalia, verum etiam homines quoſdam immanitate frigoris extinxit. Luna defecit III NON. MART. hora noctis ſecunda. Suppo dux Spoletanus deceſſiſſe nunciatur. Legati Romani pontificis Romam regreſſi, eundem valida infirmitate detentum, & morti iam proximum inuenerunt: qui etiam paucis poſt aduētum eorū diebus vita deceſſit. In cuius locū cum duo per contentionem populi fuiſſent electi, Eugenius tamen archipresbyter TT. S. SABINÆ, vincente nobilium parte ſubrogatus atque ordinatus eſt. Cuius rei nuncium cū Quirinus ſubdiaconus, vnus ex iis qui priori legatione fungebantur, ad imperatorē detuliſſet, conuentu circiter VIII CAL. IVL. pronunciato atque Compendij habito, ipſe ad Britannicam expeditionem per ſe faciendam animo intento, Lotharium filiū imperij ſocium Romam mittere decreuit, vt vice ſua functus ea quę rerum neceſſitas flagitare videbatur, cum nouo pontifice atque Romano populo ſtatueret ac firmaret. Ille ad hæc exequēda poſt medium Auguſtum in Italiam profectus eſt: imperator vero iter quod in Britāniā facere inſtituerat, propter famem quæ adhuc prævalida erat, vſque ad initium autumni aggredi diſtulit: tum demum adunatis vndique omnibus copiis Redonas ciuitatem terminis Britanniæ contiguam venit: & inde diuiſo in tres partes exercitu, duabuſque partibus filiis ſuis Pipino & Ludouico traditis, tertiaq; ſecum retenta Britanniam ingreſſus, totam ferro & igne vaſtauit; conſumptiſque in hac expeditione XL vel eo amplius diebus, acceptis quos perfido Britonum populo imperauerat obſidibus, Rotomagum ciuitatem, vbi coniugem ſe operiri iuſſerat, ad XV CAL. DECEMB. reuerſus eſt nam & illuc legatos Michaelis imperatoris ſibi occurrere iuſſit, cum quibus & Fortunatus patriarcha Gradenſis regreſſus, ad eius præſentiā venit: ſed legati imperatoris literas & munera deferentes, pacis confirmandæ cauſa ſe miſſos eſſe dicentes, pro Fortunato nihil locuti ſunt: inter cætera tamen ad legationē ſuam pertinentia, quædam de imaginum veneratione protulerunt, propter quæ ſe Romam ire, atque apoſtolicæ ſedis præſulem conſulere debere dixerunt. Quos cum legatione eorum audita ac reſponſo reddito abſolueret, vt ſe velle dicebant, Romam ducere iuſſit. Fortunatum etiam de cauſa fugæ ipſius percūctatus, Romam ire voluit, vt à pontifice examinaretur: ipſe vero Aquaſgrani, vbi hyemare ſtatuerat, profectus eſt. Quo cum veniſſet, & ibi Natalem Domini celebraſſet, allatum eſt ei, quod legati Bulgarorum regis eſſent in Baioaria: quibus obuiam mittens, ipſos vſque ad tempus congruum ibidem manere præcepit. Cæterum legatos Abotritorum, qui vulgo Prædenecenti vocantur, & contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt, qui & ipſi aduentare nūciabantur, illico venire permiſit. Qui cum à Bulgaris inique infeſtari ſe quererentur, & contra eos auxilium ſibi ferri depoſcerent, domum ire, atque iterum ad tempus Bulgarorum legatis conſtitutum redire iuſſi ſunt. Suppone apud Spoletum, ſicut dictum erat, defuncto, eundem ducatum Adelhartus comes palatij, qui Minor vocabatur, accepit: qui cum vix quinque menſes eodem

al. Machelinum

honore potiretur, correptus febre deceſſit: cui cum Moringus Brixiæ comes ſucceſſor eſſet electus, nuncio honoris ſibi deputati accepto decubuit, & paucis interpoſitis diebus vitam finiuit. Æblus & Aſinarius comites cum copiis Vaſconum ad † Pompelonem miſſi, cum peracto iam ſibi iniuncto negotio reuerterentur, in ipſo Pyrenæi iugo perfidia montanorum in inſidias deducti ac circumuenti, capti ſunt: & copiæ quas ſecum habuere, pene vſque ad internecionem deletæ : & Æblus quidem Cordubam miſſus, Aſinarius vero miſericordia eorum qui eum ceperant, quaſi cõſanguineus eorum eſſet, domum redire permiſſus eſt. Lotharius vero iuxta patris præceptum Romam profectus, ab Eugenio pontifice honorifice ſuſcipitur. Cui cum iniuncta ſibi patefaceret, ſtatum populi Romani iamdudum quorundam præſulum peruerſitate deprauatum, memorati pontificis beneuola aſſenſione ita correxit, vt omnes qui rerum ſuarum direptione grauiter fuerãt deſolati, de reſtitutione bonorum ſuorum, quæ per illius aduentum Deo donante prouenerat, magnifice eſſent conſolati.

al. Pampilonem

HOc anno paucis ante ſolſtitium æſtiuale diebus in territorio Auguſtudunenſi aëre in tempeſtatem ſubita mutatione conuerſo, ingens fragmentum ex glacie ſimul cum grandine decidiſſe narratur: cuius longitudo XV, latitudo VII, craſſitudo II pedes habuiſſe dicitur.

DCCCXXV.

SAcro Paſchali feſto ſolenniter Aquiſgrani celebrato, arridente iam verno tempore, imperator venandi gratia Nouiomagum profectus, legatos Bulgarorum circa medium Maium Aquaſgrani venire præcepit: nam tunc illo reuerti ſtatuit, habiturus ibidem conuentum, quem de Britannia regreſſus, eo ſe tempore ibidem habiturum optimatibus indicauerat. Quo cum peracta venatione fuiſſet reuerſus, Bulgaticam legationem audiuit: erat enim de terminis ac finibus inter Bulgaros ac Francos conſtituendis. Affuerunt in eo conuentu pene omnes Britanniæ primores, inter quos & Wihormachus, qui perfidia ſua & totam Britanniam cõturbauerat, & obſtinatione ſtultiſſima ad memoratam expeditionem illo faciendam imperatoris animum prouocauerat, tandem ſaniori vſus conſilio, ad fidem imperatoris, vt ipſe dicebat, venire non dubitauit. Cui cum imperator & ignoſceret, & muneribus donatum cum cæteris gẽtis ſuæ primoribus domum remeare permitteret, promiſſam fidem, vt prius conſueuerat, gentilitia perfidia commutauit, vicinos ſuos incendiis & direptionibus quantum potuit non ceſſans infeſtare, donec ab hominibus † Lantberti comitis in domo propria circumuentus atque interfectus eſt. Imperator vero audita Bulgarorum legatione, per eoſdem qui ad eum miſſi fuerant legatos regi eorum miſſis literis, prout videbatur, reſpondit, dimiſſoq; conuentu in Vogeſum ad † Rumarichi arcem venandi gratia profectus, filium ſuum Lotharium ex Italia regreſſum, ibiq; ad ſe veniẽtem ſuſcepit, ac peracta venatione Aquaſgrani rediens, generalem populi ſui conuentum more ſolenni menſe Auguſto habuit. In quo conuẽtu inter cæteras legationes quæ è diuerſis regionibus venerunt, etiam filiorum Godefridi de Nordmãnia legatos audiuit, ac pacem quam iidem ſibi dari petebant, cum iis in Marca eorum menſe Octobri confirmari fecit. Completis itaque omnibus negotiis quæ ad illius cõuentus rationẽ pertinere videbantur, Nouiomagum cum maiori filio ſeceſſit, minorem vero Ludouicum in Baioariam direxit: ipſe autumnali venatione completa circa hyemis initium Aquaſgrani reuerſus eſt.

al. Lãberti

al. Rumerici mentem

IN territorio Tullenſi iuxta Commerciacum villam puella annorum circiter XII, poſt ſacram communionem quam in Paſchate de ſacerdotis manu ſumendo perceperat, primo pane, deinde aliis omnibus cibis & potibus abſtinens, in tantum ieiunaſſe perhibetur, vt nulla penitus corporis alimenta percipiens, ſine omni victus deſiderio, integrum triennium compleuerit. Cœpit autem ieiunare anno incarnationis dominicæ DCCCXXIII, ſicut in ipſius anni deſcriptione ſuperius annotatum eſt: & hoc anno, id eſt DCCCXXV, circa Nouembris menſis initium peracto ieiunio eſcam ſumere, ac more cæterorum mortalium manducando viuere cœpit.

DCCCXXVI.

CVm regi Bulgarorum legati ſui quid egiſſent renunciarẽt, iterum eum quem primo miſerat ad imperatorem cum literis remiſit, rogãs, vt ſine mora terminorum

definitio

definitio fieret; vel ſi hoc non placeret, ſuos quiſque terminos ſine pacis fœdere tueretur. Cui imperator, quia fama erat Bulgarorum regem à ſuo quodam optimate aut regno pulſum aut interfectum, reſpondere diſtulit: illoq; expectare iuſſo, propter famæ certitudinem comperiendam Bertrichum palatij comitem ad Balderichum & † Gerholtum [al. Geroldū] comites & Auarici limitis cuſtodes in Carantanorum prouinciam miſit. qui cum reuerſus nihil certi ſuper iis quæ fama vulgauerat, reportaſſet, imperator legatum ad ſe vocatum ſine literis remeare fecit. Interea Pipinus rex filius imperatoris vt iuſſus erat cum ſuis optimatibus & Hiſpanici limitis cuſtodibus, circa CAL. FEB. Aquaſgrani (nam ibi tunc imperator hyemauerat) venit: cum quibus vbi de tuendis contra Saracenos occidẽtalium partium finibus eſſet tractatum & concluſum, Pipinus in Aquitaniam regreſſus, ibidem totam ſequentem æſtatem tranſegit. Imperator vero medio Maio Aquiſgrano egreſſus, circa CAL. IVN. ad † Ingelheim [al. Ingilinheim] venit: habitoq; ibi conuẽtu nõ modico, multas & ex diuerſis terrarum partibus miſſas legationes audiuit & abſoluit: inter quas præcipua cæteriſque præeminens erat legatio Romani põtificis, qua fungebantur Leo Centumcellẽſis epiſcopus, & Theophylactus Nomẽclator: & de regionibus tranſmarinis, Dominicus abbas de monte Oliueti: Legati quoque filiorum Godefridi regis Danorum pacis ac fœderis cauſa miſſi: & de Sclauorũ regionibus quidam Abotritorum † principes [al. primores] Ceadragum ducem ſuum accuſantes. Accuſabatur & † Tunglo vnus de Soraborum primoribus, quod & ipſe dicto audiens non eſſet: quorum vtrique denunciatum eſt, quod ſi medio Octobri ad imperatoris generalem cõuentum venire diſtulerint, condignas perfidiæ ſuæ pœnas eſſe daturos. Veneruntq́; & ex Brittonum primoribus, quos illius limitis cuſtodes adducere voluerũt. Eodem tempore † Herihortus [al. Herioldum] cum vxore & magna Danorum multitudine veniens Moguntiam, ibidem apud ſanctum Albanum cum iis quos ſecum adduxit, baptizatus eſt, multiſq; muneribus ab imperatore donatus, per Friſiã qua venerat via reuerſus eſt: in qua prouincia Comitatus qui Rhiuſtri vocatur, eidem datus eſt, vt in eum ſe cum rebus ſuis, ſi neceſſitas exigeret, recipere poſſet. Affuerunt & in eodem conuentu Balderichus & Gerholtus comites ac Pannonici limitis præfecti, & adhuc de motu Bulgarorum aduerſum nos nihil ſe ſentire poſſe teſtati ſunt. Venit cum Balderico presbyter quidam de Venetia nomine Georgius, qui ſe organum poſſe facere aſſerebat: quem imperator Aquaſgrani cum Thancolfo ſacellario miſit, & vt ei omnia ad id inſtrumentum efficiendum neceſſaria præberentur imperauit: indictoque ac pronunciato ad medium Octobris generali cõuentu, cæteris omnibus more ſolenni abſolutis, ipſe trans Rhenum ad villam quæ † Sels [al. Sale] vocatur, cum comitatu ſuo profectus eſt. Ibi ad eum legati Neapolitanorum venerunt, atque inde accepto reſpõſo ad ſua regreſſi ſunt. Ibi ad eius notitiam perlatum eſt de fuga ac perfidia Aizonis, quomodo fraudulenter † Auſonam [al. Auſoniā] ingreſſus, & à populo illo quem dolo deceperat, receptus, totam ciuitatem deſtruxiſſet, caſtella eiuſdem regionis, quæ firmiora videbantur, muniuiſſet, miſſoque ad Abdirachman regem Saracenorum fratre ſuo, auxilium quod petebat contra noſtros accepiſſet. Sed imperator licet huius rei nuncium grauiter ferret, nihil tamen incõſulte gerendum iudicans, conſiliariorum ſuorum aduentum ſtatuit operiri: tranſactaq; autumnali venatione circa CAL. OCTOB. per Mœnum fluuium vſq; ad Franconofurt ſecunda aqua nauigauit. Inde ad Ingelheim medio Octobri veniẽs, generalem ibi, vt indictum erat, populi ſui conuentum habuit: in quo & Ceadragum Abotritorum ducem, nec non & Tunglonem, qui apud eum perfidiæ accuſabantur, audiuit. Et Tunglonem quidem accepto ab eo filio eius obſide domum redire permiſit, Ceadragum vero cæteris Abotritis dimiſſis ſecum retinuit, miſſiſque ad populum Abotritorum legatis, ſi eum ſibi vulgus regnare vellet, perquirere iuſſit: ipſe autem Aquaſgrani, vbi hyemare conſtituerat, profectus eſt. Cumque legati quos ad Abotritos miſerat, reuerſi nunciaſſent, variam gentis illius ſuper rege ſuo recipiendo ſententiam, optimos tamen ac præſtantiſſimos quoſque de illius receptione concordare, acceptis ab eo quos imperauerat obſidibus, in regnum ſuum eum reſtitui fecit. Dum hæc aguntur, † Ludouicus [al. Hilduinus] abbas ſancti Dionyſij martyris Romam mittẽs, annuente precibus eius Eugenio ſanctæ ſedis apoſtolicæ tunc præſule, oſſa beatiſſimi martyris CHRISTI Sebaſtiani accepit, & ea apud Sueſſionam ciuitatem in baſilica ſancti Medardi collocauit. Vbi

dum adhuc inhumata in loculo in quo allata fuerãt, iuxta S. Medardi tumulũ iacerẽt, tanta ſignorum ac prodigiorũ multitudo claruit, tanta virtutũ vis in omni genere ſanitatũ per diuinã gratiã in nomine eiuſdẽ beatiſſimi martyris emicuit, vt à nullo mortalium eorundẽ miraculorũ aut numerus cõprehendi, aut varietas verbis valeat enũciari: quorũ quædam tãti ſtuporis eſſe narrãtur, vt humanæ imbecillitatis fidẽ excederẽt, niſi certũ eſſet, Dominũ noſtrũ IESVM CHRISTVM, pro quo idẽ paſſus eſt, omnia quæ vult, per diuinã potentiã facere poſſe, in qua illi omnis creatura in cœlo & in terra ſubiecta eſt.

DCCCXXVII.

IMperator, Heliſachar presbyterum & abbatẽ & cum eo Hildibrandum atque Donatum comites ad motus Hiſpanicæ marcæ componendos miſit: ante quorum aduentum Aizo Saracenorum auxilio fretus, multa eiuſdem limitis cuſtodibus aduerſa intulit, eoſq; aſſiduis incurſionibus adeo fatigauit, vt quidam illorum relictis quæ tueri debebant caſtellis recederent. Defecit ad eum filius Beronis nomine Willemũdus, & alij complures nouarũ rerum gentilitia leuitate cupidi, iunctique Saracenis Ceritaniam & Vallenſem rapinis atque incendiis quotidie infeſtabant. Cũque ad ſedãdos ac mitigandos Gothorum atque Hiſpanorum in illis finibus habitantiũ animos, Heliſachar abbas cum aliis ab imperatore miſſis multa & propria induſtria & ſociorum conſilio prudenter adminiſtraret, Bernhartus quoq; Barcinonæ comes Aizonis inſidiis, & eorum qui ad eum defecerant, calliditati ac fraudulentis machinationibus pertinaciſſime reſiſteret, atque eorum temerarios conatus irritos efficeret, exercitus à rege Saracenorum Abdirachman ad auxilium Aizoni ferendũ miſſus, Cæſarauguſtam veniſſe nunciatur. Super quẽ Abumaruam regis propinquus dux conſtitutus, ex perſuaſione Aizonis haud dubiã ſibi victoriã pollicebatur. Cõtra quem imperator filium ſuũ Pipinum Aquitaniæ regẽ cum immodicis Francorũ copiis mittens, regni ſui terminos tueri præcepit: quod ita factum eſſet, ni ducum deſidia, quos Francorum exercitui præfecerat, tardius quam rerum neceſſitas poſtulabat, is quem ducebãt ad Marcam veniſſet exercitus. Quæ tarditas in tantum noxia fuit, vt Abumaruam, vaſtatis Barcinonẽſium ac Gerundẽſium agris, villiſq; incenſis, cunctis etiam quæ extra vrbes inuenerat, direptis, cum incolumi exercitu Cæſarauguſtam ſe reciperet, priuſquam à noſtro exercitu vel videri potuiſſet. Huius cladis præſagia credita ſunt, viſæ multoties in cœlo acies, & ille terribilis nocturnæ coruſcationis in aere diſcurſus. Imperator autem duobus conuentibus habitis, vno apud Nouiomagum propter falſas Hohrici filij Godefridi regis Danorum pollicitationes, quibus ſe illo ad imperatoris præſentiam venturum promiſerat: altero apud Cõpendium, in quo & annualia dona ſuſcepit, & iis qui ad Marcam Hiſpanicam mittendi erant, quid vel qualiter agere deberẽt imperauit: Ipſe inter Compendium & Cariſiacum, cæteraq; iis vicina palatia vſque ad hyberni temporis initium conuerſatus eſt. Interea reges Danorum, filij ſcilicet Godefridi, Herioltum de conſortio regni eiicientes, Nordmannorum finibus excedere compulerunt. Bulgari quoque Sclauos in Pannonia ſedẽtes miſſo per Drauum nauali exercitu, ferro & igne vaſtauerunt, & expulſis eorum ducibus, Bulgaricos eis rectores conſtituerunt. Eugenius papa menſe AVG. deceſſit, in cuius locum Valentinus diaconus à Romanis electus & ordinatus, vix menſem in pontificatu compleuit: quo defũcto Gregorius presbyter tituli S. Marci electus, ſed nõ prius ordinatus eſt, quam legatus imperatoris Romam veniret, & electione populi examinaret. Legati imperatoris Michaelis de Conſtantinopoli quaſi propter fœdus confirmandum miſſi, SEPT. menſe Compendium venerunt: quos imperator benigne receptos ibi audiuit & abſoluit. Corpora beatiſſ. martyrum Marcellini & Petri de Roma ſublata, & Octobri menſe in Franciam tranſlata, ibi multis ſignis atque virtutibus clarificata ſunt.

DCCCXXVIII.

COnuẽtus Aquiſgrani mẽſe FEB. factus eſt, in quo cũ de multis aliis cauſis, tũ præcipue de iis quæ in marca Hiſpanica cõtigerunt, ratio eſſet habita, & legati qui exercitui præerãt, culpabiles fuiſſent inuẽti, iuxta merita honorũ amiſſione multati ſunt. Baldericus dux Foroiuliẽſis cũ propter eius ignauiã Bulgari fines Pãnoniæ ſuperioris impune vaſtaſſẽt, honorib. priuatus, & marca q̃ ſolus tenebat, inter IIII comites diuiſa eſt. Halidgarius Cameracẽſis epiſcopus, & Ansfridus abbas monaſterij Nonãtula Cõ-

ſtantino-

ſtantinopolim miſſi,& à Michaele imperatore honorifice ſuſcepti ſunt. Imperator Iunio menſe ad Ingelheim venit,ibique per aliquot dies placitum habuit:in quo cũ de filiis ſuis Lothario & Pipino cum exercitu ad marcam Hiſpanicam mittẽdis conſilium iniſſet,& id quomodo fieret ordinaſſet; legatos etiam Romani pontificis Quirinum primicerium ac Theophylactum Nomenclatorem, qui ad eum illo venerant, audita eorum legatione dimiſiſſet:ad villa n Franconofurt profectus eſt, ibique aliquandiu moratus Wormatiam venit,& inde Theodonis villã profectus eſt. Vnde Lotharium filium cum magnis Francorum copiis ad Hiſpanicam Marcam direxit: qui cum Lugdunum veniſſet,conſedit nuncium operiens, qui ſe de Saracenorum aduentu faceret certiorem. In qua expectatione eum Pipino fratre colloquitur:& comperio, quod Saraceni ad marcam venire aut timerent aut nollent,redeunte in Aquitaniam fratre, ipſe ad patrem Aquaſgrani reuertitur. Interea cum in confinibus Nordmannorum tam de fœdere inter illos & Francos confirmando,quam de Heriholti rebus tractandum eſſet,& ad hoc pene totius Saxoniæ comites ſimul cum marchionibus illo conueniſſent,Heriholtus rerum gerendarum nimis cupidus, cõdictam & per obſides firmatam pacem rupit,incenſis ac direptis aliquot Nordmannorum villis. Quod audiẽtes filij Godefridi contractis ſubito copiis ad marcam veniunt, & noſtros in ripa Egidoræ fluminis ſedentes,ac nihil tale opinantes tranſito flumine adorti, caſtris exuunt, eiſq; in fugam actis cuncta diripiunt,ac ſe cum omnibus copiis ſuis in ſua caſtra recipiunt. Deinde inito conſilio vt vltionem huius facti præuenirent,miſſa legatione ad imperatorem,quam inuiti & quanta neceſſitate coacti id fecerint, expoſuerunt,ſe tamẽ ad ſatisfactionem eſſe paratos,& hoc imperatoris eſſe arbitrio,quatenus ita fieret emẽdatum, vt de reliquo inter partes pax firma maneret. Bonifacius comes cui tutela Corſicæ inſulæ tũc erat commiſſa,aſſumpto ſecum fratre †Berethario & aliis quibuſdam comitibus,de Tuſcia, Corſicam atq; Sardiniam parua claſſe circumuectus,cum nullum in mari piratam inueniſſet,in Africam traiecit, & inter Vticam & Carthaginẽ egreſſus,innumeram incolarum multitudinem ſubito cõgregatam offendit,cum qua & prælium cõſeruit,&quinquies vel eo amplius fuſam fugatamq; profligauit,magnaque Afrorum multitudine proſtrata, aliquot etiam ſociorum ſuorum per remeritatẽ amiſſis,in naues ſuas ſe recepit,atque hoc facto ingentem Afris timorem incuſſit.

In ant. mſ. Bernhario.

Luna CAL. IVL. primo diluculo in occaſu ſuo defecit: ſimil ter & VIII CAL. IAN. id eſt,in Natalis Domini media nocte obſcurata eſt. Imperator circa ſolennitatem ſancti Martini Aquaſgrani ad hyemandum venit, ibique totum hyberni temporis ſpatiũ diuerſis conuentibus ob neceſſaria regni negotia congregatis impendit.

POſt exactã hyemem in ipſo Quadrageſimali ieiunio, paucis ante ſanctum Paſcha diebus Aquiſgrani terræmotus noctu factus, vẽtuſq; iam vehemẽs coortus eſt, vt non ſolum humiliores domus, verũetiam ipſam ſanctæ Dei genitricis baſilicam,quã cappellam vocant,tegulis plumbeis tectam, ex parte non modica denudaret. Imperator diuerſis occupationibus vſque ad CAL. IVL. Aquiſgrani moratus,tandem ad conuentum Wormatiæ habendum cum comitatu ſuo menſe AVG. ſtatuit proficiſci; ſed priuſquam inde moueret, nuntium accepit, Nordmannos velle †Tranſalbinam Saxoniæ regionem inuadere, atque exercitum qui hoc facturus eſſet, noſtris finibus appropinquare. Quo nũcio cõmotus,miſit in omnes Frãciæ regiones,& iuſſit,vt ſumma feſtinatione tota populi ſui multitudo in Saxoniã veniret, indicãs ſimul velle ſe apud Noueſium medio Iulio Rhenũ trãſire. Sed vbi vanã eſſe cõpererat quæ de Nordmannis fama diſperſa erat,ſicut conſtituerat,medio Auguſto Wormatiam venit,ibiq; habito generali cõuentu,& oblata ſibi annua dona ſolenni more ſuſcepit,& legationes plurimas,quæ tam de Roma & Beneuẽto,quam de aliis longinquis regionibus venerãt,& audiuit & abſoluit. Lothariũ quoq; filiũ finito cõuentu in Italiam miſit,ac Bernhartum comitem Barcinonæ,qui eatenus in marca Hiſpaniæ præſidebat,camerarium in palatio ſuo conſtituit. Aliis etiam cauſis quæ ad illius placiti completionẽ pertinere videbãtur,cõgruo modo diſpoſitis atq; completis,populoq; ad ſua ire dimiſſo,ipſe ad autumnalis venationis exercitiũ ad Franconofurt villam profectus eſt. qua trãſacta ad hyemandũ Aquaſgrani reuerſus,ibidẽ S. Martini atq; Andreæ apoſtoli, nec nõ & ipſũ ſacroſanctæ dominicæ Natiuitatis diem cum magna lætitia & exultatione celebrauit.

Trãſalbianã in man.

DCCCXXIX.

CIrca tempus porro quadrageſimale, cum imperator loca mari circumiacētia peragraret, factionis iniquæ principes, vltra ferre non valentes, occultatum diu vulnus detegunt. Nam primum inter ſe primores quodam fœdere cōiurant, deinde minores ſibi adgregant, quorum pars mutationis ſemper cupida, more canum auiumq; rapacium alienum detrimentum, ſuum quærunt fieri ſuppletionis augmentum. Freti ergo multitudine & aſſenſu plurimorum, filium imperatoris Pipinum adeunt, prætēdentes abiectionem ſui, morum Bernhardi inſolentiam, deſpectionem cæterorum, aſſerentes etiam eum, quod dictu nefas eſt, thori inceſtatorem paterni; patrem porro adeo quibuſdam eluſum præſtigiis, vt hæc non modo vindicare, ſed nec aduertere poſſit. Oportere ergo dicebant bonum filium indigne ferre dedecus paternum, ablatiſque è medio talibus, patrem reſtituere & menti & dignitati: & hæc agentem nō ſolum fama proſequeretur virtutis, ſed etiam amplificatio regni: hoc prætexēres nomine culpam. His ergo allectus incitamentis iuuenis, cum eis & ſuorum multis copiis, per Aurelianenſem vrbem, ſublato inde Odone, & reſtituto Marfrido, Wermbriam vſq; venerunt. At vero imperator, vt eorum conſpirationem contra ſe & vxotē Bernhardumque obſtinatiſſime initam comperit, fetaliterque armatam, Bernhardum quidem fugæ præſidio ſeſe cōmittere permiſit, vxotem autem Landini eſſe, & in monaſterio S. Mariæ conſiſtere voluit, ipſe autem Compendium venit. Porro hi qui cum Pipino Wermbriam venerunt, miſſo Werino & Lamberto aliiſque quamplurimis Iudith reginam ex ciuitate monaſteriique baſilica eductam ad ſe vſque perduci fecerunt: quam poſt diuerſi generis pœnas morte propoſita adegerunt, vt promitteret, ſe, ſi copia ſibi daretur cum imperatore loquendi, perſuaſuram, vt abiectis armis comiſque reciſis monaſterio ſeſe inferret, ſe etiam impoſito velo capiti itidem facturam. Quam rem quanto plus cupiebant, tanto facilius crediderunt. Miſſis enim cum ea ſuorum aliquibus ad imperatorem vſque deduxerunt; cui cum ille ſecretius ſecum loquendi licentiam præſtitiſſet, permittente illo, vt mortem euadere poſſet, ipſa velum ſuo capiti impoſuit; de attonſione porro ſua imperator tempus deliberādi popoſcit. Tanto enim imperator, aliis benigne ſemper viuens, iniuſto odio laborabat, vt tæderet eos vitæ ipſius, cuius illi niſi beneficio viuerent, iuſte & merito vita caruiſſent. Redeunte ergo ad ſe regina, aliis quidem malis temperarunt, damnationi autem conſentiētes, vulgus exilio eam deportari & in monaſterium S. Radegūdis iuſſerunt detrudi. Circa Maium porro menſem Lotharius ex Italia venit, patremq; Compendij reperit: ad eum venientem tota ſe illa contulit factio imperatori inimica, ipſe tamen tūc temporis nihil patri intuliſſe viſus eſt dedecoris, probauit autem quæ geſta erant: denique Heribertus Bernhardi frater luminum amiſſione multatus eſt, contra votum imperatoris; Odo conſobrinus illius armis ablatis exilio deportatus, tanquam eorum quæ Bernhardo & reginæ adclamabantur conſcij & fautores. In talibus ergo conſiſtens ſolo nomine imperator æſtatem tranſegit.

DCCCXXX.

CVm autem inſtaret autumnalis temperies, hi qui imperatori contraria ſentiebant, alicubi in Francia conuentum fieri generalem volebant. Imperator autem clanculum obnitebatur, diffidens quidem Francis, magiſque ſe credens Germanis. Obtinuit tamen ſententia imperatoris, vt Neomagi populus conuenirent. Verens porro ne multitudo contrariorum ſuperaret paucitatem fidelium ſuorum, iuſſit vt vnuſquiſque ad idem veniens placitum, ſimplici vteretur comitatu: præcepit etiam comitem Lambertum finium ſibi deputatorum cuſtodiam habere, cui Heliſacharem abbatem iuris reddendi cauſa adiunxit. Tandem ergo Neomagum ventum eſt, omniſque Germania eo confluxit, imperatori auxilio futura. Imperator autem volens adbuc vires aduerſariorum attenuare, Hildunum abbatem culpans interrogabat, cur cum ſimpliciter venire iuſſus ſit, hoſtiliter aduenerit: qui cum negare nequiret, cōtinuo ex palatio exire iuſſus eſt, & cum pauciſſimis hominibus iuxta Padræbrunnam in expeditionali hyemare tabernaculo. Walah abbas iuſſus eſt ad monaſterium redire Corbeiæ, ibique regulariter obuerſari. Hæc cum hi qui imperatori aduerſaturi conuenerant, viderent, ad deſperationem vltimam, fracti viribus, ſeſe verterunt, denique per totam noctem

coeuntes

coeuntes atque ad habitaculum Lotharij filij imperatoris conuenientes, hortabantur aut bello confligendum, aut aliquo ſecedendum abſque imperatoris volūtate. In qua deliberatione cum totam expēdiſſent noctem, mane imperator filio mādat, ne inimicis communibus credat, ſed ad ſe tanquam patrem filius veniat. Quibus ille auditis, licet dehortantibus qui circa illum erant, ad patrem venit; à quo non eſt aſpera increpatione obiurgatus, ſed modeſta lenitate correctus. Ingreſſo aūt illo intra peneralia regiæ domus, diabolo inſtigatore vulgus inter ſe furere cœpit, proceſſiſſetq; furor vſq; ad mutuam cædem, niſi imperatoria proſpexiſſet prudentia. Dum enim illi inter ſe tumultuantes pene in inſanum tuerent furorem, imperator ad cūctotum cum filio proceſſit aſpectum: quo facto omnis illa conquieuit feralis commotio. Imperatoria enim audita oratione omnis popularis tumultus diſſoluitur. Poſthęc imperator omnes illos huius impiæ conſpirationis principes, ſub priuata cuſtodia præcepit adſeruari: quos poſtea ad iudicium adductos, cum omnes iuris cenſores filiique imperatoris iudicio legali, tanquam reos maieſtatis decernerent, capitali ſententia feriri, nullum ex eis permiſit occidi, ſed vſus, vt multis viſum eſt, leniori quam debuit pœna, ſibi tamen conſueto benignitatis & clementiæ more, laicos quidem præcepit locis opportunis attondi; clericos vero in conuenientibus itidem monaſteriis cuſtodiri. His peractis ad hyemandum imperator Aquaſgrani ſeceſſit. Habuit autem per idem tempus ſecum ſemper Lotharium filium. Miſit interea in Aquitaniam, coniugemque reuocauit, fratreſque illius Conradum & Rodolfum iamdudum attonſos. Eam tamen coniugis honore nō eſt dignatus, donec ſe legali præſcripto modo ab obiectis purgaret: quod poſtquam geſtum eſt, Quadrageſimale tempus, Paſchæque ſolennitatem in eodem loco celebrauit.

DCCCXXXI.

PAſchalibus ergo peractis ſolemnibus ad Igilinheim imperator perrexit. Eo quoq; tempore conſuetæ non immemor miſericordiæ, quæ ab initio cum illo creuit, & de vtero matris videtur cum ipſo egreſſa, eos, quos dudum exigentibus meritis per diuerſa deputauerat loca, euocatos bonis propriis reſtituit; & ſi qui attonſi fuerant, ſicne manere, an in habitum redire priſtinum vellent, facultatem dedit. Dehinc imperator in partes Rumetici montis per † Voſagum tranſiit, ibique piſcationi atque venationi indulſit, & filium Lotharium in Italiam remiſit. al VValgkſum Porro autumni tempore in Theodonis villa conuenire generaliter ſuum populum præcepit. In quo loco tres legati Sarracenorum à tranſmarinis venere partibus, quorum duo Sarraceni, vnus Chriſtianus fuit, adferentes ſuæ grandia munera patriæ, odorum ſcilicet diuerſa genera & pannorum: qui pace petita & accepta remiſſi ſunt. Adſuit etiam Bernhardus, qui modo prædicto fugiendo ſe ſaluans, diu in finibus Hiſpaniæ exulauerat. Is imperatorem adiens, modum ſe purgandi ab eo quærebat more Francis ſolito, ſcilicet crimen obiicienti ſemet obiicere volens, armiſq; impacta diluere. Sed accuſator cum licet quæſitus deeſſet, ceſſantibus armis purgatio facta eſt iuramētis. Præceperat porro imperator vt huic placito filius eius intereſſet Pipinus. Sed ille conuentui ſe ſubtraxit, poſt placitum autem aduenit. Imperator autem volens & hanc inobedientiam plurimamque in eo caſtigare morum inſolentiam, ſecum eum morari iuſſit, & vſque ad natiuitatem Domini Aquis tenuit. Sed ille vltra ſe velle teneri grauatus, fugam capeſſit, & inſcio patre in Aquitaniam conceſſit. Imperator vero, vt cœperat, Aquis permanſit.

DCCCXXXII.

HYemis rigore tranſacto & vernali ſucceſſu reducto, nunciatum eſt imperatori quoſdam excitatos motus in Baioaria, ad quorum compreſſionem feſtinus abiit, & ad Augſpurg vſque venit, inſurgentia ſedauit, cito rediit, conuentumque publicum Aurelianis fieri iuſſit, ibique Pipinum ſibi occurrere mādauit; qui, licet inuitus, occurrit. Sed conſiderans imperator quorundam malorum hominum conſilia, filij animos tam minis quam promiſſionibus ad deteriora peruertere feſtinantium, maximeque Bernhardum verens, cuius conſilio vti tunc Pipinus dicebatur, qui & ipſe tunc in Aquitania morabatur, Ligeri tranſmiſſo, cum commeatu ſuo ad Iocundiacum venit palatium in territorio Limouico ſitum, vbi ventilata vtriuſque cauſſa, Bernhardus quidem cum inſimularetur infidelitatis, nec tamen vſque ad congreſſionem probator

Digitized by Google

procedere vellet, honoribus eſt priuatus. Pipinus vero propter prauorũ morum correctionem ſub cuſtodia priuata Treuerim perduci iuſſus; quo cum duceretur & indulgentius haberetur, à ſuis cuſtodiæ noctu ſubducitur, & vſque ad imperatoris ab Aquitania reditum, quaqua verſum voluit peruagatur. Et tunc quidem imperator inter filios ſuos Lotharium atque Carolum quandam diuiſionem regni conſtituit, quæ tamen ingruentibus impedimentis, quæ dicenda ſunt, pro voto minime ceſſit. Eo porro tempore viſum eſt imperatori ab Aquitania ſecedere, & indicto Turoni conuentu filium Pipinum eodem vocauit. Eo vero patris conſpectum non ferente neque veniente, conuentus dimittitur.

Hoc anno primo quidem pluuiarum inundantia, deinde humectatio terræ glaciali ſtringente rigore, quæ adeo noxia fuit, vt ſubtritis pedibus equinis, rarus quiſquam foret qui vectatione equorum vteretur. Fracto ergo exercitu multo laboris incommodo, & improuiſos excurſus Aquitanorum ſubinde & moleſte ferente, ſtatuit imperator ad villam cui nomen eſt Reſtis venire, ibiq; Ligeris amne tranſmiſſo, in Franciam hyematum redire: quod & fecit, licet minus honeſte quam decuit.

DCCCXXXIII.

HVmano porro generi pacique contrarius diabolus, nequaquam ab imperatoris infeſtatione feriabatur, ſed per ſatellitum ſuorum verſutias, filios ſollicitabat, perſuadens illis, quod pater eos vltro perdere vellet, non conſiderantes quod qui mitior eſſet etiam externis, adeo immanis non poſſet effici ſuis. Sed quia corrumpunt bonos mores colloquia praua; & lapidum etiam duritiem mollis aquæ guttula ſæpius inliſa terebrare ſolet, tandem ad id ventum eſt, vt filios imperatoris in vnum cum copiis quibus poterant coire facerent, Gregorium papam aduocarent ſubornato, quaſi qui patri ſolus filios reconciliare deberet, & poſſet. Rei tamen veritas poſt claruit. Imperator porro econtra peracto Paſchate Wormatiam venit cum valida manu, ibique quid agendum ſibi foret, diu deliberauit, miſſoque Bernhardo epiſcopo cum nonnullis aliis filios hortabatur vt ad ſe redirent. Sed & papam Romanæ ſedis conueniebat; vt ſi more prædeceſſorum ſuorum adeſſet, non tantas nectere moras, & imperatori non occurrere. Cum vero rumor vſquequaque diffuſus ſereret de cæteris quod verum erat: de papa vero Romano, quod ideo adeſſet, vt tam imperatorem quam epiſcopos excommunicationis inretire vellet vinculis, ſi qui inobedientes eſſent ſuæ filiorumque imperatoris voluntati, epiſcopi imperatoris præſumptioris audaciæ aſſerebant nullo modo ſe velle eius auctoritate ſuccumbere, ſed ſi excommunicans adueniret, excommunicatus abiret, cum aliter ſe habeat antiquorum auctoritas canonum. Tandem ergo ventum eſt feſtiuitate ſancti Ioannis præcurſoris Chriſti in locum, qui ab eo quod ibi geſtum eſt, perpetua eſt ignominia nominis notatus, vt vocetur Campus mentitus. Quia enim hi qui fidem imperatori promittebant, mentiti ſunt, locus quo id contigit, teſtis nequitiæ ſuo nomine remanſit. Cum autem haud procul hinc inde aciebus ordinatis conſiſterent, iam iamque ruendum in arma putaretur, nunciatum eſt imperatori aduenire papam Romanum, quem venientem in ipſa acie imperator conſiſtens, alio modo quam ſolebat ſuſcepit, imputans ei quod ipſe ſibi talem ſuſceptionem præparauerit, qui inuſitato modo ad ſe veniret. Deductus autem papa in habitationem caſtrenſem multis aſſertionibus perdocuit, non ſe ob aliud tantum iter ſuſcepiſſe, quam quod audiſſet, quod inexorabili diſcordia contra filios laboraret, ideoque pacem inter vtramque partem ſerere vellet. Quibus auditis manſit cum imperatore aliquot diebus. Remiſſus autem ab ipſo ad filios ad pacem conciliandam, cum pene omnis populus partim donis abſtractus, partim promiſſis inlectus, partim minis territus, ad eos populumque cum eis conſiſtentem more torrentis conflueret, nequaquam, vt fuerat iuſſus, ad imperatorem redire permiſſus eſt. Tantis ergo congregatis copiis & imperatori oppoſitis adeo defectio in dies inualuit, vt feſtiuitate ſancti Pauli plebeij contra imperatorem adulando filiis, inruptionem facere minarentur. Quibus imperator viribus obniti non valens, filiis

mandauit,

mandauit, ne ſe populari exponerent direptioni : cui illi remandant, vt caſtris relictis ad ſe veniat, ſe obuiam ipſi proceſſuros : venit imperator, & filiis ſibi occurrentibus, eos admonuit equis deſilientes, vt promiſſionis ſuæ memores, tam ſibi, quam filio & vxori inlibata, quæ olim promiſerant, conſeruarent; quos congrue reſpondentes, oſculatus, & ad caſtra illorum eſt proſecutus. Venienti vxor ſubducitur, & ad Ludowici tabernacula transfertur : ipſum vero Lotharius ad ſua cum Carolo admodum puero deduxit, & cum pauciſſimis in papilione, ad hoc deputaro, conſiſtere fecit. Poſthæc autem populo iuramentis obſtricto, imperium inter ſe fratres trina ſectione partiuntur. Vxor patris exilio iterum deportatur in ciuitatem Italiæ Cortonam. Gregorius papa talia cernens cum maximo mœrore Romam regreditur. Pipinus in Aquitaniam, Ludovvicus in Baioariam reuertitur. Porro Lotharius patre aſſumpto, & ſeorſum cum deputatis equitanre atque priuatim manente, Merlegium villam deuenit, ibique prout libuit commorans, & quæ viſa ſunt ordinans, & populum abſoluens, ſed & Compendij conuentum indicens, Voſagum per Mauri monaſterium tranſiit, & Meti vrbe relicta, tranſienſque Verduno, Sueſſionum vrbem adiit, ibique in monaſterio ſancti Medardi patrem ſub arcta cuſtodia eſſe præcepit, & Carolo Prumiæ commendato nec tamen attonſo, ipſe venationi indulſit, donec autumni tempore, id eſt CAL. OCTOB. ſicut conſtitutum erat, patrem ſecum ducens Compendium venit: vbi legatio Conſtantinopolitani imperatoris Marcus archiepiſcopus Epheſi & protoſpatharius imperatoris ad patrem miſſa, munera ipſi deputata occulte obtulit; ille vero patri ea ſubtraxit, & legationem licet ad patrem miſſam, tanquam ad ſe venientem ſuſcepit, audiuit, tragœdiamque reportantem pene inauditam remiſit. In eodem conuentu cum multi inſimularentur deuotionis in patrem, defectionis in filium, quidam verbis ſimplicibus, quidam iuramentis obiecta diluerunt. Omnes tamen hanc rem exceptis auctoribus miſerabantur, & talem rerum permutationem ægre ferebant: vnde verentes inauditi ſceleris conſpiratores, ne verſa vice retro lapſa ferrentur quæ geſta erant, callido, vt ſibi viſum eſt, cum aliquibus epiſcoporum vtuntur conſilio, vt pro his de quibus iam pœnitentiam egerat imperator, iterum publica pœnitentia armis depoſitis irreuocabiliter quodam modo eccleſiæ ſatisfacere indicaretur, (cum tamen & leges forenſes non contra vnam culpam ſemel commiſſam bis inuehanr, & noſtra lex habeat bis non iudicari delictum) cui iudicio pauci contradixere, plures adſenſum præbuere, maxima pars, vt adſolet in talibus ne primores offenderent, verbotenus conſenſere. Damnatum ergo & abſentem & inauditum, neque confitentem, neque conuictum, ante corpus ſancti Medardi confeſſoris, & ſancti Sebaſtiani martyris arma deponere cogunt, pullaque indutum veſte adhibita magna cuſtodia ſub tectum quoddam detrudunt. Expleto hoc negotio in feſtiuitate ſancti Martini populus licentia accepta, mœſtus de talibus geſtis, ad propria reuertitur. Lotharius autem patrem ſecum ducens Aquaſgrani hyematum regreditur. Hac hyeme gregatim populi tam Franciæ, quam Burgundiæ, nec non Aquitaniæ & Germaniæ coeuntes calamitoſis querelis de imperatoris infortunio querebantur, & quidem in Francia Eggerardus comes & Wilhelmus comes ſtabuli, quos poterant, ſibi in vnione voluntatis reſtituendi imperatorem coadunabant. Ex Germania porro Hugo abbas in Aquitaniam ab Ludovvico & ab eis qui ad ipſum confugerant, præſertim autem à Drogone epiſcopo miſſus, Pipinum in hoc ipſum inſtigabat. Porro Bernhardus & Werinus Burgundos perſuaſionibus accēdebant, promiſſionibus alliciebant, & iuramentis ad rem adeo piam exequendam adſtringebant.

DCCCXXXIIII.

HYeme autē exacta, & vere iā adueniente Lotharius patre aſſūpto per pagū Haſbanienſem iter arripuit, venitq; Luteuā, vbi obuiā ipſi eſſe cūctos fideles præceperat. Cui Eggerardus comes & alij illius pagi proceres magna coacta manu obuiā pro liberatiōe imperatoris pugnaturi ꝓceſſerūt, perueniſſetq; res ad effectū, niſi piiſſimus imperator cauēs & multorū periculū ſimul & ꝓpriū, ab hoc incepto mādato & obteſtatione eos inhibuiſſet. Tādē ergo puētū eſt ad monaſteriū S. Dionyſij mart. Pipinus vero ab Aquitania maxima cū manu exiēs, & ad Sequanā vſq; veniēs, cū pōtes deiecti, naueſq;

alto demerſæ, tranſitum prohibuiſſent, ſubſtitit. Porro Werinus & Bernhardus comites plurimis ſociorum ex Burgundia coactis ad Matronam fluuium vſque venerũt, & ibi partim auſteritate atque intemperie acris retardati, partim in colligendis ſociis occupati, in villa Bonogilo, & eis quæ circumiacent prædiis, aliquot cõſedere diebus. Inſtabat Quadrageſimæ tẽpus, cuius hebdomada prima feria quinta miſſi ſunt ab illis legati Adrebaldus abbas & Gauſelinus comes ad Lotharium poſtulãtes, vt eis abſolutus cuſtodiæ vinculis, imperator redderetur: cui ſi pareret poſtulationi, ſe quoq; ipſi cauſſam apud patrem ſalutis & honoris olim diſpoſiti futuros; ſin alias, etiam cum ſuo, ſi neceſſe foret, periculo eum requiſituros, & reſiſtentibus ſibi in hac re, armis, Deo iudice, obuiaturos. Sane huic mandato reſpondit Lotharius, nullum plus vel compati paternæ calamitati, vel congaudere proſperitati, nec debere ſibi imputari culpam ſenioris ſibi ablati, cum ipſi eum deſtituiſſent ac prodidiſſent, neque carceralis cuſtodiæ næuum iure ſibi inuri, cum conſtaret hoc actum iudicio epiſcopali. Cum hac ergo ſatisfactione legati remiſſi ſunt ad eos qui miſerant cum mãdatis, vt Werinus comes & Odo, nec non & Folco & Hugo abbates ad ſe venirent, vt cum eis deliberaret, quomodo huic poſtulationi ſatisfaceret: præcepit etiam vt altero die ad ſe mitterẽtur, qui tempus aduentus ſupradictorum ab eo cognoſcerent, vt ſic ad condictam diem ſibi occurrerent, de cauſa ſupra dicta tractaturi. Sed mutato cõſilio, cum his qui eius erant intimi, quiq; ſuas ſequebantur partes, patre in monaſterio S. Dionyſij relicto, Burgundiam tranſiens, Viennam vſque peruenit, ibidemque ſtatiua habere cœpit. At hi qui cum imperatore remanſerant, eum ad recipiendas imperatorias hortabantur infulas: ſed imperator quanquam modo quo prædictum eſt eccleſiæ communione eiectus erat, tamen præpropere acquieſcere ſententiæ, & dominica proxima in eccleſia S. Dionyſij epiſcopali miniſterio recõciliari, & ab epiſcopis rurſus armis accingi voluit. Qua in re tanta populi lætitia viſa eſt, vt etiam ipſa elementa viderentur, & iniuriam paſſo imperatori compati, & releuato congratulari. Tanta enim vſque ad illud tempus fuerat procellarum vis, pluuiarumq; vehementia, vt extra ſolitum aquarum ſuperabundantia excreſceret, flatuſq; ventorum inpermeabiles redderent fluuiorum alueos: ſed in liberatione & reſtitutione imperatoris, ita quodammodo coniuraſſe viſa ſunt elementa, vt mox & venti ſæuientes miteſcerent, & cœli facies antiquam & multo tempore inuiſam ſerenitatem redderet. Imperator ergo ab eo loco digreditur, ſed nequaquam filium abeuntem perſequi, licet id multi hortarentur, voluit. Inde ergo Nãtogilum, ac poſt venit Cariſiacum villam regiam, vbi opperiebatur filium Pipinum, & qui trans Matronam reſidebant, itemque eos, qui trans Rhenum ad Ludouicum filium confugerant, cum ipſo Ludovvico. Dum hic imperator aliquantulum hæret, maxima multitudo vaſſorum & fidelium confluit, cõgratulantes lætitiæ communi, quos imperator benigne ſuſcipiens, & pro fidei integritate gratias agens, Pipinum quidem filium in Aquitaniam, Ludowicum in Baioariam, cæteros vero vnumquemque ad ſua redire iuſſit: Ipſe autem Aquaſgrani profectus, vbi Iudith auguſtam ab Italia, reducentibus ipſam Rachanlo epiſcopo & Bonifacio & Pipino, recepit. Filium porro Carolum iamdudum ſecum habebat, ibidemq; Paſchæ ſolennitatem peregit.

DCCCXXXV.

POſt cuius celebritatem in Arduenna venatione ſe exercuit, & poſt Pentecoſtes feſtiuitatem ad Romericum montem venationi atque piſcationi operam dedit. Recedente autem in eum locum quem diximus Lothario, remãſerant in Neuſtria Lambertus comes, & Matfridus, cæteriq; quamplurimi qui eas partes vi & armis tenere nitebantur: quam rem ægre ferentes Odo comes & alij imperatoriarum partium in eos arma corripiunt, eoſque pellere ex illis locis conantur, aut certe cum eis cõgredi: quæ res cum ſegnius quam debuit adminiſtraretur, non exigua clade affecti ſunt. Dum enim inſperato hoſtes ſuperuenerũt, illi autem minori, quã res poſtulabat, cautela vterẽtur, inſiſtẽtibus terga hoſtibus nudauerũt, vbi & ipſe Odo cũ fratre Wilhelmo plurimiſque aliis interiit: cæteri autẽ ſalutem in fugæ ſubſidio poſuerunt. Quo negocio peracto, hi qui victoria potiti ſunt, cum neque vbi conſiſtere eis tutum eſſet, neq; Lothario ſe iungere valerent, verentes ne aut ibi conſiſtentibus imperator ſuperueniret, aut certe ad ſuos properantibus in itinere obuiaret, ad Lotharium quanto ocyus mittunt,

tunt, ipſis vt ſuccurreret, quos tanti diſcriminis circumuallaret metus. Hic audito eorum periculo & rebus geſtis, eis ſubuenire voluit. Sed ea tempeſtate Werinus comes cum plurimis ſociis caſtrum Cauillonum vtcunque communiuerat, vt ſi aduerſariarum partium ſtudioſi aliquid molitentur noui, ſibi ſuiſque foret receptaculo atque munitioni: quod cum compertum Lothario eſſet, ex improuiſo venire eo voluit: conſilio vero ipſius detecto, aduenit tamen & oppidum circumdedit. Quæ in circuitu ciuitatis erant, incendio conflagrata ſunt: pugnatum eſt circiter diebus quinque, & tandem deditione primum vrbs capta, poſt crudelium victorum more, direptionibus eccleſiæ vaſtatæ, theſauri deprædati, communes copiæ direptæ ſunt, & ad extremum etiam ciuitas voraci depaſta eſt incendio, præter paruam baſilicam, quæ ſtupendo miraculo, cum hinc inde ſæuientibus cincta fuerit lambentibus flammis, non potuit aduri: fuit ea conſecrata Deo in honorem beati Gregorij martyris. Lotharius quidem vrbem hanc incendi minime voluit, at militum furor ante incēdium conquieſcere non potuit. Capta vrbe acclamatione militari Gauſelinus comes, itemque Sunila comes, nec non & Madalelinus Vaſallus domini capite plexi ſunt, & Gorberga filia quondam Wilhelmi comitis pro venefica aquis ſubmerſa eſt. Quæ dum geruntur, imperator cum filio Ludvvico Lingonum ciuitatem venerat: vbi nuncium de his rebus omnibus, quo valde perturbabatur, accepit. Cauillono iter ſuſcepit Auguſtodunum, inde venit Aureliam, hinc in pagum Cenomannicum, in villam cui nomen eſt Marualis. Sed imperator vna cum filio Ludovvico maximis copiis eum perſequitur. Quo audito Lotharius collectis ſuis non multo interuallo à patre caſtra fixit, ibique quatuor diebus legatis intercurrentibus moratum eſt: Quarta nocte Lotharius cum ſuis omnibus referre pedem in poſteriora cœpit, contra quem pater imperator, compendioſo itinere obambulabat, vſque dum peruentum eſſet ad fluuium Ligerim, propter caſtrum Bleſenſe, quo loco Ciza fluuius Ligeri confluit. Vbi poſitis ex hac fluuij parte caſtris, occurrit etiam patri Pipinus filius, cum quanto potuit apparatu militari. Fractus ergo viribus Lotharius ſupplex ad patrem venit, quem ille coercitum verbis, & obligatum tam ipſum quam proceres eius quibus voluit ſacramentis in Italiam remiſit, occluſis anguſtiis itinerum, quibus in Italiam itur, ne quis tranſire poſſet, ſine licentia cuſtodientium. Quibus peractis, Aureliam cum filio Ludovvico petiit, vbi & filio & aliis ad propria redeundi poteſtate conceſſa Lutetiam perrexit. Habuit autem eo tempore circa feſtum ſancti Martini conuentum generalem in Attiniaco palatio, vbi cum multa perperam † molita emendare decreuiſſet, tam in *inolita* eccleſiaſticis, quam publicis rebus, hæc tamen fuerunt præcipua, quod mandauit filio Pipino per Hermoldum abbatem res eccleſiaſticas, quæ in regno eius erant, quaſque ipſe ſuis attribuerat, iique ſibi præripuerant, abſque cunctatione eccleſiis reſtitui, quodque ciuitates & monaſteria per legatos viſitando ſtatum eccleſiaſticum pene collapſum reſtitui iuſſit, itemque præcepit, vt legati per ſingulos comitatus mitterentur, qui immanitatem prædonum & latronum, quæ inaudita eſſe cœperat, cohiberent, & vbi eorum maior vis extitiſſet, etiam comites vicinos & epiſcoporum homines ad tales domandos & tollendos ſibi adſciſcerent, deque his omnibus ſibi in proximo placito generali, quod futuro vere indixerat, ſibi renunciarent. Tranſegit autem imperator maximam partem hyberni temporis Aquiſgrani, inde profectus eſt ad Theodonis villam, ante Natale domini, quam feſtiuitatem Meti cum ſuo fratre Drogone celebrauit. Solennitatem Purificationis Mariæ ibidem agendam ſtatuit, quo etiam populus qui adeſſe iuſſus erat, aduenit: ipſe autem de quibuſdam epiſcopis, quod turpiter ſe deſeruerint, conquerebatur. Sed cum quidam in Italiam confugiſſent, alqui ex vocatis non venirent, ſolus Ebo eorum qui petebantur, adfuit: qui cum rationis reddendæ cauſa de talibus vrgeretur, cauſabatur ſe ſolum relictis omnibus, in quorum præſentia hæc facta fuerant, vrgeri: at vero cum cæteri epiſcopi obtenderent neceſſitatem pręſentiæ, allegarent autem voluntatē innocentiæ, Ebo tandē moleſte ferēs talibus ſe ſolum moleſtari, cōſilio petito aliquo-

rum epiſcoporum, in ſe quandam confeſſionem dictauit, per quam ſe & indignum ſacerdotio, & irreuocabiliter eo abſtenturum iudicauit, quod & epiſcopis & per eos imperatori reddidit. Quo facto Agobardus Lugdunenſis archiepiſcopus, qui euocatus venire diſtulit, cum ter eſſet vocatus, vſque ad ſatisfactionem ab Eccleſiæ præſulatu remotus eſt, cæteris, vt diximus, in Italiam fugientibus. Hiſce peractis imperator cum ſuo comitatu rediit ad villam Theodonis, vbi vnicuique domum redeũdi poteſtate facta, Quadrageſimæ tempus exegit, & Paſchæ ſolennitatem celebrauit.

DCCCXXXVI.

POſt ſolennitatem porro Paſchalem atque Pentecoſten Wormatiam ad conuentum indictum proficiſcitur, vbi ei filij Pipinus & Ludovvicus occurrũt. More autem ſuo imperator nequaquam conuentum iſtum à publica vtilitate vacare paſſus eſt. Diligenter namque in eo examinare ſtuduit, quod quiſque eorum qui in diuerſas partes emiſſi erant, egerint. Et quia aliqui comitum in comprehenſione & exterminatione latronum ſegnes reperti ſunt, diuerſis ſententiis eorum ſegnitiem cum digna inuectione caſtigauit, filioſque & populum admonuit, vt æquitatem diligerent, raptores opprimerent, bonos quoſque ab eorum oppreſſione releuarẽt, minitatus ſeueriorem iis ſententiam, qui huic admonitioni non eſſent obtemperaturi.

DCCCXXXVII.

CVmque ab hoc placito populum dimitteret, & ſequens in Theodonis villa poſt Paſcha conſtituiſſet, ad hyemandum Aquas ſe contulit: filio ſuo Lothario etiam mandauit, vt nobiles quoſque ſuorum eo mitteret, qui ſecum de firmæ reconciliationis vi & modo tractarent. Auguſta Iudith cum conſiliariis imperatoris inito cõſilio, eo quod corporis viribus, vt videbatur, imperator deſtitui inciperet, & ſi mors eius ingrueret, & ſibi & Carolo periculum immineret, niſi aliquem fratrum ſibi adſciſcerent, conicctanteſque nullum Lothario ad hãc rem magis eſſe idoneum, hortati ſunt imperatorem, vt ad eum legatos pacis ſtudioſos mitteret, qui plane eum ſibi conciliarent. Imperator paci ſemper ſtudens, ſemperq; dilector quietis atque amator vnitatis, quærens non modo filios ſed & inimicos charitate ſibi vinciri, facile huic petitioni aſſenſit. Miſſi igitur ſunt, qui effecerunt vt ad diem indictum in villa Theodonis legati à filio venirent quamplurimi, inter quos etiam † Walha primus adfuit. Cauſa autẽ ſupra dicta ventilata, atque ad calcem perducta. Imperator cum coniuge reconciliari voluit primum ipſi Walhæ, demiſſis quæcunq; in eos commiſerat delictis, multa cordis alacritate & benignitate, mandauitq; per eum & cæteros filij legatos, vt quamprimum ipſe veniret: futurum enim hoc omnino è re ſua. Hi filio rem retulerunt: ſed ne mandatum imperatoris ad effectum perduceretur, morbus fecit, qui Walham rebus humanis abduxit, Lotharium vero lecto deiiciens, maximo tempore languere fecit. Imperator porro clemẽtiſſimus natura vt filium aduerſa valetudine correptum audiuit, per fideliſſimos legatos Hugonem fratrem ſuum & Algarium comitem eum viſitauit, atque eius omnia incommoda reſcire iiſque mederi ſtuduit. At vero poſtquam abſcedente languore conualuit, nunciatum eſt imperatori, quod conditiones ſacramentis dudum promiſſas rumperet, præcipue vero quod eccleſiam Romanam (quam tam auus eius Pipinus, quam pater Carolus, nec non & imperator ipſe in tutelam ſuſceperat) hemineſq; eius crudeliſſime vexaret: quæ res adeo animum illius exaſperauit, vt incontinenti extra ordinem legatos mitteret, nullum eis pene ad tantum iter conficiendum ſpacium tribuens. Miſit namque ad Lotharium, monens ne talia fieri permitteret, monens vt memor eſſet, quod quando ei regnum Italiæ donauit, etiam curam eccleſiæ Romanæ ſimul commiſit, & quam ab aduerſariis defendendam ſuſceperit, eam à ſuis diripi non ſineret, monens etiam ſacramenti ab eo ſibi nuper præſtiti, ne forte obliuiſcens aut parui pendens diuinitatem offenderet: impune enim ſibi hoc non futurum: ſimul etiam iubebat ſibi parari ſtipendiarias annonas, ſtatiuaq; cõgrua per omne iter, quo Romam itur. Dicebat enim ſe limina beatorum apoſtolorum inuiſere velle. Hoc vero ne fieret, inruptio Nordmannorum in Friſiam impediuit, ad quorum comprimendam inſolentiam ipſe expeditionem in Friſiam ſuſcepit. Miſit legatos ad Lotharium, Folconem abbatem & Richardum comitem cum abbate Adrebaldo: quorum Folco & Richardus reſponſum ſibi à Lothario referrent, Adrebaldus

† al. Wualh

potro

porrò Romam pergeret Gregorium papam de neceſſariis conſulturus, & voluntatem imperatoris cæteraque iniuncta ſibi perlaturus. Sed Lotharius de his conuentus, nec non & de rebus quarundam eccleſiarum Italicarum ablatis, quibuſdam annuit, quædam ſe non poſſe ſeruare reſpondit. Et Folco atque Richardus imperatori è Friſia poſt fugam Nortmannorum reuertenti talia renunciant, in Francoford palatio, vbi ipſe autumnalem exercens venationem, hyematum Aquas ſeſe conuertit. Adrebaldus verò Romam, vt iuſſus erat, peruenit, Gregorium papam ægrotantem repetit, & maximè fluxu ſanguinis, qui licet ſenſim, continuo tamen ex naribus fluebat. Sed tanta alacritate ad verba imperatoris & compaſſionem eius recreatus eſt, vt profiteretur ſe penè incommoditatis propriæ oblitum. Itaque & miſſum ad ſe optimè habuit, & recedentem ampliſſimis muneribus donauit, mittens cum eo Petrum Centumcellenſis vrbis & Gregorium regionalium Romanæ vrbis epiſcopos. Lotharius vt ablegationem memoratorum epiſcoporum ad imperatorem audiuit, miſit Leonem qui tunc apud illum magno loco habebatur, Bononiam, vt eos vlterius progredi prohiberet, incuſſo metu & terrore ſi aliter facerent. Regreſſi igitur prædicti ſunt epiſcopi: Adrebaldus tamen epiſtolam imperatori deſtinatam, ab eis occultè ſuſcepit, & cuidam ſuorum habitu mēdici, quoſque Alpes tranſiret, ferendam commiſit, ac poſtea imperatori porrexit. Ea tēpeſtate quanta lues mortalis populum qui Lotharium ſecuti ſunt, inuaſerit, mirabile eſt dictu. Breui enim, à CAL. nimirum Septembris vſque ad S. Martini feſtum, ſubſequētes ex primoribus eius vita exceſſerunt: Ieſſe olim Ambianenſis epiſcopus, Helias Tricaſſinæ vrbis epiſcopus, Walah Corbeienſis monaſterii abbas, Marfridus, Hugo, Lamberrus, Godefridus, itemque filius eius Godefridus, Aginbertus comites, Burgarius quondam præfectus venationibus regalibus: ſed & Richardus vix euaſit, non multo poſt & ipſe mortuus. Hi enim erant quorum receſſu dicebatur Francia nobilitate orbata, fortitudine quaſi neruis ſuccisis eneruata, prudentia deſtituta: ſed illis tanquam turbine ſæuienti obrutis, oſtendit DEVS, quàm ſalubre ſit, quamque ſobrium, obſeruare quod ex eius ore procedit. Non glorietur, inquit, ſapiens in ſapientia ſua, nec fortis in fortitudine ſua, nec diues in diuitiis ſuis. Imperatoris autem animum iure quis miretur, quantam huic temperantiam diuina clementia dederit. Etenim hoc accepto nuncio, nec exultauit, nec morti inimicorum inſultauit, ſed pugno pectore tunſo, lacrymiſque oculis oppletis, Deum illis propitium fieri cum ingenti gemitu precatus eſt.

HOc eodem tempore Britones res nouas moliri cœperunt: ſed nullo labore rurſus ſedati ſunt. Menſe autem Februario magnus epiſcoporum præſertim conuentus Aquiſgrani habitus eſt, in quo cum de aliis eccleſiæ neceſſitatibus, tùm præcipuè de his rebus quas Pipinus & ſui multis eccleſiis abſtulerant, agebatur. Publico autem & imperatoris & epiſcoporum decreto & conſenſu monetur Pipinus einſque primates, cum quanto ipſorum periculo res eccleſiaſticas inuaſerint, vtque reſtitui iubeat, præcipitur. Quæ res proſperum exitum habuit. Nam Pipinus monita patris pii, ſanctorumque virorum libenter ſuſcipiens, obedienter paruit, & omnia inuaſa etiam per annuli ſui impreſſionem reſtitui iuſſit.

DCCXXXVIII.

INſequens placitum imperator in pago Lugdunenſi habuit, tēpore æſtiuo in loco qui vocatur Stramiacus, cum Pipino & Ludouico filiis. Nam Lotharium aduerſa valetudo domi retinuit: in quo cauſſam vacantium eccleſiarum Lugdunenſis atq; Viennēſis ventilari fecit, eo quod epiſcopi illorum Agobardus ad rationem reddendam nō venerit, Bernhardus autem Viennenſis adfuerit quidem, ſed rurſus fugam inierit. Verum res imperfecta remanſit, propter abſentiam, vt dictum eſt, epiſcoporum. Sed & cauſſa Gothorū ibidem ventilata eſt, quorū alii Bernhardo fauebant, alii autem fauore ducebantur Beringarii Vnruoci quōdam comitis filii: ſed Beringario immatura morte prærepto, apud Bernhardum poteſtas Septimaniæ remanſit, legatis illuc miſſis, qui ea quæ indigebant correctione, emendarent. His peractis etiam filiis populoq; dimiſſis, imperator autumnali venatione peracta, ad diem S. Martini Aquaſgrani rediit, hyememque ibidem exegit: Natalem namque domini, item Paſchalem ſolennitatem, iuxta morem debitum & ſibi ſemper familiarem, ibidem celebrauit.

DCCCXXXIX.

HOc anno circa feſtũ Paſchatis dirũ ſemper ac triſte portentũ cometa in ſigno virginis apparuit, in ea parte qua pedes eius caudam ſerpentis coruumq́; contingunt: quod cùm non more errantiũ ſeptẽ ſyderũ orientẽ verſus peteret, per xxv. dies (mirum dictu) & leonis & cancri nec nõ geminorũ tranſiens ſigna, tandẽ in capite tauri ſub aurigæ pedes igneum globũ vibrarũq; prolixitatẽ, quas vſquequaq; porrexerat, depoſuit: quod cùm imperator taliũ ſtudioſiſſimus primus, vt tũc cõſtitit, cõſpexiſſet, antequam quieti ſe daret, me qui hæc ſcripſi, & qui huius rei ſcientiã habere tunc credebar, accitũ percõtari ſtuduit, quid de hoc cometa mihi videretur. Ego autẽ cùm peterẽ tẽpus, quo faciẽ ſyderis cõſiderarem, ac ita rei veritatẽ inueſtigarẽ, & cognitã in craſtinum nũciarem; imperator quod verũ erat, ratus, tẽpus me redimere velle, ne cogerer aliquid triſte reſpõdere, Perge, inquit, in mœnia huic domui cõtigua, & nobis quę perſpexeris nũcia. Noui. n. à me hanc ſtellã nequaquã præterita veſpera viſam, vel a te monſtratã, ſed ſcio hoc ſignũ cometarũ eſſe, de quib. iã præteritis diebus locuti ſumus: quid autẽ portẽdere tibi videatur, ediciro. Cumq́; aliqua dixiſſem, & nõnulla reticuiſſem, Vnũ eſt, inquit, quod adhuc ſilẽtio premis: immutationẽ enim regni, morteq́; principis hoc monſtrari portẽto dicunt. Cumq́; ego teſtimoniũ prophetæ in mediũ protuliſſem quo dicitur, à ſignis cœli quæ pauẽt gentes, metuẽdũ nõ eſſe; ille ſolita vſus magnanimitate & prudẽtia, Non aliũ, inqt, timere debemus præter illũ qui mõſtri & huius creator eſt ſyderis: ſed eius clementiã non ſatis laudare atq; mirari poſſumus, qui noſtrã inertiã, cùm ſimus peccatores & impœnitẽtes, talib. ammonere dignatur indiciis. Quia ergo & me & oẽs communiter tangit hoc oſtentum, omnes pro poſſe & ſapere, meliorari feſtinemus, ne fortè miſericordiam ſuam illo prorogante, duritie noſtra impediente, nos illa inueniamur indigni. His dictis pauliſper mero indulſit, & omnibus id facere iuſſit, noctemq́ue illam, vt relatũ nobis eſt, penè peruigilẽ & Dei laudibus & obſecrationib. traduxit. Sub diluculũ manè miniſtros aulicos vocauit, & eleemoſynas quàm largiſſimè pauperibus ac ſeruis Dei tam monachis, quàm canonicis porrigi, eoſq; precibus orationibuſq; diuinis diligẽter vacare iuſſit. Quibus peractis ad cõſtitutam venationẽ in Arduennã proficiſcitur. quæ, vt dicebant, vltra ſolitũ ei proſperrimè ceſſit: omnia namq; quæ illi placebant, proſpero euentu occurrerunt. Præterea inſiſtente Auguſta & miniſtris Palatinis quandam partem imperii filio ſuo Carolo Aquis tradidit: ſed quia hæc donatio effectum ſortita nõ eſt, à nobis quoq; ſilentio premitur. Quam rem cùm alii fratres ægrè tuliſſent, mutuum iniere colloquium, ſed nihil quod cõtra dicerẽt inuenientes, remq́ue totam diſſimulantes, motũ patris qui ex hoc accidiſſe videbatur, facillimè cõpoſuere.

IMperator tota æſtate Aquiſgrani ſubſiſtens autumni tempore, medio namq; Septẽbri in Cariſiaco villa indixit: quo in loco Pipinus ex Aquitania ad eũ venit, & conuẽtui interfuit. In huc conuentu Imperator filium Carolum armis virilibus, id eſt enſe, accinxit, corona regali caput inſigniuit, partemq́; regni quam homonymus eius Carolus habuerat, id eſt Neuſtriam, attribuit, atq; inter filios quantũ potuit vinculo beneuolentiæ firmato, Pipinũ in Aquitaniam, Carolũ autem in portionẽ regni ſibi attributam dimiſit; & præſentes quidẽ Neuſtriæ prouinciæ primores Carolo & manus dederunt, & fidelitatẽ ſacramẽto obſtrinxerũt: abſentiũ autẽ quiſq; poſtea itidẽ fecit. Ibidem quoq; omnes penè Septimaniæ nobiles adfuerũt cõquerentes de Bernhardo duce, eo quod homines illius reb. eccleſiaſticis tanquã priuatis abſq; vllo reſpectu diuini humaniq́ue iuris pro libitu abuterẽtur, petieruntq́; vt imperator in ſuã eos reciperet protectionẽ, & tales legatos eo dirigeret, qui & poteſtate & prudẽtia de ablatis ęquo iudicio iudicarẽt, & auitã eis legẽ cõſeruarẽt. Ad quod peragẽdũ miſſi ſunt Bonifacius & Donat9 comites, & Adrebald9 Flauinianẽſis monaſterii abbas. His ritè peractis imperator ab eo loco diuertit, & venationi autũnali pro more operã dedit, exq́; ea ad hyemãdũ ſe Aquas recepit.

HAc hyeme CAL. IAN ſæuus cometę ignis in ſigno apparuit ſcorpii nõ multo poſt ſolis occubitũ, cuius minacẽ vultũ nõ multo poſt Pipini mors ſubſecuta eſt. Interea Iudith Auguſta cõſilij quod pridẽ cũ cõſiliatiis aulicis cæteriſq; regni Francorũ nobilib9 inierat, nequaquã immemor, perſuaſit imperatori vt ad Lothariũ filiũ legatos mitteret, qui eũ ad patrẽ inuitarẽt, ea cõditione, vt ſi fratris ſui Caroli adiutor, tutor atq; protector eſſe vellet, veniret ad patrẽ, & ſciret ſe ab eo omniũ pctã geſtorũ veniã adepturũ, ſimul & medietatẽ imperii excepta Boioaria cõſecuturũ. Quę res & Lothario & ſuis omnino vtilis viſa eſt.

DCCCXL.

VEnit ergo iuxta diem condictum Wormatiam poſt Paſchæ ſolennitatem. Pater multa cum alacritate eum ſuſcepit, & lautè eius comites curari mandauit, & ſicut ipſi nunciauerat, vniuerſa peregit: datiſque ei triduo induciis, totum imperium, ſuis in conſilium adhibitis, eum partiri iuſſit, ita tamen vt partium electio penes imperatorem & Carolum maneret: ſin verò imperatorem & Carolum portionem facere vellet, electio partium ad ſe pertineret. Lotharius cum ſuis diuiſionem regni imperatori committunt, affirmantes ſe hanc diuiſionem nequaquam exequi poſſe propter ignorantiam locorum. Igitur imperator æquo vt ſibi ſuiſque viſum eſt libramine, omne ſuum diuiſit imperium, præter Baioariam, quam Ludowico reliquit, quæque in parte eorum nemini ceſſit. His peractis & ſuis vniuerſoque populo euocatis, data ſibi optione, Lotharius à fluuio Moſa auſtralem ſibi partem delegit, occiduam Carolo fratri habendã reliquit, & vt haberet, coram cuncto populo ſe velle ſignauit. Imperator ergo lætabatur, & cunctus populus talibus adplaudens omnia ſibi placere dicebat. At vero Ludowici animum non parum hæc geſta læſerunt. Imperator hiſce de rebus ex animi ſui ſententia peractis, gratias Deo agebat, filioſq; monebat, vt vnanimes eſſent, & ſe alterutro tuerentur, Lotharius quidem iunioris fratris curam gereret, cuius ſe ſpiritualem eſſe patrem & fratrem meminiſſe deberet: Carolus autem tanquam patri ſpirituali & fratri ſeniori debitum honorem deferret. Cumque hæc tanquam veræ pacis peregiſſet amator, & inter fratres mutuam dilectionem & inter vtriuſque filii populum, mutuum ſeuiſſet amorem; Lotharium lætus in Italiam lætum dimiſit, multis ditatum muneribus, donatum benedictionibus paternis, & monitum ne horum omnium obliuiſceretur, & Natalis Domini atque Paſchæ ſolennitatem Aquis celeberrimè egit.

DCCCXLI.

LVdowicus vero audiens huiuſmodi patris erga fratres ſuos voluntatem & regni inter eos diuiſionem, non tulit: ſed quicquid trans Rhenum fuit, ſibi vindicandum ſtatuit. Quod cum ad imperatorem delatum eſſet, Paſchalis feſto peracto nequaquam procraſtinandum eſſe in talibus ratus, magnis copiis Rhenum ad Moguntiacum tranſiit, & Triburas venit, ibique aliquandiu ob colligendum exercitum conſedit: quo coacto Bodoniam vſque perrexit, quo filius quanquam inuitus ſupplex & increpatus, male ſe egiſſe confeſſus, ſeque emendaturum perperam geſta profeſſus eſt. Imperator conſueta & ſibi ſemper amica vtens manſuetudine & filio veniam dedit, & verbis primum aſperis, vt dignus erat, obiurgatum, poſt autem lenioribus demulctum, in regnò reliquit, atq; redeundo Rhenum in loco qui Confluentes dicitur, traiecit, in Arduẽna venationem ſolitam peracturus. In qua cũ exerceretur, nuncii ad eum certiſſimi venerunt, Aquitanorum alios ſuam expectare ſententiam qualiter res Aquitanici regni ordinaretur, alios autem indigne ferre, quod audierint Carolo id quoq; à patre traditum eſſe. Imperatore autem de talibus ſollicito, Ebroinus Pictauienſis epiſcopus Flateram aduenit, idem nuncians, ſe nimirum & cæteros primores eius regni imperatoris expectare voluntatem, & paratos eſſe imperantis exequi iuſſionem. Erant huius ſententiæ præcipui quique procerum, interq; eos dictus Ebroinus epiſcopus, Reginoldus comes, Gerardus itidem comes & gener quondam Pipini, itemque Bracharius comes Pipini gener, & alii quamplures horum ſequentes voluntatem, & præcipuè epiſcopi atq; clericalis ordo. At vero altera pars populi, quorum præcipuus fuit Emeno quidam aſſumentes filium quondam Pipini regis, Pipinum nomine, quoque verſum vagabantur, ſicut moris talibus eſt, prædationi atque tyrannidi operam dantes. Rogabat imperatorem Ebroinus ne hunc morbum ſerpentem ſperneret, aut medicinam differret, ſed maturè ſuo aduentu tali incommodo, antequam lues tanta inficeret plures, mederetur. Imperator prædictum epiſcopum in Aquitaniam remiſit, & quæ viſa ſunt ſuis fidelibus mandauit, & vt ſibi autumni tempore aliqui eorum in Cauillono vrbe occurrerent, imperauit: ibi enim generalem indixit conuentum. Neque vero quiſquam ſuccenſere deberet imperatori, quod videatur nepotem ſuum regno priuare voluiſſe,

cum ipſe morem gentis natiuum nouerit, vtpote connutritus illis: qui leuitati atq; aliis ſtudentes vitiis, grauitati atque conſtantiæ penitus renunciarint, quiq; vt talem Pipinum patrem eius facere poſſent, fere omnes qui ob cuſtodiam illius miſſi erant, ſicut ſibi olim à patre Carolo dati fuerant, ex Aquitaniæ finibus eecerint: poſt quorum diſceſſum, quanta & qualia emerſerint in eo regno malorum vitiorumque monſtra, & publica & priuata, hodierna quoque præſentium ſtudia demonſtrant. Volebat imperator bene piè educari puerum, ne vitiis proſtitutus, nec ſibi nec aliis præeſſe & prodeſſe poſſet, cogitans illud, quod quidam, cùm filiis in teneriori ætate adhuc poſitis regnum tradere nollet, ita ſe excuſaſſe legitur, non quod inuideam ex me genitis, honorifice eos haberi veto, ſed quia noui hoc ferociæ nutrimenta adoleſcentibus ſuggerere. Sed imperator, vti conſtituerat, tempore autumnali Cauillonenſem vrbem petiit, & tam res eccleſiaſticas quam publicas ſuo more diſpoſuit. Deinde ad regni Aquitanici ordinationem ſeſe conuertit. Monitu namque ab eodem loco cum regina & filio Carolo, & valida manu Ligeris amne tranſmiſſo Auernorum vrbem petiit, ibique fideles ſuo ſibi occurrentes benignè ſuſcepit, & Carolo ſuo filio cum ſolitis ſacramentis obſtrinxit, eos qui occurſum debitum & fidelitatem denegabant, & inſuper latrocinando exercitui obambulabant, prædas quas poterant exercebant, comprehenſos quæſtioni legali ſubdere iuſſit. Hæc eo agente Natalis Domini feſtiuitas redit, quam ſolemnitatem Pictauis cum debito & honore ſolito celebrauit. vbi eo morante & quæ vtilitas poſcebat diſponente, nuntius aduenit, Ludouicum filium aſſumptis Saxonibus & Turingis Alamanniam inuaſiſſe: quæ res maximum ei pepetit incommodum. Etenim cum iam ſenio grauaretur ætate, & phlegmatis abundantia quæ hyeme augebatur, vltra ſolitum pulmo eius grauaretur, pectuſque quateretur: acceſſit etiam hic triſtis nuntius, cuius relatu tanta affectus eſt triſtitia & mœrore, vt, quamuis eſſet pene vltra humanum modum natura mitis, fortitudine magnanimus & pietate conſpicuus, vt in apoſtema pituita exereſcens dureſceret & intra viſcera vlcus lethale increſceret: inuictus tamen eius animus, dum turbari tali peſte eccleſiam Dei populumque Chriſtianum vexari comperit, nec labori ceſſit, nec dolori fractus ſuccubuit: ſed Quadragesimali ieiunio cum vxore & Carolo filio inchoato, aduerſus hanc vim ſe obicem obiecit, & qui ſolitus erat hoc tempus pſalmorum decantationi, orationum inſtantiæ, eleemoſynarum liberalitati totum dare, ita vt vix vno aut duobus diebus propter exercitationem equitatum indulgeret, nunc propter diſcordiam fugandam, pacemq; reuocandam, nullum diem voluit habere feriatum. Paſtoris enim boni ſequens exemplum, pro vtilitate gregis ſibi commiſſi, non refugiebat, etiam proprii corporis facere iacturam, vt non ambigendum ſit, ei reddi um præmium, quod ita laborantibus ſe daturum promiſit maximus princepſque paſtorum. Cum maxima igitur fatigatione impugnantibus ipſius valetudinem iis quæ diximus, imminente ſacratiſſima ſolennitate Paſchali Aquaſgrani peruenit, ibiq; eam cum ſolita deuotione celebrauit.

DCCCXLII.

QVa peracta cœptum explere accelerauit negotium. Nam Rheno traiecto, Turingiam in qua Ludouicum hærere audierat, maximis itineribus petiit. Qui cum tuto in ea diutius morari non poſſet rebuſque ſuis patre appropinquante diffideret, ſalutem in fugæ ſubſidio poſuit, & per terram Sclauorum in Boioariam rediit. Imperator rebus in Turingia conſtitutis generalem conuentum in vrbe Vangionum Wormatia congregari præcepit: & quia res Ludouici taliter ſe habebant, Carolus autem filius cum matre in Aquitania verſabatur, imperator ad filium ſuum Lotharium in Italiam miſit, iubens vt eidem placito intereſſet, cum eo de hac re & aliis deliberaret.

COntigit eo tempore inſolitum deliquium ſolis tertio die litaniæ maioris. In tantum enim lucis receſſu tenebræ præualuerunt, vt nihil a nocte differre videretur. Stellarum namq; rarus ordo ita cernebatur, vt nullum ſydus hebetudinem lucis ſolaris pateretur, quin potius luna, quæ ſe ei aduerſam præbuerat, paulatim orientē petendo,

primo

primò corniculatim illi lumen à parte occidentali reſtituebat, non aliter, quàm cùm illa prima vel ſecunda cernitur,& ſic per augmenta integram lucem totum ſolare cor-pus recipiebat. Quod prodigium licet naturæ adſcribatur, tamen lamentabilis exitus, quid portenderet, docuit. Denunciabat enim fore vt breui maximum illud lumē mortalium, quod in domo Dei poſitum ſuper candelabrum omnibus lucebat, piiſſimæ recordationis imperator rebus humanis ſubtraheretur,& mundus eius abſceſſu in tenebris tribulationum relinqueretur. Cœpit namque ab eo tempore faſtidio tabeſcere, & nauſeanti ſtomacho cibum potumque interdicere, crebris ſuſpiriis vrgeri, ſingultibus quati, atque omnino viribus deſtitui: Natura enim ſuis deſerta comitibus, neceſſe eſt victa fatiſcat. Quod cernens iuſſit ſibi parari habitacula æſtiua expeditionalia in inſula quadam cōtigua Moguntiacæ ciuitati, ibique viribus deſertus lectulo ſeſe committit.

Verum quis eius explicet pro eccleſiæ & reipublicæ ſtatu ſollicitudinem? quis enarret mœrorem quam percipiebat ex eccleſiæ & reipublicæ perturbatione & concuſſione quam futuram iam oculis cernebat? Non enim ſe receſſurum dolebat, ſed quod futurum nouerat, gemebat, dicens ſe miſerum cuius extrema talibus clauderentur miſeriis. Aderant autem ei venerabiles antiſtites Henricus Treuerorum & Otgarius Moguntiæ archiepiſcopus,& Drogo frater imperatoris Metenſis epiſcopus, nec non ſacri palatii archicapellanus, quem quanto propinquiorem ſibi nouerat, tanto ei familiarius ſua omnia & ſemetipſum credebat. Per eum namque Deo quotidie confeſſionis ſuæ munus, ſacrificiumque ſpiritus contribulati & cordis humiliati, quod ille non deſpicit, offerebat. Cibus eius erat per XL. dies exiguus, laudante eo iuſtitiam Dei,& dicente, Iuſtus es domine, vt quia Quadrageſimæ tempus non ieiunans exegi, ſaltem coactus hoc tibi ieiunium exoluam. Iuſſit autem fratrem ſuum Drogonem, miniſtros cameræ ſuæ vocare, qui rem familiarem quæ in ornamentis regalibus, coronis, & armis, vaſis, libris, veſtibuſque ſacerdotalibus conſtabat, ſingulatim deſcriberent, & prout ſibi viſum fuit, quid eccleſiis, quid pauperibus, poſtremo quid filiis Lothario & Carolo largiri vellet, notarent: Lothario coronam, enſem, euangelium auro gemmiſque redimitum, ea lege habendum miſit, vt fidem Carolo & Iudith ſeruaret,& portionem regni quam Deo teſte & proceribus palatii ille ſecum largitus ei fuerat, totam relinqueret & tueretur. His ita peractis Deo gratias agit, quòd nihil ſibi ſupereſſe proprium cognoſceret. Cumque antiſtes Drogo, & cæteri pontifices, in cunctis quæ agebantur, Deum celebrarent, eique pro ſingulari imperatoris tolerantia & pietate gratias agerent, eaque de re ſibi inuicem congratularentur, tamen vnum erat quod gaudium illorum imminuebat. Verebantur enim ne forte filio Ludowico implacabilis eſſet, ſcientes quod vulnus frequenter inciſum, aut cauterio aduſtum acerbiorem vulneratis dolorem afferre ſolet. Bene tamen de eius inuicta patientia, qua ſemper vſus erat, ſperantes, per Drogonem fratrem, cuius monitiones ille ſpernere non ſolebat, animum illius leniter tentant: primum quidem amaritudinem animi monſtrauit: at parumper deliberans & viribus quantuliſcunque collectis enumerare conabatur, quot & quantis ab eo affectus ſit incommodis,& quid contra naturam & domini præceptū agendo commeruerit. Sed quia ipſe, inquit, ad me venire ſatisfacturus nequit, ego quod meum eſt ago, vobis teſtibus & Deo, omnia quæ in me peccauit, illi remitto: veſ-ſtum autem erit illum monere, vt ſi ego illi totiens perperam geſta indulſi, ille etiam ſui non obliuiſcatur, qui canos paternos deduxit cum dolore ad mortem,& in talibus communis patris Dei præcepta & minas contempſit. His dictis, tota illa nocte omnis virtutis corporeæ inops fuit, ſolius ſobrietatis animi compos. Altero die quæ erat dominica, iuſſit Drogonem communionem ſacram ſibi tradere,& deinde cuiuſdam potiunculæ calidulæ hauſtum ſibi præberi, quo paululum guſtato fratrem alioſque aſtantes cibum ſumere voluit. Inſtante autem migrationis articulo Drogonem iunctis pollicum digitis (hoc enim facere conſueuerat ſi quando ipſum nutu vocabat) acceſſit, quo & reliquis venientibus, verbis quibus potuit & nutu ſe ipſis commendauit, benedici petiuit,& quæ ſolent agi in egreſſu animæ fieri poſtulauit: quibus id agentibus, facie in ſiniſtram partem conuerſa (id quod mihi plures retulerunt) indignando quodāmodo quantis potuit viribus bis dixit *hors hors*, quod foras ſignificat. Qua de cauſa cre-

ditum eſt, ipſum malignum ſpiritum vidiſſe, cuius ſocietatem nec viuus, nec moriens habere voluit: ſed eleuatis ad cœlum oculis quanto hic minacius inuehebatur, tanto ille alactius intendebat, ita vt nihil à ridente differre videretur. Eo igitur modo vitæ præſentis terminum ſortitus, ad requiem feliciter, vt credimus, commigrauit. Verè enim dictum eſt, eum non poſſe malè mori qui bene vixerit.

Deceſſit autem XII. CALEND. Iulii anno ætatis ſuæ c.XIIII. Aquitaniæ præfuit annis XXXVII, Imperio XXVII. Mortuum verò corpus Drogo frater epiſcopus Metenſis, cum aliis epiſcopis, abbatibus, comitibus, vaſſis domini, magna tam cleri quam populi frequentia magnoque honore Metim tranſportari fecit, & in Baſilica S. Arnulfi, qua mater eius condita erat, honorificentiſſimè ſepeliuit.

FINIS.

IOANNIS TVRPINI HISTORIA DE VITA CAROLI MAGNI ET ROLANDI.

Epiſtola beati Turpini archiepiſcopi ad Leoprandum.

CAP. I.

TVRPINVS Dei gratia archiepiſcopus Remenſis, ac ſedulus Caroli Magni imperatoris in Hiſpania conſocius, Leoprando decano Aquiſgranenſi ſalutem in Domino. Quoniam nuper mandaſtis mihi apud Viennam, cicatricibus vulnerum aliquantulum ægrotanti, vt vobis ſcriberem qualiter imperator veſter famoſiſſimus Carolus Magnus tellurem Hiſpanicam & Gallicianam à poteſtate Saracenorum liberauit, mirorum geſtorum apices, eiuſque laudanda ſuper Hiſpanicos Saracenos trophæa, quæ propriis oculis intuitus ſum, quatuordecim annos perambulans Hiſpaniam & Galliciam vna cum eo: quod exercitibus ſuis pro certo ſcribere, veſtræq; fraternitati mittere non ambigo. Etenim magnalia diuulgata quæ rex in Hiſpania geſſit, in S. Dionyſij Chronico, vt mihi ſcripſiſtis, reperire plenarie authoritas veſtra nequiuit. Igitur auctorem illius (aut pro tantorum actuum ſcriptura prolixa, aut quia idem abſens ab Hiſpania, ea ignorauit) intentio veſtra intelligat minime ea ad plenum ſcripſiſſe, & nuſquam volumen iſtud ab ea diſcordaſſe. Viuas & valeas, & Domino placeas, Amen.

Carolus Magnus à Iacobo apoſtolo ad Hiſpaniam & Galetiam è Saracenorum poteſtate liberandam excitatur.

CAP. II.

GLorioſiſſimus itaque Chriſti apoſtolus Iacobus, cum aliis apoſtolis & dominicis diſcipulis diuerſa coſmi climata adeuntibus, vt fertur, primitus in Gallicia prædicauit. Deinde eius aſſeclæ, apoſtolico corpore ab Herode rege perempto, ſcilicet ab Hieroſolymis ad Galliciam per mare translato, in eadem Gallicia prædicauerunt. Sed ipſi Galliciani poſtea peccatis ſuis exigentibus, fidem poſtponentes, vſq; ad Caroli Magni imperatoris Romanorum, Gallorum, Teutonicorum, cæterarumque gentium, tempus, perfidi retro abierunt. Hic vero Carolus poſtquam multis laboribus per multa climata orbis, diuerſa regna, Angliam, Galliam, Teutonicam, Boiariam, Lotharingiam, Burgundiam, Italiam, Britanniam, cæteraſque regiones, innumeraſque vrbes, à mari vſque ad mare, diuinis ſubſidiis munitas, inuincibili brachio potentiæ ſuæ adquiſiuit, & a Saracenorum manibus abſtulit, Chriſtianoq; imperio ſubiugauit; graui labore, ac tanto ſudore fatigatus, ne amplius bellum iniret, & vt requiem ſibi daret, propoſuit. Statimq; in cœlo intuitus eſt quandam viam ſtellarum, incipientem à mari Friſiæ, & tendentem inter Teutonicam & Italiam, inter Galliam & Aquitaniam, rectiſſime tranſeuntem per Gaſconiam, Baſclam, & Nauarram, & Hiſpaniam, vſq; ad Galetiam, qua beati Iacobi corpus tunc temporis latebat incognitum. Quam viam cum Carolus per ſingulas noctes ſæpe perſpiceret, cœpit ſæpiſſime præmeditari quid ſignificaret. Cui hęc ſummo ſtudio cogitanti heros quidam, optimam & pulcherrimam vltra quam dici fas eſt habens ſpeciem, nocte in ectaſi apparuit, dicens: Quid ais fili mi? At ille inquit, Quis es Domine? Ego ſum, inquit, Iacobus apoſtolus, Chriſti alumnus, filius Zebedæi, frater Ioannis Euangeliſtæ, quem dominus ſuper mare Galilææ ad prædicandum populis ſua ineffabili gratia eligere dignatus eſt, quem Herodes rex gladio peremit, cuius corpus in Galetia, quæ à Saracenis adhuc turpiter opprimitur, incognitum requieſcit. Vnde vltra modum miror cum terram meam à Saracenis minime liberaſti, qui tot terras tantaſque vrbes acquiſiuiſti. Quapropter tibi notifico, quia ſicut dominus potentiorem omnium regum terrenorum te fecit; ſic ad præparandum iter meum

& liberandam tellurem meam à manibus Moabitarum, te inter omnes vt tibi coronam æternæ retributionis exinde præpararet, elegit. Via ſtellarum quam in cœlo vidiſti, hoc ſignificat, quod tu cum magno exercitu ad expugnandam gentem paganorum perfidam. & liberandum iter meum & tellurem, & ad viſitandum baſilicam meam & ſarcophagum meum ab his oris vſque ad Galliciam iturus es; & poſt te omnes populi à mari vſque ad mare peregrinantes, veniam delictorum ſuorum à domino impetrantes; illuc iterum ituri ſunt, narrantes laudes Domini & virtutes eius, & mirabilia eius quæ fecit: à tempore vero vitæ tuæ vſque ad præſentis ſæculi finem ibunt. Nunc autem perge quam citius poteris, quia ego ero auxiliator tuus in omnibus, & propter laborem tuum impetrabo tibi coronam à domino in cœleſtibus, & vſque ad nouiſſimum diem t erit nomen tuum in laude. Taliter beatus apoſtolus tribus vicibus Carolo apparuit. His itaq; auditis Carolus apoſtolica promiſſione fretus, & coadunatis ſibi exercitibus multis, ad expugnandas gentes perfidas Hiſpaniam ingreſſus eſt.

De muris Pampiloniæ per ſemetipſos lapſis.

Cap. III.

PRima vrbs quam obſidione circuiuit, Pampilonia extitit, & ſedit circa eam tribus menſibus, & nequiuit eam capere, quia muris inexpugnabilibus munitiſſima erat. Tunc fecit domino precem dicens: Domine Ieſu Christe, pro cuius fide in has terras ad expugnandam gentem perfidam veni, da mihi hanc vrbem capere, ad decus nominis tui. O beate Iacobe, ſi verum eſt quod mihi apparuiſti, da mihi capere illam. Tunc Deo donante, beato Iacobo orante, muri collapſi funditus corruerunt. Saracenos vero qui baptizari voluerunt, ad vitam reſeruauit; & qui renuerunt, gladio trucidauit. His auditis mirabilibus Saraceni vbique Carolo pergenti ſe inclinabant. & mittebant ei tributum, & reddebant ei vrbes: & facta eſt tota terra illa ei ſub tributo. Mirabatur gens Saracenica cum videbat gentem Gallicam, optimam ſcilicet ac bene indutam & facie elegantem, & honorifice pacificeq; recipiebant eos, armis etiam reiectis. Inde viſitato ſarcophago beati Iacobi, venit ad Petronum, & infixit in mari lanceam, agens Deo & ſancto Iacobo grates, qui eum vſq; illuc duxit, qui tamen antea ire non poterat. Galecianos vero qui poſt beati Iacobi prædicationem diſcipulorumque eius ad perfidiam paganorum conuerſi erant, baptiſmatis gratia per manus Turpini archiepiſcopi regenerauit, illos ſcilicet qui ad fidem voluerunt conuerti, qui nondum baptizati erant: illos vero qui fidem recipere noluerunt, aut gladio trucidauit, aut ſub Chriſtianorum imperio captiuauit. Deinde iuit per totam Hiſpaniam, à mari vſque ad mare.

De idolo Mahumeth.

Cap. IIII.

IDola & ſimulacra quæ tunc in Hiſpania inuenit, penitus deſtruxit, præter idolum quod eſt in terra Alandaluf, quod vocatur Salamcadis: Cadis dicitur proprie locus in quo eſt Iſlam, in lingua Arabica Deus dicitur. Tradunt Saraceni, quod idolum iſtud Mahumeth, quem ipſi colunt, dum adhuc viueret, in nomine ſuo proprio fabricauit, & dæmoniacam legionem quandam ſua arte magica in ea ſigillauit: quæ etiam tanta fortitudine illud idolum obtinet, quod à nullo vnquam frangi potuit. Cum enim aliquis Chriſtianus ad illud appropinquat, ſtatim periclitatur. Sed cum aliquis Saracenus cauſa adorandi vel deprecandi Mahumeth accedit, ille incolumis recedit. Si forte ſuper illud auis quælibet ſe depoſuerit, ilico moritur. Eſt igitur in maris margine lapis antiquus opere Saracenico optime ſculptus ſupra terram, deorſum latus & quadratus, deſurſum ſtrictus, altiſſimus, ſcilicet quantum ſolet volare in ſublime coruus: ſuper quem eleuatur imago illa de auro optimo in effigie hominis, ſuſa ſuper pedes ſuos, erecta faciem ſuam tenens verſus meridiem, & manu dextra tenens quandam clauam ingentem. Quæ ſcilicet claua, vt ipſi Saraceni aiunt, à manu eius cadet anno quo rex futurus in Gallia natus fuerit, qui totam terram Hiſpanicam Chriſtianis legibus in nouiſſimis temporibus ſibi iugauerit. Mox vt viderunt clauam lapſam, gazis ſuis in terram poſitis omnibus, fugiunt.

De eccleſiis quas Carolus fecit.

CAP. V.

DE auro quod Carolo reges & principes Hiſpaniæ dedere, beati Iacobi baſilicam tunc per tres annos in illis oris commorans augmentauit, antiſtitem & canonicos ſecundum beati Iſidori epiſcopi & confeſſoris regulam inſtituit, eamque tintinnabulis, palliiſque, libris, cæteriſque ornamentis decenter ornauit. De reſiduo vero auro & argento immenſo quod de Hiſpania attulit, regreſſus ab ea multas eccleſias fecit: ecclesiam ſanctam beatæ Mariæ virginis, quæ eſt apud Aquiſgranum; & baſilicam S. Iacobi, quæ eſt apud Toloſam; & illam quæ eſt in Gaſconia, inter vrbem quæ vulgo dicitur Axa, & ſecundum ſanctum Ioannem Corduc via Iacobitana; & eccleſiam ſancti Iacobi, quæ eſt apud vrbem Parſios, inter Sequanam fluuium & montem Martyrum: & abbatias innumeras per mundum quas fecit.

De reditu Caroli ad Galliam, & de Aigolando rege Aphricanorum.

CAP. VI.

DEinde reuerſo Carolo ad Galliam, quidam Paganus rex Aphricanus, nomine Aigolandus, cum ſuis exercitibus terram Hiſpanorum ſibi acquiſiuit, eiectis & interfectis de oppidis & vrbibus cuſtodibus Chriſtianis, quos ad cuſtodiendam terram Carolus reliquerat. His auditis Carolus cum multis exercitibus rurſum Hiſpaniam adiit, & erat cum eo dux exercituum Milo de Angleris.

De exemplo eleemoſynæ mortui.

CAP. VII.

SEd quale exemplum tunc dominus nobis omnibus oſtendere dignatus eſt, de his qui mortuorum eleemoſynas iniuſtè retinēt, nobis eſt dicendum. Cùm igitur apud Baionam vrbem Baſculorum Caroli exercitus hoſpitatus eſſet, miles quidam nomine Romaricus valde ægrotus, morti proximus, accepta pœnitentia & euchariſtia à ſacerdote, vt equum quem habebat venderet, preciumq; clericis & egenis erogaret, cuidam ſuo conſanguineo præcepit. Quo mortuo, conſanguineus ille inuidiæ ſtimulo tactus, equum centum ſolidis vendidit, preciumque cibis potibusque velociter expēdit. Sed quia malis factis diuini iudicis vindicta proxima eſſe ſolet, trāſactis triginta diebus, apparuit ei nocte in ectaſi mortuus, dicens: Quomodo res meas pro animæ meæ redemptione in eleemoſyna tibi commendaui ad dandum? ſcias omnia crimina mea Deum mihi dimiſiſſe, ſed quia iniuſte eleemoſynam meam retinuiſti, per triginta dies in tartareis pœnis moras me intelligas feciſſe: te autem in eodem loco infernali, vnde egreſſus ſum, die craſtina ſcias ponendum, & me in paradiſo futurum. His itaq; dictis mortuus receſſit, viuuſq; tremefactus euigilauit. Quæ cum ſummo mane narraret quæ audierat omnibus, atq; omnis exercitus de tanta re inter ſe loqueretur, ecce ſubiti clamores ſuper eum in aere quaſi rugitus leonum, luporum, & vitulorum; & ſtatim de medio circumſtantium a dæmonibus in ipſis vlulatibus viuus ac ſanus rapitur. Quid plura? quæritur quatuor diebus per montes & valles ab equitibus & peditibus, & nuſquam inuenitur. Denique cum per duodecim dies exercitus noſter per deſerta telluris Nauarrorum & Laruarum peragraſſet, reperitur corpus eius exanimatum ac confractum in cuiuſdam ſiliceis faſtigio, cuius aſcenſus tribus leucis habebatur ſupra mare, diſtans a præfata vrbe quatuor diætis. Dæmones vero eius corpus ibi eiecerant, animamque ad tartara rapuerant. Nota: Quapropter ſciant qui mortuorum eleemoſynas ſibi ad dandum commendatas iniuſte retinent, damnandos in æuum.

De bello ſancti Facundi, vbi haſtæ viruerunt.

CAP. VIII.

POſtea vero cœperunt quærere Aigolandum per Hiſpaniam Carolus & Milo cum ſuis exercitibus. Quem cum caute inueſtigarent, inuenerunt eum in terra quæ dicitur de Campis, ſuper flumine quod dicitur Cera, in pratis, ſcilicet in optimo loco & plano, quo poſtea beatorum martyrum Facundi & Primitiui baſilica ingens & optima iuſſu & auxilio fabricatur, & in qua eorundem martyrum corpora requieſcunt, &

monachorum abbatia conſtituitur, & magna villa pinguiſſima in eodem loco. Appropinquantibus vero Caroli exercitibus, mandauit Aigolandus Carolo bellum, ſecundum velle ſuum, vel viginti contra viginti, vel quadraginta contra quadraginta, vel centum contra centum, vel mille contra mille, vel duos contra duos, vel vnum contra vnum. Interea miſſi ſunt à Carolo centum milites contra centum Aigolandi, & interfecti ſunt Sarraceni. Tum Aigolandus miſit ducentos contra ducentos, & ſtatim occiſi ſunt omnes Mauri. Deinde Aigolandus miſit duo millia contra duo millia, quorum pars quædam occiditur, parſque alia terga vertit. Tertia vero die eiecit ſortes Aigolandus ſecretè, & agnouit Caroli detrimentum, & mandauit ei vt pugnam plenariam ſequenti die faceret, ſi vellet: quæ ab vtroque conceſſa eſt. Tunc aſtiterunt quidam è Chriſtianis, qui ſero ante diem belli arma bellica ſua ſtudioſe præparantes, haſtas ſuas infixerunt, erectas in terra ante caſtra, in pratis videlicet iuxta præfatum fluuium: quas ſummo mane corticibus in frondibus decoratas inuenerunt, hi ſcilicet qui in acie proxima martyrij palmam Dei fide accepturi erant: & vltra quam dici fas eſt, admirantes, tantumque Dei miraculum gratiæ diuinæ adſcribentes, abſciderunt eas prope terram, & radices quę remanſerunt in tellure, in modum perticarum ex ſe magna poſtea genera[illegible] arbuſta, quæ adhuc in illo loco apparent. Erant enim illorum multæ haſtæ de lignis fraxineis. Mira res, magnumque gaudium, magnumque animabus proficuum, ingenſque corporibus detrimentum. Quid plura? Dum vero illa agitur vtrorumque pugna, in qua occiſi ſunt quadraginta Chriſtianorum millia, & dux Milo Rolandi genitor cum his quorum haſtæ fronduerunt, ibi palmam martyrij adeptus eſt, & Caroli equus peremptus eſt. Tunc Carolus ſtans pedes cum duobus millibus Chriſtianorum peditum, in medio belli Saracenorum euaginauit ſpatam ſuam nomine gaudioſam, & trucidauit multos Saracenos per medium. Die vero adueſperante vertuntur Saraceni & Chriſtiani in caſtris. Altera die venerunt ad ſuccurrendum Carolo quatuor Marquiſij de Italiæ oris, cum quatuor millibus virorum bellatorum. Mox vt illos Aigolandus agnouit, terga vertens, in Legionenſes oras receſſit, & Carolus cum ſuis exercitibus tunc ad Galliam remeauit. Nota, in præfata acie fas eſt intelligi ſalutem pro Chriſto certantium. Sicut enim Caroli milites pugnaturi, ante bellum arma ſua ad bellandum præparauerunt, ſic & nos arma noſtra, id eſt bonas virtutes, contra vitia pugnaturi præparare debemus. Quiſquis enim vel fidem contra hæreticam prauitatem, vel charitatem contra odium, vel largitatem contra auaritiam, vel humilitatem contra ſuperbiam, vel caſtitatem contra libidinem, vel orationem continuam contra dęmoniacam tentationem, vel paupertatem contra felicitatem, vel perſeuerantiam contra inſtabilitatem, vel ſilentium contra iurgia, vel obedientiam contra carnalem animum ponit; haſta eius florida & victrix in die iudicij Dei erit. O quam felix & florida erit in cœleſti regno victoris anima, quæ legitime contra vitia decertauerit in terra! Non coronabitur niſi qui legitime certauerit, & ſicut Caroli pugnatores pro Chriſti fide obierunt in bello, ſic & nos mori debemus vitiis, & viuere virtutibus ſanctis in mundo, quatenus palmam de triumpho floridam habere mereamur in cœleſti regno.

De vrbe Agenni.

Cap. IX.

INde Aigolandus adunauit ſibi gentes innumeras, Saracenos, Mauros, Moabitas, Æthiopes, Parthos, Aphricanos, Perſas, Texephinum regem Arabum, Vrabellum regem Alexandriæ, Auitum regem Bugiæ, Oſpinum regem Algarbiæ, Facinum regem Barbariæ, Ailis regem Malclos, Alphinorgeum regem Maioricæ, Manuonem regem Mequæ, Ebraim regem Sibiliæ, Altumaiorem regem Cordubæ, & venit vſque ad vrbem Gaſconiæ Agenum, & cepit eam. Deinde mandauit Carolo, vt veniret ad ſe pacifice cum parua militum turma, promittens ei auro & argento cæteriſq; gazis ſexaginta equos in ſignum amicitiæ & beneuolentiæ oneratos, ſi imperiis ſuis tantum ſubiaceret. Idcirco hoc dicebat, quia agnoſcere eum volebat, vt poſtea eum in bello occidere potuiſſet. Sed Carolus hæc animaduertens, cum duobus millibus fortium vſque ad quatuor milliaria prope vrbem Agennum venit, & ibi dimiſit illos occulte, & venit cum ſexaginta tantum militibus vſque ad montem qui eſt prope vrbem, vnde poteſt ciuitas

Anton. fol. 10[illegible] part. 2, habet noue equos.

ciuitas videri, ibique dimiſit illos, & mutatis veſtibus ſuis optimis ſine lancea retro ſupra dorſum, clypeo verſo, vt mos nunciorum belli eſt, cum ſolo milite venit ad vrbem. Ilico quidam ab vrbe egreſſi, venerunt ad illos ſciſcitandos, quid quærerent. Nuncij ſumus, inquiunt, Caroli Magni regis miſſi ad Aigolandum regem veſtrum. At illi duxerunt illos ad vrbem ante Aigolandum, qui dixerunt ei: Carolus miſit nos ad te, quia ipſe venit, vt imperaſti, cum ſexaginta militibus, & vult tibi militare, & effici tuus, ſi vis illi dare quod pollicitus es: idcirco veni ad eum cum ſexaginta tuis ſimiliter pacifice, & loquere ei. Tunc armauit ſe Aigolandus, & dixit, vt redirent ad Carolum, & dicerent ad Carolum, vt expectaret eum; & nondum putabat Aigolandus illum eſſe Carolum, qui ſibi loquebatur. Carolus vero illum tunc cognouit, & explorauit vrbem qua parte erat ad capiendum fragilior, & vidit reges in ea qui erant, & rediit ad ſexaginta milites quos retro reliquerat, cum quibus rediit vſque ad duo millia. Aigolandus quidem citius inſecutus eſt illos cum ſeptem millibus militum volens perimere Carolum, ſed ipſi animaduertentes fugere cœperunt. Deinde Carolus rediens in Galliam, coadunatis ſibi exercitibus multis, venit ad vrbem Agennum & obſedit eam, & ſedit circa eam ſex menſium ſpacio. Septimo vero menſe aptatis iuxta murum petrariis, & mangatellis, & troiis, & arietibus cæteriſque artificiis ad capiendum, & caſtellis ligneis à Carolo, nocte quadam Aigolandus cum regibus & maioribus ſuis per latrinas fraudulenter exiuit, & fluuium Garunnam, qui fluit iuxta vrbem, tranſmeantes, à Caroli manibus euaſit. Die vero ſequenti Carolus in vrbem cum magno triumpho intrauit. Tunc quidam ex Saracenis gladio occiſi ſunt, quidam per Garunnam cum magno impetu euaſerunt. Decem tamen millia Saracenorum gladio perempti ſunt.

De vrbe Sanctonica, vbi haſtæ viruerunt.

CAP. X.

INde Aigolandus venit Sanctonas, quæ tunc Saracenorum imperio ſubiacebat: Carolus vero ſecutus eum mandauit illi, vt redderet vrbem; ipſe vero noluit reddere, ſed exiuit ad bellum contra eum tali conuenientia, vt eſſet vrbs, qui vinceret alium. Sero autem ante diem belli, caſtris & arietibus & turmis præparatis, in pratis ſcilicet quæ ſunt inter caſtrum quod dicitur Talaburgum, & vrbem iuxta fluuium Caranta, infixerunt Chriſtiani quidam haſtas ſuas erectas in terra ante caſtra. Craſtina vero die haſtas ſuas corticibus & frondibus decoratas inuenerunt, hi ſcilicet qui in bello præſenti accepturi erant martyrij palmam pro Chriſti fide. Qui etiam tanto miraculo Dei gauiſi abſciſſis haſtis ſuis de terra ſimul coadunati primitus in bello perierũt, & multos Saracenos occiderunt, ſed tandem martyrio coronantur. Erat n. exercitus eorum quatuor millium, & equus etiam Caroli ibi occiditur. Carolus vero oppreſſus fortitudine Paganorum, reſumptis viribus cum ſuis exercitibus pedites multos interfecit illorum. At illi bellum ferre non valentes, fatigati ex illis quos occiderant, fugerunt in vrbem. Carolus vero inſecutus illos obſedit vrbem, & circuiuit omnes muros eius præter illum qui erat contra fluuium. Demum ſequenti nocte Aigolandus cum ſuis exercitib. aufugere per fluuium cœpit, Carolus vero hoc animaduertens inſecutus eſt illos, & occidit regem Algarbiæ, & regem Bugiæ, alioſque multos paganos circiter quatuor millia.

De fuga Aigolandi, & de militibus exercituum Caroli.

CAP. XI.

TVnc Aigolandus fugiens tranſmeauit portus Aſerros, & venit vſq; Pampiloniam, & mandauit Carolo, quod ibi expectaret eum cauſa bellandi. Quo audito Carolus rediit in Galliam, & cum ſumma cura omnes exercitus ſuos longe lateque ad ſe venire mandauit, & præcepit per totam Galliam, vt omnes ſerui qui ſub malis conſuetudinibus relegati tenebantur, ſoluta ſeruitute proprij capitis, & depoſita venditione ſua cum omni progenie ſua præſenti & futura, vſque in ſempiternum liberi permanerent, & ne alicui barbaræ genti Franci amplius ſeruirent, illi ſcilicet qui cum eo in Hiſpaniam ad expugnandam gentem perfidam irent, præcepit. Quid plura? Omnes etiam quos ergaſtulis captos reperit, abſoluit, & quos pauperes inuenit, hos ditauit, nudos veſtiuit, maleuolos pacificauit, expulſos ab hæreditatibus, honoribus propriis

releuauit, omnes armis doctos & ſcutiferos militari habitu honorifice ordinauit, & quos ab amore ſuo iuſte ſeparauerat Dei dilectione compunctus, ad amicitiam ſuam omnino conuertit, amicos etiam & inimicos, domeſticos & barbaros, ad pergendum in Hiſpaniam omnes ſibi ſociauit: & quos rex ſibi ſociabat ad expugnandam gentem perfidam, ego Turpinus Dominica authoritate & noſtra benedictione & abſolutione hos à peccatis cunctis relaxabam. Tunc coadunatis ſibi centum triginta quatuor millibus virorum bellatorum, profectus eſt in Hiſpaniam contra Aigolandum. Hæc ſunt nomina pugnatorum maiorum qui fuere cum eo: ego Turpinus archiepiſcopus Rhemenſis, qui dignis monitis Chriſti fidelem populum ad bellandum fortem & animatum & à peccatis abſolutum reddebam, & Saracenos propriis armis ſæpe expugnabam: Rolandus dux exercituum, comes Cenomanenſis & Blauij dominus, nepos Caroli, filius ducis Milonis de Angleris, natus Berthæ ſororis Caroli cum quatuor armatorum millibus: alius tamen Rolandus fuit, de quo nobis nunc ſilendum eſt: Oliuerius dux exercituum, miles acerrimus, bello doctiſſimus, brachio & mucrone potentiſſimus, cum tribus millibus virorum bellatorum: Eſtultus comes Lingonenſis, filius comitis Odonis cum tribus millibus virorum bellatorum: Araſtagnus rex Britannorum, cum ſeptem millibus virorum bellatorum: alius tamen rex tempore ipſius in Britannia erat, de quo mentio nunc ad plenum non fit: Engelerus dux Aquitaniæ, cum quatuor millibus virorum bellatorum. Iſti erant docti omnibus armis, maxime arcubus & ſagittis. Tempore iſtius Engeleri erat alius comes in Aquitania, ſcilicet in vrbe Pictanorum, de quo non eſt modo loquendum. Hic vero Engelerus genere Gaſconus, dux vrbis Aquitaniæ erat, quæ ſcilicet vrbs ſita erat inter Lemouicas & Biturigas & Pictauos, quam etiam Cæſar Auguſtus primum in illis oris fecit, & Aquitaniam nominauit, cui etiam vrbi Biturigas, & Lemouicas, & Pictauos, & Sanctonas, & Engoliſmam cum prouinciis ſubiugauit, vnde tota patria illa Aquitania vocatur. Hæc vero ciuitas poſt Engeleri obitum viduata duce ſuo, in vaſtitatem vertitur, eo quod ciues ipſius omnes in Runtiaualle gladio obierunt, nec alios colonos habuit amplius. Gaiferus rex Burdegalenſis cum tribus millibus virorum bellatorum, cum Carolo in Hiſpaniam profectus eſt, Galerus, Galinus, Salomon ſocius Eſtulti, Balduinus frater Rolandi, Galdebodus rex Friſiæ cum ſeptem millibus heroum, Oellus comes vrbis, quæ vulgo dicitur Nantas, cum duobus millibus heroum: (de hoc canitur in cantilena vſque in hodiernum diem, quia innumera fecit mirabilia) Lambertus princeps Bituricenſis cum duobus millibus virorum, Samſon dux Burgundiæ cum decem millibus heroum, Rainoldus de alba Spina, Galterius de Thermis, Wilterinus, Garinus Lotharingiæ dux cum quatuor millibus virorum, Hego, Albertus Burgundio, Berardus de † Miblis, Gumardus, Eſturinitus, Theodoricus, Iuonius, Berengarius, Haro, Ganalonus, qui poſtea traditor extitit. Et erat exercitus propriæ telluris Caroli quadraginta millibus militum, ſed & peditum numerus non erat. Iſti præfati ſunt viri famoſi heroes, bellatores potentibus coſmi potentiores, fortiores Chriſti proceres, Chriſtianam fidem in mundo propagantes. Vt enim Dominus noſter Ieſus Chriſtus vna cum duodecim apoſtolis ſuis & diſcipulis mundum acquiſiuit, ſic Carolus rex Gallorum & imperator Romanorum cum his pugnatoribus Hiſpaniam acquiſiuit ad decus nominis Dei. Tunc omnes exercitus in Laudis Burdegalenſibus coadunantur. Cooperiebant enim totam terram illam, longitudine ſcilicet & latitudine duabus diætis: ſpacio duodecim millarium audiebantur fremitus & ſonitus illorum. Item Arnoldus de Bellanda prius transmeauit portus Aſereos, & venit Pampiloniam. Statim inſecutus eſt illum Eſtultus comes cum ſuo exercitu. Deinde venit Araſtagnus rex, & Engelerus dux cum ſuo exercitu ſimul. poſtea venit Galdebodus rex cum ſuo exercitu: deinde Ogerius rex, & Conſtantinus cum ſuis exercitibus venerunt. Nouiſſime vero venit Carolus cũ omnibus aliis exercitibus, & cooperuerunt totam terram à flumine Rume, vſque ad montem qui diſtat ab vrbe tribus leucis via Iacobitana. Octo diebus moram fecerunt ad transmeãdum portus. Interea mandauit Carolus Aigolando qui erat in vrbe, vt redderet ei vrbem quam ædificauerat, & rurſum munierat, aut exiret ad bellum contra eum. Aigolandus vt vidit quia vrbem non poterat tenere contra eum, elegit ad bellũ exire contra eum, quam in vrbe turpiter mori. Tunc mandauit Carolo, vt daret ſibi inducias quouſque omnis exerci-

Infra c. 30.
† *Nobilis*

exercitus eius egrederetur ab vrbe,& ad bellum præparetur,& cum eo etiam ore ad os loqueretur. Deſiderabat enim Carolum videre Aigolandus.

De datis treugis, & de diſputatione Caroli & Aigolandi. CAP. XII.

ITaque datis treugis inter ſe, egreſſus eſt Aigolandus cum ſuis exercitibus ab vrbe, & dimiſſis illis iuxta vrbem venit cum ſexaginta ex maioribus ſuis ante Caroli tribunal, qui cum ſuis exercitibus vno miliario ab vrbe diſtabat: & erat tunc exercitus Aigolandi & exercitus Caroli in quodam plano & optimo qui eſt iuxta vrbẽ, habens in longitudine & latitudine ſex miliaria. Via Iacobitana diuidebat vtrumq; exercitum. Tũc dixit Carolus Aigolando: Tu es Aigolandus qui terram meam fraudulenter à me abſtuliſti, tellurem Hiſpanicam & Gaſconicam brachio inuincibili potentię Dei acquiſiui, Chriſtianis legib. ſubiugaui, omneſq; eius reges in eo imperio aucrti, tu autem Dei Chriſtianos me ad Galliam remeante peremiſti, meas vrbes & caſtella deſtruxiſti, totamque terram igne & gladio vaſtaſti. Vnde multum conqueror in præſenti. Mox vt Aigolandus cognouit loquelam ſuam Arabicam quam Carolus loquebatur, miratus eſt multum & gauiſus eſt. Didicerat enim Carolus linguam Saracenicam apud vrbem Coletum, in qua, cum eſſet iuuenis, aliquanto tempore commoratus eſt. Tunc ait Aigolandus Carolo: Obſecro, inquit, vt tu tantum dicas, cur terram quę iure hæreditatis tibi non contigit, aut pater tuus, aut auus, aut abauus, aut atauus non poſſedit, à noſtra gente abſtuliſti? Ideo, inquit Carolus, quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus, creator cœli & terræ, gentem noſtram ſcilicet Chriſtianam, præ omnibus gentibus elegit, & ſuper omnes gentes totius mundi eam dominari inſtituit, tuam gentem Saracenicam legi noſtræ in quantum potui conuerti. Valde indignum eſt, ait Aigolandus, vt gens noſtra tuæ genti ſubiaceat, cum lex noſtra magis quam veſtra valeat: nos habemus Mahumeth, qui Dei nuncius fuit nobis a Deo miſſus, cuius præcepta tenemus; imo Deos omnipotentes habemus, qui iuſſu omnipotentis Mahumeth nobis futura manifeſtãt, quos colimus, per quos viuimus & regnamus. Aigolande, inquit Carolus, in hoc erras, quia nos Dei mandata tenemus, vos vana præcepta vani hominis tenetis: nos in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, credimus, & adoramus; vos diabolum in ſimulachris veſtris & creditis & adoratis. Animæ noſtræ per fidem quam tenemus, poſt mortem ad paradiſum, & ad vitam perennem tendunt; veſtræ autem ad orcum proficiſcuntur. Vnde liquido patet, quod magis valeat lex noſtra quam veſtra. Quapropter aut baptiſmum accipe tu & gens tua, & viue; aut veni in bellum contra me, vt male moriaris. Abſit à me, inquit Aigolandus, vt baptiſmum accipiam, & Mahumeth Deum meum omnipotentem abnegem: ſed pugnabo ego & gens mea contra te, & gentem tuam, tali pacto, quod ſi veſtra magis valeat quam noſtra, vos conuincatis, & ſit vſque in vltimum diem victis opprobrium, inuictis autem laus & exultatio in ſempiternum: inſuper ſi gens mea vincitur, ego baptiſmum accipiam, ſi viuere poſſim: quod ex vtraque parte conceditur. Statim eliguntur viginti milites Chriſtiani aduerſus viginti milites ex Saracenis in campo belli, & tali pacto cœperunt debellari. Quid plura? ilico interfecti ſunt pariter omnes Saraceni. Inde mittuntur quadraginta contra quadraginta, & perimuntur Saraceni. Rurſum mittuntur centum contra centum, & ſtatim fugientes Chriſtiani retro interficiuntur, ideo quod mori timentes fugerunt. Nota: Hi verò typum gerunt certantium fidelium Chriſti, quia qui pro fide volunt pugnare, nullo modo debent retro abire. Et ſicut illi ideo occiſi ſunt, quia retro fugerunt: ſic Chriſti fideles, qui debent fortiter Spiritus ſancti adminiculo contra vitia pugnare, ſi retro reuerſi fuerint, in vitiis turpiter & cum æternæ ſalutis diſpendio moriuntur: ſed qui bene contra vitia pugnant, hi inimicos, id eſt dæmones, qui vitia adminiſtrant, facile occidunt. Non coronabitur quis, inquit Apoſtolus, niſi legitime qui certauerit. Inde mittuntur ducenti contra ducentos, & interficiuntur omnes Saraceni, denique mille contra mille, & occiduntur omnes Saraceni. Tunc, data ex vtraque parte treuga, venit Aigolandus ad alloquendum Carolum, affirmans legem Chriſtianam meliorem eſſe, quam Saracenorum, & pollicitus eſt Carolo, quod die craſtina ipſe & gens ſua acciperet. Itaque rediit ad gentem ſuam, & dixit regibus & maioribus ſuis, ſe velle baptiſmum accipere, & pręcepit cunctis gentibus ſuis vt baptizarentur omnes: quod alii conceſſerunt, alii renuerunt.

De ordinibus qui erant in conuiuio Caroli, & de pauperibus vnde Aigolandus ſcandalum ſumpſit, & renuit baptizari.

CAP. XIII.

CRaſtina vero die circa tertiam treuga data eundi & redeundi, venit cauſa baptizandi Aigolandus ad Carolum. Mox vt vidit Carolum prandentem, & menſas multas circa eum paratas, diſcumbenteſque quoſdam habitu militari indutos, quoſdam habitu monachali atro tectos, quoſdam canonicali habitu albo indutos, interrogauit Carolum de vnoquoque ordine, cuiuſmodi gens erat. cui Carolus inquit: Quos vides birris vnius coloris indutos, epiſcopi & ſacerdotes noſtræ legis ſunt, qui nobis præcepta legis exponunt, & à peccatis abſoluunt, & benedictionem nobis dominicam tribuunt: quos habitu atro vides, monachi & abbates, illi ſanctiores ſunt, qui dominicam maieſtatem ſemper pro nobis implorare non ceſſant: Miſſas quia matutinas & horas Dominicas decantant. Interea videns Aigolandus in quadam parte tredecim pauperes miſerrimo habitu indutos, ad terram reſidentes ſine menſa & linteaminibus comedentes, paruo cibo & potu vtentes, interrogauit cuiuſmodi eſſent. Ari pſe Carolus ait: Hæc eſt gens Dei, nuncii Domini noſtri Ieſu Chriſti, quos ſub numero duodecim apoſtolorum Domini per vnumquemque diem ex more paſcimus. Tunc Aigolandus reſpondit: Hi qui circa te reſidēt, felices ſunt, & tui ſunt, & feliciter comedunt, & bibunt, & induuntur: illi vero quos Dei tui nomina eſſe dicis, & nuncios eius eſſe aſſeris, cur fame pereunt & malè veſtiuntur, & longè à te proiiciūtur, & turpiter tractantur? malè Domino ſuo ſeruit, qui ſic nuncios eius recipit: magnam verecundiam Deo ſuo facit, qui eius famulis ita ſeruit. Legem tuam quam dicebas eſſe bonam, nunc oſtendis falſam. Et accepta ab eo licentia rediit ad ſuos, & baptizari renuens mandauit ei die craſtino bellum. Tunc intelligens Carolus quod propter paruulos quos vidit malè tractari, renuit Aigolandus baptizari, omnes pauperes quos in exercitu inuenit, diligenter procurauit optime indui, & cibum & potum honorifice illis ex more præbuit. Nota: Hinc animaduertendum, quam magnam culpam Chriſtianus quilibet acquirit, qui Chriſti pauperibus ſtudioſè non ſeruit. Si Carolus regem baptizandum & gentem ſuam perdidit, eo quod malè pauperes tractauit, quid erit illis in extremi examinis die, qui malè hic pauperes tractauere? Quomodo audient vocem terribilem, dicentem: Diſcedite à me maledicti, ite in ignem æternum, quia eſuriui & non dediſtis mihi manducare, &c. Conſiderandum, quia lex domini & fides eius in Chriſtiano parum valet, niſi operibus adimpleatur, apoſtolo affirmante, qui dicit: Sicut corpus mortuum eſt ſine anima, ita fides ſine operibus bonis mortua eſt in ſemetipſa. Sicut rex paganus baptiſmum repulit, ideirco quia baptiſmi opera recta in Carolo non vidit: ſic timeo ne fidem baptiſmi in nobis Dominus repudiet in die iudicii, idcirco quia baptiſmi opera non inuenit.

De bello Pampilonenſi & de morte Aigolandi.

CAP. XIV.

INde craſtina die omnes armati ex vtraque parte conuenerunt in campo, cauſa pugnandi præfato pacto duarum legum. Et erat exercitus Caroli centum triginta quatuor millibus, & exercitus Aigolandi centum millibus. Chriſtiani vero quatuor acies fecerunt, & Saraceni quinque: quarum prima quæ ad bellum primitus acceſſit, & ilico conuicta fuit: mox vt viderunt Saraceni detrimentum ſui, ſimul coadunantur omnes, & Aigolandus in medio eorum extitit. Quod vt Chriſtiani viderunt, accinxerūt illos vndique. Ex vna parte accinxit illos Arnoldus de Bellanda cum ſuo exercitu, ex alia Eſtultus comes cum ſuo exercitu, ex alia Araſtagnus cū ſuo exercitu, & ex alia Galdebodus rex cum ſuo exercitu, & ex alia Ogerius rex cum ſuo exercitu, & ex alia Conſtantinus cum ſuo, & ex alia Carolus cum innumeris ſuis exercitibus. Tunc Arnoldus de Bellanda cum ſuo exercitu prius irruit ſuper illos, & trucidauit ac præcipitauit omnes ad dextram, & ad læuam, quouſque peruenit ad Aigolandum, qui in medio illorum erat, & potenter propria ſpatha illum peremit. Statimque factus eſt nimius clamor omnium, & irruerunt ex vtraque parte Chriſtiani ſuper Saracenos, & occiderunt illos omnes. Ibi agitur tanta paganorum occiſio, quod nullus eorum euaſit, niſi tantum

rex

rex Sibiliæ & Altumaior Cordubæ. Hi cum paucis Saracenorum turmis fugerunt. Tanta ſanguinum effuſio de illa agitur, quod victores vſque ad baſes in ſanguine natabant, Saraceni vero qui inuenti ſunt, in vrbe omnes trucidati fuerunt. Ecce quia Carolus contra Aigolandum decertauit pro pacto Chriſtianæ fidei, occidit illũ: quapropter patet, quia lex Chriſtiana omnibus ritibus & legibus totius mundi excellit. Nota: O Chriſtiane, ſi fidem bene tenueris corde & operibus, quantum poteris adimpleueris, veraciter ſuper angelos cum capite tuo Chriſto, cuius membrum es, ſublimatus eris. Si vis aſcendere, firmiter crede, quia poſſibilia omnia ſunt credenti, dicit Dominus. Tunc Carolus coadunatis ſibi exercitibus ſuis gauiſus eſt de tanto triumpho: venit vſque ad pontem Arge via Iacobitana, & ibi hoſpitatus eſt.

De Chriſtianis qui ad illicita ſpolia redierunt.

CAP. XV.

TVnc quidam Chriſtiani gazarum cupidi mortuorum, nocte illa retro redierunt Carolo ignorante in campo belli, quo mortui iacebant, & auro argentoq; diuerſis gazis onuſtati ad Carolum redire cœperunt. Ilico Altumaior Cordubæ, qui erat abſconditus inter montes, cum aliis Saracenis qui de bello fugerant, peremit illos omnes, nec vnus quidem ex eis remanſit: & erat numerus illorum qui interficiuntur, circiter mille. Nota: Hi vero typum gerunt fidelium pro peccatis certantium, ſed poſtea ad vitia redeuntium. Quia ſicut illi poſtea inimicos ſuos deuicerunt, ad mortuos cupiditatis cauſa redierũt, & interficiũtur ab inimicis: ſic fidelis quiſque, qui vitia ſua deuicit, & pœnitentiam accepit, ad mortuos, id eſt ad vitia, iterum redire non debet, ne fortè ab inimicis, id eſt à dæmonibus, interficiatur: & ſicut illi ad aliena ſpolia reuertẽtes præſentem vitam perdiderunt, & nece turpi perierunt; ſic religioſi quique qui ſæculum dimiſerunt, & ad terrena negocia poſtea inflectuntur, vitam cœleſtem perdunt & mortem perpetuam amplectuntur.

De bello Furræ.

CAP. XVI.

ALtera verò die nunciatum eſt Carolo, quod apud mõtem Garzimi princeps quidam Nauarrorum nomine Furre volebat debellare contra eum. Adueniente vero Carolo ad montem Garzimi, diſpoſuit princeps ille venire ad bellum contra eum die ſequenti. Carolus namque ſero, antequam bellum eſſet, rogauit dominum, vt oſtenderet illos ei qui morituri erãt de ſuis in bello. Die vero craſtina armatis Caroli exercitibus apparuit rubeum ſignum Dominicæ crucis in humeris moriturorum, retro ſcilicet ſuper loricas. Quos vt vidit Carolus, mox retruſit illos in oratorio ſuo, ne morerentur in bello. Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia Dei, & inueſtigabiles viæ eius! Quid plura? peracto bello & perempto Furre cum tribus millibus Nauarrorum ſcilicet & Saracenorum, quos cuſtodia retruſerat, Carolus reperit exanimatos: & erat numerus eorum centum quinquaginta. O Chriſti pugnatorum ſanctiſſima caterua, etſi gladius peccatoris non abſtulit palmam, tamen martyrii non amiſit. Tunc Carolus cepit caſtrum monteſque Garzimi in ſuum, totamque patriam Nauarrorum.

De bello Ferracuti Gigantis, & de optima diſputatione Rolandi.

CAP. XVII.

STatimq; nunciatum eſt Carolo, quod apud Nageram Gigas quidam nomine Ferracutus de genere Goliad aduenerat, de oris Syriæ, quem cum viginti millibus Turcorum Babylonis Admiraldus ad bellandum Carolum regem miſerat. Hic vero lanceam aut ſagittam non formidabat, vim quadraginta fortium poſſidebat. Quapropter Carolus ilico Nageram adiit. Mox vt eius aduentum Ferracutus agnouit, egreſſus ab vrbe, ſingulare certamen, ſcilicet vnum militem contra alterum, petiit. Tunc mittitur ei primum à Carolo Ogerius Dacus: quem mox vt Gigas ſolum in campo aſpexit, ſuauiter iuxta illum vadit, & ilico eum brachio dextro cum omnibus armis ſuis amplexatus eſt, & deportans illum cunctis videntibus in oppidum ſuum leuiter, quaſi eſſet vna mitiſſima ouis. Erat enim ſtatura eius quaſi cubiti duodecim, & facies eius longa quaſi vnius cubiti, & naſus vnius palmi menſurati, & brachia & crura eius quatuor cubiti erant, & digiti tribus palmis. Deinde miſit ad eum cauſa belli Carolus Rainaldum de

alba Spina,& detulit illum ſolo brachio ilico in carcerem oppidi ſui. Deinde mittitur Conſtantinus rex Romanus & Oellus comes,& ipſos ſimul vnum ad dexteram & aliū ad læuam carcere retruſit. Deinde mittuntur viginti pugnatores,ſcilicet duo in ſimul ſeparatim,& illos ſimiliter carcere mancipauit. His itaq; inſpectis Carolus, cunctis inſuper admirantibus,neminem poſtea auſus eſt mittere ad expugnandum eum: Rolandus tamen vix impetrata licentia à rege, acceſſit ad Gigantem bellaturus. At ille Gigas ilico rapuit eum ſola manu dextera,& miſit eum ante ſe ſuper equum ſuum. Cumque illum portaret verſus oppidū,reſumptis viribus ſuis,in Domino confiſus arripuit eum per mentum,& ſtatim euertit eum retro ſuper equum, & ceciderunt ambo ſimul de equo proſtrati ſolo: ſtatimque eleuantur à terra ambo pariter,& aſcenderunt equos. Ilico Rolandus,ſpatha propria euaginata,Gigantem occidere putans, equum eius ſolo ictu per medium trucidauit. Cumque Ferracutus pedes eſſet,ſpathamque euaginatam manu tenens ei nimias minas intuliſſet, Rolandus ſua ſpatha in brachio,quo ſpatham ſuam Gigas tenebat,illum percuſſit,& minimè eum læſit, ſed ſpathā eius è manu excuſſit. Tunc Ferracutus gladio amiſſo percutere putans pugno clauſo Rolandū, eius equum in frontem percuſſit,& læſit,& ſtatim equus obiit. Denique ſine gladiis pedites vſque ad nonam pugnis & lapidibus debellarunt. Die aduesperāte impetrabat treugas Ferracutus à Rolando vſque in craſtinum. Tunc diſpoſuerunt inter ſe, vt die craſtina in bello ſine equis & lanceis ambo conuenirent,& conceſſa pugna ex vtraque parte vnuſquiſq; ad proprium remeauit hoſpitiū. Craſtina vero die, ſummo diluculo ſeparatim venerūt pedites in campo belli,ſicut diſpoſitum fuerat: Ferracutus tamen ſecū attulit ſpatham,ſed nihil ei valuit,quia Rolandus baculū quendam retortum & longum ſecum detulit,cum quo tota die illum percuſſit,& minimè illum læſit eum. Percuſſit eum cum magnis & rotundis lapidibus,quibus campus abundanter erat,vſq; ad meridiem, illo tempore conſentiente,ſed eum nullo modo lædere potuit. Tunc impetratis à Rolando treugis Ferracutus ſomno prægrauatus cœpit dormire: Rolandus verò, vt erat iuuenis alacer,miſit lapidem ad caput eius,vt libentius dormiret. Nullus enim Chriſtianorū illū tunc occidere audebat,nec ipſe Rolandus. nam talis erat inter eos inſtitutio: quod ſi Chriſtianus Saraceno, vel Saracenus Chriſtiano daret treugas, nullus ei iniuriam faceret:& ſi aliquis treugam datam ante diffidentiam frangeret, ſtatim interficeretur. Ferracutus itaq; poſtquam ſatis dormiuit, euigilauit, & ſedit iuxta eum Rolandus,& cœpit eum interrogare,qualiter ita fortiſſimus & duriſſimus habebatur, quam vt gladium aut lapidem aut baculum non formidabat. Vulnerari, inquit Gigas,non poſſum niſi per vmbilicum. Loquebatur ipſe lingua Hiſpanica, quam Rolandus ſatis intelligebat. Tunc Gigas cœpit Rolandum adſpicere & interrogare eum, dicens: Tu autem quomodo vocaris? Rolandus,inquit,vocor. Cuius generis,inquit Gigas,es,qui fortiter me expugnas? Francorum genere oriundus,inquit Rolandus, ſum. At Ferracutus ait: Cuius legis ſunt Franci? Et Rolandus: Chriſtianæ legis Dei gratia ſumus,& Chriſti imperiis ſubiacemus,& pro eius fide in quantum poſſumus,decertamus. Tunc paganus audito Chriſti nomine ait: Quis eſt ille Chriſtus, in quem credis? Et Rolandus, Filius Dei Patris,inquit,qui ex virgine naſcitur,cruce patitur,ſepulchro ſepelitur, & ab inferis tertia die reſuſcitatur, & ad Dei Patris dexteram ſuper cœlos regreditur. Tunc Ferracutus, Nos credimus, inquit,quia creator cœli & terræ vnus eſt Deus,nec filium habuit nec patrem: ſed ſicut à nullo generatus eſt,ita neminem genuit: Ergo vnus eſt Deus,non trinus. Verum dicis, inquit Rolandus,quia vnus eſt.ſed cùm dicis, Trinus non eſt,in fide claudicas. Si credis in Patrem,crede in Filio eius,& Spiritu ſancto. Ipſe enim Deus Pater eſt,Filius,& Spiritus ſanctus eſt, vnus Deus permanens in tribus perſonis. Si Patrem,inquit Ferracutus,dicis eſſe Deū,Filiū Deū,Spiritum ſanctū Deū: ergo tres Dii ſunt,quod abſit,& non vnus Deus. Nequaquam, inquit Rolandus, ſed vnū Deum & trinum prædico tibi,& vnus eſt,& trinus eſt. Totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt & coæquales. Qualis Pater,talis Filius,talis Spiritus ſanctus; in perſonis eſt proprietas,in eſſentia vnitas,in maieſtate adoratur æqualitas. Trinū Deum & vnum angeli adorant in cœlis. Et Abraham tres vidit,& vnum adorauit. Hoc oſtende, inquit Gigas,qualiter tria vnum ſint. Oſtendam etiam tibi, inquit Rolandus, per humanas creaturas: Sicut in cithara,cùm ſonat,tria ſunt,ars ſcilicet,chordæ,& manus,

& vna

& vna cithara eſt; ſic in Deo tria ſunt, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, & vnus eſt Deus. Et ſicut in amygdala tria ſunt, corium ſcilicet, nucleus, & teſta, & vna tamen amygdala eſt: ſic tres perſonæ in Deo ſunt, & vnus Deus eſt. In ſole tria ſunt, candor, ſplendor, & calor, & tamen vnus ſol eſt. In rota plauſtri tria ſunt, modius ſcilicet, brachia, & circulus, & tamen vna rota eſt. In temetipſo tria ſunt, corpus ſcilicet, membra, & anima, & tamen vnus homo es. Sic in Deo & vnitas & trinitas eſſe perhibetur. Nunc Ferracutus inquit, trinum Deum & vnum eſſe intelligo: ſed qualiter Pater Filium genuit, ignoro. Credo, inquit Rolandus, quod Deus Adam fecit. Credo, inquit Gigas. Quemadmodum, inquit Rolandus, Adam à nullo generatus eſt, & tamen filios genuit: ſic Deus Pater à nullo generatus eſt, & tamen Filium ineffabiliter ante omnia tẽpora diuinitus, prout voluit, genuit à ſemetipſo. Et Gigas, Placent, inquit, mihi quæ dicis, ſed qualiter homo effectus eſt qui Deus erat, penitus ignoro. Ille, inquit Rolandus, qui cœlum & terram & omnia creauit ex nihilo, ipſe fecit humanari Filium in virgine ſine ſemine humano, ſed ſpiramine ſacro ſuo. In hoc, inquit Gigas, laboro, & qualiter ſine humano ſemine, vt aſſeris, naſcitur de virginis vtero. & Rolandus ait: Deus qui Adam ſine ſemine alterius formauit, ipſe Filium ſuum ſine ſemine hominis de virgine naſci fecit, & ſicut de Deo Patre naſcitur ſine matre, ſic ex matre naſcitur ſine homine patre. Talis enim decet partus Deum. Valde, inquit Gigas, erubeſco, quomodo virgo ſine homine genuit. Ille, inquit Rolandus, qui fabæ gurgulionem & arbori & gliſci facit gignere vermem, & multos piſces & vultures & apes & ſerpentes ſine maſculo ſemine facit parere prolem, ipſe virginem intactam abſque virili ſemine facit gignere Deum & hominem. Qui primum hominem ſine alterius ſemine, vt dixi, fecit, facile potuit facere, vt Deus homo factus de virgine ſine maſculo cõcubitu naſceretur. Bene, inquit Ferracutus, poteſt eſſe, quia de virgine natus fuit: ſed ſi Filius Dei fuit, nullatenus, vt aſſeris, in cruce mori potuit. Naſci, vt dicis, potuit, ſed ſi Deus fuit, nequaquam mori potuit; Deus enim nunquam moritur. Bene, inquit Rolandus, dixiſti, quia de virgine naſci potuit, ecce quia vt homo natus fuit. Si natus eſt vt homo, igitur mortuus eſt vt homo; quia omnis qui naſcitur, moritur. Si credendum eſt natiuitati, igitur credendum eſt paſſioni, ſimul & reſurrectioni. Quomodo, inquit Ferracutus, credendum eſt reſurrectioni? Quia, inquit Rolandus, is qui naſcitur, moritur; & qui moritur, tertia die viuificatur. Tunc Gigas audito verbo miratus eſt multum, dixitque ei, Rolande cur tot verba inania profers: Impoſſibile eſt, vt homo mortuus denuo ad vitam reſurgat. Non ſolum, inquit Rolandus, Dei filius à mortuis reſurrexit, verum etiam omnes homines qui fuere ab initio vſq; ad finem, ſunt reſurrecturi ante eius tribunal & accepturi meritorum ſuorum ſtipendia, prout geſſit vnuſquiſque ſiue bonum, ſiue malum. Ipſe Deus qui modicam arborem in ſublime creſcere fecit, & granum frumenti mortuum in terra putrefactum reuiuiſcere, creſcere ac fructificare facit, ille cunctos propria carne & ſpiritu de morte ad vitam reſuſcitabit in die nouiſſimo. Leonis myſticam tibi aſſume. Si die tertia leo catulos ſuos mortuos anhelitu ſuo viuificat, quid mirum ſi Deus Pater Filium ſuum die tertia à mortuis reſuſcitauit. nec nouum tibi debet videri, ſi Dei Filius ad vitam rediit, cùm multi mortui ante eius reſurrectionem ad vitam redierint. Si Helias & Eliſæus facilè defunctos reſuſcitarunt, facilius Deus Pater illum reſuſcitauit: facilè à mortuis reſurrexit, à morte nullatenus teneri potuit, ante cuius conſpectum mors ipſa fugit, ad cuius vocem mortuorum phalanx reſurrexit. Tunc Ferracutus, Satis, inquit, cerno quæ dicis, ſed qualiter cœlos penetrauit, vt dixiſti, prorſus ignoro. Ille, inquit Rolandus, qui de cœlis deſcendit, polos facilè aſcendit: qui facilè per ſemetipſum reſurrexit, facile polos penetrauit. Exempla multarum rerum tibi ſume: vides rotam molendini quantum ad ima de ſuperis deſcendit, tantum de infimis ad ſublimia aſcendit. Auis volans in aëre quantum deſcendit, tantum aſcendit. Tu ipſe ſi forte de quodam deſcendiſti monte, bene potes iterum redire vnde deſcendiſti. Sol ab Oriente heri ſurrexit, & ad Occidentem occubuit, & hodie ſimiliter in eodem loco ſurrexit. Vnde ergo filius Dei venit, illuc rediit. Tali igitur pacto, inquit Ferracutus, tecum pugnabo; quod ſi vera eſt hæc fides quam aſſeris, ego victus ſim; & ſi mendax eſt, tu victus ſis; & ſit genti victæ iugiter opprobrium, victori autem laus & decus in æuum. Fiat, inquit Rolandus. idcirco bellum ex vtroque corroboratur, &

ilico Rolandus paganum aggreditur. Tūc Ferracutus eiecit ictum ſpatha ſua ſuper Rolandum, ſed ipſe Rolandus ſubſiliit ad læuam, & accepir ictum ſpathæ in baculo ſuo. Interea abſciſſo baculo Rolandi, irruit in eum & ipſe Gigas, & illum arripiens leuiter inclinauit ſubter ſe ad terram. Statim agnouit Rolandus, quod tunc nullo modo euadere poterat. cœpit igitur implorare auxiliū filii beatæ Mariæ virginis, & erexit ſe Deo iuuante paulatim, & reuoluit eum ſubter ſe, & adiunxit manum ſuam ad mucronem eius, & punxit eius parumper vmbilicum, & euaſit. Tunc alta voce cœpit Deum ſuum Gigas inuocare, dicens: Mahumeth, Mahumeth Deus meus, ſuccurre mihi, quia iam morior. Et ſtatim ad hanc vocem accurrētes Saraceni ſuſtulerunt eum, portantes manibus verſus oppidum. Rolandus vero iam incolumis ad ſuos redierat, & ſtatim Chriſtiani vna cum Saracenis qui Ferracutum deferebant in oppidum, vrbem violento impetu ingrediuntur. Sicq; Gigaute perempto vrbs & caſtra capitur, & pugnatores à carcere eripiuntur.

De bello Larnarum. Cap. XVIII.

POſt exiguum vero tempus relatum eſt imperatori noſtro, quod apud Cordubam Ebraim rex Sibiliæ & Altumaior, qui de bello Pampiloniæ olim fugerant, expectabant eum cauſa pugnandi, & venerant ad eos in auxilium viri bellatores de ſeptem vrbibus Sibiliæ, ſcilicet Granada, Deſatina, Dema, Vbeda, Abula, Baëtia. Tunc diſpoſuit Carolus ire ad bellum contra illos. Cùm itaq; Cordubam cum exercitibus ſuis appropinquaret, exierunt reges præſati cum exercitibus ſuis contra eum armati, longe ab vrbe tribus milliaribus: & erant Saraceni circiter decem millia, noſtri vero ſex millia. Tunc diſpoſuit Carolus exercirum ſuum in tribus turmis, quarum prima militum probatiſſimorum fuit, ſecunda peditum, vltima vero militum extitit. & Saraceni ſimiliter fecerunt. Cumque appropinquaret iubente Carolo prima turma militum noſtrorum contra primam turmam militum paganorum, venerunt anre ſingulos equos illorum ſinguli pedites, habentes laruas barbatas, cornutas, dæmonibus conſimiles, tenenteſq; ſinguli tympana, quæ manibus fortiter percutiebant: quorum ſonitus & voces equi noſtrorum militum mox vt audierunt, terribileſque illorum viderunt ſimilitudines, nimis pauefacti, rerro quaſi amentes fugere cœperunt, & nullatenus milites eorum retinere valebant. Cumq; aliæ duæ rutmæ noſtrorum exercitus primam turmam fugere viderunt, in fugam omnes conuerſæ ſunt. Tunc Saraceni valde gauiſi retro lento gradu inſecuti ſunt nos, quouſque ad quendam montem peruenimus, qui ab vtbe ferè duobus milliaribus diſtar. Illic vero omnes coadunati ex nobiſmetipſis aſylū fecimus, illos expectantes ad bellum. Quod illi videntes aliquantulum retro redierūt: ilico tentoria noſtra fiximus, ibi manentes vſque in craſtinum: mane autem facto accepto conſilio Carolus cum omnibus pugnatoribus præcepit, vt omnes equites exercitus noſtri equotum ſuotum capita linteis & pannis velarent, ne laruas nefandorum præaſpicerent, & aures eotum ſimiliter fortiter obturarent, ne tympanorum ſonitus audirent. Ars mirabilis. Ilico clauſis oculis & auribus eorum, acceſſerunt confidēter ad pugnam, paruipendentes ſonitus ſubdolos impiorum. Tūc conſtanrer noſtri ſimul ſimiliter expugnauetunt illos, à mane vſque ad meridiem, & multos illorum occiderunt, non tamen vſque ad omnium internecionem. Et erant omnes Saraceni ſimul coadunati, & in medio illorum erat plauſtrum, quod octo boues rrahebant, ſuper quod vexillum rubeum eotum eleuabatur: moſq; erat quod nemo de bello fugeret, quamdiu vexillum eorum erectum videret. Quod cùm Carolus agnouiſſet, lorica & galea & ſpatha inuincibili ſeptus, diuina virtute obumbratus, ingreſſus eſt inter acies iniquorum, præcipitando illos ad dexteram & læuam, quouſque peruenit ad plauſtrum. Tunc propria ſpatha perticam quæ vexillum ſuſtentabat, abſcidit: & ſtatim omnes Saraceni huc illuc diſperſi fugere cœperunt. Ilico vtrorumque exercituum magnoque clamore & impetu octo millia Saracenorum interficiuntur, & rex Sibiliæ occiditur; & Altumaior cum duobus millibus Saracenorum ingreſſus vrbem muniuir. Craſtina vero die tandem victus reddidit impetatori noſtro vrbem tali pacto, vt baptiſmo ſuciiceret, imperioque Caroli ſubiaceret, & vrbem amplius de illo teneret. His itaque geſtis rerras & prouincias Hiſpaniæ pugnatoribus & gentibus ſuis, illis ſcilicet qui in illa manere volebant,

tunc

tunc Carolus dimiſit, terram Nauarrorum & Baſclorum Britannis, & terram Caſtellanorum Francis, terram Nagere & Cæſarauguſtam Græcis & Apulis, qui in noſtro exercitu ſunt, & terram Arraginis Picardis, & terram Alandaluf iuxta maritima Teutonicis, & terram Portugallorum Dacis & Flandris dedit. Terram Galliciæ Franci inhabitare noluerunt, quoniam aſpeta eis videbatur. Nemo poſtea fuit, qui auderet in Hiſpania Carolum impugnare.

De concilio Caroli, & profectione eius ad ſanctum Iacobum.

CAP. XIX.

TVnc dimiſſis maioribus exercitibus Carolus in Hiſpania beati Iacobi limina adiit & quos in illa patria habitantes reperit, Chriſtianos amplificauit. Illos vero qui ad perfidiam Saracenorum reuerſi fuerant, aut gladio peremit, aut in Galliam exules miſit. Tunc conſtituit per ciuitates antiſtites, & presbyteros, & adunato in vrbe Compoſtella epiſcoporum & principum conſilio, inſtituit à maiore beati Iacobi, quod cuncti præſules & principes & reges Chriſtiani, Hiſpani ſcilicet & Galliciani, præſentes & futuri, epiſcopo ſancti Iacobi obedirēt: apud Iriam præſulem minime inſtituit, quia illam pro vrbe non reputauit, ſed villam ſubiectam ſedi Compoſtellenſi eſſe præcepit. Tunc in eodem concilio, ego Turpinus Rhemenſis archiepiſc. beati Iacobi baſilicam, & altare cū quadraginta epiſcopis Caroli rogatu calendis Iunij honorifice dedicaui. Et ſubiugauit rex eidem eccleſiæ totam terram Hiſpanicam & Gallicianam, deditq; ei in dote præcipiēs, vt vnuſquiſq; poſſeſſor domus totius Hiſpaniæ & Galliciæ quatuor nummos annuatim ex debito daret, & ab omni ſeruitute, rege præcipiente, liberi eſſent. Et conſtituitur die illo, vt illa eccleſia amplius vocitetur ſedes Apoſtolica, eo quod ibi Iacobus apoſtolus requieſcat, & in ea epiſcoporum totius Hiſpaniæ crebro conſilia teneantur, & epiſc opales virgæ, & regales coronæ per manus epiſcopi eiuſdem vrbis ad decus apoſtoli domini præbeantur. Et ſi fides in aliis vrbibus, peccatis populorum exigentibus, vel dominica præcepta defecerint, ibi concilio eiuſdem epiſcopi recōcilientur & merito in eccleſia illa venerabili fides reconciliari & ſtabiliri decernitur. Et ſicut per beatum Ioannem Euangeliſtam, beati Iacobi fratrē, in Orientali parte apud Epheſum Chriſti fides & apoſtolica ſedes inſtituitur; ſic per beatum Iacobum in Occidentali parte, regni Dei apud Galliciam fides eadem, & apoſtolica ſedes conſtituitur. Hæ ſunt procul dubio ſedes, Epheſus ſcilicet, quæ eſt ad dexteram in regno terreno Chriſti, & Compoſtella, quæ eſt ad ſiniſtram. Quæ videlicet ſedes his duobus fratribus filiis Zebedęi in diuiſione prouinciarum contigerunt, quia ipſi petierant à Domino, vt vnus ad dexteram in regno eius ſederet, & alius ad læuam. Tres apoſtolicas ſedes principales præ omnibus ſedibus in orbe merito religio Chriſtiana venerari præcipue conſueuit, Romanam ſcilicet, & Gallicianam, & Epheſinam. Sicut enim tres apoſtolos, Petrum ſcilicet, & Iacobū, & Ioannem præ omnibus apoſtolis dominus inſtituit, quibus ſua ſecreta plenius cæteris, vt in Euāgeliis patet, reuelauit: ſic per eos tres has ſedes prę omnibus coſmi ſedib. reuerēdas cōſtituit: & merito hæ ſedes dicūtur principales. Quia ſicut hi tres apoſtoli dignitatis gratia cęteros pręceſſerunt apoſtolos: ſic loca illa ſacroſancta, in quibus prędicauerūt, & ſepulti fuere, dignitatis excellētia totius orbis ſedes iure pręcedere debent. Iure Romæ ſedes apoſtolica prima præponitur, quia eam princeps apoſtolorum Petrus prędicatione ſua & proprio ſanguine & ſepultura dedicauit. Compoſtella quoq; ſedes ſecunda merito dicitur, quia beatus Iacobus inter cæteros apoſtolos præcipua dignitate & honore & honeſtate maior poſt beatū Petrum extitit, & in cœlis primatū ſuper illos tenet, prius martyrio laureatus, eam ſua prędicatione olim muniuit, ſepultura ſua ſacratiſſima cōſecrauit, & miraculis adhuc perluſtrat, & indeficientib. beneficiis indeſinēter ditare nō ceſſat. Tertia ſedes rite Epheſus dicitur, quia beatus Ioannes Euāgeliſta in ea Euangelium ſuū (ſcilicet In principio erat verbū) eructauit, coadunato epiſcoporū cōcilio, quos ipſe per vrbes diſpoſuerat, quos etiam in Apocalypſi ſua angelos vocat, eamq; doctrina ſua & miraculis & baſilica quā in ea ædificauit, inſuper propria ſepultura cōſecrauit. Si ergo aliqua iudicia, aut diuina, aut humana, in aliis ſedibus orbis ſua difficultate terminari forte nequeant, in his tribus ſedibus tractari & definiri legitime & iuſte debent. Itaq; Gallicia in primis temporibus à Saracenis expetita,

virtute Dei & beati Iacobi & auxilio Caroli conſtat honeſta vſque in hodiernum diem in fide orthodoxa.

De perſona & fortitudine Caroli.

CAP. XX.

ET erat rex Carolus capillis brunis, facie rubeus, corpore decorus & venuſtus, ſed viſu efferus. Statura vero eius erat in longitudine octo pedum ſuorum, ſcilicet qui erant longiſſimi, ampliſſimus renibus, ventre congruus, brachiis & cruribus groſſus, omnibus artubus fortiſſimus, certamine doctiſſimus, miles acerrimus. Habebat in longitudine faeies eius vnum palmum & dimidium, & barba vnum, & naſus circiter dimidium, & frons eius erat vnius pedis, oculi leonini ſcintillantes vt carbunculi. ſupercilia oculorum eius dimidium palmum habebant. ſtatim perterritus erat, quem ipſe ira commotus apertis oculis reſpiciebat. cingulum namque quo ipſe cingebatur, octo palmis extenſum habebatur, præter id quod dependebat. Parum panis comedebat, ſed quartam partem arietis, aut gallinas duas, aut anſerem, aut ſpathulam porcinam, aut pauonem, aut gruem, aut leporem integrum edebat; modicum vinum, & aquæ lympham ſobrie bibebat. Tantæ fortitudinis erat, quod militem armatum ſedentē ſuper equum, à vertice capitis vſque ad baſes, ſimul cum equo, vno ictu, propria ſpatha ſecabat, quatuor ferraturas equorum ſimul facile extendebat, militem armatum rectum ſtantem ſuper palmam ſuam à terra vſq; ad caput ſuum ſua manu velociter eleuabat. Et erat donis largiſſimus, iudiciis rectiſſimus, locutionibus luculentus. In quatuor ſolennitatibus per circulum anni præcipue in Hiſpania curiam ſuam tenens, coronam regiam & ſceptrum geſtabat, die ſcilicet Natalis Domini, & die Paſchæ, & die Pentecoſtes, & die ſancti Iacobi. ante eius tribunal ſpatha nuda more imperiali ferebatur. Circa lectum eius per ſingulas noctes aſſidue centum viginti fortes orthodoxi conſtituebantur ad cuſtodiendum eum, quorum quadraginta primam noctis vigiliam trahebant, decem ſcilicet ad caput, & decem ad pedes, & decem ad dextram, & decem ad læuam, manu dextera nudam ſpatham, & ſiniſtra ardentem candelam tenebant. Eodem modo ſecundam vigiliam alij quadraginta, ſimiliter alij quadraginta tertiam vigiliam noctis, vſque ad diem aliis dormientibus obſeruabant. Sed ſi quem magna eius geſta audire delectauerit, enarrare nobis magnum eſt & oneroſum. Quemadmodum Galafrus, Admiraldus Coleti, illum in prouincia exulatum ornauit habitu militari in palatio Coleti, & quomodo idem Carolus poſtea ob merita eiuſdem Galafri occidit in bello Braimantum magnum ac ſuperbum regem Saracenorum Galafri inimicum, & qualiter diuerſas terras & vrbes acquiſiuit, & trino nomini ſubiugauit, & quomodo abbatias multaſq; eccleſias per mundum inſtituit, & quomodo multorum ſanctorum corpora & reliquias in auro & argento collocauit, & qualiter Romę Imperator fuit, & dominicum ſepulchrum adiit, & qualiter lignum Dominicum ſecum attulit, vnde multas eccleſias dotauit, ſcribere nequeo: magis deficit manus & calamus quam eius hiſtoria. Quemadmodum tamen poſt liberationem telluris Galliciæ ab Hiſpania rediit, nobis breuiter eſt dicendum.

De proditione Gannalonis, & de bello Runciævallis, & de paſſione pugnatorum Caroli.

CAPVT XXI.

POſtquam Carolus Magnus imperator famoſiſſimus totam Hiſpaniam diebus illis ad Dei & apoſtoli eius ſancti Iacobi decus acquiſiuiſſet, rediens ab Hiſpania Pampiloniam, cum ſuis exercitibus hoſpitatus eſt: & erant tunc temporis cōmorantes apud Cęſarauguſtam duo reges Saraceni, Marſirius ſcilicet & Beligandus frater eius, ab Admiraldo Babylonis de Perſide ad Hiſpaniā miſſi, qui Caroli imperiis ſubiacebant, & libenter ei in omnibus ſeruiebant, ſed in caritate ficta. Quibus Carolus per Gannalonem mandauit, vt baptiſmum ſubirent, aut tributum ei mitterent. Tunc miſerunt ei triginta equos oneratos auro & argento gaziſq; Hiſpanicis, & quadraginta equos vino dulciſſimo & putiſſimo, aliiſq; itidem pugnatoribus ad potandum, & mille Saracenas formoſas. Ganaloni vero viginti equos argento & auro & palliis oneratos fraudulenter obtulerunt, vt pugnatores in manu illorum traderet. Qui conceſſit, & pecuniam illam accepit. Itaque inter ſe firmato pacto praui traditionis rediit Ganalon ad Carolum, & dedit ei

Antonin. f. 109. quadringentos dicit.

dit ei gazas quas reges illi miſerant, dicens, quod Marſirius vellet effici Chriſtianus, & præparabat iter ſuum, vt veniret ad Carolum in Galliam, & ibi baptiſmum acciperet, & totam terram Hiſpanicam deinceps de illo teneret: maiores vero pugnatores vnum ab eo ſolummodo acceperunt, mulieres vero nullatenus, ſed iuniores ſuſtulerunt. Tūc Carolus credens verbis Ganalonis, diſpoſuit tranſire portus Ciſereos, & redire in Galliam. Inde accepto conſilio à Ganalone, Carolus præcepit cariſſimis ſuis, Rolando nepoti ſuo, Cenomatienſi & Blauienſi comiti, & Oliuerio Gebennēſi comiti, vt cum maioribus pugnatoribus & viginti Chriſtianorum millibus vltimam cuſtodiam in Runciavalle facerent, donec ipſe Carolus cum aliis exercitibus portus Ciſereos tranſiret, idq; factum eſt. Sed quia præcedentibus noctibus vino Saracenico ebrij quidam cum mulieribus Paganis, & Chriſtianis, etiam fœminis quas ſecum multi de Gallia adduxerant, fornicati ſunt, mortem incurrerunt. Quid plura? dum Carolus portus cum viginti millibus Chriſtianorum & Turpino & Ganalone tranſiret, & præfati vltimam cuſtodiam facerent, Marſirius & Beligandus cum quinquaginta millib. Saracenorum ſummo mane exierunt de nemoribus & collibus, vbi conſilio Gannalonis duobus diebus totidemque noctibus latuerant: & fecerunt duas turmas bellicas. vna viginti millium, primum cœpit poſt tergum ſubito percutere noſtros: ilico noſtri reuerſi ſunt contra illos, & expugnantes eos à mane vſque ad tertiam, omnes occiderunt, nec vnus quidem ex viginti millibus euaſit. Statim noſtros, tanto bello fatigatos & laſſos, alia triginta millia Saracenorum aggrediuntur, & percuſſerunt eos à maiore vſque ad minorem, nec vnus quidem ex triginta millib. Chriſtianorum euaſit: alij lanceis perforantur, alij perticis verberando perimuntur, alij ſpathis decollantur, alij ſecuribus abſcinduntur, alij ſagittis & iaculis perforantur, alij cultellis viui excoriantur, alij igne cremantur, alij arboribus ſuſpenduntur. ibi interficiuntur omnes pugnatores præter Rolandum, & Balduinum, & Turpinū, & Thedricum, & Gannalonem. Balduinus & Thedricus diſperſi per nemora tunc latuere, & poſtea euaſerunt. Tunc Saraceni vna leuca retro redierunt. Nota: Hoc in loco interrogandum eſt, cur illos qui minime cum mulieribus fornicati ſunt, Dominus mortem incurrere permiſit. quia noluit vt ad propriam patriam amplius redirent, ne forte ibi grauiora peccata committerent. Etenim voluit illis pro laboribus ſuis coronam cœleſtis regni per paſſionem rependere. Illos vero qui fornicati ſunt, mortem permiſit incurrere, quia per gladij paſſionem voluit illorum peccata delere. Nec credendum eſt, quod clementiſſimus Deus voluerit remunerare tranſactos labores, eorum ſcilicet qui in finem nomen eius confeſſi ſunt, peccata confitentes: licet enim ſint fornicati, tamen pro Chriſti nomine ſunt in fine perempti. Igitur pergentibus ad prælium, patet, quod pernicioſus ſit comitatus fœminarum. Quidam enim terreni principes, Darius ſcilicet & Antonius, olim cum vxorum comitatu perrexerunt in bellum, & ambo ibi corruerunt: Darius ſuperatus ab Alexandro, Antonius vero ab Octauiano Auguſto: Quapropter nec decet, nec expedit habere mulieres in caſtris: vbi libido caſtranda eſt, impedimentum animæ ſimul & corpori. Illi qui inebriati & fornicati ſunt, ſignificant ſacerdotes & religioſos viros, contra vitia pugnantes, quibus non licet inebriari & mulieribus coinquinari. Quod ſi fecerint, ab inimicis ſuis, id eſt à dæmonibus, ſe nouerint ſuperandos, & æterna morte plectendos.

De paſſione Rolandi, & morte Marſirii, & fuga Belligandi. CAP. XXII.

Itaque peracto bello, cum rediret Rolandus ſolus cauſa explorandi aduerſus paganos, & adhuc ab eis longe diſtaret, inuenit quendam Saracenum atrum, de bello feſſum, in nemore latentem, & captum, viuumque nexum fortiter cum quatuor retortis, ad arborem quandam dimiſit. Tunc aſcendit in montem quendam, & explorauit illos, & vidit quia multi erant, & rediit retro ad viam Runciævallis, qua illi pergebant qui portus tranſire cupiebant. Tunc inſonuit tuba ſua eburnea: ad cuius vocem redierunt ad eum ex Chriſtianis circiter centum. cum quibus retro per nemora, verſus Saracenos, vſque ad Saracenum nexum rediit, quem citius à vinculis abſoluit, & eleuauit ſpatham ſuam nudam ſuper caput eius, dicens: Si mecum veneris, & Marſirium mihi demonſtraueris, viuū te dimittam; alioquin te interficiam. Nondum enim cognoſcebat Rolandus Marſirium. Ilico iuit Saracenus ille cum eo, & oſtendit inter agmina Saracenica à longe Marſirium cum equo rufo & clypeo rotundo. Tūc Rolandus illo dimiſſo

animatus ad bellum reſumptis viribus Dei, cum his quos ſecum habuit, irruit ilico ſuper Saracenos, & vidit quendam inter alios qui erat ſtatura maior aliis, & vno ictu ſecuit illum & equum eius propria ſpatha, à ſummo vſque deorſum, itaquod pars Saraceni & equi eius cecidit ad dextram, & alia ad læuam. Quod vt alij Saraceni viderunt, ilico Marſirium cum paucis in campo dimittentes fugere huc illucq; cœperunt. Mox Rolandus Dei virtute fretus, intrauit inter acies Saracenorum, illos ad dexteram & læuam præcipitando, & conſecutus eſt Marſirium fugientem, & potenti virtute Dei illum inter alios peremit. Tunc in eodem bello centum ſocij Rolandi, quos ſecum adduxerat, interfecti ſunt, & idem Rolandus quatuor lanceis, imo haſtis & lapidibus grauiter percuſſus & attritus euaſit. Mox vt Belligandus Marſirij necem agnouit, cum aliis Saracenis ab illis oris ilico receſſit. Thedricus vero & Balduinus, vt prædiximus, & alij quidam Chriſtiani, per nemora huc illucque diſperſi & perterriti latitabant, alij vero portus tranſibant. Carolus vero cum ſuis exercitibus iam montis faſtigia tranſierat, & quæ poſt tergum facta fuerant, ignorabat. Tunc Rolandus tanto bello fatigatus, de nece Chriſtianorum & tantorum virorum dolens, Saracenorum ictibus magnis & percuſſionibus acceptis afflictus, vſque ad pedem portuum Ciſi ræ per nemora ſolus peruenit, & ibi ſub arbore quadam iuxta lapidem marmoreum, qui ibi erectus erat in prato optimo ſuper Runciæuallem, equo deſiliit. Habebat ipſe adhuc quandam ſpatham ſuam ſecum, opere pulcherrimam, acumine incomparabilem, fortitudine inflexibilem, mira claritate reſplendentem, nomine Durenda. Durenda interpretatur durus ictus: cum ea namque prius deficiet brachium, quam ſpatha. Quam cum euaginaſſet, & manu eam teneret, intuitus eam lacrymoſis vocibus dixit: O enſis pulcherrime, ſed ſemper lucidiſſime, longitudinis decentiſſimæ, latitudinis congruæ, fortitudine firmiſſime, capulo eburneo candidiſſime, cruce aurea ſplendidiſſime, ſuperficie deaurate, pomo beryllino deaurate, magno nomine Dei inſculpte, acumine legitime, virtute omni prædite, quis amplius tua virtute vtetur? quis amplius te poſſidebit? quis tenebit, quis habebit te? Qui te poſſidebit, erit inuictus, non attonitus, non formidine inimicorum perterritus, non vllis phantaſiis pauidus, ſed ſemper erit diuina virtute fretus, auxilio diuino circumdatus: per te Saraceni deſtruuntur, gens perfida deſtruitur, lex Chriſtiana exaltatur, laus Dei & gloria & celeberrima fama acquiritur. Quotiens Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanguinem per te vindicaui? quotiens Chriſti inimicos peremi? quot Saracenos per te trucidaui? quot Iudæos ac perfidos pro Chriſtianæ fidei exaltatione deſtruxi? Per te Dei iuſtitia adimpletur, pes manuſque latrocinio aſſueta amputantur. Quotiens per te aut Iudæum perfidum, aut Saracenum peremi, totiẽs Chriſti ſanguinem, vt arbitror, vindicaui. O ſpatha feliciſſima, acutiſſimarum acutiſſima, cui ſimilis non fuit, nec amplius erit. Qui te fabricauit, nec ante, nec poſt conſimilem fecit. Nullatenus viuere potuit qui ex te vulneratus aliquãtulum extitit. Si miles ignauus aut timidus te habuerit, ſi Saracenus aut aliquis perfidus, valde doleo. His itaq; dictis timens ne in manus Saracenorum deueniret, percuſſit ſpatha lapidẽ marmoreum trino ictu, à ſummo vſq; deorſum lapis diuiditur, & gladius biceps illæſus educitur.

De ſonitu tubæ, & de confeſſione & tranſitu eius.

CAP. XXIII.

DEinde tuba ſua cœpit altiſona tonitruare, ſi forte aliqui ex Chriſtianis, qui per nemora Saracenorũ timore latitabant, ad ſe venirent: vel ſi illi qui portus iam tranſierant, forte ad ſe redirent, ſuoque funeri adeſſent, ſpathamque ſuam & equum acciperent, & Saracenos perſequerentur. Tunc tanta virtute tuba ſua eburnea inſonuit, quod flatu oris eius tuba per medium ſciſſa, & venæ colli eius & nerui rupti fuiſſe feruntur. cuius vox ad aures Caroli, qui in valle quæ Caroli dicitur, cum exercitu ſuo tentoria fixerat, loco ſcilicet qui diſtabat à Carolo octo milliaribus verſus Gaſconiam, Angelico ductu peruenit. Ilico Carolus voluit ad eum, laturus auxilium, redire. Sed Gannalonus paſſionis Rolandi conſcius, dixit ei: Noli retro domine mi rex redire: quia Rolandus pro minimo ſolet tubicinare quotidie, ſcias quia nunc auxilio tuo non indiget, ſed venandi ſtudio aliquam feram perſequens, per nemora cornicando diſcurrit. O ſubdola conſilia Iudæ proditoris traditioni comparata. Cumque ſuper prati herbam Rolandus iaceret, aquam quam ad refocillandam ſitim nimis deſideraret,

ſideraret, ſupetueniente Balduino, vt ſibi aquam præberet, innuit. Qui cum aquam huc illucq; quæreret, nec inueniret, videns eum morti proximum, benedixit ei, & formidans, ne in manus Saracenorum incideret, equum eius aſcendit, & Caroli exercitum præcedentem, relicto eo, inſecutus eſt. Quo recedente, ilico aduenit Theodoricus, & cœpit valde ſuper eum lugere, dicens ei, vt animam ſuam fidei confeſſione muniret. Accepit ipſe Rolandus die eodem euchariſtiam & delictorum ſuorum confeſſionem à quibuſdam ſacerdotibus, antequam ad bellum properaret. Erat enim mos, vt omnes pugnatores euchariſtia & confeſſione per manus ſacerdotum, epiſcoporum, & monachorum qui ibi aderant, munirentur, antequam pugnam aut bellum inirent. Tunc eleuatis in cœlum oculis Rolandus Chriſti martyr ait: Domine Ieſu Chriſte, pro cuius fide patriam meam dimiſi, in hiſq; barbaris oris ad exaltandam Chriſtianitatem tuam veni, multa perfidorum bella, tuo munitus auxilio, deuici, innumeras alapas, ruinas, vulnera multa, opprobria, irriſiones, fatigationes, calores, frigora, famem, ſitim, anxietates pertuli, tibi in hac hora commendo animam meam. Sicut pro me de virgine dignatus es naſci, crucem pati, mori, ſepeliri, & tertia die ab inferis reſuſcitari, cœlos, quos nunquam tui numinis præſentia deſeruiſti, voluiſti aſcendere: ſic animam meam liberare digneris à morte æterna. vltra quam dici fas eſt, me reum & peccatorem eſſe confiteor: ſed tu, qui omnium peccatorum indultor clementiſſimus es; quiq; miſereris omnium, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam: qui peccatoris omnia facinora, in quacunque die ad te reuerſus fuerit, & ingemuerit, obliuioni in perpetuum tradis: qui inimicis pepercisti, & mulieri deprehenſæ in adulterio pepercisti, & Magdalenæ remiſiſti, & Petro lacrymanti relaxaſti, & latroni confidenti Paradiſi ianuam aperuiſti: mihi veniam non deneges delictorum, quodq; in te peccaui, mihi remitte, & animam meam in æterna requie fouere digneris. Tu enim es qui non perimis moriendo corpora noſtra, ſed mutantur in melius: qui animam à corpore ſeparatam meliori vita viuere facis: qui dixiſti, te malle vitam peccatoris quam mortem. Credo corde, & ore confiteor, quia idcirco animam meam ab hac vita vis educere, vt poſt mortem eam in meliori vita facias viuere. Senſum & intellectum quem nunc habet, tanto meliorem habebit, quantum differt vmbra a corpore. Et tenens pellem & carnem circa mammas, vt fertur, vt idem Thedricus poſtea retulit, dixit cum lacrymoſis gemitibus: Domine Ieſu Chriſte, fili Dei viui & beatæ Mariæ virginis, totis viſceribus confiteor, & credo quod tu redemptor meus viuis, & in nouiſſimo die de terra reſurrecturus ſum, & in carne iſta videbo Deum Saluatorem meum. Tribus vicibus carnem & pellem ſuam fortiter tenens manibus, ait: Et in carne iſta videbo Deum Saluatorem meum: & miſit manus ſuper oculos, & tribus vicibus ſimiliter ait; Et oculi iſti conſpecturi ſunt: & rurſum apertis oculis cœpit aſpicere cœlum, & omnes artus ſuos & pectus ſigno ſanctæ crucis munire, & dicere cœpit; Omnia terrena inuileſcunt: nunc enim Chriſto donante intueor, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quod præparauit Deus diligentibus ſe. Denique manus ſuas ad Dominum expandens, effudit precem pro his qui in bello præfato mortui fuerant, dicens: Moueantur viſcera tua miſericordiæ Domine ſuper fideles tuos qui hodie in bello mortui ſunt, de longinquis partibus in has barbaras oras ad expugnandam gentem perfidam, & ad exaltandum nomen ſanctum, & vindicandum ſanguinem tuum precioſum, & declarandā fidem tuam aduenerunt. Nunc autem pro te manibus Saracenorum perempti iacent, ſed tu Domine maculas eorum clementer abſterge, & à barathri cruciatibus animas eripere digneris, mitte archangelos tuos ſuper illos, qui eorum animas recipiant de regionibus tenebrarum, & perducant eos in regna cœleſtia, quatenus vna cum ſanctis martyribus tuis regnare valeant tecum ſine fine, qui viuis & regnas cum Deo Patre & Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum, Amen. Et ſtatim Theodorico recedente in hac confeſſione & prece beati Rolandi martyris anima beata de corpore egreditur, & ab angelis in perenni requie transfertur, vbi regnat & exultat ſine termino, choris ſanctorum martyrum dignitate meritorum coniuncta.

De nobilitate & moribus Rolandi.

CAP. XXIIII.

Non decet hunc igitur [illegible] deflere querelis,
Quem lætum ſummi nunc tenet aula poli.
Nobilis antiqua decurrens prole parentum,
Nobilior geſtis nunc ſuper aſtra manet.
Egregius, nulli de nobilitate ſecundus,
Moribus excellens, culmine primus erat.
Templorum cultor, recreans modulamine ciues,
Vulneribus patriæ fida medela fuit.
Spes cleri, tutor viduarum, panis egentum,
Largus pauperibus, prodigus hoſpitibus.
Sic venerabilibus templis, ſic fudit egenis,
Mitteres vt cœlis quas ſequeretur opes.
Dogmata corde tenens plenius velut arca libellus,
Quiſquis quid voluit fonte fluente bibit.
Conſilio ſapiens, animo pius, ore ſerenus,
Omnibus vt populis eſſet amore parens.
Culmen honoratum, decus almum, lumen opimum,
Laudibus in cuius militet omne decus.
Pro tantis meritis hunc ad cœleſtia vectum,
Non premit vrna rogi, ſed tenet aula Dei.

De viſione Turpini epiſcopi, & de lamentatione Caroli ſuper morte Rolandi.

CAP. XXV.

QVid plura? dum beati Rolandi anima exiret de corpore, & ego Turpinus in valle Caroli loco præfato aſtante rege, defunctorum miſſam eodem die ſcilicet ſextodecimo calendas Iulij celebrarem, raptus in ectaſin audiui choros in cœleſtibus cantantes, ignorans quid hoc eſſet. Cumq; illi ad ſublimia tranſirent, ecce poſt tergum tetrorũ militũ phalanx quaſi de raptu rediens prædamque ferens, ante me tranſiuit. Cui ſubito mox dixi: Quid fertis? Nos, inquiunt, Marſirium portamus ad inferna, tubicinem virum cum multis Michaël fert ad ſuperna. Tunc miſſa celebrata dixi: Concito regi veraciter, rex ſcias quia Rolandi animam cum multis aliorum Chriſtianorum beatus Michael archangelus deducit in cœlum; ſed qua morte mortuus eſt, prorſus ignoro: ſed & dæmones cuiuſdam Marſirij, cum animabus multorum infidelium, ad incendia gehennalia ferunt. Dum hæc dicerem, ecce Balduinus ſuper equum Rolandi, qui omnia quæ facta fuerant, & Rolandum in agone poſitum iuxta lapidem in monte ſe dimiſiſſe nobis enarrauit. Moxque per omnem exercitum omnibus exclamantibus retroque redeuntibus, inuenit prius Carolus Rolandum exanimatum iacentem conuerſis brachiis ſupra pectus, in effigie crucis poſitum, & circuiens ſuper eum, cœpit lacrymoſis gemitibus, & ſingultibus incomparabilibus, ſuſpiriiſque innumerabilibus lugere, manus complodere, faciem ſuam vngulis laniare, barbam & capillos vellere, & dixit altis ſonis mœrens: O brachium dextrum corporis mei, barba optima, decus Gallorum, ſpatha iuſtitiæ, haſta inflexibilis, lorica inuiolabilis, galea ſaluationis, Iudæ Machabæo probitate comparatus, Samſoni aſſimilatus, Sauli & Ionathæ mortis fortuna conſimilis, miles acerrime, bello doctiſſime, fortiſſime fortiorum, genus regale, deſtructor Saracenorum, defenſor Chriſtianorum, murus clericorum, baculus orphanorum, viduarum refectio, tam pauperum quam diuitum, releuatio eccleſiarum, lingua ignara mendacij in iudiciis omnium, comes inclyte Gallorum, dux exercituum fidelium, cur te in has oras adduxi? cur mortuum te video? cur non morior tecum? cur me mœſtum & inanem dimittis? Heu miſer quid faciam? Viuas cum angelis, exultes cum martyrum choris, læteris cum omnibus ſanctis. Sine fine tamen lugendum eſt ſuper te, quemadmodum luxit & doluit Dauid ſuper Saul & Ionatham & Abſolon. Verſus:

Tu patriam repetis, nos triſti ſub orbe relinquis;
Te tenet aula nitens, nos lacrymoſa dies:
Sex qui luſtra gerens, octo bonus inſuper annos,
Ereptus terra iuſtus ad aſtra redis,
Ad paradiſiacas epulas te ciue reducto:
Vnde gemit mundus, gaudet honore polus.

His verbis & ſimilibus Carolus Rolandum luxit quam diu vixit. Statimq; in eodem loco quo Rolandus iacebat defunctus, illa nocte tentoria ſua Carolus fixit cum ſuo exercitu, & corpus exanimatum balſamo & myrrha & aloë condiuit, & exequias magnas cantibus & luctibus, precibuſque, circa eum luminaribus & ignibus per nemora accenſis, honorifice, tota nocte illa cuncti peregerunt.

De hoc quod Sol ſtetit ſpacio trium dierum, & de quatuor millibus Saracenorum, & morte Gannalonis.

CAP. XXVI.

CRaſtina itaq; die ſummò diluculo armati ad locum quo bellum peractum fuerat, & pugnatores perempti iacebant, in Runciavalle ierunt, & ſinguli amicos ſuos, quoſdam penitus exanimatos, quoſdam adhuc viuos, ſed lethaliter vulneratos inuenerunt. Oliuerium namq; ab hac luce in meliorem translatum, iacentem inuenerunt ſuper ſolum terræ euerſum, in effigiem crucis extenſum, quatuor palis in terra fixis cum quatuor retortis fortiter nexum, & à collo vſque ad vngues pedum & manuum cultellis acutiſſimis excoriatum, iaculiſq; & ſagittis, lanceiſque & ſpathis perforatum, magniſq; ictibus baculorum attritum. Clamor quoq; & luctus & vox plangentium innumerabilis erat, quia vnuſquiſque ſuper amicum ſuum dolebat, totum nemus & vallem clamoribus ſuis replebant. Tunc iurauit rex per regem omnipotentem, quod poſt paganos currere non ceſſaret, quouſq; illos inueniret. Ilico eo poſt illos currente cum ſua tanta militia, Sol ſtetit immobilis, & prolongata eſt dies illa ſpacio quaſi trium dierum, & inuenit eos iuxta fluuium Ebra nomine, iuxta Cæſarauguſtam iacentes & cōedentes. Tunc quatuor millibus ex his interfectis reuerſus eſt rex noſter cum ſua militia ad Runciamvallem. Quid plura? Defunctis & infirmis & vulneratis ad locum quo Rolandus iacebat, translatis, cœpit inquirere Carolus: Si verum eſſet an non, quod Gannalon pugnatores, vt multi aſſerebant, tradidiſſet. Ilico duos milites armatos, Pinabellum ſcilicet pro Ganalone & Theodoricum pro ſemetipſo, ad declarandam veritatem congredi iuſſit. Quorum Theodoricus ilico peremit Pinabellum. ſicq; traditione Gannalonis declarata, iuſſit illum Carolus quatuor equis ferociſſimis totius exercitus alligari, & ſuper eos quatuor ſeſſores agitantes, contra quatuor plagas cœli: & ſic digna morte diſcerptus interiit.

De corporibus mortuorum aromatibus & ſale conditis.

CAP. XXVII.

TVnc defunctorum corpora amici eorum diuerſis aromatibus condiuerunt, alij myrrha, alij balſamo, alij ſale diligenter perfuderunt: multi corpora per ventrem findebant, & ſtercora eiiciebant, & ſale, alia aromata non habentes, condiebant: alij feretra lignea ad ferendum ea aptabant, alij ſuper equos vectabant, alij humeris, alij inter manus ferebant, alij vulneratos & infirmos in ſcalis ſuper colla ſua portabant, alij alios ibidem ſepeliebant, alius vſq; Galliam vel ad proprium locum amicum ſuum deferebat, alius portabat illum quouſq; in putredinem diſſolueretur, & tunc ſepeliebant.

De duobus cœmiteriis ſacroſanctis, vno apud Arelatem, altero apud Blauium.

CAP. XXVIII.

ET erant tunc temporis bina cœmiteria præcipua ſacroſancta, alterum apud Arelatem in Aylis campis, alterum apud Burdegalam, quod Dominus per manus ſanctorum ſeptem antiſtitū, ſcilicet Maximini Aquenſis, Trophini Arelatenſis, Pauli Narbonenſis, Saturnini Tholoſanenſis, Frontonij Petragoricenſis, Martialis Lemouicenſis, Eutropij Scotenenſis conſecrauit: in quibus pars maxima illorum ſepelitur, & illi qui in acie montis Garzimi gladiis intacti obierunt, in his cœmiteriis aromatibus peruncti ſepeliuntur.

De ſepultura Rolandi, & cæterorum qui apud Belinum & diuerſis locis ſepulti ſunt.

Cap. XXIX.

BEatum namque Rolandum ſuper duas mulas tapeto aureo ſubuectum, palliis tectum, vſque Blauium Carolus deferri fecit, & in beati Romani baſilica, quam ipſe olim ædificauerat, canonicoſque regulares intromiſerat, honorificè ſepeliuit, mucronemq; ipſius ad caput, & tubam eburneam ad pedes, ſcilicet ad decus Chriſti & probæ militiæ eius ſuſpendit. ſed & tubam poſtea aliam in beati Seuerini baſilicam, apud Burdegalam condigne tranſtulit. Felix vrbs digniſſima Blauij, quæ tanto hoſpite decoratur, cuius corporali ſolatio lætatur, eius ſubſidiis munitur. Apud Belinum ſepelitur Oliuerius, & Galdibodus rex Friſiæ, & Ogerius rex Daciæ, & Araſtagnus rex Britanniæ, & Garinus dux Lotharingiæ, & alij multi. Felix villa macilenta Belini, quæ tantis heroibus honoratur. Apud Burdegalam cœmiterio S. Seuerini ſepelitur Satferus rex Burdegalenſis, Engelerus dux Aquitaniæ Lambertus princeps Bituricenſis, Galerus, Galinus, Rainaldus de alba Spina, Galterius de Thermis, Willerinus Bego, cum quinque millibus aliorum. Oellus comes apud Nantas vrbem ſuam cum aliis multis Britannis ſepelitur. His itaque viris ſepulturæ traditis, ac pro animarum eorum ſalute duodecim millibus vnciis argenteis, totidemq; talentis aureis, veſtibuſq; & cibariis, Carolus inſtar Machabæi largitis, egenis totam terram, quæ circa baſilicam ſancti Romani Blauienſ. milliariorum † ſpacio porrigitur, totumq; oppidum Blauienſe cum cunctis quæ ſibi pertinent, & etiam mare quod ſub eo eſt, vſibus eiuſdem eccleſiæ in allodio amore Rolandi dedit, & præcepit canonicis eiuſdem loci, ne alicui perſonæ humanæ ſeruitutis officia amplius exhiberent, ſed ſolummodo pro ſalute animæ nepotis ſui ſociorumque eius, die paſſionis eorundem annuatim triginta pauperes cunctis veſtibus neceſſariis induerent, cibariiſq; reficerent, & triginta Pſalteria, totidemq; miſſas, cum vigiliis, cæteriſq; plenariis defunctorum obſequiis in commemorationem eorum annuatim non ſolum pro his, verum etiam pro omnibus qui in Hiſpania martyrium pro diuino amore vel acceperant, vel accepturi forent, diligenter canonici, ſcilicet præſentes & futuri, celebrarent, quatenus ipſorum coronæ in cœleſtibus participes fieri mererentur. Quod illi ſub pacto iuriſiurandi faciendum promiſerunt.

Ille alibi numerus.

De his qui ſepulti ſunt apud vrbem Arelatem, in Aylis campis.

Cap. XXX.

POſtea vero ego & Carolus cum quibuſdam exercitibus noſtris à Blauio diſcedentes, per Gaſconiam & Toloſam tendentes Arelatem perreximus: ibi vero inuenimus Burgundionum exercitus, qui à nobis in Hoſta valle diſceſſerant, & per Morlanum & Toloſam venerant cum mortuis ſuis & vulneratis, quos lectulis & bigis ſecum adduxerant ad ſepeliendum eos in cœmiterio in Aylis campis. in quo cœmiterio per manus noſtras ſepulturæ traduntur, Eſtultus comes Lingonenſis, & Salomon, & Samſon dux Burgundionum, & Arnoldus de Bellanda, & † Albericus Burgundio, Gumardus & Eſtutinitus, Hato & † Iuerius & Berardus de Nublis, & Berengarius, & Naaman dux Boiariæ cum decem millibus aliorum. Conſtantinus præfectus apud vrbem Romam, per mare delatus, cum aliis multis Romanis & Apulis ſepelitur, pro quorũ animab. vncias duodecim millia argẽti totidemq; talẽta aurea Carolus apud Arelatẽ egenis dedit.

ſup. Albertus. ſup cap. 11. Iuonius.

De concilio quod apud beatum Dionyſium Carolus adunauit.

Cap. XXXI.

POſt hæc Viennam ſimul perreximus, & ibi vulnerũ cicatricibus, verberibuſq;, percuſſionibus, multiſq; alapis, quas in Hiſpania pertuli, anguſtiatus remanſi, & rex aliquantulum debilitatus cum ſuis exercitibus Pariſiacam adiit vrbem. Tũc adunato epiſcoporum & principum concilio in baſilica S. Dionyſij, agens Deo grates, qui ſibi vim dederat Paganam gẽtem ſubiugandi, omnem Franciam eccleſiæ eius in prædio dedit, ſicut beatus Paulus apoſtolus & Clemẽs papa beato Dionyſio in epiſcopatu antea illam præbuerant. Et præcepit, vt omnes Franciæ reges & epiſcopi, præſentes & futuri, paſtori eiuſdem eccleſiæ eſſent obedientes in Chriſto: nec reges ſine eius conſilio eſſent coronari, nec epiſcopi ordinati, nec apud Romam recepti eſſent, aut damnati. Rurſum poſt plurima dona eidem eccleſiæ vnuſquiſq; poſſeſſor vniuſcuiuſq; domus totius

Galliæ

Galliæ quatuor nummos annuatim ad ædificandam eccleſiam daret, & omnes ſeruos qui hos nummos libenter darẽt, manu miſit. Tunc beatum Dionyſium, iuxta eius corpus ſtans, implorauit, vt pro ſalute eorum qui libenter illos dabant, Domino precem funderet, & pro Chriſtianis ſimiliter qui propria ſua pro diuino amore dimiſerant, & in Hiſpania in bellis Saracenorum martyrii coronam acceperant. Nocte proxima regi dormienti beatus Dionyſius apparuit, eumq́; excitauit dicens: illis qui tua admonitione & exemplo tuæ probitatis animati, in bellis Saracenorum mortui, & morituri ſunt, delictorum ſuorum omnium veniam, & illos qui nummos ad ædificandam eccleſiam meam dãt & daturi ſunt, grauioris ſui vulneris medicamina à Deo impetraui. His à rege relatis, populi nummos ſaluberrimæ promiſſionis deuotiſſimè offerebant, & qui libentius reddebat, Francus ſancti Dionyſij vbique vocabatur, quomodo liber ab omni ſeruitute rege præcipiente erat. Hinc mos ſurrexit, vt terra illa, quæ antea vocabatur Gallia, tunc Francia vocaretur, id eſt, ab omni ſeruitute aliarum gentium libera. Quapropter Francus liber dicitur, quia ſuper omnes gẽtes alias dominatio & decus illi debetur. Tunc Carolus rex Aquiſgranum verſus Leodio perrexit, & balnea aqua calida & frigida temperata in eadem villa parauit; & beatæ Mariæ virginis baſilicam, quam ibi ædificauerat, auro & argento, cunctiſq́; ornatibus eccleſiaſticis decenter adornauit, veteriſq; & nouæ legis hiſtoriis eam depingi iuſſit, & palatium ſimiliter, quod ipſe iuxta eam ædificauerat. Bella namque quæ ipſe in Hiſpania deuicit, & ſeptem liberales artes inter cætera miro modo in eo depicta ſunt.

De morte Caroli. Cap. XXXII.

POſt exiguum verò tempus Caroli regis mors mihi demonſtratur. Cùm igitur apud Viennam in eccleſia ante altare die quadam raptus in ectaſi, precibus inſiſterem, pſalmumque *Deus in adiutorium meum*, &c. cantarem, terrorum agmina innumerabilia militum ante me præterire, ac verſus Lotharingiam tendere agnoui. Qui cùm omnes pertranſirent, intuitus ſum quendam illorum, Æthiopi conſimilem, retro lento gradu alios inſequentem. Cui dixi: Quò tenditis, Aquiſgranum, inquit, ad Caroli mortem tendimus, vt eius ſpiritum ad tartara rapiamus. Cui dixi: Adiuro te per nomen Domini Dei noſtri Ieſu Chriſti, vt peracto itinere tuæ diſpoſitionis, ad me reuerti non renuas. Tunc modicum commorati vix expleto pſalmo, eodem ordine ad me redierunt, & dixi nouiſſimo, cui prius locutus fuerã: Quid egiſtis. & Dæmon Gallicianus inquit, ſine capite, tot ac tantos lapides ac ligna baſilicarum ſuarum in ſtatera ſuſpendit, quòd magis appenderunt bona quàm eius mala, & idcirco eius animam à nobis abſtulit: & his dictis Dæmon euanuit. Itaque intellexi eadem die Carolum ex hac luce migraſſe, & ſubſidiis beati Iacobi, cuius eccleſias multas ædificauerat, ad ſuperna merito regna ſubuectum. Nam & ego ab eo, die ſcilicet qua nos ab inuicem apud Viennam ſeparauimus, impetraueram, vt ſi fieri poſſet nuncium mortis ſuæ mihi mitterer, ſi ante mortem meam mors illi veniret: ſimiliter ipſe à me impetrauerat, vt mortẽ ei prænunciarem. Quapropter cum ægritudine eſſet detentus, factæ promiſſionis memor præcepit cuidam militi alumno antequam moreretur, vt cum eius mortem agnouiſſet, ilico mihi nunciaret. Quid plura? Poſt eius mortem tranſactis quindecim diebus per eundem nuncium didici, ab ipſo tempore, quo ab Hiſpania receſſit, vſq; ad diem mortis ſuę illum aſſidue ægrotaſſe, ac pro ſalute præfatorũ defunctorum eadem die, qua ipſi martyrium pro diuino amore ſuſceperunt, ſcilicet XVI calendas Iulij, duodecim millia vnciarum argenti, totidemq; talenta aurea, veſtes etiam & cibaria, annuatim in omni vita pauperibus ſolitum erogaſſe, totidemq́; pſalteria, miſſaſq; & vigilias cantari feciſſe, atq; eadem die & hora, qua viſionem ego videram, ſcilicet quinto calendas Februarij, anno dominicæ incarnationis octingenteſimo & quartodecimo illum ab hac vita migraſſe, & apud Aquiſgranum in beatæ Mariæ baſilica rotunda, quam ipſe ædificauerat, honorifice ſepultum illum fuiſſe. Et hæc ſigna ante mortem eius per tres annos contigiſſe audiui. Nam Solem & Lunam ſex dierum ſpacio atro colore ante eius mortem contigit immutari. Nomen eius, id eſt CAROLVS PRINCEPS, quod erat ſcriptum in pariete eccleſiæ præfatæ, ante eius mortem omnino per ſemetipſum deletum eſt. Porticus quæ inter baſilicam & regiam erat, die aſcenſionis dominicæ funditus

per ſemetipſam cecidit. Pons ligneus, quem ipſe apud Moguntiam ſex annorum ſpacio ingenti ſtudio ſuper fluuium Rheni ædificauerat, incendio funditus per ſemetipſum conſumptus fuiſſe dicitur Cumque ipſe de loco ad locum die quadam pergeret, ſubito dies atra efficitur, & flamma magna rogi, à parte dextera verſus læuam, ante eius oculos velociter pertranſiit. Vnde ipſe valde pauefactus, attonituſque in alteram partem de equo cecidit, & arca quam manu ferebat, in aliam. Ilico ſocij eius occurrerunt, & manibus à terra eum eleuarunt. Nunc igitur illum eſſe participem in corona martyrum præfatorum credimus, quorum labores illum cum eis ſuſtuliſſe credimus. In hoc exemplo datur intelligi, quod qui eccleſiam ædificat, regiam Dei ſibi præparat, à dæmonibus, vt Carolus, eripitur, & in cœleſti regia ſubſidiis ſanctorum, quorum ædificat baſilicas, collocatur.

F I N I S.

Qui legis hoc carmen, Turpino poſce iuuamen,
Vt pietate Dei ſubueniatur ei.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ RERVM AB EVROPÆ IMPERATORIBVS ET REgibus geſtarum libri VI.

PRÆFATIO AD REVERENDVM PATREM Raimundum Liberitanæ eccleſiæ in Hiſpania epiſcopum.

REVERENDO *totiuſque ſanctitatis pleno domino Raimundo Liberitanæ eccleſiæ epiſcopo, Liuthprandus Ticinenſis eccleſiæ, ſuis non meritis, Leuites, ſalutem. Biennio ingenii paruitate petitionem tuam pater cariſſime diſtuli, qua totius Europæ me imperatorum regumque facta, ſicut is qui non auditu dubius, ſed viſione certus, ponere compellebas. Hæ ſiquidem res animum deterruere meum, ne id inciperem, copia (cuius ſum penitus expers) dicendi, & detractorum inuidia: qui ſupercilio tumentes, lectionis deſides, ac (ſecundum eruditi viri Boetii ſententiam) philoſophiæ veſtis particulam habentes, totamq; ſe habere putantes, hæc mihi ſunt inſultantes dicturi: Tanta maiores noſtri ſcriptitarunt, vt multo amplius lectores quam lectiones deficiant. Illudque Comicum garrient: Nihil dicetur quod non fuerit dictum prius. Quorum latratibus hoc reſpondeo, quod philoſophi more hydropicorum, qui quo amplius bibunt, eo ardentius ſitiunt; quo ſæpius legunt, eo auidius noua quæque perquirunt. Qui ſi perplexa facundi Tullii lectione fatigantur, apertis ſaltem nænii[illegible]imentur. Nam, ni fallor, ſicut oculorum obtutus niſi alicuius interpoſitione ſubſtantiæ ſolis radiis reuerberatus obtunditur, ne pure, vt eſt, videatur: ita plane mens Academicorum, Peripateticorum, Stoicorumque doctrinarum iugi meditatione infirmatur, ſi non aut vtili comœdiarum riſu, aut heroum delectabili hiſtoria refocillatur. Quod ſi priſcorum ritus execrabilis paganorum, non ſolum inquam non proficuus, verum auditu ipſo non parum nocuus, † Thronus memorandus inſcribitur: quid iſtorum imperatorum facta, Iulii, Pompeii, Hannibalis, fratriſque eius Haſdrubalis, ac Scipionis Africani inſignium imperatorum, laudibus coæquanda ſilebuntur? quum præſertim inſit his domini noſtri Ieſu Chriſti, dum ſancte vixerint, bonitas recitanda: dum quid deliquerint, ſalubris ab eodem correctio memoranda. Nec moueat quempiam, ſi eneruatorum facta regum principumve effæminatorum huic libello inſeruero. Vna eſt enim iuſta omnipotentis Dei, Patris ſcilicet Filiiq; & Spiritus ſancti, virtus, quæ hos iuſte ſuis pro ſceleribus comprimit, illos dignis meritis extollit. Hæc inquam eſt vera domini noſtri Ieſu Chriſti ſanctis facta promiſſio: Obſerua & audi vocem meam, & inimicus ero inimicis tuis, & affligentes te affligam, & præcedet te angelus meus. Per Salomonis quoque os, Sapientia (quæ eſt Chriſtus) clamat; Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos. Quod quotidie etiam qui ſtertit, animaduertit.*

Tonus

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ RERVM AB EVROPÆ IMPERATORIBVS ET REgibus geſtarum liber I.

De Fraxineti oppidi in confinio Italiæ ſitu, & eius à viginti Saracenis piratis occupatione & munitione cum Mauro monte, deq; Saracenorum incrementis per inuidiam & factionem vicinorum Chriſtianorum inter ſe.

Capvt I.

VT AVTEM euidens ex innumeris ſubdatur exemplum, me tacente loquatur oppidum vocabulo Fraxinetum, quod in Italicorum prouincialiumq; confinio ſtare manifeſtum eſt. Cuius vt cunctis liquido pateat ſitus (quemadmodum tuam pater prudentiam latere minime reor, imo me melius ſcire, ſicut ab ipſis qui veſtri ſunt tributarij regis Abderahamenis, poteſtis conijcere) mari vno ex latere cingitur, & in cæteris denſiſſima ſpinarum ſylua munitur. Quam ſi ingreſſus quiſpiam fuerit, ita ſentium hamis tenetur, & acutiſſimis aculeis perforatur, vt neq; progreſſionis neque reditus niſi cum magno labore habeat facultatem. Sed occulto, & (quoniam ſecus eſſe non poteſt) iuſto dei iudicio viginti tantum Saraceni lintre parua ex Hiſpania egreſſi, nolentes iſtuc vento delati ſunt. Qui piratæ noctu egreſſi, villamq; clam ingreſſi, Chriſticolas (proh dolor) iugulant, locumque ſibi proprium vendicant, montemq; Maurum villulæ cohærentem contra vicinas gentes refugium parant: ſpineam ſyluam hoc pacto maiorem & ſpiſſiorem ſua pro tuitione facientes, vt ſi quis ex ea vel ramum incideret, mucronis percuſſione hominem exiret. Sicque factum eſt, vt omnis præterquam vnius anguſtiſſimæ viæ aditus demeretur. Loci igitur aſperitate confiſi, vicinas gentes circumquaq; perluſtrant. Accerſitum complures in Hiſpaniam nuncios dirigunt, locum laudant, vicinaſque gentes nihili ſe habere promittunt. Centum denique tantummodo Saracenos ſecum mox reducunt, qui veram rei huius caperent aſſertionem. Interea prouincialium qui illic conſederant, vicinorum inuidia cœpit intra ſeſe diſſidere, alius alium iugulare, ſubſtantiam rapere, & quicquid mali excogitari poterat facere. Sed quia pars partem, vt inuidia & dolor puſtularant, ſatis ſibi ſubigere non poterant: hos quos prædiximus Saracenos non minus callidos quam perfidos in auxilium rogant, cumq; his ſibi proximum quiſque conterit. Nec iuuat ſolummodo proximum trucidare, verum terram fructiferam in ſolitudinem reddere. Sed videamus quam iuſta ſecundum quendam profuerit inuidia, quam ita deſcribens ait:

Iuſtius inuidia nihil eſt, quæ protinus ipſum
Autorem rodit excruciatq; ſuum.

Quæ dum decipere conatur, decipitur: dum extinguere molitur, extinguitur. Quid igitur? Saraceni quum hoc ſuis viribus minime poſſent, alteram alterius auxilio partis debellantes, ſuaſq; copias ex Hiſpania ſemper augentes, quos primo defendere videbantur, modis omnibus inſequuntur. Sæuiunt itaque, exterminant, nil reliqui faciunt. Trepidare iam vicinæ cæteræ gentes, quoniam ſecundum prophetam horum vnus perſequebatur mille, & duo fugarunt decem millia. Ex qua re? Quia deus ſuus vendidit eos, & dominus concluſit illos.

Quis ea tempeſtate papa, & qui principes terrarum fuerint, & quid geſſerint Leo & Baſilius, quem Michael imperator ex famulo monachi in ſocium aſſumpſit imperij, & quomodo ab eo interemptus eſt, & Chriſtus Baſilio apparuit minabundus, qui in pœnitentiam ædem diuo Michaeli extruxit. Cap. II.

Hac

HAc autem tempeſtate Leo Porphyrogenitus, Baſilii imperatoris filius, Conſtantini huius pater, qui nunc vſque ſupereſt & feliciter regnat, Conſtantinopolitanæ ciuitatis regebat imperium. Symeon fortis bellator Bulgaris præerat, Chriſtianus, ſed vicinis Græcis valde inimicus. Hungarorum gens, cuius omnes penè nationes expertæ ſunt ſæuitiam, quæ miſerante Deo ſanctiſſimi atque inuictiſſimi regis Othonis potentia, vt latius dicturi ſumus, mutire non audet exterrita, nobis omnibus tunc temporis habebatur ignota. Quibuſdam namque difficillimis ſeparata à nobis erat interpoſitionibus, quas cluſas nominat vulgus, vt neque ad meridianam, neque ad occidentalem plagam exeundi habuerit facultatem. Per idem tempus Arnulfus rex potentiſſimus defuncto Carolo prænomine Caluo, Baioariis, Sueuis, Francis, Teutonicis, Lotharingis, audacibuſq; principabatur Saxonibus, cui & Zwentebaldus Matauanorum dux viriliter repugnabat. Berengarius & Wido imperatores ob regnum Italicum conflictabantur. Formoſus Portuenſis ciuitatis epiſcopus Romanæ ſedis ſummus & vniuerſalis papa habebatur. Sed nunc quid ſub vnoquoque horum geſtum ſit, prout breuius poſſumus explicemus. Leo igitur Græcorum piiſſimus imperator, cuius ſupra fecimus mentionem, Conſtantini ſcilicet huius Porphyrogeniti pater, vndique pace habita ſancte & iuſte Græcorum regebat imperium. Porphyrogenitum autem non in purpura, ſed in domo quæ Porphyra dicitur, natum appello. Et quoniam res proceſſit in medium, quod de huius Porphyrogeniti geneſi audiuimus, proferamus. Conſtantinus Imperator Auguſtus, ex cuius nomine Conſtantinopolis eſt ſortita vocabulum ciuitas, domum iſtam ædificari iuſſit, cui Porphyra nomen impoſuit, voluitq; ſucceſſuram nobilitatis ſuæ ſobolem iſtic in lucem prodire, quatenus qui ſuo ex ſtemmate naſcerentur luculenta hac appellatione Porphyrogeniti appellarentur. Vnde & hunc Conſtantinum Leonis imperatoris filium ex eius ſanguine nonnulli dicunt originem ducere. Veritas autem rei huius ita ſe habet. Baſilius Imperator Auguſtus auus huius, Macedonia humili fuerat proſapia oriundus, deſcenditq; Conſtantinopolim τῆς πενίας ζυγῷ, quod eſt paupertatis iugo, vt cuidam ſeruiret ꝑ abbati. Igitur Imperator Michael qui tunc temporis erat, quum orationis gratia ad monaſterium iſtud in quo hic miniſtrabat deſcenderet, vidit hunc forma præ cæteris egregia, accitumque ad ſe abbatem rogauit, vt ſe donaret hoc puero. Quem ſuſcipiēs in palatio cubicularii donauit officio. Tantæ denique poſt paululum poteſtatis effectus eſt, vt alter ab omnibus imperator ſit appellatus. Verum quia omnipotens Deus ſeruos ſuos iuſte viſitat, quacunq; vult cenſura, hunc imperatorem Michaelem ſanæ mentis ad tempus non eſſe permiſerat, vt quo eum grauius premeret in infimis, eo miſericordius remuneraret in ſummis. Nam, vt fertur, huius tempore paſſionis, familiares etiam capitis iuſſerat damnari ſententia. Quos tamen ad ſe rediens hoc pacto requirebat, vt niſi quis iugulari iuſſerat redderentur, pari ipſi qui hoc effecerant ſententia damnarentur. Hoc igitur terrore quos damnari iuſſerat, ſeruabantur. Sed quum hoc ſæpius & iterum Baſilio faceret, huiuſmodi à ſibi obſequentibus (proh nefas) accepit conſilium: Ne fortè inſana regis iuſſio aliquando ex induſtria à re non diligentibus, imo odio habentibus impleatur, eum tu potius occidito, atque imperialia ſceptra ſuſcipito. Quod ſine dilatione, cum terrore compulſus, tum etiam regnandi cupiditate deceptus complenit. Hoc itaque interfecto factus eſt Baſilius imperator. Denique paruo tranſacto tempore, huic Dominus noſter Ieſus Chriſtus per viſionem apparuit. Domini huius imperatoris, cuius hic neceis extiterat autor, dexteram tenens, eumq; ita conueniens: Vt quid interfeciſti regem, hoc eſt, dominum tuum imperatorem? Expergefactus itaque tanti ſe reum nouit eſſe reatus: moxque ad ſe rediens, quid ſuper hoc faceret, cogitabat. Confortatus itaque hac Domini noſtri Ieſu Chriſti per prophetam ſalubri & vere acceptabili promiſſione; In quacunque die peccator ingemuerit, ſaluus erit: cum lacrymis & gemitibus ſe peccatorem, ſe reum, ſe ſanguinis innocentis effuſorem eſſe confitebatur. Bono autem accepto conſilio, amicos ſibi de mammona iniquitatis effecerat, vt quos hic temporalibus ſubſidiis conſolaretur, eorum precibus ab æterno gehēnæ incēdio liberaretur. Fabricauit autem precioſo & mirabili opere iuxta palatium, orientem verſus eccleſiam quam νέαν, id eſt nouam, vocant, in honore ſummi & cœleſtis militiæ principis archangeli Michaelis, qui Græce ἀρχιστράτηγος appellatur.

al. ἡγουμένῳ

De Constantinopoleos nominibus, situ, & circumhabitantibus, deq. vigilia nocturna ibidem constituta à Leone Imp. cuius vt fidem & diligentiam experiretur, in habitu iuuenis laſciui illapſus in duas cuſtodias, eas muneribus corrupit, à tertia in carcerem ductus, priores exilio mulctauit, posteriores opibus & honore extulit. CAP. III.

NVnc autẽ non pigeat libellulo huic res duas quas eiuſdem Baſilii filius memoratus Leo Imperator Auguſtus memoria ſua dignas fecit, inſerere. Conſtantinopolitana vrbs, quæ prius Byzantium, noua nunc dicitur Roma, inter fereciſſimas gentes eſt conſtituta Habet quippe ab Aquilone Hungaros, Pizenacos, Chazaros, Ruſſios, quos alio nomine nos Nortmannos appellamus, atque Bulgaros nimium ſibi vicinos: ab Oriente Bagdas inter Orientem & Meridiem, Ægypti, Babyloniæq; incolas: à Meridie vero Aphricam habet, & notam illam vicinam ſibique contrariam inſulam Cretenſem. Cæteræ verò quæ ſunt ſub eo climate nationes, Armenii ſcilicet, Perſæ, Chaldæi, Auaſgi huic deſeruiunt. Incolæ denique ciuitatis huius, ſicut memoratas gentes diuitiis, ita & ſapientia ſuperexcellunt. Mos quippe eorum eſt, ne à vicinis gentibus opprimantur, ſingulis quibuſque noctibus per totius ciuitatis biuium, triuium, quadriuiumque armatos milites cauſa cuſtodiendæ ciuitatis, qui eam inuigilent ponere. Fitque vt ſi poſt crepuſculum quenquam deambulantem aliquo cuſtodes offenderint, captus protinus, verberibuſque cæſus, cuſtodia peruigili compedibus in carcere ſtrictus, vſque in craſtinum in publicum producendus ſeruetur. Hoc denique pacto non ſolum ab hoſtibus, verum & à latronibus illæſa ciuitas cuſtoditur. Leo itaque imp. vigilum fidem conſtantiamq; probare volens ſolus poſt crepuſculum è palatio deſcendens ad primam peruenit cuſtodiam. Quem et vigiles fugientem, & quaſi metu declinantem viderũt, comprehenſum quis eſſet interrogauerunt, quoue pergeret. Qui è multis vnum ſe eſſe, & lupanar petere dixit. Cui mox, Cæſum te acriter, inquiunt, compedibuſque ſtrictum vſque in craſtinum reſeruabimus. Quibus reſpõdit, Nequaquam fratres, nequaquam, accipite quod porto, permittite ire quo volo. Qui xii. aureis acceptis, eum dimiſerunt. Inde vero tranſiens ad ſecundã venit cuſtodiam. Qua quemadmodum & in prima captus, datiſq; viginti aureis, eſt dimiſſus. Ad tertiam deinde dum veniſſet, eſt captus: verum non vt à prima ac ſecũda datis aureis eſt dimiſſus, ſed ablatis omnibus, cõpedibuſque grauiter ſtrictus pugnis flagriſq; verberatus, cuſtodia vſq; in craſtinum producendus ſeruatur. His itaque diſcedẽtibus, cuſtodem carceris imperator ad ſe vocans, Amice mi, inquit, Leonem imp noſti? Quomodo, infit, noſcere poſſim, quem vidiſſe me nõ meminerim? Ad publicum ſane quanquam raro dum procedo, à longe, quia prope nequeo, eum intueor: mirabile quiddã, & non hominẽ, videre videor. Dare autem te operam quo illæſus exeas, quam id percontari, tibi commodius eſt. Non æque vos, te quidem in carcere, illum autem in aureo triclinio fortuna fouet. Parua ſunt hæc, grauiora addantur vincula ne ſit ſpatium de imperatore meditandi. Cui ille, Deſine, inquit, deſine: Imperator enim ipſe ſum Leo Auguſtus, qui de palatii dignitate non bono omine prodii. Carceris autem cuſtos ſperans non vera eſſe quæ dixerat, Egon' inquit, hominem impurum, bona ſua cum meretricibus abligurientem imperatorem credam? Quoniam tete tu neglexiſti, pro te ego deſpiciam matheſin. Mars trigonus, Saturnus Venerem reſpicit, Iupiter quadratus, Mercurius tibi iratus, Sol rotundus, Luna in ſaltu, mala fortuna te premit. Imperator vero, Vt vera, inquit, probes eſſe quæ dico, dum matutinale dederint ſignum (ante enim non auſi ſumus) mecum ad palatium potiori quam ego deſcenderim omine venito: ſi me vt imperatorem non iſtic recipi videris, occidito. Non minoris quippe criminis erit me imperatorem dixiſſe, ſi non ſim, quam aliquem occidiſſe. Si verò te ob id mali quicquam pati formides, hoc faciat mihi Deus, & hoc addat, ſi non potius præmium pro hac re ſumes quam ſupplicium. Igitur carceris cuſtos credulus effectus, dato, imperator vt dixerat, matutinali ſigno, eum ad palatium vſque comitatur. Quumque eodem veniſſet, venerabiliter ficut à ſe noſcentibus ſuſceptus, comitem ſuum exanimatum nimia admiratione reddidit. Sane dum huic omnes dignitates occurrere, laudes reddere, adorare, ſoccos detrahere, alia atque alia pro ſe quemque facere contemplatetur, emori ei ſatius tunc eſſe duxit quam euiuere. Cui imperator, Contemplare, inquit, nunc matheſin,

matheſin,& ſi verè quo huc aduen eris omine dixeris, veram te augurandi ſcientiam habere probabis. Prius tamen quæſo quid morbi ſit proferas, quod te tam pallidum reddidit. Cui ille, Parcarum, inſit, optima Clotho iam nere deſinit: Lacheſis vero in torquendo amplius laborare non cupit: ſæuiſſima autem harum Atropos ſolam imperii tui ſententiam expectat, vt fila contrahens abrumpat. Palliditatis autem vultus mei cauſa hæc eſt, animam à capite deſcēdiſſe, ſecumq; in inferiorem corporis partem ſanguinem perduxiſſe. Subridens igitur imperator, Recipe, inquit, animam, recipe, & cum hac bis binas aureorum libras aſſume, nulli que de me niſi aufugiſſe reſpondeas. His ita geſtis, imperator vigiles qui ſe captum dimiſerant, quiq; cæſum cuſtodiæ mancipa-rant, venire præcepit. Quibus & ait, Vigilantibus vobis, cuſtodiamque ciuitati præbētibus, nunquid fures aliquando adulteroſque offendiſtis? Qui precio eum dimiſerant, nil ſe vidiſſe reſponderunt: qui vero cæſum illum cuſtodiæ mancipauerant, ita reſponderunt: Præcepit δεσποτεία σου ἁγία, id eſt, dominatio tua ſancta, vt ſi vigiles poſt crepuſculum quenquam aliquo deambulantem offenderent, captum protinus, verberibuſque cæſum cuſtodiæ traderent. Tuis itaque nos parentes iuſſionibus, dominator ſanctiſſime hac, quæ præſentem præceſſit diem, nocte quendam lupanaria petentem cepimus, flagellauimus, carceriq; impoſitum imperio tuo producendum ſeruauimus. Quibus imperator, Cito, inquit, vt in medium proferatur, poteſtas imperii mei etiam atque etiam imperat. Nec mora, vinctus vt ducatur, percurrunt. Quem dum aufugiſſe audiunt, ſemiuiui ad palatium ſunt reuerſi. Quod quum nunciaſſent imperatori, mox imperator ſe exutum, nimiſq; cæſum oſtendens, Venite, inquit, nolite formidare, ipſe ego ſum quem flagellaſtis, quemq́ue è carcere nunc aufugiſſe formidatis. Scio enim, & vere credo, quod non imp. ſed imperatoris inimicum tundere cogitaſtis. Hos qui non vt imperatorem me, ſed vt latronem, vitæque meæ inſidiatorem dimiſere, morte tenus verberatos, vrbe expelli, boniſque omnibus priuati mea non ſolum cupit, verum & iubet autoritas. Vos autem non ſolum meis, ſed & horum peruerſorum diuitiis dono. Quod quam prudenter egerit, paternitas tua in hoc aduertere poterit: quoniam ceteris extunc ciuitatem diligentiſſimè cuſtodire, hunc etiam abſentem quaſi præſentem ſperare neceſſe erat. Sicque factum eſt, vt imperator amplius de palatio non deſcēderet, & ſui omnia fideliter cuſtodirent.

De altero Leonis Imp. ludo, quo vigiliam vnius è XII. *corporis ſui cuſtodibus remunerauit, cæteris eluſis ob ſomnolentiam.* CAP. IV.

ALterum quem ipſe geſſit ludum, ſilentio tegi abſurdum eſſe diiudico. Conſtantinopolitanum palatium ob imperatoris ſalutem multorum præſidiis militum cuſtoditur. Cuſtodientibus vero victus cenſusq; quotidie non paruus impenditur. Contigit itaque duodecim poſt corporis refectionem in ipſo feruore diei vna in domo quieſcere. Mos quippe imp. erat cunctis quieſcentibus totum perreptare palatium. Qui quum die quadam eodem quo duodecim memorati lethæo ſeſe dederant ſopori, perueniſſet, ligno modico, vt non incallidus, oſtii peſſulo proiecto ingrediendi ſibi aditū fecit. Vndecim vero dormientibus, vt ars artem falleret, duodecimus peruigil ſtertere ceu dormiens cœperat, contractiſq; in faciem brachiis, totum quod imperator faceret diligentiſſimè conſiderabat. Imperator igitur ingreſſus dum obdormire cunctos perſpiceret, aureorum numiſmatum libram pectori vniuſcuiuſque appoſuit, moxq; clam egreſſus oſtium vt prius fuerat clauſit. Eo autem hoc egit, quatenus excitati & de lucro gratularentur, ac qualiter hoc acciderit admirarentur. Denique diſcedente imperatore, qui vigil ſolus extiterat, ſurrexit, dormientiumq; nūmos aureos ſibi aſſumpſit atque repoſuit: poſtea vero quieti ſeſe reddidit. Imperator igitur de hoc ludo ſolicitus, poſt nonam xii hos quos nominauimus, ad ſe venire præcepit, eoſq; ita conuenit: Si fortè veſtrum quempiam ſomnii viſio deterruit, aut hilarem reddidit, vt in medium proferat, mea iubet autoritas: nec minus & ſi quid nouitatis expergefactus quiſque vidit, vt detegat imperat. Hi itaque quemadmodū nihil viderant, nihil ſe vidiſſe reſponderunt. Magis autem ſuper hoc admirati, conticuere, intentique ora tenebant. Exiſtimans imp. eos non rei veritate, ſed calliditate aliqua reticere, ſuccenſus eſt, atque magis cœ-

pit nonnulla terribilia reticentibus comminari. Quod qui omnium cõſcius erat vt audiuit, huiuſmodi humillima & ſupplici voce imperatorem conuenit: Humaniſſime imp. hi quid viderint, neſcio; ego tamen delectabile, atque vtinam quod perſæpe contingeret, vidi ſomnium. Vndecim his conſeruis meis & hodie verè, ſed omnino mihi opportunè dormientibus, viſus ſum quaſi non dormiens vigilare. Ecce autem magnitudo imperii tui, quaſi occultè oſtium reſerans, clanculumque ingreſſa, libram auri appoſuit ſupra ſingulorum pectus. Quumque imperium tuum quaſi repedare, ſocioſque hac viſione ſtertentes cernerem, continuo ceu lætus exurgens, xi. dormientium tuli libras aureorum numiſmatum, meoque marſupio in quo vna erat appoſui, quatenus ob tranſgreſſionem decalogi, ne ſolum xi. verum ad memoriam apoſtolorum mea vna adhibita & ipſæ eſſent xii. Viſio hæc, pater Auguſte, bonum ſit neſcio, vſque modo me non deterruit, ſed hilarem reddidit. O vtinam interpretatio alia imperio tuo non placeat. Nam & me diuinum & ſomnii venditorem eſſe liquido patet. His auditis, magno eſt cachinno imp. inflatus, verum prudentiam eius atque ſolicitudinem plus admiratus, protinus infit: Antehac te neque diuinum, neque ſomnii venditorem eſſe audiui. Hanc vero rem nunc ita aperte dixiſti, ac ſi nulla circumitione vſus eſſes: ſed quia vigilandi facultatem ſine auſpicandi ſcientia habere non poſſes, niſi diuino eſſet tibi munere traditum, ſeu verum ſit vt ſperamus, imo credimus, ſeu falſum: fertur enim de quodam, quod dormiens multa reperit, à gallo excitatus nihil inuenerit: tu tamẽ quicquid videris, quicquid repereris, tuum ſit. His auditis quanta cæteri ſint confuſione repleti, quantoq; is gaudio ſit plenus, eorum quiſque in ſe perſonas ſuſcipiens, animaduertere poterit.

De Arnulfi, qui per Hungaros Zvventebaldum vicit, ſtolida temeritate, quum genti pernicioſa ad Chriſtianos ſubiugandos aditum munierit.

Cap. V.

ARnulfus interea earum quæ ſub Arcturo ſunt gentium rex fortiſſimus; quum Zwentebaldum Marauanorum ducem quem ſupra memorauimus, ſibi viriliter repugnantẽ debellare nequiret: depulſis his (proh dolor) munitiſſimis interpoſitionibus, quas vulgo cluſas nominari prædiximus, Hungarorum gentem cupidam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, ſcelerum omnium non inſciam, cædis & omnium rapinarum ſolummodo auidam, in auxilium conuocat: ſi tamen auxilium dici poteſt, quod paulo poſt eo moriente tum genti ſuæ, tum cæteris in meridie occaſuq; degentibus nationibus, graue periculum, imo excidium fuit. Quid igitur? Zwentebaldus vincitur, ſubiugatur, fit tributarius: ſed domino ſolus. O cæcam Arnulfi regis regnãdi cupiditatem! ô infelicem amarumq; diem! Vnius homuncionis deiectio, fit totius Europæ cõtritio. Quod mulieribus viduitates, patribuſq; orbitates, virginib. corruptiones, ſacerdotibus populiſq; Dei captiuitates, eccleſiis deſolationes, terris inhabitatis ſolitudines, cæca ambitio paras? Legiſti, obſecro, ipſius Veritatis verba dicentis, Quid prodeſt homini, ſi totum mundum lucraretur, animę vero ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Quod ſi te veri iudicis non terruit ſeueritas, ipſa ſaltem furorem tuum humanitatis temperaret communitas. Eras enim inter homines homo, ſi dignitate ſublimis, non tamen natura diſſimilis. Flebilis heu miſerabiliſq; conditio. quum illa beſtiarum ſerpentiumq; ſeu alitum genera, quæ intolerabilis ſæuitia ac lethale virus ab hominibus ſeparata eſſe facit, vt ſunt baſiliſci, qui latine reguli, vel rhinocerotes ſeu gryphes, quæ & aſpectu ſuo cunctis pernicioſa eſſe videntur: inter ſe tamen pro originis ipſius affinitatiſq; conſortio pacata & innoxia perſeuerant. Homo autem quum ſit ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei formatus, legis Dei conſcius, rationis capax, non ſolum proximum non amare poteſt, ſed & odiſſe plurimum valet. Videamus igitur quid Ioannes non quilibet, ſed virgo ille egregius cœleſtis ſecreti conſcius, cui Chriſtus in cruce matrem virginem virgini commendauit, ſuper talibus dixerit: Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt; & ſcimus, quod omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem. Sed redeamus ad rem. Deuicto namque Zwentebaldo Marauanorum duce, Arnulfus pace habita regno potitur. Hungari interim

terim obſeruato exitu,contemplatiq; regionem cordibus, malum quod poſtmodum in propatulo apparuit,machinabantur.

De VVidonis(quem alii Guidonem,alii Hugonem vocant)& Berengarii ducum confœderatione:ita vt mortuo Carolo Caluo, VVido ſe Franciæ Romanæ regem inungi curauerit: Berengarius Italiæ. Franci autem iam Odonem regem conſtituerant. Et de cauſa leui,quur Franci VVidonem reiecerint.

Cap. VI.

DVm hæc aguntur,rex Galliæ Carolus, qui cognominatus eſt Caluus, præſentem moriendo murauit vitã. Cui dum viueret,duo ex Italia præpotẽtes principes ſeruiebant,quorum alter Wido,alter dictus eſt Berengarius.Hi ſanè tanto ſunt amicitiarum fœdere cõglutinati,vt ſibi hoc iureiurãdo promitterẽt,quod ſi regi Carolo ſuperſtites forent,alterius alter ordinationi cõniueret,ſimul vt Wido quã Romanã dicunt Franciam,Berẽgarius obtineret Italiã.Sed quum ſint nõnulla incerta & inſtabilia amicitiarũ genera,quæ diuerſis modis humanum genus dilectionis ſocietate connectunt, vt quoſdã præcedens cõmendatio poſtmodum amicitiæ inire facit cõmercia,alios negociationis ſeu militiæ vel artis ac ſtudii ſimilitudo: quæ & ſicut ex diuerſis vel lucri, vel libidinis,vel neceſſitudinũ variarũ ſocietatibus acquirũtur;ita intercedẽte qualibet diuortii occaſione ſoluuntur.Hoc tamẽ eſt,hoc inquam amicitiæ genus,quod multis experimentis eſt ſæpiſſime comprobatũ,nullo modo eos qui amicitiarum fœdus coniurationis iniere principio,indiruptam quiuiſſe ſeruare cõcordiam.Sane quidem calidiſſimus ille humani generis inimicus,vt homines ſui præuaricatores faciat ſacramẽti,celerius ſagaciuſq; ad irrumpendam amicitiam laborat.Quod ſi animos recte ſapiẽtum de vero amicitiarum genere percontamur,reſpondebimus concordiã veramque amicitiam niſi inter emendatos mores eiuſdemque virtutis & propoſiti viros ſtare nõ poſſe. Contigit itaque vtrunq; Widonem atque Berengarium Caroli regis funeri deeſſe.Cuius tamen interitum Wido vt audiuit,Romam profectus eſt, & abſq; Francorũ conſilio totius Franciæ vnctionem ſuſcepit imperii.Franci itaq; Odonem,quoniam Wido aberat,regẽ conſtituunt.Berengarius verò Widonis conſilio, quemadmodum ei iureiurando promiſerat,Italici regni ſuſcepit imperium. Wido autem Franciam petit.Quumq; Burgundionum regna tranſiens, Franciam quam Romanam dicunt ingredi vellet,Francorũ nuncii ei occurrunt,ſe redire nũciantes,eo quod lõga expectatione fatigati,dũ ſine rege eſſe diutius non poſſent, Odonẽ cunctis petentibus elegerũt. Fertur autẽ hac occaſione Francos widonẽ regem ſibi non aſſumpſiſſe. Nam dũ ad Metenſem venturus eſſet vrbem,quæ potẽtiſſima in regno Lotharii claret,præmiſit dapiferũ ſuũ qui alimenta illi more regio prępararet. Metenſis vero epiſcopus,dũ cibaria ei multa ſecundũ Francorum conſuetudinem miniſtraret,huiuſmodi reſponſa à dapifero ſuſcepit: Si equum ſaltem mihi dederis,faciam vt tertia obſonii huius parte ſit rex wido contentus. Quod epiſcopus audiens, Non decet,inquit,talem ſuper nos regnare regem,qui decem drachmis vile ſibi obſonium pręparat. Sicq; factum eſt, vt widonem deſererent,Odonem autem eligerent.Francorum igitur legationibus non parum rex wido perturbatus, nonnullis cœpit cogitationibus æſtuare,tam ex Italico regno Berẽgario iureiurando promiſſo,quam ex Francorum,præſertim quod penitus illud ſe nõ poſſe ſciuerat adipiſci.Inter vtramque autem æſtuationem, quoniam Francorum rex eſſe nequibat,frangere quod Berengario fecerat iuſiurandum deliberat: collectoquẽ pront potuit exercitu,traxerat ſane & à Francis quandam affinitatis lineam, Italiamq; concite ingreſſus,Camerinos atque Spoletinos fiducialiter vt propinquos adiit. Berengarii etiam partibus fauentes,vt infidos pecuniarum gratia acquirit: itaque Berengario bellum parat. Copiis denique vtraq; ex parte collectis,iuxta fluuium Trebiam, qui quinque a Placentia miliariis diſtat,ciuile bellum parant: in quo quum partibus ex vtriſque caderent multi,Berengarius fugam petiit,triumphum wido obtinuit. Nec mora,diebus paucis interpoſitis, collecta Berengarius multitudine,in Brixiæ latiſſimos campos widoni bellum parat. vbi quum maxima ſtrages ficret,fuga ſeſe Berengarius liberauit.

Berengarius Arnulfum in auxilium pollicitationibus pellicit in Guidonem, qui quum alteram fluuii ripam teneret, & congredi nequirent, Baioarius quidam Arnulfi eques Italos ad certamen inſolentius prouocauit, & ab Hubaldo quodam victus occubuit, Arnulfiq; nothus bello deceſsit. Berengarius autem Arnulfum rurſum promiſsis onerat, qui rediens multas vrbes ſubiugauit.

Cap. VII.

IAM verò Berengarius, quum Widoni reſiſtere copiarum paucitate nequiret, potentiſſimum quem prædiximus Arnulfum regem in auxilium rogat; promittens ſe ſuoſq; eius potentiæ ſeruituros, ſi virtutis ſuæ adminiculo Widonē ſuperaret, regnumque ſibi Italicum vendicaret. Huius planè tantæ promiſſionis gratia accitus rex Arnulfus filium ſuum Zwentebaldum quem ex concubina genuerat, valido cum exercitu, huius in auxilium dirigit, veneruntque pariter omni ſub denſitate Papiam. Wido vero ita fluuiolum qui Papiam alluit, Veruauolū nomine, tam ſudibus quam exercitu munierat, quatenus altera alteram, ipſo medio diſcurrente, pars partem oppugnare nequiret. Vnus & viceſimus dies tranſierat, quum ſicut prædiximus, altera pars alteri nocere non poſſet: & Baioariorum vnus quotidie agminibus exprobrans Italorum, imbelles eos, atque equitandi inſcios clamabat. Ad augmentum etiam dedecoris inter eos proſiliit, haſtamque vni ex manu excuſſit, ſicque lętus in ſuorum caſtra repedauit. Hubaldus igitur Bonifacii pater, qui poſt noſtro tempore Camerinorum & Spoletinorum extitit marchio, tantum gentis ſuę cupiens dedecus vindicare, clypeo accepto, obuiam mox prædicto Baioario tendit. Is autem triumphi pręteriti non ſolum non immemor, ſed eo factus audacior, ceu de victoria iam ſecurus hunc contra properat lætus. Cœpitque vertibilem equum modo impetu vehementi dimittere, ſtrictis modo habenis retrahere. Memoratus vero Hubaldus recta eum cœpit adire. Quumque in eo eſſet, vt mutuis ſe figerent vulneribus, more ſolito Baioarius equo verſili varios flexoſq; per anfractus cœpit diſcurrere, quatenus argumentis poſſet Hubaldum decipere. Verùm quum hac arte terga verteret, vt mox rediens Hubaldum ex aduerſo percuteret equus cui Hubaldus inſederat, vehementer calcaribus tunditur, & per ſcapulas, antequam reuerti poſſet, Baioarius lancea ad cor vſque perforatur. Hubaldus igitur freno Baioarii pręripiens equum, ipſum in medio fluuioli alueo exutum homine reddidit: ſiq; ſuorum iniuriæ vltor de triumpho ad ſuos redit hilarior. Hoc ſane factum non mediocrem Baioariis terrorem, Italicis audaciam intulit. Iſto quippe Baioarii conſilio, nonnulliſque Zwentebaldus à Widone argenti acceptis ponderibus in propria remeauit. Igitur Berengarius dum vbi proſpera inimico, ſibi aduerſa proſpiceret, cum Zwentebaldo pariter Arnulfi regis adiit potentiam, orans ac pollicens, vt ſi ipſum adiuuaret, ſe totam Italiam, vt ante promiſerat, ditioni eius ſuppoſiturum. Qui tantæ promiſſionis gratia excitus, copiis collectis, cominus Italiam adiit. Cui Berengarius, vt promiſſioni ſuæ daret fidem credulitatis, arrabonem clypeum portat. Suſceptus itaque à Veronenſibus, ad vrbem proficiſcitur Pergamum. vbi dum firmiſſima loci munitione confiſi, imo decepti homines ei occurrere nollent, caſtrametatus ibidem belli fortitudine vrbem capit, incolas iugulat, trucidat. Ciuitatis etiam comitem Ambroſium nomine cum baltheo & armillis, cæteriſque pretioſis indumentis ſuſpendi ante portæ ianuam fecit. Quod factum cæteris omnibus vrbibus, cunctiſque principibus terrorem non paruum attulit. Quicunque enim hoc audierat, vtraque auris eius tinniebat. Mediolanenſes igitur atque Ticinenſes hac fama perterriti, eius non auſi ſunt præſtolari aduentum: verum præmiſſa legatione, iuſſioni ſuæ ſe obtemperaturos eſſe promittunt. Othonem itaque Saxonum potentiſſimum ducem, huius glorioſiſſimi atq; inuictiſſimi regis Othonis qui nunc vſq; ſupereſt & feliciter regnat, auum, Mediolanum dirigit gratia defenſionis, recta ipſe Ticinum petit.

De Widonis à facie Arnulfi fuga, Arnulfi metrica ad ſuos concione, poſt quam vrbs Roma capta eſt. Et de Formoſi papæ ab Rom. perſequutione & cauſa ſimultatis, Sergiiq; antipapæ poſt modum intruſi in eum defunctum immanitas: & miraculoſa Formoſi ſepultura. Cap. VIII.

DEnique Wido huius impetum ferre non valens, Camerinum Spoletumq; verſus fugere cœpit. Quem ſine dilatione acriter rex inſequitur, vrbes & caſtella omnia ſibi reſiſtentia debellans. Nullum ſiquidem caſtrum fuerat natura etiam ipſa tam munitum, quod virtuti huius ſaltem reſiſtere moliretur. Quid autem mirum, quum ipſa ciuitatum omnium regina, magna ſcilicet Roma, huius impetum ferre nequiuerit? Enimuero dum à Romanis ingrediendi vrbem huic fiducia negaretur, conuocatos ad ſe milites ita conuenit:

Magnanimi proceres & clari Marte ſecundo,
Arma quibus ſtudium fuluo radiare metallo,
Romulidæ fueti vacuis quod condere ſceptris;
Sumite nunc animos, vobis furor arma miniſtret.
Non Pompeius adeſt, non Iulius ille beatus,
Qui noſtros domuit proauos mucrone feroces.
Indolis en huius ſummam deduxit ad Agros,
Protulit in lucem quem ſancta † Ritanica mater: al. Britannica
Bis torta ſtudium pingues captare ſiluros
Cannabe, non clypeos manibus geſtare micantes.

His heroes dictis animos accenſi vitam auiditate contemnunt. Clypeis denique cratibuſque cateruatim operti muros adire contendunt. Plurima etiam bellorum parauerant inſtrumenta, quum inter agendum populo conſiderante contigit lepuſculum clamore eius exterritum vrbem verſus fugere. Quem dum populus exercituſque, vt aſſolet, impetu vehementi ſequeretur, Romani putantes ſe impugnari, de muro ſeſe proiiciunt. Quod populus cernens, ſagmatibus ſelliſque quibus equis inſederant, iuxta murum proiectis, per eorum aceruum muros aſcendunt. Populi vero pars quædam, accepta mox trabe quinquaginta pedum procera longitudine, portam quatiunt, & Romam quam Leonianam dicunt, in qua beati Petri apoſtolorum principis precioſum corpus quieſcit, vi capiunt. Cæteri vero qui trans Tiberim erant, hoc timore compulſi, huius dominatui colla ſubmittunt. Hoc in tempore Formoſus papa religioſiſſimus à Romanis vehementer affligebatur, cuius & hortatu rex Arnulfus Romam aduenerat, in cuius ingreſſu, vlciſcendo papæ iniuriam, multos Romanorum principes obuiam ſibi properantes decollari præcepit. Cauſa autem ſimultatis inter Formoſum papam & Romanos hæc fuit. Formoſi præceſſore defuncto, Sergius quidam Romanæ eccleſiæ diaconus erat, quem Romanorum pars quædam papam ſibi elegerat. Quædam vero pars non infima nominatum Formoſum Portuenſis ciuitatis epiſcopum pro vera religione diuinarumque ſcripturarum & doctrinarum ſcientia papam ſibi fieri anhelabat. Nam dum in eo eſſet, vt Sergius apoſtolorum vicarius ordinari debuiſſet, ea quæ Formoſi partibus fauebat pars, cum non mediocri tumultu & iniuria Sergium ab altari expulit, & Formoſum papam conſtituit. Deſcenditque Sergius in Tuſciam, quatenus Adelberti potentiſſimi marchionis auxilio iuuaretur: quod & factum eſt. Nam Formoſo defuncto, atq; Arnulfo in propria reuerſo; is qui poſt mortem Formoſi papa conſtitutus eſt, expellitur, Sergiuſque papa per Adelbertum conſtituitur. Quo conſtituto, vt impius doctrinarumque ſanctarum inſcius, Formoſum è ſepulchro extrahere, atque in ſedem Romani pontificatus ſacerdotalibus indumentis indutum collocare præcepit. Cui & ait: Quum Portuenſis eſſes epiſcopus, cur ambitionis ſpiritu Romanam vniuerſalem ſedem vſurpaſti? His expletis, ſacratis mox exutum veſtimentis, digitiſque tribus abſciſis, in Tiberim iactare præcepit, cunctoſque quos ipſe ordinauerat, gradu proprio depoſitos iterum ordinauit. Quod quam male egerit, pater ſanctiſſime, in hoc animaduertere poteris, quoniam & hi qui à Iuda Domini noſtri Ieſu Chriſti proditore ante proditionem ſalutem ſeu benedictionem apoſtolicam perceperant, ea poſt proditionem propriique corporis ſuſpenſionem minime ſunt priuati, niſi quos improba ſorte deſœdarant flagitia. Benedictio ſiquidem quæ miniſtris Chriſti impenditur, non per eum qui videtur, ſed qui non videtur ſacerdotem infunditur. Neque enim qui rigat eſt aliquid, neque qui plantat, ſed qui incrementum dat Deus. Quantæ autem autoritatis, quantæque religionis papa For-

I

moſus fuerit, hinc colligere poſſumus, quoniam dum à piſcatoribus poſtmodum eſſet inuentus, atque ad beati Petri apoſtolorum principis eccleſiam deportatus, ſanctorum quædam imagines hunc in loculo poſitum venerabiliter ſalutarunt. Hoc nanque à religioſiſſimis Rom. vrbis viris perſæpe audiui. Sed his omiſſis ad narrandi ordinem redeamus.

De Firmi per Arnulfum obſidione, & per aſtum vxoris Guidonis, quæ potionem ſoporiferam Arnulfo propinandam curauerat, ſolutione: de cauſa mali in Arnulfo, eiuſque inſolentia & templorum prophanatione. De Arnulfi conſilio in Berengarium cæcandum eiuſque deinde contemptu: de ſeditione & cæde Ticini, quæ nunc Papia dicitur, facta. De Anſcarii metu, & Arnulfi tetro exitu.

CAP. IX.

REx Arnulfus deſiderij ſui compos effectus, perſequi Widonem non deſiit, profectuſque Camerinum, caſtrum vocabulo & natura Firmum, in quo Widonis vxor erat, obſedit. Wido autem in incertis latuit locis. Præfatum igitur caſtrum nomine & natura Firmum, vallo circundatur, omnia bellorum inſtrumenta quibus capi poſſet præparantur. Quumque Widonis vxor magnis vndique anguſtiis premeretur, & euadendi ſpes illi omnis negaretur, cauſas mortis regiæ viperina cœpit calliditate exquirere. Accitum nanq; ad ſe quendam Arnulfi regis familiariſſimum magnis eum muneribus rogat, vt ſe adiuuet. Qui quum ſe non aliter poſſe teſtaretur, niſi ciuitatem domini ſui traderet ditioni: illa etiam atq; etiam magna auri pondera non ſolum pollicens, verum in præſentiarum tribuens, orat, vt quodam poculo ab ea ſibi collato dominum ſuum regem potaret: quod non periculum mortis daret, ſed mentis feritatem mulceret. Quæ etiam ſuis vt fidem dictis præberet, ante illius præſentiam hoc vnum ſuorum potat ſeruorum. Qui vnius horæ ſpatio conſpectu huius aſtans, ſanus abſceſſit. Verum veridicam Maronis illius ſententiam in medium proferamus:

Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

Sumptum nanque lethale poculum feſtinus regi propinat. Quo accepto, tanta hunc confeſtim ſomni virtus inuaſit, vt totius exercitus ſtrepitu triduo excitatus euigilare nequiret. Fertur autem quoniam dum familiares hunc modo ſtrepitu, modo tactu inquietarent, apertis oculis nil ſentire, nil loqui potuiſſe perfecte. Poſitus tamen in mentis exceſſu mugitum reddere, non verba edere videbatur. Huius autem rei actio repedare omnes compulit, non pugnare. Credo autem Arnulfum regem iuſta ſeueri iudicis cenſura huiuſmodi peſtem incurriſſe. Secundæ enim res dum imperium huius vbique magnificarent, virtuti ſuæ cuncta tribuit, non debitum omnipotenti Deo honorem reddidit. Sacerdotes Dei vincti trahebantur, ſacræ virgines vi opprimebantur, coniugatæ violabantur. Neque enim eccleſiæ confugientibus poterant eſſe aſylum. In his nanque ſymbola faciebant, geſtus turpes, cantus ludicros, & debacchationes. Sed & mulieres eodem publice proſtituebantur. Denique redeuntem Arnulfum regem cum magna multitudine, paulatim rex Wido perſequitur. Quumque Arnulfus Bardonis montem conſcenderet, ibi ſuorum conſilio definiuit quatenus Berengarium lumine priuaret, ſicq; ſecurus Italiam obtineret. Cognatorum vero Berengarij vnus qui non parua Arnulfo regi familiaritatis gratia inhærebat, huius conſilium vt agnouit, abſque mora Berengario patefecit: qui mox vt ſenſit, lucerna, quam ante Arnulfi regis præſentiam tenebat, alij tradita fugit, atque Veronam percitus venit. Omnes extunc Italienſes Arnulfum floccipendere, nihili habere. Vnde quum Ticinum veniret, non modica orta eſt in ciuitate ſeditio, tantaque iſtic ſtrages exercitus facta eſt, vt cryptæ ciuitatis, quas alio nomine cloacas dicunt, implerentur horum cadaueribus. Quod Arnulfus cernens, quoniam per Veronam non potuit, per Hannibalis viam quam Bardum dicunt, & montem Iouis, repedare diſpoſuit.

diſpoſuit. Quumque Iporegiam perueniſſet, Anſcarius marchio iſtic aderat, cuius exhortatu ciuitas rebellabat. Verum hic Arnulfus iureiurando promiſerat, nunquam ſe à loco eodem diſceſſurum quam præſentiæ ſuæ repræſentaret Anſcarium. Is autem vt erat homo formidoloſus valde, ei omnino ſimilis qui à Marone canitur, *Largus opum, lingua melior, ſed frigida bello Dextra*, de caſtello exiit, & iuxta murum ciuitatis in cauernis petrarum latuit. Hoc eo fecit, quatenus licite poſſent regi Arnulfo iureiurando ſatisfacere Anſcarium in vrbe non eſſe. Itaq; iuſiurandum iſtud accepit rex, atque iter quod cœperat peragens abiit. Profectuſq; in propria turpiſſima valetudine expirauit. Minutis quippe vermibus quos pedunculos aiunt, vehementer afflictus ſpiritum reddidit. Fertur autem quod præfati vermes adeo ſcaturirent, vt nullis medicorum curis minui poſſent. Vtrum vero pro tam immenſo ſcelere, Hungarorum ſcilicet emiſſione, ſecundum prophetam duplici ſit contritione attritus, an vt ex præſenti ſupplicio conſequeretur veniam in futuro, ſolius Dei ſcientiæ dimittamus: quod & Apoſtolus dicit: Nolite ante tempus iudicare, quoad vſque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo.

De VVidonis obitu, Berengarij in regnum receptione, ſed mox Lanthberti filij VVidonis coronatione, populi in eum fauore & principum odio. Nam Maginfredus Mediolanenſis comes in eum graſſabatur: ſed victus capite punitus eſt: & Adelbertus Diues in eum mouit.

CAP. X.

IVſtus autem Deus vxori Widonis, quæ huic parauerat mortem, parat viduitatis dolorem. Sicut enim præfati ſumus, dum redeuntem Arnulfum rex Wido e veſtigio ſequeretur, iuxta fluuium Tarum defunctus eſt. Cuius obitum Berengarius vt audiuit, venit feſtinus Papiam, regnumque potenter obtinuit: fideles vero fautoreſque Widonis, veriti ne ab eis illatam Berengarius vlciſceretur iniuriam, & quia ſemper Italienſes geminis vti dominis volunt, quatenus alterum alterius terrore coërceant, Widonis regis defuncti filium nomine Lanthbertum elegantem iuuenem adhuc ephebum minuſque bellicoſum regem conſtituunt. Cœpit denique hunc populus adire, Berengarium deſerere. Quumque Berengarius Lanthberto cum exercitu magno Papiam tendenti, copiarum paucitate occurrere non auderet, Veronam petiit, iſticq; ſecurus degit. Non poſt multum vero temporis Lanthbertus rex quum eſſet vir ſeuerus, principibus grauis eſt viſus. Vnde & legatos Veronam dirigunt, & regem Berengarium ad ſe venire, Lanthbertum vero expellere petunt. Maginfredus præterea Mediolanenſis vrbis comes quinquennio huic rebellis extiterat, qui non ſolum vrbem in qua rebellis erat, Mediolanum ſcilicet, defenderat, verum & vicina circumquaque Lanthberto loca ſeruientia depopulabatur. Quod factum rex non paſſus abire inultum, pſalmographicum illud perſæpe ruminans: Quum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Nam poſt paululum capitis hunc iuſſerat damnari ſententia. Quæ res terrorem cunctis Italienſibus non minimum incuſſit. Deniq; hoc eodem tempore Adelbertus illuſtris Tuſcorum marchio atq; Hildebrandus præpotens comes huic niſi ſunt rebellare. Tantæ quippe Adelbertus erat potentiæ, vt inter omnes Italiæ principes ſolus ipſe cognomento diceretur Diues. Huic erat vxor nomine Berta, Hugonis poſt noſtro tempore regis mater: cuius inſtinctu tam nefaria cœpit ipſe facinora. Nam collecto exercitu, cum Hildebrando comite conſtanter Papiam tendere feſtinat.

De Lanthberti ſtrenua victoria in Hildebrandum quem fugauit, & Adelbertum quem cepit, & cauillo illuſit poſt multorum ſtragem.

CAP. XI.

LAnthbertus interea rex harum rerum inſcius, in Marinco iam aliquantis diebus venationi vacabat. Quumque Adelbertus marchio & Hildebrandus comes cum diuerſo & inualido Tuſcorum exercitu Bardonis montem tranſirent, Lanthberto regi medio in nemore venanti, vt ſeſe res habuerat, nunciatur. Is vero ſicut erat ani-

mi conſtans, viribuſque potens, ſuos non paſſus eſt milites præſtolari, ſed collectis quos ſecum habebat centum fere militibus, curſu præpeti eis occurrere feſtinat. Iamiam Placentiam venerat, quum iuxta fluuium Seſterrionem ad Burgum, in quo ſanctiſſimi & precioſi martyris Dominici corpus poſitum veneratur, caſtra metaſſe nunciantur. Ignorantes igitur quid ſuperuentura nox pareret, temulenti poſt nonnulla inutilia τραγῳδήματα, id eſt cantilenas, ſomno ſeſe dedere, ſtertere, nauſeam alij ſumptus intemperantia facere. Rex igitur animi ferox, tum ingenio callens, in ipſo eos noctis conticinio opprimit, dormientes ferit, oſcitantes iugulat. Ventum eſt denique ad illos qui ductores huius exercitus erant. Quumque eis non ex multitudine alius, ſed rex ipſe præclari huius facinoris nuncius eſſet, non ſolum pugnandi, ſed & fugiendi terror ipſe abſtulit facultatem. Verum Hildebrandus fuga elapſus, Adelbertum intra animalium præſepe latitantem dereliquit: qui dum repertus, atque ante regis præſentiam ductus eſſet; rex eum illico ita conuenit: Sibyllino ſpiritu vxorem tuam Berram prophetaſſe credimus, quæ te aut ſcientia ſua regem, aut aſinum facturam ſe promiſit. Verum quia regem noluit, aut, vt magis credendum eſt, non potuit, aſinum ne mentiretur effecit, dum te etiam cum Arcadiæ pecuaribus ad præſepe declinare coëgit. Præter eum autem & alij cum ipſo nonnulli capiuntur, vinciuntur, Papiam ducuntur, cuſtodiæ mancipantur.

De mortis Lanthberti duplici opinione, quarum verior putatur, quod ab Hugone Medіolanenſi caſus ſit, quod conqueritur.

Cap. XII.

His ita geſtis, rex Lanthbertus iterum præfato in loco Marinco venationibus occupatur, quo ab omnium principum decreto quid ſuper captis agendum eſſet deliberaretur. Sed ô vtinam venatio hæc feras caperet, non reges. Aiunt ſane hunc regem, dum, ſicut moris eſt, apros effreni conſectaretur equo, cecidiſſe, collumque fregiſſe. Verum aſſertioni huic fidem præbere abſurdum eſſe duco. Eſt enim alia mortis huius, quæ mihi veriſimilior videtur, atque ab omnibus populis narratur, aſſertio. Maginfredus Mediolanenſis vrbis comes, cuius ſuperius paulo fecimus mentionem, dum pro ſcelere in Rempub. atque in regem commiſſo capitis iudicio damnaretur, vnicum poſſeſſionis vicarium Hugonem filium dereliquit. Quem dum Lanthbertus rex tum forma egregia, tum animi audacia nonnullos ſuperare videret: non paruum pro patris morte dolorem collatis viſus eſt beneficiis mulcere quamplurimis. Vnde & eum præ cæteris familiaritatis dilexerat priuilegio. Factum eſt autem dum Lanthbertus rex nominato in luco Marinco venaretur (eſt enim ibidem miræ magnitudinis & amœnitatis lucus adeo venationibus aptus) huc illucque cunctis, vt moris eſt, diſcurrentibus, hoc cum vno ſcilicet Hugone ipſum ſolummodo inibi remanſiſſe. Quumque rex aprum in tranſitu præſtolaretur, diuque multum remorante longa expectatione laſſaretur, paululum ſeſe quieti dedit, vigiliæ cuſtodiam huic infido quaſi fido committens. Abſentibus igitur cunctis, Hugonis mens cuſtodis, imo proditoris atque carnificis, collatorum beneficiorum immemor, plurimum patris mortem animo cœpit reuoluere: non conſiderauit genitorem ſuum iuſtam incurriſſe necem, iuſiurandum quod fecerat regi, violare non metuit, vicarium ſe Iudæ Domini noſtri Ieſu Chriſti proditoris appellari non timuit. Verum conamine toto virium, ligno non modico dormienti collum fregit. Gladio quippe ferire timuit, ne peccati huius autorem res eum manifeſta probaret. Eo nanque mens peruerſa ita egit, vt non gladij cicatrix, ſed ligni manifeſta colliſio, hæc reperientibus fidem daret equo cecidiſſe, colliqué fractione hominem exiuiſſe. Latuitque res per annos quamplurimos: ſed dum proceſſu temporis Berengarius rex nullo ſibi reſiſtente, regnum viriliter obtineret, ipſe reatus proprij ſicut fuerat autor, extitit & proditor. Impleuitque illud quod propheta canit, Quoniam laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniqua gerens benedicitur.

Sed

Sed aliter feciſſe minime potuit, propter hæc ipſius Veritatis verba dicentis, Nihil opertum quod non reueletur, & occultum quod non in publicum veniat. His itaque geſtis quum Berengarius ampliori ac priſtina dignitate regia honoraretur, Adelbertus marchio & cæteri ad propria deſtinantur. Iuuat autem, pater chariſſime, tanti huius obitum regis & deflendo ſcribere, & ſcribendo deflere. Inerat nanque illi honeſta morum probitas, ſancta & formidoloſa ſeueritas, & quem iuuentus ornauerat in corpore ſplendida, mentis canicies decorabat ſancta. Plane plus ille reipublicæ quam reſpublica decoris ei contulerat. Quod ſi non cita mors hunc raperet, is eſſet qui poſt Romanorum potentiam totum ſibi orbem viriliter ſubiugaret.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER SECVNDVS.

De Ludouico Arnulfi filio, cuius tempore Hungari Baioariam inuadentes, eam immaniſſime vaſtauerunt. In quos Ludouicus bellum parat iuxta Lemanum lacum.

CAPVT I.

POSTQVAM vitalis calor Arnulfi regis membra deſerens, corpus reddidit exanime: eius filius Ludouicus rex cunctis à populis ordinatur. Tanti denique caſus viri vicinos Hungaros, ſicut nec in toto orbe degentes latere non potuit. Siquidem lethi huius fama fuit ipſis omni feſtiuitate iocundior, gratiis omnibus præſtantior. Quid igitur? Primo mortis huius, natique eius ordinationis anno, permagno collecto exercitu, Marauanorum gentem, quam virtutis eorum adminiculo rex Arnulfus ſubdiderat, ſibi vendicant, Baioariorum etiam fines occupant, caſtra diruunt, eccleſias conſumunt, populos iugulant, & vt magis magiſque timeantur, interfectorum ſeſe ſanguine potant. Ludouicus itaq; rex, gentis ſuæ depopulationem, illorumq; intelligens crudelitatem, ſuorum omnium animos hac formidine inflammat, vt ſi bello eodem quenquam quod tum acturus eſſet, deeſſe contingeret, laqueo proculdubio vitam finiret. Innumerabilis denique illa gentis peſſimæ collectio copiis huius obuiam properare feſtinat. Nec videas ſitientem animam ardentius hauſtum laticis gelidi, quam prælij diem gentem hanc crudelem appetere. Neq; enim haud aliud quam dimicaſſe iuuat. Vt autem ex libro qui de origine Hungarorum inſcribitur didici, horum matres mox pueris editis, ferro acutiſſimo faciem ſecant, ſcilicet, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulnerum tolerantiam ſubire cogantur: dant huic aſſertioni fidem vulnera quę pro deficientium dolore propinquorum, viuorum corporibus infliguntur: ſanguinem neq; prout ἀθέως καὶ ἀσεβῶς ἀντὶ τῶν ἀκόντων, id eſt, ſine Deo, ſine pietate pro inuitis fundunt. Iamiam rex Ludouicus collecta multitudine, Auguſtam venerat, quæ eſt in Sueuorum, Baioariorum, ſiue orientalium Francorum confinio ciuitas, quum inſperata magis, non autem optata gentis huius nunciatur vicinitas. Sequenti igitur die Lemanni ſecus fluminis campos, Martio operi capacitate ſua aptos, vtræq; acies conuenere.

Hungari poſitis inſidiis Ludouici copias vincunt & delent, votiq; compotes, Francorum, Saxonum, Sueuorumque terras depradantur.

CAP. II.

PRius itaque ac Titani croceum linqueret aurora cubile, Hungarorum gens necis ſitiens, belli auida, hos videlicet Chriſtianos adhuc opprimit oſcitantes: nonnullos nanque ſpicula, priuſquam clamores, euigilarunt. Citius enim ab eis ſpiritus receſſit quam ſomnus. Grauis itaque hinc inde oritur pugna. Verſi terga ſeu in fugam Hungari directis acriter belis, id eſt telis, plurimos ſternunt. Nubibus omnipotens Helòım quum cōdere Phœbi Lumina chryſocomi venerandus cœperit atris, Vertice quumq;

polum ſummo clamore remugit. Alios vero cubilibus confoſſos, neque ſtrepitus, neq; vulnera excitarunt. Fulgura crebra volant ſolio demiſſa tonantis Ignea: mox trepidant qui nigrum in candida vertunt: Conſcia tunc metuunt ſcelerum ſulcare ſuorum Pectora, iudicio pariter ruitura ſuperno. Haud ſecus è vacuis volitant concuſſa pharetris Spicula, ſcinduntur validæ queis terga loricæ: Concutit ipſa ruens ſegetes cum grando ſuperba, Fit ſonitus clangorque ſimul per tecta ſonorus; Sic galeæ ſtrictis reboant tunc enſibus ictæ, Corpora ſicque cadunt mutuis confoſſa ſagittis. Iam deſcendens ſeptimam Phœbus occupauerat horam, & ſerenus adhuc Ludouici partibus Mars fauebat: quum Turci, ſicut non incallidi, poſitis ex aduerſo inſidiis, fugam ſimulant. Quos dum regis populus doli ignarus impetu validiſſimo inſequeretur, omni ex parte prodeunt inſidiæ, quaſi victi ipſi victores interimunt. Rex ipſe è victore ſe victum eſſe miratur: ſitq; illi non opinatus grauior caſus. Videres equidem ſaltus, agros paſſim cadaueribus ſtratos, riuos & flumina ſanguine permixta rubere: tunc hinnitus equorum, clangorq; tubarum, fugientes etiam atq; etiam terrere, perſequentes magis magiſq; hortari. Hungari præterea compotes voti ſui effecti, Chriſtianorum hac tam immenſa nece propriæ non ſatisfecere nequitiæ: ſed vt rabiem perfidiæ ſatiarent, Baioariorum, Sueuorum, Francorum omnia deflagrando regna percurrerunt. Nec quiſquam erat qui horum præſentiam, niſi labore non paruo, natura ve munitiſſimis præſtolaretur in locis, factuſque eſt per nonnullos annos populus hic tributarius.

De Adelberti comitis rebellione, & capitali ſententia in eum circumuentum Hattonis archiepiſcopi inſidiis lata.

Cap. III.

HVius tempore Adelbertus quidam non fortunæ mediocris, ſed ex primatibus magnus ille heros ſimultatem non modicam in caſtello Bauenburg contra Rempub. exercebat. Sæpe rex Ludouicus congregatis omnibus ſuper eum irruerat. Cui nominatus heros non iuxta caſtellum, vt à pleriſque aſſolet, ſed procul à munitione præparat bellum. Regis itaque milites priuſquam re ipſa huius audaciam mirarentur, regem præeuntes pugnæ præludio hunc extra caſtrum illicere atque interficere cogitabant: Adelbertus præludij huiuſmodi non ſolum gnarus, verum etiam † debriatus, his obuiam tam longe à caſtro proceſſerat, vt non hunc milites eouſque ex aduerſariis eſſe cognoſcerent, quoad in eorum ceruices iſtius mucro cædis impatiens deſæuiret. Sed quum ſeptennio ferme Adelbertus heros rebellionem huiuſmodi exerceret, ſciens Ludouicus iſtius audaciæ fortitudinem haudquaquam ſe niſi tergiuerſatione quadam poſſe deuincere, Hattonem Maguntinæ ſedis archiepiſcopum, quid ſibi ſuper hac re faciendum eſſet, conſuluit. Qui, vt erat verſutiæ plenus, Deſine, ait: ego te ſecurum meis ſolicitudinibus reddam, ego vt ad te veniat prouidebo, tu ne redeat curato. Hatto itaque animi confidentia qua nonnullas res ex infortunio ſecundas effecerat animatus, Bauenburg quaſi Adelberto compaſſurus adiit. Cui & ait: Si non & aliam vitam præter inſtantem putares, tamen iniuſte faceres quod domino tuo rebellis exiſteres, præſertim quum & quod agis, facias gratis: eo enim quo ferocitatem animi vinceres, quantum ab omnibus, & præcipue à rege diligaris, non intelligis. Conſulenti itaque mihi, fidem admitte, iuſiurandum accipe, quo ſine animi vacillatione de caſtello exire valeas & redire. Si ſacerdotij mei promiſſionibus minime credis, iuramento ſaltem ne diffidas, quoniam vt te ſaluum & incolumem de caſtello eduxero, ita & reducere procurabo. Adelbertus igitur huius melle dulcioribus elogiis delibutus, imo deceptus, iuſiurandum ab Hattone accepit, eumque, vt ſecum pranderet, protinus inuitauit. Hatto vero tergiuerſationis quam exercere poſt paululum cupierat, non immemor, eodem ſe haudquaquam pranſurum omnimodis interdixit. Nec mora, Hatto de caſtello egreditur, cuius Adelbertus dexteram tenens mox eum inſequitur. Quem quum extra caſtellum conſpiceret, Pœnitet, infit, me heros egregie, quia ſecundum tuum conſultum, præſertim quum longum iter immineat, corpus edulio aliquo non refecerim. Ignorans denique Adelbertus quantum incommodi,

modi,quantumve infortunii hæc ſcientia habebat;Reuertamur,ait,domine mi, & ne ieiunii maceratione tabeſcas, cibo ſaltem paululum te recreato. Conueniens itaque eius petitionibus Hatto,per quam eum eduxerat viam repedauit, & reduxit dexteram tenens. Haud mora,cibus ſumitur,atque ab eiſdem die eadem vſque ad regem properatur. Clamor in caſtris oritur,fit tumultus non modicus, quandoquidem Adelbertus regi aduenisse nunciatur. Rex præterea huius ob aduentum non parum exhilaratus proceres ad ſe venire,atque in iudicio reſidere præcepit. Quibus & ait: Iam fere ſeptennio Adelbertus quantas ſtrages dederit,quas nobis turbationes egerit, quot rapinarum & incendiorum infortunia nobis intulerit, re ipſa potius quam fama deferente percepimus. Vnde & ſententiam veſtram,pro hoc tanto ſcelere quid recompenſationis impræſentiarum accipiat,expectamus. Qui omnium decreto ſecundum priſcorum inſtituta regum, maieſtatis reus adiudicatus, capite truncatur. Verum dum vinctus traheretur ad mortem,Hattonem intuitus: Periurii,inſit,reus eris, ſi me necem incurrere ſinis. Cui Hatto, Sanum te,inquit,è caſtro educturum, ita & reducturum promiſi:quod me tunc impleſſe intellexi,quum te è caſtello eductum, ſaluum & incolumem mox in caſtellum reduxi. Tunc ſe iſtuc aduenisse dolens, & Hattonis dolum tarde intellexiſſe ſuſpirans,tam inuitus ſpiculatorem ſequitur, quam libenter viueret ſi liceret.

De Hungaris collecto innumerabili exercitu Italiam petentibus, & exploratoribus eorum quale conſilium dederint, & quare territi ab Italiæ ingreſſu ſint reuerſi, ſed mox reparatis viribus Italis occurrerint.

Capvt IV.

Paucis vero interpoſitis annis, quum nullus eſſet qui in orientali ac auſtrali plaga Hungaris reſiſteret: (nam Bulgarorum gentem atque Græcorum tributariam fecerant) ne quid inexpertum his eſſet, quæ ſub meridiano atque ſub orientali degerent climate nationes viſere ſatagunt: immenſo itaque innumerabilique collecto exercitum miſeram petunt Italiam. Quumque iuxta fluuium Brennam defixis tentoriolis, imo centonibus, triduo exploratoribus directis qui terræ ſitum gentiſque multitudinem ſeu raritatem conſiderarent,repedantibus nunciis huiuſmodi reſponſa ſuſcipiunt: Planicies hæc nonnullis plena colonis, vno (vt cernitis) ex latere montibus aſperrimis atque fertilibus, altero mari cingitur Adriatico: oppida vero tum nonnulla, tum munitiſſima: gentis quanquam ignoretur imbecillitas aut fortitudo, immenſa tamen conſpicitur multitudo. Neque enim hanc tam paucis copiis inuadere hortamur:verum quum nonnullæ ſint res quæ nos pugnare compellant,triumphus ſcilicet aſſuetus, animi fortitudo,pugnandi ſcientia,opes præſertim quarum deſiderio fatigamur, quæ hic tot inſunt,quot toto in orbe nec vidimus nec videre ſperauimus:nobis tamen conſultis (neque enim longum arduumve remeandi iter eſt,quod decem poteſt & eo minus diebus perfici) reuertamur quatenus vere omnibus gentis noſtræ collectis fortiſſimè redeamus,ſitque his tum in fortitudine,tum noſtra in multitudine terror. Nec mora, his auditis,ad propria reuertuntur,totamque hyemis aſperitatem in fabricandis armis, in acuendis ſpiculis,in docendis iuuenibus belli notitiam, ducunt. Sol necdum piſcis ſignum deſerens, arietis occupabat, quum immenſo atque innumerabili exercitu collecto Italiam petunt, Aquileiam & Veronam pertranſeunt munitiſſimas ciuitates, & Ticinum quæ nunc alio excellentiori vocabulo Papia vocatur, nullis reſiſtentibus veniunt. Rex igitur Berengarius tam præclarum nouumque facinus ſatis mirari non potuit: antehac enim neque nomen gentis huius audierat. Italorum igitur Tuſcorum, Volſcorum, Camerinorum, Spoletinorum quoſdam libris, alios nunciis directis, omnes tamen in vnum venire præcepit, factuſque eſt exercitus triplo Hungarorum validior.

Quur rex Berengarius contra Hungaros non ierit, & quur Hungari Italos fugerint, & quomodò fugientes pacem petierint, & de præludio prælii, in quo prius vicerunt Hungari, poſt fugerunt. Et quomodo propter defatigatos equos ad Brennam fluuium à Chriſtianis deprehenſi, pacem ab eis petierunt, quam non obtinuerunt.

CAP. V.

QVumq; ſibi Berengarius tot adeſſe copias cerneret, ſuperbiæ ſpiritu inflatus, magisq; triumphum de hoſtibus multitudini ſuæ quam Deo tribuẽs, ſolus cum paucis quodam in oppidulo degens, voluptati operam dabat. Quid igitur? tantam mox vt Hungari contemplati multitudinem, animo conſternati, quid facerent, deliberare nõ poterant, præliari penitus formidabant, fugere omnino nequibant: verum inter vtramque hanc æſtuationem fugere magis quam præliari iuuat: perſequentibus Chriſtianis, Abduam fluuium natando, ita vt nimia feſtinatione plurimi ſubmergerentur, tranſeunt. Hungari denique conſilio non malo accepto per internuncios Chriſtianos rogant, quatenus præda omni cum lucro reddita ipſi incolumes remeare poſſent. Quam petitionem Chriſtiani funditus abdicantes, his, proh dolor, inſultabant, potiuſque vincula quibus Hungari vincirentur, quam arma quibus necarentur, exquirunt. Quumq; pagani Chriſtianorum animos hoc pacto mulcere nequirent, vetus rati conſilium melius, cœpta ſeſe liberare fuga ſatagunt, ſicque fugiendo in Veronenſes campos perueniunt. Chriſtianorum primi horum iam nouiſſimos inſequuntur, fitque eodem pugnæ præludium, in quo victoriam habuere pagani: validiore vero propinquante exercitu fugæ non immemores, cœptum iter percurrunt. Veneruntq; Chriſticolæ cum idololatris iuxta fluuium Brennã: equi enim nimium defatigati fugiendi copiam negabant Hungaris. Simul igitur vtræque acies conuenere, memorati tantummodo fluuii alueo ſeparatæ. Hungari denique nimio terrore coacti, omnem ſupellectilem, captiuos, arma omnia, equos, ſingulis tamen quibus cum remeare poſſent retentis dare promittunt: hoc præterea in honorem ſuæ petitionis adiungunt, vt ſi vita tantum comite datis omnibus illos remeare permitterẽt, ſe nunquam Italiam amplius ingreſſuros, filiis ſuis obſidibus datis. Verum heu Chriſtiani ſuperbiæ tumore decepti, minis paganos ceu iam victos inſequuntur, eiſque continuo huiuſmodi apologiam remittunt: Si contraditum nobis, præſertim à contraditis iamq; canibus mortuis munus reciperemus, fœduſque aliquod iniremus, inſanos capite non ſanus iuret Oreſtes.

De conſilio Hungarorum ex deſperatione inito, & victoria eorum in Chriſtianos per inſidias circumuentos: quam victoriam docet ob Chriſtianorum peccata, non illorum merita, adeptos.

CAP. VI.

HAc igitur legatione Hungari deſperãtes, collectis in vnum fortiſſimis, tali ſeſe mutuo ſermone ſolantur: Si hac quæ in præſentiarum cernitur, luce perdita, nihil eſt quod deterius prouenire poſſit hominibus, & quia locus preci nullus, fugiendi ſpes omnis ablata, colla ſubmittere mori eſt, quid verendum eſt nobis tela inter ipſa ruere, morte mortem inferre? Nunquid non fortunæ, & non imbecillitati caſus deputandus noſter? Viriliter enim pugnando occumbere, non eſt mori, ſed viuere. Hanc famam tantam, hanc κληρονομίαν, id eſt hæreditatem, vt à patribus noſtris accepimus, etiam relinquamus hæredibus. Nobis debemus, nobis ſaltem credere expertis, qui copiarum paucitate nonnunquam plurimos ſtrauimus. Inualidæ plebis ſanè congregatio plurima ad cædem tantum eſt expoſita. Sed & fugientem ſæpiſſime Mars perimit; dimicantem fortiter protegit. Hi enim qui nobis ſupplicantibus non miſerentur, ignorant, neque mente percipiunt, quia vincere quidem bonum eſt, ſuperuincere nimis inuidioſum. Hac itaque exhortatione vtcunque animos recreati, tres in partes inſidias diſponunt, recta ipſi fluuium tranſeundo hoſtes in medios ruunt. Chriſtianorum enim plurimi longa propter internuncios expectatione defatigati, per caſtra vt cibo recrearentur deſcenderant: quos tanta Hungari celeritate confoderunt, vt in gula cibum transfigerent, aliis quibuſdam fugam equis negarent ablatis, eoque illos leuius perimebant, quod ſine equis eos eſſe conſpexerãt. Ad augmentum ſanè perditionis Chriſtianorum

ſtianotum non parua inter eos erat diſcordia. Nonnulli Hungaris non ſolum pugnam non inferebant,ſed vt proximi caderent anhelabant, atque hoc ipſi peruerſi peruerſè fecerant,quatenus dum proximi caderent,ſoli ipſi liberius quaſi regnarent. Qui dum proximorum neceſſitatibus ſubuenire negligunt,eorumque necem diligunt, ipſi propriam incurrunt.Fugiunt itaque Chriſtiani, ſæuiuntque pagani,& qui prius placare muneribus nequibant, ſupplicantibus poſtmodum parcere neſciebant. Interfectis denique fugatiſque Chriſtianis,omnia Hungari regni loca ſæuiendo percurrunt. Neque erat qui eorum præſentiam niſi munitiſſimis fortè præſtolaretur in locis. Illorum ſane adeo præualuerat virtus, quatenus eorum pars quædam Baioariam, Sueuiam, Franciam,Saxoniam,quædam vero depopularetur Italiam. Neq; tamen hoc eorum meruerat virtus,ſed verus domini ſermo terra cœloque durabilior mutari non poterat, quemadmodum per Hieremiam prophetam omnibus nationibus in perſona domus Iſrael comminatur dicens. Ecce ego adducam ſuper vos gentem de longinquo,gentem robuſtam,gentem antiquam,gentem cuius ignorabis linguam,nec intelliges quid loquatur. Pharetra eius quaſi ſepulchrum patens, vniuerſi fortes,& comedet ſegetes tuas,& panem tuum deuorabit,filios tuos & filias tuas comedet,gregem tuum & armenta tua,comedet vineam tuam & ficum tuam,& vrbes munitiſſimas, in quibus tu habes fiduciam,gladio conteret. Veruntamen in diebus illis,ait Dominus Deus, non faciam vos in conſummationem.

De Ludouici obitu, & Conradi coronatione, & qui principes ſub eo fuerint,inter quos Henricus dux Saxoniæ:qui regi rebellantes ab eo victi ſunt,fugiente Arnoldo Baioario in Hungariam. Et quomodo Conradus moriturus, principes omnes de pace inter ſe,& vt Henricum Saxonem regem conſtituant,exhortatur, tranſmiſſis ad eum regalibus ornamentis. De Arnoldi Baioarii ex Hungaria reditu, & bellico in Henricum apparatu:ſed ſuorum exhortatu Henrico deditus, eidem militat.

CAPVT VII.

HAc autem tempeſtate Ludouicus rex moritur. Conradus ergo Francorum ex genere oriundus,vir ſtrenuus,bellorumque exercitio doctus, rex cunctis à populis ordinatur.Sub quo potentiſſimi principes Arnoldus in Baioaria,Burcardus in Sueuia, Euerhardus comes potentiſſimus in Francia, Giſilbertus dux in Lothoringia erant. Quos inter Henricus Saxonum & Thuringorum dux præpotens clarebat. Secundo itaque regni huius ſuſceptionis anno memorati principes huic, præſertim Henricus, rebelles extiterant.Quos Conradus rex tam ſapientiæ vigore quam fortitudinis robore ſuperauit,ſuamque ad fidelitatem perduxit.Arnoldus autem nimio eius terrore coactus,cum vxore & filiis ad Hungaros fugit,fuitque ibidem quoad vitalis aura Conradi regis rexerat artus.Septimo denique regni ſui anno, vocationis ſuæ ad Dominum tempus agnouit.Quumque memoratos principes ſe adire feciſſet,ſolummodo Henrico non præſente,ita conuenit:Ex corruptione ad incorruptionem, ex mortalitate ad immortalitatem vocationis meæ tempus agnoſco,&,vt cernitis,præſto eſt;proinde pacem concordiamque vos ſectari etiam atque etiam rogo.Me hominem exeunte nulla vos regnandi cupiditas titillet,nulla præſidendi ambitio inflammet. Henricum Saxonum & Thuringorum ducem prudentiſſimum regem eligite, dominum conſtituite. Is enim eſt & ſcientia pollens,& iuſtæ ſeueritatis cenſura abundans. His itaque prolatis,propriam coronam non auro quo cuiuſcunque ordinis pene principes pollent, verum gemmis precioſiſſimis non ſolùm inquam ornatam ſed grauatam, ſceptrum & cuncta quæ regalia ſunt indumenta, in medium venire præcepit, ac prout valuit, huiuſmodi verba effudit: Hæredem regiæque dignitatis vicarium regalibus meis ornamentis Henricum conſtituo, cui vt obediatis non ſolum conſulo, ſed & oro.

Quam iuſſionem mox ſequitur interitus:& interitum eſt obedientia proſequuta. Ipſo namque mortem obeunte,memorati principes coronam cũctaque regalia indumenta Henrico duci contulerunt;atque vt rex Conradus dixerat,cuncta per ordinem narrauerunt. Qui regiæ dignitatis culmen & prius humiliter declinauit,ac paulo poſt non ambitioſe ſuſcepit. Verum niſi pallida mors quæ pauperum tabernas,regumque turres æquo pulſat pede,Conradum regem citiſſimè raperet, is eſſet cuius nomen multis mundi nationibus imperaret. Hoc eodem tempore Arnoldus cum vxore & filiis ab Hungaria rediens,honorificè à Baioariis atque ab orientalibus ſuſcipitur Francis: neque enim ſolum ſuſcipitur,ſed vt rex fiat ab eis vehementer expoſcitur. Rex Henricus quum obtemperare ſuis omnes iuſſionibus,Arnoldumq; ſolum reſiſtere cerneret,per-ualido collecto exercitu,in Baioariam tendit. Quod Arnoldus vt audiuit,eius non paſſus eſt in Baioaria præſtolari aduentum. Verùm collectis quibus valuit copiis, huic obuiam properat.Cupierat ſanè & ipſe rex fieri.Quumque in eo eſſent, vt bellum pariter inire deberent,ſicut vir ſapiens,& Deum timens, rex Henricus cogitans ex vtraque parte irrecuperabile poſſe damnum accidere,Arnoldo quatenus cum ſolo ſolus loquatur denunciat. Putans igitur Arnoldus,quod ſingulari ſe acciret certamine, ad condictum ſolus hora ſtatuta peruenit.Quem ſibi obuiam properantem rex Henricus tali eſt ſermone aggreſſus:

Inſana domini iuſſis quid mente reſiſtis?
Quod populus regem me cupit,eſſe ſcias
Imperio Chriſti,quo conſtat machina mundi,
Tartarus hunc metuit,hunc Phlegethon timuit,
Conterit hic nitidos reges dudumq; tremendos,
Sublimesq; volens erigit hic miſeros,
Quo meritas laudes domino per ſecula ſoluant.
Tune ſuperbe,reus,perfide,dure,ferox,
Inuidiæ ſtimulis ſæuaq; cupidine tactus,
Corpora Chriſticolum perdere valde ſitis?
Si regem populus cuperet præponere temet,
Protinus is fierem quem magis is cuperet.

Hoc igitur quadrifario dicẽdi genere,copioſo ſcilicet,breui,ſicco & florido, rex Henricus vt erat animo prudens,Arnoldi animum mulcens,ad ſuos redit. Arnoldus vero quum ſuis omnia retuliſſet,huiuſmodi ab eis audiuit *ἀπόκρισιν* id eſt reſponſionem: Sapiens prompſit illius ſapientiæ veræ ſententiam,quæ ait,Per me reges regnant, principes imperant,& prudentes iuſtitiam decernunt. Qui huic reſiſtit,illum Dei ordinationi reſiſtere quis ambigit? Neque enim in huius electione totius populi poſſet animus eſſe vnus,ſi à trinitate ſumma quę Deus vnus eſt,ante mundi conſtitutionem non eſſet electus. Si bonus fuerit,diligendus erit,Deusque in eo laudandus:ſi vero malus,æquanimiter tolerandus. Subditorum namque plerunque exigunt merita,quatenus nonnunquam à prælatis grauentur,non regantur. Aequum autem iuſtumq; nobis videtur, vt à cæteris non diſſentiẽs hunc regem eligeres.Ipſe vero te vt tam fortunatum & prædiuitem virum hoc pacto bearet,animique tui feritatem mulceret,vt quod prædeceſſores non habuere tui,tibi concedatur,ſcilicet quatenus totius Baioariæ pontifices tuę ſubiaceant ditioni,tuæq; ſit poteſtatis vno defuncto alterum ordinare. Conniuens igitur Arnoldus huic optimo ſuorum conſilio,Henrici regis miles efficitur,& ab eo, vt iã dictum eſt,conceſſis totius Baioariæ pontificibus honoratur.

De Hungaris,audita morte Conradi, Saxoniam inuadentibus. Quibus Henricus quamuis infirmus occurrit,& ſuos exhortatus eſt,votumq; vouit. CAP. VIII.

PEr idem tempus dum Conradi regis interitum, atque Henrici in regni ſucceſſionem Hungari audirent,tali ſeſe mutuo ſermone ſunt aggreſſi: Rex fortè nouus nonnis vti legibus cupit. Copiis igitur collectis non minimis,aſcendamus, ſcrutemurque debita verum Henricus rex velit tributa perſoluere. Quod ſi non,vt credimus,regibus diſſentit à cæteris,regnum eius cæde atque immenſis depopulemur incendiis: non Baioariorum,

ſoariorum, ſed Saxonum, vbi rex ipſe eſt, primo fines occupemus, vt ſi fortè (quod non ſperamus) congregare exercitum velit, neque de Lotharingia, neque de Sueuia, neque de Baioaria, ei mature poſſit occurrere. Sed & Saxonum ac Thuringorum terra facilè depopulatur, quæ nec montibus adiuta, nec firmiſſimis oppidis eſt munita. Rex Henricus grauiſſima valetudine detinetur, & Hungarorum ei aduentus proxime nunciatur. Vix finetenus verba nunciantis audierat, quum directis per Saxoniam nunciis, poſt triduum quotquot poterat capitali ſententia ſe adire præcipit. Validiſſimo igitur per quatriduum collecto exercitu (eſt enim Saxonum mos laudandus atque imitandus, quatenus annum poſt vnum atque duodecimum nemini militum bello deeſſe contingat) etſi corporis inualidus viribus, tamen mentis vigore animatus, prout valuit equum aſcendit, atque collectis in vnum copiis, huiuſmodi verbis ad pugnandi rabiem excitauit:

Inclyta Saxonum ceu leo frendens
Bella per innumera gens erat olim.
Reſtitit hæc Carolo enſe cruento,
Qui ſibimet totum ſtrauerat orbem,
Fugit & hic victus victor vbique.
Quod ſibi nos rediens ſubdidit omnes,
Id domini pietas geſſit, ob hoc quod
Participes voluit eſſe ſalutis.
Nunc mala Turcorum neſcia Chriſti
Gens, inimica Deo, gaudet in omnem
Eccleſiæ populum ducere ferrum.
Proh dolor, heroes heus mage quod nunc
Subdere noſtra volunt colla tributo.
Sumite nunc animos more virili:
Membra ſecare, precor, viq; ferire
Sit furor heus ardens, ſancta cupido:
Hac Stygias referant munera ad vndas,
Et calidos numerent igne trientes.

Talibus itaque rex exhortationibus ad pugnam ſuorum accendi animos videns, indicto cunctis ſilentio, hoc iterum diuini munere flaminis tactus adiecit: Priſcorum facta regum, ſanctorum ſcripta patrum nobis quid agere debeamus inſinuant. Non enim Deo difficile paucis plures ſternere: ſi tamen horum qui id agere cupiunt, fides mereatur, fides inquam non profeſſionis tantum, ſed operis, non ſolummodo oris, ſed etiam cordis. Voueamus itaque, ac ſecundum pſalmiſtam vota reddamus: Ego inquam, ego prius, qui dignitate videor & ordine primus. Simoniaca hæreſis Deo inuiſa, & à beatiſſimo apoſtolorum principe Petro damnata, quæ ab anteceſſoribus noſtris hactenus eſt temere cuſtodita, modis omnibus à noſtro ſit regno expulſa. Connectet inuicem charitas vnitatis, ſi quos diuiſit calliditas dæmonis.

De nuncio qui Hungaros in Meresburgo eſſe nunciabat omnia deuaſtantes. Et de exploratoribus quos Hungari à captiuis moniti mittebant. Item de pugna commiſſa cum Hungaris. Et de bono conſilio Henrici regis & victoria. Et vbi ſit ipſa victoria depicta.

Capvt IX.

Rex nonnulla his ſimilia dicere cœperat, quum volipes nuncius Hungaros in Meresburgo, quod caſtrum in confinio Saxonum, Thuringorum, & Sclauorum, eſſe nunciabat. Adiecerat etiam eos non modicam paruulorum ac mulierum habere prædam, virorum vero immēſam feciſſe ſtragem. Condixerat enim à decimo & deinceps anno neminem eſſe ſuperſtitem relicturos, quatenus per hoc terrorem non paruum adhiberet Saxonibus. Rex igitur, vt erat animi conſtans, talib. non terretur, verum magis magisq;, vt pro patria pugnare, ac laudabiliter, ſi neceſſe ſit, occūbere velint, exhortatur. Vinctos interea Hungari ſi impugnari debeant, ſciſcitantur. Quumque ab his non aliter poſſe fieri teſtaretur, exploratoribus directis, ſi hoc verum eſſe poſſit, exqui-

ritur. Profecti denique exploratores, Henricum regem immenſo cum exercitu iuxta præfatum oppidum Meresburgum contemplantur. Denique vix ad ſuos poterant repedare, aduentum exercitus nunciaturi. Neque enim his fuerat alius, verùm rex ipſe belli nuncius. Haud mora, bellum incipitur, atque ex Chriſtianorum parte ſancta mirabilisque vox κύριε: ex eorum turpis & diabolica *hui hui* frequenter auditur. Dederat autem rex Henricus ſuis ante belli incboationem huiuſmodi ſapiens ac ſalubre conſilium: quum ad Martis præludium cœperitis properare, nemo ſocium velociori, quanquam habeat, attentet equo præire: verùm clypeis altrinſecus operti, primos ſuper ſeuta ſagittarum ictus recipite: deinde curſu rapido, impetuq; vehementiſſimo ſuper eos irruite, quatenus non prius vobis ſagittarum ictus ſecundo poſſint emittere, quoad veſtrorum ſibi armorum ſentiant vulnera perueniſſe. Saxones igitur admonitionis huius ſaluberrimæ non immemores ordinata æqualiter acie currunt, nec eſt qui velociori tranſeat equo tardiorem: verùm clypeis, vt rex dixerat, altrinſecus cooperti, ſagittarum ſuper clypeos recipiunt ictus innocuos: deinde vt prudentiſſimus vir dixerat, ſuper hos curſu præpeti veniūt, adeo vt eorū prius vita cum gemitu fugeret, quàm ſecundo iaculorum fulmina mitterentur. Fitque diuini muneris pietate, vt potius hos fugere quàm præliari iuuet. Velox tunc ſonipes gaudet pigro queritante. Phalerarum præterea decor, armorumque honor non Hungaris tutelæ, ſed oneri erant. Abiectis quippe arcubus, demiſſis ſpiculis, phaleris etiam, quo expeditius equi currerent proiectis, fugæ ſolummodo operam dabant. Verum omnipotens Deus, qui eis pugnandi audaciam abſtulerat, fugiendi etiam copiam omnino negabat. Cæſis igitur fugatiſque Hungaris, immenſa captiuorum turba diſſoluitur, atque in lætitiæ cantum vox gemitus permutatur. Hunc vero triumphum tam laude quam memoria dignum, ad Meresburgum rex in ſuperiori cœnaculo domus per ζωγραφίαν, id eſt picturam, notari præcepit, adeo vt rem veram potius quam veriſimilem videas.

De Ludouico quodam, quem Itali ſuper ſe regnare inuitabant: & cur Adelbertus marchio hoc fecerit, qui gener erat Berengarii. De Adelberti ex bono in malum mutatione. De eodem Ludouico in verba Berengarii iurante, & Adelberto eundem inſtinctu uxoris ad rebellionem ſolicitante. Qui contra iuſiurandum reuerſus, Berengarium Verona expulit: & Lucam profectus, honorifice ab Adelberto illic ſuſcipitur. Cuius conſpecta potentia, inuidiæ ſtimulis agitatur, ob quam rem ab eius fide Adelbertus mox diſceſſit.

CAP. X.

Dvm hæc aguntur, Italienſes pene omnes Ludouicum quendam Burgundionum genitum proſapia, nunciis directis inuitant vt ad ſe veniat, regnumque Berengario auferat, ſibi obtineat. Huius vero tam turpis ſceleris autor Adelbertus Iporegiæ ciuitatis marchio erat, cui & idem Berengarius filiam ſuam nomine Giſilam coniugio copulauerat, ex qua filium genuerat, cui & aui ſui vocabulum dederat. Iſte eſt, inquam, iſte Berengarius ille, cuius immenſitate tyrannidis tota nunc luget Italia, cuiuſq; lenocinio à quibuſcunque gentibus premitur, non iuuatur. Sed vt ad rem redeamus, ſatis nunc dixiſſe ſufficiat. Præterea idem Adelbertus, quod bonis omnibus cauendum eſt, nequaquam ſui ſimilis fuit. Nam dum feruente ætate iuuenilem duceret vitam, miræ humanitatis, miræq; ſanctitatis fuit, adeo ſane, vt ſi ei à venatione redeunti pauper occurreret, aliudq; non eſſet quod illi præſtare poſſet, cornu protinus quod collo eius fibulis aureis dependebat, ſine dilatione concederet, rurſumque ab eodem quanti æſtimabat acquireret. Tam diræ autem poſtmodum factus eſt famæ, vt huiuſmodi vera de eo tam à maioribus quam à pueris cantio diceretur. Et quia ſonorius eſt, Græce illud dicamus, *Adelbertus comis curtis* μακροσπαθὴς μικροπιστής : quo ſignatur & dicitur longo eum vti enſe, & minima fide. Huius itaque aliorumque ac nonnullorum Italienſium hortatu præfatus Ludouicus in Italiam venit. Cui mox Berengarius, vt audiuit, obuiam venit. Quumq; Ludouicus Berengario ſibi obuiam venieñti magnas adeſſe copias, ſibi vero paucas cerneret, iureiurando ei hoc terrore compulſus promi-

ſit, vt

ſit, vt ſi ſeſe dimitteret, quibuſcunque promiſſionibus accitus amplius in Italiam non veniret. Fecerat namque ſibi Berengarius plurimis collatis muneribus Adelbertum Tuſcorum præpotentiſſimum marchionem valde fidelem, atque ideo Ludouicus tam facile eſt expulſus. Modica vero temporis tranſcurſa intercapedine, rex Berengarius nominato Adelberto gratis eſt viſus. Cui rei Berta coniunx ſua, Hugonis regis qui noſtro poſt tempore in Italia regnauit mater, non modice fomitem miniſtrauit. Vnde factum eſt vt conſulto eodem Adelberto marchione, cæteri Italienſes principes propter eundem Ludouicum vt adueniret tranſmitterent. Qui cupiditate regnandi, oblitus iuriſiurandi, venit concitus in Italiam. Videns itaque Berengarius, quod Ludouicus tam ab Italienſium quam à Tuſcorum ſuſciperetur principibus, Veronam profectus eſt. Ludouicus vero cum Italienſibus eum proſequi non deſiſtens, Verona etiam illum expulit, totumque regnum ſibi viriliter ſubiugauit. His ita geſtis, bonum viſum eſt Ludouico, vt ſicut circumcirca viderat Italiam, videret & Tuſciam. Exiens deniq; Papia, proficiſcitur Lucam, vbi decenter miroque paratu ab Adelberto ſuſcipitur. Quumque Ludouicus in domo Adelberti tot militum elegantes adeſſe copias cerneret, tantam etiam dignitatem, totque impenſas proſpiceret, inuidiæ zelo tactus ſuis clanculum infit: Hic rex potius quam marchio poterat appellari. In nullo quippe mihi eſt inferior, niſi ſolummodo nomine. Quæ res Adelbertum latere non potuit. Quod Betta, vt erat mulier non incallida, audiens, non ſolum virum ſuum ab eius fidelitate amouit, verũ etiam cæteros Italiæ principes ei infideles effecit. Vnde factum eſt, vt dum è Tuſcia rediens, Veronam pergeret, degeretque ibidem, nihil hæſitans, nihilque mali ſuſpicãs, Berengarius dato precio, cuſtodes ciuitatis corruperit, collectiſque viris fortiſſimis, in ipſo noctis conticinio ciuitatem ingreſſus fuerit.

Deſcriptio Veronenſis oppidi, & Atheſis fluuii, & pontis ſuper eum. Vbi Ludouicus corruptis à Berengario ciuibus traditus, & regno & lumine priuatur. Hungaris Italiam laniantibus. CAP. XI.

FLuuius Atheſis, ſicut Romam Tiberis, mediam ciuitatem Veronam percurrit, ſuper quem ingens marmoreus miri operis, miræque magnitudinis pons eſt fabricatus: à læua autem parte fluminis quæ eſt Aquilonem verſus, ciuitas poſita eſt, difficili arduoque colle munita, adeo vt ſi ea pars ciuitatis quam memoratus fluuius dexteram alluit, ab hoſtibus capiatur, ea tamen viriliter poſſit defendi. In huius vero collis ſummitate precioſi operis eccleſia eſt fabricata, & in honore beatiſſimi Petri apoſtolorum principis conſecrata, vbi & propter amœnitatem eccleſiæ, locique munitionem Ludouicus manebat. Berengarius denique, vt præfati ſumus, noctu ciuitatem ingreſſus, clam Ludouico ſuis cum militibus pontem pertranſiens, in ipſo auroræ crepuſculo hunc vſque aduenit. Qui clamore ſtrepituque militum excitatus ſciſcitatur quid eſſet, in eccleſiam fugit, nullusque eum præter Berengarii militum vnum vbi eſſet agnouit. Qui miſericordia motus, noluit hunc prodere, ſed celare. Timens vero idem, ne ab aliis repertus proderetur, vitaque multaretur, Berengarium adiit, eumque ita conuenit: Quãdoquidem tanti Deus te habuit, vt tuum proprias in manus traderet hoſtem, debes & tu eius monita, imo præcepta magnifacere: infit enim. Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Intellexit itaque Berengarius, vt vir non incallidus, hunc quo ipſe lateret ſcire locum, eumque hac ſophiſtica reſponſione decepit: Putasne me inſulſe, quem mihi Dominus tradidit hominem, imo regem, velle occidere? Nunquid & Dauid ſanctus regem Saulem à Deo ſibi in manus traditum ſeruauit, non quod occidere non potuit, ſed quia noluit? His ſermonibus miles inclinatus locum oſtendit, in quem confugerat Ludouicus. Qui captus, & ante Berengarii præſentiam ductus, huiuſmodi à Berengario ſermonibus increpatur: Quouſque tandem abutere Ludouice patientia noſtra? Num inficiari potes te illo tempore meis præſidiis, mea diligentia circumclusũm, commouere etiam contra non potuiſſe, neque miſericordia inclinatum, quæ tibi nulla debebatur, te dimiſiſſe? Senſiſtine inquam te periurum in iſtis eſſe victum? Confirmaſti ſane mihi teipſum nunquam Italiã ingreſſurũ. Vitam tibi ſicut

ei qui te mihi prodidit promiſeram, cõcedo: oculos vero tibi auferri non ſolùm iubeo, ſed compello. His dictis Ludouicus lumine priuatur, & Berengarius regno potitur. Hungarorum interea rabies, quia per Saxones, Francos, Sueuos, Baioarios, nequibant, totam per Italiam nullis reſiſtentibus dilatatur. Verùm quia Berengarius firmiter ſuos milites habere fideles non poterat, amicos ſibi Hungaros non mediocriter effecerat. Sed & Saraceni qui ſicut dixi, Fraxinetum inhabitabant, poſt labefactionẽ prouincialium quaſdam ſummas Italię partes ſibi vicinas non mediocriter laniabant, adeo vt depopulatis pluribus vrbibus, Aquas venirent, quæ eſt ciuitas XL. ferme miliariis à Papia diſtans. Quæ etiam propter thermas miro in tetragonum modo ad lauandum ibi conſtitutas vocabulum huiuſcemodi ſortita eſt. Tantus timor inuaſerat vniuerſos, vt nullus eſſet, qui horum præſentiam niſi fortè tutiſſimis præſtolaretur in locis.

De Maurorum Saracenorum irruptione in Calabriam, Apuliam, Beneuentum, qui Garelianum montem, quem alii Garganum ſcribunt, pro munitione habebant. Et qua occaſione ab Aphrica exierint domino id permittente.

CAPVT XII.

EOdem tempore Saraceni ab Aphrica ratibus exeuntes, Calabriam, Apuliam, Beneuentum, Romanorum etiam ciuitates ita occupauerunt, vt vnamquamque ciuitatem mediam Romani obtinerent, mediam Aphricani. In monte quippe †Gareliano munitionem conſtituerant, in quo vxores, captiuos paruulos, omnemque ſupellectilem ſatis tuto ſeruabant. Nemo etiam ab occaſu, ſiue ab arcturo, orationis gratia ad beatiſſimorũ limina apoſtolorũ trãſire poterat, qui ab his aut nõ caperetur, aut immodico precio dato dimitteretur. Quamuis enim miſera Italia multis Hungarorum & ex Fraxineto Saracenorum cladibus premeretur, nullis tamen furiis aut peſtibus ſicut ab Aphricanis agitabatur. Fertur autem eos hac occaſione ab Aphrica exiuiſſe, atque Italiam adiiſſe. Leone atque Alexandro imperatoribus Auguſtis hominem exeuntibus, Romanus (vt latius ſumus dicturi) cum Conſtantino qui nunc vſque ſupereſt, Leonis imp. filio, Conſtantinopolitanum regebat imperium. Et ſicut fieri aſſolet, primo quo Romanus ſuſcepit imperium anno, nonnullæ ei gentes, præſertim ἀνατολικοί, hoc eſt orientales, viſæ ſunt rebellare. Factum eſt autem dum imp. exercitum ad expugnandas eas tranſmitteret, Apuliam & Calabriam binas regiones quæ ei tunc temporis ſeruiebant, huic rebellaſſe. Quumq; imp. maximis orientem verſus copiis directis exercitus huc multitudinem deſtinare non poſſet: rogauit primo vt ad ſui fidelitatem priſtinam ſponte redirent. Qui quum renuerent, atque hoc ſe facturos minimè dicerent, ad Aphricanum mox imp. dirigit regem, eum precio rogans vt ſe adiuuet, virtutiſque eius auxilio Apuliam ſibi atque Calabriam ſubdat. Hac ex legatione rex Aphricanus accitus, innumerabiles ratibus copias in Calabriam Apuliamq; direxit, binaſq; has regiones imperatoris dominatui potentiſſime ſubdidit. Sed dũ proceſſu temporis has regiones dimitterent, Romam verſus aciem gyrauerunt, montemq; Garelianum maxima pro tuitione ſibi vendicauerunt, multaſque munitiſſimas ciuitates debellantes vi ceperunt. Dominus vero noſter Ieſus Chriſtus coæternus & conſubſtantialis Patri ſanctoq; Spiritui, cuius miſericordiæ plena eſt terra: qui nemĩnẽ vult perire, ſed omnes ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ne pereant; qui ſolus Deus ante mundi conſtitutionem præuidit, atque poſt omnem creaturam quaſi dominum cæteris vtentem ac dominantem creauit hominem, quemq; in fine temporis per ſui ſanguinis effuſionem verus homo, verusq; Deus, nõ duo, ſed vnus, redemit, ad amorem ſui, propriæque patrię dilectionem quoſdam beneficiis inuitat, terroribus alios compellit, non quo ſibi, qui nec augmentum bonitate noſtra, vt propheta teſtatur dicens. Quoniam bonorum meorum non eges, nec detrimentum malitia ſumere poſſit, ſed vt nobis proſit. Placuit itaque ei quia beneficiis nolumus, huiuſmodi nos ad tempus caſtigare terroribus. Sed ne Saraceni nobis diutius inſultarent & dicerent Vbi eſt Deus eorum? conuertit Deus corda Chriſticolarum, adeo vt amplior eis pugnandi quam fugiendi prius eſſet cupido.

De Ioan-

De Ioanne Rauennate, qui per nefas ſummum pontificatum inuaſerat, per Theodoram videlicet meretriculam. Item de quodam iuuene Aphricano, qui ad papam venit, eiq́ conſuluit, quomodo cum Aphricanis feliciter pugnare poſſet: quod eodem duce factum eſt. CAP. XIII.

QVo tempore venerandæ Romanæ ſedis Ioannes Rauennas ſummum pontificatū tenebat. Hic autem tam nefando ſcelere contra ius faſque pontificii culmen obtinuit. Theodora ſcortum impudens, huius Alberici qui nuper hominem exuit auia (quod dictu etiam fœdiſſimū eſt) Romanæ ciuitatis non inuiriliter monarchiā obtinebat. Quæ diras habuit natas, Maroziam atq; Theodoram, ſibi non ſolum coæquales, verumetiam Veneris exercitio promptiores. Harum vna Marozia ex papa Sergio, cuius ſupra fecimus mentionem, Ioannem qui poſt Ioannis Rauennatis obitum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ obtinuit dignitatem, nefario genuit adulterio: ex Alberto autem marchione Albericum, qui noſtro poſt tempore Romanæ vrbis principatum vſurpauit. Per idem tempus Rauennatis ſedis, qui ſecundus poſt Romanum Archiercum archipræſulatus habebatur, Petrus pontificatum tenebat. Qui dum ſubiectionis officio debitæ nominatum Ioannem papam, qui ſuæ miniſter eccleſiæ tunc temporis habebatur, Romam ſæpius & iterum domino dirigeret papæ: Theodora, vt teſtatur vita eius, meretrix impudentiſſima, Veneris calore ſuccenſa, in huius ſpeciei decorem vehemēter exarſit, ſecumq; hunc ſcortari non ſolum voluit, verumetiam atque etiam poſt cōpulit. Hæc dum impudenter aguntur, Bononienſis epiſcopus moritur: & Ioannes iſte loco eius eligitur. Paulo poſt ante huius diem conſecrationis nominatus Rauennas archiepiſcopus mortem obiit, locumq; eius Ioannes Theodoræ inſtinctu, priore Bononienſi eccleſia deſerta, ambitionis ſpiritu inflatus contra ſanctorum patrum inſtituta ſibi vſurpauit. Romam quippe aduenieus mox Rauennatis eccleſiæ ordinatur epiſcopus. Modica verò temporis intercapedine Deo vocante, qui eum iniuſte ordinauerat papa, defunctus eſt. Theodoræ autem Glycerii mens peruerſa, ne amaſii ducentorum miliariorum interpoſitione, quibus Rauenna ſequeſtratur à Roma, rariſſimo concubitu potiretur, Rauennatis hunc ſedis archiepiſcopatum coegit deſerere, Romanumq́ue (proh nefas) ſummum pontificium vſurpare. Hoc igitur ſanctorum apoſtolorum vicario conſtituto, Pœni, vt præfatus ſum, Beneuentum Romanasq; vrbes miſere laniabāt. Accidit itaque Pœnorum quendam iuuenem iniuriis laceſſitum, Pœnos deſerere, & ad Ioannem papam aduenire, tactumq; diuino ſpiramine papam ita conueniſſe: Sacerdos magne, ſi ſaperes, populum terramq; tibi ſubiectam à Pœnis tam grauiter laniari nō ſineres. Elige igitur iuuenes nimia quaſi mobilitate volipèdes, qui me imperatorē, præceptorem, dominum æquanimiter audiant Horum neminem præter ſingulas parmas, ſingulaq; pila, enſeſq; ſingulos & ſimplices veſtes cum exiguitate obſonii habere permitto. Sexaginta denique huiuſmodi iuuentis, ſibique traditis, aduerſum Pœnos properat, latuitq́ue ſecus anguſtas, qua Pœnorum iter erat, vias. Quumq; circumcirca ſæpius & iterum Pœni depopulantes redirent, clamore cum maximo ex improuiſo atq; inſperato ex inſidiis proſilientes, eos faciliter trucidabant. Clamor ex ore, ictuſque ſimul a manu proceſſerant. Neque enim Pœni qui quidve eſſet, prius ſcire poterant, quā iſtorum ſpicula horum corporibus inhærebant. Hac denique fama, hocq́ue exercitio nonnulli Romanorum acciti, plurimis in locis Pœnos proſtrauerant, callidoque hoc Aphricani conſilio attriti, ciuitates penitus rupto inter ſe fœdere deſerebant, ſolumq; Garilianum montem ſibi pro munitione deligebant.

De conſilio Landulfi Beneuentanorum principis Ioanni papæ dato, vt imperatorem in auxilium aduocaret, cuius auxiliis fretus, feliciter cum Saracenis pugnatum eſt, diuis Petro & Paulo opitulari viſis. CAP. XIV.

IOanne itaque, vt præfatus ſum, papa conſtituto, Landolfus vir quidam ſtrenuus, bellorum exercitio doctus, Beneuentanorum, & Capuanorum omnium princeps clarebat. Pœnis igitur ſtatum Reipub. labefactantibus, Landolfum hunc principem egregium, quid ſuper re huiuſcemodi faciendū eſſet quam Aphricani agunt, Ioannes con-

ſulit papa. Quod princeps vt audiuit, papam per internuncios ira cōuenit: Res hæc pater palam magnis eſt inueſtiganda conſiliis: mittito itaque ad Græcorum imp. cuius & ipſi quę cis mare eſt terram, ſicut & noſtram, depopulari non ceſſant. Camerinos etiam atque Spoletinos noſtrum ad auxilium inuitato, ineamuſque protectore Deo cum his bellum. Si vincimus, non multitudini, ſed Deo imputetur victoria: ſi vero vicerint Pœni, peccatis noſtris, & non inertiæ deputetur. His auditis, papa confeſtim nuncios Conſtantinopolim dirigit, ſuppliciter imperatoris auxilia ſibi dari depoſcens. Imperator vero vt vir ſanctiſſimus, Deumque timens, copias abſque mora claſſibus aduehendas direxit. Quumque per Garelianum flumen conſcenderent: affuit & papa Ioannes cum Landolfo pariter Beneuentanorum principe potentiſſimo, Camerinis etiam atq; Spoletinis. Horrida denique inter eos pugna exoritur. Verùm dum Chriſtianorum partem Pœni præualere conſpicerent, in Gareliani montis ſummitatem confugiunt, anguſtaſque tantum vias defendere moliuntur. Ex parte vero illa qua difficilior erat aſcenſus, pœniſq; ad fugiendum aptior, Græci caſtrum die illa conſtituunt, in quo reſidentes Pœnos ne fugerent obſeruabant, quotidieq; oppugnantes non mediocriter trucidabant. Græcis igitur Latiniſque quotidie confligentibus, Deo miſerante, Pœnorū ne vnus quidem ſuperfuit, qui non aut gladio trucidaretur, aut viuus continuo caperetur. Viſi ſunt autem à religioſis fidelibus in eodem bello ſanctiſſimi apoſtoli Petrus & Paulus, quorum precibus Chriſtianos credimus meruiſſe, quatenus Pœni fugerent, & ipſi victoriam obtinerent.

De Adelberti Tuſciæ marchionis obitu, & filii eius Widonis præfectura, & matris eius à Berengario captione: & quot ſuſpicati ſint Bertham peperiſſe liberos Adelberto. De rebellione Mediolanenſium, & cauſa eius. De comite palatii capto, & Lanthberto non opportune commendato, quem Berengarius fruſtra requiſiuit.

CAPVT XV.

HOc in tempore Adelbertus Tuſcorum potens marchio moritur: filiusq; eius Wido à Berengario rege marchio patris loco conſtituitur. Berta autem eius vxor cum Widone filio, poſt mariti obitū minoris non facta eſt quàm vir ſuus potētiæ. Quæ tum calliditate & muneribus, tū hymenæi exercitio dulcis, nonnullos ſibi fideles effecerat. Vnde cōtigit vt dum paulo poſt à Berengario ſimul cum filio caperetur, & Mantuæ in cuſtodia teneretur, ſuas ciuitates & caſtella omnia Berengario minimè reddiderit, ſed firmiter tenuerit, eamque poſtmodum de cuſtodia ſimul cum filio liberarit. Hæc, vt rumor eſt, tres ex viro ſuo genuerat liberos: Widonem quem prædiximus, atq; Lanthbertū, qui nūc vſq; lumine priuatus ſupereſt: Ermengardā etiam natā ſuam ſibi Aphroditi dulcedine coæqualem, quam Adelberto Iporegiæ ciuitatis marchioni, Giſila Berengarii regis filia, Berengarii ſcilicet regis huius matre defuncta, hymenæi conſortio copulauerat: quæ ei filium genuerat nomine Anſcarium, qui quantæ virtutis, quantęq; audaciæ fuerit, liber ſubſequens declarabit. His temporibus idem Adelbertus gener regius, Iporegiæ ciuitatis marchio, atq; Odelricus palatii comes, qui ex Sueuorū ſanguine duxerat originem, necnon & Gilebertus prædiues comes, & ſtrenuus Lanthbertus etiam Mediolanenſis archiepiſcopus, nonnulliq; alii principes Italiæ Berengario rebelles extiterant. Cauſa autem rebellionis huius hæc fuit: Dum Lanthbertus defuncto anteceſſore ſuo Mediolanenſis archiepiſcopus ordinari debuiſſet, non paruam ab eo rex Berengarius contra ſanctorum inſtituta patrum accepit pecuniam, quantam cubicularii, quantā oſtiarii, quantam pauonarii, ipſi etiam altilium cuſtodes accipere deberent. Lanthbertus igitur archipræſulatus amore vehemēter animatus, quæcūq; rex poſceret, quanto cū dolore tribueret ex hoc intelligere poteris, quod ſubſequēs lectio declarabit. Odelricū palatii comitē quē prædiximus, vinctū tūc Berēgarius tenebat. Cūq; Lāthbertū archiepiſcopū cōſtitueret, Odelricū ei, donec quid de eo ageret deliberaret, commendauit. Is autē pecuniæ multæ quam pro epiſcopatu erogarat, non immemor, hoc cum pacto cœpit de eius infidelitate diſcutere. Paucis denique interpoſitis diebus, rex Berengarius nunciis directis, Odelricum ad ſe venire præcepit. Quos ironica hac reſponſione conueniſſe non dubium eſt: Sacerdotis officio penitus carere debeo, ſi iugulandum quempiam in manus alicuius tradidero. Intellexerunt itaque nuncii hunc publicè rebellaſſe, quem a rege ſibi traditum abſque eius licentia nouerant dimiſiſſe.

Qui

Qui tegreſſi protinus ad regem, Terentianum illud pro reſponſione dederunt: Huic commendes, ſi quid rectè curatum velis

De Rodulfo Burgundione ad regnum ab Italis accito, & qualiter Hungari Odelricum Berengarii aduerſarium occiderint, & Adelbertum ac Gilebertum ceperint: ſed Adelbertus aſtu quodam pro gregario milite redemptus, elapſus ſit.

Cap. XVI.

QVo tempore Rodolfus rex ſuperbiſſimus Burgundionibus imperabat. Cui in augmentum potentiæ hoc acceſſit, vt potentiſſimi Sueuorum ducis Burchardi filiā nomine Bertham ſibi coniugio copularet. Igitur Italienſes nunciis directis hunc ad ſe venire, Berengarium vero expellere petunt. Inter agendum autem contigit Hungaros Veronam his ignorantibus aduenisse, quorum duo reges Durſac & Bugat amiciſſimi Berengario fuerant. Adelbertus deniq; marchio atq; Odelricus comes palatii, † Gile- *al. Giſelbertum.* bertus etiam comes, pluresq; alii dum in montem Brixianæ ciuitatis, quæ quinquaginta miliarii s à Verona diſtat, conuenticula ob Berengarii deiectionem haberent: rogauit Berengarius Hungaros, vt ſi ſe amarent, ſuper inimicos ſuos irruerent. Hi vero, vt erant necis auidi, bellandi cupidi, à Berengario mox præduce accepto, per ignotas vias à tergo hos vſque adueniunt, tantaque illos celeritate confodiunt, vt nec induendi ſu- mendiue arma ſpatium haberent. Capris igitur cæſisque multis Odelricus palatii comes, qui ſe viriliter defenderat, occiditur. Adelbertus autem marchio & Gilebertus viui capiuntur. Verum Adelbertus, vt erat vir non bellicoſus, ſed ſagacitatis miræ nimiæque calliditatis, dum irruere Hungaros vndique cerneret, eſſetque illi omnis ſpes fugiendi ablata, baltheum, armillasq; aureas, omnemq; precioſum apparatum proiecit, vilibuſque ſe militis induit veſtimentis, ne ab Hūgaris quis eſſet dignoſceretur. Captus igitur ſciſcitatuſque quis eſſet, militis cuiuſdam militem ſe eſſe reſpondit. Rogauitque ſe ad vicinum caſtellum duci vocabulo Calcinaria, in quo parentes qui eum redimerent, ſe habere aſſerebat. Ductus igitur, quia non agnitus, viliſſimo precio comparatur. Emit autem illum ſuus ipſius miles nomine Leo.

De Giliberto humaniter à rege Berengario dimiſſo, ſed perfide ad Rodulfum profecto: quem in Berengarium ſic reduxit, vt eum præter Veronam regno ſpoliauerit: deq; pugna inter Berengarium & Rodulfum.

Cap. XVII.

GIlebertus autem quia agnitus flagellatur, vinctus ſeminuduſque ante Berengarii regis præſentiam ducitur. Enimuero dum ante eum ſine femoralibus curta indutus †te[illegible]romade ductus regis ad pedes concitus caderet, genitalium oſtenſione mem- *for. andymate.* brorum ad riſum omnes commouit. Rex autem, vt erat pietatis amator, miſericordia, quæ ei nulla debebatur, inclinatus ei, non vt populus optauit, malum pro malo reddidit: verùm confeſtim lotum, optimiſque veſtibus indutum, abire permiſit. Cui & ait: Iuſiurandum à te nullum exigo, fidei tuæ teipſum committo. Si malè contra me egeris, rationem te ſcias Deo redditurum. Hunc denique ad propria redeuntem, regis gener Adelbertus, cæterique qui cum illo rebelles extiterant, accepti immemorem beneficii ad Rodulfum vt adueniat dirigunt. Profectus itaque eodem Gilibertus ante triginta dies in Italiam eum aduentare coegit. Qui ſuſceptus ab omnibus nil Berengario ex omni regno præter Veronam dimiſit, totumq; tenuit per triennium viriliter regnum. Quum duodecim ſibimetipſi horis hoc placeat, diſpliceat hoc, modo diligat illud, mox aſpernetur, qui fieri poteſt, vt omnibus ſemper æquanimiter placeat? Igitur intra triennium iſte rex Rodulfus quibuſdam bonus, aliis grauis eſt viſus. Vnde factum eſt, vt totius regni media pars populi Rodulfum media Berengarium vellet. Parant itaque ciuile bellum non modicum: & quoniam Placentinæ ciuitatis epiſcopus Wido Berengarii partibus fauebat, duodecim longè à Placentia miliariis iuxta Florentiolam bellum parant.

Tum perquam horrida pugna oritur ciuilis & atra,
Heu quater ante Calendas Sextilis: tamen ipſe
Dum parat horrendos radios emittere Phœbus,

Buccina Martis adeſt: gnato pater ipſe perennem
Infert interitum, perimitq́, patrem genitura.
Proh dolor, acer auus lethum parat ecce nepoti,
Sternendus per eum, furiis pulſatus ab atris:
Fratrem qui fodit, fratrem fodit eminus alter.
Berengarius ipſe ruit medios rex percitus hoſtes.
Et properat. Fertur ceu cælo fulgur ab alto,
Dum coquit arentes cancri graue ſidus ariſtas:
Non aliter dirus miſerum rex ipſe Rodulfus
Deiicit innocuum ſtricto mucrone popellum.

De victoria quam Rodulfus per Bonifacium cognatum ſuum obtinuit, & Rodulfi in Italia regno. Et de Flamberto Veronenſi, qui Berengarium occidere tentauerat CAP. XVIII.

DEderat rex Rodulfus Waldradam ſororem ſuam tam forma quàm ſapientia, quæ nunc vſque ſupereſt, honeſtam matronam, coniugem Bonifacio comiti potentiſſimo, qui noſtro tempore Camerinorum, ac Spoletinorum extitit marchio. Hic collecta multitudine, cum Gariardo comite Rodulfo regi in auxilium veniebat, atque vt erat vir tam callidus quàm audax, maluit potius in inſidiis poſitus cum ſuis rei exitum expectare, quàm primum belli impetum ſuſtinere. Iam Rodulfi penè omnes milites fugerant, & Berengarii dato victoriæ ſigno colligere ſpolia ſatagebant: quum Bonifacius atque Gariardus ſubito ex inſidiis properantes, hos tanto leuius, quanto inopinatius ſauciabant. Pepercerat Gariardus nonnullis, haſta eos & non ferro percutiens, Bonifacius nulli parcens immenſam fecerat ſtragem. Signũ itaq; victoriæ Bonifacius ceperat, conueniuntq́ue qui ex Rodulfi parte confugerant, perſequenteſque Berengaricos fugam illos inire cogebant. Berengarius vero in incognitum à domino Veronæ perrexit aſylum. Tanta quippe tunc interfectorum ſtrages facta eſt, vt militum vſque hodie permagna raritas habeatur. His ita peractis, regnum ſibi rex Rodulfus potentiſſimè ſubiugauit, Papiamq́ue concite veniẽs, congregatiſq; omnibus, Quoniã, inquit, ſuperni muneris largitate mihi contigit deuictis hoſtibus regni ſolium adipiſci: nunc cordi eſt meum veſtræ regnum fidei commendare, Burgundiamque patriam veterem viſere. Cui mox Italienſes, Si bonum tibi, inquiunt, videtur, præſto ſumus. Igitur poſt Rodulfi regis abſceſſum, malo Veronenſes accepto conſilio, vitæ Berengarii inſidiari moliuntur: quod Berengarium non latuit. autor autem ac repertor tam ſæui facinoris Flambertus quidam erat, quem ſibi, quoniam ex ſacroſancto fonte filium eius ſuſceperat, compatrem rex effecerat. Pridie vero quam pateretur, eundem ad ſe Flambertum venire præcepit.

De prudenti Berengarii regis ad Flambertum ſermone, & poculo aureo quo eum vt placaret donauit. CAP. XIX.

CVi & ait: Si mihi tecum hactenus non & multæ & iuſtæ cauſæ amoris eſſent, & quoquo modo quæ dicuntur credi poſſent, inſidiari te vitæ meæ aiunt: ſed non ego credulus illis. Meminiſſe autem te volo, quantæcunque tibi acceſſiones & fortunæ & dignitatis fuerunt, eas te non potuiſſe niſi meis beneficiis conſequi. Vnde & hoc animo in nos eſſe debes, vt dignitas mea in amore atque fidelitate tua conquieſcat. Neq; vero cuiquam ſalutem ac fortunas ſuas tantæ curæ fuiſſe vnquam puto, quantæ mihi fuit honos tuus. In quo mea omnia ſtudia, omnem operam, curam, induſtriam, cogitationem omnem fixi. Vnum hoc ſic habeto: Si à te mihi ſeruatam fidem intellexero, non mihi tam mea ſalus chara, quam pietas in referenda gratia iocunda. His expletis, aureum non parui ponderis poculum rex ei porrexit, atque ſubiunxit: Amoris ſalutiſque meæ cauſa, quod continetur, bibito; quod continet, habeto. Verè autem & abſque ambiguitate poſt potum introiuit in illum Sathanas. Beneficii quippe præſentis & præteriti immemor inſomnem illam in regis necem populos inſtigando pertulit noctem.

ctem. Rex autem nocte illa quemadmodum & ſolitus erat, iuxta eccleſiam non in domo quæ defendi poteſt, ſed in tuguriolo quodam manebat amœniſſimo. Sed & cuſtodes nocte eadem non poſuerat, nihil ſuſpicans mali.

De Berengarij cædu, perfidia Flamberti peracta, & ſanguine eius adhuc in lapide apparente. Et de Milone milite qui Berengary cadem vltus eſt.

Cap. XX.

SE primum quatiens ſtrepit
Gallus, quum vigiles facit
Mortales, ſolito ſonat
Et pulſata Deo canit
Iam tunc ænea machina:
Inuitatq́; docens bene
Lethæum graue ſpernere,
Laudes huic modo reddere,
Qui vitam tribuit, dedit,
Et nobis ſuperam bene
Sanctam quærere patriam.
Hic rex eccleſiam petit,
Ac laudes domino canit.
Flambertus properans volat,
Quo cum multa ſimul manus:
Vt regem perimat bonum.
Rex eorum vigil inſcius
Audit dum ſtrepitum, nihil
Formidans properat citus
Hoc quid viſere ſit, videt
Armatas militum manus.
Flambertum vocat eminus.
Quid turba eſt ait: En bone
Vir, quid nunc, quid populus cupit
Armatas referens manus?
Reſpondit, Vereare nil.
Te non vt perimat ruit,
Sed pugnare libens cupit
Hac cum parte, tuum petit
Mox qua tollere ſpiritum.
Deceptus properat fide
Rex hac, in medios ſimul
Tunc captus male ducitur:
A tergo hunc ferit impius
Romphæa. cadit heu pius,
Felicemq́; ſuum Deo
Commendat pie ſpiritum.

Denique quam innocentem ſanguinem fuderit, quamq; peruerſe peruerſi egerint, nobis reticentibus lapis ante cuiuſdam eccleſiæ ianuam poſitus ſanguinem eius cunctis tranſeuntibus oſtendens inſinuat. Nullo quippe delibutus aſperſuſq́; liquore diſcedit. Nutrierat ſibi rex Berengarius familiariter lauteq; iuuenem, imo heroem quendam, Milonem nomine, memoria ſatis ac laude dignum. Cuius ſi rex fretus conſiliis eſſet, fortunas ſibi omnes non tantum aduerſari ſentiuiſſet, niſi quia forte & hoc diuinæ prouidentiæ conſilium fuit, vt aliter fieri non poſſet. Is ſane nocte eadem qua rex Berengarius deceptus eſt, adhibitis ſibi copiis, nocturnas ei vigiliarum cuſtodias voluit exhibere. Rex vero promiſſionibus Flamberti deceptus, Milonem ſe non ſolum cuſtodire non ſiuit, verum etiam atque etiam vehementer prohibuit. Milo autem ſicut vir fidelis & rectus, ac beneficij ſibi à rege collati non immemor, quem defendere quia defuit, non potuit, cito acriter vindicare curauit. Tertia quippe poſt regis necem die, Flambertum, eique in tam nefario ſcelere conniuentes, vi captos, ſuſpendio vitam finire præcepit. Fuerunt ſane in hoc viro nonnullæ perfectæq; virtutes, quæ Deo propitio ſuis in locis vita comite ſilentio non tegentur.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER TERTIVS, QVI Antidoſis inſcribitur.

OPERIS huius titulum, pater ſanctiſice, ſatis te mirari non ambigo. Ais forte, Quum virorum illuſtrium actus exhibeantur, cur Antidoſis ei inſeritur titulus? Ad quod reſpondeo: Intentio huius operis ad hoc reſpicit, vt Berengarij huius qui nunc in Italia non regnat, ſed tyranñizat, atque vxoris eius Willæ, quæ ob immenſitatem tyrannidis ſecunda Iezabel, & ob rapinatum inſatietatem Lamia proprio appellatur vocabulo, actus deſignet, oſtendat, & clamitet. Tanta enim mendaciorum iacula, tanta rapinarum diſpendia, tanta impietatis molimina in me & domum meam, cognationem & familiam gratis exercuere, quanta nec lingua proferre, nec calamus præualet ſcribere. Sit igitur eis præſens pagina Antidoſis, hoc eſt retributio, dum pro calamitatibus meis τὴν ἀσέβειαν eorum, id eſt impietatem, præſentibus futuriſq; mortalibus denudauero. Nec minus etiam ſanctiſſimis & fortunatis viris pro collatis in me beneficiis Antidoſis erit. Ex memoratis ſane aut memorandis nullus inuenitur aut rarus, hoc vno Berengario ſcilicet impio excepto, quorum non beneficiis genitores aut genitus vehementer gratulemur. Deniq; quod in captiuitate ſeu peregrinatione libellus hic conſcriptus dicatur, præſens indicat exulatus. Cœptus quippe in Franconouord, qui eſt xx miliariis locus à Moguntia diſtans, in Paxu inſula nongentis & eo amplius à Conſtantinopoli miliariis vſq; hodie exaratur. Sed redeamus ad rem.

Quomodo defuncto Berengario, & Rodulfo ab Italia diſcedente, Hungari Italiam dilaniauerint: & de Papiæ conflagratione, quæ metro deſcribitur, & quomodo Deo miſerante, capta & deleta non ſit.

CAP. I.

REge Berengario defuncto, atque Rodulfo abſente, Hungarorum rabies Salardo duce totam per Italiam dilatatur, adeo vt muros Papienſis ciuitatis vallo circundaret, ac defixis per gyrum tentoriis, exeundi aditum ciuibus prohiberet. Qui quum his viribus reſiſtere non poſſent peccatis promerentibus, nec munere mulcent,

Clarus ab infuſo diſcedens ſydere Phœbus
Zodiaci primum ſolito conſcendere ſydus
Incipit, & gelidas diſſoluere colle pruinas,
Æolus atque ſuos bis binos mittere flatus,
Hungrorum furibunda manus quum gaudet in vrbem
Flatibus Æolis adiuta infundere flammas.
Spiritibus validis paruus diffunditur ignis:
Nec iuuat Hungarios ſolis hos vrere flammis,
Vndique conueniunt, mortemq; inferre minantur:
Confodiunt telis, calidus quos terruit ignis.
Vritur infelix olim formoſa Papia:
Vulcanusq; ſuos attollens flatibus artus
Templa Dei patriamq; ſimul conſcendit in omnem.
Extinguunt matres, pueri, innuptæq; puellæ.
Sancta cateruatim moritur catechumena plebs, tunc
Præſul in vrbe ſua hac moritur, ſanctusq; ſacerdos
Nomine qui proprio bonus eſt dictusq; Ioannes.
Quod fuerat longo thecis in tempore clauſum,
En iacet, hoc aliena manus ne tangeret aurum,
Atque per immenſas diſſoluitur igne cloacas.

Vritur infelix olim formoſa Papia,
Cerneres argenti riuos pateraſq; micantes,
Corpora maiorum paſſim combuſta virorum.
Iaſpidis hic precium viridis rutilíq; topazi,
Spernitur & ſapphirus, onyx, pulcherq; beryllus.
Inſtitor heu faciem nullus deflectit ad aurum.
Vritur infelix olim formoſa Papia.
Lucidus immenſas ſeruat, nec fonte carinas
Ticinus, ſentina ſimul diffunditur igne.

Vſta eſt infelix olim formoſa Papia anno dominicæ incarnationis DCCCCCXXIIII, IIII Idus Martij, indictione XII, feria VI, hora III. Quorum memoriam qui ibidem combuſti ſunt, vos & quicunque legeritis, faciatis vehementer exoro. Verum piiſſimi omnipotentiſque Dei ira, cuius propheta miſericordiam & iudicium concinit, cuiuſque miſericordia plena eſt terra, vſque ad conſummationem non deſæuit. Nam etſi peccatis promerentibus eſt exuſta, non tamen inimicorum manibus tradita. Impleturque quod rex & propheta canit, Nunquid in æternum proiiciet Deus? aut non apponet vbi complacitior ſit adhuc? aut in finem miſericordiam ſuam abſcindet, à generatione in generationem? Aut obliuiſcetur miſereri Deus? aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas? Itemque & alius propheta dicit: Cum iratus fueris, miſericordiæ reminiſcaris. Reliquiæ igitur quæ ſupererant, Hungaris non inuiriliter reſiſtebant, adeo vt lætabundi canerent cum propheta: Hæc eſt mutatio dexteræ excelſi.

Quod Papia beati Syri eiuſdem patroni meritis ſit liberata. Et quod idem beatus Syrus Papiam veniens, in ſpiritu prophetico eius affluentiam, & Aquileiæ caſum denunciarit. Et cur Ermegarda poſt Adelberti mariti ſui obitum tam potens extiterit.

CAP. II.

Acceſſit adhoc, magnumque iuuamen præbuit ſanctiſſimi patris noſtri doctoriſque egregij beati Syri, cuius in præfata vrbe requieſcunt exuuiæ, interceſſio glorioſa. Ac ne eius vaticinium falleretur, prædicta vrbs Papia vt caderet eſt impulſa. Verum miſericorditer à Domino eſt liberata. Miſſus ſiquidem prædicationis gratia à beato Hermagora euangeliſtæ Marci diſcipulo Papiam, beatiſſimus pater huiuſmodi eam prophetiæ ſpiritus præſagio honorauit: Delectare gaudiis vrbs Papia, quia veniet tibi ab æternis montibus exultatio. Non vocaberis minima, ſed copioſa in ciuitatibus. Et vt hoc eius vaticinium firmius crederetur, Aquileiæ non ignotæ ciuitatis caſum hac eadem hora ſermone huiuſmodi nunciauit: Væ tibi Aquileia, quia quum inter impiorum ſceleris manus, deſtrueris, nec vltra reædificata conſurges. Quod ita eſſe completum viſibus patens ratio manifeſtat. Aquileia nanque prædiues, atque olim ciuitas immenſa, ab impiiſſimo Hunnorum rege Attila capitur atque funditus diſſipatur, nec vlterius, vt in præſentiarum cernitur, eleuatur. Papia vero, vt vir ſanctiſſimus dixerat, copioſa & appellatur & cernitur: non ſolum quippe vicinas, ſed & longe poſitas præcellit opibus ciuitates. Quid alias memorem, quum ipſa inſignis, & toto orbe notiſſima Roma hac inferior eſſet, ſi precioſa beatiſſimorum apoſtolorum corpora non haberet? Patet igitur quod hanc interceſſio beatiſſimi patroni noſtri Syri eripuit, qui eam tam veridico ac precioſo præſagio honorauit. Exuſta denique Papia, factaque per Italiam non modica præda, Hungari ad propria reuertuntur. Hoc eodem tempore defuncto Adelberto Eporegiæ ciuitatis marchione, vxor eius Ermegarda Adelberti præpotentis Tuſciæ marchionis & Bertæ filia totius Italiæ principatum obtinebat. Cauſa autem potentiæ eius hæc erat, quoniam, quod dictu etiam fœdiſſimum eſt, carnale cum omnibus non ſolum principibus, verum etiam cum ignobilibus commercium exercebat.

Quod regi Rodulfo à Burgundia regreſſo, Ermegarda paulo poſt rebellis extiterit, ita vt cum Italienſibus Papiam tenuerit. Et quomodo Rodulfus illuc tetenderit. Et quomodo aſtu Ermegarda Rodulfus ſuos deſerens, ad eam noctu vt transfuga venerit, & quomodo mane à ſuis quæſitus ſit: & re cognita, Mediolanum milites eius fugerunt. Item quomodo Italienſes Hugonem acceſſerunt.

CAP. III.

PEr idem tempus rex Rodulfus è Burgundia rediens in Italiam venit: defunctoque Berengario, regnum potenter obtinuit. Poſt autem aliquot dies Italienſes omnes cœperunt inter ſe diſſidere. Zelo quippe non modico propter Ermegardæ pulchritudinem iuxta carnis huius putredinem trahebantur, eo quod ea ſtuptum aliis præbebat, aliis denegabat. Vnde factum eſt, vt prædiues Mediolanenſis epiſcopus, nonnullique alij regis Rodulfi partibus fauerent. Cum Ermegarda vero tot ſimul rebelles aderant, quot ipſam etiam regni caput Papiam non inuiriliter defenderent. Factum eſt autem, vt rex Rodulfus collectis copiis Papiam contenderet, caſtrametatus quinto miliario ab vrbe, eo in loco quo Ticinus ſimul & magnus ille Padus conueniunt: in cuius laudibus Maro ſic canit,

Fluuiorum rex Eridanus. Idem:
Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum.

Ermegarda, vt non incallida, Rodulfo regi huiuſmodi noctu per memorati alueum fluuij mandata tranſmiſit: Si te perdere vellem, iam longo tempore extinctus eſſes. Tui quippe omnes te deſerere, meq; ardenter adire, ſi meum modo adſit velle, cōtendunt. In his enim es locis, in quibus captus vinctuſque eſſes, ſi eorum iamdudum conſiliis paruiſſem. Talibus rex legationibus non ſolum credulus, verumetiam territus, nunciis remiſſis, ſe acturum quicquid ea conſuleret remandauit. Nec mora, ſequenti nocte Rodulfus clam cuſtodibus dimiſſis omnibus, dimiſſo tentorio, lecto etiam bene compoſito, lintrem ingreſſus ſuos deſeruit, atque ad Ermegardam quantocyus properauit. Igitur mane facto, magno ſilentio regis milites tentorium circuibant: venientibus vero principibus, non parua inter eos admiratio erat, quur præter ſolitum rex hora huiuſmodi dormitaret. Quumque ſtrepitu vt ſpadones quondam Holofernem euigilare niterentur, nullum, quemadmodum ipſe, dabat reſponſum. Introeuntibus autem tentorium, nihilque reperientibus, raptum hunc alij, interfectum alij clamitabant. Nemo tamen quod transfuga fieret, animaduertere poterat. Verum dum hac admiratione fluctuarent, nuncius venit qui diceret Rodulfum regem ſuper eos cum aduerſariis eorum velle irruere. Qui mox animo conſternati, tam celeri fuga cœperunt diſcedere, vt non hos currere, ſed ſi videres, diceres tranſuolare. Quumque Mediolanum, tutum ſcilicet ad locum, perueniſſent, conſenſu omnium Lanthbertus archiepiſcopus Hugoni potentiſſimo & ſapientiſſimo prouincialium comiti mandat, regnum vt Rudolfo auferat, ſibique potenter obtineat. Erat enim longo ex tempore multis argumentis & ipſe periclitans, ſi forte regnum poſſet obtinere Italicum. Hic enim Berengarius iam nominati regis tempore cum multis in Italiam venerat. Sed quia regnandi tempus nondum ei aduenerat, à Berengario territus eſt atque fugatus.

Quomodo Rodulfus in Burgundiam reuerſus, Burchardum ſocerum ſuum ad auxilium adduxerit. Et qua ratione idem Burchardus ſit Mediolanum profectus, & ibidem honorifice ſuſceptus, & de eius morte tractatum. Qui Mediolano rediens, Nouariam venit: vbi & ab Italienſibus cum omnibus ſuis occiſus eſt. Et Rodulfus Burgundiam repetiit. Hugo vero comes prouinciæ Piſas appulſus eſt, vnde Papiam venit, & rex Langobardorum fit. VVido autem Berthæ filius Tuſciæ præficitur.

CAP. IIII.

RODulfus denique quum infidelitate ſuorum prænominatos aduerſarios ſuperare non poſſet, in Burguudiam profectus, Burchardo Sueuorum duci, cuius ſibi filiam coniugio

coniugio copulauerat, denunciat vt ſibi in auxilium veniat. Qui collectis copiis, cum Rodulfo confeſtim conuenit in Italiam. Quumque perueniſſent Eporegiam, Rodulfum Burchardus ita conuenit: Ipſe ego vt legationis obtentu Mediolanum proficiſcar, non abſurdum videtur. Hac occaſione vrbem explorare, atque eorum potero cognoſcere voluntatem. Profectus itaque quum iam Mediolanum perueniſſet, priuſquam vrbem ingrederetur, ad beati precioſique martyris Laurentij eccleſiam orationis gratia declinauit: ſed, vt aiunt, non tantum petitionis gratia, quantum alterius rei cauſa. Dicunt enim, quia prope ciuitatem eſt eccleſia miro atque precioſo opere fabricata, eum ibidem munitionem conſtruere velle, qua non ſolum Mediolanenſes, ſed & plures Italiæ principes coërcere decreuiſſet. Inde vero exiens quum iuxta murum ciuitatis equitaret, lingua propria, hoc eſt Teutonica, ſuos ita conuenit: Si Italienſes omnes vno vti tantummodo calcari, informeſq; non fecero equas caballicare, non ſum Burchardus: fortitudinem ſiquidem muri huius ſeu altitudinem qua ſe muniri confidunt, nihili pendo: iactu quippe lanceæ meæ aduerſarios de muro mortuos præcipitabo. Hoc autē eo dicebat, quoniam neminem aduerſariorū ſuæ ibi linguæ gnatum eſſe putabat. Verum ſuo omine non bono quidam iſtic aderat, quanquā pannoſus & deſpectus, eius tamen loquelæ ſcius, qui omniū horum Lanthberto archipræſuli celer ſactus eſt nuncius: qui vt erat ingenio pollens, Burchardum non deſpexit, ſed eum alio animo ſuſcipiens, mirabiliter honorauit: ſed & inter cætera, quaſi hoc eſſet priuilegium amoris, conceſſit ceruum, quem is ſuo in brolio venaretur, quod nulli vnquam niſi chariſſimis magniſq; conceſſit amicis. Lanthbertus interea Papienſes omnes nonnulloſque Italiæ principes ad Burchardi necem inuitat, eumque tamdiu tenuit, donec congregatos eſſe omnes ſperaret qui eum occidere deberent. Factum eſt igitur, vt Burchardo Mediolano diſcedente, Nouariam die perueniret eadem. Quumq; iſtic nocte tranſacta diluculo ſurgeret, Eporegiam tendens ciuitatem, Italicæ ſuper eum irruentes ſubito apparuere phalanges. Quas contra non vt vir bellicoſus properat, verum mox fugam inceptat. Et quoniam ſecundum beati Iob ſententiam, terminus eius conſtitutus præteriri non poterat, & fallax equus ad ſalutē, in foſſam quæ muros circuit ciuitatis, equus decidens eum proiecit: vbi & ab irruentibus Auſoniis confoſſus lanceis vitam morte commutauit. Sui denique hoc videntes, quoniam alio non poterant, intra eccleſiam ſanctiſſimi confeſſoris Gaudentij confugiunt. Auſonij itaque vt ex Burchardi minis non mediocriter inflammati atque indignati, eccleſiæ fores frangunt, omneſq; in ea repertos, ſub ipſo etiam altari confodiunt. Quod Rodulfus vt audiuit, Italiam dereliquit, & Burgundiam percitus venit. Hæc itaque dum aguntur, Hugo Arelatenſium ſeu prouincialium comes nauim conſcenderat, & per Tyrrhenum mare in Italiam feſtinabat. Deus itaq; qui hunc in Italia regnare cupiebat, proſperis eum flatibus breui Alpheam, hoc eſt Piſam, quæ eſt Tuſciæ prouinciæ caput, duxerat: de qua ſic Maro, *Alpheæ ab origine Piſæ.* Quumq; eodem perueniſſet, affuit Romani papę Ioannis ſcilicet Rauennatis nuncius. Affuerunt etiam pene omnes Italienſes nuncij, qui hunc, vt ſuper eos regnaret inuitabant. Is autem, vt erat longo ex tempore hæc cupiens, percitus venit Papiam, cunctiſq; conuenientibus regnum ſuſcepit: poſt paululum Mantuam abiit, vbi & Ioannes papa ei occurrens, fœdus cum eo percuſſit. Quo tempore Berta matre Hugonis regis mortua, Wido filius eius quem ex Adelberto genuerat, ſicut prædiximus, Tuſciæ marchiam tenebat, qui Maroziam ſcortum Romanum ſibi vxorem acceperat.

De plurimis regis Hugonis virtutibus libidine fœdatis. De duobus filiis eius. De amicitia eius cum Henrico imperatore. De patre Liuthprandi huius operis autoris ad imperatorem Græcum ab Hugone miſſo. De duobus canibus imperatori miſſis, qui eum dilaniare parabant. Et de patre, quur tam magnifice ſit ab Imperatore ſuſceptus.

CAP. V.

Fvit autem rex Hugo non minoris ſcientiæ quam audaciæ, nec inferioris fortitudinis quam calliditatis, Dei etiam cultor, ſanctæq; religionis amatorū amator: in pauperū neceſſitatibus curioſus: erga eccleſias ſolicitus, religioſos philoſophoſq; viros non ſolum amabat, verumetiā fortiter honorabat. Qui etſi tot virtutib. clarebat, mulierum

ramen illecebris eas fœdabat. Hic ex Franeorum genere, ex genere Teutonieorum vxorem accepetat nominė Aldam, quæ filium ei genuerat nomine Lotharium. Habuerat ſane tunc temporis ex quadã muliere nobiliſſima vocabulo Wandelmoda filium nomine Hubertum, qui nunc vſque ſupereſt, & Tuſciæ prouinciæ potens ptinceps habetur. Cuius acta domino propitio ſuis in locis exponentur. Hugone igitur rege conſtituto, ſicut vir prudentiſſimus quocunque tertarum cœpit nuncios ſuos dirigere, multorumque regum ac principum amicitiam quærere: Henrici præſertim famoſiſſimi regis, qui, vt ſupra memorauimus, Baioariis, Sueuis, Lotharingis, Francis atq; Saxonibus imperabat. Hic etiam Sclauorum gentem innumeram ſubiugauit, ſibiq; tributariam fecit. Primus etiam hic Danos ſubiugauit, ſibiq; ſeruire coegit: ac per hoc nomen ſuum multis nationibus eelebre fecit. Rex igitur Hugo quum reges ac principes amicos circumcirca acquireret, ſtudnit nomen ſuum etiam Argiuis longe à nobis poſitis notum facere. Imperabat vero his tunc temporis memoria ſatis & laude dignus Romanus Imp. liberalis, humanus, prudens ac pius: cui tum propter morum probitatem, tum propter linguæ vrbanitatem genitorem meum direxit nuncium. Qui quum eodem perueniſſet, inter cætera quæ imperatori Romano rex Hugo miſerat munera, duxit duos canes, quales in eadem patria non ſunt alicui viſi. Qui quum ante eius præſentiam adducti fuiſſent, niſi multorum brachiis conſtricti fuiſſent, eum protinus morſibus laniaſſent. Puto enim, quod dum hunc Græcorum more theriſtro opertum, habituq; inſolito viderunt indutum, non hominem, ſed monſtrum aliquod putauerint. Deniq; magno cum honore ab eodem ſuſceptus eſt imperatore. Nec tam pro rei nouitate, aut munerum magnitudine, quantum quoniam, dum præfatus genitor Theſſalonicam veniſſet, Slauorum quidam qui rebelles imperatori Romano extiterant, terramq; eius depopulabantur, ſuper eum irruerunt. Verum Dei actum eſt pietate, vt eorum principes viui nonnullis mortuis caperentur. Quos dum præſentaret imperatori, immenſa affectus eſt lætitia, magnoq; ab eo genitor munere donatus, ad Hugonem regem qui ſe illuc tranſmiſerat, rediit lætus. Poſt reditum vero eius paucis interpoſitis ſolibus languore correptus monaſterium petiit, ſanctæq; conuerſationis habitum ſumpſit, in quo poſt dies quindecim mortuus me paruulo derelicto migrauit ad Dominum. Nunc autem quoniam imperatoris Romani mentio facta eſt, quis fuerit, qualiter ve ad imperij culmen peruenerit, hic non abſurdum mihi videtur referre.

De leone ferociſſimo, quem Romanus qui poſtea imperauit, fortiſſime peremit, & de ſocii eius pauore.

Cap. VI.

IMperante quoque Leone Conſtantini huius genitore, Romanus iſte imperator quanquam πτωχὸς, id eſt pauper, ab omnibus tamen χρήσιμος, id eſt vtilis, habebatur. Erat autem ex mediocribus ipſis qui nauali pugna ſtipendia ab imperatore acceperant. Qui quum ſæpius & iterum εἰς τὴν μάχην, id eſt in pugna, nonnulla χρήματα, id eſt vtilia, faceret, à ſibi præpoſito adeo honoratus eſt, vt primus nauium fieri mereretur. Quadam autem nocte, dum Saracenos exploratum abiret, eſſetque in eodem loco palus, atque arundinetum non modicum, contigit leonem ferociſſimum ex arundineto proſilire, ceruorumque multitudinem in paludem demergere, vnumque eorum capere, ſicque rabiem ventris mitigare. Ῥωμανὸς δὲ τῶν αὐτῶν, id eſt Romanus autem eorundem, ſonitum audiens, timuit valde. Putauit enim multitudinem Saracenorum eſſe, qui conſpectum ſe fraude aliqua vellent perimere. Mane autem primo exurgens quum diligentiſſime omnia conſideraret, conſpectis veſtigiis εὐθέως, id eſt confeſtim, quid hoc eſſe agnouit. Leone itaque in arundineto commorante, Romanus Græcum ignem, qui nullo præterquam aceti liquore extinguitur, vndique per arundinetum præcepit iactari. Erat autem in arundineto aceruus arundinibus plenus, in quem leo confugiens, illo ab igne eſt ſaluatus. Ventus quippe contraria ex parte flans, ignem ne ad aceruum vſque perueniret amouit. Romanus præterea poſt ignis extinctionem, vno tantum cum aſſecla enſem ſolum dextera, ſiniſtra autem pallium geſtans, locum omnem peragrãs luſtrat, ſi forte os ex eo vel ſignum aliquod reperiret. Iam vero quum in eo eſſet, vt nihil inueniens repedaret, quid hoc monſtri eſſet quod aceruus ille ſit ab

igne

igne ſaluatus, ſtuduit viſere. Quumq; duo prope aſſiſterent, ſecumq; rebus ex nonnullis fabularentur, leo hos tantum audiuit, quoniam quidem ob caligantes oculos παρὰ τῷ καπνῷ, id eſt ob fumum, videre non potuit. Volens igitur leo animi ſui feritatem quam ab igne conceperat, in hos euomere, ſaltu rapidiſſimo qua illorum voces audierat, inter eos proſiliit. Romanus vero, non vt ſuus aſſecla pauitans, ſed ea potius mente conſiſtens, vt etſi fractus caderet orbis, impauidum ruinę ferirent, pallium quod manu geſtabat, inter brachia miſit. Quod dum pro homine leo diſcerperet, Romanus hunc à tergo totis viribus inter clunium iuncturas enſe percuſſit. Qui diſſociatis diuiſiſq; cruribus quia ſtare non poterat, penitus cecidit. Leone igitur interfecto, Romanus ſeminecem aſſeclam ſuum ſolo ſtratum eminus vidit, quem & vocare voce præcipua cœpit. Sed quum nullum daret omnino reſponſum, idem Romanus propter eum aſtitit, pedeq; pulſans, Surge, inquit, miſer. Qui conſurgens, præ admiratione, dum leonis immanitatem conſpiceret, non habuit vltra ſpiritum. Stupebant autem omnes de iſto Romano hæc audientes. Vnde factum eſt, vt tam pro cæteris quam pro præclaro hoc præſenti facinore non multo poſt à Leone imperatore tanto donaretur honore, vt omnes naues ipſius eſſent in manibus, eiuſque iuſſionibus obedirent.

De iis qui Leoni imperatori ſucceſſerunt, & Conſtantini morte, ac Romani per ſtratagema & aſtum ad imperium euectione.

Cap. VII.

LEo denique Græcorum piiſſimus imperator, cuius ſupra fecimus mentionem, corporis humani debitum ſoluens, viamq; carnis vniuerſæ ingrediens, regni ſui hæredem, Alexandrum fratrem germanum, vnicumq; filium Conſtantinum, qui nunc vſque ſupereſt, & feliciter regnat, paruulum, & (vt Græci aiunt) ἄλαλον, id eſt mutum, & infantem dereliquit. Quibus ad tuendum palatium, tutandamq; rem priuatam, vt iſtic moris eſt, eunuchum officio † Parachimmenon dedit. Phocam vero Domeſticum maiorem, hoc eſt terreſtris ducem exercitus, fecit. Romanum autem non claro natalium ortu, ſed cordis magnanimitate nobilem, naualis exercitus principem ordinauit. Alexander poſt modicum defunctus, ſoli Conſtantino paruulo imperium dereliquit. Denique tempore quo magnus imperator Leo migrauit ad Chriſtum, Phocas præfatus Domeſticus terreſtris dux exercitus contra Simonem Bulgarorum regem copias duxerat, eique Conſtantinopolim venire cupienti non inuiriliter repugnabat. Romanus vero, vt non incallidus, audito imperatorum, hoc eſt Leonis atq; Alexandri, interitu, haud longe ab vrbe collecto claſſium exercitu fugit, atque in inſulam paruam iuxta Conſtantinopolim, ita vt è palatio videri pene poſſet, ratibus collectis aduenit; ad palatium autem minime transfretauit, laudeſq; iuxta conſuetudinem Porphyrogenito minime decantauit. Quæ res eunucho Parachimmeno, cunctiſq; Conſtantinopoleos principibus ſtuporem timoremque non paruum attulit. Internunciis itaque quid hoc monſtri ſit, quod regem non adierit, laudeſque debitas non ſoluerit, ſciſcitantur. His à Romano reſpondetur, quod propriæ vitæ timens palatium declinarit, & adiecit, quod ſi Parachimmenos cæteris cum principibus ſe non adiret, vitamque iureiurando promitteret, mox ſe ad Cretenſium Saracenorum regem conferret, regnumque Argiuorum ſui auxilij fortitudine debellaret. Quod quam callide dixerit, exitus declarabit. Igitur quod præfati ſumus, principes terrore compulſi, ignorantes quod lateret anguis in herba, omnes hunc fiducialiter adeunt, quod mandauerat gratanter cupientes implere. Quos omnes non malo conſilio accepto proiectos in ſentinam ligat: ſicque ſecurus ad vrbem magno cum comitatu feſtinat, hiſque quos ſuſpectos habuerat, palatium purgat, ſuæ parti parentes ibi collocat: rectorem, magiſtros, patricios, logotheum, eparchon, κοιτωνίτας cubicularios, protoſpatharios, ſpatharios, ſpatharocandidatos, παραθαλασσίους facit: cæteros, vt diximus, abdicat. Qui etiam vt cœptum opus firmius patraret, cum Porphyrogeniti matre † Zoizone nomine, Venerea eſt dulcedine iunctus. Tota mox ciuitas coronatur, & Romanus pater Baſileos appellatur.

forte παρακοιμώμενον

De Phoca altero ex principibus aulæ, qui audito quod Romanus eſſet ad imperium euectus, victoriam Bulgaris ſponte conceſſit, cum multa ſuorum ſtrage fugiens: quocirca à Romano captus oculis priuatur. De Symeone Bulgarorum rege ex monacho, cuius filius Baianus magica arte homines in lupos vertit. Item de Helena ſeu Irena, quæ Conſtantino imperatori nupſit.

Cap. VIII.

CVm Bulgaris præterea pugnanti Phocæ Domeſtico, qui & ipſe pater Baſileos ardenter fieri cupiebat, in ipſo bello iam de hoſtibus triumphum tenenti, quid à Romano actum ſit nunciatur. qui mox animo conſternatus, nimio dolore compulſus, victoriæ ſignum quo hoſtes inſequebatur proiecit, terga vertit, fugam ſuos inire fecit. Reparant itaque Bulgari Symeonis hortatu animos, & quos prius aduerſo marte fugarat, proſpero poſtmodum inſequuntur, tantaq; nunc Argiuorum ſtrages efficitur, vt longo poſt tempore campus plenus oſſibus videretur. Omni deniq; cum feſtinatione iam nominatus Phocas Domeſticus Conſtantinopolim redit, palatium ingredi cupit, & arte fieri pater Baſileos ſatagit. Sed quia conſilij vis expers mole ruit ſua, & (vt Flaccus dicit) Dij rem temperatam prouehunt in maius, à Romano Domeſticus iſte capitur, atq; vtroq; lumine priuatur Bulgaris non minima vis augetur, iiſq; Græcos depopulandi viciſſitudo dupla rependitur. Tunc etenim Symeonem ἡμιάργον, id eſt ſemigræcum, eſſe aiebant, eo quod à pueritia Byzantij Demoſthenis rhetoricam, Ariſtotelisque ſyllogiſmos didicerit. Poſt hæc autem relictis artium ſtudiis, vt aiunt, conuerſationis ſanctæ habitum ſumpſit: verum paulo poſt regnandi cupiditate deceptus, ex placida monaſterij quiete ad ſeculi procellam tranſiit, elegitq; potius apoſtatam Iulianum, quam beatiſſimum Petrum cœleſtis regni clauigerum imitari. Qui duos filios habuit, vnum nomine Baianum, alterum qui nunc vſque ſupereſt, potenterq; Bulgaris principatur, nomine Petrum. Baianus autem adeo fertur didiciſſe magicam, vt ex homine fieri lupum, & quamcunq; vellet aliam cerneres feram. Romanus præterea eodem quo pater Baſileos conſtitutus eſt anno, filiam ſuam Helenam imperatori paruulo ſuo domino Conſtantino Porphyrogenito coniugem dedit. Porphyrogenitum autem non in purpura, ſed in domo quam Porphyram ſuperius diximus nominatam, appello: vt videre eſt libro primo pluribus capitibus. De æde autem ſacra quam ædificauit, hoc addi poteſt, quod ipſam νέαν, hoc eſt nouam, alij vocant: alij vero ἐννέαν, quod lingua noſtra nouennalem ſonat, appellant; eo quod ibidem horarum eccleſiaſticarum machina nouem pulſata ictibus ſeu vocibus ſonet.

De oratione Romani ad principes Romanos, poſtquam imperator conſtitutus eſt. De humilitate proſapiæ Romani, qui Chriſtophorum filium ſuum inique Conſtantino imp. filio in imperii aditione prætulit: quam iniuriam deus morte Chriſtophori vltus eſt. De Conſtantini Porphyrogeniti religione & exercitatione, paceque cum Bulgaris per Irenam facta.

Cap. IX.

SEcundo itaque quo pater Baſileos conſtitutus eſt anno, Romanos conuocatos ad ſe principes ita conuenit: Romanæ dignitatis ἄρχοντες, id eſt principes, quoniam vobis conſulibus non ſolum inquam pater Baſileos ſum conſtitutus, verumetiam ſanctiſſimi Imp. fidelitati γλαυκώπιδος Helenæ, id eſt virides oculos habentis, coniunctione ſociatus: hic aliquo imperialis ornatus indicio mõſtrati dignum in corpore reor, quod celebratur à populis ex nomine dignitatis. Iudicatum denique à populo, communique decretum eſt conſilio, vt quia tantæ erat dignitatis, & λευκώλενον filiam ſuam Helenam imperator ei copularat, rubricatarum pellium caligis, vt iſtic imperatorum moris eſt, vteretur. Sed ne hoc quidem ſatis ei viſum fuit: ſiquidem poſt vnius anni ſynaxin quum amplioris iam potentiæ eſſet, talibus aggreditur eoſdem principes ſermonibus: Quoniam communi veſtro iudicio definitum eſt imperialibus me vti

caligis,

caligis, πειφαντι ἥρωες, id eſt nobiliſſimi heroes, veſtræ autoritatis beneuolentia quæ contuliſtis, mihimet videntur precioſa, diligentius vero conſideranti riſum mouere videntur: illi enim facile ad riſum turbas illiciunt, qui variis ſeſe depingunt coloribus. Denique riſum non ſolum aliis, ſed & mihiipſi mouent, dum pedibus imperatorem, capite communem videor imitari plebem. Namque comœdię mimus quiſque melior. Igitur aut coronam præbete, aut caligas quibus ridiculus populo videar, auferte. Hoc plane dicto, magis autem qua cunctis præerat poteſtatis autoritate, omnium iudicio coronam recepit, & caligarum decorem minime perdidit. Huius miretur prudentiam nemo, ſed laudes referat Deo cordis ex intimo, qui erigit eliſos, ſoluit compeditos, cuius in manu calix vini meri plenus mixto inclinans ex hoc in hoc. Is autem humili erat proſapia, ex Armeniorum ſcilicet gente oriundus, neque ſolum mente conceperat futurum, ſe regis in aula eſſe, nedum impetialia ſceptra tenere, ſed quod prophetiſſa Anna dicit, Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & ſubleuat, ſuſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem, vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat. Domini enim ſunt cardines terræ, &c. Regi itaque immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria per cuncta ſeculorum ſecula, Amen. Denique Romano imperatore conſtituto, Chriſtophorum quem ante imperij dignitatem habuerat, imperatorem conſtituit. Poſt imperij vero ſui ordinationem vxor eius filium ei peperit nomine Stephanum. Rurſus concepto fœtu alium ei peperit nomine Conſtantinum. Quos omnes imperatores conſtituens, contra ius faſque, & ſecum Chriſtophorum primogenitum domino ſuo imperatori Conſtantino Porphyrogenito præpoſuit: adeo plane, vt procedentes ad publicum, ad ſanctam Sophiam ſcilicet, vel ad χαλκῆν χεῖρας, ſeu ad ſanctos apoſtolos, Romanus cum Chriſtophoro primogenito præcederent: Conſtantinus Porphyrogenitus, & duo cæteri ſequerentur. Quod quam indigne iuſtus iudex pertulerit, vltio ſubſequens declarauit. Nam poſt modicum Chriſtophorus defunctus eſt. Conſtantinus itaq; Porphyrogenitus tum orationi tum lectionibus vacans, totum ſe domino commendabat, opere manuum victum quæritans, ſanc τὴν ζωγραφίαν, id eſt picturam, perpulchre exercebat. Eodem tempore Symeon cum Bulgaris Argos cœpit vehementer affligere. Quem Romanus filij ſui Chriſtophori filia filio illius Petro qui nunc vſque ſupereſt, vxore data, ab incœpto furore compeſcuit, ſibiq; fœdere placito ſociauit. Vnde & puella mutato nomine Εἰρήνη, id eſt Pax, eſt vocata, eo quod per eam inter Bulgaros & Græcos pax ſit firmiſſima conſtituta.

De Walberto & Gezone Papienſibus, qui ſeditionem contra Hugonem regem concitauerunt, & de Hugonis concione.

CAP. X.

HIs temporibus Walbertus & Gezo, prænomine Euerhardus, Papiæ præpotentes iudices erant. Cauſa autem potentiæ Walberti hæc erat: Quoniam Cumis ditiſſimo in loco filium ſuum Petrum epiſcopum fecit: Razam vero natam ſuam Gileberto comiti palatij coniugio ſociauerat. Ea tamen tempeſtate vterque defunctus erat. Ticinenſis itaque, qui & Papienſis, populus omnis ad hunc conuenerat, cauſaſque omnes & controuerſias ante eum decidebat. Participatione denique huius potentiæ memoratus Gezo prænomine Euerhardus, quoniam affinitate quadam ei iungebatur, præpotens habebatur: qui nobilitatem ſuam prauis moribus deturpabat. Fuit enim ambitioſus nimis, cupidus, inuidus, ſeditioſus, iuris corruptor, præceptorum Dei immemor. Quod Deus non paſſus eſt abire inultum. Et ne diuiius protraham ſermonem, Catilinæ omnino ſimilis, qui ſicut conſulem & Reipub. defenſorem Marcum Tullium Ciceronem conabatur occidere, ita & hic regem Hugonem morti molitus eſt tradere. Quadam enim die dum nihil mali ſuſpicans rex Hugo, Papiæ cum paucis degeret; hic ſeditione facta voluit ſuper eum irruere: ſed Walberto (qui non tam ferocis animi erat) remotante tardatus eſt. Nec minus etiam eos rex Hugo ſuis rhetoricis ac melle dulcioribus eloquiis ab incepto furore compeſcuit. Dum enim ſeditionem ſuper ſe exortam, atque in domum Walberti congregatam eſſe cognoſceret, huiuſmodi omnes per internuncios ſermone conuenit. Quid eſt viri fortes, quod tam ſubito, tamque inſperate contra dominum, imo & regem veſtrum commoti eſtis? Si quippiam

quod diſplieeat actum eſt, conſolidetur. Neque enim ſera emendatio reprehendi poteſt, præſertim ſi nulla negligentia prætermiſſa eſt. His auditis cuncti animi furorem mitigarunt. Solus Gezo in qua prius fuerat proteruia manens, operam dabat, vt omnes ſuper regem irruerent, eumq; turpiſſima morte trucidarent. Verum diſponente Deo, affectus eius prauus effectum habere non potuit. Reuerſi igitur ad regem nuncij, prout viderant & audierant, enarrauerunt.

De Walberti & Gezonis captorum ſuppliciis, prudentia Hugonis, & virtute Samſonis, & fabula Tireſiæ, quur caeci vitales ſint, & de Hilduini & Ratherii epiſcoporum ambitione.

CAPVT XI.

VErum rex Hugo hæc omnia quaſi pro nihilo mente ſubdola ducens, Papia egreſſus, longe alio properare feſtinar, miſſiſq; circumcirca literis, milites ſuos ad ſe venire præcepit. Quos inter Samſon præpotens comes aduenerat, qui iam dicto Gezoni inimiciſſimus erat. Is denique vt regem vidit, ita eum conuenit: Solicitum te equidem de vrbanis rebus contra te tumultuoſe & moleſte his diebus actis intueor. Verum ſi me audis, mihiq; obtemperas, ſuis ipſi capientur laqueis. Alter enim qui melius conſilium dare poſſit quam ego, non facile poteſt inueniri: tibi certe nemo melius dabit. Vnum tamen peto, vt dum capti fuerint mea opera, Gezo cum omni ſua ὑπαρξία, id eſt ſubſtantia, meis tradatur in manibus. Quem dum dari ſibi à rege audiuit, adiecit, Leo Ticinenſis epiſcopus ciuitatis Walberto & Gezoni non habetur amicus. Hi ſane quibuſcunque poſſunt ei modis aduerſantur. Scitis deniq; moris eſſe, regi ab aliis locis Papiam tendenti ciues fortiores extra vrbem occurrere. Mandate itaque clam epiſcopo, vt dum ſtatuto tempote Papiam veneritis, & ipſi nobis extra vrbem obuiam venerint, portas ciuitatis omnes ſerari faciat, clauesque ſibi ipſe retineat, vt dum capere eos cœpcimus, nec in vrbem confugere, nec ab vrbe auxilium poſſint expectare. Quod & factum eſt. Nam dum ſtatuto tempote rex Papiam tenderet, & memorati ei obuiam exirent, epiſcopus libenter vt ei imperatum fuerat fecit. Rex itaq; omnes capere, vt Samſon conſilium dederat, fecit. Confeſtim igitur Gezo Samſoni traditus, vtroque lumine priuatur, & lingua quæ in regem blaſphemiam dixerat, ei abſcinditur. O factum bene, ſi ſicut cæcus, ita & mutus cunctis extitiſſet temporibus. Sed ô ſcelus. Quoniam lingua abſciſſa loquelam non perdidit, ſecundum Græcorum fabulas oculorum priuatione vitam ſibi protelauit, quę multis ad perniciem vſque in præſentem diem eſſe non deſinit. Fabulam vero quur cæci plurimum viuant, ſecundum Græcotum ineptiam his inſeramus, quæ talis eſt, Ζεὺς καὶ Ἥρα, &c. hæc eſt interpretatio, Iupiter & Iuno contenderunt de amoribus, vter plures libidines haberet in coitu. Et tunc Tireſiam Euri filium quæſiuerunt. Ille enim in vtraſque naturas tranſmutatus erat, quia draconem calcauerat. Hie ergo contra Iunonem pronunciauit. Iuno irata cæcauit eum. Iupiter autem donauit ei multos viuere annos, & quæcunque diceret, diuinando dicere. Sed redeamus ad rem. Gezone, vt prædiximus, membris defœdato, ſubſtantia illius diripitur. Cæteri complures cuſtodiæ mancipantur. Walbertus poſtridie capite truncatur, theſaurus cuius infinitus diripitur. Vxor eius capitur, & vt theſauros oecultos tradar, diuerſis cruciatibus laniatur. Creuit extunc non ſolum Papiæ, ſed & per omnes Italiæ fines regis timor. Neque hunc vt reges cæteros flocci pendere, verum modis omnibus honorauere. Eodem tempore Hilduinus Laudocienſis eccleſiæ epiſcopus propria ſede expulſus, ad Hugonem regem, cui affinitatis linea iungebatur, in Italiam venit. Qui honorifice ab eo ſuſceptus, Veronenſem ei epiſcopatum ad ſtipendij conceſſit vſum. Factum eſt autem, vt poſt paululum Lambertus archiepiſcopus moreretur, & hic loco eius Mediolani epiſcopus ordinaretur. Venerat autem cum præfato Hilduino monachus quidam Rhaterius nomine, qui ob religionem ſeptemq; liberalium artium peritiam Veronæ epiſcopus conſtituitur: vbi & Milo, de quo ſupra commemorauimus, comes habebatur.

Qualiter

Qualiter Ioannes papa ſit captus, cuſtodiaq; in qua moriturus erat, traditus. Qua munitionē vrbs Roma munitur, & quomodo Hugo per Albericum vrbe ſit eiectus: quod diuinæ diſpoſitioni aſcribendum cenſet, ob peccatum Hugonis regis.

CAPVT XII.

WIdo interea Tuſciæ prouinciæ marchio cum Marozia vxore de Ioannis papæ deiectione cœpit vehementer tractare, atque hoc propter inuidiam quam in Petrum fratrem papæ habebant: quoniam quidem illum papa quaſi fratrem proprium honorabat. Contigit itaque Petro Romæ degente, Widonem clam multos habuiſſe milites congregatos. Quumque die quadam papa cum fratre paucíſque aliis in Lateranenſi palatio eſſet, Widonis & Maroziæ milites ſuper eos irruentes, Petrum fratrem ipſius ante oculos interfecerunt, eundem vero papam comprehendentes, cuſtodiæ manciparunt, in qua non multo poſt defunctus. Aiunt enim, quod ceruical ſuper os eius poſuerint, ſicq; eum peſſime ſuffocarint. Quo mortuo, ipſum Maroziæ filium nomine Ioannem, quem ex Sergio papa meretrix ipſa genuerat, papam conſtituunt. Wido vero non multo poſt moritur, fraterq́; eius Lambertus ipſi vicarius ordinatur. Marozia vero ſcortum impudens nimis, ſuos nuncios poſt Widonis mariti ſui mortem Hugoni regi dirigit, eumque inuitat vt ſe adeat, Romamque nobiliſſimam ciuitatem ſibi aſſumat. Hoc autem non aliter poſſe fieri teſtabatur, niſi eam ſibi rex Hugo vxorem faceret.

Quid Veneris facibus compulſa Marozia ſauis?
Coniugis ecce tui ſpectas tu ſuauia fratris,
Nubere germanis ſatagens Herodia binis,
Immemor aſpiceris præcepti cæca Ioannis,
Qui fratri vetuit, fratris violare maritam.
Hæc tibi Moyſeos non præſtant carmina vatis,
Qui fratri ſobolem fratris de nomine iuſſit
Edere, ſi primus nequeat ſibi gignere natum.
Noſtra tuo peperiſſe viro te ſecula norunt.
Reſpondes (ſcio) tu, Nihil hoc Venus ebria curat.
Aduenit optatus ceu bos tibi ductus ad aram
Rex Hugo, Romanam potius commotus ob vrbem.
Quid iuuat ô ſcelerata virum ſic perdere ſanctum?
Crimine dum tanto ſatagis regina videri,
Amittis magnam Domino tu iudice Romam.

Quod recte eſſe actum non ſolum ſenſata, verumetiam inſenſata animaduertunt. In ingreſſu Romanæ vrbis quædam eſt miri operis, miræq; fortitudinis conſtituta munitio, ante cuius ianuam pons eſt precioſiſſimus ſuper Tiberim fabricatus, qui primus Romam ingredientibus atque egredientibus eſt; nec eſt alia niſi per eum tranſeundi via. Hoc tamen niſi conſenſu munitionem cuſtodientium fieri non poteſt. Munitio autem ipſa, vt cætera deſinam, tantæ altitudinis eſt, vt eccleſia quæ in eius vertice videtur, in honore ſummi & cœleſtis militiæ principis archangeli Michaelis fabricata, dicatur eccleſia ſancti angeli vſque ad cœlos. Rex denique ob munitionis confidentiam relicto longe exercitu, cum paucis Romam aduenit. Qui decenter à Romanis ſuſceptus, in prædictam munitionem ad prædictæ Maroziæ meretricis thalamum declinauit. Cuius inceſto dum potitus eſſet concubitu, Romanos quaſi iam ſecurus deſpicere cœpit. Habuerat ſane Marozia filium nomine Albericum, quem ex Alberico marchione ipſa genuerat. Qui dum matris hortatu regi Hugoni, vitrico ſcilicet, aquam funderet, vbi manus ablueret, ab eo pro correctione in faciem cæſus eſt, eo quod non moderate & prudēter aquam effunderet. Is vero, vt illatam ſibi poſſet vlciſci iniuriam, congregatis in vnum Romanis, huiuſmodi eos ſermone conuenit: Romanæ vrbis dignitas ad tantam ſtultitiam ducta, vt meretricum etiam imperio pareat. Quid enim fœdius, quidve turpius, quam vt vnius mulieris inceſtu Romana ciuitas pereat? Romanorum aliquando ſerui, ſcilicet Burgundiones, Romanis imperent? Si meam, priuigni ſcilicet ſui, faciem cecidit, quum præſertim nouus habeatur hoſpes, quid vobis iam

inueteratum facturum creditis? An Burgundionum voracitatem atq; ſuperbiam ignoratis? Ipſam enim nominis ſaltem etymulogiam diſpicite: Burgundiones ideo dictos, Quoniam dum Romani orbe deuicto ex gente hac captiuos ducerent multos, conſtituerunt eis vt extra vrbem domos ſuſtollerent, à quibus & paulo poſt à Romanis ob ſuperbiam expulſi: & quoniam ipſi domorum congregationem quæ muro non clauditur, Burgum vocant, Burgundiones, quod eſt à Burgo expulſi, à Romanis appellati ſunt. Cæterum ſecundum naturale nomen Galli Allobroges nuncupantur. Ego autem πρὸς φρόνησιν, id eſt per ſapientiam, Burgundiones eos quaſi gurguliones appello, vel quod ob ſuperbiã toto gutture loquantur, vel quod verius eſt, quod edacitati quæ per gulam exercetur, nimis indulgeant. Nec mora, his auditis, Hugonem regem cuncti deſerunt, atque eundem Albericum ſibi dominum eligunt, & ne ſpatium quidem milites introducendi ſuis rex Hugo haberet, munitionem confeſtim oppugnant. Liquet diuinæ diſpenſationis eſſe hoc conſilium, vt quod rex Hugo tam nefario turpiter cœperat ſcelere, id eum omnimodo obtinere non poſſe. Tanto quippe eſt terrore coactus, vt præſertim ſeipſum ea ex parte qua ciuitatis muro munitio inhærebat, deponens eam deſereret, atque ad ſuos confugeret. Expulſus igitur eſt rex Hugo, & cum præfata Marozia Romanæ vrbis monarchiam Albericus tenuit, fratre Ioanne ſuo ſummi atq; vniuerſalis præſulatus ſedi præſidente.

Qualiter & quur Hugo rex Lambertum fratrem ſuum ceperit, & conſilio Boſonis eum excæcauerit. Et quod rex Hugo iuſiurandum à Rodulfo rege acceperit, & Henricum regem ſibi amicum muneribus effecerit. Et de Danorum ſubiectione.

Cap. XIII.

Aiunt Bertam Hugonis regis matrem Adelberto marchioni viro ſuo nullum filium peperiſſe, ſed ab aliis mulieribus clam acceptos ſimulato partu Widonem & Lambertum ſibi ſuppoſuiſſe, quatenus poſt mortem Adelberti, Bertæ non deeſſent filij, quorum adiutorio omnem viri ſui potentiam poſſideret. Hoc autem mendacium mihi ideo videtur eſſe inuentum, quatenus inceſtum ſuum rex Hugo tegeret, & infamiæ ὕβριν, id eſt contumeliam & vituperium euaderet. Ea tamen quæ nunc narranda eſt, quur hoc dictum ſit, veriſimilior mihi videtur aſſertio. Lambertus, qui poſt Widonis fratris ſui mortem Tuſciæ marchiam tenebat, vir erat bellicoſus, & ad quodlibet facinus audax. Quem ob regnum Italicum rex Hugo ſuſpectum nimis habebat. Timebat enim ne Italienſes ſe desererent, & Lambertum regem conſtituerent. Boſo deniq; ex eodem patre regis Hugonis frater, inſidiarum huic laqueos parauerat, eo quod ipſe marchio Tuſciæ fieri vehementer ardebat. Conſilio igitur huius Lamberto rex Hugo comminandu denunciat, ne ſe fratrem ſuum amplius dicere audeat. Is vero, vt erat animi ferocis atque indiſciplinati, non moderate, vt debuit, ſed effrenate ita reſpondit: Ne inficiari rex poſſit me fratrem ſuum eſſe, nos vno ex corpore eundem per aditum in lucem prodiſſe, duello cupio cunctis cernentibus comprobare. Quod rex vt audiuit, iuuenem quendam Teduinum nomine elegit, qui cum eo hanc ob rem pugnam ſingularem commiſit. Deus autem qui iuſtus eſt, & rectum eſt iudicium eius, in quo non eſt iniquitas, vt amphibologiam dirumperet, ac veritatem cunctis oſtenderet, fecit vt Teduinus citiſſime caderet, & Lambertus victoriam obtineret. Quamobrem rex Hugo non mediocriter eſt confuſus. Conſilio autem accepto, eundem Lambertum tenuit, & cuſtodiæ tradidit. Timuit enim, ne ſi illum dimitteret, regnum ſibi auferret. Hoc igitur capto, Boſoni fratri ſuo Tuſciam contradidit: & non multo poſt Lambertum lumine priuauit. His temporibus Italienſes in Burgundiam ad Rodulfum mittunt, vt adueniat. Quod Hugo rex vt cognouit, nunciis ad eundem directis, omnem terram, quam in Gallia ante regni ſuſceptionem tenuit, Rodulfo dedit: atque ab eo iuſiurandum, ne aliquando in Italiam veniret, accepit. Nec minus etiam Henricum, quem ſupra memorauimus, regem fortiſſimum, multis collatis muneribus amicum ſibi effecerat: cuius ex hoc apud Italos nomen maxime tunc clarebat, quod Danos nulli ante ſubiectos, ſolus ipſe debellaret, ac tributarios faceret. Eſt enim gens indomita, ſub Septentrione

ptentrione in Oceano degens, cuius ſæuitiam multarum ſæpe gentium nobilitas luxit. Hi aliquando claſſibus per Rheni fluminis alueum conſcendentes, ferro & igne cuncta miſerè laniarunt. Ipſas inſuper nobiliſſimas ciuitates, Agrippinam quæ nunc Colonia vocatur, atque Treuetos non longè à Rheno poſitas, nonnullaſque alias in regno Lotbarii debellantes vi ceperunt, cunctiſque ablatis, ea quæ ſecum deferre non poterant, combuſſerunt. † Thermas etiam Grani palatii atque palatia combuſſerunt. *Aquaſgrani nunc.* Verùm his omiſſis, ad narrandi ſeriem redeamus.

De Arnoldo duce Baioariorum in Italiam irrumpente, & Hugone illi occurrente, & Baioariorum ſtrage, & Arnoldi fuga. Et de Verona Hugoni reſtituta. Et de Ratherio capto, & opere quod ipſe in carcere de ſe compoſuit.

Cap. XIV.

ARnoldus Baioariorum & Carentanorum dux, cuius ſuperius fecimus mentionem, quum non multum ab Italia longe diſtaret, collectis copiis, quatenus Hugoni regnum auferret, aduenit. Qui Tridẽtinam ea ex parte primam Italiæ marchiam pertranſiens, Veronam vſq; peruenit. In qua à Milone comite atque Ratherio epiſcopo libenter, vt qui eum inuitarant, ſuſcipitur. Quod rex Hugo vt audiuit, collecto exercitu, ei obuiam tendit. Quumq; eodem perueniſſet, & † caballicatas (vt vulgo aiunt) *id eſt, equitatus.* circumcirca dirigeret, Baioariorum quædam pars non minima de caſtro vocabulo Gauſeningo egrediens, cum Italienſibus pugnare cœpit. A quibus grauiter cõfoſſa, vix ex ea vel qui hoc cæteris nunciaret, euaſit. Qua ex re Arnoldus dux non parua eſt confuſione repletus. Vnde factum eſt, vt conſilio accepto, Milonem comitem vellet capere: atque Italia derelicta, fecit illum in Baioariam ducere, quatenus reparato exercitu, cum eo iterum redire poſſet: quod Milonem non latuit. Qui diuerſis cogitationibus æſtuans, quid ageret penitus ignorabat. Hugonem regem plane vt meruerat, adire timebat: cum Arnoldo vero in Baioariam duci, non ſolum mortem, ſed infernum putabat. Hac itaque in ambiguitate, quoniam regem Hugonem cito miſericordia nouerat inclinari, Arnoldum fugere, & ad eum deliberat tendere. Arnoldus vero quo citius potuit, in Baioariam eſt regreſſus. Munitionem autem quæ in eadem ciuitate erat, prius oppugnans, fratrem Milonis, militeſque eius qui eam defendere conabantur, ſecum in Baioariam duxit. Quo diſcedente, Hugoni regi mox ciuitas redditur, & Ratherius eiuſdem ciuitatis epiſcopus ab eo captus, Papiæ exilio relegatur. In quo faceta ſatis vrbanitate de exilii ſui ærumna librum componere cœpit. Quem ſi quis legerit, nonnullas ibi hac ſub occaſione res expolitas inueniet, quæ legentium intellectui non minus placere poſſunt quam prodeſſe.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER QVARTVS.

Pro proœmio quarti libri dicit ſe deinceps quæ vidit ſcripturum, quomodo videlicet Hugo Lotharium filium ſuum regem conſtituit, & Romam cum exercitu perrexit, vbi Aldam filiam ſuam Alberico per dolum deſpondet, voto tamen non potitur.

CAPVT I.

HActenvs quæ dicta ſunt, ſacerdos ſanctiſſime, ſicut à grauiſſimis, qui ea creuerant, viris audiui, expoſui: cæterum quæ narranda ſunt, vt qui interfuerim, explicabo. Ea ſiquidem tempeſtate tãtus eram, qui regis Hugonis gratiã vocis mihi dulcedine acquirebã. Is enim εὐφωνίαν magnopere diligebat, in qua me coæqualium puerorum nemo vincere poterat. Igitur rex Hugo dum proſperè ſibi cuncta proſpiceret, filium ſuum Lotharium, quem ex Alda vxore ſua genuerat, cunctis conniuentibus, poſt ſe regem poſuit. Quo conſtituto, qualiter Romã, ex qua eiectus turpiter fuerat, poſſet acquirere cogitabat. Collecta itaque multitudine, proficiſcitur Romam. Cuius quanquam loca & prouincias circumcirca miſere deuaſtaret, eamque ipſam quotidiano impetu impugnaret, ingrediendi eam tamen effectũ obtinere non potuit. Sperans denique calliditate ſua Albericum poſſe decipere, ei denunciat, vt filiam ſuam Aldam Lotharii regis nati ſui germanam ſibi coniugio tollat, ſicque pace habita, vt ſuus ipſius filius ſecurus permaneat. Albericus igitur, vt vir haud fatuus, filiam ipſius ſibi coniugio iunxit. Romam autem, quam nimis ardebat, non tradidit, ſeq; ei minimè credidit. Verè tamen Albericum rex Hugo ineſcaſſet & cepiſſet, niſi illius hoc cauiſſet aſtutia militum, qui aliquando pacem cum ipſo habere non cupiebant. Si quem enim rex ſuorum vellet corripere, ad Albericum mox ſtuduit fugere, à quo ob regis metum gratanter ſuſceptus Romæ vixerat honoratus.

De Saracenis, qui Fraxineto relicto, Aquas venerunt, vbi commiſſa pugna, omnes perierunt. Et de prodigioſo ſanguinis fluxu apud Genuam, quæ eodem anno ab Aphris capta eſt.

CAPVT II.

DVm hæc aguntur, Fraxinetum Saraceni inhabitantes, collecta multitudine, Aquas (qui eſt locus quinquaginta miliariis à Papia diſtãs) vſque peruenerant. Horum πρόεδρος, id eſt prædux, Sagitus Saracenus peſſimus impiuſque extiterat. Deo tamen propitio pugna commiſſa, ταλαίπωρος, id eſt miſer, cum omnibus ſuis interiit. Per idem tempus in Ianuenſi vrbe, quæ eſt in Alpibus Coccis octingentis ſtadiis à Papia diſtans, ſupra Aphricanum mare conſtituta, fons ſanguinis largiſſimè fluxit, ſubſequuturam cunctis patenter ruinam inſinnans. Eo quippe anno Pœni cum multitudine claſſium illo perueniunt, ciuibuſque ignorantibus, ciuitatem ingrediuntur, cunctos, pueris exceptis & mulieribus, trucidantes: cunctoſque ciuitatis & eccleſiarum Dei theſauros nauibus imponentes, in Aphricam ſunt reuerſi.

De Manaſsis Arelatenſis epiſcopi cauillo, & friuola ratione, qua ſe ad exemplum diui Petri epiſcopatus ſedem mutaſſe dictitabat. Et de arguta Liuthprandi in eum reſponſione.

CAPVT III.

HOc in tempore Manaſſes Arelanenſis ciuitatis epiſcopus, agnita regis Hugonis potentia, à cuius ipſe ſanguine affinitatis lineam traxerat, deſerta commiſſa ſibi eccleſia ambitionis ſpiritu, multas violaturus, imo laceraturus eccleſias, Italiam petiit. Hugo autem rex ſe regnum ſecurius obtinere ſperans, ſi affinitate ſibi coniunctis regni officia largiretur, contra ius faſq; Veronenſem, Tridentinam, Mantuanam, commendauit illi, ſeu quod verius eſt, in eſcam dedit eccleſias. Ac ne his quidem contentus, Tridentinam adeptus eſt marchiam: quo honore impellente, quum miles eſſe inciperer,

ret, epiſcopus eſſe deſinit. Liber autem pater ἅγιε, id eſt ſancte, aliquantulum immorarier, ſuaque ipſius ipſum ſententia quur hoc ageret, Deo largiente, propria iugulare. Beatus, inquit, Petrus, Antiochena dimiſſa eccleſia, ad Romanam vrbem, quæ potentiæ magnitudine cunctis tunc nationibus imperabat, poſtmodum tranſuolauit: vbi quum diſponente Deo ſanctam toto orbe venerandam fundaret eccleſiam, diſcipulo ſuo beato Euangeliſtæ Marco priſtinam Antiochenam ſimul commendauit; ita tamen vt Aquileienſem & ipſe primo inſtitueret, atque Alexandrinam concitè peteret. Quod ita factum eſſe, neminem eorum qui actus apoſtolicos legerit, neſcire cognouimus. Sed vt nobis reſpondentibus, ô Manaſſes, vera te ſuper his non ſentire cognoſcas, ex nominis tui etymologia parentes tuos vidētes fuiſſe intelligis. Manaſſes quippe obliuioſus ſeu obliuio Domini interpretatur. Quid enim verius aut apertius parentes tui hoc nomine vaticinari potuerūt? Ita, inquam, es oblitus tui, vt nec hominem quidem te eſſe reminiſcare. Diabolus quippe ſcripturas nouit: & tamen vt peruerſus eſt, peruerſè eas interpretatur: & quum his vtitur, ad perniciem, non ad ſalutem vtitur. Sciſne hūc, quum tentationum iaculis Dominum & redemptorem noſtrum Ieſum Chriſtum auſu nefario ſauciare conaretur, his propheticis malè vſum verbis? Quoniam angelis ſuis mandauit de te, vt in manibus tollant te, ne vnquam offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc ſane ita eſſe ſcriptum, ac de eo dictum, nullus fidelium ambigit. Sed quàm fraudulēter vera hæc Leuiathan ille proferat, ipſius, qui non ſolum mortalium, ſed & angelorum ſenſus exuperat, reſponſione animaduertere poteris: Non tentabis, inquit, Dominum Deum tuum. Vides igitur quod & tu veris quidem, ſed fraudulentis aſſertionibus vteris, quemadmodum & apoſtata Iulianus reſpondiſſe dicitur Chriſtianis, quos auiditate rapinæ cenſu proprio defraudauit: Nolite, inquit magiſter veſter, poſſidere aurum neque argentum. Et illud, Facilius eſt introire camelum per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum cœlorum. Et item, Qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Cedo igitur, quid peruerſius ille, quidve fœtidius te dixiſſe credēdum eſt? Quod enim Petrus ad iuſtitiam, tu transfers ad culpam. Credo enim te actus apoſtolorum non intellexiſſe, aut quod credibilius eſt, minimè legiſſe. Ibi plane ſic ſcriptum reperies: quoniam fideles vendebāt prædia ſua, & ponebant precium ante pedes apoſtolorū, quibus erant omnia communia, nec quiſquam aliquid ſuum eſſe dicebat: diuidebatur autem ſingulis, prout cuiq; opus erat. Si igitur quod in humano cenſu eſt precioſius, tibiq; anima tua charius, Petrus aurum, quaſi quiddam peſtiferum, tangere noluit, qua ratione eum Antiochena deſerta, ad Romanam aſſeris eccleſiam tranſuolaſſe? Si latras illum, quod omnino falſum eſt, quæ ſuiſſe cenſum: ego animarum lucrum & glorioſum comprobo martyrium. Prædictum quippe ipſi à magiſtro, imo creatore & redemptore omnium fuerat: Quoniam quum eſſes iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: quum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum. Deniq; & alio in loco poſt reſurrectionem Petro ſe quo iret interroganti, reſpōdiſſe Dominus dicitur: Romam, iterum crucifigi. Venit igitur Romam Petrus, non ambitione inflammatus, ſed martyrio animatus, non quærens aurum, ſed animarum lucrum. O felicem, imo beatum, ſi talem te tua conſcientia teſtaretur. Nec inficiari quidem potes te Veronenſem epiſcopatum vendidiſſe, quod Petro non cuilibet, ſed apoſtolo illi nunquam didicimus contigiſſe. Quare non ſolum ſpirituali, verumetiam corporali honore ſenſus alienatione te priuatum eſſe cognouimus. Hæc autem interim dicta ad propoſitum redeundo ſufficiant, quoad largiente Deo latius differere ſuis in locis, qualiter Mediolanenſem vſurpaueris cathedram, veniamus.

De Berengario, & eius vxore, & fratre Anſcario. Et de Theobaldo marchione, qui Græcos à ſe in prælio captos caſtrauit. Et de muliere, quæ feſtiuo commento marito virilia ſeruauit.

CAP. IV.

EO tempore Berengarius ille, cuius tyrannidem nunc luget tota Italia, Eporegiæ ciuitatis marchio habebatur. Cui rex Hugo neptem ſuam nomine Willam, quam ex Willa vxore ſua Boſo Tuſciæ prouinciæ marchio regis frater genuerat, coniugem

dedit. Anſcatius verò Berengarii frater, quem ex Adelberto Ermegarda regis Hugonis genuit ſoror, virium audacia potentiaque clarebat. Theobaldus etiam heros quidam, proxima regi Hugoni affinitate coniunctus, Camerinorum & Spoletinorum marchio erat. Hic in auxilium Beneuentani principis contra Græcos qui eum vehementer oppreſſerant, abiit. Quibus quum bellum inferret, victoria eſt potitus. Contigit denique multos Græcorum iam non arua, ſed caſtra obtinentium, hunc cepiſſe. Quibus dum virilia amputaret, talia ϛρατηγῷ, id eſt qui eis præerat, nunciauit: Quoniam quidem viro ſancto imperatori ſpadonibus nil precioſius eſſe cognoui, hos ſtudui paruulos ſibi verecundè tranſmittere; plures quamprimum, Deo propitio, tranſmiſſurus. Ludibrium autem, imo ſapientiam, quam quædam tunc mulier geſſit, his inſeramus. Dum enim quadam die Græci cum ipſius terræ hominibus extra caſtrum quoddam ad pugnam aduerſus Theobaldum memoratum exirent, nonnulli ab eodem ſunt capti. Quos quũ eunuchizaret, eosque in caſtellum dirigeret, mulier quædam mariti ſuccenſa amore, eius pro membris non parum ſolicita, ſparſis crinibus de caſtello exiit furibunda. Quę, quum cruentis vnguibus ora diſcerperet, atque ante Theobaldi tentorium clamoſis vocibus fleret: Quid cauſæ eſt, inquit, mulier, quod tam ſonoris vocibus quereris? Quæ (quia ſtultitiam ſimulare loco, prudentia ſumma eſt) ita reſpondit: Nouum inauditumque facinus eſt, heroes, vt bellum non repugnantibus mulieribus inferatis: noſtrarum nulla ex Amazonum ſanguine proſapiam ducit: Mineruæ quippe ſolum operibus deditæ, armorum penitus ſumus ignaræ. Cui quum Theobaldus diceret, Quis vnquam ſani capitis heros præterquam Amazonum temporibus, bellum mulieribus intulit? Ea reſpondit, Quod cedo crudelius mulieribus bellum inferre, quidve incommodius his poteſtis auferre, quam vt ea viris certetis ὀρχίδια, id eſt teſticulos, amputare, in quibus noſtri corporis refocillatio, & quod omnium potiſſimum eſt, naſcituræ ſpes extat prolis? Dum enim eos eunuchizatis, non quod illorum, ſed quod noſtrum eſt, tollitis. Nũquam armentorum ſeu ouium copia, quam mihi ante hos dies abſtuliſtis, veſtra me caſtra adire coegit. Animalium quæ mihi feciſtis diſpendia laudo, iacturam hanc tantam, tam crudelem, tam irrecuperabilem, modis omnibus horreo, fugio, nolo. Sancti dei omnes talem à me auertite peſtem. His auditis, nimio ſunt omnes cachinno commoti, totiusq; in eam populi fauor exereuit, vt non ſolùm virum ſuum integrum, verumetiã cuncta quæ ſibi animalia ablata fuerant, recipere mereretur. Quæ quum his receptis abiret, directo Theobaldus poſt eam nuncio, interrogauit, Quid viro ſuo auferret, ſi ad pugnam amplius contra ſe de caſtello exiret. Oculi, inquit, ſunt illi, nares, manus & pedes. Si hoc egerit, illi quæ illius ſunt auferat: quæ mea ſunt, ſuæ ancillulæ derelinquat. Verum quia fauorem populi prima ſibi loquutione adeſſe per riſum & mariti donum intellexit, hæc poſtmodum per directum nuncium remandauit.

De Boſonis, qui conſilio vxoris perfidus extiterat, ab Hugone captiuitate, & vxoris eius VVillæ ab Italia eiectione. Et de balteo precioſo impudenter à ſeruo in loco pudendo comperto.

Capvt V.

PEr idem tempus regis Hugonis frater Boſo, Willa vxore ſua cupidiſſima ſtimulante, aduerſus regem noua quædam & peruerſa molitus eſt agere. Quod Hugonem minimè latuit. Qua ex re captus, cuſtodiæ eſt continuo traditus. Cauſa deiectionis eius hæc fuit. Dũ Lamberto, quem ſupra memorauimus, lumine priuato, idem Boſo marchiam Tuſciæ obtineret, coniunx eius Willa φιλαργυρία, id eſt amore pecuniæ, cœpit flagrare: adeo, vt totius Tuſciæ prouinciæ nulla nobilium matronarum quantiuis ſe precii ornamentis excoleret. Hæc quum prolem virilem non haberet, quatuor habuerat natas, Willam, Bertam, Giſlam, Richildam. Harum Willa, Berengarii huius qui nunc ſupereſt, verè marita, hoc effecit, ne genitrix ſua omniũ mulierum eſſet nequiſſima. Vt autem non per longas ambages eius acta ponamus, vno turpiſſimo deſcripto, quæ & quanta fuerit in cæteris, animaduertere poteris. Vir eius Boſo miræ longitudinis & latitudinis, aureum habebat balteum, qui multarum & precioſarum ſplendebat nitore gemmarum. Hunc, quum Boſo caperetur, ſuper omnes gazas eius diligenter

rex

rex iuſſit inquiri: ſumptisque diuitiis, vxorem eius quaſi proſanam, & ſceleris totius auctricem turpiter de regno Italico præcepit expelli, atque in Burgundiam, de qua oriũda fuerat, duci. Verum quum diligenter omnia perſcrutati, balteum non reperirent, cætera nuncii reportantes, ad Hugonem ſunt reuerſi. Tum rex, Reuertentes, inquit, phalerarum eius omnem apparatum, puluinar etiam, quod equitando premit, euertite. Et ſi nec ibi quidem balteum poteritis reperire, veſtimentis omnibus eam exuite, ne alicubi ſuper ſe poſſit occulere: noui enim quàm callida, quamq; ſit cupida. Igitur illis redeuntibus, regiſque iuſſioni parentibus, quum requiſitis omnibus nil inueniſſent, veſtimentis eam omnibus nudauerunt. Hoc denique tam turpe facinus atque inauditum, quum auertentibus oculis proborum nemo conſpiceret, ſeruorum quidam directo obtutu, purpuream ſecus natium ſperoidem, id eſt curuaturam, vidit dependere corrigiam, quam impudenter arripiens, fœditerque trahens è ſecretiori parte corporis, eam ſequutus balteus eſt egreſſus. Seruus itaque idem non ſolum inuerecundus, ſed eo ipſo facinore turpi hilarior redditus: Ha ha he, ait, quam peritus obſtetricandi miles. Ruſus puer eſt natus heræ, quæſo vt ſit ſuperſtes. O me ſortunatum, imo omnibus feliciorem, ſi tales ſaltem duos vxor mea mihi pareret natos, hos Conſtantinopolim dirigerem nuncios: quoniam quidem vt inſtitoribus narrantibus agnoui, huiuſmodi libẽter imperator ſuſcipit. Talibus præterea willa confuſa ſermonibus, lacrymis effuſis, latentem ſub corde cunctis aperit dolorem. Seruus autem, vt ſeruorum proprium eſt, eius deiectione non ſolum non inclinatus, verumetiam animatus, hæc ad exaggerandum doloris vulnus adiecit:

VVilla quid inſanis? aurum quur condere cacis
Incipis in membris? proh non audita cupido.
Allecta à furiis gemmas in corpore condis?
Matribus inſolitum tales producere partus,
Hinc tibi nulla decem tulerant faſtidia menſes.
Alma parens tales nobis haud deſine fœtus
Edere, qui nati ſuperent te ætate parentem.
Talia cunctanti collum percuſſerat vnus
Impiger, ac verbis illum culparat amaris.

His ita peractis, balteus regi adducitur, eaque in Burgundiam deſtinatur. Veruntamen quæ abſcondit, an qui eum inquirere iuſſit, fœdius egerit, mihi quidem videtur amphibolum. Liquet tamen, quod vterque auri gemmarumque nimia ſit cupidine animatus.

De morte Rodulfi regis Burgundionum, cuius vxorem rex Hugo duxit, & filiam filio ſuo tradidit. Et quomodo ob pellices vxoris vxorem ſuam deſpexerit.

CAPVT VI.

BVrgundionum præterea rex Rodulſus mortem obiit, cuius viduam nomine Bertam rex Hugo, Alda Lotharii regis filii ſui matre defuncta, maritali ſibi coniugio ſociarat. Sed & filio ſuo regi Lothario Rodulfi & ipſius Bertæ natam nomine Adelheidam, tum forma honeſtiſſimam, tum morum probitate gratioſam coniugem tulit. Quod Græcis omnibus non videtur idoneũ, ſcilicet, vt ſi pater matrem, quum ſint duo vnũ, vxorẽ accipiat: filius filiam non ſine reatu valeat ſibi coniugio ſociare. Hugo denique multarũ concubinarũ deceptus illecebris, præfatã coniugem ſuã Bertam maritali nõ ſolũ non cœpit amore diligere, verũ modis omnibus execrari. Quod quam deus iuſtè punierit, ſuis in locis ponere non pigebit. Verũ quũ nonnullæ eſſent concubinæ, in tres ſupra cęteras turpiſſimo ardebat amore: Bezolam viliſſimorũ Sueuorum ſanguine cretam, ex qua & natũ genuit nomine Boſonẽ; quem in Placentina poſt widonis obitum epiſcopum ordinauit eccleſia: Rozam deinde walberti ſuperius memorati filiam decollati, quæ ei miræ pulchritudinis peperit natã: tertiam Stephaniam genere Romanam, quæ ei filiũ peperit nomine Theobaldũ. quem poſtmodum in eccleſia Mediolanẽſi archidiaconum ea ratione conſtituit, vt defuncto archiepiſcopo, eius ipſe vicarius poneretur. Quid autẽ fuerit, quod effectum Deus habere hæc non ſiuerit, vita comite,

ſcribendus ordo nudabit. Sed & has tres ob turpis impudicitiæ facinus, dearum nominibus, Bezolam videlicet Venerem: Rozam Iunonem, ob ſimultatem & odium perpetuum; quandoquidem ea ſecundum pulchritudinem carnis, hæc ſpecioſior videbatur: Stephanam vero Semelen appellabat. Et quoniam non rex ſolus his abutebarur, earum nati ex incertis patribus originem ducunt.

De morte Henrici regis, & vbi ſit ſepultus, & de prudentia eius, qui filium ſuum Othonem regem conſtituit, qui Otho ante regni ſuſceptionem ſororem regis Anglorum duxerat. CAP. VII.

EO in tempore rex Henricus, in caſtello quod eſt inter Thuringorum & Saxonum confinia, & dicitur Himeleuna, grauiſſima valetudine correptus, migrauit ad Dominum. Cuius corpus in Saxoniam deportatum, in nobiliſſimarum ac religioſiſſimarum monaſterio puellarum, quod in ipſius regis prædio, vocabulo Quintelingaburch, ſitum liquet, intra eccleſiam cum immenſa eſt veneratione repoſitum. Vbi & venerabilis eius coniunx, regniq; conſors, ex eadem gente nomine Mathildis, vltra omnes quas viderim & audierim matronas, pro delictorū expiatione celebre exequiarum officium, viuamq; Deo hoſtiam offerre non deſiuit. Hæc ante regni ſuſceptionem viro ſuo filium peperit, quem vocauit Othonem. Iuſtū, inquam, cuius mūdi partes Aquilonaris & occidua potentia reguntur, ſapientia pacificantur, religione lætantur, iuſtique iudicii ſeueritate terrentur. Poſt regiam autem dignitatem duos peperit, vnum quem patris nomine vocauit Henricum, facetia ſatis ornatum, conſiliis prouidum, vultus nitore gratioſum, oculorum vigilantia placidum: cuius pro recenti funere non mediocres lacrymas adhuc fundimus. Tertium deinde Brunonem nomine, quem pater ſanctus, quoniam Normanni Traiectenſem deſtruxerant omnino eccleſiam, ob eiuſdem recuperationem voluit militare. Verum iſtorum actus ſuis in locis latius explicemus. Quantæ fuerit prudentiæ, quantæque rex Henricus ſcientiæ, hinc probari poteſt, quod optimum, & potiſſimum, & religioſiſſimum natorum ſuorum regem conſtituit. Imminebat enim, rex prudentiſſime, obitu tuo totius populi caſus, ſi tantus regiæ dignitati non ſubiret vicarius. Qua ex re in amborum laudem hos pangimus verſus:

Ipſe qui quondam ſuperare gentes
Impias bello ſolitus cruento,
Nouimus nunc, rex, dederis popello
Morte quam magnas propria ruinas.
Turba certatim viduata caro
Rege iam ceſſet lacrymare: quando
Alter exurgit ſimilis cluenti
Filius patri, venerandus orbi
Rex Otho: gentes ditione magna
Qui premet, pacemq; feret beatam.
Quicquid Henrici periit receſſu,
Præſtitit claro populis hic ortu,
Blandus & mitis, patiensq; ſanctis,
Peſtifer duris, rabidisq; ſæuis.
Bella nonnullis tibi ſunt gerunda:
Ex quibus nomen referens in aſtra
Cuncta calcabis pedibus per orbem,
Qua premit tardus radians Bootes,
Et quibus nomen dedit heſper almus:
Lucifer rurſus vocitatus idem,
Surgit eoo properans coruſco.

Duxerat idem rex Otho ante regni ſuſceptionem ex Anglorū gente nobiliſſimam regis Adelſtani fratris filiam ſibi vxorem, nomine Otgir: ex qua & filium genuit nomine Liutolphum. Cuius ob recentem iacturam quoties memoriam agimus, lacrymis ſinum replemus. O ſi nunquam natus, aut non tam mature eſſet defunctus.

De Hen-

De Henrico peruerſorum conſilio Othoni rebellante, & exclamatione autoris in eum. CAPVT VIII.

QVo in tempore regis eiuſdem frater Henricus quorundam peruerſorum inſtinctu eidem eſt nimium aduerſatus. Is enim qui poſt creationis ſuæ mox clariſſimam dignitatem creatori ſuo ſe ſimilem facere voluit, per auditores ſuos talibus Henricum contra fratrem, imo regem & dominum, ſermonibus inſtigauit: Recte ne patrem egiſſe rere, in regia tibi dignitate genito, non in eadem genitum proponendo? Plane non diſcretionis hoc cenſura ponderauit, verum paſſionis magnitudine aberrauit. Ergo age, neq; tibi deerunt copiæ, fratrem deiice, regnum accipe, ſitq; tibi regnandi facultas, cui accidit Deo largiente & in eadem dignitate natiuitas.

Regnandi tibi quid inuenum tam dira cupido
Optime Saxigenum? prohibet Deus.
Haud pater Henricus dedit his: quia ſceptra mouebat
Aſtripotens bonus ipſe Deus pius,
Quo ſine nec regnum capitur, nec tempora ſiſtunt.
Quicquid in orbe, Deus, geritur, iubet:
Per quem iura duces cernunt, regesq; triumphant.
Fraternas acies nunc nunc male
Conflictare cupis, fallax, crudelis, inique,
Impie Leuiathan Beemoth paras
Antiquum renouare tua iam fraude duellum.
Crimine pro cuncto pœnas lues,
Hic reprobum numeris culpans quod peccat, in æuo
Improbe ſupplicium referes ſimul:
Et quæcunque malis debentur flammea cunctis
Vincula, parta tibi miſero: neque
Ignicomas erebi iuſta demerſus ad vndas,
Perpetuo tecum arſuros trabes
Chriſticolas: quia ſi qua ſacro baptiſmate loti
Debita poſt traxere, Dei manet
Gratia, quæ lapſos erexit ſanguine gratis.

De Euerhado, qui Henricum adhuc regi Othoni fratri ſuo fidelem rapit; & in Franciam abduxit. Item qua ratione Euerhardus dictus Gilibertum à regis fidelitate ſeiunxerit, & quomodo Gilibertus & Euerhardus Henricum carcere emiſerint.

CAPVT IX.

TAnti huius ac tam pernicioſi facinoris illex Euerhardus extitit comes: huius enim primæ rebellionis tempore Henricus fratri ſuo regi & domino, prout debuerat, adminicula dederat, niſuque omni aduerſarios fatigabat. Verum quia in curia non ſolum temporalibus rebus, ſed etiam æternis deditis, atque in ipſa internæ contemplationis viſione conſtitutis, lapſum nonnunquam parat, & quod (vt Vegetius Renatus in libro Rei militaris ait) neceſſario amplior ſecuritas grauius ſolet habere diſcrimen: Henricum in quodam oppido manentem, incautiuſq; ſe tuetem, prædictus Euerhardus collecta multitudine obſedit, ac priuſquã ei frater rex adminiculari poſſet, expugnauit, ſecumq; illum & gazam non paruam in propria tranſportauit. Rex igitur tantum fratris, imo ſuum cupiens dedecus vindicare, præfatum Euerhardum, ſibiq; cõniuentes toto cœpit conamine perſequi. Euerhardus ſane Gilibertum Lotharingorum ducem à regis fidelitate ſeiunxerat, cuius adiutorio regi non modice reſiſtebat. Quanquam idem Gilibertus regis ſororem haberet vxorem, maluit tamen ſuſcipiendi regni ſpe animatus regi obſiſtere, quam eum, vt debuerat, contra ſuos æmulos adiuuare. Sed quum ſe regi nec ſic conſpicerent poſſe reſiſtere, non incallido ſecundum hominem, ſed fatuo ſecundum Deum accepto conſilio, huiuſmodi verbis

Henricum conueniunt: Si conſiliis noſtris te parere nobis iuramento promittis, non ſolum quia captus es, te dimittimus; ſed quod maius eſt, ſi tamē rex velis fieri, noſtrum te dominum conſtituimus. Hoc autem non eo dicebant, vt facerēt, ſed vt eius auxilio regem debellarent.

Qua calliditate Euerhardus Henricum & Gilebertum in acquirendo regno decipere voluerit, & quomodo id iactanter coniugi dixerit.

CAPVT X.

HAbuerat plane rex nonnullas maximas & fortiſſimas copias, & earum duces Hermannum ſcilicet Sueuorum ducem, fratremque eius Vdonem, atque Conradū cognomine Sapientem. Qui quanquam affinitatis linea Euerhardo iungerentur, maluerunt tamen iuſte, ſi neceſſitas incubuiſſet, iuſto cum rege occumbere, quam cum conſanguineo iniuſte triumphare. Henricus igitur præmiſſa iam promiſſione deceptus, propriis mox collectis copiis, totis viribus ipſos adiuuare, regēq; cœperat debellare. Verum quia ſcriptum eſt, Mentita eſt iniquitas ſibi, libet paululum immorari, & quemadmodum tunc mentita ſit iniquitas ſibi, explicare. Euerhardus haud prius Gilebertum à regis fidelitate ſeiungere valuit, donec regem eum ſe facturum eſſe promiſit. Gilebertus autem arte hac Henricum decipere voluit, vt dum ſuo adiutorio regem deuinceret, ipſum deponeret, ſibi regni ſolium obtineret. Verum Euerhardus longe aliter diſpoſuerat. Voluit enim regem poſſe deuincere, regnoque priuare vtroſque, ſibique vſurpare, quemadmodum ex verbis ipſius, quæ paulo antequam moreretur, vxori ſuæ dixit, coniicere poſſumus. Quam dum foueret in ſinu, Iocundare, inquit, in gremio comitis, breui lætatura in amplexibus regis. Quod non ita accidiſſe, & iniquitatem ſibi mentitam eſſe, tempeſtas indicat præſens.

De admirabili victoria, quam rex Otho orando obtinuit, & de Henrico in brachio vulnerato in eo prælio. CAPVT XI.

IGitur, vt præfati ſumus, huiuſmodi Henricus promiſſione animatus, imo deceptus, collecto exercitu, cum Gileberto pariter atque Euerhardo, regi præparat bellum. Quos contra rex properat lætus, non eorum multitudine territus, ſed Dei pietate confiſus. Sed vt ſcias, quam facile eſt Deo in paucis plures vincere, & quod quiſq; in abūdanti virtutis ſuæ non ſaluabitur, audi antiquum à domino renouatum miraculum: Regis milites ſupra Rhenum ad locum vocabulo Bierzuni peruenerant, Rhenīq; alueum tranſire cœperant, ignorantes quod Henricus cum præfatis comitibus tanta vicinitate eis iam eſſet proximus. Perpaucis denique è nauibus egreſſis, vix equos aſcēdere, ſeſeq; armis induere poterant, quum prænominatorum legiones non nunciantur properantes, ſed intuitu ipſo cernuntur præſentes. Tali igitur ſeſe mutuo ſunt ſermone aggreſſi: Fluminis huius, vt cernitis, magnitudo ſocios noſtros nobis ſuccurrere, noſque etiam quamuis volentes, redire non ſinit: nec clam nobis eſt, quam ridiculum noſtris præſertim ſit nationibus, fortes viros ſe hoſtibus tradere, & non reſiſtendo mortem fugere, vitamque ſempiternis opprobriis comparare. Quanquam enim euadendi (quæ nunquam hoſtibus obeſt) oblata deſperatio, & ſupplicandi opprobriū ſempiternum pugnandi nobis fiduciam præſtent: ea tamen eſt, quæ nos præſertim veritatis ſcilicet & iuſtitiæ cauſa pugnare compellit. Si enim terreſtris domus noſtra reſiſtendo iniuſtitiæ diſſoluatur, æternam non manu factam recipiemus in cœlis. His itaque dictis accenſi, hoſtes inter præcipiti curſu tranſeūt. Rex denique ſuorum tantam conſtantiam non ſine diuino inſtinctu cōſiderans, quoniam fluuio intercedente, corporali præſentia ſubuenire ſuis nō poterat, recordatus populi Domini, qui repugnātes ſibi Amalechitas orationibus Moyſi ſerui Dei deuicerat, protinus de equo deſcēdit, ſeſeq; cū omni populo, lacrymas fundens ante victoriferos clauos manibus Domini noſtri Ieſu Chriſti affixos, ſuæq; lanceæ impōſitos, in orationem dedit: quātumq; iuſti viri (ſecundum iuſti viri ſententiam Iacobi) tunc valeret oratio, res manifeſta probauit. Eo nanque orante, quum ex ſuis nullus occumberet, hoſtes ſunt omnes in fugam conuerſi, nonnulliq; eorum quur fugerent penitus ignorabant: quoniam quidem præ

pauciiate

paucitate ſeſe inſequentes hoſtes videre nõ poterant. Cæſis igitur plurimis, Henricus eſt vehementer in brachio percuſſus, & quãquam loricæ triplicis fortitudo ad carnem vſque enſis aciem non admitteret, pondere tamen percuſſionis acerbæ brachium eſt adeo in liuorem conuerſum, vt nullis medicorum curis ita mederi poſſet, quin ſubſequente anno dolorem permagnum ſentiret. Vnde & paulo poſt huius facinoris occaſione ipſum faſſi ſunt hominem exuiſſe. Sed quia lanceæ ipſius ſanctę memoriam fecimus hîc, qualiter ad eum peruenerit, inſeramus.

De lancea dominica per Henricum inuenta, & ad Othonem perlata.

CAPVT XII.

BVrgundionum itaq; rex Rodulfus, qui nonnullis annis Italicis imperauit, lanceã illam à Samſone comite dono acceperat. Erat enim excepta cæterarum ſpecie lãcearum, nouo quodammodo opere, nouaque elaborata figura, habens iuxta limbum medium vtrobique feneſtras. Hæ pro pollicibus perpulchrè duæ acies vſque ad decliuum medium lanceæ extenduntur. Hanc igitur Conſtantini magni ſanctæ Helenæ filij viuificæ crucis inuẽtricis fuiſſe affirmant, quæ media in ſpina, quam limbum ſuperius memoraui, ex clauis, manibus pedibuſq; Domini & redemptoris noſtri Ieſu Chriſti affixis, cruces habet. Henricus itaque rex, vt erat Domini timens, totiuſque religionis amator, audito Rodulfum tam inæſtimabile donum habere cœleſte, nunciis directis tẽtauit, ſi præmiis aliquibus id poſſet acquirere, ſibique aduerſus viſibiles inuiſibileſque hoſtes arma inuictiſſima, triumphumque perpetuum præparare. Quod quum rex Rodulfus modis omnibus ſe nũquam facturum ediceret: rex Henricus quia mollire hunc muneribus non potuit, minis terrere magnopere curauit. Omne quippe regnum eius cæde atque incendiis ſe depopulaturum eſſe promiſit. Quia vero quod petebatur munus erat, quo cœleſtibus terrea Deus coniunxerat, lapis ſcilicet angularis faciens vtraque vnum, Rodulfi regis emolliuit cor, iuſtoque regi iuſta iuſte petẽti cominus dedit. Neque enim pace præſente ſimultati locus erat. Nam & eo qui his crucifixus eſt, à Pilato ad Herodem properante, facti ſunt amici in illa die, qui prius inimici erant adinuicem. Quanto autem amore rex Henricus præfatum inæſtimabile donum acceperit, tum in nonnullis rebus, tum in hoc præſertim claruit, quod non ſolum eo donantem ſe auri argentique muneribus, verumetiam Sueuorum prouinciæ parte nõ minima honorauit. Deus autem, qui quo quiſque quid animo peragat intuetur, non muneris quantitatis, ſed bonæ voluntatis inſpector ac retributor, quanta ob prælibatã rem mercede æterno in ſeculo pium donauerit regem, indiciis quibuſdam hoc etiam in tempore prodidit, dum contra ſe inſurgentes hoc victoriſero præeunte ſigno ſemper hoſtes terruit atque fugauit. Hac igitur occaſione, imo Dei voluntate ſanctam rex Henricus adeptus eſt romphæam, quam filio, vnde in præſentiarum nobis ſermo eſt, decedens cum regno hæreditario dereliquit. Qui quanta donum inæſtimabile veneratione coluerit, victoria non ſolum indicat præſens, verumetiam diuinorum, vt propturi ſumus, admiranda largitio munerum. His itaque perterritis atque fugatis, rex rediit non tantum de victoria lætus, quantum de diuina miſeratione magnificus.

Probat autoritate ſanctæ ſcripturæ, victoriam Othonis non fuiſſe fortuitam, ſed Deo ita diſponente proueniſſe. CAPVT XIII.

LIbet autem paululum immorari, & quod non fortuito, ſed Deo diſponente hæc ita acciderint, enarrare. Quod luce nobis clarius conſtabit, ſi Domini ac ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti apparitionem, quæ poſt reſurrectionem mulieribus & diſcipulis facta eſt, in medium proferamus. Fidem Petri, dilectionem Ioannis ſupra pectus Domini in cœna recumbentis, Thomas firmiter nouerat, eoſque ad ſepulchrum cucurriſſe, nihilq; præter linteamina inueniſſe audierat: angelorum etiam viſiones, qui eum viuere aſſererent, mulieribus apparuiſſe cognouerat. Sed eſto, forte mulierum infirmitatem conſiderans, mulieribus non credebat. Cedo, inquam, ſancte Thoma, ſi duobus diſcipulis ad caſtellum Emaus properantibus, quibus nõ ſolum apparuit, ſed etiam

ſcripturas quæ de ſe ctant, apetuit, imo etiam ſecundum conſuetum morem panem benedixit,& fregit,ac dedit,non credis:omnibus tamen condiſcipulis,quibus ianuis clauſis apparuit,quid fidem non adhibere contendis? Meminiſtine,inquam, eundem Dominum & præceptorem tuum, cui te commoriturũ promittebas ante paſſionem, hæc omnia prædixiſſe: Ait nque,Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per propheras de filio hominis. Tradetur enim gentibus,& illudetur,& flagellabitur, & conſpuetur:& poſtquam flagellauerint,occident eum:& tertia die reſurget. Quur itaq; eum dubitas reſurrexiſſe,quum gentibus traditum,flagellatum,cõſputum,crucifixum,ſicut prædixerat,videas? Haud ab re eſt quod Dominum tuum manibus propriis tractare cõtendis. Ipſe Dominus nanq; rex noſter, qui operatus eſt ſalutem in medio terræ, qui nouit omnia antequam fiãt, multos præuidens hoc errore perituros, vt eſt miſericors & clemens, Infer,ait,digitum tuum huc, & mitte manum tuam in latus meum,& noli eſſe incredulus,ſed fidelis. Cõfitere Thoma ſancte,& tua dubietate omne noſtrum exclude amphibolum. Dominus, inquit, meus,& Deus meus. O ambiguum omni laude digniſſimum! O dubium cunctis ſeculis prædicandum! Si tu non dubitares, ego non tam firmiter crederem. Si mulierum credentium,ſi condiſcipulorum fidem, hæreticis qui nõ vero corpore Dominum Ieſum Chriſtũ reſurrexiſſe latrabant,diceremus,multa nobis argumẽta diabolica calliditate opponerent. Sed quum dubitantem Thomam corpus tractaſſe, vulnerum cicatrices tetigiſſe,ac mox dubitatione remota Deum & Dominum exclamaſſe audiunt: qui prius erant multiſoni,mox vt piſces videntur inſoni,cognoſcentes quia & vera caro eſt,quæ tractari potuit,& Deus,qui ianuis clauſis intrauit. Et quod Thomas dubitauit,non fors,ſed Dei omnipotentis diſpenſatio fuit. Sic itaque,ſic rex piiſſime inſperata ob militum paucitatem victoria diuinæ conſilium prouidentiæ fuit, volẽs mortalibus indicare quam charus Deo eſſet, qui orando tam immenſum eum paucis triumphum obtinere prometuit. Forte enim, imo certe & tu prius ignorabas quam charus exiſteres: quod poſt te cognoſcere fecit,quum tanta victoria honorauit. Sãcti etenim viri quid virtutis habeant,& quanti in conſpectu diuini examinis exiſtant,niſi probauerint,ignorant. Quod in facto Abraham filium immolare cupientis,ex verbis angeli dicentis colligere poſſumus: ait enim, Ne extendas manum tuam ſuper puerum,neq; facias illi quicquam: nũc cognoui quod timeas Dominum,id eſt,teipſum & poſteros cognoſcere feci. Nouerat enim Dominus etiam, antequã filiũ immolare vellet,quãta Abraham patriarcha ſanctus eum charitate diligeret: ſed is qui diligebat,quam perfecte diligeret,non nouit,donec per dilecti filij immolationẽ apertiſſime cognouit. Poſſumus & hanc ex beati Petri promiſſione approbare: Domine,inquit,tecum paratus ſum & in carcerem & in mortem ire. Cui Dominus, Dico,ait, tibi Petre,non cantabit in hac nocte gallus,donec ter abneges noſſe me. O ſancte Petre,melius quam tu nouit te,qui fecit te. Tu profiteris,quemadmodum putas,veram fidem: ſed qui priuſquam fiant omnia nouit,ter ſe negaturum te eſſe prædixit. Huius quippe ſentẽtiæ nõ immemor,quum poſtmodum te an ſe diligeres interrogaret, magis ipſi credẽs quam tibi,amorem tuum hac temporata reſpõſione declaraſti dicens,Domine tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. Conſcientia quidem mea plus diligo te quam me, niſi quia te diligẽdo diligo me. Vtrum autẽ, vt exiſtimo, ita ſe veritas habeat, ipſe quam ego melius noſti,qui me vt eſſem feciſti,& vt te diligerem amore iuſtiſſimo inflãmaſti. Bone itaque rex,non ob tuam hoc, ſed ob infirmorum actum eſt fidem, qui victoriam nõ niſi multitudine putant conſiſtere,& humanas res non niſi fortuito prouenire. Scimus enim quia ſi cum duodecim legionibus trãſires,ac victoriã obtineres,nõ eam Domino, ſed tibi imputares. Et hæc ratio eſt,quod cum paucis orando voluit te Deus vincere: vt & in ſe ſperantes ad amorẽ ſui magis accẽderet,& te quantum diligeret,neſcientibus indicaret. Sed his omiſſis,ad alia feſtinemus.

De iis qui in Alſatia Othonem regem fraude Frederici archiepiſcopi deſeruerunt: & de animoſo Othonis ad ſuos reſponſo. CAP. XLIIII.

Briſacum. EST in Alſatiæ partibus caſtellum Briſecgaune patrio vocabulo nuncupatum, quod & Rhenus in modum inſulæ cingens, & naturalis ipſa loci aſperitas munit.

In hac

In hac itaque ſuorum Euerhardus poſuerat multitudinem militum. quorum terrore non ſolum ſibi magnam partem præfatæ prouinciæ vendicabat, verumetiam circumcirca regis fideles miſere laniabat. Rex denique bonus, non quæ ſua, ſed quæ ſuorũ erant conſiderans, collecto exercitu, in Alſatiam, vt præfatum caſtrum obſideat, proficiſcitur. Quumque eodẽ perueniſſet, Frederici qui cum eo tunc aderat, Moguntiæ ſedis archiepiſcopi exhortatione, epiſcoporum quamplurimi defixis noctu per gyrum amiſſis tentoriis cœperũt regem deſerere, clamq; ad ciuitates proprias cõfugere, Frederico cum eodem ſubdole permanente. Quod regis milites cõſiderantes, huiuſmodi regem ſunt aggreſſi ſermone: Conſule rex ſaluti tuæ, loca hæc deſerẽs, & Saxoniam petens. Nec clam te eſt, quod Henricus frater tuus bellũ tibi inferre conatur: qui ſi tã paruas tecum eſſe copias ſenſerit, ita repẽtinus irruet, vt ne fugiendi quidem locus ſit. Melius eſt igitur reparato exercitu redire, quam aut mori miſere, aut turpiter fugere. Quibus rex imperterritus, vt quondam ſuis Iudas cognomento Machabæus, Nolite, ait, nolite talia loqui. Et ſi appropinquauit tempus noſtrũ, moriamur omnes in virtute, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ. Melius eſt enim pro vera iuſtitia mortem ſubire, quam eam fugiendo turpiter viuere. Denique ſi illos Dei ordinationi reſiſtentes, auxilium à multitudine ſola & non à Deo ſperantes, iniuſte præliari, mori, & ad inremiſſibiles erebi pœnas deſcẽdere iuuat, nihilominus nos imo acrius pugnare delectet, qui & præliari pro iuſtitia ſecuri, & ſi ſors carnis vniuerſæ acciderit, ſecurius poſſumus mori. Nam pro iuſtitia pugnatores ob copiarum paucitatem ante pugnæ experimentum terga dare, Deo diffidere eſt. His dictis non ſolum eos à fugæ propoſito reuocauit, verumetiam vt vehementer pugnarent animauit.

De animoſo & prudenti reſponſo Othonis, quo confutauit impudentiam comitis abbatiam in præmium auxilii petentis. CAPVT XV.

VNum autem, vnum, pater egregie, velim diligenter attendas, quod quum audieris, plus eum animi paſſiones quam hoſtes viciſſe miraberis. Huiuſmodi vincere aduerſarios permittente Deo nonnunquam & peccatores poſſunt: inconcuſſam autem animi tenere virtutem, proſperis ſcilicet non extolli, & aduerſis nõ frangi, perfectorum ſolummodo eſt. Audi igitur in tanta hac fluctuante procella, quo fidei ſupra petram qui Chriſtus eſt, ſit ardore fundatus. Comes quidam tũc prædiues cum eo erat, cuius multitudo militum regis aciem condecorabat. Hic itaque videns quamplurimos ex regis acie deſertores ac transfugas fieri, non interiorem, ſed exteriorem conſiderans hominem, tacitus hæc ſecum voluere cœpit: Quicquid à rege in hac turbatione conſtituto petiero, ſine dubio impetrabo, præſertim quum & acre nobis bellum immineat, ac ſe ne deſeram timeat. Nunciis itaque directis regi ſupplicat, vt abbatiam quandam Lauteſheim dictam, prædiis ditiſſimam, ſibi concedat: cuius poſſeſſionibus quod ſibi deerat, militibus ſuis miniſtrare præualeat. Rex autem columbina non ſolũ, ſed vt erat viperina calliditate ſuffarcinatus, non hoc quid portẽderet minime aduertere potuit: vnde & huiuſmodi nunciis apologeticum dedit: Illi quid ſuper hac re ſentiam, verbis ipſe potius explicabo quam nunciis. Quod qui hos ditexcit audiens, immenſa eſt affectus animi lætitia, ſperans ſe quod popoſcerat impetraſſe. Vnde & moræ impatiens, regem adiit, eumq; ſentẽtiam ſuper hac re promere poſtulauit. Cui rex populo circumſtante, Obedire, inquit, magis oportet Deo quam hominibus. Quis enim ſanum ſapiens ignorat te hæc nõ humilitate petitionis, ſed comminationis autoritate dixiſſe: Scriptum eſt enim, Nolite ſanctum dare canibus. Quod quamuis à doctoribus ſpiritualiter intelligendum eſſe prædicetur, ego tamen ſatis me dare canibus ſanctum cenſeo, ſi monaſteriorum prædia quæ à religioſis viris Deo ſunt militantibus tradita, tulero, & ſeculo militantibus dedero. Tibi vero tam procaciter iniuſta petenti ſub teſtimonio totius populi nec hoc nec aliud vnquam te à me accepturum eſſe teſtificor. Si cordi tibi eſt cum cæteris infidelibus auolare, quanto citius, tanto melius. His auditis, quia facies ſpeculum eſt mentis, cordis verecundiam vultus rubore nudauit, concituſq; regis ad pedes corruens, ſe peccaſſe, ſe grauiter deliquiſſe confeſſus eſt. Perpẽde itaque, qua conſtantia Dei athleta non ſolum viſibiles, verumetiam inuiſibiles cõterat hoſtes. Antiquus etenim hoſtis non ei ſe nocuiſſe putauit, dum tot fortiſſimos

principes cõtra illum ſurgere perſuaſit, fratrem etiam qui ei regnum auferret, inſtigauit, quoniam hæc exteriora eſſe damna cognouit: quin & præfatum comitem ad expetendam ſanctorum hæreditatem incitauit, quatenus rex eo velocius offenſam Dei incurreret, quo ſeruorum Dei ſtipendia ſuis iniuſte militibus traderet. Verum quia nequiuit, nunc quantum rex ſanctus ob tentationis huius conſtantiam Deo pru ſe pugnante creuit, in medium proferamus.

Quomodo Deo pro Othone rege pugnante, Gilebertus & Euerhardus apud Andernacum ſint occiſi. CAP. XVI.

DAuid ſanctus ex perſona Domini dicit: Si populus meus audiſſet me, Iſrael ſi in viis meis ambulaſſet, pro nihilo forſitan inimicos eorũ humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos miſiſſem manum meam. Quod in rege hoc Dominum audiente, atq; in viis eius ambulãte eſſe completum, quam prompturus ſum ratio declarabit. Euerhardus atque Gilebertus audito rege in Alſatia eſſe, quoniam neminem qui eis reſiſteret verebantur, permagno collecto exercitu, Rheni alueum ad Andernacum pertranſeunt, regiſq; fideles circumquaque demoliri procedũt. Vdo ſane Hermanni ducis Sueuorum frater, necnon & Conradus cognomento Sapiens, quos ſuperius regi diximus eſſe fideles, ipſius in partibus erãt, ſed quia eorum copiæ iſtorum copiis impares extiterant, his occurrere trepidabant. Verum iubente Deo, non locutionis, ſed inſpirationis modo, hos cum multis ſpoliis redeuntes pone ſequuntur. Quumq; paululum proceſſiſſent, quidam eis flens & eiulãs obuiam venit ſacerdos. Qui rogatus ab eis quo iret, cur fleret? Ab iſtis, inquit, prædonibus ego venio, qui paupertatis meæ ærumnam vno quod ſolum poſſederam iumento ablatu dilatarunt. Quod quum præfatus Vdo ac Conradus audirent, an Gilebertum atque Euerhardum viderit examuſſim ſunt ſciſcitati. Quo reſpondente, quoniam cum præda cunctis pene trãs Rhenum miſſis, ipſi ſoli cum eorum electis militibus (quod nec bene vertat) capiunt cibum, tanta celeritate ſuper eus irruũt, vt ſi videres, nun eos currere, ſed diceres tranſuolare. Quid plura? Euerhardus gladiis occiditur, Gilebertus Rheni vndis ſubmergitur, quas quoniam exorbere præ multitudine non potuit, anima recedẽte defecit. Cæterorum vero nullus aufugit, qui non aut viuus caperetur, aut gladio truncaretur. Vides igitur quemadmodum ſuper regem tribulantes Dominus manum miſerit, quem in viis ſuis ambulantem cognouit.

De nuncio qui Othoni cædem Gileberti & Euerhardi nanciauit, quum templum peteret: & de pietate eius. CAP. XVII.

DVm hæc aguntur, rex in Alſatia horum inſcius, mori potius quam aduerſarios fugere eſt paratus. Accidit itaque, vt quemadmodum ei motis erat, mane primo, quoniam eccleſia longe aberat, ſuper equum conſideret, eoque ſe munitum orationibus iret, dum directis procul oculis, obuiare ſibi ſub nimia celeritate hominem vidit: quem ilico nuncium eſſe intellexit, eo quod ſubſequuturam lætitiam quodam præludio hilaritatis oſtendit. Hoc igitur indicio, quia ſecũda eum nunciare qui aderant intelligunt, arrectis auribus vt eum audiant currunt. Quibus moderata huius proceſſio, capillorum ac veſtium compoſitio, honeſta ſalutatio annuerat. Vidit rex populum anhelare, & quod dicendi moram nuncius faceret, grauiter ferre. Age ait, ad quod miſſus es fare, præpoſtero ordine rem prius exprime, circumſtantium metus adime, eorumq; animos gaudio exple: dehinc per longa exorſa, & rhetorum procemia ſalutationibus nos demulce. Non qualiter, ſed quid dicas præſens tempus expectat. Malumus enim ruſticana ſimplicitate lætari, quam Tulliana eloquentia periclitari. His auditis, Euerhardum atque Gilebertum hominem exutos eſſe primo impetu nũciauit, volentemque qualiter hoc acciderit proſequi, rex manu compeſcuit, ac mox de equo deſcendit, ſeſeque cum lacrymis Deo gratias ageas in orationem dedit. Qua expleta, ſurrexit, atque itinere quu ceperat, Deo ſe commendaturus ad eccleſiam tendit.

Quomodo

Quomodo Otho rex Bertholdo Baioariorum duci amico ſuo res lætas denunciauit, & nuptias ſororis aut filiæ eius obtulit: & de Frederici epiſcopi inani contra regem factione.

CAPVT XVIII.

HOc in tempore Bertholdus Baioariorum dux, Arnolfi ducis frater, vir ſtrenuus, regis partibus toto fauebat conamine. Volens itaque rex, vt quemadmodum tribulationis præteritæ, ita & lætitiæ præſentis fieret particeps, ſequenti die quanta erga eum dominus beneficia egerit, nunciis directis, aperuit. Cui etiam in augmentum lætitiæ, quoniam coniugali minime connubio tenebatur, demandauit, ac iuramento promittere fecit, vt ſi ſororem ſuam, ſcilicet Gileberti vxorem, habere poſſet, eam illi cõiugio copularet. Quod ſi minus procederet, ipſius Gileberti ex eadem ſorore genitam quam penes ſe habuerat, fere iam nubilem maritali ei cõiugio traderet. Quo audito, Bertholdus immenſo eſt gaudio affectus, elegitq; nondum nubilem potius filiã expectare, quam matrem quæ iam nupſerat tollere. Fridericus denique Moguntiacenſis eccleſiæ archiepiſcopus, cuius cõſilio nonnulli epiſcoporum regem dimiſerãt, vt quam occulte geſtabat, infidelitas cunctis pateret, decem ferme diebus ante prænominatorum interitum regem deſeruit, ac Moguntiam concitus venit, in qua nihil moratus, Metenſem vrbem adiit. Diſpoſuerat enim regis frater Henricus, redeuntibus Euerhardo atque Gileberto, cum eodem Frederico illic exercitum congregare, ſicq; regi in Alſatia degenti bellum maximum præparare. Quumque illo perueniſſet nominatus archiepiſcopus, inſperate & non opportune ei nuncij occurrerunt, qui iã prælibatos principes morte intercedente non viuere dicunt. Is autem animo conſternatus, quid faceret penitus ignorabat.

De eiuſdem Frederici archiepiſcopi captiuitate. Et de ſorore Henrici, prohibente ne in munitiones quaſdam contra regem ſe recipiat. Et quomodo Henricus tandem ad miſericordiam regis fratris ſui ſe ſubmiſerit.

CAPVT XIX.

REx interea Alſatiam deſerens, Franciam occupabat. Cuius ob metum Moguntiæ ciues redeuntem archiepiſcopum intra vrbis mœnia non ſuſcipiunt. Vnde factũ eſt vt non multo poſt à regis fidelibus captus, & ante eius præſentiam adductus, cuſtodiæ ſit in Saxoniam traditus: in qua aliquandiu commoratus, miſeratione regis dignitati priſtinæ eſt reſtitutus. Henricus denique regis ſui atque fratris terrore compulſus, in caſtellum Capræmons vocabulo, non ſolum ingeniis hominum, verum natura ipſa munitum ingredi voluit. quod eius ſoror, vidua ſcilicet Gileberti, prænoſcens, nõ ſolum ne id facere poſſet prohibuit, verum huiuſmodi ſermonibus cũ cõuenit: Proh, non rete miſeriatum mearum tædet, quas interempto Gileberto marito perpetior; ni etiam meis in munitionibus te occludẽdo regis iram ſuper regionem velut aquam effundas? Non feram, non ſinam, non patiar, non tanta mihi vecordia innata erit, vt ex meis incommodis tua compares commoda. His Henricus auditis, quum aliud quid faceret ignoraret, aſſumptis ſecum quorũ auxilio iuuaretur quibuſdam epiſcopis, die quadam nudis pedibus regis ad pedes ignorante ipſo peruenit, ſupplexque miſericordiam implorauit. Cui rex, Indignum, inquit, facinus tuum miſericordiam non meretur. Verum quia video te humiliatum coram me, non inducam malum ſuper te. Iuſſit itaque rex eum ad palatium ſuum, quod in Francia in loco qui dicitur Inglinheim conſtitutum eſt, proficiſci, ſolertique illum vigilantia cuſtodiri, quoad iræ remota paululum ægritudine, quid ſuper eum faceret, conſilio ſapientium definiret.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER QVINTVS.

Qualiter Hermannus Sueuorum dux Liuthulſo filio regis Othonis Idam filiam ſuam coniugem obtulerit. Et de eclipſi ſolis ante victoriam Radamiri in Hiſpania: & de apparitione cometa. Item qualiter rex Hugo Romam vexauerit.

CAPVT I.

FACTVM eſt vt poſt mortem Euethardi atque Giliberti, necnon & Henrici fratris regis incluſionem, concurrentibus vndiq; ad regem congratulationis cauſa proceribus, veniret etiã vir ditiſſimus Sueuorum dux Hermannus, qui poſt congratulationis ſatietatem talibus eſt regem aggreſſus ſermonibus: Non clã domino meo eſt, tum prædiorum latitudine, tum pecuniarum immẽſitate prædiuitem me abſque liberis eſſe, nec eſt præter vnam paruulam natam, quæ mearum rerum me redeunte hæres exiſtat. Placeat itaq; domino meo regi filium ſuum paruulum Liuthulfum mihi adoptare filium, quatenus vnicæ filiæ meæ maritali commercio ſociatus, me migrante, mearum fiat hæreditate rerum magnificus. Hoc itaque quia placuit regi conſilium, quod popoſcerat ſine dilatione compleuit. Hoc in tempore, vt ipſe pater bene noſti, ſol magnam & cunctis terribilem paſſus eſt eclipſin, ſexta feria, hora diei tertia. Qua etiam die Abdaram rex noſter à Radamiro rege Chriſtianiſſimo Galitiæ in bello ſuperatus eſt. Sed & in Italia octo cõtinuis noctibus miræ magnitudinis cometa apparuit, nimiæ proceritatis igneos ex ſeſe radios fundens, ſubſequuturam non multo poſt famem portendens, quæ magnitudine ſua miſere vaſtabat Italiam. Eadem tempeſtate Hugone rege turpiter expulſo, Albericus, vt præfati ſumus, Romanæ ciuitatis monarchiam obtinebat. Quem rex Hugo quotannis grauiter opprimebat, gladio & igne quæ poterat vniuerſa cõſumens, adeo vt ciuitates præter Romam, in qua ipſe conſederat, omnes auferret. Sed & ipſam ſine dubio tum depopulando, tum ciues muneribus corrumpẽdo conquiſiuiſſet, niſi occulta & iuſta iuſti Dei ſententia illi prohibuiſſet.

De Berengario & Anſcario fratribus, quorum poſterior marchio Camerinorum & Spoletinorum ab Hugone conſtituitur. Item de Sarlio, ſeu Harlio, quem rex Hugo contra Anſcarium noua molientem miſerit: & de Anſcarii verbis. Item de bono conſilio Wiberti, & malo Archodi regi dato.

CAP. II.

PEr idem tempus Berengarius atque Anſcarius in Italia fratres clarebant, vno quidem patre, Adelberto ſcilicet Eporegiæ ciuitatis marchione, ſed non vna matre progeniti. Berengarium namque, vti præfati ſumus, Gilla Berengarij regis filia: Anſcarium autem Ermegarda Adelberti Tuſciæ prouinciæ marchionis, quam ex Berta regis Hugonis filia habuerat, peperit. Quorum Berengarius conſiliis prouidus, ingenio callidus: Anſcarius vero ad quodlibet facinus promptus. Quem & rex Hugo nimis ſuſpectum habuerat, ne ſe occideret, ac regnum ſibimet obtineret. Cõſilio itaque accepto, quia Theobaldus marchio hominem exierat, Spoletinorum eum ac Camerinorum conſtituit marchionem, quatenus eo ſecurius viueret, quo longius hunc ab ſeſe eſſe ſequeſtratum cognoſceret. Quo dum profectus eſſet, vti animi impatiens erat, quicquid ex rege mali mens ei cogitando ſuggeſſerat, rerum ſignis continuo declarabat. Quod regem Hugonem minime latuit. Igitur quod remedium huic ægritudini dare poſſet excogitans, Sarlionem ad ſe Burgundionum ex gente progenitum aduocat. Cui & ait, Camerinorum ac Spoletinorum hominum non eſt mihi fides incognita. Eſt enim calamo ſimilis, cui ſi inniſus fuerit homo, perforabit manum ſuam. Vade itaque, atque accepta à me pecunia, mentes eorum corrumpe, ab Anſcarij dilectione

eos,amoue,tibique coniunge. Te nemo eſt qui poſſit facere, tum melius,tum commodius. Habes enim illius Theobaldi nepotis mei defuncti optimi marchionis vxorem,cuius auxiliis fretus cunctus ad te veniet populus. Profectus itaque eſt,& eo annitente,haud ſecus atque rex prædixerat. Camerinorum ac Spoletinorum populus egit. Cõgregara itaque multitudine,ad eam in qua Anſcarius erat,ciuitatem properare feſtinat. Quod quum audiſſet Anſcarius, anteſignanum ſuum nomine Wibertum talibus adorſus eſt verbis:

Sarlius imbellis,multorum fiſus in armis,
Pugnaturus adit:cui fortes pectore & armis
Occurſare decet,bellumq́; inferre cruentum.
Lecta manus iuuenum,bellis exercita multis,
Poſt huc tendentem quæ me comitata patronum,
Protinus adueniet fuluo decorata metallo.

His auditis, Wibertus,vt erat vir non audacia ſolum , verumetiam ſcientia fretus, Mane,ait,copias prout potis es congregato. Pergraue eſt enim cum paucis innumeris occurrere. Sed & ſi quibuſcum res agitur animaduertis,heroes ſunt,haud ſegnius atq; nos bello aſſuefacti. Iam Anſcarius Wiberto recta ſibi conſulenti cõniuere decreuerat, directiſque vſquequaque nunciis,congregare exercitum cupierat,quum Archodus Burgundionum ſanguine ortus, Wibertum ſibi conſulẽtem dictis increpabat amaris: Chremeti,inquit,ſimilis es,qui ob Thraſonis metum Thaidi de occludẽdis ædibus conſilium quo aduocatos ſibi à foro duceret,dedit: quem quũ Thais prohiberet,quod cum ſalute tua,ait,cauere poſſis,ſtultum eſt admittere. Malo ego vos proſpicere,quã vlciſci accepta iniuria. Optime, Wibertus inquit, Thraſonis feciſti memoriam militis,qui prius ore deſæuiens , quum ad rem veram ventum eſſet: Syriſcum in dextro cornu, Simalionem in ſiniſtro cõſtituens,ipſe ſibi locum poſt principia elegit. Burgũdiones enim garrulos eſſe,voraces ac imbelles,nullus qui eos nouerit ambigit. Sed & quã fortiter ſæpe feceris,quas fugiendo declinaſti,cicatrices indicãt corporis. *Terentii locus feſtiue adductus.*

De prima pugna inter Sarlionem & Anſcarium,in qua VVibertus lethaliter vulneratus eſt,& Archodus fugit. Item de ſecundo prælio,in quo Anſcarius ſtrenue pugnans, Hattonem comitem haſta occidit , ac poſtmodum de equo per dolum decidens,ab hoſtibus occiſus eſt. CAP. III.

HViuſmodi Anſcarius atq; Wibertus excitati dictis, vbi Sarlionem cum multis eſſe audiunt,quam mox cum paucis properare contendunt. Sex Sarlio acies habuerat,quarum tres contra Anſcarij vnam,in qua ipſe Anſcarius erat,direxerat. Ipſe vero fluuio interiecto rei ſpectans euentum , cum tribus remãſerat. Verebatur enim,quod nec tanta eum multitudo quiret defẽdere,ſi ſuos in eum Anſcarius poſſet obrutus inducere. Haud mora, bellum incipitur,in quo Archodus,quia fugerat , non videtur. Wibertus morte tenus vulneratur,quoniamquidem mori ſatius quam fugere duxit. His itaque omnibus ab Anſcario debellatis,duas in eum iterum Sarlius mittit acies,vna ſolummodo ſecum retenta. Quumque Anſcarius quis ſuorum occumberet inquirere vellet, non ſuo tantum quam aliorum ſanguine cruentatus Wibertus ei occurrit, cui & ait, Duæ contra nos acies perpulchre armis inſtructæ adueniunt, quas te potius declinare quam expectare etiam atque etiam rogo. Archodus,vt ipſe bene noſti,pugnæ huius incenſor qualiter aufugerit vides. Ego vero poſitus in extremis, nõ cogito iam de pugna,ſed miſericordem Dominum rogo pro anima,ne mihi imputet quæ ob dilectionem tui hodie commerui crimina, multa hominum neci dando corpora. His expletis expirauit. Collectis itaque Anſcarius quos potuit, duabus phalangis occurrens,eas inter furibundus inſiliit,ſtragemque innumeram dedit. Comes quidem Hatto nomine duabus illis præerat aciebus,qui hac occaſione & fiducia Anſcario occurrit,quoniam confracta iam lancea, ſolam in manu eius viderat haſtam. Quem dum intuitus eſſet Anſcarius, Tu ne es,inſit,qui contempto crucis & ſanctorum iuramẽto, periurus in nomine Dei tui me tuũ Dominum deſeruiſti,& ad vulpem Sarlium transfuga ac deſertor abiiſti? Eſſe aliquos manes & ſubterranea regna, in quibus periuri

puniantur, Cocytum & Stygio ranas in gurgite nigras, qui vſque modo ſomniaſti, re ipſa experiere. Hæc dicens, haſtam quam ſine ferro geſtabat, per os illius valide iaciens, ſanguine cerebroque reſperſam per occipitium duxit: enſeque abſtracto, quoniam multi ſuper ſe irruerant, dimicare vehementer cœpit. Quumque nullis ſibi adminiculantibus, omnium pene hoſtium ſolus impetum ſuſtineret, huc illucque diſcurrens, ſonipes quo inſederat, adeo in ſcrobem cecidit, vt collo ſuppoſito, cruribuſque & pedibus ſurſum erectis, eouſque ſuper Anſcarium iaceret, donec ab irruentibus hoſtibus miſſilibuſque directis occideretur. Quo mortuo, Sarlius marchia ſecure potitur, & rex Hugo gaudio immenſo afficitur.

De miſſis ab Hugone Conſtantinopolim ad imperatorem pro nauibus & igne Græco contra Saracenos. Item de Berengarii fuga, qui acceperat regem Hugonem oculis ſuis inſidias parare, & ſe velle excæcare: & de vxoris eiuſdem fuga. Item de imprecationibus autoris in montes qui illis peruii fuerunt. Item qualiter Hermannus dux Berengarium ſuſcepit, & Othoni regi commendauit. CAP. IIII.

DVm hæc aguntur, montana quibus ab occidua ſeu ſeptentrionali parte cingitur Italia, à Saracenis Fraxinetum inhabitantibus crudeliſſime depopulantur. Quãobrem Hugo rex conſilio accepto, nuncios Conſtantinopolim dirigit, rogans imperatorem Romanum, vt naues ſibi cum Græco igne tranſmittat, quas chelandria patrio ſermone Græci cognominant. Hoc autem eo fecit, vt dum terreſtri itinere ipſe ad deſtruendum tenderet Fraxinetum, eam partem qua mari munitur, Græci obſiderent nauigio, eorumque naues exurerent, ac ne ex Hiſpania victus eis aut copiarum ſubſidia prouenirent, diligentiſſime prouiderent. Interea Berengarius memorati frater Anſcarij, atque Eporegiæ ciuitatis marchio, occulte quædam in regem cœpit moliri. Quod dum regi compertum foret, ſimulata beneuolentia, diſſimulataque ira, dum ad ſeſe veniret, luce eum priuare diſpoſuit. Filius vero eius nomine Lotharius, rex & ipſe paruulus, & neceſſariarum ſibi rerum adhuc ignarus, quoniam conſiliis his interfuit, celare quemadmodum puer haud potuit, verum deſtinato ad Berengarium nuncio, quod pater illi ſuus facere vellet, aperuit. Hoc itaque Berengarius vt audiuit, Italiam quam mox deſeruit, ac per montem Iouis in Sueuiam ad Hermannum ducem properauit. Vxorem vero ſuam Willam per aliam viam ad eandem prouinciam venire præcepit. Quæ itinere digreſſionis ſuæ per montem auium fœta partuiq; vicina, qualiter mõtes tam aſperos atque inuios trãſire pedibus potuerit, ſatis nequeo mirari: niſi quia fortunas omnes aduerſas mihi fuiſſe certo ſcio. Sed ô quod ſibi decipulam Lotharius præparauerit, futuri ignarus videre non potuit. Dum enim Berengario conſuluit, qui regnum & vitam auferret, ſibimet præparauit. Imprecor itaque mala plurima non Lothario, qui leuitate peccauit pueritiæ, idque amare poſtmodum pœnituit, verum mõtibus illis crudelibus contra inſuetum omnibus morem facile eis iter præbẽtibus. Itaque libet mihi in eorum contumeliam nunc exclamare:

Improbe mons auium, tali
Neque tu nomine dignus:
Conſeruas quia nam peſtem,
Nunc quam perdere poſſis.
Inuius eſſe ſoles etiam,
Cum ſol igneus ardet,
Tempore quo Cererem meſſor
Curua falce recoſcit,
Tempore quo radiis Phœbi
Cancri ſydus aduret.
Peſſime nunc es inaudito
Rigidæ tempore brumæ
Peruius: atque vtinam poſſent

Mea

Mea nunc vota vale[illegible]
Protinus in barathrum vulſus
Aliis montibus iſſes.
Ecce Berengarium ſeruat,
Sinit & tramite recto
Mons tranſire Iouis, mirum
Haud ſuetos perdere ſanctos,
Et ſeruare malos, vocitant
Heu quos nomine Mauros.
Sanguine qui gaudent hominum,
Iuuat & viuere rapto.
Quid loquar? ecce Dei cupio
Tete fulmine aduri,
Conſciſſusq; chaos cunctis
Fias tempore cuncto.

Igitur Hermannus Sueuorum dux venientem ad ſe Berengarium benigne ſuſcepit, eumq; cum magno honore ante piiſſimi regis præſentiam duxit. Quę quanta rex deuotione ſuſceperit, quantisve muneribus eum donauerit, quantumque honorauerit, ſtilus meus ſe ſcribere poſſe diffidit. Verum quãtum poterit deſignatis, cuius ſanctitatis, quantæ humanitatis rex fuerit, quantæq; etiam Berengarius improbitatis extiterit, facile prudens lector animaduertere poterit.

De legatione Hugonis ad Othonem, vt Berengarium non ſuſcipiat: & de pecunia illi fruſtra oblata. Item de legatione Romani Græcorum imperatoris poſtulantis nepoti ſuo Hugonis filiam coniugem.

CAPVT V.

REx Hugo, audita Berengarij fuga, nuncios ſuos regi Othoni direxit, promittens ſe ſecundum voluntatis eius deliberationem auri argentique copiam ei daturum, ſi Berengarium non ſuſciperet, eique adminicula non cõferret. Quibus rex apologeticum huiuſmodi dedit: Berengarius non ob dominij veſtri deiectionem, verum, ſi potis eſt, ob reconciliationem, noſtram adiit pietatem, ſiqua in re adminiculari illi penes dominium veſtrum potero. Gazas mihi ab illo promiſſas non ſuſcipio, verum illi meas libentiſſime tribuo: Berengario vero, ſeu cuilibet noſtræ pietatis clementiam imploranti, ſubſidium non præbere, ſummæ dementiæ eſt. Perpende itaque, quanta cum rex pius charitate dilexerit, qui promiſſum non ſolum non accipere, ſed propriam pro illo voluit dare pecuniam. Dum hæc aguntur, Conſtantinopolitanus imperator cum regis Hugonis nunciis ſuos dirigit, mandans naues & omnia quæ deſideraret ſe ei daturum, ſi nepoti ſuo filiam ſuam coniugem daret. Conſtantinum autem Leonis imperatoris, non ipſius Romani filium dico. Tres enim cum Romano hoc imperabant ſimul, eius videlicet duo filij, Stephanus atque Conſtantinus, & Conſtantinus Leonis imperatoris filius Rex itaq; Hugo, audita hac legatione, directis iterum nunciis, Romano denunciat, ſe legitimam ex coniugio natam non habere: ſed ſi ex concubinarum filiabus vellet, egregiam ei forma poſſe præſtare. Et quoniam Græci in geneſeos nobilitate, non quæ mater, ſed quis pater fuerit, inquirunt; imperator Romanus naues continuo cum Græco igne præparauit, munera maxima miſit, atque vt illam nepoti ſuo coniungeret mandauit. Quoniam meus vitricus, vir grauitate ornatus, plenus ſapientiæ, regis Hugonis fuerat nuncius; pigrum non ſit mihi inſerere, quod eum de imperatoris ſapientia & humanitate, & qualiter Ruſſios vicerit, audiui ſæpius dicere.

De Nortmannis Ruſſis: & de pugna nauali Romani cum Ingero rege Ruſſorum ſeu Nortmannorum, quem mirabiliter vicit, iniiciendo ignem.

CAPVT VI.

GEns quædam eſt ſub Aquilonis parte conſtituta, quam à qualitate cotporis Græci vocant Ruſſos, nos vero à poſitione loci vocamus Nordmannos. Lingua quippe Teutonum *Nord* aquilo, *man* autem mas ſeu vir dicitur: vnde & Nordmannos Aquilonares homines dicere poſſumus. Huius denique gentis rex Inger vocabulo erat, qui collectis mille & eo ampliùs nauibus Conſtantinopolim venit. Quod Romanus imperator vt audiuit, quoniam naualem exercitum ſuum directum contra Saracenos, & ad inſularum cuſtodiam habuit, æſtuare cœpit cogitationibus. Quumque cogitationibus non paucas inſomnes noctes duceret, & Inger cũcta mari vicina diriperet: nunciatum eſt Romano xv ſemifracta ſe habere chelandria, quæ populus ob vetuſtatem ſola reliquerat. Quod vt audiuit, *τὺς ναυπηγοὺς*, hoc eſt nauium fabricatores, ad ſe venire præcepit, quibus ait: Properantes ſine dilatione ea quæ remanſerunt chelandria præparate. Sed & argumentum non ſolum in prora quo ignis proiicitur, verumetiam in puppi, inſuper in vtriſque lateribus ponite. Compoſitis itaque ſecundum iuſſionẽ ſuam chelandriis, ſapientiſſimos in eis viros collocat, atque vt regi Ingero occurrant denũciat. Profecti deniq; quum in pelago eos impoſitos rex Inger aſpiceret, exercitui ſuo præcepit, vt viuos illos caperet, & non occideret. Denique miſerator & miſericors Dominus, qui ſe colentes, ſe deprecantes, ſe adorantes, non ſolum protegere, verumetiam victoria voluit honorare, ventis tunc placidum reddidit mare. Secus enim ob ignis emiſſionem Græcis erat incommodum. Igitur in Ruſſorum medio poſiti ignem circumcirca proiiciunt. Quod dum Ruſſi cõſpiciunt, è nauibus confeſtim ſeſe in mare proiiciunt, eliguntque potius aquis ſubmergi, quam igni cremari. Alij tunc loricis & galeis onerati, nunquam viſuri ima pelagi petunt: nonnulli vero natãtes, inter ipſos maris fluctus vruntur, nulluſque die illa euaſit, qui fuga ſeſe ad terram non liberauit. Ruſſorum etenim naues ob paruitatem ſui vbi aquæ minimũ eſt tranſeunt, quod Græcorum chelandria ob profunditatem ſui facere nequeunt. Ingenti Inger confuſione poſtmodum ad propria eſt reuerſus. Græci vero victoria potiti, viuos ſecum multos ducentes, Conſtantinopolim regreſſi ſunt læti. Quos omnes Romanus in præſentia Hugonis nuncij, vitrici ſcilicet mei, decollari præcepit.

Vt Hugo Fraxinetum tendens, Græcos eo cum nauibus miſerit: qui quum Fraxinetum deſtruere potuerit, noluit, ſed cum Saracenis fœdus icit.

CAPVT VII.

REx itaque Hugo congregato exercitu, claſſibus per Tyrrhenum mate directis ad Fraxinetũ, terreſtri ipſe eo itinere pergit. Quo dum Græci peruenirent, igne proiecto, Saracenorum naues mox omnes exurunt. Sed & rex Fraxinetum ingręſſus, Saracenos omnes in montem Maurum fugere compulit: in quo eos circumſedendo capere poſſet, ſi res hæc quam prompturus ſum, non impediret. Rex Hugo Berẽgarium, ne collectis & ex Sueuia & ex Francia copiis ſuper ſe irrueret, ſibiq; regnum auferret, maxime timuit. Vnde non bono cõſilio accepto, ad proptia Græcos mox remiſit: ipſeque cum Saracenis hac ratione iniit fœdus, vt in montibus qui Sueuiam atque Italiam diuidunt, ſtarent: vt ſi forte Berengarius exercitum per eos ducere vellet, tranſire eum omni modo prohiberent. Eo vero loco conſtituti quam multorum Chriſtianorum ad beatorum apoſtolorum Petri & Pauli limina tranſeũtium ſanguinem fuderint, ille ſcit ſolus numerum, qui eorum nomina tenet ſcripta in libro viuentium. Perquam inique tibi rex Hugo regnum defẽdere conaris. Herodes ne terreno regno priuaretur, innocentes multos occidit: tu vt obtineas, nocentes & morte dignos dimittis: atque vtinam ea ratione nocentes illi viuerent tunc, ne poſtmodum innocentes interimerent. Puto, ſeu quod verius eſt, credo, te non legiſſe, imo nec audiſſe, qualiter iram Domini incurrerit rex Iſrael Achab, dum regem Syriæ morte dignum fœderatum dimitteret Benadab. Vnus enim de filiis prophetarum dixit ad Achab: Hæc dicit Dominus, Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius. Quod & factum eſt: verum quantum tibi in hac re obfueris, ſtilus noſter ſuis in locis opportunius enarrabit.

De Amedeo Berengarii milite aſtuto, qui explorator in Italiam venit, & de Hungariis ab Hugone in Hiſpaniam ablegatis. **CAP. VIII.**

Tempore

TEmpore quo Berengarius ab Italia fugit, quendam ſecum Amedeum nomine militem duxit apprime nobilem, &, vt poſtmodum claruit, non Vlyſſe calliditate ac temeritate inferiorem. Fortiſſimus rex Otho quum nonnullis impeditus rebus, tum quotannis ab Hugone rege muneribus immenſis delinitus, Berengario copias parare non poſſet; ipſe quem præfatus ſum Amedeus Berengarium ita conuenit: Nec clam te eſt, inquit, Domine, quod inuiſum ſe imperio duro rex Hugo cunctis Italicis effecerit; præſertim quum & concubinarum filiis ac Burgundionibus dignitates ſit largitus: nec vllus inuenitur Italicus, qui non aut expulſus, aut dignitatibus omnino ſit priuatus. Et quod in regem non aliquid moliuntur, hæc cauſa eſt: quoniamquidem quem ſibi conſtituant principem, non habent. Si itaque noſtrum aliquis mutato habitu, ne agnoſceretur, eo tenderet, eorumque voluntatem inquireret, conſilium proculdubio nobis bonum exculperet. Cui Berengarius, Te, inquit, tum commodius, tum nemo poteſt facere melius. Igitur Amedeus mutato habitu, cum pauperibus qui orationis gratia Romam tendunt, Romam quaſi profecturus, Italiam petiit, principes conuenit, & quid vnuſquiſque cordi haberet inquiſiuit: neque enim eodem ſe omnibus habitu oſtendebat: nunc niger aliis, ſubniueus aliis, maculoſus aliis videbatur. Verum fama, malum quo non aliud velocius vllum mobilitate viget, eum in Italia eſſe auribus regis indicauit. Quem dum diligenter iuberet inquiri, ipſe prolixam & pulcherrimam barbam pice adeo defœdauit, capillos ſubaureos nigredine immutauit, faciem deturpauit, debilem finxit, adeo vt inter pauperes regis in præſentia conſedentes ſe regi nudum oſtenderet, & veſtem ab eo qua indueretur acciperet, & quicquid rex de Berengario & ipſo loqueretur audiret. Hoc denique modo cunctis diligentiſſime perſcrutatis, non eodem modo quo venerat cum oratoribus eſt tegreſſus. Præceperat enim rex clauſarum cuſtodibus, ne quempiam tranſire permitterent, niſi prius quis eſſet diligenti inueſtigatione inquirerent. Quod Amedeus audiens, per inuia quædam & aſpera nulli cuſtodita pertranſiit, atque ad Berengarium cum ea qua voluit legatione peruenit. Hoc in tempore rex Hugo datis decem numorum modiis pacem cum Hungaris fecit, quos ab Italia acceptis obſidibus expulit, atque in Hiſpaniam dato eis præduce direxit. Quod vero & ad Hiſpaniam, & ad ciuitatem ipſam in qua rex morabatur Cordubam non venerint, hæc cauſa fuit, quoniam triduo per inaquoſam & aſperam viam ducti, quum timerent ſe ſiti perituros, præduce ſibi ab Hugone conceſſo morte tenus vulnerato, celeriori curſu reuerſi ſunt.

De Berta Hugonis ex concubina filia Conſtantinopolim miſſa nuptum Romano iuniori. De fortitudine palatii Conſtantinopolitani: & qualiter Stephanus & Conſtantinus filii Romani, patrem ſuum è palatio & imperio eiecerint.

CAPVT IX.

HAc etiam eadem tempeſtate idem rex Hugo Bertam filiam ſuam quam ex meretrice Bezola ipſe genuerat, per Sigefredum venerabilem Parmenſis eccleſiæ antiſtitem Conſtantinopolim direxit, Romano paruulo Conſtantini Porphyrogeniti filio copulandam coniugio. Tenebatque ſummum imperium Romanus maior, eiuſq; filij duo Conſtantinus & Stephanus, quibus poſt Romanum præſtabat Conſtantinus Leonis imperatoris filius, cuius paruulus ex Helena Romani maioris filia natus iam nominatam Bertam, quam mutato nomine Græci Eudoxiam dixerant, vxorem duxerat. His itaque quatuor imperantibus, Stephanus atque Conſtantinus fratres, ignorante Conſtantino Leonis imperatoris filio, aduerſus Romanum patrem ſuum quædam doloſa machinabantur. Tædebat enim eos patris ſeueritate oppoſita quæcunque vellent facere non licere. Vnde & malo mox accepto conſilio, quatenus patrem

deiicerent, pertractabant. Conſtantinopolitanum palatium non pulchritudine ſolum, verumetiam fortitudine omnibus quas vnquam viderim munitionibus præſtat, quod etiam iugi militum ſtipatione nõ minima obſeruatur. Moris itaque eſt hoc poſt matutinum diluculum mox omnibus patere: poſt tertiam vero diei horam emiſſis omnibus dato ſigno quod eſt *Mis*, vſque in horam nonam cũctis aditum prohibere. In hoc igitur Romanus aureo triclinio, quæ præſtantior eſt pars, potentiſſime degẽs, cæteras partes palatij genero Cõſtantino filiiſque ſuis Stephano & Cõſtãtino diſtribuerat. Hi denique duo, vt prædiximus, non ferentes patris iuſtam ſeueritatem, in cubiculis ſuis multis copiis congregatis, diem conſtituerunt, quando patrem deiicere, ſoliq; ipſi poſſent regnare. Quumq; dies adueniret optata, cunctis de palatio iuxta morem egreſſis, Stephanus & Conſtantinus facta congreſſione ſuper patrem irruunt, eumq; de palatio omnibus ignorantibus deponunt, & ad vicinam inſulam in qua cœnobitarum multitudo philoſophabatur, tonſo ei, vt moris eſt, capite, ad philoſophandum tranſmittunt. Fit quam mox multirumiger Conſtantinopoli ſonitus, Romanum quidem eiectum, Conſtantinum vero eius generum alij interfectum clamitabant. Nec mora, totius populi ad palatiũ fit concurſus. Romanus quaſi imperator abuſiuus non requiritur, verum an ſuperſit Conſtantinus, ab omnibus percõtatur. Quum ſeditio inquiſitionis non modica fieret pro Conſtantino, rogãtibus Stephano & Conſtantino; ex ea parte qua Zucaniſtrij magnitudo portenditur, Conſtantinus per cãcellos crines ſolutus caput expoſuit, ſuaq; oſtẽſione populi mox tumultũ ſedauit, ac in propria quemq; repedare coegit. Quod factum grauẽ duobus fratribus ingeſſit dolorẽ. Quid profuit, inquiunt, quod abdicato patre, alium qui nõ pater eſt dominum ſuſtinemus? Tolerabilius enim decentiuſq; paternã quã exteram pateremur dominationem. Quid illud, aiunt, quod in huius auxiliũ non ſolum propriæ, ſed exteræ venere nationes? Sigefridus quippe epiſcopus, regis Hugonis nuncius, aſſumptis ſecum ſuæ linguæ nationibus à Meluatinis, Romanis, Caietanis, nobis ad interitum, huic præſidio fuit.

De eiſdem Stephano & Conſtantino, qui Conſtantinum Leonis filium conati ſunt eiicere, à quo & ipſi ſunt capti fraude Diabolini, atque in monaſterium apud patrem, qui eos lepide redarguit, miſsi. CAP. X.

His dictis armatorum manibus cubicula pro parte complent. Quibus Diabolinus præfuit, qui & eorum animorum incenſor, & poſt paululũ proditor extitit. Conſtantinum denique libris incumbentem ita conuenit: Quæ tibi incommoda & à Stephano & à Conſtantino fratribus, imo inimicis tuis præparentur, iſthæc quæ in te vetus permanet religio ignorat. Si enim infortunia tibi parata cognoſceres, quatenus poſſes viuere, cogitares. Vxoris tuæ fratres Stephanus & Conſtantinus, armatorum manibus cõgregatis, atque in cubiculis iam concluſis, te non vt patrem de palatio expellere, verum hic cogitant interficere. Occaſio autem tui interitus hæc erit: Cœnatum te poſt triduum Conſtantinus & Stephanus inuitabunt. Quumque ſeſſionis tuæ medium excellentiæ tuæ, quatenus moris eſt, obtinere tentabis, percuſſo mox ſcuto, incluſi de cubiculo exilient, tuamque fuſo ſanguine vitam finient. Fidem autem ſi relatis expoſcis, vſq; in præſentiarum affirmo argumentis, quoniam cõcluſorum tibi perſonas rimis oſtendo: deinde quod ſaluti ſolennius eſt tuæ, oſtiorum tibi claues trado. His auditis Conſtantinus, Age, infit, vt coniuratorum prodidiſti perfidiam, quatenus deuincam hanc, exprime ſententiam. Non enim tam mihi ſalus mea chara, quam pietas erit in referenda gratia iocunda. Cui Diabolinus, Non enim, inquit, clam te eſt, Macedones tum tibi deuotos, tum bello duros exiſtere: mittito itaque, ac cubilia propria, Stephano & Conſtantino ignorantibus, eis ſuffarcinato. Quumq; deſignata dies conuiuij aduenerit, atque ob ſeſſionis faſtum ſi tumultus irrepſerit, dato ſigno, vt præfatus ſum, percuſſo ſcilicet clypeo, quum illorum manus armatorum præſidio eis eſſe non poterit, tui mox ex improuiſo proſiliant, eoſque tanto commodius, quanto inſperatius capiant, atq; ad vicinum monaſteriũ, ad quod patrem ſuum, ſociũ tuum miſerãt, tõſis, vt moris eſt, capitibus, philoſophatũ tranſmittãt. Diuinæ ſiquidẽ rectitudo iuſtitiæ tuũ negotiũ ſecũdabit, cuius recõpẽſatio, ne in patrẽ peccatẽt, illos nõ terruit, & te, ne offen-

ne offenderes,cuſtodiuit. Quod iuſto Dei iudicio ita accidiſſe,non ſolum Europa,ſed & Aſia nunc cantat & Aphrica. Deſignato etenim die,dum ſimulata pace Conſtantinum hunc & Stephanus & Conſtantinus fratres ad conuiuium inuitarent, & ob ſeſſionis factum tumultus inſurgeret,percuſſo,vt dictum eſt, ſcuto Macedones ex inſperato proruunt,duoſq; fratres Stephanum & Conſtantinum quam mox comprehenſos,capite tonſos,ad vicinam inſulam,ad quam patrem ſuum ablegarant,philoſophatum mittunt.

De Romani in filios irriſione,& oratione ac prece,quam contra eos egit,gratias agens Deo, quod impietatis pœnas darent,& quomodo filii eius cuſtodiæ addicti fuerint. CAPVT XI.

QVorum pater Baſileus Romanus aduentum vt audiuit, gratiarum actiones Deo exhibuit,eiſque extra monaſterij fores læta facie obuians,Feſtiuum,inquit, tempus,quod humilitatem noſtram imperium veſtrū viſitare coegit. Charitas puto,quæ me de palatio expulit,filiationem veſtram non ibi diu permanere permiſit. O factum bene,quod me pridem præmiſiſtis. Confratres enim mei & commilitones mei, ſupernæ tantum philoſophiæ incumbentes,qualiter imperatores ſuſciperent,ignorarent,ſi non me iamdudum imperialibus inſtitutis tritum haberēt. Parata iam frigidior occiduis aqua decocta pruinis,dulces adſunt fabæ,lachana,potriq; recentes. Non hîc marinæ deliciæ morbos,ſed crebra potius ieiunia creant. Turbam vero hāc tantam, tam ſumptuoſa modicitas noſtra nō recipit: veſtrum ſolummodo imperium ſuſcipit,quod ne paternam deſerat ſenectutem,aduenit. Romano hæc & huiuſmodi perſtringente, Stephanus & Conſtantinus filij pudibundo contuentes lumine terram, quam inuite monaſterium peterent,non eſt percontari neceſſe, ſed credere. Expanſis itaque poſt hæc manibus ad altare Romanus ante crepidinem fuſus, huiuſmodi cum lachrymis Deo preces effudit:

Chriſte pater,cum quo pater eſt & ſpiritus unum,
Iure patris verbum,per quod pater omnia mundo
Oſtendit ſecreta poli,ſeu myſtica pandens:
Reſpice figmentum propria bonitate creatum:
Ne patiare precor me dæmonis arte perire,
Sanguine quem ſacro voluiſti reddere vitæ:
Da Deus,vt mundi pompas calcare ſuperbas
Iam valeam:ſiſtatque procul corruptor iniquus,
Cui labor eſt animas ſemper fœdare beatas.
Imperium libuit,quum ſceptra tuli,haud placet:ergo
Gratia ſit tibi,dignatus quod pellere iniquos,
Imperij teneant ſolium ne forte paternum.

His ita geſtis,Stephanus atque Cōſtantinus cuſtodia iugi obſeruantur, patre ea quæ acciderant æquanimiter perferente. Aiunt enim hunc,&ſub atteſtatione confirmāt,dum à fratribus lentis ob purgationem culparetur,reſpondiſſe:quod luculentius regnaret,qui ſeruorum Dei humilitatibus deſeruiret,quam qui potētibus mundi peccatoribus imperaret.

De aduentu Berengarii deſyderati in Italiam. Et quur Manaſſes Arelatenſis eius partibus fauit. Et de Milone,ac aliis qui deſerto Hugone ad Berengarium transfugerunt; & Berengarii in regnum reſtitutione. CAP. XII.

DEſyderatus interea Berengarius,ex Sueuorum partibus paucis ipſum comitantibus,à Sueuia per venuſtam vallem Italiam petiit,applicuitque caſtra ſecus munitionem vocabulo Formicariam,quæ à Manaſſe,vt iam prædiximus, ſedis Arelatenſis archiepiſcopo,tuncque Tridentinæ, Veronenſis, atque Mantuanæ ſedium inuaſore, Adelhardi eius clerici erat vigiliæ commendata. Quumque Berengarius nullius machinamenti apparatu,nulliuſq; belli impetu hanc ſe capere poſſe conſpiceret,Manaſſis ambitionem & κενοδοξίαν,id eſt vanam gloriam,cognoſcens, Adelhardum ad ſe venire coegit,cui & ait: Si munitionem hanc poteſtati meæ tradideris, dominumq; tuū

Manaſſen ad adiutorium meum inflectere potueris, illum in cathedrã promoueo Mediolani archiepiſcopatus, te vero Cumani epiſcopatus dignitate poſt acceptam regni poteſtatem donabo. Et vt promittenti mihi fidem admittas, quod verbis ſpondeo, iuramentis affirmo. Hæc dum Manaſſi ab Adelhardo narrantur, tum ille munitionem non ſolum Berengario dari iuſſit, verumetiam Italos omnes in eius auxilium inuitauit. Fama igitur, malum quo non aliud velocius vllum Mobilitate viget, Berengarij aduẽtum quã mox omnibus nunciauit. Cœperunt mox nõnulli Hugoni deſerto adhærere Berengario. Horũ Milo præpotens primus, qui dum Hugoni ſuſpectus, appoſitis clam cuſtodibus, obſeruaretur; ſimulans ſe non intelligere cuſtodiri, ferme cœnam vſq; ad noctis protraxit medium. Quumque omnes tum vino, tum ſomno aggrauati, corpora quieti traderent, ſolo ſe eo qui portauerat clypeum comitante, Veronam percitus peruenit, directiſq; nunciis Berengariũ exciuit quem & in Verona, quo Hugoni firmius reſiſteret, ſuſcepit. Sane nulla hũc infidelitas ab Hugone diuiſit, verum illata ipſi ab eodem nonnulla incommoda, quæ iam diu ſuſtinere nõ potuit. Proſequitur hunc Wido præſul Mutinenſis eccleſiæ, non iniuria laceſſitus, ſed maxima illa abbatia Nonantula, quã & tunc acquiſiuit, animatus. Qui Hugonem non ſolum deſeruit, verumetiã multorũ multitudinem ſecũ abſtulit. Quod Hugo vt audiuit, cõgregatis copiis ad eius caſtrum † Niueolam venit, idq; viriliter, ſed inutiliter oppugnauit. Quod q̃ mẽdacij alienũ ſit, ſententia ſubſequens declarabit. Nam dũ eodem loco degeret, Berengarius ab Harderico archiepiſcopo accitus, Veronam deſeruit, ac Mediolanum concitus venit. Quo audito, rex Hugo Papiam triſtis venit. Cœperunt interea omnes Italiæ primates omine non bono Hugonem deſerere, & egenti Berengario adhærere. Egentem autẽ, non nihil poſſidentem, ſed cui nunq̃ quicquã ſatis eſt, aio. Quoniam improbi & auari, qui incertas atq; in caſu poſitas poſſeſſiones habent, & plus ſemper appetũt, nec eorũ quiſquã adhuc ſibi ſufficiens inuentus eſt, cui quod haberet eſſet ſatis, non modo non copioſi diuites, ſed etiam pauperes & inopes exiſtimãdi ſunt. Soli enim ſunt diuites, & fructuoſas ac ſempiternas poſſeſſiones poſſidentes, qui ſuis rebus contẽti ſatis eſſe putant quod eſt. Non eſſe cupidũ, vera pecunia eſt. Non eſſe emacem, vectigal eſt. Fateamur ergo, vter eſt ditior, cui deeſt, an cui ſuperat? qui eget, an qui abũdat? cui poſſeſſio quo eſt maior, eo plus requirit ad ſe tuendum: an qui ſe ſuis viribus ſuſtinet? Contentũ etenim ſuis rebus eſſe maximæ ſunt certiſſimæque diuitiæ. Verum de hoc nunc id dictum eſſe ſufficiat. Ad Berengarium ſtili initium redeat, cuius in aduentum aureum omnes ſeculum promittebant, & felicia quæ talem extulerant tempora clamitabant.

alias, Vincolam.

Quomodo rex Hugo Lotharium filium ſuum Mediolanum miſit ad concitandam miſerationem Italorum. De Berengarii aſtutia. De Ioſeph Brixiano epiſcopo. Et de Waldonis epiſcopi iniquitate. CAP. XIII.

EO namq; Mediolani degente, ac Italicas dignitates ſibi adhærentibus diſpenſante, rex Hugo Lotharium filium ſuum non ad Berengarium ſolũ, verum ad totius populi præſentiam dirigit, petens, quia ſe eis non morigerum abdicauerũt, filium qui nil in eos deliquerat, ſaltem pro Dei amore ſuſcipiant, ac voluntatibus eorum morigerũ reddant. Lothario deniq; Mediolanum petente, Rex Hugo Papia omni cum pecunia egreſſus, Italiam deſerere, atque in Burgũdiam ire cogitauit. Sed res iſta eum retinuit, quoniam dum miſericordia inclinati, Lotharium in eccleſia beatorum confeſſoris & martyrum Ambroſij, Geruaſij, & Protaſij, ante crucem proſtratũ erigerent, & regem ſibi cõſtituerent, quamprimum ad Hugonem dirigunt nuncium, per quem illum iterum ſuper ſe regnare promittunt. Hoc plane conſiliũ, imo deceptionem, non omnes, ſed Berengarius (vt erat calliditate ſuffarcinatus) adinuenit, nõ quo hos regnare diſponeret, ſed, vti poſt claruit, ne Hugo diſcederet, atq; immẽſa pecunia quã habebat, Burgundionum atq; aliarũ gentiũ ſuper ſe populos inuitaret. Hoc tempore Ioſeph quidã moribus ſenex, diebus iuuenis, ciuitatis Brixianæ clarebat epiſcopus. Quẽ Berẽgarius, vt erat tyrãnus vehemẽs, ob morũ ꝓbitatẽ epiſcopatu priuauit, eiuſq; loco Antonium, qui nũc vſq; ſupereſt, nullo cõſilio habito, nulla epiſcoporum deliberatione, cõſtituit. Sed & Cumis tunc non Adelhardũ, vt iurauerat, verum ob Mediolanenſis epiſcopi amorẽ Waldonẽ quendã ordinauit. Quod quam bene fecerit, ſubditorũ depopulatio, vitium inciſio, arborũ decorticatio, multorum oculorũ excuſſio, ſimultatis ſæpiſſima repetitio, tum ſignis, tũ gemitibus narrant. Adelhardũ autẽ Regienſi præfecit eccleſiæ.

Quur Berengarius Placentinum & Papienſem epiſcopos dimiſerit, & quur Liuthprandum autorem huius operis parentes ſui Berengario commendarint, factuſque ſit eiuſdem à ſecretis. Item quomodo Hugo deſperans de victoria, cum omni pecunia in prouinciam aufugerit. Et quomodo ad eum Raimundus Aquitanorum princeps venerit, eidem militaturus. Et de Hugonis obitu.

Cap. XIIII.

BOſonem vero Hugonis regis ſpurium Placentinæ ſedis, & Liutefredum Papienſis eccleſiæ expellere epiſcopos cogitauit. Verum intercedente precio, ob Dei amorem eos ſe dimiſiſſe ſimulauit. Quam immenſum tunc Italis gaudium! Alterum Dauid veniſſe latrabant. Sed & magno Carolo hunc cæca mente præferebant. Quanquam enim iterato reges Hugonem atque Lotharium Italici ſuſciperent: Berengarium tamen nomine ſolum marchionem, poteſtate vero regem: illos vocabulo reges, actu autem neque pro comitibus habebant. Quid plura? Tanta hac Berengarij fama, humanitate, liberalitate, parentes acciti mei, ei ad ſeruiendum me tradunt. Cui etiam immenſis oblatis muneribus, ſecretorum eius conſcium ac epiſtolarum conſtituunt ſignatorem. Cui quum fideliter longo tempore deſeruirem, hac me quam proſecuturus ſum ſuis in locis, mercede donauit. Verum hæc retributio pene me ad deſperationem vſq; pertraheret, ſi in re conſimili conſocios plurimos non excederet. De illo enim pulchre dictum accipimus: pennæ ſtruthionis ſimiles ſunt pennis accipitris & herodij. Quum tempus aduenerit, in altum alas erigit, deridet equitem & aſcenſorem eius. Hic enim ſuperſtitibus Hugone & Lothario, magnus voraxq; ſtruthio, non bonus, ſed bono ſimilis eſt viſus. Eis autem decedentibus, & ad regni faſtigia omnibus illum promouentibus, quantum alas erexerit, quantiſq; diludiis nos omnes irriſerit, non tam verbis quam ſuſpiriis ac gemitibus narro. Sed his omiſſis, ad narrandi ſeriem redeamus.

Rex Hugo quum diuinam animaduerſionem declinare, ac Berengario præeſſe non poſſet, relicto Lothario, & ſimulata pace, Berengarij fidei tradito, in prouinciam omni cum pecunia properauit. Quo audito Raimundus Aquitanorum princeps eum adiit, & pro minis mille ſe in militem dedit, fidemque ei iuramento ſeruaturum affirmauit, etiam congregatis copiis Italiam ingreſſurum, ac Berengarium debellaturum eſſe promiſit. Quod quanto nos omnes cachinno affecerit, gentis illius vilitas palam facit, quę etſi præſidio eſſe poſſet, ad effectum tamen haudquaquam perduceret. Quoniamquidem vocante Domino, Hugo rex breui eſt viam vniuerſæ carnis ingreſſus, Bertæ nepti ſuę Boſonis Arelatenſis comitis viduæ pecunia derelicta. Quam etiam breui ſpatio intercedente, memoratus Raimundus impudentiſſimæ gentis princeps impurior ſibi maritam effecerat, cuius non ſolum concubitu, verumetiam oſculo indignum elegantes formarum inſpectores eum eſſe confirmant.

De vxore Berengarii accuſata crimine inceſti, & quomodo ſit purgata. Item de pecunia, quam Berengarius cauſa Hungarorum pauperibus & eccleſiis Dei extorſit.

Capvt XV.

HVius hoc in tempore ſoror, Berengarij ſcilicet vxor Willa, paſſa eſt crimen inceſti. Quod ita verum eſſe non ſolum aulici vel cubicularij, verum aucupes & cupedinarij clamant. Habuit etiam ea presbyterulum capellanũ nomine Dominicum, ſtatura breuem, colore fuligineum, ruſticum, ſetigerum, indocilem, agreſtem, barbarum, durum, villoſum, petulcum, inſanum, rebellem, iniquum, cuius magiſterio duas Willa commendarat natas, Giſlam ſcilicet atque Gerbertam, vt eas literarum ſcientia epotaret. Occaſione itaque puellarum, quas presbyter Dominicus, hirſutus, illotus, facete docebat, mater ei propitiauerat, vt viſa ingrata ac tenax, hinc exiſteret larga. Sententia tamen veritatis quæ ait, Nihil opertum quod non reueletur, & occultum quod non in publicũ veniat, diu ignorare homines paſſa non eſt. Nam quũ nocte quadã Berengario abſente ad cubile dominicũ more ſolito hirſutus idẽ vellet accedere, canis hunc morſu vehementi laniauit. Conſurgentes deniq; qui in domo erant, quum eũ comprehenderẽt, & quo iret interrogarent, apologeticũ iſtud anticipãdo domina dedit: Ad mulieres

noſtras ibat perditus. Sperans itaque presbyterulus ſibi leuius fore, ſi teneret ſententiã dominæ ſuæ, Ita eſt, inquit. Cœpit itaque domina vitæ eius inſidiari preciumque promittere, ſi eſſet qui vitam ei auferret. Sed quum timerent omnes Deum, & mors eius differretur, peruenit ad Berengarium ſermo. Willa vero cœpit aruſpices maleficoſq; inquirere, quo eorum carminibus iuuaretur. Vtrum autem horum carminibus, an Berengarij adiuta ſit mollitie, neſcio: adeo mens eius eſt inclinata, vt ſponte maritali ſubmitteret ora capiſtro. Presbyterulus itaque quia ad dominæ aſſeclas adhinniuit, virilibus amputatis dimittitur. Domina vero magis à Berengario diligitur. Dixerũt autem qui eum eunuchizauerunt, quod merito illum domina amaret, quem Priapeia arma portare conſtaret. Per idem tempus Taxis Hungarorum rex magno cum exercitu in Italiam venit, cui Berengarius non ex propria pecunia, ſed ex eccleſiarum ac pauperum collectione decem modios nummorum dedit. Fecit autem hoc, non vt populi curam haberet, ſed vt hac occaſione magnam pecuniam congregaret. Quod & fecit. In omni enim ætate vtriuſque ſexus, tamque ablactatus, quam lactens, pro ſe nummum dedit: quibus æs commiſcens, ex paucis decem modios fecit, cæteram vero partem, & quicquid ex eccleſiis tulit, ſibi retinuit.

LIVTHPRANDI TICINENSIS ECCLESIÆ LEVITÆ HISTORIARVM LIBER SEXTVS.

TEMPORIS inſtantis qualitas tragœdum me potius quam hiſtoriographum quæreret, niſi pararet Dominus in conſpectu meo menſam aduerſus eos qui tribulant me. Explicare enim nõ poſſum, quot peregre profectus quatiar incommoditatibus, iuuatque hominem exteriorem potius lugere, quam ſcribere. Interior vero apoſtolicis confirmatus inſtitutis, in huiuſmodi tribulationibus gloriatur, ſciẽs quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationẽ, probatio vero ſpem: ſpes autem non confundit, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Pareat itaque interiori exterior, ſuaque infortunia non ſolum non exhorreat, verum in his potius conquieſcat: dumq; ſcribendo operam dans, fortunæ rota hos extolli, illos deprimi dixerit, præſentem incommoditatem minus ſentiet, eiuſque mutabilitati congaudens; deteriora, quod fieri nequit, niſi mors aut membrorum debilitatio intercedat, iam non metuat, ſed fortunata ſemper expectet. Inſtantia enim ſi maturauerit, ſalutem quæ deeſt afferet: infortunatum quod adeſt, expellet. Scribat itaque, & ſuperioribus veris hæc quæ ſequuntur vera adiungat.

De oratore à Conſtantino imp. ad Berengarium miſſo cum literis, quibus illi Lotharii cuſtodiam commendabat, oratoremque ab eo petebat: quem vt ſine ſumptu mitteret, Liuthprandum impenſis vitrici ſui miſit.

CAPVT I.

REge Hugone prouinciæ in partibus defuncto, Berengarij nomen celebre apud nonnullos, præſertim apud Græcas extitit nationes. Is enim Italicis omnibus principabatur virtute: rex vero Lotharius ſolo nomine. Conſtantinus itaque qui, deiectis Romano filiiſque eius, Conſtantinopoleos regebat imperium: audito Berengarium potentia præſtare Lothario, per Andream qui ab officio comes curiæ dicebatur, literas Berengario dirigit, in quibus continebatur, vehementer ſe Berengarij nunciũ velle videre, cuius in reditu cognoſceret, quanta eum charitate diligeret. Scripſit etiã & commẽdatitias literas eidem pro Lothario, vt fidelis ei eſſet adminiſtrator, cui Deo largiente

largiente extiterat gubernator. Conſtantinus nanque ſolicitudinem non paruam Lotharij pro ſalute habebat, religioſè ob amorem nurus ſuæ cogitans, quæ Lotharij ſoror extiterat. Berengarius itaque calliditate ſuffarcinatus, cogitans quem potiſſimùm mitteret, cui nil impenſæ ob itineris longinquitatem præberet, vitricum meum, cuius tunc ſub cura degebam, conueniens, Quanti, inquit, eſſet priuignum tuum Græcas literas non ignorare? Cui quum diceret: Vtinam diuitiarum mearum ea gratia partem mediam diſtributam haberem. Non neceſſe, inquit, habes, neque centeſimam impartiri. Conſtantinopolitanus imperator literis vt meum ad ſe nuncium dirigam, orat. Quod tum ob animi conſtantiam nemo melius, tum ob dicendi copiam nemo commodius facere poteſt. Quid dicam, quàm facilè doctrinas ebibet Græcas, qui tam puerilibus in annis epotauit Latinas? Hac ſpe quàm mox vitricus animatus, impenſas omnes diſtribuit, meq; magnis cum muneribus Conſtantinopolim direxit.

Quo tempore Liuthprandus tanquam orator Berengarij Conſtantinopolim venerit, Papia egreſſus: & de mirabili imperatoris domo, quæ Magnaura, aut potius Megaula, aut Megaron dicta eſt: & ſuſceptione nunciorum: & miris ibidem oſtenſis in arbore & ſolio imperatoris.

CAPVT II.

DIe quippe calendarum Auguſtarum Papia exiens, per Eridani alueum triduo Venetias veni, vbi & Salomonem comitem Græcorum, nuncium κοιτωνίτην eunuchum reperi ab Hiſpania & Saxonia regreſſum, Conſtantinopolim verſus tendere cupientem, ſecumque ducentem domini noſtri tunc regis, nũc imp. magnis cum muneribus nuncium, Liutefredum ſcilicet Maguntinum, inſtitorem digniſſimum. Octauo autem calend. Septembris die Venetiis egreſſi, xv. calend. Octobris Conſtantinopolim venimus, vbi quàm inaudito miroque modo ſimus excepti, ſcribere non pigebit. Eſt Conſtantinopoli domus palatio contigua miræ magnitudinis ac pulchritudinis, quæ à Græcis ρ loco λ poſita † Megaura, quaſi magna aura, pro aula, dicitur. Hanc itaque Conſtantinus, tum ob Hiſpanorum nuncios, qui tunc noniter eo venerant: tum ob me & Liutefredum hoc modo parari iuſſit. Ærea ſed deaurata quædam arbor ante imperatoris oculos ſtabat, cuius ramos itidem æreæ diuerſi generis, deaurataeque volucres replebant, quæ ſecundum ſpecies ſuas diuerſatum auium voces emittebant. In primis verò ſolium huiuſmodi erat arte compoſitum, vt in momẽto humile, excelſius modo, quam mox videretur ſublime. Sed ſedile quod erat immenſæ magnitudinis, incertum vtrum ærei an lignei, verum auro tecti leones quaſi cuſtodiebant. In hac igitur duorum eunuchorum humeris incumbens, ante imperatoris præſentiam ſum deductus. Quumque in aduentu meo leones rugitum emitterẽt, aues ſecundum ſpecies ſuas perſtreperent, nullo ſum terrore, nulla admiratione commotus: quoniamquidem ex his omnibus eos qui bene nouerãt, fueram percontatus. Tertio itaque imperatorem pronus adorans caput ſuſtuli, & quem prius moderata menſura à terra eleuatum ſedere vidi, mox aliis indutum veſtibus penes domus laquear ſedere proſpexi. Quod qualiter fieret, cogitare non potui, niſi forte eo ſit ſubuectus ergalio, quo torcularium arbores ſubuehuntur. Per ſe autem tunc nihil loquutus: quoniam & ſi vellet, intercapedo maxima indecorum faceret, de vita Berengarij & ſoſpitate per Logothetam eſt percontatus. Cui quum conſequenter reſpondiſſem, interprete ſum innuente egreſſus, & in datum mihi hoſpitium mox receptus.

† al. μέγαρον

Quæ dona Liuthprandus propriis impenſis, licet nomine Berengarii imperatori Conſtantino obtulerit: & quæ ab imperatore viciſſim munera ſuſceperit, & in domum imperatoriam, quæ decaennea cubita dicuntur, admiſſus miranda dona ac poma viderit.

CAP. III.

SEd nec hæc pigeat memorare, quid tunc pro Berengario egerim, ſcilicet vt agnoſcatur, quanta eum charitate dilexerim, & cuiuſmodi recompenſationem pro benegeſtis acceperim. Hiſpanorum nuncij, & nominatus Liuthfredus domini noſtri

tunc regis Othonis nuncius, magna ex eorum parte dominorũm munera imperatori Conſtantino detulerant. Ego Berengarij ex parte nihil præter epiſtolam, & hanc mẽdacio plenam detuleram. Æſtuabat itaque non parum hac pro verecundia animus, & quid ſuper hac re facerer, cogitabat attẽtus. Æſtuanti autem mihi, & nimium fluctuãti, meus animus ſuggeſſit, quatenus dona quæ imperatori mea ex parte detuleram, Berengarij ex parte conferrem, paruumque munus prout poſſem verbis ornarẽ. Obtuli autem loricas optimas IX ſcuta optima cũ bullis deauratis VII, cuppas argẽteas, deauratas duas, enſes, lanceas, verua, mancipia, quatuor carſamatia, imperatori nominatis omnibus precioſiora. Carſamatium autem Græci vocant, amputatis virilibus & virga puerum eunuchum: quos Verdunenſes mercatores ob immenſum lucrum facere ſolent, & in Hiſpaniam ducere. His itaque geſtis, imperator me poſt triduũ ad palatium vocari præcepit, proprioq; mecum ore loquutus, ad conuiuium inuitauit. Poſtq; conuiuium magno me meoſq; aſſeclas munere donauit. Verum quia narrandi ſe occaſio intulit, qualis eius mẽſa feſtis præcipue diebus, qualeſque ad menſam ludi celebrẽtur, bonum opinor non ſilere, ſed ſcribere. Eſt domus iuxta Hippodromum, Aquilonem verſus, miræ & altitudinis & pulchritudinis, quæ decaennea cubita vocatur. Quod nomen non ab re, ſed ex apparentibus cauſis ſortita eſt. δέκα enim Græce, Latine decem: ἐννέα nouem: cubita aut a cubando inclinata, vel curuata poſſumus dicere. Hoc autem ideo, quoniamquidem XIX menſæ in ea quæ ſecundum carnem eſt domini noſtri Ieſu Chriſti natiuitate apponuntur. In quibus imperator pariter & conuiuæ non ſedendo, vt cæteris diebus, ſed recumbendo epulantur: quibus in diebus non argenteis, ſed tãtum aureis vaſis miniſtratur. Poſt cibũ autem aureis vaſis tribus ſunt poma delata, quæ ob immenſum pondus non hominum manibus, ſed purpura tectis vehiculis ſunt allata. Apponũtur autem duo hoc modo: In menſa per foramina laquearis tres ſunt funes pellibus deauratis tecti, cum anulis aureis depoſiti, qui anſis quæ in ſcutulis prominẽt poſiti, adiuuãtibus inferius quatuor aut eo amplius hominibus, per vertibile quod ſupra laqueatium eſt ergalium in menſam ſubuehuntur, eodemque modo deponuntur Ludos denique quos ibi perſpexerim, quia nimis longum eſt ſcribere, prætermitto: vnum ſolummodo ob admirationem hic inſerere non pigebit.

De mirabili ſpectaculo ligni in fronte portati, & puerorum ſuper ipſum ludentium, & de familiari imperatoris cum Liuthprando ſuper ea re diſquiſitione. CAP. IV.

VEnit quidam vigintiquatuor & eo amplius pedum longitudinis lignum ſine manuum adminiculis in fronte gerens, quod cubitum à ſummitate inferius, bicubitum tranſuerſum in fronte habuerat. Adducti ſunt autem duo pueri nudi, ſed campeſtrati, id eſt ſuccinctoria habentes, qui per lignum aſcendẽtes, ita ſeruauerunt immobile, ac ſi radicitus terræ eſſet affixum. Denique poſt vnius deſcenſum alter qui remãſerat, eodemque ſolus luſerat, ampliori me admiratione attonitum reddidit. Quoquo modo enim quoaduſque luſerant, lignum per quod aſcenderant gubernabant. Vnus vero qui in ligni ſummitate remanſit, quia ita ſe æqualiter põderauit, vt & luſerit ac ſanus deſcenderit, ita me ſtupidum reddidit, vt ipſum etiam imperatorem mea admiratio nõ lateret. Vnde & accerſito interprete, quid mihi cæteris mirabilius videretur ſciſcitatus eſt: puerne qui ſe adeo moderate rexerat, vt immobile eſſet lignum: an is qui ipſum in fronte tam argumentoſe tenuerat, vt puerorum neque pondus, neque ludus illud vel modicum flecteret. Quumq; me ignorare, quid mihi θαυμασιώτερον, id eſt mirabilius, videretur, edicerem, magno inflatus cachinno ſe ſimiliter neſcire reſpondit.

De erogatione numiſmatum & aliorum donorum pro veteri imperatoris Græci more ante diem palmarum in magiſtratus & clientes imperatorios.

CAPVT V.

SEd nec hoc ſilentio prætereũdum eſſe arbitror, quid noui miriq; aliud ibidem perſpexerim. In ea quæ eſt ante βαϊοφόρον, quod nos palmarum ramos dicimus, hebdomade,

made,

made, tam in militibus quam in diuerſis cõſtitutis officiis numiſmatũ aureorum erogationem, prout cuiuſque meretur officium, imperator facit. Cui erogationi quia me intereſſe voluit, me venire præcepit. Fuit autem huiuſmodi: Erat appoſita decem cubitorum longitudinis, ac quatuor latitudinis menſa, quæ numiſmata loculis cõgregata, prout cuiq; dabatur, numeris extrinſecus in loculis ſcriptis retinebat. Ingrediebãtur denique ad imperatorem non confuſe, ſed ordinatim ſecundum vocantis vocem, quæ ſcripta virorum nomina ſecũdum officij dignitatem recitabat. Quorum primus vocatus eſt rector domus, cui non in manibus, ſed in humeris poſita ſunt numiſmata cum ſcaramangis quatuor. Poſt quem ὁ domeſticoſtos Aſcalonas, & ὁ de Longariſtis Ploas, ſunt vocati: quorum alter militibus, nauigãtibus præerat alter. Hi itaq; paris numeri, quia dignitas par erat, numiſmata & ſcaramanga ſuſcipientes, præ multitudine non iam in humeris portauerunt, ſed adiuuantibus aliis poſt ſe cum labore traxerunt. Poſt hos admiſſi ſunt magiſtri numero XXIIII, quibus erogatæ ſunt numiſmatum aureorum libræ, vnicuique ſecundum eundẽ numerum vigintiquatuor cum ſcaramangis duobus. Patriciorum deinde ordo hos pone eſt ſequutus, & duodecim numiſmatum libris cum ſcaramanga vna donatus. Qui ſicut nec patriciorum, ita nec librarum, niſi quod vnicuique dabatur, numerum neſcio. Turba poſt hos immẽſa vocatur, protoſpathariorum, ſpathariorum, candidatorum, & id genus clientum.

FINIS DE REBVS VISIS IN GRÆCIA; QVIBVS QVIA ET ALIAS SVPERADDERE PROPOSVERAT, NOVVM DE REBVS Othonis Auguſti exorſus eſt librum, quem tamen ob breuitatem ſuperiori addidimus.

De Othone primo imperatore, & legatis ad eum miſſis, & qualiter eccleſiam Romanam, ac totam Italiam tyrannis liberauit, imperiique vnctionem & inſignia cum iuramento Ioannis papæ non diu in fide permanſuri accepit. De Romanorum, de dictis papæ ſacrilegiis, inceſtis, ſtupris, & aliis flagitiis querimonia: & papæ ficta promiſſione de emendanda vita: & acri imperatoris in eum recriminatione: & eius, hoc eſt papæ, obſtinatione, qui Adelbertum recepit: de vtriuſque electione: & ſynodo Romæ celebrata. CAP. VI.

REgnantibus, imo ſæuientibus in Italia, & vt verius fateamur, tyrannidem exercentibus, Berengario atq; Adelberto, Ioannes ſummus pontifex & vniuerſalis papa, cuius tunc eccleſia ſupradictorum Berengarij atq; Adelberti ſæuitiam erat experta, legatos ſanctæ Romanæ eccleſiæ, Ioannẽ videlicet cardinalem, diaconum, & Azonem ſcriniarium ſereniſſimo atque piiſſimo tunc regi, nunc Auguſto Cæſari Othoni deſtinauit, ſuppliciter literis & regum ſignis orans, quatenus pro Dei amore, ſanctorumq; apoſtolorum Petri & Pauli, quos delictorum ſuorum cuperet eſſe remiſſores, ſe ſibiq; commiſſam ſanctam Rom. eccleſiã ex ſuorum faucibus liberaret, ac ſaluti & libertati priſtinæ reſtitueret. Hæc dum Romani legati conqueruntur, vir venerabilis Walbertus, ſanctæ Mediolanenſis eccleſiæ archiepiſcopus, ſemiuiuus ex prædictorũ rabie Berengarij atq; Adelberti liberatus, ſuperius memorati Othonis potẽtiam adiit, indicans ſe non poſſe pati Berengarij, Adelbertiq;, necnon Willæ ſæuitiam, quæ Manaſſen Arelatenſem epiſcopum contra ius faſq; Mediolanẽſis eccleſiæ ſedi præfecerat. Aiebat ſane hanc eccleſiæ ſuæ calamitatem, quæ quod ſe ſuoſq; capere opotteret, interciperet. Sed Waldo Cumanus epiſcopus hunc pone eſt ſequutus, non diſparem à Berengario atque Adelberto & Willa, quam Walbertum, contumeliam ſe eſſe perpeſſum clamitans. Venerant & nõnulli alterius ordinis ex Italia viri, quos inter illuſtris marchio Otbertus cũ apoſtolicis cucurrerat nũciis, à ſanctiſſimo Othone tunc rege, vt dixi, nunc Auguſto Cæſare, cõſilium auxiliumque expetens. Horum itaq; rex piiſſimus lachrymoſis queſtibus inclinatus, non quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti cogitãs, filium ſuum ſibi cognominem contra morem puerilibus in annis regem conſtitutum in Saxonia dereliquit: ipſe collectis copiis in Italiam percitus venit. Qui tanto Berengarium atque Adelbertum celerius regno expulit quanto euidentius conſtat, quod commilitones Petrum & Paulũ ſanctiſſimos apoſtolos habuit. Bonus itaq; rex diſperſa colligens,

& confracta conſolidans, quod cuique proprium fuit reſtituit. Dehinc Romam ſimilia facturus adiit, vbi miro ornatu, miroq; apparatu ſuſceptus, ab eodem ſummo pontifice & vniuerſali papa Ioanne vnctionem ſuſcepit imperij. Cui nō ſolum propria reſtituit, verumetiam ingentibus gemmarum, auri & argenti muneribus ipſum honorauit. Iuſiurandum vero ab eodem papa Ioanne ſupra precioſiſſimum corpus Petri, atq; omnibus ciuitatis proceribus, ſe nunquā Berengario atque Adelberto auxiliaturū, accepit. Poſt hæc in patriam properanter repedauit. Interea præfatus papa iuramenti & promiſſionis oblitus, quam fecerat ſancto imperatori, ad Adelbertum vt ſe adeat mittit, iuramento ei affirmans, ſe illum contra ſanctiſſimi imperatoris potētiam adiuturū. Adeo enim eundem Adelbertū, eccleſiarum Dei, eiuſdemq; papæ Ioannis perſequutorem, imperator ſanctus terruerat, vt omnem Italiam deſerens, Fraxinetum adiret, ſeq; Saracenorum fidei commendaret. Imperator autem iuſtus, qui cur Adelbertum Ioannes papa, quē prius vehemēti odio inſequebatur, nunc diligeret, ſatis mirari non potuit, accerſitis quibuſdam familiaribus, an hoc verum eſſet, Romam dirigit percontatum. Quumq; illo iidem nuncij perueniſſent, huiuſmodi non àquibuslibet aut paucis, ſed ab omnibus Romanis ciuibus reſponſa ſuſcipiūt. Non diſpar videtur ratio, cur Ioannes papa ſanctiſſimum imperatorem, ſuum ſcilicet ex Adelberti manibus liberatorem, & diabolus oderit creatorem. Imperator, quemadmodū re ipſa experti ſumus, ea quæ Dei ſunt ſapit, operatur, diligit, eccleſiaſtica & ſeculatia negotia armis tutatur, moribus ornat, legibus emendat: Ioannes papa his omnibus aduerſatur. Non clam eſt populo, quod fatemur: Teſtis eſt Rainera ſui ipſius militis vidua, quā cæco captus igne multis præfectam vrbibus, ſacroſanctis beati Petri donauit aureis crucibus atq; calicibus. Teſtis eſt Stephana eius amica, quæ in effuſione, quod ex eo cōceperat, recens hominem exiuit. Quod ſi cuncta taceant, Lateranenſe palatium ſanctorum quondā hoſpitium, nunc proſtibulum meretricum, non ſilebit amicam coniugem Stephanæ patris cōcubinæ ſororem. Teſtis omnium gentium, præterquā Romanorū, abſentia mulierum, quæ ſanctorum apoſtolorum limina orandi gratia timent viſere, quū nonnullas ante dies paucos hunc audierint coniugatas, viduas, virgines vi oppreſſiſſe. Teſtes ſunt ſanctæ apoſtolorum eccleſiæ, quæ non ſtillatim pluuiam, ſed totum intrinſecus, ſupra ipſa etiam ſacroſancta altaria imbrem admittunt. Quanta nos terrore tigna afficiunt, quum diuinam opem eodem depoſcimus? Mors in tectis regnat, quæ nos orare multa volentes impedit, atq; domum domini mox linquere cogit. Teſtes ſunt non ſolum iuncearum curatura, ſed & quotidianarum formarum mulieres. Cui eædem ſunt, & ſilicem pedibus quæ conterunt atrum, & quæ magnorum ſubuehūtur adiutorio iumentorum. Atque hoc rei eſt, quod tanta ei cum imperatore ſancto diſcordia eſt, lupis & agnis quanta ſortito obtigit. Illi hoc vt impune liceat, Adelbertum ſibi tutorē & defenſorem parat. Hæc dū à redeūtibus nunciis imperator audiret, Puer, inquit, eſt, facile bonorum immutabitur exemplo virorum. Spero eū obiurgatione honeſta, ſuaſione liberali, facile ex illis ſeſe emerſurum malis, dicemuſq; tunc cū propheta: Hæc eſt immutatio dexteræ excelſi. Et adiecit: Quod prius rerum ordo depoſcit, Berengarium in Feretrato monte reſiſtentem propulſemus, dein paterna abdicatione dominum papā conueniamus: ſi non voluntate, verecundia ſaltem in virum perfectū ſeſe mutet. Sicq; forſitan deuictus, bene cōſueſcere, ſtudebit his deſueſcere. His expletis, Papiæ nauim conſcendit, ac per Eridani alueum Rauennam vſque peruenit: indeque progrediens mōtem Feretratum, quod oppidum ſancti Leonis dicitur, in quo Berengarius & Willa erat, obſedit. Quo & præfatus papa Leonem venerabilem ſanctæ Romanæ eccleſiæ tunc protoſcriniarium, nunc in eadem ſede beati Petri apoſtolorum vicarium, necnon & Demetrium optimatem Romanorum illuſtriſſimum ſancto imperatori nuncios dirigit, mandans haud mirum eſſe, ſi hactenus iuuētutis igne deuictus, quid puerile geſſerit. Iam tempus inſtare, quum alieno cuperet viuere more. Mandauit etiam doloſe, quod quendam Leonem epiſcopum, & Ioannem diaconum cardinalem ſuos infideles ſuſcepiſſet, & quod ſanctus imperator promiſſionis ſuæ fidem violaret, dum eos qui eo loci manebant, iuramento non ipſi, ſed ſibi aſtringeret. Quibus imperator: Pro correctione, inquit, ac morum immutatione quam promittit, gratias ago. De promiſſis vero fidem mutare, cuius me arguit, an verum ſit, ipſi perpendite. Omnem terram

ram ſanctiPetri,quæ noſtræ poteſtati ſubiecta eſt,eccleſiæ promiſimus reddere:atque id rei eſt,quod ex hac munitione Berengarium cum omni familia pellere laboramus. Quo enim pacto terram hanc ei reddere poſſumus, ſi non prius eam ex violentorum manibus ereptam,poteſtati noſtræ ſubdamus? Leonem epiſcopum,& Ioannem cardinalem diaconum ſuos infideles,quos nos ſuſcepiſſe accuſat,his temporibus non vidimus,nedum ſuſcepimus:Conſtantinopolim domino papa eos ad iniuriam noſtram proficiſcentes dirigente,Capuæ ſunt,vt audiuimus, capti.Quibuſcũ etiam Saleccum, natione Bulgarum,educatione Hungarum, domini papæ familiariſſimum, & Zachæum virum reprobatum,diuinarum atque humanarum inſcium literarum, à domino papa epiſcopum nouiter conſecratum, & Hungaris ad prædicandum, vt ſuper nos irruant, deſtinatum, eodem captos eſſe loco audiuimus. Hæc dominum papam nullis narrantibus feciſſe crederemus, niſi literæ fidem admitterent, quæ plumbo ſignatæ eius nominis characteres monſtrant.His expletis,Landohardũ à Saxonia Numendenſem,& Liuthbrandum ab Italia Cremonenſem,epiſcopos cum præfatis nunciis Romam dirigit,domino papæ ſe inculpabilem eſſe ſatisfacturum. Quorum etiam militibus hoc imperator iuſtus impoſuit,vt ſi ſecus dominus papa non crederet, duello verum eſſe approbarent. Præfati igitur Landohardus & Liuthprandus epiſcopi Romam ante domini papæ præſentiam venientes, tanto ſunt in honore ſuſcepti, vt non eos lateret,quanto ſanctum imperatorem tædio faſtidiret. Ordinatim tamen, prout eis iniunctum fuerat,enarrantes,non iuramento, non duello ſatisfactionem papa recipere voluit,ſed in eadem qua fuerat duritia permanſit. Subdole tamen poſt dies octo Ioannem epiſcopum Narnienſem, & Benedictũ cardinalem diaconum cum iſtis domino imper.deſtinauit,putans hunc ſuis poſſe deludere verſutiis,cui nimis eſt verba dare difficile. Ante quorum reditum Adelbertus,inuitante papa,à Fraxineto rediens,Centumcellas aduenit: deinde Romam profectus, non, vt debuit,repudiatus, ſed à papa honorifice eſt ſuſceptus. Hæc dum aguntur, Phœbi radiis graue cancri ſydus inæſtuans imperatorem Romanis arcibus propellebat. Sed quum virginale ſydus gratam ſed eis temperiem ferret, collectis copiis clam Romanis inuitãtibus Romam aduenit.Quid clam dixerim,quum maior Romanorum pars optimatum, ſancti Pauli caſtellum inuaſerit,ſanctumque imp.obſidibus etiam datis inuitauerit? Quid multis moror?iuxta vrbem imp.caſtrametatus eſt. Roma papa ſimul atque Adelbertus aufugiunt. Ciues vero ſanctum imp.cum ſuis omnibus in vrbem ſuſcipiũt, fidelitatemq; promittunt:hæc addentes,& firmiter iurantes,nunquam ſe papam electuros, aut ordinaturos præter conſenſum atque electionem domini imperatoris Othonis Cæſaris Auguſti,filiique ipſius regis Othonis. Poſt triduum rogantibus tam Romanis epiſcopis,quam plebe,magnus in ſanctiPetri eccleſia fit conuentus,ſederuntque cum imperatore archiepiſcopi:ab Italia pro Engelfrido Aquileienſi patriarcha, quem in eadem vrbe languor repente,vt fit,ortus arripuerat,Rodulfus diaconus, Walbertus Mediolanenſis,Petrus Rauennas: à Saxonia, Adeltac archiepiſcopus, & Landohardus epiſcopus Numendenſis:à Francia,Otgerius epiſcopus Spirenſis, Bubtus Parmenſis: ab Italia,Liuthprandus Cremonenſis, Hermenaldus Regenſis:à Tuſcia Conradus Lucenſis,Euerarius Aricienſis,Piſanus Senenſis,Florentius Peſtruenſis,Petrus Camerinenſis,Spoletinus Romanus, Gregor.Albanenſis,Spoletinus,Sico Hoſtienſis, Benedictus Portuenſis, Lucidus Canenſis, Theophylactus Præneſtinus,Wido Syluæ candidæ,Leo Velitrienſis,Sico Blebenſis, Stephanus Serenſis,Ioannes Nepeſinus, Ioannes Tiburtinus,Ioannes Foroiulienſis,Romanus Ferentinenſis, Ioannes Normenſis, Ioannes Berulenſis,Martinus Sutrinus,Ioannes Narnienſis,Ioannes Sapiniẽſis,Ioannes Gallacenſis,Phalarenſis,Alaterenſis, Ortauus, Ioannes Anagnienſis,Trebenſis, Salibatinus,Tarraconenſis, Stephanus cardinalis archipresbyter titulo Balbinæ,Dominicus titulo Anaſtaſiæ,Petrus titulo Damaſi,Theophylactus titulo Chryſogoni,Ioannes titulo Equitij,Ioannes titulo Suſannæ,Petrus titulo Pammachij,Adrianus titulo Calixti,Ioannes titulo Cæciliæ,Adrianus titulo Luciniæ,Benedictus titulo Sixti,titulo quatuor coronatorum,Stephanus titulo Sabinæ,Benedictus cardinalis archidiaconus,Ioannes diaconus,Bonofilius diaconus, cardinalis Primicerius, Georgius Secundicerius,Stephanus adminiculator,Andreas Arcarius,Sergius Primicerius defen-

ſorum, Ioannes ſacellarius, Stephanus, Theophylactus, Adrianus, Stephanus, Benedictus, Azo, Adrianus, Romanus, Leo, Benedictus. Item Leo & Leo ſcriniarij, Leo primicerius ſcholæ cantorũ, Benedictus ſubdiaconus & oblationarius, Azo, Benedictus, Demetrius, Ioannes, Amicus, Sergius, Benedictus, Vrſo, Ioannes, Benedictus ſubdiaconus, ſubpulmentarius, & Stephanus archiacoluthus cum omnibus acoluthis & regionariis. Ex primatibus Romanæ ciuitatis, Stephanus filius Ioannis Superiſta, Demetrius Melioſi, Creſcentius caballi marmorei, Ioannes cognomento Nuzina, Stephanus de Muza, Theodorus de Ruſina, Ioannes de Primicerio, Leo de Camirzuli, Richardus, Petrus de Canaparia, Benedictus cum Bulgamino filio ſuo ex plebe, Petrus, qui & Imperiola eſt dictus, aſtitit cum omni Romanorum militia.

Quæ acta ſint in concilio contra Ioannem Romanum pontificem, in quem moderato animo & maturo conſilio proceßit Otho: & quæ illi flagitia obiecta ſint à congregatis in concilio; enormia certe & vix credibilia, etiam in ſicario aut pagano. CAP. VII.

HIs itaque reſidentibus, ſilentiumque ſummum tenentibus, ita ſanctus eſt imperator exorſus: Quoniam decorum eſſct tam claro ſanctoq; dominum papam Ioannem intereſſe concilio, quur tantum declinauerit cœtum, vos ô ſancti patres conſulimus, quibus communis labor eccleſiaſticus ac commune negotium exiſtit. Tunc Romani pontifices & cardinales, presbyteri ac diaconi cum vniuerſa plebe dixerunt: Miramur ſanctiſſimam prudentiam veſtram nos hoc velle percontari, quod nec Ibericos, nec Babylonicos, nec Indicos incolas latet. Non hic iam de illis eſt qui veniunt in veſtimentis ouium, intus autem ſunt lupi rapaces: ita aperte ſæuit, ita aperte diabolica pertractat negocia, vt nihil circuitionis vtatur. Imperator reſpondit: Iuſtum nobis videtur, vt accuſationes nominatim exprimantur: deinde quod agendum eſt, communi conſilio pertractetur. Tunc conſurgens Petrus cardinalis presbyter, ſe vidiſſe illũ miſſam celebraſſe, & non communicaſſe teſtatus eſt. Ioannes epiſcopus Nārnienſis, & Ioannes cardinalis diaconus, ſe vidiſſe illum diaconum ordinaſſe in equorũ ſtabulo nõ certis temporibus ſunt profeſſi. Benedictus cum cæteris condiaconis & presbyteris dixit ſe ſcire, quod ordinationes epiſcoporũ precio faceret, & quod annorum decem epiſcopum in Tudertina ciuitate ordinaret. De ſacrilegio non eſſe neceſſe percontari dixit, quia plus vidẽdo quã audiendo ſcire potuiſſemus. De adulterio dixerunt, quod oculis non viderant, ſed pro certo ſcirent viduam Rainerij & Stephanam patris concubinam & Annam viduam cum nepte ſua abuſum eſſe, & ſanctum palatium lupanar & proſtibulum feciſſe: venationem dixerunt publice exercuiſſe. Benedictum ſpiritualem patrem ſuum lumine priuaſſe, & mox mortuum eſſe. Ioannem cardinalem ſubdiaconum virilibus amputatis occidiſſe, incendia feciſſe, enſe accinctum, galea & lorica indutum fuiſſe teſtati ſunt. Diaboli in amorem vinum bibiſſe omnes tam clerici quam laici acclamarunt. In ludo aleæ, Iouis, Veneris, cæterorumque dæmonum auxilium popoſciſſe dixerunt. Matutinas & canonicas horas eum non celebraſſe, nec ſigno crucis ſe muniuiſſe profeſſi ſunt. His auditis imperator, quia Romani eius loquelam propriam, id eſt Saxonicam, intelligere nequibant, Liurhbrando Cremonenſi epiſcopo præcepit, vt Latino ſermone hæc Romanis omnibus quæ ſequuntur exprimeret. Surgens itaque ſic cœpit.

De imperatoris Othonis matura in Ioannem pontificem maximum conſultatione per interpretem facta: & de patrum contra eum atteſtatione, etiam cum ſui anathematizatione, ſi minus vera dicerent: deq; conſilio inito, vt in perſona citetur ad ſui purgationem. CAP. VIII.

Erſæpe contigit, & nobis expertis credimus, vt in dignitatibus conſtituti inuidorum infamia maculentur: diſplicet bonus malis, quemadmodum & malus bonis. que hoc rei eſt, quod hanc in papam accuſationem, quam modo Benedictus cardis diaconus legit, & vobiſcum fecit, amphibolã retinemus, incerti vtrum è zelo iutiæ an impietatis liuore proruperit. Vnde mihi indigno ſecundum conceſſæ dignitatis

tatis autoritatem omnes obteſtor per Deum, quem fallere, etſi vult, nemo poteſt, ſanctámque eius genitricem intemeratam virginem Mariam, perq́ue precioſiſſimum apoſtolorum principis corpus, in cuius hæc recitantur eccleſia, vt nulla in dominum papam iaculentur conuitia, quæ non ſint ab ipſo patrata, atque à viris probatiſſimis viſa. Tunc epiſcopi, diaconi, clerus, & cunctus Romanorum populus quaſi vir vnus dixerunt: Si non & quæ per Benedictum diaconum lecta ſunt, hisq́ue turpiora & ampliora Ioannes papa indigna commiſit facinora, non nos à peccatorum vinculis abſoluat apoſtolorum princeps beatus Petrus, qui verbo cœlum indignis claudit, iuſtis aperit. Simus anathematis vinculo innodati, atque in die nouiſſima in ſiniſtra parte poſiti, cum eis qui dixerunt domino Deo, Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum noluimus. Quod ſi fidem nobis non adhibetis, exercitui domini imperatoris ſaltem debetis credere, cui ante V. dies enſe accinctus, clypeo, galea, lorica indutus occurrit: ſolus Tiberis qui interfluxit, ne ſic ornatus ab exercitu caperetur, impediuit. Mox ſanctus imperator dixit: Tot ſunt huius rei teſtes, quot ſunt noſtro in exercitu bellatores. Sancta ſynodus dixit: Si placet ſancto imperatori, mittantur literæ domino papæ, vt adueniat, ſeq́ue ex his omnibus purget. Tunc eidem ſunt literæ deſtinatæ.

Diploma ſiue exemplum literarum imperatoriarum autoritate concilii ad Ioannem papam miſſarum, quibus vitia à concilio illi obiecta, ſummatim recitantur; cum humili obſecratione, vt ad ſe purgandum in concilium venire non recuſet.

CAPVT IX.

SVmmo pontifici & vniuerſali papæ domino Ioanni, Otho diuinæ reſpectu clementiæ imperator Auguſtus, cum archiepiſcopis Liguriæ, Tuſciæ, Saxoniæ, Franciæ, in domino S. Romam ob ſeruitium Dei venientes, dum filios veſtros Romanos, ſcilicet epiſcopos, cardinales, presbyteros, diaconos, & vniuerſam plebem de veſtra abſentia percontaremur, & quid cauſæ eſſet, quod nos eccleſiæ veſtræ veſtrique defenſores videre noluiſſetis, talia de vobis tanquam obſcœna protulerunt, vt ſi de hiſtrionibus dicerentur, vobis verecundiam ingererent. Quæ ne magnitudinem veſtram omnia lateant, quædam vobis ſub breuitate deſcribimus: quoniam ſi cuncta nominatim exprimere cuperemus, dies nobis non ſufficeret vnus. Noueritis itaque, non à paucis, ſed ab omnibus tam veſtri quàm alterius ordinis, vos homicidii, periurii, ſacrilegii, & ex propria cognatione, atque ex duabus ſororibus, inceſti crimine eſſe accuſatos. Dicunt & aliud auditu ipſo horridum, diaboli vos in amorem vinum bibiſſe: in ludo aleæ, Iouis, Veneris, cæterorumq́ue dæmonum auxilium popoſciſſe. Oramus itaque paternitatem veſtram obnixè, venire, atque ex his omnibus vos purgare non diſſimuletis. Si forte vim temerariæ multitudinis formidatis, iuramento vobis affirmamus, nihil fieri præter ſanctorum canonum ſanctionem. Data VIII. idus Nouembris.

De Ioannis papæ apologetico, id eſt reſponſo, vt autor accipit, quum apologiam potius dicat, qua excommunicatos pronunciat, ſi ad noui pontificis electionem proceſſerint. Et de reſcripto patrum in concilio ad eundem papam, quod verbis ſacris fulcitur.

CAPVT X.

HAnc epiſtolam quum legiſſet, huiuſmodi apologeticum ſcripſit. Ioannes epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei, omnibus epiſcopis. Nos audiuimus dicere, quod vos vultis alium papam facere: ſi hæc facitis, excommunico vos de Deo omnipotenti, vt non habeatis licentiam vllum ordinare, & Miſſam celebrare. Quum hæc epiſtola in ſancta ſynodo legeretur, aduenerunt qui prius defuerant religioſi à Lotharingia, Henricus Treuerēſis archiepiſcop. ab Æmylia & Liguria, Wido Muzienſis, Gezo Tertoneoſis, Sigulfus Placentinus: quorum conſilio domino papæ ita reſcribunt. Summo pontifici & vniuerſali papæ domino Ioanni, Otho diuinæ reſpectu clementiæ imp. Auguſtus: ſed & ſancta ſynodus Romæ ob ſeruitium Dei congregata in domino,

Salutẽ Præterita ſynodo, quæ celebrata eſt VIII. idus Nouem. literas vobis direximus, in quibus accuſatorum veſtrorum verba, atque accuſationis cauſæ continebantur. Rogauimus etiam eiſdem literis magnitudinem veſtram, quemadmodum iuſtum eſt. A vobis, non quales temporis qualitas, ſed inconſultorum vanitas expoſcit hominum, literas accepimus. Non veniendi ad ſynodum rationabilis eſſe excuſatio debuit. Sed & præſentes magnitudinis veſtræ debuerunt nuncii intereſſe, qui aut ægritudinis, aut certe difficultatis cauſa ſatisfacerent, ſanctam vos ſynodum declinaſſe. Eſt & aliud veſtris in literis ſcriptum, quod non epiſcopum, ſed puerilem ineptiam ſcribere deceret. Excommunicaſtis enim omnes, vt non habeamus licentiam canendi miſſas, ordinandi eccleſiaſticas diſpoſitiones, ſi alium Romanæ ſedi conſtitueremus epiſcopum. Ita enim ſcriptum erat, Non habeatis licentiam vllum ordinare. Nunc vſque putauimus, imò credimus, duo negatiua vnum facere dedicariuum: niſi veſtra autoritas priſcorum ſententias infirmaret autorum. Nos vero intentioni veſtræ non verbis reſpondeamus. Si ad ſynodum venire, & obiecta purgare non differtis, autoritati veſtræ proculdubio obediemus. Sed ſi, quod abſit, venire, & obiecta vobis capitalia crimina purgare diſſimulatis, quum præſertim vos venire nil impediat, non maris nauigatio, non corporis ægritudo, non itineris longitudo: tunc excommunicationem veſtram paruipendemus: eam potius in vos retorquebimus, quoniam quidem iuſtè facere poſſumus. Iudas Domini noſtri Ieſu Chriſti proditor, imo venditor cum cæteris prius ligandi atque ſoluendi poteſtatem à magiſtro in hæc verba acceperat: Amen dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, &c. Quamdiu enim bonus inter diſcipulos fuit, ligare atque ſoluere valuit: poſtquam vero cupiditatis veneno homicida factus vitam occidere voluit, quem poſtea ligatum ſoluere, atque ſolutum ligare potuit, niſi ſeipſum, quem infeliciſſimo laqueo ſtrangulauit? Data x. Kalend. Decemb. & miſſa per Adrianum cardinalem presbyterum, & Benedictum cardinalem diaconum. Qui quum ad Tiberim perueniſſent, eum non inuenerunt. Pharetratus enim in campeſtria iam abierat. Nec quiſquam erat qui his vbi ipſe eſſet, indicare poſſet. Quumque eum inuenire non poſſent, cum eiſdem literis ad ſanctam ſynodum, quæ tunc tertio eſt habita, ſunt reuerſi. Mox imp. ait: Expectauimus aduentum eius, vt præſente eo quod nobis egerit quereremur: verum quoniam eum non affuturum certò ſcimus, quam perfidè nobiſcum egerit, vt diligenter agnoſcatis, etiam atque etiam flagitamus. Notum itaque vobis facimus archiepiſcopis, presbyteris, diaconis, reliquoque clero, necnon & comitibus, iudicibus, omnique plebi, quod idem Ioannes papa oppreſſus à Berengario atque Adelberto rebellibus noſtris miſit nobis in Saxoniam nuncios, rogans vt pro amore Dei in Italiam veniremus, & eccleſiam ſancti Petri ac ſeipſum ex faucibus eorum liberaremus. Nos vero adiuuante Deo, quantum fecerimus, non eſt neceſſe dicere, vt impræſentiarum videtis. Ereptus vero mea opera ex eorum manibus, & honori debito reſtitutus, oblitus iuramenti & fidelitatis quam mihi ſupra corpus ſancti Petri promiſit, eundem Adelbertum Romam venire fecit, & contra me defendit, ſeditiones fecit, & videntibus noſtris militibus, dux belli factus, lorica & galea eſt indutus. Quid ſuper hoc ſancta ſynodus decernat, edicat. Ad hæc Romani pontifices, reliquuſque clerus, & cunctus populus dixerunt: Inauditum vulnus inaudito eſt cauterio exurendum. Si corruptis moribus ſibi ſoli, & non cunctis obeſſet, quoquo modo tolerandus eſſet. Quod prius caſti huius facti ſunt imitatione inceſti? Quot probi huius exemplo conuerſationis ſunt reprobi? Petimus itaque magnitudinem imperii veſtri, monſtrum illud nulla virtute redemptum à vitiis, à ſancta Romana eccleſia pelli, aliumque loco eius conſtitui, qui nobis exemplo bonæ conuerſationis præeſſe valeat, & prodeſſe ſibi: recte viuat, ac bene viuendi nobis exemplum præbeat.

Tunc imp. Placet, inquit, quod dicitis, nihilque gratius nobis, quam vt talis qui huic ſanctæ & vniuerſali ſedi præponatur, inueniri poſſit.

De Leonis

De Leonis protoſcriniarii in ſummum pontificem electione : & Ioannis depoſiti largitione, qua Romanos in cædem imperatoris & noui papæ ſolicitauit: ſed imperatore vincente, fruſtra conati ſunt. Leonis tamen indulgentia obſidibus remiſſis, quum imperator abeſſet, meretricularum illecebris populus Romanus rurſum Ioannem recipit, qui in Leonis aſſeclas mirè ſæuit, donec à diabolo enectus eſt. Poſt quem Romani Benedictum papam declarant: ſed Leoni ſedes redditur, Benedicto exulante.

Capvt XI.

His dictis omnes vna voce dixerunt: Leonem venerabilem, ſanctæ Romanę Eccleſiæ protoſcriniarium virum approbatum, ad ſummum ſacerdotii gradum nobis in paſtorem eligimus, vt ſit ſummus & vniuerſalis papa Romanæ eccleſiæ, reprobato ob improbos mores Ioanne apoſtata. Quum hoc omnes tertio dixiſſent, annuente imper. nominatum Leonem ad Lateranenſe palatium ſecundum conſuetudinem cum laudibus ducunt, & certo tempore in Eccleſia S. Petri ad ſummum ſacerdotium ſancta conſecratione attollunt, & fideles ſe ei affuturos iureiurando promittunt. His ita geſtis, ſperans ſanctiſſimus imp. cum paucis Romæ ſe degere poſſe, ne conſumeretur Romanus popul. ob multitudinem exercitus, multis vt redirent licentiam dedit. Quumque hoc Ioannes, qui deiectus eſt, papa cognoſceret, non ignorans quam facile Romanorum mentes pecunia poſſet corrumpere, clam Romam mittit nuncios, beati Petri, omniumque eccleſiarum pecuniam repromittentes, ſi ſuper pium imp. & dominum Leonem papam irruerent, eoſque impiiſſime trucidarent. Quid multis morer? Romani quam-mox exercitus paucitate confiſi, imo decepti, & pecuniæ promiſſione animati, buccina concrepante, ſuper imperatorem vt eum occidant feſtinate contendunt. Quibus imp. ſuper pontem Tiberis, quem Romani plauſtris impeditum habebant, occurrit. Cuius fortes milites aſſuefacti bello, pectore & armis intrepidi, eos inter proſiliunt, & quaſi accipitres auium multitudinem nullo reſiſtente porterunt. Non latibula, non corbes, non concaua ligna, non cryptæ, ſordium receptacula, fugientibus tutelæ eſſe poſſunt. Occiduntur itaque, & vt aſſolet contingere viris fugientibus, paſſim à tergo vulnerantur. Quis tunc Romanorum cladis huius ſuperſtes fieret, ſi non imp. ſanctus miſericordia quæ eis nulla debebatur inclinatus, ſuos adhuc interficere ſitientes retraheret & reuocaret? Itaque deuictis omnibus, atque iis qui ſupererant obſidibus acceptis, venerabilis papa Leo pedibus Imp. prouolutus orat, vt Romanis obſides reddat, ſeque eorum fidei commendet. Rogatu denique venerabilis papæ Leonis imperator ſanctus Romanis obſides reddit, non incertus, quod proſecuturus ſum, incepturos. Igitur Romanorum fidei eundem papam quemadmodum lupis agnum commiſit. Deinde Roma exiens, Camerinum Spoletumque verſus, vbi Adelbertum eſſe audierat, properauit. Interea mulieres quibuſcum Ioannes qui dictus eſt papa, voluntatis ſuæ ludibrium exercebat, non ignobiles & plures concitauerunt Romanos, vt Leonem ſummum & vniuerſalem papam à Deo & ipſis electum perderent, & Ioannem in vrbem ſuſciperent. Quod quum feciſſent, Deo miſerante, ex eorum manibus eſt venerabilis papa Leo liberatus, paucíſque ipſum concomitantibus, ad piiſſimi imp. miſericordiam eſt profectus. Imperator denique ſanctus tantum dedecus ægre ferens, tum ex domini papæ Leonis deiectione, tum ex Ioanne cardinali diacono, & Azone protoſcriniario, quorum alterum manu dextera, alterum lingua, duobus digitis, naribuſque abſciſſis, Ioannes abdicatus defœdauerat, reparato exercitu, Romam redire diſpoſuit. Priuſquam tamen ſancti imp. copiæ eſſent congregatæ, volens cunctis ſeculis innoteſcere Dominus, quam iuſte eſſet Ioannes papa à ſuis epiſcopis & omni plebe repudiatus, quamque poſtmodum iniuſtè receptus: quadam nocte extra Romam dum ſe cum cuiuſdam viri vxore oblectaret, in temporibus adeo à diabolo eſt percuſſus, vt intra dierum octo ſpatium eodem ſit vulnere mortuus. Sed Euchariſtiæ viaticum ipſius inſtinctu qui eum percuſſerat, non percepit: quemadmodum à ſuis cognatis & familiaribus qui præſentes erant, perſæpe ſub atteſtatione audiuimus. Quo mortuo, Romani omnes iuramenti quod ſancto imp. promiſerant immemores, Benedictum cardinalem diaconum papam conſtituunt, inſuper & inra-

mento nunquam ſe eum dimiſſuros, ſed eum contra Imp. potentiam defenſuros promittunt. Quo audito Imp. vrbem vallauit, ne minem qui non membris truncaretur exire permiſit; machinis & fame vſqueadeo afflixit, donec Romanis nolentibus vrbem reciperet, Leonem virum venerabilem debitæ ſedi reſtitueret, ac Benedictum ſummæ ſedis inuaſorem eius præſentiæ præſentaret. Reſidentibus itaq; domino Leone ſummo & vniuerſali papa in eccleſia Lateranenſi, necnon & Imp. ſanctiſſimo Othone, & epiſcopis Romanis, Italicis, a Lotharingia & Saxonia, archiepiſcopis, presbyteris, diaconis, omniq; Romanorum plebe, quorum nomina ſuperius aſcribuntur; aduenit Benedictus apoſtolicæ ſedis inuaſor, eorum qui ſe elegerant manibus adductus, pontificalibus veſtibus indutus. Quem Benedictus cardinalis archidiaconus tali eſt ſermone aggreſſus: Qua tibi autoritate, quaue lege, ô inuaſor, hæc pontificalia indumenta vſurpaſti, ſuperſtite hoc præſente domino noſtro venerabili papa Leone, quem tu nobiſcũ accuſato & reprobato Ioanne ad apoſtolicatus culmen elegiſti? num inficiari potes præſenti Domino Imp. iuramento promiſiſſe, nunquam te cum cæteris Rom. papam electurum aut ordinaturũ abſque illius filiique ſui regis Othonis conſenſu? Benedictus reſpondit: Si quid peccaui, miſeremini mei. Tunc imperator effuſis lacrymis, quam miſericors eſſet oſtendens, rogauit ſynodum, ne Benedicto præiudicium fieret. Si vellet & poſſet, ad interrogata reſponderet: quod ſi non poſſet, aut nollet, ac ſe culpabilẽ redderet, tamen pro timore Dei miſericordiam aliquam inueniret. Quo audito, ad domini Leonis papæ pedes, ipſiuſque Imp. idem Benedictus concitè procidens, ſe peccaſſe, ſeq; ſanctæ Rom. ſedis inuaſorem eſſe acclamauit. Poſthæc pallium ſibi abſtulit, quod ſimul cum pontificali ferula quam manu geſtabat, domino papæ Leoni reddidit. Quã ferulam idem papa fregit, & fractam populo oſtendit. Deinde Benedictum in terra ſedere præcepit. Cui caſulam quam planetam vocant, cum ſtola pariter abſtulit. Poſt autem omnibus epiſcopis dixit, Benedictum ſanctæ & apoſtolicæ ſedis Romanæ inuaſorem, omni pontificatus & presbyteratus honore priuamus: ob eleemoſynam vero domini imperatoris Othonis, cuius ſumus opera in ſedem debitam reſtituti, diaconatus eum ordinem habere permittimus, & non iam Romæ, ſed in exilium deſtinamus.

FINIS EORVM QVÆ DE LIVTHPRANDI HISTORIIS EXTANT.

PANEGY-

PANEGYRICVS HROSVITHÆ, ILLVSTRIS. ET CLARISSIMÆ VIRGINIS ET MONIALIS, GERMANICÆ, GENTE SAXONICA ORTÆ, VERSV HEXAmetro in laudem & geſta Oddonis Magni, primi in Germania imperatoris.

PRÆFATIO HROSVITHÆ GERMANICÆ IN PANEGYRIM ODDONVM.

GERBERGÆ illuſtri abbatiſſæ, cui pro ſui eminentia probitatis haud minor obſequela venerationis, quam pro inſigni regalis ſtēmate generoſitatis Hroſuith Gandeshemenſis vltima vltimarum, ſub huiuſmodi perſonæ dominio militantium, quod famula heræ. O mea domna quæ rutilanti ſpiritualis varietate ſapientiæ perluceſtis, non pigeſcat veſtri almitatem perluſtrare, quod veſtra confectū non ignoratis ex iuſſione. Id quidem oneris mihi impoſuiſtis, vt geſta Cæſaris Auguſti, quæ nec auditu vnquam affatim valui colligere, metrica pereurrerem ratione. In huius ſudore progreſſionis quantum meæ inſcitiæ difficultatis obſtiterit ipſa coniicere poteſtis: quia hęc eadē nec prius ſcripta repperi, nec ab aliquo digeſtim ſufficienterque dicta elicere quiui, ſed veluti ſi aliquis neſcius ignoti per latitudinem ſaltus eſſet iturus vbi omnis ſemita niuali denſitate velaretur obducta, hicq; nullo duce ſed ſolo præmonſtrantium nutu inductus, nunc per deuia erraret, nunc recti tramite callis improuiſè incurreret, donec tandem emenſa arboreæ medietate ſpiſſitudinis, locum optatæ comprehenderet quietis, illicque gradum figens, vlterius progredi non præſumeret, vſque dum vel alio ſuperueniente induceretur, vel præcedentis veſtigia ſubſequeretur, haud aliter magnificarum prolixitatem rerum iuſſa ingredi, regalium multiplicitate geſtorum nutando & vacillando ægerrimè tranſcurſo, hiſque admodum laceſſita, competenti in loco pauſando ſileſco, nec Auguſtalis proceritatem excellentiæ ſine ducatu appono ſubire. Si enim facundiſſimis diſertiſſimorum ſententiis, quas vel modo ſcriptas vel ocius de his rebus non dubito fore ſcribendas, fuerim animata: fortaſſe naneiſcerer vnde mei ruſticitas velaretur aliquantiſper. Nunc autem omne latus tanto magis caret defenſione, quanto minus vlla fulcitur auctoritate: vnde etiā vereor me temeritatis argui, rēdiculaſque multorū non deuitare conuitii: eo quod verbis pompoſis facetæ vrbanitatis exponenda eloquentius, præſumpſerim dehoneſtate inculti vilitate ſermonis. Si tamen ſanæ mentis examen acceſſerit, quæ res recte penſare non neſcit: quanto ſexus fragilior ſcientiaque minor, tanto venia erat facilior: præſertim cum non meæ præſumptionis, ſed veſtræ cauſa iuſſionis, huius ſtamen opuſculi cœperim ordiri. Cur tamen aliorum iudicia formido? quæ veſtri ſolummodo cenſuræ, ſi quid fefelli, obnoxia exiſto: vel cur nequeam deuitare conuitia? quæ ſolummodo ſilentiu ſtudere debeo: ne ſeriem pro ſui vilitate nulli oſtendendam velim propalari, merito omnium ſuccumbam reprehenſioni: Veſtro autem veſtrique familiariſſimi, cui hanc ruſticitatem ſanxiſtis præſentatum iri, ſcilicet archipræſulis Vilhelmi iudicio, quoquomodo factum ſit, æſtimandum relinquo.

Hroſuithæ illuſtris mulieris Germanicæ in geſta Oddonis primi præfatio.

Pollens imperii regnator cæſariani
Oddo, qui regis pietate fauente perennis
In ſceptris Auguſtalis præclarus honoris
Auguſtos omnes ſuperas pietate priores,
Quem plures gentes paſsim metuunt habitantes,
Muneribus variis Rhomanus donat & orbis:
Exiguum munus ne ſpernas carminis huius,
Iſte ſed oblatos laudum placeat tibi cenſus
Quem poſtrema gregis ſoluit tibi Gandeshemenſis,
Quem dulcis patrum collegit cura tuorum,
Continuumq; tibi debet ſtudium famulandi.
Forſan geſtorum plures ſcripſere tuorum,
Et ſunt ſcripturi poſt hæc inſignia multi:
Sed non exemplum quiſquam mihi præbuit horum,
Nec ſcribenda prius ſcripti docuere libelli.
Cauſa ſed eſt operis tantum, deuotio mentis.
Hæc & ad audendum ſuadebat opus metuendum.
Nam ſat formido quod geſta tui modulando
Incaute ſim falſa ſequens, non vera retexens,
Sed hoc non ſuaſit mala mis præſumptio mentis.
Nec ſumma veri contempta ſponte fefelli.
Sed res vt ſcripſi, ſeſe ſic prorſus habere,
Ipſi dicebant mihi, qui ſcribenda ferebant.
Hinc Auguſtalis pietas non ſpernat honores,
Quos ſimplex humilis geſsit deuotio mentis.
Et cum te libri laudantes congrue multi
Poſthæc ſcribentur, meritoq; placere probentur:
Ordine poſtremus non ſit tamen iſte libellus,
Quem prius exemplo conſtat ſcriptum fore nullo.
Et licet imperii teneas decus Octauiani:
Non dedigneris vocitari nomine regis:
Donec perſcripto vitæ regalis honore,
Ordine digeſto necnon ſermone decoro,
Dicatur ſceptri decus imperiale ſecundi.

Alia præfatio eiuſdem ad Oddonem ſecundum Regem: cuius iuſſu hunc librum ſcripſit.

Oddo Rhomani præfulgens gemmula regni |
Oddonis flos Auguſti ſplendens venerandi:
Cui rex altithronus, perpes quoque filius eius
Præſtitit imperium pollens in vertice rerum
Vilem ne ſpernas vilis textum monialis,
Quem præſentari (ſi digneris reminiſci)
Ipſe tuis claris iuſsiſti nuper ocellis.
Et cum perſpicias maculis ſordeſcere crebris,
Ad celerem tanto veniam mox pronior eſto:
In monſtrando tuis quantum plus pareo iuſsis,
Si tis præcepto non vrgeret metuendo,
Non foret vſque modo mihimet fiducia tanta:
Vt tibi præſentis ſcrutandum ruſticitatis

Auderem ſatis exiguum perferre libellum:
Qui præſtante Deo patri ſubiunctus in aula
Ipſius & monitis promptus parere paternis,
Par decus imperij retines concorditer ampli,
Comportans dextra ſceptrum Regale tenella:
Sed quia te memini ſublimiter aſsimilari
Nato famoſi regis Dauid Salomoni,
Qui genitore ſuo præſenti iubenteque ſancto
Optata regnum ſuſcepit pace paternum:
Ipſius exemplo te contentum fore ſpero,
Qui cum regnando reſideret in arce ſuperba
Prudenter legum condens decreta ſacrarum
Ac penetrans animo rerum ſecreta profundo
Nunc libet & minimis mentem laxare rimandis,
Sed nec conflictum faſtidit rite duarum
Soluere iudicij celeri diſcrimine recti,
Prolem reſtitui vera mandans genitrici.
Hinc ſupplex te poſco quidem noſtrum Salomonem
Et licet imperiis tenearis ſollicitandi
Cura: digneris tamen & propriæ monialis
T[illegible]ſcurrens ſeriem nunc lectitare recentem,
Quo male compoſitis verbis mox decidat omnis
Ruſticitas oris, de tractibus imperialis
Nominis & titulo ſignata tui venerando.
Deſpectus nimia meriti tueantur ab aura.

HISTORIA HROSVITHÆ.

Poſtquam ſtirps Caroli magni deſiit, Imperium Rhomanum ad Saxones migrauit, quod Henricus primus cum vxore Mathilda ſuſcepit.

POſtquam rex regum qui ſolus regnat in æuum
Per ſe cunctorum tranſmutans tempora regum
Iuſsit Francorum transferri nobile regnum
Ad claram gentem Saxonum (nomen habentem
A ſaxo) per duriciem mentis bene firmam.
Filius Oddonis magni ducis & venerandi
Scilicet Henricus, ſuſcepit regia primus
Iuſto pro populo moderamine ſceptra gerenda.
Hic pollens quantæ fuerat bonitatis honore
Et quanta populos rexit pietate ſubactos:
Qualiter & reges meritis tunc temporis omnes
Præeminet eximius, excedit denique vilis
Huius carminuli textum nimium vitioſi:
Nam fuit immitis reprobis, blandus quoque iuſtis,
Summo conſeruans ſtudio legalia iura,
Æqua ſatis meritis reddens quoque præmia cunctis.
Huic rex pacificus dederat de ſydere Chriſtus
Eius ciuilem vitæ per tempora pacem.
Omine fœlici tenuit quoque culmina regni
Ni fallor, denos labentis temporis annos
Nec non bis ternos multum fœliciter actos
Conregnante ſua Mathilda coniuge clara,

Cui nunc in regno non compenſabitur vlla:
Quæ poſſet meritis illam ſuperare ſupremis.

Henricus tres filios ex Mathilda ſuſcepit, Oddonem, Henricum, & Brunonem epiſcopum Colonienſem.

TRina quibus deitas dederat tres deniq; natos
Iam tunc fælici diſponendo pie genti,
Ne poſt Henrici mortem regis venerandi
Imperium regni male ſurriperent ſceleroſi.
Hÿ ſed regalis nati de germine ſtirpis
Rexiſſent regnum concordi pace paternum,
Quamuis diſsimiles hiis ſeruarentur honores,
Binis regnanti ſubiectis ſcilicet vni.
Inter quos primus fulſit ceu lucifer ortus,
Oddo micans radiis nimium claræ bonitatis,
Gratia quem regis ſolita pietate perennis
Rectorem plebi prauidit rite fideli.
Hic ætate prior fuerat, meritis quoque maior,
Congruus & ſceptris defuncto patre gerendis.
Non opus eſt verbis eius ſummam probitatis
Dicere, vel pueri meritum laudabile tanti:
Cui Chriſtus talem iam nunc augeſcit honorem,
Poſsidet vt Rhomam pollenti iure ſuperbam.
Quæ ſemper ſtabilis ſummum fuerat caput orbis,
Edomat & gentes (Chriſto fauente) feroces,
Quæ prius eccleſiam laniabant ſæpe ſacratam.
Poſt hunc Henricus fuerat fæliciter ortus
Impoſitoque patris famoſo nomine regis,
Prouida quem domini pariter ſapientia Chriſti
Dignatur ſeruare ducem populo bene fortem,
Belliger vt fortis, belli doctiſsimus artis,
Fortiter eccleſiam præmuniret venerandam,
Ceu murus iaculis obſtans fortiſsimus hoſtis.
Poſt hunc eccleſiæ paſtor Brun naſcitur almæ,
Gratia pontificis quem duxit ſumma perennis
Dignum catholici curam geſtare popelli.
Hinc quoque diuino nutu patris pia cura
Ipſum ſeruitio Chriſti fecit religari,
Abſtractum gremio charæ nutricis amando,
Vt regni pompis poſſet conſtare relictis
Miles ſtelligera ſemper regnantis in aula.
At Chriſtus patris ſapientia vera perennis
Tyronem refouendo ſuum clementius iſtum:
Ipſi dona dedit tantæ præclara ſophiæ
Quod non eſt illo penitus ſapientior vllus
Inter mortales fragilis mundi ſapientes.

Henricus primogenito Oddoni vxorem Eaditham dat, ex qua Ludulfum genuit.

HIs igitur pueris regali more nutritis
Ipſorum patri famoſo denique regi
Henrico placuit (factis quod rite repleuit)
Vt vitæ calidas ſoſpes dum carperet auras,

Ipſe

*Ipſe ſuo primogenito regique futuro
Oddoni dignam iam deſponſaret amicam
Quæ propriæ proli digne poſſet ſociari.
Hanc non in proprio voluit conquirere regno,
Trans mare legatos ſed tranſmiſit bene cautos,
Gentis ad Anglorum terram ſat delicioſam,
Demandans vt continuo (tardamine miſſo)
Edvardi regis natam peterent Eaditham,
Quæ patre defuncto iam tunc reſidebat in aula,
Fratre ſuo regni ſceptrum geſtante paterni:
Quem peperit regi conſors non inclyta regni.
Iſtius egregiæ genitrix clariſſima domnæ:
Altera ſed generis mulier ſatis inferioris.
Hæc nam, verſiculis, proles, quam ſcriptito, regis,
Hæc inquam fama cunctis fuerat bene nota,
Nobilitate potens, primis meritis quoque pollens,
Edita magnorum ſummo de germine regum.
Cuius præclaro facies candore ſerena
Regalis formæ miro rutilabat honore,
Ipſaque perfectæ radiis fulgens bonitatis,
In patria talis meruit præconia laudis
Vt fore iudicio plebis decernitur omnis
Optima cunctarum quæ tunc fuerant mulierum.
Nec mirum, meritis ſic lucebat bene primis,
Germen ſanctorum quam producebat auorum.
Hanc tradunt ergo natam de ſtirpe beata
Oſvaldi regis, laudem cuius canit orbis,
Se quia ſubdiderat morti pro nomine Chriſti.
At regis noſtri venientes denique miſſi
Ad fratrem domnæ iam tunc reſidentis in arce,
Illi nudabant quæcunque ſecreta ferebant.
Quæ ſibi percerte comperta ſatis placuere,
Moxque ſuæ dulci narrabat voce ſorori,
Exhortans illam regi parere fideli,
Illam qui propriæ proli voluit ſociari.
Cumque ſuæ monitis menti inſtillaret amicis
Oddonis dulcem pueri regalis amorem,
Colligit innumeras ſummo conamine gazas.
Aſt vbi collecti viſum fuerat ſatis ipſi
Prædictam ſociis domnam comitantibus aptis
Trans mare percerte ſummo direxit honore,
Condonans illi gazas nimium precioſas,
Necnon germanam ſecum tranſmiſit Adiuam,
Quæ fuit ætatis, meriti pariterque minoris:
Quo ſic maiorem prorſus conferret honorem
Oddoni nato famoſi regis amando,
Egregiæ binas ſtirpis mittendo puellas,
Vt ſibi quam vellet ſponſam licito ſociaret:
Aſpectu primo. ſed mox Eadith veneranda
Iure placens cunctis habitu ſummæ bonitatis,
Regali nato cenſetur congrue digna.
Hæc illi dulcem peperit clariſſima prolem
Nomine Luidulphum, tantis genitoribus aptum:
Quem populus merito dilexit amore tenello,
Exoptans prolongari vitam ſatis ipſi.*

Henricus moritur, & Oddo in regem vngitur.

Iſtis ſic habitis, inſtabat denique finis
Henrici regis, cuius mortem gemit omnis
Illius imperio populus iurique ſubactus.
Quo nam defuncto, regnum ſuſceperat Oddo,
Eiuſdem primogenitus regis venerandus,
Et voto cuncti iam reſpondente popelli
Vngitur in regem (Chriſto præſtante) potentem,
Cui rex gratiolæ cæli munuſcula tanta
Contulit, vt digne cunctis celeberrimus ipſe
Geſtorum reges fama præcelleret omnes,
Oceanus refluis quos iam circumfluit vndis.
Inſuperè tantis ipſum ſacra dextra potentis
Protegit inſidiis occulta fraude paratis,
Et tam magnificis ornat perſæpe triumphis,
Vt credas regem Dauid regnare fidelem,
Iam nunc antiquis fulgentem rite triumphis.
Nec ſolum gentes frenis moderat bonitatis,
Quæ prius imperio patris dederant ſua colla:
Sed multo plures certe ſibi vendicat ipſe,
Subdens gentiles Chriſti ſeruis nationes,
Quo pax eccleſiæ fieret ſtabilita ſacratæ.
Ad bellum certe quotiens proceſſerat ipſe,
Nullus erat populus (quamuis virtute ſuperbus)
Ladere qui poſſet, vel exuperare valeret
Ipſum cæleſtis fultum ſolamine regis.
Eius nec ceſſit telis exercitus vllis,
Ni ſua ſpernendo forſan regalia iuſſa
Illic pugnaret, quo rex idem prohiberet.

Henricus ducit in vxorem Arnulphi filiam Iuditham.

At dux Henricus frater regis venerandus
Princeps in regno fuerat tunc nempe quieto
Poſt regem plebi merito venerabilis omni,
Qui ſibi condigne legali iunxit amore
Arnulphi natam ducis egregii generoſam,
Nomine Iuditham, vultus ſplendore coruſcam,
Ac fulgore magis cunctæ nitidam bonitatis.
Hiis ita digeſtis fuerat pax vndique noſtris
Ad tempus modicum, libitoque minus populorum,
Bellorum certe ſæuo clangore tacente.

Henricus Oddonis frater ab Everhardo capitur, & à fratre liberatur.

O Quam tranquillum ridens deduceret æuum
Fortunata ſatis noſtræ reſpublica gentis,
Quæ nimis imperio regis regitur ſapientis:
Si non antiqui mala calliditas inimici
Turbaret noſtrum ſecreta fraude ſerenum.
Denique deuictis alienigenum bene telis,
Exoritur noſtris ſubito diſcordia fortis,

Læſerat & plebem bellum ciuile fidelem,
Pluſquam bellorum ſtructura frequens variorum.
Huius cauſa mali fuerat non parua dolendi,
Denique conflictus quorundam non moderatus.
Ex quibus Henrico quædam pars mente benigna
Deuouit regis fratri ius vernulitatis,
Pars Everhardo comiti ſtudium famulandi.
At cum quiſque ſui peteret ſolamina damni,
Hinc grauior dominis diſcordia naſcitur ipſis.
Tandem percerte conflictu progrediente,
Prædictus præſes male collectas legiones
Mox ad caſtellum Badulini capiendum
Ex improuiſo mittens ſub nocte nigella
Duxit captiuum fratrem regis generoſum
Henricum, vinclis palmas ſtringendo cruentis
Eius candidulas, ornamentis magis aptas.
Atq; ſuas gazas diſperdens quam numeroſas,
Ad ſua mox prolem ſecum deduxit herilem,
Vtitur vt ſocio proprij domini quoque nato.
Quo rex comperto, mœrens ſub corde ſecreto,
Defleuit triſtis nimium miſerabile factum:
Vix quoque germani damnum patiens graue chari,
Nobile mox Abrahæ factum ſequitur patriarchæ,
Quod miſerans egit, dum Loth ex hoſte redemit:
Militibuſque ſuis ſummo conamine lectis,
Nec non immodica tota de gente caterua,
Pompa regali pergit ſolamina fratri
Ferre ſub ingenti cordis languore dolenti.
Nec mora, quem venit fratrem refouere, redemit,
Auctores tanti condemnauitque piacli,
Suſpendens quoſdam ligno reprobis reparato,
Quoſdam de patria mandans diſcedere chara.

Secunda conſpiratio Everhardi in Oddonem primum.

His bene diſpoſitis regis iuſſu ſapientis,
Protulit antiqui rurſum mala fraus inimici
Inuentum ſceleris primo mage deterioris,
Cunctis horrendum ſeclis, meritoque ſtupendum.
Deniq; prædictus poſtquam rediens Everhardus
Præſes ab exilio, patriam remeabat amandam,
Hoc ſibi gratiola regis præſtante benigna,
Gisverto comiti vinclis ſociatus amoris,
Conſilium dederat (quod non tibi Chriſte placebat)
Vt caperent iuſtum regem domini benedictum.
Et quod plus, iuſto non iuſtam vim faciendo,
Illum mox proprio depriuarent male regno.
Hoc quoque conſilium peruerſa mente repertum
Henrico regis fratri ſuaſere fideles,
Mulcentes nimium verbis ipſum male blandis.
Quo prius illatum nollet iam reddere damnum,
Ipſorum votis ſed plus parendo nefandis
Suſciperet regnum depulſo fratre regendum.
Qui male blanditis tandem victus ſuadelis

Proh dolor, ipſorum ſe promiſit fore promptum
Votis, ac firmis hoc confirmauerat orſis.
Sed ſpero certe non ſe ſic corde tenere,
Illis conſenſum ſed vt præbere coactum,
Qui male namque ſpei vacuæ ſolamine capti,
Sperabant regem populis olim dominantem
Ipſorum fragili citius ſubiungere iuri.
Sed rex de cœlis iudex æquiſſimus orbis,
Cunctorum ſolus qui cognoſcit cogitatus,
Quanam mortalis potis eſt diſperdere cordis
Commentum tanti ſceleris, virtute potentis
Dextræ confregit, quæ cuncta creata creauit:
Scilicet inſidias Chriſti Domino reparatas
Vertit in auctores tanti meritoque piacli,
Quique ſuo laqueos domino tendere malignos,
Ex ipſis ipſi primum ſunt illaqueati:

Vincuntur ab Oddone Everhardus & Gisbertus.

Non me plus licito tantæ ſophiæ fore iacto,
Vt ſperem plene verbis me edicere poſſe,
Quanta gratiolæ Chriſtus virtute supernæ,
Sæpius hunc ipſum regem digne benedictum,
Fecit multiplices ſaluum percurrere fraudes,
Necnon inſidias hoſtili parte paratas.
Sed nec hoc fragilis fas eſſe reor mulieris
Inter cœnobij poſitæ ſecreta quieti,
Vt bellum dictet, quod non cognoſcere debet:
Hæc perfectorum ſunt conſeruanda virorum.
Principium quod cunctorum, finis quoque regum,
Hoc dico ſolum, recte quod dicere poſſum.
Sudori quis poſſe dedit ſapientia mentis
Omnia compoſitis ſapienter dicere verbis?
Qui ſolus ſemper fecit miranda potenter,
Quiq; Dauid regem totiens de fraude fidelem
Eripiens Sauli, ſceptrum regni dedit ipſi;
Hunc pariter regem Dauid pietate ſequentem
Protexit de millenis perſæpe periclis.
Denique cum ſolus perpauco milite ſeptus
Eſſet ab aduerſis circumdatus vndique turmis,
Inſuper atque fugam propriæ partis male factam
Pectore mærenti ferret nimiumque dolenti,
Credere nec paucis ſeſe præſumeret ipſis,
Illum qui reliquis non deſeruere relapſis;
Sed ratus tantum ſe mox grauiter moriturum,
Ocius auxilij fultus virtute ſuperni,
Miratur turbæ ſe tam ſuperare cruentæ
Tantas abſque ſuæ fraudes diſcrimine vitæ.
At ſi forte ſuos (pugna creſcente ſiniſtra)
Audiuit ſocios lethali vulnere læſos,
Prædicti regis lachrymans mox vtitur orſis,
Quæ mærens dixit, triſti cum pectore ſenſit,
Ictibus angelici populum gladij periturum.
En qui peccaui (dixit) facinuſque peregi,
Hinc ego vindictæ dignus ſum deniq; tantæ;

Hii quid fecerunt? damnum qui tale tulerunt:
Iam nunc Chriſte tuis parcens miſerere redemptis
Ne premat inſontes iuſto plus vis inimica.
Has igitur preculas miſerans diuina poteſtas
Parcebat regis ſolita pietate miniſtris,
Et dedit optatum miſerans ex hoſte triumphum,
Iuſto prædictos comites examine perdens.
Ipſo namque die quo decepti vacua ſpe,
Sperauere ſuis conſtringendum fore vinclis
Regem, qui merito tenuit regalia ſceptra:
Ex improuiſo præſes proruperat Vdo
Adducendo quidem multam ſecum legionem,
Ac ſubiit validum forti luctamine bellum.
Nec mora, percuſſus periit gladiis Everhardus,
Gisbertus ſæuis fugiens quoque mergitur vndis.
At rex interea neſcit tam fortia bella,
Auerſo quid ni reſidens in littore Rheni,
Nec tunc auxilii ſciuit ſolamina tanti
Iam (miſerante Deo) ſubito caſu ſibi miſſa.
Denique tum pugnæ ſenſit diſcrimina tantæ,
Haud gaudens inimicorum de morte ſuorum,
Sed plus tantorum mærens de cæde virorum:
Sumpſit non modicum (Dauidis more) lamentum
Qui ſuper occiſum doluit regem pie Saulum.
Aſt vbi victores læti venere, videntes
Illius fuſis vultum lachrymis madefactum,
Haud aptum tanto luctum dixere triumpho:
Sed reddi grates regi debere perenni,
Qui tunc impleri fecit pietate fideli
Quod patet in libro regis ſcriptum Salomonis,
Dicentis, iuſtum de triſtitia liberandum,
Necnon iniuſtum pro iuſto mox fore dandum.
Hiis mentem regis demulcendo ſuadelis,
Ipſum triſtitiam cogunt deponere tantam,
Et bene victrici congaudentem legioni,
Se poſt bella ſuis blandum præbere miniſtris.
Qui nam læticiam vultu monſtrans moderatam,
Sed clam ſubtriſtem ſeruans in corde dolorem,
Reddebat grates imo de pectore Chriſto:
Non dederat propriis ipſum quia tunc inimicis
Prædam, ſed dextra protexit rite ſuperna.
Ipſius titulum tanti clarumque triumphi
Non ſibi, ſed Chriſti deſignauit pietati.

Tertia conſpiratio in cædem Oddonis per Henricum fratrem eius.

His ita degeſtis: modicum tempus requieuit
Ciuilis belli populus luctamine laſſus,
Sed nec ſic veteris finem ſumpſit dolus hoſtis,
Qui ſemper fragiles tentat peruertere mentes,
Poſt factum facinus ſuadens ſuperaddere peius.
Fertur percerte quorundam pectore bile
Tanto peſtiferi tandem penetrare veneni:
Vt mortem regi vellent inferre fideli,

Ipſius & fratrem populo præponere regem:
Nec timuere diem paſchæ ſanctum maculare,
Si poſſet fieri, fuſo cum ſanguine iuſti.
Sed non conſenſit tanti commiſſa piacli
Agnus paſchalis, qui pro nobis redimendis
Se dedit electum patri moriens holocauſtum:
Sed mox conſilium cunctis nudauit eorum,
Et ſic inſontis ſaluatus erat bene ſanguis,
Quique rei placitæ ſunt inuenti ſceleroſi,
Pro modulo culpæ pœnis damnantur amaris:
Quidam iudicio condemnantur capitali:
Quidam de patria longe pelluntur amanda.

Deſcribitur pœnitentia Henrici propter coniurationem in regem fratrem.

P*oſt hac Henricus frater regis generoſus,*
Chriſti gratiola tactus, ſub corde ſecreto
Secum tractauit, ſummoque dolore reuoluit,
Contra iuſtitiam quicquid perfecerat vnquam:
Hoc quoque defleuit nimiis perſæpe lamentis,
Quod male blanditiis horum ceſſit ſuadelis,
Ipſum qui verbis corruperunt ſimulatis.
Sed quamuis talem ferret ſub corde dolorem:
Præſentare tamen ſpacii per tempora longi
Non ſe regali præſumebat faciei:
Abſens ſed cordis ſtudio florente dolentis
Optabat veniæ dari munus ſibi dulce.
Tandem per certè forti deuictus amore
Illico pœnalem proiicit de corde timorem,
Et ſub nocturnis nimium ſecreto tenebris
Adueniens, in regalem ſe contulit vrbem,
In qua natalem regis celebrare perennis
Rex pius obſequiis cepit ſolemniter aptis,
D poſitisq́ſuis ornamentis precioſis
Simplicis & tenuis fruitur velamine veſtis,
Inter ſacratos noctis venerabilis hymnos,
Intrans nudatis templi ſacra limina plantis,
Nec horret hyemis ſæuum frigus furientis,
Sed prono ſacram vultu proſtratus ad aram
Corpus frigoreæ ſociauit nobile terræ:
Sic ſic mœrentis toto conamine cordis
Optans præſtari veniæ munus ſibi dulcis.
Quo rex comperto, victus pietate benigna
Inſtantisque memor feſti cunctis venerandi
In quo cælicolæ pacem mundo cecinere
Læti rege ſuo tenera de virgine nato,
Vt pie ſaluaret mundum merito periturum:
Pro diei tantæ pacem portantis honore
Condoluit, miſerans fratri commiſſa fatenti,
Atque ſuam pie gratiolam conceſſit habendam
Illi cum veniæ dilecto munere plena.

Henri-

Henricus Bauariæ dux eligitur:& Hungari bello victi per eum,& Bauari.

NEcnon poſt aliquot ſpatii tempuſcula parui
Ipſius iuri proceres ſubiunxerat omnes
Famoſæ nimium gentis Baioariorum;
Ipſum nempe ducem merito faciendo potentem:
Et poſt hæc vltra fuerat diſcordia nulla
Inter eos,animis fraterno fœdere iunctis,
Auaresq́; per hunc ſaui ſæpiſſime victi.
Poſt hæc Oddonis regnum regis ſpatioſum
Non lædunt telis (conſueto more) cruentis,
Tangere nec contingentes audent nationes
Ex terrore ducis tanti nimium tremefacti.
Hic quia prudentis functus valetudine mentis
His hominum monſtris bellis obſtans iteratis
Ad nos pergendi calles recluſerat omnes.
Inſuper & primus Chriſti bene nomine tutus
Audenter cum ſubiecta plebis legi ne
Eiuſdem populi patriam petiit ſcelcroſi,
Impugnans gentem cunctis retro namque rebellem
Scilicet & ſpoliis rerum captis variarum,
Quas ſibi communes collegerunt prius hoſtes,
Orbis perplures deuaſtantes regiones,
Vxores procerum,ſoboles rapuit quoque dulces,
Et ſic proſtratis rediit gaudens inimicis.

Vxor Othonis regis Editha moritur.

IStis ſic habitis.properata diecula triſtis
Venerat,ingentem noſtris augendo dolorem.
In qua præfulgens meritis regina ſupremis
Edith præſentis vitæ diſceſſit ab oris,
Ipſius imperio genti faciens famulanti
Triſtitiam,necnon nimium cordis cruciatum
Eius in abſceſſu,magno quam denique luctu
Et non immerito fleuit plebecula cuncta,
Quam plus materna fouit pietatis amore
Quam dominatricis iuſsis confringeret artis:
Cui licet à Chriſto requiem ſine fine perennem
Necnon lætitiam iuſtis retro reparatam
Præſtari citius iam non dubitauerit vllus,
Qui meritum vitæ ſciuit laudabile caſtæ,
Ipſius ac mitem geſsit quam denique mentem.
Attamen humanæ pro conſuetudine cauſæ
Non mirum populus planctum ſibi ſumpſit amarum:
Dum ſibi tam ſubito fuerat ſpes tanta ſubacta,
Et facies dominæ nimium regalis amandæ,
Necnon ſubiectis præfulgens gloria regni.
Mandantur terræ gremio ſeruanda ſub amplo,
Donec aſſurgat,non corruptumque reſumat,
Quod nunc includit tumulus,prænobile corpus.

Luidulfus Henrici filius & filia
Lingarda.

HAEc igitur puerum ſupra paucis memoratum
Acriter orbatum dimittebat Luidulſum:
Fœminei dulcem ſexus vnam quoque prolem
Nomine Lingardam, ſumma bonitate coruſcam,
Moribus & facie ſimilem matri veneranda.
In quas percertè ſoboles mox ſtirpis amandæ
Affectu cordis populus deducitur omnis
Magno, pro meritis ſummis vtriuſque parentis.
Sed magis ac iuſtè dulci feruebat amore
Erga regalem puerum dominum Luidulſum,
Ipſum ſpe mentis tota complexus amantis:
Hicque ſibi naturales imitans bene mores
Extiterat cunctis blandus dulcedine mentis,
Manſuetus, clemens, humilis, nimiumq; fidelis.
Hinc quoque gratiolam (Chriſto præſtante benigno)
Tantam promeruit, meritam digneq; recepit,
Gentibus vt cunctis patris imperio religatis
Vt quicunque ſua ſaltim perpaucula famæ
Verbula conciperet latebris propenſius auris.
Ipſius in dulcem totus raperetur amorem,
Abſentem venerans animis dominum ſtudioſis:
Quem pater egregius rex & ſenior venerandus
Dilectæ matris mortem grauiter patientem
Affectu patrio, necnon pietate benigna,
Digno percertè iam ſublimauit honore.
Subiectis faciens regni dignè dominari.

Conradus Franciæ rex ducit Luidgardam, & Ludulfus ducit Idam Hermanni Sueuotum ducis filiam, ſic Franci & Sueui Oddonis obœdiunt imperio.

NEcnon Luidgardam ſimili cauſa venerandam,
Vnica fœminei qua ſpes ſexus fuit illi,
Gratiola parili coluit, prouexit, amauit.
Hanc quoque Conrado vinclis ſociauit amoris
Egregio ſtrenuoque duci, nimium quoque forti,
Munere qui talis dignus conſtabat honoris.
Vtque ſuo ſubdi nato faceret Luidulfo
Multum deuotæ perfecto mentis amore
Francorum gentis dominos prænobilis almos,
Nec non primates Sueuorum ſcilicet omnes,
Ipſi legali perpulcram fœdere iungi
Idam iuſſit Hermanni natam ducis almi.
Qui fuit illuſtris princeps in partibus illis
Hæc quoque regalis fuerat conſortia prolis
Pro meritis propriæ probitatis digna ſubire,
Ac vice reginæ ſummo veneratur honore
Rege iubente quidem per conſuctam pietatem,
Illam nec habitare locis voluit ſegregatis
Rex idem nati digne ſuccenſus amore,
Sed ceu reginam regnum tranſire per amplum:
Quo ſic dilectus ſentiret filius eius
Dulcia gratiolæ ſemper munuſcula magna
Ipſi cum ſponſa regni ſociatus in aula.

Lotharius

Lotharius rex Italiæ moritur, & regnum Athelheydæ Rodulfi filiæ relinquitur: illa per Berengarium regno ſuo priuatur, & incarceratur.

INterea rex Italicus grauido Lotharius
Infectus morbo, mundo diſceſſit ab iſto
Italiæ regnum linquens, merito retinendum
Summæ reginæ, ſibi quam ſociauit amore,
Regis Rodulfi fuerat quæ filia magni,
Edita magnorum longo de ſtemmate regum,
Cui nomen clarum dictauit ſumma parentum
Nobilitas, illam digne vocitans Athelheydam.
Hæc quoque regalis formæ præclara decore,
Atque ſuæ cauſis perſonæ ſedula dignis
Factis regali reſpondet nobilitati.
Scilicet ingenio fuerat prælucida tanto
Vt poſſet regnum digne rexiſſe relictum,
Si gens ipſa dolum mox non dictaret amarum.
Denique defuncto quem prædixi Lothario.
Pars quædam plebis, fuerat quæ retro rebellis
Menteque peruerſa propriis dominis inimica,
Reſtituit Berengarii regnum ditioni,
Quod patre defuncto raptum violenter ab illo
Olim per regis manus deuenit Hugonis.
Optato certe qui ſublimatus honore
Detegit, inuidiæ quicquid ſub pectore triſti
Geſſit, dum regni defleuit damna paterni,
Felleq; plus iuſto cordis ſuccenſus amaro
Fudit in inſontem concretum quippe furorem,
Iniuſtam vim reginæ faciens Athelheydæ,
Quæ regnans, illi damnum non fecerat vllum.
Nec ſolum celſæ ſolium ſibi præripit aulæ,
Sed ſimul ærarii clauſtris eius reſeratis,
Omne quod inuenit dextra tollebat auara:
Aurum cum gemmis, varii generis quoque gazis,
Necnon regalis ſertum prænobile frontis,
Ornatus nec particulam dimiſerat vllam,
Nec timuit propriis illam ſpoliare miniſtris,
Obſequiis quoque perſonis regalibus aptis,
Regalique potentatu, miſerabile dictu.
Poſtremo quoque pergendi, pariterq; meandi
Quo vellet libertatem male denegat omnem:
Solam cum ſola committens namque puella
Seruandam, cuidam comiti ſua iuſſa ſequenti,
Qui iuſſis captus regis non iuſta iubentis
Non metuit propriam culpæ ſine crimine domnam
Clauſam carcereis clauſtris ſeruare cubili,
Circum diffuſis cuſtodum denique turmis,
Vt mos perſonas eſt ſeruari ſceleroſas.
Sed qui de vinclis Petrum tollebat Herodis,
Hanc, quando voluit, miti pietate redemit.

Quomodo in carcere fuit liberata per epiſcopum Adelhardum.

Certe dum variis animo foret anxia curis
Nullaque ſpes ſibimet certi ſolaminis eſſet:
Præſul Adelhardus factum deflens miſerandum,
Vixque ſuæ damnum charæ patiens graue domnæ,
Illi tranſmiſit miſſum mox namque ſecretum,
Vtque fugam caperet monitis ſuaſit ſtudioſis,
Ac peteret muris vrbem ſtructam bene firmis,
Quæ caput ipſius conſtabat pontificatus.
Hic loca præſidii mandans tutiſſima certi,
Illi condignum quoque præberi famulatum:
His nam regales monitis pulſantibus aures
Inclyta demandans Elis regina benignis.
Lætior exoptat vinclis abſoluier artus,
Quid faceret tamen ignorat, quia nulla patebat
Ianua, quæ ſomno preſſis cuſtodibus alto
Illam nocturnis pateretur abire ſub horis,
Sed nec perſonam charam in famulatibus vllam
Subiectam ſibi, carcereis poſſedit in antris,
Ipſius implendis eſſet quæ ſedula iuſſis,
Ni ſupra dictam ſolummodo namque puellam,
Necnon presbyterum vitæ laudabilis vnum.
His vbi continuis narraret cuncta lamentis,
Quæ mærens animo multum voluebat amaro,
Vosi communis placito, viſum fuit illis,
Res melius verti, ſtudio ſi forte latenti
Sub terra foueam facerent fodiendo ſecretam,
Per quam de vinclis poſſent euadere duris.
Hæc ita percerte conſtat completa fuiſſe
Ocius auxilio Chriſti præſente benigni.
Nam cautè fouea iuxta placitum reparata
Aduenitque libertati nox apta recenti,
In qua dum ſomnus plebis proſerperet artus,
Tantum cum ſociis regina piiſſima binis
Cuſtodum fraudes fugiens euaſerat omnes,
Atque viæ ſpatium noctis ſub tempore tantum
Pertranſit, plantis quantum valet ergo tenellis.
Sed mox vt ſciſſis ceſſit nox furua tenebris,
Atque polus radiis cœpit palleſcere Solis,
Abſcondens in ſecretis ſe cautius antris,
Nunc vagat in ſyluis, latitas nunc denique ſulcis
Inter maturas Cereris creſcentis ariſtas,
Donec nox ſolitis rediens induta tenebris
Obtegit rurſum nebulo terram tenebroſo:
Tunc iterato viam ſtuduit percurrere cœptam.

Quæritur per diuerſa loca Athelheyda regina.

Denique cuſtodes illam non inuenientes
Narrabant factum comiti, multum tremefacti,
Cura cui conſeruandæ fuit inclyta domnæ.
Qui terrore grauis percuſſus corde timoris
Pergit cum ſociis illam perquirere multis:
Et cum deficeret, nec iam dinoſcere poſſet
Quo regina ſuum tulerit clariſſima greſſum,
Detulit ad regem Berengarium timidus rem.

Hic

Hic quoque continuo nimiam conuerſus in iram
Circumquaque ſuos ſubito mittebat alumnos,
Præcipiens illos nullum tranſire locellum,
Sed caute cunctas iam perluſtrare tenebras,
Si forſan latebris regina lateret in vllis.
Ipſeque cum fortis ſequitur turba legionis:
Ceu qui vult hoſtes bello ſuperare feroces,
Et rapido ſegetem curſu peragrauit eandem
In cuius ſulcis latuit tunc domna recuruis,
Hæc quam quærebat, Cereris contecta ſub alis.
Scilicet huc illucque locum percurreret ipſum,
In quo non paruo iacuit terrore grauata,
Et quamuis circumpoſitos diſiungere culmos
Niſibus extenta cunctis temptauerit haſta,
Non tamen inuenit, Chriſti quam gratia texit.
Aſt vbi confuſus redit, nimium quoque laſſus:
Præſens Adelhardus mox aduenit venerandus,
Induxitque ſuam gaudenti pectore domnam
Intra namque ſuæ muros vrbis bene firmos:
Hicque ſibi digne toto ſeruiuit honore,
Donec maiorem Chriſto miſerante decorem
Regni ſuſcepit, pridem quem mœſta reliquit.

Oddo intrauit Rhomam, & ducit in vxorē Atheheydam, miſſo prius Ludolfo filio, vt res Italiæ exploraret, & Adelhaid in Germaniam duceret.

D*Enique noſtrates quidam, tunc experientes*
Reginam domino deſolatam fore charo,
Cuius prædulcem guſtauerunt pietatem:
Crebrius Oddoni magno tunc denique regi
Auguſto, ſed Rhomani nunc denique regni
Nullam dicentes aliam conſiſtere dignam
Tecta ſub ipſius thalami regalia duci,
Poſt obitum domnæ flendum cunctis Eaditha.
Et rex lætatus tanta dulcedine famæ
Pectore voluebat tacito per tempora longa,
Quo pacto ſibi reginam coniungeret iſtam,
Quæ fuit inſidiis regis circumdata tantis.
Venit & in mentem, prædictum denique regem
Qui quondam patriis fuerat depulſus ab aruis,
Eius & auxilio citius miſerante reductus,
Ingratum fore nunc donis tanta pietatis.
Hinc quoque mox aditum ſibimet prouiderat aptum,
Ipſius Italicum iuri ſubiungere regnum.
Hoc vbi colloquio ſenſit narrante paterno
Patris amor verus, ſpes & gentis Luidulfus;
Non ſua ſollicitans, patris ſed commoda tractans,
Perpaucis ſecum ſociis ſecreto reſumptis
Italiam petiit, fortique manu penetrauit,
Exhortans patris imperio populum dare collum:
Moxq; redit clarum referens ſine Marte triumphum.
Quo rex comperto populis narrantibus Oddo,
Corde ſuper natum læto plaudebat amandum,
Ipſius cauſa qui iam diſcrimina tanta

Audacter ſubiit, gentem turbando ferocem.
Vtque labor talis non fruſtraretur amoris,
Ipſe quidem gentem ſeſtinus adiuit eandem,
Plebis non parua propria comitante caterua,
Regalis pompa vario comptuſque decore,
Alpibus accinctas altis intrauerat oras.

Berengarius aduentum Oddonis in Italiam audiens, Papiam ſe contulit, quam Oddo cepit.

HIs Berengarius compertis, obſtupefactus,
Non bellum mouit regi, non obuius exit,
Sed ſe ſaluandum caſtello protinus apto
Intulit, in tutis poſito firmiſque locellis.
At rex famoſus noſter virtute ſuperbus
Audacter ſatis ignotas pertranſiit oras,
Italici Papiam regni cepit quoque domnam.
Qua certe capta, cuncti velut agmine facto
Quærentes regem proceres venere recentem,
Certabantque ſuo iuri ſe ſubdere magno.
Quos nam more ſuo ſuſcepit mente benigna,
Promittens ipſis eius munus pietatis,
Si poſt hæc illi ſeruirent mente fideli.

Oddo nuptias cum Athilheyda Papiæ celebrat.

IStis ſic habitis: crebro tractamine cordis
Regina ſatis egregia memor eſt Adelheythæ,
Regalem certe cupiens quandoque videre
Ipſius faciem, cuius didicit bonitatem:
Vnde quidem mandatelis ſecretius actis
Quæ fuerant pacis, necnon prædulcis amoris,
Sub ſigno fidei firma mandauerat illi.
Hoc quoque ſuadelis exhortabatur amicis,
Vt celeri Papiam curſu peteret populoſam
Vrbem, quam cum triſtia dimiſit amara,
Quò præſtante ſacra regis pietate perennis
Hic modo ſublimem gaudens captaret honorem,
Quo prius ingentem fuerat perpeſſa dolorem.
His mandatelis ceſſit regina benignis,
Et quo iuſſa fuit, pariter comitantibus iuit
Permultis ſubiectorum cuneis populorum.
Vt rex hos ſenſit, cuius mandamine venit,
Ipſius Henricum fratrem præcepit amandum
Huius in occurſum regredi trans littora Padi,
Vt ſublimandam regni ſplendoribus heram
Tanti compoſitus ducis ornaret ſamulatus.
Qui ſtudio mentis præcepta ſequens ſenioris
Egreditur certe cum regali legione,
Caſtraque reginæ gaudens petiit venerandæ,
In quis cum ſociis reſidebat denique multis.
Illam condigne ſummo comitatus honore.
Donec regali præſentaret faciei

Quæ merito regi ſtatim placuit ſatis ipſi;
Eligiturque ſui conſors digniſſima regni.

Oddo rebus Italiæ compoſitis cum regina vxore Saxoniam petit, & Conrado Papiam & Italiam committit.

TVnc rex ſe nouitate rei cernens retineri
Tempore ne patrias inſtante rediret ad oras:
Luidulfum placuit charum præmittere natum,
Vt gens Saxonum fortis volitaret ad illum,
Et regnum ſub patrono ſtaret vt bene tanto.
Qui parens iuſsis deuotamente parentis
Ad patriam rediit, curam regnique recepit:
Omnia prudenter necnon nimium ſapienter
Complens, in patria quæ tunc fuerant facienda.
Interea dux Henricus regis venerandus
Frater, in Italia cordis conamine ſummo
Obſequiis operam geſsit regalibus aptam,
Officium non germani ſolummodo chari
Sed magè ius ſerui ſtudio complendo benigni:
Hinc non immerito regi placuit ſatis ipſi.
Eſt quoque reginæ fraterno vinctus amore,
Affectuque pio fuerat dilectus ab illa.
Tunc rex Italiæ peragrauerat vndique regnum,
Primates regni propriæ ſubdens ditioni.
His quoque completis, iuxta votumq́; locatis,
Ne Berengarius regnum raperet ſibi rurſum
Conradum cum non paucis ex agmine lectis
In Papia reſidere ducem iuſsit ſapientem
Cui veneranda ſuæ dederat conſortia natæ.
Ipſeque continuo rediit cum coniuge clara,
Intendens patriæ ſedem feſtinus adire:
Quem gauiſa quidem plebs ſuſcepit venientem,
Altithrono grates ſpargens ſupèr æthera dulces,
Qui miſerando ſuæ plebis ſolita pietate,
Quem pius elegit, regem cum pace reduxit.

Conradus ducit Berengarium ad Oddonem, quem Oddo regno Italiæ reſtituit.

HAc ita lætitia dignis rebus celebrata,
Aduenit dux Conradus cum pace reuerſus,
Adducens Berengarium ſupra memoratum
Ipſius ingenij captum ſic arte profundi:
Gratis vt Oddoni venit ſe ſubdere regi.
Tunc iidem rex, qui ſemper fecit ſapienter,
Hunc regem certe digno ſuſcepit honore
Reſtituens illi ſublati culmina regni
Iſta per certe tantum ſub conditione:
Vt poſt hæc cauſis non contradiceret vllis
Ipſius imperio multis longe metuendis
Sed (ceu ſubiectus) iuſsis eſſet ſtudioſus.
Hoc quoque ſollicitis decreuit maxime dictis:
Vt poſt hæc populum regeret clementius ipſum

Audacter ſubiit, gentem turbando ferocem.
Vtque labor talis non fruſtraretur amoris,
Ipſe quidem gentem feſtinus adiuit eandem,
Plebis non parua propria comitante caterua,
Regalis pompa vario comptuſque decore,
Alpibus accinctas altis intrauerat oras.

Berengarius aduentum Oddonis in Italiam audiens, Papiam ſe contulit, quam Oddo cepit.

His Berengarius compertis, obſtupefactus,
Non bellum mouit regi, non obuius exit,
Sed ſe ſaluandum caſtello protinus apto
Intulit, in tutis poſito firmiſque locellis.
At rex famoſus noſter virtute ſuperbus
Audacter ſatis ignotas pertranſiit oras,
Italici Papiam regni cepit quoque domnam.
Qua certe capta, cuncti velut agmine facto
Quærentes regem proceres venere recentem,
Certabantque ſuo iuri ſe ſubdere magno.
Quos nam more ſuo ſuſcepit mente benigna,
Promittens ipſis eius munus pietatis,
Si poſt hac illi ſeruirent mente fideli.

Oddo nuptias cum Athilheyda Papiæ celebrat.

Iſtis ſic habitis: crebro tractamine cordis
Regina ſatis egregia memor eſt Adelheythæ,
Regalem certe cupiens quandoque videre
Ipſius faciem, cuius didicit bonitatem:
Vnde quidem mandatelis ſecretius actis
Quæ fuerant pacis, necnon prædulcis amoris,
Sub ſigno fidei firma mandauerat illi.
Hoc quoque ſuadelis exhortabatur amicis,
Vt celeri Papiam curſu peteret populoſam
Vrbem, quam cum triſtia dimiſit amara,
Quo præſtante ſacra regis pietate perennis
Hic modo ſublimem gaudens captaret honorem,
Quo prius ingentem fuerat perpeſſa dolorem.
His mandatelis ceſſit regina benignis,
Et quo iuſſa fuit, pariter comitantibus iuit
Permultis ſubiectorum cuneis populorum.
Vt rex hos ſenſit, cuius mandamine venit,
Ipſius Henricum fratrem præcepit amandum
Huius in occurſum regredi trans littora Padi,
Vt ſublimandam regni ſplendoribus heram
Tanti compoſitus ducis ornaret famulatus.
Qui ſtudio mentis præcepta ſequens ſenioris
Egreditur certe cum regali legione,
Caſtraque reginæ gaudens petiit venerandæ,
In quis cum ſociis reſidebat denique multis.
Illam condigne ſummo comitatus honore.
Donec regali præſentaret faciei

Qua merito regi ſtatim placuit ſatis ipſi;
Eligiturque ſui conſors digniſſima regni.

Oddo rebus Italiæ compoſitis cum regina vxore Saxoniam petit,& Conrado Papiam & Italiam committit.

TVnc rex ſe nouitate rei cernens retineri
Tempore ne patrias inſtante rediret ad oras:
Ludulfum placuit charum præmittere natum,
Vt gens Saxonum fortis volitaret ad illum,
Et regnum ſub patrono ſtaret vt bene tanto.
Qui parens iuſſis deuota mente parentis
Ad patriam rediit, curam regnique recepit:
Omnia prudenter necnon nimium ſapienter
Complens,in patria quæ tunc fuerant facienda.
Interea dux Henricus regis venerandus
Frater,in Italia cordis conamine ſummo
Obſequiis operam geſſit regalibus aptam,
Officium non germani ſolummodo chari
Sed mage ius ſerui ſtudio complendo benigni:
Hinc non immerito regi placuit ſatis ipſi.
Eſt quoque reginæ fraterno vinctus amore,
Affectuque pio fuerat dilectus ab illa.
Tunc rex Italiæ peragrauerat vndique regnum,
Primates regni propriæ ſubdens ditioni.
His quoque completis,iuxta votumq́ locatis,
Ne Beringarius regnum raperet ſibi rurſum
Conradum cum non paucis ex agmine lectis
In Papia reſidere ducem iuſſit ſapientem
Cui veneranda ſuæ dederat conſortia natæ.
Ipſeque continuo rediit cum coniuge clara,
Intendens patriæ ſedem feſtinus adire:
Quem gauiſa quidem plebs ſuſcepit venientem,
Altithrono grates ſpargens ſupèr æthera dulces,
Qui miſerando ſuæ plebis ſolita pietate,
Quem pius elegit,regem cum pace reduxit.

Conradus ducit Berengarium ad Oddonem, quem Oddo regno Italiæ reſtituit.

HAcita lætitia dignis rebus celebrata,
Aduenit dux Conradus cum pace reuerſus;
Adducens Berengarium ſupra memoratum
Ipſius ingenij captum ſic arte profundi:
Gratis vt Oddoni venit ſe ſubdere regi.
Tunc iidem rex,qui ſemper facit ſapienter,
Hunc regem certe digno ſuſcepit honore
Reſtituens illi ſublati culmina regni
Iſta per certe tantum ſub conditione:
Vt poſt hæc cauſis non contradiceret vllis
Ipſius imperio multis longe metuendis
Sed (ceu ſubiectus) iuſſis eſſet ſtudioſus.
Hoc quoque ſollicitis decreuit maxime dictis:
Vt poſt hæc populum regeret clementius ipſum

Quem prius imperio nimium contriuit amaro.
Qui ſe complendis ſimulans promptum fore iuſsis
Ocius abceſsit, patriam lætuſque petiuit.

Berengarius reſtitutus rurſus bellum in Italia commouet.

ASt vbi ſublimem regni poſſederat arcem,
Laſus ſuadelis quorundam namque ſiniſtris
Mox infelici grauiora quidem iuga genti
Infert vi magna, pro deſpectu ſibi facto:
Se regnum precio conteſtans emere magno,
Nec fore culpandum ſi ius fregiſſet auorum.
Sed magis Oddoni culpæ meritum reputari
Ipſi, primates plebis qui venderet omnes.
Hæc res ad regem mox vt deuenit eundem,
In Berengarium iuſta ſuccenditur ira,
Corde ſuper populi damnis mœrens miſerandi,
In meliuſque ſtatum ſtatuit conuertere rerum.
Et faceret citius, Chriſti munimine fultus,
Si non fortunæ reſtaret cauſa ſiniſtræ.
Namque decore ſui florente per omnia regni.
Cum ſe gauderet cunctis fulgere ſecundis:
Protulit antiqui renouata lues inimici
Fraudis commentum cunctis per ſecla dolendum,
Iam tunc pacificum tentans confundere regnum.
Hoc vt quantocius poſſet patrare malignus,
Regni rectores primum turbauerat omnes,
Sperans interitum plebis mox eſſe futurum.
Denique famoſi natus regis Luidulfus
Vt cognouit amicitiam, ſignis ſatis aptis,
Qua tunc perfectæ fidei dilexit amore
Henricum regis fratrem regina fidelis,
Quodque ſua fidei ſtudioſe ſubdidit omne;
Tangitur interni iaculis ſecreto doloris,
Haud ira feruens, odij nec felle tabeſcens,
Sed ſuper amiſſo charæ genitricis amore,
Ex ægri latebris ducens ſuſpiria cordis,
Deceptuſque malis permultorum ſuadelis
Pertimuit (fragilis pro conſuetudine mentis)
Quod poſt non vti donis deberet honoris
Condigni, ſed forte locum ſubire ſecundum:
Quod fieri Chriſtus nunquam permitteret æquus
Si ſtaret regnum iuſta ſub pace quietum.
Aſt vbi ſub triſti vultu ſæpiſsime patri
Monſtratur mæſtus, ſolito nec more ſerenus,
Senſit deceptum ſerpentis fraude doloſi:
Sed quo legalem patris hinc augeret honorem
Illu rex compertis, ex proſperitate fidelis
Lætatus prolis tota dulcedine mentis,
Hæc illi mandat ſcriptis extemplo remiſsis:
In ſeclum ſecli maneat laus omnipotenti,
Qui dedit in tantis temet gaudere ſecundis:
Grates atque tibi dentur chariſsime fili,
Quem conſtare quidem penitus cognoſco fidelem,

Haud

Haud obſcura tuæ fidei quia ſigna dediſti :
Cum per te regnum cupiens augeſcere noſtrum
Signaſti nobis propriis decus omne laboris.
Hinc ego gratanter quæ feciſti ſapienter
Accipiens, vice conuerſa condigna rependo,
Hoc ipſumque tibi regnum committo regendum,
Imperio ſubdis noſtro quod conſtituiſti :
Præcipioque tibi iuſſis dilecte paternis,
Vt quem victrici populum dextra ſuperaſti
Abſque mora tecum facias firmare tenendum
Fœdus cum iuramento ſtructum metuendo:
Hæc dux Luidulfus decreta legens venerandus
Lætior ex mandatelis tantæ pietatis
Iuſſus cum iuramento religat ſibi firmo
Ad patris obſequium populum digne moderandum.

Oddo ſecundo Italiam petit, & coronatur in imperatorem.

His bene diſpoſitis ſummo cum fœdere pacis
Ardens abſentis faciem meruiſſe parentis,
Coniugis & charæ dulci deuictus amore
Ac prolis geminæ longe poſt terga relictæ:
Poſthabitæ fines patriæ placuit repedare.
Quo poſt exilii pondus nimium graue duri
Poſſet quandoquidem patriæ captare quietem,
Vtque celer morulis hæc impleret ſine cunctis,
Non iter optatum pondus tardauerit vllum:
Collectim patrias iuſſit præmittere gazas,
Ipſius & faciem turbam præcedere totam,
Quam belli cauſa ſecum deduxerat illo,
Promittens ipſum (vita comitante) futurum
Ad fines patriæ ſpacii poſt tempora parui.
Hoc quoque mellifluis verbis ſignauerat oris
In quis caſtellis, in quis voluitque locellis,
Sumptus hoſpitii dignos ſibimet reparari.
Hac moti fama noſtrates deſiderata
Affectu cordis ſtudebant interioris
Omneque mœroris pondus cunctique doloris
Quod prius abſentis cauſa tulerant ſenioris.
Ex animo deponentes communiter omnes
Cauſam læticiæ duxerunt eſſe ſupremæ:
Si poſt paucorum meruiſſent ergo dierum
Curſus, promiſſi iuxta præconia læti.

* * *

Atque ferens ſceptrum capitis diademate pulchrum
Atque ſui cultus omnes regalis amictus :
Ornatus ſed maioris ſuſcepit honoris.
Auguſto ſummo pariter mox conbenedicta.

Oddo factus imperator Berengarium in exilium mittit cum vxore Villa, papam deponit, & rediens in Saxoniam filium infantulum in cunis in regem Aquiſgrani creat.

HActenus Oddonis famoſi denique regis
Geſta (licet tenui muſa) cecini modulando.
Nunc ſcribenda quidem conſtant quæ fecerat idem
Auguſtus ſolium retinens in vertice rerum:
Tangere quæ vereor, quia fœmineo prohibebor
Sexu: nec vili debent ſermone reuolui,
Qualiter inuicti duro luctamine belli
Obtinuit conſtructa locis caſtella marinis,
Quæ Berengarius, coniunx poſſedit & eius,
Ac illum iuramento cogente peracto
Miſit in exilium, miſera cum coniuge Villa.
Qualiter & recti conpunctus acumine Zeli
Summum pontificem quædam peruerſa patrantem
Eius nec monitis dignantem cedere crebris
Sedis apoſtolicæ fraudari fecit honore:
Conſtituens alium rectoris nomine dignum:
Qualiter & regno tranquilla pace quieto
Noſtrates adiens, illinc iterumque reuertens,
Ipſius prolem poſt illum iam venientem
Scilicet Oddonem, nutricis ab vbere regem,
Ad faſces Auguſtalis prouexit honoris,
Exemploque ſui digne fecit benedici.
Hæc igitur noſtris nequeunt exponier orſis:
Sed quærunt ſeriem longe ſibi nobiliorem.
Hinc ego tantarum prohibente grauedine rerum
Vltra non tendo: finem ſed prouide pono.
Poſt hæc incepto ne ſuccumbam male victa.
Hiis ita finitis, & ſummatim replicatis,
Eſt ingens regis pietas oranda perennis:
Quo pius Auguſtum præſtet deducere noſtrum
Inſtantis vitæ tempus feliciter omne,
Et fultos ſemper cunctis ad vota ſecundis
Eccleſiæ multos cuſtodes ſeruet in annos,
Nobis ſolamen dantes clementius, AMEN.

HROSVITHÆ HISTORIÆ
DE GESTIS ODDONVM
FINIS.

HENRICI

HENRICI IMP. EIVS NOMINIS IV. DVCIS VERO BOIORVM VII. VITA, A QVODAM EIVS TEMPORIS CONSCRIPTA.

ITEM

EIVSDEM AD DIVERSOS EPISTOLÆ.

Autoris proœmium.

QVIS dabit capiti meo aquam, & fontem lachrymarum oculis meis, vt lugeam non excidia captæ vrbis, non captiuitatem vilis vulgi, non damna rerum mearum, ſed mortem Henrici Imperatoris Aug. qui ſpes mea & vnicum ſolatium fuit, imo vt de me taceam, qui gloria Romæ, decus Imperii, lucerna mundi extitit? Erit poſthac mihi vita iocunda? erit abſque lachrymis dies aut hora? aut tecum, ô dulciſsime, potero illius mentionem habere ſine fletu? Ecce dum ſcribo, quod dictauit impatientia doloris, cadunt lachrymæ, madent fletu literæ, & quod notat manus, diluit oculus. Sed forſan impatientiam doloris mei redarguis, & vt fletum meum reprimam, ne fortè iis, qui de morte Imperatoris gaudent, innoteſcat, inſtruis. Recte me doces, fateor: Sed non poſſum imperare mihi, quin doleam, non poſſum me continere quin lugeam, licet in me furorem ſuum exacuant, licet me membratim diſcerpere cupiant: dolor timere neſcit, dolor illatas pœnas non ſentit. Nec ego ſolus mortem eius lamentor: hanc Roma plangit, hanc omne Romanum imperium deflet, hanc in commune diuites & pauperes, præter inſidiatores potentiæ vitæque eius, lugent. Nec mihi priuata doloris cauſa eſt: publicam lamentari cladem pietas me cogit. Nam illo recedente, iuſtitia terras reliquit pax abiit, fraus in locum fidei ſubintrauit, chorus laudantium Deum conticuit, ſolennitas officii diuini ſiluit, vox exultationis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum non auditur: quia qui hæc omnia ſolenniter ordinauit, non inuenitur. Monaſteria patronum ſuum, clauſtra patrem amiſerunt, quibus quid commodi quid honoris ipſe conferret, nunc demum agnoſcitur, cum extinctus ea non tenet. Ergo clauſtris omnibus vera dolendi cauſa ſubeſt: Nam cum illo ſepulto gloria eorum ſepulta eſt. Heu Moguntia, quantum decus perdidiſti, quæ ad reparandam monaſterii tui ruinam talem artificem amiſiſti? ſi ſuperſtes eſſet, dum operi monaſterii tui, quod inceperat, extremam manum imponeret, nimirum illud illi famoſo Spirenſi monaſterio contenderet, quod ille à fundo fundatum vſque mira mole & ſculptili opere compleuit, vt hoc opus ſuper omnia regum antiquorum opera laude & admiratione dignum ſit. Qualem etiam ornatum ex auro, argento, lapidibus precioſis & ſericis veſtibus illi monaſterio contulerit, difficile eſt credere, niſi cui contingit & videre. Vobis quoque, ô pauperes, vel maxima cauſa dolendi eſt: nam nunc demum pauperes facti eſtis, cum paupertatis veſtræ conſolatorem amiſiſtis: ille vos pauit, ille manibus ſuis lauit, ille nuditatem veſtram texit:

Q

non ante ianuam,ſed ante menſam eius Lazarus iacuit:nec micas,ſed regias delicias expectauit. In ipſa menſa famem & fœtorem vlceroſi non abhorruit, cum miniſter menſæ contra fœtentem nares corrugaret,aut obſtiparet. In cubiculo eius cæci,claudi, & diuerſis morbis confecti iacebant:hos ipſemet excalceabat, hos collocabat, hos de nocte conſurgens tegebat,nec abhorrebat vel eius tactum,quem ægritudo compulerat vſque ad ſordidandum lectum:iter eius pauperes præcedebant , comitabantur, ſequebantur : quorum curam tametſi ſuis intimis commendaſſet,ipſemet tamen eos tanquam nulli commendatos curabat.Sed & per curtes ſuas vſquequaque ſtipendia pauperibus diſpoſuerat,quorum numerum & obitum ipſe ſcire voluit , vt & defuncti memoriam ageret,& in eius locum alterum ſubrogatum noſſet.Sed quando ſterilitas anni famem indixit,multa millia pauenda ſuſcepit,vere memor verbi dominici præcipientis: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,vt cum defeceritis , recipiant vos in æterna tabernacula. Quid putamus quo dolore pauperes afficiuntur, cum hæc bona,quæ enumerauimus , ſe habuiſſe , & nunc non habere , recogitant? Quis enim illis hanc humanitatis curam impendit?quis quærit vbi æger cubet , vel quid alimenti poſtulet?quis amplius iis miſericordiæ officiis inſeruit , quibus Henricus imperator inſeruiuit?O virum pietatis & humanitatis laude inſignem! Imperauit mundo,pauperes illi:mundus illi,pauperibus ipſe miniſtrauit. Hæc de bono miſericordiæ in pauperes,quos multum amauit : & quod ab hominibus abſcondi non potuit, non pro dignitate facti , ſed pro facultate ingenii primo locuti (quis enim ſcire poſſet, quæ ſolo Deo teſte peregit?) de aliis quoque virtutibus quibus claruit,aliqua dicamus: Nam omnia dicere non ſufficimus. Nemo miretur, ſi luctui mortis eius vitæ quoque eius læta geſta immiſceam, cùm hic mos dolentium ſit , vt cum extinctum amicum lugent,totam eius retro vitam & mores in argumentum doloris ſui ediſſerant. Itaque iuuat me de eo ſcribere,iuuat indulgere dolori,& mortuum flere,qui dum viueret gaudium meum fuit.Ille modo perſonam imperatoris , modo tanquam militis gerebat:ex vno gerendæ dignitatis,ex altero documentum præbens humilitatis.Tam ſubtilis ingenii tamque magni conſilii fuit, vt dum ſententia principum vel in cauſa decernendi iuris,vel in tractandis regni negotiis hæſitaret , ipſe cito nodum ſolueret, & quid æquius, quid vtilius eſſet , tanquam ex ipſius arcano ſapientiæ ſumptum,edocent.Intendebat aliorum verbis,ipſemet pauca loquebatur : nec prius ad ſententiam erumpebat,ſed aliorum expectabat. In cuius vultum aciem oculorum ſuorum fixiſſet , eius animi motus perſpiciebat,videbatque tanquam lynceis oculis, ſiue aduorſum ſe cor odii,ſeu gereret amoris. Nec illud laude vacat,quod in turba procerum cæteris eminentior , & maior ſeipſo videbatur, & quod in vultu terribile quoddam decus præferebat,vnde intuitus aſpicientium tanquam fulmine reuerberaret,cum inter domeſticos ſuos, & raram turbam , vultu placidus & ſtatura æqualis appareret. Non ſolum potentes imperii ſui metuebant eum,ſed & reges orientis & occidentis adeo fama eius perterruit,vt ante tributarii ſint facti , quam victi. Ipſe Rex Græciæ vt metum diſſimularet,amicitiam eius expetebat , & quem futurum hoſtem timuit,muneribus ne fieret hoſtis,præuenit. Teſtatur hoc aurea tabula Spirenſis altaris, tam artis nouitate , quam metalli pondere miranda , quam Rex Græciæ dum imperatoris votum & ſtudium circa Spirenſe monaſterium feruere cognoſceret,nobile donum & tam eo qui miſit , quam cui mittebatur , digniſſimum tranſmiſit.Sed & rex Africæ quia potentiam imperatoris timuit multum,eius fiſco

multum

multum addidit. Oppreſſores pauperum oppreſſit, raptores in direptionem dedit, contra ſe contumaces, contraq; ſuam potentiam ſe leuantes, adeo retudit, vt in poſteris eorum regiæ vindictæ veſtigia vel hodie compareant: quo nimirum facto & ſuis in præſenti, & imperii rebus in futurum prouidit, vt diſcant non diſturbare pacem, non armis imperium vexare. Hic velim abrumpere ſtylum: nam ventum eſt ad factiones, ad fraudes & ſcelera, de quibus vera ſcribere periculum, falſa crimen eſt: hac lupus, hac canis vrget. Quid igitur faciam? eloquar an ſileam? manus incipit & dubitat, ſcribit & renuit, notat & delet, vt pene ignorem, quid velim: ſed turpe eſt inceptam materiam mutilatam relinquere, & caput abſque manibus pinxiſſe. Pergam igitur, vt cœpi, conſtans & ſecurus inde, quod fides tua ea mihi perſpecta eſt, vt hæc ſcripta nulli detegas, aut ſi qua foras exierint, autorem non prodas.

HENRICI IMP. EIVS NOMINIS IV. DVCIS VERO BOIORVM VII. VITA.

CVm imperator Henricus, de quo nobis ſermo eſt, patri ſuo glorioſiſſimo imperatori, tertio Henrico, adhuc puer ſuccederet in regnum (nam illo paruulo pater naturæ conceſſit) regno ptiorem ſtatum adhuc tenente, non bella pacem diſturbabant, non claſſica quietem rumpebant, non rapina graſſabatur, non fides mentiebatur. Adhuc iuſtitia ſui vigoris, adhuc poteſtas ſui iuris erat. Hunc bearum regni ſtatum Agnes imperatrix ſereniſſima, virilis ingenii fœmina, multum iùuit, quæ vna cum filio rempublicam pari iure gubernauit. Sed quoniam ætas immatura parum timori eſt, & dum metus languet, audacia creſcit, pueriles anni regis multis ſuggerebant animum ſceleris. Igitur quiſque nitebatur maiori ſe æqualis, aut etiam maior fieri: multorumque potentia ſcelere creuit. Nec legis metus vllus erat, quæ ſub rege paruulo paruulam autoritatem habebat, & vt omnia licentius facere poſſent, primo puerum matre ſpoliabant, cuius maturam ſapientiam, grauesque mores metuebant, illud cauſantes, non decere regnum adminiſtrari à fœmina, cum multæ reginæ legantur adminiſtraſſe virili ſapiētia. Sed poſtquam rex puer de ſinu matris abſtractus in manus principum nutriendus venit, quicquid illi præſcribebant faciendum, vt puer fecit: Quem volebant, exaltauit, quem volebant, depoſuit, vt regi ſuo non tam miniſtraſſe, quam imperaſſe merito dicantur. Cum regni cauſam tractabant, non tam regi, quam ſuæ cauſæ conſulebant: Idque præcipuum eis fuit in omnibus quæ agerent, ante omnia ſuum quæſtum facere. Fuit hæc perfidia vel maxima, quod eum quaſi ſub ſigillo ſeruandum in puerilibus actis ſuæ poteſtati relinquebant, vt & ſic elicerent ab eo, quod affectabant. Sed cum in eam ætatis & ingenii metam euaſiſſet, vt quid honeſtum, quid turpe, quid vtile, quid non, diſcernere poſſet, retractans quæ ſuggeſtione principum inductus geſſiſſet, multa quæ geſſerat, damnauit: & ipſe iudex ſui factus, ex iis mutanda mutauit. Prohibebat quoque bella, violentiam & rapinas. Nitebatur pulſam pacem & iuſtitiam reuocare, neglectas leges reſtituere, & ſceleris licentiam reſecare. Quos aſſuetos ſceleri, per edictum coercere non potuit, per cenſuram legis & ius curiæ, mitius tamen quam culpa exigeret, correxit. Quod illi non iuſtitiam ſed iniuriam putantes, & qui per omne nefas ruebant, frena pati reſpuentes, qualiter eum vel extinguerent, vel priuatum facerent, conſiliis incumbebant, non recolentes ſe debere ciuibus ſuis pacem, regno iuſtitiam, regi fidem. Igitur Saxones, gens dura, bellis aſpera, tam præceps ad arma quam audax, vendicans ſibi prærogatiuam laudis ex incepto furoris, repente ſuper regem armis ruebant. Qui cum paucis contra innumeros armatos confligere periculoſum exiſtimans, vix elapſus vitam laudi, ſalutem fortunæ prætulit. Itaque videntes inceptum ſuum votis non reſpondiſſe, oſſa filii regis: nec dum enim imperator factus erat; (ô inhumanam mentem, ô probroſam vindictam!) effodere. Qua vtraque iniuria grauiſſima rex cōmotus, exercitum contra illam gentem duxit, conflixit, vicit: Vicit, inquam, aciem contra ſe inſtructam, non obſtinationem erectam. Nā licet eos in pugna cōgreſ-

ſos vinceret, victos fugaret, fugatos perſequeretur: licet bona eorum deuaſtaret, munitiones euerteret, & omnia quæ victori libent, faceret, non tamen ad deditionem cogi potuerunt. Iterum cum inde digreſſus, reparato in breui exercitu, eos inuaderet, diffidentes viribus ſuis, vtpote in priori bello grauiſſime contuſis, quod ſaluti proximum erat, ſe dedidêre, ſperantes regem ſola deditione contentum gratiam ſuam facilè donaturum. Sed longè præter ſpem euenit: nam rex eos exilio addictos, in alienas terras miſit, vbi dura cuſtodia conſtricti, relaxationis edictum expectarent. De quo exilio alii fuga elapſi, alii propter pecuniam à cuſtodibus dimiſſi, dum ad patriam & domum ſuam repedaſſent, recenti coniuratione ſe inuicem obligabant, vt parati eſſent ante mori, quam denuo deditioni ſubiici. Sed & validior eorum coniuratio facta eſt, quia nonnulli Longobardorum, Francorum, Bauarorum, Sueuorum, data & accepta fide, illis conglutinati ſunt, qui regem bellis vndique pulſatent. Videntes autem regem bellis tangi poſſe, non deiici: vexari, non ſuperari: quippe cuius robur adhuc erat inexpugnabile: vt vires eius extenuarent, confictis conſcriptiſque ſuper eo criminibus, quæ peſſima & immundiſſima potuit odium & liuor excogitare, & quæ mihi ſcribenti & tibi legenti nauſeam pararent, ſi ea ponerem, vera falſis miſcentes, apud Romanum pôtificem Gregorium ſeptimum eum deferebant: non decere tam flagitioſum, plus notũ crimine quam nomine, regnare: maxime cum ſibi regiam dignitatem Roma non contulerit: oportere Romæ ſuum ius in conſtituendis regibus reddi: prouiderent Apoſtolicus & Roma ex conſilio principum, cuius vita & ſapientia tanto congrueret honori. Qua ſurreptione deluſus Apoſtolicus, ſimul & honore creandi regis, quem ſibi fallaciter attulerant, impulſus, regem banno innodauit, & epiſcopis aliiſque regni principibus, vt a communione excommunicati regis ſe retraherent, denunciauit: ſe cito venturum in Teutonicas oras, vbi de negotiis Eccleſiaſticis & potiſſimum de regno tractaretur. Quin etiam & hoc addidit: abſoluit omnes à iuramento, qui fidem regi iurauerant, vt contra eum impelleret abſolutio, quos fidei tenuit obligatio. Quod factũ multis diſplicuit (ſi cui diſplicere licet, quod Apoſtolicus fecit) & aſſerebant, tam inefficaciter quam illicite factum quod factum eſt. Sed non auſim aſſertiones eorum ponere, ne videar cum eis Apoſtolici factum refellere. Mox & epiſcopi, iam illi quos amor, quã quos timor in partem regis traxerat, metuentes ordini ſuo, ab eius auxilio ſe pleriq; retrahebant: quod & maior pars procerũ factitabat. Tũ vero videns rem ſuam in arcto ſitam, iniito tam occulto quam aſtuto conſilio, ſubitum & inopinatum iter in occurſum Apoſtolici arripuit, vnoq; facto duo peregit, ſcilicet & banni ſolutionem accepit, & ſuſpectum ſibi colloquium Apoſtolici cum aduerſariis ſuis ipſe medius intercepit. Pro impoſito ſibi crimine parũ reſpondit: Quia ad accuſationẽ inimicorũ ſuorum, etſi vera fuiſſet, non ſibi reſpondendum aſſeruit. Quid vobis profuit hoc egiſſe, vt banno illigaretur, cum de banno ſolutus potentia ſua potenter vtatur? Quid vobis profuit, eum fictis criminibus accuſaſſe? cum accuſationem veſtram facili reſponſo, vt ventus puluerem, diſſipauerit? Imo quæ dementia vos contra regem veſtrum & orbis rectorem armauit? Nihil coniurata veſtra malignitas proficit, nihil peragit. Quem Dei manus in regno firmauit, veſtra deiicere non poterit. Vbi fides, quam illi iuraſtis? Quare beneficiorum, quæ regia liberalitate contulit in vos, obliti eſtis? Vtimini vel adhuc ſano cõſilio, non furore: pœniteat vos incepti, ne fortior vobis ſuperueniẽs vincat vos, & pedib. ſuis cõculcet vos, & ea vindicta feriat, quæ futuris ſeculis demõſtret, quid regia manus valeat. Saltem vos, ô epiſcopi, videte ne pereatis de via iuſta, videte ne tranſgreſſores fidei promiſſæ fiatis: alioqui quid cõſequatur vos ipſi noſtis. Igitur rex ab Apoſtolico digreſſus, benedictione pro maledictione accepta, Rudolfum ducẽ ſuper ſe regẽ creatũ inuenit. Qui audita regreſſionis eius fama, ante paratus ad fugam quã ad pugnam, ante pulſus quã victus, in Saxoniam fugit. Facile eſt regnũ accipere, difficile tueri. Sed nulli mirũ ſit, virum in rebus bellicis exercitatum & ſtrenuũ tunc fugiſſe: quia ſæpe iuſtior & victrix cauſa fortes in metum mittit & in fugam. O auaritiã, peſtem peſſimam, quæ bonos mores tráſuertit, & ſæpe ipſas virtutes ad vitia trahit. Iſte Rudolfus dux eximius, vir magnæ autoritatis & laudis in toto regno, veri rectiq; tenax, fortis in armis, denique ſpectatus in omni genere virtutum: Iſte, inquam, auaritia quæ vincit omnia, victus, & ſupplantator domini ſui factus, fidem incerto poſtpoſuit honori. Fuere tum qui dicerent,

rent,ab Apoſtolico cum immiſſum, nec vnquam tantæ virtutis virum magis auaritiæ quàm conſilio ceſſiſſe. Et hoc in argumentum ſumebant,quod Apoſtolicus tacuit, dũ poſt abſolutionẽ regis Rudolfus regnũ inuaſit,iuxta illud Comici: Qui tacet,ſatis laudat. Itaq; rex cedente Rudolfo,cuius caput,ſi deprehenſus eſſet, vindex gladius dignè rotaret,Bauariam,Sueuiamq; inuaſit,& cõiurationis aduerſum ſe ſocios vaſtauit, munitiones eorum fregit. Nec tamẽ pro iniuriæ ſuæ materia ſe vindicabat,ſed ſciens in vltione freno vti,longe infra metam culpæ cohibebat habenas vindictæ. Sed Rudolfus vt dedecus fugæ virtutis facto recompenſaret, Wirtziburgenſem ciuitatem obſedit, vbi tamen fraude magis quã virtute pugnatum eſt. Nam cum rex ad propellendum hoſtem exercitum conuocaſſet,instructa amborum partium acie, & primis inter ſe prælia miſcentibus,quidam equites regiæ partis mercede conducti,qui ſe regis lateri quaſi fidi clientes applicuerant,ſubito in ipſum arma verterunt: ſed ære munito corpori liuorem,non vulnus inflixerunt. Heu miſerrimi,quibus precium & ſceleris cauſa fuit & necis,quos vno in loco & crimen inuoluit & vindicta. Nam eos tot vindices dextræ in fruſta cõcidebant, vt in eis humani cadaueris figura periret. Fit tumultus,exoritur clamor,ſpargitur rumor,regem interfectum: quo rumore perterritus exercitus fugit, hoſtis perſequitur. Et quoniam in equis equitum ſalus,ſolis peditibus miſerabile fatum incubuit. Ideoque victoria quanto maior,tanto minoris tituli fuit. Sic hoſtis vrbe capta, impoſitoq; præſidio in Saxoniam regreſſus eſt. Quid improbe tibi profuit, vel indiſereta cædes fugientis vulgi,vel fortuna captæ vrbis, cùm nec vrbe diu, nunquam autem regno potiaris? Rex enim breui poſt tempore cum exercitu reuerſus,ereptam vrbem recepit. Nã ij quibus prouincia vrbis tuendæ tradita fuerat,ex vrbe profugerant. Poſtea Saxoniam cum exercitu ſæpius ingreſſus,aut victor aut æqua manu receſſit. Sed ad vltimum reuerſus,tam notanda quam felici victoria vicit; magnumq; mundo documentum datum eſt,vt nemo contra dominum ſuum conſurgat. Nam abſciſſa Rudolfi dextera digniſſimam periurii vindictam demonſtrauit, qui fidem domino ſuo regi iuratam violare non timuit: & tanquam alia vulnera non ſufficerent, ad mortem acceſſit etiam huius membri pœna, vt per pœnã agnoſceretur & culpa. Sed & aliud notãdum in illa victoria contigit, videlicet quod tam victor,quam victus exercitus: nimirum hoc ordinante deſuper diuina clementia, vt poſt ruinam capitis ex alterna fuga rolleretur nefas alternæ cædis. Sed gens dura nec damno monita eſt, nec ſigno,quin potius vt obſtinatione vinceret,quod manu non poterat, Hermannum nouum ſibi regem conſtituit,qui & ipſe nouo modo periit. Nam cum Saxones cum de terra ſua proturbarent, quicquid illud fuerit,quod eis in illo diſplicuit,reuerſus in patriã ſuam, portans inane nomen regis,ad Hermannum Treuirenſem epiſcopum ſe contulit, quem etiam ad auſum ſentiendi contra regem inexpugnabilis munitionum firmitas impulerat. Quanta potentia regis,qui alendus fuerat non ex ſuis,ſed ex opibus alienis? Quadam die cum iter ageret,incidit animo ſuo iocus ille, vt ad caſtellum quo iuxta erant ſub ſpecie hoſtium ruerent, & quæ audacia,quæ virtus animis defendentium ineſſet, rentarent. Quam mirabilem viam,quam inopinam ſæpe inuenit quod futurum eſt vt fiat? Cumq; portam abſq; clauſtris & abſque cuſtode repertam irrumperent,aliis qui intus erant raptis armis viriliter contra procurrentibus, aliis latebras eneruiter quæritantibus,fœmina ſexu,fœmina non animo,quæ in turrim euaſerat, molarem in caput regis demiſit: Et ſic ille manu fœminea,vt mors eius turpior eſſet,occubuit. Sed vt hoc dedecus dealbarent,fœminæ factum in viriſem perſonam ex compoſito trãſtulerunt. Poſt hanc regum fortunam in creatione regum diu hæſitatum eſt, & caſus præteriti metus erat futuri. Vicit tandem cupiditas, & Ecbertum marchionem ad ambitum regni fortimanu impulit,qui tamen in morte ſero didicit, quod alter ex alterius damnis inſtrui poſſit. Vrbs erat in Saxonia, quæ quia fortunã regis proſpero ire curſu videbat, in partes eius ſe conuerterat,præſumẽs fiduciam & ex loci ſui firmitate & ex regia ſubuentione. Quod indigne ferentes Saxonum proceres,vrbẽ obſidione vallabant. Marchio vero Ecbertus,qui ſpe potiundi regni intumuerat, vt ſe accõmodaret ad id quod affectabat,maiori ſuper omnes robore ad obſidionem illam ibat, præmiſſaq; multitudine cum paucis ipſe ſequebatur. Quem deuiantem à publica via,ne fortè incideret in hoſtes (quis enim tam potens qui hoſte careat,aut qui hoſtiles inſidias non metuat?) la-

tens ſemita per quoddam arbuſtum duxit. Quàm occulta iudicia tua Deus, quàm miro ordine & abſcondis quæ facturus es, & aperis quod abſcondiſti: Iam meridianus ardor ſolis equos equorumque ſeſſores vrebat, & vt fit, ſitim æſtus accendebat. Præterea tam grauis ſopor feſſis obrepſit, vt colla ſomno languida penderent, & equi frenis non feſſi liberam viam carperent. Haud procul in receſſu ſaltus ſolitarium molendinum conſpexere, quo diuertentes ſopori ſe dedere, miſſo interim molendinario, qui de villa potum ſitientibus afferret. Qui dum impoſito ſcapulis ſuis vtre feſtinaret, aliquos ſcutatos ad prędictam obſidionem tendentes obuios habuit, qui erant occulte fideles regis, licet aduerſæ partis. A quibus interrogatus vnde prodiret, quo tenderet, cur tam anhelus properaret, neſciens cælare quod ſciebat, hoſpitem ſuum & cauſam itineris indicauit. Qui ſtupefacti, ſeu metu, ſeu potius gaudio, verſantes inter ſe quid agerent, quid periculi, quidque præmii, quid virtutis, quid laudis, quid fidelitatis ineſſet, ſi tam magnum hoſtem regis ferirent: occaſionem illam non fruſtra ſibi oblatam: maximam virtutem per maxima diſcrimina probari: incitatis alternatim animis, immiſſis equis ad molendinum properabant. Sed peruenerunt antè votis quam equis. Incepta eſt pugna, quæ diu dura fuit & dubia, quia virtute pares & numero congreſſi, hi pro laude, illi pro vita pugnabant. Regis tamen fortuna vicit, & hoſtis ferociſſimus non in acie ſed in molendino peremptus turpiter iacuit. Felix nimium es, & multi ſemper nominis mola, ad quam trahit homines non tam tuum volubile officium, quam fama, quæ & molendo pugnam illã narras, & narrando molis. Sic ille conuentus Procerum confuſus, procinctum ſoluit, ſic ab obſidione infecto negotio receſſit. Itaq; res regis in altiorem & feliciorem ſtatum ſe quotidie promouebant: aduerſariorum autem eius deorſum vergebant, & omne eorum inceptum in turpem exitum deſinebat. Cum ergo cernerent nullũ ſe habere ſucceſſum, nec in armis, nec in electione regum: iterum ſe conuitiis armauerunt, & eum apud Apoſtolicum præter alia multa & nefanda criminati ſunt, quod reges chriſtianiſſimos, quos ipſi non ſine authoritate Apoſtolici creaſſent, ille ob crimen ſuum extorris à regno factus, occidiſſet, regnum ſanguine vſurpaſſet, igne, præda, ferro cuncta vaſtaſſet, & tyrannidem ſuam aduerſus eccleſiam & regnum omnibus modis exercuiſſet. Ad quorum criminationem Apoſtolicus eum iterum banno, vt ipſi iactabant, illigauit. Sed non magni ponderis ille bannus habebatur, eo quod non rationis ſed arbitrii, non amoris ſed odii eſſe videretur. Cernẽs autem rex Apoſtolicum ad hoc tendere, vt ſe regno priuaret, nec alia ſua obœdientia contentum, niſi vt regno renuntiaret, ex obœdientia in rebellionem, ex humilitate in tumorem relabi coactus, hoc Apoſtolico facere parabat, quod Apoſtolicus ſibi facere intenderat. Ceſſa obſecro, rex glorioſe, ceſſa ab hoc molimine, vt Eccleſiaſticum caput de ſuo culmine deiicias, & in reddenda iniuria te reum facias. Iniuriam pati felicitatis eſt, reddere criminis. Quærebat itaq; rex cauſas & occaſiones qualiter eum eiiceret: inuentumq; eſt eum Rom. ſedem olim abiuratam inſediſſe: quam idcirco abiurauerit, quia ad eam dum archidiaconus eſſet, adhuc viuente domino ſuo per ambitionem aſpirare voluerit. Vtrum hæc vera ſint an falſa, parum comperi: alii aſſerebant, alii figmentum eſſe dicebant: vtriſque Roma fuit in argumentum: his, quod Roma mundi domina nunquam pateretur tale nefas: illis, quod ea cupiditatis ancilla facile permitteret ob precium omne nefas. Mihi autem in medio res relinquenda eſt, cum incerta nec poſſim defendere, nec auſim affirmare. Igitur cum exercitu Romam pergebat, proterens in via quicquid obſtabat, oppida fregit, tumida preſſit, ardua curuauit, factiones diſſipauit, in cuius aduentu Roma perſuaſa, quę debuerat honores, arma, tanquam Pœnus Hannibal Alpes tranſcendiſſet, parabat, & regi ſuo velut hoſti portas præcludebat. Vnde rex iuſta commotus indignatione, vrbem obſidione (qua res poſtulabat) occluſit, & qui ſibi aditum, illis exitum negauit. Miſſi circumquaq; qui caſtella frangerent, villas euerterent, bona diriperent: prouinciæque nocuit foris, quod Roma ſe clauſerat intus. Foris bella, intus metus erat, vndique machinæ ſurgebant: hinc murum aries pulſabat, inde miles ſcalis aſcendere parabat. Contra qui in vrbe erant, tela, ſaxa, præuſtas ſudes, ignemque iactabant, interdum egreſſi, comminus committebant, vtrinque fortiter pugnatum eſt: hos cauſa, illos periculum fortes fecit. Quadam die cum exercitus vterq; pugna æſtuque feſſus, circa meridiem ſopori ſe dediſſet, nec

ſpecu-

ſpeculator (vt fortuna voluit) vigilaret, vnus ex ſcutariis propius ad murum, vt pila legeret, acceſſit. Cumq; erectis & intentis auribus exploraſſet, intus neminē adeſſe (nam murum & propugnacula vacua cernebat) adiutus & animi confidentia, & corporis leuitate, manibus & pedibus ſurſum enitebatur, donec tandem muri ſummitatem apprehendit. Tum vero cum iactatis circumquaque oculis neminem videret, inter ſpem & metum poſitus, toto corporis motu ſocus innuebat, vixq; ſe à clamore, cum tardius innuentem attenderent, abſtinebat. Qui raptis armis & ſcalis properantes, citiuſque (vt aiunt) dicto murum ſuperantes, captam vrbem ſero defendentes interficiunt, capiunt, fugant. Dedignabatur iam rex recluſum portarum aditum, vbi & ſequens à præeunte tardaretur, & præcedens à ſequente premeretur: ſed in vltionem temerariæ præcluſionis iuſſit, vt fracto muro, tam latum ſibi ingreſſum panderent, quo totus exercitus æquato iunctoq; latere ſe ſimul immergeret. Igitur vbique mors, vbiq; luctus erat. Roma contremuit, dum impulſa turriū altitudo corruit. Fugit Apoſtolicus, & qui omnes in periculum impulerat, omnes in periculo deſeruit. Tandem Romam præſumptionis ſuæ pœnituit, & quæ prius meruiſſe poterat, vt à rege donis honoraretur, nunc ingēti pecunia apud regem vix obtinuit, ne tota ſubuerteretur. Mox ſedatis omnibus, rex cauſam cur veniſſet, in publicum protulit, quod de Apoſtolico crimen accepiſſet, retulit. Multis hoc ita factum confeſſis, Clementem papam ad electionem omnium inſtituit: à quo ipſe communi omnium fauore conſecratus imperator, & patricius factus, Romæ ſe per aliquod tempus, dum omnia in ſolidam reformaret concordiam, continuit. Nec prætereundum, quod & relatio fidelium perſonarum in Teutonicas oras diffamauit, & ipſa Roma aſſerit. • Imperator conſueuerat quoddam oratorium orationis cauſa frequentare, & nullum diem, quin veniret, prætermittere. Elegerat autem ſibi in eodem auditorio locum orationi familiarem, vbi tanto intentius, quanto ſecretius orationi vacaret. Hanc eius conſuetudinem dum quidam profanæ mentis attenderet, ſeu propria ſeu potius aliena inſtimulatus nequitia, grande ſaxum ſuper trabem ad feriendum deſuper caput imperatoris poſuit, ſublataque de laqueari tabula, quæ caput imperatoris recta deſpiciebat, mittendo ponderi foramen aperuit, demiſſo fune ſæpe explorans, ne ſaxum in cadendo falleret. Poſtquam ſatis exploratum eſt, miniſter doli ſurſum in nocte ſcandēs, deſuper obſeruabat, dum imperator ſtaret ad orandum in loco quo conſueuerat. Tamen ille auidus alieni exitij, ſed neſcius ſui, cum pondus in caput imperatoris libraret (imperator autem parum ſe de loco mouerat) cum pondere infelix ipſe pondus illæſo imperatore cecidit. Per totam Romam cito res innotuit, & plebs, quæ non facile ſedari poteſt, dū mora fuerit, inuito imperatore ſemianime corpus per rupes per ſaxa tractum in fruſta diſcerpſit. Tum vero cuncti rem ſigno non euentui aſſignātes, fide & animis imperatori deuinctiores facti ſunt: & inimicum conſilium non ſolum illi fideles firmauit, ſed & multos ex inimicis fideles fecit: ſicq; dum nocere ſtuduit, profuit. Denique imperator omnibus Romæ compoſitis, impoſitoque vrbi præſidio, ne ei fidem mutaret, nouæ dignitatis apicem gerens, in Teutonicum regnum reuerſus eſt. Sed nulla fortuna longa eſt. Nam hi, quos imperator Romæ præſidio impoſuerat, ægritudine correpti, quam & locus & tempus intulerat (erat enim æſtas) ne vno quidem ſuperſtite mortui ſunt. Tūc Roma iugo præſidij ſublato, compos arbitrij ſui facta ad ingenium rediit, & reſumptis aduerſus imperatorem armis, pulſo Apoſtolico alium conſtituit. Nam ille prior Gregorius à vita diſceſſerat. Quod vbi imperatori compertum eſſet, iterum aduerſus Romam exercitum promouit. Sed in Italiam veniens, cum legati à Roma pactum pacis ferentes occurrerent, & cum inimici moliminis fama ſequeretur, relicto in Italia filio Conrado, iam tum regni ſui hærede deſignato, regreſſus eſt, ſcilicet qui ſe graſſanti Mathildi, & pene totam Italiam ſibi vendicanti, opponeret, & regnum quod futurum erat ſuum, de manu fœminæ tolleret. Quid facient inimici, cum inſurgant in parentes ipſi filij? vnde ſecuritatem ſibi quis promittat, cum nec ab eo tutus ſit quem genuit? Ceſſent iam connubia: nemo ſibi optet hæredem: hæres tuus erit hoſtis tuus. Nam non ſolum te domo tua prædiiſq; ſpoliat, ſed & vita ſpoliare feſtinat. Filius imperatoris, quem in Italia relictum à patre, & quam ob cauſam relictum diximus, à Mathilde perſuaſus, (quem enim aſtutia fœminea non ſubuertat, aut decipiat?) iunctis inimicis patris, coronam ſibi impoſuit, re-

gnnm inuaſit, profanauit ius, & ordinem confudit, impugnauit naturam, quærebat patris ſanguinem: quia nõ niſi ſanguine patris regnare potuiſſet. Quod vbi ad hoſtes imperatoris currens fama pertulit, exultabant, plaudebant, cantabant, laudabant factum filij, præcipue fœminam ducem facti. Mittebant propere legatos, qui ſtimulum animo noui regis adiicerent, & adderent oleum camino, qui per ſe, ſed cõtra ſe fidem & opem perpetuam iurarent. Quanquam dudum ſe tam filio quam patri nunquã obtemperaturos coniuraſſent. Imperator autem ad hanc famam tametſi intus doluit, in grauitate tamẽ ſua ſe foris tenuit: & non ſuam ſed filij fortunã conqueſtus eſt. Cum autem eum ab incepto reuocare non poſſet, non tam ſuam iniuriam, quam exemplum iniuriæ per vltionem tollere quærens, filium exhæredare, & fratrẽ eius Henricum adhuc puerum in regnum promouere cogitabat. Igitur multis procerum conuentibus habitis, imperator ſuper filio ſuo Conrado conqueſtus eſt: quia additus hoſtibus, regnum inuaſiſſet, & quod patrem non ſolum regno ſed & vita priuare conaretur: iniuriam ſuã publicam eſſe debere, vel ſi nullum ea moueret, ſaltem hoc reipub. cauſa præſtarent, vt per vim neminem & ſcelus regnare paterentur: transferrent potius electionem in minorem filium ſuũ, quam iure maior amiſiſſet. Plęriq; contra nitebantur, magis vtentes ingenio quam iuſto & vero. Multi autem publico bono fauentes, ſententiæ votoq; imperatoris concordabant. Tandem omnibus in vnam ſententiam coëuntibus, & concordi fauore approbantibus, imperator minorem filium, inuaſore prius ex decreto curiæ diiudicato, hæredem regni ſui conſtituit: à quo, ne & ipſe abiret in viã fratris ſui, iuſiurandum accepit, videlicet ne vnquam ſe vel de regno, vel de prædiis patris eo viuente (niſi forte ex conſenſu ipſius) intromitteret. Iam tum murmur & metus erat, inter duos fratres inteſtina bella fore, magnamq; regni cladẽ futuram. Sed qui omnia diſpenſat, hunc metum letho maioris filij ſuſtulit, & vt regnum in vnam concordiam redire poſſet, occaſionem dedit. Quibus ita tranſactis, hoſtes imperatoris detruncato toties capite nõ habentes cui adhærerent, pactione ſubacti, quod optimum erat, in pacem bella, in domeſticam ſecuritatem caſtra conuerterunt. Igitur vt vbiq; pax & tranquillitas eſſet, conuocatis ad curiam primatibus, pacem per totum regnum ſub iuramento firmari fecit. Et ad inhibenda mala quæ fiebant, grauem pœnam in tranſgreſſores decreuit. Quod quidem pacis decretum quantum miſeris & bonis profuit, tantum peruerſis & potentibus nocuit: illis copiam, iſtis egeſtatem & famem intulit. Nam qui in milites bona ſua diſtraxerant, vt multo milite ſtipati procederent, & aliis armorum copia longe præſtarent, hi dum ſibi licentia rapinarum erepta eſt (quod pace illorum dictum ſit) egeſtate laborabant, cellaria eorum penuria & fames poſſidebat. Qui nuper ſpumeo ferebatur equo, contentus eſſe cœpit vel ruſtico iumento. Qui nuper non aliam veſtem quærebat, niſi quę rubeo murice tincta arderet, bene ſecum actum aiebat, ſi nunc veſtẽ quam natura ſuo colore tinxiſſet, haberet. Gaudebat aurum non ſe iam in luto calcari, dum ferreis calcarib. inopia cogeret vti. Deniq; quicquid vanitatis, quicquid ſuperfluitatis corrupti mores intulerant, totũ penuria magiſtra reſecabat. Oppida in ripis poſita, quibus præda nauium victum præbebat, nauta ſecurus, eſuriẽte oppiduli præſide, præteribat. Mira res, nec minus ridicula. Alij iniurias ſuas iniuriis vindicãt, imperator ſuas pace vindicabat. Cum autẽ domini cum ſatellitibus ſuis per aliquot annos hac lege ſtringerentur anxij, quod non liceret eis vti libertate peruerſitatis ſuæ, iterũ aduerſus imperatorẽ murmur mouebant, iterũ ſuper eius factis ſiniſtrum rumorẽ ſeminabant. Quid illud (rogo) eſt, quod admiſit? Nempe hoc erat, quod ſcelera prohibebat, quod pacẽ & iuſtitiã reuocabat, quod iã latro viã non obſedit, quod ſylua ſuas inſidias nõ occultauit, quod nautis mercatoribuſq; liberũ erat ſuã ire viam, quod vetitis rapinis raptor eſuriebat. Cur, obſecro, vobis non aliunde niſi ex rapto viuere placet? Reddite agris, quos ex agro depuliſtis armis: coæquate numerum ſatellitum ad menſurã facultatum, recolligite prædia veſtra, quæ ſtulte ſparſiſtis, vt multos armatos haberetis, & redundabunt omnibus bonis horrea & cellaria veſtra: nec erit amplius neceſſe aliena tollere, cum quilibet ex proprio poſſit abũdare. Sic fit, vt nec imperator crimine denotetur, nec bellũ in regno moueatur. Sic fit, vt & corpori ſatisfacere habeatis, & animas veſtras (quod feliciſſimum eſt) ſaluetis. Sed nihil ago, aſinum ad lyram voco: Conſuetudo mala aut nunquam aut vix tollitur. Igitur aſſueti rapinis, vt occaſionem repetendæ conſuetudinis

dinis inuenirent, muuendis iterum bellis animum intendebãt, iterum æmulũ imperatoris reperire quęrebant. Ad quam rem filiũ eius maxime idoneum exiſtimabant. Itaq; vt ſuggeſtioni locũ inuenirent, quæ prima decipiendi lenocinia erant, frequenter eum venatum ſecum abducebant, conuiuiorũ illecebris ineſcabant, iocis in diſſolutionem animi mulcebant, & ad pleraque facienda quæ adoleſcentia ſuadet, ſecum trahebant. Deniq; vt fit inter adoleſcentes, quodam ſodalitatis glutino vincti ſunt, vt etiam fidem dextramq; mutuis ſacramentis darent. Cum ergo eum multis dolis irretitũ decipi poſſe conſiderarent, quodam die inter alia tanquã ex obliquo patrem eius in mentionem adducebant: ſe mirari, quod tam durum patrem pati poſſet: nihil eum à ſeruo differre, cum omnia quæ ſerui ſunt, toleraret; patrem eius ſenẽ eſſe, & moderandis regni habenis inualidum: Si inueſtituram regni vſq; ad obitum eius differret, haud dubium quin alter illud ſibi præriperet: illum multos fautores habiturum propter inuidiã & odium patris ſui: ſe autẽ omnium vota in ſe transferre, ſi non cunctaretur ſuſcepti regni gubernacula poſſidere, maxime cum patrem eius excommunicatum & Eccleſia dudum reiecerit, & proceres regni reprobauerint. Nec ſibi obſeruandum, quod incaute iurauerit, imo tum demum ſe ſanctificaſſe, ſi iuramentum excommunicato iuratum irritum faceret. Pater vero de filio nihil mali ſuſpicatus, familiaritatem eius cum maioribus regni probauit, ſperans eos ſibi poſtmodum tanto fidelius & validius auxilium ad obtinendum regnum laturos, quãto prius inuicem in amore magis coaluiſſent. Quid multa? ſtatim illectus & abſtractus à concupiſcentia, malignæ ſuggeſtioni (vt ſemper seductilis eſt adoleſcentia) nec voto defuit nec facto. Igitur filius imperatoris obſeruans tempus recedendi à patre, quando id maximo patris incommodo fieret, eunte eum illum cum exercitu contra quoſdã Saxonum rebelles, qui per legatos obuiã imperatori miſſos pactioni inſiſtebant, repente abſtractis ab eo multis, deſeruit, proculdubio deſerendus ab iis, qui ſibi vt deſertor fieret, perſuaſerunt. Miſſis imperator poſt eũ legatis, tam lacrymis quam mandatis reuocauit, obteſtans eũ, ne ſenẽ patrem contriſtaret: imo ne patrem omniũ offenderet, ne ſe ſputis hominũ exponeret, ne ſe fabulã mundo faceret. Inſuper meminiſſet, qua ſe ſibi cautione obligaſſet: hoſtes eſſe non amicos, inſidiatores non conſultores, qui ſibi talia ſuggeſſiſſent. Ille prorſus abnuit, & ſe non vlterius ſecum partẽ habiturum, quia excõmunicatus eſſet, aſſeruit. Ita ſub ſpecie cauſæ DEI ſuã cauſam egit. Illico Bauariã, Sueuiam, Saxoniã percurrit, proceres conuenit, attraxit omnes (vt ſunt ingenia nouarum rerum cupida) & ſubintrauit in regiam poteſtatem, tanquam ſepeliiſſet patrem. Mox caſtellum Norinberch minax obſedit, vbi quanta virtute pugnatum ſit, clades vtriuſque partis argumento fuit. Sed obſeſſis quanto minus ſpei, tanto plus animi inerat: & niſi imperator ſceleri parcens, caſtellum tradere præcepiſſet, adhuc ibi caſſa obſidione laboraret, excepto ſi ſola fames quæ cuncta expugnat, illud non expugnaret. Ecce quanta pietas patris! Reddidit contra filij factum paternitatis affectum: non attendit iniuriam ſed naturam: maluit oppidum tradi, quam filij diſcrimine liberari: maluit eius iniurias tolerare, quam vindicare. Igitur oppidani oblata qualem vellent pactione, oppidum tradiderunt: dimiſſoque exercitu, rex Ratisbonam ſe contulit, vt eam dum adhuc ancipiti penderet animo, ſtabilem ſibi fixaque fide immobilem faceret. Quod vbi comperit imperator (ſedit enim tunc in vrbe Wirtziburgenſi) reputans filium vel in itinere vel in vrbe comprehendi poſſe, tam præcipiti tamque tacito curſu veſtigia eius ſequebatur, vt iter eius non ante, donec modica turba ſuorum, tranſito Danubio, ad vrbem immiſſis equis ruerent, præſciretur. Obſtupefactus filius ad tam ſubitam & inopinatam rem, ex vrbe profugit. Cur fugis non fugiendum? cur fugis patrem tuum? ſequitur te, non perſequitur: ſequitur, inquam, non vt hoſtis, ſed vt pater: non vt perdat, ſed vt ſeruet: ſequitur vt turbatam ex te rempublicam in quietum ſtatum reſtituat, & tuis rebus in futurum proſpiciat. Miſſis illico rex nunciis per Bauariam & Sueuiam, ſparſum exercitum recolligit: Quę res imperatorem coegit, vt & ipſe exercitum cogeret. Igitur exercitus vterque ad fluuium cui Regino nomen, ſe ſibi oppoſuit: hinc pater, inde filius: hinc pietas, inde furor conſedit. Cumque potentiores vtriuſque partis, tanquam tanti diſſidij mediatores conuenirent, qui ex parte imperatoris erant, perſuaſibilibus illecti verbis, & multis magniſque pollicitationibus attracti, erga imperatorem in fide frigebant: & niſi domeſticam fraudem præſenſiſ-

ſet,ſolus cũ paucis periculo relictus eſſet.Igitur quod faciendum fuit,ſceleri fortunæq; cedendum putauit, & ad ſimilitudinem Dauid, ne filius parricida fieret, fugit. Quam mirabiliter gratia Dei operatur? quam euidenti ſigno nos docet, ſi doceri vellemus, ſi cæcum cor non haberemus? Cogitans imperator, quod inimici ſui via qua venerat, perſequerentur eum, ad ducem Bohemiæ diuertit. Qui quamuis nuper eum in arcto non bene reliquiſſet, cum magno tamen honore ſuſcepit, & vſque in Saxoniam deduxit: vbi quamuis infeſtos & fortes inimicos haberet, per eos tamen, & ab eis vſque ad Rhenum honorifice deductus eſt. Vnde hoc? niſi quod manus Domini erat cum eo, & inuiſibilem ducem habebat, qui eum ſecurum per tela, per hoſtes ducebat? Hoc miraculo monitus es, ô fili imperatoris, ſi moneri poſſes, vt diſceres venerari patrẽ tuum, non perſequi, quem venerati ſunt, cum in manus eorũ veniſſet, etiam inimici. Sed durius moneberis, cum ex hac tam leni admonitione non corrigaris. Cum autẽ imperatoris fuga cognita eſſet, euentus ille multos ab eo ſeduxit, multumq; rebus filij ſui accedere, ſuis autẽ decedere fecit. Continuo rex vt fauentem ſibi fortunam vrgeret, curiam Moguntinam ad natalẽ Domini indixit, inuitauit proceres, acceſſiuit multos, vt cunctis innoteſceret, quia dominus rerũ eſſe vellet. Ad quam curiam etiã imperator, conuocatis neceſſariis ſuis, venire diſpoſuit, volens in ratione ponere, recte ne ſecum an ſecus actũ eſſet. Quod cum agnouiſſent aduerſarij eius, metuentes ſibi & cauſę ſuæ, ſi veniret ille, tam armatus multitudine, quam ratione, hanc fraudẽ regi ſuggerebant, vt obuius patri ſumpto valde pœnitentis vultu culpã fateretur, & gratiã expeteret: dolere ſe, quod malignæ ſuggeſtioni conſenſiſſet, paratũ ſe ad omnem ſatisfactionem, dum gratiã inueniret. Et ſi ſic occaſionẽ fraudis inuenire poſſet, vteretur illa: Sin autẽ, fraus ipſa pro fide, ſimulatio teneretur pro veritate. Hac inſtructus arte eum veniſſet ad patrem, pater credulus verbis & lachrymis filij, irruit ſuper collũ eius, flens & deoſculans eum, gauiſus inſtar illius euangelici patris, reuixiſſe filiũ qui mortuus erat, & inuentum qui perierat. Quid multa? condonauit filio tam pœnã quam culpã: & hoc fuit illi iniuriam filij vindicaſſe, paterna lenitate filiũ corripuiſſe, iuxta illud Comici: pro magno peccato filij, paululũ ſupplicij ſatis eſt patri. Poſt hæc patrẽ ſicut ficta pœnitudine, ſic & conſilio feſellit, ſuggerens ei, quemadmodũ ſibi ſuggeſtum fuerat, vt dimiſſa tanta multitudine, ad curiam ambo mediocri copia venirent: nihil eſſe, cum ipſi coiiſſent in cõcordiã, quod illi reſiſteret: vaſtari omnia, ſi pergerent ea copia. Placuit conſilium patri: bonũ quidem, ſi fraudulentũ non fuiſſet. Dimiſſaq; multitudine, non plus quam trecentis viris ad curiã filio comite pergebat. Ventum eſt ad nocturnã manſionem: ibi ſe filius obſequio patris totũ impendebat, ibi ſe pater cum filio mitũ in modum per totã illam noctem oblectabat, colloquebatur, colludebat, amplexabatur, oſculabatur, auidus recõpenſare damnũ oblectationis diu intermiſſæ: ſed neſcius illã oblectationis noctẽ vltimam eſſe. Mirum, fraudem vimq; tam ordinatã fortunam habuiſſe. Poſtera namque die cum appropinquarent Moguntiæ, venit nuncius ſubornatus qui diceret, Bauaros & Sueuos cum ingenti multitudine Moguntiã veniſſe. Tunc filius ſuggeſſit imperatori, non eſſe tutũ venire in medios hoſtes, niſi prætentatis eorũ animis: audaciam hominum nullis regi frenis: diuerteret potius ad caſtellum quod iuxta erat, dũ ipſe conueniret eos, & à ſententia incœpti deduceret, & ad eum ob requirendã eius gratiam, ſecum adduceret. Fecit Imperator vti filius ſuggeſſerat, diuertit ad caſtellum, non cernens laqueum doli, quem texebat pulchra ſpecies mendacis fidei. Cum autem imperator cum paucis intraſſet, occluſa porta, fidelibus eius aditus negabatur, detectaq; fraude, qui receptus eſt vt Dominus, tentus eſt ibi vt captiuus. Itaq; appoſitis patri cuſtodibus, cũ hoc fraudis triumpho ad Moguntinã curiã reuerſus filius, tanquã rem virtutis egiſſet, cum magna iactantia retulit, quo ingenio patrem comprehendiſſet. Tum vero curia plauſu lætitiaq; reſonabat: & nefas iuſtitiæ, fraudem virtuti aſcribebant. Statim miſſo legato, patri mandauit, vt ſi vitam ſeruare vellet, abſq; mora ſibi crucem, coronam & lanceam, cæteraq; regalia tranſmitteret: & munitiones quas firmiſſimas tenebat, in manum eius transferret. Nec ille cunctabatur omnia quæ iuſſus eſt facere, nec imperium pluris habebat quam ſe. Sed non in hoc ſatis feciſſe videbatur, niſi & ipſe coram veniret, & in conſpectu omnium imperio renunciaret. Venit ergo non ſuę poteſtatis, ſed in comprehenſione adductus: Solus coram eis, qui dudum coram ſe ſteterant, ſtetit: nec orationis liber-

nis libertatem habens, vt captiui fortuna poſtulabat, loquebatur. Inquiſitus de ſpontanea imperij renunciatione, non quod voluntas habuit, ſed quod neceſſitas coëgit, reſpondit ſe videlicet imperio renunciare, non vi coactum ſed propria voluntate inductum, ſibi iam defeciſſe vires ad moderandas regni habenas, non ſe eius iam cupiditate teneri, quod longo vſu didiciſſet, habere plus moleſtiæ quam gloriæ: tempus eſſe, vt honore cum onere depoſito, prouideret animæ ſuæ: tantum filius caueret, ne quid tale faceret in ſe, quod indignum eſſet, & illum facere & ſe pati. Multos & oratio imperatoris & fortuna ad gemitus & lachrymas commouit: filium autem admiſerationem nec ipſa natura mouere potuit. Et cum caderet ad pedes filij, orans, vt recogitaret in ſe ſaltem ius naturæ, nec vultum nec animum ad patrem reflexit: Cum ipſe potius ad patris pedes aduolui debuiſſet, eo quod illi regnum (cuius hęres ab ipſo deſignatus fuerat) impatiens moræ, præripuiſſet. Præterea veniā precabatur ab omnibus, quos vnquam iniuſte læſiſſet: Sed & pedibus Apoſtolici legati aduoluitur, orans & obſecrans, vt ſe à banno ſolueret, & cōmunioni Eccleſiæ redderet. Laici miſericordia moti, veniam dabant: Legatus autem domini Apoſtolici abſolutionem negabat, aſſerens non hoc ſuæ poteſtatis eſſe: oportere ab ipſo Apoſtolico abſolutionis gratiam eum expectare. Quid multa? abrenunciata imperiali dignitate priuatus diſceſſit, & ad quandā ciuitatē, quam filius victui illius permiſerat, receſſit. Quam impotēs potentia mundi, quam inſtabilis! Sed nec potentia dicenda eſt, quæ ad omnia quæ vult efficax non eſt, & quam qui aſſequitur, amittere poteſt. His ita tranſactis, finitaq; curia, rex ſuperiores Rheni regiones & vrbes pertrāſiit, & vt res poſtulabat, hos beneficio, illos iniuria ſibi ſubiecit. Cum autem intraſſet Alſatiam, ibi fortuna eius aliquantulum hæſit, ibi pugnam tam infelici euentu, quam imprudenti geſſit incepto. Nam cum in villa Rufach, quæ multitudine præ[illegible] & armis, ſatellites eius ſuperbe graſſarentur, frequentia ciuium iniuriam prohibe[illegible]: nec enim dum iniuria modū excederet, patiens eſſe poterat. Audito tumultu, rex properabat, non vt iniuriā prohiberet, ſed iuuaret, non vt pugnam ſedaret, ſed amplius commoueret. Quæ res totius villæ turbam exciuit: ruit irreuocabile vulgus, fœmina cum viro, ſeruus cum domino, ignauus cum forti: & vt plerunq; fit, animū iniuria miniſtrauit. Incepta pugna, incepta eſt fuga. Nam qui regiæ partis erant, cum viderent impetū furentis turbæ, & rem in arcto ſitam, conſiderantes in virtute ſua cladem, in ſola fuga ſalutem, qui poterant fuga vitam ſeruabant. O infelicem euentum, ô dedecus regni: fugiente rege, regalia inſignia vulgi præda facta ſunt. Reſipiſce tandē rex bone, reſipiſce, & supernā iram in hac ſorte tua recognoſce. Iudicium iræ DEI eſt, vt fugeres, qui patrem fugaſti: & inſignia perderes, quæ patri abſtuliſti. Sed his poſtea receptis, interueniente pacto pacis & gratia veniæ, regem ſententiā mutare fecit altum vulnus iniuriæ, vt maiori robore collecto, villam incendio prædaq; vaſtaret, & in homines loci illius indiſcreta cæde ſæuiret. Sed quod in ſe fortuna tantū auſa eſt, ex patris conſilio prodiſſe ſuſpicatus, nouas iniuriarum cogitationes in eum cogitare cœpit: & ne ſibi eſſet obſtaculi materia, vel ad comprehenſionem eius, vel ad expulſionem animū intendit. Itaq; Leodij, vbi eum fidem & fortunæ ſuæ receptaculū inueniſſe audierat, Paſcha ſibi celebrandum ſtatuit, vt & ipſum, ſi fieri poſſet, comprehenderet, & ab epiſcopo qui ſui honoris æmulum recepiſſet, iniuriam expoſtularet. Cumque pater audiſſet, quod filius Leodij Paſcha celebrandum ſtatuiſſet, legationem ad eum in hunc modum direxit: Si interrogem te, fili dulciſſime, traditio hominum an mandatum DEI præſtantius, magiſq; tenendum ſit, reſpondebis, niſi à vero deductus ſis, ſimilem eſſe iumentis, qui cœleſtia terrenis, humanis diuina non præferat. Cur ergo magis audis eos, qui tibi ſuggerunt, perſequere patrem tuum, quam verbum ipſius DEI, honora patrem tuum? Iſti te decipiunt, non inſtruunt: Iſti honori tuo non prouident, ſed inuident: Iſti ſub ſpecie fidei, perfidiæ laqueos nectunt: non aliter peruenire potuerunt ad deſtructionem honoris tui, niſi per deſtructionem noſtri. Fuerit ſane, vt peccatis meis exigentibus (quæ ſententia aduerſariorum meorum eſt) abiecerit me Deus, ne regnem: attamen tuum non erat, in abiectionem meam operam dediſſe, & regnum quod tibi paraueram, mihi præripuiſſe. Barbara regna tam inhumanum facinus damnant ac deuouent: ipſi pagani abhorrent, & qui Deum neſciunt, quid in diligendis hominibus naturæ debeant, recognoſcunt. Sed quid mirum, ſi maligna ſurreptio ſeductilē & immatu-

ram ætatem decepit, cum etiam ſenes & fixum animi ſtatum ad malum mala conſilia nonnunquam inflectant? Fortuna mea alieni potius, quam tui ſceleris eſt: Nam tu in manibus ſuadentium eras, non ille in tuis. Si autem iniuriam addideris, non iam excuſari poteris, cum & factam crimẽ eſſe ſcias, & infectam non facere queas. Audiui enim, quod Paſcha Leodij celebrandum decreueris: Quo in loco fides & pietas epiſcopi me recepit, cum non eſſet qui vel beneficiorum noſtrorũ recordaretur, vel fortunæ compateretur: cuius profecto beneficiis in me te decet regia liberalitate reſpondere: tãtoq́; certior de eius fide poteris eſſe, quanto fidelius erga nos probatur egiſſe. Hic, niſi te forte domo receperit, me ſecũ in feſtiuitate paſchali retinendũ decreuit. At dicis, dignum & conueniens eſſe, vt ea feſtiuitas nos iungat, potius quam diuidat: te velle, te cupere, vt ibi tecum agam dies paſchalis lætitiæ: quod quidem & ego admodum cuperem, ſi non eſſet, quod timerem. Neque enim non poſſum non timere eos, quos mihi vitam permiſiſſe pœnitet, dum in manibus eorum mors & vita fuiſſet. Omnia mihi ſuſpecta ſunt, omnia timẽda ſunt, maxime in turba, vbi tãto difficilior eſt periculi cautio, quanto maior ſceleris occaſio. Inde eſt, quod ex medio eorum qui me oderũt, longe receſſi, & in extremis regni tui finibus me contraxi: vt vel ſeceſſu loci tutus ſim, vel ſi fortuna mea poſtulauerit extraneam humanitatem expetere, citius regno tuo cedere poſſim. Precor ergo vt cauſa patris tui paſchalẽ curiam alibi diſponas, & in domo eius, qui me humanitatis gratia recepit, cum non liceat imperatorem, ſaltem hoſpitem eſſe ſinas, ne vel in meum ludibrium, vel in tuum opprobrium narretur, quod in ſolennitate dominicæ reſurrectionis incerta hoſpitia fortuna mea quærere cogatur. Si feceris quod poſtulo, maximas grates habeo: Sin autem, malo villicus eſſe in externis regnis, quam ludibrio haberi in regnis quondam meis. Hanc legationẽ patris aure ſurda audiuit filius, nec à ſententia ſua deduci potuit. Quamobrem cum iam inſtante paſcha pater recedere vellet, epiſcopus & Henricus dux (qui & ipſe ab epiſcopo fuerat inuitatus) eum recedere prohibebant: Non ſe poſſe pati, vt in tanta feſtiuitate è tectis hominum ſyluas peteret latebraſq́; ferarum: illum quidem abſq́; cauſa deſtitutum imperio, ſed non amicorum obſequio: ſi pace frui permitterentur, nihil ſe magis quam pacem velle: ſin autem res armis agenda ſit, arma ſibi non defore. Ille vero ne eis materia cladis eſſet, cedere quam manere vtilius aſſerens, tandem eis cum importunius inſtarent, conſenſit, & vt poſtulabant manſit. Iamq́; multus equitatus faciẽ regis longe præcedens ad pontem fluuij qui vocatur Moſa, venerat, & alterius ripæ crepidinem filius prædicti ducis cum paucis occupat. Nam turbam armatorum non longe per opportuna loca in inſidiis locauerat. Qui vt pugnam prouocaret, nunc equum in rectam curſus lineam immiſit, nunc in orbes flexit & reflexit, & ſi pares numero confligere ſecum auderent, inquiſiuit. Nec mora, tranſierunt ad eos totidem ex parte regis, mixtiq́; inter ſe vario reflexu, nunc pugnam inferebant, nunc fugam agitabant. Interim vnus & alter tranſito ponte ſociorum numerum latenter auxit, & rupto certaminis pacto, ex æquali inæqualem fecit. Quod videns filius ducis terga cum ſuis vertit, non tam vt fugeret, quam vt falleret: nec tam vt fugiens periculum vitaret, quam vt ſequentes in periculum deduceret. Hi autem qui ex aduerſa ripa erant, viſa fuga, præcipiti curſu pontem tranſeuntes fugientes perſequebantur, ignari futuræ ſortis & fraudis quæ latebat. Poſtquam enim ventum eſt ad locum, vbi diſpoſitę fuerant inſidiæ, exurgentes de inſidiis, impetu magno in perſequentes ferebantur. Illi autem inopino territi periculo metuq́; turbante, nil rationis in armis habentes, in fugam ſe retorſerunt. Sed quid profuit auertiſſe pectora, & vulneribus terga dediſſe? Itaque multi capti, multi truncati, multi occiſi ſunt; victorque cruentus non alium modum ſceleris habebat, niſi quem faſtidium faciebat. Ad pontem vero vbi fugax multitudo ſe coarctauerat, tanto plus ſceleris impia manus peregit, quanto minus conſtipata turba ſe mouere potuit. Sed multo plures fluuius abſorbuit, quam enſis hauſit. Nam cum hoſtis à tergo premeret, impellente metu ſe in fluuium præcipitabant, & attoniti confuſiq́; de morte in mortem ruebant. Erat ibi cernere & aliam miſeriã vel maximam, cum pons multitudine prægrauatus repente corruit, & fluuius homines equoſq́; pariter inuoluit. Nulli locus erat euadendi: nulli profuit ingenium natandi. Nam aut armorum pondere, aut inhærentium connexione fatigatus in profundum trahebatur. Quod malum vt ſceleſtius eſſet, in ipſa die paraſce-

ue con-

ue contigit, creuitq́ue magnitudo ſceleris ex reuerentia temporis. His ita tranſactis, rex iter Coloniam conuertit. Sed cum illa quoque aditum ſibi præcluſiſſet, in villa quæ dicitur Bonna, dominica tantum Paſchæ peracta, Moguntiam feſtinus rediit. Et ſparſis vbique legatis, querimoniam ad proceres in hunc modum direxit: ſi per inuaſionem regnum occupaſſem, tamen reſiſtentes poteſtati noſtræ retunderem, in quantum poſſem. Nunc autem cum in ſumpta regni dignitate veſtris paruerim præceptis, auſus eſt quiſpiam impunè in publicam contumeliam regnum & nos armis vexare. Cum enim Leodium ituri, vbi nobis curia paſchalis habenda fuerat, ad fluuium Moſam veniſſemus, epiſcopus Leodienſis & dux Henricus, de quorum fide & obſequii deuotione multum præſumebamus, nobis latenter inſidias poſuerunt, & noſtros inſcios & ad pugnam imparatos cædebant, capiebant, fugabant. Quæ & quanta clades ibi acciderit, tam pudet referre, quam inultum dimittere. Igitur conſtrictus & euentus aſperitate & temporis articulo Coloniam diuerti. Quæ cum me recipere ſatis ſuperbe refutaret, apud villam Bonnam ſanctum diem Paſchæ vtcunque peregi. Cui vnquam regię perſonæ tanta contumelia facta eſt? Nec ſolum me petit hæc contumelia, vos deſpecti eſtis: iſti præſumptores decreta veſtra authoritatem habere nolunt, ſua tantum ſtatuta firma eſſe volunt: denique in quos totum regni pondus ſe reclinet, haberi cupiunt, regem quem conſtituiſtis, deſtituere parant, vt nihil eorum quæ vos decernitis, ratum ſit. Igitur hæc iniuria mea regni potius eſt, quam mea. Nam vnius capitis licet ſummi deiectio, reparabile regni damnum eſt. Principum autem conculcatio, ruina regni eſt. An hæc impune feremus? & ex ignobili patientia noſtra magis tumebit eorum ſuperbia? Abſit, vt qui dicimur inhonorati, dicamur & inulti: pauca dixiſſe ſat eſt: deſides animi prolixæ cohortationis ſtimulo opus habēt. In ſtrenuis cauſa magis ad incitamentum facit, quam verba. Quia igitur contra tam ſuperbos hoſtes R. P. viribus vtendum eſt, expeditionem vobis & rogando præcipimus & præcipiendo rogamus, cuius collectioni tempus calendas Iulias, locum Wirtziburgenſem vrbem præfinimus. Cum ergo audiſſet Henricus dux, & Colonienſes cum Leodienſibus, quod ſuper ſe rex exercitum ducere vellet, arma parabant, copias colligebant, vrbes firmabant, & ad reſiſtendum pari voto ſtudioque ſe accingebant. Sed & imperatorem conſiliis & precibus vrgebant, vt imperialem dignitatem, quam non ratione conuictus, ſed vi ferroque mortē intentante coactus dimiſiſſet, reſumeret, ſe ſibi nec armis deſore nec animis: multos illum in breui fautores habiturum, quia multi multum abominarentur tam inſolitum facinus & inhumanum. Quorum importunitati hac ille ratione reniti cœpit, impoſſibile eſſe amiſſum imperium armis repetere, quod poſſeſſum armis retinere nequiuiſſet: illud ſibi non eſſe tanti, vt multorum exitio recipiendum exiſtimaret: beatius ſibi & tutius fore, vt priuatus, licet indignè deiectus, viueret. Sic vtrinque data redditaq; ratione, cum inſtare non deſinerent, ne benignitatem circa ſe remoueret à ſe, nec ad integrum conſenſit, nec abnuit, prouidusq; futuri, præcipites eorum animos ſpe dubia ſuſpendit. Igitur primo Coloniam, quæ primum impetum latura fuerat, vallo turribuſque muniebant, & congeſtis belli ſtipendiis, impoſitoq; præſidio periculum ſuum fortibus animis expectabant. Sic & alias vrbes quas inuadendas credebant, munitione, machinis, & robore militum firmabant. Sed & edictum ſub comminatione crudeli vbique ſpargebant, vt aduerſus exercitum in magna ſuperbia ſuper ſe venturum parati eſſent, & patriam, libertatem, vitamq; defenderent, nec ſinerent vxores ſuas corruptionis ludibrio ſubſterni, vel agros in alienos dominos diſtrahi. Iam rex Rhenum cum exercitu valido tranſierat, & primo Coloniam, quæ quaſi caput inter alias vrbes eminebat, magno impetu inuaſit, putans ſe ſibi membra facilius ſubiicere poſſe, contrito tam valido capite. Sed res longe præter ſpem euenit. Nam cruenta repulſa retroacti, procul locatis caſtris vrbem obſidione vallabant. Magis autem dixerim, obſeſſores ab obſeſſis obſeſſos. Nam præreptis ſibi nauibus, quæ per Rhenum deſcendentes exercitui commeatum portabant, premente fame quaſi quadam obſidione conſtricti laborabant. Interim vt vrbem ab obſidione liberarent, totius patriæ robur vndique coibat. Sed imperator tam cruentum facinus deteſtatus, pugnam obnixe diſſuadebat: cur eis tantus ardor pellendæ obſidionis ineſſet: quę non niſi magna ſui clade pelli poſſet: tollerent omnem ſolicitudinem capiēdę vrbis, quæ & ex firmitate murorum & ex forti milite tutiſſima,

& omni victus genere eſſet opulentiſſima, accedēte & Rheni beneficio, qui per naues delicias quas appeterent, inuito obſeſſore ſubminiſtraret: finerēt potius eos in cladem ſuam furere, & inexpugnabilem vrbem, vnde vulnera tantum cæſosque reportarent, impugnare: finerent eos late vaſtare, dum ruris copia conſumpta, eſurire inciperent: finerent eos graſſari, dum equos vireſq; labor eneruaret: fore vt victoria ſibi paruo conſtaret, ſi paululum tolerantia & opportunitate temporis vti voluiſſent. Sic imperatoris hortatu à pugna reuocati, hoſtiles tantum excurſus obſeruabant, & ignaros loci paſſim cædentes metum hoſti, ne longius euagaretur, incutiebant. Omnia vero quæ prædixerat imperator, euenerunt. Quoties enim tentabant portas infringere, ariete murum perrumpere, tormentis turres deiicere, infecto negotio, vulnera tantum & funera ad caſtra reportabant. Sed nec vlterius progredi latitante inſidiis hoſte præſumebant: homines & equi exhauſti tam alimentorum penuria quam laboris improbitate, viribus deficiebant. Nam agris in circuitu vaſtatis, nihil reperiebant. Acceſſit his malis etiam morbus, quem fœtor caſtrorum (vt fieri ſolet) aere vitiato concitauerat, qui non ſolum vulgus, ſed ipſos principes aut ægritudine confecit, aut letho rapuit. Huiuſmodi rerum aduerſitate fatigati, quid facturi eſſent, ambigebant, quia volentes mori, occaſionem pugnæ non inueniebant: aut ſi reditum pararent, certi quod hoſtis à tergo premeret, exercitum ſuum fuga ſpargendum metuebant. Qua tempeſtate mentis dum fluctuarent, ſubito fama veniens, nubila tantæ perturbationis in ſerenum conuertit. Retulit enim, imperatorem mortis debitum perſoluiſſe. Ad quam famam primo hæſitabant. Sed eum nuncius extremum munus, patris annulum videlicet & gladium, cum mandatis filio portans veniſſet, tanta lætitia oborta eſt, vt voces gratulantium minimè ſedari poſſent. Sed non minor luctus circa funus imperatoris erat: proceres plangebāt, vulgus lamentabatur, vbiq; gemitus, vbiq; planctus, vbiq; vox dolentium audiebatur: ad exequias illas viduæ pupilli, denique totius patriæ pauperes conueniunt: deflent ſe orbatos patre, fundunt in corpus lacrymas, deoſculantur largas manus, vix auellebantur ab amplexu extincti corporis, vix illud condendi copia dabatur. Sed nec tumulum deſerebant, ibi vigiles lacrymis & orationibus vacabant, plangēdo recitantes, & recitādo plangentes, quænam opera miſericordiæ feciſſet in ſe: quanquam mors eius plangenda non fuit, quam bona vita præceſſit, qui fidem rectam, ſpem firmam, compūctionem cordis amaram in extremis ſuis tenuit, quem nec de pudendis admiſſis publicam agere confeſſionem puduit, qui tota cordis auiditate dominici corporis cibum ſumſit. Felix es imperator Henrice, qui tales excubias, tales interceſſores tibi paraſti, qui nunc multipliciter auctum de manu Domini recipis, quod in manus pauperū abſcondiſti: turbulentum regnum pro tranquillo, defectiuum pro æterno, terrenum pro cœleſti mutaſti. Nunc demum regnas, nunc diadema portas, quod tibi nec hæres tuus præripiat, nec aduerſarius inuideat. Ergo continendæ ſunt lacrymæ, ſi contineri poſſunt: huic tuæ felicitati debetur tripudium, non luctus; exultatio, non planctus; voces gratulantium, non dolentium. Poſt hunc rerum euentum hi qui contra regiam maieſtatem bellum ſuſceperant, mortua ſpe ſua animis & viribus deficiebant, & quod in illo rerum articulo faciendum fuit, ad gratiam regis deditione, pecunia, quoquo modo quiſque poterat, recurrebant.

Ecce habes de geſtis, de expenſis in pauperes, de fortuna, de obitu imperatoris Henrici, quæ ſicut non poterant abſque lacrymis à me ſcribi, ſic non poterunt abſque lacrymis à te legi.

HISTORIÆ DE VITA HENRICI IV. IMPERATORIS FINIS.

EPISTOLÆ ALIQVOT HENRICI IIII. IMP. AVG. AD PONTIFICEM ROMAN. ET ALIOS principes.

HENRICVS DEI GRATIA REX ANNONI, Colonienſi Archiepiſcopo, gratiam, ſalutem, dilectionem.

IN maximis negotiis maximis maximorum opus eſt conſiliis, qui & facultatem habeant exterius, & voluntate non careant interius, vt rei cui bene cupiunt, bene conſulere & velint & poſſint. Quia in cuiuslibet rei profectu, nec facultas ſine voluntate, nec voluntas ſine facultate proderit. Quod vtrunque tu fideliſſime, vt arbitramur, æqualiter poſſides, vel vt verius dicamus, licet maximo tibi maxima non deſit facultas, maior tamen adhuc maxima facultate (ſi te bene nouimus, ſi fidem tuam diligenter notauimus) in noſtram & regni vtilitatem exuberat voluntas. De prçteritis enim fideliter exhibitis in futuris creſcit ſpes fidelius exhibendis. Tuæ autem dilectioni committimus, ne ſpes noſtra maior ſit fide tua: quia de nullius regni principum vel epiſcoporum fidelitate, quam de tua maiora ſperamus, ſicut hactenus non modo in præteritarum rerum exhibitione, verum etiam in ſperãdarum promiſſione tua gauiſi ſumus. Adſit igitur hoc tempore opportuna tua cum facultate voluntas, quam non modo noſtra, verum & omnium epiſcoporum fratrumque tuorum, imo totius oppreſſæ eccleſiæ exoptat neceſſitas. Non etiam hanc oppreſſionem ignoras, tantum vide ne oppreſſæ eccleſiæ te ſubtrahas, ſed regno & ſacerdotio condoleas: quo vtroq; ſicut hucuſque eccleſia eſt exaltata, ita nunc heu humiliatur viduata. Nam vnus dum vtrunque ſibi vendicauit, vtrunque diſſipauit, nec in vno profuit, qui in neutro prodeſſe voluit, nec potuit. Et ne diutius notati nomine te ſuſpendamus, accipe quem dicimus, Hiltebrandum ſcilicet, monachum habitu quidem, dictum Apoſtolicum, non paſtoris cura ſed inuaſoris violentia Apoſtolicæ ſedi præſidentem, & de ſede pacis catholicæ, pacis vnitæ vincula diſſipantem, vt tibimet in promptu eſt ſcire. Vt enim de pluribus pauca referamus, regnum ac ſacerdotium Deo neſciente ſibi vſurpauit, in quo piam Dei ordinationem contempſit, qui non in vno ſed in duobus duo, id eſt regnum & ſacerdotium, principaliter conſiſtere voluit: ſicut ipſe Dominus Saluator in paſſione ſua de duorum gladiorum ſufficientia typica intelligi innuit. Cui cum diceretur: Ecce Domine, duo gladii hic: reſpondit, ſatis eſt: ſignificans hac ſufficiente dualitate ſpiritualem & carnalem gladium in eccleſia eſſe gerendum, quibus omne negocium foret amputandum, videlicet ſacerdotali ad obœdientiam regis pro Deo, regali vero gladio ad expellendos Chriſti inimicos exterius, & ad obœdientiam ſacerdotii interius, omnem hominem docens fore caſtigandum, vt ita de alia in aliam charitate tenderetur, dum nec regnum ſacerdotii, nec ſacerdotium regni honore priuaretur. Hanc Dei ordinationem qualiter Hildebrandica inſania confuderit, tu ipſe noſti, ſi ſcire voluiſti. Nam nullum eius iudicio licet eſſe ſacerdotem, niſi qui hoc à faſtu ſuo emendicauerit. Me quoque, quem Deus in regnum, non autem illum vocauit ad ſacerdotium, quia me de Deo, & non de illo regnare velle vidit, quia ipſe me regem non conſtituit, regno priuare ſtuduit, minitans regnum animamq; mihi tollere, quorum neutrum conceſſit. Hæc & iis ſimilia cum ſæpius in noſtram, vt ipſe noſti, contumeliam ſtruxerit, non tamen adhuc ſufficere credit, qui de die in diem noua exquiſita confuſionis genera nobis ingerit, vt in noſtris nunciis nouiter argumentum dedit. Nam charta exponere non ſufficit, qualiter eoſdem noſtros nuncios tractauerit, quam indignis modis affecerit, quam crudeliter eoſdem incarcerauerit & carceratos nuditate, frigore fame, ſiti ac plagis contriuerit, ſicque demum ad exemplum per medium ciuitatis circumductos omnibus ſpecta-

culum præbere iuſſerit, ita vt eundẽ cum Decio tyranno inſanire, & ſanctos aſſare credas & dicas. Vnde ne pigeat, chariſſime, communi noſtrum, ſcilicet meæ & coepiſcoporum tuorum petitioni ſatisfacere, vt in Pentecoſten Wormatiam venias, & ibi plura, quorum pauca docet chartula, cum cæteris audias principibus, & quid agendũ ſit, doceas: rogatus per dilectionem coepiſcoporum, monitus per eccleſiæ vtilitatem, obligatus per vitæ noſtræ & regni totius honorem.

Henricus Dei gratia rex vniuerſæ ſanctæ Rom. eccleſiæ, clero & populo, gratiam, ſalutem & omne bonum.

HÆc fides firma & inconcuſſa creditur, quæ ſemper & eadem & pręſenti & abſenti ſeruatur, nec diuturna eius, cui debetur, abſentia, nec longi temporis tædio immutatur. Et de alia epiſtola: Exurgite in eum fideliſſimi, & primus in fide, ſit primus in eius dãnatione. Non autem vt ſanguinem eius effundatis, dicimus: quippe cum maior ſit ſibi poſt damnationem pœna vita quàm mors. Sed vt eum, ſi nolit deſcẽdere, cogatis, & alium communi omnium epiſcoporum & veſtro conſilio à vobis electum, in Apoſtolicam ſedem recipiatis, qui quod iſte in eccleſia vulnerauit, curare velit & poſſit.

Henricus non vſurpatiue, ſed pia Dei ordinatione rex, Hiltebrando non iam Apoſtolico, ſed falſo monacho.

HAnc talem pro confuſione tua ſalutationem promeruiſti, qui nullum in eccleſia ordinem prætermiſiſti, quem confuſionis non honoris, maledictionis non benedictionis, participem non feceris. Vt enim de multis pauca & egregia loquamur: rectores ſanctæ eccleſiæ, videlicet archiepiſcopos, epiſcopos vel presbyteros non modo nõ tangere, ſicut Chriſtos Domini, non timuiſti, quin ſicut ſeruos, neſcientes quid faciat Dominus eorum, ſub pedibus tuis calcaſti: in quorum conculcatione tibi fauorem ab ore vulgi comparaſti, quos omnes nihil ſcire, te autẽ ſolum omnia noſſe iudicaſti: qua vtiq; ſcientia non ad ædificationem ſed ad deſtructionem vti ſtuduiſti: vt iure hoc beatum Gregorium, cuius nomen tibi vendicaſti, de te credamus prophetaſſe dicentẽ ſic: Ex affluentia ſubiectorũ plerunq; animus prælati extollitur: exiſtimat ſe plus omnibus noſſe, cùm ſe videt plus omnibus poſſe. Et nos quidem hæc omnia ſuſtinuimus, dum Apoſtolicæ ſedis honorem conſeruare ſtuduimus. Sed tu humilitatem noſtram timori forte intellexiſti: ideoq; in ipſam regiam poteſtatem, nobis à Deo conceſſam, exurgere non timuiſti, quam a nobis auferre auſus es minari: quaſi nos à te regnum accepimus: quaſi in tua & non Dei manu ſit regnum vel imperium, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus nos ad regnum, te autem non vocauit ad ſacerdotium. Tu enim his gradibus aſcendiſti: ſcilicet aſtutia & fraude, quodq́ue monachica profeſſio abominatur, pecunia fauorem, fauore ferrum, ferro ſedem pacis adiſti, & de ſede pacis pacem turbaſti, dum ſubditos in prælatos armaſti, dum epiſcopos noſtros à Deo vocatos, tu non vocatus ſpernendos docuiſti: dum laicis miniſterium eorum ſuper ſacerdotes vſurpaſti, vt ipſi deponant vel condẽnent, qui ipſos de manu Domini per impoſitionem manuum epiſcoporũ docendos acceperant. Me quoque licet indignus inter Chriſtianos ſum ad regnum vocatus, te teſte, quem ſanctorum patrum traditio ſoli Deo iudicandũ docuit, nec pro aliquo crimine, niſi à fide (quod abſit) exorbitauerim, deponendum aſſeruit: cum etiã Iulianum Apoſtatam prudentia ſanctorum epiſcoporum non ſibi, ſed ſoli Deo deponendum commiſerit. Ipſe vero quid verus Papa B. Petrus clamat? Deum timete, regem honorificate. Tu, inquam, quia Deum non times, me conſtitutum eius inhonoras. Vnde B. Paulus, vbi angelo de cœlo alia ſi prædicauerit non pepercit, te quoq; in terris alia docentem non excepit. Ait enim, Si quid vel ego vel angelus è cœlo præter id, quod euangelizauimus, vobis euangelizauerit, anathema ſit. Tu igitur hoc anathemate, & omnium epiſcoporũ noſtrorum iudicio damnatus, deſcende, vendicatã tibi ſedem Apoſtolicam relinque, alius in ſolium B. Petri aſcendat, qui nulla violentia religionem palliet, ſed beati Petri ſanam doctrinam doceat. Ego Henricus rex Dei gratia cum omnibus epiſcopis noſtris tibi dicimus deſcende, deſcende.

Henricus

Henricus imp. Romano Pontifici Paſchali.

SI illa inter nos pax eſſet & concordia, quæ inter noſtros olim & tuos fuit anteceſſores, quæ inter nos etiam & Nicolaum & Alexandrum, viros catholicos & religioſos Romanos pôtifices, plena charitate & integra deuotione viguit, mâdaremus tibi quicquid filius patri: ſed diſtulimus expectâtes, & recognoſcere deſiderantes, ſi in beneplacito Dei ſit, nobis in charitate & amicabiliter poſſe cõuenire, & eccleſiam ſuam noſtris temporibus, noſtro labore ipſo cooperante in ſtatũ redire vnitatis priſtinæ. Hoc quanquam dudum, Deo teſte, deſiderauimus, tamen cognita nimia eorum auſteritate qui in Romana erant eccleſia, non vtile nobis viſum eſt, vel competens, eos de hac cauſa conuenire: quia magis videbantur nos proſequi odio & indignatione, quam zelo iuſtitiæ, vel etiam quam velle nos amplecti dulcedine charitatis ad profectum eccleſiæ. Effectus hoc probat: quia cum ipſi regnum hæreditario iure nobis collatum tempore religioſorum virorum Romanorum pontificũ pacificè à nobis diu poſſeſſum contra nos commouere ſtuderent & armare, multa inde orta eſt ſtrages populorum, tam corporũ quã etiã, quod magis dolendũ eſt, animarum. Nunc quoq; filius noſter, quem tam vehementer dileximus, vt vſque ad ſolium regni noſtri exaltaremus, eodem veneno infectus, conſilio quorundam perfidiſſimorum & periuratorum ſibi adhærentium, inſurgit in nos; poſtpoſitis omnibus Sacramentis quibus ſe nobis obligauerat; poſthabita omni fide & iuſtitia, tantum vt eccleſiarum bona & regni liberè valeant perdere, rapere, & inter ſe diuidere. Et cum multi nobis perſuadeant, abſq; dilatione in eos vi & armis eſſe vlciſcendum, maluimus tamen adhuc differre, vt tam in Italico quam in Teutonico regno ſciatur manifeſtè, quod nec noſtræ ſit voluntatis, nec culpæ, ſi tandem inuiti & coacti in eos inſurrexerimus, quæcunq; mala vel infortunia vel populorum ſtrages inde euenerint. Præterea quia audiuimus, te hominem diſcretum, Deum timentem, charitati inſudantem, ſanguinem hominum non ſitire, rapinis & incendiis non gaudere, vnitatem eccleſiæ ſuper omnia diligere, cõſilio & ſuggeſtione principum noſtrorum mittimus tibi nũcium iſtum cum legatione noſtra. Per hanc quippe volumus cognoſcere, ſi eſt tibi volũtati, te nobis in charitate & amicabiliter, & nos vniri tibi, ſaluo nobis honore regni & imperii & totius noſtræ dignitatis, ſicut & auus & pater noſter aliiq; anteceſſores noſtri habuerunt, ſeruato etiam tibi à nobis honore Apoſtolicæ dignitatis, ſicut anteceſſores noſtri, tuis anteceſſorib. ſeruauerunt, & nos præfatis pontificibus. Quod ſi placuerit tibi, paterne nobiſcum agere, & eam quam mundus dare non poteſt, pacem integre nobiſcum componere, mitte nobis familiarem nuncium tuum, cum priuatis literis tuis & ſecreta legatione, cum hoc nuncio noſtro, vt hoc modo indubitanter poſſimus cognoſcere omnẽ de hac re certitudinẽ volũtatis tuæ. Qua cognita, mittemus tibi de maioribus principibus noſtris, quales & nos tibi mittere, & te deceat à nobis recipere, ad tantam rem componendam, per quos excluſa omni ambiguitate manifeſtè poſſis cognoſcere, nos veraciter velle complere, quæ tibi mandamus ſecretè. Præterea quæ hic inſcripta non ſunt, commiſimus huic fideliſſimo noſtro nuncio, quædam tibi dicenda, quibus tam veraciter quam ſcriptis credas.

Epiſtola Henrici regis ad Hiltebrandum.

CVm hactenus à te ea quæ ſunt patris, expectarẽ, tibiq; in omnibus magna fidelium noſtrorum indignatione obœdirem, recepi à te viciſſitudinem, qualem oportebat ab eo, qui vitæ regniq; noſtri pernicioſiſſimus hoſtis eſſet. Nam cum primum omnem hæreditariam dignitatem, quæ mihi ab illa ſede Apoſtolica debebatur, ſuperbo auſu rapuiſſes, longius inde progrediens, regnum Italiæ peſſimis artibus alienare tentaſti: neq; hoc contentus, in reuerendiſſimos epiſcopos, qui nobis velut dulciſſima membra vniti ſunt, manum mittere non timuiſti, eoſq; ſuperbiſſimis iniuriis acerbiſſimiſque contumeliis contra diuina & humana iura, vt ipſi aiunt, exagitaſti: quæ omnia cum ego quadam patientia diſſimularem, tu hoc non patientiam ſed ignauiam exiſtimans, in ipſum caput inſurgere auſus es, mandãs quæ noſti, ſcilicet, vt tuis verbis vtar, quod aut tu montereris, aut mihi animamque regnumque tolleres.

Henricus rex regi Celtarum.

PRinceps clariſſime, & omnium in quibus poſt Deũ ſperamus fideliſſime: primum & præcipuum inter omnes vos excepi, cui conqueri & deplorare omnes calamita-

tes meas & miſerias neceſſariũ duxi, & etiam genib. veſtris aduolui, ſi licet ſalua maieſtate imperii. Primum quidem eſt, quod non ſolum vobis, ſed totius Chtiſtianę profeſſionis hominibus grauiſſimum ac intolerabile arbitramur, quod de Apoſtolica ſede, vnde vſque ad memoriam noſtri temporis ſalutifer fructus conſolationis, dulcedinis & ſaluationis animarum oriebatur, modo perſecutionis, excommunicationis, & omne perditionis flagellum emittitur: nec ponunt vllum modum ſententiæ, tantum vt ſatisfiat voluntati indiſcretæ. Huius voluntatis ſuæ intemperantia adeo vſque nunc abuſi ſunt, vt nec Deum, nec quid aut quantum mali inde proueniat penſantes, per ſe & per ſuos omnibus modis in nos inuehantur, cum obœdientiam & omnem ſubiectionem debitam ſæpe obtulerim Apoſtolicæ ſedi: ſi tamē honor debitus & reuetentia, ſicut antecesſoribus meis, exhiberetur & mihi. Quid autem intendant, oppottunius ſignificabo vobis, ſi quando optati colloquil copiam Deus dederit nobis. In hac igitur perſecutionis & odii ſui inflammatione, cum parum viderent ſe proficere, contra ipſum ius naturæ laborantes, quod ſine maximo cordis dolore, ſine multis lacrymis dicere non valeo, & quia dicitur, vehementer contremiſco, filium meum, Abſolon inquam dilectiſſimum, non ſolum contra me armauerunt, ſed etiam tanto furore animauerunt, vt inprimis contra fidem & ſacramentum, quod vt miles Domino iurauerat, regnum meũ inuaderet, epiſcopos & abbates meos deponeret, inimicos & perſecutores meos ſuſtineret: ad vltimum, quod maxime vellem taceri, aut ſi taceri non poteſt, vellem nõ credi, omnem affectum naturæ abiiciens, in ſalutem & animam meam intenderet, nec quicquã penſi haberet, quomodo vi & fraude ad hanc periculi & ignominiæ ſuæ ſummam aſpiraret. In hac tanta mali ſui machinatione, cum eſſem in pace & in aliqua ſalutis meæ ſecuritate, in locum qui Cõfluentia dicitur, in ipſis dominici aduentus ſanctiſſimis diebus ad colloquium euocauit me, quaſi de communi ſalute & honore filius tractaturus cum patre. Quem cum vidi, illico ex paterno affectu tactus, intrinſecus dolore cordis mei ad pedes ſuos procidi, admonens & obteſtans per fidē, per ſalutē animæ, ſi pro peccatis meis flagellandus eram à Deo, de me ipſe nullam conquireret maculam honori & nomini ſuo, quia culpæ patris vindicem filium eſſe nulla diuinæ legis conſtituit ſanctio. At ille tam pulchrè, imò miſerrimè inſtitutus ad malitiam, quaſi abominabile & exectabile ſcelus cœpit deteſtari. Et procidens ipſe ad pedes meos, de præteritis cœpit veniam deprecari: in reliquum vt miles Domino, vt patri filius, cum fide & veritate per omnia ſe mihi obauditurum promiſit cum lacrymis, ſi modo ſedi Apoſtolicæ vellem reconciliari. Quod cum promtiſſime annuiſſem, & deliberationi ſuæ & cõſilio ptincipum hoc tantũ mancipandum promiſiſſem, in præſenti natiuitate ſe producturũ me Moguntiam, & ibi de honore & reconciliatione mea, quam fidelius poſſet acturum, & inde in pacē & ſecuritatem me reducendum, promiſit in ea veritate & fide, qua patrem à filio honorari, & filium à patre præcipit Deus diligi. Hac promiſſione, quæ & gentili obſeruanda eſt, ſecurus ibam, & filius meus aliquantulum me præceſſerat. Et ecce quidam fideles veriſſimè me deceptum affirmabant, & proditum ſub falſa pacis & fidei ſponſione. Reuocatus autem filius meus, & iterum à me inſtantiſſime admonitus, ſub eiuſdem fidei & ſacramenti obteſtatione, animam ſuam pro anima mea fore promiſit ſecunda vice. Cum ergo ad locum qui Binga vocatur, petueniſſem, iam exiſtente die Veneris ante Natiuitatem, numerus armatotum ſuorum iam ſatis augebatur, iam fraus ipſa de ſe detegebatur, & filius ad me, Pater, inquit, nobis ſecedendum eſt in vicinum caſtellum: quia Moguntinus epiſcopus in ſuã ciuitatem non admittet vos, quamdiu in banno eritis. Nec vos inpacatum & irreconciliatum audeo ingerere inimicis veſtris. Illic Natiuitatem cum honore & pace agatis, quoſcunq; placuerit vobis, vobiſcũ habeatis: ego interim quanto inſtantius, quanto fidelius potero, pro nobis vtriſq; laborabo, quia cauſam veſtram meam exiſtimo eſſe. At ego, mi inquã fili, iudex & teſtis ſermonum & fidei ſit inter nos hodie Deus, quomodo te in virum & hæredem meũ produxerim, quantis tribulationibus meis honori tuo inſeruierim, quot & quantas inimicitias pro te habuerim & habeam, ſolus conſcius es. Ille autem tertio ſub eiuſdem fidei & ſacramenti atteſtatione, ſi ingrueret occaſio periculi, caput ſuum pro meo capite fore mihi promiſit. Sic poſtquam clauſit me in eodem caſtello, quo omnia animo & corde fuerit locutus, manifeſte rei oſtendit euentus. Ex omnibus meis quartus ego ſum in-

clusus,

cluſus, nec quilibet alius admitti potuit: cuſtodes deputati, qui vitæ meæ erant atroces inimici. Benedictus per omnia Deus, exaltandi & humiliandi quæ voluerit rex potentiſſimus. Cum ergo ipſo ſacratiſſimo die Natiuitatis ſuæ omnib. redemptis ſuis ille ſanctus ſanctorum puer fuiſſet natus, mihi ſoli filius ille non eſt datus. Nam vt taceam opprobria, iniurias, minas, gladios in ceruicem meam exertos, niſi omnia imperata facerem, præterea famem & ſitim, quam perferebam ab illis quos iniuria erat videre & audire, vt etiam taceam, quod eſt grauius, me olim ſatis fœlicem fuiſſe: illud nunquam obliuiſcar, illud nunquam deſinam omnibus Chriſtianis conqueri, quod illis ſanctiſſimis diebus ſine omni Chriſtiana communione in carcere illo fui. In illis pœnitentiæ & tribulationis meæ diebus à filio meo miſſus venit ad me quidem princeps Wigbertus; dicens, nullum vitæ meæ eſſe conſilium, niſi ſine vlla cõtradictione omnia regni inſignia redderem ex voluntate & imperio principum. At ego etſi omnis terra, quantum inhabitatur, mei regni terminus eſſet, nollem regno vitam commutare: quia vellem nollem ſic agendum, & ſicut definitum intelligebam, coronam, ſceptrum, crucem, lanceam, gladium miſi Moguntiam. Tunc communicato cõſilio cum inimicis meis meus filius egrediens, relictis ibidem fidelibus & amicis meis, quaſi me eo adducturus, ſub multa frequentia armatorum ſuorum me abductum ad villam quæ dicitur Engilzaim, fecit me ad ſe adduci, vbi maximam inimicorum meorum multitudinem collectam inueni, nec ipſum filium cæteris mihi meliorem reperi: & quia firmius & ſtabilius videbatur eis eſſe, ſi propria manu cogerent me regnum & omnia regalia exſeſtucare, ſimili modo & ipſi omnes minabantur mihi, niſi omnia imperata facerem, nullum vitæ meæ conſilium fieri poſſe. Tunc ego inquam, quia de ſola vita mea agitur, qua nihil pretioſius habeo, vt ſaltem viuens pœnitentiam exhibeam Deo, quicquid imperatis faciam. Cumq; inquirerem, ſi ſaltem ſic de vita mea certus eſſem, Apoſtolicæ ſedis legatus qui ibidem aderat, (non dico qui omnia hæc audiuerat) reſpondit, me nullo modo eripi poſſe, niſi publice confiterer, me iniuſte Hiltebrandum perſecutum eſſe, Wigbertum iniuſte ſuppoſuiſſe, & iniuſtam perſecutionem in Apoſtolicam ſedem & omnem eccleſiam hactenus exercuiſſe. Tunc cum magna contritione animi proſtratus cœpi per Deum, per ipſam conſcientiam orare, vt locus & tempus mihi daretur, vbi in præſentia omnium principum, cum innocens eſſem, vellem ex iudicio omnium me expurgare, & in quo culpabilem me recognoſcerent, ex conſilio omnium ſanioris ſententiæ pœnitentiam & ſatisfactionem, quo ordine iuberent, quærere, & in principibus regni de fidelibus noſtris, quoſcunq; obſides vellent, dare. At idem legatus locum & diem mihi abnegauit, dicens: aut tibi totum debere determinari, aut nulla ſpes mihi eſſet euadendi. In tanto tribulationis articulo, cum interrogarem, ſi confiterer omnia quæ imperabantur, an confeſſio mea, vt iuſtum eſt, veniam & abſolutionem conſequeretur: ibi legatus dixit, nõ eſſe iuris ſui me abſoluere: Si vellem, inquit, abſolui, Romam irem ſatisfacere Apoſtolicæ ſedi. Sic deſolatum & ſpoliatum (nam & caſtella & patrimonia, & quicquid in regno conquiſieram, eadem vi & arte ſua extorſerant à me) in eadem villa reliquerunt me. In qua cum aliquo tempore commoratus eſſem, & filius meus ex eodem fraudis ſuæ conſilio demandaſſet, vt ibidem eum expectarem, ſuperueniens quorundam fidelium meorũ legatio præmonuit, vt ſi quidẽ ad monitum ibidẽ remanerem, fore aut in perpetuã raperer captiuitatẽ, aut in eodẽ decollarer. Quo nuncio ſatis tunc vitæ meæ diffiſus, illico aufugiens, fugiendo Coloniam veni, & ibi aliquot diebus commoratus, poſtea Leodium veni. In quibus locis fideles viros, & in fide regni conſtantes ſemper inueni. Horum cæterorumq; regni fidelium conſilio vſus, vobis fiducialius & honeſtius habeo deplorare has omnes meas miſerias. Fiducialius quidem propter mutuũ conſanguinitatis & antiquę amicitiæ debitum: honeſtius autem propter tanti regni nomen glorioſum. Vos igitur per fidem, per amicitiam rogo, in tantis tribulationibus meis ac iniuriis propinquo & amico cõſulatis. Quæ fidei & amicitiæ vincula etſi inter nos nõ eſſent, veſtra tamẽ & omniũ regũ terræ intereſſet, iniuriã & contemptũ meum vindicare, & tam nefariæ proditionis & malitiæ exemplũ de ſuperficie terræ extirpare.

Henricus Dei gratia Romanorum imp. Auguſtus, Henrico filio ſuo.

SI ea nos debita affectione tractaſſes qua deberes, lubentiſſime tecum loqueremur, & paterna tibi mãdaremus: verum quia longe alius quam paternæ affectionis & hu-

manitatis circa nos animus tibi fuit, nequimus aliter tecum loqui, quam quod ipſa rei manifeſtiſſimæ veritas habet. Tu enim ipſe ſcis, ſicut ipſe publico experimēto facti tibi conſcius es, qualiter data fide & ſecuritate perſonæ & honoris noſtri, omni affectione deuotionis promiſiſti, nos ducere Moguntiam coram principibus, & inde nos ſecuriſſime reducere quocunq; vellemus. Hac fiducia cum tecum amanter & indubitanter aſcenderemus, contra datam fidem apud Bingam nos cepiſti: vbi nec paternę lacrymę, nec patris mœror, nec triſtitia, qua ad pedes tuos aliorumq; aduoluebamur, te commouit ad miſericordiam, quin nos caperes, & captum mortalibus inimicis illudendum & cuſtodiendum traderes, vbi multimodo genere contumeliæ & terroris afflicti, compulſi ſumus ferme venire vſq; ad ipſum mortis articulum. Ante captiuitatem abſtuliſti nobis Epiſcopatus, & quicquid de honore regni potuiſti, & prædia noſtra, & ipſam familiam: in captiuitate vero quicquid reſiduum erat, vt lanceam & crucem & omnia regalia inſignia vi & timore mortis, vt ipſe bene ſcis & omni ferme notum eſt Chriſtianitati, à nobis extorſiſti, relicta vix ipſa vita. Cum hoc tibi de nobis non ſufficeret, poſtea ſemper vbicunq; fuimus, modis omnibus quibus potuiſti, nos perſequi non ceſſaſti, vt vel perderes, vel de regno expelleres. Verum nos ſatis mirari nō poſſumus, qua ratione vel occaſione tam obſtinate facias, cum de Domino papa & Romana eccleſia nulla tibi reſidua ſit occaſio. Nos enim nuncio domini papæ, & Romanæ eccleſiæ te præſente parati fuimus & ſumus obœdire, & omnem debitam obœdientiam & reuerentiam ei coram & ſemper exhibere, & conſilio principū & ſpiritualis patris noſtri Henrici, Cluniacenſis abbatis, aliorumq; religioſorum virorum de ſtatu eccleſiæ & honore regni libentiſſime agere. Te ergo rogamus pro honore regni & tua & paterna deuotione, & per autoritatem Romani pontificis & Romanæ eccleſiæ, vt de iniuria nobis illata, & de his quæ nobis vi & iniuſte abſtuliſti, iuſticiam facias. Rogamus etiam, vt cum nil rationis tibi ſit, quare nos proſequaris, nos & fideles noſtros ceſſes infeſtare, imo permittas nos pacifice & quiete viuere, vt integre & cum tranquillitate poſſimus omnia ſupra dicta agere. Recognoſce etiam, & tecū cogita quia Deus iuſtus iudex eſt, cui commiſimus cauſam noſtram & vindictam: cuius etiam iudicia ſunt occulta, velut abyſſus multa. Quoniam quantumcunque ſuper afflictionem & infortunia glorieris, & ſuper humilitatem te extollas, forſitan de ſede ſancta ſua inter me & te gratuita miſericordia aliud iam definiuit intercedente iuſtitia, quam tu ipſe cogites & diſponas. Quod ſi nulla alia vel reuerentia vel interceſſio nobis valet, opto vt iuſtitiam conſequi poſſimus, vel vt tuæ perſecutionis impetus ceſſet. Ad hoc idem Romanum pontificem, & ſanctam vniuerſalem Romanam eccleſiam appellamus.

Henricus Dei gratia Rom. imp. Aug. archiepiſcopis, & cæteris Saxoniæ principibus, ac etiam reliquo populo, gratiam & dilectionem dignantibus eam recipere.

CONquerimur Deo omnipotenti, & dominæ meæ ſanctæ Mariæ, & beato Petro, principi Apoſtolorum, patrono noſtro, & vobis principibus omnibus, quia iniuſte & inhumane & crudeliter in illa confiſi fide, qua dubitare non debuimus, tractati ſumus, & tam honore regni quam prædiis omnibus, quæ habebamus contra diuinum & humanum ius, ad infamiam & vituperiū regni, ita expoliati ſumus, vt nihil penitus pręter vitam nobis relictum ſit. Vbi cum ferme omnes eſſetis, magna pars veſtrum viſa eſt dolore contriſtari: ſed proh dolor, nihil nobis contulit veſtra triſtitia, quin in nobis ſibi ſatisfaceret voluntas inimicorum odioſa. Et quia cōſilio & rogatu filij noſtri, fide & ſecuritate vitæ & honoris primum ab eo accepta, fiducialiter & deſideráter Moguntiam in præſentiam legati Romani & principum tenderamus, vt eorum diſpoſitione ageremus tam de ſtatu eccleſiæ & honore regni, quam de ſalute animæ noſtræ, ipſe non eſt veritus in hac voluntate & obœdientia nos contra datam fidem capere, & vſque ad articulum mortis ferme ducere: non auſi ſumus ita nos illi credere, vt iniuria & cōtumeliis nos pro voluntate ſua, ſicut prius, valeat tractare. Quapropter multū vos rogamus, & obnixe precamur, vt pro timore Dei & honore regni, & honeſtate veſtra, dignemini ſtudere, quomodo de iniuria in manibus veſtris nobis illata, per vos poſſimus recuperare iuſtitiam. Nos autem pro conſilio veſtro, & aliorum qui nos odio non habent,

religio-

religioſorum virorũ parati ſumus, tam filio noſtro, ſi in aliquo eum offendimus, quam alicui in regno libenter rationem dare. Præterea ſicut domino papæ in præſentia legati ſui & veſtra obœdire parati fuimus, ita nunc parati ſumus, ei omnem debitam reuerentiam & obœdientiam ſyncero corde & deuotione præſentialiter exhibere, & tam conſilio veſtro quam ſpiritualis patris noſtri Henrici, Cluniacenſis abbatis, aliorumq; religioſorum de ſtatu eccleſiæ & honore regni quantum in nobis eſt diſponere. Cum ergo ad hæc omnia parati ſimus, rogamus vos & obnixe precamur, quatenus pro Deo & honore regni & veſtro inſtanter moneatis filium noſtrum, cum nulla ei ſecundum præfatam ſententiam aduerſum nos reſidua ſit occaſio, amodo deſiſtat nos & fideles noſtros perſequi, & pacifice & quiete viuere permittat, vt ſupra dicta integre & cum tranquillitate perficiãtur. Quod ſi noluerit, rogamus vos per autoritatem Rom. eccleſiæ, cui nos committimus & honorem regni, ne ſuper nos & fideles noſtros veniatis, quia manifeſtum eſt, non eum diuinæ legis zelo, vel Romanæ eccleſiæ dilectione, ſed concupiſcentia regni, patre iniuſte eo priuato, hoc incepiſſe. Apud quem ſi interpellatio veſtra nullaq; alia internentio ad præſens prodeſſe poterit, appellamus Rom. pontificem, & ſanctam vniuerſalem Rom. ſedem & eccleſiam.

Henricus Dei gratia imp. Rom. Aug. archiepiſcopis, epiſcopis, ducibus, comitibus, cæteriſque regni principibus gratiam & dilectionem, dignantibus eam recipere.

ROgamus filium noſtrum, & vos multum precati ſumus, vt dimiſſo exercitu ordinaretur, quomodo poſſemus conuenire, vt de iniuria noſtra & pace componenda ad honorem regni poſſit digne & decenter definiri. Placuit vobis remandare, vnde nobis longe grauior priori oritur querimonia, quod dimiſſa obſidione Coloniæ vultis ſuper nos & fideles noſtros ſub ſpecie colloquij cũ exercitu venire, datis induciis octo dierum, quæ nunquam datæ ſunt homini alicuius conditionis, vt bene ſcitis, vſque ad hanc diem pro legitima definitione alicuius minoris negotij, nedum pro tanta re, ſecundum legem diuinam vel humanam, vel etiam ſecundum vſum hominum. Oportet enim nos habere, ſi vobis placeret, ſaltem tales inducias, intra quas poſſimus conuocare, & precibus inuitare, ad hanc eandem cauſam, Moguntinum, Treuirenſem, & Bremenſem, archiepiſcopos; Friſingenſem, Auguſtenſem, Curienſem, Baſilienſem, epiſcopos; ducem Magnum cum duce Theodorico, & ducem Bohemicum & comitem Flandrenſem cum comite Burgundiæ, & aliis qui ad præfatum negotium, vt bene ſcitis, ſunt valde neceſſarij. Quapropter (ſicut prius) rogamus & obnixe precamur, quatenus pro Deo & anima veſtra & pro appellatione Domini Rom. pontificis Paſchalis & Rom. eccleſiæ, & pro honore regni, dignemini apud filium noſtrum efficere, vt dimiſſo exercitu ceſſet nos perſequi, & ordinetur, quomodo ſecure & abſq; ambiguitate poſſimus nos cum cæteris ſupra dictis ad agendum de noſtra iniuria & pace in regno componenda, quiete & pacifice conuenire. Quod ſi nullatenus ceſſare voluerit, proclamationem inde fecimus, & ſemper facimus Deo & ſanctæ Mariæ, & beato Petro, patrono noſtro, & omnibus ſanctis, & omnibus Chriſtianis, & vobis maxime, omni deuotione precantes, vt dignemini ceſſare eum perſequi ad perſecutionem tantę iniuriæ, & vos eum imitari. Appellauimus, & tertio appellamus Dominum Rom. pontificem Paſchalem, & ſanctam vniuerſalem ſedem & Rom. eccleſiam. Quod ſi hoc tantum nobis, & ad hoc, vt ipſe ceſſet nos perſequi, prodeſſe non poterit, committimus nos omnipotenti Patri & Filio, ſanctoque Spiritui paracleto, & beatæ Mariæ perpetuæ virgini, & beato Petro & Paulo & ſancto Lamberto omnibuſque ſanctis, vt diuina miſeratio, omniumque ſanctorum interceſſio humilitatem noſtram reſpicere, noſque contra tantum tamque iniurioſum imperium defendere dignetur, Amen.

EPISTOLARVM HENRICI IIII.
IMPERATORIS FINIS.

HENRICI QVARTI ROM. IMPERATORIS BELLVM CONTRA SAXONES HEROICO CARMINE deſcriptum.

LIBER PRIMVS.

Regis Heinrici volo dicere prælia quarti
Contra Saxonũ gentẽ, ſua iura negãtem,
Quæ dũ fallentes ſociaret viribus arces,
Plurima bella dolis fidẽs cõmiſit & armis.
Alme Deus ſuccurre mihi proferre latẽtes
Vſque modo cauſas: ea gens quo læſa dolore
Quidue timens, tantos belli commouerit æſtus
Aduerſus regem nulli pietate ſecundum:
Cuius & externi gaudent iuga ferre Tyranni,
Et cui ſe nunquam tulit impune obuius hoſtis.
Domni regis, adhuc pueri gens effera laxis
Dum fluit imperiis, nec habebat iura timoris,
Non falſum vero, nec iniquum ſegregat æquo,
Quod fuerat libitum ſibi, quiſque ſecutus eorum
Eccleſias ſpoliant, viduis ſua diripiebant.
Pupillos, miſeroſque premunt, vi cuncta geruntur:
Pauperis hæredem ſtatuit fortuna potentem:
Plus nocuit qui plus potuit, lex nulla coercet,
Faſque nefaſque, ſibi fuerat cuiuſque voluntas.
Sed rex vt teneros ſuperat virtutibus annos,
Ante nimis laxas huic genti ſtrinxit habenas,
Iura dedit, leges ſtatuit, cohibenda coercet,
Eccleſiis, viduis, miſeris, vi rapta requirit:
Nec fecit quiſquam poſthac impune rapinam.
Talia quod populus tolerabat fræna ſuperbus.
Perdoluit, multumque timens ne pœna ſequatur
Tot malefacta ſui, ſtuduit contraria regi
Viribus atque dolis, furor hinc euenerat omnis.
Hinc belli cauſa veniunt, ſub imagine recti.
Coniurata dolo gens vt conuenit in vnum.
Conſiliis inſtructa ſuas fallentibus artes:
Tres oratores legatos eligit omni
Ex numero, ſua qui deferrent nuncia regi:
Qui miſſi, curſum tendunt ad regia tecta:
Vt ſunt ingreſſi, fuit & locus aptus agendi,
Inter eos animis qui maximus extat, & armis
Verbis Saxonum ſic Meginfridus agebat.
Rex, tam virtutum, quam regni nobilis hæres
Patris auique tui, meritis contraria noſtris
Plurima pertulimus, tibi nunc ſemperque fideles.
Vim qui ferre ſolent aliis in partibus orbis,
Hanc nobis faciunt: pupillus & aduena quiuis
Indigenas prohibent ſiluis communibus vti,
Paſcua præripiunt, abigunt armenta gregeſque,

Hæredes

Hæredes circumueniunt, vi prædia tollunt,
Omnibus atque modis fit ab his iniuria nobis,
Quam pie rex cohibe poſthac, & corrige facta,
Leges redde tuis, ablataque patria iura:
Quod tibi debemus, ſi nunc optata feremus,
Quo nos cunque vocant, ſequimur tua iuſſa volentes.
Sic fatus, regis reſponſum tale recepit.
Corrigo ſi qua piis meritis aduerſa tuliſtis,
Nec quiſquam fruſtra queritur mihi vindice digna.
Quam vos arguitis, non eſt iniuria nec vis:
Non veſtras leges, non ius diſcindere quærens,
Paſſis vſque modo miſeris vim, rapta repoſco,
Reddo, nec abſiſtam, donante Deo mihi vitam.
Si qua tamen veſtra69 ſupereſt querimonia genti,
Regni primates mihi conueniantque fideles,
Horum conſilio ſuper hac re ſuppeditabo.
Miſſi dicta ſuis referunt dum regia caſtris,
Infelix populus ruit ad bellum ſtudioſus:
Æque maiores, æque furuere minores;
Illi ne perdant, quæ plurima rapta tenebant;
Hi quia pauperiem ſperabant vincere prædis.
Quiſque manu patrium ſibi vis ait experiundum.
Talibus auditis conſtanti pectore fortis
Rex iubet ad ſeſe Saxonum quemque vocare
Conditione ſub hac, ſi ſe velit & ſua ſalua:
Neſcia mens hominum ſpectans inſtantia tantum,
Quot mala vitares, ſi prouida viuere ſcires?
Hi modo gauderent ſi regia iuſſa ſuiſſent
Sectati, ſoluiſſe dolent ſemperque dolebunt.
Vt perſpexit eos rex, nolle venire vocatos:
Sex ibi caſtellis multo munimine firmis
Præſidia impoſuit, victum quoque largiter addit.
Ipſe rebellantes aciem ducturus in hoſtes
Ibat, vti propere conduceret arma viroſque.
Saxonum populus digreſſo rege ſuperbus
Leges, iura magiſtratus, fas excidit omne:
Ante ſibi vetitas gaudet cumulare rapinas
Eccleſiæ, viduæ, pupillus & aduena quiſque
Nuper deſueti, vim ſunt iam denuo paſſi.
Sic indiſcrete praui rapiuntque ruuntque
Nec minus interea circundant milite caſtra
Regia, præſidiis quæ ſunt commiſſa relictis:
Hennenberg primum quod erat ſuperabile viſum.
Aggreſſi, bello decertauere cruento
Nam caſtellani fortes ad bellaque docti
Inuictique forent, ſi ſolum continuiſſent
Crimen auaritiæ, quod peruertit bona quæq́;
Hoc igitur poſitum montano vertice caſtrum
Circundant vulgi tria millia nocte ſilenti.
Vix expectabant lucem, ſummisq́; ruentes
Viribus ad montem, certatim ſcandere temptant
Hoſtica quo vitent acta teſtudine tela.
Vndiq́; conſerti properant ſuper ardua niti
Greſſum dextra iuuat, manus arma ſiniſtra gerebat
Sic aſcendentes & iam vallo propiantes

Ecce vident fortes occurrere deſuper hoſtes
Indutos omnes inſignia bellica quæque.
Exoritur propere non paruus clamor vtrimque:
Eminus emiſſis crebreſcunt vulnera telis.
Poſthac res agitur gladiis (miſerabile viſu)
Nec mora nec requies, Caſtellani meliores
Bello magnifice vulgus funduntque fugantque:
Vulnera multiplicant: iræque ſatis faciebant:
Præterea ſtantes ad propugnacula caſtri
Ne ſine ſe vincant ſocij, certamina temptant.
Ferratos fuſtes alij mittunt ſuper hoſtes,
Tormentis alii lapides, quidam baleari
Arcu dimiſſis hoſtes ſtrauere ſagittis.
Plebs deuicta fugam facit hoſtibus & miſerandam.
Nanque cadunt plures dum deſcendunt fugientes,
Intereuntque ſuis infixi còrpora telis.
Gens fera Saxonum cur non capis hinc documentum?
Ecce patent plane cladis documenta futuræ.
Nam vincunt primo pauci tua millia bello.
Sed cum ſeruari non poſſint perniciei.
Debita: tu ſurgis rurſum, nec victa quieſcis.
Ergo Palatinus comes è Saxonibus vnus.
Sex armatorum collectis millibus ipſum
Caſtrum circundat, belliqne moras redimebat;
Sperans expugnare fame, quos enſe nequibat.
Sed quæ diſpoſuit, cum non procedere ſenſit,
Caſtellanorum primos per munera temptat,
Quæ conſtant morum perverſio magna bonorum.
His dum multa dedit furtim, ſed plura ſpopondit
Si tradant caſtrum, mentes peruertit eorum
Vt facerent turpem pro munere deditionem.
Cur tibi tanta fames auri fuit impie miles?
Auro vende fidem, forſan lucrabere mercem?
Quod precium dederis tu, quodque receperis vna
Si penſare velis, tibimet furuiſſe videris.
Non lapidet caſtri tantum, non ligna dediſti,
Vile capis precium dans carius omnibus vnum
Quo ſine ſemper eges, quod habens, ditiſſimus eſſes:
Perfide ſic certas miles, ſic credita ſeruas.
At tibi diſſimiles referent per tempora laudes
Hæc quibus arcipolis fuerat commiſſa, trecentos
Quos merito longum virtus & fama per æuum
Inſignes faciunt, ſi quicquam carmina poſſunt.
Millia Saxones ex ſe bis dena legentes
Arcipolim circumueniunt, ſua caſtraque ponunt,
Arcem quo capiant armiſue doliſue retractant.
Nunc caſtellanis fontes & pabula temptant
Claudere, nunc dictis illos mulcere doloſis,
Hic quoque confiſi deuincere viribus auri.
Verum nunc talis labor eſt abſumptus inanis.
Nam via nulla dolis, nec proſperitas patet armis.
Regius iſte fidem miles non comparat auro.
Quam ſit in arma potens, iam gens Saxonica ſenſit.
Nunc licet hoſtiles circundederint legiones,
Non petitur. ſed ſponte petit tot millia fortis:

Hinc equites lecti deſcendunt arce ducenti,
Inſignes animis, nitidi fulgentibus armis,
In caſtris reſides, & nil hoſtile timentes
Hoſtes inuadunt, & bellica ſigna canebant.
Saxones ſubito ſtupefacti corda periclo
Diſcurrunt, trepidant, conſulto nil agitabant,
Pars cecidit, part arma capit, pars maxima fugit,
Inſtant victores: oritur miſerrima cædes:
Caſtra cruore madent, Mars ſæuit vbiq; cruentus.
Sic deuaſtatis caſtrorum partibus illis
Victores captas abigunt ad mœnia prædas.
Sed victs luctum variantes clade ſuorum
Pars interfectos ſepelit: pars membra leuauit
Saucia viuorum curas habitura ſuorum:
Corpora vix placidæ componunt feſſa quieti.
Cum deſcendentes è mœnibus arcipolenſes
Irrumpunt iterum caſtris, ſomnoq́; iacentes
Cadunt atque fugant, armis & equis ſpoliabant,
Circum caſtra ſitas incendunt vndiq; villas.
Sic decertabant, ſic hoſtibus vſq; nocebant,
Obſeſſiq; ſuos obſeſſoret numeroſos
Tandem cogebant, quod pacem ſponte petebant.
Pax ſed vtrumq́; fide datur hac ſub conditione,
Si pactum abſentis firmaret gratia regis.
Abſcedunt aliis quoq́; caſtris obſidiones.
Otia recluſis agitantur, & vndiq́; portis
Ibant pacifice quocunq́; placebat vtriſq;
Sed breuibus ſpatiis durant hæc commoda pacis,
Nec potuit veterem gens impia ponere fraudem.
Nam duo cum iuuenes deſcendunt arcipolenſes
Et noua Goſſariæ voluerunt arma parare:
Capti, nudati ſunt, in cruce ſuntq; leuati.
Gens fera ſic ſeruas pacem quam tute petebas?
At quod ſperaſti, nec & hæc impune tuliſti,
Nam tua pro geminis fleuiſti funera centum.
Velox fama volat referens de pace ſoluta
Ad caſtellanos, & turpi morte ſuorum:
Qui ſperaſſe fidem Saxonum ſero dolentes,
Conſiliis agitant mala qua mercede rependant.
Denos ergo viros mittebant, qui pecus omne
Goſſaria campis abigant, prædam ſimulantes.
Quo facto: prædam properanter ad eripiendam
Goſſaria currunt pariter iuueneſq; ſeneſq;
Sutoret, fabri, piſtores, carnificeſq;,
Militibus comitet ibant in bella ruentes.
Vix extra villam pars agminis vltima venit,
Cunctaq; per latos procedunt millia campos:
In caſtellani centum de valle latenti
Procurrunt equites, medioſq; feruntur in hoſtes:
Vt ſegetes grando maturas proterit olim,
Diſpergunt, cædunt, aduerſos confodiuntq́;,
Colla metunt gladiis, madet vndiq; terra cruore,
Strataq; tam latos texere cadauera campos.
Saxonum reliqui tam multa ſtrage ſuorum

Viſa,ſcuta retro iacientes terga dedere,
Atque caballorum fodiunt calcaribus armos.
Pars ad vicinam tendebat currere ſyluam,
Pars fugit ad villam memor vxoriſq; domuſq;
Victores inſtant fugientes atque trucidant.
Præmia nunc ſceleris gens impia ferre videris,
Quæ pro funeribus tibi ſunt illata duobus.
Quid modo? num pacem malles ſeruaſſe priorem?
Et tibi dulce domum deferre cadauera centum?
Certe maioris ſunt hæc tibi ſigna doloris,
Quæ poſſes plane,ſi ſis bene ſana,notare.
Nam cum nec paucis numeroſa reſiſtere poſſis,
Inuictum contra regem potes arma leuare;
Cuius mira pari virtus caret atque carebit.
Cuius militiæ vix vltima ſigna tuliſti,
Sed ſcio, diſsimilem ſperans ſuccedere finem
Principiis,audes animo præſtare ſuperbo:
Perge tibi pœnas mentis cumulare futuras,
Nondum vincla pati & clauſtra ſatis meruiſti.
Dum ſic diſſoluunt condictum fœdus vtrinq;
Caſtellanorum virtus experta laborum
Fortis in arma furit,per tempora nulla quieuit
Hoſtibus vſq; nocens,ſibi laudis nomen adaugens.
Nunc terram vaſtant præda,nunc torre & enſe,
Sic caſtellorum quoque cuſtodes aliorum
Fines Saxonum deuaſtauere propinquos
Quoſq; ſuis caſtris ſimul igni cæde rapinis
Multimodis omnes:ſed primitus arcipolenſes
Certant magnifice domini pro regis honore.

HISTORIÆ DE BELLO SAXONICO

Liber II.

INterea regis Germania læta iubentis
Imperiis acies ad prælia miſit alacres,
Agmina Vangionum,cum robore Boiariorum,
Sueuos,Lotharios, e[illegible]tes ad bella valentes.
His comitatus iter rex protendebat ad hoſtes.
Eius vt aduentum gens audiit illa propinquum,
Diffidens armis ſpem quærit in arce ſalutis:
Mittit legatos ad regia caſtra decenos,
Vt cunctis regni primis ſua nuncia ferrent.
Qui proficiſcentes ad caſtraq; peruenientes,
Primos militia regis comiteſq; duceſq;
Pontificeſq; pios compellant vocibus iſtis:
O prouiſores regni regiſq; fideles,
Auxiliis veſtris vſi per proſpera pacis,
Hæc & conſilio vitare pericula veſtro
Sperant noſtrates,cui parent vſq; volentes:
Aduerſus regem ſe deliquiſſe fatentur.
Sed quocunq; modo vos vultis ſiue iubetis:
Ktq; placet regi,ſunt hæc purgare parati.

Hanc

Hanc igitur veniam præſtate petentibus vnam,
Vt vos conueniant, rem vobis ordine pandant,
Et decernatis, quid vos ſibi præcipiatis.
Maiores noſtrum paucis tantum comitati
Huc prope caſtra fide veſtra venere, manentes
Veſtrum conſilium, veſtrum ſuper omnia iuſſum.
Ad quæ primates reſpondent, cuncta placere
Hæc mandata ſibi, de colloquio ſimul illis
Eſſe locum dandum, ſi rex permittere vellet.
Et mox narrantes regi mandata, rogabant,
Vt legatorum liceat ſibi verba probare.
Ipſe doli nihil eſſe ratus permiſerat illis.
Pontifices igitur primiq; duces, comiteſq;
Conueniunt iuncti Saxonibus æquore campi.
Plurima Saxones de domno rege querentes,
Nunc ſupra dictas etiam meminere querelas,
Qualiter impulſi cœpiſſent talia niti,
Compoſitiſq; dolis, ſic peruertere potentes
Ex æquo, cœptum quo quiſq; probaret eorum,
Aſtringuntq; fidem, ſe regem commonituros,
His vt ius patrium reddat, commiſſa remittat:
Si nollet, ſe iuſta petentibus haud nocituros.
Sed quibus inducti primates artibus illi
Genti conſenſum tunc præbuerint ſceleroſum,
Hoc alias pateſit, mihi vita ſaluſq; ſuperſit.
Nunc iuuat ire viam directo tramite cœptam.
Principibus cunctis ſic in contraria verſit,
Fortis rex patris virtute nitens & auita,
Non ſua fortuna ſubiecit colla ſuperba,
Maluit in paucis multorum victor haberi,
Quam cedens multis tanto caruiſſe triumpho.
Quid tibi nunc veteris prodeſt ſolertia fraudis
Effera Saxonum gens? quæ tibi commoda rerum
Confert? num ſcelerum pœnas vitaſſe putabas?
Rapta tene, ſecura ſede, rape plura licebit:
Forſan deciſis rex inclytus hæſitat alis,
Cum pauciſq; tuas formidat adire phalanges.
Accipe, quas illi laudes hac fraude paraſti,
Per quam multorum pauci ſumpſere triumphum,
Qua ſine paucorum ceſſiſſet gloria multis.
An præſtat multis multos an vincere paucis?
Paucos maiori leuat hæc victoria laude.
Nam ſi ſint plures, daret his diuiſa minorem,
Tale & omne bonum minus eſt in plura direptum.
Collige iam quid te contra reputando ſequatur.
Nam ſi victores extollit gloria paucos,
Nonne ferent ignominiam victi numeroſi?
Hoc ratio probat, aduerſis aduerſa cohærent.
Qui fuerant illi tunc regia caſtra ſecuti,
Non de principibus quos legit regia virtus,
Primatum parit his virtus & nobilitatem.
Pauci Francorum, pars plurima Boiariorum,
E Sueuis aliqui numero non robore pauci,
Hi veteris fidei ſeruabant pignora ſoli.

Protinus in patriam Saxonum nuncia mittens
Rex ſuper arcipolim caſtellaq; cætera mandat
Militibus fidis, ne propter deficientes
Ab ſe primates regni, cunctentur in arma,
Hoſtibus vt nunquam cedant, bene credita ſeruent,
Se cito venturum, ferro ſua caſtra ſolutum.
Continuo regis caſtrenſes iuſſa faceſſunt,
Hoſtibus obſiſtunt, caſtellis quaq; propinqua
Vaſtantes igni prædaq; & cæde cruenta.
Poſtquam Saxones ex principibus redeuntes
Excuſsiſſe ſibi ſperabant regia frena:
Caſtellis aliquam tractant obtendere technam.
Reſq; monebat eos, clades non parua ſuorum,
Cætera maiori circundant obſidione.
Arcipolin autem temptare per obſidionem
Nullus præſumpſit, caſus memorando priores.
Ergo doles arteſq; nouas expromere quærit.
Immenſo monti qui proximus imminet vrbi,
Caſtellum ſuperædificant (mirabile dictu)
Altis illicibus tantum reſecando quadratis.
Præſidium patriæ, vigili tutamen ab hoſte
Illuc imponunt, armatos mille ducentos,
Qui deſpectarent hoſtes, quodcunq; pararent,
Ne quis poſſet eis deferre cibaria: & ſi
Vnquam deſcendant ad prædas diripiendas,
Deſcendant vt & hi, concurrant hoſtibus hoſtes.
Et caſtellanis furtim ſtipendia ſi quis
Attulit, aut cæcant, ſuſpendunt, ſiue trucidant.
Vtraq; iam reſident aduerſis agmina caſtris.
Hinc maior numerus, hinc bello clara iuuentus,
Hoſtibus vt noceant vigiles, ſpeculantur vtrinq;:
Nec ponunt feſſi nocturna membra quieti.
Noſtri maiores bello, numeroq; minores
Saxonum turbam multo certamine temptant.
Nunc arcus celeres, nunc contorſere baliſtas,
Hoſtibus aduerſis transfigunt pectora telis.
Nunc illis igni corrumpunt mœnia caſtri,
Ædiles ipſos perimebant, aut capiebant,
Sæpeq; per plures victu rhedas oneratas
Hoſtibus allatas rapiunt violenter, & ipſos
Vectores capiunt, cædunt, funduntq; fugantq;.
Sic inter ſeſe belli certamina miſcent.
Illic cum fortis rex agmina lecta ſuorum
Cogeret, aduerſos curſum tendebat in hoſtes:
Regius en campis miles procedit apertis
Paucus, at ingenti virtutum laude probatus,
Nec minus inductis belli quam fulgidus armis.
Lorica, galeaq; tegunt fortiſsima cuncta
Corpora militiæ, ſcutis impicta gerebant
Fortia facta patrum, quo talia viſa virorum
Incendant animos ſolius laudis auaros.
Velox fama volat Saxonum nuncia genti,
Regem venturum, ferro ſua caſtra ſolutum
Inſtructis totis acies incedere campis.

Nec mora, tam raras ſpeculanter regis vt alas,
Conſiſi numero ſtatuunt decernere ferro.
Deniq; per patriam mittebant nuncia totam,
Cunctus vt ad bellum populus properaret agendum.
Indiſcreta ruunt è cunctis agmina villis,
Ruſticus abiecto quiuis diſcedit aratro,
Et ſtudio belli ſtudium poſtponit arandi.
Paſtores pecorum, cuſtodes atq; domorum
Præpoſuere ſuis pugnæ diſcrimina curis.
Capta peregrinis mercator munera terris
Negligit, in bellumq́; ruit ſecurus, ad horam
Accedat quantum ſummæ, quantumue recedat.
Omnis conditio bellum cupit, omnis & ordo,
Maxima pars pedes iuit, equis pars fertur in altis,
Armati variis ſibi quæ ſors obtulit armis.
Tales militibus comites in bella ruebant,
Ignari ſe quam crudelia facta ſequantur,
Infauſtiq; ſuas auſi dimittere curas.
Ergo fremens campis exercitus ibat apertis,
Cum glacialis hyems curſus frenarat aquarum:
Vndaq́; nauigiis prius, eſt modo peruia plauſtris.
In ſtabulis armenta, feræ ſyluiſq; rigebant,
Multa metallorum præ frigore diſsiluere,
Nec minus & pluuias venti ſpirant hyemales.
Talis tempeſtas Saxonum contigit alas,
Ex quibus intereunt miſerando funere multi.
Nam vulgus peditum gradiens per deuia feſſum,
Dum ſedet in campis, requiem quærendo laboris,
Frigore concreſcunt ſudore madentia membra.
Corpora multa gelu nocturno diriguere
In ſyluis hinc igne, ſed hinc corrupta pruinis.
Aſt equites arti carpentes peruia callis
A tergo inſequitur vis maxima turbinis atri,
Excuſſoſq; via cumulo niuis abdidit altæ.
Hic nec ſeſſor equum iuuat, aut iuuat ille ſedentem,
Saxonum multi ceciderunt funere tali.
Cætera de tantis pars conſeruata periclis:
Regis vt inſtructas videt aduentare cohortes,
Sol & in auratas galeas clypeoſq; refulſit,
Cernit & erectis acies accedere ſignis:
Horribili ſtupet aſpectu, furit igneus ardor,
Conſumens villas in circuitu numeroſas.
Procurrunt equites ex agmine regis alacres,
Exultantq́; ſuis flectentes colla caballis,
Alternos ineunt diſcurſus, atq; recurſus,
Verſuras celeres duplicantq; decenter equeſtres,
Ac deſiderio pugnandi bella laceſſunt.
Nec prædicta viris nocuerunt frigora tantis,
Nam ſanguis calidus fuit his & bellica virtus.
Talia Saxones irritamenta videntes,
Quid faciant? quid agant? qua vi certamina temptent?
Languida vix tanto motabant frigore membra,
Armis exuti, demiſsi colla ſuperba,
Nudatiq; pedes, pariter cum ſupplice voto

Regis caſtra petunt, cui ſe ſua cunctaq; dedunt.
Carmine quo tanti laudes celebrabo triumphi,
Tempore de Karoli qualis non contigit vlli?
Virtus celſa dedit huic quod natura negauit,
Qua ſic in cunctis vires animantibus æquas
Deſtinat eſſe ſuas, vt maior turba minori
Eiuſdem generis certamine præſtet in omni.
Vix modo victores deuictos addecimabant,
Millia ſex vincunt, decies tot victa fuere.
Participes tanti ſelices vſque triumphi,
Virtus noſtra feret decus immortale per æuum
Pro tantis meritis, ſi quid mea carmina poſſunt.
Nec mihi quis dicat, Non hac victoria præſtat,
Non ſunt victores tam multa laude notandi
Qui non pertulerant vllum vincendo laborem.
Non hoſtes iugulant, nec terram cæde cruentant.
Concertare valens num quiſquam ſupplicat hoſti?
Num fidens armis ſpem quærit ab hoſte ſalutis?
Tanto maiorem fert hac victoria laudem,
Quanto maior erat honor hoſtibus imperitare
Viuis, quam gladiis & quauis cæde peremptis.
Rex igitur facta Saxonum deditione
Supplicibus mitis, contrarius atque ſuperbis,
More leonino ſubſtratis hoſtibus iram
Iuſtam depoſuit, commiſſaq; cuncta remiſit.
Ibat per patriam rex inuictiſſimus illam,
Incorrecta regens, leges & iura reponens,
Reſtituens cunctis ſua dudum deſpoliatis.
Hinc propriam ſedem tendens ad Goſſarienſem
Saxonum genti dat patria iura petenti,
Per totam patriam pacis iubet eſſe quietem,
Iuſto iudicio cauſas componit & æquo.
Hic quoq; militiam donat bene munere dignam.
Ad ſe cuſtodes caſtrorum conuocat omnes
Caſtraq; recluſis iubet eſſe patentia portis.
Primitus inſignes donauit & arcipolenſes
Muneribus meritis, auri dat pondera puri,
Ingenteſq; viros extollit honoribus amplis:
Virtutem laudat, bene geſtaq; prælia iactat.
Namq; ſolet virtus hominum committere maius,
Acrius atque calet, ſi laus ſua facta ſequatur.
Sic caſtellorum quoque præſidiis aliorum
Munera condigne dat pro quocunque labore.
Sic ibi diſpoſitis rebus, pacemq; fideli
Mente gerens, factiſq; probans ſe tranſtulit inde.

HISTORIÆ DE BEL- LO SAXONICO

LIBER III.

AT gens exitio dudum deuota futuro,
Vt fuerat ſolitæ conceſſa licentia prædæ,
Concipit immanem diro ſub corde furorem,

Et ruit effrenis quo ſe tulit impetus amens.
Fana profana ſimul miſcet, fas diſcidit omne,
Criminibusq́; nouis diſſignat fœdera pacis.
Præſidiis vacuam placida iam pace quietam
Arcipolin armis inuadunt millia gentis,
Mœnia deſpoliant, æraria regia frangunt,
Theſauros cultusq́; nouos auroq́; rigentes,
Aurea vaſa, cyphos, lances, inſignia regni
Plurima diripiunt, incendunt mœnia flammis.
Aduerſusq́; Deum vertentes arma furoris
Eccleſiam inuadunt, auellunt aurea menſis
Ornamenta ſacris, tabulas capſasq́; reſcindunt,
Atque ſacerdotes ſua munia iam celebrantes
Veſtibus abſciſſis audent obtundere pugnis,
Auratasq́; cruces manibus lacerare cruentis,
Et defunctorum violare ſepulchra reiectis
Oſſibus, intactum nullum liquere furorem.
Flammarumq́; globos iactant ad culmina templi,
Venti dant vires flammis, furit æſtus ad auras
Aequaturq́; ſolo regalis machina tota.
Sic aliis caſtris cuſtode carentibus igni
Incenſis, plures ornatibus expoliatas
Eccleſias etiam corrumpunt ignibus atris.
Multas regales deuaſtant vndique curtes:
Pupillis, viduis violenter dilaceratis
Multiplicant prædas, confundunt fasq́; nefasq́;.
Gens fera Saxonum, factrix memoranda malorum,
Eſt hæc deditio tua? Sunt hæc fœdera pacis
Condicta? Tales voluiſti pectore fraudes?
Quis tua non ſtupeat crudelia facta fidelis?
Fraudis vel ſcelerum venient tibi digna tuorum
Præmia: perge modo, rape, deſtrue, diſtrahe cuncta:
Non diuina fides, te non humana reflectat.
Facti fama volat, totum regnumq́; replebat.
Cuncti Saxonum crudelia ſacrilegorum
Facta ſtupent, artesq́; nouas, pollutaque pacis
Fœdera. Primates propriis ſe vocibus vltro
Incuſant, gentem prius hanc audiſſe nefandam
Fallentemq́; dolis & regia iura negantem
Deteſtantur eos ſimul omnis ſexus & ætas.
Nec mora, percepto rex magnus crimine tanto,
Egregia pietate nitens, fortiſſimus armis,
Zelo iuſtitiæ flammato pectore feruet:
Aduerſum tantos præſumptus colligit iras:
Igneſcunt animi iuſto ſub corde feroces:
Non ſua iam, ſed iura Dei violata dolebat.
Imperat exciri totius robora regni,
Armauitq́; acies acer ruiturus in hoſtes.
Regis ad edictum cuncti ſe in bella parabant,
Æque maiores, æque ſtuduere minores,
Arma nouant, animos acuunt, docuere caballos
Currentes facili ceruice reflectere curſus,
Horrificos belli non exhorrere tumultus.
Primus init bellum cogens in prælia ſecum

Sueuos vnanimes dux fortis in arma Rudolphus,
Quos prius expertos Saxonica bella celebrat
Gloria quaſiti Carolo ſub rege triumphi.
Hic & in arma rapit ſecum quos patria miſit
Curia, mille manus Ararim Rhodanumq́; bibentes.
Hos Romanorum ſequitur de gente vetuſta
Dux Catulus, nomen referens moresq́; genusq́;.
Signa ducis ſequitur gens inclyta Boiariorum,
Quam totiens domitis celebrat victoria Parthis,
Et nunquam violata fides, bellisq́; probata
Virtus, Boiemicis multisq́; ſuperba triumphis.
Nec non Vangiones ibant in prælia fortes,
Gens antiqua, potens armis & munere terræ.
Regia ſigna ſequi bello quæ gaudet in omni,
Solaq́; regales ſeruat per prælia faſces,
Nunc quoque ſigna ſui ſequitur fulgentia regis,
Agmine multiplici cingens inſignia regni.
Rex cunctas acies excellens vertice celſo
Alto fertur equo, mediis in millibus extans.
Arma nitent aurata nitentibus addita membris,
Emicat è cunctis rutilans vt Lucifer aſtris.
Poſt hos inſignis dux agmen agit Gotefridus
Corda gerens patris, quamuis ſit corpore diſpar,
Conſuetas iuuenum ducens ad bella phalanges,
Ripheas habitant vrbes, Thilen, Nimagumq́;,
Extremos regni fines vbi bella mouentur
Semper, & hoſtili crudeſcit ſanguine terra.
Tum dux Iotharios Tiedricus cogit in arma,
Dux inſignis eques in equeſtria bella valentes;
Turmas educens, armis animisq́; vigentes.
Et Vueſtualorum, Freſonum, Boiemiorum
Exibant acies accitu regis alacres,
Millia multa nimis decorata nitentibus armis.
His comitatus iter rex vltor tendit in hoſtes.
Ergo frequens campis exercitus ibat apertis:
Tellus cornipedum curſu pulſatur equorum.
Talia Saxones ex fama percipientes,
Abſumpti figmenta prius fraudesq́; doloſque,
Coguntur tandem nunc ſe defendere bello.
Emittunt equites ſtrictis mucronibus acres,
Per totam patriam vulgi concire cateruas
Omnes ad bellum ſeque & ſua quemque tuendum.
Concita plebs rerum mox ardet amore nouarum:
Omnes agricolæ fractis agreſtibus armis
Arma parant belli, durisq́; ligonibus enſes
Conflant ancipites, curuis è falcibus haſtis
Spicula præfigunt. pars aptat ſcuta ſiniſtris
Læuia, pars ferro galeas imitatur equeſtres,
Pars triplici philtro fuſtes ad prælia quernos
Millia multa parant, plumbo ferroque grauabant.
Mille modis acies ad bellum armantur agreſtes.
Squalent arua ſuis cultoribus expoliata,
Paſtores pecorum, cuſtodes atque domorum
Præpoſuere ſuis belli diſcrimina curis.

Quiſque

*Quiſque frequens, curas cum vertit ad arma redemptor,
Concitus in bellumq; ruit, ſecurus ad horam
Accedat quantum ſumma, quantumue recedat.
Ergo tegunt latos paſſim tot millia campos,
Quot & Pontus agit fluctus, & meſſis ariſtas.
Nec minus aſſuetæ bellis armiſque phalanges
Indocils turbæ dictant diſcrimina pugnæ,
Irritantque rudes verbis ad prælia menees,
Quam ſit turpe iugum ſeruile pati dominorum
Ingenuos, quantumque mori ſibi præſtet in armis.
His aliiſque modis accenſum pectora vulgus
Indomitum, ſpecie belli præludit agendi,
Per virgas diſcens ſubducere corpus ab ictu,
Et iuuat armorum ſonitus, clangorque tubarum.
Sic ruit exitii gens inconſulta futuri.
Nec mora, iam cunctæ tranſportantur vada turmæ
Fluminis Vnſtardi, qui cladem nomine genti
Iam præſignaſſet, ſi non tardanda fuiſſet.
Ecce vident nigras glomerari puluere nubes,
Et magis atque magis tenebras inſurgere campis.
Paulum progreſſi longè ſplendeſcere cernunt
Æratas acies, erectaq; ſigna volare.
Quid faciant? Iam nulla doli figmenta patebant,
Nec tranſire fuga poterant vada fluminis alti.
Erga manu conferre parant, cunctaſque phalanges
Sacrilegas bello diſponunt ordine longo.
Regius inſtructis proceſſit ſuauiter alis
Miles, & aduerſos iamiam proberabat in hoſtes:
Sueui, Boiarii, qui regis in agmine primi
Extant, quos celebrat numeroſis fama triumphis,
Præcurrunt celeres, primique feruntur ad hoſtes.
Haſtas decurtant, & certis corpora ſignis
Scutaque diſcreti denſos rapiuntur in hoſtes.
Bellicus exoritur magno certamine clamor:
Irrumpunt celis quæ confectiſſima ſtipant
Agmina Saxonum diectant vndique læto,
Corpora, maturas ceu falx ſuccidit ariſtas,
Enſe metunt, capitum ſegetes (miſerabile viſu)
Enſe parant, medios iter eſt quacunque per hoſtes.
Non tegit indutos artus lorica fidelis,
Nec caput auratæ galeæ, moriuntur vbique,
Strata cadaueribus crudeſcit ſanguine tellus:
Ingruit armorum ſonitus clamorque cadentum.
Ancipites gladii numeroſa cæde caleſcunt:
Seminecesque viris permixti ſanguine multo
Prouoluuntur equi traiecti pectora ferro.
Horrificus belli crebreſcit vbique tumultus,
Sæpeque Saxones immenſa cæde cadenees
Audent obniti, ne ſic moriantur inulti,
Victoreſque ſuos vario certamine tempeant,
Accipiunt redduntque ictus: Mars ſæuit vtrinque.
Hic pedibus calcans ſua viſcera currit in hoſtem,
Ille trahens proprio gelidum de corpore ferrum
Interfectorem moriens interficit hoſtem.*

Vtraque ſic odiis certabant agmina diris,
Cum ſortis ſubito rex irruit agmine denſo
In medios hoſtes, proculcans obuia quæque.
Agmina Saxonum cunctantia ſacrilegorum:
Fulminat egregiis rex ipſe coruſcus in armis,
Plurima conſternens periuræ millia gentis.
Nec mora, ceu tenuis ventorum flamine puluis
Diffugit, à facie regis ſic agmen & omne.
Scutis dorſa tegunt, volucri curſuque recedunt.
In ſpe nulla ſalus, ruit irreuocabile vulgus,
Victores inſtant, fugientes atque trucidant:
Et niſi iam cœlum denſatæ puluere nubes
Texiſſent, viſusque ſequentum detinuiſſent,
Vltimus ille dies genti luxiſſet iniqua.
Sed tamen in cæcis multi cecidere tenebris,
Corpora perfoſſi telis gladiisque ſecati.
Millia multa cadunt hoſtili vulnere nullo
Tacta, ſed in fluido collapſi membra cruore.
Cornipedum pedibus mox inculcantur equorum.
Mortis mille modis moriuntur millia gentis,
Sic & ad Vnſtardi veniunt vada fluminis atri.
Quid faciant? quos à tergo ferit hoſticus enſis:
Altus ab aduerſo Vnſtardus tardabat abire.
Decernunt dubiam magis attemptare ſalutem
In fluuio, quam non dubiæ ſuccumbere morti.
Inſiluere vadis inconſulti malefidis:
Hoſtis eos retro ferro premit, imminet, vrget,
Inuoluuntur aquis certatim ſaucia ſanis
Corpora mixta fere, quot denſa grandine guttæ.
Millia multa nimis ſic interiere ſub vndis.
Cæruleum iam purpureo mutata colorem
Defluit vnda rubens, humana cadauera pontem
Noſtris præbebant, tranſire volentibus vltra.
Sic tranſportatus cum turmis dux Gotefridus
Hoſtes ex vndis ſeruatos irruit armis,
Feruidus innumeras proſtrauit & ipſe cateruas,
Circumquaque premit fugientes, atque peremit.
Vſque furit gladius confundens ſtragis aceruos.
Dum nox compoſuit pariter bellumq́, diemque,
Boiemii caſtris Saxonum deſpoliatis
Veſtibus occiſos nudant truncantque iacentes,
Plurima diripiunt carpenta ferentia victum,
Atque ſuis multas caſtris traxere rapinas.
Saxea gens nunc digna tuis cape præmia factis:
Sic bene quæſiſti quæ patria iura petiſti.
Ius certe quodcunque feres & conditionem,
Amplius ex dextræ victricis munere pendet.
Rex veſpertinus victor de cæde reuerſus
Imperat exquiri, quæ ſaucia, quæue ſuorum
Corpora per campos iaceant occiſa cruentos.
Saucia committi medicis, defuncta ſepulchris.
Poſteæ cum primum ſtellas lux alma fugarat,
Agmina militiæ iubet ad ſe cuncta vocare,
Ipſe de hinc medius conſurgens talia fatur.

Virtus

Virtus veſtra meum quanti perpendat honorem
Ac decus imperii, declarant bella peracta.
Mecum vos animas in aperta pericula veſtras
Miſiſtis: gentem domuiſtis in arma ferocem.
Nec dubitata mihi fuit hæc victoria belli,
Dum me veſtra comes virtus ſequeretur in arma,
Qua comitatus ego ſecurus in omnia vado.
Maximus en vobis labor eſt pugnando peractus:
Nunc agitate fugæ verſos, componite bellum:
Illorum fines inuadite depopulantes,
Vt commiſſa luant qui iura Dei violabant.
Nec fuga ſaluet eos, bello quos arma nequibant.
Vix ea dicta dabat, ſimul omnes ſigna leuabant,
Acriter hoſtiles inuadunt vndique fines:
Vaſtatas prædis villas dant ignibus atris:
Conſumptor furit immiſſus Vulcanus habenis.
Sic rex per patriam deducens agmina totam
Cuncta timore domat, vi caſtraq́ cepit & vrbes,
Eccleſias Chriſti tantum defendit ab igni.
Boiemii variant prædas rapiuntq́ trahuntque.
Hi pecus è ſtabulis abigunt ardentibus, illi
Multis plauſtra onerant ſpoliis ex igne receptis.
Hi monſtrant foſſas loca per ſecreta repertas,
In lucemq́ trahunt argenti pondus & auri
Defoſſi, pulchras veſtes, inſignia multa.
Aſt alii latebris ſylueſtribus arte repertis,
Pluribus extractis gaudent diteſcere prædis.
Vis & odora canum nonnullis commoda rerum
Monſtrat, in obſcuris penitus defoſſa cauernis.
Paucis Saxonum remanet domus, aut pecus, aut res.
Per totam patriam nullus vaſtantibus obſtat.
Plures in ſyluis latitantq́ paluſtribus herbis:
Plures caſtra petunt regis ſeq́ & ſua dedunt,
Quis vel nunc veniam clementia regia donat.
Rex victor patria ſic vndique depopulata,
Agmina muneribus donans dimittit opimis.
Ipſe renitentes, nec adhuc ſua fræna ferentes,
Fidentesq́ fugæ, non deſtitit exagitare,
Bello multiplici petit illos ſemper & acri,
Nunc hac nunc illac fines inuaſit eorum,
Ipſis percurnas valles ſyluasq́ moratis
Improuiſus adeſt, ogitantibus otiatuta,
Pontifices comitesq́ cepit, reliquosq́ fugauit,
Quæq́ relicta prius, flammis nunc tradidit atris.
His aliisque modis rex inuictiſſimus hoſtes
Conterit, atque premit, nec adhuc gens victa quieuit,
Sed iuga detrectat & regia iura negabat.
Ergo ſuperborum rex debellator & vltor
Rurſus in arma vocat lectiſſima quaque ſuorum
Agmina, Lotharios cum Francis Boiariisque
Inuictas acies bello, ſectatur & hoſtes,
Certus eos toto iam iam propellere regno.
Exue duriciam cordis gens ſæua. Vel ipſo
Temporis articulo iam nunc delebere vel tu,

Vel tua poſteritas, niſi colla ſuperba remittas.
Victa reſiſtis ei, cui nullus reſtitit vnquam?
Exhorresne pio regi tua dedere colla?
Num peſſundatus eſt quiſquam ſibi deditus vnquam?
Subdere clementi, ſupplex ſubſternere miti.
Ipſe pater morum certiſſimus aſſecla morum
Parcit ſubiectis debellaturque ſuperbos.
Ergo propinquantis dicto cum milite regis
Caſtra petunt humiles Saxonum quiſque valentes,
Iam diffidentes armisq́ dolisq́ fugaq́,
Armis exuti, demiſſa colla ſuperba
Nudatiq́ pedes, cuncti cum ſupplice voto
Regi ſe dedunt omni ſine conditione.
Ecce tenes ſolitum, tu rex inuicte, triumphum
Cum tua frena pati gentem effrenem docuiſti:
Vt virtute geris, ſic & pietate parentes
Rex Auguſte gere, tu ſubſtratis miſerere.
His ſatis exempli fortiſſime iam ſtatuiſti,
Si qui fortè tuis obſiſtent amplius armis.
Nunc tibi ſupplicibus propone quibuſque futuris,
Quid de te ſperent, dum ſe tibi rex pie dedent.

HISTORIÆ DE BEL-
LO SAXONICO
FINIS.

ROBER-

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM IN SYRIAM PROFECTIONE, ET POST DEVICTOS SARACENOS HIEroſolymitani regni occupatione,

HISTORIA OCTO LIBRIS EXPLICATA, ET IAM PRIMVM EX VETVSTISSIMO MAnuſcripto libro plurimis locis aucta & correcta, à Ioanne Piſtorio Nidano D.

PRÆFATIO AB IPSO AVTHORE SCRIPTA, HACTENVS NVNQVAM IMPRESSA.

VNiuerſos, qui hanc hiſtoriam legerint, ſiue legi audierint, & auditam intellexerint; deprecor, vt cùm in ea aliquid inurbanè compoſitum inuenerint, concedant veniam, quia ſcribere compulſus fui per obedientiam. Quidam enim abbas; literarum ſcientia & morum probitate prædit us, oſtendit mihi vnam hiſtoriam ſecundum hanc materiam, ſed ei admodum diſplicebat: partim, quod initium ſuum quod in Clari montis concilio conſtitutum fuit, non habebat: partim quod ſeries tam pulchræ materiæ inculta iacebat, & literarum compoſitiò dictionumq; incondita vacillabat. Præcepit ergo mihi, vt qui Clari montis interfui concilio, acephalæ materiæ caput præponerem, & lecturis eam accuratiori ſtylo componerem. Ego vero qui notarium non habui alium niſi me, & dictaui & ſcripſi, ſic quod continuatim paruit menti manus, & manui penna, & pennæ pagina: & fidem ſatis præſtare poteſt & leuitas carminis, & minime phalerata compoſitio dictionis. Vnde ſi cui Academicorum ſtudiis innutrito diſplicet hæc noſtra editio, ob hoc forſitan quod pedeſtri ſermone incedentes plus iuſto in ea ruſticauerimus; notificare ei volumus, quod probabilius eſt, abſcondita ruſticando elucidare, quam aperta philoſophando obnubilare. Sermo enim ſemper exactus, ſemper eſt ingratus, quodq; difficile auri percipitur, intellectu ſurdiori hauritur. Nos vero plebeio inceſſu ſic volumus progredi ſermonem noſtrum, vt quiuis cum audierit, ſperet idem, & ſi fortaſſis idem tentauerit, longe ſeparetur ab eodem. Si quis poſtulat ſcire locum quo hæc hiſtoria compoſita fuerit, ſciat eſſe clauſtrum cuiuſdam cellæ S. Remigii conſtitutæ in epiſcopatu Rhemenſi. Si nomen authoris exigitur qui eam compoſuit, Robertus appellatur.

DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM CONTRA SARACENOS ANNO CIↃ VC SVSCEPTO BELLO, LIBER PRIMUS ROBERTI MONACHI.

DE CHRISTIANORVM PRIN-CIPVM CONTRA SARACENOS AN-NO CIↃ VC SVSCEPTO BELLO, LI-ber primus Roberti Monachi.

INTER omnes hiſtoriographos noui ac veteris teſtamenti Moſes ſanctus obtinet principatum, qui diuino ſpiritu prophetico, Hebraicis literis quarum ipſe autor extitit, mundi deſcripſit exordium: & primæ ætatis ac ſecundæ facta mirabiliora, nec non & patriarcharum geſta nobis adduxit in medium. Huius exemplum ſecuti ſont Ieſunaue, Samuel & Dauid, quorum primus Ioſue librum, ſecundus & tertius regum hiſtoriam conſcripſerunt. Ex hoc ergo liquido colligi poteſt, quod reuera Deo ſit acceptabile, vt ad noticiam fidelium ſuorum literis commendetur, cum in terra peragit, quod præfixis temporibus fieri diſpoſuit, aliquod opus mirabile. Sed quid poſt creationem mundi mirabilius factum eſt, poſt ſalutiferæ crucis myſterium, quam quod in his temporibus actum eſt, in hoc itinere noſtrorum Hieroſolymitarum? Quod quanto ſtudioſius quiſq; aduerterit, tanto vberius inter mentis ſuæ dilatatos receſſus obſtupeſcet. Hoc enim non fuit humanum opus, ſed diuinum. Et ideo literali compaginatione commendari debet noticiæ, tam præſentium, quam futurorum, vt per hæc & ſpes in Deum Chriſtiana magis ſolidetur, & laus eius in eorum mentibus efficatior incitetur. Nam quis regum aut principum poſſit ſubigere tot ciuitates & caſtella, natura, arte, & humano ingenio præmunita, niſi Francorum beata gens, cuius eſt Dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem ſibi. Inferat ergo nobis Dei ſapientia, quod ad laudem ſui nominis proferamus. Et ſciant qui hæc legerint ſiue audierint, quod nihil friuoli, nihil mendacii, nihil nugarum, niſi quod verum eſt enarrabimus.

ANno igitur Dominicæ incarnationis milleſimo nonageſimo quinto, magnum inter fines Galliæ concilium celebratum eſt, in Aluernia ſcilicet, in ciuitate quæ Clarus mons appellatur. Cui papa Vrbanus ſecundus cum epiſcopis & cardinalib. præfuit. Fuit autem illud concilium valde celeberrimum, conuentu Gallorum ac Germanorum, tam epiſcoporum quam principum. Ordinatis igitur in eo rebus eccleſiaſticis, exiuit dominus papa in quadam ſpatioſæ latitudinis platea: quia non poterat illos capere cuiuslibet ædificij clauſura. Qui hac ſuadela rhetoricæ dulcedinis, generaliter ad omnes in hæc verba prorupit, dicens: Gens Francorum, gens tranſmontana, gens, ſicut in pluribus veſtris elucet operibus, à Deo dilecta & electa, tam ſitu terrarum, quam fide catholica, quam honore ſanctæ eccleſiæ ab vniuerſis nationibus ſegregata. Ad vos ſermo noſter dirigitur, vobiſq; exhortatio noſtra protenditur: ſcire vos volumus, quæ lugubris cauſa ad veſtros fines nos adduxerit, quæ neceſſitas veſtra cunctorumq; fidelium attraxerit. Ab Hieroſolymorum finibus & vrbe Conſtantinopolitana relatio grauis emerſit, & ſæpiſſime iam ad aures noſtras peruenit: quod videlicet gens regni Perſarum, gens maledicta gens extranea, gens prorſus à Deo aliena: generatio ſcilicet quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius: terras illorum Chriſtianorum inuaſerit, ferro, rapina, incendio depopulauerit, ipſoſq; captiuos partum in terram ſuam abduxerit, partimq; nece miſerabili proſtrauerit, eccleſiaſque Dei aut funditus euerterit, aut ſuorum ritui ſacrorũ mancipauerit. Altaria ſuis fœditatibus inquinata ſubuertunt, Chriſtianos circuncidunt, cruoremq; circunciſionis, aut ſuper altaria fundunt, aut in vaſis baptiſterij immergunt. Et quos eis placet turpi occubitu mulctare, vmbilicum eis perforant, caput vitaliorum abſtrahunt, ad ſtipitem ligant, & ſic flagellando circunducunt, quo aduſque extractis viſceribus, ſolo proſtrati corruunt. Quoſdam ſtipiti ligatos ſagittant. Quoſdam extento collo & nudato gladio appetunt, & vtrum vno ictu truncare poſſint pertentant. Quid dicam de nefanda mulie-

rum

rum conſtupratione? De qua loqui deterius eſt quam ſilere. Regnum Græcorum iam ab eis ita emutilatum eſt, & ſuis vſibus emancipatum, quod tranſmeare non poteſt itinere duorum menſium. Quibus igitur ad hoc vlciſcendum, ad hoc eripiendum, labor incumbit, niſi vobis, quibus præ cæteris gentibus contulit dominus inſigne decus armorum, magnitudinem animorum, agilitatem corporum, virtutem humiliandi verticem capilli vobis reſiſtentium? Moueant vos & incitent animos veſtros ad virilitatem geſta prædeceſſorum, probitas & magnitudo Caroli magni regis, & Ludouici filij eius, aliorumque regum veſtrorum: qui regna Turcorum deſtruxerunt, & in eis fines ſanctæ eccleſiæ dilatauerunt. Præſertim moueat vos ſanctum Domini noſtri ſaluatoris ſepulchrum, quod ab immundis gentibus poſſidetur, & loca ſancta quæ nunc inhoneſte tractantur, & irreuerenter eorum immunditiis ſordidantur. O fortiſſimi milites, & inuictorum propago parentum, nolite degenerari, ſed virtutes maiorum veſtrorum reminiſcimini. Quod ſi vos charus liberorum & parentum & coniugum detinet affectus, en recolite quid in euangelio dicat Dominus: Qui amat patrem aut matrem ſuper me, non eſt me dignus. Omnis qui reliquerit domum, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Non vos protrahat vlla poſſeſſio, nulla rei familiaris ſollicitudo, quoniam terra hæc quam inhabitatis clauſura maris vndique & iugis montium circundata, numeroſitate veſtra coanguſtatur, nec copia diuitiarum exuberat: & vix ſola alimenta ſuis cultoribus adminiſtrat. Inde eſt quod vos inuicem mordetis & comeditis, bella mouetis, & plerunque mutuis vulneribus occiditis. Ceſſent igitur inter vos odia, conticeſcant iurgia, bella quieſcant, & totius controuerſiæ diſſenſiones ſopiantur. Viam ſancti ſepulchri incipite, terram illam nefariæ genti auferte, eamque vobis ſubiicite. Terra illa filiis Iſrael à Deo in poteſtatem data fuit, ſicut ſcriptura dicit, quæ lacte & melle fluit. Hieruſalem vmbilicus eſt terrarum, terra præ cæteris fructifera, quaſi alter paradiſus deliciarum. Hanc redemptor humani generis ſuo illuſtrauit aduentu, decorauit conuerſatione, ſacrauit paſſione, morte redemit, ſepultura inſigniuit. Hæc igitur ciuitas regalis in orbis medio poſita, nunc à ſuis hoſtibus captiua tenetur, & ab ignorantibus Deum ritui gentium ancillatur. Quærit igitur & optat liberari, & vt ei ſubueniatis non ceſſat imprecari. A vobis quidem præcipue exigit ſubſidium, quoniam à Deo vobis collatum eſt præ cunctis nationibus, vt iam diximus, inſigne decus armorum. Arripite igitur viam hanc in remiſſionem peccatorum veſtrorum ſecuri de immarceſcibili gloria regni cœlorum. Hęc & id genus plurima vbi papa Vrbanus vrbano ſermone perorauit, ita omnium qui aderant affectus in vnum conciliauit, vt omnes acclamarent, Deus vult, Deus vult. Quod vt venerandus pontifex Romanus audiuit, erectis luminibus in cœlum Deo gratias egit, & manu ſilentium indicens, ait: Fratres chariſſimi, hodie in vobis eſt oſtenſum, quod Dominus dicit in Euangelio: Vbi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorũ ſum. Niſi enim Dominus Deus in mentibus veſtris fuiſſet, vna omnium veſtrum vox non fuiſſet. Licet enim vox veſtra numeroſa prodierit, tamen origo vocis vna fuit. Propterea dico vobis, quod Deus hanc à vobis elicuit, qui veſtris eam pectoribus inſeruit. Sit ergo vobis vox iſta in rebus bellicis militare ſignum: quia verbum hoc à Deo eſt prolatum. Cum in hoſtem fiet bellicoſi impetus congreſſio, erit vniuerſis hæc ex parte Dei vna vociferatio: Deus vult, Deus vult. Et non præcipimus aut ſuademus, vt ſenes aut imbecilles, & vſui armorum minime idonei, hoc iter arripiant, nec mulieres ſine coniugibus ſuis, aut fratribus, aut legitimis teſtimoniis vllatenus proficiſcantur. Tales enim magis ſunt impedimento quam adiumento, plus oneri quam vtilitati. Diuites inopibus ſubueniant, & expeditos ad bellum de ſuis facultatibus ſecum ducant. Presbyteris ſiue clericis cuiuſcunque ordinis abſque epiſcoporum ſuorum licentia non licet ire, quoniam inutilis eis fieret hæc via, ſi irent ſine illorum licentia. Quia nec laicis expedit peregrinari, niſi cum ſui benedictione ſacerdotis. Quicunq; ergo huius ſanctæ peregrinationis animum habuerit, & Deo ſponſionem inde fecerit, eiq; ſe litaturum hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem, deuouerit, ſignum dominicæ crucis in fronte ſua ſiue in pectore præferat. Qui vero inde voti compos ingredi voluerit, inter ſcapulas retro ponat. Tales quippe bifaria operatione complebunt illud Domini præceptum, quod ipſe iu-

bet per Euangelium: Qui non baiulat crucem ſuam & venit poſt me, non eſt me dignus. His ita completis, vnus ex cardinalibus, nomine Gregorius, pro omnibus terræ proſtratis dixit confeſſionem ſuam, & ſic omnes pectora ſua tundentes, impetrauerunt de his quæ male commiſerant abſolutionem, & facta abſolutione benedictionem, & benedictione conſecuta ad propria remeandi licentiam. Et vt cunctis clareſceret fidelibus, quod hæc via à Deo non ab homine ſit conſtituta; (ſicut à multis poſtea comperimus) ipſo die quo hæc facta & dicta ſunt, fama præco & nuntius tantæ conſtitutionis totum commouit orbem; ita vt etiam in maritimis Oceani inſulis diuulgatum eſſet, quod Hieroſolymitanum iter in concilio ſic ſtabilitum fuiſſet. Gloria prouenit inde Chriſtianis & exultatio, gentilibus autem Perſis, Arabiæ cultoribus, mœror & trepidatio. His additur animi magnitudo, illis incutitur pauor & mentis hebetudo: adeo cœleſtis tuba percrepuit, quod vbique gens omnis infeſta Chriſtiano nomini intremuit. Elucet igitur quod non fuit humanæ vocis officium, ſed ſpiritus Domini qui replet orbem terrarum. Ad ſua itaque reuerſus eſt vnuſquiſque laicorum. Et Vrbanus papa in craſtinum reſidere fecit conuentum epiſcoporum: quibus reſidentibus accepit conſilium quem præponeret tantæ multitudini peregrinari cupientium, quia nondum erat inter eos aliquis nominatorum principum. Vniuerſi vero elegerunt Podienſem epiſcopum, aſſerentes eum rebus humanis ac diuinis valde eſſe idoneum, & vtraque ſcientia peritiſſimum, ſuiſque in actionibus munitiſſimum. Ille itaque licet inuitus ſuſcepit, quaſi alter Moſes, ducatum ac regimen dominici populi, cum benedictione domini papæ ac totius concilij. O quot diuerſæ ætatis ac potentiæ ſeu domeſticæ facultatis homines in illo concilio cruces ſuſceperunt, & viam ſancti ſepulchri ſpoponderunt! Hinc diuulgatum eſt vbique terrarum illud concilium venerabile, & ad aures regum ac principum peruenit concilij conſtitutum honorabile. Placuit omnibus, & plus quam trecenta millia mente iter concipiunt, & adimplere ſatagunt, pro vt vnicuique poſſe contulit dominus. Iamq; turmatim diſſulcare cœpit Francigenæ gentis immanitas, & deſiderio iam cum Turcis pugnabat eorum proba ferocitas. Erat in illis diebus quidam qui eremita extiterat, nomine Petrus, qui apud illos qui terrena ſapiunt magni æſtimabatur, & ſuper ipſos præſules & abbates apice religionis efferebatur: eo quod nec pane nec carne veſcebatur, ſed tamen vino aliiſque cibis omnibus foueba tur, & ſummam abſtinentiam in deliciis quærebat. Hic ea tempeſtate collegit ſibi non modicam equitum peditumq; multitudinem, & iter ſuum direxit per Vngariam. Aſſociatur autem cuidam duci Teutonicorum, nomine Gothefrido, qui erat Euſtachij Bolonienſis comitis filius, ſed officio dignitatis dux erat Teutonicus. Hic vultu elegãs, ſtatura procerus, dulcis eloquio, moribus egregius, & in tantum lenis, vt magis in ſe monachum quam militem figuraret. Hic cum hoſtem ſentiebat adeſſe, & imminere prælium, tunc audaci mente concipiebat animum, & quaſi leo frendens ad nullius pauebat occurſum. Et quæ lorica vel clypeus ſuſtinere poterat impetum mucronis illius? Hic cum fratribus ſuis Euſtachio & Balduino, & magna manu militum, peditumque per Vngariam iter arripuit. Per viam ſcilicet, quam Carolus magnus incomparabilis rex Francorum olim ſuo exercitui fieri vſque ad Conſtantinopolim præcepit. Primus igitur Petrus eremita cum ſuis & magna gente Alemanorum Conſtantinopolim venit, & copioſam Longobardorum gentem, multoſque alios ex diuerſis locorum ſpaciis aggregatos inuenit. Quibus imperator licentiam introeundi ciuitatem nunquam præbuit, quia virtutem Chriſtianæ militiæ & maxime Francorum ſuſpectam ſemper habuit. Idem tamen mercatum eis habere concedebat, quicquid in ciuitate erat. Prohibueratq; illis, ne tranſirent illud vicini æquoris ſpatium quod vocatur ſancti Georgij Brachium, quoad vſque veniret formidabilis exercitus Francorum. Turcorum enim infinitus numerus erat, qui aduentum illorum beſtiali mente ſitiebant. In quorum manus ſi ipſi abſentibus Francorũ principibus deueniſſent, ſicut poſtea rei probauit euentus, omnes æqualiter morti ſubiacerent. Sed omnis congregatio hominum quæ bono duce non gubernatur, ſi ei languidum caput dominatur, in deterius labitur & quotidie langueſcit, & à ſalute elongatur. Propterea & hi, quia prudẽtem principem qui eorum dominaretur non habebant, reprehenſibilia opera faciebant. Eccleſias enim & vrbis palatia deſtruebant, & quæ in eis erant auferentes, plumbum quo tegebantur abſtrahebant,

Digitized by Google

hebant,& Græcis vendebant. Vnde imperator Alexius nomine,vehemẽter iratus fuit, & æquoreũ ſancti Georgij brachium tranſmeare præcepit. Qui vltra progreſſi ducem ſibi elegerunt,& quendam Rainardum ſibi præpoſuerunt. Qui licet principem haberent,eadem tamen rapinæ opera agere non ceſſabant. Nam domos quas inueniebant igni comburebãt,& eccleſias bonis ſuis & facultatibus denudabant. Sic Nicomediam vſq; venerunt,& inde Romaniæ terram intrauerunt. Tribus igitur diebus ambulando conſumptis,vltra Nicæam vrbem perrexerunt, & quoddam caſtrum, cui nomen erat Exeregorgo, à gente vacuum inuenerunt, in quod intrantes repererunt magnã vbertatem frumenti, carnis & vini, omniumq; bonorũ quæ ſunt humanæ vitæ ſuſtentaculum.Turci vero metu Francorũ perterriti longe ab illa terra ſeceſſerant,ſed tamen exploratores ſuos dimiſerant,qui illis aduentum noſtrorũ & quomodo ſe haberent,nuntiarent. Qui vt per internuntios compererunt,quod venerant rapere, non poſſidere, deſtruere non retinere,protinus contra illos accurrerunt, & caſtellũ in quo erant,obſidione circundederũt.Erat quippe ingens numerus ilalorũ & copioſa multitudo. Ante portã caſtelli erat puteus,& iuxta ex altera parte fons viuus, iuxta quẽ Rainardus princeps Chriſtianorũ exierat,& inſidiis poſitis eorũ præſtolabatur aduentum. Turci vero nil hæſitantes irruerunt in eum, & multos qui cum eo erant occiderunt, alij autem in caſtrum fugerunt.Illi autem aquam eis omnino abſtulerunt, & in magno cruciatu per aquę penuriam Chriſtianos dimiſerunt.Erat autẽ feſtiuitas ſancti Michaelis quã venerari debet omnis anima fidelium. Obſeſſi autem in tantam ſitis anguſtiã deuenerunt, quod venis equorum inciſis boumq; & aſinorũ aliarumq; pecudum ſanguinem eliciebant & bibebant. Alij terrã humectiorem fodiebant, & ſic ori apponebant ardoremq; ſitis temperabant. Quidã vrinam ſuam in vaſe, aut in manibus ſuis ſuſcipiebãt,& quod dictu mirabile eſt,abſorbebant. Quid plura? Nullum erat vitæ ſolatium,niſi ſola mors pereuntibus erat ſubſidium. Tandem princeps illorum Rainardus cum Turcis furtiuum iniit fœdus,malens tentare vitam retinere,quam pro Chriſto mortem in tali martyrio ſubire. Diſpoſitis itaq; agminibus ſuis,ſimulauit cum aduerſariis inire congreſſionem,ſed mox vt exiit,fecit ab illis cum multis aliis digreſſionem. Heu heu meticuloſus miles, non ab Auſtro, ſed ab Aquilone progreſſus, quam eneruiter & effœminate pro cœleſti rege & regno dimicauit! Qui nec dum vel leui ſtipula tactus,martyrium ſubire perhorruit:& fidei Chriſtianę profeſſionẽ ſanus eques & armatus abdicauit. Iure igitur apud Deum euaneſcentis gloriæ iacturam promeruit, & in ſortem illius qui ſedẽ ſuam elegit,ad Aquilonẽ deuenit. Qui vero remanſerunt,nec Chriſtianæ fidei titulũ mutare voluerunt, mortis exterminium ſubierunt. Igitur ex tota illa multitudine occiderunt Turci quos voluerunt,& quos libuit(vti placuit)captiuauerunt. Quoſdam ad ſignũ poſitos ſagittabãt,& omni ludibrio, pro vt eis placuit, ſeruos Dei contumeliis afficiebant, & illi maluerunt ſic occumbere glorioſe,quam negantes fidem Dei,cum eis infeliciter viuere. Deus vero,vt credimus,recepit eos in ſepta ſempiterni Paradiſi ſui, quoniã noluerunt à fide ſua peregrinari. Iam quippe diabolica legio victrix exultat,& contra Petrum eremitam qui erat in quodã caſtello nomine Ciuito,dimicat. Erat autẽ illud caſtrum ſupra Nicæam ciuitatẽ conſtitutum. Contra quod Turci dũ curſum dirigerent, obuiauerunt Waltero,qui erat primicerius & ſignifer agminis eremitæ. Sed licet miles egregius claruiſſet tot militiæ titulis,his tamen omnino reſiſtere non valuit, ſedtamen precioſam mortem ſuam,multo Turcorum ſanguine commendauit. Irruit enim in illos velut vrſus eſuriens in animalia, & quos in occurſum inuenit, proſtrauit & vita priuauit. Similiter & qui cum eo erant armati,adhuc viui iam necem quam erant paſſuri fortiter vindicabãt,& quam diu eis arma valuerunt, hoſtes de victoria nunquã triumphauerunt.Sed ibi multitudo audaciam,non audacia multitudinẽ ſuperauir: niſi quod animoſitas numeroſitatem ſextuplo minuerit. Fractis tandẽ armis & non animis,laudabili morte,ſic in bello,ſic pro Deo,vitam terminauerunt, eoſque in ſortem cælitum angelici ſpiritus tranſtulerunt. Tunc primum Turci reuolutis cadaueribus ſuorum cognouerunt,quod cum quibus pugnauerant,fuerunt Franci. His ita patratis pars Turcorũ cucurrit ad caſtra Chriſtianorum,& ibi vnum presbyterum Miſſam celebrantem inuenerunt,quem ante altare detruncauerũt. O felix felicis presbyteri martyrium,cui præbuit ducatum Dominici corporis viaticum! Similiter quotquot inuenerũt, aut oc-

ciderunt aut abduxerunt. Petrus vero eremita abierat, & Conſtantinopolim remeauerat. In caſtello autem quod ſupra memorauimus, cui nomen Ciuito, remanſerat Chriſtianorum plurima multitudo: & qui de caſtris ſiue de prælio viui euaſerant, retro ad illud caſtellum confluxerant, quos Turci inſequentes, ſtrues lignorum, vt noſtros comburerent, circumpoſuerunt. Sed qui obſeſſi erant de tuitione vitæ ſolliciti, ignem in ſtrues immiſerunt, & Dei nutu flante vento, pleroſque de hoſtibus combuſſerunt. Turci tandem illos vi comprehenderunt, & ſecundum ludibrium ſuum variis pœnarum generibus affectos, alios occiderunt, alios in captiuitatem vendiderunt. Qui tamen aliquo caſu ſeu ingenio euaſerunt, ad Brachium ſancti Georgij reuerſi ſunt: & iubente nequiſſimo imperatore Conſtantinopolim regreſſi ſunt. Imperator quidem cum ſuis Græcis de victoria Turcorum exultauit, & omnia arma noſtrorum, vt eos inermes redderet, callide comparauit. His ita geſtis, huic narrationi terminum ponamus, & ſtilum retro conuertentes, quomodo illuc conuenerit noſtra gens Francorum, & cum quibus principibus, diſſeramus.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber ſecundus.

INTEREA dum hæc aguntur, de remotis Occidentalium partibus, Aquilonis excitauit dominus comites duos, quibus vnum nomen, vna conſanguinitas, æqua poteſtas, eadem armis & animis gloria, Normannus ſcilicet & Flandrenſis comes, cum quibus Hugo magnus, frater Philippi regis Francorum, qui ipſo tempore Franciam ſuo ſubiugabat imperio. Hic honeſtate morum, & elegantia corporis, & animi virtute, regalem de qua ortus erat commendabat proſapiam. Cum quo & Stephanus Carnotenſis comes, qui à bonis initiis prauos deinceps obtinuit exitus. Pręterea alij innumeri optimates & minoris famę cõſules, cum his ſunt aſſociati tam eiuſdem Franciæ, quam maioris & minoris Britanniæ. A parte Auſtrali mota ſunt caſtra Podienſis epiſcopi, & comitis ſancti Ægidij, nomine Raimundi. Vir iſte cum prædiues eſſet, & temporalibus bonis locupletaretur, omnia ſua vendidit, & viã liberationis ſancti Sepulchri arripuit. Ecce pręſentialiter nunc videmus in re, quod olim Dominus promiſit per os Eſaiæ prophetæ. Ait enim: Noli timere, quia ego tecum ſum. Ab Aquilone adducam ſemen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicã Aquiloni, da: & Auſtro, noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ, Nunc, vt videmus, filij DEI & filiæ Hieroſolymam tendunt ab extremis terræ, Auſter & Aquilo nutritos ſuos non audent prohibere. Reuera nunc Dominus aſcendit ſuper occaſum, quoniam requieſcit in animabus Occidentalium. Nunc Occidens illuſtrare parat Orientem, & nouis ſyderibus ſuis excitatis, qua premebatur, depellere cæcitatem. Et cum inter tanta agmina eniteſceret terribilis fulgor armorum, huc tamen reuerberaret, ſi intueri poſſet, ſplendor animorum. Hi ad bellũ vnanimiter incedunt, nõ vt fugiant, ſed vt aut moriantur, aut vincant. Mori quippe nullũ vitæ credunt diſpendium: vincere vero diuini ſubſidij eſt pręconium. Hi ergo memorati principes, quos ſupra memorauimus, ſatis continuo tempore de ſuis ſedibus exierunt, ſed Natale ſolũ tranſeuntes, diuerſo tempore & itinere ad tranſalpinas regiones peruenerunt. Ideoq; per Italiam iter direxerunt, & diuina præeunte cuſtodia, ſecundo appulſu Romã peruenerunt. Et ô glorioſa Chriſti militia, quam non potuerunt continere tam ſpatioſæ vrbis interioris incolatus ſui ſpatia & domicilia: & ob hoc multi extra vrbem ex principibus ſua fixere tentoria. Ibi aliquot diebus cõmorantes, loca ſancta peregrina conſuetudine perambulauerunt, & ſe ſanctorum Apoſtolorum, aliorumq; meritis ac precibus commendauerunt. Ac ſic apoſtolica benedictione percepta ab vrbe diſceſſerunt, & per Apuliam ſuas acies direxerunt Cum vero ſic incederent, rumor tanti exercitus ad aures cuiuſdam terræ illius principis peruenit, nomine Boamundi, qui tunc

erat

erat in obſidione Malphi ſuper littus Scaphardi pelagi conſtituti. Qui hoc audiens fe- ci[illegible] inquiri, quibus principib. tantus exercitus regatur, quibus armis muniatur, quo or- dine ince[illegible]ant: vtrum rapere venerint, aut ſibi neceſſaria comparent. Cui ab inquiſito- rib[illegible] atū eſt de principibus, quod Hugo magnus Philippi regis Francorum germa- nus, [illegible]ter & dux ſit tantæ militiæ. Robertus comes Normannus, Robertus comes Fl[illegible]n[illegible]ſis, Stephanus comes Katnotenſis, Raimundus comes ſancti Ægidii, & epi- ſcopu[illegible]odienſis, duces erant & domini. Exercitus autem ſic deuotè & ſeriatim proce- debat, [illegible]orſus nulli nocuerit. Arma equitum tam idonea erant, ſicut in tāto procin- ctu mi[illegible] Dei conueniebant. Nam quis carneus oculus loricarum, aut galearum, aut ſcutor[illegible] [illegible]t lancearum, Sole radiante, ferre poterat intuitum? Pedites vero omni ge- nere te[illegible]n ſic præmuniti fuerunt, vt ſi obuiam eis veniret, omni Orienti terrorem incut[illegible] Et cum ſic telis & armis accingātur, tamen vt inermes peregrini neceſſaria ſibi m[illegible]tur. Quæ cum audiſſet vir circumſpectus & diuitiis opulentiſſimus, talia verba [illegible]it coram omnibus: Gratias agere Deo omnes debemus, qui in ſua poteſta- te habe[illegible]nnium corda, & quo vult inclinat ea. Quis enim tot principes tantumque popul[illegible]n vnum collegiſſet, niſi eorum mentibus ipſe præſideret? Cumque require- re qu[illegible] ſignum geſtarent peregrinationis, didicit, quod aut in fronte aut in ſcapulis dex[illegible]gnum ferebant ſanctæ crucis. Cum vero per campos diſcurrendo bellico v- ſu i[illegible]cerent, & iocando inuicem alter in alterum haſtas vibrarent, omnes vna vo- ce [illegible]abant dicentes: Deus vult, Deus vult. Et hoc ſignum erat bellici clamoris ipſo- r[illegible] cum hæc iterum audiret vir prudens & mente capax, magis ac magis in Deo [illegible]t quia omnia hæc non tantum eſſe hominum intellexit. Qui ſtatim eadem de- [illegible]cenſus, duo pretioſa pallia iuſſit afferri, & ex eis corrigiatim inciſis præce- [illegible]ſieri. Tunc dixit omnibus tam peditibus, quam militibus, Si quis eſt Domi- [illegible] mihi. O milites nunc mei eſtote Dei, & viam ſancti ſepulchri mecum in- [illegible]quæ mea ſunt, vt veſtra, aſſumite. Nonne & nos Francigenæ ſumus? Nonne [illegible] noſtri de Francia venerunt, & terram hanc militarib. armis ſibi mancipaue- [illegible] Proh dedecus: Ibūt conſanguinei & fratres noſtri ſine nobis ad martyrium, imo [illegible]adyſum? In omnibus futuris temporibus debet aſcribi tam nobis quàm liberis [illegible]tris retrograda animi inopia, ſi nobis abſentibus agitur hæc diuina militia. Et cum his & iſtis ſimilibus animoſus miles finem daret, omnes clamauerunt qui aderant, di- centes: Nos tecum ibimus, & abſq; retractatione viam ſancti Sepulchri permittimus. Tunc vir ſapiens & aſtutus cruces iuſſit afferri, quas præceperat fieri. Quibus allatis dixit: Si dictis veſtris facta vnire vultis, de crucibus iſtis vnuſquiſque accipiat vnam: & acceptio crucis, ſponſio viæ fiat. Tunc tot ad accipiendum confluxerunt, vt multis accipere affectantibus cruces defuerint. Audientes igitur optimates Apuliæ & Ca- labriæ & Siciliæ, quod Boamundus crucem viæ ſancti Sepulchri ſuſceperat, omnes ad eum confluunt, & tam mediocres quam potentes, ſenes quam iuuenes, ſerui quam domini, viam ſancti Sepulchri promittunt. Dux vero Apuliæ, vt hæc vidit & audi- uit, vehementer indoluit, quoniam ſolus cum paruulis ac mulieribus in ducatu ſuo re- manere pertimuit. Erat autem dux ille frater Boamundi, vterque filii ſcilicet Ruberti Wiſcardi. Dum vero Boamundus viæ neceſſaria parauit, Francigenæ ad marinos por- tus peruenerunt, alii ſcilicet ad Brunduſium, alii ad Barim, alii Otrentum mare intra- uerunt. Hugo ſiquidem Magnus, & wilermus Marchyſii filius, in portu Barim mare intrauerunt, & Dyrrachium vſque nauigauerunt. Quos vt deprehendit adeſſe dux loci illius, captus iniqua cogitatione, illos continuo iuſſit apprehendi, & apprehenſos Conſtantinopolim duci. Edixerat enim ſubdolus imperator, vt omnes Hieroſolymitani caperentur & ad ſe ducerentur. Volebat namque, vt omnes ſibi fidelitatem facerēt, vt ſcilicet ſuum eſſet quicquid per arma adquirerent. Sed deprehenſi cum ad vrbem venerunt, magnum ſibi ſolatium inuenerunt, quoniam ducē Gothefridum cum magno exercitu repererunt. Flere prę gaudio potuit, qui Hugonem Magnum & ducem Gothefridum inuicem amplexari & oſculari conſpexit. Gaudet Hugo Magnus ſe fuiſſe comprehenſum, quia meruit hac occaſione adduci ad ducem Gothefridum. Gaudet dux, quia amplexatur præcordialem amicum & cognatum ſuum & totius generoſitatis nobilem virum. Gaudet alter in altero innouatum fœdus amicitiæ, & antiquæ

familiaritatis,& quod in vtroque inerat inſigne decus probitatis. In his duobus viris primo denudatæ ſunt fraudes imperatoris,ſicut mox ſequentia declarabunt. Dux Gothefridus prior omnium Francorum principum Conſtantinopolim venit, quia per Vngariam recto greſſu profectus eſt. Venit itaque duobus diebus ante Natale domini, & hoſpitari voluit extra vrbem,ſed ſubdolus imperator eum inter ſuburbana recepit. Sperauit interim dux ibi ſecurũ remanere ſe poſſe,donec venirẽt agmina gentis Francigenę. Et cum per aliquot dies mittere cœpit clientes ſuos ad comparanda neceſſaria, doloſus imperator præcepit Turcopolis ſuis & pincennatibus, vt in inſidiis poſiti eos inuaderent & occiderent. Sed Balduinus frater ducis,cognita eorum nequitia, occultauit ſe,& eorum præuenit inſidias,quia dum ſuos ſequerentur vt occiderent,forti animo & virili impetu illos inuaſit:& ſic Deo iuuante illos ſuperauit, pluresque ex eis occidit,& captos fratri ſuo duci præſentauit. Quod cũ audiſſet imperator,iratus eſt, quia cognouit denudatas eſſe Francis doloſitates & inſidias ſuas. Dux vero vt cognouit erga ſe ſuosq; imperatorem iratum eſſe,de ſuburbanis illius exiuit,& extra vrbem ſua tẽtoria fixit. Sole igitur occidente,cum nox ſuperficiem terræ cooperuiſſet,ſatellites imperatoris præſumpſerunt ducem inuadere,ſed diuina adminiculante gratia, cum magno ſui detrimento,vix magno labore manus illius potuerunt euadere. Alter in alterũ irruit,ſed alter altero præſtantior fuit. Dux cum ſuis frendens vt leo,illos cito diſperſit, & ſeptem occidit,cæteros inſecutus vſque ad portam ciuitatis. Dux inde ad tentoria ſua rediit,& inde quietus manſit. Imperator autem pacem ab eo per internuntios quæſiuit,& tandem impetrauit,& mercatum ei iusque genti,ſicut in ciuitate erat, habere permiſit. Interea gens Gallicana cœpit appropinquare regiæ ciuitati,Podienſis epiſcopus,& comes S. Ægidii,comites quoque Normanus Flandrenſis,&Stephanus Carnotenſis. Cum hæc itaque aguntur,vt diximus,proſpero ſucceſſu Boamundus Apulienſis,paratis ſuis ſtipendiis tanto itineri congruentibus,mare intrauit,& in Bulgariam regionem tranſnauigauit,cum quo erant nobiliſſimi principes,Tancradus videlicet nepos ſuus,& Marchiſi filius Richardus princeps,& omnes terræ illius optimates,qui tãtam in Bulgaria copiam repererunt,quod à fructu frumenti,vini,& olei omnes multiplicati ſunt. Deinde deſcendentes Adronopolim ibi tamdiu quieuerunt, quouſque omnes transfretauerint. Illic Boamundus vir prudens comminatus eſt ſuo exercitui,ne aliquis aliquid alicui violenter auferret,ſed vnuſquiſque quod ſibi competeret, compararet. Tandem transfretatis omnibus,in quandam regionem intrauerunt, bonis omnib. vberrimam,& de villa in villã,de caſtello in caſtellum, de ciuitate in ciuitatem progredientes,Caſtoriam peruenerunt,& ibi ſolennitatem Dominicæ Natiuitatis celebrauerunt,& per dies plurimos Dagaton dietauerunt. Cumq; forum rerum venaliũ ab indigenis quærerẽt,impetrare nequiuerunt,quoniam omnes à facie eorum fugiebant,æſtimantes noſtros adueniſſe cauſa prædandi, & omnem terram depopulandi. Ideo noſtri compulſi ſunt ciborum inopia,rapere,prædari,oues, boues, arieres,hircos, porcos,& quæ vſui ciborũ erant vtilia. Egreſſi de Caſtoria venerunt in Palagoniam,in qua erat quoddam caſtrum hæreticorum,quod vndique aggreſſi ſunt, & crepantibus buccinis,& telis ac ſagittis volantibus illico ceperunt,& ſpoliatum omnibus bonis ſuis, cum ipſis habitatoribus igni combuſſerunt. Nec id eis iniuria contigit, quia illorum deteſtabilis ſermo,vt cancer ſerpebat:iamque circumiacentes regiones ſuo prauo dogmate fœdauerat,ſicut & ipſos a recta fide ſua fœda intentio abſtulerat.

Deniq; in craſtinũ ad flumẽ Badarum venientes,plures ipſo die tranſierunt, alii vero qui Sole negãte tranſire nequiuerãt,remanſerunt. In craſtinũ illos qui remanſerant,inuadit exercitus imperatoris,ſummo diluculo,aurora iã luceſcente,& oẽs occidere aut captos vinctoſq; abducere,in animo habebant. Quibus dũ noſtri fortiter reſiſterẽt, rumor peruenit ad aures Boamundi & Tancradi. Tancradus vero non diu ferens ſuos ita iniuriis affici,equo volitãs ad flumen rediit,& ſe cũ equo & armis in illud iniecit,eumque duo millia equitũ ſunt inſecuti. Qui protinus aduenietes inuenerunt Turcopolas & Pincennates cũ eis dimicãtes,in quos ſubito,vt effrenati irruẽtes, multos neci dederũt,& plures captos in vincula cõiecerunt,& loris irretitos ad Boamundũ adduxerunt. Quos vt vidit,Deo gratias egit,&hilari vultu ſubridẽs,eis per interpretẽ dixit:gẽs malè ſana,quare ꝗritis occidere gẽtẽ noſtrã & Dei:nos ſum⁹ Chriſtianæ fidei cõſortes & do-

meſtici

meſtici & peregrini milites ſancti ſepulchri. Nos neminē veſtrū quærimus lædere, nec imperatori veſtro molimur aliquid auferre. Ad hæc illi reſpondentes dixerunt, Domine cōductitii milites ſumus imperatoris, & donatiua noſtra promereri ab eo deſideramus. Quo ei libet vadimus, quod præcipit facimus, & magis illi quā Deo obedimus. Nos tamen bene recognoſcimus, quod magis oportet obedire Deo quā hominib. Imperator noſter magis pertimeſcit agmina veſtra, quam cœli fulmina, quia magis ſibi perſuadet vos velle eum regno ſuo priuare, quā velle peregrinari: & ideo nō ceſſat malum erga vos machinari. Sed propter Deum cuius peregrini & milites eſtis, dignemini noſtri miſereri. Ad hæc verba vir egregius cōmotus ſpiritu miſericordiæ, condonauit eis vitā, & illæſos abire permiſit. Et dum ſic læto ſucceſſu procederet, Francorum exercitus Cōſtantinopolim conuenerat, & eius præſtolabatur aduentū, quē audierat illic in proximo affuturum. Imperator autē cum vidiſſet, caſtra Dei vndiq; ſic affluere, & exercitū ſuum quē miſerat cōtra Boamundum, ſic diſſipatū eſſe, exæſtuans animo cœpit admodum anxiari, & fraudulētas cogitationes in corde ſuo verſare. Tandem ſimulauit animum, & quaſi de eius aduētu gratulabundus eſſet, miſit obuiā Boamundo, qui eū per ciuitates & caſtella ſua gratanter exciperēt, & ad ſe cum honorificentia cōducerent. Cōpertum vero noſtri habebant, quod non agebat hoc ex aliquo affectu & ſtudio amicitiæ, ſed ſecreta cordis ſimulatione. Indigenæ autē terræ illius, accepto imperatoris imperio, caternatim victui neceſſaria cōferebant, & pretio ſatis cōpetēti vēdebant. Sicq; venientes ad ciuitatē quæ Suſa memoratur, Boamundus ibi ſuū dimiſit exercitū, & Conſtantinopolim cum paucis perrexit ad imperatoris colloquiū. Tācredus autē dux remāſit & cuſtos exercitus. Noluit autē ibi diutius manere, quia extranei ibi erāt cibi quos ſibi oportebat emere, & eduxit eos ſeorſum in vallē ſatis omnib. bonis vberrimā, & corporalibus incrementis ſatis opimam. Interea Boamundus dum aduentaret ciuitati, Francorum exercitus pars maxima venit ei obuiam, & vnanimiter receperunt eum, ſicut mater vnicū filium. Boamundus autē vt cōſpicatus eſt tot cōſules, tot duces, tot optimates, obuiā ſibi occurrere, in cœlum manus erigēs, obortis præ gaudio lachrymis, fleuit vbertimè: & oſculatis pluribus, vix tandē repreſſis ſingultibus, vt loqui potuit, ſuffuſis ora fletib. in hæc verba exorſus eſt fari: O bellatores Dei & indeficiētes peregrini ſancti ſepulchri, quis ad hæc peregrina loca vos adduxit, niſi ille q filios Iſrael ex Ægypto per mare rubrum ſicco veſtigio tranſduxit? Quis alius inſeruit vobis animū vt relinqueretis poſſeſſiones veſtras, & natale ſolum? Cognatos & affines, cōiuges & liberos abdicaſtis, imo & omni corporeæ voluptati renuntiaſtis. Nunc iterū ſecundo regenerati eſtis, per confeſſionē ſcilicet & pœnitentiā: quā quotidie duris laborib. exhibetis. O felices qui in tali opere deficient, qui ante viſuri ſunt Paradyſum, quam patriam ſuā. O ordo militum, nunc terq; quaterq; beatus, qui huc vſq; fuiſti homicidii ſanguine deturpatus, nunc Sanctorum laboribus compar martyrum cœleſti es diademate laureatus. Huc vſq; extitiſti incitamentum iræ Dei. Nunc vero recōciliatio gratiæ ipſius, & propugnaculum fidei eius. Quapropter inuicti milites, quia nunc primum incepimus Deo militare, nō gloriemur in viribus ſiue in armis noſtris, ſed in Deo potentiſſimo omnium, quoniam ipſius eſt bellum noſtrum, & ipſe dominabitur gentibus. Boamundus cum hæc & plura id genus prætenderet, conciliauit in ſe animos audientium, & magnam gratiam inuenit in conſpectu omnium. Tunc omnes cum eo ad ciuitatem venerunt, & ad hoſpitium ſuum, quod ei imperator præparari iuſſerat extra vrbem, deduxerunt. Subdolus itaque imperator videns creſcere caſtra Dei, & de die in diem augmentari, inops animi, expers ſenſus, pauper conſilii, ira vehementi cœpit anxiari. Mens enim fraude plena ſemper anxiatur, & eſt ſollicita, & quod machinatur alteri, pertimeſcit ſemper ſibi machinari. Sed noſtri hoc prorſus non quærebant, quia contra Chriſtianos prœliari nolebant. Tandem iuſſit ad ſe vocari Boamundum, & cum illo & cum Græcis ſuis huiuſcemodi habuit conſilium. Requiſiuit à noſtris, vt ſibi principes exercitus facerent hominium, id eſt ſecuritatem pacis, & ipſe conduceret eos per deſertas regiones, quas ingreſſuri erant. Forum rerum venalium omnium, & in omnibus bellicis negotiis ſui præſentiam, & ſuæ gentis auxilium iurauit, & generaliter quod omnia quibus indigebant in armis & veſtimentis, ipſe ſuppleret, nec amplius vlli peregrino ſancti ſepulchri noceret, aut noceri conſentiret.

Hoc conſilium cũ dictum fuiſſet, placuit in cordibus ferè omnium: quoniam pleroſq; angebat neceſſitas rerum temporaliũ. Fecerunt igitur ei cum ſacramento hominium tali conditione, vt tam diu duraret, quam diu ipſe perſeueraſſet in ſacramento ſuo & promiſſione. Comes vero ſancti Ægidii cum requiſitus fuiſſet de hominio, id nullatenus facere voluit, ſed ſi ei crederetur, tota ciuitas cum ſuis habitatoribus & ipſo imperatore deſtrueretur. Sed non erat ratio, vt tam regia ciuitas, tantæque Deo ſacratæ deſtruerentur eccleſiæ, & tot ſanctorum corpora aut igne cremarentur, aut ſuis ſedibus viduarentur. Tandem comes ſancti Ægidii aliorum ſuaſionibus euictus, aſſenſum præbuit, & in hæc verba ei fidelitatẽ promiſit dicẽs: Alexio imperatori iuro, quod nunquã per me aut per meos vitam aut honorem amittet, quicquid hodie iuſtè aut iniuſtè poſſidet. Hanc illi fiduciã iurauit & Imp. adquieuit. Iurauit deinde idẽ imperator dicẽs: Ego Alexius imperator iuro Hugoni Magno & Gothefrido duci cæteriſq; qui hic aſtãt Francorum principibus, quod nunquam in vita mea iniuria afficiam vllum peregrinum ſancti ſepulchri, aut permittam offendi, & quod cum illis pergã in bellicis negotiis, & propoſſe meo mercatum ſufficientem illis cõduci faciam. Nemo miretur quod tot & tam nobiles Franci quaſi coacti hominium fecerunt, cum ſi res ex ratione penſetur, quare coacti fuerint inuenietur. Intraturi enim erant terram deſertam & inuiam, terram ab omnibus bonis prorſus alienam, & ſciebant quod diurnum laborem ferre non ſufficit, cui victus quotidianus deficit, Propter huiuſmodi neceſſitatem, facta fuit huiuſmodi hominii pactio. Sed in mente imperatoris ſemper manſit fraudulenta fictio. Et bene competeret hominii rata conciliatio, ſi apud imperatorem foret integræ fidei aſſertio. Sed quicquid iurauit, totum exinaniuit, quia periurii noxam incurrere maluit, quam gentem Francorum à ſuis finibus non elongare. Sed ne omnino videamur vt elingues prætetiſſe vrbem regiam, loquamur aliquid de ea, quoniam diſſonum non videtur ab hiſtoria. Legimus in quadam hiſtoria, quod Conſtantinus imperator Romanus, cum quadam nocte in ciuitate quæ Bizantium memorabatur, obdormiſſet, viſionem vidit, quæ in hunc modum ei apparuit. Anus quædam veſte diſſipata & quaſi ſemicincta vel circumſepta veniebat ad eum, & eius ipſius flagitabat ſubſidium. Veſtem exigebat qua indueretur, coopertura m qua tegeretur, alimoniam qua aleretur, promiſitq; ei rex continuo ſe ſubuenturum, & indubitanter poſtulata collaturum. Et ſic viſio diſparuit. Tũc vir potentiſſimus ſomno excitus, cum in corde ſuo quænam eſſet viſio hæc, verſaretur, diuino nutu intellexit, ciuitatem ipſam in qua erat quærere, & ſe in melius reſtitui peroptare. Sicque Conſtantinus à fundamentis illam erexit, & de ſuo nomine Conſtantinopolim appellauit, quam Romæ mœnibus altis ædificiorũ ſtructura nobili coæquauit, & pari gloria & honore terreno ſublimem reddidit, quæ ſicut Roma eſt caput Occidentis, ita & illa ciuitas debet eſſe Orientis. Eſt autem ſita inter Adriaticum mare, & illud quod nunc vocatur Brachium S. Georgii, ſuper quod mœnia ciuitatis locata ſunt. Hæc præ cunctis aliis vrbibus fœcunda eſt pingui agro, & omni marinarum diuitiarum mercimonio. Hanc itaque diuino nutu conditam nemo dubitet, quoniam præuidit Deus quod erat futurum, quod nos modo videmus impletum. Niſi enim talis condita fuiſſet ciuitas, Orientalis Chriſtianitas vbi diffugium habuiſſet? Ibi nunc receptaculum habent ſanctiſſimæ reliquiæ ſanctorum Prophetarum & Apoſtolorum, & innumerabilium martyrum ſanctorum, quæ illuc translatæ ſunt à facie paganorum. Aſia & Aphrica olim fuerunt Chriſtianorum, quæ nunc ſubiiciũtur immundis ritibus gentilium. Ideo talis effecta eſt vrbs regia Conſtantinopolis, vt ſanctarum, quas ſupra diximus, reliquiarum foret tutiſſima regio. Et ideo debet bene Romæ coæquari dignitate ſanctuarii, & excellentia regiæ dignitatis: niſi quod Roma eſt papali apice ſublimata, & caput & ſumma totius Chriſtianitatis.

De his ergo loqui ſufficiat, & hic ſecundus liber finem recipiat.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber tertius.

CONFOEDERATIS igitur cum imperatore Gallorum principibus, iuſſit imperator naues ad portum adduci, vt omnis exercitus ſine magna dilatione poſſet tranſire. Primi itaq; transfretauerunt dux Gothefridus, & Taneradus, & vſque Nicomediam perrexerunt, & per tres dies ibi feriati ſunt. Videns ergo dux, quod nulla pateret via tranſituris, per quã tantum exercitum conducere poſſet, pręmiſit quatuor millia hominum cum ſecurib. ac vomeribus, aliiſq; ferramentis aptandæ viæ conuenientibus. Erat autẽ terra illa inuia, per iuga mõtium, per concaua vallium, per defoſſa terrarũ vndiq; prępedita. Conſtrauerunt itaque viam plurimo ſudore vſq; Nicæam ciuitatem, peditibus, equis, omniq; tranſeunti ſatis idoneam, poſueruntq; ligneas cruces per reflexus viarum, in teſtimonium vt cunctis notum fieret, quod via illa erat peregrinantium: ſicq; ſuo tractu pertranſiit omnis multitudo, excepto quod Boamundus remanſit cum imperatore, diſpoſiturus cum eo de commeatus promiſſione; ſed vltra modum protelari videbatur illa promiſſio, quia antequam perueniret, apud illos qui pauperiores erant verſabatur maxima famis cruciatio. Ad Nicæam vrbem conuenit robur exercitus, pridie nonas Maii, & antequam commeatus adduceretur, vendebatur xx. aut xxx. denariis vnus panis. Poſtquam vero Boamundus cum commeatu venit, penuria euanuit, & libertas omnium bonorum affuit. Die ſiquidem aſcenſionis Domini vrbem obſidione vallauerunt, & baliſtas & arietes, & cætera id genus inſtrumenta quibus inhabitantes expugnari quirent, appoſuerunt. A parte Orientis, quia inexpugnabilior & magis munita ciuitas eſſe videbatur, applicuerunt ſui robur exercitus principes iſti, Podienſis epiſcopus, comes Raimundus, Hugo Magnus, comes Normannus, comes Flandrenſis, comes Stephanus Carnotenſis. A Septentrione dux Gothefridus. Ab Occaſu ſolis Boamundus. Ab Auſtro vero pars nulla fuit, quia lacus magnus ibi præſidio fuit. In illum ciues cum nauibus ſuis introibant, & ligna & herbas aliaque neceſſaria afferebant. Quod vt principes agnouerunt, tum legatio ad imperatorem cucurrit, vt naues conduci faceret, vſq; Ciuitto vbi portus eſt, & boues cum eis qui eas vſque ad lacum traherent. Qui illico dictis paruit, & iuxta principum velle factum fuit. Quid plura? Diſpoſitis circa vrbem agminibus, Chriſticolæ viriliter inſiſtunt: & Turci quia de vita eorum agitur, fortiter reſiſtunt. Turci toxicatas ſagittas mittebant, vt quos vel leui tactu ſauciarẽt, graui morte perimerent. Noſtri vero pro vita mori non formidantes, altas circa muros machinas erigunt, quibus infra ſe illos qui in muris erant deſpiciunt. Ligneæ turres lapideis turribus opponuntur, & iam cominus hoſtis lanceis & enſibus impugnat.

Iamq; ſudesq; faces, lapides iaculantur in vrbem,
Hoſtis terretur, quia iam de morte timetur.
Vnde fragor turbæ, clamorq; ſonabat in vrbe.

Paſſim fugiebant matres cum filiis & filiabus ſuis ſolutis crinibus, latebraſque quærebant, quia ſpem fugæ nuſquam habebant. Iamque vt ſe victum reddere parabat hoſtis, LX. millia Turcorum eminus aduenire conſpexit. Ipſi enim de ciuitate præmiſerant ad illos, dicentes, vt per Meridianam portam venirent ad ipſos, & adiuuarent eos. Noſtri vero interim obſederant illam portam magno comitatu, & cuſtodiebant eam Podienſis epiſcopus & comes ſancti Egidii. Turci vero de montanis deſcendentes, vt eminus noſtrorum agmina conſpexerunt, timore perculſi ſunt: & niſi in ſua multitudine confidiſſent, fugæ præſidium, frenis retroflexis, arripuiſſent: feceruntque tres turmas, vt vna ſupra dictam irrumperent portam duæ, & confligendo, ſi neceſſitas eis incumberet, liberius ſubſequeretur tertia. Sic Turci diſpoſuerunt, ſed Dei conſilio noſtri eruditiores hanc diffinitionem aliter mutauerunt. Nam Podienſis epiſcopus, & comitis Raimundi exercitus, vt primum illos viſu attigerunt, vrbe relicta, celerrimo curſu

irruūt in illos:non plus eorum formidantes multitudinem,quam canes fugientem leporem. O quot millia electorum militum illos ſunt inſecuti:paratiores de Turcorum corporibus extrahere animas,quā quiſquam famelicus eundi ad nuptias. Turci verò, vt viderunt tot armorum pręnimium ſplendorem(ſuggerebat enim flammantibus radiis Sol fulgorem) tot veloces equorum occurſus frementium,tot haſtas contra ſe vibrantes,terga verterunt,& nimis pigri & inertes ad montana redire voluerūt, ſed quicunque inde deſcenderant,rurſus aſcendere non potuerunt,

Et male mulctati nece dura ſunt cruciati.

Auxiliante Deo,ſic agmina noſtra trophæo tali lætantur , & ad vrbem regrediuntur. Qui iterum machinas aſcendentes,vt maiorem metum hoſtibus incuterent , baliſtis & fundis occiſorum capita Turcorum in vrbem proiiciebant.

Nec tardante mora,ſunt ipſa temporis hora

naues allatæ Conſtantinopolitanæ. Sed illa die in lacum non immiſerunt,ſed nocte, plenas Turcopolis,gente ſcilicet imperatoris bene docta & aſſueta nauibus. In craſtinum ſurgente aurora,vt viderunt naues hii qui erant in ciuitate,prænimio timore exterriti ſunt,& vltra habentes minimè ſpiritum,quaſi iam mortui in terram corruerūt. Vlulabant omnes filiæ cum matribus,iuuenes cum virginibus,ſenes cum iunioribus. Vndique luctus,vndique miſeria,quia euadendi ſpes non erat vlla. Intus erat mœror, & mentis hebetudo:foris gaudium & exultatio.Tandem inuenerunt euadendi conſilium,quia per Turcopolas imperatori ſignificarunt ei ſe reddere ciuitatem,ſi illæſos & incolumes cum ſuis rebus eos permitteret abire.Quod vbi imperatori nuntiarent,admodum inde gratulatur,ſed & inde mēte concipit fraudem, vt deinceps parturiat iniquitatem:iubet vt ſuis reddatur ciuitas,Turcis integra fiducia tribuatur, & ad ſe Conſtantinopolim conducantur. Quod ideo fecit (vt res ipſa deinceps innotuit) vt cum tempus accederet,ad detrimentum Francorum parariores inueniret.Itaq; ciuitas redditur,& Turci Conſtantinopolim deducuntur. Nec immemor tamen fuit imperator tanti beneficii,quia pauperibus qui erant in exercitu,largas eleemoſynas præcepit erogari. Septem itaque hebdomadibus & tribus diebus Nicææ ciuitatis protenſa eſt expugnatio:nec vlla vi humana ſuperata fuiſſet,niſi Dei adiutorio. Eſt enim muris denſiſſimis & altis turribus præmunita,vt caput & nulli compar in tota Romania.In hac olim tempore Conſtantini imperatoris CCCVII. epiſcopi aggregati fuerunt, & de fide noſtra propter hæreticorum verſutiam qui tunc temporis erant,tractauerunt, & ita omnia ſicut tenet nunc catholica eccleſia,omnes vnanimiter ſanxerunt. Et ob hoc dignum erat,vt inimicis ſanctæ fidei auferretur & Deo reconciliaretur, & ſanctæ matri noſtræ eccleſiæ,vt membrū ſuū,redintegraretur.Et prouiſa fuit,& diſpoſita hæc noua redintegratio quā plurimorum qui ibi occiſi ſunt,conſecrata eſt martyrio. In hūc modū,vt diximus,liberata eſt Nicęa ciuitas,&expulſa eſt ab ea omnis diabolica captiuitas.

His ita patratis,ſua mox tentoria noſtri
Deſigunt,& abire parant,ſic vrbe relicta

miſſis legatis Conſtantinopolitanis.

Poſtquam vero de ciuitate receſſerunt,duobus diebus coniuncta agmina in vnum proceſſerunt,& ad vnum pontem peruenerunt, iuxta quem duobus diebus quieſcentes feriati ſunt,& de virenti gramine equos & beſtias ſuas refocillauerunt. Quia vero ingreſſuri erant terram deſertam & inaquoſam,conſilium inierunt, vt diuiderētur, & in duo agmina partirentur. Non enim vna terra,vna regio ſufficiebat tot hominibus,tot equis,tot animalibus. Vna igitur & maior acies Hugoni Magno committitur. Altera vero Boamundo coniungitur.In prima acie fuerunt cum Hugone Magno Podienſis epiſcopus,comes Raimundus,dux Gothefridus,& Flandrenſis comes Robertus. In ſecunda autem cum Boamundo,Tancradus,Robertus comes Normannus,& multi alii principes,quorum nomina ignoramus.Itaque proſpero ſucceſſu per Romaniam iam quaſi ſecuri equitabāt.Sed euoluto trium dierum curriculo,quarta iam die, hora tertia,hii qui erant cum Boamundo,viderunt CCC. Turcorum millia ſibi occurrere,& clamoſis vocibus,neſcio quid barbarum perſtridere.Propter quorum immenſam multitudinem quidam ex noſtris hæſitare cœperunt,vtrum reſiſterent, aut fugæ diuortia quęrerent.Tunc Boamundus,vt vir multifidus, & Normannus comes vt mi-

leſ ani-

les animoſus, vt viderunt quorundã animos titubare, præcipiunt omnes milites decedere, & ſudes tentoriorum infigere. Erat autem ibi quidã riuus currẽtis aquæ præterfluens, iuxta quem in longum ſua tentoria ponunt. Concito prouidus Boamũdus celerem dirigit nũtium, qui celeri curſu noſtros vocaret, equo volitans, vt ſtatim ad bellum properarent iam paratum. Antequam vero tentoria tenſa fuiſſent, cẽtũ quinquaginta Turci equis velociorib. aduecti, noſtris approperauerũt, & tẽſis arcub. ſuas ſagittas toxicatas in eos immiſerunt. Noſtri vero equis admiſſis illos exceperũt, & cõprehenſos occiderũt. Turcorum quippe conſuetudo eſt, vt retro confugiãt tractis ſagittis, & dum fugiunt aduerſum vulnus ſe inſequẽtibus infligant. Sed fugæ nullus locus erat, quia denſitas hoſtium occupauerat ipſa cacumina montium. Propterea noſtri dextra leuaque eos inſtanter trucidabant, & arcus & ſagittæ inutilẽ ibi locum habebant. Tandem confractis lanceis Francorum in corporibus impiorum, res agitur gladiis. O quot ibi corpora corruerũt, truncatis capitibus, aut mutilatis aliquibus mẽbris! Illic videres, quod poſterior pars hoſtiũ impellebat priorẽ in gladios trucidãtiũ.

Dum ſic pugnatur, dum ſic pars prima necatur,
Pars ea Turcorum quæ riuum tranſiit, illa
Protinus inuaſit tentoria Chriſtianorum:

Diruunt illa, trucidant matres cum pueris, & quos imparatos bello reperiũt & ſine armis. Clamor morientium Boamundi peruenit ad aures, & protinus quid eſſet intellexit. Bellum comiti Normanno committit: & ad tentoria celeri curſu repedauit.

Quos vt viderunt Turci, mox terga dederunt.

Boamundus autem conſpicatus ibi iacere multos exanimes cœpit lamẽtari, & dominum vt viuis ac mortuis eſſet refugiũ, deprecari. Ad bellum feſtinus remeauit, ſed tamen pro vallo & munimine in tentoriis milites dereliquit. Antequam ad bellum vero rediret, fuerãt iam noſtri adeo fatigati, ſiti, labore & calore æſtus, vt niſi mulieres potũ de riuo præterflucti attuliſſent, multi ipſo die bello ſuccubuiſſent. Iã vero noſtri Turcis irruentibus ſemel terga dederunt, & niſi cito comes Normannus aureum vexillũ in dextra vibrãs equum cõuertiſſet, & geminatis vocibus militare ſignum, Deus vult, exclamaſſet:

Noſtris illa dies nimis exitiabilis eſſet.

Sed poſtquam viderunt reuerti Boamundum & comitem Normannum, ſpiritum audaciæ reſumpſerunt, & magis mori quam vlterius fugere elegerunt. Tãta quippe erat Turcorum inſtantia, & vnus ita impellebat alium: quod nuſquam erat cuiquam pro vllo commodo diffugium. Noſtros ita vallauerant, vt locum vacuum niſi circa tentoria non inueniebant: multi de noſtris tunc mortui ſunt, qui Turcorum ſagittis perierunt. Nullus noſtrorum vacabat ab officio, nullus erat abſque miniſterio. Milites & ad bellum expediti pugnabant; ſacerdotes & clerici plorabant & orabant, mulieres lamentantes mortuorum corpora in tentoria trahebant. Et dum ſic noſtri coartantur, dum nube volantium ſagittarum obumbrantur, aduolat interea dux Gothefridus & Hugo. Qui cum ad montana peruenerunt cum quadraginta millibus electorum militum, aſpiciunt tentoria ſuorum vndique circunſepta agminibus Turcorum, ſocioſq; ſuos vtcunque pugnantes, mulieres in tẽtoriis magno vlulatu vociferantes; ardeſcunt animo, & ſicut aquila fertur in prædam,

Quam vox pullorum ſtimulat ieiuna ſuorum;
Sic ira accenſa penetrarunt agmina denſa.

O quantus ibi fragor armorum, quantus ſtrepitus confringentium lancearum, quantus clamor morientium, & quam hilaris vox pugnantium Francorum, militare ſignũ ſuum altis vocibus conclamantium! Congeminantur illæ voces dum eas recipiunt & recipiendo emittunt concaua vallium, cacumina montium, ſciſſuræ rupium. Miſeri quos primum inueniunt, quia nunc homines, nunc ſola cadauera ſunt, quos non cõtegit lorica vel clypeus, & quos nõ adiuuat ſagitta vel ſinuatus arcus. Vlulant, gemũt, terram morientes calcibus terunt, aut procumbẽtes herbam mordicus ſcindunt. Hos repentinos ſonitus dum longe poſiti percipiũt: alij gratulantur, alij mœſti fiunt. Fraci militare ſignũ ſuorum pugnantium. Turci vero lamentabiles gemitus ſuorum morientium. Torpeſcit ſtupefacta manus iniquorum, conualeſcit iam fatigata

manus Chriſtianorum. Interea dum Turci qui noſtros impugnabant ad montana reſpiciunt, conſpiciunt Podienſem epiſcopum & comitem Raimundum, cũ reliquo exercitu militum & peditum de montibus deſcendere, ſuoſque inuadere. obriguerũt timore magno præ multitudine bellatorum, putãtes quod aut de ſupernis ſedibus bellatores pluiſſent, aut de ipſis montibus emerſiſſent. Iam prælia innouantur, recenteɋ; plurima Turcorum millia proſternuntur.

Quid faceret Turcus, populusq́; per omnia ſpurcus?
Ni ſua terga daret quo venerat & remearet.
Sed qui cauda prius fuerat, caput incipit eſſe.
Sicque caput caudam ſequitur, fugiens fugientes.

Noſtri quoque qui iam prope in ſuis erãt incluſi tẽtoriis, iterum reſumpto ſpiritu animantur, & ſua vulnera graueſque iniurias de hoſtibus vlciſcuntur.

Qui prius inſtabant, fugiunt per deuia quæq́;:
Nec curant quorſum, vel in antea ſiue retrorſum:
Sed miles Chriſti proſternit eos nece triſti;
Sanguine terra madet, montis rubet vndiq́; cliuus,
Completurq́; ſimul fluitanti ſanguine riuus.
Corpora cæſorum tot erant proſtrata per agrum;
Quod niſi vix vllus currere quibat equus.

Ab hora igitur diei tertia vſque ad noctis crepuſculum conflictus ille cõtinuus fuit: & mirum eſſe poterat vnde gens tanta aggregata fuerit. Sed vt aſſerebant, qui ſe melius ſcire arbitrantur, Perſæ, Publicani, Medi, Syri, Chaldæi, Saraceni, Agulani, Arabes & Turci ibi conuenerant, & ſuperficiem terræ cooperuerãt, ſicut locuſtæ & brucus quorum non eſt numerus. Nox quippe litem diremit, magnoq; fuit eis præſidio. quia niſi tenebræ eos occuluiſſent, pauci ex tanta multitudine ſuperfuiſſent.

Gloria magna Deo, tali tantoq́; trophæo
Qui perimit nocuos, glorificatq́; ſuos.

Noſtri itaque compellentibus tenebris, ad ſua tẽtoria reuerſi ſunt, ſacerdotibus & clericis hymnum Deo dicentibus in hunc modum: Glorioſus es Domine in ſanctis tuis, mirabilis in ſanctitate tua: terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia. Dextera tua Domine percuſſit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios tuos. Dixerat inimicus, Perſequar & cõprehendam illos, diuidam ſpolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Sed tu Domine nobiſcũ fuiſti, tãquam bellator fortis, & dux & protector fuiſti in miſericordia tua populo tuo quem redemiſti. Nunc Domine cognoſcimus, quia portas nos in fortitudine tua, ad habitaculum ſanctum tuum, ad ſanctum ſcilicet ſepulchrũ tuum. His dictis voces ſuppreſſerunt, & ſecuri iam ab hoſtibus nocte illa quieuerunt. In craſtinum vero vbi ſol flammanti lumine mundum venuſtauit, omnes ad campum belli cucurrerunt, & de ſuis plurimos peremptos inuenerũt: & niſi cruces fuiſſent, ſegregari ab illis vix potuiſſent. Illi vero quibus erat ſanior intellectus, vt Chriſti martyres venerabantur, & digniori honore quo poterant tumulabant. Et ſacerdotes & clerici ſepulturæ debitos effũdebant cantus. Matres pro filiis, amici pro amicis, lugubres emittebant plãctus. His ita completis, ad cadauera hoſtium ſpolianda feſtinauerũt. Et quis referre poteſt, quantã ibi abundantiam veſtium, quantam auri argentiq; copiam repererint? O quantã multitudinem equorum, mulorum, mularum, camelorum & aſinorum noſtri tũc habuerunt? Qui prius erãt pauperes, Deo opitulãte, diuites effecti ſunt. Qui prius ſeminudi, ſericis indumentis veſtiti ſunt. Leguntur tela & ſagittæ, & vacuatæ implẽtur pharetræ. Cura vulneratis impenditur, & curæ medicorum committuntur. Sicq; die tota, non eſt gens noſtra remota. Huic facto egregiæ laudis ſi quis mẽtis oculum velit apponere, Deum mirabilẽ in ſuis operibus poterit aduertere. Eſurientes etenim ſuos repleuit bonis, diuites vero non ſuos dimiſit inanes, depoſuit potẽtes, & exaltauit humiles, potentes abiectos reddens, humiles glorioſos. Hoc eſt quod per Eſaiam prophetam ſpopondit ſuæ dilectæ Hieruſalem: Ponam te in ſuperbiã ſeculorum, gaudium in generationem & generationem: & ſuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, & ſcies quia ego Dominus ſaluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Superbia ſeculorum nobilitas

bilitas eſt virorum illuſtrium, mamilla diuitiæ, theſauros ſuos in terram fodientium. Quæ nobilitas mamilla regum paſcitur, cum ei mundana poteſtas ſubiicitur. Et inde habet gaudium & lætitiam non tantum in hac generatione præſenti, ſed & futura generatione ſeculorum. Altera autem die, quæ erat tertia menſis Iulij, tentoria ſummo mane defixerunt, & veſtigia Turcorum fugientium ſequi feſtinauerunt. Sed illi ſicut trepidæ columbæ à facie accipitris, ita ante eorum faciem fugiebant. Igitur per quatuor dies huc illucque fugientes, cōtingit vt Solimannus dux illorum inueniret decē millia Arabum venientia ſibi in auxilium. Erat autem Solimannus filius Solimāni veteris, qui totam Romaniam abſtulit imperatori. Hic quippe poſtquam de Nicæa vrbe fugerat, gentem hanc in vnum congregauerat, & quaſi pro vlciſcēda ſua iniuria, ſuper Chriſtianos adduxerat. Hic cum eos vidiſſet & Arabes illum, præ nimio dolore equo lapſus in terram, cœpit magnis vocibus eiulare, ſeq; miſerum & infelicē proclamare. Cui Arabes infortunij ſui caſum ignorantes, dicunt: O cunctorum hominum impudentior: quid ita fugis? Multum degeneras: quia nunquam pater tuus de prælio fugit. Reſume animi conſtantiam, & reuertere ad prælium, quoniam venimus tibi in auxilium. Quibus ille, ſuſpiriis vocem interrumpentibus, ait: Magna vos vexat inſania: nōdum vos cognouiſtis virtutem Francorum, nec experti eſtis animos eorum. Virtus eorum non eſt humana, ſed cœleſtis, aut diabolica. Nec ipſi tamen in ſuo confidūt auxilio, ſed diuino. Nonne in tantum deuiceramus eos, quod iam parabamus iliceos funes & canabinos, vt eorum colla immitteremus? Tum ſubito gens innumera, quæ mortē non veretur & hoſtem non timet, erupit de mōtibus, & indubitāter ſe inſeruit noſtris agminibus. Quorum oculi ferre poterant eorum terribilium armorum ſplendorem? Lanceæ eorum micabant vt coruſcantia ſidera, galeæ & loricæ, vt vernālis auroræ lumina vibrantia: fragor armorum terribilior erat ſonitu tonitruorum. Cū ſe bello præparant, erectis in cælum lanceis, ſeriatim incedunt, & ac ſi ſine voce eſſent, cōticeſcūt. Cum vero ſuis adproximant aduerſariis, tunc laxatis loris tanto impetu irruunt, ac ſi leones quos ſtimulat ieiuna fames, & ſanguinem animaliū ſitiūt. Tunc vociferant & ſtrident dentibus & aera clamoribus implēt, & peregrini à miſericordia neminem capiunt, ſed omnes necant. Et quid dicere de tam crudeli gente valeo? Nulla gēs eſt quæ huic valeat reſiſtere, quæ fugiēdi locum poſſit inuenire: quia aut diuino aut diabolico fulciuntur auxilio. Omnes aliæ gētes noſtros arcus expaueſcunt, & tela timent: iſti vero poſtquam loricati ſunt, tantum timent ſagittam, quantum & ſtipulā: ſic formidant telum, ſicut & fuſtem ligneum. Heu heu trecēta ſexaginta millia fuimus, & omnes vel occiſi ſumus ab iſtis, vel diſperſi fugimus. Nunc quartus dies eſt, ex quo à facie eorum fugere cœpimus, & adhuc non timore minori, quam & primo die trepidamus. Qua de re, ſi ſano vultis parere conſilio, quam primum valetis à tota Romania abſcedite, & ne illorum oculus vos videat, ſumma cautela prouidete. Hæc Arabes vt audierunt, cū ipſo Solimanno fugam concito arripuerūt. Chriſtiani aūt maiori ſollertia ſequebātur fugientium veſtigia, ſed illi nunquam in eodem ſtatu morabantur, & quantumuis eorum animi confuſi fuerint, ad quaſcunque tamen Chriſtianorū vrbes vel caſtella fugiendo veniebant, hilarem vultum quaſi potiti victoria, præferebant: dicentes, Gaudentes & cum lætitia aperite nobis ianuas veſtras, quoniam occidimus vobis omnes Francigenas, qui vos & terras veſtras deprædari venerāt: ne vnus quidē ſupereſt de illis, quin aut mortuus ſit, aut teneatur in vinculis noſtris. Solimannus enim dux noſter alia via procedit, & captiuos ſecum deduxit. Qui vero verbis eorum creduli erant, aperiebāt, ſeductiq; graues pœnas luebant. Nā deprædantes eorum poſſeſſiones, domos incendebāt, ipſoſque aut trucidabant, aut loris aſtrictos ſecum ducebant. Nolebant quippe vt Franci qui eos inſequebantur, aliquid inuenirent, vt vel ſic inopia coacti perſequi deſiſterent. Qui in hoc prudenti vſi ſunt cōſilio, quia illis valde profuit, nocuitq; omni exercitui noſtro. Noſtri enim inuenerunt terram illam deſertam, & inaquoſam omnibus bonis vacuam. Vellebant ſpicas ſegetum ad maturitatem proximantium, & inter manus confricando expilabant, taliq; cibo famem vtcunque mitigabant. Ibi mortua fuit maior pars equorū, & multi qui prius equites extiterant, pedites effecti ſūt. Equitabant vaccas & boues, & magnæ fortitudinis terræ illius arietes & canes. Tranſierūt itaq; ſolum illud quam cito potuerunt, & intrauerunt Lycaoniam, prouinciam omni-

bus bonis vberrimam,& venerunt Iconium. Eſt autem Iconium opulentiſſima ciuitas temporalib' bonis, de qua meminit Paulus apoſtolus in epiſtolis ſuis. Qui vero errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo, ciuitatem hoſpitio cõmodam inuenerũt, & Domino ſuggerente, bonis terrenis repleti ſunt. Cumq; digredi à ciuitate placuit, ſuadẽtibus incolis, aquam in vaſis & vtribus ſecum tulerunt, quia aquam in craſtinum nuſquam repererunt. Die vero ſecunda in veſperum ad quoddam flumen peruenerunt, ibique duobus diebus hoſpitati ſunt. Altera autem die curſores qui præibant agmina, primo venerunt ad ciuitatem, quæ Heraclea memoratur, in qua Turcorum maxima multitudo aggregabatur. Qui vt à longe deprehẽderunt vexilla Francorum volitantia protinus effugerunt vt dammula erepta de laqueo, aut cerua ſagittata. Noſtri vero laudantes Dominum, ſine obſtaculo ciuitatem intrauerunt, & per dies quatuor ibi diætauerunt. Die vero quinta de ciuitate omnes exierunt. Tũc Balduinus comes frater Gothefridi ducis, & Tancradus, ab aliis ſecum ſuis militibus diuiſerunt, & ad vrbem Tarſum diuerterunt. Erant autem multi Turci in ea, qui contra eos exierunt ad prælium: ſed diu obſtare non potuerunt. Cum enim veloces impetus noſtrorum, & iratos incurſus, & diros ictus ferre non potuerunt, pluribus ſuorum proſtratis in munitionẽ vrbis ſe receperunt, & noſtri caſtra ſua ante vrbem locauerunt, & excubitores poſuerunt. Illi vero qui erant in ciuitate Chriſtiani, nocte media ad caſtra veniunt, cum magno gaudio clamantes atque dicentes: *Surgite inuicti milites Francorum, quoniam Turci omnes de ciuitate fugiunt, & vlterius vobiſcum decertare non præſumunt.* Noſtri tamen eos perſequi noluerunt, quia nox erat, tempus ſcilicet ad perſequẽdum minime idoneum. Die vero illuceſcente noſtri ciuitatem introierunt, & ciues eos libentiſſime receperunt. Facta eſt autem contentio inter comitem Balduinum & Tancradum, quis eorum ciuitati dominaretur, an vtrorumque dominio ſubderetur. Tancradus renitebatur, quia pro ſe eam volebat habere: ſed tandem ceſſit Balduino, quia maior ei erat exercitus fortitudo. Fuerunt autem eis in breui temporis interuallo traditæ duæ ciuitates: vna quæ vocatur Athenæ, alia quæ Manuſtra, & plurima caſtella. Iam vero ibant ſecundis ſucceſſibus, quoniam Turci iam non equitabant, ſed abditi erant in munitionibus. Maior autem pars Francorum ingreſſa eſt terram Armeniorum: quia inhiantes affectabant inebriare terram ſanguine Turcorum. Terra autem omnis ſilebat in conſpectu ipſorum, eiſque Armenij obuiam veniebant, & in ſuas ciuitates & caſtella recipiebant. Ad quoddam vero caſtrum peruenerunt, quod ita naturali poſitione munitũ erat, vt nulla arma prorſus, nulla machinamenta bellica metuerit. Sed tamen noluerunt ibi diu demorari, cum ſcilicet tota alia terra eis eſſet ſubdita, & ex affectu volebat inclinari. Erat autem in exercitu quidã miles fortis & ſtrenuus & ab illa regione oriundus, qui terram illam poſtulauit à cunctis principibus, vt eam in fidelitate ſancti ſepulchri & eorum & Dei cuſtodiret, vt vitam & honorem eius protegeret. Cui principes vnanimiter aſſenſum tribuerunt, quia ſciebant eum eſſe virum fidelẽ, & bellicis rebus idoneum & fortem. Dehinc proſpero ſucceſſu venerunt ad Cæſareã Cappadociæ. Cappadocia autem regio eſt in capite Syriæ ſita, ad ſeptentrionalem plagam porrecta. Cuius incolæ ciuitatis vltro ſe tradiderunt, eoſque benigne receperũt. Egreſſique de Cappadocia, proſpere venerunt ad quandam vrbem pulcherrimam & ſatis vberrimam, quam Turci non multo ante obſederant, & per tres hebdomadas impugnauerant, ſed expugnare nequiuerant. Ad quam accedẽtes, mox cum ſumma lætitia ciues obuiam eis venientes, beneuole ſuſceperũt. Hanc iterum petiit alter miles, nomine Petrus ab Alpibus, & impetrauit eam celerrime ab vniuerſis principibus. Ipſa nocte quidam delator nugarum venit ad Boamundum, dixitque ei, vſque ad viginti millia Turcorum in proximo adeſſe, qui nondum ſcirent Francorum exercitum illuc aduenisse. Ille credulus verbis mẽdacibus, elegit milites electos quos ſecum duxit, & loca in quibus latitare dicebãtur peragrauit. Sed ſicut delator inanis fuit, ſic & inquiſitionis effectus fruſtratus. Dehinc cõſurgentes venerunt ad quandam vrbem, quæ vocatur Coſor, quæ plena erat omnibus bonis, quæ vtilia ſunt corporibus humanis. Ad quam accedentes, ab his qui erant in ea Chriſtianis, officioſiſſime ſuſcepti ſunt. Et ibi per tres dies feriati ſunt. Illic vnuſquiſque ſuæ conſuluit indigentiæ: laſſi inuenerunt requiem, eſurientes refectionem, ſitientes potum, nudi operimentum. Prouidit itaque eis

que eis

que eis Deus tale habitaculum,quo facilius pati valerent validum ſuperuẽturæ famis cruciatum. Interea nuntiatum eſt comiti Raimundo,quod Turci metu territi,de Antiochia fugerant,ciuitatemque minime præmunitam reliquerant. Qui inde accepit conſilium, vt illuc quingentos milites dirigeret,qui arcem ciuitatis occuparent,antequam aliis cognitum eſſet. Et vt venerunt in vallem Antiochiæ vicinam, tunc primũ audierunt verum non eſſe quod Turci diſceſſiſſent à ciuitate,ſed omni niſu quo poterant moliebantur defendere. Perrexerunt igitur vſque ad caſtellum Publicanorum, eoque ſubiugato,alio ſecundo itinere diuerterunt,& in vallem Derugia peruenerunt, multoſque ibi Turcos & Saracenos inuenerunt , quos in ore gladij ſuperatos prælio occiderunt. Quod videntes Armenij terræ illius habitatores gauiſi ſunt,quia videlicet à Chriſtianis tam viriliter & Turci & Publicani ſunt occiſi : continuoque cum terra ſua reddiderunt ſe illis. Et Ruſam ciuitatem obtinuerunt,& plurima caſtella ſuo dominio mancipauerunt. Vniuerſus vero exercitus qui remanſerat iter arripuit, miſeroque infortunij ſucceſſu per quædam montana, quæ nulli erant niſi feris aut reptilibus peruia:(vbi ſemita erat quæ non amplius quam vnius pedis ſpacio dilatabatur,ſic hinc & inde rupibus & denſis ſpinarum ſeu veprium frutetis arctabatur:ima vallium in abyſſum videbantur immergi,cacumina montium ad ſydera tolli)hac inæquali ſemita milites & armigeri collo ſuo arma dependentia geſtabant:omnes æqualiter pedites,quia nulli eorum equitabant:plerique libentiſſime loricas,galeas,clipeoſque ſuos vẽdidiſſent,ſi emptorem inueniſſent:multi quidem plurima laſſitudine deficientes ea proiiciebant,vt ſaltem ſic expediti ire valerent. Iumẽta cum oneribus ire nullatenus poterant,ſed pleriſque in locis onera iumentorum homines ferebant. Stare loco aut ſedere nemo poterat,quia alter alterum impellebat. Nemo poterat iuuare ſuum comitem niſi præcedentem vltimus,quoniam qui præibat vix conuerti valebat ad ſubſequẽtem. Tandem finita tam infelici via,& inuia, venerunt ad ciuitatem,quæ Maraſim memoratur,& ab incolis illis cum honore & gaudio excipiuntur. Illic abundantiam rerum temporalium inueniunt,ibi ſuæ miſeriæ & defectus conſolationem recipiunt. Ibi prior præſtolatur vltimum,ſed ante pertranſiit integra dies , antequam cauda capiti cohæreret. Congregati vero & die vna quieſcentes, ſecunda die venerunt in vallem, in qua eſt Antiochia ſita : regia videlicet ciuitas ab Antiocho rege conſtituta,& ab ipſo nuncupata. Hæc metropolis eſt & caput totius regionis Syriæ : olim inſignita per beatum Petrum apoſtolorum principem cultu fidei catholicæ : in ea epiſcopalem cathedram poſuit,& apoſtolos Barnaban & Paulum ordinauit. Nunc vero vt Dominus oſtenderet oculis mortalium,quod non eſt virtus nec vlla poteſtas niſi ab ipſo , prius hanc adquirere voluit,in humilitate ſermonis ore prædicantium: modo eam recuperare voluit,in ſublimitate potentiæ armis debellantium. Sic noſtri in virtute Dei ad ciuitatem properantes ad pontem ferreum peruenerunt: inueneruntque ibi numeroſitatem Turcorum pontem tranſire cupientium,vt his,qui erant in vrbe præſtarent auxilium. Sed nõ eſt hominum dirigere greſſus ſuos,ſed eius eſt, cuius vniuerſa ſubiecta ſunt imperio. Noſtri protinus irruerunt vnanimiter in eos,nullique pepercerũt, ſed in ore gladij magnam multitudinem ex eis peremerunt. Alij mente conſternati fugerunt,& ſic vitæ præſenti ſuæ conſuluerũt. Sic potiti Chriſtiani victoria, multa inibi repererunt ſpolia : iumenta,aſinos,camelos oneratos vino,frumento & oleo, & rebus aliis quæ obſeſſis ſunt perneceſſariæ. Tunc caſtrametati ſunt ſuper ripã fluminis,quod non longe diſtat à mœnibus ciuitatis. In die craſtina onuſti bonis omnibus ad ciuitatem ire diſponunt: ad quam Deo autore peruenire ſtudentes, in partibus tribus caſtra circumponunt. Ex vna enim parte montana prohibent acceſſum , & omne bellandi procul arcent ingenium. Quarta feria decimonono* Nouembris obſidio circa Antiochiam poſita fuit,ad laudem & gloriam futuram Domini noſtri Ieſu Chriſti,qui ſemper eſt mirabilis in operibus ſuis.

* al. duodecimo.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber quartus.

QVIA vero vrbs Antiochena, non ſolum naturali ſitu, verumetiam mœnibus excelſis, turribuſq; in altum porrectis, denſiſſimiſq; in cacuminibus murorum propugnaculis præmunita erat: conſilium inierũt principes, vt contra eam pugnarent, non virtute, ſed ingenio; arte, non Marte; machinamento, non conflictu bellico. Prius igitur pontẽ ſupra flumẽ ſtatuerũt, vt expeditius flumẽ trãſirent, quotiens tranſeundi neceſſe haberent. Tunc quippe in cõfinio vrbis magnam bonarum fructuum vbertatem inueniebant, copioſas vindemias, foueas frumẽto plenas & ordeo, aliiſque cibatiis, arboreſq; multi generis pomis refertas. Hoc quoq; inſinuabant eis Armenij qui in ciuitate erant, quiq; inde conſentiẽtib. Turcis ad eos veniebant: ſed eorũ vxores & filij in vrbe remanebant. Et hoc torũ, licet Chriſtiani eſſent, callide tamẽ faciebant: quoniam dicta noſtrorum ſiue facta, Turcis intus renũtiabant. Conſtruũtur à Chriſticolis bellica machinamenta ad oppugnandũ cõgrua, turres ligneæ, baliſtæ, falces, arietes, talpæ, tela, ſudes, & fundæ, & ſi qua alia potuerunt vlla excogitari arte. Sed quid valuerũt aduerſum vrbem inexpugnabilẽ? præſertim cum tot in ea eſſent defenſores, qui etiam cum noſtris campeſtri prælio pugnare potuiſſent. poſtquam vero:

Boſporus auroræ rutilos præceſſerat ortus,
Ipſaque roriſluo cum iam candore vibraret,
Solq; venuſtaret flammanti lumine mundum:
Exurgunt propere proceres, procerumq; caterua,
Armaq; corripiunt, & ad vrbis mœnia currunt.
Pugna quidem dextra forti fit & intus & extra:
Illi defendunt, dum noſtri ſpicula fundunt:
Telaq; cum baculis, nec non lapideſq; ſudeſq;.
Fit labor immanis, ſed profectus fit inanis.
Sicq; receſſerunt, quia ſternere non potuerunt.
Turres & muros, vt nulla corruituros.

Cumq; viderent noſtri quod nil proficere poſſent; illam dimittunt pugnant, retinent tamen obſidionem. Turci quippe in ſua confidẽtes inuictiſſima ciuitate, nocte ianuis apertis exibant, & in caſtra ſagittas mittebant. Contigit autem vt ita ſagittando vnam mulierem ante tentoria Boamũdi principis occiderint, & ideo vigilantiores excubias per caſtra poſuerunt, qui etiam portam per quam exire ſolebant cuſtodierunt. Placuit itaque principibus militiæ & optimatibus, vt caſtellum ſibi conſtruerent, quo ſecuriores eſſent, ſi inimici Dei vllo modo præualerent, qui vndique ſicut apes ad aluearia confluebant. Quod & factum eſt. Interea dum rareſcere cœpit quotidiani victus impenſa, conſilium inierunt, vt cibos quærerent, & ad quærendũ, armigeros & pleroſq; milites ob cuſtodiam tranſmitterent. Sed qui prædari voluerunt,

Partim prædati, partimq; fuere necati.

Nam caſtellum quoddam erat in montanis non longe à ciuitate nomine Arech, quod erat plenum rebellantibus Turcis, qui noſtris inſidias prætenderunt, multos vulnerauerunt & plures occiderunt, & pleroſque captos abduxerunt, cæteroſque turpiter iniuriatos ad caſtra redire compulerunt. Quod miſeri caſus infortunium vbi militia Dei cognouit, admodum indoluit: ſed ſibi deinceps ſalubre conſilium inuenit. Mille armigeros ante præmittunt, quos Boamundus & Flandrenſis comes cum electis militibus ſubſequuntur, munita valle, in qua ad ipſos confugerent, ſi Turci eos inſequerẽtur. Quod ita abſque dilatione contigit: quoniam Turci poſtquam illos eminus agnouerunt, laxatis loris, & equos calcaribus vrgẽtes, inſecuti ſunt, eoſque in fugam verterunt. Noſtri vero ad ſuos, ſicut ad tutiſſimum auxilium, confugerunt, & præſidium diuini ſub-

uini ſub-

uini ſubſidij inuenerunt. Turci quidem cũ nimis de proximo noſtros milites paratos eſſe deprehenderunt, primo quidem hæſitantes loco libentiſſime ceſſiſſent, ſi cedere valuiſſent. Vt tamen cognouerunt, quod pauciores Chriſtiani eſſent, quam ipſi, bellũ inierunt, tamen cum timore, in ſua confidentes numeroſa multitudine. Sed quid valet prælium, contra quod diuinum militat auxilium? Deus enim fortis, & fortis eſt Dominus potens in prælio. Duo enim ex noſtris ibi tantum perempti ſunt. Sed de Turcis occiſis quorum non eſt numerus, qui & de manu Dei repulſi ſunt, abſque numero occiſi ſunt. Multos ex eis captos ad caſtra duxerunt, & coram illis qui ſupra mœnia inclytæ ciuitatis erant, decollauerunt. Et vt maiorem illis dolorem incuterent & terrorem, balistis inciſa capita in ciuitatem proiecerunt. De hinc expeditius ire potuerũt noſtri ad villas & vicos Armeniorum, victum quærẽtes, & ipſi Armenij & indigenæ terræ illius ad noſtros mercatum afferentes. Aduenit interea ſacratiſſima dies dominicæ natiuitatis, quam Deus cunctis fidelibus ſuis celeberrimam in hoc contulit, quia qui creaturis omnibus naſci tribuit, pro ſolis hominibus naſci diſpoſuit. Feſtiuam igitur illã Chriſtiani fecerunt, ſicut qui in tentoriis erant agere potuerũt. Maius quippe gaudium erat in caſtris, quam inter mœnia inclytæ vrbis. inclytam dico non propter fœdam gentilitatis habitationem, ſed propter humanæ cõditionis poſitionem, & præſertim beati Petri apoſtolorum principis apud Deum reconciliationem. Qua celebratione peracta, conſilium acceperunt quid agerent: quoniam in caſtris victus deficiebat, & glacialis hyems mercatum afferentes ad ipſos venire non ſinebat. Illi nanque qui erãt in vrbe, quanto magis ſciebant noſtros eſurire, tanto magis incipiebant in illos deſæuire. Hinc aeris inclementia, hinc miſeræ egeſtatis inopia, hinc opprimebat aduerſariorum violentia. Et ſicut ſolet contingere in multitudine congregatorum, non deficiebat vox murmurantium. Nec mirum erat, ſi humana fragilitas ſub tot tormentis preſſa deficiebat. Grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, illos violentiſſime opprimebant, quos nulla tecta cooperiebant. Nec mirũ ſi peſſime afflicti ſunt, qui extra tentoria erant, cũ ipſa tentoria nutabant. Qui propterea, vt ſupra diximus, conſilium inierunt, quid agerent, & tale inuicem acceperunt. Boamundus & comes Flandrenſis ad his ſubueniendum ſe ipſos obtulerunt, & omnibus placuit, & libentiſſime conceſſerunt. Hi itaque triginta millia equitum peditumq; elegerunt, & in terram Sarracenorum intrauerũt. O rerum omnium mediator Deus, quam tempeſtiue ſubuenis in periculis, & neceſſitate laborantibus, vt impleretur illud quod Salomon ſcripſit in prouerbiis, Conſeruatur iuſto ſubſtantia peccatoris. A Hieruſalem & Damaſco, & Aleph, cæteriſq; regionibus congregati erant, Perſæ, Arabes, & Medi, gens videlicet multa nimis, quæ ad Antiochiam diſpoſuerat venire, eamq; à Chriſtianis defendere. Sed aliter in cœlo fuit diſpoſitum, quæ diſpoſitio illorum ordinationem inclinauit deorſum. Cum enim audiſſent, quod pars Chriſtianorum intrauit terram ſuam, gauiſi ſunt valde, quum in vinculis iam quaſi irretitos arbitrati ſunt. Tunc diuiſerunt ſe in duas acies, vt ſic vallati ab eis noſtri, fugæ præſidium nuſquam inuenirent. Quæ diuiſio ſtulta fuit, quia ſtultitia in cordibus incredulorum ſemper requieſcit. Nam vtræque acies vt ſeſe inuicẽ aſpexerunt, incũctanter altera in alteram irruit; quia illa in ſua multitudine, iſta in Dei omnipotentia confidit: & ideo euentus belli diſſimilis fuit. Milites armati quotquot in occurſum ſui venerunt, vt falcator meſſem, proſtrauerũt. Sed cum in gyrum reuerti frenis voluerunt, quos iterum percuterent niſi fugientes non inuenerunt. Qui vero in manibus noſtrorum peditum deuenerunt, in immane præcipitium corruerunt. Sciunt enim quibus bella nota ſunt, quia grauiori attritione pedites quam equites interficiunt. Altera vero acies quæ ſe ab altera ſeparauerat, vt noſtros circumueniret, vt audiuit voces bellantium, ſonitumque cõfringentium armorum, laxatis habenis accurrebat ſuis in auxilium. Sed vt miſeros illorum caſus agnouit, fugienteſque circumſpexit, timor in illos vehementiſſimus irruit, fugiendique contulit ſocietatem. Sed quid aliud noſtri facerent, niſi vt perſequerentur? Nam, ſicut in vulgari prouerbio dicitur: ſi eſt qui fugiat, non deerit qui perſequatur; iam omnes noſtri eos perſequebantur, quoniam qui pedites venerant, aſcenſores equorum efficiebantur. Quid plura? Qui euadere potuit, lætus & hilaris fuit: qui vero interceptus, miſerrima nece occubuit. Quot aſini & cameli, quotq; iumẽta frumẽto, vino, cæteriſq; cibariis onuſta, ibi capta

ſunt?quæ eſurienti exercitui Dei gratia grata erant. Quantum gaudium, & tripudij exultatio fuit in illa die in caſtris: cum talia dona viderũt ſummi procuratoris? Mirandũ & gaudendum erat, quod Dominus de mercibus inimicorum ſuorum de longinquo adductis, fideles ſuos reficiebat. Eſuriẽtes bonis implebat, quibus aduerſarios ſuos ſpoliabat. Sic quoque filiis Iſrael olim faciebat, cum per terrã gẽtiliũ regum trãſire cupiebant, & illi publicum viæ regiæ inceſſum eis denegabant. Omnes pari modo, qui cõtra illos accipiebant gladium, gladio peribant, & eorum terra & facultates dabãtur eis in poſſeſſionem. Nunc vero idem Dominus eadem recompenſatione aufert ſuorum aduerſariis, vt iſti credãt veraciter actum fuiſſe, quod ſcriptũ eſt de illis per omnia benedictus Deus, & ſine ipſo nihil poſſumus. Interim dum iſti glorioſi principes abfuerunt; qui in ciuitate erant, repente de ea exierunt, noſtroſq; inter caſtra inuaſerunt: & plurimos ex eis occiderũt. Ipſo die Podienſis epiſcopus perdidit dapiferum ſuum; qui ſuæ aciei deferre ſolebat vexillum. Et niſi flumẽ inter caſtrũ & vrbem fluxiſſet, maioribus iniuriis & frequentioribus laceſſiſſent. Quibus bellorũ euẽtibus, & maxime famis inopia, pleriq; noſtrorum afflicti, abire moliebãtur: quia nimis graue erat inuitis ferre ieiunium, & ideo machinabantur ab obſidione diffugium. Quos Boamundus vir facũdus & gratus eloquio, ita affatus eſt, dicẽs: O viri qui huc vſq; fuiſtis bellatores egregij, quos Deus per multa iam bellorum pericula victores reddidit, quoſq; virtus experiẽtiæ, vt illuſtres decorauit, quid contra Dominũ murmuratis, quia premit vos anguſtia paupertatis? Cum vobis porrigit manum, tũc exultatis; cum relaxat, tunc deſperatis. In hoc videmini non diligere donantem, ſed dona: nõ largitorẽ, ſed largientis oblationẽ. Cum largitur Dominus, amicus eſt; cũ ceſſat, inimicus vobis videtur eſſe & extraneus. Cui vnquam genti præſtitit Deus in tam breui tempore tot bella cõmittere, tot acerrimos hoſtes ſuperare, tot ſpoliis gẽtium ditari, tot triumphantiũ palmis inſigniri? Ecce nunc innumerabiles hoſtes ſubegimus: ecce nũc eorum ſpolia ad vos attulimus. Quid eſt quod ſic diffidimus, cũ ſic quotidie vincamus? Non lõge eſt à vobis, qui ſic pugnat pro vobis: ſæpe quidem fideles ſuos tentat, vt vtrũ diligant ipſum innoteſcat. Nunc tẽtat vos per inopiæ moleſtias, & per aſſiduas inimicantium vobis preſſuras. Quod ſi tãtas intuliſſent nobis iniurias, quantas & nos eis irrogauimus: ſi tot de nobis occidiſſent, quot de illis nos proſtrauimus: ſi aliquis de nobis ſupereſſet, iure ille cõqueri potuiſſet. Sed pro certo qui conquereretur nullus eſſet, quoniam nemo ſuperſtes remãſiſſet. Propterea nolite diffidere, ſed eſtote viri cordati, quoniã ſi in ipſo viuitis, aut pro ipſo moriemini, eſtis beati. His & talibus dictis animos eorũ eneruatos, robuſtos reddidit, & in effœminatas mẽtes virilitatem induxit. Paucis deniq; diebus euolutis hyẽs aſpera inhorruit, & in caſtris ciborum abundantia euanuit. Illi qui vendere cibos ſolebãt, niuibus & glacie prohibente, nullatenus venire valebant. Curſores exercitus qui vſque ad terram Saracenorum tranſcurrebãt, nihil prorſus inueniebãt: quia omnes de toto terræ illius confinio, aut longe fugerant, aut in ſpelũcis, aut in cauernis petrarum delituerant. Cumq; Armenij & Surani vidiſſent, in tãto diſcrimine famis noſtros eſſe poſitos, per nota loca gradiebantur, ſollicite inquirentes, ſi quid inuenirẽt, quod ad noſtros afferre valerent. Sed apud tantos parum erat, nec tantæ multitudini ſuppetebat, & ideo vendebatur aſinariũ ouus frumẽti ſeptem librarum pretio: ouum duodecim denariis, & vna nux vno. Sed quid vniuerſa percurram, cum carum nimis vẽdebatur quicquid vilius habebatur. propter quod multi fame ibi perierunt, qui vnde aliquid emerent non habuerunt. Cœpit itaq; oriri inter eos magna inconſtantia animorum, mẽtis defectus, & totius bonæ ſpei diffidentia. Et quid mirum ſi pauperum, ſi imbecilliũ animi nutabant, cum illi qui videbantur quaſi colũnæ eſſe, deficiebãt omnino? Petrus enim eremita, & Gvvilhelmus Carpentarius nocturno elapſu in fugam verſi ſunt, & à ſacra fidelium Dei ſocietate diſiuncti ſunt. De Gvvillehelmo vero qui fuerit, dicamus: quoniam de Petro ſuperius mentionem fecimus. Gvvillehelmus de regali proſapia ortus fuit, & vicecomes cuiuſdam regij caſtelli, quod Millidunum dicitur olim extitit. qui ideo Carpẽtarius cœpit cognominari, quia in bello nullus valebat ei occurſari. Nulla enim lorica erat, galea vel clypeus, qui duros lanceæ illius ſiue mucronis ſuſtineret ictus. Vnde mirãdum, & cũ admiratione dolẽdum, quod in talẽ ac tantum virum tanta mentis hebetudo inceſſerit, quod tam turpiter à caſtris virorum illuſtrium receſſerit.

Sed

Sed hoc non metu præliorum,vt ſperamus,fecit, ſed tantam famis iniuriam pati nunquam didicerat. Quod fugæ diſſidium vt Tancradus miles fortis & integer animo cognouit,vehementer condolens,inſecutus eſt illos,& comprehendit,&cum dedecore reuerti coegit,& ad domum Boamundi adduxit. Non dicendum eſt ſi paſſus eſt verecundiam,qui nullo fugante inierat fugam. Dolebant plurimi qui eum agnouerant: conuitiabantur omnes qui qualis extiterat ignorabant. Tandem multis laceſſitus iniuriis,pro reuerentia Hugonis magni,cuius conſanguineus erat,&quia iam cum ipſis in retroactis certaminibus honeſte pugnauerat, pacem obtinuit:ſed nunquam ſe amplius ita diſceſſurum coram omnibus iurauit. Sed tamen diu ſacramentum non cuſtodiuit:quia quantocius potuit clam diſceſſit. Hanc itaque famis aſperitatem, vt ſuos probaret,euenire permiſit Deus,& vt terror eius fieret in vniuerſis nationibus. Nã & ſuos premebat ieiunio:& vicinas nationes eorum diſterminabat gladio. Cadebant mille à latere vnius,& decem millia à dextris alterius. Et ideo nunquam eſt à Domino tali deſperandum, quia quæcunque agit, diligentibus ſe cooperantur in bonũ. Ne illi inſoleſcerent tot victoriis bellorum,opptimebat eos graui inedia ieiuniorum. In toto namque exercitu mille equi inueniri non poterant,ad pugnandum idonei:vt per hoc innoteſceret quod in fortitudine equi non haberent fiduciam,ſed in Deum per quem & quomodo & quando volebat,ſuperabant. Erat quidam miles in exercitu eodem, nomine Tengus,diues apud ſuos,& nominatiſſimus, in Romaniæ partibus bene notus:palliatæ nugacitatis tegmine velatus Hic venit ad principes,& ait illis: Vt quid hic ita torpeſcimus? Quare quæ nobis ſunt profutura non quærimus? Si bonum vobis videtur,ego in regionem Romaniæ pergam,& inde in fidelitate imperatoris copioſum mercatum adducam: naues onuſtas omnibus rebus,frumento, vino, oleo, hordeo, carne,farina,caſeis,per mare adduci faciam,&equos,mulos,mulaſque per terram. Et ne de me diffidentiam habeatis, papiliones meos & omnia bona mea derelinquam, hoc ſolum excepto quòd mecum feram. Et ſi adhuc mihi non creditis, iurabo quod citius ad vos redibo. Principes mendacibus verbis illius credentes, ſacramẽtum receperunt. Ipſe autem nec ſacramentum tenuit, nec verborum ſponſionem impleuit. Hoc ideo de his duobus militibus refero, vt quiſque percipiat quãta egeſtas in caſtris fuerit,quæ etiam fugere diuites,& periurare compellebat. Cumq; iam ſic arctarentur, &omnis humana ſpes omnino deficeret,plurima pars exercitus retro eundi licentiam à principibus petierunt;& ipſi vnanimiter flentes eis conceſſerunt. Vt quid enim retinerent,quos conſolari non poterant? Dum ſic valide deſolatio pullularet in caſtris,& nullus vllum haberet conſilium,miſeratio diuina ſolitum eis præſtitit auxilium: Affuit nuncius qui innumera Turcorum agminum millia prope adeſſe retulit,& in caſtro eis proximo,nomine Arech,quod ſupra nominauimus,illa nocte aggregari aſſeruit. Qui ideo latenter & in magno ſilentio veniebant,vt imparatos in caſtris inuenirent. Hoc dictum cunctis innotuit,&quos ſomno pigritiæ torpentes inuenit,excitatos reddidit. Salit & tripudiat,qui antea ambulare nequibat. Reuixit ſpiritus illorum,quos ſopierat indigentia ciborum. Erectis in cælum manibus Deum laudant;& quaſi iam vicerint, manibus applaudunt. Malebant enim honeſte in bello mori, quam eſcarum inopia cruciari. Tunc proceres exercitus acceperunt conſiliũ, vt pars vna omnium in caſtris remaneret ad cuſtodiendum:pars altera obuiam venientibus iret ad prælium. Qui de caſtris nocte egredientes,in inſidiis poſiti ſunt,prætereuntium præſtolantes occursũ, iacueruntq; inter flumen &lacum. Summo itaque diluculo,aurora lumen terris deferente,miſerunt exploratores,qui illorum agmina viderent, & eſſe eorum ſibi renũtiarent. Exploratores renuntiant tot illorum millia in ſimul ſe nunquã vidiſſe. Et ex parte fluminis duas acies ſeparatas a multitudine equis velocioribus accurrere. Tunc noſtri in quodã cliuo poſiti,crucis ſigno cũ armis ſe præmuniunt,&manus in cælũ protẽdũt, Deoq; ſe cõmittunt,eiuſq; flagitant auxiliũ. Mox noſtri ſuperuenientes illos excipiũt, & ictu pungẽtes quotquot obuiãt,ſolo proſternũt. Alij per campũ diſperſi circũuolãt, imbreſq; venenatarum emittunt ſagittarum. Strident dentibus,& more canũ latrant, quia terrere ſic ſuos aduerſarios putant. Sed hæc noſtri irridebant:& protecti clypeis, loricis,galeis,eorum immiſſutas vilipẽdebant. Sed cum innumerabilis illorum multitudo appropiauit,cum tanto impetu noſtros inuaſerũt, vt modice in fugam verſi ſint.

Quod vt vidit Boamūdus, qui poſtremo obſeruabat cuſtodiam, cum ſua acie prorupit in medium, ſocioſque recolligens, inimicos perduxit ad interitum. Illi namque vt viderunt noſtrorum vexilla ſuper vertices ſuos dependentia, noſtroſq; more leonum rugientium, in medios hoſtes circunſerti, omneſque circa ſe laniari, pauent & cōturbantur, verſiſque retro habenis equorum, ad pontem ferreum quam celerrime recurrunt. Sed quid modo Franci facerent niſi cominus enſe ferirēt? Sternitur via corporibus morientium, impletur aer vocibus eiulantium. Tellus madefacta cruore morientium, perforatur pedibus cōculcantium equorum. Vt venitur ad pōtem ferreum, via arctatur, & non omnes pons recepit, hinc quam plures in flumen præcipitātur, & quos vnda tenebat, celeri rotatu inuolutos abſorbebat. Et cur per ſingula morarer? Maior pars periit quam euaſerit. Plures occiſi ſunt, quam viui remanſerint. Qui euaſerūt, ad caſtrum ſuum quod ſuperius nominauimus confugerunt, ſed in eo non diu permāſerunt. Prædatum enim vacuum dimiſerunt, & fugientes abierunt. Noſtri vero illud accipiunt, & cuſtodes qui illud cuſtodirent ad pontem, poſuerunt. Armenij quoque & Surani fugientes inſecuti ſunt, & arte loca anticipando multos occiderunt, pluresq; captiuos detinuerunt. Sicq; filij diaboli ſecundum ſuum meritum, de ruina in ruinā receperunt interitum. Noſtri vero cum gaudio ingenti ad caſtra remearunt, adducētes ſecum equos & mulos & mulas, & ſpolia plurima, & multa alia quæ indigētibus ſociis valde erant neceſſaria. Multorum etiam capita mortuorum ſimul attulerūt, quæ ante portam ciuitatis poſuerunt, vbi admiraldi Babyloniæ habebāt hoſpitium. Receperunt illos cum ſumma lætitia ſocij qui in caſtris erant, quique tota die cum ciuibus qui egreſſi ſunt de vrbe pugnauerant, palmamque victoriæ reportarant. Tunc geminata lætitia duplicis victoriæ feſtiuum tempus effecit: & eos qui egeſtatis mœrore cōſumpti pene erant, refecit. Iam vero Armenij & Surani, victum ad caſtra ferebāt, & de felici noſtrorum euentu congaudebant. Sic illi de ciuitate egrediebantur, & inter ſaxa montium latitabant, inſidiabāturq; illis qui victum afferebant, & quotquot comprehendere poterant occidebant. Quod valde triſtes reddidit proceres: & ſuper hoc cōſilium inierunt: remediumque huic calamitati repererunt. Caſtrū conſtruxerūt ante portam ciuitatis, ſuper pontem iuxta Mahumariam, quod illos valde perdomuit, quoniam deinceps nullus eorū exire per pontem auſus fuit. Et tunc quia caſtrenſes ad hoc peragendum opus non ſufficiebant, Boamūdus & comes ſancti Egidij ad portum ſancti Symeonis perrexerunt, & inde operarios precio conducere ſtuduerunt. Quos cū adducerent, Turcos qui nocte illa de ciuitate exierāt, in inſidiis poſitos inuenerūt, qui ſubitaneo incurſu tam fortiter noſtros inuaſerunt, quoadusque illos qui equites erāt abſque vlla certaminis reuerberatione in montana fugauerunt: Pedites qui fugere nō potuerūt, diram necem perpeſſi ſunt. ſed quanto fuit acrior, tanto & glorioſior. Et qui ibi mortui ſunt, fere mille fuerunt. ſed occidentes diu gauiſi non ſunt. Relatio enim huius occiſionis ad caſtra peruenit, tantoſque principes proceteſque commouit. Qui equis proſilientes ad vlciſcendam mortem ſuorum ordinatis agminibus peruolant, inueniuntque eos adhuc in campo, occiſorum capita detruncantes. Illi vero nequaquam perterriti, in ſua confidentes multitudine ad pugnam congrediuntur. ſed noſtris toto corde tota virtute confidentibus, poſtquā pedites noſtri equitibus cōſociati ſunt, in breui ſuperantur. Nam vt viderunt illos quos ad montana fugere compulerant accurrere, noſtrorumq; agmina fortiter creſcere, & creſcendo fortius inſiſtere, terga vertūt, & verſus pontem fugæ viam arripiunt. Sed valde impediuit difficultas itineris anguſti, quia nec fugere vſquam poterant, nec conuerti. Reuerti retro fas nō erat, quia hoſtis vrgebat: dextra læuaq; diuerti impoſſibilitas anguſti itineris prohibebat, præire vetabat denſa multitudo fugientium. Sicque eis diuino nutu contigerat, vt nec fugere, nec pugnare licuerit. Ibi Turco nec toxicata ſagitta proficiebat, nec equi velocitas ſubueniebat. Ibi maiorem ſtragem pedites egerunt, quam qui equis inſidebant: quoniam ſeriatim, vt falcator prata vel meſſem, detruncabant. Illic ſatiari potuiſſent enſes & tela aliarum gentium Turcorum ſanguine: ſed quia Francigenatū erant, nec obtundi poterant, nec repleri cruore. Noſtri tantum pugnabant, illi patiebantur: noſtri percutiebant, illi moriebantur. Nec tantum infatigata manus dilaniare poterat, quantum quod dilaniaret, reperiebat. Inter viuos mortui ſtabāt, quia ſuffulti denſitate

viuorum cadere non poterant, & calamitas tanta eos oppreſſerat quod alter alterum in mortem imprimebat. Tantus illos timor inuaſerat, quod ſubſequens præcedentem vt fugere poſſet, impellebat.

Dux itaq; Gothefridus militiæ decus egregium, vt vidit, quod nemo illos ferire poterat, niſi poſt dorſum, equo celeri volitans anticipauit pontis introitum. Et quæ lingua valet explicare, quantas ſtrages dux ſolus illic dederit ſuper corporibus gentis iniquæ? Illi fugere cœperant, armaque ſua in terram proiecerāt, gladium ducis vt mortem expaueſcebant, & tamen vitare non poterant. Ille exertis brachiis, enſe nudato, eorū ceruices amputabat, illi minime renitentes, nuda corpora inuiti offerebant. Ibi ira, locus, gladius, validaq; manus pugnabat, & rotum in membris miſerorum redūdabat. Cumque vnus ex eis audacior cæteris, & mole corporis præſtātior & viribus, vt alter Golias, robuſtior, videret ducem ſic immiſericorditer in ſuos ſæuientē, ſanguineis calcaribus vrget equum aduerſus illū, & mucrone in altum ſublato, totum ſuper verticem ducis tr[illegible]at ſcutum: & niſi ictui vmbonem dux expandiſſet, & ſe in alteram partem i[illegible] mortis debitum perſoluiſſet. Sed Deus militem ſuum cuſtodiuit, eumque [illegible] fenſionis muniuit. Dux ira ſuccenſus vehementi, parat rependere vicem, eiuſq; tali modo amputat ceruicem. Enſem eleuat, eumque à ſiniſtra parte ſcapularum t[illegible] ute intorſit, quod pectus medium diſiunxit, ſpinam & vitalia interrupit, & ſic lubricus enſis ſuper crus dextrum integer exiuit, ſicq; caput integrum cū dextra parte corporis immerſit gurgiti, partemque quæ equo inſidebat remiſit ciuitati. Ad quod horrendum ſpectaculum omnes qui in ciuitate erant confluunt, & videntes ſic admirati ſunt conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos. Ibi dolores vt parturientis, ibi voces eiulantium, quia ille vnus fuit ex admiraldis eorum. Tūc euaginauerunt gladios ſuos, intenderunt arcus ſuos, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittarent ducem: cupientes ſi eis permiſſum eſſet, tantam militiæ Chriſtianæ extinguere lucem. Sed Deus eorum prauæ voluntati non cōſenſit, quia dux retroceſſit. Suſtinere enim telorum ac ſagittarum grandinem diu non potuit. O prædicabilis, ô inuicta ducis dextera. & animoſi pectoris robur eximium. Laudandus & enſis, quod in ſua integritate perſeuerans, vibranti dexteræ ſui famulatus impendit obſequium. Et cuius cor eructare, cuius lingua enarrare, cuiꝰ manus ſcribere, quæ pagina valet ſuſcipere aliorū facta principum, qui illi compares fuerunt in omnibus victoriis præliorum. Victoria ducis præ cæteris enituit, quoniam pars dimidiati corporis quæ remanſit, teſtimoniū laudis fuit. Fluctus vero qui occiſorum corpora abſorbuit aliorum ictus mirabiles occuluit. Sed ſicut ventus turbinis annoſæ arboris conſtringit brachia, ſic inciſa cadebāt morientium membra. In hoc prælio perſecutus eſt vnus mille, & duo fugauerunt decem millia. Qui in flumen rapido curſu immergebantur, emergētes pōtis ligneas columnas amplexabantur: ſed noſtri deſuper illos lanceis perforabāt & perimebāt. Cruor effuſus ſanguineum flumini dabat colorem, cunctiſq; cernentibus magnum incutiebat horrorem. Quippe denſitas corporum fluminis impediebat curſum, & retrogrado inceſſu ire cogebat retrorſum. Et quid mirum? Super pontem etenim quinque millia proſtrata fuerunt, quæ omnia deorſum in aquam præcipitata ſunt. Et quis numerare poſſit, quot mucro deſæuiens præcipitii ſaltu in amnem mergi compulit? In illo cōflictu occiſus eſt Caſſiani magni regis Antiochiæ filius, & duodecim admiraldi regis Babyloniæ, quos cum ſuis exercitibus miſerat ad ferenda auxilia regi Antiochiæ. Et quos Admiraldos vocant, reges ſunt, qui prouinciis regionum præſunt. Prouincia quidem eſt, quæ vnum habet Metropolitanum, duodecim conſules & vnum regem. Ex tot itaque prouinciis conuenerunt, quot ibi admiraldi fuerunt mortui. Et qui ibi capti ſunt, pro ſeptem millibus computati ſunt. Veſtium, armorum, cæterique cultus adparatum nemo retinere potuit per vllam memoriam. Sic itaque ſuperati ſunt Turci, magnanimiter à Francis, ſiluitq; deinceps garrula vox eorum, atque ſtridor dentium, & quotidianorum clamoſitas conuitiorum. Iam vero demiſſis vultibus ibant, & pleriq; omnino diffidentes, furtim de ciuitate exeuntes, fugiebant. Nox ſuperueniens litem diremit, & noſtri victores ad caſtra redierūt: illi vero obſeratis ianuis, intra vrbem ſe receperunt. In craſtinum vt primum lux matutina proceſſit; Turci de ciuitate exierunt, & collegerunt corpora mortuorum, quot inuenire potuerunt, & ſepulturæ tradiderunt.

Digitized by Google

Quod Chriſtiani exercitus iuuenes vt audierũt, multi in vnum cõglobati ad cœmiterium cucurrerunt, & quæ illi cum magno honore ſepelierant, cum magno dedecore foras proiecerunt. Subterrauerãt quippe illa vltra pontem ad Machumanam qui erat ante portam ciuitatis. & plurima pallis inuoluerant, & multos aureos, arma, arcus, & ſagittas & alia multa cum eis repoſuerant. Sic enim eſt eorum cõſuetudo ſepelire: noſtrorum vero eſt libẽtiſſime ea tollere. Extractis itaq; corporibus vniuerſis, capita abſciderunt, ſcire cupientes numerum illorum qui ad ripam fluminis necati ſunt. Truncata ſiquidem capita ad caſtra attulerunt, & cadauera feris & volucribus inhumata reliquerunt. Quod ab altis mœnibus & turribus excelſis proſpicientes, vehementer indoluerunt, & genas ſcindentes & crines vellentes, Mahometem præceptorem ſuũ in auxilium ſui cœperunt inuocare: ſed Mahometus nõ potuit reſtaurare, quos Chriſtus per ſuos milites voluit exterminare.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber quintus.

CVMQVE hæc crebro viciſſitudinum actitarentur impulſu, præambulus quidam aduenit, qui nuncios principis Babyloniæ in craſtinum prædicabat aduenire, & à principibus caſtrorum fiduciam quærit veniendi ſecure. Qui libẽter annuunt, ſeque eorum ſuſceptioni ſollẽniter præmuniunt. Tentoria variis ornamentorum generibus venuſtãtur: terræ infixis ſudibus ſcuta apponũtur, quibus ludos in craſtinũ equeſtres exerceãt; magnifice omnia ordinãtur; alij veloces curſus equorum flexis in gyrum frenis fecerũt: non defuerunt & militares impetus: haſtarumque vibrationes in alterutrum ibi celebratæ ſunt. In quibus actibus monſtrabatur, quod nullo pauore trepidabant, qui talia operabãtur. Talia quippe iuuentus excolebat: ſed ætate ſenſuq; ſeniores in vnum conſederant, cauſaſq; conſilij & prudentiæ conferebãt. Interim Babylonienſes nuncij cum appropinquarent, tantoſq; tanto gaudio trepidantes conſpicarentur, mirati ſunt: quoniam relatio vſque Babyloniam cucurrerat, quod & fame cruciabantur & pauore concutiebantur. Adducti igitur ante principes ſunt, & in hæc verba retulerunt, quæ eis commiſſa ſunt. Dominus noſter Admiraldus Babyloniæ, mandat vobis Francorum principibus ſalutem & amicitiam, ſi eius volũtati vultis obedire. In aula regis Perſarum dominiq; noſtri, magnus veſtri cauſa congregatus eſt cõuentus, ſeptemq; diebus protelatum eſt cõſilium, quid nam eis ſuper hoc ſit agendum. Mirantur enim cur ſic armati quæratis domini veſtri ſepulchrum, gentem eorum à finibus diu poſſeſſis exterminantes, imo, quod nefariũ eſt peregrinis, in ore gladij trucidãtes. Quod ſi poſthac in pera & baculo vultis ire, cũ honore maximo rerumq; opulentia vos illuc facient pertranſire: de peditibus equites facient: qui pauperes ſunt, in toto itinere nec in reditu amplius eſuriẽt. Et ſi per mẽſem ad ſepulchrum vobis diurnare placuerit, bonorum copia vobis nõ deerit: facultas eũdi per vniuerſam Hieruſalem vobis cõcedetur, vt quo honore placuerit, & templum & ſepulchrum quilibet veneretur. Quod ſi hæc vobis indulta cõtemnitis, & in animorum veſtrorum magnitudine cõfiditis & armis, videndum vobis eſt etiam atque etiã, quãto periculo vos expotiaris; apud nos certe ducimus eſſe temerariũ, quod vlla, quãtumuis magna, humana poteſtas congrâſſetur contra Babylonios, regemq; Perſarum. Iam vero quæ ſit ſententia veſtra ſuper his nobis aperite: quæ vero diſplicent, in communi edicite. Ad hæc communis ſententia principum reſpondit, dicens: Nulli ſapiẽti mirandum eſt, ſi ad domini noſtri ſepulchrum cum armis venimus, gentemq; veſtrã ab iſtis finibus eliminamus. Quoniam quicunque de noſtris huc vſq; in baculo & pera venire ſoliti erant, turpi ludibrio affecti ſunt, & ignominiam cõtumeliarum tolerãtes, ad extremum perimebantur. Terra autem gentis illorum nõ eſt, licet diu poſſederint, quia noſtrorum à priſcis temporibus fuit, eiſq; propter malitiam iniuſtitiamque ſuam

veſtra

veſtra gens aduerſa abſtulit : quæ tamen ideo veſtra non debet eſſe, quia diu eam tenuiſtis. Cæleſti enim cẽſura nunc decretum eſt, vt miſericorditer reddatur filiis, quod iniuſte patribus ablatum eſt. Ne glorietur gens veſtra quia ſuperauerit effœminatam gentem Græcorum: quoniam diuina ſuffragante potentia, in ceruicibus veſtris meritum recompenſabitur gladio Francorum. Et notum eſſe poterit, his qui ignorãt, quod non eſt hominum euertere regna, ſed eius per quem reges regnant. Ipſi dicunt ſe velle nobis indulgere, ſi in pera & baculo poſthac velimus tranſire: in ſeipſam redeat eorũ miſericordia, quoniam velint nolint, theſauris eorum noſtra ditabitur ſeu vacuabitur inopia. Hieruſalem cum nobis à Deo cõceſſa ſit, quis præualet auferre eam? Nulla virtus eſt humana quę nobis vllo modo terrorem incutiat; quia cum morimur naſcimur, cum vitam amittimus temporalem, recuperamus ſempiternam. Idcirco renuntiate his qui miſerunt vos: quod arma quæ in patria noſtra ſumpſimus, etiam cum capta erit Hieruſalem, nõ dimittemus. Confidimus enim in eo qui docet manus noſtras ad prælium, & brachia noſtra ponit vt arcum æreum; quoniam & via noſtris gladiis aperietur, & omnia ſcandala eradicabuntur, & Hieruſalem capietur. Tunc noſtra erit non per hominis indulgentiam, ſed per cœleſtis cenſuræ æquitatem. De vultu enim domini hoc iudicium prodiit, quia Hieruſalem noſtra erit. Legati vero quid vltra prætenderent non inuenerunt, ſed audito hoc verbo ſcandalizati ſunt, Antiochiamque noſtris conſentientibus introierunt. His ita peractis, tertia die poſt peractum pręlium, caſtellum cœperunt ædificare: de quo ſuperius mentionem fecimus, conſtructum in introitu pontis, ad Mahumariam ſcilicet, in loco cimiterij ante ianuam ciuitatis. Deſtruxerunt autem omnes tumulos lapideos mortuorum, & ex illis caſtrum muniuerunt. Quod cum peractum fuit, commendatum eſt Raimundo egregio comiti ſancti Egidij. Hoc factum valde conſtrinxit eos qui in ciuitate erant, quoniam vlterius ab illa parte non valuerunt exire. Noſtri vero iam ſecure ibant, quocunque ire diſponebant. Tunc proceres elegerunt viros optimos, equoſque velociores: & non longe ab urbe tranſierunt fluuium, & prædam maximam inuenerunt, equos & equas, mulos & mulas, aſinos & camelos, & animalium quinque millia. Omnia hæc egregia cohors adduxit ad caſtra, & celebrata eſt apud Chriſticolas lætitia magna. Quod infortunium ciues vehementer attriuit: quoniam abundantia rerum quæ noſtros roborauit, perdita, illos debilitauit. Illic vero vbi præda capta fuit, erat antiquum caſtrum, ſed incuria & vetuſtate dirutum: & adhuc vigebat ibi quoddam monaſterium. quod vt magis conſtringerent, inimicos ſuos proceribus placuit reædificare, & forti munitione circundare. Quod cum in breui peractum fuit, inquiſitio facta eſt, quis illud cuſtodiret: & dum tractaretur de cuſtodia, & plurima in ventum procederẽt verba: Tancradus illuſtris princeps & egregius iuuenis, ſicut erat alacer in ſermonibus & factis, in medium proſiluit, dicens: Ego cuſtodiam caſtellum, ſi cuſtodiæ meæ dignum recompenſabitur meritum. Pretium ergo omnes in commune taxauerunt, & quadringentas argenti marcas ei contulerunt. Tancradus caſtellum intrauit, idque peditum turmis fortique milite pluſquam munitionẽ aliam firmauit. Quod feliciter, DEO opitulante, ſuſcepit: quoniam ipſa die magnus Armeniorũ populus, & Suraniorũ ad ciuitatem veniebat, & vrbanis optima victualia afferebat. Quos omnes in inſidiis poſitus Tãcradus apprehendit: nec tamen eos, quia Chriſtiani erant occidere voluit, ſed cũ ipſis ſarcinis ad caſtrũ ſuum cõduxit. Quos tandẽ tali cõditione illæſos abire permiſit: quia promiſerunt ei in fide Chriſtiana, ſe allaturos Chriſtianis pro competenti pretio neceſſaria, quo aduſque caperetur Antiochia. quod illi ſtrenue impleuerunt, ſicut & ſpoponderunt. Tancradus vero vias ac ſemitas obſtruxerat, his qui erant in ciuitate, quod nullus audebat exire. Propterea pacis inducias quæſierunt, dicentes, quod illo temporis interuallo apud ſe tractarent, qua lege, qua conditione, ſe & ciuitatem Chriſtianis dederent. Crediderunt principes, & diſpoſitis pactionibus, & tempore conſtituto, tenẽdæ pacis ſacramenta dederunt & acceperunt. Portæ ciuitatis aperiuntur, & cundi inuicem alteri ad alterum facultas conceditur. Tunc libere Franci per circuitum murorum ibant, & ad propugnacula cum ipſis ciuibus ſtabant, & ciues cum gaudio ad caſtra veniebant. Proceſſu denique temporis, cum iam ſuprema dies induciarum aduenisſet, Vualo quidam miles Chriſtianus, & in armis egregius, & inter præcipuos no-

minatiſſimus: hic perfidiæ genti nimium credulus, quadam die per virgulta eorũ ſpaciabatur, & locorum amœnitate oculos paſcebat. Hunc, vt inermem virum, armati canes aggreſſi ſunt, & membratim diuiſum, miſerabili cruciatu diſcerpſerunt. Heu morte Walonis, pax infringitur, data fidei ſacramenta violantur, portæ iterum vrbis obſtruuntur: & perfidi gentiles inter mœnium turriumq; ſuarum cauernas recluduntur. Luctus in caſtris permaximus habetur, quoniam ab omnibus viris ac mulieribus mors Walonis crebris ſingultibus lamentatur. Coniũx vero illius vniuerſos ad lacrymas concitabat, quæ ſe vltra morem aliarum miſerabiliter laniabat: & quæ alios ad luctum commouebat, propter crebra ſuſpiria ſingultuſque, nec loqui nec clamare poterat. Erat autem illa alto procerum ſanguine procreata, & ſecundum carnis huius infirmitatem, forma præ cæteris egregia. Erat autem plerunque immobilis velut columna marmorea, ita vt ſæpius mortua putaretur: niſi vitalis calor palpitans in ſupremo pectore ſentiretur. Sed adhuc pulſitabat vena latens ſub cute minime piloſa quæ pubem ciliorum diſcriminat. Cum vero reſpirabat, oblita fœminei pudoris ſe in terram volutabat, & genas vnguibus ſecans, aureos crines diſrumpebat. Occurrunt aliæ matronæ, quæ de ſe illi facere talia prohibent, & pia cuſtodia obſeruant. Quæ cum loqui potuit, in hæc verba prorupit dicens:

Rex in perſonis trinus miſerere Walonis:
Et vitæ munus ſibi confer, vt es Deus vnus.
Quid meruit Walo, quod mortuus eſt ſine bello?
Virgine matre ſatus, Walonis terge reatus.
Quem de bellorum tot caſibus eripuiſti:
Et permiſiſti nunc tandem martyrizari.

Heu quantum videre deſiderabat tuum ſepulchrum, pro quo contempſit omnia ſua quæ habuit, & ſeipſum. Quo infelici infortunio fuit elõgatus ſuus enſis qui ſic cõueniebat lateri eius. O me ſaltem felicem, ſi licuiſſet mihi in ſupremo ſpiritu oculos claudere, vulnera lachrymis abluere, & manibus veſteque detergere, & dulcia ſepulchro membra committere. His queſtibus Ewardus frater eius interuenit, & in quantum admiſit vis doloris, compeſcuit. Illud ſane prætereundum nõ eſt, quod ante mortem viri iſtius contigit, dum tempus induciarum integrum & fidele manſit. Erat quidam Admiraldus de genere Turcarum in illa ciuitate regia, cum quo Boamundus plurima & priuatá pacis tempore habuit colloquia. Hic inter cætera quodam die requiſiuit ab eo, vbi nam caſtra poſuerit ille cãdidatorum exercitus innumerabilis, quorum in omnibus bellis fulciebantur auxilio. Dicebat enim quod aduentum illorum nunquam poterant ſuſtinere; ſed ſtatim vt viderint illos, incipiebant pauere: illi ipſos vt ventus turbinis opprimerent & iſti vulnerabant, iſti obruebant & iſti occidebant. Cui Boamundus ait; Putas ne alium exercitum eſſe quam hunc quem vides noſtrum? Cui ille: Per Mahometem meum præceptorem iuro, quoniam ſi hîc adeſſent, tota hæc planicies illos non caperet. Omnes habent equos albos, miræ celeritatis, & veſtimenta, & ſcuta, & vexilla eiuſdem coloris. Sed forſitan ideo abſconduntur, ne virtus veſtra nobis manifeſtetur. Sed per fidem, quam habes in Ieſum, vbi caſtra eorum locata ſunt? Boamundus itaque ſpiritu Dei illuſtratus, illico ſenſit hanc quam viderat viſionem Dei eſſe, nec quod quærebat ex tentatione, ſed ex bona voluntate procedere: & reſpondens inquit: Licet ſis extraneus à lege noſtra, quia video te bona erga nos voluntate, bonoque ſpiritu animatum, aperiam tibi aliquod fidei noſtræ ſacramentum. Si tantum profundi intellectus haberes, gratias creatori omnium referre deberes, qui tibi oſtendit exercitum candidatum. & ſcias quia in terra non conuerſantur, ſed in ſupernis manſionibus regni cœlorum. Hi ſunt qui pro fide Chriſti martyrium ſuſtinuerunt, & in omni terra contra incredulos dimicauerunt. Horum præcipui ſunt ſigniferi, Georgins, Demetrius, Mauricius, qui in hac temporali vita militaria arma geſtauerunt, & pro Chriſtiana fide capite plexi ſunt. Hi quotiens nobis expedit, iubẽte domino Ieſu Chriſto, nobis ſuffragantur, & per hos inimici noſtri præcipitantur. Et vt me verum cognoſcas profiteri, inquire & hodie & cras, & in die altera an in tota regione hac eorum caſtra poterunt inueniri. Quod ſi inueniuntur, redarguti in conſpectu tuo à mẽdacio erubeſcemus. Et cum in tota regione nequiueris illos inuenire, ſi nobis ne-

ceſſe

eſſe erit, in craſtinum videbis adeſſe. Vnde igitur tam cito veniunt? niſi à ſupernis ſedibus in quibus morantur. Cui reſpondit Pyrrhus: (ſic enim erat nomen eius) & ſi de cœlo veniunt, vbi tot albos equos, tot ſcuta, tot vexilla inueniuntur? Cui Boamundus: Tu magna & ſuper ſenſum meum requiris. Propterea ſi vis, accedat capellanus meus. Ad hæc capellanus. Cum omnipotens creator angelos ſuos, ſiue iuſtorum ſpiritus, mittere diſponit in terram, tunc aſſumūt ſibi aeria corpora, vt per ea nobis innoteſcāt, qui videri non poſſunt in ſpiritali eſſentia ſua. Ideo armati nunc apparēnt, vt quod in bello laboratu... auxilio veniūt, indicent. Si enim vt peregrini, vel vt ſacerdotes ſtolis dealbati apparerent, non bellum, ſed pacem nuntiarent. Expleto ſiquidem negotio pro quo veniunt, ad cœleſtia remeant, vnde venerunt; & corpora, quæ, vt viſibiles apparerent, acceperunt, in eandem reponunt materiam quam ſumpſerunt. Ne mireris, ſi omnipotēs creator omnium tranſmutat res in ſe factas, in quamlibet ſpeciem, qui vniuerſa de nihilo adduxit in eſſentiam. Et Pyrrhus ad hæc ait: Per ipſum quem aſſeris creatorem mira dicis, & rationabilia, nobiſq; hactenus inaudita. His Boamundus adiecit & ait: O Pyrrhe nonne tibi videtur magnum eſſe miraculum, quod per nos operatur Dominus Ieſus Chriſtus, in quem credimus? quia quanto nos pauciores ſumus, tanto & fortiores: vos vero quanto numeroſiores tanto imbecilliores. Cui hanc virtutem attribuis, humanitati an diuinitati? Homo non eſt à ſeipſo, ſed à creatore ſuo: à quo habet eſſe, habet & poſſe. Et inde cōiici pōt, quod, licet vnus creauerit nos & vos creator, vberiorem tamen ſuæ virtutis præſtat abundantiam nobis quam vobis. Certi quippe in illius virtute ſumus, quia non ſolum Antiochiam, verumetiam Romaniam totam, & Syriam, ipſam & Hieruſalem obtinebimus, quia hoc promiſit Dei filius omnipotens Ieſus. Pyrrhus quidem hæc & conſimilia dicta Boamundi prudenter intellexit, eumque vehementer Boamundus ſuo amori attraxit. Cumque contigiſſet, inimico humani generis ſuadēte, quod ſuperius dictum eſt de Walone, Pyrrhus cum ſuo Boamundo loqui amplius non valuit, ſed tamen occulte per internuntium hæc ei ſignificauit: Noui te nobilem virum, atque fidelem Chriſtianum, commendo me tuæ fidei & meam domum, faciam tibi quæ me facere hortatus es: tres turres quas in Antiochia cuſtodio, tibi tradam, & vnam de portis, tibi tuæq; genti Chriſtianæ, & ne ſtiuolum illud eſſe credas, & ne de mea fide diffidas, mitto filium meum tibi, quem vnice vnicum diligo, eumque ſicut & me ipſum tuæ fidei committo. Quibus viſis & auditis, Boamundus magno ſuccenſus eſt gaudio: magnaq; in eo apud Deum excreuit deuotio; lacrymæ ab oculis vberes erumpunt; & Deo gratias agens, manus in cœlum tetendit. Nec mora, principes in vnum conuocauit, eiſque talia retulit, dicens: Egregij principes & viri bellatores, compertum eſt vobis quantum iniuriarum paſſi ſumus in hac obſidione, quantaque patimur, & quam diu voluerit Deus patiemur. Si Deus alicui hanc ciuitatem per aliquod ingenium dare vellet, dicite, an veſtra autoritas ei eam concederet. Ad hæc multi exclamauerunt in vnum dicentes: Nos ſimul eam habebimus, quoniam ſimul anguſtias neceſſitatum tolerauimus. Tunc Boamundus modicum ſubridens, ait: Væ ciuitati quæ tot dominis ſubiecta erit. nolite fratres ea dicere, ſed eius imperio ſubiiciatur, qui eam poterit adquirere: qui vt vidit quia nil proficiebat, ad caſtra ſua rediit, & tamen nuntios Pyrrhi, qui ad ſe venerant, detinuit. Principes vero amoto Boamundo, conſilium inierunt dicentes: Nos bonum conſilium non habemus, qui verbis Boamundi viri ſapientiſſimi contraimus. Si à primo die quo huc venimus, hoc fieri potuiſſet, magnum nobis commodum inde perueniſſet. Nullus noſtrorum propter ambitionem vrbis Antiochiæ de terra ſua exiuit: eam habeat cui Deus dare voluerit. noſtra omnium vna ſit intētio, ſancti ſcilicet ſepulchri liberatio. Placuit omnibus. Boamundus vocatur, eiq; Antiochia, ſi eam adquirere poteſt, beniuole ab omnibus conceditur. Boamundus itaque haud ſegnis viros ſibi fideles, noctis crepuſculo, remittit ad amicum, vt ei renuntiet & modum & terminum. Pyrrhus remandat vt in craſtinum commoueatur exercitus Francorum, quaſi ire velit ad prædandū in terram Saracenorum. Et cum nox obſcurare cœperit, reuertantur ad caſtra ex parte ciuitatis, in qua ipſe erectis (inquit) excubabo auribus in turribus meis. Prope murū parati veniant & nihil prorſus timeant. Credidit hoc conſilium Boamundus quibuſdam ſuis familiaribus Hugoni magno, & duci Gothefrido, Podienſi epiſcopo, & co-

miti Raimundo. Dixit itaque eis: Nocte ventura diuina opitulante gratia tradetur nobis Antiochia, expoſuitque eis nuntium. Qui auditis omnibus, gratulati ſunt, & benedixerunt dominum. In craſtinum congregauerunt duces bellorum, ingentes militum cuneos peditumque quam plures turmas: & egreſſi montana tranſierunt, quaſi in terram Saracenorum prædaturi. Nocte adueniente cum ſummo ſilentio redierunt, ſeq; bonæ ſpei præparauerunt. Boamundus vero ad locum ſibi ab amico deſtinatum perrexit cum ſuis tantum militibus, & cum paucis longe remanſit à mœnibus, cæteroſq; cum vna ſcala direxit ad ipſa mœnia, quæ erecta pertingere potuit ad propugnacula. Quæ cum erecta fuit, ex tanta multitudine nullus prior aſcendere præſumpſit. Cumq; omnes ſic hæſitarent, tunc vnus miles, nomine Fulgerius Carnotenſis natione, audacior cæteris, ait: Ego in nomine Ieſu Chriſti primus aſcendam, ad quodcunq; me Deus vocauerit ſuſcipiendum; ſiue ad martyrium, ſeu ad obtinendum victoriæ brauium. Quo aſcendente, cæteri ſubſequūtur & in breui ad ipſa murorum faſtigia perueniunt. Pyrrhus autem ſtabat illic, præſtolans eorum aduentum, & ægre ferens nimiam tarditatem. Qui cum Boamundum minime videret, inquiſiuit vbi eſſet. Qui proxime adeſſe dicitur, ſed Pyrrhus de abſentia vehementer contriſtatus eſt, dicens:

Quid facit ille piger? quid tardat, quidve moratur?
Mittite qui dicat, quo citius veniat.
Mittite qui dicat, quod lux hodierna propinquat,
*Et creber cantus * præſignat adeſſe ſerenum.*
Nuntius eligitur qui nuntiet hac Boamundo.

* ſ. gallorum

Qui vt audiuit, feſtinus accurrit, ſed cum ad ſcalā peruenit, fractam inuenit. Interea Fulgerius qui cū ſexaginta iuuenibus armatis aſcenderat, acceptis turribus Pyrrhi, tres *alias bellica virtute occupauerat, & in eis duos fratres Pyrrhi interemerat. Quod licet Pyrrhus non ignoraret, tamē à promiſſo fidei pacto nō retardauit, ſed vt audiuit q. ſcala fracta eſſet, venienti Boamundo & omni Francorū multitudini portas aperuit. Et cum graues gemitus ab imo pectore traheret, longaque ſuſpiria; nulla tamen eū à promiſſa fide illata reuocauit iniuria. Quem Boamundus in ipſo portæ introitu ſummiſſo capite ſalutauit, eique de collato beneficio gratias egit. Sed cum cauſam lamentationis eius didiciſſet, admodum indoluit: & de militibus ſuis qui eum cuſtodirent, reſque eius, fideli cuſtodiæ dereliquit. Nec reticendum, quoniam ſub illa nocte, cometa quæ regni mutationem præſignat, inter alia cœli ſydera rutilabat, & ſuæ lucis radios producebat, & inter ſeptentrionem & orientem, igneus rubor in cœlo coruſcabat. His euidentibus ſignis in cœlo radiantibus, & aurora terris lucem referente, exercitus Dei portas Antiochiæ intrauit, in virtute illius qui inferni portas æreas contriuit, & ferreos vectes confregit, cuius poteſtas permanet in ſecula ſeculorum, Amen.

* hæc in meo non erant.

ROBER-

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber ſextus.

VNIVERSI fideles huius Pyrthi fidem attendite,& attendentes,ſiquid ex fide per fidem promittitis,abſque vlla cõtradictione perficite. Nulla hanc memoria fraternæ mortis, nulla vis doloris,nulla inſtigatio mœroris auertere potuit à promiſſa fidei ſtabilitate,magiſque valuit apud ipſum fidei pactio, quam duorum Germanorũ diri cruciatus interemptio. Et ſi illud antiquũ problema Samſonis in medium volumus adducere, huic æquipollens poſſumus proponere. Samſon ait: De comedente exiuit cibus,& de forti egreſſa eſt dulcedo. Nunc vero de infideli proceſſit fides,& de extraneo familiaris & integra dilectio. At ne faſtidioſam videamur facere digreſſionẽ ad inceptam redeamus hiſtoriæ propoſitionem. Quarto nonas Iunij Chriſtiani vrbem Antiochiæ introierunt, & in ore gladij de ſuis eam inuaſoribus vindicauerunt. Fulgerius & alij complices qui cum eo muros aſcenderant,turres vndique inuadebant,& incautos vigiles ſomnoque ſolutos,ſpiculis gladiiſq; confodiebant,& de ſummo illorum faſtigio ad terram proiiciebant. Qui in domibus ſopiebantur ſonitu clamoris excitati, ſcire geſtientes quid hoc eſſet, eum foris exirent,non reuertebantur,quoniam gladios inueniebant paratos quibus excipiebãtur. Qui Chriſtiani erant Kyrieeleiſon,& alias Deo laudes perſonabant,vt per hoc ſcilicet noſtris innoteſcerent,quod non Turei ſed Chriſtiani eſſent. Paſſim ſternuntur plateæ ciuitatis corporibus morientium, quoniam tunc nullus eorum reſiſtebat, ſed quærebant omnes latibula & fugæ præſidium. Nulli honor impẽditur,pueri cũ puellis,iuuenes cum ſenibus,matres quoque cum filiabus interficiũtur. Qui fugere poterant per portas exibant,mortem tamen minime euadẽtes,quia in manus de caſtris venientium incidebant. Contigit autem vt inter fugientes Caſſianus rex & dominus ciuitatis,vilibus pannis obſitus euaderet,& in terram Tancradi fugiẽdo perueniret. Sed malo ſui infortunio Armenij eum cognouerant, & ei illico ceruicem amputauerunt, & caput illius ad principes attulerunt & baltheum, baltheique precium LX biſantĩs appreciauerunt. Pars magna fugit in caſtrum quod ciuitati imminet: quod ita loci poſitione & natura munitum eſt,vt nullius machinæ artificiũ timeat. Illic enim eſt mons vrbi contiguus,cuius cacumen porrigitur ad ſydera,quo vix attingere poſſunt intuentium lumina. Et de ipſo poteſt circumſpici tota regio. In eum confugit numeroſa multitudo Turcarum,habuerũtque illud ſolum receptaculum. Erat autem huic caſtro vna turris nimium vicina,quam Boamundus cũ ſuis ſatellitibus iam obtinebat, illudq; caſtrum per eam impugnare parabat. Sed illi reſumptis viribus, turri ſatis eminentiores,ſagittas& ſpicula,inſtar grandinis,deſuper immittunt,ita vt noſtris minime licuerit contra eos pugnare,ſed ſe clypeis coopetire,& armis defendere cogebãtur. Locus enim arctus angebat,& hoſtis deſuper opprimebat: quia nõ erat alia via decertantiũ, quam præſtabat latitudo murorum Propterea contigit quod Turcos irruentes cõtra turrim,vnus impellebat aliũ, nec retroire erat facultas,nec in leua nec in dextera vlli erat diuortium. Quotquot impetus irruẽtium ſuper noſtros vrgebat,illi in lanceis,ſpiculis & mucronibus excipiebant & vulneratos ad terram proiiciebant,& cum eis illos qui turrim deſubtus moliebantur effodere, proſternebant,ſicq; mortuus viuo necem inferebat,& cui in anima vita deerat,in corpore mors apparebat. In quo cõflictu Boamundus grauiter ſagittatus eſt in femore, nec iam niſi claudicans valebat incedere. Sanguis vbertim de vulnere cœpit ſtillare & cor nobiliſſimi principis à virtute priſtina cœpit deficere. Qui nolens & inuitus,in aliam turrim retroceſſit,bellumq; dereliquit. In eius infirmitate aliorum virtus corruit,quoniam vnuſquiſq; miſerabilem caſum ſui ducis admodum doluit. Pugnam dimittunt,Turcis turrim relinquunt. Vnus tamẽ in ſuperiori turris faſtigio remanſit,cuius egrẽgia funera vniuerſus noſtrorum exercitus vnanimiter planxit. Ille enim vt vidit ſe ſolum eſſe derelictum, tamen in ſe animũ ge-

rens inuictum, vt verſus inter moloſſos cœpit ſe vtut potuit defendere, lapideſque & cæmentum de parietibus auellebat, & ſuper ipſos qui eum impugnabant proiiciebat. Tandem mille ſagittis onuſtus, vt vidit quod mortem nō euadere poſſet, mortem ſibi accelerauit, quoniam cum clypeo & armis vbi turbam denſiorē eſſe conſpexit, in medium proſiluit, ſuiſq; interfectoribus tormentum fuit. Non eſt lingua carnis quæ ſatis valeat enarrare, quid Francorū manus ibi valuit peſſundare: & niſi caſtellum municipium tam forte fuiſſet, ipſo die venturis calamitatibus ſuorū magnū leuamē dominus præſtitiſſet. Sed voluit Deus vt vrbs Antiochena difficulter adipiſceretur, vt quāto laborioſius adepta, tanto carior haberetur. Citius enim adquiſita vileſcūt, diu deſyderata carius amplectimur. Nox interueniens litem diremit, & diurno labori contulit moderamen, quia pugnæ ademit neceſſitatem, ſed feſſis dormiendi non tribuit facultatem. Vbi enim intra muros hoſtis adeſt, nulla requieſcēdi facultas eſſe poteſt. In craſtinum, id eſt feria ſexta alij ſpoliata cadauera mortuorū extra muros foris trahebāt, alij de turribus cum caſtellanis, iaculis & ſagittis decertabāt. Cumq; ſic res agitur, ecce illi qui ſtabant in turribus & muris, eminus cōtemplantur immenſam nubē agitati pulueris. De qua diuerſa ſentientes, alij dicebant; Conſtantinopolitanū imperatorē eſſe, qui ſibi in auxilium veniebat; alij, quod verū erat, agmina Perſarum. Sed qui primi veniebant, vt viderunt vrbē Antiochiæ, in vnū conſedere, præſtolantes tetro veniens robur ſuæ militiæ. Erat autē Corbanan princeps militiæ regis Perſarum, qui ex longo tempore collegerat ſibi illud agmē diuerſarū gentium. Erant quippe ibi Perſæ & Medi, & Arabes, & Turci, & Aſamitæ, & Saraceni, & Publicani, & diuerſarū nationū alij multi. De Agulanis erant ibi tria millia, qui nullam armorum copiā niſi ſolos enſes geſtabāt: qui omnes vndiq; ferro cooperti, nulla arma aduerſantia timebant. Equi eorum vexilla & lanceas ferre aſpernabantur, & in eos qui ferebant, nimia ira ſuccendebantur. Cumq; hi omnes in vnū cōueniſſent, curſores ſuos ante vrbem direxerūt, qui noſtros ad bellū prouocarent, & de ciuitate exire ſuaderent. Sed noſtri qui ex heſterno conflictu fatigati erant, ſalubrius eſſe iudicauerūt inter mœnia remanere, quā extra bella mouere. Illi vero per campos & plana currentes, noſtros ad bella ciebāt, diraq; eis conuitia improperabant. Lanceas & gladios in altū eiiciebant, & in manibus recipiebāt ludētes & luxuriantes. Sed cum neminē de noſtris potuerūt extrahere, diſpoſuerunt remeare ad caſtra. Quos cū reuerterentur, inſecutus eſt vnus ex noſtris, Rogerus de Barda villa, cū aliis tribus armatis, ſperantes quod aliquos poſſent eiicere ab illis: ſed ipſi nolebant cū parib. inire certamen, quia iā de præliis Francorū multa audierāt enarrare, poſuerūtq; inſidias poſt ſe ſub rupe cauata, & quoſdā ex ſuis dimiſerunt qui eos quaſi laceſſerēt in pugnā. Cumq; noſtri tranſirent inſidiarū locum, fures de cauernis ſuis exierūt, eoſq; à tergo inuaſerunt. Qui præibāt, reuertuntur in occurſum, celeremq; cōtra eos dirigunt curſum. Qui cū ſe cōprehenſos eſſe cognoſcerēt, flexis frenis, fugæ tutelā ſperauerunt conſequi, ſed nullatenus potuit inueniri. Rogerus ſocios præmittit ante ſuum vultū, & ipſe parma poſt tergū reiecta, creberrimos illorum ſuſtinet ictus. Iamq; pene euaſerat, iamq; ſaluti proxima loca tenebat, cū equus illius ſolo proruit, & cadenti inhærens ipſe cecidit, qui nullo modo leuari potuit, quoniam equi mole oppreſſus fuit. Heu quātus dolor ſtridorq; dentiū tunc erat, ſuper muros Antiochiæ, cum generoſa Francorū pubes, videret inclytū militē ſuū rabidos canes tā atrociter occidere, ſicq; diſcerpere. Auertebant oculos, nec videre poterant, cum eū membratim dilaniabant. ad extremum caput eius amputauerunt: contoq; infigētes, quaſi triumphi vexillum, ad caſtra deportauerunt. Erant autē caſtra illorū iuxta pōtē ferreum. Senſadolus autē filius regis Antiochiæ nuper defuncti, ierat ad Corbanan, ſupplexq; ad pedes illius corruit, rogās, vt ſui miſereretur, & cōtra Francos adiuuaret, qui patrē eius occiderant, & de inclyta vrbe exhæredita uerant. Non habebat refugium, niſi in ſolo vrbis oppido, quoniā iā tota ciuitas Frācorū ſubiacebat imperio. Inquit igitur ille: Pater meus dū adhuc viueret, legationē tibi trāſmiſit vt ei ſubuenires, vt te aut magnis muneribus ditaret, aut Antiochiā & vniuerſum regnū de te ſuſciperet. Idem tibi promitto, ſi potes recuperare Antiochiam, quod à te illam ſuſcipiā, omnemq; tibi fidelitatē faciā. Quod ſi nō potes, fugiendū tibi eſt, & omnib. hominibus noſtræ nationis. Nō enim eis ſufficiet Romania, ſiue Syria, neq; Coruſaim, quoniā Hieroſolymā dicunt eſſe ſuam, regnumq; Damaſci.

Erant

Erant autem ibi reges harũ prouinciarum,qui audiebãt illud verbum. His dictis Corbanan reſpondit:Si vis vt te manu mea adiuuem,tuoq; regno reſtituam,caſtellũ quod adhuc habes,redde in manũ meã,quia reſtituetur tibi per illud Antiochia. Cui iterum Senſadolus:Si præuales Francos eliminare ab vrbe,mihiq; eorũ ceruices curas deliberare,tibi tradam caſtellum,& tibi inde faciam hominiũ. Cõſenſit vterq; & tradidit caſtellum. Et dedit Corbanan cuidã fideli ſuo ad cuſtodiendum. Tali autem conditione recepit in cuſtodiam,vt ſi Frãci vincerentur,cuſtodiret:ſi vincerẽt,vt ipſe ſicut & alij, relicto caſtro cõfugeret. Cui ille: Et ſi nos victi ſumus,de caſtello quid faceremus? Dignum eſt vt victores habeant caſtellum; quoniã victoria,caſtello maius erit ptæmiũ. His ita geſtis,Corbanan ſuper his conticuit,& ad illa reſtituenda tempus diſpoſuit. Et cum ſederet in ſolio, attulerunt ante eum Francigenum enſem valde deſpicabilem & obtuſum,& fœda rubigine tectum. Attuletunt & lanceam eadem deformitate conſimilem,quæ etiam ſua abiectione,enſem faciebat præpollentem. Quæ cum Corbanan vidiſſet,ait: Quis dicet nobis vbi ſunt arma hæc reperta? Aut qua de cauſa noſtro conſpectui ſunt præſentata? Cum illi qui attulerant dixerunt: Glorioſe princeps & decus regni Perſarum,hæc arma cuidam Francigeno abſtulimus,& tibi attulimus, vt videas & agnoſcas quibus armis illa pannoſa gẽs conetur nos & fines noſtros deprædati,imo & omnem Aſiam depopulari. Tunc Corbanan ſubridens ait: Liquet, quia ſatis eſt gẽs illa inſenſata,& ratione parũ vtitur, quæ talibus armis æſtimat poſſe ſubiugare ſibi regnum Perſarum. Gens quippe eſt præſumptuoſa, & alterius iuris nimium ambitioſa. Gens videlicet quæ in ſua confidit animoſitate,ſed per Mahometem male intrauit fines Syriæ,muroſque regiæ ciuitatis Antiochiæ. Hæc dixit, notariumque ſuũ arceſſiri iuſſit. Cui accerſito,inquit: Sume plures ſcedulas,& ſcribe religioſo papæ noſtro Caliphæ,regique Perſatum,Soldano ſuper omnes glorioſo,maioribuſque regni Perſarum proceribus,vt longæuam obtineant vitam,pacem continuam,ſalutem corporum diuturnam. Fortuna felix & iocunda bene nobis proſperatur,ſecundiſque ſucceſſibus arridet,quoniam Francorum exercitum intra muros Antiochiæ incluſum teneo, & caſtellum quod ciuitati præeminet,iam in manu noſtra habeo. Vnde certum ſit vobis, quia rumores quos de eis audieratis,non ſunt illius generis cuius audiſtis,quia nec lupus tantus efficitur,quantus & clamor qui eum ſubſequitur. Quia vero præcepiſtis,vt omnino eos de terra deleretm,gladioq; vita priuarem, nolite aduerſum me indignari, ſi quoſdam de melioribus vinctos vobis tranſmitto: quoniam tunc erit in veſtra deliberatione, vtrum velitis eos mori ſiue viuere. Nobis enim conueniens eſſe videtur, vt qui captiuare nos venerant,captiui fiant,& dura apud nos exerceãt ſeruitia. Honorificum quippe erit regno Perſarum,ſi in eo exulet frater regis Francorum. Vos autem in pace & ſumma ttanquillitate viuite,omniq; corporeæ voluptati operam impẽdite, filioſq; ſine ceſſatione procreate,qui aliis,ſi neceſſe fuerit,Francis obſiſtant,& cum noſtræ defecerint vires,tunc valeant. Faciei veſtræ præſentiam non ante videbo, donec toram Sytiam,& Romaniam,atque Bulgariam veſtræ ditioni ſubiugauero. Hæc Corbanan locutus in ſuperbia & in abuſione,quæ ei conuerſa ſunt in ignominiam & confuſionem. Poſt hæc mater eius venit ad eum mœrens & triſtis, lugubremque afferens vultum. Et cum in ſecreto cubili ambo cõueniſſent, dixit matet ad filium: Fili ſolatium meæ ſenectutis,& vnicum pignus totius meæ dilectionis,ad te feſtina venio fatigata longinquitate itineris. Ego eram in Aleph ciuitate magna,cum de te grauis ſermo aures meas perculit,ſuoq; impulſu maximũ cordi meo dolorem impulit. Dictum eſt enim,quod tua agmina diſponebas,& contra Chriſtianos pugnare volebas. Propterea feſtina veni,à temetipſo ſcire volens,vtrũ ſe res ita habeat,an non. Ait ad matrẽ filius: Mater nihil vnquã verius audiſti. Et mater ad filium inquit: Quis fili tale conſiliũ iniquus tibi dedit? Nondum es expertus virtutẽ Chriſtianorum,& præcipue gentis Francorum Si legiſſes ſcripta omnium prophetarum, & antiquorũ ſapientum,profecto non ignorares,quod ipſe eſt omnipotens & Deus deorum omniũ. Si pugnabis aduerſus Chriſtianos,pugnabis contra ipſum & angelos eius. Sed dementiſſimũ eſt contra ipſum omnipotentem pugnare, quoniam id ipſum eſt velle ſe deſtruere. De ipſo quidẽ inuictiſſimo Deo dicit propheta: Ego occidam,& ego viuere faciam: percutiã, & ego ſanabo: & nõ eſt qui de manu mea poſſit eruere. Si acuero vt fulgur gladiũ meũ,

& arripuerit iudicium manus mea: reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderũt me, retribuam. Inebriabo ſagittas meas ſanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Formidoloſum eſt contra hunc conflictum inire, qui gladium ſuum nouit ſic acuere, acutum inebriare, inebriato carnes macerare. Fili, Pharaonem regem Ægypti quis ſubmerſit in mari rubro, cum omni exercitu ſuo? Quis eiecit Seon regem Amorreorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan, & dedit ſuis in hæreditatem? Ipſe idem Deus oſtendit quanto amore diligat populum ſuum, quantaque tutela circumuallet eum, cum dicit: Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat ſemper. Obſerua & audi vocem meam, & inimicus ero inimicis tuis, & odientes te affligam, & præcedet te angelus meus. Genti noſtræ iratus eſt Deus ille, quia nec audimus vocem eius, nec facimus voluntatem: & idcirco de remotis partibus Occidentis excitauit in nos gentem ſuam, deditq; ei vniuerſam terram hanc in poſſeſſionem. Nõ eſt qui poſſit eis eam eruere; non eſt qui eam valeat amplius exterminare. Poſt hæc inquit filius matri ſuæ: Credo mater quod aut inſanis, aut furiis infernalibus exagitaris. Quis tibi dixit, quod gens iſta non poteſt exterminari? Plures mecum ſunt optimates Admiraldi, quàm ſint omnes Chriſtiani inſimul congregati. Dic mihi mater: Hugo eorum vexillarius, & Apulienſis Boamundus, & gladiator Gothefridus, ſunt ipſi dij eorum? Nònne ſicut & nos aluntur temporali cibo? Nonne eorum caro ſicut & noſtra poteſt incidi ferro? Ad hæc mater reſpondit: Non ſunt dij quos tu nominas, ſed homines, & milites Dei excelſi, qui dat eis animos, exaggerat vires, redditque magnanimos: ſicut ipſe per prophetam loquitur dicens: Perſequetur vnus de vobis mille, & duo fugabunt decem millia, quod iam in his expertũ eſt, qui noſtros fugauerunt de tota Romania. Propterea fili conteſtor te per omnium noſtrorum numinum nomina, vt te auertas à facie iſtorum, & non ineas contra eos bellum. Stultum eſt enim, vt ſuperius dixi, contra omnipotentem pugnare, & in gentem eius debachari. Et reſpondit filius matri ſuæ: Chariſſima noli lachrymari, noli crebris gemitibus anxiari, quoniam nulla atte, nullo ingenio reuocabis, etiam ſi in prælio ſcirẽ meipſum interiturum. Tunc mater triſtior effecta, iterum filio ſuo dixit: Scio quia pugnabis, ſed modo non morieris, ſed antequam tranſeat annus, de hac vita diſcedes: Modo es in omni regione Oriẽtali fama laudabili præditus, in aula regis Perſarum nulli ſecundus; cum autem modo victus fueris, iuxta quæ nunc tibi eſt gloria, ingloriosus eris. Quanto enim quiſque cæteros antecellit, tanto magis ſordeſcit, ſi turpius ruit. Nunc vero omni flore Orientaliũ regum ac diuitum ſtipatus, tantorum innumerabilium ſatellitum caterua circundatus, ſi ſuperatus eris, cum quo vlterius pari aut impari numero decertabis? Tu qui olim cum paucis multos ſolebas in fugã vertere, nunc diſces etiam fugere cum ingenti copiarum vi, & paucos cum multis vt canem lepores præcurſare. Tunc filius iræ impatiens verba matris diutius ferre nõ poterat, ſed ea interrumpens ait: Vt quid mater cõcitas aerem inanibus verbis, noſq; ad faſtidium pertrahis ſermonibus imperitis? Nulla virtus bellorum nobis valet reſiſtere, nec valet alter exercitus noſtro præualere. Sed dic mater mea, vnde ſcis quod vinci debeamus in hac pugna, & quod mori debeo nõ hoc, ſed antequam tranſeat annus, morte ſubitanea, & quod gens Chriſtiana fines noſtros ſit poſſeſſura? Cui mater ait: A centum annis & infra inuenerunt patres noſtri in ſacris deorum reſponſis, & in ſortibus & diuinationibus ſuis & animalium extis, quod Chriſtiana gens ſuper nos eſſet ventura, noſque victura. Concordant itaq; ſuper hoc aruſpices, magi, arioli, & numinum noſtrorum reſponſa, & prophetarum dicta, in quibus dicitur: A ſolis ortu & occaſu, ab Aquilone & mari, creſcent termini veſtri, & nullus ſtabit contra vos. Credimus, quia hoc totum venturum eſt, ſed neſcimus ſi nunc vel in proximo eſt, niſi quod prope quibuſdam noſtrorum videtur, quia hoc aſſiduæ rerum mundi ruinæ præſignant, & aſtrorum intuitus prænuntiauit. De hoc ſiquidem prælio quod commiſſurus es, dicam tibi veritatem, & de morte tua quam inde habeo, noticiam. Ex quo milites ad patrandum bellum hoc colligere cœpiſti, ſolicita indagatione perſcrutata ſum, quicunque mihi poſſunt ventura prædicere, & cõſonant, quod nullus omnino Chriſtianos poterit ſuperare. Cum aſtrologis ſyderum curſus, ſeptem ſcilicet planetas, & duodecim ſigna, ſapienter contemplata ſum, & quicquid Phyſica ſpeculatione intelligi poteſt cum aruſpicibus, exta & arma pecudũ, cum ſortilegis ſor-

tes ten-

tes tentaui:& omnia in vnũ concordant,gentiq; Francorum victoriæ titulos prænũtiant,& necem tibi,ſicut dixi ſuperius, intentant. Tũc ille,Mater,inquit,ceſſa ab his de cætero,quia cum Francis pugnabo quam primum potero. Illa vidẽs quod nil proficeret,non diu morata vnde venerat redijt,ſecũmq; reportauit quicquid ſpoliorum adipiſci potuit. Iam vero de his quæ interim in vrbe geſta ſunt,aliquid referamus. Turcis libera facultas erat intrandi caſtellum,& exeundi: noſtroſq; die nocteq; iaculando & ſagittando ad bella ciebant,& cum certantium vires deficiebant, noui recẽteſq; ſubibant. Sicque nouis iugiter ſuperuenientibus virtus illorum creſcebat:noſtrorum vero quotidiana laſſitudine deficiebat. Nulla enim quies erat,nec arma deponebant;ſed in procinctu militiæ ſemper erant. Telis & ſagittis plateæ ciuitatis impediebantur, & tecta domorum onerabantur. Omni die ante caſtellum fit noua congreſſio, multotieſq; fiebat noſtrorum & ipſorum vna commiſtio: de noſtris tamen Deo protegente pauci moriebantur: de illis vero cateruarim perimebãtur. Et dum ſic tempus prolabitur, fames omni hoſte crudelior noſtros inuadit, vireſq; eorũ de die in diẽ attenuauit. Vultus marceſcunt,brachia deficiunt,& tremula manus vix terræ vellicat herbas,& frondes arborum,& radices ſaporum ſylueſtrium. Hæc omnia coquebantur, & comedebantur. Crus aſini ſexaginta ſolidis comparabatur,& qui emebat diſſipator ſubſtantiæ non æſtimabatur. Panis paruus appreciabatur vno biſantio. Carnes aſinorum, equorum,camelorum,boum,bubalorum cõſumebantur,inſuper eorum coria coquebantur. Matres filios ſuos fame pereuntes,ad vbera ſuſpendebant,ſed pueri in maternis vberibus nihil inueniebant & præ inopia lactis clauſis oculis palpitabant. Quadam die Corbanan incitauit noſtros ad prælium, ſcilicet extra vrbem, ab illa parte in qua erat caſtellum,ſed milites & equi fame cruciati,diu non potuerunt ſufferre veloces impetus eorum. Conglobati igitur in vnum,noſtri ad ciuitatem regredi ſalubrius eſſe intellexerunt,ſed oppreſſi à Turcis,portam nimis anguſtam repeterunt,in tantũ quod quidam ibi vſq; ad mortẽ attriti ſunt. Sicq; fiebat pugna intus & exterius,nec dabatur vlla quies noſtris fame pereuntibus. Propter hæc & his ſimilia aliqui de noſtris militib. immoderate perterriti,fuga in ipſa nocte elapſi ſunt,funib. ad propugnacula ligatis,quibus manus ſuas omnino decoriauerũt,& ſic ad mare pedibus tetenderunt. Quo peruenientes dixerunt nautis,vt fugerent, quoniã omnes Chriſtiani aut mortui aut vincti eſſent. Illi autem dolentes in mare ſe miſerunt,& Turcarum ſe potentatui ſubtraxerunt.

Stephanus Carnotenſis comes, qui inter alios principes videbatur magnus conſilio, prouidus,morum honeſtate præclarus, antequam caperetur Antiochia, graui infirmitate detentus eſt:& ad quoddam caſtrum,quod ſuum erat,ſeceſſit,cui nomen Alexandreta fuit. Hic vt à fugientibus audiuit hanc de noſtris relationem,occulte montana vrbi præeminentia aſcẽdit, vt videret quidnam eſſet, vtrumne relatio vera fieret. Sed innumerabilia Turcarum agmina à longe conſpexit, noſtroſque intra vrbem incluſos eſſe deprehendit, & perterritus timore,aufugit, & ad caſtrum ſuum remeans funditus expoliauit:& ſic verſus Cõſtantinopolim equitare cœpit. Illi vero qui in vrbe obſidebantur,ſummo deſyderio aduentum eius præſtolabantur, putãtes quod imperatorem ſecum adduceret,& cum eo rebus neceſſariis ſuccurreret. At ipſe in diuerſum tendens,vt ad Philomenam venit,imperatorem ibi inuenit: eique ſecreta allocutione dixit:Domine imperator noſtri reuera Antiochiam obtinent:ſed caſtellũ quod ei ſupereſt adhuc Turci poſſident:innumera Turcarum agmina eos de foris obſident, & qui in caſtello ſunt intus oppugnant. Sed quid ſuper his teſtar, niſi quia aut mortui iam ſunt,aut in proximo omnes morientur? Tu autem reuerende imperator, ſi noſtro credis conſilio,vlterius non progredieris,ſed ad vrbem tuam reuerteris. Nam non poteſt humana eis poteſtas vlla ſubuenire, ſed ſi illuc ieris cũ tuo exercitu poteris interire. His auditis ſermonibus imperator valde triſtis efficitur, & quod ei dixerat in ſecreto, principibus ſuis ac magiſtratibus propalauit in aperto. Omnes contriſtantur, noſtrorumque funera lacrymantur. Erat ibi quidam miles,nomine Wido, qui per militiam celebre ſibi nomen adquiſierat,multumq; Boamundo familiaris extiterat. Qui cum hoc audiſſet,ita indoluit,quod ac ſi mortuus eſſet in terram corruerit. Et cum reſumpto ſpiritu ab illa mẽtis alienatione reuerteretur,flere immoderate cœpit,genaſq;

vnguibus fulcãdo, crines manibus decerpendo, omnes cogebat ad luctum, dicebatq; O Deus omnipotens, vbi eſt virtus tua? Si omnipotens es, cur hæc fieri conſenſiſti? nonne erant & milites tui & peregrini? Quis vnquam rex, aut imperator, aut potens dominus familiam ſuam ita permiſit occidi, ſi vllo modo potuit adiuuare? Quis erit vnquam miles tuus aut peregrinus? O Boamunde, honor aliorum ducum, corona ſapientum, gloria militum, ſolamen deſolatorum, robur militiæ, & totius mundi decus inſigne, cur tibi tale infortunium contigit, vt Turcarum ludibrio ſubiaceres? Heu, heu, cur mihi conceſſum eſt viuere poſt te: quæ mihi poſthac lux grata, quæ ſpecies amœna, quæ gloria delectabilis, quæ vita iocunda te minime ſuperſtite? O Deus, ſi verum eſt quod iſte nugaciſſimus & fugitiu' comes attulit; quid amplius erit de via ſepulchri tui, qua cauſa ita occiſi ſunt, quaſi dominũ nõ haberent ſerui tui? O Boamunde, vbi eſt illa fides tua, quã ſęper habuiſti in ſaluatore tuo domino noſtro Ieſu Chriſto? O imperator & egregij milites, qui mecum tanta tantorumque funera lugetis, quis perfecte credere poteſt, quod tanta militia ſic perierit? Profecto ſi in medio campo ab omni Orientali populo circunſcepti fuiſſent, non ante omnes occiderentur quam vlciſcentur. Nunc autem & ciuitatem habebant, in qua ſe defendere poterant, & ita interempti ſunt? O imperator, certiſſime ſcias, quia ſi Turci noſtros occiderunt, pauci de ipſis remanſerunt. Propterea ne paucas illuc ire, quia Antiochiam recipere poteris. Imperator conſilio illius noluit aſſenſum præbere verbis nugacis, fugitiuique comitis nimium credulus, ſed retro deſtinauit abire, Bulgariæque loca præcepit deuaſtare, vt ſi Turci in partes illas peruenirent; nihil penitus inuenirent. Cum ipſo pariter & ipſe Wido, & illi qui cum ipſo imperatore ierant, reuerſi ſunt, quia vltra ire nõ præſumpſerunt. Sic igitur noſtri omni humano ſolatio deſtituti ſunt, & per viginti fere dies, cum hoſtibus & fame, cum gladio & penuria indeſinenter decertauerunt.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber ſeptimus.

SVPERNA pietas humano deſtitutis auxilio niſi præuidiſſet, ex Francigenis, iam ciuibus Antiochenis, nullus ſupereſſet. Sed cum iam vita diffiderent, omniaque eis mortem intentarent; placuit Deo ſaluatori regi regum Ieſu Chriſto, vt quædam ſacerdoti ſuo aperiret, dum quadam nocte in eccleſia ſuæ caſtæ genitricis dormiret. Erant autem cum eo, ipſa virgo & mater Maria, & beatus Petrus Apoſtolus, cui primatum ouium ſuarum dedit ipſe dominus. Cui ait: Agnoſcis me? Cui ſacerdos: Non. Tu quis es domine? Tunc in capite ſaluatoris crux cœpit apparere. Cui iterum Dominus: Iam ne agnoſcis me? Iterum ſacerdos reſpondit: Nõ aliter agnoſco te, niſi quia crucem in capite tuo video, ſicut in imaginibus, quæ ſunt in honore Domini noſtri Ieſu Chriſti, videre ſoleo. Et Dominus ad eum: Ecce ego ipſe ſum. Sacerdos vero vt audiuit quod Dominus eſt, ſtatim proſternebat ſe ad pedes eius, ſuppliciter obſecrans vt ſuis Chriſtianis ſubueniret, fame & hoſtium oppreſſione laborantibus. Cui ait: Non tibi videtur, quod bene eos adiuuerim hucvſque, quia illis & Nicæam tradidi ciuitatem, & omnia quæ eis ſuperuenere bella vincere feci. In obſidione Antiochiæ eorum miſeriæ condolui: nunc vero ad extremum ciuitatis ingreſſum tribui, omnes tribulationes & impedimenta, quæ paſſi ſunt, ideo euenire permiſi, quoniã multa nefãda ſunt operati, cum Chriſtianis mulieribus, & paganis, quæ valde diſplicẽt in oculis meis. Adhæc mater miſericordiæ Dei piiſſima virgo & beatus Petrus ceciderũt ad pedes eius rogãtes, vt populi ſui miſereretur. Adiecit aũt B. Apoſtolus precationi ſuæ, & ait: Domine gratias tibi ago quoniã eccleſiã meam

in

in poteſtate ſeruorum tuorum dediſti cum propter malitiam inhabitantium in ea tot annorum curriculis eam ingeniorum immunditiis ſordidari permiſeris. Inde cum incolis lætantur ſancti Angeli, & conſortes mei Apoſtoli tui. Tunc Dominus ait ſacerdoti ſuo: Vade dic populo meo vt reuertatur ad me, & ego reuertar ad eum, & infra quinque dies mittam eis ſufficiens auxilium, interim quotidie cantet hoc reſponſorium: Congregati ſunt inimici noſtri & gloriantur in virtute ſua, totum cum verſu. Hac ita viſione completa, venerabilis presbyter ſomno excitatus ſurrexit, expanſiſque manibus orauit, pro vt Spiritus ſanctus dabat eloqui illi. Inde eadē die hora tertia immediate ad principes exercitus perrexit, inuenitque cos ſurſum ante caſtellum præliantes contra inimicos, & mouentes inuicem bellum. quibus conuocatis, læto & hilari vultu dixit: O belligeratores regis æterni, annuntio vobis ex parte ſaluatoris noſtri gaudium & exultationem. Suam enim per me vobis tranſmiſit benedictionem: & ſi ei obedieritis, conſequimini & gratiam. Tunc omnibus attente audientibus & vndique confluentibus, omnem ſeriatim expoſuit viſionē. Qua expoſita, ſubiecit & ait: Si huic non creditis viſioni, falſamq; eam ſuſpicamini, faciam vobis quod libuerit experimētum quod vera eſt: & ſi mendax inueniar, omni iniuria afficite corpus meum. Tunc Podienſis epiſcopus iuſſit afferri crucem, & ſanctum euangelium vt coram cūctis iuraret hoc verum eſſe, quod ita factum eſt. Et vt diuina bonitas, bona bonis accumularet, ſuoſq; lugubres ſeruos magis magiſque lætificaret; affuit ibi quidam peregrinus, nomine Petrus, qui hanc viſionem retulit coram omnibus: audite populus domini & ſerui Dei excelſi vocem meam, & ſermonibus meis inclinate aurem veſtram. Dum in obſidione huius ciuitatis eramus, quadam nocte aſtitit mihi in viſione ſanctus Andreas Apoſtolus dicens: Bone vir audi & intellige me. Et aio ad eum: Tu quis es domine? Et ille: Ego ſum Andreas Apoſtolus. Fili, cum vrbem hanc intraueritis, & eam in poteſtate habueritis, ad eccleſiam beati Petri celeriter vade, & in loco quem monſtrauero tibi, inuenies lanceam, qua perforatum eſt latus ſaluatoris noſtri. Hoc tunc ſolummodo Apoſtolus dixit mihi. Ego vero tunc auſus non fui hoc alicui indicare, exiſtimans me vanam viſionem vidiſſe. Nunc vero iſta nocte iterum apparuit mihi dicens: Veni & oſtendam tibi locum vbi lancea abſcōdita eſt, ſicut promiſi tibi. Feſtina igitur vt extrahas eam, quoniam portante eam ſequetur victoria. Et oſtendit mihi ſanctus Apoſtolus locum, quem venite & videte, & inde eam mecum extrahite. Cumq; omnes ad eccleſiam beati Petri currere vellent, adiecit adhuc, & ait; mandat vobis ſanctus Andreas Apoſtolus: Ne timeatis, ſed confitemini & pœnitentiam agite à malis operibus veſtris, quoniam infra quinq; dies ſuper inimicos veſtros iterum triumphabitis. Tūc omnes vnanimiter glorificauerunt Deum, qui dignabatur conſolari dolores ipſorū. Statim vero cucurrerunt ad eccleſiam beati Petri cupientes locum videre, vbi debebat lancea inueniri. foderunt autem ibi tredecim homines, à mane vſque ad veſperā, ſicq; eam domino diſponente repererunt, fuitq; magna lætitia in omni populo, magniſq; vocibus reſultabant: Te Deum laudamus. Gloria in excelſis Deo. Tunc omnes in vnum iurauerunt, vt nullus eorum propter vllam tribulationem ſeu mortem fugeret, nec ab incepto itineri ſancti ſepulchri diſcederet. Omnis itaq; plebeia multitudo gauiſa eſt, cum ſacramentum hoc iurarent maiores: & alter alterū ad virile robur hortabatur, & de diuino adiutorio quod fiducialiter vnuſquiſq; præſolabatur applaudebat. Nocte igitur inſecuta ignis de cœlo veniens ab Occidente apparuit, & inter Turcarum exercitum corruit: quod ſignum corda omnium vehementer obſtupefecit, & maxime Turcarum in quorum tentoria cecidit. Inter ſe enim vaticinari cœperunt, quod poſtea cōtigit; quia ignis de cœlo deſcendens ira Dei erat. quia vero ob Occidēte venerat, Francorum agmina deſignabat, per quos iræ ſuæ animaduerſionem exercebat. Iam vero qui ſeniores erant, cœperunt à ferocitate ſua quantulumcunq; manſueſcere, & ab ea quam prius habuerant animoſitate torpeſcere. Sed quia ſtultorum infinitus erat numerus, noſtroſque ad prælium concitabant, nec die nec nocte requieſcebant, placuit ſenioribus murum inter ſe & illos conſtruere, vt vel ſic ad modicum poſſent reſpirare. Vna die enim tam acriter in noſtros corruerunt, vt tres in vna turre quæ erat ante caſtellum incluſerint: ex quibus duo vulnerati de turre exire compulſi & capite plexi ſunt: vnus vero vſque ad veſperam fortiter reſiſtens perman-

ſit, duoſq; ex illis occidit, & ſic deinceps gladio vitã finiuit. Quibus dum viuerent, cũ Boamundus vellet ſuccurrere, vix aliquem potuit extrahere, quia illos non tantum hoſtis vrgebat, quantum valida fames opprimebat. Vnde iratus ignem poni præcepit in domibus quæ erant ab illa parte, vbi & palatium Caſſiani erat, vt qui exire ſpõte nolebant, ſaltem exire compellerentur inuiti. Tunc cum igne tanta vẽti tempeſtas exorta eſt, quod tantum flamma inualuit, vt vſque ad duo millia domorum & eccleſiarum combuſſerit. Boamundus vt vidit flammam ignis ita inſurgere, pœnitẽtia ductus vehementer doluit: quoniã de eccleſia beati Petri ſanctæq; Dei genitricis Mariæ, multiſque aliis pertimuit. Durauitq; incẽdium ab hora diei tertia vſque in noctem mediã; & ſic flante vento à parte dextera, in ſe ipſam reuerſa eſt flamma. Lancea, vt ſupra diximus, nutu Dei inuenta, ſeniores & magiſtratus militiæ conſilium acceperunt, vt ad Corbanam legationem ſuam mitterent, eiq; mandata ſuumq; conſilium per interpretem ſui ſermonis deferrent. Cumque de multis fieret inquiſitio, nec aliquis præſumeret hæc ferre mandata; tandem duo inuenti ſunt, Erlevvinus & Petrus eremita. Hi cũ interprete iter ſuum ad Turcarum caſtra dirigunt, dein ad Corbanan tentoria perueniunt. Conuenerunt vndique Turcæ, audire geſtientes, quid dicerent Chriſtianorum nuntii. Erat autem Corbanan reſidens in ſolio indutus cultu regio, habituque pompoſo. ante cuius faciem venientes minime ſe inclinauerunt, ſed erecta ceruice aſtiterunt. Quod cum Turcæ viderent, ægre tulerunt; & niſi nuntii eſſent, ſuperbæ contumaciæ ignominiam vindicaſſent. Tunc nuntii nil cunctantes, licet omnes ira commoti, circunfremerent, ſuperbo principi dixerunt. Corbanan à Francorum principibus in mandatis hæc ad te habemus. Vnde tibi contigit tam temulenta audacia, quod armata manu contra eos veniſti, cum tu & rex tuus genſque tua in eorum conſpectu culpabiles ſitis, qui terras Chriſtianorum immoderata cupiditate inuaſiſtis, eoſque omnes iniuria affectos occidiſtis. Infernales dii tui te turpius non potuerunt dehoneſtare, quam quod te miſerunt contra eos pugnare. Si ratio iuris tecum eſſet, & cenſura æquitatis nobiſcum agere velles, nos tecum iuris honore ſeruato ratiocinaremur, & quod Chriſtianorum eſſe debet, incontradicibili ſermone oſtenderemus. Quod ſi apud te æquiponderis ſunt ius & ratio, vt voluptuoſa voluntas, fiat inter tuos & noſtros determinata pugna, & victoribus abſque aliorum ſanguinis diſpendio tota hæc concedatur patria. Quod ſi nec ita, nec ſic, complacet, aut fugam protinus inite, aut colla veſtra noſtrorum enſibus præparate. His dictis ſermonis mediator conticuit. Corbanan vero ira magna inflammatus, vix loqui potuit: & tandem in hæc verba prorupit dicens. Vere gens Francorum gens ſuperba, ſed noſtro gladio refrenabitur eorum ſuperbia. Ideo autem requirunt denominatum prælium, vt quibus cedit victoria, cedat & imperium: quoniam ſine aliorum ſanguinis diſpendio, aut patria volunt ditari, aut à manibus noſtris liberari. Sed tunc ſalubre conſilium non inuenerunt, cum pro effœminata gente arma ſumpſerunt. Tamen adhuc ite, illiſque renuntiate: quoniam ſi volunt Deum ſuum abnegare, ſuæque Chriſtianitati renuntiare, in gratiam omnes recipiemus, & terram hanc eis donabimus, & multo meliorem: & de omnibus equites faciemus. Quod ſi facere neglexerint, omnes iamiam morientur, aut vincti in terram noſtram ducentur. Poſt hæc Erlewinus, quia illorum nouerat linguam, ſubiecit & ait: O princeps nullius militiæ, ſed totius malitiæ, ſi ſcires quam dementiſſimum eſt apud Chriſtianos dicere, nega dominum, nunquam de tuo ore polluto egrederetur tale verbum. Scimus pro certo, ipſo Deo quem negare ſuades, reuelante, quia in proximo eſt noſtra ſalus, & veſter interitus, noſtrum gaudium, & veſtrum detrimentum. Quis vero ſero vobis tranſmiſit ignem, qui vos ita perterruit, & de loco in quo tentoria fixeratis ita perturbauit? Signum hoc in portentum veniet vobis, nobis in ſalutem; quoniam ipſius Dei noſtri certã inde habemus legationẽ. Corbanan diu ferre non potuit conuitia Erlevvini, & præcepit à cõſpectu ſuo illum amoueri. Dixerũtq; ei qui illic aſtabãt, vt cito recederet, aliàs nunquã ei legatio proficeret quin ſtatim interiret. Ille cum ſociis ita diſceſſit, & ad vrbem remeauit. Nec prætereũdum quid iſtis recedẽtibus Corbanan ſuis dixerit. Audiſtis nunc, quid pãnoſi illi, vultuque deſpicabiles, & nullius perſonæ homunculi, & quam conſtanter locuti ſint. nec iram noſtram & tela micantia expauerunt. Vnum de illis eſt, quia deſperati ſunt & volunt

ſunt mori, aut malunt mori quam captiuari. Propterea ô fortiſſimi milites, cum ad prælium venerint, vndique eos circumuallate, ne alicui ſit locus diuertendi, nec ſpatium diu viuendi: quoniam ſi eis aliquandiu licet viuere, antequam omnes interficiantur, magnas ſtrages de noſtris faciēt. In hoc apparet quod Corbanā ſtultus erat, qui ſic loquendo ſuorum mentibus terrorem incutiebat. Nec mirandū ſi inſipiens loquitur amentiam, quia ſpiritus ſapientiæ non intrat in maleuolam animam. Petrus eremita & Erlewinus ad principes exercitus reuerſi ſunt: & quæ Corbanan reſponderat narrauerunt. Tunc Podienſis epiſcopus nutu & aſſenſu omnium, triduanum omnibus indixit ieiunium. Vnuſquiſq; puro corde confeſſus fuit, & qui aliquid ad edendum habuit, non habenti diſtribuit. Illos tres dies deduxerūt cum omni humilitate & puritate cordis, eccleſias proceſſionando circuientes, & domini miſericordiam implorātes. Tertia die illuceſcente, miſſæ per eccleſias celebratæ ſunt: omneſq; ſancta dominici corporis communione communicati ſunt. Communi deinde conſilio intra vrbem ſex acies conſtituuntur, & quæ prius, & quæ poſterius irent ordinantur. Prima acies fuit Hugonis magni, & Flandrenſis comitis: ſecunda vero ducis Gothefridi: in tertia vero fuit comes Robertus de Normannia cum ſuis: quarta fuit Podienſis epiſcopi, qui ſecum portauit lanceam noſtri ſaluatoris; & cum illo fuit magna pars exercitus comitis ſancti Egidij, qui ad cuſtodiam ciuitatis remanſit. Quinta Tancradi fuit: & Boamundi ſexta, cum quo expeditiores ad bellum pedites fuerūt, & milites qui equos ſuos neceſſitate victi vendiderant. Epiſcopi, presbyteri, clerici, & monachi, ſacris veſtibus induti cū militibus extra portam ciuitatis exierunt, portantes in manibus ſuis cruces, quibus Dei populum ſignabant, & magnis vocibus ad cœlum manibus extenſis clamabant: Saluum fac populum tuum domine, & benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle eos nūc & in æternum. Eſto eis domine turris fortitudinis à facie inimicorum ſuorum. Hos & alios pſalmos accinebant, illos præcipue qui tribulationi conueniebant. Similiter illi qui in turribus erant & ſuper murum, idem faciebant, & cātabant. Egreſſi ſunt itaque milites Chriſti contra ſatellites antichriſti, per portam quæ eſt ante Mahumariam. Corbanan vero in quodam monticulo ſtans, exeuntes aſpiciebat, & dum exirent, dicebat: State quieti milites mei, & omnibus exire permittite, vt eos melius valeamus comprehendere. Habebat autem iuxta ſe poſitum Aquitanicum quendam qui fidei noſtræ abrenuntiauerat, & edacitatis gula coactus de ciuitate exierat, & in aduerſariorum ſe caſtra contulerat. Hic de noſtris multa nefanda dixerat, quod fame moriebantur & omnes fugæ præſidia moliebātur, quod equos ſuos comederant, & victus inopia tabeſcebant, nihilque reſtare, niſi quod aut fugerēt, aut ditioni Corbanan ſubderent ſe. Dumq; diuiſæ acies ſuis ordinibus de ciuitate exirent, Corbanan cuius eſſet vnaquæq; requirebat, quæ Aquitanicus ei ordine referebat. Sol vero ſuper armatas loricas & lanceas radios inferens, oculos intuentium reuerberabat, & aduerſariis terrorem immittebat, vt diuina ſcriptura teſtatur; quia terribilis eſt caſtrorum acies ordinata. Vt autem in ſimul omnes conſpexit, intra ſemetipſum intremuit, circunſtantibus dicens: Magna eſt gens illa, honeſteq; armata, non mihi videtur quod velint fugere, ſed inſtare; quod non velint obſequi, ſed perſequi. Conuerſus itaque ad apoſtatam ſuum, inquit, furcifer omniumq; ſceleſtiſſime, quæ friuola dixiſti nobis ſuper hominibus iſtis, quod equos ſuos comederint, & fame cruciati fugā pararint. Per Mathomum in caput tuum retorquebitur iſtud mendacium, capitiſque lues ſupplicium. Tunc accerſitus gladiator tyrāni paruit imperio, & euaginato gladio caput illius præcidit, dignamque ſuæ garrulitatis & apoſtaſiæ mortem ſubiit. Tunc quippe mandauit Admiraldo ſuo qui cuſtodiebat ſuum theſaurum, vt ſi ignem accēſum in capite ſui exercitus videret, fugam protinus arriperet, & omnia quæ ſua erant, ſecum portaret, alioſq; fugere compelleret. Sciret enim quod bellum ſibi ceſſerat in contrarium. Noſtri vero milites vt primum in quandam planiciem venerunt, Podienſi epiſcopo innuente ſteterunt, & cum ſummo ſilentio ſermonem illius audierunt. Erat autem veſtitus lorica, & in dextera illius in altum erecta ſaluatoris lancea. qui os ſuum in hæc verba aperiens dixit: Omnes qui in Chriſto baptizati ſumus, filij Dei & fratres inuicem ſumus. quos ergo coniunxit vna ſpiritalis copula, iungat & dilectio vna. Pugnemus igitur vnanimes, vt fratres, pro animabus & corporib. noſtris, ſicut po-

ſit, duoſq; ex illis occidit, & ſic deinceps gladio vitã finiuit. Quibus dum viuerent, cũ Boamundus vellet ſuccurrere, vix aliquem potuit extrahere, quia illos non tantum hoſtis vrgebat, quantum valida fames opprimebat. Vnde iratus ignem poni præcepit in domibus quæ erant ab illa parte, vbi & palatium Caſſiani erat, vt qui exire ſpõte nolebant, ſaltem exire compellerentur inuiti. Tunc cum igne tanta vẽti tempeſtas exorta eſt, quod tantum flamma inualuit, vt vſque ad duo millia domorum & eccleſiarum combuſſerit. Boamundus vt vidit flammam ignis ita inſurgere, pœnitẽtia ductus vehementer doluit: quoniã de eccleſia beati Petri ſanctæq; Dei genitricis Mariæ, multiſque aliis pertimuit. Durauitq; incẽdium ab hora diei tertia vſque in noctem mediã; & ſic flante vento à parte dextera, in ſe ipſam reuerſa eſt flamma. Lancea, vt ſupra diximus, nutu Dei inuenta, ſeniores & magiſtratus militiæ conſilium acceperunt, vt ad Corbanam legationem ſuam mitterent, eiq; mandata ſuumq; conſilium per interpretem ſui ſermonis deferrent. Cumque de multis fieret inquiſitio, nec aliquis præſumeret hæc ferre mandata; tandem duo inuenti ſunt, Erlevvinus & Petrus eremita. Hi cũ interprete iter ſuum ad Turcarum caſtra dirigunt, dein ad Corbanan tentoria perueniunt. Conuenerunt vndique Turcæ, audire geſtientes, quid dicerent Chriſtianorum nuntii. Erat autem Corbanan reſidens in ſolio indutus cultu regio, habituque pompoſo. ante cuius faciem venientes minime ſe inclinauerunt, ſed erecta ceruice aſtiterunt. Quod cum Turcæ viderent, ægre tulerunt; & niſi nuntii eſſent, ſuperbæ contumaciæ ignominiam vindicaſſent. Tunc nuntii nil cunctantes, licet omnes ira commoti, circunfremerent, ſuperbo principi dixerunt. Corbanan à Francorum principibus in mandatis hæc ad te habemus. Vnde tibi contigit tam temulenta audacia, quod armata manu contra eos veniſti, cum tu & rex tuus genſque tua in eorum conſpectu culpabiles ſitis, qui terras Chriſtianorum immoderata cupiditate inuaſiſtis, eoſque omnes iniuria affectos occidiſtis. Infernales dii tui te turpius non potuerunt dehoneſtare, quam quod te miſerunt contra eos pugnare. Si ratio iuris tecum eſſet, & cenſura æquitatis nobiſcum agere velles, nos tecum iuris honore ſeruato ratiocinaremur, & quod Chriſtianorum eſſe debet, incontradicibili ſermone oſtenderemus. Quod ſi apud te æqui ponderis ſunt ius & ratio, vt voluptuoſa voluntas, fiat inter tuos & noſtros determinata pugna, & victoribus abſque aliorum ſanguinis diſpendio tota hæc concedatur patria. Quod ſi nec ita, nec ſic, complacet, aut fugam protinus inite, aut colla veſtra noſtrorum enſibus præparate. His dictis ſermonis mediator conticuit. Corbanan vero ira magna inflammatus, vix loqui potuit: & tandem in hæc verba prorupit dicens. Vere gens Francorum gens ſuperba, ſed noſtro gladio refrenabitur eorum ſuperbia. Ideo autem requirunt denominatum prælium, vt quibus cedit victoria, cedat & imperium: quoniam ſine aliorum ſanguinis diſpendio, aut patria volunt ditari, aut à manibus noſtris liberari. Sed tunc ſalubre conſilium non inuenerunt, cum pro effœminata gente arma ſumpſerunt. Tamen adhuc ite, illiſque renuntiate: quoniam ſi volunt Deum ſuum abnegare, ſuæque Chriſtianitati renuntiare, in gratiam omnes recipiemus, & terram hanc eis donabimus, & multo meliorem: & de omnibus equites faciemus. Quod ſi facere neglexerint, omnes iamiam morientur, aut vincti in terram noſtram ducentur. Poſt hæc Erlewinus, quia illorum nouerat linguam, ſubiecit & ait: O princeps nullius militiæ, ſed totius malitiæ, ſi ſcires quam dementiſſimum eſt apud Chriſtianos dicere, nega dominum, nunquam de tuo ore polluto egrederetur tale verbum. Scimus pro certo, ipſo Deo quem negare ſuades, reuelante, quia in proximo eſt noſtra ſalus, & veſter interitus, noſtrum gaudium, & veſtrum detrimentum. Quis vero ſero vobis tranſmiſit ignem, qui vos ita perterruit, & de loco in quo tentoria fixeratis ita perturbauit? Signum hoc in portentum veniet vobis, nobis in ſalutem; quoniam ipſius Dei noſtri certã inde habemus legationẽ. Corbanan diu ferre non potuit conuitia Erlevvini, & præcepit à cõſpectu ſuo illum amoueri. Dixerũtq; ei qui illic aſtabãt, vt cito recederet, aliàs nunquã ei legatio proficeret quin ſtatim interiret. Ille cum ſociis ita diſceſſit, & ad vrbem remeauit. Nec prætereũdum quid iſtis recedẽtibus Corbanan ſuis dixerit. Audiſtis nunc, quid pãnoſi illi, vultuque deſpicabiles, & nullius perſonæ homunculi, & quam conſtanter locuti ſint. nec iram noſtram & tela micantia expauerunt. Vnum de illis eſt, quia deſperati ſunt & vo-

lunt

lunt mori, aut malunt mori quam captiuari. Propterea ô fortiſſimi milites, cum ad prælium venerint, vndique eos circumuallate, ne alicui ſit locus diuertendi, nec ſpatium diu viuendi: quoniam ſi eis aliquandiu licet viuere, antequam omnes interficiantur, magnas ſtrages de noſtris faciẽt. In hoc apparet quod Corbanã ſtultus erat, qui ſic luquendo ſuorum mentibus terrorem incutiebat. Nec mirandũ ſi inſipiens loquitur amentiam, quia ſpiritus ſapientiæ non intrat in maleuolam animam. Petrus eremita & Erlewinus ad principes exercitus reuerſi ſunt: & quæ Corbanan reſponderat narrauerunt. Tunc Podienſis epiſcopus nutu & aſſenſu omnium, triduanum omnibus indixit ieiunium. Vnuſquiſq; puro corde confeſſus fuit, & qui aliquid ad edendum habuit, non habenti diſtribuit. Illos tres dies deduxerũt cum omni humilitate & puritate cordis, eccleſias procaſſionando circuientes, & domini miſericordiam implorãtes. Tertia die illuceſcente, miſſæ per eccleſias celebratæ ſunt: omneſq; ſancta dominici corporis communione communicati ſunt. Communi deinde conſilio intra vrbem ſex acies conſtituuntur, & quæ prius, & quæ poſterius irent ordinantur. Prima acies fuit Hugonis magni, & Flandrenſis comitis: ſecunda vero ducis Gothefridi: in tertia vero fuit comes Robertus de Normannia cum ſuis: quarta fuit Podienſis epiſcopi, qui ſecum portauit lanceam noſtri ſaluatoris; & cum illo fuit magna pars exercitus comitis ſancti Egidij, qui ad cuſtodiam ciuitatis remanſit. Quinta Tancradi fuit: & Boamundi ſexta, cum quo expeditiores ad bellum pedites fuerũt, & milites qui equos ſuos neceſſitate victi vendiderant. Epiſcopi, presbyteri, clerici, & monachi, ſacris veſtibus induti cũ militibus extra portam ciuitatis exierunt, portantes in manibus ſuis cruces, quibus Dei populum ſignabant, & magnis vocibus ad cœlum manibus extenſis clamabant: Saluum fac populum tuum domine, & benedic hæreditati tuæ, & rege eos, & extolle eos nũc & in æternum. Eſto eis domine turris fortitudinis à facie inimicorum ſuorum. Hos & alios pſalmos accinebant, illos præcipue qui tribulationi conueniebant. Similiter illi qui in turribus erant & ſuper murum, idem faciebant, & cãtabant. Egreſſi ſunt itaque milites Chriſti contra ſatellites antichriſti, per portam quæ eſt ante Mahumariam. Corbanan vero in quodam monticulo ſtans, exeuntes aſpiciebat, & dum exirent, dicebat: State quieti milites mei, & omnibus exire permittite, vt eos melius valeamus comprehendere. Habebat autem iuxta ſe poſitum Aquitanicum quendam qui fidei noſtræ abrenuntiauerat, & edacitatis gula coactus de ciuitate exierat, & in aduerſariorum ſe caſtra contulerat. Hic de noſtris multa nefanda dixerat, quod fame moriebantur & omnes fugæ præſidia moliebãtur, quod equos ſuos comederant, & victus inopia tabeſcebant, nihilque reſtare, niſi quod aut fugerẽt, aut ditioni Corbanan ſubderent ſe. Dumq; diuiſæ acies ſuis ordinibus de ciuitate exirent, Corbanan cuius eſſet vnaquæq; requirebat, quæ Aquitanicus ei ordine referebat. Sol vero ſuper armatas loricas & lanceas radios inferens, oculos intuentium reuerberabat, & aduerſariis terrorem immittebat, vt diuina ſcriptura teſtatur; quia terribilis eſt caſtrorum acies ordinata. Vt autem in ſimul omnes conſpexit, intra ſemetipſum infremuit, circunſtantibus dicens: Magna eſt gens illa, honeſteq; armata, non mihi videtur quod velint fugere, ſed inſtare; quod non veliut obſequi, ſed perſequi. Conuerſus itaque ad apoſtatam ſuum, inquit, furcifer omniumq; ſceleſtiſſime, quæ friuola dixiſti nobis ſuper hominibus iſtis, quod equos ſuos comederint, & fame cruciati fugã pararint. Per Mathomum in caput tuum retorquebitur iſtud mendacium, capitiſque lues ſupplicium. Tunc accerſitus gladiator tyrãni paruit imperio, & euaginato gladio caput illius præcidit, dignamque ſuæ garrulitatis & apoſtaſiæ mortem ſubiit. Tunc quippe mandauit Admiraldo ſuo qui cuſtodiebat ſuum theſaurum, vt ſi ignem accẽſum in capite ſui exercitus videret, fugam protinus arriperet, & omnia quæ ſua erant, ſecum portaret, alioſq; fugere compelleret. Sciret enim quod bellum ſibi ceſſerat in contrarium. Noſtri vero milites vt primum in quandam planiciem venerunt; Podienſi epiſcopo innuente ſteterunt, & cum ſummo ſilentio ſermonem illius audierunt. Erat autem veſtitus lorica, & in dextera illius in altum erecta ſaluatoris lancea. qui os ſuum in hæc verba aperiens dixit: Omnes qui in Chriſto baptizati ſumus, filij Dei & fratres inuicem ſumus. quos ergo coniunxit vna ſpiritalis copula, iungat & dilectio vna. Pugnemus igitur vnanimes, vt fratres, pro animabus & corporib. noſtris, ſicut po-

ſiti in rebus extremis. Memẽtote quantas tribulationes paſſi eſtis pro peccatis veſtris, ſicut nunc vobis innoteſcere dignatus eſt in viſionibus ſuis Dominus Deus noſter. Nunc vero purgati eſtis, Deoq; per omnia reconciliati. Et quid timeretis? nullum vobis contingere poteſt omnino infortunium. Qui hîc morietur, viuente felicior erit, quia pro temporali vita gaudia adipiſcetur æterna. Qui vero remãſerit ſuperſtes, ſuper inimicorum ſuorum triumphabit victoria, diuitiiſq; illorum ditabitur, & nulla anguſtabitur inopia. Vos ſcitis quid perpeſſi ſitis, & quid in præſentiarum ante vos videatis, Orientales diuitias adduxit vobis dominus veſter in faciem veſtram, in manibus veſtris. Confortamini & eſtote viri cordati, quoniam iam mittet dominus legiones ſanctorum ſuorum, qui vlciſcẽtur vos de inimicis veſtris. Hodie videbitis illos oculis veſtris, & cum venerũt, ex eorum terribili fragore ne timeatis, Nõ enim debet inaſuetus vobis eſſe conſpectus eorum, quoniam vice altera venerunt vobis in auxilium. ſed humanus aſpectus paueſcit in aduentu ſupernorum ciuium. Conſiderate quomodo aduerſarij veſtri extento collo, ſicut cerui & dammulæ paueſcentes, aduentum veſtrum aſpiciunt, paratiores ad fugam quam ad prælium. Et vos bene noſtis eorũ prælia, quoniam caſtra eorum plus in fuga quam in pugna confidunt. Ite igitur contra eos in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti ad bellum, & Dominus Deus noſter omnipotens ſit vobiſcum. Cumq; omnes reſpondiſſent, Amen; extenſis in longũ legionibus, prior erecto vexillo antecedit Hugo magnus, qui iure vocatus eſt Magnus, quoniam hoc priuilegium cõmẽdauit actu & moribus. Hunc ſubſecuti ſunt alij, ſicut ſuperius ſunt nominati, fuitq; eorum prolixa extẽſio, à flumine vſq; ad montana ſcilicet, cui ſpatio interſunt duo miliaria. Tunc vero Corbanan cœpit retroire & mõtanis appropinquare. Noſtri autẽ paulatim illũ inſequebantur, quoniam moderato greſſu omnes procedebant. Tũc Turcæ in duo ſunt diuiſi, quia pars vna à regione maris proceſſit; pars altera maior in campo remanſit. Statuerunt igitur noſtros ſic inter ſe includere, & à dorſo ſagittare. Sed ordinata eſt ſeptima acies, quæ contra partẽ diuiſam confligeret: ordinata eſt autem ex militibus ducis Gothefridi & Normãni comitis: cui præfuit quidam dux, nomine Rainaldus. Hunc contra illos miſerunt, & præliati ſunt, multiq; hinc & inde ceciderunt, & vt aliæ ſex acies ad iactum ſagittæ peruenerunt, Turcæ vicinius ire recuſantes, tenſis arcubus trahunt, ſed fruſtra; quia ventus ex obliquo flans eorum iactus redegit in vanum. Quod Turcæ vt viderunt, verſis frenis retro fugiunt, ſicque prima acies quæſiuit in bello bellum, nec inuenit: quæſiuit quẽ percuteret, aut à quo percuteretur, nec reperit. Interea miſſus eſt nuntius à Boamundo Hugoni magno, vt ei ferret auxilium, quia nimium vrgebatur oppreſſione Turcarum. Mox Hugo conuerſus, ait ſuis: O viri bellatores, nos pugna fugit, quæramus pugnam, eamuſque ad Boamundum egregium ducem: illic eſt pugna quam quæritis; illic ferreus inſtat hoſtis, quem deſideratis. Tunc citius dicto volat illuc quiſque ſatelles, iunguntúrque ſimul egregij milites. Quod vt vidit dux ducum Gothefridus, quod magnus amicus ſuus ita celeri curſu cum omnibus ſuis diſcurrebat, inſecutus eſt eum, quoniam & ipſe à bello vocabat. Illic quippe incumbebat robur militiæ Perſarum, & maior fortitudo; & bene decebat, vt illic occurreret Gothefridus & Hugo. Erat enim vnus ab altero, quaſi alter idem, vnam habentes in ſe amicitiam. Hugo magnus cum ad pugnæ conflictum prior veniſſet, intuitus eſt vnum de aduerſariis, qui erat audacior cæteris, alioſque ad pugnam clamando hortabatur: qui ſpumantem equum dirigit contra eum, & lancea ei guttur perforauit, & ſic os illius oppilauit. Quid miſer faceret? ſolo ſtatim corruit, & diis infernalibus animam commendauit. Poſt hæc contigit noſtris grande incommodum: quia Odo * Belgentiacus, qui vexillum ferebat, ſagitta toxicata vulneratus fuit, & dolore vulneris ingraueſcente, cum vexillo terræ corruit: ſed Benienſis Guilerinus enſe nudato, viam per medios hoſtes aperuit, & ſignum tellure leuauit. Quid dux ducum Gothefridus, quid Boamundus, quid clara iuuentus ibi egerint, nec lingua dicere, nec manus ſcribere, nec pagina valet capere. Nullus noſtrum ibi iners fuit, nullus timidus, quia nec locum habebant; & hoſtis ſupereminens vnum quemque vrgebat. Quanto magis enim occidebantur, tanto magis creſcere videbantur. Sicut enim putredini muſcæ confluere ſolent; ſic & ipſi vndique conueniebant. Dum ſic certatur, & tam longi certaminis prolixitas fatigabat noſtros; nec numerus hoſtium vide-

*Bergentiacus.

videbatur decreſcere, albatorum militum numerabilis exercitus viſus eſt de montibus deſcendere, quorum ſignifer & duces eſſe dicuntur Georgius, Mauricius, Demetrius: quos vt primum vidit Podienſis epiſcopus, exclamauit voce magna dicens: O milites ecce venit auxilium, quod vobis promiſit Deus. Et certe noſtri valde expauiſſent, niſi fuiſſet ſpes quam in domino habebant. Tunc tremor maximus irruit in hoſtes, & verſis vultibus ſcutis terga cooperiunt, & fugam quo vnicuique locus dabat arripiunt. Pars illa quæ à parte pugnabat maris, vt vidit fugam ſuorum, ignem ſparſit ſuper gramen campi, quod celeriter arſit, quia illud ſiccauerat ardor æſtatis. Hæc ideo fecerunt, vt hoc ſigno illi qui in tentoriis erant, ſtatim fugerēt, & ſecum ditiora ſpolia tollerent. Illi vero cognito ſigno, qui in montanis erant, protinus fugerunt cum omnibus ſpoliis quæ portare valuerunt. Sed quid eis profuit, cum diu eis ferre non licuerit? Armenij & Surani ſiquidem vbi viderunt, quia victi erant, & noſtri eos inſequerentur, obuiam illis veniebant & occidebant. Hugo vero magnus & dux Gothefridus & Flandrenſis comes, ſimul cum ſuis agminibus equitabant iuxta aquam, vbi robuſtior & depreſſior eorum erat exercitus: tantoque impetu vrgere cœperunt, vt ad ſua tentoria quo tendebant, remeare nō potuerint. Et vt citius perſequi valerent, illorū equos qui moriebantur, aſcēdebant, ſuoſq; equos qui erant macilētiores & afflicti fame, frenis à capite detractis relinquebant in campo. O miranda virtus Dei omnipotentis, & immenſa poteſtas: Miles tuus longo afflictus ieiunio, perſequitur tumentes adipe & pinguedine, ita vt etiam nec ad ſua bona, quæ reliquerant, auderēt reſpicere. Spiritus tuus bonus erat in mentibus eorum, qui & vires ſuggerebat corporum, & audaciam præſtabat animorum. Non illum terardabat vlla cupiditas ſpoliorum, nulla vllius rei auaritia, quoniam illius mentes magis titillabat victoria. Sicut in macello beſtiarum corpora ſolitum eſt dilaniare: ſic & noſtris licitum erat Turcarum corpora laniare. Euolat ſanguis de corporibus vulneratorum; euolat puluis agitatus equorum pedibus diſcurrentium; Æther obnubilatur, & quaſi crepuſculū fieret obtenebratur. Cōtigit autem quod fugientes in quendam collem deuenerunt, & ibi ſe contra noſtros recolligere ſperauerunt. Tunc Gerhardus ſenex de Milione, qui longo tempore ægrotus iacuerat in obſidione, equo celeri tranſuectus, improuide incidit in illos, eorumque iaculis eſt confoſſus, & ſic digna morte peremptus. Quod vt viderunt quieum vicinius inſequebātur; Ewardus ſcilicet de Puteolo, Paganus Beluacenſis, Drogo, & Thomas, & Clarenbaldus, cæteraq; iuuētus Hugonis magni, nil hæſitantes in illos irruunt, & quidem forte bellum inuenerunt; ſed tamen Deo iuuante, creſcente caterua ſuorum, viriliter diſſipauerunt. Ibi multum cruoris effuſum eſt, multorum truncata capita, qui ſi, vt cœperant, fugiſſent, euadere potuiſſent. Perſecuti ſunt autem illos vſq; ad pontem ferreum, & ad caſtellum Tancradi, & vltra non potuerunt perſequi, quia nox obſcura finem rei impoſuit. Mortui ſunt autem illo die cētum millia equitum, ſed propter faſtidium nullus numeratus eſt de tota multitudine peditum. Miles fatigatus, quia longe ab vrbe erat, ad tentoria quæ ſuorum erant inimicorum rediit, multumq; quodq; ad edēdum ſibi ſufficeret, inuenit. Ante enim quam timor Dei veniſſet in corda illorum, in ſartaginibus & cacabis & lebetibus & in ollis parauerāt carnes ad obſonium: ſed miſeris quæ parauerant, non licuit coquere nec tollere. Ibi potuit videri venerandus ſacerdos Podiēſis epiſcopus, lorica veſtitus & caſſide, & lancea ſancta in manibus, qui præ nimio gaudio rorabat vberrimis ora fletib⁹. Hic illos hortabatur, vt Deo gratias agerent per quem victores extiterant: dicebatq; eis: Ex quo milites eſſe cœperunt, nulli vobis compares fuerunt, quia nulli in tam breui tempore tot tantaque bella confecerunt, quanta vos peregiſtis, ex quo mare Conſtantinopolitanum tranſiſtis. Multū quippe eſt à fide Chriſtiana alienus, qui videt quæ vos hodie vidiſtis, & in Dei dilectione nō eſt cōtinuus. Hæc & his ſimilia venerandus pōtifex dicebat, & verbis talibus populū ſibi cōmiſſum inſtruebat, & iocos, & riſus eorum temperabat. Contemplatio enim vultus illius præſentiæ ita omnes reuerberabat, quod nemo eo præſente verba vana proferre præſumebat. Peracta nocte illa, in craſtinū quindecim millia camelorum ſunt inuenta. equos vero & mulos, & aſinos, oues, & boues, & omnis generis pecora nemo numerare potuit. Inuēta ſunt vaſa aurea, & argentea multa, plurima pallia, & ſpolia magna, magni precij diuerſæq; varietatis. Cum his omnibus ad ciuitatem

triumphantes venerunt: & ab his qui remanſerant clericis & presbyretis & monachis, cum ſolenni proceſſione ſuſcepti ſunt. Admiraldus vero qui in caſtello erat, vt vidit principem ſuum & eos qui cum illo erãt à campo fuga diuerti, viditq; innumera albatorum equitum millia, cum candidis vexillis per plana diſcurrentia, admodũ expauit, vnumq; de vexillis noſtris ob tutelã dari ſibi popoſcit. Comes ſancti Egidij qui illic ad cuſtodiam ciuitatis remanſerat, ſuum illi vexillum cõceſſit, & gratanter accepit, acceptumque muro caſtelli affixit. Sed vt cognouit à quibuſdam Longobardis, qui aſtabant ibi, quod Boamundi non eſſet, cui tota ciuitas conceſſa erat; ſignum ſuum reddidit comiti, & ſignum quæſiuit Boamundi, & Boamundus miſit ei. quod cum reciperet, Boamundo mandauit, vt ad ſe veniret. Ille feſtino pede ambulauit, & quid dicere vellet auſcultauit. Gentilis fidei pactum requirit; vt qui cum eo erant, & diſcedere vellent, nullius iniuriæ læſionem paterẽtur, & vſq; in terram Saracenorũ conducerentur: qui vero ſecũ Chriſtianus fieri vellet, faciendi licẽtiam haberet. Boamũdus immenſo gaudio repletus dixit: Amice quod expoſcis libẽter cõcedimus tibi, ſed præſtolare modicum, quia iſtud principibus noſtris renunciabo, & celeriter reuertar ad te. Et mox feſtinanter cucurrit, & aggregatis in vnum principibus verba gentilis enarrauit. Placuit omnibus omnipotenti Deo gratias agentibus. Boamũdus ad iã domeſticũ regreditur gentilẽ, & requiſitæ ab eo cõuentionis confirmat ſpõſionem. Ille vero reddidit ſe epiſcopo Podienſi, & ſanctæ Chriſtianitati, cum trecentis ſuis militibus valde ſpecioſis & iuuenibus, fuitq; inter Chriſtianos tunc maius gaudium de eorũ Chriſtianitate, quam de caſtelli traditione. Boamundus caſtellum recepit, & eos qui Chriſtiani fieri noluerunt, in terrã Saracenorũ cõduxit. Triduano peracto ieiunio, baptizati ſunt gentiles cum lætitia magna, & creuit ibi laus Dei & gloria Chriſtiana. Ipſi referre poſtea ſoliti erant, quod eum de caſtelli arce bellum aſpicerẽt, innumera ſubito cãdidorum militũ millia ſe vidiſſe, quorum intuitus ipſos vehementer terruit. Nec mirũ fuit; quia omne caſtellum funditus intremuit. Cumq; viderent eos agminibus Chriſtianorum conſociari, ſuoſq; in exeidium fugamq; verti, protinus intellexerũt cœleſtia numina eſſe, Chriſtianorũq; Deũ ſuperari nõ poſſe. Inde compuncta fuerunt corda illorum, ſeq; Chriſtianos fieri ſpoponderunt. Actum bellum hoc quarto Calendas Iulij, vigilia ſcilicet Apoſtolorũ Petri & Pauli. Sicq; diuina reſpiciẽte miſericordia procella Antiochenæ tribulationis, quæ fere per decem menſes intumuerat, ſedata fuit, & regia ciuitas quæ longo tractu temporũ iugo diabolicæ captiuitatis ſubiecta fuerat, amiſſam priſtinæ libertatis gratiam recuperauit. Hoſtes qui eam in captiuitate detinuerant, fiunt & ipſi captiui, & in latebris ſyluarum, cauerniſq; petrarum, & foſſis montium ſunt diſperſi. Armenij quoque & Surani habitatores terræ illius, per dies plurimos ſcrutati ſunt illos, & inueniebant alios ſemineces, alios vulneratos, alios parte capitis carentes, alios ventri ſuo, ne omnino vitalia exirent, manus ſuas apponentes, & detractis eorum ſpoliis interficiebant. Itaq; inimici Dei depopulati ſunt, & Chriſtiani ſerui Dei excelſi in glorioſa vrbe cum gaudio & læticia aggregati ſunt. Cumq; quadam die cõuenirent, conſilio ſtatuerunt, vt ad Conſtantinopolitanũ imperatorẽ legatos mitterent, ſuamq; ciuitatẽ vt reciperet veniret. Et, proh dolor, iudicauerũt omnes, vt quia regi mittebãt, regalis nuntius debebat ire: & electus eſt Hugo magnus, vere regalis & genere & moribus. Quem nullatenus elegiſſent, ſi nõ reuerſurũ ſciſſent. Hic cum regi legationem ſuam compleſſet, morte interemptus occubuit, & quo regredi diſpoſuerat, ad extremũ non potuit. Conſtantinopolitanus autem imperator Vulpinus ad recipiendam vrbẽ auſus nõ fuit venire, quoniã recognoſcebat ſe fidem & ſacramenta, iura, & data pignora Francis violaſſe & nequaquam cuſtodiſſe. Sicq; omnes conuentiones deletæ fuerunt, quæ inter eos factæ ſunt. Interea in vrbe reſidẽtes, tractare cœperũt de via dominici ſepulchri: quid agerent, an mox inciperẽt, aut quãdo tempus terminarent. Ad hoc ſiquidẽ cõmunis aſſenſus adducitur, vt vſq; ad Calẽdas Octobris reliquũ itineris differatur. Æſtatis ſiquidẽ ardor nimis incanduerat, & terra Saracenorũ quã ingreſſuri erant, inaquoſa & nimis erat arida. Propterea tẽpus expectauerũt, quo humidũ ſit, & quo tellus abſconditos latices effundat. Definiendũ ſimili modo erat, quid tantus populus interim ageret: & vbi & quomodo viueret. Accepto inde cõſilio, præco quæritur: inde, qui dicat, quid de his rebus ſit diffinitũ. Præco quæſitus & inuẽtus, aſcẽdit & dixit: vt quia

omnino

omnino egens erat, in vrbe remaneret, cumq; illis qui ditiores erant conuentionẽ faceret ac ſeruiret. Principes autem diuiſi ſunt, per caſtella ſua & ciuitates.

Erat autem quidam miles de exercitu comitis ſancti Egidij, nomine Raimundus, cognomine Piletus, animo virilis, & corpore ſpectabilis. Hic perfecto odio Turcis inimicus erat, nec diutius tolerare potuit, vt longo tempore feriarentur. Hic plurimam adiunxit ſibi militum peditumq; multitudinẽ, & in terram Saracenorũ trãſduxit eam, tranſiitq; duarũ ciuitatũ terminos: & peruenerunt ad quoddam caſtrum, quod *Falamina vocatur, cui gens Suriana dominabatur. Suriani noſtros receperunt, ſeq; eorum libentiſſime dominio tradiderunt. Octo ibi diebus tranſactis, perrexerunt ad aliud caſtrum in quo latitabat multitudo magna Saracenorum. ad quod peruenientes, militari imperu inuaſerunt, & remiſſa manu toto die pugnantes, veſperaſcẽte die expugnauerunt. Quo ita capto omnes occiderũt, præter eos qui Chriſtianitatẽ receperũt. Hac itaq; depopulatione facta reuerſi ſunt ad caſtrum, quod *Talaniannia diximus, nũcupatum: In quo duobus perendinatis diebus, die tertia omnes exierũt, & ad vrbem quæ Marra dicitur perrexerunt. Erat autem ibi aggregata nõ minima multitudo Turcarũ & Saracenorum, ab Aleph aliiſq; ciuitatibus & caſtellis, quæ in circuitu eius sũt, illorũ præſtolantes occurſum. Ad quam cum appropinquare cœperunt, illi barbari cõtra eos exierunt: ſed conflictũ diu cum noſtris tenere noluerunt: quia in fugam verſi intra vrbem ſe receperunt. Noſtri vero diu ibi reſidere non potuerunt; quia æſtiuũ cauma eos vehementer vrgebat, nihilq; inueniri poterat ad bibendum. Iamq; diei inclinãte vmbra, reuerſi ſunt ad caſtrum ſuum * Talaniannia. Plurimi quidẽ Chriſtiani partis illius incolæ cum noſtris ierãt; ſed cum noſtris redire contemſerunt: quos Turci in inſidiis occultati ceperunt & occiderunt. Raimundus vero ad illam vltra nõ rediit ciuitatem, quia non habebat exercitũ quo obſideret eam: ſed in caſtro ſuo vſq; ad præfinitũ tempus Calendarum Octobrium remanſit, ſemperq; interim terrã Saracenorũ depopulatus eſt. Illi autẽ qui in Antiochia remanſerunt, cũ magna tranquillitate & gaudio fuerunt, quouſq; dominũ ſuum Podienſem epiſcopũ amiſerunt. Hic cũ ſumma pax eſſet exercitui Dei, menſe Iulio cœpit infirmari; ſed nõ diu ægrotauit, quia dominus nõ eſt paſſus illũ lõga ægritudine cruciari. Calẽdas Auguſti ſancta eius anima vinculis carnis ſoluta, trãſlata eſt in Paradiſum Dei, in glorioſa feſtiuitate ſcilicet ſancti Petri, quæ dicitur Ad vincula. Et vt cẽſura diuini iudicij id actũ eſſe clareſceret, in die quo principis Apoſtolorũ vincula à Hieroſolymis Romam ſunt allata, ſoluta eſt à corporeis nexibus pontificis anima. Nec vnquam pro vlla tribulatione tantus fuit in illa Dei militia mœror, tantaque triſtitia, quanta in morte illius. Hunc omnes debito iure lacrymabantur, quia cõſilium erat diuinũ, cõſolator mœrentium, ſuſtentator debilium, theſaurus indigentium, reconciliator diſcordantium. Hic militibus dicere ſolitus erat: Si vultis eſſe triumphatores & amici Dei, mũdiciam corporum cuſtodite, & pauperũ miſeremini. Nulla enim res ita à morte vos liberabit, ſicut eleemoſyna; quia & melius protegit quã parma, & acutior eſt in hoſtem quam lancea. Qui nõ eſt idoneus pro ſe orare, det eleemoſynam, & orat pro ſe. Pro his operibus & huiuſmodi ſermonibus charus erat Deo & omni populo. Si quis aũt vellet omnium virtutũ eius chariſmata enumerare, hiſtoriæ modum excederet. Hoc itaq; decenter in eccleſia beati Petri tumulato; Comes ſancti Egidij in terram Saracenorum tranſiit, vrbemq;, quam Albariam vocant, adiit. Quam vndiq; forti milite circumcingens inuadit, diuq; miſſilibus & ſagittis cũ his qui erant in mœnibus decertauit. Sed vt vidit ita ſe proficere parum, erectis ad murum ſcalis, loricati milites aſcenderunt, & in fugam ire compulerunt. Miles vt aſcendit murum, fit celſior illis, Hoſtis & ille fuit viribus inferior, Muro deſcendunt ſuper abdita tecta domorũ, De domibus vero ſaliunt per plana viarũ. Huc illucq; ſenes fugiunt, pueri iuueneſq;: Sed prorſus nulli profuit vlla fuga. Præcepit enim comes, vt omnes caperentur, & qui in Chriſtum credere nollent, decollarẽtur. Illic viſi ſunt plurimi capite plecti, plurimiſq; pueris cum puellis ſubtracta eſt vita lõgi temporis. Iudiciũ enim domini fuit hoc; quia Chriſtianorũ fuerat ciuitas illa, eiſq; ſimili mortis ludibrio ablata erat. Nullus ex tanta multitudine reſeruatus eſt, niſi qui ſponte Chriſto confidens baptizatus eſt. Sicq; mundata eſt ciuitas illa, & ad cultum noſtræ fidei reuocata. Tunc comes cum ſuis optimatibus habuit conſilium, vt in ea ordinaretur epiſcopus, cuius cõſilio &

* Talaminia.
* Talaminia.
* Talaminia.

auxilio ciuitas regeretur,& fides Ieſu Chriſti in cordibus nouiter baptizatorum ſolidaretur. Electus eſt igitur vir ſapiens & perſonatus,literarũq; eruditione pollẽs,& vtraq; ſcientia præditus,& ad ordinandũ Antiochiam eſt miſſus. Æſtiuũ tempus ſolis ardore repreſſo cum iam tranſiret,noxq; diẽ horarũ numeroſitate trãſcenderet,milites Chriſti ad Antiochiam remearũt,& Calendis Nouembris,die feſto ſolennitatis omniũ sãctorũ ibi cõuenerunt. Et benedicta gloria regis æterni, quia tũc numeroſior fuit turba redeuntiũ,quam fuerit,cum ſe ab inuicẽ diuiſerunt. Ex cũctis enim mũdi partibus ſecuti erãt multi egregij milites & pedites priorũ veſtigia,quotidieq; creſcebat Chriſtiana militia. Cũq; in vnũ ita reſiderent,& de via ſancti ſepulchri quo dirigerent iter,diſponerent, Boamundus pactionẽ vrbis requirit, quam ſibi ſpopõderant. Comes ſancti Egidij dicebat id nõ poſſe fieri propter ſacramẽta quæ per Boamundũ fecerant imperatori Cõſtantinopolitano. Inde per dies plurimos factus eſt in eccleſia ſancti Petri cõuentus,magnuſq; verborũ ex vtraq; parte cõflictus. Cumq; in cõmuni conuentu fieri nequiret vlla diffinitio quæ paci conueniret,epiſcopi & abbates,& cõſilij ſanioris,duces & comites,locũ in quo eſt cathedra ſancti Petri intrauerunt,& illic inter ſe diffinierunt,qualiter & Boamundo ſeruarent promiſſa,& imperatori ſacta ſacramenta. Cum vero à loco conſilij exierunt,conſilium tamẽ omnibus patefacere noluerunt. Itaq; domeſtico affatu reuelatum eſt cõſilium comiti ſancti Egidij,& ipſe laudauit diſpoſitum: ita tamen vt Boamundus pergeret cum eis iter cœptum. Boamundus requiſitus,idem laudauit,& vterq; in manib⁹ epiſcoporum,fidei adſtipulatione,promiſit,quod ab ipſis via ſancti ſepulchri nunquã deſereretur, neq; propter diſſidium vllũ quod inter ſe habuerunt cõturbarentur. Tunc Boamũdus muniuit caſtellũ quod ſupereminet ciuitati, & comes palatium Caſſiani,& turrim quæ ſupra portã vrbis eſt,à parte portus ſancti Simeonis. Quia vero nos lõgo narrationis tractu Antiochia detinuit, noſtroſq; peregrinos milites per octo mẽſes ſua obſidione fatigauit, nec vlla vi humana vel arte,vel ingenio ſuperari potuit,de eius ſitu & magnitudine aliquid dicamus,eiſq; qui eam nunquam viderunt aliquid inde aperiamus. Vrbem hãc,vt eius hiſtoria teſtatur,ſexaginta quinq; reges conſtituerunt: qui omnes eius principatui famulatum ſubiectionis exhibuerunt. Circundatur autẽ muris duobus. Prior eſt ex magnis lapidib. in quadrum ſectis,& ſubtili artificio politis,& in eo ordinatæ & diſtinctæ ſunt in ſuis locis quadringentæ turres & ſexagintã. Hæc ſe intuentibus venuſtate ſuæ compoſitionis arridet: & ſpatioſa eſt latitudine nimis ampla. Cõtinẽtur intra ſepta murorum quatuor mõtes magni & in altum eminẽtes. In altiore eorum cõſtructum eſt caſtellum, q̃ ita naturali poſitione munitur, q̃ nec bellicoſum timet impetum, nec cuiuslibet machinationis ingenium. Trecentas & ſexaginta eccleſias obtinet in ſui cõfinij territorio, & patriarcha hẽt cẽtum quinquaginta & tres epõs ſub principatu ſuo. Ab Oriente quatuor magnis mõtibus pręmunitur. Ab Occidẽte vero quodã flumine alluitur cuius nomẽ Farfar dicitur. Hãc Antiochus rex cum ſuis,vt ſupra diximus,ſexaginta quinq; regib. cõſtituit, nomẽq; ei de ſuo nomine indidit. Hac itaq; vrbẽ regiã,tamq; famoſiſſimã obſederunt noſtri peregrini milites,p̃ octo mẽſes & diem vnum,& tribus hebdomatibus intus fuerunt incluſi à gẽte Parthorum. quã diuino ſuperata ſubſidio,poſtea quieuerunt in ea quatuor menſes & dies octo. Quibus explicatis, Raimundus comes ſancti Egidij primus cum gente ſua de Antiochia exiit,& ad vrbẽ quæ Rugia dicitur peruenit. Alia die ad alterã venit ciuitatẽ,quam nominauit Albariam. Has duas ciuitates cõpendioſa ſua militia ſuo ſubiugauerat imperio, Chriſtiq; mãcipauerat ſeruitio. Quarto die exeunte Nouẽbre venit ad vrbẽ quæ Marra nuncupatur,q̃ Raimundus Piletus miles eius primus inuaſerat,ſed inde receſſit fortiter repulſus. Erat autẽ ciuitas illa populoſa,& ab omni gente quæ in circuitu erat nimis conſtipata. Quæ gens aduerſa,vt noſtros eminus cõſpexit,quia ad cõparationẽ ſui pauci eſſe videbãtur,deſpexit, eiſq; apto Marte extra ciuitatẽ reſiſtere conata eſt. Sed protinus agnouerunt,quod gẽs cõpẽdioſa & fortis p̃ferretur temulẽtæ multitudini. Noſtri enim vt viderunt illos ad reſiſtẽdũ paratos, clypeos pectoribus oppoſuerunt, lancearumq; mucronib⁹ præpoſitis, militari impetu in illos irrumpunt,ſicq; per medium ſubeũtes diſrumpunt. Ibi cõfregit dominus potẽtias arcuum,ſcutum & gladium & bellum: quia poſtq̃ res gladiis agitur,inutilis eſt arcus & ſagitta. Illico fugã capiunt,& in ciuitatẽ ſtatim imminuto ſuorum numero,reuertũtur.

Sed illi

Sed illi potiſſimũ ex his malos egreſſus habuerunt, quos noſtri primo impetu inuenerunt. De noſtris equis plurimos ſagittauerunt, ſed de ſuis ſeſſoribus ad terrã deuolutis, multo plures reliquerunt. Ipſis itaq; intra vrbẽ receptis, noſtri ad iactũ ſagittę vnius tẽtoria ponunt. Excubata igitur nocte tota, cum in craſtinũ diuinæ luci ſolis ſe iubar immiſcuit, noſtri armis inſtructi vrbẽ vndiq; vallauerunt, acerrimoq; congreſſu inuaſerunt. Tela, ſudes, lapideſq; volãt, igneſq; faceſq;, Ex quibus arderẽt introrſus tecta domorũ. Sed obſiſtente hoſtium immenſa multitudine, illa die noſtri nihil præualuerũt, ſed laſſi ad tentoria remearũt. Ipſa die Boamundus cum gente ſua multiſq; aliis comitem ſecutus illuc peruenerunt, & caſtrametantes vndiq; vrbem vallauerunt. Quod videntes qui introrſus erant, nimio terrore percelluntur, omneſq; portæ ciuitatis obiectu lapidũ ab eis obſtruuntur. Acceperunt igitur comites conſilium inuicẽ; quoniã ex æquo nõ fiebat prælium; præcipiuntur fieri arietes, ferratæ ſcilicet trabes, quæ manibus militũ funib⁹ appenſæ & tractæ in murum impellerentur: & ſic crebris earum percuſſionibus muri deſtruerentur. Facta eſt & lignea turris, lapideis turribus ſatis altior, & machinis omnibus quæ aderant eminentior. Habebat autem tria ſolaria quæ erant bene ſcutis & trochleis præmunita. In duobus ſuperioribus erant lorieati cum telis & ſudibus & ſagittis, & lapideis pilis, & facibus. Subtus erant nihilominus armati qui rotas impingebant, ſuper quas ipſam turrim conſtituerant. Alij quidem factam teſtudinem muro applicuerunt, & foſſatum quod erat ingens adæquarunt, vt turrim muro poſſent iungere, & ipſius munimine protecti, murum valerent perforare. quod ita factum eſt. Sed miſeri ciues cõtra fecerant quoddã inſtrumentum, quo grandes lapides aduerſum turrim iaciebant, & etiã ignem Græcum, quo eam incenderent, emittebãt. Sed Dei gratia protegente, omnis conatus eorum omneſq; machinationes fruſtratæ ſunt, & ad nihilum redactæ. Nam turris lignea vbi muro proxima fuit, omnes qui in illa parte muri erant, vt ſub ſe deſpiciens proſtrauit. Gwillermus de monte Piſlero, alias Peſſulano, ipſe fuit cum multis aliis in ſuperiori ſolario. Erat autẽ cum eo venator quidã, nomine Evvardus, qui ſpiritu buccinãdi erat præditus. Nã ſono tumultuoſæ vocis & aduerſarios exterrebat, & ſuos ad bella incitabat. Et dum Gvvillermus cum ſuis quæ circa ſe ſunt deuaſtat: nam miſſis molaribus ſaxis, ipſa domorum tecta cõfringebat: q̃ ſub eo erant, murum fodiebãt: & alij ad muri propugnacula ſcalam erigebant, q̃ erectã, cum nullus auderet aſcendere prior, non pertulit quidam Gulferius de la turre miles honeſtus, ſed incunctanter aſcendit murum, pluresq; viri fortes ſecuti ſunt eum. Gentiles vero vt viderunt eos ſuper murum aſcendentes, ira vehementi commoti ſunt, & vndiq; in illos conſurgunt, tantumq; eos iaculis & ſagittis coartauerunt, vt quidã noſtrorum qui murum aſcenderant, ſeipſos ad terram deiecerint, & mortem quam euadere putabãt, colliſi ad terram inuenerunt. Quod cum vidiſſet clara iuuentus noſtrorum, Gulferium ſcilicet cum paucis pugnare ſuper propugnacula murorum; immemores ſui, ſed memores ſociorum, confeſtim aſcendunt, partemq; muri ſua multitudine cooperiunt. Stabant autem iuxta ligneã turrim ſacerdotes & leuitæ miniſtri Domini, inuocantes propugnatorem gentis Chriſtianæ Ieſum Chriſtum filium Dei, & dicebant: Domine miſerere noſtri: Eſto brachium noſtrum in mane, & ſalus noſtra in tempore tribulationis. Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum nõ inuocauerũt. Diſperge illos in virtute tua, & depone eos, protector noſter domine. Dum ſic ageretur, quod alij pugnabant, alij plorabant, & pſallebant, alij muros ſuffodiebãt, Gulferius grauiori pugna deſudabat: quia omnes aduerſarij in eum & in eius cõſortes, & ipſe cum ſuis contra omnes. Clypeus eius erat omnibus ſuis protectio fortis, his videlicet qui erãt in muro. Muri breuis & arta latitudo, ſocium ſibi coniungi non admittebat: nec aduerſarium niſi vnum venire permittebat. Sed de Gulferio nullus hoſtium triumphauit: cum tamẽ ipſe de innumerabilibus triumphauerit. Propterea nemo illi iam occurſare præſumebat, quia infortunium quod aliis enſe illius contigerat, vnuſquiſq; ſibi metuebat. Tela, ſagittas, ſudes, lapides, illi iaciebant; tantumq; clypeum eius ex his onerauerant, vt ab vno homine leuari non potuerit. Iamq; fortiſſimus vir fatigatus erat; iamq; ſudores toto de corpore in terram defluebant; iamque vt ei alter ſuccederet grandis neceſſitas exigebat: cum illi qui murum ſuffoderant, cum magno impetu intrauerunt, detruncantes vniuerſos quos pri-

mitus inuenerunt. Qua inopinatę rei admiratione ſtupefacti ſunt omnes qui erant ſuper muros, & cōcito vitalis calor oſſa reliquit eorū, Frigidus atq; pauor poſſedit corda virorum. Quid faceret gens data neci, ſenſuq; aliena, quam ſui vndiq; hoſtes vrgebāt & intus in muro? Gulſerius enim qui paulo ante defatigatus deficiebat, nouas interim reſumpſerat vires: & iā nō clypeo protectus aut galea, ſed enſem rubeū tenens in dextera fugiētem celer inſequitur hoſtem, pluresque mortificauit formidine quā gladio, qui ſeipſos præcipitauerunt de muro. Erat autem ſupra portam vna turris quæ præſtātiſſima & fortior cæteris videbatur, in eam mandauit Boamundus ditioribus ciuibus per interpretem, vt fugerēt: quoniā eos à morte liberaret, ſi ſe ab ipſo redimerēt. Quod & illi fecerunt, ſeq; fidei illius crediderūt. Ceſſauit igitur tunc illa perſecutio, quia vltra protēdi prohibebat veſperi obtenebratio. Sabbatum vero cum eſſet, nec victorib. nec victis poterat eſſe requies. Miſit comes circa vrbem excubitores, & intus & extra, ne vllus fugeret, & ſpolia vrbis ſecum auferret. In craſtinum vt dies luceſcere cœpit, noſtri ad arma currunt, & per vicos & plateas, tectaq; domorum ceu leæna raptis catulis, ſæuiendo diſcurrunt, Dilaniant, traduntq; neci pueros iuueneſq;, Quoſq; grauat longæua dies, curuatq; ſenectus, Nulli parcebant, ſed plures, vt citius finitētur, laqueis ſuſpenduntur. Mira res mirumq; ſpectaculū, quod tantæ gentis multitudo & armata, ſic impune occidebatur, quod nullus eorum reluctabatur. Quia vero noſtrorum erat quicquid quiſque reperiebat, ipſa mortuorū exta euiſcerabant, & biſantios & nūmos aureos inde eruebāt. O deteſtanda auri cupiditas. Omnes viæ vrbis riuis ſanguinum inficiebantur, & cadaueribus cadentium ſternebantur. Et ô gens cæca, & omnino morti deſtinata. Nullus ex tanta multitudine fuit, qui nomen Ieſu Chriſti voluerit confiteri. Boamūdus denique illos quos in turris palatio iuſſerat includi, ad ſe venire iuſſit, annoſæque ætatis mulieres & decrepitos ſenes, & inualido corpore imbecilles, præcepit interfici, puberes & maiuſculæ ætatis adultos, validoq; corpore viros reſeruari, & vt omnes venderentur, conduci Antiochiam. Facta eſt autem hæc clades Turcarum duodecimo die Decembris, in die Dominica: nec tota tamē fieri potuit die illa. In craſtinum autem quicunq; in quibuſcunq; locis inueniebantur, eidem pœnæ capitis ſubiiciebantur. Nullus erat locus in vrbe tota, nullaq; fouea quæ eorum cadaueribus ſeu cruoribus non eſſet inquinata. Vrbe igitur ſic adquiſita, & a rebellibus Turcis liberata Boamundus pacem comitis requiſiuit: vt ſcilicet Antiochiam abſolutam ſibi redderet. Comes vero cōtra dicebat, id nullatenus ſine periurio poſſe fieri, propter ſacramentum, quod ipſo etiam mediante factum fuerat imperatori Alexio. Boamundus itaque reuerſus eſt Antiochiam, ſuamq; ibi dimiſit ſocietatem. Dietauit autem in illa ciuitate exercitus Francorum per menſem vnum & dies quatuor: & in hac mora tēporis obiit morte pretioſa epiſcopus Orienſis. Longo quidem tempore, nimiūq; prolixo hyemauerunt ibi: quia nihil quod emerent vel raperent, poterat inueniri. Sicque famis iniuria compellente, contigit, quod etiam dictu horribile eſt, quod corpora gētilium in fruſta ſcindebant, & coquebant, & comedebant. Hac igitur incommoditate permotus comes ſancti Egidij mandauit cunctis principibus, qui erant Antiochiæ, vt ad Rugiam ciuitatem conuenirent, & de via ſancti ſepulchri ibi inter ſe diſponerent. Illi quidem illic conuenerunt, ſed de quo & pro quo venerant minime locuti ſunt: ſed de pace & concordia inter comitem & Boamundum colloquium habuerunt. Quibus minime conciliatis, omnes principes Antiochiam reuerſi ſunt, & comitem & viā dimiſerunt. Remanſerunt autem cum comite non ſolum ſui, ſed & multa iuuētus, cui inerat ardor viam perficiendi. Ipſe igitur plus in domino confidens, quam in principibus, ad Marram, vbi eum peregrini præſtolabātur eſt reuerſus: fuitq; dolor magnus in omni exercitu Chriſtianorum de diſſenſione principum. Omnes quidem nouerant, quod pura iuſtitia cum Raimundo erat, nec vllus amor aut ambitio eum ad iniuſtitiam declinare poterat. Qui tamē vt vidit, quod propter eum impediretur via ſancti ſepulchri, admodum indoluit, & diſcalciatis pedibus à Marra vſque Capharda peruenit. Ibi quatuor diebus perendinatis, cum principes iterū conuenirent, & de eadē re verborum conflictus haberetur, dixit comes Raimundus: Viri fratres & domini, qui veſtris omnibus & vobiſmetipſis abnegaſtis propter amorem Dei, oſtēdite mihi an ſine periurio, poſſum cū Boamundo, ſi requirit, pacificari, aut ſi aliter fieri nō poteſt, an pto

amore eius debeam periurare. Cumq; huius ſermonis iudex nullus eſſe prȩſumeret, & omnes concordiam laudarent, & quomodo fieri deberet non dicerent, ab inuicem diſceſſerunt, & Antiochiam redierunt. Sed Normannus comes cum ſuis omnibus remanſit cum Raimundo, ſciens & intelligens, quia iuſtitia erat cũ eo. Igitur hi duo comites agmina ſua diſponũt, & ad Cæſaream tendunt. Rex enim Cæſareæ ſæpius ſignificauerat comiti Marræ & Caphardæ, quod cũ eo pacẽ vellet habere, eiq; de ſuo gratãter ſeruire. Hac enim fiducia illuc perrexerunt, & prope ciuitatem caſtra poſuerunt. Rex autem vt vidit agmina Francorum iuxta ſe poſita, vehemẽter obſtupuit, & indoluit, & ne illis vllum mercatum præberent, prohibuit. In craſtinam miſit comiti duos de ſuis, qui eis vada fluminis oſtenderent, & vbi prædam capere poſſent conducerent. Erat autem nomen fluminis Farfar. Conduxeruntq; illos in vallem ſatis idoneam, boniſq; omnibus locupletem. Huic præerat quoddam munitiſſimum caſtrum ſub quo inuenerunt viginti millia animalium, in valle fertili paſcentium, quæ omnia noſtri rapuerunt. Et cum caſtellum obſidere vellent, illico caſtellani ſe reddiderunt; pactumq; huiuſmodi tenendi perpetuũ ſædus cum comitibus habuerunt, & in fide ſua promiſerunt, & ſuper legem ſuam iurauerunt, quod nunquam amplius nocerent Chriſtianis peregrinantibus, eiſq; ſicut & hominibus ſuæ gentis præberent mercatum & hoſpitium. Manſerunt autem ibi per dies quinq;. Sexto vero die oneratis camelis & iumentis, frumento, farina, & oleo, & caſeis, rebuſq; aliis ad edendũ idoneis, gaudentes exierũt, & ad caſtellum quoddam Arabum peruenerunt. Dominus autem caſtelli ſapiẽti vſus cõſilio, obuiã venit comiti Raimundo, & pacificatus eſt cũ illo. Inde venerunt ad quãdam ciuitatẽ, in quadã valle ſpecioſa & ſpatioſa conſtitutã, muris & turribus bene munitam, & omni genere fructuũ abundantiſſime refertam, quam incolæ appellant Caphaliam. Huius vrbis habitatores audito rumore Francorum perterriti, proprias ſedes deſeruerant, & ad alienas confugerant. Quippe inſelicitas quæ contigerat Antiochiæ & Marræ, omnes perterruerat, & fugæ domeſticos effecerat. Cumq; noſtri tẽtoria circa eam vellent ponere, & in gyrum obſidere, mirati ſunt, quod de tanta ciuitate nõ aliquis obuiam veniebat, nemoq; excelſis in turribus aut mœnium propugnaculis apparebat, altumq; ſilentium intus habebatur, nec vllius vocis ſonus audiebatur. Tunc miſerunt exploratores qui rem diligenter inquirerent, & inquiſitam renuntiarent. Illi autem profecti, cum portæ propius acceſſiſſent, ianuam quidem apertam inuenerũt, ſed intus neminẽ eſſe viderunt. Tunc ſcuta vultibus præponentes, cum aliqua adhuc cũctatione portas ſubeunt. ſed nec viros nec mulieres, nec aliquam beſtiã intus inuenerunt. Pulchros quidem apparatus ibi inueniunt, horrea ſcilicet frumẽto plena, torcularia vino redundantia, arcas plenas nucibus, caſeis, & farina. Tunc cito ad comites redeunt, & quid inuenerunt referunt. Nõ fuit ibi opus tentoria figere, quoniam Deus faciebat illos in labores illorum ſine ferro vel pugna introire. Ibi actum eſt, quod dicitur in prouerbiis Salomonis: Conſeruatur iuſto ſubſtantia peccatoris. Ibi inuenerunt hortos plenos oleribus & fabis, aliiſq; leguminibus iam ad præcocitatem maturantibus. Ibi quieuerunt tribus diebus; & cuſtodibus deputatis qui vrbem cuſtodirent, quædam ardua montana cõſcenderant, & in vallem deſcenderant. Erat autẽ illa vallis gratuita, & omnium ſrugum fructuumq; vbertate pleniſſima: manſeruntq; ibi per dies quindecim. Prope vallem erat caſtellum, Saracenorum multitudine plenum. quod cum die quadam noſtri aggrederentur, Saraceni de muro proiecerunt eis multas pecudes, plurimaq; animalia, putantes, quod noſtri nil aliud quærerent niſi victum: quæ noſtri gratanter receperunt, & ad tentoria conduxerunt. In die altera collegerunt papiliones & tentoria, & illuc caſtra direxerunt. ſed cum illuc peruenerunt, ab omni gente vacuum inuenerunt. Illa enim nocte omnes fugerunt: ſed magnam copiã frugum & fructuum, lactis & mellis dimiſerunt. Ibi celebrauerunt noſtri purificationem ſanctæ Mariæ Dei genitricis, glorificantes Deum qui tanta bona miniſtrabat eis.

Rex de Camela ciuitate miſit comitibus nuntios ſuos, dum ibi erant, rogans ea quæ pacis ſunt; præmittens dona cõcupiſcibilia, & equos, & aurũ. Miſit arcum aureum, veſtes pretioſas, & micantia tela, quæ omnia noſtri receperunt. ſed nil certi tunc illis renuntiauerunt. Rex Tripolis eodẽ terrore permotus, miſit equos decẽ & mulas quatuor: ſimiliter rogans ea quæ pacis ſunt. Sed dona quidem receperunt, illiq; quod nũquã

pacem cum illo haberent, niſi Chriſtianus efficeretur, nuntiarunt. Comes enim ſancti Egidij multum deſiderabat terrã illius, quia optima erat, & regnum eius, quoniam præ cæteris erat honorabilius. Ita quatuordecim diebus expletis exierũt de optima valle, & abierunt ad quoddam antiquiſſimum caſtrum, cui nomen erat Archas. quod licet haberet nomen caſtri, tamen egregiis vrbibus poterat æquiparari, & loci poſitione, & clauſura murorum, & eminentia turrium. In hoc propter fortitudinem gens magna confluxerat: quia nec arma, nec hoſtem, nec aliquod ingenium metuebat. Hoc tamen celeri obſidione vallantes, cum feſtinatione aggreſſi ſunt: ſed eorum impetum caſtellani viriliter ſuſtinuerunt. Sæpius illos inuaſerunt cum omni genere telorum & tormentorum; & non præualuerunt, ſed magis quam lucrarẽtur, perdiderũt. Tunc quatuordecim de noſtris militibus otio vacare neſcientes, erga Tripolim perrexerunt, & ſexaginta Turcos inuenerunt, qui multos captiuos; & plus quam mille & quinquaginta animalia rapuerant, & ante ſe ducebant. Quos vt noſtri viderunt, licet perpauci eſſent, in cœlum manus protendentes, regemq; Sabaoth inuocantes, militariter inuaſerunt, & domino adiuuante ſuperauerunt. & ſex de illis occiderunt, & eorum equos retinuerunt, & ouantes ad caſtra cum immenſa lætitia & præda remearunt. Ingens gaudium fuit in omni exercitu de paucorum magna victoria, & multa rapina. Cumq; hæc viderent alij, exierunt plures de exercitu Raimundi zelo probitatis accenſi, quibus præfuerunt Raimundus Piletus, & Raimundus vicecomes: ſicq; armis & vexillis in altum protenſis, equitauerunt aduerſus ciuitatem quæ Tortoſa dicitur. Ad quam peruenientes forti impetu aggrediuntur, ſed illa die nihil fecerũt: nocteq; ſuperueniente in quendam angulum receſſerunt: feceruntq; tota nocte immenſos ignes, ac ſi totus adeſſet retro exercitus Chriſtianorum. Quibus flammarum globis gẽs quæ erat in ciuitate perterrita, exiſtimantes quod noſtri omnes adeſſent, omnes ſubito confugerũt: ciuitatemq; plenam bonis opibus reliquerunt. Eſt autem ciuitas illa ab omni neceſſitate prorſus aliena, vt in optimo portu pelagi conſtituta. In craſtinum cum noſtri ad eam expugnandã venerunt, omnino vacuam inuenerunt. Summas igitur laudes Deo referẽtes, intrauerunt eam, & quandiu apud Archas durauit obſidio, ibi remanſerunt. Eſt autem & alia ciuitas non longe ab ea, quæ dicitur Maraclea: cuius princeps pacem cum eis iniit, ipſoſq; & eorum vexilla in vrbem recepit. O mira Dei virtus, mirandaq; potentia. Cum procul abeſſent principes, qui videbantur regere populum & ſuſtentare, per pauciores & minores cœpit dominus etiam ipſos reges ſuperare; ne dicat humana præſumptio: Nos Antiochiam aliaſq; vrbes ſubegimus: nos tot ac tanta bella deuicimus. Quia pro certo nunquam ſuperaſſent, niſi cum eis fuiſſet ille per quem reges regnant. Cum vero dux ducum & miles militum Gothefridus audiſſet felices euẽtus, inſigneſq; triumphos pugnantium, zelo victoriæ animatus tunc primum tam ipſe quã Flandrenſis comes & Boamundus, caſtra ab Antiochia mouerunt, & ad dictam ciuitatem venerunt. Ibi quippe diuiſit ſe Boamundus ab eis & ab omni exercitu Dei. Dux autem & comes ad vrbem quæ Gibellum vocatur acies ſuas direxerunt, eamq; obſidione cinxerunt. Illa ſiquidem hora, venit nuntius ad comitẽ ſancti Egidij, quod Turcæ præpararent ſe ad pugnandum contra eum, eſſetq; futurum bellum graue nimis & permaximum. Protinus comes miſit nuntium duci & Flandrenſi comiti, vt celerrime ad illud venirent prælium, eiq; auxilium ferrent. Quod vbi dux audiuit, principi ciuitatis pacem, quam ſæpe iam quæſierat, mandauit. Pace igitur facta, pactæque promiſſionis muneribus receptis, ad ſperatum bellum conuolarunt, & ad obſidionem, quæ erat ad ſupra dictum caſtrum, conuenerunt, & in alteram fluminis ripam caſtra poſuerunt. Sed cum dux videret, quod nihil proficeret, contra Tripolim direxit acies, cunctoſque ibi paratos reperit hoſtes. Tenſis enim arcubus hoſtes ſe noſtris oppoſuerunt: ſed noſtri prætiectis clypeis arcus eorũ & ſagittas velut ſtipulas cõtempſerunt. Pugna itaq; cõmittitur, ſed nõ æqua lãce, quoniã tractis ſagittis illi, vt eorũ cõſuetudo eſt, fugere voluerũt; ſed noſtri inter ipſos & ciuitatẽ obſtaculũ poſuerũt. Et quid pluribus vtar verbis? tantũ ibi humani ſanguinis fuſum eſt, quod aqua rubicũda facta eſt, quæ in ciuitatẽ fluebat, & eorũ ciſternas replebat. Nobiliores ipſius ciuitatis ibi occiſi ſũt: & qui viui remanſerũt, de cõtaminatione ciſternarũ multum ingemuerunt. Qua cæde peracta, noſtri minime contenti, quia nihil ibi lucrati erant, niſi tela & indumentorũ ſpolia,

lia, in ſupra dictam vallem cucurrerunt,&abſq; numero oues,boues,aſinos,diuerſiq; generis pecudes deprædati ſunt:& tria millia camelorum ſimul rapuerunt. Tanta copia beſtiarum vnde conuenerit,noſtri vehementer mirati ſunt, quia in eadem valle quindecim diebus hoſpitati fuerunt. Illi tanta rapina capta redeũt ad caſtra. Nulla vnquam inopia fuit in obſidione illa,quia naues ad quendam portum veniebant,quæ omnia neceſſaria afferebant. Dominicum paſcha celebrauerunt ibi, quod fuit tunc quarto idus Aprilis. Durauit autem illa obſeſſio tribus menſibus,vna die minus. Fuit autem ibi mortuus Anſelmus de rubeo monte,vir permulta laudabilis,& in ſuo militari ordine præcipuus. qui dum in mundo fuit, multa digna relatu peregit, quibus illud præferendum eſt, quod Aquiſcingenſis cœnobij indefeſſus adiutor in omnibus extitit. Similiter ibi mortuus eſt Pontius Boloōẽſis vel de Baladino: cuius tẽpora perforauit ictus lapidis,tormẽto iaculati. Willermus Picardus,& Guarinus de Petra Mora, primus iaculo, alter obiit ſagitta. His vita functis,obſidionem illam noſtri dimiſerunt,quia illud inexpugnabile caſtrum nullam timebat violentiam impugnantium. Detenſis igitur tentoriis,ad Tripolim pergunt, & pacem à rege & ciuibus diu quæſitam ſtabiliunt. Datis igitur inuicem dextris, fidei illorum in tantum ſe proceres commendauerũt,vt vſq; ad palatium regis ciuitatem introierint. Rex autem vt fiducia pacis tenendæ ex ſua parte certior crederetur, trecẽtos peregrinos ex noſtris diſſoluit à vinculis,& proceribus donauit. Dedit & quindecim millia Biſantiorum,& quindecim equos multa honeſtate præditos,miſitq; omni exercitui copioſum commeatũ, quod omnino liberauit illos ab omni neceſſitate. Pepigit etiam & iurauit illis vt ſi Hieruſalẽ ſibi poſſent adquirere, & bellũ quod eis Admirauiſus Babyloniæ inferre minabatur, ſuperare, Chriſtianus efficeretur,& regis Hieruſalẽ ditioni ſubiiceretur. Fuerunt aũt apud Tripolim per dies tres. Videntes autẽ proceres & viri bellatores,quod iam tẽpus nouarum frugum inſtabat,cõcordati ſunt,quod Hieroſolymitanum iter ex toto arriperent,& omiſſis omnibus,rectiorem viam tenerent. Erat aũt dies Maij quarta, cum de Tripoli exierunt,& per quadam ardua montana aſcendentes ad caſtrũ, cui nomen Bettalon,peruenerũt. Altera die venerunt ad vrbem quæ dicitur Sebaris, in cuius cõfinio nihil aquę potuit inueniri,qua extingueretur eorũ nimia ſitis. Æſtus quippe erat, & equi & omnis hominũ multitudo ſitiebat. In craſtinum venerunt ad flumen,cui nomen Braim. Ibi igitur pernoctauerunt,& ſitim ſuam depoſuerunt. Nox ſubſequẽs fuit dominicæ aſcenſionis,& ipſi aſcenderunt montẽ,in quo erat via nimis anguſta,in qua putauerunt occurrẽtes inuẽturos ſe hoſtes. ſed Deus qui dux eorum fuit ſolus, & non erat cum eis Deus alienus,fecit eos inoffenſos tranſire. Tunc venerũt ad vrbẽ Baruth ſupra mare ſitam: deinde ad aliam,quæ vocatur Sagitta. Poſt hæc ad aliam quæ Sur dicitur. Deinde ad Accarona: de Accarona ad caſtrum,cui nomẽ Carphas,& ſic ad Cæſarem. Eſt autem Cæſarea inſignis ciuitas Palæſtinæ,in qua Philippus Apoſtolus dicitur domum habuiſſe,quæ vſq; hodie monſtratur: nec non & cubiculum filiarum eius prophetantium. Eſt autẽ in littore maris ſita,olim Pirgos,id eſt turris Stratonis,appellata. Sed ab Herode rege nobilius & pulchrius & contra vim maris vtilius extructa; in honorem Cæſaris Auguſti Cæſarea eſt cognominata : cui etiam in ea templum albo marmore conſtruxit; in quo nepos eius Herodes eſt ab Angelo percuſſus, Cornelius baptizatus,& Agabus propheta zona Pauli eſt ligatus. Iuxta illam noſtri ſua tentoria fixerunt: & ſanctam domini Pentecoſten celebrauerunt. Deinde venerunt ad vrbem Romolam quam Saraceni propter metũ eorum dimiſerant vacuam; iuxta quam erat illuſtris eccleſia ſancti Georgij martyris,in qua ſanctiſſimũ eius corpus requieſcit: quo in loco ipſe pro Chriſti nomine martyrium ſuſcepit. In ea milites Chriſtiani pro veneratione militis Chriſti epiſcopum elegerunt,electum conſtituerunt, cõſtitutum decimis omnium diuitiarum ſuarum ditauerunt. Et dignum erat vt Georgius inuictus miles eorum militiæ ſignifer,iſtum ab eis honorem reciperet. Remanſit itaque illic epiſcopus cum ſuis,diues auro & argento,equis & animalibus. Et ad ciuitatẽ ſtatim Hieruſalem direxit iter Chriſtianus exercitus, in virtute nominis illius,qui in ea mortuus iacuit,& die tertia reſurrexit,cui eſt cum patre & ſancto Spiritu æqua poteſtas & gloria interminabilis, Amen.

ROBERTI MONACHI DE CHRISTIANORVM PRINCIPVM BELLO CONTRA TVRCAS,

Liber octauus.

O Bone Ieſu, vt caſtra tua viderunt, huius terrenæ Hieruſalem muros, quantos exitus aquarum oculi eorum deduxerũt. Et mox terræ procumbentia ſonitu oris & nutu inclinati corporis ſanctum ſepulchrum tuum ſalutauerunt: & te qui in eo iacuiſti, vt ſedẽtem in dextera patris, vt venturum iudicem omnium, adorauerunt. Vere tunc ab omnibus cor lapideum abſtuliſti, & cor carneum contuliſti, ſpiritumque ſanctum tuum in medio eorum poſuiſti. Itaq; contra inimicos tuos qui erant in ea, iam ſcilicet à longe poſiti, pugnabant, quoniam ad auxilium ſuum ita te concitabant, & melius lachrymis, quam iacula in torquendo, pugnabant, quæ licet in terram defluerent, vbertim tamen ante te propugnatorem ſuum conſcendebant. qui ab oratione ſurgentes, ad regalem ciuitatem properarunt, inimicos regis æterni intus inuenerunt, circa quos tali ordine caſtra ſua poſuerunt. A ſeptentrione caſtrametati ſunt duo comites, Normannus & Flandrenſis: iuxta eccleſiam ſancti Stephani protomartyris: vbi lapidatus eſt à Iudæis. Ab occidente dux Gothefridus & Tancradus. A meridie vero comes ſancti Egidij, ſcilicet in monte Sion, circa eccleſiam ſanctæ Mariæ matris domini, vbi dominus cœnauit cum diſcipulis ſuis. Tentoriis igitur circa Hieruſalem ita diſpoſitis, dum vexatione itineris fatigati, requieſcerent, & machinas ad expugnandam vrbem præpararent; Raimundus Piletus, & Raimundus de Taurina, & alij quam plures de caſtris egreſſi ſunt, vt finitimam regionem luſtrarent, ne ſcilicet hoſtes improuiſi ſuper illos venirent, & inparatos inuenirent. Inuenerunt itaque trecentos Arabes, & pugnauerunt cum eis, & ſuperauerunt eos, & plures occiderunt, & equos triginta inde habuerũt. Secunda igitur feria hebdomadæ ſecundæ, quarto idus Iunij, aggreſſi ſunt Hieruſalem Chriſtiani; ſed eodem die non præualuerunt: nec tamen fuit labor inanis. Ita enim antemurale proſtrauerunt, vt ad maiorem murum ſcalam unam erexerint: & ſi tunc ſcalarum copiam habuiſſent, labor ille primus vltimus fuiſſet. Nam illi qui per ſcalam aſcenderunt, cum hoſtibus diu cominus iaculis & enſibus decertauerunt. Multi de noſtris in illo conflictu mortui ſunt, ſed multo plures ex eis. Hora veſperi bello incompetens diremit litem, & nox ſuperueniens vtriſq; contulit quietem. Repulſa ſiquidem iſta, grauem & nimis longum laborem intulit noſtris, quia panes inuenire non poterant ad edendum per interuallum decem dierum, quouſq; naues eorum onuſtæ ad portum Iaphiæ venerunt. Et nimia ſitis preſſura illos attriuit, quia Syloæ, quæ ad montis radicem Sion oritur, non poterat niſi vix ſolos homines adaquare. Equi vero & cætera animalia ad aquandum ducebantur per ſex miliaria, & tunc cum magna militum cuſtodia. Vnde & cara erat aqua inter eos, & caro vendebatur pretio. Conſilio igitur inito, elegerunt milites qui ad naues irent, eaſq; ab extranea gente cuſtodirent. Itaque ſummo diluculo diei egreſſi ſunt centum milites, de exercitu comitis ſancti Egidij, Raimundus ſcilicet Piletus, qui ſemper fuit omni labori militiæ domeſticus, & prorſus otio peregrinus, & cũ eo alter Raimundus de Taurina, & * Archadus de monte Merulo; Villermus etiam Sabratenſis. Et ibant vt ad bellum parati ad portum maris. Et dum irent, triginta ex eis diuiſerũt ſe ab aliis, vt ſemitas viarum diſcerent, & vtrum venirent hoſtes explorarent. Cumque paululum itineris proceſſiſſent, ſeptingentos Turcas & Arabes eminus conſpiciunt, quos, licet perpauci eſſent, incunctanter tamen inuadunt. Sed numeroſitas inimicorum tanta fuit, vt paucitas noſtrorum reſiſtere non potuerit. Noſtri tamẽ quos in primo impetu offenderunt, neci perpetuæ deſtinauerunt. Sed cum facto illo congreſſu recedere poſſe æſtimauerunt, circumuallati multitudine, velle ſuum implere non potuerunt. Tunc ibi mortuus eſt * Archadus vir bellator fortis & egregius, & quidam ex peditibus. Antequam vero bellum inciperet, nuntius equo celeri ad Piletum cucurrerat, qui Arabes & Turcas noſtros inuaſiſſe nuntiarent. Quod vt Piletus audiuit, abſq;

** Aitardus de Mõtmerſa. Vilhelmus de Sabran.*

** Aitardus.*

mora

mora equum calcaribus vrgens, ſero tamen illuc peruenit. Iam enim Aicardus mortuus erat, qui tamen antequam diſcederet vitam ſuam multo ſanguine, & mortem morte plurimorum commutauit. Vt vero noſtros illi eminus proſpexerunt, vt fugere accipitrem penna trepidante columbæ aſſolent, ſic illi fugiũt, & terga noſtris dederũt. Noſtri vero perſecuti ſunt illos, & multos occiderunt. Et vnum ex eis viuum retinuerunt, qui Turcorum dolos eis referret, & quid machinarentur mali prænuntiaret, retinueruntq; ab eis centum & tres equos, quos miſerunt ad caſtra, & ipſi ad naues iniuncta perficiunt mandata. Famem quippe naues cibis onuſtæ extinxerunt, ſed vehemẽtem ſitim extinguere non potuerunt. Tanta quippe ſitis erat in obſidione, vt tellurem cauarent, & glebas humectiores ori apponerent, rorantiaq; marmora lamberent. Coria boum & bubalorum, aliorumque animalium recentia ſuebant, & cum ad aquãdos equos ire diſponerent, vſque ad ſex milliaria milites armati pergebant. Tunc ea, aqua implebant, & ad caſtra referebant, & ex illa olida aqua bibebant: plerique prout ferre poterant ieiunabãt: quia ieiunia ſitim temperabant. Et quis crederet, quod fames proficeret: vt dolor dolorem expelleret? Dum ea paterentur, proceres à longo terræ ſpatio ligneas trabes adduci faciebant, quibus turres & machinæ fierent, quæ ciuitatẽ expugnarent. Quibus adductis, dux ducum Gotheſridus ſuam turrim conſtruxit: & ab Orientali plaga adduci præcepit. Et cõtra venerãdus comes ſancti Egidij cõſimile caſtrũ ſtatuit, & à meridiana plaga applicuit. Quinta ſiquidẽ feria ieiunia noſtri celebrauerũt & paupetib. eleemoſynas diſtribuerunt. Sexta vero feria aurora ſereno lumine coruſcãte, turres egregij bellatores aſcẽdũt, & ſcalas mœnibus apponunt, Stupẽt & cõtremiſcunt adulterini ciues vrbis eximiæ, cum ſe vident circũuallari tãta multitudine. Qua vero ſuptemum diẽ ſibi imminere videbant, & mortẽ ſuper capita ſua depẽdere, acriter cœperunt reſiſtere, & ſicut iã de morte nõ dubij, propugnare. Illic eminebat in ſua turri dux Gotheſridus, nõ tũc miles, ſed ſagittarius: cuius manus ad præliũ & digitos ad bellũ Dominus dirigebat, quoniã ſagittis iactis, inimicorũ pectora, & vtraq; latera perforabat. Iuxta quẽ fratres eius Euſtachius & Balduinus velut duo iuxta leonẽ leones, & duros ictus iaculorum & lapidum ſuſcipiebant, & quadruplici fœnore compẽſabant. Et quis omnium inuictos animos referre valeret, cum omnium qui nunc ſunt oratorum facundia tantis minime laudibus ſufficeret? & dum ſic deſuper mœnia pugnabatur proceſſio circa ipſa mœnia agebatur & cruces ac reliquiæ & ſacra altaria deferuntur. Tota itaq; die alternis ictibus decertatum eſt: Sed vt appropinquauit hora, qua Saluator omnium mortem ſubiit, miles quidam, nomine Luroldus, de caſtro ducis primus inſiluit, poſt quem Wicherus, qui leonem propria virtute proſtrauit, & occidit. Statim dux milites ſuos ſequitur, & omnes alij milites ducem ſuum. Tunc vero arcus & ſagittæ dimittũtur, & fulminei enſes arripiũtur. Quibus viſis hoſtes illico murum deſerunt, & ad terram dilabuntur, & milites Chriſti celeri greſſu cum magnis vocibus perſequuntur. Quas voces cum audiret comes Raimundus, qui caſtrum ſuum muro propius adponere geſtiebat, protinus intellexit Frãcos eſſe in vrbe, ſuiſq; militibus ait: Quid hic ſtamus? Francigenæ vrbem obtinent, magniſque vocibus & ictibus perſonant. Tunc celeri greſſu cum ſuo comitatu perrexit ad portam, quæ eſt ſecus turrim Dauid, & vocauit eos qui in arce erant, vt aperirent. Protinus Admirauiſus qui turrim cuſtodiebat, vt cognouit quis eſſet, ianuã ei aperuit, ſeq; ſuoſq; & ſua fidei eius commendauit, vt ſe tueretur ne deſtrueretur. Sed comes dixit, quod id nũquam faceret, niſi ſibi turrim dimitterer. Qui ei aſſenſum gratãter tribuit: & comes illi, vt petebat omnem fiduciam ſpopondit. Dux vero Gotheſridus, non arcem, non aulam, non aurum, non argentum, non ſpolia, ambiebat: ſed cum Francis ſuis, ſanguinem ſeruorum ſuorum, qui in circuitu Hieruſalem effuſus fuerat, ab eis vindicare ſatagebat, & irriſiones & cõtumelias quas peregrinis intulerant, vlciſci cupiebat. In nullo autem bello talem habuit occidendi facultatem: nec ſuper pontem Antiochiæ, cum gigantem diminuit gentilem. Nunc vero abſque vlla refragatione, tam ipſe quam Wicherus, qui medium ſecuit leonem, multaque electorum militũ millia, à capite vſque ad pedes ſecabãt humana corpora, & dextra leuaq; per vtraque latera. Fugere enim hoſtium nemo poterat, quoniam multitudo à ſe ipſa perplexa, ſibimet impedimento erat. Qui tamen de tãtæ cladis maceratione elabi potuerunt, templum Salomonis intrauerunt, &

ſe ibi longo diei ſpatio defenderũt. Sed cum iam dies inclinari videretur, noſtri timentes ſolis occaſum, animoſitate concepta, abdita templi irrumpunt, eoſq; miſera morte peſſundarunt. Tantũ ibi humani ſanguinis effuſum eſt, vt cæſorum corpora, vnda ſanguinis impellente voluerentur per pauimentum, & brachia ſiue trũcatæ manus ſuper cruorem fluitabant, & extraneo corpori iũgebãtur, ita vt nemo valeret diſcernere cuius erat corporis brachium, quod truncato corpori erat adiũctum. Ipſe vero & milites qui hoc carnificium operabãtur, exhalantes calidi feruoris nebulas patiebantur. Hac itaque inenarrabili cæde peracta, aliquantulum naturæ indulſerunt, & plures ex iuuenibus tam viros quam mulieres vitæ reſeruauerunt, & ſuo famulatui mancipauerunt. Mox per vicos & plateas diſcurrentes, quicquid inuenerunt rapuerunt, & quod quiſq; rapuit hoc ſuum fuit. Erat autem Hieruſalem tunc referta temporalibus bonis, nec aliquo indigebat, niſi ſpiritalibus deliciis: adeo vt nullus tũc peregrinorum in ea pauper remanſerit. Tantis itaque ditati diuitiis, ad ſanctum domini ſepulchrum læto inceſſu perrexerunt: & ei qui in eo ſepultus fuit gratias referentes capitalitia ſua obtulerũt. Ipſa die, ſicut per Prophetã fuerat prædictũ, ſepulchrũ Domini fuit glorioſum: cum omnes nõ inceſſu pedũ, ſed poplitũ & cubitorũ proni incedebãt & pauimẽta imbre lacrymarũ inundabãt. Hac itaq; oblatione ſolẽni deuotione cõpleta, ad domos ſuas, eis à Deo deſtinatas, redierunt: & naturæ neceſſariis indulgẽtes, feſſis corporibus cibũ & ſomni requiẽ tradiderũt. In craſtinũ igitur cum caput aurora terris oſtenderet, ne vllus in vrbe locus inſidiis remaneret, armati ad templũ Salomonis cucurrerũt, vt ſcilicet illos delerẽt, qui ſupra tẽpli faſtigia aſcẽderant. Maxima enim illuc copia Turcarũ cõſcẽderat, quæ libẽtius fugiſſet, ſi ſumptis alis volare potuiſſet. Sed quib. natura alas negauit, miſera vita infelices exitus donauit. Vt enim noſtros ex aduerſo ſibi occurſare ſupra tẽplum viderunt, obuiam nudis enſibus veniebant, malentes citiſſima morte occumbere, quam miſeræ iugo ſeruitutis longiſſime perire. Nam ſe terræ præcipites dabant, & ad terram quæ cunctis mortalibus vitæ præbet alimẽta, mortem inueniebant. Nec tamen omnes occiderunt: ſed ſeruituti ſuæ plurimos reſeruauerunt. Tunc conſtitutum eſt vt ciuitas mundaretur, & iniunctum eſt Saracenis viuis, vt mortuos foras extraherent, ciuitatemq; ab omni ſpurcitia tanti morticinij prorſus mundarent. Qui protinus iuſſis obtemperantes, & lugebant & extrahebant, & extra portam ingẽtes veluti caſtellicias defenſaleſq; domos pyras conſtruebant. Membra truncata in ſportis colligebãt, & foris deferebant, & pauimenta templorum, domorũque à ſanguine aqua eluebant.

Eliminatis itaque omnibus inimicis, de vrbe pacifici nominis, de ordinando rege, quæſtio debebat agitari, vt ſcilicet vnus ex ipſis omnibus eligeretur, qui tantæ vrbi tãroq; populo præficeretur. Cõmuni igitur decreto omnium, pari voto, generaliq; aſſenſu dux Gothefridus eligitur: octauo ſcilicet die quo ciuitas expugnatur. In quo bene aſſenſus omnium cõuenire debuit, quia in illo regimine talem ſe exhibuit, vt ipſe magis regiam dignitatem, quam regia dignitas ipſum commendarit, ſiue enim regias corporis dotes ſiue pluſquam regia animi ornamenta ſpectemus indigniſſimum illam vrbis Hieroſolymitanæ poteſtatem collatam fuiſſe fatebimur. In tãtum enim dignitati præfuit & profuit regiæ, vt, ſi fieri poſſet, vt vniuerſi reges terræ iuxta illum adeſſent, cenſura æquitatis omnibus principari iudicaretur, & equeſtri probitate & vultus atque corporis elegantia & nobilium morum prærogatiua. Congruum quoque deinceps erat, vt qui ſibi gubernatorem corporum decenter & decẽtem elegerant, rectorem animarum pari modo ſibi proponerent. Elegerunt itaque quendam clericum nomine Arnulfum diuina & humana lege bene eruditum. Eius ſiquidem electio facta fuit in feſtiuitate ſancti Petri ad vincula, quæ feſtiuitas bene congruit immaculatæ ciuitati, quæ dæmoniacis nexibus diu fuerat alligata: quoniam ipſo die quo dignum habuit ſacerdotem libera fuit & abſoluta. His, vt præfatum eſt bellorum conflictibus gens Gallicana fines Orientis penetrauit, & ab immundiciis gẽtilium, quibus per annos circiter quadringentis Hieruſalẽ fuerat inquinata, diuina opitulante gratia, emundauit. In qua ſacerdote canonice conſecrato, & rege ſublimato, Francorum celebre nomen omni Orienti innotuit: & omnipotentia Ieſu Chriſti in ea crucifixi mẽtibus etiam infideliũ reſplenduit. Quo ſplendore nitentis gratiæ, cum ſacerdotis ac regis ordinatio ſolenni gaudio fuiſſet exhibita, nuntij de Neapolitana vrbe ad regem Gothefridum venerunt:

ciuium

ciuium ſuorum mādata ferentes, vt ad ipſos, ſcilicet de ſuis, mitteret, & ciues & ciuitatem eorum in ſuum regimen, ſuamque ditionem reciperet: volebant enim de ſeipſis ſuum dilatare imperium, magis affectantes eius quam alterius principatum. Eſt autem ciuitas Neapolis Cariæ, quæ eſt prouincia Aſiæ. Rex accepto conſilio, miſit ad illos Euſtachium fratrem ſuum, & Tācradum, cum magna manu militum & peditum: quos illi cum magnæ venerationis officio ſuſceperūt, & ſeipſos & ciuitatem in eius ditionem tradiderunt. Cum hæc ita fieri inciperent, ille tortuoſus & lubricus anguis, qui fidelium ſemper inuidet felicitati, titulum ſcilicet Chriſtiani nominis ita ampliari, & regnum renouatæ Hieruſalem ita dilatati, admodum indoluit. Et Clementem imo dementem Admirauiſum Babyloniæ, contra ipſos felle commouit, & cum ipſo omnem Orientem excitauit. Sperauit etenim totius malitiæ præſumptor, omnes illos & vrbē delere, & memoriam dominici ſepulchri funditus abolere. Sed ſicut cogitationes hominum vanæ ſunt, ita & potentiæ euaneſcunt. Collegit igitur quicquid potuit hominum, & pompoſo appatatu Aſcalonam peruenit. Quo cum perueniſſet, nūtius ad regem feſtinus venit, & rem vt erat, ei intimauit. Nec mora longa fuit, quod rex ad illos quos miſerat miſit, vt videlicet feſtinarent ad bellum venire: quod præparauerat Admirauiſus Babyloniæ. Ipſe enim iam cum innumera gente Aſcalonæ erat, & Hieroſolymam obſidere parabat. Quod vbi Euſtachius & Tancradus, cæteriq; viri bellatores audierunt, imminens belli negotium Neapolitanis ciuibus oſtenderunt: & vale eis dicentes cum bono gaudij & amicitiæ diſceſſerunt. Noſtri quippe Turcarum occurſum deſiderantes, montana conſcenderunt, & tota die ac nocte inſomnes & inquieti Cæſaream peruenerunt. In craſtinum iuxta mare ambulauerunt, & ad quandam vrbē quæ Ramola dicitur peruenerunt, multoſque ibi Arabes, qui belli præcurſores erant, inuenerunt. Quos fortiter noſtri inſequētes, plures ex eis apprehenderunt, qui ipſis omnē belli apparatum in veritate aperuerunt. Qua re comperta, nuntios velocibus equis inſidentes, regi ſtatim miſerunt, vt omnes abſq; dilatione commoueret: & contra Aſcalonam ad bellum procederet. Eſt aūt Aſcalona ciuitas inſignis Palæſtinæ, viginti quinque miliariis diſtans ab Hieroſolyma: quam quondam allophyli condiderūt, & Aſcalonam ex nomine Ceſlon qui fuit nepos Cham & filius Meſraim, vocauerunt. Fuit autem ſemper aduerſatrix Hieruſalem; & cum vicina ſit, tamen nulla vnquam familiaritate coniungi voluit. In hac igitur Admirauiſus Babyloniæ erat, cum nuntij ad regem venerunt, & quæ ſupra diximus, retulerunt. Rex autem vt audiuit, patriarcham conuocari præcepit, & ab eo conſilium accepit, vt per totam ciuitatem præconaretur, quo in craſtinum ſummo mane omnes ad eccleſiam conuenirent: vt poſt ſacra miſſarum ſolemnia dominici corporis Euchariſtiam perciperent, & ad bellum verſus Aſcalonā equitarent. Rumor iſte minime perturbauit animos audientium, ſed nox ſubſequens viſa eſt illis tardiori ſucceſſu protēſior cæteris extitiſſe. Vt primum matutina caput aurora leuauit, Ad miſſam reſonans cunctos campana vocauit. Miſſa peroratur, populus Domino ſociatur. Quæ benedicuntur, ſacra munera dum capiuntur, Exit ab eccleſia plebs, atq; cucurrit ad arma; Et ieiuna ſuum contraria pergit ad hoſtem. Claſſica ſiſtra tubæ, poſtquam rex exit ab vrbe, Inſonuere ſimul: quorum clangoribus, omnes In gyrum montes, cum vallibus echoniſabant, Terroremque ſuis inimicis incutiebant. Ita procedunt ad prælium Chriſtianæ acies, Deum victorem belli, corpore & mente geſtantes: & propterea non terrentur hominum vlla multitudine, quia non confidunt in ſua, ſed in ipſius virtute. Patriarcha quidē dereliquit vices ſuas Petro eremitæ, vt miſſas ordinaret, orationes conſtitueret, & proceſſiones componeret ad ſepulchrum, vt Deus homo, qui in eo iacuit, populo ſuo fieret in præſidium. Cumq; rex cum ſuo exercitu veniret ad flumen, quod eſt circa Aſcalonam, inuenit ibi multa millia boum, camelorum, aſinorum, mulorum, & mularum: quæ non ſolum erant de ciuitate, ſed & cum exercitu Admirauiſi venerant. Quæ omnia centum Arabes cuſtodiebant: ſed vt primum noſtros viderunt, & prædam eis dereliquerunt, & fugæ refugium ſibi quæſierunt. Noſtri vero perſecuti ſunt illos, ſed apprehendere non potuerunt niſi duos. Prædam autem vniuerſam rapuerunt, & Hieruſalem ex ea copioſe ditauerunt. Rex quidē die iam adueſperaſcente vociferari præcepit per vniuerſum agmē, vt omnes quieſcerent, & primo diluculo conſurgerent, ſeq; bello præpararent. Patriarcha vero anathe-

matizauit omnes, qui in illo conflictu aliquid caperent, ante conſecutam victoriam. Nocte igitur tranſacta aurora ſolito clarior incanduit, & noſtros a ſomno excitauit. Erat autem feria ſexta, in qua Saluator generis humani, diabolum regē Babyloniæ, trophæo crucis proſtrauit: & nunc iterum Admirauiſum ſuæ Babyloniæ, per ſatellites ſuos Dominus ſuperauit. Rex, vt ſuperius diximus, flumē tranſmeauit, ſed patriarcha cum epiſcopis aliiſque religioſis viris, tam Græcis quam Latinis citra remanſit. Deſcendit itaq; rex in quandam vallem ſpecioſam & ſpatioſam cum ſuis omnibus, & ſecus littus maris intrauit, ibique ſuas acies ordinauit. Ipſe ſuam conſtituit primam. Comes Normannus ſecundā. Comes ſancti Egidij tertiam. Comes Flandrenſis quartā. Comes Euſtachius & Tancradus & Guaſtus de Behert quintā. Vniuerſiq; pedites cum ſagittis, & pilis, & telis præpoſuerunt ſe militibus: & ſic ordinati obuiam ire cœperunt Babylonienſibus. In dextera parte iuxta mare, comes ſancti Egidij fuit. in ſiniſtra vero rex, vbi maior hoſtium fortitudo incumbebat, equitauit. Inter hos alij omnes fuerunt. Sed non eſt prætereundum, quid Clemens Admirauiſus dixerit, cum ei, quod noſtri contra eum equitabant ad prælium, nūciatum fuit. De ſerotina enim præda quam noſtri ceperāt, nullus ei nuntiauerat: quoniam niſi læta & proſpera nullus ei dicere præſumebat, quia in gaudio ſemper eſſe volebat. Quicunque enim ei aduerſa nuntiabat, nullam deinceps gratiam in conſpectu eius inueniebat. Nec illum tamē res poſſeſſa ſuo de ſtatu turbauerat: tātæ facultatis erat, quod remanebat. Et ne friuolum eſſe dicat quis, quod dicturi ſumus, à quodam Turca, qui hæc poſtea in Hieruſalem retulit, habuimus: qui ſpōte ſua factus eſt Chriſtianus, & in baptiſmate vocatus eſt Boamundus. Summo itaque mane dictum eſt ei, quo d reuera Franci parati erant ad prælium, & quod iam prope eſſent, venientes contra ipſum. Tunc fertur demens dixiſſe nuntio: Quod mihi dicis, nō audeo credere, quia nec etiam intra muros æſtimo illos me inuēturos. Cui & ille: Certiſſime ſciat Domine magnitudo tua, quia parati ad prælium veniūt, & iam prope ſunt. Tunc præcepit vt omnes arma caperent, & ad bellum properarent. Cumque paratos omnes & ipſe noſtros intuitus eſſet, dixit: O regnum Babyloniæ cūctis regnis antecellens, quantum dedecus hodie pateris, in hoc quod tantilla gens, contra te venire præſumit! Ego vero nūquam æſtimaui illos nec intra ſepta etiam cuiuslibet vrbis inuenire: & ipſi contra me itinere diei vnius auſi ſunt venire? Aut ſenſum amiſerunt, aut mori ſicut & viuere eligunt. Præcipio itaq; vobis ô Babylonici bellatores, vt omnes iſtos de terra tollatis, nulli parcat oculus veſter, nulliuſque miſereamini. Sic ergo commiſſum eſt prælium. Primus ſiquidem comes Normanniæ miles imperterritus eum ſua acie congreſſionem incepit: in illa ſcilicet regione, in qua vexillum Admirauiſi, quod ſtandarum vocant, conſpexit. Qui ferro per medias acies viam interrumpens, multas ſtrages dedit, & tandem ad illum qui ſtandarum tenebat perueniēs, illum ante pedes Admirauiſi proſtrauit, & vexillum accepit. Admirauiſus autem vix euaſit, & Aſcalonam fugiēs, ante vrbis ianuā cōſtitit. Et miſer miſerrimā ſuorum cladem, à longe proſpexit. Non diſſimili audacia rex & reliqui comites in oppoſitos irruūt, & ſæuiſſima mulctatione dextra læuaq; perimunt quotquot ſibi occurrunt. Ibi Turcenſis arcus nulli eorū profuit, quia impetus noſtrorum tam celer tamq; denſiſſimus fuit, quod nulli trahere licuit, ſed fugere libuit. Multa quippe ibi millia mortua ſunt, quæ mortua non eſſent, ſi fugere præualuiſſent. Sed multitudo tanta erat: quoniam qui retro erant, præmiſſos in mortiferos noſtrorum gladios impellebant. Tācradus & Boloniēſis comes Euſtachius irruerunt in eorum tentoria, & multa ibi præclara egerunt: quæ ſi ſcriberentur, digna eſſent memoria. Nullus noſtrorum ſegnis, nullus pauidus repertus eſt, ſed omnes vno ſpiritu animati, vnanimiter proſequebantur inimicos crucis Chriſti. Mirum quippe erat, quod tantorum multitudinem armatorū paucitas noſtrorū nō expaueſcebat, ſed diuina ſuffragāte gratia magis ac magis cōualeſcebat, & eorū ceruicoſitatē inclinabat. Cūq; die tota pugnæ conflictus initur vſque quo ſol centrum poli ſuperius conſcēdit, hora videlicet qua Dominus noſter Ieſus crucem aſcendit: ipſa eadem hora omne robur contrariæ gentis emarcuit, qui ita ſenſu mutati erāt quod nec fugere poterant, nec ſe defendere valebant. Arbores aſcendebant, putantes quod ſic ſe tuerētur ne à noſtris inuenerētur. Noſtri vero ſagittabant illos ſicut aucupes volatilia, & ad terram demerſos trucidabant, vt in macello carnifices animalia. Alij autem tenētes gladios in manibus, pedibus

pedibus noſtrorum prouoluti,terrę ſe inclinabant,& erigere ſe contra Chriſtianos non audebant. Iam vero prima pars Babylonici exercitus tota fugiebat, & poſterior de victoria cuius eſſet,adhuc dubitabat, quia nihil vnquam minus ſperabat, quam ſuorum fugam, & victoriam Chriſtianorum. Cum enim ſuos conſpicabatur per plana camporum fugiendo diſcurrere,æſtimabat illos perſequi Chriſtianos,& velle occidere. Sed poſtquam compererunt quod Chriſtianorum erat victoria, gaudium quod habuerãt, ſuperauit mœſtitia.Tunc & ipſi perterriti fugiunt, & ſequacibus ſuis fugiendi præſtant conſortium. Et vt ventus aquilo diſſipat nubes & immiſſus turbo aggeres ſtipularum; ſic noſtri diſſipabant alas & cuneos fugientium. Dum hæc ita fierent, dum ſic milites Chriſti ſatellites diaboli deſtruerent, & comes ſancti Egidij qui iuxta mare pugnabat, abſque numero perimeret, & multo plures in mare præcipites ire compelleret: quid Clemens,nunc vero demens Admirauiſus ſtans ante portam Aſcalonæ dixerit, audiamus:ſicut ſupra dictus proſelytus Hieroſolymis deinceps retulit,qui iuxta illum erat,vt aſſecla,& domeſticus verna illius. Clemens igitur vt demens dicebat,dum gentẽ ſuam gens Chriſtiana detruncabat: O Mahomete præceptor noſter & patrone,vbi eſt virtus tua? Vbi eſt cœleſtium virtus numinum,cum quibus ipſe gloriaris? Vbi eſt creatoris efficax potentia,cui ſemper aſtat tua pręſentia? Cur ſic reliquiſti gentem tuam,quam immiſericorditer diſſipat,deſtruit, & interficit gens pauperrima & pannoſa, gens aliarum gentium perditiſſima,omniumque prorſus hominum fex,rubigo & ſcoria. Gens, inquam,quæ à noſtra ſolita erat quærere panem,quæ nihil prorſus habebat,niſi baculum & peram? Totiens eis eleemoſynam dedimus,totiens eorum miſerti ſumus. Heu heu, quare eis pepercimus? Cur illorum miſeriæ indulſimus? Quare non omnes occidimus? Nunc ſcire poſſumus,quod huc veniebãt non vt veri adoratores,ſed vt ſubdoli exploratores. Gloriã noſtrę felicitatis viderunt,diuitias noſtras concupierunt,concupiſcentiam ſecum in terram ſuam detulerunt,& iſtis nuntiauerunt. Nunc igitur iſti ſitiunt aurum argentumque noſtrum, & ob hoc tam crudeliter effundunt ſanguinem noſtrum. Ergon. ſunt homines iſti,qui tantam habent poteſtatem, aut certe infernales dij? Forſitan infernus ruptus eſt,& populus iſte erupit. Abyſſus crepuit,inde gens iſta efferbuit. nulla enim habent viſcera humanitatis;nulla indicia pietatis. Si homines eſſent, mori timerent;ſed vnde emerſerunt in infernum redire non expaueſcunt. O gloria regni Babyloniæ, quam turpiter hodie dehoneſtaris, quæ bellatores tuos olim fortes nunc debilitatos amittis! Quę gens vlterius poterit huic nefarię genti reſiſtere,cũ gens tua contra eam nec ad horam poterit ſuſtinere? Heu heu nunc fugiunt, qui nũquam fugere didicerunt, & turpiter proſternuntur, qui alios proſternere conſueuerunt. Proh dolor, omnia nobis cedunt in contrarium. Vincere ſolebamus,& vincimur. In lætitia cordis aſſidue verſati, nunc mœrore afficimur. Quis valet oculos ſuos à lacrymis temperare, & erumpentes ab intimo corde ſingultus cohibere? Diu eſt quod in collectione huius exercitus curam magnæ ſollicitudinis expendi, multumq; tempus fruſtra conſumpſi. Fortiores totius Orientis milites innumerabili pretio conduxi, & ad hoc bellũ adduxi: & nunc ad extremum & ipſos & pretium amiſi. Multo argenti diſpendio parauera ligna ad conſtruendas turres ligneas,& omnis generis machinas in circuitu Hieruſalem, vt eos obſiderem:& ipſi longe ab ea præuenerunt faciem meam. Quem honorem habebo vlterius in terra mea,cum ſic me dehoneſtat gẽs aduena,populus alienus? O Mahomete Mahomete,quis vnquam venuſtiori cultu te coluit,in delubris auro argentoq; inſignitis,pulchriſq; de te imaginibus decoratis,& cerimoniis & ſolennitatibus omniq; ritu ſacrorum? Sed hoc eſt quod Chriſtiani nobis inſultare ſolent, quia maior eſt virtus crucifixi quam tua, quoniam ipſe potens eſt in cœlo & in terra. Apparet autem nunc, quoniam qui in eo confidunt vincunt:illi vero vincuntur,qui te venerantur. Sed hoc non exigit incuria noſtra,quoniam auro, gemmis,cunctiſque opibus pretioſis, magis inſignita eſt ſepultura tua quam Chriſti. Ciuitas illa quæ tuo nobilitatur corpore, nunquam deciſa eſt ab honore, ſed omni ſublimitate ſemper excreuit, omnique famulatu debitæ venerationis enituit. Iſta vero in qua crucifixus tumulatus eſt, nunquam deinceps honorem habuit, ſed deſtructa & conculcata, & ad nihilum redacta multotiens fuit. Cuius igitur culpa ita degeneres efficimur, cum omnẽ tibi exhibeamus honorem, & nullam nobis rependis vicem? O Hieruſalem ciuitas ſeductrix & adultera, ſi vllo

tempore contingeret vt in manus noſtras deuenires, totam te ſolo coæquarem & ſepulchri tui ſepulchrum funditus exterminarem. Cum hæc & his æquipollentia Clemẽs Admirauiſus voce querula rotaret: noſtri aſſuetæ virtutis ſuæ non immemores, ante vrbis ianuam tanto impetu in Babylonios irruerunt, quod neminem eorum niſi mortuum aut plagis exhauſtum extra ianuam reliquerunt. Tali itaq; modo diuina virtus bellum deuicit, & noſtros victoria commendauit. Et quis ad plenũ valet referre quot occiſi ſunt, in anguſto portæ introitu? Tunc Clemens iure flere potuit, cum tot ante ſe ſuorum cadauera extincta vidit. Quidã adhuc in ſupremo ſpiritu poſiti palpitabant, & Clementi qui illuc eos adduxerat, maledicebãt. Fertur tunc Clemẽs eiulando fleuiſſe, & noſtros maledixiſſe. Erant autem in mari, quod adiacet ciuitati, nautæ & naues circumiacentium regionum mari, qui iuſſu Admirauiſi attulerant totius opulentiæ ſupplementum ad obſidionem vrbis Hieruſalem neceſſarium. Qui vt viderũt ſuos & dominum ſuum tam turpiter confuſum, timore perterriti vela ſuſpenderunt, & in altum mare ſe impulerunt. Noſtri vero cum manibus erectis ad cœlũ cordibus Deo gratias retulerunt, & ad eorum tentoria reuertentes aurum & argentum, & innumera ſpolia veſtium, copiamq; ciborum, multa genera animalium omnium, inſtrumenta armorum, inuenerunt. Inuenerunt etiam equos & iumẽta, mulos & mulas, aſellos & aſinas, & dromedarium vnum. Quid de ouibus & arietibus, aliiſque pecoribus referam, quæ ad eſum parata erant? Lebetes & caldariæ, cacabi, lecti eorumque exuuiæ, cophini pleni auro argentoque, aureiſque veſtibus, omniſque eorum apparatus ibi inuentus eſt, ditiſſimaque præda locupletati ſunt, qui tentoria Admirauiſi regalibus referta diuitiis habuerunt. Scandarum quod in ſummitate argẽteæ haſtæ pomum habebat aureum, comes Normanniæ obtulit ſepulcro Domini, fuitque appreciatum precio 22 marcarum. Enſem vero alter emit 60 biſantiis. Dum vero noſtri ſic triumphaliter reuerterentur, inueniebant agmina ruſticorum, vaſa vinaria & aquatilia deferẽtium, quæ neceſſaria eſſe putabant in obſidione, ſuorum vſibus dominorum; qui, velut beſtiæ, ſtupefacti nuſquam diuertebant: & inclinatis verticibus enſes noſtrorum expectabant. Plerique in mortuorum ſanguine ſe volutabant, & quaſi mortui inter mortua corpora latitabant. Vt autẽ noſtri peruenerunt ad flumen vbi patriarcham dereliquerãt, quieuerunt, vtq; fatigati, ſomnum ſuum dormierunt. Vtque dies terris aurora præueniẽte, redditur, exurgunt, & iter cœptum properarunt. Qui vt ciuitati fere ad duo milliaria, proximare cœperunt, ſicut triumphatores inſonuere tubis, ſiſtris & cornibus, atque omnis generis muſicis inſtrumẽtis, ita vt montes & colles harmoniæ modulatis tinnitibus reſponderent: & quodammodo cum eis Domino iubilarent. Tunc realiter implebatur, quod ſpiritualiter per Eſaiam de eccleſia fidelium dicitur: Montes & colles cantabunt coram vobis laudem. Erat autem admodum grata multifidaque ſuauitate delectabilis harmonia, cum voci militum ſonituique tubarum echoniſarent tinnitus montium, concaua rupium, & ima conuallium. Cum vero ante portas vrbis venirent, ab his qui remanſerant, cum diuinis laudibus, non iam à terrenis montibus, ſed à cœleſtibus præconantur. Et merito Deus ſuper hoc laudabatur, quoniam nũc peregrini ſui portis apertis recipiũtur cum laudibus, qui olim cum magna difficultate in magnis iniuriis ſuſcipiebantur, datis etiam muneribus. De his peregrinis & portis & per Eſaiã Domino dicitur: & portæ tuæ eis aperientur iugiter, die ac nocte nõ claudentur. Hæc prophetia noſtris temporibus adimpletur, quia nunc portæ Hieruſalem filiis peregrinotum aperiuntur, quæ eis antea die ac nocte claudebantur. Factum eſt autem hoc prælium ad laudem & gloriam Ieſu Chriſti Domini noſtri, pridie idus auguſti. Quia vero hiſtoricus ſermo iſte ab Hieroſolyma ſumpſit exordiũ nominis ſui, & finem retinet ſicut & medium, nulli inconſonum videatur, ſi in calce huius operis, quis eam primitus fecerit, quis ita appellauerit, ſcribatur. Melchiſedech fertur eam poſt diluuium condidiſſe, quem Iudæi aſſerunt filium Noe fuiſſe. Hanc in Syria conditam Salem appellauit: & in ea deinceps permulta tempora regnauit. quam poſtea Iebuſei tenuerũt; & partem ſui nominis, quæ eſt Iebus, ei addiderũt, & ſic collectis in vnum nominibus b in r mutata Ieruſalem vocauerunt. Poſtea vero à Salomone nobilius compoſita & templo Domini & ſua domo regia, multiſque aliis fabricis & hortis & piſcinis Hieroſolyma appellatur, & quaſi de eius nomine Hieroſalomonia intelligitur. Hæc à poetis

Solyma corrupte vocatur: & à prophetis Siõ dicitur, quod in noſtra lingua Speculatio interpretatur: pro eo quod in monte cõſtituta, de longe venientia contemplatur. Hieruſalem autem in noſtro ſermone Pacifica trãsfertur. De antiqua huius glorioſa opulentia ſcriptum inuenimus in libris regum, quod Salomon fecit, vt tanta abundantia argenti eſſet in Hieruſalem, quanta, & lapidum. Nunc vero multo copioſius ditior enituit, cum in ea Dei filius, pro generali omnium redemtione, crucem ſuſtinuit, cœlum ſuis ſyderibus obnubilauit, & terra tremuit, petræ ſciſſæ ſunt, monumenta aperta ſunt; & multa corpora ſanctorum qui dormierant ſurrexerunt. In qua ciuitate contigit vnquam tam mirabile myſterium, de quo emanauit ſalus omnium fidelium? Ex quo hoc coniicitur, quod hãc ita Dei filius ſua glorioſa morte illuſtrauit, quia ſi noſtris placuiſſet autoribus, non Hieruſalem, ſed r in b mutata Iebuſſalem debuiſſet vocari. Et ſic in noſtro idiomate Salus pacifica potuiſſet interpretari. Pro his & huiuſmodi figuratiuis actionibus, forma eſt & myſticum ſacramentum illius Hieruſalem cœleſtis, de qua dicitur: Vrbs fortitudinis noſtræ Sion ſaluator, ponetur in ea murus & antemurale. Aperite portas & ingredietur gens iuſta, cuſtodiens veritatem. De huius laude cuncta referre non poſſumus, quæ dicta ſunt à prophetis & legis doctoribus. Hæc vero terrena noſtra ætate fuit à Deo derelicta, & odio habita, à malitia inhabitantium in ea. Cũ autem ipſi Domino placuit, adduxit Francigenam gentem ab extremis terræ, & per eam ab immundis gentilibus illam liberare voluit. Hoc longe per prophetam Eſaiam prædixerat, cum ait: Adducam filios tuos de longe, argentum eorum & aurum eorum cũ eis, in nomine Domini Dei tui, & ſancto Iſraeli, quia glorificauit te. Ædificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum miniſtrabunt tibi. Hæc & multa alia inuenimus in propheticis libris, quæ congruunt huic liberationi factæ ætatibus noſtris. Per omnia & ſuper omnia benedictus Deus, qui iuſto iudicio percutit & vulnerat, & gratuita bonitate quando vult & quomodo vult miſeretur & ſanat.

FINIS.

GVNTHERI POETÆ CLARISS. LIGVRINVS, SEV OPVS DE REBVS GESTIS IMP. CÆSARIS FRIDERICI I AVG. LIBRIS X ABſolutum: cum ſcholiis Iacobi Spigelij Seleſtadienſis V. C.

AD SERENISSIMVM ET INVICTISSIMVM PRINCIPEM, CÆS. FERDINANDVM, ROMANORVM, GERMANIARVM, HVNgariæ, Boiemiæq; Regem, Archiducem Auſtriæ, Ducem Burgundiæ, ac plurium Europæ prouinciarum Dominum & hæredem, Iacobi Spigelii Seleſtadienſis

EPISTOLA.

SEMPER *ego in ea fui opinione, ſereniſſime Cæſar, Rexque ter maxime, vtiliſſimam eſſe Hiſtoriam, & omni hominum generi plane neceſſariam. Nam quid conducibilius rebus mortalium, quam ex præteritis prudentiam comparare, & aliorum ſapienter aut fortiter geſta, ſtrenue æmulari, fugere dedecora? Recenſetur verſiculus lepidiſſimus inter mimos Publianos,*

Ex vicio alterius ſapiens emendat ſuum.

Vbi vero id aptius fieri queat, quam hiſtoriis lectitandis? dum perpendimus quid vitatum profuerit, aut nocuerit admiſſum. Non igitur inepte illi, qui hiſtoriam ſpeculo ſimilem fecere. Reddit enim ſpeculum quicquid oppoſueris, ſed magnitudinem tantum & colorem mentitur. At hiſtoria rem tibi totam depingit, etiam animum ipſum humanum: qui tamen nullo alioqui niſi literario penicillo certius exprimi poteſt. Quid autem cognitionis eſſet in hominibus, niſi fidelis memoriæ cuſtos Hiſtoria nos doceat? Nihil differret à beſtiis vita noſtra tali præſidio deſtituta: adeo perplexa, ambigua, confuſa forent omnia, & pluſquam Cimmeriis tenebris inuoluta. Itaque qui hiſtoriam hominibus ademerit, ſolem ipſum ſuſtulerit è mundo. Sed quum non omnes hiſtoriæ conueniant omnibus, rerum aliis aliæ: ea cuique in manus præcipue ſumenda eſt, quæ legentis conditioni reſpondeat. Quæ me cauſſa mouit, illuſtriſſime Rex, vt è magno hiſtoriographorum numero, Guntherum iſtum deligerem, qui carmine non inculto, res FRIDERICI AVG. *eius nominis primi, in Italia geſtas, complexus eſt, tuæ maieſtati dedicandum. Videbatur autem mihi pulchre conuenire, vt bellicoſiſſimi Imperatoris hiſtoria, tibi tot iam bellis exercitatiſſimo Principi inſcriberetur. Nihil habuit Germania Friderico animoſius, fortius, conſtantius. Quoties ille in Italiam ingreſſus eſt Imperatoriis iuſſis rebellem? ex qua, vna, eademque poſteriore excepta expeditione, nunquam non victor domum rediit. Quoties cum hoſtibus conflixit? Quoties contumaces obſidione clauſit? Senſit in hoc Imperatore plane Martem quendam Italia. Nec vero ex libidine quadam pugnandi temere mouebat bella, ſed magnis tantum de cauſſis, & non niſi inſigniter læſus. Contemptum ferre non poterat.*

Quæ

Quæ res illum cum Alexandro Pontifice Romano potiſſimum commiſit, maximo Italiæ damno. Non negabat ille Pontifici obediendum, nec honorem illi non deferebat: ſed Imperatorio ſe iure ſpoliari à ſacerdote, id vero viſum illi intoleranda res eſſe. Equidem ſi Pontifices ſua ſorte nonnunquam contenti viuerent, melius aliquanto cum rebus humanis ageretur. Cæterum huius clariſſimi herois claris facinoribus, duos libros dicauit Otho Friſingenſis Antiſtes, filius Leopoldi Marchionis Orientalis, ſeu (vt nunc dicitur) Auſtriæ tuæ: qui ob maximam eius in pauperes pietatem liberalis, ac vt Eccleſiaſticorum vtar vocabulo, magnus appellatus eſt eleemoſynarius: præſenteque auo tuo MAXIMILIANO AVG. *noſtra memoria in diuos relatus. Guntherus Poeta carmine celebrandum illum duxit: cui* LIGVRINO *nomen inditum: quod bella Liguriæ & Inſubrium (hoc eſt, Mediolanenſium) contineat. In id opus nos breues atque interciſas annotationes, quæ Græcis Scholia dicuntur, conſcripſimus: vt lectorem adiuuaremus, qui niſi hiſtoriam intelligat, quæ nonnunquam innuitur verius quam explicatur, ſubinde reſilit. Multi profecto naui deturpauerant autorem, quos pro virili nos abſterſimus. Nec miretur quiſquam, quod hoc honoris autori non quidem recenti, ſed tamen mediæ vetuſtatis habuimus. Nam neutiquam vulgare carmen eſt: & quæ mediæ ſunt antiquitatis, obſcuriora plerumque exiſtunt, & ignotiora multo vetuſtiſſimis. Nihil autem aliud ſpectauimus nos in ſuſcipiendo hoc labore & abſoluendo, niſi vt tuæ maieſtati ſic gratificaremur: quam non dubitamus, libentiſſime cognituram laudatiſſimi Imperatoris vere Imperatoria geſta, eius inquam Principis, qui familiæ veſtræ Habſpurgiæ etiam ſanguine coniunctus fuit, & primus Auſtriam tuam Ducali pileo donauit, & regiis plane prærogatiuis maxime illuſtrem fecit: cuius Leges extant Codici Iuſtinianeo adnexæ: cuius in feudalibus cauſſis placita ſequimur: qui denique cum filio Henrico Cæſare Imperator ipſe conſtitutionem, quæ Pacis Conſtantiæ, vulgo nomen recepit, edidit, atque non paucis annis regnauit, pro religione Chriſtiana in finibus Armeniæ tandem extinctus. Accipe igitur clementiſſime Romanorum Rex inter innumeram turbam congratulantium tibi ciuitatum & Principum, muneribuſque lætitiam animi ſui teſtantium, quod vnanimiter proximis Epiphaniæ feriis Cæſar ſis delectus, præſente fratre tuo Imperatore Auguſto Carolo V: accipe inquam & hoc munuſculum à cliente tuo Spigelio: qui vt inter eos, qui tuam Maieſtatem colunt, opibus & copiis à multis ſuperatur, ita amore & obſequio nulli mortalium eſt ceſſurus: quam ſeruet incolumem* CHRISTVS *Rex ille immortalis; ponatque ſub ſcabellū pedum tuorū coniuratos nominis ſui inimicos Turcas; neque in finem peccatis noſtris iratus, tribuat eis ſecundum cor eorum, annos regni tui, commiſſo Teutonum ſanguine, cruentos. Ex Seleſtadio pridie Calend. Febr.* M.D.XXXI.

CENSVRA IACOBI SPIGELII DE AVTORE CARMINIS LIGVRINI.

TRITEMIVS in Eccleſiaſticis Scriptoribus refert, Guntherum quendam Cœnobitam carmine, proſaq; diſertum, claruiſſe tempore Henrici Imp. eius nominis IIII. Sed quum inter eius, quæ ille recenſet opera, neque Solymarij, neque Ligurini meminerit; coniicio illum à noſtro Autore fuiſſe alium. Hunc Guntherum nonnulli noſtræ Germaniæ adſerunt. Quiſquis tamen ille fuerit, (nam nihil ego compertum habeo quod affirmare auſim) id certo conſtat, eum tempora Henrici Sexti attigiſſe, qui patri Aenobarbo Aug. Imperator ſucceſſit; & in ſecularibus literis & diuinis Scripturis nō infeliciter verſatum: quod vel hoc atteſtatur Carmen, Romanæ plane æmulum eloquentiæ. In eo nos, ſupra quam credi poſſit, multa librariorum inſcitia deprauata, parumq; hactenus animaduerſa, emendauimus. Vocabula nata nuper, vel Eccleſiaſticorum more vſurpata, obiter indicauimus. Quæ ad Iuriſprudentiam, placitaque Feudalia attinent, tum pleraque alia, quæ in vulgatis Lexicis non habentur, ſecuti probatiſſimos autores, quorum nobis iuſta copia adfuit, fuſius aliquanto enarrauimus. In afferendis autem, quæ ad hiſtoriam faciunt, teſtimoniis, ne trāſuerſa quidem linea aberrarem, nobis curæ fuit, gratia veritatis patefaciendæ. Ne multis Poetam tibi, præcipue vere Germano commendemus, ipſe in cauſſa eſt, qui de ſe ipſo ad finem decimi libri ſic cecinit,

Hoc quoque me famæ, ſi deſint cætera, ſolum
Conciliare poteſt, quod iam per multa latentes
Secula, nec clauſis prodire penatibus auſas
Pierides, vulgare paro, priſcumq; nitorem
Reddere carminibus, tardosq; citare Poetas.

ARGVMENTVM LIB. I.

Primus habet primos electi Regis honores.
Sceptra manu, primamque ſacra ceruice coronam
Geſtat Aquis, merita Traiectum protinus ira
Plectit, & hinc magnas inuiſit Rex puer vrbes,
Dat populis leges, & priſtina iura reformat.
Sceptraque Danorum cognata lite dirempta
Donat habenda Petro: cupiens indicere bellum
Pannonibus, multo procerum fidoque rogatu
Vincitur: ingentis cauſſam fomentaque belli
Exceptum patruo, reddit tibi Saxo, Ducatum.

GVNTHE-

* * *

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI (SIVE DE GESTIS FRIDERICI primi) liber primus.

ARDVA ſollicito verſu, memorandaque ſeclis
Geſta cano: mundoque tuos Friderice triumphos,
Atque tibi toties conatam illudere fruſtra
Fortunam, vulgare paro: monſtrique biformis
Ambiguos vultus, motuſque volubilis orbem
Franatum virtute tua, caſuſque ſiniſtros
Exceptos habitu quo proſpera mentis eodem.
Res oneroſa quidem, nec præſumenda minori.
Ingenio, magniſque etiam metuenda Poetis.
Sed tamen exiguas amor & deuotio vires
Supplebit: fragilemque animi ſpes magna vigorem
Fulciet: affectuſque pios Fortuna iuuabit,
Iamque adeo, ſi quid ſtudio poſſemus in iſto
Experti, noſterque legi Solymarius audet,
Atque etiam fortaſſe placet: quem gratulor ante
Regales penetraſſe domos, puerique potentis
Ingenuas tetigiſſe manus: præludia quædam
Illud opus, ceu prima noua tentamina Muſæ,
Et munus puerile fuit: nunc altera ſummo
Dona viro, ſcriptos propria de laude libellos
Offerimus: pariterque patrem cum prole canentes,
Omnibus iſta ſimul conſorti iure dicamus.

IACOBI SPIEGELII SELESTADIENSIS, in primum LIGVRINI librum Scholia.

ARDVA *ſollicito verſu*] Propoſitione, qua Poetæ prooemij vice vti ſolent, Lectorem ſibi conciliat Guntherus, rerum magnitudinem, quas deſcripturus eſt, paucis comprehendens. *Sollicito verſu*] Quo non ioci, ſed Homeri exemplo, quemadmodum Horatius in Arte tradit, ſcribi debent, Res geſtæ, Regumque, Ducumque, & triſtia bella.

Monſtri biformis] Fortunæ: de qua quot, & quanta à veteribus prodita ſint, nemo eſt qui ignorat. *Ambiguos vultus*] Duobus vultibus Fortuna pingitur: priori hilari, poſteriori horrendo, tetroque, caluo, & capillato. Conſtat tamen Fortunæ ſimulacrum varie effinxiſſe. Apelles pictor interrogatus, quare Fortunam ſedentem pinxiſſet? reſpondit, Quia non ſtat: *Orbem*] Rotam. Marcellinus lib. rerum geſtarum 14, Quiuis beatus, verſa rota Fortunæ, ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus. Notum eſt, quod Cebes pinxit Fortunam ſtare ſuper rotundo lapide, Virtutem vero ſuper quadrato. Significans, ſtabilia eſſe Imperia, quæ in virtutem incumbunt: caduca & fluxa, quæ Fortuna ſtulta, & cæca, moderatrice nituntur. *Franatum virtute tua*] Vt ſit vera Iuuenalis Fortunam alloquentis ſententia, *Nullum numen habes, ſi ſit prudentia; ſed nos Te facimus Fortuna Deam, cæloq; locamus.*

Caſuſq; ſiniſtros] Ex memorabili Senecæ ſententia deptomptum: O magnos, inquit, viros, qui malignæ Fortunæ ſuccumbere neſciunt, & aduerſas res ſuæ virtutis experimenta faciunt.

Res oneroſa quidem] Exteouatio Rhetorum, color notus. *Spes magna vigorem fulciet*] Iuxta illud Naſonis, *Spes bona dat vires, animum quoque ſpes bona firmat. Solymarius*] Nomen operis, quod ſcripſit, opinor, de rebus per Chriſtianos aduerſus Saracenos & Turcas geſtis in Oriente, à clariſſima vrbium ipſius Otientis Hieroſolymis inditum.

Suſcipe cunctorum regnator maxime Regum,
Suſcipe lux mundi, cui nullum parve, priusve
Spirat in orbe caput: te gaudet Principe mundus;
Te populi, te regna timent: te ſolis ab ortu
Solis ad occaſum, ſubmiſſo vertice, cuncti
Suſpiciunt: dominumque, ſimul, Regemque fatentur.
Nec ſolum noſtri, vir maxime, temporis omnes
Prægrederis virtute viros, ſed cuncta retrorſum
(Pace loquar veterum) cedunt tibi nomina Regum.
Solus ab Auguſto conſorti gaudet honore,
Et ſocium claris admittit Carolus actis.
Certa quidem vatis dementia, carmen agreſte
De tanto ceciniſſe viro: ſed parce furori
Princeps magne pio: nec te præſumptio noſtra
Exagitet: ſolis licet inſanire Poetis.

Cunctorum regnator maxime Regum] Vnde primi nominis inter Legum interpretes, ac etiam ſacrorum Canonum profeſſores tradunt, non iure, ſed facto fieri: quod plerique Regum non agnoſcunt Imperatorem. de quo ſeptim. lib. aliquanto fuſius. *Lux mundi*] Propter immenſam eius poteſtatem. Dicitur enim animata lex in terris à iuriſperitis. Ariſtoteles, Regiam dominationem omnium excellentiſſimam iudicat: eamque maxime diuinam appellat, quod ea res quiddam homine maius habere videatur. Et primitus Reges non ob aliud conſtituti ſunt, populi conſenſu, quam ob eximiam virtutem, quam heroicam vocant: velut diuinæ proximam, & humana maiorem. *Caput*] Ab hoc enim in omnes inferiores honorum & poteſtatum munera dif-

fundiuntur. *Dominumque ſimul, Regemque fatentur*] Radeuicus autor eſt, quod & ex ſerie huius operis deducitur, omnes Chriſtianos Reges veneratos eſſe Aenobarbum: qui etiam coegerit Manuelem Græcorum Imperatorem, vt ſe non Romæ, ſed Neoromæ vocaret Imperatorem. Notum eſt, Octauium Auguſtum Domini appellationem coram vniuerſo populo vultu ſimul & voce renuiſſe. Tiberium item, qui licet optimo Principi omnium mortalium triſtiſſimus ſucceſſit, eos acerbe increpuiſſe, qui ipſum Dominum dixerant Imitanda hæc eſſet ethnicorum modeſtia Chriſtianis, quando hæc appellatio non laicis Principibus tantum addita eſt, ſed etiam in Antiſtites atque Cucullatos per fœdos adulatores tranſiit, atq; mox etiam in priuatos. *Ab Auguſto*] Id cognominis Octauius primus tulit ex ſententia Planci, repudiata Romuli appellatione, vt ſcribunt Velleius, & Tranquillus: quo cognomento quid ſignificetur, docent, idem Tranquill. L. Florus in calce operis, & Ouidius lib. Faſtorum primo. *Carolus*] Qui ob ingentia facta, Magnus appellatus eſt, dignuſque habitus, per quem iura, inſigniaque Imperij poſt multas ætates ad Occidentem è Thracia, velut poſtliminio reuocarentur, octingenteſimo Salutis anno, quo magna rerum mutatio facta eſt. Creditum enim, iam inde, Sabellico teſte, Imperij arbitrium Apoſtolicæ ſedis eſſe, quum antea è cœlo dari crederetur. *Solis licet inſanire Poetis*] Platonici tanti furorem poeticum faciunt, vt ineptiſſimi homines ſæpe ſtupendum effundant poema. Sed nullum eſſe mortalem, qui non in aliqua re deſipiat, copioſè demonſtrat ſtoicus Damaſippus apud Horatium in Sermonibus.

Ceruus vt æſtiui blando ſpiramine ſolis,
Ceu pecudes, hominumque genus: ſic paruula opaci
Monſtra ſoli, viridesq; ſolent gaudere lacertæ,
Vtque ſuo volucres cælum modulamine mulcent:
Sic fruticoſa leues quatiunt arbuſta cicadæ.
Imo etiam mos eſt, vt plus cantare laborent,
Qui grauius cantant: & balbi plura loquuntur.
Sic ego, quem celebres optant laudare poetæ,
Nec digne laudare valent, temerarius, auſu
Præcipiti, tenuiq; paro celebrare camæna.
Annue ſollicito Princeps mitiſſime, vati,
Officioq; pium deuoto impende fauorem.
Vos quoque Cæſarei iuuenes. quos inde paterna
Nobilitas veterum traducta ab origine Regum,
Nunc matris commendat honor, erieſque vetuſti
Sanguinis, & claræ Reinaldus originis auctor,
Annuite, & noſtras pariter magnique parenteis,
Hoc etenim commune ſacrum eſt, admittite laudes.
Tu primum placatus ades, qui iure paterno
Virtutum, regnique ſimul ſucceſſor & hæres
Sceptra geris: magniq; patrem virtutibus æquas,
Rex puer: & iam nunc Italis, Tuſciſque timendus,
Eridanum, Tyberimque premis: fortaſsis & iſta
Indolis acta tuæ, quæque ipſe ſequentibus annis
Adiicies virtute tua, modo viuere detur,
Et ſceptris placuiſſe tuis Henrice canemus.
O bene quod talem diuina potentia Regem
Inſtituit: qui ſic ſtudiis imbutus honeſtis,
Nouit ab inſipido doctum ſecernere vulgo.
Iamque diu mutas, ſolitaſque ſilere camænas
Excitat ad veterem digna mercede laborem.
Tu quoque, quem patrio reuerendum nomine Rhenus
Et metuenda altis formidat Sueuia terris,
Dux Friderice ducum, noſtra munuſcula cura
Suſcipe: nec parui placidus monumenta laboris,
Porrectaque manu magno ſub faſce labantem,
Oppreſſumque metu (ſiquidem potes) erige vatem.

Ceruus vt æſtiui] Non inſcita comparatio. *Balbi*] Linguæ vitia ſunt balbuties, hæſitas, & hæſitantia. *Plura loquuntur*] Sicut ij, qui quo ſunt in omni ſermone ineptiores & ſordidiores, eo ſe magis tum Philoſophos, tum Theologus, aliarumque magnarum artium peritos arbitrantur, & iactant.

Annue ſollicito] Inuocatio, quam ad Cæſ. Auguſt. Fridericum, & filios eius dirigit. *Deuoto*] Pro dedito. vt & apud Tranquillum in bonam partem. *Paterna nobilitas*] Nobilitas vna, generis eſt: de qua dictum eſt, qui genus iactat ſuum, aliena laudat. *Virtutis altera*] Tertia ex vtraque conſtans. Prima apud vulgus in precio: apud ſapientes poſtremæ duæ. Iuxta Ariſtot: Opes pariunt nobilitatem, & non antiquæ ſolum, verumetiam vndecunque & quãdocunq; partæ. *Virtutibus æquas*] Pro refers. Summa in eo ab exteris etiam ſcriptoribus commendata liberalitas, & facundia. *Italis, Tuſciſque timendus*] Præfuit enim Longobardiæ viuente patre, declaratus Principum conſenſu Germanorum Rex. Poſt mortem patris Auguſtus appellatus eius nominis Sextus, ſecundum Italos Quintus. Expugnauit Neapolim, omneſque rebelles penitus debellauit, theſauroſque Siculorum in Germaniam ſecum tranſtulit. *Studiis honeſtis*] Rara laus, ſi verum eſt illud Carneadis dictum: qui negauit quicquam recte diſci à Regum filiis, præter artem equitandi. *Digna mercede laborem*] *Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones.* Ad virtutes incitat præmium. *Rhenus formidat*] Propter loca quædam quæ tunc in Alſatienſibus tenebat. Imperante Henrico Tertio, anno à ſalutifero virginis partu MXLIIII. Hildegardis in CHRISTO, vt habent Annales, pauper, & modica, cum filiis ſuis Friderico, qui primus ex Comitibus ab Hohenſtauffen Sueuorum Dux appellatus eſt, Othone Argentoraten. eccleſiæ Epiſcopo, Ludouico, Walthero, Chunrado, & filia Adelheida

delheida condiderunt, factam, ſub Dominici ſepulchri vocabulo, diuæ Fidei ædem in Seleſtadio patria mea, in pago Alſatienſi, & comitatu. vt tum loquebantur, hoc eſt, territorio Kircheimenſi. Poſt ſummum in hac æde altare hi verſus in feneſtris leguntur: *Tempore quo redit ſuperatis Mediolanis Rex nos Romanus iuſſit fieri Fridericus.* Huius noſtri Aenobarbi pater Ducis Alſatiæ & Sueuiæ, vt proditum eſt Annalibus, tulit appellationem. *Dux Friderice*] Hic patre ab humanis exempto, ob inſignem animi virtutem declaratur dux exercitus Chriſtiani in Syria, contra Saladinum, Turcarumque Principes militantes: haud tamen multo poſt febre correptus, cum ſumma rei Chriſtianæ iactura defungitur vita. *Ducum*] Sunt qui originem Ducum putant, à ducibus exercitus Romani emanaſſe: quos à Principibus donatos eſſe territoriis veriſimile eſt, vt tamen ab eis recognoſcant. Vnde ſecundum Feudalia placita, proprie dicuntur Capitanei regni. Cæterum Ducis Ducum, hoc eſt, Archiducis appellationem primum Bruno frater Othonis Cæſaris primi, inſolenter aſſumpſit, vt ait Æmylius Veronenſis Chriſtianus Tacitus libro Franc. hiſtor. tertio.

At tibi cui Rhodanus totus famulatur ab ortu
Vſque ſuo, totuſque fluit, dum gurgite feſſo
Oceani tumidis tandem ſe miſceat vndis,
Hæc placuiſſe [illegible] dubium puer inclyte duci
Rex ne, Comes ne velis: veterum nam regna potenter
Allobrogum materna regis, regnique decore
Dignus, ab excelſo nomen deducis Othone.

Rhodanus] Eius etymum Plinius, & diuus Hieronymus à Rhodiorum Colonia vrbe citerioris Hiſpaniæ venire volunt. Dicitur à nonnullis alter Eridanus. Nam vna commiſcentur ex Alpibus fluentes, ſed diſſus alia via in Oceanum, alia in Adriaticum ſinum deſcendit. quod Apollonius in Quarto Argonauticorum pulchre deſcribit. *Ab ortu Vſque ſuo*] Cuius pluribus meminit Marcellinus libro decimoquinto. Apud Salaſſios in agro Sedunenſi, ad eas Alpes, quas Vadianus ſte, hodie ſancti Bernardi cognominant, caput tollit: ac primum vario decurſu, nec vnum in radicibus flexus, in occaſum tandem connectitur, & Lemanno ſe fundit. *Tumidis vndis*] Rapido enim concitus curſu Tyrrheni æquoris freta ſcindit, in quo non mediocre fertur nauigijs periculum, dum inter ſeuientes fluctus, & amnis fluenta decertant. autor Ambroſius lib. Hexameron ſecundo. De hoc amne perquam eleganter Silius libro tertio, Lucanus libro primo. *Rex ne, Comes ne velis*] Comitum originem non facile inuenietis, ſed eam dignitatem pro moribus Germanorum fuiſſe vetuſtiſſimam. ex Tacito conſtat: qui ſcribit in libello de Germanis moribus receptum, vt cuilibet Principi, ſeu Duci exercitus, duodecim Comites aſſignarentur: ideo dictos, quod eos comitabantur, & à latere Ducum non diſcedebant. Itaque Comitum originem Germanis moribus ortam eſſe, & non Italorum, doctus receptiſſimus autor teſtis eſt. Quapropter Zaſius ille magnus iuris ſacerdos atque interpres, in elegantiſſ. ſuis in vſus Feudales commentarijs, pronunciat: quod in duodecimo libro Iuſtiniani Codicis aliqui tituli de Comitibus Largitionum, & cæteris inſcribuntur, vſurpationem Imperatorum fuiſſe ex Germanorum vſibus. Aſtipulatur Iac. Vvimpfelingus auunculus meus in vita Dietheri Archiepiſcopi Moguntini, eius nominis primi: volens Comites dictos quaſi eſſe Graues, à maturitate morum, præſtantiaque virtutum. Vnde & Teutonicum deriuatum, & per quintam vocalem, non per primam liquidam vernacula ſcribendum eſſe putat. *Regna materna Allobrogum*] Id eſt. Burgundionum, vt infra latius dicam. Nam regionem, tractumque illum omnem eleganter deſcribit in libro quinto. Allobroges ad tractum Lugdunenſem ol in ſiti Ptolomæo. Hodie Sabaudienſes eſſe volunt. Alii potius Delphinatum, cui præſidet pro tempore Gallorum Regis filius natu maior. Caput gentis Vienna Pomponio Melæ. *Excelſo Othone*] Noti ſunt tres Othones Auguſti, auus, pater, & nepos, quos nobis Saxonia dedit, Principes clariſſimus. Primi meminit Poeta libro ſeptimo & octauo. Secundus cognominatus eſt à noſtris ſcriptoribus, *Pallida mors Saracenorum*: quod eius opera Calabria, vna cum Græcis expulſi ſint. Poſterior ab eiſdem, *Mirabilia Mundi* appellatur, ob gloriam rerum à ſe geſtarum. Si Georgius Merula, non inelegans rerum Mediolanenſium ſcriptor, Guntherum noſtrum, non contemnendum autorem vidiſſet, minime negaſſet, Aenobarbo noſtro filium fuiſſe nomine Othonem, quem cæteri ſcriptores & exteri & noſtri victum nauali prælio à Venetis, aiunt in cauſſa fuiſſe, quod pater ex diuini diſcordia in Alexandri Papæ gratiam rediret. Quod tamen idem Merula, ceu mendacium, etiamſi eius aſſertores viri illuſtres habeantur, conſtantiſſime redarguit, libro tertio.

Nec tu, regifico Chunradi nomine clarus,
Ac verus virtute nepos, cui fœdere certo
Nominis & iuris, ſuccedens Francona rura,
Herbipolimque regis, primæ cui munera muſæ
Obtulimus, ſcriptos ſacra de ſede libellos
Prætereundus eris, ſed & hic quoque nomen habere
Te volumus, partemque noui ſacramus honoris.

Regifico Chunradi nomine] In primo eius nominis Rege. & non in Cæſar. Ludouico Arnulphi Imp. filio defecit genus diui Caroli Magni. Alter Francorum Germanorum Dux: qui deterritus oraculo Mediolani obſidionem ſoluit, Tertius Henrici Quarti filius, quem pater Italiæ, poſtquam Principum Germaniæ conſenſu Regem declaraſſet, præfecit. Quartus, patruus Friderici noſtri Aenobarbi. Ex cuius familia Germania noſtra Quintum vidit Regem & Auguſt. Filius ille erat Friderici Secundi Auguſt. ex Sole filia Ioannis Regis Hieroſolymitani, vel vt nonnulli tradunt, ex Conſtantia regis Caſtulonenſium filia: qui

altero poſt eius aduentum in Italiam anno, naturæ conceſſit, potionatus fraude Manfuedi occupatoris Siciliæ, relicto impubere filio Chunradino: qui iuuenis cum Friderico Auſtriæ Duce iiidem iuuene magni animi, gloriæque & nominis cupido, ſecuri percuſſus eſt, vetuſtiſſima Sueuorum ducum familia in Chunradino extincta. Lege ſeptimum librum Pauli Æmilii Veronenſis de rebus geſtis Francorum. *Franconia rura*] Franconiæ primum, deinde Sueuiæ quoque, fratre in Syria, vt diximus, vita defuncto, præfuiſſe, autore fratre Henrico Auguſt. à noſtris in Annales relatum eſt. Durlaci ob admiſſum ſtuprum, interemptus eſſe traditur. Refert Sebaſt. Munſterus, quod quum Thuringi à Sueuis non parum moleſtarentur, pacificeq; in confiniis viuere nequirent, inuitati Franci ab oſtiis Rheni, venerunt cum Duce Genebaldo: qui regis Francorum, nempe Clodomiri, frater fuit: & Mogani pagum, vbi iam eſt Herbipolis, poſſidendum & colendum acceperunt. Scribit autem Hunibaldus Francorum hiſtoricus, veniſſe cum Duce Genebaldo triginta milia agricolarum, & duo milia D C L X X X. artificum, vna cum vxoribus, familia & iumentis: qui omnes veluti murus fuerunt inter Thuringos & Sueuos. Contingit autem hæc profectio anno Chriſti C C C X X V I. Habuit proinde hæc Francia Orientalis ſucceſſiue X X I. Duces, & vltimus Hetanus nomine, quum migraſſet ſine hærede, Pipinus Franciæ, ſeu Galliæ Rex donauit Ducatum Burchardo Epiſcopo, & omnibus ſuis ſucceſſoribus, anno ſcilicet Chriſti D. C C. L I I. [illegible] tamen poſt illud tempus, & alios Duces fuiſſe in Franconia, inter quos Chunradus quidam [illegible] natus eſt, qui in Romanorum Regem electus fuit, vt & à nobis paulo ſuperius relatum eſt. Non igitur tota prouincia Franconiæ primum Epiſcopo data fuit, ſed temporis ſucceſſu antiſtites Epiſcopi ditionem ſuam mirum in modum amplificauerunt, & præſertim quum vltimus Dux Voitlandiæ ſine virili decederet prole. *Herbipolim*] Wurtzburgum, metropolis eſt Franconiæ, Mogano flumio, quo alluitur, & arce iuxta munitiſſima celebris. Etymum vocabuli ponet lib. quinto: *Vrbemque petunt, ut nomen ab herbis eſſe putant.* Eidominatur hodie præſul, idem & Dux Franconiæ. *Scr p ... cellos*] Solymarium ſcilicet.

De ſacra ſede] Hieroſolyma: quam ideo ſacram appellat, vel quod in ea erat templum Domini: vel quod hic initium noſtræ ſalutis cœpit. Olim dicta eſt Salem vt putat Ioſephus, vnde Melchiſedec dictus eſt Rex Salem. Deinde Solyma. Demum à Solomone Hieruſalem cognominata, vt tradit Euſebius cap. vltimo noni de præparat. Euangel. lib: *Sacramus*] Dicamus.

Noui honoris] Fœtus, mei ſcilicet ingenij. quemadmodum Horatius, *ruris honores* vocat, quicquid frugum terra producit.

Vltima magnifici, ſed non minus inclyta proles
Principis, oblatum puerili ſuſcipe dextra
Munus, & his gaudens allude Philippe libellis,
Quod tibi venturi promittere nomen honoris
Rite queam: Comitem ne vocem, Regem ne, Ducem ne,
Pontificem ne magis: ſic quippe eſt fama, verendum
Diſpoſuiſſe patrem: cuius præſagia nunquam
Fallere fata ſolent, rerumue incognitus ordo:
Quicquid eris, nobis iam magnus es atque verendus,
Iam te non puerum, ſed ſacra tempora mitra
Velatum celſa reſidentem fingo cathedra.
O vere magni proles generoſa parentis,
O vere felix dulci de ſtirpe fructus,
O vere famoſa domus, cui totus ab ortu
Solis ad occiduas mundus ſubſternitur vndas,
Quam qui nouit amat, qui non nouere, verentur.
Cuius in auditu, confuſis mentibus hoſtes
Tabeſcunt, contraque nihil ſe poſſe fatentur.
Nam pater inualido robuſtus & integer æuo
Extimulat, teneram ducitque per ardua prolem.
Illa velut patriæ ſectatrix, æmula laudis,
Accelerat tardumque putat, damnoque futurum
Expectare dies, meritiſque ſuperuenit annos,
Quis nam igitur talem, tali cum prole parentem,
Laude ſatis digna poterit celebrare poeta?
Et tamen aggrediar: liceat modo fortia geſta
Eximii memorare viri: non omnia, ſed qua

Allude Philippe] Dux à patre Ethruriæ, poſt à fratre Henrico Aug. qui opera eius (fuit enim animi ad quaſuis gerendas res ingenti) vſus eſt in Sicilia & Syria, à quo etiam occiſo, vt dictum eſt, fratre Chunrado, Sueuiæ Ducatum obtinuit. Cui & Imperio, fugato tandem aduerſario Othone Saxoniæ Duce, & re per Imperii proceres compoſita, ſucceſſit. Poſtquam annum nonum imperaſſet, occiſus eſt à Comite Palatino de Witelſbach, cuius meminit Otho Antiſtes cap. 20. libri ſexti. Commendatæ in hoc Principe lenitas, & clementia, beneficentia atque affabilitas. Vide Annales Vrſpergenſ. & Crantium.

Famoſa domus] In bonam partem. Vt apud Suetonium *famoſi equites* pro notis & celebribus. Et *famoſa caſtitas*, pro famigerata, celebrataque apud L. Apul. lib. Aſini aurei nono. Sed apud alios autores frequentius in malam partem.

Digitized by Google

Pulchra magis: quis enim (ſi proſequar omnia) codex
Hæc capiet? ſeu quis poterit percurrere lector?
Illa quidem officio magnorum clara virorum
Sunt ſatis: & metus eſt, ne dum prodeſſe laboro,
Inueniar nocuiſſe magis, rebuſque ſerenis
Arguar inſanus tenebras obducere vates.
Eſt tamen & ratio, quæ forſitan auſa tueri
Noſtra queat, veniamque dare, & detergere culpam.
Qui ſcripſere prius, cupientes ordine certo
Hiſtoriæ ſeruare fidem, non pauca videntur
Inſeruiſſe ſuis, liceat modo dicere, chartis,
Quæ neque Cæſareos augent vehementer honores,
Nec contexta rei, ſed tanquam adſuta cohærent.
At nos, ſi quid erit pulchrum minus, eximiumque,
Vel quod ad egregios non multum Cæſaris actus
Pertineat, veri nihil adiectura decoris,
Sponte relinquentes, tantum potiora ſecuti
De multis modicam nitemur cudere ſummam,
Claudendumque manu forma breuiore libellum,
Ad demulcendas conflare legentibus aures,
Ac velut è pleno decerptis floribus horto,
Principe digna ſuo, breuiter compingere ſerta.
Si quem igitur rerum prolixior ordo, fideſque
Incorrupta iuuat, doctorum ſcripta virorum
Conſulat: atque ipſo latices de fonte petitos
Hauriat: at ſi quis ſummatim carpere tantum
Rem ſatis eſſe putat, noſtris apponat ocellum,
Et medio tenuem de gurgite ſorbeat vndam.
Præterea rerum freti ſplendore, ſimulque
Artifici ſermone ſuo, ſenſuque profundo,
Materiæ inſigni metricas adſciſcere leges
Spreuerunt: puduitque reor, puerilibus illos
Laſciuire iocis, & inanes texere nugas.
Nos autem ſermone rudes, animoque puſilli,
Singula ſub numerum certa ratione vocantes
Verba, ſuperpoſito velabimus in lita fuco.
Vt quem forte parum male cultus ſermo mouebit,
Hunc ſaltem ſtructura pedum, verſuſque canori
Detineant, ſitque hic aliquid laudabile noſtrum.
Nunc age, præmiſſis quæ vel res ipſa monebat,
Vel vatis ſtudioſus amor, ſolamine tuti
Principis ac iuuenum, de re quod reſtat agamus.
Atque adeo præſens ex illo tempore textus
Incipiat, quo prima ſacra Friderice tuliſti
Sceptra manu: licet ante quidem non pauca relatu
Digna, vel à tenero geſſiſti fortiter æuo.
Nam neque prima tuæ nobis monimenta iuuentæ
Percenſere vacat: nec quæ creſcentibus annis
Sub patre, vel patruo cunctis memoranda tuliſti.
Illa ſuis ſpecioſa locis, nos regia tantum
Geſta leui calamo, quadam breuitate ſequemur.
Annus ab Vrbe noua milleſimus, vtque notetur
Res, quæ voce poteſt, octingenteſimus ibat:

Rebuſque ſerenis tenebras obducere] Sententia prouerbialis, quæ refertur & à Plutarcho in commentario de dignoſcendo adulatore ab amico. *Auſa noſtra*] Pro audacia noſtra. M. Tullius autor eſt in Rhetoricis, Vnicuique virtuti finitimum vitium reperiri: ſic audaciam fidentiæ finitimam eſſe.

Qui ſcripſere prius] Oſtendit, quo conſilio & ipſe ad res ab Aenobarbo Aug. geſtas ſcribēdum acceſſerit, tametſi à pleriſque iam ſcriptoribus eſſent tractatæ.

Præſens textus] Opus, poema, ſiue compoſitio. Per tranſlationem enim texere hiſtoriam, pro ſcribere vſurpamus. *Sub patre*] Qui in Germania aduerſus Imp. Lotharium Saxoniæ Ducem egregias res geſſerat. erat enim ei Cæſar inimicus, quod ex genere Henrici Aug. Quinti, ſupererat, quod extinctum volebat.

Vel patruo] Chunrado Auguſto in Syria.

Cunctis memoranda] Otho Antiſtes cum quædam per eum geſta retuliſſet, Hæc & alia, inquit, tam ardua in ipſa puerili ætate geſſit negocia: vt non immerito cum multorum ſtupore de ipſo dici poſſet illud Euangelii: *Quis putas puer iſte erit?*

Illa ſuis ſpecioſa locis] Vt apud eundem Othonem Antiſtitem Friſingenſem grauem autorem, ætateque ea clariſſimum virum, tum ob eruditionem, tum vitæ ſanctimoniam: qui oatus ex nobiliſſima illa Francorum Orientalium Leopoldina familia, quæ Marchiæ Orientali (quæ & Auſtria) dominabatur, neceſſarius fuit Aenobarbi. Præterea, quæ geſta ſunt per eum antequam Aquiſgrani regium conſcenderet ſolium, non præterit ſilentio autor ille, quiſquis fuit: qui exorſus à fine Vrſpergenſis, Annales euſdem continuauit vſque ad tempora Henrici Auguſt. vi.

Annus] Sumpſit principium narrationis, quæ hic incipit, ex arte, hoc eſt, non à remoto, ſed legitimo loco.

Vel magis, vt Chriſti qui tempora condidit ortu
Tempora diſtinguas, millenis adde centum,
Mox quinquagenis, ſubnectens quatuor annis,
Temporis hæc ſeries effluxerat, orbaque regni
Teutonici ſedes Chunradi morte vacabat.
Acturi ſacræ de ſucceſſore coronæ
Conueniunt Proceres, totius viſcera regni,
Sede ſatis nota, rapido quæ proxima Mogo
Clara ſitu, populoque frequens, muriſque decora eſt,
Sed rude nomen habet: nam Teutonus incola dixit
Franconefurt: nobis liceat ſermone latino
Francorum dixiſſe vadum, quia Carolus illic
Saxonas indomita nimium feritate rebelles,
Oppugnans, rapidi latiſſima flumina Mogi,
Ignoto fregiſſe vado, mediumque per amnem
Tranſmiſiſſe ſuas neglecto ponte cohortes
Creditur, inde loco manſurum nomen inhæſit.
Huc ſacri celebreſque viri, quos laude ſerena
Aut fides, vel gladius mundo facit eſſe verendos,
Ex omni regione fluunt, ad publica regni
Commoda, de ſummis agere, ac diſponere rebus
Exacta ratione parant, atque omnibus vnum,
Quis modo ſit tanto ſuccedere dignus honori,
Præſcire affectibus cleri pietate laborant.

Ab vrbe nona] Hoc eſt, condita. De prima vrbis Romæ conditione non vna eſt autorum ſententia. Qui hæc fuſe volet cognoſcere, petat à Dionyſio, Solino, Plutarcho, & aliis permultis. *Atque notetur Res, qua voce poteſt*] Vnde danda Poetæ venia, quam ſibi libro ſecundo Manlius deprecatur, ita canens: *Ornari res ipſa negat, contenta doceri: Et ſi qua externa referuntur nomina lingua, Hoc operis, non vatis erit. non omnia flecti Poſſunt, & propria melius ſub voce notantur.*

Tempora condidit]. Hoc eſt, vniuerſam huius mundi durationem quam Theologi octo punctis, ſeu euentibus metiuntur: nempe Creatione, Diluuio, Vocatione, Legiſlatione, Regno, Regeneratione, Conciliatione, Conſummatione. *Chriſti ortu*] A quo ſextum mundi, ſeu temporum interuallum felix ſuſcepit initium. Nam octo puncta, ſiue euentus iam dicti, in ſeptem interualla, ſeu ſpacia ſunt diuiſi. Vulgus ætates mundi appellat. *Tempora*] Annos.

Quatuor annis] Otho Epiſc. Friſing. & Abbas Vrſpergenſ. deceſſum Chunradi Auguſt. & mox ſecutam Friderici electionem incidiſſe in annum poſt M. C. L. II. autores ſunt. Externi Chronographi referunt in L I I I: quos Nauclerus ſequitur: tamen addens, inquiens, vnum nonnulli, quos Guntherus autores habuit. *Regni Teutonici*] Quæ regna, quæ prouinciæ, qui populi ſint Germanici titulis, tradit Ioan. Trithemius in epiſtola, quam præmiſit libro à ſe de Origine Regum & gentis Francorum inſcripto. *Morte Chunradi*] Huius Principis res, quas cum animi, tum bellica virtute, & in Germanis & in Gallis geſſit, ſors in quos fortuna obſcurauit. Arma etenim cum Gallorum rege infelicibus auſpiciis contra Saracenos acceperit, decimo vix milite ex tanta numerorum multitudine ſuperſtite in Germaniam reuerſus. Sed per ſummum ſcelus Græci Imperatoris Manuelis, quo nullus infeſtior in Chriſtianos fuit, nulli infauſtiores ſucceſſus noſtrorum fuere. Memorabilem hanc expeditionem explicat copioſius lib. rerum Francicarum quinto Paulus Æmylius Veronenſis, quo non alter elegantior ætate noſtra res maiorum in literas retulit. Ex noſtris Otho Antiſtes, qui huic expeditioni cum Aenobarbo patruo, tum adoleſcente mira indole, interfuit: lib. Aenobarbicarum rerum primo, & Vrſpergenſis. Non autem adeo inglorius Imperat. Chunradus deceſſit, quam à quodam, qui ſecutus eſt externum Scriptorem, dicitur: qui tamen in referendis principibus noſtris non vnum, aut alterum tantum errorem admiſit. *Conueniunt proceres*] Vides ne iuſ hic obſeruatam ſanctionis Gregorianæ formulam de eligendo Imperatore latam, à paucis Principibus: cuius Itali, & plerique alii externi ſcriptores meminere, mire interim noſtrorum annalibus ſilentibus. Proinde vel commentum fuit Italorum, vt plæraque alia. Ioannes Stabius antiquarius, Nuenaris Comes recipit vel, vt ego puto, non probata tunc à cæteris Principibus Germaniæ, aut ſaltem non perpetua. Sed & Sabellicus prudens & diligens ſcriptor, fatetur, ſe parum comperti habere, fuerintne tum primum creati, qui Imperatorem legerent: an poſtea res inducta ſit. Dubitatur à nobis Munſterus. Verum eorum, qui hodie Electorum nomine cenſentur, dignitas atque poteſtas facta eſt auguſtior per Carolum Imperat. eius nominis Quartum: qui multa improbando exemplo admiſit, maieſtate Imperii neglecta: vt qui Boemiæ ſuæ, quam Germanis conſultum mallet. Haud raro Diuus Cæſ. Maximilianus ſolebat diplomata eius, & priuilegia, quæ pater Aug. non prius rata habuiſſet, damnare ſilentio. *Franconefurt*] Nobiliſſimum iam olim in Germaniis emporium. *Francorum dixiſſe vadum*] Sumptum ex Antiſtitis Friſingenſis hiſtoria. *Mogo*] Mela & Tacitus Mœnum nominant: nonnulli Moganum. Oritur in Orientali Francia ex Piniferomonte. Iuxta Moguntiam Rheno miſcetur. Lege Chunradum Celtem in deſcriptione vrbis Norimbergæ, & in ſecundo Amorum lib. *Saxonas rebelles*] Hos enim ſæpius rebellantes, tricennali tandem bello vicit, & vera pietate imbuit. Lege poſt Eginhartum, & Annales noſtrorum Æmylium Veronenſem. Gentis originem tradunt Vrſpergenſ. & Crantius.

Sic vbi noctiuago ſtellarum lumine puppis
Decurrit pelago, ſi forte nocentibus illam

Sic vbi noctiuago] Comparatio mire congrua.

Ripuaria tellus] Clauditur trium fluminum

Digitized by Google

Qua regitur curſus tenebris premit inuida nubes,
Abrumpitque vias, alio ſibi ſydere nauta
Quærit iter, clauique modum, velique tenorem
Innouat, & radiis accommodat arte carinam.
Sic poſtquam ſedere Duces, dubioque volutant
Pectore, cui tanti regni tribuantur honores
Saxones, & quorum Ripuaria nomine tellus,
Vueſtualiaque vrbes, & Norica rura regentes,
Allobrogumque duces coeunt, Cymbrique feroces,
Quos perfuſa ſuo pugnax Germania Rheno
Miſit, & à magno tellus ſignata Luthero,
Vindelici, Ræthique ruunt, quos Sueuia nutrit,
Quoſque Carentinis collimitat Auſtria campis
Quas Lycus, & tumidis Iſter prælabitur vndis
Quique ſuas vrbes huc direxere potentes,
Claraque Teutonici coierunt nomina regni.
Nec minus ex Italis multos, & gente Latina
Traxerat huc rerum miratrix fama nouarum,
Concilium, Regemque nouum, facieſque verendas
Aſpexiſſe Ducum, famoſaque nomina noſſe
Optabant, populiſque ſuis exacta referre.

fluminum ripis, à quibus nomen ſortitur, Rheni ſcilicet, Moſellæ, & Moſæ, triangulari quaſi forma. Caput ad Confluentes eſt, acies apud Dile, oppidum poſt Noniomagum, vbi Moſa in Wahalim influit.

Weſtualiaque vrbes] Saxones, qui habitabant trans Viſurgim amnem, qui vulgo Weſera, Oſtuali, hoc eſt, Orientales appellati ſunt: qui hodie generali gentis nomine cenſentur. Obſoleta prorſus Oſtualorum appellatione, citra Viſurgim, habitat Weſtuali, id eſt, qui occidui nuncupati ſunt, quorum & nomen manſit, & regio hodie quam late patet. Saxonicum tamen nomen ceu conuicii & probri notam reſpuunt. Sunt qui apud Plinium Iſteuones interpretantur eoſdem qui Weſtuali. Horum pertinax rebellio diuum Carolum Aug. mirum in modum exercuit: vnde iudices olim in eos, quod ſubinde ad Paganiſmum relaberentur, conſtituti ſunt, die Wiſzner, quos patrum noſtrorum memoria Fridericus Tertius ſuſtulit. *Norica rura*] Bauarica. Noricorum enim regionem noſtra ætas Bauariam vocat. Mediæ vetuſtatis ſcriptores Boioariam dixere. Norici tamen appellatio longius, quam poſt Boioaria, vel Bauaria protendebatur à iugis Tridentinis vſq; ad montem Cecium Kalenberg, qui imminet vrbi Viennæ, metropoli Auſtriæ inferioris.

Allobrogumque Duces] Hoc eſt, proceres Galliæ Lugdunenſis, & regni ſeu prouinciæ Arelatenſis. *Cymbrique feroces*] Signat extremos Germaniæ populos in littore Oceani, qui Cymbrorum loca tenent: Quos feroces appellat, reſpiciens ad vetuſtiſſimos illos, quorum Homerum meminiſſe volunt Cimmerium nomine. Virtus eorum prodita eſt à luculentiſſimis ſcriptoribus, Velleio in primis, & Tacito. Gentis originem excutit Crantius lib. Saxoniæ ſuæ ſecundo. *Germania pugnax*] Quam prompto fuerit olim ad arma, cruoremque animo, ſatis vel noſtra demonſtrant tempora: quæ licet externo admiſſo luxu, moribuſque mutatis, mollior facta ſit, tamen priſtinam fortitudinem retinet. *Suo Rheno*] A fontibus enim ad oſtia vſque à Germanis Rhenus habitatur, Danubio in Pannonas & Dacos exeunte: qui vi, curſuſque longitudine, multo Rhenum ſuperat. At ille, quia maximis oppidis frequens eſt, & fortiſſimarum gentium terminus cenſetur, claritatis quadam prærogatiua pollet. De eo peruetuſtum Germanicum rhythmum inſerit Vadianus noſter Commentariis ſuis in Melam. *A magno Luthero*] Lotharingiam ſignat, etiamnum Imperii prouinciam, quæ Auſtraſia fuerat antea, nunc ab Lothario nepote Ludouici Pij Augusti. Rege ſuo, pro Lothariana, Lotharingia dici cœpit: cui paulo longior vita dedecus attulit, duobus Epiſcopis regni ſui autoribus, Agrippinenſium, & Treuirorum: quam rem fuiſſe narrat Vrſpergenſis. *Vindelici, Rhætique ruunt, &c.*] Quia alia quam hodie tenuerunt loca, ideo dicit, quos Sueuia nutrit, ſcilicet Vindelicos. Non illa Albiana, priſcorum Sueuorum ſedes, ſed quæ nobis hodie Sueuia eſt, & quos Auſtria collimitat, ſcilicet Rhætos: quorum vocabulo Auſtrios cõprehendi, tradunt autores idonei. Quam late patuerit, arguit varie ipſa Rhætia nominata, Superior, Inferior, Plana, Alpeſtris, & Ciſalpina. Videbis autem & nationum ſedes, & regnorum populorumque nomina ſubinde mutata, ſiue veteres, ſiue recentiores rerum temporumque ſcriptores euoluas. Sic Alſatia noſtra dicitur, quæ olim Alemannia. Sic Auſtria nunc appellatur, quæ olim Pannoniæ pars erat, quam Teutrichus Alfridusque, à Carolo Francorum Rege, eo, qui mox inſignia Imperij à Græcis in Germanos intulit, copiarum ductores miſſi, aliquot ſecundis prælus factis, munitionibuſque opportunis locis, & præcipue ad cortiones fluuiorum obiectis, expugnarunt, hoſtemque longis latiſque finibus vtentem, ſubmouere ex ea, quæ nunc Auſtria eſt, nomine indito ab Auſtraſia. Carentini antiqui nominis veſtigium, cuius Ptolomæus meminit, retinuerunt. Quanquam Carinthiam malunt quidam eum tractum, quem hodie Carinthiani, die Kerner, habitant, à Carnis, von den Karſtern, quorum nomen adhuc durat, appellatum. Carniolamque hanc nobiliſſimam regionem cum Stiria, æque clara prouincia, Ludouicus Auguſtus, cognomento Pius, qui diuo Carolo patri ſucceſſit in Imperio, Germanis reddidit, abrogato in Stiriam, Carinthiamque iure Ducatui Foroiulienſi: quod Baldricus Foroiulienſium Dux, Pannonici limitis cuſtos, Bulgaros recentis fœderis immemores, vim facientes, non arcuiſſet finium ingreſſu. *Lycus*] Quo fluuio Sueui à Bauaris noſtra ætate ſeiunguntur. *Iſter*] Supra cataractas Danubius, infra vero Iſter dicitur. *Prælabitur*] Præterlabitur.

Apocope. *Tumidis vndis*] A quarum ſtrepitu & ſono putant quidam accepiſſe nomen vernaculum Donauu. Præterea ſcribit Althamerus, tanto impetu ferri in Pontum, quod vltra quadraginta millia paſſuum infra amaras vndas, dulcem quærentibus exhibeat hauſtum. Vrbes autem quas & Lycus, & Danubius alluunt, pete infra ex quarto Auſtriados libro Bartolini, & octauo libro Germaniæ Exegeſeos Irenici. *Suos potentes*] Optimates, primores. *Famoſa nomina*] Quemadmodum Plinius in Epiſtolis famoſam cauſſam dixit, claram, & illuſtrem intelligi volens.

Ergo vbi tanta patres audire negocia, dignum
Inſedere locum, diuerſo magna fauore
Pondera librantes, nunc hos, nunc protinus illos
Inſpiciunt: verſantque diu moreſque, genuſque,
Ingenium, famam, fortunæ ſimplicis vſum,
Euentum, finemque ſimul, quæ commoda regni
Inde fluant, quæ damna fui: iudex ne ſeuerus,
An facilis, pius, an ne ferox, largitor honeſtus,
An ne rapax, pacem portendat, an arma minetur,
Omnia ſollicito curarum examine penſant.
Tandem quid peteret regni fortuna, per vnum
Dignata eſt aperire virum, qui nomine clarus,
Dux comes, an præſul, dubium, formaque verendus,
Conſilioque potens, & perſuadere peritus,
Surgit: & vt magnis vocem cum corpore rebus
Compoſuit, facunda pater ſic ora reſoluens,
Omnia ſuaſibili permulſit pectora voce:
Francorum Proceres, quos inclyta robora regni,
Et validas nunquam pudeat dixiſſe columnas,
Scitis vt è medio dolet heu, ſublatus acerbo
Funere Chunradus vitam, regnumque reliquit:
Nunc igitur (veluti cum luditur alea) prudens
Si qua male acciderint, ea luſor corrigit arte.
Sic nos humanæ luſit quos alea ſortis,
Conſilio fati caſum properemus iniqui
Corrigere, & tanto ſolatia ferre dolori.
In manibus veſtris regnum eſt: ea quippe poteſtas
Ad vos more ſuo, ſemper viduata recurrit,
Regibus eſt aliis potiundi iure paterno
Certa fides, ſceptrumque patris nonus accipit hæres.
Nos quibus eſt melior libertas, iure vetuſto
Orba ſuo, quoties vacat inclyta principe ſedes,
Quodlibet arbitrium ſtatuendi Regis habemus.
Ex quo Romanum noſtra virtute redemptum,
Hoſtibus expulſis, ad nos iuſtiſſimus ordo
Transtulit Imperium Romani gloria regni.
Nos penes eſt, quemcunque ſibi Germania Regem
Præficit, hunc diues ſubmiſſo vertice Roma
Suſcipit, & verſo Tyberim regit ordine Rhenus.
Conſulite in medium, tantaque è plebe potentum,
Vnum, quem tanto deceat ſuccedere Regi,
Eligite, Auſoniam dignum geſtare coronam.
Aſt ego, ſi veſtra quæ ſit ſententia mentis,
Pace monere licet, quo noſtri pondera vergant
Conſilii, vos rem (propius perpendite) promam.

Fortunæ ſimplicis] Fortuna diuerſis apud Gentiles nominibus appellata eſt. *Mala* Fortuna & deteſtata, Fortuna fortis, Equeſtris, Parua, Virgo, Primigenia, Obſequens, Priuata, Viſcata, Publica, Virilis, Conuertens, Beneſperans, Attentens, Blanda & Dubia, Mammoſa, Barbata, & Muliebris: quibus omnibus principium dedit Seruius Tullius: quod à Fortuna ex ſeruo in regnum eſſet euectus.

Francorum proceres] Qui Francis noſtris Aſiaticam originem tribuerunt, vt fere omnes rerum mediæ antiquitatis ſcriptores, & chronographi, in primis Gallici, qui ciuitatem illam magnam Sicambriam appellatam, meris conſtruxerunt mendaciis, tota (vt aiunt) aberrarunt via: quum eos grauiſſimi autores Tacitus, & Plinius indigenas fuiſſe pronuncient. Has nugas fabuloſas, ſatis confutarunt ex recentioribus Comes Nuenarius, Byrckheymerus, & Crantius, qui eam, quæ prima Francis nomen dedit, Franciam Germaniæ, ſcribit, per iniuriam appellatam Franconiam, ablato illi vero à Gallis nomine. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciæ ſuum nomen & honorem, vt Franciam vocent Orientalem. Sed hoc, inquit, vix patiuntur Galli, pro ſolita gentis elatione, indignati, ſi diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere. Miror itaque nonnullos, & in eis perquam excellenti eruditione praſtantes, fuiſſe, qui ex quadam Ciceronis ad Atticum epiſtola, Franconici nominis antiquitatem, ceu grauiſſimo teſtimonio approbarent: cum tamen locus ille, ſi excutiatur diligentius, ſeipſum prodat deprauatum. *Quos inclyta robora regni, Et validas nunquam pudeat dixiſſe columnas*] Ex hac enim gente, vt eleganter air Comes Nuenarius, tanquam ex equo Troiano, totius Germaniæ nobilitas proſilijt. Nec nos mouere debet quorundam ſtulticia, ſuam originem ad Romanos referentium: qui ſi ſcirent, nullam in Italia nobilitatem

bilitatem

bilitatem eſſe, quem non Germani eo eduxerint, non haurirent aquam è riuulis, ipſo fonte contempto. Ridiculum ſane, quod Volaterranus diui Maximiliani Aug. progenitores, ait fuiſſe quoſdam, neſcio, per Leones Romanos, cum pura pute ſit è Francorum ſanguine Principibus Auſtriæ, Burgundiæ, Brabantiæ, Hollandiæque origo. *Regni*] Teutonici. Nomen enim Franciæ Orientalis in Teutonici regni appellationem iam pridem abierat. Continebatur autem eiuſce Franciæ nomine Baioaria, Sueuia, Saxonia, Thuringia, Friſia, Lotharingia: vt Friſingenſis Præſul refert cap. 11. lib. ſexti. *Noſtra virtute redemptum, Hoſtibus expulſis.* Hoc eſt, vt vulgo dicunt, iure belli quæſitum. Quod ſi, teſte Comite Nuenario, verum dicere vellent, qui finxere ad Germanos veniſſe Imperium, Stephani Papæ donatione, faterentur vtique Carolum Magnum Italiæ, à qua per Longobardos eiectus erat, reſtituiſſe Stephanum Papam, eius nominis tertium: nec agnoſcere donum, quo carebat is quem fingunt donatorem: faterentur per hunc in Italia regnare Pont. Romanum, non Conſtantinum: cuius ſucceſſores vſque ad Teutrichi Regis Gothorum tempora, & ipſam Romam, & Italiam totam tenuerunt: faterentur Exarchatum Rauennæ, cum Piceno non fuiſſe vnquam ſub poteſtate Romanæ Eccleſiæ, niſi poſtquam Stephano Papæ fuit per Pipinum collatus, fruſtra tunc reclamante Græci Imperatoris Protoſpatario. Sed præſtat externum, Italique hominis teſtimonium afferre Georgii Merulæ, qui in fine primi libri hiſt. Vicecomitum, de victoria diui Caroli, in Deſyderium loquens, Exeo, inquit, Pontifex multarum vrbium dominus, & qui antea religionis maieſtate res terebat, mox imperio & potentia metuendus fuit: & ſi quidam hiſtoriarũ ignari, & temporum neſcii, ignorato rerum geſtarum ordine, à Conſtantino, Syluestro Pontifici datum referant: audiamus & alterum teſtem itidem Itali generis hominem, Æmylium Veronenſem: qui libro Francicarum rerum tertio ſcribit, Pontificiam dignitatem, euerſa tum Italia per Gothos, Vandaloſque, ac alias gentes, adeo vexatam, vt non ante Carolum Marcellum, diui Caroli auum, tollere oculos auſa fuerit: illum Pontificis precibus motum, eccleſiæ patrocinium ſuſcepiſſe, geſſiſſeque: Pipinum eiuſdem Caroli patrem, Exarchatum, Rauennatium vrbi Romæ redonaſſe, liberalitate, pietateque Carolum Auguſtum neque auo, neque patri ceſſiſſe. Satis Æmylio cum Nuenario & Merula conuenit: prætterquam, quod redonatum dicit Exarchatum. Sed meminiſſe debes, Veronenſem ſacerdotio inſignem, ſe noluiſſe grauare odio. *Diues Roma*] Comperio triplicem Romam fuiſſe. Vnam non multum poſt captam Troiam: Alteram quindecim ætatibus fere poſt primam extructam: Tertiam autem multo his duabus vetuſtiorem.

Suſcipit] Qui plus æquo Pontificum poteſtati tribuunt, deſignato Cæſari adimunt rerum adminiſtrationem, quam diu Papæ deſit adſenſus. Sed quibus Imperii autoritas, velut à Deo tradita, propugnatur, mox ab electione omnis poteſtas adeſt.

Eſt hic eximiæ iuuenis probitatis, & alto
Nomine maiorum clarus, ſed clarior actis
Ipſe ſuis, patrui Fridericus nominis hæres,
Sueuus, & à veterum non longe ſanguine Regum,
Quem ſibi, dum ſupera frueretur luce ſuperſtes,
Rex patruus, dignum gaudebat habere nepotem,
Multaque cognati mandare negocia regni
Sueuerat, & ſocium ſummis adſciſcere rebus.
Quid iuuenis de laude loquar? quid fortia primæ
Acta iuuentutis? quid, quod peregrina ſecutus
Caſtra Dei, primus tyro famoſus in armis
Geſſit? & inuicta quantos virtute labores
Pertulit expediam? timeo ne multa loquendo,
Inueniar dixiſſe minus. notiſſima res eſt,
Quam qui forte negat, nunquam vidiſſe diurnos
Se Phœbi radios, nec verno tempore flores,
Aeſtibus aut mediis audiſſe tonitrua dicat.
Hunc ego Rectorem fauſto clamore cieri,
Incingique ſacro nitidos dyademate crines,
Et moneo, & nunquam, fateor, monuiſſe pudebit.
Si ſatis hunc noui, nec me præſagia fallunt,
Nobilitate viget, claroque hinc ſanguine Reges,
Inde Duces contingit auos: facundia dulcis,
Forma nitens, animuſque ſagax, manus impigra ſollers
Conſiliis, belloque ferox, & pace modeſtus,
Mente ſenex, ætate puer, prudentia rerum

Eſt hic eximia] Oratio non expers artificii, mixto tamen genere. *Veterum Regum*] Fridericus auus Aenobarbi, gener Henrici Quinti Aug. genus ſuum ad veteres Francorum Reges gentis vocabulo Luitwichom, gallico Clodouæum, & diuum Carolum Magnum referebat. *Rex patruus*] Cæſar. Chunradus Aug. frater patris Aenobarbi, cui & Friderico nomen erat.

Caſtra Dei] Propter militem cruce ſignatum in expeditionem Syriacam, in quam cum multis aliis Germanorum Principibus pia induit arma Chunradus, monitore diuo Bernardo Clareuallenſi, quæ tamen infelicem, vt diximus, ſcelere impii Græcorum Imperatoris, exitum ſortita eſt.

Inde duces contingit auos] Gibelingianos, & Guelphicos, qui, vt inquit, Antiſtes Friſingenſis, vt inter viros magnos, gloriæque auidos aſſolet fieri, frequenter ſe einuicem æmulantes, reipublicæ quietem multotiens perturbarant. Quod non ignorauit Iacob. Barcellus, qui tacite Guelforum & Gibelingorum principum recitans factionem, ſatis confutant quorundam de eiuſmodi nominibus opinionem, li-

Certus amor, robuſta fides, conſtantia mentis
Nec frangenda malis, nec ſuſtulenta ſecundis,
Laudis amans, largitor opum, crudelibus atrox,
Tranquillus placidis, ferus indomituſque ſuperbis,
Supplicibus facilis, iuſtis pius, aſper iniquis,
Fortis ad inſtantes caſus, prudenſque futuri
Præteritique memor, ſociis bonus, impius hoſti.

cet & antea ab aliis exhibilata exiſtat. Emendanda eſt eo loco in Barcello dictio, Helenæſon, quam miror noſtros non animaduertiſſe depravatam. Helepromam enim ſuſpicor ſcripſiſſe autorem: vt Italis & Gallis familiare eſt inflectere externa. Signat autem indubie oppidum imperii etiam celebre Haylprun, quod ſalutis fontem interpretari poſſis. *Inſtantes*] Præſentes. *Prudenſque futuri*] Singularis prudentia, conſtat præſentium ſcientia, memoria præteritorum & futurorum proſpicientia.

Hæc ſunt o Proceres, hæc ſunt quæ regna tueri,
Ac munire ſolent: his artibus infima creſcunt,
Maxima ſeruantur: ni fallimur, artibus iſtis,
Seque, ſuoſque reget: neque enim quis hactenus vltro
Et gratis coluit, ſumpta mercede relinquet.
Nam quod ſumma probos mutare potentia mores
Dicitur, ex alia ſumptum magis æſtimo cauſſa:
Si quis forte ſibi peruerſæ conſcius artis,
Ingeniique mali, tacitus captator honoris
Tempore diſſimulat: cum quod cupiebat adeptus
In vitium, moreſque redit: mutaſſe videntur,
Immeritique hominem violaſſe putantur honores,
Quos magis ille malo corrumpit, & inquinat vſu.
At cuicumque bonum, & nullo violabile caſu
Ingenium natura dedit si lætus honorem
Forte tulit, quo dignus erat, tunc tempore rapto,
Illa latens probitas læto pubeſcere fructu
Incipit, & ſeſe virtutum germina produnt.
Sic puer à tenero caſtis qui moribus æuo
Floret, & hunc habitum natura vertit in vſum.
Qualis erit? quantuſve putas? quæ gloria regni?
Quis decor Imperii tanto ſub Principe ſurget?
Hunc ipſum voluiſſe ſuis ſuccedere regnis
Et patruum, res ipſa probat, cui ſanguine iuncto,
Ac velut heredi moriens inſignia nuper
Regia, nil parua ſperans de prole, reliquit,
Quippe Deus, ſi regna diu voluiſſet in illa
Stare domo, prolem potuit ſeruaſſe priorem,
Quæ iam ſuſcepto conſortis fœdere regno,
Flebilis indigna præceſſit morte parentem.
Nunc quoniam fatis è fratribus alter iniquis
Occidit, & caſu regnum fraudauit acerbo,
Alter adhuc teneris puer eſt male firmus in annis,
Quis melius patruo (faueat modo veſtra voluntas)
Succedat, quam quem ſtudiis & carne propinquum
Ipſe ſibi heredem quaſi deſignaſſe videtur?
Nouerat ille quidem generoſæ robora mentis,
Nouerat, atque ideo regnum quantum eſſet in ipſo,
Tradidit, & nato voluit præferre nepotem.
Nec alienus erit: nulla hic translatio regni,
Nulla ſub ignoti redigemur iura tyranni.

Sumpta mercede] Scilicet honore, præmio virtutis, ſecundum Ariſtotelem. Notum illud ad quod alluſiſſe videtur: *Honos alit artes.* Nam quod ſumma probos mutare potentia mores dicitur. Explicat quomodo intelligendum, quod prouerbio dicitur: *Honores mutant mores.* Profecto in vita priuata vix ſatis perſpici poſſunt mores & ingenium hominis. Verum ſi committas imperium, vt quod libeat idem liceat, tum demum apparere, quo ſit animo: vt eleganter dixit Roterodamus in enarrando Adagio. Magiſtratus virum indicat. *Captator honoris*] Petere honorem, nunquam lege Romanorum prohibitum fuit, ſed contra leges de ambitu petere, id demum erat vetitum. *Si lætus honorem forte tulit*] Nullum Imperio gerendo cenſet idoneum Plato, niſi qui coactus & inuitus ſuſcipit Imperium. *Parua prole*] Impubere filio, Friderico nomine, cui tamen maturo ætate Sueuiæ Ducatus obuenirer, teſte Vrſpergenſ. *Prolem ſeruaſſe priorem*] Henricum, quem ipſe adhuc puerum conſenſu Principum, Regem declarauit, & Aquiſgrani inunctum, atque diademate cinctum vidit. Autor Friſingenſ. præſul capit. xxxxiij. lib. hiſtor. Aenobarbicæ primi. Vita priuſquam pater defunctus eſt: quod aperiſſime Guntherus noſter hoc loco prodidit. Vnde mirari nequeo, Crantium ſcripſiſſe, eum patri fuiſſe ſuperſtitem: quod quidem leue eſſet, metu vero Imperialium inſignium, quæ pater apud eum ſeruanda reliquerat, euecto ad culmen Imperii Friderico Aenobarbo, paulo poſt è medio ſublatum veneno. Cum tamen ab hoc ſcelere, quamuis plæriſque aliis nimium familiari, Germani ſemper alieni fuerint. Otho autem Antiſtes Chunrado Auguſt. & affinitate & familiaritate ſumma coniunctus, ſcribat, vt eius vtar verbo, Regalia, cum vnico ſuo Friderico, Ducis Friderici fidei ab eodem commiſſa.

Adde quod antiqua Regum nutritus in aula
Regia, prudenter tractare negocia nouit.

Tractare negocia nouit] Nemo enim ad rem gerendam idoneus eſſe

poteſt

Adde quod & geminas poterit regumque ducumque
Hanc patris hanc clara contingens ſanguine matris,
Conciliare domos, quas ſ. dit om ſicq; cutt
Excitat imp tas ſocia diſcordia laudis.
Stq; vis hinc inuidiam ſtudiaque latentis amorem
Toi l om ſecreto diſſuaſor tenerlis eſſet
Imp dit, imprudens aut perſpicuus eſſe probatur.

poteſt, niſi qui ſit vſu exercitatus. Cuius filias eſſe ſapientiam, & Experientiam Afranium poetam prudenter & lepide ſcripſiſſe refert Gellius

Adde quod & geminas] Ortoriam ſub Cæſ. Henrico Quinto, Dux Fridericus pater Aenobarbi, genus paternum in veteres Francorum Reges & Imperatores referens, Henrici Noricorum Ducis filiam vxorem duxit, ex qua Fridericum I. Imper. ſuſcepit. Itaq; & Guiebli (gianam Imperatoriam, & Guelphicam Ducalem familiam contingebat. Hæc vna cauſſa Fridericum patruo ſufficit, vt tandem duæ in proceribus Germanorum potentiſſimæ familiæ, ex diutina æmulatione, qua reſpub. afflig ebatur, in gratiam redirent.

Sic vbi melliflua, quiſquis fuit ille diſertus,
Voce perorante, concordes protinus omnes
Aſſenſere ſono: læto clamore citatur
Dux puer in Regem: Friderici caris nomen
Tota canit: moreſque probos, & fortia facta
Extollunt, dignum ſceptris, vtroque petendum,
Cogendumque ferunt: alii famoſa priorum
Nomina, permixtaque genus, regumque, ducumque
Commemorant: alii ſtudium, magnique vigorem
Pectoris, & placidos, ſed non ſine pondere mores:
Pars operum titulos iactant, æuique minoris
Vix æquanda viris, annisque valentibus acta.
Hanc ego rem penitus, quam dicere pauca, ſilere
Tutius eſſe puto: non eſt mihi carminis inde
Tanta fides, pleno ſcribens vt cuncta relatu
Exæquare velim, magnum res iſta poetam
Exigit, in minimis nobis audacia rebus.
Mox vbi rite ſuam proceres iuramine ſacro
Aſtrinxere fidem, cunctis, quæ poſtulat ordo
Expletis, paucisque nouo cum Rege relictis,
Diſcedunt, lætique ſuas referuntur ad vrbes.
Sic vbi mundanis dominantia ſydera rebus
(Si modo vera canunt, qui talia tradere gaudent
Dogmata) proprio poſt ſæcula plurima ſigno
Conueniunt, aliquemque boni maioris in orbe
Prouentum, pacem terris, hominumve ſalutem,
Temperiemve poli, fidoſve colentibus agros,
Aut ſimile his aliquid concordi fœdere iurant,
Inde ſuis iterum vicibus, verſoque relapſu
Diſcedunt, ſoluuntque chorum, repetuntque penates,
Non niſi poſt longos iterum coitura labores.

Dux puer] Fridericus iuuenis, ſed qui iam & domi & foris æditis claris facinoribus, quæ ſtudioſius Otho perſecutus eſt, efflorerat. Ariſtoteles iuueni non concedit gubernationem: quod rudis ſit earum rerum quæ in vita verſantur. *Tenero*, inquit Claudianus, *tractari pectore neſcit Publica maieſtas*. Cæſar Carolus quartus, legitimam in Romanum principem eligendi ætatem, octo & decem annos pronunciauit.

In minimis nobis audacia rebus] Iuxta præceptum Horatianum: *Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam Viribus, & verſate diu, quid ferre recuſent, Quid valeant humeri.*

Sic vbi mundanis] Simile perquam apte adductum.

Dominantia ſydera] Signat Planetas, qui à veteribus velut quidam mundi principes intellecti ſunt. Horum alii diurni, alii nocturni ſunt.

Qui talia tradere gaudent] Diſciplinam cœleſtium rerum, quam Græci Aſtrologiam, Syderalem è Latinis quidam vocauere, primitus inueniſſe, filios Sethi: qui fuit primi parentis noſtri Adæ, Ioſephus ſcribit capit. 4. Primi Antiquitatum. *Proprio ſigno*] Habent enim & ſuas qualitates ſigna: de quibus Pontanus copioſius ceu ex profeſſo tractat, in libris de rebus cœleſtibus, dignis lectu, vel ob Romani ſermonis puritatem. Vrania, cæteraque eius poemata, recepta iam ſunt calculo omnium eruditorum, maxime in Italia, vt accipio, quæ cum antiquitate certare poſſint. *Poſt plurima ſecula conueniunt*] Periti Aſtrorum eiuſmodi conuentum vulgo vocant, magnam Coniunctionem. Ioannes Picus ille magnus, cuius concluſiones à magnis olim Theologis apud Italos damnatæ fuerunt, vt impiæ & hæreticæ, nunc vt Chriſtianæ, pa[illegible] ne legantur omnibus, non ſine applauſu Theologorum, oſtendit euidenter cap. v lib. aduerſus Aſtrologos Quinti, Planetas magnis coniunctionibus iunctos, non plus poſſe, quam diuiſos, magnaſque iſtas Coniunctiones nouum eſſe inuentum, de malo Ptolomæi intellectu natum.

At Rex prima mouens, ibi re feliciter acta,
Caſtra per emenſas memorati fluminis vndas,
Claſſe petit celebrem famoſi nominis vrbem,
Qua Mœnus tumido miſcet ſua flumina Rheno:

Fluminis] Mœnis, ſeu vt nunc, Mœgoni. *Maiori amni*] Rheno. *Hæc vrbs Francorum media*] Germanicæ Franciæ nomen longe lateq; patuit olim, cuius metropolis, eademq;

Certus amor, robuſta fides, conſtantia mentis
Nec frangenda malis, nec ſuſtulenta ſecundis,
Laudis amans, largitor opum, crudelibus atrox,
Tranquillus placidis, ferus indomituſque ſuperbis,
Supplicibus facilis, iuſtis pius, aſper iniquis,
Fortis ad inſtantes caſus, prudenſque futuri
Præteritique memor, ſociis bonus, impius hoſti.

cet & antea ab aliis exibilata exiſtat. Emendanda eſt eo locum Barcello dicto, Helenæſun, quam miror noſtros non animaduertiſſe deprauatam. Helepromam enim ſuſpicor ſcripſiſſe autorem: vt Italis & Gallis familiare eſt inflectere externa. Signat autem indubie oppidum imperii etiam celebre Haylptun, quod ſalutis fontem interpretari poſſis. *Inſtantes*] Præſentes. *Prudenſque futuri*] Singularis prudentia, conſtat præſentium ſcientia, memoria præteritorum & futurorum proſpicientia.

Hæc ſunt o Proceres, hac ſunt quæ regna tueri,
Ac munire ſolent: his artibus infima creſcunt,
Maxima ſeruantur: ni fallimur, artibus iſtis,
Seque, ſuoſque reget: neque enim quis hactenus vltro
Et gratis coluit, ſumpta mercede relinquet.
Nam quod ſumma probos mutare potentia mores
Dicitur, ex alia ſumptum magis æſtimo cauſſa:
Si quis forte ſibi peruerſæ conſcius artis,
Ingeniique mali, tacitus captator honoris
Tempore diſsimulat: cum quod cupiebat adeptus
In vitium, moreſque redit: mutaſſe videntur,
Immeritique hominem violaſſe putantur honores,
Quos magis ille malo corrumpit, & inquinat vſu.
At cuicumque bonum, & nullo violabile caſu
Ingenium natura dedit, ſi lætus honorem
Forte tulit, quo dignus erat, tunc tempore rapto,
Illa latens probitas læto puteſcere fructu
Incipit, & ſeſe virtutum germina produnt.
Sic puer à tenero caſtis qui moribus æuo
Floret, & hunc habitum natura vertit in vſum.
Qualis erit? quantuſve putas? quæ gloria regni?
Quis decor Imperii tanto ſub Principe ſurget?
Hunc ipſum voluiſſe ſuis ſuccedere regnis
Et patruum, res ipſa probat, cui ſanguine iuncto,
Ac velut heredi moriens inſignia nuper
Regia, nil parua ſperans de prole, reliquit,
Quippe Deus, ſi regna diu voluiſſet in illa
Stare domo, prolem potuit ſeruaſſe priorem,
Quæ tam ſuſcepto conſorti fœdere regno,
Flebilis indigna præceſſit morte parentem.
Nunc quoniam fatis è fratribus alter iniquis
Occidit, & caſu regnum fraudauit acerbo,
Alter adhuc teneris puer eſt male firmus in annis,
Quis melius patruo (faueat modo veſtra voluntas)
Succedat, quam quem ſtudiis & carne propinquum
Ipſe ſibi hæredem quaſi deſignaſſe videtur?
Nouerat ille quidem generoſæ robora mentis,
Nouerat, atque ideo regnum quantum eſſet in ipſo,
Tradidit, & nato voluit præferre nepotem.
Nec alienus erit: nulla hic tranſlatio regni,
Nulla ſub ignoti redigemur iura tyranni.

Adde quod antiqua Regum nutritus in aula
Regia, prudenter tractare negocia nouit.

Sumpta mercede] Scilicet honore, præmio virtutis, ſecundum Ariſtotelem. Notum illud ad quod alluſiſſe videtur: *Honos alit artes.* Nam quod ſumma probos mutare potentia mores dicitur. Explicat quomodo intelligendum, quod prouerbio dicitur: *Honores mutant mores.* Prefecto in vita priuata vix ſatis perſpici poſſunt mores & ingenium hominis. Verum ſi committas imperium, vt quod libeat idem liceat, tum demum apparere, quo ſit animo: vt eleganter dixit Roterodamus in enarrando Adagio. Magiſtratus virum indicat. *Captator honoris*] Petere honorem, nunquam lege Romanorum prohibitum fuit, ſed contra leges de ambitu petere, id demum erat vetitum. *Si lætus honorem forte tulit*] Nullum Imperio gerendo cenſet idoneum Plato, niſi qui coactus & inuitus ſuſcipit Imperium. *Parua prole*] Impubere filio, Friderico nomine, cui tamen maturo ætate Sueuiæ Ducatus obuenirer, teſte Vrſpergenſ. *Prolem ſeruaſſe priorem*] Henricum, quem ipſe adhuc puerum conſenſu Principum, Regem declarauit, & Aquiſgrani inunctum, atque diademate cinctum vidit. Autor Friſingenſ. præſul capit. xxxiij. lib. hiſtor. Aenobarbicæ primi. Vita priuſquam pater defunctus eſt: quod aperiſſime Guntherus noſter hoc loco prodidit. Vnde mirari nequeo, Crantium ſcripſiſſe, eum patri fuiſſe ſuperſtitem: quod quidem leue eſſet, metu vero Imperialium inſignium, quæ pater apud eum ſeruanda reliquerat, euecto ad culmen Imperii Friderico Aenobarbo, paulo poſt è medio ſublatum veneno. Cum tamen ab hoc ſcelere, quamuis plæriſque aliis nimium familiari, Germani ſemper alieni fuerint. Otho autem Antiſtes Chunrado Auguſt. & affinitate & familiaritate ſumma coniunctus, ſcribat, vt eius vtar verbo, Regalia, cum vnico ſuo Friderico, Ducis Friderici fidei ab eodem commiſſa.

Tractare negocia nouit] Nemo enim ad rem gerendam idoneus eſſe

potest

Adde quod & geminas poterit regumque ducumque
Hanc patris hanc claro contingens ſanguine matris,
Conciliare domos, quas ſ. dit odi ſ eq; cuit
Excitat … tiens ſoutes diſcordes laudis.
Si quis. b… ſl. li… que bitter tis amorem
Tet… ſecreto diſſueſ… …
Impedit, imprudens aut perfidus eſſe probatur.

poteſt, niſi qui ſit vſu exercitatus. Cuius filiis eſſe ſapientiam, & Experientiam Afranium poetam prudenter & lepide ſcripſiſſe refert Gellius

Adde quod & geminas] Orto iam ſub Cæſ. Henrico Quinto, Dux Fridericus pater Aenobarbi, genus patrum in veteres Francorum Reges & Imperatores referens, Henrici Noricorum Ducis filiam vxorem duxit, ex qua Federicum I. Imper. ſuſcepit. Itaq; & Gueblin gianam Imperatoriam, & Guelphicam Ducalem familiam contingebat. Hæc vna cauſſa Fridericum patrem ſuffecit, vt tandem dux in proceribus Germanorum potentiſſimæ familiæ, ex diutina æmulatione, qua reſp… afflig ebatur, in gratiam redirent.

Sic vbi melliflua, quiſquis fuit ille diſertus,
Voce perorauit, concordi protinus omnes
Aſſenſere ſono: læto clamore citatur
Dux puer in Regem: Friderici curia nomen
Tota canit: moreſque probos, & fortia facta
Extollunt, dignum ſceptris, vltroque petendum,
Cogendumque ferunt: alii famoſa priorum
Nomina, permixtumque genus, regumque, ducumque
Commemorant: alii ſtudium, magnumque vigorem
Pectoris, & placidos, ſed non ſine pondere mores:
Pars operum titulos iactant, æuique minoris
Vix æquanda viris, annisque valentibus acta.
Hæc ego rem penitus, quam dicere pauca, ſilere
Tutius eſſe puto: non eſt mihi carminis inde
Tanta fides, pleno ſcribens vt cuncta relatu
Exæquare velim, magnum res iſta poetam
Exigit, in minimis nobis audacia rebus.
Mox vbi rite ſuam proceres iuramine ſacro
Aſtrinxere fidem, cunctis, quæ poſtulat ordo
Expletis, paucisque nouo cum Rege relictis,
Diſcedunt, lætique ſuas referuntur ad vrbes.
Sic vbi mundanis dominantia ſydera rebus
(Si modo vera canunt, qui talia tradere gaudent
Dogmata) propitio poſt ſæcula plurima ſigno
Conueniunt, aliquemque boni maioris in orbe
Prouentum, pacem terris, hominumue ſalutem,
Temperiemue poli, fidosue colentibus agros,
Aut ſimile his aliquid concordi fœdere iurant,
Inde ſuis iterum vicibus, verſoque relapſu
Diſcedunt, ſoluuntque chorum, repetuntque penates,
Non niſi poſt longos iterum coitura labores.

Dux puer] Fridericus iuuenis, ſed qui iam & domi & foris æditis claris facinoribus, quæ ſtudioſius Otho perſecutus eſt, efflorüerat. Ariſtoteles iuueni non concedit gubernationem: quod rudis ſit earum rerum quæ in vita verſantur. *Tenero*, inquit Claudianus, *tractare pectore neſcit Publica maieſtas.* Cæſar Carolus quartus, legitimam in Romanum principem eligendi ætatem, octo & decem annos pronunciauit.

In minimis nobis audacia rebus] Iuxta præceptum Horatianum: *Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam Viribus, & verſate diu, quid ferre recuſent, Quid valeant humeri.*

Sic vbi mundanis] Simile perquam apte adductum.

Dominantia ſydera] Signat Planetas, qui à veteribus velut quidam mundi principes intellecti ſunt. Horum alii diurni, alii nocturni ſunt.

Qui talia tradere gaudent] Diſciplinam cœleſtium rerum, quam Græci Aſtrologiam, Syderalem è Latinis quidam vocauere, primitus inueniſſe, filios Sethi: qui fuit primi parentis noſtri Adæ, Ioſephus ſcribit capit. 4. Primi Antiquitatum. *Propitio ſigno*] Habent enim & ſuas qualitates ſigna: de quibus Pontanus copioſius ceu ex profeſſo tractat, in libris de rebus cœleſtibus, dignis lectu, vel ob Romani ſermonis puritatem. Vrania, cæteraque eius poemata, recepta iam ſunt calculo omnium eruditorum, maxime in Italia, vt accipio, quæ cum antiquitate certare poſſint. *Poſt plurima ſecula conueniunt*] Periti Aſtrorum eiuſmodi conuentum vulgo vocant, magnam Coniunctionem. Ioannes Picus ille magnus, cuius concluſiones à magnis olim Theologis apud Italos damnatæ fuerant, vt impiæ & hæreticæ, nunc vt Chriſtianæ, piæ, neleguntur omnibus, non ſine applauſu Theologorum, oſtendit euidenter cap. v lib. aduerſus Aſtrologos Quinti, Planetas magnis coniunctionibus iunctos, non plus poſſe, quam diuiſos, magnaſque iſtas Coniunctiones nouum eſſe inuentum, de malo Ptolomæi intellectu natum.

At Rex prima mouens, ibi re feliciter acta,
Caſtra per emenſas memorati fluminis vndas,
Claſſe petit celebrem famoſi nominis vrbem,
Qua Mogus tumido miſcet ſua flumina Rheno:

Fluminis] Mœnis, ſeu vt nunc, Mogoni. *Maiore amni*] Rheno. *Hæc vrbs Francorum media*] Germanicæ Franciæ nomen longe lateq; patuit olim, cuius metropolis, eademq;

Qui licet ipſe ſuum perdat cum gurgite nomen,
Dat tamen egregiæ primordia nominis vrbi,
Illaque maiori cum ſit popularior amni,
Negligit, & fluuio dignatur ab hoſpite dici.
Namque premens Rhenum (ſi credimus omnia famæ)
Nomen ab infuſo recipit Moguntia Mogo.
Hæc vrbs Francorum medius in finibus, agris,
Vitibus, arbuſtis, populo generoſa frequenti,
Hinc ſtatione ſua Rhenum contingit, at inde
Extendit rapidam fines procul vſque Moſellam,
Qua non pene minor placidos dum permeat agros,
Frugibus & pomis, & dulci fertilis vua,
Nomen, aquaſque ſuas, proprio ſub iure retentans,
Fluminis ex gemini confluxu nomen habentem,
Seruat ad vſque locum: victor mox Rhenus, vtrumque
Eripit, & mixtis dominatur fortior vndis.
Turribus hæc eadem quondam, muriſque ſuperba,
Pene fuit toto ſedes notiſſima regno.

vrbs regia Moguntia ab Chronographis noſtris appellata eſt. Eius ſitum ſatis eleganter deſcribit & extollit Otho præſul lib. Aenobarbicæ hiſtor. primo.

Moſellam] Obrinca olim, nobilis Belgicæ, Rheno vicinæ, quæ à Ptolomæo in Germanias diuiditur, inferiorem & ſuperiorem, fluuius. Ab eo inferior Germania initium habet, Auſonii poetæ clariſſimi carmine illuſtratus. A Moſa & Sella fluuiis, ex Vogeſo monte naſcentibus, Phileſius dictum cecinit: *Et Moſella vnum gemino de nomine nomen, Ingreditur Rhenum, pluribus auctus aquis. Qua non pene minor*] Scilicet Moſella, hoc eſt, tractus Moſellanus & amœnitate & fertilitate vetuſta celebris. *Placidos dum permeat agros, Frugibus & pomis, & dulci fertilis vua*] Vt & Auſonius in eius præconio mox à principio cecinit: *Salue amnis laudate agris, laudate colonis, Dignata Imperio debent cui mœnia Belgæ. Amnis odorifero iuga vitea conſita Baccho, Conſite gramineas amnis viridiſſime ripas.* Et paulo ante finem. *Salue magne parens frugumque virumque Moſella.* & quæ ſequuntur. Cornel. Tacitus ad finem, xiii Auguſt. hiſtor. libri ſcribit, Luc. veterem Ro. ea tempeſtate exercitus præfectum, Moſellam, atque Ararim, facta inter vtrumque foſſa connectere paraſſe. *Fluminis ex gemini confluxu nomen habentem, Seruat ad vſque locum*] Meminit huius loci Antoninus Imperat. in Itinerario, Ammianus lib. rerum geſtarum xvi. his verbis: *Niſi quod apud Confluentes locum ita nominatum, vbi amnis Moſella Rheno confunditur.* Regino lib. Chronic. ij. Hic, vt Otho refert, Chunradus Aug. Henrico Quinto ſuffectus eſt. Paret hodie Archiepiſcopo Treuerenſi. Eſt & alter Confluens Moſæ & Rheni *Hæc eadem*] Moguntia.

Donec ob infandum, deteſtandumque furorem
Strata, luit meritas occiſo Præſule pœnas,
Inde ruinoſis deformis, & horrida muris,
Teſtatur iuſtas offenſi principis iras.

Donec ob infandum] Otho pontifex, & Radeuicus, memorabilem huius hiſtoriæ partem ſilentio prætererunt, Vrſpergenſis item, & Nauclerus. Crantius paucis verbis attigit in fine capit. 18. Saxonic. rerum lib. Sexto. Legimus apud Othonem pontif. Moguntiam, ſub eo Henrico Auguſto, cui Lotharius Saxo ſucceſſit, & tum præerat Adalbertus primus, omnium illius temporis, vt idem ait, regni principum verſutiſſimus & locupletiſſimus, obſeſſam à Frideric. Sueuorum duce bellicoſiſſimo patre Aenobarbi, de illoque Archiepiſcopo & populo Moguntino retuliſſe triũphum. Communicauit autem mihi Rhenanus noſter veterem libellum, quo quidam Chunradus ea tempeſtate, vel paulo poſt, vt apparet, Epiſcopus, ſimplici dictione, plane fidem rebus adſerente, quas ille ad poſteritatis noticiam tranſmittere ſtuduit, complexus eſt quædam, quæ ſunt geſta ſub Aenobarbo noſtro, Henrico vi. eius filio, Philippo rege, & Friderico ſecundo. Nec reperiuntur in vulgatis Chronicis. Vnde haud grauabor, quamuis prolixa Epiſcopi illius verba adſcribere, quibus candide proſequitur cædem Arnoldi pontificis, & quæ illam ſecuta eſt vrbis Moguntinæ calamitatem, tum alia haud quaquam ſcitu indigna. Igitur de Henrico Archiepiſcopo Moguntino, cui Arnoldus ſucceſſit, autor ille loquens: Nam quia, inquit, ſemper ei erat cordi, vt clerus honore debito gauderet, populus iuſticia regeretur, terra pace publica exultaret, ecce accuſatur apud Papam, quod ſomnolentus & inutilis haberetur. Quod vir venerabilis vt cognouit, ſolennes nuncios pro ſua excuſatione ad ſummum Pontificem decreuit protinus deſtinare. Miſit ergo omnium ſuorum ſecretiſſimum cognitorem quendam Arnoldum clericum, quem ipſe Archiepiſcopus ad præpoſituram maiorem promouerat iam recenter, tanquam eum qui non poſſet eſſe immemor beneficii tam nouiter conſecuti. Præterea eidem Præpoſituram ſancti Petri etiam contulerat: Inſuper & Camerarium conſtituit ciuitatis Moguntinæ. Erat autem idem Arnoldus miri ingenii & facundiæ, atque congeſtor pecuniæ infinitæ. Is itaque veniens ad Curiam Romanam, pontificatumque ambiens Moguntinum, primum ſibi Cardinales pecunia fauorabiles acquiſiuit. Deinde duos ſpecialiter certificans, qualiter de ſua propria promotione ageret, & poſtmodum conſummaret, cum illis familiarius pertractabat. Tandem ab illis inſtructus, & de ſe certificatus, cœpit in ſuum dominum accuſationis iacula dirigere, quem venerat excuſare. Breuiter, tantum in ſua proceſſit audacia, & effecit, vt duos Legatos deſtinari peteret huius rei cognitores & iudices, obtinuit-

que

que eoſdem duos quos certificauerat. Tandem tractu temporis multa interuenerunt facta, quæ ſicut ſcribentibus eſſet oneroſum referre, ita legentibus tædioſum. Veniunt ergo Legati Wormatiam. Henricus Epiſcopus citatus comparet: nihil prætendere poterat pro ſe, quod admittere vellent iudices, ſiue Legati ſupradicti. Præſidentes autem iudicio, in loco qui Neuhuſen vocatur, Henricum laudabilem virum, ab epiſcopatu amouent Moguntino: Arnoldum ſubſtituunt. Dicebatur autem, quod Fridericus Imperator huic negocio aſſenſum præbuerit, ſed occultum. Venerabilis vir Henricus tam manifeſta peruerſitate turbatus, ipſos peruerſos alloquitur in hunc modum.

Si ad Sedem Apoſtolicam appellarem contra veſtrum iniquum proceſſum, Papa forſan ipſe nihil amplius attentaret, & nihil mihi accreſceret, niſi labor corporis, amiſſio temporis, & afflictio ſpiritus, & euiſceratio mentis, & euacuatio gratiæ. Appello ergo ad Dominum IESVM CHRISTVM, tanquam iudicem iuſtiſſimum, vos cito ad eius tribunal: ibi etiam coram ſummo iudice me reſponſurum exhibeo. Non enim iuſte, nec ſecundum DEVM, ſed mercede corrupti, ſicut placuit, iudicaſtis. At illi: Cum præceſſeris tu, ſequemur nos. Hæc autem ridentes & deridentes dixerunt. Acta ſunt hæc anno gratiæ M. C. LVI. Dominus Henricus abiit ad quoddam clauſtrum Ciſterçienſis ordinis, non quidem monachus effectus, ſed in conſueto habitu vitam ducens. Arnoldus vero nullam moram faciens, cum fuiſſet, vt moris eſt, ab Imperatore Regalibus inueſtitus, Moguntiam venit, ibique ſolenniter eſt ſuſceptus. Poſt annum fere & dimidium venerabilis Henricus præſul defunctus, DEO ad quem appellauerat, totum proceſſum lachrymabiliter aſſignauit. Arnoldus autem primordia ſui conſecratos præſulatus, purpuram optimam de almaria tollens, ſibi fecit veſtes, tunicam, ſorcotium, & mantellum: vt in Imperatoris curia glorioſior appareret. Sed omnipotens DEVS non diu ſuſtinuit iſtud nefas. Orta eſt enim diſſenſio valde grauis inter ipſos ciues Moguntinenſes. Nam vna pars dolebat vehementer, venerabilem virum dominum Henricum ab Epiſcopatu amotum: alia gloriabatur, & ſuperbiebat Arnoldum ſubſtitutum. Erat enim oriundus de ipſa parte ciuitatis, quæ Selehofen nominatur. Tam grauis autem creſcebat de die in diem inuidia inter ciues, vt tribus diebus in ſeptimana congrederentur, & per plateas cum gladiis & fuſtibus, acontiis, cuſpidibus & lanceis inuicem ſe mactarent, caderentque hinc & hinc tanquam oues occiſionis. Nec Arnoldus ſe interponere curauit pro pace & concordia reformanda, ſed ſuos fautores potius contra partem aduerſam animauit. Propter quod accidit, vt pars illa de Selehofen, quam fouebat & animauit Arnoldus, maius monaſterium occuparet, illo pro caſtro vterentur contra aduerſarios. Durabat hæc diſſenſio dies multos, & clerus grauiter oppreſſus contemptui habebatur: quia iam copia maioris eccleſiæ non concedebatur ad diuinum officium exequendum, niſi pro illorum libitu laicorum, qui illud temere occupauerant. Et iam quidem multi venerabilem Henricum conqueruntur morti debitum exſoluiſſe. Rem refero fratres, omnibus illius ſeculi notiſſimam. Mors venerabilis Henrici multis innotuit. Peruenit etiam ad aures illorum Cardinalium, qui ab Epiſcopatu eum amouentes, ſe promiſerunt ſequuturos, & ridentes ad alterutrum dixerunt: Ecce præceſſit, ſuo tempore nos ſequemur. Et ecce tranſiit tempus breue, & ambo vno die moriuntur. Nam vnus ſedens in ſede naturæ, vt purgaret ventrem, omnia inteſtina ſua in cloacam reiecit, & animam miſerabiliter exhalauit. Alius manuum ſuarum digitos articulatim abmordens, & de ore expuens, deformatis manibus quaſi ſeipſum deuorans expirauit.

DEVS vltionum dominus, DEVS vltionum libere egit, iuſtum exercens iudicium: & in his omnibus nõ eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta. Audita ſunt hæc in terra noſtra, & fama celebri diuulgata, nec à quoquam aliud dicebatur, quam, Benedictus Dominus, qui venerabilis Henrici iuſte iniuriam vindicauit. Sic iſti dies ſuos clauſerunt. Creſcebat autem in malum vehementius odium & pugna ciuium prædictorum. Iamque conducuntur deforis auxiliatores milites ab vtraque parte. Peruenitur iam ad maiores. Nam quidam Comites promiſſionibus attracti, huic prælio ſe immiſcuerunt. Tractatur ab vtraque parte de ſumptibus acquirendis. Pars, quam fouebat Arnoldus, feſtinatum conſilium inuenerant, & vt mutuo acciperent de Eccleſiæ ornatu habuere tractatum. Iam integritas ipſius ornatus in parte eſt non modica vulnerata. Et paulo inferius. O Cardinales, Cardinales, pacem de terra accepiſtis, & vt homines ſe interficerent, vos feciſtis. Quicquid mali prouenit, quæcunque fuerint homicidia perpetrata, vt ſtra eſt in cauſa peruerſitas, veſtra eſt iniquitas operata. Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis qui effuſus eſt, & deinceps effundetur.

Ecce in omni terra non eſt, qui huic malo velit occurrere ad ſedandum, ſed creſcit & intumeſcit mare iſtud plenum fremendum beſtiarum, ventis afflantibus, vtique ex inferno. Iam ſe immiſcet Arnoldus, qui cum eſſet Archiepiſcopus, loci fautores plurimos acquiſiuit, in propriæ ciuitatis interitum & iacturam, nolens parcere (vt quidam ei imponebant) nec ſexui, nec ætati. Propter quod conſulunt pars aduerſa, vt in mortem domini ſui armarentur. Longo ergo & ſecretiſſimo habito tractatu, in propoſito ſcelere ſe inuicem adhortantes, ſe roborant & coniurant, tacent & abſcondunt quidquid pro ſua malicia ſit perpetrandum. Sed nihil opertum quod non reueletur: per plures enim Arnoldus eſt præmonitus, vt ſe cautius obſeruaret. Qui fertur ſuis monitoribus reſpondiſſe. Canes Moguntini mordere non norunt, nec aliquid valent, quam latratibus deterrere. A corde carentibus timeantur. Erat quidam Abbas in clauſtro Erbach ordin. Ciſter-

cien. qui ipſum Arnoldum pro ſuis exceſſibus ſæpe literis arguit, & imminentia pericula intimauit. Erat item quædam S. virgo nomine Hildegartis, quæ per ſpiritum vidit ipſum Arnoldum citius moriturum, ſcripſiſſeq; dicitur ei in hæc verba: Pater, proſpice tibi. Sunt enim fures abſtracti canibus, qui inſequuntur te. Nō autem acquieuit monitis aliquorum. Accidit, vt in vigilia Ioan. Baptiſtæ poſt prandium de quodam oppido Bingen ciuitati Moguntien. appropinquaret, ac ſe in clauſtro monachorum iuxta muros ciuitatis ad ſanctum Iacobum in monte ſpecioſo (ſic enim dicitur) locaret. At cere Moguntinen. vſque in craſtinum ſeſe armant, & conueniunt, vt cum in ipſo die Iohannis audita fuerit campana, quilibet ſit paratus. Et factum eſt ita. Venit dies, & matutius ſolito prandent omnes. Pulſatur campana, & à maximo vſque ad minimum vniuerſa ciuitas congregatur. Præſul archiepiſcopus ſe iam dederat quieti, & audito campanæ ſonitu, vltra quam credi poſſit, vehementer expauit, & timor irruit ſuper eum, impoſq; rationis in tanto periculo quid poſſet facere, ignorabat. Obſtruait autem repagulum, & lapidibus & lignis, quibus poterat, ianuas omnes memorati monaſterii. Turba autem turbata ex aduerſo omnes portas & feneſtras, ac quoſcunque alios exitus obſeruabat, ne euaderet, quem quærebant. Iam ignem ad officinas admouebant: via & cum magna difficultate monachi receſſum obtinuerunt. Dum monaſterium fumo plenum, flammiſque per circuitum premeretur, ipſe præſul turrim monaſterii aſcendens, miſericordiam deprecatur, & ſi quem offendiſſet verbo vel facto, ſatisfacturum ſe ſuppliciter pollicetur. Sed turba viſo pontifice, conclamare cœpit furioſe, nec poterant ſupplicantis verba præ tumultu turbatæ turbæ intelligi vel audiri, ſed admoto igne ad turrim, in qua ſtabat ipſum de ea deſcendere compellebant. Flamma iam monaſterio dominabatur. Videns ergo monachos obtenta ſecuritate abſcedere, tentat, ſi forte & ipſe cum eis & inter eos poſſit euadere. Aſſumpto itaque habitu monaſtico, occultare ſe tentat, vt & ignem, qui inualuerat & gladium euaderet, quem timebat. Apertis eccleſiæ valuis cum monachis ſere abſceſſerat, ſed à quodam eſt cognitus, & detentus. Infelix quidam gladium vibrans, collo Epiſcopi immerſit. Alter in fronte eius percutiens, mucrone ab aure vſque ad aurem, ſuperiorem partem capitis ad inferiorem diuiſit: Sicque factum eſt, vt alii contis, alii fuſtibus, alii gladiis, alii lapidibus mactantes ſolotenus præcipitarent. Iacentem ſic, & vulneribus & ſanguine deformatum, vulgus nequam & peruerſum, veſtibus ſpoliarunt. Quidam annulos de digitis abſtulerunt. Reliquiæ quædam, quas collo pendentes ſolitus erat ferre, ab aliis ablatæ ſunt. Hæc autem circa horam nonam parum ante veſperas ſunt peracta. Nec poterant clerici ab ipſis malefactoribus aliquatenus obtinere, vt ſaltem occiſus in loco traderetur debito ſepulturæ. Sic ergo iacebat in campo ſuper foſſam ciuitatis, vbi canum & luporum tranſitus habebatur, deſyderantes eum ab huiuſmodi beſtiis deuorari. Tribus diebus ſic nudus toto corpore manens, veniunt aliquæ maledictæ fœminæ, caſeorum & ouorum atque olerum venditrices, mercatrices, meretrices, ſuis dentes pontificis contundentes. Aliæ vero ſtipites ardentes, & titiones fumantes eius gutturi infixerunt, adiicientes linguis ac labiis maledicta. Poſt diem tertium Canonici ſanctæ Mariæ ad Gradus iam ignoſcibilem & fœtentem ſtatim ſublatum, deferunt in ipſam Eccleſiam, lachrymoſis ſuſpiriis ſepeliendo. Acta ſunt hæc anno M.C.LX. O Cardinales huius rei vos eſtis initium, Venite ergo, venite, haurite nunc, & ferte Architriclino veſtro Diabolo, eique offerte, cum ea, quam deglutiſtis pecunia, etiam voſmetipſos. Perpetrato hoc ſcelere, aliud ſibi curare ſatagunt. Nullam Clericis (quorum intererat) eligendi poteſtatem concedentes aſſumpto quodam Rudolpho cognomine Clobelouch, fratre Friderici Ducis Zeringiæ, in ſedem collocant eum, adhuc oculis ipſis præſulis fumigantem. Hoc autem factum eſt, vt poſſent vltionem Imperatoriam euitare. Erat enim idem Rudolphus potens, amicus ipſius Imperatoris & conſanguineus propinquus. Et infra. Quæ autem vindicta ſecuta ſit mortem Arnoldi, hic credimus non tacendum. Ab Imperatore proſcripti perpetuo exilio ſunt & damnati, qui manu nefaoda ipſum facinus perpetrarunt. Ipſa ciuitas omnibus iuribus & libertatibus ac priuilegiis perpetuo eſt priuata. Murus & foſſarum, & aliæ turrium munitiones ſententialiter condemnatæ, & deſtructæ funditus, & euerſæ, ita vt ciuitas ipſa deinceps lupis, & canibus, furibus, & latronibus pateret peruia, nec vnquam reædificandi haberet facultatem. Inſuper plebs ipſa perpetuæ infamiæ ſubiaceret, totius deinceps exſors gratiæ, & honoris. Hactenus Chunradus Epiſcopus, qui deincomparabili illo, ac ſupra quam credi poteſt templi Moguntini theſauro, cuius ſtatim ab initio per nomina diffuſe meminit idem Chunradus, vt vera ſit vulgatiſſima illa ſententia, *Labitur exiguo, quod partum eſt tempore longo*, ſic ſcribit. De theſauro hoc ſciatur: quod qui olim affluit, nunc velocius auolauit. Non omittendum puto, quod, quæ in theſauro illo erat, Crux aurea, Benna vocata, vt teſtabatur illi inſcriptus verſiculus, Auri puri puti ſexcentas continebat libras. Libra autem marcas duas. Vnde ſi marca auri valeat LXX. florenos Rhenenſes, vt olim, valuit crux Benna, LXXXIIII. millia florenorum. Si valeat LXXV. vt nunc, erit ſumma valoris. C. M. & XVII. nilia.

Huic ne præcipuam celebret Germania ſedem
Inuidet: atque locum tenet Agrippina priorem.
Ambæ metropoles: hæc quas præterfluit amnis
Altior ad fontem: modo te Baſilea remota,
Aut hinc inde ſitas lateraliter aſpicit vrbes:
Altera quas eadem Rheni procul, aut prope ripa

Agrippina] Colonia hodie nomen accepit ab Agrippina Auguſta, quod illuc veteranos deduci iuſſerit, vbi & genita fuit. Autor Cornel. Tacitus lib. Aug. hiſt. 12. Coloniam autem ab Childerico Francorum rege, patre Clodouæi, qui primus Francorum

Poßidet æquoreis donec ſe miſceat vndis,
Priſco iure regunt: ſic Rhenus partibus æquis
Scinditur, & dominæ ſolus famulatur vtrique.
Mox quantum libuit, per eundem defluus amnem
Remige carpit iter: multi, magnique potentes
Occurrunt, Regemque nouum, dominumq́; ſalutant.
Vtque ſatis viſum eſt, Rheno, ratibuſque relictis
Flumineos curſus, euectu mutat equorum.

regum Chriſtiana recepit ſacra, eiecto ex Agrippina Romanorum præſidio, poſitoque ſuo. Ab Francorum incolatu Coloniam appellatam, Otho Præſul ſcribit li. prioris hiſt. quarto: eamque in ſeptimo eiuſdem hiſto. lib. refert omnibus tum Galliæ, tum Germaniæ vrbibus, ex quo Treueris labi cœpit, tam diuitiis, quam ædificiis, magnitudine ac decore ſui antepone̅dam. *Hæc*] Scilicet Moguntia. *Amnis*] Rhenus. *Altior ad fontem*] Ab iiſdem prope Alpibus, Curienſibus ſcilicet, decidit è quatum iugis non adeo magnis interuallis, in meridiem fluens Abdua, Atheſis in ortum, in occaſum Rhodanus, ipſe vero maximus Rhenus in Septentrionem elabuntur. *Te Baſilea remota*] Quod illa inter eas numeratur, quæ ſunt à ſuffragiis metropolitanæ vrbis Veſontionum, quæ nunc vocabulo parum deflexo Biſantium appellatur, parum ſupra Baſileã Auguſta Rauricorum fuit. Extat hodie ampliſſimi olim loci veſtigium pagus, dictione aliquantiſper deluxata, ſermone patrio Auxta vocatus. De ratione nominis pluribus diximus in commentariis, quos in Stauroſtichon Pici olim ſcripſimus. *Altera*] Scilicet Colonia. *Priſco iure*] Metropolitico, hoc eſt, primario. Metropolis enim dicitur præcipua ciuitas regionis, veluti mater omnium: non à menſura, vt verbis Iſidori dixit Gratianus diſtinct. 21. Alioqui primam breuem natura haberet, cum habeat longam. Melius igitur illud dictum eſt, Budæo teſte, diſtinctio. 63. ad epiſcopi electionem ſufficere eccleſiæ matricis arbitrium. Matrices enim vrbes, latine dicuntur, quas Græci metropoles appellant.

Inde per Ardennæ ſaltus peruenit ad illum
Vſque locum, cui nomen Aquis poſuere priores.
Quæ ratio facti, vel quæ ſit nominis huius
Cauſſa, requirenti ſolum hoc opponere poſſum.
Sunt ibi ſecreti terræ, cæcique meatus,
Diſsimilique modo, tacita tellure latentes
Eiaculatur aquas. alias nam ſulfure viuo
Feruentes vndæ, ante ferunt erumpere fumo.
Aſt alii gelido veluti de fonte liquores
Emanant, tunc ducta cauis cannalibus vnda,
Confluit in quandam mira ratione lacunam.
Regia ſic calidis miſcentur balnea thermis,
Marmoreoſque gradus, veterum ſollertia circum
Artificum poſuit, per quos deſcendat in vndam
Quantum quiſque volet, gelidas hinc inde calentes
Inuenit, arbitrioque ſuo ſibi temperat vndas.
Hos illis ſecreta locis natura vapores
Addiderit, manuumve labor, quæratur ab illis
Qui loca nota colunt cauſſas, ſecretaque rerum
Maiores fido poſſunt audiſſe relatu.
Hoc vbi prima loco veluti cunabula regni
Carolus eſſe volens, magno cum Francia regi
Vtraque ſeruiret, primam geſtare coronam
Iuſsit, & in ſacra reges ibi ſede locari.
At ſimul à noſtro ſeceſsit Gallia regno:
Nos Priſcum regni morem ſeruamus, at illa
Iure ſuo gaudet, noſtræ iam neſcia legis.
Ergo vbi multorum turba præſente potentum,
Non modo Germanis, ſed & his quos Flandria, quoſque
Miſerat audita miratrix Gallia fama,
Impoſuit capiti geſtamina regia ſacro
Arnoldus, quo tunc paſtore Colonia diues
Gaudebat, quippe hunc veteris ſibi iuris honorem
Vendicat ille locus, tunc ſacra ſede locatus,
Conſcendit ſolium veterum Fridericus auorum.

Ardennæ ſaltus] Marlianus nobilis huius, atque ingentis totius Belgicæ, hoc eſt, ſuperioris & inferioris Germaniæ ſyluæ, tractum deſcribit. Cætera vide apud Irenicum. qui hunc locum citat cap. 18 lib. ſeptimi.

Cui nomen Aquis] Aquiſgranum Ptolomæo, vt volunt nonnulli, Vigetra. Nugæ ſunt, eam à Grano Neronis fratre, calidarum illic aquarum inuentore, dictam. Habet ad læuam Iuliacenſem, in qua & fere eſt Aquiſgranum, Munſtero teſte, vbi olim fuit Ardenna: ad dextram vero Montenſem regionem.

Eiaculantur aquas] Plinius author eſt, tales eſſe aquas, qualis terra eſt per quam fluunt. Vitruuio nulla aqua eſt natura calida. Qua vero ratione aquarum natura dignoſci queat, tradit Corn. Celſus.

Francia vtraque] Germanica, & Gallica. Vniuerſam enim Galliam in Franciæ nomen abiiſſe, non tantum Chronographi tradunt, ſed & ipſum tempus noſtrum, quo Franciam appellari videmus, manifeſtat: euidenti argumento, Francos Germanos non tam victores Gallorum, quam extinctores fuiſſe. Quod nemo mirabitur: quando fortiſſima hæc gens, primum

ſub Clodoæo rege, Romanis eiectis, Galliam occupauit. Deinde ſub diuo Carolo Saxones bellicoſiſſimos, & Romanis viribus inſuperabiles, diuturno bello domuit. Item Hiſpaniam prius occupatam Saracenis, Pannonias Hunis, Sarmatiam Sclauis, totum Balearicum mare vexatum, Mauris ſubegit. *Primam geſtare coronam*] Ter Cæſarem redimiri Diademate tradunt enarratores Pontificii iuris. Primum Aquiſgrani ferreo, quo Francorum, hodie Germanorum Rex deſignatur. Deinde Modocii oppido Longobardiæ, ſeu vt nunc dicunt Lumbardiæ, quæ olim Gallia Ciſalpina, in æde diui Ioan. Baptiſtæ, magno excitata opere, theſauroque immodico locupletat: Longobardorum Regum munificentia, itidem ferreo diademate, vt Merula & Volaterranus, vel ex palea contexto, vt Sabellicus: quo Longobardorum Rex declaratur. Sed hunc honorem, reclamantibus etiam Modocianis, interpellatum eſſe ab Henrico ſeptimo, qui Mediolani Longobardorum Rex appellatus ſit, in diui Ambroſii templo, redempto poſt ab eo iure rurſus coronandi Regis quinque millibus aureorum, vt latius narrat idem Merula lib. hiſt. Vicecomitianæ ſeptimo. Poſtremo Romæ à Pontifice maximo corona aurea cingi, qua tum demum omnium Chriſtianorum Imperator & Romanorum Princeps pronunciatur. Quod nec diuus Carolus tertio illo titulo prius ornatus fuerit, quam regnum Longobardorum adeptus eſſet. Sunt tamen qui putant Carolum ipſum appellatum dumtaxat à Pont. populoque Romano Auguſtum, vſu coronandi poſtea inducto. Quod non diſſimulat Epiſcoporum doctiſſimus noſtræ ætatis Hieronymus Balbus Gurcenſis antiſtes, in eo quem recens ſcripſit de Coronatione libello. *A noſtro receſſu Galliæ regno*] Defuncto Carolo Imperatore eius nominis tertio, quem Otho præſul Friſingenſis Chriſtianiſſimum appellat, memorabileque repræſentat exemplum viciſſitudinis rerum: quod ille poſt Carolum Magnum cæteris Francorum regibus potentia præſtans, ante ſupremum diem ab Arnulpho, qui eo viuente, hactenus nullo exemplo ſubrogatus erat, panis egens, ſtipem petierit: à quo etiam paucos, vt ipſe ait, fiſcos in Alemannia gratanter ſuſcepit, Imperium multis modis, eodem autore, ſcinditur, ſingulis prouinciis ſingulos Reges creare aduitentibus. *Non modo Germanis*] Idem modo dictus Otho ſcribit cap. 4. ſecundi de Geſtis Aenobarbi eius libri. Etymum vocabuli Germanorum expendunt diligenter Vadianus, & auto. Commentarium in libellum Taciti de moribus Germanorum, Irenicus & nuper Althamerus. Ego à patrio vocabulo, Gerwan, nuncupatos puto. *Flandria*] Volaterranus putat nunc Flandrios. Belocaſſiorum quæ olim fuerit, regionem tenere. Hæc priſcis Germanis Francis regibus parebat, cuius præſes Arduennæ Salutarius dicebatur: quoad Balduinus quidam Caroli Calui Aug. filiam Iudith am, mortuo marito Adulpho Anglorum Rege, ad patrem tranſmittentem intercepit, excellentiſque ac nobiliſſimæ formæ amore captus & ipſe pulcherrimus, non conſulto patre, thoro ſibi iunxit: cuius precibus poſt longam diſcordiam tandem paternus animus motus, prædonem ſanguinis ſui generum ſalutauit, Flandriaque eum donauit, eandemq; Comitatum inſtituit, & ex Salutario, nec tamen ignobili, Comitem fecit: Ex cuius poſteris Gallorum Regibus, alii exitio, alii formidoloſi fuere.

Nec reticere libet, quædam manifeſta ſeueræ
Pignora iuſtitiæ, ſtrictique exempla rigoris.
Quippe miniſtrorum quidam de plebe ſuorum,
Dum priuatus adhuc ageret, male ſanus atroci
Eximium, clarumque Ducem, percellere culpa
Auſus erat, iuſtamque viri, quam mouerat iram;
Territus ipſe ſui ſugiebat imagine facti:
Hic quoque gaudenti veniæ ſpe luſus inani,
Intererat populo, vultuque ignotus aperto,
Ac ſe diſſimulans humili ſub veſte latebat.
Ergo vbi Pontifices ſacram de more coronam
Impoſuere viro, proſtratus corpore toto,
Regiaque amplectens veſtigia, voce gementi,
Et lachrymis veniam miſerandus poſcere cœpit.
Moti omnes, precibuſque piis inſtantius orant,
Parcat, & afflicto velit indulgere clienti.
Ille ſuum cupiens cunctis ſancire timorem,
Et terrere malos, multumque diuque rogantes
Exaudire viros, firmata mente negauit.
Neue graui proceres quaterentur ſorte repulſa,
Non odio miſeri, ſed ſtricti iuris amore,
Exemplique loco, ſeſe hoc feciſſe patenter
Aſſeruit, factique ſui vir prouidus omnem
Suſtulit inuidiam, documentaque fortia ſanxit.
Forſitan hæc alii culpent, ego nobile factum

Rigoris] Qui eſt pertinax ſtudium in irrogandis reorum pœnis. *Quippe miniſtrorum*] Vide Othonem cap. prædicto. Apparet autem eum neque ignobili loco natum, neq; leuia quædam in Fridericum velut patronum adoriſſe. Nam ea tempeſtate Principum beneficiarios vocabant miniſteriales. *Imagine facti*] Conſcientia ſceleris, quæ verberat animum. *Clientis*] Pro eo homine debet accipi hoc vocabulum, qui Principi, vel domino beneficii, ſiue feudi debet: qui vulgo Vaſallus dicitur. Qui ſunt à literis boni alieni pro ſeruitore accipiunt. *Sed ſtricti iuris amore*] Quod, vt inquit nobilis ille grammaticus Donatus, omnia recta & inflexibilia exigit, & non niſi neceſſitate ſeruandum oſtendit, autoritate Terentii. Verumtamen ex imagine Iuſtitiæ, quam Gellius refert ex Chryſippi Stoici libro, intelligitur, Regem, Principem, Magiſtratum, Iudicem ceu Iuſticiæ antiſtitem, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contraque improbos nocenteſque immiſericordem, atque inexorabilem, erectumque, & arduum, & potentem, vi & maieſtate æquitatis verita-

Laudo viri, dignumque voco geſtare potenti
Sceptra manu: qui ſic animum pietate repreſſa
Continuit, cunctiſque ſui documenta vigoris
Certa dedit. plus ſæpe nocet patientia Regis,
Quam rigor: ille nocet paucis: hæc incitat omnes,
Dum ſe ferre ſuoi ſperant impune reatus.

veritatiſque tetrificum: *Suſtulit inuidiam*] Odium, quod conflatur ſæuitia, violentia, contumeliis, difficultate, moroſitate. Odium alterum eorum eſt, quæ ſubuertunt Imperia, vt in Politicis tradit Ariſtot: *Pietate repreſſa*] Miſericordia, & clementia: Vtræque enim verſantur circa lenitatem in conſtituendis pœnis. Seneca docet, nullum clementiam ex omnibus magis, quam Regem ac principem decere. Ad eam in primis Theodoſius Aug. apud Claudianum Honorium, filium, inter plurima præcepta ſalutaria adhortatus eſt. Ab hac clementia & lenitate Ludouicus diui Caroli filius, omnium mortalium mitiſſimus, cognomētum Pij tulit. Iam ſibi redditus, omnino priſtinæ manſuetudinis nihil remiſit in treis filios, qui impie coniurati, in eum arma mouerant ſenem, captumque cum minimo natu filio, quem vnice diligebat, cuſtodiæ tradiderant, interim vxore, nouerca eorum, probri falſo acceſſita, in cœnobium relegata. Sed tanti ſceleris mox patre vita defuncto pœnas luerunt: quippe qui ardentibus animis inter ſe, dum paterni Imperii diuiſionem ęquo animo non ferunt, infeſtis ſignis concurrerunt. Lege Æmylium Veronenſem. *Vigoris Conſtantia*] Exiſtimat M. Cicero, nibil eſſe, quod tam deceat hominem, quam in omni re gerenda, conſilioque capiendo, ſeruare Conſtantiam. *Patientia Regis*] Lenitas, indulgentia, venia, remiſſa. qua in ſignificatione apud Capitolinum acceptum inuenies, in M. Antoninu Aug. cognomento Philoſopho, quem hoc nomine male audiſſe refert. *Dum ſe ferre ſuos ſperant impune reatus*] Iuxta illud Terent. *Omnes deteriores ſumus licentia.* *Reatus*] Pro criminibus, vulgata opinione, ſed teſte Budæo, errore miro: cum clara ſit huius vocabuli ſignificatio, pro ſtatu & conditione reorum. Vide eum in poſterioribus in Pandectas Annotationibus.

Audierat fortaſſe puer generoſus, vt olim
Ille ſuæ primus regnator Romulus vrbis,
Conditor Imperii, teneras infringere leges,
Atque humiles auſum ſaltu tranſmittere foſſas;
Iuſſerat vltrici fratrem ſuccumbere morti,
Dum cupit æterni fundamina ponere regni.
Iamque ſui plenum ſortitus culmen honoris
Rex puer ex animo, puerilia quaque virili
Propulſare manu, magniſque intendere rebus
Ingenium puerile parat: non inſcius olim
Ipſe ſui, quantumque oneris comitetur honorem,
Cœperat ex obitu clari ſentire parentis.
Sed nunc ſe ſolito grauiori pondere ſentit
Vrgeri, multumque ſibi creuiſſe laboris.
Vt cum poſt multos, indefeſſoſque labores
Alcides feſſo ſuccedere iuſſus Atlanti,
Cum tot ſyderibus magnum miratus olympum
Ferret, & inſolito ſudaret pondere preſſus.
Ergo viros, famoſa quibus prudentia nomen,
Longaque multarum dedit experientia rerum,
Sæpius archanis ſolitos interſore rebus
Aſciſcens, magno ſecreta negocia regni
Pertractans ſtudio, de cunctis rebus agendis
Conſulit: & pulchrum, iuſtum ne, vel vtile quid ſit,
Quid deceat, quid non, ſtudioſa mente requirit.

Primus regnator] Id eſt, Rex Romulus, ſub quo & cæteris regibus fuit prima Pop. Rom. ætas, vt Florus ait. *Vrbis Conditor*] An Roma primo, à Romulo condita ſit, fides autorum variat. Quod tamen affirmat Varro autor diligentiſſimus, vt ait Solinus: *Humiles foſſas*] Ad tutelam enim nouæ vrbis, vt idem Florus ſcribit, ſufficere vallum videbatur. Cuius dum irridet anguſtias Remus; idque increpat ſaltu, occiſus eſt, à Fabio Tribuno Celetum Romuli. Et, vt plures quidem volunt, Romulo imperante. Quod factum Tullius impium & inhumanum fuiſſe indicat tertio Offic.

Fratrem] Remum: de cuius morte variant item ſcriptores:

Fundamina] Quæ vt ab exordio omnium fere minima fuere, ita incrementis toto orbe non aliud par, vt Eutropius dixit, humana poteſt memoria recordari. *Æterni regni*] Sed vt conſtat veterem Romam, quæ eo auſpicio condita credebatur, vt caput orbis ſemper eſſet, deletam eſſe: ita nonnulli tradunt, Imperium nomenque Romanum ante magnum DOMINI diem interiturum. *Clari parentis*] Atque adeó quidem propter res egregie fortiterque ab eo geſtas: quarum meminit Antiſtes Friſingenſis lib. poſterioris hiſtor. primo: vt multi Regni proceres, eum Henrico Quinto ſufficiendum cenſerent. *Vt cum poſt multos*] Notum eſt à Poëtis, viros præſtrenuos, ac laborum tolerantiſſimos, Hercules appellari, vel ei comparari. *Indefeſſoſque labores*] Hos iuſſu Euryſthæi toleratos, Maro, vel vt quidam putant, Auſonius, breui Epigrammate complectitur. Proſa vero oratione copioſius Diodorus libro quinto. *Alcides*] Hercules, ab auo paterno Alceo, Andromades & Perſei filio: eadem ratione, qua dicitur Amphitryoniades, quum Iouis fuerit. *Feſſo Atlanti*] Quia primus inter homines de ratione Sphæræ diſſeruit: ideo locum fabulæ præbuit, ſe orbem ſuis humeris ſuſtinere. *Ergo viros*] Boni eſt Principis, prudentium virorum conſuetudine vti, eorumque quoties de rebus arduis agendum eſt, conſilium expetere. Sapientes aiunt, tolerabiliorem eſſe Principem malum, quam malos Principis conſiliarios.

Tempore ſolenni, quo ſpiritus almus ab alto
Cum ſonitu veniens in pectora ſancta piorum,
Ignea diſtinctis effudit lumina linguis.

quod fuerit filius Dei: in Chriſtoque cœptam reſurrectionē, ſpem præbere membris, quod vt capitis, ita & membrorum ſit reſurrectio. Hoc eſt vnum ex dogmate pietatis, iſtud credendum, iſtud tuendum eſt. Rationem quare id futurū ſit, Deo relinquamos, & ſubiiciamus ceruices noſtras in iugo ſuauiſſimi Chriſti, in obſequiū Dei. Satis eſt Chriſtiano credere: hoc, aut illud eſſe, fore, aut fuiſſe: cauſſas & rationes omnium illi noſcendas dimittat, qui ne in apertiſſimis quidem, & maniſeſtiſſimis naturæ rebus voluit nobis claras & apertas eſſe. *Martinopolim*] Metsburgum, à Marte. Locum nobilem fecit Calcis fabula, quem ferunt à diuo Laurentio inte ctiuo libræ, dum penderentur facinora Henrici Aug. eius, qui cum coniuge, qua cum cœlibem perpetuo duxerat vitam, diuorū numero adſcriptus eſt. *Solenni tempore*] Signat feſtū Pentecoſtes: quod vt & Paſchæ temporib. Apoſtolorum ignotum fuiſſe eum quod diuus Paulus tollat omne diſcrimen dierum: tum quod nō temere inuenias quemquam veterum interpretum, qui faciat vllam Feſtorum mentionem. Iudæis alius dies profanus erat, alius ſanctus. At Chriſtianus quilibet dies æque ſanctus eſt: non quod obſeruandi non ſint feſti dies, quos dein ſe ſancti Patres inſtituerunt, quo commodius plebs Chriſtiana cōueniret ad concionē eccleſiaſticam & cultum diui ū: ſed eos per paucos, nempe diem Dominicū, Paſcha, Pentecoſten, & aliquot huiuſcemodi, quos refert ſacer Hieronymus. Nunc Feſtorum dierū neq; finis, neq; modus: quæ cum primitus ad pietatis vocationē pauca ſunt inſtituta, nunc ſano quidem pientiſſimi Eraſ. Roterodami conſilio, ad ſcelerū excluſionem tolli debebant, niſi ſacerdotū auaricia ſuis rebus conſuleret potius, quam veræ religioni. *Cum ſonitu veniens*] Quod eſt proprium venti, impeto citato euntis. Lege 2 cap. Actorum Apoſt. *Ignea diſtinctis effudit lumina linguis*] Indicante ſpiritu, Euangeliū non doctrinam, aut pietam nudam futurū, ſed potentiam Dei, miniſterium ſpiritus, & præconiū amplitudinis gratiæ Dei, omniū gentium linguis prædicandæ. Quidā putant, quod Apoſtoli ſua lingua locuti fuerint, & miraculo factum eſſe, vt nemo non intelligeret, perinde ac ſi ſuam quiſq; linguam audiſſet. Quidam vero ſic eis linguarū donum obtigiſſe volunt, vt vbi inuenerunt congregationem Iudæorum, ibi locuti ſint Hebraice, aut Syriace: vbi congregationem Cretenſium, aut Aſianorum, ibi Græce: vbi congregationem Romanorum, ibi Latine.

Huc etiam geminos, Petrum ſimul, atque Guidonem,
Danorum proceres, quos inter ſanguine iunctos
Mouerat eiuſdem regni diſſenſio litem,
Euocat: ac tali cauſſam ratione direptam,
Terminat: vt quadam prouincia tota Guidoni
Cederet: at regnum cum nomine Petrus haberet.
Ergo vbi vexillo partem, quam diximus ille,
Hic autem gladio regnum ſuſcepit ab ipſo.
(Hunc etenim longo ſeruatum tempore morem
Curia noſtra tenet) poſito diademate Petrus
Regali dextra tulit alti Principis enſem,
Præceſſitque ſacram breuius diadema coronam.

Danorum proceres] Saxo Grammaticus autor haud quaquā Vadiani noſtri iudicio temnendus, præfando Operi, quod Danicis rebus ſcripſit, luculenter deſcribit ſitum Daniæ, quam nos Denmarck appellamus, veteres Cymbricam Cherſoneſum, & Cymmericos, altera illa Scythica, quæ non recte Dacia dicitur, ſed quā hodie putant tenere Tranſſyluanos & Walachos. Autor prædictus lib. Danicarum rerū 14. tradit Kanutum, quem poeta, Friſingenſem Pontificē ſecutus, Guidonem, Petrum vero Suenonem appellauit, eumque adoleſcentem militaris rei perdiſcendæ gratia Chunradi Cæſaris clientelam ingreſſum, cum Friderico adhuc priuatæ fortunæ, quem & ætate & ingenio æquabat, diu ſodalitatis officia geſſiſſe. *Ille*] ſcilicet Guido, qui & Kanutus. *Hic*] ſcilicet Petrus, qui & Sueno. Rurum ille germanicū, ſceptro Danico, æmulatus eſt. *Seruatum tempore morem*] Nempe vt regna per gladium, prouinciæ per vexillum à Principe tradantur. *Breuius diadema*] Id eſt regnum beneficiarium: licet idem Saxo ſubindicet, neminem Regum Daniæ Cæſari homagium præſtitiſſe: vt quiſque maxime ſuæ gentis libertatem adſerere ſolet.

Huc quoque Virginea, modo dicere fas ſit, ab vrbe
(Nam neque barbaricum recipit mea pagina nomen,
Nec melius dici ſine nomine poſſe videtur)
Electo partes gemino de præſule litem
Pertulerant: quas dum placide componere rector
Et reuocare diu fruſtra ſtuduiſſet in vnum,
Tandem ex ſufflato, qui poſcebatur, vtroque
Tertius, inuitis datus eſt à principe paſtor.
Hoc etenim ſibi ius collatum à præſule ſummo
Rege ſub Henrico teſtatur curia quinto:
Vt ſi forte nouo certat de præſule ſedes,
Nec valet impoſito ſopiri ſine querela,
Debeat ipſe ſuas mox interponere partes,

Virginea vrbe] Magdeburgum ſignat, matricem Saxonum vrbem, iam olim & opibus & authoritate inſignem: cum, quod ex inſtituto diui Caroli, ius ciuile Romanorum, ſingna patria compendio reductum habeat, quo cæteris eius regionis populis ius dicitur: tum, quod Pontifex loci non modo numero Archiepiſcoporum adſcriptus, ſed totius etiam Germaniæ Primas appellatus eſt: cuius tamen iam dodum obſoluit poteſtas, vt cum iactura Germaniæ, ita ſane non abſq; impendio Romanæ Curiæ. Primitus, teſte Craotio, loco nomen Megedeburg inditum, ab idolo Veneris

Arbitrioque ſuo paſtorem ponere ſedi.
Nec prius clectum quenquam de iure ſacrandum,
Quam ſceptro princeps regalia praſtet eburno.

cuius ſimulachrum ipſe cap. 12. ſecundi rerum Saxonic. pulchre depingit, explicatq́; Eneſumq; ait, per diuum Carolum, qui & alterum idolum Saturni, quod Hartesburgi Saxones colebant, apud eundem legitur ſubuertiſſe. *Reuocare in vnum*] Pro, reducere in gratiam. *Electo gemino præſule*] Nam alii Præpoſitum, alii Decanum elegerant. Verum Decanus cum partium ſuarum ſtudioſis à Principe perſuaſus, vt Otho refert, Guiemannum Cicenſem Epiſcopum, qui hodie Neoburgenſis appellatur, elegerunt. *Rege ſub Henrico*] Is ille eſt, qui ex profeſſo à patre defecit ſpecie religionis: quod ab impietatis ignominia vindicare nomen Auguſtum, ac illud cum ſacro ſancta poteſtate, ſummoque Pontificatu in gratiam reuocare velle ſe diceret. Erat enim pater eius nominis Auguſtorum Quartus, à Pont. Max. communione fidelium ſubmotus, quo tamen nemo bellatior vnquam fuit, nec alius quiſquam ardentior, cum ad imperii autoritatem tuendam, quæ variis modis per Rom. Pontif. impetebatur, tum ad Germanicam libertatem aſſerendam. *Arbitrioque ſuo paſtorem ponere*] Lege, Antiſtitem Friſingenſem, qui iiſdem fere verbis refert, hanc olim fuiſſe Cęſaris in Germania poteſtatem, qua etiam retro principes vſos eſſe, Annales noſtrorum atteſtantur. Nec id mirum cuiquam videri debet: quum & eis fuerit ius olim eligendorum Ro. Pontificum, ab Adriano diuo Carolo conceſſum quod licet quidam mox à Ludouico Pio remiſſum eſſe tradant, reclamantibus non tantum Germanorum Annalibus, ſed etiam quibuſdam externarum rerum ſcriptoribus: qui tradunt Ludouicum Auguſt. monuiſſe clerum & populum Romanum, qui contra ſuperiorum annorum exempla, non conſulto Imperatore, Paſchalem Pontificem elegerant, conducere Romanorum rebus, vt priſtino inſtituto ſtaretur: darent que publice operam, ne an plius ſimili exemplo Imperatoria læderetur maieſtas. *Regalia*] Significat quam Regaliam numero ſingulari nunc appellamus, verbo ab errore vſurpato. Regalia enim neutro genere, vt dicatur, latinitas expoſcit, Græcorum more, qui Euangelia neutro genere, & pluraliter dicunt. Quæ veniant Regaliorum nomine, petenda ſunt ex conſtitutione Aenobarbi noſtri, quæ relata eſt in titulos libri Feudorum ſecundi. *Sceptro eburno*] Contra Indorum Reges vtebantur nigro ex Ebeno, vt refert diuus Hieronymus in comment. in Ezechielem Apollini apud Homerum aureum ſceptrum eſt. quod aurum Soli, ſicut Lunæ argentum factum creditur. Sceptrum proprium Iouis eſt, & Regum, qui Iouis perſonam vicemque ſuſtinent, vt canit in Hymnis Callymachus. Quanquam apud Homerum ſceptrum pro vili baculo rapi annotatum eſt.

Inde Ratiſpona, vetus ex hoc nomen habenti,
Quod bona ſit ratibus: vel quod conſueuit in illa
Ponere nauta rates: hac Noricus vrbe ducatus
Pracipua gaudet: ſolennis curia certo
Tempore mandatur, modico poſt iſta ſequentis
Temporis elapſu, totus quo tempore mundus
Gaudet apoſtolici gemino ſplendore triumphi.
Iamque viri reduces, Princeps quos miſerat olim
Vrbibus ex Italis, nec non à Præſule ſummo
Sedis apoſtolica, felicia quæque reportant.
Mox vbi propoſitas quo debuit ordine cauſſas
Egit, & in placida Rex omnia pace locauit,
Magna ſibi cupiens quærendæ ſemina laudis,
Et propagandi momenta potentia regni,
Protinus Hungaricos armato milite fines,
Si placuiſſet idem ſociis, intrare parabat.
Et facturus erat: nec inutile Principis eſſet
Propoſitum: poteratque ſuo rem claudere voto.
Sed quidam, ſeu mente bona, monituque fideli,
Siue dolo, tacitoque magis (quod credimus) aſtu
Diſſuaſere Duces: ac ne contrarius illis
Ire videretur: nec in hac re commoda regni,
Sed priuata ſequi, quamuis inuitus ab alto
Ceſſit propoſito, ſic diſſuadentibus illis,
Non ſublata quidem, ſed adhuc dilata voluntas,
Vel magni virtute patris complenda, vel alti
Sanguinis auſpiciis, nactis ſua tempora rebus
Speratur: neque enim fruſtra voluiſſe, nec vnquam
Concepiſſe ſacro praſagia vana futuri

Inde Ratiſpona] Inter Danubianas vrbes, quondam opibus atq; potentia celebris: vt quæ Imperatorum vires non formidarit. At hodie non alio magis nomine clara, quam vetuſtate, priſtinæque felicitatis memoria. Franciſcus Irenicus primitus Hiſpalim appellatam ſcribit: ob tam agreſtem populi ruditatem. Auentinus hic Auguſtam Tyberii fuiſſe indicat, & Petrus Appianus Reginoburgium. Ego à fluuio Rhego, quem illic Danubius excipit, nomen accepiſſe puto. *Noricus Ducatus*] Bauariæ enim metropolis Othoni Friſing. ſed nunc Imperatori paret. *Solennis curia*] Quod ad eam vniuerſi proceres, ordineſque regni, quos nunc vulgo Status vocant, venire ſoleant. A ſolo autem, vt dicit Sex. Pompeius, ſolenne venit, vel à ſolito: vnde quæ certa ſunt obſeruatione conſtituta, ſolennia nominantur. *Apoſtolici triumphi*] Signat diem ſacratum memoriæ Principum Apoſtolorum Petri & Pauli. *Olim*] Nuper. *Quo debuit ordine*] Inuenio morem illi fuiſſe obſeruatum, vt in cognoſcendis cauſſis, ab egenis & pauperibus auſpicaretur. Eſt autem Ordo, diſcretio ſtatus, hominum conditioni accommodatus. Gnato apud Terentium, quotidam ſui ordinis hominem, id eſt, conditione pauperem, ſe conueniſſe dicit. Cicero in prima Verrina contra Cæciliū. Veſtri, in-

Pectore, vel quidquam temere ſperaſſe putabo,

ſtri, inquit, ordinis reos. fures putans, & ſeruos nequam, vt Aſconius exponit. *Protinus Hungaricos fines*] Hungariæ ſitum, gentiſq; mores ſcribit Otho Præſul lib. Aenobarbic. rerum Secundo. Fuit regio iſta ab antiquis temporibus fortiſſimarum gentium domicilium, puta, Gothorum, Lungobardorum, Hunorum, quorum omnium origo Germanica. Hungari, qui deletis à Carolo Magno Hunis ſucceſſere, Scythici ſunt. Aiunt quidam adhuc extare in Scythia Hungariam, vnde noſtri illi prodierunt Hungari, quos Canem aliquando Regem habuiſſe proditum eſt. *Socius*] Pro Principibus Regni. *Nec inutile principis eſſet Propoſitum*] Sicut enim, vt Tacitus dicit, ſua retinere ad priuatos pertinet, ita de alienis certare, regia laus dicitur. Sed illud fortaſſis Ethnico licet. Munus autem Chriſtiani Principis eſt, quam minime vexare finitimos, ſed quidquid ditionis habet, citra alienum detrimentum exornare, quod vix vnquam feliciter ceſſerit, peregrinæ affectatio. *Diſſuaſere Duces*] Quibus eius potentia ſuſpecta erat, vt ait Otho.

Non tamen in tanto rerum ſplendore locatus
(Vſque adeo nulla eſt hominis ſincera voluptas)
Gaudia plena capit tranquillo pectore rector.
Quem bene compoſitis diuino munere rebus,
Anxia cognatæ torquet diſcordia rixæ.
Nam duo magnifici proceres, Henricus vterque
Nomen, & amba pares factis inſignibus, ambo
Maiorum titulis, bellum graue prorſus, & anceps,
Et multa regni metuendum clade gerebant:
E quibus hunc ipſum patruum generauerat ille,
Auſtricus ex auia Leopoldus marchio regis,
Hunc noricus ductor, & regis auunculus idem
Nobilis Henricus generoſa ſtirpe creauit.
Hi triſtes belli cauſſas, & prima furoris
Ex his nimirum traxerunt ſemina cauſis.
Nam pater alterius Noricorum ductor, atrocem
Pulſus ab inuidiam dudum, moreſque ſuperbos
Saxoniæ tantum, nudo ſibi iure relicto,
Senſerat vltrices Chunradi principis iras.
Ereptumque ſibi regno tribuente Ducatum
Ante Leopoldus, nunc eius frater, & idem
Rectoris patruus, pugnax Henricus habebat.
Itque hac vna lues ſano de corpore tandem
Ac velut è medio nubes odioſa ſereno
Cederet, è cunctis claro ſub principe regni
Partibus, Herbipoli iuſſi coiere potentes.
Affuit huc Saxon, non affuit Auſtricus, vt qui
Iudicium fugeret: dudum poſſeſſa Ducatus
Perdere iura timens: nam cauſſa ſemper in omni,
Iudicium ſpoliatus, amat: qui poſsidet, odit.
Quem tribus abſentem totius Curia regni
Cenſuit edictis in ius debere citari.

Vſque adeo nulla eſt hominis ſincera voluptas] Catholica ſententia, ex Ouidii Metamorph. deprompta. Lucius quoque Apuleius lib. Floridorū quarto, Nihil quidquam, inquit, hominis tā proſperum diuinitus datum, quin & tamen admixtum ſit aliquid difficultatis. & quæ in eam ſententiam dicta ſequuntur. *Maiorum titulis*] Pro, imaginibus. *Auſtricus Leopoldus*] Huius familiæ inclytæ, quæ Leopoldina appellata eſt, originem fuiſſe Sueuam, tradunt quidam: quum tamen ex Othone Friſingenſi Antiſtite, cui pater fuit Leopoldus, de quo fit nunc mentio, manifeſte conſtet, Comitem Albertum originem traxiſſe ex ſanguine nobiliſſimi Francorum Comitis Alberti, qui iuſſu Ludouici Aug Arnulfi Imp. filii, proditione & ſcelere Hattonis Archiepiſcopi Moguntini decollatus eſt, Marchiamque, vt ipſe vocat, Orīētalem, id eſt, Pannoniam Superiorem, nunc Auſtriam inferiorem, cum Aenana regio Bauarici Ducatus portio fuerit, Hungaris rurſus eripuiſſe, Ro. que Imperio adieciſſe. Auus Leopoldi huius noſtri Erneſtus, à magnitudine animi, & rerum pro regno geſtarum tulit nomen Primoris in Imperio ab Henrico Aug. eius nominis Quarto. Nepos autem Leopoldus, diui Leopoldi filius, Marchionum poſtremus, Pii, dum viueret, nomen ſortitus eſt, relatus noſtra memoria in numerum Diuorum, procurante rem Maximiliano Auguſt. *Ex auia Regis*] Agnete, filia prædicti Henrici Aug. quę mortuo priore marito Aenobarbi noſtri auo, cum diuo Leopoldo Auſtrio ſecundas celebrauit nuptias. *Generoſa ſtirpe creauit*] ſcilicet ex filia Lotharii Aug. Quarti, quam defuncto Henrico Bauarorum Duce, qui ab inſolentia morum ſuperbus cognominatus eſt, duxit vxorem Henricus Auſtrius diui Leopoldi filius, frater germanus, ſiue, vt vulgo dicunt, vterinus Chunradi Imperatoris.

Pulſus ob inuidiam] Vt hæc plerumque opulentiæ, potentiæque comes eſſe ſolet. Lege Othonem in Septimo prioris hiſt. libro, & in hoc principe memorabile inuenies exemplum, quam inconſtans atque perfida ſit fortuna. *Vltrices Chunradi iras*] Vide cap. 22. eiuſdem autoris itidem lib. prioris hiſt. Septimi: tum cognoſces & ex illo, atque aliis eiuſdem ſcriptoris locis, non fuiſſe ſeruatam formulam eligendi Romanorum Principis, à Gregorio Papa, in gratiam, vt multi prodiderunt, Othonis Imperatoris Tertii ſancitam. *Ante Leopoldus*] Ille, quem diximus filium diui Leopoldi. Vir ſtrenuus, & tam felici rerum ſucceſſu fuit, vt breui tempore Ducatum Noricum, ſuo Imperio ſubdiderit, capta Ratiſbona matrice vrbe, & eius ſede. Author Otho præſul Friſingenſis, frater huius Leopoldi. Diuus enim pater ex Agnete Auguſta, octo mares, & decem filias ſuſceperat.

Pugnax Henricus habebat] Multa & ille fortiter ſtrenueque geſſit, cum pro conſtituendo Bauarico Ducatu in tranquillitatem, tum in Hungaros, quos mire vexauit. Huic Otho Friſingenſis

Pontifex iniquior fuit: quod, vt ipſe ait, ciuitatis ſuæ munitiones diripuiſſet: propter quoſdam ex ipſa, qui aduerſarum partium erant ſtudioſi. Sed eos Aenobarbus, vt infra patebit, in gratiam reduxit. *Coire potentes*] Pro, conuenere. Inde Conuentus, vt apud Plinium legimus, pro iis diebus, quos dies, ſiue magnos dies vulgo vocant. Coire enim, apud priſcos criminoſum erat. Frequentia comitiorum Germanicorum iam abiit apud Italos in prouerbium: *Semper conueniunt Germani, & nunquam conueniunt.* Quo ſignificant falſe, eos non tantum rebus, vt plerumque fit, infectis, ſed aliquando longe deterrimis factis redire domum. *Iudicium fugeret*] Quod in eo totam litem, aut obtinemus, aut amittimus. Contra in arbitrio: neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequimur. *Ducatus*] Principatus ſcilicet Bauarici. Hoc vocabulo vſi ſunt Suetonius, Capitolinus, & Vopiſcus. *Iudicium ſpoliatus amat*] Quia ſcit ſe inprimis reſtituendum. *Totius curia regni*] Hic vides aliud eſſe Aulam, aliud Curiam: cuius origo eſt ex conuentibus iuridicis. *Quem tribus abſentem*] Omnium enim actionum inſtituendarum principium, ab ea parte edicti proficiſcitur, qua prætor edicit, de in ius vocando. Autor Imperator Iuſtinianus.

Nec minus Apulia Calabris, qui ex finibus alti
Sanguinis hic aderant proceres: quos ille locorum
Inuaſor patriis migrare Rogerius oris
Iuſſerat, & tota profugos regione fugarat:
Multaque flebiliter crudelia facta tyranni
Dequeſti, patria ſeſe tellure fugatos,
Proſcriptoſque bonis indignaque plurima paſſos
Morte, vel exilio, vel longo carceris vſu
Damnatos, miſeras gemitu rumpente querelas,
Addiderant, rebuſque ſuis à principe noſtro
Auxilium, & regni vindictam iure petebant.
Mota manus procerum, Regemque fideliter omnes
Tam manifeſta rogant totius ſcandala regni
Vindicet, & tantam iuris, morumque ruinam.
Accipit hæc lætus Princeps, gaudetque rogari,
Materiamque nouæ ſectandæ laudis habere,
Signaque trans alpes poſt prima biennia ferre
Regia, communi procerum iuramine ſancit:
Vt ſimul Imperii ſacra de ſede coronam
Sumat, & iniuſti fera corrigat acta Rogeri.

Nec minus Apulia] Apulia, Calabriaque Græcorum Imperatoribus aliquando paruerunt: & Gothi fractis Rom. Imp. viribus, illi Italiæ parti, cui Sicilia attributa erat, imperarunt. Quæ expulſis Saracenis, ſuos poſtea, genere tamen Normannos, ſortitæ ſunt Principes, Rom. quæ eccleſiæ ſactæ tributariæ. Quorum ſeriem texuit Ritibus lib. de Regibus Siciliæ primo.

Rogerius] ſcilicet Secundus eius nominis, qui Regium nomen primus vſurpauit. Nepos Roberti Guiſcardi, ex fratre Rogerio, quem Siciliæ præfecerat, ſecundum Othonem Friſingenſem.

Hunc, vt fama, virum, pariter cum fratre Roberto,
Cui propter ſenſus agiles, animique vigorem
Cognomen Guiſcardus erat, Normannia quondam
Ediderat: media rerum, ſeu ſtirpis agentes
Fortuna, ſed mente ſuis & pectore longe
Præſtantes, validoſque manu, formaque venuſtos,
Laudis amatores, magnarum ſemina rerum
Quærentes, cupidoſque ſuis noteſcere factis,
Quique magis ſeſe claro de ſanguine regum,
Quam de priuata Gallorum gente docerent.
Hi dum ſub teneris, & adhuc creſcentibus annis,
Neſcio quid val do tractarent pectore pulchrum,
Ipſa nimirum fortuna, voce latenti,
Exhortante viros, & blanda, maxima quæque,
Promittente manu, iam ſpe ventura trahentes
Omne ſolum forti patriam cuique eſſe putarant,
Auſi ſunt tota, ſpretis natalibus agris
Demigrare domo, nomen, gentemque, domumque
Optantes peperiſſe ſibi: nec gallica tantum
Rura, ſed abruptas excelſis rupibus alpes
Feſtino tranſire gradu: tandemque per vrbes
Italiæ, Latiaſque domos, quaſi debita rura
Apuliam, Calabroſque viri petiere penates.
Regia ſic volucris, primas vt creſcere plumas

Hunc, vt fama, virum] Lege cap. 3. ſecundi de rebus ab Aenobarbo geſtis, modo dicti Othonis. *Guiſcardus erat*] Eodem autore id obtinuit nominis, ab obertandi circumitu: quod patria lingua Guiſtbart, peruagator, vagabundus appelletur. Huius viri ad nouam experiendam fortunam maximo comitatu è Gallia emigratio ſub Henrico Aug. eius nominis tertio facta eſt. Meminit huius Guiſcardi Pontanus libr. 1. de Bello Neapolitano. *Normannia*] Suum vni nationi nomē eſt, quæ Oceanum accolit. Danis, cymbricæq; Cherſoneſo finitima. Septentrionalem tamen cardinem ſpectantes gentes, in vniuerſum Normanni ea tempeſtate vocitati videntur, à quamplurimis Scythæ nuncupati. Et Luitprandus Ticinenſis Græcarum rerum non ignarus, illorumque fere temporum æqualis, tradit, Normannos Conſtantinopolim vſque excurriſſe, ac vt aliunt, quam qui Galliam vexarunt, Roſſos, eoſdem nomine extitiſſe. Nec vero ſimile ſit, vnam tantum nationem anguſtis finibus vtentem, totam prope Europam, terra marique

Artubus, & teneros dureſcere ſenſerit vngues,
Naturæ ſectatur iter: iamiamque parentum
Officio contemnit ali, nidoque relicto
Egreditur, paruoque pudet latuiſſe cubili:
Mox confiſa ſibi ſecuro tuta volatu,
Aut leporem venatur agris, aut æthere cygnum
Corripit, & proprios in acuta rupe penates
Ædificat, ſimileſque ſibi parat edere fœtus.

matique. vno eodemque tempore armis peruagatam. Quicunque ex illius vaſti Oceani ora, inſuliſq; Septentrionis, ac Peninſulis incompertæ magnitudinis arma ferebant, Normanni à Gallis nuncupabantur. Cæterum ſatis conſtat, qui poſtremi Neuſtriam tenuerunt, ex multis vnam nationem fuiſſe Danis ſociam, ſi ſtimamque, autor Æmylius Veronenſ. libr. rerum Franc. Tertio. Genti Teutonam fuiſſe originem, ipſum nomen prodit, quod noſtra lingua Nort, Septentrio: Man, vir eſt. *Media rerum. ſeu ſtirpis agentes Fortuna*] Quod & nominis & fortunæ mediocris fuerit, indicat Friſingenſis: qui ait, eũ in Gallia militem egiſſe eius ordinis, qui dicebantur Valuaſores, de quibus nonnulla lib. ſecundo, loco illic admonente, ex placitis Feudorum haud ſcitu indigna afferemus, ipſa rerum vtilitate, ſermonis elegantiam vincente. Quanquam multæ res ſunt, quæ vix dicendo ornari poſſint, contentæ doceri, vt dixit Manlius. *Blanda maximaque*] Opinio vulgi eſt, cui Fortuna ſecũda eſt, huic quidquid tentauerit feliciter cedere. *Spe ventura trahentes*] Iuxta illud Naſonis: *Spes bona dat vires, animum quoq; ſpes bona firmat.*]*Omne ſolum forti patriam*] Vt idem cecinit Ouidius, ad Socratis illud forte alludens: *Mundanus ſum. Regia ſic volucris*] Perquam apta comparatio, vt fere vbique. Intelligit autem Aquilam, Reginam volucrum dictam, cum ab eius generoſitate, tum animi magnitudine: quod magnis congrediatur animalibus, etiam ceruo, vt ſcribit Plinius.

Illa quidem tellus nullius muneris expers,
Fœtibus arboreis vberrima, vitibus, agris,
Vrbibus, & caſtris, omnique decore nitebat:
Sed vulgus ſtolidum, prauum, rude, futile, vanum,
Moribus incultum, fragili male corpore firmum,
Ocia longa ſequi ſolitum, fugienſque laboris,
Mente manuque pigrum, nec pace, nec vtile bello.
Ergo viri mores hominum, cultuſque locorum,
Ingeniumque ſuum, ſollertis pectoris aſtu
Tractantes, ſemperque viros ingentia fortes
Auſa decere, rati, potiundi finibus illis
Spem rapiunt animo: miſſiſque fidelibus, omnes
Francigenas, quos aut humilis fortuna parentum,
Aut nouitatis amor, ſeu magna audacia mentis
Finibus è patriis ad præmia magna vocauit,
Adſciſcunt, totamque breui ſub tempore terram
Viribus, arte, dolis, multoque labore ſubactam,
Ciuibus expulſis, iniuſto iure tenebant.
Teque ſibi, patriæ laudis Robertus, & alti
Nominis hæredem dignum Boamunde reliquit.
Qui mox auſpiciis tibi deſignata paternis,
Antiochena manu cœpiſti mœnia victor
Fatalis, generique tuo ſeruanda dediſti,
Alter at æquiuocum ſibi, conſimilemque Rogerum
Progenuit: patris, qui nunquam degener actu,
Marte ſuo Siculis adiecit plurima regnis,
Quin & belligeris Byzantion vſque carinis,
Vectus inauratas in regia tecta ſagittas
Ipſe manu propria iuuenili fortiter arcu
Miſit, & æternæ laudis monimenta reliquit.

Illa quidem tellus] Laus Apuliæ, quæ eſt campeſtris & calida tota, & ob id alendo pecori hybernis menſibus maxime vtilis. Feraciſſima ad hæc hordei, tritici, vini, & olei, quatenus colitur. *Viros ingentia fortes*] His plærumque res proſpere cedunt, propterea, quod id genus hominib. fortuna quaſi fauet: vt eſt in veteri prouerbio: *Fortes fortuna adiuuat, inſenſa iis, qui nihil audent experiri. Patriæ laudis Robertus*] Summa gloria mortuus, opibus gentis mire auctis: quod duos Cæſares, Henricum Germanum, Auguſtum terreſtri prælio, Alexin Græcum maritimo deuicit. Nec Apulia contentus, Siciliæ quaſdam vrbes ditionis ſuæ primum fecit: deinde inſulæ Comitem Rogerium fratrem inſtituit. *Boamunde*] Quem ex vxore Abderada ſuſcepit, qua amiſſa, Robertus alteram ſuperduxit, nomine Giliardam, neptem ex fratre Giſolphi principis Salernitani. *Antiochena mœnia*] Anno ſalutis Chriſtianæ Milleſimo, nonageſimo quarto, pleriſque Chriſtianis Principibus iter per Apuliam facientibus, pro recipiendis Hieroſolymis, Boamundus in ea militia cum duodecim millibus armatorum nomen dedit. In ea autem expeditione, quam copioſius ſcribit Veronenſis libro quarto, Boamundi virtus adeo enituit, vt, Antiochia capta, communi noſtrorum conſenſu Princeps in ea conſtitutus, Conſtantiam Philippi Regis Gallorum vxorem duxerit. *Alter*] ſcilicet Rogerius à fratre Roberto comes Siciliæ, vt diximus, inſtitutus. *Æquiuocum*] Cognominem. *Quin & belligeris Byzantion vſque carinis*] Patrem filius non æquauit ſolum, ſed ſuperauit etiam, appellationem Regis Italiæ non veritus vſurpare: quo titulo tamen abſtinuit, contentus in poſterum Rex [illegible] appellari, poſteaquam vita functo Innocentio Secundo, recepiſſet omnia pridem amiſſa, regno Neapolis exactus à Luthario Saxone Aug. Lege Michaelem Ritium, lib. de Regibus Siciliæ, primo. *Byzantion*] Situm eius vnico tantum diſticho Ouidius explicat primo Triſtium. A Conſtantino Magno, qui eam primus Romanorum principum incoluit, Conſtantinopolis vocata eſt. Lege B[illegible] ptiſtam

Egnatium in fine ſecundi libri Rom. principum, & cognoſces eius vrbis à prima origine vſq; ad noſtram ætatem incrementa, & quam varia res eius fortuna fuerint. *Inauratas in regia tecta ſagittas*] Veronenſis Æmylius, hoc perquam egregium facinus non Rogerio, ſed eius claſſis præfecto Georgio tribuit: qui maiori numero nauium ſuperueniens, in prætoriam Conſtantinopolitani nauem, ſagittas aureis ſpiculis præfixas coniecit, atque ſe & ad bellum & ad pacem paratum oſtendit. Huius virtute ac fide liberatus eſt Ludouicus Gallorum Rex, qui ſimili fraude, qua Chunradus Aug. à Græco Imperatore circumuentus erat. Succenſa tum Conſtantinopolis ſuburbia, ipſo vidente ſceleſtiſſimo Imperatore Manuele, pomaque ex hortis eius lecta: Platina autor eſt.

Hanc tamen hiſtoriæ ſeriem plerique relatu
Confundunt, variantque, ſuo, ſolique decorem
Roberto, magni gaudent adſcribere facti,
Cumque Boamundo fortem genuiſſe Rogerum
Hunc perhibent, natoſque ſuis virtutibus ambos
Informaſſe patrem: nec ſolum rebus in illis
Quas tam ſors dederat, ſed quas præſaga futuri
Spondebant mens alta viro, magnique paratus
Hæredes in ſpem magnam ſuccedere iuſſos
Inſtituiſſe ſibi, mandataque fortia pulchræ
Indolis, extremo pueris in fine dediſſe,
Et larga tribuiſſe manu, quæcunque vel hoſtis,
Vel timidus, dignuſque minus poſſeſſor haberet.
Vnde Boamundo noſter Solymarius illam
Externi iuris Libyam, Siculoſque penates,
Et claram Antiochi, quam nondum viderat, vrbem
Aſſignaſſe refert, fama vulgata ſecutus.
Rumor, an hiſtoricus ſit certior ordo, requirat
Lector, & ambiguo ſcribendi grandia verſu
Ignoſcat vati: nondum ſatis illa propago,
Et Siculæ ſeries nobis innotuit aulæ,
Ex qua præclaro generoſam ſanguine nuptam
Auguſtos tetigiſſe ſinus, caſtumque potentis
Regis iniſſe thorum lætatur maximus orbis.

Fortem genuiſſe Rogerum Hunc perhibent] Quibus Æmilius ſubſcribens, ait, Roberto duos fuiſſe filios, è diuerſis tamen matribus. Eoſq; ob paternas opes, quarum non contemnenda pars dote poſterioris vxoris ad patrem peruenerat, in mutua arma exarſiſſe. Lege Ritium, qui attigit ſeriem fraterni huius belli, libro ſupra citato. *Vel timidus, dignuſque minus*] Iuxta Pindarum, dicentem: Iuſtum id eſſe natura, potentiorem per vim auferre ea, quæ imbecilliorum ſunt, dominari meliorem deteriori, pluſque habere eum, qui præſtantior ſit, quam qui abiectior. *Externi iuris*] Partim Græcorum erat, partim Sarracenorum. Libyam, Africam. *Et claram Antiochi vrbem*] Ea vrbs Syriæ caput eſt, maxima Orientalium vrbium. Situm eius pluribus refert Veronenſis libro quarto. Sancta nomini Chriſtiano, quod Petrus Apoſtolorum princeps in ea ſederit. Initio qui Chriſtum agnouerant Nazareoi dicebantur, in hac primum Chriſtiani vocitari cœpti. Viginti prouincias illa ſedes ſacra iuriſdictione regebat: ex his quatuordecim ſuos Pontifices Metropolitanos habebant, cum ſuis quemque ſuffragantibus, quos Catholicos nuncupabant, ipſo nomine magnitudinem vniuerſam oſtendentes. Qua autem ratione tandem vrbs ipſa ſit à Chriſtianis capta, octano amplius menſe obſidionis, explicat multis idem Veronenſis. *Fama vulgata ſecutus*] Ciceroni Fama vulgi, eſt quoddam multitudinis teſtimonium. Nota eſt Heſiodi ſententia. *Non vſquequaque irritum eſſe ſolere, quicquid rumore populi iactatum fuerit.* Famæ domum elegantiſſime deſcripſit Ouidius libr. Transmut. duodecimo: Deam Maro in quarto Æneid. appellat, Heſiodum, Homerumque ſecutus. *Siculæ aulæ*] Regum, ſeu Principum Siciliæ: quos & Neapolis appellant, ab eorum Regia, totiuſque regni principe ciuitate Neapoli, de qua pluribus Pontanus libro vltimo de Bello Neapolitan. *Ex qua præclaro*] Conſtantia Rogerii ſecundi filia, ſoror Guilielmi, itidem ſecundi Siciliæ Regis, virgo annum iam agens tricesimum, nupſit Henrico tum Germanorum Regi, vt ſcribunt Viterbienſis, Vrſpergenſis, & Otho de ſancto Blaſio: quibus accedit Æmylius Veronenſis: qui de hac ipſa Conſtantia loquens, Eam ſcio, inquit, à pleriſque tradi, ac vulgo credi in ſacro Parthone educatam notiua virginitate: quod Ioachimus fatidicus vir cecinisset, ex ea ſi nupſiſſet, funeſtam Italiæ facem exorituram: eandem plus quinquaginta annos natam, auſpice Pontifice Maximo, ne regnum Siciliæ ad nothum recideret, Henrico Cæſari nupſiſſe. Exin cum prægnans eſſet, ſuſpicioque exoriretur, eam vterum mentitam partum ſibi ſuppoſituram, medio in Meſſanæ foro, tabernaculum illi virum iuſſiſſe ſtatui, vbi ventre cuſtodito, nulla matronarum excluſa pareret: Ita editum Fridericum ſecundum, Cæſarem futurum. Hanc omnem fabulam vanitatis arguunt Germani, Aenobarbo Cæſare viuo, filium Henricum, Cõſtantiam ætate florentem, collocante Gulielmo duxiſſe, conſtanti ore affirmant: atque ita res in ſuos quamque annos digerunt, vt pudeat pigeatque tantæ aſſeuerationi, diligentiæque fidem abrogare. Hactenus Veronenſis. *Regis iniſſe thorum*] Cauſſam ſubinnuit libro quinto.

Primum, poſt iſtam vidit Vormacia ſedem,
Concilium procerum, iuſſu concurrere Regis.
Huc ambo venere Duces: ſed cura nec tunc
Eualuit veterem procerum ſopire querelam.
Tempore mox alio rurſum reuocata potentum

Vormacia] Ad Rheni ripam vrbs: quam vt in quinto deſcribit eleganter, vt nunc veneranda vetuſtate, ita olim diuitiis etiam clara. Non eſt altera inter ampliſſimas Germanorum ciuitates, quæ æque ac illa exercitata eſt,

Turba Ratiſponam, ſtudio tentauit inani,
Pace reformata, longam compeſcere litem.
Proximus inde fuit procerum concurſus in vrbe
Spirenſi, geminoſque Duces, multumque diuque
In placidos mores, ſolidamque reducere pacem
Conati, longum fruſtra inſumpſere laborem.

tata eſt, ſubinde vices eius variante fortuna, diutinis Sacerdotum ſuorum litibus, & multis belli incommodis, totam ætatem noſtram miſere diuexatam vidimus. Sita eſt in agro Cereris & Bacchi perquam feraci, cuius & poeta in Quinto meminit. Vangiones olim dictos putant à germanico vocabulo Fangou, quod eſt Regionis finitimæ. *Poſt iſt im ſedem*] Poſt curiam Herbipolenſem. *Primum*] Proximum. *Ambo Duces*] Henrici duo, Bauaricus, & Auſtrius. *Sed Curia nec tunc Euaſit foetre querelam*] Cauſſabatur enim Auſtrius ſe non legitime in ius vocatum. Comperio autem in illo conuentu ab Aenobarbo Archiepiſcopum Moguntinum nomine Henricum loco ſubmotum, ceu prodigum, & infrugi hominem, ſuffecto Cancellario ſuo Arnoldo, de quibus longam illam paulo ſuperius hiſtoriam narrauimus. *In vrbe Spirenſi*] Inter præcipuas Germaniæ haudquaquam poſtremi nominis vrbes, neque ſolum epiſcopali ſede inſignis, verumetiam templo admirandæ ſtructuræ, & Regum Germaniæ ſepultura nobilitato. Nemetas olim, qui nunc Spirenſes, nominatos, doctorum conſenſum eſſe, Eraſmus Roterod. in Scholiis in diuum Hieronymum retulit. *Fruſtra inſumpſere laborem*] Quod iterum Auſtrius repetebat, ſe vocatum minus legitime.

Hinc etiam Rector Manueli, principe quo tunc
Porphyrio genito, gaudebat regia ſedes,
Legatos properare iubens, de fœdere pacis,
Communique bono regnique vtriuſque ſalute
Verba ferenda dedit: ſuadens ob facta Rogeri
Guilhelmo, qui iam defuncti ſceptra parentis,
Et raptas ſeruabat opes, indicere bellum:
Et quia nuper eum deprenſo fœdere iuncti
Sanguinis, à prima ſecedere coniuge Papa
Iuſſerat, & thalami viduatus forte carebat,
Conſortem dignam pariter regnique thorique
Eiuſdem de ſtirpe petens quo firmius illum
Conſtringat validis in pacis fœdera nodis.
Tandem inſtante pio vehementer Saxone rege,
Ac repetente ſuum penitus ſine fine Ducatum,
Quem caſtris adeſſe ſuis Rex ipſe parabat,
Conſiliarium proceres, & partem litis vtramque
Euocat, hic patruo cauſſam fugiente, nepoti
Reddidit euictum ſeruato iure Ducatum.

Manueli] Quem nonnulli ignobilem, ac ab vxore Alexii nuper Imperatoris contra voluntatem Seſtarus, in coniugem ſimul & Imperium ſuſceptum fuiſſe dicunt. Volaterranus Scilace authore Alexii filium: Egnatius vero ſcribit, patri Ioanni, quem alii Caloianem appellant, ſucceſſiſſe: quod Iſacium maiorem natu, vt minus ad imperandum idoneum, reiecerit. Hic Ioannes ſubinde ad Chunradum Auguſtum ſcribens pro Græcorum arrogantia ſeipſum vocat, Chriſto Deo fidelem Regem, Porphyrogenitum, ſublimẽ, fortem, Auguſtum, & Imperatorem Romanorum. Quiſquis autem ille Manuel, vir certe facinoroſus fuit, qui Chunradum Imperatorem noſtrum, regem alioqui inuictum, vt Sabellicus fatetur, non inglorium, quod excidit Egnatio Baptiſtæ, illac ad expeditionem Hieroſolymitanam proficiſcentem, commeatu ſe iuuare ſimulans, gypſum farinæ admiſcebat: tamen profuit omnino aliquid Chriſtianæ rei expeditio illa & ſi parum felix, hoſtibus tanti belli expectatione perculſis. *Porphyrio genito*] Vel quia in purpura, hoc eſt, è principe rerum potiente natus eſt: vel expreſſit nomen familiæ Porphyrogenitæ. Quanquam mihi hic, vt ingenue fateor, non ſatisfacio. Deſtituerunt enim nos, quotquot conſuluimus græcorum lexica. *Regia ſedes*] Conſtantinopolis. *Legatos*] Anſelmum Hamelburgenſem, & Alexandrum Apuliæ Comitem exulem, & ob ſuſpicionem affectati regni à Rogerio proſcriptum. *De fœdere pacis*] Quod ante Chunradus patruus cum Ioanne Græcorum Imperatore exorſus erat: vt oſtendunt Epiſtolæ Principum ea de re ſcriptæ quæ extant apud Othonem Pontificem. *Et quia nuper eum*] Chronographus Vrſpergenſis hoc diuortium apud Conſtantiam Germaniæ in Synodo latum eſſe ſcribit. Fuit autem coniunx prior Diepoldi Marchionis Vochburgenſis filia, quæ poſtea Diethoni domino Rauenſpurgii nupſit. *Papa iuſſerat*] Epiſcopus Romanus: qui hodie tantum hoc nomine ſignificatur, quum olim omnes Epiſcopi, Papæ vocarentur, hoc eſt, patres. Pappum enim veteres patrem vocabant. *In pacis fœdera nodis*] Sed rem minus ſucceſſiſſe, ſatis poſt indicabant Italica auxilia miſſa ab Manuele aduerſus Aenobarbum: quodque Roman. Pontif. Alexandro Tertio nihil non auxilii pollicitus eſt per Legatos, modo Imperium Romanum diuiſum in vnum corpus redigeret: quibus tamen, vt Platina refert, ab Alexandro reſponſum eſt, ſe nolle id in vnum colligere, quod olim maiores ſui de induſtria disiunxiſſent. Fuit Princeps arrogans plus æquo, Eccleſiaſticorum dogmatum contemptor, Aſtrologiæ peritiſſimus: qui cum ſpopondiſſet ſibi multos adhuc vitæ & Imperii annos, totiuſque Orientis Imperium agitaſſet animo, monaſticam vitam ſecutus. morbo periit. *Suis caſtris*] Expeditioni Italicæ, quæ iam inſtabat. *Goslariam*] Crantius autor eſt. huius non vltimi inter Saxonicas vrbes nominis, fundamenta ieciſſe Henricum Saxoniæ ducem, Aucupem cognomento, qui primus Romanos faſces in familiã ſuam Intulit, eoq; nomine apud Germanos rerum potitus eſt. Sed hic Imperatoris nomine ab Italicis

ſcriptoribus priuatur, non abſque ſtomacho Crantii. Nam dicant igitur, inquit, ſi ideo Imperator non eſt, quia à Papa conſecratus non eſt, quis conſecrauit Auguſtum, & omnes ab eo Auguſtos, vſque ad d. Carolum? niſi ille per quem Reges regnant, & potentes iuſta decernunt. Si non eſt Romanorum Rex, aut Imperator, quia Italiam non tenet: cedant hoc nomine Conſtantinopolitani, ex quibus pauci Italiam habuerunt. Cedant & noſtri temporis Imperatores. Proinde non fraudemus optimus Principes honore ſuo. Scimus, quo ordine Pontifices ad eam ſe conſecrationem ingerebant. Henricum autem tertium Goslariam mire exornaſſe, palatio in ea plane regio extructo, idem author eſt. Famam opulentiſſimæ ciuitatis facile adſeruiſſet, ſi per vicinos licuiſſet, æmulos fortunæ, auri que & argenti fodinarum, quarum cultura ſæpius interpellabatur.

LIBRI PRIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI.

Regia trans alpes producit ſigna Secundus.
Cæſare Runcaliis poſito, ceu ſyderis ortu
Illuſtrata noui plebs Itala gaudet, & omnes
Suppreſſas dudum properant efferre querelas.
Laudaque præcipue, Cuma cum ſupplice, noxas
Incuſat Ligurum: quorum Rex fraude reperta,
Nobile præſidium capit, euertitque Roſatum,
Vaſtat cæde reos, turres cum pontibus vrit,
Caſtra rapit Ligurum: Caitam ſubuertit, & Aſtum,
Obſidione graui Terdonæ mœnia cingit.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. Aenobar. Aug. Liber Secundus.

TErtius eximio Regni felicis ab ortu
Annus erat Friderice tui, caſtriſque mouendis
Inſtabat præfixa dies: tunc rura relinquens
Saxoniæ, ſuperaſque petens cum milite multo
Ipſe ſui partes regni, qua Norica lambit
Rura Licus, placidis factus iam mollior vndis,
Non procul Auguſta conſedit Rector ab vrbe,
Proxima Brixnoram famoſi nominis vrbem,
Altera ſaxoſum tetigerunt caſtra Tridentum:
Inde per anfractus rigidos, anguſta locorum
Saxoſis horrenda iugis, fauceſque malignas
Carpit iter: tandem longo, magnoque labore
Alpibus euictis, campos & plana iacentis
Aſpicit Auſoniæ, ſtagnoque propinqua iacenti
In campis Verona tuis tentoria ponit.
Sed quia defectu miles cogente ciborum,
Dum rigidam duro tranſiret limite vallem,
Et loca nec Cereri fœcunda, nec hoſpita Baccho,
Illicito raptu ſacras ſpoliauerat ædes,
Ante profecturis quam Rex procedere caſtris
Vellet, & humani tractare negocia regni,
Inſtituit placare Deum, regique ſuperno
Seque ſuoſque piis humiles ſupponere votis.

IN LIBRVM SECVNDVM LIGVRINI, Guntheri Poetæ, Scholia Iac. Spiegel Seleſtadienſis.

A*Vguſta vrbe*] Olim inferioris Rhætiæ ciuitas, habitantibus tum ad Albim fluuium Suenis priſcis, quorum regionem hodie Saxoniam appellamus. Hi deinde Rhætiam modo dictam inuaſere, quam adhuc tenent hodie, Sueuiam à ſe nominatam: cuius eſt caput Auguſta.

Brixnoram] Hodie Brixina: quam tunc Brixiam Noricam vocabant: propter alteram eodem nomine in Gallia Ciſalpinam, de qua ſequenti libro. Brixiæ Noricæ meminit Vrſper. in Annot. Henrici Quarti. *Saxoſum Tridentum*] Ad flumen Atheſim verſus eius ortum, à Rhætis ædificatum Plinio. *Stagno*] Vulgo nunc lacus Gardæ, der Gartſee, à caſtello eius nominis, Benacus veteribus dictus: longus ſtadiis D. latus xxx. Variis ornatus caſtellis, præcipue Sirmio Catulli patria. Amnis eum Mincius ex Alpibus oriens efficit: inter quem & Ollium flumen ſitum eſt. *Mantua Muſarum domus, atque ad ſydera cantu Euecta Andino, & Smyrnais æmula plectris.*

Verona] Vrbs maxima ad radices montium, vltra quos habitant Germani: quam Atheſis fluuius ingreditur,

tur, magnam ſue ipſius partem ambit. Vnde Sylulus, cuius ſunt etiam prædicti verſus, dixit: *Tum Verona Atuſi circumflua.*

Protinus ex omni collectos agmine nummos
Corrogat, atque viris commiſſa fidelibus æra
E quibus hic præſul, comes ille, probatus vterque,
Diſtribui iuſta ſpoliatos ſorte per omnes
Imperat, & licitæ compenſat damna rapinæ.
Nobile Regis opus: quamuis penuria factum,
Vt quondam ſancti Dauid, excuſare valeret,
Non tamen hac in re cauſſas attendere, ſed rem:
Nec quid ſit licitum perpendere, ſed quid honeſtum.
Mentis quippe bonæ proprium, agnoſcere culpam,
Culpa vbi nulla ſubeſt. Tunc demum ſigna reuellens,
Runcaliam properat rapidis attingere caſtris.

Comes ille] Scribit Otho id negocii duobus epiſcopis impoſitum, Tridentino, & Brixinorenſi. *Vt quondam ſancti Dauid*] Qui, quum fugiens Saulem veniſſet in vrbem Nobe, comedit panes ſacros, quos propoſitionis vocant: nec ipſe tantum, ſed & comites ipſius, ac famuli. Nefas erat ex his panibus cuiquam veſci, præterquam ſacerdotibus ac leuitis: ſed quum fame periclitaretur, nec ſacerdos veritus hoſti illi prodere, nec Dauid veritus veluti profanos attingere, veſcique. Hoc exemplo Seruator noſter Chriſtus, patrocinatus eſt diſcipulis ſuis, quos calumniabantur Pharitæi violaſſe Sabbatum, quod ſtimulante fame, præcedentes Dominum vellerent ſpicas, ac manibus confricantes, ederent grana.

Eſt locus Italiæ, modicum ſeiunctus ab vrbe,
Cui quia pulchra ſitu placet, inde Placentia nomen,
Planus, & Eridani placido iunctiſſimus amni,
Effundit latos ſpacioſo limite campos.
Hic quoties claram Regnator tendit ad vrbem
Teutonus, Auſoniam ſumpturus rite coronam,
Ponere caſtra ſolet: ligno ſuſpenditur alte
Erecto clypeus: tunc præco regius omnem
Conuocat à dominis feudalia iura tenentes,
Excubias Regi prima celebrare fideles
Nocte, vetuſtorum debent ex more parentum.
At quicunque domi, domino nolente relictus,
Defuerit, feudo priuari Curia cenſet.
Tunc quoque nonnulli cenſura vindice regni
Amiſere diu tali poſſeſſa reatu.
Quin & pontifices, Halberſtadenſis, & ille
Sub quo Brema fuit, tali regalia iura
Amiſere nota: perſonæ ſcilicet ipſæ,
Non tamen eccleſiæ, neque enim quod paſtor inique
Geſſerit, eccleſiæ fas eſt in damna refundi.

Eſt locus] Deſcriptio Runcaliæ. *Placentia*] Retinet adhuc nomen antiquum, colonia deducta à quatuor viris: variis agitata caſibus, & ab Aenobarbo ob rebellionem diruti muri eius, & deiectæ ſunt turres: vt in principio noni lib. poeta, & latius ſcribunt Volaterranus ad finem lib. Geograb. quarti. *Eridani*] Eundem eſſe Padum & Eridanum, ex Plinio conſtat. *Claram vrbem*] Romam. *Feudalia iura tenentes*] Zaſius in commentariis in ſecundam legem de Origine iuris, oſtendit originem Feudorum à vetuſtis Romanorum moribus proceſſiſſe. Licet Aluarotus, & communiter Doctores hiſtoriarum ignari, male, & erranter contrarium ſenſerint. Budæus quoque multis verbis in prioribus in Pandectas Annotationibus docet, veterum monimentis, accuratè perpenſis, neminem eſſe, qui non hãc noſtram Feudorum conſuetudinem ab illa clientium obſeruantia in patronos, & fide patronorum in clientes, oriundam eſſe, iudicet. Item quos vaſallos vocant, clientes appellat. & clientelam obſeruantiam ipſam & obſequium, quod homagium dicũt, clientaris officii ſponſionem, agnitionemque. Merula feudorum iura tradit habuiſſe autores Angleriæ Comites, & à Curia Mediolanenſi deducta, vt lib. octauo latius explicabo. *Fideles*] Vaſallos, & Ligios homines iuriſperitorum vulgus vocat, peregrinis prorſus vocabulis. Latine, Beneficiarii nominari poſſunt: qua voce Æmylius Veronenſis identidem vtitur. Quos tamen probe etiã Fideles dici poſſe exiſtimo: quemadmodum Paganis recepto vſu, opponimus Fideles. Maxime autem, quia fides, vel fidelitas ſubſtantialia ſunt in Feudo, ſiue qua Feudum non conſiſtit. Eſt autem Feudum, conceſſio rei pro homagio facta. Qua voce itidem noua, ſignificatur obligatio per ſacramẽtum fidelitatis facta, propter Feudum. Qui iurat Domino, neminem excipiẽs, dicitur homo Ligius: qui vero aliquos excipit, is homo non Ligius dicitur. Vnde Feuda Ligia, vbi abſolute fidelitas cõtra omnem hominem iuratur: quæ regulariter non dantur, niſi à ſummis Principibus. & ſi qui ſint alii qui non recognoſcũt ſuperiores. Alia ſunt non Ligia, vbi iuratur cum exceptione. Excipitur enim ſemper Imperator, qui & ipſo facto exceptus intelligitur, in omni iuramento, etiam ſi non nominetur. Quamuis ex conſtitutione Aenobarbi, vt libro octauo patebit, nominatim Imperator excipi debeat. Atque ab hac fide, ſiue fidelitate, vt modo dictum eſt, Feudum eſſe dictum volunt. Sed & à fœdere dici poſſe, quoniam ex ſolis fœderibus forma fidelitatis vltro & citro conſtet, vel hic poetæ locus demonſtrat: qui temporibus eorum vicinus fuit, qui ex vſu Mediolanenſi, & aliis nonnullis conſuetudinibus, Feudalia ſcita, ſatis quidem notabiliter, ſine tamen ordine, & nulla rei latinæ puritate tradiderunt. *Curia cenſet*] Hoc loco per Curiam Pares Curiæ intellige, qui cauſſarum Feudalium Iudices à Cæſare conſtituti, ſine prouocatione cognoſcebant. *Halberſtadenſis*] Vlrico nomen erat, vt Otho refert, quem ex Crantii hiſtoria conſtat fuiſſe virum, ocii & quietis impatientem. Vrbs ſub eo capta eſt, & baſilica conſla-

grauit, vna cum ſacro templi theſauro & ornatu. Idem ſcribit Crantius, Carolum Magnum in Orientali Saxonia conſtituiſſe genti Epiſcopum vltra Viſurgum apud Saliogſtede, cui loco hodie nomen eſt Oſtervvick, qui longo poſt tempore in Halberſtadium ſit traductus. *Sub quo Brema fuit*] Hartvvicus erat ille, vt Otho quoque teſtatur. Cui familiare eſt, vt & cæteris, qui ea ſcripſerunt ætate res, apud Germanos præcipue geſtas, ſilentio gẽtilicia nomina præterire. Quod tum Antiſtites pompoſos titulos ignorabant. Obſeruatum eſt ab auunculo meo Argentoratenſ. Eccleſiæ Epiſcopos, ab exordio vſque ad Aenobarbica tempora, alium ſibi titulum non deſumpſiſſe, niſi ſub hac humili forma Ego. N. diuina fauente clementia Argentoratenſis Eccleſiæ Paſtor indignus. Sed & diuum IMPERATOREM CAROLVM, Bremenſem Epiſcopatum, velut Colonienſi à ſuffragiis excitaſſe, tradit Crantius. *Regalia iura tenentes*] Habent feuda ſuas differentias & qualitates. Quia ſunt Feuda regalia, ſcilicet dignitatum, quæ abſolutam & prærogatam nobilitatem habent: quorum participes ſunt tantummodo Capitanei regni, id eſt, Duces, Marchiones, Comites. Alia vero ſunt Feuda non regalia, ſiue illa à Principibus Romanis, ſiue à Capitaneis regni concedantur: quæ non quidem prærogatam, vt illi, ſed conſpicuam quandam nobilitatem exhibent: veluti Baronum, & aliorũ qui ſunt melioris nobilitatis: quos Valuaſores maiores nominaueris. Quibus proxime accedunt hi, qui ſunt melioris notæ inter nobiles, qui & ipſi ſub ſe habent Vaſallos nobiles. Porro qui à Valuaſoribus maioribus, puta Baronibus, & conſpicuis nobilibus Feuda accipiunt, ſunt quidem & ipſi nobiles, ſed mediocris nominis: quos nominant Valuaſores minores. Cæterum quæ Feuda ab huiuſmodi minoribus conceduntur, Vaſalli Valuaſini, ſeu minimi Valuaſores nominantur: vt ſunt, priuatæ perſonæ, pagani & ciues, ſi qui in plebe ſunt paulo nominatiores. *Tali nota*] Cenſura, & iudicio Patrum Curiæ Vel nota, hoc eſt, culpa abſcoriæ. Cautum namque eſt, eos in omnibus caſibus in quibus Clerici, vel Eccleſia poſſunt habere Feudam à Laicis, cogi quoque poſſe, vt propter huiuſmodi Feuda ſtent iuri coram Domino Laico. quia ea res perſonas eorum nec tangit, nec lædit, ſed reſpicit Feudum. Sũt autem & aliæ cauſſæ amittendorum beneficiorum, ſiue feudorum, quæ tractantur diffuſe à Doctoribus, & habentur in ſecundo libro Feudorum. *In damna refundi*] Retulit pulchre vulgatam illam regulam iuris, *Delictum perſonæ non debet in damnum Eccleſiæ redundare.* In certo tamen caſu ex conſtitutione diui Cæſaris Chuoradi, ipſæ quoque Eccleſiæ ad tempus Feudo & honore priuari poſſunt.

Nunc age, de terra memoratu plurima ſacro
Digna relaturi, poſitum, ſedemque locorum,
Nominibuſque datis, populos, rituſque vetuſtos
(Sicut ab antiquo vulgauit fama) canemus.
Hæc Appenninus rigidis hinc rupibus, inde
Alpibus aeriis preſſa, atque coercita tellus
Longa, ſed anguſtam Zonæ ſortita figuram.
Hinc ſale Tyrrheno, Venetis hinc clauditur vndis,
Quippe noti rapidos æſtus, Auſtrique vapores
Apennine tui ſibi temperat obice montis,
At rigidum Boream, gelidamque timentibus Arcton
Præſidio veniunt obiectis rupibus alpes,
Tyrrhenum zephyro vagus Adria tunditur Euro.
Forſitan hos aliquis, velut vno corpore montes
Iungit, & vt capiti duo brachia ſubiicit vni.
Vt Pyrenæum vero ſit nomine totum,
Totius partes ſint Appenninus, & Alpes.
Hæc tamen hinc aliquas inuaſit opinio mentes:
Nam qua belligeris totiens experta carinis
Ianua Tyrrheni pulſatur gurgitis æſtu,
Cernuntur gemini ſeſe contingere montes,
Ac velut expanſis hinc inde fideliter vlnis
Amplecti gremio populos ac mœnia lato.
Magnus, & heſperio non ignoratus in orbe,
Et multum debens antiquis vatibus vnda,
Hanc medio ſecat amne Padus, Zonaſque minores
Ex vna facit eſſe duas, populoſque bipertit,
Quem geminis hinc inde fluens è partibus vnda
Ditat, & Adriacas opulentior influit vndas.

Nunc age, de terra] Scilicet Italiæ: quæ, vt Solinus ait, tanta ſita ab omnibus dicta eſt, vt iam inueniri non ſit, quod non veterum autorum præſumpſerit diligentia. *Poſitum*] Italiæ ſitus medius inter Meridiem, & Septentrionem, nimium in modum & fertilis & plurimum accolis ſalubris eſſe, ex ratione Sphæræ deprehenſus eſt. *Appennine*] In huius tranſitu obnimium frigus alterum oculum amiſit Hannibal Pœnus: à quo & nomen montem ipſum accepiſſe quidam tradunt. Eleganter ille deſcribitur à Lucano & Silio. *Alpibus aeriis*] Capiont initium Alpes à Salaſſis qui locus nunc Saluciſtum & Montisferrati eſt, Rhegium vſque, per Capuam. *Anguſtam Zonæ figuram*] Tota, Mela inquit, anguſta, & alicubi multo, quam vnde cœpit anguſtior. Zonæ igitur ſimilem dicit, quod longior multo, quam latior eſt. *Tyrrheno*] Quod à ſitu Inferum, à littoribus Siculum, Liguſticum & Tuſcum vocatur. *Sale*] Mari. *Venetis vndis*] Adriatico. *Noti rapidos æſtus*] Ex Meridionali enim perflat parte. Latine Auſter, ab hauriendis aquis. Vide Gellium. *Rigidum Boream*] Qui ab æſtiuo & ſolſtitiali Oriente mera venit. Latine Aquilo dicitur. *Gelidam Arcton*] Septentrionalium indicat ventum, qui multo aſperior obiectus, directuſque in Auſtrum ſpirat. Significat ergo munitam eſſe Italiam contra duo extrema, hoc eſt, nimium ſolis ardorem, & immodicam frigoris aſperitatem. *Zephyro*] Latine Fauonius, ventus eſt occiduus, aduerſus Eurum flans, qui eſt medius

dius

dius inter ventos Orientales. Idem græce Apeliotes dictus. A Romanis nauticis Subſolanus cognominatus. *Vagus Adria*] Adriaticum, quod ab vrbe & flumine cognomine appellatum eſt. Plurimi idem eſſe voluerunt Ionium, quod tamen partem Adriatici maris accuratiores faciunt. *Pyrenæum*] nomen accepit à fulminuio ictu, quamuis à Pyrene nympha commun ſcatur Sillius libro tertio. Qua parte Hiſpanias ſpectant Pyrenæi, habent varias arbores: qua vero Gallias, nudi ſunt, Strabone autore. *Alpes*] Pomponio Melæ, non in Iſtriam ſolum, ſed Byzantium vſque ad Euxini littora expanſa montana Alpium nomine continentur. Vocabula habent varia, quæ referuntur à Volaterrano, Alciato, Vadiano, & autore commentarioli in Tacitum de populis Germaniæ. Harum vero deſcriptionem habes apud Sillium libro iam citato. *Ianua*] Eadem & Genua, metropolis Liguriæ, nobili portu illuſtris. Hæc inter principes Italici nominis vrbes, Superbæ cognomentum tulit. Quæ vnde originem habuerit, incertum. Fuit ſub Imperio Romanorum: quo deam Rotaris rex Longobardorum per vim accepit, ac diripuit: Imperio deinde reſtitura, vna cum cætera Italia à CAROLO Magno. *Magnus Padus*] Nam, vt Lucanus ait in ſecundo: *Non minor hic Nilo, item nec minor eſt Iſtro.* *Heſperio orbe*] Hoc eſt, Italia, quam vt idem cecinit, exhaurit aquis. Solinus, Pado, inquit, Italia clara eſt, quem mons Veſulus ſuperantiſſimus inter iuga Alpium, gremio ſuo fundit. Veſulum hodie vulgus accolarum, Montanys vocat. *Vndis*] Amnis. Appoſitio eſt. *Antiquis vatibus*] Quorum princeps apud Latinos; nimirum ad eius reſpiciens magnitudinem, eum fluuiorum regem appellat. *Hanc medio ſecat amne Padus*] Strabo in principio quinti libri de ſubiecta loquens Alpibus regione: Eſt, inquit, felix admodum campus, & fructuoſis collibus varius, hunc medium ferè Padus diuidit: eaque regio hinc Ciſpadana hinc Tranſpadana dicitur. Ciſpadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliqua vero Tranſpadana eſt. *Quem geminis hinc inde fluens è partibus vnda Ditat*] Eorum ſcilicet amnium, quorum præcipui ex Appennino, cæteri ex Alpibus naſcuntur. *Adriacas opulentior influit vndas*] Non eſt amnis alius, qui breuiore curſu maiorem vndarum vim corriuet. Triginta ſecum in Adriaticum mare flumina defert.

Hæc vna tellure, triplex prouincia, ternos
Scinditur in populos, Venetas, Ligus, AEmyliuſque
Incolit, à populo recipit prouincia nomen
Quælibet, & multas in ſe complectitur vrbes.
Hæc igitur dulci gaudens vligine tellus,
Tam Cereris, Bacchique ferax, & mitis oliuæ
Arboris, & pecorum, nullius frugis honorem
Ignorat nulloque dolet ſe munere tardam.
AEmyliæ primam ſama cognominat vrbem
Quæ velut ex aquila, cunctarum rege volucrum,
Nomina clara trahens, Aquileia rite vocatur.
Metropolim Ligurum dicunt, ſedemque ſupremam,
Quam Mediolanum Ligus incola nominat vrbem:
Siue quod in media quadam tellure, medulla
Omnibus ingenuis acerrima rebus abundat:
Seu quod ab lanento trahit iſta vocabula porco,
Lanea qui medio portabat vellera tergo.

Hæc vna tellure, triplex prouincia] Strabo Italiam in octo partes diuiſit. Antoninus in Itinerario in decem & ſex prouincias. Poeta Othonem Antiſtitem ſecutus, Vlterius tem Italiam partitur in Æmiliam, Liguriam, & Venetiam. *Hæc igitur dulci*] Præſtantiam Italiæ ſupra omnes alias terras adſeruerunt ſcriptores, & Græci & Latini: nec eſt quicquam quod intactum reliquerint. Tu quæ ad hunc locum attinent petes à Marone ſecundo Georgicorum. *Aquileia*] Sunt tamen qui eam à legendis aquis appellatam exiſtimant. Tam vetuſtam & nobilem vrbem, Attila diruit, neque vnquam ei poſtea reſipiſcere fuit. Non alio hodie magis, quam titulo Patriarchatus inſignis. *Omnibus ingenuis*] Huc accedunt quæ de Mediolano ſcripſit in catalogo vrbium nobilium Auſonius. Mediolanenſis felicitas quingentos & amplius annos durauit, vſque ad diui Ambroſii tempora. *Seu quod ab lanento*] Apud idoneos autores de nomine vrbis, nihil certi habetur: niſi quod Claudianus famam ſecutus, à ſue quoque lanata nomen vrbi inditum innuit, dum canit: Venerem ad nuptias Honorii & Mariæ deſcendere per Appenninum, ad condita Gallis mœnia, lanigeræ ſuis oſtentantia pellem. Et hinc Sidonius libro ſexto: *Et quæ lanigera de ſue nomen habet.* Non probat SABELLICVS, quod à quibuſdam traditum eſt, cum antea diceretur Liciniphorum, ab Inſubrium duce Medo, appellatum eſſe Mediolanum, exiſtimans: &, vt ego puto, recte quædam à ſcriptoribus in referenda Italicarum vrbium origine, multo honeſtius potuiſſe præteriri, quam ad ludibrium ſcribi ex ignobilium ſcriptorum ſententia.

At quam præcipuo Venetus colit ordine ſedem,
Nomine non alio quam tellus ipſa vocatur:
Vrbs opulenta nimis, quamuis circumſonet illam
Pontus & Adriacis ingeſtus fluctibus agger,
F[illegible] modicam cont[illegible] æquore ſedem.
Hanc vetus Italia[illegible] ſermo vocat vlteriorem
Quod media ſuſceſ[illegible] cre[illegible] montis,

Tellus ipſa vocatur] Venetia, quo nomine quicquid ab Iſtria ſecundum maritima, vſque Rauennam iacet, comprehenditur. M. Cato & Plinius autores. *Vrbs opulenta nimis*] Supra quam credi poſſit imperio atque opibus aucta. *Conceſſerit æquore ſedem*] Vnde eorum hodie non adeo

Longius à pulchra Romana colonia Roma
Diſtet, & Auſonii quidam ſit terminus orbis.
Hæc autem magno quæ clauditur Appennino,
Ethruſcaſque domos, & claram continet vrbem,
Interior veteri conſueuit more vocari.

veruſta, atque in littore fuit, in ipſo mari ſedes eſt. Mod cam autem dicit, quod poſt Longobardorum in Italiam acceſſum, Veneti ad mare compulſi, multo anguſtiores, quam antea fines tenuerint. *Tuſci montis*] Appennini. *Romana colonia*] Quia togatam colunt Galliam. Liuius quoque autor eſt, Aquileiam Latinam coloniam, in agro Gallorum deductã eſſe. Tranſpadanam enim Galliæ nomine comprehendi, grauiſſimum Ciceronis probat teſtimonium Philippica 2. Colonia autem dicitur oppidum vel bello victum, vel aliis caſibus exhauſtum, in quod vel milites, vel ciues alterius oppidi ad colendum & habitandum mittuntur. *Auſonii orbis*] Italiæ, quemadmodum Lucanus orbem Hiberũ dixit, pro Hiſpania: & orbem Arctoum, pro Gallia & Germania. *Magno Appennino*] Qui totam terram velut in duas diuidit plagas. Hanc ad occaſum & meridiem, illam ad Septentrionem & ortum obuerſam. Ab Alpibus primo in Liguriam excurrens, mox inde ciſalpinam Galliam, & Picenum, ab Ethruria & Sabinis dirimit, Anconamq; progreditur: vnde aduerſus in Apuliam & Garganum montem extenditur, Marrucinorum, Pelignorum, & Frentanorum terram, à Latio & Campania ſeparatus. Vltimus eius conatus ex Gargano eſt ad Leucopetram: hinc Apuliam habens, Calabriam, & magnæ Græciæ totam. *Ethruſcas domos*] Vrbes Ethruriæ, cuius fines ad Tybridis ripam extenduntur Straboni. Primum vero oppidum ab Liguſticis finibus, Luna eſt portu nobile, vt ſcribit Plinius. *Claram vrbem*] Romam: quæ cur caput orbis fuerit nuncupata, docet Liuius primo ab vrb. cond. lib. Hæc, vt canit Maro,

Tantum alias inter caput extulit vrbes, Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Horatius quarto Carminum, principem vrbium eam nominat. Solinus ait, quod nihil ſuper ea doctiſſimi autores reliquerint, quod in nouum præconium poſſit inſertari.

Mox ea quæ Siculum protenditur vſque profundum
Appuliam, Calabroſque ſinus, Campanaque rura
Amplectens, ſeu citerior, ſeu Græcia maior
Ante vocata fuit, mediam tamen huic quoque multi
Connumerant, vnoque duas ſub nomine ponunt.
Hanc olim bello, quem Scandia miſerat, hoſtis
Barbarus, inuaſit: maribus qui marte peremptis
Crinibus ad mentum torua ſub caſside preſſis,
Cæruleaque coma barbam ſimulante virilem,
Fœmineos armaſſe greges, cladeмque virorum
Infirma ſuppleſſe manu, ſic denique victor
Hæc loca fœmineo fertur tenuiſſe triumpho.
Hæc quoque de cauſſa ſignato nomine tellus
Dicitur à longis ea Longobarda barbis,
Protinus indigenis paulatim ſanguine mixto,
Barbara plebs, præter conſuetum gentibus vſum
Tranſiit in ſociam ſuſcepto nomine gentem.

Profundum] Mare, quia porro à fundo. *Campanaque rura*] De quibus latius lib. nono. *Græcia maior*] Quoniam incolæ eius maiori ex parte Græci fuerunt. *Mediam*] Interiorem. *Barbarus*] Peregrinus, externus. Veteres enim barbarum vocabant, quicquid erat peregrinum. Deinde vox deflexa eſt ad vocis & ſermonis abſurditatem. Vnde Ouidius apud Getas agens: *Barbarus, inquit, hic ego ſum: quia non intelligor illi.* Poſtremo cœpit accommodari & ad mores feros & aſperos. Olim Græci cæteros appellabant Barbaros: deinde culti literis Itali, cæteros omnes, præter Græcos, barbaros appellare cœperunt. Et nunc rebus omnibus commotatis, adhuc mirum eſt, vt ait Liltrius, quam inaui ſibi nomine placeant, & quantopere Barbaros execrentur. Vel *Barbarus hoſtis*] Id eſt, ferox. Nam ex Velleio conſtat, eos fuiſſe ferociſſimos. Fracti, inquit, Longobardi, gens etiam Germana feritate ferocior. Sed & Æmilius libr. Francicarum rerum primo, vocat Alboinum omnium mortalium ferociſſimum. *Quem Scandia miſerat*] Inſula eſt Codini ſinus, qui eſt Germanici maris. Ex hac profectos Longobardos, qui eorum hiſtoriam ſcripſere, ſunt autores Iſidorus, Secundus, Tridentinus, & Paolus Foroiulienſis: qui genus ab eis duxit. Hunc Paulum Deſiderius Longobardorum rex, cum regnaret, ſumme dilexerat, ingenio eius, eruditioneque delectatus: & Carolus noſter, ob eaſdem animi dotes, in intimam familiaritatem admiſerat. Cæterum cum deprehendiſſet eum [illegible] are conſilia Deſiderii educendi è finibus exilii, cuius florentis fortunæ particeps extitiſſet, procul ab illo in Diomedis inſulas eum ablegauit. Vnde ad Aragiſum refugit. Nec tunc docto viro, in tali cauſſa, apud mitiſſimum regem Carolum fraudi fuit, exilii terminis deceſſiſſe: cum proceres ſuaderent, ne impunita audacia, contumaciaque abiret: & Pipinus iudicium patris ſecutus, eius rei veniam Duci dedit. Paulus Aragiſii Adelbergique ducum rogatu, ad conſcribendas hiſtorias rediit: à fine Eutropii exorſus, res Romanas, ſeparatim Longobardicas complexus, ſimul alia ædidit. Hymnum in diuũ Ioannem compoſuit, quem inter ſacra orbis terrarum canit. Vetuſtiſſimis exemplaribus, ſanctiſque autoribus imperio, opeque Caroli vndique conquiſitis, martyrum vitas, mortemque exterorum diuorum ſumma breuitate perſtrinxit: in templis legendas: quas facile crediderim, longa die ita immutatas, vt à conditore ſuo (ſi exiſtat) non cognoſcantur. Hæc candide lector ex Æmylio Veronenſi viro impenſe erudito, retulimus, tametſi ad hunc locum nihil faciunt. Qui de Longobardis loquens, è Scandauia, inquit, Septentrionalis Oceani inſula oriundos ſe contea-

contendunt. Noſtri, qui annales ſcripſerunt, alii Scandanauiam, alii Scanziam nominant. Cornelius Tacitus, Longobardos Sueuis attribuit. Ptolomæus eos non procul à Rheno ponit. Vnde Miſnenſiū hodie regionem, Longobardorum regionem olim fuiſſe quidam volunt, Weſtualorum alii. Porro Alboinus eorum rex prædictus, capto Foroiulio, Venetiam omnem breui ſubegit. Papiā poſt triennalem obſidionem recepit, Ethruriæque infeſta arma intulit. *Fœmineo triumpho*] Antiſtes Friſingenſis idem ſcribit, ne putes hic Poetam, quod eſt illis familiare, quippiam affinxiſſe. *Dicitur Longobardia*] Id nominis datum eſt regioni amiſſo regno. Nam vt Veronenſ. ſcribit, & ex Merula quoq; deprehendi facile poteſt regnantibus Longobardis, nulla fuit eis ſua peculiaris q; Longobardia. Placuit autē diuo Carolo imp. & Leoni pontifici eius nominis Tertio, id nomine Longobardiæ cenſeri, quicquid inter Appenninum & Alpes à cætera Italia, lacu Benaco, Mincio, vt vero Longobardorū ſcriptores tradunt, Ateſi, Pado, Rheno Bononienſi diſtinguitur. *Tranſit in ſociam ſuſcepto nomine gentem*] Audi Veronenſem Æmylium. Plus ducentis triginta annis Longobardi maxima Italiæ parte potiti, iam nihil externi moris, religioniſue, aut animorum retinebant. Depoſita, exoleſcenteue illa, cum qua Alboino rege venerant, feritate, in Italici cœli, ſolique ingenium, moreſque tranſierant, veteribus Italis affinitate, atque inde cognatione adeo iuncti, vt in Ethturia, in Spoletino, Beneuentano, Eporedienſi, Foroiulienſi Ducatibus non eſſet facile dignoſcere. *Gens aſtuta*] Oſtendit mores, inſtituta, & magiſtratus Longobardorum.

Gens aſtuta, ſagax, prudens, induſtria, ſollers,
Prouida conſilio, legum iuriſque perita:
Corpore, mente valens, animo vigil, ore venuſta,
Membrorum leuitate vigent, patienſque laboris,
Prompta manu, ſermone fluens, auidiſſima laudis,
Artibus, atque operum ſtudiis exculta nouorum,
Sobria, venturi metuens, ſumptuque modeſta,
Inuigilans opibus, ſtudioſe parta reſeruans,
Exiguo contenta cibo, fulgentibus armis,
Et nitido corpus componere gaudet amictu,
Libertatis amans pro qua nec triſtia rerum
Damna, nec extremam ſolet exhorreſcere mortem,
Nec regis, dominiue iugo ceruice volenti
Subdita: conſulibus rerum committere ſummam
Gaudet, & hos triplici ſumptos ex ordine (faſtum
Ne pariat diuturnus honor) mutare quotannis,
Viuere quemque ſua ſubiectum legibus vrbis
Cogit, & externos ſub eodem iure potentes
Alligat: vt terra vix inueniatur in illa,
Aut comes, aut alius ciuili iure ſolutus.
Vtque ſuis omnem depellere finibus hoſtem
Poſſit, & armorum patriam virtute tueri,
Quoslibet ex humili vulgo, quod Gallia fœdum
Iudicat, accingi gladio concedit equeſtri.
Illa tamen legum prudens, & iuris amori
Dedita gens, facto leges ac iure nefando
Infringit, maculatque graui ſe ſponte reatu,
Dum quem præcipuo venerari debet amore,
Atque timere ſimul, nunquam niſi territa regem
Suſcipit, & facili ſuſceptum fraude relinquit.
Hoc magis impoſito renuens ſe ſubdere regi,
Quod reuocare ſuos victrix Alemannia reges
Sæpe ſolet: quippe hac tanto præſentia regna
Diligit affectu, quanto tremit illa pauore.
Inde fit, vt gemino noceat gens improba damno,
Dum premit indigno regem maleſida labore,
Et patitur meritas à iuſto principe pœnas.
Sic ea quem mitem contemnit, ſentit acerbum:
Ille ream punit, quam mallet habere fidelem.

Legem iuriſque perita] Diſciplinas omnes tractaſſe Longobardos, documento ſunt, Merula teſte, codices permulti illorum manib. conſcripti, qui adhuc extant. Hoc nec Gothi fecerunt, nec qui poſt Longobardos Italiam magis diripuere, quam babuerunt. Religionem noſtram magnifico & pio cultu proſecuti. Rom. Pont. & ſi aliquoties bello laceſſiuerint, primi tamen omnium vrbes illi & populos, quibus imperarant, conceſſere. Scribit Veronenſis, Quædam monumenta extant, Deſiderium Fluentinos diſpalatos, in vna mœnia cōtraxiſſe, Petram ſanctā, Sergianam, Orbitum cōdidiſſe, ac plæraque alia oppida partim inſtituiſſe, partim reſtituiſſe: nec euerſorem, vt ab Hadriano inſimulabatur, ſed parentem, reſtitutoremque Italiæ extitiſſe. Merula regnum eorum minime crudele fuiſſe ait, & legem Longobardam celebrari. cuius præcipue autor Rotaris, & cæteri reges perhibentur. Nec nō eſſe quaſdam Italiæ ciuitates, quæ in hanc vſque diem iudicia ſua ex edictis Longobardorum magis quam ex decretis Imperatoriis exercent. Præterea Longobardorum reges eos fuiſſe, fremant licet cæteræ gentes, qui legibus & armis vniuerſam pene Italiam iam à maiorum virtute degeneratā ſubleuauerint, erexerint, & exornauerint. *Ciuili iure ſolutus*] Id eſt, vt vulgo dicitur, ab oneribus ciuilibus liber & immunis. *Iuris amori Dedita gens*] Nam, vt Merula ſcribit, Longobardi, poſteaquam regnum occuparunt, in publicā vtilitatem leges condiderunt breues, adeo apertas & abſolutas, vt parum interpretis indigeant, & omnia ita complectantur, vt nihil fere relinquant in cognoſcentis ingenio atque ſolertia. *Iure nefando infringit*] Idem Otho Antiſtes dixit. Cnm Legibus, inqoit, ſe viuere glorientur, legibus non obſequūtur. Scite Sidonius in Panegyrico Maiorano dicto, plebis obedientiam ex fide doctoris aſſerit his verbis: *Tum cætera paret Turba libens, ſeruit propriis quia legibus autor.*

Omnibus Italiæ proceſſerat altius vna
Vrbs Ligurum, titulisque potens, & nomine claro,
Ardua, ſydereum pulſabat vertice cælum.
Illa fere paribus ſpaciis Alpemque Padumque
Separat. hinc Adua, Ticino clauditur inde,
Qui de vicinis Orientis alpibus ambo.
Et famoſa Padi maioris ſtagna petentes,
Hanc altaſque duas, Cumam, Laudamque capaci
Incluſere ſinu: ſed fortior illa duabus
Præualuit, victaſque graui ditione premebat.
Vſque adeo nocuit vicinos vrbibus eſſe
Maiorum: ſiquidem multos vicinia læſit.
Nec tantum populos, altaſque potentior vrbes
Preſſerat, immo etiam rebus ſublata ſecundis,
Auſa fuit validas inceſſere Principis iras,
Et quaſi prima ſuæ ducens momenta ruinæ.
Ergo vt tantorum noteſcat cauſſa malorum,
Pauca ſuper veteri regnorum iure reuoluam.

Vrbs Ligurum] Mediolanum. *Pulſabat vertice cælum*] Conſimili Hyperbole dixit Horatius: *Quod ſi me Lyricis vatibus inſeris, ſublimi feriam ſydera vertice.* *Alpem*] Pyrenæum. *Adua*] Qui Lariū lacum procreat, lōgum ſtadiis ccc latum xxx. *Ticino clauditur inde*] Ex hoc fluuio naſcitur Verbanus lacus, longus ſtadiis cccc. latus minus quam Benacus. *Cumam, Laudamque*] Vetuſtas Comum, & Laudem Pompeiam vocabat. Receptis igitur vocabulis vtitur: quod magni numinis auctores, præcipue in appellatiuis non improbandum exiſtimant. Strabo ſcribit Comum deuaſtatum à Rhætis: Pompeium Strabonem Magni patrem reſtituiſſe, colonis eo deductis. Deinde Scipionem tribus hominum milibus, poſtremo Cæſarem quingentis militibus auxiſſe: quos ciuitate donatos Nouocomenſes appellauit, & oppidum Nouum Comum. Laus vero Pompeia vetus oppidum, teſte Plinio, à Boiis ædificatum eſt, quo demum exciſo, alteram ad tertium lapidem Imper. Fridericus Aenobarbus noſter, vt Mediolano damna inferret, extruxit: vt libro octauo Poeta canit. In qua quidē ædificanda, ingētes ſumptus impendit. Radeuicus non inſcite id opus appellat ſingulare argumentū liberalitatis Aenobarbicæ. *Capaci ſinu*] Lario. *Duabus*] Como, & Laude Pompeia. *Fortior illa*] Scilicet Mediolanum. *Maiorum*] Hoc eſt potentium, qui plurimum poſſunt vel nocere, vel prodeſſe. Vnde potentia, dicta eſt idonearum rerum facultas ad ſua conſeruanda, & alienis obtinenda. *Siquidem multos vicinia læſit*] Ad illud Virgil. videtur alluſiſſe: *Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.* Cæterum experimentis obſeruatum eſt, populos à viciniis ſubuerſos. *Prima momenta*] Primordia.

Ductus ab antiquo priſcorum tempore regum
Mos habet, vt quoties regnator teutonus Alpem
Tranſit, & Italicas inuiſere deſtinat oras,
Qui repetant fiſco fiſcalia iura fideles
Per quaſcumque ſuos præmittere debeat vrbes:
At quæcumque ream ſe perfida fecerit auſu
Sacrilego, regique ſuo ſua iura negarit,
Strata luat meritas fraudato principe pœnas.
Inde fit, vt fractis deformiter horrida muris,
Nunc quoque per totam videas loca plurima terram.
Hoc quoque per cunctas regnator Teutonus vrbes
Non modo Teutonicas, ſed & hic & vbique iacentes
Ius habet: vt præſens quaſi maximus omnia iudex,
Claudere iure manu, cunctaſque recidere lites
Debeat, atque omnis iudex, omniſque poteſtas,
Atque magiſtratus ipſo præſente quieſcant.

Ductus ab antiquo priſcorum tempore regum Mos] Nam, vt Otho ſcribit, ab eo die quo imperium rerumque arbitrium in Germanos per diuum Carolum Magnum translatum eſt, vſque ad ſua tempora huiuſmodi (vt eius vtar verbo) regni iuſticiæ ſunt obſeruatæ. *Deſtinat*] Propoſuit. Suetonius in Cæſ. dictatore. Nam de ornanda, inſtruendaque vrbe, item de tuendo, ampliandoque Imperio plura, ac maiora in dies deſtinabat. *Qui repetant fiſco*] Hos iuriſconſulti vocant exactores: apud quos ſæpe legimus de Fiſcalibus debitoribus & exactoribus. Notus item titulus de iure Fiſci: quod verbum, teſte Aſcanio, à fiſcis dictum eſt, id eſt, ſportulis, his verbis: Sportæ, ſportulæ, & fiſcellæ minores omnium ſunt receptacula. Sacci, ſacculi, ſaccelli crumenæ ex vellere: & ſcorteæ manticæ & marſupia. Fiſci, fiſcinæ, fiſcellæ ſpartea ſunt vtenſilia, ad maioris ſummæ pecunias capiendas. Vnde, quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ quam priuatæ, factum eſt. vt Fiſcus, pro pecunia publica & inde confiſcare dicatur. Differt autem fiſcus ab ærario Ærarium dixerunt pecuniam publicam & Imperii: fiſcum vero pecuniam Imperatoris. Præfectos autem ærarii hodie, vt arbitratur Budæus, vocare poſſumus, quos Generales Finanriarum dicunt, qui etiā quæſtores vocitati poſſunt. Tribunos vero ærarios, quos receptores generales appellant, Coactores dicebantur, qui nunc receptores particulares, vt apud Tranquillum in Veſpaſiano, & Ciceronem pro Cluent. & coactio argentaria, pro ipſo munere cogendi pecunias. Eorū aūt obſeruatores, quos nunc Contrarotulatores dicunt, Antigraphei dicebantur à Græcis, actaq; eorum Antigrapha, quaſi contra ſcripta. Nos Antigrapharios appellare poſſumus & cuſtodes. *Strata luat pœnas*] Plato omnino miſerum ante alios appellat iniuriantem, miſeriorem autem ſi iniuriarum pœnas nunquam luat, minus miſerum ſi luat. *Deformiter*] Fœde. vt apud Suetonium in C. Caligula cap. 27. deformatos, pro fœdatos: cum alias ſit formare, deformare. Ex Annotat. Rot. in eundem autorem. *Non modo Teutonicas*

honicas] Vnde decuriones, magiſtratuſque rerumpubl. Germaniæ noſtræ regibus & Auguſtis, vrbes, municipiaque Imperialis iuris ingredientibus, pro portis claues reſignant. *Poteſtas*] Iuriſconſultis dicuntur poteſtates, magiſtratus, qui gladii, & necis habent poteſtatem: quod verbum etiam ſub Romanis Cæſarib. vſu: parũ legimus. Refertur etiam ad noſtras vires, vt cum dicimus: fac mihi poteſtatem dicendi, & filios dicimus in patria poteſtate eſſe. Potentia vero ad facultatem magnarum rerum pertinet: vt eſt regnum, principatus, ducatus. Interpretes autem iuris magiſtratuum, poteſtatum, ſiue dignitatum quatuor faciunt ordines. Vt ſint primi Superilluſtres: quæ dictio tamen nõ ſit ſatis latina, vt Patricii, & Senatores. Secundi, Illuſtres, vt conſules, præfectus prætorio. Tertii, Spectabiles, quales præfectus vrbis, prætor, proconſul. Poſtremi ſint Clariſſimi, ſicut præſides prouinciarum. Sed illos deceptos eſſe oſtendit Alciatus capite quarto lib. Diſpunctionum tertii.

Hunc etiam regi, priſcarum ſanctio legum,
Longanique vigor moris, profitetur honorem,
Vt cunctos fœtus, quos educat Itala tellus,
His modo, quæ poſcit terræ cultura recentis,
Principis ad nutum fiſco præſtare colonus
Debeat, in regni ſumptus & militis vſum.
Ergo vbi Runcaliæ paucis reſidente diebus
Cæſare, fama loquax poſt triſtia nubila claram
Sydus, & vltorem violati iuris adeſſe
Viribus & populis circumtulit, vndique multi
Conueniunt, properantque ſuas exponere cauſſas,
Factaque multorum mæſtis efferre querelis
Impunita diu: quos longo tempore tutos
Fecerat, & ſcelerum cupidos abſentia regis.
Sic cum poſt tenebras, hybernaque frigora noctis
Igneus Æthiopum montes tranſcendere Phœbus
Incipit, & nitidos terris oſtendere vultus
Gaudet, & optatis gratanter luminis ortum
Suſcipit, æquoreis afflicta carina procellis:
Quam neque luna prius, nec cætera ſydera feſſam,
Inter nocturnas poterant ſeruare tenebras.
Spes nitido cum ſole redit, tam temperat arte
Nauta ratem, clauumque regit, iam tota reſedit
Seditio, pelagique fragor cum nocte quieuit.
Commemorare piget magniſque adſcribere rebus
Oppida, ſeu celſis caſtella minantia pinnis,
Ob ſcelerum noxas, regnique vltricis honorem,
Paucorum adſultu, facilique euerſa triumpho.
Inter propoſitas, multaſque, graueſque querelas
Regia Lauda ſui, Cuma cum ſupplice, regis
Implorabat opem, miſſiſque fidelibus, ambæ
Conſulibus, patribuſque ſuis, crudelia facta
Deflebant querulis Ligurinæ vocibus vrbis,
Ærumnaſque ſuas, longæque tyrannidis vſum
Facundo mæſtoque tamen ſermone gemebant,
Conſulibus Ligurum præſentibus, atque paratis
Excuſare ſuam phaleratis vocibus vrbem.
Sed quia per fines Ligurum loca ſumma petenti
Italiæ, reſtabat iter, differre querelam
Maluit inter eos modicum poſt tempus agendam,
Finibus in propriis: veluti grauioris vtrimque
Conſilii, ſpaciique ſimul maioris egentem.
Vtque viæ gnaros, monſtratoreſque locorum
Detinuit Ligures: iamiamque redire parantes,
Præuia ferre ſuis iuſſit veſtigia caſtris.

Educat] Nutrit. Tibullus. *Et quodcumq; mihi pomum nouus educat annus.* *His modo*] Subintelligendum, exceptis. vt ex verbis Othonis apparet. *Paucis diebus*] Quinque.

Sic enim poſt tenebras] Elegans comparatio. *Æthiopum montes*] Plinius ad calcem capitis trigeſimi ſecundi libri ſexti: Sita eſt, inquit Æthiopia, ab Oriente hyberno. ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ Hebeno maxime virent. Meridiana parte imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus, Æonocauma dictus Græcis. Solinus autor eſt, inter huius montis incendia iugis æſtus, Draconum magnã copiam eſſe.
Crudelia facta] De Laudenſibus à Mediolanenſibus ſub Henrico Aug. eius nominis, ſecundum noſtros Annales, quinto, victis, & vrbe ipſa capta. Merula ſcribit quæ ſequuntur: Grauiter in victos ſæuitum: nam deiectis ab ſedibus populus, vicatim habitare iubetur: ne ſcilicet congregati, mala ſeruitutis & iniurias conferendo, aut de recuperanda patria, aut de rebus nouis conſilia agitarent. Prohibiti inſuper, ne conciliabula, aut mercatus haberent. Sublata inter eos commercia, adempta connubia, nulla conceſſa concilia: miſera profecto ſeruitus & calamitoſa conditio. Inter contrahentes id demum ratum erat, quod is annuiſſet, qui loco præerat: quod ſi quiſpiam rem ſuam, præſide non auctore abalienaſſet, is patrimonio multatus, in exilium agebatur. Eadem quoque pœna is aſtrictus erat, qui noctu, aut clam præſcriptos fines exceſſiſſet, aut quicquam ſuarum rerum extuliſſet. *Longæque tyrannidis vſum*] Laudenſes ſedibus propriis pulſi, huiuſmodi ſeruitutem nouem & quadragiota annos ſeruiuere. *Conſulibus Ligurum*] Oberto de

Otho, & Gerardo Nigro, quorum prior inter autores Feudorum refertur. *Phaleratis vocibus*] Verba Phalerata dicuntur honeſta & ornata, vt exponit Donatus apud Terentium.

Iamque aderant iuuenes regi peregrina ferentes
Munera læta nouo, quæ miſerat alta triumpho
Ianua: nuper enim contritis hoſtibus vrbes
Barbaricas populata ſuis euerterat armis,
Qu eſierat que ſibi nomen memorabile facti,
Eximia magnam referens cum laude rapinam.
Miſerat ergo ſuæ regi noua munera prædæ
Barbaricas veſtes, ſtruthiones, atque leones,
Pſitacon humanis æquantem murmura verbis.

Suis euerterat armis] Nam Genuenſes ad expeditionem Hieroſolymitanam cum ingenti claſſe profecti, Tripolim, ac Cæſaream deperditas, ac hoſtibus ademptas Balduino regi tradiderunt. ex qua præda Catinum precioſum ſmaragdinum, ac cineres Ioannis Baptiſtæ retulerunt. Ruſuſque hortante Eugenio tertio, cum maxima claſſe, Armeniam contra Sarracenos, qui Chriſtianos infeſtabant, profecti, ad extremum x. milibus hoſtium captis, aut interfectis, domũ redierunt, Vlyxponenſi præda onuſti. Sed & aliæ diuerſis temporibus res ab eis maximæ, terra, marique geſtæ commemorantur, quas literis mandauit Iacobus de Voragine eorum Præſul, & nuper Iacobus Bracellus itidem Genuenſis. *Vrbes Barbaricas*] Quod Chriſti pietatem non colerent. *Barbaricas veſtes*] Quas Maro expreſſit illo verſu: *Pictus acu tunicas, & Barbara tegmina crurum*. Inde Barbaricarii, qui barbaricas veſtes intexunt: aliter dicti Phrygiones. Horum artis eſt, ex auro & coloratis filis in veſtibus hominum, animaliumq; effigies exprimere. *Struthiones*] Qui Africis, vel Æthiopicis magnitudine præſtant. Æliano magni, Plinio Struthiones cameli appellãtur. Struthio paruus gregalis eſt, & in proceris arboribus nidificat. Struthio Africus partim quadrupes, nõ ſublime volat, auctor Ariſtoteles: qui Leonum duo facit genera, alterum, ignauius, alterum generoſius. Placabilitas & manſuetudo huius feræ commendata eſt ab authoribus & variis quidem exemplis. *Pſitacon, humanis æquantem murmura verbis*] Statius. *Humanæ ſollers imitator Pſitace linguæ.* Quod autem humana proferant verba aues, teſtatur Philoſtratus in prima de Apollonii vita, loquens de auibus his verbis: Illæ enim, ſalue, & felix ſis, & Iupiter propitius, & huiuſmodi quædam verba nonnunquam proferunt. Ariſtoteles hanc auem fœminino genere pronunciat. Quidam Plinii codices habent Sitacen. Cui lectioni ſuffragatur hiſtoria Indica, quæ Arriano tribuitur, teſte Plautio.

Tandem caſtra mouens, Ligurum Fridericus in oras
Tendit, & in mediis ponit tentoria campis.
Aſt vbi ſigna viros præcedere regia iuſſos,
Ductoreſque viæ per dura, per arida ſeſe
Ducere, perque locos ſteriles, & frugis egenos
Comperit, agnouitque dolum, tunc feruidus ira
Exarſit, iuſſitque ſuis excedere caſtris
Damnatos, vrbique ſuæ ſine laude remiſit.
Addidit huic alios iuſto fortuna dolori
Irarum ſtimulos: namque aſpera frigora paſſus
Miles, & hyberni contuſus turbine cœli,
Eſuriit, nimboque ſimul vexatus egebat.
Inde furor, feritaſque viris, iramque furenti
Adiiciunt, ſtimuloſque graues: acceſſit eodem,
Quod quaſcunque prius bello ſubuerterat vrbes,
Vrbs eadem Ligurum, ne forte reſurgere vellent
Vrgebat, victaſque graui terrore premebat;
Inque ſui ſceleris conſenſum, flectere mentem
Principis inuicti (quid enim non impetrat auri
Gratia?) ſi poſſet multa mercede parabat.
Inde locos ſteriles, ieiunaque rura relinquens,
Haud procul à celſa rex inuictiſſimus vrbe
Regia, fœcundis poſuit tentoria campis,
Attritaſque fame, duroque labore cohortes,
Vberiore cibo, placidaque quiete refouit.
Turribus, & valido longe ſpectabile muro,
Inſida modicum diſtabat ab vrbe Roſatum,
Municipum ſecura domus, tutique receptus,
Si quid ab incurſu tutum ſatis eſſe valeret
Teutonico, regnique minas contemnere poſſet.

Viros] Obertum & Gerardum.

Inde furor, feritaſque] Iuxta vetus adagium: *Fames & mora bilem in naſum conciunt.* *Vrbs eadem Ligurum*] Paulo prius oſtendimus, quo conſilio Mediolanenſes prohibuerint, ne à ſe deletæ, aut deuaſtatæ vrbes, reædificarentur. *Quid enim non impetrat auri gratia?*] Quod eo loquente, nihil pollet quæuis oratio. iuxta prouerbium. Vnde ingens Aenobarbi laus, cuius animum, cui omnia obediunt, aurum non potuit corrumpere.

Roſatum] Oppidum tunc frequentia populi nobilitatum.

Hæc tunc quingentis in eadem ſede relictis,
Hiſque bene inſtructis, victuque, & fortibus armis
Munierant Ligures (ſed quæ munimina regis
Auſpiciis obſtare queunt?) depulſus ab arce
Cogitur infidam ſine ſanguine miles in vrbem.
Nec mora direptis quæcunque parauerat hoſtis
Ipſe ſibi, flamma munimina tota cremari
Rex iubet, & fractis euertit mœnibus arcem.
Nec minus è caſtris audax effuſa iuuentus,
Ocyus ad muros, & portas vrbis aduſque
Irruit: occurrunt hoſtes, validoque tumultu
Prælia prima mouent, multos arſura per annos,
Nec niſi poſt longos, indefeſſoſque labores,
Extremamque loci tandem ceſſura ruinam.
Hic præter captos, quos nec numerare valemus,
Nec libet, innumeri proprio rediere cruenti,
Sanguine ſemineces: multi iacuere perempti.
Hoc ſtupefacta malo plebes, cladiſque futuræ
Territa primitiis, iam nunc præſentia damnans,
Et ventura timens, Girardi conſulis ædes,
(Quippe hic præcipuus famoſi criminis auctor
Et ſuaſor fuerat) rapido fremebunda tumultu
Diruit: hoc iuſtam violati Principis iram
Sperabat placare modo: ſed inania Princeps,
Et quaſi vana ratus, ſtultæ oſtentamina plebis
Spreuit, & his alias properans adiungere clades.

Et ſuaſor fuerat] Solet enim plærunque in caput recidere conſultoris, quod aliis perperam conſuluit, iuxta Senarium prouerbialem: *Malum conſilium, conſultori peſſimum*] Totidē fere verbis inuenitur hæc ſententia apud Ecclesiaſticum Hebræum autorem, capite vigeſimo ſeptimo: *Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum deuoluetur.* Adi Chiliad. Eraſmi. *Oſtentamina*] Fictæ ſignificationem voluntatis in principem, iam rerum ſucceſſu felicem.

Extemplo rapidas Ticini tendit ad vndas.
Hic fluuius gelida venam ſortitus ab alpe,
Haud procul à pulchra curſu breuiore Papia,
Influit Eridanum: ... gurgitis vrbem
Nonnulli vocitare ſolent, mediiſque locorum
Terminus, à Ligurum te parua Nouaria campis
Semouet: hic geminos pontes & pontibus ipſis
Addiderant Ligures valido munimine turres:
Vt quoties fines vaſtare Nouaria vellent,
Siue Papiatnos, tuto tranſcurrere poſſent
Ac remeare gradu: pontes rex occupat ambos,
Traductiſque ſuis munimina lignea, turres
Concremat, & ruptis diſtinguit pontibus amnem.

Hic fluuius] Scilicet Ticinus, qui ex alpibus naſcens iuxta oppidum ſui nominis, nunc Papiam in Padum fluit: quod Plinius ait conditum à Leuiis & Maricis Gallica gente. Arcem in eo excitauit Ioann. Galeacius dux primus, cui ſorte Ticinum obuenit. Lege Volaterranum in deſcriptione regionis Tranſpadanæ. *Parua Nouaria*] Patria infamis Gazari, ... ſectæ auctorum, qui inter ſe more pecudum, vt de anabaptiſtis hodie fama eſt, promiſcue coibant, aliaque nefanda perpetrabāt. Cumque diu latuiſſent inter prærupta montium, tandem deprehēſi, meritas ſupplicio dederunt pœnas. Nouaria ex Vertacomoris Vocontiorum originem habet Plinio.

Protinus immani faſtu, tria Rector ab illis
Hoſtili fundata ſolo caſtella, potenter
Diruit, & miſeros longa formidine ciues
Soluit, & ereptos victoribus eripit agros.
Hanc etiam dudum gentili fraude rebellem,
Princeps Henricus penitus ſubuerterat vrbem,
Tempore mox alio, ſatiata vindicis ira,
Iam dominis ſeruire ſuis edocta vetuſtas,
Erexit fatis melioribus vſa ruinas:
Parua quidem, ſed tuta nouo, ſpecioſaque muro,
Et circumducti lato ſatis aggere valli.
Huius ab antiquo comitatum in finibus vrbis

Gentili fraude rebellem] Pro, genuina perfidia. *Princeps Henricus*] Filius Cæſ. Henrici Quarti, cuius fecimus ſuperius mentionem. Is à patre in Italiam miſſus aduerſus principem fœminam Mathildim, cuius Poeta meminit lib. 9. quæ pontificias partes tuebatur, cuius etiā copias haud procul Ferraria deuicit afflictis poſt vrbibus, & euerſis aliquot oppidis, quæ Gregorio Pontifici fauiſſent. *Tempore mox alio*] Mox, pro poſtea accipe, vt apud idoneos autores ſumitur. Nam ſecundū cuiuſq; rei naturam, vel plus, vel minus tēporis recipit.

Solus ab Angariis Italorum pene ſolutus,
Præſidio Ligurum Guido Blandratenſis habebat:
Qui veluti multas, ſic hanc quoque, viribus vſi,
Abſorbere ſuis ſperabant faucibus vrbem.

Comitatum] Ditionem. *Blandratenſis*] Plinio Blanderatæ oppidum Subalpinum, quod nunc nomen retinet, Volaterrano teſte. Vnde fortaſſe Blanderatenſi nobili in Italia familiæ genus atque origo eſt. *Præſidio Ligurum*] Potentia & autoritate Mediolanenſium. *Solus ab Angariis*] Translatum vocabulum hodie ad quævis publica & neceſſaria à popularibus præſtanda munera, ſeu onera ferenda: cum apud veteres vox illa prorſus peregrina, modo regios nuncios, modo militum munera ſignificaret. de quibus Vegetius libro ſecundo.

Poſtea Vercellum, Taurinaque mœnia Princeps
Præterit: vſque Padi qua plus accedit ad ortum,
Contigit oppoſitam traducto milite ripam.
Protinus ad pulchræ fines & rura Papiæ
Vertit iter, fidam gaudens inuiſere terram.
Vrbs erat antiquo, quam, nomine, dixerat, Aſtum,
Vſus habens propriis in finibus oppida lata,
Ac populoſa nimis, Cairam gens illa vocabat.
Hæc loca ferrati Gulielmus Marchio montis,
Debita iura ſibi, dignumque negare timorem
Publica Runcalia tractante negocia rege,
Suppliciter conqueſtus erat, faſtumque ſuperbæ
Gentis, & acta gemens: immobilis improba vulgi,
Contemptuſque ſuos: edictaque regia ſæpe
Paruipenſa ferens, nimiumque, diuque loquendo
Mouerat ingenuas inuicti principis iras.
Accedebat ad hoc, ſociatum ſanguine mixto
Inter vtrumque genus: nam quæ ſortita maritum
Hunc erat, hæc regem gaudebat habere nepotem.
Hos igitur populos, longo iam tempore læſæ
Maieſtate reos, toties, fruſtraque citatos
Legibus, inuicta iam tandem plectere pœna.
Conſtituit, rapidoque gradu petit oppida Princeps.
Territus hoſte nouo, ſed non correctus, in altos
Exierat populus trepida formidine colles:
Irruit, & gaudens exercitus, inuenit omnis
Oppida plena bono, ſpumanti nectare cellas,
Horrea frumentis, oleo ſpirante lagenas.
Hic paucos egere dies, dum plurima ſaccis
Infundit frumenta ſuis, vtreſque, cadoſque,
Ventroſaſque replent oleo, baccheque lagenas.
Nec mora, direptis potioribus, oppida flammis
Tradunt, & validas euertunt funditus arces.
Inde recedentes, non tantum criminis huius
Terreno ſub rege ream, ſed iure ſuperno
Damnatam proprii contemptu præſulis Aſtum,
Hoſtili terrore petunt: quæ cive fugato,
Omni plena bono, victores vbere læto
Excepit, multiſque viris alimenta diebus
Vberiora dedit: tandem ſpoliata, rogiſque
Tradita, peruerſi ſceleris, geminique reatus
Pertulit immeritam ſedes innoxia pœnam.
Sed quia caſtrenſis crebris aſſueta rapinis,
Rixari, ferroque etiam pugnare iuuentus,
Duxerat in morem, prauæque libidinis vſum,
Prouidus hunc tali miteſcere lege furorem

Vercellum] Olim aurifodinis clarum, hodie ſede Sabaudienſium ducum inſigne, & epiſcopali cathedra. *Taurina mœnia*] Auguſtam Taurinorum, nunc Taurinum, quod Plinius ex antiqua Ligurum ſtirpe ducit. Stephanus grammaticus, Maſſilienſium Coloniam ait eſſe, à Tauro appellatam, quo ſigno aduauigantes eo Maſſilienſes in naui vtebantur. *Vrbs erat*] Scilicet Aſta, colonia Romanorum, vt Volaterranus ait, quæ mutato tantum genere, vocabuli nomen retinet. *Cairam*] Forte eſt illa, quæ in Subalpinis ad ripam fere exorientis Padi, Iria Ptolomæo dicta eſt. *Gulhelmus Marchio*] Senex ab ætate, quã longam vixit, dictus. Habuit in matrimonio Iuditham filiam diui Leopoldi Auſtrii ſupradicti, quæ fuit ſoror patrui Aenobarbi Cæſ. Imperat. Aug. Chunradi, cumquo Gulhelmus militia clarus, ad Hieroſolymitanam expeditionem profectus eſt. Huius clariſſimæ proſapiæ, quæ origine Saxonica erat, finem attulit Marchio Ioannes, qui deceſſit ſine liberis M CCCV. Qui ſucceſſerunt ei, rerumque nunc potiuntur, ex nobiliſſima apud Græcos gente Palæologa genus duxeruot, aucti titulo Vicariatus totius Italiæ à Sigiſmundo Imperatore. *Ferrati*] Æmylius Veronenſis mallet dici vulgo, Feracis: quando mira eſt, inquit, eius regionis vbertas. *Nepotem*] quia filius ducis Friderici, qui fuit vterinus Iudithæ modo dictæ. *Validas arces*] Præcipue quæ imminebant Aſtenſibus: in editiſſimo ſita ſcopulo, ad quã niſi per anguſtiſſimum locum iter patebat, & ob hoc inexpugnabilis eſſe credita, vt ſcribit autor appendicis Annalium Vrſpergenſium. *Damnatam proprii contemptu præſulis*] Quia partibus, ni fallor, Aenobarbicis fauebat. *Sedes innoxia*] Nec enim locus, ſed incolæ deliquerant. Quanquam legimus ipſas quoque vrbes, maxime reorum maieſtatis, penitus excisas, nonnunquam ad aratrum damnatas: quod nuper contigit nonnullis oppidis, ruſticorum ſeditione coniuratis.

Rex iubet: vt ſi quis caſtrorum ex agmine quenquam
Pulſet, & iniuſtis ſocium ferus adpetat armis,
Aut caput, aut dextram talis pro crimine lictor
Amputet, & facinus feriat capitale ſecuris.
Haud mora, Terdonam (Ligurum quæ fœdere prauo,
Conſiliis adhibebat opem, ſcelerique nefando,
Quam Regi veſana ſuo præſtare fauorem
Maluerat, nec adhuc toties reuocata redibat)
Conſtituunt raptis petere, atque euertere ſignis.
Hæc etenim fidam regnis inimica Papiam,
Plus quoque quam Ligures, crebro graſſata premebat.
Nam licet vrbs Ligurum ſpacio breuiore locorum
Diſſideat, medius Ticini gurges vtramque
Separat, & geminos interſecat vnda tumultus.
At qua turrigeram ſpectat Terdona Papiam,
Omnia plana iacent, non hic mons, ſylua, vel amnis
Qui queat alternos medius cohibere furores.
Proxima magnifici vidit tentoria Regis
Marchia, vulgari quæ nomine Buſca vocatur,
Inde Palatini gaudentem iuris honore,
Vnanimumque ſibi Chunradum nomine fratrem,
Signiferumque ſuum, quem Norica miſit Othonem
Terra, virum magnis ſpectatum ſæpe periclis,
Allobrogumque Ducem, cuius ſub iure fatigat
Lenis Arar placidas Rhodano quas commodat vndas,
Huic nomen Bertholdus erat, cum milite multo
Præcurſare iubet, dictæque ſagaciter vrbis
Explorare ſitum, quid agat, quid cogitet hoſtis,
Seque ſecuturum caſtrorum robore toto,
Subſidioque viris venturum ſpondet: at illi
Præcelerant, vrbemque petunt: Taneramque rapacem
Tranſgreſſi, muros, & portas vrbis aduſque
Diſcurrunt, oculiſque notant, & mente ſagaci
Naturam, ſedemque loci, penſantque laborem,
Signaque diſpoſitis expectant regia caſtris.

Marchia] Ditio cui præeſt Marchio. Vadianus Marchionum, ſiue, vt germanice dicimus, Margrafiorum originem referendam putat in limitum Duces, quos Romani pro mendis limitibus conſtituere ſolebant cũ legionum excubiis, aduerſum liberas gentes & iugi neſcias. Sed fortaſſis illi à noſtris Margrafiis, quemadmodum ſupra de Comitib. meminimus, ſunt appellati. Nec dubium eſt, quin prius Margrafii fuerint, quam Germania à Romanis cognoſceretur, officii conſuetudine à cæteris Grafiis, id eſt, Comitibus differentes. Hodie non mediocris dignitatis nomen eſt. Nempe à rege tertium obtinens locum. *Palatini iuris honore*] ſcilicet Rheni. multos enim fuiſſe Palatinos, abunde Chronographi noſtri teſtantur. A palatio dicti, quod ei præfuerint, proximo à Principe tum loco, tum honore. *Vnanimum fratrem*] Quorum gratia, vt ille cecinit, rara eſt. *Chunradum nomine*] Hunc Aenobarb. pater ex poſteriore coniuge ſuſcepit, Agnete, filia Comitis Zuueinbrugenſis, & Saræburgenſis: ipſi vero Friderico Aug. mater fuit Iuditha filia Heurici Bauariæ, & Saxoniæ Ducis, cognomento Nigri. *Othonem*] Hunc quoque Palatinum fuiſſe poeta in Tertio indicat, ſed ex Bauaria, de Vuitelſpach, autor eſt Otho præſul. Credo eum fuiſſe patrem eius Othonis, qui Regem Philippum, principem manſuetiſſimum, Aenobarbi filium natu minimum, per ſummum ſcelus, vt ſupra dictum eſt, interfecit. Tota hæc familia ob tyrannidem, vt quæ ab illaudata Schirenſium Comitum familia deſcenderit, Scriptoribus temporum execratur, præcipue ab ipſo Othone Pont. *Allobrogum*] Burgundionum, quod Allobrogum loca occupauerint. Non accedo iis, qui nunc eos, vt in primo memini, Sabaudienſes eſſe volunt, quos Taurinos rectius exiſtimo vocari poſſe. *Lenis Arar*] Quod Rhodano commiſceatur incredibili lenitate, ita vt oculis, in vtram partem fluat, iudicari non poſſit, vt ſcribit Cæſar. Clarus ponte ipſius Cæſaris, vno die militum opera fabricato: præterea carmine Maronis, Lucani, Tibulli, & aliorum. *Huic*] Scilicet Duci Burgundionum, quibus olim Rex imperitabat. *Taneram*] Plinio Tanarus & inter celeberrimos, qui ex Appennino naſcuntur fluuios numeratur, in Padum influens. In hoc auri ramenta eſſe lecta ſua memoria refert Volateranus. *Bellator Fridericus*] Cæſ. ipſe Aenobarbus.

Tertia lux aderat, totis cum viribus ecce
Bellator Fridericus adeſt, tentoria ripa
Vlteriore locat: ne protinus agmina iungi
Poſſent, auctus aquis pluuialibus obſtitit amnis.
Aſt vbi detumuit fluuius, poſitoque furore

Cœpit habere vadum, nec dum reſidentibus vndis,
Protinus euectu validor[um] miles equorum,
Non tam flumineas tranſit, quam tranſnatat vndas,
Cunctaque conſidunt ſociatis agmina caſtris,
Pontis in abrupti ſcopuloſo vertice ſedes
Arcis erat, teretique tumens excreuerat vmbo
Saxeus ille iugo, monti vicinus vtrique,
Qua ſibi confines ſunt Appenninus, & alpes,
Nec ſolum Terdona ſuos locus ille penates,
Sed velut è ſpecula Ligures, & plana Papia,
Atque alias Italis poſitas in finibus vrbes,
Ceu capiti ſubiecta ſuo, proſpectat ab alto
Membra, nec obſiſtunt vlla ſectantibus vmbræ.
His præter validas turres, quibus vndique ſedes
Tuta videbatur, rubeo nitidiſſima muro,
Pro ſaxo laterem celeberrima turris habebat.
Hanc ibi Tarquinum quondam fundaſſe ſuperbum
Rumor erat: nomenque loco retinente, ſuperba
Illa vocabatur longo iam tempore turris,
Huic ſubiecta iugo, valido firmiſſima muro,
Turribus, & celſis conſurgunt mœnia pinnis,
Exornantque ſuam tectis ſublimibus vrbem.
Hanc ſecat exiguus ſaliens è monte propinquo,
Sed faciles iras modico ſumpturus ab imbre
Gurges, & in geminas ſeiungit mœnia partes.
Prima dies magnis momenta potentia cœptis
Addidit, & dubiis depreſſit pondera fati.
Ipſa namque die primo expugnata labore,
Hoſtibus afflictis, ceſſere ſuburbia noſtris,
Et ſeſe tutam populus reuocanit in arcem
Denſior, Auguſtam muniret vt vndique ſedem.
Hic præter ciues & ſigna domeſtica, multi
Intererant Ligures, paucis quos ante diebus
Vrbs Ligurum tantæ communis cauſſa ruinæ,
Vana laboranti ſolatia miſerat vrbi.
Præterea multis ſtipatus Apicius armis,
Addiderat ſocium rebus ſe ſponte ſupremis
Marchio: quem propter mores, ni fallor, acerbos,
Spinam fama malam vero ſatis ore vocabat,
Quod contra mores, & legum ſcita, rebellis.
Nam quid in humanis reperitur acerbius actis,
Sæuitia ſtimulare pium, & compungere Regem?
Viribus his, validoque loci munimine freti
Infauſti ciues, nec mœnia dedere, nec ſe
Poſt mala tanta ſuo dignantur ſubdere Regi:
Perſtat in incœpto ſtolidus furor, inque ruinam
Tendit, & ad certam properat gens perdita cladem.
Tunc vero vt iuſtam ſeſe collegit in iram
Regia nobilitas, & tandem ſæua coactus
Venit in arma furor, non iam ſeruare laborat
Ingratos, veniamve vltra ſpernentibus offert:
Iam toties reuocaſſe pudet, monituque ſalubri
Inuitaſſe reos ad dulcia fœdera ciues,
Vt leo qui dudum placido manſueuerat vſu,

Terdona] Retinet priſcum nomen, Plinio colonia, referturque inter nobilia oppida Ciſpadana. Lege Othonem Pont. qui & ſitum huius vrbis, quam Appendix Annalium Vrſpergenſ. magnam Liguriæ ciuitatem vocat, & ſimul eius expugnationem ſcribit luculenter lib. poſte. hiſt. ſecundo.

Tarquinum Superbum] Septimus hic Rom. rex, & vltimus fuit, expulſus à Bruto & aliis: quum ob multas acceptas antea iniurias, tum ob recens Sexti eius filii facinus in Lucretiam. Lege Seruium ſexto Æneid. ſuper illud, Vltoris Bruti. quo loco docet, vnde ſuperbus dictus eſt. De eo quoq; plura Ouidius ſecundo Faſtorum. *Faciles iras*] Facilem inundationem. per Tranſlationem,

Solatia] Præſidia.

In iuſtam iram] Iniuria enim læſus erat: quod ſolet generare libidinem puniendi.

Vt Leo] Similitudo.

Exueritque

Exueritque feros longo iam tempore mores,
Si quis cum iaculis, vel nudo cominus enſe
Præditus, irritet generoſi pectoris iram,
Diſsimulat, reprimitque diu, ſpernitque minori
Tingere cæde genas, & vili ſanguine paſci:
At ſi perſtiterit damnatus, & improbus hoſtis,
Addideritque minas, tunc ſe ſtimulante flagello
Incitat, ac miſerum violento pectoris ictu
Inuolat, & laceros frangit crudeliter artus:
Sic ſuppreſſa diu generoſi Principis ira
Exarſit, rapuitque nouum mens alta furorem:
Vtque ſatis certo plebs nouerit improba ſigno
Quam ſperare ſuis mercedem debeat auſis,
Protinus ante fores miſerorum certa reorum
Attolli tormenta, cruces, cernentibus ipſis
Imperat: ac nec quis ſeſe ſubducere cladi
Cautus, & elapſu trepido diſcedere poſsit,
Vndique concluſos Princeps hoc ordine cingit,
Qua Zephyrus clauſam geminis prohibentibus arcem
Montibus, à tergo laſſo ſpiramine tangit,
Regia ſigna nitent, & clauſis hoſtibus omnes
Aggreſſus, adituſque negant: qua pinniger auſtros
Excipit, atque notis obſibilat Appenninus,
Saxonas indomitos, & Norica caſtra ſuperbus
Aſperat Henricus, perituraque mœnia terret.
At qua plana iacent, & liber tranſitus Euro
Acceſſuſque patet, popularia ſigna, ſuaſque
Pulchra Papia locat numeroſo milite vires.
Protinus ingenti muralia pondere Princeps
Attolli tormenta iubet, quæ grandia ſaxa
Incutiant validis agitato verbere muris.
Quippe ſuperueniens hoſtiles machina turres
Deſpiciat, miſsis & deſuper implicet haſtis,
Quæ leuibus ſubiecta rotis, aut fraude latenti
Suffodiat validos, aut pulſet turbine muros.
Tunc iaculis ſtrident auræ, leuibuſque ſagittis
Sibilat excuſſum baliſta turbine telum,
Fundaque fatifero tenerum ſecat aera plumbo:
Nec minus infauſti ſummis è turribus hoſtes
Grandia ſaxa rotant, ferrum iaculantur, & ignes,
Adiiciuntque animos, ſeque exhortantur in arma.
Vrget quippe metus, faciuntque pericula fortes.
Sæpe etiam propriis confiſi viribus, vltro
Proſiliunt, turbantque viros, celerique relapſu
Euadunt, iterumque ſuam referuntur in arcem.
Non impune quidem: nam præter multa ſuorum
Funera, quæ mœſta clam ſeruabantur in arce
Multi dum refugo repetunt pede mœnia, capti,
Appenſique cruci, miſeranda ſorte peribant.
Nec reticere libet triſte, ac memorabile quiddam
Ignotumque prius: rapido nam turbine ſaxum
Inflictum muris, violento frangitur ictu,
Treſque ſui partes faciens, tria corpora ſæuo
Dat iuuenum læto, dum ſtarent agmine denſo

Henricus ſuperbus] Idem, qui & Leo ab aliis cognominatus: qui ſi tam paterna ſorte, qua maiorem inter Duces, vt Irenicus ait: ſoli in Germania, nunquam produxit, nec vidit, contentus fuiſſet, quam vſque appetens alieni fuit, vt Crantius tradidit, minime Italico corruptus auro defeciſſet ab Aenobarbo. Quæ res tandem ei ſummum attulit exitium. Memorabili enim mox ille exemplo, binis in vno menſe Princeps potentiſſimus exutus eſt Ducatibus. Chronographi noſtri inſignem, & mirum quendam huius Henrici contemptum in Aenobarbum memorant: quem tamen Crantius intra modeſtiæ fines concluſit.

Metus] ſcilicet conſcientiæ. Sicut enim, teſte Pontif. Friſingenſi, magna eſt miſeris tyrannicæ obuiantibus immanitati conſolatio, conſcientiæ ſpes: ſic econuerſo tali Principi, qui non ſolum legitimus iudex, ſed & primus præſul dici poteſt, reluctari conantibus, miſeriæ miſeriam cumulat, contra conſcientiam debitæ ſententiæ metus.

Faciuntque pericula fortes] Nulla enim, vt nobilis hiſtoriographus ait, promptiorem bello militem reddit, quam neceſſitas præliandi ex prærupto periculorum.

Cruci] Patibulo.

Et med[illegible] ſummis agerent de rebus in arce.
At rex ex[illegible], tandem pietate remota,
Adductiſque minis, ſocios hortatur, & addit
Ipſe ſuis animos oppugnat, & ad[illegible] hoſtes.
Sæpe leui iaculo validam celerique ſagitta
Excitat ipſe manum, tormentaque bellica præſens
Inſtruit, & certos in mœnia dirigit ictus,
Et nihil infectum fieri quod poſtulat vſus,
Neglectumue ſinit: multumque & vbique iubendo,
Pugnandoque manu, perfecti militis vſum,
Officiumque ſimul diſcreti principis implet.

Fons erat ex illa qua mœnia parte Papiam
Reſpiciunt, vnus turbæ craſtenſis in vſum
Sufficiens, dum liber erat, nunc æmulus hoſtis
Adſeruat laticis inimicaque ſigna Papiæ
Infauſtos propriis arcent à fontibus hoſtes.
Vnde fit, vt duros pugnandi ferre labores
Iugiter, & rigidis verſari ſemper in armis
Cogat eos ſitiens, & ob hoc animoſa iuuentus,
Fundere dum proprium vetito pro fonte cruorem
Sanguinis, & fluuio permixtas ſumere lymphas
Non timet, atque animos eadem quæ corpora frangit
Auget acerba ſitis: nulla eſt audacia maior,
Quam cui materiem naturæ præbet egeſtas
Vt ſitis atque fames, ſitiens mala nulla timere,
Eſurienſve poteſt, miſeræ violentia peſtis
Cogit abeſſe metum: dum plus præſentia torquent,
Quam ventura mouent: vidit diſcrimina ſumma
Et totum princeps hac vergere parte laborem.

Miſeræ violentia peſtis] ſcilicet egeſtatis: quæ teſtimonia Homerici Vlyſſis, non ſinit vnquam quempiam obliuiſci ſui, mortaleſque ad omnia, tum facienda, tum ferenda ſolet compellere.

Præſidioque viris Ferrati marchio montis
Additur: vt ſocios iuncto diſcrimine caſus
Excipiat, ſeruetque lacus, & terreat hoſtes.
Præterea ſordes, & quæque nocentia fonti
Iniciunt, puraſque ipſis cernentibus vndas
Morticinis, turpique audent corrumpere tabo:
Et delibutas immergunt ſulfure tædas:
Vt ſapor ingenuus, guſtu violetur amaro,
Nec minus has cupide ſitiens, & egena liquoris
Appetit, & certa pugnat pro morte iuuentus,
Permutans olidas effuſo ſanguine lymphas.
Nam qui per mediam manabat riuulus vrbem,
Mole ruinarum ſaxis, & puluere multo,
Hoſtibus exiguas vltro turbantibus vndas,
Gurgite limoſo ſordens ac putridus ibat.

Morticinis] Quod vitam amittit abſque effuſione ſangoinis. Morticinom eſt diuo Hieronymo, quo veſci Chriſtianis fas non eſt. Id ab Apoſtolis, eodem autore, ſuffocatum dicitur.

Nec mihi cuiuſdam virtus reticenda videtur,
Seu magis incautæ præceps veſania mentis
Strator erat, de plebe quidam, neque nomine multum
Vulgato, modica in caſtris mercede merebat:
Hic velut iratus bello, longaſque peroſus,
Indignanſque moras, & ob hoc crudelior hoſti,
Dum grauis adſultus, ſolidoque ferocior arcem
Vrget, & hinc illinc hybernæ grandinis inſtar
Saxa faces, & tela volant, neque caſſide clauſus
Tempora, nec chalybum munitus pectora textu,

Strator erat] Hoc verbo vſus eſt & Otho Pontifex. Stratores autem dicebantur milites, qui caſtra præibant, vt loca accommodatiora ad traducendum exercitum facerent, de quibus Vegetius libro ſecundo.

Digitized by Google

Vix gladio, clypeoque leui protectus, in altum
Nititur adcenſu collem, quo regia turris
Tarquini fundata nitet, paruaque ſecuri,
Quam genus hoc hominum ſeruilei geſtat in vſus
Subnexam ſellæ, veſtigia cedit in alta,
Rupe ſibi ſociis reuocantibus, hoſtibus autem
Attonitis, & ſtulta viri mirantibus auſa,
Non illum lapides, non illum ferreus imber
Telorum, non quæ violento turbine turrim
Saxa petunt reuocare valent: interque ſuorum
Clamorem, hoſtileſque minas, euadit ad arcem,
Protinus armato cuidam congreſſus inermis,
Fortior ad terram ſcopulo deturbat ab alto
Præcipite, verſoque gradu, veſtigia victor
Fortuna comitante refert, & corpore toto
Integer, ad ſocios & regia ſigna reuerſus,
Se pariter caſtris & tuta mente recepit,
Mirans ipſe ſuum reuocato pectore factum.
Cui rex ob facinus præclarum, præmia laudis.
Digna referre volens, titulos, & nomen equeſtre,
Armaque, cornipedeſque feros, cultuſque nitentes
Largiturus erat: puduit conſurgere tantum
Plebeium, generiſque ſui tranſcendere fines,
Et ſub fortuna potius remanere priori
Credidit, acceptis largis à principe donis.
At rex ignauo cæptum procedere tractu,
Ægra mente ferens, properabat quippe coronam
Atque monarchiam totius ſumere mundi,
Omnia quæ lentum valeant impellere bellum,
Et tardas celerare moras, ſub corde ſagaci
Ventilat: ingenuo videt vndique mœnia firma
Robore, natiuoque loci munimine tuta.
Vna parte tamen ſtabat qua regia turris,
Quod natura minus dederat ſuppleſſe labore,
Artificumque manu: tandem memorabile quiddam,
Egregium dictu, ſed non ſatis vtile, menti
Incidit, vt ſolida fodiendo viſcera terræ,
Ima cauans, ductis ad fundamenta cauernis,
Ipſam inclinato turrim ſubuertere muro
Apparet, & ſubito reſeret ſibi mœnia lapſu.
Hanc regis curam, verſutus præuenit hoſtis,
Atque artem ſollers opponere cogitat arti.

Integer] Pro illæſus.

Nomen equeſtre] Militarem ordinem. *Armaque, cornipedeſq; feros*] Olim erant militaria dona, torques, armillæ, haſtæ puræ, phaleræ, & coronæ: qualibus Sicinium Dentatum, ob fortitudinem fuiſſe donatum, Plinius cap. 5. lib. 22. & cap. 11. ſecundi, Gellius tradiderunt.

Properabat quippe coronam] Qua non autoritas, vt traduot, qui Rom. Pont. fœde adulantur, ſed collata iam per electionem ſignificatur. Alioqui, vt vete piorum quidam ſcripſit, tantam ſeptem tonſores, aut lippi poſſent Romanorum regi autoritatem tribuere. Mire abuſi ſunt Romani epiſcopi quctuodam retro principum io ſe reuerentia. Quam rem latiſſime proſequitur Defenſor pacis, cap. 25. Secundæ dictionis. *Atque monarchiam*] Bartolus interpretans l. Hoſtes. ff de capt. & poſtli. reuer. & Bald. enarrans §. Sed ſi ab hoſtibus. Inſtit. Quib. mo. ius pat. pot. ſol. docent, Si quis negaret imperatorem vniuerſalem dominum & monarcham, hæreticum eſſe. Verum Ludouicus Viues Hiſpanorum ille eruditiſſimus aſſerit, ſtultum eſſe, quod imperator Romanus dicatur habere ius, in totum terrarum orbem, cuius nunquam fuerit dominus: nec in ea quidem ius habere, quorum aliquando fuerit dominus, & iam amiſerit: quoniam quo iure quæſierat, eodem perdidit, ſtrage ſcilicet hominum, & bellicis furiis: in culpaque eſſe ait, impiam & indoctam iuriſconſultorum argutationem, accendique principes iſtis fictitiis titulis, qui aliud nihil ſunt, quam faces orbis terrarum, peſtiſque totius generis humani. *Atque artem*] Id eſt, dolum. *Opponere arti*] Iuxta prouerbium, quod Terentius in Andria vſurpauit: *Fallacia alia aliam trudit.*

Ergo vbi viſceribus ſeſe telluris opacæ
Regius immerſit ſecreto limite foſſor,
Protinus occurrens patulæ ſcrobis hoſtis hiatu
Deprenſos tellure viros, redituque negato
Attonitos, medio ſuffocat in aggere foſſæ.
Sic miſeros proprium ſibimet fodiſſe ſepulchrum

Pœnituit, clauſeſque cauo telluris hiatu
Vlterior cœlo non reddidit atra vorago.
Nec minus iratos alio quoque crimine vultus,
Fortuitos omnes ſolito contemnere caſus,
Auſa fuit fortuna procax oſtendere regi.
Haud procul eiuſdem diſtans à finibus vrbis
Fulgebat Ligurum longe ſpectabile caſtrum,
Hoc expugnandi dudum Fridericus amorem
Pectore conceptum perducere tentat in actum.
Protinus in caſtris ſcalas, & cætera, per quæ
Hoſtibus ignaris conſcendi mœnia poſſunt,
Extruit: hæc in ſe fabricata putantibus illis
Oppida qui ſeruant, atque admirantibus vſum.
Haud mora, delectos ex ordine Rector equeſtri
Ductori Allobrogum, praſtanti corpore fortes,
Atque Palatino iuuenes committit Othoni.
Atque illuc iubet ire viros, quo tempore, luci
Extremæ gelidas miſcet nox prima tenebras.
Paret, & ad tutam miles duce fretus, vterque
Tendit iter ſedem, cunctiſque ſopore ſolutis,
Ablatis furtim ſcalis, faſtigia muri
Summa petunt: ac ni temere clamore coorto,
Indicium facti iuuenes properantius æquo
Feciſſent, erepta breui caſtrenſibus hora,
Et pulchro ſublata dolo caſtella fuiſſent.
Armorum ſtrepitu, & ſubito clamore citatum
Proſilit è ſtratis vulgus caſtrenſe, fugamque
Arripit: at poſtquam trepidis audacia maior
Affuit, & ſumptis virtus incanduit armis,
Bella mouet, hoſtemque ſuis iam pene potitum
Mœnibus excutiunt, capto muroque repellunt.

Spectabile caſtrum] Caſtrum numero ſingulari, locus eſt muris munitus: dictum à caſa, quod ſit coniunctio quædam caſarum. Hinc Caſtellum per diminutionem, viculus muris circumdatus.

Quo tempore, luci Extremæ gelidas miſcet nox prima tenebras] Signat vel id tempus, quod dicimus luminibus accenſis: antiqui prima face dicebant, teſte Cenſorino: vel primam vigiliam, quoniam nox ex inſtituto militari, in quatuor vigilias diuidebatur.

LIBRI SECVNDI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

¶ Tertius obſeſſam tradit victoribus vrbem,
Ciuibus expulſis vaſtantur mœnia flammis.
Victori meritos deuota Papia triumphos
Exhibet, hinc Tuſcas tendit Fridericus in oras.
Munera portantes Piſanos laudat, eiſque
Imperat in Siculum validas armare carinas.
Occurrit Præſul Romanus, & impia plebis
Acta ſuæ queritur, periitque procax Arenoldus.
Vrbem ingreſſuro patriæ mandata diſerti
Inuidioſa ferunt, reſponſaque dura reportant.

GVN-

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I AENOBAR. AUG. LIBER TERTIUS.

IAmque dies aderat, qua Chriſtus myſtica cœna
Diſcipulis ſtatuens conuiuia, corporis eſu
Ipſe ſui, potuq; ſacri ſatiare cruoris,
Poſt agni carnes priſcæ libamina legis
Nos voluit, veram panis, laticiſque figuram
Prætendens oculis, ſed certe pabula vitæ
Senſibus infundens, cum iam ceſſante vetuſti
More ſacri, noua iura nouus ſtatuiſſe ſacerdos
Creditur altaris, quæ tradita primitus vno,
Ac ſuſcepta modo, tenet eccleſiaſticus ordo:
Hunc, & tres alios ſpacio propiore ſequentes,
Temporis ob ſacri princeps generoſus honorem,
Conſtituit celebrare, manu deuotus inermi.
Hac quoque præterita, iamque orta luce ſequenti,
Qua Deus in ligno vera ſub carne pependit,
Ecce profugata, miſerabile vulgus, ab arce,
Clerus, & informis monachorum turba, ſolutis
Mœnibus, ad placidi properant tentoria regis,
Exhauſti macie, ieiunia longa ferendo,
Eſuriem faciente ſiti, ſqualentia ſacris
Veſtibus ora tegunt, nudo veſtigia greſſu
Figentes, tunc ſigna crucis, capſaſque piorum
Cuſtodes cinerum, prælato thure vaporant.
Quos vbi pacifice venientes agmine denſo
Vidit in occurſum Princeps reuerendus, eorum
Prudentes iubet ire viros, & quærere cauſſas
Quid veniant? quidve illa velit nouitatis imago?
Protinus ex illis pallenti ſqualidus ore
Voce ſatis mœſta, fortunæ verba coaptans,
Facundo ſermone tamen, ſic incipit vnus:
Mens erat, inuicti pedibus procumbere regis,
Et quos immeriti patimur deflere labores?
Quem quia nunc miſera prohibemur adire repulſa,
Vos ſaltem noſtras illi deferte querelas,
Quid lumus miſeri? quid dignum fecimus ira
Rex inuicte tua? quæ tantum cauſſa furorem
Mouit, vt imbellem, ſolitumque fideliter hymnos
Pro populo Chriſti, pro te quoque ſæpius ipſo,
Si credis, reſonare Deo? cum plebe nocenti
Perdere coneris tanto molimine clerum.
Quod ſcelus hic noſtrum? niſi ſi ſcelus eſſe putetur,
In medio populi ſedem poſuiſſe nocentis.
Nos neque conſiliis immania cœpta, nec acta
Iuuimus, inuitis fiunt hæc omnia nobis.
Illi ciuiles cauſſas, & pondera rerum

IN LIBRVM TERTIVM LIGVRINI, SEV de Geſtis Friderici I. Scholia per Iacobum Spiegel Seleſtadien.

IAmque dies aderat] Elegans deſcriptio diei, quæ magna quinta Feria ab eccleſiaſticis ſcriptoribus vocatur. *Laticis*] Vini. quod omnis humor dicitur latex. *Senſibus*] ſcilicet interioribus. Nam & ſenſum rectiſſime dici de iis, quæ animo ac mente ſentiuntur, autor eſt diuus Auguſtinus lib. x i. ciuitat. Dei. *Vetuſti ſacri*] Id eſt, ſacrificii, viſibilis, nempe trucidati pecoris: quod inuiſibilis ſacrificii ſacramentum, id eſt, ſacrum ſignum eſſe interpretatur idem Auguſt. cap. 5. libri decimi operis modo citati. *Nouus ſacerdos*] Quia non ex ordine Aaron, ſed Melchiſedech: qui ſemel tantum ingreſſus in ſancta, pacem Dei vnica hoſtia corpore ſuo immolato inuenit. *Altaris*] Quod vnum eſt in eccleſia, ſicut vna fides, & vnus Chriſtus: qui creditur his verbis: Hoc eſt corpus meum, conſecraſſe panem, hoc eſt, inſtituiſſe ſacramentum ſynaxeos. *Hunc, & tres alios*] ſcilicet Dominicæ paſſionis, quietis, & reſurrectionis. Conſtantinus imperator cognomento Magnus priorem, quia dominus in eo crucifixus eſt: poſteriorem, quia in eo reſurrexiſſet, à iudiciis, aliiſq; cauſſis, ſanciuit habere vacationem. autor eſt Sozomenus. *Vera ſub carne pependit*] Cerdon enim, qui duos Deos finxerat, alterum bonum, alterum ſæuum, ducebat, Chriſtum boni Dei filium, in phantaſmate tantum veniſſe: nec vere paſſum, nec vere natum: reſurrectionem animæ probans, carnis negans.

Mens erat] Oratio Terdonenſium, plena affectibus, & non ineptis interrogationibus ad commouendam miſerationem interciſa. Lege pontificem Othonem.

Inter ſe tractare ſolent, nos vulgus inerme,
Nos abiecta manus, nullis adhibemur eorum
Conſiliis: tantum ſtudiis nocturna diurnis
Iungimus aſſiduos ſoliti depromere pſalmos,
Et precibus pulſare Deum, ſed bella nec illos
Exercere ſinunt in tantis cladibus vſus.
Vndique concutimur bello, lapidumque rotatu
Templa flagellantur, ſacris altaribus aſtans
Confixus telis expirat morte ſacerdos,
Ergo pius pariter pereunte peribit iniquo,
Nec vixiſſe pie ſub iudice proderit æquo?
Sic ſcelerum vindex, conſolatorque piorum
Veniſti? ſi iura tuis, legeſque reformas
Gentibus, inque ſuum ſat agis reuocare vigorem:
Parce bonis, & perde malos, propone quibuſque
Iuſtitiam meritis, compenſant præmia cauſſis.
Quanquam (ſi veris liceat modo vocibus vti,
Pace tua Princeps penſato pondere rerum
Non tam formoſa rea ſit Terdona Papiæ,
Quam rea Terdonæ formoſa Papia tibique.
Nam præter reliquas, quas aut ſeruire coactas
Subdidit, aut captas euertit funditus vrbes,
Adſpice quam turpi Lunelli nobile caſtrum,
Atque Palatini ſedem fidoſque penates
Verterat illa dolo, comitem ciueſque vocabat
Perfida, colloquio pacis de rebus habendo,
Incautoſque viros, & nil hoſtile timentes,
Fraude mala captos, in vincula dura coegit.
Ipſaque non armis, nec belli iure, ſed aſtu,
Vel potius ſubuerſa dolo caſtella reliquit.
Et nunc ille comes concors, & regius aulæ
Ille potens princeps, ſub quo Romana ſecuris
Italiæ punire reos de more vetuſto
Debuit iniuſtæ victrici cogitur vrbi
Vt modicus ſeruire cliens, nulloque relicto
Iure ſibi, dominæ metuit mandata ſuperbæ.
Hæc feritas vrbi Ligurum, quæ ſola Papiam
Non timet, infauſto princeps nos fœdere iunxit:
Non odio regni, non ſeditione rebelli,
Immo (vt vera loquar) non ipſius vrbis amore
Hanc ſequimur, ſed ne nos ore Papia voraci
Abſorbere queat, quæ cunctas deuorat vrbes:
Et tamen in tantis ſcelerum prouentibus, illa
Gaudet, & ecce tui felix habet omen amoris.
Sed nihil hæc ad nos, ad te iuſtiſſime Princeps
Attinet, Italicos iamdudum inquirere mores,
Vlciſci ſcelerum noxas, punire nocentes,
Oppreſſos releuare manu, frenare ſuperbos.
Nos proprios tantum contenti flere labores,
Oramus, iam parce piis, hómineſque memento
Fœdere naturæ, fideique charactere iunctos.
Aſpice tabifico languentia corpora morbo,
Aſpice deformes vultus, atque arida longa
Ora ſiti, vix hæc fauces in verba ſolutæ
Vocis iter præſtare valent, quos tempore longo

Famoſa Papia] Quoniam Longobardorum reges, quorum ſedes erat, diuerſis eam ædificiis & muneribus exornauerunt.

Nobile caſtrum] Hoc eſt, oppidum, vt ait, præſul Friſingen. imperiale.

Vlciſci ſcelerum noxas] Solebat dicere Solon duobus reſpublicas contineri, præmio videlicet, & pœna. *Fœdere naturæ*] Signat illam cognationem, quam inter homines natura cõſtituit: propter quam eleganter colligit Iuriſconſultus: *Hominem homini inſidiari nefas eſſe.* *Fideique charactere*] Id eſt, baptiſmo: quo primum crucis character imprimitur frõti, vt memineris quoad viuis, te ſub Chriſti ſigno mi-

Sulphureus torret potius, quam temperat humor,
Corruptos ſanie latices, infectaque tabo
Pocula, vix mediis ex hoſtibus enſe recepta
Sumimus: obducto dureſcunt viſcera cœno,
Arctantur fauces, inſano feruidus æſtu
Pectoris alternos anguſtat pulmo meatus,
Nec peſtem releuare cibo, vel languida victu
Membra fouere libet: miſero ſolatio morbo
Inſimus eſſe famem: ſic peſtem peſte leuamus.
Heu miſeram, atque omni grauiorem funere vitam
Viuere, nec gratas viuendi noſcere cauſſas.
At tu per fidei communia ſacra, per illum
Quem crucis in ligno potatum felle, piaſque
Expandiſſe manus, & ſacri fluminis imbre
Conſciſſum roraſſe latus, mortemque ſubiſſe
Lux hodierna monet, Vir maxime parce, nec vltra
Innocuos afflige pius: ſine, morte relicta,
Mortis enim ſpecies, alias quocunque iubebis
Omnibus ereptis, inopem traducere vitam,
Neve velis, iterum miſeris nos reddere clauſtris,
Olim grata domus, nunc carcere triſtior omni
Ille locus, ſtygioque magis metuendus auerno.
Dixit, & erectis omnes ad ſydera palmis
Principis abſentes feriunt vlulatibus aures:
Qui tamen occulta tactus pietate, laborem
Diſſimulans, animi documentaque magna, ſuique
Exemplum ſancire volens, ad tuta redire
Imperat, & clauſam miſeros compellit in arcem.
Non ſecus irati ſententia fine ſupremo
Iudicis, æternum maledictos tradet in ignem,
Supplicuſque datos exerta puniet ira,
Qui totiens moniti, totiens ſpreuere monentem.
Sic miſeri ciues ad mœnia clauſa gementes,
Ac velut in certam queruli redire gehennam.

gno militare, cui iam tum cum viſibili lauacri myſteriis initiabaris, nomen dediſti. Deinde ſacro perungitur ceromate ſtons: quo te æter- ſicum vitiis luctamen ingreſſum eſſe profitearis. Fidei autem verbum hic, & infra, *At tu per fidei communia ſacra*] Vſorpauit more eccleſiaſticorum. *Sic peſtem peſte leuamus*] Iuxta prouerbium: *Malum malo medicari.* *Et ſacri fluminis imbre Conſciſſum roraſſe latus*] Nam ad... ns inter milites quidam, qui quo cernint eſſer mors domini Ieſu, lancea perfodit latus eius: ac protinus ex vulnere profluxit ſanguis, & aqua, magno myſterio declarantes, quod eius mors nos ablueret à peccatis. & quod eadem, vitam nobis largietur æternam. Nam baptiſmus aqua conſtat, in ſanguine vita eſt hominis. *Qui tamen occulta*] Animum quidem intus (vt Othonis Friſingen. vtar verbis) ad miſericordiam flexum præſenſit, ſed diſſolutionis ſuſcipionem vitans, extra cum in priorts ſeueritatis conſtantia ſeruauit. *Non ſecus*] Comparatio. *Irati iudicis*] Chriſti. Sentit Auguſtinus cap. vlt. viceſimi Ciuitatis Dei, iudicium Dei ex literis vtriuſque inſtrumenti facile colligi, ſed ex veteribus iudicium tantum Dei expreſſe: at iudicium Chriſti filii ex veteribus quoque: cæterum apertius ex nouo Teſtamento. *Maledictos*] More eccleſiaſticorum pro execratis & deuotis vſurpauit. *Æternum ignem*] De quo Eſaiæ vlt. cap. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Diuus Hieronymus hoc loco: *Vermis autem qui non morietur, & ignis qui non extinguetur, à pleriſque conſcientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in ſupplicio conſtitutos.* Inter impias eorum relata eſt ſententia, qui dixerunt nullorum hominum pœnas in æternum eſſe manſuras. Qua in re dious Auguſtinus miſericordiorem fuiſſe ſcribit Origenem: qui & ipſum diabolum atque angelos eius, poſt grauiora pro meritis & diuturniora ſupplicia ex illis cruciatibus eroendos, atque ſociandos ſanctis angelis credidit. *Gehennam*] Hoc vocabulum negat beatus Hieronymus in antiquis inueniri libris, ſed primum à Chriſto proditum: ſumitur apud Euangeliſtas pro locu in quo crucientur impii.

Tandem ſpe poſita, iam deſperare coactus,
Ac velut incertæ concluſus carcere mortis,
Ingentes animos ex ipſis cladibus hoſtis
Colligit: ac medio conceſſa tempore pacis,
Extruitur mira Balearica machina molis,
Quæ valido longum tranſuerberet aera tactu.
Ergo vbi diuino conceſſum tempus honori
Præterit, rurſum iaculis, lapidumque rotatu,
Et telis quocumque modo tentantur: & inde
Illa grauis moles ingenti pondere fulta
Erigitur, celſaque ſuperuenit altior arces,
Saxaque magna rotans, noſtros abſiſtere longe
Cogit, & ipſius tormenti robora frangit,
Quod magis obſeſſos affligere ſueuerat hoſtes,

Conceſſa pacis] Induciarum.
Balearica machina] Id eſt, funda: quæ primum inuenta eſt apud Baleares inſulas, quæ hodie Maiorica, & Minorica nominantur, à diſpar. quantitate.

Vrbis vtrumque latus denſa ſtatione tenentes,
Vocibus acclament fauſtis, dominumque ſalutent:
Vt domus aulæis late pendentibus omnis,
Et picturatis conſtrata platea tapetis,
Rebus odoriferis, & pingui ture vaporet:
Vt tuba terribili ſpiramine, tibia leni,
Cornua ventoſo ſtrepitu, caua tympana rauco,
Seu lyra percuſſis dulci modulamine neruis
Murmure mirantes placido demulceat aures:
Vt pueri, populuſque minor, venientibus vltro
Exuuias ſubſternat equis, Pæanaque latum,
Ioque triumphe canat: hæc omnia, pluraque nobis,
Si modo ſuppeterent vires, memoranda fuerunt,
Deficit ingenium: non hæc fiducia menti,
Vt penitus mem[illegible]iſſe velim, rerumque nitorem
Voce ſequi: vix hæc ſtimulatus Apolline toto,
Vel Maro, vel magnus verbis æquaret Homerus.
Quid volui demens, tantarum pondera rerum,
Agreſti tentare ſono, tenuique camœna?
Materiæ ſuccumbit opus, mihi paupere vena
Verba fluunt: magnum res exigit iſta poetam.

Comiter exceptum ſancti Michaelis ad ædem,
Qua veterum fulgent antiqua palatia regum,
Producunt, nitidumque caput gemmante corona
Cingitur, & ſceptro decoratur dextera ſacro.
Hunc triduo regi populus deuotus honorem
Exhibuit, largo cumulans noua gaudia ſumptu.

Homerus] De Homeri temporibus & de patria, & parentibus, maxima contentio ex Græcis autoribus. In libris vero Chronicis Euſebij Cæſarienſis pontificis, ſic ſcribitur in Latina hiſtoria Reperimus: Agrippa apud Latinos regnante, Homerus in Græcia floruit, vt teſtantur Apollodorus grammaticus, & Euphorbus hiſtoricus, ante vrbem conditam annis centum viginti quatuor: & vt ait Cornelius Nepos, ante Olympiadem primam annis centum. Itaque Homerus erat vrbe Roma antiquior: quod & Cicero teſtatur in Tuſculanis quæſtionibus. Hic, quemadmodum ex Oceano fluminum vis fontiumque curſus capit, ſic omnibus eloquentiæ partibus ortum & exordium dedit: quem nemo in magnis ſublimitate, nemo in paruis proprietate ſuperauit. Idem lenis & preſſus, iucundus & grauis, cum copia, tum tenuitate mirabilis, nec in poetica ſolum, ſed oratoria facultate eminentiſſimus autor. Quintilianus capite primo, libri decimi.

Veterum regum] Longobardorum ſcilicet, quorum regnum minime crudele, aut intolerandum fuiſſe ſcribit Merula, & ab his regibus prognatos Angleriæ comites, qui vicecomites poſtea appellati fuerint: Aenobarbumque Cæſ. Fridericum, vbi Mediolanū euertit, Angleriæ comites, vt funditus tollerentur, in primis laboraſſe: ne ex ſtirpe regia naſceretur aliquis, qui ad auctores generis reſpiciens, regnum auitum aliquando aſſereret. *Antiqua palatia*] Bene antiqua dixit: quando & Gothi, quibus iam pulſis Italia, Longobardi ſucceſſerunt, Papiæ, velut in munitiſſima regni parte theſauros habuere, vbi & reges ſuos aliquando crearunt. Mediolanum enim à recenti ſtrage & ruina deformatum, non viſum eſt Maieſtati regiæ conuenire.

Inde Placentinos fines, & rura Cremonæ,
Et Mutinæ tranſcurrit agros, atque vrbe potitus,
Quæ quaſi plena bonis, eſt dicta Bononia, ſacri
Flaminis, aduentum digno celebrauit honore.

Placentinos fines] Inſignes ad Trebiam fluuium clade Romanorū, quorum colonia fuit, deductis eo ſex millibus colonorū, vt oppo[illegible]rentur Gallis, qui eam partem tenebant, vt autor Pedianus. Hæc à Palauicinis primum tyrannis, poſt Longobardis, cum antea libera fuiſſet, occupata fuit, variis deinde agitata caſibus, & patrum noſtrorum memoria ſæpe direpta eſt. *Cremona*] Et hæc deducta eſt colonia agro Gallorum capto, vt ſcribit Liuius frequentibusque afflicta ruinis: vim quoque pertulit Friderici noſtri vſque mœnibus deiectis. vt lib. nono poeta noſter cecinit mox à principio. *Et Mutina tranſcurrit agros*] Non de vetere loquitur, quæ teſte Liuio colonia quoque Romanorū deducta eſt, vna cum Piſauro, & Parma: in quam nihil reperitur ſæuitum à Gothis, aut Longobardis, vt refert Volaterranus. nec eius etiam mentio omnino, ſed de ea, quæ hodie cernitur, & ædificata fertur circiter annum à nato Chriſto M C. *Eſt dicta Bononia*] Bononia Felſina dicebatur, cum princeps eſſet Ethruriæ, vt ait Plinius. A Bono Tuſcanenſi duce Sempronius dictam autumat. Poeta noſter à bonitate: Cui adſtipulatur Iulius Cæſar Pius, qui etymum nominis recenſens, Dictam puto [illegible] inquit, à bonitate ſoli fœliciſſimi, cœli ſereniſſimi, præſtantia animorum, vini, frugum, & bonitate prope peculiari rerum omnium, vbi Liberi, Cererisque certamen eſt.

Mox Appenninum ſcopuloſo limite tranſit,
Ingrediturque tuos bellatrix Tuſcia fines.
Occurrere duci proceres, quos bellica Piſa
Miſerat æquoreis celeberrima Piſa triumphis,
Piſa peregrinis ſtatio bene nota carinis.
Hos iubet in Siculum condicto tempore regem
Cogere belligeros, atque emunire carinas.

Tuſcia] Eadem & Ethruria, Græcis Tyrrhenia dicta, nunc Tuſcania, prouincia olim Italiæ opulentiſſima, fortiumque virorū altrix: vnde bellatricem vocat. Ipſius termini Macra, Tyberis, & Appenninus. Eius ciuitates Ludouicus Pius imperator cum Paſchali pontifice diuiſit. *Bellica Piſa*] Piſanorum terra mariq; res diu floruere: de quibus vide Volaterranū, qui ſcribit O. bonem primū Piſis

ſeptem Germanorum familias reliquiſſe, in eo loco habitare volentium, quas & facultatibus & honoribus ornauerit. *Statio bene nota carinis*] Nam Piſa, ſiue Piſæ (vtroque enim numero dicitur) ſitæ ſunt in littore inter Auſerem & Arnum amnes. Plinio orta à Pelope Piſiſque Peloponeſi. *In Siculum regem*] Guilhelmum primum filium eius Rogerii: qui à Cæſ. Imper. Lothario Saxone regno Neapolis exactus, poſtquam recepiſſet omnia, tantum titulo regis Italiæ abſtinuit, cõtentus in poſterum Siciliæ rex appellari. Res eius ſcribunt inter præcipuos Platina, Sabellicus, Ritius & Volaterranus. Ex noſtris Otho, Vrſpergenſis, Auunculus meus, Nauclerus, & Crantius. *Condicto*] Conſtituto, & vt vulgo dicunt, præfixo.

Inde caput mundi Romam petit, atque Viterbum
Contigit, excelſa non longius vrbe remotum
Quam quantum biduo tardus valet ire viator.
Sedis apoſtolicæ præſul, ſummuſque ſacerdos
Tunc Adrianus erat: qui fama latius eadem,
Protinus eximia cleri ſtipante corona
Occurrit, magnaſque viro, triſteſque querelas,
Multaque facta ſuæ crudelia pertulit vrbis:
Contemni ſeſe referens, populique furentis
Iurgia, probra, minas, riſus, conuicia, rixas
Sæpe pati: clerumque ſuum, ceu vindice nullo
Expoſitum probris, crebras perferre rapinas,
Pulſari graſſante manu ferroue laceſſi.

Inde caput mundi Romam] Cur Roma caput orbis fuerit nuncupata, prodiderunt Liuius primo ab Vrb. con. lib. & Diony. Halicar. Antiquitatum Rom. lib. quarto. Tradunt poetæ diu quæſitum, qua tandem poneret atte terrarum fortuna caput? Viſumque tandem Superis, nihil poſſe huic rei Roma aptius reperiri. *Tunc Adrianus erat*] Eius nomine quartus, natione Anglicus: de quo lib. mox ſequenti aliquanto fuſius. *Qui fama latius eadem*] Diſſimulant alii cauſſam pontificii occurſus, quam Crantius cap. 16. lib. Sax. rerum 6, &: ſimul quæ tum & papa & Cæſar collocuti ſunt refert: quæ Otho Friſingenſis ſilentio præterit. Lege, & cognoſces faſtum epiſcopi Romani.

Sic pater inualidus, nato poſt longa reuerſo
Tempora, ſeu caſtris, ſeu de regione remota,
Quem penes & rerum ius eſt, & tota regenda
Cura domus, noxas, & facta proterua ſuorum,
Contemptuſque ſuos, & quos abſente labores
Pertulit, euerſamque domum, numeroſaque damna
Commemorat, multumque minas vltoris acerbat.

Sic pater inualidus] Pulchra comparatio.

Cuius origo mali, tantæque voraginis autor
Extitit Arnoldus, quem Brixia protulit ortu
Peſtifero, tenui nutriuit Gallia ſumptu,
Edocuitque diu: tandem natalibus oris
** Redditus, aſſumpta ſapientis fronte, diſerto*
Fallebat ſermone rudes, clerumque procaci
Inſectans [illegible], monachorum acerrimus hoſtis,
Plebis adulator, gaudens popularibus auris,
Pontifices ipſumque graui corrodere lingua
Audebat papam, ſcelerataque dogmata vulgo
Diffundens, variis implebat vocibus aures.
Nil proprium cleri, fundos, & prædia nullo
Iure ſequi monachos, nulli fiſcalia iura
Pontificum, nulli, cura popularis honorem,
Abbatum, ſacras referens concedere leges.
Omnia principibus terrenis ſubdita, tantum
Committenda viris popularibus, atque regenda:
Illis primitias, & quæ deuotio plebis
Offerat, & decimas caſtos in corporis vſus,
Non ad luxuriam, ſiue oblectamina carnis
Concedens, molleſque cibos, cultuſque nitorem,
Illicitoſque iocos, laſciuaque gaudia cleri,
Pontificum faſtus, abbatum denique laxos
Damnabat penitus mores, monachoſque ſuperbos,
Veraque multa quidem, niſi tempora noſtra fideles
Reſpuerent monitus, falſis admixta monebat.

Brixia] Hanc vrbem Cenomanni ædificarunt, qui poſt Inſubres in Italiam venerũt Autores Liuius, & Polybius. A Germanis tranſeuntib. in Italiam conditam eſſe, Torrellius ſcribit. Nos vidimus quantam cladem in paucis annis accepit. Hic fides noſtrorum peditum deſiderata eſt. Panegyricus chriſtiani Mantuani in Brixiam dictus, extat *Edocuitque diu*] Audiuit Petrum Abelardum Britannum, vt teſtatur Otho pontifex, ad quem tunc temporis vndique concurſus fiebat. De Deo religioneq; chriſtiana diſſerens, à cæteris ſcholis & ſenſibus deſciſcebat. Coactus eſt libros ſuos coram, igni dare: nec idcirco auditores ab eo defecerũt, teſte Æmylio Veronen. *Sapientis fronte*] Hoc eſt, concionandi & docendi munere: quod niſi vita, doctrinaque probato committi non debet. Sed & prudentia concionatori eſt neceſſaria. Nam in primis opus eſt circumſpectione. Siquidem refert quid apud quos dicatur. Id quod veriſſimum eſſe tandem diſcemus, ſed tum quum ſerum erit, vt vere admonet Rhenanus noſter ter Beatus. *Monachorum acerrimus hoſtis*] Non mendicantium: quod tum id hominum genus non-

dum

Et fateor, pulchram fallendi nouerat artem,
Veris falſa probans: quia tantum falſa loquendo
Fallere nemo poteſt: veri ſub imagine falſum
Inſluit, & furtim deceptas occupat aures.
Articulos etiam fidei, certumque tenorem,
Non ſatis exacta ſtolidus pietate fouebat,
Impia mellifluis admiſcens toxica verbis.

dū natū erat. Vnde de cæteris religioſorum ordinib accipiendum eſt: quorum omnium origenem Volaterranus attigit. Priſcorum monachorum, qui non ferentes gentilium in Chriſtum blaſphemias, in ſoli udines profugerant: alii Cœnobitæ, quod gregatim viuerent, appellati ſunt: alii, quod ſemotim, Anachoritæ vocati ſunt. Illis non erat monaſterium certum, nulla figura, aut color, aut materia veſtis, quæ poſt ſunt inſtituta. *Nulli Fiſcalia iura pontificum*] Sunt & hodie, qui vt non ſuadent, vt cuiquam per vim ac tumultum, quod poſſidet, adimatur: ita putant, ſi dominus banc mētem impetriret eccleſiæ miniſtris, vt ſponte ditionem mundanam abiicerent, nihilo peius habituram religionem Chriſtianam, & ipſis non paulo plus acceſſurum, tum quietis, tum dignitatis. *Sacras leges*] Sentit diuinæ ſcripturæ autoritatē, quam patres germanæ pietatis obſeruantiores ſecuti ſtatuerunt, Ne ſacerdotes profanis negociis implicentur: quod Deo militent. Quanquam & principum Rom. conſtitutiones id ſubinde innuant. *Omnia principibus*] Eo igitur noſtra infelicior ætas eſt, quod Anabapiſtarum dogma, adimit omne gladium profanis principibus ac magiſtratibus: quod nihil aliud eſt, vt eleganter colligit Roterod. quam vniuerſum reipub ſtatum ſubuertere, cuiuſque fortunas, ac vitam facinoroſorum audaciæ prodere. *Veraque multa quidem*] Et diſſidio noſtræ ætatis, vt diſſimulari non poteſt, ex parte non minima anſam præbuerunt, corrupti mores eorum, quorum ſale conditi debuerat populi ſtulticia. Miſceamus maria cœlo, ante nō ſanctis vincetur moribus, non pie formabitur cæterorum pectus, niſi ſanctitate imbutis magiſtris morum, iiſque qui vitæ mortalium præſunt. Non parebunt ex animo alii legibus, lege ſoluentibus alios iis, qui leges moderantur, ſeque Legum immunes volunt. In animis tenuiorum regendis exemplo maiorum, antiſtitumq; potius, quam imperio eſt opus. Vnde non alius, vt vere dixit Æmylius Veronenſis quam quibus nata eſt Chriſtiana pietas, moribus recoli poteſt. Platina receptus autor optabat, vt ſuis temporibus viueret Imp. Lodouicus Pius, indigente eccleſia ſuis ſanctiſſimis inſtitutis & cenſura. Nam ille anno à natali Chriſti octingenteſimo ac decimo nono, apud Aquiſgranum ſynodum multorum epiſcoporum habuit in qua conſtitutum eſt: ne epiſcopi & clerici cuiuſuis gradus precioſas, & exquiſitas veſtes, neue in digitis gemmas ferrent: & alia quædam ſancita ad gloriam Dei, & vtilitatem eccleſiaſticæ dignitatis, quæ omnia idem Platina proſequitur in Gregorio quarto: quæ ſi legeris, videbis optimum virum præuidiſſe præſentem eccleſiæ ſtatum.

Ille ſuam vecors, in clerum, Pontificemque,
Atque alias plures adeo commouerat vrbes,
Vt iam ludibrio ſacer, extremoque pudori
Clerus haberetur: quod adhuc (niſi fallor) in illa
Gente nocet, multumque ſacro detruncat honori.
Mox in concilio Romæ damnatus, ab illo
Præſule, qui numeros vetitum contingere noſtros,
Nomen ab innocua ducit laudabile vita.
Territus, & miſeræ confuſus imagine culpæ,
Fugit ab vrbe ſua, Tranſalpiniſque receptus,
Quæ ſibi vicinas Alemannia ſuſpicit Alpes,
Nomen ab Alpino ducens, vt fama Lemanno,
Nobile Turregum, doctoris nomine falſo,
Inſedit, totamque breui ſub tempore terram
Perfidus, impure fœdauit dogmatis aura:
Vnde venenato dudum corrupta ſapore,
Et nimium falſi doctrina vatis inhærens,
Seruat adhuc vuæ guſtum gens illa paternæ.

Ille ſuam] Scilicet Brixianam. *Nomen ab innocua*] Signat Innocentium Pontificem eo nomine ſecundum: qui vt refert Volaterranus, celebrato apud Lateranum concilio, multa pro ſacerdotibus vtilia ſtatuit.

Quæ ſibi vicinas Alemannia] Walafridus, teſte Vadiano, nec ſuæ ætatis non temnendus autor, in vita diui Galli, Rhætis proximos, & ſupra Acronium, Rhenumque, tum & in occaſum ad Tigurinum lacum, & Limagum habitantes, vbi hodie longe lateque Heluetii habent, Alemannorum nomine cenſet. Hoc autem vocabulum recentius eſſe, Flauius Vopiſcus bis verbis in vita Proculi teſtatur. Alemannos, inquit, qui tunc adhuc Germani dicebantur, non ſine gloriæ ſplendore contriuit. Fuerunt autem Alemanni dicti, non à Len anno lacu, ſed quod eſſet collecticia diuerſorum hominum multitudo, *allerley mann, aus allen Landen mann.* Id quod Agathius ex Aſinii Quadrati authoritate docet: cuius verba recitat autor commentarioli in Tacitum de Germanis. *Ab alpino Lemanno*] Idem Otho prætul & plures. hi, ſed falſo, opinati ſunt: pro quibus tamen Poeta fidem ſuam non obſtringit. dicit enim, vt fama. Porro Lemanni, qui nunc eſt lacus Gebennenſis, meminit Lucanus in primo: cauum appellans, à capacitate multarum aquarum: per quem Rhodanus Ararim deferens rapitur. *Nobile Turregum*] Qui putant olim dictum eſſe Tigurum, falluntur. ſiquidem pagi Tigurini, cuius eſt mentio apud Cæſarem, ſunt Vranienſes. Eſt autem Turregum norum oppidum, cui flumius Turgi, vt ipſi regioni Torgauiæ nomen indidit, cum ſitu, tum potentia inſigne, primi hodie inter vrbes Heluetiorum fœderatorum nominis, in finibus Rhætiæ primæ Romanæ prouinciæ: quam Alemanni, quorum primas in eis tenebant Sueui Germanorum nobiliſſimi, quorum nomen obtinuit

Sic gemini proceres, veluti duo maxima mundi
Lumina, coniunctis aliquanto tempore caſtris,
Hinc pater, inde patris deuotus filius almi,
Ille ſacerdotum celeberrimus, ille regentum,
Hic regni gladio metuendus, at ille ſuperno.
Dulcia colloquii tandem conſortia nacti
Inſatiata pio carpebant gaudia voto,

ruentinorum, Forumcornelii, Bononia, Mutina: quæ omnia Pipinus Romano Pontifici tribuit: quod & diuus CAROLVS, & eius poſtea filius Ludouicus Pius comprobauere, voluereq; hanc partem Romandiolam dici, velut illuſtriore nomine: vt oblita græci nominis, Exarchatus reuerentior vrbis Romæ foret. Notum eſt, olim præſules Rauennates, quum iura eius eccleſiæ tam late paterent, & refugiſſe ſæpe Rom. Pont. ſubeſſe & in apoſtolicam ſedem cornua extuliſſe. *Anſhelmo*] Hamelburgenſi. *Duo maxima mundi Lumina*] Interpretes pontificii iuris plenis farentur buccis, duo luminaria totum mundum illuminare: Solem ſcilicet, per quem Papa deſignatur: & Lunam, per quam Imperator.

Cumque petens Romam Sutrii tam mœnia rector
Parua reliquiſſet, magnæque accederet vrbi,
Occurrere viri patriæ mandata ferentes
Conſpicuo ſermone quidem phalerata, ſed aſtu,
Et tacitis perplexa dolis: nec protinus auſi,
Ni prius indulto regalis fœdere pacis,
Vt liceat quæcumque ferant, impune profari.
Tunc ita compoſitis ficto moderamine verbis,
Præmeditata diu molimina protulit vnus.
Ducit in aduentu felicia gaudia Princeps
Roma potens inuicte tuo, deuotaque pandit
Mœnia, maternoſque ſinus aperire potenti
Quem ſibi rectorem delegit gaudet amico,
Imperiumque tibi, atque Auguſti nominis vltro,
Quo nihil in terris maius, promittit honorem:
Si modo pace venis: ſi priſtina iura fideli,
Ac bene promeritæ conſeruas integra matri.
Aſpice quæ fuerit priſcis ſub Regibus vrbis
Gloria, quæ populi libertas, quanta ſenatus
Maieſtas, prætoris honos, & Conſul vterque
Annuus, & gemini plebis tutela tribuni,
Gratia quæ morum, caſtarum ſanctio legum,
Pace tenor iuris, iuſtis audacia bellis,
Quantus amor laudis, patientia quanta laboris:
Hæc ſunt quæ noſtram longis prouentibus vrbem,
Ex illa tenui naſcentis origine fati,
Ex laribus paruis, & primi Regis aſylo,
Stramineiſque caſis, & ſparſo ſanguine ſulco,
Ad celebres titulos, & tanti culmen honoris
Extulerant, vbi nil, niſi ſydera ſola, ſuper ſe
Cerneret: his gaudens populos, Regeſque per orbem
Conſiliis, validiſque ſibi ſubiecerat armis.

Sutrii] Peruetuſtum Ethruriæ oppidum, notum defectione à Romanis & prouerbio, quod ab ea natum. Plautus in Caſina vſurpauit, & Eraſmus, Volaterranuſque enarrant. Quaſi Sutrium eant. *Regales fœdere pacis*] Intelligit fidem publicam, vulgus barbare ſecuritatem, & ſaluum conductum, & diplomatum. Formulatii magis barbare Paſſum appellant.

Ducit in aduentu] Habes hanc legatorum S. P. Q. R. orationem, cum Principis reſponſione apud Othonem. Digna vt legantur, à quouis rerum antea actarum ſtudioſo: qui cognoſcet, tum quoque Imperii pontificii iugum Rom. graue fuiſſe, quod poſtea ignauia Principum longe maiora cœpit incrementa.

Priſcis ſub Regibus] Otho id non regibus tribuit, ſed ſenatorum ſapientiæ, & equeſtris ordinis virtuti. Prima enim ætas, hoc eſt, populi Romani infantia, vt ait Florus, ſub regibus fuit. Sed conſtat Romulum inſtituiſſe Senatores, qui erant ex tribubus: quas primum ex tota ſua multitudine Romulus tres fecit, procedente deinde tempore auctæ, ad triginta & quinque peruenerunt. Senatores, equites, & plebei in has erant diuiſi: neque erat quiſquam ciuis Ro. qui non eſſet alicuius tribus. Lege ſextam Antonianam Ciceronis ad Po. Ro. *Populi libertas*] Idem Cicero loco iam indicato vult in populo, & Senatum intelligi, & plebem. *Prætoris honos*] Vt ex Liuio conſtat, cum plebi ad conſulatum eſſet factus aditus, viciſſim patribus conceſſum eſt, vt prætorem crearent: cuius tanta fuit poteſtas, vt iura condere, abrogare inſtituta ſolus poſſit. Vnde Iuſtinianus Imp. Prætorum, inquit, edicta non modicam obtinent iuris autoritatem. Hoc etiam ius honorarium ſolemus appellare: quod qui honores gerunt, hoc eſt, magiſtratus autoritatem huic iuri dederunt. De prætoribus multa Pomponius iuriſconſultus, tit. de origine iuris: & Feneſt. l. 2. *Conſul vterq; annuus*] Mutatam, ait Florus. Regiam dominationem in Conſularem poteſtatem, eamque pro perpetua annuam, pro ſingulari duplicem conſtitui placuiſſe: ne poteſtas ſolitudine, vel mora corrumperetur. Conſuleſque pro Regibus appellatos, vt conſulere ſe ciuibus meminiſſe deberent. *Gratia quæ morum*] Cenſorem intelligit, qui magiſtratus & vltimus eſt, & perfectus, vt ait Plutar. heu in Tito Flaminio. Sub eius poteſtate, motum & diſciplinæ cenſura, decoris & dedecoris diſcrimen poſitum eſt: vt à Senatu mouere indignos, equites ignominia notare. de qua re plura ſcripti autores. Cicero in Oratione pro Cluentio: Cenſores dicit eſſe, præfectos moribus, magiſtros veteris diſciplinæ & ſeueritatis. Aſconius magiſtratum pudoris, Cenſuram nominat. *Longis prouentibus*] Tardis proceſ-

ſibus, & incrementis. Vt nihil fit repente magnum. Nam ſi quis, vt Florus inquit, Po. Rom. quaſi hominem conſideret, totamq; eius ætatem percenſeat, vt cœperit, vtque adoleuerit, vt quaſi ad quandam iuuentæ Florem peruenerit, vt poſtea velut conſenuerit, quatuor gradus, proceſſuſque eius inueniet. *Ex Laribus paruis*] Nam ibi Romulus habitauit, vbi fuit tugurium Fauſtuli. Scribit Dionyſius Halicarn. libro primo, ſuo tempore extaſſe Romuli caſam. Fuit autem hæc, vt teſtatur P. Victor, in decima vrbis regione. *Et primi regis aſylo*] Quod Romulus & Remus ſtruxerunt inter arcem & Capitolium, loco Intermontio nominato: vt multitudo facinoroſorum ſpe impunitatis eo confluerat ad nouam vrbem incolendam. Cui diuo, diuæue templum ſit pro aſylo erectum, non conſtat, & Dionyſius ignorare ſe dicit. In Græcia & Aſia multa fuerunt aſyla. Tiberius Cæſar pertæſus nimiam illorum licentiam, iura omnibus fere illis ademit, vt Suetonius & Tacitus perhibent. *Sparſo ſanguine ſulco*] Propter Remum in pugna occiſum, dum vtraque pars de regno contendens, ſuum ducem regem conſalutaſſet. Superius indicaui autores de Remi morte non conuenire. *Validis armis*] Quoniam nihil non partum viribus Romani poſſederunt.

Tunc populus regi, belli mandata, domique,
Non populo rex illa dabat, paſſuraque nullum
Vrbs erat hac regem, niſi quem regnare iuberet,
Vt patriæ mitis, non ægre viſa ferendo
Iuſſa daret populis, & magna regibus vrbis.
Tunc huius populi mandata, minaſque timebat
Ortus, & occiduo tellus ſubcincta profundo,
Et Notus, & gelidi Boreas ſub cardine mundi.
Aſt vbi fortunæ vitio, populique pauentis
Deſidia, priſci perierunt ſigna decoris,
Iuſtitioque ſilent longo iam tempore leges
Suppreſſa, tanto retroceſſit Roma relapſu,
Vt vix ad decimum lapidem, fineſque propinquos
Audeat ipſa ſui protendere nominis vmbram.

Paſſuraque nullum Vrbs erat hac regem] Regis & domini vocem ſemper in Vrbe infenſiſſimam, principis vero placidam, iucundam. Primum notius eſt quam vt multis probari debeat: poſterius ſatis innuit Plinius iunior in Panegyrico ad Traianum: Sedemque principis obtinet, ne ſit domino locus. Et de diuo Nerua. Non enim ſeruulis ſuis dominum, ſed principem ciuibus daturus. Sed & ipſa met vox principis, indicat inter pares eſſe principatus: vti princeps Apoſtolorum, princeps Senatus, inter Senatores primus, qui authoritate, vel ætate praſtet: & ſic de aliis. Expulſis itaque regibus, conſules creati L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, Lucretiæ maritus. Brutus quum non modo regem, ſed ne regium quidem nomen vellet in vrbe ſupereſſe, Magiſtratum collegæ abrogauit: quod Tarquinius vocaretur: iſque bonis ſuis ſumptis, vltro Collatiam habitatum, migrauit. Hoc factum Cicero tertio Officiorum refert non admodum fuiſſe coniunctum cum honeſtate: ſed quia vtiliſſimum fuit patriæ, idcirco honeſtum etiam videri. *Non ægre viſa ferenda iuſſa daret*] Hoc eſt, inconſultis patribus nihil decerneret, ageretve. *Populis*] prouinciis: quarum omnium primam Siciliam fuiſſe, Tullius autor eſt. Quo autem ordine cæteras prouincias Romana reſpublica aſſecuta ſit, oſtendit Sext. Rufus. *Regibus*] Occupauerant enim Rom. maiorem Aphricæ & Aſiæ partem, tum cæterarum gentium, quæ ſuis parebant regibus: de quibus Florus, Iuſtinus, Rufus, Oroſius & Chronicorum ſcriptores, & nuper omnium diligentiſſime Budeus libr. de Aſſe. 4. *Ortus & occiduo*] Toti vult mundo Rom. potentiam formidatam, cuius limites, ſiue cardines quatuor duobus verſiculis complexus eſt: vt Lucanus tribus in primo, & Calphurnius totidem in Delo. Meridies, & Septentrio ſunt immobiles. Ortus & Occaſus nunquam eodem modo ſe habent: qui licet eadem in parte, id eſt, in ſpacio, quod inter Tropicos eſt, ſemper ſint tamen quia nunquam contingit Solem illinc oriri hodie, vnde heri oriebatur, nec è regione pari modo occidere, nunquam vnus idemque ortus, & occaſus eſt. Inſignis Auli Gellii errore, quem doctiſſimus Heluetiorum Vadianus annotauit, interim Gellianæ diligentiæ patrocinans. *Priſci perierunt ſigna decoris*] Diuus Auguſtinus Saluſtii authoritate cap. 18. ſecundi de ciuitate Dei, oſtendit, paruo interuallo poſt exactos reges, ex pulcherrima atque optima rep. peſſimam ac flagitioſiſſimam factam eſſe. *Iuſtitioque ſilent longo*] Iuſtitium, iuris ſtatio eſt, quaſi inhibitio. Quod verbum olim licet, vt dicit Budeus, publicam iuris ſignificaret ceſſationem, poteſt tamen & priuati iuris ceſſationem moribus noſtris ſignificare. Indicebatur autem Iuſtitium, vt ex Liuio patet, in rebus dubiis & periculoſis. Vnde Fulgentio, Iuſtitium publicus luctus dicitur. *Audeat ipſa ſui*] Adeo iuxta homines, & quæ hominum ſunt, fatali neceſſitati debentur. Licet id quum ex multis exiſtimare, tum ex his quæ Romano acciderunt imperio. Id quia externis non potuit, ſuis labefactari cœpit viribus: vt rem ipſam ſingulari opere Blondus proſecutus eſt, & nonnihil ego mox in ſummam contrahens.

Vilis apud gentes, in ſe mala firma, nec vllo
Robore fulta ſui: quam ſeditione frequenti,
Atque inteſtinis lacerat diſcordia bellis.
Nullus amor iuris, nulla eſt reuerentia morum,
Nec iam libertas, nec libertatis imago.
Nuſquam Patricii, nuſquam ſacer ordo ſenatus,

Hic populus] Scilicet Romanus: quo nomine & Senatus comprehenditur, vt iam autoritate Ciceronis oſtendimus. *Et totum priſcis*] Appianus in præfatione hiſtoriæ, terminos Romani imperii ſub Adriano principe, quo tempore ipſe hiſtoriam ſcripſit,

Nuſquam cum gemino conſul, prætorve tribuno:
Cumque ruinoſis procumbunt mœnia muris,
Maiorem morum patimur, querimurque ruinam.
Hoc ideo nobis vſu venit optime princeps,
Hic diſponendi populus moderamina regni,
Et totum priſcis frænandi legibus orbem
Non habet arbitrium: maieſtas regia dudum
Abſtulit, & priſcum populi mutilauit honorem,
Ex quo teutonicos admiſit Roma tyrannos.
Tu procul à nobis abſens, & in orbe remoto,
Rarus in Italia, ſed in hac rariſſimus vrbe
Eſſe ſoles, & rege meo mihi notior hoſpes.
Sic neque nos nobis, nec tu ſatis inclyte Rector
Conſulis, & cura miſeri fraudamur vtraque,
Expoſiti cunctis nullo ſub vindice fatis.

ſcripſit, late deſcribit. Meminit item Pompo. Lætus. *Maieſtas regia dudum Abſtulit*] Romani regibus exactis, vſque ad ſeptingenteſimum annum ſub ſtatu populari & ciuili, qui Politia græce dicitur, imperium ſuum propagarunt: quoad Caius Cæſar, qui dictaturam perpetuam ſuſcepit, rep. oppreſſa, & in poteſtatem ſuam redacta, re vera principem egit, licet nomen reipub. antiquari noluerit: à quo tempore longa annorum ſerie, vnius ſemper arbitrio rectum eſt, perinde atque in regno fieri ſolitum eſt. Hoc tantum intereſt, quod regio nomine principes abſtinuerant, imperatores ſe dici contenti: quo nomine priſci duces Romani populi cenſebantur, ſed annua poteſtate creati. Tum variis caſibus res Romana ſub Cæſaribus agitata, ſenſim in peius delapſa eſt, ac quantum nonnunquam vnius, alteriusve principis virtute, vt ſenile aliquod corpus, morbo & ægritudine, viſa eſt leuari: tantum ſequentium ſtultitia eſt grauiter afflicta, donec vrgente ſiue fato, ſiue humanitatis alea, demum à Gothis diruta, direpta, atque incenſa, deſiit gentium, vt antea, eſſe caput. *Ex quo Teutonicos admiſit Roma tyrannos*] Cum Germania omnis Caroli Magni tempore Franciæ Orientalis nomen acceperit, vt oſtendunt recepti autores, Antiſtes Friſingenſis, & Lupoldus Babenbergenſis, Annales item noſtri, Moguntiam Franciæ metropolim fuiſſe teſtentur, mirum eſt, cur tam impudenter quidam negent, imperium in Germanos à Carolo tranſmiſſum. Quamuis ille potius ſuis auſpiciis occidentale inſtaurauit, quod Gothi, Hunni, Vandali, Longobardi, omnes ex Germania euerterant, vt Orientale Turcæ, qui ex Perſide prouenerant. Quæ res non latuit fortiſſimum Fridericum noſtrum: vt ex eius, quæ mox ſequitur, ad Legatorum Romanorum orationem, reſponſione patet. *Tyrannos*] Reges. Veteres enim reges omnes, principeſque etiam iuſtiſſimos tyrannos appellabant, vt apud Virgilium, & Horatium. Nam & ipſum nomen quod græcum eſt, principatum tamen modo ſignificat. Hodie autem malum principem proprie ſignificat, tantum conſuetudo poteſt, & obtinuit. Docet Baldus, tyranno neque fidem, neque iuſiurandum præſtitum ſeruari oportere, neque legitimo etiam principi, quod plus eſt in eo, quod tyrannum agit. Hanc Baldi doctrinam commendant Iaſon, & Cotta vt refert Salmonius.

Reſpice nos animo tandem, vultuque benigno,
Atque ipſam deflere puta tibi talia Romam.
Si te cura mei tangat, ſi gratia matris
Vlla mouet, ſi teutonica de gente vocatum
Imperii ſumma gaudens in ſede locaui,
Redde vicem meritis, & dignos gratus honores.
Longos pelle ſitus, antiqua refloreat ætas,
Priſca vetuſtorum redeant inſignia morum.
Patricios, ciues, priſcos arceſſe Quirites,
Nomine plebeio ſecedat nobilis ordo.
Da libertatem, ſanctumque repone ſenatum:
Iam redeat ſenior, redeat cum conſule prætor,
Et redeant gemini cum dictatore tribuni.
Curia reſpiret, capitolia lapſa reſurgant,
Pulchra vetuſtorum redeant inſignia morum.
Gaude, quod tanti dudum ſit gloria facti
Temporibus ſeruata tuis: felicior illo
Aduenias, cuius pariter nomenque locumque
Suſcipis Auguſto, Traiano mitior adſis,
Quaque alii reges iurando fœdera mecum
Tempus adusque tuum pepigerunt, tu quoque iura:
Ne conceſſi mihi, priſcorum munere regum,
Vel reſecare velis, vel tollere: neve ſalutis
Pro me, proque mea fugias diſcrimina plebe,

Sanctum repone Senatum] Quanta illius authoritas fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab vrbe cond.

Iam redeat ſenior] Signat ni fallor, principem ſenatus, de quo Plutarchus in Aphricano: Sequentes, inquit, cenſores alii, atque alii principem ſenatus Aphricanum legerunt. Quod genus honoris iis tantum deferri conſueuit, qui authoritatem & gloriam maximis in rempu. meritis præſtantiſſimiſque rebus geſtis eſſent conſecuti. *Cum dictatore*] Proximus regiæ dominationi is magiſtratus fuit: qui tamen non aliter creati conſueuit, quam cum vis aliqua maior de improuiſo oboriretur.

Curia reſpiret] Teſte Pomponio iureconſulto, aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſe Romulus traditur, populum in triginta partes diuiſiſſe, quas partes curias appellarit: propterea, quod tunc reipublicæ curam per ſententias earum partium expediebat. *Pulchra vetuſtorum redeant inſignia morum*] Cenſuram intelligit: qui magiſtratus quinto quoq; anno creari ſolebat: de quorum poteſtate variaſ

Largaque Romanæ perſoluas munera plebi,
Vt tibi feſtiuum celebret deuota triumphum.

Cic. in Orationib. modo eleuans, modo extollens eam, prout ſeruiebat cauſſæ.

Sentit clariſſimus vir Andreas Alciatus, perquam neceſſarium rectè inſtitutis vrbib. eſſe cenſorium magiſtratum: quem tamen queritur, hodie nuſquam eſſe: cum ea, inquiens, quæ ad auariciam pecuniarumque eruſcationem pertinent officia, mirum in modum coaluerint, vbiq; laqueos tendentibus ſatrapis, hallucinantib. theologis, adulantibus iuriſconſultis, perſuadentibuſque, omnia principibus licere, ſummamque eorum & liberam eſſe poteſtatem. Quod certe in Italia verum non eſt. Romani enim cæteris Italis in ſocietatem attractis, in Auguſtum lege regia non niſi ius transferre potuerunt, quod ipſi ex fœdere habebant: vt ridiculum ſit affirmare, pontificibus, ducibus, & quos germanica voce Marchiones vocant, abſolutam in ſubditos poteſtatem competere, quæ nec ipſi imperatori in Italos competit, vnde illi cauſſam habent. Atque hinc eſt, quod in tractatu de cenſibus, ius Italicum, à prouincialium iure diſtinguitur. Illi in cenſum vniuerſas facultates deferre tenebantur, & tributum ſoluebant. Itali liberi erant, æquoque cum Romanis iure agebant. Solæ antiquam indolem retinuerunt in Germania ciuitates, quas illi Francas vocant. Vt enim imperatoris ſilt giũ libenter agnoſcunt, ita tributis ſe atteri, violentia vrgeri, tyrannide opprimi non [illegible]tiuntur. Vnde Gallis trans Alpes quam citra nihil ſeruilius: niſi quod aliquanto minus Itali degenerant: qui niſi mutuis odiis arcerentur: iugum excuterent. *Felicior Auguſto, Traiano melior eſſe*] Notum eſt, Auguſti felicitatem, quæ tamen calamitatib mixta fuit, vt in 1. lib. ex autoritate Plinii oſtendimus, cæteris optatam principibus. Tanta quoque Traiani fuit bonitas, vt illa in acclamationibus, principibus exhiberi ſolitis, cum Auguſti felicitate adprecaretur.

Dixit: at ille dolos, infectaque verba veneno
Comperit, & contra regalis concitus ira,
Diſſimulare grauem contemnens voce dolorem.
Quantum Roma meo, non Roma, ſed incola Romæ
Gaudeat aduentu, ſecreta conſona menti
Verba ſatis fecere palam: commercia certe
Non ſatis æqua mihi faciunt, dum vendere nobis
Noſtra volunt, veluti plenis cum follibus emptum
Adueniam, precioque nouos ſumpturus honores,
Quos ſibi iam proprios effecit Francona virtus.
Non emimus faſces, non ſi credimus emendos,
Præter virtutem precium, quod detur habemus.
Hoc mihi vel nullo venient commercia pacto,
Non turget loculis inſerta pecunia noſtris:
Nec multis opibus, ſed laude venimus onuſti.
Non eſt teutonico cumulata pecunia cordi,
Nec ſibi quærit opes, ſed pulchræ laudis honores.
Non habet ille ſuum, ſed habentibus imperat aurum.
Quanto Romanus ſtudio cupidiſſimus æra
Congerit, & magno vigilans incumbit aceruo:
Tanto teutonicus vel adhuc maiore, paratas
Fundit opes, nitidaſque manus erugine turpi
Fœdari ſcelus eſſe putat, dignumque pudore.
Inuigilent opibus cupidi, mihi ſola poteſtas
Sufficit, & cunctis dare iura potentia terris.
Quo mihi diuitias? cui ſeruit gloria mundi,
Quem poſſeſſor opum cum paupere diues adorat.
Quicquid habet locuples, quicquid cuſtodit auarus,
Quicquid in occultis abſcondit terra cauernis,
Iure quidem noſtrum, populo concedimus vſum.
Rege figuratam, regis patet eſſe monetam
Cæſaris, & domino ſub cæſare fulget imago.
Quo mihi diuitias? cui quæque potiſſima reges,
Ac populi crebris non ceſſant mittere donis.
Semper habet veteres, ſemper videt aula recentes
Vndique legatos, & ab omni principe miſſos,
Semper ab ignotis veniunt noua munera terris.
Ergo pudet, populo quaſi debita cogar auaro

Quantum Roma meo] Lege Othonem pontificem, & cognoſcas quam vere Germanicus princeps vanam Italorum contuderit arrogantiam.

Plenis cum follibus emptu] Inter pecuniæ receptacula numerantur ab Aſconio Pediano folles, & bulgæ. Vtitur in ea ſignificatione Iuuenalis, & Vegetius, qui ſingulis cohortibus denos folles aſſignari dicit, quibus ſeruabatur æs militare. Plautus in Epidico facete follitum pro opulento dixit. Guntherus hoc loco follium nomen, ad id quod continet, numos videlicet, tranſtulit. *Effecit Francona virtus*] Hoc eſt, quod Otho dicit: Superuenit Francus (intellige Germanicus, qui & Orientalis) vere nomine & re nobilis, eamque, quæ adhuc in re reſidua fuit, ingenuitatem, fortiter eripuit. Dixit autem, Francona virtus, vt ſupra, Francona iura. *Non eſt teutonico cumulata pecunia cordi*] Ex Tacito conſtat, maiores noſtros auri & argenti fuiſſe ſpretores, nec alia in re magis, quam pecuaria ſuas ſtatuiſſe opes. Poſteri exterorum donatione moti, & muneribus corrupti, degenerare cœperunt, vt ſcribit Otho lib. ſecundo Chronicorum. *Millia quinque tibi librarum*] Romanis duplex libra fuit. Antiqua, quæ exacta ſubinde nominatur 12. vnciis perfecta, quæ propria Romanorum fuit. Centenaria: inde nomen ſortita, quod centum haberet drachmas, nihil differens à Mina græca, ſola ſemiuncia exactam illam Romanam ſuperans: à Budæo argentaria vocata. Hanc, opinantur, neceſſario vſui fuiſſe, propter tantam, non modo mercimoniorum, ſed rerum omnium vltro citroque cum eis communionem.

Soluere

Soluere, cui magni ſoluunt indebita reges.
Miror ab antiquo famoſam moribus vrbem
Tam fœdum ſperaſſe nefas, vt rege coacto
Erueret precium, veluti iam carcere vaſto
Incluſum duris aſtrinxerit illa cathenis.
Ergo ne Roma tuo legem vis ponere regi?
Cum potius regem deceat ſe ſubdere legi.
Millia quinque tibi librarum debita poſcis:
Poſcenti debere nego: largitio reges
Non extorta decet: captiuos iſta reoſque
Sors premit, extortis redimant ſua tempora nummis.
Munera magnorum læta atque vltronea regum
Eſſe volunt: vt dans plus gaudeat accipiente.
Hoc eſt gratuitum, quod poſſum dicere ſolum,
Quo plus ille dato, quam gaudeat iſte recepto.
Hunc mihi munifici morem liquere parentes,
Hunc retinere libet: nec plebem munere largo
Lætificare tuam renuo, ſed pacta recuſo.
Nil niſi gratuito manus hæc dare nouit, & vltro.
Iuramenta petis? regem iurare minori
Turpe reor, nudo ius & reuerentia verbo
Regis ineſſe ſolet, quouis iuramine maior.
Non decet in labiis verſari lubrica regis.
Non decet ore ſacro mendacia cudere regem:
Sancta & plena ſuo ſunt regia pondere verba,
Dicta ſemel nullum patiuntur iure recurſum.
Ergo quod inſtigas iurando, iure paciſci,
Pone metum curæ, vel non iuratus habebo.

Nudo ius] Id eſt, vigor: & nudo, hoc eſt, ſimplici verbo: quod vulgus cauſidicorum vocat, abſque pacto, iureque iurando vallatum.

Adde, quod hoc ipſum noſtris eſt vtile rebus
Quod petis, & nobis nullo ſuadente gerendum:
Iura vetuſta feram, potius ſupplere paratus,
Quam minuiſſe bonis aliquid de moribus vrbis.
Te mihi vel ſummo non conſeruabo periclo:
Dum mea non eſſes, ſummo diſcrimine iuſſi
Eſſe meam: nunc cum mea ſis tam facta relinquam?
Namq; quod imperium, te Roma vocante, receptum
Adſeris, & meriti peragis præconia tanti,
Non magni reputare libet: veniſſe vocatum
Confiteor, ſed quæ fuerit tibi cauſſa vocandi,
Ne multum te forte putes meruiſſe, videndum eſt.
Hoſtibus infeſtis, & belli preſſa tumultu
Vndique, nec propriis vltra tutanda, nec illis
Quas tibi tentaras precibus conſciſcere vires
Deſperata diu, cunctiſque relicta iacebas.
Nunc vbi Roma tuæ vires? vbi perfidus ille
Græculus? & Siculæ vindex tuus arbiter aulæ,
Quem tibi tutorem timeas? licet ore fateri,
Mente tamen tractas, fortaſſis ſentiat ille
Roma tuus vindex: veniant modo congrua rerum
Tempora, Teutonici vires & pondera regni,
Tandem conſilio ſicut patet vſa ſalubri.
Francorum vires, inuictaque ſigna rogaſti,
Affluit immenſi domitor fortiſſimus orbis
Carolus, & magna miſeram virtute redemit.

Carolus, ſcilicet Magnus.

Ereptumque manu medijs ex hoſtibus in ſe
Tranſtulit imperium, bellique tenore recepta
Hac tua Francorum ſociauit mœnia regno.
Nunc age collatos nobis, tua munera, faſces,
Et quaſi gratuita primum bonitate vocatos
Magnifico ſermone refer: ſed verius illud
Implorare fuit: ſic pauper ad oſtia clauſa
Sæpius implorans, querulo vocat ore potentem.
Namque Beringerum Deſideriumque tyrannos
Roma tuos, quibus attonitum ceruice ſubacta
Subdideras miſeranda caput, quis neſciat armis
Francorum victos, captoſque, æternaque paſſos
Exilia, in noſtro per tempora plurima regno
Victori ſeruiſſe ſuo, tardaque ſenecta
Tandem ſeruili preſſiſſe cadauere terram?
Illa dies vno tua priſtina iura triumpho,
Si qua tibi Graia fortuna reliquerat vrbis,
Tranſtulit in Francos, non ſunt extincta, ſed extant,
Imperium comitata ſuum, quod debita ſecum
Ornamenta trahens nudum vacuumque decoris
Non poterat tranſire ſat: mea reſpice caſtra
Omnia, quæ dudum quæreris ſublata videbis
Nomine mutato ſub eadem viuere forma.
Hic eques, hic prætor, hic conſulis, atque tribuni
Imperioſus honos, & publica cura ſenatus.
Aſpice Teutonicos proceres, equitumque cateruas.
Hos tu patricios, hos tu cognoſce Quirites,
Hunc tibi perpetuo dominantem iure ſenatum:
Hi te Roma ſuis (nolis licet) ipſa gubernant
Legibus, hi pacis bellique negotia tractant.
Sed libertatis titulos antiquaque legum
Tempora commemoras: quas leges improba, præter
Teutonicas, aut quæ præter mea iura requiris?
Quæ tibi libertas poterit contingere maior,
Quam regi ſeruire tuo? Sic fatur, & acres
Ingenuo vultu regaliter excitat iras.
Audierant, ſtupidoque metu præcordia preſſi
Obticuere viri, multiſque rogantibus, an ne
Plura loqui vellent? nihil vltra vocibus auſos
Addere præmiſſis, tantum dixiſſe pigebat.
Tantus eis triſtes irato Principe vultus
Cernere terror erat: mallent ſiluiſſe, nec vnquam
Suſcepiſſe ſuæ peragenda negocia Romæ,
Securoſque petunt in mœnia tuta regreſſus,
Orſa relaturi metuendi Principis vrbi.

Namque Beringerum Deſideriumque tyrannos] Defuncto Arnulpho imp. Carolingo, Romani alterum in Italia regem Berengarium primum, quem & imperatorem appellabant. Alterum, Germani Ludouicum Arnulphi filium ſucceſſorem crearunt. Eaque diſcordia fere 60. annis durauit, vſque ad Othonem primum: qui Berengarium tertium, cuius hic fit mentio, primi ex filia nepotem, cum Adalberto filio apud forum Iulii prælio ſuperatum, regno Italiæ deiecit: ei tamen ex liberalitate, Gallia Ciſalpina trans Padum, præter pauca oppida, regenda commiſſa. Quem rurſus minime quieſcentem, cum abiiſſet in Germaniam, iterum contra eum reuerſus, prælio vtrimque fuſum, ac in poteſtatem receptum, alterum Conſtantinopolim miſit, in Auſtriam alterum exilio ſecum duxit. Supra vero memini Deſiderii Longobardorum regis, contra quem Carolus noſter ab Adriano pontifice, eius nominis primo, in Italiam acceſſitus, eum per obſidionem Papiæ in poteſtatem recepit: quam proſequitur Æmylius Veronenſis lib. rerum Franc. ſecundo.

Graia fortuna reliquerat vrbis] Conſtantinus filius Conſtantii & Helenæ in Britannia natus, iam bellis omnibus defunctos, ſolutuſque grauantibus curis, animum ad nouam vrbem condendam, & de ſuo vocandam nomine adiecit. Primum in Sardico agro Aſiæ deſtinarat: poſt ad Sigæum Troadis fundamenta ſunt iacta: tertio translatæ operæ Chalcedonem, erectique ibi muri. quumque fabriles funiculos aues corripuiſſent, tranſtuliſſentq; Byzantium, quæ eſt vrbs Thraciæ: ibi velocita iubente Deo, condita eſt vrbs, quæ dicta Conſtantinopolis, quod nomen adhuc retinet. Byzantium vero etiam dicitur, quod ibi fuerit id oppidum à Pauſania Spartanorum rege conditum: quod Seuerus imperator propemodum euertit. Milites autem Galieni principis funditus deleuere. Conſtantinopolim autem magnam, & Senatus, & totius nobilitatis partem Roma Conſtantinus tranſtulit: principeſque fere omnes Conſtantinopoli magis quam Romæ habitarunt: ita opibus & claritate ciuium certauit cum vrbe Roma.

At rex colloquium ſolo cum præſule miſcens,
Principibuſque viris, quod nunc ſibi reſtet agendum,
Quamve dolo plebis verſutæ prouidus artem
Appoſuiſſe queat, ſollerti conſulit aſtu:
Et ſimul interna feruens exæſtuat ira.

Interna exæſtuat ira] Docet Ariſtoteles, iram neceſſariam eſſe, nec quicquam ſine illa expugnari poſſe, niſi illa impleat animum & ſpiritum accendat.

Cui

Cui pater eximius laſo ſolatia menti
Addere blanda volens: Non eſt ait, optime fili,
Hac in gente nouum, nec res miranda videtur
Fraudibus occultis blande palpare potentes,
Principibuſque ſuis argutam oſtendere vulpem:
Hoc vitium gentile tenet: ſic viuitur iſtic,
Iam partim ſenſiſſe doles, ſed verius illud
Amodo concipies, & adhuc maiora videbis.
Me quoque non longo reſidentem tempore multis
Eſt aggreſſa dolis, indignaque multa relatu
Tam mihi, quam ſacro plebs intulit improba clero.
Verum contemptus minor eſt iniuria noſtri,
Quos manus imbellis, nulloque armata poteſtas
Sanguine, ſed tantum diuino fulta timore
Spernendos, impune viris exponit iniquis.
Te quem terrent metuenda potentia regni,
Quem ſcelerum vindex gladius facit eſſe verendum
Romanis qua fronte dolis ambire laboret
Mirandum ſatis eſt: ſed iuſto parce dolori,
Et nobis (autore deo) gens improba iuſtas,
Et tibi maturo perſoluet tempore pœnas.
Tu modo belligero delectos agmine fortes,
Inſtructos telis, inſtructos omnibus armis
Occulto præmitte gradu: qui ſacra beati
Corripiant poſita formidine limina Petri,
Atque Leonina munimina fortiter vrbis.
Sunt ibi præſidij cauſſa ſub nomine noſtro
Præſtantes animi iuuenes, qui mœnia tradent
Admittentque tuos, aderit qui mœnia tradi
Imperet, egregius Romanæ ſtirpis alumnus,
Sedis apoſtolicæ comes, eximiuſque ſacerdos,
Et tibi præ cunctis Octauius iſte fidelis.
Deſierat præſul placuit laudabile cunctis
Conſilium, ſincera fides, & plana voluntas.
Mittuntur propere quaſi millia quinque virorum
Nocte fere media, quo tempore lumina Titan
Oppoſito præbens, ſi fas eſt credere, mundo,
Ex æquo medium noctis diſcriminat arcum.
Haud mora, feſtinant iuſſi, portaſque patentes
Ingreſſi tacite, ſancti munimina Petri,
His prius eductis qui limina prima tenebant,
Atque Leoninam rapiunt hoſtiliter vrbem.
Nuncius ad proceres rediens, compendia facti
Edocet, & totis hilareſcunt agmina caſtris.

Cui pater eximius] Adrianus quartus Anglicus, mundialis pompæ, quam chriſtianæ pietatis ſtudioſior. Pertæſus is tandem ſtatus Romanorum ei aduerſantium, ob immodicum proferendæ mundanæ ditionis, pecuniæque congerendæ ſtudium, ſeceſſit Anagniam: vbi non multo poſt, quam Fridericum noſtrum principem innocentiſſimum, quemque prius apud Lateranum diademate redimiuerat, ingenti, à coniuratis pecunia corruptus, vt libr. decimo latius aliquanto explicabimus, diris deuouiſſet, moritur inſigni memorabilique vitæ exitu, hauſta ſcilicet, per potum muſca, quæ nulla medicorum ope collo potuerit auelli, donec animam exhalaret, relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione.

Oſtendere vulpem] Hoc eſt, aſtutia, & non ſincere agere. Vnde Horatius admonet: *Nunquam te fallant animi ſub vulpe latentes.* Quod huic animanti natura inſita ſit aſtutia, quemadmodum leoni audacia.

Me quoque non longo] Quæ quæſo te tum agebant furiæ, vt Vicarius Chriſti manſuetiſſimi, qui regnum mundi non agnouit, nullum non lapidem moueres prius, quam conſules Romanos magiſtratu abdicare ſe cogeres, tibique imperium adminiſtrandæ vrbis vendicares? *Quos manus imbellis*] Vtinam poſterorum quidam tam ſancte id ſeruaſſent, quam vere tu hoc dicis. Bellica negotia quomodo gerent Sacerdotes? cum quauis alia ſit interdicta eis popularis tractatio, non ſacris tantum literis, ſed ſuis etiam ſanctionibus. Diuus Ambroſius libro de Viduis, quod ad hunc locum facit, palam declarat, quib. armis velit eſſe inſtructos ſacerdotes. *Scelerum vindex gladius*] Hunc agnoſcit chriſtiana religio, probatque in Cæſare, eiuſque præfectis illius vſum. Vnde qui, vt anabaptiſtæ, gladii ius adimunt chriſtianis magiſtratibus, Dei voluntati reſiſtunt, quæ eccleſiæ hac in parte prodita eſt per principes apoſtolorum Petrum & Paulum. *Leonina vrbis*] Ludouico Pio imperante, Sarraceni in Vaticanum vſque venere, incenſiſque diui Petri baſilicæ foribus, à pop. Rom. repreſſi ſunt. Quod ne deinceps tam leui fieret incurſione, Leo pontifex eius nominis quartus, Vaticanum mœnibus cinxit, ciuitatemque Leoninam de ſuo nomine appellauit. Eius rei meminit quoque Bapt. Mantuanus lib. Faſtorum quarto: *Traxit noua mœnia ab arce Pontis, ad adit eſ delubra ingentia Petri.* *Eximiuſque ſacerdos*] Id eſt, cardinalis. Hoc nomen ab initio epithetū honoratioris appellatio fuit. Nam clericus Cardinalis, & cannonicus Cardinalis, pro præcipuo, aut principali vſurpabatur: quo honore vrbani dignabantur. Sicut enim vrbis Romæ epiſcopus cæteris præſtabat: ſic etiam clerus Romanus pompa ſplendoreque comitum & ornatuum cæteris, quos Innocentius quartus, vt ſtructuræ ſuæ cardinales eſſent, auguſtiores purpuratioreſque reddidit. Huius Innocentii ambitio nocuit pietati chriſtianæ, vt & poſterorum pontificum, qui exemplum eius improbandum ſecuti ſunt. In libro Officiorum Theodoſii præfecti Cardinales appellantur præfecti prætorio Aſianæ diœceſeos, & præfectus Aphricæ: quod maiores cæteris eſſent.

Oppoſito prabens, ſi fas eſt credere mundo] Quem ſcilicet Aotipodes habitare dicuntor: qoi, quod ſior, & quomodo ſiot, exacte differens, tradit acutiſſimus ingeoio vir Vadianos noſter, io ea epiſtola, qoæ extat ad Rudolphum Agricolam Rhætom: inibique docet, quæ cauſſa diuom Auguſtinum ad negandum Antipodas eſſe impulerit: tum quæ Lactaotio in eorundem refutatione adhibenda ſit fides: quodque Macrobius, & priſci fere io Aotipodum ſitu lapſi fuerint. *Rapiunt vrbem*] Id eſt, potiuntur vrbe, eiecto ſcilicet Romanorum præſidio, ductu & auſpiciis Octauiani cardinalis: vt legimus apud Friſingeoſem.

LIBRI TERTII FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI.

¶Quartus in imperium, ſupremaque nomina regem
Promouet: Auſoniam, ſacrata in ſede coronam
Induit: hinc æſtum, violentique ætheris iram
Morbida caſtra ferunt, & dira peſte laborant.
Mox auſum falſa ſidum fraudare moneta
Spoletum vindex ferro populatur, & igni.
Appuliam Calabroſque parat inuadere fines:
Diſſuaſu procerum concepta negocia mutat
Milite dimiſſo: natalia rura reuiſens,
Condigna ſæuos extinguit morte latrones.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. AENOBAR. Aug. liber Quartus.

IAmque ſoporiſeræ decurſo limite noctis,
Aureus occulto ſublatam lāpada cælo
Cæperat in noſtrum traducere Phœbus olympum:
Tempore non alio nitidos magis extulit ortus,
Purgauitque polos, & nubula tota remouit:
Exoritur felix, & cunctis pene diebus
Candidior, primos tibi collaturus honores
Imperii Friderice dies, radiiſque ſerenis
Publica per totum diffundens gaudia mundum,
Iamque per oppoſiti princeps decliuia montis
Adueniens, claram quam nondum viderat vrbem,
Adſpicit: huic populi feſtiuum gaudia nomen
Impoſuere loco: ſiquidem qui mœnia clara
Illa parte petunt, ex illo vertice primum
Vrbem conſpiciunt, & te ſacra Roma ſalutant.
Prima Leoninam gaudens admiſit in vrbem
Aurea porta ducem: mox limina ſacra petentem
Sedis apoſtolicæ diuinis rite peractis
Obſequiis, ſacra redimitus veſte ſacerdos
Summus, ad alta ſacri ducens altaria Petri
Innexum digitis, mundi totius honorem
Impoſuit, preſſitque ſacro diademate crines.
Sacraque miſſarum peragens ſolennia rite,
Nobile cæleſti muniuit fœdere factum.
Omnibus egregie lætis, totaque caterua

IN LIBRVM QVARTVM DE REBVS Aenobarb. Scholia Iac. Spiegel.

SAcraque Miſſarum] Annotauit apud Tertulliaoom Rhenanus noſter, quid de miſſa compertum habeant, qui vetoſtos ſacrarum literarum interpretes cum iudicio diligenter excuſſerunt: quibus addere libuit, quæ de nominis ratione tradit Iſidorus, non ſpernendos omnioo author (vt plæriſque viſum eſt) ex quo Hermolaus, Celius, Beroaldus, aliique quamplures docti viri deſumpſerunt ad verbum pluſcula. Ille ſexto Etymolog. libr. cap. de officiis: Miſſa, inquit, tempus ſacrificii eſt, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita: Si quis catechumenus reman ſit exeat foras, & inde miſſa. quia ſacramentis altaris intereſſe oon poſſunt quia nondum regeneraiti noſcuotur.

Quam venalis honor, conductaque gaudia vulgi] Hoc ideo dicit, quod legati Romanorum impudenter exegeraot à Friderico pecuoiam.

Acclamante

Acclamante viro, fauſtum feliciter omen,
Hic fauor armatus, turbaque hic plauſus equeſtris
Dulcius Auguſti mulcebat principis aures,
Quam venalis honor, conductaque gaudia vulgi.
Hic ſiquidem ſincerus amor, gaudenſque fideli
Obſequio, deuota fides, ibi gloria tantum,
Mendaci fucata dolo, precioſaque pompa.
Nos quoque carminibus, ni mens anguſta negaret,
Acclamare tuo fortiſsime Cæſar honori,
Et faſces celebrare tuos, rerumque nitorem
Eloquio, numeriſque ſuis implere decebat:
Sed vereor, ne plura loquens, multumque laborans,
Inuenjar dixiſſe minus, magnique reatus
Arguar, eximiis inducens nubila rebus.
Atque ideo carptim, non ſingula quæque, ſed ipſam
Geſtarum propero rerum percurrere ſummam:
Immo etiam facti compendia vera ſecutus,
Hoc ipſum ſatis eſſe reor: namque illa ſerena
Tempora lætitiæ, tantique inſignia plauſus
Non longas habuere moras, populique furentis
Inſidias, ſtrepitumque timens, armatus vbique
Adſtat eques, templique fores, & limina ſeruat,
Creſcentiſque domum, pontiſque anguſta propinqui
Obſidet, & totas denſa ſtatione plateas.
Hos regi titulos, hoc clari nomen honoris,
Quartus ab ingreſſu regnorum contulit annus,
Pluſque fere medio iuuenum ſe menſis agebat,
Vt quartodecimo prodiret Iulius ortu,
Poſtea gemmiferam læta ceruice coronam
Ipſe ferens, inſedit equo: quem purpura totum
Ambit, & intextis velamina picta figuris,
Aurea mirifico radiantibus ordine gemmis
Sella nitens, picto regem complectitur arcu.
Aurea nexilibus faſtidit fræna cathenis,
Gemmatoſque lupos, & fuluum maſticat aurum,
Lucidus è media dependet fronte pyropus,
Lucida multiſonis phalerantur pectora bullis.
Ipſe ferox, incerta vago veſtigia greſſu
Multiplicat, tenueſque interdum calcibus auras
Verberat, & tanto ſonipes vectore ſuperbit.
Hoc inuectus equo, turba comitante pedeſtri,
Gaudet habere viros vtrinque ad fræna potentes,
Sanguine conſpicuos, & mundi iura regentes.
Tunc ita productus, plauſu reſonante ſuorum,
Proxima turrigeris repetit tentoria muris.
Ipſe ſed eximius dimiſſo principe præſul
Vrbe Leonina, propriaque in ſede remanſit.
Cumque ſitis ferueret, & multo temporis æſtu
Languidus, optata caſtrorum fuſus in vmbra
Corpora feſſa cibo miles recreare pararet,
Ecce repentinus vicina clamor ab vrbe
Inſonat, & ſubiti feralia ſigna tumultus.
Iamque furens populus, priſco ſibi iure negato,
Iniuſſuque ſuo ſumptos à principe faſces
Indignans, rapido tranſmiſſo ponte tumultu

Creſcentiſque domum] Caſtrum nominat Otho præſul.

Iuuenum menſis] Nam, vt cecinit Ouidius: *Iunius eſt iuuenum, qui fuit ante, ſenum eſt.*

Vt quartodecimo] Signat diem 14. kalen. Iuliarum.

Pyropus] Plinius Romana dictione carbunculum vocat: cui ab ignium ſimilitudine nuncupato, principatum dedit: cum ipſe non ſentiat ignes, ob id à quibuſdam Apyruſta vocatus.

Recreare] Reſtaurare, refocillare: vt apud Plautum in prima ſcena Menechmorum, & Lucretium in principio ſexti.

Iamque furens populus] Imo & Senatores: qui tamen & illi populi continentur appellatione, vt diximus.

Irruerat, paucoſque viros ex agmine noſtro
Securos nimium, nulloque pauore relictos,
Fuderat: aſt alii celeres, vrgente periclo,
Caſtra petunt, ſocios, atque ipſum nomine regem,
Cuius erat cunctis virtus bene nota, vocantes.
Horruit irarum ſtimulis, iuſtoque furore
Cæſar, & ingratum ſocios iterare laborem
Compellit, totis educens agmina caſtris.
Hoc magis accelerans, quod eum metus acer agebat,
Ne quid in eximium crudeliter impia patrem
Auderet, ſolito plebes graſſata furore:
Diſtulit ira cibos, hoſtili ſanguine malunt
Dilatam ſatiare famem, fremituque leonum
Terribiles vrbem repetunt, & in arma feruntur:
Nec cedunt hoſtes, ſed pectore prælia firmo
Excipiunt: miſsis bellum committitur haſtis.
Et leuibus iaculis, & quas pluit aura ſagittis.
At ſimul incaluit ſtimulis grauioribus ira,
Conſeruere manus, admotaque cominus arma.
Non iam miſsilibus telis, ferroque volanti,
Sed gladiis pugnare libet: tinnire ſonoros
Ictus audires galeas, incuſſaque telis
Arma, graui, clypeoſque leues mugire fragore,
Cernere palantes paſsim, rurſumque reſumptis
Viribus inſtantes, alterna ſorte licebat.

Maxima conflictus moles in limine pontis
Ante domum Creſcentis erat: facilique rotatu
Obruta ſaxorum, ſeu miſsis deſuper haſtis
Regia pars certæ poterat ſuccumbere cladi,
Ni quæ ſpectandi cauſſa, pinnacula turris
Seruabant matres, validæ, pulchræque cohorti
Parcere, non ſtolidæ plebi ſociare furorem,
Orarent iuuenes iam mittere tela parantes.
Sic parti noſtræ caſtarum gratia matrum
Profuit, innocuas prohibens à ſanguine dextras,
Hic furor, à decima ſpacioſus & integer hora
Perſtitit ad primas merſo iam ſole tenebras.
Nec quiſquam, quamuis ieiunia longa tuliſſent,
Totam quippe diem miles ieiunus agebat,
Iam poterat ſentire famem, ponduſve laboris,
Immemor ipſe ſui: tantoque nocentior hoſti
Tantus in vltores fundendi ſanguinis ardor
Incidit, & iuſtam ſatiandi cæde furorem.

Atque aliquis gaudens in tanta ſtrage reorum
Inſultare malis: hæc ſint tibi Roma vetuſti
Præmia iuris, ait, merces à principe iuſto
Redditur iſta tibi: ſic nobis regna parantur,
Sic emimus faſces, ſic acclamare triumphis
Te iubet ille ſuis: hac tecum fœdera Cæſar
Percutit, atque tuo iuramina ſanguine firmat.

Vix tandem miſeros ſero iam veſpere ciues,
Afflictoſque diu bello, fuga, noxque remouit,
Claraque iuſticiæ patuerunt ſigna ſupernæ,
Ex rerum merito varios prodentia caſus,

Fuderat] Etiam in ſacrà æde, vt ſcribit Otho, minime loci religione territus.

Atque aliquis gaudens] Sic idem Otho. Accipe nunc Roma pro auro Arabico Teotonicum ferrum. Hæc eſt pecunia, qoam tibi princeps tuus pro toa offert corona. Sic emitur à Francis imperiom. Talia tibi à principe tuo redduntur commercia, talia præſtantur iuramenta.

Namque

Namque vno tantum noſtra de parte perempto,
Mille, vel immerſos Tyberi periiſſe, vel armis
Hoſtili de plebe quidem: captiua ducentos
Suppoſuiſſe ferunt, iniectis colla catenis.
Mox cum laude Dei repetunt tentoria læti
Victores, gratoque cibo, dulcique ſapore
Membra fouent, tutis carpentes ocia caſtris.
Vix erat orta dies, ſuſpecta Cæſar ab vrbe
Regia ſigna mouet (neque enim commercia rerum
Indigus afflicto ſperabat miles ab hoſte)
Pulchraque fœcundis fixit tentoria campis.
Inde ſecus montem, quo quondam ſæua tyranni
Iuſſa timens, nondum te Conſtantine renato
Sylueſter latuit, Soracten nomine dicunt.
Te placido tranſmiſſe vado vetus Albula tranſit,
Albula cuius aquis Tyberinus nomina fecit.
Primaque Caſtra locat vicina ad mœnia Romæ,
Inter & argeas famoſi Tyburis arces.
Hos vt fama lares, Graia de gente profecti
Tres poſuere viri, Coras, cum fratre Catillo,
Argolicæ ſtirpis iuuenes, & maior vtroque
Tyburtus: cuius ſumptum de nomine nomen
Nobile Tybur habet: perhibent ſi vera poëtæ.

Iniectis colla catenis] Quos deinde Imp. Aenobarbus reſtituit, motus precibus Adriani Pontificis, vt ſequitur.

Commercia rerum] Commeatum intelligit. *Quo quondam ſæua tyranni*] Tarquinii præfecti vrbis, idololatræ. *Nondum te Conſtantine renato*] In extremo vitæ baptiſma ſuſcepit ab Euſebio præſule Nicomediæ: qui ſectæ Arrianæ poſtea ſe addixit, autore diuus Hieronymus in Chronicis. Ambroſius quoque de morte Theodoſii idem ſentire videtur: Conſtantinus, inquit, quanquam in extremo vitæ acceperit, magnopere laudandus eſt, quod fidem ſucceſſoribus hæreditariam reliquerit. Vnde libellus apocryphus de Elephantia, deque ſanguine puerorum & Sylueſtri baptiſmate. Ad quod Guntherus noſter reſpexiſſe videtur, errore communi: cum manifeſte à tantorum virorum autoritate diſſentiat, omnino reiiciendus eſt. *Noſtra etenim nugas, deliramentaque damnat Religio, nec dat linguis mendacibus aures. Sylueſter latuit*] Id, quod nequaquam probauit Tertullianus: qui aſſerit in perſecutionibus non fugiendum eſſe, ſed fortiter pro Chriſto moriendum: putans, imo tradens præceptum illud Chriſti, *Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam*, omnino temporale fuiſſe. Sed meminerimus Diuum Hieronymum in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorũ, Tertulliani volumina cenſentem, librum de fuga in perſecutione aduerſus eccleſiam ſcriptum teſtari. *Soracten*] Mons ille vicinus vrbi, clarus ſacrificio annuo, quod fiebat Apollini, vt Plinius, Feroniæ, vt Strabo, à certis familiis agri Faliſcorum: quæ ob id perpetuo Senatus conſulto militiæ, omniumq; aliorum munerum vacationem habebant. Rem hanc cecinerunt Virgilius in XI. & Silius V. *Famoſi Tyburis*] De huc oppido XVI. ab Vrbe mil. diſtante, multoq; vetuſtatis monimento inſigni, lege cap. 8. Solini, Seruium item 7. Æneid. vnde ſumptus eſt hic locus, ſuper illud Maronis: *Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt, Fratris Tyburti dictam cognomine gentem, Catillusq; acerq; Coras, Argoa iuuentus.* Alterius autor oppidi Coras fuit, diſtantis XX paſ. mil. Tybur autem à Friderico noſtro dirutum poſt aliquot annos reſtitutum eſt. Tangit item horum fratrum hiſtoriam Silius in quarto.

Iamque aderat veneranda dies, quæ clara triumpho
Fulget apoſtolico, totum feſtiua per orbem
Illa quidem, ſed Romuleæ ſpecialiter vrbi,
Cuius ſacra ſuo luſtrarunt mœnia patres
Martyrio, ſæui dum ſpernunt ſceptra Neronis,
Illam quo poterat populus caſtrenſis honore
Suſcepere diem, deuotas præſule ſummo
Miſſarum celebrante preces, & Cæſare ſanctam
Imperii ceruice pia geſtante coronam.

Patres] Petrus ſcilicet & Paulus. *Sæui dum ſpernunt ſceptra Neronis*] Tertullianus eleganter Neronem, primum dedicatorem perſecutionis Chriſtiani nominis vocat, de qua Euſebius lib. Eccleſiaſticæ hiſt. ſecundo. Meminerunt item huius ſub Nerone Suetonius, & Tacitus. Ille ſic inquit in Nerone: Afflicti ſuppliciis chriſtiani, genus hominum ſuperſtitionis nouæ, ac maleficæ. Tacitus ſic lib. 15. Ergo abolendo rumori Nero ſubdidit reos, & exquiſitiſſimis pœnis affecit, quos per flagitia inuiſos, vulgus Chriſtianos appellabat. Autor nominis eius Chriſtus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat, repreſſaque in præſens exitiabilis ſuperſtitio rurſus erumpebat, non modo per Iudæam originem eius mali, ſed per vrbem etiam, quo cuncta vndique atrocia, aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti, qui fatebantur: deinde iudicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quã odio humani generis conuicti ſunt & pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi: aut vbi defeciſſet dies, in vſum nocturni luminis vterentur. Hortos ſuos ei ſpectaculo Nero obtulerat. Et Circenſe ludicrum edebat habitu aurigæ permiſtus plebi, vel circulo inſidens. Vnde (quanquam aduerſus ſontes, & nouiſſima exempla meritos) miſeratio oriebatur, tanquam non vtilitate publica, ſed in ſæuitiam vnius abſumerentur. Bene igitur dixit Poeta: Sæui, o vel nos, Tacite & Tranquille. An vero vobis parricida ſuper, & flagitiis omnibus imparatus DEVS videtur? non videtur ſanctiſſimus CHRISTVS? & ad innocentiam conſpirare maleficium vocatis, dignoſcque odio ducitis, qui in leges iurarunt,

quorum caput eſt nemini nocere, bene velle vniuerſis. Si noſtras leges non legiſtis, cur damnatis inauditos? Sin legiſtis, cur improbatis eas virtutes, quas vos ſcriptis veſtris in cœlum admirabundi vehitis? vt pio zelo exclamauit Vines. Romæ vero paſſos eſſe & Petrum & Paulum tam aperte ſcribit idem Tertullianus libro de præſcript. hæreticorum, vt nefas ſit contra ſentire: qui licet inibi ſatis honorifico laudis elogio Romanam exornet eccleſiam, non tamen tantam illam facit, quantam hodie fieri videmus. Nam Apoſtolicis eccleſiis illam annumerat, non ſolam facit Apoſtolicam, hoc eſt, ſummarim facit, non ſummam. Sed & Volaterrano notatum eſt, Pont. Rom. ſolitum ſe ſubſcribere Epiſcopum Romanæ eccleſiæ, multo rectius, quam hodie Epiſcopum Catholicæ eccleſiæ. Nam ſi Romana, inquit, Catholica eſt, honorem igitur hunc almæ vrbi eripere videtur. Ex citato tamen modo Tertulliani libro, facile liquebit lectori, qui non ſit omnino ſtupidus, quo pacto Romanus Pontifex ad iſtam autoritatem peruenerit, quam hodie habet: licet Pontanus dicat, nequaquam eſſe explicatu facile, quibus artibus Pont. Max. tantum ſibi imperium comparauerunt. Namque, vt initio armis illud ſibi vendicauerint, longe aliud arbitrari par eſt. Genus enim ipſum hominum olim quietum, ac religioni tantum deditum.

Illa quippe die ſacris altaribus adſtans,
Omnem qui iuſto ſub principe bella gerendo
Cinxerat vltorem Romanis cædibus enſem,
Clauibus æthereis, & Petri fretus honore,
Soluit, & indultum purgauit Papa reatum.
Et ratione quidem: nam quiſquis iura tuetur
Eccleſiæ, regnive decus, ſi forte cruorem
Fuderit humanum, non eſt homicida, ſed vltor.
Hoc ſiquidem bellum quod iuris amore coacto
Milite ſuſcipitur, meritum, non culpa vocatur.

Iuſto ſub principe bella gerendo] Is demum habetur, qui plene ſiſus pietati, iuſta de cauſa, niſi contra ſacrilegos, & dæmonum cultores, & pro publica tranquillitate belligeratur, & non per ambitionem, iram, auaritiam, aut alium priuatum affectum miſcet orbem bellorum tumultibus.

Petri fretus honore] Quod illi Chriſtus dixerat: *Et dabo tibi claues regni cœlorum.* Quem tamen locum, teſte diuo Hieronymo, Epiſcopi & Presbyteri non intelligentes, aliquid ſibi de Phariſæorum aſſumunt ſupercilio. Claues autem, ſcientiam, & poteſtatem interpretantur. Meritum, non culpa vocatur. Scholam hoc ſapit. Vix id apud Auguſtinum obtineas: licet ille bellum alicubi, leuiter tamen probet, aperte autem in Ciuitate Dei etiam iuſtum bellum, miſeria plenum eſſe dicat: Ambroſius vero neget eſſe Chriſtianæ pietatis: vnde igitur meritum? Belli autem rationem, quatenus liceat Chriſtiano, nemo orthodoxorum hactenus diligentius explicauit, quam magnus ille Roterodamus.

Inde petens celſam quæ Tuſcula dicitur vrbem,
Mœnibus excelſis, tutaque in ſede reſedit.
Iamque vaporifera ſuccendens lampade mundum
Cœperat ex alto metuendo feruidus ortu
Erigones radiare Canis: quem triſtis Orion
Adlatrare ſibi, & rabido veſtigia morſu
Adtentare videns, æterna exæſtuat ira.
Vtraque flamma nocens, ſed longe triſtior illa
Cuius in exortu vitiatus nubibus æther
Æſtuat, & triſtes ardeſcunt ignibus auræ.
Squalida torpet humus, corruptis ſtagna, lacuſque
Inficiuntur aquis, pigriſque paludibus atræ
Exhalant nebulæ, calidi ſpiramine cœli,
Languida peſtifero tabeſcunt corpora morbo.
Inde fit, vt proprios plebes Romana quotannis
Cogatur transferre lares, monteſque, relictis,
Dum furit ille Canis, vicinos incolat, vrbe.

Tuſcula] Vrbs clara, villa Ciceroniana. & Catonum genere, ædificium Telegoni Vlyſſis & Circes filii. Extant hodie tantum eius veſtigia, fonsque ex ea vſque Romam manans. Romani enim, quos Tuſculani, coniuncti copiis Aenobarbi noſtri, inſigni clade adfecerant, memores iniuriæ poſt aliquot annos, tanta in eos ira perciti ſunt, vt vix vrbis fundamenta relinquerent. autor eſt Volaterr. *Iamque vaporifera*] Chronographia. qua ſubinde Poetæ vti ſolent. Quod tamen Horatius in arte poetica taxauit. Deſcribit autem Caniculares dies. *Ex alto*] Id eſt, cœlo. Virgilius: *Maia genitum demittit ab alto. Feruidus ortu, Erigones radiare Canis.*] Icarus inuentor vini fuit in Attica regione: à colonis deinde ebriis iugulatus eſt, vt ait Propertius: *Icare Cecropiis merito iugulate colonis.* Cuius canis Erigonem filiam geſtu ad locum cædis duxit: quæ conſpecto patre, præ dolore laqueo vitam finiuit, relataque in cœlum cum cane inter aſtra. Virginis nomine micat. Oritur autem Canis, ſiue Canicula circa 8. Calen. Iul. vt exiſtimat Seruius. Idibus autem Iulii, Ptolomæo. *Quem triſtis Orion*] Orionis fabulam varie narrat Higynius lib. 2. Nota ſunt quæ Seruius ſcribit lib. primo Æneidos. Ex Deorum vrina natus eſt Orion, vt ait Nigidius: & in Faſtis canit Ouidius: & apud Græcos Pindarus, & Ariſtonicus. Oritur, autore Columella 16. Calend. Iulias, Ptolomæo vero poſtridie ortus Caniculæ. *Vtraque flamma*] Vtrumque ſydus, Canis ſcilicet & Orion. Vnde de Orione Seneca in Hercule furente Fera coma hinc exterret Orion deos. & Papinius: *Quantus mucrone minatur Noctibus hybernis & ſydera terret Orion.* Plinius item Orionis ſydus inter horrida numerat. *Sed longe triſtior illa.* Canicula ſcilicet: de cuius effectu extat cap. 40. ſecundo Natura. hiſt. apud Plinium.

Adde

Adde quod antiquis horrens inculta ruinis,
Parte ſui maiore vacat, generiſque nocentis
Plurima monſtriferis animantia Roma cauernis
Occulit: hic virides colubri, nigrique bufones,
Hic ſua pennati poſuerunt luſtra dracones,
Quorum morticinis contabeſcentibus, aer
Læditur, atque æſtu reſoluta cadauera putant.
Ergo metu belli vetitum mutare penates
Vulgus, in vrbe ſua ſubito tabeſcere morbo
Incipit, & valida correptum peſte laborat.
Nec minus in caſtris Francorum læta iuuentus
Aeris impatiens, & tanto victa calore
Languet, & inſolito tabeſcit ſqualida morbo.
Occupat ora ſitus, deformis inficit artus
Squalor, & icterico tabeſcunt membra colore.
Protinus accenſis miſeri vitalibus ardent,
Aera peſtiferum velut è fornace trahentes.
Quod ſi ferre grauem potuiſſent aera noſtri,
Atque immota breui ſeruaſſent tempore caſtra,
Haud dubium, quin ſe plebes Romana, ſuamque
Pontifici, regique ſuo ſupponeret vrbem:
Sed iam fœda lues, tanto regalia caſtra
Atque inſueta mali confecerat agmina morbo,
Vt paſſim fragiles, longiſque laboribus ægras
Efflarent animas, aliique ſuperſtite fato
Inualidi, miſeram dilato funere vitam,
Sæpius optata fraudati morte trahebant.
Ergo ſuis rector caſtris, ſocioque labori
Compatiens, multis etiam ſuadentibus, illo
Demigrare loco, nolens, ac pene coactus,
Corpora pontifici ſacro captiua relinquens,
Triſtia ſigna mouens, Tuſcique crepundia montis
Aſcenſu ſuperans, meliori ſubdita cælo
Caſtra locat, gelidas vicini Naris ad vndas.
Hic omni cura, medicæque peritiſſimus artis
Subſidio, ſacrum ſatagebat pellere morbum,
Et purgare mali contagia noxia cæli.

Pennati] Criſtati, quales ſunt in eo genere mares. *Francorum*] Hoc eſt, Teutonicorum, Germanorum. Nam Francicum nomẽ apud maiores complectebatur Teutoniam omnem, vt libro primo ex Othone retulimus, & Vrſpergenſis tradit. *Icterico colore*] Id eſt, pallido. Plinius morbum dicit Ictericum eundem eſſe cum Arquato, ſeu regio morbo: ab ictero ne auc. Appellatur autem regius, quod. vt ait Celſus, apparatu regio, & lautitie, & ludis exhilarandus hic morbus eſt. Arquatus vero, vt Feſtus, ab arquus cœleſtis colorum varietate, quos facies adfectorum reddit. Aiunt autem illum tam ex ſplene adfecto, quam hepate procedere poſſe.

Crepundia] Initia.

Tuſci montis] Appenoini. *Naris*] Flum Sabinorum, è Fiſcello monte defluentis, aquis ſulphure s miſcetur. Narnium oppidum, Nequinum antea dictum, ob loci iniquitatem, interluit, & in Tyberim influit. Lucanus in primo: *Et qua Nar Tyberino illabitur amni.*

Sacrum morbum] Peſtilentiam, execratam propter contagionem, ad quam euitandam valere plurimum, aiunt, odoramenta. Contra peſtilentiam remedium excellens Rufus tradit, quod fruſtra nunquam exhibitum teſtatur. Aloes partes duas: ammoniaci, thymiamatis totidem, myrrhæ partem vnam, contuſas ex vino colluito: deinde, dimidium quotidie cyathum ſumito. Eſt & ſacer morbus, qui inter mala vlcera numeratus, ignis vulgo ſacer dicitur, nihil habens commune cum aliis morbis.

Mali cæli] Infecti, & corrupti aeris.

Cumque per Ethruſcas turba caſtrenſis in vſum
Cœpiſſent vrbes fiſcalia iura requiri,
Octingenta quidem Spoletum nomine fiſci,
Principis edicto iuſſum præſtare talenta,
Non timuit falſo fraudare numiſmate regem.
Præterea comitem Tuſca de gente Guidonem,
Quo prior Ethruſcis habitabat nullus in oris:
Guerra viro cognomen erat: mandataque regis
Vrbibus Apuliæ portauerat: inde reuerſum,
Hoſpitiique loco maleſida ſede fruentem
Cœperat, & duro ſeruabat carcere clauſum.
Cumque relaxari princeps ſoluique iuberet,
Emittique virum: contempto rege, ſuperbus
Inſtabat ſceleri populus, regalia ridens
Iuſſa: ſed ipſe ſuas modico poſt tempore clades
Fleturus, ſceleriſque piacula iuſta daturus.

Spoletum] Colonia Romanorum Plinio. Hic Theodoricus Gothorum rex nobile prætorium extruxit, cuius ſucceſſores oppidum id euerterunt: reſtitutum deinde à Narſete. Hic etiam ducem Longobardi conſtituere: vnde regioni toti apud poſteros nomen permanſit. *Talenta*] Pro libra poſuit, quæ continet centum drachmas argenti, de quo proprie vſurpatur.

Namque vbi tot factis crudelibus, atque ſuperbis,
Et meruit iuſtas, & mouit principis iras.
Incorrecta parans vlciſci crimina cæſar,
Quæ directa reis ignoſcere mallet, ad vrbem
Tendit iter: cui ſacrilego temerarius auſu
Ante fores ipſas clauſa vix tutus in vrbe
Occurrens populus, funda, leuibuſve ſagittis
Prælia prima mouens, & miſſis eminus haſtis.
Riſit, & hic pueros* dux inclytus, inquit:
Non fortes certare decet: ſic ludere natos
Ignaui docuere patres: incurrite totis
Viribus o ſocii, conuerſum ad mœnia ciuem
Præueniat, patulaſque fores prior occupet hoſtis.
Dixit, & accepto gaudens à principe ſigno
Teutonus, hoſtilem cum ciuibus irruit vrbem.
Protinus admotis incenſa ſuburbia tædis,
In cineres collapſa fluunt, animoſque frementes
Nec prædæ locupletis amor non regia nondum
Exaudita viris poterant edicta morari.
Inſpoliata quidem, multiſque nitentia gazis
Non expectato flammis ſunt tradita ſigno.
Attoniti tanto miſerarum turbine rerum
Infauſti ciues, non iam miſerabile vulgus,
Sed magis inuidia dignum, compendia montis
Ardua corripiunt trepidi, pro fraude ſuperba
Digna reportantes: vbi qui ſiſi alta regi
Iura ſuo tumida mendaces fraude negarant
Omnibus amiſſis inopes miſerique dolerent.
Stabat in excelſa ſedes munitior arce,
Optima pars vrbis, tuto ſatis edita colle,
Hic excelſa viri primates tecta locarant,
Securoſque lares, hic ſedes pontificalis,
Altaque conſpicui ſurgebat fabrica templi:
Sic bona pars populi ſedis munimine freta,
Rebus in xtremis tutari ſeque, locumque
Certabat, ferrumque manu, lapideſque rotando,
Vel retinere locum, vel fata ſubire parabat.
At rex inuictus, nil ſe memorabile credens
Dum ſupereſt aliquid, nil ſe feciſſe decorum,
Voce, manuque ſuos ardens hortatur, & addit
Sæpe minas, reficitque animos, & ſuggerit iras.
Ipſe manu propria ſociis prohibentibus, omneis
Explorat caſus, & quæque pericula primus
Excipit, oblitus pariter regnique, ſuique,
Cœptaque vel ſummo cupiens implere periclo.
Principis exemplo miles virtute coacta
Audet, & audaci pudor eſt ſub rege timere.
Nec modus, aut requies, donec clamore ſupremo
Effractæ patuere ſuis victoribus arces.
Sed quia præcluſo fugiendi tempore, vulgi
Magna repentino pars conflagrauerat igne,
Aere corrupto, fœdumque trahentibus auris
Nidorem, ſæuamque loco ſpirante mephitim,
Quamquam multa viris minime temnenda ſupellex

Dux inclytus] Ipſe ſcilicet teſte Othone pontific. Friſingenſ. cæſ. imp. Fridericus.

Mephitim] Sic Maro libro ſeptimo: *Sæuamque exhalat opaca Mephitim.*

Poſſet ab igne rapi, noſtroſque vrgeret egeſtas
Aeris impatiens, ceſſit, prædaque relicta.
Haud procul euerſa victor conſedit ab vrbe
Sub meliore polo, & leuius ſpirantibus auris.
Mox vbi ſæuus odor flamma ceſſante reſedit,
Et vacuum ceſſit tenuatus in aera putor,
Protinus ad prædam vulgus caſtrenſe recurrens,
Si quid adhuc flammis illæſum forte manebat,
Diripit, & calidam pedibus calcare fauillam
Non timet, & prunis ardentibus vrere plantas,
Semuſtam properans flammis ſubducere prædam.
Inueniunt plenis ſtudioſe condita cellis
Vina, non exiguos ſeruatæ frugis aceruos:
Inueniunt plenas precioſis veſtibus arcas,
Quaſque ſibi populus parco conflauerat vſu,
Et cupide ſeruabat opes, rapit omnia victor,
Plenaque ſemicremis diteſcunt caſtra trophæis.
Nec mora, Dalmatici, qua fluctibus æquoris Ancon
Tunditur, & magno finem facit Appennino,
Signa rapit Princeps pulchraque à mœnibus vrbis,
Haud procul in medio ponit tentoria campo.

Dalmatici æquoris Ancon] Lucanus: *Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon*, Id eſt, Adriatici, Idem, quod & Illyricum dicitur. Dalmatia enim pars eſt Illyrici, quæ ad mare Adriaticum ſpectat. Qui Delmaticis legunt apud Lucanum, ſequi videntur Stephanum de Vrbibus, & Appianum, qui à Delminio Dalmatiam nominatam exiſtimat. Ancona autem Piceni vrbs, Plinio & Mela autoribus ſortita eſt nomen à forma & ſitu. Ancon enim græce, tum cubitus, tũ eminẽs locus, tum flexus dicitur. Ædificata eſt à Siracuſanis, qui Græci Dorici erant, Dionyſii tyrannidẽ fugientib. autor Strabo. Vnde Satyra quarta Iuuenalis: *Quam Dorica ſuſtinet Ancon*. Portu inſignis vrbs, quem excitauit Traianus princeps. A Sarracenis Imp. Lotharii Carolingi temporibus capta, atq; incenſa eſt.

Hic duo magnates, Graia de gente profecti,
Occurrere viri, Regis mandata ferentes,
Donaque magna ſui: quorum hic Maradochus, at ille
Palæologus vocitatus erat, quos ille venuſto
Excipiens vultu, digno cumulauit honore.
Auditaque viæ cauſſa, reſponſa daturum,
Inſignem meritis, & clara ſtirpe creatum,
Hic Abbas Stapulenſis erat, iubet ire Vuibaldum.

Palæologus] Qui teſte Othone noſtro, nobiliſſimus procerum Græcorum ea fuit tempeſtate, Imperatoriq; eorum ſanguine iunctus. Ex hac familia, quæ ex vrbe Viterbio quibuſdam Genuenſis dicitur ab initio genus duxiſſe Michael Palæologus, vir in armis ſtrenuus, ſibi Conſtantinopolitanum Imperium per nefas vindicauit, imperante Cæſ. Rudolpho Habſpurgio: quod poſteris vſq; ad Conſtantinum vltimum, & octauum, ex ea domo per manus tradidit, qui annos fere ducentos regnarũt. Inde Turcis ceſſit anno Salutis MCCCCLIII. Qua in re ſubeat ea reputatio, à Conſtantino Magno Helenæ filio conſtructam vrbem eſſe, Romæ ſemper æmulam, ſub Conſtantino, qui eiuſdem nominis matrem haberet, captam, Turcarumque iugo ad hanc diem ſubditam, tam alte dormitante principum chriſtianitatis ſollicitudine. *Hic Abbas Stapulenſis erat*] Item & Corbienſis. Teſte Friſingenſ. Corbeiam, nobile cœnobium, quod in Saxonibus eſt, dicitur excitaſſe primus Bremenſium pontifex diuus Anſgarius, iuſſu Lotharii Imp. Carolingi, vt Irenicus refert. Crantius tamen ſcribit lib. rerum Saxonicarum ſecundo, Ludouicum Pium, vt eius vtar verbis, extruxiſſe regalem abbatiam in littore Viſurgi, tranſlatis patribus cũ nomine de Corbeia Galliatum, quæ in ripa Summæ fluminis hodie manet: de qua, opinor facere mentionẽ Othonem pontificem, cum Stapulæ quoq; extet in Picardis non ignobilis ad mare locus, vel alumno Iacobo Fabro erudito & iuxta pio viro.

Interea patriis Andreas finibus exul,
Atque alii proceres, Siculus quos ille tyrannus,
Appulia totis dudum proſcripſerat oris,
Ceu Poſtliminio Romani iure reuerſi
Principis, iniecta ſines, ereptaque dudum
Iura, manu, firmaſque vrbes, & caſtra tenebant.
Omnibus attonitis, regemque putantibus ipſum
Pone ſequi, iam iamque ſuos inuadere fines.
Et certe facturus erat, cupiduſque parabat

Ceu Poſtliminio reuerſi] Poſtliminii duo ſunt capita, ficticium ſcilicet, & alterum ſuſpenſiuum. Qua illa ratione fuerint inducta, & quæ opetentur, docent iuriſperiti. Etymum nominis Boetius, & Seruius declarant, Paulus autem iureconſultus in tractatu de captiuis, & de Poſtliminio, & de redẽptis ab hoſtibus, definit. Poſtliminium eſſe ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum

Vltrices illuc Cæſar transferre cohortes,
Sed vapor æthereus rapidique moleſtia cæli,
Et comitum languor, longoque labore ſolutum
Vulgus, & innumero fulgentia funere caſtra,
Ne faceret tenuere virum, monituque fideli
Teutonici proceres renuentem, & magna parantem
Cæpta, coegerunt ad Tranſalpina reuerti.

reſtituendæ, inter nos ac liberos populos, regeſque, moribus, legibus conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere. Idque naturali æquitate introductum eſt: vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediſſet, pristinum ius ſuum reciperet. Notandum eſt autem, inter chriſtianos, cum illi ex lege Chriſti omnes ſint fratres, ius poſtliminii non eſſe. Hincque videmus antiquiſſima conſuetudine introductum, vt capti, libertatē non amittant, ſed præſtita victori pecunia, veniā recedendi impetrent. Qua ratione etiam arbitratur nobiliſſimus Iureconſultorum Andreas Alciatus, capta in bello Chriſtianorum plus quā ciuili, capientium non fieri: & id præſertim in eo, quod forum conſcientiæ vocamus: licet theologi, vel matæologi potius quidam alter ſenſerint. Niſi ab his capta ſint, qui libertatem ſuam tuentur, & iniuſte ab aliquo tyranno vexantur. Vnicuique enim iure naturali permittitur defenſio: quam nec Chriſtiana lex nobis abſtulit. Alioqui ſi duo principes de imperio belligerent, ridiculū eſt credere, permiſſum eſſe militibus alterutrius ſubditos ſpoliare: cum eorum nihil interſit, vter regnet, paratiq; ſint illi victoris imperio obſequi: & quod diuus Petrus in priore epiſtola præcipit: *Subditi eſtote cuiuis humanæ creaturæ propter dominum ſiue regi, ſiue præſidibus.*

Ergo vbi depoſito tandem manſueſcere ferro,
Et reditu optato patrios inuiſere fines,
Rex a belligeris indulſit gratia turmis:
Protinus abſceſſu triſtes, gemituque profundo
Pectora pulſantes, & largis ora rigatos
Fletibus aſpiceres: adeo ſub principe tali,
Dulce viris fuerat quoſuis tolerare labores.
Ipſe quoque emeritos grato ſolenniter ore
Extulit, & digno laudatas honore cohortes,
Dimiſitque viros: quorum pars gurgite vaſto
Et Veneto deuecta mari, natalia rura
Contigit, & patrios aſpexit læta penates.
At alii fines, extremaque clauſtra iacentis
Italiæ, duris horrendas rupibus alpes
Agmine non vno repetunt, non prorſus eodem
Limite, ſed variis anfractibus arcta locorum,
Difficileſque vias, & triſtia clauſtra ſequentes,
Vix tandem patriis longus labor intulit aruis.
At qui de Tuſcis aderant, Italiſve frequentes
Vrbibus, hi facili cura, ſpacioque minori,
Ad ſua diffuſo redierunt mœnia cœtu.
Sic vbi multifidos vno de fonte meatus
Vnda ſecans, varios ſeiunctis curſibus amnes
Efficit, hos leni per plana iacentia lapſu
Serpentes, altos inter caua ſaxa ſonantes,
Lucratoſque diu diuerſa ſede receptat,
Serius, aut citius, protractu gurgitis æquor.
Non tamen emiſſa tantorum plebe virorum
Vel princeps vacuus, vel curia ſola remanſit.
Non eſt magnorum cum paucis viuere regum.
Quotlibet emittat, plures tamen aula reſeruat.
Nec princeps latebras, nec ſol deſiderat vmbras:
Abſcondat ſolem qui vult abſcondere regem.
Siue noui veniant, ſeu qui venere recedant,
Semper inexhauſta celebratur curia turba:
Vt mare cum largas mundo diſſeminet vndas,
Semper inexhauſtis fœcundum pullulat vndis.

Quorum pars gurgite vaſto. Et Veneto deuecta mari] Inter quos primates fuere Peregrinus Aquileienſis patriarcha, Eberhardus Babenbergenſis epiſcopus, Bertolfus comes, Henricus Carentanorum dux, Odoacer Stirenſis Marchio.

Sic vbi] Et hæc comparatio ſatis arguit Guntheri noſtri ingenium: eiuſmodi vel hoc ſeculo non omnino ſpernendum eſſet.

Vt mare] Simile & hoc appoſite attulit, quo prius vſus eſt autor Panegyrici Maximiano & Conſtantino Augg. dicti.

Ergo

Ergo bona quamuis dimiſſa parte ſuorum,
Magna tamen princeps, & ſolo Cæſare digna
Caſtra mouens, per eam qua nunc Senogallia fertur,
Quod Senones illam Galli tenuiſſe putantur,
Cum premerent trepidam peregrino milite Romam,
Appennine tuos properas conſingere colles.
His quoque tranſcenſis, planis in finibus illum
Excipit, exiguo perfuſa Bononia Rheno,
Quæ quaſi plena bono, læto ſtabit omine nom n.
Hic quoque diſcedens, Italarum rector aquarum.
Te Pade tranſgreſſus, Veronæ plana potentis
Conſigit, & notis poſuit tentoria campis,
Qua rapidas Atheſæ torrens agit impetus vndas.

Qua nunc Senogallia fertur, Quod Senones illam Galli] Dicuntur & Semnones, qui poſt Albim verſus ortum ad Sueuum fluuium habitabant: hi è Germania in Galliam venientes, Senam vrbem condiderunt. Sillius: *Et Senonum de nomine Sena.* Item Gotfridus Viterbienſis, vt citatur ab Althamero: *Condit apud Gallos, Senenſem Brennus & vrbem.* Gentis Senonum natutam deſcribit Florus cap. 13. primi.

Cum premerent trepidam peregrino milite Romam] Hiſtoriam exactiſſime recenſet Plutarchus in eo libro, quem de Rom. Fortuna inſcripſit, & nuper Budæus Gallorum doctiſſimus, latine vertit. Meminerunt item hiſtorici fere omnes huius belli, qui Romanam hiſtoriam conſcripſerunt: quod & apud Poetas vulgatiſs. Omnes autem reliquias Saoonum in Ethruria ad lacum Vadimonis Dolobellam deleuiſſe, ne quis extaret in ea gente, qui incenſam à ſe Romanam vrbem gloriaretur, autor eſt Florus in fine cap. iam citati. *Exiguo Rheno*] Amne paruo, ad noſtri Rheni differentiam, omnium Germaniæ fluuiorum celeberrimi. Rhenus Bononienſis oritur in Appennino, producitque iuxta Bononiam calamum, quo nullus ſagittis aptior, vt ſcribit Plinius. *Plana*] Planiciem. *Atheſæ torrens*] Huius ortus Germaniæ adſcribitur. --- *licet ruat in Venetos deſerto Tentone campos*, vt cecinit Gunterus, & ante eum Celtes, viri Germani vere Franci. Regioni nomen dedit, quam nos Etſchlandiam vocamus. Nobilem olim Norici regni, deinde Tridentini Ducatus fuiſſe portionem conſtat. At hodie regio omnis Auſtriacis principibus titulo Tyrolenſis comitatus paret. Torrentem autem vocat, quod ex montium iugis originem trahens, in valles deſcendit. *Impetus*] Aduerbium eſt. Aſtipulatur autor Panegyrici Conſtantino Aug. Conſtantii filio dicti: O miſerabilem, inquiens, Veronenſium calamitatem, quos non tam tua, quam inteſtina ſatellitum preſſit obſidio quippe Atheſis ille ſaxis aſper, & gurgitibus verticoſus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, omnemque tecto regionem eu.he.idis copiis tutam, defenſamque præſtabat.

Moſerat à veterum traductus tempore regum,
Et ſtabili multos ſeruatus iure per annos,
Siue petat Latiam regnator Teutonicus vrbem,
Siue ſacer rediens, ſua ſigna reportet ab vrbe,
Vt latum iunctis pontem Verona carinis
Per medias Atheſæ porrectum conſtruat vndas:
Quo validus princeps intactis mœnibus vrbis
Tranſeat, atque ſuas tranſmittat rite cateruas.
Tunc quoque conuexis fragili compage carinis,
Deſuper inſectis leuiter gens perfida lignis,
Extruxit facili ceſſurum pondere pontem.
Vt cum noſter eques tabulata ſonantia tutus,
Atque vacillantes incerto pondere naues
Iam premeret, nexu ſeries infida ſoluto
Cederet, & rapidas ferretur miles in vndas.
Præterea cæſis riparum in fronte ſalictis,
Struxerat in multos fruticum ramalia faſces,
Quos quaſi fortuitu venienti gurgite raptos
Prona catenatis infligens vnda carinis,
Solueret, infidum decapto milite pontem:
Vt iam teutonica tranſmiſſa parte cohortis,
Gurgite præcluſo, reliquos inuaderet hoſtis
Impius, & dirum ſatiaret ſanguine ferrum.
Caſſa fuit miſeris infandæ machina fraudis,
Et magno ventura malo, nutuque ſuperno
Incidit in foueam quam foderat improbus hoſtis.
Nam ſimul innocuo per certa pericula greſſu,

Et ſtabili multos] Periphraſis vetuſtiſſimæ, & poſt hominum memoriam conſuetudinis: quæ priuilegii ius habet, & qualis nunc eſt, præſumitur ſemper tetro fuiſſe: eſtque illa firmiſſima præſumptio, quam vulgo iuris, & de iure vocant. *Siue ſacer rediens*] Hoc eſt, vnctus, à Romano Pontifice. Aiunt patres inſtituiſſe, vt quemadmodum Hebræis vnctio ſacri vnguenti numen ac poteſtatem regiam conferebat, ita reges chriſtiani populi, ſacro perungerentur chriſmate, certis adbibitis ceremoniis, de quibus latius lib. ſeptimo & octauo tractabimus. Olim Romanis imperatoribus indumentum purpuræ inſigne fuit regiæ dignitatis aſſumptæ. Autor Lactantius. *Tunc quoque connexis*] Memorabile hoc Italicæ fraudis atque perfidiæ exemplum, Otho quoque pontifex diligenter retulit in capit. 15. ſecundi rerum Aenobarbicarum.

Incidit in foueam] Nec mirum, ſi Poeta chriſtianus, & monachus, vſurpet è carmine Hebræi vatis prouerbialem ſententiam, canentis pſalmo ſeptimo: *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit.* Similis eſt illa ethnici poetæ: *Lex non eſt æquior vlla, Quam necis artifices, arte perire ſua.* Imo iuxta Mimum

proucrbialem incertum cuius: *Bis interimitur, qui ſuis armis perit.*

De plebe feroci] Veronenſium ſcilicet.

Immemores fraudis ſe traiecere cateruæ:
Cumque hos à tergo quidam de plebe feroci
Attentare dolis, ſubitoque laceſſere bello
Cœpiſſent, refugoque gradu tranſire pararent,
Inueniunt rupta pontem compage ſolutum,
Seque interceptos, ſubitaque voragine clauſos,
Et tabulata nouo mirantur hiantia lapſu.
Quos ibi comprenſos, & nil rationis habentes,
Attonitoſque malo, iugulat mox Teutonus vltor.
Ventum erat ad fauces, anguſtaque clauſtra viarum,
Quæ ſe nubiferis horrendæ rupibus alpes
Exiguo tantum penetrandas limite præbent,
Vniuſque capax ſcopuloſo ſemita calle
Arcta laboranti pandit veſtigia turbæ.
Hinc fractis prærupta iugis, tenebroſa vorago
Pandit inana chaos, barathrique ſimillimus horror
Exanimes feciſſe poteſt, Ateſimque fragoſis
Sub pedibus rauco certantem murmure ſaxis,
Accipit attonita, quam non videt, aure viator.
Hinc ſe nubifero ſuper æthera vertice rupes
Tollit, & ingenti late loca protegit vmbra.
AEque ſupercilio ſcopuloſi verticis vnus
Conatu facili, lapſuraque ſaxa mouendo
Mille poteſt arcere viros, adituſque viarum
Claudere, vel miſſis ibi cautos perdere ſaxis,
Huc ſe contulerat ſerus, infanduſque ſatelles
Albricus, cupidus ſcelerum, cupiduſque rapinæ,
Horridus, acer, atrox, ex ordine natus equeſtri:
Ciuis erat, Verona, tuus: iurataque turpi
Obſequio, monſtriſque nouis adſcita iuuentus
Cum domino peritura ſuo, miseraſque parentum
Orbatura domos, longoque labore petitam,
Rupis inacceſſæ ſedem ſtatione latenti
Seruabant, durumque neſas ac turpe parabant.
His erat in voto preciis ſpoliare coactis
Agmina, vel miſſis aditum præcludere ſaxis.
Complacuit tentare dolos, ſacinusque fateri,
Donec in anguſtas fauces, inſidaque tota,
Ignaræ fraudis, cecidiſſent clauſtra cohortes,
Atque ideo paucos tuto præcedere paſſi
Continuere manus, ad grandia monſtra paratas.
Sic venator apros, fuluoſque agitare leones
Inſtituens, timidos lepores, damaſque fugaces
Diſſimulat: prædamque pudet captare minorem,
Ipſe ſub ingenti latet altæ fornice rupis,
Clamoſoſque canes ibi habet, cupidoſque moloſſos
Comprimit, vt nullis quatiant latratibus ora,
Donec corrnigeri veniant in retia cerui,
Trux leo, ſæuus aper, maculoſo vellere pulcher
Pardus, & hirſuti rapidis cum tigribus vrſi.
Non tamen occulti potuerunt fallere regem
Inſtrumenta doli: cæleſtia pectora ſane
Nil tranſire poteſt: Sapiens, quod prædicat, hoc eſt:
Principibus, fili, tacitus maledicere noli.

Ventum erat ad fauces] Locum vulgus appellat Clauſuram, ſeu Cluſam Verooeoſem: Germani, *Berner Kluſe.*

Sic venator apros] Comparatio mire elegans, vt fere omnes ſunt in toto opere.

Sapiens] Solmoo, per Antonomaſiam, quem diuus Hieronymus autoritate ſcripturæ tradit, tribus nomi-

oibus

Portat auis cœli maledicta latentia regi.
Comperit ergo dolum Cæſar, ſenſitque furorem,
Nec placuit certo ſuâ tradere caſtra periclo,
Factaque ſacrilegis Romani ſubdere regis:
Protinus è noſtro præmiſſis agmine paucis,
Imperat infando tutos deſiſtere cœpto.
Poſſeſſam ſedem, tumidamque relinquere mentem.
Infremuit veſana manus, Lapidumque rotatu
Imperioſa viros abigit mandata ferentes.

nibus vocatum fuiſſe: Solomonem, id eſt, pacificum: Idida, hoc eſt, dilectum domini. & Eccleſiaſten, quem nos nuncupare poſſumus concionatorem: eo quod loquatur ad populum, & ſermo eius non ſpecialiter ad vnum, ſed ad vniuerſos generaliter dirigatur. Eumque dicit iuxta numerum vocabulorum tria volumina ædidiſſe, Prouerbia, Eccleſiaſten, & Cantica Canticorum. In Prouerbiis paruulum docet: in Eccleſiaſte maturæ virum ætatis inſtituit: in Cantico Canticorum iam conſummatum virum, & calcato ſeculo præparatum, Sponſi iungit amplexibus. Haud procul ab hoc ordine, teſte eodem, doctrinarum, & Philoſophi ſectatores ſuos erudiunt: vt primum Ethicam doceant: deinde Phyſicam interpretentur: & quem in his profeciſſe perſpexerint, ad theologiam vſque perducant. Hunc tamen ordinem loquaciſſimi theologiſtæ Pariſienſes, & Academiæ illos ſecutæ, ſubuerterunt. *Principibus fili*] Hæc ſumpta eſt ſententia ex Eccleſiaſte, in hoc enim cap. 10. Solomon ait: *In mente tua regi ne maledixeris. & in ſecreto cubilis tui ne maledixeris diuiti: quia volucres cœli auferent vocem tuam, & habens pennas, annunciabit verbum.* Hunc locum enarrans ipſe licet Hieronymus dicit: *Simplex præceptum ædificat audientes: ne ira & furore ſuperati, in maledictum & detractionem regum & principum prorumpamus.* Quia contra ſpem interdum euenit, vt his quibus malediximus nuncietur: & incurramus periculum immoderatione linguæ. Sed & ethnici ſua ſententia eius periculi admonuerunt ſuos: quam refert Ariſtoteles in tertio Politicorum, & Eraſmus explicat in principio Centuriæ ſecundæ Chiliadis primæ. *Maledicta*] Conuitia, à quibus tantum Solomon coercet periculo oſtenſo. Cuius tamen ſententiam Matæologi detorſerunt ad ſtabiliendam malorum principum autoritatem: quos tam vere corripere licet, quam non expedit eis detrahere. Quod factitatum ſcimus à priſcis vere, tum epiſcopis, tum abbatibus Chriſtianæ gloriæ cultoribus:

Sacrilegis] Pro Maieſtatis læſæ reis: quod, vt Vlpianus ait, proximum ſacrilegio crimen eſt, quod maieſtatis dicitur. Maieſtatis autẽ crimen eſt illud, quod aduerſus populũ Romanũ, vel aduerſus eius ſecuritatem committitur. Quod tamen ius in ſe, ſuoſq; domeſticos à conſiliis tranſtulere principes.

Intererant noſtris ſub eodem tempore caſtris
Ex Veronenſi iuuenes duo plebe creati,
Hunc Iſaac, hunc Carzabanum Verona vocabat,
Tempore qui longo regalia ſigna ſecuti,
Obſequio regi ſe commendare fideli
Certabant, ſtudioque pii placuiſſe fauoris:
Hos quaſi conciues, & ob hoc ſecurius illis
Iure ſodalitii pro Cæſare verba daturos,
Ire iubent proceres, mentiſque ferocia corda,
Conſilioque feras ſæuorum frangere mentes.
Quos velut ignotos nihilominus impia turba
Exaudire negans, vt certos reppulit hoſtes,
Ac niſi ſe certo redimat plebs noſtra tributo,
Lorica, vel equo, pro quolibet ante relicto,
Et caput ipſe ſuum multo rex liberet ære,
Nunquam ſe tutos aditus concedere, nunquam
Tranſmittenda locis vrgentibus agmina iurant.

Iuuenes duo] Illuſtres viros, equeſtriſque ordinis fuiſſe, Veronæque natos, Otho noſter autor eſt. *Conciues*] Latinam vocem non eſſe, plærique arbitrantur. *Sodalitii*] Pro municipii dixit. Inde municipes, qui in eodem municipio nati ſunt. Fiunt autem municipes non tantum natiuitate, ſiue origine, ſed etiam manumiſſione: item adoptione: & demum allectione; cum reſpub. aliquem eligit & in ciuem aſſumit. *Impia turba*] Scelerata coniuratio. *Plebs noſtra*] Militem quemque Cæſ. noſtri imp. Friderici intelligit. *Multo ære*] id eſt, pecunia. Cuius appellatio omnem pecuniam complectitur, quod vetuſtiſſimorum Romanorum pecunia in ære conſiſteb it quoniam propter eorum paupertatem, rarus illis argenti, rarior auri vſus fuit: indeque æris appellatio pro pecunia accipi conſueuit: & quamuis dominis nationibus in maximas diuitias excreuiſſent, ſeruauerunt tamen antiquum nomen, & ſiue pecunia aurea, ſiue argentea eſſet, æs appellabatur.

Viſa fuit regi miſerabilis, atque pudenda
Conditio, tactuſque graui ſic incipit, ira:
O ſocii, proceresſque mei, ſolatia caſus,
Quos mundi dominos, & certo iure potentes
Imperioſa facit Romani gloria regni:
Cernitis in quantum maieſtas regia tandem
Venerit opprobrium, poſt tanta negocia regni,
Poſt expugnatas armis victricibus vrbes,
Imperiique ſacro ſuſceptam more coronam,

O ſocii] Concio Aenobarbi Imp. qua inuitat militum virtutem ad extremum laborem fortiter ferendum: haud multum ab illo Virgiliano abludentis: *O ſocii, neque enim ignari ſumus ante malorum, O paſſi grauiora, dabit Deus his quoque finem.* *Regali via*] Hoc eſt, publica: quæ cum populo debetur, quanto magis Ro. principi ad quem etiã maxime illius ſecuritas pertinet: inter cuius regalia quoq; te-

Poſt multas ſcelerum pœnas, cladeſque nocentum:
Cum iam veſtibulum patriæ, primoſque penates
Optataſque domos reduces intrare paramus,
Proh pudor, à paucis prohibemur inertibus, vltra
Regali tranſire via, nec vetere curſum
Fama, pudorque ſinit: nec longius ire nocentum
Sæuitia prohibente licet: paucique latrones,
Improba Romano poſcunt à rege tributa,
Cuius ad arbitrium diſponitur omne tributum,
Et capitolitiam cogunt appendere ſummam,
Quo caput in toto non eſt maƺe nobile mundo.
Non decet à timido redimi latrone metallo,
A quo ſæpe rei, nullo licet ære redempti,
Accipiunt propriam donato crimine vitam.
Nec me damna mouent. ſed triſtia fœdera terrent,
Fœdaque manſuræ fugio commercia famæ.
Sed dabimus iuſtum, dabimus quandoque tributum,
Quale decet regem perſoluere, ferre latronem.
State viri fortes, libet expugnare nocentes,
Aut hic, aut nuſquam gelidam tranſibimus alpem.

fertur cap. 1. quæ ſint regalia. *Capitolitiam ſummam*] Hoc eſt, pecuniam, ni fallor, in ſingulum caput indictam. Tributum autem pro pecunia, ſiue quouis alio munere, videtur accipere: qua voce olim merces, ſiue ſtipendium militum, teſte Pomponio iureconſulto, ſignificabatur. Sed Tacitus tributum accipit, quod prouinciales ipſi præſtant: ſtipendium, cum militibus datur.

Metallo] Auro. Metalleia dicitur à Græcis inueſtigatio metallorum, aurique potiſſimum, vt ſcribens in 9. Aſini Apuleiani librum Beroald. teſtatur. Nomine autem metallorum, omnia quæ fodiuntur ex venis terræ ſignificantur. Sic metalla auri, argenti, æris, plumbi dicta Plinio, & cæteris pure latineque ſcribentibus. *A quo ſæpe rei*] Tam immenſa Ro. principis poteſtas eſt, vt nocentes conuictos, iamque per ſententiam latam vltimo adficiendos, vita donare poſſit. Id, quod nonnulli exiſtimant haud quaquam fas eſſe. prouinciarum præſidibus, nedum minoribus poteſtatibus. Quamuis apud nos interdum tum à principibus, tum à comitibus, iis denique, qui in Baronum centuria habentur, videmus è manibus eripi ducentis iamiam damnatos ad ſententiam patiendum. *Aut hic, aut nuſquam*] Scilicet tranſeundum nobis, aut immoriendum. Vox fortianimo viri digna, in vltimum adducti diſcrimen, anteponendiſque in gloriæ vitæ mortem. Nec multum diſtat à celebrato illo Lacænę cuiuſdam apophthegmate quæ filio tradēs clypeum dixerit: *Aut hunc, aut ſuper hunc.* Laconice ſignificans, aut referendum clypeum, aut in eo moriendum. Scribunt Lacedæmonios huc animu ſolitos inire prælium, vt aut victores redirent domum, aut victi occumberent.

Sic ait, & poſitis agmen conſiſtere caſtris
Imperat, ignauos cupidius punire latrones.
Omnia verſanti, quiddam rationis apertæ
Incidit in mentem, veluti conſcenderat ante
Turba nocens, ita poſſe ſuos ſuper ardua rupis
Ferre gradum quocumque modo: iuueneſque ducentos
Pectora ſignifero fortiſſima tradit Othoni:
Hos iubet ex omni ſecretas parte petito
Aſcenſu, tentare vias. Paretur, & armis
Inſtructi leuibus, ſed firmo pectore tuti
Magnanimi iuuenes, ſyluas & confraga rupis
Vndique multiuago ſcrutantes limite luſtrant.
Vix inter ſcopulos, & acutas denique cautes
Conſpexere locum, quo ſe promittere tandem
Magna videbatur peragendi cœpta facultas.

Signifero Othoni] Palatino comiti. *Fortiſſima pectora*] Nata bello, appoſitiue.

Protinus anguſto nituntur ad ardua calle,
Cautibus infringunt vngues, & ſi qua vetuſto
Prominet è ſcopulo putri iam ſtipite radix,
Hanc nitente manu prendunt, humeroque priorem
Subuehit, attollitque ſequens, primuſque ſequentes
Attrahit, & ſtudiis alterna iuuamina præſtant.
At ſi forte viris præciſa ſemita rupe
Nulla patet, ſolitis ingentes nexibus haſtas
Scalarum ſimulare gradus, ſuſpenſaque longe
Non dubitant niſu veſtigia ferre ſub auras.
Sic vbi conſumpto vix eluctata labore

Gallus erat] Huius ad Fridericum Imp. verba, referente pontifice Friſingen. talia ſunt: Audi imperator nobiliſſime, miſerrimi hominis ſortem. Gallus ego natione ſum, non Lombardus, ordine quamuis pauper eques, conditione liber, caſu, non induſtria his latronibus adiunctus, pro reſarcienda familiaris rei pecunia. Promiſerunt ſe ducturos me ad loca talia, vbi mea poſſit releuari inopia. Credidi miſer, conſenſi credulus: ductus ſum ab iniquis, & ſeductus ad hæc

Conſtitit in ſumma bellatrix rupe iuuentus
Regia, quæ tacitus ſecum ſub veſte gerebat
Signa potens erexit Otho, ſtrepituque feroci
Terribiles ſonuere tubæ: clamore virorum
Hactenus ignoto mirantia ſaxa reſultant,
Saxa feris tantum, feſſiſque volantibus ante
Cognita, ventoſis vix vnquam tacta procellis.
Obſtupuit peritura cohors vbi regia ſigna
Vidit, & adſtantes ſummis in rupibus hoſtes.
Quid faciant miſeri: præruptis ardua pinnis
Saxa fugam prohibent, pugnam mala cauſſa, metuſque
Impedit, & trepida tenuis fiducia dextræ.
Attonitos, penituſque animi ratione carentes
Regius aggreditur miles, reliquiſque peremptis
Cum duce capta ſuo, turpi biſſena reſeruans
Corpora ſupplicio, grato pro munere regi
Exhibet hos omnes: excepto ſcilicet vno,
Qui ſocios propria iuſſus ſuſpendere dextra,
Obtinuit miſeram regali munere vitam.
Gallus erat, nuperque dolis adſcitus iniquis
Inſcius, huic parcens, aliorum guttura duro
Elidi laqueo iuſtiſſimus imperat vltor.
Sic cruce, vel gladio quingentos vltima mortis
Fata ſubiſſe ferunt: omnes ex ordine equeſtri
Ingenuos iuuenes, quos regia vulnera paſſos,
Supplicioque ſuo cunctis exempla daturos,
Teutonus in magnos miles congeſſit aceruos,
Corporibuſque ſuis extincti, & ſtrage cruenta
Obſtruxere viam, quam viui fraude ſuperba
Tentauere pio fruſtra præcludere regi.
At rex Italiæ fauces, anguſtaque clauſtra
Præteriens, placitum prima ſtatione Tridentum
Contigit: hic multos natalia rura petentes
Dimittens, vicina petit placidiſſimus hoſpes
Mœnia Brixnoræ: mox illum Norica læto
Terra ſinu verſo reducem iam ſuſcipit anno.

hæc infortunia. Quis enim in quolibet mortalium tam præcipitatæ mentis ſperaret inſaniam? tam furentis animi expectaret audaciam? Quis à proprio cliente has ſuo principi vrbis & orbis dominatori, necti crederet inſidias? Parce princeps, parce miſero, parce miſerabiliter ſeducto. Hunc itaque ſolum, vt ipſe Otho pontifex, & noſter eum ſecutus Guntherus refert, imperator, de cæteris ſententia mortis eripiendum decreuit. Hoc ei tantum pro pœna impoſito, vt funibus ceruicibus ſingulorum appoſitis, ligni ſupplicio commilitones plecteret.

Hic multos] Bauzani id factum ſcribit Friſingenſis, quod oppidum ſecundum eum in termino Italiæ, Baioariæque ſitum, commendat à vino dulci, quod in exteras nationes mittatur. Tenet hodie primas, quod in agro Traminiano naſcitur: ſecundas Eppianum, quod ſit totius nobile emporium regionis. Deinde quod Bolzanici eſt agri. Itali enim nunc Bolzanum appellant, nos noſtra Botzen, vicinis nationibus locus notiſſimus. Hic autem limitem ſuum Germania modo non agnoſcit, ſed ad pagum Neuiſſium, qui diſtat à Bolzano, noſtratibus miliaribus quinque, Tridentum verſus.

Nec de tam multis generoſi principis actis
Credidimus nobis tenui tentanda camœna:
Ac veluti plena raros ex arbore flores
Carpimus, & paucas numeramus in æthere flammas.
Nam ſi continuo libeat perſcribere tractu
Quicquid in Italiam tendens, aut inde reuertens,
Aut quocunque loco poſitus, tam fortiter ille
Quam ſapienter agit, quis iam, precor, omnia codex
Hæc capiet? ſcriptorve manu properante notabit?
Non eſt exigui de tanto principe vatis
Scribere: magnificum deſiderat ille poetam,
Nos animo tenues, & nullo robore fulti,
Sudamus facilem magno ſub faſce laborem.

Nec de tam multis] Hanc ipſam apud Othonem Friſingenſem legimus excuſationem. Vnde apparet, Guntherum dedita opera, hiſtoriam omnem, vt primum ab Othone pontifice cœpta, tum quatenus deinde à Radeuico deducta eſt, carmine reddidiſſe, nihil eorum, quorum illi meminiſſent, intactum relinquendo.

Adde, quod abſenti de multis pauca referre,
Remque verecundo leuiter perſtringere tactu
Sufficit: hi ſoli de poſſunt deſcribere geſta,
Quos oculata fides, ſimul & præſentia facti
Inſtruit, & notus falli non ſuſtinet ordo.
Nos procul abſentes, regalia cernere facta
Cæſaris indigni, vulgata ſuperſtite fama,
Paucula de multis tenui ſuſcepimus aure.

Oculata fides] Vnde, ſi quis rem narrat parum veriſimilem, rogare conſueuimus, num ea conſpexerit? Quod ſi negat, verum audiſſe modo ridetur.

LIBRI QVARTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVINTI.

Quintus in occurſum redeuntis concitat vrbes
Principis, expanſis hilareſcunt oppida valuis.
Bellorum ſtrepitus, incendia, damna, rapinas
Vindicat, & merita conſumit clade nocentes.
Cumque Palatino, comites bis quinque potentes,
Ferre canes ſcapulis fœdiſſima pondera cogit.
Omnibus in formam ſolida iam pace reductis,
Caſta Beatrici partitur fœdera lecti,
Nominis antiqui patruo vir mitis honorem
Seruat, & eſſe nouum iubet Auſtria rura ducatum.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI, LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. AENOBAR. Aug. liber Quintus.

Ergo ſui reditu gaudens Alemannia regis
Maioremque videns, quam miſerat ipſa rediſſe
Faſcibus, & ſumma cognomine laudis onuſtum,
Eius in occurſum proceres, populoſque fideles
Excitat, & totas deuotis mœnibus vrbes,
Læta parere iubet, gratumque impendit honorem.
Sic quondam duri poſt multa pericula belli,
Thermodoonciaco referentem ſigna triumpho,
Adtecisse ſuis gaudentem plurima regnis,
Theſea Cecropiæ reducem vidiſtis Athenæ.

IN LIBRVM QVINTVM LIGVRINI, ſeu de rebus Aenobarb. Scholia Iacobi Spiegel.

Maioremq; videns] Appellatum. ſ. Chriſtiani populi Imperatorem: quo titulo gaudebat Imperat. Cæſar Maximilianus.

Sic quondam duri] Comparatio pulchra. *Belli*] ſ. Amazonici, & quidem vulgatiſſimi, cum poetarum, tum hiſtoricorum celebratione. *Thermodoonciaco triumpho*] Quod ad Thermodontis ripas Amazones conſederint, vt aiunt, in campo, qui Diantis appellabatur. Hic fluuius Araxes antea dictus, & Plutarchi tempore Hemon appellatus ipſo teſte, in Antitauro oriri, Cappadociam perfundere, oſtiiſque nonaginta ſex in mare ſe condere traditur. Obſeruauit grammaticorum noſtræ ætatis princeps Ianus Parrhaſius in Thermodonte, noſtros, hoc eſt, Latinos, ſemper fere ſoluere, vltimum quod eſt apud Græcos, ω, & Thermodoon dicere. Quod aliter in carmen heroicum nō veniret: cum mediam contrahat Ouidius & Sillius tamen more Græcorum protraxerunt. *Theſea*] Huius ſecundum Herculem labores memorantur: cum quo primum Amazonas ſuperauit, rapta Hippolyte regina. *Cecropiæ Athenæ*] Quia primus Athenarum rex fuit Cecrops, qui diphyes, id eſt, geminæ naturæ fuiſſe dicitur. Nota ſunt quæ Cicero dixit in laudem Athenarum, in oratione pro Flacco. Plinius de Athenis loquens, pauciſq; eius gloriam complexus: Libera hæc, inquit, ciuitas, nec indiga vllius præconii amplius: tanta claritas ſuperfluit. Hodie, ob rerum mutationem, obſcurus vicus oſtenditur, ſic tamen vt de nomine prorſus ambigatur.

Principis in patruo rapto conſlata ducatu
Baugariæ, ſpirabat adhuc vetus illa ſimultas.
Hanc ſedare nepos cupiens mitiſſimus iram,
Vrbe Ratiſpona flagrantem, dulcibus illum
Conuenit alloquiis, multumque diuque laborans,
Non tamen eualuit veterem ſopire querelam
Inter vtrumque virum, ſolidamque reducere pacem.
Ergo viris aliud ſuper iiſdem rebus agendum
Colloquium ſtatuit, qua rura Boemica primos
Baugariæ fines, communi limite tangunt.

Ducatu Baugariæ] Vt vox hæc locum haberet in heroico verſu, literam g adiecit. *Nepos*] Ipſe ſcilicet Fridericus Imper. vt primo libro ſatis indicatum eſt. *Ratiſpona*] Pontifex Otho cap. 18. ſecundi, vnde partim ſumpta ſunt quæ hic narrantur, partim ex præcedenti cap. eam afferens nominis rationem, quam Guntherus noſter in primo libro reddidit, hanc vrbem indicat olim fuiſſe regum Beioariorum ſedem, vt & ſua ætate ducum. Vnde apparet, eam non ſemper fuiſſe numero ciuitatum liberarum, hoc eſt, earum quæ imperatorem tantum agnoſcunt. Opinor autem cõmentum eſſe, quod Ratiſpona olim Noricum appellata ſit, à quodam Noricæ Herculis filio. Satis tamen liquet, quod Fruſingenſ. pontifex Noricum pro Norimberga non ſemel vſurpat. Quod Stabio noſtro videbatur defendi poſſe. *Qua rura Boemica*] Boemiam, quæ ſylua Hercinia vndique cingitur, Albi fluuio media irrigatur, ab Oriente Morauiam, à Septentrione Saxoniam, ab Occidente Noricos, à Meridie Auſtriam habet, Germanici imperii fuiſſe regnum, nemo negare poteſt. Origo gentis vulgata: quam mirum eſt Syluium ſecutum eſſe. Pluſquam anilis eſt fabula: cum Vandalicam aſſerat Crantius: & ex Tacito conſtet, à Bois illis priſcis (quos tamen ego puto non minus Germanos fuiſſe, quam Gallos Semnones) quos Marcomanni eiecerunt, regioni nomen eſſe inditum. Principem vero gentis iam olim electorum numero adſcriptum, vetuſtiores Germanorum annales non memorãt. Vnde minime vanam exiſtimant eorum opinionem, qui volunt illum nuper aſcitum à Carolo quarto: quo peſtilentior peſtis nunquam alias contigit Germaniæ, vt ſæpius dicere ſolebat heros ille maximus, multiſque incomparabilis nominibus Cæſ. Maximilianus: quo cum Germanici imperii corona tranquillitaſque concidiſſe hactenus viſa eſt.

Dumq; locum princeps, fieret mora ne qua per ipſum,
Colloquii peteret, fineſque accederet illos,
Ecce Labeſlaus, ductore Boemia ſub quo
Tunc erat, Hermannuſque ſacræ comes inclytus aulæ,
Cuius erat tumido tellus circumflua Rheno,
Saxonicæque potens Albertus Marchio terræ,
Occurrunt, reducemque metu, vel amore ſalutant.
Tantus quippe metus proceres inuaſerat omnes,
Qui ſua ſigna ſequi, patrioſque relinquere fines
Abnuerant, tantus trepidantes terror habebat,
Vt ſibi quiſque nocens, & ſe quoque Cæſaris ira
Iudice iam dignus læſum contenderet, omni
Obſequio placare ducem, quem laude venuſtum,
Inſignem meritis, omni virtute decorum,
Terribilemque reis, præcurrens fama canebat.
Nam quanto terrore ſui poſt terga timentem
Liquerat Auſoniam rector, quantumque recedens
Vrbibus Italicis incuſſerit ille timorem,
Legati fecere palam, quos conſcia culpæ,
Ac metuens Verona ſuæ, poſt pauca ſecuros
Tempora, Teutonicam ſupplex direxit ad vrbem:
Quorum blanditias humiles, lachrymoſaque cantus
Tempore verba ſuo poſthac memoranda relinquo.
Scilicet hanc in ſe maieſtas regia iuſti
Vim terroris habet: procul, an prope, præſto, vel abſens,
Semper terribilis, ſemper metuenda, ſuoque
Plena vigore manet, nullique impune premenda
Creditur, & ſemper cunctis, & vbique timetur.

Ecce Labeſlaus] Idem qui ab Ænea Vladiſlaus appellatur, quem tamen Volaterranus, ſed perperam, Vratiſlaum vocat. *Ductore ſub quo*] Nam, poſt Vratiſlaum primum regem, pluribus annis interregnum fuit: quod frater eius Chunradus, ac deinde Vratiſlai filii, non regis nomine, ſed ducis tantum vſi ſint, tanquam regni decus homini, non prouinciæ datũ fuiſſet. Verum hic Labeſlaus, vt ſcribit in ſequenti lib. Guntherus, ab Aenobarbo noſtro rurſus obtinuit ſceptrum: quod operam ei magnopere in expugnatione Mediolani nauauerat. Huius Labeſlai opus eſſe ferunt, nobilem illum pontem ſupra Multauiam extructum xxiiij muniturm arcubus, qui magnam Pragam, paruæ cõiungit, Ratiſponenſi prælatum, nedum æmulum. *Sacræ aulæ*] Hoc eſt, palatii. A quo ſunt dicti Comites Palatini, iam Rheni, quam cæteri, qui adſciti in aulam Principis, comitibus aliis eminentiores habiti ſunt, in primo ſcilicet poſt principem, honore. Non ignoro tamen, Irenicum tradere, Palatinis nomen inditum eſſe à Palatio, loco Rheno circumdato, quem nos *Pfaltz* appellamus, eiusq; proximo verſu poetam meminiſſe. Ego autem Cubam oppidum intelligo: quod ea tempeſtate ſedes Co. Pal. Rheni fuerit. Nam quorum hodie regia Heidelbergum eſt, nulla eis prorſus parebat ditio earũ regionum, quas nunc poſſident. Nam poſt Rhenum tum ærario Cæſ. vectigalem, municipiaque Imperii, locaq; cœnobiarcharum, & antiſtitum, in illis partim dominabantur Sueuiæ principes, vt & in Francia noſtra, & comitatu Alſatienſi, partim comites Linienſes, Eberſteinianique, tum alii quidam reguli ſua

Pectore ſedato dirimente negocia rege,
Ecce tui ciues, Iſaac bene notus in aula,
Carzabanuſque ſimul, quorum (ni fallimur) ante
Mentio praceſſit, timido cum praſule ſedis,
Tentamenta precum, placidas ad Cæſaris aures
Et populi mandata tui Verona ferebant.
Vtque viris aditus datus eſt, coramque loquendi
Copia, facundo praſul ſic incipit ore:

Veronæ mandata tua, populique fidelis
Verba preceſque tibi Romani maxime rector
Nominis, eiuſdem vix dignus epiſcopus vrbis
Perfero: nec dubium mihi perſuadere laborem
Eualuere prius, quam totus mente ſub vna
Eccleſiæ populus maioris in æde receptus,
Omnia quæ nobis ad te referenda dediſſent,
Teſte Deo, ſanctiſque ſuis, promiſit, & actu,
Et plena ſeruare fide, quis crederet vllum
Fraudibus eſſe locum? poterant ſi fallere vellent,
Alterius famam certo obiectare pudori,
Atque alii mandare dolos, & parcere patri:
Sed quia pura fides, nullo fucata colore,
Mandatis inerat, placuit committere nobis:
Atque ideo comites morum grauitate probatos
Adiecere viros, longo quos ipſe fideles,
Agnouiſſe potes caſtrorum & temporis vſu.
Audiit, & doluit tumida feritate latrones,
Non ciues Verona ſuos, tranſire paranti
Inſidias poſuiſſe tibi, quis dicere ciues
Audeat, in proprium molitos impia regem?
Qui violat ciuem, conciuis deſinit eſſe,
Qui violat regem, quis poſſet dicere ciuem?
Sed bene quod meritam ſubiit manus impia pœnam,
Et proiecta feras volucreſque cadauera paſcunt,
Oſſa peremptorum tumulis Verona negatis.
Atque feros manes, & nomina ſæua nocentum
Damnat, & irati natos odere parentes.
Ac ne forte tibi noſtra videatur ab vrbe
Conſilium prodiiſſe doli, quocumque iubebit
Regia nobilitas, ſeſe promittit & offert
Purgandam Verona modo fideique probandæ
Spondet, & innocuæ certiſſima pignora mentis.
Nec ne adſtricta tibi ſacro Verona tenetur
Fœdere, nonne tuas excepit prima cohortes,
Cum peteres magnam felici milite Romam?
Nec ne tuos iterum reditus, conuerſaque læti
Vidimus, & patriis dimiſſimus agmina terris,
Quæ totiens gauiſa tuis occurrere caſtris
Cernitur: inſidam fruſtra ne dixeris vrbem,
Deſine paucorum contagia morbida quæſo
In totum transferre gregem, culpaque carentes
Exæquare reis: inſontes culpa nocentum
Non trahat, ex propriis iuſto ſub iudice factis
Præmia, ſeu pœnas meritorum quiſque reportet.
Nos ſumus innocui, iuſtam quam debuit iram

Veronæ mandata tuæ] Territi Veronenſes ſcelere ſuorum, qui impedire tranſitum Cæſaris moliebantur, miſſis protinus legatis, ſe excuſant. Quibus auditis, certo fœdere interpoſito, in gratiam redeunt. Erat enim tunc iuris imperialis, vt Padua, & plæraque alia loca. *Epiſcopus vrbis*] Veronenſis ſcilicet. *Et actu*] Hoc eſt, opere, ſiue re ipſa, vel facto. *Et plena ſeruare fide*] Semidoctum vulgus tenere, promiſſum dicit, ſeu non deeſſe promiſſo: quod probis eſt autoribus, ſuam fidem liberare, & Iuriſconſultis, bona fide præſtare. *Comites*] Collegas. *Et proiecta feras*] Ælianus de varia hiſtor. ſcribit, primum fuiſſe Herculem, qui funerare in bello corpora monſtrauerit, quum antea, teſte Homero, proiicerentur, auibus prædam tributura, canibuſque cruentis.

Tumulis Verona negatis] Sepulturæ magnam curam apud Romanos fuiſſe, indicant multa de religione ſepulchrorum, & pœnæ legibus additæ: qui hoc, vel illud commiſerit, inſepultus abiiciatur: Sicut illis apud declamatores, qui parentes in calamitatibus deſeruerit, inſepultus abiiciatur. Qui cauſſas mortis in ſenatu non reddiderit, inſepultus abiiciatur: homicida inſepultus abiiciatur. Tamen pene fuit commune omnibus cynicis, vt ſe canibus, auibuſque exponi mortuos iuberent. Hinc Diogenes, cum amici de laniatione cadaueris admonerent. Apponite, inquit, mihi baculum, quo aues & canes abigam. Atqui nihil ſenties, inquiunt illi? Si nihil ſentiam, reſpondit Diogenes, quid mihi oberit laniatio? Varietatem ſepulturæ Sillius omnium elegant(iſ)s. lib. xiij ſcribit.

Nomina ſæua nocentum damnat] Et id quidem ſummo iure. Quandoquidem conſtitutiones imperatorum præcipiunt, memoriam eorum damnandam, qui rei maieſtatis conuincuntur: vt pontificum decreta, quorum pertinacia, ob non abiuratam hæreſin execrata eſt, innominabiles eſſe iubent. *Conſilium prodiiſſe doli*] Cum in pleriſque aliis criminibus, tum præcipue in maieſtatis, criminoſe conſulta, vt malefacta ipſa puniuntur. *Felici*] Incolumi.

Excepit ſceleratamanus: iam parce fideli,
Deuotoque tibi populo. potiuſque rebellem
Infidamque ſuis longo iam tempore Romam,
Aut tumidam Ligurum totis pete viribus vrbem.
Nec dubita inſtis Veronam adſciſcere bellis,
Et facias adhibere manus, quæcumque furorem
Cæſaris vrbs meruit, noſtram quoque ſentiet iram.
Dixerat, & comites plenis aſſenſibus ambo
Adiecere ſuas placando Cæſare partes.
At Rex conſilio procerum, ſub nomine certo
Exigit, vt fiſco iurent appendere ſummam,
Et totis contra Ligurinam viribus vrbem
Regia caſtra ſequi: ſic demum pace reperta,
Ad patrios fines veſtigia læta retorquent.

Deuotoque tibi populo] Pro dedito, vt ſupra, in bonam partem. Quam potens autem ſit communis loquendi vſus, multæ dictiones indicant: inter quas ſunt religioſus, & deuotus: quæ voces olim in malam partem accipiebantur, at hodie ſolum in bonam, teſte Alciato. Suetonius indifferenter vſus eſt vocabulo deuotus: quod ab Eraſmo annotatum eſt prius. *Suas*] Intellige & Cæſari, & Papæ: illi, quod temere petita, negarat præſtanda: huic, cum quod inuitis ipſis Fridericum diademate cinxerat, tum ob plæraque alia, quæ nouauerat, aduerſabatur. Quamquam iuriſperiti negant, imperatorē Romæ exiſtentem, poſſe condere legem ſpecialem, hoc eſt, ad ipſam vrbem tantum ſpectantem: quoniam hæc Papæ ſit, citato gloſſemate, hic ſcholio in l. primam de Offi. præſ. Vrb. Aiunt tamen, generalem legem ibidem dicere orbi & vrbi conceſſum eſſe imperatori. *Furorem Cæſaris*] Indignationem, quæ præcedit pœnæ irrogationem, aut coercitionem. *Placando Cæſare*] Pro, ad complacandum Cæſarem. Certum eſt ita debere legi, & non placido, vt verſus integer, metrique ratio conſtet.

Inſtabat veneranda dies, qua Chriſtus in vna
Æqualis deitate Patri, ſine temporis ortu,
Natus ab æterno, ſub tempore, temporis auctor
Cœlitus infuſa voluit de virgine naſci,
Illic matre carens, iſtic nihil ex patre ſumens:
Sic puer in cunis, Deus vt regnaret in aſtris.
Hunc celebrare diem digno meditatus honore
Cæſar, vbi illuſtrem legeret ſibi curia ſedem,
Quæ poſſet pleno tot millia paſcere cornu,
Vuormaciam petiit, medio quæ gurgite Rheni
Gallica Germanis opponit rura colonis,
Vtraque frugiferis tellus vberrima campis,
Vtraque vineis exuberat, vtraque pomis,
Piſcibus, atque feris, & cunctis rebus edendis.

Inſtabat veneranda dies] Vides & hic quam propriis minerua deſcribat Natalem Domini, ſicut & cæteros dies, quos Eccleſiaſtici ſummorum Feſtorum nomine dignati ſunt. Meminit autem duplicis natiuitatis Chriſti: æternæ ſcilicet, de qua præcipue Eſaias ita loquitur: *Generationem eius quis enarrabit?* quod, ſcilic. nec cogitare poſſit homo, quomodo ſine initio, ſine fine, ſemper à Patre naſcitur, ſemper natus fuit, Deus ex Deo, omnipotens ex omnipotente: Temporalis item, ſiue humanæ, qua eum virgo peperit, & Deum peperit. *Æqualis deitate Patri*] Hoc eſt, natura diuina. Chriſti namque hypoſtaſis tribus conſtat naturis, diuina, anima humana, & corpore mortali. Inter hoc, & diuinam naturam, quaſi glutinum fuit anima Chriſti. Non grauabor adſcribere, quod apud Ludouicum Viuem in principio vij libri de Ciuitate Dei S. Auguſtini legi. nempe quod Græci olim à θεῖος, hoc eſt, diuinus, ſubſtantiuum deriuabant θειότης, diuinitas. quæ vox chriſtianis hominibus, iam late patere viſa eſt, quam non tenipſum diuinus: ideirco quum propriam illam Dei naturam appoſitiore vocabulo ſignificare vellent, θεότητα nominarunt Athanaſius, vterq; Gregorius, & alii Græci: quod ipſis magis permittebatur, vt Quintilianus inquit, quam Latinis. Sed nec Latini deterriti ſunt arctis linguæ rigidiſq; præceptis, quo minus & ipſi deitatem dicerent, naturam illam Dei ſignificantes, quæ Deo eſt propria, nec ad alia egreditur, ad quæ diuinus & diuinitas. Nam diuinitas dicitur orationis, libri, rei geſtæ, hominis, & aliarum rerum: Deitas non dicitur: ſicut nec illa ſunt dii, licet eſſe diuina poſſint. Quocirca, Latinos chriſtianæ pietatis ſcriptores immerito, inquit, mihi Laurentius Valla in Dialectica ſua videtur arguere, quod deitate vtantur nouo quidem vocabulo, ſed in re prius non viſitata. Nā Græcos reprehendere, qui verba ſuo ſibi fingant arbitratu, hoc eſt, antiquam Græciæ libertatem opprimere. *Pleno cornu*] Copioſo penu. Alluſit ad cornu, quod Græci Ceras Amaltheas vocant, hoc eſt, Copiæ: ex quo dicebant, quaſi è penu copioſiſſima omnia bona proferri. Dicitur hoc Hercules, cum Acheloo in ſpeciem tauri mutato congreſſus, ei detraxiſſe, Naiadeſq; acceptum omnium fructuū primitiis refertum, Copiæ conſecraſſe. Fabula extat apud Ouidium poſt initia noni Metamorph. *Wormaciam petiit*] Deſcribit vrbem Wormacienſem, eiuſq; agrum commendat, quo etiam nunc in Rhenenſi tractu par non eſt. Transrhenanus quo Rheno propior eſt, fertilior eſſe quoq; ſolet, bonitate tamen minor. *Gallica rura*] Belgicam ſignat Galliam, in qua ſunt prouinciæ, vt hodie vocantur, Picardia, Flandria, Brabantia, Lotharingia, Normandia, Alſatia, ripaq; noſtra Rheni: quæ olim Auſtraſiæ, quæ duplex erat, ſuperior & inferior, nominē continebantur: nunc autē magna ex parte Germanorum moribus, & catalecto viuntur, à quibus vſurpatæ ſunt. Vnde nihil vetat vere Germanos in Gallia habitare: quod euidenter oſtendunt, autores omni maiores, vt vtar verbo Iuriſperitis familiari, exceptione Agathius & Procopius, qui ambo Iuſtiniani imperatoris temporibus ſcripſerunt, & extant.

Hic

Hic vbi deuoto ſolennia pectore princeps
Tempora tranſegit, tandem ſub iudice ſummo
Ardua tractari cœpere negocia regni.
Fundere multiplices ex omni parte querelas
Aſpiceres, dubiaſque viros colludere cauſſas.
Quidquid ab alterutris abſentis tempore regis
Pertulerant, queruli mixto clamore queruntur.
Sic domino peregre poſt tempora longa reuerſo,
Commemorare ſolent lachrymoſa negocia ſerui,
Preſſuraſque ſuas, & iniqua verbera rixæ,
Alternoſque dolos, occultaque crimina furti,
Et ſcelerum noxas, & quidquid nequiter actum
Enarrare valent, odio flagrante loquuntur.
Omnibus his placidas conſtantia principis aures
Commodat, & validos tranquilla mente tumultus
Temperat, indignans aliqua ratione moueri,
Oppreſſos releuat, pœna grauiore ſuperbos
Percutit, afflictis bonus, ac metuendus iniquis.
Tunc duo præfati proceres, Arnoldus, & alter
Aulicus ille comes, multis vehementer in illos
Accenſis, regemque graui ſtimulantibus ira,
Ob ſua multiplici crudeliter acta reatu,
Iudicio victi, capitalis vulnera noxæ
Excipiunt: ac ni grauis ætas, & ſacer ordo
Pontificem tutata forent, aut ſanguine pœnas
Solueret, aut ſummi pateretur probra pudoris.

Sicut domino peregre] Simile.

Arnoldus] Pontifex Mngnntinus, à populo poſtea trucidatus, vt lib. primo dictum eſt abunde.

Ob ſua multiplici] Nam duo hi principes, vt Otho inquit, tantu ad nocendum efficaciores, quantu fortiores, totam pene Rheni prnuinciam, & præcipue Moguntinæ ciuitatis nobile territorium, præda, cæde, & incendiis commaculatunt.

Quippe vetus mos eſt, vbi ſi quis rege remoto,
Sanguine, vel flamma, vel ſeditionis apertæ
Turbine, ſeu crebris regnum vexare rapinis
Audeat: ante grauem quam fuſo ſanguine pœnam
Excipiat, ſi liber erit, de more vetuſto
Impoſitum ſcapulis ad contigui comitatus
Cogatur per rura canem confinia ferre,
Sin alius, ſellam. Cuius diſpendia pœnæ

Quippe vetus mos eſt] Qui tunc, eodem teſte Othone, apud Francos & Sueuos prn lege inoleuerat. Vnde colligitur, quam graue, quamque capitale fuerit apud maiores noſtros, tempubl. turbaſſe, principe abſente. Vidimus & nns exactum nuper florentiſſimn principatu nobilem ducem, cui inter capita, quorum reus arguebatur, nihil æque nocuit, quam qnod interregni tempore vrbem imperatorū intis hnſtiliter occupaſſe cauſſabatur. *Ad contigui comitatus*] Id eſt, territorii, diſtrictus, diœceſis. Hæc enim quatunr nomina eiuſdem ſunt intellectus, vt ait Alciatus. Comitatus autem proprie de imperatoria aula dicitur. Sed quia tempore Carnli Magni, regnantibuſque Berengariis, & Othonibus, ad ſingulas ciuitates regendas aliquis comes mittebatur, cœpit territnrium, quoniā illi comes præerat, comitatus dici. Otho tamen noſter Friſingenſis à comminando comitatum dici exiſtimat, eadem ratinne, qua & à terrendo territorium.

Ille Palatinæ cuſtos celeberrimus aulæ
Non potuit vitare comes, cunctiſque videndus
Portauit ſcapulis paſſus plus mille latrantem.
Hanc quoque tunc alii ſimili pro crimine pœnam
Suſtinuere decem comites, totidemque coacti
Fœda tulere canes generoſo pondera collo.
Cuius inauditæ pœna, timor altus in omnes
Irruit: vt nullus procerum præſumeret vltra
Armata certare manu, ſed pace ſequeſtra
Iudicis arbitrio, ſua quiſque repoſceret æqui.
Adde quod inuictus diſcurrens vndique Cæſar,
Prædonum caſtella iugis horrentia ſummis,
Et vix ſpectandas celſis in rupibus arces
Expugnare manu, ſparſiſque euertere muris,

Ille Palatinæ cuſtos] Memnrabile iuſtitiæ ac ſeueritatis exemplum.

Pace ſequeſtra] Hic pro pace abſolute, non pro induciis accipiendum eſt, vt apud Marnnem.

Adde quod inuictus] Præcipnum eſt illud officiorum, quæ & ad Cæſarem, & quoſq; optimos, iuſtiſſimoſq; præſides prnuinciarum pertinent. Commendatus eſt ab eo quoq; imp. Rudolfus Habſporgius. Audi Vlpianum: Congruet, inquit ille, bono & graui præſidi curare, vt pacata atque quieta prouincia ſit, quam regit: quod non difficile obtinebit, ſi ſollicite agat, vt malis hominibus prouincia careat, eoſque conquirat. Nam & ſacri-

Vrere vel flammis auide properabat, & ipſos
Artifices ſcelerum, regni turbare quietem,
Et miſeros crebris ſolitos ſpoliare rapinis,
Vel cruce, vel gladio, vel longo carceris vſu
Perdere gaudebat, non exorabilis vltor.
Sic iam poſt tenebras, & ſæui triſtia belli
Nubila, Teutonicis ſedato turbine regni,
Principis aduentus veluti noua ſolis imago
Cœperat optatæ radios effundere pacis.
Sola ducum ſtudiis exercita Norica tellus
Huius adhuc expers erat, impatienſque ſalutis.
Iamque dies aderat celeri reuoluta relapſu,
Quam ſacer ipſe ſuo venerandam Spiritus orbi
Præſtitit aduentu, cum myſtica munera ſignans
Deſuper effuſo linguas diſtinxit in igne:
Inque Palatinicaſtro priuatus Othonis,
Ocia ſepoſitis curis Fridericus agebat.
Hac triduo tantum ſecreta in ſede peracto,
Ad ſolitas iterum curas, & publica regni
Rettulit, excluſo torpore negocia mentem.
Ergo Ratiſponæ patruum de fœdere pacis
Alloquitur flectitque virum, fortaſsis ab illis,
Quos propter rixas, iniuſtaque prælia, regis
Audierat ſenſiſſe minas, exempla trahentem.

legns, lattones, plagiarios, fures conquirere debet, & prout quiſque deliquerit in eum animaduertere, receptoreſque eorum coercere, ſine quibus latro diutius latere non p teſt.

Sic iam] Comparatio.

Ducum ſtudiis] Quibus populus in mutuam cædem armabatur.

Exercita] Vexata.

Iamque dies aderat] Deſcribit & hic non minus eleganter, quam ſupra diem Pentecoſtes, de quo & nos nonnihil diximus ibidem.

Ergo Ratiſponæ patruum] Henricum Marchionem, Auſtriæ primum ducem futurum ex formula compoſitæ pacis, quæ in fine huius libri refertur, & ab Othone præſule narratur cap. vltimo ſecundi Aenobarb. hiſt. qui & extremus illi labor fuit. Nam qui ſequuntur duo de rebus item Aenobarbicis libri, ſunt Radeuici alumni nuper Othonis ipſius, atque Friſingenſis canonici: quos nobis debes lector candide, qui ii eos caſu apud ædem Scotorum Viennæ Auſtriæ inuenimus, primum in Cuſpiniano & Chelidonio prodidimus.

Cumque, reformata tantorum pace virorum,
Publica per totum florerent gaudia regnum,
Vt bene compoſitis rebus, perfecta decoris
Gloria nullius defectu partis adeſſet,
Reſtabat viduum generoſæ prolis amore,
Caſta Beatrici ſociare cubilia regem:
Quæ ſibi per quaſdam nuper traducta fideles
Teutonicas vrbes, & coniugis arma futuri
Principis, à coitu tam ſpem regina tenebat.
Nam quæ prima viro, nec permanſura potenti
Nupſerat, illicito cognata recedere lecto
Iuſſa locum thalamis dederat, cauſſamque ſecundis.
Hoc quoque diſsidium ſecreto cuncta regentis
Conſilio prodiſſe poteſt, vt forte beata
Principis in thalamos ſuccederet illa Beatrix,
Principe digna viro, prolem paritura beatam:
Quam comes Allobrogum, regum de gente vetuſta
Ortus, & ipſe ſuis Reinaldus clarior actis
Progenuit, morienſque tuos Burgundia fines
Orbatæ in teneris, & pupillaribus annis,
Et validas vrbes, munitaque caſtra reliquit.

A coitu] Connubio.

Nam quæ prima] Hæc Adila erat filia Diepoldi comitis Vochburgenſis. *Diſſidium*] Id eſt, diuortium: quod verum fuit, ſoluto, ſcilicet, coniugii vinculo. Nam Adila Diethoni domino Rauenſpurgi nupſit poſtea, vt in fine primi indicauimus. Quod enim hodie diuortium appellatur, plane improprie, ignotum veteribus fuit, tum theologis, tum iureconſultis.

Cuncta regentis] Scilicet, Dei. Vnde ſuſpicor fuiſſe matrimonium conſummatum, & ob ſterilitatem à Friderico repudiatam prætextu affinitatis: cuius veniam facile impetraſſet, cum iam tum nihil non pontificiæ autoritati attribueretur. *Prolem paritura beatam*] Id factum eſſe, ipſe poeta in principio operis, vbi inuocat, & mox infra oſtendit. Quod Merula ignorauit, calumnians Sabellicum, quod ſcripſerit Friderico fuiſſe filium Othonem.

Comes Allobrogum] Burgundionum, qui & Veſoncionum nuncupatus legitur, ſcilicet, à metropoli, quæ hodie Biſontium vocatur, inſignis veterum ædificiorum veſtigiis vrbs. Burgundiones quod origine Germani, ſpecialiter Vandali vocati ſint, nemo negare poteſt. Hi ſub idem fere tempus,

pus, quo Franci Germani, traiecto Rheno, nomen ſuum victores Galliis intulere, relictis Burgis ſuis ad Rhenum, vbi conſederant, loca, quæ hic à Gunthero memorantur, & Othone Friſingenſ. cap. XXIX. ſecundi Galliis eiectis occupantur, nobiliſſimi Burgundiæ regni conditores. Quod non latuit Oroſium luculentum & grauem rerum ſcriptorem. *Regum de gente vetuſta*] Nam poſt aliquot ſecula (vt nihil non mutat tempus) Burgundionum regnum, quod infra quoque Guntherus innuit, partim in ducalem titulum, & partim comitatus nomen abiuit: qui & imperialis Burgundia dicitur. Nec ideo quod ducalis Burgundia non fuerit etiam imperio Germanico tradita, ſed quod poſt illa fuerit à Gallis occupata. *Reinaldus*] Gener Simonis Lotharingorum ducis, ex cuius filia vnicam hanc filiam, tantarumque & ditionum & opum hæredem ſuſceperat. *Tuos Burgundia fines*] Quemadmodum quicquid Galliæ Merouæus rex Francorum Germanorum cum ſuis tenuit, Francia dici cœpit: ita Burgundiæ nomen in Gallia celebre factum eſt à Burgundionibus, qui in Heduorum, Matiſconenſium, Lingonum, Cauillonenſium, Veſontionumque finibus remanſere.

Hæc adeo tellus à ſedibus incipit illis
Qua Baſilea ſuos vicino flumine muros
Alluit, & Rhenum venientem læta ſalutat,
Innumeroſque tenens populos, hinc Gallica rura
Mordet: at hinc rigidis ſcopuloſa rupibus alpis
Arctatur, tractuque pari protenditur, vſque
Qua rapidus primas Rhodanus maris influit vndas,
Quaque caput regni, ſedeſque fuiſſe vetuſti
Fertur Arelatum priſcorum curia regum.
Teque ſibi iungens æquo prouincia iure,
Nomen apud veteres regni titulumque gerebat,
Cuius Arelatum ſedes, & finis ab illa
Parte ferebatur, donec ſuprema voluntas
Regis Rudolphi regnis accedere noſtris
Iuſſit, & antiqui detraxit nomen honoris.
Vt iam non regnum, ſed ſit bona portio regni.
Has ibi metropoles, & primas nominis vrbes,
Chryſopolim placidam, Lugdunum, ſiue Viennam,
Quaque tuos ſpumante mari prouincia fines
Claudit Arelatum, validis obnoxia ventis.
Chryſopolim Dubius, reliquas prælabitur amnis
Maximus Allobrogum Rhodanus dominator aquarum.

Hæc adeo tellus] Burgundiam Guntherus noſter deſcribit, ſecutus Othonem capite modo citato. Vnde qui volet, illic quæ faciunt cum ad huius loci, tum ſequentis narrationis intellectum, requirat: cuius verba citaſſem ſæpiuſcule in medium, niſi codex excuſſus eſſet.

Baſilea] Vrbs amœniſſima, quæ ex Raurica Auguſta, quam Coloniam dixit L. Munatius Plancus, deriuata eſt.

Rhodanus] Notiſſimus fluuius, cuius Strabo meminit & Cæſar, oritur ex Alpibus non longe à Rheni, Danubiique fontibus, latus Lugdunum Ararim ibi ſuſcipiens, mox Iſaram, Druentiamque tribus oſtiis in mare Tyrrhenum influit. A nonnullis alter Eridanus dictus, vt primo lib. mox poſt initia annotauimus ſuper illo verſu: *At tibi cui Rhodanus.* *Fertur Arelatum*] Otho eius nominis imperator IIII. ſe Arelatenſem Regem appellauit, & poſſedit. Numeratur Arelate inter Salyes, quorum metropolis Maſſilia, Plinio Colonia Sextanorum dicta: quod è ſext. leg. milites coloni eo deducti ſunt, authore Cæſare. Strabo ampliſſimo emporio inſignem eſſe ſcribit. Ab ea regnum Arelatenſe nominatum: quod Treuirorum finibus includit Pontifex Pius. Notum eſt, quod eius regni, vt & vniuerſæ Galliæ Archicancellarium ſe hodie nuncupat Treuirenſis antiſtes. Nobilitauit Arelatenſem vrbem Phauorinus philoſophus, cui illa patria fuit inſignis ille Eunuchus. *Prouincia*] Specialiter hæc portio Galliæ partim Lugdunenſis, partim Narbonenſis, quod Romanorum erat, dicta eſt prouincia. Poſtea Delphinatus quoque dici cœpit: ex eo quod filii regum Gallorum Delphini vocati, in proximamque ſpem regni ſuſcepti his in locis iura redderent. *Cuius Arelatum ſedes*] Idem teſtatur Gaguinus in Rege Carolo quinto, cuius verba non grauabor adſcribere: Traditum, inquit, à Gallis ſcriptoribus comperio, Imperatorem, quibuſdam caſtellis terræ Delphinatus donaſſe Delphinum, eumque in Arelatenſi regno imperii vicarium inſtituiſſe. Arelate enim regni Burgundorum primariam ciuitatem & caput fuiſſe, imperioque paruiſſe certum eſt. Quam vt Geruaſius ſcribit, Aram latam priſci appellabant. Nam in eo loco prope ciuitatem, quæ Rocheta dicebatur, duæ columnæ extructæ erant, & ſuper eas ara impoſita. Vbi quotannis ad Calend. Maias frequens vndique populus humanas hoſtias pro ſua ſoſpitare mactare conſueuerat. Itaque tres iuuenes publica pecunia emptos, anno toto ſaginabant, quos conſtituto die ad ipſam aram immolabant, victimarum ſanguine circumſtantem populum aſpergentes. Quem ritum diuus Trophimus ex LXXII. Chriſti diſcipulis illo ex Iudæa miſſus ſuſtulit. Loquitur autem Gaguinus de Carolo quarto imperatore, qui cum filio Wenceslao iam Romanorum rege declarato à Septemuiris, in Galliam, ad prædictum regem cognominem profectus eſt.

Suprema voluntas Regis Rudolphi] Qua ille indignitate motus, diadema, cæteraque regni inſignia ad Chunradum imper. miſerit, ſimul moriens Henricum eius filium hæredem inſtituerit, ſcribit Æmylius Veronenſ. libr. 3. Otho noſter libr. Chronic. ſexto meminit teſtamenti, & expeditionis in Galliam illius ergo ſuſceptæ ab Imperat. Hermannus comes Veringanſis, Crantius in ſecundo Vandaliæ, qui ſummam Burgundorum regum in chriſtianam religionem, monimentis à ſe conditis atteſtans pietatem: ſed & Rodulphus ait: Rex cathedralem eccleſiam apud Coloniam ſupra Rhenum fundauit: deinde apud Moguntiam, Strazeburgum (nunc vocant Argentinam) dedit que maiorem

partem ditionis ſnæ ſacto Romano impetio, cum iam Chunradus II. illi præeſſet, paulũ ſupta milleſimnm à Chriſto annum. Quo vero hæc ille autore dixetir, parum compertum habeo. Mallem ego ab eo locupletatas, quam excitatas credere. Pauca de primis Germaniæ epiſcopis, eccleſiarumq; conditoribus extant monumenta, iuſtæ ſaltem fidei: vel quod fideliter annotata non ſunt, vel quod poſteritatis incuria perierunt. Ex Metropoli Crantii, ſi excuſum opus eſſet, nobis forte neutiquam contemnenda, depromere licuiſſet. *Regnis noſtris*] Germanico imperio. *Sed ſit bona portio regni*] Sicut hodie eſt præcipuns inter maximos proceres imperii principatus, imperatori beneficarius, hoc eſt, vt vulgo dicunt, in feudum ab imperio dependens. *Chryſopolim*] Biſuntinam ſignat vrbem. Eius nominis feruntur, altera in Bithynia Calcedonenſium vicus, altera in Cilicia, cuius incolæ, Volaterrano teſte, Chryſopolitæ vocantur. *Lugdunum*] Colonia hæc eſt à Planco quoque deducta, ad Cemeni radices, vbi Arar Rhodano congreditur, Templum habebat Auguſto dicatum, aramque venerabilem, cuius meminit Iuuenalis in ptima Satyra. Hanc vrbem imperatores Ro. nobile emporium ſtatuerunt, vbi etiam monetam cudebant. Nunc vulgo Lyon appellant, nec minus celebre emporium: quo ex Italia, Heluetia, Lotharingia, Alſatienſibus, cæteriſque Germaniæ locis ſæpius mercatores ſingulis annis conueniunt, mutua tractantes mercimonia. Lugdurienſis Gallia nomen ab ea etiamnum retinet: cuius limites, prouincias, principatus, comitatus, vrbes & fluuios Gaguinus in primo, & Volaterranus lib. Geograph. tertio diligenter oſtendunt. *Siue Viennam*] Hodie caput Delphinatium, æque illuſtre, atque Allobrogum erat. Eſt & Auſtriæ Vienna clariſſima, ſed quam Reuchlinus noſter Vianam nominabat. Alii flexum olim, ex Ptolemæi collocatione. Neutrum Stabius probabat: cui Vadianus acceſſit in luculentiſſimis in Melam comment. *Validis obnoxia ventis*] Mela & Strabo idem di unt. Melæ verba ſunt: Omnis plaga Auſtro atque Aphrico expoſita eſt. Strabo: Vniuerſa circumiacens ora, inquit, ventis expoſita eſt. *Dubius*] Idem qui Duris, ex eodem quo Rhodanus monte exit, atque vna corriuans, in Rhodanum iuxta Lugdunum commiſcetur. *Amnis maximus*] Varro cum de parte orbis, quæ Europæ dicitur, diſſereret, in tribus eius terræ fluminibus Rhodanum eſſe ponit: per quod videtur eum facere Iſtro æmulum. Iſtrus enim in Europa quoque fluit. autor Gellius.

Hanc comes antiqua veniens ab origine Regum
Guthelmus quidam, puerum quem fama vocabat,
Poſſedit, quem conſpicuo produxerat ortu
Chunradi germana ducis, quo fraude ſuorum
(Vt perhibent veteres) humanis rebus adempto,
Proximus agnatus comitis Reinaldus, & hæres
Legitimus, tantæ nactus moderamina ſummæ,
Iure ſuo nimium, & claro ſanguine fretus,
Teutonicos reges, edictaque ſæpe vocatus,
Spreuit, & Allobroges aliis ſub regibus eſſe
Indignum reputans, nimium memor ille vetuſtæ
Libertatis erat, regemque ſuperbus agebat.
Donec ob innumeros faſtus ſententia tandem
Vltrices in eum deprompſit regia vires,
Ereptamque viro, regni, ſub iudice, terram,
Nomine Chunrado fiſci conceſſit habendam.
Et quaſi proſcripto regni ſpretore rebelli,
Proximus extincto ſuccederet ille nepoti.
Qui mox conceſſos armato milite fines,
Irrumpens, regale ſibi defendere donum,
Et valida ſancire manu tentabat: at ille
A patribus ſuſcepta ſuis retinere laborans,
Plurima conſeruit diuerſo prælia caſu.
Has inimicitias, tandem ſub tempore noſtro
Regia ſopiuit tali ſollertia pacto:
Scilicet, vt geminas illis in finibus vrbes,
Lauſannam, gelidaque ſitas in rupe Gebennas,
Bertholdus regeret, reliquas Reinaldus haberet.
Hanc reor ob cauſſam, regni pro parte vetuſti,
Maluit Allobrogum Bertholdus rector haberi,
Quam comes in ſolito Reinaldus nomine manſit.
Hoc quoque defuncto, tanti patris vnica proles,

Puerum vocabat] Cognomento: fortè à ſimplicitate. accipitur enim puer aliquãdo aliter ex ſubiecta materia, quam pro impubere, quem proprie ſignificat. Notum eſt quo ſenſu illud apud Eſaiam accipi debet. *Maledictus puer centum annorum.*

Germana] Soror.

Chunradi ducis] Scilicet, Burgundiæ. *Quo*] Scilicet, Chunrado.

Comitis] Gulhelmi pueri.

Nomine fiſci] Scilicet, Rom. Principis, ad quem ob contumaciam reuertebatur.

Regale donum] Beneficium, feudum.

At ille] Reinaldus.

Regia ſollertia] Vt ex Othone Friſingenſi colligimus, hæc tranſactio facta eſt autore Aenobarbo noſtro recens imp. appellato.

Lauſannam] Vrbs ad Lemannum lacum, vt & Gebenna: à quibus hodie & Loſanenſis, & Gebennicus vocatur. Vtraque Sabaudienſium Duci, velut imperatoris vicario credita eſt: olim præſulibus ſuis parebant, tum inter

Iure ſibi patriæ delatum ſortis honorem,
Magnaque ſub teneris moderamina ſumpſerat annis,
Eximio nuptura viro, generoſa beatrix.

ter imperii proceres receptis. Cæſari Genua, ſiue Geneua appellata, quæ nunc Gebenna. Lucano Gebeonæ in primo, quem imitatus eſt Poeta: *Qua montibus ardua ſummis gens habitat, cana pendentes rupe Gebennas.* *Bertoldus*] Prædicti Chunradi filius. *Patriæ ſortis honorem*] Quod tunc conſuetudo erat, quæ etiamnum, nec apud Gallos ſolum, verumetiam in proceribus Hiſpaniarum, atq; alibi gentium recepta, durat: quod ſemper ſeniori fratri, eiuſque liberis, ſeu maribus, ſeu fœminis, paternæ hæreditatis cedat authoritas, cæteris ad illum tanquam ad dominum reſpicientibus. Itaque defuncto Reinaldo, filia illi ſuperſtes, excluſis agnatis maſculis, ſecundum hunc morem, contra feudales leges, hæres vniuerſæ ditionis ſucceſſit: quam vna cum Delphinatium prouincia, ſiue regno Arelatenſi, iam diu imperio, vt Otho dicit, alienatam, Aenobarbus noſter, maritus Beatricis, reduxit, & poſtea filio Othoni poſſidendam reliquit. Id, quod vel noſter Guntherus inuocationis ſeriem texens, atteſtatur.

Ergo dato paſſim varias rumore per vrbes
Aduenisse diem, quo feſta lampade Princeps,
Dignetur ſacri ſociam ſibi iungere lecti,
Et meliora nouis ſponſalia ducere fatis.
Vndique magnifici proceres, ad magna vocati
Conueniunt, vrbemque petunt, cui nomen ab herbis
Eſſe putant, linguæ vulgaris origine tractum.
Vt tanquam medii circa præcordia regni
Eximium celebretur opus, famoſaque ſedes
Illa locum tanto dignum concedat honori.
Quanti pontifices, quanti coiere potentes,
Quæ facies procerum, quis honor, quæ gloria rerum,
Quisve fauor populi, ſeu quæ deuotio cleri?
Qui velit expreſſis metiri ſingula verbis,
Hunc ego littoreas numerare fatebor harenas
Poſſe, vel in magno radiantia ſydera cœlo.
Hoc rerum ſplendore ſacros regina mariti
Venit in amplexus, comites, regeſque, duceſque
Felici paritura thoro, te maxime, qui nunc
Fortiter Auſonias vrbes, Henrice, regendo
Grande tibi nomen primo nanciſceris æuo:
Et te Sueuorum ductor, Friderice paterni,
Quod tua facta probant, digniſſime nominis hæres:
Te quoque cum magno præclara laudis Othone
Inſignis Chunrade puer: cunctiſque minorem,
Sed non diſſimilem morum probitate Philippum.
Hos equidem partu felici fœmina princeps
Edidit, & plures generoſa forſitan aluo
Terrarum dominos longe lateque potentes
Progenitura fuit, ſi non florente iuuenta
Inuida fallaces rupiſſent ſtamina parcæ.
Heu mihi, quam celeri dominatrix inclyta fato
Occubuit, viduumque virum, prolemque reliquit.
Iam tamen Auguſto dominantes cum patre natos
Viderat, impreſſamque tuis, Henrice, coronam
Temporibus: cum de toto ſemel orbe vocatus,
Quanta nec ante fuit, nec creditur eſſe futura,
Moguntina ſuos aſpexit curia patres.
Nondum collectos ad gaudia tanta potentes
Ad proprias ſedes, natalitaque arua reuerti
Paſſus erat Princeps: ſed adhuc Hymenæa, ſacroque
Carmina digna thoro, ſolenni curia plauſu,
Et fœlix omen, votiuaque feſta canebat,
Cum redit Graia Stapulenſis ab vrbe Guibaldus,

Feſta lampade] Id eſt, nuptiali face, quæ accendi ſolet ad apparentem Heſperum, qui Poetis eſt quaſi confirmator & dux nuptiarum. Hanc paranymphus præferebat, cæteras alii. nam vt infra adnotabimus, plures accendebantur. *Cui nomen ab herbis*] Signat *Wirtzburgum*, matricem Francorum Germanorum vrbem præclaram. *Linguæ vulgaris origine tractum*] Satis dure, vt mihi videtur. Quis vnquam herbam pro radice vſurpauit? Sunt tamen qui primum eam Wurzelburgum putant eſſe dictam. Chunradus Celtes ille, eruditorum ſua ætate Princeps, Herebipolim, vnde ei origo, maluit appellare, vetuſtatem vbiq; adſerens. Syluius, & poſt eum Volaterranus, ceu rem memoria dignam annotarunt: præſulem eius, quoniam idem, & dux Franconiæ appellatur, ſacrificare ideo ad ſtrictum enſem in ara collocatū, per ſummum, quod negari non poteſt, ludibrium ſanctiſſimi illius ſymboli, quod pacificus ille & Rex & Sacerdos operatus eſt. *Hunc ego*] Exceſſus familiaris Poetis. *Te maxime, qui nunc*] Nomenclatura filiorum Imp. Friderici, de quibus obiter, quæ videbantur adferenda, diximus in principio libri primi. Meminit item eorum autor, qui adiecit tempora ſua annalibus Vrſpergianis. *Fœmina princeps*] Auguſta, de qua Vlpianus: Princeps legibus ſolutus eſt: Auguſta autem licet legibus ſoluta non ſit, princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit, quæ ipſa habet.

Hymenæa] Quod negligenter à Catulli interpretibus, Rhodiginus prætermiſſum ait. Adnotauit idem in Menandriis, item in auibus Ariſtophanis, cani in nuptiis ſolitum ad eum prope modum: ὑμὴν ὦ ὑμέναι' ὦ ὑμήν. Indeque illud eſſe, O hymen hyme-

Legatique ſimul, regis mandata ferentes.
Qui tamen ob fraudes aliorum, quos prius idem
Egregio Manueli orator miſerat vrbis,
Auribus, & facie tam læto tempore, tanti
Principis indigni, longe conſiſtere iuſſi,
Expauere graues offenſi Cæſaris iras.
Nam qui prædicti mandata priora tyranni
Auſonias vrbes, Ethruſcaque rura tenenti
Attulerant, Friderice tibi, gentilibus vſi
Fraudibus, impreſſas falſò ſub nomine Regis
Mendaces chartas ſibi confecere ſigillo.
Quos bene Rex habitos, poſtquam cumulauit honore,
Muneribuſque datis, referendaque fauſta tyranno
Verba ſuo, placidaque dedit conſortia pacis,
Dimiſitque viros: cum regia ſigna remenſis
Alpibus audirent ad Tranſalpina rediſſe.

næ, o hymen o hymenæ. Præterea maleab eiſdem Martiani Capellæ autoritate dictum: Hymenæum fuiſſe Veneris filium. Hunc Seruius primo Æneidos ſcribit virum fuiſſe Athenienſem, qui inter bella ſæuiſſima virgines liberauit: propterea nomen eius in nuptiis inuocatur, quaſi liberatoris virginitatis. Plutarchus in problematis, quinque Deos precari illos, qui matrimonio coniunguntur, ſcribit, Iouem adultum, Iunonem adultam, Venerem, Leporem, & in primis Dianam: ideo quinque cereos accendi morem eſſe, nec panciores, nec plures. Quam autem piam nobis doctrinam ſuis illis Ethnici coniugiorum præſidibus diis commendarint, oſtendit Roterodamus in inſtitut. Chriſt. matrimonii. Nec ignorandum hymen, non eſſe pelliculam, qua in vtero infans circumuoluitur, vt plures grammatici, hoc eſt, poetarum interpretes tradunt: ſed eſſe virginalem quandam pellem, quæ in primo coitu virginis abrumpitur, vt græci aſſeuerant libri, teſte Daniele Cremonenſi. *Carmina digna thoro*] Feſcennina illa vocabantur ab oppido Campaniæ Feſcennio, quod illic nuptialia inuenta ſint. Quæ, quia ſolebant eſſe petulantiora, vnde apud Catullum Feſcennina licentia. Dicit autem digna ſacto thoro, hoc eſt, cubili immaculato, in quo certe nihil petulans, nihil ineptum eſſe debet: quod illud diuus Hieronymus interpretatur eſſe, quoties vir & vxor ſtudio caſtitatis, in matrimonio virginitatē imitantur. Quamuis non ignoro & lectulum ipſum connubialem Genio cuiquam ſacrum habitū apud ignaros veræ religionis. Vnde illud Iuuenalis, ſic inuehentis in adulteros: *Antiquum & vetus eſt alienum Poſthume lectum concutere, & ſacri Genium contemnere fulcri.* Sed quam fœdis ritib. atq; præludiis ſuas Chriſtiani auſpicentur modo nuptias, Roterodamus deplorat magis quam indicat in opere iam citato, quo meo quidem iudicio, ſanctius non aliud, magiſq; neceſſarium ſcripſit. Paraphraſes enim, nolint velint theologaſtri, euangeliſtarum ſunt, & apoſtolorum, qui ſapientiam Deiq; ſermonem in literas miſerunt: profecto, ſi quis alius, liber dignus, vt in omnem, quæ ſub cœlo eſt linguam, conuertatur. *Graia vrbe*] Conſtantinopoli, ſeda Græci imperatoris. *Legati regis*] Græcorum intellige, imperatoris. *Aliorum*] Scilicet, Maradochi, & Palæologi, quorum lib. quarto meminit. *Idem Orator*] Abbas Stapulenſis. *Prius miſerat*] Hoc eſt, præcedere iuſſerat, vel potius, quod illi ſponte & ex compoſito Guibaldum Anconæ, vt ex Othone accipere licet, reliquerint.

Vrbis] Scilicet, Romæ, hoc eſt, Aenobarbi Rom. Principis & chriſtiani populi recens appellati imperatoris. Vrbs licet non proprie de Roma dicitur, tamen per ſubauditionem, vel potius κατ' ἐξοχὴν. ſicuti cum Poetā dicimus, nec addimus nomē, ſubauditur apud græcos, vt ait Iuſtinianus Aug. egregius Homerus, & apud nos Virgilius. Sane cum vrbem ſacram appellamus, ſunt qui Hieroſolymam accipiāt, vt Baldus: Alciatus Romam potius intelligit, ſicut & cum æternam dicimus. Auſonius. *Vrbis ab æterna deductam rege Quirino.* Vt mirum ſit ſecundum ipſum, quod literatores quidam ibi legunt: Hectoreæ. *Læto tempore*] Nuptiali. *Longe conſiſtere iuſſi*] Iuuauiæ ſcilicet, vt Otho præſul ait. Hodie Saliſburgum, à Salza fluuio qui interluit illam. *Prædicti tyranni*] Manuelis ſcilicet, græcorum imperatoris. Neſcio an in bonā acceperit partem: maxime quod cum imp. noſter Aenobarbus, non ignarus, immo periculum pridem fecerit, ingenii hominis tum perfidi, tum impii: tamen cum ipſo fœdera inire dignabatur. Vere etenim Manuel ille tyrannum egit, dum contra ius gentium Venetorum legatum violat, paciſque ſimulator maximus, tum perturbator dogmatum chriſtianæ fidei ſtudioſus. Nullus infeſtior in nos fuit, nulli inuiſiores ſucceſſus noſtrorum fuere, quod vel ipſe Fridericus noſter ſatis ſua innuit oratione, quam ad proceres Gallorum habuit, apud Æmylium Veronenſem in deſcriptione ſacri belli ſecundi: in quo Chunradū Aug. & Ludouicum Gallorum regem ſummos Chriſtiani exercitus ductores, variis à Manuele fatigatos fuiſſe inſidiis, magno conſenſu rerū ſcriptores prodidere. *Gentilibus vſi fraudib.*] Græciæ peculiariter attributa eſſe conſtat mendaciū & fallaciam. Signate igitur dixit, gentiles fraudes, vt Prudentius noſter gentilia vitia, quæ ceu affinitate quadā idololatriæ coniuncta recēſet apoſtolus in 1. c. ad Rom. Fraudis ſpēs eſſe videntur, fallacia, calliditas, machinatio, impoſtura. Fallaciā loquendo, calliditatem tacendo cōmitti Accurſius exiſtimauit. Alciatus rectius, fallaciam ſimulationi annectit, calliditatem ad ingenium refert. Machinationem, ait, ex præcogitata aliqua inuentione, manuq; & arte confici: impoſturamq; ab impoſtoribus, id eſt, deceptoribus, quos etiā planos vocant, nomen ſumpſiſſe: ductamq; videri metaphoram ab his, qui operimentum rei imponant, vt vitium regant. *Impreſſas falſò*] Paulus titulo ad legem Corneliam de Falſis, id falſum eſſe videtur, ait, ſi quis chirographum alienum imitetur, aut libellum, vel rationes intercidat, vel deſcribat. *Mendaces*] Adulterinas. *Chartas*] Literas, pro membranis, quibus vtuntur in talibus negotiis, vſurpat. Membranæ conficiuntur è pellibus, chartæ è linteis.

Sigillo

Sigillo] Cuius impreſſio autoritatem ſcripturæ confirmat. Vnde iuriſperitorum aſſertio eſt, plenam fidem adhiberi literis iudicis, ſolo eius ſigillo munitis, ſi de his atteſtatur, quæ ad eius officium pertinent, & ab arbitrio ſuo pendent: Quod ſi etiam teſtium ſubſcriptio acceſſerit, tunc generaliter iuſtam probationem facere. *Bene habitos*] Hoſpitaliter exceptos, liberaliter tractatos.

Suo tyranno] Iterum pro Domino, ſiue principe vſurpat. ſicut apud veteres. Nam olim ſui natura qualemcumque principem ſignificabat. Hodie malum tantum notat. *Conſortia*] Capita fœderis pangendi.

Protinus Appulæ populos, & mœnia falſis
Subreptiſque dolo Campana relatibus implent,
Littoreas vrbes, ſeſe, vicinaque Ponto
Oppida, munifico falſis à principe ſignis,
Accepiſſe probant, ignauaque pectora vulgi
Fraudibus, & Græco corrumpunt nequiter auro.
His comes Andreas Capuæ proſcriptaque turba
Nuper ab exilio noſtro ſub rege reuerſa,
Atque Canilenſis Robertus nomine quidam
Eximia virtute comes: ſeu gratia noſtri
Principis, aut odium Siculi, ſeu maxima merces
Impulerat, cœptis tota virtute fauebant.
Præterea dominis infidum, ac mobile vulgus
Pondera ſeruitii Siculæque tyrannidis optans
Abieciſſe iugum, ſceleri præſtare fauorem
Gaudebat, rerumque ſequi momenta nouarum.
His opibus freti Barum petiere, locumque
Præſidii validam quam præmunuerat arcem
Milite non pauco Siculus, certantibus armis
Oppugnant capiuntque manu poſſeſſaque bello
In ſua iura nouis traducunt mœnia fatis:
Non ſine clade tamen. nam maximus vnus in illis
Gaudia Palæologus letho turbauit acerbo,
Cuius aromatico conditum corpus odore
Turba comes patrio tranſmittit mœſta ſepulchro.

Iamque per Auſonias vrbes vulgatus adusque
Principis ingenuas rumor peruenerat aures,
Vel ſummum clauſiſſe diem, vel pondere morbi
Guilhelmum proprii priuatum munere ſenſus
Nec ratione frui, cunctaſque in finibus illis
Fœdere Græcorum deceptas fraudibus vrbes.
Quod ſatis indignum Cæſar penituſque pudendum
Duxit: & ingenti turbatus inhorruit ira.
Nam licet à Siculo Romani nominis vrbes
Hactenus inuaſas, mutilataque regna doleret:
Turpe tamen magis hoc, & fœdius eſſe putabat,
Mœnia capta dolo, seductaque turpiter aſtu,
Seque ſui falſa deluſum nominis vmbra.
Nam quod iam longa Siculum gaudere rapina
Tam patiens tulerat, iuſtamque repreſſerat iram
Hactenus occultis, penituſque latentibus actum
Quis dubitet cauſis? vbi tandem tempore noſtro
Aeternum veteris finem poſitura querelæ,
Nobilis è Sicula tibi, rex Henrice, veniret
Nupta domo, gemini pax & concordia regni.
Forſitan hic facinus, commentaque fraudis iniquæ,
Graiugenumque dolos, Græcorum morte piaſſet:
Aut inhonoratos & probra grauiſſima paſſos

e Appulæ populos] Vltra Appenninum inhabitant, noſtroque tempore vno Apuliæ nomine cenſentur, Iapyges, Dauni, Meſſapii, Peucetii, Salentini: qui cum cum Apulis tenent modo tractum, qui à Tarento vſq; ad Hydruntem, & ab eo per littus vſque ad montem Garganum protenditur.

Mœnia Campana] Hoc eſt, vrbes Campaniæ, nota figura, poetiſque perſam hanc. Omnium autem, teſte Floro, non modo Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga: cuius tractus tribus conſtat finibus, ad Sinueſſam, ad Meſſenum, ad Neapolim, quem Cratera ex forma dicunt. Termini eius vſque ad Sarnum fluuium: antiquitus vero vſque ad Silarum protrahebatur. Straboni ex Occidente Lirim, è Septentrione Samnites habet. Campaniæ laudes ſcribunt inter præcipuos Cicero, Plinius, Solinus, Strabo, Florus, Eutropius, Silius.

Surreptis relatibus] Pro commenticiis, hoc eſt, ad falsam rei narrationem iuſſionibus & mandatis à principe impetratis: iuxta vulgatum iuriſperitorum morem, accipere videtur. Cum tamen illi, nec huius verbi tam elegantis, nec verbi obrepo frequentis magis apud iuriſconſultos vim ſignificationemque perceperint, vt Budæus in poſterioribus annotationibus demonſtrat, autorum grauiſſ. citatis exemplis, Ciceronis, & Quintiliani.

Littoreas vrbes] Ad mare ſitas. vt ſunt Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanæum Pompei, & ipſa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam Carthaginemque numerata. Florus.

Signis] Pro ſigillis. Nam ſubſignare eſt, vt Alciatus refert, ſignum ſuum, quod & ſigillum dicitur, ſubiicere. Quamuis etiam eſt ſimpliciter ſubſcribere. Nam & ſcriptura ſignum eſt, vnde ſcribentis perſona indicatur. Principes Germanorum fide ſigillorum contenti non temere vtuntur ſubſignatura, præcipue in ſuæ ditionis ſubditos. Quod & ab Auguſtis noſtris obſeruatum eſſe conſtat, vſque ad Maximiliani imp. tempora, qui morem ſubſignationis, quem nepotes eius imitantur, inuexit.

Turpiter Argolicam repedare dediſſet ad vrbem.
Ni bona pars procerum legatis parcere regem
Cenſeret, famamque bonam præferre dolori.
Sic demum Grais adeundi copia regis,
Temporis atque loci præſcribitur ordine certo.
Non tamen inuicti fera principis ira reſedit,
Donec in Apuliam proceres, vltricia regni
Iurauere ſequi, condicto tempore ſigna.

Fraudibus] Fallacibus, blanditiis, tum inanibus promiſſis, quibus varium & mutabile vulgus capi ſolet.

Comes Capua] Liuius à campeſtri agro Capuam nominatam, propius vero eſſe exiſtimat. Eam Cicero luxus infamia notans, ſuperborum quõdam domum fuiſſe ait: vt mirum non ſit, potentia eam ſimul & gloria priuatam, nihil fere hodie, præter vmbram nominis retinere. Hæc poſtremo inſtaurata, incertum à quibus & quomodo, à veteri procul duobus milib. paſſ. diſtat, ter antea deleta, à conſule Romano primum, tum à Genſerico Vandalo, & nuper à Longobardis. *Proſcripta turba*] Bannum à recentioribus dicitur illa ſpes exilii, quæ ab antiquis dicebatur proſcriptio. Vnde Banniti, ij ſunt de quibus in iure ciuili & apud autores latinos dicitur, quod carent iure togæ, quibus aqua & igni interdictũ eſt. C. de epiſ. & cler. in noua conſtitutione, quæ eſt Friderici noſtri Aug Bãno, inquit, imperiali ſubiaceant. *Cauillenſis*] Syncopa. Cauilonenſis enim, vt Æmylio Veron. vel, vt hodie, Cabilonenſis dicitur. *Siculi*] Guilhelmi Siciliæ regis. *Barum*] Oppidum Iapyx ante vocatum à Dedali filio Iapyge autore Plinio cap. 11. tertij. Ex Bari nunc nomine tota pars ea terraq; cognominatur. *Rapina*] Occupatione, iniuſta ve poſſeſſione, quæ cõtingit, ſiue quia res prohibita eſt poſſideri, vt liber homo, ſiue quia perſona incapax, vt ſeruus ſiue cauſa iniuſta, vt raptor, ſiue iure ciuili inualida, vt cum pater filio, maritus vxori donat. *Nobilis è ſicula*] Satis de hoc connubio diximus ad finem primi, ſuper illo verſu: *Ex qua præclaro. Forſitan hic*] Scilicet, imp. Fridericus. *Legatis parcere regem cenſeret*] Et quidem recte. Nam Pomponio autore, ſi quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra ius gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur. quia ſancti habentur legati. Et ideo ſi legati apud nos eſſent gentis alicuius, cum bellum eis indictum ſit, reſponſum eſt, liberos eos manere. id enim iuri gentium conueniens eſſe. Itaque eum qui legatum pulſaſſet, Q. Mutius dedi hoſtibus, quorum erant legati, ſolitus eſſe ſolitus eſt reſpondere. Vnde apparet quam ægre Cæſar Aenobarbus, ceu ſeuerus iuſtitiæ patronus, tulerit priorum legatorum per ſummum ſcelus admiſſum falſi, vt negari non poteſt, crimen, quum illius ergo in nouos legatos culpaque carentes animaduertere conſtituiſſet animo tam pertinaci.

Iamque graues vltrix Alemannia mouerat iras,
Magnoque terrifico properabat cœpta tumultu,
Cum nouus ex Latio rumor, meliorque priori,
Hoſtibus extinctis, Siculo victore receptas
Quas ſibi ſubdiderant fallaciter attulit vrbes.
Ergo alto princeps tantarum pondera rerum
Flectit: & in Ligures properat conuertere bellum,
Innumeraſque ſuo ſignatas nomine chartas
Deſtinat ad proceres, ita regia iuſſa ferentes:

Si non perſpicuis patuiſſet cognita ſignis
Veſtra fides, multoque prius ſudore labores,
Pignora ſinceræ mentis manifeſta dediſſent,
Non ita ſecure veſtrum peteremus ad omnes,
Auxilium, diuerſa ferunt quos tempora caſus:
Sed quia deuotos veluti officioſa ſupremo
Membra decet capiti, nobis cognouimus eſſe,
Nunc hoc, nunc aliud mutato tempore veſtris
Mandamus ſtudiis, ſic rerum poſtulat ordo:
Sic variat fortuna vices, nulloſque timemus
Ob decus imperii vobis ſociare labores.

Appulia bellum, quod paucis ante diebus
Sanximus Herbipoli, vobis impune remitto.
Prauenit ſiquidem noſtros fortuna labores,
Magnaque ſublatis periere negocia cauſis.
Altera iam noſtros expectant bella lacertos,
Egregium virtutis opus, pulchrique laboris
Imperii ſatiare minas, cunctiſque per orbem
Gentibus, & populis Ligurina funditus vrbe,
Vt decet, euerſa, noſtrum ſancire timorem.

Deſtinat] Mittit, vt apud Suetonium in Galba. Statimque legationem ad prætorianos cum mandatis deſtinauerunt.

Si non perſpicuis] Argumentum epiſtolæ Aenobarbicæ, cuius exemplum Otho pontifex ſuæ inſeruit narrationi. Poeta aliquanto fuſius narrat, exornans cum ſententiis, & acclamatione feſtiua, tum locis aliquot Rhetorum. Primum itaque captat beneuolentiam: dum commemorat ſe iampridem perſpectam, cognitamq; habere fidem virtutemque ſuorum,

Qua

Quæ ſemper Latiis fallax, infida, rebellis
Regibus, & nulli docilis ſeruire potenti,
Præcipue noſtris tumefacta repugnat habenis,
Et quaſi degenerem, tumidumque, & mente carentem
Contemnit, nec poſſe putat punire nocentes.
Quem nimis expoſitum veniæ, ſegnemque malorum
Aſpicit in pœnas, patientia noſtra timori
Illa teſte datur: Neſcis hæ perdita, neſcis,
Quem ſtimules peritura virum: ſentire decebat
Te quoque quod ſenſit conſors & conſcia culpæ
Infelix Terdona tuæ, ceu corruit illa,
Tu quoque victa cades, tanto grauiore ruina,
Quanto nec aliis tibi firmior ipſa videris.
Parua cadunt leuius, non multa mole premuntur:
Magna ſub ingenti franguntur pondera lapſu.
Nunc age, magnifici proceres, ingentibus actis
Intrepidas adhibete manus: & iuſta ferentes
Arma laboranti mecum ſuccurrite regno.
Tutius eſt ferro iam putrida membra recidi,
Quam partis vitio totum tabeſcere corpus.
Hæc eſt illa nocens quæ cunctas ſortior vrbes
Perſequitur, noſtramque premit ſine fine Papiam,
Quæ Cuma, Laudamque nimis vicina perenni
Infectans odio, crudelibus vrget vtramque,
Terrificatque minis, aliaſque ferociter armis
Euertit: preſſaſque tenens in puluere victum,
Non patitur releuare caput: regnique ſuperba
Contemnit, ridetque minas: quas odimus vrbes
Diligit, & contra quas nos diliximus, odit.
Terdonæ veteres nobis prohibentibus arces
Erigit, & vetitas audet ſarcire ruinas.
Nec timet iratum, quem ſcit procul abſore regem,
Nec putat vlterius noſtros ſentire recurſus.
Fallitur, & vano ducit ſolatia voto.
Sperato citius, caſtris Ligurina prememus
Mœnia, completo bellum condiximus anno.
Tunc nobis meritas cogetur pendere pœnas.
Et quæ nunc alias tutatur, & erigit vrbes,
Non niſi poſt longum tempus renouanda iacebit.

Ergo viri fortes vobis adſciſcite, quantas
Quiſque poteſtis opes, vbi cum ſe torſerit annus,
Totus apud noſtram coiens exercitus Vlmam,
Me duce, per regidam ſecurus, & integer alpem
Tranſeat, & fortem ſatis impiger occupet vrbem.
Neue ſub hac ſpecie vos ad maiora vocari,
Aut Appenninum traduci forte putetis,
Sit procul iſte metus, Ligurum non longius vrbe
Cogendum quemquam, per regia nomina iuro.

Interea ſolito belli fremebunda tumultu
Vrbs Ligurum, poſtquam natalia rura tenere
Comperit, cuncta regales alpe cateruas
Ticinum geminis incingere pontibus amnem
Adgreditur pauidam ſolita feritate Papiam,
Ac circumpoſitos flammis ſimulatque rapina

Nimis expoſitum veniæ] Exorabilem, lenem, indulgentem.

Patientia noſtra] Vltionis dilatio.

Timori datur] Quia tarditatem pœnæ grauitate compenſat, vt de diuina ira dixit Valerius.

Noſtram Vlmam] Quod tunc illa ſub eius, vt Sueuiæ principis, ni fallor, erat ditione. Nam conſtat oppidum ipſum ſub aliorum quoque dominio extitiſſe, ſeroq; liberis ciuitatibus adnumeratum: quod tamen modo inter præcipuas eius ordinis prænobile habetur. Vide Nauclerum. Danubius hic amnibus Hilaro, & Blauio receptis, nauigabilis efficitur.

Interea ſolito] Innuit alteram Mediolanẽſium rebellionem, quam pariter altera in eos expeditio Aenobarbica ſecuta eſt. Hanc quoq; autor appendicis annalium Vſpergianorum diligenter ſcripſit.

Depopulatur agros: mortalia corpora ferro
Confodit: aut duris adſtringit capta cathenis.
Lunellum renouat: Terdonæ mœnia raptim
Erigit: atque nouas properat ſarcire ruinas.
Haud procul à tutis Ticini mœnibus alto
Fulgebant caſtella loco, de nomine certum
Vingeum ſcriptura vocat, nil tradidit vſus.
Hæc tunc Guilhelmus Ferrati Marchio montis
Mœnia ſeruabat, ſimul & Ticina iuuentus.
Præſidio ſubmiſſa loci: ſed fortior hoſtis
Expugnata diu tandem munimina victor
Occupat, & captis multo vix obſide vitam
Indulgens, proprio componit fœdera nutu.
Quæ tunc ob leges, & formam pacis iniquam,
Spreuit, & abiecto Ticinum pondere rupit.
Ergo vbi feſta ſuum cœperunt gaudia finem,
Protinus Herbipoli procerum, cum parte relicta
Norica caſtra petens, ibi rex ad tempus agebat.
Hic, vt erant iuſſi legati regis Achiuum
Notificant, quorum fertes ni fallimur hæc eſt.
Occurrere viro, mandataque regia, regi
Vxorem clara regum de gente ſuorum
Spondebant, thalamoſque nouos & fœdera pacis
Perpetuæ, nexu ſolido firmare parabant.
Huic quoque prædictæ reſtabat & altera cauſſa.
Nam duce Boricio tumidorum rector Achiuum,
Nuper ad Hungariam magnum direxerat agmen.
Cuius, vt interiit bello pars magna cruento,
Cum duce fuſa ſuo, Scythica pereunte ſagitta,
Viribus ipſe ſuis vindictam ſumere cladis,
Inualidus, noſtrum quem nouerat omnia poſſe,
Orabat regem, ſæuis indicere bellum
Gentibus, vltoremque ſuis adſciſcere factis
Tentabat: ſed caſſa virum ſpes vtraque luſit.
Nam meliora ſibi thalami iam fœdera rector
Iunxerat, ad bellum breue tempus, & altera belli
Fortius incumbens priuati cura vetabat.

Lunellum] Oppidum, quod familiæ, quæ inter Italicos comites cenſetur, dedit nomen, ſunt beneficiarii imperatoris.

Vingeum] Hodie forte Vigeuenum nouum & amœnum oppidum, receſſus ducum Mediolanenſium, ab eis & ædificiis & aquis introductis nobilitatus. Nec minus, vt Volaterranus refert, Petro Candido Nicolai quinti pontificis ab epiſtolis miniſtro, qui Appianum conuertit. *Ticina*] Papienſis. *Fortior hoſtis*] Scilicet, Mediolanenſis.

Feſta gaudia] Feriæ nuptiales, ſiue dies geniales.

Norica caſtra] Norimbergam clariſſimam etiamnum ciuitatum Germaniæ, à Celte noſtro illuſtratam intellige. Nam hoc etiam nomine in priori quoque hiſtoria pontifex Friſingēſis ſignat, quod exiſtimauit eam, à Noricis populis nomen accepiſſe, quum limites illi ſuos eatenus, hoc eſt, vltra Danubium protuliſſent, remanente hodie nominis veſtigio, quod Germanice *Nordgeu* dicitur. Quanquam ſint, Althamero teſte, qui à Nariſcis nominatam velint. *Achiuum*] Græcorum. Homerus Græcos omnes Achiuos vocat, ſicut & Danaos & Archiuos. *Notificant*] Verbo hoc vſus eſt & Ouidius. Tranquillus item notum fecit, pro ſignificauit, in Auguſto ponit. *Nam duce Boricio*] Geſta huius Boricii, qui ſe regiam apud Hungaros ſobolem dicebat, ſcribit Hungarorum hiſtoricus in Bela ſecundo, & Geiſa item ſecundo. Meminit Otho pontifex cap. penult. ſecundi libr. Aenobarb. hiſt. Æmylius Veronenſ. lib. de Geſtis Francorum quinto. Volaterranus in Pannonia, & Mich. Ritius lib. de regib. Hungar. 2. *Tumidorum rector Achiuum*] Notum vel ex Cicerone, quibus vitiis Græca natio, dum maxime floreret, obnoxia erat. *Altera belli*] Scilicet Polonici, de quo mox in ſequent. 6. lib. principio.

Inde Ratisbonam princeps, & publica regni
Cura, vocat proceres, & rerum fama nouarum.
Hic inter regis patruum, regiſque nepotem,
Hactenus occultam de pacis fœdere formam,
Nunc tandem vulgare parant, & ferre ſub auras:
Quæ qualis fuerit rerum ſatis ordo docebit.
Nam patruus regis, per ſeptem ſigna ducatum
Rite reſignauit: quæ tradidit ille nepoti.
E quibus ille duo patruo tradenda reſignans,
Auſtrica iura viro pariter ceſſura reliquit.
Marchia tunc tellus erat hæc, nunc vero ducatus.
Namque volens priſci defendere nomen honoris
Rex patruo, cum tres comitatus ille teneret,
His quaſi compactis, & in vno corpore iunctis
Conſilio procerum, celebrem dedit eſſe ducatum.

Nam patruus regis] Henricus ſenior Auſtriacus. *Septem ſigna*] Hoc eſt, vexilla. *Ducatum*] Scilicet, Baioariæ. *Rite*] Seruata regni ceremonia. *Nepoti*] Henrico Iuniori. *Tellus hæc*] Auſtriam intellige. *Marchia erat, nunc vero ducatus*] De origine, nominibus qualitateque horum dignitatum, diligentius tractant iureconſulti, qui commentariis ſcripſerunt in feudales libros. Vnde nos contenti, quæ in librum ſecundum retulimus, quia ſcholia ſcribimus, nihil addere voluimus. *Priſci honoris*] Quia frater eius Leopoldus primus tulerat nomen ducis à Chunrado Cæſ. Auguſt. vt lib. 1. indicauimus. Quod Cuſpinius non animaduertit.

Conſilio

Neue ſecuturi factum ſubuertere reges
Aut reuocare queant, regali tuta ſigillo
Argumenta duci, monimentaque certa reliquit.
Atque bono pacis cunctas florente per vrbes
Hac quoque regali frueretur munere tellus,
Vltima iuratam ſuſcepit Norica pacem.

Conſilio procerum] Nam quod plurium conſilio & autoritate fit, maiori nititur roboris firmitate. *Dedit eſſe ducatum*] Pro conſtituit, ſiue decreto conceſſit. Conſtat enim ex repetita conſtitutione diui Aenobarbi noſtri, feuda dignitatum, & principatuum regalium diuidi non poſſe, niſi ex ſpeciali principis priuilegio, vt lib. 8. latius explicabimus. Diuus autem imperator Cæſar Fridericus ſecundus, nepos Aenobarbi, ducatum Auſtriacum, tanti erat tunc ſplendoris, in regnum ſubuexit: quo tamen titulo poſteritas abſtinuit, præeminentiis, prærogatiuisque regalibus contenta. *Monimentaque certa reliquit*] Conuertit illa nuper in noſtram linguam Auentinus, adiecitque Elencho rerum Baioaricarum, quem edidit.

Sic velut antiqui reuocato tempore ſecli,
Aurea pacifico ſub rege reuixerat ætas.
Sed quantum placidæ firmata pace quietis
Præſtiterat noſtro regis præſentia regno,
Italicis tantum populis iniecerat abſens
Cladis: & aſtrictos laxauerat ante furores.
Sic dum dimidium tenebris abſentia ſolis
Infuſcat mundum, reliquo præſentia lucem
Fundit, & alterno partitur lumine cælum.

Sic velut] Simile.

Sub rege] Saturno. Notæ ſunt quatuor illæ ætates, quas à metallis Heſiodus appellauit. Aurea ætas ſub Saturno fuiſſe dicitur: *Quæ vindice nullo, ſponte ſua ſine lege fidem rectumque colebat*, vt eſt apud Ouidium. Prudentius in Symmachum: *Hæc cauſſa eſt & origo mali, quod ſecla vetuſto Heſperiæ regnante crudus ſtupor aurea finxit.*

Sic dum] Aliud ſimile.

LIBRI QVINTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEXTI.

Sextus in indomitos regalia ſigna Polonos
Excitat, Herbipolim repetit poſt prælia victor.
Plena dolis Graios ſpreuit mandata ferentes.
Anglicus eximium mittit tentoria munus.
Chryſopoli poſitis papalis epiſtola verbis,
Ambiguis ſuſpecta mouet, mox Norica princeps
Rura petit, patruoſque ſuos in fœdera cogit
Priſca, Labeſlaum regem creat ex duce primum.
Pace domi facta, Ligures inuadere bello
Approperat, reuocatque ſuas in caſtra cohortes.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. IMP. AENOBAR. AVG. LIBER SEXTVS.

ERgo reformatæ poſt tempora plurima paci
Nobilis arridens læto Germania vultu,
Dulcia ſepoſitis tractabat gaudia curis.
Mutatos ſeſe, mutataq́ ſæcula læti
Credebant homines: cæli quoque blandior aura
Spirabat, meliorque dabat ſua munera tellus.
Non tamen in tanta princeps ignaua quiete
Ocia carpebat, credens hoc perdere tempus,

SPIEGELIANA IN SEXTVM LIGVRINI, ſeu de Geſtis Aenobarbi Libr. Scholia.

HOſ, vt fama tenet populus] Sequitur in deſcribendo Poloniæ ſitu Radeuicum, qui Othonianæ hiſtoriæ de rebus Aenobarbicis hactenus deductæ, duos adiecit libros, ex quibus Guntherus ſuos reliquos quinque contexuit. *Viſtula*] Hoc flumen varie nominant autores: Viſulam, Iuſtulam, Iuſtillam, Iſtulam. Hiſtoricus Polonorum tradit à veteribus nuncupatum Vandalum: ab eoque

Quo nihil adiectum regni prouentibus eſſet:
Quamque aliis dederat pacem ſibi ſponte negabat.
Ergo nouam nactus tentandi fortia cauſſam,
Conſtituit ſæuis indicere bella Polonis.
Hos, vt fama tenet, populos à cardine primo
Solis, & æſtiuo Phœbææ lampadis ortu,
Viſtula præcingens torrentibus alligat vndis:
At qua fumantem mergi videt æquore Phœbum,
Hanc rapido curſu prælabitur Odera partem:
Qua latus imbriferos telluris reſpicit Auſtros,
Rura Boemorum, ſyluis horrenda vetuſtis,
Tangit, ab arctoa ſcythici maris æſtuat ora
Fluctus, & indomiti ſedem poſuere Ruteni.
Hæc regio Sclauos complectitur, atque Polonos,
Et gentes alias, quarum nec barbara nobis
Nomina, nec rigidi poſſunt noteſcere mores.

Polonos olim Vandalos eſſe dictos: oririque in montibus Sarmaticis, in ducatu Teſchnenſi: quod & Iornandes prodidit. Celtes noſter ab Hercynio originem illi eſſe vult. Decurrit per medium Poloniæ, in Codanumque tribus oſtiis egreditur: Polonice Viſla vocatur, noſtra lingua, *die Weſel.* *Odera*] Eundem qui Sueuus, & Gutallus ab antiquis dictus eſt. Quidam eſſe putant Ptolomæo Viadus. Si Polonorum hiſtoriographo credimus: qui eum dicit oriri prope oppidum Odri, egrediq; quatuor oſtiis in quendam lacum, vnde euolutus in Balthicum mare exeat. Crantius Celti noſtro ſubſcribit. *Scythici maris*] Septentrionalis: quod ſecundum diuerſas nationes, quas attingit, varia aſciſcit ſibi nomina. Nempe Germanicum, Sueuicum, Britannicum, Scythicum, Barbarum, Pometanicũ, Balthicum, Arctoum, Boreale, & Septentrionale, Glaciale, & Codonæum: vt in Taciti German. diligentiſſime annotauit Althamerus, Non probo lectionem Irenici, qui non ſemel citans hunc locum legit, Suitici. *Ruteni*] Olim Roxolani & Roxani: quorum quidam Albi dicuntur, vicini Lituanis Moſcouitæ item appellati, ex nomine fluuii Moſcæ. Quidam rubri nominantur Orientaliores, ac Boryſtheni propiores ſunt.

Sclauos complectitur] Ad originem licet fabuloſam, reſpicit; quam habuerunt, vt communis opinio eſt, à Dalmatis, qui in ſequentibus temporibus Sclaui ſunt nuncupati: quibus nunc dominantur partim reges Hungariæ, partim Veneti. Sclauonicus tamen eſt ſermo Polonis, *Wendiſch ſprach*, qui latiſſime patet. Nam vtuntur eo Bulgari, Ruteni magna gens, ex magna parte Lituani, Boemi, Morraui, Boſſinenſes, Poloni, Dalmatæ, Croatii, & Carni. Lege Crantii procemium in Vandaliam ſuam. Sclauorum originem Procopius proſequitur: qui ſcribit Iuſtinianum Imp. contra eos miſiſſe exercitum Germanorum, qui multos ex eis interfecerint. *Et alias gentes*] Lituanos, Maſanios, Podolianos. Conſtat enim Poloniam eſſe ampliſſimam, eamque in minorem & maiorem diuiſam.

Nec rigidi mores] Pro crudis & feris. Sed cum ſint hodie Poloni cum vitæ ſinceritate, cum morum candore manſuetiores, ipſos recte exiſtimat Vadianus colonos è Germania profectos.

Terra ſuo munita ſitu, vix hoſtibus vllis
Armata tentanda manu: gens aſpera cultu,
Terribilis facie, morum feritate timenda,
Horrendo violenta ſono, truculenta, minaxque,
Prompta manu, rationis inops, adſueta rapinæ
Vix hominum ſe more gerens, horrore ferino
Sæuior, impatiens legum, cupidiſſima cædis,
Mobilis, inconſtans, acerrima, lubrica, fallax,
Nec dominis ſeruare fidem, nec amare propinquos
Sueta nec affectu pietatis docta moueri.
Hæc partim natura dedit: partimque nocentes
Tabida peſtiferæ faciunt contagia plebis.
Nam quæcumque tacet ſcythico breuis inſula Ponto,
Qui tenet hanc populus, nec terram vomere fulcat
Frigore perpetuo ſterilem, nec ſqualida duro
Rura ligone mouet, nec vitem copulat vlmo,
Nec legit arboreos autumni munera fœtus:
Venatu tantum, crebriſque alimenta rapinis
Quærit & aſſiduus pirata ſeneſcit in vndis.
At ſi quando famem penuria longa ciborum
Aſperat, horrendum dictu, vix credere poſſum
Ipſe quidem, ſed rumor habet, ſua membra viciſſim
Peſtifero miſeri morſu lacerare feruntur:
Nec genitor nato, nec fratri parcere frater

At ſi quando famem] Apud Tartaros extant hodie reliquiæ eiuſcemodi cruditatis & feritatis.

Hos

Nouit, & elixa recreatur filia matre.
Non tamen inuictam terra, populique ferocis
Asperitas potuit regis compeſcere mentem,
Quo minus ad certos ſecura mente labores
Tenderet, & iuſtam vindicta paſceret iram.
Hac ſiquidem tellus communi iure tenenda
Funiculi ſub ſorte, tribus deuenerat olim
Fratribus, egregii generis: ſed nomina noſtris
Barbara legitime nequeunt accedere libris.
Horum, qui reliquos ortu praceſſerat, vnus
Dux erat, & nuptam cognatam regis habebat,
Nomine Gertrudem, Leopoldo patre creatam.
Cuius ob inſidiam fratres, ceruice rebelli
Abiecere iugum, pulſumque è ſede paterna
Compulerant tota profugum diſcedere terra.
Ille ſua pariter fugiens cum coniuge, regem
Chunradum petiit: ſceleratque facta ſuorum,
Ærumnaſque ſuas, ereptaque iura ducatus
Affini, regique ſuo deflebat: at ille
Imperioſa ſatis regni mandata, minaſque
Miſit, & ereptos reddi pracepit honores.
Intumuere truces, nec regia iuſſa, nec acres
Exaudire minas, nec iam parere iubenti
Curabant: miſiſque aliis, iterumque remiſſis
Spernebant tumidi, fraternaque iura tenebant.
Sic dux pradicto longum ſub principe fruſtra
Fleuit, & aſſidua manſit vetus exul in aula.

Aſt vbi felici Fridericus regia geſſit
Sceptra manu, patruique loco ſuſcepit agendum
Quidquid inexpletum, dubiumve reliquerat ille,
Sæpius admoniti, nec tunc quoque rapta iubentem
Reddere germano, timuerunt ſpernere regem,
Nec iurare fidem, nec priſco more tributa
Annua, quingentas curabant pendere marcas,
Omine non fauſto: nam poſtquam ſæpe repulſa
Infremuit iuſta patientia nobilis ira,
Agmina confeſtim rapiens per iniqua viarum,
Difficileſque locos, & quos praſtruxerat hoſtis
Obicibus vaſtis aditus, peruenit aduſque
Odera, Germanos qua ſeparat, atque Polonos.
Hanc neque Chunradus, neque regum tempore priſco
Diſtantem ripis, tumidamque rapacibus vndis
Armata tranſire manu tentauerat vllus.
At rex inuictam (quod ſuſcepiſſet agendum)
Nil patiens: ipſam qua cunctis imperat (acri
Ingenio feruens) naturam vincere tentat.
Protinus innumeras ſociis contexere puppes
Imperat, vt rapidum toto ſimul agmine flumen
Exuperet, pariterque viros tranſmittat, equoſque.
Obſtupuere rei, poſtquam ſua rura tenere,
Et ripam cunctis intactam regibus ante
Conſpexere virum, vexillaque regia campis
Irradiare ſuis: pauidique fugacia turpi
Terga dedere fuga: quamuis ea caſtra Polonos,

Hac ſiquidem tellus] Refert cauſſam belli Polonici.

Tribus fratribus] Scriptor Chronicorum Polonicorum cap. 16. lib. 3. quatuor fratres nominat. Vladislaum à patre monarcham teſtamento inſtitutum: quod natu maior eſſet. Boleslaum, Henricum, & Mieczlaum. Radeuicus, quem per omnia ſequitur Guntherus, vt ſuperius Othonem Pontificem, trium tantum meminit, Vladislai exacti, Boleslai item, & Caſymiri. Quod & teſtatur Otho ipſe in cap. vltimo ſeptimi maioris hiſtoriæ.

Nomine Gertrudem] Idem ſcriptor Chriſtinam imp. Henrici eius nominis quarti filiam, huius Vladislai fuiſſe coniugem tradit. In quo inſigniter lapſus eſſe videtur, quod Henrico illi, qui apud nos quinto loco habetur, nulla, inquam, ſoboles fuerit. Nec ratio temporum patitur, vt id Henrico tertio, qui quartus nobis eſt, demus.

Cognatam Regis] Neptem Chunradi Aug. ex fratre vterino, cui ducatum Bauariæ, vt in primo libro diximus, tradiderat.

Leopoldo] Auſtriæ Margrauio.

Nec priſco more tributa] Polonos olim fuiſſe tributarios Rom. principi, qui idem Germanorum rex, conſtanter referunt annales noſtri, & latius proſequitur Munſterus.

Odera Germanos] Ob hoc carmen male audit poeta ab Irenico: quod ſuos Germaniæ limites praſcindere videatur.

Pomerios, Bruſcos, Parthos, ſimul atque Rutenos,
Atque truces populos Scythiæ totius haberent:
Neue ſecuturis optata cibaria tellus,
Præſidiumve ferat, villas, atque oppida tuta,
Caſtraque per longos vix expugnanda labores
Exurunt flammis, ſpoliataque rura relinquunt.
Nec minus à tergo quæcunque illæſa manebant,
Vaſtabat princeps: his qui ſibi mente feroci
Parcere noluerant, indignum parcere ducens.

Pomerios] Vbi Polonia finem facit, peruenitur ad ampliſſimam Sclauorum prouinciam, eorum qui antiquitus Vandali, nunc autem Wini, ſeu Winuli appellãtur: horum primi ſunt Pomerani: quorum ſedes protenditur vſque ad Oderam, ditiſſimum amnem Sclauicæ regionis: qui oritur in profundiſſimo ſaltu Morauorum, qui ſunt ab Oriente Boemiæ: vbi & Albis ſortitur principium: nec longis inuicem diſtant ſpaciis, ſed diuerſo currunt meatu. Albis enim in occaſum ruens, primo impetu Boemos alluit cum Sorabis, medio curſu Sclauos dirimit à Saxonibus: nouiſſime Hamburgenſem prouinciam diuidens à Bremenſi, victor Oceanum ingreditur Britannicum. Odera autem vergens in Boream, tranſit per medios Winulorum populos, diuidens Pomeranos à Wilſis. Hæc Crantius cap. xviij. ſecundi rerum Vandalicarum. *Bruſcos*] Nunc Pruſſos, Prutbenos, & Boruſſos appellant: quorum prouinciam milites Teutonici ſanctæ Mariæ occupauerunt, pulſis infidelibus. Deſcribitur à Crantio eleganter cap. vij. lib. vj. *Vandaliæ*] Hanc hodie tenet Albertus Marchio Brandenburgens. Boruſſiæ antiquitates Eraſ. Stella ſcripſit, rerum meminerunt Syluius, Volaterranus, & noſter Crantius. *Parthos*] Parthi Scythico ſermone exules dicuntur, autore Iuſtino: qui ſcribit ab exulibus Scytharum Parthorum imperium deductum. Tartaros autem ſignat. *Rutenos*] Qui & Ruſſiani & Ruſſi, *die Reuſſen*. Situm, mores item gentis, eorundemque ſtemma principum, refert Sabellicus. Origo gentis eſt Vandalica, vt adſerit Crantius. Varias hominum ſectas regio tenet. Nam ſunt ibi Chriſtiani, Armeni, Iudæi & Græci. *Scythiæ totius*] Scythia duplex eſt, & Scythæ bipertiti: alteri Europæi, de quibus hic mentio fit: alteri Aſiatici. *Exurunt*] Poloni. *Princeps*] Cæſ. Fridericus.

Tum demum tumidis è fratribus alter, iniqua
Qui profugi fratris ſedem ditione tenebat,
Vt videt interitum tandem certumque, grauemque
Aduenisse ſuis irato principe rebus,
Clamque palamque ſuos mittens, iterumque remittens,
Sæpius accitos affatu ſupplice cœpit
Compellare patres, & deditionis apertæ
Principis arbitrio legem, veniamque paciſci.
Quam miſer hoc pacto tandem tulit, vt duo regi
Millia marcarum, bis centum vero miniſtris
Penderet argenti, marcas bis mille probati,
Mille alias proceres ſtudiorum præmia ferrent,
Bis centum ſacræ daret officialibus aulæ:
At tibi qui rutilo fulgebas digna metallo
Corporis ad cultum, generoſi germinis aurum,
Viginti magnas daret vxor regia marcas,
Iuraretque fidem regi dignumque fauorem,
Nec ſe de ſolio fratrem pepuliſſe paterno
Dedecus ob regni iurando iure probaret:
Denique virgineam ſe præſentaret in vrbem,
Staturus fratri ſummo ſub iudice regni,
Signaque trans alpes deuotus regia miles
Præuaricatricem Ligurum ſequeretur ad vrbem.
Hæc vbi iurando firmauit, & obſide multo,
Rurſus ad obſcœnos mores, vitiumque recurrens,
Rupit, & AEoliis dedit irrita ferre procellis.
Nam neque caſtra ſequi voluit, neque venit ad illam
Quam rex fraternæ litis, condixerat vrbem.
Victor ad Herbipolis famoſa mœnia princeps
Signa refert: ibi tunc alios rectoris Achiui
Legatos Graiæ portantes munera pompæ,
Verbaque mandatis ſatis ampulloſa ſuperbis

Profugi] Exulis Vladislai.

Quam miſer] Eaſdem refert pacis conditiones Radeuicus cap. v. tertii rerum Aenobarbicarum.

Rutilo metallo] Auro.

Dedecus ob regni] Imperii Romani.

Virgineam vrbem] Magdeburgum.

Vitium] Perfidiam.

Occurriſſe

Occurriſſe ferunt: quos, vt ventoſa loquentes,
Iactanteſque ſui nimium magnalia regis:
Vrbano ſermone diu geſtire, benignus
Rector inoffenſa patienter pertulit aure,
Spreuit, & irriſos probris fortaſſe laceſſit
Diſsimulans ſineret, ni ſe peccaſſe fatentes
Elati ſtultique viri, generoſa potentis
Fletibus, & gemitu mouiſſent pectora regis,
Iuraſſentque ſimul, nunquam ſe talia regnis
Ferre ſuis, Graiaſque domi ſuſpendere nugas,
Verbaque cum patriis phalerata relinquere tectis,
Si quando noſtram caſus reuocaſſet ad vrbem.
Sic tandem tuti, vix tota mente recepta,
A ſummo petiere viro: nec tarda voluntas
Affuit, vt princeps puerum præſentibus illis
Accingi gladio Fridericum rite iuberet.
Hac amitam pueri conſortem regis Irenen
Argolici mandaſſe, ac ſæpe rogaſſe ferebant
Aſtipulante viro, propter conſortia magni
Quo pueri patrem fuerat complexus amoris:
Donaque larga quidem tam nunc, quam ſæpius ante
Miſerat, egregii puero regina decoris,
Mandatumque viris dederat: non ante reuerti,
Quam dominæ poſſent ea gaudia viſa referre.
Nec minus Henrici, ſub quo tunc diues agebat
Anglia, contigerat legatos regis adeſſe.
Hi quoque compoſitis mandata loquacia verbis,
Et pretioſa ſuæ portabant munera terræ.
Quorum præcipuum miro ſpectanda decore
Scena fuit, cui nec ſimilem videre priores,
Nec reor vlterius ſeries ventura videbit.
Materiam quæris? peregrino ſtamine texta
Creditur, artis opus, miras habuiſſe figuras:
Pondus homo tolli manibus, niſuue nequibat,
Arte leuabatur, ſpacioſaque iugera campi,
Multorumque capax hominum, plus quinque tenebat.
Hæc igitur tanto radiantia dona decore
Regia mellifluus ornauit epiſtola verbis:

Magnalia] Eccleſiaſtici ſcriptores hoc vocabulo nondum latina ciuitate donato, ſignant ingentia facta, & admiratione digna. Eraſmus vertit apud Lucam cap. ij. Actorum, pro magnalia, magnifica. *Et irriſos probris*] Lege cap. vj. lib. iam citati, quo locum hunc planius intelligas.

Accingi gladio] Nam id ſummo honoris loco apud veteres habebatur. *Rite*] Ceremonia ſolenni.

Fridericum] Sueuiæ ducem adoleſcentem, filium Chunradi Aug.

Irenen] Eodem nomine fuit mater Conſtantini, quæ rerum Byzantii potiens, excæcato filio, publicum bonum priuatæ charitati prætulit.

Henrici] Eius nominis ſecundi. Vir maximus fuit, vt qui Scotiam, Iberniam, Inſulas Orcadas, Normandiam, Aquitaniam, Cenomanes, Pictauos, Vaſconiamque ſuo acceſſerit imperio: quam gloriam ſcelerata deinde cæde diui Thomæ præſulis Cantuarienſis obſcurauit. Lege Volaterranum & Æmylium Veronenſem.

Diues Anglia] Quibus ea rebus abundet, Beda inde oriundus docet cap. primo lib. primi eius operis, quod hiſtoria gentis Anglorum inſcriptum eſt. Angli veterum Sueuorum gens, quorum loca hodie tenent Saxones Britanniæ, quæ & Albion dicebatur, expulſis à ſe incolis, Angliæ nomen indidere.

Scena fuit] Græci ſcenam tabernaculum & tectorium nuncupant: pro quo hic accipiendum eſt, vt ex Radeuico patet. Vnde Scenopegia Græcis vox compoſita, dicta eſt à figendis tabernaculis: quorum mentio eſt in ſacris Hebræorum monimentis. Noſtri perperam ſcribunt Scenophegia, quod apud Græcos reſpuat dictio aſpirationem, teſte Eraſ. noſtro.

Anglicus Auguſto rex gaudia vera monarchæ
Optat, & æternæ felicia gaudia vitæ.
Sit tibi vera ſalus, rex optime, ſemper ab illo,
Qui bonitate ſua dat regibus eſſe ſalutem,
Inſpiretque tua bona cœlitus omnia cordi,
Cuius clauſa manu regum pia corda feruntur.
Gratulor, & noſtris merito congaudeo regnis,
Cum tu cunctorum quos cernunt ſydera regum
Maximus, & toto nulli ceſſurus in orbe,
Fœdera noſtra tamen, regnique minoris amico
Affectu, non ſpernis opes: miſſiſque frequenter
Muneribus, ſceptriſque potens nos rector honoras.

Anglicus Auguſto] Exemplar huius epiſtolæ extat apud eundem Radeuicum. *Dat regibus eſſe ſalutem*] Sumptum ex carmine regii prophetæ, quo prædicat Deum, quod ſe omnibus periculis & infeſtatione hoſtili liberatum in regem exaltaſſet, ac regnum ſuum omnimoda felicitate feciſſet florere. *Cuius clauſa manu*] Iuxta illud Solomonis: *Cor regis in manu Dei eſt, ſicut flumina aquarum: quorſum volet, inclinabit.* Quod piorum quidam ſic exiſtimat ſimpliciſſime accipi poſſe, quod Deus gubernat regum mentes, & cum fauet, dat feli-

Munera grata quidem, ſed longe gratior illa
Quæ facit vt nobis ſint munera grata voluntas,
Quæ ſeſe nobis de tanto culmine rerum
Inclinat, noſtraque petit conſortia pacis.
Atque ideo quidquid noſtris promittere regnis,
Aut feciſſe licet, deuota mente volentes
Spondemus, cupideque tuo ſacramus honori.
Sit precor in populis pax, & concordia noſtris,
Vnus amor, ſinceræ fidei commercia tuta:
Obſequiis noſtris, ſtudiiſque fidelibus opto
Vt ſæpe iuuet, raro contingat egere
Auxilii, quoties aut res, aut tempus egebit,
Viribus alternis ſuffragia grata feramus.
Sic tamen: hic vt tu, qui me cunctoſque per orbem
Præcellis reges, ius arbitriumque iubendi,
Vt decet, obtineas, mihi ſit parere neceſſe.
Tamque tibi placeat nobis facienda iubere,
Quam nobis feciſſe placet: nec fœnora blandi
Quærimus obſequii, nec paruis magna latenter
Præmia captamus, ſummo ſit gratia regi.
Incolumes ſeruamus opes, nullius egemus.
Regna vigent, fortuna fauet, multiſque timemur
Gentibus & populis, Aquitanica me duce tellus
Vtitur, Andegauis comitem vocat, Anglia regem.
Non contra reges alios inopinaque bella
Imploramus opem, tranquilla pace fruentes:
Pace tamen media fidos optamus amicos.
De quibus, vt nobis liceat ſperare, quis autem
Vtilior, maiorve mihi contingat amicus,
Quam tu, quem toti Romana potentia mundo
Impoſuit dominum, quem totus ſuſpicit orbis?
Munera parua tibi, ſed quæ placitura putaui,
Mittere cura fuit: tu ſuſcipe mente benigna
Quæ ferimus, miſſamque tuis hanc, vſibus, opto
Semper habe ſcenam, qua te, dux maxime, velis
Protegat expanſis, qui totum protegis orbem.

Nondum feſtinus mandata recentia lector
Prompſerat, atque alii regalia tecta ſubibant,
Quos rex Hiſpanus, quos Gallia miſerat, aut quos
Dacus, & Hungaricus Pannon qui præſidet aruis,
Quos alii proceres, magnum qui ſparſa per orbem
Regna tenent, aliiſque procul dominantur in oris.
Iſtam quippe domum, nunquam ſine plebe frequenti
Omnibus è terris, & ab omni gente profecta
Inuenies: qui cum linguas, moreſque locorum,
Et quidquid toto rarum contingit in orbe
Agnouiſſe velit, nuſquam perfectius illa
Edidiciſſe queat: ſic plurima tunc quoque turba
Hic aderat, diuerſa ſonis, & moribus impar,
Munera certatim, mandataque læta ferebant,
Et ſua regna pio gaudebant, ſubdere regi.
Quos placidus princeps blandis affatibus implens
Reſponſis lætos donis dimiſit onuſtos.

Inde viro placuit dotalia coniugis arua

cia conſilia, & cuſtodit regna: cum ſuccenſet, ſinit errare ac labi, vt incidant in magnas calamitates. Eraſmus in Conuiuio religioſo tractat, & excutit hunc ſcripturæ locum exactius.

Aquitanica tellus] Guennam hanc Galli hodie nuncupaui: ad quos etiam tandem rediit, poſt varias contentiones Caroli ſeptimi auſpiciis.

Andegauis] Et ob hanc quoq; vrbem, quam ab Anglo penitus exciſam Philippus rex cognomento Auguſtus reſtituit, ingentem olim inter Gallos & Anglos contentionem interceſſiſſe ex Gaguino & Æmilio Veronenſi cognoſces. Cauſam eius attingit poeta lib. nono.

Rex Hiſpanus] Alphonſus nonus, Ferdinandi regis Legionis filius.

Gallia miſerat] Rex Ludouicus ſeptimus: qui & Iunior à ſcriptoribus appellatur. *Aut quos Dacus*] Danorum rex, nimirum Sueno: qui & Petrus, vt primo libro indicauimus.

Pannon] Hungariæ rex. Nam qui hac tempeſtate Pannoniam inferiorem, quæ ad Daciam & Dalmatiam vergit, incolunt, à Scythis ſe trax iſſe originem prædicant, & Hungaros ab Hungarorum rege nomen habere. Errant qui Hunos, quibus origo Germanica fuit, & Hungaros vnam tradunt eſſe gentem.

Diuerſa ſonis] Lingua, vel ſermone.

Allobro-

Allobrogumque domos motis inuiſere caſtris.
Cuius vt aduentum præcurrens fama per vrbes
Diſtulit, & rerum præconia magna peregit.
Protinus Allobrogum proceres, multique potentes
Italici, Veneti, Tuſci, ſimul atque Latini,
Vaſcones, Hiſpani, ſeu quos prouincia diues
Miſit, & Allobrogum contingens Gallia fines,
Chryſopolim celeres adeunt: ibi regia caſtra
Teutonicaſque ducum placet expectare cateruas.

Huc quoque Romano celebres à præſule miſſi
Legati venere duo, Bernardus, & ille,
Qui poſt in cathedra Rollandus nomine verſo
Dictus Alexander, multos magnoſque tumultus
Pertulit, eccleſiæ cuius ſub tempore longum
Schiſma quater ſenos exarſit pene per annos.
His præter ſolitum cenſus ingentis amorem
Quo Romana ſuos inflammat curia ciues,
Hæc quoque cauſſa viæ fuerat: quia nuper ab illa
Sede gradum referens, famoſo nomine quidam
Anglus, apoſtolica multum dilectus in aula
Præſul, Teutonicis fœde tractatus in oris,
Et ſpoliatus erat, nec adhuc crudele recenſque
Flagitium digna princeps mulctauerat ira.
Reddita magnifico ſuper hac re pagina regi,
Plurima vana quidem, ſed & hoc monuiſſe putatur,
Vt memor impenſi tanti ſibi cæſar honoris
Eſſet, & acceptæ papa donante coronæ:
Nunquam pontificem collati muneris alto
Pœnituiſſe viro, nec, ſi maiora dediſſet
Præmia, triſticiæ poſthac onerive futurum.
Hæc ideo princeps, non contemnenda, nec abſque
Pondere, ſuſpectis credebat tradita chartis.

Vaſcones] Horum eſt Pompelon, quaſi Pompei ciuitas, nunc Pampilona regni Nauarræ caput.

Chryſopolim celeres adeunt] Veſuntionum, vt ſupra ſignat, vrbem, quæ Biſuntium nunc appellatur in comitatu Burgundiæ, ciuitas eſt imperialis ac metr. politica.

A Romano præſule] Adriano quarto, cuius meminimus ſupra.

Bernardus] TT. S. Clementis preſbyter cardinalis.

Rolandus] TT. S Marci presbyter cardinalis, & Cancellarius Romanæ eccleſiæ.

Nomine verſo] Sergius ſecundus, Os porci prius appellatus, nomine ob turpitudinem mutato, initium dedit mutandorum nominum ſucceſſoribus, licet ab omnibus non ſit obſeruatum.

Alexander] Eius nominis tertius, patria Senenſis, qui habitu coci ignotus aliquandiu apud Venetos latuiſſe dicitur.

Quater ſenos exarſit pene per annos] Cum Pontificium geſſiſſet xxi annis, & iam quieturus à perturbationibus videretur, mortuus. Vidit tamen prius è medio ſublatos, quos contra eum Aenobarbus noſter creauit, quatuor Pontifices: Victorem, Paſchalem, Calliſtum & Innocentium.

Cenſus ingentis amorem] Tantum iam olim pontifices degenerarunt à maioribus ſuis, qui patrimonii Petri exortes oratione & doctrina chriſtiana promouebant euangelium, quod non diſſimulat Platina. Cenſus proprie dicitur exactio illa, quæ de facultatibus æſtimatis indicitur.

Anglus præſul] Erat ille tum archiepiſcopus Londonenſis, qui tamen hodie Cantuarienſi ſubeſt. Nam, vt Volaterranus refert, in toto regno duæ ſunt deſcriptæ in codice fiſci metropoles, Cantuarienſis, ſcilicet, & Eboracenſis.

Pagina] Epiſtola, cuius exemplar nunc extat apud Radeuicum cap. ix. tertii rerum Aenobarb. Adrianus in literis ſuis glorioſiſſimum filium & chriſtianiſſimum principem appellat Fridericum: ſed, eodem Radeuico teſte, licet cauſſa legatorum pontificiorum ſpeciem ſinceritatis videbatur habere: tamen fermentum & occaſionem malorum latuiſſe poſtea compertum eſt.

Hæc ideo princeps] Quod, iuxta comici dictum, iſthæc commemoratio quaſi exprobratio eſſet immemoris beneficii.

Quod prius Auſoniis dum verſaretur in oris,
Audierat Latiæ diffuſum plebis in ora,
Et vulgo dici ſolitum: contingere nulli
Regna Latina viro niſi cui Romanus amica
Traderet illa manu Petri ſub nomine præſul.
Hoc quoque Romanæ præſtans in ſedibus aulæ
Vana loquebatur, qua voce licebat imago.
Hic à Romano mendax antiſtite pictor
Fecerat imperii ſumentem iura Lutherum,
Stare genu flexo, nec non epigrammata manus
Deſuper addiderat, ſimulatis conſona rebus.
Hanc Adrianus ei, ne veræ ſemina cladis

Imago] Id eſt, pictura.

Pontifice] Innocentio ſecundo.

Sumentem iura Lutherum] Hic fuit Saxoniæ dux Lotharius à Gallicis & Italicis ſcriptoribus appellatus: quod hoc illis, vt Crantius ait, imperatorium nomen videretur. Quo ille ordine ad imperii faſces promotus ſit, ſcribit idem in principio ſexti libri Saxoniæ ſuæ. Hunc cum principes imperatorem dicerent, diu reluctatum eſſe Baptiſta Egnatius tradit: contra nihil reluctatum eſſe Crantius adſerit, vnanimique principum conſenſu regem declaratum. Naucletus idem quod Egnatius prodit,

Res ſimulata daret, penitus delere figuram
Pactus erat: ſed adhuc minimi promiſſa laboris
Diſtulerat, fomeſque mali viuebat imago.

addens, quod Henrico quinto defuncto, principes regni, ne de Septemuiris tantum intelligas, apud Moguntiam quatuor regni optimates deſignariot: hunc Lotharium, Fridericum, vel Chunradum ducem Sueoiæ, Leopoldum Marchionem Orientalem, id eſt, Auſtrium, & Carolum comitem Flandriæ. *Deſuper addiderat*] Tales ſcilicet verſus, vt recitat Radeuicus:

Rex venit ante fores, iurans prius vrbis honores.
Poſt homo fit papæ, ſumit quo dante coronam.

Ergo vbi magnificis acceſſit epiſtola verbis,
Admonuitque virum: ſatis indignatus, ab illo
Imperium princeps ſe ſuſcepiſſe negauit.
Cumque refragari legati, & dicere contra
Tentarent, & falſa ſua pro parte mouerent:
Infremuere duces, quos omnes aulicus ira
Ille comes præceſſit Otho, gladioque cruentas
Acriter educto properabat ſumere pœnas.
Sed rex in medias (famæ non immemor) iras
Corripuit, tenuitque viros, iramque repreſſit.
Et ſatis implacide dimiſſos, iuſſit eadem
Qua venere via veſtigia tuta referre.
Ne tamen ad dextram ſit copia, ſiue ſiniſtram
Detorquere gradum, nec nocte diutius vna
Vno ſtare loco, donec referantur in vrbem.
Vtque hæc cauſſa ſuæ cunctis noteſceret iræ,
Protinus innumeris abſentibus acta libellis
Innuit, & tales properat dictare querelas:

Cum mihi conſenſu diuina potentia veſtro
Imperium frænare manu, cunctiſque per orbem
Gentibus Auſonium dederit ſancire timorem,
Si quid opinato grauius, dignumve querela
Inciderit, veſtras iuſtis conqueſtibus aures
Pellere non timeo: quorum me munere regna
Et primo cœpiſſe, & nunc accepta tenere
Glorior, & nunquam memorem gratumve pigebit.
Inde fit vt ſummi (modo dicere fas ſit) iniquos
Pontificis vobis cogar depromere faſtus.
Nam cum Chryſopoli, magna cum plebe potentum
Conſilium nuper ſummis de rebus haberem,
Aduenere duo falſi de ſede prophetæ
Romana, qui ſe mandata ſalubria nobis,
Ferre pacificantes, & toti commoda regno,
Dulcia miſcuerant ſecreto mella veneno.
Nam cum cœpta legi nobis à præſule miſſa
Prima parte ſui ſapuiſſet epiſtola pacem:
Protinus expreſſis auſa eſt ſubiungere verbis,
Illius nobis collatum munere regnum,
Imperii faſces, & ſceptri iura dediſſe,
Et gaudere datis, &, ſi maiora dediſſet,
Nunquam pontificem facti, doniue pigere.
Quem cum legati viua quoque voce furorem
Adſtruerent, tantis exarſit curia flammis,
Vt niſi ſedato tumidis præſentia motu
Noſtra tuliſſet opem, miſeranda clade periſſent.
Ecce paterna fides, & magni præſulis alma

Comes Otho] De Wittelſpach pater Ludouici, vt reor, Bauariæ ducis, auuſque Othoois eius, qui Philippum Augoſt. vt dictum eſt occidit.

Acta] Geſta. *Libellis*] Epiſtolis. *Abſentibus*] Scilicet, Optimatibus regni.

Cum mihi] Habes & hoius epiſtolæ exemplum apud Radeuicum lib. ſupra citato.

Chryſopoli] Biſuntii.

Prophetæ] Cardinales ſignat prædictos, Bernardum, & Rolandũ. Prophetæ autem omnes, qui ſacra ſcripſere, dicuntur: ne io ſolos duodecim hoc cognominis competere putes. Super hac voce multis diſſeruimus olim in commentariis in Progymnaſ. Reuchlin. Videtur autem imp. noo ſine mordacitate alluſiſſe ad illud Chriſti: *Attendite à falſis prophetis.*

Integritas, humiliſque Petri veſtigia ſectans.
Iam non ferre crucem dominum, ſed tradere regna
Gaudet, & Auguſtus mauult, quam præſul haberi.
Eccleſiæ pacem gladiis, quærite duobus
Vtitur, alterutro nunquam bene firma remoto
Scindit, & in ſeſe geminos exaſperat enſes.
Dumque ſacerdoti conatur iungere regem,
Non vno tantum contentus, lædit vtrumque.
Quid voluere duo gladii, quos Petrus in illo
Indicat eſſe globo? totidem niſi nomina ſummi
Iuris in eccleſia: quæ cum ſibi mutua quondam
Fœderis alterni nexu, ſuffragia præſtent,
Sunt diuiſa tamen: nec in vnum poſſe videntur
Iuncta coire caput: nec eodem ſæpe recurrunt
Inſtituenda modo, licet vnus vtrique ſit auctor,
A quo nomen habet ſub cælo quæque poteſtas,
Alter honos cleri conſenſum poſtulat: alter
Arbitrio procerum, regnique fauore paratur.

Gladiis, quærite duobus vtitur] Sequitur commenticiam ſcholaſticorum theologorum ſententiam, qui Chriſti verba de duobus gladiis, vt plæraque alia, quæ propius ad philoſophiam cœleſtem pertinebant, ſubuerterunt, reclamantibus omnibus Chriſti præceptis, reclamante tota ipſius vita, reclamante doctrina apoſtolica, refragantibus tot martyrum millibus, repugnantibus vetuſtis interpretibus. Paucis illis verbis: *Ecce duo gladii hic*, Mundi gladium imperatori, & eccleſiæ, ſi Chriſto placet, aſſeruerunt: quamuis ipſe affirmet, *regnum ſuum non eſſe de hoc mundo*, & Apoſtolus: *Arma noſtra non ſunt carnalia, ſed potentia Deo.* Sed quid attinebat hinc trahere publicam magiſtratuum functionem, quam neque Chriſtus, neque apoſtoli edemerant, quin eis, etiam idololatris incolumem eſſe voluerunt. quod iuſticiæ diuinæ ſeruiret? Dumque ſacerdoti conatur iungere regem, Hoc eſt, dum ſuperioritatem, vt vocant, dominandi ſacerdotibus plane interdictam à Chriſto, vſurpat. *In illo globo*] Id eſt, in cœtu apoſtulieo. *Summi iuris*] Poteſtatis. Quo vocabulo etiam homo poteſtate præditus dicitur. *Sub cælo quæque poteſtas*] Non enim eſt poteſtas niſi à Deo, vt ſignete Apoſtolus dixit ad Rom. cap. xiij. *Alter honos*] Scilicet Pontificalis. Alter, ſcilicet Regalis.

Ergo quid ad ſummum de regni iure, quid oro
Pontificem ſpectat? nullum caput iſta ſuper ſe
Aſpicit, excepto cælorum rege, poteſtas.
Eccleſiam regat ille ſuam, diuinaque iura
Temperet, imperium nobis faſceſque relinquat.
Adde, quod infandum tractantes pectore votum
Latores apicum, mandatorumque ſequeſtri,
Diuinas ſpoliare domos, ſacra tollere vaſa,
Excoriare cruces, abrumpere textibus aurum:
Omnia quæ poſſent auide corradere ſæuis
Vnguibus, & ſecum collecta referre parabant.
Vtque minus cautos mendacibus angere poſſent
Ac terrere notis, impreſſo plurima ſigno
Deprenſa eſt vacuis apud illos pagina chartis,
Suſceptura nouas quas (vellent) cumque figuras.
At nos Teutonico cupientes parcere regno,
Et ſimul iniuſtas cleri prohibere rapinas,
Vertere peſtiferos à primo limine greſſus
Iuſsimus, & vacua luſos repedare crumena.
Vos (age nunc) proceres, quibus hanc autoribus aulam,
Imperiumque rego, præſens iniuria quæſi
Aſperet, & iuſtos mecum ſtimulate dolores.

Ergo quid ad ſummum] An neſcis Friderice princeps chriſtianiſſime, inter vos non dominabimini, ſicut ſubditis dominantur reges gentium, hoc valere ſcilicet, Tu Petre cum tuis ſucceſſoribus Romani imperii hæres eſto perpetuus? Item: *Ego veni miniſtrare, & non miniſtrari*, eſſe, imperatores & reges terrarum, tua, ac ſucceſſorum tuorum, in ſolio pluſquam regio præſidentium, venerabundi gemmata oſculentur veſtigia? Tum illud: *Qui primus voluerit eſſe inter vos, erit veſter ſeruus. Et qui voluerit inter vos fieri maior, ſit veſter miniſter*, aliud ſignificere nihil, quam apud nos eſt præcipiendi poteſtas, reliquam eccleſiam manet parandi neceſſitas? Conſtat enim dicere ſolitum Benedictum XII. Omnem imperii poteſtatem ſuam eſſe: eo quod Chriſti Ieſu ſupetni regis eſſet vnicus in terris vicarius, ſucceſſor Petri. *Nullum caput iſta ſuper ſe*] Hoc ſi quis hodie conſtanter aſſeueraret, hæretici nomen apud pontificios adulatores non effugeret. Contrariam tamen partem, vt veriteti affinem, magni nominis viri tutati ſunt: licet hactenus eorum victrariam tamen partem, vt veriteti affinem, magni nominis viri tutati ſunt: licet hactenus eorum vicerit doctrina. qui vniuerſam prope ſcripturam diuinam adulterinis interpretationibus ſubuerterunt. Apud quos nata ſunt illa, olim ignota penitus ſanctis, vocabula: Caput vniuerſalis eccleſiæ, Generalis vicarius, Deus terrenus, Pontifex maximus, Suprema poteſtas, Legitima poteſtas, Habitus gladii, Vſus gladii, & alia multa huiuſmodi. Quid pluribus? hodie habet imperator, vt eorum vtar verbis, recognoſcere papam in ſuperiorem, & expectare perſonæ ſuæ approbationem. *Eccleſiam regat ille ſuam*] Iuxta præceptum Pauli: *Nemo militans Deo, implicat ſe negociis ſecularibus.* Sed hic in promptu adeſt duplex nobis ſolutio. Vna, Ruman. pontif. non alligari verbis Apoſtoli: quoniam inferior non habeat imperium in ſuperiorem. Altera, quod ipſius vterque ſit gladius

ſolius. Item, omnia eſſe eiuſdem propter illum Chriſti ſermonem: *Data eſt mihi poteſtas omnis in cælo & in terra.* *Latores apicum*] Id eſt, literarum apoſtolicarum.

Sequeſtri] Signat legatos, ſiue geſtores negociorum papæ. Lauinius in libro quem ſcripſit de verbis ſordidis, Sequeſtrum dicit vult, quod eius vtraque pars fidem ſequatur. Idque etiam Aul. Gellius probat: & Alciato nõ diſplicet: quod etymologia vocis huius à Modeſtino tradita ſubduta videatur.

Diuinas domos] Templa. Taxat Cæſar auariciam & ſacrilegia ſacerdotum cardinalium, imprudentibus rerum pietatis prætextu imponentium. *Minus cautos*] Simplices. *Signo*] Sigillo.

Vacuis chartis] Puris, quas nunc principales ſcribæ alba vocant. Charta eſt pagina ſcriptioni apta, ex quacunque materia illa ſit, ſiue ex plumbo, ſiue ex cortice, ſiue ex linteis, ſiue ex papyro, ſiue ex corio, quæ dicitur membrana. De chartarum generibus Plinius multa cap. xij. libro decimo tertio.

Interea magnos proceres Burgundia diues,
Pontificeſque ſuis excitos ſedibus vltro
Regis in occurſum commouerat: omnia late
Oppida, ſeu validis munitæ turribus vrbes.
Excipiunt illum valuis reuerenter apertis,
Quaque relicta ſibi iam libertate vetuſta
Gaudebat tellus, venientem milite pauco
Agnoſcit dominum ſupplex, regemque fatetur.
Ipſeque Pariſiæ moderator & arbiter aulæ
Milite cum multo, dubium, pacatus, an hoſtis,
Colloquii cauſſa regem Ludouicus adibat.
Aſt vbi diſpoſitis illum dotalibus aruis
Teutonicas reuocaſſe gradum cognouit in vrbes,
Regia magnifico pacis ſub imagine faſtu
Miſit, & æqua ſuis ab eo mandata recepit.

Interea magnos] Cum ex hoc loco, tum ex cap. xj. tertii hiſt. Aenobarbicæ libri patet, vtramque Burgundiam iterum imperio ceſſiſſe, omnimoda, vt ait Radeuicus, ſubiectione, & dubia fidelitate compromiſſa. Nam pontifices, non tantum qui aderant, vt Stephanus Viennenſis archiepiſcopus & archicancellarius Burgundiæ, Eraclius archiepiſcopus & Primas Lugdunenſis, Otho Valentinus epiſcopus & Ganfredus Auinionenſis, Syluius item princeps Clatienſis, ſed & abſentes alii omnes tum antiſtites, tum optimates, vt eiuſdem Radeuici verbis loquar, & per nuncios & per literas Friderico fidelitatem fecerunt, itque hominum, & beneficia ſua de manu illius reuerenter ſuſceperunt. *Omnia late oppida*] Oppidum videtur Alciato id eſſe, quod tanquam propugnaculum aduerſus hoſtes conſtructum eſt, & mœnibus vallatum. Id enim etymologia arguit: cum dicatur ab ope, id eſt, auxilio: quod eius cauſſa factum ſit: vnde vt pluri num condebantur oppida, vt etiam natura loci tuta eſſent. Virgil. ſecundo Georg. *Adde tot egregias vrbes operumque laborem, Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis.* Propter quod etiam putat idem cum cæteris interpretibus iurium, proprie dici oppida, ſiue vrbs ſit, ſiue caſtrum, emporium, conciliabulum, pagus, vicus, præfectura, burgus, metrocomia: dum mœnibus cingantur, & ab incurſu hoſtium tuta ſint. Laurentius autem Valla, quique eum ſecuti ſunt grammatici, oppidum omnem vrbem dici exiſtimauerunt, præter Romam: quæ peculiari nomine vrbs vocari cœpta, fecit vt cæteræ vrbes oppida vocarentur. *Munitæ turribus vrbes*] Annotauit & idem Alciatus, quod in pontificiis recentioribuſque canonibus, non videntur vrbes appellari, niſi quibus epiſcopus datus eſt. In antiquis enim decretis, maioribus tantummodo vrbibus epiſcopi conſtituti fuere. Sed tamen hodie quam plurimæ in Germanis, Sarmatiſque vrbes ſunt, quibus ſpecialiter nullus ſacrificulus antiſtes præeſt: quod hæ nationes, non pauca ex iure gentium adhuc retineant.

Pariſiæ aulæ] Gallici regni, pars pro toto, familiari poetis figura. Quidam Pariſium conditam volunt à Iulio Cæſare, Pariſiumque ſingulariter & fæminine nuncupatum. Quibus vt non accedamus, ipſe Cæſar in primis facit, qui, Ritio teſte, laudum ſuarum alioqui non obtrectator, eius, vt iſtis placet, operis Pariſii nunquam meminit; vt aliquoties Pariſiorum gentis, in qua Lutetiam Strabo, Mela, Pliniuſque & Ptolomæus ſtatuunt, in eo propemodum tractu, quo nunc eſt. Inuenias qui Pariſius indeclinabili forma per omnes caſus affirmet. & ita multorum ſeruat vſus. Vrbs ad Sequanam poſita, vbi nunc regia Gallorum, conſilium, quod Parlamẽtum appellant, & ſtudium litterarum, Caroli Magni opus: è quo vt viri aliquot prodiere tum religione, tum multifaria doctrina inſignes, ita negari non poteſt, hic alios nonnullos quorum prodigioſa barbaries propemodum bonis litteris, & ſimul pietati chriſtianæ exitium attuliſſet, niſi propitius Deus in tam altis ignorantiæ tenebris, excitaſſet clariſſima illa duo Galliarum lumina, Guilielmum Budæum, & Iacobum Stapulenſem: quorum monimenta non tantum perhibent teſtimonium doctrinæ ſuæ, ſed plane indicant etiam, quam ſint integri vitæ ſceleriſq; puri, amanteſque æqui & honeſti: quæ, dum doctrinæ accedunt paulo ampliori, magno in loco ſtatuenda mihi cum Vadiano noſtro videntur. *Ludouicus*] Cognomento Iunior, de quo latius aliquanto lib. 9. Sed quam Germanorum gloriæ atque virtuti inuideant Gallicarum rerum ſcriptores, indicat hic locus, & mox præcedens. prætereunt enim ſilentio, quæ tanta fide, citatoq; teſtimonio Trecẽſis epiſcopi Radeuicus noſter retulit. Sed præſtat eius recitare verba. Nam, ſicut egomet, inquit, referente venerabili viro Henrico Trecenſi epiſcopo cognoui, Ludouicus audito, quam ſtrenue partibus illis Fridericus præualuiſſet, pertimuit: nec iam ad colloquium, quod ſuſpectum habebat, ſed ad bellum ſe ratus proficiſci, clanculo non paruas copias collegerat: adeo, quod nouẽ epiſcopos cũ ſua militia vna nocte in Trecenſi ciuitate tunc hoſpitaſſe memoratus præ-

ſul

memoraret: cumque tota terra illa non minimo metu nutaret, ipſa trepidatio nobis pro victoria putabatur. Meminit Nauclerus conuentus, qui apud Diuionem ſuper tollẽdo ſchiſmate indictus ſit, inter Fridericum, & Philippum, qui patri Ludouico iam vita functo ſucceſſerat. Æmylius ex Gauino retulit in lib. Sextum operis ſui, iam dictum Philippum cum Aenobarbi nepote ex filio Friderico Aug. per filium ſuum Ludouicum in Mediomatricibus renouaſſe fœdus, quod inter principes Ro. regeſque Galliarum antiquitus obſeruabatur. *Magnifico faſtu*] Quoniam iſthæc regum tractatio per nuncios, quorum nomina Radeuicus ponit, magis ad oſtentationem faſtus, quam ad reipub. vtilitatem facta eſt. eodem autore Radeuico. *Et aqua ſuis ab eo mandata recepit*] Videtur per translationem mandata accipere pro actis ipſis, pro quibus illa dari ſolent. Vt ſcilicet, iis modis Aenobarbi legati cum regis nunciis egerint, quibus illi erga eos vtebantur. Iuxta illud vulgatiſs. verſiculũ: *Tu quoque fac ſimile.*

Iamque tuos Cæſar peragrans Germania campos,
Saxoniæ fines, claramque intrauerat vrbem,
Quam prius inſidiis conduxerat ille Polonis,
Quos vbi velle dolum, iurataque pendere parui,
Indefenſa fidem cunctis abſentia fecit.
Signa Ratisbonam ſua fert, vbi magna cibat
Concelebranda patrum ſolenni curia cœtu.
Huc quoque Pannoniis legatio venit ab oris,
Verba, preceſque ferens Geiſæ ſub nomine regis.
Huic ſatis in teneris adoleſcens ſtrenuus annis
Frater erat Stephanus, quem rex ad culmina regni
Aſpirare dolo Bela ſuaſore, ferebat.
Hic placido cultu puerum nutriuerat, vt qui
Vir bonus & prudens, & auunculus eſſet vtrique:
Hunc quaſi ſuſpectum regnis, & facta parantem
Impia, rex odiis vexabat frater iniquis.
Impoſitoque ſibi funeſtæ crimine fraudis,
Teſtibus, & falſis iuuenem damnare parabat
Iudiciis, odiumque furens ferale coquebat.

Claram vrbem] Magdeburgum. *Iurata*] Pacta ſcilicet, & promiſſa, iureiurando adfirmata.

Abſentia indefenſa] Id eſt, contumacia: in quam incidunt, qui in iudiciis citati, non adſunt, aut mox legitimam abſentiæ cauſſam non edunt. Quanto igitur magis, qui diem ſibi pacto conſtitutum iam negligunt. Sed notum apud maiores, Polonorum perfidiam in vulgi verbum abiiſſe. *Solenni cœtu*] Congregationem hodie vocant, quam canoniſtæ vel ex duobus conſtare dixerunt. Cœtus vero decem homines requirit. *Pannoniis ab oris*] Hungaricis: quoniam Hungari, vt dictum eſt, tenent nunc inferiorem Pannoniam, cuius limites multo breuiores, quam Imperium.

Geiſæ regis] Rex Bela ſecundus eo nomine, qui cum patre Almo exoculatus eſt a patruo rege Colomanno, ſucceſſit Stephano eius nominis ſecundo filio Colomanni ſine liberis defuncto, ex Helena Seruiæ regis filia Geiſam, Ladislaum, Stephanum, & Almum ſuſcepit. Geiſa natu maior, poſt mortem patris imperio paterno potitus eſt: vſurpante pariter regno Stephano fratre, vt Radeuicus ſcribit Belæ auunculi ſuaſu. Quod & Poeta ſecutus, Radeuicum iudicat: cum tamen alii id minime vel vno verbo innuãt, ſed conſtanter referant, Stephanum tertium huius Geiſæ filium patruos habuiſſe initio ex ſucceſſione regnum vſurpantes Ladislaum, deinde Stephanum Belæ ſecũdi filios: qui, vt patet ex hiſtorico Hungarorum, breui tempore interiere. Hic Stephanus regnauit ann. xi. moritur MCLXXIII. Quare eius principatus Aenobarbi incidit in poſteriores annos, quibus rerum dictus Geiſa apud Hungaros potiebatur, quibus ille xx. annis præfuit. *Bela ſuaſore*] Nulla fit huius Belæ mentio apud alios, quos ego quidem legerim. *Hunc*] Scilicet, Stephanum. *Suſpectum*] Æmulum. *Funeſtæ fraudis*] Parricidii: quod non in patrem ſolum, ſed etiam in cæteros coniunctos committitur, quorum lex Pompeia meminit.

Aut puer in magno ſpem tantum Cæſare ponens,
Rebus opemque ſuis, ſolum ratus eſſe ſub aſtris
Qui velit, aut poſſit tumidos arcere tyrannos,
Huc adiit, tumidique graues quas ſenſerat iras
Fratris, & indigno fœdatam crimine famam,
Exiliumque ſuum deflens: inſignia magni
Corda viri, crebris tandem permota querelis
Impulit, vt ſæuo fratri mandata, minaſque
Scriberet, & iuuenem famæ, domuique paternæ
Reſtitui, falſo læſum rumore iuberet.
Ille furens odiis, & gaudens fratre remoto,
Cuius erat probitas animi ſuſpecta nocenti,
Excuſare ſuam fraterna crimine culpam,
Inuidiamque ſui cupiens lenire furoris,
Hæc regi mandata viros perferre fideles

Scriberet] Miſſos etiam à Friderico legatos, pro reſtituendo Stephano, Radeuicus tradit.

Viros fideles] Geruaſium epiſcopum de Caſtro ferreo, & comitem Heidenricum.

In[illegible], & Auguſtas his fallere vocibus aures.
G[illegible]minum, quoaduſque nihil crudeliter egit,
Vellatuere doli, conſorti fœdere iuris
Participem, nulloque modo, niſi nomine tantum,
Partiri quod nemo poteſt, habuiſſe minorem:
At poſtquam durum patuit ſcelus, illud amice
Non potuiſſe pati, nec tunc quoque ſæuius actum,
Aut grauius quicquam, quam quod iam fraude reperta,
Cautus ab infido ſe ſubtraxiſſet amico.
Illum (cum poſſet tutus manſiſſe) coactam
Sponte ſua ſimulaſſe fugam, cauſſamque doloris
Eſſe, quod inceptos nequeat patrare furores.
At rex huic finem nequiens imponere liti,
Cum maiora premant priuatæ pondera curæ,
Diſtulit, & iuuenem Veneti per ſtagna profundi
Prouidus, argolicam ſeruandum miſit ad vrbem.
Hoc quoque conuentu procerum, dux ille Boemus
Fama Labeslaum, quem nominat, ob ſua geſta
Fortiter, & bello nuper ſpectata Polono,
Ex duce rex fieri meruit, geſſitque potenti
Sceptra manu, cinxitque nouo diademate crines.
Protinus ad patrias veſtigia rex nouus vrbes
Retulit Italico pactus ſua robora bello.
Nec minus egregium dictu pulchrumque putamus
Quod patrui regis, dux Auſtricus, atque Friſingæ
Præſul ſedis Otho ſtudio, curaque nepotis
In pacem rediere bonam, quos ante feroces
Irarum ſtimuli, fraternaque rixa cruentis
Vexabat odiis, cum dux abrumpere quædam
Fratris ab eccleſia per vim tentabat: at ille
Priſca ſuæ ſedis certabat iura tueri.
His bene compoſitis Ripuaria Cæſar in arua
Tendit, & extremos Rheni percurrere fines
Accelerat, pacemque locis, & iura reformat
Gentibus, hanc cunctis gaudent præponere curis.
Ne qua parte ſui nutantia regna relinquat
Rector, ad Italicos moturus ſigna labores.

Iuris] Dominationis.

Partiri quod nemo poteſt] Politici regem ſic accipiunt, quaſi ſuprema quædam & abſoluta poteſtas ſit, ſupra quem in ſuo regno nemo ſit, ſed ipſe præſit omnibus: ex quo fit, vt rex niſi vnus dumtaxat eſſe non poſſit. Plures enim reges ſimul vni regno præſidentes, ſeſe mutuo impedirent, naturamque perimerent regis, quæ non omnibus præeſſet, ſed haberet paritatem.

Amice pati] Pro, æquo animo ferre.

Argolicam vrbem] Conſtantinopolim. *Hoc quoque conuentu procerum*] Quæ ad hunc locum faciunt, nos aliquanto latius in principio Quinti ex Syluio retulimus. Lege apud Canon iſtas, quod mirum eis videbatur, cum primo rex fieret dux Boemiæ, quod non haberet, niſi vnum epiſcopum Pragenſem: dictumque propterea eum proprie tunc non habuiſſe regnum. Extat in pontificiis decretis Canon, quo deſcribitur quæ prouincia ſit regio digna nomine: cui caput eſt: Scitote 6. q. 3. *Patrui regis*] Coniunctio ſanguinis abunde lib. primo explicata eſt. *Friſingæ ſedis*] Hanc in monte Friſingen vocato, excitauit primus eius antiſtes diuus Corbinianus, regnante iam apud Gallos Pipino Franco Germanico. Situm loci ſcribit eleganter Otho ille noſter cap. 24. lib. 5. hiſtoriæ ſuæ prioris. *Cruentis odiis*] Iuxta prouerbium quod ab Ariſtotele refertur lib. Politicorum ſeptimo, ſcilicet: *Acerba eſſe bella fratrum.* Suppetunt abunde multa ex hiſtoricis exempla, quæ arguunt, ſi quando ſimultas inciderit inter fratres, eam eſſe atrociorem, quam vulgarium inimicorum. *Ripuaria in arua*] Qui populi Ripuariorum nomine continebantur, lib. primo indicauimus. *Ne qua parte ſui nutantia regna relinquat*] Hoc autem adeo feliciter præſtitit per omnem Germaniam, vt, quemadmodum Radeuicus ait, quod dictum mirum eſt, iam non regni rector, ſed vnius domus, vnius reipub. pater familias haberetur. Nimirum ratus eum Tito Cæſ. diem eum ſe perdidiſſe, in quo non aliquid in rem imperii, de iure item & iuſticia inter omnes gentes conſeruanda diſpoſuiſſet.

Rurſus Vangionum campos, Luthramque reuiſit,
Regaleſque ſibi quos ſtruxerat ipſe penates
Incoluit, paucis ſedata mente diebus.
Dum ſibi conſilio ſanctorum cuncta virorum
[illegible]te gerenda putans, vicinis munera larga
[illegible]rogat eccleſiis, turbaque benignus egenti
Dilargitur opes, autorem nactus in hac re
Hermannum, meritiſque grauem, formaq; venuſtum,
Sanguine conſpicuum: qui tempore præſul eodem
Brixinenſis erat, cunctis quos teutona tellus
Tunc habuit, clara prælatus nomine famæ:
Vnde viri monitis ad magna negocia tendens

Luthram] Cæſarea cognominatur nuſtrate lingua. Clarum fecit oppidum ficticins lectus, Friderici Aug. ſecundi, quem illic quotidie ſterni fabulantur, quod ſingulo mane innolutus repertiatur.

Sanctorum virorum] Scilicet, epiſcoporum: qui & ſanctiſſimi interdum appellabantur.

Diuinam ſtudijs Princeps aſeque ſuiſque
Tentabat caſtris auertere mitibus iram.
Iamque procelloſis aquilonibus aera molles
Abſtulerant zephyri, ſenij cum frigore pulſo
Grata repubeſcit iocundi temporis ætas,
Dum viret omnis ager, telluſque decore reſumpto,
Floribus, & viridi iuueneſcere gramine gaudet,
Cum iam deſuetus poſt ocia longa iuuencus,
Cura laboriferi cogit iuga ferre coloni:
Quaque diu tutæ tenuit naualia ſedis,
Nauta ratem dubias pelagi deducit in vndas,
Magnaque pro regno geſturi prælia reges,
Fortia, belligeras reuocant in aſtra cateruas.
Cæſar ad Italicum iam ſe procingere bellum
Apparat, & validas caſtris accire cohortes.
Ne qua tamen puram culpæ contagio cauſſam
Infuſcare queat, ſanctos adſciſcere patres,
Et iuſtæ cauſſas exponere maluit iræ.
Qui poſtquam ſtimulos iamdudum bella volenti
Adiecere nouos, iuſtumque, piumque fatentes,
Nomine quod regni geritur ſub principe bellum,
Protinus accenſa ſtimulis grauioribus ira
Feruet, & vltorem veniæ ſpe tutus adepta
In Ligurum pœnas Princeps accingitur enſe.
Iamque gradu refugo Romam ſine laude reuerſi,
Terribiles noſtri legati Principis iras,
Quæque ſua trepidi tulerint diſcrimina vitæ.
Quantaque probrorum conuitia cuncta gementes
Addiderant, Adriane, tibi, mæſtoque relatu
In regem nimias acuebant præſulis iras.
Iam tunc Romani partes diſſenſio cleri
Fecit, & in geminum ſeceſſit ſchiſma fauorem:
Hi Legatorum partem, Papamque ſequuntur:
Aſt alii regis pulchrum, & laudabile factum
Excuſant, fortemque vocant, dignumque corona.
Ac velut elatos culpant, nimiumque tumentes
Diſsidii cauſſam, fomentaque prima dediſſe.
Illa dies cauſſam, momentaque prima malorum
Præſtitit, & longæ victura tempore peſtis.
Principis, an Papæ fuerit pars iuſtior, alter
Qui melius potuit cognoſcere iudicet: at nos
Ignari rerum, partem veneremur vtramque.
At præſul ſubita, nimium quoque feruidus ira,
Præſulibus noſtri tam ſæua piacula regni,
Contemptuſque ſuos mæſtis deflere querelis
Accelerans, tales ferri iubet vndique chartas:
Si ſatis vnanimes in Chriſti nomine fratres
Eſtis, & eiuſdem proles certiſsima matris,
Contemptus noſtros, & ſacræ ſcandala vobis
Credimus eccleſiæ magno ventura dolori.
Quam male legatos maieſtas regia noſtros
Audierit, quantaque furens exarſerit ira,
Vnius falſo decepta interprete verbi,
Vel qui præſentes aderant videre: vel abſens
Si quis eras, potuit certis audire relatis.

Iamque procelloſis] Pulchra periphraſi ſignat apparuiſſe ver.

Senis] Pro hyemis poſuit. *Tutæ ſedis*] Hoc eſt, portus, ſiue ſtationis nauium. *Sub principe bellum*] Qui belli ius ex Euangelio trahunt, plane Chriſti, & Apoſtolorum doctrinam corrumpunt. Multo igitur rectius ſentiunt, qui bellum quamuis legitimum, inter neceſſaria mala ponunt. Diuus Auguſtinus, qui bello patrocinari alicubi videtur contra orthodoxos veteres, quorũ nullus non illud damnauit, fatetur ingenue, ſe non poſſe, etiam ſi velit, eloqui, quantum malorum durarum diratumque neceſſitatum inſit bellis, etiam quæ iuſta dicuntur, capite ſeptimo lib. ciuitat. Dei 19. quod & obiter à nobis ſuperius tactum eſt.

Legati] Pontificij, ſuperius nominati.

Si ſatis vnanimes] Huius Epiſtolæ habes apud Radeuicum exemplar: quem latuiſſe miror: alteram eiuſdem Adriani ad Fridericum ſcriptam Epiſtolam haud diſſimili argumẽto: quam vna cum Aenobarbi reſponſiua haud grauabor adſcribere, quod & ad hunc locum opportune accedat, & ſimul oſtendat, quam degenerarint Rom. Epiſcopi ab humilitate, lenitateque apoſtolici ſpiritus. Adrianus Epiſcopus

i

Depopulatur agros: mortalia corpora ferro
Confodit: aut duris adſtringit capta cathenis.
Lunellum renouat: Terdonæ mœnia raptim
Erigit: atque nouas properat ſarcire ruinas.
Haud procul à tutis Ticini mœnibus alto
Fulgebant caſtella loco, de nomine certum
Vingeuum ſcriptura vocat, nil tradidit vſus.
Hæc tunc Guilhelmus Ferrati Marchio montis
Mœnia ſeruabat, ſimul & Ticina iuuentus.
Præſidio ſubmiſſa loci: ſed fortior hoſtis
Expugnata diu tandem munimina victor
Occupat, & captis multo vix obſide vitam
Indulgens, proprio componit fœdera nutu.
Quæ tunc ob leges, & formam pacis iniquam,
Spreuit, & abiecto Ticinum pondere rupit.
Ergo vbi feſta ſuum cœperunt gaudia finem,
Protinus Herbipoli procerum, cum parte relicta
Norica caſtra petens, ibi rex ad tempus agebat.
Hic, vt erant iuſſi legati regis Achiuum
Notificant, quorum ſeries ni fallimur hæc eſt.
Occurrere viro, mandataque regia, regi
Vxorem clara regum de gente ſuorum
Spondebant, thalamoſque nouos & fœdera pacis
Perpetuæ, nexu ſolido firmare parabant.
Huic quoque prædictæ reſtabat & altera cauſſæ.
Nam duce Boricio tumidorum rector Achiuum,
Nuper ad Hungariam magnum direxerat agmen.
Cuius, vt interiit bello pars magna cruento,
Cum duce fuſa ſuo, Scythica pereunte ſagitta,
Viribus ipſe ſuis vindictam ſumere cladis,
Inualidus, noſtrum quem nouerat omnia poſſe,
Orabat regem, ſæuis indicere bellum
Gentibus, vltoremque ſuis adſciſcere factis
Tentabat: ſed caſſa virum ſpes vtraque luſit.
Nam meliora ſibi thalamis iam fœdera rector
Iunxerat, ad bellum breue tempus, & altera belli
Fortius incumbens priuati cura vetabat.

Lunellum] Oppidum, quod familiæ, quæ inter Italicos comites cenſetur, dedit nomen, ſunt beneficiarii imperatoris.

Vingeuum] Hodie forte Vigeuenum nouum & amœnum oppidum, ſeceſſus ducum Mediolanenſium, ab eis & ædificiis & aquis introductis nobilitatus. Nec minus, vt Volaterranus refert, Petro Candido Nicolai quinti pontificis ab epiſtolis miniſtro, qui Appianum conuertit. *Ticina*] Papienſis. *Fortior hoſtis*] Scilicet, Mediolanenſis.

Feſta gaudia] Feriæ nuptiales, ſiue dies geniales.

Norica caſtra] Norimbergam clariſſimam etiamnum ciuitatum Germaniæ, à Celte noſtro illuſtratam intellige. Nam hoc etiam nomine in priori quoque hiſtoria pontifex Friſingēſis ſignat, quod exiſtimauit eam, à Noricis populis nomen accepiſſe, quum limites illi ſuos eatenus, hoc eſt, vltra Danubium protuliſſent, remanente hodie nominis veſtigio, quod Germanicè *Nordgeu* dicitur. Quanquam ſint, Althamero teſte, qui à Nariſcis nominatam velint. *Achiuum*] Græcorum. Homerus Græcos omnes Achiuos vocat, ſicut & Danaos & Archiuos. *Notificant*] Verbo hoc vſus eſt & Ouidius. Tranquillus item notum fecit, pro ſignificauit, in Auguſto ponit. *Nam duce Boricio*] Geſta huius Boricii, qui ſe regiam apud Hungaros ſobolem dicebat, ſcribit Hungarorum hiſtoricus in Bela ſecundo, & Geiſa item ſecundo. Meminit Otho pontifex cap. penult. ſecundi libr. Aenobarb. hiſt. Æmylius Veronenſ. lib. de Geſtis Francorum quinto. Volaterranus in Pannonia, & Mich. Ritius lib. de regib. Hungar. 2. *Tumidorum rector Achiuum*] Notum vel ex Cicerone, quibus vitiis Græca natio, dum maxime floreret, obnoxia erat. *Altera belli*] Scilicet Polonici, de quo mox in ſequent. 6. lib. principio.

Inde Ratiſbonam princeps, & publica regni
Cura, vocat proceres, & rerum fama nouarum.
Hic inter regis patruum, regiſque nepotem,
Hactenus occultam de pacis fœdere formam,
Nunc tandem vulgare parant, & ferre ſub auras:
Quæ qualis fuerit rerum fatis ordo docebit.
Nam patruus regis, per ſeptem ſigna ducatum
Rite reſignauit: quæ tradidit ille nepoti.
E quibus ille duo patruo tradenda reſignans,
Auſtrica iura viro pariter ceſſura reliquit.
Marchia tunc tellus erat hæc, nunc vero ducatus.
Namque volens priſci defendere nomen honoris
Rex patruo, cum tres comitatus ille teneret,
His quaſi compactis, & in vno corpore iunctis
Conſilio procerum, celebrem dedit eſſe ducatum.

Nam patruus regis] Henricus ſenior Auſtriacus. *Septem ſigna*] Hoc eſt, vexilla. *Ducatum*] Scilicet, Baioariæ. *Rite*] Seruata regni ceremonia. *Nepoti*] Henrico iuniori. *Tellus hæc*] Auſtriam intellige. *Marchia erat, nunc vero ducatus*] De origine, nominibus qualitateque harum dignitatum, diffuſius tractant iureconſulti, qui commentarios ſcripſerunt in feudales libros. Vnde ea contenti, quæ in librum ſecundum retulimus, quia ſcholia ſcribimus, nihil addere voluimus. *Priſci honoris*] Quia frater eius Leopoldus primus tulerat nomen ducis à Chunrado Cæſ. Auguſt. vt lib. 1 indicauimus. Quod Cranius non animaduertit.

Neue ſecuturi factum ſubuertere reges
Aut reuocare queant, regali tuta ſigillo
Argumenta duci, monimentaque certa reliquit.
Atque bono pacis cunctas florente per vrbes
Hæc quoque regali frueretur munere tellus,
Vltima iuratam ſuſcepit Norica pacem.

Conſilio procerum] Nam quod plurium conſilio & autoritate fit, maiori nititur roboris firmitate. *Dedit eſſe ducatum*] Pro conſtituit, ſiue decreto conceſſit. Conſtat enim ex repetita conſtitutione diui Aenobarbi noſtri, feuda dignitatum, & principatuum regalium diuidi non poſſe, niſi ex ſpeciali principis priuilegio. vi lib. 8. latius explicabimus. Diuus autem imperator Cæſar Fridericus ſecundus, nepos Aenobarbi, ducatum Auſtriacum, tanti erat tunc ſplendoris, in regnum ſubuexit: quo tamen titulo poſteritas abſtinuit, præeminentiis, prærogatiuiſque regalibus contenta. *Monimentaque certa reliquit*] Conuertit illa nuper in noſtram linguam Auentinus, adiecitque Elencho rerum Baioaricarum, quem edidit.

Sic velut antiqui reuocato tempore ſecli,
Aurea pacifico ſub rege reuixerat ætas.
Sed quantum placidæ firmata pace quietis
Præſtiterat noſtro regis præſentia regno,
Italicis tantum populis inieceret abſens
Cladis: & aſtrictos laxauerat ante furores.
Sic dum dimidium tenebris abſentia ſolis
Infuſcat mundum, reliquo præſentia lucem
Fundit, & alterno partitur lumine cælum.

Sic velut] Simile.

Sub rege] Saturno. Notæ ſunt quatuor illæ ætates, quas à metallis Heſiodus appellauit. Aurea ætas ſub Saturno fuiſſe dicitur: *Quæ vindice nullo, ſponte ſua ſine lege fidem rectumque colebat*, vt eſt apud Ouidium. Prudentius in Symmachum: *Hæc cauſſa eſt & origo mali, quod ſecla vetuſto Hoſpite regnante crudus ſtupor aurea finxit.*

Sic dum] Aliud ſimile.

LIBRI QVINTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEXTI.

Sextus in indomitos regalia ſigna Polonos
Excitat, Herbipolim repetit poſt prælia victor.
Plena dolis Graios ſpreuit mandata ferentes.
Anglicus eximium mittit tentoria munus.
Chryſopoli poſitis papalis epiſtola verbis,
Ambiguis ſuſpecta mouet, mox Norica princeps
Rura petit, patruoſque ſuos in fœdera cogit
Priſca, Labeslaum regem creat ex duce primum.
Pace domi facta, Ligures inuadere bello
Approperat, reuocatque ſuas in caſtra cohortes.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. IMP. AENOBAR. AVG. LIBER SEXTVS.

Ergo reformatæ poſt tempora pluríma paci
Nobilis arridens læto Germania vultu,
Dulcia ſepoſitis tractabat gaudia curis.
Mutatos ſeſe, mutataq́ſ ſæcula læti
Credebant homines: cæli quoque blandior aura
Spirabat, meliorque dabat ſua munera tellus.
Non tamen in tanta princeps ignaua quiete
Ocia carpebat, credens hoc perdere tempus,

SPIEGELIANA IN SEXTVM LIGVRINI, ſeu de Geſtis Aenobarbi Libr. Scholia.

Hos, vt fama tenet populos] Sequitur in deſcribendo Poloniæ ſitu Radeuicum, qui Othonianæ hiſtoriæ de rebus Aenobarbicis hactenus deductæ, duos adiecit libros, ex quibus Guntherus ſuos reliquos quinque contexuit. *Viſtula*] Hoc flumen varie nominant autores: Viſulam, Iuſtulam, Iuſtillam, Iſtulam. Hiſtoricus Polonorum tradit à veteribus nuncupatum Vandalum: ab eoque

Quo nihil adiectum regni prouentibus eſſet:
Quamque aliis dederat pacem ſibi ſponte negabat.
Ergo nouam nactus tentandi fortia cauſſam,
Conſtituit ſæuis inducere bella Polonis.
Hos, vt fama tenet, populos à cardine primo
Solis, & æſtiuo Phœbææ lampadis ortu,
Viſtula præcingens torrentibus alligat vndis:
At quæ fumantem mergi videt æquore Phœbum,
Hanc rapido curſu prælabitur Odera partem:
Quod latus imbriferos telluris reſpicit Auſtros,
Rura Boemorum, ſyluis horrenda vetuſtis,
Tangit, ab arctoa ſcythici maris æſtuat ora
Fluctus, & indomiti ſedem poſuere Ruteni.
Hac regio Sclauos complectitur, atque Polonos,
Et gentes alias, quarum nec barbara nobis
Nomina, nec rigidi poſſunt noteſcere mores.

Polonos olim Vandalos eſſe dictos: oririque in montibus Sarmaticis, in ducatu Teſchoenſi: quod & Iornandes prodidit. Celtes noſter ab Hercynio originem illi eſſe volt. Decurrit per medium Poloniæ, in Codanumque tribus oſtiis egreditur: Polonice Visla vocatur, noſtra lingua, *die Wisel.* *Odera*] Eundem qui Sueuus, & Gutallus ab antiquis dictus eſt. Quidam eſſe putant Ptolomæo Viadus. Si Polonorum hiſtoriographo credimus: qui eum dicit oriri prope oppidum Odri, egrediq; quatuor oſtiis in quendam lacum, vnde euolutus in Balthicum mare excat. Crantios Celtu noſtro ſubſcribit. *Scythici maris*] Septentrionalis: quod ſecundum diuerſas nationes, quas attingit, varia aſciſcit ſibi nomina. Nempe Germanicum, Sueuicum, Britannicum, Scythicum, Barbarum, Pomeranicũ, Balthicum, Arctoum, Borcale, & Septentrionale, Glaciale, & Codonæum: vt in Taciti German. diligentiſſime annotauit Althamerus, Non probo lectionem Irenici, qui non ſemel citans hunc locum legit, Sutici. *Ruteni*] Olim Roxolani, & Roxani: quorum quidam Albi dicuntur, vicini Lituanis Moſcouitæ item appellati, ex nomine fluuii Moſcæ Quidam rubri nominantur Orientaliores, ac Boryſtheni propiores ſunt.

Sclauos complectitur] Ad originem licet fabuloſam, reſpicit; quam habuerunt, vt communis opinio eſt, à Dalmatis, qui in ſequentibus temporibus Sclaui ſunt nuncupati: quibus nunc dominantur partim reges Hungariæ, partim Veneti. Sclauonicus tamen eſt ſermo Polonis, *Windiſch ſprach*, qui latiſſime patet. Nam vtuntur eo Bulgari, Ruteni magna gens, ex magna parte Lituani, Boemi, Moraui, Boſſinenſes, Poloni, Dalmatæ, Croatii, & Carni. Lege Crantii procœmium in Vandaliam ſuam. Sclauorum originem Procopius proſequitur: qui ſcribit Iuſtinianum Imp. contra eos miſiſſe exercitum Germanorum, qui multos ex eis interfecerint. *Et alias gentes*] Lituanos, Maſouios, Podolianos. Conſtat enim Poloniam eſſe ampliſſimam, eamque in minorem & maiorem diuiſam.

Nec rigidi mores] Pro crudis & feris. Sed cum ſint hodie Poloni cum vitæ ſinceritate, tum morum candore manſuetiores, ipſos recte exiſtimat Vadianus colonos è Germania profectos.

Terra ſuo munita ſitu, vix hoſtibus vllis
Armata tentanda manu: gens aſpera cultu,
Terribilis facie, morum feritate timenda,
Horrendo violenta ſono, truculenta, minaxque,
Prompta manu, rationis inops, adſueta rapinæ
Vix hominum ſe more gerens, horrore ferino
Sæuior, impatiens legum, cupidiſſima cædis,
Mobilis, inconſtans, acerrima, lubrica, fallax,
Nec dominis ſeruare fidem, nec amare propinquos
Sueta nec affectu pietatis docta moueri.
Hæc partim natura dedit: partimque nocentes
Tabida peſtiferæ faciunt contagia plebis.
Nam quæcumque iacet ſcythico breuis inſula Ponto,
Qui tenet hanc populus, nec terram vomere ſulcat
Frigore perpetuo ſterilem, nec ſqualida duro
Rura ligone mouet, nec vitem copulat vlmo,
Nec legit arboreos autumni munera fœtus:
Venatu tantum, crebriſque alimenta rapinis
Quærit & aſſiduis pirata ſeneſcit in vndis.
At ſi quando famem penuria longa ciborum
Aſperat, horrendum dictu, vix credere poſſum
Ipſe quidem, ſed rumor habet, ſua membra viciſſim
Peſtifero miſeri morſu lacerare feruntur:
Nec genitor nato, nec fratri parcere frater

At ſi quando famem] Apud Tartaros extant hodie reliquiæ eiuſcemudi cruditatis & feritatis.

Nouit, & elixa recreatur filia matre.
Non tamen inuictam terræ, populique ferocis
Aſperitas potuit regis compeſcere mentem,
Quo minus ad certos ſecura mente labores
Tenderet, & iuſtam vindicta paſceret iram.
Hac ſiquidem tellus communi iure tenenda
Funiculi ſub ſorte, tribus deueneras olim
Fratribus, egregii generis: ſed nomina noſtris
Barbara legitime nequeunt accedere libris.
Horum, qui reliquos ortu præceſſeras, vnus
Dux erat, & nuptam cognatam regis habebat,
Nomine Gertrudem, Leopoldo patre creatam.
Cuius ob inſidiam fratres, ceruice rebelli
Abiecere iugum, pulſumque è ſede paterna
Compulerant tota profugum diſcedere terra.
Ille ſua pariter fugiens cum coniuge, regem
Chunradum petiit: ſceleratasque facta ſuorum,
Ærumnaſque ſuas, ereptaque iura ducatus
Affini, regique ſuo deflebat: at ille
Imperioſa ſatis regni mandata, minaſque
Miſis, & ereptos reddi præcepit honores.
Intumuere truces, nec regia iuſſa, nec acres
Exaudire minas, nec iam parere iubenti
Curabant: miſiſque aliis, iterumque remiſſis
Spernebant tumidi, fraternaque iura tenebant.
Sic dux prædicto longum ſub principe fruſtra
Fleuit, & aſsidua manſis vetus exul in aula.

Aſt vbi felici Fridericus regia geſsit
Sceptra manu, patruique loco ſuſcepit agendum
Quidquid inexpletum, dubiumve reliquerat ille,
Sæpius admoniti, nec tunc quoque rapta iubentem
Reddere germano, timuerunt ſpernere regem,
Nec iurare fidem, nec priſco more tributa
Annua, quingentas curabant pendere marcas,
Omine non fauſto: nam poſtquam ſæpe repulſa
Infremuit iuſt a patientia nobilis ira,
Agmina confeſtim rapiens per iniqua viarum,
Difficileſque locos, & quos præſtruxerat hoſtis
Obicibus vaſtis aditus, peruenit aduſque
Odera, Germanos qua ſeparat, atque Polonos.
Hanc neque Chunradus, neque regum tempore priſco
Diſtantem ripis, tumidamque rapacibus vndis
Armata tranſire manu tentauerat vllus.
At rex inuictam (quod ſuſcepiſſet agendum)
Nil patiens: ipſam qua cunctis imperat (acri
Ingenio feruens) naturam vincere tentat.
Protinus innumeras fecit contexere puppes
Imperat vt rapidum toto ſimul agmine flumen
Exuperet, pariterque viros tranſmittat, equoſque.
Obſtupuere rei, poſtquam ſua rura tenere,
Et ripam cunctis intactam regibus ante
Conſpexere virum, vexillaque regia campis
Irradiare ſuis: pauidique fugacia turpi
Terga dedere fuga: quamuis ea caſtra Polonos,

Hac ſiquidem tellus] Refert cauſſam belli Polonici.

Tribus fratribus] Scriptor Chronicorum Pulonicorum cap. 16. lib. 3. quatuor fratres nominat. Vladislaum à patre monarcham teſtamento inſtitutum: quod natu maior eſſet. Boleslaum, Henricum, & Meczlaum. Radeuicus, quem per omnia ſequitur Guntherus, vt ſuperius Othonem Pontificem, trium tantum meminit, Vladislai exacti, Boleslai item, & Caſymiri. Quod & teſtatur O. hoipſe in cap. vltimo ſeptimi maioris hiſtoriæ.

Nomine Gertrudem] Idem ſcriptor Chriſtinam imp. Henrici eius nominis quarti filiam, huius Vladislai fuiſſe coniugem tradit. In quo inſigniter lapſus eſſe videtur, quod Henrico illi, qui apud nos quinto loco habetur, nulla, inquam, ſoboles fuerit. Nec ratio temporum patitur, vt id Henr. cotertio, qui quartus nobis eſt, demus.

Cognatam Regis] Neptem Chunradi Aug. ex fratre vterino, cui ducatum Bauariæ, vt in primo libro diximus, tradiderat.

Leopoldo] Auſtriæ Margrauio.

Nec priſco more tributa] Polonos olim fuiſſe tributarios Rom. principi, quidem Germanorum rex, conſtanter referunt annales noſtri, & latius proſequitur Munſterus.

Odera Germanos] Ob hoc carmen male audit poeta ab Irenico: quod ſuos Germaniæ limites præſcindere videatur.

Pomerios, Bruſcos, Parthos, ſimul atque Rutenos,
Atque truces populos Scythiæ totius haberent:
Neue ſecuturis optata cibaria tellus,
Præſidiumve ferat, villas, atque oppida tuta,
Caſtraque per longos vix expugnanda labores
Exurunt flammis, ſpoliataque rura relinquunt.
Nec minus à tergo quæcumque illæſa manebant,
Vaſtabat princeps: his qui ſibi mente feroci
Parcere noluerant, indignum parcere ducens.

Pomerios] Vbi Polonia finem facit, peruenitur ad ampliſſimam Sclauorum prouinciam, eorum qui antiquitus Vandali, nunc autem Wini, ſeu Winuli appellãtur: horum primi ſunt Pomerani: quorum ſedes protenditur vſque ad Oderam, ditiſſimum amnem Sclanicæ regionis: qui oritur in profundiſſimo ſal u Morauorum, qui ſunt ab Oriente Boemiæ: vbi & Albis ſortitur principium: nec longis inuicem diſtant ſpaciis, ſed diuerſo currunt meatu. Albis enim in occaſum ruens, primo impetu Boemos alluit cum Sorabis, medio curſu Sclauos dirimit à Saxonibus: nouiſſime Hamburgenſem prouinciam diuidens à Bremenſi, victor Oceanum ingreditur Britannicum. Odera autem vergens in Boream, tranſit per medios Winulorum populos, diuidens Pometanos à Wilſis. Hæc Crantius cap. xviij. ſecundi rerum Vandalicarum. *Bruſcos*] Nunc Pruſſos, Pruthenos, & Boruſſos appellant: quorum prouinciam milites Teutonici ſanctæ Mariæ occupauerunt, pulſis infidelibus. Deſcribitur à Crantio eleganter cap. vij. lib. vj. *Vandalia*] Hanc hodie tenet Albertus Marchio Brandenburgenſ. Boruſſiæ antiquitates Eraſ. Stella ſcripſit, rerum meminerunt Syluius, Volaterranus, & noſter Crantius. *Parthos*] Parthi Scythico ſermone exules dicuntur, autore Iuſtino: qui ſcribit ab exulibus Scytharum Parthorum imperium deductum. Tartaros autem ſignat. *Rutenos*] Qui & Ruſſiani & Ruſſi, *die Reuſſen*. Situm, mores item gentis, eorundemque ſtemma principum, refert Sabellicus. Origo gentis eſt Vandalica, vt adſerit Crantius. Varias hominum ſectas regio tenet. Nam ſunt ibi Chriſtiani, Armeni, Iudæi & Græci. *Scythiæ totius*] Scythia duplex eſt, & Scythæ bipertiti: alteri Europæi, de quibus hic mentio fit: alteri Aſiatici. *Exurunt*] Poloni. *Princeps*] Cæſ. Fridericus.

Tum demum tumidis è fratribus alter, iniqua
Qui profugi fratris ſedem ditione tenebat,
Vt videt interitum tandem certumque, grauemque
Aduenisſe ſuis irato principe rebus,
Clamque palamque ſuos mittens, iterumque remittens,
Sæpius accitos affatu ſupplice cœpit
Compellare patres, & deditionis aperta
Principis arbitrio legem, veniamque paciſci.
Quam miſer hoc pacto tandem tulit, vt duo regi
Millia marcarum, bis centum vero miniſtris
Penderet argenti, marcas bis mille probati,
Mille alias proceres ſtudiorum præmia ferrent,
Bis centum ſacræ daret officialibus aulæ:
At tibi qui rutilo fulgebas digna metallo
Corporis ad cultum, generoſi germinis aurum,
Viginti magnas daret vxor regia marcas,
Iuraretque fidem regi dignumque fauorem,
Nec ſe de ſolio fratrem pepuliſſe paterno
Dedecus ob regni iurando iure probaret:
Denique virgineam ſe præſentaret in vrbem,
Staturus fratri ſummo ſub iudice regni,
Signaque trans alpes deuotus regia miles
Præuaricatricem Ligurum ſequeretur ad vrbem.
Hæc vbi iurando firmauit, & obſide multo,
Rurſus ad obſcœnos mores, vitiumque recurrens,
Rupit, & Æolis dedit irrita ferre procellis.
Nam neque caſtra ſequi voluit, neque venit ad illam
Quam rex fraternæ liti, condixerat vrbem.
Victor ad Herbipolis famoſæ mœnia princeps
Signa refert: ibi tunc alios rectoris Achiui
Legatos Grata portantes munera pompa,
Verbaque mandatis ſatis ampulloſa ſuperbis

Profugi] Exulis Vladiſlai.

Quam miſer] Eaſdem refert pacis conditiones Radeuicus cap. v. tertii rerum Aenobarbicarum.

Rutilo metallo] Auro.

Dedecus ob regni] Imperii Romani.

Virgineam vrbem] Magdeburgum.

Vitium] Perfidiam.

Occurriſſe ferunt: quos, vt ventoſa loquentes,
Iactanteſque ſui nimium magnalia regis:
Vrbano ſermone diu geſtire, benignus
Rector inoffenſa patienter pertulit aure,
Spreuit, & irriſos probris fortaſſe laceſſi
Diſsimulans ſineret, ni ſe peccaſſe fatentes
Elati ſtultique viri, generoſi potentis
Fletibus, & gemitu mouiſſent pectora regis,
Iuraſſentque ſimul, nunquam ſe talia regnis
Ferre ſuis, Graiaſque domi ſuſpendere nugas,
Verbaque cum patriis phalerata relinquere tectis,
Si quando noſtram caſus reuocaſſet ad vrbem.
Sic tandem tuti, vix tota mente recepta,
A ſummo petiere viro: nec tarda voluntas
Affuit, vt princeps puerum præſentibus illis
Accingi gladio Fridericum rite iuberet.
Hac amitam pueri conſortem regis Irenen
Argolici mandaſſe, ac ſæpe rogaſſe ferebant
Aſtipulante viro, propter conſortia magni
Quo pueri patrem fuerat complexus amoris:
Donaque larga quidem tam nunc, quam ſæpius ante
Miſerat, egregii puero regina decoris,
Mandatumque viris dederat: non ante reuerti,
Quam dominæ poſſent ea gaudia viſa referre.
Nec minus Henrici, ſub quo tunc diues agebat
Anglia, contigerat legatos regis adeſſe.
Hi quoque compoſitis mandata loquacia verbis,
Et pretioſa ſuæ portabant munera terræ.
Quorum præcipuum miro ſpectanda decore
Scena fuit, cui nec ſimilem videre priores,
Nec reor vlterius ſeries ventura videbit.
Materiam quæris? peregrino ſtamine texta
Creditur, artis opus, miras habuiſſe figuras:
Pondus homo tolli manibus, niſi vne nequibat,
Arte leuabatur, ſpacioſaque iugera campi,
Multorumque capax hominum, plus quinque tenebat.
Hæc igitur tanto radiantia dona decore
Regia mellifluus ornauit epiſtola verbis:

Anglicus Auguſto rex gaudia vera monarchæ
Optat, & æternæ felicia gaudia vitæ.
Sit tibi vera ſalus, rex optime, ſemper ab illo,
Qui bonitate ſua dat regibus eſſe ſalutem,
Inſpiretque tua bona cœleſtis omnia cordi,
Cuius clauſa manu regum præcorda feruntur.
Gratulor, & noſtris merito congaudeo regnis,
Cum tu cunctorum quos cernunt ſydera regum
Maximus, & toto nulli ceſſurus in orbe,
Fœdera noſtra tamen, regnique minoris amico
Affectu, non ſpernis opes: miſiſque frequenter
Muneribus, ſceptriſque potens nos rector honoras.

Magnalia] Eccleſiaſtici ſcriptores hoc vocabulo nondum latina ciuitate donato, ſignant ingentia facta, & admiratione digna. Eraſmus vertit apud Lucam cap. ij. Actorum, pro magnalia, magnifica. *Et irriſos probris*] Lege cap. vj. lib. iam citati, quo locum hunc planius intelligas.

Accingi gladio] Nam id ſummo honoris loco apud veteres habebatur. *Rite*] Ceremonia ſolenni.

Fridericum] Sueuiæ ducem adoleſcentem, filium Chunradi Aug.

Irenen] Eodem nomine fuit mater Conſtantini, quæ rerum Byzantii potiens, excæcato filio, publicum bonum priuatæ charitati prætulit.

Henrici] Eius nominis ſecundi. Vir maximus fuit, vt qui Scotiam, Iberniam, Inſulas Orcadas, Normandiam, Aquitaniam, Cenomanes, Pictauos, Vaſconiamque ſuo adiecerit imperio: quam gloriam ſcelerata deinde cæde diui Thomæ præſulis Cantuarienſis obſcurauit. Lege Volaterranum & Æmylium Veronenſem.

Diues Anglia] Quibus ea rebus abundet, Beda inde oriundus docet cap. primo lib. primi eius operis, quod hiſtoria gentis Anglorum inſcriptum eſt. Angli veterum Sueuorum gens, quorum loca hodie tenent Saxones Britanniæ, quæ & Albion dicebatur, expulſis à ſe incolis, Angliæ nomen indidere.

Scena fuit] Græci ſcenam tabernaculum & tentorium nuncupant: pro quo hic accipiendum eſt, vt ex Radeuico patet. Vnde Scenopegia Græcis vox compoſita, dicta eſt à figendis tabernaculis: quorum mentio eſt in ſacris Hebræorum monimentis. Noſtri perperam ſcribunt Scenophegia, quod apud Græcos reſpuat dictio aſpirationem, teſte Eraſ. noſtro.

Anglicus Auguſto] Exemplar huius epiſtolæ extat apud eundem Radeuicum. *Dat regibus eſſe ſalutem*] Sumptum ex carmine regii prophetæ, quo prædicat Deum, quod ſe omnibus periculis & infeſtatione hoſtili liberatum in regem exaltaſſet, ac regnum ſuum omnimoda felicitate feciſſet florere. *Cuius clauſa manu*] Iuxta illud Solomonis: *Cor regis in manu Dei eſt, ſicut flumina aquarum: quorſum volet, inclinabit.* Quod prorum quidam ſic exſtimat ſimpliciſſime accipi poſſe, quod Deus gubernat regum mentes, & cum fauet, dat feli-

Munera grata quidem, ſed longe gratior illa
Quæ facit vt nobis ſint munera grata voluntas,
Quæ ſeſe nobis de tanto culmine rerum
Inclinat, noſtræque petit conſortia pacis.
Atque ideo quidquid noſtris promittere regnis,
Aut feciſſe licet, deuota mente volentes
Spondemus, cupideque tuo ſacramus honori.
Sit precor in populis pax, & concordia noſtris,
Vnus amor, ſincera fides commercia tuta:
Obſequiis noſtris, ſtudiiſque fidelibus opto
Vt ſæpe tuuet, raro contingat egere
Auxilii, quoties aut res, aut tempus egebit,
Viribus alternis ſuffragia grata feramus.
Sic tamen: huc vt tu, qui me cunctoſque per orbem
Præcellis reges, ius arbitriumque iubendi,
Vt decet, obtineas, mihi ſit parere neceſſe.
Tamque tibi placeat nobis facienda iubere,
Quam nobis feciſſe placet: nec fœnora blandi
Quærimus obſequii, nec paruis magna latenter
Præmia captamus, ſummo ſit gratia regi.
Incolumes ſeruamus opes, nullius egemus.
Regna vigent, fortuna fauet, multiſque timemur
Gentibus & populis, Aquitanica me duce tellus
Vtitur, Andegauis comitem vocat, Anglia regem.
Non contra reges alios inopinaque bella
Imploramus opem, tranquilla pace fruentes:
Pace tamen media fidos optamus amicos.
De quibus, vt nobis liceat ſperare, quis autem
Vtilior, maiorve mihi contingat amicus,
Quam tu, quem toti Romana potentia mundo
Impoſuit dominum, quem totus ſuſpicit orbis?
Munera parua tibi, ſed quæ placitura putaui,
Mittere cura fuit: tu ſuſcipe mente benigna
Quæ ferimus, miſſamque tuis hanc, vſibus, opto
Semper habe ſcenam, quæ te, dux maxime, velis
Protegat expanſis, qui totum protegis orbem.

Nondum feſtinus mandata recentia lector
Prompſerat, atque alii regalia tecta ſubibant,
Quos rex Hiſpanus, quos Gallia miſerat, aut quos
Dacus, & Hungaricus Pannon qui præſidet aruis,
Quos alii proceres, magnum qui ſparſa per orbem
Regna tenent, aliiſque procul dominantur in oris.
Iſtam quippe domum, nunquam ſine plebe frequenti
Omnibus è terris, & ab omni gente profecta
Inuenies: qui cum linguas, moreſque locorum,
Et quidquid toto rarum contingit in orbe
Agnouiſſe velit, nuſquam perfectius illa
Edidiciſſe queat: ſic plurima tunc quoque turba
Hic aderat, diuerſa ſonis, & moribus impar,
Munera certatim, mandataque læta ferebant,
Et ſua regna pio gaudebant, ſubdere regi.
Quos placidus princeps blandis affatibus implens
Reſponſis lætos donis dimiſit onuſtos.
Inde viro placuit dotalia coniugis arua

cia conſilia, & cuſtodit regna: cum ſuccenſet, ſinit errare ac labi, vt incidant in magnas calamitates. Eraſmus in Conuiuio religioſo tractat, & excutit hunc ſcripturæ locum exactius.

Aquitanica tellus] Guennam hanc Galli hodie nuncupant: ad quos etiam tandem rediit, poſt varias contentiones Caroli ſeptimi auſpiciis.

Andegauis] Et ob hanc quoq; vrbem, quam ab Anglo penitus exciſam Philippus rex cognomento Auguſtus reſtituit, ingentem olim inter Gallos & Anglos contentionem interceſſiſſe ex Gaguino & Æmilio Veronenſi cognoſces. Cauſam eius attingit poeta lib. nono.

Rex Hiſpanus] Alphonſus nonus, Ferdinandi regis Legionis filius.

Gallia miſerat] Rex Ludouicus ſeptimus: qui & iunior à ſcriptoribus appellatur. *Aut quos Dacus*] Danorum rex, nimirum Sueno: qui & Petrus, vt primo libro indicauimus.

Pannon] Hungariæ rex. Nam qui hac tempeſtate Pannoniam inferiorem, quæ ad Daciam & Dalmatiam vergit, incolunt, à Scythis ſe trax ſſe originem prædicant, & Hungaros ab Hungarorum rege nomen habere. Errant qui Hunos, quibus origo Germanica fuit, & Hungaros vnam tradunt eſſe gentem.

Diuerſa ſonis] Lingua, vel ſermone.

Allobro-

Allobrogumque domos motis inuiſere caſtris.
Cuius vt aduentum præcurrens fama per vrbes
Diſtulit, & rerum præconia magna peregit.
Protinus Allobrogum proceres, multique potentes
Italici, Veneti, Tuſci, ſimul atque Latini,
Vaſcones, Hiſpani, ſeu quos prouincia diuet
Miſit, & Allobrogum contingens Gallia fines,
Chryſopolim celeres adeunt: ibi regia caſtra
Teutonicaſque ducum placet expectare cateruas.

Huc quoque Romano celebres à præſule miſſi
Legati venere duo, Bernardus, & ille,
Qui poſt in cathedra Rollandus nomine verſo
Dictus Alexander, multos magnoſque tumultus
Pertulit, eccleſiæ cuius ſub tempore longum
Schiſma quater ſenos exarſit pene per annos.
His præter ſolitum cenſus ingentis amorem
Quo Romana ſuos inflammat curia ciues,
Hæc quoque cauſſa viæ fuerat: quia nuper ab illa
Sede gradum referens, famoſo nomine quidam
Anglus, apoſtolica multum dilectus in aula
Præſul, Teutonicis fœde tractatus in oris,
Et ſpoliatus erat, nec adhuc crudele recenſque
Flagitium digna princeps mulctauerat ira.
Reddita magnifico ſuper hac re pagina regi,
Plurima vana quidem, ſed & hic monuiſſe putatur,
Vt memor impenſi tanti ſibi cæſar honoris
Eſſet, & acceptæ papa donante corona:
Nunquam pontificem collati muneris alto
Pœnituiſſe viro, nec, ſi maiora dediſſet
Præmia, triſticiæ poſthac onerive futurum.
Hæc ideo princeps, non contemnenda, nec abſque
Pondere, ſuſpectis credebat tradita chartis.

Vaſcones] Hotum eſt Pompelon, quaſi Pompei ciuitas, nunc Pampilona regni Nauarræ caput.

Chryſopolim celeres adeunt] Veſuntionum, vt ſupra ſignat, vrbem, quæ Biſuntium nunc appellatur in comitatu Burgundiæ, ciuitas eſt imperialis ac metropolitica.

A Romano præſule] Adriano quarto, cuius meminimus ſupra.

Bernardus] T T. S. Clementis presbyter cardinalis.

Rolandus] T T. S Marci presbyter cardinalis, & Cancellarius Romanæ eccleſiæ.

Nomine verſo] Sergius ſecundus, Os porci prius appellatus, nomine ob turpitudinem mutato, initium dedit mutandorum nominum ſucceſſoribus, licet ab omnibus non ſit obſeruatum.

Alexander] Eius nominis tertius, patria Senenſis, qui habitu [illegible] ignotus aliquandiu apud Venetos latuiſſe dicitur.

Quater ſenos exarſit pene per annos] Cum Pontificium geſſiſſet xxi annis, & iam quieturus à perturbationibus videretur, moritur. Vidit tamen prius è medio ſublatos, quos contra eum Aenobarbus noſter creauit, quatuor Pontifices: Victorem, Paſchalem, Caliſtum & Innocentium.

Cenſus ingentis amorem] Tantum iam olim pontifices degenerarunt à maioribus ſuis, qui patrimonii Petri exortes oratione & doctrina chriſtiana promouebant euangelium, quod non diſſimulat Platina. Cenſus proprie dicitur exactio illa, quæ de facultatibus æſtimatis indicitur.

Anglus præſul] Erat ille tum archiepiſcopus Londonenſis, qui tamen hodie Cantuarienſi ſubeſt. Nam, vt Volaterranus refert, in toto regno duæ ſunt deſcriptæ in codice fiſci metropoles, Cantuarienſis, ſcilicet, & Eboracenſis.

Pagina] Epiſtola, cuius exemplar nunc extat apud Radeuicum cap. ix. tertii rerum Aenobarb. Adrianus in literis ſuis glorioſiſſimum filium & chriſtianiſſimum principem appellat Fridericum: ſed, eodem Radeuico teſte, licet cauſſa legatorum pontificiorum ſpeciem ſinceritatis videbatur habere: tamen fermentum & occaſionem malorum latuiſſe poſtea compertum eſt.

Hæc ideo princeps] Quod, iuxta comici dictum, iſthæc commemoratio quaſi exprobratio eſſet immemoris beneficii.

Quod prius Auſoniis dum verſaretur in oris,
Audierat Latiæ diffuſum plebis in ora,
Et vulgo dici ſolitum: contingere nulli
Regna Latina viro niſi cui Romanus amica
Traderet illa manu Petri ſub nomine præſul.
Hoc quoque Romana præſtans in ſedibus aula
Vana loquebatur, qua voce liceb it imago.
Hic à Romano mendax antiſtite pictor
Fecerat imperii ſumentem iura Lutherum,
Stare genu flexo, nec non epigrammata manus
Deſuper addiderat, ſimulatis conſona rebus.
Hanc Adrianus ei, ne vera ſemina cladis

Imago] Id eſt, pictura.

Pontifice] Innocentio ſecundo.

Sumentem iura Lutherum] Hic fuit Saxoniæ dux Lotharius à Gallicis & Italicis ſcriptoribus appellatus: quod hoc illis, vt Crantius ait, imperatorium nomen videretur. Quo ille ordine ad imperii faſces promotus ſit, ſcribit idem in principio ſexti libri Saxoniæ ſuæ. Hunc cum principes imperatorem dicerent, diu reluctatum eſſe Baptiſta Egnatius tradit: contra nihil reluctatum eſſe Crantius adſerit, vnanimique principum conſenſu regem declaratum. Naucletus idem quod Egnatius prodit,

Res ſimulata daret, penitus delere figuram
Pactus erat: ſed adhuc minimi promiſſa laboris
Diſtulerat, fomeſque mali viuebat imago.

addens, quod Henrico quinto defuncto, principes regni, ne de Septemuiris tantum intelligas, apud Moguntiam quatuor regni optimates deſignarint: hunc Lotharium, Fridericum, vel Chunradum ducem Sueuiæ, Leopoldum Marchionem Orientalem, id eſt, Auſtrium, & Carolum comitem Flandriæ. *Deſuper addiderat*] Tales ſcilicet verſus, vt recitat Radeuicus:

Rex venit ante fores, iurans prius vrbis honores.
Poſt homo fit papæ, ſumit quo dante coronam.

Ergo vbi magnificis acceſſit epiſtola verbis,
Admonuitque virum: ſatis indignatus, ab illo
Imperium princeps ſe ſuſcepiſſe negauit.
Cumque refragari legati, & dicere contra
Tentarent, & falſa ſua pro parte mouerent:
Infremuere duces, quos omnes aulicus ira
Ille comes præceſſit Otho, gladioque cruentas
Acriter educto properabat ſumere pœnas.
Sed rex in media (famæ non immemor) ira
Corripuit, tenuitque viros, iramque repreſſit.
Et ſatis implacide dimiſſos, iuſſit eadem
Qua venere via veſtigia tuta referre.
Ne tamen ad dextram ſit copia, ſiue ſiniſtram
Detorquere gradum, nec nocte diutius vna
Vno ſtare loco, donec referantur in vrbem.
Vtque hæc cauſſa ſuæ cunctis noteſceret iræ,
Protinus innumeris abſentibus acta libellis
Innuit, & tales properat dictare querelas:

Cum mihi conſenſu diuina potentia veſtro
Imperium frænare manu, cunctiſque per orbem
Gentibus Auſonium dederit ſancire timorem,
Si quid opinato grauius, dignumve querela
Inciderit, veſtras iuſtis conqueſtibus aures
Pellere non timeo: quorum me munere regna
Et primo cœpiſſe, & nunc accepta tenere
Glorior, & nunquam memorem gratumve pigebit.
Inde fit vt ſummi (modo dicere fas ſit) iniquos
Pontificis vobis cogar depromere faſtus.
Nam cum Chryſopoli, magna cum plebe potentum
Conſilium nuper ſummis de rebus haberem,
Aduenere duo falſi de ſede prophetæ
Romana, qui ſe mandata ſalubria nobis,
Ferre paciſcentes, & toti commoda regno,
Dulcia miſcuerant ſecreto mella veneno.
Nam cum cœpta legi nobis à præſule miſſa
Prima parte ſui ſapuiſſet epiſtola pacem:
Protinus expreſſis auſa eſt ſubiungere verbis,
Illius nobis collatum munere regnum,
Imperii faſces, & ſceptri iura dediſſe,
Et gaudere datis, &, ſi maiora dediſſet,
Nunquam pontificem facti, doniue pigere.
Quem cum legati viua quoque voce furorem
Adſtruerent, tantis exarſit curia flammis,
Vt niſi ſedato tumidis præſentia motu
Noſtra tuliſſet opem, miſeranda clade periſſent.
Ecce paterna fides, & magni præſulis alma

Comes Otho] De Wittelſpach pater Ludouici, vt reor, Bauariæ ducis, auusque Othonis eius, qui Philippum Auguſt. vt dictum eſt occidit.

Acta] Geſta. *Libellis*] Epiſtolis.

Abſentibus] Scilicet, Optimatibus regni.

Cum mihi] Habes & huius epiſtolæ exemplum apud Radeuicum lib. ſupra citato.

Chryſopoli] Biſuntii.

Prophetæ] Cardinales ſignat prædictos, Bernardum, & Rolandũ. Prophetæ autem omnes, qui ſacra ſcripſere, dicuntur: ne in ſolos duodecim hoc cognominis competere putes. Super hac voce multis diſſeruimus olim in commentariis in Progymnaſ. Reuchlin. Videtur autem imp. non ſine mordacitate alluſiſſe ad illud Chriſti: *Attendite à falſis prophetis.*

Integritas

Integritas, humiliſque Petri veſtigia ſectans.
Iam non ferre crucem dominum, ſed tradere regna
Gaudet, & Auguſtus mauult, quam præſul haberi:
Eccleſiæ pacem gladiis, quæ rite duobus
Vtitur, alterutro nunquam bene firma remoto
Scindit, & in ſeſe geminos exaſperat enſes.
Dumque ſacerdoti conatur iungere regem,
Non vno tantum contentus, lædit vtrumque.
Quid voluere duo gladii, quos Petrus in illo
Indicat eſſe globo? totidem niſi nomina ſummi
Iuris in eccleſia: quæ cum ſibi mutua quondam
Fœderis alterni nexu, ſuffragia præſtent,
Sunt diuiſa tamen: nec in vnum poſſe videntur
Iuncta coire caput: nec eodem ſæpe recurrunt
Inſtituenda modo, licet vnus vtrique ſit auctor,
A quo nomen habet ſub cœlo quæque poteſtas,
Alter honos cleri conſenſum poſtulat: alter
Arbitrio procerum, regnique fauore paratur.

Gladiis, quæ rite duobus vtitur] Sequitur commenticiam ſcholaſticorum theologorum ſententiam, qui Chriſti verba de duobus gladiis, vt pleraque alia, quæ propios ad philoſophiam cœleſtem pertinebant, ſubuerterunt, reclamantibus omnibus Chriſti præceptis, reclamante tota ipſius vita, reclamante doctrina apoſtolica, refragantibus tot martyrum millibus, repugnantibus veteſtis interpretibus. Paucis illis verbis: *Ecce duo gladii hic*, Mundi gladium imperatori, & eccleſiæ, ſi Chriſto placet, aſſeruerunt: quamuis ipſe affirmet, *regnum ſuum non eſſe de hoc mundo*, & Apoſtolus: *Arma noſtra non ſunt carnalia, ſed potentia Deo.* Sed quid attinebat hinc trahere publicam magiſtratuum functionem, quam neque Chriſtus, neque apoſtoli ademerant, quin eis, etiam idololatris incolumem eſſe voluerunt. quod iuſtitiæ diuinæ ſeruiret? Dumque ſacerdoti conatur iungere regem, Hoc eſt, dum ſuperioritatem, vt vocant, dominandi ſacerdotibus plane interdictam à Chriſto, vſurpat. *In illo globo*] Id eſt, in cœtu apoſtolico. *Summi iuris*] Poteſtatis. Quo vocabulo etiam homo poteſtate præditus dicitur. *Sub cœlo quæque poteſtas*] Non enim eſt poteſtas niſi à Deo, vt ſignate Apoſtolus dixit ad Rom. cap. xiij. *Alter honos*] Scilicet Pontificalis. Alter, ſcilicet Regalis.

Ergo quid ad ſummum de regni iure, quid oro
Pontificem ſpectat? nullum caput iſta ſuper ſe
Aſpicit, excepto cœlorum rege, poteſtas.
Eccleſiam regat ille ſuam, diuinaque iura
Temperet, imperium nobis faſceſque relinquat.
Adde, quod infandum tractantes pectore votum
Latores apicum, mandatorumque ſequeſtri,
Diuinas ſpoliare domos, ſacra tollere vaſa,
Excoriare cruces, abrumpere textibus aurum:
Omnia quæ poſſent auide corradere ſæuis
Vnguibus, & ſecum collecta referre parabant.
Vtque minus cautos mendacibus angere poſſent
Ac terrere notis, impreſſo plurima ſigno
Deprenſa eſt vacuis apud illos pagina chartis,
Suſceptura nouas quas (vellent) cumque figuras.
At nos Teutonico cupientes parcere regno,
Et ſimul iniuſtas cleri prohibere rapinas,
Vertere peſtiferos à primo limine greſſus
Iuſſimus, & vacua luſos repedare crumena.
Vos (age nunc) proceres, quibus hanc autoribus aulam,
Imperiumque rego, præſens iniuria quaſi
Aſperet, & iuſtos mecum ſtimulate dolores.

Ergo quid ad ſummum] An neſcis Friderice princeps chriſtianiſſime, inter vos non dominabimini, ſicut ſubditis dominantur reges gentium, hoc valere ſcilicet, Tu Petre cum tuis ſucceſſoribus Romani imperii hæres eſto perpetuus? Item: *Ego veni miniſtrare, & non miniſtrari*, eſſe, imperatores & reges terrarum, tua, ac ſucceſſorum tuorum, in ſolio pluſquam regio præſidentium, venerabundi gemmata oſculentor veſtigia? Tum illud: *Qui primus voluerit eſſe inter vos, erit veſter ſeruus. Et qui voluerit inter vos fieri maior, ſit veſter miniſter*, aliud ſignificare nihil, quam apud nos eſt præcipiendi poteſtas, reliquam eccleſiam manet parendi neceſſitas? Conſtat enim dicere ſolitum Benedictum XII. Omnem imperii poteſtatem ſuam eſſe: eo quod Chriſti Ieſu ſuperni regis eſſet vnicus in terris vicarius, ſucceſſor Petri. *Nullum caput iſta ſuper ſe*] Hoc ſi quis hodie conſtanter aſſeueraret, hæretici nomen apud pontificios adulatores non effugeret. Contrariam tamen partem, vt veritati affinem, magni nominis viri tutati ſunt: licet hactenus eorum victerit doctrina, qui vniuerſam prope ſcripturam diuinam adulterinis interpretationibus ſubuerterunt. Apud quos nata ſunt illa, olim ignota penitus ſanctis, vocabula: Caput vniuerſalis eccleſiæ, Generalis vicarius, Deus terrenus, Pontifex maximus, Suprema poteſtas, Legitima poteſtas, Habitus gladii, Vſus gladii, & alia multa huiuſmodi. Quid pluribus? hodie habet imperator, vt eorum vtar verbis, recognoſcere papam in ſuperiorem, & expectare perſonæ ſuæ approbationem. *Eccleſiam regat ille ſuam*] Iuxta præceptum Pauli: *Nemo militans Deo, implicat ſe negociis ſecularibus.* Sed hic in promptu adeſt duplex nobis ſolutio. Vna, Roman. pontif. non alligari verbis Apoſtoli: quoniam inferior non habeat imperium in ſuperiorem. Altera, quod ipſius vterque ſit gladius

ſolins.Item, omnia eſſe eiuſdem propter illum Chriſti ſermonem: *Data eſt mibi poteſt as omnis in cælo & in terra.* *Latores apicum*] Id eſt, literarum apoſtolicatum.

Sequeſtri] Signat legatos, ſiue geſtores negociorum papæ. Lauinius in libro quem ſcripſit de verbis ſordidis, Sequeſtrum dicit vult, quod eius vtraque pars fidem ſequatur. Idque etiam Aul. Gellius probat: & Alciato nō diſplicet: qnod etymologia vocis huius à Modeſtino tradita ſubdura videatur.

Diuinas domos] Templa. Taxat Cæſar auariciam & ſacrilegia ſacerdotum cardinalium, imprudentibus rerum pietatis prætextu imponentium. *Minus cautos*] Simplices. *Signo*] Sigillo.

Vacuis chartis] Puris, quas nunc principales ſcribæ alba vocant. Cbarta eſt pagina ſcriptioni apta, ex quacunque materia illa ſit, ſiue ex plumbo, ſiue ex corrice, ſiue ex linteis, ſiue ex papyro, ſiue ex corio, quæ dicitur membrana. De cbartarum generibus Plinius multa cap. xij. libro decimo tertio.

Interea magnos proceres Burgundia diues,
Pontificeſque ſuis excitos ſedibus vltro
Regis in occurſum commouerat: omnia late
Oppida, ſeu validis munitæ turribus vrbes.
Excipiunt illum valuis reuerenter apertis,
Quæque relicta ſibi iam libertate vetuſta
Gaudebat tellus, venientem milite pauco
Agnoſcit dominum ſupplex, regemque fatetur.
Ipſeque Pariſiæ moderator & arbiter aulæ
Milite cum multo, dubium, pacatus, an hoſtis,
Colloquii cauſſa regem Luduicus adibat.
Aſt vbi diſpoſitis illum dotalibus aruis
Teutonicas reuocaſſe gradum cognouit in vrbes,
Regia magnifico pacis ſub imagine faſtu
Miſit, & æqua ſuis ab eo mandata recepit.

Interea magnos] Cum ex boc loco, tum ex cap. xj. tertii biſt. Aenobarbicæ libri paret, vtramque Burgundiam iterum imperio ceſſiſſe, omnimoda, vt ait Radeuicus, ſubiectione, & debita fidelitate compromiſſa. Nam pontifices, non tantum quradetani, vt Stephanus Viennenſis archiepiſcopus & archicancellarius Burgundiæ, Etaclius archiepiſcopus & Primas Lugdunenſis, Odo Valentinus epiſcopus & Ganfredus Auinionenſis, Syluius item princeps Clarienſis, ſed & abſentes alii omnes tum antiſtites, tum optimates, vt eiuſdem Radeuici verbis loquar, & per nuncios & per litteras Friderico fidelitatem fecerunt, itque hominum, & beneficia ſua de manu illius reuerenter ſuſceperunt. *Omnia late oppida*] Oppidum videtur Alciato id eſſe, quod tanquam propugnaculum aduerſus hoſtes conſtructum eſt, & mœnibus vallatum. Id enim etymologia arguit: cum dicatur ab ope, id eſt, auxilio: quod eius cauſſà factum ſit: vnde vt plurimum condebantur oppida, vt etiam natura loci tuta eſſent. Virgil. ſecundo Georg. *Adde tot egregias vrbes operumque laborem, Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis* Propter quod etiam putat idem cum cæteris interpretibus iurium, proprie dici oppida, ſiue vrbs ſit, ſiue caſtrum, emporium, conciliabulum, pagus, vicus, præfectura, burgus, metrocomia: dum mœnibus cingantur, & ab incurſu hoſtium tuta ſint. Laurentius autem Valla, quique eum ſecuti ſunt grammatici, oppidum omnem vrbem dici exiſtimauerunt, præter Romam: quæ peculiari nomine vrbs vocari cœpta, fecit vt cæteræ vrbes oppida vocarentur. *Munitæ turribus vrbes*] Annotauit & idem Alciatus, quod in pontificiis recentioribuſque canonibus, non videntur vrbes appellari, niſi quibus epiſcopus datus eſt. In antiquis enim decretis, maioribus tantummodo vrbibus epiſcopi conſtituti fuere. Sed tamen hodie quam plurimæ in Germanis, Sarmatiſque vrbes ſunt, quibus ſpecialiter nullus ſacrificulus antiſtes præeſt: quod hæ nationes, non pauca ex iure gentium adhuc retineant.

Pariſiæ aulæ] Gallici regni, pars pro toto, familiari poetis figura. Quidam Pariſium conditam volunt à Iulio Cæſare, Pariſiumque ſingulariter & fœminine nuncupatum. Quibus vt non accedamus, ipſe Cæſar in primis facit, qui, Ritio teſte, laudum ſuarum alioqui non obtrectator, eius, vt iſtis placet, operis Pariſii nunquam meminit; vt aliquoties Pariſiorum gentis, in qua Lutetiam Strabo, Mela, Pliniuſque & Ptolomæus ſtatuunt, in eo propemodum tractu, quo nunc eſt. Inuenias qui Pariſius indeclinabili forma per omnes caſus affirmet. & ita multorum ſeruat vſus. Vrbs ad Sequanam poſita, vbi nunc regia Gallorum, conſilium, quod Parlamētum appellant, & ſtudium litteratum, Caroli Magni opus: è quo vt viri aliquot prodiere tum religione, tum multifaria doctrina inſignes, ita negari non poteſt, bic alios nonnullos quorum prodigioſa barbaries propemodum bonis litteris, & ſimul pietati chriſtianæ exitium attuliſſet, niſi propitius Deus in tam altis ignorantiæ tenebris, excitaſſet clariſſima illa duo Galliarum lumina, Guihelmum Budæum, & Iacobum Stapulenſem: quorum monimenta non tantum perhibent teſtimonium doctrinæ ſuæ, ſed plane indicant etiam, quam ſint integri vitæ ſceleriſq; puri, amanteſque æqui & honeſti: quæ, dum doctrinæ accedunt paulo ampliori, magno in loco ſtatuenda mihi cum Vadiano noſtro videntur. *Ludouicus*] Cognomento Iunior, de quo latius aliquanto lib. 9. Sed quam Germanorum gloriæ atque virtuti inuideant Gallicarum rerum ſcriptores, indicat hic locus, & mox præcedens. prætereunt enim ſilentio, quæ tanta fide, citatoq; teſtimonio Trecēſis epiſcopi Radeuicus noſter retulit. Sed præſtat eius recitare verba. Nam, ſicut egomet, inquit, referente venerabili viro Henrico Trecenſi epiſcopo cognoui, Ludouicus audito, quam ſtrenue partibus illis Fridericus præualuiſſet, pertimuit: nec iam ad colloquium, quod ſuſpectum habebat, ſed ad bellum ſe ratus proficiſci, clanculo non paruas copias collegerat: adeo, quod nouē epiſcopos cū ſua militia vna nocte in Trecenſi ciuitate tunc hoſpitaſſe memoratus præſul

Digitized by Google

ſul memoraret: cumque tota terra illa non minimo metu nutaret, ipſa trepidatio nobis pro victoria putabatur. Meminit Nauclerus conuentus, qui apud Diuionem ſuper tollēdo ſchiſmate indictus eſt, inter Fridericum, & Philippum, qui patri Ludouico iam vita functo ſucceſſerat. Æmylius ex Gaguino retulit in lib. Sextum operis ſui, iam dictum Philippum cum Aenobarbi nepote ex filio Friderico Aug. per filium ſuum Ludouicum in Mediomatricibus renouaſſe fœdus, quod inter principes Ro. regeſque Galliarum antiquitus obſeruabatur. *Magnifico faſtu*] Quoniam iſthæc regum tractatio per nuncios, quorum nomina Radeuicus ponit, magis ad oſtentationem faſtus, quam ad reipub. vtilitatem facta eſt. eodem autore Radeuico. *Et aqua ſuis ab eo mandata recepit*] Videtur per translationem mandata accipere pro actis ipſis, pro quibus illa dari ſolent. Vt ſcilicet, iis modis Aenobarbici legati cum regiis nunciis egerint, quibus illi erga eos vtebantur. Iuxta illud vulgatis. verſiculi: *Tu quoque fac ſimile.*

Iamque tuos Cæſar peragrans Germania campos,
Saxoniæ fines, claramque intrauerat vrbem,
Quam prius inſidiis conduxerat ille Polonis,
Quos vbi velle dolum, iurataque pendere parui,
Indefenſa fidem cunctis abſentia fecit.
Signa Ratisbonam ſua fert, vbi magna coibat
Concelebranda patrum ſolenni curia cœtu.
Huc quoque Pannoniis legatio venit ab oris,
Verba, preceſque ferens Geiſa ſub nomine regis.
Huic ſatis in teneris adoleſcens ſtrenuus annis
Frater erat Stephanus, quem rex ad culmina regni
Aſpirare dolo Bela ſuaſore, ferebat.
Hic placido cultu puerum nutriuerat, vt qui
Vir bonus & prudens, & auunculus eſſet vtrique:
Hunc quaſi ſuſpectum regnis, & facta parantem
Impia, rex odiis vexabat frater iniquis.
Impoſitoque ſibi funeſtæ crimine fraudis,
Teſtibus, & falſis iuuenem damnare parabat
Iudiciis, odiumque furens ferale coquebat.

Claram vrbem] Magdeburgum.

Iurata] Pacta ſcilicet, & promiſſa, iureiurando adfirmata.

Abſentia indefenſa] Id eſt, contumacia: in quam incidunt, qui in iudiciis citati, non adſunt, aut mox legitimam abſentiæ cauſſam non edunt. Quanto igitur magis, qui dicto ſibi pacto conſtitutum iam negligunt. Sed notum apud maiores, Polonorum perfidiam in vulgi verbum abiiſſe. *Solenni cœtu*] Congregationem hodie vocant, quam canoniſtæ vel ex duobus conſtare dixerunt. Cœtus vero decem homines requirit. *Pannoniis ab oris*] Hungaticis: quoniam Hungari, vt dictum eſt, tenent nunc inferiorem Pannoniam, cuius limites multo breuiores, quam Imperium.

Geiſa regis] Rex Bela ſecundus eo nomine, qui cum patre Almo exoculatus eſt a patruo rege Colomanno, ſucceſſit Stephano eius nominis ſecundo filio Colomanni ſine liberis defuncto, ex Helena Seruiæ regis filia Geiſam, Ladislaum, Stephanum, & Almum ſuſcepit. Geiſa natu maior, poſt mortem patris imperio paterno potitus eſt: vſurpante pariter regno Stephano fratre, vt Radeuicus ſcribit, Belæ auunculi ſuaſu. Quod & Poeta ſecutus, Radeuicum indicat: cum tamen alii id minime vel vno verbo innuãt, ſed conſtanter referant, Stephanum tertium huius Geiſæ filium patruos habuiſſe initio ex ſucceſſione regnum vſurpantes Ladislaum, deinde Stephanum Belæ ſecũdi filios: qui, vt patet ex hiſtorico Hungarorum, breui tempore interiere. Hic Stephanus regnauit ann. XI. moritur MCLXXIII. Quamuis principatus Aenobarbi incidit in poſteriores annos, quibus rerum dictus Geiſa apud Hungaros potiebatur, quibus ille XX. annis præfuit. *Bela ſuaſore*] Nulla fit huius Belæ mentio apud alios, quos ego quidem legerim. *Hunc*] Scilicet, Stephanum. *Suſpectum*] Æmulum. *Funeſtæ fraudis*] Parricidii: quod non in patrem ſolum, ſed etiam in cæteros coniunctos committitur, quorum lex Pompeia meminit.

Aut puer in magno ſpem tantum Cæſare ponens,
Rebus opemque ſuis, ſolum ratus eſſe ſub aſtris
Qui velit, aut poſſit tumidos arcere tyrannos,
Hunc adiit, tumidique graues quas ſenſerat iras
Fratris, & indigno fœdatam crimine famam,
Exiliumque ſuum deflens: inſignia magni
Corda viri, crebris tandem permota querelis
Impulit, vt ſæuo fratri mandata, minaſque
Scriberet, & iuuenem fama, domuique paterna
Reſtitui, falſo læſum rumore iuberet.
Ille furens odiis, & gaudens fratre remoto,
Cuius erat probitas animi ſuſpecta nocenti,
Excuſare ſuam fraterna crimine culpam,
Inuidiamque ſui cupiens lenire furoris,
Hac regi mandata viros perferre fideles

Scriberet] Miſſos etiam à Friderico legatos, pro reſtituendo Stephano, Radeuicus tradit.

Viros fideles] Geruaſium epiſcopum de Caſtro ferreo, & comitem Heidenticum.

Diuinam ſtudijs Princeps a ſeque ſuiſque
Tentabat caſtris auertere mitibus iram.
Iamque procelloſis aquilonibus aera molles
Abſtulerant zephyri, ſenij cum frigore pulſo
Grata repubeſcit iocundi temporis ætas,
Dum viret omnis ager, telluſque decore reſumpto,
Floribus, & viridi iuueneſcere gramine gaudet,
Cum iam deſuetus poſt otia longa iuuencus,
Cura laboriferi cogit iuga ferre coloni:
Quæque diu tutæ tenuit naualia ſedis,
Nauta ratem dubias pelagi deducit in vndas,
Magnaque pro regno geſturi prælia reges,
Fortia, belligeras reuocant in aſtra cateruas.
Cæſar ad Italicum iam ſe procingere bellum
Apparat, & validas caſtris accire cohortes.
Ne qua tamen puram culpæ contagio cauſſam
Infuſcare queat, ſanctos adſciſcere patres,
Et iuſtæ cauſſas exponere maluit iræ.
Qui poſtquam ſtimulos iamdudum bella volenti
Adiecere nouos, iuſtumque, piumque fatentes,
Nomine quod regni geritur ſub principe bellum,
Protinus accenſa ſtimulis grauioribus ira
Feruet, & vltorem veniæ ſpe tutus adepta
In Ligurum pœnas Princeps accingitur enſe.
Iamque gradu refugo Romam ſine laude reuerſi,
Terribiles noſtri legati Principis iras,
Quæque ſua trepidi tulerint diſcrimina vitæ.
Quantaque probrorum conuitia cuncta gementes
Addiderant, Adriane, tibi, mæſtoque relatu
In regem nimias acuebant præſulis iras.
Iam tunc Romani partes diſſenſio cleri
Fecit, & in geminum ſeceſſit ſchiſma fauorem:
Hi Legatorum partem, Papamque ſequuntur:
Aſt alii regis pulchrum, & laudabile factum
Excuſant, fortemque vocant, dignumque corona.
Ac velut elatos culpant, nimiumque tumentes
Diſſidii cauſſam, fomentaque prima dediſſe.
Illa dies cauſſam, momentaque prima malorum
Præſtitit, & longæ victura tempore peſtis.
Principis, an Papæ fuerit pars iuſtior, alter
Qui melius potuit cognoſcere iudicet: at nos
Ignari rerum, partem veneremur vtramque.
At præſul ſubita, nimium quoque feruidus ira,
Præſulibus noſtri tam ſæua piacula regni,
Contemptuſque ſuos mæſtis deflere querelis
Accelerans, tales ferri iubet vndique chartas:
Si ſatis vnanimes in Chriſti nomine fratres
Eſtis, & eiuſdem proles certiſſima matris,
Contemptus noſtros, & ſacræ ſcandala vobis
Credimus eccleſiæ magno ventura dolori.
Quam male legatos maieſtas regia noſtros
Audierit, quantaque furens exarſerit ira,
Vnius falſo decepta interprete verbi,
Vel qui præſentes aderant videre: vel abſens
Si quis erat, potuit certis audire relatis.

Iamque procelloſis] Pulchra periphraſi ſignat apparuiſſe ver.

Senii] Pro hyemis poſuit. *Tutæ ſedis*] Hoc eſt, portus, ſiue ſtationis nauium. *Sub principe bellum*] Qui belli ius ex Euangelio trahunt, plane Chriſti, & Apoſtolorum doctrinam corrumpunt. Multo igitur rectius ſentiunt, qui bellum quamuis legitimum, inter neceſſaria mala ponunt. Diuus Auguſtinus, qui bello patrocinari alicubi videtur contra orthodoxos veteres, quorũ nullus non illud damnauit, fatetur ingenue, ſe non poſſe, etiam ſi velit, eloqui, quantum malorum durarum dirarumque neceſſitatum inſit bellis, etiam quæ iuſta dicuntur, capite ſeptimo lib. ciuitat. Dei 19. quod & obiter à nobis ſuperius tactum eſt.

Legati] Pontificij, ſuperius nominati.

Si ſatis vnanimes] Huius Epiſtolæ habes apud Radeuicum exemplar: quem latuiſſe miror: alteram eiuſdem Adriani ad Fridericum ſcriptam Epiſtolam haud diſſimili argumẽto: quam vna cum Aenobarbi reſponſiua haud grauabor adſcribere, quod & ad hunc locum opportune accedat, & ſimul oſtendat, quam degenerarint Rom. Epiſcopi ab humilitate, lenitateque apoſtolici ſpiritus. Adrianus Epiſcopus

i

At nos, teſte Deo, quod ſceptrum iuraque regni
Diximus à nobis illi collata fuiſſe.
Non donata quidem, potius ſed tradita noſtro
Illa miniſterio, vel ei commiſſa, per illud
Credidimus verbum ſat recte poſſe notari.
Numquid ob ambigui ſuſpecta vocabula dicti
Debuit in tantam ſuccendi filius iram,
Verbaque mandatis opponere dura paternis?
Adde, quod eximio famoſos nomine noſtri
Cuſtodes lateris, tanta feritate laceſſi
Pertulit, vt gladios, & ſæua pericula mortis
Vix fugerent: vetitosque vltra procedere, triſtes
Turpiter, actrepidos ad limina ſacra remiſit.
Neue quis ad noſtram toto de corpore regni
Audeat vlla ſui deferre negocia ſedem,
Obſeruare aditus, anguſtaque clauſtra viarum
Dicitur, & mediam poſitis cuſtodibus alpem.

ſeruus ſeruorũ Dei. Friderico Rom. Imperatori ſalutẽ, & apoſtolicã benedictionem. Lex diuina, ſicut parẽtes honorantib. longæuitatem promittit, ita maledicentib. patri & matri, ſententiã mortis intendit. Veritatis aũt voce docemur: *quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.* Quapropter dilecte in Domino, fili, ſuper prudẽtia tua non mediocriter admiramur, ꝙ B. Petro, & S. Rom. eccleſiæ non quantam deberes reuerentiã exhibere videris. In literis enim ad nos miſſis, nomen tuũ noſtro præponis: in quo inſolentiæ, ne dicã arrogãtiæ notã incurris. Quid dicam de fidelitate B. Petro & nobis à te promiſſa & iurata: quomodo eam obſerues, cum his qui Dei ſunt & filii excelſi omnes, epiſcopis videlicet? Homagiũ requiris, fidelitatẽ exigis, & manus eorũ ſacratas manibus tuis innectis, & manifeſte nobis factus contrarius, Cardinalibus à latere noſtro directis, nõ ſolum eccleſias, ſed & ciuitates regni tui claudis. Reſipiſce ergo, reſipiſce tibi cõſulimus: quia dũ à nobis cõſecrationẽ & coronã merueris, dũ incõceſſa captas, ne cõceſſa perdas nobilitati tuæ timem⁹. Ad quã Imp. ita reſpõdiſſe fertur: FRIDERICVS DEI gratia Rom. imp. ſemper Aug. ADRIANO eccleſiæ cathol. pont. Omnib. illi adhærere, quæ cœpit IESVS facere & docere. Lex iuſtitiæ vnicuiq;, quod ſuũ eſt reſtituit. Non. n. parentib. noſtris derogamus, quib. in hoc regno noſtro debitũ exhibem⁹ honorẽ, à quib. videl. progenitorib. noſtris & regni dignitatẽ ſuſcepimus, & coronã. Nũquid tẽpore Cõſtant. Sylveſter regalis aliquid habuiſſe dignoſcitur? ſed eius pietatis cõceſſione libertas conceſſa eſt eccleſiæ, pax reſtituta, & quicquid regalis papatus veſter habere dignoſcitur, largitione principium obtinet. Vnde cum Rom. pontifici ſcribim⁹, iure & ex antiquo nomẽ præponimus, & ad iuſtitiæ normã eidẽ nobis ſcribẽti concedimus. Reuoluite annales, & ſi lectũ neglexiſtis, qđ aſſerim⁹ illic inuenitur. Ab his aũt, qui Dei ſunt per adoptionẽ, & regalia noſtra tenẽt, cur homagiũ & regalia ſacramẽta nõ exigamus? cũ ille noſter & veſter inſtitutor ab homine rege nihil accipiẽs, ſed omnia bona omnib. conferẽs, qui pro ſe & Petro cẽſum Cæſari perſoluit, & exẽplũ vobis dedit, vt ita faciatis, docet vos dicens: *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde.* Aut igitur regalia nobis dimittãt: aut ſi hæc vtilia iudicauerint, quæ Dei Deo, quæ cæſaris cæſari perſoluant. Cardinalib. vtiq; veſtris clauſæ ſunt eccleſiæ, & non patent ciuitates, quia non videmus eos prædicatores, ſed prædatores: non pacis corroboratores, non orbis reparatores, ſed auri inſatiabiles corroſores. Cum autẽ viderimus eos, quales requirit eccleſia, portantes pacem, illuminantes patriam, aſſiſtentes cauſæ humilium in æquitate, neceſſariis eos ſtipendiis & cõmeatu ſuſtentare non differemus. Humilitatis aũt, quæ eſt cuſtos virtutũ, & manſuetudinis veſtræ, non minimam notam incurritis, cum huiuſmodi quæſtiones religioni non multũ conferentes, ſecularib. perſonis proponitis. Prouideat itaq; paternitas veſtra, ne dum talia mouet, quæ indigna ducimus, offendiculum ponat illis, qui velut ad imbrem ſerotinũ ori veſtro aures ſuas arrigere feſtinant. Non. n. non poſſumus reſpondere auditis: cum ſuperbiæ deteſtabilẽ beſtiam, vſq; ad ſedẽ Petri reptaſſe videmus, paci eccleſiæ bene ſemper prouidentes. Bene ſemper valete. *Cuſtodes lateris*] Intelligit Cardinales ſupradictos, Canoniſtas ideo de latere Cardinales legatos dici quod adſiſtant Papæ, qui de eorũ collegio, vt Imp. de ſenatorũ numero exiſtat. Tũ multa de illorũ poteſtate, qualitate, prærogatiua, tradunt Hoſtienſis, & ſectatores eius adimuot papæ ius deponẽdi Cardinalẽ ſine concilio generali. Ioann. Monachus ait, cœtum cardinalium eſſe in quaſi poſſeſſione, ne quid arduũ pontifex inconſulto eorundem collegio ſtatuat: ſed maminerit vtrumq; cardinalem. *Ne quis ad noſtram*] Cauſſam Nauclerus oſtandit, quæ Cæſarẽ eo adegit, vt poſthac neq; legatũ pontificiũ in Germanicũ regnum, niſi à ſe vocatũ, admitteret: neq; quempiã qui iam ad Rom. tribunal prouocarat, Romã proficiſci pateretur. Vnde fortaſſe Lunden. ille epiſcopus, vt edicti imperialis contemptor, interceptus eſt, per Germaniã iter ad vrbẽ arripiẽs proſequẽdi cauſsã appellationis prætextu.

At vos eccleſiæ fortes, validæque columnæ
Pontifices (neque enim veſtris hoc credere fas eſt
Actum conſiliis) vos hæc iniuria tangat,
Proque Dei fortem ſtabiles opponere murum
Ne trepidate domo ſolida, quæ præſide Chriſto,
Aedificata petra, quamuis concuſſa procellas
Sentiat euerti tamen, & ſuccumbere neſcit.
Ac primo iuuenem monitis inflectere regem
Cura ſit, vt tantum properet purgare reatum,
Autoreſque mali rabidæ feritatis Othonẽm,
Reinaldumque ſimul: quorum comes aulicus alter,

Proque Dei domo] Quin potius pro ambitione, faſtu, & auaricia tua magis proferendæ ditioni, quam gloriæ Chriſti ſtuderis: quam vero vere Epiſcopi humilitate, manſuetudine & paupertate adſeruerior: cum tu neque præpoſitum nomen in familiari Epiſtola, vere Romani imperatoris, neque verbum quidem in te dictum pro nomine Chriſti pati ſuſtinueris.

Culmen

Alter in eccleſia falſo iam nomine culmen
Pontificale tenet: famoſi criminis vltor
Corrigat, & digna manifeſte puniat ira.
Obſequiumque Deo, nobis impendat honorem,
Illis ſpem veniæ, cunctis exempla relinquat.
Talibus acceptis à ſummo præſule chartis,
Pontifices vno ſic reſcripſere tenore:
Scimus, & a Domino ſtabili promiſſa tenemus
Indubitata fide, nunquam de ſede mouendam,
Quam Petrus in ſolida fidei conſiſtere iuſſam
Protegit Eccleſiam Chriſto ſub præſide petra.
Cum tamen inſultis ſedes Romana procellis
Concutitur, capiti totius corporis angor
Condolet, vniuſque dolor transfertur ad omnes.
Hinc fuit alme pater, cum regia pectora nuper
Illa recens dubiis mouiſſet Epiſtola verbis,
Cum fremerent regni proceres, ſtrepituque feroci
Obſtruerent ſtupidas inſuetis vocibus aures,
Vt neque fulmineam te contra principis iram,
Et ſæuas ſtimulare minas, nec rurſus in illum
Munumenta tua parti præſtare liceret.

Culmen pontificale] Quod imperatore, vt reor, auſpice ad Coloonienſem Eccleſiam Reinaldus imperialis aulæ Cancellarius, inuito Adriano euectus erat. Vnde dicit, falſo nomine.

Scimus & à Domino] Extat & huius Epiſtolæ exemplum apud Radeuicum, quæ ſatis iodicat tunc temporis Epiſcopos noſtros haud tam addictos fuiſſe Romanæ ſedi, atque nunc ſunt.

Solida petra] Abutitur notiſſimo ſcripturæ apud Matthæum loco, ad adſerendum Rom. eccleſiæ primatum: quum Chriſtus iis verbis ſignificauerit, ſe ſuper iſtam petram, hoc eſt, ſolidam iſtam fidei profeſſionem extructurum Eccleſiam ſuam: in quo fundamento ſi conſtiterit, nec inferi quidquam aduerſus illam poterunt, nedum homines. Proinde hæc verba: *At ego viciſſim tibi dico, quod tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiam, & portæ inferorum non valebunt aduerſus illam*, non tantum ad Pontificem vnum, ſed ad omnes Chriſtianos pertineot.

Vt ſi forte nouo lunam concurrere ſoli
Aetheris impulſu mirantia ſydera cernant,
In neutram belli ſecedere territa partem
Forſitan audebunt, & compatientur utrique.
Hunc velut innato, propriorque calore timendum
Horrebunt, iſti placida magis, atque labore
Aſſueta ſocio, denſas purgare tenebras
Præſtabunt, tacitum, nil amplius auſa, fauorem.
Sic nos cæſareas, & formidauimus iras,
Et tibi qua licuit fauit ſecreta voluntas.
Illa tamen dubii ſenſus defendere verba,
In tanto procerum fremitu, medioque furore
Omnibus infeſtis nullo præſumpſimus auſu.
Quæ ſuper hac nobis mandata legenda dediſti,
Legimus, & monitis cupidi parere paternis.
Protinus ammonitu regalia pectora blando,
Iamque ſoporatas precibus demulſimus iras:
Cuius, vt expreſſas poſſis agnoſcere voces,
Dulcibus alloquiis ita reſpondiſſe putato:
Imperium geminis diſponitur, inquit, habenis,
Legibus, & veterum ſeruato tramite morum:
His ego contentus fines tranſire paternos
Nec volo, nec poſſum: neque enim prudentior illis
Laude ſupernacua cupio, vel maior haberi.
Debita pontifici ſaueat reuerentia: regnum
Legibus antiquis, & priſco more regatur:
Cuius ab æterno tantum collatio rege
Prouenit: ad proceres electio pertinet, in qua
Præcipuam vocem præſul de iure vetuſto
Moguntinus habet: paſtori prima recentis
Agrippina tuo conceditur vnctio regis:

Vt ſi forte nouo] Comparationem & hanc neque ineptam dixeris. *Nouo ſoli*] Quod talis appareat poſt defectum: qui, vt deprehendi poſſit, docet Seneca capite duodecimo primi Natur. quæſtion. *Concurrere*] Opponere ſe.

Illa tamen dubii ſenſus verba] Quæ literarum Papæ ſeries continebat. Inſigne, videlicet, coronæ beneficium tibi contulimus.

Ab æterno tantum collatio rege] Idem Iuſtinianus Aug. prodidit in principio codicis ſui, multiſque rationibus legum interpretes nituntur oſtendere, à ſolo Deo ius & poteſtatem imperii deriuari. Sed canoniſtæ, qui po-

Imperii nitidam ſummo ſacrare coronam,
Pontifici ius eſt; vt vero nomine poſſit
Non dator imperii, ſed confirmator haberi,
Hæc ego magnorum ſuſcepi iura parentum,
Hæc retinere libet, ſi quis ſuperaddere quidquam
Nititur, inualidum prorſus vacuumque relego.
Sunt ſua iura patri, diuinis legibus orbem
Temperet: eccleſias, quo debet iure, gubernet:

tiſſimum papalem dominationem extruxerũt locis aliquot euangelicæ doctrinæ inſigniter detorſis, reſpondent egregio ſcilicet, commento: Si imperium eſt, inquiunt, à Deo, hoc non eſt immediate, ſed per debitam & ſubalternatiuam emanationem à Vicario Chriſti, apud quem ſunt iura cœleſtis & terreni imperii. ad probandum hoc, ſuas, quas ſtatuerunt doctrinas, citant.

Electio pertinet] Iuxta eorundem traditionem Pontificis beneficio, quod ille transferat imperium de gente in gentem. Verum ſuperius indicauimus, formulam illam de electione vulgatam, non fuiſſe perpetuam, ſed magis commenticiam videri. *Præcipuam vocem*] Hoc eſt primam, vt Radeuicus indicat. Hodie poſtremam habet. Lege caput conſtitutionis Carolinæ, quam auream bullam vocãt, de principibus electoribus in communi. *Recentis*] Electi. *Vnctio*] Id genus ceremoniarum alicubi ridere videtur Leonardus Aretinus. Certe Chriſtus & rex, & ſacerdos, nulla externa vnctione, ſed paterna voce tantum: *Ipſum audite*, vniuerſo orbi imperator, & rex, & dominus dominantium conſtitutus eſt. Vnde autem fluxerit mos vngendi ſacerdotes & reges, oſtendit Polydorus. *Nitidam coronam*] In primo lib. de tribus coronis, quibus imperator coronatur, nonnulla ex rerum ſcriptoribus retuli. Canonici iuris interpretes ideo ferreo primum, deinde argenteo, poſtremo autem aureo diademate caput imperatoris cingi inter alia tradunt, quod iis metallis Romani ſingulis quindecim annis recipiebant tributum de toto mundo, cum tamen illum nunquam occupauerint. Vnde & hoc commentum & ſane perridiculum, à grauibus autoribus eſt exploſum: ſicut & allegoriæ ad hoc triplex infularum genus relatæ. Notum eſt illud non illepidum gloſſæ commentum in Rub. C. de indict. libro x. Imperatorem ſcilicet triplici corona inſigniri: quod ſit totius mundi Dominus, qui in tres partes diuiditur. Quod enim toti Aſiæ dominetur promulgatum eſt l. fi. C. de temp. appell. Quod Africæ, l. 1. ff. de offic. præf. præto Af. Quod Europæ, l. ij. C de appell. Quod autem ex coronatione nihil noui iuris cæſaribus accedat, libro proximo oſtendemus. *Sed confirmator haberi*] Sed & lator iuxta decreta Pontificum, & canoniſtarum traditiones, quibus egregie Papæ vtriuſque gladii poteſtatem vendicant, contra genuinum Chriſti verborum ſenſum: quaſi ille frigidam illam ſuam diſtinctiunculam de habitu & exercitio inuenerit. Balbus pontifex cap. 2. libro de coronatione tradit, vnde euenerit, vt mutato vetere inſtituto, imperator confirmetur à Pontifice.

Cogitet antiquos primæui temporis annos,
Præteritoſque dies, & ſæcula priſca reuoluat
Num Petrus? aut Clemens? num cætera turba priorum
Sceptra latina dabat? Romanus tempore priſco
Pauper erat præſul regali munere creuit:
Nec tamen vt faſces, & regni iura Latini,
Vel dare præſumat, vel cuiquam tollere poſſit,
Exceſſere modum magnorum munera regum,
Si tantum cuiquam ius in ſua regna dederunt.
Sed neque tanta fuit largitio, nec dare quiſquam
Quo caret ipſe poteſt: huius collatio regni
Autorem ſortita Deum, contingere nulli
Iure poteſt hominum: collator muneris huius
Eſt Deus: hoc ſummis regnum confertur ab aſtris.
Hoc tamen arbitrium Romanus tempore noſtro
Vendicat antiſtes, documentaque vana figuris
Exprimit, & chartis dat grandia verba ſuperbis.
Iamiam picturæ, moneo, tollantur inanes:
Cauta verecundis miteſcat epiſtola verbis.
Iam veris tractare libet, iam muta loquaxve
Cedat, & è medio mendax tollatur imago.
Quid ſua verba ferant ſtudeat penſare prius quam
Regales incauta manus reprobandave tangant.
Si cupit eccleſia pacem cum regibus eſſe,
Nec ſumus ignari, patri quid ſitus, aut quem
Debeat ille mihi verſa vice iuris honorem.
Legatos ſiquidem minime procedere paſſi,

Num Petrus aut Clemens] Profecto dolendum eſt opus Lini, qui mox Petro ſucceſſit, intercidiſſe, quo complexus eſt res geſtas Petri. Quæ enim circumfertur à Clemente conſcripta Petri cum Simone mago concertatio, prorſus aliena eſt à pectore Apoſtolico. Receptum eſt, Petrum Eccleſiæ Chriſti præfuiſſe an. xxv. Antiochiæ: VII. reliquos Romæ. Præterea obſeruatum, id quod rei experimentum, veritaſque hactenus edocuit, vniuerſorum ſcilicet, diui Petri ſucceſſorum, cuiuſcunque illi ſortis ſumantur, neminem tot diebus in eius ſede, aut conſediſſe, aut conſeſſurum eſſe, quotquot diebus diuus Petrus primus à Chriſto Eccleſiæ Pontifex inſtitutus in ea conſedit. Et rurſum non tantum diui Petri dies nullus Romanorum Pontificum ſuo in põtificatu permenſus attigit, ſed & ipſum quoque Petri nomen, quod ad Chriſtianæ eccleſiæ ſolidiſſimam petram non immerito alludit, Romanorum pontificum obtinuiſſe, hactenus nemo viſus eſt. quod hoc diſticho Bouillus cecinit:

Petri ſucceſſor, conſedit nemo diebus
Tanti, & nomen nemo ſecundus habet.

Clementis autem pietas, eruditio, atque modeſtia ſumma commendata eſt à ſcriptoribus temporum, rerumque

Nec in contemptum diuini patria ad vrbem
Iuſſimus, aut odio veſtigia verſa referre:
Sed quia multa noua ſecum molimina fraudis,
Vel iam ſcripta notis, vel adhuc ſcribenda ferentes,
Optabant miſerum premere & exugere clerum,
Diuinas ſpoliare domos, ſecumque referre,
Quo nunquam Romana ſitis ſatiabitur, aurum,
An pulchrum ſatis eſt, & ſummo præſule dignum
Impreſſas ſigno vacuas emittere chartas,
Quas poſſit lator varijs inſcribere nugis
Cum volet, & miſeris falſas affigere culpas,
Laturus veram ficto pro crimine prædam?
Nam quod me queritur, poſitis cuſtodibus, omnes
Præcluſiſſe vias: nec me feciſſe negabo,
Nec niſi propenſa factum ratione fatebor.
Si quis habens cauſſam, ſacra limina iure probatam
Vel peregrinus adit, via libera rite patebit:
At ſi quis nugas pacis turbator inanes
Illuc ferre cupit, nuſquam tranſire licebit.

que Romanorum Pontificum. Huius meminiſſe volunt diuum Paulum capite vltimo ad Philippenſes, eiuſque eſſe eam, quæ ad Hebræos nunc vulgo inſcripta eſt epiſtola. *Num cætera turba priorũ*] Scilicet Romanorum Pontificum, quos idem Bonillus non inſcite in triplicem ætatem diſpartitus eſt. Vt ſcilicet prima eorum ſit, qui in initio naſcentis Eccleſiæ ſub cruentis imperatoribus viuentes mortalẽ corporis amictum, in proprii ſanguinis effuſione, ad Chriſti imitationem exuerunt. De his indubie ſentit Fridericus. Secunda eorum eſt ætas, qui quanquã pro Chriſto ſanguinem non fuderint, nec palmam martyrii adepti ſint: ſecũdo tamen loco per beatorum martyrum veſtigia incedentes, doctrinis, orationib., ieiuniis, lachrymis, eleemoſynis, & aliis huiuſmodi pietatis operibus eximiam animi mundiciem, & puritatem conſecuti, templum Dei & cohæredes Chriſti effecti, in ſanctorum contubernia tranſierunt. Tertia ſummorum Pontificum diſtinctio eorũ eſt, quorum quamplurimi vel à prioris vitæ ſanctimonia paulatim degeneres, animũ genialibus deliciis inflexerunt, aut magis dominandi libidinem, quam pietatis ſtudio ſummi pontificatus dignitatem contentioſis ambitionibus inierunt: qui neque, vt primi illi viciniores Petro, martyrii palmam adepti ſunt: neque vt mediorum, ſincera cohors vſquequaque vitæ ſanctimoniam coluerunt, vt piorum confeſſorum catalogo publice promerentur inſcribi.

Romanus præſul] Id eſt, epiſcopus. Nam ab initio neq; Papæ, neq; Pontifices, ſed Romani epiſcopi vocabantur. Nomen à vetuſtis temporibus deductum. Nam Athenienſes, quos ſpeculatum mittebant, quid in vnaquaq; ſubditarum ciuitatum boni, maliue, æqui, aut iniqui ageretur, hos epiſcopos, id eſt, ſpeculatores vocabant, vt cap. qui epiſcopatum viij. quæſt. 1. Vnde vero, & quare Rom. Epiſcopo nomen hoc Papæ fuerit inditum, tradit Ioan. Andr. in præfat. Clement. *Regali munere treuit*] Scilicet, tempore Conſtantini Magni, & Syluestri Papæ. *Sed neque tanta fuit largitio*] Deſignat vulgatam illam Conſtantini iam dicti donationem, de qua apud nullos extat autores, præterquam in libro Decretorum, idq; in antiquis voluminibus minime contineri, author eſt Antoninus in Chronicis. Quanquam Iſidorus in hiſtoria ſua ſcribit, eum vrbe Roma Pontifici ceſſiſſe, ornamentiſque omnibus imperialibus, diademate videlicet, habituque & albo equo, quo vectebatur. Baſilicas item dicitur nonnullas in vrbe condidiſſe. Sed quid hæc ad tam immenſum Petri, vt aiunt, patrimonium, elephantia Conſtantini, ſanguine puerorum, & Syluestri baptiſmate partum? O beatas nugas, quæ tantum conſtituere imperium. In Laurentium Vallam, virum propter veritatem odio habitum & perſecutum, quod probare conatus eſt, eo libello, qui iam vulgo notiſſimus eſt, nullum ius, ſiue munus imperii Pontifici conceſſum, huiuſcemodi diſtichum iactatum legimus: *Ohe, vt Valla ſilet, ſolitus, qui parcere nulli eſt, Si quæris quid agat, nunc quoque mordet humum.* *Pictura tollantur inanis*] Quæ Lotharium imp. adorantem Pontificem, vt dictum eſt, exprimebant. *Eccleſia*] Sacerdotio. *Regibus*] Imperio. *Quo nunquam*] Taxat auaritiam Rom. curiæ, & aperit impoſturam ad corradendum argentum à clero germanico.

Hæc de reſponſis diui Pater optime regis,
Salua pace tua, tibi reſcribenda putamus.
Nam quæ præter ea ſuperaddidit, vtpote quaſdam
Pactorum tacitas ignaro principe leges
Contractuſque nouos, & conſpirata latenter
Fœdera cum Siculis, melius reticenda videntur.
Ille Palatinus iam tunc à Principe noſtro
Regius Italicas veluti præcurſor ad vrbes,
Non aderat præmiſſus Otho: Reinaldus eodem
Accelerare parans multis præſentibus ante
Immunem culpæ, populique furentis ab ira
Protexiſſe viros, multo ſe teſte probauit.
Nunc age tranquillæ ſanctiſſime pacis amator,
Iuſtitiæ ſpeculum, placidorum ſanctio morum,

Fœdera cum Siculis] Guilielmus Siciliæ comes, qui patri Rogerio, quem Lotharius Cæſar regno Neapolis exegerat, ſucceſſit, ſtatim inito principatu eccleſiæ rem contrectare cœpit. Vnde Adrianus in eum, à ſediris primum execrationibus deuotum, copias duxit, tamen parum feliciter. Nam apud Brunduſium conſerta manu, Græcos & Apulos, qui pro Pontifice ſtabant,

Nunc age depoſita, ſi quam dolor intulit, ira,
In melius mentem reuoca, nobiſque, tibique
Conſule: neu placidam mundi turbare quietem
Eccleſiæ, regnique grauis diſſenſio poſſit,
Mitior auguſtas mittenda videtur ad aures,
Quæ tantos animi compeſcat epiſtola motus.

ingenti prælio fudit: raptoque mox io Adrianum agmine compulit ipſum ad vltro offerendum eas pacis conditiones, quas antea reſpuerat: inter quas erat & illa, vt ſcilicet ſe regem vtriuſq; Siciliæ declararet. Quod à Pontifice factum Aenobarbus ægertime tulit, primaque fax odii in pontificem credita eſt. *Protexiſſe viros*] Legatos Papæ.

LIBRI SEXTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEPTIMI.

¶ Septimus Auguſtæ conuentum indicit, & inde
Intrat ad Italiam ſummos ſumpturus honores.
Hinc Graium fraudes memorat, legataque Papæ,
Atque interceptos comites, narratque reſcripta.
Dacorum Regi donantur ſceptra, & ab Arcto
Conueniunt gentes, Ligurum & contendit ad vrbem,
Scribuntur leges: proceres hortatur, & ira
In Ligures totus candet fortiſſimus heros.
Acriter ad Trecium pugnatur, & obſidione
Mœnia cuncta quatit, portas turreſque refringit.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. IMP. AENOBAR. Aug. liber Septimus.

Iamque profecturis ad magna negocia ſignis
Rhætica rura tenens multo cum milite Princeps,
Qua celer Auguſtam placido Licus irrigat amne,
Proxima Vindelicæ tentoria fixerat vrbi.
Hic ex diuerſis venientia partibus orbis
Agmina, ſeptenis placet expectare diebus.
Cuius, vt aduentum tanta Romanus in ira
Comperit antiſtes, vera tunc denique fama
Territus, Henricum præmittens, atque Hiacynthum
Ire iubet, placidiſque virum mulcere loquelis,
Scriptaque pacificis minus aſpera reddere chartis.
Nam iam cum valido prudens Reinaldus Othone
Italiam fineſque tuos Verona tenebant.
His ſine marte viris: ingreſſu Riuola primo
Inuictum, nullaque manu ſuperabile caſtrum,
Traditur, aeriæ primis in faucibus alpis
Extructum, ditione ſua Verona tenebat.
Contulit his multum, gratoſque ſequentibus vſus
Præſtitit, vt tuto tranſirent agmina greſſu.
Tum quaſcunque viros vrbes, aut magna ſubire

IN LIBRVM SEPTIMVM LIGVRINI
Scholia Iacobi Spiegelii Seleſtad.

RHætica rura] Rhætiæ nomen latiſſimum olim patuit, vt oſtendimus ſupra: ſed & Aenobarbi noſtri ætate, quod Radeuicus aperte indicat. Auguſta hodie Sueuiæ caput, Rhætiæ ciuitas habita eſt, in qua & ſita eſt, vt reſtatur Petrus Appianus nobilis mathematicus. *Vindelicæ vrbi*] Ipſam iam dictam Auguſtam intelligit. Alteram tamē Baioariæ ſuæ Auentinus optimo iure vendicat, quoniam geographi tam Græci, quam Latini Vindelicam appellant, quicquid hodie nomine ſuperioris & inferioris Bauariæ continetur, à qua nobilem illam Sueuorum Auguſtam, Licus dirimit: atque ideo in Rhætis magis, quam Vindelicis ſita eſſe cenſenda eſt. Nam Viodam eundem eſſe fluuium, qui patrio ſermone Wertaha vocatur, magno receptum eſt errore: quem & nos, non tamen abſque clari nominis adſertoribus, ſecuti ſumus alicubi.

Henricum] Cardinalem presbyterum tit. S S. Nerei & Achillei: & Hiacynthum

Digitized by Google

Oppida contigerat, populis gaudentibus vltro
Exceptos læti decorabat cultus honoris.
Tunc proceres, clarique viri, turbæque minoris
Ambitioſa manus, ſtudio deuota fideli
Sacramenta dabant, cunctas ſeruanda per vrbes.
Principis Auſonii ius, famam, Corpus, honorem,
Nec ſe læſuros, & ſi quis lædere tentet,
Vſque vel ad mortem tota virtute reniti.

cyotbum Cardinalem Diaconum S. Mariæ io ſchola græca: viros prudentes, &, vt ait Radeuicus, in ſecularibus & ad curialia negotia pertractanda prioribus miſſis multo aptiores.

Scriptaque pacifici] Hoc eſt, emollire animum Friderici Augu. Epiſtola blandiore argumento ſcripta. *Nam iam cum valido*] Radeuicus ſingulari cap. libri tertii legatorum Cæſaris laudem perſequitur: indicans nullum eximiæ virtutis facinus in ea expeditione geſtum eſſe, in quo illi primas non obtinuerint partes. *Valido*] Magnanimo. *Othone*] Comite Palatino, cuius ſupra meminimus, vt & Reinaldi Cancellarii aulæ Auguſtæ. *Riuola*] Noſtrate lingua *Der Kouel an Bernerkluſe*. Idem ille locus in quo poſitæ ſunt inſidiæ, vt eleganter cecinit Poeta in quarto, repetenti iam Auguſto Friderico Germaniam: & inclytum fortitudinis animi ſpecimen ædidit Otho Comes, cuius hic fit mentio. *Sacramenta dabant*] Etiam religioois antiſtites, vt ſatis innuit formula iuramenti, quæ extat apud Radeuicum: & lecta mox oſtendit, quam inuicto animo Fridericus Princeps minime ſuperſtitioſus, imperii iura per Italiam adſeruerit.

Inde tuos raptim tranſcurrunt Mantua fines,
Mantua famoſi muſa vulgata Poetæ,
Vicinamque petunt, acturi magna, Cremonam,
Quam Padus effuſis delambit molliter vndis,
Huc ex Italicis confluxerat vrbibus ingens
Pontificum procerumque manus: reuerenter ab illis
Suſceptura ſui mandata recentia regis.
Quæ poſtquam quanto decuit ſplendore diſerti
Expoſuere viri, placidaque hic aure verendi
Suſcepere patres, magno complenda fauore.
Inde per AEmyliam veſtigia verſa ferentes,
Te Rauenna petunt, legatos Regis Achiuum,
Quos apud Anconam poſitos, hoſtilia quædam
Moliri audierant, horum Palæologus ille,
Hic Logotheta fuit, cœptis accere parantes:
Hi contra Siculum ſpecietenus arma mouentes,
Prætextu belli furtalia vota tegebant.
Nam quæ littoreis ſtabant in finibus vrbes,
Conciliare ſuo, noſtroque abrumpere regno,
Arte, dolo bellive metu, pretiove parabant,
Venaleſque manus, & municipalia caſtra
Conſtabant multo, quod Græcia miſerat, auro.
His bellatricem iuuenum Rauenna cohortem
Improba, conductis merituram miſerat armis.
Vt plebs illa nihil cum ſpe mercedis iniquum
Iudicat: oblato nihil eſt quod abhorreat auro.

Mantua famoſi muſa vulgata Poetæ] Vnde Silius cecinit, ipſam eſſe domum muſarum, atq; ad ſydera cantu euectam Andino. Sed clarior hic locus ante omnia ſanguinis prodigio, qui ex corpore dominico fluxit, & à Lõgino martyre ex humo collectus, ac io ſacellum Andreæ Apoſtoli conditus dicitur, vt ſcribit Volaterranus, & cecinit Baptiſt. Mantuanus libr. de ſacris diebus tertio. *Vulgata*] Nota.

Muſa] Verſu, carmine. *Famoſi Poetæ*] Virgilii: quem ſicut & pleroſque calamitas & exilium clarum fecit. amiſſis eoim poſſeſſionibus Mantuæ, ob vicinitatem Cremonæ Antonianæ, ad Auguſti opes Romam ſe contulit, adiutus Mœcenatis amicitia. Illud inter cætera mirum recenſet Volaterranus, quod Tacitus de eius laudibus commemorat. Dum eius quædam carmina recitarentur in theatro, ei omnes adſurrexere veluti Auguſto. Apud poſteros vero tanta eius præiudicata potuit opinio, vt teſte Macrobio, quamuis eius carmina multis in locis damnentur: laudem tamen amittere non poſſit. Noſtri autem ſic eum taxant, vt Heſiodo ſuperior, Theocrito æqualis, Homero inferior exiſtat: quos ſibi autores ad imitandum adſumpſit. Volaterrano tamen videtur, quæ ab Homero accepit, multa feciſſe meliora. Nec recte ſcribi dicit Vergilius: citato græcæ inſcriptionis teſtimonio. *Ingens Pontificum*] Nomina habes apud Radeuicum, qui inquit: Veraciter adſerere potero, multis ante hac regibus denegatam eam, quam tuoe probitate ſua euicerunt iſti legati Principis magnificeotiam & gloriam. *Per AEmyliam*] Eadem Flaminia, quæ & ounc Romandiola, vt libro tertio indicatum eſt. *Te Rauenna petunt*] Silius libro octauo primam corripuit. *Lenta paludoſa proſcindunt ſtagna Rauennæ.* Vetus vrbs, hodie nomen cum veteri & opum & ædificiorum fama retinet. Olim Oſtrogothorum Germanorum ioclyta ſedes: cuius antiſtiti æmulo Romanæ ſedis, duodecim ciuitatum Epiſcopi ſubiacebant: quæ deinde ſub exarchatus Græci nominis dominatione fuere, cuius caput ipſa Rauenna, donec liberalitate principium Francorum Germanorum, qui iam pridem Galliam occupauerant, Romanæ eccleſiæ donatus eſt: quod Aenobarbum noſtrum non latuit, vt libro tertio latius explicauimus. *Hoſtilia quædam moliri audierant*] Miſerat per id tempus, vt Sabellicus clare indicat, & ſuperius à nobis obiter tactum eſt, Manuel Græcus imperator Romam, qui ſuo nomine arma ad Fridericum Italia depellendum, pollicerentur, &

Orientalis eccleſiæ obſequium, vt in cunctis Romano pareret pontifici, modo pontifex & Romani ita euenire velleot, vt Occiduum imperium iterum Orientali iungeretur, vetuſque monarchiæ forma, qualis ab initio fuerat, in integrum reſtitueretur. At videtur Sabellico Græcus, nõ tam ſpe impetrandæ rei bæc mouiſſe, quã quod Anconitaoos, quos in fidem receperat, à Friderico oppugnari grauiter ferebat: ac ſimul quærere, qua vi, quave arte boſtem ioſeſtiſſimum ex illorum ceruicibus depelleret. *Hic Logotheta fuit*] Volaterranus io commemoratione magiſtratuum Græcorum honorum oomina recenſet, qoæ aoriquitus certa obibant muneta: poſtea tantum titulotenus babita. Iuterpretatur autem Logothetes, qui idem fere, quod ſcriba. Hi cootra Siculum, Guilielmum ſecundum, qui cognomini patri recens ab Adriano regi ereato ſucceſſit, cuius ſoror Conſtantia nupſit poſtea Henrico Aenobarbi filio, iuſtæ ætatis virgo, & minime quinquagenaria muliere maior: quod plæriſque falſo creditum eſt, vt lib. t. diximus. *Vt plebi illa nihil*] Alludit ad illud vulgatum: *Nulla fides pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur Venaleſque manus: ibi fas, vbi maxima merces. Oblato nihil eſt quod abhorreat auro.* Iuxta notiſſimam poetæ ſenteotiam: *Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?* Et illud Lucani: *Vſque adeo ſolus ferrum, mortemque timere Auri neſcit amor.*

Inde reuertentes, cum iam ſua mœnia tuti,
Vicinaſque vrbis portas intrare pararent,
Occurrere viri, dignaque ferociter ira
Correptos, ſæuo circumſtrepuere tumultu.
Ductor erat iuuenis Guilhelmus nomine quidam,
Tranſuerſorque malus vero cognomine forſan,
Quod quaſi fraude mala tranſuerteret omnia, dictus.
Hunc licet ante fores vrbis medioque ſuorum
Agmine, regalis noxa non impiger vltor,
Nec numero comitum, ſed regni feruidus ira
Irruit, & medium forſan mucrone cruento
Confodiſſet Otho: niſi multo denique fletu
Ignauæ plebis pariter, precibuſque ſuorum
Euictus trepido, ac ſeſe peccaſſe, fatenti,
Donaſſet miſerum magno pro munere vitam.
His quoque dimiſſis, Anconæ proxima fortes
Caſtra viri ponunt, Græcoſque potenter ab vrbe
Accitos, regnique minas & iurgia paſſos
Tanta, quod iniuſſu Romani principis auſi
Ambiguis ſuſpecta dolis incæpta mouerent,
Argolica ſecum fraudis commenta referre
Ocius, & toto iuſſere recedere regno,
Qui poſtquam Graia pepulerunt ſcandala peſtis:
Conuerſo repetunt Mutinenſia mœnia curſu.

Inde reuertentes] Scilicet, nuocii, ſeu, vt nunc vulgo nominantur, oratores, & barbare ambaſiatores. Rauẽnatium, quos Aoconam ad Græci imperatoris legatos miſeraot, viros & nominis, & loci primi, vt indicat Rad. *Vrbis*] Raueonæ, quam iam egreſſi erant legati Latini Auguſti. *Occurrere viri*] Subaudiendum reuertentibus, Rauennatium oratoribus, quos increparuot Aenobarbici, quod ſe cootemptis Græcos legatos apud Anconam conueniſſent. *Ductor*] Quod is principem tenebat apud ſuos Rauennates locum.

Tranſuerſorque malus] Vtcunque cognomentum, eiuſque rationem adfingeos io carmeo retulit. A Radeuico Maltrauerſar appellatur. *Regalis noxa*] Criminis maieſtatis, de quo iuriſcooſulti tit. iiij. libr Pandect. x l v i i j. *Sed regni feruidus ira irruit*] Rurſum inſigne fortitudinis animi ſpecimen ædidit Otbo princeps: quum eum nec copioſus, vt ait Radeuicus, Maltrauerſaris nobiliſſimi Raueonatium comitatus, nec vicinæ ciuitatis metus terruerit, quin vt legatus Imperii vindicaret cæſaris maieſtatem, quam ipſe iam referebat. *Græcoſque potenter ab vrbe Accitos*] Hic quoq; apparet, quam obnixe, vel per ſuos Fridericus imperii dignitatem intactam retinere ſtuduerit, cuius iam vix vmbram vides. *Scandala*] Obſtacula, impedimenta, quæ largitione Græci legati ioreotabaot. *Mutinenſia mœnia*] Nouam Mutinam intellige, Modonam vulgus appellat: ædificata eſt aonum circiter M C. principem loci ſua ætate Fridericus Tertios ducẽ appellauit. Nulla æq; à veteribus vetere Mutina memoratur ciuitas, notiſſima Bruti & Cæſaris ciuili bello.

Huc, Adriane, tuos regalia caſtra petentes
Legatos, perfuſa Pado Ferraria miſit:
Quos vbi tranquillos, mandataque pacis habentes,
Atque reformandæ paci veniſſe ſequeſtros
Agnouere duces, ad cœpta negotia tutos
Dimittunt, placidumque ſinunt explere laborem.
Ergo Tridentinæ tuti cum præſule ſedis
Prætereunt rigidas anguſtis faucibus alpes:
Qui tamen illæſas ad regia cæſaris vſque
Caſtra viris præſtare vias, tutaſque nequiuit.
Nam duo belligeri comites, crebriſque rapinis
Adſueti, quorum hic pugnax Henricus, at illum
Nomine vulgato Fridericum fama vocabat.

Ferraria] A ferro nomen accepit, ſicuti Argenta, & Aureolum vicina oppida ab eius geoeris metallis appellata ſuot. *Sequeſtros*] Mediatores nunc vulgus vocat. *Duces*] Legati Cæſaris. *Præſule*] Alberto. *Comites*] Arbitror fuiſſe è familia Welfonum. Abſtinuit enim à gentilitiis nominibus Radeuicus, ſcriptorum more tum recepto: in quo videntur imitati eſſe notarios aulæ veterum Germaniæ principum Auguſtorum. *Rapinis Adſueti*] Iam olim lattocinia, hoc eſt, furta publica violeotaq;, *Zu gutem teutſchen, Straſſrauberey*, Germanis fuiſſe familiaria Cæſar, Mela & Tacitus oſtendunt.

Nudatos ſpoliis captoſque in dura feroces
Vincula conyciunt, tam qui ducebat euntes,
Quam, qui ſe tutos illo ductore putabant:
Nec prius emiſit, proprio quem fratre Hiacynthus
Obſide depoſito, ſeſe ſociumque laboris,
Præſule detento miſeranda ſorte redemit.
Mox tamen & nutu diuino præſul & obſes,
Saxonis auxilio, Romanæ ob ſedis honorem
Saxonis Henrici, ſub quo duce Norica tellus
Tunc erat, horriſonis ſubduxit colla cathenis.
Afflictis grauiter raptoribus, atque coactis
Reddere quæ tulerant, & iuſtas pendere pœnas.
Ergo vbi Vindelicæ non longe à mœnibus vrbis
Auguſto facient moras, regalia caſtra
Auſonii ſubiere viri, præmittere viuo
Viuca ſono cautela fuit, quibus ira verendi,
Si qua ſuperſtes erat, poſſet miteſcere regis.
Hæc tibi cunctorum, rex auguſtiſſime regum,
Summus in eccleſia Petri ſucceſſor, & idem
Deuotus tibi mente pater, cultorque fidelis
Mittit, apoſtolica præmiſſa verba ſalute:
Totaque Romani nunc maxima curia cleri,
Te velut eximium regem, dominumque ſalutant.
Cætera quæ ferimus, nudis, quam tradimus, ecce,
Tradiderantque ſimul, narrabit pagina verbis.

Socium laboris] Collegam Cardinalem. *Præſule*] Tridentino. *Saxonis Henrici*] Eius, qui ab infantia Leonis cognomen accepit, ſicut pater eius Catuli, & Albertus Marchio Vrſi, teſte Crantio, fabulam de Leone peregre aduecto per eum refellente. Idem Henricus ſuperbus quoque à moribus appellatus eſt, vt in ſecundo libro à Poeta. *Raptoribus*] Prædatoribus, qui & latrones dicti ſunt, vt vulgo notum eſt.

Auſonii viri] Legati pontificii. *Viuo ſono*] Viua voce, quæ vt Cicero dixit, plenius alit, & vt Plinius Iunior, afficit: ac, iuxta dictum diui Hieronymi, habet quid latentis energiæ. Porro ſcripta nta voa quæpiam eſt, ſed quaſi factitia, veræque vocis vtcunque imitatria. Deeſt actus motuſque, hoc eſt, vita. Siquidem actio, vt autor Fabius, orationis quaſi vita eſt. Rerum inuentio, oſſium inſtar eſt, Ordo neruos imitatur. Elocutio carnem, cutem coloremque. Memoria ſpiritus vice fungitur. Quibus omnibus accedit pronunciatio, velut motus quidam vitalis. Nullum enim certius argumentum vitæ, quam motus. Vnde & flumina viua dicuntur, & argentum viuum. Contra mortua, quæ torpent languentque.

Cunctorum, rex auguſtiſſime regum] Quod iuxta mentem gloſſæ in cap. in ſynodo lxiij. diſt. debeant reges cæteri, qui in ſuo quiſq; regni ſolio ſtabiliantur, ab ipſo imperatore corona donati, & eum de iure agnoſcere, vt reſtantur gloſſæ in cap. volumus xi. q. 1. & cap. omnes xxviij, q. 1. Item gloſſæ cap. ſuper ſpecula. de priuileg. & cap. per venerabilem de elect. vbi valde caute & penſiculate ſcribitur, regem Franciæ de facto non agnoſcere ſuperiorem: perinde ac ſi dicat, de iure tamen agnoſcere debere: cum de iure, vt eadem affirmat, Romano imperio ſubſit. Sed & Hoſtienſis, cum omnes fere ſacrorum canonum profeſſores tradunt, Gallos & alios tranſalpinos legibus imperii teneri. *Petri ſucceſſor*] Vt hæredis appellatio non ſolum ad proximum hæredem, ſed ad vlteriores refertur: ita & pontifex Romanus Petri ſucceſſor dicitur, quamuis maximo numero alii medii interceſſerint, cap. 1. de homicid. in ſexto. *Nudis verbis*] Simplicibus, minime fictis aut fucatis.

Protinus explicita papalis epiſtola fronte,
Talia continuo ſubnectit verba relatu:
Quantus in officio ſtudioſi cultus amoris,
Quanta paterna fides in te, mitiſſime fili,
Extitit, vt primum diuino munere ſedem,
Et paſtoralis ſuſcepi munia curæ.
Indubitata tibi deuota pignora mentis
Eſſe reor: quod prima tui gratanter honoris
Accepi mandata libens, quodque omnia lætis
Sæpe miniſteriis à te dictata peregi:
Quod tibi collatos diuino munere faſces
Imperii, ſacramque manu gaudente coronam
Impoſui, vidique tuos gauiſus honores:
Quodque tui cauſſa Romanæ iurgia plebis
Suſtinui, multoſque tuli, ſcis ipſe, labores.
Inter tot veri certiſſima ſigna fauoris,
Si quid forte tuas, ita re cogente, ſub aures
Vel minus exactum, vel acerbum pagina noſtra
Detulit, ad ſubitam ſtimulari protinus iram

Papalis epiſtola] Eius exemplum eſt apud Radeuicum. *Coronam impoſui*] Vno ſimul ore, parique conſenſu omnes legum interpretes ſtatuunt hæc, quæ ad coronationem attinent, fieri magis honoris & officii cauſſa, quam vel neceſſario, vel vt ex hac actione quicquam cæſaribus accedat. Siquidem electio ſolum ad imperatoris ſubſtantiam pertinet, ad ſolennitatem reliqua, vt confirmatio, inunctio, conſecratio, coronatio. Nec illud officit, quod ante coronationem appelletur rex Romanorum, & perinde nequeat vſurpare imperii nomen, gubernaculave: quandoquidem hæ duæ voculæ, Rex Rom. & imp. idem omnino valent, & ſynonymæ ſunt, vt liquido conſtat ex verbis vulgatiſſimæ l. Bene à Zenone: & C. vt nemo priuatus l. 1. in vtraque ſcribitur promiſcue, & imperialis maieſtas, & regale culmen.

Non decet: in cunctis cauſſas, & tempora rebus
Aſpiciat, qui vera cupit decernere iudex.
Filius ille quidem ſapiens, & gloria patris
Creditur, eiuſdem qui blandimenta, minasque
Æqua mente libens, & amica ſuſcipit aure:
Imo, tua quod pace loquor, qui parcere virga
Suſtinet, huic odio perhibetur filius eſſe.

Vnde vetum eſt, quod Balbus antiſtes ille noſter Gurcenſis Epiſcoporum eruditiſſimus, ante eum grauiſſimi quoque autores ingenue falſi ſunt, ſcribit in libr. de coronatione: quod ſimul atque Germanorum ſuffragiis cæſar eſt deſignatus, efficitur verus, & legitimus imperator, & inde incipiunt imperii anni fluere, atque eodem temporis veſtigio poteſt quæcunq; ſunt poteſtatis imperialis implere. vt in auten. vt præpo. no. Imp. §. 1. Col. 1. & ibi Bald. in 1. conſtir. Sed quamuis ex vnctione, conſecratione, coronatione nihil cæſareis rebus accedat, non hæc tamen, aut vt leuia paruipẽdi, aut vt ſuperflua reiici debent: cum eam vim habeãt vt ſancti ſpiritus munera conferant, augeaturque interius quod exterius vnctio præſignat, vt tradit Hoſtienſ. de ſacra vnctione cap. 1. At Innocentius affirmat hoc ſolẽne inſularum impitmis duo præſtare. Vnum, vt ex rege imperator efficiatur. Alterum vt diuini ſpiritus illapſu, ſanctior atque anguſtior euadat. His ſpecioſis commentis debemus, quod negari non poteſt, põtificiam dominationẽ, iuramentaq; cæſarum poſteriorum, ignota veteribus imperatoribus, qui imprudentes ſerpentem, vt dicitur, in ſinu aluerunt. *In cunctis cauſſas.*] Hanc vulgatam iuriſconſultorum, & ſequentes è Prouerbiis Solomonis ſententias depromptas poeta de ſuo minime inſcite adiunxit. *Filius ille quidem ſapiens*] Lege cap. x. & xiij. Prouerb. Solomonis, qui ſapientem filium ſimpliciter vocat, qui parentibus obtemperat, & ſe gubernari iuxta Dei mandatum patitur. *Minas*] Increpationem. Sane ſingularis, impiæ & profanæ mentis nota eſt, contemnere parentum obiurgationem. *Qui parcere virga*] Eſt & hæc Solomonis in fine cap. xiij. iam citati, qua parentibus præcipit, vt ſæpe alias, vt doceant, regant, & coerceant pueritiam. Virga autem hic ſignificat non tantum plagas, ſed totam pædagogiam, quæ complectitur doctrinam, honeſta exercitia, & certa ſtudia, ac certas operas, præmia recte factorum, & pœnas delictorum.

Non decuit regem, nec tanto principe dignum
Vrbanumque fuit, mea dum tibi pagina nuper
Adderet vltrices violati præſulis iras,
Obſequiiq; mei non exprobrare profecto,
Sed monuiſſe volens quadam tibi ſigna referret,
In tantum paucis accendi vocibus iram,
Quas minus exacta ſcriptor ratione notarat,
Vt noſtri ſocios lateris, ſemperque fideles,
Te quoque teſte, tibi, tanta feritate laceſſi,
Tanta pati ſineres irati fulmina regni,
Explendique viros cœpti præcluſa facultas
Cogeret irriſos ad limina ſacra reuerti.
Si quid in illorum factis enorme notaſſes,
Indignumque tuis, aut intolerabile regnis,
Significare tribus potuit tua pagina verbis,
Atque emendandum nobis ſeruare reatum.
Nunc ſemel admonitus placide, ne tale quid vltra
Attentare velis: tranſacta ſequentibus oro
Corrige, Romana ſeruato ſedis honore.
Nos quoque, ſi qua fuit turbato in corde querela
Ponimus, & dulcem tecum partimur amorem,
Latores apicum, mandatorumque miniſtros,
Qua legis, eximio, fili, pietatis honore
Suſcipe: quodque tuas per eos dictamus ad aures,
Illud ab interno ſinceri crede profectum
Pectoris affectu: tutoſque habitoſque benigne,
Hos ſaltem lætos ad limina ſacra remitte.

In tantum paucis accendi vocibus iram] Vt hunc locum plenius intelligas adſcribam verba ex epiſtola Adriani Papæ, vt à Radeuico referuntur. Occaſione, inquit, cuiuſdam verbi, quod eſt beneficium, tuus animus, ſicut dicitur, eſt commotus: quod vtique nedum tanti viri, ſed nec cuiuslibet minoris animum merito commouiſſet. Licet enim hoc nomen, quod eſt beneficium, apud quoſdam in alia ſignificatione, quam ex impoſitione habeat, aſſumatur: tunc tamen in ea ſignificatione accipiendum fuerat, quam nos ipſi poſuimus, & quam ex inſtitutione ſua noſcitur retinere. Hoc enim nomen ex bono & facto eſt editum: & dicitur beneficium apud nos non feudum, ſed bonum factum. In qua ſignificatione in vniuerſo ſcripturæ corpore inuenitur, vbi ex beneficio Dei, non tanquam ex feudo, ſed velut ex benedictione & bono facto ipſius gubernari dicimur & nutriri. Et tua quidem magnificentia liquido recognoſcit, quod nos ita bene & honorifice imperialis dignitatis inſigne tuo capiti impoſuimus, vt bonum factum valeat ab omnibus iudicari. Vnde quod quidam verbum hoc, & illud ſcilicet: Contulimus tibi inſigne imperialis coronæ, à ſenſu ſuo niſi ſunt ad alium retorquere: non ex merito cauſſæ, ſed de voluntate propria, & illorum ſuggeſtione, qui pacẽ regni & eccleſiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum, contulimus, nil aliud intelleximus, niſi quod ſuperius dictum eſt, impoſuimus. *Scriptor notarat*] Hodie parum vetuſto nomine Cancellarius, ſeu Secretarius dicitur. Scribit Æmylius Probus apud Græcos, honorificentius eſſe ſcribarum officium, quam apud Romanos. Hi enim mercenarios exiſtimant, at Græci ad id munus neminem admit-

tunt

runt, niſi honeſtis natalibus, fideque & induſtria cognitum: quod neceſſe ſit eos omnium conſiliorum eſſe participes. Extat Sabellici dialogus de officio ſcribæ. *Tribus verbis*] Pro pauciſſimis dixit, prouerbiali ſermone. Diuus Hieronymus in dialogo Luciferiani & Orthodoxi. *Tribus, vt aiunt verbis, rem iſtam grandem diſſoluiſti* *Latores apicum*] Baiulos literarum.

Hæc tunc expoſuit mandata recentia, paſtor
Ille Friſingus Otho, quem tanto maior habebat
Hac de lite dolor, quanto propioribus illum
(Regis erat patruus) tangebat curia vinclis.
Vtque pie ſcriptis à ſummo Præſule verbis
Addidit ipſe ſuas in pacis fœdera partes,
Protinus ingenui conſedit pectoris horror,
Et nitidus rediit ſedato principe vultus.
Vt ſi forte roſas, & candida lilia nimbus
Contudit, & nitidum virgis decuſſit honorem:
Horrent informes ſpinæ, fruſtraque petiti
Quærentem fallunt nudato ſtipite flores.
Mox vbi tranquilli clementior aura Fauoni
Cœperit, excluſo ſpirare benignius Auſtro,
Protinus ad placidos flatus ſua germina rami
Producunt, ſolitoque nitent virgulta decore.
Præter prædictam turbati principis iram,
Reſtabant aliæ litis fomenta querelæ:
Quas vbi legatis diſtinctas ordine Cæſar
Expoſuit: contraque ſuo pro præſule miſſi,
Optima ſollicite cauti reſponſa dedere:
Protinus optatæ præſentibus oſcula pacis
Dulciter impendens, papæ cleroque ſalutem
Innuit, & lætos à ſe dimittit in vrbem.
Iamque precatores aderant à rege Dacorum
Electo nuper, populique fauore creato,
Principis arbitrio ſceptrorum iura petentes.
Annuit hoc pacto rex, vt poſt bella reuerſum
Ante quater denos properaret regulus illum
Cautus adire dies, regnum ſumpturus ab ipſo,
Obſequiique fidem iurando iure daturus.

Vt ſi forte roſas] Comparatio.

a Dacorum] Danorum. Conualuit enim vſus, vt pro Dania, licet minus recte Dacia accipiatur. De Dacia, lege Eutropium in Aureliano. *Vt ſcribit Munſterus*] Modo Dacia eſt Walachia, Bulgaria atque Ruſcia: ſicut & Mœſia inferior, in qua Danubius labitur in mare. Verum Stephano Taurino eſt Tranſyluania. Hæc Hungariæ Regi, teſte eodem, quotannis pecunioſum vectigal pendit, nihil non habens minus quam politiam, & aeris temperiem. Olim Cimbrica Cherroneſus, hodie Dania appellatur, *Denmarck*, cui præeſt Rex qui Sueciam & Norvegiam, Peninſulas in eodem mari obtinet. Quas Plinius refert immenſas inſulas, non pridem à Germania compertas. Bircheimerus has putat eſſe Sueciam, Daniam, & Norvegiam. *Principis*] Aenobarbi. *Iura ſceptrorum*] Inueſtitura nunc vulgo dicitur. Vnde apparet Daniam olim fuiſſe beneficiariam imperii, ſeu regni Teutonici prouinciam. *Poſt bella*] Poſt expeditionem Italicam.

Iamque ſuas valido vires Alemannia motu
Excierat, populique truces feruente tumultu
Partibus è cunctis ad regia caſtra fluebant,
Saxones, & rigidi qui Norica rura coloni,
Weſtualiamque tenent, quos aut ripuaria tellus,
Aut cum Germanis Rhenum partita colonis
Francia, ſeu magna nomen ſortita Lothero
Terra tenet, tunc Allobroges dotalia læti
Arma mouent, Celtæque leues, Cymbrique feroces
Vindelici, Sueui, Sclaui, ſimul atque Boemi,
Pannones, & lætis quos educat Auſtria campis,
Quique Carinthinis populus verſatur in oris.
Non ego vel populos, vel nomina clara potentum

Norica rura] Diximus in primo Norici appellationem longius olim protendi. Hodie inhabitant occaſum verſus Bauari. Ad ortum autem ſunt Anaſini & Auſtriæ pars. Ad meridiem autem Styria; in alpibus vero habitant Carnici, partimque Croati, gens Slauonica: comprehenditurque Norici nomine comitatus Goricienſis, & Zilienſis, regionesque adiacentes. *Aut cum Germanis Rhenum partita colonis Francia*] Franci gens Teutonica, ex paludibus maris Septentrionalis in loca, quæ Sycambri iuxta Rhenum tenuerunt, progreſſi, eam poſtea occupauerunt terram, quæ ho-

Enumerare queam: quoſcunque a cardine mundi
Horridus, & gelida Boreas emiſſus ab Arcto
Verberat, aerias donec veniatur ad alpes,
Arma ferunt populi, non ſunt qui mœnia ſeruent,
Non qui rura colant: præmiſſis vndique feruent
Caſtra viris, magno ſcrutatum a principe, per quas
Hos iubeat tranſire vias. nam tantus in armis
Plebis erat numerus, ne iunctis agmina caſtris
Nubiferæ rupes alpis tranſcendere poſſent.

die appellatur Franconia. Deinde Rheno ſuperato, Belgiſque in poteſtatem redactis, omnes fere Gallicas vires attriuere, vt iam non Gallia tantum, ſed & prima, ſeu ſuperior Germania, quæ Alemannia tunc peculiariter dicebatur, ab ipſis Francis Francia fuerit appellara, & in ea Moguntia metropolis Francorum. Quod non ignorauit Gunthetus noſter, Otho Pontifex, tum alii mediæ antiquitatis antores, vt libro primo latius indicauimus. *Celtaque leues*] Habent enim nationes ſua vitia. Vnde & Latini ſuperciliosi & elati dicuntur, vani Ligures, leues Galli, iactabūdi Hiſpani, mendaces Græci, Pœni fœdifragi. Celtæ autem hic ſignant Gallos. Gallia enim à Sequana vſque ad Garunnam fluuium Celtica dicitur: à qua Celtæ populi, & qui finitimi bis Hiſpani ſunt Celtiberi. Anootatum eſt ab aliis Celtarū vocabulum Græcis & Germanum & Gallum ſignificare: item veteres Romanos Gallorum vocabulo, Gallos omnes & Germanos nuncupaſſe. Hæc res non animaduerſa, multis errandi cauſſa fuit.

Cymbrique feroces] Horum ſedes nunc Saxonum vltimi, & alii quidam ad mare populi habitant. Feroces autem appellat, reſpiciens ad veterum Cymbrorum ſæuitiam & furorem, quem Romani non ſine grandi iactura aliquando ſenſerunt. *Nomina clara potentum*] Scilicet ducum, marchionum, & comitum, quæ antiqua Germania in multas duntaxat familias & populos diuiſa ignorauit. Huius faciem deſcripſit Tacitus.

Vtque dedit ducibus cunctis loca congrua rector,
Diſtribuitque vias, ſciſſo mox agmine, quidam
Cannales, Iuliique forum, multique Clauennam,
Cumanumque lacum, multi petiere Tridentem.
Ipſe Boemorum regem, multosque potentes
Allobrogum, Sueuumque ducem, fidumque nepotem
Te Friderice ſuum, Chunrado rege creatum,
Secum rector habens, illas tranſcendere rupes,
Nomine quas veteri montem Iouis incola dixit,
Adproperat, iamiamque domos, & rura iacentis
Italiæ cernens, fidas quas nouerat vrbes
Ticinum, Laudamque ſuam, Cumamque ſalutat
Lætus, & in Ligures violentam concipit iram.

Quidam Cannales] Qua ex Norico in Marchiam, ni fallor, Tauriſianam itur. *Iuliique forum*] Vt Henricus Dux Auſtriæ, item Henricus Dux Carinthiæ, adiunctis ſubſidiariis copiis Hungarorum. Forum Iulii, vulgo Friaul vocatur, Plinio antiqua ciuitas, cuius incolas Foroiulienſes appellat. Hodie Sabellico Ciuidatum. In hac regione eſt Vtinum oppidum, inſigne, vt vidimus, nuncupatum, teutonice *Zu der Weiden*, à Principibus Auſtriæ, vt ferunt, circiter annum M CC ædificatum. Sabellicus Hnonium vocat. *Multique Clauennam; Cumanumque lacum*] Scilicet Franci, Ripuarii, Sueui. Superius memini Comi etiamnum celebris nominis oppidi, prope lacum Larium, qui Comenſis, *der Comer ſee* vocatur. Clauenna item oppidum eſt. Paruit nuper Comitib. eius nominis, quos poſt exactos vidimus. *Montem Iouis incola dixit*] Hunc ſcilicet Bernardi, non quidem illius Abbatis celebrati, ſed cuiuſdam Auguſtenſis archidiaconi, qui in eo monte nemora perſancta degiſſe dicitur.

Prima feros belli motus, regnique furores
Tuta loco, fidensque nimis Ligurumque ſuisque
Vrbibus, aduerſis excepit Brixia fatis:
Quæ poſtquam regi tentatis reſtitit armis,
Plus quoque quam potuit, tandem contrita, ſolutis
Mœnibus, accepit dominum, quem fecerat hoſtem,
Vixque redempta, ſuos multò luit ære tumores.
Vtque ducis totæ ſubierunt caſtra cohortes,
Ne quid inhumanum, linguis ac moribus illa
Diſſona barbaries caſtris impune moueret,
Conſenſu procerum tales a Cæſare leges
Compoſitæ, ſtabili & caſtrorum iure feruntur:
Ne quis rixari ferro, pugnamque mouere
Audeat in caſtris: neu mota lite vocatus
Cum telo veniat, lorica tutus, habensque
Quo tantum rixa dirimat certamina fuſtem.
Neu ſignum niſi forte domeſtica quærens
Agmina, vociferet: miles ſi fecerit iſta,
Electo caſtris, & turpia plurima paſſo,

Contraria] A Rege Boemorum, qui, vt dictum eſt, Aenobarbo, ex fœdere, quem iam præceſſerat, militabat.

Ne quis rixari] Vt militares has leges facilius intelligas, legendus eſt Radeuicus, qui illas eo verborum tenore cōſcripſit, quo proditæ ſunt à principe nunquam ſatis laudato. *Telo veniat*] Nam hæc vox ea ſolum ſignificat, quæ alterius lædendi cauſſa habentur, vt dixit Bartolus. *Caſtrorum tota ſupellex*] Signat id, quod Radeuicus patrio vocabu-

Eripietur ei caſtrorum tota ſupellex.
Armiger exuſta candenti fronte metallo,
Detonſaque coma, poſt verbera pulſus abibit,
Vel dominis ſpoliis redimetur, & omnibus armis.
Vulneris, aut cædis conuictus, voce duorum
Qui modo non fuerint violato ſanguine iuncti,
Hic caput, ille manum perdet: ſi teſte carebit
Altera pars, facinusq́ volet formidine pœnæ
Abiurare reus, poterit iurare: volentem
Quilibet oblato licite reprobare duello,
Paſſurus ſimilem non victo crimine pœnam,
Miles equo, curſore carens, clypeoque, vel haſta,
Sit licet oppoſitæ partis, regalia caſtra
Tutus adire poteſt: ſi quis violauerit illum,
Sicut & in ſocio pacem violaſſe feretur.
Si fuerit bellator eques, clypeuſque, vel haſta,
Non erit ille nocens: pœnamve merebitur vllam.
Inſtitor à noſtro ſpoliatus milite, cuncta
Conduplicata feret: maxilla ſeruus aduſta,
Vertice detonſo, ſupponet terga flagellis:
Aut erit à domino prædicto more luendus.
Qui ſpoliare ſacras aliquem conſpexerit ædes,
Si prohibere poteſt facinus, prohibere laboret:
Si prohibere nequit, maneat ſecurus: at ille
Iudicis arbitrio pœnam pro crimine pendet.
Vrbem, vel caſtrum noſtro ſub nomine tutum,
Impugnans, poterit pacis violator haberi.
Non erit in noſtris nobiſcum fœmina caſtris.
Qui reus extiterit, ſpoliis nudatus abibit
Turpiter, & naſo mutilabitur illa reciſo.
Seruus deprenſi conuictus crimine furti:
Si furaute fuit, probroſa morte peribit.
Sin minus, abraſo ſignatus vertice frontem
Verbera dura feret, caſtriſque fugatus abibit:
Ni fuerit Domini ſpoliis armiſque redemptus.
Si continget equum cuiquam reperire vacantem,
Nec dominum norit, non detondebit, vt illum
Ignotum faciat, nec clauſum fraude tenebit,
Sed ſtabulatori noſtro denunciet, ac ſic
Inuento, vt proprio nullo prohibente fruatur.
Quem ſi faſce nouo dominus deprendet onuſtum,
Non erit hoc licitum deiecto pondere raptum
Tollere: portantem patiens in caſtra ſequatur,
Iamque miniſterio liceat reuocare peracto.
Si quis pacificæ plebis villaſve, domuſue
Vſſerit: abraſis ſignabitur ora capillis
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.
Lex eadem pœna præſcripta, minoris ementi
Teutonico, caſtris vt pluris vendere poſſit.
Hoc tamen adiecto, quicquid venale ferebat
Eripiet camera turpi pro fœnore cuſtos.
Miles Teutonicus ſoctum de gente Latina
Non habeat, niſi noticiam ſermonis habentem
Teutonici: quod ſi præſumpſerit, omnia perdat.

vocabulo ſic exprimit: Auferetur ei omne ſuum Haroachſa. *Armiger*] Hic pro eo, vt ex Radeuico conſtat, accipiendus, qui ſub milite eſt, *Ein reyſiger Knecht.* *Detonſaque coma*] Nota erat hæc ignominiæ.

Oblato duello] Siogulari certamine, quod hodie ſublatum eſt.

Non erit ille nocens] Saubaudi, qui eum læſerit.

Inſtitor] Id eſt, mercator hoc loco. Significat enim & alia. Ioterdom eſt qui ſub alio negociatur: vnde inſtitoria actio nata apud iureconſultos.

Seruus] Quem ſuperius armigerum vocaoit, oonc ſeruum vocat: vt qoi ea ætate, *Edelknecht* dicebatur, alius eſſe intelligatur à milite.

Sed ſtabulatori] Equorum, ſeu ſtabuli magiſtro, qui Marſcalcus à Radeuico, vt & hodie teutonice appellatur, à marca Germaoorum vocabulo, quod equum ſignificat, Pauſonia teſte, quem citat Rhenanus noſter in commeotariolo in Tacitum.

Inuentor fouea, nullo prohibente repertis
Gaudeat: at ſi quis vim fecerit improbus illi,
Id noſter digna ſtabulator corrigat ira.
Nemo parum caute, nimiumve potenter agendo,
Conterat educto vinaria vaſa liquore,
Quæ præſtare ſuum poſſint caſtrenſibus vſum.
Has, altasque ſacro dictatas Principis ore,
Conſenſere patres, ſeruare per omnia, leges.
At Rex belligeras cupiens armare cohortes,
Vltriceſque viris incudere fortibus iras,
Editiore loco blando ſpectabilis ore,
Et tamen ingenua reuerendus pondere vocis
Conſtitit, attentus implens his vocibus aures:
Maxima ſydereo laudum præconia regi,
Rex ego terrenus, modo ſi foret illa facultas
Vocis & officii merito perſoluere poſſum,
Cum mihi deuoto tantas aſſiſtere cætu
Aſpicio proceres, quorum me munere regna
Accepiſſe iuuat, ſtudiis retinere laboro.
Nam neque me tanti mea gloria muneris vnquam
Immemorem faciet, noſtrique fauoris egentem
Viuere dum potero, bello, ſeu pace, fatebor.
Sunt impreſſa meis ſuffragia veſtra medullis,
Quoque magis recolo, magis hæc recolenda videntur,
Immemor officii non ſat memor extitit ante,
Nec bene gratus erat, qui gratus deſiit eſſe.
Spem mihi de reliquo quæ præceſſere dederunt.
Gratia præteritis, ſpes eſt adhibenda futuris.
Sed iam tempus adeſt, quo certo pignore poſſit
Veſtra nitere fides: ad magna negocia rerum
Venimus, ingentes belli concepimus iras.
Non mihi res agitur, nec certos ſponte labores
Aggredior, belli cauſſas, iramque coactus
Accipio, iuſtoſque monet vindicta dolores.
Cernitis in quantos ſeſe efferat improba faſtus
Vrbs Ligurum, regnique minas, mandataque noſtra
Ridet, & antiquis à regibus edita iura,
Quæ cum legifero ſtatuit reuerendus Othone
Carolus, ah pudeat, nunc demum tempore noſtro
Reſpuit, abiecitque ferox ceruice ſuperba
Imperiale iugum, manifeſtaque bella fatetur.
Hoc ego ſi patiar, ſine cauſſa cenſear enſem
Inualida portare manu, regumque priorum
Degenerem, dignumque minus perhibere nepotem.

Maxima ſydereo] Hanc à Friderico patria liogua dictam eſſe orationem, ex Radeuico colligimus. Neque enim conſtat illum exacte peritum fuiſſe latini ſermonis. Quanquam neque gratia, neque artificium vllum in ea deſiderati poſſe videatnr. *Tantos proceres*] Nomina eorum pete ex cap. xxv. lib. tertii hiſt. Aenob.

Legifero Othone] Primo eius nominis Auguſto: vnde legiferum appellat, vel quod Roman. Priocipis eſt condere leges, vel quod vetuſta Saxonum iura emendauerit. Feruot item aoneles eum æquitatis iuriſque amantiſs. peritos viros iuri dicendo ſemper præfeciſſe. Nam genere fuit Saxo, à rebuſque præclare geſtis Magni cognomentum tulit, præcipue domito Boheslao Boemiæ rege, ſuperatiſque tribus grauiſſimis prælis, Hungaris Germaniam vaſtantibus: ac captis tribus eorum regulis, quos victores Germani, Othone tamen renitente, ſed fruſtra vitam laqueo finire coegerunt. Ex imperatoribus primus traditur à Ioanne XII. corona donatus, accepto Germaniæ Pannoniæq; titulo, ignota Cæſarum prioribus ſeculis coronatione, ſi Balbo credimus. Sed nec coronandi Pontificis conſuetudo admodum eſt vetuſta. Olim à clero populoque Romano Pontifices electi, vbi interceſſerat Imperatoris authoritas, cathedræ diui Petri inſidebant, nullis aliis ceremoniis adhibitis. Geſta huius Othonis ſcripſere plures, ſed Crantius aliquanto fuſius. *Perhibere nepotem*] Pro, præſtare ſucceſſorem, dixit.

Ergo ne ſæuitia mea ſunt electa nefanda
Tempora, quæ tantos nequeant punire furores?
Fallitur ignaua (niſi fallor) opinio plebis.

Quicquid

Quicquid in imperium noſtro committitur æuo
Inuenit vltorem: dabit ah, dabit impia pœnas,
Inſerituque graui commiſſa nefanda piabit.
Si bene vos noui, ſi non mea pectora fallit
Spectatæ toties veſtræ virtutis imago.
Nam neque vos noſtri ſocios non eſſe doloris
Communis iactura ſinit, quæ ſponte dediſtis,
Eripit inuito (niſi vos ſuccurritis) hoſtis
Munera veſtra mihi parat extorquere, ſimulquè
Vos, & meſ ſocii, facto contemnit in vno.
Dumque putat bello nec noſtra requirere poſſe,
Arbitrium vobis, fructum mihi muneris aufert.
Nunc age Teutonici fortiſſima robora regni,
Imperii vires, totius gloria mundi,
Magnifici proceres, magnis intendite cœptis
Pectora, ſitque palam, nullam ſub limite magni
Eſſe poli, noſtris quæ tuto viribus obſtet,
Legibus aut Latiis impune recalcitret, vrbem.
Si vos à patriis laribus, thalamiſque pudicis
Noſter amor, regnique labor, iuſtique doloris
Adduxit ratio, ſi dulcia pignora, natos
Ploranteſque domi liquiſtis ſponſe puellas,
Nunc iiſdem cauſſis vltrices acriter iras
In tumidos Latiis depromite nominis hoſtes.
Atque illud noſtro detergite dedecus æuo.
Ne noſtras impune minas ſpreuiſſe feratur
Vrbs Ligurum: quas Roma timet, nec iura, nec vlla
Hoc prohibent leges, quotiens iniuria regnum
Vexat, & imperii ſubito pax hoſte laborat.
Principis edicto iuſtiſſima bella gerantur.
Ille nocens populus, nos regni iura tuentes,
Vltrices aquilas, qui publica ſigna ſecuti
Eximios certe referemus laude triumphos.
Vocibus Auguſti virtus accenſa ſuorum
Incaluit: fremuere minæ, capuloque reductas
Admonuit grauis ira manus: vox omnibus vna,
Dicta probant, laudantq; virum, ſtimuliſq; morantem
Impellunt, fidaſque vouent in prælia dextras.
Sed ne præcipiti quicquam prudentia motu
Regia, neglecto præſumeret ordine iuris,
Primum propoſitis legalibus eſſe citandos
Hoſtes edictis, iuris ſuaſere periti.
Vtque ſibi certam Ligures incumbere cladem,
Dilatamque vident offenſi Cæſaris iram,
Iam ſpe maiores ſcelerum depoſcere pœnas
Electos de gente ſua, legumque peritos
Miſerunt in caſtra viros, blandiſque potentes
Perſuadere modis, quorum ſermone diſerto
Poſſe putabatur miteſcere Principis ira.
Qui cum ſe cauſſis grauiter pœnalibus angi,
Legibus Italicis, & ſtricto iure viderent,
Inque coloratis ſuffragia nulla loquelis,
Eſſe vel in multa quam promiſere moneta,
Rebus inexpletis, multum fruſtraque rogatis
Principibus, mæſto repetentes mœnia vultu,

Commiſſa nefanda piabit] Signat perduellionis crimen, quod committitur, cum quid hoſtili animo paratur aduerſus rempublicam, vel Principem. Hinc perduelliones. qua dictione hi ſolum indicantur, aduerſus quos ius belli eſt.

Capuloque reductas] Exprimit alacritatis ſignum.

Cauſſis pœnalibus] Actionibus ſeu iudiciis capitalibus. Sunt autem illa, vt inquit Iuſtinianus, quæ vltimo ſupplicio afficiunt, vel aquæ vel ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Hæc verba in vulgatis codicibus, vt pleraque alia aliquanto de-

At nos, teſte Deo, quod ſceptrum iuraque regni
Diximus à nobis illi collata fuiſſe.
Non donata quidem, potius ſed tradita noſtro
Illa miniſterio, vel ei commiſſa, per illud
Credidimus verbum ſat rectè poſſe notari.
Numquid ob ambigui ſuſpecta vocabula dicti
Debuit in tantam ſuccendi filius iram,
Verbaque mandatis opponere dura paternis?
Adde, quod eximio famoſos nomine noſtri
Cuſtodes lateris, tanta feritate laceſſi
Pertulit, vt gladios, & ſæua pericula mortis
Vix fugerent: vetitosque vltra procedere, triſtes
Turpiter, ac trepidos ad limina ſacra remiſit.
Neue quis ad noſtram toto de corpore regni
Audeat vlla ſui deferre negocia ſedem,
Obſeruare aditus, anguſtaque clauſtra viarum
Dicitur, & mediam poſitis cuſtodibus alpem.

ſeruus ſeruorũ Dei. Friderico Rom. Imperatori ſalutẽ, & apoſtolicã benedictionem. Lex diuina, ſicut parẽtes honorantib. longæuitatem promittit, ita maledicentib. patri & matri, ſententiã mortis intendit. Veritatis aũt voce docemur: *quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur*. Quapropter dilecte in Domino, fili, ſuper prudẽtia tua non mediocriter admiramur, ꝙ B. Petro, & S. Rom. eccleſiæ non quantam deberes reuerentiã exhibere videris. In literis enim ad nos miſſis, nomen tuũ noſtro præponis: in quo inſolentiæ, ne dicã arrogãtiæ notã incurris. Quid dicam de fidelitate B. Petro & nobis à te promiſſa & iurata: quomodo eam obſerues, cum his qui Dei ſunt & filii excelſi omnes, epiſcopis videlicet? Homagiũ requiris, fidelitatẽ exigis, & manus eorũ ſacratas manibus tuis innectis, & manifeſte nobis factus contrarius, Cardinalibus à latere noſtro directis, nõ ſolum eccleſias, ſed & ciuitates regni tui claudis. Reſipiſce ergo, reſipiſce tibi cõſulimus: quia dũ à nobis cõſecrationẽ & coronã merueris, dũ incõceſſa captas, ne cõceſſa perdas nobilitati tuæ timem⁹. Ad quã Imp. ita reſpõdiſſe fertur: FRIDERICVS DEI gratia Rom. imp. ſemper Aug. ADRIANO eccleſiæ cathol. pont. Omnib. illi adhærere, quæ cœpit IESVS facere & docere. Lex iuſtitiæ vnicuiq;, quod ſuũ eſt reſtituit. Non .n. parentib. noſtris derogamus, quib. in hoc regno noſtro debitũ exhibem⁹ honorẽ, à quib. videl. progenitorib. noſtris, & regni dignitatẽ ſuſcepimus, & coronã. Nũquid tẽpore Cõſtant. Sylveſter regalis aliquid habuiſſe dignoſcitur? ſed eius pietatis cõceſſione libertas conceſſa eſt eccleſiæ, pax reſtituta, & quicquid regalis paparus veſter habere dignoſcitur, largitione principium obtinet. Vnde cum Rom. pontifici ſcribim⁹, iure & ex antiquo nomẽ præponimus, & ad iuſtitiæ normã eidẽ nobis ſcribẽti concedimus. Reuoluite annales, & ſi lectũ neglexiſtis, qđ aſſerim⁹ illic inuenitur. Ab his aũt, qui Dei ſunt per adoptionẽ, & regalia noſtra tenẽt, cur homagiũ & regalia ſacramẽta nõ exigamus? cũ ille noſter & veſter inſtitutor ab homine rege nihil accipiẽs, ſed omnia bona omnib. conferẽs, qui pro ſe & Petro cẽſum Cæſari perſoluit, & exẽplũ vobis dedit, vt ita faciatis, docet vos dicens: *Diſcite a me, quia mitis ſum & humilis corde*. Aut igitur regalia nobis dimittãt: aut ſi hæc vtilia iudicauerint, quæ Dei Deo, quæ cæſaris cæſari perſoluant. Cardinalib. vtiq; veſtris clauſæ ſunt eccleſiæ, & non patent ciuitates, quia non videmus eos prædicatores, ſed prædatores: non pacis corroboratores, non orbis reparatores, ſed auri inſatiabiles corroſores. Cum autẽ viderimus eos, quales requirit eccleſia, portantes pacem, illuminantes patriam, aſſiſtentes cauſæ humilium in æquitate, neceſſariis eos ſtipendiis & cõmeatu ſuſtentare non differemus. Humilitatis aũt, quæ eſt cuſtos virtutũ, & manſuetudinis veſtræ, non minimam notam incurritis, cum huiuſmodi quæſtiones religioni non multũ conferentes, ſecularib. perſonis proponitis. Prouideat itaq; paternitas veſtra, ne dum talia mouet, quæ indigna ducimus, offendiculum ponat illis, qui velut ad imbrem ſerotinũ oti veſtro aures ſuas arrigere feſtinant. Non.n. non poſſumus reſpondere auditis: cum ſuperbiæ deteſtabilẽ beſtiam, vſq; ad ſedẽ Petri reptaſſe videmus, paci eccleſiæ bene ſemper prouidentes. Bene ſemper valete. *Cuſtodes lateris*] Intelligit Cardinales ſupradictos, Canoniſtas ideo de latere Cardinales legatos dici quod adſiſtant Papæ, qui de eorũ collegio, vt Imp. de ſenatorũ numero exiſtat. Tũ multa de illorũ poteſtate, qualitate, prærogatiua, tradunt Hoſtienſis, & ſectatores eius adimunt papæ ius deponẽdi Cardinalẽ ſine concilio generali. Ioann. Monachus ait, cœtum cardinalium eſſe in quaſi poſſeſſione, ne quid arduũ pontifex inconſulto eorundem collegio ſtatuat: ſed memineris vtrumq; cardinalem. *Ne quis ad noſtram*] Cauſſam Nauclerus oſtendit, quæ Cæſarẽ eo adegit, vt poſthac neq; legatũ pontificiũ in Germanicũ regnum, niſi à ſe vocatũ, admitteret: neq; quempiã qui iam ad Rom. tribunal prouocarat, Romã proficiſci pateretur. Vnde fortaſſe Lunden. ille epiſcopus, vt edicti imperialis contemptor, interceptus eſt, per Germaniã iter ad vrbẽ arripiẽs proſeqnẽdi cauſã appellationis prætextu.

At vos eccleſiæ fortes, validaque columnæ
Pontifices (neque enim veſtris hoc credere fas eſt
Actum conſiliis) vos hæc iniuria tangat,
Proque Dei fortem ſtabiles opponere murum
Ne trepidate domo ſolida, quæ præſide Chriſto,
Aedificata petra, quamvis concuſſa procellis
Sentiat euerti tamen, & ſuccumbere neſcit.
Ac primo iuuenem monitis inflectere regem
Cura ſit, vt tantum properet purgare reatum,
Autoreſque mali rabidæ feritatis Othonem,
Retnaldumque ſimul: quorum comes aulicus alter,

Proque Dei domo] Quin potius pro ambitione, faſtu, & auaricia tua magis proferendæ ditioni, quam gloriæ Chriſti ſtudueris: quam vero vere Epiſcopi humilitate, manſuetudine & paupertate adſeruerunt: cum tu neque præpoſitum nomen in familiari Epiſtola, vere Romani imperatoris, neque verbum quidem in te dictum pro nomine Chriſti pati ſuſtinueris.

Culmen

Alter in eccleſia falſo iam nomine culmen
Pontificale tenet: famoſi criminis vltor
Corrigat, & digna manifeſte puniat ira.
Obſequiumque Deo, nobis impendat honorem,
Illis ſpem veniæ, cunctis exempla relinquat.
Talibus acceptis à ſummo præſule chartis,
Pontifices vno ſic reſcripſere tenore:
Scimus, & a Domino ſtabili promiſſa tenemus
Indubitata fide, nunquam de ſede mouendam,
Quam Petrus in ſolida fidei conſiſtere iuſſam
Protegit Eccleſiam Chriſto ſub præſide petra.
Cum tamen inſolitis ſedes Romana procellis
Concutitur, capitis totius corporis angor
Condolet, vniuſque dolor transfertur ad omnes.
Hinc fuit alme pater, cum regia pectora nuper
Illa recens dubiis mouiſſet Epiſtola verbis,
Cum fremerent regni proceres, ſtrepituque feroci
Obſtruerent ſtupidas inſuetis vocibus aures,
Vt neque fulmineam te contra principis iram,
Et ſæuas ſtimulare minas, nec rurſus in illum
Munimenta tua parti præſtare liceret.

Culmen pontificale] Quod imperatore, vt reor, auſpice ad Colonienſem Eccleſiam Reinaldus imperialis aulæ Cancellarius, inuito Adriano euectus erat. Vnde dicit, falſo nomine.

Scimus & à Domino] Extat & huius Epiſtolæ exemplum apud Radeuicum, quæ ſatis indicat tunc temporis Epiſcopos noſtros haud tam addictos fuiſſe Romanæ ſedi, atque nunc ſunt.

Solida petra] Abutitur notiſſimo ſcripturæ apud Matthæum loco, ad adſerendum Rom. eccleſiæ primatum: quum Chriſtus iis verbis ſignificanerit, ſe ſuper iſtam petram, hoc eſt, ſolidam iſtam fidei profeſſionem extructurum Eccleſiam ſuam: in quo fundamento ſi conſtiterit, nec inferi quidquam aduerſus illam poterunt, nedum homines. Proinde hæc verba: *At ego viciſſim tibi dico, quod tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiam, & portæ inferorum non valebunt aduerſus illam*, non tantum ad Pontificem vnum, ſed ad omnes Chriſtianos pertinent.

Vt ſi forte nouo lunam concurrere ſoli
AEtheris impulſu mirantia ſydera cernant,
In neutram belli ſecedere territa partem
Forſitan audebunt, & compatientur vtrique.
Hunc velut innato, propriorque calore timendum
Horrebunt, iſti placidæ magis, atque labore
Aſſuetæ ſocio, denſas purgare tenebras
Præſtabunt, tacitum, nil amplius auſa, fauorem.
Sic nos cæſareas, & formidauimus iras,
Et tibi qua licuit fauit ſecreta voluntas.
Illa tamen dubii ſenſus defendere verba,
In tanto procerum fremitu, medioque furore
Omnibus infeſtis nullo præſumpſimus auſu.
Quæ ſuper hæc nobis mandata legenda dediſti,
Legimus, & monitis cupidi parere paternis.
Protinus ammonitu regalia pectora blando,
Iamque ſoporatas precibus demulſimus iras:
Cuius, vt expreſſas poſſis agnoſcere voces,
Dulcibus alloquiis ita reſpondiſſe putato:
Imperium geminis diſponitur, inquit, habenis,
Legibus, & veterum ſeruato tramite morum:
His ego contentus fines tranſire paternos
Nec volo, nec poſſum: neque enim prudentior illis
Laude ſupernacua cupio, vel maior haberi.
Debita pontifici ſaueat reuerentia: regnum
Legibus antiquis, & priſco more regatur:
Cuius ab æterno tantum collatio rege
Prouenit: ad proceres electio pertinet, in qua
Præcipuam vocem præſul de iure vetuſto
Moguntinus habet: paſtori prima recentis
Agrippina tuo conceditur vnctio regis:

Vt ſi forte nouo] Comparationem & hanc neque ineptam dixeris. *Nouo ſoli*] Quod talis appareat poſt defectum: qui, vt deprehendi poſſit, docet Seneca capite duodecimo primi Natur. quæſtion. *Concurrere*] Opponere ſe.

Illa tamen dubii ſenſus verba] Quæ literarum Papæ ſeries continebat. Inſigne, videlicet, coronæ beneficium tibi contulimus.

Ab æterno tantum collatio rege] Idem Iuſtinianus Aug. prodidit in principio codicis ſui, multiſque rationibus legum interpretes nituntur oſtendere, à ſolo Deo ius & poteſtatem imperii deriuari. Sed canoniſtæ, qui po-

Imperii nitidam ſummo ſacrare coronam,
Pontifici ius eſt; vt vero nomine poſſit
Non dator imperii, ſed confirmator haberi,
Hæc ego magnorum ſuſcepi iura parentum,
Hæc retinere libet, ſi quis ſuperaddere quidquam
Nititur, inualidum prorſus vacuumque relego.
Sunt ſua iura patri, diuinis legibus orbem
Temperet: eccleſias, quo debet iure, gubernet:

tiſſimum papalem dominationem extruxerũt locis aliquot euangelicæ doctrinæ inſigniter detorſis, reſpondent egregio ſcilicet, commento: Si imperium eſt, inquiunt, à Deo, hoc non eſt immediate, ſed per debitam & ſubalternatiuam emanationem à Vicario Chriſti, apud quem ſunt iura cœleſtis & terreni imperii. ad probandum hoc, ſuas, quas ſtatuerunt doctrinas, citant.

Electio pertinet] Iuxta eorundem traditionem Pontificis beneficio, quod ille transferat imperium de gente in gentem. Verum ſuperius indicauimus, formulam illam de electione vulgatam, non fuiſſe perpetuam, ſed magis commenticiam videri. *Præcipuam vocem*] Hoc eſt primam, vt Radeuicus indicat. Hodie poſtremam habet. Lege caput conſtitutionis Carolinæ, quam auream bullam vocát, de principibus electoribus in communi. *Recentis*] Electi. *Vnctio*] Id genus ceremoniarum alicubi ridere videtur Leonardus Aretinus. Certe Chriſtus & rex, & ſacerdos, nulla externa vnctione, ſed paterna voce tantum: *Ipſum audite*, vniuerſo orbi imperator, & rex, & dominus dominantium conſtitutus eſt. Vnde autem fluxerit mos vngendi ſacerdotes & reges, oſtendit Polydorus. *Nitidam coronam*] In primo lib. de tribus coronis, quibus imperator coronatur, nonnulla ex rerum ſcriptoribus retuli. Canonici iuris interpretes ideo ferreo primum, deinde argenteo, poſtremo aureo diademate caput imperatoris cingi inter alia tradunt, quod iis metallis Romani ſingulis quindecim annis recipiebant tributum de toto mundo cum tamen illum nunquam occupauerint. Vnde & hoc commentum & ſane perridiculum, à grauibus autoribus eſt exploſum: ſicut & allegoriæ ad hoc triplex inſularum genus relatæ. Notum eſt illud non illepidum gloſſæ commentum in Rub. C. de indict. libro x. Imperatorem ſcilicet triplici corona inſigniri: quod ſit totius mundi Dominus, qui tres in partes diuiditur. Quod enim toti Aſiæ dominetur promulgatum eſt l. fi. C. de temp. appell. Quod Africæ, l. i. ff. de offic. præf præto Af. Quod Europæ, l. ij. C de appell. Quod autem ex coronatione nihil noui iuris Cæſaribus accedat, libro proximo oſtendemus. *Sed confirmator haberi*] Sed & dator iuxta decreta Pontificum, & canoniſtarum traditiones, quibus egregie Papæ vtriuſque gladii poteſtatem vendicant, contra genuinum Chriſti verborum ſenſum: quaſi ille frigidam illam ſuam diſtinctiunculam de habitu & exercitio inuenerit. Balbus pontifex cap. 2. libro de coronatione tradit, vnde euenerit, vt mutato vetere inſtituto, imperator confirmetur à Pontifice.

Cogitet antiquos primæui temporis annos,
Præteritoſque dies, & ſæcula priſca reuoluat
Num Petrus? aut Clemens? num cætera turba priorum
Sceptra latina dabat? Romanus tempore priſco
Pauper erat præſul regali munere creuit:
Nec tamen vt faſces, & regni iura Latini,
Vel dare præſumat, vel cuiquam tollere poſſit,
Exceſſere modum magnorum munera regum,
Si tantum cuiquam ius in ſua regna dederunt.
Sed neque tanta fuit largitio, nec dare quiſquam
Quo caret ipſe poteſt: huius collatio regni
Autorem ſortita Deum, contingere nulli
Iure poteſt hominum: collator muneris huius
Eſt Deus: hoc ſummis regnum confertur ab aſtris.
Hoc tamen arbitrium Romanus tempore noſtro
Vendicat antiſtes, documentaque vana figuris
Exprimit, & chartis dat grandia verba ſuperbis.
Iamiam pictura, moneo, tollantur inanes:
Cauta verecundis miteſcat epiſtola verbis.
Iam veris tractare libet, iam muta loquaxve
Cedat, & è medio mendax tollatur imago.
Quid ſua verba ferant ſtudeat penſare prius quam
Regales incauta manus reprobandave tangant.
Si cupit eccleſiæ pacem cum regibus eſſe,
Nec ſumus ignari, patri quid ſitus, aut quem
Debeat ille mihi verſa vice iuris honorem.
Legatos ſiquidem minime procedere paſſi,

Num Petrus aut Clemens] Profecto dolendum eſt opus Lini, qui mox Petro ſucceſſit, intercidiſſe, quo complexus eſt res geſtas Petri. Quæ enim circumfertur à Clemente conſcripta Petri cum Simone mago concertatio, prorſus aliena eſt à pectore Apoſtolico. Receptum eſt, Petrum Eccleſiæ Chriſti præfuiſſe an. xxv. Antiochiæ: VII. reliquos Romæ. Præterea obſeruatum, id quod rei experimentum, veritaſque hactenus edocuit, vniuerſorum ſcilicet, diui Petri ſucceſſorum, cuiuſcunque illi ſortis ſumantur, neminem tot diebus in eius ſede, aut conſediſſe, aut conſeſſurum eſſe, quot quot diebus diuus Petrus primus à Chriſto Eccleſiæ Pontifex inſtitutus in ea conſedit. Et rurſum non tantum diui Petri dies nullus Romanorum Pontificum ſuo in põtificatu permenſus attigit, ſed & ipſum quoque Petri nomen, quod ad Chriſtianæ eccleſiæ ſolidiſſimam petram non immerito alludit, Romanorum pontificum obtinuiſſe, hactenus nemo viſus eſt. quod hoc diſticho Bouillus cecinit:

Petri ſucceſſor, conſedit nemo diebus
Tantis, & nomen nemo ſecundus habet.

Clementis autem pietas, eruditio, atque modeſtia ſumma commendata eſt à ſcriptoribus temporum, rerumque

Nec in contemptum diuini patria ad vrbem
Iuſsimus, aut odio veſtigia verſa referre:
Sed quia multa noua ſecum molimina fraudis,
Vel iam ſcripta notis, vel adhuc ſcribenda ferentes,
Optabant miſerum premere & exugere clerum,
Diuinas ſpoliare domos, ſecumque referre,
Quo nunquam Romana ſitis ſatiabitur, aurum,
An pulchrum ſatis eſt, & ſummo præſule dignum
Impreſſas ſigno vacuas emittere chartas,
Quas poſsit lator variis inſcribere nugis
Cum volet, & miſeris falſas affigere culpas,
Laturus veram ficto pro crimine prædam?
Nam quod me queritur, poſitis cuſtodibus, omnes
Præcluſiſſe vias: nec me feciſſe negabo,
Nec niſi propenſa factum ratione fatebor.
Si quis habens cauſſam, ſacra limina iure probatam
Vel peregrinus adit, via libera rite patebit:
At ſi quis nugas pacis turbator inanes
Illuc ferre cupit, nuſquam tranſire licebit.

que Romanorum Pontificum. Huius meminiſſe volunt diuum Paulum capite vltimo ad Philipponſes, eiuſque eſſe eam, quæ ad Hebræos nunc vulgo inſcripta eſt epiſtola. *Num cætera turba priorũ*] Scilicet Romanorum Pontificum, quos idem Bouillus non inſcite in triplicem ætatem diſpartitus eſt. Vt ſcilicet prima eorum ſit, qui in initio naſcentis Eccleſiæ ſub cruentis imperatoribus viuentes mortalẽ corporis amictum, in proprii ſanguinis effuſione, ad Chriſti imitationem exuerunt. De bis indubie ſentit Fridericus. Secunda eorum eſt ætas, qui quanquã pro Chriſto ſanguinem non fuderint, nec palmam martyrii adepti ſint: ſecũdo tamen loco per beatorum martyrum veſtigia incedentes, doctrinis, orationib., ieiuniis, lachrymis, eleemoſynis, & aliis huiuſmodi pietatis operibus eximiam animi mundiciem, & puritatem conſecuti, templum Dei & cohæredes Chriſti effecti, in ſanctorum contubernia tranſierunt. Tertia ſummorum Pontificum diſtinctio eorũ eſt, quorum quamplurimi vel à prioris vitæ ſanctimonia paulatim degeneres, animũ genialibus deliciis inflexerunt, aut magis dominandi libidinem, quam pietatis ſtudio ſummi pontificatus dignitatem contentioſis ambitionibus inierunt: qui neque, vt primi illi viciniores Petro, martyrii palmam adepti ſunt: neque vt mediorum, ſincera cohors vſquequaque vitæ ſanctimoniam coluerunt, vt piorum confeſſorum catalogo publice promererentur inſcribi.

Romanus præſul] id eſt, epiſcopus. Nam ab initio neq; Papæ, neq; Pontifices, ſed Romani epiſcopi vocabantur. Nomen à vetuſtis temporibus deductum. Nam Athenienſes, quos ſpeculatum mittebant, quid in vnaquaq; ſubditarum ciuitatum boni, maliue, æqui, aut iniqui agеretur, hos epiſcopos, id eſt, ſpeculatores vocabant, vt cap. qui epiſcopatum viij. quæſt. 1. Vnde vero, & quare Rom. Epiſcopo nomen hoc Papæ fuerit inditum, tradit Ioan. Andr. in præfat. Clement. *Regali munere creuit*] Scilicet, tempore Conſtantini Magni, & Syluestri Papæ. *Sed neque tanta fuit largitio*] Deſignat vulgatam illam Conſtantini iam dicti donationem, de qua apud nullos extat autores, præterquam in libro Decretorum, idq; in antiquis voluminibus minime comperiri, author eſt Antoninus in Chronicis. Quanquam Iſidorus in hiſtoria ſua ſcribit, eum vrbe Roma Pontifici ceſſiſſe, ornamentiſque omnibus imperialibus, diademate videlicet, habituque & albo equo, quo vectebatur. Baſilicas item dicitur nonnullas in vrbe condidiſſe. Sed quid hæc ad tam immenſum Petri, vt aiunt, patrimonium, elephantia Conſtantini, ſanguine puerorum, & Syluestri baptiſmate partum? O beatas nugas, quæ tantum conſtituere imperium. In Laurentium Vallam, virum propter veritatem odio habitum & perſecutum, quod probare conatus eſt, eo libello, qui iam vulgo notiſſimus eſt, nullum ius, ſiue munus imperii Pontifici conceſſum, huiuſcemodi diſtichum iactatum legimus: *Ohe, vt Valla ſilet, ſolitus, qui parcere nulli eſt, Si quæris quid agat, nunc quoque mordet humum.* *Picturæ ſollantur inanes*] Quæ Lotharium imp. adorantem Pontificem, vt dictum eſt, exprimebant. *Eccleſia*] Sacerdotio. *Regibus*] Imperio. *Quo nunquam*] Taxat auaritiam Rom. curiæ, & aperit impoſturam ad corradendum argentum à clero germanico.

Hæc de reſponſis diui Pater optime regis,
Salua pace tua, tibi reſcribenda putamus:
Nam quæ præter ea ſuperaddidit, vt pote quaſdam
Pactorum tacitas ignaro principe leges
Contractuſque nouos, & conſpirata latenter
Fœdera cum Siculis, melius reticenda videntur.
Ille Palatinus iam tunc à Principe noſtro
Regius Italicas veluti præcurſor ad vrbes,
Non aderat præmiſſus Otho: Reinaldus eodem
Accelerare parans multis præſentibus ante
Immunem culpæ, populique furentis ab ira
Protexiſſe viros, multo ſe teſte probauit.
Nunc age tranquillæ ſanctiſſime pacis amator,
Iuſtitiæ ſpeculum, placidorum ſanctio morum,

Fœdera cum Siculis] Guilielmus Siciliæ comes, qui patri Rogerio, quem Lotharius Cæſar regno Neapolis exegerat, ſucceſſit, ſtatim inito principatu eccleſiæ rem contrectare cœpit. Vnde Adrianus in eum, à ſe diris primum execrationibus deuotum, copias duxit, tamen parum feliciter. Nam apud Brunduſium conſerta manu, Græcos & Apulos, qui pro Pontifice ſtabant,

Nunc age depoſita, ſi quam dolor intulit, ira,
In melius mentem reuoca, nobiſque, tibique
Conſule: neu placidam mundi turbare quietem
Eccleſiæ, regnique grauis diſſenſio poſſit,
Mitior auguſtas mittenda videtur ad aures,
Quæ tantos animi compeſcat epiſtola motus.

ingenti prælio fudit: raptoque mox io Adrianum agmioe compulit ipſum ad vltro offereodum eas pacis conditiones, quas antea reſpuerat: inter quas erat & illa, vt ſcilicet ſe regem vtriuſq; Siciliæ declararet. Quod à Pontifice factum Aenobarbus ægerrime tulit, primaque fax odii in pootificem credita eſt. *Protexiſſe viros*] Legatos Papæ.

LIBRI SEXTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEPTIMI.

¶ Septimus Auguſtæ conuentum indicit, & inde
Intrat ad Italiam ſummos ſumpturus honores.
Hinc Graium fraudes memorat, legataque Papæ,
Atque interceptos comites, narratque reſcripta.
Dacorum Regi donantur ſceptra, & ab Arcto
Conueniunt gentes, Ligurum & contendit ad vrbem,
Scribuntur leges: proceres hortatur, & ira
In Ligures totus candet fortiſſimus heros.
Acriter ad Trecium pugnatur, & obſidione
Mœnia cuncta quatit, portas turreſque refringit.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE GESTIS FRIDERICI I. IMP. AEnobar. Aug. liber Septimus.

IAmque profecturis ad magna negocia ſignis
Rhætica rura tenens multo cum milite Princeps,
Qua celer Auguſtam placido Licus irrigat amne,
Proxima Vindelicæ tentoria fixerat vrbi.
Hic ex diuerſis venientia partibus orbis
Agmina, ſeptenis placet expectare diebus.
Cuius, vt aduentum tanta Romanus in ira
Comperit antiſtes, vera tunc denique fama
Territus, Henricum præmittens, atque Hiacynthum
Ire iubet, placidiſque virum mulcere loquelis,
Scriptaque pacificis minus aſpera reddere chartis.
Nam iam cum valido prudens Reinaldus Othone
Italiam fineſque tuos Verona tenebant.
His ſine marte viris: ingreſſu Riuola primo
Inuictum, nullaque manu ſuperabile caſtrum,
Traditur, aeriæ primis in faucibus alpis
Extructum, ditione ſua Verona tenebat.
Contulit his multum, gratoſque ſequentibus vſus
Præſtitit, vt tuto tranſirent agmina greſſu.
Tum quaſcunque viros vrbes, aut magna ſubire

IN LIBRVM SEPTIMVM LIGVRINI

Scholia Iacobi Spiegelii Seleſtad.

RHætica rura] Rhætiæ nomen latiſſimum olim patuit, vt oſteodimus ſupra: ſed & Aenobarbi noſtri ætate, quod Radeuicus aperte indicat. Auguſta hodie Sueuiæ caput, Rhætiæ ciuitas habita eſt, io qua & ſita eſt, vt teſtatur Petrus Appianus nobilis mathematicus. *Vindelicæ vrbi*] Ipſam iam dictam Auguſtam intelligit. Alteram tamē Baioariæ ſuæ Auentinus optimo iure veodicat, quoniam geographi tam Græci, quam Latini Vindelicam appellant, quicquid hodie nomine ſuperioris & inferioris Bauariæ continetur, à qua nobilem illam Sueuorum Augoſtam Licus dirimit: atque ideo in Rhætis magis, quam Viodelicis ſita eſſe cenſenda eſt. Nam Vindam eundem eſſe fluuium, qui patrio ſermone Wertaha vocatur, magno receptum eſt errore: quem & nos, non tamen abſqoe clari nominis adſertoribus, ſecuti ſumus alicubi.

Henricum] Cardinalem presbyterum tit. S S. Nerei & Achillei: & Hiacynthum

ed by Google

Oppida contigerat, populis gaudentibus vltro
Exceptos læti decorabat cultus honoris.
Tunc proceres, clarique viri, turbaque minoris
Ambitioſa manus, ſtudio deuota fideli
Sacramenta dabant, cunctas ſeruanda per vrbes.
Principis Auſonii ius, famam, Corpus, honorem,
Nec ſe læſuros, & ſi quis lædere tentet,
Vſque vel ad mortem tota virtute reniti.

cynthum Cardinalem Diaconum S. Mariæ in ſchola græca: viros prudentes, &, vt ait Radeuicus, in ſecularibus & ad curialia negotia pertractanda prioribus miſſis multo aptiores.

Scriptaque pacificis] Hoc eſt, emollire animum Friderici Augu. Epiſtola blandiore argumento ſcripta. *Nam iam cum valido*] Radeuicus ſingulari cap. libri tertii legatorum Cæſaris laudem perſequitur: indicans nullum eximiæ virtutis facinus in ea expeditione geſtuor eſſe, in quo illi primas non obtinuerint partes. *Valido*] Magnanimo. *Othone*] Comite Palatino, cuius ſupra meminimus, vt & Reinaldi Cancellarii aulæ Auguſtæ. *Riuola*] Noſtrate lingua *Der Kouel an Bernerkluſe*. Idem ille locus in quo poſitæ ſnot inſidiæ, vt eleganter cecinit Poeta in quarto, repetenti iam Auguſto Friderico Germaniam: & inclytum fortitudinis animi ſpecimen ædidit Otho Comes, cuius hic fit mentio. *Sacramenta dabant*] Etiam religionis antiſtites, vt ſatis innuit formula iuramenti, quæ extat apud Radeuicum: & lecta mox oſtendit, quam inuicto animo Fridericus Princeps minime ſuperſtitioſus, imperii iura per Italiam adſeruerit.

Inde tuos raptim tranſcurrunt Mantua fines,
Mantua famoſi muſa vulgata Poetæ,
Vicinamque petunt, acturi magna, Cremonam,
Quam Padus effuſis delambit molliter vndis,
Huc ex Italicis confluxerat vrbibus ingens
Pontificum procerumque manus: reuerenter ab illis
Suſceptura ſui mandata recentia regis.
Quæ poſtquam quanto decuit ſplendore diſerti
Expoſuere viri, placidaque hic aure verendi
Suſcepere patres, magno complenda fauore.
Inde per AEmyliam veſtigia verſa ferentes,
Te Rauenna petunt, legatos Regis Achiuum,
Quos apud Anconam poſitos, hoſtilia quædam
Moliri audierant, horum Palæologus ille,
Hic Logotheta fuit, cœptis arcere parantes:
Hi contra Siculum ſpecietenus arma mouentes,
Prætextu belli furtalia vota tegebant.
Nam quæ littoreis ſtabant in finibus vrbes,
Conciliare ſuo, noſtroque abrumpere regno,
Arte, dolo, bellive metu, preciove parabant,
Venaleſque manus, & municipalia caſtra
Conflabant multo, quod Græcia miſerat, auro.
His bellatricem iuuenum Rauenna cohortem
Improba, conductis mерituram miſerat armis.
Vt plebs illa nihil cum ſpe mercedis iniquum
Iudicat: oblato nihil eſt quod abhorreat auro.

Mantua famoſi muſa vulgata Poetæ] Vnde Silius cecinit, ipſam eſſe domum muſarum, atq; ad ſydera cantu euectam Audino. Sed clarior hic locus ante omnia ſanguinis prodigio, qui ex corpore dominico fluxit, & à Lõgino martyre ex humo collectus, ac in ſacellum Andreæ Apoſtoli conditus dicitur, vt ſcribit Volaterranus, & cecinit Baptiſt. Mantuanus libr. de ſacris diebus tertio. *Vulgata*] Nota.

Muſa] Verſu, carmine. *Famoſi Poetæ*] Virgilii: quem ſicut & pleroſque calamitas & exilium clarum fecit. amiſſis enim poſſeſſionibus Mantuæ, ob vicinitatem Cremonæ Antonianæ, ad Auguſti opes Romam ſe contulit, adiutus Mœcenaris amicitia. Illud inter cætera mirum recenſet Volaterranus, quod Tacitus de eius laudibus commemorat. Dum eius quædam carmina recitarentur in theatro, ei omnes adſurrexere veluti Auguſto. Apud poſteros vero tanta eius præiudicata potuit opinio, vt teſte Macrobio, quamuis eius carmina multis in locis damnentur: laudem, tamen amittere non poſſit. Noſtri autem ſic eum taxant, vt Heſiodo ſuperior, Theocrito æqualis, Homero inferior exiſtat: quos ſibi autores ad imitandum adſumpſit. Volaterrano tamen videtur, quæ ab Homero accepit, multa feciſſe meliora. Nec recte ſcribi dicit Vergilius: citato græcæ inſcriptionis teſtimonio. *Ingens Pontificum*] Nomina habes apud Radeuicum, qui inquit: Veraciter adſerere potero, multis ante hac regibus denegatam eam, quam tunc probitate ſua euicerunt iſti legati Principis magnificentiam & gloriam. *Per AEmyliam*] Eadem Flaminia, quæ & nunc Romandiola, vt libro tertio indicatum eſt. *Te Rauenna petunt*] Silius libro octauo primam corripuit. *Lenta paludoſa proſcindunt ſtagna Rauennæ.* Vetus vrbs, hodie nomen cum veteri & opum & ædificiorum fama retinet. Olim Oſtrogothorum Germanorum inclyta ſedes: cuius antiſtiti æmulo Romanæ ſedis, duodecim ciuitatum Epiſcopi ſubiacebant: quæ deinde ſub exarchatus Græci nominis dominatione fuere, cuius caput ipſa Rauenna, donec liberalitate principium Francorum Germanorum, qui iam pridem Galliam occupauerant, Romanæ eccleſiæ donatus eſt: quod Aenobarbum noſtrum non latuit, vt libro tertio latius explicauimus. *Hoſtilia quædam moliri audierant*] Miſerat per id tempus, vt Sabellicus clare indicat, & ſuperius à nobis obiter tactum eſt, Manuel Græcus imperator Romam, qui ſuo nomine arma ad Fridericum Italia depellendum, pollicerentur, &

Orientalis eccleſiæ obſequium, vt in cunctis Romano pareret pontifici, modo pontifex & Romani ita euenire vellent, vt Occiduum imperium iterum Orientali iungeretur, vetuſque monarchiæ forma, qualis ab initio fuerat, in integrum reſtitueretur. At videtur Sabellico Græcus, nõ tam ſpe impetrandæ rei hæc mouiſſe, quã quod Anconitanos, quos in fidem receperat, à Friderico oppugnari grauiter ferebat: ac ſimul quærere, qua vi, quave arte hoſtem infeſtiſſimum ex illorum ceruicibus depelleret. *Hic Logotheta fuit*] Volaterranus in commemoratione magiſtratuum Græcorum honorum nomina recenſet, qoæ antiquitus certa obibant munera: poſtea tantum titulotenus habita. Interpretatur autem Logothetes, qui idem fere, quod ſcriba. Hi contra Siculum, Guilielmum ſecundum, qui cognomini patri recens ab Adriano regi creato ſucceſſit, cuius ſoror Conſtantia nupſit poſtea Henrico Aenobarbi filio, iuſtæ ætatis virgo, & minime quinquagenaria mulier e maior: quod plæriſque falſo creditum eſt, vt lib. 1. diximus. *Vt plebs illa nihil*] Alludit ad illud vulgatum: *Nulla fides pietaſque viris, qui caſtra ſequuntur Venaleſque manus: ibi fas, vbi maxima merces. Oblato nihil eſt quod abhorreat auro.* Iuxta notiſſimam poetæ ſententiam: *Quid non mortalia pectora cogis Auri ſacra fames?* Et illud Lucani: *Vſque adeo ſolum ferrum, mortemque timere Auri neſcit amor.*

Inde reuertentes, cum iam ſua mœnia tuti,
Vicinaſque vrbis portas intrare pararent,
Occurrere viri, dignaque ferociter ira
Correptos, ſæuo circumſtrepuere tumultu.
Ductor erat iuuenis Guilhelmus nomine quidam,
Tranſuerſorque malus vero cognomine forſan,
Quod quaſi fraude mala tranſuerteret omnia, dictus.
Hunc licet ante fores vrbis medioque ſuorum
Agmine, regalis noxa non impiger vltor,
Nec numero comitum, ſed regni feruidus ira
Irruit, & medium forſan mucrone cruento
Confodiſſet Otho: niſi multo denique fletu
Ignaua plebis pariter, precibuſque ſuorum
Euictus trepido, ac ſeſe peccaſſe, fatenti,
Donaſſet miſerum magno pro munere vitam.
His quoque dimiſſit, Ancona proxima fortes
Caſtra viri ponunt, Græcoſque potenter ab vrbe
Accitos, regnique minas & iurgia paſſos
Tanta, quod iniuſſu Romani principis auſi
Ambiguis ſuſpecta dolis incapta mouerent,
Argolica ſecum fraudis commenta referre
Ocius, & toto iuſſere recedere regno,
Qui poſtquam Graia pepulerunt ſcandala peſtis:
Conuerſo repetunt Mutinenſia mœnia curſu.

Inde reuertentes] Scilicet, nuncii, ſeu, vt nunc vulgo nominantur, oratores, & barbare ambaſiatores. Rauennatium, quos Anconam ad Græci imperatoris legatos miſerant, viros & nominis, & loci primi, vt indicat Rad. *Vrbis*] Rauennæ, quam iam egreſſi erant legati Latini Auguſti. *Occurrere viri*] Subaudiendum reuertentibus, Rauennatium oratoribus, quos increparunt Aenobarbici, quod ſe contemptis Græcos legatos apud Anconam conueniſſent. *Ductor*] Quod is principem tenebat apud ſuos Rauennates locum.

Tranſuerſorque malus] Vtcunque cognomentum, eiuſque rationem adfingens in carmen retulit. A Radeuico Maltrauerſar appellatur. *Regalis noxæ*] Criminis maieſtatis, de quo iuriſconſulti tit. iiij. libr Pandect. xlviij. *Sed regni feruidus ira irruit*] Rurſum inſigne fortitudinis animi ſpecimen ædidit Otho princeps: quum eum nec copioſus, vt ait Radeuicus, Maltrauerſaris nobiliſſimi Rauennatium comitatus, nec vicinæ ciuitatis metus terruerit, quin vt legatus Imperii vindicaret cæſaris maieſtatem, quam ipſe iam referebat. *Græcoſque potenter ab vrbe Accitos*] Hic quoq; apparet, quam obnixe, vel per ſuos Fridericus imperii dignitatem intactam retinere ſtuduerit, cuius iam vix vmbram vides. *Scandala*] Obſtacula, impedimenta, qoæ largitione Græci legati intentabant. *Mutinenſia mœnia*] Noſtram Mutinam intellige, Modonam vulgus appellat: ædificata eſt annum circiter M C. principem loci ſua ætate Fridericus Tertius ducẽ appellauit. Nulla æq; à veteribus vetere Mutina memoratur ciuitas, notiſſima Bruti & Cæſaris ciuili bello.

Huc, Adriane, tuos regalia caſtra petentes
Legatos, perfuſa Pado Ferraria miſit:
Quos vbi tranquillos, mandataque pacis habentes,
Atque reformandæ paci veniſſe ſequeſtros
Agnouere duces, ad cœpta negotia tutos
Dimittunt, placidumque ſinunt explere laborem.
Ergo Tridentinæ tuti cum præſule ſedis
Prætereunt rigidas anguſtis faucibus alpes:
Qui tamen illæſas ad regia cæſaris vſque
Caſtra viris præſtare vias, tutaſque nequiuit.
Nam duo belligeri comites, crebriſque rapinis
Adſueti, quorum hic pugnax Henricus, at illum
Nomine vulgato Fridericum fama vocabat.

Ferraria] A ferro nomen accepit, ſicuti Argenta, & Aureolum vicina oppida ab eius generis metallis appellata ſunt. *Sequeſtros*] Mediatores nunc vulgus vocat. *Duces*] Legati Cæſaris. *Præſule*] Alberto. *Comites*] Arbitror fuiſſe è familia Welfonum. Abſtinuit enim à gentilitiis nominibus Radeuicus, ſcriptorum more tum recepto: in quo videntur imitati eſſe notarios aulæ veterum Germaniæ principum Auguſtorum. *Rapinis Adſueti*] Iam olim latrocinia, hoc eſt, furta publica violentaq;, *Zugutem seutſchen, Straſſreuberey*, Germanis fuiſſe familiaria Cæſar, Mela & Tacitus oſtendunt.

Socium

Nudatos ſpoliis captoſque in dura feroces
Vincula conijciunt, iam qui ducebat euntes,
Quam, qui ſe tutos illo ductore putabant:
Nec prius emiſſi, proprio quam fratre Hiacynthus
Obſide depoſito, ſeſe ſociumque laboris,
Præſule detento miſeranda ſorte redemit.
Mox tamen & nutu diuino præſul & obſes,
Saxonis auxilio, Romanæ ob ſedis honorem
Saxonis Henrici, ſub quo duce Norica tellus
Tunc erat, horriſonis ſubduxit colla cathenis.
Afflictis grauiter raptoribus, atque coactis
Reddere quæ tulerant, & iuſtas pendere pœnas.
Ergo vbi Vindelica non longe à mœnibus vrbis
Augusto faciente moras, regalia caſtra
Auſonii ſubiere viri, præmittere viuo
Fiuca ſono cautela fuit, quibus ira verendi,
Si qua ſuperſtes erat, poſſet miteſcere regis.
Hæc tibi cunctorum, rex auguſtiſſime regum,
Summus in eccleſia Petri ſucceſſor, & idem
Deuotus tibi mente pater, cultorque fidelis
Mittit, apoſtolica præmiſſa verba ſalute:
Totaque Romani nunc maxima curia cleri,
Te velut eximium regem, dominumque ſalutant.
Cætera quæ ferimus, nudis, quam tradimus, ecce,
Tradiderantque ſimul, narrabit pagina verbis.

Socium laboris] Collegam Cardinalem. *Præſule*] Tridentino. *Saxonis Henrici*] Eius, qui ab infantia Leonis cognomen accepit, ſicut pater eius Catuli, & Albertus Marchio Vrſi, teſte Crantio, fabulam de Leone peregre adoecto per eum refellente. Idem Henricus ſuperbus quoque à moribus appellatus eſt, vt in ſecundo libro à Poeta. *Raptoribus*] Prædatoribus, qui & latrones dicti ſunt, vt vulgo notum eſt.

Auſonii viri] Legati pontificii. *Viuo ſono*] Viua voce, quæ vt Cicero dixit, plenius alit, & vt Plinius Iunior, afficit: ac, iuxta dictum diui Hieronymi, habet quid latentis energiæ. Porro ſcriptura vox quæpiam eſt, ſed quaſi factitia, veræque vocis vtcunque imitatrix. Deeſt actus motuſque, hoc eſt, vita. Siquidem actio, vt autor Fabius, orationis quaſi vita eſt. Rerum inuentio, oſſium inſtar eſt, Ordo neruos imitatur. Elocutio carnem, cutem coloremque. Memoria ſpiritus vice fungitur. Quibus omnibus accedit pronunciatio, velut motus quidam vitalis. Nullum enim certius argumentum vitæ, quam motus. Vnde & flumina viua dicuntur, & argentum viuum. Contra mortua, quæ torpent languentque.

Cunctorum, rex auguſtiſſime regum] Quod iuxta mentem gloſſæ in cap. in ſynodo lxiij. diſt. debeant reges cæteri, quo in ſui quiſq; regni ſolio ſtabiliatur, ab ipſo imperatore corona donari, & eum de iure agnoſcere, vt reſtantur gloſſæ in cap. volumus xi. q. 1. & cap. omnes xxviij. q. 1. Item gloſſæ cap. ſuper ſpecula. de priuileg. & cap. per venerabilem de elect. vbi valde caute & penſiculate ſcribitur, regem Franciæ de facto non agnoſcere ſuperiorem: perinde ac ſi dicat, de iure tamen agnoſcere debet: cum de iure, vt eadem affirmat, Romano imperio ſubſit. Sed & Hoſtienſis, cum omnes fere ſacrorum canonum profeſſores tradunt, Gallos & alios tranſalpinus legibus imperii teneri. *Petri ſucceſſor*] Vt hæredis appellatio non ſolum ad proximum hæredem, ſed ad vlteriores refertur: ita & pontifex Romanus Petri ſucceſſor dicitur, quamuis maximo numero alii medii interceſſerint, cap. 1. de homicid. in ſexto. *Nudis verbis*] Simplicibus, minime fictis aut fucatis.

Protinus explicita papalis epiſtola fronte,
Talia continuo ſubnectit verba relatu:
Quantus in officio ſtudioſi cultus amoris,
Quanta paterna fides in te, mitiſſime fili,
Extitit, vt primum diuino munere ſedem,
Et paſtoralis ſuſcepi munia curæ.
Indubitata tibi deuota pignora mentis
Eſſe reor: quod prima tui gratanter honoris
Accepi mandata libens, quodque omnia lætis
Sæpe miniſteriis à te dictata peregi:
Quod tibi collatos diuino munere faſces
Imperii, ſacramque manu gaudente coronam
Impoſui, vidique tuos gauiſus honores:
Quodque tui cauſſa Romana iurgia plebis
Suſtinui, multoſque tuli, ſcis ipſe, labores.
Inter tot veri certiſſima ſigna fauoris,
Si quid forte tuas, ita re cogente, ſub aures
Vel minus exactum, vel acerbum pagina noſtra
Detulit, ad ſubitam ſtimulari protinus iram

Papalis epiſtola] Eius exemplum eſt apud Radeuicum. *Coronam impoſui*] Vno ſimul ore, parique conſenſu omnes legum interpretes ſtatuunt hæc, quæ ad coronationem attinent, fieri magis honoris & officii cauſſa, quam vel neceſſario, vel vt ex hac actione quicquam cæſaribus accedat. Siquidem electio ſolum ad imperatoris ſubſtantiam pertinet, ad ſolennitatem reliqua, vt confirmatio, inunctio, conſecratio, coronatio. Nec illud officit, quod ante coronationem appelletur rex Romanorum, & perinde nequeat vſurpare imperii nomen, gubernaculaue: quandoquidem hæ duæ voculæ, Rex Rom. & imp. eadem omnino valent, & ſynonymæ ſunt, vt liquido conſtat ex verbis vulgatiſſimæ l. Bene à Zenone: & C. vt nemo priuatus l. 1. in vtraque ſcribitur promiſcue, & imperialis maieſtas, & regale culmen.

Non decet: in cunctis cauſſas, & tempora rebus
Aſpiciat, qui vera cupit decernere iudex.
Filius ille quidem ſapiens, & gloria patris
Creditur, eiuſdem qui blandimenta, minasque
Aequa mente libens, & amica ſuſcipit aure:
Imo, tua quod pace loquor, qui parcere virgæ
Suſtinet, huic odio perhibetur filius eſſe.

Vnde verum eſt, quod Balbus antiſtes ille noſter Gurcenſis Epiſcoporum eruditiſſimus, ante eum grauiſſimi quoque autores ingenue falſi ſunt, ſcribit in libr. de coronatione: quod ſimul atque Germanorum ſuffragiis cæſar eſt deſignatus, efficitur verus, & legitimus imperator, & inde incipiunt imperii anni fluere, atque eodem temporis veſtigio poteſt quæcunq; ſunt poteſtatis imperialis implere. vt in aureo. vt præpo. no. Imp. §. 1. Col. 1. & ibi Bald. in 1. conſtit. Sed quamuis ex vnctione, conſecratione, coronatione nihil cæſareis rebus accedat, non hæc tamen, aut vt leuia paruipēdi, aut vt ſuperflua reiici debent: cum eam vim habeāt vt ſancti ſpiritus munera conferant, augeaturque interius quod exterius vnctio præſignat, vt tradit Hoſtienſ. de ſacra vnctione cap. 1. At Innocentius affirmat hoc ſolēne inſularum impoſitionis duo præſtare. Vnum, vt ex rege imperator efficiatur. Alterum vt diuini ſpiritus illapſu, ſanctior atque auguſtior euadat. His ſpecioſis commentis debemus, quod negari non poteſt, pōtificiam dominationē, iuramentaq; cæſarum poſteriorum, ignota veteribus imperatoribus, qui imprudentes ſerpentem, vt dicitur, in ſinu aluerunt. *In cunctis cauſſas.*] Hanc vulgatam iuriſconſultorum, & ſequentes è Prouerbiis Solomonis ſententias depromptas poeta de ſuo minime inſcite adiunxit. *Filius ille quidem ſapiens*] Lege cap. x. & xiij. Prouerb. Solomonis, qui ſapientem filium ſimpliciter vocat, qui parentibus obtemperat, & ſe gubernari iuxta Dei mandatum patitur. *Minas*] Increpationem. Sane ſingularis, impiæ & profanæ mentis nota eſt, contemnere parentum obiurgationem. *Qui parcere virgæ*] Eſt & hæc Solomonis in fine cap. xiij. iam citati, qua parentibus præcipit, vt ſæpe alias, vt doceant, regant, & coerceant pueritiam. Virga autem hic ſignificat non tantum plagas, ſed totam pædagogiam, quæ complectitur doctrinam, honeſta exercitia, & certa ſtudia, ac certas operas, præmia recte factorum, & pœnas delictorum.

Non decuit regem, nec tanto principe dignum
Vrbanumque fuit, mea dum tibi pagina nuper
Adderet vltrices violati præſulis iras,
Obſequiiq; mei non exprobrare profecto,
Sed monuiſſe volens quædam tibi ſigna referret,
In tantum paucis accendi vocibus iram,
Quas minus exacta ſcriptor ratione notarat,
Vt noſtri ſocios læderis, ſemperque fideles,
Te quoque teſte, tibi, tanta feritate laceſſi,
Tanta pati ſineres irati fulmina regni,
Explendique viros cœpti præcluſa facultas
Cogeret irriſos ad limina ſacra reuerti.
Si quid in illorum factis enorme notaſſes,
Indignumque tuis, aut intolerabile regnis,
Significare tribus potuit tua pagina verbis,
Atque emendandum nobis ſeruare reatum.
Nunc ſemel admonitus placide, ne tale quid vltra
Attentare velis: tranſacta ſequentibus oro
Corrige, Romanæ ſeruato ſedis honore.
Nos quoque, ſi qua fuit turbato in corde querela
Ponimus, & dulcem tecum partimur amorem,
Latores apicum, mandatorumque miniſtros,
Quæ legis, eximio, fili, pietatis honore
Suſcipe: quodque tuas per eos dictamus ad aures,
Illud ab interno ſinceri crede profectum
Pectoris affectu: tutoſque habitoſque benigne,
Hos ſaltem lætos ad limina ſacra remitte.

In tantum paucis accendi vocibus iram] Vt hunc locum plenius intelligas adſcribam verba ex epiſtola Adriani Papæ, vt à Radeuico referuntur. Occaſione, inquit, cuiuſdam verbi, quod eſt beneficium, tuus animus, ſicut dicitur, eſt commotus: quod vtique nedum tanti viri, ſed nec cuiuſlibet minoris animum merito commouiſſet. Licet enim hoc nomen, quod eſt beneficium, apud quoſdam in alia ſignificatione, quam ex impoſitione habeat, aſſumatur: tunc tamen in ea ſignificatione accipiendum fuerat, quam nos ipſi poſuimus, & quam ex inſtitutione ſua noſcitur tenere. Hoc enim nomen ex bono & facto eſt editum: & dicitur beneficium apud nos non feudum, ſed bonum factum. In qua ſignificatione in vniuerſo ſcripturæ corpore inuenitur, vbi ex beneficio Dei, non tanquam ex feodo, ſed velut ex benedictione & bono facto ipſius gubernari dicimur & nutriri. Et tua quidem magnificentia liquido recognoſcit, quod nos ita bene & honorifice imperialis dignitatis inſigne tuo capiti impoſuimus, vt bonum factum valeat ab omnibus iudicari. Vnde quod quidam verbum hoc, & illud ſcilicet: Contulimus tibi inſigne imperialis coronæ, à ſenſu ſuo niſi ſunt ad alium retorquere: non ex merito cauſſæ, ſed de voluntate propria, & illorum ſuggeſtione, qui pacē regni & eccleſiæ nullatenus diligunt, hoc egerunt. Per hoc enim vocabulum, contulimus, nil aliud intelleximus, niſi quod ſuperius dictum eſt, impoſuimus. *Scriptor notarat*] Hodie parum vetuſto nomine Cancellarius, ſeu Secretarius dicitur. Scribit Æmylius Probus apud Græcos, honorificentius eſſe ſcribarum officium, quam apud Romanos. Hi enim mercenarios exiſtimant, at Græci ad id munus neminem admittunt

runt, niſi honeſtis natalibus, fideque & induſtria cognitum: quod neceſſe ſit eos omnium conſiliorum eſſe participes. Extat Sabellici dialogus de officio ſcribæ. *Tribus verbis*] Pro pauciſſimis dixit, prouerbiali ſermone. Diuus Hieronymus in dialogo Luciferiani & Orthodoxi. *Tribus*, vt aiunt *verbis, rem iſtam grandem diſſoluiſti* *Latores apicum*] Baiulos literarum.

Hæc tunc expoſuit mandata recentia, paſtor
Ille Friſingus Otho, quem tanto maior habebat
Hac de lite dolor, quanto propioribus illum
(Regis erat patruus) tangebat curia vinclis.
Vtque pie ſcriptis à ſummo Præſule verbis
Addidit ipſe ſuas in pacis fœdera partes,
Protinus ingenui conſedit pectoris horror,
Et nitidus rediit ſedato principe vultus.
Vt ſi forte roſas, & candida lilia nimbus
Contudit, & nitidum virgis decuſſit honorem:
Horrent informes ſpinæ, fruſtraque petiti
Quærentem fallunt nudato ſtipite flores.
Mox vbi tranquilli clementior aura Fauoni
Cœperit, excluſo ſpirare benignius Auſtro,
Protinus ad placidos flatus ſua germina rami
Producunt, ſolitoque nitent virgulta decore.
Præter prædictam turbati principis iram,
Reſtabant aliæ litis fomenta querelæ:
Quas vbi legatis diſtinctas ordine Cæſar
Expoſuit: contraque ſuo pro præſule miſſi,
Optima ſollicite cauti reſponſa dedere:
Protinus optatæ præſentibus oſcula pacis
Dulciter impendens, papæ cleroque ſalutem
Innuit, & lætos à ſe dimittit in vrbem.
Iamque precatores aderant à rege Dacorum
Electo nuper, populique fauore creato,
Principis arbitrio ſceptrorum iura petentes.
Annuit hoc pacto rex, vt poſt bella reuerſum
Ante quater denos properaret regulus illum
Cautus adire dies, regnum ſumpturus ab ipſo,
Obſequiique fidem iurando iure daturus.

Vt ſi forte roſas] Comparatio.

Dacorum] Danorum. Conualuit enim vſus, vt pro Dania, licet minus recte Dacia accipiatur. De Dacia, lege Eutropium in Aureliano. *Vt ſcribit Munſterus*] Modo Dacia eſt Walachia, Bulgaria atque Ruſcia: ſicut & Mœſia inferior, in qua Danubius labitur in mare. Verum Stephano Taurino eſt Tranſyluania. Hæc Hungariæ Regi, teſte eodem, quotannis pecunioſum vectigal pendit, nihil non habens minus quam politiam, & aeris temperiem. Olim Cimbrica Cherroneſus, hodie Dania appellatur, *Denmarck*, cui præeſt Rex qui Sueciam & Noruegiam, Peninſulas in eodem mari obtinet. Quas Plinius refert immenſas inſulas, non pridem à Germania compertas. Bircheimerus has putat eſſe Sueciam, Daniam, & Noruegiam. *Principis*] Aenobarbi. *Iura ſceptrorum*] Inueſtitura nunc vulgo dicitur. Vnde apparet Daniam olim fuiſſe beneficiariam imperii, ſeu regni Teutonici prouinciam. *Poſt bella*] Poſt expeditionem Italicam.

Iamque ſuas valido vires Alemannia motu
Exciverat, populique truces feruente tumultu
Partibus è cunctis ad regia caſtra fluebant,
Saxones, & rigidi qui Norica rura coloni,
Weſtualiamque tenent, quos aut ripuaria tellus,
Aut cum Germanis Rhenum partita colonis
Francia, ſeu magno nomen ſortita Lothero
Terra tenet, tunc Allobroges dotalia læti
Arma mouent, Celtæque leues, Cymbrique feroces
Vindelici, Sueui, Sclaui, ſimul atque Boemi,
Pannones, & lætis quos educat Auſtria campis,
Quique Carinthiniis populus verſatur in oris.
Non ego vel populos, vel nomina clara potentum

Norica rura] Diximus in primo Norici appellationem longius olim porrendi. Hodie inhabitant occaſum verſus Bauari. Ad ortum autem ſunt Anaſini & Auſtriæ pars. Ad meridiem autem Styria; in alpibus vero habitant Carnici, partimque Croati, gens Slauonica: comprehenditurque Norici nomine comitatus Goricienſis, & Zilienſis, regionesque adiacentes. *Aut cum Germanis Rhenum partita colonis Francia*] Franci gens Teutonica, ex paludibus maris Septentrionalis in luca, quæ Sycambri iuxta Rhenum tenuerunt, progreſſi, eam poſtea occupauerunt terram, quæ ho-

Enumerare queam: quoſcunque a cardine mundi
Horridus, & gelida Boreas emiſſus ab Arcto
Verberat, aerias donec veniatur ad alpes,
Arma ferunt populi, non ſunt qui mœnia ſeruant,
Non qui rura colant: præmiſſis vndique feruent
Caſtra viris, magno ſcrutatum a principe, per quas
Hos iubeat tranſire vias. nam tantus in armis
Plebis erat numerus, ne iunctis agmina caſtris
Nubifera rupes alpis tranſcendere poſſent.

die appellatur Franconia. Deinde Rheno ſuperato, Belgiſque in poteſtatem redactis, omnes fere Gallicas vires attriuere, vt iam non Gallia tantum, ſed & prima, ſeu ſuperior Germania, quæ Alemannia tunc peculiariter dicebatot, ab ipſis Francis Francia fuerit appellata, & in ea Moguntia metropolis Francorum. Quod non ignorauit Guntherus noſter, Otho Pontifex, tum alii mediæ antiquitatis autores, vt libro primo latius indicauimus. *Celtaque leues*] Habent enim nationes ſua vitia. Vnde & Latini ſupercilioſi & elati dicuntur, vani Ligures, leues Galli, iactabũdi Hiſpani, mendaces Græci, Pœni fœdifragi. Celtæ autem hic ſignant Gallos. Gallia enim à Sequana vſque ad Garunnam fluuium Celtica dicitur: à qua Celtæ populi, & qui finitimi his Hiſpani ſunt Celtiberi. Annotatum eſt ab aliis Celtarũ vocabulum Græcis & Germanum & Gallum ſignificare: item veteres Romanos Gallorum vocabulo, Gallos omnes & Germanos nuncupaſſe. Hæc res non animaduerſa, multis errandi cauſſa fuit.

Cymbrique feroces] Horum ſedes nunc Saxonum vltimi, & alii quidam ad mare populi habitant. Feroces autem appellat, reſpiciens ad veterum Cymbrorum ſæuitiam & furorem, quem Romani non ſine grandi iactura aliquando ſenſerunt. *Nomina clara potentum*] Scilicet ducum, marchionum, & comitum, quæ antiqua Germania in multas duntaxat familias & populos diuiſa ignorauit. Huius faciem deſcripſit Tacitus.

Vtque dedit ducibus cunctis loca congrua rector,
Diſtribuitque vias, ſciſſo mox agmine, quidam
Cannales, Iuliique forum, multique Clauennam,
Cumanumque lacum, multi petiere Tridentem.
Ipſe Boemorum regem, multosque potentes
Allobrogum, Sueuumque ducem, fidumque nepotem
Te Friderice ſuum, Chunrado rege creatum,
Secum rector habens, illas tranſcendere rupes,
Nomine quas veteri montem Iouis incola dixit,
Adproperat, iamiamque domos, & rura iacentis
Italiæ cernens, fidas quas nouerat vrbes
Ticinum, Laudamque ſuam, Cumamque ſalutat
Lætus, & in Ligures violentam concipit iram.

Quidam Cannales] Qua ex Norico In Marchiam, ni falllor, Taruiſianam itur. *Iuliique forum*] Vt Henricus Dux Auſtriæ, item Henricus Dux Carinthiæ, adiunctis ſubſidiariis copiis Hungarorum. Forum Iulii, vulgo Friaul vocatur, Plinio antiqua ciuitas, cuius incolas Foroiulienſes appellat. Hodie Sabellico Ciuidatum. In hac regione eſt Vtinum oppidum, inſigne, vt vidimus, nuncuparum, teutonice *Zu der Widen*, à Principibus Auſtriæ, vt feruot, circiter annum M CC ædificatum. Sabellicus Huunium vocat. *Multique Clauennam, Cumanumque latum*] Scilicet Franci, Ripuarii, Sueui. Superius memini Comi etiamnum celebris nominis oppidi, prope lacum Latium, qui Comeoſis, *der Comer ſee* vocatur. Clauenna item oppidum eſt. Paruit nuper Comitib. eius nominis, quos poſt exactos vidimus. *Montem Iouis incola dixit*] Hunc ſcilicet Bernardi, non quidem illius Abbatis celebrati, ſed cuiuſdam Auguſtenſis archidiaconi, qui in eo monte nemota perſancta degiſſe dicitur.

Prima feros belli motus, regnique furores
Tuta loco, fidensque nimis Ligurumque ſuisque
Vrbibus, aduerſis excæpit Brixia fatis:
Quæ poſtquam regi tentatis reſtitit armis,
Plus quoque quam potuit, tandem contrita, ſolutis
Mœnibus, accepit dominum, quem fecerat hoſtem,
Vixque redempta, ſuos multò luit ære tumores.
Vtque ducis totæ ſubierunt caſtra cohortes,
Nequid inhumanum, linguis ac moribus illa
Diſſona barbaries caſtris impune moueret,
Conſenſu procerum tales a Cæſare leges
Compoſitæ, ſtabili & caſtrorum iure feruntur:
Ne quis rixari ferro, pugnanique mouere
Audeat in caſtris: neu mota lite vocatus
Cum telo veniat, lorica tutus, habensque
Quo tantum rixæ dirimat certamina fuſtem.
Neu ſignum niſi forte domeſtica quærens
Agmina, vociferet: miles ſi fecerit iſta,
Eiecto caſtris, & turpia plurima paſſo,

Contraria] A Rege Boemorum, qui, vt dictum eſt, Aenobarbo, ex fœdere, quem iam præceſſerat, militabat.

Nequis rixari] Vt militares has leges facilius intelligas, legendus eſt Radeuicus, qui illas eo verborum tenore cõſcripſit, quo proditæ ſunt à principe nunquam ſatis laudato. *Telo veniat*] Nam hæc vox ea ſolum ſignificat, quæ alterius lædendi cauſſa habentur, vt dixit Bartolus. *Caſtrorum tota ſupellex*] Signat id, quod Radeuicus patrio vocabu-

Eripietur ei caſtrorum tota ſupellex.
Armiger exuſta candenti fronte metallo,
Detonſaque coma, poſt verbera pulſus abibit,
Vel dominus ſpoliis redimetur, & omnibus armis.

Vulneris, aut cædis conuictus, voce duorum
Qui modo non fuerint violato ſanguine iuncti,
Hic caput, ille manum perdet: ſi teſte carebit
Altera pars, facinusq́; volet formidine pœnæ
Abiurare reus, poterit iurare: volensem
Quilibet oblato licite reprobare duello,
Paſſurus ſimilem non victo crimine pœnam.

Miles equo, curſore carens, clypeoque, vel haſta,
Sit licet oppoſitæ partis, regalia caſtra
Tutus adire poteſt: ſi quis violauerit illum,
Sicut & in ſocio pacem violaſſe feretur.
Si fuerit bellator eques, clypeuſque, vel haſta,
Non erit ille nocens: pœnamve merebitur vllam.

Inſtitor à noſtro ſpoliatus milite, cuncta
Conduplicata feret: maxilla ſeruus aduſta,
Vertice detonſo, ſupponet terga flagellis:
Aut erit à domino prædicto more luendus.

Qui ſpoliare ſacras aliquem conſpexerit ædes,
Si prohibere poteſt facinus, prohibere laboret:
Si prohibere nequit, maneat ſecurus: at ille
Iudicis arbitrio pœnam pro crimine pendet.

Vrbem, vel caſtrum noſtro ſub nomine tutum,
Impugnans, poterit pacis violator haberi.

Non erit in noſtris nobiſcum fœmina caſtris.
Qui reus extiterit, ſpoliis nudatus abibit
Turpiter, & naſo mutilabitur illa reciſo.
Seruus deprenſi conuictus crimine furti:
Si furante fuit, probroſa morte peribit.
Sin minus, abraſo ſignatus vertice frontem
Verbera dura feret, caſtrisque fugatus abibit:
Ni fuerit Domini ſpoliis armiſque redemptus.

Si continget equum cuiquam reperire vacantem,
Nec dominum norit, non detondebit, vt illum
Ignotum faciat, nec clauſum fraude tenebit,
Sed ſtabulatori noſtro denunciet, ac ſic
Inuento, vt proprio nullo prohibente, fruatur.
Quem ſi faſce nouo dominus deprendet onuſtum,
Non erit hoc licitum deiecto pondere raptum
Tollere: portantem patiens in caſtra ſequatur,
Iamque miniſterio liceat reuocare peracto.

Si quis pacificæ plebis villasve, domusue
Vſſerit: abraſis ſignabitur ora capillis
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.

Lex eadem pœna præſcripta, minoris ementi
Teutonico, caſtris vt pluris vendere poſſit.
Hoc tamen adiecto, quicquid venale ferebat
Eripiet cameræ turpi pro fœnore cuſtos.

Miles Teutonicus ſocium de gente Latina
Non habeat, niſi noticiam ſermonis habentem
Teutonici: quod ſi præſumpſerit, omnia perdat.

vocabulo ſic exprimit: Auferetur ei omne ſuum Harnachſa. *Armiger*] Hic pro eo, vt ex Radeuico conſtat, accipiendus, qui ſub milite eſt, *Ein reyſiger Knecht*. *Detonſaque coma*] Nota erat hæc ignominiæ.

Oblato duello] Singulari certamine, quod hodie ſublatum eſt.

Non erit ille nocens] Sabaudi, qui eum læſerit.

Inſtitor] Id eſt, mercator hoc loco: Significat enim & alia. Interdum eſt qui ſub alio negociatur: vnde inſtitoria actio nata apud iureconſultos.

Seruus] Quem ſuperius armigerum vocauit, nunc ſeruum vocat: vt qui ea ætate, *Edelknecht* dicebatur, alius eſſe intelligatur à milite.

Sed ſtabulatori] Equorum, ſeu ſtabuli magiſtro, qui Marſcalcus à Radeuico, vt & hodie teutonice appellatur, à marca Germanorum vocabulo, quod equum ſignificat, Pauſonia teſte, quem citat Rhenanus noſter in commentariolo in Tacitum.

Quicquid in imperium noſtro committitur æuo
Inuenit vltorem: dabit ah, dabit impia pœnas,
Interituque graui commiſſa nefanda piabit.
Si bene vos noui, ſi non mea pectora fallit
Spectatæ toties veſtræ virtutis imago.
Nam neque vos noſtri ſocios non eſſe doloris
Communis iacturá ſinit, quæ ſponſe dediſtis,
Eripit inuito (niſi vos ſuccurritis) hoſtis
Munera veſtra mihi parat extorquere, ſimulquè
Vos, & mei ſocii, facto contemnit in vno.
Dumque putat bello nec noſtra requirere poſſe,
Arbitrium vobis, fructum mihi muneris aufert.
Nunc age Teutonici fortiſſima robora regni,
Imperii vires, totius gloria mundi,
Magnifici proceres, magnis intendite cœptis
Pectora, ſitque palam, nullam ſub limite magni
Eſſe poli, noſtris quæ tuto viribus obſtet,
Legibus aut Latiis impune recalcitret, vrbem.
Si vos à patriis laribus, thalamiſque pudicis
Noſter amor, regnique labor, iuſtique doloris
Adduxit ratio, ſi dulcia pignora, natos
Plorantesque domi liquiſtis ſponte puellas,
Nunc iiſdem cauſſis vltrices acriter iras
In tumidos Latii depromite nominis hoſtes.
Atque illud noſtro detergite dedecus æuo.
Ne noſtras impune minas ſpreuiſſe feratur
Vrbs Ligurum: quas Roma timet, nec iura, nec vlla
Hoc prohibent leges, quotiens iniuria regnum
Vexat, & imperii ſubito pax hoſte laborat.
Principis edicto iuſtiſſima bella geruntur.
Ille nocens populus, nos regni iura tuentes,
Vltrices aquilas, qui publica ſigna ſecuti
Eximios certe referemus laude triumphos.
Vocibus Auguſti virtus accenſa ſuorum
Incaluit: fremuere minæ, capuloque reductas
Admonuit grauis ira manus: vox omnibus vna,
Dicta probant, laudantq; virum, ſtimuliſq; morantem
Impellunt, fidaſque vouent in prælia dextras.
Sed ne præcipiti quicquam prudentia motu
Regia, neglecto præſumeret ordine iuris,
Primum propoſitis legalibus eſſe citandos
Hoſtes edictis, iuris ſuaſere periti.
Vsque ſibi certam Ligures incumbere cladem,
Dilatamque vident offenſi Cæſaris iram,
Iam ſpe maiores ſcelerum depoſcere pœnas
Electos de gente ſua, legumque peritos
Miſerunt in caſtra viros, blandiſque potentes
Perſuadere modis, quorum ſermone diſerto
Poſſe putabatur miteſcere Principis ira.
Qui cum ſe cauſſis grauiter pœnalibus angi,
Legibus Italicis, & ſtricto iure viderent,
Inque coloratis ſuffragia nulla loquelis,
Eſſe vel in multa quam promiſere moneta,
Rebus inexpletis, multum fruſtraque rogatis
Principibus, mæſto repetentes mœnia vultu,

Commiſſa nefanda piabit] Signat perduellionis crimen, quod committitur, cum quid hoſtili animo paratur aduerſus rempublicam, vel Priucipem. Hinc perduelliones. qua dictiune hi ſolum indicautur, aduerſus quos ius belli eſt.

Capuloque reductas] Exprimit alacritatis ſignum.

Cauſſis pœnalibus] Actionibus ſeu iudiciis capitalibus. Suut autem illa, vt inquit Iuſtinianus, quæ vltimo ſupplicio afficiunt, vel aquæ vel iguis interdictione, vel deportatiune, vel metallu. Hæc verba in vulgatis codicibus, vt pleraque alia aliquantu de-

Impleuere ſuam magnis terroribus vrbem.
At rex inſtructis properans ad mœnia caſtris
Iam loca contigerat, qua certior Addua limes
Finibus ab Ligurum magnæ ſecat arua Cremonæ.
Qui quamuis medias populis inieceris vndas:
Non tamen hoſtiles poterant cohibere furores,
Quo minus alterno ſpumaret ſæpe cruore.
Gurgite tunc pleno ſolito torrentior ibat,
Auxerat & tumidas reſolutis alpibus vndas,
Nec ſe belligeris tranſmitti poſſe cateruis
Ponte, vado, remoque carens ſperare ſinebat,
Nec minus oppoſito Ligurinus in aggere miles,
Magnanimi iuuenes, vel ſi vada tuta paterent
Excipere hos armis, ac propulſare parati
Conſtiterant, denſaque vadum ſtatione tenebant.
Sic duplici cauſſa fluuio, belloque repulſus
Iratus mediis exercitus hæſerat vndis,
Cornipedeſque viroſque ſimul grauis horror habebat.
Tantum diſtantes alterno margine ripæ
Certatim validis torquebant tela lacertis.
Donec ab extrema riparum fronte Boemus
Cum Duce Dalmatico ſeſe rapientibus vltro
Iniec ere vadis: hos agmina tota ſequuntur.
Vrget eques peditem, multis violentior amnis
Lubrica fallaci veſtigia ſubruit vnda.
Verticibuſque cauis inuoluens arma, viroſque,
Et rapidæ feritatis equos, correpta deorſum
Cuncta trahit: ſic pene viri periere ducenti.
Aſt alii non tam vectu, quam remige freti
Cornipedum ſolida tandem veſtigia ripa
Fixerunt: turpique fuga perterritus hoſtis,
Mœnia nota petens, infauſtum ciuibus omen
Rettulit, & cladis prænuncia ſigna futuræ.

Stabat in eiuſdem deuexo margine ripæ
Turribus, & valido caſtrum ſpectabile muro.
Nomen erat Trecium, Ligurum ſub numine tutum
Hactenus, & nullo tactum per ſecula bello:
Hoc latus excelſæ circumſtant vndique turres,
Illud fluminea tutum defenditur vnda,
Ingentique rapax incingitur Addua ponte,
Quem ſeruat poſitis cuſtodibus ardua turris.
Viſa fuit Regi noſtris accommoda caſtris
Illa ſatis ſedes, propter compendia pontis
Et magno ventura bono: iuſſitque cohortes
Expugnare locum: paret feſtina iuuentus:
Tutaque belligero cingit caſtella tumultu.
At qui præſidium ſeruabat & oppida miles
Fruſtra tentato conatus mœnia bello
Defenſare manu, poſtquam cognouit ab vrbe
Nil opis eſſe ſibi, miſeræ modo munera vitæ
Depactus totis patefecit mœnia portis.
Armaque victori caſtellaque plena relinquens,
Nudus ad hoſtilem miſere compellitur vrbem,

Hos tamen euentus lætos & gaudia rerum

prauatius leguntur in libris inſtitutionum Iuſtinian. Id teſtatur codex, qui mihi eſt in membranis abſque vllis ſcholiis ſatis diligenter ſcriptus, annis ab hinc plus minus CC.

Multa moneta] Multa pecunia.

Ligurinus] Mediolanenſis.

Magnanimi iuuenes] Appoſitiue. Fuiſſe circiter mille ſcribit Radeuicus.

Exercitus] Cæſareanus.

Boemus] Ladislaus rex, de quo ſupra.

Cum duce Dalmatico] Chunrado genere Boioario, ex familia comitum Dachaionorum, quæ in Arnulpho mox defecit. Princeps Chunradus ille fuit, vt infra dicam, commendatus à virtutibus non vulgaribus.

Inuida

Inuida turbauit caſu fortuna ſiniſtro.
Namque nouæ quidam quærentes ſemina laudis,
Præclarumque ſibi cupientes dedere nomen,
Mœnia terrifico ſtrepitu Ligurina petentes,
Exciuere ſuis tutis de ſedibus hoſtes,
Sæuaque conflictu mouerunt prælia duro.
Primus in his Ekebertus erat, comes ipſe, ſed alto
Sanguine, regifico minime ceſſurus honori,
Et magnos reges animi virtutibus æquans:
Hic dum prolapſum quendam, rapidoque volutum
Turbine cornipedis, cuperet releuare ſuorum,
Haſta Ligus iuuenis vibrata per ilia magni
Tranſiit, & latebris animam deprendit in altis.
Sunt tamen incolumi iuuenem qui corpore captum,
Hoſtilemque manu tractum fateantur in vrbem,
Sæuaque diſcerptis perpeſſum funera membris.
Hunc & Teutonici proceres, Italique potentes,
Et Ligurum bona pars ægre gemuiſſe feruntur:
Cuius & interitum lachrymoſo triſtia nectens
Carmine Teutonicas defleuit fama per vrbes.

Hic quoque Cæſareæ multi periere cohortis:
Quemque domi famoſa ducem Rauenna potentem
Miſerat, occubuit, miſeranda clade Iohannes.
Nonnulli rigidas collo ſubiere cathenas.
Aſt alii fræuis redeunt ad caſtra retortis.
Quos grauiter Princeps verbis inuectus acerbis
Corripuit, pœnaſque rei fortaſſe luiſſent,
Ni precibus blandis proceres, multoque rogatu
Fortunæque vices, incertaque fata loquendo,
Vix tandem iuſtam ſedaſſent Principis iram.
Qui mox permixta tantis cum luctibus ira,
Vlciſci ſocios auide feſtinat, & arcta
Obſidione ream iam claudere cogitat vrbem.
Totaque ſeptenis diſtinguens agmina turmis.
Ductorem cuneo præfecit prouidus vni
Cuique ſuum: nunc cornicines ſonituſque tubarum
Prælia terrifico committere prima tumultu,
Signiferoſque loco, vel læta, vel aſpera primo,
Laturos, acies, æque diſpergit in omnes.
At qua Cæſareæ, ſignum Latiale, cohortis,
Regia fulget auis, magnorum denſa virorum
Agmina, ceu magni glomerauit viſcera regni.
Hinc famulum ſuccincta manus, vulguſque pedeſtre
Pondera iumentis ingentia portat onuſtis,
Quæque expugnandis creduntur idonea muris.
Vltima ceu modico ſubitura negotia voto
AEre dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens: precioque ſuum mutare fauorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello,
Hunc habuiſſe, dator precii, quem iuſſerit, hoſtem.

Dedere nomen] Pro parere.

Ekebertus erat] Eius nominis tertius, in quo nobilis, florentiſſimaque Pittenorum tunc in Baioariis comitum gens extincta eſt, teſte Auentino in Elencho rerum Baioaricarum: quod & mox Poeta indicare videtur: *Cuius & interitum.* *Haſta Ligus*] Mediolanenſis. Gentile enim hic eſt nomen. Probus declinat, hic & hæc Ligur. Hic & hæc, & hoc Ligus, pro incola Liguriæ

Iohannes] Si hebræam originem ſequimur, aſpiratione addita, & vno ex duabus litteris, n, dempto, Iohanes proferendum eſt, Græcis eſt quadriſyllabum, & prima i correpta, producta ſecunda *a*. Plura ſuper hoc nomine in comment. noſtris in Reuchlini progymnaſmata ſcenica diximus. Notauit Picus Iunior nonnullos, quales habet & hodie quamplurimos Italia, qui paganiſmi obſeruantiores, hoc nomen, tum plæraque alia, quæ nec diſſimulat Eraſmus noſter, & ceu ſua iam Chriſti agnoſcit Eccleſia, fugiunt & reiiciunt. Sed velint nolint, celebrata ſunt, celebrabuntur: nec imperatoresilli, qui & multa eloquentia & maiori potentia freti fuere, aut res, aut nomina religionis extinguere potuerunt. *Verbis inuectus acerbis*] Huiuſmodi, ſcilicet, vt apud Radeuicum legimus. Mediolanenſes omnia cum deliberatione faciunt atque prudentia, fraudes & inſidias componendo: eorumque dolos fortuna perſequitur. Noſtri vero, quibus ob diſciplinam & conſuetudinem obediendi rectoribus fortuna famulatur, nunc contrario peccant. Non immerito ità vincuntur, depelluntur: quia omnium peſſimum eſt præſente imperatore, ſine rectore dimicare. cum etiam vincere ſine præcepto ducis, infamiæ ſit. *Totaque ſeptenis*] Proſequitur quo in ſtruxerit ordine vrbis, Mediolani obſidionem. *Loco, vel læta, vel aſpera primo*] Hoc eſt, in prima acie, quæ & principia verbo militari dicitur, teſte Vegetio: qui libro de re militari ſecundo ſic ait: Antiqua ordinatione legionis expoſita, principalium militum, &c: vt proprio verbo vtar, principiorum nomina ac dignitates ſecundum præſentes matriculas indicabo. *Regia auis*] Aquila. *Conducta cohors*] Mercenaria militia.

Sic pulchro felix acies inſtructa tenore,
Carmine belligero, longeque ſonantibus hymnis,
Diuinam ſibi poſcit opem, Ligurinaque ſenſim
Mœnia ſecuro petit imperterrita greſſu.
At qui ſollicita ciuis ſpectator ab vrbe
Prodierat, primaſque fores vallumque tenebat,
Nullo laſciuus ſtrepitu, ſeu regis honori
Hoc dabat, ingentis ſeu iam præſagia cladis,
Pectora certa trahens, nullo clamore ſuperbus
Stabat: & inſignem ſpectabat ſedulus hoſtem.
At rex diſpoſitis pulchro ſatis ordine caſtris,
Obſidet ingentem plus centum millibus vrbem.
Hanc per circuitum ſpatio ſpectanda capaci,
Planicies, centum ſtadiis diffuſior ambit,
Extructus quadris vallabat mœnia ſaxis
Murus: adhuc vaſto præcinxerat agger hiatu,
Ad ſubitos belli ſtrepitus, captoſque fragores,
Grandibus impenſis anno properatus eodem,
Turribus, & pinnis, tormentorumque flagellis.
Hoc minus inſtiterant, quod nulla poſſe putabant
Obſidione premi plenam tot ciuibus vrbem.
Vnde nec imperio, ſeſe præſtare fideles
Curabant, ac ſæpe iugum ceruice rebelli
Reſpuerant, regiſque diu plebs illa ſuperbis
Luxurians animis, tuto contempſerat iras.
Ergo vbi diuiſis ingentia mœnia portis
Teutonici tota proceres indagine belli
Vndique cinxerunt, & regia ſigna ſuperbi,
Auſoniaſque ſuis volucres colludere campis
Viderunt Ligures, & opertos milite fines.
Prima viris alta tentoria cingere foſſa
Cura fuit, denſare ſudes, & ducere vallum,
Caſtrorum munire ſinus: ne clauſa latenti
Turba dolo, vel marte palam fremebunda diurno
Erumpat ſubitoque viros, & caſtra furore
Turbet, & incautos inopina clade laceſſat.
Nam neque tormentis, neque rapto mœnia bello
Poſſe capi populoſa putant, meliuſque videtur
Expectare famem, vi namque hæc cuncta potenti
Expugnare ſolet, vel, ſi confiſus ad arma
Proſiliens, pugnam ferus vltro conſerat hoſtis,
Fortunam tentare manu, facileſque triumphos.
Vnam portarum ſocia virtute premebant
Cognati iuuenes, quorum comes aulicus alter
Nomine Chunradus, regis quoque frater: at illum
Ductorem Sueuis Chunrado patre relictum,
Æquiuocum, iunctumque ſibi Fridericus amabat:
Promptus vterque manu, formaque verendus vterq;
Nobilitate pares, & eiſdem in finibus æui.
Hos, vel quod teneris vigiles minus eſſe ſub annis
Credebant Ligures, vel quod vicinius vrbem
Terrentes, ſociis procul abſediſſe videbant,
Hos primum tentare parant: tacitaſque cohortes
Nocte, pruinoſas mundo referente tenebras,
Mœnibus educunt, quo tempora membra diurnis

Carmine belligero] Iuxta veterum Germanorum morem, qui cantu & numine Deorum pugnam incoabant. autor Tacitus.

Agger properatus] Pro propera factus, quem conſul Mediolanenſ. metu futuri belli, multis tamen reluctātibus, fieri curauit priori anno, foſſa, aquis plena, vice amnis circumfluente.

Regis quoque frater] Nam pater Aenobarbi mortua Iuditha matre ſua, duxit aliam vxorem de genere comitum illorũ, qui dicebantur de Z Wainburg, & de Sarburg, ex qua ſuſcepit hunc Chunradum, quem Fridericus Cæſar Palatinum Rheni effecit, mortuo iam Hermanno Palatino comite Rheni, ſine legitimo, vt ait Nauclerus, hærede. Huic Chunrado fuit Heidelbergum perpetua ſedes, vbi, teſte eodem Nauclero, præpoſituram cœnobii in Neuenburg prope Heidelbergam

Extenuata malis, primo ſopor irrigat imbre,
Tunc etiam primo ſomni torpore grauatos
Inuadunt, turbantque viros, & caſtra laceſſunt.
Proſiliunt ſtratis ſtupidi, vix ſumere tela
Nox ve timor ue ſinit: ferit horridus aera clamor,
Multiplicatque metus, veris grauiora timentur.
Non tamen in tanto diſcrimine, mente carentes,
Immemoreſve ſui, validis hortantibus iram
Extimulant iuuenes: ſumptiſque viriliter armis
Quæ tempus caſuſque dabant, certamina dura
Inſtituunt, ferroque ſimul, lapidumque rotata,
Et quocumque licet telo depellere caſtris
Nituntur tumidis ſublatos viribus hoſtes.
Iamque Boemorum tentoria proxima clamor,
Armorumque ſonus per opaca ſilentia noctis
Impulerat: qui mox tremulo clangore tubarum,
Raucaque terribili quatientes tympana pulſu,
Vicinam teſtantur opem: iam caſtra tenebant,
Iam ſua Teutonicis ſociarant arma cateruis.
Attoniti ſubita miſeri formidine ciues
Degenerem petiere fugam, turpique relapſu
Mœnia nota petunt: ſed nox, & porta, timorque
Impediunt aditus, compreſſaque turba laborat.
Sic bona pars ferro cecidit proſtrata cruento,
Aut iniecta tulit captiuo vincula collo:
Semineces alii, numeroſaque vincula paſſi,
Illæſo penitus redierunt corpore pauci,
Exemplumque ſuis, documentaque certa dederunt,
Ne ſpem nocturnis auderent ponere furtis.
Sed quia feſtino bellum procedere motu,
Obſeſſi fortuna loci prohibebat, & ingens
Tempora multa labor, momentaque tarda petebat,
Multorum virtus torpeſcere neſcia, tardas
Non poterat tolerare moras, longamque quietem
Oderat, & ſteriles ignaui temporis horas.
Ergo Palatinus geminis cum fratribus ille
Eximiæ virtutis Otho, firmiſſima noſtræ
Robora militiæ, flagrantes laudis amore,
Grande aliquid patrare manu, dignumque referri
Inter magnorum celeberrima facta virorum:
Veſpere iam pene referente crepuſcula noctis
Eduxere ſuas caſtris ad mœnia vires,
Atque crematuras portam cum ponte latenter
Admouere faces: rapido tabulata vapori
Materiam fomenta dabat violentior aura.
Protinus è tota raptim concurritur vrbe
Omnibus hoſtiles amor eſt reſtinguere flammas:
Nam præter pontis diſcrimina, tota patebat
Vrbs Ligurum flammis, ſi non conſideret ignis.
Nec mora, conflictu magno certatur vtrinque.
Hi prohibere parant incendia pontis: at illi
Oppoſitis prohibere volunt, prohibere volentes.
Tela volant, ſtridunt lapides, denſuſque ſagittis
Aer, nocturnas & vincit, & adiuuat vmbras.
Tandem reſtincta multo diſcrimine flamma,

bergam in Parthenonen mutari curauit. *Chunrado patre*] Auguſto eius nominis tertio, cuius à principio mentionem fecimus. *Teneris ſub annis*] Pro iuuenilibus, qui à trigeſimo producuntur ad annos quinque & quadraginta.

Geminis cum fratribus] Friderícho & Othone Iuniore. *Eximiæ virtutis Otho*] Comes Palatinus de *Witelsbach*, Baioariæ, tum Landgrauius. deinde ab Aenobarbo noſtro ob merita eius dux appellatus. Propagata eſt ab eo inclyta illa ſoboles, quæ hodie præeſt Bauaris, duo fratres Wilhelmus, & Ludouicus. Seriem generis texuit Auentinus.

Pene pari caſu ſera vix nocte dirempti,
Alternas cædes, & mutua vulnera paſſi,
Hi muros ſubeunt, illi ſua caſtra reuiſunt.
Nec Ligures noſtris tardi magis, aut minus eſſe
Audaces, tumidique volunt, factoque recenti
Sponte referre vicem, pulchrum & laudabile credunt.
Sæpius obſeſſis gaudent excurrere muris:
Et iaculo, fundaque leui, celerive ſagitta
Incautos turbare viros, crebriſque laceſſunt
Caſtra latrociniis: portaque frequentius illa,
Quam ductor validis obſederat Auſtricus armis,
Erumpunt, tandem ſtimulis grauioribus ardens
Impulit ira virum totis educere caſtris
Agmina: collato muros accedere bello.
At Ligures non iam muros defendere, verum
Obuia ferre viris vltro venientibus arma
Accelerant, miſcentque grauis certamina pugnæ.

Quam ductor validis] Lege cap. 36. tertii libri hiſt. Aenobarb.

Prima volatilibus mandantur bella ſagittis:
Protinus excuſſis auide concurritur haſtis.
At ſimul ad gladios, & ſtrictas cominus iras
Incaluit virtus: tunc vero horrendus vbique
Clamor, & ingenti penitus colliſa fragore
Arma ſonant: tinnire cauas mucronis ab ictu
Audires galeas, incuſſa trementibus haſtis
Scuta graui mugire ſono, gemituque cadentes
Oppetere, & rigido terram proſternere trunco,
Inſtant caſtrenſes, aduerſaque pectora ſæuis
Vulneribus lacerant, indignanturque reſiſti.
Nec cedunt Ligures, nec de ſtatione mouentur
Obnixi, pariterque necant, pariterque necantur.
Donec vix tandem magna virtute repulſi,
Et noſtris multa reſperſos cæde triumphos
Linquentes, refugo tenuerunt mœnia curſu.

Hic inter multos, ſtolidiſſimus occidit ille
Statius, infauſti ſibi quem præponere regem
Optabant Ligures, & ſceptra dicare parabant.
Cuius, & à noſtris multo ſimul ære redemptum,
Et captiuorum numeroſa plebe, cadauer
Mutatum ſolito Regum ſepeliuit honore.
Stulta ſuperſtitio, quodque huic ſors iuſta negaret
Viuenti, ſtolidus morienti contulit error.

Stolidiſſimus Statius] Nobiliſſimum inter optimates Mediolanenſium vocat Radeuicus. Fuit è familia (ni fallor) Statielenſium prædiuite gente, quorum tum erant oppida octo, teſt. Merula: quem miror huius Statii non meminiſſe. Cæterum Statii nomen inter ea, quæ ſeruilia habentur, vt Geta, Dauus, & iamdudum Sclauus, annumeratum eſt. *Improbitas*] Audacia, quæ eſt temeri: vt audentia fortis viri.

Non mihi cuiuſdam Liguris reticenda videtur
Improbitas, ſtultæque ferox veſania mentis,
Qui rapido fremebundus equo, fulgentibus armis
Conſpicuus longe, noſtris illudere caſtris,
Militiæque rudes, equitandi lege carentes
Dicere Teutonicos, probroſaque multa pudendis
Gaudebat iactare ſonis, vanamque ſuperbus
Oſtentans artem: rapido modo turbine vectus
Quadrupedantis equi, nunc certa lege reductis
In gyrum frænis, ſinuoſa volumina torquens.
Vnum de multis, potiuſve ex omnibus vnum
Electum, dignumque ſibi concurrere, crebro
Poſcebat, captoſque metu ridebat inani:

Vt quondam pueri periturus laude ſuperbus
Ille Philiſtæus trepidanti probra minaſque
Iactabat populo, donec paſtoris Hebræi
Procubuit tumidam ſignatus vulnere frontem.

Vt quondam pueri] Quam peritus ſacrorũ Bibliorum Poeta fuerit, vel hæc elegantiſſima ſimilitudo probat. Vnde coniicimus etiam cœnobitam fuiſſe. quoniam adhuc ætate illa, quicquid literarum ſupererat, è monaſteriis, ceu ſcholiis, quales veterum conſtat fuiſſe monachorum cœtus, petebantur. Non igitur miraberis Friderichorum AA. tempora minime inſelicia (quamuis à Romanis ſubinde Pontificib. dominationẽ iam olim à prædeceſſorib. ſuis meditatam conſtituere ſatagẽtibus, innocentiſſimi Principes impetebantur) multo plures habuiſſe, in ſola etiam Germania Epiſcopos, quorum & vitæ innocentiam, & doctrinæ præſtantiam commendant annales, quam hodie vix tota latinorum Europa dare poſſit. *Superbus ille*] Cum Golias, vt habet ſacra hiſtoria 1. Reg. libro, totum populum Iudæorum corporis mole deſpiciens, ſingulari certamine prouocaret: timentibus cæteris, Dauid iunior fratribus, tum patris oues paſcens, popoſcit à rege, vt congrediendi ſibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habilis æſtimatus eſt, rege dicente: Non potes ire ad allophylum, & pugnare cum eo: quoniam tu puer es, & ille vir bellator eſt à iuuentute ſua. Nec eſſet admiſſus, niſi feciſſet fidem, quod in ſua adoleſcentia leonem ſuis manibus ſtrangulatum, extractis raptæ ouis cruribus, peremiſſet. Ipſe etiam deſpectus ab allophylo, quod aduerſus armatum præliatorem cum virga & lapidibus proceſſiſſet, retulit non viribus ſe fretum eſſe, non armis, ſed in nomine Domini confidentem ad prælium eſſe progreſſum, vt laceſſitæ plebis auferret opprobrium. Porro hic memineris, quos alienigenas latini appellant, Hebræis eſſe allophylos.

Philiſtæus] Diuus Hieronymus in hebraicis quæſtionibus Philiſtæos putat eſſe, quos nos corrupto vocabulo Palæſtinos vocamus, qui iidem cum iis ſunt, quos ſacra hiſtoria Philiſtiim & Philiſtinos nominat, de quibus in primo Regum ſcribitur, in cuius cap. 17. vnde hic locus ſumptus eſt, legimus. Et egreſſus eſt vir ſpurius de caſtris Philiſtinorum nomine Goliath de Geth, altitudinis ſex cubitorum & palmi, &c. *Signatus vulnere frontem*] Sic eadem narrat hiſtoria ad finem cap. eiuſdem. Et infixus eſt lapis in fronte eius, & cecidit in faciem ſuam ſuper terram. Præualuitque Dauid aduerſus Philiſtæum in funda & lapide, percuſſumque Philiſtæum interfecit.

Non tulit elatæ comes oſtentamina mentis,
Albertus Tyrolenſis erat, vanamque ſuperbi
Stultitiam Liguris digna compeſcere pœna,
Teutonicæque parat gentis remouere pudorem:
Non tamen aut galea muniri tempora curat,
Aut gladio lumbos, aut ferro pectora texit,
Aut curſoris equi, quo prælia ſemper agebat
Officio fungi clypeo contentus & haſta,
Terga minora premens, vibrata cuſpide, ſegnem
Impulit, armatumque ſolo deiecit inermis.
Sed neque degeneri dignatus tingere ferrum
Sanguine, non ſpoliis, nullo diſcrimine partis
Victrices ornare manus, tellure iacentem
Liquit: & hic aliis magni reputantibus, ipſe
Negligit & modico factum metitur honore.

Albertus Tyrolenſis erat] Scilic. comes Regioni in Noricis, ſeu mauis Rhætis Alpinis, etiamnum prædiuiti, quæ archiduci Auſtriæ nunc paret, nomen inditũ ab arce Tyrolo, quæ exſtat hodie aut longe à ripa Ateſis iuxta oppidum Ameranum. Quo iure ad Auſtriacos principes comitatus ille peruenerit, in ſcholiis noſtris in primum Auſtriados lib. obiter indicauimus. Plura de eo bona fide refert Nauclerus, & ego in commentariis Stauroſthici Ioan. Pici com. Mirandulæ. *Pudorem*] Dedecus. *Tingere ferrum*] Contentus laude, quod viſus eſt potuiſſe. *Modico factum metitur honore*] Erat enim vir minimæ, vt ait Radeuicus, iactantiæ, & qui ſemper manu quam lingua promptior inueniri volebat. Habes hic igitur in homine Germanico, eodemque poteſtate prædito, non contemnendum animi moderationis exemplum. Sane hac heroica virtute nihil eſt nunc rarius.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI OCTAVI.

¶ Octauo Ligurum ſpeculatur prouidus vrbem
Cæſar, & antiqui theatri procul aſpicit arcem.
Mutua bella gerunt Ticinus Cremonaque fortis.
Inde fames, peſtiſque ferox Ligurum vrbe fremebat.
Guido Bladerenſis cauſſam, ſed pacis agebat.
Et Cæſar pacis dederat mox conditionem
Ciuibus, & pulchrum duxit de more triumphum.
Dimittit proceres, Tiſuidum & caſtra reformat.
Curia Roncaliis mandatur, caſtra metatur,
Concilium celebrat, feudalia iuraque dantur.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I. IMP. Aenobar. Aug. liber Octauus.

HAs inter laudes, & fortia facta virorum,
Illam præcipue curam Fridericus agebat,
Vt ſine iactura grandi, ſine clade ſuorum
Conficeret cæptos optato fine labores.
Et modo cum paucis, denſo modo milite cinctus,
Ardua ſollicito luſtrabat mœnia greſſu:
Spectabat muros, ſpectabat robora valli,
Quaque locum vaſto cingebant aggere foſſas,
Quaque viam cæptis facilem fortuna parare
Tuta videbatur, cura ſtudioque ſagaci
Acriter intendens, oculis & mente notabat.
Hæc ita concuſsit trepidos vigilantia ciues,
Vt quotiens illum muros ambire videbant,
Non ſecus, ac ſi iam validas effringere portas,
Turribus aut celſis infligere ſaxa pararet,
Mœnia tota graui tremerent confuſa tumultu.
Tunc varius totam clamor, ſtrepituſque per vrbem,
Signaque diuinas trepide pulſata per ædes,
Fœminei planctus, lamentaque mœſta ſonabant.
At tuba pinnigeri iuuenes ad culmina muri
Terribili clangore vocat, denſaque corona
Vndique conſiſtunt & propugnacula ſeruant.

Stabat ab obſeſſa non multo longius vrbe
Quam ſemel exiliens arcu, iaciente ſagitta
Ire poteſt, quadris moles incognita ſaxis,
Romano conſtructa modo: quam fama ſuperſtes
Dicere Romanum vulgo conſueuerat arcum.
Quatuor hic validis ſurgebat fulta columnis,
Tam ſibi conueniens, vt viſu nemo ſagaci
Poſſet ab alterutris vnum ſecernere ſaxis.
Formam turris habens, cameras, tabulataque multa
Interius ſortita locis, altaſque feneſtras:
E quibus & totus ibat proſpectus in agros:
Et facili poterant conamine tela rotari.
Hanc Romanorum quondam pro fornice regum
Erexiſſe ſui certiſsima ſigna triumphi,
Vel magis iratos alio quoque tempore reges
Mœnia victa per hanc ſibi ſubieciſſe ferebant.
Præſidium plebs illa loco, ſumptuſque ciborum
Ad ſpacium belli, longoſque locauerat vſus.
Id caute feciſſe putant, nam quicquid ab hoſte
Exterius fieret, ſpectantibus inde videri
Et facili ſociis poterat noteſcere ſigno.

Hic transferre ſuis Fridericus commoda caſtris
Cogitat, & iuuenes iaculo celeriue ſagitta

IN LIBRVM OCTAVVM LIGVRINI *Scholia Iacobi Spiegelii Seleſtad.*

E*T modo cum paucis*] Innuit Cæſarem Fridericum optimi ducis officio fungi. de quo vide Iacob. Com. Purliliarum: quo certe non eſt alter, qui de re militari, præſertim ad temporum noſtrorum rationem diligentius ſcripſerit. Hunc autorem ſuperioribus annis necdum alibi excuſum, in publicum vſum emiſimus. *Infligere ſaxa pararet*] E funda balearica. Nam bombarda longo poſt tempore inuenta eſt, quæ omnium prima exigui pulueris commixtione, id cladis vrbibus ac populis commenta eſt, vt arietem, baliſtam, cæteraque veteris militiæ tormenta, iam inter initorium artium inuenta numeremus. Bombardam alii Ægypti inuentum, alii Germanorum eſſe volunt. Auunculus meus in Epitome rerum Germanicarum repertam ſcribit apud nos anno MCCCLXXX. Nobilitarunt eam Pandulphus proſa, Catanæus verſu. Iacobus Stapulenſis pietati natus, congruum fuiſſe ait, autorem tantæ machinæ opus imbuiſſe.

Hanc] Scilicet, turrim. *Pro fornice ſui triumphi*] Hoc eſt, loco, vel vice arcus triumphalis. De extructis fornicib. ſunt .n. & naturales, exempla affatim ſuppetunt. Cicero lib. ij. de oratore fornicem Fabium memorat, qui fuit arcus iuxta regiam in ſacra via à Fabio Cenſore conſtructus. Fornices autem arcus erant in memoriã rerum à triumphalib. viris geſtarũ, extructa quaſi monumẽta victoriarũ. Iuriſconſultis fornicarii ſunt opifices, & propolæ, & inſtitores, qui tabernas à fiſco conducunt ſub

Corpora, vel longe diſtantia figere, doctos
Stare iubet contra, certoſque intendere iactus.
Vt ſi quis patulis, aut mittere tela feneſtris,
Aut ſpectaturos etiam producere vultus
Audeat, aduerſis configant ora ſagittis.
Ipſe flagellatam tormento rumpere molem
Apparat, & duro penitus confringere ferro.
Attoniti ſtupuere viri, dextraſque petentes
Vitam depactis tradunt munimina regi,
Qui poſtquam ſociam tutos dimiſit in vrbem,
Collocat ipſe ſuos in tuta ſede fideles.
Hoc tamen in bello veteris non immemor iræ,
Acrius in Ligures Ticini ſæua iuuentus,
Atque Cremonenſes, odio graſſante fremebant.
Nam ſi quis Ligurum, fatis agitatus iniquis,
Illorum quandoque manus, infeſtaque tela
Inciderat: tunc dira ſui monimenta furoris
Aſpicienda dabant, iuguloque videntibus illis
Condebant gladios: aut duro ſtipite vinctum,
Certatim miſſis figebant vndique telis.
Nec minus ex illis, ſi quiſquam ſorte maligna
Venerat ad Ligures, diſcerpti corporis artus,
Truncaque de ſummo ſpargebant funera muro.
Tantus ab antiquis furor, & diſcordia cauſſis,
Inter vicinas ſemper ſpirauerat vrbes.

ſub fornicibus, vt ibi merces ſuas venales habeant, Budæo teſte. Fornix, arcus, teſtudo cognata ſunt vocabula, ſed tamen non nihil inter ſe differentia, ſi quis ſcrupuloſius inquirat.

Forte maligna] Antiqui iunctim dicebant, fors, fortuna, & forte fortuna, pro caſu & ſubita fortuna. Grammatici ita diſtinguunt: vt fors ſit caſus temporalis, vt hic à poeta accipitur: fortuna vero ipſa dea. Fortis fortunæ diem feſtum colebant, qui arte aliqua victitabant, inquit Donatus in Phormionem Terentii, qui id quoque autumat, quod fors fortuna in bono ponitur. *Ab antiquis Furor & diſcordia cauſis.*] Nam vulgo mortales iniuriæ tenaciſſime meminiſſe ſolent, benefactorum quam facillime obliuiſci. Quod admonet prouerbium: *Ira poſtremum ſeneſcit.* Et huic diuerſum innuit illud Ariſtotelis apophthegma, q autore Laertio, rogatus, quæ res quam ocyſſime conſeneſceret, reſpondit: *Beneficium.* M. Tullius vtrumque complexus: *Cui placet*, inquit, *obliuiſcitur: cui dolet, meminit.*

Iamque fames Ligurum, noſtris optata ſuperbas
Cœperat inſolito mentes contundere morbo,
Ac reor à ſummi proficiſcens iudicis ira,
Squallida tabificum corruperat aera peſtis.
Caſtra tamen procerum vindex ſecreuit ab vrbe,
Perſequiturque reos, parcens inſontibus aer:
Caſtra vigent, non peſte famis, cœliue laborant.
Vrbs eget, & dubio tabeſcit languida cœlo.
Iamque fugam propria multi meditantur ab vrbe,
Exagitatque ſuos ſedes natalis alumnos.
Sunt quibus extrema pro libertate tuenda,
Dulce ſit in trepido mortem promittere voto,
Eſuriem, cœlumque pati, bellique labores,
Dummodo pro patriæ ſint hæc toleranda ſalute,
At quibus in miſeris turbato pectore rebus
Plus aliquid rationis adeſt, mentiſque profundæ,
Fœdera proiecto pacis depoſcere ferro,
Quaſque velit princeps ſuadent admittere leges.
Maximus inter eos ſuadendi fœderis autor
Vtile conſilium Guido Blandratenſis agebat.
Hic comes eximius Ligurum conciuis, & idem
Charus erat regi: nec ob hoc ſuſpectus in vrbe.
Talis fama viri vulgauerat inclyta mores.
Hunc igitur medio trepidantis in agmine vulgi,
Cum iam de ſummis ageretur quæſtio rebus,
Inter Cæſareum pariter, patriæque fauorem,
Talia prudenti cognouimus ore locutum:

Noſtris optata] Eo namque conſilio Fridericus Mediolanum obſederat. vt expugnaretur non tam machinis bellicis quam fame. C. Caligula Cæſar Germanici optimi patris filios peſſimus, peſtiſque humani generis, optabat exercituum ſuorum cædes, famem, peſtilentiam, vt legimus apud Suetonium. *Pro ſalute patriæ*] Iuxta illud vulgatiſſimum verbum: *Pugna pro patria.* Sane patriæ lata ſignificatio eſt, nec ſolis mœnibus terminatur: quin & quandoque patriam de prouincia dicimus.

Conciuis] Pleríque arbitrantur hanc vocem non eſſe latinam.

Si mea pro veſtris nunquam ſollertia rebus
Pigra fuit, ſi veſtra libens mandata peregi
Semper, & hoc ipſo vobiſcum tempore dura
Malo pati, & triſtes partiri gaudeo caſus:
Non modo quid moneam, ſed quo pietatis amore,
Quaue fide ciues animo tractare ſagaci,
Quæ facies rerum, quæ temporis huius imago,
Qui ſtatus, aut quæ ſit noſtrorum forma malorum
Plus quoque quam ſatis eſt ipſi cognoſcitis ipſi,
Certaque fortunæ clarent exempla ſiniſtræ.
Senſimus, vt multi mortalia quæque regentem.
Nos quoque fortunam, non culpa forte caremus,
Nouimus hunc olim populum, regeſque creaſſe,
Et virtute ſua quoſdam pepuliſſe creatos.
Nouimus Italicas leges, & iura per vrbes
Ex iſto fluxiſſe loco: ſed durior æquo
(Pace bona dixiſſe velim) dominatio noſtra
Extitit: immodicis vicinas legibus vrbes
Terruimus: ſcit Cuma quid eſt, ſcit regia Lauda,
Quaſque per Italicos, vrbes aut oppida fines
Strauimus, aut validis ſeruire coegimus armis.
Mutauit fortuna fidem, dextramque retraxit,
Atque noua longum compenſat clade fauorem.

Si mea pro veſtris] Verba Blauderatenſis Comitis ad Mediolaneoſes, quibus exhortatur eos iam in rerum deſpetatiooe poſitos, ad petendam à Cæſare pacem. Extat oratio ipſa apud Radeuicum, quæ indicat eum pro illa ætate bonis literis ſatis feliciter imbutum. In prioribus libris ſparſim quædam anootauimus de Longobatdicis, tum regibus, tum inſtitutis, quæ ad hunc quoque locum faciunt. *Siniſtræ*] Aduerſæ. Nam iuxta vulgarem ſententiã, cui fortuna refragatur, huic quicqoid tentauerit, iofeliciter cedet.

Mortalia quæque regentem [Cebes Thebanus fortunæ imperium oſtenſurus: *Obambulat*, inquit, *quocumque gentium, & aliis quidem facultates eripit, aliis tradit*, &c. Vnde ſtulta geotilitas ſimulachrum eius cum copia & gubernaculo pinxit: tanquam hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni & Maro aſſenſit: qui octauo Æoeid. fortunam omnipotentem vocat. Verius Seneca Epiſt. 99: Erraot, inquit, qui aut booi aliquid oobis, aut mali iudicant tribuere fortuoam. *Non culpa forte caremus*] Nam eodem Seneca teſte, valeotior omoi fortona animus eſt, io vtramque partem ipſe res ſuas ducit, beatæque ac miſeræ vitæ ſibi cauſſa eſt. *Vrbes terruimus*] Vt ſolet inſoleotes reddere ſortuna. Contra admonet Auſonius hoc eleganti diſticho:

Fortunam reuerenter habe, quicunque repente
Diues ab exili progrediere loco.

Non vltra ſtabilire ſuos, aut pellere reges,
Sed Latio ſeruire duci Ligurina neceſſe
Vrbs habet: & recto, liceat modo vera fateri,
Ordine res agitur: reges Alemannia nobis
Vrbibus Italicis leges, & iura daturos
Mittere rite ſolet: poſtquam de partibus illis
Carolus, & magni regnum ſurrexit Othonis,
Auſoniaque frui reges cœpere corona
Teutonici: quorum tuto contempſimus ante,
Reſpuimusque iugum, nunc iuſtis vltor in armis
Bellator Fridericus adeſt: quem neſcia vinci
Menſque manusque ſuis facit hoſtibus eſſe timendum.
Exemplo teſtata ſuas Terdona ruinas
Eſſe poteſt, quam ne vetito de puluere fruſtra
Iuſſerit, erectis vrbs noſtra reſurgere muris,
Haud modicus timor eſt: exemplo debuit eſſe
Spoletum, iuſta deletum vindicis ira.
Quaque per Italiam conata reſiſtere fruſtra
Oppida, Teutonicis victor peſſundedit armis.

Poſtquam de partibus illis] Quod Monſterus quoque indicauit, pertinax exorta eſt inter Gallos & Germanos contentio, dum illi Carolum ſuum eſſe voluot, imperiumque in ſuam translatum oationem: hi vero contra Carolum ex ſua ortum velint oatione, & ſeſe imperii puteot donatos digoitate. Huic autem contentioni ſeu potius errori anſam præſtitit hiſtoriarum ioſcitiã: quas ſi gloſſematom ſcriptores, aliique Canooum ioterpretes accuratius legiſſeot, nullus errori locus foret relictus. Nec eoim negandum, quoſdam ex Gallorum Regibus olim impetaſſe, ſed Imperium à Græcis io Gallos aliquando eſſe translatũ; id vero peroegandum. Sed quoniam hic Carolus originem à Sicambris, ſeo Francis illis Rhenenſibus, de quibus ſupra mentio facta eſt, duxit: & illi ſeſe partim Galliæ, partim Germaniæ inſinuauetaot, & ob virtutes eximias, quibus conſpicui eraot, ad principatos gerendos rapiebaotur: hinc eſt, quud tam Galli, quam Germani hunc virum ſuum eſſe volunt, qui vtrorumque principem egit. Sed & ioter noſtrates ſcriptores de incunabulis eius ooo conuenit. Alii hæc, vt Ioann. Aoentinus, & Petrus Appiaous, Bauariæ vendicant. Alii Eburonib. tradunt: quorum oonc terram Leodienſes tenent, quod Carulus Martellus auus eius ex iam dictis Francis, quos hodie Orientales vocamus, oriundus, Tongros, Eburooesque, & alios his finitimos popolos hæreditario iure poſſederit, præfecturamq; totius Galliæ Belgicæ virtute promeruerit. Alii Brabantis vendicant, vt Heda & Emondus Dynternas. Alii aũt volunt, quib. & ego accedo, natum io Ingelheym, vbi & io huoc vſque diem conſpiciuntur mira quædam vetuſta-

vetuſtatis monimenta: licet antiqua illa ædificia plærumq; iam ſint collapſa: & recentiora, quæ Carolus quartus in memoriam Caroli Magni inſtaurauit, adhuc ſuperſint: præſertim monaſterium quod ex Caroli palatio fecit. Abduxit nuper, teſte Munſtero, Com. Pal. Rheni fuſiles quaſdam lapideas columnas, quas Carolus Magnus aliquando è Roma adduxit, vna cum multis aliis columnis, quibus Aquiſgrani ornauit templum. *Et magni regnum ſurrexit Othonis*] Quod idem Munſterus diligenter retulit huc pertinet: Nempe, quod deficiente Carolino ſemine, noua contentio de imperii vſurpatione naſcitur, dum Itali id ad ſe trahere moliũtur, & item Galli ſibi id deberi putant. Germani vero, in quos iamdudum tranſlatum fuit, id nequaquam alteri nationi permittendum arbitrantur: quin & imperator Conſtantinopolitanus nouas excitat in Italia tragœdias, vt imperium illud occidentale poſtliminio ad ſe reducat, immiſſis etiam Sarracenis, qui terram perderent. Et Itali quidem Berengarios reges in Italia creant: Germani vero Henricum, Aucupem dictum, Saxoniæ ducem eligunt in Romanorum regem. Porro Galli Germanis Principibus obedire recuſantes, proprium inſtituunt regem, nempe, Hugonem Capetum, anno videlicet Chriſti DCCCCLXXXVIII. Succedens vero Henrico Romanorum Regi filius ſuus Otho primus, cognomento Magnus, omnibus aliis præualuit, & imperiũ quod exteræ nationes ad ſe trahere conabantur, potenti manu apud Germanos retinuit. Profectus præterea in Italiam, Berengarium tertium, qui ſe pro Romanorum Rege geſſit, cepit, ſecumque Bambergam duxit, vbi & mortuus eſt. Italiam vero ipſam, Longobardiam, Siciliam, Calabriam, & Apuliam, quæ Berengariis paruerant, iterum Romano ſubiecit imperio. Deinde cum Gallis pugnans, qui omnes tranſrhenanas prouincias imperio abſtulerant, recuperauit iterum Lotboringiam, Brabantiam, & Burgundiam, perpetuoque Romano ſubiecit imperio: cuius iuris hactenus permanſerunt, vſque ad Carolum quartum, ſub quo aliquid nouatum extitit, de quo, neſcio, inquit Naucletus, ſi iure ſubſiſtat. *Quam ne vetito*] Qualiter Cæſar Fridericus in prima ſua expeditione ſtatim tranſcenſis alpibus Aſtam per vim ceperit, inde Terdonam rogatu Papienſium, quam Mediolanenſes ipſo in Germaniam reuerſo, refecerant, funditus ſubuerterit, cecinit poeta libro tertio. *Spoletum*] Quidam Spoletium, vt Aretium, putant ſcribendum eſſe. Pontanus Spoletum, vt apud Plinium, vbique pronunciat.

Nec timeo ſocii fateor, ne regis amore
Falſa mouere puter: dudum bene cognita vobis
Noſtra fides, certis potuit noteſcere ſignis.
Nam quod nil propria prætextu ſuadeo cauſſæ,
Nec fauor, aut odium, quæ publica commoda ſæpe
Impediunt, ſed certa fides, & pura voluntas,
Hæc ſuadere iubent, ſcrutator pectoris alti
Scit Deus, & proprii mihi mens bene conſcia voti,
Omnia diſcutiens animo, nihil eſſe ſalutis
Cenſeo, placata niſi primum Cæſaris ira.

Quæ publica commoda ſæpe impediunt] Sumptum ex oratione C. Cæſaris prætoris apud Saluſtium in Coniuratione: Omneis homines, inquit, P.C. qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amicitia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet. Haud facile animus verum prouidet, vbi illa officiunt.

Scrutator pectoris alti Scit Deus] Alluſit ad illud regii Prophetæ. *Scrutans corda & renes Deus.* *Alti pectoris*] Hoc eſt, ſummi intimorum ſecretorum, ſeu reconditiorum affectuum, & cogitationum: quas ſacræ literæ per renes ſubinde ſignificant. Quoniam, vt gignendi affectus, qui in renibus ſedem habet, ſic omnium potentiſſimus, quod ita, tanquam omnium affectuum ſedes & origo, pro ipſis affectibus, per metonymiam vſurpentur.

Arma mouere libet, nudamque laceſſere pugnam,
Sed vix obſtructis prohibemus mœnibus hoſtem.
Tuta loco clauſis ſeruabimus ocia muris,
Sed prohibet violenta fames, miſeroſque fatigat
Peſtis, & aduerſus pro Cæſare dimicat aer.

Pro Cæſare dimicat aer] Sic Claudianus in Panegyrico de tertio Honorii conſulatu, in Honorii potius, quam Theodoſii laudem, per aſſentationem plus, quam teſte Lud. Viue, ſcurrilem, cecinit: *O nimium dilecte Deo, tui fundit ab antris Æolus armatas hyemes, cui militat Æther, Et coniurati veniunt ad claſſica venti.*

Omnia ſecuri pro libertate feremus:
Sed libertatem contempta nemo ſalute
Sanus amat: neque enim certa ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis
Libertatis amor, ſed gloria vana putatur.
Numquid & in brutis, immanſuetiſque videmus
Hoc ius eſſe feris? vbi vaſta minoribus vltro
Imperitare velint, maioribus infima cedant,
His ego de cauſſis, adſit modo veſtra voluntas,
Cæſareos ambire pedes, & fœdera pacis
Poſcere, præcipuam fateor, certamque ſalutem.

Maioribus infima cedant] iuxta Pindari ſententiam libro primo recitatam. *Conuentus*] Conuentiones, hoc eſt, leges fœderis, ſeu vt vulgo nunc aiunt, capitula pacis. *Cum patria*] *Vt nihil eſt patria, propriiſve parentibus vllis dulcius*, quemadmodum cecinit in Odyſſea Homerus. Sed & Catonianum illud, quo nihil magis tritum: *Pugna pro patria*, admonet nõ pro quauis re, ſed pro defenſione patriæ pugnandum eſſe. *Nam Carum more*, Scholaſtes inquit, *mercede pugnare*

Nec placido regi victos parere pigebit.
Nullus honor ſiquidem populi, vel gloria maior,
Quam domino ſeruire pio. Poſtrema loquentis
Verba viri, mixto ſuſcepit turba tumultu.
Conſilium plerique probant, paciſque petendæ
Fædera: nec deſunt alij, qui dicere contra
Conuentus, fædumque putent, dignumque pudore:
Cum patria potius pro libertate cadendum.

turpiſſimum eſt, & plus quam gladiatorium. Pro libertate cadendum] Nam Philoſopho autore, propoſitum reipublicæ popularis eſt libertas, quæ res eſt, vt iuriſconſulti aiunt, inæſtimabilis. Vnde ſcite dictum à Plautino Lorario in Captiuis: *Omnes profecto liberi lubentius ſumus, quam ſeruimus.* Olim Romani conceſſere libertatem Cappadocibus ob amicitiam: quam illi recuſauerunt, dicentes ſe eam ferre non poſſe, orarunt que vt ſibi rex daretur. Tunc Romani admirati, quod inuenirentur qui libertatem recuſarent, permiſere, vt quem vellent, regem eligerent. Illi Artobarzanem elegerunt. Contra maiores noſtri libertatem armis vendicarunt, haud vnquam exteris ſtipendiarii atque vectigales.

Tandem compreſſo fremebunda murmure plebis,
Præualuit ratio, miſſiſque potentibus vrbis,
Auſtricus ille potens ductor, cum rege Boemo
Accitur, per eos Ligures mandata preceſque
Inſinuanda viro cupiunt offerre potenti.
Qui neque difficilem ſeſe, durumque rogatus
Exhibuit, gaudenſque ream cum ciuibus vrbem
Pœnituiſſe ſui, leges & fædera pacis
Prouidus in ſcriptum tali ratione redegit:

Miſſiſque potentibus vrbis] Optimates intelligit, qui nobiles nunc ab Italis vocantur, & patricii. Sed re vera quicunque dignitate & opibus plurimum in republica poſſunt, ii ſunt optimates. *Viro potenti*] Imperatori Friderico. *Gaudenſque ream*] Nam Seneca autore, nullum clementiam ex omnibus magis, quam regem ac principem decet. Eſt autem clementia, temperantia animi in poteſtate vlciſcendi, vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis. Vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Vnde antea illa Theodoſii Aug. filium apud Claudianum de quarto Honorii conſulatu monentis ſententia, regibus, principibuſque reliquis aſſidue cogitanda eſt: *Sis pius in primis: nam cum vincamur in omni munere, ſola Deos æquat clementia nobis.*

Prima quidem Ligures fidei, paciſque tenendæ
Iuramenta dabunt: omnes quoſcunque nec ætas
Pupillaris habet, non ſeptuageſimus annus
Contigit, in medio iurabit quilibet æuo:
Appendentque nouem, pœnæ ſub nomine, fiſco
Milia marcarum puro conflata metallo.
Præterea veterum neglecta palatia regum,
Lapſaque correctis releuabunt tecta ruinis.
Vt quotiens magnam, vel rex, vel regius vrbem
Forte procurator, cauſſa ducente, ſubibit,
Digno magna loco tractare negocia poſſit.
Oppreſſaſque diu Cumam, Laudamque ſolutis
Legibus, & longa penitus ditione remota
Reſpirare ſinent, non priſca tributa requirent:
Præterquam veterem diuini iuris honorem.
Quo ſuper has vrbes, Ligurum viget inclyta ſedes.
Sincera quæ cuncta fide complenda trecentis
Firmabunt vadibus, de quolibet ordine ſumptis.
Hoſque per Italicas ſeruandos cautius vrbes
Principis arbitrio, cuſtodia mitis habebit.
Et quibus illa locis fuerit commiſſa iuuentus,
Protinus expleto ſeruatos reddere pacto.
Chara ſuis patribus iurabunt pignora natos
Conſulibus poſitis, & facta pace repertis
Stare licet, plenus dum ſe conuerterit annus.
Poſtea nullus erit, niſi quem rex ipſe probarit
Electum populo, quibus hæc adiura vocatis
Si tunc Italicis princeps habitabit in oris
Hunc electorum bona pars, reuerenter adibunt.
At duo ſufficient ſi tranſalpina tenebit:

Prima quidem] Refert tenorem capitum pacis, ſeu conuentionis, vt ait Radeuicus: & ſumpta ſunt ex cap. 41. tertii libr. de Geſtis Aenobarb. Notandum autem, ſicut fœdera quæ ſuper induciis, quas Barbari treugas nominant, & pace, duces belli inter ſeſe ex vtraque parte paciſcuntur, ſeruanda ſunt: ita fidem ſeruari non oportere. quam tempore belli hoſtis hoſti, priuatus priuato, iniuſſu ducum ſuper priuatis compendiis paciſcatur, iuriſconſulti tradidere. *Ætas pupillaris*] Pueritia. Hanc à natali die Varro vſque ad annum quintumdecimum producit. Pupillum iuriſconſulti aliter frequentius accipiunt, eum ſcilicet impuberem, qui in patris poteſtate eſſe deſiit, aut morte, aut emancipatione. *Septuageſimus annus*] In quo qui ſunt, ſenes appellantur: quia ætate ea corpus ſenio laboret, quando ſcilicet decrepiti nuncupamur, atq; à generatione deſiſtimus: quæ ætas quoque frigida eſt. *In medio iurabit quilibet æuo*] Græci portiones vitæ humanæ ſeptem tradidere: Infantiam, Pueritiam, Adoleſcentiam, Ætatem virilem, Seneꝏntem, Senium. Varro autem in quinque Gradus partitur: Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuenes, Seniores, & Senes. Horatius ex his partes ſolum quatuor præcipuas recenſet, ipſarumque quum rationem, tum mores graphice depingit in arte. Cæterum damnata eſt

Iurabuntque fidem regi, dignumque fauorem,
Tam ſibi, quam ſociis ea regni dona petentes,
Nec minus abſentes accepto munere regis
Coram plebe ſua, coram primatibus vrbis
Praſtabunt eadem iurandi fœdera iuris.
Si tamen Italicis fuerit legatus in oris
Regius, hoc ipſum regis vice iuris habebit,
Et de conſulibus diſponere cuncta valebit.

eſt eorum ſententia, qui ex verbis ſeruatoris noſtri apud Matthæum collegerunt, Chriſtianis omnino non eſſe iurandum: quem locum excuſſit præter veterum expoſitionem Eraſmus. *Marcarum*] Hodie non eſt marcæ, quæ olim fuit æſtimatio. Nam valuit 70. floren. Rhenen. Nunc autem plus quinque ſcilicet additis, vt lib. primo in Bennæ crucis mentione obiter indicaui. *Veterum palatia regum*] Merula ſcribit Traianum Aug. nobiliſſimum Palatium ædificaſſe in ea vrbis parte, quæ adhuc nomen Palatii ſeruat. *Vrbem*] Mediolanum. *Inclyta ſedes*] Metropolitica ſcilicet, cuius præſulis poteſtas & iuriſdictio olim late patebat. Quando, & quam ob rem acciſæ fuerint, refert Merula lib. hiſt. Mediolanen. tertio. Nobilitauit hanc ſedem diuus Ambroſius: qui nullo exemplo ante præfectus gregi dominico, quam in gregem dominicum cooptatus: pulcherrimum exemplum omnibus monarchis ædidit, quanta ſit epiſcoporum dignitas: ſi modo vere ſint quod audiũt. Nulla ex victoria armis parta plus laudis tulit Theodoſius, quã quod ab Ambroſio ſe vinci paſſus eſt. Vtinam ille de quopiam noſtri ſeculi epiſcopo dicere poſſit, ſi redire daretur illi, quod de ſuo Ambroſio eum dixiſſe legimus nempe, ſe neminem noſſe, qui vere epiſcopum ſciret gerere, præter vnum Ambroſium. Sed nemo poteſt Ambroſium agere, niſi qui pro pietate mori paratus eſt. Imo difficillimum eſt, cuiquam vere ſacerdotem agere, qui libenter aliud eſt quam ſacerdos. Onera ſunt verius quam ornamenta, quæ libertatem adimunt cum dignitate: fitque nonnunquam, vt dum vtrumque volunt eſſe, nec principes ſint, nec ſacerdotes: vt vere dixit Eraſmus noſter, adactus miſeranda horum temporum calamitate. *De quolibet ordine ſumptus*] ſcilicet Capitaneorum, Patriciorum, & popularium.

Ante tamen clauſa, quam victor ab vrbe recedat,
Captiuos omnes, vetereſque nouoſque, Boemo
Committent Ligures: quos protinus ille paternis
Reſtituet laribus, ſi iuſſu principis illas
Cum populo Ligurum concordia iunxerit vrbes,
Accipientque ſuos Ligures verſa vice captos,
Quaq; iuuant illos ſociis conatibus vrbes.
Sin minus inſolito retinebunt carcere vinctos.
Nec tamen hinc aliquam patientur cæſaris iram,
Obſidibus poſitis, captiuis rite ſolutis.
Proxima lux regis diſcedere caſtra videbit:
Argenti ſummam Ligures pro pace ferendam
A ſibi ſubiectis poterunt conflare colonis.
Dum tamen immunes Laudam, Cumamq; relinquant.
Nauigium, portus, vectigal ſiue monetam,
Vel quacumq; ſibi defendit commoda fiſcus,
Nec rapient Ligures: nec ſi quis forte nefando
Inuaſu, rapuiſſe volet patientur inultum.

Defendit commoda] ea ſcilicet, quæ Regaliorum nomine continentur, de quibus fuſius aliquanto lib. ſecundo.

Has poſtquam leges, & ſpe leuiora rebellis
Iam dudum populus, gratanter pacta recepit,
Continuo dotis effuſi mœnibus omnes
Procedunt: primuſque ſuo cum præſule clerus
Veſte ſacra nitidus, nudo pede, ſupplice vultu,
Vertice demiſſo, noſtræ monimenta ſalutis
Signa crucis præfert: poſt hunc inuellere pullo
Infauſti ciues, veſtigia nuda prementes,
Iudiciumque ſui, pariter pœnamque reatus
Admotos nudis portantes faucibus enſes,
Tacta pudore graui perfundunt fletibus ora.
Protinus è totis fluit ad ſpectacula caſtris
Miles, & adſtantes denſas hinc inde cateruas
Anguſtus dirimit medio diſcrimine limes:
Quo vix turba gement ad regia cæſaris ora

Perueniſſe queat, placida qui fronte ſerenus,
Pectore contritos, & ſe peccaſſe fatentes
Suſcipit, & tali ſummo pro munere regi
Grates lætus agit, ſæua qui mente rebelles
Contudit, & timidos tandem reſipiſcere iuſſit.
At Ligurum primi proſtrati corpore toto
Cæſaris ante pedes, trepidis confuſa querelis
Pauca gemunt, veniamque ſuis exceſſibus orant.
Hoc tantum, veniamq; ſonant, veniamque loquuntur:
Non odio regni bellum mouiſſe, ſed illas
Quas ſibi vicinæ feciſſent ſæpius vrbes
Non potuiſſe pati tranquillo pectore noxas
Nunc veniam nactos operam, curamque daturos,
Vt redimant antiqua nouis præmiſſa futuris:

Ligurum primi] Conſules & optimates: vt ex Radeuico liqoet.

Non potuiſſe pati noxas] Hoc eſt, nocumenta. Nam teſte Alciato, apud veteres noxa à nocendo dicta innenitur. Quapropter culpa, pœna, detrimentum noxa eſt. Noxia ſolummodo de maleficio ipſo dicitur, nec tam generali ſignificatione accipitur ſicut noxa, Cicero libro tertio de Legibus. Noxiæ pœna par eſto, vt in ſuo vitio quiſque plectatur, vis capite, auaritia multa, honoris cupiditas ignominia. Nec adiectioe tantum dicitur noxia, ſicut opinantur Valla & Beroaldus. Noxæ appellatione, inquit Iuriſconſultus, omne delictum continetur.

Mox vbi præſcripti recitata eſt pagina pacti,
Atque probata viris, optatæ pignora pacis
Accipiunt, iunctas conſorti fœdere dextras.
Nec minus omiſſi Ligurum de carcere longo,
Duraque temporibus multis ergaſtula paſſi
Captiui, dudum variis ex vrbibus, hoſtes
Ordine diffuſo, circa veſtigia magni
Conſedere ducis, ſqualentia tegmine fœdo
Corpora velati, miſerandos poſſidet artus
Fœda ſitu macies, deformia turpis, & æger
Inficit ora color, preſſis cutis arida membris
Inſidet, humanæ tantum veſtigia formæ
Seruat, & antiquam retinet natura figuram:
Et ſi vera velis imponere nomina rebus,
Non homo, ſed viuens hominis videatur imago
Et tamen exultant longos fugiſſe labores
Carceris, & duras ſemel abieciſſe cathenas:
Ignotumque diu poſt triſtia nubila læti
Aſpiciunt ſolem, regemque libentius ipſum,
Cuius ab exilio ſeſe virtute reductos,
Ac velut è ſtygiis tractos meminere tenebris.
Quis referat fletus, lachrymoſaque gaudia tanta
Plebis, & interna tactos pietate dolores?
Cum captiua diu, poſt durum corpora, tetri
Carceris exilium, lætis ſic reddita tandem
Ciuibus, & nato, vix agnouere parentes.
Iam niueos canis, primo quos flore nitentes,
Vltima non fauſtis ad bellum miſerat hora
Auſpiciis, longas damnatos ferre cathenas,
Nec ſolum miſeros ſpacioſi temporis ætas
Fecerat ignotos, ſed ſqualor, & hiſpida veſtis,
Et ſitus, & macies, & nullo pectine tacta
Vtraque cæſaries, agnoſci pene vetabant.

Iunctas dextras] Symbolum enim amoris, amicitiæ, concordiæ & pacis, iungere dextram eſt. Quæ tamen haud temere cuiuis, vt admonet prouerbium, iniicienda eſt.

Veſtigia] Pedes.

Magni ducis] Imperatoris Friderici.

Vtraque cæſaries] Capilli, & barbæ, ſeu barbatii. Cæſaries autem ſpecioſa & crinita cumptimis decet fœminam: quæ vt ait Ambroſius cap. 9. ſexti Hexæmeron, eſt reuerenda in ſenibus, veneranda in ſacerdotibus, terribilis in bellatoribus, decora in adoleſcentibus, compta in mulieribus, dulcis in pueris. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata eſt. Ouidius idem ſententialiter ſcribens ait: *Turpe pecus mutilum, turpis ſine gramine campus, Et ſine fronte frutex, & ſine crine caput.* De capillorum ratione abunde diſputat Pontanus in opere de rebus cœleſtibus.

Tunc demum victa Fridericus ab vrbe receſſit,
Modienumque petens, priſco dignatus honore
Illuſtrare locum, ſacro diademate crines
Induit, & dextra geſtauit ſceptra potenti.
Hanc fortuna diu, Ligurumque potentia diues
Eximiam regni, proauorum tempore ſedem
Preſſerat, & longa victam ditione tenebat.
Sed placidus princeps primæuo cuncta decori
Reſtituenda putans, iniuſtis legibus illam
Exemit, priſcumque loco reparauit honorem:
Sumptibus & propriis veteres ſarcire ruinas
Iuſſit, & annoſi ſenium deponere fati.

Modienumque petens] Modoeciam vocet Volaterranus hoc oppidum, de quo nonnulla libr. primo dixi. Albericus in ſuo indice verbo coronæ, inter cætera noteuit, imperetorem ſecundem, hoc eſt, ferream coronam in Modoecia comitatus Mediolani recipere. Quamuis olim imperetor primo coronobatur ferrea, deinde argentee, poſtremo aurea corona. Poſtea ordine immutato, argenteæ primus locus eret, & modo hæc, modo ille, vt caſus tulerat, promiſcue & ſine delectu exhibebatur. Scribit gloſſator in Clem. s. de iureiur. Quamuis ex veteri inſtituto ſecunde corona ſit exhibende in oppido Modoecieſi: tamen ſæpe tradita eſt Medioleni in æde diui Ambroſii, nec eam ob cauſſam coronetio fuit irrita. Sed Balbus Antiſtes lib. ſupra citeto refert, quod tam gloſſ. quam interpretes hac in parte ballucinantur: cum per tot ennorum curricula Mediolanenſis illa ex vſu fuerit ſublata, licet vt aliquid antiquitatis veſtigium extaret, eam Pontifices Romæ aliquando exhibuerint. Quod item in Germania perinde vt Romæ corone aurea imperator inſignitur, illa ſcilicet, eadem, qua Carolus Magnus primo vſus eſt. *Sacro diademate crines induit*] Diadema græcum eſt, ſignificetque amiculum, quo caput regis obligatur: a *διαδέω*, quod eſt obuincio. Vſurpatnt pro corone nunc. Priſcis fuit faſcie linea & candida, quæ regum capita cingebat. De qua Alexander ille Macedo, diadema menibus pertractans exclamaſſe fertur: *O nobilem potius, quam felicem pannum ſub quo quantum ærumnarum lateat ſi quis cierit, ne humi quidem iacentem tollet.* *Geſtauit ſceptra*] Longobardici ſcilicet, regni. Ne autem de corona, quam ei pridem Adrianus pontifex impoſuerat, eccipias, indicet Radeuicus, inquiens: Princeps Romanus e Mediolano caſtremouens, apud Modoicum ſedem regni Italici coronatur. Vnde hic locus ſetis ebunde teſtetur verum eſſe, quod Balbus Pont. refert. Coronandi iuſtitutionem, tam quo ad ordinem coronarum, quam quo ed locum plerumque aliter atque aliter immutatam fuiſſe. *Proauorum*] Hoc eſt veterum, tum Longobardorum, tum Romanorum Regum. Quorum vtrorumque titulum ſibi vſurpeuit Ludouicus Pius, vt reſtantur priuilegia ab eo Noutentenſi cœnobio, haud procul a patria mee ſito conceſſa, quæ ipſe ego vidi.

Tunc bene re geſta, cunctiſque in pace locatis,
Cæſaris à facie cum tellus tota ſileret,
Militiæ partem placuit dimittere caſtris.
Auſtricus, Allobrogum dux, cum duce, rexq. Boemus,
Pannoniaque ſimul ſub eodem Rege cohortes,
Et Moguntino proceres cum præſule multi
Rege ſalutato, meritis & laude venuſti
Diſcedunt caſtris, conuerſaque ſigna ferentes,
Teutonicas repetunt tranſcenſis alpibus vrbes.
Ipſe ſatis multos ſecum, ceu nullus abiſſet,
In caſtris retinent, ad certa negotia regni
Ducitur, & pulchros inuicta mente labores.

Allobrogum dux] Signet Bertholdum Zeringenſem eius nominis quartum, filium Chunradi Ducis, quem Fridericus adoleſcens compulit apud Turegum, vt ſupre libro tertio dictum eſt, imperata facere. Annales hunc Bertholdum Burgundiæ ducem appellant: quod maiores eius illam vna cum regno Arelatenſi ab imperio, licet abſque fructu tenuerint, & vt ait Nauclerus, recognouerint: tradnntque quoque eum in odium Errolfi Burgundionum Ducis, cuius paulo ante terras igni & ferro depopulatus fuerat, condidiſſe nobilem illam arcem Briſecenſem, a diuo Maximiliano reſtitutam nuper. Teſtatur id turti diſtichon inſcriptum, quod à Nauclero citatur, ſed depranate. Id iubente Maximiliano, comitatui aulæ ſuæ reciteuimus, vt ſcriptum erat, ſic videlicet: *Hanc Dux Bertholdus portam ſtruxiſſe notatur, A quo pro fraude Burgundia depopulatur:* Minori autem Burgundiæ, quæ Ychtlandia vulgo dicitur, potenter præfuit. dicitur in ea Friburgum oppidum excitaſſe, vel, vt alii, mænibus cinxiſſe. *Moguntino præſule*] Arnoldus ille erat mm Aenobarbicæ aulæ Cancellarius, qui tumultu poſtea plebeio apud Moguntiam occiſus eſt, vt libro primo multis verbis indicatum eſt. *Proceres*] Marchiones, comites, nobiles, vt ait Radeuicus.

Non tamen in tanto clari victoris honore,
Italiaque metu ſtolida veſania gentis,
Exemplo Ligurum, penitus compreſſa quieuit.
Namque ſatellitio quidam ſtipatus iniquo
Ciuis erat Verona tuus, Tuſuidus, vt aiunt,
Nomen ab infida cauſſas, taciteſque furoris
Vrbe trahens ſtimulos, caſtrum regale, quod illi

Regale] Iuris, ſeu ditionis imperialis.

Appellare ſolent vulgato nomine Gardam,
Inuaſit cœpitque dolo, rurſuſque relicto
Sæpius inſanis illo deſiſtere cœptis,
Spernebat regem demens audire iubentem:
Infremuit tandem princeps Ateſimque rapacem,
Nec ratis officio, ſolitis nec pontibus vſus,
Feruida quippe vadum fluuio iam fecerat æſtas,
Contemptis tranſiuit aquis, vrbiſque ſuperbæ
Depopulatus agros quædam caſtella nocentum
Diruit, & ſpretas impune tranſiit vndas.
Nec minus egregium quiddam comes aulicus ille
Tunc quoque geſſit Otho: qui te, Ferraria iuſſu
Regis adire parans, intactas omnibus ante
Eridani fregiſſe vado nil territus vndas
Dicitur, & tumidum primus tranſiſſe per amnem.
Hæc quoque res multum curæ iuſtique timoris
Vrbibus Italicis, & magnæ nomina famæ
Adiecit noſtris, claro ſub principe, caſtris,
Quem nihil aggreſſum fruſtra, natura vereri
Ipſa putabatur: cui ſic famulantibus vltro
Subdita more nouo ſtudiis elementa fauebant.
Ergo Palatinus ſtupidæ formidine magnæ
Plebis, & ingenti pariter ſuſceptus honore
Regia ſollerti ſtudio mandata peregit.
Vtque quaterdenos fidei paciſque tenendæ
Accepit monimenta vades, ad regia caſtra
Vertit iter, cunctis digna cum laude peractis.
Hoc quoque conueniens, & tanto Principe dignum.
Atque inter caſtos memorabile cæſaris actus
Scribendumque puto, quod tempore rector eodem
Illecebroſa ſuis purgauit ſcandala caſtris,
Eque ſuo cœtu lixas & ſcorta, nocinum
Ac petulans vulgus ſatis indignanter abegit:
Nec docilis tolerare moras pigroſque quieti
Indulgere dies excluſis pectore ſacro
Bellorum curis, pacis bene ponere tempus
Cogitat & mundo prodeſſe laborat inermis:
Neve retractato Ligurum inconſtantia pacto
Abſiliat, ſolitaque fremens Laudenſibus ira
Immineat, totos vrbis transferre penates,
Et veterem mutare ſitum feſtinat & vrget,
Deſcribitque locum, quem torrens Addua totum
Gurgitibus flexis aditu breuiore relicto
Circuit, vt modico munimina tuta labore,
Artificis præſtare queat ſollertia curæ.
Huc transferre lares antiquaque mœnia rector
Imperat, atque nouam regni ſub nomine Laudam
Grandibus impenſis ſeſe patre auſpice fundat.

Gardam] Ab eo lacui illi inclyto Beoaco nomeo vulgus indidit, *der Gardſee*. Porro ſupra oſtendi, caſtrum etiam appellari poſſe oppidum.

Vrbis ſuperba] Veronam intelligit.

Cæſaris actus] Vt apud Lucanum: *Licet ingentes abruperis actus. Totos Vrbis transferre penates*] Ad tertium ſcilicet lapidem à veteri laode Pompeia funditus extincta. Penates autem expone, ſedes, quarum tutelares Dii peoates exiſtimabantur regnante ſuperſtitione: de quibus longa eſt & intricata diſputatio apud authores. Tribuit & cœlo penates ſuos, vt Martianus Capella io nuptiis ludit. Io terra item, & ſui cuique ciuitati, ſui cuique domui peoates. Nam vnaquæque domus parua quædam eſt cioitas, ſeo potius vnaquæqoe ciuitas magna quædam domus. Et vt ſingulæ ciuitates domuſque peoates habent ſuos, ita & focum quoque. Quin & curiæ ſingulæ ſingulas habent Veſtas à Romulo conſtitutas, vt ſcribit Dionyſius Halicaroaſſæus. Potto peoates æternum ignem Virgilius non ſemel appellauit, qui & dii pattii ab eodem dicti ſunt: *Dii patrii ſeruate domum, ſeruate nepotem. Lares*[Domos. Nam & vetuſtas Deos vrbium præſides, ædiumqoe priuatarum cuſtodes lares exiſtimauit & coluit, quos indutos canum pellibus effingebant, adhibito ad pedes eiuſdẽ generis animali. Argumento, quod ii pro domibus excubarent, non ſecus ac canes, autor Plutarchus, Tibullus. *Vos patrii ſeruate lares*] Porro lares, quemadmodum eſt apud Ouidium, gemini fuerunt filii Mercurii & Laræ ſiue Larondæ nymphæ. Ideo veterum plerique, inter quos Euclides, geminos ſingulis hominum admiſerunt Lares, alterum bonum, alterum malum: qualis ille fuit, quem Plutarchus, Florus, & Appianus ſcribunt oblatum M. Bruto media nocte ad tenuem lucernam de bello cogitanti. *Antiqua mœnia*] Condita olim à Bois, ſi Plinio credimus, dicta Laus Pompeia

peia à Strabone Pompeio Magni patre, quod illo colonos duxerit. *Sub regni nomine*] Vnde ſuperius regiam vocanit.

Inde per Italicas famoſa potentibus vrbes
Curia Roncaliis certo mandatur habenda
Tempore, quo pacis leges, & publica iura,
Aut ea, quæ fiſci rationibus applicat vſus,
Omnibus in medium ſtricte ſeruanda ferantur:
Commemorare iuuat populo, quod forte ſequenti
Proderit exemplo: ne quis fore credas inultum,
Quicquid in auguſtos auſus committere reges,
Vel meditatus erat. nam tempore ſeruus eodem
Argolici regis, græci cognominis vſu,
Hic Camiclinus erat, nobis Camerarius idem
Eſſe poteſt, domino ſecreta fraude parabat
Sanguinis inſidias, & tres ſibi criminis huius
Addiderat ſocios, quos ad mala gaudia promptos
Perdita ſacrilegis audacia fecerat armis.
His male præmonitis peragenda fraudis iniquæ
Infandum mandarat opus, mox cæde peracta
Vſurpare ſibi manibus diadema cruentis,
Et deſolatum cupiens inuadere regnum:
Neſcius ipſe ſui tractabat inania fati.
Nam re còmperta, prius illi lumina lictor
Fodit, & exerta terebrato gutture lingua,
Cum ſociis longa cruciatum perdidit ira.

Famoſa curia] Celebris conuentus. *Publica iura*] Quæ multo iam tempore in deſuetudinem abierant: vt in libertate fieri ſolet. Cuius potiſſimum amore Mediolanenſes inhibere Germanorum in Italiam acceſſus, Aenobarbique noſtri imperium detrectare, eumque venientem ſuis mœnibus excludere conati ſunt. *Quæ fiſci rationibus*] De iure rebuſque fiſcalibus lege priores titulos libri decimi Codicis Iuſtiniani. *Vel meditatus erat*] Conatu ſcilicet aliquo interueniente, per quem voluntas ſceleris pateat, quæ ſine effectu in quibuſdam atrociſſimis delictis punitur. de conatu puniendo Felinus pontificii iuris interpres, libellum edidit non contemnendū. Generaliter enim, vbi ipſo iure pœna irrogatur, perfectum oportet fuiſſe crimen. Conatus à crimine differt: quod hic in itinere, illud in meta exiſtat. Porro videtur Poeta alluſiſſe ad verba conſtitutionis Arcadii & Honorii Augg. quæ continentur in 9. libr. C. Iuſtiniani ſub tit. 8. *Argolici regis*] Manuelis Conſtantinopolitani, qui tum vt ex Radenico colligere licet, Ciliciam cum exercitu ingreſſus, eam ſibi armis ſubigere prouinciam tentabat. Fuit inſigni perfidia, vt ſupra oſtenſum eſt, homo, qua & ſibi humili loco nato, viam ad imperium aſtruxit. Lege Sabellicum lib. 5. Ennead. nonæ.

Iam loca iuſſa petens ex omnibus vndique terris
Principis edicto clarus conuenerat ordo.
Tantaque Roncalias magnorum turba virorum
Fluxerat, vt nec ſe ſimilem vidiſſe priores
Crediderint, nec iam viſuros eſſe ſequentes
De reliquo ſperare queant: tentoria ponunt
Vndanti vicina Pado, quæ more latino
Ductus, ab antiquo, talis determinat ordo.
Semper inæquali Romanus tendere miles,
Si patitur natura loci, planoque laborat.
At ſi difficilis fuerint loca pendula cliuo,
Aſperiuſve ſolum, primo correcta labore
Complanare ſolet: iacto mox aggere foſſam
Ducit & ingenti cingit munimina vallo,
Protinus in quadram, vergentia ſiue rotundam
Pro ratione loci ponit tentoria formam.
Principis in medio digno ſpectanda decore
Caſtra nitent, celſi ſpeciem referentia templi.
Quem circa proceres, condigno iuris honore
Cuilibet exhibito, propius, ſeu longius abſunt,
Inque modum magnæ ſpacioſis fontibus vrbis
Dirigit immenſas ad portam porta plateas
Ante fores ipſas regalia caſtra ſecuti
Artifices operum, ſeu qui venalia portant
Caſtra minora locant, faciuntque ſuburbia quædam
Sic tanquam ſubitis properata colonia tectis.
Atque repentinæ noua cernitur vrbis imago.

Magnorum virorum] Hoc eſt, poteſtate præditorum: principum ſcilicet marchionum & comitum. Pontificum item, procerum & conſulum, optimatumque rerum publicarum Italici regni. *Quæ more latino*] Deſcribit formam caſtrorum in Roncaliis campis fixorum *Quadram*] Quadrangularem. *Rotundam*] Orbicularem. *Faciuntque ſuburbia quædam*] Pro referunt, repræſentant. *Colonia*] Hoc vocabulum in titul. de Cenſibus, & alibi in libris iuris legitur, ſed nuſquam, vt opinatur Budæus ab Accurſio intellectum. Colonia autem interdum ab incolentibus terram, inhabitantibuſq; dicitur: interdum à cultoribus terræ: id quod oſtendit diuus Auguſtinus cap. primo libr. 10. de ciuitate Dei, his verbis: Nam ex hoc verbo, colo, agricolæ & coloni vocantur: & ipſos Deos non ob aliud appellant cœlicolas, niſi quod cœlum colant, non vtiq; venerando, ſed inhabitando, tanquam cœli quoſdam colonos: non ſicut appellantur coloni, qui conditionem debent genitali ſolo propter agriculturam ſub dominio poſſeſſorum, ſed, vt ait quidā latini eloquii magnus auctor: *Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.* Ab incolendo enim colonos vocauit, non ab agricultura. Hinc & ciui-

Tunc quoque præſcripti ſeruato fœdere moris
Regia diſpoſitis ſederunt agmina caſtris.
Nec minus oppoſita Ligures in margine ripa,
Atque alii ciues tentoria iuncta tenebant.
Brixia quos genuit, quos miſit Pergamus, & quot,
Italiæ plures, in iiſdem partibus vrbes,
Hæc quoque caſtra ſuis porrecto ponte per amnem
Continuare parat princeps, biduoque labori
Impenſo, medias cinxit pons peruius vndas.
Nomina magnorum, quos præſens curia vidit
Commemorare patrum numerum, gentemque referre
Non ſatis eſt promptum, non multum pertinet ad rem.
Id potius certa nobis ratione videndum,
Quid bene diſpoſitum, quid ab his feliciter actum,
Quæ noua prodierint tanto ſub principe iura.
Quaſve recenſuerit celeberrima curia leges.

tates a maioribus ciuitatibus, velut populurum examinibus conditæ, coloniæ nuncupantur. His verbis Auguſtini vtraque ſignificatio enarratur. Sed & Coloniam agrum colono locatum quandoq; appellat Iuriſconſultus. Hic pro oppidu, iure Coluniæ deducto, accipitur. Solebaur autem deduci veterani, & pro diutinorum laborum mercede, vnde ſenectutem tolerarent, iugera bina accipiebant. Cauſſa deductionis erat, vel infrequentia vrbium: vel pœna, qua veteres Coloni male de republica meriti mulctabantur. Sed non tantum Rumani colonias, quamquam cæteris multo plures, ſed etiam Aſiani Græcique mittere ſolebant: quo modo Athenis Ionicæ ciuitates deductæ erant & propagatæ. Lege librum ſeptimum Herodoti. *Ripa*] Padanæ ſcilicet. *Pergamus*] Bergomum intelligit, quod ſupra Laudam inter duos patuos amnes ſitum eſt Orobiorum, & ipſum ædificium ſicuti comum, vt ex authoritate Plinii ſupra dictum eſt. Pergamus autem illa vrbs Troadis in Mediterranea nobilis eſt a chartis hædinis, quæ prius ibi ſcribi cœptæ, pergamena poſtea ſunt appellata. Pergama vero vocantur omnia alta ædificie. Vnde Calepinus Bergomas: Non immerito, inqnit, vrbis Ciſalpinæ Galliæ, ex qua ego ortum duxi, Pergamum dici poſſeri quod in ædito ſita ſit. Sed Plinii anthoritas non paruipendenda fuit, qui Bergomum per B & O ſcribit, & eius incolas Bergomates appellat, Callimachus tamen in Attila Pergamum ſcripſit. *Non ſatis eſt promptum*] Excludente ſcilicet, ea lege metri. Sed illa referuntur a Radeuico, ſi forte requiris.

Ergo ſacros tantum patres, iuriſque peritos,
Et de principibus paucos, quibus ipſe timorem
Norat ineſſe Dei, tacitis Fridericus adaptans
Colloquiis, tridno ſecreta negotia toto
Rimatur, iuriſque vices, legumque tenorem
Conſulit: hanc illis gaudens iniungere curam,
Vt ſuper eccleſia, ſeu regni iure ſalubri
Conſilio, monituque virum formare laborent,
Tandem prolato poſt longa ſilentia vultu,
In medio procerum ſpectabilis vndique cœtu,
Talibus ora modis Princeps facunda reſoluit:

Sacros patres] Epiſcopos, qui patres eſſe deberent, non domini. Patres omnia ſua transfundunt in filios: domini ad ſuum commodum ſeruis vtuntur & abutuntur.

Iuriſque peritos] Qui ſcilicet rerum humanarum diuinarumque arbitrium diſceptationemque habeant: quique viros Principes, & ſupra humanum faſtigium euectos ſoluere & illigare legibus, interpretationibuſque ſuis poſſint. Iuris namque prudentia, vt ait Iuſtinianus, eſt diuinarum atque humanarum rerum noticia, iuſti atque iniuſti ſcientia. Hæc ergo ex multarum rerum inueſtigatione producitur. Siquidem iuriſperitus non ſolum vniuerſum ius ciuile (hoc enim neceſſe in primis eſt) verum etiam philoſophiam, præſertim moralem, atque dialecticas artes, oratoriam, & vel maxime latinæ linguæ proprietatem, perſpecta habere debet & cognita. *Quibus ipſe timorem Norat ineſſe Dei*] Sciebat enim optimus Princeps, quod qui ſe contempto Deo exiſtimabant poſſe gubernare negocia, ſeipſos decipiebant. *Virum*] Scilicet, Fridericum. *Formare*] Pro, informare, hoc eſt, inſtruere, more ſcriptorum eccleſiaſticorum vſurpat, vt plæraque alia. Latinis autem informare, eſt alicuius rei formam effingere. *Princeps facunda reſoluit*] Per interpretem dictam eſſe ſequentem orationem refert Radeuicus.

Si modo non fruſtra, quotiens in nomine Chriſti
Treſve, duoſve pari conſenſu iuris amore
Congregat, in medio perhibet ſe Chriſtus adeſſe.
Quis dubitet tantis ad commoda tanta vocatis
More ſuo medium primatibus aſſore Chriſtum?
Abſit, vt hos vnquam Chriſti præſentia patres
Deſtituiſſe velit, quibus eccleſiaſticus ordo,
Imperii leges, & publica iura reguntur.
Nunc igitur proceres, communi fœdere iuris
Quicquid ad eccleſia, vel regni commoda rite
Pertinet, in medium Chriſto præſente feramus.
Ipſe quidem quamvis diuino munere princeps

Quotiens in nomine Chriſti] Locus ſumptus ex capite vigeſimo octauo Mathæi. *Legumque immunis & expers*] Iuxta illud Vlpiani: *Princeps legibus ſolutus eſt*] Quæ, quid velint, verba diligenter excutit Salomonius. Cuius ſententia eſt, Principem omnibus illis ſolutum non eſſe legibus, quibus à ſe non ſeruatis reſpublica læditur aut honeſtas. Et ſi verum amamus, inquit, pluribus & arctioribus tenetur Princeps legibus, quam priuatus aliquis. Opiniunem quippe ſequitur eorum

Summus in orbe ferar, legumque immunis & expers,
Non ſeruire quidem cogar, ſed condere iura
Fas habeam, veſtris cupio diſponere cuncta
Conſiliis: noſtro non agre ſpondeo iuſſu,
Vel ſancire nouas, vel priſcis legibus vti.
Nam nihil, vt verum fatear, magis eſſe decorum,
Aut regale puto, quam legis iure ſolutum,
Sponte tamen legi ſeſe ſupponere regem,
Gratia ſit magno, qui temperat omnia regi,
Vndique bellorum tumidos ſuppreſſimus æſtus;
Bellatrix poſitis Alemannia conticet armis,
Et vetus Italici deferbuit ira furoris.
Sed veterum leges, edictaque regia longo
Iuſtitio ſuppreſſa ſilent, quæ Carolus olim,
Quæ noſter vulgauit Otho: veſtigia iuris
Pauca ſui Italicis agnoſcit fiſcus in oris.
Conſulite in medium, quas me vel ferre recentes,
Vel ſenium paſſas leges renouare velitis,

eorum, qui negant lege regia populum Romanum omne ius ſuum in Principem tranſtuliſſe. Et propterea, inquit enim, latere non debet, quod non vna pro omnibus futuris principibus, lex regia ab initio lata fuit, vt rerum imperiti arbitrantur, ſed ſua cuique principi certis conditionibus: adeo, quod quibuſdam maior poteſtas, quibuſdam minor tributa fuit. Nam ante Veſpaſianum, qui fuit decimus à dictatore Cæſare, nonus ab Augusto primo acclamato principe, nullus vnquam omnibus legibus ſolutus fuit, quin imo multa, lege regia eos facere oportebat: vt proditum eſt hiſtoris. Alexander Mammeæ tam iuſtus & temperatus fuit, quod meruit legibus ſolui, quoniam ſibi ipſi lex erat. Quomodo ergo Princeps ſupra leges eſt? ſine dubio eſt, vbicunque iuſta cauſſa, aut æquitas exigit de legis rigore remitti, aut de lenitate digredi. *Condere iura fas habeam*] Ipſe enim Princeps, ſicut eſt legibus ſolutus, ita ſolus legem condere poteſt, recepto iuriſperitorum dogmate, quod improbat idem Salomonius. Quoniã pop. Ro. erat legem ferre, quod ſibi reſeruauit, licet eandem vim habere principis placitum voluerit, quam lex populi habebat. Non tamen quod lex eſſet, dictaque conſtitutio, ad legis differentiam. Et quoniam plus eſt legem eſſe, quam pro lege ſeruari, vti plus eſt ciuem eſſe, quam pro ciue haberi: ſic potior erat lex populi, quam principis conſtitutio. Ex quibus concludi poſſe videtur: ſi vnum conſtituiſſet Princeps, & diuerſum populus ſtatuiſſet, præualuiſſet lex populi, neque mirum, quia populi miniſter eſt princeps, minimeque nouum, plus valere quod ab vniuerſo populo fit, quam quod à parte: pars populi quidem eſt Princeps. Cæterum ante Octauium antiquorum nemini, vt legibus ſolutus eſſet, conceſſum fuit. Significat autem hoc (inquit Dion) ab omni legum neceſſitate liberum, nullique iuri ſcripto obnoxium: vt qui abſque vlla diſquiſitione omnem regum poteſtatem haberet, quamuis nomine abſtinent. *Veſtris conſiliis*] Nam conſiliariorum cœtus ius faciendi poteſtatem non habet, ſed conſultandi tantum, niſi lege nominatim talis poteſtas tributa fuerit. Quæ Princeps inconſultis ſapientibus conſtituit, facilius eneruantur. *Vel ſancire nouas*] Exigente ſcilicet euidenti vtilitate. Quoniam, vt Vlpianus dixit, in rebus nouis conſtituendis, euidens vtilitas eſſe debet, recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum fuit. Et Iuſtinianus in ſenatu ſic concionatus eſt: Imperialem fortunam rebus humanis Deus præpoſuit, vt poſſit omnia quæ nouiter contingunt & emendare, & componere, & modis & regulis competentibus tradere. Notanda profecto ſunt verba hæc, & euidens vtilitas, & modis & regulis competentibus. Quoniam princeps non niſi iuſtas leges poteſt condere. Iuſtitia pendet à publica vtilitate, cuius gratia Princeps eſt: & idcirco ſi tenetur iuſtas ferre, vt paulo inferius noſter quoque Princeps Aenobarbus ingenue fatetur, vt & apud Radeuicum, conſequens fit, iuſte poſitas, ſine iuſtiori cauſſa tollere ne poſſit. *Priſcis legibus vti*] Maxime iuſtis: pro quibus abrogandis non præſumitur pro Principe, vt quicquid agit iuſte agat. Quamuis id alias vulgariter receptum ſit. Quando igitur factum principis eſt contra publicam vtilitatem, aut æquitatẽ, ceſſat pro eo vulgatis præſumptio. Nam nihil (vt verum fateat) magis eſſe decorum, aut regale puto. Sic diuus Alexander modo dictus. Nihil tam proprium imperii eſt, quam legibus viuere. Sic Theodoſ. & Valentinian. Aug. Digna vox, inquiunt, maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe principem profiteri, & cætera. Budæus tamen colligit multis demonſtrari poſſe, auguſtum & principem non modo legibus eſſe ſolutum, ſed etiam legibus non teneri, vt Dion dixit. *Bellatrix Alemannia*] Epitheton populo conueniens, vt latius in ſcholis noſtris in primum Auſtriad. librum indicaui. *Longo iuſtitio*] Iuſtitium iuris ſtatio eſt, quaſi inhibitio. quod verbum olim licet publicam iuris ceſſationem ſignificaret, quo tempore lege agi non poterat, nec tria verba prætori dicere licebat, do, dico, addico: poteſt tamen, vt libro tertio quoque relatum eſt, & priuatam iuris ceſſationem moribus noſtris ſignificare. Antiqui indicere iuſtitium dicebant, cum dictionem iuris inhibebant: & remittere iuſtitium, cum priſtinam facultatem tractandarum litium publice reſtituebant.

Ac primum moneo quicquid ſtatuiſſe libebit,
Vtile ſit, iuſtum, naturæ, moribus aptum,
Temporis atque loci patiens, & prorſus honeſtum
Aſt ego quicquid erit, tota virtute tueri,
Et ſancire paro: nec me regnante licebit,

Ac primum moneo] Verba ſapiente bonoq; principe digna. cuius eſt curare in primis, vt quam pauciſſima mutentur, quia omnis nouatio periculoſa eſt. Deinde, ſi quid erit ſtatuendũ, vt ad eam, quam Aenobarb. noſter regulam

Has cuiquam noſtras impune laceſſere leges.
Ac ſi quis tumidus præſumpſerit obuius ire,
Supplicium præſens, manifeſtaque pœna docebit,
Non magis inuictum bello, quam legibus eſſe.

propouit, exigatur: quam oportet vbique incoudendis legibus adhibere in conſilium. Alioqui ne lex quidem erit, fatentibus & ethnicis, ni iuſta ſit, ni æqua, ni publicis commodis conſulens. Lex enim ad archetypum æqui & honeſti reſpondet, nec alio ſpectat, quam ad rem communem in melius prouehendam. Laudatus eſt in hoc M. Antoninus pius, quod nihil vnquam egerit, quod omnibus per literas etiam non conatus ſit approbare, redditis cauſſis cur id iudicarit expedire reipublicæ. *Aſt ego quicquid erit*] Fruſtra enim, vt prudenter & grauiter dixit Ariſtoteles, conduntur bonæ leges, niſi ſint quorum opera bene conditæ ſeruentur. Quamuis Auguſtus lege ciuili ſolutus ſit, lege autem honeſtatis quæ validior eſt, nunquam ſoluitur ſine iuſtiori cauſſa, cuſtos tamen, non violator legum eſſe debet: qui diuerſum loquuntur, aut principibus adulantur, aut credunt propter principes à Deo homines factos. At vero verius eſt, vt ait Salomonius, adinuentos atque inſtitutos principes fuiſſe, vt commodis proſpiciant populorum. Quod cum non lateret diuinum Gregorium, ſe chriſtianis præpoſitum, vt prodeſſet, ſcriptis ſuis haud ſemel teſtatus eſt, ſeque ſeruum ſeruorum Dei nuncupauit, ſcripſitque primus: quem cæteri poſt eum pontifices, vti in hoc inſtituto, reliquis vtinam ſic actionibus æmulati eſſent. *Supplicium præſens*] Ad quod non temere veniendum eſſe Plato cenſuit: item, ne acerbius ſit, quam pro re commiſſa. Sicut nec ad pœnam exempli & quam raro veniendum putauit: quod nihil ſit tam horrendum, quod non contemnatur aſſuetudine. *Non magis inuictum bello*] Siquidem vt imp. Iuſtinianus dixit, imperatoriam maieſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam: vt vtrumque tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernari, & princeps Romanus non ſolum in hoſtilibus prælus victor exiſtat, ſed etiam per legitimos tramites calumnianrium iniquitates expellat, & fiat tam iuris religioſiſſimus, quam victis hoſtibus triumphator magnificus. Porro inter Auguſti titulos, vt inuicti vocabulum præcipuum habetur: ita par eſt, principem id re ipſa præſtare, quod non raro dicitur: cogitareque, vt ſancte admonet Eraſmus, quam ſit abſurdum inuictum dici, quem vincit iracundia, qui quotidie ſeruit libidini, quem captiuum quo lubet ducit agitque ambitio. Eum demum vere inuictum eſſe, qui nulli cedit affectui, nec vlla rerum ſpecie ab honeſto poteſt deflecti.

Talia facundo regaliter ore ſonantem,
Spectabat ſtudio miratrix curia vultu.
Quod neque doctrinæ ſtudiis imbutus, & æuo
Pene puer, canos ſcripturarumque peritos,
Senſibus & blanda præcederet arte loquendi.

Quod neque doctrinæ ſtudiis imbutus] Et ætatis illius, & gentis vitio, Cæſar Sigiſmundus erubuit aliquando propter ignorantiam principum electorum, qui latinas literas neque legere, neque intelligere poſſent. Habuit enim in precio literas, & literatos, quos ſupra illos, qui genere tantum ſunt nobiles, in ſua curia honorabat & locabat. Interrogatus, cur id faceret, nobilitatemque & illuſtri natos genere contemptui haberet? Reſpondiſſe fertur: iure ego illos colo, & cæteris mortalibus præfero, quos natura parens & Deus ſingulari donauit ingenio. Subiiciens, illos ſolos à natura & Deo poſſe creari: in ſua autem poteſtate ſitum, vt nobiles titulo & prædiis faceret, quocunque placeret momento. Scribit cauſſam auunculus meus cap. 48. epitom. rerum Germanicarum, quare principes erubeſcunt diſcere literas, & loqui latine, etiam ſi ſciant. Quanquam Fridericus prorſus non fuit ignarus literarum, ſeu vt dicitur, idiota. Nam vt Radeuicus in fine operis ſui teſtatur, Latinam linguam melius intelligere quam pronunciare potuit, in patria admodum facundus. *Et æuo pene puer*] Adoleſcens ſeu iuuenis: quorum adminiſtratio plærumque lubrica eſt, periculiſque expoſita, & propter rerum inſcientiam, & quod præſentes ſolum res ſibi ante oculos ponant, plærumque vana ſequantur, & incerta conſilia, illis maxime conſultoribus credentes, qui blandiri nouere magis, quam vera dicere. *Canos*] Id eſt, Senes, prudentes. *Senſibus*] Quicquid in homine, aut in alio animali eſt, quo aliquid percipitue ſentiturque, eſt ſenſus. Hinc ſenſus illi exteriores quinque, & interiores mens, animuſque, vnde eſt ſenſus doloris, ſenſus rei viſæ vel auditæ: tum lætitiæ, laudis, gloriæ, virtutis, vitii, metus, ſenſus de interioribus, & quid de hoc vino ſentis? quid de cantu? quid de ornatu? ſplendoreque cultus? adde etiam quid de prudentia, de iudicio illius, quid de Philoſophia, quid de theologia, quid de reip. adminiſtratione? Quæ paulo plurib. dixit verbis Ludouicus Viues in cap. 3. lib. de ciuit. Dei 11. quoniam philoſophi noſtrates mentem dici ſenſum non patiuntur, cum Auguſtinus diſerte ſenſum eſſe dicat. Tametſi quid Philoſopho noſtri temporis cum notitia ſermonis, hoc eſt, vt ipſi interpretantur, cum grammatica? *Blanda arte loquendi*] Feſtiuam facundiam intelligit, qua in ſua lingua excelluiſſe Cæſ. Aenobarb. modo diximus, teſte Radeuico.

Protinus ingenuo quidam ſermone diſerti
Ora fatigantes pro conſuetudine gentis,
Siue ſuum regi ſtudium iactare volentes,
Siue facultatem potius monſtrare loquendi,
Officio linguæ, ſtudiiſque loquacibus illum
Inſumpſere diem: quos inter clarior vnus,
Præſul erat Ligurum, vix exæquanda relatu,

Præſul Ligurum] Archiepiſcopus Mediolanenſis. *Lætior iſte dies*] Apud Radeuicum ſumptum orationis eſt initium à 23. verſ. Pſalmi 117. ſcilicet: *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* *Quantos qualeſve tyrannos*] Reges. Tyrannus enim à Rege diſtat factis, non nomine, vt

Omnibus à primo quos, inquit, vidimus, æuo.
Gaudia cunctorum, facundo protulit ore:
Lætior iſte dies, & clarior eſſe meretur:
Cum te pacificum populi, mitiſsime Princeps,
In medio reſidere ſui, legeſque citantem
Hactenus extinctas, gaudens videt Itala tellus.
Hæc eſt illa ſalus, quam tot iactata procellis
Expectare ſolet miſera ſors naufraga terræ.
Scimus ab antiquo, quantos, qualeſve tyrannos
Senſerit Italicæ fortuna miſerrima plebis:
Cum toties proſcripta bonis, addictaque ferro,
Aut ſpoliis nudas, aut ſanguine paſceret iras.
Nec legem ratio, ſed regum ſola libido
Poneret, & ferro gaudens, non iure poteſtas.
Nec minus infeſtis gens hæc male fida tyrannis,
Atque his ſæpe ſuo conata reſiſtere damno,
Preſſa metu potius, quam læta fauebat amore,
Hinc odium populis, & ſeditioſa ſimultas
Et furor Italiæ multos graſſatus in annos
Prodiit, & geminas fecit diſſenſio partes.
Et partim patriæ, partim regnantibus vrbes
Adſiſtunt: ſæuoque diu colliſa fragore
Bellorum, alternam ſenſerunt mœnia cladem.
Quis Ligurum cædem, quis vulnera ſæua Papiæ,
Quis referat Cremæ, quis triſtia damna Cremonæ?
Hæc inter varias oppreſsis legibus vrbes
Exarſit rabies, & longa licentia ferri.
Tu velut eximium poſt triſtia nubila tandem
Sydus ades, tu bella fugas, pacemque reducis:
Tu leges & iura nouas: te præſide rerum
Grata redit facies, certuſque renaſcitur ordo.
Nunc age, diuinæ quicquam ſententia mentis
Dictabit ius eſſe, iube: pro lege voluntas
Principis eſſe ſolet: quicquid decreuerit ille
Eſſe ratum, mos eſt, & iuris habere vigorem.
Vtere iure tuo, quicquid rectumve, piumve
Eſſe putas, ſeruare iube. nos vera volentes
Omnia ſuſcipimus: libertas maxima nobis
Tam placido parere viro. Sic ore diſerto
Præſul in aſſenſum regis propenſius omnes
Impulit, & magno percuſsit corda fauore.
Tunc quoque compoſitis quidam reſonantia verbis,
Regia Cæſareæ cecinerunt carmina laudis.

ne, vt dixit Seneca cap. 12. primi lib. de Clementia. Eos Iuuenalis Satyra 10. coniunxit: *Ad generū Cereris ſine cæde, & vulnere pauci Deſcendunt reges, & ſicca morte tyrãnni.* *Preſſa metu*] *Qui*, vt vere dixit M. Tullius, *malus eſt cuſtos diuturnitatis.* Siquidem vt præclare dixit Ennius: *Quem metuunt oderunt, quē quiſque odit periſſe expetit.* *Quam læta fauebat amore*] Idem Cicero autor eſt, ad opes tuēdas, ad retinendam potentiā, nihil æque aptum eſſe, atque dilectionem & charitatem ſubditorum. Vehementer autem amor multitudinis cōmouetur, ipſa fama & opinione liberalitatiſ, beneficentiæ, iuſtitiæ, fidei, omniumq; earum virtutū, quæ pertinēt ad manſuetudinē morum, ac facilitatē. *Quicquam ſententia mentis*] Cum contingit ſapientem virum principatū gerere, tum optime cum mortalib. agi exiſtimatur, ſi leges & omnia in manu eius repoſita ſint. Hinc ex Platonis ſententia Prudentius in lib aduerſus Symmachum primo cecinit, nimirum pulchre quidam doctiſſimus: *Eſſet publica res*, inquit, *tunc fortunata ſatis, ſi vel reges ſaperent, vel regnarēt ſapientes.* Non autem perperam dixit, *diuinæ mētis*, quoniam omnis lex eſt inuentio & donum Dei, vt dixit Martianus ex oratione Demoſthenis in Ariſtogitonem. *Eſſe ratū, mos eſt*] Pomponius de origine iuris: Conſtituto (inquit) principe, datum eſt ei ius, vt quod conſtituiſſet, ratum eſſet. Quæ verba intelligit Salomonius de principe olim Romano, non autem hodierno: quoniam mutata eſt forma ab illa veteri, de quo tamen articulo inter doctores etiam antiquos variatum conſtat. *Et iuris habere vigorem*] Iuxta Vlpiani ſententiam inquientis: *Quod principi placuit, legis habet vigorem.* Sed ex verbis quæ ſequuntur, ſcilicet vtpote lege regia, quæ de eius imperio lata eſt, colligit idem Salomonius, per ſolam electionē nullum imperiū electo quæri: & per hoc neque ius conſtituendi, niſi à populo per legē nominatim decernatur. Hinc illa orta eſt dubitatio multum diuque inter recentiores, variantibus etiam ſententiis, diſputata. Ex ſola ne electione imperii ius poteſtaſque deferatur? Demum omni ambiguitate per ſacrarum literarum antiſtites mature, ſolerterque diſcuſſa, Imp. Cæſ. Ludouicus quartus Bauarus legem ſanciuit, promulgauitque, quam Balbus Epiſcopus de Germania optime meritus, in ſuo de Coronatione libello ad verbum refert: ne quis in eo amplius aberret, in quo omnis imperii dignitas, maieſtaſque continetur. *Quicquid rectumve, piumve Eſſe putas, ſeruare iube*] Neceſſe eſt enim, vt princeps placitis boni viri vtatur: quoniam Pon. Rom. in eum omne imperium ſuum, & poteſtatem conceſſit, vt in bonum virum. Quamuis virum bonum inuenire licet, qui bonum principem non poſſit agere. At bonus Princeps eſſe non poteſt, qui non idem ſit vir bonus. Huic tuto permitti poſſunt omnia, mediocri non omnia, malo nihil. Quanquam nunc eo redierunt quorundam Principum mores, vt hæc duo multum inter ſe pugnare videantur, vir bonus, & Princeps. Planeque ſtultum & ridiculum habeatur in principe, boni viri facere mentionem, vt nimis vere dixit Eraſmus. Rectum pro iure accepit: quod ius omnia recta & inflexibilia exigat, vt nobilis ille Grāmaticus Donatus ait. Pium autē pro æquitate vſurpauit,

quæ ex iure multũ remittit. *Cæſarea carmina laudis.*]Signat Panegyricos, quos cum audit Princeps, ne protinus credat, aut fauear ſuis laudibus, ſed vt ſapienter Roterodamus admonet, ſi talis nondum eſt, qualis prædicatur, admoneri ſe cogitet, detque operam vt iis laudibus aliquando reſpondeat: Si talis iam eſt, adniri debet, vt ſe ipſo melior euadat.

Poſtera lux aderat, *folio reuerendus in alto*
Conſedit iudex: ex omnibus vndique multi
Vrbibus ac vicis aderant, queroloque ferebant
Innumeras clamore cruces: hoc quippe querelas
More ſolent aperire ſuas. Rex omnibus aures
Commodat, & querulis iudex clamoribus idem
Æquus adeſt, certo dirimens examine lites.
Sed quia tam multis finem dare curia præſens
Non poterat cauſſis placuit ſatis vtile quiddam
Ingenuo pulchrumque duci, cunctaſque per vrbes
Edoctos in iure viros, veri que ſequaces
Impoſuit, medio qui cuncta negocia iuris
Limite diſcuterent, nec eos ex vrbibus iiſdem,
Ne fauor, aut odium ſenſus corrumpat eorum,
Sed magis ex aliis, ad munera pulchra vocatos
Elegit ſacra vel delegauit ab aula.

Innumeras clamore cruces: hoc quippe querelas] Idem ſcribit Radeuicns, ſubiiciens Fridericum, vt vidiſſet multitudinem eorum qui cruces baiularent, dixiſſe: mirati ſe prudentiam Latinorum, qui cum maxime de ſcientia legum glorientur, maxime legum inuenirentur tranſgreſſores. *Edoctos in iure viros*] Ciuili ſcilicet. Pontificium enim ante Innocentii quarti tempora non admodum fuit in precio. Refert Radeuicus Bulgarium, Martinum, Iacobum & Hugonem, qui ea tempeſtate Bononiæ profitebantur leges celebri nominis fama, ab Aenobarbo conſtitutos iudices, tum alios multos fuiſſe accitos iuriſperitos. *Ne ſenſus corrumpat*] Sentit, ne ſententiam & iudicium ferant iniquum. *Ad munera pulchra*] Quod Dei vice iudex iuſtus defungatur.

Poſtea ſollicite regni de iure vetuſto
Quæſtio mota fuit: quod deſuetudine longa
Priſcus inumbrabat neglecti temporis error.
Ac primum Ligures ſuper hoc a rege rogati,
Vectigal, portus, cudendæ iura monetæ,
Cumque molendinis, telonia, flumina, pontes,
Id quoque, quod fodrum, vulgari nomine, dicunt
Et capitolitium certo ſub tempore cenſum.
Hæc Ligures ſacro tribuerunt omnia fiſco.

De iure regni] Nempe de regaliis, fiſcalibus rebus, feudalibuſque conſuetudinibus: quæ recte iure regni complexus eſt. Feudalia enim placita, inter quæ regalia, vt ſuperius oſtenſum eſt, ſuum quoque locum ſortita ſunt, autoritatem legalem habent, & ita allegari poſſunt, vt præceptor meus Zaſius docuit. Nec enim fruſtra in corpus iuris ciuilis inſertæ ſunt. Hoſtienſis tamen, & Ægidius Bellamera, negant feudalia placita autoritatem legis habere, quoniam huiuſmodi conſuetudines à priuatis viris Oberto de Horto, & Girardo Capagiſto, quibus non fuerit condendæ legis autoritas, ſint collectæ: ſentientes ob id, quod nihil ſecius operentur quam conſuetudines. Sed pro Zaſio noſtro eſt communis opinio, ex cuius luculentis in feudales vſus commentariis, nonnulla citauimus libr. 2. *Ligures rogati*] Mediolanenſes, vt poetæ perpetuo: Inſubres & verius aliis. Merula lib. 3. rerum Mediolanen. de feudorum origine loquens: Cæterum, inquit, qui nouiſſima feudorum iura cæſares deſcripſere, ante omnes curiam Mediolanenſem celebrant: vt plane ſignificare videantur, hoc ſiue tributi, ſiue magis perpetuæ ſeruitutis genus Mediolani primum cepiſſe. Nam quoties de obæratis in dominos, & rurſus de iure dominorum in obæratos certabatur, cognoſcendæ cauſæ & diiudicandæ litis arbitrium conſulibus & paribus curiæ Mediolanenſis cæſares delegaſſe legimus. Vt non ſolũ ſine prouocatione eorum iudicium foret, ſed quod ii ſtatuiſſent, id à cæteris receptum, vim legis quodammodo haberet. *Vectigal*] Id eſt, quod pro rebus ciuitati inuectis, vel euectis publico ſoluitur: ea eſt octaua pars. Vnde octonarii quandoque dicti exactores. *Portus*] Portorium ſignat. Eſt autem portorium vectigal quod de rebus mercibuſve in portum importatis ſoluitur. Vnde & portus nomen ſumpſit. Cuius exactor & manceps portitor appellatur. Cicero in officiis libro primo: Improbantur hi quæſtus qui in odia hominũ incurrunt, vt portitorum, vt fœneratorum. Et Virgilius Charontem portitorem dixit, tanquam exactorẽ illatum pecuniarum, quas ex ſuperſtitione Ægyptiaca vita functi ore ferunt. Argyrippus apud Plautum, quia Lena dixerat: Quam magis te in altũ capeſſis, tam æſtus te in portum referet, in iucunda perſtans metaphora reſpondet: *Ego pol iſtum portitorem priuabo portorio.* *Cudendæ iura monetæ*] Hoc eſt, aurum argentumve conſcindendi in titulos, facieſque minutas, vt ſcita periphraſi dixit Iuuenalis Satyr. 14. Apud iuriſconſultos Triumuiros monetales legimus, qui præeſſent monetæ probe cudendæ. Quos diu noſtra deſiderat Germania. Quod pauci ſint, qui priuatorum obliti, publica curent. In cudenda autem moneta bonus princeps præſtabit eam (monitore Roterodamo) fidem, quam & Deo debet & populo: qui hac in re quatuor ferme modis, vt idem ait, expilari ſolet. Primum, vbi nomiſmatis materia mixtura quapiam vitiatur. Deinde cum ponderi detrahitur. Præterea, cum circumciſione minuitur. Poſtremo, cum æſtimatio nunc intenditur, nunc remittitur, vtcunque viſum eſt principis fiſco conducere. Moneta vero quæ tam aurea, quam ærea, vel argentea ſit, ſic nominata videtur, quod & precii & autoris nos ſigni impreſſione admoneat. *Cumque molendinis*] Baldus à molis dictum putat Molendinum: cum ſit

triuiale

triuiale vocabulum, vt pleriſq; viſum eſt grammaticis, quod antiqui id moletrinam & piſtrinum vocauerint. *Telonia*] Telonium græca vox eſt. quæ ſignificat menſam, aut locũ publicanorum, vbi colligont vectigal, quod græce τέλος dicitur. Hic autẽ, vt vulgo ſolet, vel pro ipſo vectigali, vel iore vectigali, quod id ſine principis conceſſione imponi non poſſit, accepiſſe videtur. *Flumina*] Hoc eſt, vt ait Radeuicus, vtilitatem omnem ex decurſu ipſorũ fluminum prouenientẽ. *Pontes*] Nã & illi vectigales ſunt. vulgari vocabulo Pontiuegium appellant: quod ſoluitur tam ab hominibus, quam de mercibus, quæ per pontes tranſeunt. *Bruckenzoll*: vt non minus barbara voce Pedagium, ſeu Pedaticum, *Weggels* vocant. *Fodrum*] vulgari nomine dicunt. Itali, intellige. *Capitolitium cenſum*] Quia id tributi non de facultaribus, ſed de ſuis capitibus ſoluebatur. *Sacrofiſco*] Id eſt, Cameræ imperiali, vt appel . nt enarratores Feudalium placitorum, ac ſcholium in Rubrica. C. de iure Fiſci, libro decimo. Dicitur autem Camera imperialis, quicquid ad commodum pecuniarum imperii pertinet.

Hæc, & ſi qua pari fuerant obnoxia iuri
Prælati, proceres, miſſique potentibus vrbes
Libera Romano liquerunt omnia regno.
Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Vt quicumque bona priſcorum munere regum
Hactenus iſta fide poſſideat, idque probare
Legitimis poterat, vel demonſtrare tabellis,
Principis aſſenſu, titulo gauiſus eodem,
Nunc quoque poſſideat: reliquis in iura relatis
Regia, librarum triginta millia puri
Annuus argenti fiſco ſolet addere cenſus.
Tunc proceres ſtabilem iurando nectere pacem
Rector, & adiecta certo ſub nomine pœna,
Italicas late iuſſit vulgare per vrbes.
Mox de communi feudorum iure, quod illa
Perſpicuis non dum ſcriptis expreſſerat ætas,
Has dedit, & ſcripto iuſſit noteſcere leges.

Obnoxia pari iuri] Scilicet, regaliorum, de quibus nõnulla meminit Bald. in rubrica de priuil. fiſci. Tu vide titulum, & quæ feudiſtæ in eum retulerunt, Quæ ſint regalia in vſib. feudorum. *Prælati*] Interpretes canonici iuris tradunt, quod prælati appellatione non ſolum epiſcopi, ſed & abbates, ac cæteri, vt aiunt, inferiores, modo iuriſdictionem habeant, veniant intelligẽdi. *Proceres*] Duces, marchiones, comites: de quibus lib. 2. dixi. *Vrbes*] Ress. Pubb. ciuitatum. *Miſſis potentibus*] Hoc eſt, Per miſſos optimates ſuos. *Liquerunt*] pro reliquerunt, quod, vt omnia barbare, max me enarratores pontificii iuris reſignare dicunt. *Romano regno*] Id eſt, principis diſpoſitioni, in ſignum, vt dicitur, præeminentiæ ſtatus imperialis. *Indulgentia*] Laudantur in imperatoribus indulgentiæ, id eſt, facilitas, clementia, comitas. Vnde & indulgentiſſimi dicti in panegyricis. Antiqui indulgitatem vocauerunt, quæ à nobis dicitur indulgentia. *Munere*] Beneficio, quod feudum interpretatur. *Bona fide*] Quæ maxime debet in feudis à principe Romano conceſſis, exuberare. quia feudum à fide dictum, & omnes contractus cum principe initi ſint bonæ fidei, vt eleganter dixit Baldus in tit. de pace Conſtant. *Legitimis tabellis*] inſtrumentis, ſcilicet inueſtituræ. vel breui teſtato. Eſt autem inueſtitura cõfirmatio collationis rei feudalis per dominum factæ. Et eſt duplex. Propria & Abuſiua. Propria, quando domino tradente vaſallus in poſſeſſionem realem inducitur per dominum, vel eius nũcium. Abuſiua, vel verbalis, quæ verbis fit, cum actu corporeo: vt quum dominus dicit. inueſtio te cum iſto annulo, vel enſe. vel haſta, vel alia re porrecta pro loci conſuetudine. Et debet hæc inueſtitura fieri ad minus coram duobus curialibus, quos pares curiæ nominamus, teutonice, *Lehenleut*. Alias non valebit, niſi coram aliis teſtibus fiat per breue teſtatum, iuxta cap. 1. quid ſit inueſtitura. Eſt autem Teſtatum, inſtrumentum publicum: & dicitur Breue, quia breuibus verbis fit, autor Bald. in cap. 1. de Controuerſ. inueſt. Dicitur autem Teſtatũ, quia teſtes aliquando inſcribunt ſe inſtrumẽto, rem actam teſtando. arg. eorum, quæ dicuntur in authen. de inſtru. fid. & caut. § ſin vero moriantur. coll. 6. Sunt tamen & alii modi, per quos poſſeſſio bonorũ feudalium doceri poteſt, de quibus videndi ſunt, qui in vſus feudales ſcripſerunt. *Titulo eodem*] ſcilicet, imperialis beneficii, ſeu nomine regni. & hoc intelligendum per nouam inueſtituram. Nam iuſſus domini, nedum aſſenſus, vt teneas rem feudi, niſi inueſtitura præceſſerit, vel fiat corã paribus curiæ, aut in eorum defectu, coram aliis honeſtis, non facit legitimam poſſeſſionem, feudi preſertim recti. Hæc enim proprie comes eſt iuramẽti: quom perpetuum habeatur in abuſiua inueſtitura. quod ipſa debeat præcedere, antequam vaſallus præſtet iorament*um* fidelitatis. *Scripto iuſſit noteſcere leges*] Eaſdem refert Radeuiens cap. 7. quarti geſtorum Aenobarb. iis verbis quibus proditæ ſunt, & hodie, vt aiuot, Mediolani extant in codice, qui vulgo liber Lombardus vocatur. Promulgauit & alias leges, quæ ſunt receptæ, legontorque in feudalibus vſibus.

Si quis habens feudum, precio ſeu vendere totum,
Seu pro parte velit, dominique licentia deſit,
Seu dare. ſeu vadio ſupponere cogitur, illud
Qui dedit amittet, non, qui ſuſcepit, habebit:
Nullaque vel longi præſcriptio temporis obſtet,
Quo minus ad dominum redeant translata priorem.
Prætorique bonæ fidei præſtetur in illum

Licentia] In bonam partem accipit, pro conſenſu, ſeu indulto, & poteſtate facta: vt vulgo nunc loquuntur, & ſolent dicere iuriſconſulti: data eſt mihi licentia eundi, redeundique. Qualiter etiam pleri que eccleſiaſticorum ſcriptorũ locuti ſunt. & Iul. Capito. in Maximinis. Quamuis Laurent. Valla

Actio: quæ precium cogat redhibere ſolutum.
Hæc magnus fieri vetuit Lutherius: at nos
Facta retractari volumus, facienda caueri.

mauult dicere, facio tibi poteſtatem eundi & redeundi, quam, do tibi licẽtiam. *Seu dare*] Generaliter pro alienare poſuit: quo verbo Fridericus vſus eſt: Nulli, inquiens, liceat feudum totum, vel partem aliquam vendere, vel pignorare, vel quomodolibet alienare, & cætera. Verbum autem dare, propriede eo intelligitur, qui per traditionem dominium transfert. *Vadio ſupponere*] Pro pignori dare, ſeu pignorare vſurpauit. Proprie tamen vadium, vel, quod idem vadimonium, eſt ſponſio ſub certa pœna ſe iudicio ſtatutum. Id etiam vadari dicitur, quod videlicet, ea de cauſa, qui multæ fidei poſſeſſor non erat, vadem, id eſt, fideiuſſorem dare tenebatur. *Vel longi præſcriptio temporis*] De hac non parum multis agit imperator Iuſtinianus lib. 7. Eſt autem præſcriptio, exceptio, quæ ex temporis lapſu ſubſtantiam capit, & actioni obiicitur. Longi autem temporis eſt inter præſentes decem, inter abſentes viginti annorum. Longiſſimi vero temporis 30, 40, vel 100. annorum continuata poſſeſſio. *Pratori*] Ius dicenti, qui ex ſua iuriſdictione habet comparatas actiones, de quibus Iuſtinianus lib. Inſtitut. quarto tit. ſexto. Olim autem prætor dicebatur, quicumque militum imperator, & prætorium domus imperatoria. *Bona fides*] Quod ſint & ſtricti iuris actiones. Bonæ fidei numerantur à Iuſtiniano loco iam citato. §. Actionum autem quædam, & para. ſequen. Eſt autẽ duplex bona fides. Altera, quæ fraudi doloque opponitur, & communis eſt actionibus ſtricti iuris: in quibus quoque abeſſe debeant fraus doluſque. Altera, quæ per Antonomaſiam dicta eſt, & præcipua in bonæ fidei contractibus, vnde & eis nomen impoſitum eſt, verſatur. *Actio*] Iure gentium olim actiones nullæ erant, ſed manu regia controuerſiæ dirimebantur. Deinde in 12. tabulis actiones repertæ ſunt, & certis verborum formulis concluſæ, quas à pontificibus litigaturi accipiebant. Qui formulã male concepiſſet, à cauſſã cadebat. Porro actionis verbum generale eſt & ſpeciale. Nam omnis actio dicitur, ſiue in perſonam, ſiue in rem, ſit petitio. *Quæ cogat redhibere*] Vnde & redhibitoria dicta eſt. Hanc ędiles inſtituerunt. Sed hic generaliter redhibere, pro reſtituere accepit. Cum in certis caſibus redhibitioni tantum ſit locus, vt docet Vlpianus in tractatu de ædilit. edicto. *Magnus Lutherius*] Imp. Cæſar Lotharius. Crantius Luiderum patrio hoc eſt, Saxonico vocabulo ſcribit vocatum. Meminit eius Poeta ſupra lib. ſexto, & nos ibidem. Nota ſunt quæ ille tulit ſuper rebus feudalibus, cuius placitum de nõ alienando abſque domini conſenſu feudo, Cæſar Aenobarbus extendit ad præteritos caſus, quod ab eo proditum erat ad futuros, quos præcipue lex reſpicere ſolet. *Facta retractari*] Intellige, ante promulgatam illam à Lothario legem. Nos enim, inquit, Fridericus, ad pleniorem regni vtilitatem prouidẽtes, non ſolum in poſterum, ſed etiam huiuſmodi prius illicitas alienationes perpetratas, hac præſenti ſanctione caſſamus. & cætera.

Succeſſor feudi, totum ſi forte per annum
Atque diem, tacito primæ iam tempore pubis,
Siue dolo, ſeu deſidia, ſeu mente ſuperba,
Perdat, & hæc dominus proprios aſſumat in vſus,
Spreuerit à domino feudalia poſcere iura.

Primæ iam tempore pubis] Id tribuunt maſculis in 14. fœminis in 12. anno. *Dolus*] Vero ſcilicet, & præſumpto. *Deſidia*] Negligentia. quæ ſi magna eſt, culpa interpretatur. Vnde ſibi imputet, ſi quis, in ſuis rebus diligentior nõ ſit. *Seu mente ſuperba*] Hæc addidit de ſuo verba. quia nulla fit in ſanctione de eiſdem mentio. Quamuis placitis feudalibus conueniat reuerentiam à beneficiario exhiberi: cui ſuperbia contemptus patens opponitur.

Publica militiæ vaſallus munera iuſta
Non renuat, dominique libens in caſtra vocatus
Aut eat, aut alium pro ſe ſubmittat iturum
Arbitrio domini, vel quam laudauerit ille
Compenſet, redimatque ſuum mercede laborem.

Publica militia] Hoc capitulo Germanos quoque ſub Alemanniæ nomine concluſit. *Vaſallus*] Ni fallor ſuperius dixi, hanc vocem latinam non eſſe, vt omnia ferme barbare ab Italis, & in ipſa Italia ſunt tradita, quę ad feudaliũ rerum pertinent noticiam. Quos in feudali re dominos, & vaſallos vocamus, patronorum & clientum inſtar obtinent. *Laudauerit*] More interpretum iuris, quos ab hoc verbo laudum, plane barbarum vocabulum traxiſſe putant, pro definitione arbitrorum, quoniam ſententia proprie dici nequeat, quod ab arbitro pronunciatum eſt. Quod tamen Alciato non fit veriſimile, cum id quod vnuſquiſque etiam priuatus ſentit, latine & eleganter ſententia dicatur, nec aliter ſoleant iuriſconſulti arbitrorum definitiones, quam ſententias appellare.

Si patris dominum vaſalli filius acri
Læſerit offenſa, feſtinet prouidus illum
Conciliare pater: quod ſi contemnet agendum,
Munere priuetur: ſi vero audire monentem
Filius indomita neglexerit aure parentem,
Non erit in feudo ſucceſſor idoneus illo,
Ni prius accenſam domini placuerit iram.

Si contemnet] Maxime à domino requiſitus.
Munere] Beneficio, feudo.
Non erit] Subaudi, filius.

Si tuus ex feudo cuiquam vaſallus id ipſum,
Contulit, atque tuo vaſallum munere fecit.

Si tuus ex feudo] Adſcribam verba imper. Frederici, quo facilius hunc locum

Ipſe ſibi, ſi forte tuam, iam tertius ille
Succeſſor meruit factis atrocibus iram,
Nec tibi pro culpa domino mediante ſecundo
Fecerit ipſe ſatis: reprobato protinus illo
Ad dominum redeant feudalia iura ſecundum.
Si tuus ille ſuum tibi conciliare fidelem
Spernit: & aut torpens, aut perfidus eſſe probatur,
Ambobus ſpretis ad te tua iura recurrent.

cum intelligas, ſi forte Radenicus tibi ad manum non eſt. Illud quoque præcipimus, inqoit, vt ſi vaſallus de feudo alium vaſallum habuerit, & vaſallus vaſalli, dominum domini ſui offenderit (niſi pro ſeruitio alterius domini ſui hoc fecerit, quem ſine fraude antea habuit) feudo priuetur, & ad dominum ſuum, à quo ipſe tenebat, reuertatur. Niſi requiſitus ab eo, paratus fuerit ſatisfacere maiori domino quem offendit. Et niſi vaſallus, idemque dominus, à domino ſuo requiſitus, eum, qui maiorem dominum offeodit, requiſierit vt ſatisfaciat, feudum amittat.

Inter vaſallos vnius forte patroni
Quæſtio de feudo quoties agitatur eodem,
Quo feudi domino gaudent, hoc iudice certent.
Si tibi pro feudo, quod te tribuente, fatetur
Acceptum, tu vero negas, vaſallus agendam
Forte mouet litem, non tu, ſed Curia iudex
Audiat, & certo determinet ordine cauſſam.

Quæſtio] Lis, controuerſia. Quamuis Bartolus cum quæſtionis verbum in lege reperitur, poſt litem conteſtatam ſolummodo accipi ſenſerit: quod improbatum eſt. Nam quod in lite eſt, id etiam de quæſtionis verbo dicendum eſt. Proprie autem etiam ante iudicium acceptum litem eſſe Paulus iuriſconſultus oſtendit: qui litem, actionem, ſiue in rem, ſiue in perſonam ſit, ſignificari ait. Nam & cum litem conteſtatam eſſe dicimus, verba indicant quando adhuc conteſtata non erat, nihilominus litem fuiſſe. *Quo domino*] Patrono, teutonice, *Lehenherr.* *Sed Curia*] Hoc eſt, vt feudiſtæ aiunt, Pares Curiæ, *Lehenman.*

Marchia, ſeu comitis poſſeſſio, ſiue ducatus
Integra permaneant: feudalia cætera multis
Participanda patent, domino dum quiſque fidele
Spondeat obſequium, iurandique fœdera præſtet.
Sic tamen, vt dominos eiuſdem nomine plures
Vaſallus feudi non compellatur habere.

Integra permaneant] Id eſt non concedantur diuiſim. Quia ſunt feuda regalia & dignitatum, vt libro ſecundo diximus, primi gradus, qui intra certam conſiſtit nobilitatem: vſque adeo, vt ſi priuato concederetur ducatus, is iam nobilis & dux eſſet, ſicut Æneas Syluius ſcribit de primo principe Boemiæ, qui fuit arator. Poteſt autem quilibet rex, vel monarcha in ſuo regno duces creare, marchiones, & comites, eiſq. tales dignitates infeudare, vt tradit Aluarotus in cap. 1. Quis ſit dux, tum alijs locis. Baldus in cap. 1 de feud. Marchię, dicit, quod papa vſurpat conceſſionem talium dignitatum in quantum poſſit. quod ſequuntur præcipui feudalium iurium enarratores. Contrarium docentes, papæ blandiuntur dixit Zaſius. Sed imperator Germanorumque proceres tales minime agnoſcunt. Fridericus tertius, vt ab auunculo noſtro accepimus, Rom. Pontifici, qui ſe inconſulto marchionem Eſtenſem Ferrariæ ducem appellauerat, reſpondit: Iam tam ſibi licere epiſcopos ſacrare, quam ſedi apoſtolicæ duces creare.

Præterea quotiens feudali iure recepto,
Vaſallus domino fidei iuramina præſtat,
Excipiendus erit Romanus nomine princeps.
Omnibus his leges voluit ſubnectere pacis.

Præterea quotiens, &c.] Sacramenti præſtādi forma traditur diffuſe in cap. primo de no. for. fid. quod ſacramentum in ſumma hæc continet: Nempe, vaſallus iurabit, quod nec conſilio, auxilio ve adeſſe ſciens velit tractatui, quo domino vel vitæ, vel membri damnum afferatur, in vllamque læſionem, vel iniuriam incidat, aut honorem quem habet, vel habiturus ſit perdat. Quinimo ſi ſcierit, audierit, cognorit vllos talia moliri, impediet ſi poſſit: aut dominum commonebit, renuncians ei. Præterea domino, iuſtis ex cauſis offendere volenti, ſuppetias feret, auxilio aderit & conſilio. Item res domini amiſſas, pro viribus recuperare perget. Secreta non pandet, & nihil eorum vel faciet, vel procurabit, quæ ad dominum, ad ſuorum iniuriam reſpiciant aut contumeliam. Poteſt & vaſallus generale præſtare iuramentum. Videlicet, quod domino in omni fidelis erit, ſicut debet vaſallus domino: nec commiſſa reuelabit, vt habetur in cap. 1. qual. iur. vaſ. deb. Et hoc iuramentum ſufficeret. Sed propter ſimplices, qui non niſi per indiuidua ducuntur, prædictæ formulæ prolixiores inuentæ ſunt, vt dicit text. in cap. primo ſupracitato de no. for. fidel. Ex huiuſmodi autem iuramenti capitulis & nexibus, non eſt alienum ſentire, quod indicant quandam velut vmbram ſeruitutis. Vnde cum papa à comitibus, vel imperator ab eccleſiis feuda accipiunt, ſunt reſpectu feudorum inferiores dominis à quibus inueſtiuntur: licet abſolute ſint ſupremi, & quaſi, vt aiunt, dii temporales. Præſtabunt autem iuramenta homagii, & ſeruient per ſubſtitutam perſonam. Hodie vaſallus in Germania noſtra iurat domini vtilitatem proferre, & propellere incommoda, parereque cum paribus in iure dicundo: *Excipiendus erit Romanus nomine princeps*] Id eſt, nominatim. Quamuis ipſo facto, vt ſupra relatum eſt, exceptus intelligatur in omni iuramento, etiamſi non nominetur. Sed & ſi quem antiquiorem dominum haberet, excipiet. Generaliter autem contra omnes iurabit, etiam contra patrem, filium, & fratrem, vt cautum eſt placitis feudalibus.

Cæſar, vt extremo poſitis in fine loquendi
Vocibus, admonitas penetrarent altius aures,
Omnibus in noſtro, quod toti præminet orbi
Gentibus & populis edicta potentia regno
Tradimus: vt cunctæ bellorum clade remota,
Tempore iam noſtro pacis ſeruare quietem
Incipiant homines: pœnaſque nocentibus vltro
Addimus, & iuſtam legum proponimus iram.
Hanc proceres cuncti, comes, an dux, marchio, conſul,
Et cum iudicibus, capitanea turba, verendis,
Miles, paganus, ciuis, ſimul atque colonus,
Et cum plebeio pariter grege, nobilis ordo,
Omnes hanc, inquam, penitus quoſcumque non ætas
Pupillaris habet, non ſeptuageſimus annus
Contigit, in medium concordi fœdere iurent.
Ac ne forte ſacra veniant obliuia pacis,
Singula iuratam renouent quinquennia formam.
Iudicis officio ſua cuncti iura ſequantur,
Contineantque manum, vaginæ redditus enſis
Torpeat, & ſcabie rubeat, non ſanguine ferrum.
At ſi quid temere contemptis legibus actum,
Et violata ſacræ fuerit reuerentia pacis,
Vrbs centum libris puri mulctabitur auri:
Oppida vicenis: at marchio, ſeu comes, aut dux
Quinquagena dabit læſa pro pace talenta
Magnates bis dena viri, bis ſena minores.
Vulnera, vis, cædes, liuor, mutilatio membri,
Inſidiæ, fraudes, iniuria, furta, rapinæ,
Damnaque legitimis mulctentur ſubdita pœnis.
Maior, qui pacis noxas punire recuſat
Conuictus iudex, fului bis quinque metalli
Appendet libras, damnumque reſarciet omne
Legis ad arbitrium: minor atque pedaneus in tres
Condemnandus erit: cuius fortuna laborans
Non potis eſt auro pœnales ſoluere noxas,
Arctatum vinclis, grauioraque verbera paſſum,
Sedibus à patriis hunc quinquageſimus, annos
Amoueat per quinque, lapis, tandemque reuerti
Fas ſit, & optatos patriæ contingere fines.

Cæſar, vt extremo] Quæ de pace obſeruáda ſequuntur, Fridericus ſingulari ſanctione prodidit, ſicut & feudales leges conſtitutione ſingulari concluſit. Habes & huius de pace exemplum apud Radeuicum cap. proxime citato. *Edicta potentia*] Hoc eſt, vt ipſe imperator dixit, edictalem legem perpetuo valituram. *Capitanea turba*] Feudiſtæ colligunt capitaneos nominari tripliciter. Primo pro capitaneis regni. Secundo pro valuaſoribus maioribus, Tertio pro valuaſoribus minoribus: de quibus libro ſecundo ſatis dictum eſt. *Paganus*] Pro eo qui non militat accipiendum eſt, more iuriſconſultorum. Eccleſiaſticis autem ſunt, qui Chriſti pietatem non colunt.

Iudicis officio ſequantur] Pro, perſequantur. Eſt enim perſequi, iudicis officium implorare, & officii iudicis imploratio verbo iuriſconſultorum dicitur. Hæc tamen perſequutio ſola æquitate ſuggerente conceditur: & ideo extraordinarium eſt iudicium. Hic autem generaliter accipiendum eſt. *Conuictus iudex*] Subaud., de non adminiſtrata iuſtitia, ac pace violata, non vindicata. Hic autem iudicis maioris appellatione complectitur omnem magiſtratum ab imperatore, vel ab eo, qui eius defungitur poteſtate, conſtitutum: quales ſunt magiſtratus rerumpub. decuriones ciuitatum, locorum defenſores. *Minor atque pedaneus*] Scilicet, iudex minor: quod negocia minora diſcernat. Pedaneus idem dictus, quod non vehatur curru, ſed pedib. proficiſcatur in forum. Vnde extat in tertio lib. Codicis Iuſtiniani tit. iidem tertio ſanctio illa Iuliani imperatoris: Quædam ſunt, inquit, negocia in quibus ſuperfluum eſt moderatorem expectare prouinciæ: ideoque Pedaneos iudices, qui negocia humiliora diſceptent, conſtituendi damus præſidibus poteſtatem D V. Kalend. Aug. Antiochiæ. Mamertino & Neuita coſſ. *Sedibus à patriis hunc*] Ne iterum locus hic, quem reſtituimus deprauetur, adſcribam & ordinem verborum, & ipſius imperatoris verba. Ordo eſt. Quinquageſimus lapis amoueat hunc per quinque annos à ſedibus patriis. Imperator autem, qui vero, inquit, ad prædictam pœnam perſoluendam inopia dinoſcitur laborare, corporis ſui coercionem cum verberibus patiatur, & procul ab eo loco quem inhabitat quinquaginta miliaria per quinquennium vitam agat. *Quinquageſimus lapis*] Id eſt, milliarium. Nemo enim ignorat veteres lapidibus milliaria ſignaſſe, & ob id lapidem interdum pro milliario accipi.

Ne conuenticulum, vel conſpiratio fiat:
Siue ſodalitii, ſeu iuncti ſanguinis aſtu
Vrbibus in noſtris, tales ſub lege vetamus.
Qui conuictus erit, libra mulctabitur auri.
Pontifices, ſanctique patres, anathemate ſacro
Spretores pacis, damnataque legibus auſos
Intrepide feriant, humanaque iura ſupernis
Legibus, & iuſtum ſtudeant ſancire timorem.

Ne conuenticulum] In Iuſtinian. Codice ſub tit. de epi. & clericis, Conuenticula genere neutro appellantur, & in cap. cum ex iniuncto. ſub tit. de hæreticis in lib. Decretal. nec genere fœminino enunciandum eſt, vt plærumque fit, & Perottus putauit. Accipitur autem fere hæc vox in malam partem. Vnde & huiuſcemodi coitiones coniurationum metu à principibus Ro-

bus Romanis vetitæ ſunt, quas & apud Iſocratem Nicocles vetuit. *Conſpiratio*] Coniuratio. Nam & conſpirati, & coniurati, idem & vnum. *Siue ſodalitii*] Id eſt, collegii. Sodales enim ſunt, qui eiuſdem collegii ſunt. Græci eiuſmodi ſodalitates ἑταιρείας vocant, quarum meminit Plinius Iunior in epiſtola quadam ad Traianum. *Aſtu*] Prætextu. *Iuncti ſanguinis*] Hoc eſt, patentelæ, quo verbo vtitur Aenobarbi ſanctio, & Capitolinus in Gordiano. Sane patentes, vnde eſt dictio patentela, hodie vulgo intelliguntur eiuſdem gentis, & inuicem quoquo modo coniuncti: quod & diuum Hieronymum non latuit, lib. aduerſus Ruffinum ſecundo. *Anathemate*] Cenſura eccleſiaſtica. Proprie tamen anathemata dicuntur ea dona, quæ dicata diis ſuſpenduntur in parietibus & columnis templi. Cuiuſmodi nunc viſuntur potiſſimum iuxta monumenta diuorum ſtatuæ argenteæ, equi aurei, pocula gemmata. Vide Roterod. in Annotationib. in Non. Teſt. *Supernis legibus*] Canonicas ſeu pontificias leges ſentit. ne de diuino iure intelligas. *Sancire timorem*] Iuxta vulgatum illud: *Oderunt peccare mali formidine pœna.*

Hactenus Italicas fieri conſueta per vrbes,
Angariiſque ſacras etiam vexare frequenter
Auſa domos plerumque ſuis exactio ceſſet:
Aut exacta duplo redhiberi plura iubemus.
Qui pacis iurare modum formamque tenere
Improbus abnuerit, quæ poſſidet omnia vulgo
Diripienda patent, euertendique penates.
Qui violatorem pacis fouet, atque receptat
Conſenſu culpæ, meruit conſortia pœnæ.
Iuramenta metu, mortiſue dolore coacta,
Præcipue ne quis multis noctura loquendo
Publicet, aut in ſe crudeliter acta queratur,
Nullius meriti, vel ponderis eſſe iubemus.

Angariiſque] In vulgari ſignificatu, pro iis ſcilicet, oneribus, ad quæ quis extra ordinem vel ſerenda, vel præſtanda adigitur. Dicuntur & parangariæ. Vegetius libr. ſecundo angarias appellat omnia munera, quæ à militibus fiunt, etiam non vilia. Vt annotatum eſt ab Eraſmo in Matthæum. Suidas indicat vocem eſſe Perſicam. Idem Budæus obſeruauit in poſterioribus in Pandectas annotationibus. *Nullius meriti*] Iuxta generalem doctrinam. Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum. Item, quæ contra ius fiunt, debent vtique pro infectis haberi.

LIBRI OCTAVI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI NONI.

Ære Placentinus Cremonenſes damnat: & inde
Cæſar Sardiniæ fines Ianuamque tenebat.
Ille Friſingus Otho moritur, mox papa ſuperbit.
Deficiunt Ligures, veniunt legata, Ligurque
Victus erat, papæ ſua priſtina iura reponens.
Pugnaque conſeritur, cum magna clade ſuorum
Depopulatur agros, & cingitur obſidione
Ligur, & ingentem capiunt ſua mœnia cladem:
Cumque fame iam peſtis adeſt, & crimine magno
Inſidiæ regi, Ligurum de more ſtruuntur.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I. Imp. Aenobar. Aug. liber Nonus.

INter cauſſantis creberrima iurgia turbæ,
Et querulas variis ex vrbibus vndique lites,
Magna Placentinos, & pulchræ rixa Cremonæ
Vexabat ciues, & adhuc vetus illa ſimultas

IN NONVM LIGVRINI LIBRVM Iac. Spiegel. Seleſtad. Scholia.

INter cauſſantis iurgia turba] Apte verbo forenſi vtitur. Cauſſari enim, eſt cauſſam rei geſtæ afferre, ſiue excuſationem.

Spirabat, ſtimuliſque viros agitabat acerbis.
Nam licet has iunctis connexas finibus vrbes
Gurgite vix medio dirimat Padus, illa Papiæ,
Hæc vrbi Ligurum, concordi fœdere iuncta,
Hactenus alternas ſtudiis hoſtilibus iras,
Atque graues odii ſtimulos agitare ſolebant.
Sed tunc antiquis acceſſerat hæc quoque cauſsis.
Nam dum Roncalias peteret Fridericus, eumque
Signa Cremonenſis ſequerentur bellica turmæ,
Emiſit tumidos inimica licentia ciues,
Irritanſque viros, quaſi per colludia quædam,
Inſtituit, verum collato milite bellum.
Nec ſine cæde quidem, nec prorſus ſanguinis expers
Pugna fuit, ſed vtraque viris ex parte peremptis
Præbuit alterno caſus ſolatia damno.
Ergo Cremonenſes cauſſa meliore, ſimulque
Ingenuis freti facundi laudibus oris,
Acribus inuidiam ſtimulis & Principis iram,
Quippe nec illicitos ſatis excuſantibus auſus
Hoſtibus, accumulant: donec vix denique multo
Ære dato, talique reis eſt reddita pacto
Gratia, deiectis vt tota turribus vrbe,
Mœſta ruinoſis lacerarent mœnia muris.
Quaſque metu Regis cœpiſſent ducere, rurſus
Ingeſto patulas implerent aggere foſſas.
Hactenus Italicis pulchro ſatis ordine rebus
Diſpoſitis, ad quaque volens extendere Cæſar
Vlteriora manum, Tyrrheno gurgite clauſos
Sardiniæ fines, & Corſica rura potenter
Conciliare ſuis parat, atque adſciſcere regnis.
Atque ideo geminos proceres præmittere, quorum
Hic comes, hic præſul: ſuſpectaque pectora gentis
Pacem, an bella velint, cogendi, an ſponte ſequantur,
Attentare libet, ſecuros Ianua miſsis
Altaque Piſa viris aditus præſtare iubentur.
Vtraque Tyrrhenas longe metuenda per vndas,
Vtraque famoſis late vulgata triumphis.
Quid tamen inciderit, cur hæc legatio finem
Non fuerit ſortita ſuum, perpendere nobis
Inde licet: quod ab his regionibus vtraque ſedes
Plurima ferre ſolet dominatu commoda longo.
Vnde ſatis liquide mandata negocia regni
Præpediſſe queunt occulta fraude videri.
Sed neque tuta dolo verſutæ Ianua plebis,
Nec ſale Tyrrheno, nec quos natura locorum
Vix aditu ſtricto, multoque labore petendos
Oppoſuit montes, iratí Principis acres
Eualuit vitare minas, veniaque petita,
Vix precio fraudem marcharum mille redemit.
Hoc tamen adiecto, ne claudere pergeret vrbem,
Iuſſus ab incepto populus deſiſtere muro.

Illa Papia] Scilicet, Cremona.

Hæc vrbi Ligurum] Scilicet, Placentia.

Inimica licentia] Intellige, Placentinorum.

Per colludia quadam] Hoc eſt, per ſpeciem ſingularis, ſiue leuis certaminis, ſeu pugnæ, vt vulgo aiunt, torneamentalis. Idem indicat Radeuicus.

Reis] Placentinis.

Cœpiſſent ducere foſſas] Signate dicit. Nam foſſa proprie eſt receptaculum aquæ manufactum. *Tyrrheno gurgite*] Nota ſunt quæ ſcribit Seruius ſuper hoc Poetæ in 1. Æneid. *Tyrrhenum nauigat æquor.* *Sardiniæ fines*] Hos Ptolomæus lib. tertio deſcribit. Diodorus parem facit Siciliæ magnitudine. Eadem Sandaliotes, & Ichnuſa eſt nuncupata. Lege Solinum, & vide Martianum Capellam lib. ſexto, & Sillium libro 12. Inſula tota cœli grauitate infamatur. Pauſanias dicit, teſte Volaterrano, eam ſerpentes herbaſque habere innocuas: præter herbam quandam ſimilem Lappæ, quam edentes ridendo pereunt. Ex quo prouerbium in ſanitate deſperata: *Sardonius riſus*, quod latiſſime explicat Roterod. *Corſica rura*] Et Tyrrheni maris inſula eſt Corſica, durante etiamnum nomine, notiſſima vino præſtante, quod Romã exportatur. Cyrnos græce nuncupabatur olim, vt ait Dionyſius: quod montibus tanquam capitum verticibus abundet. Græci enim κόρσας, vt tradit Pollux, tempora, id eſt, partem capitis nominant. Corſica, Strabone autore, maligne colitur, aſperaque & inacceſſibilis eſt, adeo, vt qui eius montes habitant, ex latrociniis vitam degant, immanitateque belluas ipſas ſuperent. *Potenter*] Virtute bellica. *Hic comes*] Emicho, ni fallor, de Linigen. Hunc reperio adcitum teſtem ſubſcripſiſſe inſtrument. literarum, quo Aenobarbus recens Cæſar appellatus ratum habuit, ædem in Seleſtadio à maioribus ſuis, ad inſtar, vt annalium verbis vtar, Dominici ſepulchri factam, dicatamque diuæ Fidei in Concha Rutbenen. diœc. in archiepiſcopatu Bituricen. in ducatu Aquitaniæ MCLII. Indict.

ptima

ſtima 6. Kalen. Febr. in Hobenburg. *Hic præſul*] Chunradus Eiſtetenſis. *Ianua*] Genua, vt ſupra. *Vtraque ſedes*] Et Genua ſcilicet, & Piſæ. Pro vrbe enim hic vſurpauit ſedem: vt Virgilius pro habitatione perpetua: *Nec vero hæ ſine ſorte datæ ſine iudice ſedes.* Et Iuriſconſultus. Eam domum vnicuique debere exiſtimari, vbi quiſque ſedes & tabulas haberet, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet. Vnde poſſeſſio non à pedibus, vt vulgo legitur in l. 1. de acquiren. poſſeſ. ſed à dictione pos, vnde ſit impos & compos, & potis, itemque à ſedibus dicta eſt. Hinc capere ſedes, mutare ſedes, occupare ſedes, & ſimilia apud veteres exempla. Ille ergo poſſidet, qui ſedere, id eſt, ſedem ponere potis eſt, à ſeſtando. Galli etiamnum vulgo continuatæ poſſeſſionem, ſeſſite vocant, vt ait Alciatus. *Plurima terre ſolet*] Verum hoc eſſe cognoſces, vbi legeris Volaterranum in deſcriptione Liguriæ lib. 4. & in rebus Piſanorum lib. 5. Item Iac. Barcellum hiſtoricum Genuenſem lib. primo Hiſpanici belli. *Occulta fraude*] Callido ingenio, quod peculiare eſt Italis. Grammatici quidam fraudem in verbis, dolum in faciendo conſiſtere crediderunt. Verum iuriſconſulti tradidere, quod dolus ſit alterius circumueniendi cauſſa: fraus autem proprie dicatur etiam ſi decipiendi conſilium non adſuerit: ſed is qui deceptus eſt à ſeipſo, vel ex euentu fraudatus eſt: vnde quatenus alter circumuentus ſit, fraus dolo ineſt. *Mille marcharum*] Argenti. *Ab incœpto deſiſtere muro*] Quod murum ſicut nec vrbem ulli populo licitum eſt conſtituere, niſi ex principis authoritate. Quod in his gentibus non procedit, quæ liberæ ſunt, & vacantia occupant. Illæ enim iure gentium reguntur, quo iure Romani imperatores non præcellunt. Appellantur autem ideo muri ſancti, quod in eis ſine principis vel præſidis autoritate aliquid committi non poteſt. Quod tamen de muro proprie accipiendum eſt, hoc eſt, publico: qui vrbem munit & mœnia continet. Improprie namque accipitur de priuato ædificio, quod paries dicitur, vt apud Corn. Tacitum lib. 15.

Cœperat æſtiuis ſuccedere torpida caſtris
Conuerſo iam bruma gradu, placuitque potenti,
Multimodoque duci, terræ melioris opima,
Intactoſque prius deducto milite paſſim
Et late ſparſis ſines inſidere caſtris.
Nec mora frugiferis opulentam finibus Albam
Occupat, hybernis ſatis hoſpita mœnia caſtris.
Hic quanto poterat Princeps terrenus honore
Proxima ſyderei coluit natalia regis.
Inde per Ethruſcas legatos deſtinat vrbes,
Campanaſque domus, & quas in littore curuo
Æquoreæ lauat vnda ſalis: qui debita fiſco
Iura vetuſta petant, per quos ſtatuantur in omni
Vrbe magiſtratus, & ciuica quæque poteſtas.

Torpida bruma] Ab effectu: quod hyems frigore torpeat. Autumnum vero reſpiciens ad Italiæ ſitum æſtiuo tempori incluſit. Bruma pars eſt hyemis, cum dies ſunt breuiſſimi. *Terræ melioris opima*] Hoc eſt, in loca fertiliora, vtpote nondum bello tacta, quæ poſſint abunde ſuppeditare militi victum. *Albam*] ſcilicet Pompeii. Sunt enim & alibi cognomines. Hæc autem eſt ciuitas vetuſta in regione Subalpina, in ripa fluminis Tanari.

Ethruſcas vrbes] Per totam Ethruriam amœnam, ac iuxta opulentam regionem. de qua vide Volaterranum mox ab initio libri Geograph. quinti. *Campanaſque domos*] Quæ à Sarno ad uſtum clariſſimum amnem interfluo Vulturno patent. Omnium, inquit Florus lib. primo, non modo Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga eſt. & quæ ſequuntur, ſumpta ex cap. . Tertii Plin. Campaniæ laudes eleganter cecinit Sillius lib. 8. Proſequuntur item Solinus, Strabo, Eutropius. Cicero de lege Agraria. Campani ſemper ſuperbi bonitate agrorum, & magnitudine fructuum, ſalubritate aeris & pulchritudine regionis. *Et quas in littore curuo*] Signat vrbes illas maritimas, itemque nobiles portus, de quibus vide Volaterran. lib. 6. & Pontanum eidem lib. 6. belli Neapolitani. *Qui debita fiſco iura vetuſta petant*] Quæ ſolo fodri nomine Radeuicus complexus eſt his verbis: Proximumque natalem domini apud Albam ciuitatem celebrans, nuncios pro colligendo fodro per totam Tuſciam & maritima, atque Campaniam direxit. Vnde apparet Italis fodrum appellatas eſſe omnes illas exactiones, quæ ad commeatus præſtandos ſpectabant. Non ignoro hanc quoque vocem in vetuſtis Francorum Germanorum legibus, quarum codex apud nos in diuæ Fidei templo extat, vſurpatam eſſe, ſed pro pabulo tantū equorum: ex quo libuit in gratiam cultorum venerandæ vetuſtatis, quæ ſequuntur adſcribere verba LOTHARIVS Imp. & CAROLVS Rex in palatio Valentianis cap. 13. Vt miſſi in illorum miſſatias curam habeant, ne homines noſtri, aut alii quilibet, vicinos ſuos maiores vel minores, tempore æſtatis, quando ad herbam ſuos caballos mittunt, vel tempore hyemis, quando Mareſcalcos illorum ad fodrum dirigunt, deprædentur aut opprimant. Et ſi ſic egerint hoc etiam, vt prædiximus, veraciter, miſſi noſtri inueſtigent, & nobis renuncient: vt in ſeniore hoc ſic emendemus, quatenus homines ſuos in poteſtate habeant, & contenti ſint debitis, & indebita iniuſte non appetant.

Præterea reditus, cunctis de finibus illis,
Quos famoſa prius poſſederat illa Mathildis,
Pluribus inuaſos, Rex in ſua iura retraxit.
Inde recollectos, & tanquam corpus in vnum
Partibus ex multis quadam grauitate reductos,
Neſcio quid priſci ſe iuris habere volenti,

Reditus] Id eſt, prouentus, obuentiones, *einkommung*. Et in hac ſignificatione per ſimplex delta ſcribi debet. Eſt autem nomen generale, ſicuti prouentus, ſeu conuentiones. Comprehēdit autem omnia iura ſeu vtilitates, quæ percipi poſſunt. Quam ſignifica-

Ac velut hæredi, cumulato munere Princeps
Conceſſit Catulo, qui regis auunculus, illo
Tempore dux validus fœlicia caſtra nepotis
Milite non pauco, mentiſque vigore iuuabat.
Hunc ex Romano Catulorum ſanguine clarum,
Et genus, & nomen (niſi fallit fama) trahentem,
Teutonicus verſo Welfonem nomine ſermo
Dixerat, ambiguæ deceptus imagine vocis.

tionem etiam frugem habere aliqui dixerunt. Contra Iulianus, qui fruges eſſe, quibus homo veſcatur cenſuit: præter carnes & poma, quæ ſententia verior eſt, atque ita vſus obtinet. *Illa Mathildis*] Huius inclytæ fœminę genus fuit è gente veterum marchionum Saxoniæ: texuit id Crantius cap. 13. lib. rerum Saxonic. 5. à ſcriptoribus Italicis intactum, tametſi ipſam ſumma vehant laude. Eam pater Egbertus, vt idem tradit, cuidam Bonifacio comiti in Lumbardia virginem elocauit: quod & verius eſſe puto. Quamuis aliter Itali referunt: quod ſcilicet Beatrix Henrici ſecundi, qui nobis tertius eſt, ſoror, Bonifacio viro Lucenſi potenti nupſerit, cuius hæres Mathildis filia ſimul cum Gotfrido coniuge Lucam, Parmam, regium Lepidi, Mantuam, & quod nunc vocant Patrimonium poſſedit. Merula ipſam generoſiſſimam reginam nominat: quod in Æmilia, Flaminia & Etbruria late imperauerit, regnumque & opes ſuas, cum nullam haberet ſobolem, teſtamento ad Romanum pontificem, velut æternum Petri patrimonium peruenisse, vt & omnes fere teſtantur, ſcribit: ſicut in noſtra vſque tempora pars illa Ethruriæ nomen Patrimonii ſeruat. Nec cui mirum videri debet, fœminam tam potentem Henrici Aug. quarti conatibus ſe obieciſſe, in gratiam Roman. pontificum, quorum vnicum erat ea tempeſtate profugium: quum & pater, & frater cognominis patri in Germaniis ſubinde res Auguſti perturbare tentauerint. Inuenio Mathildim primum graui prælio in Parmenſi agro, ab Henrici Aug. filio, quem pater cum exercitu miſerat in Italiam, vt eam præſidio obtineret, eſſe ſuperatam. Deinde cum pater Aug. in Italiam deſcendens Mantuam, Ferrariamque Mathildis recepiſſet, tanta eam indole fuiſſe, vt Henrico auſa ſit ſe opponere, prælioque cum eo congreſſam, acie ſuperatum Italia deieciſſe. *Catulo*] Hoc eſt, Welfoni, vt mox ipſe Poeta indicat. Fuit autem hic Welfo Henrici ducis Bauariæ & Saxoniæ, cognomento Superbi, de quo ſupra, frater, &, vt indicat Auentinus, dux Spoleti, Tuſciæ marchio, & Sardiniæ princeps. Vnde dicit, *dux validus*, vel quod rerum fortaſſe cum fratre potiebatur: quum annales referant, ſicut & ex hoc loco colligitur aperte, ducatum Spoletinum, marchiam Tuſcanam, principatum Sardiniæ, cum relictis à Mathilde ditionibus ab Aenobarbo noſtro in beneficium (*Zum Leben*) acceperit, tranſigente inter prædictum fratrem eius, & Henricum Auſtriæ ducem. Hunc Welfonē ait autor annalium Vrſpergenſium ſe vidiſſe, atque eius nominis ſextum ſupremumque fuiſſe. *Qui Regis auunculus*] Huius enim Welfonis ſoror Iudi: ha, mater fuit Aenobarbi noſtri. Lege in Chronico Vrſpergen. annos Lotharii Saxonis, & Nauclerum in fine Generationis 34. & vide elenchum Auentini. *Mentis vigore*] Hoc eſt, conſilio, in quod aſciſcendi ſunt, vt admonet adagium, mediocris ætatis viri: propterea, quod in his nonnihil detrito vitium vigore, valet tamen vſu rerum aucta prudentia. *Nunc ex Romano Catulorum*] Luctatiorum appellata nominibus. Duorum Catulorum virtus enituit: præcipue alterius in primo bello Punico: alterius in Cimbrorum cæde. Fuit & alius Catulus ſororis Catilinæ vir, Eq. Rom. iuſſu Sullæ interfectus à Catilina. *Et genus & nomen*] Vrſpergenſ. Chronic. de gente Welfonum loquens: Creduntur, inquit, viri illi inclyti fuiſſe de gentibus illis, quæ ſub Valentiniano imperatore de Scythia erumpentes, diuerſas partes Germaniæ occupauerunt. Naucletus, qui Sueuiæ ſuæ, hoc eſt, vt vulgariter dicam modernæ Welfonum familiam vendicat, ſequitur eos, qui illos in hanc prouinciam aiunt veniſſe, cum reliquiis Troianorum à Sicambria (illa ſcilicet, quam Bürckheymerus ex meris nugis vere dixit conſtructam) & poſt multa ſecula ſub diuo Catolo, quendam ex maioribus huius generis duxiſſe ferunt vxorem, ſenatoris Romani filiam: ex qua genuit filium, quem Catilinam vocabant, ab auo materno eiuſdem nominis, quod iuxta linguam Teutonicam *Welff* dicitur. Ego indigenas arbitror fuiſſe. Ab Italis autem Catuli nomen inditum ei, qui apud eos inclaruit: quemadmodum comites Titiones hodie appellantur, quorum origo eſt è clara etiamnum familia apud nos à Brandis.

Inter ſucceſſus lætos, & proſpera rerum
Magna repentino Regem iactura dolore
Perculit, & placidæ turbauit gaudia mentis.
Nam procerum multi, ſeu qui ſub principe claro
Caſtra ſequebantur, ſeu qui ſub pace quieta
Teutonicas vrbes, nataliaque arua tenebant,
Extremum clauſere diem: quo tempore præſul
Ille Friſingus Otho, maioris cauſſa doloris
Extitit, ingenuo comperta morte nepoti.
Hic patruus regis, ſtudiis in vtriſque peritus,
Regia ſigna ſequi ſemper conſueuerat: at nunc
Credo equidem, reuocante Deo, languore grauatus

Nam procerum multi] ſcilicet, Fridericus archiepiſcopus Colonienſis, vir nobilis & literatus: quique manſuetudine ac benignitate ſua longe lateque multorum in ſe prouocarat affectum: cuius viſcera apud Papiam poſita, oſſa vero ad ciuitatem Colonienſem deportata ſunt. Anſelmus Rauennę metropolitanus, qui multis diebus in imperii obſequiis, & fidelitate probatus fuerat, vir prudens & literatus, ante Mediolanum defunctus eſt. Herbipolenſis quoque Antiſtes Gebhardus reuiſendæ patriæ amore illectus, dum

benigne

Manſerat, vt medius fratrum, clerique gementis
Inter luctiſicos pſalmis modulantibus hymnos,
Non in caſtrorum ſtrepitu, ferrique fragore
Expirare ſacram diuini muneris auram
Poſſet, & æthereo tandem ſua reddere regi.

benigne ab Auguſto dimitteretur, paulo poſt ſeptimum diem reditus ſui ad ciuitatem ſuam, morbo correptus obiit: exemplo ſuo docens, quod longas manus mortis nec terra ſecurior, nec conuictus delicatior faciet declinare. Tunc etiam Chunradus Croatiæ atque Dalmatiæ dux, natione Noricus de caſtro Dacbo Wa...undus, apud Bergomum finem viuendi fecit: eiuſque corpus in terram ſuam deportatum, in monaſterio Sbiren ſepultum eſt. Cuius liberalitas, & in multis probata periculis animi magnitudo meruit, vt ſubtractus ex hac luce, memoria illius longo tempore apud poſteros non deleatur. Multos cæterea nobiles atque ſtrenuos viros eodem tempore diem clauſiſſe extremum, Radeuicus autor eſt, cap. 14. lib. rerum Aenobarb. quarti. *Ille Friſingus Otho*] Quoniam Ioannes Tritemius in referendo inter ſcriptores ſuos eccleſiaſticos Othone mire dormitauit, libuit nonnulla & de genere eius, quod illi contigit ſecundum carnem nobiliſſimum, & de vitæ eius conuerſatione, quæ illi lan... tribuitur obiter perſtringere, fide dignos ſecutus autores, etiam hic locus expoſtulare videtur. ...uit Otho Cæs. Augg. Henricorum quarti nepos, quinti ſororius, Chunradi Aug. cuius lib. primo meminimus, frater vterinus, Aenobarbique noſtri patruus, natus eſt ex clariſſimo tum regni ...ncipe Leupoldo marchione Auſtriæ, qui & Orientalis nominabatur, & poſt mortem Sancti ...en rulit, ac Agnete filia Henrici quarti, quæ eidem Leupoldo, priore marito, ſcilicet ſuo Aenobar... Friderico Sueuiæ & Franciæ Germanicæ duce vita functo nupſerat, aſſentiente eius, vt refert Peu...gerus, fratre Henrico V. Aug. Habuit autem Otho fratres germanos, Chunradum Pataulenſem ...iſcopum, Leupoldum ducem Boioariæ, & Henricum ducem Auſtriæ: quo cum tandem ex diutina ...cordia in gratiam redii, autore Aenobarbo vt ſupra libro ſexto memoratum eſt. Sorores, Gertru...m ducilſam Boemiæ, Bertham ducilſam Polonorum, Itham marchioniſſam Montisferratenſem. ...ius Volaterranus, de Guilhelmo eius nominis tertio Montisferrati principe inclyto, cuius fecimus mentionem libro ſecundo loquens ſic meminit: Ex Iudicha ſancti Leupoldi Auſtriæ marchio...s, quatuor mares ſuſcepit. Fuit autem Otho in diuinis ſcripturis eruditus, & in ſecularibus literis, vt ...memius ait, non inſi ne doctus, tum fere primus, qui ſuis finibus, Radeuico teſte, Ariſtotelica donata inuexerit, & qui inter epiſcopos Alemanniæ idem primus, vel inter primos habitus ſit. Id...que dicit, *ſtudiis in vtriſque peritus*. Vitæ vero modum prius, quam epiſcopus vocaretur, iuxta Ciſtercienſis ordinis religionē inſtituerat, quam & profeſſus eſt, tum cœnobii Morimundenſis Abbas ...claratus: in quo & obiit in medio, vt refert Radeuicus, & mox Poeta innuit, *vt medius fratrum clerique gementis &c.*] tam epiſcoporum, quam abbatum 10. kalen. Octobr Anno ab incarnatione domini M. L. IX. Anno imperii Aenobarbi patrui 3. Regni 5 Nobiles Latinorum poetas Maronem, Lucanum, Naſonem Iuuenalem lectitaſſe, maxime autem familiares habuiſſe poſt Ciceronem & Saluſt. Senecam & Boetium, hiſtoriæ, ſeu annales ab eo digeſti manifeſtant, quibus nomen ſuum ad ...iciam poſteritatis tranſmiſit. Diuum Auguſtinum non legiſſe tantum, ſed propemodum excuſſiſſe etiam ſui ipſius, quos vocat Theologicos, excurſus teſtantur, & octauus maioris hiſtoriæ liber ...tendit. Delectabatur item doctrina Gilberti Pictonum epiſcopi coætanei ſui, cognomento Por...tani: & aliquanto iniquior fertur extitiſſe diuo Bernardo, qui contra Petrum Abelardum Britannum acertime ſcripſit. Sed ea de re in morte eſt palam confeſſus, vt libro quinto meminit Æmyl. ...croceenſ. & ingenue alumnus ſuus Radeuicus fatetur: qui, vt ſingulari quodam cap. libro quarto ...rum Aenobarb. multis verbis, tum à ſe epitaphiis quoque editis memoriam Othonis ad poſteros ...nſmittere ſtuduit, ita ſe manu ſua extrema eius lumina clauſiſſe ſcribit. *Medius fratrum*] Cœ...obitarum ſcilicet, & monachorum Morimundenſium. Id enim cognominis occuparunt factitiæ ...ligionis profeſſores. Olim autem fratres abſolute dicebantur omnes Chriſtiani. *Clerique gementis*] Epiſcoporum & abbatum, vt modo dictum eſt. Pontificii iuris interpretes aiunt in materia ...rorabili & indifferenti appellatione Clericorum intelligi ſacerdotes cuiuſcunque ſint ſtatus. Le... Panormitanum in Rubr, de vit. & hon. cleric. *Sacram auram*] Spiritum, quo ſubſtantia animæ ...nſtituta eſt. *Æthereo ſua reddere regi*] Siquidem animæ omnium hominum pertinent ad immediatum Dei, qui earum conditor eſt. Vnde dixit: *Diuini muneris*] Hoc eſt, opificii, nimirum reſpiciens ad illud ſcripturæ: *Et inſpirauit in faciem eius ſpiraculū vitæ & factus eſt homo in animā viuentē.*

Interea veterem prauis auctoribus iram
...mmus, & extinctas animo refricare querelas
...eperat antiſtes, magnumque potentis honorem,
Anxius inuidiæ ſtimulos Adrianus habebat:
...ecipue poſtquam ſua iura recognita fiſco
Aſſenſu procerum, per cunctas comperit vrbes.
...doluit facto, quantumque videbat honoris
...ceſſiſſe viro, tantum pater ipſe putabat
...ceſſiſſe ſibi: tunc quicquid atrocius actum
Ante videbatur, legatorumque, ſuoſque

Prauis auctoribus] Nunc quoque epiſcoporum vulgus nihil audit ab aſſentatoribus, etiam doctis, niſi dominia, ditiones, gladios, claues, poteſtates: atque hinc faſtus quorundā plusquam regius, ſæuitia pluſquam tyrannica, vt ait piorum quidam. *Extinctas querelas*] Ea ſcilicet, tranſactione, quæ facta fuit inter Aenobarbū, & ipſum per legatos ſuos apud Augoſtam, vt ſupra in principio ſeptimi lib. narratum eſt. *Recognita fiſco*] Bene re-

Contemptus, regnique minas, mandat aque duris
Aſperiora notis, ceu quædam pabula flammæ
Inuidiæque faces, ardenti ſponte camino
Adiecit, & rapidos fornaci ſuggerit æſtus.
Hæc quoque cauſſa recens aderat, quod regia miſſi
Quærere iura viri, dum per caſtella, locoſque
Pontificis ſummi, mandata fideliùs æquo
Publica conficiunt, nimia feritate timendi
Inſolito miſeros vrgebant pondere ciues.

cognita dixit: quod reſtitutio non niſi cauſſa cognita plærumque fieri ſolet. De iis autem iuribus intelligendum eſt, quæ, vt patuit proximo lib. prodita ſunt à Friderico conſilio principum regni apud Roncalias, vbi vulgata illa lex Aenobarbi, cui caput eſt: Habita quidem, iuſſu eius in Codicem Iuſtinianæum relata ſub titulo: *Ne filius pro patre*, promulgata eſt: Anno à nato Chriſto MCLVIII. *Ardenti ſponte camino Adiecit*] Qui enim ab amico diſcedere vult, ſi modo inimicus reconciliatus amici loco habendus eſt, facile quærit occaſionem. Scite autem adluſit prouerbio, quo vſus eſt Horatius: *Oleum camino addere.* *Hæc quoque cauſſa recens*] Quam Fridericus rigidus iuſtitiæ cuſtos fuerit, quod omnes vno ore prædicarunt de eo, apparet hanc cauſſam à ſacerdote ambitioſo, auaro & inuido excogitatam. Quis enim crederet, quam iuſtiſſ. princeps in ſe integritatem ſeruauit, eandem non exegiſſe à ſuis officiariis?

Ergo noua veterem cauſſa ſtimulante dolorem,
Gaudebat crebris regem culpare querelis,
Iniuſtum, ſæuumque vocans, regnoque ſuperbum,
Ingratumque ſibi, qui tanti culminis vltro
Nomen, & imperii ſummum tribuiſſet honorem.
Ac primum ſcriptis leuioribus, atque paterno
Affatu ſuadere viro: mox acrius illum
Corripere, & nimium verbis inſtare moleſtis,
Nec minus ille vicem maledictis reddere gaudens
Verba remittebat chartis odioſa ſuperbis.
Sic alterna ferens, diuerſa iurgia partis,
Acrius incenſas ſtimulabat epiſtola mentes,
Conflictuque graui totius maxima mundi
Nomina, magnarum quatiebant prælia rerum.
Nec fuit ambiguum multis (ſi credere fas eſt)
Pontificis ſummi ſcriptis, crebroque rogatu
Pellectos Ligures, iterum ceruice rebelli
Abrupiſſe ſacras contempto fœdere leges.
Ergo vbi cum claro præſul Reinaldus Othone,
Signifer hic prudens, & cancellarius ille,
Et comes eximiæ laudis Gozuinus, ad vrbem
Magna peracturi venere negocia regni,
Infremuit, cœpitque furens concurrere vulgus.
Quaque receptus erat præſul famoſus in æde.
Nam comites ambo, muros, ſuſpectaque cauti
Mœnia vitantes, extra prudenter agebant.
Hanc lapidum ſæuo Ligures euertere iactu,
Atque ipſum magni legatum cæſaris alta
Pontificem fama, mentiſque vigore timendum,
Certatim ſæuo properabant tradere letho.
Nec prohibere poteſt regi deuotior ipſa
Nobilitas, nec qui ſocia conciuis in vrbe
Egregium nomen Guido Blandratenſis habebat.
Vix tandem rabidas eiuſdem præſule ſedis
Subueniente, minas effugit præſul, & vrbis
Peſtiferæ, muros, inſidaque tecta reliquit.
Protinus inſectis legati regia rebus
Caſtra petunt, ſociaſque gradu properante cateruas.
Interea regum legatio fida potentum,
Diuerſis ſtudiis, ad magni cæſaris aures

Chartis odioſa ſuperbis] Iuſſerat enim notario, teſte Radeuico, vt in ſcribendis literis nomen ſuum præferret, Romani epiſcopi poſtponeret, & dictionibus ſingularis numeri ipſum alloqueretur. Qui mos ſcribendi cum antiquitus in vſu eſſet, à recentioribus ob quandam perſonatam reuerentiam & honorem putatur immutatus. Addebat etiam Aenobarbus, aut papam debere ſeruare ſuorum anteceſſorum ad perſonam imperialem ſcribendi conſuetudinem, aut ſeipſum antiquorum principum morem in ſuis epiſtolis oportere obſeruare. *Pellectos Ligures*] Mediolanenſes.

Præſul Rainaldus] Archiepiſcopus Colonienſis.

Gozuinus] E Mediolanenſ. optimatium numero erat ille, & conſtanti in Aenob. fide.

Ad vrbem] ſcilicet, Mediolanen.

Ambo comites] Otho à *Witelſpach*, & Gozuinus, quos magis infenſos habebant Mediol.

Effugit præſul] Colonienſis archiepiſcopus.

Attulit

Attulit, ex variis mandata recentia regnis,
Principis Argolici quidam mandata ferentes,
Securos in caſtra gradus, pacemque petebant.
Iamdudum ſiquidem Stapulenſis morte Wibaldi,
Quem dux Argolicis oppreſſerat vltima terris,
Suſpectos regi ſeſe vehementer haberi
Audierant, gentemque ſuam purgare parabant.
Nec minus Hungariæ rector, iam fraude recenti
Comperta Ligurum, mandata fidelia pacis
Scripſerat Auguſto, pluresque prioribus illi
In pœnam ſceleris ſpondebat mittere vires.
Anglus, & vrbanis, illo qui tempore Gallis
Rex erat, ambo, viros ad regia caſtra fideles
Legarant: paciſque fidem, magnique fauorem
Cæſaris, oblatis certabant poſcere donis.
Hos inter reges vetus, & grauis inde ſimultas
Orta ferebatur. quod Galli principis vxor,
Coniuge dimiſſo rectori nupſerat Anglo.
Inde ferox odium, ſtimuliſque ardentibus ira,
Sæuaque limitibus dirimendis bella furentes
Vexabant: ideoque ſibi properabat vterque
Alterius damno conſciſcere Cæſaris arma.
Hos omnes hilari vir prudentiſſimus ore
Laudauit, doniſque ſuis dimiſit onuſtos.

Principis Argolici] Emanuelis Græcorum imperatoris, de quo in prioribus libris. *Hungariæ rector*] Geyſa, de quo libro modo citato. *Anglus*] Henricus, eius nominis ſecundus. *Vrbanis Gallis*] Non exiſtimo de veteribus illis accipiendum, qui à Romanis ſubacti, tandem cultioribus moribus eſſe cœperunt, ſed ad diſcrimen populorum, qui Belgicam inhabitant, qood Teutonum, ſeu Germanorum nomine continEantur: à quibus ad Italos & Gallos collatis, aſperitatem morum omnino ſublatam dicere non poſſis, quod eam, ſed quæ nata bello pectora deceat retineant. *Rex erat*] Ludouicus ſeptimus, qui & Iunior appellabatur, vt indicaui lib. 6. *Galli principis*] Iam dicti Ludouici, qui ab expeditione, quam cum Chunrado imperatore, de quo ſupra, in terram ſanctam ſuſcepit, reuerſus in Galliam, nihil antiquius habuit, quam vt Leonoræ Aquitaniæ ducis filiæ, matrimoniũ dirimeret: non ſine admiratione ſuorum, quod eam per plures annos vxorem habuerat, & duas ex ea filias ſuſceperat, Conſultore in ea re fretus diuo Bernardo Clareuallenſi. Leonoram dimiſſam, Henricus Andegauenſis vxorem duxit: isq; mortuo Stephano regi, vt conuenerat, in Angliæ regnum ſucceſſit: vir maximus bello, vt lib. ſexto indicauimus. Repudii cauſam alii quod Leonora parum pudica videri cœpit, alii propinquitatis affectionis vinculum, quo conſtitutum conſtare coniugium pie non poſſet, fuiſſe tradunt. Repudiatam mox ſunt ſecuta bella, quæ ſcripſerunt diffuſe Gaguinus, & Æmilius Veronenſis.

Interea reduces legati caſtra ſubibant,
Fœda reportantes Ligurini criminis auſa.
Cognita res, cunctos, regemque ferocibus ipſum
Concuſſit ſtimulis, iterumque recanduit ira.
Ne tamen Auguſto, quicquam ſub principe, certo
Ordine non fieret, rurſus tribus eſſe citandos
Edictis Ligures iuris iuſſere periti.
Quæ poſtquam tumida ſpreuerunt mente ſuperbi,
Curia damnatos regni denunciat hoſtes.
Vtque viros iuſti ſtimulis grauioribus ira
Rurſus ad armiferos incenderet ipſe labores,
In medio procerum cœtu, vulgique corona,
Talia melliſluo Fridericus protulit ore:

Reduces legati] Colonienſis pontifex. Otho comes Palatii, & Gozuinus. *Ligurini criminis*] ſcilicet, defectionis Mediolanenſium, ſeu reatus maieſtatis. *Rurſus tribus eſſe citandos Edictis*] Quare id factum ſit, quum princeps nullo iuris ordine adſtringatur, & tantum rogaſſet regni proceres, qua pœna coercendi eſſent, patet in ea oratione, quam epiſcopus Placentinus nomine principum ad Aenobarbum vbi peruiaſſet, vt ſequitur, habuit. Extat hæc apud Radeuicum, prætermiſſa à Gunthero. *Damnatos hoſtes*] Hoc eſt, per ſententiam publicos inimicos declaratos: quos veteres, quia cum illis duellum, id eſt bellum eſſet, Perduelliones, vt obiter dixi ſuperius quoque, appellabant. Ea enim dictione hi ſoli indicantur, aduerſus quos ius belli eſt. Quapropter priuatus inimicus, noſter perduellio non eſt: latrones quoque perduelliones non ſunt. Vnde & Cicero lib. 2. Officiorum: Pirata, inquit, non eſt ex perduellium numero definitus, ſed cõmunis hoſtis omnium. Porro tradunt iuriſperiti noſtri, hoſtes imperii licere etiam poſtquam capti ſunt interficere: quod tamen imperatores Romani à Chriſto alieni prohibuerunt. Vnde æquius eſt, vt eorum opinioni accedamus quibus videtur, in ipſa acie ſolum licitum eſſe trucidare hoſtem, maxime qui ſe dedere nolit. Nã deditinũ hominẽ occidere, crudeliſſimũ eſt, nec boni imperatores hoc patiuntur: ab ea quippe humanitate abhorret, quam naturaliter homo homini debet. Quãuis recte magis ſentit Alciatus, inter chriſtianos aliud eſſe. Quod quę inter eos mouẽtur arma, plus quã ciuilia ſint, nec ius poſtliminii in his eſſe exiſtimet. Hincq; ait, videri antiquiſſima cõſuetudine introductũ, vt capti libertatem nõ amittant, ſed præſtita victori pecunia veniã recedendi impetrẽt. Nec ignorãdum, iuriſconſultos ſubinde, damnas vel damnes eſto, vt alii legunt (ea ratione qua & copes dicitur copioſus, licet cum Alciato veterẽ lectionẽ magis ſequimur) pro damnato per ſyncopẽ dixiſſe. Vnde Nebriſſenſis perperam admonuit, vbi in iuriſconſultorũ Pandectis legitur, damnas eſt, mendũ eſſe.

Sæpe quidem veſtras ad prælia cogere vires,
Et fidas adhibere manus, iterata malorum
Improbitas, Ligurumque frequens iniuria cogit.
Res oneroſa quidem, nec ſi dubitabilis eſſet
Grata fides, totiens ad magna negocia pigras,
Atque recuſantes auderem poſcere dextras:
Sed quia communis labor eſt, vobiſque minori,
Quam mihi, quod geritur curæ, non ſuſpicor eſſe,
Auxilij quotiens veſtri, certique fauoris
Tempus eget, regnumque recens fortuna laceſſit,
Tutus ad inuictum veſtræ virtutis amorem
Confugio, certuſque manus imploro fideles.
Scitis, & horrendum vobis, durumque videri
Ceu mihi, non dubito, periuræ ſæpius vrbis
Prodigiale nefas, quam vix modo munere noſtro
Delicti veniam, fructumque ſalutis, adeptam
Excitat inſolitos feritas recidiua furores.
Quæ iam de reliquo fidei, paciſque tenendæ
Spes ſupereſſe poteſt, cum ſacramenta, fideſque
Totque vades Italas noſtro ſub iure per vrbes
Infidæ rabiem nequeant compeſcere plebis?
Det pœnas, per iura, graues, crudelia tandem
Facta luat, meritoque cadat, quæ ſtare recuſat.
Audierant, aliuſque alium certante fauore
Præueniunt, ſtimuliſque virum maioribus vrgent.
At rex rem tantam, tantique laboris egentem,
Non niſi Teutonico peragendam robore credens,
Germanos proceres, cognataque ſigna nepotis
Baugariæ ducis, atque alios pleroſque potentes,
Teque thori ſociam ſacri generoſa Beatrix,
Ex tranſalpinis ad ſeſe conuocat oris.
Ipſe per Italicas paucis comitantibus oras
Vndique diſcurrens, bello quæcumque ſequenti
Vel prodeſſe ſibi, vel obeſſe putauerat hoſti
Accelerat, caſtella viris, armiſque cibiſque
Inſtruit, atque nouam valido munimine Laudam
Cingit, Ticini paſſuram pondera belli.
Cumque ſibi fidæ tetigiſſet mœnia Cumæ,
Belligeras vires, atque auxiliaria poſcens
Agmina, plura ſuis vltro collata petitis
Accepit, fidæ gauiſus plebis amores.

Sæpe quidem veſtras] Exhortatur Frideric. Aug. principes, ne violata à Mediolanen. fidei paciſq; fœdera nuper icta, ſinat inulta: ad quod ipſe nullo priuato dolore rapiatur, ſed ad vindicandum imperij maieſtatē dignitatemque læſam. *Res oneroſa quidē*] Senſus eſt, iam intolerabile, tamque atrox eſt Mediolanen. facinus, vt ſi etiam de veſtra in me fide, animiq; promptitudine dubitarē, quum tamen vtramque vltro in vobis ſpectatam habeam, nūc vobis vel inuitis pro ſummo meo iure imperare poſſem, vt arma in meos nō tantum, ſed ipſius regni, cuius vos viſcera eſtis, hoſtes perfidiſſimos mecū moueatis. *Periuræ ſæpius vrbis Prodigiale nefas*] Narrat Radeuicus, Mediolanenſes, dum de iuratis fœderis pactis à ſe violatis conuenirentur, cum aliud in medium adducere nequirent, reſpondiſſe: Iurauimus quidem, ſed iuramentum attendere non promiſimus.

Baugariæ ducis] Atq; Saxoniæ, Hēricus ille ſcilicet, qui ab ętatis initio ſiię Leonis cognomentum, vt pater eius Catuli, & Albertus Marchio Vrſi, accepit: & poſt ab Aenobarbo qđ corruptus auro Italico ab eo defecerat, duobus, vt ſupra dixi, ducatibus per ſententiam eiectus, in Anglia exilium egit apud ſororium regem Richardum, vt ſcribunt Otho punt. Viſpergen. Chronographus, Nauclerus, & late proſequitur Crantius lib. 6. Saxoniæ.

Tranſalpinis] Quæ & tranſmontanæ. Intelligit autem Germanicas: quæ lib. 10. referuntur. *Ticini belli*] Papienſis. ſic enim id oppidum nunc mutato nomine vocatur. *Fidæ mœnia Cumæ*] Hoc eſt, Comi, quod & nouum Comum, vt alibi indicauimus. Dicit autem ſuæ, quod Comenſes pulſos ſedibus per Mediolanenſes, ſententia ſua reſtituerit: nec à finibus illorum prius abierit, quam veterem Comenſium & Inſulanorum, qui, vt ſequitur, erant partium Mediolanenſium, ſedaſſet diſcordiam, poſito illic præſidio in munita, quam ipſe imminentem vrbi cōſtruxerat, arce, Patercllum, vt refert Nauclerus, à Teutonicis vocatam: quam mox reuerſo illo in Germaniam, Mediolanenſes capto, in vinculaque coniecto Germanico præſidio, demoliti ſunt.

Cumano præcincta lacu iacet inſula quædam,
Belligeris fœcunda viris, quæ fœdere priſco
Infidæ Ligurum ſeſe ſociauerat vrbi:
Nauigioque potens piratica bella gerendo,
Gaudebat crebris ſtagnum infeſtare rapinis.
Hanc rex ob varios bellorum prouidus vſus,
Conciliare ſuis ſapienter cogitat armis.
Nec fuit hoc fruſtra. ſtructa nam claſſe, paranti
Aſſultum bellumque viro, deuecta carinis

Cumano lacu] Iuxta vſum. nam qui pure ſcribit, Comenſis, diceret, cum à Cumis Campanorum Comanus, & Cumæus, vt tradunt grammatici, deflectantur. Eſt autem lacus Comenſis pars illius inclyti Larij, quem nobiliſſimæ muſæ celebrarunt, Oppida, quæ ille infra ſupraque complectitur, tum vetera, tum noua refert Volaterranus. *Stagnum*] Lacum. Sed improprie: quod lacus perpetuā habet aquā, ſtagnum

Digitized by Google

In medium plebs illa lacum, victore recepto
Ceſsit, & ex illo generoſo tempore regi
Fida fuit, puroque fidem ſeruauit amore.

ſtagnum autem temporalem. *Plebs illa*] ſcilicet, Inſulanorum. Nam ſicut Chronographi, atque annales indicant, ab Inſula generali vocabulo ſunt appellati, de quibus latius ſcribit Radeuicus, & meminit etiam Nauclerus.

Tunc quoque conceptum, tacitumque Placentia virus
Quo minus euomeret, ſeſe cohibere nequiuit.
Nam dum Cæſarei per fines vrbis iniquæ
Nomine pœnali, quæ Ianua ſoluerat æra
Legati ferrent, ipſa mox vrbe latrones
Egreſsi, ſpoliare viros, & regia fœda
Non timuere manu contingere turpiter æra.
Ergo grauis princeps ex hoc quoque concitus ira,
Maieſtate ſui ſecurus nominis, vltro
Ingreditur trepidam paucis comitantibus vrbem,
Regaleſque minas, metuendaque verba ſuperbis
Ciuibus incutiens, vix exoratus ab illis,
Quam tulerant ſummam conceſſa pace recepit.

Pœnali nomine] Hoc eſt, mulctæ: licet mulcta non proprie dicatur pœna. Nam Labeonis opinio, qui pœnam & mulctam idem eſſe ſcripſerat, à Paulo refellitur, quarum diſsimilitudinem ille oſtendit: & habetur in notiſsimo tit. de verb. ſignificat. Vſus tamen contraxit in arctiorem ſignificatum: quoniam pro pecuniaria tantum pœna recipitur: qualis Genuenſibus ab Aenobarbo imperata eſt per ſententiam, vnde & fiſco debebatur. *Vrbis iniquæ*] Id eſt, hoſtilis, ſcilicet Placentiæ. *Latrones*] Prædones. Latrunculator autem præfectus eſt apparitorum & militum, qui latrones conquirunt. Vulgus pro iudice rerum capitalium vſurpat, abſque vlla tamen, vt omnia, autoritate *Regia æra*] Pecuniam fiſco applicatam. *Fœda manu*] Sacrilega.

Inſtabat veneranda dies, qua Chriſtus ab imo
Ora ſolo turbæ referens optata fideli,
Victor ab inferna captiuos ſede reduxit:
Hunc quanto potuit Mutinenſi Cæſar in vrbe
Egit honore diem, fineſque Bononia, iuris
Ingreditur ſtudioſa tuos, vbi caſtra, ſuaſque
Tempore iam longo non viſas ille cohortes
Liquerat, eximio magnis in rebus Ebrardo.
Ergo vbi legitimis Ligures iam ſæpe citatos
Edictis ſpreuiſſe videt, nimiumque tenaci
Propoſito fixiſſe pedem, ne vel modo quicquam
Præcipitanter agat, famoſa rector ab vrbe
Præcipuos in iure viros, legumque peritos
Euocat, & quæ ſit contemptus pœna, requirit.
Qua diſcuſſa diu, cunctorum denique talis
Iudicio deſcripta fuit: direptio rerum,
Seruitium populi, ſubuerſio funditus vrbis.

Inſtabat veneranda dies] Perelegans Dominicæ Reſurrectionis deſcriptio. *Turbæ fideli*] Nam & de paucis turba, nempe & decem, ſicut cœtus, vt ſupra diximus, intelligi poteſt. Vt non tantum, quod vulgo receptum eſt, vox hæc infinitam ſignet multitudinem. Fideli autem, more Chriſtianorum poetarum, pro Chriſto fidenti, credenti, ſeu eius promiſsis fiduciam danti vſurpauit. Subſtantiue fideles ab eccleſiaſticis opponuntur Paganis, vt in cõmentariis noſtris in hymnum Prudentii de Chriſti miraculis, cui caput eſt. Da puer plectrum choreis, vt canam fidelibus, fuſius, vt omnia, ſcripſimus *Ab inferna ſede*] Apud antiquos, infernum adiectiuum ſemper eſſe inueniemus; ex religione plurimi ſubſtantiuum fecerunt. Fides noſtra habet, Chriſtum inferos adiiſſe, vere mortuum & ſepultum, at neque animam apud inferos, neque corpus eius in ſepulchro detineri, atque ita corrumpi potuiſſe. Ad huius veritatis confirmationem adducitur Pſalmi 16. teſtimonium, vti & Petrus atque Paulus eum ad probandum Chriſti reſurrectionem adduxerunt. ridenti nos Iudæi atque dicunt: hic Dauidem certum eſſe, ſe ſeruandum à domino, quem colendum ſibi, & in quo ſperaret, vnicum propoſuerit, ne in ſepulchrum, vel ad inferos deſcenderet, & ne videret foueam, id eſt, non reconderetur in foueam corrumpendus. His obiicere licebit, quod Petrus citato 10. verſu modo dicti Pſalmi in Actis, patribus illorum obiecit. *Egit honore diem*] Anno Dominicæ incarnationis M C L I X. *Bononia iuris ſtudioſa*] Addendum hic iis, quæ libro tertio de Bononia diximus. Eam ſcilicet, vt Plinius ſcribit, ſolam relictam fuiſſe, ex his duodecim, quas Etruſci trans Appenninum duxere, Felſinam tunc vocatam. Deinde à Bois, qui eam Etruſcis ademerant, Boioniam, & per paragrammatiſmum Bononiam. Hodie autem non tantum illic viget iuris ſtudium, ſed & quidquid bonarum literarum nomine cenſetur, adeo, vt hæc vna ciuitas tropæum ingeniorum erexiſſe videatur, vt olim in laudẽ Athenarum Demoſthenes dixiſſe fertur. Opinatur Alciatus, priuilegium Theodoſii Imp. Bononien. ſcholaſticis conceſſum, eſſe ſubſidium. Hoc ſtudium ob perfidiam Bononienſium tranſtulit Patauium Fridericus imper. II. *Eximio Ebrardo*] Babembergenſi epiſcopo: qui, vt ſcribit Radeuicus, erat religione & ſcientia præditus, vitæque purioris inſtitutionibus inſtructus, adeoque ſacrarum literarum ſtudio deditus, vt inter arma, occupationeſque forenſes, nunquam eas intermitteret. Vnde Aenobarbus, licet omnes epiſcopos, & cuiuslibet ordinis eccleſiaſtici viros diligeret, peculiariter tamen adhibuit in conſilium hunc Ebrardum, eumque dignum exiſtimauit, vt Radeuici verbis vtar, in cuius arbitratu & diſcretione operas ſuas locaret, & onus ſimul ac honorem communicaret. *Ab vrbe*] Bononienſi. *Contemptus*]

Id eſt, læſæ maieſtatis & defectionis. *Quæ diſcuſſa*] Notanda tria, quæ ſequuntur capita pœnæ Maieſtatis, in bona, in perſonam, & in locum. *Rerum*] Bonorum. *Seruitium populi*] Seruitutem perſonarum. *Subuerſio vrbis*] Loci ad aratrum, vt vulgo loquuntur, damnatio.

Intererant caſtris à ſummo præſule miſſi
Prudentes clarique viri Guilhelmus, & ille
Qui poſt ſchiſmatica longum veritate rebellis
Perſtitit ad tumulum, ſucceſſorique reliquit:
Hij poſt ſermonum primordia blanda ſuorum,
Et delinitas facundis vocibus aures,
Aſpera, nec placida Friderico mente ferenda
Attulerant, certis ita definita figuris.

Præſule] Papa Adriano. *Guilhelmus*] Cardinalis Diaconus, antea Papienſis Archidiaconus. *Et ille qui poſt ſchiſmatica*] Signat Guidonem Cremenſem, iudem Cardinalem Diaconum contra Alexandrum, qui Adriano ſucceſſit, papa ab Aenobarbo appellatus eſt. *Succeſſorique reliquit*] Nam Fridericus quatuor pontifices in odium Alexandri creandos curauit: qui omnes ſuperſtite Alexandro vita ſunt functi: quod & ſupra, ni fallor, indicauimus. Conſtat autem monimentis quorundam, tres priores Aenobarbicos papas fuiſſe, tum vitæ ſanctimonia, tum multis aliis nominib. Alexandro maiores, cuius ambitio notata eſt etiam ab externis rerum ſcriptoribus. *Hij poſt ſermonum*] Scilicet, Guilielmus, & Guido: quibus Radeuicus duos addit, Octauianum, & Henricum itidem Cardinales, qui antea quoque ad Aenobarbum legati miſſi ſunt, vt in ſuperioribus libris vidimus.

Non licet Auguſto, niſi tantum præſule ſummo
Conniuente, ſacram legatos mittere ad vrbem,
In qua iura Petrus merito tenet omnia ſolus.
Non liceat fiſco caſtella, vel oppida papæ,
Collectis vrgere ſuis, niſi tempore tantum,
Quo princeps primam Romæ geſtare coronam,
Imperiique nouos admittere gaudet honores.
Pontifices Italos omnes non expedit eſſe
Principis ad fidei modo iuramenta vocandos:
Non licet cuiquam regis mandata ferenti,
Pontificum vexare domos: hunc more vetuſto,
Solus rite ſibi princeps defendit honorem.
Quicquid ad eximii recte patrimonia Petri
Pertinuit dudum, poſſeſſio, ſiue tributum,
Reſtituatur ei comitiſſæ terra Mathildis,
Et Spoletanus ſub eodem iure ducatus.
Quicquid ab excelſis Romanæ mœnibus vrbis
Pendentem ſeiungit Aquam Ferraria, Maſſa,
Et cum Sardois vberrima Corſica campis,
Pontifici ſummo priſco de more tributum
Soluat, & antiquas iuſto ſub canone leges.

Conniuente] Adſentiente. *Sacram vrbem*] Romam, quam nemo alienigenarum regum ſibi vendicare eſt auſus, ſed vel captam, vel incenſam, vel direptam imperatorum ditioni reliquerunt. Exemplum habes in Genſericho Vandalorum principe & Teutricho noſtro Gottorum rege: alter in Aphricam rediit, alter Rauennæ regni ſui ſedem locauit. *In qua iura Petrus*] Inuenias hodie, qui tam impudenti mendacio ſubſcribant, quum à Nerone, ſub quo Romæ Petrum paſſum eſſe credimus, vſque ad Phocæ principatum vrbs Roma in imperatoris poteſtate fuerit. Eius rei, vt cætera omittantur, argumentum eſt certiſſimum. Quod Bonifacius quartus, cupiens Romæ eo loco vbi Pantheonis templum viſebatur (ſic nuncupatum, quod Cybeli matri & omnibus diis commune eſſet) delubrum in honorem intemeratæ virginis extruere, neceſſe fuerit ei facultatem ædificandi à Phoca obtinere, adeo pontifex (vrbis non tam dominus, quam inquilinus) omni ditione carebat, vt ne ſacellum quidem vnum ſine imperatoris iuſſu ædificare potuerit. *Collectis vrgere ſuis*] Pro exactionibus, quæ nomine fodri, quo iterum Radeuicus hic vtitur, ſignificantur iuxta ſanctionem apud Roncalias, vt abunde ſupra declaratum eſt, accepit. De dominicalibus, ait Radeuicus, Apoſtolici non eſſe colligendum fodrum, niſi tempore ſuſcipiendæ coronæ. Vtuntur nunc vulgo iuris pontificii profeſſores, item fiſci eccleſiaſtici procuratores collectarum voce: à qua collectarii dicti videri poſſunt, qui in iure illi coactores habentur, qui in auctionibus reliqua publicanorum ſolent emere, quæ illi vel ob grauiores curas, vel ob debitorum procraſtinationem nequiuerunt exigere: vendebant autem huiuſmodi nomina, cum mala ſint, modico precio. *Fidei iuramenta*] Hoc eſt, fidelitatis, &, vt loquuntur feudiſtæ, homagium, ſeu hominium: de quibus diffuſe traditur in cap. 1. de no. for. fidel. & nos ſupra eius ſacramenti capita ſummatim recitauimus. Quibus adiiciendum eſt, iurantem fidelitatem domino, eſſe aſtrictum non ſolum reſpectu feudi quod habet, ſed reſpectu etiam ſuorum propriorum bonorum in his quæ ex perſona ſua ſunt explicanda. Quapropter vaſallus inimicos domini prohibere & arcere tenetur, non ſolum ne per territoria feudalia commeatum habeant, tranſeant: ſed etiam per terras ſuas proprias arcebit, nec victualia eis præſtabit, nec vlla vel conſuetudine, vel familiaritate ſeſe eis communicet, ſed quantum poteſt per ſe & ſuos eis reſiſtet. *Regis mandata ferenti*] Signat, nuncios imperatoris non recipiendos in palatiis epiſcoporum, & fortaſſe menſores quoque, quos Germani hodie vocabulo peregrino foriter appellant, qui iuxta Vegetium & Modeſtum, in caſtris ad podiſmum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant: vel qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant. Scotus, vt refert Alciatus, in Palatino officio menſorum Lampadariis iunxit: traditque eos ſubditos fuiſſe

Præfecto Prætorii per Orientem. Notum eſt menſorem etiam in alia ſignificatione capi. Extat item in lib. 12. C. Iuſtinianæi tit. de menſoribus. *Quidquid ab eximiis*] Vide Volaterranum lib. 5. Geograph. in rebus Piſanorum. *Poſſeſſio*] ſiue tributum. Poſſeſſio, id eſt, prædia, agri, quos ſedes Apoſtolica occupauerat, ſeu vſu tenebat. Poſſeſſionis autem verbum non ſolum apud iuriſconſultos & in conſtitutionibus pro proprietate ipſa, ſeu prædio capitur, ſed etiã apud alios autores. Vnde poſſeſſiones vrbanæ & ruſticæ Ciceroni in Philippicis. Poſſeſſio autem non tantum corpore, ſed animo etiam retinetur. Quod corpori & animo poſſeſſioni incumbere iuriſperiti dicunt. Et hoc verbo Dincletianus Cæſar vſus eſt in l. conſentaneum, ſub tit. quom. & quand. iud. ſentent. prof. deb. Poſſeſſio anni ſpacio amittitur ab eo, qui poſſidere animo ſaltem deſiit, ſi quidem alius poſſeſſionem occupauerit, ita vt poſt annum agere deiectus interdicto retinendæ poſſeſſionis non poſſit. Porro tributum pro quouis vectigali poſuit. *Comitiſſa terra Mathildis*] Hoc eſt, iuriſdictio, quam ad vrbes, oppidaque & loca, de quibus ſupra, beato Petro teſtamento relicta, olim eorum domina Mathildis habuit. Terram enim hic pro territorio, ſiue comitatu accepit. *Et Spoletanus ducatus*] Hunc cum tribus aliis inſignibus ducatibus, Romano ſcilicet Narnienſi, & Beneuentano Longobardi conſtituere poſt cædem Cleph, regnum & regium nomen repudiantes. vt ſcribit Merula. Poeta & vſum loquendi in hac voce retinuit. Nemo enim veterum Spoletanus, ſed Spoletinus dixit. *Pendentem ſeiungit Aquam*] Tmeſi, hoc eſt, ſectione, ſic exigente metri ratione, vſus diuiſit in duas partes, nomen oppidi in Ethruria Aquæ pendentis. Ptolomæo Aquula: vnde Aquulenſes, qui Plinio Aquaſenſes, ex manifeſta loci, vt ait Volater. coniectura. *Maſſe*] Apparet nomen oppidi noui, ſicut & Ficorolum: quorum meminit Radeuicus. *Sardois campis*] Hoc eſt, Sardinia. Nam à Sardo, ſiue Sardon, quæ ipſa eſt hodie Sardinia, cui quondam nomen, vt paulo ante dictum eſt, fuerat Ichnuſa, deducitur Sardonius, Sardous, & Sardonicus. *Antiquas iuſto ſub canone leges*] Intelligit conducta, quæ vel ad vectigalia, vel ad genus alia munera, ſeu onera pertineant: quæ plerumque certo numero, menſura, & tempore præſtantur. vnde iuſto ſub canone dicit. Quo vocabulo iuriſperiti certas præſtationes accipiunt. de quibus affatim traditur in tribus poſterioribus libris C. Iuſtinianæi. Ad huiuſmodi autem munera, onera, præſtationes, ſeruitia qualiacunque neceſſario ſubeunda requiritur conſuetudo, quæ vetuſtiſſima & poſt hominum memoriam ſit. ea enim priuilegii ius habet, & qualis nunc eſt præſumitur ſemper retro fuiſſe. Nec in ea cõſuetudine introducenda videtur Principis ſcientiam neceſſario requiri: cum non ſimpliciter, ſed in vniuerſum iuri omnium officiat. Qua ratione, vt Alciatus putat, & aduerſus imperatorem ex tali iure, poterunt plæræque Italiæ vrbes præſcriptione ſe tueri, tametſi imperator ignoraſſe ſe alleget: præſertim cũ ex fama ſatis potuerit hoc Cæſar ſcire, ſi modo res Italicas curaſſet. Curat autem minimum, vt idem ait: vt qui tot egregias vrbes, eius fidem implorantes, in ſummas calamitates incidere permittat, cum ipſe interim, vel ſacrificulorum preculis, vel aliis non æque neceſſariis rebus operam inſumat.

Hæc ſatis argutis rationibus omnia Princeps
Extenuans, doctis diſſoluit ſingula verbis,
Oppoſuitque ſuam rupta de pace querelam,
Quam ſecum tali firmatam lege ferebat:
Ne cum Romanis Siculo, Græcove tyranno
Ipſius iniuſſu ſociaret fœdera præſul.
Denique vel ſtricto iuri, legumque rigori
Stare, vel arbitrio ſapientum velle virorum,
Facturumque ſatis, ſuſcepturumque libenter
Conditione pari ſeſe promiſit: at illi
Accepiſſe quidem, ſed non præſtare paratos,
Ridiculum quiddam, ſeſe veniſſe, ferebant.
Nam ſe iudicio papam, qui iudice nullo
Fungitur in terris, ſubponere poſſe negabant,
Pluribus exhibitis fruſtra, ſubiecit & illud
Cæſar, vt electi bis tres à præſule ſummo,
Totque ſua de parte viri, quibus omnia vero
Poſtponenda quidem certa ratione putentur,
Omnia ſollicita dirimenda negocia cura
Suſcipiant, certoque Dei peragenda timore.
Sed nec in hoc præſul conſenſit, & omnia nutu
Ire ſuo cupiens, iuſtæ ſe ſubdere legi
Reſpuit, vt magnæ cauſſas qui quæreret iræ.

Doctis diſſoluit ſingula verbis] Neſcio quo conſilio Guntherus, ne reſponſionem Aenobarbi ſpecialiter referret, prætererit: quum tam fideliter à Radeuico relata ſit, cuius adſcribam verba. Imperator, inquit, ad hæc verba Cardinalium tale dedit reſponſum: Quamuis nõ ignorem ad tanta negocia non ex animi mei ſententia, ſed ex conſilio principum me reſpõdere debere, ſine præiudicio tamen Sapientum, hoc abſq; conſultatione reſpondeo: Epiſcoporum Italiæ quidem non affecto hominum, ſi tamen & eos de noſtris regalib. nihil delectat habere. Qui ſi gratanter audierint à Romano præſule, quid tibi, & Regi? conſequenter quoque eos ab imperatore non pigeat audire, quid tibi, & poſſeſſioni? Nuncios noſtros nõ eſſe recipiendos in Palatiis epiſcoporum aſſerit. Concedo, ſi forte aliquis epiſcoporum habet in ſuo proprio ſolo, & non in noſtro palatium. Si autem in noſtro ſolo & allodio ſunt palatia epiſcoporum, cum profecto omne quod ædificatur ſolo cedat, noſtra ſunt & Palatia. Iniuria ergo eſſet, ſi quis nũcios noſtros à regiis palatiis prohiberet. legatos ab imperatore ad vrbem non eſſe mittendos affirmat: cum omnis magiſtratus inibi beati Petri ſit, cum vniuerſis regalibus. Hęc res fateor magna eſt & grauis, grauiorique & maturiori egens conſilio. Nam cum diuina ordinatione ego

Id eſt, læſæ maieſtatis & defectionis. *Qua diſcuſſa*] Notanda tria, quæ ſequuntur capita pœnæ Maieſtatis, in bona, in perſonam, & in locum. *Rerum*] Bonorum. *Seruitium populi*] Seruitutem perſonarum. *Subuerſio vrbis*] Loci ad aratrum, vt vulgo loquuntur, damnatio.

Intererant caſtris à ſummo præſule miſſi
Prudentes clarique viri Guilhelmus, & ille
Qui poſt ſchiſmatica longum veritate rebellis
Perſtitit ad tumulum, ſucceſſorique reliquit:
Hij poſt ſermonum primordia blanda ſuorum,
Et delinitas facundis vocibus aures,
Aſpera, nec placida Friderico mente ferenda
Attulerant, certis ita definita figuris.

Præſule] Papa Adriano. *Grilhelmus*] Cardinalis Diaconus, antea Papienſis Archidiaconus. *Et ille qui poſt ſchiſmatica*] Signat Guidonem Cremenſem, itidem Cardinalem Diaconum contra Alexandrum, qui Adriano ſucceſſit, papa ab Aenobarbo appellatus eſt. *Succeſſorique reliquit*] Nam Fridericus quatuor pontifices in odium Alexandri creandos curauit: qui omnes ſuperſtite Alexandro vita ſunt functi: quod & ſupra, ni fallor, indicauimus. Conſtat autem monimentis quorundam, tres priores Aenobarbicos papas fuiſſe, tum vitæ ſanctimonia, tum multis aliis nominib. Alexandro maiores, cuius ambitio notata eſt etiam ab externis rerum ſcriptoribus. *Hij poſt ſermonum*] Scilicet, Guilielmus, & Guido: quibus Radeuicus duos addit, Octauianum, & Henricum itidem Cardinales, qui antea quoque ad Aenobarbum legati miſſi ſunt, vt in ſuperioribus libris vidimus.

Non licet Auguſto, niſi tantum præſule ſummo
Conniuente, ſacram legatos mittere ad vrbem,
In qua iura Petrus merito tenet omnia ſolus.
Non liceat fiſco caſtella, vel oppida papæ,
Collectis vrgere ſuis, niſi tempore tantum,
Quo princeps primam Romæ geſtare coronam,
Imperiique nouos admittere gaudet honores.
Pontifices Italos omnes non expedit eſſe
Principis ad fidei modo iuramenta vocandos:
Non licet cuiquam regis mandata ferenti,
Pontificum vexare domos: hunc more vetuſto,
Solus rite ſibi princeps defendit honorem.
Quicquid ad eximiu recte patrimonia Petri
Pertinuit dudum, poſſeſſio, ſiue tributum,
Reſtituatur et comitiſſa terra Mathildis,
Et Spoletanus ſub eodem iure ducatus.
Quicquid ab excelſis Romanæ mœnibus vrbis
Pendentem ſeiungit Aquam Ferraria, Maſſa,
Et cum Sardois vberrima Corſica campis,
Pontifici ſummo priſco de more tributum
Soluat, & antiquas iuſto ſub canone leges.

Conniuente] Adſentiente. *Sacram vrbem*] Romam, quam nemo alienigenarum regum ſibi vendicare eſt auſus, ſed vel captam, vel incenſam, vel direptam imperatorum ditioni reliquerunt. Exemplum habes in Genſericho Vandalorum principe & Teutricho noſtro Gottorum rege: alter in Aphricam rediit, alter Rauennæ regni ſui ſedem locauit. *In qua iura Petrus*] Inuenias hodie, qui tam impudenti mendacio ſubſcribant, quum à Nerone, ſub quo Romæ Petrum paſſum eſſe credimus, vſque ad Phocæ principatum vrbs Roma in nopceratoris poteſtate fuerit. Eius rei, vt cætera omittantur, argumentum eſt certiſſimum. Quod Bonifacius quartus, cupiens Romæ eo loco vbi Pantheonis templum videbatur (ſic nuncupatum, quod Cybeli matri & omnibus diis commune eſſet) delubrum in honorem intemeratæ virginis extruere, neceſſe fuerit ei facultatem ædificandi à Phoca obtinere, adeo pontifex (vrbis non tam dominus, quam inquilinus) omni ditione carebat, vt ne facellum quidem vnum ſinu imperatoris iuſſu ædificare potuerit. *Collectis vrgere ſuis*] Pro exactionibus, quæ nomine fodri, quo iterum Radeuicus hic vtitur, ſignificantur iuxta ſanctionem apud Roncalias, vt abunde ſupra declaratum eſt, accepit. De dominicalibus, ait Radeuicus, Apoſtolici non eſſe colligendum fodrum, niſi tempore ſuſcipiendæ coronæ. Vtuntur nunc vulgo iuris pontificii profeſſores, item fiſci eccleſiaſtici procuratores collectarum voce: à qua collectarii dicti videri poſſunt, qui in iure illi coactores habentur, qui in auctionibus reliqua publicanorum ſolent emere, quæ illi vel ob grauiores curas, vel ob debitorum procraſtinationem nequiuerunt exigere: veneront autem huiuſmodi nomina, cum mala ſint, modico precio. *Fidei iuramenta*] Hoc eſt, fidelitatis, &, vt loquuntur feudiſtæ, homagium, ſeu hominium: de quibus diffuſe traditur in cap. 1. de no. for. fidel. & nos ſupra eius ſacramenti capita ſummatim recitauimus. Quibus adiiciendum eſt, iurantem fidelitatem domino, eſſe aſtrictum non ſolum reſpectu feudi quod habet, ſed reſpectu etiam ſuorum propriorum bonorum in his quæ ex perſona ſua ſunt explicanda. Quapropter vaſallus inimicos domini prohibere & arcere tenetur, non ſolum ne per territoria feudalia commeatum habeant, tranſeant: ſed etiam per terras ſuas proprias arcebit, nec victualia eis præſtabit, nec vlla vel conſuetudine, vel familiaritate ſeſe eis communicet, ſed quantum poteſt per ſe & ſuos eis reſiſtet. *Regis mandata ferenti*] Signat, nuncios imperatoris non recipiendos in palatiis epiſcoporum, & fortaſſe menſores quoque, quos Germani hodie vocabulo peregrino foriter appellant, qui iuxta Vegetium & Modeſtum, in caſtris ad podiſmum dimetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant: vel qui hoſpitia in ciuitatibus præſtant. Scotus, vt refert Alciatus, in Palatino officio menſorum Lampadariis iunxit: traditque eos ſubditos fuiſſe

Præfecto Prætorii per Orientem. Notum eſt menſorem etiam in alia ſignificatione capi. Extat item in lib. 12. C. Iuſtinianæi tit. de menſoribus. *Quidquid ab eximiis*] Vide Volaterranum lib. 5. Geograph. in rebus Piſanorum. *Poſſeſſio*] ſiue tributum. Poſſeſſio, id eſt, prædia, agri, quos ſedes Apoſtolica occupauerat, ſeu vſu tenebat. Poſſeſſionis autem verbum non ſolum apud iuriſconſultos & in conſtitutionibus pro proprietate ipſa, ſeu prædio capitur, ſed etiã apud alios autores. Vnde poſſeſſiones vrbanæ & ruſticæ Ciceroni in Philippicis. Poſſeſſio autem non tantum corpore, ſed animo etiam retinetur. Quod corpori & animo poſſeſſioni incumbere iuriſperiti dicunt. Et hoc verbo Diocletianus Cæſar vſus eſt in l. conſentaneum, ſub tit. quom. & quand. iud. ſentent. proſ. deb. Poſſeſſio anni ſpacio amittitur ab eo, qui poſſidere animo ſaltem deſiit, ſi quidem alius poſſeſſionem occupauerit, ita vt poſt annum agere deiectus interdicto retinendæ poſſeſſionis non poſſit. Porro tributum pro quouis vectigali poſuit. *Comitiſſa terra Mathildis*] Hoc eſt, iuriſdictio, quam ad vrbes, oppidaque & loca, de quibus ſupra, beato Petro teſtamento relicta, olim eorum domina Mathildis habuit. Terram enim hic pro territorio, ſiue comitatu accepit. *Et Spoletanus ducatus*] Hunc cum tribus aliis inſignibus ducatibus, Romano ſcilicet Narnienſi, & Beneuentano Longobardi conſtituere poſt cædem Cæphis, regnum & regium nomen repudiantes, vt ſcribit Merula. Poeta & vſum loquendi in hac voce retinuit. Nemo enim veterum Spoletanus, ſed Spoletinus dixit. *Pendentem ſeiungit Aquam*] Tmeſi, hoc eſt, ſectione, ſic exigente metri ratione, vſus diuiſit in duas partes, nomen oppidi in Ethruria Aquæ pendentis. Ptolomæo Aquula: vnde Aquulenſes, qui Plinio Aquaſenſes, ex manifeſta loci, vt ait Volater. coniectura. *Maſſa*] Apparet nomen oppidi noui, ſicut & Ficorolum: quorum meminit Radeuicus. *Sardous campus*] Hoc eſt, Sardinia. Nam à Sardo, ſiue Sardon, quæ ipſa eſt hodie Sardinia, cui quondam nomen, vt paulo ante dictum eſt, fuerat Ichnuſa, deducitur Sardonius, Sardous, & Sardonicus. *Antiquas iuſto ſub canone leges*] Intelligit conſueta, quæ vel ad vectigalia, vel id genus alia munera, ſeu onera pertinent: quæ plerunque certo numero, menſura, & tempore præſtantur. vnde iuſto ſub canone dicit, Quo vocabulo iuriſperiti certas præſtationes accipiunt, de quibus affatim tradunt in tribus poſterioribus libris C Iuſtinianæi. Ad huiuſmodi autem munera, onera, præſtationes, ſeruitia qualiacunque neceſſario ſubeunda requiritur conſuetudo, quæ vetuſtiſſima & poſt hominum memoriam ſit, ea enim priuilegii ius habet, & qualis nunc eſt præſumitur ſemper retro fuiſſe. Nec in ea cõſuetudine introducenda videtur Principis ſcientiam neceſſario requiri: cum non ſimpliciter, ſed in vniuerſum iuri omnium officiat. Qua ratione, vt Alciatus putat, & aduerſus imperatorem ex tali iure, poterunt plæræque Italiæ vrbes præſcriptione ſe tueri, tametſi imperator ignoraſſe ſe alleget: præſertim cũ ex fama ſatis potuerit hoc Cæſar ſcire, ſi modo res Italicas curaſſet. Curat autem minimum, vt idem ait: vt qui tot egregias vrbes, eius fidem implorantes, in ſummas calamitates incidere permittat, cum ipſe interim, vel ſacrificulorum peculis, vel aliis non æque neceſſariis rebus operam inſumat.

Hæc ſatis argutis rationibus omnia Princeps
Extenuans, doctis diſſoluit ſingula verbis,
Oppoſuitque ſuam rupta de pace querelam,
Quam ſecum tali firmatam lege ferebat:
Ne cum Romanis Siculo, Græcove tyranno
Ipſius iniuſſu ſociaret fœdera præſul.
Denique vel ſtricto iuri, legumque rigori
Stare, vel arbitrio ſapientum velle virorum,
Facturumque ſatis, ſuſcepturumque libenter
Conditione pari ſeſe promiſit: at illi
Accepiſſe quidem, ſed non præſtare paratos,
Ridiculum quiddam, ſeſe veniſſe, ferebant.
Nam ſe iudicio papam, qui iudice nullo
Fungitur in terris, ſubponere poſſe negabant,
Pluribus exhibitis fruſtra, ſubiecit & illud
Cæſar, vt electi bis tres à præſule ſummo,
Totque ſua de parte viri, quibus omnia vero
Poſtponenda quidem certa ratione putentur,
Omnia ſollicita dirimenda negocia cura
Suſcipiant, certoque Dei peragenda timore.
Sed nec in hoc præſul conſenſit, & omnia nutu
Ire ſuo capiens, iuſtæ ſe ſubdere legi
Reſpuit, vt magnæ cauſſas qui quæreret iræ.

Doctis diſſoluit ſingula verbis] Neſcio quo conſilio Guntherus, ore reſponſionem Aenobarbi ſpecialiter referret, prætereierit: quum tam fideliter à Radeuico relata ſit, cuius adſcribam verba. Imperator, inquit, ad hæc verba Cardinalium tale dedit reſponſum: Quamuis nõ ignorem ad tanta negocia non ex animi mei ſententia, ſed ex conſilio principum me reſpõdere debere, ſine præiudicio tamen Sapientum, hoc abſq; conſultatione reſpondeo: Epiſcoporum Italiæ quidem non affecto hominum, ſi tamen & eos de noſtris regalib. nihil delectat habere. Qui ſi gratanter audierint à Romano præſule, quid tibi. & Regi? conſequenter quoque eos ab imperatore non pigeat audire, quid tibi, & poſſeſſioni? Nuncios noſtros nõ eſſe recipiendos in Palatiis epiſcoporum aſſerit. Concedo, ſi forte aliquis epiſcoporum habet in ſuo proprio ſolo, & non in noſtro palatium. Si autem in noſtro ſolo & allodio ſunt palatia epiſcoporum, cum profecto omne quod ædificatur ſolo cedat, noſtra ſunt & Palatia. Iniuria ergo eſſet, ſi quis nũcios noſtros à regiis palatiis prohiberet. legatos ab imperatore ad vrbem non eſſe mittendos affirmat: cum omnis magiſtratus inibi beati Petri ſit, cum vniuerſis regalibus. Hęc res fateor magna eſt & grauis, grauiorique, & maturiori egens conſilio. Nam cum diuina ordinatione ego

Romanus imperator & dicar, & ſim, ſpeciem tantum dominantis effingo, & inane vtique porto nomen, ac fine re, ſi vrbis Romæ de manu noſtra poteſtas fuerit excuſſa &c. *Præſul*] Romanus. *Vel ſtricto iuris*] Illud eſt quod à iuſtitiæ & æquitatis ratione deflectit: quod ſummum ius veteres dixere, pro ſumma iniuria, ſumma malitia. Stricti iuris tres eſſe ſpecies, non inſcite Accurſius tradit in l. placuit. C. de Iud. Conſtantinus tamen reſcripſit, in omnibus rebus præcipue attendendum eſſe iuſtitiæ & æquitatis, quam ſtricti iuris rationem. Proinde obſeruandum hic, quam ſe demiſerit Princeps, alioqui generoſo & excelſo animo. *Legumque rigore*] Hic obiicitur actionibus, quæ in bonum & æquum conceptæ ſunt: quia in eis non ſeruatur legitimi iuris rigor, quod in tabulis, aut in oribus vientium expreſſum eſt. *Arbitrio ſapientum virorum*] Hoc eſt, arbitrorum, vel potius arbitratorum: vt ex Poeta, & latius ex Radeuico patet. Sunt autem Arbitri, qui ex compromiſſo adeuntur: quorum ſententiæ metu pœnæ paretur. Arbitratores vero ſunt, qui tanquam boni viri arbitrari & conſtituere aliquid debent, iuris diſpoſitioni minime obnoxii, nec comminatione pœnæ formidabiles: quorum ſententia magis tranſactioni, quam iudicio conformis eſt. videntur enim partes tranſigere arbitratu illius. cum priores arbitria ſua inſtar iudiciorum dirigant, & non multum ab ordinariis differant. *Conditione pari*] Scilicet, Compromittente papa. *At illi*] Pontificii legati, quos vulgus itidem barbare vocat Ambaſſiatores. *Qui iudice nullo*] Sed & nulla ſolidæ ſcripturæ autoritate, imo ſua ipſius definitione: qua ſtatuit credendum de neceſſitate ſalutis, ſe eſſe ſuper omnem humanam creaturam. Vnde nactus adulatores inſignis nominis, vnam iuriſdictionem poſt aliam ſibi vſurpauit, præferendo ſe omnibus mundi principibus, præſertim imperatori Romano: quem poſteriores papæ, iniuſte ab Italia prohibuerunt, vt ſcribit late pictum quidam ob zelum & veritatis aſſertionem perſecutus. *Pluribus exhibitis*] Subintelligendum, concordiæ mediis, quæ placidiſſimus Cæſar Aenobarbus proponebat. *Bis tres*] Cardinales. *Totque ſua de parte viri*] Sex ſcilicet, epiſcopi, vt ait Radeuicus, religioſi, prudentes, & qui Deum timeant. Vnde ſubdit Poeta, *certoque deſperanda timore*. *Sed nec in hoc præſul conſenſit*] Exigens ab imperatore capita fœderis, quod inter papam Eugenium & ipſum ictum erat: vt ipſe Imperator teſtatur in epiſtola, quam ea de re ſcripſit ad Eberhardum archiepiſcopum Saltzburgenſem. eam recitat Radeuicus cap. 35. lib. 4. *Iuſta legi*] Hoc eſt, tam æquo compromiſſo. quod iure non poterat declinare, præſertim non niſi ſui ordinis iudicibus ſeligendis. *Magna ira*] Id eſt, diutinæ diſcordiæ, quæ & ſecuta eſt inter ſacerdotium & regnum. Sed vti ille oſtendit, papæ regna affectando, diſcordiæ & bellis anſam dederunt.

At Ligures tacitæ molimina fraudis, in actum
Sæuitia proferre parant, Treciumque, quod illis
Ereptum, valido iamdudum milite rector
Munierat, terrore graui, validaque minantur
Expugnare manu, tormentaque bellica raptim
Secreto fabricata dolo, ſubuectaque plauſtris
Marte graui ſeiuncta ferunt, magnaque repente
Mole leuant, caſtrumque nouis aſſultibus vrgent.
Miſſilibus telis alii, celerique ſagitta
Mœnia ſumma petunt, lapides agitata minores
Funda rotat, magnos balearica machina muros
Incutit, & duro munimina verberat ictu.
Aſt alij clypeis denſa teſtudine iunctis
Foſſarum ſupplere lacus, muroſque latenti
Suffodiſſe dolo, ſeu duri roboris ictu
Frangere, ſeu gradibus ſcalarum ſcandere turres
Acriter, & celſas properant comprendere pinnas:
Hoc magis vrgentes, quod regia ſigna propinquis
Finibus, & magnas metuebant Cæſaris iras.
Nec minus è ſummis animoſi turribus hoſtes
Saxa rotant, franguntque ſuos in prælia muros,
Vndique tela pluunt, baliſtæ turbine ruptus
Sibilat, & longis reſonat ſtridoribus aer.
Prima ſequenſque dies cœpto momenta labori
Magna dedit, victos patefecit tertia muros.
Iamque fatigatis toto iam corpore noſtris,
Nec reuocare manum, nec reſpirare licebat,
Aut mutare locum, primo, quem quiſque tuendum
Cœperat: at Ligurum ſibi mutua ſigna frequenter
Succurrunt, mutantque vices: ſemperque videtur

At Ligures tacitæ] Et ex hoc loco iterum intelligis, Poetæ non defuiſſe ingenium Tale canoro verſu, ceu ſuam materiam nactus deſcribit expugnationem arcis Trecienſis: in quam Aenobarbus, vt vi item bellica cœperat (vt cecinit non minus eleganter Poeta ad finem lib. 7.) præſidium ſuum locauerat. *Plauſtris*] Scilicet, magnis illis inſtrumentis, quib. eriguntur tormenta, qualia diuerſi generis à Vitruuio deſcribuntur, ſuaque peculiaria recipiunt vocabula. Porro M. Varro autor eſt plauſtrum ab eo dici, quod ex omni parte palam eſt, & quæ in eo vehuntur reuelata perlucent. Huic opponitur arcera, de quo Gellius. *Denſa teſtudine*] Quæ dicitur fieri à militibus, quando conſertis clypeis connexi, & colligati ſubeunt hoſtiles muros, quæ dicitur Phalanx. Iuuenalis: *Iunctaque vmbone Phalanges*. *Animoſi hoſtes*] Cæſareani ſcilicet milites & Trecienſes. *Baliſtæ turbine ruptus*] Baliſtæ tormenta ſunt quibus ſaxa maiora & grauiora mittuntur, vt notat Marcellus. Ouidius in Triſtibus: *Quam graue baliſta mœnia pulſat onus.* Lucanus lib. 3. promachina haſtam iaciente accepit, cum inquit: *Neque enim ſolis emiſſa lacertis Lancea, ſed tenſo baliſtæ turbine rapta, Haud vnum contenta latus tranſire quieſcit.* Sillius lib. 1. vtramque excuſſionem his verſibus expreſſit: *Adductis ſtridula neruis Phocais effundit*

Augeri numerus, ſemper ſuccreſcere vires.
Succubuit numero virtus, ſæuoque tumultu
Effractæ patuere fores, pugnaxque iuuentus
Aut miſero gladius hoſtiles ſanguine tinxit,
Aut tulit inìectas collo, manibuſque catenas.
Hic tamen in duris habito diſcrimine rebus.
Nam quoſcumque illic victor de gente Latina
Repperit, enſe ferox & inexorabilis omnes
Peremit, & ferrum gentili ſanguine pauit:
At quos Teutonici manifeſte ſanguinis index
Lingua venuſtabat, tractandos mitius eſſe
Credidit, & captis ſublata cæde pepercit,
Hiſque quater denis, regni quos fama clientes
Vera fatebatur, in vincula dura coactis,
Infandis alii perierunt cædibus omnes,
Ipſaque caſtelli fractis munimina muris
Euerſa, & rapidæ ceciderunt tradita flammæ.

vaſtos baliſta molares. Atque eadem ingentis mutato pondere tela, Ferratam excutient ornum, media agmina rumpit. Turbine] Id eſt, maximo impetu, quo baliſta emittit ſpicula ſua. *Noſtris*] Cæſareanis, & Trecienſibus. *Virtus*] Milites Aenobarbici, & Treciani. *Numero*] Militi Mediolanenſi: qui multitudine ſuperabat. *Pugnaxq; iuuentus*] Aenobarbicum ſcilicet, præſidium, & oppidanũ Trecienſe. *Victor*] Mediolanenſis. *De gente Latina*] Italica. *Et ferrum gentile ſanguine pauit*] Propterea dixit ſupra, *tacita molimina fraudis, in actum Sautiæ proferre parant. At quos Teutonici ſanguinis index Lingua*] Nam, vt facies hominitantum, ſicut ait Plinius, data, quæ vnicum prope diſcrimen eſt, quo quis ab altero ioreroofcatur, ſic illi ſoli peculiaris cum primis eſt ſermo, vnus patrii ſoli & certus index. Nam qoemadmodum vnaquæque regio ſuam habet vetoaculam linguam, ita ſingulæ propemodum ciuitates aliæ aliter pronunciando, illam adeo variant, vt cuias quiſque ſit, oihil certius indicet, quam ipſa hominis vox. *Regni clientes*] Beneficiarios & vaſallos imperii.

Ac Cæſar tantæ comperto vulnere cladis
Indoluit, luctuque graui commotus, & ira
Continuit gemitum, preſſitque in corde dolorem.
Fortia principibus præbens exempla dolendi,
Non placuit meritas noxarum ſumere pœnas,
Vlciſci ve ſuos, aut bella mouere, priuſquam
Curia Roncaliis iamdudum indicta coiret.
Hic Ligurum fraudes, & fœdera rupta, ſuaſque
Omnibus offenſas mirantibus, atque ſuperba
Perfidiam plebis iuſto damnantibus ore,
Edidit, atque ſuæ conſciuit robora cauſſæ.
Protinus hoſtiles infeſto milite fines
Irruit, & latos ferro, ſimul igne, rapina,
Depopulatur agros, fines, vinetaque ferro
Cadit, & arboreos detracto cortice truncos
Excoriat, nullis vltra iam fœtibus aptas.
Vtilius reputans damnis, quam ſanguine fuſo
Deterrere reos, tumidaſque retundere mentes.
Aut ſi forte truces, vel ſic reſipiſcere nolint
Conſumpti pereant, vel deditione ſupremi,
Vel famis exitio ſumptu breuiore ciborum,
Seque, ſuoſque ſimul cogantur tradere muros.
Præterea portas poſito cuſtode per omnes
Abſtulit vtilium clauſis commercia rerum.
Neve quis hoſtili venalia deferat vrbi,
Audenti pœnam, prodenti præmia fixit.
Sæpe fores vrbis ſtipatus milite forti
Accedit, tutos vt mœnibus euocet hoſtes,
Sæpius egreſſos impune, iterumque reuerſos.
Egregia tandem Fridericus fraude fefellit
Eductoſque ſua Ligures paulisper ab vrbe,
Conuerſoſque fuga, ſociis præcurrere iuſſis,
Faucibus anguſtis intercipit, atque negato
Portarum ingreſſu, captis, ferro ve peremptis

Gemitum] Indignationem.
Exempla dolendi] Diſſimulandi dolorem.

Offenſas] Iniurias, quibus animi hominum offenduntur. *Superba plebis*] Scilicet, Mediolanenſis.

Pluribus, incolumes vix paucos reddidit vrbi.
Cumque procul Ligurum fines penetraſſet, agroſque
Depopnlant, magno momenta potentia bello
Adderet hoſtili velox equitatus ab vrbe
Quinqenti iuuenes, animis armiſque valentes
Regia translata petiernnt mœnia Laudæ.
Inuentoſque greges, latis armentaque campis
Ad ſua conuerſo cogebant mœnia curſu.
Has dux Anconæ raptis Guarnerius armis,
Atque alius, ſub quo tunc præſule diues agebat
Mantua præcipua meritus præconia famæ,
A tergo iuuenum valida comitante caterua,
Horribili clamore premunt, prædaque recepta,
Sexque decemque viris Ligurum de gente peremptis,
Vix alios muris pauidos vrbs mœſta recepit.
Iamque quater denis ferro flammaque diebus
Inclytus hoſtiles Princeps vaſtauerat agros,
Oppidaque & validis munitas turribus arces
Cœperat, inter quas nulli ſuperabilis ante
Ceſſerat, inuicto quædam munitio Regi,
Quam montem ſancti plebes vocat illa Ioannis.
Iamque fere cunctis mutilauerat vndique membris
Inſidum reprobumque caput, tantumque relictis
(Cætera ſubdiderat victor ſibi caſtra) duobus.
His aliud quiddam pulchrum, fortuna recenſque
Addidit, & largi cumulauit dona fauoris.
Namque ſuos equites opulenta in rura Cremonæ,
Et prædabundas emiſit Brixia turmas:
Cumque per inuaſos late diſcurrere fines
Cœpiſſent, nulloque metu ventura cauerent,
Præmoniti dudum, latebroſis ſedibus hoſtes
Proſiliunt, terrentque viros, funduntque, fugantque,
Attonitoſque necant, & ferrum ſanguine paſcunt.
Sic ſexagenos equites, pediteſque trecentos
Vel gladius fudit, vel conſtrinxere catenæ.
At Cæſar reprobæ vaſtatis finibus vrbis
Fida ſuæ repetit victor munimina Laudæ.
Hic iam dimiſſis Italis, vxoria ſigna,
Et tranſalpinas libet expectare cohortes.
Creuerat interea Ligurum cum tempore peſtis,
Appoſitiſque malum, capiens augmenta diebus
Ingruerat, totamque fames poſſederat vrbem.
Non tamen infauſtos homines mala tanta docebant
Pœnituiſſe ſui. quos deſperatio tutos
Fecerat excluſa certæ formidine cladis.
Vnde nec inſidias infandi, occultaque mortis
Expauere ſacro molimina reddere Regi.

Momenta] Incrementa, vires. *Petierunt mœnia Laudæ*] In die Pentecoſtes anni prædicti vt ex Radeuico conſtat: qui, inſte, inqnit, eos diuina vltio perſecuta eſt, vt qui ſanctiſſimo diei debitam reuerentiam & honorem exhibere contempſerunt, ipſi cum diſpendio, atque dedecore reuerti cogerentur: quod & Poeta innuit, dicens. *Hos dux Anconæ*] Ductor auxiliaris militiæ quam Anconitani miſerant. Duces veteribus erant, qui præcedebant. Vnde Maro. *Dux fœmina facti.* Nuper indignitatis gradum ducis nomen translatum eſt. Quanquam Radeuicus Guarnerium hunc marchionem Anconitannm nominat. *Atque alius*] Scilicet, Caſſidonius. *Horribili clamore*] Vt ait Radeuicus, paucorum Alemannorum.

Inſidum caput] Ipſum ſcilicet, Mediolanum.

Brixia] Fœdere iuncta Mediolano.

Hoſtes] Cremonenſes, à ſuis exploratoribus opportune moniti. *Latebroſis ſedibus*] Hoc eſt, ex inſidiis, quibus fefellerunt Brixianos ſecuros earum.

Reproba vrbis] Mediolani.

Non tamen infauſtos] Hoc ideo dicit, quod nonnunquam malum fit occaſio bonorum. In humanis malis primas tenent, bellum, peſtis, fames.

Deſperatio] Quæ eſt, definitore Tullio, lib. Tuſcul. quarto, ægritudo ſine vlla rerum expectatione meliorum. Saluſtius. Ne forte deſperatione adducti, vitæ mortem præferrent.

Infandi] Quod eius ſceleris rei iuxta legem maieſtatis non modo pœnam animæ, hoc eſt, vitæ amiſſionem ſuſtinent, ſed & memoria eorum poſt mortem damnatur.

Protinus immani metuendum corpore quendam,
Cuique erat ex facili, verum ſimulare fauorem,
Allectum precio ſtimulant, vt regia caſtra,
Veſanum ſimulans verbis ac geſtibus intret,
Exceptumque dolis, inuento tempore, Regem
Interimat, quocumque modo. nec tardior ille

Veſanum] Furioſum. *Dolis*] Inſidiis. *Inuento tempore*] Hoc eſt, per opportunitatem, ſiue oblatam occaſionem. *Squallidus illota*] Per elegans furioſi,

Conſiliis parere malis: hoſtilia magni
Proxima conſpicua Regis tentoria Lauda
Subuerſa facie, cunctis incognitus intrat,
Exceptuſque ſemel, totis ludibria caſtris,
Et faciles præbere iocos, riſumque mouere
Gaudebat. ſtulte ſimulator callidus artis:
Squallidus illota facie, barbaque, comaque
Horridus impexa, ſciſſo pannoſus amictu,
Fulgur habens oculis, ſpumanti ſordidus ore,
Nunc pauidus vultu, nunc efferus, & modo mutus,
Et modo loquax, modo blanda loquēs, modo iurgia nectēs,
Nunc humilis, nunc ore minax, ac feruidus ira,
Nunc ocior inceſſu, nunc tardior, & modo pallens,
Et modo terribili ſuccenſus lampade vultum,
Nunc riſu lachrymas, gemitu modo gaudia rumpens,
Sæpe genas alapis, colaphis ſupponere colla
Gaudebat, prudens hominis ſimulator inepti.
Sic olim Priamum perituraque Pergama mendax
Ille Sinon, Graia munitus fraude, ſubiuit,
Illuſitque diu miſeris illudere Teucris
Optabat, ſenſuque dolos tractabat iniquo.
Vtque per expreſſi certiſſima ſigna furoris
Omnibus in caſtris ſuſpectus deſiniit eſſe
Ipſum etiam Regem cœpit ſuneſtus ineptis
Delinire iocis, dum tandem tempore rapto
Prodiit in verum veſania ficta furorem.
Nam cum more ſuo, primo Rex lucis in ortu,
Ad matutinos diuinæ laudis honores,
Strenua neglecto rapuiſſet membra cubili,
Omnibus in caſtris pingues efflantibus auras,
Et matutina preſſis ſopore quietis,
Dæmonis impulſu, ſæuiſſimus ille ſatelles,
Opportuna ratus peragendæ tempora fraudis,
Pronus in alterutrum, vel ſeſe ſubdere morti,
Vel patrare nefas, incautum fortibus vlnis
Implicat, & grauiter robuſto corpore preſſum
Extrudit caſtris, altaque cripidine ripæ
Præcipitare parat, fluuioque immergere Regem.
Feciſſetque reor, ni Cæſar fraude reperta
Multa reluctatus, caſtrorum in fine ſupremo,
Implicituſque manu prenſis hæſiſſet vtraque
Finibus, & magno ſocios clamore vocaſſet.
Qui mox excuſſo ſomni torpore ruentes,
Iniectis manibus circumſtant vndique monſtrum.
Ac primum rigidos vlnarum ſoluere nexus,
Illæſumque ducem caute ſubducere tentant.
Inde flagellatum, condignaque fraudis adeptum
Præmia flumineis torrens abſorbuit vndis.

tioſi, & ſimul ſtulti hominis deſcriptio. *Modo pallens*] Id eſt, timidus.

Succenſus lampade] Id eſt, Iracundus. *Sic olim Priamum*] Qui quinquagiota filiorum pater, dein infta progenie orbatus, poſtremo ſenex captus & occiſus eſt ad aram Iouis Hercæi: vt canit Homerus, Cicero, & Iuuenalis meminere, nec non poetarum lux Maro.

Mendax ille Sinon] Hiſtoriam pete ex eodem Marone quam cecinit multis verſibus libr. ſecundo Æneidos. Seruius mendacii artem Sinonem probe calluiſſe indicat, quod præmiſſis vera falſis ſubiungeret, vt lib. tertio de Arenoldo Brixiano Guntherus cecinit.

Teucris] Troianis. Semidoctum vulgus eoſdem Teucros, & Turcas tam barbare, quam falſo vſurpat.

Expreſſi ſigna furoris] Cicero in 3. Toſcul. de inſania & furore loquens: Eos enim, inquit, ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo perturbata nullo ſit. Qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. Et paulo poſt. Græci autem maniam vnde appellent non facile dixerim: eam tamen iſtam diſtinguimus nos melius quam illi. Hanc enim inſaniam quæ iuncta ſtultitiæ pater latius, à furore diſtinguimus. Græci volunt illi quidem, ſed parum valent verbo. Quem nos furorem, melancholiam ipſi vocant: quaſi vero atra bili ſolum mens, ac non ſæpe vel iracundia grauiore, vel timore, vel dolore moueatur. Quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. Qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum vetant 12 tabulæ. Itaque non eſt ſcriptum ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit. Stultitiam enim cenſuerunt, id eſt, inconſtantiam ſanitate vacantem: poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum atque vſitatum. Furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cum maius eſſe videatur quam inſania, tamen eiuſmodi eſt, vt furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. *Deſiniit eſſe ſuſpectus*] Hæc vox ſicut ſuſpicioſus bifariam dicitur, & qui ſuſpicatur: & qui ſuſpectus eſt: ſicut ignarus, qui ignorat, & ignoratur, & alia conſimiliter. *Veſania ficta*] Ve particula tum intenſionem ſignificat, tum minutionem. vt vetus, vehemens, vegrande, veiouis, & veſanus qui conſtanti mente non eſt. Inde vepenis apud Martialem lib. 11. parua mentula. *Draucí Natam ſui vocat vepenem, Collatus ei gallus eſt Priapus.* Nam iocatur in Natam Poeta, quod ſubactoris ſui membrum virile, & quidem vaſtum, diminutiuo nomine Vepenem blādiens appellabat. Qui vero bipennē, aut Pipinam, teſte Iano Parrhaſio in primo in Raptū Proſerp. libro, hactenus legerūt, ad ſales Poetæ non aſpirant. *Nam cum more ſuo*] Lege vlt. cap. libri Aenobarbicorū geſtorum, in quo

Radeuicus, de moribus Friderici loquens: Si actionem, inquit, diuturnam forinſecus perquiras, antelucanus baſilicarum & ſacerdotum ſuntum cœtus, aut ſolus, aut minimo comitatu expetit, eoſq; tã grandi ſedulitate veneratur, vt omnibus Italis erga epiſcopos & clericos ſeruãdi honorẽ & reuerentiam, ipſe formam & exemplum tribuerit. Officiis diuinis tantam præbet venerationem, vt omnem horam, qua coram ipſo Deo pſallitur, cõpetenti veneretur ſilentio, nec vllus interim eum audiat de quolibet ſollicitare negocio. & cætera. *Ad matutines*] Pelagius ſecundus decreuit, vt ſeptem Canonicæ horæ quotidie à ſacerdotibus celebrentur, velut præſentaneum remedium humanæ imbecillitati futurum: quo ſicuti iuſtus ſepties in die, quemadmodum ait Solomon, forte per incogitantiam cadit, ita per orationẽ cautam toties reſurgat reualeatque. Singulis autem horis Gregorius præfationem dedit initium pſalmi Dauid: *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina.* ſubiecitque hymnum illum: *Gloria patri, & filio, & ſpiritui ſancto.* quem in Niceno conuentu æditum fertur Damaſus pontifex omnium primus in fine Pſalmorum adieciſſe. huius rogatu digeſſit diuus Hieronymus pſalmorum librum in ſeptem partes, ad numerum dierum vnius hebdomadæ: vt quilibet dies certum pſalmorum numerũ haberet, qui caneretur, quod ita diſtinctum nunc ex ipſius Damaſi decreto in omnibus templis legitur. *Strenua membra*] Agilia, minime torpida, qualia reddit ſomnus longior. Strenuus enim dicitur nauus, agilis, promptus, quaſi ſtrena & munere dignus. Strena autem vocatur munus, quod datur die feſto ominis boni gratia, & peculiariter, quod die Dominicæ natiuitatis, & principio anni noui datur. Nam & populus Romanus Kalen. Ianuar. hoc eſt, anni noui principio ex ritu vetuſto ſtrenam dabat Auguſto, quod ſpecimen erat maximæ in principem dilectionis. *Pingues efflantibus auras*] Id eſt, ſtertentibus. *Matutina quietis*] Somni matutini. Inter mala corporis Vigiliæ ſunt pleriſque, vt inquit Plinius. Qui bene concoxit, mane tuto ſurgere poterit: qui parũ, quieſcere debebit. Et ſi mane ſurgẽdi neceſſitas fuerit, redormire. autor Curn. Celſus in primo. Inter ea quæ extenuant corpus numeratur vigilia, & ſomnus nimium breuis. Auguſtus non libenter de mane ſurgebat: quem Carolus, qui eius modo nomen retinet, ſequitur. Contra Iulianus imperator euigilabat ſurgebatque ſemper nocte dimidiata: ſecutus exemplum Alexandri Macedonis, quod mox referemus. Certe, vt Chriſtianus Horatius cecinit: *Poſt ſolis ortum fulgidi Serum eſt cubile ſpernere, Ni parte noctis addita Tempus labori adieceris.* *Fluuioque immergere*] Abduæ ſcilicet, ad cuius ripam Aenobarbica caſtra protendebantur. *Fraude reperta*] Cognitis inſidiis, ſeu intellecto dolo. Notum autem, quod Grammatici repertum fortunæ, inuentum ſtudio tribuunt. Vnde Inachus apud Ouid. *Tu non inuenta, reperta es.* *Torpore ſomni*] Quod nimius ſomnus ſolutis membris torporem inſtillet. Hoc intelligens Alexander, lecto ſtratus, ænea concha ſuppoſita, brachioq; extra cubile protento, pilam tenebat argenteam: vt quum neruorum rigorem ſopor laxaſſet, lapſæ pilæ tinnitus ſomnum abrumperet. Idem ſecutus eſt exemplum Iulianus Cæſar, vt ſcribit Ammianus. Vere dixit Homerus, *non eſſe principis ſolidam dormire noctem:* quum nullum ætate tam graues habeat tempeſtates vnquam, quam omne regnum aſſidue. Si non ſine iudicio talem Æneam ſuum fingit Virgilius, vnde quæſo principi chriſtiano ſit ocium totos fallendi dies, imo perdendi maximam vitæ partem alea, choreis, venatibus, morionibus, & his etiam nugacioribus nugis?

Non tamen hoc ſceleris comperto fine quieuit,
Abſtinuitve dolis reprobæ verſutia plebis,
Eque ſuis octo magna mercede paratos,
Furtiuis Laudam ſtimulant incendere flammis.
Horum, qui primus ſcelus attentauit, in ipſo
Ignibus admotis deprenſus criminis actu,
Quas decuit pœnas ligno perſoluit adactus
Certaque complicibus ſcelerum, ne tale quid vltra
Auſuros impune putent exempla reliquit.
Alter, vt explorans hoſtilia caſtra ſubire
Poſſet, & innocuæ ſpeciem prætendere mentis
Induerat monachum: ſed & hic deprenſus, eodem
Supplicio mortem probroſaque fata ſubiuit.

Reproba plebis] Populi Mediolanenſis. *Magna mercede paratos*] Nec mirum, quando Philippus Rex omnia caſtella expugnari poſſe dicebat, in quæ modo aſellus onuſtus auro poſſet aſcendere. Et ſicut dicebat, ita faciebat. Nam pecunia cunctos mortales corrumpens, & proditores auro concilians, vrbes plurimas occupauit, totamque Græciam turbauit, vt docet Demoſthenes in oratione pro Cteſiphonte. Quod & teſtatur Horatius 16. Oda lib. carm. tertio. quam ſcribit ad Mecœnatem de potentia auri. *Ligno adactus*] id eſt, Patibulo affixus: veterib. Gabalum, vt Nonius inquit Varronis teſtimonio. *Complicibus*] Pro ſociis, more eccleſiaſticorum, vocabulo latinis parum probato vſurpauit. Niſi quod apud eos ſemper accipitur in malam partem. *Vt explorans*] Id eſt, Explorator, *ein Kundtſchaffer, ausſpeher*, ab explorando dictus. Explorare antiquos refert Feſtus, pro exclamare vſos, ſed poſtea proſpicere, & certum cognoſcere cœpit ſignificare: vt explorator ſit, qui ſpeculator. Sunt tamen qui ſpeculatorem alium omnino eſſe velint ab exploratore. Caligula Cæſar exploratorias coronas in explorationem hoſtium dedit, veteribus ignotas. *Induerat monachum*] Cucullum, vt nunc dicunt: vel ſimpliciter raſo capite, mentiebatur vitam arctioris religionis.

Nec reticere libet, quid tempore Cæſar eodem
Ambiguo quodam ſcriptos auctore ſalubres

Longi temporis diſcrimina paſſum] Hoc eſt, Senem ætate, non inſcita periphraſi. *Sequaces*] Diſcipulos.

Genti-

Accepit monitus, venturum in regia quendam
Caſtra, veneficiis magicoque furore potentem,
Deformem facie, longi diſpendia paſſum
Temporis, alterius fraudatum luminis vſum.
Spretorem mortis, ſolitum quaſcumque potentum
Pro nihilo reputare minas, huiuſque ſequaces
Viginti pluresque viros erroris habentem:
Qui gentilis Arabs, tanquam munuſcula Regi
Adueheret, frænos, calcaria, cingula, bullas,
Quodque liget digitos, quod colla coerceat aurum:
Omnia ſulphureis ita delibuta venenis,
Vt ſi forte manu Princeps contingere nuda
Cœperit, infecto permixtum ſanguine virus
AEſtuet, & toto dominetur corpore peſtis.
At ſi ſacra manus contactu forte nocenti
Cautius abſtineat, ſica ſub veſte latenti,
Regia, vel fixo fodiat præcordia cultro.
Ergo vbi ſigna ferens prædicta veneficus ille
Caſtra ducis magni facile agnoſcendus adiuit,
Captus, & iniectis aſtrictus membra catenis,
Exhibituſque viro, promiſſa vera loquenti
Supplicii venia, multumque diuque rogatus,
Prodere quid peteret, quove hoc autore moueret:
Spreuit, & inualidas ſeſe fragileſque negauit
Formidare minas, ſi quid truculenter in ipſum
Actum forte foret, damnatum carmine regem
Præſtigiiſque ſuis, pœnas ſibi morte daturum,
Protinus inque ipſa ſocium ſibi clade futurum.
Forſitan hæc aliis poterant metuenda videri:
At Cæſar fucata dolo figmenta minaſque
Riſit, & appenſum ligno iuſtiſſimus vltor
Faucibus eliſis, condigna morte peremit.

Gentilis Arabs] Pro, natione Arabs: quæ dedit eius magiæ alumnos, quæ dæmonum tota opera & authoritate conſtat, quam tamen Græci magiæ nomine non dignantur. *Quodque liget digitos*] Annulos intelligit. *Quod colla coerceat aurum*] Signat catenas ad cultum è collo pendentes, torques appellamus. Olim inſignia ſtrenui bellatoris, & virtutis præmia. At nunc paſſim ſine vllo delectu ditiores etiam nebulones, ſcarabæi, ſpuriæ item fœminæ & purpuratorum, ſi diis placet, religionis antiſtitum, opulentiorumque ſacerdotum ſcorta, & plerique alii, quibus arriſit lipiens fortuna, torques ex auro induunt. *Sica*] Hoc eſt, breuiore gladio, ſeu ferreo cultro. Vnde Sicarii homicidæ, qui ſica hominem interficiunt, de quibus lex Cornelia, & Iuſtinianus in Inſtitu. de publ. iud. §. ſicarii. In quo idem Imper. quod; quia nonnihil ad eum, qui paulo poſt ſequitur, locum facit, adſcribendum putaui. Eadem, inquit, Cornelia lege & veneficos capite damnari, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendiderint. Sed per abuſionem Sicarios omnes vocamus, qui cædem telo quocunque commiſerint. autor Quintilianus. *Præſcripta ſigna*] Id eſt, Indicia tam habitus, quam habitudinis ipſius Arabis. De ſignis longe elegantiſſimis cap. habes apud eundem autorem libro quinto. *Veneficus*] Idem & maleficos in iure ciuili dicitur, vbi extat tit. de maleficis & mathematicis. *Viro*] Cæſari Friderico. *Promiſſa ſupplicii venia*] Iuxta conſtitutionem Impp. Arcad. & Honor. quæ refertur in tit. ad legem Iuliam maieſtatis libro nono Cod. Iuſtinian. In eius fine ſic legitur: Sane ſi quis ex his in exordio initæ factionis, ſtudio veræ laudis accenſus, initam prodiderit factionem, præmio & honore donabitur. Ipſe vero, qui vſus fuerit factione, ſi vera (tamen incognita adhuc) conſiliorum arcana patefecerit, abſolutione tantum ac venia dignus habebitur. *Carmine*] Incantatione. vt:

Carmina de cœlo poſſunt deducere Lunam.

Et in 12. tab. Qui fruges alienas excantaſſet, & qui malum carmen incantaſſet. *Præſtigiiſque ſuis*] Magicis & veneficis artibus: quarum inuentorem fuiſſe Mercurium, diuus Auguſtinus author eſt. Vnde præſtigiatores, qui & perſtrictores appellantur, ij ſunt, qui vnam rem pro alia facientes, aſpectum hominum fallunt: à præſtringendo, quaſi præſtringiatores. Nam præſtringere, vt Marcellus ait, obtenebrare eſt. Sunt autem, qui cum r, vocem ſcribendam tradunt, & eius ſecundam ſyllabam longam eſſe.

LIBRI NONI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI DECIMI.

❡In decimo magni coniunx Auguſta Beatrix
Cæſaris, Italicas venit deducta ſub oras,
Principibus comitata ſuis, & Crema gemiſcit.
Caſtra locat, Romamque ſuam clementius audit.
Hinc redit ad Ligures victor, papamque creauit.
Crema petit pacem, turſus Ligureſque petuntur.
Tandem concepta princeps perferbuit ira,
Cremaque victa iacet, viginti millia capti,
Vrbs fluit in cinerem, Cæſar dat munera, grates.
Caſtraque dimittit, Ligurinus obambulat aulam.

GVNTHERI POETÆ CLARISSIMI LIGVRINI, SIVE DE REBVS GESTIS FRIDERICI I Imp. Aenobar. Aug. liber Decimus.

INterea magni coniux Auguſta Beatrix,
Principis accitu, validas ex orbe cohortes
Teutonico, rapiēs ſuperata fortiter alpe,
Nam fortē faciebat amor, nexuſque mariti
Fœderis Italicos fines ingreſſa tenebat,
Huic præter proceres alios, famæque minoris
Germana de gente viros, fidiſſima Saxon
Ille puer, regumque nepos, regiſque propinquus,
Saxonas, & Noricæ nuper ſibi reddita terræ
Signa gerens, geminæ ſociauerat agmina gentis.

IACOB. SPIEGEL. SELESTADIEN. Scholia in decimum Ligurini librum.

ORbe Teutonico] Sic Bartholinus noſter claudens libr. Auſtriados tertium, Germaniam vocauit Arctoū mundum: & haud immerito, quū ſit vaſta prouincia, vt ibidem diximus. Si Beroſo credimus, quæ à Romanis Germania, primum à Tuiſcone Teutonia vocata eſt. Eius item meminit Tacitus de Germanis. Quos autem terminos olim, & quos hodie habeat Germania, diligenter oſtendit Munſterus. *Nā fortem faciebat amor*] Seneca namque teſte, *perennis amor coniugis caſta manet.* Nota item illa Propertiana ſententia: *Omnis amor magnus, ſed aperto in coniuge maior.* *Nexus*] Vinculum. *Mariti fœderis*] Coniugalis: de quo extant tres libri eleganter ſcripti à Iouiniano Pontano. Sed nemo veterum tum ethnicorum, tum noſtrorum copioſius tractauit Roteredamo illo magno Eraſmo, quicquid pertinet ad connubialis vitæ rationem, in eo lib. quem de Inſtitutione Chriſtiani matrimonii ſcripſit. Si quis enim alius, quem ſcripſit vnquam ille ipſe dignus, qui in omnem, quæ ſub cœlo eſt, & Chriſtū profitetur, linguam, transfundatur. Ex illo licet affatim petere modos, quibus coniuges alere ſeruareq; poſſint mutuam charitatem. *Famæ minoris*] Signat equeſtrem ordinē. *Saxon ille*] Henricus Leo, de quo in præcedētib. lib. ſatis ſuperq; diximus. *Regumq; nepos*] ſcilicet Lotharii Aug. qui Gertrudem filiam Henrico Bauariæ duci, qui natus erat ex filia Magni Saxoniæ ducis, dotatā Brunſuico, omniq; quæ ad Viſurgim erat, ditione, quæ patri Aug. ex ſua quoq; coniuge dotalis prouenerat, collocauit. Vnde Henricus pater Leonis ius ſibi ad ducatū Saxoniæ prætendit: quē filius Henricus, cuius hic fit mentio, per tranſactionē, vt ſupra patuit, opera patrui Aenobarbi tandē adeptus eſt, à quo inde poſtea iterum deiectus fuit, vt paulo ante indicauimus, ob eius tum perfidiam in Imp. Fridericū, tum ſummum, ob morum ſuperbiam, in cæteros contemptum. *Geminæ gentis*] Saxonicæ. ſ. & Bauaricæ.

Horum igitur totis aduentus gaudia caſtris
Magna dedit, Ligureſque metu concuſſit acerbo,
Tempore poſt modico famoſus omnibus ille
Cæſaris Ethruſcæ princeps, & marchio terræ,
Teutonicaque potens, & dux metuendus, in ora
Aduenit Catulus, cumulataque gaudia noſtris
Attulit, & valido ſupplent milite caſtra.
Vicinam magnæ Cremam locus ipſe Cremonæ
Fecerat, & longo ſub eodem tempore dudum
Legibus antiquis obnoxia manſerat, at nunc

Catulus] Welfo, auunculus Friderici, de quo item ſupra mentio facta eſt. Scribit Radeuicus, ꝙ duo illi duces ſanguine cōiunctiſſimi, vtpote vnus eorum alterius fratris filius, diuerſis inter ſe virtutib. certabāt: Welfo dando, ſubleuando, ignoſcendo, Henricus ſeueritate, & malorum pernicie gloriam adeptus eſt. Illius facilitas, huius conſtantia laudabatur. Welfo negociis amicorum intentus, ſua negligere, nihil denegare quod dono dignū eſſet.

Excuſſo laxata iugo, Ligurumque ſuperbam
Auſa ſequi rabiem, Regis tam ſæpe citata
Spreuerat edictum, nec iuri ſtare volebat.

magnas potentias affectabat, exercitum, nouum bellum exoptabat, vbi virtus eniteſcere poſſet. Et paulo poſt: Ita memoria noſtra, inquit, ingenti virtute, diuerſis moribus fuere ij viri duo, in quibus quoque ea tempora ſuum Catonem in vno, in altero ſuum Cæſarem inueniſſent. Auentinus indicat hunc Welfonem excitaſſe nō ignobile cœnubium Scamgadenſe in Bauaris, idque eſſe conditum circiter annum Domini M C X C I. Ego vidi cum illic hoſpitio Cæſ. Maximilianus cum paucis, quos ipſe delegerat, exciperetur, ſertem huius inclytæ familiæ, quæ eadē fuit, teſte eodem Auentino, vetuſta, comitum Altorfianorum Amberganorumque domus, cognominata, *die Welfen.* Henricum vero monachum, quæ nūc eſt pulcherrima illa ſedes & vrbs primaria Bauariæ principum, ædificaſſe. Moritur plenus dierum anno poſt Aenobarbi deceſſum quinto, qui fuit Domini M C X C V. cum Brunzuici, vt Crancius refert, exornandis eccleſiis ſedulam præſtaret operam, pro inſigni, quam aliquando geſtabat gloria, & pro exquiſitis in ſeculo rebus geſtis, cum Salomone de vniuerſo ſuo labore, quo ſub ſole laborauit, nihil in terris conſequutus, niſi notabilem ſepulturam, & memoriam cum laude boni nominis ſempiternam. Scribit idem Crancius, quod hoc loco, quando ad Aenobarbi noſtri laudem facit, referendū putamus: quum Henricus iam per ſententiā excidiſſet duobus longe maximis principatibus, Et ſordidæ pedibus imperatoris prouolutus veniam gratiamque poſtularet, Fridericum memorem tum auctoris ſanguinis, tum veteris conſuetudinis qua diu familiariſſime vſi erant, eum de terra ſua manu leuatum, & oſculatum, & lachrymis obortis conſolatum eſſe: Quod eum ſine principum aſſenſu reponere non poſſet, quem eorum conſenſu deſtituiſſet. *Nec iuri ſtare volebat*] Nauclerus dicit cauſſam obſidionis, quod Cremenſes non paruerint ſententiæ contra ſe ab Aenobarbo apud Roncalias latæ, ad petitionem Cremonenſium & Laudenſium, de demoliendis muris quos in illorum damnum conſtruxerant, & reſtituendis ſimul aquarum decurſibus, quos concluſerant. Radeuicus vero, quem & ſequitur Poeta; Crema, inquit, cum eſſet de comitatu, hoc eſt, territorio, & diœceſi Cremonenſium, eiuſque eccleſiæ tam in ſpiritualibus, quam temporalib. regenda foret arbitrio, ſpontanea ſe temeritate à ſuo capite abruperat, & quod nefas erat, hoſtibus ſociata, cum Mediolanenſibus filia matri rebellare cœperat. Super quo conuenta coram Principe, nec citatione legitima, nec vadibus, quos dudum dederat, cogi poterat, vt aduerſum ſe experientibus iudicio ſiſti curarent. Qua de re pro abſentiæ contumacia, ac contumaci abſentia contra ſe ſententiam triſtem accipiunt, hoſteſque iudicantur.

Iis Cæſar ſtimulis, & centum mille talentis
Quæ dedit ipſa ſua, prædiues ſponte Cremona
Impulſus, tumidam bello ſubuertere Cremam
Cogitat, inque duas diuiſo milite partes,
Hanc ſecum Ligurum vaſtandos ducit in agros.
Aſt alius, magnæ confœderat arma Cremonæ
Inuiſamque iubet bellis inceſſere ſedem.
Paret, & aſſultu valido munimina tuta
Miles vterque petit, ſubitoſque ſuperuenit hoſti.
Qui tamen intrepidus duris adſuetus in armis
Occurrit, conſeritque manum: ferroque perempti
Hinc illinc cecidere viri, quos maximus inter
Præcipuo dignus Warnerus marchio luctu
Occubuit, bellumque ſimul, vitamque reliquit.
Caſtra locant alii, clauſoſque in mœnibus hoſtes
Obſeruant, & quæ rapiendis congrua muris
Eſſe putant, magna properant effingere cura.
Nec minus obſeſſis incluſi mœnibus hoſtes
Bellica ſollicito raptim tormenta labore
Exfabricant, illud tantum quod reſpicit hoſtes
Contenti munire latus: nam cincta paluſtri
Magna parte ſui clauduntur mœnia cœno:
Nec latura pedum molli veſtigia limo
Defendunt tutos lutulenta volutabra muros.
Tunc quoque Romulea legatio venit ab vrbe,
Sanguine pollentes, & claro nomine ciues,
Blandaque Cæſareas Romanæ plebis ad aures,
Atque ſenatorum, cauti mandata ferebant:
Scilicet, vt poſita tandem clementior ira

Hanc] Hoc eſt, alteram partem. *Aſt alius*] Subaudi, militum ductor, imperatoris ſcilicet, frater vterinus dux Chunradus Com. Pal. Rhen., cui ſocios dederat Berchtoldum Zeringiæ ducem, Wernherum Anconitanum Marchionem, & Rupertum Baſileæ comitem, vt refert Continuator annalium Vrſpergen. *Confœderat*] Coniungit, vel aliter. *Arma Cremonæ*] Hoc eſt, milites remiſſos à Cæſare Aenobarbo, quos Cremonenſes auxiliares promiſerāt ad vaſtandū agrum Mediolanen. *Sedem*] Cremam. *Miles vterque*] Et Aenobarbicus & Cremonenſis. *Nā cincta Paluſtri*] Continuator annalium modo nominatorum: Erat, inquit, Crema oppidum firmiſſimum, continens vnius miliaris Lombardici ſpacium, foſſatis & aquarum decurſionibus, & locis paludinoſis, & moris fortiſſimis vndique munitum. Idem indicat Radeuicus.

Romulea vrbe] Romana, à Romulo, vt à Roma Romanus, & Romæus græce magis quam latine, autore Franciſco Bononio. Item Romanenſis, qua voce Varro vſus eſt. Romaniſta barbarum eſt, & conuitii gratia nuper natum vocabulum. *Atque ſenatorum*] Senatores ſunt, inquit Vlpianus, qui in ſenatu ſententiam dicere poſſunt. quam definitionem clarā, & imperito cuipiam obuiā, Accurſius & Ac-

Parceret ipſe ſuæ Rex auguſtiſſimus vrbi:
Neve quod à ſtolido ſcelus, & ſine nomine vulgo
Prodierat, ciues diffunderet vltor in omnes.
Auribus hoc placidis, & miti pectore Cæſar
Accepit, cladiſque memor, qua tempore primo
Imperii propria miſeros attriuit in vrbe,
Afflixitque reos, animi pietate coacta
Retulit in melius, reſponſaque blanda viciſſim
Reddidit, & magnis cupidorum pectora donis
Impleuit, geminoſque viros redeuntibus illis
Regia magnifica laturos addidit vrbi
Verba, Palatinum famoſa laudis Othonem:
Quique diu regno ſtudio curaque fideli
Primus in eccleſia, prudens Haribertus Aquenſi,
Seruierat, dignaque ſui mercede laboris
Iam tunc præpoſitus, mox præſul in vrbe futurus
Chryſopoli, grato præclari munere regis.
Vſque adeo magnis ducibus ſeruire lucroſum eſt.
His mandata dedit, conſenſu præſulis, atque
Totius populi, veterem renouare ſenatum,
Reddere primæuo præfecti iura vigori.
Et ſi pontifici placeant ea fœdera ſummo,
Omnia in antiquam correcta reducere pacem.

curſiani fere omnes nō intellexerunt: ignari non aliud fuiſſe ſententiā in ſenatu dicere, quam in concilio ſenatus quid ſentiret explicare, de eo quod in cōſultationem poſitū erat, & à conſultando S.C. dictū. Diuus Auguſtus cum inueniſſet ſupra mille incelebris turbæ ſenatores, reiectis indignis, ad priſtinū ſplendorē redegit. Cætera apud Budęū in prior. annota. in Pādectas. *Aquenſi*] Ea. ſ. quæ ex diui Caroli Aug. Francogermani opificiū eadem Aquiſgranū appellatur, vulgo *Ach*, quum ſint & alibi locorū eius nominis eccleſiæ, etiam pontificales. Olim Coriouallum, vt putant quidā, dictū eſt. *Chryſopoli*] Biſuntiona fortaſſe, quod pulchra & aurea. Nā certā aliam nominis rationē ferre nequeo. Sunt eius nominis vrbes, altera in Chalcedonia, altera in Cilitia. *Veterem renouare ſenatum*] Conſtat ex Platina, id Romanos ſæpius attētaſſe, inconſultis etiā Rom. principibus. Quod ipſum patrum noſtrorum memoria contigit pontificatu Eugenii 4. in cuius vita hæc à Platina traduntur. Romani ad libertatem aſpirantes, ſublato clamore, pulſiſq; omnibus Eugenii magiſtratibus, nouos ipſi magiſtratus crearunt. Et apud eundem in vita Nicolai quinti legimus. Stephanus Porcarius, vir maioris animi quam potentiæ, multa liberādæ patriæ indicia præ ſe ferens, Bononiam à pontifice relegatur: qui Romæ aduocantibus coniuratis propere rediit hac mente, vt cum vrbem attigiſſet, ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificem & cardinales caperet. Idem auſi ſunt Romani recenti memoria ſub Paolo ſecundo, in cuius vita verba hæc ſunt. Nonnulli minas eius contemnentes, tempus vendicandæ libertatis expectabant: quod poſtea eo mortuo illuxit. *Primæuo præfecti iura vigori*] De præfecto vrbi ſic ſcribitur tit. 12. primi Digeſtorum. Omnia omnino crimina præfectura vrbi ſibi vindicauit: nec tātum ea, quę intra vrbem admittuntur, verum ea quoque, quę extra vrbem intra Italiam, vt epiſtola diui Seueri ad Fabium Cilonē præfectum vrbi miſſa declaratur. Initio eiuſdem epiſtolæ ita ſcriptum eſt: Cum vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus. Quidquid igitur intrà vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur pertinere. Sed & ſi quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad præfectum vrbi pertinet. Sed ſi vltra ipſum lapidem egreſſum eſt, præfecto vrbi notio non eſt. Curam præterea habet tutorum, curatorum non proborum: ſed & numulariorum, vt ab illicitis abſtineant. Macellum quoque ac forum boarium, ſuarium, piſcarium, olitorium curat, vt iuſto veniant res precio.

Ipſe per hoſtiles numeroſo milite campos
Vndique diſcurrens, hoſtilia quæque gerendo
Cuncta metu, ferro, flammis, & ſanguine miſcens,
Mœnia iam Ligures in tuta coegerat omnes.
Ac ne clauſa ſatis faciant munimina tutos,
Quos bello vinci murus, vallumque vetabat,
Molitur ſuperare dolo, Ticinaque prudens
Agmina, præcipuos Ligurini nominis hoſtes
Præcurſare iubet, prædaque patenter abacta,
Deceptos clauſis educere mœnibus hoſtes
Ipſe ſuos ſecum ſecreta in ſede latenter
Collocat inſidiis, & eos huc vertere curſum
Hoſte premente iubet: nec luſit opinio regem.
Nam poſtquam refugo ſimulatam puluere cauti
Conuertere fugam, tacitas improuidus hoſtis
Incidit inſidias, circumfuſuſque tumultu
Horruit: ac veluti celeres in retia cerui
Sæpe cadunt, reſonantque graui colliſa fragore
Cornua, clamoſoſque canes venator in illos.

Superare dolo] Calliditate, ſolertia, quam aduerſus hoſtes adhibemus, vocaturq; ſolertia. Lege comitem Publiliarum, Porro apud maiores noſtros, vt cap. de Cautis lib. de Prodētia quarto, Pontanus, inquit, dolus duplex habebatur: & bonus, qui fraudē malaſq; artes repelleret: & malus, per quem ad iniqua captioſaque, qui peruerſo ſunt ingenio, impellerentur. Prior ſapientiæ comes eſt: poſterior fraudis ſatelles. Plura de malo dolo in Progymnaſ. Reuchlinian. adnotauimus. *Patenter*] Palam. *Ac veluti celeres*] Pulchra comparatio, maxime conſiderata eius animalis natura, de qua Ariſtoteles cap. 5. Noni de natura animalium: Cerui, inquit, ſibilo & cantu venantium capiuntur. Mulcentur enim, alliciunturque ea voluptate. Itaque alter venantium cantat palam, aut ſibilat: alter clam ferit à tergo, vbi ſocius

Concitat, & ca'is gaudens impune rudentes:
Sic poſtquam telis hoſtilibus vndique ſepti,
In medium cecidere viri nec tela mouere,
Nec ceſſiſſe licet, gladiis impune necantur
Conſertim, arctatique loco breuiore laborant.
Hic quinquagenis ferro, centumque peremptis,
Sexcenti duras collo ſubiere cathenas.
Quos autem rapidis inuoluit proximus amnis,
Sublimemque vadis, ſeu quos lethalia paſſos
Funera, vix tandem trepidos vrbs mœſta recepit.
Nec breue, nec promptum numero comprendere certo.
Fida noua repetit victor munimina Laudæ
Auguſtus, lætamque ſuis ſucceſſibus vrbem.

ſocius tempus iã eſſe ſignificarit, Sed ſi ceruus erectas auriculas teneat, acerrime ſentit, nec latere inſidiæ poſſunt: ſin dimiſſas, facile interimitur, Idem refert Plinius. Nec hic prætereundum exiſtimo, ab huius animantis celeritate, fugitiuos ab antiquis vocatos eſſe ceruos, vt probat Crinitus ſex. Pompei autoritate, cuius verba refert, quæ in peruulgatis codicibus non habentur. Vnde neque illud alienum videri debet, quod Donatus, quo loco Terentius, quadrupedem, inquit, conſtringito. Quadrupes, inquit, ligaturæ genus in ceruibus: aut itẽ quadrupedem poſuit pro ceruo & fugitiuo. *Colliſa cornua*] A quibus gerendis etiam dictos quidam exiſtimant ceruos, quaſi geruos, g. in c. mutata. Pindarus tamen à grammaticis notatur, quod in hoc animantium genere cornua fœminæ non habeant, Quamquam Cæſ. Maximilianus verum id eſſe alicubi deprehendit, idque in Sylua ſua iuſſit annotari, quod opus ipſe plane ſuum experientiarum non vulgarium, ſub nomine olim ſuo in publicum edendũ vidimus inchoatum. Sed & Zenodotus autor eſt, nihil impedire, pro diuerſo regionis ingenio, non eundem corporis habitum ceruis informari. Poſſunt hic cornua tantum mares habere, alibi etiam fœminæ. Id quod in elephantis deprehenditur, in quibus vtrumque ſexum dentibus armari nemo non tradit. At Ammianus in India fœminas edentulas naſci prodit. Ariſtoteles lib. ſupra citato ſcribit, ceruos cornua depoſituros ſecedere, atque hæc abiicere locis aſperis, inuentuque difficillimis. Vnde prouerbium etiam natum eſſe, *Vbi cerui abiiciunt cornua.* Quanquam Plutarchus (vt refert Roterodam.) in commentario de Pythiis oraculis, oratione proſa redditis, oſtendit hoc oraculum editum fuiſſe de Procle tyranno, vt illi fugere ac migrare liceret eo, vbi cerui cornua abiiciunt, ſignificante Deo, vt defoderetur, & è medio protſus tolleretur,

Temporis eiuſdem tractu, nondumque reuerſis
Quos ad Romuleam Fridericus miſerat vrbem,
Confinis magnæ, multumque domeſtica Romæ,
Funera Romani paſtoris Anagnia vidit:
Quem tamen inde ſuam tranſlatum clerus in vrbem
Sede ſacra Petri ſepeliuit honore fideli.
Ante tamen tumulo quam membra exanguia præſul
Subderet, exorto geminas iam ſchiſmate partes,
Manſuramque diu litem de ſede reliquit.
Nam cum de tanti rationem clerus haberet
Succeſſore viri, ſtudiis melioribus vltro
Rollandus petitur, qui Cancellarius ante,
Sanguine conſpicuus, veteri mox nomine verſo
Factus Alexander, per tempora multa ſuperſtes
Eccleſiæ pacem ſedato ſchiſmate tandem
Vidit, & optato tunc demum fine quieuit.

Funera Romani paſtoris Anagnia vidit] Olim Hernicorum populorum Latii, nunc Campanos vocant, caput. Virgilius: *Hernica ſaxa colunt, quos diues Anagnia paſcit.* Silius pinguem vocat, propter ſoli fertilitatem: *Hernicaque impreſſo raduntur vomere ſaxa, Quæis putri pinguis ſulcatur Anagnia gleba.* *Romani paſtoris*] Adriani: qui cum Romam reuerſus, à conſulibus libertatem Romanam reſtituere conantibus vexaretur, Anagniã petiit, vt lib. tertio obiter indicaui: vbi non multo poſt moritur anno pontificatus ſui quarto, menſe decimo, relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione. Sunt, qui ſcribunt, hunc Adrianum, de cuius memorabili vitæ exitu ſupra lib. modo dicto, nonnihil attigimus, dixiſſe quod Rom. pont. nemo ſit miſerabilior, ſeque in illa ſede tantas calamitates inueniſſe, vt facta collatione, præteritæ vitæ amaritudo, iucunditas & felicitas ei fuerit. Præterea pontificatum ambire, & ſine fraterna dilectione ad illum aſcendere, plane eſſe Romulo ſuccedere in parricidiis, non Petro in ouibus paſcendis. *Sede ſacra Petri*] Idem ſcribunt Platina & Volaterranus.

Studiis melioribus] Hoc eſt, ſuffragiis duodeuiginti cardinalium, vt Æmilius Veronenſis indicat: vel duorũ & viginti, vt ait Platina. *Rollandus petitur*] In Cæſ. Friderici & Teutonicæ nationis ignominiam, vt dicunt ſcriptores. Erat enim Rollandus iſte, vt eorum vtar verbo, euidens ſacroſancti imperii hoſtis, iuriumque Auguſtorum oppugnator acerrimus, *Cancellarius*] Scilicet, Rom. eccleſiæ. Super hoc vocabulo, quod Budæus putat latinum non eſſe, idem plura in Annot. prioribus, Hoc tamen latinitate donauit Fl. Vopiſcus, cum in Catino imperatore ſcribit, vnum ex Cancellariis ab eo præfectum vrbi creatum. Sed & vſus hoc verbo dignitatem eam maieſtatemq. vendicauit, vt ex electoribus Romani imperatoris tres archicancellarii nominentur. Moguntinus, per Germanias: Colonienſis, per Italiam, & Treuirorum Antiſtes per Gallias. Alciatus in Rubr. C. de primicer, lib. xij. Scribã principis, primicerium nominari docet, hoc eſt, honore inter notarios primum. Certe, quod & præceptor, ſummuſque amicus meus Zaſius annotauit, principum Scribæ (ſiue eos cancellarios, ſiue ſecretarios, ſiue ſacri Scrinii proximos, ſiue Libellorũ magiſtros nomines) magni ſemper apud

principes momenti fuiſſe manifeſtum eſt. Cōſtitutiones quoq; principum, multis eos ornarunt priuilegiis. Nam ea dignitate funguntur, qua vicarii principis. Acceſſus ad principem ſemper conceditur. Et eſt eis poteſtas ſedendi cum iudicibus. Ad extraordinaria, vel tributa, vel munera, nec ipſi nec liberi, neve alii de familia coguntur. Et qui diu ſecretariorum officio functi cum fide fuerint, facti palatii eis dignitas prærogatur. Quas in prouincia domus habent, hoſpitis accipiendi onere nō grauantur. In iudicium vocati nō ſatiſdabunt. Ab officiis dimiſſi, omnibus his qui poſt ad regendas prouincias ſunt aſſumpti, præferuntur. Palatina eorum bona ex pari caſtrenſibus accedunt peculiis. cum aliis multis priuilegiis, quæ colligi ex iure poterunt. *Sanguine conſpicuus*] Nobili familia Senenſi, patre Ranucio, cuius gentilitii nominis neque Platina, neque Volaterranus men titere. *Falſus Alexander*] Eius nominis tertius, anno MLIX. *Per tempora multa*] Annis XVIII. *Sedato ſchiſmate*] Anno à Chriſti natali MCLXXVII. De mediis, quibus ad pacem, qua ſchiſma ſublatum eſt, ventum ſit, adeo non conuenit inter ſcriptores, præſertim Italicos, vt nunquam in re aliqua tam memorabili, tantū tenebrarum eſſe vnum in locum congeſtum, ſcriptorum vel negligentia vel inſcitia, quantum in hac, quæ de Friderici & Alexandri pontificis reconciliatione ſunt litteratū monumentis prodita. Non dubito, quin lucem aliquam inferret, ſi modo extaret hiſtoria, quam teſte Tritemio Chriſtianus archiepiſcopus Moguntinus de Aenobarbicis geſtis ſcripſit: maxime quod inuenio tum illo, tum Magdeburgenſi pontifice ſuaſoribus Fridericum rediiſſe in gratiam Alexandri. Non tantum vir eruditus & eloquens, quem ſuo tempore orantem Itali mirati ſunt, vt idem Tritemius ait, ſed etiam manu promptus, atque vere forti animo fuit. Nam vt annales noſtri teſtantur, vna cum Reinaldo archiepiſcopo Colonienſ. cōtra Romanos tum Aenobarbo rebelles proſpere apud montem Porcum pugnauit, an. à nato Chriſto MCLXVII. Sed & Chunradus epiſc. ex cuius annalibus, quibus ſua tēpora complexus eſt, ea quæ primo libro ad hiſtoriam cædis Arnoldi pontificis Moguntini attinebāt, adduximus, tam Chriſtiani huius, quam ſchiſmatis etiam meminit his verbis: Videns dominus Fridericus imperator durum ſibi fore, & contra Papam, & Archiepiſcopum, certamen gerere, eidem aduerſarium ſuſcitauit. Inſtituit ergo domin. Chriſtianum ſuæ curiæ Cancellarium loco domini Chunradi Bauari (qui in ſede Moguntina Rudolfo Zeringenſi ſucceſſerat) virum vtique miræ prudentiæ in rebus ambiguis & arduis, ſubtiliſſimi conſilii & velociſſimi inuentorem. Erat etiam vir miræ patientiæ in aduerſis. Nulla in proſperis ſuperbia extollebatur. Vultus benignitate omnibus gratioſus, & aliis honeſtis moribus adornatus. Hunc ergo, quia tam eccleſiaſticarum, quam ſecularium perſonarum fauorem cognouit habere, conſtituit epiſcopum Moguntinum. Durauit hoc ſchiſma annis XVIII. Tandem dominus Chriſtianus ſe interponens inter papam & imperatorem, ambos ad concordiam reuocauit. Quod autem Fridericus capto filio Othone (quem ei fuiſſe annales noſtri, apertiſſimeque ſupra Poeta etiam prodiderunt, & obiter attactum quoque à nobis eſt, quamuis Merula perneget, cui tamen in cæteris, quæ ad hanc pacificationem attinet, maior fides adhibēda eſt) apud Venetias ſub pedibus Alexandri ſubcubuerit, veniam præteritorum petendo, dicens: Non tibi, ſed Petro, vt exprimit pictura, quam ego ipſe vidi in comitio (locus eſt in Palatio Veneti ducis, in quo noui magiſtratus creari ſolent) cum ipſo Merula poeticum magis argumentum, quam fidem hiſtoriæ crediderim: eoque magis ad Merulanam ſententiam accedendum puto, quod videant neque naualis pugnæ, neque Othonis capti, ne verbo quidem meminiſſe Platinam: cuius hiſtoria de vita & moribus pontificum aliquando verior eſt exiſtimanda: quod eam ex publicis tabulis, & diplomatibus, aliiſque legitimis documentis depromſerit. Conueneratiam Venetias (inquit ille) Alexander, componendæ pacis Italiæ cauſſa: eo & Fridericus accedens, in veſtibulo ſancti Marci pontificis pedes oſculatur: ſimul deinde ad altare maius profecti, accepta, dataque ſalute, de fœderibus pacis inter ſe multum diuque collocuti ſunt, quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt. Certe niſi exiſtimaſſet fabulam Platina, non reor, præteriiſſet tam memorabilem rem ſilentio, quam nonnulli commenti ſunt, ſcilicet, Adrianum Friderici collum pede comprimentem, dixiſſe. Scriptum eſt: *Super aſpidem & Baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.*

Optato fine quieuit] Cum iam, vt idem ait, à tyrannicis perturbationibus videretur quieturus, pontificatus ſui anno XXI. die XIX. Sed eas, ô Platina, minime pro nomine Chriſti prouehendo pertulit, ſed magis, vt negari non poteſt, ſibi ipſi illas mouit, ſub prætextu pietatis ſacerdos arrogantiſſimus, tum pro ſua dominatione conſtituenda, tum mundana Rom. eccleſiæ ditione proferenda. Vnde auunculus meus in lib. quem de vita & moribus Germanorum principum ſcripſit: Neſcio, inquit, quidnam potius admirer, pontificis ne ſuperbiam, an imperatoris contumaciam, vel cæterorum principum ſocordiam ignauiamque, quod cum tanto reipub. chriſtianæ interitu, ac irrecuperabili detrimento, tam deteſtandam execrabilemque pontificis, imperatoriſque diſcordiam pertulere. Omnium enim malorum fontem inde vſque ad noſtra tempora profluxiſſe arbitramur. Idem ſcribit autor annalium Vrſp. in Friderico I.

Altera pars ſacra, Octaui te ſede locatum
Auſpiciis decepta ſuis, ignara ſuperni
Iudicii, falſo Victorem nomine dixit.

Octaui de ſede locatum] Nam licet in Alexandrum plurium ſuffragia inclinaſſent: ea tamen non poterant non eſſe ſuſpecta. Conuenerant enim cōiurati in Fridericū, neq; ob aliud, quā quod egregius Princeps imperatoris & nomen & dignitatē in

Italia

Italia tueretur, ſeque autore refloreſceret: vt quemadmodum paulo ante pontifex Adrianus eum, recepta ab illis immenſa auri vi, pronunciaſſet abſtentum, vt vtar Cyprianico verbo, à quo neque Kirius in regibus ſuis abhorruit: ita nunc non alter illi in ſede ſuccederet, quam qui male odiſſet Fridericum: quod & præſtiterunt coniurati. Paucis tamen, vt non raro bonorum eſt numerus minor, exceptis, nouem ſcilicet, vt noſtri annales tradunt: tribus autem, vt externi: qui Octauianum virum, vt noſtri annales oſtendunt, humilem, manſuetum, religioſum, & per omnia probatum, ad concordiæ & pacis vnitatem inter eccleſiam & imperium reformandam ac conſeruandam vtilem, elegerunt, indito illi Victoris nomine. At Cæſar ab initio neutrum ſalutabat pontificem. Verum vt Alexander (qui horrebat Romanorum arbitrium, qui ſuũ popularem externo homini haud dubie prælaturi videbantur, ſi ad populum ea cognitio delata eſſet) Aenobarbum rogaſſet per legatos, vt ſua autoritate id diſſidium tolleret: iſque reſpondiſſet, electus ad ſe, Papiam debere venire, non vt eos iudicaret, ſed vt à prudentibus viris addiſceret, cui potius obedire deberet: ſpreto tam ſalubri reſpõſo, vt vir erat elati animi, Anagniam ſe contuliſſet, & quos mox imp. honeſtos epiſcopos de religione Chriſti beneſentientes miſerat, qui eum ad Papienſe concilium, quod Fridericus exemplo Iuſtiniani, Theodoſii, Caroli & aliorum antiquorũ imperatorum, ſuo iure conuocarat, citarent, nimium ſuperbe reiecisſet. Octauianum per iam dictos epiſcopos Papiam adductum, ibidem frequenti antiſtitum conuentu Aenobarbus Victorem pontificem probauit, ratamque illi fecit ſuo aſſenſu dignitatem, quem & Germania ſecuta eſt. Lege Radeuicum, quo nemo copioſius eius ſchiſmatis acta, & ſi omnes illius meminerint, monimentis literarum tradidit. Sed & Maximilianus inuito Iulio indixit concilium, vt in temporibus eius latius referemus. *Ignara superni iudicii*] Sed qui id tibi, Gunthere, conſtare potuit? quum non omnes, quos homines recipiunt, vt diuus Hieronymus grauiter dixit, probet vere epiſcopos Deus. Certe humano iudicio legitime creatus videtur, in quem plurium ſuffragia congeruntur, etiam ſi fuerit coniuratio perditorum. Quanquam vt Dei ſolum eſt certum iudicium, ita nouit etiam ille in populi ſui ſalutem abuti parum rite electis.

Rurſus ad hoſtiles vaſtandos impiger agros
Signa mouet Cæſar, lateque per omnia bellum
Rura trahens, quæcumque nouis illæſa manebant
Cladibus euertit grauiora prioribus addens.
Aſt vbi continuis crebro ſpoliata rapinis,
Nec domino victum, nec equo dare pabula tellus
Iam poterat, conuertit iter, rapidoque tumultu
Tendit ad obſeſſæ trepidantia mœnia Cremæ.
Hanc equidem tam tunc à prima cœperat ingens
Obſidione timor, ſed nunc vbi regia ſigna
Cæſaris, & Latias vento quatiente volucres
In campis volitare ſuis, ipſumque verenda
Maieſtate ſuos hortantem ad bella manipłos
Aſpiciunt, quatit oſſa metus, claudiſque futura
Præuia turbatam confundunt nubila mentem.
Non tamen infauſtæ vel nunc reſipiſcere plebi,
Seque ſuoſque pio rectori ſubdere muros,
Vltrices vitare minas, veniamque mereri
Subuenit: inſiſtunt ſceleri maluntque perire,
Quam dono vixiſſe ducis: mors libera pluris,
Quam donata ſalus, conceſſaque vita putatur.
Ergo pari ſtudio ciues, ac noſtra iuuentus
Arma volant, pacemque negant, tormenta graueſque
Attollunt fabricas: diuerſos machina in vſus
Extruitur, quæ ſaxa rotet, quæ torqueat haſtas,
Quæque vel in muros, vel in altas æmula turres
Spargat inextinctas viuaci ſulphure flammas.
Tela, faces, & ſaxa volant, niger aera nimbus
Inficit, & miſſis ſubtexitur aura ſagittis,
Ardet vtrinque furor, cælumque clamore feroci
Rumpitur, & ſtimulis grauioribus æſtuat ira.
Hi, clauſos virtute pares ſe velle videri
Indignum fœdumque putant, gaudentque feroces
Inculcare minas: illi non eſſe minores

Vel in altas æmula turres] Græce eiuſmodi ignis iacula Pyroboli vocantur: Teutonice, *Feurmorſzel*. Horum fit mentio in Machabæis. *Hi*] Scilicet, Aenobarbici. *Clauſos*] Cremenſes obſidione cinctos. *Deſperata ſalus*] Iuxta illud Poetæ, Æneid. ii: *Vna ſalus victis nullam ſperare ſalutem.* Plerumque enim, vt Seruius ibidem refert, deſperatione robur augetur, vt Papinius: *Eſt vbi dat vires ni-*

Nituntur referuntque vicem, ac maiora rependent.
Audaces mors certa facit, pellitque timorem
Deſperata ſalus: tunc ſi quos ſorte maligna
Comprenſos, captoſque tenent, hoſtilis in illos
Graſſatur rabies, ſociiſque videntibus enſe
Colla ſecant, luduntque manu, ceruice rotata
More pilæ, aut miſeros lacerant crudeliter artus.

mius timor. Item ſcimus, *captiuitatis mortem eſſe remedium.* *More pilæ*] Erat, Radeuicus ait, videre miſeriam: quando hi qui foris, occiſorum amputatis capitibus, eis quaſi pila ludebant, & à dextra in læuam reiectis, crudeli oſtentui & ludibrio habebant: qui vero in oppido, inhoneſtum arbitrantes ſi quid minus auderent, captiuos noſtrorum ſine miſericordia ſupra muros membratim diſcerpendo, miſerabile præbebant ſpectaculum.

Haud procul à ſæuo belli ſemota tumultu,
Vicinum coniunx ſeruabat regia caſtrum,
Ne miſeras cædes, infandaque multa videret,
Caſtaque crudeli ſcelerarет lumina viſu.
Hanc, viſente viro, per eam, quam regia ſigna
Seruabant portam, tutis è ſedibus hoſtes
Prorumpunt, ſtrepituque graui tentoria regis
Aſſiliunt, multoſque necant, maculantque cruore
Hoſtili proprioque, ſolum ſternuntque caduntque.
Cædibus alternis tota non viribus vllis
Depelli potuere die, dum phœbus opaco
Infudit tenebras, demerſa lampade mundo.
Nuncius abſenti certiſſimus omnia regi
Pertulit: ille graui concuſſus pectora motu,
Caſtra petit properans, & adhuc à cæde recenti
Signa cruenta videt, capituaque corpora quædam
Vrbis in aſpectu laqueo ſupponere fauces
Cogit, & ex alto ſuſpendit in aere ligno.
Tunc etiam quidam vinctos in caſtra trahebant
Sex Ligurum de gente viros, qui iuſſa ferentes
Verba, Placentinis Ligurinæ nomine plebis
Hoſtibus inciderant: horum qui maximus vnus
Eſſe ferebatur, ſe præſulis eſſe nepotem
Gaudebat, generiſque notis, opibuſque nitebat.
Hos quoque, contempto non paruι ponderis ære,
Quod pro morte ſua redimenda pendere fiſco
Spondebat, pœna princeps affecit eadem.
Nec minus obſeſſi captos quoſcumque tenebant
Suſpendunt, factique vicem mox reddere gaudent.
Tunc magna exarſit generoſi Cæſaris ira,
Quod velut ex æquo ſecum contendere victi
Auderent, nec adhuc miſeros agnoſcere caſus,
Fortunamque ſuam vellent in morte fateri.

Vicinum caſtrum] Nomen illi erat tum, vt idem autor eſt Radeuicus, Sinbaſſan. *Coniunx regia*] Beatrix Auguſta, quæ aliquando, vt & Crantius refert, ingentem à Mediolanenſ. contumeliam paſſa eſt. Quum enim fœminea, vt putabat, ſecuritate vrbem intraſſet, cuius videndæ ſtudio iam pridem ardebat, populus male affectus imperatori, qui iterum rebellionem meditabatur, inſolens fœdumque petulantiæ ſuæ exemplum edidit. Quippe, oblitus debiti, oblitus fœminei decoris, oblitus armorum Cæſaris, quæ ſæpius illi cum victoria intentauit, Auguſtam fœminam capite obuerſo, in caudam mulæ impoſitam, traditaque pro fræno cauda, non tantum in vrbe circumuectam habuit ſummo ludibrio, ſed etiam eo ſchemate videndam per portam emiſit. Vnde memor, tam inſignis contumeliæ, vt eos ruſus ad deditionem compuliſſet, non alia deditos lege accepit Aenobarbus, quam qui viuere vellent, ficum de natura mulæ, dentibus eximerent, alioquin mox obtruncandi. Multos tum ferunt, præpoſuiſſe mortem ignominiæ: vitæ cupidi fecere, ad quos eos ſuprema neceſſitas adigebat. Hinc quoque natam eſſe aiunt, apud Italos familiarem illam contumeliæ notam, qua pollice digito inter duos oſtenſo irridentes dicunt: *Ecco la fico.* Hæc eſt autem illa ficus, eodem Crantio teſte, quam tuliſtis Mediolanenſes per ſummam ignominiam, vnde horror eſt, digna ſuperbiæ vindicta.

Infandaq. multa videret] Mala ſcilicet, & ſcelera, quæ ſæua belli tempeſtate ingruunt. Hæc recitat Roterodamus in explicatione prouerbii: *Dulce bellum inexpertis.* *Placentinis hoſtibus*] Vſque adeo verum eſt, quod Sapiens dixit: *Inimico reconciliato ne credideris.* Licet enim Placentini nuper in Aenobarbi verba iuraſſent, ſecrete tamen Mediolanenſibus fauebant, ficta deuotione, ſimulataque obedientia Cæſari adhærentes. Vnde non multo poſt ab eo, vt patebit, ſacroſanctæ maieſtatis rei, hoſteſque imperii pronunciati ſunt. *Se præſulis eſſe nepotem*] Archiepiſcopi Mediolanenſis. Vir erat ille, vt ait Radeuicus, diues, & cuius conſilio Mediolanenſis ciuitas plurimum nitebatur. Iuriſperiti nepotis vocabulo varie vtuntur: iis modo ad pronepotem extenditur, modo filii appellatione venit, modo non venit. Ego ſubſcribo iis, qui nepotem non proprie, ſed per interpretationem aiunt ſub filio contineri. Vulgarem autem vocabuli huius vſum narrauimus in ſcholiis, quæ ad amici rogatum olim adiecimus hymno auiæ Chriſti Annæ dicto ab Roterodamo. *Generis notis*] Id eſt, imaginibus. in bonam partem, vt aliquando etiam accipitur, ſicut apud Ouidium: *Ille Numantina traxit ab vrbe notam.* Plærumque tamen in malam partem, pro infamia & ſuggillatione. Notis autem ſcribere, iuriſconſultis eſt compendioſo ſcribendi genere excipiendo vti. Tranquillus de Tito principe Romano.

mano. Eplúribus comperi notis quoq; excipere velociſſime ſolitum, & cum amanuenſibus ſuis per ludum iocumq; certantem, imitari chirograpba quæcunq; vidiſſet. Huiuſmodi exceptores ſunt hodie in ſeptis iudicialibus miranda ſolertia omnia propemodum dicta, aduocatorum quoque, nedum iudicum excipientes. Quales etiam olim fuiſſe in iudiciis Romanis probat adductis teſtimoniis Budæus in aonotation. priorib.

Protinus obſeſſos præconis voce moneri
Imperat, vt miſeræ ſolatia nulla ſalutis
In bonitate ſua ponant ſibi, ne quis ad ipſum
Spe veniæ fugiſſe velit, pro ſanguine certet
Quiſque ſuo, propriamque manu ſe ferre ſalutem
Nouerit, & validis tantum ſpem ponat in armis.
Inde quater denos, quos plebes perfida dudum
Illa viro dederat, fidei paciſque tenendæ
Pignora certa vades, fabricis, & turribus altis
Imperat adnecti, quinque hæc, faceſque ſuorum,
Saxaque tormentis violenter ab vrbe rotata
Excipiant, miſeris tutantes robora membris.
Quantus erat luctus, miſeri quæ forma doloris,
Quæ ſuper è totis populi ſuſpiria muris,
Cum pendere ſuis expanſo corpore natos,
Oppoſitos telis, miſeri videre parentes.
Pectora ſingultu ſaliunt, gemituſque dolore
Rumpitur, atque omni lachrymæ ſub caſide manant.
Non tamen idcirco parcendum turribus illis
Eſſe putant, curantve ſuos auertere tactus.
Atque aliquis toto diſtentus corpore pendens,
Saxa videns in ſe miſerum torquere parentem,
Luctifico clamore ciens, ita filius inquit:
Quid facis infælix? huc tandem reſpice ſæue
Ac miſerande pater, lapidum compeſce rotatus,
Tela manu ſuppreſſa tene, non obruis hoſtem,
Filius eſt, quem morte petis: vel parcere nato
Si prohibet fortuna patrem, da tempora vitæ
Non ſpacioſa meæ, veniatque miſerrima mater,
Pendentemque prius videat, mortique paratum
Quem genuit. ſic ille miſer ſua fata parenti
Defleuiſſe ſuo: ſic & pater anxius illi
Reſpondiſſe poteſt: non me tua fallit imago
Nate, nec ignara te neſcius obruo dextra.
Agnoſco miſerum miſer, accipioque vocantem,
Heu pietas, non parco tamen: ſed deſine ſæuum
Incuſare patrem, non te, miſerande, ſed hoſtem,
Inque meam ſtructas cladem peto turbine turres.
Cogit amor patriæ, mallem diſtractus in illo
Stare loco, corpuſque tuis opponere ſaxis.
Sors tua dura minus, ſaxi quem protinus ictu
Machina diſcutiet: nos turba miſerrima, faſtus
Teutonicos, regiſque minas, longique dolorem
Funeris, amiſſa iam libertate timemus.
Vixea, cum rapido moles excuſſa flagello,
Fortiter inflicto pendentem diſcutit ictu.
Sic aliquot pueri mortem ſubiere, ſed omnes
Expoſiti fato grauiorem morte timorem,
Longaque pendentes miſerandaque fata tulerunt.

Præconis voce] Qui publice aliquid ore & verbis denunciat, præco dicitur, vt apud Virgil. in v. Æneid. *Victorem Æneas præconis voce Cloanthum declarat.* M. Cicero Epiſt. lib. vj. ad Leptam ſcribens, ex autoritate Balbi iuriſconſulti indicat præconis munus ignobile, his verbis: Simul vt accepi à Seleuco tuo literas, ſtatim quæſiui è Balbo per codicillos, quid eſſet in lege. Reſcripſit, eos qui facerent præconium vetari, eſſe in decurionibus: qui feciſſent, non vetari. Quam ſententiam & Alciatus probat. non enim ſimpliciter præco muſicam profitetur, ſed voce & clamore populum alloquitur. Iuuenalis: *Quondam hi cornicines & municipalis harenæ Perpetui comites, notaque per oppida bucca.* *In bonitate ſua*] Hoc eſt, miti & manſueta natura: quæ non defuit Aenobarbo, & regem maxime decet. Nihil eſt enim, autore Seneca, memorabilius, quam eum cuius iræ nihil obſtat, cuius grauiori ſententiæ ipſi qui pereunt aſſentiuntur, quem nemo interrogaturus eſt, imo ſi vehementius excanduit, nec deprecaturus eſt quidem, ipſum ſibi manum inicere, & poteſtate ſua in melius placidiuſque vti. Quamobrem perfidiæ gentis imputandum eſt, quod clementia principis ſæpius læſa, vt fieri ſolet, in inexorabilem iram exiens, ipſum ad inſigne ſæuitatis, quod mox ſequitur exemplum adegit. Quæ, vt docet Cicero primo Officiorum, reipublicæ cauſſa adhibenda eſt, quod ſine ea rerum ſumma adminiſtrari non poſſit. *Fabricis*] Machinis, quibus alligatos Cæſar, obiiciẽdos decreuerat Cremenſium tormentis: quæ nouem ipſi intra vrbem babebant, vulgato nomine Mangas vocata, teſte Radeuico, apud quem eadem, quæ bic cecinit Poeta fuſius eſt legere.

Quid facis infælix] Pathetica verba filii machinis affixi pro muris patriæ: ne pater in ſe hoſtile telum torqueat è tormentis in obſidentem hoſtem iaculandum. *Non me tua fallit imago*] Verba patris ad filium exhortantis, vt fortiter pro patriæ, quam ipſe propugnet, libertate moriator.

Amor patriæ] Vt hæc eſt vnicuiq; iucundiſſima, quæcunque contigit, vt teſtatur Homerus in Odyſſea, qui interprete Roterodamo ſic cecinit: *Vt nihil eſt patria, propriisve parentibus vlli dulcius.* Sed & Cicero in legibus autor eſt, nos illis maxime obligatos eſſe: apud quem & habes

Catalogum defenſorum patriæ, in orat. pro Seſtio. *Sors tua dura minus*] Hoc eſt, melior, q. d. o fili, tua conditio eſt leuior, quia ſi & tu morieris, nullo id cruciatu longo continget, & vt vir fortis, pro patria mortem oppetes: verum ego obnoxius ero ærumnoſæ perpetuæque ſeruituti. Eſtq; locus ab inſtantibus malis ſimilis illi, qui eſt apud Lucanum lib. octauo: *Sed tua ſors melior, quoniam mors vltima pœna eſt, non metuenda viris.* *Machina*] Tormentum bellicum. Sed & vox ipſa conſilia, quibus decipere hoſtem conamur, ſignificat: vt in referenda eius origine narrauimus fuſius, vt omnia quæ in hymnum Prudentii, ad omnes horas ſcripſi. *Amiſſa tam libertate*] Quum hæc non ſolum ab hominibus, ſed etiam à beſtiis expetatur, vt præclare dixit Cicero contra Rullum. Certe laus eſt illa maxima ciuitatis, in qua eſt libertas certa, æquaque tam ciuibus quam peregrinis. Vide Ariſtotelem lib. Politic. iiij. & ſexto. *Sic aliquot pueri*] Attendendum memorabile Cremenſium crudelitatis, vel potius immanitatis exemplum. *Pueri*] Id eſt, filii, vt apud Euangeliſtam iuxta idioma Hebræorum, cuiuſcumque ſint ætatis. Paulus iuriſconſultus triplicem explicat huius vocis ſignificationem. Prima eſt, cum ſeruos pueros appellamus: qui ſermo etiamnum in vſu eſt. Altera eſt, cum contrario puellæ nomine vtimur. Teutonice *ein Knab*. Tertia eſt, quæ ætatem indicamus: vnde propria ſignificatione, cum puerum dicimus, impuberem intelligemus, id eſt, qui quatuordecim annos non expleuerit. Accipitur & in ſacris literis pleniore ſignificatione hæc vox, vt apud Eſaiam: *Maledictus puer centum annorum.*

Interea Ligures tantis ad mœnia regem
Implicitum cœptis, aliis non poſſe putantes
Ferre ſalutis opem, ſocioſque leuare labores,
Agmine collecto, quanto non ante, Manerbum
Haud procul à Cumis vix expugnabile caſtrum
Aſſultu, raptoque parant euertere bello.

Agmine collecto] Circiter XXX M. vt aſſerit Radeuicus. *A Cumis*] A Cumeoſi lacu.

Comperit hos motus, qui tunc in partibus illis
Virtutum merito generoſum nomen adeptus,
Teutonica dudum miles de gente, vocatus
Cæſaris imperio, comitem Gozuinus agebat:
Propoſitum Ligurum regi, magnoſque paratus
Significat, cautuſque ſuis à Principe caſtris
Supplementa petit, collectis omnibus ipſe
Quos eadem tellus aptos, his rebus habebat,
Arma rapit, iamque obſeſſos euertere muros
Caſtrenſique necem populo, ſeu vincla minantes
Aggreditur, turbatque viros, celerique relapſu
Conuertit, flectitque fugam, fallitque ſequentes.

Comitem agebat] Hoc eſt, adminiſtrabat, quibus ab Aenobarbo præfectus erat, comitatus ſcilicet, Sefrenenſem & Martiſanum. *Supplementa*] Id eſt, ſubſidium, vel potius auxiliarem militem. Caſtrenſia verba ſunt obſidium, præſidium, & ſubſidium, ſed ad alia etiam tranſlata.

Sic iterum, ſic ſæpe ſuo comes impiger aſtu
Ludificat Ligures, inceptaque magna retardat.

Incepta magna retardat] Hoc eſt, copiam pugnandi facere cunctatur.

Id ſatis eſſe putans, ſociæ dum ſigna cohortis,
Auxiliumque ferens, à Principe miles adeſſet,
Ergo vbi conſpicuis velox equitatus, in armis
Quingenti iuuenes, firmiſſima robora belli
Affuit, & valido ſuppleuit robore partes,
Plura rati Ligures, & te quoque Cæſar adeſſe,
Præcipitem petiere fugam, timidique ſoluta
Obſidione ſuos properant attingere muros.
Imminet attonitis victor, ſpoliiſque retentis,
Pluribus occiſis, aut vincula ferre coactis,
Non prius abſtinuit ferro, quam cardine verſo
Hoſtibus excluſis fugientes porta recepit.

Iam crebris infida dolis, aſtuque maligno
Auſa pium fuerat ſtimulare Placentia regem.
Quippe nec occultis Ligurum maleſana volebat
Parcere colloquiis, alimentaque grata ciborum,
Armaque damnatæ mittebat perfida plebi.
Ergo Placentinos, totiens offenſus ab illis
Imperii Cæſar manifeſtos deputat hoſtes.
Hoc ſatius reputans, quam ſi ſub melle venena

Colloquiis] Tractatibus, vt nunc aiunt. *Alimenta ciborum*] Commeatum ſignat. Quod verbum itidem caſtrenſe, vulgo *Profiand*, duo ſignificat, vel facultatem ad tempus à militia, aliove miniſterio recedendi, quam

prabet

Impia celantes, hoſtilia quæque mouerent.
Nulla quidem peſtis magis eſt operoſa nocendi,
Quam ſimulatus amor nimiumque domeſticus hoſtis.

præbet militi imperator eundi quo velit, ad præſcripium diem reuerſuros & io hac ſignificatione numero tantum ſiogulari fere vtimur. Vel cibaria & alimoniam publicam vel priuatam. Cicero pto lege Manilia. Iam commeatu & priuato & publico prohibebamur. *Mittebat perfida*] Vt rariſſimum eſt, amicitias reconciliatas pure colere. Bene autem perfida, quia iuſiurandum, hoc eſt, hominii iurata capita, quæ ſuperius recitata ſunt, violauit.

Venena] Caius Iuriſconſultus Homeri autoritate probat vocabulum venenum ind fferens ſignificatum à coniunctis accipere. Nam bonum & malum venenum dici poteſt. Hodie tamen vulgaris conſuetudo admiſit, vt quotiens veneni mentionem facimus, de malo intelligamus. Veoenorum remedia diffuſe attiugit Dioſcorides libro ſexto. Per translationem autem hic intelligit Placentinos ideo exteroe ſe amicos agere, vt nacti occaſionem, grauius lædaot. Quod eſt iuxta prouerbium à diuo Hieronymo contra Ruffinum vſurpatum, *altera manu panem oſtentare, altera lapidem ferre.*

Nulla quidem peſtis] Catholica ſententia, cuius vim ſi quis in humanis verſatus rebus non aliquando expertus eſt, hic iure cenſendus eſt beatus. Neſcio an Poeta ad illud vulgatum apud Michæam capit. vij. alluſerit: *Inimici hominis domeſtici eius.* Quod ſi Polydoro credimus, congruit in familiares inimicos, quibus nihil nobis pernicioſius eſſe poteſt: quando illi vt claocularii hoſtes non facile cauentur. *Simulatus amor*] Hoc eſt, amicus. Quippe ab amore, vt etiam diuus Hieronymus annotauit, amicus dicitur, enarrans locum ſcripturæ mndo citatum. Cum autem omnium rerum ſimulatio eſt vitioſa, tollit enim iudicium veri, idque adulterat, tum amicitiæ repugoat maxime: delet enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valere non poteſt, autor Cicero in Lælio. *Domeſticus hoſtis*] Cum hoſtis hodie ſignificet eum cum quo bellum publice geritur, pro inimico accepit: quo verbo ſignificamus omnem quem odimus, qui amicus non eſt.

Iamque rebellatrix ſuppreſſo Crema timore
Præteritis afflicta malis, metuenſque futura,
Cæperat in ſeſe grauiter mulctata reuerti.
Iam ſe poſſe minus trepida, triſteſque fatentur,
Nec ſolitis turbare viros excurſibus audent.
Ne tamen omnino nulla ſint fraude nocentes,
Muſcipulis ſimiles laqueos, nexuſque tenaces,
Furtaque miranda non apparentia fraudis
More nouo, notaque minus r.or hactenus arte,
Per quaſcumque vias, & circa mœnia tendunt.
Vt ſi canta parum laqueo veſtigia quiſquam
Inſerat, ante quidem quam ſe diſſoluere poſſit
Adſit, & obtruncet, captumve coerceat hoſtis.
Præterea denſis ſcrobibus tellure cauata
Præcipites fodere dolos, foſſaſque latentes
Iniectu texere leui, quas incidat hoſtis
Inſcius, & ſubito pateat diſcrimine morti.
His aliiſque dolis, quos tendere callida plebes
Sueuerat, vltrices tandem Fridericus in iras
Excitus, extremamque manum præſtare labori
Accelerans, iam quippe viro poſt oppida clauſa
Sextus agebatur brumali frigore menſis,
Omnibus affectis finemque optantibus olim
Bellorum, quocumque modo munimina bello
Expugnare parat: tardum ſibi quippe videtur
Expectare famem, cum longos ciuis ad vſus
Plurima de totis cautus collegerit agris.

Grauiter mulctata] Condemnata. A mulcta, quam vocem grammatici quidam à mulceodo per antiphraſim dictam putant, mulctare verbum dictum ſignificat condemnare & punire. Sic Plautus mulctare matrimonio, Terentius & Maro libro vndecimo mulctare morte, Tráquillus mulctare gentilitiis hæreditatibus, Corn. Tacitus, mulctare verberibus dixerunt. Ex vſu tamen, vt proximo libro quoque indicauimus, anguſtiore ſignificatione mulcta pro pecuniaria tantum pœna recepta eſt. Sicq; variæ differentiæ introductæ ſunt. Quod pœna qualibet coercio eſt, mulcta ſolius pecuniæ: quod pœna certa eſt, legeq; expreſſa, mulcta ab ius dicentis arbitrio pendet. Quod pœna à quocunque iudice infligi poteſt, cui criminis exequutio demandata ſit: mulcta ab ordinariis tantummodo, hiſq; qui pro tribunali ſedent. Quod mulcta fiſco datur, pœna etiam parti applicari poteſt. Quod mulcta infamiam non irrogat. Quod à pœnæ irrogatione cum quis criminis conuictus eſt, prouocatio non eſt: at mulctæ indictio per iudicē appellationis reuocari poteſt. ſed & ſi vltra modum à lege conſtitutum Præſens prouinciæ mulctam dicat, ipſo iure reſciſſum eſt: ſi pœnam, appellatione opus eſt. Is quoq; qui mulctam dixit, officio ſuo functus non eſt, & ideo eam reuocare poteſt: at qui pœnam conſtituit, amplius cadere non aditur. Sunt autem pœnæ per leges & S. coofulta certis delictis conſtitutæ: mulcta ſpecialibus quibuſdam, vt cum quis in ius vocatus iudicem negligit: contumaciæ enim iuſſ gitur. Plinius epiſtol lib. iiij. Licinius Nepos prætor acer & fortis, mulctam etiam dixit ſenatori, qui ad iudicandum non venerat, egit ille in ſenatu cauſſam ſuam: egit autem ſic, vt deprecaretur: remiſſa eſt mulcta, ſed timuit, ſed togauit, ſed opus venia fuit. *In ſeſe reuerti*] Id eſt, cognoſcere ſeipſam. Vnde, in ſe deſcendere dictum prouerbiali ſermone, *eſt ſua ipſius vitia inſpicere.* Perſius. *Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere nemo, Sed precedenti ſpectatur mantica tergo.*

Muſcipulis] Muſcipula eſt inſtrumentum quo vtimur ad mures capiendos, Græci μυάγραν appel-

lant. Hoc autem vocabulo male literati, vt Beroaldus in aſinum Apuleianum annotauit, pro ipſo cato, qui & felis domeſticus dicitur, vtuntur. *Notaque minus arte*] Vt ſit vera Ouidii ſententia: *Ingenium mala ſæpe mouent.* *Extremam manum præſtare*] Pro eo quod eſt, vt habet prouerbium: *Summam manum addere*, rem omnino abſoluere, ſeu extremum finem imponere. Sumpta metaphora ab artificibus, vt explicat Eraſmus in Chiliadibus. *Labori*] Obſidioni. *Quocumque modo*] Id eſt, nulla non arte adhibita, ſeu tentata. Vt ſolent comœdiarum aut tragœdiarum ſcriptores, qui fabulas ſuas in actus quoſdam diſtribuunt. Vnde illud Horatianum: *Nec ſit quinto productior actu*, in extremo actu plurimum artis addere, ſicut ſcribit Tullius ad Qu. fratrem: Illud te ad extremum & oro & hortor, vt tanquam poetæ boni, & actores induſtrii ſolent, ſic tu in extrema parte & concluſione muneris ac negocii tui diligentiſſimus ſis, & cætera.

De totis cautus] Id eſt, proſpiciens. Proſpicientiæ munus, quæ alio nomine ac maxime noto, dicitur prouidentia, in aduerſis proſperiſque æque verſatur rebus, commodis etiam atque incommodis proſpectandis, iiſque etiam prouidendis, atque vt auertendis damnis, ſic etiam inuitandis compendiis. Non ſolum enim diuerſiſſimas res acutiſſime diſpicit, verum etiam & conſulit, & conſilio dat operam. Quæ autem ſit eius opera, & quæ vis, exemplo prudentis ac probati agricolæ oſtendit eleganter lib. iiij. de prudentia Pontanus. Cautus autem proprie dicitur, vel qui tantum id videt, ne à recto delabatur, ipſe de via digreſſus: vel qui id maxime curat, ab aliis ne decipiatur.

Protinus ad muros, munitas vndique turres,
Inuectasq; rotis, & magno pondere firmas
Ducit, & hoſtili celſas ſuper aggere ſiſtit.
Harum ſumma tenent, quos, vel baliſta, vel arcus
Morte procul miſſa facit hoſtibus eſſe timendos,
Qui iaculum valido longe torquere lacerto
Longius excuſſa didicere potenter habena.
Inferiora viri fortes, ex agmine toto
Electi promptique manu tabulata tuentur:
Qui dum transfoſſas porrecto ponte patentes
Mœnibus aſſiliunt, & muros rumpere tentant,
Qui loca ſumma tenent, iaculis leuibuſque ſaggittis
Infeſtant miſeros per propugnacula ciues:
Ne confringendis liceat ſuccurrere muris.
Tunc & ſubiectas facilis deſpectus in arces,
Et leuis ex alto trepidos conatus in hoſtes:
Qui ſi forte ſuos rurſum conuertere vultus
Incauti tentant, vehementibus ora ſagittis
Figuntur, nec ſcire licet, neque cernere fas eſt
Vulneris autorem, latebris quem lignea tutum
Occultant tabulata, cauis pluit aura ſagittis
Deſuper, & toto funduntur ab æthere mortes.
At quæ de muris noſtras fluitantia turres
Tela petunt, infirma volant, ſpacioque tenoris
Languida, vix ſummo delibant robora ferro.

Munitas vndique turres] Eleganter deſcribit turres, machinas illas ambulatorias, quarum & ſuperius meminit. Et quia quæ de eiuſmodi turribus ſcribit cap. xvij. lib. iiij. Vegetius huic loco, vnde deſumpta videri poſſunt, non incongruunt, quo planius ille intelligatur, haud grauabor ea adſcribere. Turres, inquit, dicuntur machinamenta ad ædificiorum ſpeciem ex trabibus tabulatiſque compacta: & ne tantum opus hoſtili concremaretur incendio, diligentiſſime ex crudis coriis, vel centonibus communitur: quibus pro modo latitudinis additur altitudo. Nam interdum tricenos pedes per quadrum, interdum quadragenos, vel quinquagenos latæ ſunt. Proceritas autem ipſarum tanta ſit, vt non ſolum muros, ſed etiam turres lapideas altitudine ſuperent. His plures rotæ mechanica arte ſubduntur, quarum lapſu volubili magnitudo tam alta moueatur. Præſens autem periculum ciuitatis eſt, ſi ad murum fuerit turris admota. Plures enim accipit ſcalas, & diuerſo genere conatur irrumpere. Nam in inferioribus habet arietem, cuius impetu deſtruit muros. Circa vero mediā partem accipit pontem, factum de duabus trabibus, ſeptumq; de vimine: quem cito prolatum, inter turrim murumq; conſtituunt: & per eum ingrediētes de machina bellatores in ciuitatem tranſeunt, & occupant muros. In ſuperioribus autem turris illius partibus contati & ſagittarii collocantur, qui defenſores vrbis contis, miſſilibus, ſaxiſque ex alto proſternant. Quo facto, ciuitas capitur ſine mora. Quid enim auxilii ſupereſt? cum hi qui de murorum altitudine ſperabant, repente ſupra ſe aſpiciant altiorem hoſtium murum. Græci eiuſmodi turres, quibus ad iam dictum modum in vrbium expugnatione muri conſcenduntur, Epibateria appellant: quam dictionem in Caluitii laude vſurpauit Seneca. *Funduntur ab æthere mortes*] Hoc eſt, ab altitudine, ſeu culmine turris ſuperante ſummitatem muri obſeſſæ ciuitatis. Mortes numero multitudinis dixit more ſcriptorum eccleſiaſticorum, apud quos legere eſt mortes & mortium. *Spacioque tenoris*] Hoc eſt, propter longiorem progreſſum, quo ius attenuatur. *Summo ferro*] Id eſt, acie ferri, cuius illa extrema pars eſt.

Si rapidas tormenta faces, ad lignea forte
Robora torſerunt, & turribus ignis adhæſit,
Deſuper effuſis incendia protinus illa
Reſtinguuntur aquis, aut vino ſparſa quieſcunt:
Aut ſi reſtingui nequeant, & feruida vino

Si rapidas tormenta faces] Docens enim & Vegetius, quemadmodū ambulatoria turris poſſit incendi. Huic, inquit, tam manifeſto diſcrimini ſuccurritur multis modis. Primum, ſi cōfidentia vel virtus eſt militaris eruptione

Sulphure flamma viget, fumantia membra ſecuris
Amputat, & toti ſucciſa parte medetur.
Turbine fulmineo magnos tormenta molares
Mœnibus inſligunt, muroſque & tecta flagellant.
Fundaque contorto tranſuerberat aera plumbo,
Et medius liquida glandes in nubibus ardent.
Aſt alii foſſas, iniectu ceſpitis, implent,
Hoſtileſque petunt denſa teſtudine muros.
Suffodiunt alii turres, ac fortia ſubter
Fundamenta cauant, aut duri roboris ictu
Impellunt muros, labefactaque mœnia quaſſant.
Aut emota loco muri, compage ſoluta,
Saxa remoliri cuneis arctata laborant.
Aut velut in plano veſtigia certa ferentes,
Scalarum gradibus celſas apprendere pinnas
Contendunt, pugnantque ſimul: nec ſegnior hoſtis
Vndique diſcurrens nunc hos, nunc obuius illos
Excipit, hærentes ſcalas detrudit ab alto
Margine murorum, vicinos cominus enſe
Percutit, aut duro contundit tempora conto:
Longius amotos, lapidum torrente ruina
Obruit, aut iaculis & certo ſauciat arcu.
Æſtuat ira minis, ſæuus crudeſcit vtrimque
Clamor, adhortantes incendunt pectora voces.

ptione facta, globus egreditur armatorum, & vi hoſtibus pulſis machinamentum illud ingens direptis coriis ignis exurit. Quod ſi oppidani exire non audeant, maiores baliſtas, malleolos, vel phalaricas cum incendio deſtinant, vt perruptis coriis, vel centonibus, intrinſecus flamma condatur. Malleoli velut ſagittæ, & vbi adhæſerint (quia ardentes ſunt) vniuerſa conflagrant. Phalarica autem admodum haſtæ valido præfigitur ferro, inter tubum etiam & haſtile, reſina, bitumine, ſtuppiſque conuoluitur infuſo oleo, quod incendiarium vocant. Quę baliſtæ impetu deſtinata, prærupto munimine ardens figitur ligno, turritamque machinam frequenter incendit. Depoſiti quoque homines funibus cum hoſtes dormiunt, in latebris portant lucernas, & incenſis machinis rurſus leuantur in murum.

Liquidæ glandes] Miſſile glans eſt plumbeum in modum glandis formatum. Saluſtius in Iugurtino. Pars eminus glande, aut lapidibus pugnare. *Denſa teſtudine*] Hoc proximo libro explicatum eſt. *Ac fortia ſubter fundamenta cauant*] Eo capit. quo Vegetius oſtendit, quibus modis fodiatur terra, ne machina noceat, refert memorabilem Rhodiorum aſtutiam: Quorum cum, inquit, ciuitas oppugnaretur ab hoſtibus, & turris ambulatoria ſuper murorum altitudinem ac turrium omnium pararetur, mœchanici ingenio inuentum eſt tale remedium. Per noctem ſub fundamento muri cuniculum fodit, & illum ad quem die poſtero turris fuerat promouenda, nullo hoſtium ſentiente, egeſta terra cauauit intrinſecus: & cum rotis ſuis moles inpulſa fuiſſet, atq; ad locum, qui ſubtus cauatus fuerat veniſſet, tanto pondere ſolo cedente ſubſedit, vt nec iungi muris, aut moueri vlterius potuerit. Ita ciuitas liberata eſt, derelictaque machina.

Cuneis] Id eſt, trabalibus. Sunt autem trabales ſpecies tormentorum: dicti à trabibus. Horum meminit Horatius in Odis. Proprie namque Cuneus inſtrumentum eſt, quo in lignis findendis vtimur. Per tranſlationem autem dicitur etiam multitudo peditum, quæ iuncta cum acie primo anguſtior, deinde latior procedit, & aduerſariorũ ordines rumpit: quia à pluribus in vnum locum tela mittuntur. autor Vegetius. *Scalarum gradibus contendunt*] Apte dicit, contendunt: quod qui ſcalis nituntur, frequenter periculum ſuſtinent exemplo Capanei, à quo primum hæc ſcalarum oppugnatio perhibetur inuenta: qui tanta vi occiſus eſt à Thebanis, vt extinctus fulmine diceretur.

Vtque procelloſum ventis agitantibus æquor,
Oppugnat miſera perituram ſorte carinam,
Rumpunt vela Nothi, commixta grandine nimbus
Ingruit, & miſeros affligit ab æthere nautas.
Aſſiliunt fluctus, validis agitata procellis
Verberat vnda latus, nexu tabulata ſoluto
Rupta gemunt, hauſtoque mari rimoſa fatiſcunt,
Stant miſeri nautæ, quaque impetus acrior vrget,
Hac ſtudio maiore rati ſuccurrere tentant.
Hic latices trepidus ſalſos in ſtagna refundit,
Ille properat rima ſarcire patentis hiatum.
Ille vacillantem fluctu iactante carinam
Remigio, ductaque manu ſuſtentat, & ipſi
Decertans pelago, perfringit remige fluctus,
Vela notho, clamore viri, ſtridore rudentes
Quaſſa fragore ratis, plangoribus inſonat vnda.
Dum tandem decimus violento gurgite fluctus
Inſiliat, victamque premens obſorbeat alnum.

Vtque procelloſum] Similitudo valde pulchra.

Decimus fluctus] Hic apud Poetas pro maximo & vndabundo celebratiſſimus eſt. *Sic plebs infelix*] Adaptatio egregia. Bertolfum fama vocabat. Radeuicus: Sed neque noſtris, inquit, virtus in rebus aduerſis, nec Cremenſibus ſæuitia defuit. Nempe vnus militum noſtrorum nomine Bertolfus de Arrar, qui cum primis depõte ſaltu in ciuitatem venerat circumdatus vndique ab hoſtibus: dum pugnando ſe fortiſſimũ oſtendiſſet, multoſq; ſolus vſque ad magnam partem ciuitatis perſecutus fuiſſet, à quodam retro lõga ſecuri proſtratus eſt. Nam in anteriori parte per medios ruentem vniuerſi vitabant, audaciã hominis metuentes, pariter & admirantes.

Vix modicum tempus diſiectaque fragmina ſummis
Fluctibus & tabulas videas per ſtagna natantes:
Naufragio pars hauſta perit pars reddita cælo
Enatat, & nudi veniunt ad littora nautæ.
Sic plebs infelix cladiſque ignara propinquæ
Fortis in aduerſis, & adhuc inuicta reſiſtit.
Iam quantum poterant muris accedere turres
Admotæ fuerant, longique ad mœnia pontes
Prodierant, belloque furens animoſa iuuentus
Fixerat in ſummi veſtigia margine muri.
Occurrunt hoſtes & ſpicula, ſaxa, faceſque
Coniiciunt, haſtiſque viros, ſudibuſque repellunt,
Deturbantque ſolo, quoſdamque viriliter auſos
Inſiluiſſe leui trepidantia mœnia ſaltu
Obtruncant ferro, quos inter fata duorum
Sicut acerba nimis, ſic & miſeranda fuerunt.
Horum vnus trepidos dum per ſua mœnia ciues
Territat inſultans Bertolfum fama vocabat,
Primus in attonitos ſaltu ſe miſerat hoſtes:
Dum fugiunt omnes vnum, pauidiſque fatiſcunt
Mentibus, à tergo furtim librata ſecuris
Tempora flauentis decuſſit tecta capillis,
Totaque detracta eſt capitis membrana reſectis,
Atque peremptoris nitido ſuperaddita cono,
Hoſtilemque comis galeam pendentibus vmbrans,
Præbuit infandi ſignum crudele triumphi.
Alternis manibus, ferro, pedibuſque reſectis
Nomine fama caret, cladis memorabilis extat
Truncus in hoſtili fœde tellure volutus
Palpitat, & miſeri præbet ludibria fati.

Non impune quidem, non gaudia longa malorum
Ciuis agens, magnæ cladis ſuſcepit eodem
Damna die, belloque diu conflixit: at inde
Pulſus in internam trepidus ſe contulit arcem.
Iamque ſuis rebus certa diffidere tandem
Cœperat ille fide, placuit conſulta ſalutis
Sæpe prius neglecta ſequi, paciſque petendæ
Vtile conſilium certæ præponere cladi.
Nec mora, colloquium cum Saxone poſcit habendum,
Cumque Peregrino, quem tunc Aquileia diues,
Eximium claræ patriarcham laudis habebat.
Horum facundis lenitas vocibus aures
Permulcet, veniamque ſibi ſermone diſerto
Præparat, & doctis excuſat crimina verbis:
Non odio regni, nec ſeditione rebelli
Arma tuliſſe manu, ſed ne ſua fata ſuperbis
Hoſtibus, & tumidæ gemeret ſubiecta Cremonæ.
Fœdera cum populo Ligurum iurata, fideli,
Dum licuit, coluiſſe manu, nunc illa ſoluto
Quando ita rex iubeat, tandem ſe iungere nexu,
Nec plures adhibere moras, id poſcere tantum
Puniat ipſe reos victor, quocumque libebit,
Afficiatque modo, tantum ne victa Cremonæ
Ludibrio fiat corrupto principe plebes.

Quem tandem cum occidiſſent, vnus de illis crudeliter in mortuũ ſæuiens, cutem capitis, vt dicebatur, abſtraxit, & prius decentiſſime capillatam galeæ ſuæ affixit, ipſe turpis & indecentiſſimus, nec viri fortitudine permotus, nec humanæ conditionis ſortem miſeratus. Alium quoque præciſis manibus ac pedibus, graue ludibrium per plateas ſerpere permiſerunt.

Vmbrans] Tegens.

Signum crudele] Imo per quam immane, ſi modo legetis cap. Pontani, quod ſcripſit de immanitate, quam inciditur poſt victoriam.

Cum Saxone] Duce Saxoniæ, & Bauariæ Henrico ſupra memorato.

Peregrino] Erat is vir eruditus, facundus, &c, vt ait Radeuicus, plurimis virtutibus adornatus. Huius antiſtitis orationem ad Cremenſes idem recitat cap. 65. quarti rerum Aenobarbi.

Aquileja diues] Hodie fortuna eſt mediocri. Vel forte reſpexit ad illam veterem, quæ potẽs vrbs per tres annos ſuſtinuit obſidionem Attilæ Hunorum regis illius illaudati egregiarum vrbium euerſoris. Excidium Aquileiæ, de quo latius Sabellicus, vrbi Venetiarum dedit originem.

Patriarcham] Quatuor tantum principio fuere Patriarchæ: Romanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hieroſolymitanus. Poſtea acceſſere alii, vt Conſtantinopolitanus, & Aquileienſis.

enſis. Romæ, vt ferunt, extant quinque etiamnum eccleſiæ patriarchales. Nempe ad Ioannis Lateranenſ. ad Petri, ad Pauli, ad Mariæ, cognomento Maioris, & ad Laurentii ædem.

Hæc vbi ſunt placita Duci, lenita reſedit
Ira ferox animi, multumque domeſtica magno,
Ac bene nota viro, tetigit clementia mentem.
Protinus aſſenſu procerum moderamine tali
Vtitur, vt nec ſe venia, vitaque repulſos
Infauſti doleant ciues, nec lenior æquo
Incitet ad ſimilem multos vindicta fauorem.
Mœnibus incolumes tuto migrare relictis,
Quodque ſemel valeant humeris deferre ſinuntur,
Cætera victori rapienda relinquere iuſſi.
Quis rogo luctus erat? quis tota per oppida clamor?
Qui gemitus populi? dum paucis rebus onuſti,
Multa relinquentes, miſeri ſua mœnia ciues
Arſuraſq; domos, & limina chara ſupremo
Ore ſalutarent, dulceſque relinquere cunas,
Orſa ſui generis, cultaſque parentibus ædes
Prodirent, querula viginti millia turbæ.
At quos vel Ligurum populus, vel Brixia clauſis
Miſerat auxilio, nudati rebus & armis
Omnibus, accepta vix tantum à Principe vita
Indecores, mœſtique ſuas referuntur ad vrbes.
Protinus ad prædam ſpoliandaque mœnia raptim
Curritur, & præda miles diteſcit opima.
Omnibus ereptis caſtrenſibus oppida flammis
In cineres collapſa fluunt, euerſaque fractis
Turribus, antiquos expendunt clade tumores.
Victor ad excelſæ munimina fida Papiæ
Vertit iter, ſolitamque ſuis gaudere triumphis
Ingreditur pulchram caſtris victricibus vrbem.
Gaudia Ticinæ plebis, celebreſque triumphos
Cæſaris, & magni ſpeciem deſcribere plauſus,
Dignum vate foret, ſed & hoc, & multa relinquo
Cautus, & inualidæ parcendam credo camœnæ.
Iamque alibi ſimiles in eadem diximus vrbe,
Exhibitos regi deuota laudis honores,
Poſt clades Terdona tuas, ideoque premenda,
Ne bis agitur idem, præſentia facta videntur.

Multumque domeſtica] Magna laus Friderici. Si quidem, vt grauiter Seneca dicit, nullum ex omnibus magis quã regem aut principem decet clementia: quæ, teſte eodem, quo rarior in rege, eo mirabilior habenda eſt. Clementiæ tamen locus, vt Cicero ſapienter admonet Brutum, aliis rebus aliis temporibus eſſe debet. Quod & ab A-nobarbo, qui temperamentum adhibuit, vt mox ipſe Poeta innuit, obſeruatum eſt. *Clauſis*] Cremenſibus, obſidione cinctis. *Expendunt*] Soluunt, compenſant. *Clade*] Calamitate exilii.

Antiquos tumores] Inueteratam ſuperbiam, ſeu cõtumaciam, & rebellionem pertinacem in principes Romanos Teutonici ſanguinis: quod ſatis iudicant annales Teutonicorum ſcriptorum de Cremenſibus ſic loquentes: At illi confidentes in ſui caſtri firmitate, eo quod olim Lotharius imp. viribus deficiens, nõ auſus fuerit idem caſtrũ obſidere, de auxilio quoq; Mediolanenſium & Brixienſiũ confidentes, præceptis imperatoris ſuperbe cõtradixerunt, ac mulieres choros ducẽtes per plateas cantant. Sicut olim Lotharius, ſic & Fridericus cogetur recedere inglorius.

Celebreſque triumphos Cæſaris] Romana re à libero ſtatu per imperatores in tyrannidis ſpeciẽ redacta, quum plura iam per libidinem, quam ratione gererentur, ſæpius atq; in diuerſos modos variata atq; interrupta eſt triumphandi ratio: vt omiſſis exemplis oſtendit Fulgoſus libro tertio: quo teſte, Beliſarius poſtremus fuit, qui ſub imperatoribus poſt Auguſtum triumphauit. Hunc autem honorem, vt multa alia ad militarem virtutem pertinentia, ceu longo poſtliminio in Italiam reuocauit: Caſtrucius Lucenſium Princeps Piſis, Piſtoria, magnaque Ethruriæ parte armis parta, cum ad Altum paſſum Florentini popul. copias, capto Raimundo Cardonacarum duce, fudiſſet. Veteri enim more, quãtum fieri potuit, reuocato triumphali curru vrbem Lucam iniuit ſalutis anno trecenteſimo, vigeſimoſexto ſupra mille. *Alibi diximus*] Lib. tertio. ibi. Inde profecturum. Bene autem diximus: quia hiſtoriam perpetuam narrauit, nullo figmento admixto. *Premenda*] Prætereunda. *Ne bis agatur idem*] Quod, vt admonet Cicero in Lælio, ſeu de amicitia libello, vetamur prouerbio. *Præſentia facta*] Triumphales ob victam Cremam honores intelligit.

Stabat adhuc ſtudiis hærens, & fixa nefandis
Vrbs Ligurum, necdum cœptis deſiſtere, vel tot
Cladibus ipſa ſuis, vel Cremæ ſorte recenti,
Vel ſatis Terdona tuis, edocta, volebat.
Sed quia iam bello tellus afflicta bienni,
Frugibus, & ſolida minus vbertate vigebat,
Hoſtilique ſolo crebris tam ſæpe rapinis
Exhauſto, ſociis etiam non parcere regem
Sumptus, & immenſæ cogebat copia plebis,

Vel ſatis Terdona tuis edocta] Videtur alludere ad ſententiam verſiculi vulgo iactati: *Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.* In eandem ſententiam Plautus: *Feliciter ſapit, qui alieno periculo ſapit.* *Sociis*] Partes cæſareanas ſequentibus. *Sumptus*] Commeatus. De eſca namq; & potu ſumptum quoque dici, manifeſto deprehenditur ex hoc in Captiuis Plautinis verſu: *Me ſaturũ ſeruire apud te ſum-*

Milite dimiſſo, ſpolita parcere terræ
Conſtituit, verſo dum rurſus ceſpite ſolem
Aſpiciat ieiunus ager, dum ſemine iacto
Læta tumeſcat humus, dum plena turgeat vrna
Bacchus, & arboreis redeunt ſua munera ramis.
Ergo vbi belligeris ex omni parte cateruis
Stantibus, arrecta capiendis vocibus aure
In medio cœtu pulchro ſtetit ore ſerenus,
Indixitque manu . placidoque ſilentia vultu.
Incipit ex alto doctis facundia verbis,
Atque lepos conſuetus adeſt, magnique capacem
Ponderis ingenuam comitatur gratia vocem:

pro & veſtitu tuo. cum cibus & potus ſit quoque impenſa ſeruis neceſſaria.

Immerſa plebus] Signat exercitum Aenobarbicum, qui fuit, vt tradunt, plus centies mille hominum. *Pulchro ore*] Id eſt, læta & hilari, qualis ei fuit, facie, vt Radeuicus formam eius deſcribens refert, cuius hæc verba ſunt: Forma corporis decenter exacta, ſtaruta longiſſimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Flaua cæſaries, paululū à vertice frontis criſpata. Aures vix ſuperiacentibus crinibus operiuntur, tonſore pro reuerentia imperii pilos capitis & genarum aſſidua ſucciſione curtante. Orbes oculorum acuti & perſpicaces. Naſus venuſtus. Barba ſubrufa. Labra ſubtilia, nec dilatati oris angulis ampliata, totaque facies læta & hilaris. Dentium ſeries ordinata niueum colorem repræſentat. Gutturis & colli non obeſi, ſed paulumper ſucculenti: lactea cutis, & quæ iuuenili rubore ſuffundatur. Eumque illi crebro colorem non ira, ſed verecundia facit. Humeri paulisper prominentes. In ſuccinctis ilibus vigor. Crura ſuris fulta turgentibus bonorabilia, & bene maſcula. Inceſſus firmus & conſtans. Vox clara. Totaq; corporis habitudo virilis. Haetenus Radeuicus eius temporis æqualis hiſtoriam ſuam clauſit. Quæ autē per tres in Italiam ſequentes expeditiones, & poſtremo in Armenia geſſit, ſcripſere multi, diligentius vero Nauclerus, Crantius, & Æmylius Veronenſis, cuius verba de Friderici interitu haud grauabor adſcribere. Cæſar, inquit, nobiliſſimo validiſſimoque cum exercitu ex Germania profectus, Pannoniamq; emenſus, ad Græcos peruenerat, ad vrbemq; regiam Boſphoro tranſmiſſo longe lateque nominis ſui terrorem iniecerat, iam in Armeniam copias perduxerat: colebaturq; à gentis proceribus à ſancta cauſſa non alienis. Dum Selephium fluuium tranſmittit, equo offendente, iam grauis ætate, lapſus ita affectus eſt, vt inter manus ſublatus, paulo poſt expirarit. Hoc & ab autore illius temporis Tyrio traditur, & propius fidem eſt, quam quod à oonnullis fertur. Sed ab ætate iam ingraueſcente & grauitate hominis abhorret, eum, dum poſitis armis veſteque ad æſtum leuandum natat, extinctum.

Non ego digna ſatis comites præconia vobis
Ore referre paro, nec ſi prudentia magni
Neſtoris, aut Ithacæ nobis facundia linguæ
Afforet, æquandas meritis ingentibus vnquam
Sperarem noſtro conceptas pectore laudes.
Ne tamen immemorem forte ingratumque putetis
Quamlibet exiles vobis pro tempore grates
Lætus ago, maiora quidem, modo viuere detur,
Expectare iubens, venient ſua tempora rebus
Et meritis referetur honor. Vos ardua regni
Pondera ſollicitis humeris geſtanda dediſtis.
Vos gelidas mecum tranſcendere ſæpius alpes
Coniugibus, patriaque domo, natiſque relictis
Exiguum quiddam, facto iam more, putatis.
Quid referam prompta ſuſceptos mente labores,
Quos Terdona dedit, quos Aſtum, quos prior illa
Obſidio Ligurum, tumidaque rebellio plebis?
Imperii ſummum multo mihi ſanguine nomen
Et diadema graui perfuſum cæde paraſtis.
Aera peſtiferum, miſerandaque funera paſſi,
Senſiſtis ſocios coniuncta ſorte labores.
Et nunc obſeſſa brumalia frigore Crema
Quanta vel è cœlo, pro me, vel ab hoſte tuliſtis.
Hæc & plura quidem, quorum me nulla vetuſtas
Immemorem faciet, pro me ſuſcepta recordor
Lætus, & immenſa mercedis debitor eſſe
Gaudeo, quam pleno cumulatam fœnore reddam.
Nouimus, & memori ſcriptos in corde tenemus

Non ego digna ſatis] Oratio est F. Friderici ad milites oorata, magnifica & ſuauis: continens gratiarum actionem laudemque militum, quos remiſſos ad tempus reuocat, dicto die ad bellicos labores, propoſita mercede ampliſſima. Vtitur autem ab initio extenuatione, noto rhetorum colore. *Præconia*] Magna laus dicitur præconium, quia præco pro laudatore ponitur. Plautus in Menæchmis pro præmio præconis vſurpauit, non pro eius officio, vt Valla interpres putauit. *Magni Neſtoris*] Is, qui fuit Neptuni ex Chloride filius. Sunt enim & alii Neſtores. Huic in bello Troiano ad eloquentiam partes ſalubris conſilii dantur. Vnde dicit, *prudentia.* Et tres ætates attribuit Homerus in Odyſſeæ tertio, à quibus Neſtoris anni apud Latinos in prouerbium abierunt. *Ithacæ linguæ*] Hoc eſt, Vlyſſeæ. Nam, *Non formoſus erat, ſed erat facundus Vlyſſes.* Is Græcos à Troia diſcedere volentes retinuit facundia ſua. Horatius eū exitium gentis Troianæ appellat: quoniam eius aſtu latens Achilles muliebri habitu inter filias Lycomedis, deprehenſus eſt, & in Troiam ductus, qui Hectorē occidit, & fratres eius plures, continueque Troianis ipſis inſidiabatur. Vnde quicquid actum eſt poſtea in Troia-

Qui toties noſtris ad certa pericula iuſsis
Preſtiterint, quoi bella pati, duroſq́ labores
Iuuerit, atque hilarem pariter cum pectore vultum.
In ſummis praſtare malis, qui pralia primi
Tentare, aut murum conſcendere fortiter auſi.
Multaque praſentes oculis, qua vidimus iſtis:
Et vero pro teſte ſumus, „ſit gratia ſummo
Magna precor regi, qui me fulcire meorum
Dignatus ſtudiis: alii venalia caſtra,
Et mendicatas certa mercede cohortes
Alliciunt: ego gratuitis vltroq́ paratis
Fidens auxiliis, ad magna negotia rerum
Tutus eo, fidas ducens in bella cateruas.
Nunc quia vaſtatis hoſtilibus vndique campis,
Victum terra negat, caſtriſq́ alimenta miniſtrans
Plus ſocius ſtudio, quam bello laditur hoſtis,
Reſpirare iuuat, laxataque ſoluere caſtra,
Ruraq́ dimiſsis ad tranſalpina cateruis,
Sumptibus aſsiduis oppreſſa parcere plebi.
Dum melius promittat ager, repetitaq́ cultu
Producant latas Ligurina noualia fruges.
Protinus expleto (nobis reuocantibus) anno,
Si bene nota fides, in caſtra redibitis omnes.
Nec prius hoſtili bellum referemus ab vrbe,
Quàm iuſtas experta minas, ſuperataq́ bello
In veſtras dabitur proſcriptis mæſta colonis
Diripienda manus, penituſq́ exciſa iacebit.

in Troianos, Vlyſses feciſse videtur. Eum Homerus breuem & prudentiſsimum refert, Aiacem lōgum & ſtultiſsimum prodidit. Ithacenſis à patria dictus Horatio lib. primo epiſtolarum. Ithaca autem inſula eſt Ionii, clara tantum Vlyſse, ſterilis alioquin & parua, etiam Ciceronis teſtimonio in orationibus his verbis: At ſi vos id, quod iure debet, veſtra patria delectat, cuius tanta vis eſt, vt Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis tanquam nidulum adfixam vir ſapientiſsimus immortalitati anteponeret. *Facto iam more*] *Nihil enim tam difficile, quod non fiat vſu facile.* Vnde Ouidius: *Quod male fers, aſſueſce, feres. bene multa vetuſtas Lenit.* Tanta eſt etiam vis conſuetudinis. vt in alterum naturæ nomen abierit.

Coniuncta ſorte] Quia non mandauit tantum, ſed etiam ipſe bella geſsit. qualem Principem ſua ætate deſideraſſe videtur Sidonius. Sic enim cecinit: *Sed tamen vnus homo eſt, nec tanta pericula ſolus Tollere, ſed differre poteſt: modo Principe nobis Eſt opus armato, veterum qui more parentum Non mandet, ſed bella gerat, quem ſigna mouentem Terra, vel vnda tremant: vt tandem iure recepto Romula deſuetas moderentur claſsica claſſes.* *Qui pralia primi*] Hoc eſt, qui in acie aliquo egregio facinore inclaruerunt, ob quod donabantur ab Impp. Corona quæ dicebatur Caſtrenſis. Ea corona inſigne valli habebat. *Murum conſcendere auſi*] Qui ſuis quoque coronis ornabantur, quæ & Murales dictæ ſunt. Hæ quaſi muri pinnis decoratæ erant. Vide Gellium libro quinto. *Pro vero teſte*] Iuxta illud Plauti: *Plus eſt oculatus teſtis vnus, quam auriti decem.* Id eſt, qui de auditu tantum dicant. Quæ autem cernimus certiora ſunt, quam quæ audimus. Vt etiam iuxta Horatium in Arte. *Segnius irritant animos demiſſa per aurem, Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ Ipſe ſibi tradit ſpectator.* Porro ad cognitionem magis faciunt aures, ad fidem faciendam certiores ſunt oculi. Vnde & vulgo, ſi quis fabulam narret parum veriſimilem, rogare conſueuimus, num ea conſpexerit? Quod ſi neget, verùm audiſse modo, ridetur. *Ligurina noualia*] Id eſt, agri Ligurum, ſpecies pro genere. Sunt enim qui velint nouale eſse aruum tunc primum ad ſementem proſciſsum, cum prius eſset ſylua, vel alio modo incultum. atque ita etiam Hieronymus interpretatur. Seruius item: Dicimus, inquit, & has nouales, & hæc noualia, proprie nouales tunc primum arua proſciſſa. quod ita ſenſiſse in Buc. Virg. palam eſt in illo verſu: *Impius hæc tam culta noualia miles habebit?* Vide Vallam lib. elegant. 6. Appianus autor eſt lib. 1. decimam partem fructuum Reipub. ſolitam pendi pro vectigali eorum agrorum, qui deſerti ad culturam redigerentur. *Exciſa iacebit*] Proue eam in ſequenti eius in Italiam expeditione quæ incidit in annum ſalutis M C LXIII. demum vrgente fame ſubactam ad ſolum euertit. Eam non multo poſt ſociæ coniuratorum in Aenobarbum ciuitates communiter reſtituerunt. Mirandum profecto, quam breui tempore populo & opibus ciuitas auctior facta fuerit.

Hæc vbi verba viris regali plena vigore,
Aut meliora dedit, cunctos ſimul ore venuſto
Laudat, & egregios titulis exaggerat actus.
Tunc ſi quos præclarum aliquid, laudiſq́ ſuperba
Commeminit geſsiſſe manu, regaliter illos
Appellans, memorem factorum quemque ſuorum
Efficit, & ſeſe memorem ſimul indicat eſſe:
Munificaque manu meritis bene munera magna
Erogat, argenti multum largitur & auri,
Crateras, pelues, diſcos, pateraſque capaces,
Addit equos celeres, galeas, thoracas, & enſes,
Textaque multimodis operoſe picta figuris,

Tunc ſi quos] Idem ſcribit Radeuicus cap. 79 quarti libri. *Laudiſque ſuperba*] Quicquid in aliqua re excellit, ſuperbum dicere poſsumus: quaſi ſuper alia iens. Virgil. *Ceciditque ſuperbum Ilium*, hoc eſt, nobile, magnificum.

Atque figuratam late ſe Rege monetam:
Diſtribuitque ſuis regale numiſma maniplis.
Sic demum caſtris ſuſpenſa parte laboris
Pollicitos alacres ad quæque ſequentia vires
Muneribus lætos, titulis dimittit onuſtos.
Me quoque non armis, ſed carmine caſtra ſecutum,
Hactenus egregii decurſa parte laboris,
Si bene promerui caſtrorum præmia miles,
Non illaudatum, vel munera nulla ferentem,
Spero quidem magni dimittet gratia Regis.
Nec ſpernenda meæ (liceat modo vera fateri)
Munera militiæ, nec clarius arbitror eſſe
Pauca probe geſſiſſe manu, quam multa referre.
Nec minor hic illo labor eſt, quæ ſingula multi
Fortiter egerunt, ego proſequor omnia ſolus.
Hoc quoque me famæ, ſi deſint cætera, ſolum
Conciliare poteſt, quod iam per multa latentes
Secula, nec clauſis prodire penatibus auſas
Pierides, vulgare paro, priſcumque nitorem
Reddere carminibus, tardoſque citare poetas.
Immo etiam pulchro reuerendi Cæſaris auſu,
Cæſareæque domus videor meruiſſe fauorem,
Cum de tam lato magnarum gurgite rerum
Sunt electa mihi cupide quæ ſcribere mallem
Nominis acta ſui. ne res noteſcere dignas
Fuſcarent tenebræ, ſpecioſaque facta laterent.
Atque ideo dum muſa recens, noſterque legetur
Iſte labor, cupidum niſi fallit opinio vatem,
Virtutes Friderice tuas mirabitur orbis.
Forſitan hunc olim, faueat modo fama, libellum
Et pater, & magna proles generoſa parentis
Attrectare manu, placidamque legentibus aurem
Tradere curabit, propriiſque admittere laudes.
Et nunc pauca quidem ſacræ quæ ſanximus aulæ,
Carmina ſufficiant, & reſpirare poetam
Ad tempus liceat, dum bellica ſigna quieſcunt,
Grataq; dimiſſus bello fouet ocia miles.
Mox vbi ſollicite reuocatus in arma redibit,
Nos quoque belligeras acies, & caſtra petentes,
Interrupta nouo repetemus cœpta labore:
Cunctaque ſummatim, ſuperet modo vita, ſequentes
Continuo quodam ſuſcepta negocia filo
Propoſiti memores, ad tempora noſtra trahemus.

Nec clarius arbitror eſſe] Hoc tam vere dicit, quam omnium, teſte Balbo Antiſtite, qui vel in ciuili negotio, vel in veri perſpicientia verſantur, vna eſt ſtabilis fixaque ſententia, nihil magno & excellenti principi, neque charius, neque antiquius eſſe debere, quam rerum à ſe geſtarum, & ſuæ virtutis gloriam in omnem memoriam propagare. *Per multa latentes ſecula Pierides*] Iam inde à primis Longobardorum temporibus, & in ipſa Italia inoleuit barbaries, atque Romæ deſitum eſt Romane loqui. *Priſcumque nitorem reddere carminibus*] Qui apud veteres Latinos paulo diligentius de poetice ſcripſerunt, ſero aſſerunt à Romanis fuiſſe hanc facultatem receptam, annos poſt vrbem conditam ſupra cccc. Regnante Numa Pompilio Saliorum carmina facta ſunt, inculta atq; incondita, proptereaq; parum poſteris intellecta. Paulo mox cantica quædam & deuotionum ſacra vulgata ſunt, laudeſque deorum verſibus abſolutæ, quibus more ſuo Deos comprecati conſueuerunt, aut expiare vrbē inſigni aliquo prodigio. Neque tum Romę defuerunt, qui vaticiniis editis, Populi Rom. facta deſcriberent, aut qui per obſcuris verſibus futuras clades Punicis bellis prænunciarent. Primus autem omnium poeticen illuſtrare cœpit Liuius Andronycus: quam paulo poſt auxerunt, præcipueque inſtruxerunt Q. Ennius, M Plautus, Næuius, Pacuuius, Actius & Lucilius. *Videor meruiſſe fauorem*] M. Cato retulit, poetas ipſos principio in vrbe contemptui habitos, & craſſatores vulgo appellatos, qui poeticæ ſtudio tenerentur. Factum tamen eſt, vt paulo mox principes etiam viri aucto imperio, & domi foriſque pace adepta ad hāc ſtudiorum partem animum inclinarint. Summoque cultu atque honore illos habuerunt, qui carmine abſoluendo viderentur admodum excellere. Hinc ſacratum in ipſa vrbe muſis templum, & magna religione habitum. Quoniam exiſtimarent à Gratiis abeſſe illorum ingenia, qui paulo indoctiores haberentur, & quarum à muſarum ſacris alieni.

Interea tacitus de ſe quid iudicet aula
Audiat & doctos quorum tutandus amore
Atque fouendus erit, noſter Ligurinus adoret,
Nec frontem duxiſſe velit, licet vnus & alter
Arguat & meritum naſo ſubſannet adunco.
Quemque ſui meminiſſe decet, nos nominis alti
Non ſumus, egregios vix ſuſcipit aula poetas.
Hoc tamen in cœtu non deerit forſitan vnus,

Ligurinus] Opus noſtrum, à rebus in Liguria geſtis nomen ſortitum.

Frōtem duxiſſe velit] Hoc eſt, non moleſto animo ferat. Nam frontem explicare cum hilareſcimus: contrahere, cum ringimur, vbi quid moleſtum eſt, dicimur. Plinius in libro vndecimo. Frons & aliis, ſed homini tantum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeueri-

Vel duo, vel plures, qui te Ligurine legendum
Eſſe putent, lectoque ſemel, rurſumque relecto
Plus faueant, tandemque ſacras ad principis aures
Nomen & autorem, quæ rerum inſignia portes,
Quidve putas perferre velint, & amica loquantur.
Hunc ego quiſquis erit, qui tam placabilis in nos
Extiterit, gaudere bonis maioribus opto
Semper & æterno fulciri regis amore.
Sic vbi conſpicua tandem nouus hoſpes in aula
Conſtiteris, claroque piam cum principe prolem
Ceu totidem ſtellas, nitido cum ſole videbis,
Hæc tibi non ſtulte proferri poſſe videntur,

ſeueritatis index. *Naſo adunco*] Sic Horatius in Sermonibus: *Naſo ſuſpendis adunco.* Notum eſt, quod naſum antiquitas irriſioni dicauit. Vnde naſuti vocari, qui docte norint alios irridere. Martialis: *Non cuicunque datum eſt habere naſum.* Idem: *Naſutus ſis vſque licet, ſis denique naſus.* *Adunco*] Corrugato. *Æterno regis amore*] Non temere, neq; non magnum quid animo ſuo precatur optatque Poeta. Nam, vt Synnus ait. pertæſi ſunt, qui apud reges perpetuo valent. Idem Sæpe, inquit, qui heri placuit, hodie diſplicet. Nullum eſt in atriis principum maius ſtudium, quam vt alios de gradu præcipitent, & ſe erigant. Apud Hadrianum Imp. delatorum voces adeo valuerunt, vt amicos, quos ad ſummum promouerat, poſtea hoſtium loco habuerit.

Gaudeat iſta domus, qua gaudet præſide mundus.
Gaudeat Auguſto felix cum patre propago,
Gaudeat, & noſtrum iubeat gaudere parentem.

Gaudeat iſta domus] Huius ortum & interitum ſcripſit diffuſius Peutingerus noſter his verbis: Imperat. Cæſ. Henricus quartus Aug. quem plerię; Tertium appellant: quum Rudolphum Sueuorum Ducem, Comitemque Reinfeldenſem, aduerſus ſe Gregorii VII pont. Max. perſuaſionibus concitatum, & Regem Augu. declaratum occidiſſet, Berchtoldo Zeringio genero ducatum Sueuiæ, quem ex coniuge eius Rudolphi, filia occupauerat, abſtulit, & ipſum dedit Friderico magnæ nobilitatis viro (qui ab aliquibus baro, ab Othone vero Friſingenſi epiſcopo comes de *Hohenſtauffen* cognominabatur) ob ſingularem virtutem, ac præclara eius facinora, eundemque ex Agnete filia generum ſuum fecit. Berchtoldo tamen in eo gratificatus, quod eum Turegum non obſcurum Sueuiæ oppidum à manibus cæſaris tenere permiſit. Fridericus ergo dux, qui genus ſuum, ad veteres, origine tamen Germanos Francorum reges Clodouæum, & imp. cæſ. Carolum Magnum Augu. referebat: habebatque fratres Othonem epiſcopum Argentinenſem, & Chunradum: & ex coniuge ſua Agnete filios duos ſuſtulit; Fridericum Iuniorem & Chunradum: tandem ſenio confectus obiit in cœnobio, quod erexerat, Loricenſi tumulo conditus iacet. Agnes deinde (imp. cæſ. Henrico V Aug. fratre eius adſentiente) illuſtri marchioni Orientali, Auſtriæ ſcilicet, nupſit, genuitque ex eo fil. xviij. Porro Fridericus Iunior Friderico patri in Sueuiæ ducatu ſucceſſit. Fuit is nobili ingenio præditus, liberalis, & militaris rei ſcientiſſimus, altero tamen oculo carebat. Chunradus autem ſuper Francones dux conſtitutus ducatum etiam hunc pater à Cæſare acceperat. Defuncto interim Imp. Cæſ. Lothario Quarto Augu. Saxonum duce apud Confluentiam rex Auguſtus declaratur. Hic expeditionem Hieroſolymitanam cum regibus cæteris chriſtianis adſumſit, genuitque ex Gertrude Sulczbacenſis com. filia coniuge ſua Fridericum alterum Sueuiæ ducem: qui expeditione Romana febre correptus interiit, & Henricum volente patre regem Auguſt. deſignatum, anno ætatis X: Domini vero MCXLVII. Sed hic cum regis Hungariæ filiam Sophiam ſibi deſponſaſſet, morte immatura præuentus, ante patrem in fata conceſſit, anno ætatis ſuæ XIII. Dominicæ ſalutis MCL. Idem Fridericus monoculus dux, ex coniuge eius prima Iuditha Henrici Nigri Bauariæ & Saxoniæ ducis filia, genuit imper. cæſ. Fridericum Primum Aug Aenobarbum appellatum, & Iuditham filiam Mathæo Lothoringorum duci copulatam. Ex altera viro Agnete com. Burgi Saræ filia genuit Chunradum ducem à cæſ. Friderico Rheni Palat. Com. conſtitutum. Agrippinenſis ſcriptor filiam monoculo eidem addit, quæ Gotfrido Secundo Brabantiæ & Lotharingiæ duci copulata: ex quibus Gotfridus Tertius dux natus fuit. Alter vero res Friderici cæſaris ſcribens, ait: Chunrado ex Agnete matre ſoror fuit Hermanni Lantgrauii illius Turingorum coniunx: cuius filius contra Philippum conſanguineum ſuum Othonis Quarti partes fouerat. Cæſ. Frideric. Aenobarb. quum Adilam Diepoldi Vohburgenſ. marchion. filiam, ob conſanguinitatis impedimentum repudiaſſet (quæ poſtea Diethoni domino Rauenſpurgii nupſit) coniugem ſibi matrimonio copulauit nobiliſſ. illam Beatricem maximi Veſontionum comitis Reginaldi vnicam filiam atque hæredem, genuitque ex ea imp. cæſ. Henricum VI. Philippum prænominatum Ethruriæ ducem, contra Othonem Quartum Aug. deſignatum. Chunradum Sueuiæ ducem Durlaci interemptum. Othonem Palatinum Burgundionum com. Veſontionumque dominum, & Fridericum ducem: qui quum in expeditione tranſmarina, patre defuncto, exercitus totius chriſtiani ductor eſſet, febre correptus occubuit. Scriptor præterea Saxonicus, duas adhuc Cæſ. Friderici filias, quarum vnam Sophiam marchioni Saxoniæ coniunctam, alteram Beatricem virginem Deo dicatam abbatiſſam Quedlinburgii fuiſſe refert. Filiorum vero coniuges fuerunt imp. cæſ. Henrici VI Aug. Conſtantia Wilhelmi Secundi regis Siciliæ filia, quæ profeſſa è monaſterio Panormi per Celeſtinum Tertium P. M. educta quinquennatia imperat. cæſ. Fridericum Secundum Augu. genuit. Philippus qui poſt Henricum cæſ. rex Auguſtus, ſibi Græcam Mariam Cæſ. Alexii Conſtantinopolitani filiam copulauerat, ab Othone V Vittelſpachio Palatino comite quod filiam eius antea repudiaſſet, occiſus. Othoni Burgundionum Moderatori Bleſenſium com. filia nuptui tradita fuit. Fridericus vero Dux antequam Geizæ Hungarorum regis filiam ſibi deſpon-

ſatam traduceret, in fata conceſſit imp. cæſ. Fridericus Secundus Aug. rex & hæres Siciliæ citra & vltra Pharum, ſex coniuges legitimas habuit, ex quarum prima Conſtantia Aragonum regis filia, & Hungarorum regis relicta vidua, regem Henricum Auguſt. & Burgundionum rectorem genuit: cuius ex Margarita filia Leupoldi illius glorioſi ducis Auſtriæ, filii nati Fridericus, & Henricus à Manfredo, quem mox referemus, veneno ſublati interierunt. Hæc autem Margarita Henrico defuncto Ottacaro primum Morauorum marchioni, mox Bohemorum regi denuo nupſit: quem pugnis pluribus victum profligatumque rex Rodulphus Habiſpurgius tandem congreſſu occidit. Secundam Friderici II coniugem, quod nati ex ea huius nobiliſſ. domus poſteritatem continnauerunt, loco vltimo referemus. Tertiam idem Cæſar coniugem Othonis Meraniæ ducis filiam repudiauit: quæ poſtea Carentano duci Vdalrico copulata fuit. Quartam deinde duxit Ruthinam Otbonis com. Meſſenbuſen filiam. Qua defuncta quintam adiunxit Iſabellam, Bauariæ ducis Ludouici filiam. Sexta autem fuit coniunx Mechtildis Ioannis Anglorum regis filia. Genuit autem Cæſ. Frideric. II ex ſecunda in ordine ſua coniuge Iole Iohannis Brauni Hieroſolymitani regia filia, cui & hæres in regno fuit, Iordanem regem, qui infans obiit, & regem Chunradum Auguſt. Hieruſalem, Siciliæ regem, ducemque Sueuiæ, qui ab eodem Manfredo veneno peremptus interiit. Is reliquit ex Elizabeth Ludouici, & Henrici Bauariæ ducum ſorore coniuge ſua, Chunradinum illum innocentiſſ. filium: qui quum regna patrio atque auito iure ſibi debita iam prope pubeſcens repeteret, proditus à Carolo prouinciæ & Andegauenſ. com. Siculi regni occupatore, captus vna cum Friderico Auſtriæ duce, Badenſique marchione etiam impubere, cum maxima iniuria & præter fidem, quæ hoſti nocentiſſimo data ſeruanda eſt, capite cæſus occubuit, anno chriſtianæ ſalutis LXVIII ſupra MCC. & Neapoli ad Carmelitas reconditi iacent. In hoc Chunradino domus illa illuſtris ducum Sueuiæ defecit. Vſus eſt idem cæſ. Frid. concubina Blancha marchionis Montisferrati filia, & ex ea ſuſtulit Fridericum Antiochenum Albæ comitem, mox Tuſciæ regem apud Florentinos ſepultum. Henricum Sardiniæ & Corſicæ regem, qui captiuus apud Bononienſes obiit. Ecium ſiue Recium Longobardorum deſig. regem. & portentum illud Manfredum Tarentinum principem, mox regni Siciliæ occupatorem, cum patrem & prædictos eius filios veneno necaſſet. Manfredus ex Conſtantia coniuge ſua, quam cum Petrus Aragonum rex ſibi matrimonio copulaſſet, regno ſuo Trinacriam adiecit. Tandem Manfredus, vt quas meruerat pœnas lueret, ab eodem Carolo occiſus eſt.

Neve ſuum vatem patiatur littus araſſe,
Vanaque deceptis fregiſſe noualia ſulcis,
Vel tot in officio vigilatis noctibus iſto
Conſeruiſſe leues, quas texit aranea telas,
Sed quiſquis rerum, quas ſcripſerit ille nitorem
Te perhibente leget, pulchri quoque præmia facti
Nouerit, & gratum feliciter iſſe laborem.
Nam mihi per totum magnalia cæſaris orbem
Impetus eſt, proliſque ſacræ diffundere laudes.
His ita præmiſſis cunctis præbere legendum
Te poteris, totasq; palam diſtendere pennas.
Mox vbi ſit noſter Solymarius ille requires,
Quem prius ingenio dedimus leue munus alumno:
Qui ſibi te quinto, poſt ſe, vix menſe creatum
Ac veluti medio proiectum ventris aborſu,
Acceſſiſſe nouo mirabitur ordine fratrem.
Hac monuiſſe ſat eſt, age nunc proficiſcere cautus,
Sit fortuna tuis & felix exitus auſis.

Littus araſſe] Id eſt, ſterilem operam ſumpſiſſe. Sic Auſonius ad Theonem: *Quid geris extremis poſitus telluris in oris Cultor harenarum vates, cui littus arandum?* Sunt autem maxime ſteriles littorales ſulci, nec idonei ad ſemen tem. Vnde OEnone Paridi apud Naſonem: *Quid facis OEnone, quid harena ſemina mandas? Non profecturis littora bubus aras.* Atque in nobiliſſima Germaniæ inferioris regione, Brabantia, ſunt agricolę tam induſtrii, qui ſitientiſſimas harenas cogant & triticum ferre. *Vana noualia*] Quod ſpei futuri fructus parum reſpondeat.

Deceptis] Infrugiferis. *Sulcis*] Laboribus. non inepta metaphora. *In iſto officio*] Scilicet, Hiſtoriæ conſcribendæ. *Vigilatis noctibus*] Inde propter tam inſignem ſtudioſorum diligentiam, opera eorundem multo ſtudio elucubrata dicimus, lucernam olere, ad quam vigilantes ſoleant elaborare. Notæ ſunt Ariſtophanis & Cleanthis lucernæ, *Aranea telas*] Qui in re friuola nulliuſqua frugis infinitum atque anxium capiunt laborem, dicuntur proprie aranearum telas texere. Vnde generaliter magis Poeta ſicut modo, littus arare, pro ſterili opera vſurpauit. Nam ad materiam operis referri non debet: quum mox ab initio cecinerit, ſe ardua geſta Aenobarbi vulgaturum: nec non maxima ſemper, Alciato teſte, fuerit hiſtoriæ autoritas, eaque omnibus temporibus in honore habita, vt cum plurima variarum rerum ſtudia, & quidem nobiliſſima haberentur: rerum tamen geſtarum ſcriptores ſemper primas partes ſibi vendicarent. Cumque nulla non artium aliquo tempore male audiuerit, ſolam hanc profeſſionem extra aleam eſſe ſemper exiſtimatum eſt. Eiecti vrbe Roma pluries philoſophi & rhetores fuere. Senatuſconſultis quoque diffamati mathematici. Nec Medici, niſi poſt ſexcenteſimum, & eo amplius annum conditæ Vrbis admiſſi. Cum tamen interim Gn. Piſo, Pub. Pictor cæterique Annalium ſcriptores ſummam dignitatem naniſcerentur. *Quas ſcripſerit ille*] Scilicet, Vates Guntherus. *Te perhibente*] Ipſo ſcilicet, opere Ligurino. *Impetus eſt*] Signat, ni fallor, diuinum illum impulſum, mentiſve agitationem, ſiue concitationem vere poetis peculiarem. Iuxta illud Ouidianum in faſtis:

Eſt Deus

Eſt Deus in nob is, agitante caleſcimus illo
Impetus hic ſacra ſemina mentis habet.

Sed & Democritus dicebat poeticen natura magis quam arte conſtare, & eos ſolos poetas eſſe veros qui inſaniant. quod & Socrates apud Platonem conſtituit & affirmat. Non poteſt grande aliquid ſuper cæteros loqui, niſi mota mens. Seneca quoque inquit, quum vulgaria & ſolita contempſerit, inſtinctuque ſacro ſurrexerit excelſior. Tunc demum aliquid cecinit grandius ore mortali, nec poteſt ſublime quicquam & in arduo poſitum contingere, quamdiu apud ſe eſt: decidat oportet à ſolito, & efferatur & mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum, eoque feratur, quo per ſe timuiſſet aſcendere. *Diſtendere pennas*] id eſt, exponere te iudicio lectorum, volitareque per ora doctorum virorum. Conſimili metaphora dixit Horarius in epiſtolis: *Maiores pennas nido extendiſſe*: *loqueris*, pro eo quod eſt, rem fortunamque, quam mediocrem aut tenuem à maioribus acceperis, auctiorem reddidiſſe. *Noſter Solymarius*] Non dubium eſt, quin opere in illo, quod vtinam non deſideraretur, complexus eſt expeditionem Hieroſolymitanam, quam Chunradus rex Auguſt. patruus Aenobarbi, vna cum Ludouico Gallorum ac Richardo Anglorum regibus, aliiſque chriſtianis principibus ſumpſit. *Ingenuo alumno*] Filio Aenobarbi Chunrado Germanicæ Franciæ duci, vt ipſe Poeta inter inuocationem teſtatur. *Creatum*] Videbis & apud Auguſtinum probatiſs, autorem de hominibus vſurpatum, vt non ſolum ad Deum pertineat. *Nouo mirabitur ordine fratrem*] Autores opera ſua ſubinde vocant fœtus. Vnde eruditiſsimus vir beatus Rhenanus extinctæ pene antiquitatis excitator, tam eleganter, quam vere dixit: Nulli parentes æque vehementer liberos ſuos charos habent, ac ſcriptores ingenii ſui monumenta amant. Poetaque non minus pulchre in tranſlatione manens dixit, nouo ordine, hoc eſt, mirando atque inaudito. Nam partus naturalis citra ſeptimum menſem haudquaquam vitalis gignitur, & ideo iniuſtus. l. ſeptima. ff. de ſtat. hom. Vltra vndecimum obſeruata naturæ lege gigni eſt impoſsibile, & ideo iure ciuili eſt illegitimus. Super pariendi tempore variant autores. L. Papyrius Prætor non male dixit, nullum pariendi tempus præfinitum, ſcilicet lege à conceptu. Lex xii tab. à morte x præſcripſit menſes. Diuus Adrianus longo poſt tempore cauſſa cognita, à conceptu vndecim menſes decreuit, à morte autem nihil immutauit ab eo, quod xii tab. ſcriptum erat, & à Gallo declaratum fuit, & à diuo Iuſtiniano comprobatum l. fi. C. de poſth. hær. Varro autem, Plinius, & ceteri à conceptione dinumerant: quod & noſtris ll. vſque adeo accedere videtur, vt nonnulli interpretes auſi ſint affirmare, vndecimo menſe iuſtum partum naſci.

LIBRI DECIMI FINIS.

CHRONICON VETVS RERVM MAGVNTIACARVM PER CONRADVM EPISCOPVM.

Continet autem de eccleſiaſticis veſtibus, inſtrumentis, & ornamentis templi Maguntini, & ſubmotione Henrici ab archiepiſcopatu, cæde Arnoldi, qui corruptis pecunia Romano pontifice & Cardinalibus ſedem occuparat. Item de Rudolpho Clobelouch fratre ducis Zeringenſis quem populus Maguntinus elegit. De Conrado Bauaro & Chriſtiano Cancellario Frider. I. De Sigefridis archiepiſcopis & Conrado Ar. Colonienſi poſtulato. Poſtremo de Chriſtiano propter probitatem exautorato, & Gerardo F. comitis Syluestris, Des Valdtgrafen: *qui Maguntinam epiſcopen emit C C Marcis pecuniæ præſentis, à legatis ſedis Romanæ per Conrad. epiſcopum. Sunt autem hæc geſta ſub Frid. I. Henrico VI. Friderici F. Philippo rege: & Friderico II filio Henrici VI nepote Friderici I. Nec reperiuntur in vulgatis Chronicis.*

VENERABILI patri domino Theodorico abbati, & fratribus C. Ludouico priori Ioann. Rudolpho ſacerdotibus C. presbyter epiſcopali nomine indignus, gaudia electis Dei ante mundi exordia præparata. Solent plerunque res olim geſtæ ſi ſcriptis non fuerint commendatæ ſic obliuionis cũculcari pede, vt nulla de ipſis à poſteris memoria habeatur, cum tamen earũ noticia poſſet forte foret aliis cauſſa cautelæ, & inſtrumentum euadendi pericula vel vitandi. Quod ſi non ſit, ſaltem legentibus & audientibus tædium tollitur, dum ea transficiunt, eis quaſi quædam recentia renaſcuntur. vnde fit, vt ex hoc in admirationem ducantur vel ſtuporem, vel certe ad paſſionis gemitum prouocentur. Scripturus itaque vobis iacturam & oppreſſionem, qua annis iam c cepit ruere eccleſia Maguntinenſis, ipſius inuoco gratiam, cuius ea quæ ſuſtinuit & adhuc ſuſtinere non deſiit, mala, iudicio eſt oppreſſa. Igitur vt eius miſerabilior calamitas quã patitur, & flebilior eluceſcat, prius quibus honoribus claruit, quibus diuitiis & ornatibus referta fuerit, ſuccincte & breuiter differemus. Erant ibi purpurarum precioſarum tantæ copiæ vt diebus feſtiuis totũ monaſterium cum ſit tamen longum & latum, intrinſecus tegeretur, & tamen adhuc ſuperfuerunt. Erant tapetia & dorſalia mira picturæ varietate diſtincta, quæ operis ſubtilitate & pulchritudine animos intuentium admiratione delectabant. Præter iſta erant & alia quæ ſuper pauimentum templi & ſcamna & coram altaribus ſternebantur. Erãt pallæ altarium auro intextæ precioſæ. Inter quas tres erant præcipuæ, quarum vna æſtimabatur poſſe valere marcas c, alia LX, atque aliæ non minoris vel parum minoris poterant æſtimari. Erat in caſulis Dalmaticis ſubtilibus & cappis ſericeis & purpureis auro & gemmis intextis precioſus & copioſus theſaurus. Inter quæ ſex cappæ præcipuæ erant, quarum vna æſtimata eſt ad LX marcas. ſic enim & obligari poterat. aliæ quinque minoris erant æſtimationis. Ex his duas ego vidi, quarum vna vetuſtate fuit ſic conſumpta & attrita, quod alicui vſui non valebat data ergo eſt igni, & reddebat tres marcas auri cum dimidia. Alia quæ adhuc recentior videbatur vendita eſt cum vna palla altaris: quid pro his acceptum fuerit, vel quo deuenerit venditũ acceptum, penitus ignoratur. Inter caſulas autem ſic de quolibet colore duo paria: duæ nigræ aurifrigiatæ & eiuſdem operis duæ Dalmaticæ, & duo ſubtilia latis aurifrigiis ornata. & hæc omnia valde bona. Item duæ caſulæ de ſamito albo, & eiuſdem fili Dalmaticæ duæ: ſubtilia duo cum auro ornata omnia valde bona. Item duæ caſulæ de rubeo ſamito, & tot Dalmaticæ & ſubtilia aurifrigiata valde bona. Item duæ caſulæ de viridi ſamito, & tot Dalmaticæ & ſubtilia aurifrigiata valde bona. Item duæ caſulæ de croceo ſamito, tot Dalmaticæ & ſubtilia valde bona. Vna inter cæteras erat caſulas ante paucos dies violacea, latis & magnis aurifrigiis, longa & larga, aureis lunulis & ſyderibus inſertis: quæ tanti erat ponderis propter aurum, vt plicari non poſſet, & in ipſa vix aliquis poterat niſi valde to-

deto-

de robuſtus diuina myſteria celebrare. Veſtiebantur tamen illa pontifices & prælati feſtis præcipuis canturi. Sed poſt euãgelium cantato offerrorio, factis oblationibus, illam deponentes flexibiliorem ſumentes in illa diuina perfecerunt. Item multæ tunicæ diuerſorum colorum, videlicet rubei, viridis & violacei coloris: virgulatæ, crocei, albi, quibus vtebantur miniſtri altarium, & acoliti & chriſmatis portatores. In Albis, cingulis, humeralibus, ſtolis & cæteris ornamentis paucis credendo copioſa diuerſitas. Erant infulæ vel thiaræ XVIII aurifrigiatæ, chirothecæ valde bonæ, XVI annuli pontificales boni & magni: de Robino vnus & impoſitis aliis gemmis minutis, de ſmaragdo vnus, de ſapphiro vnus, de Topazio vnus. Baculi paſtorales duo veſtiti argento. Caligæ VIII, & tot ſantalia. Hæc de veſtimentis. Nunc de ornatu & theſauro eccleſiæ, & primo de pertica audiatis. Erat pertica argentea concaua deaurata, quæ tantum præcipuis feſtis vt in paſſione, Pentecoſte, in dedicatione eccleſiæ, in feſto patroni glorioſi confeſſoris, beati Martini, in natiuitate Saluatoris ante altare dependebat. In qua vaſcula ſuſpendebantur, quædam eburnea, quædam argentea, formarum diuerſarum, omnia reliquiis plena. In horum omnium medio fulgebat ſmaragdus ſuſpenſus catenis aureis duabus, habens quantitatem & ſpiſſitudinem dimidii peponis magni, & per omnia ſimilitudinem habens peponis, & ipſe concauus: huic ſolebat aqua infundi cum duobus vel tribus piſciculis paruis: & depoſito deſuper operculo, cum mouebantur piſciculi, ſimplices & vetulæ lapidem viuere affirmabant. Erant thuribula X argentea deaurata, & vnũ aureum habens auri marcas III & acerræ XI, inter quas vna erat de lapide integro Onychino concauo, habens ſimilitudinem vermis horribilis, id eſt, vt *bufonis*: concauitas eius patebat in dorſo, vbi & circulus argenteus cum literis græcis ambiebat. In fronte huius acerræ, quia caput habebat ſimile vermi monſtruoſo, erat lapis Topazius valde precioſus, magnitudinem habens dimidii vitelli oui: in oculis eiuſdem acerræ duo Robini, quos *Carbunculos* vocant. adhuc eadem acerra habetur hic, ſed gemmæ non. Item, erant duæ grues argenteæ concauæ, quę ſolebant poni iuxta altare hinc & hinc, & dorſo patebant, impoſitis carbonibus & thure vel thymiamate boni odoris fumum per guttura & roſtra emittebant. Erant autem grues tantæ magnitudinis cuius viuæ. Erant libri qui pro ornatu ſupra altare ponebantur, vt euangeliorum, epiſtolarum, plenariorum, &c. aliqui veſtiti ebore ſculpto, alii argento, alii auro & gemmis. Erant pelues III argenteæ, & vrcei diuerſarum formarum, quos *manilia* vocant eo quod aqua ſacerdotum manibus funderetur ex eis, argenteam quædam habentes formam leonum, quædam draconum, auium vel gryphonum vel aliorum animalium quorumcunque. Erãt candelabra magna duo quæ iuxta altare ponebãtur argentea, & alia minora quæ ſuper altare ponebantur, quibus rotæ ſupponebantur latæ propter ſtillicidia candelarum neſcio quot. Erat corona magna pendens in choro ad ſimilitudinem eius quæ adhuc pendet ad ſanctum Albanum, & vna in medio templi, atque aliæ tres minores ante altare ſancti Martini, omnes ex argento diligentius fabricatæ. Erant cruces argenteæ portatiles miræ pulchritudinis, quarum duæ in Palmis, duæ in Paſchate, duæ in hebdomada Paſchæ, duæ in Rogationibus, duæ in die aſcenſionis Domini ferebantur X per totum. Erat & vna crux tantæ longitudinis, vt totũ brachiũ magni viri, in qua erãt ſanctorum reliquię multę & magnæ. In medio vero cõtinebat de ligno dominicæ crucis ad quantitatem digiti, ad lõgitudinem vero palmæ virilis: veſtita erat hæc crux auro puriſſimo, & gemmis precioſis & multis. Erat & alia crux lignea auro optimo veſtita, in qua imago erat aurea Domini crucifixi, quæ imago cuiuslibet communis hominis magnitudinem excedebat, concaua, ſed multum ſpiſſa, cuius venter plenus erat reliquiis & gemmis precioſiſs. Dicebatur autem nec Romanum imperium meliores habere. Hæc crux poterat diſſolui membratim in iuncturis, primo in talo, in genubus, in femore, in humeris, in cubito, in manibus, in collo, vbi corpori inhærebat. cætera pars corporis dorſum ſcilicet, & venter pariter cohærebant: & hoc ideo vt commodius & ſecurius poſſet in area ſibi ad hoc deputata ſpecialiter reſeruari. hæc raro ponebatur niſi forte præſente rege vel alio magno principe & in feſtis paſchæ vel natalis domini & põtifice hoc iubẽte. Cum autem hoc fieri oportebat, tunc in loco valde eminenti in templo ſuper trabẽ, vbi nulli alieno patebat acceſſus, à miniſtris fidelibus locabatur. In huius imaginis capite loco oculorum erant duæ gemmæ quas *carbunculos* vocant, tantæ magnitudinis, vt

duo vitelli ouorum: qui in tenebris coruſcabant. huic cruci inſcriptus erat verſus iſte:

Auri ſexcentas habet hæc crux aurea libras:

Et nota quod vna libra habet duas marcas auri. Sic ergo erant mille & cc marcæ auri probatiſſimi. Nec ſilendum arbitror: pro ſpeciali huius auri examinatiſſimo valore crux ipſa proprio nomine cenſebatur, vocabatur autem Benna.

De indumentis quotidianis, crucibus, calicibus, ampullis, attinentibus, & thuribulis mentionem facere propter multitudinē non bene poſſum. Sed quia de calicibus dicimus, ſubiit memoria quod fueram iam oblitus. Erant calices XII argentei omnes deaurati eiuſdem ponderis cum patenis, ſcilicet de tribus marcis, dempto calice, qui pertinebat ad maius altare, & is cæteros dimidia marca præcellebat. cuilibet calici erant ſpeciales ampullæ argenteæ, & pyxis argentea ad hoſtias deputata. Præter hos calices erant tres aurei. In vno horum poterat celebrari: qui etiam ſuas habuit ampullas & pyxidem ad hoſtias ex auro puriſs. & margaritis, & peram ad corporalia filis aureis inſertis miri operis & decoris. Habebant etiam calices alii ſuas peras ad corporalia ex purpura & auriphrigiis adornatas. Erant fiſtulæ quinque ad communicandum argenteæ deauratæ. Erant colæ argenteæ nouem, per quas vinum poterat colari ſi neceſſe fuiſſet: præter eam quæ attinebat calici aureo: & hæc aurea erat. Hoc aureo calice ſolus pontifex vel prælatus eccleſiæ maiores in ſummis feſtiuitatibus vtebantur, Alii duo calices tantę erant quantitatis quod cum ipſis diuina myſteria nequaquam poterant celebrari. Erat enim vnus maior altero. Minor habebat cum patena marcas auri electiſſimi XVIII: in cuius pede per circuitum precioſi erant lapides valde, & in patenæ circuitu limbus eiuſdem operis ambiebat, & ipſe quidem gemmis precioſis non carebat. Calix maior quot marcas auri habuerit neſcio: certum autem eſt, quod ſpiſſitudo eius erat digiti, & per totum tam in pede quam ſupra gemmis erat precioſiſs. adornatus. habebat etiam idem calix duas anſas quæ poterant manus replere leuantis, ſicut ſolent habere mortarii, in quibus piperata & ſalſa præparantur. huius patena talis erat latitudinis & ſpiſſitudinis quod ipſi congruebat, & ipſa gemmis per circuitum decorata. hic calix habebat altitudinem vnius vlnæ & capere poterat dimidium ſeſtarium vini. Nec ab omni homine poterat leuari à terra commode. Nullus me in hoc ſcripto arguat, obſecro, falſitatis. Nam Eccleſia ipſa & ſedes ab omnibus regibus & imperatoribus, principibus, comitibus, baronibus, liberis, &c. & omni populo venerabilis habebatur propter pontificum ſanctitatem, cleri deuotionem, ciuium pietatem, qui tamen in rigorem peſſimum, & ſuperbiam modo & duritiam ſunt conuerſi. O Maguntia felix, tot bonis inclyta, ſi tu mutares gentem rationis ac honoris egentem. Igitur quum, ſicut iam ſupra dictum eſt, ſic pontifices ſe haberēt, & clericalis diſciplina optime ſeruaretur, ita vt plebes clero, clerus prælatis obedientiam & reuerentiam exhiberent, inuicem honorantes, inuicem diligentes, præſidente tunc quodam Henrico archiepiſcopo viro vtique pacifico & benigno, ac multis virtutibus dotato: diabolus qui hoc ferre non valebat, ipſi venerabili viro, quia veritatis ac pacis amator erat, lites & incommoda excitauit. Nam quia ſemper ei erat cordi, vt clerus honore debito gauderet, populus iuſtitia regeretur, terra pace publica exultaret: ecce accuſatur apud papam, quod ſomnolentus & inutilis haberetur. Quod vir venerabilis vt cognovit, ſolennes nuncios pro ſua excuſatione ad ſummum pontificem decreuit protinus deſtinare. Miſit ergo omnium ſuorum ſecretiſſimum cognitorem quendam Arnoldum clericum, quem ipſe Archiepiſcopus ad præpoſituram maiorem promouerat iam recenter, tanquā eum qui non poſſet eſſe immemor beneficii tam nouiter conſecuti, & propterea eidem iam prępoſituram ſancti Petri etiam contulerat: Inſuper & Camerarium conſtituit ciuitatis Maguntinenſis. Erat autem idem Arnoldus miri ingenii & facundiæ, atque congeſtor pecuniæ infinitæ. Is itaque veniens ad curiam Romanam, pontificatumque ambiens Maguntinenſem, primum ſibi Cardinales pecunia fauorabiles acquiſiuit: deinde duos ſpecialiter pecunia corrumpens qualiter de ſua propria promotione ageret, & poſtmodum conſummaret, cum illis familiarius pertractabat. Tandem ab illis inſtructus, & de ſe certificatus, cœpit in ſuum dominum accuſationis iacula dirigere, quem venerat excuſare. Breuiter tantum in ſua proceſſit audacia, & effecit, vt duos legatos deſtinari peteret huius rei cognitores & iudices: obtinuitque eoſdem duos quos corruperat.

Tandem

Tandem tractu temporis multa interuenerunt facta, quæ ſicut ſcribentibus eſſet oneroſum, ita legentibus tædioſum. Veniunt ergo legati Wormaciam. Henricus epiſcopus citatus comparet, nihil prætendere poterat pro ſe, quod admittere vellent iudices ſiue legati ſupradicti. Præſidentes autem iudicio in loco qui *Neuhuſen* vocatur, Henricum laudabilem virum ab Epiſcop tu amouent Maguntinenſ. Arnoldum ſubſtituunt. Dicebatur autem quod Fridericus imperator huic negotio aſſenſum præbuerit, ſed occultum. Venerabilis vir Henricus tam manifeſta peruerſitate turbatus, ipſos peruerſos alloquitur in hunc modum: Si ad ſedem apoſtolicam appellarem contra veſtrum iniquũ proceſſum, papa forſan ipſe nihil amplius attẽtaret, & nihil mihi accreſceret, niſi labor corporis, amiſſio rerum, & afflictio ſpiritus, & euiſceratio mentis, & euacuatio gratiæ. Appello ergo ad Dominum Ieſum Chriſtum tanquam iudicem iuſtiſſimum: vos cito ad eius tribunal, ibi mihi coram ſummo iudice me reſponſurum exhibeo. Non enim iuſte, nec ſecũdum Deum, ſed mercede corrupti, ſicut placuit iudicaſtis. At illi: Quum tu præceſſeris, nos ſequemur. Hæc autem ridentes & deridentes dixerunt. Acta ſunt hæc anno gratiæ MCV. Dominus Henricus abiit ad quoddam clauſtrum Ciſtercienſ. ordinis, non monachus effectus, ſed in conſueto habitu vitam ducens. Arnoldus non moram faciens, quum fuiſſet, vt moris eſt, ab imperatore regalibus inueſtitus, Maguntiam venit, ibique ſolenniter eſt ſuſceptus. Poſt annum fere & dimidium venerabilis Henricus præſul defunctus, Deo ad quem appellauerat, totum proceſſum lachrymabiliter aſſignauit. Arnoldus autem primordia ſui conſecrans præſulatus, purpuram optimam de almaria tollens, ſibi fecit veſtes, tunicam ſorcotium & mantellum, vt in imperatoris curia glorioſior appareret. Sed omnipotens Deus non diu ſuſtinuit iſtud nefas: orta eſt enim diſſenſio valde grauis inter ipſos ciues Maguntinenſ. Nam vna pars dolebat vehementer venerabilem virum dominum Henricum ab epiſcopatu amotũ: alia gloriabatur & ſuperbiebat Arnoldum ſubſtitutũ. Erat enim oriundus de ipſa parte ciuitatis quæ *Selehoſen* nominatur. Tam grauis autem creſcebat de die in diem inuidia inter ciues, vt tribus diebus in ſeptimana congrederentur, & per plateas cum gladiis, & fuſtibus, ac condis, cuſpidibus, & lanceis inuicem ſe mactarent, cadentesq; hinc & hinc tanquam oues occiſionis. Nec ſe Arnoldus interponere curauit pro pace & concordia reformanda: ſed ſuos fautores potius contra partem aduerſam animauit. Propter quod accidit, vt pars illa de *Selehoſen* quam fouebat & animauit Arnoldus, maius monaſterium occuparet, illoq; pro caſtro vterentur contra aduerſarios. Durabat hæc diſſenſio dies multos, & clerus grauiter oppreſſus contemptus habebatur: quia iam copia maioris eccleſiæ eius concedebatur ad diuinum officium exequendum, non niſi pro illorũ libitu laicorum, qui illud temere occupauerant: & iam quidem multi venerabilem Henricum conqueruntur mortis debitum exoluiſſe. Rem refero fratres omnibus illius Seculi notiſſimam. Mors venerabilis Henrici multis innotuit: peruenit etiam ad aures illorum Cardinalium qui ab epiſcopatu eum amouentes ſe promiſerant ſequuturos, & ludentes ad alteruttum dixerunt: Ecce præceſſit, ſuo tempore nos ſequemur. Et ecce tranſiit tempus breue, & ambo vno die moriuntur. Nam vnus ſedens in ſede naturæ vt purgaret ventrem, omnia inteſtina ſua in cloacam eiecit, & animam miſerabiliter exhalauit. Alius manuum ſuarum digitos articulatim abmordens & de ore expuens, deformatis manibus, quaſi ſe ipſum deuorans expirauit. O Deus vltionum. d. d. vl. h. e. *iuſtum exercens iudicium*, & in his omnibus non eſt auerſus furor eius, ſed adhuc manus eius extenta. Audita ſunt hæc in terra noſtra & fama celebri diuulgata, nec à quoquam aliud dicebatur, quam benedictus dominus, qui venerabilis Henrici iuſte iniuriam vindicauit. Sic iſti dies ſuos clauſerunt. Creſcebat autem in malum vehementius odium & pugna ciuium prædictorum. Iam conducuntur de foris auxiliatores milites ab vtraque parte, peruenitur iam ad maiores. Nam quidam comites promiſſionibus attracti huic prælio ſe immiſcuerunt. Tractatur ab vtraque parte de ſumptibus acquirendis: & pars quam fouebat Arnoldus, feſtinatum conſilium inuenerunt, & vt mutuo acciperent de eccleſiæ ornatu, ſecretum habuere tractatum. Iam integritas ipſius ornatus in parte eſt non modica vulnerata. O Cardinales *carpinales*, pacem de terra accepiſtis, & vt homines ſe inuicem interficiant, vos feciſtis. Quodcumque mali prouenit, quæcumque fuerint homicidia

perpetrata, veſtra eſt in cauſa peruerſitas, veſtra eſt iniquitas operata, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis qui effuſus eſt, & deinceps effundetur. Ecce in omni terra non eſt qui huic malo velit occurrere ad ſedandum, ſed creſcit & intumeſcit mare iſtud plenũ frementium beſtiarum, ventis afflantibus vtiq; ex inferno. Iam ſe immiſcet Arnoldus, qui quum eſſet archiepiſcopus loci, fautores plurimos acquiſiuit in propriæ ciuitatis interitum & iacturam, nolẽs parcere, vt quidam ei imponebãt, nec ſexui nec ętati. Propter quod conſilium pars aduerſa, vt in mortem ſui domini armarentur, iniit. Longo ergo & ſecre iſſimo hab to tractatu, in propoſito ſcelere ſe inuicem adhortantes, ſe roborant & coniurant, tacent & abſcondunt quicquid pro ſua ſit malitia perpetrãdum. Sed nihil opertum quod non reueletur. Per plures enim admonitus Arnoldus eſt & præmonitus vt ſe cautius obſeruaret. Qui fertur ſuis monitoribus reſpondiſſe: Canes Maguntinenſ. mordere non norunt, nec aliquid valent quam latratibus deterrere: à corde carentibus timeantur. Erat quidam Abbas in clauſtro *Eberbach* ordinis Ciſtercienſ. qui ipſum Arnoldum pro ſuis exceſſibus ſæpe literis arguit, & imminentia pericula intimauit. Erat quædam ſancta virgo nomine Hildegardis, quæ per ſpiritum vidit ipſum Arnoldum citius moriturum: ſcripſiſſe quoque dicitur ei in hæc verba: Pater proſpice tibi, canibus enim ſunt funes abſtracti, qui inſequuntur te. Nõ autem acquieuit monitis aliquorum: Accidit vt in vigilia Ioannis Baptiſtæ poſt prandium de quodam oppido *Bingen* ciuitati Maguntinenſ. appropinquaret, ac ſe in clauſtro monachorum iuxta muros ciuitatis ad ſanctum Iacobum in monte ſpecioſo, ſic enim dicitur, ſe locaret: & ecce Maguntinenſ. vſque in craſtinum ſeſe armant & condunt, vt quum in ipſo die Ioannis audita fuerit campana, quilibet ſit paratus: & factum eſt ita. Venit dies, & maturius ſolito prandẽt omnes, pulſatur campana, & à maximo vſq; ad minimum vniuerſa ciuitas cõgregatur. Præſul Arnoldus ſe iam dederat quieti, & audito campanæ ſonitu vltra quã credi poſſit vehementer expauit, & timor irruit ſuper eũ, amiſſoq; rationis gubernaculo quid poſſet facere ignorabat. Obſtruxit aũt repagulum, & lapidibus & lignis quibus poterat, ianuas omnes monaſterii memorati. Turba aũt turbata ex aduerſo omnes portas & feneſtras, vel quoſcunque alios exitus obſeruabat, ne euaderet quem quærebant. Iam ignẽ ad officinas admouebant: vix & cum multa difficultate monachi receſſum obtinuerunt: & dum monaſterium fumo plenum, flammiſque per circuitum premeretur, ipſe præſul turrim monaſterii aſcẽdens, miſericordiam deprecatur, & ſi quem offendiſſet verbo vel facto, ſatisfacturum ſe ſuppliciter pollicetur. Sed turba viſo pontifice clamare cœpit furioſe, nec poterant ſupplicantis verba præ tumultu turbatæ turbæ intelligi vel audiri. Sed admoto igne ad turrim in qua ſtabat, ipſum de turri deſcendere compellebant: flamma iam monaſterio dominatur. Videns ergo monachos obtenta ſecuritate abſcedere, tentat ſi forte & ipſe cum eis & inter eos poſſit euadere: aſſumpto itaque habitu monaſtico occultari tẽtat, vt & ignem qui inualuerat, & gladium euaderet, quem timebat. Apertis eccleſiæ valuis cum monachis fere abſceſſerat: ſed à quodam eſt cognitus & detentus infelix. Quidam primo gladium vibrans collo Epiſcopi immiſit. Alter in fronte eius percutiens mucrone ab aure vſque ad aurem, ſuperiorem partem capitis ad inferius diuiſit. Sicque actum eſt, vt alii contis, alii fuſtibus, alii gladiis, alii lapidibus mactantes, ſolo tenus præcipitarent. Iacentem ſic & vulneribus & ſanguine deformatum vulgus nequam & peruerſum veſtibus ſpoliarunt, quidam annulos de digitis abſtulerunt. Reliquiæ quædam quas collo pendentes ſolitus erat ferre, ab aliis ſunt ablatæ. Hæc autem circa horam nonam parum ante veſperas ſunt peracta, nec poterant clerici ab ipſis malefactoribus aliquatenus obtinere, vt ſaltem occiſus in loco traderetur debito ſepulturæ. Sic ergo iacebat in campo ſuper foſſam ciuitatis, vbi canum & luporum tranſitus habebatur, deſiderantes eum & ab huiuſmodi beſtiis deuorari. Tribus diebus ſic nudus toto corpore manens, veniunt aliquæ maledictæ fœminæ, caſeorum, & ouorum, atq; olerũ venditrices, mercatrices, meretrices, ſaxisq; dentes pontificis contuderunt. Aliæ vero ſtipites ardentes, & titiones fumãtes eius gutturi infixerũt, adiicientes linguis & labiis maledicta. Poſt diem tertium canonici S. Mariæ ad gradus iam incognoſcibilẽ & fœtentẽ turrim ſublatũ, deferunt in ipſam Eccleſiã, lachrymoſis ſuſpiriis ſepeliẽdo. O furiam Maguntinam, ô maledicta gens, dura corde, gens immitis. gens intractabilis, gens indomabilis, gens iniqua, inuiſa cœlo & terræ. Impia in Deum,

ſeditioſa

ſeditioſa in inuicem, temeraria in ſancta pace, quam nemo neminem honorantem honoret, nemo neminem amantem amet, nemo, &c. Væ tibi infelix Maguntia, quæ proprium patrem mactas, vt te in ſuperbiam ponas, & parias genimina viperarum. Acta ſunt hæc anno milleſimo centeſimo ſexageſimo.

O Cardinales, huius rei vos eſtis initium. Venite ergo, venite, haurite nunc, & ferte architriclino veſtro diabolo, eiq; offe- te cum ea quam deglutiſtis pecunia etiam voſmetipſos. Perpetrato hoc ſcelere aliud ſibi curare ſatagunt, nullam clericis quorum intererat eligendi poteſtas, licentiam concedentes. Aſſumptoque quodam Rudolpho cognomine Clobelauch fratre Friderici ducis Zeringiæ in ſedem collocant, adhuc occiſi Præſulis ſanguine fumigantem. Hoc autem factum eſt, vt poſſent vltionem imperatoriam quam meruerant, euitare. Erat enim idem Rudolphus vir potẽs, amicus ipſius imperatoris conſanguineus propinquus. Hic pro inueſtitura regalium & conſecratione ſua, ac pallio acquirendo, quod eſt pontificalis honoris inſigne, conſultans ac pertractans, quando ſumpta nõ habentur in promptu, vnde poſſint res huiuſmodi acquiri, quibus in honore ſuo acquiſitis dignitas obtineri, & obtenta valeret conſeruari: & ad nutriendum ignem ſumptuoſę ambitionis quaſi lignorum ſtruem ſecretiores cõſiliarii conſilia ſubminiſtrant. Theſaurus eccleſiæ nimius & inutilis perhibetur: quid enim grues argenteæ ad fumigandum altare? poſſet & eccleſia tota thurificari thuribulis cupreis abundanter. Item ad quid calices aurei & gemmati tantæ quantitatis, vt in eis non valeant diuina myſteria celebrari? Hæc & ſimilia conſilia placuerunt. Quæ eo potuerant facilius & citius adimpleri, quo percuſſo paſtore grex diſperſus, iam abierat vagabundus. Rudolphus ergo iam dictus epiſcopus nominatur, diſponensque itineri ſuo brachium ab illa magna cruce, de qua ſupra mentionem fecimus, quæ Benna vocabatur ad vſus neceſſarios amputauit: fideliter promittens ſe reparaturum brachium æqualis ponderis & valoris, ſi peracto negocio proſperum iter ei faceret Deus. Proficiſcitur verſus Romam, ſed præuolauerat fama ad curiam, quæ facta fuerant manifeſtans. & papa tactus dolore cordis intrinſecus de morte crudeliſſima archiepiſcopi, & de infamia intruſionis Rudolphi per manum laicam, & eorum maxime, qui crimen homicidii perpetrarunt: ipſam intruſionem, intrudentes cum intruſo excommunicationis anathemate condemnauit. Rudolphus Clobelauch ad curiam non peruenit, inque via diẽ clauſit extremum, proculdubio eius crucifixi occiſus brachio, cuius ipſe brachium amputarat. De theſauro hoc ſciatur, quod qui olim affluxit, nunc velocius auolauit. Magna eius pars imperatori creditur affluxiſſe, pars ab aliis ablata, pars Iudæis pignore obligata, pars furtim ſubtracta: diſperſi ſunt lapides ſanctuarii, non quidem in capita platearum, ſed in burſas furantium. Quæ vindicta ſequuta ſit mortem domini Arnoldi, hic credimus non tacendum. Ab imperatore proſcripti perpetuo exilio ſunt damnati, hi ſcilicet, qui manu nephanda ipſum facinus perpetrarunt: ipſa ciuitas omnibus iuribus, & libertatibus ac priuilegiis perpetuo eſt priuata. Murus, & foſſatum, & aliæ turrium munitiones ſententialiter condemnata, & deſtructa funditus & euerſa, ita vt ciuitas ipſa deinceps lupis & canibus, furibus & latronibus pateat petuia: nec vnquam reædificandi habeat facultatem: inſuper & plebs ipſa perpetua infamia ſubiaceat, totius deinceps exors gratiæ & honoris: deſtructæ etiam ſunt munitiones ipſius eccleſiæ in diuerſis locis, & eccleſia multipliciter afflicta. Succeſſit poſt hoc dominus Conradus imperatoris conſanguineus, de Bauaria oriundus. Sed ſuſcitauit diabolus inter imperatorem & archiepiſcopum immortales inimicitias, quia erat adhuc miſera eccleſia Maguntinenſ. amplius caſtiganda. Cauſam huius diſcordiæ longum eſſet enarrare, ideo prætermitto, nam & præſentem materiam non contingit. Dominus itaque Conradus imperatoris non habens gratiam, exul & profugus fugit, Romam venit, ibique imperatori quicquid mali poterat fabricauit. Papa pro quadam cauſa imperatorem excommunicauit: ortumque eſt graue ſchiſma inter eccleſiam ſeu clerum & imperium. In his omnibus dominus Conradus fuit imperatori aduerſarius capitalis. Sic ergo iterum eccleſia Maguntinenſis, patris ſpiritualis eſt ſolatio deſtituta. Non erat qui clericos in ipſa diœceſi ordinaret, chriſma conſecraret, pœnitentes admitteret, moniales velaret, capellas & eccleſias conſecraret. Hæc omnia mala ob venerabilis Henrici ab epiſcopatu amotionem, cuius ſupra memoriam fecimus, pullularunt

O miſera eccleſia Maguntinenſ. quid pateris? o lugubre & amarum poculum, quod tibi ira Dei miſcuit ad potandum. Videns dominus Fridericus imperator durum ſibi fore, & contra papam & archiepiſcopum certamen gerere, domino Conrado aduerſarium ſuſcitauit. Inſtituit ergo dominum Chriſtianum ſuæ quidem curiæ cancellarium, loco domini Conradi Bauari virum vtique miræ prudentiæ, in rebus ambiguis & arduis ſubtiliſſimi conſilii & velociſſimi inuentorem. Erat etiam vir miræ patientiæ in aduerſis. Nulla in proſperis ſuperbia extollebatur, vultus benignitate omnibus gratioſus, & alias honeſtis moribus adornatus. Hunc ergo quia tam eccleſiaſticarum quam ſecularium perſonarum fauorem cognouit habere, conſtituit epiſcopum Maguntinenſ. Durauit hoc ſchiſma annis XVIII. Tandem dominus Chriſtianus ſe interponens inter papam & imperatorem, ambos ad concordiam reuocauit. Actumque eſt de epiſcopatu Maguntinenſ. vt dominus Chriſtianus archiepiſcopatum Maguntinenſ. obtineret pacifice & quiete, & dominus Conradus Saltzburgenſis archiepiſcopatum accipiens gubernaret. Erat etiam in ipſa eccleſia a puero enutritus. quieuerunt mala per tempus modicum, & dominus Chriſtianus obiit. Obiit autem iuxta Romam. Grauiter ægrotauit, vicinus erat ſummus pontifex, qui epiſcopum vt proximaret, paternis literis hortabatur. Quumque papa ad archiepiſcopum perueniſſet, ſed languor in tantum præualuerat, vt patri ſancto aſſurgere non valeret. Facta ergo confeſſione ſummo pontifici, de manu eius communicationem ſanctam accepit, aliaque eccleſiæ ſacramenta: & dominus papa facta & dicta indulgentia in pace abiit, & dominus Chriſtianus Deo animam reddens, mortem obiit. Audita morte domini Chriſtiani imperator intime doluit, & vniuerſa eius curia, & omnes quotquot intellexerunt grauibus ſuſpiriis ſunt turbati. Rurſum etiam miſera eccleſia Maguntinenſ. plorans plorauit, quod dolor eius renouatus eſt. Poſt hæc principes quidam dominum Conradum Saltzburgenſ. archiepiſcopum, imperatoris recuperata gratia reformant, ita vt ipſe imperator eundem archiepiſcopum Conradum ad Maguntinenſ. eccleſiam redire poſtularet, quod ipſe dominus Conradus maximo deſiderio affectabat. Suſcipitur ergo dominus Conradus in eccleſia Maguntinenſ. tanquam fuiſſet angelus Dei. In continenti autem poſtea grauem ponebat exactionem in clerum, & mirati ſunt vniuerſi, & omnes qui audiebant, dicebant: Qualis eſt hic, qui tributarium facit clerum? Sed conualuit hæc preſſura, & exin hoc ſuis deinceps ſucceſſoribus relinquebat. Modico tempore poſt imperator Fridericus dum tranſiturus eſſet riuulum paruulum qui pedibus poterat tranſmeari, impetu aquæ quaſi ſubmerſus eſt. Ipſe dicebatur fuiſſe aliquantum grauis venerabili viro domino Henrico archiepiſcopo, & ad ipſius depoſitionem occulte cõſilium miniſtraſſe. Huic filius ſuus Henricus VI ſucceſſit, quieuitque terra à prælijs. Iam ſperabat eccleſia Maguntinenſ. poſt tot calamitates, miſerias, preſſuras, iacturas, ærumnas, fletus & vulnera in ſtatum ſurgere potiorem, & paſtoris proprii protectione & prę́ſentia conſolari. Sed adhuc diuina hoc vltio non admiſit. nam ignis egreſſus de foro fæni, quem veniens ventus ab Oriente detulit ſuper templum, combuſtaque eccleſia, & libri multi & boni, priuilegia quoque multa, & valde vtilia ſunt conſumpta, etiam pars ornatus magna partim ignibus deuorata, partim per aſportationem ſubtracta. Venerabilis autem pontifex dominus Conradus nouam monaſterii fabricam inchoauit, ſed non conſummauit. In his omnibus nec clerus à ſuis ſe laſciuiis temperauit, nec laici à ſua malitia reſpirarunt. Poſt paucos annos ventus veniens ab Occidente pinnaculum templi deiecit. Erat autem ligneum & ſuper cibotium antiquum collocatum. Cum tanto autem impetu in ipſam ſtructuram ventus irruit Occidens, vt quaſdam trabes in Rhenum mitteret, quaſdam vltra Rhenum ad miliare iuxta villam *Hocheim* in aere deportaret. Certiſſimum à multis famabatur, quod non ventus ſed diabolus hoc feciſſet. Erant enim trabes quercinæ & abiegnæ quantitatis illius quæ in torcularibus ſolent eſſe. Ego memor ſum iſtud vltimum accidiſſe. In omnibus his non eſt auerſa ira domini, ſed adhuc manus eius extenta. Poſt hæc iter cœpit idem archiepiſcopus transfretare, & de manibus Sarracenorum eripere terram ſanctam, atque reſtituere cultui chriſtiano: ſeipſum & alios multos cruce ſignauit, mare tranſiuit, fere tribus annis militans domino in partibus tranſmarinis. Circa finem anni tertii Henricus moritur imperator: heu heu, vę terræ de partibus Hieroſolymitanis. Redit archiepiſcopus, terram reperit deſolatam

incendiis

incendiis & rapinis. Nuſquam enim vbi rex non eſt, gubernator vel potens, non poteſtà populo pax haberi. Deſideratur ab omnibus Conradi archiepiſcopi aduentus & ecce venit deſideratus, & terram inuenit prælijs & incendiis conturbatam, ſtudebatque omni deſiderio pacem terris, & quietem prouinciæ reformare: & hoc feciſſet, ſi mortis debitum non ſoluiſſet. Graui enim ægritudine fatigatus, & cum de die in diē ſe conualeſcere ſperaret, ſubito & inſperata morte præuentus Deo ſpiritum reddidit MCC.

Audita morte archiepiſcopi dux Bauariæ filius fratris eius omnem theſaurum & ornatum, quem in caſulis, & infulis, & cappis habuit copioſum, & eccleſiæ donate depoſuerat Maguntinenſ. abſtulit violenter: quod tamen Deus non reliquit inultum. Nam & ipſe dux poſt multum temporis interfectus, turpiter interiit, neque corpori Chriſti participans, neque regno, vt exiſtimatur. Equidem iuſte ſatis ſuperque ſatis, vt qui beatum Martinum debito ſibi decore ſpoliauerat & ornatu, ipſe quoque cœleſti ornatu & gloria priuaretur. O altitudo & profunditas iudiciorum iuſti iudicis Dei, terribilis in conſiliis ſuper omnes filios hominum. Imperator abierat, & ſurgunt duo reges pro imperio litigantes: non eſt qui à malis imminentibus ſe abſcondat. Maguntinenſ. archiepiſcopus non eſt, & duo pro eo, quis eorum fiat maior, decertant. Ex vtraq; parte amici & fautores promiſſionibus & muneribus acquiruntur. Et turpe eſt dicere, ipſi clerici electores ſimoniæ vitio maculantur, & multiplicantur mala ſuper terram, & ſcinditur eccleſia Maguntinenſium. Qui vni adhærent, cum eo recedunt: alii remanent cum altero. Sufficere poterat ad deſolationem terræ vnum ſchiſma. Sed funes peccatorum dupliciter circumplexi, difficilius diſſoluuntur. Peruertunt cuncta ſimul hæc duo ſchiſmata iuncta, regum, pontificum, nec nouit amicus amicum. Vna pars quæ remanſerat canonicorum cum ſuo electo excommunicatur. Sed ipſi hanc excommunicationem ſe ſimulantes ignorare, diuina celebrare non omittunt. Durauit hæc contumacia annis VIII. Contigit poſt hæc, vt rex Philippus, qui fouebat hanc partem interdictam, occideretur in ciuitate Bambergenſi, & hæc pars debilitata eſt, atque fautores alterius epiſcopi qui de ciuitate exierant, conualuere. anno Domini milleſimo ducenteſimo octauo. Princeps poſt mortem Philippi regis in Otthonem conueniunt, qui fuerat aduerſarius Philippi pro imperio, cuius parti etiam papa fauebat. Iſte Otho maturauit ad papam venire pro imperiali conſecratione: ſolenniter proficiſcitur, conſecratur: poſt annum excommunicatur. Eique filius Henrici imperatoris rex Siciliæ Fridericus ſuſcitatur à papa: redeunt mala, ſurgūt incēdia, ſpolia reuiuiſcunt. Fridericus venit de Apulia contra Othonem: poſt annos aliquos Otho moritur, Fridericus diſpoſitis prout melius potuit rebus: Romam proficiſcitur, in imperatorem conſecratur, anno Domini milleſimo ducenteſimo viceſimo, ab Honorio papa. Quo mortuo Gregorius papa ſuccedit. Hic etiam Fridericum excommunicauit, lætantur prædones, & exultant lictores capta præda. Conuertuntur vomeres in gladios & falces in lanceas, non eſt qui in latere non deferat calybem & lapidem in præparationem incendii, & in exuſtionē: omnia mala confluunt ſpecialiter ſuper eccleſiam Maguntinenſ. & maxime circa partes Rheni de ciuitate Spirenſi vſque Colonienſ. Poſt mortem domini Siphridi archiepiſcopi Maguntinenſ. ſenioris ſuccedit dominus Siphrid. fratris eiuſdem filius: hic duobus annis laudabiliter vixit: ſed quia elati cordis erat & ſuperbiæ magnæ, nimis ſe contra Fridericum imperatorem erexit, non quidem vt diuinam, ſed papalem gratiam obtineret. Graui etenim infamia non ſolum apud papam, ſed & apud omnes homines laborabat. Hic ergo vultum & animum leonis induens, Leo factus eſt, & cœpit orphanos & viduas facere, villas comburere, ciuitates deſtruere, homines deuorare, terram in deſertum deducere, & papæ mirifice complacere. Et quia iam inquiſitionis literas contra epiſcopum dederat, ex his factis fratrem venerabilem appellabat. Hic Siphridus epiſcopus malum opus operatus eſt, qui per flammam ignis terram depauperauit, & theſauros eccleſiæ ablatos, prædonibus diſperſit, dedit raptoribus, iuſtitia eius non manet in ſeculum ſeculi. Is itaq; Lantgrauium Thuringiæ in regem eligi procurauit: ſed breui viuens tempore, & regnum & animam reſignauit. Interea Gregorius papa moritur, ſedes vacat annis duobus vel tribus. Huic autem papa ſuccedit Innocētius quartus, qui in concilio Lugdunenſ. contra Fridericum imperatorem depoſitionis ſententiam promulgauit. Mortuo Lantgrauio rege Wilhelmus comes Hollandiæ in regem eligitur

tantum ab archiepiſcopis Maguntinenſ. & Colonienſ. Poſt breue tempus dominus Siphridus archiepiſcopus etiam rebus valedicit humanis, abiens in regionem lõginquã, nec tamen ideo ceſſant mala. Cõuenerunt ergo fratres eccleſiæ Maguntinenſ. tractantes de patre futuro, perſuaſi qui poſſet ipſam tot & tam grauibus oppreſſam miſeriis, & tanto tempore iam plorantem paternis affectibus conſolari, & concorditer in venerabilem virum dominum C. Colonienſ. archiepiſcopum vota ſua tranſtulerunt, poſtulantes à ſede apoſtolica ipſum ſibi præfici in paſtorem: ſed, heu heu, hoc non poterat obtineri, non eſt hæc poſtulatio admiſſa, ſed electio capitulo reſtituta. Et ne archiepiſcopus Colonienſ. ægre ferret ſuum deſiderium non completum, ipſi legationis dignitas eſt commiſſa: conſedere rurſum fratres eccleſiæ Maguntinenſ. eligunt ſuum præpoſitum nomine Chriſtianum, qui à cunabulis fuerat in ipſa eccleſia enutritus. Eadem die eſt à legato qui tunc erat præſens, confirmatus, & à rege regalibus inueſtitus die Petri & Pauli. Omnia hæc acciderunt vno anno, ſcilicet, quod dominus Colonienſ. eſt poſtulatus, quod factus eſt legatus, quod dominus Chriſtianus factus eſt epiſcopus & cõſecratus, quod pallium eſt aſſequutus. Omnes religioſi, & qui Deum præ oculis habere credebantur, ſuper huius hominis promotione gaudebant, ſperantes pacem rebus dari maxime, quia idem bellicis rebus non fuerat aſſuetus: etiam qui negotio fuerant inimici, congratulantur ei. Sed non ſtetit diu in epiſcopatu: accuſatur enim apud papam, quod omnino inutilis eſſet eccleſiæ, & quod euocatus ad expeditiones regis inuitus veniret. hoc autem verum erat, eo quod fierent incendia, ſectiones vinearum, deuaſtationes ſegetum. Dicebat etenim nequaquam decere talia ſacerdotem. Sed quicquid deberet per gladium ſpiritus, *quod eſt verbum Dei*, omnimode ſe promptum aſſerebat, & voluntarium ſeruitorem. Quumque eius prædeceſſorum ſequi veſtigia moneretur, reſpondit: Scriptum eſt, *Mitte gladium in vaginam.* Ob hoc in odium regis & multorum incidit laicorum. Qui omnes eum accuſantes, apud papam obtinuerũt enim ab epiſcopatu omni ſubmoueri. Ceſſit ergo anno Domini M CC LI. Subſtitutus eſt autem ab eodem legato adoleſcens ſubdiaconus Gerhardus nomine, filius comitis Conradi, qui dicebatur Syluester Comes. Hunc autem ſubſtituit Cardinalis presbyter & legatus inductus à quodam Henrico archiepiſcopo Herburgdunenſ. qui ſocius erat ipſius legati: nec tamen hoc ipſe Henricus archiepiſcopus conſuluit ſine cauſa: acceperat enim occulte CC marcas pecuniæ numeratæ à Gerhardo, quem idem archiepiſcopus inſtitui procurauit. Nihil opertum quod non reueletur. Præter has autem CC marcas factæ ſunt deſtructiones multæ eccleſiæ Maguntinenſ.

Exſcriptum Maguntiæ è libro quodam vetuſto.

CONRADI VECERII REGII SECRETARII LIBELLVS DE REBVS GESTIS IMPERATORIS HENRICI VII.

HISTORIAM quiſquis aggreditur ſcribere, eam maxime virtutem tacite polliceri videtur, vt fide nitatur aſſertio: puſillumque intereſt, munuſne commemorandi res geſtas, integritatis ſuæ conſcius vltro quis ſuſcipiat, an publicandorum poteſtatem actorum Cæſaris permiſſu nanciſcatur. Atque eo magis, quod hunc quum ſeligit princeps, non illud agit vt bonum grauemque velit efficere (quis enim præter immortalem Deum, cuiquam probitatem conferat?) ſed quo veracem videri iniunctione mandati teſtetur. At hiſtoricus vt primum res memorandas commendare poſteritati decreuerit, primum omnium de moribus ſuis ipſe videtur iudicium facere, ſeque eum promittere, qui & fideliter & accurate cogitata prompturus ſit. Has res ego mecum etiam atque etiam reputãs, quamquam non ignorabam propenſiorem illico fore lectorem ad carpenda quæque recentia, quam comprobanda:

probanda: ſperare tamen cœpi, fieri poſſe, vt quum ſingularem regem deſcribendi cauſa iuſtis rationibus aſſumptum cognouiſſet, inſtitutum noſtrum boni conſuleret. Namque & res dignæ videbantur quæ referentur in literas, & extabat, qui ante nos id feciſſet nemo, quod equidem nouerim. Tum neceſſitudo patriæ me vel maxime impulit, non ea quidem, vt principis noſtri facta plus æquo prædicarem, ſed quæ apud varias ſparſim gentes & barbaris linguis, & per partes legi compereram, in corpus libri cuiuſpiam Latini poſſem redigere: omni interim ſoli natalis affectione ſepoſita: alioquin nec veterum cuiuſquam acceptanda eſſet induſtria: qui quum regum res maximis voluminibus poſteritati traderent, eorum ipſorum tamen quos perſcribebant, & clientes & populares habebantur: adeo quæ ex officio gerimus, ab iis, quæ forte priuatimque fiunt, diſtinguuntur. Nunc ad inceptum redeo. Qui maiores imperatori Henrico, aut omnino parentes fuerint, quamuis curioſa veſtigatione cognoſcere non potui: ſed & vxor illi quæ cuiaſque fuerit, itidem prope in ambiguo eſt. Ipſe, quod conſtat, Luceburgiæ comitatum hæreditate obtinuit, Romam profectus, & Balduino fratri Treuirenſis eccleſiæ archiepiſcopatum confecit, & ſummis antiſtitibus ac bono cuique ſapientiæ & comitatis ingens argumentum edidit. Fuit olim Luceburgia Treuirorum portio, idque vt credam, propinquitate locorum adducor. Hanc poſtmodum Henricus Romano admotam imperio, ducatiæ dignitatis inſignibus exornauit. Situs eius ab Arduennæ ſyluæ termino, quatenus hodie appellationem obtinet, ad Moſellam fluuium, cuius amnis Burdegalenſis Auſonius carmine ſatis prolixo meminit, finitimarum ditionum his limitibus cingitur, Gallico, Lotharingo, Metenſi, Treuitico, Iuliaceno, Leodio. Oppida non amplius nouem, maior quondam numerus. Sed eum & pia, vt aiunt, Henrici liberalitas, tribus municipiis Sareburgo, Vitelliaco, & Treuirorum maximo templo donatis, & Gallica bella coarctarunt. Gens potiore ex parte Germanica, regione tamen Gallicam ſpectante, eius quoque nationis moribus linguaque vtens. Hæc de Henrici origine patriaque tametſi pauxilla, tenuitatem confeſſo præmittere placuit. Quanquam non me præterit, circumferri iampridem libellum vernacula lingua conſcriptum, de fœminæ Melyſſinæ præſtigiis, octauo quoque die pubetenus in anguem commutari ſolitæ. Quam inter maiores ſeptimi noſtri connumerare nituntur. Eum vt nec approbare, ita nec refellere animus eſt. Qur enim non veneficia fieri poſſe conceſſerim, dum ſi tradantur vt veneficia. Quis enim non illa faſcina legens obſtupeſcat, neque tamen protinus tanquam conficta repudiet?

Scylla venit, mediaq; tenus deſcenderat aluo,
Quum ſua fœdari latrantibus inguina monſtris
Aſpicit, ac primo non credens corporis illas
Eſſe ſui partes, refugit, &
Cerboreos rictus pro partibus inuenit illis

Sed à fabulante poeta eos verſus exaratos obiicies. Hiſtoriam accipe:

Hac ſe carminibus promittit ſoluere mentes,
Quas velit: aſt aliis duras immittere curas.
Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſydera retro,
Nocturnoſq; ciet manes, mugire videbis
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.

Alius quoque eiuſdem profeſſionis ſcriptor hunc in modum cecinit:

Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni,
Incantata perit-----

Libet & teſtimonium quanquam non admodum diffinitum, vnius è noſtris ſapientibus afferre in medium. Hæc vel falſa ſunt, inquit diuus pater Auguſtinus, vel tam inuſitata, vt merito non credantur. Firmiſſime tamen credendum eſt omnipotentem Deum omnia poſſe facere quæ voluerit, ſiue iudicando, ſiue præſtando: nec dæmones aliquid operari ſecundum naturæ ſuæ potentiam (quia & ipſa anglica creatura eſt, licet propior ſit vitio maligna) niſi quod ille permiſerit, cuius iudicia occulta ſunt multa, iniuſta nulla. Nec ſane dæmones natura creant, ſi aliquid tale faciunt, ſed ſpecie tenus, quæ a Deo vera ſunt creata, commutant, &c. Quid an non conſonantia de ortu maximorum quondam principum aliorum traduntur? Alexandrum nempe Macedonem

complexu Olympiæ matris draconiſque genitum, ideoque appellatum fuiſſe Hammonem? Scipionem Affricanum & diuum Auguſtum, eiuſdem ſuperſtitionis interuentu conceptos: quin & in Oceani Gallici inſula quadam nouem Gallicenas illas fuiſſe tradunt authores, quum aliis artibus præditas, tum vertendi ſe in quas formas liberet. Quibus ex locis ortam fuiſſe Melyſſinam non eſt abſurda coniectio. Sed de his alias. Certe prænobiles, tum in Galliis, tum apud inferiores Germanos ſcio familias, & patriæ noſtræ deferentes prænomen, & in Galleato imaginum apice (cuius ſtemmatis diligentiſſima ac minime perfunctoria cura fuit veteribus) id monſtrum cuppæ balneatoriæ inſidens. Sed & turrim ingentem medio ciuitatis noſtræ ſitam, paulo ſupra ætatem noſtram bona ex parte prolapſam vetuſtate comperi, in qua vanitatem illam fuiſſe peractam fama per manus traditur. Poſtremo Carolum feliciſſimum ſeculi noſtri principē nondum pubeſcentem, quum de nuptiarum fœdere cum Renata Ludouici Gallorum regis filia ineundo tractaretur (quanquam illi larga poteſtas erat è ſubiectis aliis gentibus titulum aſſumendi) totis tamen tabulis haud alia quam Lucenburgiæ appellatione fuiſſe denotatum, non in minima gloria poſuerim vſque adeo, vt niſi aliis vitiis ſupradictum opuſculum laboraret, quippe in quo parum veriſimilia referuntur, interdum aduerſa, nonnunquam diſſonantia, non difficile fidem mihi faceret. Enimuero quo commodius ad ipſius Henrici res noſtra feratur oratio, & rectum viſum eſt, & neceſſarium, pauca prius de ſtatu temporum illorum ſupra repetere.

Anno à Chriſto ſaluatore genito M CCC II, Francorum rex Philippus cognomento pulcher, graue aduerſum pontificem maximum Bonifacium octauum conceperat odium, tum Gibellinæ factionis ſtudioſiorem exiſtimans, tum quod fidem temere præuaricatum cōtenderet. Promiſiſſe enim ſibi paucis ante annis, quum alia quędam, tum de ſumma Romani imperii poteſtate ab Germanis ad Gallos traducenda, atque adeo Carolum fratrem diſerte fuiſſe in conuentis nominatum, cui id decus primum aſſignaretur. Hæc videlicet pollicita nunc cecidiſſe ad nihilum, Alberto Auſtrino Teutonico principe palam nuper decretis eius comprobato. Eas rex cauſas grauius ſecum conſiderans, rationem irarum exequendarum perquirit. Neque difficilis mox via Bonifacii irritandi inuenta. Columnia gens Romæ opibus & clientelis inſignis octauo inter comitiorum arcana ſuffragii iure, ne legeretur obſtiterat. Itaque eis quoque Bonifacius per ſpeciem expilati theſauri eccleſiæ effecerat, vt & ædes & ſuburbana familiæ publice diruerentur, & qui eorum cardinales iam eſſent, venerando collegio excederent. Interea Stephanus ex ea gente profugus in Gallia agitans, idoneus Philippo viſus eſt, per quem initia malorum fierent. Cœptus comiter humaneque haberi, liberaliuſque quam fortuna exulantium eſt. Ad hoc Philippus ne quid impotentiæ prætermitteret, ſacerdotales Galliarum titulos à pontificibus antea pro decretis, proque more ſanctæ matris eccleſiæ componi ſolitos, ipſe ordinare citra cōſenſum præſidis Romani ſtatuit. Quæ vbi ſummus antiſtes intelligit, grauiſſime tulit iniuriam, peſſimi exempli, id quod erat, exiſtimans, ſi vel anteceſſorum recte conſtituta temere reſcinderentur, vel autoritatem pontificiam laicus princeps prophanaſſet. Augebatur indignitas ipſius Bonifacii, ſupra quam dici poteſt ambitioſa magnitudine animi, & contumeliatum inſolētis. Itaq; quo partes ſuæ iuſtiores vulgo noſcerentur, lege potius agere quam armis inſtituit. Prælatos Gallicos maiores cōuenire Romam vniuerſos iubet, ad publicam ſynodum celebrandam. Hi, ne regno decederent, Philippi prohibitione intercluduntur. Quibus rebus ad octauum delatis, increpatur rex primum per literas, deinde quum caſtigationem contumaciæ paruipenderet, ſacrorum participatione arcetur. Neque eo minus prælatis regni ipſe Lutetiam accerſitis, cauſam quoq; ſuam approbare nititur. Pontifex ne nullam non rationem coercendi Pulchri tentaret, Flandrorum partes tueri aggreditur. Ea tum gens, quod ſuperbius imperatum ſibi diceret, Gallicum iugum detrectabat. Cum ſuperis quoque Germanis amicitiam interiorem coniungit, iuſſo Alberto quibuſcunque poſſet viribus, fines Belgarum quatenus Philippici iuris eſſent, incurſare. Sed nihil ea Gallum à conſilio dimouerunt. Miſſi clanculum in Italiam qui Campanos, ſi qui forſan priuatas ob iras infenſi eſſent Antiſtiti, corruptos auro traherent in ſententiam, cæteraque comprehendendi eius idonea mature appararent. Neque euentus infando commento defuit. Anaginæ agens pontifex, à Sarra Columnio

duce

duce Gallicæ multitudinis non prouiſo irrumpente ſumma luce circumuenitur, liberatæq; cuſtodiæ traditum oppidani immodice (vt æquũ erat) funeſto ſcelere conturbati triduo demũ elapſo, receptis animis exemerunt. Ipſe Romam regreſſus, dum vindictæ modos altius inueſtigat, morbũ, vt creditur, ex ægritudine nactus, interiit. Vndecimus Benedictus octauum, Clemẽs Quintus Benedictum, munere ſummi pontificatus inſequitur. Reyterandum Gotthonem quo ad priuatus erat, appellabant Burdegalenſem Archiflaminem. Is enim variantibus nonnihil patrum ſententiis, inter alios duos Pulchro ab ſuarũ partium cardinalib. nominatus extiterat, quem rex, quoniam id temporis plurimum poterat, ſi ita ſediſſet, ſolenniter nuncuparet. Philippus inſperatę dignationis lætitia geſtiens, Reyterãdum accerſit, in ſuaq; manu papalia Comitia prolatis epiſtolis cardinalium, repoſita edocet, cæterum poſtulata quædam ſex capitibus comprehenſa recipi ſibi prius, quàm res confici poſſet, oportere Gottho nihil minus, quam quæ iactabantur, vel ſperans, vel cogitans, illudiq; ſibi exiſtimans, cũctari primum: vbi ſerio agere principem comperit, actis in præſens gratiis, capita ſe regiæ petitionis præſtiturum promittit. Data acceptaq; fide placita curantur. Raymundum cardinales Gallici duodecim ſummum eccleſiæ Romanæ ſace dotem in gratiam regis conſalutant. Italicos ſtatim patres, vt idem facere vellent, epiſtolis nunciiſq; celerrimis adhortati. Gottho vt primũ quæ ab rege acta de ſe fuerant, Italis quoq; probari cognouit, ſenatũ ſtatim Cardineum vniuerſum, regeſq; Tranſalpinos aliquot conuenire Lugdunũ iubet, ad peragenda inaugurandi ſolennia. Id edictum tametſi prælatis Auſoniæ non perinde arrideret, pontificiam aulam trans alpes conceſſatam gementibus: coiere tamẽ in ciuitatem deſignatam non infrequentes, ibi declaratus ex more maximus eccleſiæ Chriſtianorũ epiſcopus, quintiq; Clementis appellationem ſortitus, mox Philippum cenſuris (namque id primum poſtulatorum caput extiterat) quibus innexum a Bonifacio diximus; exoluit, reliqua promiſſorum tempeſtiue ſe effecturum affirmãs. Sed nec ea Philippus poſthabenda ratus, Pictauos in conuentum accerſito Clemente de cæteris deſiderii ſui patribus referri iuſſit in medium. Summa petitio erat de abolenda in perpetuũ memoria Bonifacii. Neq; prætextu caruit flagitatio impudens, articulis quadraginta ingenio cauſidicorum excogitatis, quibus Octaui mores, præter alia facinora de hæretica impietate ſuggillabantur. Hic vero hęrere æſtuareq; Clemens, quid nam conſilii in re tam inexplicabili caperet. Nãq; inde occurrebat ſacramenti interuentu firmata promiſſio; hinc innocentia Bonifacii, qui vt neque forſan inſons prorſus criminum haberetur, ita non vllum extare de obiecto admiſſo indicium: quin exemplis, decretis, cõſtitutionibuſq; declaratum abunde reliquiſſe, quanto ſtudio, quantaq; fide gubernacula culminis apoſtolici procuraſſet. Sollicito inter has curas Quinto, opportune Nicolaus cardinalis Pratenſis interuenit: cui, quod arbiter omniũ arcanorum haberetur, nudantur ordine omnia. Is, vt erat ingenio ad ſubita etiam quæque moderanda dexterrimo, primum confirmato pontificis animo, ſcire ſe quid potiſſimum illi conſilii profuturum ſperaret affirmat, regias in primis ſpes ali diſſimulanter augeriq; placere, tum doceri cupidum principem, quo magis rata fiant quæ ad Bonifacii cineres attinent, videri futurum conſultius, ſi tanta res non niſi publici conſilii ſenatuſconſulto firmetur. Quam ſententiam vbi Gallus approbauerit, ſedem conuentui Viennam inter Allobroges deligat, aliamve ciuitatem quampiam & liberam, & ad excedẽdum regiis finibus opportunam. Placuit Quinto cardinalis ſuggeſtio. Itaque de voluntate Philippi Viennã maximo Chriſtianorum conuentu edicto, Octauoque de oppoſita impietate ex ſententia patrum abſoluto, ipſe ibi paucos commotatus dies, Auenionẽ in Roberti regis prouinciam ſeſe contulit. Nũc tandem ad Henricum noſtrũ deflectat oratio. Anno a Chriſto MCCCVIII rege Roman. Alberto per inſidias nepotis occiſo, nunciatum eſt principes, quorũ legendi Cæſaris ius eſt, de ſufficiendo Imp. parũ conuenturos. Philippus diſcordiam Germanorũ cœptis ſuis optime conducturam exiſtimans, ſecretiorũ modo conſiliorum arbitros coire iuſſos de noua diſpoſitione interrogat. Veniſſe aliquando tẽpus ſuo quoq; ſeculo exornandi regni Gallici: ſextũ antea poſtulatorũ caput, quod ad eum diem conſulto noluiſſet Clementi prodere, id vero nũc expromere ſtatuiſſe, de Carolo fratre ſubſtituendo in imperium, deq; ea dignitate per ſenatuſcõſultum in perpetuum tranſponenda in Galliam. Eſſe Clemẽtem iampridem in poteſtate, poſſeq; rem & iure

& exemplo nixam facile tranſigi. Cui enim fiat iniuria, ſi vacantis imperii permutetur cõditio? Idem feciſſe pontifices olim alios. Deniq; fatorum ſeriẽ conuenire cum eiuſmodi propoſito, vt quẽadmodum principatus ille de Græcis quõdam in Francos, ſicut ei videbatur, deque ea gente ad Italos, ac poſtremum ad Teutones translatus crederetur, ita rurſus ad Francorum poteſteritatem remigret. Mouit vniuerſos proceres relatio regia, laudaroq; nobilitandi Gallorum regni deſiderio, de conſilii ſententia decretum fit, & vt Philippus & Carolus primo quoque tempore ante etiam quam Germani irent in ſuffragium, Clementem numeroſo comitatu adeãt, rumore quidem diſperſo, quaſi ad perſequendam Bonifacii criminationem veniant, reuera autem vt protinus quam Auenionem inierint, pontificem de ſexta & ad id tempus ignota petitione commonefaciant. Eam occultationem nihil fuiſſe aliud, quã de imperatorio apice publice tranſponendo in Celtas. Abdere vero rem placuiſſe eatenus, quam apud Bonifacium quoque tentauiſſent, vt ne viuum regnãtemque Albertum affeciſſe videretur iniuria. Nec repugnaturum Clementem quantumus audaci flagitationi, videlicet, iam inſtructo exercitu verius quam famulitio territum. Edicto per vniuerſam ditionem dimiſſo, generoſi clientes ad regium iter apparati conueniunt, equitum ſex millia fuiſſe tradũtur. Enimuero ſicuti recte inſtitutis diuinus fauor arridet, ita improbe conſulta iuxta Sexti Pythagorici ſententiam, funeſtus inſequitur exitus. Permanauit certe ad pontificem quamuis latitantis conciliabuli aſtutia. Quare denuo acceſſito Pratenſe intimorum, vt diximus, omnium ſocio, ac iam ante exoſo Philippum ob inſectationem Bonifacianæ memoriæ, quæ ſi tolleretur è medio, & acta quoque illius, in quibus Cardinalatus cenſebatur, quem Octauus illi contulerat, cõuulſum iri verebatur, nouam huiuſmodi ambiguitatem aperit. Ille ad innatam ſapientiam verſus, quam maximis itineribus, inquit, & antequam Gallice petitionis mentio in ſenatu fiat, nunciandum in Germania cenſeo, de ſucceſſore quammaxime mature ſurrogando. Quum Clemens, quẽ igitur præcipuum crederet, tantęq; ſucceſſioni idoneum, quæſiuiſſet: Pratenſis eccleſiaſticæ ne libertatis reſpectu, an ſtudio Gibellinatum partium, an conſuetudinis in vrbe quõdam inſtitutę memor, Henricum ait Luceburgiæ comitem nulli Germaniæ principum cedere arbitror, ſiue religionem, ſiue fidem, ſeu certe magnitudinem animi ſpectaueris. Neque dubium: ſi eo celſitudinis benignitate tua prouectus fuerit, nulla non re vel põtificiis obtemperaturum iuſſis, vel immunitatem eccleſiæ propugnaturum. Sane clanculum & diſſimulanter cuncta fieri oportet, ne ſi publico ſenatu in patrumq; conſpectu cogitata retexeris, qui cardinales Philippo ſtudent, proditis illico rebus, vota noſtra conturbent. Itaque quas ipſe literas dabis in Alemanniam, puſilla modo formula placet obſignari, quaſi non ſcriptas de rebus grauiſſimis: Ego ſeorſum prolixas de tota re alias exarabo. Iuuit aſſertionem Cardineam Henrici quoque integritatis gloria, quam ex rebus fortiter probeque geſtis fama iam pridem exorta ad Clemẽtem quoque pertulerat. Delatis ad Germanos epiſtolis, reque intellecta, Comitiorum ſolennia maturantur, valuereque adeo pontificæ cardinaliſque literæ (qui & illud adiecerat, niſi bonis conſiliis protinus obſecundarent, Cæſarei faſtigii apicem, iure ne, an iniuria, relicto Rheno trãſiturum in Galliam) ſed & maxime ſpectata virtus Henrici profuit, vti cunctorum ſuffragiis, ac ne vno quidem repugnante, Romani regni ſceptra florenti iuueni deferrentur. Autores habeo Luceburgi tranſacta fuiſſe comitia. Quod aſcribẽdum putaui magiſne ignorauiſſe eam rem crederer, quam vt morem locumque vetuſtum tam tumultuario præſertim tempore prætermiſſum exiſtimarem. Ille vt contra opinionem hominum per Celtas perq; comitatũ pontificis renunciatus rex fuit. Pulchellus, qui iam feſtinabat compellare Clementem, illuſum ſe animaduertens, domum irritus ſpei repetiit, nũquam poſtea bene de eo pontifice ſentiens. Luceburgius, qui nihil minus quam Cæſarea gubernacula ſibi credẽda cogitauerat, omniũ primum gratias immortali Deo lectoribuſq; agendas cenſuit. Mox ad ea, quæ & tempus & res & maleuolorum conatus ferebant, conuerſus, mittit in orã Narbonẽſem, qui à Clemente poſtulent, vti ratam ſibi facere ſurrogationem pro more dignaretur. Principes legationis, Sabaudiæ comes (nomen vt in plureſq; ſequentibus non traditur) & Guido Namurcæus Flandri comitis frater, ambo ex propinquis regiis. hi à Clemẽte, totoq; cætu Cardineo comiter humaneq; habiti, menſe Aprili, comprobationem actorũ in Germania, cauſa

cognita,

cognita, impetrarunt. Decretum vti è cardinalibus Pratenſis & Fliſcus prima quaq; occaſione in Italiam proficiſci maturarent, gentibuſq; cis alpes habitantibus, apoſtolica vice præciperent, ne quid impedimenti morarumve, quo minus poteſtas nouo regi petendæ vrbis foret, aſtruerent, quin obedienter atq; hoſpitaliter aduentum illius curarēt excipere. Sunt qui legem adiectam fuiſſe probationi affirment, vt intra primum biennium ad motus Italiæ compeſcēdos Romam ſolita expeditione properaret, ſimul ipſe ſummos Imperatorii nominis faſces acciperet, quum tres proxime antecedentes principes eum honorem prætermiſiſſe cōſtaret. Sabaudo reuerſo, voluntateq; Clementina perſpecta, conuentus Aquiſgranum indicitur. Coiere anno inſequente ad id concilium inter alios proceres dux Brabantiæ, comes Flandriæ, & comes Raynaldus. Ibi peractis ſolennibus generoſo vertici regium diadema archiepiſcopus Agrippinæ more maiorū ad octauum Idus Ianuarii impoſuit. Quem diem & cōſtitutiones eccleſiæ celebrari ob memoriam Magorum iuſſerunt, & tum publica lætitia celebriorem reddidit. Anno à Chriſto genito M CCC IX ad diem VI Idus Maii, cœlum ardere viſum, diſcurrente flammæ vortice è plaga Boreali in Meridiem. Quo typo aduentū Henrici portendi Italorum multi crediderunt. Interea Carolus Siciliæ rex ſecūdus, Gallicæ originis, cis fretum regnans, rebus humanis exceſſit. Plures huic filii, nempe maior natu Carolus Martellus cognomine, & Robertus. Martellus viuo etiamdum patre mortē, ſed filio relicto, obiit. Qua in ſpecie, exq; facto ipſo, larga diſputandi materia iureconſultis eſt nata, nepoſne antecedere iure poſſit patruū in ſucceſſione auita. Sed & reſponſis prudentum & pontificia pronūciatione quadam Robertus annixus, compendium hæreditatis obtinuit, paternaq; nece comperta, mox Auenionem properat. Ibi nullis non modis Clementis amicitia comparata, adeo promouit, vt & rex vtriuſq; appellaretur Siciliæ, & quicquid præterea alieni æris patri auoq; per belli quondam tempora eccleſia Romana crediderat, illi ferretur acceptum: ſumma aureorum ſex millia ſuperauiſſe putatur. Tantis beneficiis Robertus ſe obnoxium ſentiens, actis ad tempus gratiis, operam curamq; Clementi omnem gratitudinis oſtendendę penſandæq; dignationis detulit. Hic Quintus qui Luceburgium, vt ſupra tetigimus, paulo ante regem Romanum declarauerat, ſiue ſuſpectam habēs Henrici potentiam, ſiue contractæ amicitiæ Vaſconico more pertæſus, Siculum Romandiolæ comitem facit. Eamq; Robertus prouinciā Giliberto Zantillio Vicecomiti demandauit. Quæ res perpulchram Gibellinis Imperatorii iugi detrectandi poteſtatem tribuit, vel tantula rebellandi occaſione geſtientibus. Luceburgius nihil eorum negligendum ratus, quæ ad amplitudinem Auguſti principatus pertinent, ſumma ope anniſus eſt, vt quam celerrime documētum aliquod præberet, quantus & quā propenſus ſibi eſſet animus pontificię dignitatis excolendæ. Dimiſſo edicto per prouincias, vt quiſquis nobilium Auguſtale beneficiū obtineret, die conſtituto vellet adeſſe, ſolennemq; profectionē Romanæ mitræ capiendæ cauſa pro conditione, proq; conſuetudine ſua curaret exornādam. Ipſe vniuerſa Germania Ioanni filio demandata, cū non adeo grandi comitatu iter ingreſſus, alpibuſq; propinquans, Lauſani conſtitit, reliquam exercitus partem operiens. Eo mox legationes ex Italia ſalutandi cauſa certatim occurrunt. At Guelphorum factio in Hetruria ciſalpinaq; degētium, quam ſemper antehac Teutonicæ felicitati aduerſatam conſtat, in multo maximum metum incidit, & fama numeroſi exercitus, & reliquæ Italiæ proniore conſenſu: præcipue vero Florentini, inter ſpem metumq; ancipites, hoſtiliterne an deditione fortiſſimum ducem exciperent. præualuit tamen ſentētia, vi potius, quam abiecta formidine agendum cenſentium. Itaque quo vel conturbaretur inauguratio, vel ſentius certe ſuccederet, conſcripta per totam ciuitatem iuuentute, accitisque militibus aliis voluntariis præſidium haud contemnendum efficiunt. Ad hoc pecuniam, frumentum, cæteraſque res comparant, vel ſtipendio, vel obſidione neceſſarias. Denique fœdus cum Siculo Roberto, ciuitatibusque Hetruſcis ac ciſalpinis aliquot faciunt. Piſanorum longe diuerſa ſententia, hi quo ſeſe Gibellinarum partium, atque adeo Cæſarei nominis quam maxime ſtudioſos Henrico in ipſo Italiæ ingreſſu comprobarent, donum regi aureorum millia XL ſubmiſerunt: eo veluti viatico præditus (quippe cuius ærarium, vt veris agamus, virtute eſſet quam nummis inſtructius) Septembris exitu mouit è Lauſano, ſuperatoque monte perquam arduo, *Senſium* vocant accolæ Taurinum eſt inuectus.

Illine decimo die, quam acceſſerat, Inſubres ingreditur. ibi quoq; magno apparatu acceptus, Aſtenſium diſſidia haud exilia ſumma cura compoſuit. Conſtabat id temporis regius comitatus equitum duob. millibus, quum reſiduum perinde expectaretur. Manſit itaque apud Aſtam toto bimeſtri atque amplius, & reliquam, vt diximus, copiarum partem opperiens, & de ineunda Inſubrium ciuitate conſultans. Gnidottus Turritus ſapientia atque opibus clarus, genti ea tempeſtate præerat. Is audito in primis aduētu, vereri cœpit, ne diuerſæ factionis pars (Gibellini erant, violentia illius acti in exilium) occaſione Germani aduentantis in recuperanda dignitate vteretur. Itaque præſidium ad vrbis ſuæ tutelam comparat duorum millium atq; amplius. Ipſi fœdus atque hoſpitium erat cum toto Guelphorum genere per Italiam agentium. Sed & operam dabat quibuſcunque poterat artibus, ne mœnibus reciperetur Henricus, Gibellinæ ſcilicet factionis patronum, vt paulo ante ſcripſimus, futurum metuens. neque tamen obtinere potuit, quin bona ciuitatis pars regis amantior, ſimul cardinalis Fliſcus, tū legatus apoſtolicus, Clementinaq; mandata cōficere cupiens, Luceburgium vltro inuitarent. Rex Romanus, dolentibus Gnidotti oculis, pridie Mediolanum dominici natalis inuehitur, dieq; ſequente octauo, antiſtes eius diœceſeos in Ambroſii beatiſſimi delubro myſteriis vacantis Henrici verticem ſecunda corona redimiuit. Auguſtę quoque, quam vna ſecum aduexerat, idem honor habitus. Affuere ſolennibus omnium fere Italiæ ciuitatū legati Gibellinarum modo partiū, ita vt Fluētini duntaxat oratores deſiderarētur. Inſubrium quoque interim diſcordiam quanta fieri potuit cura ſedauit, adeo vt & Maphæū vicecomitem cum ſodalibus, & ciuitatis Archiflaminem, cæteroſq; proſcriptos reductaret in vrbem. Eo tum quoque legati frequentes ciuitatum Italiæ gratulatum accedunt, ita vt tota paſſim Auſonia, Bononiam excipio & Paduam, vicarii Auguſtales dimitterentur, acciperenturq; comites. Inter hæc Gnidottus exoſus felicitatem Maphæi, quibuſcunque rationibus poterat, vindicare priſcam fortunam molitur. Ac ni ſapientia vicecomitis infauſtis cœptis fuiſſet occurſum (namque rem omnem ordine primoribus regiæ aulæ expoſuit) maximus in ciuitate tumultus extitiſſet, non partibus modo noxius, ſed & formidoloſus principi, qui iam ſecurior, bonā exercitus partem per finitima loca neglectim diſperſerat. Sunt qui dicant Maphæum quo certius animum Turriti pernoſceret, ſimulaſſe ſocietatem partium, accuſauiſſeq; multis modis ſupercilium Cæſarum, quod id genus Reip. principatū nomine, ſeruitutem re ipſa præſeferret. Satius eſſe æqualibem libertatem omnibus viribus propugnare, quam ingenuos ac fortes animos Germanico iugo ſupponere, reciperet modo animā, ſeq; in priſcam præfecturam ipſe reponeret, nec detrectaturum populum ne nunc quoque gubernacula quondam ſibi cognita. His atq; eiuſcemodi dictis peruictū Gnidottum cuncta ſimpliciter crediſſe, promiſiſſeq; Maphæo, & vafro aduerſario & reſtituto in gratiam, quē impenſe cauendum eſſe veteri docemur adagio. Illum, Gnidotto prodito, fabulam omnem denarrauiſſe Septimo. Neq; defuiſſe impiæ criminationi fidē, ita vt die dicta, Turritoq; adeſſe iuſſo, cognitio pararetur. Sed is iudicio cōſiliorū intellecto, furtim ad Guelphos trāſiit. Iiſdem diebus Cremona, Gnidotti exactione cōperta, ſimul Florentinorū adducta inſtinctu, rebellis Henrico efficitur, ſed & qui Brixianorū Gibellini erant ſucceſſib. Imp. auditis, Guelphos vrbe exegerunt. Idē Parmæ factū. Quibus reb. Cæſar cognitis, mittit qui eas quoq; rixas conſopirēt, exulib. reductis in patriā. Sed breui poſt tempore Guelphica pars Felſineorū Florentinorumq; confiſa præſidio, Brixia Gibellinos inuicē depulit, ex profeſſoq; hoſtis imperatori efficitur, anno à Chriſto genito M CCC XI menſe Aprili. Imperator Henricus obſeſſa iamdiu Cremona, Geneurenſem epiſcopum cognatione ſibi deuinctum, cum turmis ad Patauinos coercendos mittit, quos à Bononienſibus ſtetiſſe diximus. Ab eo Vicentia, quæ Paduani iuris erat, bello capitur. Prę ſidium in arce conſiſtens, fuga dilapſum. Ea victoria ipſos quoq; Patauinos metu vſqueadeo perculit, vt ſuppliciter ſeſe fidei in primis tradiderint, aureorum millia centum ob contumaciam pendere, Cæſareumque præfectum recipere iuſſi. Idem antiſtes profectus Venetas, tributū pro vetere cōſuetudine poſtulauit. Appulſo honor ingens habitus, adnumerataq; in tiaram Romanam, talēta Veneta mille. Eadem in ciuitate ipſum inſigne confectum, ſolito ex auro coronam variis maximiq; precii gemmis adornantibus: ſellam quoque argenteam, auroque circumlitam, fabricatam ibi tradunt. Interea ſe-

ea ſe-

ea ſedente ad Cremonam Henrico, obſeſſi, quia parum muniti erant ad obſidionem ferendam, ſimul archiepiſcopi Rauennatis interuentu, ſeſe ſub conditione tributi pendendi vltro dediderunt. Eidem mandatum antiſtiti muros ciuitatis caſtellaque demoliri. Cæſar Cremonenſi bello perfecto, ad Brixiam quoque circumſidendam feſtinat, non alias pari inſtructus exercitu: qui parciſſime numerant, equeſtrium Germanorum validæ armaturæ ſex milia fuiſſe tradunt. Namque vt rumor per Tranſalpinas quaſque prouincias de Mediolano, cæteriſque ciuitatibus ſubiugatis increbuit, vix dici poteſt, quanta & quam fida multitudo militum certatim adflueret, pars emerendi ſtipendii ſtudio: cæteri amore vacti regis adducti. Pro certo creditur Henricum, ſi in primis abſtitiſſet, relictaque Brixia proceſſiſſet in Hetruriam, non Thuſcos modo qui recentis defectionis ſibi conſcii, iram iuſtiſſimi vindicis formidabant, ſed & quantam aperire non intereſt, partem Italiæ ſub iugum miſſurum, quippe qui parum prouiſi eſſent contra obſidionem, quorumque nutarentiam animi, iuſtitia clementiaque noui regis impulſi. Sed is dum Ciſalpinæ pertinacius imminet, maiorum rerum occaſionem prætermiſit. Adeo vincere maximos duces promptius ſcire compertum eſt, quam vti victoria. Quippe virtus attenuata periculis, nullam non in partem de prouidendo circumſpectat: eadem rebus ſublata ſecundis, ſecuraque ſui, quæ futura ſunt negligit. Eodem anno ciuitates Hetruſcæ Guelpharum partium Florentia, Bononia, Senæ, Luca, Piſtorium fœdus inter ſe aduerſum Henricum ſanciunt. Florentini præſidium equitum Hiſpani generis cccc, quos à Roberto acceperant, miſere Bononiam, itidemque Senam & Lucam, ſi forte ea regione Germanus ſtatuiſſet incedere. Sed & quicquid Gibellinorum in ciuitatibus Guelphis verſabatur, exactum. Sub hæc perſtante Cæſare in obſidenda Brixia, variæ vtrinque clades acceptę: inter cæteros autem proceres, & frater regis, & equitum magiſter Walramus, magnæ indolis, ictu ſagittæ percuſſus interiit. Corpus apud diuum Barnabam conditur, quod templum nondum ciuitate clauſum fuiſſe, Iacobus philoſophus in ſupplemento autor eſt. Eo infortunio, ſublatos paulo ante Cæſareanorum animos reſediſſe ob eximii iuuenis necem Brixiani credentes, frequentius iam incautiuſque excurſare cœperunt. Etenim die quodam licentius euagantes, intercepti, fuſi fugatique ſunt. Cæſorum numerus ducenti. Capti ex ciuitatis primoribus quadraginta, inter quos Galcaccus, cognomento Bruſatus, obſeſſorum tribunus. Is quia fidem regi non multo ante datam infregerat, quadrigatum violentia diuerſam in partem miſerum diſtrahentium corpus perfidiæ pœnas exoluit. Cæteri captiuorum ſecuri percuſſi. Nihili magis proficiente ad euincendam contumaciam exemplo ſeueri ſupplicii, quin hoſtes cœleſti quoque fauore adiuti videbantur, ſtrue cadauerum odoreq; diuturni exercitus incubantis, corrupto aere, ita vt plurimi Teutonum varios in morbos inciderent, cogerenturque aut miſeri è vita excedere, aut inglorii, neque id citra diſcrimen, repetere patriam. Procerum ea extinctorum tabe præcipuus Guido Namurceus, cuius ſupra meminimus, Flandrorum quondam tribunus in Curtracenſi prælio, atque ob id rerum geſtarum claritate ſpectatus. Quam ob luem magna purpuratorum pars Henricum de ſoluenda obſidione ſolicitat. Illo magis intolerabilem ac minime perſeueraturam neceſſitatem hoſtium, quam laborem exercitus obſeruante, quare decedere non niſi compos voti ſtatuit. Quibus rebus intellectis, obſeſſi effecti ſupplices, cardinalis quoque Fliſci auxilio veniam conſequuti, ad diem xvi Calendarum Octobrium fidei principis ſeſe dediderunt. Rex ciuitate potitus, muriſque protinus ac turribus demoliri iuſſis, tributum aureorum viginti millium, præterea obſides centum, quos ex omni ciuium multitudine ſelegiſſet, belli iure imperat. Magno ſtetit ea victoria, nempe vix quarta exercitus parte ſuperſtite. Cremonam hinc vt rediit, incœpit conſultare de componendis rebus in poſterum. Placuit ordinata Longobardia, præſidibuſque per ciuitates impoſitis, Ligures petere, Mediolanum, vt diximus, procurante Maphæo, Veronam comite Scalari, Parmam Giliberto Cortegio, Paſcarino Bonopoſo Mantuam. Quæ res parum ſalutaris poſtea ciuibus extitit: quos præfectos legum ſeruandarum cauſa in præſens præpoſuerat, ſuperbe auareque poſtmodum imperantibus. At illis & in primis occupatio, & aureolorum copia, vt in perpetuum confirmarentur, quæ temporis cauſa conceſſa fuerant, effecerunt. Guelphorum ciuitates vbi aduentare Henricum accipiunt, obſideri iuſſis itineribus

Ligurum, remorari tranſitum illius conabantur. Iiſdem diebus Clemens de repetenda vrbe Romana ab Henrico compellatus per literas, ipſe conſilio eccleſiæ generali diſtentus, Pratenſi cardinali petendæ Italiæ inaugurandique regis ſingulati mandato negotium impartitur. Cæſar ad diem vndecimum Calendarum Octobrium maximo apparatu Genuam eſt inuectus. Principem dominumque ſolenni more appellantibus: mox componendæ diſcordiæ ratio habita. Itaque Opicino Spinulæ ſociiſque imprídem exulantibus confecta reſtitutio. Quæ res ingentem illi dilectionem ciuium pepererunt. Ipſi milia aureorum dono data centum: regiæ vero coniugi viginti. Ea quum inſequente menſe grauiter ægrotare cæpiſſet, res humanas reliquit. Elata tumulataque ſolennem inter pompam apud beatiſſimi Franciſci cœnobium, pudicitiæ ſingularis, religioniſque ſpectatæ fœmina. Anno à Chriſto genito M CCCXII ad diem quartum Calendarum Martij, Genua profectus Henricus claſſe triremium triginta, Piſas aduehitur. Quæ ciuitas nullo non genere apparatus eo vel exquiſitiſſimo regem accepit, dominum quoque inter publicas acclamationes conſalutans. Cenſebatur tamen in primis exercitus mille quingentis Tranſalpinis equitibus: præcipui Germanicorum procerum, archiepiſcopus Treuirorum Baldeuinus, cuius ſupra meminimus, epiſcopus Eburonum, frater Barri comitis, e propinquis regiis: dux Bauarus, comes Sabaudus, vterque è propinquis regiis: comes Foreſti: Guido Viennenſis Delphini frater: Henricus Flandronum comitis frater itidem è propinquis regiis. Robertus ipſius Flandorum comitis filius: Comes Viennæ: Præfectus prætorio, quem noſtri Aulæ magiſtrum appellant, vir maximi in re militari nominis. Eodem anno, menſe Aprili, Robertus Siculus, cuius ſupra mentio eſt habita, de Romano Henrici itinere certior factus, quum nulla aliundè laceſſendi regis extaret occaſio, ſimul ita facere ab Vrſina factione iuſſus, Ioannem fratrem mittit ad vrbem cum equitum ſexcentorum præſidio. Literis ſubinde ſcriptis ad ciuitates Hetruriæ Guelpharum partium, de ſummittendis opportune Romam aux liis. Ricardo Lunenſi comiti, quem Robertus Thuſcis impoſuerat, datum negotium Latii mature ineundi, idq; cum phalange peditum duorum millium ſexcentorum. Hi ad diem XVI Calendarum Iunii Romam peruecti, Vrſinos conueniunt, moxque de ſententia conſilii Capitolium, Hadriani molem, ac Vaticanum armis inſederunt, Petro Sabaudo ſenatore vrbis coniecto in vincula. Columniis aliiſque Cæſareanarum partium Lateranum, Mariam maiorem, amphitheatrum, Rotundam, ſanctamque Sabinam occupantibus. Inter hæc Piſis Henricus equitibus bis mille, & hoc amplius conſtipatus, recta per Thuſcos Romam contendit, Viterbium abſque negotio capit, ibique dies aliquot conſtitit, occaſionem inuadendi Vaticani exſpectans. Poſtquam tempus idoneum viſum eſt perrumpendis inſidiis, Viterbio promouet, occurrenteſque Vrſinos leuibus prælıis vertit in fugam. Simul popularibus in ciuitate rem ſtrenue gerentibus, ante diem Calendarum Iunii vrbem viſenda pompa introiit, protinus de expugnandis Roberti clientium reliquiis conſultat. Itaque miſſis, qui ſingula factionis præſidia deturbarent, proceſſo creditur quicquid ibi Apulorum Ibericorumque fuerat, depulſurum, niſi prælio quodam ſexto & vigeſimo Maii die commiſſo, quum alii ducum quidam, tum Leodiorum occubuiſſet epiſcopus. Hunc enim perfractis (is erat ardor hominis) viarum cuſtodiis, in caſtellum Angelicum properantem, Robertini Florali ex area per obliquum progreſſi circumueniunt, fugant funduntque. Cæſareanorum, qui capti occiſive fuerant, numerus millium duorum traditur. Eburonum, quem iam dicebamus antiſtitem, in equum ab victore raptum, vehementq; inermen Hiſpanus quiſpiam conſpicatus, cuius paulo ante fratrem Alemani confecerant, quum non aliam fraternæ necis vltionem euenturam ſperaret, lethali percuſſum vulnere, vt paucis poſt dieb⁹ moreretur, effecit. Eius interitu principis, qui & virtute & autoritate eminuiſſet, in regie longe maximus pauor Cæſareanos inuaſit, Robertinis è contrario lætitiã triſti caſu afferente. Porro Luceburgius, ne tẽpus omne vrbanis rixis attereret, ſtatuit abſoluere res, quarũ cauſa potiſſimũ vrbem petierat. Itaq; de ſententia cardinalium, cõuentu in Lateranũ ad diem Sextilium Calẽdarum indicto, Oſtienſiq;, Fliſco, & Arnoldo Cæſareas infulas ſacrato capiti imponentibus, *quod felix fauſtumq; ſit*, prægrandi apparatu, ſingulariq; ſpectãtium gaudio, Auguſti nomen apicemque faſtigii imperialis accepit. Peracta inauguratione,

Bauarus

Digitized by Google

Bauarus cum patte procerum perfunctum ſe officio comitandi exiſtimans, aſſumpto commeatu in Germaniam abiit. Ipſe Tybur paucis poſt diebus concedens, multa ibi veneratione incolarum exceptus, Piſas repetit. Guelphicæ ciuitates Hetruriæ, vbi quæ Romæ acta fuerant: deque principe decedente intelligunt, iter illius rurſum includere nitebantur. Ac veriti, ne parum inſtructi, copinſo agmini minus reſiſtere valeant ſocios in vrbe degentes, per literas commonefaciunt, vt & nouum amplecterentur conſilium, & properare mox in Thuſcos maturarent. Interim Cæſar Gallia repetita, per agrum Peruſinum exercitu infeſto progreditur, cunctaque ferro atque igne deuaſtat, Caſtellionem vi capit, Cortonæ Aretiique reuerenter occurſum venienti, portæque apertæ inde crebris cum Guelphica gente præliis feliciter geſtis, variiſque Florentinorum caſtellis euerſis, agriſq; vaſtatis, inopia pabuli proficiſci compellitur. Ad eum Bonatiano in prædio (id loco vocabulum) agētem legati à rege Siciliæ Friderico mari deportati, donum aureorum milia viginti adferunt, fœdus amicitiamque petentes. Poſtulatis eorum aſſenſum. Poſtquam Cæſar Piſas acceſſit, legibuſq; coercere hoſtes aggreſſus, quos bello perſequutus fuerat, & aſperrima edicta in Thuſcos Roberti partium promulgauit, & ſuos inuicem clientes pulchris beneficiis deuinctiores effecit. Quippe Spinulæ, cuius ſupra mentio eſt habita, marchionique Montisferrati cum alia dignationum genera, tum ius monetæ cudendæ tribuit: tum de Roberto caſtigando tractatum. Cauſa cognita, deque conſilii ſententia ob læſam maieſtatem Romani imperii paterno illum regno prouincialique comitatu excidiſſe pronuncians. Quæ decreta poſtmodum, defuncto Henrico, Pont. Max. Ioannes XXII pro poteſtate reſcidit: eſtque ea res in publica monumenta redicta. Sub idem tempus Henricus Flander magiſter equitum Cæſaris. Piſanum agrum cum turmis circumuagari cœpit, arcemque fortiſſimam Petram ſanctam Florentinis & Lucenſibus ſuſpectantibus expugnauit. Imperaror nihil actum ratus verboſis ſententiis, niſi facta conſequerētur, ad hoc Hetruſco bello finem commodiſſime poſſe imponi, ſi ducem caputque damnandæ audaciæ contudiſſet, traiicere in Campaniam ad ipſum Robertum armis perdomandum ſtatuit. Icto, vt ante diximus, cum Friderico fœdere, miſſiſque in Germaniam, qui ſupplementum legionum conſcriberent, placuit vt die conſtituta expeditam claſſem in Liguſtico ſinu explicaret. Numerus Cæſareani exercitus ad armatorum quatuor milia traditur. Acceſſit eo & Genuenſium claſſis, triremium ſeptuaginta. A Friderico quoque Arragone triremibus quinquaginta ſubmiſſis. Piſis Cæſar Nonis Auguſti deceſſit: quo die Fridericum quoque Meſſana Rhegium traieciſſe poſtea compertum eſt: eamque ciuitatem expugnauiſſe eum oppidis aliquot aliis. Henricus iter per Hetrutiam faciens, vbi ad montem apertum acceſſit (id nomen loco tribuere accolæ) ægrotare manifeſto incipit, rametſi iam inde à relictis Piſis initia morbi irrepentis animaduertetat. Sed ipſe qua erat integritate animique magnitudine, ne die dicta temere abfuiſſe crederetur, fidei quam valetudinis rationem habuere maluit: inter medicamenta autem balneæ maceratanæ indicata fuere. Itaque eo loci profectus, procuratoque de medicorum ſententia corpore, ſeſe Bonoconuentum contulit. Ibi mox ingraueſcente malo, exceſſit è vita ad diem è nonum Calendarum Septembrium, diuo apoſtolo Bartholomæo celebrem, anno quam imperium accepiſſet quinto, menſe octauo. Defuncto Cæſare, id quod fieri in funere magnorum ducum aſſolet, luctus incredibilis omnem comitatum perculit. Itaque familiares defecti principe, pars Teuthonicos lares repetiit, cæteri regium corpus protinus Piſa, vt viuus iuſſerat, ſingulari fide ciuitatis ad ductus deportarunt: ibi quoque non à ſociis modo, ſed ab oppidanis quoque maiorem in modum defletus, ſolenni atque exquiſitiſſima pompa effertur. Vitam inſtantiſſimi principis, qua acceperamus vt puto traditione narrauimus, quem non Italia modo, nullis neque aduerſis frangi potuiſſe, neque ſecundis efferri manifeſto cognouerat, ſed & barbaros lætitia inuicti ducis extincti obtinuit. Qui eo viuo nihil prorſus rerum nouarum tentare auſi, defuncto cuncta per Italiam, vt poſtea conſtitit, miſcuerunt. Neque Piſanis cæteriſque optimatibus dubium erat, niſi maturatus fuiſſet interitus, regnum Roberto belloablaturum, quippe cui perexiles eſſent ad propugnandum copiæ: ita vt ne ſigna quidem crederetur collaturus, quin cognito mox imperatoris aduentu, nauigio aduolaturum Narbonam. Quod ſi Campaniæ

obtinendæ facultatem dii tribuiſſent, infinitum eſſet quantum ille rex & opportunitate commeatuum, & innata virtute moliri efficereque potuerit. Fridericus, cui fœdus cum Imperatore percuſſum paulo ſupra tradidimus, medio agens alto, vt exceſſiſſe Cæſarem è rebus humanis accipit, ingenti videlicet moleſtia animi conſternatur: eratque ea conſtantia Henricique amore, vt quoniam coram videre viuum nequiuerat, extinctum ſaltem contemplari exoptaret. Itaque Piſas non ob aliam rem nauigans, prolatum corpus regium inter vberes lachrymas conuenerarus recondi difficile paſſus eſt, conſtantiſſimi ducis amicitiam immature ſibi deplorans ademptam. Sed & Piſanus populus Hentici imitatus iudicium, quem ille ſocium ſibi delegerat, hic principem ſortiri decreuit, vltro ei ciuitatis delato imperio. Cæterum Fridericus ſatius exiſtimans parta defendere, quam nouis implicari, ſimul aliam ſibi eſſe rationem quam Lucemburgio fuerat, tuendi patrimonii ſucceſſionem auitam aduentitiæ ciuitatis procurationi actis gratiis duxit præferendam. Pari cautela Sabaudus Henricusque, quorum ante me minimus, vſi, delatas ſibi quoq; ciuitatis habenas modeſte recuſarunt: ita vt tam pertinaci repugnatione principum, Piſanos ſuſpicio metuſque haud exilis inceſſeret. Veteranorum Cæſaris pars multo maxima Germaniam repetiit: reliqui voluntarii nomina Piſano præſidio tribuerunt. Summa eius reipublicæ in ſubſidium maiorum principum ad Vgutionem Faiolam delata eſt: is & imperatoris ante nomine præfuerat Genuæ, & magnas poſtmodum res pro partibus Gibellinorum patrauit. Florentini non imperatoris modo priuſquam obiret, exulumque formidine, ſed & ſeditione interna pullulante, coacti imperium ciuitatis Roberto publice detulerunt. Ac ne libertati vetuſtæ noua immutatio noxia forte fieret, legem adiiciunt, vt ne ſupra quinquennium poteſtas conceſſa teneretur. Idem fere reliquæ ciuitates Hetruriæ Guelphæ fecerunt, ita vt euidenter appareret, eo iam neceſſitarum Henrici perſeuerantia redactos aduerſarios, vt intra pauciſſimos dies ſub iugum mitti potuerint. Atqui iam olim variis experimentis cognitum eſt, cum aliis in rebus humanis, tum in bello primas obtinere partes fortunæ ludibrium: ita Magnus Alexander tentato verius orbe terrarum quam domito, ſed cui iam rerum vniuerſitas propter felicitatem cœptorum deſtinaretur in ipſis iuuentę primordiis exceſſit è medio. Sic Hannibal Cannenſi victoria nobilitatior quam prudentior, occaſionem capiendæ vrbis prætermiſit. Scipiones in Hiſpania duo mediis rebus, mediiſque annis res humanas reliquere. Patrum quoque noſtrorum ætate Amorates, capto Byzantio Hydrunteque direpto, omnem ſibi iam deſpondens Italiam intercipitur. Nuper vero Britanniæ regem Henricum captis duabus validiſſ. ciuitatibus Galliæ, perterritiſque ac conſternatis abſque dubitatione hoſtibus, ſapientia non vita deſtituit: qui aut cæcus fuiſſe dictus eſt, aut certe, ſi tantam opportunitatem prouidebat, neque tamen fortunæ ſuæ obſequebatur, excors. Hos, vt dixi, caſus inter fortuita reponebat antiquitas. Nos ad Deum optimum maximum publico conſenſu deferimus, è cuius æquiſſimo arbitrio quicquid rerum humanarum vel fit, vel dicitur, ſumit originem. Varia de genere mortis opinio. Nonnulli venenum malum niueo libello inditum aſſerunt: quod per ineffabilia myſteria commutatum, quotannis morituri que libamus. Monachos prædicatorii ordinis, quibus ille miniſtris vtebatur in ſacrificiis, horrendi facinoris extitiſſe autores, eamque rem Beneuenutus Imolenſis ſeculi eius in literas retulit. Fuiſſe tamen poſtea ex ea familia Cartuſienſis in faſciculo tradit, qui re delata ad pontificem maximum, decretum cauſa cognita impetrarint, quo innoxius eius veneficii ordo vniuerſus pronunciatus fuerit. Dominicani qui Luceburgi agunt, hoc amplius cœnobii ſui autorem non alium citant, quam Henricum. Neq; ergo fieri potuiſſe, vti tantum ſcelus in tam bene meritum perpetratum extiterit. Nobis potius in medio relinquere placet diſputationem funeſtam, quam de infandæ audaciæ fama certam proferre ſententiam.

RICARDI

RICARDI BARTHOLINI PERVSINI, DE BELLO NORICO, AD DIVVM MAXIMILIANVM, AVSTRIADOS LIBRI DVODECIM: CVM Scholiis Iacobi Spiegelii Seleſtadienſis. V. C.

ERVDITISSIMO IN CHRISTO PATRI, DOMINO DOM. MATTHÆO MISERATIONE DIVINA S. ANGELI, SACROSANCTÆ ROMANæ Eccleſiæ Diacono, Cardinali Gurcenſ. Eccleſiæ Salisburgenſis coadiutori & ſucceſſori, Imperialique locum tenenti generali, Domino colendiſſimo, Ioachimus Vadianus Heluetius, fœlicitatem optat.

CVM *diebus ſuperioribus, in manus meas, reuerendiſſime Domine, & illuſtriſſime Princeps, Ricardi Bartholini Peruſini de bello Norico, plena eruditionis poemata veniſſent, eſſetque conſilium non tam meum, quam eruditorum multorum ea in lucem, vtpote decennio elaborata, quamprimum emittere: vt & meritiſſima gloria non priuaretur autor, & rerum nuper geſtarum digna memoria ſeries æternitatem ſortiretur: viſum eſt mihi tum demum hoc ipſum recte fieri, ſi tui in omnes eruditos patrocinii, tanti operis, vel prima pagina ratio haberetur. Tametſi enim non ignorabam, diuo Maximiliano Cæſari inuicto iſtud opus, quod magnam rerum à ſe in illo bello geſtarum partem contineret, ab ipſo Vate Bartholino dicatum fuiſſe: quia tamen in illa poeſi ſua, ita magnanimo Cæſari conſiliorum, laborumque conſortione adſcriberis, vt quaſi Achatem quendam herois Æneæ, fama ſuper æthera noti, in ipſa mihi lectione repræſentaueris, merito poſt tanti Principis numen inuocatum, ſecundæ tutelæ & beneuolentiæ partes in te officii noſtri ſedulitate locari debuerunt: Vt enim plæraque alia, quæ me mouerunt, prætercam, animaduertebam Ricardum inter doctiſſimos integerrimoſque, & ad quoſuis exantlandos labores promptiſſimos viros, qui te ſequuntur, tuamque aulam conſtituunt, loci & honoris eſſe non poſtremi. Præterea & id conſecutum vt de ſingulari tua in ſe gratia & beneuolentia, etiamnum ſibi congratulari poſſit. Quid illud? quod vno omnium doctorum ore, vno optimorum quorumque qui te nouerunt, conſenſu, is eſſe iudicaris, in cuius conſpectum debeant quotquot eduntur illuſtrium ingeniorum monumenta venire. Non tam, vt illorum officio ille tibi honor, quem ampliſſimum conſecutus es, augeatur, aut confirmetur, quam vt ſcire poſſint, dignum ſit luce & lectione, nec ne quod edunt. Hoc enim tibi, celſiſſime Princeps, ſupra multorum Principum fortunas peculiare acceſſit, vt præter ſummam in ciuilium, & Eccleſiaſticarum rerum tractatione prudentiam, præter multa alioqui & natura, & fortuna non communia tibi cum multis inſignia, iudicare & diſcernere in omnium illuſtrium doctrinarum inſtituta contentione, quid optimum, quidve optimo proximum ſit, perfacile poſſis. Nec quis offerat tibi quicquam, ſed quid offerat perpendere, & eruditioni potius, quam perſonæ meriti locum præſtare. Quod ipſum, vt in aliis contigiſſe perſæpe cognoſcimus, ita in doctiſſimo & elegantiſſimo opere Ricardi noſtri futurum eſſe ſperamus. Cuius vt incredibilem humanitatem ſummamque integritatem prætercam, quam ego his diebus, quibus te arduis maximorum Principum negociis occupato, Viennæ amiciſſima & familiariſſima conſuetudine ſua perfruor, expertus ſum. Eruditionem certe ſuam, quæ multifaria eſt, ſine piaculo non præteriero: quæ mihi ſingula colluſtranti, cum in aliis ingenii ſui monumentis, tum maxime in illo de bello Ducum Bauariæ, Principumque Palatinorum, opere admiranda eſſe videtur. Præter enim carminis diligentiſſime obſeruatam elegantiam, & apertam iſtam flui-*

r

damque facilitatem, quam præ ſe ferunt, præter verborum & figurarum delectum, quem ſummo iudicio mihi habuiſſe videtur, ita rerum geſtarum meminit, vt ab hiſtoriæ fide nuſquam recedat. Ita veris luculenta illa, oculiſque & auribus grata poetica pigmenta obducit & interponit, vt boni poetæ officium nuſquam intermittat, ſimulque & prodeſſe, & delectare volens, vtilitatem cum voluptate, miro quodam artificio coniungat. Eſt inter hæc inuentionis acumen, eſt digeſtiſſimus ordo, eſt verbis parta gratia. Mire veritas reſplendeſcit, miræ fabellæ oblectant. Sunt his intertexta ex Phyſicis, Aſtronomiciſque petita loca, ſunt amœna & ſignata regionum, populorum, montium fluminumque maxime ad Germaniam pertinentium deſcriptiones. Ita proprie & graphice omnia exprimuntur, vt legens non legere, ſed videre ſibi quæ legit, videatur. Præterea in orationum varietate, nuſquam à decoro, nuſquam ab arte receditur: ſunt in his congrui rebus affectus, & illecebra quædam, quaſi ſuapte natura prognata, eſt mira vis ſuadendi, diſſuadendi, vrgendi, dehortandi: ſunt conſilia, ſunt argumenta, ſunt colores, &, vt in ſumma dicam, quicquid ad conſummatam huius generis ſcriptionem pertinet, hoc præſtitiſſe mihi Bartholinus videtur: cuius eruditionem & diligentiam eo vehementius amplector, quod in media Italia natus, adeo de Germanis, rebuſque, & locis Germaniæ abunde ſcripſit, vt ætatem ſuam, quam nondum prouectam habet, in media Germania egiſſe cuipiam videri poſſit: Quod ſi quibus operis varietas, vt nimia, fortaſſe ſubſultare videbitur, nil mirabuntur, cum in animum inducent, quot principes in eo bello fuerint: quodq́; illi partim ſuis, partim Cæſaris auſpiciis decertarunt. Quorum nomina etſi aſperiora quandoq́; viſa fuerint, quam vt ea Heroici carminis dignitas ſuſciperet: ponere tamen vt erant, quam mutare maluit, ne quiſquam quod mutata perperam eſſent, queri poſſet. Sunt præterea, reuerendiſſime domine, paſſim fabellæ quædam inſertæ, quæ, quanquam ad delectationē potiſſimum excogitatæ videantur, altius tamen introſpicientibus, detracto tectorio, magnanimi Cæſaris laudes (ni fallor) offerent. Poſtremo futuros non dubito, quibus nonnulla in locorum fluminumq́; deſcriptione nominum mutatio, aut varietas ſtomachum motura eſt. Cum tamen ipſe Poeta ad id agendum partim autoritate, partim ſeruandi nitoris ſtudio, ductus ſit. Qua in re mature cognoſcendum eſſe arbitror, antequam quis iudicet. Nam cum ſine diſcrimine, nunc Boemos, nunc vero Boiemos: Item, Amaſium flumen, Amaſiam, Amiſſium, nonnunquam Amuſium appellitat, autoritate factum eſt. Nam apud Latinos hæc nomina varie leguntur, quin & apud Græcos varie ſcribi, ipſum Ricardum, qui & græce cum primis eruditus eſt, mihi aliquando retuliſſe memoria teneo: ſicut & Viſtulam fluuium, iam Viſulam, iam Iſtulan vocant. Addo etiam Græcorum anguſtias, in quibuſdam ſuo arbitratu vel vitauiſſe, vel obſeruaſſe, vt in deſcriptione Moſæ. Græci enim hanc dictionem per ω longum ſcribunt: tamen Auſonium imitatus eſt, qui Moſellam corripuit. Idem in dictione Menapii, & Geſſoriacus, quorum alterum produxit, alterum per literæ vnius ademptionem, profert Geſſoracus, quæ imitari aliquanto tutius aliquis poteſt, quam vno aſſerto, reliqua ſine euidenti ratione reiicere. Illud omnino condonandum eſt, quod per licentiam, quæ poetis in his, quæ poſtulat ratio, per quam libera eſt, in deſcriptione Ratisbonæ, eam vrbem Reginum vocat, cum in vetuſtiſſimarum tabularum Geographia, Regino Reginonis inuematur. Primo autem libro Itauon pro Iſtauon dicere potuit, cum Batarnas pro Baſtarnas Claudianus dixerit. quod ſi hoc illi licuit, cur idem non huic? Simili modo illos, qui oppidum Inſpruck inhabitant, Ponteſanos nominant, propterea quod coniunctim Ponteſani in antiquiſſima eius tractus tabella reperiantur: nec ineleganter ex duobus hoc modo vnum factum eſt, vt ciuem Ponteſanum, agrum Ponteſanum nominemus. nam & id ad Maronis imitationem fieri videtur, qui Inarimen coniunctim protulit: cum interim apud Heſiodum & Homerum ἄριμος, & ἐν ἀρίμοις cum præpoſitione legatur. In barbaris vero, aut verſis omnino, aut parte mutatis ſingularem ego eruditionem agnoſco. Agendum enim mihi eſſe videtur quocunq́; modo, vt latine ſcripturi ita Barbara diſponamus, vt ſi latina eſſe omnino nolint, à latinitatis ſaltem candore non omnino abhorreant, id quod in heroico verſu omnino neceſſarium eſt. Quemadmodum libro Epiſtolarum nono ad Caninium Rufum Plinius ſcriptum reliquit, in hæc verba: Nonnullus & in illo labor, vt barbara & fera nomina, in primis regis ipſius, græcis verſibus non reſultent: nihil tamen eſt quod non arte curaque, ſi non poteſt vinci, mitigetur. Præterea ſi datur Homero & mollia vocabula, & græca ad bonitatem verſus contrahere, extendere, inflectere, cur tibi ſimile audenti, præſertim non delegata, ſed neceſſaria non detur? Hactenus Plinius, cuius autoritas eos retundit,

qui

qui minus fortaſſe decenter Ricardum barbara mutaſſe cauillari poterant: vt cum pro Amurates, Amartes dixit, & pro Tamburlanus, Tabarenus (ſcilicet, quia Tabarenis oriundus videretur) in his namque omnibus leniendis & cura eſſe, & ars ſolet. Id quod tu, illuſtriſſime Princeps, ſolito iudicio dignoſcere exactius potes, quam ab vllo præſcribi, atque explicari queat. Tu opus tantum, & quod laudum tuarum partem iuſtam continet, & quod diui Maximiliani titulos aſtruit, poſtquam acceperis, amplecteris & defendes, Ricardumque noſtrum Bartholinum ob illam ſuam ſingularem eruditionem, qua digniſſima Principum beneuolentia exiſtit, amabis & fouebis. Vt te annuente alacrior promptiorque factus, plura huic ſimilia tuarum virtutum monimenta in lucem edat: quod tum maxime futurum eſſe animo colligo, cum ſe abs te vehementer, vt hactenus, amari intelliget. Opto te, reuerendiſſime Princeps, ſemper bene valere. Viennæ Auſtriæ, Pridie Nonas Octobris Anno M. D. XV.

IO. FRANCISCVS PICVS
Ricardo Bartholino ſuo.

LEGI quantum per occupationes licuit, poema tuum, in quo multa vidi, & docta & noua. Indeq; obrepſit inter legendum & iucunditas & oblectatio. Teſtarique facile poſſum, videri mihi ex his quos perſpexerim autoribus, tempeſtate noſtra fuiſſe neminē, qui & luculentius, ſimul & doctius bella cecinerit. In carmine reſidet maieſtas atque eruditio: & quod attinet ad numeros & lineamenta, exerit ſeſe quædam probati generis concinna ſatis, nec moroſe affectata imitatio. Chronographiæ nec parum multæ, nec protritæ orationes artificio plenæ. Vnum illud duntaxat deſiderarim, Deorum gentium mentionem, quæ plurima eſt in carmine, non eo modo, quo ſæpe vteris, fuiſſe conſtitutam. Siquidem optarem eos accerſeres, non vt olim poetæ addicti eorum ſuperſtitionibus, verum vt ipſorum & oſor & contemptor, & expulſor ac vindex, & plane propagator noſtræ religionis, cuius es flamen. Sed hoc aduertunt pauci, quod & ſæpenumero in ſcriptis dolui, & noſtris in carminibus me non probare illorum ſententiam ſum teſtatus: quando nec ipſorum Deorum, niſi in contumeliam memor fui. Nec citaui nomina, niſi dum eos oſtenderem ab imperio orbis terrarum, IESV CHRISTI (quem colimus) virtute depulſos. Redeo ad elegantiam & doctrinam, cuius gratia & ſi tibi Cæſar, & tuus, immo meus, immo noſter Gurcenſ. debet, debet nihilominus & Germania, & Italia, & tua in primis Auguſta Peruſia. Vale ex hoſpitio apud Licum XIIII. Calendas Octobris.

ILLVSTRI DOMINO IOANNI FRANCISCO PICO MIRANDVLÆ PRINCIPI, Ricardus Bartholinus fœlicitatem D.

AVGVSTÆ *Vindeliciæ cum mihi lepidiſſima epiſtola tua ex Lico reddita fuiſſet, opt. ac doctiſſime Princeps, ſummopere lætatus ſum: tum, quia mearum vigiliarum, quod abs te Romæ ſemel, iterum in Germania efflagitaui: iudicium protuliſti: tum etiam, quod eandem cum tanti ſis apud eruditos & nominis & autoritatis, tanquā tutelarem Deum in poematii frontiſpicio, vt id ſecurius, tuo contentū patrocinio exeat, collocandam cenſui. Quantum autem de Diis prophanis ſentis, id ego tuo arbitratu ſectatus fuiſſem, niſi labore exterritus (totum enim opus recudi oportebat) huiuſmodi oneri pepercisſem. Cæterum niſi Dii Deæq; canerentur à poetis, fabularumq; lenociniis vterentur, velut ieiuni, & minime ſucciplenì, cum propriū theographia poetarū ſit, ſpernerentur. Nam prodeſſe volunt & delectare poetæ. Alterum enim nihil aliud, quam Deorum, Dearumq; figmenta complectitur, quæ ab Euemero illo priſco, ſiue ante illum à quopiā alio, ſiue poſt ab Homero Heſiodoque affatim proditæ ſunt, vt earundem illecebris ad cognitionem bonarum rerum animi rudes facilius traherentur. Quas ſi ab illis demas, neſcio quam parum eorum opera placebunt. Heſiodi poemata extant, ſi illinc Deorum auferes nomina, totum tollas, mutileſque ornatum neceſſe eſt. Et tamen, vt ille, ita de generatione mundi, rerumque ac Deorum ſenſerit credere, quam philoſophi eſſet, non pla-*

ne intelligo. Idem ſi in Marone noſtro efficies, nonne totum illud Iunonis Venerisque figmentum auferendum? quod ſi fieret, profecto quid diuinum ex opere adimi videretur. Tamen quamobrem ita finxerit, tu non ignoras. Idem in cæteris ſentio. Nam ſemper licuit, ſemperque licebit poetis nouas quandoque fabulas, nouos Deos, ne dum antiquos, modo ne temere adſciſcantur, reponere. Quod ego in opere meo ita feciſſe ſum arbitratus. Nam quid aliud ſignificat Bellonæ deſcriptio in primo libro, quam inteſtini belli originem, Principumque regnandi gratia, pugnandi cupiditatem? Quam partim iis, partim Deorum voluntati, quæ vitari non poteſt, attribuo. Quid quod etiam in toto opere Palladem fauentem Palatino, contra hoſtem Cæsari, eandemque in calce operis in fauorem eius rediiſſe introduco? Nimirum, quia Cæſarem & prudentia, & bello (vtræque enim aſſeclæ Imperatoriæ Celſitudinis ſunt) cæteris Principibus præſtitiſſe manifeſtum eſt, ſuaque ipſius prudentia, aliorum ſapientiam ita ſuperauit, quod in pugna contra Palladem & à me fictum eſt, & ipſe ſuis in libris indigena ſermone compoſita oſtendit, vt omnibus in rebus à ſe geſtis victoriam fuerit conſecutus. Idem de Diana, quam & Lunam & Hecaten intelligimus, fauentem Cæſari arbitrere. Neque enim ad vulgarem venationis ſignificantiam referas, ſed paulo altius eruenda fictio eſt, quam apud Homerum & Heſiodum, vbi omnipotentem Deam deſcribunt, facile reperies. Per pugnam vero Veneris Cupidinumque, haud profecto aliud ſentio, quam vt Cæſaris animi fortitudinem conſtantiamque contra voluptates firmiſſimam interpretemur. Abſit vt nudis fabulis in tanti Principis laude contentus fuiſſem. Tum, quia de ipſo parum promererer, cum etiam, ſi, vt poſitæ ſunt, intelligerem, atheos (vt Protagoras ille) & haberi, & nominari non indignus viderer. Hæc ego, non tuæ vt ſententiæ refragarer ſcripſi, ſed vt alii, mea qualis eſſet de Diis opinio intelligerent, ac mihi tanquam vero Chriſti mancipio, bonam (ſi vellent) in ſcriptis meis gratiam referrent. Vale illuſtris Princeps, noſtrique eris memor. Ex Auguſta Vindelicia.

LIB. I. AVSTRIADOS
ARGVMENTVM.

PROPOSITIO totius operis varia: quoniam variis in locis pugnatum. Inuocatio ad Cæſarem dirigitur. Sequitur narratio, ſed conciſe: quoniam alibi diffuſius rei initium narratur. Bellona tamquã Germanorum in re militari gloriæ inuidia, pugnam ab inferis Deam, quam & Eumenides ſequebantur euocat: à quibus Germanorum animi ad Martem accenduntur. Sequitur Roberti prius ſecum, demum cum patre Philippo, de ſuſcipiendo bello conſultatio: cui pater perſuadet, noſcendam eſſe Deorum voluntatem, aramque Vlyſſis ad Oceanum (vnde reſponſa petebantur) adeundam conſuluit: quod etiam Pallas in ſomnis Roberto peragendum imperat. Et per occaſionem, cauſſæ recenſentur indignationis Deæ, qua Auſtriadas proſequebatur, quam in toto opere hoſtem Cæſaris facit, in fine rediiſſe in concordiam ſcribit. Itur ergo ad aram; vbi Robertus cum ſacerdote loquitur, à quo loci & origo narratur, & vmbræ ab inferis euocantur: quarum nomina Georgius Dux Roberto exponit: inibique multa de origine Magiæ. Interim ſacerdos functus ſacro, bellum ingens cædeſque futuras canit. In fine vmbrarum fuga deſcribitur. Et Robertus non bene percepto oraculo, dulces terras patriamque reuiſit.

AD

AD DIVVM MAXIMILIANVM CÆS. AVGVST. RICARDI Bartholini Peruſini, de bello Norico, Auſtriados Liber Primus.

IN AVSTRIADOS LIBRVM PRIMVM IAC. Spiegelii, Seleſtadienſ. Scholia.

CÆSAREAS acies, Arctoaque regna, duceſque
Magnanimos canimus, fontemq; binominis Iſtri,
Et vaſtum Heluetio ſpumantem vertice Rhenum
Strage hominum, atque atro maculantes æquora fluctu.

Cæſareas acies] Proponit more poetico rerum capita, id quod fere ſolitum eſt poetis. Deinde interpoſita parua digreſſione, ad Cæſarem inuocatio dirigitur, & per occaſionem eum terrarum dominum vaticinatur. *Cæſareas acies*] Quia fuit variis in locis, & ſub plurium auſpicio pugnatum. *Arctoa regna*] Germanicas prouincias, ſub Arcto Vrſa poſitas, vnanimi ſcriptorum conſenſu. *Duces magnanimes*] Albertum Bauariæ, Vdalricum Wittenberg. Wilhelmum Landgrauium Haſſiæ, cæteroſque qui huic bello interfuere. *Canimus*] Semper hoc verbum cano, quid diuinum ac magnum ſignificat, vt ad oracula extendatur. Quare poetæ diuino afflati furore, poemata canere dicuntur. *Fontemque binominis Iſtri*] Nota figura dixit, fontem Iſtri, & fluuium intellexit. Significat autem per Iſtrum, certamen in ipſo flumine, quod quarto libro deſcribitur. *Et vaſtum Rhenum*] Innuit bellum nauale Landgrauii, quod cum Chaubis ad Rhenum geſſit. Scribitur hoc libro ſeptimo. *Maculantes æquora*] Cum Danubius in Pontum Rhenus in Oceanum Germanicum exoneret.

Magnum opus aggredior, cum ſæui fulmina Martis,
Et domitas bello gentes, cum Palladis iram,
Et coniurato pugnantes fœdere Boios
Mens agitet, quis Parnaſſum Cirrhamq; mouentem
Sollicitat? tantus ne animis mortalibus audet
Illabi furor? & magnis non cedere factis?

Magnum opus aggredior] Extenuatio. *Palladis iram*] Quæ in toto opere hoſtis Cæſaris introducitur. quare hoc factum ſit à Poeta, ſatis ipſe indicat in Epiſtola ad Ioan. Franciſcum Picum. *Et coniurato pugnantes fœdere Boios*] Pugnam Boemicam ſignificat. hæc libro decimo deſcribitur. *Et coniurato fœdere*] Poetice dixit. Nam arbitror Boemos illos, qui à Cæſare victi fuerunt, pecunia meruiſſe, non fœderis ratione. Per Boios Boemos intellexit, quod olim Boi, vbi nunc Boemi ſunt, habitarint. Id quod ex Taciti verbis deprehêditur, in libello de Germanorum moribus. *Quis Parnaſſum Cirrhamque mouentem*] Senſus eſt. Debuiſſem ego à ocio impelli, vt huiuſmodi grandia facta Cæſaris aggrederer, & debuiſſem à magnis factis pedem retraxiſſe. Ergo cum ſcripſerim, id quodam furore accidit, non ratione. Eodem colore ac ſereductu vtitur in principio Thebaidos Papinius. *Parnaſſum*] Hic Phocidis mons altiſſimus. Nam, vt proditum eſt, quum terra tota diluuii aqua cooperiretur, ad alterum eius verticem non peruenit. Vt hic mons apprime poetis decantatus, ita notus eſt de verticibus eius Seruianus error. Græcis Parnaſſus Meſomphalos, id eſt, orbis vmbilicus dicitur. Quod ipſum Strabo teſtatus libro nono, fabellam quandam ex Pindaro recenſet: *Iuppiter, vt perhibent, ſpacium quum diſcere vellet, Naturæ regni neſcius ipſe ſui: Armigeros vtrinque duces æqualibus alis Miſit ab Eois, Occiduiſque plagis, Parnaſſus geminos fertur iunxiſſe volatus, Contulit alternas Pythius aris aues.* *Cirrham*] Hæc ad Phocidem ciuitas attinet, non longe à Delphis, iuxta quam & Cirrhæi campi. Vnde & Apollo Cirrhæus à poetis cognominatus, ob Delphicum oraculum vicinum. Idem Cirrhæi ſcopuli, & antra Cirrhæa, fonteſque Cirrhæi, pro Phocenſibus & Parnaſſiis. *Tantus furor*] Nullum enim, ſi Ariſtoteli credimus, magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit. Democrito item, & Socrati apud Platonem ij veri poetæ ſunt, qui inſaniunt. Hinc Ouidius ſuo iure dixit in Faſtis: *Eſt Deus in nobis; agitante caleſcimus illo, Impetus hic ſacræ ſemina mentis habet.* Poetici furoris, quem Græci ἐνθουσιασμὸν appellant, Cicero meminit lib. de Diuinat. primo, & in oratione pro Archia Poeta: quæ omnia ſunt à Platone mutuata, atque iam vulgo cognita.

Iam ſatis Amphryſo Pataraque arceſſere Phœbum,
Cimbrorum ſi bella velim, Senonumque tumultus,
Victaque Teutonicis Romana furoribus arma,
Infraneſque Gothos, madidumque cruore Latino
Vuandalon, & raptas vrbes, Herulumque furentem
Et meminiſſe, olim & tacitis defendere ab annis,
Pierio ſed enim cum me calor excitet Oeſtro,
Scribendique immenſus amor, reſque ire per altas
Cæſaris, ipſe mihi præcinctus tempora lauro
Numen erit, Cynthique ſimul luſtrabimus vmbras,

Iam ſatis Amphryſo] Senſus pendet inferius. Innuit enim, ſi ſe ad ſcribendum appuliſſet Cimbrorum geſta cum Mario, ſi Senonum arma, Teutonum, Gothorum aut Vuandalorum voluiſſet tradere memoriæ, ac vindicare ab obliuione, quæ labentibus annis gignitur, ſatis adiumento fuiſſet ſibi, ſi Phœbum, aut Bacchum inuocaſſet, ſed quia maiora aggreditur, maioris numinis patrocinio opus eſſe ſibi aſſerit. Vnde ad Cæſarem inuocatio

Nec Bacchum Eois opus eſt diuertere lucis. dirigitur, quem Phœbo & Baccho maiorem eſſe credit. Porro notum eſt, Apollinem iuxta Amphryſum Admeti Regis armenta paniſſe. Vnde Lucanus: *Et flumine puro Irrigat Amphryſus famulantis paſcua Phœbi.* Patara Lyciæ ciuitas, quam, vt Mela ait, nobilem facit delubrũ Apollinis, quondam opib. & oraculi fide Delphico ſimile. Nomen inditum ei eſt à Pataro conditore. Hinc Ptolomæus Philadelphus auxit, & Lyciacam Arſinoem nominauit: ſed antiquũ nomen retinuit, autore Strabone. *Arceſſere Phœbum*] Futurorum enim præſenſioni, & poetis præeſſe credebatur: quoniam ſentiendi vis omnis à ſole nobis eſt, vt elegantiſſime proditum eſt ab Ammiano.

Cimbrorum bella] Hæc ſcribunt Plutarchus in Mario, qui & illic de Cimbrorum origene plura diſſerit, Appianus in Celtico, Eutropius libr. 5. & eodem Oroſius. Ex recentibus, Albertus in Saxonia cap. 10. primi libri. Cymbri autem quæ gens fuerint, Albertus magna fide tradit, cap. 8. primi lib. Saxoniæ, qui Gallicos notat ſcriptores leuitatis, quod Cimbros vocẽt Brabantinos, aut Flandrenſes, & alios alijs pro ſuo arbitrio deputent populis. Idem autor eſt, Cimbriæ inſulam, quam corrupte, alii Fimbriam, alii Imbriam nominant, antiquæ gentis nomen ſeruare. *Senonumque tumultus*] Hos Germanos fuiſſe conſtat, nominis inter veteres Sueuos præcipui. Horum incurſione, vt Florus ſcribit, rapidiſſimus procurrentis Imperii curſus ſupprimitur. Hiſtorici fere omnes, qui Romanã hiſtoriam conſcripſerunt, huius belli meminerunt. *Teutonicis furoribus*] Animoſitate (vt ita dicam) & ira: quæ Ariſtotele teſte, neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Cui tamen Seneca reclamat. Is tradit primo de irâ libro, ſuam Germanis animoſitatem, & iram exitio fuiſſe. Germanis, inquit, quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius &c. *Victa Romana arma*] Id conſtat verum eſſe, vbi quis bona fide rerum ſcriptores euoluerit. Quod non modo inclytas Italiæ, ſed & Græciæ, quin & totius Europæ vrbes germanico furore dirutas cognoſces? Quarum etiamnum paſſim veſtigia apparent. Sed & in ipſa Germania, vt Ammianus ſcribit, propter furorem Germanorum, inter Coloniam & Confluentiam nullam olim ciuitatem viſam conteſtatur. Et idem ad finem libri decimi ſexti: Fremitus, inquit, Alemannorum indignatione mixtus, vnanimi conſpiratione vociferantium erat, & in oculis eorũ furor videbatur. Accedit peculiare eorũ iræ & furoris argumentum, quod ſemper Germani armati ſint, armiſq; cingantur, vt Egeſippus autor eſt. A qua fortitudine animi chriſtianis in re bellica vtendum ſit, ne nos veterum alioqui fortia facta pronos rapiant in proximi perniciem, diuus Ambroſius lib. 1. Officiorum explicat. *Infræneſque Gothos*] Bene infrænes. Non enim eſt angulus terræ, in quem non irruperit Gothorum gens, quam conſtat vere Germanicam fuiſſe gentem. Hæc gens è Scandia inſula Germanica, cuius inferius Poeta meminit, egreſſa eſt, quæ adhuc ſecundũ aliquos Gothlandia dicitur. Cuius vel regum nomina Gothos Germanos fuiſſe produnt: *Berich, Filmer, Valamir, Deinterich, Eurich, Ermanrich, Gebrich, Gunderich.* vt prætercam multa vocabula germanica Gothis vſitata, quæ apud Iordanem legimus. *Wandalos*] Wandalorum ab origine antiquiſſimam, & nunc totius Europæ latiſſimam gentem, à primis cunabulis recenſere difficillimum, & prope impoſſibile: cum Alberto Crantio arbitramur, quod in ea gente diu nullæ literæ, quibus antiquitatum memoria ſeruaretur, viguerunt, primumque illi ſicut pleriqque cum chriſtianiſmo ſunt inuectæ. Eodem teſte, Wandalorum, ceu generali gentis vocabulo, hodie continentur Ruſſi, Poloni, Bohemi, Dalmatæ, Croacæ, ita vt quos noſtri Sclauonos, veteres vero nomine dixerint Wandalos. Hoc autem vetuſtiſſimum totius gentis vocabulum inter Saxones ſolum permanſiſſe, idem autor eſt Albertus, qui inquit: Hodie, quæ fuerit gens Wandalorum, in vniuerſum ignoraremus, niſi vernacula Saxonũ lingua hoc vocabulũ conſeruaſſet, vt inter eos, qui olim Wãdali, fracto, vt fit, vocabulo, nunc *Wenden* vocitentur. Cæterũ miram rerum viciſſitudinem cognoſces, vbi Wandaliam Alberti legendo, vt ita dixerim, peragraueris, videbiſq; eam gentem haberi nunc contemptui, cuius patres res magnificas exantlauerunt. Otho Friſingenſis & Barneſridus Wandalos Gothicam gentem perhibent. Quod illa in quatuor partes diuiſa fuerit, ſcilicet, Wiſigothos, id eſt, Occidẽtales, qui in Hiſpanicum nomen abierunt: Wandalos, Gepidas, & Oſtrogothos, hoc eſt, Orientales, qui nomen Italicũ ſortiti ſunt. Methodius martyr, vt refert Irenicus, epiſtolã Wandalorum adducit, qui ſeſe publice Germanos teſtantur. *Cruore Latino*] Nam Geoſericus Wandalorum Rex, qui vrbem Romam omni præſidio vacuam ſemel obtinuerat, ſub Leone Auguſto iterum Italiam aduentare cupiens, vt ſcribit Paulus Diaconus, citra Populoniam à Baſilico patricio, nauali ſuperatus certamine, Carthaginem inglorius repedauit. Vnde ad hoc reſpiciens Poeta dixit, *madidum latino cruore.* Legi enim alicubi quod ad hunc locum facit, Antemium, qui tum tenebat vrbis imperium, Baſilico à Leone Auguſto in ſubſidium miſſo, ad Wandalorum conatus infringendos, Italicam claſſem coniunxiſſe.

Raptas vrbes] Scilicet, à Wandalis. Siquidem relicta vrbe, per Campaniam ſeſe effundentes cum Mauris cuncta ferro flammiſq; conſumunt, quidquid ſupereſſe poteſt diripiunt, captiuamq; nobiliſſimam ciuitatem ad ſolum vſque demoliuntur, captiuant, prædantur. Nolam nihilominus vrbem ditiſſimam, aliaſque quamplures pari ruina proſternunt. Neapolim præterea, quaſque ob firmitatem capere non poterant, rebus agrariis exinanitas relinquunt. Autor eſt Paulus præfatus.

Herulumque furentem] Herulorum origo itidem germanica eſt. Sunt enim è Gothis profecti Heruli. Ab his, vt Procopius ſcribit, Dalmatia depopulata eſt, circa Sigidonum loca cuncta occupata, tum illyricum, Thracia ac loca vicina penitus delera. Deinde ad antiquam patriam reuertiſſe.

Et meminiſſe olim, & tacitis defendere ab annis] Hoc eſt, ſi velim meminiſſe, & ſi velim geſta eorum

Digitized by Google

rum defendere à ſilentio, ſi nollem pati vt obliuioni traderentur. *Pierio*] Muſico. Papinius. *Pierius menti calor incidit.* Nam in Piero monte Theſſaliæ, protendente ex Ioue & Mnemoſyne, Muſas natas atque educatas ſabulantur, *OEſtro*] Pro furore, vel ſtimulo poſuit. OEſtrum enim eſt inſecti genus, cui nomen Aſilo. Romanum eſt, vt ait Maro lib. Georgic. tertio. Ea boues & equos in rabiem agit. Vnde qui magno animi motu rapiuntur, OEſtro perciti dicuntur. *Cyntique ſimul luſtrabimus vmbras*] Tantam ferunt Cynthi montis, qui Delo imminet, magnitudinem, vt vmbra ſua Ægæi maris ambitum protegat, *Nec Bacchum Eois opus eſt diuertere lucis*] Scilicet, ad geſta tua Cæſar deſcribenda. Bacchus enim Poetarum numen eſt, vt Phœbus. Maro: *Adſis o Lenæe pater.* *Eois lucis*] Vel quia Victor fuit. Vnde Poeta libro tertio: *Accola calliceri remeans vbi corniger Indo.* Bacchus *Pampineis ornauit tempora vittis.* Vel ad ortum Bacchi. nam in monte Mero Indiæ altus eſt: Vnde locus fabulæ datus, Iouem in femure ipſum aluiſſe, autor eſt Mela. Græce enim μηρὸς femur dicitur.

Tempus erit cum bella canam, quibus horrida vinci
Bactra venenatis dabitur confiſa ſagittis,
Carmanoſque, Syroſque truces, Libyenque peruſtam,
Æthiopumque plagas, vel cum duce Cæſare, victor
Vſque coloratos tranſcendet miles ad Indos.
Cum fugiet deuictus Arabs, timidique Sabæi
Terga dabunt, alioque ingens tremet obruta mundo
Taprobane, cum victa palus Mæotica cernet
Signa triumphato Germanica fernere Ponto.
At noua nunc belli moles, ſuperumque prophanis
Lis exorta odiis, claras cum euerterit vrbes:
Ordiar hinc ſeriem, & rerum primordia pandam.

Tempus erit cum bella canam] Vaticinium futurarum victoriarum Cæſaris, ac ſi dicat. Nunc geſta à te Cæſar ordiamur, cum materia non ſit defutura, te tutius orbis victore. *Bactra*] Prius Zariaſpe, poſtea Bractinm ab amne nuncupatum eſt. Bactri obtinent aduerſa montis Paropaniſi, Plinio autore libro ſexto. Strabo redarguit eos, qui Bactros extra habitabilem & temperatam terræ zonam poſuerunt. Horum regio, vt & Sogdianorum, vltimis Scythis attributa eſt. *Carmanos*] Apud Ptolomæum duplicem inuento Carmaniam, deſertam vnam, cultam alteram. Carmanorum mores magna ex parte Perſicos, Mela ſcribit lib. tertio. Plura præter alios de Carmania Marcellinus lib. viceſimo tertio. *Syros*] Porphyrion Horatianus interpres, ſcribit eam regionem, quæ nunc Syria dicitur, olim addita ſyllaba fuiſſe Aſſyriam nominatam. Strabo: Qui vero proprie nunc, inquit, Syri appellantur, vſq; ad Cilices & Phœnices & Libes & Ægyptium pelagus, & Iſſicum ſinum, & ab hoc olim vſq; ad Euxinum. Quare vtrique Cappadoces, tum qui ad Taurum, tum qui ad Pontum iacent, vſque ad hoc tempus Leucoſyri appellantur: ac ſi ſint aliqui Syri nigri. Herodotus eos à Græcis Syros dici ait, qui Aſſyrii appellantur à Barbaris. Xenophon Syros ab Aſſyris, vt refert Camers, paſſim ſeparat. *Lybienque peruſtam*] Signate, quia Libya pluuia eget, propter nimiam ſiccitatem. De Libyæ nomenclatura tam græci quam latini concordant, ſcilicet, à Libya quadam muliere indigena. Qui Iudæorum ſequuntur opinionem, dicunt ex Cham Noe filio fuiſſe natum Meſraim, cuius filius Libyus fuerit, à quo Libyam denominatã volunt: autor Ioſephus. Veteres geographi Libyam in quatuor prouincias diuiſerunt: ſed à poſteris, vt Ses. Rufus refert per omnem Aphricã ſex prouinciæ factæ ſunt, Alii plures in ea prouincias eſſe dicunt. Lege Ptolemæum in principio quarti, & Solinum cap. 40. Phartaſius commentario ſecundo in Claudiani raptum, quibus Libya nominibus antea fuerit appellata, refert. *Æthiopumque plagas*] Vtroſque Æthiopas intelligit. De primis lege Ptolemæi cap. ſeptimum. De ſecundis cap. octauum libri quarti. Sunt qui Æthiopiam dictam velint a verbo græco αἴθω, quod vro, incendo, ardeoque ſignificat, & ὤψ facies & aſpectus, quod ſolis aſpectu plurimum torreat. Plinio dicta ab Æthiope Vulcani filio. A diuo Ambroſio, vilis & abiecta interpretatur: fortaſſe, quod magna ex parte inopem vitam & paſtoralem ducant. Ioſephus ſcribit Æthiopes ante a Chuſo Chami filio fuiſſe Chuſæos cognominatos. Diodorus tradit, Æthiopes gloriari, ſe eſſe hominum primos. Argumentum idem exequitur in principio lib. 4. Porro ſita eſt Æthiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ Hebeno maxime virent. Meridiana eius parte, imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus Æuocauma dictus. *Coloratos Indos*] Id eſt, Sole tinctos. Maro: *nigris deuectus ab Indis.* Ab Emodis montibus incipit India, a meridiano mari porrecta, Fauonii ſpiritu ſaluberrima. In anno bis æſtatem habet, bis legit frugem, vice hyemis Eteſiis potitur. autor Solinus. Reliqua de Indiæ ſpacio ex Strabone & Plinio. Eſt enim ſpacioſiſſima ipſa, & non gentium tantum & oppidorum prope innumerorum, ſed omnium rerum prouentu, ære tantum & plumbo excepto, felix. Flumina cum plurima, tum maxima habet: quorum irriguo procurſu fit, vt in vdo ſolo proximantis ſolis vis nihil non vberrime gignat. Multæ etſi gentes ac variæ, vt iam diximus: Indiam incolant, nulla earum tamen, teſte Diodoro, originem trahit extra Indiam, ſed omnes indigetes, appellantur. Scribit Megaſthenes, neq; Seſoſtrim Ægyptium, neq; Tearconem, neq; Æthiopem, ſed nec Nobocodroſorum, qui magis a Chaldæis probatur quã Hercules, rurſus neq; Idanthyrſum Scytham, immo neq; Perſas ipſos, aut Cyrũ regem Indiã attigiſſe: Semiramin aũt priuſquã egrederetur, obiiſſe. Accedunt, qui Herculem nunquam Indiam fuiſſe ingreſſum, affirmant. Eratoſthenes, & aliorum ſcriptorũ magna pars, Herculis & liberi patris geſta fabuloſa & minime credẽda arbitrantur. *Arabs*] Triplex a Ptolemæo Arabia ponitur, Petræa vna, Deſerta altera, Felix tertia. De prima & 2. meminit lib. quinto. de tertia lib. 6.

Nec Bacchum Eois opus eſt diuertere lucis. dirigitur, quem Phœbo & Baccho maiorem eſſe credit. Porro notum eſt, Apollinem iuxta Amphryſum Admeti Regis armenta paniſſe. Vnde Lucanus: *Et flumine puro Irrigat Amphryſus famulantis paſcua Phœbi.* Patara Lyciæ ciuitas, quam, vt Mela ait, nobilem facit delubrũ Apollinis, quondam opib. & oraculi fide Delphico ſimile. Nomen inditum ei eſt à Pataro conditore. Hinc Ptolomæus Philadelphus auxit, & Lyciacam Arſionem nominauit: ſed antiquũ nomen retinuit, autore Strabone. *Arceſſere Phœbum*] Futurorũ enim præſenſioni, & poetis præeſſe credebatur: quoniam ſentiendi vis omnis à ſole nobis eſt, vt elegantiſſime proditum eſt ab Ammiano.

Cimbrorum bella] Hæc ſcribunt Plutarchus in Mario, qui & illic de Cimbrorum origene plura diſſerit, Appianus in Celtico, Eutropius libr. 5. & eodem Oroſius. Ex recentibus, Albertus in Saxonia cap. 10. primi libri. Cymbri autem quæ gens fuerint, Albertus magna fide tradit, cap. 8. primi lib. Saxoniæ, qui Gallicos notat ſcriptores leuitatis, quod Cimbros vocẽt Brabantinos, aut Flandrenſes, & alios aliis pro ſuo arbitrio deputent populis. Idem autor eſt, Cimbriæ inſulam, quam corrupte, alii Fimbriam, alii Imbriam nominant, antiquæ gentis nomen ſeruare. *Senonumque tumultus*] Hos Germanos fuiſſe conſtat, nominis inter veteres Sueuos præcipui. Horum incurſione, vt Florus ſcribit, rapidiſſimus procurrentis Imperii curſus ſupprimitur. Hiſtorici fere omnes, qui Romanã hiſtoriam conſcripſerunt, huius belli meminerunt. *Teutonicis furoribus*] Animoſitate (vt ita dicam) & ira: quæ Ariſtotele teſte, neceſſaria eſt, nec quicquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, & ſpiritum accendat. Cui tamen Seneca reclamat. Is tradit primo de irâ libro, ſuam Germanis animoſitatem, & iram exitio fuiſſe. Germanis, inquit, quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius &c. *Victa Romana arma*] Id conſtat verum eſſe, vbi quis bona fide rerum ſcriptores euoluerit. Quod non modo inclytas Italiæ, ſed & Græciæ, quin & totius Europæ vrbes germanico furore dirutas cognoſces? Quarum etiam num paſſim veſtigia apparent. Sed & in ipſa Germania, vt Ammianus ſcribit, propter furorem Germanorum, inter Coloniam & Confluentiam nullam olim ciuitatem viſam conteſtatur. Et idem ad finem libri decimi ſexti: Fremitus, inquit, Alemannorum indignatione mixtus, vnanimi conſpiratione vociferantium erat, & in oculis eorũ furor videbatur. Accedit peculiare eorũ iræ & furoris argumentum, quod ſemper Germani armati ſint, armiſq; cingantur, vt Egeſippus autor eſt. A qua fortitudine animi chriſtianis in re bellica vtendum ſit, ne nos veterum alioqui fortia facta pronos rapiant in proximi perniciem, diuus Ambroſius lib. 1. Officiorum explicat. *Infrenesque Gothos*] Bene infrænes. Non enim eſt angulus terræ, in quem non irruperit Gothorum gens, quam conſtat vere Germanicam fuiſſe gentem. Hæc gens è Scandia inſula Germanica, cuius inferius Poeta meminit, egreſſa eſt, quæ adhuc ſecundũ aliquos Gothlandia dicitur. Cuius vel regum nomina Gothos Germanos fuiſſe produnt: *Berich, Filmer, Valamir, Deinterich, Eurich, Ermanrich, Gebrich, Gunderich.* vt præteream multa vocabula germanica Gothis vſitata, quæ apud Iordanem legimus. *Wandalon*] Wandalorum ab origine antiquiſſimam, & nunc totius Europæ latiſſimam gentem, à primis cunabulis recenſere difficillimum, & prope impoſſibile: cum Alberto Crantio arbitramur, quod in ea gente diu nullæ literæ, quibus antiquitatum memoria ſeruaretur, viguerunt, primumque illi ſicut pleтique cum chriſtianiſmo ſunt inuectæ. Eodem teſte, Wandalorum, ceu generali gentis vocabulo, hodie continentur Ruſſi, Poloni, Bohemi, Dalmatæ, Croacæ, ita vt quos noſtri Sclauonos, veteres vero nomine dixerint Wandalos. Hoc autem vetuſtiſſimum totius gentis vocabulum inter Saxones ſolum permanſiſſe, idem autor eſt Albertus, qui inquit; Hodie, quæ fuerit gens Wandalorum, in vniuerſum ignoraremus, niſi vernacula Saxonũ lingua hoc vocabulũ conſeruaſſet, vt inter eos, qui olim Wãdali, fracto, vt fit, vocabulo, nunc *Wenden* vocitentur. Cæterũ miram rerum viciſſitudinem cognoſces, vbi Wandaliam Alberti legendo, vt ita dixerim, peragraueris, videbiſq; eam gentem haberi nunc contemptui, cuius partes res magnificas exantlauerunt. Otho Friſingenſis & Barnefridus Wandalos Gothicam gentem perhibent. Quod illa in quatuor partes diuiſa fuerit, ſcilicet, Wiſigothos, id eſt, Occidẽtales, qui in Hiſpanicum nomen abierunt: Wandalos, Gepidas, & Oſtrogothos, hoc eſt, Orientales, qui nomen Italicũ ſortiti ſunt. Methodius martyr, vt refert Irenicus, epiſtolã Wandalorum adducit, qui ſeſe publice Germanos teſtantur. *Cruore Latino*] Nam Genſericus Wandalorum Rex, qui vrbem Romam omni præſidio vacuam ſemel obtinuerat, ſub Leone Auguſto iterum Italiam aduentare cupiens, vt ſcribit Paulus Diaconus, circa Populoniam à Baſilico patricio, nauali ſuperatus certamine, Carthaginem inglorius repedauit. Vnde ad hoc reſpiciens Poeta dixit, *madidum latino cruore.* Legi enim alicubi quod ad hunc locum facit, Antemium, qui tum tenebat vrbis imperium, Baſilico à Leone Auguſto in ſubſidium miſſo, ad Wandalorum conatus infringendos, Italicam claſſem coniunxiſſe.

Raptas vrbes] Scilicet, à Wandalis. Siquidem relicta vrbe, per Campaniam ſeſe effundentes cum Mauris cuncta ferro flammiſq; conſumunt, quidquid ſupereſſe poteſt ditipiunt, captiuamq; nobiliſſimam ciuitatem ad ſolum vſque demoliuntur, captiuant, prædantur. Nolam nihilominus vrbem ditiſſimam, aliaſque quamplures pari ruina proſternunt. Neapolim præterea, quaſque ob firmitatem capere non poterant, rebus agrariis exinanitas relinquunt. Autor eſt Paulus præfatus.

Herulumque furentem] Herulorum origo itidem germanica eſt. Sunt enim è Gothis profecti Heruli. Ab his, vt Procopius ſcribit, Dalmatia depopulata eſt, circa Sigidonum loca cuncta occupata, tum illyricum, Thracia ac loca vicina penitus deleta. Deinde ad antiquam patriam reuertiſſe.

Et meminiſſe olim, & tacitis defendere ab annis] Hoc eſt, ſi velim meminiſſe, & ſi velim geſta eorum

rum defendere à ſilentio, ſi nollem pati vt obliuioni traderentur. *Pierio*]Muſico. Papinius. *Pierius menti calor incidit.* Nam in Piero monte Theſſaliæ, protendente ex Ioue & Mnemoſyne, Muſas natas atque educatas fabulantur, *OEſtro*] Pro furore, vel ſtimulo poſuit. OEſtrum enim eſt inſecti genus, cui nomen Aſilo. Romanum eſt, vt ait Maro lib. Georgic. tertio. Ea boues & equos in rabiem agit. Vnde qui magno animi motu rapiuntur, OEſtro perciti dicuntur. *Cyntique ſimul luſtrabimus vmbras*] Tantam ferunt Cynthi montis, qui Delo imminet, magnitudinem, vt vmbra ſua Ægæi maris ambitum protegat, *Nec Bacchum Eois opus eſt diuertere lucis*] Scilicet, ad geſta tua Cæſar deſcribenda. Bacchus enim Poetarum numen eſt, vt Phœbus. Maro: *Adſis o Lenæe pater.* *Eois lucis*] Vel quia Victor fuit. Vnde Poeta libro tertio: *Accola calliceris remeans vbi corniger Indo.* Bacchus *Pampineis ornauit tempora vittis.* Vel ad ortum Bacchi. nam in monte Mero Indiæ altus eſt. Vnde locus fabulæ datus, Iouem in femore ipſum aluiſſe, autor eſt Mela. Græce enim μηρὸς femur dicitur.

Tempus erit cum bella canam, quibus horrida vinci
Bactra venenatis dabitur confiſa ſagittis,
Carmanóſque, Syroſque truces, Libyenque peruſtam,
Æthiopumque plagas, vel cum duce Cæſare, victor
Vſque coloratos tranſcendet miles ad Indos.
Cum fugiet deuictus Arabs, timidique Sabæi
Terga dabunt, alioque ingens tremes obruta mundo
Taprobane, cum victa palus Mæotica cernet
Signa triumphato Germanica feruere Ponto.
At noua nunc belli moles, ſuperumque prophanis
Lis exorta odiis, claras cum euerteris vrbes:
Ordiar hinc ſeriem, & rerum primordia pandam.

Tempus erit cum bella canam] Vaticinium futurarum victoriarum Cæſaris, ac ſi dicat. Nunc geſta à te Cæſar ordiamur, cum materia non ſit defutura, te totius orbis victore. *Bactra*] Prius Zariaſpe, poſtea Bractium ab amne nuncupatum eſt. Bactri obtinent aduerſa montis Paropanniſi, Plinio autore libro ſexto. Strabo redarguit eos, qui Bactros extra habitabilem & temperatam terræ zonam poſuerunt. Horum regio, vt & Sogdianorum, vltimis Scythis attributa eſt. *Carmanos*] Apud Ptolomæum duplicem inuento Carmaniam, deſertam vnam, cultam alteram. Carmanorum mores magna ex parte Perſicos, Mela ſcribit lib. tertio. Plura præter alios de Carmania Marcellinus lib. vigeſimo tertio. *Syros*]Porphyrion Horatianus interpres, ſcribit eam regionem, quæ nunc Syria dicitur, olim addita ſyllaba fuiſſe Aſſyriam nominatam. Strabo: Qui vero proprie nunc, inquit, Syri appellantur, vſq; ad Cilices & Phœnices & Libes & Ægyptium pelagus, & Iſſicum ſinum, & ab hoc olim vſq; ad Euxinum. Quare vtrique Cappadoces, tum qui ad Taurum, tum qui ad Pontum iacent, vſque ad hoc tempus Leucoſyri appellantur: ac ſi ſint aliqui Syri nigri. Herodotus eos à Græcis Syros dici ait, qui Aſſyrii appellantur à Barbaris. Xenophon Syros ab Aſſyris, vt refert Camers, paſſim ſeparat. *Lybienque peruſtam*]Signate, quia Libya pluuia eget, propter nimiam ſiccitatem. De Libyæ nomenclatura tam græci quam latini concordant, ſcilicet, à Libya quadam muliere indigena. Qui Iudæorum ſequuntur opinionem, dicunt ex Cham Noe filio fuiſſe natum Meſraim, cuius filius Libyus fuerit, à quo Libyam denominatã volunt: autor Ioſephus. Veteres geographi Libyam in quatuor prouincias diuiſerunt: ſed à poſteris, vt Sex. Rufus refert per omnem Aphricã ſex prouinciæ factæ ſunt, Alii plures in ea prouincias eſſe dicunt. Lege Ptolemæum in principio quarti, & Solinum cap. 40. Pharraſius commentario ſecundo in Claudiani raptum, quibus Libya nominibus antea fuerit appellata, refert. *Æthiopumque plagas*] Vtroſque Æthiopas intelligit. De primis lege Ptolemæi cap. ſeptimum. De ſecundis cap. octauum libri quarti. Sunt qui Æthiopiam dictam velint a verbo græco αἴθω, quod vro, incendo, ardeoque ſignificat, & ὤψ facies & aſpectus, quod ſolis aſpectu plurimum torreat. Plinio dicta ab Æthiope Vulcani filio. A diuo Ambroſio, vilis & abiecta interpretatur: fortaſſe, quod magna ex parte inopem vitam & paſtoralem ducant. Ioſephus ſcribit Æthiopes ante a Chuſo Chami filio fuiſſe Chuſæos cognominatos. Diodorus tradit, Æthiopes gloriari, ſe eſſe hominum primos. Argumentum idem exequitur in principio lib. 4. Porro ſita eſt Æthiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum. Meridiano cardine ſyluæ Hebeno maxime virent. Meridiana eius parte, imminens mari mons excelſus, æternis ardet ignibus Ænocauma dictus. *Coloratos Indos*]Id eſt, Sole tinctos. Maro: *nigris deuectus ab Indis.* Ab Emodis montibus incipit India, a meridiano mari porrecta, Fauonii ſpiritu ſaluberrima. In anno bis æſtatem habet, bis legit frugem, vice hyemis Eteſiis potitur. autor Solinus. Reliqua de Indiæ ſpacio ex Strabone & Plinio. Eſt enim ſpacioſiſſima ipſa, & non gentium tantum & oppidorum prope innumerorum, ſed omnium rerum prouentu, ære tantum & plumbo excepto, felix. Flumina cum plurima, tum maxima habet: quorum irriguo procurſu fit, vt in vdo ſolo proximantis ſolis vis nihil non vberrime gignat. Multæ etſi gentes ac variæ, vt iam diximus: Indiam incolant, nulla earum tamen, teſte Diodoro, originem trahit extra Indiam, ſed omnes indigetes, appellantur. Scribit Megaſthenes, neq; Seſoſtrim Ægyptium, neq; Tearconem, neq; Æthiopem, ſed nec Nobocodroſorum, qui magis a Chaldæis probatur quã Hercules, rurſus neq; Idanthyrſum Scytham, immo neq; Perſas ipſos, aut Cyrũ regem Indiã attigiſſe: Semiramin aũt priuſquã egrederetur, obiiſſe. Accedunt, qui Herculem nunquam Indiam fuiſſe ingreſſum, affirmant. Eratoſthenes, & aliorum ſcriptorũ magna pars, Herculis & liberi patris geſta fabuloſa & minime credẽda arbitrantur. *Arabs*]Triplex a Ptolemæo Arabia ponitur, Petræa vna, Deſerta altera, Felix tertia. De prima & 2. meminit lib. quinto. de tertia lib. 6.

Sabæi] Strabo dicit Sabæos incolas Arabiæ felicis. Apud hos thus, myrrha, & cinnamomum naſcitur, aliaq; odoratorum genera, quorum meminit Theophraſtus lib. 9. de hiſtoria plantarum. Nemo autem ignorat, Sabæos à Marone primo Georgicorum molles non ab re appellari, quales fere reddere ſolet rerum copia. Molliriem autem ignauia ſequitur, & animus plane effœminatus, quē timor arguit. Seruius ait molles, quia aere clementiore, quam fere alibi vtantur, dici. Probus autem inquit molles, vitio ſermonis, quia parum viriliter loquantur. Ego Straboni ſubſcribo, vt & doctiſſimus Camers. Bene ergo *timidi* à Poeta, quales omnes ſegnes & delicioſos videmus, vocantur, hoc eſt, imbelles. *Alioque ingens tremet obruta mundo Taprobane*] Syntaxis. Cum ingens Taprobane obruta tremet alio mundo: vel, cum tremet obruta ingens alio mundo. Quoniam inſula in mari Indico eſt, & armis Cæſaris obtui poſſe videtur. Signate dixit, *ingentem*: quia, vt Plinius refert, non defuerunt, qui crederent alium mundum eſſe. Formam eius inſulæ appingit Ptolemæus vltima tabula Aſiæ. Huius inſulæ ingens à terris aliis diſtantia facit, vt de eius ſitu, magnitudine, ac incolarū moribus plurimum diſcrepent autores. Hinc factum eſt, vt cum de loco remotiſſimo ſermo incidit, prouerbiali figura dici conſueuerit, *vbi Taprobanen Indica tingit aqua*. Ea figura primo de Ponto Ouidius vſus eſt. Vel dixit, *alio mundo*, quoniam maior pars vltra Æquinoctialem plagam poſita eſt ſub Ariete, vt Ptolemæus: ſub Cancro, vt Dionyſius Poeta. *Mæotica palus*] De hac inferius dicemus.

At noua nunc belli moles] Reaſſumptio eſt. *Superum odiis*] Dicit hoc, propter Palladem, quæ Palatinis fauebat: & propter Dianam, quæ à Cæſareanis ſtabat partibus, vt poſtea latius patebit. *Ordiar hinc*] Id eſt, ordinem deſcribā: & per figurā, quæ Correptio appellatur, ſe non ſeriem totam ſcripturum dicit, ſed principia rei geſtæ. Et hoc artificioſe factum eſt à Poeta. Nam admonet Horatius, plæraque differenda eſſe, & in præſens tempus omittenda. Quare Poeta huius præcepti memor, hic libat rem: ſed libro ſecundo lucidius narrat.

Poſtquam magnanimi iuſto data Norica tellus
Cæſaris arbitrio eſt regnum qui legibus anceps,
(Quandoquidem Imperium ſceptrum commune refellit,
Nec patitur regnare duos) diſcerneret æquis,
Iudicij impatiens, ſimul atque vt cederet alter,
Poſſeſſo non iure ſolo & dotalibus aruis,
Decreuit, vigiles extemplo it rumor ad aures
Boiugenum heroum, gliſcitque inſana cupido
Regnandi, ſæuitque animis gens aſpera bello.

Poſtquam magnanimi] Quoddam narrationis prœmium incipit. Auguſtæ Vindelicæ Albertus & Robertus (quem & alii Rupertum vocant) Duces, vt de ſumma rerum diſceptarent, ad Cæſarem profecti ſunt. Vterque ius ſuum Cæſari trutinandum reliquit: qui pro Alberto ſententiam tulit: indignatus propterea Robertus, arma parat. *Norica tellus*] Scilicet, ea portio Bauariæ, quæ Duci nuper Georgio, cognomento diuiti, parebat, & litis cauſa fuit, atque profani odii inter gentiles Principes.

Anceps regnum] id eſt incertum, cui ſeruiret, & ſub cuius ditione eſſet futurum. *Æquis legibus*] Hoc eſt, vt ius faſque dictaret. *Nec patitur regnare duos*] Nam ſemper alter veretur, ne ſe ſpreto alter ſingulariter eligatur. Vnde *nulla fides regni ſociis*, vt Lucanus: *Sociiſque comes diſcordia regnis*, vt Statius & noſter Poeta inferius: *Amor impacatus ad arma Gliſcit, & in ſociis pollens diſcordia regnis.*

Simul atque decreuit vt alter] Scilicet, Robertus impatiens iudicii, cederet ex ſolo non iure poſſeſſo. *Aruis dotalibus*] Quæ ipſe propter matrimonium occupata prætendebat tueri. *Boiugenum heroum*] Oſtendimus ſuperius Noricum à Bois poſſeſſum fuiſſe, vbi ex Strabonis autoritate, victos eos à Tauriſcis, incoluiſſe diximus vlteriorem Danubii ripam: vnde adhuc Boioaria appellatur.

Interea armiſonis mundum Bellona quadrigis
Luſtrans, Arctois fixit Dea lumina terris.
Tunc ſecum: Numquam ne meas Germania vires
Sentiet? aut mentes regno ſemel vlta ſuperbas
Danubium aſpiciam, Vindamque, AEnonque, Licumq;
Corporibus fluere, & ſpumantem ſanguine Rhenum?
Per me Dardanidæ, per me iacet Ilium, & ingens
Regnum Aſiæ, ſonteſque ruunt à culmine Thebæ,
Ipſa ego ad AEmathios madefacta cruore Philippos
Lethalem impleui membris ciuilibus agrum.
Quid nunc Thermopylas, Marathoniaq; arma, fugamq;
Commemorem Xerxis? quid tinctas ſanguine Carras
Heſperio? & volucrem vexilla timentia Partum?
Magna Philictaum ſtimulaſſe in prælia Regem
Odeacro ſuperante, parum eſt: nec Saxona tandem
Edomitum duris decima trieteride Francis
Cenſuerim in voto, & deletos funditus Hunnos.
Neſcio quid maius Martis ferus incoat alti

Interea] Fictio poetica mire congruens laudi Germanorum: quos ita bello præſtare innuit Poeta, vt Bellona inuidia mota (nam in bello, ne ſibi palma ab iis eriperetur, dubitabat) ſtatuit deprimendum nomen Germanicum: id autem fieri non poſſe, niſi ſe ſois ipſorum viribus conficerent.

Bellona] ἐνυὼ Græce vocatur, Martis ſoror, dea bellorum. *Germania*] Poeta in lib. octauo particulariter Germaniam deſcribit, vbi & nos officium noſtrum faciemus. Hic obiter referemus id, quod à Vadiano noſtro adnotatum eſt: non conuenire inter plæroſque, vnde Germani dicti ſint. Sunt enim qui à vernaculo ductum vocabulum putent, quod *Gar man*, illi totum virum nominant, atque hinc dictos ab inſigni fortitudine ſibi perſuadent. Sunt qui à germinando velint Germaniæ nomen inditum: quod in ea mira

Nunc ſit

Nunc animus, pugnaſque diu, cladeſque morari,
Et differre nefas, belli ventura cruenti
Conſilio premit Albertus. vocat vndique gentes
Landgraphius, ſumptiſque fert Buſſactores armis
Exacuunt animos venturo Marte prophanos.
Reſpice quam ſublimis eat, quotque agmina ſecum
Auxilio moueat Virthymberʒentius heros.

ſit & frequẽtiſſima hominum generatio. Hinc à Solino dictum: *Diues hominum terra, frequens populis numeroſis.* Alus placet Germaniam dictam, quod eius regionis homines velnti fratres & germanos mutua ſe diligant caritate. Nam patet omnibus ad eos acceſſus. Aduenientes omnes promiſcue, porrecto poculo ſuſcipiuot. Aliis recens eſt Germaniæ vocabolum, vt Tacito. Verior aliis Strabonũ ſententia videtur: exiſtimantis, Germanis à Gallis datum nomen: quod eos habitu corporis, ac animi moribus pauliſper imitarentur. Sed id euideoter Irenicus refellit: qui & à Græcis nos itidem Germanos nominatos eſſe, grauiſſimorum autoritatem ſecotus adnotauit, & non ἀδελφοὺς, vt Celtes. A Iudæis vero Aſcenaſim, ab Aſcenate. *Danubium*] Per Germaniæ Pannoniæque populos, hoc nomioe decurrit: quorum Poeta in quarto lib. meminit: vbi ad Illyricum in Auſtrum deflectit, Iſter appellatur. *Vindam*] Hic Warneſtido Virda noſtra lingua *Wertach* dicitur, Viodeliciæ fluuius. *Ænonque, Lycumque*] Ænus fluuius Baioarios à Vindelicis, & hos à Rhætiis Lycus diducit. *Per me Dardanidæ*] Innuit Poeta lateoter, maxima imperia bello corruiſſe. Per Dardanidas Iliom, & regnum Aſiæ bellum Troianum intelligit.

Soluteſq; ruunt à culmine Thebæ] Fraternum ſignificat bellũ Etheoclis & Polynicis, qood nuda poteſtas armauit, vt eſt apud Papinium. *Ipſa ego ad Emathios*] Bis pugnatũ eſt in Philippicis campis, teſte Marone: *Romanas acies iterum videre Philippi.* Primum ſub Cæſare dictatore contra Pompeiũ Huius belli memioere ioprimis Cæſar ipſe trib. libris de bello ciuili, Plutarchus in Cæſare & Pompeio, copioſius Appianus libr. 2. bellorum ciuilium, diuus Auguſtinus libr. diuinæ ciuitatis 3. Eutropius & Oroſius libr. 6. Lucanus toto opere Pharſaliæ, Florus lib. 4. Rurſus ſub Auguſto contra Caſſium & Brutum. Hoc bellum ſcribunt Liuius, Plutarchus in M. Antooio & M. Bruto, Appianus libr. 4 Florus eodẽ, Eutropius in 7. Suetonius in Auguſto, Oroſius. lib. 6. Memioit Lucanus lib. 1. ibid. *At non magnanimis perculſit.* Dixit autem, *Emathios*, quod Philippi ciuitas eſt in Edomica regione, quæ eſt Macedoniæ iuxta Theſſaliam, prius appellata Crenida. Philippus nomen mutauit, ob merita lati abs ſe auxilii contra vim Thracum, expugnare vrbem conantiũ. Theſſaliam vero variis nominibus nuncopatã fuiſſe, tradoot fere omnes, qui de ea aliquid memoriæ maodauerũt. Vode Emathia, ab Emathione, vt Æmonia ab Æmone. *Thermopylas*] Anguſtiæ Thermopylarum claræ ſunt certamioe Xerxis maximi omnium regum Perſarũ. Liuius ſcribit, Thermopylarum iugũ, ſicut Apeonini dorſo Italia dioiditur, ita mediam Græciam dirimit. Nomen illæ à thermis accepere, quæ paſſim circa præcelſa iuga, quas illi pylas vocant, ſcaturiuot. *Marathoniaq; arma*] Innuit pugnam terreſtrẽ Darii Perſarum regis aduerſus Athenienſes, in qua à Milcibiade ſuperatus eſt in campis Marathoniis, qui Atticæ ſunt. Lege Herodotũ. Meminit item Gellius: vt latinſcule indicauimus in carmine Pici de Croce, ibid. *Sed nec tam tumidam victrix te Gracia quondam Reddiderant caſi Marathonis in æquore Perſæ.* *Tinctas Carras*] Craſſianam cladem deſignat, quam late ſcribit Appiaous in Parthico, Plutarchus in Craſſi vita. Florus libr. 3. item Iuſtinus, Eutropius, Oroſius & alii. Sunt autem aliæ Carræ, quas Plinius iuxta Sabæos eſſe ſcribit. Nam hæ ad qoas Craſſus interiit, in Meſopotamia ſunt. Carra etiã dici numero ſingulari, teſtis eſt Hermolaus. *Heſperio*] Latio. Lucanus: *Aſſyrias Latio maculauit ſanguine Carras.* *Volucrem Parthum*] Propter eqoorũ celeritatẽ & ſagittã, quam poſt tergũ mittunt. Autores Herodotus & Herodianus. *Magna Philiſtæum*] Senſus eſt. Non cenſeo ex ſententia mihi ſatisfeciſſe, ſi aliquando Germani inter ſe pugoauerint. Et eſt obiectioni tacitę reſpõſio. Pugnauerũt Germani, ſed noo adeo, vt eorũ gloria minor ſit propterea. *Odeacer* geoere Wandalus, ſeu Herulus: quem tamen nonnulli Rhugũ, Procopius Italum militem fuiſſe tradidit, Vrbe Italiaq; potitus eſt, Auguſtulo depoſito à Wandalis, qui in natali ſolo remanſerãt, accerſitus, quod à Feleteo Rhugorũ rege inceſſerentur bello, nihil de vrbe Roma, aut Italia ſollicitus, exercitũ duxit in Feleteũ: hoſteq; ioterſecto, tam ocioſe ingreſſus eſt, quã alii Romani duces clariſſimã aliquam victoriam adepti conſueuere. Albertus ex hoc tranſito, quem tam facilẽ haboit, Odeacrum Vandalorũ regem fuiſſe coniectat: qui belli huius quoq; meminit ca. 35. lib. 1. Wandaliæ. Hic tamen illi non fuit perpetuus ſucceſſus. Nam cum iam annis 4. ac decem Italiã ſatis pacate reuiſſet, à Theoderícho Oſtrogotthorũ rege impetitur armis, his vincitur & tandẽ dolo occiditur. Autores habes Procopiũ, Paulum Diaconum, Pomponiũ Lætum. *Nec Saxona tandem*] Caroli Magni Saxonicũ bellum tangit, quod fere duos & trigiota annos geſſit, ioterpolatum tamẽ. *Duris*] Quod amore libertatis dura quæq; tulerint. Quanto eam ſtudio ſeruauerint, vel prouerbiũ admonet, etiamnum vulgo tritum: *Liberior Franco ſum.* *Francis*] Hi enim ſunt, vt Comes Nuenarius ad CAROLVM quintum ſcribens, ait, qoi Saxonum gentem belliciſſimam, & Ro. viribus inſuperabilem diuturno bello domueruot, victamq; CHRISTI ſacratiſſimam religiooem profiteri, compuleruot. Hi Hiſpaniam prius occupatam Sarracenis, Panoonias Hunnis, Sarmatiã Sclauis, totum Balearicum mare vexatum Mauris, tam breui tempore ſobegerũt, vt neſcire poſſis, maior ne felicitas eorũ in conſeqneodis ac retinẽdis, qoã fortitudo in expugnandis prouinciis fuerit. De origine & ſedib. priſcorum Francorum poſtea dicemus. *Decima trieteride*] Triginta annis. *Deletos funditus Hunnos*] Huonorum gens poſt Attilæ mortẽ, quem illi Ethele geotiliter vocabant, penitus deſiderata concidit exoleuitq;. Id Luitprandus Ticinenſis io 3, volumioe ſuo exa-

ꝺte ac emunꝺte diſſerit, teſte Ireoico: qui ballncinaros eos dicit, qui Hungaros ab Hunnis deduxerunt. Hunnos germanica lingua vſos, autores teſtantur, qui Attilæ geſta in literas retulere. Hungari vero ſemper alieoiſſimam ab idiomate germanico ſortiti ſunt. Porro Huonorum originem, quæ Priſco refereote ac Iordane, Dæmonica fuit, Gotbicam oſtendit. Irenicus. *Neſcio quid maius*] Bellona cum videret iam ſponte animos belli auidos, præmeditatut longe maius facious, quam ſub Carolo vel Odeacro perfecerat. Videtur Poeta hoc bellum Noricum cæteris præponere magnitudine.

Differre nefas] Poſtquam eſt apta occaſio, qua nocendi cupidi duntaxat opus habent. *Conſilio premit*] Albertus. Hic per occaſionem omnium principum nomina tecitantur, qui bello interfuerunt. *Buſſactores*] Aotiqui populi, qui Weſtualiæ partem olim incoluerunt, vt patet ex Ptolemæo.

Sic ait, & pugnam nigri de faucibus Orci
Euocat: huic triſtis famulam ſe iunxit Erinnys.
Dein Rheni auriferis velox allabitur oris,
Atque Palatinas fertur bacchata per vrbes,
Pugnaque, irarumque æſtus effundit anhelos.
Qualis in Actæis alterna lampade lucis,
Fertque refertque gradus cerealibus acta ſacerdos,
Aut vbi in Hiſmeni ripis, gelidive Aganippes
Ogygia celebrant repetita triennia Bacchæ,
Hanc circum Eumenides, buſtalibus horrida tædis
Agmina, crinales iactant per inane Ceraſtas,
Incumbuntque animis, cæcoſque cupidine regni
Impellunt furiis, tantique incendia belli
Sollicitant, addunt vires, audaxque miniſtrant
Pugnandi robur, menteſque ad prælia vertunt.
Protinus attonito creſcunt ſub pectore motus,
Impatienſque moræ ſubiit furor: inde regendi
Ambitioſa fames, amor impacatus ad arma
Gliſcit, & in ſociis pollens diſcordia regnis:
Iam vigili ſtatione vrbes atque oppida late
Cinguntur, ferrique duces exaſperat ardor.

Euocat pugnam de faucib. nigri Orci] Eraſmns Roterodamus in explicando primo adagio Ceoturiæ primæ quartæ Cbiliadis, rangit cauſſas, propter quas veteres poetæ, qui rerum vim ac naturam ſagaciſſime perſpexerunt, & aptiſſimis figmentis adumbrauerunt, rradidere bellum ab inferis immitti, idque Furiarum miniſterio. *Erinnys*] Lis, Contentio, Furiarum præcipua. Neq; enim quælibet ad boc negocii conficiendum eſt idonea: ſed omnium peſtilentiſſima, cui nomina mille, mille nocendi artes.

Auriferis Rheni oris] Adeo Rbenus venis aureis ſcaret, vt egregie eius ripam Homerico verbo Argyrodinen appellare poſſemus, vt ait Irenicus. Antiqui Germaniam omni auro exuetuot. *Qualis in Actæis*] Comparatio à ſacetdotibus Cereris, vel Proſerpinæ apud Eleuſim Attici ſoli oppidum ooꝺtu diſcurrentibus accenſis facibus.

Cerealibus] Scilicat feſtis & ſacrificiis Proſerpinæ dicatis: à quibus profani voce præconis excludebantur, vt Suetonius ait. *Alterna lampade*] Quoniam per vices tædas ferebant, inuicemque altera alteri facem rradebat. Id autem fiebat ad repræſeotandos Cereris errores. Nam facibus in Ætna ſuccenſis filiam inueſtigauit. Papinius libro quatto Syluarum, *Tuque Actæa Ceres, curſu cui ſemper anhelo Votiuã taciti laſſamus lampada myſtæ*] Qui verſus ab interprete diſſimulatus, vt Parrhaſius admonet, habet hiſtoriam, quam ipſe primo commeorario in raptum Proſerpinæ retulit. *Aut vbi Ogygia Bacchæ*] Trietetica ſacra intelligit notiſſima. *Ogygiæ* autem, id eſt, Thebanæ, ab Ogygo primo Thebanæ ciuitatis Principe, ſub quo primum diluuium factum eſt, longe aote quam illud ſub Deucalione factum eſſe oarratur. Vode *Ogygia mala*, prouerbiali figura dicta, vel ingentia, vel antiqua. *Hiſmeni*] amnis Thebarum, vt Aganippe fons à poetis decantatus.

Repetita] Quoniam ſingulo trieonio reperebantur bæc ſacra. *Eumenides*] A contrario dicuntur Furiæ, quoniam beneuolæ minus ſunt, ſemperque ad mala impellaot, vt ſequitur. *Buſtalibus tædis*] Pro torribus ambuſti hominis arreptis accepiſſe videtur: cum proprie buſtum ſit, quaſi bene vſtum.

Crinales Ceraſtas] Finguntur enim furiæ crinium loco habere ſerpentes. Ceraſtæ cornoculati ſerpentis genus. *Diſcordia*] Petronius Arbiter in carmine de bello inter Cæſarem & Pompeium, Diſcordiæ imaginem graphice & erudite expreſſit.

Quo ruitis miſeri? quæ tanta exordia Martis?
Quodve paratis opus? qua vos ſocialibus armis
Impellit rabies? ſatius ſi bella furorque
In Turcas translata forent, ſi Dorica regna,
AEgæumque capax, & Boſphorus Helleſponti
Fræna ſub Auſtriade rurſus Rhenana ſubirent,
Armaque in Aſſyriam ferrentur, & obruta bello
Ingemeret Babylon, ſceptrumque Orientis ad Alpes
Cæſar ab Eoa veheret Germanicus aula.
Sed viſum ſic ire Deis. iam certa Robertus
Bella mouens animo, curarum voluitur æſtu:
Huc tandem, atque illuc raptus cupit ire per arma,

Hoſti-

QVO RVITIS MISERI?] Exclamatio eſt, vt illa Lucani. *Quis furor, ô ciues, & cætera.* *In Turcas*] Variæ borum ſedes & origo traditur. Sunt tamen qui iudicent, hos, qui ætate noſtra latiſſime impetitant, ortos ab illis Turcis, quos Pompooius inter Scytbicas gentes retulit. Plinius Turcarum item meminit cap. ſeptimo, libri ſexti. Cilix græcus autor, rerum Conſtantinopolitaoarum ſcriptor, vt refert Volaterranus, Turcis Hunicum tribuit genus. Reliqua Otto Friſingenſis & Volaterranus. *Dorica regna*] Græcorum imperium, cuius ſedem

Hoſtilesq́; equitum turmas, & frangere Marte
Iudicium, nec velle ſuum pro lege tenebit:
Auſtriades, inquit, prohibent me ſiſtere regno.
Iura quis hæc ſanxit? num Regi cedere dignumeſt,
Cuius connubio iunctam tenet ille ſororem?
Ergo cæleſtes Superi, mortalia cordi
Si veſtro, aut hominum fandum ſedet atque nefandum,
Reſpicite huc. nec enim ignaris mendacia Diuis
Aſtruimus: propria cogor decedere terra.
Quis feret hæc? aut quæ mundi tam barbara proles,
Quis Scytha, vel ſæua Faſcelidos ara Dianæ,
Buſiriſque, & inexorabilis ara Geloni,
Aut quæ iam veteres placarent ſanguine diri
Numina Teutatis, Taraneſque, Heſuſque repelli
Nos animo ferrent æquo, dotalibus oris?

dem Conſtantinopolim, patrum noſtrorum memoria, Mahumetes expugnauit. Excidium eius Poeta in tertio per digreſſionem ſcribit. Doris regio Græciæ eſt, vnde Dorica lingua.

Ægaumq; capax] Propter frequentes inſulas, quarũ ſuo loco mentionem faciemus. Redditur autem id maris ob huiuſmodi inſularom crebritatẽ confragoſum, vt Dionyſius tradit, Maro innuit atq; Papinius: Ille quidem, *crebris legimus freta concita terris* Hic vero in Achilleidos t. dicit: *Ægaa frangunt vbi ſaxa procella*. Inde hominem ob lucri ſtudium, nihil omnino lucri recuſantem, *Ægaum nauigare*, vulgo dicimus Perſius Saty. 5. *Ocyus ad nauẽ, nihil obſtat, quin trabe vaſta AEgaum rapias.* Porro quid de denominatione ſcribant autores, refert Hermolaus. Pompeio dicitur Ægæum, quod ita crebræ in eo ſint Inſulæ, vt procul aſpicientib. ſpecies capreãrũ videantur. Siue quod in eo Ægæa Amazonum regina perierit. Siue quod in eum Ægæus pater Theſei ſe præcipitauerit. Pherecides ait, antiquum cognomen Neptuni fuiſſe Ægæon, atq; inde mari nomen inditum. *Boſporus Helleſponti*] Qui & Thracius, iuxta eſt Byzantium. Alter Cimerius: de quo inferius. Vterq; dictus à bouis meabili tranſitu, propter anguſtiam freti. *Aſſyriam*] Hæc poſt Eufratem eſt, amne tamen à Babyloniis diuiſa. Ab Aſſur Ioſepho Aſſyrii. *Babylon*] Chaldææ gentis caput Babylon eſt, inquit Solinus. Sic à Græcis & Latinis dicitur. Hebræi Babel nuncupant. Rationem nominis pete ex lib. Geneſ. & 1 Ioſephi Antiquitatum. De prima Babylonis origine gentiles hiſtorici ab Eccleſiaſticis plurimum diſcrepãt. Has cõtrarias opiniones concordat Beroſus. Communis gentilium ſententia eſt, fuiſſe Babylonem à Semiramide primum conſtructam. Ouid. 4. Metamorp. vbi dicitur, *altam Coctilibus muris cinxiſſe Semiramis vrbem.* *Ad Alpes*] Occidentem, ſeu Italiam, vt ex duobus Imperiis vnum ſolidum eſſet. Italiam limites habere iuga Alpium C Sempronius autor eſt, & Ptolemæus lib. Geographiæ 3. Etymum Alpium in Stautoſtici enarratione diximus. *Eoa*] Orientali. *Sed viſum ſic ire Deis*] Ex eorum ſententia, qui omnia Fato fieri dicebant. *Iam certa Robertus*] Hic ductus eſt rerum, qui ad cætera quæ ſequuntur, trahitur. *Velle ſuum pro lege tenebit*] Iuxta illud: *Sic volo, ſic iubeo. ſit pro ratione voluntas*] Quod tamen nequaquam fieri debet. vt alicubi admonet Iuſtinianus, ac vere imperatoria illa vox diui Traiani, qui dum præfectum prætorio enſe cingeret: Hunc, inquit, enſem, ſi iuſte imperauero, pro me: ſin autem male, contra me vtaris. Sicut enim per principem cum benefacit, plurimorũ vitæ & ſaluti conſulitur: ita & error principis, pro Nazianzeni ſententia, ad multorum perniciẽ pertinet. *Tenet ille ſororẽ*] Albertũ intelligit, qui Kunigundẽ filiã Friderichi tertii, ſororẽ Cæſaris Maximiliani, fœminam probatiſſimã, nuper nõ ſine ſanctitatis opinione defunctã, vxorẽ habebat. Et, *ille*, per contemptũ legendum eſt. *Barbara proles*] Fera, ſæua, hoc loco. *Quis Scytha*] Senſus eſt. Tantum abeſt à ratione humana, quod Cæſar iudicauit me diſceſſurũ à regno meo, vt illis etiã crudele videretur, qui ab omni crudelitatis genere minime abhorrebãt. Inter quos Scythæ nõ poſtremo loco habiti ſunt. Quippe feritas eorũ apud Græcos in prouerbiũ ceſſit, vt quicquid agreſte, quicquid barbarũ ac ſæuũ intelligi vellent, id Scythicũ appellarent. *Ara Dianæ*] Apud Dianã Tauricam, hoſtiæ erant peregrini & hoſpites. Meminit Lactantius lib. de falſa religione cap. 21. Autorẽ immanis huius ſacrificii indicaui in ſcholiis, quæ lib. de Immanitate à Pontano inſcripto, adieci. Id autẽ crudele ſacrificii genus cũ Romanis diſplicuiſſet, ad Laconas Diana eſt translata, vbi ſacrificii cõſuetudo adoleſcẽtulorum verberib. ſeruabatur. Hi autẽ adoleſcentes Bomonicæ dicebantur, quod aris ſuperpoſiti contendebant, qui plura poſſent verbera ſuſtinere. Ex iis caſtigãdus locus interpretis Papinii ſuper illud in 8. Thebaidos: *Taygeta & pugnæ, laudataq; prælia matri.* Quo loco paſſim legitur, ſuo Minice: cum legendũ ſit, Bomonicæ, vt Camers doctiſſimus admonet. *Faſcelidos*] Quod ſimulacrũ eius ſublatũ in faſce lignorum abſconditum fuerit. *Buſiris*] *Quis aut Euryſthea durum, Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?* hominis ſcilicet ſceleratiſſimi, & nunquam nominandi, qui equis ſuis epulandos hoſpites dabat. Hercules hunc domuit, ex Aphrica in Ægyptum profectus. Negat Eratoſthenes vllum in Ægypto vnquam Buſirim fuiſſe: idque totum confictum ait, ad indicandum loci inhoſpitalitatem.

Ara Geloni] Ita exemplar emendatum habet, non, vmbra Palici. Conſtat ex Mela, Gelonos Marti victimam humanam facere ſolitos. Ergo ara Geloni, id eſt, Martis, cui Geloni victimam humanam ſacrificabant. Quanquam Palicis quoque ſacrificari ſolitum erat eiuſmodi victima. Quod videtur etiam Maro, vt Lactantius ait libro duodecimo Thebaid. ſtrictim tetigiſſe: *Et implacabilis ara Palici.*

Veteres] Scilicet, Teutones & Germani, quod rerum ſcriptores externi præcipue Gallis ea tribuerint ſacrificia. *Teutatis*] Lucanus in primo: *Et quibus immitis placatur ſanguine diro Teutates*, id eſt, Mercurius. Ita enim ab eis nominabatur. Sulpitius ait, Teutates, qui mortis DEVS interpretatur. Tacitus in Germania. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus, humanis quo-

Digitized by Google

que hoſtiis litare fas babent. Meminit & Cæſar in Commentariis. *Taraneſque, Heſuſque*] Hos ſimiliter maiores noſtri humanis victimis placabaot. Taranem autem Iouem vocabant. Vnde Lucanus hoc verſu: *Et Taranis Scythicanon mitior ara Dianæ*, innuit aram Ionis apud maiores noſtros nõ eſſe mitiorem & ſanctiorem ara Dianæ Scythicæ. Sed nec Romani buius immanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Iupiter etiam ſanguine colebatur humano. Vnde Lactantius loco iam citato: Sed de Barbaris, inquit, non eſt adeo miraodum, quotum religio com moribus coogruit: Noſtri vero, qui ſemper manſuetudinis & humanitatis gloriam ſibi vendicarunt, nonne ſactilegis his ſacris immaniores reperiuntur? & quæ ſequuntur. Reperio priſcos Teutones ſecundom Mercurium proximo loco Martem coluiſſe ſub Heſi nomine. Lucanus: *horrenſque feris altaribus Heſus*, Lactantius: Galli Heſum atque Teutatem humano cruore placabant.

Dixit, & arcanum patris penetrale Philippi
Ingreſſus, quem Marte ſuper belloq; futuro
Voluentem, aggreditur multa, & ſic turbidus inſit:
Quæ te cura premit belli pater? aut mihi ſoli
Succumbet dotalis humus: vel quod precor, omnes
Auertant ſuperi, caris vi pellar ab oris.
Non regni eſt ſecurus amor, tutumque duorum
Imperium: at vaſtis pugnax Germania lucis
Excitur, populique ruunt Mauorte furentes.
Belliger Auſtriades, alto de vertice Carnos
Atque alpes in bella mouet, Stiriamque, ſuumque
Impellit Tyrolum, trepidatque Carinthia ſecum,
Intonſique ruit pubes crinita Sueui.
Certe etiam nobis nec pronus in arma Sicamber
Auxilio deerit, nec quæ ſe montibus arctat,
Gens durata gelu, & nunquam ſatiata cruore
Heluetii, & bello Gallorum exercita virtus.
Iam nemore ingentes mens eſt excire Boemos
Hercinio & trepidas regis conuertere in vrbes,
Tu modo quid ſentis reſera. Quem talia contra,
Egregio ſollers fatur ſic ore Philippus:
Nunc regni cura eſt animo, & te poſſe tueri,
Hoc quodcunque reor virtute armiſque potentem.
Nunc timeo Auſtriadas, genus inſuperabile bello.
Cerno equidem, nec vana fides, gentilibus armis.
Tam fera communi tentari prælia damno,
At quid nate velim, paucis aduerte docebo.

Tutumque duorum imperium] Lucanus: *omniſque poteſtas Impatiens conſortis erit*. Cauſſam diximus ſuperius.

Germania pugnax] Epitheton regioni conueniens. Nam vt idem Lucanus dicit: *Omnis in arctois populus quicunq; pruinis Naſcitur, indomitis bellis, & mortis amator*. Seneca quoque nominat Germanos, *auidam belligentem*. *Vaſtis lucis*] quibus abundat, & vt Tacitus ſcribit, hotrida eſt, & vt Mela ait, magna ex parte, ac paludibus inuia eſt. *Belliger Auſtriades*] Bene belliger. Nam Maximilianus ſub titulo Auſtriæ Ducis, antequam ei Imperii faſces traderentur, nouem continenter annis bella illa grauiſſima com Gallis, Leodieoſibus, Geldriis, Batauis, atque Morinis coofecit. Horum meminit Poeta paulo poſt, vt & aliorum, quæ geſſit iam regio bonore auctus. *Alto de vertice Carnos*] Montana enim inbabitant, hodie Carniolaoi, teutonice, *die Crainer*. Regio baber comitatum Goricenſem non ignobilem, Iulium Carnicum Plinio & Ptolemæo, vt quidam ex loci ſitu contendunt.

Atque alpes] Iulias intellige ex Tacito, quæ & nonnullis Italiæ dicuntnt: Sunt enim & alia Alpium vocabula.

Stiriam] Et bæc montana eſt: præterquam ad Ortum, qua Pannoniæ finitima eſt: ea ex parte ſe in vaſtam effundit planicem. Valeriam banc olim dictam, Syluius autot eſt, nulla tamen autoritate. Porro Stiriam, Marchionatũ olim Fridetichus primus Ducatum appellauit: Quanquam id alii poſterioribus Cæſarib. attribuunt. *Tyrolum*] Prædioes Norici regio, nomen traxit ab arce eius nominis: quæ extat hodie: haud longe à ripa Ateſis, ad Ameranũ oppidum: olim celebris ſedes erat comitum Tyrolanorũ, quorum meminit Otho noſter & Guntherus Ligurinus: in qua ſunt vrbes inſignes, Radenburgum, Hallæ, Ænipons, Sterzinga, Brixina (veteribus Brixnora) Bolzanum, Tridentum. Naucletus docet, quo titulo principatus ille ad Auſtriacos Duces venerit.

Carinthia] Hæc à Foroinlienſibus incipit, & vſq; ad Montana Carniolæ pertingit. Hæc prouincia Auſtriæ Principibus nomen Archiducis intulit: quod Sylnius in eius deſcriptione dicit. Is & in noui Principis auſpicio, nuſquam alibi auditas ceremonias ibidem recitat, & alia quædam, quæ lectorem delectare poſſint. *Intonſi Sueui*] Id Tacitus de priſcis Sueuis prodidit, qui ad Albim fluuium habitarunt: quam regionem hodie incolunt Saxones. Bene igitur, ac iuxta erudite admonet autor ille commentarioli, quo explicantur vetuſta Germaniæ populorum vocabula apud Tacitũ. Non ad viuum, quod aiunt, omnia ſtatim exigenda eſſe in veterum deſcriptionibus. Verum poeta de populis quos hodie Sueuos dicimus, loquitur, propter Durgouios, & alia loca, quæ Cæſar, ceu Princeps Auſtriæ, hæreditario iure in Sueuis poſſidet. *Certe etiam nobis*] Hic populos ſuas partes ſecuturos recenſet. Ne inopes auxilii, ampliſſima Palatinorum domus videatur, aut penitus in rebus aduerſis deſtituta. Quandoquidem & inter Principes verum eſt, quod vulgo iactari ſolet, *Amicos ſecundis quidem rebus parari, cæterum non niſi aduerſis probari*. *Sicamber*] Geldrius. Hunibaldus, à Cambra Antenoris vxore aſtutiſſima genti nomen datum, autor eſt. Mihi commentum videtur, vt pleraq; alia Sicambriam ponont Ptolemæus & Tacitus inter Buſſacteros paruos, & Bructeros, Longobardoſq;. vbi etiam Abbas Spanbeimenſis putat habitaſſe Francos: quod Comiti Nuenario à ratione nõ videtur

tur alienum *Pronus in arma*] Autores fide digni, fortiſſimos bellicæque rei expertiſſimos prodidere Sicambros: hac tamen fere nota apud Cæſarem nobiles, quod ex rapto mos eſſet illis victitare & latrociniis *Heluetii*] Haud dubium quin Poeta intelligat eos, qui nunc Suiceti vocantur, intra Rhodanum & Rhenum populi bellicoſiſſimi. Habuerunt enim & alias nationes, vt refert Irenicus lib. IX. *Bello Gallorum exercita virtus*] Id referri poteſt & ad Iulii Cæſaris tempora, qui ad cec milia olim tranſire conantes in Galliam, bello compreſſit, vt notum eſt, ſummo autorum diuo Iulio tradente. Et ad noſtra etiam tempora, ob memorabile illud prælium in ſuburbanis Mediolani, à Franciſco Gallorum rege geſtum contra eos. Pugnam hanc Vadianus retulit in commentarios, quos doctiſſimus ipſe erudite ſcripſit in Melam: quam vbi legeris, ſtatim cognoſces, victis Heluetiis id obtigiſſe, quod pauciſſimi victores conſequi ſolent. Primum magis placet: nam antea opus Poeta abſoluerat, quam hæc pugna fieret. *Hercynio nemore*] Quia Boemia vndique eſt cincta ſylua Hercynia, de qua Poeta in lib. octauo, & nos illic copioſius, pro inſtituta breuitate, referemus. *Gentilibus armis*] Quoniam Palatini & Albertini Bauariæ Duces iuncti affinitate erant.

Eſt locus ad Rheni ripas, atq; vltima mundi
Littora, ad Oceanum magnum, qua Graius Vlyſſes
Tartarium ditem, atq; animas mouiſſe ſilentes
Dicitur, & nigros traxiſſe ad ſydera Manes.
Denſum ingensq; nemus, valleſq; feruntur opaca
Excipere has vmbras pallensq; vbi carmina Bubo,
Et Stryges inferna, leuaq; ſub ilice Cornix
Effundunt, lucoſq; volant ſimulacra per altos.
Hinc exaudiri fremitus, ſonteſq; figuras
Infelitis vlulare modis, clauſtriq; refractis
Legibus inferni ſuperas euadere ad auras.
Cocyti perhibent Manes, cum ſacra ſacerdos
Incohat, & domito luctantes extrahit Orco.
Extemplo nutare nemus, trepidamque ſub imo
Tellurem mugire ferunt, mirabile viſu,
Vicinos atra obnubi caligine montes
Accipimus, ſiccori vndas, & currere retro
Flumina, & aſtriferum nebulam prætexere cælum.
Non aliter magico turbantur carmine Thraces
Cum ſæuit Rhodopæa nurus, lateque per Hæmum
Horrida Circæi crudeſcunt ſibila cantus.
Sed poſtquam paulum Vatis furor illi quieſcit,
Voce canit reſponſa Deum, nec certius illo
Prædicit quicquam Cyrrhæo Phœbus in antro.
Inuidet huic Hammon, & ſi ſua cornua tollat,
Prædictisq; rudem voluat Garamanta futuris
Quid vos Chaonia quercus, ſanctumq; per vmbras
Pana Lycaonias? ſignisq; excepta mouentis
Niliaca reſponſa bonis? quid in aere læuo
Commemorem cantus auium, curſusq; volantum?
Ceditis huic omnes, quare cum craſtinus ortus
Fulſerit, & croceos aurora retexerit ignes,
In nemus ire para, lucoſq; require ſilentum
Hic Diuum mentes, & belli arcana futuri
Prædiſces, venturamque omnem ex ordine pugnam.
Finierat. tunc ille orſus, ſic talia contra:
Poſtquam noſſe cupis duri primordia Martis,
Euentumque iubes Stygios me poſcere noctis
Nigrantis populos, caligantumque cohortes,
Exequar intrepidus, reſponſaque Vatis adibo.
Sic ait, interea prono iam Phœbus olympo
Merſerat auricomum caput Oceano Atlantæo,
Inque laboriferas ſurgens humentibus vmbris

Eſt locus] Aram Vlyſſi conſecratam ſignificat. eius meminit Tacitus in principio libelli de moribus Germanorum. *Qua Graius Vlyſſes*] Emendandus ſic eſt codex, vt etiam inferius, *dirusque vbi carmina bubo*. Legi enim in emendato exemplari. *Pallensque vbi carmina bubo*. Bubones inter aues infauſtas, item & Stryges nocturnas inter inauſpicatas referri, nemo ignorat. *Cornix*] Nota auis, vel viuacitate ſua *Læua*] Ad ſiniſtram partem ſita. *Ilice*] inter glandiferas numeratur. *Incohat ſacra*] Accuſatiuo iunxit, imitatione Maronis. *Te ſine nil altum mens incohat.* Legitur etiam vt neutrum prolatum. Probus in catholicis ſic ait. Ho. primæ coniugationis eſt, & hauit facit, incoho, incohas, incohaui Quidam putant dicere inchoare, imperitiſſime. Nam neque poſt c. literam h. latina verba requirit: exceptis tribus nominibus quę ſupra poſui Pulcher, Orchus Lurcho. Neque o litera ante o alterum latinorum verborum prima perſona reperitur, ſed illæ tres vocales, quas ante poſui E I, V Nam nec A nec O. Quod igitur Plautus poſuit reboo, non latine, ſed græce poſuit, Boo, Boas, vnde deriuatiuum reboo. *Extemple nutare nemus*] Tibulli carmina nota ſunt: *Hanc ego de cælo ducentem ſydera vidi*, & reliqua ex ſecunda Elegia primi. Sed de his, quæ Poeta hic narrat, inferius, vbi nonnihil de magia loquemur. *Rhodopæa nurus*] Thracenſis, à Rhodope monte Thraciæ. Eſt & Ioniæ ciuitas, vt ſcribit Stephanus. ab vtroq; Rhodopæus, & reſolutione diphthongi Rhodopeius enunciatur. Ouidius: *Hoſpita Demophoon tua te Rhodopeia Phyllis.* *Hæmum*] Et hic mons eſt Thraciæ. Ouidius in Transformationibus refert fabulam Rhodopes & Hæmi. Hi enim dum ſibi diuinitatem aſcribunt, ira numinum in montes ſui nominis ſunt conuerſi. *Circæi cantus*] Maro: *Carminibus Circe ſocios mutauit Vlyſſis.*

Cyrrhæo antro] Delphicum oraculum intelligit. Nam Cyrrha Phocidis

Luna vices, hominum curas mulcebat inanes.

oppidum eſt in littore ſitum. Delphi item in Phocide. Igitur Cyrrhæo antro, id eſt, Delphico, Phocenſi. vt ſuperius relatum eſt. *Inuidet huic Hammon*] Hætenarium Iouem ſignat qui in Libya colitur. cauſſam nominis atque cultus poſtea reſeram. *Chaonia quercus*] De Dodonæo Iouis oraculo, quod Poeta hic tangit, inferius dictabimus, vbi Poeta ait: *Siluiſſe Lebetas vidimus.* Chaones, populi ſunt Epyri. *Sanctumque per vmbras Pana Lycaonias*] Id eſt, Arcadicas. Fuit enim Lycaon rex Arcadiæ. Pana autem præcipue Arcades coluerunt. Nam ipſum non ſolum ſyluarum credebant, ſed & vniuerſæ materiæ Deum appellabant: vnde nomen πᾶν impoſitum, quaſi omnia in ſe contineret. *Niliaca reſponſa bouis*] Apim bouem intelligit, cui in Memphi duo delubra erant. Hunc autem oraculi loco habitum fuiſſe tradunt Plinius & Pomponius, qui paucis qualis Apis fuerit deſcribit. Alii authores ſcribunt, tantæ dignitatis creditum, vt Iudæi quoque eundem ſibi pro numine ſtatuerint colendum, vt in Exodo, & quarto Baſilæon libro ſcriptum eſt. *Signiſque excepta mouentis*] Scilicet, ad cibum capiendum: & tunc, vt Solinus ait, dat omnia manifeſtantia de futuris de ſe conſulenti: & ad hoc fortaſſe reſpexit Poeta. *Quid in aere læuo*] Tacitus in libro de moribus Germanorum ſcribit, volatus auium ſupra modum fuiſſe obſeruatos à Germanis. *Croceos ignes*] Radios, quos ſpargens, omnia facit aureſcere: vnde & illi nomen Aurora. Croceus autem color idem qui aureus. *Atlantæo Oceano*] Heſperio, Hiſpanico. Dionyſius Poeta: *Circuit Oceani gurges tamen vndique vaſtus.* Qui quamuis vnus ſit, plurima nomina ſumit. *Finibus Heſperiis Atlanticus ille vocatur.* Breuitatis cauſſa vnde varia maris nomina ſumpta ſint, dicere prætermitto. docent illa Plinius & Solinus: ex noſtris Lactantius cap. vndecimo primi, & diuus Ambroſius cap. tertio libri Hexameron tertii. *Hominum curas mulcebat inanes*] Iuxta illud Perſianum: *O curas hominum, o quantum eſt in rebus inane.* In hunc modum dicit Solomon ille Dauid regis atque prophetæ filius, tam regni gloria, quam vaticinandi ſapientia omnium clariſſimus, ad vniuerſam eccleſiam Dei: *Vanitas vanitatum.* & cætera.

Ecce per immenſum virgo Tritonia cœlum
Labitur, & rigidos ſerpentum exaſperat orbes.
Formidant ſyluæ, tellus tremit, adſtupet æther,
Tempeſtasque alto viſa eſt ferueſcere Ponto
Gorgoneo, quotiens Pallas quatit ægida vultu,
Oreque veſanum virus vomit aſpis hiulco.
Hæc Rheni ad littus, nigras delapſa per vmbras,
Phalſgraphidum tecta alta petit, colleſque ſuperbos,
Sopitum, & noctem nequicquam heroa ſub altam
Miratur Pallas: namque illum inſomnia belli
Verſabant hinc inde, atroque furebat anhelans
Marte animus, mirum dictu, pugnamque ciebat.
Talia voluentem affatur ſic Diua Robertum:
Quid nunc lente iaces, rerumque oblite tuarum
Indulges ſomno, Boiorum maxime ductor?
Surge age rumpe moram, & chari genitoris ab alto
Vt lux alma polo terris ſecluſerit vmbram,
Mandata exequere, & lucos inquire ſilentes:
Sed primum corpus mergens fluuialibus vndis,
Purus adi, purumque ſacras te confer ad aras.
Dixit, & in tenuem Pallas delabitur auram.
Auſtriadas contra ſæuum indignata diu quæ
In gentem hanc victrix triſtes exercuit iras.
Fabor enim, nec longa ſequar veſtigia rerum.

Ecce per immenſum] Particula Ecce, ſemper aliquid magnum & repentinum ſignificat, vt apud Maronem: *Ecce autem à Tenedo.* Porro Poeta ſumpta occaſione hic Palladem introducit fauentem Palatino: recitatque cauſſas, quare inuidia fuerit Auſtriadas proſecuta: imitatus Maronẽ, qui id etiam facit, cum cauſſas memorat, quamobrem Iuno Troianos hoſtili animo inſequeretur. *Tritonia virgo*] Pallas modo Tritonia, modo Tritogenia à poetis dicitur, vt Lycophronis interpres ait. Vel quod à Tritone Libyæ flumine genita ſit, vt AEſchylus fabuloſe innuit. Vel quod à Ioue genita, apud Tritonem fuerit educata. Vel quod, vt Calliſtheni placuit, tertio die menſis genita fuerit: vnde apud Athenienſes tertius menſis dies Palladi eſt conſecratus. Vel quod à Iouis capite edita ſit. Bœotiorum enim lingua, Triton caput dicitur. Vel quod eadem ſit quæ & Luna, quæ tertio à coitu die apparet. Vel quod nihil ab aere differat, quod eſt tertium elementum. Hinc eſt, quod Diodorus Siculus in primo dicit: Aerem Pallada nominarunt, ac Iouis filiam dixerunt: virginemque fuiſſe, quoniam non corrumpatur, & ſublimiorem locum teneat, quapropter ex vertice Iouis dicitur nata. Et Trigeminam appellant, propter tria anni tempora, Ver, AEſtatem, Hyemem. Quippe vetuſtas Autumnum non numerabat: quia proprium non eſſe tempus exiſtimabant, ſed ex vtriuſque confinio conſtare: Et Glaucopis: quod aer glauci ſit aſpectus, non quod habeat oculos glaucos. Democritus ait Palladem Tritoniam propterea cognominatam, quod tria hæc mortalibus elargiatur: bene conſulere, recte iudicare, iuſte agere. *Gorgoneo vultu*] Quo ſcilicet fabulæ canunt Gorgonas fuiſſe puellas: vel quo ipſa Pallas fuit, cum Meduſam trucidaret, vt canit Orpheus in hymnis. Alii tamen à Perſeo Palladis ope ſcribunt obtruncatam. *Sopitum, & noctem*] Color ſumptus à Liuio & Sillio Italico, de Hanniibale. Vterque ſcribit illum ſæpe in ſomnis bella agitaſſe. *Boiorum*] Bauarorum nunc. *Indulges ſomno*] Si non dormiebat, vtpote bellorum ſomniis agitatus, cur ergo tanquam ſomno deditum arguit?

Nempe

Nempe, vt magis erubeſceret, magiſque bellicoſum animum à deſidia excitaret. *Purus adi*] Iuxta legem, *Diuos caſte adeunto.* Nam vt Tibullus ait: *Caſta placent ſuperis.* Quod non ſolum ſuperſtitioſa gentilitas de animo, ſed etiam de corpore obſeruauit. Vnde dixit, *corpus mergens fluuialibus vndis*] Qui vltimus pes deeſt in exemplaribus impreſſis. Sic Maro: *Donec in flumine viuo abluero.* At noſter Legiſlator beatos dixit, qui mundo ſunt corde.

Cecropiæ quondam Rex, eſt ita fama, Mineruæ
Carus Otho templum erexit, centumq; Sabæi
Thura miniſtrabant aris ſolennia Myſtæ.
Paſſim cultus honor, primum intemerata ſub alto
Effigies defixa tholo, non qualis ad arma
Præſilit, & Libycos violentior explicat hydros:
Sed ſimilis vultu, quo non experta maritum
Eſſe ſolet, Melitemq; refert, aut Protomedaam:
Vel cum ſepoſita Iliacum Simoenta Meduſa
Ingreditur, pulchraſq; artus in flumine viuo
Proluit, & rutilo ſplendorem à vertice vibrat.
At ſub marmorea pictum teſtudine templum
Cernere erat, cum diſcuſſo capite orta tonantis
Perrexit Libyam, & primum Tritonide ripa
Exiliens viſa eſt, nec adhuc fuit ægide præſter
Inſertus, Garamaſq; vagum, nec viderat aruis
Chershydron, caudaq; atrum ſerpente Pharaam.
Aera ſed poſtquam rupit Danaeius heros
Remigia alarum, & crudum thoraca Mineruæ
Induit, & cæſa petiit Phorcinide cœlum,
Feruidaq; vt ſupra Syrtim Berenicida Gorgon
Extitit, in terram ſanguis craſſumq; venenum
Decidit, vnde ferunt triſtes creuiſſe colubros,
Et Cyrenæa nocuum Baſiliſcon arena.

Cecropia quondam] Narrantur cauſæ odii Palladis in Auſtriados, ſumpto colore ex Marone de Aiace Oileo. Prima eſt, euerſio templi ei olim poſiti à Primiſlao quinto Boemorum tyranno, qui vulgo *Odaker* cognominatus eſt, à deuaſtatis agris, facta per Rudolphum comitem Habſpurgum, præſidem Prouinciæ, quem nũc Lantgrauium Alſaciæ: deſignatum tamen poſt diutinam imperii vacationem, Imperatorem, bello & pace clarum, qui primus in hanc Auſtriorum familiam Romanos faſces induxit. Deſcribiturque templi pictura, in quo ſacerdotes centum ſacros ritus peragebant. Et vt rei fidem habeas. Hoc cum Otthacaro Cæſar Rodolphus ſuper iure ducatus Auſtriæ, quem is occuparat, bellum geſſit: cui tandem adactus parendi ſacramento & affinitate inter eos inita conciliatur. Obiurgatus autem Otthacarus à Margarita vxore (cuius iure atque hæreditatis titulo, contra Imperii tamen leges, ad Auſtriæ Principatum aſpirabat) iterum prælio cõcurrens in campis Auſtriæ, qui teutonice appellantur *das Marckfelt*, haud longe ab arce & oppido *Marek*, à Rodulpho ſuperatur obtruncaturque. Rem, vt geſta eſt, latiſſime refert Naucletus. *Cecropia*] Athenienſis, à Cecrope primo Athenarum rege. *Mineruæ*] Palladis, cuius ſimulachri Phidiæ operis, quod Athenis fuit, mentionem facit Plinius libro 55. *Charus Otho*] pro Otthacaro. *Tholo*] teſtudine. *Libycos hydros*] Vel quia ex Tritone palude exiluit: vel reſpexit ad Perſei fabulam. *Melitem, aut Protomedaam*] Nomina ſunt filiarum Nerei & Doridos apud Heſiodum in Theogonia. *Vel cum ſepoſita*] Alludit ad ſimolachrum Palladis, quod apud Troianos colebatur, vnde & Palladium ab Vlyſſe raptum. Meduſa autem, vt eſt in fabulis, ſerpentinos capillos habebat. *Iliacum*] Id eſt, Troianum. Nam ex Ida monte Troiano Simois ſcaturit, clarus partu Veneris. *Cum diſcuſſo capite orta tonantis*] Hoc ideo finxerunt, quod nobilium artium inuentio Mineruæ aſſcripta ſit. Per Mineruam enim, partem illam ſuperiorem animæ, id eſt, mentem & rationem intelligunt. *Perrexit Libyam*] Nam labens è cœlo, dicitur primo Libyam, vtpote altiorem aliis regionibus, tetigiſſe. *Tritonide ripa*] Triton palus Libyæ: à qua Tritoniam Palladem dictam eſſe, vulgatis opinio eſt: cui Lucanus libro 9. dat authoritatem: *Et ſe dilecta Tritonida dixit ab vnda.* Sed & alias huius nomenclaturæ cauſſas ante dixi. *Nec adhuc fuit ægide præſter inſertus*] Quæ ſequuntur ex vulgata Perſiæ fabula ſumpta ſunt, iuxta Lucani narrationem in nono, ac Sillii in tertio Præſtera græci flammam & combuſtiuum nominant. Hinc huic ſerpenti nomen datum, vel quod flammam & ardorem immittat ei, quem momorderit. Remedia morſus eius docet Plinius. *Garamas*] Seruius ait, Garamantes populi ſunt Aphricæ iuxta zonam torridam. Maro, *Super & Garamantas & Indos proferet imperium.* *Chershydron*] dictus, quod in terris & aquis moretur. *Pharaam*] Hunc antiquitas dicauit Æſculapio pro miniſtro Deorum mitiſſimo, quia morſu non eſſet malignus, quamuis ore lato. *Cauda ſerpente*] Scilicet, cum ſe erigit. habet enim pedes iuxta caudam. *Danaeius*] Perſeus Danaes filius ex Ioue. *Phorcinide*] Meduſa Phorci & Cetus filia. Fabula tam nota eſt, quam vulgo dici ſolet. Gorgonem Perſeus aggreditur. Sed omiſſis fabulamentis, Phorci filiam traduut defuncto patre, iis qui circa Tritonida paludem habitant imperaſſe, & ad venationes ſolitam exire, ducemque ſe Libycis ad pugnas exhibere: quæ comparato exercitu, cum Perſei potentiæ, quam ſecum è Peloponneſo duxerat, reſiſtere conaretur, noctu per fraudem ab eo interfecta eſt: cuius etiam defunctæ pulchritudinem adeo admiratus eſt Perſeus, vt abſciſſum caput oſtendi, eius cauſſa in Græciam ſecum tulerit. *Feruida*] Propter recentem cædem. *Syrtim Berenicida*] à Berenice oppido in Syrti ſito. *Vnde ferunt triſtes*] Scilicet, qui fabuloſa conſectantur. Id enim ob nimium loci feruorem accidere philoſophi prodiderunt. *Nocuum Baſiliſcon*] Græca dictio βασιλίσκος, quæ regulum, vel tyrannum ſignificat: quod inſtar regis cunctis animalibus ſit ter-

rori: vel quod io omnes tyrannidem & ſæuitiam exerceat. Bene ergo *nocuum* dixit. Morſis à Baſiliſco ſcribit Auicenna nullam protſus eſſe curationem. *Cyrenea arena*] Plinius lib. 8 de Baſiliſco loquens ait: Cyreniaca honc generat prouincia ra non amplius digitorum magnitudine. Candida in capite macula, vt quodam diademate inſigni. & cætera. Quibus adde, quæ Lucanos de Baſiliſco.

Parte alia AEtnæo Tritonis fulmine ſæua
Euboico in Ponto, triſtiſq; ad ſaxa Caphærei
Diſiicit Argolicam rapido cum turbine claſſem
Interea exoritur magnum & memorabile bellum,
Quod reges geſſere pares, verum exitus iisdem
Haud par, Auſtriades cauſſis melioribus vſus.
Hunc perimit bello, victorq; per oppida vectus
Sanguine polluta infecit Tritonidis arces.
Ex illo iratos contra fert tempore Pallas
Auſtriadas animos, odiiſq; inimica prophanis
Inſequitur gentem immeritam Diuoſq; futuros.
Quippe etiam Auſtriadum venturam à ſanguine magno
Progeniem audierat, quæ Boſporon, & Garamantas
Signa vltra ferret, Gangem ſuperaret & Indum,
Quæq; ſuum victrix hauriret Marte cruorem.

Parte alia] vel alio pariete, qui erat ſub teſtodine, vel alia parte teſtudinis. *Tritonis*] Pallas. *Ætnæo fulmine*] Id eſt ardenti, ab AEtna ſumpto epitheto. Vel AEtnæo fulmine, id eſt, quo Typheus gygas, vel Enceladus, vt aliis placet, ictus à Ioue fuit, ſepultoſque ſub AEtna. lege Seruium.

Euboico in Ponto] Nunc Nigropoorus appellatur. Eubœam inſulam, cuius Strabo meminit libro 9. Plinius lib. 2. maris impetu à Bœona aliquaodo auulſam ſcribit. Hæc io Turcarum tyrannidem redacta eſt, patrum noſtrorum memoria. *Ad ſaxa Caphærei*] Promontorium Enbœæ, meridianum quidem, ſed in ortum ſpectans Caphareum, Gereſtum in occaſum, Cœneum in Maliacum ſinum protenditur. Situm inſulæ, & Promontorium vide apud Ptolemæum tabula Europæ decima. *Argolicam claſſem*] Minerua propter Caſſandræ eius ſacerdotis ſtuprum, vel, vt placet aliis, quod ei capto Ilio Græci ſacrificare ooloerint, eiis in patriam redeuntibus, grauiſſima tempeſtate fatigatis, circa Caphareum naufragio cauſſa extitit pereundi. Vel, quod certior, Solino autore, prodidit memoria, ſydus Arcturi grauibus affecit tempeſtatibus. Reuera enim conſtat, vt ait Seruius, Græcos tempeſtate laboraſſe, AEquinoctio vernali: quooiam manubiæ Mineruales, id eſt, fulmina, tempeſtates grauiſſimas commonent. *Pares*] Potentia. *Haud par exitus*] Quoniam Rudolphus Otthacarum ioteremit, vt diximus. *Auſtriades*] Rudolphus, ooo genere. iam enim omnis ſtirps maſculina è gente veteri defecerat: iure ergo belli Auſtriæ Princeps intelligi debet. Cuius tamen filius Albertus, qui & patri in imperio ſucceſſit, vnanimi procerum imperii conſenſu, Auſtriæ ducatum, omneque eius ius adeptus eſt: qui & Romanos faſces, vt mox dicam, geſſit. *Cauſſis melioribus*] Locanus: *Victrix cauſſa Deis placuit, ſed victa Catoni.* *Diuoſque futuros*] Qui ex hominibus diuinos honores mereantur. *Quippe etiam Auſtriadum*] Suggerit alias cauſſas odii. *Venturam à ſanguine magno Progeniem*] Maximilianum intelligit, qui regias imagioes generis ſui proferre poteſt, nempe ex atauis, Rodulphum imperatorem iam nominatum. Summam geſtorum in vltimum huius operis librum adſcribam, ſuper illud. *dextraque Rodulphus Colla ſuperiectis ducens Otthacarum ahenis.* Ex maioribus autem Albertum primum, qui, vt idonei ſcriptores referunt, ob bellicam gloriam Principum ſuffragio, & Bonifacii Pontificis aſſenſu dicitur Imperator: qui tum à Gallis læſam eccleſiæ maieſtatem viodicaret. Item Albertum ſecundum magnum ſibi patruum, pietatis eximiæ principem: quem ideo rebus humanis, cum biennio taotum imperaſſet, ereptum, omnium gentium conſenſus dixit, quod iodigni eſſent eo Principe illius temporis mores. Virtutis tamen ſuæ ingentia reliquit argumenta. Nam breui hoc temporis ſpacio, Morauos ac Sarmatas, intra ſuos fines quieſcere compulit. Praſconem Boemum factionis hæreticæ caput, ita attriuit, vt tota Boemia ſibi cederet. In Turcas autem profectus, Synderouiam caſtellum ad Danubii ripam munitiſſimum obſidens, dum copias in itinere maiores expectat, oppidani deditionem fecere. Ipſe Auſtriam repetens, apud locum, cui Longa villa eſt nomeo, dyſenteriæ morbo confectus eſt. Proxime autem refert tertium diuæ memoriæ Fridericbum, Imperatorom omniom innocentiſſimum; pacatiſſimum: cuius illud proprium fuit, quod omnes ante ſe Principes à diuo Iulio, & vitæ & Imperii diuturnitate ſuperauit. Nemo diutius vixit, oemo ſolus diuous imperauit, nemo innocentius regnauit. Leonoræ matris ſuæ origo deriuatur à validiſſimis Gothorum ducibus, qui per ſeriem quatoor atque octuaginta coronatorum Regum perpetua ſucceſſione Hiſpanias ad hæc vſque tempora renuerunt. Recte igitur à Poeta dictum eſt: *Audierat venturam progeniem à magno ſanguine Auſtriadum.* *Quæ Boſporon & Garamantas*] id eſt, Septentrionem & Auſtrum. *Gangem & Indum*] Orientem. Tacet autem Occaſum: quia tota fere prouincia Europæ, quæ ad Occaſum vergit, Chriſto nomen dedit.

Hic dolor, hæc rabies, vnde implacabile numen.
Diua Viconitio (ſi famæ credere dignum eſt)
Ingeſſit ſtimulos, ſceleriſq; exorſa nefandi
Moliri eſt auſus, cum Pannonium Sylacaum
Cæpit, & armato lacerauit milite ciues.
Belliger Huniades extra deſerta Getarum

Diua Viconitio] Omnia incommoda, quæ paſſi ſunt Fridericbus imperator, vel Maximilianus Cæſar, Palladis inuidiæ aſſcribit. *Sylacaum*] Celeiam, ſeu Ciliam oppidum vetus Styriæ intelligit, opus P. Syllæ exiſtimatum. Illic per ocium multa & egregi Romanæ ve-

Impulit

Impulit inflexo pugnantes Iazygas arcu
In Styriam, & magnis bello abſtulit arua colonis,
Qua felix auro, & pingui patet Auſtria gleba.
At nihil his actum eſt, iam ſeditione Vianam
Imbuit, atq; odium popularibus intulit auſis.
Proh ſcelus & ſumma Cæſar ſpectabat ab arce
Armatas acies, & corda ferocia vulgi.
Quid memorem Belgas, Morinos, genteſq; repoſtas
Oceanum ad magnum, quas impulit illa furentes
In dominum ſæuire ſuum: iamq; arma Leponto
Obtulit, & Veneti maculauit ſanguine ripas,
Diua odii memor antiqui, ſerpentibus atris
Sæuit adhuc, pugnaque duces interfurit O Eſtro.

ne vetuſtatis monumenta collegimus, quæ coniecturam faciunt, Syllaceum olim dictum. *Pannonium*] Quoniam Styria ea ex parte iungitur Hungariæ.

Cœpit, & armato lacerauit milite ciues] Breuiter, vt rem habeas, Ioannes Viconitius genere Boemus, Vlricho Ciliensi comite ab Vladiſlao Ioannis Huniadis filio trucidato, relictæ Vlrichi coniugis nomine oppidum defenſandum cœpit. Optimates Fridericho Cæſari, terræ poſſeſſionem tradendam cenſent, ceu legitimo domino, defuncto iam abſque liberis vltimo comite Vlricho præfato. Quo facto & Viconitius à fide defecit, tradens arces Friderico, pecunia ab eo accepta. Sed mox pœnitentia ductus, Imperatorem iam ſibi ſecurum, corruptis oppidanorum pleriſque, hora conſtituta, cum octingentis militibus intromiſſus, cuncta miſcere armis cœpit. Reliqua Syluius in deſcriptione Styriæ. *Belliger Huniades*] Matthias rex Hungariæ, filius Ioannis de Hunyad: cuius præclara facinora ſcribunt Syluius & Callimachus. Ferunt tamen, regem Mattbiam iactaſſe genus è Coruina Romanorum gente, & ob id pro ſigno coruum habuiſſe. Idipſum Germanorum nonnulli faciunt: ignari, non vllam eſſe in Italia nobilitatem, quam non eo Germani aduexerint. Campano Italo teſte. Cæterum *Belligeri* epitheton meruit, vel ob geſta in Turcas bella, quibus nullus fuit infeſtior, nullus cum ea gente proſperius bellauit, aut cum his plura & tam ſecunda fecit prælia. Contra Boemos, Huſſicanos bellum quoque geſſit ſeptennio: poſt quod in vrbe Olmucenſi de Boemia coronatus eſt. Stephanum Waiuodam cum magna manu contra ſe venientem, noctis ſilentio fudit fugauitque. *Extra deſerta Getarum*] Strabo dicit Græcis eos Getas dictos, qui vtrunque Iſtri latus incolunt. Iornandes autem eſt, Gothos dictos olim Getas diu Pannoniam tenuiſſe. Syluius vero ſcribit, Getas, quos partim Walachos, partim Tranſyluanos nominant, Hungarorum imperium ſubiiſſe, latiuſque gentis imperium eſſe, quam ipſa Hungaria. *Impulit Iazygas*] Nunc Tranſyluanos, qui & olim Metanaſtæ, adiacent Tybiſco amni. Hos Matthias, quia alio creato rege, ab eius fide defecerant, imperata facere coegit. ad quod fortaſſe Poeta reſpiciens dixit, *impulit*. *In Styriam*] Nam vt dicitur, conniuente Friderico Imperatore bellum geſſit in Auſtriacos populos: quo, minus ſibi obedientes alieno gladio perdomaret, vt ait Albertus Saxonicarum rerum ſcriptor lib. 13. Eo bello Viennam, Nouam ciuitatem, totamque fere Auſtriam in ſuam poteſtatem redactam, Cæſar Maximilianus recuperauit, patre viuente. Huius belli meminit Cuſpinianus, cuius poema eruditorum iudicio cum antiquitate certat. *Etiam*, inquit, *belligeri feruebant Pannonis arma, Auſtriacas preſſura vrbes, dum Cæſar adoras, Filius Oceani ſuſtas vlciſcitur iras.* *Pingui patet Auſtria gleba*] Pannoniæ olim pars erat. Oſtriam ſunt qui eam appellant. Habuit nomen prius Orientalis Marchiæ. Hanc autem quam hodie ſeruat appellationem, ab Orientali vento, alii à ſitu, quod ad Orientem vergat, ſortitam putant. Iungitur ea Pannoniæ ad Ortum ſolis, Bauariæ ad Occaſum: qua ad Septentrionem ſpectat, habet Morauiam, Styriæ montes ad meridiem. Regio ferax, ac vini abundans, ſemper lætiſſimis pabulis referta. *At nihil his actum eſt*] Hoc eſt, Pallas his malis, quibus ipſa fuit autor, ceu multum leuibus, minimique momenti, etiam ab externo hoſte illatis, haudquaquam ſatiata, curauit & ciuile odium excitare: quo teuera, ne Poetam fingere putes, tres primum Principes in Auſtriacæ prouinciæ capite Vienna, inter ſe exarſerint, copioſe ſcribit Syluius in Europa. Quanquam Poeta ad hoc non reſpexit, ſed ad obſidionem arcis Viennenſis, quæ ſecuta eſt contra Fridericum à ciuibus Viennenſibus, adiutis Alberti fratris viribus.

Vianam] Regionis caput Viennam hodie intelligit. Olim Flauianum fuit, vt quidam opinantur: mox prima ſyllaba detrita, Vianum, poſtremo Vienna. Sunt qui malint credere, à ſuburbano fonte, cui nomen ſit, Viennæ, vrbem nomen adeptam. Olim Flexum, quantum ex Ptolemæi collocatione cognoſci poteſt. *Cæſar*] Fridericus. *Summa ab arce*] Viennenſi, quæ omni genere tormentorum oppugnabatur: adeo, vt Cæſar à Boemorum rege petere auxilium compulſus fuerit: & ſimul per literas, Pium Romanum Pontificem rogare, ne Boemum regem ſub id tempus deuoueret diris eccleſiaſticis, quod is iam aperte in Huſſitanam ſectam abierat: quod vt à Pontifice impetrauit, Boemus Fridericum liberauit aſtu, vt neque periret, neque vinceret. *Quid memorem Belgas*] Seditionem Belgarum intelligit contra Maximilianum. Vel reſpexit ad ſcelus Brugarum, quorum inſidiis Maximilianus ſtatim poſt regni initium retentus fuit. de quo latius in octauo libro dictabimus. Ammianus libro decimoquinto duplicem Belgicam, Primam & Secundam ponit, quæ hodie in Burgundiæ nomen abiit, inde duplicis, Superioris & Inferioris. Vt omnis Belgica in Germaniæ appellationem & imperii iura ceſſerit, Peutingerus in Sermonibus ſuis conuiualibus tractat. *Morinos*] Horum meminit Maro in fine ſeptimi. Teruanos nunc vocant. *Leponto*] Heluetio. *Et Veneti maculauit ſanguine ripas*] Hoc eſt, Lacus Conſtantienſis, inferioris ſcilicet, qui & Cellæ lacus dicitur. Veneti nomen à colore marino, qui cæruleus eſt, accepit. Alio nomine Acronius, non Acromus,

vt hactenus apud Melam perperam lectum eſt, vt diſſerit erudite Vadianus in epiſtola illa doctiſſima ad Rudolphum Agricolam Iuniorem, & nos etiam latius aliquanto in enarratione Stanoſtichi diximus.

Ergo quæ vigilans humentibus hauſerat vmbris
Dux, ſecum euoluit: dein lecto deſilit aureo
Inuituſq; die lucem Phœbumq; moratur.
Extulit interea croceas aurora iugales.
In nemus ire parat, ſtygioſq; inuiſere Manes
Enſe latus munit, clypeum arripit, vnde videres
Phalſgrauidum genus, & proauos, & fortia bello
Pectora, Boiugenumq; aciem, cum latius arma
Eridano, & domitis fuderunt agmina ripis:
Hinc Byorix, Ambronq; ferox, & Cimbrica caſtra
Picta videbantur, Catulumq; timere furorem
Aſpiceres, fractaſq; niues, & montibus alas
Præcipites, & aquis pontem indignantibus actum.
Nec non indomiti & fulgentes Saxones armis,
Francorumq; manus, Heruliq; & belliger Hunnus
Apparent, raptæq; vrbes, & prælia quondam
Horrida Toctuſagum, pulſataq; Noria Bois.
Mille etiam priſcis circum argumenta figuris
Viuunt, mille viri deſcriptis vultibus halant.

Die lucem] Die gignendi eſt caſus antiquus. Maro: *Libra die ſomnique pares. Croceas iugales*] Fœminino genere protulit: quoniam & puellæ apud Auſonium trahunt Auroræ currum. *Boiugenumque aciem*] Laudat antiquum genus Boiorum, vnde ipſe trahebat originem. Boios autem ripas Eridani occupaſſe, indeque à Romanis eiectos, ad Iſtrum conſediſſe, Strabo author eſt, vt in principio ſtatim diximus. *Hinc Byorix, Ambron, & Cimbrica caſtra*] Hi Cimbrorum reges, dum Romani rerum arcem tenerent, prorupere in Italiam, fuſi fugatique à Mario, vt Plutarchus in eius vita memorat. *Catulumque timere furorem*] Nam Catulus, qui contra Cimbros copias ductauerat, deſperauerat illos ab Alpium tranſitu arcere poſſe. *Fractas niues*] Per quas atque glacies nudi, vt Plutarchus ait, conſcenderant iuga Alpium: vt potius robur atque animi elationem oſtentarent, quam id quod in vſum ac neceſſitatem veniret, efficerent. *Aquis indignantibus*] Cimbri, vbi prope flumen Atiſonem caſtra poſuerant, vt per aquas tranarent, tumulos qui iuxta aderant ſcindentes, tanquam gygantes cæſas trabes, atque montium præcipitia, & terræ aggeres, atque coniugatas ſcalas in fluuium comportabant: qui fluxum aquarum frangentes, pontem quaſſabant vaſtis roboribus, quæ ad fluuium traxerant. Multi ex militibus Romanorum terrefacti, maioribus relictis caſtris, ſeceſſere. *Toctuſagum*] Gens Gallica, quæ cum Bois antiquiſſimam Norici ciuitatem Noriam deleuerunt, à qua fortaſſe Noricum dictum eſt.

Itur in antiquam ſyluam, Rhenoq; remenſo,
Sacra Ithaci miranda petit, cum nocte ſilentes
Ad ſuperos veniunt vmbræ, vix margine plantam
Intulerat nemoris, tremere omnia viſa repente,
Atq; imo mugire ſolum, gemituſq; per auras
Audiri, & triſtes compleri murmure lucos.
Subſtitit ille, ferumq; extra capulo eripit enſem,
Intenditq; aures, veluti ſub luce maligna
Exploraturus, ſi quid præſenſerit hoſtis.
Arrigit auditum, pronuſq; in verba moratur.
It tamen, & greſſu impauidus nemus intrat opacum
Horrida perquirens Ithaci penetralia Vatis
Sacrorum ſedem, nigrans quam vallis obumbrat.
Et negat admitti calidos Hyperionis ignes:
Sed noctis patiens, & tetris fumida ſyluis
Religione locum ſtygio ſacrauerat Orco.
Intus perpetua plenum caliginis antrum
Demiſſum ad Manes, ſacraq; in faucibus ipſis
Veſtibulum ante ara, circum pallentibus vmbris
Baccifera Taxi, candentiq; vmbra Laburni,
Et pomis viduata ſuis Cybeleia Pinus,
Apparent: triſti feralem lampade cedrum,
Atq; ſepulchrales inelo de funere raptas
Cernere erat ſplendere faces: mox omnia Vates
Luſtrat, & an quiſquam teneat nemus, horridus inde

Itur in antiquam ſyluam] In qua eſſent arbores multis ſeculis auctæ.

Ithaci] Vlyſſis ab Ithaca, Vlyſſe tantum clara. Cicero, At ſi vos id quod iure deber, veſtra patria delectat, cuius tanta vis eſt, vt Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulum affixam, vir ſapientiſſimus immortalitati anteponeret. *Hyperionis*] Hic Cœli Terræque filius, vt Heſiodo placet, ex Thia, vt canit in Hymnis Homerus, ex Euryanaſſa ſorore Solem, Lunamque, & Auroram ſuſcepit. Sed & ipſe Sol Hyperion, & Hyperionides à patre vocatur. Papinius, *Prona Hyperionis meatus. Baccifera Taxi*] Taxo & Laburno arboribus abundare Germaniam Plin. dicit.

Cybeleia Pinus] quia olim ſacra matri deum. *Feralem*] Quod in feralibus ſacrificiis, quæ mortuis fieri ſolebant, Cedrus adhibebatur. *De funere raptas*] Ouidius: *Eumenides tenuere faces de funere raptas. Cernere erat faces*] Erant autem taxeæ, ad demonſtrandam perfectionem feritatis. Papinius in octauo Thebaid. *Nec dum illum aut trunca luſtrauerat ebuia Taxe Eumenis. Ite profani hinc procul*]

Voce Sic

Voce tonans, eſtis quicunque, ait, ite profani
Hinc procul, & cœptum timidi ne accidite ſacrum.
Tunc Heros primum viui ſibi fluminis artus
Sparſit rore leui, atq; olli ſeſe obtulit vltro.
Obſtupuit Vates. Quis te, inquit, caſus adegit,
Infandum penetrare nemus? quo numine fretus
Huc tendis? locus vmbrarum eſt. age fare viciſſim.
Quem contra affatur breuiter ſic Boicus Heros:
Non me caſus agit, defunctas ire per vmbras,
Sed Diuum monitus, & chari iuſſa parentis
Per loca nigra ſitu, ſtygio ſacrata Tonanti
Impellunt: dudum laui me gurgite viuo,
Acceßiq; tuas Vates purgatus ad aras.
Nunc quid ego exquiram paucis aduerte, profabor:
Bellum ingens, ſi forte tuas quoq; perculit aures
Exoritur, mecumq; omnis Germania pugnat.
Longa mali ſeries, neq; enim ſat tempora fando
Sufficerent, tu bella mihi tantum effer ad auras
Ventura, & caſus (nam tu potes) ede futuros.
Per nigri regna alta Iouis, per numina ſubter
Infernum iuranda polum & caligine merſa
Oro velis, ſi fata ſinunt, ſi Iupiter aulæ
Annuit infernæ, & noſtri Diis cura remanſit
Effari, ac nobis belli recludere finem,
Venturumq; ſinas Erebo prænoſſe laborem.
Dixerat. Ille atrox oculis, cui plurima mento
Canicies inculta iacet, gliſcitq; videndo,
Igneus ore vapor, rabieſq; inſerta ſororum
Eumenidum, tales depromit pectore voces:

Sic Maro libro ſexto: *Procul ô procul eſto prophani.* *Quis te, inquit, caſus adegit*] Artificioſa hominis furentis ac indignantis interrogatio, quæ breuiter fit. *Boicus heros*] Dux Robertus.

Profabor] Id eſt, loquar: compoſitum pro ſimplici. Vel reſpexit ad bellum quod ſciebat futurum, licet exitum illius ignoraret. Profari enim latine eſt, quod Græci prophetare dicunt, id eſt, futura prædicere. Vlpianus de Ædilitio edicto. Si ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet, id eſt, prædixiſſet.

Sat tempora] Multi dies.

Infernum polum] Antarcticū, *quem ſtyx atra videt, maneſque profundi.*

Si fata ſinunt] Nunc etiam dicimus omnis cauſa, *Si Deus voluerit*, de re cuius exitus pendet à Dei fauore.

Iuppiter inferna aula] Dis pater, Græcis Pluton. Huius imperium Pythagoras exiſtimauit à lacteo circulo incipere: quia animæ inde lapſæ, videntur iam à Superis receſſiſſe. Inde primam naſcentibus alimoniam lactis, ait offerri: quia primus animis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. *Et noſtri diis cura remanſit*] Præter Diagoram, Epicurum, & pauciſſimos alios, dixerunt veteres philoſophi, curare Deum humana: quod & ſacræ literæ teſtantur, dum referunt, nihil eum odiſſe eorum quæ fecit. *Recludere finem*] Id eſt, aperire exitum. *Erebo*] Erebum quandoque Maro obſcuritatem quandam, quæ ſit apud inferos, videtur accipere: quandoque flumen eiuſdem loci. Varro tamen Orci Deum fingit Erebum, Noctis parentem. Seruius ſuſpicatur Erebum inferorum ſeceſſum quendam, quem teneant qui cum virtute vixerunt, & adhuc in Elyſios non admittuntur. *Ille atrox oculis*] Deſcribit vatem fere, vt Cumæa Sibylla à Marone deſcribitur.

Si te tantus amor bellum, ſi tanta cupido
Noſcere ſollicitat, Maneſq; videre profundos,
Hæc tibi ſunt peragenda prius, quam cernere quicquam
Detur, & antiquis mecum conſidere ſacris,
Hac depone enſem, clypeumq; ſub arbore, & vna
Lethæam intonſum circum caput aggere Pallam,
Tenareæ Iunonis opus, quo ſæpe ſolebat,
Pulchrior vt fieri voluit, ſibi comere crines,
Et ſic Tartareo placituram offerre marito.
Illa mihi dono quondam dedit, illius ergo
Numinis infernos libato ſanguine Manes
Placabant olim, qua tempeſtate biremis
Dorica, & appulſus fortuna huc venit Vlyſſes,
Egregiamq; ſuo de nomine condidit vrbem
(Vt fama eſt) poſuitq; aram, cœtuſq; ſilentum
Exciuit, ſtatuitq; ſacrum, fieriq; quotannis
Conſuetum populis, donec libare per vmbras
Deſiit humanum iam mitior ara cruorem.
Dixerat. inde duos nigrantes cornua tauros
Plutoni Stygio, totidemq; ad vulnera vaccas

Manes] Quos veteres deos inferos, quaſi bonos, nam manum aiebant bonum, ſupplices metu mortis venerabantur. Author Ælius Stilo. Sunt qui dictos arbitrētur, quod per omnia manarent, quos ab auguribus ob id inuocari mos eſſet. *Tenarea Iunonis*] Ad differentiam cœleſtis. Dicit autem *Pallam opus Proſerpina*] Vel quod eam neuerit: vel quod ei ſacrificata ſit a Romanis matronis. Lege Sillium libro ſeptimo.

Illius ergo] Pro, cauſſa illius. Maro *Illius ergo venimus.* *Condidit vrbem*] Tacitus nominat Aſciburgium. Id hodie *Emerich* vocatur, vt putant.

Donec libare deſiit humanum cruorem] Et reſponſa ceſſaſſe Deorum, & ſacra veterum ſub CHRISTI aduentum, fruſtra operata, vanaque ceſſiſſe, ita ferme queritur apud Euſebium Porphyrius, Chriſtianorum capitalis hoſtis: Nunc vero,

Magnæ Hecate promit, dirisq́; vltricibus agnas.
Dein tali impauidum aggreditur ſermone Robertum:
Funde merum, & falſam ſparge inter cornua frugem,
Cum flammam ex ara, lumenq́; micare videbis.
Ipſe ſoporiferum iactat per inane papauer,
Lethiferam Taxum, triſtiq́; ex ilice frondes,
Temporaq; exornat circum ſtygia Cypariſſo
Infauſti pecoris prærupta pelle recinctus.
Inde manu lignum medio de funere raptum.
Caluitiumq́; hominis, ſparſiq; per aera buſti:
Infandos haurit cineres, & ruminat ore
Quæ Thelmeſſiaco muſſantur carmina ritu.
Non ſecus AEæa Circe ſub rupibus antri
Horruit, & nigri Manes ſtimulauit auerni.
Quæ potuit firmare polos, & cogere Lunam,
Sydera torquere, & diuellere montibus Ornos.
Incipit effari, luctantemq; euocat Orcum,
Addidit & Dryidum cantus, & Theſſala verba
Fœmineis vlulata modis, Nilotica quicquid
Claudit, Cocytum vertens in carmina Memphis,
Nec non Athracii miſcet mala murmura Vatis.
Tunc velut Ogygio ſtimulatum Penthea Baccho
Cernere erat voluentem oculos, ſit ſpiritus olli
Maior, & in pleno luctatur pectore clauſus.
Extemplo micuere ignes, & ſponte per aram
Eluxit flamma, & tedæ exarſere rogales.
Tunc Heros falſamq; molam, & ſpumantia Baccho
Cymbia perfundit nigrantis cornua tauri.
Stat Vates cultros vibrans, dein talibus hiſcit:

inquit, mirantur, ſi tam multis annis peſte ciuitas vexatur: cum & AEſculapius, & alij Dij longe abſint ab ea. Poſtquam enim Ieſus colitur, nihil omninu commodi à diis conſequi poſſumus. *Duos tauros*] Plutarchus tradit, parem numerum inferis dicatum, imparem ſuperis. Maro: *numero Deus impare gaudet.* *Nigrantes cornua*] Veteres nigri villi victimas immolare ſolebant. Tibullus: *Concidit ad magicos hoſtia pulla deos.* *Hecate*] Inferorum reginę Proſerpinæ. Huic Orpheus in Argonautico triplex caput eſſe affingit, dextrum equi, ſiniſtrum canis, medium hominis, & quidem ruſtici. Ouidius in Faſtis. *Ora vides Hecates in tres vergentia formas.* *Magna*] Propter vim poteſtatum, quoniam lucet in cœlo, ferit in terris, & torquet in inferno. *Vltricibus*] Quod nullum ſcelus inultum prætereant. *Funde merum*] Ritus ſacrificii. *Stygia Cypariſſo*] Stygio Plutoni ſacra. *Infauſti pecoris*] Ex inſtituto magico, euocaturi dæmones, nigri pecoris pelle veſtiebantur. *Thelmeſſiaco*] In Lycia Magiam viguiſſe, apud Plinium legimus, cuius Thelmeſſos ciuitas eſt. *Circe*] Hæc Medeæ credita ſoror. A Seruio filia Solis dicta: quia clariſſima fuit meretrix: & nihil Sole clarius. *Æææ antri*] Vnde à Propertio AEæa Circe appellatur inſulæ nomen ab AEta rege.

Quæ potuit firmare polos] Nota eiuſmodi de Medæa apud Ouidium. *Addidit & Dryidum cantus*] Id eſt, incantationes, quibus ſacerdotes Galli vtebantur. Vnde incantare, & excantare in xii tabulis legitur, qui fruges alienas excantaſſet, & qui malum carmen incantaſſet. *Theſſala verba*] Id eſt, magica: quod Theſſala gens præter cæteras hoc nomine notata eſt. *Nilotica Memphis*] AEgyptii quoque plurimum Magia polluerunt. Vnde Moſem ſapientiſſimum illum prophetam, Magiæ ſcientiſſimum gentium ſcriptores prodiderunt. *Athracii vatis*] Duos Athraces lego. Alterum à quo AEtolæ populi Athraces dicuntur. Alterum Theſſaliæ patrem, qui primus artem magicam apud Thraces conſtituit. Vnde Papinius, Athracia arte dixit in primo Thebaid pro magica ſuperſtitione. *Stimulatum Penthea Baccho*] Omnes in orbe impios Bacchus ſuſtulit, vt ingenioſa finxit vetuſtas: ſed maxime Pentheum & Lycurgum: hunc, quod vites incideret: illum vero, quod Baccho ſacrificantes rideret.

AEterna noctis, caligantumq; animarum
Arbiter, horrendiq; Hecate Regina barathri,
Et Chaos, & Phlegethon, conſuetaq; ſæpe vocari
Limoſo Styx atra vado, & liuentia nigri
Flumina Cocyti, ripæq; Acherontis auari,
Et vos ò Diræ ſontum timor, atra flagello
Tiſiphone, Alectoq́; hydriſq; armata Megæra,
Et cuſtos Erebi, Vates ego ſacra Thyoneus
Conficio, vobiſq; lito, maioraq; veſtris
Munera libo focis: taurumq́; his vulnere dictis
Inuadit, iugulatq; animam: dein cætera mactat
Corpora, & accenſis imponit viſcera flammis:
Accipite hæc, inquit, libamina veſtra, ſacriſq;
Annuit, & ſuperas iam iam migrate ſub auras

Æterna noctis] Euocat vmbras, inuocatis rerum primordiis, quæ in elementorum erant confuſione. *Arbiter*] Plutonem intellige, quem Græci inferorum Principem dixere, & diuitiarum Regem: quoniam nihil eſſet corruptibiliū rerum, quod ad illum omnino non perueniret. Nec abhorret ab Hebraica & noſtra diſciplina, qua mammona iniquitatis & dæmonem & diuitias intelligimus.

Barathri] Barathrum Græci vocant, quaquauerſum præcipitem locum, vnde emergi non poſſit. Inſtar eius in quem rerum capitalium dānatos Athenienſes olim deturbabant. Inde Barathrum pro pernicie Demoſthenes vſurpauit. Hammonius ait: Barathros & Barathrum diſtant hoc. Genere enim maſculino ſignat eum, qui digna carcere patrauit: neutro, locum in quem noxii cōiiciebantur.

Chaos] Tenebtæ infernales, à ſimilitudine earum, quæ ſub illa rerum confuſione ab initio fuerunt, vt eſt apud Heſiodum, cum nondum ſol & reliqua ſydera officium ſuum præberent. Ouidius: *Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan, Nec nouo creſcendo reparabat cornua Phœbe.* *Phlegethon*] Inferni fluuius, flammarum globos voluens, Maro: *Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis. Tartareus Phlegethon.* Et noſtræ literæ, apud inferos eſſe produnt lacum ignis & ſulphuris. *Conſuetaque ſæpe vocari Styx*] Scilicet à Diis, concipientibus iuſiurandum per Stygiam paludem. Vel quia à Diis & hominibus odio habentur, qui ad deiurium procliuiores ſunt. Vel quia, iuxta Heſiodum, omnibus elementis antiquior eſt aqua. *Cocyti*] Inferni & hic palus à Styge manat, vt Homerus in Odyſſeâ. Alii fluuium voluentem lachrymas aiunt. Nam mœror ſtyx eſt: inde cocytus, id eſt, gemitus deriuatur. *Acherontis*] Ad Heracleam Ponti fluuius eſt, ab Acheronte Mariandynorum Rege dictus. Alter apud inferos à poetis fingitur, ad exprimendum mœrorem, quo cariſſimos quosque vita functos efferimus. *Auari*] Quoniam inſatiabilis animarum eſt Orcus. *O Diræ*] Furiæ treis, & ſuo quamque nomine recenſet. Eumenidas Græci vocant, nos modo furias, modo diras, quaſi Deorum iræ. *Sontum timor*] His enim inferi nihil habent ſæuius, nihilque immanius. Heſiodus & Epimenides eas ſanguine pudendorum Saturni, quæ patri Iupiter amputauit, editas aiunt. Maro Nocte genitas autumat, *Hunc mihi da proprium virgo ſata Nocte laborem.* Papinius Acherontem patrem tribuit: *totidemque ſacris Acheronte nefaſto Virginibus.* *Atra flagello Tiſiphone*] Quoniam cædes vlciſcitur: vt placet iis, qui verborum rationes apud Græcos interpretando ſcrutantur. Vnde Maro: *Sontes vltrix accincta flagello Tiſiphone quatit.* *Alecto*] Iiſdem auctoribus dicta, quod nullum ſcelus inultum pretereat. *Megæram*] Ab inuidendo: megæro enim inuidio eſt. *Hydris armata*] Primus AEſchylus, vt refert Pauſanias, implicitos ſerpentibus crines furiis eſſe finxit: quem poſtea alii gregatim ſecuti ſunt. *Et cuſtos Erebi*] Cerberum illum tricipitem fingunt poetæ pro foribus inferni cuſtodem excubare. Tibullus: *Nunc niger in porta ſerpentum Cerberus ore Stridet, & æratas excubat ante fores.* De Erebo diximus ſuperius. *Vates Thyoneus*] Sacerdos Bacchi. *Confecto ſacra*] Id eſt, ſacrificia, victimam. Quæ ſic fiebant. Primo vates ſanguinem libabat: deinde immolabat: tertio reddebat: quarto litabat. *Viſcera*] Id eſt, carnes, imitatus Maronem, qui ait: *Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis.*

Finierat ritus, & verba precantia Vates,
Cum ſubito auditæ voces, ſola cœpta moueri,
Vicinasq; labare vrbes, & murmure vaſto
Immanes referunt tremuiſſe ſub æquore Phocas.
Flumina ad vmbriferas Voſegi rediere cauernas
Rapta Moſæ, Rhenīq; vadum ſub tartara tellus
Accepit, Syrtisq; ingentem condidit alueum.
Obnubitq; polum caliginis vmbo, retroque
Vulgus anhelantes luna fugiente, retorſit
Tartareum currus, ſummoq; à vertice luci
Agmina fugerunt, errant quæ montibus illis
Nympharum, vt ſupero viſa eſt Proſerpina mundo.

Voſegi] Is non idem eſt, & Voſagus, vt aliqui putant. Vt libro octauo. vbi & de Moſa Belgicæ fluuio exactius referam. Hic namque libet præter inſtitutum grandeſcit, etiamſi multa poſt me memoranda relinquo.

Syrtis] Accipe Rhenane, vt alibi dicit, *Charybdim Rhenanam.* Eſt locus, quem ipſe vidi, non longe ſub Baccharaco, ad diuum Goarem, teutonice, *Zu ſant Govver*: vbi Rheni flumen rotatu quodam circumagitur. Eſtque illic perículoſior nauigatio, ob ingentem aquarum vim, quam accolæ arbitrantur illic abſorberi. *Caliginis vmbo*] Scita ſimilitudo, ſumpta à clypeo, quo teguntur corpora. Eſt enim vmbo tumor ille medius in clypeis. Vnde & Papinius vmbonem montium dixit. *Retroque vulgus anhelantes*] Conſtructio eſt. Tartareum vulgus retorſit retro, pro retrocedere fecit, anhelantes currus, luna fugiente. *Supero mundo*] Tanquam apud inferos ſit alius mundus. Fuere non pauci, qui alium crediderunt mundum. Multi item, qui partem mundi aſſeruerunt, in qua perpetuæ eſſent tenebræ.

Dii quibus & Phlegethon curæ eſt, animæq; ſilentum
Quæ colitis ſedes, & inania tartara Ditis
Veſtrum opus incipio, ſit fas mihi condita nocte,
Sit terris demerſa loqui. Iam prima per vmbras
Ante omnes carpebat iter Trinacria virgo,
Raptori coniuncta ſuo, deinde ordine longo,
Non aliter quam ſi grus inter nubila clamans
Iuncta volet, pennisq; ſecet ſtridentibus auras,
Succedit ſyluæ genus innumerabile vulgi.

Dii quibus & Phlegethon] Color è Maronis ſexto. *Animæque ſilentum*] Scilicet, ſecreta inferorum. Nam hominum vmbræ loquuntur.

Inania] Propter vmbras: quoniam cum apparent, ſenſui tactus non reſiſtunt vt corpora. Seruius dixit, vmbras inferos, animas cœlum petere.

Trinacria virgo] Proſerpina, hæc apud Ennam Siciliæ rapta fuit à Plutone, vt Strabo & Sillius tradunt. Sulpitius apud Lucanum, pro AEtnæa, Ennæa legit: vt plærique etiam apud Claudianum, AEna, pro AEtna reponunt. *Grus iuncta volet*] Si noſſe cupis non pauca admiratione digna de Gruibus, petenda ea tibi ſunt, ex Plinio, Solino, Ariſtotele (qui multa prodit de prudentia earum cap. decimo nono de natura Animalium) ac diuo Ambroſio, cap. 15. libri quinti Hexameron. Et quia hæ gregatim veniunt, ideo dixit, iuncta, Græci eas ἀγελαίους vocant, Latinis ex ſono & voce earum nomen ſumptum eſt.

Gnoſius interea Vatem vocat. Ille quis inquit,
Quis nouus huc noſtram acceſſit mortalis ad aram?
Quæ ſibi dic Vates, vnde hæc fiducia facti?
Cæruleam extemplo vittam demonſtrat auernæ
Iunonis munus, tumido tunc ore reſedit
Ira Dei, & nigri placantur murmura cætus.
Dum per cuncta oculos voluit Mauortius Heros,
Ecce per obſcuras vmbras, feraliaq́ antra
Pallente incedit, mæſtoq́ Georgius ore.
Bonus horreſcit: qualis cum Luna pauetq́
In cælo, & ſtygios magiæ palleſcit ad hymnos.
Protinus exiluit turba, dein talibus vltro
Aggreditur dictis: Num te mea cura Roberte
Cerno oculis? num te video? num te alloquor? heu
Me nimis inuitum rapuit mors improba, non tu
Si ſuperis agerem vitam, ſi veſcerer aura,
Numina vt eliceres Erebi, loca turbida adires.
Bellandi cauſſam Manes mihi fama ſub imos
Attulit, & dolui: ſed quid? regnat ne Philippus?
Ecquid agunt pueri? quid nata? age fare viciſſim.
Excipit, & contra effatur ſic talibus heros:

Gnoſius interea] Minoem vel Rhadamanthũ intelligas neceſſe eſt: vterque iudex apud inferos iuſtiſſimus, vel vulgo cogniti. Hic autem, tanquam ſacerdos ſcelus commiſerit, quia externos ſacris intereſſe patiebatur, quis nam eſſet, interrogat. *Cæruleam extemplo vittam demonſtrat auernæ Iunonis munus*] Hanc ex bono exemplari lectionem ſubſtituimus: cum deterius habeat, munuſque ſacratum Iunonis ſtygiæ, ſenſu imperfecto. *Ira Dei*] Plutonis, Minois vel Rhadamanthi.

Ecce per obſcuras vmbras] Hic ſumpta occaſione, Georgium obuiam facit, à quo Robertus multa de magia, ac nomina vmbrarum diſcit.

Stygios hymnos] Magicam incantationem. *Magiæ*] Nomen ſua moneta Latium non percuſſit, vt magus dicatur. Sicut Horatiano placuit interpreti, non à magis particula deducitur: non Græcum, non Chaldæum, non Ægyptium, ſed Perſicũ eſt. Quid autem ſignificet, & quotuplex magia fuerit, copioſe tractat Picus iunior toto libro ſeptimo, qui illius ergo, de ſuperſtitioſa prænotione aduerſus magiam inſcriptus eſt. Audi & ſeniorem differentem in Apologia: Nullam eſſe ſcientiam, quæ nos magis certificet de diuinitate Chriſti, quam Magia ac Cabala. *Exiluit turba*] Eadem locutionis figura Lucanus de anima Pompei dixit, *Proſiluit buſto.* *Dolui*] Vel propter iudicium Cæſaris, vel abſolute, propter bellum.

Poſtquam te nobis, ſic Dii voluere, repente
Abſtulit atra dies, veniet quæ ſemper acerba,
Semper triſtis erit, mecum ſors inuida cœpit
Luctari: neq́ enim victa ceruice ſub illa
Occubui, ſed contra omnes ardentior ictus
Intendi clypeum, regnoq́ potitus, ad arma
Prouocor Auſtriade, & ducibus, quos noſtra triumphis
Diues alit regio, tantumq́ audire Deorum
His rebus reſponſa ſuper, belloq́ futuro
Inquirens, ferale nemus Vatemq́ petiui.
Sed quid plura loquor? regnat pater, & tua proles
Implet auo pueros: ſed tu per ſacra profundæ
Non temeranda Deæ, cultroſq́, araſq́ piandas.
Dic rogo, cogantur quam longa ab origine Manes
Fontibus à ſtygiis ſuperas euadere ad auras.
Quis trahit huc animas? quæ gens? num cuncta mouentur
Tartara? vel certis labor eſt? vel parcitur vmbris?
Fabor ait, nec vana quidem. Quam proſpicis artem.
A Ioue principium fuit, & cæleſtis origo,
Hinc delapſa polo late deſcendit ad oras
Perſidos, & magno pollens Zoroaſtre per orbem
Irrepſit Memphim, Syriæq́ inuecta per vrbes
Dira ſuperſtitio, multiſq́ fluentibus annis
Ad Lyciæ Thelmeſſon iit, dein Theſſala regna.
Sæpe vbi fæmineis, deſcendit menſtrua olympo
Cantibus, & triſtes Phœbe deſpumat in herbas.

Abſtulit repente atra dies] Quaſi diceret, Ante fatale tempus exactum.

Regnat pater] Nunc reſpõdet duci Georgio, qui rogauerat, *Sed quid? regnat ne Philippus?* &c.

Tua proles] Filia tua, mihi vxor.

Implet auo pueros] Hoc eſt, imbuit inſtitutis & moribus tuis.

Dic rogo quam longa] Petit de origine magiæ, de potentia & vi artis, de vmbris, & an omnes, vel aliquæ cogi poſſint. *A Ioue principium*] Narrat originem magiæ cæleſtem, qualis plurimis ſeculis credita eſt. *Perſidos oras*] Magiam cœpiſſe in Oriente, & Perſas in ea verſatos omnes affirmant.

Magno Zoroaſtre] Conſenſu ſcriptorum, Zoroaſtri magicarum artium inuentio attributa eſt. Quæ tamen illi, nec ad præſentis vitæ vanam felicitatem contra ſuos prodeſſe inimicos potuerunt. A Nino quippe rege Aſſyriorum, cum eſſet ipſe Rex Bactrianorum, ſuperatus eſt, vt tradunt Iuſtinus & Siculus Diodorus.

Dira ſuperſtitio] Tu vide Plinium, qui aſſerit magicam omnium artium fraudulentiſſimam, miraturque, quomodo in toto terrarum orbe plurimis ſeculis valuerit: refertque cauſſam, ob quam putat id accidiſſe. Lege diuum Auguſtinum, quo nemo ex noſtris melius magicam tractauit materiam, cum maxime in ciuitate diuina tum alibi. Picus autem, omnia quæ faciunt ad Magiæ rationem, in librum iam nominatum contraxit.

Menſtrua] Integra & ſolida. *Fœmineis cantibus*] Medeæ, val Circes. vt illud Maronis. *Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam.* *Deſpumat in herbas*] Nam poſtquam carmine Lunam de cœlo deduxerint, non prius permittunt ipſam in cœlum redire, quam ſpumas demiſerit, quibus poſtea vtuntur ad veneficia. Lucanus in ſexto: *Et patitur tantos cantu deprehenſa labores, Donec ſuppoſitas propior deſpumet in herbas.*

Orphea quid memorem? quid Circen, aut Prothea magnum
Carpathio varias vertentem gurgite formas?
At periere olim Vatum monumenta priorum,
Atque arti contracta fides, retroque relabi
Paulatim cœpit ſtabili ſunt omnia Fato
Per certas reuoluta vices ſiluiſſe Lebetas
Vidimus Epyri, Præneſtinaque ſorores
Fatidicam AEæi liquerunt hoſpitis vrbem.
Quin etiam quercus referunt oracla dediſſe
Hercynia magna, coluit quas alta vetuſtas.
Nec miror quondam hæc periiſſe arcana Deorum.

Orphea quid memorem?] Magum ſapientiſſimum fuiſſe, vel ex hoc loco colligimus. Eius enim deſcenſum ad inferos Poeta videtur tribuere Magiæ: in quam & Picus iunior retulit: quanquam receptum eſt iam, propter harmoniam viam ad inferos impetraſſe. *Prothea magnum*] Quem & Græcus & Romanus Homerus cecinere, præſentia, præterita, & futura noſſe. *Vertentem varias formas*] Quibus à poetis introducitur, & propterea ab Ouidio, ambiguus nuncupatur. Diodorus autor eſt, Protheum Ægypti regem fuiſſe, qui ob multarum rerum peritiam, in varias verti formas diceretur. *Carpathio gurgite*] Carpathus inſula contra Ægyptum, inter Rhodum & Cretam media, à qua vicinum mare ad Ægyptum vergens, Carpathium dicitur, Acrone teſte. Hic aliquando regnauit Protheus, relicta Pallene patria: ad quam tamen reuerſus eſt. Quod oſtendit Maro, de Prothea loquens: *Hic nunc Emathiæ portus, patriamque reuiſit Pallenem.* Lege Domitium primo Syluarum Papinii. *At periere olim*] Diluit quod ſibi obiici poſſet. Periit hæc ars, nec in præſentiarum ramum fidei adhibetur. Fateor, inquit: cum hoc idem quam plurimis rebus quoque ei accidere videatur, quia omnia reuoluuntur fato quodam, & ſerie naturæ per quaſdam viciſſitudines. & id probat exemplis. *Priorum vatum*] Satis diximus de vatibus in progymnaſmatis Reuchlinianis, ac Stauroſtichi enarrationibus, vbi omnia copioſe ad faſtidium vſque. *Contracta*] Non omnino perdita, ſed diminuta fama magicæ arti. *Stabili Fato*] Diuino decreto: quod aſt immutabile, certis temporis vicibus, nunc concedens, nunc auferens, nunc læta immittens, nunc triſtia. Namque *rerum omnium viciſſitudo.* Hoc autem Fati nomen, ſenior Picus ex veterum tradit monumentis in quadruplicem ſignificationem poſſe accipi. Vt fatum vel ipſa natura ſit. Vel cauſſarum ſeries, ordoque, nexu neceſſario cuncta producens. Vel ſyderum conſtitutio, cum quid naſcitur, aut concipitur, aut inchoatur. Vel diuini conſilii executio certa, ineuitabiliſque ſucceſſus. Exempla ſi petes, ipſe dabit. *Siluiſſe Lebetas vidimus Epyri*] Referendum eſt ad formam oraculi Iouis Dodonæi, quod ex quercu illius nomine dabatur. Vnde ſuperius dixit. *Quid vos Chaonia quercus.* Id enim lebetibus æreis vndique cinctum erat. Quod tamen Ariſtoteles refellit. *Præneſtina ſorores*] Quæ ſortes fortunæ Præneſti extrahebant, quas Liuius ſcribit aliquando fuiſſe extenuatas. Picus iunior in Sexto de prænotione ſortium narrat genera, atque confutat.

Liquerunt fatidicam vrbem] Papinius in Syluis: *Et Præneſtina mallent migrare ſorores.* *Æei hoſpitis*] Intellexit Præneſten Latini regis filium, Vlyſſis nepotem. Latinus enim, vt ait Solinus, Vlyſſis & Circes filius fuit: Latini Præneſtes. Maro autem dicit Latinum Solis & Circes filium. Vnde Ææus dicitur ab auia Circe, quæ Ææa à poetis, vt & à noſtro ſuperius dicta eſt. Idem Maro libro ſeptimo dicit, Præneſte conditum à Ceculo Vulcani filio. *Hercynia in magna*] De qua Poeta libro octauo, & Cæſar libro ſexto plura, & nos in Stauroſtichi enarrationibus retulimus, atque inferius commode dicam.

Aſpice defectum noſtram quoq; ferre quotannis
Naturam, rurſusque nouis gaudere figuris.
Frondiferum, vt perhibent, flammæ ſplendentis, Epopon
Vis æquauit humi, montanaſque eruit ornos,
AEque cacuminibus campeſtris forma remanſit,
Tantalon, & Sipylum, Phœnicumque obruit vrbes
Sub vaſtum natura ſolum, rurſusque ſubinde
Accepimus natas turbata per æquora terras,
Et celſam Prochiten, & egentem numine Delon,
Ignaramque Rhodon miracula ponere Phœbo.
Quid moror? ipſa ſuis vicibus nox humida fungens
Phœbi pellit equos, hanc ilicet effugat atram
Clara dies, pars ſydereo de vertice mundi
Prona ruit, partem aſſidue vertigo ſupinat.
Nunc æſtas lapſa eſt, ſed & hanc quoque prouocat alter

Aſpice defectum] Probat non ſolum artes periiſſe defectu naturæ, in qua nihil terreſtre æternum eſt, ſed etiam in ciuitatibus & montibus, videri poſſit naturam quodammodo defeciſſe, ac per vices ablatum reddidiſſe: vt in Epopo monte, & Tantalo, ac Sipylo vrbibus: rurſus in Prochite, Delo, & Rhodo. Hæc Poeta ex Strabone ſumpſit. *Natura*] Terræmotus. *Phœnicum obruit vrbes*] Vnde relicto patrio ſolo, Aſſyrium ſtagnum, mox mari proximum littus incoluerunt: condita ibi vrbe, quam à piſcium vbertate, Sydona appellauerunt. Nam piſcem Phœnices Sydon vocant. De Phœnicum diuitiis nauigandi peritia, artium inuen-

Annus, & obſeruat glacialis frigora brumæ.
Omnia prætereunt, redituraque tempora certo
Diſcimus exemplo rerum, ſic forſitan, ipſa
Quæ vocat, ars repetet, nec Vatibus antra carebunt.
At quæ nos Superis vis attrahat, accipe paucis.

tione, ac ſitus nobilitate, ſcribunt omnes, potiſſime Plinius lib. quinto, Mela primo libro, Q. Curtius li. quarto, Strabo decimoſexto, Lucanus in tertio, Ptolemæus lib. quinto Tabola, quarta Aſiæ. *Celſam Prochiton*] Maro. *Tum ſonitu Prochita alta tremit. Egentem numine Delon, Ignaramque Rhodon miracula ponere Phœbo*] Hoc dicit, quod altera Dianæ, altera Apolloni dicata fuerit: vel vtraque Apollini. Autumabant enim gentes, in Delo (quæ Ægæi maris inſula eſt, inter Cyclades) Apollinem & Dianam ex Latona natos. Vnde Maro: *Delon maternam inuiſit Apollo.* Hic ex Tripode reſpondebat, oraculumque apud mortales ſummam fidem obtinuit: qualem & Pythium habuiſſe teſtatur Strabo. Rhodus Lyciæ inſula eſt, multis, vt alicubi diximus, vocata prius nominibus: in ea ciuitas eſt Lindus, in qua Rhodienſes Dianæ ſacrificantes, dies aliquot apud aram eius protogabant, atque inibi perpetuo manebant. Inde natum prouerbium, *Rhodiorum oraculum:* vbi quis de re minuta, nimium crebro, nimiumque diligenter ſciſcitatur. *Ipſa ſuis vicibus*] Per temporis viciſſitudinem, oſtendit rerum omnium viciſſitudinem. Sumpto colore ex Horatio, qui lib. Carminum quarto ſcribens ad Torquatum, per verni temporis deſcriptionem, rerum omnium viciſſitudinem ſignat. *Equos*] Horum nomina pete ex lib. transformationum ſecundo. *Certo exemplo*] Vulgo dicimus, experientia. *Repetet*] Pro, in precio erit, quæ nunc deſita habetur & in deſuetudine. *At quæ nos Superis vis attrahat*] Nunc tranſit ad artis vim & potentiam.

Carminibus Magicis, ſacroq; accerſimur ore.
Nam ſimul, atque imas animas, & tartara pulſat
Vocibus atque Erebi pallens adſibilat vmbris,
Siſtimus huc omnes, ſolum nos improba Vatis
Vis trahit ad Superos, inuitaq; cernimus aſtra.
Nam potis eſt, Phœbumque retro, cœlique meatus
Vertere, & ex atri conuellere nubibus ignes.
Hinc reſponſa petit, venturaque pandere terris
Nos credit mortale genus, ſed vera profabor.
Quis rerum ſeriem promet? penetrale quis alti
Ingreditur fati? nulli ſe præbet habendum
Ipſe tenor mundi. quot enim mortalia corda
Voluimus in dubiis? Furor eſt ſecreta mouere
Fatorum, Vates: ſed finge, arcana Thyoneus,
Et populus merſura tibi monſtrauerit arma,
Quid iuuat, o miſeri triſtes prænoſſe labores,
Atq; malis, tantum, nec adhuc venientibus angi?
Fata immota manent, aderunt, quæ tanta cupido
Sollicitare Deos, cantuq; laceſſere Manes?
Nunc animas Erebi dicam quas carmina Vatis
Nulla mouent, nulluſq; labor, quaſq; improbus vrget
Ad Superos error: patet atro limine cuique
Tænarus, admittitq; omnes, rectoſque, maloſque
Qui regni diuerſa petunt. Phlegethonte ſub imo
Innumerum ſontum genus eſt, & turba malorum,
Luxus vbi, fauſtuſq; perit, nec pollet honorum
Ambitio, cunctis ſceleris data pœna peracti.
At cui conceſſum veros cognoſcere Diuos,
Virtutemque animi cœleſtem æquauit agendo:
Qui vitæ caruere dolis, quem nulla peredit
Maieſtas regnique timor, cognata reuiſunt
Sydera, fœliceſve petunt examine campos,
Quos noſtri Elyſios olim dixere priores.

Imas vmbras] Quæ ſunt in profundiore inferorum loco. Innuit autem, quod magicus ſacerdos nullam relinquit animam, quam non euocet: vnde ſequitur. *Siſtimus huc omnes*] Intellige tamen de damnatis, vt inferius patebit. Inferorum autem ordines nouem à Marone diſtinguuntur in Sexto. Lege illic & Seruium. *Pulſat vocibus*] Hoc eſt, vocum confuſione & diuerſitate: quam Lucanus deſcribit his verſibus: *Latratus habet illa canum, gemituſq; luporum, Quod trepidus Bubo, quod Stryx nocturna queruntur, Quod ſtrident, vlulantque feræ, quod ſibilat anguis: Exprimit & planctus illiſæ cautibus vndæ, Syluarumq; ſonum, fractæque tonitrua nubis. Tot rerum vox vna fuit.* *Nam potis eſt*] Argumentum à minori ad maius. Erat autem priſcis perſuaſum, carmine Magorum, Solem inhiberi, Lunam deſpumare, elementa concuti, mentes hominum turbari, vt Apuleius indicat, & Auguſtinus meminit. Lucanus quoque plurimis verſibus vim oſtendit magicam lib. Pharſaliæ ſexto.

Quis ſeriem rerum promet] Innuit veritatem ſempiternam ex æternitate fluentem, præſciri non poſſe: ſingulorum vero fata poſſe perſcrutari.

Tenor mundi] Æterna veritas.

Quot enim mortalia corda voluimus in dubiis?] Siquidem reſponſa dabantur ambigue. Vnde Plinius magicam artem recte aſſerit inteſtabilem, vanam & inanem. Eſtque apud eum ſingulare caput, de vanitate Magiæ.

Furor eſt ſecreta mouere Fatorum] Iuxta Plinium, dementis eſt hominis fata perſcrutari, quæ eum vitari non poſſint, & priuſquam male eueniant, velle angi & torqueri. *Vates*] Magus. *Deos*] Scilicet inferos, Plutonem, Proſerpinam, & cæteros. *Nunc animas Erebi dicam*] Mutatus ordo eſt. Nam prius Robertus interrogauerat, quæ gens, nunc cuncta moueantur tartara? Sed artificioſe factum, vt inde vmbrarum nomenclatura aptiorem finem rei daret.

Patet

Patet atro limine cuique Tenarus] Hoc eſt, aditus ad inferos: quem finxerunt eſſe in Tenaro promontorio, propter locum, qui in eo erat cauernoſum, ad quod referri poteſt. Vel imitatus eſt Maronem qui dixit: *Facilis deſcenſus auerni, Noctes atque dies patet atri ianua Ditis.* Nimirum ſignificans, homines omni tempore in fata concidere. *Qui regni diuerſa petunt*] Ex dogmate Platonicorum tractat duplex genus animarum, alterum damnatorum, alterum piorum: illi pro ſceleribus pœnas luunt: hi vel cœlum, vel Elyſios beatorum campos petunt. Vnde inquit inferius: *Pii carminibus magicis addicti non ſunt, neque coguntur.* Si qui autem veniunt, ſponte id faciunt, non coacti. Sed qui iudicio Superum damnati ſunt auerno, eos magicum carmen cogit. Quare de impiis intelligendum, quod ſuperius dixit, & nos admonuimus: *Siſtimus huc omnes.* Porro apud Phædonem Socrates: Puto, inquit, non vnam eſſe ad inferos viam, ſed multos tramites, multoſque anfractus habere. Et Chriſtus ait, latam & patentem eſſe perditionis viam: e contra cœleſtem arctam & anguſtam. *Innumerum ſontum genus*] Quorum multitudinem Maro volens exprimere, dixit: *Mœnia lata videt.* *At cui conceſſum*] Non enim omnibus, ſed hiis duntaxat paucis. dicente Seruatore: Multi ſunt vocati, pauci vero electi. Ad quod illud Maronis non inconcinne referri poteſt: *Pauci læta arua tenemus.* *Veros cognoſcere diuos*] Hoc eſt, ſectari diuinam legem, quæ conſtat in vitæ innocentia, quæ eſt prima illa ſchola euangelica, de qua in commentariis noſtris, quos in euangelicam narrationem dictamus, latius ſcripſimus. *Æquauit agendo*] Talis debet eſſe vita vere chriſtianorum, ne cum moribus vitæ profeſſio pugnet. *Qui vita caruere dolis*] Qui vitiorum blanditiis non ſunt illecti ad caſtra voluptatis. *Cognata ſydera*] Iuxta Socratem, cuius ſententiam Cicero refert lib. 2 Tuſculanarum. Vel loquitur ſecundum eorum opinionem, qui deprehenderunt, bene viuentium animas ad ſuperiores circulos redire, vt ſcripſit de Pompei anima Lucan.

Extra axem, Phœbiq; vias, vbi mille peractis
Solibus, ad ſuperas, reditura in corpora, terras
Cœleſtes animæ, Lethæa obliuia potant.
Gens nulla turbata ſacro, nulliſq; coacta
Carminibus, lucos populi campoſq; colentes
Aereos, ſolemq; ſuum, ſua ſydera norunt.
Sed quoq; & hii, magni velut ad ſpectacula Circi
Turba ingens, Lætis, pellecta cupidine, ludos
Inſpectura ruit, veniunt ad ſacra volentes.
At qui iudicio Diuum damnantur auerno
Dant ſceleris pœnam, atq; etiam parere vocatis
Eſt opus, & gelido Vatis conſidere luco.

Phœbique vias] De Elyſiorum ſitu non conueniunt autores. Alii putauerunt eſſe circa lunarem circulum, alii in medio inferorum, alii in fortunatis inſulis. *Mille Solibus*] Pro annis. Frequentius tamen pro diebus, item pro ardore & radiis Solis. *Cœleſtes animæ*] Etenim, vt Maro dixit: *Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo Seminibus, quantum non noxia corpora tardant, Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.* Diuus Hieronymus in commentariis in Eccleſiaſten refert, animas noſtras antequam ad corpora iſta deſcendant, verſari apud Superos, & tam diu beatas eſſe, quamdiu cœleſti Hieruſalem & choro perfruantur angelico. *Reditura in corpora*] *Quibus*, vt Maro cecinit, *altera fato Corpora debentur.* Arbitrabantur enim, non omnes animas ad corpora reuerti: & ſi quæ reuerterentur, autumabant id fieri generatione corporum illorum, quibus ipſæ necterentur: aliaque eſſe corpora tum ſpecie, tum numero: ſpecie, ob malæ actæ vitæ prioris merita: numero, cum recte obiuerant viuendi munera: & id fieri poſt aliquot ſecula. *Lethæa obliuia potant*] Ex hoc Platonicum, vel Maronis carmine notiſſimum eſt. *Lethæi ad fluminis vndam Securos latices, & longa obliuia potant.* *Sacro*] Sacrificio. *Lucos populi, campoſque colentes Aereos*] Alludit ad inſulas fortunatas, in quibus aliqui, vt ante dictum eſt, Elyſios campos poſuere: quos nominat Aereos, quoniam in eis eſt largior æther. *Solem ſuum*] Sibi congruum: ex Marone colui ſumptus. *Dant ſceleris pœnam*] Iudice Rhadamanto, qui iuxta Maronem: *Caſtigat, auditque dolos, ſubigitque fateri, Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani, Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.*

Sed nunc te verbis tantum ne demorer, illuc
Aſpice Chryſaoram, atq; triformem Gerionæa,
Orthonq; & ſtabulis, quem perdidit, Eurytiona
Amphitrionides ſacræ in magnis Erythiæ.
Illas Heſperidas, contra ſerpentibus atris
Gorgonas has perhibent, dextra, læuaq; bimembres
Perlege nubigenas, & agentem Monichon ornos,
Arctonq;, Vrionq;, ſagittiferumq; Mimanta.

Aſpice Chryſaoram] Chryſaor & Pegaſus equus ex ſanguine Meduſæ orti. De quibus ita Heſiodus in Theog. Meduſæ cum Perſeus caput abſcidiſſet, Chryſaor, ac magnus equus Pegaſus exiluit. Hunc autem, quoniam ad fontes Oceani natus eſt, Pegaſum appellant: ille autem quia in manibus aureum enſem geſtauit, Chryſaor eſt appellatus. *Nam ſonat enſis ἄορ, ſonat & χρυσὸς aurum.* *Triformem Geryonea*] Ex iam dicto Chryſaore, miſto Calliroe, Oceani Melyti filiæ, fabulantur poetæ Geryonem natum. Fabulam multis proſequitur Diodorus Siculus libro quinto. Lege Iuſtinum libro vltimo, & Seruium ſeptimo Æneidos libro, & accipies vnde Triformis dictus ſit. *Amphitrioniades*] Hercules Amphitrionis filius creditus, cum Iouis eſſet: eo quod enim, & Iphiclum vno partu enixa ſit Alcmena. *Orthon*] Canem. *Eurytiona*] Bubulcum. *Sacra Erythia*] Sumpſit hæc Poeta ex Heſiodo, cuius verba ſubſcribam. Hunc, ſcilicet Geryonem necauit Herculea virtus: quod & Adaro in ſeptimo boum cauſſa in Erythia inſula, occiſoque Ortho cane, & bubulco

Eurytione, circa inclytum Oceanum, ad ſacram Tirynthem boues impulit. Tametſi quidam putent, Herculem boues ex alia inſula abduxiſſe: nempe Hypate, vt ſcribit Ariſtoteles, & Ælianus refert, Solinuſque indicat. *Heſperidas*] Has cuſtodia pomorum aureorum peruigilis draconis excubiis notiſſimas fecit. Lege Seruium quarto Æneidos ſuper illud: *Heſperidum templi cuſtos.* Palephatus fabulæ rationem ſcribit multo aliter. Solinus item aliam. *Gorgonas*] De quibus Heſiodus in Theogonia. Ouidius quarto Transformationum, Lucanus in nono, Diodorus Siculus libro quarto. Fuerunt autem Phorci filiæ. Vnde & Phorcides à patre cognominatæ ſunt. Earum nomina, vt canit Heſiodus, ſunt: *Euryale, Sthenoque potens, multisq; Meduſa Nota malis.* *Bimembres nubigenas*] Centauros intellige, ex Ixione & Nube ortos, quorum nomina Ouidius refert. Bimembres autem dicuntur, quoniam hominis anteriorem partem, equi poſtremæ iunctam habebant. Seruius Centaurorum fabulam ad hiſtoriam reductutus, maiorem fabulam confinxit. Tu lege Palephatum & Diodorum Siculum. *Monychon*] Centauri nomen. *Arctonque, Vrionque, ſagittiferumque Mimanta*] Verſus Heſiodi in Aſpide, vbi Lapitharum, Centaurorumque pugna deſcribitur in Herculis ſcuto. Hæc pugna ab Ouidio refertur libro Transformationum duodecimo.

Iamq; alio deflecte aciem, Romanaq; cerne
Agmina, quæ nunquam ſatiata cupidine regni
Arma per Eoas gentes, tremefactaq; rubri
Littora, perq; Arabum, vetitos duxere receſſus,
Qua male thurilegas vidit gens martia Carras,
Hi duo ſunt Craſsi, ſed qua crudelior ante
Vmbra venit, Sylla eſt, patrio qui ſanguine campum
Fœdauit, Tyberimq; vado ſpumante coegit
Corpora Tyrrheno fluitantia mergere Ponto.
Pone ſubit Marius. Quis enim truculentior illo
Extitit vnquam epulas inter menſasq; nefandas?
Subſtulit Antoni manibus, lacera ora, cruentis.
At qui ſe mœſtis oſtendunt vultibus, ac te
Auerſis ſpectant oculis, lumenq; recondunt.
Primus Romuleis Seruilius acer in armis
Carpit iter: ſignatq; gradu veſtigia lento
Caſsius: at qui altum, premit imo corde dolorem,
Scaurus erat: quem pone ferox non debilis haſta
Manlius inſequitur, cunctiq; hac littora norunt,
Iamq; dolent, trepidiq; vident regna horrida bello.
Quippe olim fuſi, noſtroq; à Marte fugati
Formidant etiam madefactos ſanguine campos.
Parte alia indomitum torua ſub imagine Druſum
Iam ſpecta, qui Marte Salam, Rhenùq; bicornis
Spumantes multo fœdauit ſanguine ripas.
Hic eſt qui bello Byrchanem & Bructeron armis
Inuaſit, gelida qua fertur Amuſius vnda.

Eoas] Orientales. *Rubri*] Non à colore: nam eo non abhorret à cæteris, vt ait Q. Curtius, ſed ab Erythro rege, id eſt, Rubro, qui ex ſuo nomine mare appellauit. Idem ſcribit Arrianus. Procopius lib. belli Perſici primo, naturam huius maris refert, item Mela libro tertio. *Thurilegas*] Propter regionem aromatum feracem.

Hi duo ſunt Craſſi] pater & filius. Liuius & Cicero tradunt, filium à militibus interemptum, patrem vero ſeipſum confodiſſe. Lucanus in vnum Marianũ militem, Fimbriam dictum, vtriuſque necem retulit.

Crudelior] Quia Sylla omnes quos incolumes reliquerat Marius, trucidauit. Is, Cicerone teſte, pulcherrima & iuſtiſſima victoria de Mario, turpiſſime vſus eſt. nam in tyrannidem conuertit.

Patrio qui ſanguine campos] Hunc locum ſumpſit ex ſecundo Lucani. De Sylla Plutar. plura, Cicero in officiis, Plinius de Viris illuſtribus, Val. Maximus in variis capitibus, & diuus Auguſtinus lib. de ciuitate Dei. *Tyberimque vado*] Id Val. ſcribit cap. ſecundo de crudelitate. *Pone ſubit Marius*] Huius item crudelitatem Lucanus ſcribit libro iam dicto, Plutarchus in vita eius copioſe, vt & meminere fere omnes ſcriptores. *Antoni lacera ora*] Antoni, pro Antonii, clariſſimi illius Oratoris, cuius caput truculentiſſima bellua Marius, manibus lætis, inter epulas, per ſummam animi ac verborum inſolentiam aliquandiu tenuit, & ſuæ menſæ ſacra eius ſanguine contaminari eſt paſſus. Authores Appianus & Plutarchus. Vnde Poeta dixit: *Epulas inter, menſasque nefandas.* *At qui ſe mœſtis*] Nunc deſcendit ad gloriam & victorias Germanorum veterum. De quibus Tacitus exactius. Et Irenicus noſter libro quinto, capite, de damno Romanis à Germanis illato. Et indubie Plinius in viginti libris rerum Germanicarum ſcripſit, non in modicam Germanorum iacturam amiſſis, vel potius retentis, vt ſuſpicatur Albertus. *Seruilius acer*] Hic cum Sulpicio longo conſulari poteſtate contra Gallos Senones, quos Teutones ſuperius diximus, miſſus, profligato toto Romanorum exercitu, autor fuit illius cladis Allienſis inter nefaſtos dies relatæ. Lege Liuium in quinto. *Caſſius*] Idem ſcribit, L. Caſſium cos. à Tigurinis Gallis, pago Heluetiorum, qui à ciuitate ſeceſſerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæſum eſſe. *Scaurus*] Hic à Cimbris fuſo exercitu captus eſt: & cum ad concilium ab his euocatus deterret eos, ne Alpes tranſirent Italiam perdituri, eoſque diceret Romanos vincere non poſſe, à Bolo rege, feroce iuuene, occiſus eſt. *Manlius*] Cognomento Marcus. Nam & alii Manlii fuere viri clari. Huius autem meminit Tacitus & Velleius Paterculus.

Parte alia indomitum] Quantum poteſt toto opere victorem Druſum diſſimulat Poeta. Hic Byrcanem Germani Oceani inſulam domuit, & Bructeros bello laceſſiuit, ac inter Amuſium & Rhenum fluuios crure fracto obiit, vt vult Liuius. Tranquillus eum morbo periiſſe tradit. *Salam*

Ex

Ex monte Piniſero, qui eſt in terra, vt nunc aiunt, aduocatorum, tentonice, *Voitland*, quatuor flumina oriuntur, quorum Celtes noſter meminit elegia decima ſecundi libri Amorum, his verſibus: *Francia, Germano mihi ſtirps & origo Poeta, Hercinia medio cincta beata ſinu, Quam Mœnus mediam perlambit vitiſer oram, Cuius quadrifluuio naſcitur vnda iugo, Piniferis, cuius de vertice flumina quatuor, Quatuor in partes orbis amœna cadunt. Mœnus ad occaſum Francorum fertur in oras, Sala ſed Arctois perditur Albis aquis, Ægra ſed Eoi petit ardua regna Boemi, Sed Nabus Iſtrinis inſinuatur aquis.* Idem ſcribit in Germania, tit. de tribus iugis & montibus Germaniæ, verſu heroico haud contemnendo. Rurſum meminit in deſcriptione vrbis Norimbergæ, quam ſoluta edidit oratione. Cæterum Piniferum vocant noſtra lingua *Vichtelberg*. Porro Sala quoque, vt tradit Ptolemæus, eſt nomen multarum vrbium, in diuerſis prouinciis: vtpote Mauritaniæ, Hiſpaniæ, Pannoniæ, Aſiæ, Armeniæ. De Sala Plinius cap. primo Quinti. *Amuſiu*] Hunc fluuium alibi Amaſium, & Amiſſium appellat, non ſine autoritate, vt Vadianus admonuit in nuncupatoria epiſtola ad Gurcenſem. Circa hunc fluuium habitaſſe videntur Bructeri ſecundum Strabonem. Oritur autem in Haſſicis montibus, quos Abnobios Ptolemæo vocatos putant, Padeburnam & Monaſterium non ignobiles ciuitates alluit.

Talia dum memorans genero ſocer omnia pandit,
Apparet turba in media, mæſtiſsima vultu.
Vmbrarum effigies. Tuncheros Boicus inquit:
Cur mæſta hæc vmbra eſt? lachrymiſq; os implet obortis?
Dic rogo. quem contra breuibus ſic incipit ille:
Hic eſt Quintilius: longa ipſa exordia, longæ
Ambages, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.

Hic eſt Quintilius] Quià Cheruſcis & Catis, cum tribus legionibus necatus fuit: quod tam iniquo animo tulit Auguſtus, vt præ dolore caput parieti concutiens, exclamaret: Quintili Vare, Redde legiones. Reiicienda eorum opinio eſt, qui dicunt, ſtragem hanc in Vindelicis contigiſſe.

Summa ſequar faſtigia rerum] Id eſt, capita, ſignificans ſe velle rem breuiter attingere.

Fœderibus fractis, qua tempeſtate Sicambri
Deſeruere fidem, pactamq; reſoluere pacem
Eſt viſum bello, ſæuos animare Cheruſcos,
Occepit rabies pugnæ, pepulitq; Caicos
Rumor, & Abnobio trepidantes vertice Cathi,
Romanos contra ſumpſerunt arma potentes,
Quintiliumq; atra fuderunt ſtrage Latinum.
Nec minor Herminii effigies, vultuſq; minaces
Apparent læua: is nunquam deuictus, at anceps
Sæpe fuit pugna, & quantum Germanice cladum
Perpeſſus fueris, quoties nec abiueris æquo
Marte, tui ſeruant bellum memorabile Faſti.

Fœderibus fractis] Violatis, ex quibus plurimæ naſcuntur lites. Vtinam eam chriſtiani Principes pangendorum fœderum rationem haberent, quam in chriſtiani principis inſtitutione præſcripſit Roterodamus.

Qua tempeſtate Sicambri] Quæ hic Poeta tangit, ſcribunt Florus in quarto, & Strabo in ſeptimo libro, Quibus, inquit, fides adhibita fuerat, ii magnas clades intulerunt: ſicuti Cheruſci. & cætera. Sed hanc pugnam nemo copioſius candidiuſve retulit in literas, quam Velleius Paterculus, qui vltra treis legiones, totidem alas, & ſex cohortes addit. *Cheruſcos*] Pro Thuringis accipit, vt mihi videtur. Nam eos olim Saxoniæ veteris, & Marchiæ partem habitaſſe, veriſimile eſt. Nam ad Albim fluuium habitarunt. Vnde Claudianus canit: *Et ingentes Albim liquere Cheruſci.* Caicos Lucanus in primo: *Et vos crinigeros bellis arcere Caicos Oppoſiti.* quos omnes Geographi Caucos nuncupant: quorum Tacitus meminit in nobili illo libro de moribus Germanorum, inter Germanos & immenſo ſpacio patentem, & nobiliſſimum populum aſſerens. Vnde Cauci maiores & minores. *Cathi*] Et horum idem pluribus verbis meminit. Pro Heſſia, vt & eruditis pleriſque placet, poſuiſſe certum eſt: cum dicat. *Abnobio vertice*] Siquidem Abnobii montes, vt iam dictum eſt, Heſſiam à Weſtualia dirimunt. *Nec minor Herminii*] Alii Arminium appellant, fortiſſimum regem Germanorum: de quo lege Tacitum in libris nuper repertis, inuenies illic tantum abfuiſſe, vt à Romanis vinci poſſet, vt etiam ſæpe victor fuerit, ſæpiſſime autem anceps è pugna diſceſſerit. *Germanice cladum*] Druſi geſtorum in Germania meminit Tacitus lib. primo, Florus in quarto, Ouidius ſecundo Triſtium, & in conſolatoria ad Liuiam. *Tui Faſti*] Hoc puto dixiſſe, quod ei Faſtorum libri ab Ouidio nuncupati fuerint: vel quod in illis geſta eius contineantur.

At qui per ſyluam ingenti, perq; agmina, cœtu
Vmbrarum incedunt, Cyaraxes Medus, & vna
Aſtyages: illac Darius Perſa: ſed ante
Cyrus it: en Xerxes terror maris, omnia miſcens.
Aſpice vt inſurgit comptus mitra: illius armis,
Calcatumq; fretum, iunctumq; Propontida dicunt,
Epotoſq; amnes. Sed tu modo reſpice, quantus
Rex trabea inſignis, ſuperat media agmina Sydon

Perq; agmina, cœtu] Ita legendũ, vt in præuia caſtigatione admonuimus: quia ſuperius dixit. *Luxus vbi faſtuſque perit*, hic luxus ſtare non poteſt. Eſſet enim ſibi ipſi contrarius. *Cyaraxes*] Ex Herodoto colligimus, poſt Aſſyriorum regnum à Medis euerſum, multo deinceps tempore nullum fuiſſe genti Regem, ſingulaſque ciuitates populari imperio vſas. De-

Interea, & lætas ſupereminet Italus vmbras.
Hos quondam regnaſſe ferunt, qua panditur ingẽs
Hercyniæ nemus, & gelidos alit vmbra Sueuos.
Nec longe apparent Galli, toruumq́; minantes:
Vix noſtras ſpectant Aquilas, infeſtaq; damnant
Sceptra Arioviſti præformidata Tyranni

mum Cyaraxem inſignem iuſtitiæ virum, à Medis Regem conſtitutum, eumque, cæteris gentibus in ſocietatem allectis, omnium conſenſu late imperium obtinuiſſe: cuius deinceps poſteri ſint rerum potiti ad Aſtyagem vſque, quem Cyrus Perſeque regno & vita ſpoliarunt. *Et vna Aſtyages*] Ac ſi regna quæque ſingulari centuria apud inferos diſtincta manerent, dixit, *vna*. *Darius*]. Vnus è ſeptem Magis fuit, qui Perſis poſt Cambyſem ſeptem annis præfuerunt. Huic aſtutia regnum obuenit, vt Valerius refert: & nos in carmine de Cruce copioſius annotauimus, & ſimul nonnihil de ſyllabæ ratione. Hic poſt multa præclara facinora, cum in Athenienſes mouiſſet, à Milcibiade in campis Marathoniis, vt ſuperius dixi, ſuperatus eſt. *Sed et ante Cyrus*] Quia regnauit ante Darium. Huius Cyri hiſtoriam ſcripſerunt Xenophon philoſophus octo voluminibus, Herodotus & Iuſtinus libro primo, item cæteri. Præterea mira eius memoria in literas relata eſt à Plinio, Solino, Valerio & Quintiliano. Hic cum Perſis diu imperaſſet, à Tomyri Scytharum regina cum ducentis millibus Perſarum cæſus eſt. Dictus autem Cyrus, à Cyro flumine, vt Strabo dicit. *En Xerxes terror maris*] Nam, vt Iuſtinus ait, naues habuit decies centum millia numero: quem, vt Valerius Maximus, itemque diuus Hieronymus teſtantur, de alta proſpectans ſpecula, fleuiſſe fertur, quod poſt centum annos nullus eorum ſupereſſet. Sed &, eodem Iuſtino auctore, terrorque gentium, nondum bello in Græcia infeliciter geſto. Huius potentia nihil eſt celebratius, præcipue apud Herodotum, Plutarchum, Iuſtinum & cæteros. *Iunctum Propontida*] Idem Lucanus libro ſecundo, & Lucretius tertio, Claudianus item in Rufinum ſecundo. Intelligit autem Helleſpontum. Nam auctores referunt, hac Xerxis exercitum per ſeptem dies, totidemque noctes, nullo tempore intermiſſo, anguſtias Helleſponti, conſtrato in nauibus ponte, tranſiuiſſe. Fertur tunc quidam Helleſpontinus dixiſſe: O Iupiter, quid nam tu ſub ſpecie viri Perſæ, & accepto Xerxis pro Iouis nomine Græciam vis exterminare? Propontis autem ex eo dicta, quod ante pontum ſit ſita. *Epotoſque amnes*] Halym fluuium ſignificat, quem Herodotus tradit hauſtum potu fuiſſe à Perſis. Vnde Poeta libro tertio ait, quos potus Halys celer alluit vndis. *Sidon & Italus*] Hos Poeta veterum Sueuorum Principes, ſeu Reges facit. *Gelidos alit vmbra Sueuos*] Hi enim partim vltra, partim citra ſyluam habitant. Author Tacitus. *Nec longe apparent Galli*] Reſpexiſſe videtur ad hoc, quod veteres Romani Gallos & Germanos vno vocabulo appellabant. Vel abſolute protulit, ad vicinitatem alludens. Porro Gallos alii à candore, quod Gallorum corpora ob immenſa frigora modo lactis albeſcant. Quod ſane non diſcrepat ab illo Maronis: *Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla.* Alii à Gallo gallinaceo nomen ſortitos volunt: quod inſtar alitis huius in Venerem proni ſint. Porphyrio author eſt, Gallos magno mercari adulteria, vel propter diuitias, vel quod incenſioris libidinis ſint. Vnde prouerbium cœptum dici, *Gallis hanc.* In mulierem cupidam & tergiuerſationibus vtentem, quibus ingens precium extorqueat ab iis, quibus copiam ſui corporis factura ſit. *Toruum*] pro, torue. *Arioviſti*] Inclyti veterum Germanorum Regis, de cuius in Gallos expeditione diuus Cæſar multa. *Tyranni*] Regis. Ita enim antiquo nomine Rex appellabatur. Herodotus enim Cræſum tyrannum dixit. Item Maro: *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.* Nomen autem Tyranni temporibus Archilochi in vſum venit, vt Hippias autor eſt: quippe quod nec Heſiodus, nec Homerus vſquam poſuit.

Tunc heros, quæ forma hominis, quibus horridus ille
Vultibus incedit, tantusq́; inſurgit ad auras?
Dic rogo quod monſtrum? quæve hæc ſub Tartara labes?
Talia dicentem alloquitur ſic vmbra viciſſim:
Hunc olim fama eſt, Terræ omnipotentis alumnum
Germano regnaſſe ſolo, Numenq́; fuiſſe
Gentibus ignaris, memorantq; Tuiſtona dictum.
Non talem AEtnæis vaſtum Polyphemon in antris,
Maioremq; ipſos intendere Bronteа folles
Crediderim, aut verſis ſudare Pyracmona maſſis.
Hic pius in primis habitus, Iouis arma ſuperbos
Caumq;, Cræumq;, Hypertonaq;, Iapetumq́;
Temnentes fugit fratres, & nauibus altum
Oceanum emenſus, noſtris Deus appulit oris.
O, ſi vnquam ſedes ſuperum, tibi tendere ad imas
Fata darent, vinoq; altas innare paludes,
Maiora his multo, vmbrarum ſimulachra videres.
Namq́; ibi Titanas, pulſant qui vertice nubes,

Hunc olim fama eſt] Crediderim ſcire huic fabellæ occaſionem dediſſe Tacitnm, quod Poeta aliquando legerit apud eum, à Germanis celebrari antiquis carminibus Tuiſtonem Deum Terra editum. Eruditorum conſenſus hinc *Tuiſt* commune Germanorum omnium vocabulum deriuat. Porro de Tuiſtone Deo, & huius filio Manno, rurſumque huius tribus filiis Ingæuone, Herminone, Iſtæuone, commode paulo poſt referemus. Fingit autem Poeta, Tuiſtonem fuiſſe fratrem Titanum, qui contra Iouem conſpirarunt: tamen quia pius fuit, fratrum ſcelus fugiens, Germaniæ littoribus appulit. *Non talem AEtnæis*] Vult Tuiſtona corporatura exceſſiſſe ſtaturoſos Polyphemum, Brontem, & Pyracmona, de quibus latiuſcule in ſecundo. Diuus Auguſtinus improbat

Tantum

Tantum infra terram merſos, quantam æthere ab alto
Ingens ſi caderet pondus, nonoq; peracta
Interualla die, ſurgens aurora videret,
Iuppiter occuluit, ſeptumq; ex ære recinxit
Et nigrã triplici murorum ex ordine noctem
Appoſuit, ſupraq; ingens caligine tetra
Opprimit hos tellus, duro chalybe Ennoſigæus
Affixit poſtes, cuſtodes carceris atri,
Centimanus Briareus, Cottoſq; Gigeſq; feruntur.

bat Lucretii opinionem, exceſſiuam & immanem corporum magnitudinem negantis. Gigantes fuiſſe, ſacræ ſcripturæ autoritas habet, in Geneſi, Eccleſiaſtico, & Baruch. *Cæumque, Craumque, Hyperionaque, Iapetumq;*] Ex Theogonia Heſiodi, qui inquit: Terra concumbens Cœlo, peperit profundum Oceanum, Cæumque, Cræonque, Hyperionaque, Iapetonque, Theanque, Theminque, Mnemoſynenque, Phœbenque, & Thetin. & cætera. *Namque ibi Titanas*] Locus totus ex Heſiodo: quem & Maro imitatus eſt in ſexto de tartari profunditate. Quid autem poetæ indicent hac fabula, ex Cicerone conſtat. *Tantum infra terram merſos*] Victi enim in tartara deiecti ſunt, ligati tanto interuallo in tartaro infra terram, quanto cœlum ipſum à terra diſtat. *Ingens ſi caderet pondus*] Incus enim ſi nouem diebus ac noctibus in terram cadat, decimo terram tangeret: totidem diebus ac noctibus à terra in tartarum perueniret. *Septumque ex ære recinxit*] Nam vbi Titanes ſub obſcura caligine merſi ſunt, æreum ſeptum eſt: circum autem nox triplici ordine fuſa eſt: ſupra terræ & immenſi maris radices ſunt. His non exitus eſt. Portas enim æreas Neptunus impoſuit, muruſque vtrinque circumambit. Vnde dicit. *Duro chalybe Ennoſigæus Affixit poſtes*] Neptunus autem Ennoſigæus dictus eſt: quod terram quatiat. σείω enim quatio, γαῖα terra. *Cuſtodes carceris atri*] Scilicet, Briareus, Cottos & Giges, qui fideles Iouis cuſtodes finguntur, omnium fortiſſimi ac pulcherrimi. Briarei meminit Maro in ſexto. Habebant autem ſinguli quinquaginta capita, & centum manus: vnde Centimani.

Verum Mors cunctis longe eſt immanior vmbris,
Et Somni ſoror, & pallentis filia Noctis.
Huic ſiquidem æreum caput eſt, tenus inguine putri
Ex terra corpus, qua pendẽt crura, putares
Eſſe vndas, liquidoq; inflecti errantia motu.
Hæc infra ſupraq; innixa, hinc inde recuruis
Hunc manibus veſtrum præcingit ferrea mundum,
Nunc geminas huc flecte acies, magnaq; potentem
Luminibus luſtra venientem Mannona prole
Numen, & ipſum olim populis, genus vnde ſuperbum
Oceanum iuxta fluit, & pugnator Itæuon.
Aſpice nunc Dryudas, aluit quos Gallia, vates,
Vt perhibent, olim patria qui ſede relicta
Fatidico noſtros ſubiere examine lucos,
Sacraq; in Hercinia poſuere cubilia ſylua.
Hi montes metiri audent, terraſq; iacentes,
Syderaq;, & motus, quæ ſit natura Deorum
Inquirunt, quæ vis illis, & ſcire feruntur
Interiecta polo, quantum plaga diſtet, vtroq;,

Huic ſiquidem æreum caput eſt] Innuit Poeta, nihil eſſe inacceſſum Morti. Nam volantia, terreſtria, maritima, ſub lege mortis continentur. Et idcirco fingit illi caput æreum eſſe, corpus terreum, crura aquea.

Mannona] Sic ſcribendum, non Mammona. Mannum enim Tuiſtonis filium intelligit. *Potentem magna prole*] Nam ex tribus huius filiis paulo ante nominatis, populi Germaniæ nomina ſunt ſortiti. Quippe Oceano proximi, Ingæuones: medii, Herminones: cæteri, Iſtæuones vocati. Ingæuones volunt eſſe Cimbros & Teutonas, authore Plinio. Idem Herminonum gentes recenſet Sueuos, Hermunduros, Cattos, Cheruſcos. Videntur eſſe Saxones hodie, aut certe Pomerani. Iſtæuones putant quidam eſſe Germanos illos, qui ad Rhenum vergunt.

Genus vnde ſuperbum] Quoniam, vt Tacitus confirmat, Germaniæ populi nullis aliis aliarum nationum connubiis infecti, propria & ſincera, & tantum ſui ſimilis gens extitit. Et quia idem author eſt, omnibus fuiſſe truces & ceruleos oculos, fortaſſe ſuperbum dixit, quod illinc potiſſimum ſuperbia deprehenditur. *Iteuon*] pro Iſtæuon. Idem & Claudianus facit: quod à Ioachimo Vadiano in epiſtola liminari notatum eſt.

Aſpice nunc Dryudas] Sic potius legerem, quam Druydes. nam à quercubus, quas colebant, dicti ſunt. δρῦς δρυὸς ſignificat quercum. Vnde & Amadryades, non Amadruyades, quas ex quercubus naſci credidit antiquitas. Alludit autem ad hiſtoriam Tiberii, à quo Dryudes ex Gallia eiecti, in Germaniam migrauerunt.

Sacraque in Hercynia poſuere cubilia ſylua] Lege cap. tertium Celtis noſtri in deſcriptione vrbis Norimbergæ, illinc inuenies quæ faciunt ad hunc locum. *Hi montes metiri audent*] Ex Mela hæc omnia quæ ſequuntur de Dryudibus, ſumpta ſunt. Lege eum libro tertio, Cæſarem ſexto commentario, Plinium item iuxta finem decimi ſexti, Ammianum libro decimo quinto, item Lucanum in primo, & Strabonem libro Geographiæ quarto. *Natura Deorum*] Ea enim erat opinio, quod ſoli Dryudes haberent veram Dei cognitionem: quorum aſſertio erat, animas non interire. Fuere autem apud diuerſas gentes, diuerſis nominibus ſapientes eorum appellati. vt Dryudes apud Gallos: Prophetæ apud Hebræos, vel Senedrim, vel Pharisæi, vel Cabaliſtæ. Apud Indos Gymnoſophiſtæ, apud Ægyptios Sacerdotes, apud Græcos Philoſophi, apud Perſas Magi, & ſic de aliis. Sicut etiam re-

gia dignitas peculiaria apud diuerſas nationes babet nomina, vt Rex Ægyptiorum, qui prius Ptolemæus, poſtea Pharao: Perſarum, Artaxerxes: Romanorum, Cæſar: Indorum, Præſtan, qui nunc corrupto vocabulo dicitur Presbyter Ioan. Quamobrem lapſus ſum, vocabulum Præſtan, in carmine Pici de Cruce, in fine ſuſpicans eſſe Indici oppidi nomen.

Dixerat. extemplo peragens inferna Sacerdos
Sacra Erebo, tonat ore Deos, circunq; per vmbras
Bacchatur patiens diuum, nec numinis expers,
Non ſecus Euboico Vates immanis in antro
Fœta Deo, viſa eſt ſaſtum mugire repente
Dardanio AEneæ, cum centum ingentia clauſtra
Sponte ſua patuere fores, regniq; futuri
Chalcidicæ exhauſit diuæ reſponſa Sibyllæ.
Circumerrant vmbræ, motiq; Megæra flagellis
Tartarei nutu, iubet alta ſilentia, Ditis.
Illicet omnis ager, montes atque antra quieſcunt.
Nullaque dat voces, repetitaque murmura vallis.
Talia tunc imo Vates de pectore promit:

Nec numinis expers] Quia iam poſſet implere oraculorum ſermones. *Non ſecus Euboico*] Comparatio ſumpta ex ſexto libro Æneidos. *Vates*] Cumæa Sibylla. *Euboico*] Cumano. *Antro*] Specum apud Cumas deſcribit Ariſtoteles cap. 28 de Admirandis in natura. *Fœta*] Plena. Maro, *Loca fœta furentibus auſtris.* *Deo*] Apolline, qui vaticinio præeſſe creditus eſt. Innuit autem diuinum illum inſtinctum, quo mens concitator à corpore abſtracta, vbi animus acrius exarſerit. Nam ſi humana quadam ſagacitate præuidentur, nõ vaticinium, ſed prudentia & cõiectatio appellatur.

Dardanio] Troiano. *Nam Troia Dardanus author.* *Centum clauſtra*] Seruius accipit, finitum numerum pro infinito. *Chalcidicæ*] Cumææ. quoniam Euboenſes ex Chalcide, condidere Cumas, vt & Neapolim tenuerunt. *Diuæ Sibyllæ*] Huius ſacellum Sillius deſcribit libro duodecimo, Maronem longo tamen interuallo imitatus. Cumana autem Sibylla proprio nomine Phemonoe dicta eſt, Seruio teſte. Alii Amalthæam, Demophilen, vel Herophilen. Iuſtinus Philoſophus & martyr, ſcribit Cumææ ſe vidiſſe manſiunculam Sibyllæ, edoctumque ab vrbis incolis & modum & ordinem, quibus in dandis reſponſis vtebatur. Porro Sibyllæ quæ & quot, & quo tempore floruerint, Lactantius ſcribit libro primo, diuus Auguſtinus libro decimo octauo ciuitatis diuinæ: & ego plura ſcripſi ſuper illud Prudentii, Ecce quem vates vetuſtis concinebant ſeculis, in Hymnum eius, Ad omnes horas.

Bellum ingens cædeſq; cano, Rhenumq; cruore
Spumantem aſpicio, venient in regna Boemi
Auxilio, Martemq; cient, Francoſq; ſub ictu
Proſternent primo, atq; vndabit ſanguine Rheſus.
Te quocunq; trahet fortuna, ardentior ito:
Ne dubita, dabitur requies finiſq; malorum.
Nam te victurum promittunt Numina, Regem.

Bellum ingens] Vaticinium ſuper futuro bello. *Rhenumque cruore*] Propter motum Cæſaris in tranſrhenana Elſacia, cui Mortinaniæ nunc nomen eſt: & Lantgrauii Haſſorum geſta in Rheni ripa. *Venient in regna Boemi*] Boemicam pugnam deſignat, quæ refertur libro decimo, vt ante dictũ eſt,

Francoſque ſub ictu Proſternent primo] Ita enim contigit. Nam Francorum equitatus, cum primum Boemos inuaſiſſent, victus eſt. *Rheſus*] Fluuius prope Regenſpurgam, de quo libro quarto Poeta fabulam fingit. *Ne dubita*] Omnia hæc amphibologiam habent. namque in vtramque partem interpretari poſſumus, vt illud: *Aio te Æacida Romanos vincere poſſe.* Lege Herodotum libro primo.

Vix ea finierat, tremere omnia viſa ſub imis
Extemplo pedibus, nemora alta, domoſq; ferarum
Excuſſas, migraſq; canes vlulaſſe per vmbras
Accipimus, motoq; ſacras de vertice Nymphas
Hercinio ploraſſe ferunt, mox protinus omnis
Vmbrarum cœtus, Vatiſq; effugit imago.
Non ſecus Hippotades Tyrrhena ad littora ſoluit
Carcere ab AEolio, Boreamq;, Auſtroſq; procaces,
Qui terras quatiunt, & tempeſtate ſonora
Incumbunt pelago, tumet altis fluctibus æquor
Ionium, & motas vix continet ancora puppes.
Sic Manes ſtygis, turbaq; Acherontis auari
Surgentem liquere diem. Cum Delius vmbras
Exoriens afflaret equis: pars illicet antrum
Irrumpit, repetuntq; altas ſub tartara pœnas.
Pars qua flagrantes ignes, Saxonia tellus
Euomit, atq; aditum ſpeluncis continet atris
Ad Manes rapitur, trepidat ſub gurgite Tethis,

Non ſecus Hippotades] Comparatio ſumpta ex principio primi Æneidos. *Hippotades*] Æolus, Iouis ex Segeſta Hippotæ Troiani filia, ventorum rex. Varro ſcribit Æolum ex fumo & nebulis inſulatum quibus præfuit, futura flabra ventorum prædixiſſe. Hinc imperitis viſus eſt ventorum habere poteſtatem. Authores habes Plinium, Solinum, Strabonem, Polybium. *Tyrrhena littora*] Lege Seruiũ ſuper illud Maronis, *Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor.* Extat libellus Myrſili Leſbii, qui de Tyrrhenorum origine inſcribitur.

Æolio carcere. Maro. *Hic vaſto rex Æolus antro, Luctantes ventos, tempeſtateſq; ſonoras, Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.* *Boreamque Auſtroſque*] Ventos, ſpecies pro genere, figura celebrata apud poetas.

Cimbrica

Æquor

Cimbrica, & horreſcunt glaciali Hæmodes in vnda.
Expauit tunc Luna polo, currumq; reflectens
Delius, occiduis rurſus remeauit ad Ortum
Axibus. Vt quondam mæſtæ videre Mycenæ
Obſcurum, & radiis verſum pallentibus Argos.
Boicus interea viſu rerum adſtupet heros,
Frigidus & coiit per membra rigentia ſanguis,
Atq; vbi ſint oculis vmbræ circum omnia luſtrat.
Adſilet omne nemus, tantumq; per aera ſummum
Auditæ voces, Vates quoq; lapſus ad auras,
Liquerat ancipitem. tunc ille ſub arbore fixa
Corripit arma manu, dein talia vocibus inſit:
Dii quibus vmbrarum cura eſt, Erebiq; ſilentis
Infernæq; animæ, nigrantiſq; arbiter Orci,
Annuite inceptis belli, firmumq; ratumque
Sit quodcunq; ſacri referunt oracula Vatis.
Centum ego, cum patria dabitur me ſiſtere terra,
Conſtituam ante aras taurorum terga nigrantum
Sacra Ioui Stygio, atq; Hecatę ſua munera ponam.
Nec templi non ſtabit honos, araq; dicata.
Dixerat, & ſecum Vatis reſponſa volutans,
Bellorum finem felix dabit exitus, inquit,
Hoſtiliſq; acies noſtris ſuperabitur armis.
Heu Diuum ignaræ mentes, heu conſcia veri
Nequicquam ratio, fatoq; hebetata Deorum.
Hæc vbi, diſcedit, vaſtæq; ſilentia ſyluæ
Egrediens, dulces terras patriamq; reuiſit.

Æquor Ionium] Quod Adriatici pars eſt, vt Strabo dicit, antea Saturnium dicebatur. Ionio nomen dedit, Ionios Dyrrachii filius, quem imprudenter à ſe occiſum in mare proiecit Hercules: vt defuncti memoriam prorogaret. author Appianus.

Delius vmbras] Seruius ait, Diis inferis morem fuiſſe, nocte ſacrificia fieri: quod etiam in cantionibus magicis fieri ex Theocrito colligitur. Vbi mulier illa Myndii iuuenis amore capta, Lunam alloquitur, vt ſibi & Hecati terreſtri cantaturæ bene reſplendeat. *Saxonia tellus*] In Saxonia enim montes flammas euomere incolæ referunt, creduntque, vt Siculi de Ætna, viam eſſe ad inferos. Meminit huius Celtes noſter in deſcriptione Hercyniæ. *Cimbrica Tethys*] Cherſoneſſum Cimbricam, ſiue Oceanum Pomeranicum intelligit. *Hæmodes*] Septem inſulæ ſunt eo nomine in ſinu Codano. Plinius alias ſeptem Hebudes numerat, quarum Mela nō meminit: niſi quis pro eo quod eſt, ſeptem Hæmodes, quinq; Hebudes ſubſtituere velit, vt Hermolaus indicat. Quod tamen Vadianus noſter non probat: quod Mela breuitatis ſtudio, quæ nota inſigniaq; ſint, prætereriit.

Vt quondam mæſta] De Mycenis & Argis lege Strabonem libro 8. Alludit autem ad fabuloſam & commentitiam cœnam Thyeſtæam, ſumpto colore ex quarto Thebaidos. Lege interpretem Lactantium ſuper illud. *Miliite vicina nullo innere Mycena.* Conſtruitur autem ſic: vt Mycenæ videre, & Argos vidit obſcurum, ſcilicet, Solem, & verſum ad Ortum radiis pallentibus, ne aſpiceret ſcelera Atrei & Thyeſtis. *Sit quodcunque ſacri*] Significat ergo Robertum male oraculum interpretatum fuiſſe. *Hecate*] Proſerpinæ. De ratione nominis lege Ianum Parrhaſium doctiſſimum interpretem, ſuper illud Claudiani, *Ecce procul ternis Hecate variata figuris*: in primo de raptu Proſerpinæ. Legimus alicobi Hecatem de Chriſti anima interrogatam, reſpondiſſe, viri pietate præſtantiſſimi fuiſſe illam animam, & in cœlum aſcendiſſe. *Heu diuum ignaræ mentes*] Color ſumptus ex quarto Æneidos: & eſt exclamatio pathetica.

LIBRI PRIMI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI SECVNDI.

PRæſagia futurarum cladum recitantur, oratoreſque Cæſaris ad Robertum miſſi, qui de bello paceque agerent. Interim Cæſari, dum Auguſtam repetit, ab Alpinis paſtoribus quædam de monſtro recenſentur: quibus ſe auxilium præbiturum pollicetur. At Diana, quam in toto opere Cæſari fauentem introducit, ab Orthygia inſula rediēs, de Pallade conqueritur, inibique plura mala recenſet ab eadem Auſtriadis illata. Conſcia ergo Cæſarem venatum iturum, ſe in Nympham vertit. Interea Cæſar magna Ducum comitante caterua, in ſyluas pergit. Qui dum fido Lango comitatus, ad vallem deſcendit, ingentis vrſum magnitudinis reperit, cuius originem ad Orthum Gerionis canem refert. Hunc necat Cæſar. Egredienti vallem ſe obtulit Diana, cui Cæſar per occaſionem belli Bauarici originem narrat. Diana quædam futura ſuper eodem vaticinatur: ſequitur Cæſaris Auguſtam reditus. Celebratum conuiuium. In fine laudes Mariani Bartholini canuntur, quas in Langum permutaſſet, niſi eius iam mortui Genio in ſomnis exterritus fuiſſet.

AVSTRIADOS LIBER SECVNDVS.

Nuncius interea varias perlabitur vrbes
Rumor, & exciti Martis canit horrida bella,
Armari populos, & triſtia ad arma (vocari
Arctoam gentem, menteſque infauſta mouebant
Signa Deum. nam viſa polo Bellona trabalem
Excuſsiſſe ſudem, & violentius igne Tonantis
Cum ſerpentiſero piceos ciet ægide nymbos,
Hercyniæ ſacro vibraſſe à culmine ſyluæ
In Rheni turbata ſinus, gelidaſq; per Alpes
Igniuomo reſerunt exuſtas ſulmine quercus.
Sic turbati animi, & vario vexata tumultu,
Flectitur huc illuc bello Germanica pubes.
Dumq; ea diuerſis agitabant montibus vrbes,
Magnanimus Cæſar curis ingentibus, acris
Principium euoluens belli, cladeſq; futuras,
Deſtinat ex templo, auroq; electroq; rigentem
Exarmare manum, populoſq; accendere Martem.
Sed primum ſtatuit patrio de more legendos
Quinquaginta viros, rapidoſq; ad littora Rheni
Ire iubet, pacemq; ferant, bellumq; Roberto
Malit, vtrum expoſcant, vetito ni cedere regno
Annuat, indicant Martem. ſic fatus. at illi
Nec mora, feſtinant iuſsi mandata ferentes.
Interea Auguſti Cæſar remeabat in vrbem,
Cum ſubito gelidis paſtorum ex Alpibus agmen
Emicat, atq; omneis turbans clamoribus vmbras
Cingebat longa vaſtas indagine ſyluas.
Mirari primo, ſed mox perquirere cauſſam
Cæſar auet, coramq; iubet contendere turmas.
Extemplo properant iuſsi, gerit ille bipennem,
Roboris hic nodo eſt, hic torre timendus obuſto,
Hunc ſparus exarmat, variis Bellona ſub armis
Incitat agricolas, aciemq; impellit agreſtem.
Tunc Rex: Qui ſtrepitus? quid vos nemora alta fragore
Concutitis? totaſq; incingitis agmine ſyluas?
Dicite paſtores? num Diis nemoralibus vllis,
Eſt ſacer iſte dies, aut Pana vocatis ad aras?
Quem contra paucis loquitur ſic paſtor Opheltes:
Monſtrum infandum, ingens, quo tota exterrita ab altis
Diffugiunt armenta iugis, paſsimq; vagatur
Montibus, hic errat, quid enim natura creauit
Sæuius? horreſco referens. nam rite recordor,
Cum me quadrifidam, cuneis vrgentibus, ornum
Scindentem aggreſſum eſt, opera interrupta relinquo,
Arripioq; fugam, & taxum, quæ ſorte dabatur
Obuia, ſubſilio, vix præ formidine ramis
Detineor, gelidusq; fluit per viſcera ſanguis.
Quid tibi tunc cordis fuerat? quid mentis Opheltes?

Iamq;

IN AVSTRIADOS LIB. II. SCHOLIA Iac. Spegelii.

Nuncius interea] Magnitudinem belli oſtenſurus, recitat prodigia Deorum, quæ ſemper aliquid magni ſignificant. autor eſt Val. Max. de Prodigiis. *Arctoam gentem*] Germanicam. Quotquot enim de Germania ſcripſere, eam ſub Arcto, id eſt, Vrſa comprehendere. Duæ autem feruntur, maior, & minor: illa Helice, hæc Cynoſura. *Signa Deum*] Quinque ſignorum genera obſeruabant: ex cœlo, ex auibus, ex tripodibus, ex quadrupedibus, ex diris. *Nam viſa polo*] Color ex Statio ſumptus, qui ſic Bellonam introducit. Vel vt iræ & inuidiæ Bellonæ, quam in libro primo deſcribit, memor videatur. *In Rheni turbata ſinus*] Hoc dicit propter Palatinum, quo cum bellum eſt geſtum.

Exuſtas fulmine quercus] Vnde dixit ſuperius, infauſta ſigna Deum. Quoties enim quercus fulmine tangitur, vt plurimum malum portendit, itamque Deorum demonſtrat: cum quercus ſibi dicatas fulmine exuſſerit. *Curis ingentibus*] Laus Cæſaris in re bellica. *Acris principium euoluens belli*] E puſillo enim maximum ortum vidimus: non etiam dixerim, è ſimulato verum. *Interea Cæſar*] Feſtiuam occaſionem inuenit, qua dalatam conſulto Norici belli narrationem diffuſius narraret: ac etiam vt Cæſari gratificaretur, qui venatione plurimum delectabatur. Nam optimi Principes, autor eſt Dion, venationē exercent, vt rem optimam ſaluberrimamque. vnde corpus robuſtius, & anima fortior efficitur, & quæ ſequūtur, oſtendunt in venatione bellica omnia exerceri. *In vrbem Auguſti*] Noſtrates ſcriptores de vrbis nomine variant & conditore. Plæraq; fabuloſa mihi videntur. Conſtat autem olim Rhætiæ ciuitatē, fuiſſe videlicet inferioris. Hodie autem Sueuiæ caput eſt, dicta Auguſta Vindelicorum. Reliqua tradit Irenicus in dictione Auguſta lib. enarratæ Germaniæ vndecimo. *Sparus*] Telum ruſticum, non bellicum. Spara nonnulli numero multitudinis protulerunt. Saluſtius, ſparos dixit in bello Catilinæ. *Diis nemoralibus*] Quoniā antiquitas putauit, ſaltib. & ſyluis Deos præeſſe, vt Syluanū, Dianā. Lege M Varronē. *Aut Pana vocatis*] Maro: *Pan curat oues, ouiumq; magiſtros.* cuius effigiē Seruius graphice exprimit.

Quid

Iamq́ luet aderat frendens, ſpumantiaq́ ora
Hinc illuc voluit, Libycæ ceu forte leanæ
Cum gliſcit ieiuna fames, per Atlanta feruntur
Indomitæ, & vaſtis replent mugitibus vmbras.
Tandem treis, memini, cum ſol breuioribus ambit
Mortales radiis, hyemem frigusq́ reducit,
Culmine me miſerum taxi conſidere noctes,
Quid memorem infandas cædes, vidi, hei mihi, vidi
Corpora natorum, ſoliti qui montibus iſtis
Herbida candentes ductare ad pabula tauros,
Mandier, & diris crepitare in faucibus oſſa,
Fruſtaq́ cum multo ſemeſa relicta cruore:
Infandam à nobis Dii talem auertite peſtem.
At tu qui cauſſam iamdudum intelligis omnem,
Fer precor auxilium, monſtrumq́ expelle nefandum.
Dixerat. at contra breuiter ſic talia Cæſar:
Omnia percepi paſtor, fortiſſima pubes
Voſq́ mihi veſtram nec rem narraſſe pigebit.
Lux etenim cum nona diem, ſolque aureus orbem
Luſtrabit radiis, pelletque aurora tenebras,
Hos circum montes cuncti lecto agmine ſunto,
Ipſe adero, præſensq; mea cum gente iuuabo.
His Cæſar dictis, Auguſta ad mœnia pergit.

Quid tibi tunc cordis fuerat?] Apoſtrophe ad ſe ipſum. *Libycæ ceu forte leanæ*] Sic habet codex ſcriptus: & magis placet, quam, velut atra. *Per Atlanta*] Mons Libyæ cantatiſſimus ad Oceanum Heſperium: à quo Atlantis regio, in qua Sol occidit.

Cum ſol breuioribus ambit mortales radiis hyemem frigusque reducit] Siquidem, vt cœleſtium rerum ſcriptores tradunt, Sol à principio Arietis, vſque ad principium Cancri calidus eſt & humidus, denigrans & augens. A principio autem Cancri, vſque ad principium Libræ, calidus eſt & ſiccus, maturans. A principio Libræ, vſq; ad principium Capricorni frigidus eſt & ſiccus, faciens declinare miſta ad diminutionem. Et à principio Capricorni vſque ad principium Arietis frigidus eſt & humidus. De dierum diuerſitate Poeta plura ſcribit libro octauo, Porro id quod ad hunc locum haud inconcinne facit, aſſeribam: videlicet, Miratur Chryſoſtomus, cur cum omnis ignis alta petat, in ſole contrarium Deus fecit: ipſius enim radios ad terram conuertit, & lucem fecit inferius vergere: tantum vero dicens ipſi: Perſta tu, inferius proſpice & hominibus luce. propter illos enim factus es. Lucictius probat in quarto, radios ſolis excæcare.

Iam nox atra polo, & denſa caligine mundus
Obruitur, ſuadentq́ micantia ſydera ſomnos,
Cum Zephyri poſuere, ſilent ſyluæq́ feræq́,
Quadrupedumq́ genus, homines pictæq́ volucres,
Et ſemota iacent ſolitis animantia curis.
Interea Ortygia remeabat Delia luco,
Qua iuga Solmiſſi, ſacrumq́ reuiſerat amnem
Cenchrion, & vigiles Deli Curetes in antro
Cymbala pulſantes. Et enim Saturnia Iuno,
Sic memorant, olim inſidias molita parenti eſt
Latonæ, quærens partus abolere Deorum.
Tunc vero hoſtiles, æris crepitantibus, aures
Curetes clauſere Deæ, quo myſtica ritu
Feſta ſimul celebrant Leleges Careſq́ quotannis.
Ergo illinc diua excelſas inuecta per auras,
Sic ſecum: Nunquam ne irarum comprimet æſtus
Sæua Iouis proles? rigidisq́ armata chelhydris
Inſultans, iterum ne odiis miſcere profanis
Audaces animos volet? & nihil eſſe putabit
Quacunq́ Auſtriadas contra fuit auſa potentes?
Quid memorem excitas gentes populoſq́ rebelles?
Atq́ Vocontii dirum ſcelus? ipſa furorem
Mentibus ingeſſit, placidumq́ inimica Tyrannum
Marte laceſſiuit, Morinoſq́, extremaq́ mundi
Littora Belgarum pictis certare couinis
Impulit, & mentes acreis accendit ad arma.
Quin etiam in ſomnis ſtimulat Deus ore Robertum,
Sollicitatq́ animos bello, neue ipſe relinquat
Intentatum aliquid, ſtygios inuiſere Manes

Ortygia] In qua colchatur. eadem enim quæ & Delos eſt, vt plures conſentiunt. Sic à coturnice dicta, quæ græce [illegible]. Homerus tamen diuerſam facit à Delo. Nam in hac Apollinem, in illius lucis Dianam natam canit. *Qua iuga*] Iuga montium nomen acceperunt ab ipſa continuatione, qua iunguntur, vt ſcribens de limitibus ait H gynus.

Solmiſſi] Mons qui luco Ortygiæ imminet: in quo dicunt Curetas armorum ſonitu Iunonem obtudiſſe ex æmulatione inſidiantem: quo auxilio eam Latonæ partus latuit. autor Strabo libro quartodecimo, vnde hunc totum locum Poeta ſumpſit.

Cenchrion] Idem ſcribit Strabo in ho mne, qui per Ortygiæ lucum fluit Latonam ex partu lotam.

Saturnia Iuno] Saturnus ex Rhea ſuſtulit Iouem, & Iunonem, ac Neptunum. Iunonem à iuuando nominatam credo, inquit Cicero: quam Græci Heram appellant: vnde Heretum oppidum in Latio, quaſi Iunonium, quod in honorem Heræ, id eſt, Iunonis à Græcis conditum eſt. autor Solinus capite octauo.

Parenti] Id eſt, matri ipſius Dianæ, quamquam Æſchylus Ægyptios ſecutus, vt Parrhaſius refert, Dianam editam eſſe ſcribit ex Cerere, non Latona. Ouidius lib. Metamorph. ſexto, vbi partum Latonę deſcribit, eam elegáter

Imperat, & ſontes animarum euoluere pænas.

Gemelliferam sppellat diuam: quia gemellos pepeterit, Apollioem & Dianam: ad quod alludeos Poeta dixit, *partus Deorum.* *Æris crepitantibus*] Sicut & Saturnum, ne vagitu puer Iupiter ſe proderet, excogitato nouo luſus genere, clypeolis æneis inter ſe concurrentes æris tinnitu, atque numeroſi pedis compoſitione, qui dactylus ab eis dictus eſt, celauerunt. *Latona*] Hoc nominis à clementia morum ſortita eſt apud Græcos, ex interpreteratione Platonis. *Curetas*] Curetum fabuloſam originem Diomedes grammaticus exequitur, & de bis quoque Strabo pluribus diſceptat. *Dea*] Iunonis. *Feſta ſimul celebrant*] Meminit item Strabo libro iam citato.

Leleges Caresque] Ita Poeta coniungit, vt Maro in fine octani, & Ouidius libro Transformat. nono, quoniam videlicet, inter ſe ſunt contermini. Solinus inqnit: Bœotii idem ſunt, qui Leleges fuerunt, Seruium à Beroaldo incuſatum, quia dixerit Lelegas Caraſque fuiſſe Inſulanos, Vadianus noſter defendit à calomnia, primo in Melam commentario, vbi ſcribit, Cares incertæ originis: vt quos alii Autochthonas, id eſt, indigenas, nonnulli Pelaſgos, alii Curetas exiſtiment: gens vſque adeo armorum pugnæque amans, vt aliena etiam bella mercede conducti, ſoliti ſint agere. Strabo inter alia libro dacimoquarto narrat, Cares vſqoe adeo præcelluiſſe in rebus bellicis, vt paſſim apud Poetas, arma bellica, Carica cognominentur. Carum laudem, vt Roterodamns noſter antor eſt, bis temporibus æmulari videntur Heluetii, gens bello nata, ſimplex alioqui, ac minime malum homioum genus: cæterum ob crebrum militiæ vſum, & vitæ in Caribus incuriam quandam, prouerbio locus datus eſt. *In Care periculum*: quod Eraſmus, vt omnia, doctiſſime explicat.

Per excelſas auras] Aurarum nomine datur intelligi proprie tenuis quidam ventus, qui gignitur ex reſolutione craſſioris aeris, qui rarior potiorque fit quodam motu & impetu caloris ſibi contrarii. *Sana Iouis proles*] Deſignat Palladem, quæ, vt diximus, in toto opere boſtis Cæſaris introducitur. *Populoſque rebelles*] Innuit defectionem Vieonenſium ad Matthiam Regem. Rebelles dicuntur, qui in fide oon permanent, & iuſſis poteſtatum repugnant. Henricus Auguſt. eius nominis ſeptimus: Pronunciamus, inquit, quod illi omnes & ſinguli ſunt reballes & infideles noſtri Imperii, qui quomodocunque publice, vel occulte, contra noſtrum bonorem & fidelitatem, rebellionis opera faciunt, & contra noſtri Imperii proſperitatem aliquid machinantur, contra nos, ſeu officiales noſtros, in bis quæ ad commiſſum ais officium pernoent, rebellando. *Viconitu ſcelus*] De quo in primo diximus. *Placidum tyrannum*] Fridetichum tertium Imperatorem, pacis atque ocii ſtudioſiſſimum, quam, vt Egnatius ait, tenore perpetuo quatuor ac quinquaginta annos (tot enim rerum potitus eſt) coluit: ſeu fatum id fuerit, quietiore Germania, quam multis retroactis ætatibus, ſeu prudentia verius id Principis effecit. Nihil ab initio antiquius babuit, quam tuendæ pacis ſtudio. Optimo ergo iure placidos dicitur, hoc eſt, mitis, ſedatus. epitheton enim quietis eſt placida, & à placeo deriuator: quod quæ quieta ſunt placeant.

Tyrannum] In bonam partem accipiundum, vt apud Maronem hoc vulgato Verſu. *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe Tyranni.* Et in hoc ſignificatu Poeta frequenter vtitur hac dictione, vt admonebimus opportuoe. Euripides quoqoe eo in ſignificatu tyrannidem pro imperio vſurpauit. extat varſiculus in Iſagogico Porphyrii Phœnicis: quanquam, vt alibi relatum eſt à nobis, praue legi ſolet, in codicibus latinis, pro primum, Priami quidem ſpecies digna eſt imperio. Etiam ſi contendat Baptiſta Pius vir doctiſſimus, legendum non proton, ſed Priamum, quod illum Homerus pulcherrimum inducat. reliqua ipſe probamenta primo in Lucretium commentario adducit. Cæterum vſus obtinuit, Tyrannum in malam partem accipi, & eum ſignificare, qui poſtbabito & neglecto omni aliorum commodo, ſibiipſi dumtaxat proſpicit, & propriæ mentis cupidine dominatur.

Morinoſque] Innuit ſeditionem Brugenſium & Belgarum in Cæſarem Maximilianum, cuius etiam in primo meminit.

Hæc hauſi, quanquam per nigra ſilentia demens
Crederet occultam, puroq; ex æthere vidi,
Quid vacat? en etiam mæſtas bacchata per vrbes
Pugna Erebi Numen, furialibus excitat armis
Pectora, iam cælo pugnet Pater atra coruscans
Fulmina, & Auſtriadas trudatq; adigatq; ſub vmbras
Iratus, vel nubigero compellat ab Hemo
Belliger Edonias Mauors in bella phalanges,
Verum ego, ſcandeſcant Superi licet, armaq; contra
Suſcipiant, obſtabo ferox, operaq; iuuabo
Magnanimum Auſtriadem, qui me veneratur, & aris
Lancibus imponit ſumantibus exta quotannis,
Et modo tergeminam, modo me Perſeida prolem,
Nunc Cererem vocat, accenſos facturus ad ignes
Sacra Deis. meritis num plane ingrata viderer
Ni præſens olli faueam? nam Iuppiter olim

Magno-

Per nigra ſilentia] Subaudi, Lunæ, iuxta Maronem, qui ait, *tacita per amica ſilentia Lunæ.* Vel *per nigra ſilentia,* id eſt, terribilia, vt idem: *nunc ipſa ſilentia terrent.* Tunc autem dicitur Lunæ ſilentium, ſeu Luna ſileos, vt Marcus Varro & Plinius, cum nihil tenebris cernitur, ſed non ita tamen, vt ipſum interlunium, aut Lunæ coitum plane intelligamus. vt docet Politianus in Miſcellaneis, refutans Seruianam ſenteotiam.

En etiam] Hoc libro quoque primo ſcriptum eſt. *Iam cælo pugnet Pater*] Permiſſio, rbetorum color ootus, cum id fieri permittere videmur, quod ſummopere fieri nollemus. vt illod Maronis. I, ſequere Italiam, venris pete regna per vndas.

Atra

Magnorum iuſſit lateri me aſſiſtere Regum,
Et parere his multo partos ſudore triumphos,
Nec, quamuis ortu Libycisq; ſuperbiat hydris,
Terrebit Pallas. nam mi quoq; Iuppiter ipſe
Eſt pater, ingenteſq; arcus, pharetræq; minaces
Haud deſunt. ſi bella volunt, pugnemus & ipſi,

Atra fulmina] Nocina peſtifera que, quę mortem exitiumque portendant. Albertus noſter, Augurũ inuenta ad fulminum diſcretionem friuola aſſerit, & abſq; conſideratione philoſophica: nec dignum cenſet, vt diſputetur contra ea, quaſi nulli rationi innitantur. *Adigatque ſub vmbras*] Sic, vt apud Maronem, quem Poeta feliciter imitatur, legendum eſt, & non abigat. Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad vmbras. *Belliger Mauors*] Pro Mars, à maribus quibus in bello præeſſe creditur, appellatus eſt, vt docet Varro. *Edonias*] Vel Edonas, pro Thracias, vt apud Papinium, *Edonios currus.* Edon Thraciæ mons, à quo Edoni populi dicti ſunt. meminit Plinius capite vndecimo quarti. *Nubigero ab Hemo*] Nam in tantum altitudinis abit Hemus, vt Euxinum & Hadriam ex ſummo vertice oſtendat. *Qui me veneratur*] Scilicet, propter venationis ſtudium, & colit etiam ſacrificiis, meque multis nominum præconiis celebrat. Artificium Poetæ, ne videretur ſine cauſſa Dianam introduxiſſe fauentem Cæſari. *Et modo tergeminam*] Maro: *Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.* Nam quorundam opinione, eadem eſt Iuno, Diana & Proſerpina: ex quibus Hecate, vt eſt apud Lucanum, commune numen efficiatur. *Perſeida prolem*] Heſiodus in Theogonia tradit Aſteriam ex Perſeo Titane Hecaten genuiſſe: vnde Perſeis dicitur. Huic Iupiter elementa ſubiecit, & cælo Ereboque potentem facit. vnde & Hecate dicta eſt, vt ex eodem diſcimus Heſiodo. Maro, *Ter centum ſonat ore Deos.* Sic enim doctiſſimus Ianus hunc locum interpretatur, vt dicat Hecaten à Saga ter inuocatam, quam per centum Deos obſcure quidem, verum peritiſſime deſignauit, ad ampliſſimam Deæ poteſtatem, & nominis rationem ſimul alludens. Id ab ἑκατὸν trahitur, quod apud Græcos idem valet, quod centum. *Nunc Cererem vocat*] Philoſophi dicunt, non eſſe niſi vnum Deum, & vnam Deam, qui pro ratione officiorum variis nominibus appellantur. Vnde eundem Solem, eundem Liberum, eundem Apollinem vocant: item Lunam eandem Cererem appellant, eandem Dianam, eandem Iunonem, eandem Proſerpinam: & ſub aliarum quoque appellationum varietate venerantur. *Facturus ſacra Deis*] Id eſt, ſacrificaturus. Dicimus autem, facio tauro & ariete. Maro in Palæmone: *Quum faciam vitula, pro frugibus ipſe venito.* *Nam Iupiter olim*] Sumptus locus ex Heſiodo: In iudicio, inquit, apud Reges venerandos ſedet. Dicit autem Cæſari deeſſe vel ob hoc minime poſſe, cum ſibi hoc officium à Diis immortalibus attributum ſit, vt regum latera ſectetur. *Et parere his multo*] Et hoc ex eodem. qui bonam, ait, Dianam in certamine: quibus enim ipſa fauent, ii vi & robore pulchrum præmium ſibi acquirunt facile. *Nec quamuis ortu*] Quoniam Pallas fingitur nata ex capite Iouis. *Pugnemus & ipſi*] Interdum Latini poetæ more Græcorum Deorum nomina vtroque genere protulerunt. credebant enim promiſcui eſſe ſexus. Nam θεὸς, pro Deo & Dea poni vſitatiſſimum. Sic Maro: *Deſcendo ac ducente Deo, flammam inter & hoſtes Expedior.* item, *nec dextra erranti Deus abfuit.* Nam illic Venus, hic Iuno intelligitur.

Dixerat. Interea bigis rutilantibus Eos
Suſtulit os ſacrum, vultuq; retexit Olympum.
Tunc Diua in nemus & lucos ſe contulit altos
Qua Cæſar venturus erat. monſtrumq; domandum,
Cæleſtes vultus, Phœbaoſq; exuit artus,
Quæ velocipedem ſummis de montibus Opim
Finxerat errantem, vel agentem in retia ceruos.
Vel poterat Dryadum formoſior vna videri,
Fibula cui limbum collegerat arcta fluentem,
Et roſeo ſparſi pendebant vertice crines.
Qualis per Cynthi lucos, aut per iuga ſacræ
Orthygiæ graditur nullis comitata Napæis.
Interea pharetris, arcuq; armata iuuentus,
Veſtibulum ante ipſum, primoq; in limine Regem
Expectant, ardent animi concurrere monſtris,
Et timidas alto depellere vertice Damas.

Interea bigis] Circumlocutio Orientis diei. *Eos*] Aurora, hoc eſt, ſubrutilans ille color aeris ſolarem globum antecedens: qui vbi apparuit, iam non aurora, ſed dies eſt, radiis aerem colluſtrantibus. *Tunc diua in nemus, & lucos ſe contulit altos*] Id eſt, montes. Siquidem Diana vagari fingitur à poetis, & per nemora monteſque oberrare. Quin domicilium etiam ſubinde mutat, nunc apud Superos agens, nunc apud Inferos. Nec ſpecie quidem ſemper eadem, vnde dicit, *Cæleſtes vultus, Phœbaoſque exuit artus*] Intelligit autem curſus ſolares. Nam Diana, quæ & Luna in cælo, modo pleno orbe, nunc mutila, nunc nulla, velut ſolis diſcipula obſequitur curſibus fraternis. Scrutatores rerum naturalium, varias opiniones prodiderunt de ſplendore Lunæ, vtrum habeat proprium, an notho lumine luceat. De ſeptennat a lunaris luminis diſpenſatione pulchre Macrobius, & nos alicubi dictauimus. Obiter addam, nos à diuo Ambroſio in Hexamero admoneri, ex myſtico Lunæ mutabilis exemplo, nihil rerum humanarum eſſe poſſe, quod non aliquando reſoluatur.

Velocipedem Opim] Epitheton nimis græciſſat. Opis nympha fuit, cuius etiam Maro meminit, & habet primam longam. Filia Cæli & Veſtæ, quæ etiam Rhea dicitur, primam habet breuem.

Dryadum] Arborum Deas antiqui Dryades appellauerunt, quoniam δρῦς apud Græcorum

vetuſtiſſimos commune plantarum omnium nomen erat. *Limbum*] Limbus muliebre veſtimentum, purpuram in imo conſutam habens. Maro tamen pro faſcia accepit, quæ ambit partem veſtis extremam. *Fluentem*] Solent enim veſtes laxiores, quaſi vndatio fluctuare & perfluere. *Per Cynthi lucos*] In quibus vim propriam Diana exerit, ſicut in cœlo Luna. *Sacra Ortygia*] Ipſi ſcilicet Dianæ. nam in ea, vt paulo ante dixi, colebatur. *Napæis*] Nymphæ florum, ab eo quod eſt [illegible], vel [illegible], quod latiue ſaltum, vel campum ſignificat. Et quia in receſſibus iuxta montes flores optimi naſcuntur, ideo appoſite dicit, Dianam nullas comitari Napæas per iuga gradientem. *Timidas damas*] Sic proprio epitheto appellantur à Marone & Horatio. Martialis *imbelles* vocat.

Primus ibi ante alios, circumdatus agmine magno
Emicat Albertus, vaſtiſq́; ſonantia geſtat
Tela humeris, alacer vultu, dignuſq́; videri.
Hic curam ingentem premit, & ſub pectore verſat
Venturum excidium populis cædeſq́; cruentas.
Parte alia aripidem campo calcaribus aureis
Vrget equum indignans, nitidoq́; haſtilia ferro
Concutit, & rapidos præuertitur æmulus Auſtros
Lantgrauius Mauors: qualis Pangæa peragrans
Thrax agit Odryſias Adomantæaſq́; cateruas.
Segnior haud illo Virthymberzentius heros
Altum inuectus equo, ſpumantibus ora lupatis
Laxans, pulueream curſu mouet æthere nubem.
Olli gemmatum ſubnectit fibula cornu
Aurea, & agglomerat textura, atq; implicat auro
Labentes in terga comas crinemq́; fluentem,
Spicula bina manu: Phœbo velut eſſe putamus
Cum Dryopas Clarioſq́;, & Ie clamantia Pæan
Agmina per Lyciam, & ſaltus impellit Imaui.
Hinc Brunſuychides, cui paruo in corpore virtus
Summa viget. qui gentis auos memorabat Othones,
Pube aderat iuuenum, Cadmi nec turris ad vrbem
Tydeus OEnides magno ſecus hæſit Adraſto.
Nec te Iuliaci imperium populumq́; regentem
Prætериſſe ſinam, diuinæ prolis alumne.
Pone ardens Caſimirus adeſt, ſequiturq́; parentem,
Cui vix purpureæ nigra lanugine malæ
Tinguntur, duro ſed habentur caſſide digna.
Nec non & pictis heros Zornenſius armis
Fulgebat: qualem Nymphæ Cyllenides olim
Parrhaſiis memorant, venantem Oriona ſyluis.

Aeripidem equum] Propter ferreas ſoleas. *Præuertitur*] Et præuerto & præuertor dicebant antiqui. *Qualis Pangæa peragrans*] Comparatio maxime apta. Thraces enim robuſtiſſimi, quales venatore requirit. Pangæus mons Thraciæ. *Odryſias*] Odryſarum gens Thracia, cuius imperium ab vrbe Abderitum ad pontum vſque Euxinum extendebatur. Odryſarum ſolum Hebrum fundit. ait Solinus. *Adomantæaſque cateruas*] Alii Odomantes, Thraciæ populum ſcribunt, atque ſine ſpiritu. *Virthymberzentius heros*] Huius genus moreſque Nauclerus ſcribit. *Gemmatum*] Gemmis diſtinctum ornatumque. Gemmoſum enim dici volunt, quod totum è gemmis ſit. *Spicula bina manu*] A parte totum. Nam mucro ſagittæ proprie ſpiculum dicitur. *Phœbo velut eſſe putamus*] Apollinis nomen. Quatuor hæc refert, & medicum, & vatem, & iaculatorem, & muſicum. *Dryopas*] à Dryope Lycaonis filio, gens vetuſta, prope Parnaſſum, debellata ab Hercule, ac traducta in Peloponeſſum, vt ait enarrator Apollonii Poetæ. Sunt & alii Dryopes in Illyrico. *Clarios*] Colophonios: qui Clarium oppidum habitabant, in quo Apollo colebatur. &, vt apud Macrobium eſt, ſacerdotes eius aqua ſumpta fundebant oracula, vnde & Clarius dictus. *Et Ie clamantia Pæan*] Sic legendum, vel Io, cum liber typis excuſus perperam habeat, & ſe clamantia. Ie autem ferire & iaculari ſignificat. Io vero particula, modo exprimit lætitiam geſtientis affectum. Ouidius: *Dicite Io Pæan, & Io bis dicite Pæan.* modo dolorem innuit. Tibullus: *Vror Io, remoue ſæua puella faces.* quanquam arbitror apud Ouid. legendum Ie, vt pote alludentem ad Latonæ matris adhortationem: quæ cum ex Chalcide Dianam & Apollinem in Delphos tranſportaret. euenit forte fortuna, vt iuxta ſpecum in quo Pytho latitabat, præteriret. Vbi vero iam proſiliens Pytho impetum ferret in illos, Latona mulierum more territa, filii auxilium inclamauit his verbis, [illegible] id eſt, iaculare fili. Ibi Apollo, qui tum forte arcum geſtabat, miſſu telo Pythonem interemit. Vnde in ſacris Apollinis canentes Latonæ vocem referebant, *ie Pæan.* *Per Lyciam*] Vbi magna ſuperſtitione colebatur, vt ipſum nomen Lycius Apollo, & Lyciæ ſortes fatentur. De Lycia vide Strabonem & Plinium. *Imaui*] Montis, qui ab Indico mari incipiens; continuo tractu Aſiam diuidit, vt Appenninus Italiam: variaque ſortitur nomina, quæ Plinius refert. Dixit autem *Imauum*, intelligens Taurum, qui ſic appellatur vbi Lyciam, ſeu Lyciæ conterminam Ciliciam attingit. Perinde ac ſi Danubium apud Vlmanates nauigaret quiſpiam, ac diceret, Iſtrum nauigaſſe: cum Iſtri nomen alibi incipiat. *Hinc Brunzuychides*] Ericus, qui cum fratre Heinricho paternam ditionem diuiſit. *Summa viget*] Iuxta illud, ni memoria labor, Papinianum: *Maior in exiguo regnabat corpore virtus.* *Othones*] Genus nobiliſſimorum ducum Brunzuygum, Albertus refert cap. viceſimo primo Noni Saxoniæ. Siquidem Saxonicus eſt ſanguis, à Brunzuygo oppido memorabili magno & populoſo nomen accepit, cuius ſit multa mentio apud eundem autorem: vt generis potentia, temporis viciſſitudine decreuit, annales noſtri tradunt, & idem Albertus omnium diligentiſſime, qui & eodem

dem ſtudio trium Auguſtorum Othonum res præſcripſit. Horum virtute, vt obitet de his dicam aliquid, & Chriſtiana pietas, & res Italica teſpitauit. *Vrbem Cadmi*] Thebas, quas è Phœnicia profectus Cadmus in Bœotia condidit ex otaculo breuiam bouem ſecutus, vt cecinit Ouidius. Vnde vniuerſa qnandoqne Bœtica Cadmæis dicta eſt, vt docet Thucydides. *Nec te Iuliaci*] Wilbelmum Ducem Iuliacenſem & Bergenſem intelligit, qui autore Cæſ. Maximiliano, vnicam filiam ſuam Ioanni Ioannis Ducis Cleuenſis filio coniunxit: atque ita treis Ducatus, ad vnins gubernium acceſſere. De quorum initiis Ireuicus ſcribit libro tertio. *Diuinæ prolis alumne*] Fingit Iuliacenſem familiam è ſanguine Iulii Cæſaris prognatam. Neque temere tamen: ſiquidem fertur Iulius condidiſſe Iuliacnm, cuius fit mentio apud Antoninum. *Heros Zorneſius*] Comitem ſignat de Zotno, qui præfectus aulæ fuit Cæſ. Maximiliani. *Cyllenides*] Archadicæ, à Cylleno monte. *Oriona*] Satellitem Dianæ, de quo alibi dictabimus. *Parrhaſis*] Arcadicis, ah oppido Parrbaſio.

Poſtremo Auſtriadæ fidus veſtigia Langus
Præcedit, regni euras ſortitus & orbis.
Hic nitet ante alios forma pulcherrimus omnes,
Non ſecus humentes vel cum nox ingerit vmbras,
Vel ſurgens Aurora diem lucemque reducit
Lucifer aſtrorum ſplendens ſupereminet ignes.
Quem niſi belligerum præformidaret amantem
Alma Venus, Cyprum ſecum rapuiſſet in altam
Læta, vt perpetuos olim ſibi iungeret annos.
Præterea innumeri, quos elicit æmula virtus,
Regem expectabant. tandem ſtipante caterua
Egreditur Cæſar, qualis cum corniger Hammon,
Heſperidum in ſacros pubem Garamantida lucos
Educit, ſedet ille altum, vultuſque verendos
Exerit, & viſo gaudentque, pauentque tonante.
Aut cum cælicolis curru ſpectandus Eburno
Offertur, ſacraque nouos ciet Elide ludos.
Itur venatum, rumor volat agmine facto
Paſtores trepidare iugis, Alpinidos vrſæ
Induit hic pellem, ſudibus ferus ille præuſtis
Vmbriferos cingit montes atque inuia luſtra,
Hic ſuſpenſa rudi geſtabat retia conto.

Poſtremo Auſtriadæ] Matthæum Cardinalem Salisburgenſem intelligit, ex Langorum familia Auguſtana: qué toto opere, vt marginarium admonet ſcholium, tanquam Achaten Maronianum Cæſari adhærentem inducit. *Sortitus regni curas*] Sapientem quidem. Nam, vt fertur, vir vnus haud videt omnia. *Forma pulcherrimus*] Quoniam, vt ex Ciceronis verbis colligimus, pulchrum corpus bonæ menti paratur: quæ cum ſint vulgata, non adſcriham. *Humentes vmbras*] Quia nox humida eſt. *Lucifer*] Cum antegreditur Solem: cum autem ſubſequitur, Heſperos vocatur. & intelligit Veneris ſydus æmulum Solis & Lunæ. *Supereminet*] Eſt enim Lucifer tantæ claritatis, vt eius radiis vmbtæ reddantur, Plinio autore. Hic etiam iubar dicitur, vt dicit Seruius. Cæterum ex octauo Maronis Poeta hunc ſumpſit colorem. *Alma Venus*] Peculiare hoc Veneris epithetum apud Lucium, Pio teſte. *Alma*] ſancta, ſiue pulchra: vel alens, ab alendo, autor Pompeius. *Belligerum amantem*] Id eſt, Martem. *Non fuit in toto notiſſima fabula cælo*, vt eſt apud Ouidium. *Qualis cum corniger Hammon*. Comparatione innuit, talem fuiſſe Cæſarem, qualem fas eſt credere Iouem eſſe, cum ſe ad Heſperidum hortos ſtipante Garamantum pube confert. *Sacros*] Quoniam Iunonis horti erant. *Ciet Elide ludos*] Olympicos ſcilicet, quos Hercules in honorem aui materni Pelopis edidir, vt ait Solinus. Quo autem ordine Pelops Herculi coniunctus erat, docet Lactantius in principio Sexti Thebaidos, ſuper illud Statii: *Hunc pius Alcides Pelopi certamt honorem*. Docte plura de Olympicorum inſtitutione & ſucceſſu ſcribit Cælius Rhodiginus.

Vt ventum in ſyluas, cunctos labor euocat ardens,
Hic tortas laxare plagas, hic tendere neruos
Incipit, hic lato vibrat venabula ferro.
Figebant alii laqueos altoſque pererrans
Hic montes, cornu pubem ſtimulabat adunco
Monſtrabantque vias alii: ſic ordine longo
Indagant ſyluas, & vi nemora alta recludunt.
At Rex haud timidas montis de vertice damas,
Vel ceruos glomerare fuga, propiuſve ſagittis
Optat agi, aut imis ſpumantem in vallibus aprum.
Sed monſtrum, ſeu Partheniis Calidonius vmbris
Arduus Hippomanes ſequitur, totumque recurrit
Per nemus, ingentique vocat clamore ſequentes.
Vallis opaca fuit, quæ circum vmbonibus altis,
Et ſcopulis præcincta iacet, ſtant vndique rupes
Nubiferæ, tantum ſciſſis vi cautibus, horrens
Semita, monſtrifica vallis contendit ad imum.

Ceu Calidonius Hippomanes] Alludit ad fabulam Atalante, quam narrat Ouidius in decimo Transformat.

Parthenius] Arcadicis. Mons enim eſt Arcadiæ Parthenius inter clariores præcipuus, in quo frequenter venari ſolita eſt Diana cum virginibus, vnde & nomen ei, vt ait Seruius. Exſtant & Probi quædam gloſſemata, quæ teſte Iano, ſic habent. Parthenius Arcadiæ mons dictus à virgine Atalante, quod in eo exercebatur.

Vallis opaca fuit] Topographia, vel potius Topothesia, id eſt ficti loci deſcriptio, qni, ſecundum Lactantium, eſt ex licentia poetica. Idem enim vult topographiam dici, vbi veri loci facies demonſtratur. *Herculea fronde*] Populea. Eſt enim Populus arbor Herculi ſacra. *Arcadio Lycæo*] Hic mons

Illic fons nitidus, prædulcibus adſtrepit vndis
Flumen agens, ſacrumque caput, crineſque madentes
Diffundit per prata vagus, ſcenisque coruſcis
Gaudet, & Herculea prætexere tempora fronde.
Ille locus Nymphis ſacer eſt. nam ſæpe videres
Arcadio huc diuos arceſſere Pana Lycæo.
Cum flauam Harpalicem, vitreoque Hyalitida vultu
Inſequitur, Tegeæa minus ſibi Mænala curæ,
Aut Homoles gelidi virides circumdare ſaltus.
Fronte ſub aduerſa, penituſque in valle repoſta,
Magnum immane patet ſcopulis ingentibus antrum,
Obſcuroque aditu, tenebriſque in faucibus horret,
Monſtrorum hæc ſedes, vrſoſque, lupoſque rapaces
Audires fremere, & prætortis cornibus vros.

ſacer erat Dianæ atque Fauno. *De* priore Papinius, *Illas è lucis Hecate ſpeculatu Lycæis.* De Fauno Maro, *Panos de monte Lycæi*, in quo olim templum nemini licebat ingredi. Plutarchus & Hyginus autores.

Tegeæa Mænala] Arcadica, à Tegæa Arcadiæ oppido, cuius meminit Homerus, vt ſcribit Homerus, vt item Pauſanias. Deducitur inde muliebri genere Tegeatis, maſculino Tegeates, & Tegeæus apud Propertium. *Et calami Pan Tegeæe tui.* Nam ſicut nemæa nemeæus facit, ſic etiam tegæa tegeæus. Quin & Tegeaticus. Papinius: *Et de Mænalio volucer Tegeaticus vmbra.* *Homoles*] Hic, vt Ortys Thraciæ montes à Marone cantati: *Deſcendunt Centauri. Homolen, Otryuque niualem Linquentes.* *Prætortis cornibus Vros*] De his plura Cæſar Sexto commentario belli Gallici, & ego latius in Septimo huius operis libro dicam.

Huc ſe magnanimus, Lango comitante, per vmbras
Contulit Auſtriades, dein fontem & flumen adorat,
Atque De[illegible] Nymphaſque loci: dumque omnia luſtrat,
Exploratque oculis, Rex enſe decorus & arcu,
Ecce ruens ſummo vicini culmine montis
Monſtrum infandum, ingens ſatiatum cæde ferarum.
Speluncam petit infrendens, concuſſa fragore
Ingenti nemora alta tremunt: velut orbe profundo
Eliciant Hecaten, Maneſque, & tartara vertant
Theſſalici cantus, gemat atro Tænarus ore,
Argolicæque labent vrbes, Phœbeque tremiſcat.
Vel cum ſe vaſtum referunt Cyclopes in antrum
Ætnæ, audires Siculas mugire cauernas
Illi indignantes, nemus à radicibus imis
Conuellunt, tolluntq́; caput, nec celſius vlla
Populus Herculea cælo ſe ſubiicit vmbra.
Vrſus erat, ceu ſama recens peruenit ad aures.
Horrendum viſu monſtrum, cui lumina toruo
Intus opaca micant capiti, gliſcitq́; per ora
Infrendens rabies, vaſtiſq́; è faucibus extra
Eructat ſpumas, & inanem polluit auram.
Exæquat dorſo montes, & cruribus altas
Exuperat quercus, dentes tribus exerit vlnis,
Saturniq́; refert intortis vnguibus Harpen.
Inarimem quondam ſub terras triſtis Echidna
Incoluit, Nymphæ vultu, tenus inguine ſerpens
Inferius, ſæuo quæ myſta Typhaone natos
Horrendos peperit, cuſtodem Cerberon Orci,
Cuius demerſos terret vox ærea Manes,
Lernæamque Hydram, quam ferro atq́; ignibus hauſit
Amphitryoniades cum belligero Iolao.
Sed primum ante alios latrantem ſuſtulit Orthum
Oceano in magno, nullumq́; hoc ſæuius vſquam
Progenuit natura neſas, tribus ora relaxat
Faucibus hic trinumq́; caput, tria guttura pandit.
Interea Alcides Erythæo in littore victor
Geryonem extinguit, monſtrum domat, inde reuectus
Infandas cædes populis oſtendit Iberis.

Monſtrum infandum] Demonſtratio color rhetoricus, cum ita verbis res exprimitur, vt ante oculos eſſe videatur. *Tænarus*] Promontorium Laconiæ, clarum Marmore laudatiſſimo, vt ſcribit Plinius. Ferunt illic ad inferos aditum pateſcere, quem eleganter deſcribit Seneca in Hercule furente. *Cyclopes Ætnæi*] Quia Siciliam inhabitauerunt, iuxta fabulas poetarum, fulmina Ioui ſufficientes: vnde dixit Poeta noſter: *Audires Siculas mugire cauernas.* Heſiodus treis memorat, Aſteropem, Brontem & Argem: & Cyclopas appellatos ait, quod vnus ſingulis oculus, & is in media fronte circinnatæ rotunditatis eſſet. Eoſdem circulares cœli vertigines repræſentare Zeno diſputat. Alii ex ipſis nominibus cœli tempeſtates interpretantur. *Subiicit*] Id eſt, extollit. Maro: *Et corpora ſaltu ſubiiciunt in equos.* *Harpen*] Vnde alibi, *Saturnida conficit Harpen.* Ita dicta eſt falx Saturni, qua Perſeum caput Meduſæ abſcidiſſe dicunt, vt apud Lucanum. *Inarimem quondam*] Narrat Vrſum ab Echidna traxiſſe originem, quæ inferne ſerpens erat varius ac crudelis: ſuperne autem vultum habebat virginis, vt eſt apud Heſiodum in Theogonia. *Inarimem*] Compoſita dictione noſtri accipiunt, inſulam in ora Campaniæ, de qua longe Strabo diſceptat. Eadem Pithecuſe memoratur ab hiſtoria quam Suidas refert. *Sub terras*] Echydne enim fuit ſub terris ſpelunca ſub curua petra, à Diis ac mortalibus longe ſeiuncta, vt idem Heſiodus cecinit. *Typhaone cuſtodem*] Ianitorem, qui veſtibulum ſeruat. *Orci*] Plutonis. Orcum Plutonem ſignificare docet Plautus, ita loquens: *Apud orcum te videbo.* *Terret*

Mox & Bebrycios montes, & inhoſpita tranſit
Volcarum regna, & longe poſſeſſa colonis
Arua Tricaſtinis, qui monſtri dum inficit agros,
Vicinaſque Alpes, infractaque ſaxa veneno,
Prociduis tellus guttis, & ſanguine fœta
Virus alit venis, recipitq; in viſcera tabem,
Et partum iuuat infandum calor, atque agit intus,

ret Manes] Latratu trifauci, vt dixit Maro & Seneca, *Hic ſaeuus vmbras territat Stygius canis.* Qui terna vaſto capita concutiens ſono, regnum tuetur. & Poeta ſtatim, *tribus ora relaxat Faucibus, trinumque caput, tria guttura pandit.* *Lernaeamque hydram*] A Lerna lacu Argiuorum: quæ tantæ magnitudinis fuit, vt eam Hercules ſine nepotis Iolai auxilio nequiuerit conficere: cuius ſymbolum exponemus in fine Noni, ſuper his verbis: *Et ſemper plagis viuacibus hydram.* *Amphitryoniades*] Hercules. *Orthum*] Vide, quæ primo diximus commentario ſuper illo verſu, Orthoque & ſtabulis quem prodidit Eurytiona. *Alcides*] Hercules. *Geryonem extinguit*] Notum id ex Marone. *Iberis*] Hiſpanis. Nam quæ nunc à rege Hiſpano Hiſpania dicitur, ab amne prius Ibero Iberia dicebatur, autor Trogus: eiuſdem regionis alluens oras mare Iberum fertur. *Mox & Bebrycios montes*] Senſus eſt: cum Hercules victor ex Hiſpania rediiſſet, monſtri veneno, quod in terram fluxit circa Alpes nata eſſe varia monſtrorum genera. *Bebrycios*] Id eſt, Pyrenæos lege Sillium in tertio, & de Bebryciis populis Val. Flaccum in quarto. *Volcarum*] Gens eſt prouinciæ Tholoſanæ. Meminit eorundem Plinius, & Volcarum nomen apud Ptolemæum celebre eſt. Mela etiam quoq; meminit in deſcriptione Rhodani, & Sillius in tertio, vnde Poeta hunc locũ ſumpſit. *Tricaſtinis*] Accolæ hi ſunt Druentiæ fluuii, qui iter Hannibalis aliquantulum remoratus eſt, cum ſit tranſitu difficilimus, *per agros erumpens.* Vnde Sillius: *Turbidus hic truncis ſaxiſque Druentia latum Ductoris vaſtauit iter.* *Iuuat color, & agit intus*] Id eſt, dat vires, & impellit ad generationẽ. Videtur accedere ad eorũ ſententiam, qui principiũ rerum naturaliũ volunt eſſe quatuor elementa, vt Empedocles Agrigentinus. Sed qui quatuor ex rebus poſſe omnia rentur, ex igni, terra, atq; anima procreſcere, & imbri, magnopere à vero longeque erraſſe videntur, autor eſt Lucretius.

Monſtrificum extemplo natum genus omne ferarum,
Hinc Alces, Vroſque boues, Geticumque Biſontem
Creuiſſe accipimus, Machlinque per æquora vectam.
Inſula nunc vaſtis nutrit Codanonia ſyluis:
Nec minor hac Eale nigranti fœta veneno
Prodiit ex terra, gerit alta hac lurida fronte
Cornua, & alterno ruit in certamina motu,
Viſus & Ichneumon, liquida ſe mergere terra,
Et Phœbo ſiccare cutim, nunc fœmina, nunc vir,
Naturaque potens, formas variantis Hyana,

Hinc Alces, Vroſque boues] Aduertendum, Animalium ſicut & cæterarum rerum, ſecundum locorum qualitatem euenire diuerſam omnino generationem. Siquidem ſunt animalia, quæ non niſi locis calidioribus proueniant: vt elephantes, leones, ſerpentes. Alia quæ locis tantum frigidis procreentur: vt Biſontes, Vri, Alces, Tragelaphi. Multa quæ locis omnibus generentur: vt boues, equi, ſues, cerui. Quos Africa propemodum ſola non gignit, vt Herodotus & Plinius teſtantur. *Alces*] Apud nos & Alces inflexione tertia, & Alce prima, vt Græci, adnotauit Hermolaus: qui & refert cap. decimo octaui Plinianarũ caſtigationum de Alcis verba, quæ dicunt Capitolinus & Pauſanias. Nota ſunt, quæ de hac fera Cæſar tradidit commentario ſexto, & Solinus cap. triceſimo ſecundo. Ego libro octauo commode adſcribam Eraſmi Stellæ verba, quæ docent, hallucinatos eſſe, qui de Alce ſcribunt, ea, quæ de Machli fera potius intelligenda ſunt. *Vroſque boues*] Ex Plinii verbis ſatis patet, quos hodie Bubalos vocamus, alios eſſe à Bubalo Pliniano. *Geticumque Biſontem*] Id eſt Scythicum, quoniam Scythia Biſontes quoque gignit: licet alias pauciſſima gignat animalia, fructuũ inopia. Scribunt & de hac fera Plinius libro octauo, Cæſar libro iam citato, Solinus cap. quo ſupra. Plinius item tradit huius feræ vſum in medicinis lib. vigeſimo octauo. *Machlin*] Ex Plinii verbis deprehendimus, hanc feram eſſe Alcibus haud diſſimilem. *Codanonia*] Scandinauiam intelligit, à ſinu Codano: cuius meminit Plinius lib. quarto. Et Solinus, qui ait: Scandinauia inſula è regione Germaniæ, mittit animal quale Alces. Plinius nominat Machlin. *Nec minor hac Eale*] Innuit, non ſolum monſtri ſanguine nata eſſe monſtra ſeptentrionalia, quorum meminit Plinius libro octauo, ſed etiam quæ in aliis orbis partibus eſſe dicuntur. De quibus Plinius, Ariſtoteles & Solinus quædam. Deſcribit autem Poeta eleganter Ealen, iuxta Plinium ipſum: quem vide cap. viceſimo primo octaui. *Lurida cornua*] Id eſt, ſupra modum pallida. Unde rana lurida Varroni, & venena lurida poetis dicuntur. *Viſus & Ichneumon*] Huic cum Aſpide, vt Plinius autor eſt, perpetuum & internecinum bellum eſt: meminit idem Strabo. *Liquida terra*] Hoc eſt, limo, in quo ſe ſæpius mergit, & poſtea ſole ſiccat. Lege Plinium libro octauo, vbi bellum Ichneumonis & Aſpidis exponit. Quod & Lucanus innuit in Quarto hoc verſu: *Aſpidas vt Pharias cauda ſollertior hoſtis Ludit.* *Nunc fœmina, nunc vir*] Quoniam vtrumque ceriοer ſexum. Ichneumones certamine inter ſe congrediuntur: Victus pro fœmina patitur, partuque victoria deprehenditur. Præterea Latonæ & Lucinæ ſacrum dicunt. *Formas variantis Hyena*] Quoniam & Hyenis vtramque eſſe naturam, & alternis annis eſſe marem, alternis fœminam fieri, & parere ſine mare, creditum eſt Ariſtoteles negat. Multa mira de ea produntur, quæ plurima in Aphrica gignitur. Sed maxime ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula aſſimilare, nomenque alicuius addiſcere, quem euocatum foras laceret, vt eſt apud Plinium.

Ergo inter diros partus terraque nocentis
Progeniem infandam, dictu mirabile, monſtrum
Exeruit caput, & villoſos extulit artus
Vrſus humo, rapuitque fugam, tranſque inſilit alta
Celtarum nemora, atque Alpes inſedit apertas.
Indegenus, proleſque, & adhuc milleſima peſtis
Errabat ſylua in magna, monteſque peraltos
Aſtabulis armenta fugat, viſuque nefandum
Nympha deſertis fugiunt Alpinides vmbris.
Hanc cuncti inquirunt, reſerantque indagine ſyluas,
Interea Cæſar, ſtrepitus cum venit ad aures,
Immenſuſque fragor, quibus antra nemuſque repente
Mugiis, expectat cupidus, poſitiſque ſagittis,
Quas iubet ex humeris fidum ſuſpendere Langum,
Enſem vulnificum vagina extraxit eburna.
Ecce autem longe turbata apparet imago
Ingentis monſtri: ac veluti ſub rupe leonem
Frondifera Nemees, nodoſo robore fretus
Aſpexit primum Alcides, & creuit vtrinque
Pugnandi rabies, cauda ſaxa aſpera pulſat
Alter & Argolicas longum mugire Cleonas,
Atque Ioui ſacrum credas Apeſanta moueri,
Amphitryoniades mota ferit aera claua,
Perluſtratque oculis, qua parte haud irrita dextra
Vulnus agat: ſic Cæſar erat, ſic horrida monſtro
Effigies, feruetque oculis ardentibus ira.
Ventum eſt ad pugnam, laxat bipatentibus ora
Faucibus Orthigena, & dictu, viſuque tremendum,
Ore vomit ſaniem, ſemeſaque membra virorum
Eructat per inane, & verberat aera tabo.
Stat Cæſar contra, quid enim tremefecerit illum?
Intenditque animum: veluti cum Delius ardens
Proſtrauit calidis luteum Pythona ſagittis.
Nec mora, dum patulo monſtrum crudeſcit hiatu,
Impatienſque ſui per vulnera corruit, olli
Tranſabiit coſtas Cæſar mucrone coruſco.
Protinus infecta eſt effuſo ſanguine tellus.
Contra ira indignans, gemitum ſub nubila tollit
Horrendum, quo ima valles, nemora, inuia luſtra
Syluarum, & mota longum intonuere cauerna.
Neſcit ſtare loco furor igneus, obuia cædi
Fit monſtro rabies maior, gaudetque periclo.
Atque vt in Hercyniis certantem Iazyga lucis
Accipimus, contraque ferum ſæuire biſontem
Cornibus ille arcu impauidus, teloque coruſco
Ingentes harmos tranſuerberat, & latus haurit,
Ingemit horrendum peſtis, toruumque minatur,
Vicinaque tremunt impactis cornibus vmbra.
Sic ferus inſtabat Cæſar, nixuſque cruento
Vrgebat mucrone feram, & villoſa laceſſit
Tergora, iam cadens, modo non; vt ſanguinis atri
Debile profluuio paulum certamina Cæſar
Decertare videt, meditataque voluere monſtrum
Effugia ad montes, ſcopuloſaque tendere in antra.

Ergo inter diros partus] Concludit vrſum à principio illinc natum eſſe, à quo hic vltimus ſuperſtes adhuc erat. *Celtarum*] Vno nomine Græci Gallos omnes Celtas nominant. Et in Celtico Appianus, Senones, qui vrbem incenderunt Celtas vocauit. De populis Galliæ lege Ammianum, qui Galliam minutatim diſpartitus eſt in multiiugas prouincias. *Alpes*] Erymum Alpium in Staurosticbi commẽtario explicaui. ne adſcribam, quæ de variis Alpium vocabulis Alciatus Mediolanenſis in annotationibus ſuis in Tacitum ſcribit: cauſſa eſt autor elegantis commentarioli in librum de moribus Germanorum eiuſdem Taciti, qui hæc ante me excerpſit atque vulgauit. *Milleſima peſtis*] Hoc eſt, vltima. Ouidius, *Tua ſit milleſima puppis.* *Nemees*] Sylua Arcadiæ inſignis, leone illo victo & ſtrangulato ab Hercule. *Cleonas*] Cleone mediocre oppidum io vita ſitum, quæ ex Argo Corinthum ducit. Vnde leo Nemeæus, etiam Cleonæus dicitur. Papinius, *Ante Cleonas veſtitur pralia monſtri.* Lucanus, *Ille Cleonai proiecit terga leonis.* *Apeſanta*] Apeſas mons eſt Nemeæ, vt & Pindarus & Callimachus teſtantur. Vnde Iuppiter Apeſantius.

Orthigena] Vrſus genitus ab Ortho cane, vt diximus. *Delius*] Apollo. Iuxta Callimachum, apud quem Delos ipſa ſic loquitur: Sed ex me Delius Apollo vocabitur. *Luteum Pythona*] Reſpexit ad veritatem fabulæ: vt etiam alibi, *& radiis ſiccauit humum,* inquit. De vi & poteſtate Solis Macrobius ſcribit libro primo de ſomno Scipionis. Pontanus eleganter cecinit, cur Apollo dicatur Pythonem occidiſſe lib. de Stellis primo.

Iazyga] Tranſyluanum. *Horrendum, quo ima valles*] Sic ex bono libro priorem lectionem emendauimus.

Hercyniis lucis] Eleganter à Poeta libr. octauo Hercynia deſcribitur, quare omnem noſtrum de ea ſermonem in illum locum ſeruamus. *Haurit*] Ferit. Maro, *Latus haurit apertum.*

Villoſa tergora] Id eſt, Villoſam pellem, vt idem. *Tergora diripiunt coſtis,* pro, pelles & coria detrahunt. *Centauros*] Quorum meotio facta eſt libro primo. Hos fuiſſe negat Lucretius, cum ait: *Sed neque Centauri fuerant, nec tempore in vllo Eſſe queat duplici natura & corpore bino Ex alienigenis membris compacta poteſtas.* Idem ſentit Ariſtoteles. *Scyllaſque biformes*] De his monſtris duodecimo Odyſſeæ Homerus, & lib. Æneidos tertio

At non hoc telum ſtillans impune cruore
Rex ais, effugies, altumque inſurgit in enſem
Extemplo, & mediam ferit inter tempora frontem,
Partiturque immane caput, ruit ardua moles
Cum gemitu, & vaſto tremuit ſub pondere tellus.
Sternitur horrendum viſu, ſparſoque cerebro
Sæuit adhuc, oculiſque ferox pallentibus horret,
Ne quicquam eluctans: tandem indignantia ſoluit
Membra anima, & moriens ſub tartara monſtra reuiſit
Centauros, Orthumque canem, Scyllaſque biformes.

tio Maro. Inibi fabuloſa diligenter Seruius retulit. Reuera tamen Scylla ſcopolus eſt in freto Siculo, vt eſt apud Plinium & Saluſtium. Albertus noſter libro de Animalibus viceſimo quarto, vt citatur à bonæ fidei autoribus (ego enim hoc careo codice) ait, Scyllam eſſe piſcem marinũ, monſtruoſum, crebro in mari quod Italiam attingit, habentem figuram virginis, ſed rictum oris maximum, & dentes acutiſſimos: ob hoc canibus eſſe ſuccīncta perhibetur, vterũ habere belluinum, caudam vt Delphinũ, carnib. delectari, & homini maxime inimicari.

Interea Auſtriades ſpoliis & cæde recenti
Arduus incedit, ſequitur veſtigia Langus
Illius pone, & palmas vix flumine viuo
Abluerat. Subito tum ſe coram obtulit vltro
Diſſimulata Deam, præſtanti Delia vultu,
Oſque, habitumq́; gerens, qualem gerit illa, vbi Cynthi
Venatrix gelidos ſyluarum indagine lucos
Circuit, & ceruos telis agit, omnia vultus
Mortalis, roſeoque fluunt à vertice crines.
Poſtquam congreſſi, tunc Rex prior: Eya age, num quem
Vidiſti ſocium, ingenti clamore frementem
Nympha per hos ſaltus? voces te audiſſe per vmbras
Crediderim, & certe, ni me tua fallit imago,
Auguror eſſe Deam, namque his perſæpe ſoletis
Vos Dryades, ſacraque in montibus eſſe Napææ.
Quiſquis es, Alma faue, & dextri pedis omnia firma.
Talibus affatur dictis. Contra illa viciſſim
Incipit: Audiui longe, iamque omne reſultat
Alpinum clamore nemus, denſa agmina ab altis
Decurrere iugis, & valle feruntur aperta.
Et ne tantopere fallaris imagine noſtra,
Nympha ego ſum nemorum, dexter tibi Iuppiter adſit:
Sed tu quis tandem, nam te genus eſſe Deorum
Credidi, vt aſpexi vultus, & fortia bello
Pectora. tunc breuiter ſic Rex placido ore profatur:

Et palmas vix flumine viuo] Pro dextram, repoſui palmas, ſic enim in emẽdato reperi libro. Seruius ſecundo in Æneidos commentario, exponit, *flumine viuo*, id eſt, ſemper fluenti & naturali. *Ceruos*] De his Ariſtoteles capite quinto, De naturis animalium, quem referunt Plinius & Solinus. Ceruos dictos ἀπὸ τῶν κεράτων, hoc eſt, à cornibus. Varro & Pompeius dictos putant, quod Cerata, id eſt, cornua gerant, quaſi Cerui, G in C mutata. *Eya age*] Totus color ſumptus ex primo Maronis. Sed illic Venus interrogat, hic Cæſar. *Namque his perſæpe ſoletis*] Ratio coniecturę, qua conatur eam oſtendere deam. *Dextri pedis omine firma*] Senſus eſt. Quiſquis ſis, dextro pede adſis, & propitia nobis. Sic etiam apud Maronem, *Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.* Item, ferte pedem, pro præſtate fauorem: & adeſte & venite. Verbum ex augurum arte ſumptum. Vulgo dicunt, bonis auib. quod & ab augurum obſeruatione ſumptum eſt. *Nympha ego ſum nemorum*] Nam Diana ſe in nympham vertit, & deam diſſimulauit. conſcia Cæſarem venatum iturum, vt ſuperius patuit. *Tandem*] Non vacat, vt neque apud Maronem, ſed denotat affectũ loquentis, quæ quamuis mirá breuitate interrogauit, tamen plus quá vellet temporis conſumſiſſe dolet. Dixit ergo, *tandem*. Nam animo properanti nihil ſatis feſtinatur.

Ille ego ſum Cæſar magno de ſanguine cretus
Auſtriadum, pugnaxque mihi Germania ſeruit,
Sarmaticis vicina plagis, quam Cimbrica frangit
Vnda, arctantque Alpes, & duplex Gallia claudit.
Præterea huc quæ me ſors attulit, accipe paucis,
Monſtrum infandum atrox, & formidabile terris
Irruere hos ſolitum montes, & paſcua læta,
Cunctaque ab vmbriferis armenta expellere ſyluis,
Hac animam effudit dextra, iacet horrida labes,
Et ſcelus inuiſum mortalibus, & ſacris Diis.
Quare agite, o Nymphæ nemorum, Fauníq; bicornes,
Et Syluane parens, & agreſtis Numina Panos,
Tuque caput fluuii, ſacrataq; fontis origo
Magnorum ſedes Diuum, ſi præmia tantus
Promeruit labor, & polluta ſede remouit
Infandam peſtem, & monſtrum exitiale peremi,

Ille ego ſum Cæſar] Color Maronis. *Sum pius Æneas*, & cætera. Nec magno Principi dedecori datur, ſi ſe ſuamque originem laudet, modo talis ſit, vt eius laudes merito à ſeipſo extolli poſſint. Neque enim in Principem egregium illam cauillationem arbitror, *Aliena laudat, qui genus iactat ſuum*, & turpis laus in ore proprio. Sine, vt nunc vulgus dictat, malignos eſſe vicinos illi, qui ipſe ſui laudator fuerit. Et Seruius apud ignotos prædicare de ſe omnino licere aſſerit. Nam de Ænea dicit, cuius modo verba libauimus. Non ſcientibus ipſum, ſed neſcientibus de ſe loqui, vel vt heroem loqui, cui quam mentiri turpe erat, tam vera reticere. Homericus quoque Vlyſſes ait, ſuam famam vſque ad cœlum ve-

Oro ſanete omnes, dabitur ſi cernere ferro
Phalſgraphidem contra, vetitaſque repoſcere terras.

niſſe. *Germania pugnax*] Poeta eam in octano particulariter deſcribit, vbi & nos dictabimus, quæ videbuntur opportuna. Bono epitheto *pugnax* dicitur, vel iuxta illud Lucani: *Omnis in arctoos populus*, & cætera. Vel quod, vt Tacitus author eſt, Germanicæ genti quies eſt ingrata: cui etiam pigrum & iners videtur ſudore acquirere, quæ poſſis ſanguine parare. *Mihi ſeruit*] Vtinam tam fere, quam contrarium eius ſcribit Syluius in Germania ſua. Poeta tamen reſpexit ad hoc, quod fieri debet, & non quod agitur, iuxta aureum Iuriſconſulti verbum qui ait & admonet, non tamen reſpiciendum eſſe quod Romæ agitur, quam quod fieri debet. *Sarmaticis vicina plagis*] Breuiter Germaniæ terminos complectitur, ad Taciti deſcriptionem. *Sarmaticis*] Polonicis. Nam Viſtula Poloniam à Germania diſterminat. Sunt autem Poloni Sarmatæ Europæi. Procopius Sarmatarum nomine ait appellari Gothos, Vandalos & Alanos, eandemque eſſe nationem, tantum ducibus, quorum nomina accepere, eſſe diſcretos. *Cimbrica vnda*] Oceanus Germanicus, quem Cimbri accolunt. Apud quos Ouidius Somno regiam ædificauit. *Alpes*] Quæ Germaniam ab Italia ſubmouent. *Duplex Gallia claudit*] Antiquitus Germaniæ terminus Galliam verſus Rhenum habuit: inde latiores factę vires Germanorum, Belgicam occupauerunt. Authores circumferuntur Procopius & Agathius: præterea Chronographos & Annales noſtros. *Faunique bicornes*] Pinguntur cornibus in fronte caprinisque pedibus. Diuus Hieronymus ſcribit in vita Pauli Eremitæ, Satyrum beato Antonio obuiam factum, interrogatumque reſpondiſſe: Mortalis ego ſum, & vnus ex accolis Eremi, quos vario deluſa errore gentilitas Faunos Satyroſque, & incubos vocans colit. Religioſo ergo & multiſcio (vt Pii verbo) authori magis credendum, quam negantibus eſſe id genus animantia. *Syluane parens*] Hic ſyluarum deus eſt, ac aruorum & pecorum patronus. *Panos*] Per hunc vniuerſæ ſubſtantiæ materialis dominator ſignificatur: vnde nomen Panos impoſitum, quod totum ſignificat. Lege primum Satur. Macrob. *Dabitur ſi*] Argumentum eſt, Maximilianum non præcipiti conſilio, ſed maturo hoc bellum mouiſſe, vbi negotium domi, &, vt aiunt, inter parietes componi nequiuit.

Cernere ferro] Pro, præliari, vel arma aſſumere & pugnare, vt apud Plautum in argumento, ni fallor, Amphitryonis.

Excipit hac Phœbe: quondam ſi rite recordor,
Quod memoras bellum, & regni mauortia facta,
Fatidica in ſyluis ſolita eſt prædicere Theſpis.
Centum annos vixiſſe ferunt, centum ora Deorum
Munere, cui data ſunt. nam cum furor intus anhelans
Spiritibus titubare ſacris, audire tonantem
Fas erat, hanc ſyluam, circumque tremiſcere montes,
Multa ſuper bello dixit ſemperq́; canebat
Te fore victorem, domitiſq́; ex hoſtibus alta
Signa relaturum, & te quantum viribus audes
Haud ignorabit, gens cultu aſperrima & armis
Boica, Reginum cum ſanguine polluet Iſter
Infectus, riuiq́; fluent è monte cruoris.
Hinc Copeſtigenas victos magnumque canebat
Martis opus, tumefactaſque AEni cladibus vndas.
Interea ex animis lachrymas longumque trahebat
Cum gemitu voces, meminique audire querentem,
Et verbis culpare Deos, heu perfida fata,
Heu crudele nefas, toti iuuenilibus annis
Eripuere orbi, Regum recidiua propago.
Cuius erit terra tumulatum corpus Ibera,
Tu ne cede malis, perſtant immota; ſuumq́;
Fata tenent curſum. nam te poſt tanta tuorum
Funera, poſt curas domitas, victoſque labores
Excipiet gremio victorem OEnotria tellus,
Romanas arces, populos, Latiumq́; videbis
Armipotens, & iura dabis, gentemque togatam
Reſtitues, & eris ſacra quoque Iuppiter arce.
Ne tamen incaſſum labantur tempora fando.
Eya age dic nobis, repetens ab origine bellum.

Excipit hac Phœbe] Id eſt, reſpondet, vel ſubſequitur verba Cæſaris. Sic Maro: *Tum ſic excepit regia Iuno.* Huius verbi vſum varium tradit Non.

Theſpis] Nomen vatis: quam fatidicam vocat, vt à Marone Mantho appellatur; diuinitate ſcilicet prædita, vaticinans. *Titubare*] Pro titubabar. Sic frequens Saluſtio. *Gens Boica*] Intelligit Boemicam pugnam prope Ratiſponam. *Reginum cum ſanguine polluet Iſter*] Vnde libro decimo ſic cecinit Poeta: *Sanguine colles Humecti fumant calido, riuique cruoris Moenia Regini atque Iſtrum infecere tepentes.* *Copeſtigenas*] Expugnationem arcis & oppidi *Kopffſtein* deſignat, quam in vndecimo deſcribit. *Exanimis*] Scilicet Theſpis, hoc eſt, conturbata, & accepit pro exanimata. Nam exanimum, Donato teſte, mortuum eſt & occiſum: exanimatum vero, conterritum atque conturbatum. Quamquam nonnunquam exanimatus pro extincto & mortuo accipitur, vt ab Apuleio, & apud hiſtoricos perſæpe. *Regum recidiua propago*] Mortem Philippi Regis innuit, de qua Poeta incidenter libr. 9. *Perſtant immota*] Vnde fatum immutabile, ineuitabile, inexorabile & ineffugibile dicitur. *Excipiet gremio victorem OEnotria tellus*] Quod contigit paucis ante annis, quã emigraret è viuis. Siquidem cum validiſſimo exercitu, quadraginta enim millia peditum in caſtris habuit, Italiam ingreſſus, traiectis Mintio, Oleo & Abdua, Gallos Venetoſque in fugam vertit. Sed Gallos intra Mediolanũ obſedit: & niſi quorundam perfidia obfuiſſet, trium-

triumphum omnino tanti belli aut egiſſet in Italia, aut in Germaniam reportaſſet. *Lati[um]*] Pars pro toto. Ea enim eſt Italiæ portio, in qua Saturnus latuit à Ioue filio pulſus. *Iura dabis*] Leges condes. *Gentemque togatam*] Romanos, quorum eſt toga. *Iuppiter ſacra arce*] Senſus eſt, quod Cæſar his honoribus & veneratione à Romanis excipietur, qui Ioui Capitolino exhibebantur, cui ſacellum erat in Tarpeio monte. Porro Capitolini Iouis qualis effigies fuerit, & à quo dicata, refert Plinius.

Tunc Rex Auſtriades, ſuſpiria pectore ab imo
Alta trahens, inquit: Dij talem auertite caſum
Cælicolæ, ſeruate domum, ſeruate nepotes
Ad mundi imperium. Mors ſi interruperit annos
Et ſpes concepta, & magnarum exordia rerum
Nequicquam extiterint, belli eſt iniuria longa,
Sunt longæ ambages: ſi te tamen ardor habendi
Hæc mouet, incipiam, cauſaſque ab origine pandam

Dii talem auertite caſum] Prudentiam Cæſaris notat ac pietatem, qui ſtatim in Philippum filium mentem conieeit. Et ſenſus eſt. Si Diis placet, vt ſpes concepta da filio, quem ad magna rerum exordia protulerunt interrumpatur, ſaltem ipſis Superis cura ſit Auſtriacæ domus, & nepotum. Caroli ſcilicet, & Ferdinandi. *Dii cælicolæ*] Deos non ob aliud appellant cælicolas, vt autor eſt Aur. Auguſtinus lib. decimo ciuitatis Dei, niſi quod cælum colant, non vtique venerando, ſed inhabitando: quaſi quoſdam cæli colonos.

Norica regna, tuas ſi caſu venit ad aures
Nomen, fæta viris tellus & diuite gleba,
Narrantur variis quondam poſſeſſa colonis.
Primus enim ante alios ſibi Noricus incola terras
Aſciuit vacuas, & adhuc veſtigia ſeruant,
Vt memorant patres, & gentis origine gaudent.
Vnde olim quæ nulla manet quoque Norica dicta eſt.
Romulidum interea fugiens victricia ſigna
Gens armis opibuſque potens, atque horrida bello,
Deſeruere Padi campos oramque togatam.
Hos memorant Boios, qui qua fluit alpibus Ænos,
Incoluere ſolum, tranſque Iſtri flumina vectis,
Fertur in Hercynio creuiſſe Boemia luco.
Iamque aucti & fama per Norica rura potentes,
Sceptra diu tenuere loci, fluit vnde ſuperbum
Et genus, & proles, & fortia pectora bello
Boiugenum Heroum: treiſque alto à ſanguine creti
Imperium rexere Duces, ſine prole receſſit
Primus, & hunc Stephanon dixere, ſuiq; reliquit
Hæredes regni fratres: quorum edidit alter
Henricon: huic natus regno ſucceſſit: ab illo
Diues opum atque auri, clarusque Georgius armis
Inſi[g]ia capit ſceptri, pulchram qui coniuge prolem
Suſtulit, hac iuueni Materno ſanguine iuncto
Nubit, & hinc regnat Boiorum in ſede Robertus.
At magnum armipotens Herneſtona procreat alter,
Hic te Alberte ſenex, ex te tua maxima proles
Ædditur, & quamuis delapſum ſanguine ab vno
Partitum genus, & ſedem diſcreuerit ætas,
Noricam hic gentem, regnumq; repoſcit auitum
Impatiens patriis, quod fæmina regnet inaruis.

Norica regna tuas] Refert originem gentis Boioariæ, & ſitum eius ex Strabonis ſententia deſcribit. Noricis enim Boioarii ſucceſſere. *Fæta viris tellus & diuite gleba*] Strabonis tempore inculta fuit & deſerta regio: vnde Poeta ad ſuum reſpiciens tempus, diuitem & frequentem populis dicit. Et certe nunc eſt cultiſſima, claraque magnis & ambitioſis ciuitatibus, & pluribus nobiliſſimis oppidis. *Et gentis origine gaudent*] Noricum montem, vt arbitror, intelligit. Quamquam Norimbergenſes, vt ſcribunt Chronographi, nec Boioarii, nec Francones videri volunt: ſed tertium quoddam & ſeparatum genus. Et hodie Noricum appellatur ea portio terræ Boioatiæ, quæ inter Danubium & Norimbergam iacet. *Norica*] Scilicet, à Noricis condita, & à Boiis, vt Cæſar ſcribit, deleta. *Romulidum interea*] Sequitur Strabonem, qui recitat priſcis temporibus plurimas Gallorum gentes Padum incoluiſſe, è quibus ampliſſimi fuere Boi & Inſubres, & qui olim cum Geſatis Senones per vim Roma potiti ſunt. Hos Romani poſterioribus annis perdiderunt: Boios vero è finibus eiecerunt, qui inde migrantes circum adiacentia Iſtri loca cum Tauriſcis habitarunt, qui inter Noricos nomerantur. *Padi campos*] Etymum Padi referam infra. *Qui qua fluit alpibus Ænos*] Noricum enim inter Lycum & Ænum fluuios poſitum eſt. *Fertur in Hercynio creuiſſe Boemina luco*] Diximus ſuperius Poetam Boios pro Boemis intellexiſſe, ſecutum eorum opinionem, qui volunt Boios à Tauriſcis victos vlteriorem ripam fluminis Iſtri incoluiſſe, vbi nunc Boemia eſt, ſylua Hercynia vndique cincta. Albi fluuio media irrigata. *Superbum*] Nobile. Maro, *ceciditque ſuperbum Ilium.* *Et hunc Stephanon dixere*] Eleganter ſimul & docte factum à Poeta eſt, vt à neceſſariis incipiat, & obſoleta obliterataque fugiat. Nam ab ouo incipiendum non eſſe, præcipit Horatius. Et lineam Georgii Ducis primo proſequitur. *Materno ſanguine*] Erat enim vxor Philippi Palatini, germana ſoror Georgii Ducis, & mater Roberti. *At magnum armipotens*] Genus Alberti deſcribit. *Maxima proles*] Significat, reor, Alberti filios, Cæſaris nepotes. *Et quamuis partitum genus & ſedem diſcreuerat ætas*] Id eſt, quamuis partitum genus per lineas ſcilicet duorum fratrum, quorum ab altero Georgius deſcendit, ab altero Albertus, & diu fuerint inter has duas lineas ſedes diſcretæ:

tamen quia Georgius ſine maribus deceſſerat, Albertus iure ad ſe redire Georgii dominium arbitrabatur : nec pati poterat, vt hæredes terrarum fœminæ fierent. Vnde dicit, *Noricam hic gentem, regnumque repoſcit auitum*] Et cætera. Albertum intelligens.

Tantæ ergo ad noſtras orientia iurgia litis
Cum delata forent aures, placare furorem
Inſtitui, curamq; mihi, ſceptrumq; volentes
Commiſere Duces, regnoque vt cederet alter,
Et genus, & leges, & auorum elapſa propago
Compulit indignans, fas omne abrumpit, & armis
Inuadit cunctos, atque occupat arua Robertus,
Dodaleſque vrbes, & connubialia regna,
Quæ iuſta imperii, & ſtirpis ditione potenti
Alberto obueniunt, ſceptrique hærede repulſo,
Et noſtri contemptor habet, dominuſque per alta
Oppida deuectus populis dat iura ſubactis.
Sed quid ego has voluo, memorans ob origine cauſſas?
Quanquam animos alæ noſtros antiquitus vrgent.
Regnandi furor hinc, & pugnæ immenſa cupido
Mentibus illapſa eſt iam dudum intelligis vnde
Principium extiterit belli. Nec plura loquentis
Effulſit Diana oculis, Diuamque fateri
Se voluit coram, ſubitoque euaſit ad auras
Sublimis quacunque meat, micat orbita, qualis
Eſſe ſolet mundo cum ſydera lapſa relinquunt.
Immenſi ſplendoris iter. tunc Cæſar adorans
Numen ait, te ſancta ſequor, quæcunque Dearum
O adſis tandem, fortunaſque aſpice noſtras.

Commiſere] Id eſt, commendauere. Quidam tamen commendo, & committo ſic ſeparant : vt commendemus non cognitis, committamus cognitis. Terentius iunctim protulit : Ego me tuæ commendo & committo fidei.

Et genus] Id eſt, ius ſanguinitatis & agnationis. *Et leges*] Nempe, vt aiunt, feudales : quæ excludunt fœminas à ſucceſſione dominiorum. Niſi inueſtitura fuerit facta in patre, vt filii & filiæ ſuccedant in feudum : tunc enim ſuccedit filia, filiis non extantibus, vt eſt in titulo de ſucceſſione feudi, libro de feudis primo. *Et auorum elapſa propago*] Quoniam in linea Georgii Ducis mares defecerant. *Compulit, vt alter*] Scilicet Robertus.

Cederet regno] Quod ad ſe, propter matrimonium, ſpectare putabat : vnde inferius dicit, *connubialia regna*. Cæterum ſi Alexander Papa has inſolitas tedas non probaſſet, lis nulla foret ſecuta. *Indignans*] Ipſe ſcilicet Robertus propter hoc Cæſaris iudicium. *Quæ*] Scilicet regna, hoc eſt, dominium eorum populorum & terrarum, quibus dominabatur Georgius ſocer Roberti. *Quanquam animos*] Ea induſtria tacet occultas Cæſareani odii cauſſas in Palatinos, quos quidem vbique in opere, vt oſtendemus, mirifice extollit. *Diuam*] Pro Deam. *Micat orbita*] Signum rotæ in vdo ſolo eſt, hic pro tactu illo ac ductu ſplendoris. *Cum ſydera lapſa*] Iuxta vulgatam opinionem. vt autem id fiat, docet Plinius libro ſecundo.

Dixit, & ad ſocios reditum parat, inuia tranſit
Syluarum nemorumque, & opaca ſilentia, greſſum
Inde rapit celerem, qua prominet horrida caſu
Præcipiti rupes altoque aſperrima caute
Conſurgunt pinnæ ingentes, & nubila tranant
Culmina ſaxorum, victor tamen ardua Cæſar
Exuperat montis, ſummoque in vertice ſedit:
Atque vt tantorum viuant monumenta laborum,
Signa triumphato fixit cæleſtia ſaxo.
His cornu exactis violentius aſtrepit vnco,
Heroaſque ciet, ſocioſque per auia ſyluæ
Sollicitos : ſonituſque vt eorum perculit aures
Conuenere omnes, Regem cernuntque, pauentque,
Intenduntque aciem, & replent clamoribus auras,
Quiſque timet molem immenſam, & labentia ab alto
Saxa iugo, ne prona ruat tutela ſaluſque
Orbis, & arctoum cælum ſibi vendicet aſtrum.
Tunc rex vt vidit trepidantem à culmine turbam,
Impauidus prætentat iter, nec hiantia quicquam
Saxa timet, volat inferius : ſtat pendula pubes
Paſtorum, montiſque ima in radice moratur.
Rex aderat tandem, fluit vndique turba nemuſq;
Conſonat, & ſtrepitu ſyluæ colleſque reclamant.
Vt paulum ſedati animi, voceſque remiſſæ,
Incipit effari Cæſar, remque ordine pandit:

Signa triumphato] In valle Æni iuxta pagum Cirleum, eſt rupes immenſæ altitudinis, in cuius medio ingens antrum viſitur : illuc Cæſar crucifixum humeris excelſa ſuperans cautes portauit : vt hodie in hodiernum diem vſque imago illa à tranſeuntibus non ſine admiratione cernitur. Tanta dexteritate Cæſar erat in aſcendendo montes. *Prona ruat*] Si Cæſar, tutela & ſalus orbis, appoſitiue.

Cælum ſibi vendicet aſtrum] Pithagorice, vt & Maro & Lucanus.

Pendula pubes] Vel dubia, vel intenta rei admirandæ, quam ſcilicet, edidit Cæſar in aſcendendo montes, vbi dominicam crucem affixit.

Crebra intonat æther] Id eſt, aer, qui inter cautes & montium fleus reciprocas reddit voces, quæ Græcia dicuntur Echo. Hanc Auſonius dixit Aeris & Linguæ filiam. *Ænoum littus*] Id eſt, ripa Æni. Et improprie videtur dixiſſe littus, cum ex obſeruatione grammaticorum littus maris ſit, & ripa fluuiorum. Quod expreſſit Ouidius illo verſu dimidiato: *pro ripis littora pulſans*. Apud Apuleium obſeruatum eſt, ripam dici maris.

Scilicet *Ibat*

Scilicet, vt monſtro concurrerit, atque cruentis
Obruerit telis, & valle reliquerit ima,
Ingentem eructans animam. ſic omnia Cæſar
Narrat, & exertum feruenti cæde madentem
Mucronem oſtentat. iam læti rebus ad vrbem
Se referunt plauduntque omnes: crebra intonat æther
Voce hominum, ſtrepit omnis ager, longeque reſultat
Ænoum littus. Rex haſta inſignis & enſe
Ibat ouans, iuxtaque Duces ſqualentibus armis
Vrgent æripedum ſpumantibus ora lupatis.

Ibat ouans] Maſſurius autor eſt pedibus ingredi ouantes: & Halicarnaſſæus id cõfirmat, ſcribens quemadmodum Poſthumius ouans introiuit: primum, inquit, pedes ingreditur, nec in curru ſicut triumphator: deinde non picta veſte, nec ornatur trabea, qui peculiaris eſt Conſulum Ducumque amictus: præterea non eodem vtitur ſceptro, quo ille qui triumphat. Seruius tamen enarrans illud Maronis, *Sola fuga nautas comitabar ouantes.* dicit, qui ouationem meretur, & vno equo vtitur, & à plebeis vel equitibus Romanis deducitur ad Capitolium, & de ouibus ſacrificat. Vnde ouatio dicta. Eſt autem ouatio, minor triumphus: cum hoſtium nomen humile eſt, aut cum incruenta victoria obuenit. Ideoque oualis corona, myrthea erat, tanquam non Martius, ſed quaſi Venereus triumphus foret. Eſt enim myrthus arbuſcula Veneri dicata.

Nec mora, paſtores, qua victum eſt Cæſare monſtrum
Feſtini trepidant, aras, ludoſque quotannis
Inſtituunt, vbi ſacra Ioui ſolennia læti
Victori celebrant, magnoque vt priſca vetuſtas
Alcidæ, relinuntque cados, ductantque choreas
Intonſi iuuenes, pueri, innuptæque puellæ,
Auſtriadæ laudem & lætum pæana canentes.

Magno Alcidæ] Quamuis Cæſar in commentariis prodidit, Deorum numero eos ſolos à Germanis exiſtimari, quos cernunt, videlicet, Solem, Vulcanum, & Lunam: Herculem tamen atque Martem venerantur. autor eſt Tacitus. *Relinunt*] Id eſt, recludunt. Terentius, *relens dolia omnia*, hoc eſt, aperui. *Cados*] Vinaria vaſa, quæ antequam nomen dolii prolatum eſſet, calpar dicebantur, & cadus. Maro: *Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes.* *Intonſi*] Imberbes.

At Rex Auguſtam propere dum tendit ad vrbem,
Multa ſuper bello ſecum. placet ire per hoſtes,
Ablataſque vrbes, genteſque repoſcere ferro
Imperio arreptas: pietas tamen alta refringit
Ardentes animos, & corda furentia Marte.
Ante oculos etenim videt arma, viroſque nefandis
Cædibus infectos, patrioque in ſanguine tinctam
Arctoam gentem, varioque examine rerum
Multa animo voluit, propriaſque quod eſſe videbat
Inſontes cauſſas: Bella hæc, bella, inquit, agamus,
Intrepidique, iubente Deo, in media arma ruamus.
Illa dies aderit, qua noſtro Marte Robertum
Expulſum regno, mecum certaſſe pigebit.
Hæc ſecum, tacitaſque premit ſub pectore curas.
Iamque propinquabant vrbi, volat obuia pubes
Vindelica, ardentes pueri, matreſque Lycææ
Vndique concurrunt, tandem ſtipante caterua
Excipiunt Regem, lætique ad limina ducunt
Primores patrum, Proceresq; Duceſq; ſequuntur.
Stat domus excelſa, & ſublimibus alta columnis
Ad cœlum porrecta caput, foribuſque ſuperbis
Ærati ſtrident poſtes, laquearia fulgent
Auratis trabibus ſquallet pars omnis in auro,
Belgicaque intonſis pendent aulæa Britannis

Placet ire per hoſtes] Propter iuſtam cauſſam. inferius enim dicit: *proprias quod eſſe videbat Inſontes cauſſas.* pietate tamen retrahi videbatur. *Ante oculos etenim*] Subiungit rationem. Dicere autem rem eſſe ante oculos, vel videre, vim habet prouerbii, quod eſt: *Ante pedes.* quo ſignificatur, quod obuium, quodque vel præſens adeſt, vel imminet. Terentius, *Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt videre, ſed etiam illa quæ futura ſunt proſpicere.* *Iubente Deo*] Diana ſcilic. quæ ſuperius Cæſari victorias pollicita eſt, Oſtendimus Deum marem & fœminam ſignificare. *Matreſque Lycææ*] Id eſt, Auguſtanæ, à Lyco flumine, quod vrbem alluit. *Primores patrum*] Qui primi ſunt, & veluti principes ſenatus, qui etiam Primates, & à quibuſdam Summates, ab aliis optimates appellantur. Priſci autem Primores adiectiue protulerunt: & eius appellatione ſummas quaſque res ſignificabant. *Stat domus excelſa*] Topothesia eſt, id eſt, ficta deſcriptio, vt illa apud Papinium: *Eſt locus Inachiæ dixerunt Tænara gentes.* *Laquearia*] Dicimus laquearia, & lacunaria cameras cœnationum. Lacus quoque dici poſſe docet Seruius. *Squallet pars omnis in auro*] Sic legendum, & non pars omnis in auro. *Squallet*] Referta eſt, denſata & onerata. Huius elegantem vſum verbi apud veteres tradidi in commentariis Hymni Prudentii, qui à pleriſque inſcribitur, de Miraculis CHRISTI. *Aulæa*] Sunt aulæa panni & vela picturata, & verſicolori textura ſpectabilia, quæ Græcis quidem vocabulis, ſed apud Latinos vſitatis peripetaſmata, & periſtromata nominantur. *Belgica* autem vocat, vel quod apud Brabantinos inſigni Belgicæ nomine populus fiunt: vel quod aulæa iſta fuerunt Burgundionum Principis, & Belgarum maximi Ducis, qui occubuit in bello quod ab eo geſtum eſt in Renatum Lotharingium.

Intonſis Britannis] Aulæa enim colore diſtincta, & ſimulachris hominum intertexa fuiſſe, con-

ſtat ex illo Maronis, *Purpurea intexti tollant aulaa Britanni.* Vnde à Planto belluata tapetia dicta, à textora belluarum, quæ io aulæis boc genus deceoter intexuntur. Quod autem Britanoos vocat intonſos, vel ad tempora noſtra reſpexit, quia intonſi ſunt: vel iotoosis dixit, pro valde tonſis. Nam Cæſar in quinto refert commenrario, quod omnes Britanni ſe vltro glaſto inficiunt, quod cerulenm faciebat colorem: atque hoc horridiores ſunt pugna, aſpectu capilloqne ſunt promiſſo, atque omni parte corporis raſa, præter capnt & labrum ſuperius.

Rex ipſe interea ſublimem aſcendit in arcem,
Proſpectumque oculis luſtrat, populoſque iacentes,
Incultumque ſolum, Cererem nec amantia prata:
Siue quod eſt illis curæ minus arua colendo,
Frangere humum, & ſemen ſub triſtibus abdere ſulcis:
Siue quod infauſtum glaciali ſydere cælum
Vrit arenoſas terras, alimentaque ſecum
Abſtrahit, & ſterilis depaſcitur arua coloni,
Illic nulla ſeges, nec prala liquentia Baccho
Cernuntur, tantum vacuis armenta videres
Errare in pratis, gelidoque in flumine mergi,
Cum feruens calidum comburit Syrius æquor.
Reſpicit & late fluuios, Vindamque, Lycumque
Miſcentes vndas, & nomina littoris, vnde
Antiquam gentem, populumque, vrbemque vocarunt
Vindelicam, atque etiam ſic dicta Licatia tellus

Rex ipſe interea] Capta occaſione Auguſtæ vrbis ſolum deſcribit.

Sublimem arcem] Effićta eſt à Poeta. *Cererem*] Fulgentins neſcio quid indictum poſteris ſequens, Cererem ex eo dictam ſuſpicatur, quod Græce χαρὰ gaudinm dicitur: & ideo illam frumenti Deam haberi, quod vbi pleoitudo fructuum ſit, gaudia ſemper abundent neceſſe eſt: quod & ipſum pronerbium iodicat, *Sine Baccho & Cerere friget Venus.* Siquidem ex ſupra abundanti bibendi & edendi vſu libido ſolet accendi, & inter cauſſas flagitii Sodomorum io ſacris literis poſita eſt panis ſaturitas. 1 •

Siue quod eſt illis] Subinngit duas rationes ſterilis & inculti ſoli. Prima eſt incutia & negligentia hominnm, qui mercimouio magis victum quæritant, quã cultura terræ. Secunda eſt inclemeotia cœli, boc eſt, frigiditatis aeris. *Frangere*] Scindere aratro ſine ligonibus. Maro dixit vertere, quod eſt, vt ait Donatus in aliam partem penitus transferre. *Triſtibus ſulcis*] Quia io ſterili ſolo. *Vrit arenoſas terras*] Eſt enim tam frigoris, quam caloris. Maro & Lucanus: *aut Borea penetrabile frigus Adurat. Vrebant montana niues.* *Depaſcit*] Depopulatur, abſumit. *Sterilis*] Tenuis, pauperis vel triſtis: vt lætus dicitur cui ſunt pinguia & feracia arua. *Seges*] Id eſt, frumentum. Varro nomen à ſatu deduxit. Maro pro terra poſuit in quarto Georgic. *Feruens Syrius*] Lege interpretes eiuſdem ſuper hoc verſu libri iam citati. *Iam rapidus torrens ſitientes Syrius Indos Ardebat cælo.* *Lycaeia tellus*] Apud Ptolemæum Lycatii inter Vndelicos ponuntur. 2 • 3 •

Interea occiduo feſſis properabat olympo
Phæbus equis, pallenſque polo ſubduxerat vmbras,
Inſtituunt de more dapes, & fercula promunt,
Regiaque exornant poſitis conuiuia menſis,
Hi cura ingenti nitidis laquearibus aureos
Suſpendunt lychnos, atque igne micante tenebras
Diſcutiunt noctis, lucent alta atria flammis.
Hi Cererem expediunt, hic cymbia lacte madenti
Depromit, famuliſque tonant curſantibus ædes,
Regificoque ardent luxu, carcheſia Baccho
Spumant, & late vaſorum argenteus ordo
Inſtruitur puroque auro memoranda ſupellex.

Equis] Nomina exprimit Ouidius ſecundo Metamorphoſ. *Inſtituunt de more dapes*] Hoc eſt, patrio more: & eſt conuiuii deſcripiio. *Fercula*] ab eo quod in menſam inſerantur.

Lychnos] Quod vocant Græci λύχνοι, Latini luceroam dixeruot. Vnde lychnobii dicti, qui id noctu faciunt, quiequid alii interdiu ſolent facere, vel res præpoſteras agunt. 4 •

Cererem expediunt] Panem extrahunt, proferont. *Cymbia lacte madenti*] Vſitatiſſimus Germanis cibus, lac & butyrum, ex quibus plurima edulium genera conficiuntur. *Regifico luxu*] Vt crapulam & vinoſitatem ſignificet. Latinum non eſt. Significat enim moruin ſolurionem, vt ſuperius, *luxus vbi faſtuſque perit:* & profuſam impenſam, vt hoc loco. *Carcheſia*] Pocula ſnot, vt Macrobius, ignorata latinitari, & ſola Græcia celebrata. *Ordo vaſorum*] Vulgus Credentiam appellat. Nomioe vaſorum intelligimus omnia, quæ aliquid intra ſe continent. De maiorum noſtrorom vaſis extat elegans caput apud Irenicum libro ſecundo. *Puro auro*] Hoc eſt, mero. Antiqui puinm dicebant. Plautus purum putum ſycophantam dixit, in qno nihil probitatis ineſt, ex omoi vitio concretus: qualis delator & calumniator eſſe debet. Gellius tradit vſum hnius verbi apud antiquos. 5 •

Iamque aderat Cæſar, ſquamantem grandibus auro
Veſtem humeris aptat, Tyrioque recumbit in Oſtro.
Aſtrifero qualem accipimus conſidere magnum
Axe Iouem, & ſacra libantem pocula dextra.
Ornatique ſedent proceres, menſiſque recumbunt,
Indulgentque mero, nec non de more vetuſto
Sollicitant epulas dono ſpumantis Iacchi,

Squamantem veſtem auro] Innuit copiam, denſitatemque auri in ſquamarum ſpeciem intexti. Sic Maro, *Per tunicam ſqualentem auro*, dixit: boc ipſum ſignificare voleos, qua de re abunde Macrobius libr. Saturn. ſexto 6 ○

Grandibus humeris] Vt ſuperius, *vaſtis*, de Cæſaris humeris dixit, illius corporis

Inque

Inque vicem potant omnes, nullumque putabant
Lætitia maiore diem, moremque ſecuti
Dulcibus irrorant menſis bona vina volentes
Quæ Rhenus, Nicerusque vehit, quaque ardua Treuir
Nutrit, vbi placidæ ſurgunt vineta Moſellæ.

corporis robur & egregium habitum indicaturus. *Tyrio*] Optimum epithetum. Nam legimus Tyrum ob decus purpuræ, quam fert libertate donatam à Romanis. Hanc Hebræos Sur nominare volunt. Habitametro polis Phœniciæ, quanquam Sidon reluctata eſt: qua cum de magnitudine, pulchritudine, & antiquitate contenderat, tametſi ab Homero celebrata Sidon, Tyri nulla mentione facta. Chriſtus vtriuſque meminit, vbi prædicit in die iudicii remiſſius agi cum Tyro & Sidone, quam cum pleriſque Iudæorum oppidis, in quibus prædicauerat, & ſupra naturam ſigna fecerat. *Oſtro*] Purpura. *Axe*] Cœlo. Quanquam axis proprie iuxta Procli finitionem dicitur ipſa linea, quæ mundum dimetitur. Et Theon ſcribit axem imaginariam eſſe lineam, cuius puncta Poli nuncupantur. Eo autem dictus eſt axis, quod circa ipſum agatur cœlum. *Sollicitant epulas dono ſpumantis Iacchi*] Intelligit morem inuicem propinandi apud Germanos. Ebrietatem non tantum Germanis, verum & omnibus gentibus aſcriptam docet Irenicus noſter cap. decimo octauo libri iam citati. *Nullumque putabant*] Non deſideratur verbum. Nam eſt, erat, & fuit, plerumque abſunt cum elegantia ſine detrimento ſententiæ. Lege Macrobium libro ſexto. *Moremque ſecuti*] Scilicet antiquorum, qui vt melius locus fragraret, odoris finis ac croco ſpargebant triclinium. *Nicer*] Nicer apud antiquiores, vt Liger Galliæ fluuius. Eſt autem Nicer is Sueuiæ fluuius, quem hodie Germanice *Necker* vocamus, quidam Neccarum, de quo inferius latius dicam. Niceris meminit autor Panegyrici Conſtantino Conſtantii F. dicti. *Treuir*] Tacitus ſcribit Treuiros & Neruios circa affectationem Germanicæ originis vltro ambitioſos eſſe: tanquam per hanc gloriam ſanguinis à ſimilitudine & inertia Gallorum ſeparentur. Treuiros liberos facit Plinius. Lucanus teſtis eſt eos ciuili bello inter Cæſarem & Pompeium interfuiſſe. *Moſella*] Fluuius hic vel Auſoniano præconio notiſſimus eſt. Corripuit autem, ipſum Auſonium imitatus, quod ante me doctiſſimus ille Vadianus noſter obſeruauit. Bono autem epitheto vſus eſt. Nam ad Moſellam conuerſo ſermone Auſonius cecinit: *Tu placidis prolapſus aquis nec murmura venis Vlla, nec occulti pateris luctamina ſaxi.*

AEneadum interea ſapiens Orator ab arce
Venerat, atque thoro Regis conſederat alto,
Et ſtupet, & pompas oculis titubantibus haurit.
Hic Marianus erat, quem Tuſco vertice fudit
Sublimis Peruſina domus, quam Lydius amnis
Aſtrepit, atque vllo lacus indelebilis æuo
Attollis Thraſymene caput, ripamque vetuſtas
Faunigenam memorat tenuiſſe antiquitus Aunum,
Hæc patria eſt olli nobiſque, & ſanguine ab vno
AEdimur: Ille tamen virtute inſignis ad aſtra
Euolat, & celſo pulſat iam vertice olympum,

Æneadum interea] Poeta in fine huius libri patrui ſui Mariani Bartholini laudes canit: imitatus Maronem, qui vltimo libro Georgicon laudes Pollionis fuerat proſecutus, quas poſtmodum in fabulam Orphei commutauit. Hic eſt Marianus, qui à Iulio Pontifice in duodecimuiralem iudicem, quos Auditores Rotæ vulgus appellat, cooptatus eſt, cum prius in Hungariam cum Cardinali Rhegino profectus fuiſſet. Inde Orator à Iulio creatus, in Germaniam, ad Cæſarem Maximilianum mittitur, quo tempore notariam ego præſtiti operam Petro Bonomo Epiſcopo Tergeſtino, tum magno Romani ſcrinii apud Maximilianum magiſtro: qui cum & honoris & officii gratia frequens accederet Marianum, ipſe quoque ſtudio & cura Poetæ, qui Patruum ſequebatur, in clariſſimi viri amicitiam receptus ſum. Sed cum defunctus oratorio munere Romam rediſſet, æſtiuis caloribus, dum Sublaci amœnitatem petit, aquarum frigiditate æger Romæ periit.

Æneadum] Romanorum. Lucretius: *Æneadum genitrix*] Sillius: *Ordior arma quibus cœlo ſe gloria tollit Æneadum.* *Peruſina domus*] Peruſia antiquiſſima Ethruriæ ciuitas eſt notiſſima Marci Antonii fuga & Auguſti obſidione: cuius meminit Lucanus & Propertius. Ab Auguſto dicta eſt Auguſta Peruſia, quod eam dilectam à ſe inſtaurarit. *Lydius amnis*] Id eſt. Thybris, qui Vmbriam à Tuſcis diuidit, mille fere paſſus à Peruſia labitur. Lydius autem dictus, quoniam Lydi Ethruriam incoluerunt, autore Strabone. *Thraſymene*] Lacus eſt inter Cluſium, Cortonam & Peruſium poſitus, ditioni Peruſinæ ſubiectus, vt apud Campanum eſt. Memorabilis clade Romanorum & victoria Annibalis, lege poſt Liuium Quintum Sillii librum. *Faunigenam Aunum*] Sic Sillius ipſe: *Quæ vada Faunigena regnata antiquitus Auno, Nunc voluente die Thraſymeni nomina ſeruant.* Vide quæ aſcribit interpres. *Hæc patria eſt olli*] Patriam ſuam Poeta & ſanguinem docet. *Inſignis virtute euolat ad aſtra*] Nam vt Lucanus: *Non illuc auro poſiti, nec thure ſepulti Perueniunt, ſed qui vita carnere dolis*, vt ſuperius Poeta cecinit.

Naſcenti Lucina diem felicibus horis
Concinit: arriſere Dei, ſorteſque locutæ,
Et Dodonæas pulſauit virga Lebetas,
Nec tacuit de te Vates Ammonidos aræ
Vera loqui, & vitæ Deus incrementa profari.
Effudiſſe tibi naſcenti carmina Delphos,

Lucina] Infantium præſidem Lucinam eſſe nemo ignorat. Ouidius etymum vocis his verſibus reddidit. *Gratia Lucina dedit hac tibi nomina lucus, Vel quia principium, tu Dea lucis habes.* Vnde Lucecia quoque, ficut & Iuppiter Lucecius dictus eſt.

Aſſyriamque vmbris pepigiſſe ſilentibus aſtra
Iam læta, & Memphin cœli ſecreta mouentem.
Nec non Carpathio Vatem ceciniſſe ſub antro
Crediderim, & toto patefacta oracula mundo.
Nam ſimul ac lucis te prodidit Ilithyia
Infantem, gremio ſuſcepit Pallas Athene,
Inde ad Erichthæas ſecum te tranſtulit arces,
Inſtruxitque animos faciles, infantiaque ora
Finxit, & æthereo ſolio Pater annuit alto.

Sorteſque locuta] Oracula reſpondiſſe ſignificat, quæ ſortium nomine propie accipimus. Quanquam & genus quoddam particulare diuinitatis habetur. De ſortibus plura diximus. Ioann. Franciſci Pici Stauroſtichon in ſchola Tubingenſi euartantes, ſuper illos verſus: *Tergeminique micant tali, quos inclyta Chriſti Iecerat, innocui ſortitus tegmina miles.* *Et Dodonæas pulſanit*] Super Dodonæo oraculo ſuperius quoque ſatis explicatum eſt. *Ammonidos*] Hinc oracula quoque petebantur, exempla ſuppeditant Sillius & Curtius. *Delphos carmina effudiſſe*] Diuinis celebre hoc fuit oraculum, vt apud Diodorum legimus. *Aſſyriamque vmbris*] Propter Chaldæos dicit. Eſt enim Chaldæa regio, in qua Babylonem fuiſſe legimus, Aſſyriæ fere caput. Hi obſeruatis quibuſdam ſyderum curſibus ac rationibus, futura prænoſcebant, lege Ciceronem in diuinatione. *Memphim cœli ſecreta mouentem*] Reſpexit ad Prophetas Ægyptiorum. Plinius Memphim quondam arcem Ægypti regum fuiſſe tradit, dicta à Statio in Syluis *muda*: quia Memphitici ſacerdotes arcana myſteriorum cum nullo communicabant. Fuerunt Ægyptii naturalium rerum ſtudioſiſſimi, & aſtrorum peritiſſimi. *Vatem ſub Carpathio antro*] Id eſt Protheum, de quo in primo. Extat fabula apud Homerum lib. quarto, & apud Maronem Georgic. item quarto. *Ilithyia*] Refert Acron, Lucinam hoc nomine myſtico in ſacris nominatam, & ſic ab Homero vocatam. *Pallas Athene*] Sic abſque diphthongo in fine ſcribendum: quoniam eſt epithetum Palladis frequenti in vſu apud Græcos: quanquam nonnullis placet, vt potius Athena Pallas nuncupetur. autor eſt Athenagoras. *Erichthæas*] Id eſt Athenienſes. Ab Erichthæo, Erichtide, vt Cecropidæ à Cecrope, & Codridæ à Codro, Theſidæ à Theſeo nuncupati ſunt. Stephanus notat duplices appellationes, à patria ſcilicet, & habitatore,

Salue cura Deum, ſalue non digna ſileri
Progenies? quid ſancta canam primordia pubis,
Ætatiſque decus? tantarum euoluere rerum
Necquicquam enitor cumulos: namque acta putantes
Obruimur, laudumque ingens iam panditur æquor.
Hinc ſtimulat pietas, hinc & ſollertia iuris,
Hinc iuſti ſincerus amor, venerabilis omni
Parte ſui: quacunque meat, ſubridet eunti
Tellus, & ſubitos ponunt freta concita ventos,
Celſaque placato fugiunt caua nubila cœlo.
Hunc olim gelidis Pannon ſuſcepit in oris
Iura miniſtrantem populis: hunc eya age fandum,
Quantum Germana gentes venerentur, adorent.
Vt primum æthereas tranſcendens attigit Alpes,
Labentiſque Æni fluctus, grauidamque metallo
Tellurem. ſenſit fauſtum Germanica pubes
Illius aduentum, currunt de montibus altis
Agricolæ, & totam circumdant murmure vallem.
Donec Vindelica haud longe expectatus ab vrbe,
Clarorumque Ducum, primorumq; agmine magno
Suſcipitur: quantum egregio decus enitet ore
Mirantur cuncti: & coram vt data Rege facultas
Dicendi, ſiluere poli, nidoſque reliquit
Ales vt audiret, mediaque pependit in æthra.
Et matutinos firmarunt ſydera curſus
Dulcibus hic verbis, tanta eſt facundia linguæ,
Tænarios domito manes placaret Auerno,
Aoniaſque iterum poſſet componere Thebas,
Hac maiore Deo, maioreque digna camœna
Ordimur, ſeu nubigeras mens ire per Alpes,
Calcataſque niues, ingentique obſita bruma
Regna canam, ſeu quos populos inuiſit & vrbes,

Salue cura Deum] Conuerſio eſt ad Marianũ. Et in vſu eſt appellare inanimata quandoq;. Nec ab hac re abhorret vſus ſacrarum literarum, qua cœlum & terram, ac alia prorſus inanima citat ad audiendum. Hinc illud Eſaiæ: *Audite cœli, auribus percipe terra.* *Hunc olim gelidis*] Diximus iam ſuperius, Marianum cum Cardinali Regino Petro Siculo Pontificio legato, profectum in Hungariam.

Æthereas] Aereas, hoc eſt, in aerem protenſas. *OEni*] Scribe Æni, qui Noricum, ſiue Bauariam à Vindelicis diuidit. *Grauidamque metallo Tellurem*] Significat vallem Æni, vulgo *das Inntal*, abundantem, feracem, & diuitem ferri & argenti. Metalla dicuntur venæ, vnde aurum atque argentum, & huius generis alia proferuntur. Diuus Hieronymus pro auro accepit, ad Marcellam de laudibus Aſellæ ſcribens. *Coram Rege*] Cæſare Maximiliano, ad quem Orator à Iulio Pontifice miſſus erat. *Siluere poli*] Et quæ ſequuntur per hyperbolen accipienda ſunt. Poeta enim ſummam patrui eloquentiam, vt certe erat facundus ſupra modum, innuere volens, apta id & eleganti hac expreſſit hyperbole. *Æthra*] Id eſt, aere. Sillius: *Si ſenſit in æthra librantem viſus aquilam.* Pronunciabant autem & maſculino & fœminino genere, nunc maſculino tantum. Dictauimus ſuper etymo vocis huius aliquanto, vt omnia illic plura, in interpretatione hymni, quem

Dann-

Danubiique alto quos pertulit amne labores.

quem Prudentius cecinit, in omnes horas, ſiue de Chriſti Seruatoris miraculis. *Tanarios domito*] Ad Orpheum reſpexit, cuius deſcenſum ad inferos ſcribit Ouidius decimo Transformat. & Maro in fine quarti Georgicorum. Vnde autem hæc emerſerit fabula, refert Palepbatus, explicant item Horatius & Macrobius. *Aoniaſque iterum*] Hoc reſpicit Amphionem citharædum, cuius lyræ harmonia Thebanos muros exædificatos fabulantur lapidibus ſponte inſilientibus, vt Papin. in primo Thebaidos. Dicuntur Thebæ Aoniæ, ab Aone rege filio Neptuni: vel à monte Bœotiæ. Nam ipſa eſt Aonia iuxta Lactantium, & Seruius meminit apud Maronem. Dionyſius contra vſum Thebas ſingulariter protulit; Nam, *Hanc habitant*, inquit, *homines multi, pariterque opulenti. Qui veteris claraque colunt ſub mœnia Thebes.* *Danubiique alto*] Nam ipſo per Danubium nauigante, nauis vna abſorpta eſt, altera cum equis arenæ hæſit.

Hæc dum magna loquor, retro maiora ſuperſunt,
Quæ ſi cuncta ſequi pretentem, Pelio Oſſam
Ocyus imponam, Cumæaque tempora norim.
Huius enim mores crinem flectente Sueuo
Teſte canam, nouit vitam ferus incola ſylua
Bructerus Hercyniæ, lataque palude Sicamber
Cinctus, & ad famam vaſtis Saxones ab oris
Deſeruere Albim, ſyluarumque inuia Franci.
Quid Morinos dicam? Belgas? quid littore magnò
Oceani errantes populos? tibi munera Treuir
Obtulit, & lato vicina Colonia Rheno
Condignas cecinit laudes, & honoribus auxit.
Viue, vale, o noſtris ſemper memorande camœnis.
Hactenus hæc placido Cæſar Germanice vultu
Accipe, nunc acies & bella horrentia Martis
Proſequimur maiore chely, & tua pandimus arma.

Pelio Oſſam] Hic morem Græcorum, quo etiam Latini vtuntur, ſecutus eſt. Non enim abiicitur vocalis, Maro in primo Georgicorum: *Conati ter ſunt imponere Pelio Oſſam.* Vide ibi Seruium, & de his montibus Theſſaliæ, lege Solinum. *Cumæaque tempora norim*] Id eſt, numerauerim Sibyllæ Cumææ annos, Papinium imitatus in Syluis. Propertius Elegiarum Secundo, Sibyllæ ætatem, pro quantumuis longa poſuit, quæ & in prouerbium abiit. Hanc Maro longæuam ſacerdotem vocat. Vide quæ Seruius hunc enarrans locum aſſcripſit. *Flectente crinem*] Vnde Tacitus de Sueuis. inſigne ait gentis obliquare crinem. quod iam calamiſtrare dicunt, à calamiſtro inſtrumento, quod calefactum in cinere adhibent ad criſpandũ crines: à quo miniſterio dicitur cinerarius, & ciniflo, vt Porphyrius & Varro tradiderunt: cuius rei meminit etiam Maro: *Vibratos ferro calido, mirrhaque madentes.* *Bructerus*] A quibuſdam refertur populus Germaniæ inferioris, Phryſiis proximus. Ex his fuit Veleda virgo fatidica. Strabo auctor eſt, circa Amaſim fluuium Bructeros habitaſſe. Hos Druſus nauali prælio ſuperauit. Vnde ab Auſtro in Aquilonem dilapſi, ad Oceanum hodie Pruteni putantur. Facile namque Bructeros in Prutenos ſermo conuertit. *Sycamber*] Gheldrenſis. *Lata palude*] Nam ad vtramq; ripam Rheni incolunt Sicambri. Horum meminit Martialis & Iuuenalis, Cæſar & Suetonius in Auguſto. *Deſeruere Albim*] Quoniam Saxonicum nomen, gens maxima & latiſſima, incipit vltra Albim: qui in duo ſpacia Germaniam diſterminat, autore Strabone: qui tradit etiam Romanos non tranſcendiſſe fluuium Albim. Olim à Sueuis tenebatur Auſtralis Germaniæ pars trans Albim, de quo Lucanus: *Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos Albis.* *Franci*] Quos nunc Francones vocamus, de quibus inferius, quanquam & Franconum meminit Cicero in epiſtolis ad Atticum. Francorum autem nomen haud facile apud veteres reperies. *Inuia ſyluarum*] Sunt enim in Franconia multæ ſyluæ & multa venatio. *Errantes populos*] Significat Poeta, vt arbitror, Cimbricam Cherſoneſum gentem notiſſimam Romanis cladibus: vel Scandinauiam inſulam ad ſeptentrionalem Oceanum, ex qua diuerſæ nationes egreſſæ ſunt: quas recenſent Iornandes & Vrſpergenſis. *Tibi munera Treuir*] Indicat patruum etiam apud Treuiros Pontificii legati munus obiuiſſe, *Colonia*] Hanc memorant vrbem à Claudio Cæſare conditam, & ab eius coniugis nomine nuncupatam Agrippinam. *Nunc acies & bella horrentia*] Nam huiuſmodi laudandi genus humi ſerpat neceſſe eſt, ergo reuerſurus ad arma, veniam petit à Cæſare, & altius inſurgit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI TERTII.

POSTQVAM exempta fames, Enipeus cantor bellum Byzantiacum canit, atque in primis de origine Turcarum, de Furiis, atq; Pharnacis vmbra, quæ Turcas ſtimulatunt ad ſuſcipienda arma. Sequitur catalogus Scythicarum gentium Aſiæ, & Europæ. Cumq; circa Mœotim paludem conueniſſent, tres habitæ otationes ſunt. Inde celerrima Turcarum Byzantium verſus nauigatio deſcribitur, repentinaq; oppidi obſidio & pugna. Interim Apollo ſuæ vrbis miſertus, cuius etiã origo recenſetur, ante Iouem conqueritur. Cui Iuppiter prædicit futurum Turcarum imperiũ. Obiterq; Triptolemi Lynciq; fabula narratur. vnde Ceres cum Scythas odio proſequeretur, Regẽ Byzantii de futura clade in ſomnis admonet. Nec mora, vrbs & incendio, & armis ſuperatur, ac duorum militũ in pugnando laudes deſcribuntur. Rex à Salmoneo obtruncatur. exitus hic vrbis. Inde oppidorũ inſularumq; enumeratio, quas poſt Turcæ occupaũt. Sequitur ipſius Cytharædi hortatio cõtra Turcas: Cæſariſq; oratio, qua demonſtrat prius pacandã patriam, deinde arma in Turcas ſumẽdã eſſe.

AVSTRIADOS LIBER TERTIVS.

Poſtquam exempta fames, menſiſque micantibus auro
Inſtauratus honos, frontique eſt reddita demum
Lætitia, & Bacchi laxarunt munera mentes:
Perſonat aurata teſtudine pulcher Enipeus,
Non canit errantem Lunam, non furta tonantis,
Nec iam fulgatos Electræ Atlanditos ignes
Scilicet, vt magno cretus Ioue Dardanus, iſque
AEdit Erichthonium, nec caucaſon, vnde Promet hei eſt
Fabula, Cyrrhæo flammam rapientis ab axe
Parrhaſiam, ſed enim gentem, pontumque niualem,
Armatoſque Aſia populos, Turcaſque canebat
Horribiles bello, atque alto ſic incipit ore:

IN AVSTRIADOS LIB. III. SCHOLIA Iacobi Spiegelii.

Poſtquam exempta fames] Interpres Maronis, exempta, id eſt, fugata exponit: vt ſufficientia, non autem affluentia quæſita ſit. Contra videtur Poeta ſumptuoſam cœnã deſcripſiſſe. dixit enim: *regificoque ardent luxu.* *Menſis*] Athenæus inquit: Erat prima, & ſecunda, & tertia menſa: & tripodes quibus inferebantur menſæ appoſitæ, quæ nunc Magades vocantur. Menſes nominabant & epulas in ipſis poſitas. Apud Romanos vero, teſtibus Varrone & Feſto, quadratis menſis in caſtris vtebantur, quas Cibilas, à cibo vocabant: domi rotundas habebant: *Micantibus auro*] Vaſis, poculis, & inſtrumentis menſæ, puro auro inſtructis & argento, vt meminit libro ſecundo. *Bacchi laxarunt munera mentes*] Quoniam, vt apud Homerum eſt, *Vt pellant homini curas Dii vina dedere.* Vnde & Ouidius cecinit: *Cura fugit multo diluiturque mero.* Socrates apud Platonem laudat vinum in conuiuio modice ſumptum: quod haud aliter quam Iouis imber plantas leniter irrorans vegetiores facit, quam impetu deſcendens, ita merum moderatum virtutem excitare, alacrioremq; animum ad officia reddere immodicum vero obruere. Neque enim funerales epulæ alia de cauſſa inuentæ, quam vt per vini cibique recreationem, defuncti deſiderium, ex eoque mœſtitia comprimatur. Diuus Paulus Timotheo iubet, vt ſtomachi ſui gratia modico vtatur vino. *Perſonat aurata*] Vt cytharædi in conuiuiis canerent antiquis morem hunc fuiſſe, ex capite de Muſicæ laudibus apud Quintilianum colligimus. *Pulcher*] Vt Apollo, cuius artis erat imitator. *Teſtudine*] Cythara. nominis cauſſam refert Seruius. *Certus Ioue*] Non certus, legendum. *Caucaſon*] Apud multos Taurus nominatur, Curtius tamen diſtinguit. *Parrhaſiam gentem*] Id eſt, Scythicam. Scythia enim ſub Vrſa eſt, quæ Arctos dicitur: & Parrhaſii epitheton à Parrhaſio Arcadiæ oppido. *Populoſque*] Expunge, *que*, dictionem coniunctiuam. *Turcas*] Horum patriam inferius deſcribit.

Qua Boreas gelidis Scythiam diuerberat alis,
Perpetuique ruunt imbres, & lubricus anguis
Armatam torquet nymbis algentibus Arcton.
Riphæi inſurgunt montes, niuibuſque ſub altis
Horreſcunt ſcopulis ingentes, valleſque profundæ
Perpetuas denſa ducunt caligine noctes,

Qua Boreas] A loci deſcriptione ordditur, & Boſporum Cymmerium, id eſt, Scythicam plagam intelligit. Autore Ariſtotele, Venti qui ab Arcto prodeunt, vocãtur Boreæ. *Scythiamq;*] Et hanc expunge copulam, legeq; ſineque, Scythiam. *Lubricus anguis*] Draco

Immanis

custos

Immanis regio, Mæotidas aſpicit vndas,
Hanc habitant circum gentes, populiq́ue paludem
Innumeri, matrem vndarum qua littora Ponti
Nunc Aſiam curuis vrgent anfractibus, & nunc
Europam & Scythicum curſu flectuntur in arcum.
Nauigat obſcuras vbi Tauricus accola fauces,
Allatratque vndis littus ſpumantibus Iſter,
Et ſeptingeminus Peuces ferit æquora Nymphæ,
Cycladas hinc ſparſas in fluctibus aſtrepit AEgon,
Totaque ad Herculeas vrgens agit æquora metas.
Qua breuis Oceano patet exitus Atlantæo.
Gurgiteque immenſo vaſtarum ambitur aquarum
Orbis, & effuſo circum, iacet inſula Ponto.

cuſtos hortorum Heſperidum, à Iunone inter ſydera collocatus. *Torquet arcton*] Inter duas arctos videtur collocatus, factoq; ſinu corporis, minorem Arcton concludere, & pene pedes eius tangere. Lege Higynium.

Niuibuſque ſub altis] Sunt enim ibi perpetuæ niues & intolerabilis rigor, vt Mela ſcribit. *Perpetuas noctes*] Nam Sol illic non quotidie, vt nobis, ſed primum verno æquinoctiu exortus, autumnali demum occidit, & ideo ſex menſibus dies, & totidem aliis nox vſque continua, vt Strabo teſtatur. Vnde Ouidius in hac regione conuenienter Somno Deo regiam ædificanit, lib. Transformationum 11. *Vndarum matrem*] Scythæ Mæotin vocant Temerinda, quod ſignificat matrem maris. Et Dionyſius ait: *Et matrem Ponti perhibent Mæotidis vndam.* Sic Auienus. *Scytha late barbarus oras Incolit, & matrem Ponti cognominat vndam.* Item tradit Polybius. *Innumeri populi*] Hos numerant Plinius capite ſeptimo ſexti, Strabo lib. 11. & Pomponius in fine primi. *Qua littora Ponti*] Incidenter Pontici maris curſus deſcribitur. *In arcum*] Vnde à Dionyſio bimaris dicitur, ob eius arcualem figuram. *Tauricus Accola*] Deſignat Tauricam Cherſoneſum. *Iſter*] Danubius enim permenſus totam Europam vaſtis ſexaginta fluminibus, quæ Poeta in ſequenti lib. mito ingenio recitat, in mare Ponticum euoluitur. *Septingeminus*] Tondem namque quot Nilus oſtiis, ſed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus effluit. Autores Mela, & Herodotus. *Peuces*] Inſulæ quam facit primum Iſtri oſtium, quod ſacrum nominat. *Ægon*] Frequens dictio apud Papinium, pro Ægæo mari. *Cycladas*] [illegible]as Mela nominat. *Dicta Cyclada*, quia in orbem iacent. Cyclos enim orbis eſt & circulus. *Agit æquora metas*] Significat columnas Herculis. *Patet exitus*] Nam illinc maria exeunt, & nunquam illuc, vt alia faciunt maria reciprocantur. *Oceano*] Qui quamuis vnus ſit, plurima nomina ſumit. Vt docet Solinus & Ambroſius in Hexamero. *Atlantæo*] Hic eſt in finibus Heſperiis. *Orbis*] Nam cingitur æquore tellus.

Ergo has deſertis Arabum de finibus acti
Turcæ olim coluere plagas, Tanaimque bicornem
Venari ſueti, raptaſque auertere prædas,
Barbaraque incultis Magalia figere ſyluis.
Illic nulla ſeges, creſcentia frigus adurit
Gramina, & arentes glacialem perdere brumam
Herbarum vires certum eſt. vnde aſpera quaque
Vertaris regio eſt: hinc extera quærere regna
Impulit atra fames, alienaque littora, & imas
Scrutari gentes, longeque inquirere bello
Decantatam Aſiam, & ſpumantibus æquora remis
Diuitis Europæ, noſtrumque laceſſere mundum.
Errantes Scythiæ populos: it fama repente,
Concordeſque acuit mentes ſtygialis Ericto.

Ergo has deſertis] Redit ad materiam, dicens Turcas Arabum de finibus actos. Quod ſtare non poteſt, niſi tantum de Maumete intelligatur, qui Arabs fuit. Syluius in Europa ſua de gentis origine copioſe ſcripſit: diligenter item Egnatius, in Romanis Principibus. *Tanaimque bicornem*] De ortu huius ſcriptores variant. Poeta Melæ accedit. Strabo dicit ortum Tanais ignorari. *Magalia*] Tuguriola: quæ & mapalia. *Illic nulla ſeges*] Vnde Dionyſius: *Heu miſeros homines habitant qui finibus illis*, & quæ ſequuntur faciunt ad hunc locum. *Impulit atra fames*] Alludit ad Ouidianam fictionem, qui famem deſcribens libro Transformationum octauo ſedem ei in Scythia tribuit. *Decantatam Aſiam*] Propter relata fortaſſe bella varie in ea geſta. De nomine plura in commentarios ſuorum hymnorum Picus retulit.

Diuitis Europæ] Et huius ratio nominis apud eundem, Terminos autem apud Pomponium reperies. Dici autem & Europiam, notauit Stephanus.

Damnata (vt perhibent) antiqui Pharnacis vmbra;
Ac ſimul accepit Riphæo à vertice bellum
Europam contra atque Aſiam ruere, omnia miſcens
Hydrigeras magnæ famulas Iunonis auernæ,
Qua ſpecus Herculeis Acheruſia panditur antris,
Impulit ad Tanaim atque vndæ Mæotidos oram.
Vtque altos tetigit montes, atque horrida bruma,
AEquora camporum, furiarum infecta veneno,
Corda virum, ſtimulatque fames, gens Barbara noſtræ
Conuenit exitio Europæ, memorare poteſtis

Pharnacis vmbra] Fingit vmbram Pharnacis, qui Ponti rex fuit, Furias ab inferis excitaſſe, quibus comitata per Acheruſium ſpecum exiit, ac animos Turcarum Scythicarumque gentium ad arma capeſſenda impulit. *At ſimul accepit*] Corrige, Ac ſimul accepit. *Hydrigeras*] Pro crinibus enim ſerpentes habere finguntur. *Herculeis antris*] Quoniam illinc Hercules, vt Mela ſcribit, ab inferis Cerberũ extraxit. *Stimulatque fames*] Vnde

Muſa Olympiades, quanto ruit agmine tellus
In fida, & populos Scytha quos armauerit olim.

elegantèr dicta maleſuada à Marone. *Muſa Olympiades*] A locis ſunt ſortita nomina, quæ ſparſim apud autores omnia congeſſit Lilius in Syntagmate. Argolicam propter Græcorum coloniam, quæ ad Tanaim quondam fuit, à Polemone Colchorum Rege diruta.

Argolicam inprimis Tanaim Mæotide ripa
Effundit belli rabies, gelida alta palude
Vrgetur patriis Borealibus inſula ventis,
Rhombitiæ ſulcantur aquæ, totamque Tyrambem
Exagitat furor, & trepidos impellit Oranos.
Necnon Cepæi, pontique ad littora Sindi
Tela vehunt læti, totamque Apaturon in armis
Cernere erat, Veneremque ſacro ſtruere agmina fano.
Vnde giganteo Tirynthius antra cruore
Tingens argolicas remeauit victor ad vrbes.
Quoſque Calyſtonii ſpumans fert vnda Lagoi,
Dein Zygii, Valique & pexo vertice Seres,
Sarmataque, & magico pugnans ſtridore Cohatra
Fama exarmantur belli, Tanaimque colentes
Iaxamatæ, & fuſo gaudentes ſanguine Cottæ.

Mæotide ripa] Paludis huius fit mentio apud Priſcos, de qua Iornandes ſcribit in hiſtoria Gothorum, & in origine Hunnorum. *Patriis ventis*] Pro peculiaribus. Ariſtoteles in Meteoris duodecim ventos numerat, quorum in Plinio latina nomina reperies.

Rhombitiæ aquæ] Ptolemæus maiorem & minorem ponit Rhombitem paulo poſt Mæotidem, ex Rhomborum frequentia nominatum. Strabone commemorantur Rhombitani accolæ fluuii Rhombitis. *Tyrambem*] Ptolemæo ponitur in ripa Mæotidis ciuitas. *Oranos*] Populi circa Mæotidem ipſam, horum meminit libro 6. Plin. *Cepæi*] Cepæ oppidum in aditu Boſpori, quorum quatuor referuntur Pomponio. *Pontique ad littora Sindi*] Hyſteron pro teron, id eſt, ad portum litoris. Pomponius Sindoes populos, & Sindo oppidum refert: Dionyſius Sindos populos ait vicinos Tanai. *Apaturon*] Hoc oppidum Plinii tempore, vt idem prodidit, pene deſertum fuit iuxta Cimmerium, quod antea Cimbricum vocabatur. *Tirynthius*] Hercules. *Calyſtonii, Lagoi, Zygii*] Dionyſius: *Poſt hos Eniochi genus quos Græcia tellus. Et Zygii iuxta viuunt.* *Vali, Seres*] Hoc genus plenum iuſtitiæ & commercio Mela aſſerit. *Sarmatæ*] Aſiaticus. Duplex eſt enim Sarmaria, Europæa & Aſiatica.

Iaxamatæ] De his lege Pomponium. *Cottæ*] Et hi circa Mæotim habitant.

Monit & Argolicos belliorum rumor Achæos,
Cercetioſque acres, & duro Marte Laconas
Heniochos, cymbaque fretum ſecat aſpera Tazos,
Littora mitratos fuderunt Colcha maniplos,
Linigerumque genus, Pharioque furentia ſiſtro
Agmina bellantum, nec vertice deſuit alto
Caucaſus, & rigidas armauit Iberia turmas.
Et niueum Albanus ſulcauit Alazona miles
Nocte magis quam luce videns, canibuſque ſuperbis
Inſultat pugnæ, & crudo vorat agmina morſu.
Et quos inflexa Scythicus ſinus abluit vnda
AEquoris Hircani, Nomadeſque, & pellibus hirti
Sauromatæ, & pictis pugnator Paſicus armis.
Hinc & Moſchus atrox, curuiſque impoſta Trapezus
Littoribus, Chalybumque furor, qua Pontus & æther
Gente ſonat, reboant montes, vt forcipe maſſa
Voluitur, & vaſtis reſonant incudibus æra.
Inde Genetæi rupes tetigere tonantis
Rumores belli, motus Zaberenus, & antro
Vmbrifero Philyræ, & ſparſis Byzares in agris.

Archolicos Achæos] *Hi Troiana poſt prælia gentis Aſchalaphi regis victricia ſigna ſequentes, Diſpulſi ventis, iſtas venere ſub oras*, Dionyſio. Achæorum quoque Ponticorum meminerunt Plinius, Mela, Strabo. *Cercetioſque acres*] Dionyſius: *Poſt hos Cercetii, iuxta quos Axenus altis fluctuat equoribus.* *Laconas Heniochos*] Sine aſpiratione ſcribit Barbarus Eniochos in principio, vltimam aſpirans: quod & Camers facit. Igitur Eniochos pro Heniochos legendum. Laconas ex Iaſonis exercitu habitaſſe Eniochiam autor eſt Strabo, quod & Dionyſius indicare videtur, dicens: *Eniochi, genus quos Græcia tellus.* *Tazos*] Inſula eſt, quam Mela libro ſecundo primam numerat inter eas inſulas, quæ noſtris littoribus magis imminent, ab Helleſponti Europæo latere orſus. Hæc Tazos vino ſuo, quod Tazium dictum eſt, & nuce optima, cuius M. Varro meminit, celebris. Plinius capite ſeptimo libri decimiquarti. Sita è regione Abderæ. *Mitratos maniplos*] Quoniam Colchi ab Ægyptiis originem habuerunt, apud quos erat vſus mitræ, idcirco mitratos dixit. Hi pueros veteri Ægyptiorum ritu circumcidunt. Autor Diodorus. De Colchis Dionyſius ſic ſcribit, *Intima ſed Ponti poſt fines Tyndaridarum Ægypto miſſi Colchi tenuere coloni.* *Linigerumque genus*] Alludit ad morem Ægyptiorum in veſtibus. *Phario ſiſtro*] Latino i ſcribendum ſiſtrum, & Phario legendum. Eſt ſiſtrum inſtrumentum ſtridulum & ſonabile Iſiacorum peculiare, qui ob id Siſtrati nominantur. Pharium appellat à Pharo Aegypti notiſſima Cæſaris dictatoris colonia. *Alto vertice Caucaſus*] Summitates huius montis adeo præcelſæ ſunt, vt ab eis ſol ſcindi videatur. Maximam autem orbis partem circuit iugo continuo, non eodẽ ſeruato nomine. Plura enim dederunt ei gentes vocabula. Autor eſt Iornandes, qui multis verbis Caucaſum ipſum deſcribit. Porro proditũ eſt Alexandri exercitum ſeptem

& decem

& decem dies conſumpſiſſe ad ſuperandum Caucaſum. *Iberia*]Ab his Iberis Scythiæ de quibus Ptolemæus & Plinius in ſexto, Varro exiſtimat Iberos Hiſpaniæ originem traxiſſe: Contra Dionyſius illos ab his deſcendiſſe ſcribit. *Albanus miles*] Albanorum originem Italicam Trogus repetit, & eos huius memores originis exercitum Pompei Mithridatico bello vti fratres ſalutaſſe. Solinus ait, quoniam albo crine naſcātur Albanos dici, Dionyſius Albanos facit bellaces, vnde puto eruditiſſimum Richardum noſtrum militem Albanum appellaſſe. *Alazona*]Huius fluminis meminit Valerius Flaccus. *Canibuſque ſuperbis*] Sumpſit hæc Poeta ex Dionyſio, Solino, & Plinio, qui appellat canes fidiſſima auxilia, nec ſtipendiorum indiga. *Æquoris Hircani*]Quod & Caſpium dicitur. *Nomades*]Scythici ſunt enim & alii Vagi dicti, quod pecorum pabula ſequantur. Eadem tamen genti origo. *Sauromatæ*] Ita Græcis, nos Sarmatas vocamus. *Hirſuti pellibus*] Morea gentis Pomponius in tertio refert, & plura Herodotus in quarto. *Paſicus*] Pomponius Pæſicarum in tertio quoque meminit. *Moſchus atrox*] Aſiaticum intelligit. Lege Melam in Summa Aſiæ deſcriptione. *Trapezus*] Idem tradit oppidum eſſe Chalybum maxime illuſtre. *Genetas*]Huius meminit Valerius Flaccus & Barbarus in emendationibus Plinianis in deſcriptione Scythicarum gentium. *Zaberenus*]Lege Tibarenus, vt apud Dionyſium. *Hinc pecorum eſt diues nimirum gens Tibarenum.* & Valerius Flaccus libr. quinto. Inde Genetæi templum Iouis, Hinc Tibarenum Danides poſt terga lacus. Cæterum Tabereni Chalybas attingunt, quibus in riſu, luſuq; ſummum bonum eſt, vt Mela tradit, & Flaccus lib. iam citato. Strabo Tabarnos nominat. Iuſtiſſimi ſunt illi, nec prius prælio congrediuntur, quam diem, locum & horam ex fide hoſti denunciarint. *Philyre & Byzores*] Horum fit mentio a Plinio cap. quartodecimo ſexti à Val. Flacco lib. itidem quinto. & à Dionyſio Byzores primi, quos iuxta terra Becchirum Macrones poſt hos pariter, Phyliresque ſequuntur, in deſcriptione Aſiaticæ plagæ, quæ à Colchide in Boſporum vſque Thracium protenditur.

Non tot habet frondes Othrys, non collis Hymetti
Tot flores, telluſque Arabum tot mittit odores:
Quot properant ad bella viri, nouus impulit ardor
Moſſynæcoſque, & ſudibus Macronas obuſtis,
Armataque cohors vibrabat Amazone peltas,
Thermodoontiaca præformidanda ſecuri,
Quosq; Iris, quos potus Halys celer alluit vndis.
Nota olim vt perhibent, ſitienti littora Medo,
Atque vmbram in pelagus curuam deflexa Sinope
Quos alit, armantur, pedites liquere Cimolin,
Et gens aeream Teuthrana Carambida vidit
Commotam, & trepidum buxo pallente Cytorum.
Vnde ruens pugna ſua ſpicula vellit Amaſtris,
Ponticaque obſcuro linit Heraclea veneno.
Nigra inter ſcopulos gignens Aconita ſagittas,
Accola Calligori remeans vbi corniger Indo
Bacchus Pampineis ornauit tempora vittis,
Lauit & Eoo madefactos ſanguine thyrſos.
Martem inhiat, vel qui Byzantia mœnia contra
Exarſere odio, ſceptrumque odere Tyranni
Vulgus hebes, dominoq; nouo parere parabant
Inſtabiles populi, ſic nos contraria ſemper
Fata trahunt, & clade noua lætamur & armis.
Nec contenta manent vno ſub Principe regna,
Sed mutare vices, cupiuntq; cupitaq; damnant
Sæpe, nec euentu mens vllo quieſcit in vno.
Quippe nouum iuuit demens Europa furorem
Eſſedonum, capit arma manus, gaudetque parentum
Funere, quique Bycem curuam cinxere paludem.
Iamque Agathyrſæa temnunt ſua plauſtra cohortes,
Et linquunt rapidi pecuaria nota Satarchæ.

Moſſynæcos] Moſyni Dionyſio. Dicti quod ſuper arboribus habitant. Turres enim Moſyni vocantur, quæ vox & lignea domus interpretatur. Autores Strabo libr. 12. & Mela 1. Nec me præterit hos & Duratæos appellatos græca dictione, qua vtitur Lucretius in medio primi; quamuis alii nequicquam pro hoc vocabulo Dureus legunt. *Amazone*] Apud Diodorum de illis magis fabuloſa quam vera inuenies. Amazones à dextræ mammæ carentia dictæ ſunt. Mazos græce, latine mamma. *Armata cohors*] Appoſitiue, & reſpexit ad legem, qua res militaris & arma viris interdicebatur, & ſolæ fœminæ erudiebantur ad militiam. *Peltas.* Scuta erant breuia, quibus peculiariter Amazones vtebantur. Has Maro quia in modum Lunæ figuratæ erant, lunatas appellat.

Thermodoontiaca]Dionyſius & Herodotus referunt Amazones relicto flumine Thermodoonte, cum in ſedibus ſuis eſſent debellatæ, apud Sauromatas conſediſſe. *Quoſque Iris, quos potus Halis*] De Iri & Haly fluminibus præter alios Valerius Flaccus libro quinto. Labitur Iris iuxta Amaſicam vrbem Strabonis patriam. & Dionyſius: *Iris continuo liquidus percurrit in æquor. Poſt Halis eſt flumen.* Potum autem *Halym* dixit, quod à Medorum exercitu exhauſtus fuerit, vt Herodotus narrat. Hunc fluuium Lucanus in tertio Crœſo fatalem dixit. Crœſus enim Lydorū Rex, cum contra Cyrum Perſarum Regem bellum gerere ſtatuiſſet, Apollinis oraculum conſuluit, cui ſic Pythia reſpondiſſe dicitur: *Crœſus perdet Halym tranſgreſſus plurima regna.* Vel vt ſecundo de Diuinatione ait Cicero: *Crœſus Halym penetrans magnam peruertet opum vim.* Hoſtium vim ſeſe peruerſurum putauit, peruertit autem ſuam. *Sinope*] Vrbs Ponti Straboni à Mileſiis condita. De Sinope fabulam mitto, quam Flaccus & Dionyſius referunt, & Diodorus in quinto. *Cimolin*] Oppidum Cappadociæ Plinio, Paphlagoniæ Melæ. Eadem regio, nomen diuerſum. *Gens Theutrana*] Theutraniam Myſii

antiquitus tenuere. Supra Æolida & partem Troadis in mediterraneo eſt, ibi Caicus amnis oritur gens ampla per ſe, cum totum Myſia appellaretur. Plinius autor in quinto. Eſt & eius nominis oppidum Stephano, à Teuthrante patre Telephi, qui & heros Teuthrantius. *Carambida*] Promontorium eſt Ponti prope quod Halys ingreditur. *Cytorum*] Straboni olim Sinopenſium Emporium. Nomen accepit à Cytoro Phryxi filio. Mela in deſcriptione Paphlagoniæ. *Pallente buxo*] Eſt enim buxo frequens, Marone teſte, *Et algentem buxo ſpectare Cytorum.* *Amaſtris*] Metropolis Paphlagoniæ. *Pontica*] Sunt enim & aliæ Heracleæ. Ordo eſt. Pontica Heraclea gignens nigra Aconita inter ſcopulos linit ſagittas obſcuro veneno. Alludit ad fabulam extracti Cerberi ab inferis, è cuius ſpumis natum eſt aconitum præſentiſſimum venenum, per Acheruſiam ſpecum iuxta Heracleam Ponti. *Inter ſcopulos*] Naſcitur inter cautes, quas Græci Aconas dicunt. Vnde nomen veneno. *Accola Callicori*] Camarithas deſignat iuxta Callichorum fluuium habitantes, in quo flumine Bacchus poſt ſubactam à ſe Indiam primũ *Abluit Eoo rorantes ſanguine Thyrſos*, vt Val. Flaccus cecinit, à quo hunc locum mutuauit Poeta. *Vel qui Byzantia mœnia contra*] Sentire videtur, quid hi qui odio Imperium Orientis proſequebantur, vt Turcos ad bellum motos ſenſerunt cupidi nouarũ rerum Turcis magis quam Imperatori Græcorum hæſerunt. Cæterum huius vrbis nomina & originem annotauimus, vt omnia, fuſius in Stauroſtichi cõmentariis. Hæc à Maumete expugnata eſt anno poſt natum Seruatorem milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſecundo, vt Syluius tertio, vt alii ſcribunt. *Sed mutare vices*] Quam vere hoc dicat nos ipſi videmus, & quotidie experimur, recentibuſque admonemur exemplis, vt potenti ſceptro nimium nemo confidat. Siquidem imperia, vt cætera quæque mortalia & fluxa vicibus fortunæ ab aliis ad alios transferuntur. Nil tamen in orbe viciſſitudine regnorum eſt mutabilius, cui rei monſtrandæ omnis Phryſingenſis Antiſtitis labor inſudauit, & Cyprianus autor & Martyr glorioſus, nõ merito, ſed ſorte ipſa regna variari comprobat, libro de Idolorum vanitate. *Eſſedonum*] Inter anthropophagos in Aſiatica parte numerantur Eſſedones, qui & ipſi nefandis funeſcantur inter ſe cibis. Eſſedonũ mos eſt parentum funera cantibus proſequi, vt ſcribit Solinus cap. vigeſimo quinto. Meminit item Mela in principio ſecundi, & Strabo libro vndecimo. Herodotus in Melpomone. *Agathyrſæa cohortes*] Hi ambiunt Mæotida, à Dionyſio & Marone picti & fortes appellantur: pingunt enim ora & artus, vt referunt Plinius & Mela.

Plauſtra] Quæ pro ſedibus habent. Vnde Hamaxabitæ dicti. *Satarchæ*] Hi vſu auri argentique damnato in æternum ſe à publica auaritia abdicarunt. Scientes nimirum auro multa ſubeſſe mala. Hinc vt canit Ouidius, *ortum Omne nefas, fugere pudor, verumque, fideſque In quorum ſubiere locum, fraudeſque dolique Inſidiæque & vis & amor ſceleratus habendi.* Lege Plinium in quarto, & Melam in principio ſecundi.

Quoſque Thoantææ populos vocat ara Dianæ
Ad cædem, & tinctos humano ſanguine cultros,
Subſidio traxere duces, Hypanimque bibentes
Ante Exampheo dulces quam miſceat vndas,
Mox & Echidneam miſit gens barbara prolem,
Agminaque æriſonus Scytha formidantia Tauros.
Nec vos Axiacæ, Braccataque turba ſilẽda es
Sarmatiæ, inque lupos vertentes corpora Neuri.
Et iam Carcinites centum ſinus ingemit alnis,
Spumeaque horrentes ſpargunt in æquora Taphræ.
Mille etiam populi veniunt, mille agmina paſſim
Armatorum hominum Mæotia littora circum
Cernere erat, multæque ruunt ſine nomine gentes.
Non ſecus ac placidi remeat cum temporis aura,
Trans pontum glomerantur aues atque agmine denſo
Perturbant terras, & pennis aera vertunt.
Armati ſtabant proceres, cunctique fremebant,
Et cupiunt Aſiam quamprimum inuadere bello,
Europæque imos tumefacta per æquora portus
Quærere, & Argolicis Tanain ditare triumphis.
Tunc Methydes Peryphas, trepidantis ductor Alani,
Corpore qui magnum Cyclopem, altumque Typhoea
Vincit, & eloquio par eſt ſed viribus impar
Plus lingua, quam Marte valet, ſpectanda furenti
Lumina ſubiecit vulgo, paulumque moratus
Incipit affari populos, ac talia promit:

Thoantææ] A Thoante rege Tauricæ Cherſoneſi. *Vocat ara Dianæ ad cædem*] Vnde à Luciano in Dialogo Iunonis & Latonæ hoſpitum interfectrix appellatur. *Hypanimque bibentes*] Apud Plinium, Solinum, Diodorum, Melam, & Vitruuium huius fit mentio fluminis, qui non longe à mari; ex paruo fonte, cui Exampheo nomen eſt, adeo amaras aquas accipit, vt non dulcis hinc defluat. Dionyſius eiuſdem nominis flumen in Indiæ deſcriptione refert, quem Plinius niſi in eo mendum ſit Hypaſin nominat.

Echidneam prolem] Baſilides populos intelligit, quibus ab Hercule & Echidna generis principia ſunt, mores regii, arma tantum, ſagittæ. Autor Mela. *Scytha formidantia Tauros*] Scytatauros græce protulit, vna dictio eſt & paterni caſus. Legens Plinium in quarto, Pomponium in primo, item Solinum, diſcet Taurorum gentem maximam fuiſſe, ſcilicet triginta populorum, & Tauroſcythas montana incoluiſſe. Dicti autem Scythotauri, quaſi Scythæ Tauri montis accolæ. Solent pro victimis aduenas cædere. Lege Seruium ſecundo in Æneida comment. *Axiacæ*] Gens Scythiæ, à fluuio Axiacæ nomen, qui à Barbaris Heſter dictus, ex Peunicis iugis, qui Carpatho cohærent oritur. Axiacæ, vt Solinus ait, in Europa ſunt

neque

neque mirantur aliena, neque ſua diligunt. *Braccata*] Totum enim Braccati corpus, & niſi qua vident etiam ora veſtiri, Mela dicit. Per braccas autem veſtes hirſutas ad Septentrionem ſitis vſurpatas intelligimus. Ouid. lib. de Triſtibus tertio, *Pellibus hirſutis arcent mala frigora braccæ. Oraque de toto corpore ſola patent.* *Neuri*] Budinis hi proximi ſunt, coacti aliquando ob ſerpentum ingruentem copiam ſedes relinquere, autore Herodoto. Hermolaus nominandi caſu Neuroe ſcribit, non Neuri. Græcam ſecutus vocula rationem. *Vertentes corpora in lupos*] Nam, vt Mela ſcribit, ſingulis tempus eſt, quo ſi velint in lupos iterumq; in eos qui fuere mutentur. Quod ipſum quandam in Arcadia gentem potiiſſe, Plinius dicit libro octauo, & ex M. Varrone capite decimo ſeptimo lib. de ciuitate Dei, decimo octauo Auguſtinus retulit. Ouidius de quadam Thraciæ ad Pallenen palude ſimilia refert lib. Met. vltimo. *Carcinites*] Ab vrbe Carcine quæ in eo eſt, vt apud ipſum Melam legimus. *Alnis*] Nauibus. *Taphre*] Eodem autore, quod inter Mæotidem & Sinum eſt, Taphre nominatur. *Per æquora portus*] Vt ita legas ſenſus exigit, & non pontus. *Argolicis triumphis*] Vel triumphis quos antiqui Græci adepti fuerant. Aut triumphis, quos propter futuram victoriam contra Imperatorem Byzantii, qui & Græciæ Imperator dicebatur conſecuti erant. *Methides Periphas*] Methei filius. *Alani*] De Alanis in alio loco.

Bellum ingens proceres, & magna paramus euntes
Ad gentes Aſiæ, Europamque laceſſere Martis
Ignaui haud opus eſt freta ſi tentabimus, alto
Cyaneæ occurrent pelago, totumque moueri
Credideris Pontum, & ſaxis concurrere ſaxa,
Vnde per errantes fluctus vix vlla ſuperſtes
Nauis agit remos, medio properanda recurſu eſt
Ipſa fuga, & montes vitandi, vndaque ruentes,
Fluctiuagos quanquam nobis ſuperare furores
Conceſſum ſuperis, prope magni adnare neceſſe eſt
Littora Byzantis, Rex ipſe tremendus in arctis
Faucibus obſtabit, totaque propontide contra
Excipiet populos, timeo Thracum arma, ſuumque
Boſporon, & gentes fluctu quas perluit AEgos,
Naufraga vbi mediis iacet Attica puppis in vndis,
Tranſtraque cum remis ſubter vada cæca feruntur.
Fingo, fretum pateat, nulloque premamur ab hoſte,
Vela quis imponet ratibus? quis gnarus aquarum,
Turbatique ſalis ſcopulos vitabit opertos?
Quis flantem Boream? quis noſcet idonea puppi
Tempora? quis placidis committere lintea ventis?
Quis furor o proceres? quæ fors temeraria belli
Sollicitat mentes? Ignota petuntur & armis
Fœta virum tellus, atrox ruet agmine Lauon,
Et Dacum manus, & crinito vertice Mæſus.
Pannon, & inculto propior male ſarmata Moſco,
Quotq; vndis populos Germanicus alluit Iſter.
Ergo ſi patriæ pietas tenet vlla furorem
Pellite, & externi flammam compeſcite Martis;
Si tamen hic animas effundere vultis eamus
Per mare, per terras adſum, meme ipſe, meumq;
Obiiciam caput, & dicar comes vnus in armis
Indecoris non eſſe animi. ſic talia fatus,
Spem vultu ſimulat, circum pauor intus anhelans
Corda quatit, rabies decreuerat effera cunctis,
Pugnandiq; oblatus amor, ſic Pontus, vt vnda
Exeris os, mulceſq; Deos Neptune marinos,
Et ponit fluctus, & tempeſtate remota
Taurominitanum Siculus mare nauta tranat.

Bellum ingens proceres] Oratio qua perſuadetur bello abſtinendum eſſe. Probat à difficultate, & ignorantia nauigationis, à difficultate victoriæ.

Cyaneæ] Petræ ſunt Ponti, Straboni paruæ inſulæ, Dionyſio & Herodoto Planetæ, quaſi mobiles & erraticæ appellatæ. *Vix nulla ſuperſtes Nauis agit remos*] Figura poetis frequens, id eſt, vix vlli remi agunt pro impellunt ſuperſtitem nauem. *Byzantis*] Conſtantinopolis. *Propontide*] Propontis eſt, vbi paulatim mare ex anguſtiis ſpaciatur, ſeu, vt vtar Melæ verbo, expandit. Helleſpontus vero vocatur vbi primum ſe mare coarctat.

Thracum] Scilicet, gentis ferocis. De hac ſcribunt Mela circa principium ſecundi, Solinus capite decimo quinto, Strabo libro ſeptimo, Syluius paulo poſt principium Europæ. *Suum Boſporon*] Recte ſuum, quia in Boſporo Byzantium eſt, nempe Thracio. Eſt enim & Cimmerius. *Ægos*] Flumen Thraciæ naufragio Atticæ inſigne, vt Poeta ſignificat, Melam qui idem dicit, ſecutus. *Quis flantem Boream*] Vim huius venti explicat Ouidius lib. Transformat. ſexto, item Plinius, & Aul. Gellius in ſecundo. *Quis noſcet idonea puppi tempora*] Hoc eſt, quando tutum & ſine periculo nauigandum ſit. Non enim eadem nauigatio, quod Plinius notat in ſecundo.

Lauon] Læuonum Ptolemæus meminit in commemoratione Germanicarum inſularum ad finem libro ſecundo. *Dacum manus*] Dacum pro Dacorum, & Dionyſius dixit: *Dacorumque manus*] Nunc, vt quibuſdam placet, W*alachi* nominantur. Ea autem regio quæ modo Dacia dicitur, veteribus Cherſoneſus dicta eſt.

Mæſus] Ptolemæo ſuperior & inferior Mœſia poſt illyricum & Pannonios. Scio nonnullis perſuaſum Mœſos eſſe, qui Bulgari vulgo appellantur. Quod mihi falſum eſſe videtur teſtimonio Danubii, cuius boſtia ſunt in Mœſia. Igitur Mœſii quos W*alachos* dicimus.

Pannon] Hungarus. Syluius Europæas res auſpicatur à Pannoniis & Hungaria, vtriuſq; terminos conferens. Porro quot gentes eam regionem occupauerint, Antiſtes Otto, & Abbas Vrſpergenſis, item alii retulerunt. Qui hodie Pannoniam inferiorem incolunt, à Scythis ſe traxiſſe originem prædicant, & Hungaros ab Hungaro eorum rege nomen habere. Qui plura cupiunt legant epiſtolā viceſimam primam, lib. Epiſtolarum viceſimi quarti Franciſci Philelphi. *Sarmata*] Polonus, quem dicit, male propiorem inculto Moſco propter victoriam Sigiſmundi regis Poloniæ, quam ad fluuiū Boryſthenem contra Moſcorum Imperatorem adeptus eſt. Per anticipationem tamen accipiēdum eſt, vt illud Maronis in ſexto, *portuſque require Velinos*. Cauſſa huius belli à Poeta in libro, quem Hodoporicon inſcripſit, refertur. *Germanicus*] Propter originem, quam in quarto libro refert. *Patria pietas*] Quæ vſq; adeo inſita eſt, vt, quod eleganter ſcripſit Lucianus in Encomio patriæ, patriæ fumus luculentior homini videatur, quam ignis alibi. Vnde apud Homerū Vlyſſes optat videre ſurgentem terræ natalis fumum. Vnde & ductum prouerbium. *Patria fumus igni alieno luculentior*. Adi Chiliades Eraſmi. *Taurominitanum*] Id eſt, Siculum, à Taurominio illuſtri Siciliæ oppido.

Venerat interea Polemo longæuus, Ibera
Matre ſatus, genuit cuius vetus Acra parentem,
Sed ſua Myrmecio traduxit tempora pago
Extorris patria, huic nullum virtute, vel armis,
Conſiliove parem Scythicas regnaſſe per oras
Commemorant, poſtquam ſiluere: hic aggere ab alto
Linigerum caput oſtentans, his vocibus hiſcit,
Non ego tantarum ſocij molimine rerum
Sollicitor, maneat vobis modo vita ſuperſtes,
Ibidis in clades Aſiæ, mihi fortior ætas
Hac foret o vtinam, primoſve referrer ad annos
Cum fregi Albanos, pepulique è monte Thoonas
Caucaſeo, & vetitas ſpoliaui milite portas.
Sed vitæ pars lapſa mea eſt, quodque abſtulit ætas
Roboris, ingenio ſollers natura rependet.
Ergo ſi qua fides ſenio præbetur & annis,
Audite hæc proceres. ſtat Cherroneſus ab alto
Circumfuſa freto quo templum, araſque cruentas
Virgineæ ſtatuere Deæ, cui verus in antro
Fatidico Vates litat, atque arcana ſub auras.
Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ ſunt ventura canebat,
Vt recolo, cum Martis amor temereque iuuenta
Me rapuit bello, & crudelibus impulit armis.
Quare ſi Martis mens eſt cognoſcere finem,
An fuat hoc nobis bellum exitiale cauendum,
Mittite Partheniæ ſcitatum oracula Diuæ,
Mittite & ad Danai templum memorabile Achillis,
Vel qua Phryxææ gens Colcha horrenda fatigat
Numina Leucothoes, ſacramve requirite Lunam,
Albanæ numen gentis, quo montibus errant
Afflati, & trepidos miratur Iberia Vates.
Quique magis furit, & maiore impellitur æſtro,
Is ſacer, & ſacra deuinctum membra cathena
Relligio, Diuæ mactandum deſtinat aræ
Indigenæ, hinc ſimul atque exhauſta piacula ritus
In dubiis reſponſa petunt, quæ numina diuum
Annuerint, eadem nobis peragenda ſequamur.
Si ſpem ſuppeditant Superi, & ſperare triumphos
Promittunt, capite arma citi, & vexilla volentes
Tollite, & in Pelagus læti compellite naues.
At ſi nos contra vates arcana mouebunt
Inuiſos Superis, quid fruſtra littus arandum
Claſſibus atque inter Symplegadas æquore mergi.
Cur Scythiam patimur? ſatius nos condere terris
Pauperibus,

Venerat interea] Hæc oratio tota in perſuaſione poſita eſt, & conſilio. *Longæuus*] Apta perſona electa. Ætas enim ſapientiæ eſt condimentum. *Ibera*] Hiſpana, ab Ibero amne nauigabili, propter quem vniuerſam Hiſpaniam Græci appellauere Iberiam. *Vetus Acra Myrmecio pago*] Qui eſt Boſpori Cymmerii, Mela autore, meminit Plinius, & indicat Ptolemæus. *Per oras Scythicas*] Quibus proprie nomen Scythæ remaneat, patet ex octauo Ptolemæi in Europam tabula. *Primoſve referrer ad annos*] Maro præteritos dixit, hoc eſt, ſi talis nunc eſſem, qualis eram. *Cum fregi Albanos*] Color ex octauo Maronis, vbi Euander Pallanta filium ad bellum iturum alloquitur. Ex eo dicti quod albo crine naſcantur, vel ab Albano flumine, quod per Albaniam decurrit. Autor Plinius. Iuſtinus dicit eos ab Albano Italiæ monte nomen tenere, quod inde Herculem, quum extincto Geryone armenta eius per Italiam duceret, ſequuti fuerint. *Thoonas*] Hi ad Caucaſum habitant, quod Poeta innuit. *Sed vitæ pars lapſa mea eſt*] Deſignat iuuentam, quæ adoleſcentiam ſequitur, qua ætate, vt phyſici dicunt: ſanguis integer eſt, qui ſenio diminuitur. *Ingenio*] Induſtria, conſilio, prudentia. Nam, vt diuus Hieronymus in Amos prophetam ſcribens, loquit: *Senectus auget ſapientiam, prudentiam quoque ac conſilium ſuppeditat.* *Senio*] Velut plurimarum rerum vſu perito. *Et annis*] Quod ſenex multa meminerit ſuperioribus acta ſeculis. Innuit autem ad magnarum rerum gubernationem, tum ſapientiam, tum multorum experientiam requiri. Has autem viſus eſſe filias Afranium Poetam prudenter & lepide ſcripſiſſe refert Gellius. *Cherroneſus*] Peninſulam Græci Cherſoneſon vocant, quaſi terreſtrem inſulam. *Araſque cruentas*] Scilicet, Dianæ tauricæ, *Cui verus*] Sic ſcriptum, memini in alio exemplari, non *dirus*. *Quæ ſunt, quæ fuerint, quæ ſunt ventura canebat*] Verſus Homeri eſt, item Heſiodi & Maronis in

Georgi-

Pàuperibus, proprioſque lares atque antra tueri,
Quam diuis cæpto auerſis, & numine læuo
Claſſe peregrinas belloque laceſſere terras.
Plura adnectentem vox deficit, ortaque vulgo
Seditio eſt. alii infectis decedere rebus
Conſulere & placidam vitæ captare quietem,
Secretas alii Diuorum exquirere mentes
Sollicití. verum ii quorum ſententia bello
Scrutandi Europam, pacem damnare, Deoſque
Temnere, & innumeras ſecum compellere gentes.

Georgicis de Protheô. *Parthenia*] Virgineæ, vt iam dixit. Sic enim à virginitate Parthenia dicta eſt, & Maro Parthenias appellatus ab inſigni modeſtia & verecundis moribus. Quod præter alios Auſonius teſtatur in Epiſtola ad diuum Paulinum. *Memorabile templum*] Id in Leuce inſula erat quæ Achillea propterea nominata eſt. Mela & Plinius huius meminere.

Gens Colcha] Iberis & Albanis finitima, huic, Strabone teſte, celeberrimum fuit Leucothoes templum. *Horrenda numina*] Pro carmina, ex emendatiore codice numina repoſui. Scribit enim Herodotus Leucothoe, ab incolis immortalium honores tribui. *Leucothoes*] Hæc Ino & Albubunea apud Latinos dicitur, Cadmi & Harmoniæ filia fuit, quare ſuſpicor, pro Hermionem legendum eſſe Harmoniam. *Phryxea*] Epitheto, ni fallor admodum longe repetito, nempe à conditore. Perhibetur enim hoc templum à Phryxo conditum ſecus flumen Phaſim.

Albanæ numen gentis] Idem Strabo commeminit. Habuit & Luna templum in Ægypto, quod Herodotus veraciſſimum autumauit. *Errant*] Senſus non patitur vt errat legatur. ſed minutius fortaſſe hoc, quam adnotari debeat. *Symplegadas*] Quo in loco ſint, autores minime conueniunt, nec quid nam proprie ſint conſentiunt. Nam alii petras, quos ſequimur, alii excitas vndas & petris colliſas, alii, vt Strabo, Plinius, inſulas faciunt. Dictæ ſunt autem ſymplegades à mutuo congreſſu. Symplegma concurſum ſignificat. Cyaneæ vero à colore nigranti ab vndarum concurſu. Herodotus inquit, Græci illas planctas vocant, quamuis plerique, vt & ego, planetas legant, vt & apud Plinium pro planiciei repoſuit Hermolaus. At Io. Fran. Picus legendum planctæ arbitratur.

Vt ſiluere omnes, ſe tunc Othomannius Orchas
Androphagum de gente ſatus coram obtulit vltro
Spectandum cunctis, furibundoque ore minatur,
Indignis Scythiæ populis: ite ite per altas
Aſſuetaſque niues, & vos ignobilis æui
Viuite degeneres, inquit, quis neſciat olim
A nobis mortale genus, genteſque renatas,
Et prolem exhauſto dignam ſubcreſcere mundo;
Vnde olim Ianum (cen prodidit alta vetuſtas)
Trans Hellen ſcopuloſque, & ſaxa minantia Ponti
Italiam petiiſſe ferunt, vos terror ab vndis
Sulcatis toties remouet, Regemque timetis,
Anguſtumque fretum, quid enim dementius illo?
Vela quis imponet ratibus? quid perdita iactas
Verba miſer Peripha? populoſque in pace reponis?
Primus Anacharſis Riphæa ab origine cretus,
Perdocuit firmare rates, & verrere Pontum,
Commotaſque ſalo teneat velut anchora puppes.
Primus & æs conflare nouum Scytha, Lydus, & arcum,
Et pharetras, magno natus Ioue prodidit infans.
Num periere artes? nobiſque ablata facultas
Infandum pelagus veteris accedere velis?
Eſt Bryomas, magnusq́; Gyges, Glaucuſque, Thoaſque,
Quemque tulit terris memoratum Armozica Nereus.
Gnari omnes ſulcare fretum & contexere naues,
Saxaque, & horriſonos ſoliti cognoſcere ventos.
Quod Polemo ſuadet, ſenio confectus & annis,
Scrutari diuum mentes, hæc futilis ætas
Iſta iubet, tempusque teri in diſcrimine mauult,
Quam peragi bello, & quantum olim Marte feroci,
Nunc tantum ſermone valet, quid Delphica demens
Templa ſiles? Phariumque bouem? quid corniger Hāmon
Intactus? ſacræque Hecates Perſeidos aræ?

Vt ſiluere omnes] Hac oratione non modo animi perſuadentur, ſed impelli quoque ac cogi videntur ad bellum capeſſendum. *Othomannius*] Othomanni filius, de quo Syluius in rebus Thracienſibus. *Orchas*] Pro Orchanes, de quo idem ſcribit Syluius. Poeta autem hæc Turcarum nomina, vt & in Germanicis interdum propter heroici verſus decorem vel inflexit, vel mutauit, vt hic Orchas pro Orchanes, qui rem inchoatam à patre, vt refert Syluius, proſecutus, Turcorum Imperium propagauit. *Androphagum*] Ex induſtria ex crudeliſſima genere ortum ſcribit. Nomen autem ab effectu ſumptum eſt, quaſi homouori, quod homines inſtar ferarum vorare conſueuerint. ad quos referri poteſt, vt Camers notat, illud in Aſinaria Plautinum Adagium, *Lupus eſt homo homini*. Plurimas autem gentes veſci humanis carnibus paſſim tradunt ſcriptores grauiſſimi. Harum meminit idem Camers in Collectaneis in Poetas. *Quis neſciat olim*] Hic locus declaratur ex ſecundo fragmento Catonis de Originibus, vnde Poeta illum ſumpſit. *Trans Hellen*] Idem Cato tradit rate Scythica Ianum veniſſe in Vaticanum, à quo ipſe Deus Vaticanus. Lege quæ Annius in Vertumnianam Propertii ſcripſit. *Quid enim dementius illo*] Ac ſi dicat, quid magis ratione alienum. Et refellit omnia obiecta. *Primus Anacharſis*] Probat à ſcientia nauigādi. *Riphæa ab origine*] Scytha.n. erat, de cuius inuentis Plin. vbi denotat. Quæ quis inuenerit in vita.

Gemmantem his dictis, vagina extraxit eburna
Impatiens gladium quicunque remanſerit, inquit,
Hoſtis erit patriæ, dixit. circumque ferentem
Lumina, ſollicitum aiunt ingeſſiſſe furorem
Mentibus, vſque adeo ſtrepitus, voceſque reſultant
Montibus & Ponti ſtridor diuerberat vndas.
Non ſecus Ionij campos, atque æquora late
Corus agit, triſtiſque Aquilo, Libyamque remenſus
Aphricus, & moto conturbant littora fluctu,
Quiſque volat, perflatque vndas, & turbine magno
Perſonat horrendum, & vinci negat, inde fugatis
Hoſtibus arreptum propriis mare flectit habenis,
Atque poteſt quo vult titubantem impellere Pontum
Victor, & indomitus ſpumantibus imperat vndis.

Scytha Lydus] Hoc ipſum ſcribit Atiſtoteles. *Iouenatus*] Scilicet, Scythes, vt Plinius ait. Alii ſagittas Perſen Perſei filium inueniſſe ferunt. *Quemque tulit terris memoratum Armozica Nereus*], Senſus eſt. Et eſt Nereus quem tulit, id eſt, protulit, edidit. Armozica, oppidum Scythiæ in terris memoratum. *Horriſonos ventos*] Citantes tempeſtates marinas, qoales perbibent à Meridie Auſtrum ad Oriẽtem Norum, Aphricum ad Occidentem. Vnde Poeta inferius, *atque æquora late Corus agit, triſtiſque Aquilo Libyamque remenſus Aphricus & moto conturbant littora fluctu.* *Nunc tantum ſermone valet*] Senilis eloquentia maxime probatur, & in precio habentur eorum opera, qui in extrema ſenecta ſcribunt, vt in adagio quodam Roderodamus admonet. Quin & Neſtoris in Pyliorum Ducis facundia in prouerbium abiit, vt idem explicat, dicens: Homerum huic, vt tria ſecula, ita plus quam mellitam quandam facundiam affinxiſſe.

Arma vocant cuncti, pharetraſque, arcuſque minaces
Expediunt, bellique Orchas deſignat Amartem
Eſſe ducem, ſæuumque patri Salmonea iungit
Ad pugnam, iubet & ſcinäi de vertice naues
Riphæo, cæſiſque vndas impellere ſyluis.
Nec mora, feſtinant operi, totamque moueri
Aſpiceres Scythiam, feruet mare nauibus altis,
Ponticaque accipiunt glaciales carbaſa ventos.
Iamque rates pelago, iamque arma, duceſque feruntur
Europam contra, atque Aſiam, cum fama per æquor
Euolat, & tali rumore Propontida miſcet,
Vicinaſque vrbes, Scythicum genus æquore magna
Claſſe vehi, & gelido properantia lintea Ponto
AEgæum in pelagus, Lesboaque littora ferri,
Remque auget dictis, horrendaque nuntiat arma
Extemplo pauidas ſubitus timor occupat vrbes,
Arma parant populi, curruntque ad littora Thraces,
Pilatæque manus funduntur ab Helleſponto.

Venit Bebrycia genus inſuperabile bello,
Et Myſi indomiti, & ſublato Mæones arcu,
Quique Aſiam Phrygiamque colunt, & flumina potant
Lydia, & Ionias Cycnis modulantibus vndas,
Anchialum interea curſu, Crunonque relinquunt.
Et Mariandynos, Erythinaque ſaxa, ſiniſtra
Nauta fluctiſono dextra concurrere cautes
Cyaneaſque pelago, & Byzantis littora miles
Proſpicit, & contra plenis it mœnia velis.
Iam Scytha per littus diffunditur, æquora claſſis
Occupat, & vaſto telorum turbine muros
Agmina certatim inuadunt, ſtant turribus altis
Armati ciues, & ſaxa ingentia torquent.
Et pice flagranti poſitas in littore puppes,
Sulphureiſque vrunt tedis, atque ignibus atris,
Vndique fit clamor, bellum terraque marique
Inſurgit primuſque vrbi ferus intonat armis
Salmoneus, multoque madens in ſanguine Amartes,

Amartem] Et hic vitanit nominis aſperitatem. Nam Amurates dicebatur. Is fuit ipſius Orcanis filius, qui rem quoq; vt auitam & paternam adauxerit, apud Syluium legimus. *Salmonea*] Et hoc etiam flexum nomen, Solimanus enim vel Solmanis, vt Syluius ſcribit, dicebatur. Amuratis filius, qui tamen breui fato functus, re omni ad fratrem Pazaitem deducta. *Riphæo vertice*] Interpres Dionyſii admonet Riphæos Scythiæ montes ſine aſpiratione ſcribi, quam tamen Seruius adhiberi præcipit ad differentiam Ripæorum Arcadiæ montium. *Lesboaque littora ferri*] Senſus eſt talem terrorem incuſſerat animis fama, vt non ſolum Byzantium contra arma moturi eſſent Turcæ, ſed inuaſuri etiam Ægæi inſulas & Lesbon aggreſſuri.

Remque auget] Vnde Ouidius cecinit, *& auditis aliquid nouus adiicit auctor.*

Bebrycia] Arriano poſt Chalcedonios Bebrycii ſunt. *Myſi indomiti*] Etiam abs quibuslibet læſi & imperiti. *Mæones*] Lydi. Ni fallor, dixſimus Lydiam antea vocatam Mæoniam. *Sublato arcu*] Hoc dicit propter vſum, vt autumo, Lydorum, quos notatos legimus, quod ad capeſſendũ bellum æquo propenſiores fuerint. Audiuit & gens hæc male multis nominibus, quæ autores paſſim referunt, & furti imprimis, quod non diſcederent, niſi re quapiam ſublata, & propterea fortaſſe dixit, & vſus eſt verbo Sublato, ad vtrumque intellectum faciente. Quid ſi referas à Lydis ſublatũ arcum iuxta hiſtoriã. Cyrus enim de victis Lydis imperauit, vt cauponiam exercerent, neque arma tractarent, ſed veſte ad terram vſq; demiſſa vterentur, quæ olim mollitiem indicabat, vt ad eum modum veluti in fœminas transformati,

Increpi-

Increpitat pugnam ignauam lentaſque ſagittas:
O genus æternum, & terris ſeruata propago,
Scandite iam murum, & Mæotica ſigna per vrbem
Ferte alacres, quid vos Byzantia mœnia terrent?
Dixerat. incumbunt pelago, ſonat icta profundo
Verbere tonſarum, & remis ſpumantibus vnda.
Annixique altos tormento impellere muros
Inſultant, iaculiſque ardens prætexitur aer,
Non tot Erichthoniæ pulſarunt curua triremes
Littora Sicaniæ, nec coniurata Mycenis
Aulis vicino vidit tot lintea portu.

formati, ad rebellionem fierent inutiles. Zenodotus autor, ab Eraſmo in Chiliade ſecunda citatus, in relatione Adagii Lydus cauponatur. Sed prior ſenſus magis placet. *Phrygiam*] Geographi duas ponunt, minorem & maiorem. Minor eadẽ & Epictetus & Aſia minor. Altera Orientalior, quæ maior appellatur. *Flumina Lydia*] Scilicet, Pactolum, Iordanum, Hermum, Cayſtrum, Meandrum omnium maximũ. *Ionias vndas*] Cayſtrũ intellige, qui ex Ioniæ mediterraneis in Ægæum tendit. *Cycnis modulantibus*] Secutus Dionyſium, qui & in hac regione ponit cantum Cycnorum. *Egialum interea curſu Cromiamque relinquunt*] Verior lectio eſt, Anchialum Interea curſu, Crunonque relinquunt. Nam Melæ eſt Crunos portus in littoribus Iſtro proximis & inter vrbes Anchialos connumeratur. *Mariandinos*] Arriano gens Paphlagonum vicina Sangario flumini vbi Heraclea eſt. Straboni videtur è Thracia profecta. *Erithyna ſaxa*] Sunt maris pontici prope Paphlagoniam ſcopuli duo Erithyni à colore appellati, quod tellus in ea parte rubricare videatur. *Fluctiſono dextra concurrere cautes Cyaneas pelago*] Sequitur eos qui ponunt Cyaneas inſulas ante Boſporum Thracium. Nauigationẽ ergo direxerunt inter littora Aſiæ & Symphlegadas, vnde illis inſulæ dextræ & littorales Aſiæ populi ſiniſtri occurrebant. *Iam Scytha per littus*] Poeta rem breuiter perſtringit, vt qui iam digreſſione hæc ſcribit. Sylnius fideliter & diligenter extendit, deplorans ignauiam chriſtianorum principum, quod Græcis auxilium non tulerint. Taxat & Campanus. *Terris ſeruata propago*] Alludit ad primatum humani generis, qui omnium ſcriptorum conſenſu Scythis attributus eſt. *Non tot Erichthoniæ*] Id eſt, Atticæ, denotat claſſem illam nobilem Athenienſium in Sicilia amiſſam, vt Plutarchus in Nicia tradidit. Aliter, *Non tot Agenoreæ*] Et hoc magis placet. Nam vtroque modo ſcriptum vidi in exemplari Poetæ. Significat autem triremes Carthaginenſes. Hiſtoria notiſſima eſt. *Sicaniæ*] Siciliæ. *Aulis*] Portus Eubœæ, quam hodie Nigropontum appellant. *Coniurata Mycenis*] Ex Pomponio, qui ait Aulis Agamemnoniæ Graiorumque claſſis in Troiam coniurantium ſtatio. quamquam Poeta, quia dicit *Vicino portu*, videtur velle non in Aulide fuiſſe claſſem Græcorum, ſed in vicino ſibi portu. Nec defuerunt antiqui, qui id crederent, qua de re latius diſſerit Strabo.

Interea ſyluæ cæduntur, turris in auras
Erigitur trabea, & tabulis creſcentibus vrbi
Inſtat, & armato completur milite moles.
Hinc vectes & ſaxa volant. hinc peſtifer ignis,
Nigrantique ruunt male olentia ſulphura teda.
Venerat illa dies, qua lamentabile regnum
Eruerent Turcæ, noſtriſque ornata triumphis
Barbara Riphæas victricia ſigna per Alpes
Gens ferret, noſtroque orbi intercluderet æquor.
Nox ruit interea, & Creſcens pallentibus vmbris
Diſtulerat pugnæ rabiem, iacet humida tranſtris
Pars Scythicæ pubis, pars curuo in littore ponunt
Corpora, & humentes capiunt ad ſydera ſomnos.
Gliſcit in vrbe timor, vigiles per culmina clamant
Cuſtodes arcis, iamque altera venerat orbi
Clara dies, croceiſque polo Tithonia bigis
Fulſerat: at Scythicæ reuocarunt arma cohortes.
It ſtridor cælo, reclamans vocibus Helle
Perfremere horrendum, Termontiaque arua fragore
Ingenti tremere, & ſubter (mirabile dictu)
Aufugere immanes turbata per æquora Phocæ.
Heu vrbem inuiſam ſuperis, quam vidit ab alto
Nec pater omnipotens, nec iuuit Apollinis ara.
Fama eſt Argolica vento Lacedæmone vectos
Conſuluiſſe Deum, magnique oracula Phœbi.
Quo tandem immenſi per tot diſcrimina Ponti,
Per varios caſus, & mille pericula rerum

Interea ſylua] Adi Sylnium, quem Poeta hic ſequitur. Luculenter enim Sylnius, quia ſoluta oratione, & vrbis oppugnationem, & Conſtantinopolitanorum munitionem, item religionem ac ſupplicationes deſcribit.

Termontia arua] Id eſt, vicina loca Thraciæ tremebant. Trimontium locus eſt Thraciæ ad Philippopolio apud Rhodopen montem. *Apollinis*] Qui ibidem vrbis fundamenta ponenda reſponderat. *Fama eſt*] Hic pero occaſionem originem vrbis recenſet, de qua Strabo, Volaterranus, Sylnius, & nos in Stauroſticho. *Terapnæa*] Lacedæmonia. *Quid te pater optime contra vrbs molita mea eſt*] Innocentem & immeritam oſtendit, cum offenſæ cauſſam perquirat. *Cretheos Æmonii*] Probat ſibi multas à mortalibus iniurias illatas, & vno tantum artificioſe exemplo vtitur. Non enim multis vtendum erat, cum vrbs ſua à Turcis oppugnaretur. *Phryxus*] Hic Ionem anum refert, fuit enim Athamas qui apud Iſthmum regnauit pater Phryxi Crethei frater, quem Æolus Ionis filius genuit. De quibus plura Higinius, & ſtatim in principio Valerianus, Flaccus. *Nephelæa dona*] A Nephele Phryxi matre. *Theſſalico hoſpite*] Iaſone, *Æſonias*]

Compulſis, finem præberent fata malorum,
Vt Deus egregiam circumdare mœnibus vrbem
Præcepit, dignam ſtatuendæ quærere ſedem
Argiui ſcrutari oras, cum Dorica puppis
Helleſpontiacæ ſummiſit lintea fauci,
Et celerem anguſto firmauit littore curſum.
Hic vrbem egregiam ſtatuunt, & mœnia condunt
Spumanti vicina ſalo, Chalcedona contra,
Atque ſuo ductor dixit de nomine Byzas,
Ergo dum pugnant, & cædibus alta fatigant
Mœnia & Argolicæ Scythicus furor ingruit vrbi,
Delius, & Rhodopen oculos, & littora Thracum
Torſit, & armatam claſſem terraque furentes
Aſpexit populos, regnumque quod ipſe, domoſque
Puppe Terapæna quas condere iuſſerat actos
Strage premi infanda, tractoſque in funera ciues,
Fumantes firmauit equos, magnumque tonantem
Inuadit dictis: qui te pater optime contra
Vrbs molita mea eſt? circumſtant vndique gentes
Per mare, per terras, & ni tua cura ruentem
Excipiat, noſtri cadet ingens gloria Ponti.
Cretheos AEmonii magno de ſanguine Phryxus
Aurea trans pontum, qua Colchidis ora recedit,
Vellera deuexit, Nepheleaque deinde ſacrauit.
Dona tibi o genitor, prolique tuenda reliquit
Noſtræ, vt Theſſalico raperentur ab hoſpite furtim
Scilicet, atque aurum AEſonias veheretur ad vrbes,
Multaque præterea ſileo ludibria templis
Facta meis, ſerua hunc populum. nam cætera tali
Penſabis dono, Scythiamque his diſiice flammis,
Atque iter ad manes calcatum Acheruſia pande
Limina, & horriſonas ſub tartara merge ſagittas
Hoſtileſque incende rates, aut obrue Ponto:
Vel ſi te pietas retinet, fac deſinat armis
Hoc genus infandum, regnumque reuiſat auitum,
Atque pharetrigeræ referant ſua ſigna cohortes
Ad Tanain, triſtemque iram compeſcat Amartes.
Talia ſit fantem, ſolio tunc Iuppiter alto
Excipit omnipotens: fatis vrgentibus inſtat
Vrbi ſumma dies, & ineluctabile tempus.
Non longe cladis meta eſt. nec Delphica tantum
Oppida deſicient, ſed noſtro oracula templo
Rapta quoque, & ſummo lugebunt vertice ſellæ.
Non erit Arcadiæ locus integer, omnia flammæ
Conſument Scythicæ, bimariſque arſura Corinthus
Ictibus æthereas proſterni ingentibus arces
Cernet, & æquari Pelopis tecta alta ſuperbi
(Infandum viſu) mediis iam Cycladas vndis
Aſpicies, Delumque tuam, Myconemq; cremari,
Igneque Riphæo trepidam fumare Lebynthum.
Hæc multos olim gens regnatura per annos,
Donec in arma ferox magno Germanica pubes
Seruiet Auſtriadum generi, quo ſanguine cretus
Trans Hypanin, vltraque feret victricia Thulem
Signa triumphatam, & Scythico dominabitur orbi,

Ventura

Theſſalicas ab Æſone, cuius multa mentio apud Ouidium in Transformat. *Calcatum iter Acheruſia pande limina*] In ora Pontica ſpecus eſt Acheruſius ad manes peruius, autores Mela, Plinius, Solinus, Ammianus. Nomen ſumptum ab a, ſine, & cheron, lætitia. quod locus is, quo per Acheruſium ſpecum iter eſt, ſit omni penitus lætitia vacans. Eſt & Italiæ palus Acheruſia, prope Puteolos & Cumas, propter Herculem, Theſeum, & Pyrithoum, quos ad inferos deſcendiſſe crediderunt antiqui. *Vel ſi te pietas retinet*] Correptio eſt figura nota. *Amartes*] Pro Amurates, & nō legendum amantes. De hoc Amurate Syluius multa meminit. *Excipit omnipotent*] Iouis vaticinium futuri Imperii Turcarum. *Delphica oppida*] Vt Byzantium à Byze iubente Apolline conditum. *Noſtra oracula*] Quanto in precio Delphicum fuerit oraculum, Herodotus oſtendit. *Sella*] Meminit pluribus Strabo huius oraculi, item Lucanus.

Hæc multos olim] Dicit duraturum Turcarum Imperium vſque ad tempora Maximiliani Cæſ. à quo poſtea delebuntur. *Lydus paſtor*] Leonem Pontificem Maximum ſignificat, qui nunc poſt Iulium Secundum

Eccleſiæ

Ventura hac terris hominum cum paſtor habenas
Lydius excipies, nec non Pallantidos arcis
Sceptra Leo, & ſancto Latialem numine Romam
Sublimem efficiet, votiſque vocabere terris.
Hæc ait, & magno nutu aurea ſydera torquet,
Perque polum incedens ſtellis ardentibus, imas
Deſpicient terras, Irim Thaumantida ab alto
AEthere demiſit, tetramque alimenta referre
Imperat in nubem vndarum, volat ipſe tricuſpi
Fulmineus, tonitruſque ciet, ruit igneus æther,
Totaque pulſantur piceis Byzantia nimbis
Mœnia, & horrificis Boreas circum euolat alis.
Et defrænatis voluuntur curſibus amnes,
Inſtat tempeſtas oculis & grandinis horror.
Pugnabant cæci, & nubis clauduntur amictu,
Deſeritur pugna, & curuo ſe littore condunt.
Hmmentes Scythiæ populi, poſteſque reuulſos,
AErataque minas nutantes mole relinquunt.
Interea nox atra polo ſurgentibus aſtris
Ingruit, & feſſos dulcis ſopor alligat artus.
Stant muro excubiæ, Rexque alta in nocte quieti
Se dedit, & ſomno curas mulcebat inanes.
Mopſopia, vt perhibent, curru deuectus ab vrbe
Triptolemus, cælo ſacratos impulit angues,
Dona ferens Cereris, Scythicas iam deſuper vrbes,
Et pontum geminos deſlexerat axe iugales.
Sceptra loci & regnum tunc rex crudelis habebat
Lyncus, & hoſpitio venientem ſuſcipit amplo.
Inuidet inuentis, & nocte ſilentibus vmbris
Ferro hoſtem aggreditur, celeri ſcelus hauſit olympo
Alma Ceres, Regemque noua indignata figura
Induit. illum acri compenſans lumine curru
Bacchus pampineo, frænatam in Nebrida verſum
Alligat, inuaditque Indot, vbi cornua tollens
Nigra corimbifero victor ciet agmina Mero.
Ille odium Cererem Scythicum contra impulit almam.
Exercere genus lucentem qualis Eleuſim
Deuehitur curru, ſertiſque recentibus ornat
Spiciferum caput, & geminot agit alta dracones.
Talem ſeſe offert, & regem nocte ſepultum
Inuadit dictis: tu nunc agis ocia ſomno
Fatorum ignarus, Byzantique immemor vrbis.
Surge age, nam terris cum craſtina fulſerit hora
Collucere faces, & mœnia capta videbis.
Dixerat, & tenues ſubito delapſa per auras
Multa ſuper fatis cunctantem, & multa parantem
Poſcere, deſeruit, viſa eſt quoque ab æquore ſummo
Cærulea in ſomnis affari talibus Helle:
Heu fuge direptas terras, fuge littora Ponti,
Multaque præterea ſuperum portenta Deorum
Suprema vnde diet, vrbiſque miſerrima cadet
Agnoſci poterat. trepidus rex protinus alto
Deſiliit lecto, & medias parat ire per vmbras,
Cum ſubito excelſa penitus micat ignis ab arce,
Summaque fumantes rapiunt incendia turrtt.

ècclesiæ præeſt, à Capnione in nuncupatoria quadam epiſtola & Eraſmo in Chiliadibus, tum aliis locis plutibus laudatus. *Pallantidos arcis*] Romanæ à Pallante Euandri filio ſiue à Pallantio oppido Arcadiæ, vt Solinus & Halicarnaſſæus ſentiunt. *Inanes curas*] Propter neceſſariam fati voluntatem. *Mopſopia, vt perhibent*] Orditur fabulam Triptolemi & Lyncis Regis Perſarum, quæ eſt apud Ouid. in Transfotmationibus. Animaduertendum quod Lyncus dixit, & non Lynx, vt alii: ad differentiam puto inter regis nomen & animalis. Innuit autem Cererem adhuc memorem antiqui odii in Scythas, admonere Regem in ſomnis de futura clade. *Celeri ſcelus hauſit olympo*] Id eſt, vidit. Maro, *Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto Dardanus.* Annotatiuncula in margine indicat, cur dixerit *celeri olympo*, nempe ad Lunæ naturam reſpiciens, quæ & Ceres dicitur, quam rem Macrobius abunde tractat, & Maronis interpretes tangunt, ſuper his verbis: *Vos o clariſſima mundi lumina Liber & alma Ceres.* *Illum acri compenſans lumine*] Confuſus ordo, vt eſt illud Maronis, *mediiſque in fluctibus aras ſaxa vocant Itali.* Notarunt Seruius & Quintilianus. Eſt autem conſtructio. Bacchus compenſans acri lumine, ſcilicet, Lyncum. *Verſum* id eſt mutatum. *In Nebrida frænatam*] Hoc eſt, alligatam fræno currui Bacchico. Illum inquam alligat Bacchus. *Curru pampineo*] Pro curru. *Inuaditque Indos, Corymbifero Mero*] Mons eſt in India, vbi altus Bacchus fuit. Vnde, vt ait Pomponius, locus fabulæ datus Iouem Bacchum in femore aluiſſe. Nam per hoc nomen Græci femur etiam ſignificant. Abundare illum Corymbis, ait Plinius. *Lucentem Eleuſim*] Propter ſacra nocturna, quæ facibus accenſis fiebant, vt diximus ſuperius. *Dracones*] Vehi Draconibus Ceres fingitur, propter Lunæ varios circumflexoſque meatus. *Helle*] Phryxi ſoror, quæ in pontum cadens mari nomen dedit Helleſpontus. Fingit hanc quoque velut numen vicini maris Regem de fuga admonuiſſe.

Talia cunctanti Regi, Melanius Arcas
Hoſtis habet muros, inquit. vidi ipſe, refracto
Belli ferratos diuelli cardine poſtes.
Sic ait, & tenebris pauidum ſe miſcuit atris.
Interea armorum ſonitus clareſcit, & vrbem
Horror habet, veluti cum Pergama celſa tenebant
Therſandrus, Pyrrhuſque ferox, & dirus Vlyſſes:
Teucrorum imperium iuratum tranſtulit Argos,
Vndique ſtricta acies, hinc Vali, & Sarmata ferro
Incumbunt, Cottæque fremunt, gaudentque cruore
Iaxamatæ, Chalybeſque ruunt, Neurique luporum
Pellibus horrentes, Phyliræque rudeſque Satarchæ
Byzereſque feri, & peltis decertat Amazon,
Parte alia trepidos inuadit Iberia ciues,
Atque Albana cohors, Nomadumque exercitus omnis
Funditur, & rapidis non defuit ira Cohatris,
Irrumpuntque omnes, cæduntur limine primo
Portarum excubiæ, reſonant clamoribus vndæ.
Diſcurrunt paſſis matreſque nuruſque capillis,
Et natis comitata cohors infantibus ibat
Per tenebras, perq; arma virum, Scythicaſq; ſagittas.
Vrbs ruit in flammas, miſerorum corpora paſſim
Cæduntur, rapiturque adytis Byzantia gaza.
Eoo interea ſurgebat lumine Titan,
Augetur paſſim cædes, vaſto omnia luctu
Complentur, fugiuntque omnes, & lata viarum
Conſtipantque Scythæ, & ſtrictis mucronibus inſtant
Fulminei. haud aliter rabies infanda luporum
Ieiuna compulſa fame, ſtat faucibus atris
Atque inhiat prædæ, & pecora inter inertia ſæuit.
Iam Byzantiaci properabat ad alta Tyranni
Atria Salmoneus, Scythica ſtipante caterua.
Quem ſimul atque amplo venientem à limine vidit
Rex, fugit, inque domus ſeſe penetralibus abdit.
Fama Chariſthenium bello flagrante Mycenas
Armata miſiſſe manu, Ieuonemque Pyræum
Iunxiſſe & bello, quo non Taulantius oris
Vir fuit in patriis, & pace animoſior alter.
Hi duo veſtibulum Regis, vaſtamque ſilentes
Portam adſeruabant, etenim te ſubtrahis illa
Fæde Ligur pugna, nec fuſi ſanguinis vltor
Iuſtiniane fugis, tum luce coruſcus ahena
Orchaſq;, Polemonq; ferox, & dirus Amartes
Tela parant, limenque petunt, & ſanguine tincti
Threicio inſultant portis, illi horrida contra
Arma retundentes, hoſtes à limine pellunt.
Vtque feræ telis circum ſtridentibus vltro
Incumbunt ferro, & quanto magis ingruit hoſtis
Mucrone infeſto, iis tanto magis efferit ira.

Interea armorum, Therſandrus, Pyrrhuſque ferox & dirus Vlyſſes] De his Maro in ſecundo. Scribas dirus ſine y. Nam dirus dicitur Deorum ira miſſus. *Iuratum tranſtulit Argos*] Argiui in Aulide portu iurarunt euerſionem Troiæ. Maro, *Non ego cum Danais Troianam euertere gentem Aulide iuraui.* *Rapitur Byzantia gaza*] Vt inferius referam. *Iam Byzantiaci*] Apud Syluium & qui expugnationis huius ſeriem per litteras poſteritati dederunt, aliter inuenio, qui dicunt duos milites, Græcum alterum Theophilum Palæologum, alterum Dalmatam Ioannem pro portis murorum vrbis diu ſolos Turcarum impetum ſuſtinuiſſe. Bartolinus tamen dicit ante fores regiæ domus necatos.

Penetralibus abdit] Veritas hiſtoriæ habet, vt Syluius ſcribit, Græcorum Imperatorem cum non vt Regem decuit, pugnaret, ſed fugeret, in ipſis portæ anguſtiis cecidiſſe, tum oppreſſum calcatumque obiuiſſe.

Fama Chariſthenium] Hoc nomen immutatum eſt à Poeta. *Ieuonem*] Pro Ioannem, mollitum eſt hoc nomen, vt annotatiuncula in margine teſtatur. *Pyræum*] Illyricum, Dalmatam. Pyræi enim populi ſunt Illyrici, vel proximi Illyricis Liburnis Iſtris, vt eſt apud Melam. Illyricas gentes, ſi Syluio fidem damus noſtra ætas Sclauns appellat, & alii Boſnenſes, alii Dalmatæ, alii Croatii, Iſtri, Carnique nuncupantur. Cæterum Sclauorum nomen latiſſime patere oſtendit autor Chronicorum regni Polonorum.

Taulantius] Et Taulantii inter Illyricos populos numerantur, quorum meminit etiam Lucanus. *Fæde Ligur pugna*] Deſignat Ioannem Iuſtinianum, apud Ianuam Ligurum Metropolim nobili loco natum, qui in hac pugna vulneratus, vbi fluitare ſanguinem ſuum animaduertit, clam ſeſe pugnæ ſubtraxit, cumque in Peram diuertiſſet, inde Chium nauigauit, ibique ſeu vulnere, ſeu mœſtitia morbum incidens inglorius vitam finiuit. Felix ſi in ipſis Byſantii mœnibus animam exhalaſſet, inquit Syluius.

Dii quib. hanc vrbem, iunctumq; Propontida Thracũ
Mens fuerat Regi externis defendere bellis,

Cur

Dii quibus hanc vrbem] Exclamatio pathetica. *Alter Thiſſagetas, qui dudum*] Id eſt, paulo ante, vt ſignificet

& hos

Cur æquis ſummo hæc oculis ſpectatis olympo.
Iamque Chariſthenius madido ſudantia tabo
Tela vibrat, roratque effuſi ſanguinis vnda.
Ipſe pharetrigeras impellit in arma cateruas
Salmoneus, Periphaſque ſimul, ſolumque petebant
Marte Chariſthenium, nec cedit Achaicus ardor,
Sed contra ignauum violentius increpat hoſtem,
Milleque iam fracto pendent vmbone ſagittæ.
Interea ille ardeus crudum Pythoenta, Lycumque
Setigerum, & longo pugnantem Amythaonà caſtu
Enſe necat, vomit ille animam, Ladumque Agathyrſa
Matre ſatum obtruncat. nec ſegnior ante Pyræus
Pugnat, & infanda proſternit cæde ruentes
Sauromatas, fractoque expellit Amazona baltheo
Alter Thiſſagetas (qui dudum è rupibus altis
Proruerant) iam victor agit, Taberena que fundit
Agmina, Brachatumque Gyan, cui Pythia mater
Ingeſsit ſtimulos, qua Pouti effaſcinat hircos.
Voluit humi, mæſtumque Thagen agit obuius enſi
Quiſque animam, fuſoque madent in ſanguine poſtes.
Quantum Martis amor creſcit, violentaque ſurgit
Impacata fames pugnæ, tantum horrida cædes
Augetur, ruit Argolicus iam fulminis inſtar
Impetus, aut quando gelidi fumantia Pindi
Alta ruens quercus diuellit ſaxa nemuſque
Proſternit, vaſtoque reſultant antra fragore.
Ecce autem armipotens magno cum turbine Amartes
Arguit ignauam pugnam, telumque trabale
Torquet in aduerſos hoſtes, fremituque ſonoro
Id volat, & triplici inſidit ferale cruenti
AEre Chariſthenii, taurique ingentia findit
Tergora, & effracti clypei mora ſcinditur ærea.
Ilicet atra repens deſcendit ad inguina peſtis,
Perculit & vires, animamque inuaſit Achiui.
Ille cadit moribundus humi, ſociumque requirit
Lumine, & vltorem poſcit necis. alta Pyræum
Ira dolorque rapit, miſeri iam pallida fato
Ora tegit clypeo, vibrataque tela repellens,
Argolicos Manes iterumque, iterumque querelas
Nominat ingeminans, & funus deflet amici.
Ac ſubito vt tygrim catulos rapientibus Indis
Ira agit impatiens, volucremque impellit in hoſtem.
In turmas ruit, & Sibyna crudeſcit acuta,
Authoremque necis quærit Taulantia proles,
Nec mora, terrifico ceu turbine voluitur Auſter,
Ingruit & Ponto, & motas circumtonat vndas,
Creſcit Amaſtriaco violentior ira Tyranno,
Atque coruſcanti telo furibundus Amartes
Stat contra, ſed poſtquam nequicquam horridus hoſtem
Inuadit, fruſtraque ſuos prædeſtinat ictus.
Saxum ingens, quod forte via ſub turribus altis
Deciderat, rapuit, nixuſque per aera torquet.
Heu fatum inuiſum, fremit & perſibilat auras
Pondus, quaque orimentum coniungitur imo
Irruit hoſtile, & fractis furit oſsibus, ille

& hoa ad bellum deſcendiſſe, de quibus ſuperius io relatione aliatum gentium nullam fecerat mentionem. Hi ſunt vicini Turcis, Mela tradente.

Brachatum] More Sarmatarum brachis opertum. *Effaſcinat hircos*] Oſtendit in matre fuiſſe vim effaſcinandi, cum dicat hircos effaſcinate ſolitam. Effaſcinatiunem in teneris animantibus pollere ex Marone colligitur, vbi ait, *Neſcio quis teneros oculis mihi faſcinat agnos.* tamen poſſe adultos partus etiam effaſcinari autores habes Plinium & Solinum, Ioterpres Pauli in Epiſtola ad Galatas hoc verbo vſus eſt, quo vero ſenſu Eraſmus iodicat.

Reſultant antra fragore] Cacephatus eſt, vt illud Maronis, & Dorica caſtra. Neſcio an de induſtria Poeta id fecerit, vt fragor etiam in verſu ſentiretur.

Ecce autem armipotens Amartes] Veritas hiſtoriæ id Maometi tribuit, qui defuncto Amurate gubernacula regni adeptus eſt. *Sibyna*] Genus teli quod Illyricis & Liburnis io vſu fuit, autor eſt Eooius, vt eſt apud Sextum Pompeium. *Felices animæ*] Color ſumptus à Marone in morte Niſi & Euriali. *Byzantia gaza*] Sunt enim, vt Syluius ſcribit, inuenti non pauci theſauri, quos in ipſo belli priocipio infelices ſuffoderunt ciues, quibus ſi pro defenſione vrbis vſi fuiſſent, ſuam fortaſſe vitam & patriæ libertatem ſeruaſſent. Coacti antem ſerui verberib. & tormentis dominorum abdita ſcrutari & eruere. *Supellex*] Etiam eodem Syluio autore. Templum Sophiæ Iuſtiniani Cæſaris opus, toto orbe famoſum, & cui alterum comparari nequeat, nudatum ſacra ſupellectile, ad omoes ſpurcitias patuit: oſſa martyrũ quæ fuerant in illa vrbe precioſiſſima canibus obiecta & ſuibus, ſanctorum imagioes aut luto fœdatæ, aut ferro deletæ. Altaria diruta, in templis ipſis aut lupanaria meretricum facta, aut equorum ſtabula. Idem ſcribit, vt Seruatoris noſtri ſimulacrum irriſum, atque iterum cruci fuerit affixum.

Vt moriens ſua fata videt, pallentis am ici
Deſuper incubuit corpus, ſic deinde quieuit.
Felices animæ dum Cæſar, & Auſtrius orbis
Progenies reget Imperium, Rhenuſque bicornis
Seruiet, & dominos rerum viſura nepotes
Transferet in cælum noſtros Germania diuos,
Fama per ora virum, tenueſque volabit ad auras.
Nec mora conuellunt poſtes, longa atria luſtrant
Porticibus vacuis ByZantia gaza, ſupellex,
Thraiciique patent luxus, rapiuntur ab hoſte
Regis opes, Scythicæque aperitur curia turmæ.
Ecce cruentatis manibus iam cæde recenti
Raptabat regem Salmoneus, fœdaque tabo
Ora, & purpureo concretos ſanguine crines.
Ante fores limenque locat (miſerabile viſu)
Exanimum corpus, ſpoliatque, & Regis ademptas
Exuuias oſtentat ouans, quatit omnia, & altum
Vociferans volat in cædem, ceu vertice torrens
Alpino ruit, & vaſto cum murmure ſyluas
Abſtrahit ingentes, & ſaxa ſonantia torquet.
Vndique conueniunt matres, & pectora plangunt
Innuptæ puerique, & fœmineo vlulatu
Helleſpontiaci reſonabant æquora Ponti.
Fit paſſim cædes, Turcæ dominantur in vrbe.
Sic placitum ſuperis, iam ſumma incendia turres
Aureaque inſiliunt lambentes ſydera flammæ
Perque domos, perque alta ducum pallatia & vrbem
Ignis abit, teter per multa volumina fumus
Euolat, & qua non poterat Vulcania peſtis
Ire, tenent gladii, Scythicuſque intermicat enſis,
Tela parata neci, nulli parſum, accipit omnes
Atra dies, fœdos niſi qui ſeruantur in vſus.
Exitus hic vrbis, iam fama per aera pennis
Præpetibus volat, & Thracum ſublimior vrbes
Emathiamque petit, veloxque per oppida fertur
Dorica, & affatu Pelopæas territat vrbes.
Mox abit in nubes, & iam ſuper æquora magno
Remigio alarum propellitur, omnia miſcet,
Tercentumque tonat linguis, Aſiamque pauentem
Sermone inuadit vario, pauidaſq; per aures
Infandum canit excidium, lacerata capillis
Ingemit, & diro funeſtat murmure terras.
Tunc ſubito capere arma viri, portaſque nouare
Vrbibus & celſas implere molaribus arces,
Armaque pars ſenio, & rubigine pallida tetra
Expoliunt, raptor tanquam prope mœnia Amartes
Afforet, atque Aſiæ diffunderet agmina campis.
Nunc me Pazeites, nec non vocat alter Amartes
Hunniadiſque fugam, & rorantes ſanguine Varnas
Mens agitat, geſtitque animus per vulnera ferri
Europæ, & toto ſeriem deducere bello.
Moles longa retro eſt, Taberenæ ne fulmina, & vltra
Excitas Tanaim gentes & bella canemus
Horrida? palmifera præformidante Damaſco?
His igitur, ne longa ſequar primordia rerum,
Hiſma-

Turmæ] Erat enim victorum infinitus numerus, quorum impetu in ingreſſu portæ octingenti circiter milites ex Latinis Græciſque periere.

Ecce cruentatis] &c. *Raptabat Regem Salmoneus*] Id fingit Poeta. Nam Impetator, vt diximus, dum fugeret, oppreſſus eſt. *Nulli parſum accipit omnes Atra dies, fœdos niſi qui ſeruantur in vſus*] Sic Syluius. Non dignitas, non ætas, non ſexus quemquam protegebat. Stupra cædibus, cædes ſtupris miſcebantur. Senes exacta ætate, fœminas viles ad prædam in ludibrium trahebant. Vbi adulta virgo, aut quis forma conſpicuus incidiſſet in manus rapientium diuulſus. *Atra dies*] Inauſpicata, ſecundum veterum ſuperſtitionem, cuius meminit Plinius lib. ſeptimo, cap. quadrageſimo. & Eraſmus Centuria quinta primæ Chiliadis. *Pelopæas*] Id eſt, Peloponeſſiacas. *Pauidaſque per aures*] Lege timidaſque per aures. *Nunc me Pazaites*] Innuit ſe trahi quodammodo ad canendum de reliquis Turcarum tyrãnis, niſi abſterreret eum rerum moles. Pazaites duos inuenio, alterum, qui patri Amurati eius nominis primo, nam & duo Amurates fuere, vt Poeta quoque indicat, ſucceſſit, Thraciam Meſiamque magna ex parte ſubegit maiora facile conſecuturus, ſi per eius infelicem exitum licuiſſet, quem ſi forte requiris, apud Syluium inuenies. Alterum filium Mahumetis expugnatoris Byſantii.

Nunc me Pazeites, nec non vocat alter Amartes] Duos quoque lego Amurates. alterum filium Orcanis, cuius ſuperius mentio facta eſt, alterum filium non eius quidem, qui Conſtantinopolim expugnauit, ſed alterius Mahometis, qui fratri Moſi ſiue liberis extincto ſucceſſit. Poeta tamen ficte, vt admonuimus, alteri Amuratũ tribuit

Hiſmariæ pereunt vrbes, Orpheaque quondam
Sithonis, & patulos longis vlulatibus agros
Biſtoniæ replent matres, ſerpitque ruina
Per Macedum campos, & ſummo vertice paſtor
Horruit Orbeli, nec non & Æantia pubes
Et Libethra ſuis Scythiam male vidit & vndis,
Oſſa ingens, Pindus, Lapytharum à ſedibus Othrys
Euulſus, Nymphas ſæuus Bæbeidas horror
Armorum, & clades viridantem perculit Orcon.
Nec te Triptolemi ſerpens defendit Eleuſis,
Non Argis quodam belli, non fama Mycenis
Profuit antiqui, nec Liber & Herculis ira
Ingentes Thebas, Cadmæaque mœnia iuuit,
Iam declamatus Bromio aduentante Cytharon
Deſeritur ſacris, atque exululata relinquunt.
Nota triennales trepidantes Orgya Baccha.
Hinc furor Arcadiam & gelidi delubra Lycæi
Inuaſit, Pholoemque, & nymphas nonacrinas,
Piſæaſque vrbes, & in oppida Achaica fertur
Infandus furor, & nondum vana miſtus Enipeus
Alphæo expauit, turbatique Elide ludi.
Quid Pelopis tecta alta canam? Bimariſque Corinthi
Iſthmon, & euicta miſerandas Helladis vrbes?
Quo me Cyrrha rapis? quo me Cephiſſus, & vnda
Caſtalium ſacra? & vocales carmine Delphi?
Non Athamantea cladem Calidonis, & amnem
Athracium Ionii maculantem ſanguine littus
Diſſimulabo, nec exhauſtum iam Marte prophano
Leucatenque, Argoſque, & Acarnano Acheloo
Vincula coniecta, & frænatas Pontibus vndas.

tribuit expugnationem vrbis Byſantii. *Hunyadiſque fugam*] Nomen illi Iohannes erat, natione Walachus haud claro ſanguine ortus: verum vir magno animo, dextro ingenio, & virtutis amator. Hic, vt Syluius meminit, Ladislai partes in Hungaria ſecutus, ingentes Hungarorum & Polonorum copias fudit, primuſque omnium apud Hungaros Turcorum acies & frangi, & vinci poſſe monſtrauit. *Varnas*] Locus ingentis ſtragis à Turcis noſtris illatæ, duce Amurate ſecundo. Ex hac pugna Hunyades, vt peritus rei militaris fatum prædixerat, non creditus ſeſe ante finem pugnæ in tutum recepit, vt ait Volaterranus. Et idcirco dixit. *Hunyadis fugam*] Huius pugnæ ſeriem Syluius ſcribit, qui & autor eſt Amuratem victoram interrogatum, quid nam triſtior eſſet victis iam hoſtibus, reſpondiſſe: Nollem hoc modo ſæpius vincere *Taberena ne fulmina*] Tamberlanum intelligit à Tabernis, vt Scholium declarat, Aſiaticis oriundum; alludens ad nomen. alii tamen Tartarum, ſiue è Turcarum genere fuiſſe volunt. verum quiſquis is fuerit, proditum eſt hunc Tamberlanum decies centena millia hominum in caſtris habuiſſe, de cuius triplici tentorio exſtat caput primum apud Crinitum de honeſta diſciplina libro primo. Dixit autem fulmina reſpiciens ad id quod Tamberlanes iactitare ſolebat, nempe ſe Dei eſſe iram. Nec verbo res defuit. crudeliſſimus enim Tyrannus plures Aſiæ vrbes deleuit, homines tanquam pecora trucidauit. Adde quod Pazaitem, cuius paulo ante memini, vinctum prandens, quaſi canem ſub menſa ſua comedere iuſſit, aſcenſurus equum, eo tanquam ſcabello vſus eſt. *Damaſco*] Hanc nobiliſſimam Syriæ vrbem diripuit atque incendit. Syluio teſte. De Damaſco lege Plinium capite decimo octauo, libri quinti. *Sithonis*] Thracia. *Orphea*] Ab Orpheo qui Thrax fuit. Recenſet autem ordine prouincias & vrbes Turcico Imperio ſubactas. *Macedum campos*] Hi latiſſime patent, plures enim continet regiones, quas Mela nominat. *Paſtor Orbeli*] Mons Thraciæ, vbi Orpheus habitauit. *Nec non & Æantia pubes*] Ab Æante amne Macedonum iuxta Apolloniam. meminit eius Strabo libro ſexto & ſeptimo, Mela item in Macedonia. *Libethra*] Cantatiſſimus fons Libethrus, quem præſidium poetarum Solinus appellat, hinc à poetis Libethrides Muſæ appellantur. Lege Seruium ſuper ſeptima Ecloga. Strabo autem nono Geographiæ lib. Libethrum dicit eſſe nympharum antrum & ſpeluncam quandam. *Oſſa ingens Pindus*] Noſtro, ait Syluius, tempore nobiliſſimi montes Olympus, Pieris, & Oſſa. Pindus inſuper & Othrys Lapytharum quondam ſedes Turcorum Imperio parent, penes quos quinque & ſeptuaginta vrbes fuiſſe olim Plinius affirmat. *Nymphas Bebeidas*] Meminit Bebæi fontis Ouidius in transformationibus: item Plinius & Hermolaus in emendationibus. *Orcon*] Lucanus Tytareſum nominat libro ſexto. Ferunt hunc amnem in Peneum deſcendere, quem admiſſum non recipiat, ſed olei modo ſupernatantem breui ſpacio portatum abdicet. *Nec te defendit Eleuſis*] Senſus eſt, Non incuſſerunt timorem, quia Ceres & Triptolemus dicantur habere ſerpentes, quibus vehantur. *Antiqui belli*] Quod geſſerunt contra Troianos. *Liber & Herculis ira*] Vterque Thebanus fuit, alter Semeles, alter Alcmenæ ex Ioue filius. Iram autem accipe pro indignatione, qua in domandis monſtris afficiebatur, adeoque bili obnoxium ferunt: vt comitialem morbum pateretur, qui ab eo Herculanæus eſt appellatus, ſeu potius referas ad furorem, quem aſtu Iunonis concepit, filioſque ſuos eſſe hoſtes arbitratus interemit. Vnde Senecæ eſt tragœdia, Hercules furens. *Iam declamatus Cytharon*] Sententia eſt: inuadentibus Turcis, & omnia deuaſtantibus deſeruntur ſacra Bacchi, quæ à Mænadibus in monte Cythærone fieri conſueuerant. *Orgia*] Sic cum i latino ſcribendum, alii à verbo græco, quod furorem ſignificat, alii à montibus, in quibus ſacrificia fiebant, dicta putant. *Vocales carmine Delphi*] Propter oraculum Delphicum.

Nec metam Europa tantorum habitura malorum,
Sed tranſuecta fretum gens cultu aſperrima & armis,
Anguſtas iterum fauces, Aſiamque pauentem
Inuadit bello, rapitur Chalcedonis ara,
Sacra Ioui magno, poſitumque ab Iaſone templum
Bithynaque vrbes Nymphaque rapacibus vndis
Aſcanio fugere lacu, Myſique, Phrygeſque,
Inde etiam Ionias manauit peſtis ad vrbes,
Quas nec tutata eſt pereuntes Latmia Phœbe,
Branchiadaque arcus, nec Amazonis ara Diana,
Quid Cares memorem? quos ire per arma furentes
Bubaſides videre nurus. quid Marte reuulſum
Et Cragon, & Lymiren, & Xanthon, & horrida Vatis
Templa Dei? quot vos poſitæ ſuper æquora Naxos,
Dulichiumque, Samaque, & ſyluis denſa Zacynthos,
Neritos, & Chalcis, Siphnuſque, & parua Seriphos
Perpeſſæ clades? ſaxi Paros inclyta vena
Iam gemit, & Gyaros, Strophades, virideſque Donyſſa,
Inſulaque altiſonis quot fluctibus aſtrepit AEgon.

Nec metam Europa] Hactenus de Eotopæ regionibus, quas Turcæ occuparunt, noocde Aſiaticis. *Rapacibus vndis*] Propter Iollam Herculis ibi raptum, vt cecinit Valerius Flaccus. *Branchiadaque arcus*] Id eſt, Apollinis ob otaculo dicto olim Branchidæ, nunc Didymi autot eſt Pomponius, à Brancho Apollinis Cathamito, cuius Lucianus meminit in dialogo Amoris & Iouis. *Amazonis ara*] Pattonymice protulit Amazonis Amazonidos. Templum Dianæ Epheſiæ intelligit ab Amazonibus conditum. vulgata ſunt quæ de hoc ſcribunt Strabo, Plinios, Solious. *Latma Phœbe*] A monte Latmo Ioniæ, fabula oobili. *Bubaſides videre nurus*] Id eſt, Cariæ mulieres, vt eſt apud Ouidium io Transformatiooibus, Pompooius Bubeſſum dicit, non Bubaſum gemioato ſſ. *Horrida*] Propter religionem templi, quę intrantibus horrotem gignat. *Cragon*] Montem Lyciæ. *Lymiren*] Oppidom & flumen illic.

Xanthon] Hanc Strabo inter ſex maximas Lyciæ ciuitates connumerat. Plioius teſtatur tempore ſuo fuiſſe ſex & triginta cum olim ſeptuagiota fuerint. Sunt eodem oomioe duo fluuii, alter Lyciæ, alter Phrygiæ. Ergo lapſus eſt Volſcus interpres Heroidum Ouidü, dicens Xanthi fontes eſſe inter Telmeſſum & Pataram Lyciæ vrbes, miſcetique cum Simoente. *Dei*] Apollinis Patarei, cuius otaculum celebre fuit vanæ geotilium ſuperſtitioni. *Quot vos poſita*] Demonſtratis Europa & Aſia à Turcis occupatis, nunc ad ioſulas Ægæi deſcendit. *Syluis denſa Zacynthos*] Maro nemotoſam vocat. *Saxi Paros inclyta vena*] Ob marmor Pariom cantatiſſimum, de quo multa Plinius.

Quare agite ô proceres, & tu Germanice Cæſar
Trans Pontum, Scythiamque, atque hymbribus obruta
Pergite, & Armenias olim frenate ſagittas. (regna
Iam video Euphratem deſcendere, & agmina Tauro,
Aſſyriamque, & bello altum exardere Niphatem,
Et feſtinantem noſtros Babylona triumphos
Et rapere, & raptas Eoa ad littora prædas
Vertentem, Caſiumque Iouem, Byblonque, Tyrumque,
Sidonem, & Libanum externis ſeruire tyrannis.
Quin etiam per agros palma fragrantis Idumes
Chaldæa venere manus, ſæuitque cruenta
Sacra Palæſtina. & memoranda per oppida Memphis.
Hoſti præda ſumus, iam fulget Maurus in armis:
Pugnaceſque manus contra mouet aſtrifer Atlas.
Quod ſi veſtra genus mora debellare ſuperbum,
Et defrænatas longe propellere gentes,
In patrias venient ſedes, gelidaſque per Alpes
Signa ferent, legeſque dabunt, etiam ne videbis
Perſarum, Europa gentem Sophytida tellus
Nauibus AEgæo infeſtis? quando ergo erit olim
Tempus vt Auſtriadum tremat Africa terra tumultu,
Atque iterum pontem ferat indignatus Araxes?
Dixit & inflammatum animum menteſque reliquit
Heroum, curua pulſans teſtudine Enipeus.

Pars cupit Hyrcano bellum exercere ſub Oxo,
Pars celerem Armeniæ confeſtim inuiſere Tigrim.
Horridaque armigeris pulſare Artaxata ſignis.
Pars Scythicas ſpectare plagas, hic ire per vſtos

Quare agite] Hortatio ad Cæſarem, & teliqoos Principes, vt maturent expeditionem Totcicam. *Armenias olim frenate ſagittas*] Sic legendum iuxta emendatius exemplar, olim, pto belli, hoc eſt, iam vt apud Papinium in Achilleide, *Olim dolet altera vinci.*

Nyphatem] Hic mons dirimit ab Armenia Aſſytiam. *Caſiumque Iouem*] A Caſio moote Atabiæ, cuius meminetunt Solinus & Mela. Illic olim Ioui delobrum fuit, oonc prope locus eſt Pompei Magni ſepulchto inclytus. Reperio etiam alterum eodem nomine mootem in Seleucia proximum Antiocbiæ. *Byblon*] Nunc, vt quibuſdam placet, Gibeletb nuncupatut. Plura de ea vtbe Stephanus. Byblon à iunci copia, quē Græci byblum appellant, oominatum putent. *Externis ſeruire tyrannis*] Quaſi dicat, repetenda hæc atmis à nobis, tanquam propria, cum antiqoi Imperatores militari iure, & longa poſſeſſione vendicauerint. *Chaldæa venere manus*] Babylooia Chaldæorum caput, vt inquit Solinus, nunc ſub Perſarum Imperio regitur. Babyloniam ergo quæ ad alteram Nili tipam eſt, Chaldæorum Colooiam putauerim ex antiqua Babylone migrantium, à Saladino nuoc Mabometicæ ſectæ, vt ita dicam, Pontifice poſſidetur.

Ignoti *Per*

Ignoti Garamantis agros, pars vincere Mauros.
At iamiam AEgyti Phariis quatere oppida ſiſtris,
Et latratorem telo propellere Anubim,
Bubaſtimque ſacram, & Diuæ lunaria frontis
Cornua ſpiciferæ, variiſque coloribus Apim
Fœdare, & bello quæſitum inuadere Oſirim
Viſum aliis, Nilumque alto turbare cadentem.
Dumque huc atque illuc ardor Mauortius errat,
Legati vndiſono redeuntes littore Rheni,
Reddita belligero referunt reſponſa Roberto.
Scilicet hunc pugna & bello contendere malle,
Cedere quam regno, dulceſque relinquere terras.
Nec Martem indictum, & pugnam renuiſſe nocentem.
Tunc Rex Auſtriades ſolio ſic orſus ab alto:

Per ſacra oppida] Propter natalem locum & ſepulchrum Seruatoris noſtri Chriſti. *Etiam ne videbis*] Quaſi dicat, hoc tantum reſtat ad peroiciem Europæ, vt Perſæ quoque eam inuadant. *Tremat Africa terra tumultu*] Hoc hemiſtichium extat apud Ciceronem de Oratore ad Quintum fratrem libro tertio. *Pontem ferat indignatus Araxes*] Sic etiam Maro dixit. *Latratorem Anubim*] Et Maro quoque ait, *Latrator Anubis*, de quo Diodorus. Nec parum multa prodidit Herodotus de Ægyptiorum ſacris & moribus. *Bubaſtim*] Vt apud Melam legimt, noo Bubaſta. *Et diuæ Lunaria frontis Cornua ſpiciferæ*] Id eſt, viſum aliis fœdare cornua lunaria frontis Diuæ ſpiciferæ, id eſt, Cereris. Hunc declarant locum verba, quæ Lactantius ioterptes Papinii ſcribit ſuper hoc verſu in Thebaide. *Variiſq. coloribus Apim*] Pomponius, *Bos niger certis maculis inſignis.* Idem Plinius, idem Solinus tradunt. *Oſirim*] Poeta ſeorſim ponit ab Api boue, cum aliqui ſint, qui Apim, Serapim, & Oſirim pro eodem accipiaot.

Nilumque alto turbare cadentem] Cataractam Nili intelligit, vbi tantus aquarum fragor eſt, vt qui ibi habiteot, ſurdi ſint, autor eſt Cicero io libello de Somnio Scipionis. Lucaous item Cataractæ huius memioit. *Legati*] Qui miſſi deſcribuotur libro ſecundo.

Magnanimi proceres, quorum mihi cognita virtus,
Sperabam parta iam pace quieſcere regnum,
Noſque alio transferre nefas, ſocialiaque arma
Vertere in externos, patriamque cruore tueri:
Sed quoniam ſæui paſſim inuaſere tyranni,
Nullaque raptores tangit pietatis imago
Tantorum facie ſcelerum, quis temperet iras.
Atque animam timeat mediis effundere in armis?
Qui Scythiam inuadet, rapidumque videbit Orontem,
Et Maurum imbellem vincet Germanicus enſis?
Quandoquidem ſunt bella domi? iam perfidus hoſtis
Occupat Europam, Lybicas tenet anchora puppes
Littus ad Hiſpanum, querimur: vellemus in armis
Illico perfremere, & populos ſuperare furentes,
Ii longe à patriis abſunt regionibus, Acer
Hoſtis adeſt, veſtraſque potens ſibi vendicat vrbes.
Quid vos par facere eſt? non extra quærere regna
Nunc opus: at iuſto patriam defendere Marte,
Libera quæ ſimulatque erit, & pietate ſuorum
Defenſum Imperium, Tanais timet, ipſaque ſupplex
Se debet Babylon, nec plus ſe nubifer Atlas
Armabit, verret que hoſtilibus æquora remis.
O genus armipotens ſuperis gratiſſima proles,
Deſidia ne animi tanta? conſuetaque bello
Pectora molleſcunt? perſtet ſententia veſtro
Et regno, patriaque, penatibus, & ſacris Diis
Conſuluiſſe prius, varias quam quærere terras
Increbreſcat amor, ſtat Pallatinus in alta
Arce ferox, noſtriſque inhiat violentior aruis.
Nec quemquam timet, & iam formidabile bellum
Illum oratores referunt, pugnamque futuram
Moliri impauidum, ac fruſtra repetuntur ab illo
Noſtras quas tenuit ſedes, Hagenoia tellus
Teſtis erit nobis, & iam pridem oppida capta
Antiqua Helſatiæ, vobis quot & abſtulit vrbes

Magnanimi proceres] Cæſaris oratio quæ poſita eſt tota io rationibus, quibus probat bella geri non poſſe, oiſi prius domi pax ſit. *Qui Scythiam inuadet*] Locus à maiori ad mious.

Patriam defendere] Vim hoſtium à liberis, ab vxore, à pecore, à domeſticis latebris propellere. *Iuſto Marte*] Si quidem iure naturæ vim vi repellere fas eſt. Sed vt id Chriſtiaoo conoeniat, & quatenus decreta patrũ, in quibus bellum approbari videtur, recipienda ſint, tam vere, quam pie Eraſmus diſſerit Ceoturia prima Chiliadis quartæ, Adagio primo. *Tanais timet*] Innuit, Si Germanicum nomen coocordiam amplecteretur, facile fore, vt totum orbem ſubiugaret. Idem Campanus in oratiooe Ratiſpon. idem Syluius in Europa, idem Poeta noſter in oratione Auguſtana, idem Huttenos ſentiuot. *Et regno*] Probat veodicandam patriæ amore, & Deorum pietate libertatem. Per alterum oppida occupata intelligit, per alterũ templa, vt ſuo loco dicemus. *Stat Palatinus in alta*] Poteotiam Palatini ſigoificat. Nec quiſqoam arbitretur hic detrahi Palatinis. Oportet enim decorum perſonæ ſeruari, quod per proſopopœiam fieri neceſſe eſt, vt tradunt Cicero & Quiotilianus. Quomodo enim Cæſar animos incitauiſſet, ſi Palatinum pium ſibi amicum, ac beoeuolum illis dixiſſet, recitaodæ ergo erant cauſſæ, quib. animi ad inuidiam excitareotur, etiam ſi falſæ fuiſſeot. Quare admooitos facio Lectores, taotũ abeſſe, vt hic Palatioos oorer, vt etiam dubium ſit, vtrum maiores ſint laudes Cæſaris in

Colligite, atquè vtinam falſum ſit, latius acrem
Inſtruit hic animum, & iam parto, degere neſcit
Veſtra, niſi hunc contra virtus inſurgat, & iram
Arceat, atque ſui regni intra limina cogat.
Præterea quoties tacitas humentibus vmbris
Nox operit terras, viſa eſt regionis imago
Ante oculos noſtra, paſſos laniata capillos
Sæpe queri, & nigram ferri lachrymoſa per auram
Quin etiam in ſomnis genitor meus increpat arma
Abiectaſque Aquilas, & corda infracta timore.
Nec non & Theſpis, ſuperum quæ arcana Deorum
Callebat Vates, olim ventura canebat
Excidia, & ſtragem populis, belloq́; peracto
Nes fore victores, & dudum Iuppiter alto
Intonuit læua, ſic nos Ioue in arma volente,
In cædes, ſtrictique aciem mucronis eamus.
Dixerat, inque animos pugnæ ſpirarat amorem:
His accenſi omnes Baccho, menſiſque remotis
Stant auidi Martis, vultuque ferocia corda
Noſcere erat, cunctos ſubit hæc ſententia ferro
Cernere, & Arctoo pacem componere mundo.

hoc poemate, an Palatinorum. *Hagenoia tellus*] Oppidum Elſatiæ, dictum ab Agenore, vt affingit Poeta alibi. quare, ſi verum eſſet, dictionem ſine ſpiritu ſcribendam putarem. *Etiam parto*] Id eſt, acquiſito. Itaque expunge pacto, & repone parto.

Theſpis vates] De qua ſuperius libro ſecundo.

Arctoo mundo] Id eſt Germanico Imperio. Vaſta cum ſit prouincia Germania haud immerito alter mundus poteſt appellari.

LIBRI TERTII FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI.

QVARTVS liber gentium populorumque deſcriptionem habet, & primo Cæſaris gentes enumerat. Inde fœderis Sueuici, quod tripartitum eſt. In eo enim Principes, Prælati, Ciuitateſque numerantur. Inter ea iuuenis cum baculo de more ad indicendum bellum mittitur. Inde Cæſar in Noricum cum exercitu proficiſcitur, vnde Danubiani Numinis oritur in eum indignatio, qui ſtatim flumina in conſultationem vocat, & per occaſionem iugis ſexaginta fluuiorum, qui in Danubium exonerantur, deſcriptio, deque Danubii fonte plura. Sequitur Cæſaris & militum in Danubio pugna, & inde diſceſſus, eiuſdemque cum Regina verba de rebus Inſubrium: qui mox cum exercitu in Priſchauium agrum profectus, Orhoburgium obſedit, inibique pugna varia, ſed in primis duellum Cæſaris & OEbali, qui de ſe multa refert: quorum in auxilium Venus & Diana deſcendunt, clarum vtrinque certamen: ſed victa Venus in cœlum aufugit. OEbalus iam iam moriturus, Cæſarem vt ſe mandet ſepulturæ, rogat. Cæſar cum militum furorem compoſuiſſet, ad OEbalium corpus pro ficiſ citur, idemque ſepulturæ mandat.

AVSTRIADOS LIBER QVARTVS.

DVm gliſcit ſic ira animis, vulgata potentes
Fama mouet populos, tunc omnes arma capeſſunt
Illyricæ in primis patrio de more cohortes
Armantur Sibynis, Bacchæ Pucina relinquunt.
Prela Tegeſtrææ, Natiſumque nouemq́; Timaui.
Tranſcen-

IN AVSTRIADOS LIB. IIII. SCHOLIA Iacobi Spiegelii.

DVm gliſcit ſic ira animis] Sequitur Catalogus gentium, quæ Maximiliano militarunt. *Illyricæ cohortes*] Propter aliqua oppida, quæ Cæſar in Illyricis tenet, prius à Venetis poſſeſſa. Illyrii ſeu Liburni (inquit capite quinto ſecundi lib. Florus) ſub extremis Alpium radicibus agunt inter Arſiam

Tranſcendunt fontes, portuſque arx alta Naonis
Excitur, Carnuſque audax, cui corpus Ibera
Cetra tegit, iuguloque in pugna muſſat obeſo,

Arſiam & Titium flumen longiſſim: per totum Adriatici matis littus effuſi. Lege Plinium capite viceſimo ſecundo libr. terrii, & Appiaoum io Illyrio, qui ſcribit Polyphemum Cyclopem ex Galatea genuiſſe Celtum, Illyrium & Gallum, à quib. Celtæ, Illyrii & Galli nomen habent. *Sibynis*] Diximus Ennio autore, vt eſt apud Sextum Pompeium genus teli fuiſſe peculiariſſimum Illyricis populis. *Pucina prela relinquunt*] Plinius vini Pucini meminit, ounc nos Ribolium appellamus ex Tergeſto ſuauiſſimum affertur. Sed hi verſus ſic legendi ſunt: *Armantur Sibynis Baccha Pucina relinquunt Prela Tegeſtraa.* Nam Græci Tegeſtre dicunt, & apud Dionyſium legitur *Aſty Tegeſtraon*. Interpres itidem vertit: *Alta Tegeſtraon poſtrema mœnia terra.* Artemidorus autem (vt Stephanus ſcribit) Tergeſtrum nominat. Latini *Tergeſta* vocant. vnde noſter alibi libro vndecimo *Tergeſtinos manipolos* dicit. Nam Pomponius, Plinius, Strabo, ſi ſincera eſt translatio Tergeſte ſcribunt. *Natiſum*] Alii dicunt Natiſonem. Lege Sabellicum in deſcriptione patriæ. *Nouemque Timaui Tranſcendunt fontes*] Nouem enim capitibus exit, voo tamen oſtio, mare Adriaticum ingreditur. Maro, *Per ora nouem vaſto cum murmure montis It mare præruptum.* *Carnuſque audax*] Ni fallor reſpexit ad rebellionem Carnorum ſub Maximiliano Cæſare, qui Hungarorum exempla ſecuti ſunt, qui paulo ante in principes viros Paonoo iæ conſpirarant, tantamque inde cædem editam ferunt, vt diuerſis locis ſupra quadraginta millia cæſa cenſeaotur, tandem victi pœnas luerunt. quare arbitror hunc verſum additum poſtea à Poeta, cum multo ante opus confectum fuerit, ſed non editum. Tumultum hunc, ſeu mauis ſeruile bellum in literas retulerunt, & Poeta ooſter in Itioerario, & Cuſpidianus, & Ludouicus Decius in tempora Sigiſmundi Sarmatarum Regis. *Cetra*] Scuti genus. Maro. *Leuas cetra tegit.* *Iugulo obeſo*] Id eſt, tumenti. omoes eoim fere Carni ſtrumis laborant. Dicuot aquarum naturam hoc efficere. Nam autor eſt Albertus ooſter, qui montes iocolunt, frequenter nodoſa & ſtrumoſa habent colla & guttura, propter aquam talem in eis phlegmaticam ſuperfluitatem generantem

Inde Carenthani trepidam eduxere phalangem
Villacio, ſequiturque Luentium, & altior illo
Gurcia, quæ variis pedites emiſerat armis.
Quinquaginta Bebras centum delecta iuuentus
Pila gerunt humeris, caſtus fert cætera pubes.
Oppida quid Styria memorem? Greciaſq; cateruas?
Armigerumque genus? qua deſpumantibus vndis
It Drauus impatiens, & multo fertilis hydro.
Nec mora diſiectis antiqua Celeia muris
Petouioq; ingens (velut indicat alta vetuſtas)
Arma parant, equitum turmas hac, illa cohortem
Emittit peditum: ſed longe animoſior ibat
Belliger Auſtriades, & mœnia lata Viana
Conueniunt circum populi, effuſumque videres
Et Cremeſum, Sthaniumque ferox, & prædia latos
Rhætia deſerere, & Mauternia rura colonos.
Quique habitant Cetii ſummis in collibus vrbes.
Inde Anaſina phalanx. primo Styra in agmine ſecum
Velſinos ducit, ſimul & Gemunda profundum
Turba lacum, & rupis Trauſtanidos antra relinquunt,
Et manus Iſtricola in bellum ruit aſpera Lynzo.

Inde Carenthani] Carintbiæ limites moreſque gentis Syluius in Europa ſcribit. *Villacio*] *Villach* vulgus appellat, oppidum eſt famoſum, ditione Aotiſtitis Bambergenſis.

Luentium] *Luentz* oppidum intelligit, à quo Vallis ipſa nomen accepit.

Gurcia] Hæc clara eſt ſede epiſcopali, cuius aotiſtes olim inter ſacri Imperii proceres numerabatur. *Styriæ oppida*] Et hanc Syluius deſcribit. Oppida recenſui libro primo. De Drauo ioſerius. *Quinquaginta Bebras*] Hoc eſt, quinquaginta pedites gerentes bebras. Bebra autem eſt teli genus. Nomina & genera telorum adnotauit diligeoter Crioitus, libro tettio & decimo, de honeſta diſciplioa. *Greciaſque cateruas*] Sic ſioe diphthongo ſcribendum ab oppido *Gretz*. *Fertilis hydro*] Accolæ flumiois Draui referunt aliquando maximam vim ſerpentium viſam in flumine. *Celeia*] Huic comites præfuere patrum noſtrorum memoria, quo iure io Auſtriacam domum abierit libro primo relatum eſt. Antiquitatem loci referunt veterum Romanorum inſcriptioo es & monumenta, quorum multa collegimus, dum illic ageret Cæſar Maximilianus. *Petouio*] Nos *Pettau* vocamus, & ipſum oppidum vetuſtate oobile. *Viana*] Viennæ, vt dicam inferius. *Cremeſum*] *Krems.* *Stanium*] *Stain*, oppida Auſtriæ inferioris ad ripam Danubii. *Rhætia*] Oppidulum *Rhetz* dictum ſignificat, nobile muſa Gracchi Pierii, ad quem Celtes ooſter elegans in mores aulicos ſcripſit carmen, lib. Odarum ſecundo, ſi forte requiris. *Mauternia rura*] Pagus eſt *Mantra* dictus ooo ignobilis ob ſoli fertilitatem. *Cetii*] Scilicet montis, qui patria voce *Kalenberg* dicitur. Hunc de Parocho ſuo exteris oorū fecit, cantatiſſima fabula poſteris per rhythmos tradita. *Anaſina phalanx*] Prouincia Anaſi, *das Land ob der Ens*, cui à fluuio Anaſo nomen eſt, olim Norici Ducatus portio, tradita eſt à Friderico primo Auſtriæ principibus titulo Marchionatus ſacri Imperii, qui & tum ipſam Auſtriacam Marchiam iuſſit eſſe Ducatum, vt legimus apud Ligurinum Poetam nobiliſſimum. *Styra*] Hac ædificiis clarior vrbs alia non eſt io Anaſo. *Velſinos*] Incolas oppidi *Wels*, quod alluit Trauna fluuius. Inſigne morte Maximiliani Cæſaris, patria Eraſmi Strenbergii. *Gemunda turba*] *Gemynden* oppidum ad lacum Traunæ intelligit. *Rupis Trauſtanidos*] Mons eſt ad

Traunam fluuium editiſſimus, quem accola vocat *Traunſtein*. *Lynzo*] Ad Danubii ripam ſitum eſt Lyncium nobile Anaſinæ regionis emporium, vnde dixit *& manus Iſtricola*] Hic obiit Cæſar Fridericus pater Maximiliani.

Ii ſigna extollunt Aquilæ, Martiſque futuri
Feſtinant auidi, pars læuam ancilibus ornat,
Præmunitque latus framea, pars more Catheias
Teutonico gerit, & loro prædeſtinat ictus.
Gemmatoque omnes auro, tortiſque refulgent
Torquibus, armati proceres, galeiſque micantes
Conſertis, duro geſtant humeralia ferro,
Thoracem connexa ſuper, rapit æquora curſu
Miles & æripedem impellit cataphractus anhelum
Goricius, ſacraque fremens volat agmen ab vrbe,
Quà ſe Noricis Ateſinum vallibus infert,
Vaſtaque percuſsis liquere incudibus æra.
Nigrantes populi, cæciſque horrenda cauernis
Sbotia, & armatis campus deferuet Halæus
Ciuibus ardentes qui deſeruere Salinas.
Et iam nubiferas linquunt caſtella per alpes
Durati niuibus populi, & qui diuitis arces
Circum habitant Tyroli regio quo nomine dicta eſt.
Inde Tridentini. & populi venere bilingues
Beſſenii, Cornique, & plebs cetrata Salurni,
Bolzanumque ferax mercis, cogitque morantes
Cluſinos ea fama duces, tua Bryxina proles
Ante omnes viſa eſt ſumptis fulgentior armis.
Parti alia vallis circumdata montibus altis
Quadriuia, hæc patribus dicta eſt Amnaona priſcis,
Tela capit, falces Trameni conflat in enſes
Vinitor, impellitque acres ad munia belli
Cura Ameranæos, atque Octumindicum ad oram
Peruenit rumor Rhætique ex alpibus altis
Tyrrhenamque manum, & celeres egere quadrigas.
Algoui, & armigeræ pubes animoſa Briganti
Pilati aduentant, plenas Conſtantia lintres
Telorum impellit remis, longeque reſultant
Per Venetum vecta arma lacum, propiuſque videtur
Incola neglectis ferri Neleburgius agris,
Ad bellum fremit Hegouius. ſimilique furore
Corripitur Rotheburga manus, Nicerumque remenſa
Soncouiis ſe iungit equis, tacituſque furentem.
Nec te Friburgi, nec vos nemora atra ſilebo,
Fraxinea horrificas vibrantia tela per vmbras,
Nec non Vindelicus, & qui nunc fertur in illis
Eſſe locis, iuxtaque Alpes colere arua Sueuum
Ingentes clypeos aptare, & pila videres
Fœdere coniunctum magno, ſunt longa relatu
Principia, atque olim variis orientia cauſis.

Ii ſigna extollunt, &c.] *Ancilibus ornat*] Ancile poſuit pro ſcuti genere. Cæterum de ancilibus lege Plutarchum in vita Numæ Pompilii.

Catheias] Germanorum proprie telum erat, & meminit Maro. *Et loro prædeſtinat ictus*] Quia cum feriebant loro, quo telũ alligatum erat, retrahebatur. *Sacra ab vrbe*] *Inſpruck* intelligit, quam ſacram vrbem puto, ideo appellat, quod Cæſar eam velut præcipuam ſedem frequentarit.

Quà ſe Noricis] Sequitur hic Strabonem, qui Ænum Atheſinum appellat, & idcirco Poeta inferius de Anaſo flumine dicit: *Dubiuſque binominis ripa*, intelligens fortaſſe illud appellari oportere etiam Ænum. *Sbotia*] *SWatz* oppidum ſignificat, cuius & meminit Picus in Stauroſticho.

Campus Halæus] Hala eſt vrbs opulenta mille paſs. ab Æniponte. *Tridentini*] De his inferius. *Populi bilingues*] Duas callentes linguas, nempe Germanicam & Italicam. Sunt autem è pagis quos proximo nominat verſu. *Bolzanum*] Nos *Bozen* vocamus. *Ferax mercis*] Propter mercatum qui illic in anno bis celebris eſt.

Cluſinos duces] Non ſatis intelligo quid velit. quanquam ſcio Cluſam oppidum eſſe, per quod è Brixina tranſitus fit à proficiſcentibus ad Bolzanum. De Brixina inferius. *Quadriuia*] Codobriom nunc vulgus vocat. Dicta eſt Amnaona. Rationem nominis nequiui hactenus inquirere.

Trameni] Traminium pagus, vino, quod in collibus naſcitur præcellens, nobilis, exportatur in exteras nationes Baigariam, Sueuiam & Rhætiam.

Ameranæos] Ab Amerano, quod oppidum eſt, vt dictum eſt, Tyroli arci, à qua regio ipſa Tyrolenſis dicta eſt, vicinum. *Tyrrhenamque manum*] Quoniam Rhætus ex Tuſcia venit, & eam partem inter Alpes & Iſtrum habitauit, quæ hactenus ab eo Rhætia dicta eſt, autor Trogus libro viceſimo. Idem ſcribit Plinius capite viceſimo tertii. *Algoui*] Inter Rhæticos olim connumerati. *Briganti*] Diluit errorem quorundam doctorum virorum, qui aſſeruerunt Conſtantiam Brigantium eſſe, cum Brigantium oppidum ſit ſeorſum à Conſtantia, Hoc lacui Brigantino nomen indidit, quem Plinius facta literæ vnius tranſpoſitione Bigrantinum vocat. *Nemora atra*] Id eſt, gentes nigræ ſyluæ, quæ ſic noſtra lingua appellatur, & eſt pars Hercyniæ. *Eſſe Sueuum*] Tranſmigrationes gentium in dies fieri manifeſtum eſt. Sueui in media fere Germania poſiti olim erant lata gens. Nunc autem Sueuiam intelligimus Vindeliciam & partem Rhætiæ, & idcirco dixit, *qui nunc fertur in illis eſſe locis*. *Fœdere coniunctum magno*] Originem refert fœderis Sueuici.

Hic

Hic dnas refert cauſſas, tertiam ſcribet vbi de Norimbergenſibus loquitur, de quibus cõpioſius Nauclerus.

Burgouia (vt memorant) tellus, atque oppida, quæ inter
Vindelicos Iſtrumque iacent, ſubiere Georgi
Boiugeni Imperium, qui late extendere fines
Inuigilant, auro prædiues & vbere glebæ
Sub iuga conſilium crinitos Marte Sueuos
Poſſe trahi cœpit, vicinaque protinus arua
Occupat, & trepido potitur vi Martis Othingo,
Deuictique ſacras Rocheburgi ſæuit in aras
Hac primum populos coniunxit origine fœdus.
Aſt alii diuerſa, & te, Friderice recenſent
Fœderis autorem, qua tempeſtate potentes
Inuaſit Venetos ſenior Tyroleius Heros,
Raptaque Regini ducibus ſunt mœnia Boiis.
Tertia iam cauſa eſt, alio ſe differet alma
Calliope, nunc & populos, & miſſa canemus
Auxilia & iunctas bello memorabimus vrbes.

Burgouia vt memorant tellus] Primam dicit cauſſam. Ducem Georgium Bauariæ cognomento diuitem, qui Sueuos ſub iugum mittere deliberauerat. *Othingo*] Othingen pagnm agri Burgouii intelligit. *Rocheburgi*] Cœnobium eſt io eodem agro *Rockenburgum* dictum, iuxta oppidum *Wiſſenhorn.*

Aſt alii diuerſa] Secundam cauſſam vult Albertum, qui Reginonem, id eſt Ratiſpnnam vrbem Imperii occupauit. Hoc autem fœdus ſub Friderico Auguſto ictnm eſt primn, tum confirmatum à Maximiliano Cæſare filio. *Senior Tiroleius*] Sigiſmundus Tyroli Princeps ille omnium ſua ætate principum liberaliſſimns. Albertus enim Bauariæ Dux vt à Sigiſmuodo hæres Tyroli fieret laborauit, aliterq; fieri oon poſſe animaduertit, niſi aſtu vteretur. Perſuaſit Sigiſmundn vt bellum ſumeret contra Venetos, ac ſua repoſceret, vt is pecuniis & viribus extenuatus cngeretur poſtea Alberti vires ac auxilium requirere. Rei Fridericus Imperatot nnn ignarus prudentia ſua ita egit, vt à Sigiſmundo hæres interim crearetur, quod vt quantum poſſet Albertus turbaret Ratiſponam occupauit, ac arma contra Fridericum ſumere velle videbatur, quare Fridericus cum Sueuis fœdus percuſſit, exactiſque hoſtibus Regiooem recnperauit.

Prima Moguntiaci] Sueuicum fœdus trifariam dioiſum erat. Primi in eo Principes erant. Secundo Prælati, Tertio Ciuitates. Et hunc ordioem ſequitur Poeta.

Prima Moguntiaci micuerunt agmina ab oris
Bertholdi, ſequiturque Iacobus, & almus Vryel
Zolrenſiſque ſacer, & tanti Martis origo.
Boiugena Albertus, multis legionibus arce
Munychia properat, generiſque is Norica rura
Per ſeriem repetit, Rugorumque aſpera Princeps
Geſta Filectei referens animoſa Tyranni.
Bella inhiat, priſcoque acres deſcendere regno
Caſſubios ſecum, & venturo Marte frementem
Vandalon aſpiceres. Virthymberzentius Heros
Inſtruit antiquos Decios, montanaque proles
Proſequitur Pelegarda ducem, qui turbine belli
Innumeros ſcribit populos, & auita repoſcit
Oppida, trans Enti ripas, quantumque laboris
Hauſerit is bello, poſt me admirabitur ætas.
Tu quoque Dux Bada, non inferiora ſecutus
Auſpicia ad Martem properas, qua cana vetuſtas
Antonina tuis oſtendit munera thermis.
Primus & hic ordo eſt, araſque, & ſacra relinquit
Fana Moguntiaci, delubra, igneſque Lyceos
Relligioſa cohors, vadit nec ſegnior illis
Campiduna phalanx, atque Eluagenſius haſta
Inſignis miles, populus Salmonidos oræ
Villaque, Augiæque minor, Vineaque, Rotumque
Bergi opus accelerant, æterna nec abfuit aris
Veſta ſuis. trepidas, campo, quæ fuderat alas,
Pone Hugon, fratreſque duo, fœcundaque proles
Natorum, & paruo properat Volphangus Othingo.

Prima Moguntiaci Bertholdi] Huius vitam Bertholdi è familia Comitum Hennebergiorum, auunculus meus eleganter ſcripſit. *Iacobus*] A *Liebenſtein*, equeſtri familia natus.

Vryel] Et hic è clara eius ordinis Gemmingorum ſtirpe fuit. Cui ſucceſſit, qui nunc cum Magdenburgenſ. & Halberſtatenſ. Moguntinam tenet Eccleſiam, Albertus è Marchionibus Brandenburgenſ. natus patre Electore. *Zolrenſiſque ſacer*] Fridericus Epiſcopus Auguſtenſis, ex Comitibus de *Zollern*. *Boiugena Albertus*] Eorum ſcilicet, pater, qui hodie Banaris imperant. *Origo tanti Martis*] Id eſt, cauſſa tanti belli, vt libro primo relatum eſt. *Munychia arce*] Monachum intelligit clarám Boioariç vrbem, & Principum ſedem. Dixit autem Munychia ad græcum oomen. *Rugorum Princeps*] Marchionem Caſimirom intelligit. *Geſta Filectei*] Is bellum cum Odeacrn geſſit, vt diximus primo libro. *Caſſubios ſecum*] Alludit ad titulos, quibus etiam hactenus vtuntur Margrauii. *Inſtruit antiquos Decios*] Vt ſe Decii pro rep. vouerint, pulchre ſcribit Gellius, & meminit Euſebius libro Temporum. Tu autem intellige Decios, id eſt, Tecenſes populos, quorum Duces ſuam ad Decios referebaor originem.

Zolrenſiſque ferox alter, pincernaque magni
Imperii Albertus veteri mouet arma Lyburgo.
Quique equites ducit ſaxoſa Elephantis ab arce,
Præterea innumerum genus alto à ſanguine cretum.

Horum ditio acceſſit regulis Wirtembergenſibus, vt Nauclerus oſtendit. Vnde ſe Duces hodie Teccenſes appellant. *Montanaque proles Pelegarda*] Comitatus montis Pelegardi ſubditos intelligit, cuius titulo etiam hactenus vſi ſunt Principes Wirtembergenſes. *Ents ripas*] Æneam hunc fluuium Capnion appellat, de quo inferius latius dicam. Alluit vrbem Phorcenſem. *Antonina munera*] Autonius illic molti nominis thermas ædificavit, vnde adhuc Germanico nomine à Thermarum nomina *Baden* appellatur. *Primus & hic ordo eſt*] Hactenus de Principibus nunc de Prælatis. *Ignesque Lycaos*] Auguſtenſem Epiſcopom intelligit à Lyco flumine, vt ſupra dixit, *matreſque Lycææ.* *Campiduna Phalanx*] Campidona dicitur vulgo, oppidum iuris imperialis, cuius & Celtes meminit Germanice *Kempten.* *Eluagenſius miles*] *ElWangenſem* intelligit. Eſt locus Eccleſia inſignis, quæ ſacri Imperii Principem, nomine præpoſiti ſuſtentat. *Salmonidos ora villaque*] *Salmanſuiler* cœnobium eſt inſigne, cuius Abbati parent coloni multi, ideo dixit *populus Salmonidos ora,* pro terræ, regionis, ditionis. *Augiaque minor*] Eſt enim & maior, quæ *Reichenaio* ab incolis appellator, quæ & ipſa olim eminentiſſimum Imperii principem ſuſtentare poterat. In hac Marci Euangeliſtæ corpus oſtenditur. *Pone Hugon*] Comes à *Monteforti.* *Fratreſque duo* Ioannes & Vlricus. *Othingo Vinea*] *Weingarten.* *Rotumque Bergi*] *Rotenberg.* Sunt & hæc cœnobia quorum Abbates coniuncti fuere in Sueuico fœdere. *Æterna nec abſuit aris Veſta ſuis*] Indicat veſtalium quoque Cœnobia in eo fœdere coniuncta fuiſſe. *Lyburgo*] Nos Lymburgum dicimus, coactus verſu dixit Lyburgum. *Elephantis ab arce*] Interpretatus eſt germanicam dictionem. Comitem enim intelligit de *Helffenſtein.*

Tertia dein veniunt coniunctis fœdere magnis
Vrbibus auxilia. in primis ad munia belli
Turma Argentorato violentior exit equeſtris,
Hinc Auguſta ſacro tantum, qua ſurgit Alumno,
Quaque emenſa vltra eſt feruentem littora Zonam
Nauibus Oceanum, & rubri trans littora, nouit
Quæ regum imperia, & qua Calecutidos oræ,
Taprobaneſque altus declinet Delius vmbras.
Nec non Vindelici, telluſque Licatia ſecum
Armantur, campoque fren[illegible]geſata iuuentus
Alerio, & gelidi complentur milite ripæ
Pegnitii, propere qui regna inuadet Othonis.
Pone Vlmanatum placido decurrit ab Iſtro
Turba ingens hominum, Niceroque Eſiingides alæ.
Nec non & vacuum fontem liquere ſalutis
Gens habilis pugna, ſequiturque ardentior Hallis,
Norlingique hominum, genus implacabile pugna.
Quaque tenet patrium collis ſibi nomen ab vmbra
Antiquis memoranda viris, hic Flauius aras
Præclaras ſtatuit, armiſque eiectus ab Iſtro
Æneadum prius, his conſedit Rhætus in oris:
Vnde etiam priſcis dicta eſt hæc Rhætia tellus.
Lindauiumque feros telo, remiſque Brigantas
Muniit, & ſacrum petiit Gemyndia fœdus.
Incola Memingi, Bibracumque & Vimpina currus
Aptant militia, atque alio ſeſe ordine rurſum
Campiduna armat Legio, viſuraque primum
Verdea Auſtriadas acies & Martia tela.
Villaque Fullonis turba & Luthyrchidos ora
Auleniumque vetus, & formidanda Buchori
Inſurgit pubes, alia ratione nec vllo
Fœdere coniunctus bello furit Haſſius heros.
Viſus & vmbriferis rapidas diffundere ab antris
Melibocus turmas equitum, longumque frementes
Abnobii montes, & quas non ſuggerit ordo,
Mille animæ properant variæ & ſine nomine gentes.

Tertia dein veniunt] Tertium locum ait in Sueuico fœdere ciuitatibus datum. *Argentorato*] *Strasburgo*, de cuius nominis ratione aliquanto pluribus agemus libro octauo. *Sacro alumno*] Alluſio ad Matthæum Langum Cardinalem Gurcenſ. qui patricia gente Auguſtenſ. ortus. *Quaque emenſa*] Laus Auguſtenſium à mercatura. *Nauibus Oceanum*] Dicit Horatius fuiſſe eum audaciſſimũ, qui primus fuerit nanigare auſus. Hanc humanam temeritatem eleganter Claudianus cecinit in præfatione Raptus. & Seneca in Medea. *Feruentem Zonam*] Orbis terræ per quinque zonas ſiue faſcias pro rerum diuerſitate diſcernitur. Lege Plinium in ſecundo. Macrobium eodem de Somnio Scipionis. Martianum libro ſexto. Maronem primo Georg. Tibullum quarto, Claudianũ primo de Raptu, noſtrum Richardom libro octauo. *Calecutidos ora*] Ad quam nauigatione per Luſitanos reperta nauigant. Senſus eſt opinor, nouerunt mercatores Auguſtenſes, in quam partem Sol declinet vmbras ſuas iuxta illud Lucani, mirantur vmbras non eſſe ſiniſtras. Nam illi qui habitant Taprobanem vel Calecutium habent contrarias vmbras à nobis. Nam exiſtente ſole, verbi gratia, in tropico Cancri, cum ad nos maxime accedit tendentibus nobis ad Occaſum, vmbræ ſunt dextræ. illis item ad Occaſum tendentib. ſunt ſiniſtræ: rurſus cum per Auſtrinam plagam nauigant Taprobanem verſus à Gadibus ſiunt illis vmbræ dextræ, nobis à Septentrione in Orientem ſiniſtræ. Nec iis qui extra Zodiacum poſiti ſunt mutantur, niſi qood acceſſione vel

remo-

remotione Solis longiores fiunt aut breuiorea, vt per gnomonem facile colligere poſſumus. quatemitor Plinium ita facile erraſſe conſtanter aſſerendo, nihil habitari in terris, quam quod Zodiaco ſubiacet. monſtra autem in ſyluis gigni, quoniam Venus duos gradus latitudinem Zodiaci excedit. Si autem ita eſſet aliquando & nobis etiam, vt in Syene contingit, vmbræ fierent à vertice. Sed quidquid à Syene Septentrionem verſus incolitur extra Zodiacum eſt, quantumuis enim accedat Sol ad nos, ſiue ad Cancrum, vmbræ nunquam cadunt niſi obliquæ ad Septentrionem. *Geſata iuuentus*] Id eſt, telis Gallicis armata. Geſos viros fortes dicebant, vnde Poeta inferius dixit, *quos miſit Gallia Geſos*. *Campo Alerso*] Norimbergenſes vocant *Hallervvyſe*. Locus eſt ad ripam amnis Pegneſi peramœnos. Lege Celtem capite quarto in deſcriptione Vrbis. *Regna Othonis*] *Odenvvalt* à noſtris dicitur, ſiue ex Othonis Imp. donatione Amberbacenſis cœnobii, ſiue ex loco non ignobili *Odenoheim*, vbi Otho in venationibus pernox agebat, vt idem Celtes in libro iam citato ſcribit. *Placido Iſtro*] Quoniam paulo ſupra Vlmanates in Rhætia oritur Danubius, vt ſuo loco dicemus. *Othonis*] Ducis. & hoc dicit propter oppida, quæ à Palatinis tenebantur. *Fontem liquere ſalutis*] Interpretatio vocis Germanicæ *Heilprun*. Quod oppidum eſt haud incelebre iuris Imperialis. *Brigantas*] Intelligas illos qui Brigantinum lacum accolunt. Nam de Brigantio oppido ſuperius ſcripſit. Brigantinus autem lacus dicitur Conſtantienſis, Acronium & Venetum Pomponius appellat, alibi Poeta Tiberii lacum dixit, eo quod, vt refert Strabo Tiberius illo ad inuadendas Sueuorum gentes vſus eſt. *Alio ſeſe ordine*] Quia ſuperius propter prælatos dixit, *vadit nec ſegnior illis Campiduna phalanx*, hic autem propter ciuitatem ipſam *Campiduna armat legio*. *Viſuraque primum*] Vt paulo inferius ſcribit. Cæſar primo Danubianam Verdæam verſus caſtra mouit. *Villaque Fullonis*] *Pfullendorff* oppidulum: vt & *Leu kirch*. *Auleniumque vetus, & formidanda Buchori*] In tertio pede videtur peccatum in ſyllaba. Sed idem facit Maro. *Omnia vincit amor, & nos cedamus amori*. Adi Seruium. *Alia ratione*] Lantgrauium Haſſiæ ſeorſum ponit, quia alia quam fœderis ratione venit ad hoc bellum.

Melibochus] Mons eſt Veſtualiæ, vt etiam Abnobii, qui ex alpibus, vt dictum eſt, continuo facto iugo in Veſtualiam protenduntur.

Principium interea belli ſerieſq́; futuri
Diuiditur, variiſq́; fremunt regionibus arma.
Dux ſiquidem Decius vexilla volantia ripis
Diffundit Niceri Cubos, Rhenumq́; laceſſit
Lantgraphi furor, & cetratum Bacteron vrget.
Quiq́; excelſa colunt Segduni mœnia patres
Hercynia in magna, qua regnum, atq́; oppida Othonis
Antiqui ſteterant decertauere, potentes
Trans quoq́; Alexander Rheni furit agmine ripas,
Pellæis qui claret auis, & nomine regum
Nec minor inſurgit contra violentus Odechi
Mœnia Burgrauius princeps, atq́; inſtruit arma.
At Cæſar trepidas inuadere deſtinat vrbes
Norici, & Albertum ſecum coniungere caſtris.
Iamq́; ſui armantur populi, iam pila Sueui
Geſtabant humeris pedites, circumq́; Lycæa
Littora perfremere, & Martem incuſare morantem,
Tandem magnanimus phaleris ardentibus auro
Cæſar equum aſcendit, circumdatus agmine magno
Armatorum hominum, cui duro caſſida ferro
Suffultos operit crines, & lamina pectus
Aegidos, & lateri feruens effulminat enſis.

Principium interea] Diuiſio belli. *Dux Decius*] Wirtembergenſem intelligit. ſuperius enim dixerat *Wirthymberzentius heros*. Inſtruit antiquos Decios, vt inferius latius indicabimus. *Cubos*] Cubi à Chaubis differunt. Cubi enim citra Rhenum in Germania: Chaubi vero vltra in belgica ripa ſunt. *Cetratum*] Id eſt, ſcutatum. Cetra enim ſcutum erat rotundum & breue. Liuius Cetratorum militum in Macedonico bello meminit.

Bacteron] Nam Bacteri & Bructeri dicuntur, qui, vt Poetæ videtur, Weſtualiam tenuerunt. *Segduni*] Sequitur opinionem quorundam, qui dicunt ex diſtantiis Ptolemæi colligi Norimbergam Segdunum poſſe appellari. In qua ſententia Celtem Germanum Poetam alioqui eruditum fuiſſe video, qui ſingulari opere Norimbergam celebrauit. *Pellæis qui claret auis*] Alludit ad nomen Alexandri. Iuuenalis, *Vnus pellæo iuueni non ſufficit orbis*. *Ægidos*] Thoracis. In priuatis enim perſonis Thorax dicitur: cum induit Imperator Ægis dicitur, vt eſt apud Martialem. Poetæ item Ioui attribuunt, & Græci Ægiochum Iouem, id eſt, habentem ægida dicunt.

Mittitur interea iuuenis, qui more parentum
Indicat bellum, claregatumq́; per vrbes
Pergat, & elato baculo fera nunciet arma.
Auſtriades igitur rebus ſic rite paratis
Verdæam petiit qua ſe Vernesus in Iſtrum
Ingerit, & vaſto condit ſua nomina fluctu.
Viſaq́; vt inuicti ſplendentia Cæſaris arma
Formido inuaſit proceres, qui fœdere iuncti

Mittitur interea iuuenis] Hic mos ſeruatur vſque in hodiernum diem à noſtris. *Claregatum*] Antiquo vſus eſt verbo, cuius meminit libro primo Titus Liuius. Eſt clarigare nihil aliud, quam clara voce ablata repetere. Romani ſiquidem cum alteri bellum indicere volebant patri patrato, quod genus ſacerdotii erat, demandatur prouincia, qui ad fines hoſtium pro-

Hoſtilem in cædem, & bellum commune ruebant.
Omnia ne Cæſar late ſibi vendicet armis
Pacta ſoluturus, totumq; repente ſubactum
Noricon aſciſcat, taliſq; it rumor ad vrbes
Illius aduentu trepidas, ceu ſubter anhelans
Tellurem quateret Boreas, & verteret imo
Fundamenta domum, quo ſumma palatia, templa,
Ingenteſq; cadunt turres, planctuſq; timorque
Gliſcit, & exangues preſſant ad pectora natos
Sollicitæ matres fugiuntq; labantia tecta
Armorum interea ſtrepitus, clamorq; tubarum
Ingens auditur, ſubterq; meabilis horror
Fertur aquas, Iſtriq; meat ſpumantis ad aulam.
Tunc ſubito vt magni tumefactas perculit aures
Danubii, excelſa madidum caput extulit vnda
Numen, & à ſummo palantes proſpicit amne
Auſtriadas, motaſq; vrbes, atq; obice poſtes
Muniri, & circum rapidam ſua mœnia pubem
Lethiferos lapſus, vaſtoſq; locare molares.
Tunc Xantho Beoremq; vocat, quibus imperat almos
Acciri Diuos fluuiorum, qui ſua pulſant
Littora, & in gremium recipitq; fouetq; cadentes
Protinus obliquo fluctus ſecat vtraq; motu
Immanes, pars inferior tenus inguine piſces
Spumeæ tortilibus propellunt æquora caudis.
Virginis os, vultuſq; illis ſupereminet Algam,
Et proni in fluuium crines, Hyſmenia qualet
Leucothoe diffundit aquis, aut ſubdola Syren.
Nec mora aut ſimiles, tunctæ Vlmanatibus amba
Imbuere vadis, Reginiq; æquora vaſti
Straubyngumq; petunt, dein fœtam mercibus vrbem
Auguſto augurio quondam quæ condita fertur
Petauium, & latis properantem cornibus AEnum
Exuperant, ſacriq; inuiſunt mœnia Lynzi.
Mox vbi naufragi ſubter vada cæca Trudeli
Danubiana fremit nequicquam adeunda Charybdis.
Errantes vbi ſæpe rates abſorbet hiatus,
Interq; & cautes, & ſaxa ſonantia voluit.
Hinc Cremeſum, & magnæ pallatia culta Vianæ
Prætereunt celeres, nec non antiqua ſuperbi
Mœnia Claudonyi, Phlexiq; & Amantina linquunt
Littora, Luſſoniumq; ferax, & Iazigis oram,
Syluicolaſq; alto trepidantes vertice Dacos.
Videre, & Myſos, queis lac mulgetur equarum.
Iamq; Triballorum fines, iamq; arduus Hæmus
Viſitur, & gelidi regio tranſcenditur Axii
Vſq; etiam Peucen, & qua ſeptem oſtia voluent
Præruptum in pelagus, vaſto cum murmure fertur
Iſter, & vndarum trepidum ſubit agmine Pontum.
Adnantes fluuios adeunt, & nuncia portant
Verba, & ſolliciti mandato Numinis vrgent.

fectus clara voce bellum indicebat, vnde clarigo verbum. Poeta propter verſum dixit claregatum. *Formido inuaſit proceres*] Albertinos ſcilicet, & hinc fictio Danubii infectius, per quã, vt in notatiunculis marginum legi, principum ſuſpicionem ſignificauit. Vnde ſubitus Cæſaris ex Norico diſceſſus, quamquam & fluminis eadem tempeſtate incrementum fuit maximum, & ingentes pluuiæ. *Preſſant*] Maro, *Preſſabimus vbera palmis*

Xantho Beroeque vocat] Nymphas Danubii. Xantho accuſandi ca[ſu] græcus: vt illud Ouidii, *Miſeramque relinquere Dido.* *Leucothoe Hyſmenia*] A flumine quod prope Thebas labitur.

Sub dola Syren] Quoniam cantu ſomnolentos facit nautas, inde nauim mergit. Apud Homerum Vlyſſes ſociorum aures cera obturat, ne Syrenum cantum audirent. Eſt & Syren inſecti genus, api non diſſimile. Suida autore. *Auguſto augurio*] Alludit ad nomen, quia à volatu auium dicta eſt. *Petauium*] Patauium. auguſto enim augurio condita fuit, vt etiam in Italia Patauium, antiqui enim vt de Romulo & Remo legimus, nullibi vrbem condebant, niſi prius captato auium augurio: qui mos in frequenti vſu ob eruandi ſcilicet auium volatus, fuit apud Germanos. Tacitus eſt autor, & nos libro primo diximus. *Sacri Lynzi*] Propter Fridericum Auguſtum dixit, vbi diu permanſit. *Trudeli*] Alludit ad vocem noſtram *Strudel*, qua locus ille in Danubio periculoſus nauigantibus ſignificatur. primo autem inter cautes ingenti boatu fremit aqua, vbi hærent aliquando naues & dehiſcunt, & hanc ſcyllam dicere poſſumus, mox charybdis ſuperanda eſt, vbi aqua quodam vehementi rotatu voluitur, adeo vt non niſi validis remis nauis euadat. ſignifi autem ergo vtrumq; periculum, cum *vada cæca* dixit & *charybdim.* *Hinc Cremeſum*] Proſequitur nympharum curſum pontum vſque diligenti locorum deſcriptione. *Queis lac mulgetur equarum*] Hi, recitat Strabo vbi de Myſis loquitur. Idem duas ponit Myſias, alteram Olympicam, alteram circa Caycum & Pergamenum agrum vſque in Teutraniam & Iſtri oſtia. Eſt autem Homeri hemiſtichium, quamquam non ignoro nonnullis videri Homerum ponere Myſios in Aſia. Poeta tamen ſequitur opinionem eorum, qui voluerit Homerum meminiſſe Myſiorum in Europa vltra Iſtrum, quos alii Mœſios vocant, ex autoritate veterum marmorum, quamquam à Græcis ambo Myſii appellentur.

Principio

Principio ante omnes Perſea curſibus vnda
Conueniunt aquis, & Campidunus Iler
Deſerit Algonios, genus inſuperabile bello,
Diutis hinc Vlmæ deſcendit Plauus ab oris,
Burgouiusq́; altas inſertur Gynſus ad vndas
Danubii, & de ſe dictam præterfluit vrbem.
Ramlachumq́; rapax, longaq́; in valle refuſus
Prantius, & felix Laugeno Verghus alumno,
Mox Egue, Zuzimiq́; amnes, Verneſſus ad alta
Spumeus euoluit Verdææ mœnia curſum.
Infra autem ſtrepitus velocis Smutteris ingens.
At leni contra deſcendere gurgite Egyſſus
Auditur, planiſq́; Lycum ſtupet accola ripis
Sic fluere, & rapido nymphas vlulare ſub amne.
Iam properat Suter, & Parrhi violentior Alueus
Arſacideſq́; Ilmus, & tu quoq́; turbidus vndis
Altimula, gelida allaberis amne Chebelas.
Hunc & Abis Rheguſq́; minax, & Nabus ab antro
Pinifero, mitiſq́; Laber, Iſeriſq́; fluenta
Pone ruunt, nec Phylſa minor, quem Volphagus æquat.
Ripaque nec curſus voluis Gyſſaa minores
Vaſtior. at longas interluis Aenus Alpes
Labentemq́; cies Boiorum à montibus Ilſum.
Rhenauiq́; Anarum fluctus, Nymphaq́; ſorores
Crenyſeæ properant, Gemundaiq́; refuſus
Traunus aquis, Anaſuſq́; volat, dirimitq́; potentes
Auſtriadum populos, dubiuſq́; binomine ripa
Laureaci, in vaſtum curſu deuoluitur Iſtrum,
Nec non Orcyniis Nendus de montibus ortus
Miratur, vitreum longe quanto impete fertur
Herlacium, quantaſq́; trahit celer Ipſyus vndas,
Vtq́; rapax ſimul à Styriis ruit Erlaphus antris
Venaq́; Pylachii lenis, fonteſq́; Melyci
Nec placidis te campi vadis, nec Traſme ſilebo,
Nec te, quod retinet regio prope Tullia nomen
Pone Vienna Deis noſtris ſacer. hoc quoq́; montes
Oppidaq́; & priſca gaudent cognomine ſyluæ,
Piſcoſuſq́; Phyſa, & tranabilis vnda Sueci.
Hinc Leyta Auſtriadum, dirimit qui Pannona terris
Marcomanumq́; aſſurgit aquis, quibus altera ripa
Danubii increſcit, Carnuntiq́; aſtrepit vrbi,
Cæruleuſq́; Arabon, Styriis de cautibus ora
Attollens, veteris diſterminat arua coloni.
Nec piger it Granis Boghuſq́; ſed amplior illo
Sarmaticis ſe mole iugis euoluit in Iſtrum.
Mox Drauus impatiens vndarum examine vaſto
Perſtrepit, & ſpumans fluctu diuerberat aſtra,
Intonat hic Iſtro, & contra nitentior vrget
Et ſaxa, & montes, & fluminis antra profundi.
It Saus interea, & magnis allabitur vndis,
Squamigeris inuectus equis, hauritq́; morantem
Imperturbati Drinoum littoris amnem,
Sollicitatq́; Dei monitu, longumq́; Tybiſcum
Carpathio ciet ore iugo, qui feſſus in antro
Sederat, & ſecum requieſcere iuſſerat vndas.

Principio ante omnes] Res miræ indagationis pariter & ingenii. Sexaginta enim flumina, quod à nullo hactenus factum, recitantur, quæ in Danubium exonerant, cuius opinionis eſt Plinius, & Solinus. *Burgouius*] Quia per Burgouiam labitur. *Vrbem*] Scilicet Ginſpurgum. *Mox Egue, Zuſimique amnes*] Legendum, *Mox Egue, Zuzimique amnes. Rheguſque minax*] Sine aſpiratione ſcribe Regus. Aenus diuidit diphthongum, vt etiam in hac dictione Pontaous fecit. *Nymphaque ſorores Grenſea*] Sorores dixit propter duo flumina hoc ipſo nomine appellata. Sic ſuperius Perſeas vndas dixit, duo intelligens eiuſdem fere appellationis flumina, quæ ſtatim ad ipſum fere Danubii fontem ingrediuntur. *Inaſus*] Vel Anaſus, vtrumque autores vſurpant, alterum autem frequentius.

Binomine ripa] Quoniam, vt dixi, Strabonem ſequitur, qui dicit Ateſinum appellari, quem nunc nos Ænũ dicimus, ac Ænum fortaſſe non incõgrue dici poſſe Anaſum, quoniam, ſi interualla locorum colligimus ex Ptolemæo, anceps ſum vtrum Anaſus dici debeat Æous, aut quem Strabo Ateſinum nominat. tamen hac in re vt cuiuſque erit iudicium, ita ſentiat. alibi tamen Ateſinum dicit Ænum.

Drauus impatiens] Tacitus inquit Drauus curſu vehemẽs, Sauus autem placidus fuit.

Nulla mora vt ſenſit ſe terq́, quaterq́, citari
Proſilit ingenti ſtrepitu, quo curua reclamant
Littora. quo ſylua, & ſaxorum impellitur agmen.
Et iam Sardonio trepidat de vertice Moſchus,
Mirantur q́, Daci tumido properare Rhaboſum
Gurgite, & inflexit turbari ſtagna Mariſi,
Nympharumq́, choris ſublimis ire Craborum
Vlu fer attonito curſu metuendus Alutas
Vndas quadriiugo ſpumantes verberat axe,
Extremuſq́, venit Myſorum Hieraſſus ab oris.
Sic turmatim omnes vaſto cum murmure fontem
Iſtri adeunt magni, limenq́, & Numen adorant
Vndarum, ſedenq́, ſacram, fluuiumq́, potentem.
Hic ortu gelidis ſacro caput exerit vndis
Ex leni ſic fama iugo, fuit Abnoba nomen
Olli, ſed vocem iam mutauere priorem
Monte ſub aerio, quos Rhætia paſcit. Adula.
Extemplo ſed aquis ſ unctorum exauctus, oberrat
Immanes populos, & regna exortia gentis.
Lethiferos quod alat piſces ab origine vanum eſt.
Sic etenim ignari patres, mendaxq́, vetuſtas
Aſſerit, Armenia ceu fons & Lydia ab ortu
Traduntur partus eniti ſtagna nocentes.
Nec (quamuis Perſes deſcendat ab alpibus amnis,
Et fontem Abnobium curſuq́, augeſcat & vndis)
Credimus hoc non eſſe caput, quo deniq́, cuncti
Se referunt fluuii, ſubeuntq́, madentia muſco
Atria, & immenſum tophis ſurgentibus antrum,

Mariſi] Meminit Strabo.

Vluſer] Ab vlua vluiſer legendum.

Hic ortu gelidis] De ortu Danubii autores non conſentiunt. Poeta Plinii & Ptolemæi ſententiam ſequitur. Apud Plinium Abnobam legimus, item apud Ptolemæum, vt diximus, Abnobiorum montium fit mentio. quare apud Tacitum arbitror legendum ex leni Abnobæ iugo. *Sed vocem*] Ordo eſt, ſed mutauere vocem priorem illi quos Rhætia paſcit ſub monte Adula. *Adula*] Plinius, Abnobius Ptolemæo. Sequitur ergo vtriuſque opinionem. *Lethiferos quod alat piſces*] Locus eſt apud Plinium, vbi de medicinis aquarum loquitur, vbi etiam de hydro ſtagno. *Nec, quamuis Perſes*] Conſtructio. Nec non credimus hoc eſſe caput ſcilicet Danubii, quamuis Perſes amnis deſcendat ab alpib. quod eſt contra Strabonem, qui dicit oriri Danubiū ex Alpib.

Porta ingens primo, & ſcabris domus alta pateſcit
Porticibus, madidaq́, ingens ſpecus accipit aula
Flumina, pro foribus cuſtos ſtat peruigil Eſox,
Veſtibulumq́, tenent Nymphæ Perſeides amplum.
At vero introrſum ſqualentia tecta Lacunat
Purpureus murex, concha, teſtaq́, renitent
Humida ſaxa inter media, quaq́, ipſe ſedebat
Iſter erat locus, & pars longa remotior antri.
Iam ſatur ille annis auoq́, verendus, obibat
Labentes muſco, viridiq́, vligine crines.
Quem Xanthe formoſa pedes, Phialeq́, Pſecasque
Errabant circum, & pulcherrima Lyſianaſſa
Carpebat Cypriis popularia numina flammis.
Tandem multicauo reſidens in pumice, cuncta
Perluſtrans oculis, fluuiorum ſtante corona
Incipit effari: dubiam ſententia mentem
Noſtra diu tenuit, totus ne effuſus in vndas
Ad mare deferrer, ne me Germanica tellus
Suſciperet gremio, noſtroque tumeſceret ortu:
An veſtrum auxilium peterem. nam mi fuit anceps
Vtrum tentarem, potior ſententia viſa eſt
Vobiſcum hæc peragi, ſumma hæc. iam tota ſub armis
Auſtria agit noſtri pilata ad littoris vndas
Agmina, & infertur Boiorum mœnia contra.
Iam ſtrepitus noſtras ingens peruenit ad aures

Porta ingens primo, &c.] *Peruigil Eſox*] Fingit Eſocem pro portis aulæ Danubianę poſitum, quem nūc *Hauſen* germanice dicimus. Capitur in Pānonia frequentius. Plinius huius piſcis meminit. *Nymphæ Perſeides*] Alludit ad duo flumina, quæ ſtatim prope fontem Danubium ingrediuntur Perſen & Perſenium, *Dubiam ſententia mentem*] Poſſet in orationibus mitrum in modum Poeta. Hæc in genere deliberatiuo poſita eſt oratio. Non eſt impediendum iter Cæſaris, immo eſt impediendum, tum vrbium vtilitate, quas flumine ſuo hactenus viſus eſt cuſtodiuiſſe, tum dedecore ſuo & fluuiorum, cum propter cædes futuras videat cruore enectorum corporum infectum iri. quare deliberat obſtandum, quo minus prælia in ripis ſuis committantur. *At Lycus & Vinda atque vna Tyroleus Ænus Detrectant iuſſa*] *Lycus & Vinda*] Propter Sueuicum fœdus, cuius caput inter ciuitates eſt Augusta. *Ænus*] Quia Ceſar Tyrolanæ prouinciæ Comes eſt. Nolebant enim contra Cæſarem hoſtilē animū oſtendere. *Nigris propellit ab Indis*] Idem etiam dicit Maro. Nilum ſcilicet ab Indis deſcendere.

Armorum, atq́ ipſi pugnaces vidimus alas
Ardere, immeritasq́ aciem conuertere in vrbes,
Scilicet vt fœdis maculetur cædibus vnda,
Veſtraq́ deſcendat teter quoq́ ad oſtia ſanguis.
Ite ergo & fontes, totasq́ reſoluite venas,
Et tumido lata arua vado, campoſq́ patentes
Mergite, vt Auſtriadis iter eripiatur, & alio
Immerſi fluctu tentent minus aſpera noſtris
Prælia littoribus, fœdentq́ cruoribus amnes.
Vix ea finierat ſtrepitu gliſcente per antrum
Confremuere omnes, reſonant caua ſaxa fragore,
Nec mora, Danubii rurſus per magna reuecti
Flumina, corripuere fugam, totiſq́ feruntur
Viribus, atq́ ſuos repetunt tum murmure fontes.
At Lycus, & Vinda, atq́ vna Tyroleius AEnos
Detrectant iuſſa, & tacitum ſe continet antro
Quiq́ ſuo, ſimulatq́ vndas hauſiſſe parentem
Oceanum, & tenui vix poſſe inſurgere ab ortu.
Ecce ruens Iſter vaſtarum impulſus aquarum
Molibus, exuperat ripas, campiſq́ vagatur
Vndiſonus, veluti per Cenchrum vectus Apollo,
Aut ſalsum ingreſſus flammato Hyperione monſtrum
Lactantem nigris Nilum propellit ab Indis,
Nec tantum increſcens ſuperat ſua littora Ganges
Incertus quo fonte cadat, fugiuntq́ per Alpes
Agricolæ, atq́ altis nutant in montibus vrbes.
Hic armenta trahit, ſyluasq́ & luſtra ferarum,
Et ſaxa, & rupes, atq́ alta cacumina ſecum.
Interea rapidos voluunt ad littora curſus
Defrænati amnes, & fontibus ora relaxant,
Vndarum patefacta domus, iam latius alueum
Pandit Iſter, gaudetq́ effundere brachia campis,
Miraturq́ ſimul piſcoſum Rheſon abeſſe
Auxilio: verum ille atris ingrata cauernis
Fata vocans, charam vxorem lugebat Acaſten
Thraicis neptem regis, quam duxerat ante
Dardaniæ in campis, quam fraus pellacis Vlyſſis
Candentes auferret equos, illumq́ necaret.
Vnde etiam illius voluit de nomine dici
Rheſus, & hunc viuens ſic Threſſa vocabat Acaſte,
Poteſtas Regum, & Reginum nominat vrbem.
Quiq́ Getas Myſoſq́ vident, vaſto obice pronam
Conſtipant vndam, & contra luctantur in amne,
Camporum tam lata tenet, perq́ arua viasq́
Expatiatur aquis fluuiorum maximus Iſter.
At Rex vt molem vndarum, paſſimq́ vagari
Ingentem aſpexit fluuium, longeq́ ſonantes
Audiit fremitus, pulſataq́ fluctibus aſtra.
Subſtitit impauidus, rerumq́ ignarus adorat
Numina, quæ ſubter labuntur gurgite vaſto.
Quæ vis naturæ eſt? huc forſitan æquora Nereus
Obice terrarum conuulſo & montibus egit,
Arctoum merſura ſolum. ſic talia ſecum,
Intorquet telum in fluctus gemuere ſubictu
Exeſi cautes, concuſſaq́ littora circum

Vbi Seruius dicit ſimilitudine coloris Æthiopes quoq; nigros Indos dixiſſe. Ego vero Indos in Æthiopia eſſe non negauerim. Euſebius enim in Chronicis tradit, Indos aliquando in Æthiopiam migraſſe, Vnde opinio hactenus ineruditorum fuit Præſtem Ioannem in India vltra Gangem eſſe, quod falſum Luſitanorum nauigatione repertum eſt, cum is apud Indos Æthyopiæ ſit, non vltra Gangem. *Rheſon abeſſe*] Fabula eſt de Rheſo flumine Ratiſponæ. De Rheſo autem Rege Thraciæ, & vt ab Vlyſſe & Diomede interemptus fuerit, lege Maronem: item Ouidium in Heroidibus. Fictio autem hæc Ratiſponæ fortunam reſpicit, quæ cum olim florentiſſima fuerit, nunc ad inopiam redacta eſt, per Acaſten priſtinas opes & Regales pompas ſignificans, per pellacem Vlyſſem Ducem, de quo ſuperius dictũ eſt, intelligens. *Reginum nominat vrbem*] Ego in antiquiſſimis tabulis Reginonem inuenio apud Peutingerum.

Quique Getas] Dicit qui aquas ſubminiſtrare non poterant, obiiciebant ſe curſui Danubiano, vt inde tumefactior redderetur, & tranſiliret ripas.

At Rex] Sequitur Cæſaris & militum in Danubio pugna. *Monſtro*] Ita Palinurus apud Maronem appellat mare.

Ingenti tremuere ſono: ceu Iuppiter altos
Fulminibus quateret ſcopulos, ruerentq; per vndas
Annoſi lapides, motumque tremiſceret æquor.
At Rex armipotens auro, electroq; refulgens,
Pergere in aduerſas vndas, nec parcere curſu.
Non ſecus Oceano fertur Neptunus in amplo
Iratus, Pontumq; ſecat, cum littora torquet
Fluctibus, & late vicinas territat vrbes.
Interea fremit Iſter aquis, vaſtumq; moueri
Aſpiceres cumulum vndarum, contraq; ſonantes
Irrumpunt fluctus, monteſq; feruntur arena,
Ipſe ſuper vehitur curru Deus, altaq; miſcet
Aequora, & impellit molem, mugitq;, fremitq;
Horrendum, fluuioſq; iubet ſua tollere cornua.
Inde acies turbatur equis, iamq; acta profundo
Hærent arma vado, iam pila natantia fas eſt
Cernere, & horriſono demergi corpora monſtro.
Tunc Rex extollens duplices ad ſydera palmas:
Iuppiter omnipotens reges cui cura tuendi,
Si mortem oppetere, atq; anima diuellere corpus
Nos (ait) ordiris, melius precor aſtrue fatum.
O ter felices, quibus eſt occumbere bello
Conceſſum ſuperis, ſupremaq; funera paſſi
Arma inter potuere mori. ſic talia fantem
Obruit vndarum globus, & denſata volumen
Ingens æquora agunt. tunc Iuppiter æthere ſummo
Deſpiciens, Irim propere Thaumantida miſit,
Hæc addens: Iſtro qui iam tenet omnia fluctu,
Dic cocat ripis, proprioq; nec exeat alueo.
Quod niſi paruerit, ſumptis delabere pennis
Trinacrium ad littus, aulaq; arceſſe Sicana
Vulcanum vt flammis audacem torreat Iſtrum.
Dixerat. illa volans iuxta caput aſtitit amnis,
Atq; Iouis mandata refert, flammaſq; minatur.
Tunc ſimul atq; alta Thaumantida ſenſit abunda
Danubii numen, vectum ſuper æquora curru,
Palantes compeſcit aquas, omneſq; reſidunt
Numinis ad nutum fluctus placata quieſcit
Vndarum rabies: veluti cum turbine denſo
Nigreſcit Pontus, ventorumq; agmine facto
Vis rapidas aperit Syrtes, atq; omnis ab imo
Pulſatur tellus, ſpumantq; ad littora fluctus.
At vero vt flantes linquunt freta cærula Cauri
In ſeſe redit, & tumidas mare temperat iras.
Tunc Cæſar iam vincat ait, noſtroq; triumphet
Inuidia auſpicio, nunc cedimus, & fore tempus
Quo nos vera fides, ſeruataq; fœdera poſcent
Ire iterum in cædes, victoſq; auferre periclo.
Sic fatus ſeſe paulatim gurgite ab alto
Subtrahit, & Regem ſequitur ſic cætera pubes.
Interea Diana polo delapſa per auras
Danubium vrgebat dictis, fluuioſq; morantes
Maturare fugam, Regemq; per aera nimbo
Sublatum, Auguſtam velox Dea vexit ad vrbem.
Inde Hyleerotem, Cynthi quæ ſola per vmbras

Iuppiter omnipotens] Color ſumptus ex primo Æneidos.

Noſtroque triumphet Inuidia auſpicio] Hic innuit ſuſpicionem Principū de Cæſare exortam.

Hyleerotem] Ab amore ſyluarum compoſitum nomen.

Secum *Urbem*

Secum venari, ſecumq́ue errare ſolebat
Fida comes, roſeæ mutato virginis ore
Ire in caſtra iubet, Langumq́ue affata potentem:
Cui Rex diſcedens rerum conceſſit habenas,
Imperet armatas vrbem traducere turmas
Vindelicam. mærens iam ſe Regina ferebat
In thalamum, belli rabiem & crudele querentem
Excidium populis, erat haud oblita ſuorum
Funera, nec poterat menti dare ſola quietem:
Sed longe ante alios Cæſar ſibi charior omnes
Cordi erat, & Martis totam ſuſpenſa periclis
Ducebat noctem inſomnem, dum coniugis illam
Cura ſubit, pugneq́ue acris formido fatigat.
Ingreſſus tecta alta domus, ſeſe obtulit vltro
Cæſar, & ancipitem Reginam his protinus ambit:
Cur mæſta es coniux? quæ te premit anxia cura?
Quin age & inceptos mecum meditare triumphos,
Cum tu victa ſacro Regina per oppida curru
Inſubresq́ue tuos, Galloſq́ue vehere togatos.
His dictis, ingens veſtis diſſibulat aurum,
Denudatq́ue artus Reginæ, atq́ue oſcula libat,
Et fouet amplexu, veluti cum Iuppiter almam
Dardaniæ excepit Iunonem in montibus Idæ.
Et iam clara dies tranſacta nocte rubebat
Lampade Phœbæa, bigiuq́ue micantibus Eos
Rettulerat miſeris curas animantibus ægras.
Protinus armato procedit milite Cæſar.
Priſchauium inuaſurus agrum, quem fluctibus vrget
Hinc Rhenus, tumidoq́ue humectat ſpumeus alueo,
Hinc nigra proſpectat patrio de nomine ſylua.
Tunc ſubito aduentus dubias it rumor ad vrbes,
Nec quid agant gnaræ, ſecus haud cum carbaſa vento
Franguntur, fluctuq́ue graui ratis ipſa fatiſcit,
Concurrunt mæſti nautæ, votiſq́ue fatigant
Numina, cum decimæ ſurgit fragor arduus vndæ.
Iam paſſim trepidare viri, pars turribus altis
Alpinas, aptare ſudes, caſuſq́ue molarum.
Iis formidando torquenda phalarica telo
Armatur diuerſa locis, partem timor vrget
Et Diuum auſpicia, atq́ue fides violata potentis
Arma ſequi Auſtriadæ, interea Offemburgia Cæſar
Arua petit, circumq́ue vrbis volet agmine muros.
Nulla mora, effuſi ciues, & tempora ramo
Palladio cuncti, pacem veniamq́ue precantes
Recludunt vrbem, & Regem intra mœnia ducunt.
His actis, rapidas Othoburgia in arua phalanges
Educit, primoq́ue iubet petere ocyus vrbem
Legatos, ſecum breuibus mandata ferentes,
Vt ſeſe dedant ciues, portaſq́ue recludant.
Sin aliter, bellum indicant, nec plura locutus
Circumdat valloq́ue acies, & robore munit.
Iamq́ue Atlantiacas volucrem Pyroenta ſub vndas
Merſerat, & vultum detexerat Oceano nox.
Tunc nigri diſcors imis Dea ſedibus Orci,
Quæ ſecum è furiis vnam coniunxerat atris.

Vrbem Vindelicam] Auguſtam. *Mærens iam ſe Regina ferebat In thalamum*] Blanca Maria vxor Cæſaris Maximiliani, dum hæc aguntur contriſtabatur de abſentia Cæſaris.

Galloſque vehere togatos] Aliter accidit, nam morte præuenta eſt. *Togatos* autem dixit, quod Ciſalpinis Gallis in Italia toga ſit cum Latio communis.

Et iam clara dies] Rurſus Cæſaris expeditio in agrum Briſgouium, vbi Offenburgi oppidi pugna deſcribitur. *Eos*] Aurora.

Decimæ] Id eſt, maximę. De decimo fluctu, qui tantopere velut à conſpirante poetarum choro celebratur extat elegans caput, apud Miſcellanea Politiani. *Ophoburgia*] Othobergia legendum. Nam Othobergi arcem à Cæſare expugnatam intelligit, modo illam vrbem appellans.

Iamque Atlantiacas volucrem Pyroenta] Sic etiam profert Valerius Flaccus, declinatur enim Pyrois Pyroentos, & eſt ſolis equus ab igne dictus, vt Æthon & Phlegon ab ardore.

Vrbe furens tota, per nigra ſilentia noctis
Pugnandi rabiem, ſubitoſque in Marte furores
Effundit, tacitoſq; efflantia pectora ſomnos
Excitat, inde abiens ciueſq;, vrbemq; relinquit
Irarum voluentem æſtus, paſſimq; videres
Arma vocare viros, crudo & ſe accingere Marti,
Dumq; huc atq; illuc ſæuit furor, orta nitebat
Inducens Aurora diem, cum Regis ad vrbem
Deueniunt legati, & Serentanus vt aptum
(Hunc etenim exiguo fidentem corpore Cæſar
Diligit ante omnes, curasq; interuocat altus)
Affatu nouit tempus, ſic incipit ore?
Armipotens Cæſar magno de ſanguine cretus
Auſtriadum, iuſsit nos hæc mandata ferentes,
Pro re pauca loqui, vult ergo atq; imperat, omnes
Vt ſeſe dedant ciues, portasq; recludant.
Sin aliter, bellum præſens indicimus vrbi,
At vos auxilii patriæ, nunc rebus egentes,
Conſulite in dubiis. breuiter ſic talia cum
Effatus, tacuit. tunc paſſim murmura vulgo
Exorta, vt primum parua exalbeſcere Pontus
Tempeſtate parat, Notus æquora ſubter anhelans
Euolat inter ſaxa, imisq; remugit in antris,
Vixq; refert tacitum per littora curua fragorem.
Tunc diſcordis Abas excitus numinis ira
Pergite, & hæc veſtro Regi mandata referte,
Vrbem ſi cupiet dedi, portasq; recludi,
Non verbis, ſed Marte petat, bellumq; volentes
Expectamus ait, ſic fatus, lapſa per omnes
Voxq;, furorq; ſimul, ſtrepitusq; alta atria clamant.
Nec mora diſcedunt legati, & ſæua reportant
Reſponſa ad Regem, remque omnem ex ordine pandunt.
Illicet armiſono ſtrepuerunt cornua cantu,
Nunc huc nunc illuc curſatur, Cæſar ad arma
Proſilit, & ſolus cunctis ſpectatur, & ardent
Illius ante oculos alacres occumbere campis.
Non ſecus ad ripas Hebri, aut OEagria rura
AEripedes Mars flectit equos & turbine fertur.
Alcides hic aptat duros, temone Cateias,
Iungit hic Hercynio, pars tela trabalia vibrat,
Ardentem interea in muralem lampada portam.
Rex iacit, & calido iam ſtrident cardine poſtes.
Tunc Gabretæis quaſſantur tympana truncis,
Itque fragor cælo, veluti cum Phlegra gigantes
Protulit, & montes in montibus, ardua ſaxis
Saxa ſuper poſuere, Deoſq; egere pauentes.
Iamque propinquabant muris, Caſimirus Holarco
Quadrupedante furit, iaculisque armatus acernis,
Corpora ſubnixus pedibus, ferit obuia muris.
Parte alia cetratus adeſt Hericonius heros,
Nodoſaque ruit condenſa in prælia quercu.
Hærent parietibus, pellunt, pelluntur & ipſi
Turbine ſaxorum, atque animas efflare ſuis armis,
Hæc laus, hoc decus eſt, atque indefeſſa cupido
His inferre iugum, his ſe libertate tueri.

Diſcori dea] Huius imaginem in carmine de bello inter Cæſarem & Pompeium Petronius erudite expreſſit. Verſiculos eius retulimus in enarrationes Stauroſtichi.

Serentanus] Denotat Cyprianum de *Serntein* Maximiliani Auguſti Cancellarium.

Diſcordis numinis] Quoniam ſuam ſedem in Deorum cœtu non eſt ſortita diſcordia.

Gabretæis truncis] Id eſt, ſectis in Gabreta ſylua, cuius fitmentio apud Ptolemæum. *Phlegra*] Id eſt, campi Phlegræi. In Græcia ſunt, & in Italia, vbi campi laboris appellantur, illic Iupiter, hic Hercules cum Gigantibus pugnauerunt, De Iouis pugna fabula nota eſt. *Halarco*] Equi nomen.

Hericonius] Hericum Brunſuicenſem intelligit.

At *Timida*

At Rex hortari, pugnaque accendere pubem
Dulcibus alloquiis: anima ô felicibus, inquit,
Nata aſtris, Martiſque genus, date tela per hoſtes,
Ferte facem, & ſulfureo tam fulmine portas
Frite, nec victo praeformidetur ab hoſte.
Dixerat: aeripedem voluens, duo ſpicula torquet
Horrendum in poſtes, gemuerunt aera ſub ictu,
Et moto tremuit nutans arx ipſa profundo.
Tunc velut Aſtraei prorumpunt carcere venti
AEolio, & tumido colliditur Adria fluctu.
Procurſum in caedem, fortes ingentia voluunt
Saxa viri, & iactis defendunt moenia flammis,
Franguntur ſcalae, ſubeunteſque atterit ictus
Annoſae de mole trabis tragulisque Sueuus
Fertur humi miles, propius duo fulmina belli
Et Brunſuychides, & longe animoſior illo
Irruit in caedem Langus, quem candida mater
Extulit in lucem, magnarum ad culmina rerum,
Hunc pietas & cana fides, mensque ardua magno
AEquabit caelo, & Latium mirabitur vni
Ius belli paciſque datum, quantumque pauoris
Incutiet populis, dum ſe Germanicus enſis
In Venetos effundet agros, gentemque togatam
Transferet Imperio, debellabitque ſuperbos
Littoris Euganei, iuuctoſque in foedere Gallos,
Tempeſtas eadem bellorum, & Caeſaris arma
Inuadent magnasque ruent (ſic auguror) vrbes.
Hic ergo intrepidus telo, facibusque ſub areis
Aſſultat portis, perfractoque obice, in ipſum
Erumpens aditum, framea retro vrget acuta
Effuſum vulgus, matrum ferit aera clamor.
At Rex vt poſtes patefactaque limina vidit,
Non ſecus ac ſegetes Boreas agit, & ſibi cedit
Propulſata Ceres, latoſque volumine campos
Immenſo quatit, & timidis rapit arua colonis:
Sic pugna furit Auſtriades, ſic ingruit vrbi
Sternens cuncta ſolo, Thaumantisque aclide pectus
Tranſadegit, Pyrnumque Getam, Pheronemque Labumque,
Clauigerumque Gyan merſit ſtygialibus vndis.
Dumq; horreſcit ouans, cunctis pauor, aduolat ipſa
Arce globus iuuenum, veluti cum fluctus ab alto
Euulſam Calpin, Balearicaque aequora frangit.

Diua adſis, ſeu Phocaicas tua plectra per vrbes,
Scuripa ad ſacram reſonant Holmaidos vndam,
Bella viroſque refer quibus aſtris gloria ſeſe
Caeſaris extollit, venturoque orbe propagat.
Iamque aderat pilata manus, Regemque requirunt.
Perluſtrantque oculis, globeis nunc mollibus vrgent,
Nunc frameis acres, telisque minantibus inſtant.
Hos inter iuuenis quo non praeſtantior alter
Arctois fuit in terris, nec fortior armis
Clarus ſtirpe patrum, nomen fuit OEbalus olli,
Quis vigor, & Martis pugnandique emicat ardor.
Hic ergo immenſis feriens clamoribus auras:

Timido fluctu] Tumido lege.

Quem candida mater] Mirae Cardinalis Gurcenſis laudes, cui Poeta miniſter à ſacris fuit plures annos. *Ius belli paciſque datum*] Cum ſcilicet à Maximiliano Caeſare Romam miſſus fuit, qui de bello paceq; apud Iulium Secundum, iterum apud Leonem Decimum Pontifices ageret. Proconſulari poteſtate Langus bis Prouinciam ingreſſus eſt. Ego diploma primum conſcripſi, alterum Banniſius.

Sic auguror] Verum fuit Poetae augurium. Nam multo antequam Caeſar contra Gallos & Venetos Italiam cum exercitu ingrederetur, haec fuerant compoſita.

Euulſam Calpin] Reſpexit ad geſta Herculis, qui dicitur mediterraneis aequoribus viam ex Oceano perfractis montibus feciſſe.

Diua adſis] Horatiani in arte memor praecepti dicit, ô Diua adſis deſcripturo, ſcilicet pugnam Caeſaris. Licet enim poetis iterum inuocare, cum aliquid immenſum grandeq; accidit: quod etiam Maro facit in principio ſeptimi. *Phocaicas vrbes*] Propter Parnaſſum in Phocide montem muſis dicatum. *Holmaidos ripae*] Id eſt, ripae Holmii fluminis, qui in Parnaſſo eſt. Huius meminit Heſiodus ſtatim in principio Theogoniae, & diuinũ Holmiũ appellat, ad quod Poeta reſpiciens, ſacram, vt puto, vndã dixit.

Huc huc arma viri, telis terite obuia tela
Ignaua contorta manu. ſic fatus, in hoſtes
Prorumpit medios, nunc magno turbine glandes
Torquere aduerſum ingentes, nunc pellere gentem
Auſtriadam, magnoſque duces, cum Cæſar ab alto
Et fugere, & capta Tyrolæos vidit ab vrbe
Retro ferre pedes, & deſperare triumphum.
Tunc Hyrcana velut viduo furit vbere tigris
Montibus, & magno luſtrat nemus omne fragore.
Haud ſecus enſe ferox excuſſa per agmina fertur
Purpuream oſtentans aciem, rorantiaque arma
Sanguine cæſorum, nunc hos nunc increpat illos:
Heu pudor exclamat, vecorſque in pectore virtus,
Ite ô Germanæ Germani haud amplius, ite
Atque mihi hunc Martem pugnamque relinquite ſoli.
Sic ait, & ſæui media in diſcrimina belli
Euolat, arcenteſque arcet, frænatque ruentes.
Parte alia intrepidus pugnans Hericonius heros
Agmina diſpulerat, ciueſq;, vrbemque ſonoro
Terruerant horrore tubæ. tunc OEbalus armis
Et facie inſignis, qualem gerit æmula Phœbe
Cum puer æſtiua laſciuit Latmius vmbra,
Inuadit Regem, & ſublata miſſile dextra
Intorquet telum, raptum per inane quod altum
Sibilat, & conum Regis tranſuerberat aureum.
Haud mora cornipedis magno furit impete in hoſtem
Cæſar & autorem furibundo prouocat ore:
Quo fugis en adſum, decus eſt & gloria forti
Marte viro oppetere, atque animam perflare ſub armis.
Sic ſantem fugit ille, & ſeſe ſubtrahit hoſti.
Rex inſtat tamen, & iam iam prenſare videtur.
Cum ſubito vacuas velox delapſus in auras
Decipit, hoſtilem dextram & ſe curſibus aufert.
Sic & in Hercynia capreæ fugere Laconos,
Aut cum dulciſoni per littora curua Cayci
Ipſa Iouis querulos ales diſpellit olores.

Clobeiſque] Copula, que, abundat.

OEbalus] Fictum nomen, vt patet inferius. idcirco quoniam Lacones fortiſſimi inter Græcos habiti ſunt. Credebantur enim Eurotæ fluminis vnda, in quam infantes merſebantur duriores ac fortiores reddi, de quibus plura apud Plutarchum in Lycurgo.

Puer Latmius] Endymion.

Laconos] Canes venaticos, ex Laconia enim celebrati. Canes diuerſorum generum memorat Pollux. *Iouis ales*] Aquila. Ariſtoteles tradit ſex genera Aquilarum. Aquilæ pennam, vel rebus aliis conſertam, ſemper remanere incorruptam, tanquam huius auis etiam extinctæ reliquiæ dominentur, Ælianus autor eſt. Præterea magnis hæc congreditur animalibus, etiam ceruo. Lege Plinium. *Olores*] Cycnos. Hi tantum ab Aquila infeſtantur, cui magnopere reſiſtunt, vt ſcribit Ariſtoteles.

Iamque propinquabant prato quod plurima circum
Rupes (mirandum eſt) tophis pendentibus ambit,
Vna via eſt aditus cunctis, eademque regreſſus,
Nec niſi ſeſe vno diſſindit tramite circus
Naturæ cæleſtis opus, mediumque pererrat
Algidus exeſis deſcendens cautibus amnis,
Illuc conuenere prior Rex: eya age poſtquam
Sors tulit huc ambos, namque ô fortiſſima proles
Mirabar quæ tu enſe ferox in Marte gerebas,
Quæ patria, quibus altus auis? dic oro. loquentem
Excipit ille, genuſque ſuum, patriamque recenſet.
Qua lata Ogygii tolluntur mœnia Tulli,
Belgarum armigeris olim poſſeſſa colonis,
Quos & poſteritas Lotharingos nomine dixit.
Antiquis ſum clarus auis, qui ab origine priſca

Iamque propinquabant prato] Ficta topographia, id eſt, loci deſcriptio, vt etiam Maro facit in primo libro Æneidos, in deſcriptione portus, vt annotat Seruius.

Qua lata Ogygii] Id eſt, antiqui, ab Ogyge, antiquiſſimo Athenarum Rege ſumptum epithetum, in qua ſignificantia ſæpe Græci verbo vtuntur.

Tulli] Vt Ptolemæo Tullum, ita nunc

Sparta

Sparta huc exilio pulſi venere relicta,
Vnde mihi nomen, verum quo tempore, ferro
Italiam armipotens Byorix inuaſit & igne.
Hic ſibi fœmineam Cimbra de coniuge prolem
Suſtulit, & noſtris cum forte appelleret oris
Hanc ægram patriæ, & charis commendat amicis,
Quæ poſtquam Mario ceſſit victoria belli
Infandamq; patris mortem, fatumq; ſuorum
Audiit, OEbalio coniuncta eſt nubilis Oshri,
Vnde genus, ſtirpemq; traho, neq; enim ordine priſcos
Fabor auos, de me breuibus ſic accipe Cæſar:
Vt ſæuis genitor puerum diuelleret armis
(Horrida nam Druidum bello me oracla ferebant
Olim occaſurum) ſyluis me condidit altis
Atq; arcus, pharetraſq; dedit, veſtemq; virilem
Exuit, atq; inter nymphas errare ſolebam,
Nec non barbarico teneras mihi tegmine ſuras
Arctabam, crineſq; dabam diffundier aura,
Hic nymphe potius quam vir credebar, & annos
Bis ſeptem in ſyluis luſtrans nemora alta peregi,
Interea ex nymphis pulcherrima Lyriopæa
(Solus enim ſecum viuo me in flumine lauit)
Ardet amans, noſtroſq; oculos ſibi giſſit apiſci,
Vnde faces iactabat amor, quid plurima fando
Commemorem? vt primum Veneris data copia nobis,
Pergimus in ſyluas fidoq; coimus in antro.
Tunc ſimul ac vigiles nympharum venit ad aures
Noſtri fama doli, latebræq;, & dulcia furta.
(Namq; vterum heu miſeræ tumidum detexerat error)
Hanc Dryades quærunt, & Oreades, atq; Napeæ
Exitio, & longe iam conclamata per vmbras
Lyriopæa amnes, & Lyriopæa cauernæ,
Saxoſuſq; veni mons Lyriopæa ſonabat.
Quæ ſubito vt ſenſit ſe quæri, lumina tollens
Ad ſuperos, tales effudit pectore voces:
Promerui mutate precor me in ſaxa, meumque
Infandum caput, aut flagranti fulmine ad vmbras
Ipſe adigat pater. & ſic fata, replebat obortis
Illa ſinum lachrymis, quid enim pudor imperat? ægram
Mærens ſola animam quam primum effundere in auras
Et cupit & tædet, dubioque in fine moratur.
Tunc ſubito (infandum dictu, ac mirabile monſtrum)
In latices abiere pedes, & candida in vndam
Vertuntur crura, in limum ceu vertice crines
Extiterant abeunt, ſummoq; in gurgite pendent,
Vena fit ex oculis, fletuſq; immurmurat imo,
Vnde etiam ſcabro gelidus fons manat ab antro.
Illicet vt caſum audiui, compendia luſtro,
Arripioq; fugam patriamq;, patremque reuiſo
Calcantem, & læſus per auitos deferor agros.
Hic nympham exutus cingor fulgentibus armis.
Verum auidum belli, genitor me ſæpius ortis
Detinuit lachrymis, tandem ſic fata trahebant,
Vt vidit non poſſe animum retinere furenſem,
His compellauit lachrymans me vocibus vltro:

nunc quoque Tullenſis vrbs appellatur, Epiſcopali ſede clara, *Lotharingos*] A Lothario Lotharii Imperatoris, Caroli Magni nepotis filio, quod in fratrum diuiſione hęc ei in portionem cederet Prouincia. *Byorex*] Emenda Byorix, de quo in vita Marii Plutarchus. *OEbalio*] Id eſt, oriundo ex Lacedæmone, ſumpto epitheto ab OEbalo Spartæ Rege.

Hic nymphe] Sic abſq; diphthongo legendum. eſt enim nominandi caſus, & inflectitur hæc nymphe nymphes, græca inflexione.

Compendia luſtro] Vel circumdo, vel colligo ſarcinas.

O mihi ſi primos annos, quibus ipſe recordor
Hercynio pugnaſſe iugo cum Prothea magnum
Straui, cum centum iam cæſo, armenta per vmbras
Setigeroſq; ſues, & ouilia victor abegi,
Præberent Superi, nunquam iſta pericula ſolus
Suſciperes dilecte puer, nunc denegat ætas,
Heu tecum me poſſe mori, miſerere parentum
Reſpiceq; ante tuam morientem lumina matrem.
Quo ruis? Ha ſaltem placeat me condere in vrna
Ante fugam, aut artus flammis adolere ſupremis,
O ſpes occiduæ multum expectata ſenectæ
Men linquis? per ego has lachrymas, & caſta parentis
Viſcera, perq; iſtos circum mea tempora canos
Obteſtor, nunc necte moram, nec Cæſaris arma
Tenta, dura precor, ſed & hanc mihi tranſige vitam.
Dixit, & amplexum ingeminat, tremebundaq; figit
Oſcula, & ex animis collo ſuſpenſus inhæret.
Tunc velut indomiti excutiunt inſueta iuuenci
Pondera, vel Libycæ Garamantum vincla leænæ
Effugi, hancq; auidus pugnæ, me contuli in vrbem.
Talia dum memorat Venus alto, & Delia olympo
Diuerſis colere locis. Cypris alma Cytheris
Et Papho, hæc ſacra diſceſſerat hoſpita Delo.
Tunc Diana prior, veræ iactantia laudis
Aucta tibi Cytheræa dolis, ſi fœmina victa eſt
Inter Amadryadas longe mihi charior omnes
Lyriopæa tuis, l auſitq; miſerrima flammas,
Cum mea me Delos venantem ſacra teneret.
Et pœnas ſumpſiſſe parum eſt. quin agmen Amorum
Cypri vehis tecum, & ſæuis armata ſagittis
Bella paras, iterumq; oblita ſub Ilio alto
Tydidæ vulnus molli mauortia vibras
Arma manu, non ſic furiis obnoxius iſtis
Cæſar erit, ne necte dolos. Sic talia contra
Orſa Venus: quid noſtra ferox tibi dulcia quondam
Obiurgas tela? & nobis magni obiicis arma
Tydidæ? ſcis te demens per ſaxa ferarum
Latmia Mæandrum, Cydrel[illegible]q; Myunta,
Cum noſtris, tantum gemeres iam ſaucia curis
Erraſſe, & dulcem fruſtra Endymiona vocantem,
Auxilium petiiſſe meum? nunc Delia faſtu
Neſcio quo tumida es, parteſq; ſecuta potentis
Cæſaris, armiſonam contra fera iurgia iactas
Pallada mortalem, quæ olim natabus es auſa
Et menti præferre Iouis, iam nulla Deorum
(Proh ſcelus) aſtrifero regnat ſapientia cælo,
Namq; tuo ſuperata Ioue eſt, mortalibus vllis
Ne dum præponis magnum & memorabile pectus
Auſtriadæ. At noſtrum non ſic, & Numen, & arcus
Nequicquam Paphii, flammæq; Cupidinis ibunt.
Talia ſubridens olli Venus alma locuta eſt.
Interea Auſtriades paucis affatus, ad arma
Proſilit & rapidos metitur in æquore curſus.
At contra belli cupidus non ſegnior ibat
OEbalus, & lato ſæuit vis Martia campo,

O mihi ſi primos] Color ex Marone de Euandro & Pallante.

Condere in vrnæ, aut artus flammis adolere] Varii enim fuerunt funerandi modi, vt ex autorib. colligere promptum eſt. Quod ad hunc locum attinet. Mos apud Romanos comburendi à Sylla cœpit, teſte Plinio, verico talionem, eruto C. Marii corpore. Deſiit autem in Antouinis. *Hanc mihi tranſige vitam*] Senſus eſt, Viue fili mi, potius tuam vitam mihi, hoc eſt, in gratiam meam, quam cupias à Cæſare interfici.

Talia dum memorat] Ne aliqua in parte deſit, Poeta qua Cæſarem non extollat, hoc figmento intelligi vult, quam animus Cæſaris à libidinibus penitus alienus ſit, qui nullis ſe illecebris ſinat corrumpi. *Hoſpita Delo*] In qua frequenter hoſpitari ſolet. vel alluſit ad hoc, cum primum Iunonem fugiens in Delo inſula hoſpitio ſuſcepta fuit. *Tydida vulnus*] Id eſt, Diomedis. Hic *Tydei* Etholiæ Regis & Deiphilæ filius fuit, qui Venerem Æneæ in pugna ſuppetias ferentem vulnerauit, vt eſt apud Maronem. *Contra armiſonam Pallada*] Ac ſi dicat. Non miror equidem, quod ita contra me ſuperbias, cum etiam Pallada contemnas, nec erubeſcas mortalem Cæſarem præferre filiabus Iouis.

Et menti præferre Iouis] Alludit ad ortum Palladis, quæ, vt inquit Heſiodus, ex capite Iouis orta eſt. Caput ergo mentis ſedes, & per mentem ſapientiam intelligit. nam dementem quoque inſipientem dicimus.

Enſem alter vibrat, claua furit alter acerna,
Aureaq; ambobus ſublimi in vertice fulget
Caſſida, & horrentes diffundit in aera criſtas,
Tunc velut excuſſa terris cum nube coruſca
Fulmina bina ruunt, volat æthere Iuppiter atro.
Ambo acres animis, armis fulgentibus ambo
Inſignes ineunt pugnam, ardenteſq; duello
Ingeminant ictus, quibus alta cacumina rupes,
Saxaq; & exeſa longe ſonuere cauerna.
O Ebalus aduerſum putri rotat æquore loro
Puluerulentus equum, Regemq; inuadit, & inquit:
Quo fugies? nunquam hac te noſtris ſubtrahet armis
Sæua dies Rex, extremo tibi debita fato.
Sic ait, & rigido ſquallentibus ære lacertis
Tela vibrat, Regemq; vrgens, inſtatq; premitq;
Impatiens, pugnaq; minax ſecat aera trunco,
Nunc pectus, nunc ora ferit, nunc pondere vaſto
Regem abigit: vires olli Venus alma miniſtrat.
At Cæſar veluti Getulas arma leænas
Principio vitare ferunt, & temnere fraudem
Hoſtilem: at poſtquam violentior ingruit haſtis
Venator, fuluaſq; iubas, & colla ſub auram
Tollere, & immenſo deferri in tela furore,
Conceptam agglomerat rabiem, nec fundit habenas.
Rex primo irarum, ſed poſtquam audacia cernit
Vlnera, tunc auidus certandi increbuit ardor,
Et ruit in pugnam, & violenta perfremit ira.
Ac iuuenem aggreſſus, qua caſſida lubricus anguis
Implicat, & circum tortus caua tempora ſerpit,
Enſem agit indignans, pergeq; & Calcanta reuiſe
Nunc ait infelix, quantum ò meliora ſecutus
Auſpicia in ſyluis, dixit: vulnuſq; profundum
Emicat, exanguiſq; ater cruor inficit ora.

Tunc Venus armatum contra ſtruit agmen Amorum,
Ipſa autem niueos per inane impellit Olores,
Et ridens certamen init, ceſtiq; reflexo
Aurea carbaſeos nodo ſubſtringit amictus
Et telum vibrat, quo cœlum, hominesq; feræq;
Squamigerumque genus ſub aquis, pictæque volucres
In flammas, & in arma ruunt, penituſque ſub hauſtis
Vulnus alunt venis, cæcoque vruntur ab igne.
Vtque Deum agnouit, veniam præfatus, in illum
Effurit Auſtriades, molleisque repercutit ictus.
Nec mora, circumſtant Natorum armata ſagittis
Turba ingens, verruntque alis ſtridentibus auram,
Iniiciuntque faces, & in intima pectora condunt.
Arma ſonant Regis, Paphio tonat æreus vmbo
Turbine, nec tanto potis eſt ſe Marte tueri.
Protinus indignans contra ſe Delia pugnæ
Expedit: hic tuus eſt nequicquam inuentus Adonis
O Cytherea, inquit, gelidi & Simoentis ad vndam,
Nec Phrygum roſcis Heroa amplectêris vlnis.
Sic ait, & velox in Cyprida torquet hiulcum
Telum vaſtum, ingens & inexuperabile pondus.

Getulas leænas] Quoniam in Getulia, quæ Libyæ pars eſt, nobiles leones naſcuntur.

Niueos olores] Dicatæ enim ſunt aues Veneri.

Vtque Deum agnouit] Imitatus Maronem, qui Deum etiam de Venere dixit: vel quia barbata eius imago erat apud Lacedæmonios, vt indicat Auſonii epigramma: vel more Græcorum, qui promiſcui ſexus Deos Deaſque eſſe putauerunt. *In intima pectora condunt*] Non refertas ad perſonam Cæſaris, ſed ad naturam Amorum.

Contra ſe Delia pugnæ] Id eſt, ratio naturaq; ad reſiſtendum voluptatib. prompta. *Adonis*] Puer dilectus à Venere, de quo habes caput apud Miſcellanea Politiani, & Seruius plura in Bucolicis. *Phrygum heroa*] Anchiſeu.

Illa inſtructa dolis, rapidum ſubterfugit ictum,
Atq́; fugam meditantem, & telo preſſat inanem.
Exclamat Cæſar: non ſic impune per vmbras
Cenſugit ex oculis canis vmber, & inter anhelans
Agmina veruorum ſæuit, glomerataq́; morſu
Diſsipat, extemplo per cœtum inuectus Amorum.
Sic furit Auſtriades, victorq́; immania tela
Vibrat, & Idaliæ diſtringit ſana mamillæ
Vulnera ſub niuea, ſciſſus fluit æquore ceſtus,
Dulceq́; purpureo manat pro ſanguine nectar.
Vt Venus infectam grandi ſe vulnere vidit,
Agmina Natorum vocat, & ſublata remittit
In Paphon, ipſa abiit cœlum ſublimis in altum,
Inque ſinum lachrymans magni eſt conqueſta parentis.
Quam ſic omnipotens ſolatur Iuppiter ægram:
Perfer ait, toleraque graueis mea Nata dolores,
Fata vrgent, ſuperantque Deos, & voluere Parcæ
Omnia, ſic placitum. belli Mars arbiter olim
Paſſus Aloidas fortiſsima corpora fratres
Vincula moliri: & forſan periſſet in illis,
Hunc niſi Maiugena tollendum Eribœa dediſſet
Mercurio, qui clam (namque is Deus eſt quoque pollens
Præſtigii) vacuo Mauortem exemit ab ære.
Vulnere quin etiam Alcidæ Saturnia Iuno
Percuſſa indoluit: ſtygium quid in arma furentem
Plutonem memorem? qui telo ſaucius illo eſt.
Dixerat, & Nata cruciatus fouit acerbos.

Hercynidum interea Nympharum turba per auras
Dianam exportant, roſeaque in valle recondunt.
Cæſar adhuc feruens pugna, & præturbidus æſtu
Martis, ad exanguem iam iam volat Oebalon ille
Perdiderat grandi confectas vulnere vires,
Et caput in teneros moriens deflexerat harmos.
Vtque ſolent crebra iam proni grandine flores
Pra tenera languere coma, vel læta per arua
Procidere occiduo lethæa papauera collo.
Ille tamen cubito innixus, fœdosque cruore
Attollens vultus, & pallida morte futura
Lumina, ſic Regem ſupplex affatur ouantem:
Viciſti tandem, lætorque hoc vulnere Cæſar
Effudiſſe animam, nec dignior exitus vlla
Morte parandus erat: ſed poſtquam frigore membra
Soluentur, precor adde rogo: ne præda ferarum
Fiant, aut putres iaceant inoperta per agros.
Præterea ſi vnquam patrios inuiſere fines,
Et Calcanta ſenem dabitur, mœſtamque parentem
(Magnanimi patris pietas tibi ſi qua remanſit)
Egregiam mortem, & caſus ſolabere noſtros.
Dixit, & infernas anima eſt delapſa ſub vmbras.
Interea captam victor volat enſe per vrbem
Cæſareus miles, ſternit cuncta igne manuque
Hoſtili, clamorq́; virum, clangorque tubarum.
Tympanaque, & rudibus reſonabant ærei flagellis.
Nil ſparſum cadi, tolluntur in æthera voces,

Horri-

Exclamat Cæſar] Per hoc figmentum, vt admonet in margine annotatiuncula, nobis cauendum eſt, ne libidinis appetitus, telum, id eſt, rationem nobis eripiat. Nam cum ſemel amittitur, perpetuo vincimur: niſi Cæſar, id eſt, virtus ipſa auxilietur. *Idaliæ*] Id eſt, Veneris, quæ in Idalio colebatur. Maro, *Eſt Paphos Idaliumque mihi, ſunt alta Cythera.* *Pro ſanguine nectar*] Imitatur Homerum, qui dicit Deos carere ſanguine, & nectar fluere cruoris loco.

Fata vrgent, ſuperantq́; Deos] Quid chriſtianis de fatis ſentiendum ſit, tradit diuus Auguſtinus libro diuinæ ciuitatis quinto. Poeta hic antiquorum opinionem de Fato ſequitur. *Aloidas fratres*] Huius loci ſenſum pete ex ſexto libro Maronis. *Eribœa*] Quæ etiam Iuno appellatur. *Quin etiam*] Idem eſt apud Homerum, qui canit Herculem Iunonis papulam vulneraiuiſſe telo triſulco, cum animaduertiſſet Deam Euryſtheo imperaſſe, vt tot labores Herculem ſubire cogeret.

Plutonem memorem? Qui telo ſaucius] Hercules Pylũ Neſtoris patriam bello aggreſſus eſt: Pluto Neſtori & fratribus auxilium tulit: qui dum cum Hercule pugnat, vulneratur. Idem Seneca tetigit, dum ait, *Effugit tenui cuſpide ſaucius, Et mortis dominus pertimuit mori.* *Lethæa papauera*] Soporem inducentia. Maro, *ſoporiferumq́; papauer.*

Viciſti tandem] Pathetica deprecatio. *Ne præda ferarum*] Funerate in bello corpora, vt teſtatur Ælianus, primus Hercules monſtrauit: quum antea hoſtium corpora proiicerentur. teſte Homero, *Hæc auibus prædam tribuit, canibusq́; cruentis.* Porro ſunt quibus viuentibus cura ſepulchri ſit pompa] Sed id Chriſtianæ modeſtiæ non conuenit. Cyrus moriens apud Xenophontem, Meum corpus pueri, inquit, quum deceſſero, nolite neque in auro, neque in argento, neque in aliquo alio lapide collocare, ſed ſtatim terræ reddite. & quæ ſequuntur. Volaterranus taxat, ſacerdotio præſertim dicatos, funeris ac ſepulchri pompam expetere.

Egre-

Horridaq́ immenſos expandunt arma furores.
Dumq́ interfuſo ſatiatur ſanguine miles,
Cæſar adeſt inſignis equo, ceſtoq́ ſuperbit
Idalio rigidis præreptaq́ cingula bullis
Geſtat ouans, gentis caſum miſeratus & vrbem,
Demulcet dictis animos, & temperat arma.
Non aliter venti diuerſo ex orbe profecti
Bella gerunt, trepidoq́ illiſa tonitrua mundo
Fulmineum extollunt impacta nube fragorem.
Sicanio at poſtquam profert caput AEolus antro,
Seditione vacant, & bella incæpta relinquunt,
Iratiq́ fremunt, vecte & duro obice clauſi,
Atria concutiunt reſonantibus ardua ſaxis.
Sic Cæſar, ſic miles erat, ſic Martius horror
Placatur, iam cuncta fide caput inde ſequeſtra.
Protinus armato procedit milite Cæſar
Corpus ad OEbalium, circumq́ exercitus omnis
Funditur, & flauos miratur puluere crines,
Oraq́ iam nigro fœdataq́ membra cruore.
Nec mora, ſublatis cadit icta ſecuribus ilex,
Mortiferæ taxi, & coniferæ cypariſſi
Procumbunt flammarum vſu, rogus illico in auram
Tollitur, atq́ ingens lignorum increſcit aceruus.
Interea corpus fœdatum in flumine viuo
Abluitur, totoſq́ oleum perfunditur artus.
Imponuntq́ pyræ ramo frondente cupreſſi.
Irrorat cunctos, plenaq́ incumbit acerra
Ladus, & armato Cæſar ter milite luſtrat
Congeriem, ter defletos iam voce ſuprema
OEbalios manes iterumq́ iterumq́ vocauit,
AEternumq́ vale dixit. Iamq́ ignibus atris
In cineres abiere artus: quos protinus aureo
Impoſuere tubo, fractiſq́ à culmine ſaxis
Inſtituunt verſu fatum monſtrante ſepulchrum.

Egregiam mortem] Modus loquendi, & ſignificat: ſolabere illos egregia mea morte, quippe qui à te interemptus moriar. *Ceſto Idalio*] Sic legendum, & non coſto. Coſtos enim Veneris cingulus eſt ille efficax, vnde Adagium, *Ceſtum habent Veneris.* cuius vſum duplicem tradit Eraſmus Roterodamus. *Bullis*] Bullæ cingulorum ornamenta dicuntur. Calphurnius in Bucolicis. *Alternat vitreas lateralis cingula bullas.* Et Poeta in ſequenti libro, *Et mediis ſquallentia cingula bullis.* Et rurſus, *Et picturatis ſplendentia cingula bullis.* Eſt & tumor ille inanis, qui viſitur in aquis, momento temporis enaſcens ſimul & euaneſcens.

Mortiferæ taxi] Quia dormientibus ſub vmbra venenum eſt. Vnde toxicam dictam tradit Plinius.

Tubo aureo] Morē antiquorū notat, quorū cineres in terreis tubis & vaſis oblongis condebantur. Aurelius Auguſtinus ſepulchrorum memoriam, ſumptuſque funeris magis viuorum conſolationem dicit eſſe, quam defunctorum vtilitatem. Ambroſius aſtipulatur, dicens: Quid proficit ſepulchrorum ſuperbia? damna ſunt potius viuentium, quam ſubſidia mortuorum. *Inſtituunt ſepulchrum*] Cicero de Legibus, excitari vetat ſepulchrum altius quam quinque diebus abſoluatur, nec lapide condi plus quam capiat laudem defuncti inciſam, nec plus quam quatuor verſibus elegis. *Monſtrante verſu fatum*] Hoc eſt, genus mortis referente. Idcirco fatum, non factum legendum.

LIBRI QVARTI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI QVINTI.

QVintus continet geſta Alberti Dncis, & primo eius orationem ad milites. Inde Landouii obſidionem, cûi Georgius Roſoburgus pro Palatinis præerat. quod cum tueri non poſſet, noctu fugam arripuit, non citrà militum Alberti ſuſpicionem. Inde fruſtra ab Albertinis Neoburgum obſeſſum, miſſoſque ad oppidum oratores, Polydamantiſque ſeditionem, eiuſdemque ſuperbam orationem, quædamque & præſagia, & vaticinia futurarum cladum. Interea Phalſgraphidæ Braunam aggrediuntur: diuque cum pugnatum fuiſſet, oppido potiuntur. Hoc Cæſar cum accepiſſet, veritus, ne Alberti exercitum quoque inuaderent, ſubſidio venit: eiuſque conſilium circa rem bellicam deſcribitur. At Pallas nunciat Roberto coniunctas acies eſſe, & futuram pugnam. Interea Vcalegos explorator capitur, qui Cæſari ex ſummo montis iugo Roberti phalanges enumerat, & per occaſionem hanc Catalogus, quem conſulto prætermiſerat, deſcribitur. Sequitur pugna atrox, non ſolum hominum, ſed etiam Dearum. Nam dum Cæſar ac Robertus duello certant, Palladis & Dianæ certamen ingens recitatur. Vulneratur Pallas à Cæſare, ſed à Mercurio dirimuntur. In fine Polydamantis ſubſidium & mors, & Roberti non ſine laude ex pngna diſceſſus: quo Poeta eius futuram mortem ſignificauit.

AVSTRIADOS LIBER QVINTVS.

Soluerat Arctoo meritas in littore Cæſar
Exequias tumulo, dederatq; nouiſſima verba,
Cum ſubito totum percurrit nuncia Rhenum
Fama mali vectiq; loquax, vt vicerit armis
Indomitum genus, atq; Othobergi ſtrauerit arcem.
Te quoque dux Badæ montes, & ſaxa Gerunthi
Aiebat ſuperaſſe, atq; inuidioſa Tyranni
Præſidia, ipſis & mortalibus & ſacris Diis.
Tunc ſubito riguere animi, timor omnibus idem,
Ne circum ſtreperent regalia cornua muros.
Nec mora, deduntur cuncti, poſcuntq; ſub altis
Cæſaris inuicti felices faſcibus vrbes.

Interea vndiſonum dum trans parat agmine Rhenum
Deuecto Helſaciam, & rapti confinia regni
Irruere, armipotens per Norica rura quieſcit

Nequic-

IN AVSTRIADOS LIB. V. SCHOLIA
Iac. Spiegelii.

Soluerat exequias] Memoriam defunctorum venerandam eſſe, omnes fere gentilium ſcriptorea præcipinnt, & multæ parœmiæ admonent. Nobis diuina ſcriptura ediſſerit, quomodo Iudus ille Machabæus, vt cognouit in Sion ciuitate Regis magni, populum ſibi ſubditum à Palæſtiois hoſtibus occiſum: & ſcrutatione diligeo[ti] facta, in[u]enta idola in finibus ſuorum, ſtatim pro vnoquoq; eorũ ad Dominum, qui ad miſerandũ facilis, & paratus, munera propitiatoria attolit. Item diui Apoſtoli in tremendis vitalibuſque ſacramentia, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam edixerunt. Quod adhuc firmiter atque adeo ſine contradictione obſeruat Apoſtolica & catholica Eccleſia Chriſti & Dei, à fioibus vſq; ad fioes terræ, ab eo tempore vſque in præſens, & in finem mundi vſque. Omnino hoc neque vane, neque abſurde, neque temere fortoitoue ordiuatum eſt. Quæ enim Chriſtiana religio erroris neſcia ſuſcipit, & in tot ſecula ſeruat inconcoſſa, minime vana ſunt, ſed vtilia, Deo placita, ſalutique noſtræ conducibilia plurimum. *Arctoo littore*] Reſpectu Italiæ tota Germania ſub Arcto poſita eſt. Et *in littore* dixit, pro in terra, vt Maro, *iacet ingens littore truncus*, de Priamo dixit ad aram Hircæi Iouis interfecto. *Nouiſſima verba*] *Vale, & Salue*, aothore Varrone. Vnde Maro, *Salue æternum mihi maxime Palla, æternumque vale.* Idem tradit, in funeribus ſic quondam à præcone dici ſolitum: *Ollus letho datus eſt*, *Fama mali recti que loquax*] Eſt enim quicquid de aliquo diuulgatur, ſiue in bonum, ſiue malum: dicitur que interdum de re inueterata. Rumor tantum de re recenti. *Strauerit arcem*] Hoc ideo dicit, quia fama ſemper auget rem dictis, vt ſuperius dixit, *Lesboaque littora ferri.* *Te quoque Dux Bada*] Et hoc famæ eſt augmentum. *Saxa Gerunthi*] Denotat arcem Geroldiſegi. *Mortalibus*] Propter mercatores & ciuitates. *Sacris Diis*] Propter Abbates vicinos. Vel ſimpliciter accipe dictum ſchemate prouerbiali admodum poetis familiari.

Interea vndiſonum] Dum Cæſar Elſaciã, hoc eſt, oppida quædã iuris imperialis in Elſacia ſita in fidem ſuam recipit, Albert⁹ ex Monaco copias educit.

Hactenus

Nequicquam Albertus, varias ſed ab arce phalanges
Munychia educit, teliſq; armata iuuentus
Intexto ſquallere auro, duroq; orichalco
Ceruitur, argentumq; nitet, pallenſq; electrum
Vndiq;, & æripedes phaleris gemmantibus ardent.
Quaq; armis via facta eſt, vt varia agmina magnum
Compleuere forum, Princeps ſic aggere ab alto
Incipit Albertus, gratoq; hæc ore profatur:
Hactenus ô ſocii conabar meque, meumque
Conſeruare genus vobis, neu bella per arua
Norica feruerent, odiis exorſa prophauis.

Hactenus ô ſocii] Alberti oratio, qua ſuos ad arma ſumenda hortatur, verſatur in locis communibus.

Vos teſtes duco, multos optata per annos
Pax fuit, & nullis audita eſt buccina campis,
Vndiq; pendebant nigra rubigine & æuo
Conſumpti chalybes. at nunc horrentia nobis
Inſtant bella viri, iuſtam dinoſcite cauſſam:
Iam veſtros prædantur agros, iam funditus vrbes
Diruere incipiunt hoſtes, contraq; feruntur
Securos patriæ. quare quod cernitis, ipſe
(Teſtor quæ norunt bellandi Numina cauſſas)
Obiiciam caput, vt veſtris à mœnibus abſit
Quæ ſe Boiugenas expandit flamma per vrbes.
Addo quod & Cæſar referens victricia ſigna,
Arguit abiectos animos, Martemq; mouere
Nos iubet, atq; armis ablata repoſcere regna.
Parte alia Abnobiis deductum è montibus agmen,
Vrget Lantgraphius, Virthymberzentius heros
(Vt fas eſt) ad bella volat: quid Norica caſtra?
Excitumq; hoc Marte genus? iam ſcimus vt altis
Proruat in pugnam commota Sueuia lucis:
Nos ſolum ignaui iuſto ſine Marte fruemur
Hac aura? aut nulla penſabimus ocia laude?
Quod petimus noſtrum eſt, proprium ni fallor habendi.
Dii cauſſa certare iubent, & Iuppiter æquus
Inceptis aderis, fundetq; in pectora vires.

Inceptis aderis] Quia manca eſt omnis mortalium induſtria, omniſque conatus, ni fauor aſpiret diuinus.

Vos modo confirmate animos, magnumq; parate
Pugnandi robur, dextraſq; aſſueſcite Marti.
Noſco animos vultuſq; truces, noſco ora triumphis
Digna virum, & belli facile victura labores.
Nec vos prætereat, quæcunq; pericula nobis
Sors dabit, experiar primus. Nec plura locuto
Aſſenſere omnes, & reſplendentia tollunt
Pila viri, circumq; fremunt & caſtra moueri
Quamprimum vellent, teloq; occurrere telis.

Experiar primus] Id optimi Ducis officium.

Aſſenſere omnes] Indicium beneuolentiæ ſuorum, quam imprimis Ducem oportet habere.

At Dux ſat belli gnarus Martiſq; futuri,
Tercentum exarmat currus, & ab arce ruentes
Munychia ſpectant matres, nuptæq; puellæ
Mœnibus ex altis, atq; amnica murmurat vnda
Vocibus, & vulgi votis obtunditur aer.

Itur Landauum, cuius ſtant mœnia ripæ
Alta Iſeris, celſæ tolluntur ad æthera turres.
Huic equitum peditumq; manu Rhodomontius vrbi
Gorgias præerat duruſq; feroxq; ſub armis
Tormentis, foſſiſq;, atq; altis molibus vrbem

Gorgias Rhodomontius] Hic Georgius de *Roſenberg* eſt appellatus, Francus natione, inter ductores Palatini exercitus præcipuus.

Cinxerat: vtq; tubas ſenſit crepitantiaq́ æra,
Quemq; ſuo iubet eſſe loco, & propellere primos
Aggreſſus belli, primiſq; obſtare periclis.
Hic laus, hic labor eſt nullo delebilis æuo.
Talia dum memorat, campo ſe exercitus omnis
Fuderat, & muros equitum iam cinxerat alis.
Cætera pars longo figit munimina campo.
Interea Alpinis Phœbo de montibus vmbræ
Occiduo ſubeunt, & ſydera cœpta videri.
Tunc ſeſe pediteſq;, equiteſq; in caſtra reducunt,
Atq́ mero indulgent, & ſomno corpora curant.
Et iam tranſierat reuoluta buccina noctis
Tertia, tum ſubito Albertus, Caſimirus, & heros
Zornyus euentum belli, caſuq; futuros
Secum agitant: alto tandem cum craſtinus ortus
Fulſerit Oceano, latos placet vndiq́ muros
Cingere tormentis, portaſq; inuadere flammis.
Dum belli heroas ſic cura agit, aurea vultus
Erexit croceos Aurora, diemq́ reuexit.
Inuadunt vrbem, tormentaq; curribus altis
Imponunt, omneſq; volant ad mœnia turmæ.
Pars facibus ruit ad portas, pars mœnia acernis
Subſiliunt ſcalis, tonitrus pars excitat æreos,
Et muros quatit, & turres, & templa Deorum.
Gorgias contra intrepidus, dextraq;, animoque
Decertare pari, nec non ſic cætera pubes
Suſcipere ingentes auſus, muroſq; tueri,
Horrendaſq́ trabes, lapidumq́ ingentia voluunt
Pondera, nec locus eſt qui tempeſtate furentis
Mauortis careat, conuexa irrumpit olympi
Pugnantum clamor, fremitus, clangorq; tubarum,
Et longum, & vaſtum tonat ærea machina belli,
Condenſoq; diem fumo, & caligine cælum
Obnubit, fieriq́ Chaos, noctemq; putares.
Pars muri iam ſtrata ſolo eſt, adituſq; pateſcit
Hoſtibus, & ponto niſi ſe merſiſſet Ibero
Cynthius, hæc belli lux iam ſuprema fuiſſet.

Tum ſubito Albertus] Innuit vigilantiam & ſollicitudinē Ducum, quos non decet ſolidam dormire noctem. Vnde & Maro Æneam ſuum aliis dormientibus, vel voluptati indulgentibus, aut vigilantem facit, aut certe excitat, fingitq; cogitabūdum, ſobrium, & de futuris agitantem animo.

Ærea machina] Quæ ex ſonitu Bombarda vocatur: ingentis ponderis, tam ſaxa quā ferreos globos igne impulſa euomit: recens Germanicum inuentum. Vnde lib. nono dixit Poeta, *monſtrum damnabile terris, Quod ferri lapidumque globos iaculatur & ignes, Nube diem, & tetra obtexens caligine Solem: Inuentum Germane tuum,* Suot tamen qui huiuſmodi apud priſcos etiam fuiſſe velint ex verſibus Maronis, *Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas, Dum flammas Iouis & ſonitus imitatur Olympi, Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans, Per Graium populos Mediæque per Elidis vrbem Ibat ouans, diuumque ſibi poſcebat honorem Demens, qui nimbos & non imitabile fulmen Ære & quadrupedum curſu ſimularat equorum.*

Animis laſſatis] Pro animis defeſſis. non ergo laſſatus.

Sic vtrinq; animis defeſſi pugna dirempta eſt.
Dux ipſe interea multos horrentia clauſit
Arma dies, tantum ne quiſquam exiret ab vrbe
Sollicitus, cæli nutus & ſydera ſeruat
Dextera, tunc vetitos ſibi promiſſura triumphos.
Vt tempus veniſſe ratus, tunc imperat omnes
Venturo capere arma die, & tormenta parari
Landouii excidio quod cum veniſſet ad aures
Gorgiæ, ſubito fugiendi cœpit ab vrbe
Conſilium, cum nigra polum diſcluderet vmbra,
Et premeret placidus mortalia pectora ſomnus.
Et iam vix cælo tollebat cornua Phœbe,

Atque *Nuſquam*

Atq; incerta viæ mortalibus aſtra micabant.
Ductor Phalſgraphides, ſecumq; animoſa iuuentus,
Semirutas moles murorum vrbemq; relinquunt,
Pergentes tacite per nigra ſilentia noctis,
Atq; ita per medias acies, perq; obruta ſomno
Corpora, & armatas tuti euaſere phalanges,
Incertum, ne dolo vigilum, an ſic fata trahebant.
Incolumes ergo cum primum abiiſſe relatum eſt
Phalſgraphidas, vaſtamq; vrbem, muroſq; iacentes
Deſeruiſſe, fugam, ſtrepitumq; audiſſe virorum.
Vt nullum inuenit dux Boius, æſtuat ira,
Hinc tales tumido depromens pectore voces:
Nuſquam tuta fides, captum atq; in vincla coactum
Permiſſum eſt inquit, non ignorantibus hoſtem
Elabi à vobis, commiſſa nefarius ille
Nan luit, & ſacra ceu victima fugit ab ara.
Martius, his dictis, Neoburgi ad mœnia ductor
Dirigere hoſtiles turmas aciemq; parabat.
Sed primum tentare fidem, & mollire precando
Conſtituit ciues. tunc Lynzius Aſtur, & acris
Hyphiades, quibus hanc dux curam iniunxerat, ambo
Hoſtilem adproperant excelſis mœnibus vrbem.
Mirantur qui gentis honos, quæ fortia bello
Pectora, qui vultus vigeant Martisq; cupido.
Dum luſtrant vrbisq; minas, ſurgentiaq; aſtris
Culmina murorum, tractasq; in nubila turres,
Concilium ciueſq; vocant, & ſtante ſenatu
Incipit Hyphiades, & talibus orſa capeſſit:

Nuſquam tuta fides] Quoniam Georgius non erat ſine ſuſpicione proditionis militum Alberti. *Vſq; adeo nulla fides pietasque viris, qui caſtra ſequuntur.*

Neoburgi] Danubiani. ſunt enim & alia eius nominis oppida Rhenana.

Aduentus noſtri fuerit quæ cauſſa, videtis
Egregii ciues, furor vndiq;, & vndiq; bellum
Exoritur, tanti quis non primordia Martis
Nouit? & exertum coniuncta in viſcera ferrum?
Dii tantum prohibete nefas, ne ſanguine ab vno
Danubii fluctus, Iſeraaq; ferueat vnda.
Non equidem ignari gens quantum exaſperet armis
Norica, quæ rabiem neſcit componere belli.
Quare agite ô ciues, dextram coniungite dextræ,
Albertumq; vocate, atq; intra mœnia læti
Excipite: æterni ſint nobis numina teſtes,
Quam cupit hos meritis muros ornare triumphis
Dux noſter, Boiisq; magis colere omnibus vrbem.
Boiugenas reget hic populos, ſedemq; locabit
Perpetuam regno, pacemq;, & fœdera iunget
Auſpiciis diuum, lateq; ſuperba trophæis
Vſa diu vetitis, gens noſtro Marte ſubacta,
Vltro præbebit timidas in vincula palmas.
Victor adeſt Cæſar, qui Boica ad oppida tendit,
Cognatas aucturus opes, iamq; innatat Iſtrum:
Huc flammatus eques, deuictoq; agmina Rheno
Diriget in veſtros fines, & ſtrage replebit
Cuncta hominum. Quid Marte truci, dextraq; potentem
Lantgraphium memorem? Euanthis furit Haſsia ſecum
Littoreq; armantur mauortia caſtra Salæ:
Parte alia bellum Virtymberzentius heros

Egregii ciues] Artificioſa oratio & rhetoricis coloribus plena, tota poſita eſt in perſuaſione.

Euanthis Haſsia] Bacchico furore concita ab Euan Euanthis Euanthidos deducitur. Hoc autem dicit, quia ſemper Lantgrauium furibundum in-

Mouit, & horriſonis populat trepidantia turmis
Regna Palatini, & iam ſic Deus annuit alto,
Deſperata ſalus populis, dominoq; Philippo
Depreſſit fortuna caput, quid prorogat vltra
Inuidiam? regni motus, venturaq; Boiis
Excidia, & magni vires fractura Roberti?
An ſolum Albicolis tutari ſceptra Boemis
Quamquam ſe totis, fundant Hermundura regna
Viribus, & noſtri ſpretor Multauia ritus
Effera calcatis huc transferat agmina ripis,
Credet? & in tuto ſpem ponere? proh inſcia veri
Auerſo mens acta Deo, tantumne feretis
Exitium ciues? ſuprema ne funera paſſi
Cernetis dira conſumi mœnia flamma?
Dixit, & orandi facto ſic fine quieuit.

troducit. *Salao littore*] Id eſt, ripa Salæ fluminis, qui labitur per Weſtualiam inter quem & Rhenū cum Bructeris bellū gerens fracto crure Druſus oppetiit. *Iam Deus annuit alto*] Reſpexit ad illud in fine libri tertii. *Et dudum Iuppiter alto Intonuit laua.* *Dominoque Philippo*] Vt Maro Dominum Æneam appellauit in quarto.

Depreſſit fortuna caput] Iuxta eorum loquitur opinionem, qui rerum humanarum commutationem in fortuœ poteſtate ſitam eſſe volunt, quā tamen Chriſtiani non agnoſcunt, omnia Dei prouidentiæ tribuentes. Sed neque veterum ſapientes eminimum tribuerunt. Saluſtius ad Cæſarem ſcribens inquit, vt ait Accius in Carminibus, *Faber quiſque fortunæ ſuæ eſt.* Et in procœmio Iugurtini. Ignauos atque ſocordes dicit, cum virtuti ac diligentiæ deſint, falſo fortunam incuſare, ad eamque infelicitatem ſuam referri. Et Iuuenalis, *Nullum numen habes ſi ſit prudentia, ſed nos te facimus fortuna deam, cœloque locamus.* Aurelium Auguſtinum pœnitet ea fortunæ tribuiſſe, quæ Dei prouidentiæ ſint. Depreſſit igitur caput fortuna iuxta communem mortalium affectum, quos pudet in calamitoſo rerum ſtatu conſpici ab iis, quibus aliquando viſi ſint florentes. *Quid prorogat vltra inuidiam?*] Scilicet, ſublata cauſſa, vel mox auferenda, vt ſequitur. *Hermundura*] Id eſt, Boemica. Tacitus tradit apud Hermunduros Albim fluuium naſci, quem conſtat in Boemia oriri. *Multauia*] Item fluuius Boemiæ. *Spretor noſtri ritus*] Hoc eſt, noſtræ religionis. ritus enim proprie de ſacris intelligitur. Syluius pluribus refert in hiſtoria ſua Boemica, vt gens hæc noſtam ſpreuerit religionem. *Auerſo*] Irato. *Cernetis dira*] Concluſio pathetica.

Stabant ancipites cuncti, cuneoſq; per omnes
Fluctuat huc illuc plebes, & neſcia certi
Iam quid agat, dubiaſq; tenet ſententia mentes.
Tandem Polydamas, quo non furioſior alter.
Induit arma minax, ſeſe titubante ſenatu
Coniicit in medium, ruptiq; ſilentia vulgi
Fatorum ignarus, violentoque ore profatur:
Quod ſcelus ô ciues, vano cur victa timore
Pectora veſtra labant? quæ tanti cauſſa pauoris?
Pro re pauca loquar, neq; enim facundia nobis
Quærendi cauſſas, vter hoc ſibi iuſtius armis
Vendicet imperium, diriment has prælia lites,
Enſis erit iudex, non magni Cæſaris ardor:
Nec quæ Munychia properant ex arce Phalanges
Impune ad noſtros conuertent agmina muros.
Dedant ſe Helſatii, pictiſq; armata Couinis
Belgarum ſoboles, viuant, auraq; fruantur
Indecores animæ: quibus eſt interrita virtus,
Semper amant cum laude mori, fatumq; paciſci.
Forſitan externo cariturum Marte Robertum
Creditis? & ſolo committere regna Boemo?
Quicquid multifido mundi ſpectatur ab Iſtro,
Quiq; Boryſtenidas rupes, Mæotiaquiq;
Littora circum habitant Tanaiſq; in flumine potant
Qui noſtras dirimit terras, Aſiamq; reſcindit
Europa, & noſtro præbet confinia mundo,
Ad tantos venient motus, properabis ab altis
Riphæis Roxane iugis, tinctiſq; veneno
Sarmata Amaxobios duces in caſtra ſagittis,

Qua

Stabant ancipites cuncti &c] Polydamas. Scholium adſcriptum in margine notat per hunc Polydamanta ſeditioſiſſimum quemque, & rationi minime parentem intelligi.

Enſis erit iudex] Melanchthon id nō diſſimulans in oratione dicta in funere Maximiliani: Ipſe hoc ſcio, inquit, pars illorum malorum, cum comitiis Auguſtæ habitis multa vtrinque iactata eſſent, Palatinum nihil reſpondiſſe, niſi vt ſiti cum telo eſſent, vindicandam armis Bauariam. Flaminius apud Sillium religionis ſpretor, ait: *Sat magnus in hoſtem Augur adeſt enſis.*

Quicquid multifido] Tam magno animo, vel potius tanto furore Polydamanta captum fuiſſe introducit, vt non ſolum victoriam de Cæſare, ſed etiam de toto mundo ſibi polliceatur.

Rhoxane] Qui & Rhoxolani dicuntur, populi vltra Sarmatas, quibus cum Sarmatæ continua bella gerunt. Nunc Rutheni appellantur: quorum

Impera-

Quæ vaſtis fluit Indus aquis, contraq; renitens
Ganges aduerſum curſu delabitur Eurum
Deſcendent ad bella viri, totamq; ciemus
Aſſyriam, claramq; Ninon cernetis Eoum
Auxilio rigidos Aceſinem impellere Mallos.
Orbis erit noſter, nec plus de Cæſare quicquam
Fama canet, ſoli cunctis dominabimur oris.
Sic ait, atq; enſem vagina extraxit eburna,
Excitat abiectas acuitq; in prælia mentes.

Imperator Magnus Baſilius, quem Cæſar Maximilianus fouebat, dum inter eum & Sigiſmundum regem Sarmatarum non conueniret: ſuperiori anno defunctus eſt. Chriſtiani dicuntur Rutheni, Græca tamen ſecta lingua ſemidalmatica, ſicuti fere & Lituania & Polonia vicinæ regiones. Bifariam autem diuiſi. Qui dicuntur Albi vicini Lituaniæ, ex nomine fluuii Moſcouii ac Moſquam regiã habent. Alteri Rubri appellantur, orientaliores ac Boryſteni propinquiores. *Sarmata duces Amaxobios in caſtra*] Amaxobii inter Sarmatas connumerantur, dicti quod in turribus vitam trahebant. *Aduerſum Eurum*] Homerus quatuor tantum ventos facit, Eurum, Auſtrum, Fauonium, Aquilonem. Horum ortum Ouidio tradente his verſiculis nouimus: *Eurus ad auroram, Nabathæaque regna receſſit, Perſidaque & radiis iuga ſubdita matutinis, Veſper & occiduo quæ littora ſole tepeſcunt Proxima ſunt Zephyro: Scythiam ſeptemque triones Horrifer inuaſit Boreas, contraria tellus Nubibus aſſiduis, pluuioque madeſcit ab Auſtro.* Patet ergo Orientem plagam vſque Perſidem & Nabathæorum prouinciam, quæ ab Arabia incipit, expoſitam Euro, quo flante Ganges & Hæmodo monte Indiæ, vt inquit Pomponius, fluens in Indicum mare ſeptem oſtiis diſpergitur. *Claram Ninon*] Ninus iuxta & vltra Tygrim. Nini ædificium, & regia octo annorum ſpacio, denis hominum millibus extructa: Cuius modica adhuc dicuntur extare veſtigia. *Aceſinem impellere Mallos*] Hoc eſt, cernetis Mallos accolas Aceſinis fluminis, impellere Aceſinem, ſcilicet nauibus, ſeu remis, in auxilium noſtrum profecturus. Aceſines nobilis fluuius: qui, vt & Mallorum meminerunt Arrianus & Curtius, ingreditur Indum.

Soli dominabimur] Ea eſt impotentis & excæcati animi arrogantia, vt plura ſibi ſemper quam par ſit, polliceatur.

Exclamat tunc vulgus hebes, ſequiturq; malorum
Quod dederat fortuna caput, placet ire per ipſa
Vulnera, & in patrio dextras maculare cruore:
At quos ſors melior ducit, temeraria damnant
Dicta patres, regniq; vident præſaga ruentis
Nuncia, plebæo ſemper damnata furore.

Namq; ſuper celſa, quæ infra deſpectat in vrbem,
Arce audita loqui cornix, ac premere voces
Humanas. fatumq; Deo ſpirante profari:
Heu miſerum, quid bella paras? ſuperabere certa
Lege Deum, & medio feruentis turbine Martis
Arripiere tuis, ſolioq; locabere olympi.
Hæc patrum turbare animos: ſed maius in vrbe
Prodigium fecere Dei. nam fulgur ab alto
Horrentes per inane faces, ſudumq; trahebat.
Quod poſtquam fumo lucentem clauſit olympum,
Demerſitq; iubar denſa caligine Phœbi,
Indigetes petit igne Deos araſq; calentes.
Non ſecus ipſe tonans nebuloſa cacumina Pindi,
Alpinaſq; niues, gelidumue effulminat Othrin:
Aut cum flagrantis Libyes conuerſus ad oram
Imbelles Mauori, ſummumq; exterret Atlanta:
Præterea fleuiſſe feras, Maneſq; ſub vrnis
Inſolitis vlulaſſe modis, Ereboq; relicto
Perſephonem mediam furias agitaſſe per vrbem
Accepimus, paſſimq; ſacri incrementa per agros
Danubii, & multas diſiectas flumine villas.
Vtq; iræ patuere Deum, & diſcordia mundi
Viſa palam, timuere omnes, puerique, nuruſq;
Templis dona ferunt, ſacras voluuntur ad aras.
Numinaq; expoſcunt veniam facta impia quondam

Exclamat vulgus &c. Vulgus hebes] Rationis, conſilii, iudicii inops & expers. *Caput*] Authorem. Terentius in Adelphis. *Te eſſe huic rei caput.* Vocari enim præcipuam negotii partem, aut autorem rei, exempla paſſim obuia ſunt. Eundem in modum & arcem dicimus rei cuiuſpiam. *Melior ſors*] Nimirum ratio, prudentia, induſtria.

Loqui cornix audita] Cornicem habere vaticinium & loqui palam eſt, vt illud in Domitiani vita refert Suetonius, *Nuper Tarpeo conſedit culmine cornix, (cum bene non potuit dicere, dixit, erit.* Plin. multa de cornice, item Macrobius, & interpres ſuper hoc Maronis, *Prædixit ab ilice cornix.*

Indigetes] Idem interpres qui ſint dii indigetes in Georgica ſcribens, docet.

Incrementa Danubii] Secundum antiquos, qui dixerunt Nilum vatem. Nam quid futurum erat, aquarum incremento præmõſtrabat. *Templis dona ferunt*] Nam, vt ſcribit Ouidius, *Flectitur iratus Iuppiter ipſe datis.* Et nobis remedia propitiando Deo,

Si qua forent ſoluenda patrum, præſenſq́; piandum
Sit ſceleris quicquam. Dum talia voce precantur,
Patricio aſſurgit mulier de ſanguine creta,
Quam Diuum exagitat verus furor, illa ſub auras
Effatur ſecreta poli, lachrymoſaq́; pandit
Exitia, & magnas ventura in prælia cædes,
Tales fatidico reſerans è pectore voces:

ipſius Dei verbis data ſunt. Nempe, miſericordiæ meritis peccata purgari apud Salomonem legimus. Quod item in pſalmis ſpiritus ſanctus declarat & probat, dicens: *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* Dinus Cyprianus ſcripturarum teſtimonio colligit, orationes noſtras ac ieiunia minus poſſe, niſi eleemoſynis adiuuentur. *Diuum verus furor*] Ea enim diuinatio quæ ex varibus, quæ prophetis eſt, ſi data dininitus, ſemper eſt vera: Siu minus, etiam quandoque vera, vt placet Auguſtino, qui Maronem in Ecloga Pollionis de Chriſto vaticinatum eſſe dicit, ac Annam pontificem de liberatione populi, Aſinam quoque Balaam locutam. Diuinatio autem quæ ex arte fit, falſa deprehenditur, non ſolum ex euentu rerum & experientia ipſa, ſed ex authoritate philoſophorum & aſtrologorum. qua de re vterque Picus pluribus libris diſputant: noſtri doctores item. Verum Thomas Aquinas nonnibil ei concedit, corporis videlicet diſpoſitionem, motum ſenſuum ad res varias, partim etiam horum ratione intellectas. Nam corruptis ex aliquo aſtro ſenſibus, intellectus etiam patitur: voluntas autem nullo pacto attingitur, liberaque ſemper incolumis permanet.

Quis furor ô ſuperi? iam ſpila minantia cerno,
Cædeq́; ſpumantes fluuios humentis Adulæ.
Quæ volitant animæ circum? noſco eruta magni
Fata Ducis, natiq́; & charæ coniugis vmbras.
En venit Hercyniis bello gens effera ſyluis,
Regina periture ſolo: tantum ne feretis
Dii ſpectare nefas? His dictis, torua vagatur
Lumine, & exacto iam laſſa furore quieuit.
Sic Deus Eois agitat Nyſeidas antris
Thebanasq́; nurus ſtimulos cum ſentit Agaue,
Et furit Ogygias Euanthis turba per vmbras.
Tunc dira inſtabilem terrent præſagia plebem,
Patriciumq́; genus, ne rurſus terra fretumq́;,
AEr & vaſto ſplendentia ſydera mundo
Sint priſcum paſſura Chaos, confuſaq́; rerum
Forma, indigeſta redeant elementa figura,
Polydamanta tamen poſſunt haud vlla mouere
Signa Deum: cui dira intus furialis Erito
Gliſcit, & arma vocat, plebemq́; ad bella pauentem
Hortatur, ſuadetq́; omnes ea temnere Diuum
Fulmina. quid? neſcit, eum ſe, calor æthere ſummo,
Ceu nobis quondam patres memorare ſolebant,
Materia ſuperante pati, nimiumq́; recuſat
Impatiens, natura inquit: ſunt aſtra poluſq́;
Librato coniuncta gradu, globus aere terræ
Tollitur, ipſa ſinu magnum fert Nerea laxo,
Quod ſupereſt, mundumq́; ipſum, ſeriemq́; fatigant

Montis Adulæ] Danubium intelligit, qui ex Adula monte, vt proximo diximus libro, oritur. Prædicit autem futuram cladem Boemorum. *Quæ volitant animæ circum?*] Vaticinatur mortem Roberti Palatini, coniugis & filii, quæ libro decimo multis verſibus deſcribitur. *Nyſeidas*] Id eſt, Bacchas, in Nyſa monte Indiæ, vnde Bacchus Nyſeus dicitur. *Stimulos cum ſentit Agaue.*] Hæc Cadmi filia ex Harmonia, de cuius furore Statius in Thebaide ſtatim in principio, & ibidem interpres Lactantius. *Euanthis*] Furens. *Ogygias*] Thebanas. *Priſcum Chaos*] Iuxta Ouidium, qui de Chao plura ſtatim iu principio operis Transformationum.

Erito] Scribendum Ericto. Deam hanc finxerunt, quæ contentionem ſeminaret, à qua nomen habet. *Quid? neſcit*] *Quid* ſuſpendenda eſt dictio: *neſcit*, inquit, *calor pati, ſe ſuperante materia.* *Ceu nobis*] Per interpoſitionem legendum. nam ea quæ audierat ignarus naturalium cauſſarum recenſet. *Materia ſuperante*] Ariſtoteles in principio tertii Meteororum. *Sunt aſtra poluſque*] Oſtendit temperamentum quoddam eſſe in elementis & rebus ſuperioribus, quod Græci antipathiam dicunt.

Reſpuitur paſſim: hinc hominum pecudumq́; repente
Monſtrifici partus: hic alto ardere cometem
Vidimus, atq́; modis flagrantes æthere miris
Effulſiſſe trabes, ſtellamq́; arſiſſe cadentem.
Hinc tonitrus fiunt, & fulgura ſæpe ſereno
Viſa polo, & pauidas terrentia fulmina gentes.

Reſpuitur] Vult innuere: quotienſcumque vel humore nimio attracto, vel calore ſuperante, temperamentum illud exceditur, à natura eiici: quod quidem in ſyderib. fieri reſpicimus, à quibus ſcintillæ velut ex lucernis multo repletis oleo eiiciuntur.

Hinc monſtrifici partus] Credit Poeta, monſtra in ſyluis gigni ex hac fece, vt ita dicam, rerum naturalium: quæ cum vim non babeat perfectæ creationis, monſtrificos edat partus: quos tamen Plinius, vt à nobis relatum eſt antea, Veneri attribuit. *Cometem*] Si longa & lata flamma apparet more calamorum ardentium in campis, aut longa tantum, & Hœdus vel Dalus: ſeu diſcurrens & ardens aſtrum videbitur, aut vehemens & condenſa fuerit flammatio, & quaſi ſphærica, tunc cometes erit à coma dictus: Si longa, Pogonias ex barbæ ſimilitudine. Ambo tamen cometæ vocabulo. commemorantur

morantur

motantur & alii à Plinio præter Ariſtot. Cometæ. Xiphias, omniom placidiſſimus, in mucrooem faſtigiatus. Acontias iaculi modo vibrans. Pitheres doliorum figura. Ceratias corno ſpecie. Hippias equina iuba. Venti ab his, & æſtus & ſiccitas, tum etiam principum mortes portendi dicuntur. Cur autem raro fiant, & qua cœli parte, tradit Ariſtoteles. *Sereno viſa polo*] De hiis omnibus lege Plioium lib. ſecundo, in cap. Vbi fulmina non cadant. item Ariſtot. io priocipio tertii lib. Meteororum.

Creditis ò miſeri, parua hac momenta quietos
Sollicitare Deos, iſtisq́; inuoluere curis?
Arce Tonans placida regnat, fruiturq́; beata
Pace nec in noſtras flectit ſua lumina ſedes.
Nec vos fœminea moueant ludibria vocis.
O vere lymphata Deo, Bacchoq́; repleta,
Dedidicit Cortyna loqui, non Pythia ſacro
Fert antro reſponſa magis, nec vera Tonantis
Amplius Idaliæ præbent oracla columbæ,
Deſinimus nouiſſe Deos, ſolum enſis & arma
Concedunt nobis meriti commercia cæli.
Dixit, & abrupto paſſim ſermone vagatur,
Accenditq́; animos dictis, ac ſuggerit iras:
Non ſic Oceano fluctus voluuntur in alto,
Aut cum Ryphæo Boreas de vertice pronus
Tauromitana turbat vada cæca charybdis,
Vt plebes vulgusq́; minax (ſic fata iubebant)
Fluctuat huc illuc, Martisq́; furore trahuntur,
Ignari, quid ſorte datum, quo ſubdola belli
Perducat fortuna reos: ſic vndiq́; clamor
Per ripas Iſeris, vallesq́; reuerberat imas.
Legatosq́; iubent patria diſcedere terra,
Ite aiunt propere, Regiq́; hæc dicite veſtro:
Non illi in noſtros ius eſſe impellere fines
Armatas acies, dextraq́; & fœdere iungi
Poſcere nos vanum, qui Marte tuebimur vrbem,
In cædes chara pro libertate ruentes:
Bello opus, hæc ſumma eſt. his dictis ſæua reportat
Hyphiades reſponſa, & Polydamanta recenſet
Vocibus inſtabilem ſtimulaſſe ad prælia turbam.
Tunc Dux magnanimus, quo non præſtantior alter
Boiorum tellure fuit. ſeu cominus enſe
Pugnandum foret exerto, ſiue eminus haſta,
Voluit cuncta animo, & curarum impellitur æſtu.
Et iam ver tepidum, & ſolito fulgentior annus
Diſpulerat de monte niues, & læta fugarat
Temperies noſtris brumalia frigora terris.
Phalſgraphides tunc arma mouens rapidum ilicet AEnū
Gorgiam petere, & Praunam properanter ad vrbem
Dirigere hoſtiles turmas, & cingere muros
Obſidione iubet. delecto milite ductor
Mandata exequitur velox, tribus agmina caſtris
Effulſere vrbi: extemplo per mœnia ciues
Armati trepidant, aratasq́; excita currunt
Præſidia ad portas: alii de turribus altis
Proſpectant acies, fuſasq́; per æquora turmas.
Dum ſic attoniti perſtant, & poſſe tueri
Diffidunt ſeſe, inſtructas properare cohortes,
Et vexilla vident ferri ſublata per auras:
Tunc arma arma vocant, concurritur vndiq́; telis,
Ftimitoq́; horret ſcutatus in aggere miles

Creditis o miſeri] Epicureorum opinio erat, Deos nihil curare mortalia, ſecundum quam hoc Maronis accipiendum eſt, *Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos Sollicitat.* *Dedidicit Cortyna loqui*] Vt etiam vere ceſſarunt oracula, aduentu Seruatoris noſtri, vt teſtatur Euſebius de præparatione Euangelica. *Idaliæ columbæ*] Significat Dodonæum oraculum, quod per columbas capiebatur, vt diximꝰ. *Columba* autem *Idalia*. quia Veneri dicatæ. *Commercia cæli*] Apud gentes viri fortes ſumma laude efferebantur. E noſtris Mantuanus Carmelita, eos æternum ſibi comparare nomen apud poſteros putat, qui armis religionem noſtram tuentur. Machabæorum nomen, qui pro defenſandis patriis legibus pulchram oppetiere mortem, inclytum eſt: quorum exemplo ſcio non nullos magno & excellenti ingenio præditos, fas putare Chriſtianis capeſſere arma in Turcas. Ego Eraſmo accedo, q̃ pie autumat ſubigi poſſe Turcas certis illis hominis Chriſtiani ontis, nempe vita innoxia, ſtudio benemerendi etiam de hoſtibus, inuicta omnium iniuriarum tolerantia, pecuniæ contemptu, gloriæ neglectu. *Subdola fortuna*] Anceps, dubia belli alea.

Tunc Dux magnanimus] Robertus. Accipe magnanimum pro viro forti, rei militaris perito, atq; vt nunc aiunt, manu prompto.

Phalſgraphides] Iam deſcendit ad geſta Ruberti, qui Praunam expugnauit oppidum Bauariæ inferioris, in ripa Æni ſitum.

Proportis, ſæuique inhiat præludia belli.
Ecce autem infeſtæ iam propugnacla phalanges
Phalſgraphidæ inuadunt, paloſque trabeſque praeuſtas
Corripiunt, fidoque intextas vimine crates
Diſcindunt: contra miles Praunaus ab alto
Hoſtilem frameis, ſaxiſque ingentibus, iram
Arcet ab incapto: ſic par fortuna duorum
Viſa diu: tandem Martis gliſcente furore,
Phalſgraphida fracto pepulerunt aggere in vrbem
Præſidium, muroſque, inuaſiſſent, niſi præceps
Sol Marteſſiacas ſubiſſet Delius vndas.
At ciues intus trepidare, & vulgus inerme
Præſidium arguere ignauum, ſignisq́; latenter
Detrectare vident pugnam, vultusq́; fugaces.
Poſtera ab Oceano roſeis Aurora rubebat,
Cum nigri humentes abiiſſent aeris vmbræ,
In cælum ſubuecta rotis, tunc Martius horror
Phalſgraphidum inuadit muros, clangorq́; tubarum,
AEreaq́; immenſum disrumpunt tympana cælum.
Qui ſubito externi rumor peruenit ad aures
Militis, AEnanæ ferrata repagula portæ
Abſcidit, & fugiens potiundam deſerit vrbem
Hoſtibus, atq́; vltra pauidum ſe ſurripit AEnum.
Vt fuga præſidii viſa eſt, patefacta repente
Vrbs Pallatinis ductoribus, ii ſine cæde
Ingreſſi, ſtatuunt læti ſacra præſtitibus Diis.
Phalſgraphidum interea Cæſar victricia ſigna,
Ac ſimul & turpi victam certamine Praunam
Accepit, magnum Albertum, fratremq́; ſub armis
Volphangum ardentes, Noeburgi mœnia contra,
Armorumq́; minas, iramq́; inferre nocentem.
Tunc illis metuens, animoſi tela Roberti,
Iræ etenim exciderant animo, cum Norica caſtra
Deſeruit, motoq́; indignantes ſeſſerat Iſtro,
Auxilium parat, atq́; infeſtis agmina ſignis
Helſatiæ intrepidas quæ iam conuerterat vrbes,
Ducit ouans, Iſerimq́; petit. iamq́; arua tenebat
Fœta armis, cum fama volat, ſpargitq́; repente
Subſidio innumeras Regem ductare cohortes:
Non aliter fractæ vires, quam ſi ſua Mauors
Vibraret lato feruens haſtilia campo,
Infraneſq́; Getas, gelidumq́; impelleret Hæmum.
Interea Albertus magna ſtipante caterua,
Affatur cunctos: auget præſentia robur
Militibus, gaudent dominum ſpectare loquentem:
O ſocii, mecum qui per diſcrimina belli,
Per dubios Martis caſus, per tela fuiſtis,
Tempus adeſt, inquit, quo noſtrum auctura perenne
Sit fortuna decus, iam nomen quærite ab armis.
Omnis amor belli tanto eſt in milite maior,
Quanto maior erit famæ laudumq́; cupido.
Sunt Cimbri teſtes, Latiiq́; per arua furenteis
Teutones, & Belgis raptæ confinia terræ.
Teſtis lentus Arar & picto Lingones arcu.
Heduus, & rapidis certans gens Sequana bigis

Tarteſſiacas vndas] Ita legendum, vt in exemplari manu ſcripto, non vmbras.

Pallatinis] Scribe odum cum duplici ll. Nomen enim fiogit Poeta inferius, tractum à ſocio Herculis ex Pallantæo Arcadiæ oppido.

Phalſgraphidum interea] Scribit Poeta Cæſarem veniſſe auxilio Alberto, & ſi paulo ante animum eius ſuſpectum cognouerat. Id à Poeta factum eſſe indicat annotaciuncula, vt Cæſaris animi fortitudinem, ac in ſuos pietatem oſtenderet. *Turpi certamine*] Veritas eſt, Albertinos milites pugnam iniiſſe, in qua vnus ductorum vir ſtrenuus cecidit. *Norica caſtra*] Norimbergam. *Ceſſerat*] Priſgauium inoaſutus agrum, vt in quarto cecinit. *Fœta*] Plena.

Sunt Cimbri teſtes] De hiis, Teutate item, vnde Teutones, ac Hæſo, quorum paulo poſt Poeta meminit, diximus in primo. *Lentus Arar*] Vel Ariouiſtum intelligit, vel Catolum noſtrum, quos legimus in Galliam irrupiſſe.

Rege olim victa, & noſtris tremefacta catervis,
Degeneres non arma ferunt, ſed ad ocia proni
Indecorem ſegnes ducunt ſine nomine vitam.
Nunc haud externis bellum committimus oris,
Pro patria pugnare datum, ſunt oppida nobis
Rapta palam, & noſtris prohibent conſidere regnis.
Quod genus hoc hominum? quis non Teutatis adoret
Iam ſacra, & diris horrentem altaribus Haſum?
Bellum iura premit, rapto dominamur, & ipſas
Proſequimur cædes, faſq; omne licentia rupit,
Vincimus Hyrcanas gentes, & Taurica regna
Delectu ſcelerum: iamq; ipſa minora Vetoldi
Acta trucis, viuos vrſorum in pellibus artus
Inſuere, atque feris demum obiectare ſolebat
Immanis: ſed nos numquid damnabimur ipſi
Tam viles animæ? picto vehit aduena curru
Ingentes prædas, terit omnia, raptaque caſtra
Arbitrio premit ille ſuo: ſemper ne feremus
Hoc tantum durare nefas? in limine ſæuit
Iam bellum, & patriis ceu capti degimus oris.
Tollite nunc animos, & veſtra inſueta domari
Pectora, dictorum memores eſtote meorum,
Cæſar adeſt, noſtrosque iuuat in Marte labores.
Quis belli maturus amor, quod fulmen in illo eſt,
Vt ruit in cædes, vt turbine conticit haſtam,
Sic ait, & verbis pugnandi inſpirat amorem,
Nec mora, decliui fulſerunt Cæſaris alta
Signa iugo, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Et longum ſonuere tubæ, perque agmina Cæſar
Crinibus intonſus micat & fulgentibus armis.
Tandem acies coeunt, & iam nox humida cælo
Tollitur, ac reuehit feſſis optata quietem.
Tunc Rex Albertum verbis affatur amicis:
Quod contra vertis Noeburgum haud conſulo bellum:
Quandoquidem ingentes nos contra armare phalanges
Phalſgraphidem fama eſt: ne Marte premamur vtroq;
Linquenda obſidio, campiq;, atq; ora Byburgi.
Qua Phylſi tenuis perlabitur vnda, petenda eſt.
Illic comperio metari caſtra Robertum,
Et nos (ſi qua via eſt) meditantem inuadere, longo
Feſſos Marte dolis, ergo placet arma repente
Phalſgraphidem contra, & fortunam vertere belli.
Sic ait, & tacito curarum voluitur æſtu
Boius: interea feſſus ſe miles in altam
Demergit noctem, & placidæ dat membra quieti.
Poſtera iam Phœbo rutilante Aurora micabat,
Vaſa legi mandant, & ſemiſepulta labore
Corpora curari, & ſigno iuncta inde moueri
Caſtra dato: peragunt alacres mandata Manipli.
Ægida habens tunc Diua ferox, quis fallere poſſit
Numen? vt occultos alta præſenſit olympi
Sede dolos Regis, vultumq; imitata, habitumq;

Bellum iura premit] Inter arma ſilent leges, nullum habet locum æquitas, religio ludibrio eſt, ſacri & profani nullum omnino diſcrimen. *Rapto dominamur, cædes proſequimur*] Nam ſimul atque belli ſæua tempeſtas ingruerit, Deum immortalem, quam ingens malorum pelagus occupat, inuodat, obruit vniuerſa. Abigũtur armenta, proteruntur ſegetes, trucidantur agricolæ, exuruntur villæ, & mille alia mala, quorum multa recenſet Roterodamus non vno duntaxat loco: peculiariter tamẽ in explicando celebrato illo adagio, *Dulce bellum inexperto.* *Faſq; omne licentia rupit*] Tam peſtilens eſt bellum, vt non minus impios efficiat quam ærumnoſos. Hoc fonte nobis tam ingens latronum, raptorũ, ſacrilegorum, percuſſorum turba ſcatet. *Hyrcanas gentes*] Latrocinio deditas, veterum ſcriptorum teſtimonio. *Taurica regna*] Tauroſcytharum immanitas, & plus quam belluini mores ex prædictis paſſim innotuerunt, & autores tradunt. *Vetoldi*] Poeta baud ignarus, delectationem afferre varietatem, veterib. noua ſubiungit exempla. Nam hic Vetoldus, imperãte Cæſ. Sigiſmundo, Vladislai frater eius, qui ad Poloniæ regnũ vocatus fuit, Lituaniæ dominabatur, tãta vit crudelitate, vt dicto non audientes, inſutos pelle vrſina, vrſis ad hoc nutritis obiiceret. Ferunt item arcum tenſum geſtaſſe, vt ſi quem aliter incedere ac vulebat, conſpicatus eſſet; confeſtim confoderet. Multos quoque per ludum interemiſſe dicitur. Rex à Sigiſmundo Cæſare factus, ante deceſſit, quam diadema indueret.

Quod contra vertis] Laudat tacite Cæſarem à conſilio rei militaris, cuius aliquanto gloriæ cupiditate patrem vicit: qua factum eſt, vt cum illum virum artibus pacis prædicet Germania, hunc non poſſit & bellicis, & ciuilibus decoris maximi facere. Tyrocinium egit maximis confectis rebus in Flammingis, Brabantinis, Hollandis, Sicambris: idque tale, vt in eo vtramque fortunæ vicem ſit expertus.

Ægida habens] Colores ſumpti ex Marone de Iunone, quæ nullibi quieſcebat vt infeſta eſſet Troianis.

Exploratoris ventura renunciat arma
Phalſgraphidæ. qui conſilio dextraq́ potentem
Byſpeichen, vltro compellans vocibus, inquit:
Poſtquam pugnandum eſt, res optatiſſima magnis
Diis oblata mihi, tantoq́ impenſior acris
Gliſcit amor belli, quanto grauioribus auſi
Auſpiciis, metam dabimus requiemq́ laborum?
Rex etenim (vt fama eſt) in noſtras dirigit oras
Cognatas acies, Martemq́ expoſcit apertum.
Quicquid id eſt lætor, nam vel victoria belli,
Vel lethum dabitur, decus eſt vtrumq́ ſub armis.
Quare age rumpe moram, peditumq́ equitumq́ viciſſim
Incipe delectum, quæve hic ſit copia luſtra.

At Cæſar maturat iter, perq́ ardua montis
Ductat anhelantem pubem, tenebriſq́ reuectis
Haud longe caſtris aberant, factoq́ ſilendi
Indicio, Albertus placido ſic incipit ore:

Felices animæ quibus amplum Martia nomen
Perpetuo lux vna dabit, nunc auſpice vobis
Cæſare pugnandum eſt, felicia ſigna ſequamur,
Quem ve probant ſua facta Deum, victoria noſtra eſt,
Stent rapti fines, recidiuaq́ Noria cordi
Condita Boiugenis olim, qui rupe Veſunti
Huc vecti, in noſtra ſteterunt regione coloni,
Vnde & adhuc retinet felix ſibi nomina tellus.
Sic ait, interea tenebroſa per auia noctis
Ecce cruentatus manibus poſt terga reuinctis
Vcalegos, magna peditum ſtipante caterua
Ducitur ad Regem: coram qui talibus illum
Affatur dictis? Quis tu? quo tendis? & vnde
Nocturnum moliris iter? Suſpiria ab alto
Corde trahens, Phœben, & conſcia ſydera facti
Sic teſtatus ait: Magne ô Rex nomine dicor
Heu miſer Vcalegos, ibam tua caſtra, tuaſq́
Exploratum acies, quo me ſors impulit atra,
Et data magnanimo ſollers mihi cura Roberto
Exhalare animam: verum hæc infauſta parentum
Perpetior ſcelere, atq́ meo dant ſanguine pœnas.
Fabor enim, qua flauus habet ſua regna Sicamber,
Vrbs fuit inſignis bello, & prædiuite gleba.
Hic mihi regnat auus, ſedemq́, & ſceptra tenebat
Ille loci: interea (nam te meminiſſe putandum eſt)
Belgarum auxilio, Martis cum turbine, ad vrbem
Veniſti patriam, & ſtrauiſti mœnia victor.
Narrata hæc patribus, Scythico ruit Hunnus ab Iſtro,
Horridaque in noſtros conuertit tela penates.
Tunc auus inſigni dictus qui nomine Teuthras.
Vt caſum vidit patriæ, commendat amico
Phorbantis vxorem, natum rapit impius alueo,
Qui nondum infelix ſolidum compleuerat annum,
Et vehit in ſyluas, pedibusque in vincla reuinctis
Suſpendit, linquens auibusque, feriſque vorandum.

Byſpeichen] Nomen ductoris exercitus Palatinorum.

Lethum] Cum aſpiratione ſcribenda eſt dictio, cum illi origo ſit græca tradente Varrone libro de lingua latina tertio. Lethe obliuio: inde Lethum dictum, quaſi conueniat in obliuionem abire, qui vita exceſſerit. Et vulgo putant ominoſum plurimum de vita defunctis loqui. *Incipe delectum*] Id ſedulo faciendum admonet Xenophon, ne numerus intercidat, deinde equos prouidere, vti boni ſint ac laboris patientes, neu ſtrigoſi, neu calcitrones, qui inter alios inutiles ſunt, ſæpeque cum res agi oportet turmas diſſipant, ordineſq; rumpunt, equitem quoque bonum inutilem reddunt.

Felices animæ] Crebras & elegantes orationes apud hunc Poetam legimus, nimirum ex induſtria factas, vt hac in re, vel æquaret alios, vel omnino ſuperaret.

Noria] Huius meminit oppidi Cæſar in commentariis, & nos de eo ſuperius. *Steterunt*] Ea forma qua Maro, *Steteruntque comæ*, & Terentius vſi.

Vcalegos] Explorator Palatini: qui poſtquam de ſe dixerat, per occaſionem gentes & auxilia Palatini recenſet. Argumentum indicar dilatum, & artificioſe quidem meo iudicio, in hunc locum gentium Palatinarum catalogum. Nam mira eſt in hoc Poeta varietas, non minus eruditionis, quam delectationis plena.

Nocturnum iter] Ceu magis ſuſpectum.

Strauiſti mœnia victor] Ante hoc, & poſt etiam bellum Noricum, in Geldrenſes arma Cæſarem mouiſſe noſtra habet memoria. Ego peracto bello Norico contra Palatinos, iam candidatus aulæ Maximilianeæ, Cæſarem cum filio Philippo Rege Caſtellæ, tunc Belgarũ Archiduce, in Sicambriam irrumpentes ſequutus ſum: vbi oppida quædam expugnata in fidem recepit, Coloniamq; Agrippinam cũ triumpho rediens, pacem Palatinis ac toti Germaniæ reddidit. de qua re vltimo libro Poeta cecinit.

& nos

& nos illic amplius commemorabimus. *Scythico ruit Hunnus ab Iſtro*] Id eſt, à parte Scythię. Apolloni? Poeta dicit Iſtrum ex montib. Hyperboreis currere per mediam Scythiam & Thraciam: vbi ſcinditur, partim in mare fluere Ponticum, partim Adriaticum, per quem dicit Argonautas veniſſe. Quod nunc minime apparet. Cæterum Hunnos duplices inuenio: Aſiaticos, quos ſupra Caſpios & Albanos ponit Dionyſius. Simacarus quidam eſt autor Euſtathio in deſcriptione orbis, Hunnos circa Boream & Orientem conſiſtere, eoſq; Turcas à Perſis appellari. Alii ſunt Hunni Europæi, quorum meminit Procopius lib. 5, diuerſis tamen in locis. Ex quibus deprehendimus, Hunnos qui Pannoniam cœperunt, Europæos fuiſſe, colonos forte Hunnorum Aſiaticorum. Hoſq; ſimul eandem eſſe gẽtem cum Turcis, & Iazis, & Zanis, qui à Iuſtiniano ſuperati ſunt per Theodorum, vt autor eſt Agathius. Verum diuerſis cognominib. appellari, ex ducibus plerique nomen habentes. Ex his poſtea Hungari, quaſi Hunnari appellati: qui anno ſalutis circiter quadringenteſimum duce Keue Pannoniam ingreſſi, ad Tulnam Auſtriæ locum contra Romanos victores fuere, in quo prælio dux ipſe occubuit. Plura item Iornandes & Paulus de Hunnis. Cum his Carolus bellum geſſit, vt diximus, quos penitus ex ſolo Germaniæ ſubſtulit. Extare adhuc alteram Hungariam non longe ab ortu Thanays, Pannonicæ lingua & morib. pene ſimilem: idololatram tamen Syluius ſcribit. *Et vehit in ſyluas*] Sumptum ex fabula OEdipi, iuxta Sillii deſcriptionem.

Poſt hac acta, feris, Cimbrorum inferna Megara
Aera per nigrum tranſuecta redibat ab armis,
Iamq; ſuper Batauos, & iam ſuper alta volabat
Ardua ſyluarum: gemituſq; vt perculit aures,
Excepit puerum, & greſſus ſimulata ſeniles
Qua paſtor ſeptis pecua armentarius ambit
Phalſgraphidæ magni venit, fatumq; redemptum
In peius, puerum infantem cui tradit alendum.
Hunc poſtquam virtus, & auorum ſuſcitat ardor,
Ignarus patriam repetit, diroq; parentem
Coniugio iungit propriam: cui nocte ſilenti
Portentum (ſic Dii voluere) apparuit ingens.
Viſus enim ſerpens ſquamis fulgentibus vltro
Repere, & immenſo torquere volumine terram,
Spirarumq; orbes, atq; ora micantia linguis
Infauſte poſuiſſe ſinu, lapſuſq; repente
Per tenebras, nigri properaſſe in tartara Ditis.
Hac nato poſt nupta refert: qui tempora voluens
Atq; fugam patris, ſyluaq; quot egerit annos.
Agnouit ſcelus infandum, raptuſque furore
Per ſcopulos, per ſaxa volat, lucemque peroſus
Ipſe ſibi infauſta defodit lumina dextra,
Atque ſuam Hercynio vitam tranſegit in antro.
His ſatis auſpiciis, genus hoc à ſanguine duco,
Hac gignor ſerie, quare nil miror habenas
Fortunam effudiſſe ſuas in noſtra malorum
Exitia. His dictis iam clara rubeſcere Eoo
Cæperat orbe dies, tum collem aſcendit in altum
Cæſar & Vcalegos, vnde proſpectus ad ima
Caſtra erat, & latas poterãt numerare phalanges.
Tunc Rex fare, inquit, qua gens, quove ordine turmæ
Militiam ſeruẽt: contra ſic ille profatur:
At poſtquam merito labentem ſanguine vitam
Heu video, hac animo Cæſar cape dicta: per hoſtes
Si tibi (quandoquidem mens eſt auidiſſima Martis)
Tela inferre placet, verbis (haud mentior) hiſce
Adde fidem: armipotens duro ſude lata Robertus
Vallauit caſtra, & tuto munimine cinxit.
Ille eſt qui multa peditum comitante caterua
Incedit, latoque effulget in agmine clauo.
Hic medium retinet ſpacium, roburque virorum
Circum habet: at læua vili contentus amictu

Batauos] Cornel. Tac. libro vigeſimo multa de Batauis prodidit. Conuenit inter pleroſque doctos eam inſulam, cuius meminit Tacitus, eſſe, quam nunc Hollandiam vocant. Terram omnibus ſtudioſis, cum primis Germaniarum, ſemper & celebrandam, & venerandam: vt quæ nobis ſuum Roterodamum dederit. Miror Ambroſium Bergomatem tam fœde lapſum, qui Bataniam olim, nunc Bauariam dici tradat: cum Bauari ad Danubium, Bataui non multum à ripa inſulam Rheni colant. quod vel ex ipſo Cornelio deprehendiſſet. Sed lapſum hunc fortaſſe quiuis mediocriter doctus aduertere potuit.

Auorum ardor] Vt liberi fere parentes referre ſolent.

Cæperat alma dies] In codice ſcripto legi, *Cæperat orbe dies*, vt ſit, orbe Eoo. quam lectionem probam magis puto.

Merito] Ob pactam proditionem: cuius mercedem id genus hominum raro accipit, vt quod frequens intercipiatur.

Armipotens] Laus Roberti in re militari.

Lato clauo] Hunc Sillius & Pontifici tribuit. *Sacrificans lato veſtem diſtinguere clauo.*

Crinibus & barba prolixa, atq; obſitus æuo
Gorgias ſeruat partes Rhodomontius illas.
Dextra autem cernis quem verſicoloribus armis,
Hic eſt Byſpeiches, pro caſtris Auchius ante eſt,
Atq; datæ cuſtos ſtationi fidus inhæret.
At primi ante alios, mazaris ſueta iuuentus
Heluetii, quos pone vides (niſi fallor) ab alta
Arbitror Hercynia Chamum Ambergamq; dediſſe
Ad bellum, atq; vna iunctam Calminzida pubem.
Qui vero ex alia conſiſtunt parte, Sicambros
Eſſe reor, cerne intortos de more capillos
Gentibus, atq; æquor longis horreſcere telis.
Iuxta autem manus eſt, gemmarum diues & auri,
Gallica. pugnaces Belgæ, & præturbidus Axon,
Quiq; colunt Vogeſum, & fulgentibus Heduus armis.
Tunc Cæſar: Qui cultus, a[illegible], tam Martius illis
Quos video, & denſo qui ſiſtunt agmine iuncti?
Cui ſic Vcalegos. Memorant ex arce profectos
Budorii primam ſeruânt qui ex ordine claſſem:
Inde locus populis proaui conceſſus Othonis,
Extolluntq; leues duri Neomarctides haſtas:
Hos ſequitur Neoburga cohors, fideq; Roani,
Lanzuthiq; tremenda manus, longamq; feroces
Byrcaſidæ linquentes arcem, cominus omnes
Decertare auidi, atq; animas effundere Marte.
Quare hanc, ô Cæſar, ne multo ſanguine pugnam
Præſentem efficias, nec non ſine cæde tuorum,
Quæ peragenda putem (paucis aduerte) docebo:
Eſt locus in caſtris Neoburgi mœnia contra
Expoſitus, trabibusq; altum ſubiecta minatur
Innexis ſpecula, & late proſpectat in agros,
Hoc factum, vt quando congreſſi hoſtilibus armis,
Vera hinc cum Martis mota face ſigna darentur
Vicina auxilium bello trepidaret ab vrbe.
Quare inuade locum nullo munimine tutum,
Sed patet, infeſto ſi quiſquam eſt conſcius hoſti.
Dixit, & effuſo vitam cum ſanguine fudit.

Data ſtationi] Vel commendatæ, vel ipſis ſtationariis militibus. *Mazaris*] Teli genus, quod peculiariſſimum fuiſſe Heluetiis tradit Cæſar in commentariis. *Chamum Ambergamq; dediſſe*] Oppida ſunt Palatiui ad Boemiæ ſyluam poſita. *Sicambros*] Qui infeſti ſemper Cæſari fuerunt. diximus enim hos hodie Geldrenſes putari, quos Cæſar traiecto Rheno ſe fugaſſe dicit in commentariis.

Manus Gallica] Quoniam in eo bello Palatino Galli non defuerunt. *Pugnaces Belgæ*] Quorũ mox aliquot populos recenſet. *Axon*] Lucanus, *Longisque leues Axones in armis. Vogeſum*] Et huius meminit in primo Lucanus. *Budorii*] Heidelbergum intelligit oppidum ad Neccarum ſitum, in quo Palatinorum Rheni eſt ſedes. Id Volaterranus in deſcriptione Germaniæ corrũpte vocat Etelbergium, & lapſus inter Norici ciuitates numerat. Ibidem etiam Herbipolenſi ciuitati emporium noſtrate, quod Franconefurti eſt, attribuit: eodem errore, & eligendi Imperatoris locum Herbipolim dixit. *Othonis*] Quos nos patria lingua *Odenvvalder* appellamus. puto deſignatum populum. *Neomarctides duri*] Forte quod diutinam ſuſtinuerint obſidionem Norimbergenſium. *Neoburga cohors*] Ita legendum, non *Kœburga*, oppidi huius & ſuperius mentio facta eſt. *Fidi Roani*] Raynũ, vt vulgo nominatur, accipe. Ergo expungendum Kappa, & reponendum R. Fidum dixit, quia multotiens obſeſſus nũquam à Palatinis defecit. *Byrcaſidæ*] Inflexit vocabulum, vt verſui concinne reſpõderet: deſignat *Byrckhauſam* oppidum, in cuius montis dorſo longiſſima poſita arx eſt, in qua Georgii Ducis Bauariæ ingentem vim theſauri repertam à Palatinis fuiſſe, fama erat. *Kœburgi*] Vt ſup. ita & hic Neoburgi legẽdum eſt.

Hæc Cæſar voluens, noctu explorare cohortem,
Quod pugna exorſum capiant, quaue intus oberrent
Excubiæ in caſtris, vel ſi Theutrantius illa
Finxerit Vcalegos: talem Raibertus ad vſum
Turmarum ductor, piloq; animoſus & enſe
Sanſius eligitur, qui centum ab origine Franca
Præclaros memorabat auos, ii iuſſa faceſſunt,
Seq; manu iuuenum, croceos aurora priusquam
Subiiceret vultus, muniti ad robora valli
Contulerant. vigilans longe Dux Auchius inquit:
Qui vos? vnde equitum turma hæc? ſic fatus ab alto
Fumiferam extollit pinum. mox Sanſius olli:
Caſtrenſes propere portas reclude, Enyalius
Hic ego ſum, fortisq; manum mecum adueho pubis
Subſidio. his dictis tacuit Dux Auchius, artis
Atq; doli ignarus vallum portasq; recludi

Theutrantius] Ab auo cui Theutras nomen affictum à Poeta, qui inſigne id dixerat. fortaſſe reſpiciens ad Theſpiades appellatos à poetis Theutrantia turba à Theutrante Theſpii patre. Vnde apud Deianeiram Ouidii, pro Theſtiria, aut Theſpiæa legendum Theutrantia turba, autore Politiano & Egnatio obſeruatore.

Enyalius] Martis cognomen ſibi aſſumpſit, qui apud Græcos Ægyaleos appellatur.

Iuſſit *Vnde*

Iuſſit, & auxilium admitti, Bacchoq́ foueri.
Senſitus vt biſidi ſimul intra robora valli
Illæſam atq́ auidam pugnæ videt eſſe cohortem,
Inſtruit, & iuuenes armata per agmina trudit,
Et volat in cædem, primoſq́ in tartara mittit
Tyrnaſtem, Phyalumq́, & magni Drapidis vmbram,
Qui bello infauſtus non dextris venerat armis.
Vnde Sedunenſem Rhodani fons alluit vrbem,
Et radis ſparſos fluuio creſcente Varagros.
Hunc fama eſt rapida gelidis ex Alpibus vnda

Vnde Sedunenſem] Per digreſſionem Rhodani ortum & curſum deſcribit. Hic fluminum in Narbonenſi omnium maximus ac rapidiſſimus, ex Alpibus per fines Allobrogum Orientem verſus fluit vſque Lugdunum. inde conuerſus tribus oſtiis in mare Gallicum deſinit. Eius etymum Plinius, & item diuus Hieronymus, à Rhodiorum colonia vrbe citerioris Hiſpaniæ venire volunt. *Varagros ſparſos*] Quia in montibus ſparſim habitant. *Hunc*] Scilicet, Rhodanum. *Alpibus*] Ni fallor, quas nunc S. Bernardi vocant, Cæſari ſummæ appellatæ, qui & eas latronibus purgauit. In his volunt Veragrorum caput eſſe, vicum, vbi cœnobium ſancti Mauritii, Sedunenſis diœceſis.

Per Viberum campos labi, longoq́ refractu
Oſtrifero madidum caput occultare Lemanno.
Hic iras placare ferunt, & gurgite aperto
Luctantem laxare vndam, qui victor inerti
Indignatus aqua, & concepto turbidus alueo
Humectat ſcabra pendentes rupe Gebennas.
Inde per immenſum ſinuoſo littore campum
Delatus, tumidis Ararim permiſcet arenis,
Binaq́ Phocaico dein ſubiicit oſtia Ponto.
Ergo laxatis cuneis furit enſe ſatelles
Cæſaris, & largo maculatur ſanguine tellus.
Sic paſſim in caſtris trepidatum, vmbone Robertus
Rapto ait: O miſeri, quo vos inſania ducit?
Quidve mali fortuna parat? ſedate tumultum.
Dixerat. interea fracto fugit obice valli
Byſſpeiches, atq́ arma vocat, ferte obuia pilis
Vociferat nunc pila viri, dolus hoſticus errat
In caſtris, paſſimq́ omnes ceduntur inermes:
Perculit vt primum arrectas vox militis aures,
Corripit arma, ruitq́ ipſa in diſcrimina pugnæ.
At prior ante omnes animoſus imagine patris
Phalſgraphides bello inſignis, facto agmime ab alto
Detrudit vallo rigidas vmbone cohortes.

Viberum Oſtrifero] Quia Oſtreis abundet. Plinius dicit Oſtrearum viuaria inſtituiſſe ante omnes Sergium Oratam in Baiano, qui & optimum ſaporem Lucrinis Oſtreis adiudicauit. Oſtreum apud Senecam, & Oſtrea apud Gellium fœmininum. Spartianus in Heliogabalo Oſtreas & Lioſtreas dixit. *Gebennas*] Vrbs Gebenna Cæſari Genua appellata, iuris Germanici imperii. Gebennenſem agrum patrũ noſtrorum memoria nobilitauit receſſus Amedæi primi Subaudiæ Ducis: qui deinde ob abſtinentiæ clarique nominis famam, inuitus in cõcilio Baſilien. Pontifex factus, mox concordiæ gratia ſeſe ſponte abrogans, Nicolao V ſedente, Cardinalis ac Legatus remãſit, ſimul cum bis quos ipſe Cardinales prius creauerat. Felix Princeps, & nimium felix, ſi ſenium ſuum Eccleſiaſticis titulis nõ fœdaſſet, vt Syluius ait. *Ararim*] Qui vna cum Dubi ex eodem quo Rhodanus monte exeuntes, atq; vna corriuantes, in Rhodanum iuxta Lugdunum commiſcentur. Arar vero lenis adeo defluit, vt neſcias in vtram partem deſcendat. Vnde ſuperius Poeta eum appellat, *lentum*. Habetur clarus ponte Cæſaris vno die militum opera fabricato. *Phocaico Ponto*] Id eſt, Maſſilienſi. Nam prope Maſſiliam mare ingreditur. Maſſilia Phocenſium colonia eſt. Vnde à Sillio Italico eſt Phocaica baliſta appellata Maſſilienſis. De Maſſilia diuus Hieronymus in epiſtolam ad Galatas. Maſſiliam Phocenſes condidere, quos ait Varro trilingues eſſe: quod græce loquantur, latine & gallice. Hæc ciuitas Pompei partes ſecuta, à Cæſare per vim expugnata fuit. Libertate antiqua vtebatur, nec prætoribus prouinciæ patebat, vt ait Plinius. Cur autem Phocenſes communi conſilio patrium ſolum reliquerint, Galliam Narbonenſem adeuntes, ibidem florentiſſimam ciuitatem Maſſiliam condiderint, ſcribunt Herodotus libro primo, Strabo quarto. Meminit & Horatius libro Epodon. Stephanus Phocæam vrbem Ioniæ facit, cuius denominatiuum Phocæus, & Phocaus, & alteram eiuſdem nominis in Mycala Cariæ. Eſt autem & Phocis Bœotiæ, de qua mentionem fecimus in primo.

Non aliter Naſamon, Cyrenarumq́ colonus
Regnantem media fugiunt Baſiliſcon arena.

Cyrenarum colonus] Sub Cyreniaca regione, Plinio Pentapolis dicta, à numero ciuitatum, quæ in ea continentur Cyrene, Apollonia, Barce, Arſinæ, Berenice. Libya eſt ſerpentum ferax, latiſſima gente, diuerſiſque immixta populis: quapropter Ptolemæo Libyophœnices, & Libyægyptii ponuntur: & interior Libya ſub Æthiopibus nigritis: iuxta hos Naſamones populi & Garamantes: & paulo ſupra Marmaridæ ad Ægyptios pertinentes. Plinius Naſamonas etiam dicit antea Meſamonas à Græcis vocatos, ex argumento loci medias inter arenas ſitos. Dionyſius autor eſt, Naſamones à Romanis domitos,

obtrucidatum ab eis Lentulum Ducem ad eos confugientem. *Baſiliſcan*] Tanta enim fertur acuitate veneni, vt quamuis breuiſſimus, palmum enim non excedere dicitur, ſerpentem quamlibet magnum halitu ſuo extinguat. Si quis autem vel baculo eum tetigerit, breui tempore intereat.

Aurora interea rutilantibus aurea bigis
Expulerat tenebras, lucemq́; reuexerat orbi.
Tunc Cæſar: properemus, ait, niſi fallit imago,
In caſtris pugna eſt: en Sanſius vt furit haſta,
Hippolytusq́;, Rhebasq́; ſimul: iam cedere retro
Incipiunt, denſaq́; virum iam mole premuntur.
Sic ait, & primis fortem procedere ſignis
Imperat Albertũ: ſequitur quem ex arcibus audax
Munychijs pubes, duroq́; exercita bello.
Iam curſu rapitur celeri, iamq́; ardua montis
Liquerat, & plano deduxerat agmina campo.
Pone inſtat Cæſar, veſtigiaq́; impiger haurit,
Subſidio intentus pugnæ. Simul atq́; per auras
Effulſere Aquilæ, vexillaq́; nota Roberto,
Protinus è caſtris aciem producier omnem
Imperat, atq́; auidas diffundier æquore turmas.
Dumq́; volant turmatim omnes, vallisq́; refractis
Exiliunt equites, infelix Sanſius hoſtis
Impete ſuffoſſus vitam, cum ſanguine fudit.
Nec mora, concurrunt acies, flagrantibus atrox
Deſæuit Bellona animis, madet imbre cruento
Tellus, & nigro fluitantia corpora tabo
Calcantur reſupina ſolo, expirantiaq́; auram
Congeſti creſcunt ſuper ipſa cadauera trunci,
Dum pede pes teritur, miſtusq́; vmbonibus vmbo
Truditur, & madido pugnatur cominus enſe.
Albertus iam cæde madens, iraq́; redundans
Ingruit hoſtile, Auletemq́;, & Hyapida magnum
Atterit, & qui nondum formidabat Antreum,
Vertumnumq́; ſenem, natumq́;, & pellice Tuſca
Leucothoum Androcidem tetro demerſit auerno.
Ac velut Armenio currens de vertice tygris
Immanes Arabas ferit, Aſſyriamq́; frementem
Prauaſtis populatur aquis, & gurgite laxo
Cum ſtabulis armenta trahit: ſic martius Heros
Enſe minax per caſtra furit, madidusq́; cruore
Multorum valido proſternit corpora ferro.
Nec minus inſtabant Volphangus, & impiger haſta
Zornyus, & glauco pugnans Caſimirus halarco.
Gorgias primam vt vidit trepidare phalangem,
Pilatam educit contra in certamina pubem,
Et pugnam inſtaurat: volat ille, atq́; æquora circum
Pulſat equo, & lato frendit geſatus in aruo,
In denſosq́; agitur cuneos, telumq́; coruſcat.
Vt procul Albertus ſæuo Mauorte cruentum
Agnouit, rabies gliſcit veſana furenti,
Ignoransque modum calidæ indignatio pugnæ.
Protinus impatiens grandi ferit agmina pilo,
Et vetitum patefecit iter, totisque ſubinde
Viribus exarſere acies, exhauſta iuuentus
Obruitur, paſſim cædes, tetra vndique mors eſt
Effuſusque cruor, tolluntur in æthera voces,

Pellica Tuſca] Pro Rhætica puto accipiendum, quoniam Tuſci olim Rhætiam incoluerunt.

Singultuſq́; grauès ſcopuli & nemora alta remittunt.
Cernere erat laxoſq́; arcus & Auentica tela,
Armaq́; quæ Alpicolæ bello aduexere Leponti
Sparſa ſolo, cæſaſq́; manus, & brachia, & harmos,
Atq́; hominum truncos, & buſta iacentia campo.
Interea lux alma polo fulgebat ab alto,
Luſtrabatq́; Iuræ roſeo iuga lumine Titan:
Tunc maiora graui renouantur prælia cæde.
Cæſar adeſt inſignis equo, contra horridus enſe
Inſtat Phalſgraphides: mirandi exorſa duelli
Vos canite ô diuæ Libethrides: ira furorq́;,
Immaniſq́; ſubit rabies, votumq́; cruoris
Ingentes animos, paulumq́; moratus vterque
Alterius ſpectare artus, & fortia bello
Pectora, fulmineoſq́; oculos, vultuſq́; minaces
Mirari: tunc alta velut per nubila venti,
Humenteſq́; ruunt Auſtri Boreaſq́; niualis.
Aut cum vere nouo Zephyris genitalibus aura
Spirat, & ardentes ineunt certamina tauri.
Concurrunt, quatitur tellus atq́; aſtupet æther.
Tunc Rex armipotens vibratum effulminat enſem,
Vrgebat contra, aut vitabat adacta Robertus
Vulnera: ſed Cæſar telum fatale coruſcans,
Non bene protecto plagam defixit in harmo.
Protinus exiluit calidus cruor: arma Robertus
Vt fœdata videt, vaſto ruit impete, & Heulon
Vrget equum, grandemq́; premit calcaribus aluum,
AEſtuat irarum furiis, & conſcia virtus
Increpat ardentem, ſic crebros enſe ſonoro
Ictus congeminat, horrendumq́; intonat hoſti
Phalſgraphides, putriq́; armorum fragmen arena
Emicat, obtuſiq́; enſes, parmæq́; refractæ,
Atq́; iubatorum phaleræ calcantur equorum
Gemmatæ, & nitidis ſqualentia cingula bullis.

Auentica] Id eſt, Heluetica: ab Auentino, vt quidam, oeſcio tamen quibus autoribus, monte, citca Lucernæ lacum.

Leponti] Heluetiorum gens.

Iura] Ptolemæo Iuraſſus.

Vos canite ô Libetrides] Obſeruo huic Poetæ familiate eſſe Muſarum petere auxilium, quoties Cæſaris pugnam deſcripturus eſt. Muſæ autem Libethrides dictæ à ſpelũca nympharum in Helicone.

Humentes Auſtri] Ventis quibuſdam, vt teſtatur in Problematis Ariſtoteles alia aliis regionibus vis eſt ac natura. Helleſpontias Atticæ terræ, inſuliſque vicinis imbrem adfert Aquilo Helleſponto ac Cyrenæ, Auſter Lesbo. Atque hic cum apud alios ſit tepidus & pluuius, Aphricæ frigidus eſt ac ſerenus, vbi rurſus Aquilo pluuius. authore Plinio, apud quem autor eſt Fabianus Auſtrum in Ægyptum non penetrare. Qualis eſt Athenienſibus Scyron, qui idem Helleſpõtias vocatur, reliquæ Græciæ igootus. Narbonenſi Galliæ Circius à turbine & vertigine ſic appellatus: ſiue Certius, vt vocat Cato: veotus apud illos clariſſimus, nec vlli violentia inferior. Idem oon modo io reliquis cœli partibus ignotus, ſed oe Viennam quidem eiuſdem prouiociæ vrbem aningens. Sunt & alii permulti cuiuſcuoque tegionis indigenæ, vt apud Gellium teſtatur Faoorinus. *Boreas*] Nos Aquilonem. *Niualis*] Frigidus. *Zephyra genitalibus*] Fauonii latioe.
Heulon] Nomen equi.

Dum furit ira animis, Pallaſq́;, & Delia ab æthra
Labuntur, rixamq́; ineunt, ac iurgia iactant.
Vixq́; aberãnt pugnæ: quid enim? nunquam ne repoſtum
Irarum cumulum linquens Tritonia virgo?
Quod ſcelus hoc? at fata manent immota, tuiſq́;
Plectere inſidiis, facinuſq́; inuita dolebis
Commiſſum, & quæ nunc exorta ſuperbia tanta eſt
Gorgone non ſemper ſpero iactaberis iſta:
Nec rere huc Martem, quem cælo aſperrima Pallas
Viciſti, & magnum ſtrauiſti verbere Numen,
Deſcendiſſe polo. ſic Delia. At altera virgo
AEgida concuſſit, circum caua ſaxa nemuſq́;
Intonuere, vadoq́; amnes tremuere profundo.
Ac velut ad ſcopulos demiſſus ab aere ſummo
Accipiter volat, aut magno cum turbine ab alto
Saxum ingens cadit, & propulſat pondere terram:
Delia ſic Pallaſq́; ruunt, Iſeruq́; reſidunt
Cautibus, atq́; acrem proſpectant æquore pugnam.

Pallaſque, & Delia ab æthra] Deſcribit certamen Palladis & Dianæ, quarum altera pro Cæſare, altera pro Palatino pugoabat. *Fata manent immota*] Diuina decteta non commutantur, vt humanæ leges: quæ pro tempore variantur, quemadmodũ & mores & voluntates. Vode perpetuo epitheto, fatum immutabile.

Gorgone] Notiſſima fabula eſt.

Iſta] Per contemptum, vt illud Matonis, *aut quid petis iſtis.* *Strauiſti verbere numen*] Cum enim Mars & Pallas in coutentionem veniſſeot, Pallas percuſſit pugno Martem, qui percuſſus in terram cecidit, vt eſt apud Homerum.

Accipiter] Multa accipitrum genera commemorat Ariſtoteles.

Interea Auſtriades ſæuum iam preſſerat hoſtem
Deiecturus equo, iuguloq; inſtabat inermi.
Ter Pallas percuſſa ſinus, terq; Aegide acutos
Pulſauit ſcopulos, illoq; ruiſſet in arma,
Ni Ioue demiſſa à magno Cyllenia proles
Saxifica fieri vetuiſſet Gorgone pugnam.
Tunc Dea corripuit haſtam indignata trabalem,
Qua domat heroas, cætumq; irata Deorum.
Hac igitur Regem aggreditur, vaſtaq; tremebat
Voce ſolum, atq; imæ reſonabant murmure valles.
Non aliter cælo ventis luctantibus intra
Humenteis nubes miranda tonitrua clamant.
Adſtupet Auſtriades, mox percipit: Eya age fatur,
Pugnandum eſt iterum ſuperis: noſco improba Pallas
Noſco iram, glaucoſq; oculos, atq; horrida tela.
Talia dicentem inuadit, lignoq; trabali
Ingentem frangit clypeum, ſub pondere Cæſar
Ingemit: vt quando percuſſa ſecuribus Ilex
Prona ruit, lateque altum dant ſaxa fragorem,
Ecce autem verita arma Deæ Diana furentis
Lethifera in Regem volat obuia, pone fluebant
Corytiq; graues olli, leueſq; ſagittæ,

Cyllenia proles] Mercurius.

Haſtam trabalem] Cuſpidem.

Mox percipit] Latenter innuit acumē intellectus Cæſaris, vt vere illo præditus erat: vt qui non ſummas res modo & abditas à ſapientibus, quos frequens admittebat, prolatas capiebat, ſed nouas quoque in medium acutiſſimas quæſtiones non facile, quamuis excercitato & ingenioſo enodandas proferebat. *Glaucos oculos*] Ita fingunt oculos habere Palladem poetæ. Vnde à Græcis quoque Glaucopis Athene Pallas dicitur. Ariſtoteles de Animalibus ait, Glauciores oculi propter humoris prauitatem interdiu melius cernunt: nigriores noctu ob debilitatem: quod minus à viſibilibus & luce moueantur. Homo tantum inter animalia variis oculis. Quos minimum attrectari iubet Galenus. Si leuis morbi ſit cauſſa, tantum noxia ſubtrahenda, quæ quatuor ſunt, Fumus, Sol, Lectio, Vinum immodicum: aqua potius tepida, deinde frigida diluendi: & ſi oporteat, lacte & oleo roſaceo liniendi. Si altior incubuerit cauſa, quæcunque illa ſit, maxime hoc remedium proderit, in Commentariis Cæſaris Auguſti repertum, Plinio referente.

Dictynna] Diana: quare ita appellatur Solinus refert.

Vulnificumq manu iaculum Dictynna coruſcans,
Arcet ab incæpto ſæuam Tritonida Marte.
Nam dum magnanimum Regem premit illa, ſuaſq;
Ingeminat vires per inane, volatile telum
Delia (quod vaſto ſtridens vmbone pependit
Palladio) intorquet: tonat ictus, & arma Minerua
Increpuere ſono, & longe caua ſaxa reclamant.
Tunc Pallas rabie feruens, effundit in hoſtem
Se totam, Dianamq; ferit, pronamq; ſub ictu
Sternit humi, vibratq; ardens immania tela
Deſuper, atq; forent niſi Dii ſine ſanguine nati,
Conceſſumq; frui cæli immortalibus auris,
Hæc fuerat ſuprema dies, campumq; cruore
Fœdaſſet Diana ſuo: iam cominus acre
Cæſar vt aſpexit pugnantes, ingruit hoſti,
Palladaq; horriſono ingentem diuerberat ictu,
Qua niuea vertigo manus cadit altior orno
Haſta Deæ, lapſum conata attollere pondus
Deficit, atq; alta Tritogenia vritur ira,
Et fremit immenſum Boreas velut arcticus inter
Et ſaxa, & ſyluas, pontoq; immugit anhelo.
At genitus Maia, præpes Cyllenius ales
Spectator pugnæ ſcopulo conſederat alto,
Protinus hic monitu magni Iouis inquit, abite,
Cæleſtes Diuæ, durumq; relinquite Martem,
Sic Iouis Imperium, dixit: læuaq; tonatum

Deſuper & quoniam Dii] Hic verſus, vt & ſequens corrupte & perperam leguntur hoc modo, *Deſuper, & quoniam Dii ſunt ſine ſanguine nati Hiſque immortalis vita conceditur aura.* Quos ita ex Poetæ exemplari reſtituimus. *Deſuper, atque eſſent niſi Dii ſine ſanguine nati, Conceſſumque frui cæli immortalibus auris, Hæc fuerat ſuprema dies*] Senſus eſt. Hæc dies fuerat ſuprema Dianæ, niſi Dii eſſent nati ſine ſanguine, & propterea fruerentur, iuxta Homerum, aura immortali.

Arcticus] Flat enim Aquilo à Septentrionibus.

Ponto anhelo] Metaphora, à currenti furentique equo.

In *Senem*

In cælo ſenſere Deæ: volat aſpera Pallas,
Atq́; ſenem Chirona petit, qui feſſus in antro
Hæmonio lectas curam impendebat in herbas.
Iuppiter interea nubem demiſit olympo,
Inuoluitq; aciem, atq́; oculorum lumen ademit.
Hic finis pugnæ nam dum veſtigia quæri[t]
Nequicquam Auſtriades, labens ſe ſurripit hoſtis.

Senem Chirona petit] Sumptus color ab Homero, qui cecinit Plutonem apud Pylum Neſtoris patriam, vt ſuperius diximus, ab Hercule vulneratum, Pæonem periti̇ſſimum in caſtris Grçcorum medicum incolumem reddidiſſe. Chiron autem Phyliræ & Iouis filios fuit, de quo plura Higynus. Ab hoc Æſculapius medicinam, Aſtrologiam Hercules, Achilles Citharam didicere. Argonautarum medicus fuit, multarumque herbarum vites ac naturas deprehendit. Vnde herbæ genus abeo inuentæ Chironia appellatur. *Hæmonio*] Theſſalico. *Dira fames*] Vel quod Deo irato eueniat, vel quod ad dira quæque mortales adigat, vnde & maleſuada. Dinus Cyprianus libro contra Demetrianum imputantem Chriſtianis mala, quibus tunc mundus vrgebatur, probat famem non cœlum, ſed auaritiam facere.

Dumq; hæc in caſtris diuerſa in parte geruntur,
Vicina auxilium feßis ductarat ab vrbe
Polydamas ſceleris fabricator, & impius arma
Induerat, quos dira fames, & auara libido
Præcipitat belli, iamq; inter Martia tela
Vociferans volitat: ſunt hæc ait omnia claro
Miſſa polo? hæc noſtris horrentia fulmina templis?
Verum ſi patria Superi ſunt vrbe piandi,
Enſe ſcelus ſoluam, & præſenti cæde ſacerdos
Iratum placabo Iouem, pubemq; litabo
Hoſtilem, Taraniq́; ſacra inſtaurabo quotannis.
Dixit, & in medium longa ſude proſilit agmen.
Non ſecus AEthiopum fuluo nemora inuia tauro
Turbantur, cum ſæua fames per viſcera ſerpit,
Diffugiunt, trepidantq; feræ de montibus altis.
Sic Diuum contemptor erat, turbamq́; fugacem
Proſequitur velox, atq; acrius atterit agmen,
Contemnitq́; mori. ſed quis cæleſtia rumpet
Fata Deum, legemq; dabit pollentibus aſtris?
Strauerat ille aciem, & vacuis victricia campis
Extulerat iam ſigna palam, cum tractus ab ira
VVolphangus iaculum longis amentat habenis,
Atq; in clamantem tenſo pede dirigit hoſtem,
Qualis Ithyræo cornu leuis exit arundo,
Vel cum depugnat verſo gens Parthica neruo:
Tale per immenſum ſtridens volat aera telum
Atq́; hoſtem fatale petit, cetramq; reſcindit
Quam Tarteßiaco in pugnam de more gerebat:
AEratosq́; orbes chalybum, ſeptemplice gyro
Diſtrahit in partes varias, penitusq; ſub ima
Viſcera delapſum fortes depaſcitur artus.
Extemploq; cadens moribundus corpore vaſto
Pulſat humum frendens oculisq́; minacibus horret.
Non aliter Phario percuſſa leæna veruto
Concidit, & rictum ſpumantem vulnere torquet,
Sic olli rabies creber ferit ilia pulſus,
Et calida effuſo vacuantur ſanguine venæ,
Vmbraq́; tartareas fugit indignata ſub vmbras.
Nec finis pugnæ, præſenti cæde ſuperbus
Volphangus, per caſtra volat, nec ſegnior illo
Ingenti campos replebat cæde Robertus,
Interea ductis pugnantem cornibus hoſtem

Auara libido] Inſatiabile ſtudium pecuniæ vtcunq; coquirendæ. Qualem olim militiam L. Catilina collegerat, talem & hic Polydamanta innuit contraxiſſe militem.

Tarans] Codex manu ſcriptus Taranis habet, vt Taranes ſit nominandi caſus. De ſacris lib. prim. dictum eſt.

Fuluo tauro] Plinius libro octauo, Atrociſſimos, inquit, India habet tauros ſylueſtres, maiores agreſtibus, velocitate ante omnes, colore fuluo, oculis cæruleis, pilo in contrariũ verſu, ricto ad aures dehiſcente, iuxta cornua mobilia, tergoris duritia ſilicis omne reſpuens vulnus, feras omnes venantur. Ipſi non aliter quam foueis capti feritate ſemper intereũt. Diodorus Siculus lib. quarto, hanc ferã pluribus verbis elegantiſſime exprimit. Poſtremo de eadem hoc modo ſermonem concludens, ait: Merito igitur Troglodytæ hanc beſtiam optimam iudicant, cui à natura inditum ſit leonis virtus, equi celeritas, robur tauri. Quodque maximum eſt, haud inferior natura ferri. In hoc autem Diodorus ab aliis diſcrepat, quod eum non in India, ſed Æthiopia reperiri aſſerit. Sed eſſe poteſt, vt bene admonet Camers, vt tam in India, quam in Æthiopia reperiatur, propter conſimilem ſitus qualitatem, cœliq; influxum non abſimilem. *Legem dabit aſtris*] Syderale iudicium quod circa hominum genituras verſatur, quid aſtra & animo & corpori polliceantur, Chriſtiana diſciplina, quæ nõ ſine lumine ſemper eſſe credita eſt, omnino damnauit, quia penitus incertũ ſit, nec facile deprehendi poſſit, deturq; propterea paulatim occaſio, præſertim in eruditis, in Fati opinionem delabendi, quæ itidem à noſtris doctoribus reiecta eſt. Loquitur igitur Poeta iuxta veterũ ſuperſtitionem, profitens interim Chriſtianum placitum, nempe, nihil contra humani animi arbitriũ valere.

Clauſerat, & fuſos iam victor Cæſar ab amplo
Æquore, diſpulerat pedites, tunc Francus anhelo
Gorgias in Marte furens, quando vndiq; cernit
Indignatam aciem, verſoſq; in terga manip los.

Amentat] Lucanus, iaculum amentauit babena. *Ithyrae cornu*] *Parthica gens*] Originem eius pete ex Strabone, Trogo & Herodiano. In vnioerſum Parthi regionem frugiferam colunt, omniaque præter oleam ferentem, ab Occaſu Mediam, à Septentrione Hyrcaniam, ab Oriente Aſiam, ab Auſtro deſertam Carmaniam habent, montibus cincti. Finis inter eos & Romanos Eufrates, regni caput Hecatompylos Plinio. *Verſu neruo*] Poſt tergum enim ſagittas mittunt. *Veruto*] Iaculi, ſeu potius ſagittæ genus.

Magnanimum affatur breuiter ſic ore tyrannum:
Nonne vides quanto in noſtros furit impete Cæſar,
Vtq; fugam iam quiſq; parat? quid in arma Roberte
Prorumpis fruſtra? tenet omnia Marte ſatelles
Hoſticus, & multa ſatiatur cæde tuorum.
Talia ſic fantem, nequicquam intelligit Heros,
Accenſus Martis rabie, & præturbidus æſtu,
Iam ſolo res ſumma viro, quoſq; æmula virtus
Impulerat ſecum fatali occumbere campo,
Dat ſtragem populis, teloq; horrendus vbiq; eſt.
Dumq; huc atq; illuc, ceu præcingentibus armis
Armenias agit ira Tygres Myſoſq; biſontes,
Proruit in pugnæ flammas Marteмq; cruentum.
Intonuit cælo, & vox exaudita per auras:
Heu fuge fortunam belli, deuictaq; caſtra
Deſere, teq; ipſum ventura ad fata reſerua:
Ductores fugere tui, victaſq; phalanges
Byſpeiches tantum, & Rhodomontius enſe tuentur.
Vt Superum iuſſa, & vocem Dux auribus hauſit,
Acceptiq; fugam ſociorum protinus omnes
Qui ſecum voluere mori, Martiſq; peracti
Æternam ſibi qui laudem peperere ſub armis,
Inſtruit in cuneum, verbiſq; ita fatur amicis:
Audite hæc ſocii, denſo nunc claudimur hoſte,
Et iam præda ſumus, noſtra ſolum enſe ſalutis
Oſtendatur iter, mecum nunc ite per hoſtes.
Si cui magnanimo præcurſant pectore laudes,
Audendum eſt victis, vos non ſine labe retentam
Ductores auram indecores conſumiſte, clamat:
Quæ laus ô viles animæ? nos proroget æuo,
Et vitam inſtauret Martis memorabile fatum.
Dixit, & aduerſum velox prorumpit in hoſtem,
Efficiens mucrone viam, ſequiturq; iuuentus
Pone ferox, laxaq; ſecat condenſa cateruas.
Vt virtus patefecit iter, caſtriſq; relictis
Per campos tenuere fugam, Dux lumina flectens
Deſertum ad vallum premit altum corde dolorem,
Et rurſus tentare acies, & prælia ferro
Stat cordi, atq; iterum ſeſe obiectare periclis.

At Rex, quandoquidem fama aduentare Boemos
Phalſgraphidæ auxilio, iungendaq; protinus arma
Senſerat Alberto mouit ſua ſigna relicto,
Atq; iterum Helſaciæ repetit properantius vrbes.

Magnanimum tyrannum] Id eſt, dominum. ita enim antiqui appellabant. Maro: *Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.* & in quarto *Nomadum tyrannos* dixit, id eſt, dominos.

Myſos byſontes] Hos gignit Germania ſolum & Scythia. Vnde Myſos pro Moeſiis accipias. Ptolemæus Moeſias duas in Europa poſt Illyricum & Pãnonios, ſuperiorem & inferiorem ponit. Vnde qui Aſiaticas babitant, Myſias proueniſſe dicuntur. Illæ Myſiæ, eæ Moeſiæ nominantur. *Heu fuge fortunam belli*] Scilicet aduerſam. Laus Roberti à pietate in Superos, cum eos de ipſo curam habuiſſe in periclis deſcribat.

Vos non ſine labe retenta Ductores aura vitaque fruamini or inquit: Quod decus ô viles animæ?] Reſtitne lectionem, vt ſequitur, eritq; verſus clarior. *Vos non ſine labe retentam Ductores auram indecores conſumite, clamat: Quæ laus ô viles animæ?* Siqoidem immortalem gloriam egregie fortiterque geſta pariunt. Vnde dicit memorabile fatum, id eſt, glorioſa mors. *Nos proroget æuo, Et vitam inſtauret*] Id eſt, Nomen noſtrum famamq; longa poſteritas celebrabit. *Velox prorupit in hoſtem*] Magnanimitas Roberti ſignificatur in rebus aduerſis ſuperandis.

Et rurſus tentare acies] Idem de ſe dicit Æneas apud Maronem libro ſecundo. Vnde laus maxima fortitudinis & animi ad rem militarem promptiſſimi.

LIBRI QVINTI FINIS.

ARGVMENTVM
LIBRI SEXTI:

Geſta feliciter à Duce Wirtymbergenſ. deſcribuntur: ſed prius Palladis querimonia eſt quæ à Cæſare victa fuerat. Itaq; dum curru per aerem vehitur, Robertum videt, qui paulo ante à pugna diſceſſerat, quem ad virtutem viam docet, ventiſque ſuſceptum in patriam pertulit. Interea Wirtymbergenſ. Dux trans Entium caſtra mouet, eiuſque oratio ad milites, miraculumque in eo viſum, eiuſque interpretamentum à Phorbio augure factum: obiterque Cæſaris ſomnium narratur, cui Deus Opt. Max. apparet, imperatq;, vt Decium Ducem ſollicitet ad tuendum ædes ſacras. Quod cum Duci Cæſar ſignificaſſet, Maulprunnium monaſterium, quod Palatini occupauerant, obſedit. Inibi pugna atrox: victor tandem ad Prethenium obſidendum proficiſcitur, vnde Palatini Ludouici precibus diſcedit, & ad Peſychemium caſtra poſuit. Parte alia Robertus Trauſtanium oppidum aggreſſus eſt, quo poſt acrem pugnam, vi potitur. Interim ex Peſychemio nuncius Palatino obſidionem narrat. Is cum præſidium non miſiſſet, oppidum ſe Duci dedidit: quædamque in fine oppida ab eo victa recenſentur.

AVSTRIADOS LIBER SEXTVS.

Vt procul à caſtris trepidantia ſigna Robertus
(cadis Rettulit, alterna præformidabile
Bellum animo voluens, Pallas deuectâ per auras
Phyllirida cani medico remeabat ab antro:
Illa ſub Arctoo bigas firmauit olympo,
Atque oculos defixit humi, infrænesque Sicambros,
Saxones acres, Morinoſque, extremaque mundi
Littora, & indomitos Rheno claudente Batauos
Deſpicit innumeraſque alias ſine nomine gentes
Quas alit auriferis felix Germania campis.
Tandem Boiorum flexit ſua lumina terris,
Alpinaſque vrbes, & regna potentia Marte,
Quæ pater vndarum percurrens maximus Iſter
Luſtrat, vbi (ſic fama canit) vrbs Noria quondam
Magna dedit legès populis, rexitque ſuperbum
Imperium: ſed nunc omnis iacet vrbis imago,
Pannoniamque ſuper celeri deuecta couino,
Quaque potens bello magnos alit Auſtria Reges.
Necdum etiam Diuæ crudeli Marte receptum
Vulnus, & OEbali ſors immatura ſepulchri
(Quamquam & Cæſareo victam dolet enſe ſororem)
Exciderant animo, cupit iram explere calentem,
Atque imo tales promit de pectore voces:

IN AVSTRIADOS LIB. VI. SCHOLIA
Iac. Spiegelis.

Baſtarnaſque acres] Penitus corrupta dictio. Nam Baſtarnæ Straboni populi ſunt ad Pontum: quare reponas ex emendato exemplari. *Saxones*] Quorum origo varie traditur. Ego Alberti nouiſſimi rerum Saxonicarum ſcriptoris opinioni accedo, qui ex verbis Taciti facit coniecturam, multa, quæ Tacito de Cattis commemorantur, gentis Saxonum propria eſſe. Et vt quandoque per errorem librariorum fiunt infractiones, non eſſe à veri ſimilitudine, ſi quis contendat, pro Saxi vocabulo eſſe vſurpatum Catti. Idem Albertus limites nobiliſſimæ prouinciæ verius depingit, quam ſcribit, cap. primo, libri primi Saxoniæ. *Extrema mundi*] Maro in fine octaui Æneidos. *Extremique hominum Morini.* Hos Solinus, item Mela ad Gallicum Oceanum extremos orbis facit, niſi ſequeretur inſula Britannia, velut alter orbis. Hodie Teruani dicuntur, teutonice *Terrenſenſer*, vt ait Irenicus. *Indomitos Batauos*] Qui ſint diximus. Hos & Tacitus à virtute nimirum bellica cõmendat. Lucanus truces vocauit, Sulpitius recte feroces interpretatus eſt, quales martiales etiamnum vidimus. *Rheno claudente*] De hoc latius libro octauo. *Felix*] Diues. *Auriferis campis*] Quod iam Tacitus ipſe, ſi ab inferis rediret, fateretur, ita omnia à priſca facie receſſere. Syluius Germaniam mirum in modum commendat: liber extat vulgo cognitus. *Pannoniamq; ſuper*] Pannoniam ſuperiorem intelligit, vbi Auſtria prouincia Imperatorum altrix poſita eſt. Notandum autem eſt, morem volantium expreſſiſſe, qui vario flexu feruntur: vt etiam Maro ſtatim in principio ſexti de Dædalo loquens, *gelidas*, inquit, *enauit ad Arctos*, cum in Siciliam eſſet volaturus, quæ in meridiana plaga poſita eſt. *OEbali ſepulchri*] De OEbalo ſuperius, pro quo Venus pugnam contra Cæſarem geſſit. *Victam ſororem*] Id eſt, Venerem. ex Ioue enim Pallas & Venus nata eſt.

En ego bellipotens rigidis armata chelydris,
Quæ olim centimanos proſtraui cæde Gigantes,
Quæ Martem vici, concuſſi fulmine diro
Curua per Euboicum fumantia littora pontum,
Nunc autem (ſic fata volunt) ſum fabula cælo.
Sed noſtri ô vtinam ſic obruta fama Deorum
Peruigiles tantum & patris veniſſet ad aures,
Non equidem Auſtriadum ſuperatam Marte dolerem:
Sed temnor paßim mortalibus, & mea vibrat
Exhorrentem hydro nequicquam læua Meduſam.
At mihi non deero, ſequar atris agmina flammis
Auſtriadum, atq; imo Furias Acheronte ciebo.
Sic fata, infauſto remeantem Marte Robertum
Vidit, & indoluit, grandiq; accenſa furore
Prona ruit cælo: veluti cum flammea longo
Stella cadit tractu, & candenti lampade ſignat
AEthera, qua nitidam producit ſemita lucem.
Sic Diua eſt, quacunq; pedem currumq; reflectit,
Oſtentat cæleſte iubar, Numenq; fatetur.

Protinus armigera currum Tritonidis Heros
Agnouit, ſupplexq; Deam veneratus adorat.
Tunc illa has ſacro fudit de pectore voces:
Nec tua te virtus, nec fortis dextera bello
Vnquam deſeruit. nam quantum vidimus acrem
In pugnam ruere, & quantas in prælia cædes
Moliri intrepidum, ſed fato obſtante dolorem
Hunc pone, & quæ ſint peragenda aduerte, profabor:
Vade age & hanc rupem, quæ cælum vertice pulſat
Exupera, atq; impelle gradum. primum ipſa volenti
Difficilis tentanda via eſt, ſudorq;, laborq;
Sunt olli comites, atq; ocia pellit ab alto:
Sed poſtquam ad ſummum conceſſum euadere culmen,
Gaudia pertentant animos, & blanda voluptas,
Atq; exactorum dulce eſt meminiſſe laborum.
Hinc te ergo excipiam ventis, & nubis amictu
Aera tranabis medium, tutusq; reuiſes
Phalſgraphidasq; tuos, patriamq; veheris in vrbem
Ne vereare, adero, & ventos frænabo volantes.
Interea ne frange animum, ſpemq; altius effer,
Inuictusq; mane. nam ſæuas Iuppiter æquus
Mulcebit mentes, dulcemq; ad regna vocabit
Progeniem, natosq; tuos, paruosq; nepotes:
Qui tandem æternum ventura in pace quieſcent.
Hæc mihi pollicitus Diuum pater, atq; hominum Rex,
Sic vbi fata, ciet Boream Argeſtemq; per altos
Oceani errantes fluctus, Hyrcaniaq; vndis
Littora pulſantes, extremaq; æquora Thules.
Ergo iuſſa facit præpes, taliq; precatur
Voce Deam: Te ſancta ſequor, te ſupplice dextra
Aduener or, ſalue, & tanti miſerere laboris.
Hæc ait, & celſa ſaxoſi cacumina rupis,
Enormesq; vias, & denſis obſita dumis
Byſſeichi pubem linquens, agmenque ſuperſtes,
Euaſit tandem & ventos expectat inanes.

Centimanos Gigantes] Palladem enim fuiſſe auxilio Ioui contra Gigantes, autor eſt Higynus. *Martem vici*] Homericum figmentum, vt proximo tetigi libro. *Concuſſi fulmine diro*] Hunc locum iratæ Iunonis verba apud Maronem non multo poſt primi lib. Æneidos principium ſatis explicant, vbi de Aiace Oileo ſequitur.
Sic fata volunt] Quoniam omnia, vt poetæ volunt, item plerique philoſophi fato reguntur, & ſubiiciuntur, etiam ipſe Iupiter. Vnde is veluti cedēs apud Maronem, Fata, inquit, viam inuenient. Et Tragicus quidam apud Senecam, *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* *Furias ciebo*] Factum non reperio in poemate. Et idcirco dicendum, quod loquatur velut furore amens: qui cum abit, minus facimus quam quod dixeramus. *Flammea*] Ex cap. quarto lib. primi Meteororum Ariſtotelicorum pete cauſſas flammarum in ſummo aere apparentium, & ibidem de ſydere volante, ſiue ſtella decidua. *Cadit*] Ab eo quod ſic nobis apparet. Vnde Ouidius dixit, *Interdum ſtella de cœlo ſereno. Et ſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri.* *Lampade*] Face.

Vade age] Virtutis viam oſtendit, ad quam ire non poſſumus, niſi per maximas difficultates & labores. Locus eſt ſumptus ex Ergis Heſiodi. Receptum eſt, Pythagoram quoque hanc virtutis figuram poſuiſſe. Vnde carmen apud Maronem legitur; *Litera Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni.* Sed, vt annotatum eſt ab Eraſmo, apparet olim huius elementi figuram nonnihil diuerſam fuiſſe ab ea quæ nunc eſt. Prodici fabula de Hercule & virtute, & voluptatibus notiſſima eſt.

Tunc *Patria*

Tunc ſubito Argeſtes montem pernicibus alis
Circuit, admotoque tremiſcunt vndiq; ſyluæ.
Non tamen Æolio veluti cum miſſus ab antro
Ægæum, Ioniumque mouet, cauteſque, vadumque
Scyllæum, & pulſo frangit freta iuncta Peloro,
Sed miti Heroa amplexu (namque Arcticus vna
Sepſerat, & Boreas patriæ non immemor oræ)
Extollunt per inane poli, geſtantque per auras
Quem vitreo nubis Dea circumfudit amictu.
Dumque ea molitur Pallas, fortiſſimus Heros
Tercentum præclarus auis, quos Martia quondam
Protulit, & variis ornauit Roma triumphis,
Wirtymberzenſi armatos mouet arce maniplos,
Antiqui memor ille odij, bellique vetuſti
Quod ſecum multos Talacherus geſſerat annos,
Nec Lyndeſmitis feruens iniuria mente
Exciderat: verum occulto ſub corde volutans
Vindictam, ſpectare diem & melioribus vti
Auſpiciis, ſi vnquam vellet fortuna parabat.
Vt fractum longo præſenſit Marte Robertum
Eſſe Palatinum, tempus ratus, Entium ad amnem
Caſtra mouet, gelidaſque vehit trans agmina ripas.
Aduentu curſare omnes, trepidare per vrbes.
Non ſecus orbatam Gangericus accola Tygrim
Et timet, & clauſa pauidum ſeſe occulit vrbe,
Luctantemq; feram, & rabiem ſpectare furentem
Impatiens: quatit illa ſolum, campoſque ſuperba
Balantum pecus, & latis magnalia ſeptis
Circuit, inſidiaſque altæ prædeſtinat iræ.
Sic Heros fertur, ſic infandus timor omnes
Sollicitat, pauitant miſeræ matreſque, nuruſque,
Longæuique patres: ſed quos calor excitat armis
Deſerere ante diem, pugnaque effundere vitam
Armantur, clypeoſque nauant, chalybumque trilices
Aruina nigra nudant erugine pingui,
Aut foſſas ducunt, aut ſcabra ad mœnia pronis
Marmora agunt humeris, aut propugnacula bello
Inſtaurant, vallantque horrendis molibus vrbes.

Iamque dies, alterque dies illuxerat orbi,
Purpureoque aurora polum bis viderat ortu,
Tunc Dux ingentes voluens ſub pectore curas,
Herboſo iuſſit figi tentoria campo,
Dein pubem affatus placido ſic incipit ore:
Bella ſub hac terra, & præreptis geſſimus oris
Alterutrum graſſata caput, tandem inuida nobis
Crinitos ſors preſſit auos, nec iura, nec æquum
Iuppiter omnipotens ſummo deſpexit olympo,
Quin furor hoſtilis noſtras delapſus ad vrbes
Ingentes rapuit prædas, gentemque coactam
(Pro ſcelus) audiui domino ſeruire Roberto.
Namque mihi quondam puero narrare ſolebat
Multa pater, meque ad damnum ſeruabat inultum.
Quis Lyndeſmitem, prædatoremque nefandum,
Et noſtris temere Regem Thalacheron in aruis

Patriæ oræ] Quoniam ſeptentrionalis plagæ eſt ventus.

Circumfudit amictu nubis] Idem facit Maro in primo Æneidos.

Dumque ea molitur] Nunc ad geſta Ducis Wirtembergenſis deſcribenda deſcendit.

Quos ornauit Roma triumphis] Sequitur annales, qui tradunt, nobiliſſimam Teccenſium Principum familiam, genus ſuum ab antiquis Romanis habuiſſe. Quare Poeta alludens ad priſcum cognomentum Decium appellat interdum Ducem Wirtembergenſ. quod is & Teccenſis ſit. De vtraque domo, apud Nauclerum fit mentio. *Talacherus, nec Lyndeſmitis*] Hoſtes fuerunt progenitorum ſuorum, partes ſecuti Palatinas. Quos, vt ipſe inquit, Palatini ad bellum inferendum impulerunt. Bella inter Palatinos ac comites Wirtembergi Nauclerus retulit in Chronographia ſua. Poſterius emolliuit nomen *Lyndenſchmidt.*

Chalybumq; trilices] Id eſt, ferri texturas: *trilices*, hoc eſt, tertio textas, quamquam etiam arbitror trilicia arma eſſe genus illud, quod annulis paruis ſimul contextis fit, quo ad inguina tuenda ac femora vtimur. *Aruina*] Pulchre indicat morem Germanorum in expoliendis armis.

Crinitos] Intonſos, quia Sueui.

Praterea? tantum nobis impune ferendum eſt
Dedecoris? tantum patriis regnabit in oris
Externus miles, terraque fruetur auita?
Progenies, proleſque Deum ſata ſanguine magno,
Credite quod nunquam Caſar ſine numine Diuum
Bella mouet, victorque redit, Rhenoq́; ſubacto
Cingit Chaonia victricia tempora fronde.
Quare agite ô ſocii, dextras aſſueſcite Marti,
Et mecum, ſi qua eſt tantarum gloria rerum,
Si pudor & patria pietas, iniuria ſi qua
Mentem agitat, raptiq; ſoli ſeruatur imago,
Alpinas aptate ſudes, & pila volenti
Tollite nunc animo, & pauidum conuertite in hoſtem:
Tu cœptis Bellona meis, & culte Sueuo,
Tu Vulcane pater, claram qui Lemnon, & alto
Fumantem Liparen, & feruentem Strongylon vndis
Incolis, & Chalybum Diis tela timentia promis,
Aſpirate precor, promptoſque animate maniplos.

Bellona] Inuocat Bellonam tanquam bellorum præſidem, ignarus tamen, quod in Germanos irata fuerit, vt in primo libro diximus. *Culte Sueuo, Tu Vulcane pater*] Tacitus author eſt, Sueuos veteres Iſidem coluiſſe. Neſcio quo autore Poeta Vulcanum quoque Sueuis cultum ſcribat. *Lemnon*] Seruius octauo Æneidos ſcribit cauſſam, cur Vulcanus dicatur in Lemnon incidiſſe. De cultu Vulcani in Lemno Val. Flaccus ſecundo Argonauticorum, & Statius quinto Thebaidos. Metropolis Lemni Solino Hephæſtia. Græci Hephæſton Vulcanum dicunt, Inde Hephæſtian Vulcaniam, & Hephæſtion Vulcani templum. *Liparen*] Vnde inſulæ nomen ex ſexto libro Diodori Siculi patet. Seruius nobiliſſimus interpres, Phyſiologia eſt, inquit, cur Vulcanus in his locis officinam habere fingatur inter Liparen & Ætnam, ſcilicet, propter ignem & ventos, quæ apta ſunt fabris. *Strongylon*] Quod rapæ figuram habeat, ideſt, in rotundum acutumque tendentem, ei nomen datum. quoniam Græci γογγύλην rapam vocant. Strabo Onoſtrongylam, id eſt, rotundam nominat. Reliqua de ea Solinus.

Vix ea finierat, ſubito cum flamma coruſcans
Labi viſa polo, quæ ſupra vertice ſedit
Magnanimi Herois, nec non (mirabile dictu)
Lambere flauentes crines & tempora paſci.
Mirantur cuncti, & gelidos ſtupor occupat artus,
Reque labant ſubita, quid ſit, quid nuntiet, optant
Explorare viros, quibus intemerata pateſcunt
Aetherei ſecreta poli: tunc Phorbius augur
Cui fibra, ſalienſq; iecur, limeſque volantum,
Quid vox obſcœna volucris, pallorque Cometa,
Atq; ſerenato labentia fulmina cœlo,
Quid medio creet axe faces, ſunt omnia (mirum)
Occultis manifeſta modis, non inſcius ille.

Lambere flauentes crines] Idem Maro ſcribit Aſconio contigiſſe.

Optant explorare viros] Notum prope omnibus eſt, quantopere veterum ſuperſtitioſa ſedulitas in futuris prænoſcendis elaborauerit: quantoque ſtudio ac diligẽtia auguria omnia, extiſpicia, & reliqua diuinandi genera coluerit. Vnde Cicero dicit libro primo de Diuinatione, Romanos nihil ſine auſpicio feciſſe. Idem ait Val. Maximus ca. primo, ſecundi libri. Plinius auſpiciorũ repertionem, eorundemq; materiam copioſius tradit. capita pete ex Iudice Camertis viri vndequaque doctiſſimi. *Salienſque iecur*] Proprie, quia viuentibus nobis cor ſalit. *Limeſque volantum*] Nam tam à voce, quam à volatu augures capiebant auguria. Vnde ex eorum diſciplina, quæ aues diræ & ominoſæ, quæ rurſus felices & auſpicatæ crederentur, ſumptum eſt, vt & cum rem feliciter, aut ſecus cedere ſignificamus, bonis, aut malis auibus dicimus. Exempla promit Eraſmus. *Obſcœna volucris*] Bubonem ſignificat, qui inauſpicatiſſimi ominis habitus eſt. Idque in publicis maxime auſpiciis, ex quo etiam funebrem vocarunt. Hinc illud notum, *Fœdaque ſic volucris venturi nuncia luctus Ignauus Bubo, dirum mortalibus omen.* Quin & in cornis dirum & ominoſum eſt habitum ſicubi glutiunt, & vocem velut ſtrangulari emittunt. Quanquam de coruis & cornicibus varia traduntur, ſi quando ad læuam, aut ad partem dextrã conuolitent. *Serenato cœlo*] Quia naturaliter non niſi nubilo cœlo fiunt. Sic igitur prodigioſe. Legimus M. Herennium Decurionem in Catilianis prodigiis ſereno die fulmine ictum. Author Plinius. Varia ac pene incredibilia ſcribunt autores de fulminibus: Ex noſtris Plinius, & Seneca. *Faces*] Earum ſunt genera duo, Lampades, quæ ſunt plane faces: & Bolides. Faces veſtigia longa faciunt priore ardente parte. Bolis vero perpetua ardens longiorem trahit limitem. *Sunt omnia occultis manifeſta modis*] Ab his modis futurorum inueſtigandorum, omnino deſiſtendum monuit Chriſtus Dominus, cum diſcipulis id ſcire petentibus ſic inquit: *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate.*

Talia *Gri-*

Talia vaticinans mandat ſua dicta per auras:
Ne trepidate viri, læuo Deus omine firmat
Cœpta, nec inuito molimur numine bellum.
Si quid mens agitat veri, & Grynæus Apollo
Prædicit ventura mihi, ſi nuncius ales
Quem video læua cœli regione volantem
Et voce, & curſu magni Iouis abdita pandit:
O genus elapſum ſuperis, ſobolesque perennem
Regnatura diem, Diuosque auctura propago,
Quot tibi molitur felix fortuna triumphos,
Innumeras vrbes, immenſaque regna, Duceſque
Debellabis, eruntque tua immortalia ſemper
Facta, quod & victo non dedignabere victor
Parcere, & ablatas reddes vltrò hoſtibus vrbes.
Quare agite o Proceres, meritos indicite honores
Bellorum Diuis, & numina magna vocate.
Nec mora, gramineo ſurgunt de ceſpite ſacra
In campis aræ, fragrantque, & olentia circum
Thura calent pecudes, ſtant ſacris vndique myſtæ
Accincti, & Diuis ſpargunt bona vina volentes:
In primis Heros, niuei inter cornua tauri
Et ſalſam frugem, & ſpumantia pocula fundit,
Demulcetque Deos donis, pecudumque litatis
Corporibus, læti Diuum pæana canebant.
Non aliter Libyci circum delubra Tonantis
Gens inhiat ſacro, & numen Naſamones adorant,
Vel cum legiferæ Cereri, patrique Lyæo
Agricolæ lectum mactant pecus, & ſua largo
Deſpumant paßim bene olentia cymbia lacte.

Grynæus Apollo] A Grynæo nemore vbi colebatur, ad Grynæam Ætoliæ vrbem. *Læua*] Ergo felici & auſpicato omine, iuxta Augurum diſciplinam, quam Plinius refert.

Perennem diem] Secus accidit. nam paucis ante annis exactus. exemplo eſt, vt ludat in humanis diuina potentia rebus. *Ablatas reddes vrbes*] Vt inferius patebit.

Myſtæ] Dicuntur, qui ſacris alicuius numinis ſunt initiati. Symmyſtæ, qui iiſdem myſteriis ſunt initiati. Diuus Hieronymus ad Pammachium: Non magnopere cures, quid imperitorum de ingenio tuo rumuſculi iactitent, ſed prophetarum quotidie medullas bibas, Chriſti myſtes, patriarcharum ſymmyſtes. *Bona vina*] Non enim fas fuit vti ad ſacra vinis promiſcuis, ſed certis: quod indicat Plinius. Significabant autem mero mentis integritatem. *Tauri*] Sacrificium plenum & perfectum putabatur conſtare ex Sue, Tauro, Hirco, Ariete: vocaturque Trittys. Sed Athenienſ. Sue tantum conſtabat, Ariete, Hirco, ſicuti apud Romanos Solitaurilia ex Sue, Oue, Tauro.

Salſam frugem] Apud Horatium & Tibullum, item Macrobium, & Cælium cap. 1. libri ſeptimi Antiquarum Lectionum, varium reperies ritum immolandi ſacrificii iuxta veterũ ſuperſtitionem. Sed & Iudæis ſalis vſus in ſacrificiis fuit, vt lex Moſaica iuſſerat, Leu. 2. *Quicquid obtuleris ſacrificii, ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione offeres ſal.* In ſacris Chriſtianorum literis ob ſalis miram naturam ſæpe pro ſapientia ſolet accipi. Hinc ab Apoſtolo Paulo ad Coloſſenſes 4. cap. dictum eſt: *Sermo veſter in gratia ſit ſale conditus.* *Libyci Tonantis*] Iouis Hammonis, qui colitur in forma eius Arietis, qui ſitienti Libero patri fontem effodit, cum illac exercitum duceret, ſecundum Seruium, ſiue Herculi, vt ait Herodotus. Diodorus aliter. Lucanus in 9. ſcribit, Catonis exercitum veniſſe ad templum Iouis Hammonis, cuius habita eſt mentio ſupra.

Legiferæ Cereri] Conuenit inter omnes, Cererem primam in Creta leges reperiſſe, cauſſam ponendi leges explicat Horatius Satyra tertia, primi ſermonum. Lucretius lib. 5. Veritas autem habet primum Moſen à Deo edoctum hominibus leges tradidiſſe. *Lyæo*] Baccho, qui Lyæus appellatur, quoniam ſoluit animi curas: id quod Vticenſis Cato in ſe quandoque periclitatus eſt, vt ait Plutarchus. Inde Liberum quoque dictum pleriſque placet. Sed Alexander ait ita vocatum, quod pro communi Bœotiæ libertate pugnauit.

Oceano interea Titan demerſus Ibero,
Iam nota Auſtrini luſtrabat littora Ponti,
Corpora ſollicitis demens mortalia curis,
Ecce ſerenato delapſum numen ab axe
Innumeris fulctum ſtellis & Sole coruſco,
Qualis vbi auroram rutilanti lucifer igne
Ante oritur, tenebraſque fugat, Phœbumque reducit,
Helſaciæ petiit fines, vbi Martia caſtra
Cæſar habet, Martemq; nouum pugnaſq; parabat
In ſomno, & vigiles curas in nocte premebat,

Iam nota] Id eſt, hac tempeſtate cognita. Alludit ad nauigationem Luſitanorum per Æthiopiam vltra torridam zonam, multis, vt referunt, gradibus. *Ecce ſerenato*] Ecce, dictio ſemper aliquid magnum ac repentinum ſignificat. Maro, *Ecce autem à Tenedo.* Deſcribitur hic Dei Optimi Maximi ſimulacrum & effigies, quam dicit Cæſari in ſomnis apparuiſſe.

Lunæ capit] Iuxta quorundam opinionem. Nam aliqui dicebant, vt fuit Heſiodus, beatorum animas ad

Effigies immenſa Deo, vultuſque micantes
Aſtra quibus cælumque mouet, circumque beatis
Vallatur populus, medio quos orbe bicornis
Luna capit, iuxtaque locum meruere Tonantem.
Hunc pauet omne genus cælo, terraque, marique
Quicquid ineſt, intuſque meat, vel paſcitur extra
AEterni curſus legem, & commercia mundi
Et Solis, Lunæq; vices, & ſydera lapſu
Circumſcripta ſuo, Nabathæoſque alligat Euros,
Fulminaque, & ſpaciis freta decreſcentia certis.
Ergo vt olympiaca Saturnius Elide fulgens
Apparet nocte in media, ſomnoq; vacantem
Vocibus Auſtriadem compellans, talia fatur:

beatorum inſulas migrare: alii, ad Elyſios campos, ſeorſum ab inferis locum: alii, verti in ſydera, alii, in olympo locum eſſe cum cæteris Diis: alii, in corpore Lunæ beatorum ſedem eſſe crediderunt: alii, in quadam parte ætheris puriſſimi: quibus Lucanus aſſentiri videtur, ſcribens in principio noni, illuc Pompei animam perueniſſe. *Quicquid ineſt*] Scilicet, terræ, mari & cœlo, hoc eſt, quicqnid mundi circumferentia clanditur: quod ipſe Poeta declarat cum dicit, *Intuſque meat.* *Vel paſcitur extra legem æterni curſus*] Hoc eſt cœleſtis. *Et commercia mundi*] Id eſt, noſtri orbis ſocietatem, quæ nobiſcum communis non eſt, ſed ſola Deorum immortalinm ſedes, vt ita dicam. Nam & Poeta dixit, *paſcitur*, alludens ad opinionem poetarum, qui dicunt deos nectare & ambroſia veſci, celebrare cõuiuia, nuptias, & cætera huiuſmodi. Cur autem ea tribuantur diis, pete ex Mythologorum promptuariis. *Et ſydera lapſu circumſcripta ſuo*] Id eſt, ſuo ipſorum ortu & occaſu, qui ſyderum curſus appellantur. Quos ſi requiris, Plinius tibi monſtrabit, & è noſtræ ætatis cœleſtium rerum ſcriptoribus Pontanus facile Princeps. Porro labi, proprie de ſyderibus dici ſecundus in principio Faſtorum Ouidii admonet verſus, *Ortaque ſub terras, lapſaq; ſigna canam.* *Nabathæos Euros*] Ita ſcribendum affirmarim, non Auſtros: iuxta Ouidium, *Eurus ad auroram, Nabathæaq; regna receſſit.* *Spaciis certis*] Statis temporibus. Acceſſus & receſſus marinm diuerſi diuerſas cauſſas attulerunt. Quidam ventis idipſum totum tribuunt. Ariſtoteles & Heraclitus à Sole maris fluxus & refluxus fieri exiſtimant. Timæus flumina cauſſatur per Celtarum montes Atlanticum irrumpentia. Sunt qui in ſydera hunc redigant effectum. Seleuci mathematici opinionem Camers enarrat in Solinum. Plato, vt Plutarchus refert, in elationem quandam huius cauſſam confert. Pythææ Maſſilienſis opinio verior. Is enim ſcribit, maris acceſſus Lunæ fieri incremento: è diuerſo decremento receſſus fieri. Probus in ſecundum Georgic. Maronis ſcribens, ait æſtus maris ad Lunæ motum & rationem fieri: cui aſſignat quinque motus. Macrobii ſententia petatur ex primo de ſomnio Scipionis libro: Plinii, ex c. nonageſimo nono ſecundi libri mundanæ hiſtoriæ, qui teſte Camerte, nihil non tradidit eleganter ſimul & copioſe, quod ad huius rei notitiam pertineat. Ex noſtris, vide diuum Ambroſ. c. 7. quarti Hexameron, & Vadiani noſtri commentarios in princip. tertii Geographiæ Melæ. *Saturnius*] Iupiter.

Fulgens] Quia ex auro eius ſimulacrum erat, vt Strabo commemorat inter ingentia olympici Iouis dona, lib. 8. *Olympiaca Elide*] Elis Peloponneſi regio, vbi delubrum eſt Olympici Iouis certamine Gymnico & ſingulari ſanctitate inſigne. autor Pomponius in ſecundo.

Cæſar magnanime, & diuos auctura propago,
Aduenio Superum Rector, præq; omnibus vnum
Ipſe velim te, fide Deo templiſque, tholiſq;
Quæ paſſim miles ſceleratis occupat armis
Præbere auxilium, ſi iam pietatis imago
Vlla viget, votique reos damnare cupido
Aſſerto Superis, & Numen ab axe vocari.
Fœda Palæſtinæ taceo ludibria terræ.
Verum animo ſtant fixa meo, victamque Sophenem,
Et domitum AEgypti pronum Carmelon in æquor
Agmine barbarico, ſæuique Serapidos armis
Vlciſcere, tuos poſcunt hæc prælia faſces,
Cum mare pulſabis flammato milite rubrum,
Et ſeptingemini calcabis littora Nili,
Cum partem inuiſes Scythiæ, & Mæotica vinces
Regna, & victorem mirabitur arcta Propontis,
Claſſeq; roſtrata Nepheleias ingemet Helle.
Me noua nunc agitant Cæſar, iam vidimus alto
Noſtra Palatinis violari templa ſub armis.
Atque vbi ſacratis lucis, araque piabant
Erecta, & largis placabant Numina donis
Turba ſacerdotum, nunc Marte & ſanguine multo

Fœdan-

Auctura diuos] Sane non ad morem Romanorum, qui defunctos Imperatores, etiam ſceleratiſſimos tyrannos miris ceremoniis in Deos referebant: ſed iuxta noſtræ religionis ſanctificationem, vt ita dicam, referendum eſt, qood Cæſari ſimulacrum Dei noſtri, vt dictum eſt, finxerit apparuiſſe. *Ipſe velim te, fide Deo*] Constructio. Ipſe velim, fide Deo, per interpoſitionem legenda verba ſunt, *præbere te auxilium templis*, & cætera.

Votique reos damnare cupido] Familiare eſt poetis, illud quod ſequitur, pro illo quod antecedit ponere. Senſus ergo eſt. Si cupis in Deorum numerum referri, vt eos qui tibi vota fecerint perſoluere poſſis. Reus enim voti, aſtrictum voto ſignificat: damnatus abſolutum. Maro, *Conſtituam ante aras voti reos.* Et alibi, *damnabis tu quoque votis.* *Fœda Palæſtinæ taceo ludibria terræ*] Propter Hieroſolyma & ſepulcrum Chriſti, quæ ab Ægyptiis cum Principum Chriſtianorum dedecore occupantur.

Sophe-

Fædantur loca ſancta ſitu. quid numina cæli
Perpetimur? veſtrum ne genus, Germanica pubes,
Infandis audet factis contemnere Diuos?
Nunc cape quæ peragenda tibi ſint maxime Cæſar:

Sophenem] Sopbene prouincia iuxta Palæſtinam Melæ. Ptolemæus eam in Armenia maiori ſtatuit, Strabo intee Taurum Antitaurum eodem in loco. Sopbenotum eelebris populi meminit Plinius in ſexto. Eſt antem ordo verboeum. Tu vlciſcere Sopbenem victam, & Carmelon domitum ab agmine barbarico, & ab armis Serapidos, nam bæc prælia poſcunt tuos faſces. *Carmelon*] Diuus Hieronymus in commentariis in Amos cap. primo, Duo ſunt ait, montes qui vocantur hoc nomine. Alter in quo ſidit Nabal Carmelus, maritus Abigail ad Anſtralem plagam. Alrer iuxta Ptolemaidem, quæ prius vocabatur Acho, mari immineus in quo Helias propheta flexis genibus pluuias impetranit. Idem autor eſt Carmelum & græce & latine dici, Hebraice autem Chermel. *Saus Serapidos*] Hoc eſt, Saladini, qui Ægyptiis imperabat & Mempbim tenebat, vbi Apis colebatur. Hic Saladinus Hieroſolymitanum regnum euertit 8. & 80. anno quam à Gotheſrido & aliis Cbriſtianis Ducibus fnerat recepta, Anno antem bumanæ ſalutis 6. & 80 ſupra vndecies centeſimum. *Faſces*] Id eſt labores. Vel alloſis ad conſoles Romanos, qui in caſtra cum inſignibus conſularibns proficiſcebantur. *Arcta Propontis*] Quæ breni tranſitu Aſiam ab Europa diuidit. Illic Darins t. & Xerxes in Græciam transfretaruot. *Nepbeleias Helle*] A Nephole matre.

Æneadum Decius Dux ſanguine cretus auorum,
Ablatas vrbes, & regnum Marte repoſcit
Diuulſum, concit populos, totamq; ſub armis
Virthymbergon habet, qua dulces vitifer vuas
Fert Nicerus, multoq; fluunt læta arua Lyæo,
Bellaq; magnanimo peragenda in corde voluntas,
Militiam gelidi iam contulit Entii ad vndas.
Hunc verbis hortare tuis, pugnamque volentem
Exercere iube, & templis arcere prophanos.
Seruantur maiora tibi, cœptiſque futuris
Semper ero præſens, tuque, & tua facta iuuabo.
Dixit & ingentem ducens per inania lucem
Ad cælum rapitur, Titaniaque aſtra reuiſit.
Tunc p... Auſtriades vultu manibuſque ſupinis
Proſequitur Numen, tacitoque hac corde reuoluens
Iuſſa Dei, cum prima polo caput extulit Eos,
Treis oratores iubet ire, Heroaque magnum
Sollicitare Iouis monitu, atque accendere Marte.

Wirthymbergon] Prouincia Wirrembergenſis à principio ſub appellatione Comitatus tres habnit differentes inter ſe nominibus & caſtris dominos. Primus *Vrachs*, Secuodus *Bentelſpacchis*, Tertius *Grieninga* regulus vocabatur. Verum poſtea in duas partes eonflatus eſt, ita vt vnus *Stutgardæ*, alius *Vracho* præeſſet. Noſtra vero ætate, in vnum principatum redacta eſt proninciа, Cæſare antore Maximiliano, Eberbardo Barbato ex Comite Dnce creato, gentilitiiſque inſignibus anctis & titulis. Huius Eberhardi Primi Ducis Wirtembergæ virtutes Nanclerus pluribus verbis commendat, & anunculos meos ſingulari carmine cōplexus aſt. *Nicerus*] Hodie Neccaeus, qui inter maximos fluuios, qui Rheno approximant connumerandus eſt. Hic e.n. vt Irenici verbis vtar, Taxagetum, Rotenburgam, bodie *Rot Wil*, vt putant, Tubingam, Eslingen, Canſtadium, Marpacbium, Laupheniam, Hailbrunn, Wimpinam, Peilſteinium, Heidelbergam, Laudeoburgum præteriens, iuxta Manheym Rheno immergitur. Maxima autem fluminū qui Neccarum petunt, tria ſunt: quorum duo Coquns, & Iagnſta, nunqnam voo miliari à ſe inuicem abſunt, pene 13. miliaria currentes. Coquus non procul ab Alen oritur per Hallim, Ingelfingium, Forcbenbergiū, Siodetiocbium, Nouam ciuitatem delatns in loeo Kocbendorf dicto, ad Neccarum tranſit. Iaguſta vero, *die Iagſt*, non longe à Zebiogen exortus per Lauchen dominorum Teutonicorum oppidum, Elnanginm, Kreltzheimium, Landenburginm, Krauten, Scbeutern, *Widdern* præterfluens, iuxta Iaxfeldium Neccaro immergitur. Æoeas quoque fluuius, *die Entz*, à Capnione noſtro in 1. Verbi mirifici lib. appellatus, Entius à Poeta, inxta Pbortzheimium, Capnionis patriam, Nagoltam ſuſcipiens prope *Beſicken* in Neccatum abit. Nagolta vero ab oppido ſui nominis delatus ad Calbinm oppidum deſcendens, ſeſe in Entinm iuxta Phortzbeimium abſcondit. *Titania aſtra*] Vel aſtra, vel Solem, vt interpretatnr Seruius lib. 6. Diodorus ſcribit, Cœlum ex pluribus vxoribus ſnſcepiſſe filios 5. & 40. ex quibns 10. & 7. ex Titæa ottos, proprio nomine ſingulos: commnni autem omnes à matre appellaſſe Titaoas. Sol autem & Luna, vt Heſiodus in Theogooia tradit, Hyperionis, Titanis & Rheæ filii fuernnt. vnde Sol Titan, & Luna Titanis appellatnr. Cælius ex Pauſaniæ theſauris refert. Titana creditum Solis fratrem, regionem ad Aſopum ſicuti ferunt indigenæ habitaſſe primum, & ab eo dictam Tiranem. Veeum, vti ego, inquit, eenſeo, vir ſagax fuit Titan, & temporom anni obſeruator diligens, & quando auctiora Sol faciat ſemina, & arborum percoquat fructus. ac ptoinde Solis frater habitus. Vnde coniectatio euidens, cur aſtra Titania dixerit Maro. *Eos*] Aurora vnde Eous Oriaotalis dicitur.

Vt primum Vlrycus Regis mandata recepit,
Audiit, & Diuum non hæc ſine numine bella
Tanta geri, antiquo precibus de more peractis,
Caſtra mouens heros Maulprunia templa petiuit
Phalſgraphides, paulo miles quæ inuaſerat ante.

Antiquo precibus de more peractis] Satis conſtar, nunqnam fere Romanos bella ſuſcepiſſe, niſi prius ſacris rite peractis, ex Val. Maximo. *Maulprunia templa*] Manlbrunn Sueuiæ monaſterium ditiſſimū, Ciſtertiēſis ordinis,

Auguſtæ hac claudunt valles, ſcopulique minaque
Saxorum ingentes, monteſque vmbonibus altis
Deſuper incumbunt, locus inſuperabilis armis,
Et ſitus impatiens pugnæ eſt, ſeque ipſe tuetur.
Vt motus patuere Ducis, ſtrepuere per alta
Culmina cornicines: pauor vndiq; & vndiq; muris
Concurſum, inſtaurant laxis ingentia portis
Clauſtra viri, trepidique aptant munimina belli.
Inprimis armata cohors, quæ templa tuetur
Circum deductis præmunit mœnia foſsis,
Et tormenta parant, & propugnacla tribuni
Conſtipant telis, ſaxiſque molaribus horrent
Mœnia, & infando feruet balliſta furore.
At Decius bifidis heros tentoria vallis
Sepiri iubet: extemplo de montibus orni
Abnobiis, ſciſſaque cadunt à culmine ſyluæ,
Procumbit montana abies, Germanica taxus,
Et quæ Chaoniis reddunt oracula lucis
Fatidica quercus, & amicis glandibus Ilex,
Tempore quo nulli cerealia pabula norant
Agricolæ, nulluſque ſolum ſulcarat arator:
Amphitryoniadæque arbor, Cybeleia pinus
Vellitur, & patulo gaudentes vertice fagi.
Nec mora, pro caſtris iacitur vallum, arctaque tantum
Vallis habet ſpacii, quantum mauortia poni
Caſtra queant acieſque vtrinque inuadere Martem.

ſub tuitione Comitis Palatini. Auunculus noſter ſcribit extructum olim à fratribus de Neuenburg, qui huc tranſlati ſunt. Vnde adhuc Abbas noui caſtri huius viſitator, vt ita loquor, exiſtit. Cæterum quod adhunc locum & hiſtoriæ veritatem pertinet, Venerabilis pater Nicolaus Baſelius, Rhenani noſtri teſtimonio, non tam integritate morum, quam non vulgari literarum cognitione ſane quam celebri in Auctario Naucleriane chronographie geſta bello Bauarico poſteritati tradens: Dux, inquit, Wirtembergenſis Vdalricus, dum in Bauaria contra Rupertum Rex cum ſibi adhærentibus bellum ageret, iuſſu Regis & mandato ſibi exercitum validum peditum & equitum adunauit: atque miſſis ad Heidalbergam publicis litteris diffidatoriis, Philippo bellum indixit. Itaque contractis copiis peditum non minus viginti millium pugnatorum, & equitum plus minus octingentorum, in Palatinum mouit, caſtra metatus in agro Mulbrunnenſi ad villam Illingen nominatam. Vnde nonnullas villas dicti cœnobii igne combuſtas pertranſiit, atque ipſum cœnobium, quod Caſtelli more ſatis munitum exſtitit, obſidione cinxit. Verum admotis Dux bombardis & machinis, primum fortalitium quoddam, quod ipſe Comes Palatinus longe antea in monticulo pro defenſione monaſterii plurimis expenſis extruxerat, ſatis munitum, atque in arcis modum collocauerat, aggreditur, quaſſatumque machinis deſtruxit. Deinde ad muros monaſterii arte bellica mouens, turres, domos & murum ipſum bombardarum ictibus demoliri fecit.

Montana] Hæc enim, vt ait Plinius, expedita nauigiis arbor eſt, & in excelſo montium, ceu maria fugerit ſita. *Germanica*] Quod ea abundet Germania. *Fatidica*] Traditur Quercus arbor ſubiecta tutelæ Iouis fuiſſe vocalis, & reſponſa dediſſe conſulentibus. Quod teſtatur Maro, *Atque habita Graiis oracula quercus.* autor Probus. Alii referunt columbas, vt à nobis quoque mentio facta eſt ſuperius, in oraculo fuiſſe vocales. *Chaoniis*] Epiroticis. Species eſt pro genere. Chaonia pars eſt Epiri: vbi fuerunt ſyluæ & quercus proceræ, vt ex Marone licet colligere. *Lucis*] A ſenſu contrario dictus, quod non luceat, vt Seruio placet: aut certe ab ignibus & luce ſacrificiorum quæ illic fiebant. Nam nullum erat templum ſine luco, vt Strabo docet. *Amicis glandibus Ilex*] Quercus, Ilex & Robur è glandiferarum genere ſunt, & inuicem ponuntur apud poetas, teſte Parrhaſio. *Cerealia*] Nam vt apud Maronem legimus & Ouidium, vt & omnes concordant, prima Ceres reperit fruges, & ferro mortales vertere terram inſtituit. Ouidius, *Prima Ceres vnco glebam dimouit aratro, Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris. Nulluſq; ſolum ſulcarat arator*] Ioſephus tamen, cap. quarto primi Antiquitatum Iudæorum ſcribit, Cain primum terram araſſe. *Amphitryoniadæque arbor*] Id eſt, populus dicata Herculi. *Cybeleia pinus*] *Arbor grata Deum matri, ſiquidem Cybeleius Attis Exuit hac hominem, truncoque induruit illo,* vt Ouidius ſcribit lib. Transfor. decimo. *Pinea nux*, apud Martialem. *Poma ſumus Cybeles.*

Vt tempus pugnæ viſum ferrique parandi
Talibus (affatus cunctos) Dux vocibus infit:
Tollite nunc animos, altaſque intendite vires
Magnanimi Proceres, vincat vagus armiger Indos.
Iam quicunque volet ſuperet ſaxa alta Nyphatis
Hyrcanumque mare, & Partho det iura ſubacto.
Nos vero Diuum monitu pellamus ab æde
Hanc belli flammam, & ſacros reparemus honores,
Abnobiique Iouis ſublata piamina templo.
Hoc decus, hæc fama eſt, & victor Cæſar in armis
Iam veluti ignauos nos arguit; aſpera corda

Nyphatis] Montis, ſupra Aſſyriam ad finem maioris Armeniæ, fœtus tygribus, vt ſcribit Strabo.

Abnobii Iouis] Qui in templis colitur Abnobii montis.

Albertiſtant facta Ducis. Quid bella mouentem
Lantgraphium, & magno trepidantsa caſtra ſenatu
Commemorem? vos (Diiſq́; volentibus, & Ioue dextro,
Qui noſtros grato penſabunt fine labores)
Præcipitate moram, gentemque arcete prophanam.
Vix ea finierat, tuba tortilis agmina concit
Ad pugnam, & curuo mauors accenditur ære:
Vndique perſtrepere, & ſonitu Cybelæa reſultant
Tympana, iam montes, latebroſaque ſaxa reclamant,
Et longe Hercynia ingentis nemora alta tremiſcunt.
Vtque datum belli ſignum, volat æquore Martis
Bellona armipotens, motoque agit agmina ſyſtro,
Impellitque animos, & pugnæ ſuggerit iram.
Hoſtis vt armatas denſo videt agmine turmas
Deferri in pugnam, & ſepiri milite templum,
Siſtit pro muro intrepidus, vaſtoſque molares
Deiicit, & duros clypei ſeptemplicis orbes,
Loricaque moram, & Chalybum contexta reſcindit,
Multaque ſanguinea proſternit corpora terra.
Hos inter iuuenis, quo non præſtantior alter
Volcarum tellure fuit, ceu cominus enſem
Vibraret, ſumptiſve repelleret agmina geſis,
Olli nomen erat Lauſo, facto impete talem
Expromit vocem, furibundaque pectora rumpit:
Quis timor ô ſocij? quæ tanta ignauia noſtro
Pectori ineſt? clauſi trepidamus, & hoſtica muros
Victrix inuaſit pubes, tantum ne tuemur
Nos ſaxis, flammaque locum? iam pergite, & amplo
Pugnemus Marte, atque æratas vellite portas.
Dixit & euulſo clauſos trahit obiice poſtes,
Et vetitum recludit iter: tunc agmine facto,
Bella foris tentant, & valle feruntur aperta.
At Dux vt longe ſublato puluere vidit
(Ipſe etenim vallo ſegnes, turbamque morantem
Hortari ad pugnam, verbiſque accendere Martem)
Aduentare viros, fulgenteſque ære phalanges,
Hoſtiles nouit, falcatam protinus Heros
Contra aciem ſtruit, atque effuſo conſulit hoſti.
Nec mora concurrunt haſtis, it clamor ad auras.
His timor eſt vinci, Martis decus arguit illos,
Sic animo pugnare pari, nec cedere campo.
At Dux Biſtonio, qualis Mars puluere ſæuit,
Sublimi prouectus equo, per tela, per enſes
Irruit, & crudo miſcet mauorte cateruas,
Vique viam quærit, fœdatque, repletque cruore
Æquor, & herboſo proſternit tabida campo
Corpora, lethalique ferit mucrone maniplos.
Saxa volant, non ſic miles Balearicus acrem
Proſilit in pugnam, & ſaxorum contegit atra
Nube polum. ſurgit clamor, tremefacta reſultant
Littora, qua vaſto ruit vndarum agmine Rhenus,
Denſanturque in bella globi, ſtat pectora contra
Pectus, & effuſo miſcetur ſanguine ſanguis,
Procumbunt fortes animæ, cladumque furore

Diis volentib]. De re futura, cuius exitus pendet à Dei fauore, nunc etiam volgo dicunt ominis cauſſa: atque ita nos loqui Iacobus Apoſtolus docet.

Cybelæa tympana] A ritu ſacrorum Cybeles dicta, quibus in Sacris vtebantur.

Chalybum contexta] Id eſt, contextos chalybes.

Biſtonio] Thracio. Biſthonii enim populi ſunt Thraciæ, apud quos Mars Deus colebatur, Vnde ſuperius. *Mars agit Odryſias, Odomanteaſque cateruas.* *Æquor*] *Solum.* *Balearicus miles*] Alludit ad inuentum fundæ, quæ primum apud Baleares reperta fuit. Melæ in Hiſpania contra Tarraconenſia littora ſitæ. Maioricam & Minoricam appellãt, à diſpari quantitate. Has fundas bellicoſas Græci Gymneſias dixere, quod incolæ nudi æſtatis tempore iacto fundarum ſe exercerent. Nam vitam ibi aliquãdo nec veſtibus, nec calceis aſſuetam egerunt, tenuis

bifidis armati fundis. Vbi matres liberos arte iaculandi ſolent inſtituere. neque enim fas eſt cuiquam maxilla panẽ terere, niſi prius ipſum lapidem fuerit indeptus iacentem ſuper trabem in locum metæ. Ita quidam ſcripſit Lycophron, vt aliqui Latinorum traduxerunt. Quem Florus cap. octauo libri tertij imitatus, prope ſimilia retulit. Vadiano teſte commentario ſecundo. *Martia*] Bellicoſa.

Increbreſcit amor pugnæ, fluuioſque cruoris
Membrorum lapſum, & ferientia corpora terram
Cernere erat, nimbo telorum ac pondere ferri
Obruitur madidoque iacet gens Martia campo.
Dum furor hos agitat, funeſtaque prælia circum
Armipotens Bellona volat, pars altera muris
Ingruit, & valida frangunt teſtudine poſtes.
Diruitur paries, altoque cacumine turres
Fractæ mole labunt, cæloque æquata videres
Ingenti ad terram ſterni faſtigia motu.
Parque tamen fortuna dabat contraria robur
Obſeſſis, pugnant acres, ſubeuntiaque altis
Corpora detrudunt muris, ipſæque ruinæ
Tela dabant, crebris ſonat ictibus æreus vmbo.
Iam ſude, iam forti ſubeuntia corpora telo
Depellunt ſaxiſque terunt muralibus arma.
Non tot in Hercynia frondes brumalibus auris
Arboribus lapſæ feriunt terram, aut caua pulſans
Littora, Saxonidam fluctus mare voluit in oram
Quot bello pereunt animæ: non magna ſupremis
Buſta calent flammis, tumulove locantur auito,
Sed frænatorum pedibus calcantur equorum.

Saxonidam oram] Saxoniæ pars, quam veteres Nordalbingiam vocarunt, nos Holſatiam, Tietmarſiam & Stormariam. ad Orientem habet terminum veterem vrbem, olim inclytam: nunc ſolum caſas ruſticas præferens oppidulũ *Stargard*, Wandalico nomine, quod ſonat *Aldenburg* lingua Saxonum, latine veterem vrbem: ex qua Orientem verſus, per littora maris Germanici vſq, in Pruſſiam Wandalica gens omnia ditione tenebat. Nunc vero Saxones impleuere, exturbatis per tempora vetuſtis habitatoribus: niſi quod claræ vrbes per hoc littus ſparſæ à Saxonum gente exædificatæ: parent tamen principibus antiquæ gentis Pomeraniæ atque Magnopolis: lingua autem tota eſt Saxonica. Autbor eſt Albertus Saxonicarum rerum ſcriptor diligentiſſimus. Sed & Irenicus Germaniæ præco, omni laude dignus, Saxonicum nomen multos populos claudere, & vſque ad Oceanum & vtrumque mare extendi, & Balteum mare Pomeranicum dici obſeruauit.

Et iam iam aggeribus fractis, penetralia victor
Inuadit miles, victricia ſigna ruinam
Exuperant ſplendentque altum vexilla per auras,
Hoſtiles trepidant alæ, & ſtatione relicta
Diffugiunt, fuſiſque globis, & milite fracto.
Templa patent, priſciſque penatibus, & magnis Diis
Sacrificei apparent ritus, araque dicata
Cædibus innumeris polluta & ſanguine diro.
Incaſſum Siculis feruent incudibus æra,
Atque Iouis fruſtra fulmen micat: impia poſtquam

Et iam iam aggeribus fractis] Poeta ordinem rei non eſt ſecutus, ſed more Poetarum multa affingit, vt hic pugnam pugnatam. Porro ne rem, vt vere geſta eſt deſideres, ea ſe iuxta Baſilii narrationem in hunc modum habuit. Vbi, demolitis cœnobii muris vi tormentorum, præſidium in eo fortium virorum à Palatino collocatum, vidit: quoniam nullum eis aliud vel ſubſidium, vel auxilium, niſi ſola fuga ſupererat, ſub certis conditionibus Monaſterium Duci tradiderunt. Itaque Monaſterium ingreſſus Dux cum ſuis obtinuit, & eos qui fuerant de parte Comitis Palatini, iuxta condictum libere quo vellent abire permiſit, ſuſceptaque Monaſterii aduocatia, monachos reuocari fecit. Seceſſerat enim Abbas cum fratribus ad Spiram confugii gratia, paucis admodum ſenioribus in cœnobio relictis

Et ſcelerum impunes patitur Deus, hinc reor ipſos
Securos noſtri mortalia temnere Diuos.
Protinus vt capto ſtrepuerunt cornua muro,
Et latas Aquilæ fudere in mœnibus alas,
Sublatus clamor, trepidum noua terruit hoſtem
Fortuna atque graui pubes perculſa timore
Diſſipat hærentes acies, retroque relabi
Incipit, & turmæ fugiens dat terga ruenti.
Dux inſtat, vaſtumque fremit, nunc ille verendo,
Nunc àrencer tamen adit, nunc obuia ferro
Corpora tranſadigit, rorant iam ſanguine campi,
Putribus & paſſim deſeruent æquora buſtis.

Hinc reor ipſos] Ex eorum perſona dictum puta, qui rerum inferiorum atque hominum curam Deo adimunt. Hi autem iuxta vaticinium Exechielis, vt diuus enarrat Hieronymus, famem & gladium ſuſtinebunt. Sed de ipſo quoque iudicio Dei, & vindicta ſcelerum, ac virtutis præmio, omnes pene Græcorum antiqui poetæ, notitiam aliquam habuiſſe videntur, cum Elyſios campos, & fortunatas beatorum inſulas, nec non tartarum & Phlegethonta decantarunt, illos proborũ præmia, hos vero improborum pœnas: quos

At

quos poſtea poetæ latini ſunt imitati. Et eouſque proceſſit Maro, vt alienis etiam meritis ad Elyſios campos peruenitſi poſſe voluerit, canens: *Quique ſui memores alios fecere merendo.* Quod carmen in penultimo libro Diuinæ ciuitatis citat Auguſtinus, & inter alia ſcribit, Mirari ſoleo apud Virgilium iſtam Domini reperiri ſententiã, *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt & ipſi recipiant vos in æterna tabernacula.* Chriſtiani ergo eſt, Dei patientia non abuti, qui cum habeat in poteſtate vindictam, mauult diu tenere patientiam, ſuſtinens ſcilicet, clementer & differens, vt ſi fieri poteſt, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum & ſcelorum contagione volutatus, vel ſero ad Dominum conuertatur, ipſo monente & dicente: *Nolo mortem morientis, quantum vt reuertatur & viuat.* Et iterum, *Reuertimini ad me dicit Dominus.* Et iterum, *Reuertimini ad dominum Deum veſtrum, quoniam miſericors & pius eſt, & patiens & multæ miſerationis, & qui ſententiam flectit aduerſus malitias irrogatas*

At Lauſus, Mauors quem triſtia ad arma vocarat
Pugnator, poſtquam fractas videt eſſe cohortes,
Diſiectaſque acies, clamans: Pro Iuppiter, inquit,
Iam victi fugimus, raptas diſcurrit ad aras
Hoſtilis præda, ſupereſt nihil, omnia nobis
Abſtulit vna dies, & ineuitabile fatum.
Siccine viuendum eſt? auraque fruamur inulti?
O ter felicem bello, cui munere Diuum
Contigit oppetere, o fauſtam Calchantida prolem
Cuius in auxilium venit Dea, vulnere tandem
Regis agens animam, noſtris tua nomina faſtis
Inſeris, & fama pulſas iam vertice olympum,
Nunc moriamur ait, propiuſque per arma ruamus.
Sic effatus, equi velox ſpumantia laxat
Fræna, indignantemque premit calcaribus aureis
Vrget, & in denſos fumantem dirigit hoſtes,
Pannonis haud aliter cum per venabula frendens
Vrſa furit, morienſque ſuæ iam prodiga vitæ
In ruit arma volens, triſteſque irata ſagittas
Impetit, & vaſto diſcerpit vulnera morſu.

Ineuitabile fatum] Id enim, vt tradit Plato, totaque Academia ratum & fixum eſt, & magna atque æterna neceſſitate ducitur.

Calchantida prolem] OEbalum, de quo ſuperius dictum eſt.

Cæde replet iam Lauſus humum, gaudetq; ſupremis
Cladibus, atque vltus vitam finire cruorem.
Dum furit impatiens vitæ, totumque ruina
Agmen agit, dextra qui tela ſonantia torquet.
Hunc ſimul Vlricus crudeli Marte furentem
Aſpexit, contra aggreſſus, diuerberat haſta
Iam trepido femur, & vitalia vulnere grandi
Perſtringit: cadit exanimis, nec verba loquenti,
Effugit in ventos vita, & ſe miſcuit vmbris.
Vtque viri caſus, victriciaque arma per ædes
Viſa repente, omnis pubes, & Martia turba
Conſternata fugit, teloque in operta relictis
Terga dabant templis: & forſitan illa fuiſſet
Vltima lux bello, niſi nocte oriente, tenebris
Tethis ad Oceanum rapidum Titana vocaſſet.
Sic Phœbo fugiente acies & pugna dirempta eſt.
Deſeritur cædes, ſpoliiſque ſuperbus opimis
Ibat miles ouans, Dux curru inuectus eburno
Ingreditur templum, atque aras amplexus, & ignes
Proſequitur precibus, ponitque immania dona.

Interea croceis fulgens Tithonia bigis
Surgebat, vultuque Alpes luſtrabat Eoo,
Itur ad exequias, mandantur corpora terræ
Quæ ſub Marte truci, & ſæuis cecidere ſub armis,

Tithonia] Auroræ.

Munus vt exactum, ſupremaque funera fletis
Sunt data corporibus, tunc Dux, fortuna ſequenda eſt
Inquit, & armorum iuuat indulgere labori.
Hæc vbi, diſcedens conſertum protinus agmen
Educit, pubemque omnem petere ocyus altum
Prathenum iubet, & carris componere vallum.

Hic regio antiqua eſt, velut indicat alta vetuſtas,
Quam bello rigidi quondam domuere Cheruſcæ.
Quorum Prathenius Princeps (ſi credere dignum eſt)
Vrbem præclaram ſtatuit, ſibi mœnia fixit,
Pratheniamque ſuo dixit de nomine gentem.
Hæc demum voluente die, & labentibus annis
Phalſgraphidæ ceſſit, ſacræ qui munere tedæ
Auſpiciiſque olim tenuit dotalibus agros.

Fortuna ſequenda eſt] Fortuna à ſors dicitur, quia res humanas feriat, hoc eſt, agitet & regat. Dicimus autem ſingulariter fortunam vel deam, vt vetuſtas putauit, vel caſum, per quẽ res hominum voluuntur inſtabiles & incertæ. Pluraliter vero pro bonis fortunæ, præcipuè pro diuitiis dicimus fortunas. Pontanus libro de fortuna Secundo: Bene inquit, atque ex ipſa veri cognitione qui dixerunt fortunam nihil prorſus eſſe aliud, quam inopinum euentitiumque cauſſarum concurſum quendam atque coitionem. Expreſſius autem, nec minus è re ipſa, qui naturam eſſe quandam, eamque ſine ratione, ſeu ipſius impetum quendam naturæ profeſſi ſunt. Lactantius pictam à veteribus fuiſſe teſtatur cum copia & gubernaculo, tanquam opes tribuat, & humanarum rerum teneat regimen. Vnde à Marone non vno loco, & à pleriſque vocata eſt *omnipotens:* quod pro arbitrio poſſit diuitias commutare, victorias largiri, pauperem ſublimare, & opulentum deprimere. Propterea Saluſtius in Catilinario: Profecto, inquit, fortuna in omni re dominatur. Plinii libro mundanæ hiſtoriæ Secundo c. Septimo, verba de eiuſdem poteſtate etiam nunc vulgo dicuntur. Nam nullus eſt quantumuis ieiunus autor, qui non aliquid ſuper hiis luſerit, quique vel non extulerit fortunam, vel interdictis non inceſſerit. Sed eorum ſententia mille eſt manibus exploſa, qui fortunam putarunt deam, vel ea & caſu omnia fieri. Cum nihil ſit quod diuinam prouidentiam effugiat: à qua & ſi ſemper eſt, atque hinc Æſæ factum ſit nomen, ea denique perſeueret: tamen vnicuique ſua diſtribuuntur, vnde Nemeſis nomen emerſit. Diuerſique promuntur effectus, quorum alii per ſe, alii ex accidenti, alii neceſſario, alii, vt neotericis dicitur, contingenter eueniunt. Quare quod vni vel caſu, vel fortuna quandoque euenit, neutro modo alteri potuit eueniſſe: quod manifeſtum ſit exemplo protrito in ſcholis Theologorum, de ſeruis ignorantibus quid ſibi ſit occurſurum cum mittuntur à domino euenturæ illius rei gnaro & ſcio. quod enim caſu illis, aut fortuna contingit, domino relatum, tantum abeſt à caſu, vt præuiſum etiam & præmeditatum fuerit: Indeque ſolet elici, quæcumque hic aguntur, quanquam ad diuerſas poſſunt referri cauſſas, & modo naturaliter, modo caſu, modo fortuna facta iure dici: prouidentiæ tamen Dei, quam nihil aut effugit, aut effugere poteſt, ſi accepta referantur, nihil in ea vel caſus, vel fortunæ, vel naturalis neceſſitatis reperiri, ſed placiti & voluntatis Dei, qui ſua infinita bonitate libere producit, conſeruat, regit omnia, & quæ ſui capacia ſunt, ſi non obſtiterint, beat. Hæc hactenus adſcribenda duxi operæprecium: vt cognoſcant, qui omnia fortunæ arbitrio ſubiiciunt, toto ſe, vt dicitur, cœlo aberrare: multa ob inſtitutam breuitatem conſulto prætериens, quæ legenti mihi ſeſe obtulerunt. *Sacræ tedæ*] Titulum poſſeſſi oppidi indicat, nempe dotalem. Erat enim olim Principum Badæ, vt Irenicus relatum ſcribit.

Dux ergo inſignem multis cum millibus vrbem
Obſidione premit, tormentorumque labantes
Turbine dilacerat turres, pinnaſque minaces,
AEratoſque ruit laxa compagine poſtes:

At fama interea vt belli pernicibus alis
Nuncia Phalſgraphida Ludouici venit ad aures,
Prathenum petiit, fido comitatus Eolpo:
Qui ſimul atque Aquilas, & ſigna micantia vidit,
Sic ait: O quantum nobis hæc caſtra minantur
Exitii, quantaſque faces, noſtraque ruinas
Gentis habet: prohibete nefas, auertite peſtem
Dii quibus in terris cura eſt: arceſque Philippi
Deſpicite: atque feri rabiem compeſcite Martis.
Dixit, & armatum celeri pede tranſit ad hoſtem,
Atque acies inter graditur leueſque ſariſſas,
Vt fuit ante ducem, & libertas eſt data fandi,
Incipit: Egregia laudes Dux inclyte, & ipſa
Quam medio exerces ſemper clementia bello,
Huc noſtros traxere pedes, gradumque dedere
Vim tentare animum: neque enim facta abfore dictis

Dux ergo inſignem] Et ne hac in parte fides hiſtoriæ tibi deſit candide lector, haud grauabor tibi tradere verbis Baſelianicis. Occupato cœnobio Mulbrunnenſi, progrediens inde dux Kittlingenſem agrum, de dominio ipſius monaſterii, potenter ſibi ſubegit, & Palatini oppidum Brettam obſidione cinxit, caſtra metatus verſus Aquilonem oppidi. Firmata vero obſidione, muros, turres, ædificia quæque bombardis fortiter impellere cœpit: Verum qui intus erant, fortiter rem agentes, in Ducis papiliones machinas direxerunt, ſeque oppidumque viriliter defenſarunt: Verum cum ex ocio, vino delibuti & inebriati, machinarum & bombardarum cuſtodes vna dierum ſomno dediti ſecuriores ſe exiſtimarent, oppidani de oppido prorumpentes, ocio vacantes & ſomno cuſtodes aggrediuntur, cædunt atque occidunt, bombardaſq; nonnullas

Arbitror

Arbitror, ad noſtras quantum fama attulit aures.
Quippe tua ad ſuperos tantum nec geſta, nec ardens
Ferretur virtus, niſi te cæleſtibus aſtris
Infereret pietas, operumq́, exacta paterent,
Quare per Genium, Maneſq́, umbraſq́, tuorum
Linque oro has terras, tantis nec cladibus hauri
Immeritam gentem: & quando potes ipſe, precantem
Solue metu populum: quæ tanta iniuria mouit
Dux animum? atq́, vrbem fecit fortuna nocentem?
O male Prathenio ſunt his Duce condita terris
Mœnia. nam primum ſenſere per arua cohortes.

las rapiunt violenter & demoliuntur. Fit clamor ingens & inſolitus, atque tumultu in caſtris facto, correptis armis in hoſtem procurrunt noſtri, & mutuis cæſi gladiis, ceciderunt viri ex vtraq; parte plus minus duceenti. Durante autem obſidione, tandem Ludouicus Philippi Comitis Palatini filius natu maior, in papilones Ducis Vdalrici venit: quem multo cum honore ſuſcipiens Vdalricus, in tentorium ſuum introduxit: inter eoſque de ſoluenda, vt ſecuta eſt, obſidione tractatum. *Eolpo*] Ni fallar à ſpe nomen poſuit, quod ſpes ſeruet hominem in rebus duris, iuxta illud Ouidianum *Spes bona dat vires, animum quoque ſpes bona firmat. Viuere ſpe vidi, qui moriturus erat:* Spes autem græce dicitur ἐλπωρὴ, & ἐλπίς. *Leues Sariſſas*] Id eſt, expolitas. *Clementia*] Scribit Seneca nullum clementiam ex omnibus magis quam Regem ac Principem decere. Inculcandum aſſidue Regibus Principibuſque reliquis Theodoſii Principis monitum, cum ad filium loquens ſic inquit: *Sis pius inprimis nam cum vincamur in omni munere, ſola deos æquat clementia nobis.*

Rumolidum, cum ſæua feros bellona Cheruſcas
Armauit, quondam rupto qui fœdere Chauco
Quintilium adiuncto fuderunt Marte latinum,
Quis modus ô Superi dabitur? nunquam ne malorum
Proculcanda dies? paſſi ſumus omnia, tantum
Hoc ſupereſt, veniant Perſæ, Parthique fugaces,
Marmaridumve genus, pronuſq́, in vulnera Mazax,
Et quicquid Scythico claudit Mæotica Ponto
Interfuſa palus, vnde eſt via profundis
AEquoribus, laxique patent per Nerea curſus
Qui noſtras rapiant terras, incendia captis
Vrbibus iniiciant, depredatoſq́, ſub haſta
Venundent populos: ſed tu Dux inclyte, quantum
Laudis habes viciſſe vrbem, quæ ſemper inermis
Extitit, & multos pacem ſeruauit in annos?
Parua hæc ne tenta, maius tibi Iuppiter æquus
Deſtinat Imperium: verum ſi tanta gerendi
Bella auidus, neſcitq́, pati, aut ſuccumbere virtus,
Hoſtiles per agros, Rheniq́, per aſpera ſæui
Littora, confertaſq́, acies, incendia mortes
Verte illuc vrbes, & iura repoſce duello.
Quid ciues meruere mei? num finibus ignes
Ingeſſere tuis? raptoſue vſſere penates?
Non equidem tanti priſci ſtatuere coloni
Vrbem quam bello laceras, fiducia victis
Non dum tanta viris, populum ad commercia dextra
Dux trahe, ſuſcepsiſq́, precor iam deſine ab armis.

Cheruſcas] Poeta ſequitur eos, qui opinati ſunt Cheruſcas à Friburgo vſque Bruxellam, & vltra vſque Heidelbergam ſe extendere, hodieq. *Creichauenſes* appellari. Verum hii longe à ſententia Cornelii recedunt, Strabonis item & Claudiani. Ex quibus coniectamus, Cheruſcas olim Saxoniæ partem, & partem veteris Marchiæ tenuiſſe. *Fuderunt Quintilium*] Hanc horrendam & exitialem ſub Varo Quintilio cladem deſcribit Tacitus libro primo. Quam mœſtiter hanc ipſam cladem Auguſtus tulerit, docet Suetonius in eius vita titulo Viceſimo tertio.

Rupto fœdere] Strabo in principio Septimi. Quibus, inquit, adhibita fides fuerat, hii magnas clades intulerunt: ſicuti Cheruſci & eorum ditioni ſubiecti. In quibus tres Romanorum ordines militum, cum Imperatore Quintilio Varo, fœderibus fractis per inſidias obtruncati ſunt. *Adiuncto Chauco*] Phryſio. Siquidem minores Chaucos Phryſios, maiores vero Saxones putant. *Marmaridumque genus*] Populi ſunt Marmaridæ ad Ægyptios pertinentes, paulo ſupra Naſamones & Garamontes, Romanis armis deuicti. Vnde L. Florus in Auguſti laudem ſcribens libro Quarto. Potuit & ille, inquit, redire Marmaricus, ſed modeſtior in æſtimanda victoria fuit. *Mazax*] Cappadox. Eſt enim Mazaca ciuitas Cappadociæ maxima, in honorem Auguſti Cæſaris Cæſarea nuncupata. Alii volunt, pulſo Archelao Tiberium Cæſaream appellaſſe. Vnde Gregorius Nazianzenus, & Baſilius fuere. *Sæui*] Id eſt, exercee ſæuitiam, *Hoſtiles per agros*] Hoc eſt, in paternas ciuitates. *Verte illuc*] Quaſi dicat. Si gloriam quæris in armis, ſuperandi ſunt fortes & potentes, vt eſt pater meus Philippus: in victis nulla laus militaris eſſe poteſt. Hunc ſenſum indicat ſcholium adſcriptum: quod tamen in Poetæ exemplari, vnde codicem meum emendaui, non vidi appoſitum.

Dixerat. at cuneos vt vox eſt lapſa per omnes,
Placantur fera corda virum, clementia mulcet
Pectora, ceu dulces hyberno tempore nidos
Per mare veliuolum cum felix incubat ales
Alcyon, & fluctus ſedat futura marinos:

Cuneos] Milites in formam cunei redactos. Rariores enim primi incedunt, quibus vis maior denſiorq; ſuccedit. Ordinantur autem ad aciem hoſtium proſcindendam, & impreſſionem faciendam. *Alcyon*] Auis marina,

Deſiſtunt venti, & veſana Propontidos ira
Subſidens, æſtusq́ vado, monteſque remittit
Vndarum, & facili patitur caua lintea curſu.
Tunc Dux hæc contra ſedato pectore fatur:
Quod nos in veſtras bellum conuertimus oras,
Nil mirum: patrias ſedes, noſtrumque Philippus
Imperium rapuit: multum eſt quod fabula mundo
Errat de nobis, cum raptis vrbibus acri
Inuidia exarſit, Lyndeſmitemque nefandum
Iuuit, & in noſtros fines Thalacheron adegit.
Non fuit hoc animo, neq; enim mihi quæro triumphos,
Antiquas repeto ſedes, & auita tueri
Iura volo Imperii, Deus annuit, & mihi cælo
Signa dedit, miſſo in crines Saturnius igne.
At ſi me nunquam Diuum mandata mouerent,
Oppidaue, aut rapti bello confinia regni
Vrgerent pectus, ruere hæc ad prælia Cæſar
Sollicitat: ſequor hunc, nec non ſua iuſſa faceſſo.
Teſtor ego hoc caput, atq; vmbras, cineresque meorum,
Nunquam hæc in veſtris geſsiſſem prælia terris,
Me niſi traxiſſet raptarum iniuria laudum.
Verum tu poſtquam ſedem, dotaleque regnum
Reſtitui poſcis, ſupplexque in caſtra petiſti
Præbemus veniam populis, duroque volentes
Soluimus à bello, pacemque indicimus vrbi.
Nec piget oblatis donis certare priorem.
I felix, & ſolue tuam formidine pubem.
Finierat, tunc contra orſus ſic talibus ille:
Vellem pro meritis magnas Dux inclyte, grates
Reddere, Dii ſuperi teſtes mihi: ſed fruar aura
Dum viuens, & ero poſtquam ſub tartara lapſus,
Dum fluet Oceanus, metuetque ſub æquore mergi
Arctophylax, Phœbique diem iubar afferet orbi,
Nunquam animo egregii labetur gratia facti.

larine Alcedo dicitur, vt autor eſt M. Varro libro de lingua latina tertio. Ne quis Alcyona apud Plautum in prologo in Craſſinam legat pro Alcedonia. De hac aue ſic refert Plinius libro decimo cap. trigeſimo ſecundo, Alcyone paulo amplior eſt paſſere, colore cyaneo, ex parte maiore, tantum purpureis & candidis admixta pennis: collo gracili ac procero. Ea fœtificat bruma, qui dies Alcyonides vocantur. Neque apparent, niſi mari tranquillo, maxime Siculo. Faciunt autem ſeptem ante brumam diebus nidos. & totidem ſequentibus pariunt. Hi dies & nautis ſunt noti. Nam in his tempeſtatem non metuunt. Nidificant autem medio in mari. Nidi pilæ figura paululum eminenti, ore perquam anguſto, grandium ſpongiarum ſimilitudine, ex ſpinis aculeatis compacti, tanta duritie, vt ferro incidi nequeant. Franguntur ictu valido, vt ſpuma arida maris. Hactenus Plinius. Verum de numero dierum diſſentiunt ſcriptores: quod à Pylade Brixiano obſeruatum eſt, vt ſcribit ſuper hæc Plauti verba, Alcedonia ſunt apud forum. Quæ Eraſmus ille magnus ſpeciem prouerbii gerere comprobat ex Græcorum commentariis. *Arctophylax*] Sic appellatur, quod adhibitus vt quidam cuſtos vrſæ videatur. Dicitur & Bootes, ſiue Bubulcus. Quod Manlius affirmat, & Auienus hoc verſu: *Arctophylax, ſiue vt veteres cecinere Bootes.* Quod & Poeta libro octano ſic expreſſit, *Graio de nomine dictus Arctophylax pater eſt.* Idem tamen eſſe Bootes dicitur. Quia in modum bubulci plauſtrum ſequitur. Magnus ſyderis ambitus, aliis ad Icarum, nonnullis ad Arcadem Iouis ex Calliſto filium referentibus, vnde Arcadia dicta ſit, vt ait Pauſanias, Parrhaſio teſte. *Metuet ſub æquore mergi*] Nam adeo cardini iunctus eſt, vt nunquam totus occidat, ac opinione proſpectantium in eiſdem veſtigiis ſtare exiſtimetur. Vnde piger & tardus à Poetis appellatus eſt, hac nimirum ratione mathematica.

Nox ruit interea, tenebrarum, & noctis opaca
Interuentu, abiere Duces, vltroque citroque.
Poſtquam pacta fides, Heros velut humidus Auſter
Subiicitur Ponto, vel cum nimboſus Orion
Saxonium inuadit pelagus, ſic vndique ſignis
Effurit elatis, conſumitque omnia flamma,
Proſternitque ſolo diſiectis oppida muris,
Antiqui tandem Peſychami ad mœnia venit,
Qua vitreus Niceri Nagelia iungitur alueo,
Et late poſitis cœpit circumdare caſtris.
Tunc ſubito trepidare omnes, vt viſa repente
Picta per herboſos figi tentoria campos.
Non aliter quam ſi terra abſorberet hiatus
Iactave funeſtam lampas conſumeret vrbem,
Dum timor attonitos agitat, tunc prouidus Aiax,
Qui genus antiquis fertur duxiſſe Thuringis,

Vltroque citroque] Barbari hinc inde dicunt, pro quo, vt obique latinus. Eraſmus noſter adoptat Centuria tertia Chiliadis primæ, vltro citroque prouerbiali figura dici, valereque perinde, quaſi dicas, huc atque illuc. Fieri autem venuſtiorem metaphorã, quoties ad mutuam altercationem, diſceptationem, confabulationem rixamve refertur. Quod vides à Poeta noſtro obſeruatum. *Heros*] Dux Decius. *Orion*] Orionis fabulam varie narrat Higynus libro ſecundo. Seruius vero libro primo Æneidos. Quibus adde quæ Parrhaſius ſcribit Secundo commentario in Claudiani raptum: quo teſte Heſiodus ait Neptunum compreſſã, non vt inuerſus Higyni codex habet, Eyriale, ſed vt Ni-

Proſilit

candri

Digitized by Google

Proſilit in medium vulgi, dein talia fatur:

candri ſcribit interpres, Hieolo Minois filia Orionem procteaſſe. *Nimboſus*] Nam ſignum eſt famoſum tempeſtatibus. Et à Plioio hotridis connumeratut: Hæc inquit, ab hotridis ſydetibus exeuot Arcturo, Orione, Hædis. *Saxonum pelagus*] De hoc paulo aote diximus, ibi, Saxonidam oram. *Nagelia*] Fluuium, quem Nagoltam oos vulgo dicimus, cuius in Neccari deſcriptione memioi, Poeta intelligit, vocis aſperitatem ob carminis decorum, vt ſolet, decliaaus mutauit.

Vtendum eſt paucis, inquit, produxit inarctum
Iam noſtrum fortuna caput, tentanda ſalutis
Qua datur ipſa via eſt: en vndique cingimur armis,
Inque pares bello, tanquam pecus abdimur vrbe.
Quare agite, & veris animos aduertite dictis.
Induciæ primum, pugnæque vacatio tantum
Biſquinos oranda dies, neu buccina Martem
Excitet, admotaque ruant teſtudine poſtes:
Intereagelidas Iſeris mittamus ad oras
Qui magno belli narrent exorſa Roberto.
Si feret auxilium, & feſſis ſuccurrere rebus
Ipſe volet, duremus ait, Martemque feramus.
Sin aliter, iuncta feriamus fœdera dextra,
Vlricum & lati noſtram ducamus in vrbem.
Nunc vtrum vobis placeat decernite ciues.

Iſeris mittamus ad oras] Significat Laodshutum, vbi Robertus morabatur, cuius mœnia Iſeris fluuius radit.

Stabant ancipites, tandem in diſcrimine tanto
Inducias poſcunt, Dux annuit, ictaque vtrinque
Pax biſquinque dies ſiluerunt arma ſequeſtro
Sub Ioue, & hoſtiles preſſerunt tela cohortes.

Ioue ſequeſtro] Id eſt, coociliatore, & vt vulgo dicitur mediatore. Nam ootum eſt *Sequeſtrem* vulgo appellari eum, cuius electi fideoi vtraque pars ſequatur. vode & vocabulum à ſequeodo factum. Apud Iuriſcooſultos Sequeſtria actio datut, de eo quod ſequeſtro ponitur. Maro io vndecimo Æneidos, *pacem ſequeſtram* poſuit pro induciis.

At vero armipotens mouit ſua caſtra Robertus
Tranſtanium, & multis cinxit legionibus vrbem,
Vtque acies viſæ, vtque arma, & fulgentia campo
Signa Palatini, trepidatum eſt vndique in vrbe.
Hi reparant murorum lapſus, hi caua tortis
Balliſtis onerant, alius ſub mœnibus ignes
Suſcitat, atque ſudes fuſo ſuccendit oliuo.
Aſt alii aereas turres, pinnaſque minaces
Aſcendunt, palos, & tela immania tollunt,
Saxaque plumbataſque, & auita erugine glandes.
Nec mora Phalſgraphides extollere ſigna maniplos
Imperat, aggrediturque excelſam mœnibus vrbem.
Tunc cœlum & montes, ſyluæ, valleſque profundæ
Intonuere, ſolumque tremiſcere ſubter anhelans
Quadrupedantum longe viſum eſt impete equorum.
Iamque tribus fit pugna locis, iam miles acernis
Subnixus gradibus ſcandit ſcutatus ad alta
Culmina murorum: contra feruentibus hoſtis
Depellit ſudibus, ſaxiſque molaribus inſtat
Phalſgraphidis, ardenſque oleum ſuper arma profundit.
Occumbunt fortes animæ, necat Aſteriphontem
Funditor Aulibates. aſt Elor Ethyngius Heucho
Clamanti intorta fauces tranſuerberat haſta.
Sic cadit Eurynomes, ſic & deſultor Opæus:
Euomit ille animam framea, ſed hic interit arcu.
Parte alia Alcionus, Naubleſque, & Phadenius Phux
Mœnia dura ruunt tormentis, ardua moles
Prona cadit, longoque horreſcunt ſaxa fragore.
At ſua Phalſgraphides portas impellit ad altas

Funditor] Vegetius de re militari cap. decimo quarto libri Tertii, Funditores, ait, ſunt, qui fundas ex lino vel ſetis factis, contorto circa caput brachio dirigunt ſaxa.

Vexilla,euellitque æratos cardine poſtes.
Vt via facta, ruunt omnes,armiſque pauentem
Inuadunt vrbem infeſtis, atque obuia cadunt
Corpora, ciuilique madent in ſanguine tela.
Dum ſæuit Bellona ferox, dumque ira cruenta
Glſcit, & vrbanam ſuperat vis Martia plebem,
Phalſgraphida occurrit magno, laniata capillos
Turba nurum,pacem lachrymis veniamque precatur
Procidua ante Ducem: precibus qui victus, ab æſtu
Deſinit armorum, & victa dominatur in vrbe.
Nuncius interea Peſychemi mœnia linquens
Trauſtanium petiit,atque obſignata tabellis
Offert magnanimo Patrum mandata Roberto.
Quæ ſimul ac legit, curarum examine voluit
Diſtractos hinc inde animos: ſtant Norica cordi
Bella,nec auderet dotalem inglorius oram
Deſerere, & populos, dulceſque relinquere terras.
Multa ſuper meditans ſecum,dein talibus hiſcit:
Non ita magnanimos primo ſuccumbere in ictu
Fortunæ,belliq; decet,frangique periclis.
Difficilis captu regio, ſublimia in auras
Mœnia tolluntur, Nicerusque, atque Entium vtraque
Alluit in parte,& tenuis Nagelia cingit.
Addo arces etiam, duratos Marte labores
Quis veſtrum ignorat? patrios vix agmine campos
Attigit Vlricus, trepidatis? quo pudor ille
Armorum ceſsit, Martiſque abiere furores?
At poſtquam ſic fracti animi,ſic perdita virtus,
Hoſtem non armis, vllaue laceſſere pugna
Eſt opus, at clauſis defendere mœnia portis
Auxilio nobis dum belliger arma Boemus
Sumat, & extremo miles fremat excitus Albi.
Cum primum hic aderunt,vrbem,veſtramque iuuabo
Fortunam: perſtent ciues,durentque labori
Interea,patriiſque abigam à mœnibus hoſtem.

Dixerat, at trepidam præpes feſtinat in vrbem
Nuncius,& coram ſimul ac data copia fandi,
Exponit reſponſa Ducis, dum tempus inerti
(Nam biſquinque rubens aurora reuexerat ortus)
Conſilio premitur, Decius volat agmine Princeps
Aggrediturque ferox magnis clamoribus vrbem,
Cepiſſetque: niſi penitus luctantibus Auſtris
Ingentes orti motus,quibus almaque tellus,
Fluctiuagumque mare, & veſtigia noſtra ſub imo
Oppoſiti contra, & manes tremuere barathri.
Tunc paſsim trepidare patres, ſermoq; vagari
Talis in vrbe, Dies cum craſtina fulſerit, Heros
Arma ciet,noſtroſque inuadet milite muros.
Heu quales gerit ille minas,num præda vehemur,
Innuptæque ibunt famulatum in caſtra puellæ?
Quin pacem æternam patriæ,magnumque vocemus
Heroa in fœdus: ſic paſsim verba feruntur,
Et circum aereos pubes cubat anxia muros.
Interea exoritur iubar omnipotentis olympi:

Nicerusque,atque Entium] Id ſuperius enarratum eſt.

Arces] Habet enim oppidum arcem, & eam, vt Baſilius ait munitiſſimam.

Interea] Id eſt, dum hæc aguntur. Nam particula interea, inquit Seruius ſuper primo verſu Decimi libri Æneidos, præterita negocia coniungit futuris.

Tunc *Iubar*]

Tunc pugna diſſiſi animi, iuueneſque patreſque
Pergunt ad portas, ingentiaque æra reſoluunt,
Victoremque Ducem, & florentes ære catervas
Accipiunt læti: curruque inuectus eburno
Iuramento adigit populos, fœduſque ſacratum
Teutonico de more ferit Rætheius heros.
Inde Leoſtenium ſinuoſi ad Cocchenis vndas
Inuehitur: tunc ſeſe vrbeſque, arceſque videres
Dedere victori, nec non Veſpergon, & vdis
Condita Iaſtadii Mechimolia mœnia ripis
Vi capit, & tandem defeſſus Marte quieuit.

Iubar] Proprie lucifer dicitur, quod iubar lucis effundat, à quo quidque fulgens ita numinatur. Probus in catholicis, Iubat, inquit, nomero ſemper ſingulari ſplendorem diei ſignat. Maro, *It portis iubare exorto. Omnipotentis*] Non ignoro oonnullis placere magis, vt apud Marooem', quem vbique feliciter Poeta ſequitur legendum, *omnipatentis. Tunc pugne diſſiſi animi, iuueneſque patreſque Pergunt ad portas*] Scribit id Baſilius etiam hoc modo. Ioeulis autem Bombardatum lapides iactos ferre uou valentibus, neque aliun de ſpeɾantibus munitiuoem, ſub conditiooe ſalutis Duci Vdalrico dederunt. *Ratheius*] Romuleus, à Romanis origiuem traheus. Rætheius mons Troiæ eſt. Vnde Romaoi Ræthei dicuntur, vt Æneadæ ab Ænea qui ex Troia venit. Vtitur Ræthei epitheto frequenter Sillius Italicus. *Inde Leoſtenium*] Baſilius ſic, Dux obtento cum arce oppidulo *Boſeckheim*, collocatis inibi præſidiis, Comitatum Ludouici de *Leoſtein*, partis palatini Comitis manu armata vallauit, omnemque comitatum, & quæ ſuæ ditionis eraot, igne ferroq. vaſtanit, & in deditionem accepit, maxime caſtrum *Leoſtein*, cum villis *Groſs vnd Klein Ingersheim*: quibus obtentis in Comitatum W*insperg* mouit exercitum, incenſis per circumirum villis: caſtrum vero vallauit obſidione, quod firmiter expugnatum obtinuit. Iode progrediens, Nouam ciuitatem pari ſorte in deditionem accepit, Deinde *Meckmül*, oppidum obſideos, in ſuam redegit poteſtatem. Hæc Baſilii verba, Poetæ, vt ipſe vides, lumen inferunt, & verſus ob mutata nomina obſcuros, reddunt penitus claros. *Leoſtenium*] Irenicus Germaniæ illuſtrator candidus teſtis eſt, Comitatum Leoſteinenſem, olim Levvinſteioenſem appellatum, eſſeque ven etao dæ antiquitatis regiooem. *Cocchenis*] Vulgo *Kocher* dicitur, & latine Coquus. Hic iu loco à ſuo dicto nomine *Kochendorff* Neccharum iogreditur, vt retulimus. *Veſpergen*] Winſpergum intelligit. *Mechymolia*] *Meckmullenia*, vt ita dicam. *Iaſtadii*] Iaguſtæ, cuius etiam ſuperius mentionem fecimus.

LIBRI SEXTI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEPTIMI.

LAntgraphii Haſſiæ geſta narrantur, quem furioſum aliquantulum fuiſſe Poeta introducit. Is ergo cum exercitu Chaubos oppidũ Rheni inuadit, qui præſidia Heluetiorum habebant. Ibiq; nonnulla de Heluetiorum dimocratia. Inde Lantgraphii oratio militaris de inuadendis muris noctu, pugnaq; atrox deſcribitur. Cumq; fere victor Lantgraphius videretur, imbri tonitruq; exterriti Lantgraphidæ in caſtra redeũt. Ilicet Dux moræ impatiens, caſtra mouit, Odenhemium inuadit, Stheniumque oppida. Inde Vrſino in monte trophæa ponit. Elatus gloria iterum Chaubos repetit, eiuſque ſtratagema deſcribitur, pugnaque cum triginta Chauborum exploratoribus. Sequitur præparatio pugnæ naualis. Interea Sunebergh cum Gesfeltum occupaſſet, à Palatinis illic oſcitabundus capitur. Simulque Chauborum nauale à Lantgraphidis comburitur. Chauborum oratores centum Budorium petunt, naueſque auxilio deducunt. ſequitur pugna naualis in Rheno, & Pallantiæ turris Rhenanæ origo: ſed voce Deum audita, Haſſiadæ, & tonitru exterriti, claſſem ad littora vertunt.

AVSTRIADOS LIBER SEPTIMVS.

INterea Abnobiis deduxerat agmina ſyluis
Lantgraphius Dux, ſceptra tenens quo magna Thuringis
Haſſia contigua eſt, & Bructera vergit ad arua. (ſimq; vagatur
Hic armat ter mille equites, paſ-

IN AVSTRIADOS LIB. VII. SCHOLIA Iacobi Spiegelii.

INterea] Particulæ huius vim ad fiuem præcedeotis libri ex Seruii authoritate diximus. *Lantgraphius*] Scilicet Wilhelmus cognomẽto Medius, pater Philippi, qui iam duminatur. Nam Ludouico, qui, Ænea Syluio teſte, Romanum Imperium

Marte furens, & cuncta quatit, nec viribus vllus
Par erat, aut mediis quiſquam violentior armis.
Non aliter Nyſæ frænatas vertice tigres,
Tyrſigeramque nigros pubem commouit ad Indos
Bacchus, & armatas in bella Mimallonas egit.
Hinnit eques, pulſatque ſolum, tremit hauſta ſub imo
Tellus ipſe ferox, acerque in prælia turmas
Inſtruit, & Rheni poſitos in littore Chaubos
Inuadit, vallumque locat: dein bella per vrbem
Chauborum indicit, famaque exterritat hoſtem,
Geſtarum cuius rerum ſe tollet olympo
Gloria quantum armis, quantum ſupereminet omnes
Ingenio, haud vtinam furor & violentia Martis
Tanta foret, mediis victor fulſiſſet in armis,
Venturumque ſibi nomen peperiſſet in æuum.

oblatum, ob literarum ignorantiam recenſauit, tres Wilhelmi ſucceſſerant. Porro Lantgraphii vocabulum interpretari video Comitem Prouinciæ. Haſſiæ Lantgrauiorum genus Irenicus non præterijt. Iam authorem habes, ſi forte requiris, vnde petas, apud quem legimus Lantgrauiatum Haſſiæ olim ad Thuringorum dominium attinuiſſe, & ſub Othone Tertio ac Gregorio Quinto in Lantgrauiatum eſſe redactum: cum prius tantū Comitatus extiterit. Haſſones vero, ſi ſit aliqua Saxonum portio, vt mutata pro conſuetudine Græcorum, b litera ins, aut econtra pro Saſſonibus Haſſones ſint dicti, parum conſtat, inquit Albertus. *Abnobiis ſyluis*] Quæ Weſtualiam vſque porrigi diximus. *Haſſia*] Nomen regioni inditum à monte Haſſo. *Thuringis contigua*] Ad Abnobios montes. Ab aliis partibus habet Franconiam, Sueuiam, Saxoniam. Sunt qui putant olim Cheroſcos incoluiſſe Thuringiam. *Bructera vergit ad arua*] Id eſt, Weſtualica, quia Haſſiæ montes Weſtualiam excipiunt à meridie. Colligitur autem Bructeros coluiſſe partem ſaltem Weſtualiæ. quoniam Amaſis fluuius per Weſtualiam labitur, inter quem & Rhenum Druſus cum Bructeris loci accolis bellum geſſit. *Nyſæ vertice*] id eſt, à vertice Meri Indici montis, ad cuius radices, authore Curtio, Nyſa vrbs eſt clariſſima & maxima, vt Mela inquit. Ab hac vrbe Bacchus Nyſæus dictus eſt. Is enim multis cognominibus, vt quarto transformationum canit Ouidius, nuncupatus eſt. Stephanus de Vrbibus, vrbes decem eſſe tradit, quæ Nyſæ fuerint nuncupatæ. Vel ideo dixit, *à vertice*, quoniam Bacchus Indos ſubegit, apud quos ſolum & Hyrcanos tigres gignuntur. Inde fingitur Bacchus à tigridibus trahi. Artem captandi tigres, diuus Ambroſius Hexameron libro ſexto exequitur. Eſt autem huic fere inditum nomen à velocitate. Medi enim tigrim, ſagittam dicunt, ait Plinius. Inde propter miram huius animalis pernicitatem, creditum eſt Zephyrum ventum habere maritum. Ex hac opinione à Claudiano Poeta tertio raptus Proſerpinæ ſcriptum eſt, *Fremit illa marito Mobilior Zephyro*, quem locum contra fidem veteris literaturæ Parrhaſius corruptum adnotauit. *Thyrſigeram pubem*] Exercitium ferentem thyrſos. *Mimallonas*] Bacchas, quæ & Mimallonides apud Perſium. *Chauborum*] Horum facit mentionem Strabo, libro ſeptimo. Sed non arbitror eſſe quos nos Cubos vocamus. Attriſit vetus, vt opinor, vox Poetæ: quamquam mox & Cubos dicit, & alibi.

Iam Tarteſſiacas demerſerat ora ſub vndas
Occiduus Titan, ſomnuſque animantia habebat.
Chaubis nulla quies, ſenio pars arma ſituque,
Pars clypeos mundant, chalybumque in Marte trilices
Inſtaurant, velluntque altis ex montibus ornos:
Hi foſſas ducunt, circumdantque aggere muros:
Proſpectant alii latas ex vrbe phalanges,
Miranturque, pauentque ſimul, ſpeſque omnis in ipſos
Verſa erat Heluetios, primum quos liquerat vrbis
Cuſtodes, remeans ad Norica regna Robertus.
Hii tragulis ruere in pugnam, & torquere nocentes
Mazaras ſueti, bellatoremque vocare
Alciden votis, & duro tympana trunco
Quaſſantes in fata ruunt, nulloque pauentes
Turbine bellorum, genus inſuperabile, pugnant.
Aurifero (vt fama eſt) riparum margine Rhenus
Qua ruit ore tonans, illic ſua regna gubernant,
Saxoſaſque habitant valles, qui viribus acres
Auxere Imperium, tranſque Alpes iura miniſtrant,
Præclaraſque regunt Italis in finibus vrbes.
Iis igitur cura eſt pro muris cernere bello

Deli-

Hii tragulis] Teli genus, vt etiam mazaræ, quibus olim Heluetii in bello vtebantur. Dicta tragula eſt, quod infixa ſcutis traheretur.

Alciden] Herculem. Vel illum antiquiſſimum, cuius Cornelius meminit, & quem Peutingerus noſter Alemannum Deum credidit extitiſſe. Vel illum Corneliano priorem, ac ætate maiorem, Oſiridis filium. Alemanni ſimulacrum in Augæa ad noſtra ſecula delituit, iuxta Conſtantiam: vbi non longe à ſuo nomine villa Alma vocatur. Scribit Irenicus. *In fata ruunt*] Id queritur Vadianus his verbis: Nimius nonnunquam (pace meorum Heluetiorum dixerim) nimius eſt impetus. Nec eſt ſatis valere viribus, niſi ipſis magna induſtria vtaris.

Aurifero vt fama eſt] Laus Heluetiorum. Dicit autem *aurifero*, quia in quibuſdā locis Rhenus arenas habet, ex quib. aurum fit: vnde etiamnū aurei Rhenenſes dicuntur. *Illic ſua regna gubernant*] Originem Rheni, de quo etiam Poeta latius in ſequenti libr. referemus

Deligere excubias, & aperto marte phalanges
Condenſas ſtruere, & titubantem accendere plebem.
At contra luſtrare locos, murumque videre
Lantgraphius, qua parte queat trabe frangere dura
Mœnia, & antiquas arces duellere fundo.

temus ibidem, nonnulla primo libro diximus. Admonendum hic duximus Lectorem, de Suitenſium Heluetia Poetam verba facete: quæ ad Ortum Brigantinos & Aduallam habet: ad Meridiem Inſubres, Alpes Hannibalis, Gebennam: ad Occidentem Burgundiam, Iuraſſum: ad Septentrionem Baſileam, iuxta deſcriptionem Irenici. Nam Heluetii de quibus Cornelius, vt indicat Commentatioli in libellum Taciti de moribus & populis Germaniæ, author, quiſquis is fuerit, doctiſſimus certe, incoluere regiones, quæ Comiti Palatino, Marchionique Badenſi, & Spirenſi epiſcopo parent. Alciatus qui in commemoratione Heluetiorum nonnihil lapſus eſt, & Vadianus, vt ille vere ait Heluetiorum in literis decus, putant Heluetiorum vetuſtorum tractum hodie habitare è Germanis illuc profectos. Reliqua de Heluetiis apud eoſdem, Syluius gentis moribus iniquus eſt, & anthor Soliloquii pro pace Chriſtianæ Reipub. *Viribus auxere Imperium*] Id Mela In vniuerſum de Germanis prodidit, *Ius*, inquit, *in viribus habent*. Idque maxime ſi laceſſitus quis ſit iniuria. Vnde Vadiano teſte, illa certi iuris in Germania quondam duellorum ſeueritas. Hæc hodie Hiſpanis familiaris eſt: adeo, vt Cæſar Maximilianus, Princeps alioqui Eccleſiasticæ diſciplinæ cultor obſeruantiſſimus, quod illa Duellum Chriſtianis prohibuerit, nobiliſſimis duobus Hiſpanis, tandem duelli campum aperuerit diu negatum, morem gentis prius edoctus reſcripto Regis Ferdinandi, huius qui iam imperitat Caroli Aui materni. *Regunt Italis in finibus vrbes*] Hoc dicit, vt puto, propter pacta certa inita cum Rege Gallorum ſuper Ducatu Mediolani: vel quæ ſibi dicuntur vſurpaſſe à tempore exacti Ludouici quem grauiſſimi viri Gallis hoſtibus ab eis proditum in literas retulerunt: quorum nonnullos citaui in ſcholiis meis, quæ ſcripſi in librum Pontani de immanitate, quam perpetuam Suitenſis nominis infamiam iuſtius diluiſſet, ſi modo potuiſſet ille. Cui bilis mota, quod alicubi ſcriptum eſt, *Schaphuſam* à Principibus Auſtriæ ad coniuratos Suitenſes defeciſſe. *Cernere*] pro decertare, & decernere. Sic Maro: *Inter ſe coiiſſe viros, & cernere bello.*

Nox erat, & Proceres vocat ad tentoria pirmos
Vlricum Saxona, Ducemque Kuniſtea belli,
Dein tales promit ſedato pectore voces:
Cernitis o ſocii, quanto rapienda triumpho
Vrbs datur hac nobis, nihil eſt meminiſſe peracti,
Quid refert rudibus moliri incendia villis,
Agreſtes populare domos, & prædia ferro
Incolumes tantum ſultis modo linquere Cubos?
Hic decus, hic laus eſt, Proceres agite, horrida tela,
Et frameas vibrate manu, vel more parentum
Feruida Teutonicis properate in bella cateiis.
Quis pudor, & belli & laudum neglecta cupido,
Ceruicem oblatis vetat obiectare triumphis?
Nos Bellona vocat. ſuadentque ſilentia noctis
Inuaſiſſe vrbem crapula ſomnoque ſepultam.

Saxona] Nomen familiæ eſt, non gentis. *Kunſtea*] Comitem regii Lapidis. *Kungſtein*, quorum ditio & ſedes haud longe abeſt à Francofordia nobiliſſimo illo Germaniæ emporio. *Incendia*] Taxat Poeta latenter Lantgrauii militem, qui plurima loca, etiam ſacra tẽpla igne abſumpſit. Audiuit male & ipſe Landgtauius ob hæc incendia, vulgoque furioſus, qualem vbique Poeta introducit, vt pleriſq; locis deprehendimus, creditus eſt. Quanquam Poeta in militem culpam transfert, & artificioſe, vt omnia. *Sultis*] Pro, ſi vultis. ita vtebantur antiqui, vt Feſtus meminit. *Frameas*] Germanis proprie frameam conceſſum eſſe inſignes autores tradunt. Copioſe Irenic. lib. 4. Germaniæ Exegeſeos tractat varia Germanorum tela & arma, *Teutonicis*] Quod alii à Germanis his nõ legantur vſi cateiis, vt refert Ireuic. qui vult Maronẽ hoc verſu, *Teutonico ritu ſoliti torquere cateias*, metaphoricos aliis aſſcripſiſſe. Idẽ ſcribũt eſſe, qui putãt Cateias ſcuta fuiſſe prælonga, pene totã corporis inferioris partẽ tegẽtia, qualia Boemorũ ſcuta, ſolo, dũ præliãtur, infixa referũtur, *ein Tartſch*.

Dixerat, & tacitos flectens ad mœnia greſſus,
Incuſtoditos ſcalis inuadere muros
Cœpit, vbi excelſum ſurgentibus aera pinnis
Culmina frangebant murorum, peruia nulli
Dumque ea molitur, quernaque minacibus hærent
Parietibus ſcalæ, & muros ſubit vnus & alter,
Pondere franguntur ligna, & detecta cadentum
Scuta dabunt ſonitum, vigilemque it rumor in vrbem.
Vt caſus miſerum & longum gemuere ruina,
Ignari trepidant. Alii inter tela ruebant:
Accedunt alii tedas, & noctis opaca
Diſcutiunt tenebras: clamant matreſque, nuruſque,
Formidantque viris, fraudumque ignara iuuentus
Curſitat huc illuc. Tandem Leucontius Andes

Antiquis prognatus auis, Leuciſq; profectus
Anteuolans, criſtas & ſcuta nitentia vidit,
Et ſcalis iterum muros aſcendier altos,
Atq; locum inuadit, multoſq; à culmine turbat,
Vociferans: hinc arma viri, depellite veſtris
Mœnibus hoſtiles dextras. En vndiq; noſtros
Miles habet muros. His dictis ingruit hoſti.
Tunc ſubito Heluetii Chauborum ex arce ruentes
Plumbatis armata cohors, trabibuſque præuſtis
Inſtaurant animos: alii inſultantia bebris
Agmina detrudunt, & pila tricuſpide ferro
Euibrant equites, quo vllum non ſæuius ictum
Telum infert, cum ſeſe hoſtilibus applicat armis.
Saxa alii iactant, ſemifractaſq; columnas.
Hos timor audaces, & mortem temnere bello
Deſperata ſalus cogit, longiſq; cateiis
Vociferantem altis pellunt de mœnibus hoſtem.
Parte alia æriſono portarum in limine primi
Certant Vlricus Saxon, ductorque Kuniſteus,
Nec non ſanguineo indignans effulminat enſe
Lantgrauius, contraque iubet ruere agmina muros.
Diffugiunt omnes, iam propugnacula victor
Miles habet, trepidi linquunt iam mœnia Chaubi.
Cum ſubito tenebras optata crepuſcula Phœbi
Expellunt, reſerantque dolos: tunc rurſus ab alta
Arce globus iuuenum magno clamore repellunt
Lantgraphidas, gliſcitque atri vis ignea Martis.
Et iam Dux aderat, ſcaliſque innixus acernis
Aggreditur muros: qui poſtquam mœnia vidit
Deſerta, & fugere, & victori cedere Chaubos,
Armatam excutiens dextram, dat ſigna flagello
Impetret latos tormento vt machina muros
Turrifragis aries: extemplo cornibus alta
Saxa quatit, pinnasque trahit ceruice reuulſas,
Vltra autem rapidum, qua Belgica littora Rhenum
Feruida flammatos efflabant æra molares
(Nam ſimul horrendo pulſantur turbine cautes)
Territa anhelat humus, cœlum, nubeſque, fretumque
Aſtupet, & Nymphæ ſubeunt vada Rhenides ima.

Pugnatur paſſim, euaduntque, tenentque potentes
Lantgraphidæ muros, vrbem timor angit, vbique
Concurſum Hic telo in pugnam ruit Ardennao,
Hic volat Hercyniis condenſa per agmina truncis,
Fert Glycias haſtam, caſtu Pythis, Idor acernis
Ingruit Emathio cædi de more ſariſſis,
Fuſtibalum Thermonta iuuat, quo torquet in auras
Saxa, & vulnifico ommittit bella flagello.
Exclamant pauidæ matres, & culmine ab alto
Antiquas iactare trabes, caſuſque domorum.
Dumque furor Thermonta agitat, ruit obuius Idmon,
Qui Biturix genere & patria ſed cæde parentum
Exilio damnatus erat, deuictaque viſens
Regna Sicambrorum, multos latuiſſe per annos

Leucis] Strabo hos quem Poeta ſequitur, ſupra Heluetios ponit. Sunt qui Tullenſes eos hodie velint nominari. Peutingero iuxta Mediolanos habitant.

Feruida æra] Tormenta bellica, quæ nos à [illegible] nūc bombardas appellamus, vt dictum eſt. & Caranaus in deſcriptione bombardæ teſtatur, *Boarda, ſiue placet bombardam magis quod dicta boatu ſeu bombo procul.* & cætera. *Flammatos molares*] Ignitos lapides.

Ardennao] A ſylua Ardenna: quæ & Arduenna appellata: quæ à Metenſibus vſque ad Aquiſgranum porrigitur, dicta *Achter Wald.* ait Irenicus. *Sariſſis*] Tel genus, vt dixi, apud Macedones frequens. Vnde dixit, *Emathio de more*] quoniam, vt inquit Plinius, Theſſalia quoque in Macedonum nomen ceſſit. *Fuſtibalum*] Fuſtis eſt longus pedibus quatuor, cui per medium ligatur funda de corio, & vtraq; manu impulſus prope ad inſtar onagri dirigit ſaxa. Autor eſt Vegetius de re militari libro tertio. Dicitur autem à fuſte & ballo, quod ſignificat iacio. Vnde fuſtibalum, non fuſtibulum ſcribendum.

Fertur *Biturix*

Fertur, nec ſceleris ſoluiſſe piacula tanti:
Hic tegere incocto taurorum tergore crines,
Villoſoq́ ferox corpus centone ſolebat:
Qui cernens Thermonta procul, volat impete vaſto,
Et iuuenem telo moribundum ſternit arena.
Vociferans Thermon, quis me adiuuat? Idora ſemper,
Idora commemorat, repletq́ vlulatibus auras.
Non ſecus Aſconii in nemore Amphitryonius Heros
Incautum clamabat Hylam, curuæq́ ſonabant
Dilectum valles, ſpelæaque ſaxea nomen.
Dum gemit infelix Thermon, volat Idor, & inquit
En Thermon, en vltor adeſt: nec plura locutus,
Vibrans Æmoniam dextra impellente ſariſſam
Torquet, & effractis tranſuerberat Idmona coſtis.
Hic cadit exanimis, rupto pulmone cruorem
Euomit, & largo fœdatur ſanguine tellus.
Dumq́ gerit Thermonta humeris pius Idor, ab alto
Saxum horrendum ingens, & ineuitabile pondus
Corruit, & medio defixit vertice vulnus.
Non ſecus ac ſcopulos ſummis de montibus vndæ
Ingentes feriunt caſu, conuulſaque ad imum
Saxa ruunt, plantæque ſimul, taxique minaces,
Ille cadit per prona miſer fractoq́ cerebro
Illico purpuream moriens euaſit ad auram.
Occurrunt ſocii Telamon, Larteſq́, Procaſq́,
Haſtiadum proles, quos inter Martia tela
Dux flagrans animo vocat alta ad prælia voce.
Hic armis grauior, ſcutumque & fiſſile robur
Vibrat, & ærato defendit caſside crines.
Et iam victor erat, cum deſuper ignibus atris
Intonuere poli, creberq́ è nubibus imber
Deſiluit piceis, & nox prauenta tenebris
Vtramque inuaſit magna formidine pubem.
Hi repetunt arcem, fugit ad tentoria miles
Haſtiades, cœlumq́ timet flammasq́ Tonantis.
Dux tamen impauidus, quis enim non ceſſerit aſtris?
Diſperſas recipit turmas, reditumque repente
Imperat, & foſsis muniri, atque aggere vallum.
Et iam ſub nigro turbata tonitrua cœlo
Deſierant, Phœbique iubar rutilantius ibat,
Feſtini redeunt ad propugnacula Chaubi
Diruta, & euerſam mirantur ab ariete molem,
Illicet inſtaurant muros, foſſasque profundas
Educunt, atque arma parant: ſtat mœnibus altis
Horrida ſulphureis feruens balliſta ſagittis
Monſtrum infame, atrox, quo dirum Iuppiter olim
Enceladum ſtrauit telo, magnumque Typhœa,
Quem nunc flāmiuomis ardens premit Ætnā cauernis.
Hæc frangit ſcopulos, ac ſæua incendia miſcet
Vulneribus, monteſque volans tranſuerberat altos.

Biturix genere] Id eſt, ex gente Biturigum. Duplices inuenio Bituriges. Alteros Aquitaniæ, alteros prope Santones. Meminere horum Cæſar, Strabo, Plinius. *Centone villoſo*] Id eſt, Operimento groſſiori. Nam idcirco appellatur ſtragolæ genus, quod multis pilis ac longis abundet. Caſtrorum ac pauperum frequens vſus. *Amphitryonius Heros*] Id eſt Hercules.

Clamabat Hylam] Nam Hercules amiſſum Hylam diu clamauit. Fuit Hylas Thiodamantis filius Dryopum Regis, quorum gens ſubiecta Parnaſſo fuit. Hic patre interfecto, Herculem ſecutus, ſtudio eius virtutis ardens, cum ex comitatu Argonautarum in Myſiam Hercules receſſiſſet, ad materiam quærendam remi, quem fractum volebat reficere, & Hylas ad hauriendum aquam Aſcanii fluminis vrnam extuliſſet, dum accedit ad ripam, adamatus à nymphis, & raptus eſt: propter hunc Hercules comites deſeruit, nec deinceps ſecutus Iaſonem. Hunc cum periiſſe cognitum eſt, ſacra ei inſtituta ſunt: quibus mos fuerat, vt eius nomen clamaretur ad inſtar Herculis magno, vt dixi, clamore, Hylam inclamantis. Hinc à Marone dictum eſt, *Vt littus Hyla, Hyla omne ſonaret.* Et Val. Flaccus 3. Argonaut. *Rurſus Hylan & rurſus Hylan per longa reclamat Auia.* Ex hoc clamore, vt Camers refert, Tarreas in prouerbiorum collectaneis autor eſt parœmiam ſumptam, Hylam inclamare de his qui aliquid inani labore proſequuntur. Vſum adagii docet Eraſmus. *In nemore Aſcanii*] Aſcanii lacus & Strabo lib. 12. & Propertius meminit elegia viceſima primi in principio. *Incautum*] Quia in fontem cecidit, vt etiam innuit Iuuenalis, *Vrnamque ſecutus.*

Ab ariete] Machina bellica. Sic appellata vel quod habet duriſſimam frontem, quæ ſubruat muros: Vel quod more arietum retrocedat, vt cum impetu vehementius feriat. Vt fieri debet tradit Vegetius.

Balliſta] Nonio eſt inſtrumentum quo maiora & grauiora ſaxa iaciuntur. Idem videtur Victruuio. Sed tamen, inquit, nulla balliſta perficitur, niſi ad propoſitam magnitudinem ponderis ſaxi. At Vegetius pro inſtrumento quodam fune intento, vel neruo, quo ſpicula iaciantur, longiuſq; mittantur accepiſſe videtur. Parique ſignificatione Lucanus. Quia autem nomen hoc à græco verbo βάλλω, quod vt diximus, iacio ſignificat, deſcendit: ideo duplici ll ſcribendum eſt, quanquam pene in conſuetudinem venerit, vt vnico tantum ſcribatur; nec minus tum ſyllaba longa fit. Poe-

ra vero videtur hoc loco balliſtam accipere pro ioſtrumento illo, quod vulgo dicitur *Morſel*, è quo ſulphurei globi iaculantur: vel pro ipſa etiam hombarda. *Horrida*] Ab effectu.

At contra Dux ipſe mora in diuerſa trahebat
Impatiens animos, mediaque in nocte refigi
Signa iubet, totiſque acer legionibus vrbem
Pergit Odenhemium, Druſique inuectus in agros
(Sic memorant vbi buſta Ducis ſubiectaq; moles
Viſitur, adſcitis quæ dat cognomina terris)
Caſtra locat, bellumque indicit proximus vrbi.
Nulla mora, inuadit muros: contraque ruebant
Ne quicquam ciues, fractiſque effulminat Heros
Obiicibus portarum, & in arma cruenta viroſque
Proruit effoſſos, paſſimque miſerrima cædes.
Editur, iniectaque abſumunt omnia flamma.
Sic victor præda & ſpoliis diſceſſit onuſtus,
Vangionumque petit littus, Dux turbinis inſtar,
Et Sthenon aggreditur, citius quam caſtra locarat,
Vi potitur muris, vltraq; minantia Rheni
Vexilla inuexit ripas, montemque reuiſit
(Vrſinum dixere patres) vbi dura laborum
Erectis poſuit victor monumenta trophæis.

Druſique inuectus in agros] Sepulcrum Druſi prope Mogootiacum eſſe, conſtans & communis fere exiſtimatio omnibus eſt. Eius rei Eutropius & Otho Friſiogenſis Epiſcopus teſtes ſunt locupletiſſimi. ne citem Chunradum Celtem rerum Germanicarum exactiſſimum peruestigatorem. Vulgus hodie Glandis lapidem vocat, à figura ſcilicet, quam hac tempeſtate præ ſe fert. Nam habuiſſe olim pyramidis figuram, complures ſunt qui opinentur. Altitudinem habet centum pedum, & planiciem in cacumine pedum octo: ex quo colligi facile poteſt, altiorem aliquanto eam fuiſſe. Baſis eius in circumitu patet centum & duos ac trigiota pedes. Sunt tamen, vt refert author collectaneorum Antiquitatum Moguntiacarum, qui coniectura ducti, molem hanc Aurelii Alexaodri Imperatoris Romani Mameæ F. monimentum putent: hac fortaſſe, quod Euſebius Cæſarienſis refert in Chronicis, Alexandrum occiſum Moguntiaci tumultu militari, quodque ab Ælio Lampridio hiſtorico ſcribitur, Alexandrum cenotaphium in Gallia Romæ ſepulchrum ampliſſimum meruiſſe. Vode & illud quoque adiiciunt, Moguntiam noſtram Germaniæ, tum atque Galliæ fuiſſe caput. Videtur autem Poeta communem ſecutus opinionem, velle vicinam quoque regionem Druſianam appellatam. Fuit Druſus Tiberii Neronis, & Liuiæ, Druſillæ filius, fraterque Tiberii Cæſaris, & Auguſti priuignus, qui Rhætos & Vindelicos Alpium populos domuit, vt ſcribunt autores. Huic, cum violento equi caſu afflictus paucis diebus vita deceſſiſſet, ob prouinciam præclare adminiſtratam Germanici nomen decretum eſt. Tiberius corpus eius pedibus toto itinere prægrediens, Romam vſque peruexit. autor Suetonius. *Vangionum*] Id eſt, *Wormatienſium*, inflexo Fuogamiorum nomine, vt quibuſdam placet. Nam finitima regio *Fungau* dicitur. *Sthenon*] *Stein* arcem ſignat in Rheni ripa ſitam. *Citius quam caſtra locarat*] Innuit celeritatem in victoria. *Vrſinum dixere patres*] Parum id mihi conſtat. Puto autem ſignari Bericum mooaſterium Haſſiæ, vbi fama eſt, crucem è terra creuiſſe.

Iunxerat interea velox ter cornua Phœbe
Noctiuagiſque inuecta rotiis luſtrabat olympum,
Nulla Duci conceſſa quies, iterumque cruenti
Mens agitat molem belli, dolet, & ſua Chaubos
Arma pati impunes, quando iis victoria belli
Integra diripitur, ſic ſecum, & luce reuecta
Caſtra mouens iterum Chauborum ad littora pergit.
Iamque furens aderat, curaque, iraque coquebant
Ingentes animos, quo pacto inuadere muros
Poſſit, agit ſecum, nunc huc, nunc fluctuat illuc.
Qualis ab Inoo ſurgit cum turbida Ponto
Tempeſtas, voluenſque fretum, nunc verberat ortum,
Nunc ad Amyclæi Nilotica regna Canopi
Fœcundam AEgyptum torquet ſpumantibus vndis.
Talis erat Dux ipſe, animum mentemque volutans
Pene ſibi haud conſtat: tandem placet ire, oculiſque
Perluſtrare vrbem, ſed qua via tutior eſſet
Ignorat, verſatque dolos ſecum: & ſibi veſtem
Induit agricolæ, qualis prope littora Rheni
Vberibus frangit gleboſa noualia ſulcis.
Exin Dux ſolus Chauborum pergit ad vrbem,
Et moles ſpectare nouas, atque omnia circum

Inoo ponto] Hoc eſt, ab ea parte Ægæi in quam ſe Ino Cadmi & Hermiones, vt omnes, vel Harmoniæ, vt Heſiodus filia, Athamantis vxor, & Liberi patris nutrix, præcipitauit è Scyronius ſaxis. Fabulam refert Ouidius quarto Transformationum: quo loco ſcopulum eum ex quo ſe Ino præcipitauit. eleganter deſcribit. *Imminet æquoribus ſcopulus, &c.* *Tempeſtas ſurgit*] Illic enim mare ſæuo, ac procelloſo vento Cauro agitatur: quem Athenienſes à ſaxis Scyroniis Scyronem nominant.

Perle-

Amy-

Perlegere ille oculis, cratemque annectere muris
Vimineam, & madido portas prætexere tergo
Effuſam cernit pubem, intentuſque virorum
Sollicitum miratur opus, verſatque trahitque.
Dum percuncta oculos, properat qua vortice Rhenus
Voluitur aſsiduo, & reſonantia ſaxa cauernis
Verberat, & crebris anfractibus alluit vrbem.
Illic vaſta quies, pauciſque habitata colonis
Pars erat, atque vllis incuſtodita patebat.
Pro muris ſtat foſſa ingens, quæ gurgite laxo
Excipit inuectas Alpini fluminis vndas.
Hic ſub rupe caua, & pendentis fornice ſaxi
Biſſenas religant lintres, totidemque Liburnas
Ad belli caſum, & placida ſtatione triremes.
Vt vidit nauale vetus, facilemque ſubinde
Oſtentari aditum, qua cæca abſumere nocte
Antiquas poterat flammis violentibus alnos,
Hinc repetit caſtra: interea deuexerat vmbras
Nox terris, tacitoque micabant ſydera mundo,

Amyclæi Canopi] Amycle oppidũ Laconiæ Caſtoris & Pollucis altrix. Vnde Amyclęi Maroni dicuntur. Idem Amyclæum canem cõmendauit. Ita & Poeta Amyclæum Canopum, oppidum & oſtium Nili dixit, à Canapo claſsis Menelai gubernatore ibi mortuo & ſepulto, vt Strabo ait lib. vlt. & Mela in 2. Vadianus vocabulum per b literam aliquando ſcriptum teſtatur, Quintiliano autore. *Fœcundam Ægyptum*] Quæ irrigatione Nili fœcunda ſit. Vel ad illud reſpexit, quod ſeptẽ vno partu filios in Ægypto pariant fœminæ, vt Trogus autor affirmat, Solino referente. Ariſtoteles, cui, vt ait doctiſſimus Camers, ob ſingularem doctrinam magis credendum eſt, ait in terra Ægypti mulieres parere ſæpe tres, ſæpe quatuor: ſed quinque cum plurimum naſcuntur. Quomodo autem plures ſimul gigni poſſint, apud philoſophos inquirendum eſt. Cæterum partus monſtrifici nulla eſt quam requiras cauſſam. Siquidem creditum eſt, nec ab re quidem, ob hominum crimina imminentia mala quibuſdam prodigioſis præmonſtrari ſignis. Id autem accidere credunt aquarum natura. Vnde à Plinio dicitur *fætifer potu Nilus.* *Alpini*] Rheni ab ortu.

Liburnas] Nauigii genus in Liburnia, quæ Dalmatiæ pars eſt, inuentum. De Liburnis nauibus plura Vegetius de re militari lib. 4.

Nec mora terdeni Luna per opaca feruntur
Deliquia, armati pedites, ſyluisque ſub altis
Conduntur, qua parte datur proſpectus in hoſtem,
Exploraturi quæ ſint munimina vallo,
Qui vigilent, quive arma parent: dum ſingula furtim
Rimantur, pulſuſque pedum, denſuſque reſultat
Armorum fragor, & murmur diuerberat aures
Magnanimi Herois: cupit ire & cernere cauſſas
Nocturni ſtrepitus, quæue illis agmina ſyluis.
Antiqua in nemore atque ingens erat AEſculus atro,
Qua tantum ad Manes imos, ac tartara mittit
Radices, quantum ramos per nubila tollit.
Illinc nodoſum dependens caudice robur
Ad terram euulſit: nec ei ſors dextera facto
Defuit, alituum obtenta ſub nocte tenebris
Præſidio eſt vſus, quorum fulgente per vmbras
Remigio alarum, & iactis per compita pennis
Nocturnum molitur iter, plumaſq; ſecutus.
Pendentem vidit galeam, criſtaſq; micantes
Arboreo in trunco: qualis cum obtexitur aer
Iam pleno Phœbe micat inter nubila vultu.
Poſtquam, ſic fama eſt Ophobergia mœnia Cæſar
Vicit, Pryſchanioſque inuaſit milite campos.
Hoſtiles cuncti exuuias, & opima ferebant
Squallentes auro galeas, nitidoque orichalco,
Et picturatis ſplendentia cingula bullis
Pars teretes ocreas, & ſcuta recurua ſecures,
Pilaque pars clypeos patrias referebat ad oras.
Magnus auis, atauiſque potens, & belliger Oſtreus,
Dum repetit Sueuos, dirum & mirabile monſtrum

Lunæ deliquia] Ita etiam Plinius libro ſecundo appellat defectum in Sole & Luna. *Æſculus*] Color ex ſecundo Georgicorum Maronis ſumptus. Æſculus arbor eſt glandifera, ab edo. nam eius fructu olim homines veſcebantur. Plinius inquit, glans optima in quercu, atque grandiſſima, mox Æſculo. *Caudice*] Caudex dicitur in arbore, quod ſupra terram ſimplex aſſurgit: in herbis vero caulis appellatur. *Alituum præſidio eſt vſus*] Hoc non ſine autore dicit Poeta. Nam Plinius in Hercynio, inquit, Germaniæ ſaltu inuſitata genera alituum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus. Dionyſii interpres de his auibus ſic de Hercynia ſylua inquit, *Hæc paſcit volucres (mirum) fulgentibus alis, Quis ducibus noctu cernuntur flexa viarum.* Solinus, cuius verba Poeta fere protulit, ita ſcribit, Saltus Hercynius aues gignit, quarum pennæ per obſcurum emicãt & interlucent, quamuis obtenta nox denſet tenebras. Vnde homines illius loci plærumque nocturnos excurſus ſic deſtinãt, vt illis vtantur ad præſidium itineris dirigendi, prærectiaſque per opaca callium rationem viæ moderentur indicio plumarum refulgentium. Ammianus apud Agathyrſos, ſiue Achillis Dromon huiuſmodi aues eſſe Alcyonibus ſimiles perhibet. Albertus noſter has aues Lucidias nũcupat, ab effectu. Celtes autem noſter, qui

Apparet ſylua in media: quo non fuit vlla
Importuna magis labes, quam ſarmata telis
Et niue durati, nequeunt ſuperare geloni:
Hunc veteres dixere vrum, qui per nemora alta
Taurinis crudeſcit cornibus, & ferit aſtra.

pluribus annis Germaniam experiundarum noſtratium potiſſimum rerum cauſſa peragrauit, de bis loquens auibus, Nihil, inquit, habeo compertum. Multa enim deſiiſſe, quæ hodie non ſunt, & multa renaſci in rerum natura, quæ olim non fuerunt, conſtat, noua cœleſtium corporum (ſi quid in mundo nouum aliquid emergere poteſt) factum crediderim. *Orichalco*] Sic dictum, quod in montuoſis locis reperitur. ὄρος ſignificat montem, & χαλκὸς æs. Orichalcum precioſum fuiſſe ex Plauto, Horatio in arte, & Lucretio colligimus. *Bullis*] Diximus libro quarto bullas eſſe ornamenta cingulorum. Eſt præterea bulla inſigne colli puerilis ſuſpendiculum, ingenui aurea, ſeruilis ſcortea. Sic dicta à græco βουλὴ, quod ſignificat conſilium: quia illis veluti monumentum & memoria eſſet, conſilium rebus omnibus adhibendum eſſe: & ideo illam corporis partem, hoc eſt, pectus attingebat, vbi naturale manet conſilium, vt Feſto placet. *Vrum*] Gallica vox eſt, autore Macrobio, qua feri boues ſignificantur. Seruius græcam vult originem ab ὀρῶν, id eſt, à montibus. vbi potiſſimum verſantur. Germanice eos *Vrochſen* vocamus. Imperitum vulgus bubalos vocat, & barbare, vt ait Irenicus ex Solino: cum Bubali pene ad ceruinam faciem in Africa procreentur. *Taurinis cornibus*] Sunt enim omnium taurorum maximi, & fortaſſe adeo, vt currus cornibus erexiſſe dicantur. Quin & hominem cum equo cornibus ventilare poſſe, Albertus noſter aſſerit.

Quem ſimul ac vidit, ſubito per membra cucurrit
Infandus tremor, & vox faucibus hæſit anhelis,
Non ſecus imbellis Aquilam timuere columbæ,
Aut fuluum paſtor populantem armenta leonem.
Iamque aderat monſtrum infrendens, ratioque ſubinde
Nulla fuga, iuuentaque piget, nec tendere telo
Audet in aduorſum, tandem ſic vltima ſemper
Cura Deum, & pietas extremo eſt indiga cæli.
Oſtreus extollens duplices ad ſydera palmas,
Iuppiter omnipotens, inquit, qui fulmina torques,
Et nutu mortale genus, mundumque gubernas,
Da precor auxilium, ne noſtra in viſcera peſtis
Sæuiat, aut cornu miſerum diſcerpat adunco,
Has tibi dilecta exuuias, monumenta laborum
Suſpendam quercu, nec non cum limina primum
Contigero patria, noſtris cadet hoſtia cultris,
Et centum ducam tauros ad ſacra volentes.
Sic fatus, querno ſuſpendit munera trunco.
Audit iſta Tonans, & nigri fulminis ignes
Excutiens dextra, iecit Summanus ab alto,
Ingentemque ferit telo inter cornua taurum.
Ille cadit reſupinus humi, nemus omne tremiſcit,
Saxa tonant, imaque omnes dant murmura valles.
Non aliter ſucciſa ruit de montibus ornus
Antiqua inſternit plantas, & caudice duro
Dat ſonitum, fractaque gemunt ſub pondere cautes:
Sic victor Diuum auxilio, ſua munera liquit
Chaonia in quercu & patrias remeauit ad oras
Incolumis, ſacroſque Ioui inſtaurauit honores.

Fuluum leonem] Hunc fame compulſum ſtabula paſtorum, armentaque inuadere tradit Homerus, vt refert Volaterranus. carne Camelorum veſci, author eſt Herodotus, qui quondam in Camelos Xerxis frumentum ferentes impetum feciſſe Leonem commemorat. Saturitatem dietum inedia, vel ſimia deuorata, vomitionibus purgat. Plinius genera Leonum duo, libro mundanæ hiſtoriæ octauo, totidem Ariſtoteles libro naturæ animalium nono tradit. Solinus autem genus triſariam ſcindit cap. quadrageſimo. *Vltima cura*] Notat mortalium in Deum pietatem adeo lentam eſſe, vt non niſi malorum excitetur tempeſtate. *Iuppiter omnipotens*] Apuleius in libr. de mundo, refert Orpheum de Ioue illa dixiſſe, *Iuppiter omnipotens eſt primus, & vltimus idem, Iuppiter eſt caput, & medium, Iouis omnia munus, Iuppiter eſt fundamen humi, ac ſtellantis olympi, Iuppiter & mas eſt, & neſcia fœmina mortis, Spiritus eſt cunctis, validi vis Iuppiter ignis. Et pelagi radix, Sol, Luna eſt Iuppiter ipſe, Omnipotens Rex eſt, rex omnis Iuppiter ortus.* *Fulmina torques*] Fulminum plura genera Seneca docet in quæſtionibus. Fingunt autem poetæ Iouem fulmen iaculari, quod ſontes ac impios iuſto iudicio puniat. *Miſerum*] Miſero modo: vel afflictum & miſeratione dignum, ſi legis diſcerpat, vt codex ſcriptus habet, mihi prior lectio magis placet. *Et centum ducam tauros ad ſacra volentes*] Duo ſignificantur. primo ſacrificium illud maximum centum victimarum, quod dicitur hecatombe græcis, & à Iulio Capitolino his verbis deſcribitur: Hecatombe tale ſacrificium eſt. centum aræ vno in loco ceſpititiæ extruuntur: & ad eas centum ſues, centum oues mactantur, ſecundo morem antiquorum tangit, qui, ſi victima ara ſtetiſſet, credebant ſacrificium Diis gratum fieri: ſi à victimario fugiſſet, impium credebant & non gratū Superis. Idcirco dixit, *volentes*, ſpontaneas, non renitentes. Cætera ea Macrobio de victimarum ratione, ſi voles, cognoſcere potes. *Summanus*] Iuppiter, vt ita dicam, nocturnus. Siquidem Plinius libro ſecundo tradit Ioui diurna fulmina, Summano nocturna aſſignata eſſe. Summanum; quaſi ſummum manium dictum volunt.

Hanc *Hanc*

Hanc igitur galeam capit imperterritus Heros
Lantgraphius,ſyluaq; habitent homines ne, feræ ne
Inquirit, tacitumq; petit per opaca tumultum.
Iamq; aderat,præſenſq;,viri, quo pergitis inquit?
Quidve armis denſatis iter? num tuta per vmbras
Eſt via? Pro ſcelus infandum. Nec plura locutus
(Norat enim Chaubos ſcrutatum caſtra petentes)
Inſultantem acri percuſſit Pocrydę nodo.
Hic cadit,atque animam miſtam cum ſanguine fudit,
Concurrunt ſocii,Phlegyas,duruſque Thylemon,
Et ſenio iam canus Atax, vultuq; ſuperbus
Euronius,ducens genus à Saxone vetuſtum,
Inuaduntque Ducem: ſic cum pluuialibus Hædis
Ionio in magno fluctus agitantur, & altos
Compulſant ſcopulos, fremituque in ſaxa feruntur:
Stant tamen immotæ cautes,curſuq; refracto
In ſeſe redeunt vndæ, victaque reſidunt.
Haud aliter Phlegyan,ſæuumque Thylemona,& acrem
Euronium furor impellit: ruit ille bipenni,
Vulnificas iacet hic Theutiſco more cateias.
Durior ille tamen ſcopulis,ſolidoque adamante
Stat contra,truncumque vibrat: viſoque recedit
Lantgraphio tremebundus Atax,pauidusq; Thylemon.
Non tulit hoc Dorylas,proiecto ſed pede telum
Contorſit vehemens, ſecat aera ſtridula cornus,
Et rude vulnifica tegumentum cuſpide frangit
Magnanimi Herois,ſed non tulit illa cruorem:
Reiicit excuſſam Dux illicet, & dolor intus
AEſtuat, & nigro ſudant præcordia felle,
Impatienſque iræ furit,& ramalia quaſſant,
Vno treis animas ictu ſub tartara miſit.
Inde petit Phlegyan, qui pelle Alpinidos vrſæ
Protectus, binis committit prælia geſis:
Quis te ait,eripiet nobis? truncumque reflectens
Ad caput ingeminat vires,& tergore fracto
Inuadit coſtas, iamque ad præcordia lapſum
Crudeſcit vulnus,gelidis mox eruta venis
Effugit manes anima indignata ſub imos.

Pergit victor ouans, qualis fame concita tigris
Armenium pecus inuadit,nunc ore cruento
Agreſtem ruit in taurum nunc impete vaſto
Turbat equos,ſolidam trepidans quatit vngula terram,
Excelſoſque petit montes, & flumina tranat.
Haud aliter gliſcit timor illis,inde per alta
Culmina diffugiunt, ſtat ſolus Marte Cleobus
Inuictus,reuocans fugientem in prælia Chaubum.
Hic etenim (vt memorant) pellectus amore Cyenes
Chaubigenæ, extremis Myſorum venerat oris
(Namque illic regnaſſe ferunt) fratrique relicto
Imperio, vt belli caſum præſenſit amatæ
Venit in auxilium (quid amor non imperat, audet?)
Imbellem ne vnquam poſt fata reprehenderet haſtam,
Degenereſque animos, ſæuum ruere acris in hoſtem.
Ac prior aggreſſus, vibrat telum,inde ſub alam

Hanc igitur galeam] Idem fingitur à Statio in Thebaide.

Nec plura locutus] Orditur pugnam Lantgraphii cum triginta Chanhorum exploratoribus.

Pluuialibus Hædis] Super Tauri cornua eſt ſignum, cui Auriga nomen eſt. Hunc Tauro vna clara ſtella coniungit. Retinet autem Auriga ſtellas duas, quæ Hædi vocantur: quorum & ortus & occaſus tempeſtates grauiſſimas facit. Oriuntur autem cum Scorpione menſe octobri, vt ait Seruius ſuper hoc Maronis verſu, *Quantus ab occaſu veniens pluuialibus Hædis*, libro Æneidos nono. Vegetius poſt menſes reputatos nauigationi tutos, Octobrem ob Hædos pluuiales ponit inter tempus incertæ nauigationis, & diſcriminis propioris.

Ramalia] Ramorum fragmina. Perſius, *Vt ramale vetus.*

Agreſtem in Taurum] Eſt enim & ſylueſtris, cuius alibi mentio facta eſt.

Impete vaſto] Pro impetu, vt & Lucretius dixit libro ſexto, & Papinius libro Thebaidos Septimo, vbi Lactantius interpres dicit, Statium antiptoſin feciſſe. Pius ait antiquos hic impetis dixiſſe. *Excelſos petit montes*] Solinus de huius feræ pernicitate ſic ſcribit: Nihil tam longum eſt, quod non breui penetret. nihil adeo antecedit, vt non illico aſſequatur. *Myſorum veneratoris*] Plinius libro quinto Myſiam in Phrygia collocat. Strabo libro duodecimo regiones quaſdam commemorat inter ſe finitimas, puta Phrygum, Bithynorum, Myſorum, Dolonum, item qui iuxta Cyzicum accolunt Mygdonum, ac Troianorum: neminem autem inficias ire, quin vnaquæq; ſuis finibus ſit circumſcripta. Verum eos fines ad amuſſim diiudicare, id neutiquam facile.

Vulnus agit dextram: ſanguis fluit horridus atro
Ore minis oculiſque tumens: vinci dolet Heros,
Inſtat atrox, pugnæque ruit, roburque coruſcat.
Hic molem refugit ſaltu, & ſe ſubtrahit hoſti,
Et noua bella parat: volat igneus æquore ſyluæ
Nunc coſtas feriens, nunc crura parumque moratus
Reſpicit ingentes artus, viſiſque tremiſcit.

Porro de Phrygiis ac Myſis prouerbium quoque vulgo iactitatum fuiſſe verſibus trimetris græcanicis, qoos Eraſmns Latioe in hæc reddidit verba, *Sunt ſeparati Myſiorum termini, Phrygumque, ſed finire perquam eſt arduum.* Huius rei cauſſam adducit: quod hi populi non ſatis ſtabiliter tutari ſint ſuas ſedes, ſed ſubiode aliunde alio depulſi, termioos iucertos reddideriot. *Amata*] Scilicet Cyenes. *Quid amor non imperat?* Per interpoſitionem legendum. De amore ſcribentes multos id nominis comminiſcuntur. Niſi fortaſſe, quod Rauiſio placet, diuerſis appellationibus eundem intelligi velint. Triplicem reperio amorem. Primum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratiooe conuenientem. Secundum corruptæ voluntatis paſſionem. Tertium ex vtroque permixtum, quæ & Platonis fuit ſententia. Ariſtoteles quoque idem pene, diuerſis tamen verbis aſſerit dicens. Primum propter honeſtum, ſecundum propter delectabile, tertium propter vtile. Nec ſane in amoris diffinitione inter autores conuenit. Amor enim ſecundum Platonicos, nihil eſt aliud, quam pulchritudinis deſiderium. Theophraſtus ſic, amor eſt animi concupiſcentia, quæ celerem habet ingreſſum, tardum vero regreſſum. Diuus Hieronymus libro ſecundo in Iouinianum. Amor formæ rationis obliuio eſt, inſaniæ proximus, turbat conſilia, altos & generoſos ſpiritus frangit. aliter Mancinellus in Maronem. aliter Beroaldus in Apuleium. Fulgentio nihil aliud eſt amor, quam flamma. Apud Crinitum cap. 4. libri de honeſta diſciplina decimi ſexti ſcitu dignam reperies amoris definitionem. Cæterum amorem tricipiti Chimæræ comparant pleri que, cui leonis caput, capræ ventrem, caudam Draconis indiderunt. Quod amor leonis more inuadat: medio tempore libidinem, quam deſignat capra, animal in Venerem procliue: poſtremo quod venenum in cauda ſerpentis frequens alumno ſuo propinet, id eſt pœnitentiam voluptati comitem afferat. quod etiam diuus Hieronymus ad Amantium presbyterum ſcribens docet: Omne peccatum, inquit, poſt factum pœnitentia ſequitur. Sola voluptas ipſo pœnitentiæ tempore, præteritos patitur ſtimulos, vt (in his quæ corrigere cupimus) rurſus ſit delinquendi materia. Vnde non abſurde Propertius dixit, *Omnes humanos ſanat medicina dolores, Solus amor morbi non amat artificem.* Quamquam fuere inter gentiles, qui huic occurri poſſe dixerint. Qua de re lege Plinium c. ſexto triceſimi, & c. nono viceſimi quarti. nobis vero remedia contra libidinem præſcripta, tradit è multis nonnulla Roterodamus in aureo Chriſtiani militis compendio. *Imperat*] Ergo eleganter à Pio ſecundo libro elegiarum *Sceptrifer* eſt appellatus. & à Pamphilo Saxo *imperioſus.* Nam vt Ouidius in Epiſtola Phædræ ad Hippolytum, *Quicquid amor iuſſit, non eſt contemnere tutum, Regnat & in dominos ius habet ille deos.* *Audet*] Scilicet Cleobus. & eſt conſtructio. Cleobus audet ruere acris, pro acriter, in ſæuum hoſtem, ne vnquam reprehenderet, ſcilicet Cyene, hoc eſt, ſuggillaret, taxaret imbellem haſtam, & degeneres animos poſt fata.

Tum vero haud aliter ſcopuloſa Ceraunia tranans
Venentum telis ſus Epirotica ſæuit,
Et fremit horrendum, calidoque effulminat ore,
Protinus irarum frendens retinacula ſoluit.
Sic Heros, vireſque, æſtuſque recolligit alto
Marte furens, teloque ferum ferus impetit hoſtem.
Mons erat excelſis ſcopulis, & cautibus horrens,
Vnde æuo lapides conſumpti, & fragmina ad imum
Corruerant, illinc ingenti pondere ſaxum,
Quod vix quinque viri, quos præſens protulit æuum
Tollere humo poſſent, adeo natura relabi
Cernitur, inque dies conſumi degener ætas,
Corripuit, vibratque altum: tremuere profunda
Ad tactum valles, medioque vmbone pependit
Saxum ingens, teloque hoſtis diſcuſſit habenas.
Labitur exanimis, ruptoque adaperta cerebro
Fit cutis, & moriens charam vocat ore Cyenen.
Interea & miſeri iam ſingultantia corda
Purpuream eructant animam, quæ lapſa ſub ima
Tartara, defunctos manes, ſocioſque reuiſit.

Ceraunia] Sic dicta, quod fulminibus infeſtentur, autore Seruio & Acrone. Sic & à Marone, Lucano, Ouidio, Claudiano, Auieno, Mela, Solino vocantur. Plinius, Ptolemæus, Horatius, Martianus & plures alii Acroceraunia nuncupant. Horatius appoſitiue Ode tertia primi carminum, infames ſcopulos Acroceraunia nominat, propter atrocitatem naufragiorum, quæ ibi multi patiuntur, vt ait Porphyrion. A Cerauniis Epirus incipit, vt ſcribit Plin. *Epirotica ſus*] Aper. *Calidoque effulminat ore*] Dentes enim apri vim fulminis habent, eodem autore. *Adeo natura relabi cernitur*] Iuxta Homerum, qui, vt refert Plinius libro ſeptimo, iam ante annos prope mille non ceſſauit minora corpora mortalium quam priſca conqueri. Atque idem Plinius ſcribit obſeruatum eſſe, menſuram humanæ ſtaturæ indies minorem fieri, raroſque patribus proceriores, conſumente vbertatem ſeminum exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum. Ex noſtris diuus Cyprianus contra Demettiaoum ſcribens, ait: Illud primo in loco ſcire debes, ſenuiſſe iam mundum, non illis viribus ſtare, quibus prius ſteterat, nec vigore & robore eo valere, quo antea præualebat.

Diſpulerat noctem noſtro Sol aureus orbe
Igne nouo, croceiſq; fugauerat áſtra quadrigis,
Vulneribus data cura Ducis, deinde ordine narrat
Conſilium, Martiſq; dolos, & fortia facta.
Nec mora, ſuccidi teretes de montibus ornos
Imperat, & trabibus celeres contexere naues.
Efficiunt mandata citi: ſubit ille per alta
Syluarum, remoſque rudes, & tranſtra recidit.
Compinguntq; foros alii, longoſque rudentes
Intorquent, ſpiraſq; explicat immanes Othreus
Inſignis faber, & caſa erigit abiete malos,
Feruet opus iuuenum paſſim, creſcitq; videndo.
Non aliter maſſam voluunt incude cyclopes
Sicania ardentem, magnus nouat ægida Brontes
Palladium, & ſæua componit Gorgone crines,
Fulminei Steropes Iouis ignes, Martia frena
Feruidus, atque Harpen Saturnida conficit Arges.
Stant alii ad folles, obſeruat Mulciber ictus,
Et maturat opus, formataq; temperat arma.
Inſtant ſic operi iuuenes, ſecat ille bipenni
Robora, & annexa rimas compagine iungit:
Hic caluum figit, auget præſentia vires
Lantgraphus, laudatque manus, ſeruatque magiſtros
Ante opus, ii celeres ſubiecto robore naues
Impellunt tereti, aut humeris vecta innatat alnus.
Dum noua ſic claſſis, naualiaque arma parantur,
Alberti iuſſu Suneburgius occupat Heros
Geſſeltum dixere locum, fraudemque timeret
Cum minime hoſtilem, nullas circundare muros
Excubias noctu, aut portas cuſtode teneri
Iuſſerat, it paſſim tyro, atque ignobilis ocii
Cura tenet miſeros, nec plus meminiſſe peracta
Bella iuuat, cæloque ingentem extendere famam.
Hac cum Gorgia (quis enim ſollertior illo)
Explorata forent, illuc per inhoſpita tendit
Clam loca, & ignauum fertur violentus in hoſtem.
Vix ergo roſeas ſurgens aurora iugales
Impulerat, creperique albebant temporis vmbræ,
Ecce autem infeſtis, vino ſomnoque ſepultos
Inuadit telis Gorgias ductor: at hoſtem
Vt ſenſit vecors armatum miles adeſſe,
Qui potuere fugam rapiunt, Suneburgius Heros
In media arrepto dum proruit agmina pilo,
Vi capitur: ſic miles ouans, ſpoliiſque ſuperbus
Captiuis, prædaque ingente receſſit onuſtus.
At vero armipotens Rhenana ad littora claſſem
Lantgraphius propere belli fabricauerat vſu:
Qui mox delegit iuuenes, fortiſſima bello
Pectora, dein breuiter quæ ſint peragenda profatur:
Ite ait, & flamma Chauborum amburite claſſem
Quæ ſub rupe caua, atque annoſi fornice ſaxi
Adſiles, & tuta vndarum ſtatione quieſcit.
Vaſta vbi pars vrbis, nulloq; habitata colono
Felicem facto vobis accommodat vſum.

Martiſque dolos] Iuxta illud Maronis. *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?* hodie ſtratagema vocant.

Fortia facta] Cædem exploratorũ.

Foros] Tabulata nauium: ab eo quod inceſſus ferant. & eſt generis maſcolini, & numeri tantum pluralis, fori, fororum. Autor Seruius ſuper hoc Maronis in quarto Æneidos libro, *Impleſſemque foros flammis.* *Spiras*] Pomponio ſpira dicitur & baſis columnæ vnius tori, aut duorum: & eſt genus operis piſtorii, & funis nauticus in orbem conuolutus, ab eadem omnes ſimilitudine. *Arges*] Maroni eſſe Pyracmon. Heſiodo Argea in Theogonia: Diximus hos Ioui ac cæteris Diis arma fabricare. *Harpen Saturnida*] Id eſt, falcem Saturni. *Mulciber*] Vulcanus, quod ignis exiſtimatur, qu molcet ac domat omnia. Hunc fabulantur poetæ in monte Ætna, quem Moncibelum hodie vocari dicit Pius in Lucretium, quaſi Mulciberis montem, & exercere Brontem, Steropen & Pyracmona, ad opera fabrilia. Facit autem Mulciberia, & Mulcibris autore Priſciano. Dicimus & Mulciberi.

Dum noua] Id eſt, dum ad bellum nauale naues parantur à Lantgraphio, interea Comes à *Sunneberge*, Latine Solimontio, ductor, ſeu vt promiſcuum nunc vulgus, capitaneus copiarum Albertini exercitus, *Geſenfeltum* oppidum occupauit: vbi cum minime hoſtem timeret, à Georgio Roleobergio capitur.

Ignauum] Securum.

Creperi temporis] Dubiæ lucis. Crepera enim res, vt Nonius inquit, dubia dicitur. Vnde & crepuſculum dicitur lux dubia: & ſenes decrepiti in dubio vitæ conſtituti. Et creperum bellum, anceps dicitur.

Ductor] Scilicet copiarum Palatinarum.

Dixerat. at flammis audax armata iuuentus
Tranſiliunt vallos, ac per compendia nota
Intenti ad facinus muſſant, claſſemque requirunt.
Iamq; globis flammarum aderant, tunc primus Aretes:
Accelerate gradum ſocii, ſic talia fatus,
Fumiferum interquet telum, ratis vncta calore
Linquitur, inque vado laxa compage reſidit.
Haud aliter medus preßis de nubibus ardor
Saxonias vrit pinus, voluitque ſub vndas.
Vnanimes alii iactant tedaſque ſudeſque
Vulcano populante rates: furit ignea peſtis,
Nunc tonſas, nunc tranſtra cremans lateque vagatur
Fumiuomus fortex, oraſque, & vela perurit,
Roſtra alii reſecant, alii de rupibus altos
Corripiunt malos, vertuntque in flumine puppes,
Iam, crepitare ignes, fumuſque vndare per vrbem
Denſus, præfurua replens caligine muros.
Excita excubia, ſubit ad faſtigia Pollux,
Agnoſcitque dolos, & cornu perſonat vnco.
Tunc ſubito armati trepidant, facinuſque requirunt.
Lantgraphida claſſem incendunt, & littora circum
Collucent flammis, inquit, ferte obuia tela.
His dictis tot a cunctos ex vrbe ruentes
Aſpiceres, ſed nigra timent ſpectacula noctis,
Pellereque infandos audent nec puppibus ignes,
Sed longe ſpectant: veluti cum Martius agnos,
A ſtabulis lupus eripuit, ſtat paſtor in alta
Formidans ſpecula, & nequicquam voce minatur.
Vritur interea claßis, vaſtoque ſub amne
Mergitur, & facibus rupes, ſcopulique tepeſcunt.
It clamor cælo: pueri innuptæque puellæ,
Exanimis poſtquam cunctis pauor omnis abiuit,
Ad littus properant, replentque vlulatibus auras.
Deſierant ignes, planctumque coercuit ægra
Chauborum pubes, ſpectant vada turbida fumo,
Nullaq; diſcernunt priſcæ veſtigia claßis.
Interea reſidens ſublimis in aggere Pollux
Inſtabat cornu, reditumque canebat ad vrbem,
Diſcedunt mæſti fluuiumque, & littora linquunt.

At iuuenes cæca freti caligine noctis
Caſtra petunt, dominumq; adeunt: at magnus Aretes
Quam primum, vt breuiter corām data copia fandi,
Cuncta refert: pendentq; alii, ſpectantq; loquentem.
Dux gaudet facto, ac lætus ſic incipit ore:
O animæ inſignes bello. ſic itur ad aſtra,
Pergite, & auſpiciis voſmet ſeruate ſecundis,
Et mecum belli quaſo tolerate labores.
Afferet vna dies, poſt victa pericula nobis
Poſt domitos caſus requiem metamque laborum,
Qua diues cernet raptos ex hoſte triumphos.
Haſſia, & Abnobiam pubem laudabit ouantem,
Dixit, & hac voluens animo nihil abfore credit
Quin vrbem capiat Chauborum: & claſſe parata,
Ingentes pinus, vnctaſque innare carinas

Aretes] Videtur nomen à Marte tractum, qui apud Græcos Ares dicitur. Infamis Poeta. *Et quos Ares Ares decet ſonare.* Martialem putat: fortaſſe quod interpres obſeruauit alicubi apud Eraſmum grauem & illum ſanctum Theologum, optatum chriſtianis omnibus eſſe Batauas aures, quo peſtilentes huius Poetæ facetias, aut non admitterent, aut certe his non caperentur. *Fumiferum telum*] Bombardam. *Tonſas*] Remos, Feſto: quod tondentur ferro.

Magnus Aretes] Ex bono exemplari repoſui pro Azees, Aretes, vt ſupra.

Auri- Tonſi

Aurifero in fluuio, & ſpumantes æquore remos
Aſpiceres fluctuſque imo ferueſcere fundo.
Nec mora, cæruleis verrebant flumina tonſis
(Alpinus, Thraſiasq; Ligur, Myſusq; Ephialtes,
Codrus, & Hercynio duratus frigore Phorcys)
Non aliter tonſi veniunt ad bella Britanni,
Nauibus excurrunt qui verſicoloribus vndas.
Ipſe ſuper tanta præfectus claſſe, tribunos
Eligit Argaon, qui nauibus Andecrinis
Præſideant, aliis clauum data cura regendi.
Dumq; aptant claſſem, & fluuio compellitur alnus,

Tonſi Britanni] Oſtendimus libro ſecundo ex commentariis Cæſaris, priſcis morem fuiſſe Britannis, vt totum corpus raderent, glaſtoque ora inficerent. *Nauibus verſicoloribus*] Id eſt, variis coloribus variegatis & pictis. Idem etiam tradit Cæſar.

Eligit tribunos] Nomina eorum qui præerant claſſi, Vegetius refert de re militari libro quarto: miniſteriorum vero, quæ in naui multa ſunt, Budæus in annotatione l. primæ ff. nautæ, caupones, ſtabularii. *Andecrinis*] Apud eundem vide quæ ſint naues hæ. Poeta poſuit pro genere nauium aptiſſimo ad pugnandum. *Alnus*] Eſt alnus humoris patientiſſima, fabricandis apta nauigiis: quod aquis obruta diu non corrumpitur, vt innuit Vitruuius libro ſecundo, titulo de materie cædenda, his verbis inter cætera de alno loquens. Itaque non poteſt extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta permanet ad diuturnitatem. & Lucanus, *Fluctibus aptior alnus.*

Centum oratores feſtini montis ad oras,
Budorii trepidant, miſerandæque ordine coram
Commemorant caſus vrbis, ſtragemque ſuorum,
Exuſtasq; rates, nec non naualia Rheno
Prælia moliri Haſſiadas, fluctusq; ſub alnis
Feruere iam totos? quare per numina Diuum
Implorare fidem, qua magnum Heroa ſecuti
Phalſgraphidem, vtque fero poſſint obſiſtere Marti
Auxilium expetere, & facto ſic fine ſilebant.
Talibus at contra verbis ſic incipit Heros:
O vtinam noſtras ſolus mouiſſet ad vrbes
Lantgraphius, tantumque effunderet Haſſia turmas:
Non equidem veſtros fregiſſet machina muros,
Nec circum Abnobiis tepuiſſent littora flammis.
Cæſar adeſt, vetitumque mihi per bella, per hoſtes
Obiiciſſe caput, veſtrisq; occumbere campis.
Vos ſeruate fidem, reque ipſa, opibusq; iuuabo.
Nunc ite, & noſtræ retinacula ſcindite claſſi.
Nulla mora, his dictis, vicina ad littora tendunt,
Deducuntque alto varias è gurgite naues.
Extemplo repetunt Chaubos, iam præpete curſu
Euolat vncta abies, ceu torta Cydonia fertur
Cornus & Eoos ſtridens præuertitur Euros.
Iam mali apparent longe, iam carbaſa cernit
Alta ex arce Hyas, cornu vocat vndique ciues,
Claſſis adeſt inquit: currunt puerique, virique,
Fœmineumque imbelle genus. ſtant littore curuo,
Excipiunt rates, & contis vincula nectunt.

Vt fama Haſſiadum percuſſit certior aures,
Aduenisse nouas Chauborum ad littora pinus,
Muſſabant cuncti, formidanteſque repente
Voluunt huc illuc animos totiſque vagantur
Caſtris: quos inter ſurgens violentior Heros
Tales expromit voces, ac turbidus infit:
Nunc vbi de veſtris, vbi nunc iactantia verbis
Ceſſit? vbi vires, laudumque accenſa cupido?
Aduenere rates, fugiamus ad Haſſia regna

Centum oratores] Qui ad Palatinum patrem Heidelbergam profecti ſunt pro ſuppetiis petendis. Oppidum hoc Budoris Ptolemæo, vt diximus, conſentientibus noſtræ ætatis eruditis. Heidelberga autem, teſte Irenico, à nigrorum vaciniorum, vel prunorum multitudine nomen accepit, quæ teutonice *Heidelber* dicuntur. *Implorare fidem*] Senſus eſt. Scilicet, vt Palatinus ea fide eos proſequatur, qua fide ipſi proſecuti fuerant Robertum filium, hoc eſt, partes eius. Constructio autem eſt, implorare fidem, auxiliumque expetere, vt fero Marti poſſint obſiſtere. *Cæſar adeſt*] Innuit nullos Germaniæ Principes timuiſſe Palatinum, præter Cæſarem. *Vos ſeruate fidem*] Quaſi dicat, In fide vobis non deero. Nunc autem veſtra intereſt. *Cydonia cornus*] Arbor eſt, ex qua optimæ vſq; in hodiernum diem ſagittæ fiunt, & tela ad iaciendum. vnde à Marone ſtridula vocata. Cydonia autem dicta eſt, id eſt, Cretenſis, ab vrbe Cydone, quæ nobilis in Creta eſt, quam ſagittandi peritam oſtendit Strabo. Scribit Diodorus in Sexto, *Apollinem arcus ſagittandique fuiſſe repertorem.* Hinc Maroni, *Creſſa pharetra.*

Præuertitur] Præuerto dicebant antiqui, & præuertor. *Eoos*] Ab Eo, vnde flant. *Eurus ad auroram, Nabathæaque regna receſſit*, vt ſupra diximus.

Excipiuntque rates] Non ſuſcipiunt, vt codex habet impreſſus, ſed excipiũt, vt ſcriptus. Quis enim neſcit, quod excipimus venientes proprie.

Nouas pinus] Nouam claſſem, vel nouum nauale. Sic alnum Claudianus accepit, pro omni nauigio, teſte Parrhaſio doctiſſimo interprete. Suidas Pinũ inter arbores coniferas numerat. Sed & ille editus aura, ventoque ſi-

Indecores, noſtriſq; iterum occultemur in oris,
Scilicet vt fauſto de nobis Marte triumphet
Hoſtis, & alterius fiat victoria belli
Iam parta, & tanti rapiatur fama laboris.
Dixit, & auerſus cunctis ſe ſubtrahit inde
Loricas auro intextas, nitidoque orichalco
Induit, & tortos contexit caſside crines,
Fert vibrans haſtile manu, ſic percitus ira
Armatum ruit ad littus, claſſemque parari
Imperat, & lituo ſignum dare Martis adunco
AEnopylum, pugnaque animos accendere cantu.
Vt ſonitus ſtrepuere graues, & teſſera belli
Promulgata, omnis pubes volat, armaq; paſſim
Conclamata, gerit falcem hic qua carbaſa poſſit
Scindere, & in fluuio ſpumantes mergere puppes:
Teutonicas alii geſtant de more bipennes:
Hi contos, naphthamque parant, tedaſque picemque,
Et ſaxa, & pharetras, & acuti fulminis ignes
AEratis aptant ratibus, naualeque bellum
Accelerant auidi, & circum caua littora complent.

bilus pini proprius eſt. Papinius Syluarum Quinto. *Qualiter alta comam Syluarumque gloria pinus. Seu Iouis igne malo, ſeu iam radice ſoluta Deficit, & nulli ſpoliata remurmurat aure.* Septimius in agraria, Pinea brachia cum trepidant, audio cauriculum zephyri. Nemeſianus ecloga prima, *Nobis ne vento garrula pinus Obſtrepat, has vlmos potius fagoſque petamus.* Græca fabella tradit arborem pinum gemere quoties à Borea perflatur, eius necis authore. Lege iam nominatum Parrhaſium libr. primo Raptus Proſerpinæ. Victruuius libr. proxime citato autor eſt, opera, quæ ex cupreſſo & pinu conſtituuntur, permanere ad ęternam diuturnitatem: quod is liquor qui ineſt, penitus in corporibus earum, habet amarum ſaporem, qui propter acredinem non patitur penetrare cariem, neq; eas beſtiolas, quæ ſunt nocentes. *Aduenere rates*] Per contemptum profenda: vt eſt illud dicendi genus apud Maronem. *Nunc Lycia ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo Interpres diuum fert horrida iuſſa per auras: Scilicet is Superis labor eſt. Lituo adunco*] Intorto, inflexo. Tubæ genus ſatis notū. *Teſſera*] Signum agnoſcentiæ, quod in bello datur. Cretam hodie dicunt, *die Creid.* Sunt & alii huius vocis ſignificatus: ſed nihil ad hunc locum. *Gerit falcem*] Hanc Vegetius lib. 4. inter naualia tela ponit, & his verbis cap. vlt. eiuſdem libri deſcribit. Falx autem dicitur acutiſſimum ferrum, curuatum ad ſimilitudinem falcis, quod contis longiorib. inditum calatorioſa funes, quibus antenna ſuſpenditur, repente præcidit, collapſiſque velis liburnam pigriorem & inutilem reddit. *Bipennes*] Per has eodem Vegetio tradente, in medio ardore pugnandi peritiſſimi vel nautæ, vel milites cum minoribus ſcaphulis ſecreto incidunt funes, quibus aduerſariorum ligata ſunt gubernacula. quo facto, ſtatim capitur tanquam inermis & debilis nauis. Quid enim ſaluus eſt ei, qui amiſerit clauum? *Naphtham*] Bituminis genus Naphtha, quæ igni vel longius poſito, ſtatim accenditur: cui etiam, vt Marcellinus ait, ſi auicula inſederit, breui præpedito volatu ſubuerſa penitus euaneſcit. Hac itam credunt illitam à Medea fuiſſe coronam Creuſæ, quam cum capiti impoſuiſſet, ipſa totaque domus Iaſonis combuſta eſt. Meminit huius rei Plinius lib. 2. qui & aliis in locis Naphthæ facit mentionem. *Acuti fulminis ignes*] Id eſt, conti, ſudis præuſti. Marô *ſudibusq; præuſtis.*

Et iam fama volat, & triſtia nuncias arma
Lantgraphidas armare rates, belliqne dediſſe
Claſsica venturi: tunc Chaubi ad littora pergunt,
Expectantque acrem roſtratis puppibus hoſtem.
Tollitur in vaſto turbati flumine Rheni
Sublimis ſcopulus, quem deſuper ardua turris
Ad cælum erigitur, Chauborumque imminet vrbi.
Namque, vt fama vetus, remeans Tirynthius oris
Alta Erythia tuis, & regis victor Iberi
Trans Pyrenaos montes: ad flumen abegit
Rheni armenta boum, pauitque in littore tauros,
Et molem erexit mediis in fluctibus altam
Factorum monumentum ingens, ſocioq; ſepulchro
Quem ſecum Arcadio deduxit Pallantao.
Seruat adhuc priſcum turris Pallantia nomen:
Hac fruſtra tentata diu, tremefactaque duro
Lantgraphio ſolida eſt, & acutis cautibus hæret.
Huc ergo lapidum cumulis armata iuuentus
Lata ſubit pugna, naualiaque orſa moratur.

Tollitur in vaſto] Venuſta fictio de Pallantide turri Rhenana, à qua poſteri deinde Pallatini dicti ſunt. Porro ad Chauborum vrbem locus eſt Rheno circumdatus, Teutonice *Pfaltz*, à quo, vt non omnino Poeta finxiſſe videatur, receptum eſt Pallatinos nuncupatos. Etſi me non latet, nonnullos eſſe, qui nomen hoc tractum putent, ab oppidulo quodam in Moſellæ ripa ſito, *Pals*, dicto: ſub ditione tamen hodie antiſtitis Treuirenſis, Si recte dictũ memini, Victruuio Palario id fundamenti genus eſt, quod in aquis, aut in vliginoſis, aut congeſtitiis locis fieri videmus: à palis qui in terram depanguntur dictum vocabulum: quod obiter hic referre libuit. Sed quod ad noſtrum locũ facit, non grauabor adiicere verba Irenici ex capite 50. libri tertii Exegeſeos: qui reiectis duabus de prima Palatinorum origine opinionibus, eorum ſententiam ſequitur, qui origine ipſos Germanos dixerunt, & à palatio dictos.

dictos. palatio enim præfuerunt, quando cum imperatoribus militabant. Cuius honoris meminit Ammianus Marcellinus libro viceſimo, vbi Palatii decurionatum, non vltimæ dignitatis ordinem fuiſſe demonſtrat. Nec vna familia hunc ordinem obtiouit. Siquidem idem Irenicus multos Palatinos, vt alii, memorat. Catalogum Comitum Palatinorum Rheni texuit Irenicus libro citato. Nauclerus item diligenter. Ab his petendum, ſi quid vltra deſideras. quandoquidem inſtitutæ breuitatis memores, per rerum capita dumtaxat diſcurrimus, authores indicantes. *Erythia*] Gerionis inſula, de qua dixi in primo libro. *Pallantæum*] Solinus in principio ſcribit Pallantæum oppidum ab Arcadibus conditum, ſed propter incommodum vicinæ paludis, quam præterfluens Tyberis fecerat, profecti Reate poſtmodum reliquerunt: Hiſtoriam explicat Dionyſius Secundo Antiquitatum libro. Ab hoc oppido nonnullis dictus Romæ mons Palatinus. Aliis à Palanto Hyperborei filia, quæ ex Hercule Lannum peperit. Aliis, quod Pallas ibi ſepulta ſit. Seruio, à filia Euandri Palantia, vel certe à Palante eius filio. Maroni, à Palante auo Euandri. Cauſſam diuerſitatis huius aſſignat Seruius circa finem Septimi Æneidos.

Interea Abnobiis impellitur ardua remis
Vncta larix, & ſulphureis horrenda ſagittis
Haſtiades ſcandunt ad propugnacula turmæ.
Hoſtica ſtat contra nauis, primumq; Dryopas
Aggreditur cornu, roſtrumq; minante liburna
Dirigit, & contra propulſas atterit alnos.
Hoc pugnæ exorſum, hæc vdi Mauortis Enyo:
Nec mora, prærupto tolluntur gurgite voces,
AErataq; volant agitata per æquora pinus.
Dux proram ſinuat, vaſto dein impete fertur
In Procrin: qui ſumma tenens faſtigia turris
Sulphureas intra iactat tabulata cupreſſus,
Vnde rates (mirum) mediis in fluctibus ardent.
Hunc calamo, qualem pubes Rhiphæa, veneno
Armat, & hoſtilem diuerberat AEgida Byzas,
Transadigit: cadit ille alto moribundus, & æquor
Ebibit, atq; animam ſpumantibus occulit vndis.
Tunc ſubito exanimes ſocii, dare lintea retro
Conantur, ſed longa abies, dum remige velox
Effugit ad littus latebroſo pumice, fracta
Mergitur, ac fluctus laxa compage receptat.
Vrinant vaſto demerſi gurgite nantes;
Fluctuat hic tabulis: pars fragminis antennarum,
Aut mali fruſto inſidunt, natat Orphiton æquor
AErato inuectus remo, Leucusq; Phonartes
Per medios audax vncta trabe labitur hoſtes.

Vncta larix] Nauis ex larice confecta. Larix, vt inquit Plinius, materia abieti longe præſtantior, vim incorruptam habet, ac humori contumacem. Vnde nauibus ex larice confectis gloria ingens datur. Adde quæ de larice ſcribit Victrunius libr. ſecundo.

Enyo] Id eſt, pugna. Nam Græcis Enyo, Bellona eſt. Vnde Mars quoque Enyalius, id eſt, bellicoſus à Græcis dicitur. Quaoquam aliqui malint Enyalium Bellonæ filium eſſe. Aliquando autem Enyo pro furore belli accipitur. *Pubes Rhiphæa*] Id eſt, Scythica, apud quos iaculorum ſagittarumque vſus eſt. *Veneno armat*] Aſiatici enim, & præſertim Scythæ veneno ſagittas inficiunt. *Hoſtilem ægida*] Hoſtile ſcutum. *Byzas*] Scytha. Alludit enim ad tempora ſua, quibus Turcæ Byzantium occupauerant. *Longa abies*] Longa nauis. ex abiete enim, vt dixi, naues fiebant.

Ecce autem ſummo præpes de flumine Piſtris
Pellitur, atq; æquor Rheni ſecatære bicornis.
Huic Phorbas præerat, teloque armatus hiulco
Proclamat longe: Remis vada ſcindite ciues,
Armataq; inferte manus, en quantus in alta
Puppe volans Dux ipſe furit, iam mergitur vndis,
Ni vos præſtetis ſolitas in prælia vires.
Dixit, & ardentem nixus pede lampada torquens
Proruit ingenti roſtro, retroque repellit
Abnobidam nauim. Veluti cum fluctibus ipſi
Pelluntur fluctus, aut denſus grandine nimbus
Truditur ad terram nimbo, cum creber in æthra
Fit tonitrus, terrentq; cadentia fulmina mundum.
Vtraque ſic ratis eſt: rapidas fugit illa per vndas.
Hæc ſequitur, iactantq; faces Phorbantia pubes,
Roboreq; ærata irrumpunt tabulata trabali.
Dum victo inſultat victor, Dux ingruit hoſti

Piſtris] Etymum vocis pete à Seruio ſuper hoc Maronis verſu in Quinto Seriì operis libro. *Velocem Mneſtheus agit acri remige piſtrim.* *Rheni bicornis*] Superiores poetas etiam Rhenum bicornem dixiſſe in principio primi libri enarrauimus. Seruius in fine Septimi Æneidos ſcribit, *Bicornis*, quia duos habeat alueos: de quo latius in ſequenti libr. omnis bonæ eruditionis pleno fuſius dictabimus. *Abnobidam*] Haſſicam, à montibus Abnobiis: quos Celtes noſter Obnobios vbique vocat. *Phorbantia*] A Phorbante præfecto palatinæ claſſis.

Lantgraphius, vertitq́ vndas, ac fulminat ignes.
Quales fumiferi iaculantur ab ore Veſeni,
Stupea flamma volat, lateriq́ infixa Liburna
Vrit, & obſcuro denſatur nauta fumo.

Fumiferi Veſeni] Incendium Veſeui notiſſimum eſt, ex Seruii & aliorum Maronis interpretum verbis, ſuper illud, *Talis dives erat Capua, & vicina Veſeuo Ora iugo*, libro ſecundo Georgicorum. Porro qui montes ſemper ardent, ſcribit Plin. lib. mundanæ hiſtoriæ Secundo. Nec ignorandum, Veſeuum, aliis Vesbium, nonnullis Veſubium nominatum. Plinius, vbi ab hoc monte exurgentem nubem intuitus, propius acceſſit, rem totam intellecturus: & vndiq; flamma inſtante, dum perſeuerantius inceptum exequitur, craſſiore caligine ſpiritu intercluſo, concidit in medio duorum ſeruorum, vt ſcribit Plin. nepos ad Cornelium Tacitum, qui auunculi ſui obitum petebat.

Sergius à turri ſociiq́ enixius alta
Deiiciunt lapides, flammasq́, & fluminis inſtar
Tela, vorantq́ ingenti accenſas turbine lintres.
Augetur clamorq́ virum, ſonituſq́ rudentum,
Belgicaq́ horreſcunt nauali littora bello.
Lantgraphium euitat Phorbas, clauumq́ reflectens
Fertur in Alcanthem: ſtant roſtra minantia roſtris
Obuia, & inſando reuolutas turbine pinus
Excipiunt, iactantq́ ſimul: fit pugna viciſſim
Ardens. hinc plures nequicquam innare videres
Gurgite ſub vaſto, qua ſpumans vortice Rhenus
Voluitur aſſiduo, & raptat vi corpora fundo.
Stant tamen omnes intrepidi, volat ære Sycopas,
Alcantemq́ ciet pugna: ruit obuius Harpax,
Venerat Haſſiada magna qui Martis ab vrbe,
Vtque ſimul congreſſa abies, pilatus vterq́
Pugnat pro roſtris, tacitoq́ intercipit vnco
Quiſq́ ratem, certantq́ pares iam cominus ambo,
Ille Semiramio calefacta bitumine tela
Torquet in aduerſum, populatrix flamma Cheruſcos
Haurit, & æthereas rapiunt incendia turres.
Excutitur nauta, & mediis in fluctibus errant
Remigiumque, viriq́ ſimul: furit alter acernis
Aſſeribus, duroque ratis ferit Ariete coſtas.
Franguntur tabulæ, malus labat, ipſaq́ in imo
Laxatur ſentina vado, & compagine fracta
Per Rheni campos puppes voluuntur vtræque,
Turbidaque effuſo depingitur vnda cruore.
Cleuius Orbantem iaculo ferit, hic Thraſycontis
Fulmineus Getico transuerberat ilia neruo.
Exanimes ambo proni labuntur, & amnem
Inficiunt tabo, ſpumasq́ ad littora voluit
Vnda cruentatas, quondam velut Actia templo
Æquora Leucadius de ſummo vidit Apollo.
Etiam perfractas vortex penetrauerat alnos
Turbidus, inque vado puppes alliſerat imo.
Merguntur cuncti, ſcutataq́ turba ſub amne
Voluitur, & preſſos transfundit in æthera queſtus.
Dux aderat præſens, nautemq́ in gurgite vaſto
Alchantemq́, Gyanq́ luporum terga gerentes
Ad ſeſe recipit, telumque effulminat acre
Aduerſam in puppim: gemit illa, & pondere magno
Dat ſonitum, excuſſoque tremit temone magiſter.
Dux flagrat pugna, atque irarum effundit habenas,
Nunc tedas, nunc ſaxa iacit, teloque coruſcans
Immani, nautis victor ſuper inſtat & vrget.

Gurgite ſub vaſto] Locum ſuperius deſcripſi. *Martis ab vrbe*] *Marckpurgum* intelligit, Haſſiæ metropolim, à Marte dictam, olim villa, vt refert Irenicus. Hanc Laous, quem excipit Rhenus iuxta oppidulum ſui nominis *Lanſtein*, præterfluit. Sunt qui *Marckburgum* à Marcomero Marcomeri Regis Francorum filio nominatum velint. Ptolemæus Amiſiam, teſte eodem Irenico. *Semiramio bitumine*] Sunt lacus plures ex ſeſe bitumen emittentes, quod Græci *Aſphalton* vocitant. Eſt lacus ſub Babylone ampliſſima magnitudine, quo bitumine & latere teſtaceo, conſtructo muro Semiramis Babylonem dicitur circumdaſſe, vnde dixit *Semiramium bitumen*. Item Tope in Syria, Arabiaque Nomidarum lacus ſunt immani magnitudine ex ſe maximas bituminis moles emittentes. Id autem in cauſſa eſt, quod iuxta huiuſmodi lacus crebræ ſunt bituminis lapidicinæ. Fit ergo, vt cum per bituminoſam terram erupterit aquæ vis, ſecum extrahat, & cum egreſſa fuerit ſecernitur, & ita bitumen à ſe reiicit. *Haurit*] Conſumit. *Turres*] Quia in nauibus lgneæ turres ædificantur. Nam vt Vegetius ſcribit, in maioribus Liburnis, propugnacula turreſq; conſtituuntur, vt tanquam de muro ita de excelſis tabulatis facilius vulnerent, & perimant inimicos. Vel ſummitatem mali intelligit, vbi velut ex propugnaculo quodam pugnatur. *Acernis aſſeribus*] Eidem Vegetio aſſer dicitur, cum trabs ſubtilis & longa ad ſimilitudinē antennæ pendet in malo vtroq; capite ferrato. Hunc ſiue à dextra, ſiue à ſiniſtra parte aduerſariorū ſe iunxerint naues, pro vice arietis impellunt, qui bellatores hoſtium, ſiue nautas ſine dubio proſternit ac perimit, ipſamque nauem ſæpius perforat.

Ariete

Ariete coſtas] Verſus proceleuſmaticus, quo optimorum poetarum exemplo Poeta noſter vtitur. *Compagine*] Compago, quæ compages etiam dicitur, ſignificat commiſſuram tabularum. Maro, *Laxis compagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem.* cuius nominis paternus caſus, à pleriſq; compagis enunciatur, ab aliis etiam compaginis. Quod Ouidius vſurpat, & Manilius, etiamſi Probus & Seruius refragantur. *Leucadius Apollo*] Leucadia inſula eſt è regione Ambracii ſinus, vbi Actium promontorium eſt cum templo Apollinis, nobili Auguſti, M. Antonii & Cleopatræ pugna nauali memorabile. Superbiſſimum eius belli apparatum Plutarchus in Antonio explicat. Leucadiæ rupis & phani etiam Apollinis, meminit Strabo lib. Geographiæ 10. ſcribitque ibi ſaltum fuiſſe, ad ſedandos amores valere creditum. Vnde Sappho optima dicitur ab excelſa ſe deieciſſe petra. Menandro authore. Quanquam non conuenit inter authores, quis primus Leucadium ſaltum tentarit.

Non aliter Phorcus curua maris æquora concha
Commouet, aut latos exterret fuſcina campos
Neptuni: fugiunt nymphæ Oceanitides, ipſe
Inous Colchos repetit cum matre Palæmon:
Sic Ducis aſpectu fugiunt cuncti, & ſua vertunt
Carbaſa, nec tantis audent concurrere telis.
Stabant plorantes miſera per mœnia matres,
Exorantque Deos, voceſque ad ſydera tollunt.
Nec mora, vox tenues ſic eſt horrenda per auras,
Qua montes tremuere omnes, audita profari:
Haſsiadum proles, verſo da lintea curſu,
Ac retro propera, noſtram neve atterere gentem.
Sic placitum Diuis. tacet inde, atque æthere fulmen
Concuſſum medio: ſignum hoc ſolet eſſe Tonantis
Cum niueum Rhodopen, aut altum effulminat Othryn.
Illicet armipotens Diuorum iuſſa reuoluens
Lantgraphius, læuo cedendum cenſuit aſtro,
Tunc flectit curſum, claſſemque ad littora vertit.

Non aliter Phorcus] Varro hunc Sardiniæ regem fuiſſe refert, & ab Atlante cum magna copiarum parte nauali prælio deletum, tantum ſui deſiderium populis reliquiſſe, vt inter maris deos relatus ſit. Heſiodo Ponti filius eſt Thaumantis, & Nerei frater. Probus duos Phorcos ponit, alterum maris Deum, alterum Regem in Africa. *Inous Palæmon*] A matre Ino, patronymicum: quod Seruius monet apud idoneum authorem notandum. Ino autem poſtea Leucothoe & Albunea dicta eſt. Huic Phryxus templum in Cholco ædificauit, vt diximus alibi. *Noſtram neue attere gentem*] Mira Palatinorum laus, cum Superi de his curam habuerint. *Læuo cedendum cenſuit aſtro*] Id eſt, propitio Palatinis. Neque enim læuo pro ſiniſtro intelligas, referens ad Lantgraphium. Niſi credas Poetam Græcos ſecutum, qui quod læuum nos dicimus, ipſi dextrum dicunt, & fauſtum ſignificant, vt apud Ciceronem legimus libro de Diuinatione ſecundo. Sed prior ſententia placet. Maro, *Intonuit læuum.* Hoc autem intelligitur de ſignis ex cœlo captis. nam illic quæ læua ſunt, nobis intuentibus dextera offeruntur, eodem Cicerone authore in fine libri de Vniuerſitate. Idcirco læuum in cœlo, dextrum ac fauorabile ſignificat.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI OCTAVI.

LEucippe Palatinorum nutrix, & ſolers, Philippo Palatino ſomnium narrat: ſcilicet, ſe Dea duce in orbem Lunæ raptam fuiſſe: multaq; de Lunæ vaſtitate narrat ac natura, de Harmonia cœleſti, Sphæris, de polis, & mundi terrarumq; ſectionibus, de æquinoctiis, & ſolſtitiis, & dierum æquatione diuerſitateq;, de eclipſi Solis & Lunæ, de occaſu ortuque ſyderum: deinde ad quotundam ſyderum fabulas deſcendit. Poſtea quædam de principiis rerum narrat. Deinde diuiſionem orbis terrarum proſequitur, & ab Africa exorſa, multum illic immoratur, pluraque de Nili origine atque incremento. Item de Atlante Mauritaniæ monte, de Syrtibus, & cæteris locis. Mox Aſiam breuiter percurrens Europamque, ad particularem Germaniæ deſcriptionem, in qua immoratur, deſcendit: vbi multa de Danubio, Rheno, & Hercynia ſylua refert. In fine locum inter beatos Roberto parari ſe vidiſſe prædicit, breuique eius futuram mortem vaticinatur.

AVSTRIADOS LIBER OCTAVVS.

IAm matutinus crocea Pallantidos ortus
Reppulerat noctem, lucemq́; reuexerat orbi.
Nec mora: Leucippe greſſu titubante ſenili,
Olim Phalſgraphidum fuerat quæ maxima nutrix,
Sollerſq́; ingenio facundas hauſerat artes,
Pergit ad excelſas ædes atria alta parentum,
Atq; hæc magnanimo pandit longæua Philippo,
Cæleſtes præfata Deos & numina olympi:

IN AVSTRIADOS LIB. VIII. SCHOLIA *Iacobi Spiegelii.*

IAm matutinus] Tria in hoc libro continentur. Meteora, Coſmographia, Vaticinatio de Apotheoſi, id eſt, deificatione Roberti. *Pallantidos*] Auroræ, à Pallante von ex Titanibus, Heſiodo autore in Theogonia, vt alibi indicauimus. Ferunt Pallantis cadauer Henrici tertii Imp. tempore villicis fodientibus prope Romam repertum tantæ magnitudinis, vt mœnia adæquaret, teſte Nicolao Beraldo. *Leucippe*] Palatinorum nutrix. *Sollers ingenio*] Neque enim hic ſexus à natura tarditatis, aut hebetudinis damnatus fuit. Vetuſta enim ſecula Muſas, Sibyllas, Pythias habuerunt: Socratici Diotimam ſuam atque Aſpaſiam celebrarunt. Pythagoræi philoſophantes fœminas mirantur. Græca poetrias illas iactarunt monimenta, Teleſillam, Corinnam, Sapho, Aniten, Erinnen, Praxillam, Cleobulinam, & cæteras. Romani Lælii & Hortenſii filias, & Cor. Gracchorum matrem, matronas quantumlibet eloquentiſſimas proferre poſſunt. Maiores noſtri Roſuidam, vt noſtrum ſeculum Catharinam *Byrckemeram*, & Conſtantiam Peutiogeram. Veneti Caſſandram ſuam, Politianico præconio nobilem, venerandæ opponere vetuſtati promptum habet. *Cæleſtes præfata Deos*] Tetigit morem antiquorum, qui nihil in ſacris, nihil publice orabant, niſi præfamine quodam Deos inuocaſſent. Maro, *Præfatus diuos*. Lege Valerium in præfatione operis ſui, meminit item Plinius Iunior in exordio Panegyrici, quem Traiano Auguſto dixit. Morem hunc ſeruat Eccleſiaſticus ritus in auſpicandis Canonicis horis.

Vos immortales Superi, vos ſydera teſtes
Inuoco, ait, nobis ſi dantur ſomnia vera,
(Sæpe etenim pars illa animi quæ purior extat
Haud rationis inops, vera & tranquilla quietis
Somnia dat, recipitq́; Deo præno ſſe futura)
Effari liceat, quaſque ipſa miſerrima vidi,
Pandere res altas, mirandaq; prodere terris.
Tu (precor) adde fidem, atque futuris conſule rebus.
Tunc ille: O nutrix, capite hoc mihi charior, inquit,
Dic rogo, dic agedum, & quæ ſint hæc ſomnia narra.
Solue animum curis. At contra talibus illa
Orditur: Miſeri cum nocte teguntur opaca
Mortales, altoque polo volat humida Phœbe,
Viſa mihi ante oculos Diua ſplendentis imago
Siſtere labentes glauco temone quadrigas,
Meq; vna ſecum iuſſit conſidere curru
Iam ſuper humenteſque, plagaſque, & nubila, curuo
Axe ferebamur, cum ſe Saturnia Iuno
Obtulit, & nigro præcaligantia peplo
Ora gerens, læua turbata tonitrua promit.
Dextra impellit aquas, atq; alta ceraunia pulſat
Grandine, & attonito gignit miracula mundo.
Atque huic ſub pedibus præuaſta pondera maſſa
Cernuntur, iuxtaq́; ſedens Thaumantias Iris,
Sole coloratos gignens in nubibus arcus.
Inde cito immenſum vectæ ſuper aera curſu,
Æthera non ſtabili vicinum aſcendimus oſtro,
Iunctaq; multiuaga rapimus confinia Phœbes
Regna Iouis magni, qua fulmen & Ægida vibrat,
Et matutino qui temperat aſtra recurſu,

Vtque

Sæpe etenim pars illa animi] Hunc locum, quem à Platone mutuatus eſt, tractat Cicero iuxta finem libri primi de Diuinatione. *Effari liceat*] Ratiocinatio. Si dantur nobis ſomnia vera, quemadmodum dicunt cum animus defæcatus eſt, ergo liceat nobis effari & pandere res altas. *Opaca nocte*] Proprium noctis epithetum. Nam opacum eſt, vbi Sol non admittitur: quemadmodum apricum expoſitum ſoli dicimus. Idcirco nox opaca dici poteſt, etiam ſi Luna ſplendeat.

Diua ſplendentis imago] Palladis. *Glauco temone*] Alludit ad epithetum Palladis, quæ Glaucopis dicitur ab oculis glaucis, vt libro primo tetigi. *Saturnia Iuno*] Quoniam à Phyſicis Iunoni attributus eſt, & per Iunonem aerem intelligimus. *Ora gerens*] Vultum. *Præcaligantia nigro peplo*] Id eſt, nigra velata amictu, nigro velo operta. Eſt enim peplum palla fœminea. Maro, *Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant*. Dicunt dicatum eſſe Palladi. Hoc autem dixit Poeta, ſignificans naturam aeris. Nam is, vt dicit paulo poſt nebularum, nubium vaporumque à terra emergentium ſedes eſt. Vel reſpexit, quoniam ita ornatam Iunonem eſſe Martianus etiam Capella in Philologia ſua tradit.

Turbata tonitrua promit] Hæc, item pluuiæ, grandines in aere gignuntur. Vide Meteora Ariſtotelis & Pontani.

Attonito

Vtq; ingens ſpacium, laxataque regna bicornis
Attigimus Lunæ, ſtupui, quam vaſta videbam
AEquora camporum, fluuioſq; è montibus altis
Perſtrepere horrendum, quid celſas eloquar vrbes
Oppidaq́; , & tractas ad ſydera vertice turres?
Tunc Deus ille mihi, paucis longæua profabor:
Aduerte ô nutrix, remq́; omnem ex ordine pandam:

Attonito gignit miracula mundo] Vt cum legitur pluiſſe carnibus, lateribus, ſanguine, lacte. quæ omnia diligens lector apud authores, præcipue Liuium reperiet. *Prænaſta pondera maſſa*] Fingunt pedibus Iunonis iocudem appeoſam: quoniam terra ab aere ſuſteotatur, & tanquam punctum in medio collocata eſt. Supra antē propter pondus eſſe non poteſt, nec iofra contra circumfuſo renitēte aere. *Iuxta ſedens*] Iris Iunoni dicata eſt, qoia ex nubib. & Solis radiis creatur. *Sole coloratos*] Maro, *Mille trahēs varios aduerſo Sole colores.* Ariſtoteles autor eſt, Iridem habere colorem punieeum, viridem & purpureom, non quod vere fiot, ſed appareant. Idē generationem Iridis eiuſq; accidentia tradit libr. Meteororum 3. Plin. Mundanæ hiſtoriæ ſecundo, Seneca, lib. naturalium quæſtionum 1. diuus Ambroſius c. 27. lib. de Noe & Arca. Auerrois non recipit ab Ariſtotele dictum, Iridem non maiorem ſemicirculo. Albertus autem noſter, quod raro fieri de noctetradat, contra ait in eodem menſe bis vidiſſe nocturnam Iridem. *Non ſtabili aſtro*] Id eſt, Luoæ, vt patebit inferius. Inconſtantem enim naturam habet, inſtabilitate & motatione perpetua ſua peoe mooſtro ſimilis, à Incendo appellata. Vnde Solomon, *Stultus ſicut Luna mutatur*: quod diuus Ambroſius ſcite explicat in Sermone de Lunæ defectione. Eadem & Lucina, & Diana, quod noctes quaſi dies efficiat. Nam io remedium tenebrarum ab Architecto mundi Deo inueota eſt, quæ ex ſe oihil omnino lucis habet. Accipit enim, vt & reliqua omnia ſydera lumen hauriunt, à fratre ſuo Sole, quicquid lucis ad nos tranſmittit. Lege Pontanum in principio primi de ſtellis. *Regna Iouis magni*] Phyſici aerem Iunoni, ætherem Ioui conſecrarunt. vnde de Ioue & Iuoone fabulantur, quotieſcunque Iupiter cum Iuoone coiret, creari fulmina. Nota ſabula apud Ouidium de Semele: quæ petiit, velle cum Ioue concumbere, vt Iuno ſecum concombere ſolita erat. Vnde Semele cum tota domo conflagrauit. Fictum autem eſt, quooiam ex calore & humore fulmina creantur. *Matutino recurſu*] Id eſt, bono, ſalutari. Manum enim antiqui bonum dicebāt, A mane, matutinus deducitur Plinius ſcribit quicquid aſtrorum aſpicit Iupiter, ſuo intuitu ea lætiora fieri: quod innuere Poeta videtur. *Attigimus Luna*] Hic punctum ſcribi debet. *Stupui*] Sequitur illos qui dixerunt, in corpore Lunæ alterum orbem eſſe. *Tunc Deus ille mihi*] Vel quia non nouerat Mineruam eſſe, vel quia, vt diximus libro ſecundo, Dii promiſcui ſexus cenſentur eſſe.

Principio quæ regna vides, quoſque aſpicis orbes
Omnia ſunt Lunæ, varium & mutabile ſydus
Permeat, & rigidi nunc ſeſe Aquilonis ad oram
Flectit, & ad pluuios contermina porricit Auſtros:
Nunc alibi quam credis erit, cœloque ſubinde
Diſſimilis ſit Luna ſibi: iam nulla repente,
Et iam tota micat: repetit modo tarda cubile,
Et modo per tenebras pernicibus euolat alis.
Hac Atlantæi fluctus, & Cimbrica Tethys
Pelluntur: fas eſt fugientem Saxona motam
Sæpe videre vndam, & totis Electra natare
Littoribus, titubat cum alto Gleſſaria ponto,
Et legit auricomus pallentia ſuccina Læuon.
Sed tantum lucis lampas ſibi Delphica, quantum
Elargitur habet, nitet æmula & effugat vmbras.
Fertur & Athracio terras afflata veneno
Appetere, & magico palleſcere Luna ſuſurro
Cum Phæſtos, Gortinaque, nec non inclyta Lyctos
Cypria percutiunt Idæis æra flagellis,
Sollicitantque Deæ aduentum, ſonituq́; reclamant
Littora Lethæa, & Minoum perſtrepit antrum.

Varium & mutabile ſydus] Lege caput nonum Plinii libr. 2. vbi hæc omnia examuſſim reperies, & in prioribus commentariis noſtris, vbi omnia verboſius inuenies. *Porricit Auſtros*] Sacrificali verbo vſus eſt, quod ſignificat, porro iacio. Maro, *Extaque ſalſos Porriciam in fluctus.* Vide Macrobium de ritu Sacrorum libro Saturn. 3. *Hac Atlantæa fluctus*] Credunt maris acceſſus & receſſus ac inundationes fieri lunari vi, afflatu ac potentia. Cuius rei memini ſatis ſuperq; lib. 6. *Electra*] Vbi, & quomodo naſcatur Electrum, & quod ſolum in Germania, & quod idem quod ſuccinum, de generibuſq; & virtute eorundem, atque vt colligatur copioſiſſime tradit Irenic. lib. 7. ca. pluribus. *Gleſſaria*] Plinius lib. naturalis hiſtoriæ triceſimo ſeptimo: Certum eſt, inquit, gigni in inſulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari *Gleſſum.* Itaque & à noſtris vnam inſularum ob id Gleſſariam appellatam, Germanico Cæſare ibi claſſib rem gerente, Auſtraniam à Barbaris dictam. Alibi hanc inſulam idem Auſteraniam oominatam dicit, vt in altero loco error ſit. Irenicus diſcreuit. Gleſſariam, nunc *Sudau* appellari ſcribens, Auſtraniam vero, *in dem Strom*, Tacitus, ſed & mare ſcrutantur, ac ſoli omnium Succioum, quod ipſe Gleſum vocaot. Plin. tamen & Solin. in India etiā Succinū prouenire aiunt: licet in Germania optimum, plurimumq;. De quo Stella in primo de Boruſſiæ antiquitatib. libro copioſe ſcribit & eleganter. Id hodie *Augſtein* appellatur, qood inſtar vitri pelluceat. Alii, quod id oculis proſit plurimum. *Læuon*] Quod in Læuonum, ſeu Læuonorū littore electra frequenter reperiantur, vltimo fere Germanici maris, quos Suetios potāt. *Delphica lampas*] Solis. *Athracio*] Id eſt, magico, ab Athrace Magiæ ſectatore, de qoo lib. 1.

Palleſcere magico ſuſurro] Antiqui rerum naturalium ignari, cum Luna pallebat, iis emoti videbatur: ſumpta à morientib. ſimilitudine, hoc eſt, cum lumine ſibi à Sole denegato parum fulgebat, vel in coitu erat, credebant Magicis incantationibus Lunam laborare: qua in re plurimum Theſſalæ mulieres pollebant. Vnde Menandrinæ fabulæ Theſſala nomen. Hanc vanitatem Ambroſius redarguit cap. 8. quarti Hexameron. *Cum Phæſtos Gortynaque, nec non inclyta Lyctos*] Oppida Cretæ notiſſima. de quibus Strabonem viſito, quo non alter ſcripſit de Creta accuratius. Cretenſis enim fuit, Poeta innuit in Creta pollere artem Magicam. Super qua re cum aliquando ſermonem haberemus conuiualem apud ampliſſimum virum Iacobum Banniſium, memini Poetam, qui tum aderat, mira retuliſſe, quæ de quodam viro ſene & religioſo dicebat ſe de Magia Cretenſium vſque adhuc durante accepiſſe. Affirmabat ſenex ille, ſe multoties cum Cretenſi quodam comediſſe, qui multos annos à fœmina Creſſa in aſinum verſus, onera geſſiſſet. Item duas aues in quibuſdam Cretæ ſcopulis nec paſtum petere, nec potum, querulaſque volantium voces per aerem audiri, creditumque homines magicis incantationibus Cretenſium mulierum in illas aues verſos. *Cypria æra*] Quoniam, vt autor eſt Plinius, æs in Cypro inſula repertum eſt: quamuis alii malint alibi. *Idæis flagellis*] Ab Ida monte, qui etiam in Creta eſt: vnde Idæi Dactyli. *Sollicitantque Deæ aduentum*] Id eſt, Lunæ. Veneficæ enim mulieres ad deducendam Lunam æra percutiebant: Ouidius de anu quæ Lunam deducebat. *Themeſæaque concutit æra.* *Lethæa littora*] Lethæus fluuius Cretæ, qui Gortynam oppidum præterfluit. *Minonum antrum*] Quod in eo nouem per annos immoratus Minos, hauſerit à Ioue leges & decreta, poſtea Cretenſibus ab eo promulgata: quarum æmuli & ſectatores fuerunt Græcorum optimi atque primarii. Autor eſt Strabo lib. 10.

Tunc ego: Quis ſonitus noſtras Dea perculit aures?
Vnde oritur? qua parte poli? Mox illa viciſſim
Sic ait: Ad ſuperas quantum potes, erige ſedes
Lumina, quoque modo poßis cognoſcere, fabor:
Primus qui ſe oculis offert Atlantius Arcas
Emicat: hinc pernox & Phœbo prauius aſter
Regna tenet, qui dum exortos Hiperionis ignes
Præcedit curſu, tunc nomen Lucifer olli eſt.
At cum Pyrenem, & fuluos tranſcendit Iberos
Occiduus Titan, mutato nomine Veſper
Dicitur, atque idem alterno tamen vnus in ortu eſt.
Inde iubar Solis flammis rutilantibus aſtra
Permeat, & curſu totum diſcriminat annum,
Thrax ſuper hunc Mauors, rigidumq́ effulminat enſem,
Vt cernis, viſusq́ mihi iam pronus in Hebrum
Exarmare Getas, Ciconasq́ agitare niuales.
Hinc placiti nitet ora Iouis, ſed in arte ſuprema
Algenti poſita eſt Saturnia Zona receſſu.
Aſtrorum octauus retinet ſibi circulus ignes.
At reliqui duo ſunt, quorum piger alter ad Indos
Se voluit trepidante gradu, rurſuſque reuiſit
Heſperiam rediens alternis motibus vndam,
Vltimus auerſos de littore voluit Eoo
Sphærarum motus, ſecumque agit & trahit orbes
Inuitos, noctemq́ ſupra, Solemq́ reducit.
Qui cum non parili ſpatio, nec motibus iiſdem
Voluantur, contraque alto nitentia mundo
Interualla ſonent, & tardius aſtra ferantur
Falciferi remorata ſenis, citiuſque recurrat
Luna vices, pulſuſque grauis iungatur acuto
Qualibet & varia Sphærarum intermeet apſis,
Exoritur ſonus ille tuas qui mulceat aures.

Tunc ego: Quis ſonitus] Interrogat de harmonia cœleſti, quam dicit cauſſati Minerua ex motu Sphærarum. Pythagoras cenſuit, omnia ex muſica conſtare: vnde ſecundum tonos dimetitus eſt Sphærarum interualla, quæ Diapaſōn perfectum in Muſica octo vocum conſonantium faciunt. Quod latius ex Plinio & Cenſorino proſequitur eruditiſſimus Dubrauius in ſecundo Martiani Capellæ lib. de Nuptiis. Adde tu Macrobium in Somnio Scipionis. *Primus*] Scilicet, Supra Lunam. *Atlantius Arcas*] Mercurius. Hanc Stellam Græci Stilbontem nominãt. Paruum dicunt aſtrum, Si cum Lucifero componatur, acuto & radiante lumine, verſatili ingenio atque natura. qualiſcunque enim fuerit comes quem nanciſcitur, tale & ipſum continuo redditur. Ea res locum aperuit fingendi, nuncium eſſe Mercurium, miniſtrumque deorum: quãdo eorum viribus poteſtatique obſequitur. *Atlantius*] quia Atlantis Nepos. Horatius, *Mercuri facunde nepos Atlantis, Arcas*] quia in Cyllene monte Arcadiæ Maia Mercurium peperit. Maro lib. Æneidos 8. *Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia Cyllene gelido conceptum in vertice fudit.* Vnde & ipſe Mercurius Cyllenius dictus eſt. *Hunc pernox & Phœbo prauius aſter*] Scilicet, Venus, Lucifer, vt ipſe Poeta declarat. Pernox proprie dicitur Luna, cum tota nocte lucet. Transfertur ad homines qui tota nocte vigilant, vt Aul. Gellius Socratem *pernoctem* dixit. Significauit ergo pernoctis vocabulo Heſperum cum nocte lucere, qui Solem ſubſequitur: nos Veſperum dicimus Varroniana authoritate, vt cum dicit, *prauius Phœbo*: Luciferum intelligit, quem Græci φωσφόρον vocant. *Fuluos Iberos*] Vel ad colorem reſpexit gentium, quæ fuſcæ ſunt: vel ad harenas aureas, quas dicit flumina in Hiſpania vehere: vel quia in effoſſione auri olim laborabant. Vnde Silio Aſtur gens Hiſpana dicta eſt, concolor auro. *Alterno ortu*] Sic Papinius. Et alterno dephehenditur vnus in ortu, *Totum diſcriminat annum*] Ab eo enim viciſſitudines iſtæ mun-

danæ

danæ proficiſcũtur, de quib. lege Plin. c. 6. ſecundi. Quot vero dieb. Sol curſum ſuum cõpleat, adhuc inter Aſtrologos non conuenit, vt vidimus ex ſententiis eorum, qui proximis annis ſcripſere ſuper ratione Romani Calendarii emendandi: quod illud à vero Solis curſu diebus haud paucis aberrarit. Porro ſi cum Solis, de quo nunquã poſſent, vt ait Viues, pro dignitate ſatis multa dici, tum cæterarũ erraticarũ vires, item ſignificationes ac decreta noſſe cupis, quartũ adi Pontani lib. de rebus cœleſtib. *Rigidumq; effulminat enſem*] Alludit ad naturã ſyderis, quod vi atq; ardore ſuo præſidere bellis creditur. Vnde & Herculis Aſtul dictũ, quod ille bellis, violentiis, raptibus, direptionibus, latrociniis, & aliisque bellum fieri gaudet, multum delectatus fuerit. Aſtrologi Martem igneum præ cæteris eſſe ferunt: & idcirco Iuppiter Saturni frigiditate, & Martis calore dicitur temperatus. *Hebrum*] Seruius in fine quarti Georgic. ſcribit, Hebrum amnem ex fontib. Rhodope montis dilabi. *Ciconas*] Thraciæ populi, quorum matres Orpheum vatem diſcerpſere. Fabula notiſſima, apud Maron. lib. iam citato, & Ouid. lib. Transformationum 11. *Aſtrorum ignes*] Stellas, quas fixas vocant. *Se voluit trepidante gradu*] Id eſt, Titubante rotatu. Si quidem recentiores nonam Sphæram titubationis appellant. voluitur autem ab occaſu ad ortum. *Vltimus motus*] Primum mobile dicunt. Id ab Oriente in Occidentem reliquas Sphæras trahit auerſas: quoniam naturali motu reliquæ in Occidentem tendunt. Albertus, Signa, inquit, ab Occidente in Orientem diſponuntur ordine naturali ſecundum motum planetarum: ſed ab Oriente in Occidentem ſecundum motum primi mobilis diſpoſitione præpoſtera diſponuntur. *Orbes inuiſos*] Contra nitentes. Natura aũt factum tradit Plinius, vt contrario hoc Sphærarũ motu, ac, vt ita dicam, certamine, aer ſegnis nõ ſit. *Qui cum non paruis ſpacio*] Colligit ex interuallis magnitudineq; Sphærarũ varia, ac etiam motu ipſo creari harmoniã. Nam ſecundum Pythagoram, non pari tonorũ ſpacio ſunt omnes Sphæræ. Illud Pythagoræ refert Plin. c. 22. lib. 2. *Pulſuſq; grauis iungatur acuto*] Hoc oſtendit Macrobius commentario in Somnium Scipionis ſecundo. *Qualibet apſis*] Apſis proprie apud Græcos curuaturam ſignificat. Plinius vero accipit pro parte illa ſumma, infimaq; circulorũ in Sphæris, vnde imam dicit & ſummam apſidem. Recentiores vero ſummã & imã augem dicunt in hemicyclis Planetarum. Mihi aũt videtur hic poni pars pro toto, vt cum dicimus puppim, proramve, pro naui. Hoc nempe ſenſu. Cum quælibet ſphærarum vario motu, varioq; interuallo ſint, oritur illa cœleſtis harmonia. Motum Planetarum varium Plinius indicat. Verum verba eius non adſcripſimus: quod ſciam plura à principe Mathematicorum inter Germanos annotata. cui neq; Macrobii ſententia in vniuerſum probatur. Is ſe ipſum olim & nomine & opere prodet egregio. *Tuas qui mulceat aures*] Vnde Plato, cum non videret quib. vocibus concentum illum cœleſtem conferre poſſet, cœli ſonos, Sirenes cœlorum appellauit: quæ omniũ ſuauiſſimæ atque dulciſſimæ eſſe vulgo dicuntur: ita multum, vt nauigantes ab inſtituto queant curſu auertere, & amiſſo periculorum ſenſu, in mille diſcrimina morteſque ſuauitate ſua tranſuerſos agere ac præcipitare,

Aſt ego, vbi moles Sphærarum extrema mouetur,
Cui voluens motus, & vaſtum pondus inhæret.
Vtque hoc partita eſt totum, natura ſit, an ne
Conditio terrarum eadem? Dum talia contor,
Incipit illa. Poli duo ſunt, quorum Arcticus alter,
Quem vos aſpicitis, tranſque Orchadas, & freta Thules
Longa Caliſtonia duce littora quæritis Vrſa.
Alter ad Antipodas, & quæ veſtigia gentes
Contra habitant noſtra, atque imo pulſantur ab Auſtro,
Demerſus terraſq; altas, populoſque profundos
Verticibus premit ille ſuis: ſic cardine mundus
Circumagitur duplici. Dein qua Ripheius vmbo
Tollitur, atque vrget glacialis plauſtra Bootes
Signa micant ſena, & totidem tellure ſub ima
Qua medius tepet axe dies, Antarctica dicunt.
Verum hæc ſufficient nobis, ſi tempora fando
Proſequar, & veri cauſſas reſerabo latentes.

Aſt ego, vbi moles] Faceta petitio, vbi nam tanta moles ſuſpenſa ſit? vbi voluatur? *Extrema moles Sphærarum*] Id eſt, primum mobile, cuius impetu mouentur cuncta. *Vtque hoc partita eſt*] Senſus paulo abſtruſior. Interrogat autẽ quomodo natura partita ſit. *Hoc totum*] Id eſt, Machinam cœleſtem, & *An ne conditio terrarum eadẽ*] Hoc eſt, vtrum aliquod cõmercium, aliqua ſocietas ſit nobiscum cœlo. Reſpondebit autem inferius Minerua, terrã eaſdem fere diuiſiones habere, quæ ferũtur eſſe in cœlo. *Poli duo ſunt*] Horum alter Septentrionalis, alter Auſtrinus dicitur. *Arcticus*] Id eſt, Septentrionalis, qui ſemper in noſtra habitatione apparet. Auſtrinus contra, qui ſemper, vt ad noſtrũ horizonta conditur. Sunt tamen in terra quædam loca, in quibus Polus, qui ſemper nobis conſpicuus eſt, iis qui ibi degũt haudquaquam cernitur: qui vero nobis perpetuo occupatus eſt, iiſdẽ conſpicuus euadit. Rurſus quoq; locum quempiam in terris inuenies, vbi ambo poli æquabilẽ in horizonte ſitũ habent. autor Proclus, Linacro Britanno interprete. *Orchadas*] Inſulæ maris Germanici, in quarũ numero diſcrepant authores. Mela triginta eas eſſe dicit. Plin. & Martian. quadraginta. Ex verbis Iſidori autoris non omnino ſpernendi c. 6. quartidecimi Etymologiarum, Camers ſuſpicatur eum legiſſe in Soliniano codice triginta tres. Parent hodie regi Scotorum. Fama eſt apud Orchadas arborem eſſe maritimã, quæ ſupra amnium ripam enata, fructũ ferat nõnihil annatib. ſimilem: eumq; cum maturuerit decidere: quod ſi in vndas cadat, mox animatũ enare ex vndis, & eſſe volucrem: putreſcit vero cum in terrã cadit. Meminit Syluius in Scotiæ deſcriptione, & recenſet Vadianus cõmentariis in Pomponii Geograph. 3. *Duce Vrſa*] Quoniam Septentrionales populi hac potiſſimũ in nauigando vtuntur. *Caliſtonia*] Quia in Arcto ſydus Septentrio-

nale Lyaconis filia Caliſto migrauit ex Vrſa, in quam Iunonis indignatione, cuius erat pellex, motata dicitur. Fabulam narrat Ouidius & Higynus. *Alter*] ſcilicet Polus meridionalis, qui & Aotarcticus, quod Arctico oppoſitus ſit, demerſus ad Antipodes & gentes, quæ contra noſtra veſtigia habitāt, & quæ ab imo Auſtro pulſantur. Porro Antipodum ſitum, in quo non ſoluo antiquitas, ſed & Albertus noſter, qui ſub Rudolpho Habſpurgo Imperatore floruit, lapſus eſt, nō facile paucis verbis abſoluerim Nam & Periœcorum & Antœcorum ſitus ratio prius conſiderāda venit: quod coincidat hoc reſpectu, illo autem in diuerſum abeat: quæ omnia Vadianus, cuius ingenium poſtera mirabitur ætas, in principio primi in Melam commentarii copioſe & acute tradit & explicat, ſed & non minus erudite diſſerit & conuincit, vt Lactantius & Auguſtinus clariſſima religionis noſtræ lumina, frigide nimis Antipodum habitationem negarint. *Mundus*] Cœlum. *Ryphœus vmbo*] Id eſt, mons, ſeu ſcopoli Ryphæorum montium. Sic Statius, vt, niſi fallar, dictum eſt ante, vmbonem etiam montis pro tumore poſuit, ſumpta ſimilitudine à tumore in ſcuto, qui Vmbo dicitur. *Signa micant ſena*] Alia eſt diuiſio, poſtquā incepit à polorum diuiſione. *Micant ſena*] Nam hoc ſemper neceſſe eſt, vt ſex ſigna ſuperius ſint, & totidem inferius infra noſtrum horizontem. Carmina de duodecim ſignis ex Manilio In commentarium Reichlinianorum progymnaſmatum retuli, quæ & interpretatus ſum eo loci. Quare ſi quid cupis de eorum natura & viribus cognoſcere, illinc mutuabis, ſi meliora non habes. *Tepet axe dies*] Quoniam in meridiana plaga calores ingentes ſunt. *Proſequar*] Nam inferius de iis dicet. Nunc illud proſequitur quod petierat nutrix, vt natura hoc totum partita fuiſſet.

Nunc autem quodcunq́ vides, terrasq́ polumque
Quinque tenent Zonæ, glacies & frigora damnant
Extremas, horretque gelu pars vtraque mundi.
Verum quæ media eſt, quanquam intractabilis æſtu
Credatur, ſed vana fides, non frigore lædi,
Nec feruere plagam voluit Deus: at niue flammam
Miſcuit, atque inibi poſuit mortalibus almam
Temperiem, & regnum vobis habitabile fixit.
Sic etiam reliquas quas hac plaga tangit vtrinque
Mortales habitant, qui pluſve, minuſve premuntur
Frigoribus, Solemque vident, vt cominus ardet,
Aut longe inualidus ſpargit ſua lumina Titan.

Quinque tenent Zonæ] Locus ſumptus à Marone in Georgicis, iam inde à vetuſtiſſimorum tractatione vulgatiſſimus. Harum diſcrimen nobiliſſimus Grammaticus Probus tradit, vt è manu accipi poſſit. Vt autem antiquitas ipſa in earum tractatione lapſa fuerit, eruditiſſimus Vadianus multis oſtendit verbis commentario primo nuper citato: & Poeta noſter antiquos veritatis ignaros arguit. Credebant enim ſub æquinoctiali plaga habitari non poſſe: quod equidem mirari nequeo, cum intellexerint Oneſicritum prius, mox Annium Polycamium Taprobanem inſulam perluſtraſſe, cuius maior pars ſub Æquinoctiali Zona poſita eſt. de qua Plinius citra delectum falſa pro veris tradidit, vt idem Vadianus ſtudio veritatis, non captandæ gloriæ probat euidentiſſime commentario in Melam 3. Porro Auicenna, Ptolemæus, & Albertus noſter tradunt, eandem regionem temperatam eſſe: quia quanto maiore calore in die afficitur, tanto maiorem refrigerationem in nocte longa Solis diſtantia recipit. alias refert Albertus rationes in lib. de natura locorum. *Sed vana fides*] Antiquorum, qui propter caloris exuberantiam illic habitari non poſſe putabant. *Niue*] Frigore nocturno, vt recentiores, item etiam, vt iam relatum eſt, Ptolemæus & Auicenna deprehenderunt. *Sic etiam reliquas*] Scilicet duas. Diluit etiam eorumdem opinionem de plagis Septentrionalibus, quas credebant omnino propter frigora habitari non poſſe. Compertum enim eſt vltra Thylem habitaſſe, & nunc ex littore noſtro vltra eam ſæpiſſime ſoluere. *Vtrinque tangit*] Abuſus eſt verbo: ſed reſpexit ad connexionem Zonarum, quas, vt ſe inuicem tangant neceſſe eſt. *Qui pluſve minuſve premuntur Frigoribus*] Hoc eſt, maiora, vel minora frigora patiuntur, prout propiores propinquiores ſunt, vel remotiores à Sole.

Forſitan vnde dies & nox librata, requiris
AEquales ſeruent curſus, vel laxet eoſdem,
Laxatoſque arctet rurſum, qua poſt modo duplex
Solſtitium ſit parte poli, ſic accipe paucis:
Signifero nunquam diſcedit tramite Phœbus:
Qui dum cornigerum vectorem Nepheleidos Helles
Permeat, & primas amburit lampade partes,
Tantundem ſpacium nox atra dieſque recurrit.
At cum ſe ad Taurum, prolemque Atlantida confert
Ad Boream verſus fraternaque ſydera Titan
Tollitur, atque ſupra terram faſtigiat orbem,
Inde gradu maiore dies, & tempora veris
Orta micant, & humum pingunt vaga prata Lycaam.

Forſitan vnde dies] Tertia diuiſio eſt, ab æquinoctiis, ab incremento, decrementoq́ dierum, à Solſtitiis. *Nox librata*] Æqualis ponderis cum die. Sumpta metaphora à libripende: & æquinoctia intelligit, quæ ab ipſomet Poeta ſatis clare deſcribūtur. Æquinoctium autem dicitur, cum diei noctes æquantur. Solſtitium vero, quia in cōuerſione Solis ad aliud hemiſphærium, vel ad nos rurſus reuertentis, videtur ſtare Sol, cum minime ſtet. *Signifero*] Zodiaco. Nominis rationē pete apud Macrob. 2. de Somnio Scipionis commentario, & Pontanum libr. de rebus cœleſtib. 1. Sunt tamen & aliæ à nobis relatæ alicubi. Idē multis verbis explicat, quo ingenio, quibusve inſtrumentis fuerit ab Ægyptiis repertus Zodaicus. *Vectorem Nepheleidos Helles*] Id eſt, Arietem. Notiſſima fabula apud Higynum. tunc primum fit æquinoctium. *Primas partes*] Hoc eſt, primum gradum Arietis. Siquidem recentioribus

ribus placuit ſcriptoribus, appellare gradus, quas Latini veteres partes vocauerant, cum à Græcis dicantur moria. Pontanus author lib. eodem. Sequitur autem in hoc recentiorum opinionem, qui dicunt, æquinoctium inchoari in 1 gradu Arietis. Antiqui autem, vt Plinius, Martianus, cæteri, dicunt in octaua parte incipere. *At cum ſe ad Taurum*] Hoc eſt, ſecundam partem veris, ſiue medium. *Fraternaque ſydera*] Id eſt, Geminos, tertiam, ſiue vltimam Veris partem. Siquidem hæ ſunt Veris partes, quod dicitur prima ipſius anni ætas: quæ ſicut omnis ætas conſtat principio, medio, & fine. Veris igitur principium cum ſit in Ariete conſtitutum, prima pars ætatis eius humido pluſculum abundabit: medium, id eſt, pars ſecunda, cum in Tauto collocetur, ac medium ipſum inter principium conſtituatur & finem, humido, calidoque ſic afficitur, vt ab altero in alterum pedetentim abeat, creſcente iam die, & ſole in altiorem cœli partem gradatim ſuccedente. Quo fit, vt finis verni temporis, hoc eſt, vltima eius ætatis pars ſit calidior, cum Sol ipſe Geminorum ſignum altiſſime prouectus peruagatur. Eſt itaque Taurus temperatum ſignum: cum ſit calidi atq; humidi particeps, ac medius, atque ita quidem particeps, vt finis eius in calidum longiuſcule recedat ab humido. Quocirca Ptolemæus, vt refert Pontanus lib. rerum cœleſtium 5. Taurum ὑπόθερμον, quod latino nomine ſubcalidum dicetur, vocat: traditque initia eius, ac præſertim loca Pleiadibus proxima ventos ciere, itemque terræ motus, &c. Ex his patet ſenſus Poetæ: qui vult, poſtquam Sol ab Ariete diſceſſit, accedens Taurum & Geminos, dies maiores fieri & pingi. *Humam Lycæam*] Hoc eſt, Vindelicam. Hoc tamen accipiendum eſt ſecundum rationem ſitus noſtri: cum in partibus calidioribus, vt in Italia, ante Martium incipiat Ver, vt ex Columella colligimus. *Proleſque Atlantida*] id eſt, Pleiades, quæ Atlantis filiæ dicuntur. Maro, *An tibi Eoa Atlantides abſcondantur*. De his haud multo poſt commode teſeram. *Aduerſus Boream*] Quoniam ipſæ in Boreali polo politæ, cum Tauro ſunt puta in eius cauda. Alii ad ſiniſtrum Perſei genu locant. *Tempora veris*] Vel abſolute numero multitudinis pro vnitatis poſito, vel, vt ſupra narraui, poteſt intelligi.

Mox vt Lernæi qua deflagrantia Cancri
Brachia panduntur, regioque altiſsima cœli eſt,
Peruenit, & totidem conſiſtit partibus, illic
Solſtitium memorant fieri: tum feruidus axis
Torret agros, paruusque cibum bos ruminat vmbra,
Cum ſe Caucaſea voluit de rupe bicornis
Indus, & excurſu eſt Patale ſtupefacta niuali,
Inde Mycenæi dum permeat ora Leonis,
Diminuitque dies, & Tauri lucibus æquat.
At poſtquam illinc Sol abiit, flauamque reuiſit
Erigonen, vector meat iiſdem Athamantius horis.

Mox vt Lernæi] Significat in Cancro Solſtitium fieri æſtiuale, vt vulgo dici ſolet. Neque enim me latet, vt ex Srabio noſtro didici, & ſubinde apud doctiſſimum noſtrum Vadianum legi, verum Solſtitium inter vltimum Geminorum & Cancri primum gradum eſſe. Improprie ergo loquuntur, qui in Cancro, aut Capricorno Solſtitium eſſe dicunt: cum ad prima potius ſignorum initia fiant. Simile eſt de punctis Æquinoctialibus. Vnde vtriuſque ſigni denominationem ſuſcipere poſſunt, vt Collimitius in commentariis Sphæræ docet. Cæterum æſtiuale Solſtitium, cum Sol maximum accedit ad nos contingit, & in Syene Ægypti vrbe nullæ vmbræ iaciuntur: quia perpendicularis illic Sol eſt, nec vlterius nos petit. Vnde error Plinii facile conuincitur, qui dicit omnia Zodiaco ſubeſſe, præſertim quæ habitantur, quia ſi hoc eſſet, aliquando accideret, vt nos etiam in Germania, vel ſub Germanico parallelo conſtituti, perpendiculares vmbras haberemus. Alludit autem Poeta ad fabulam Cancri in aſtris poſiti beneficio Iunonis. Narrant eam Higynus, Arati que interpres. Aliter Pontanus lib. de Stellis ſecundo. *Regioque altiſsima cœli*] Sic habet emendatior codex: quanquam & breuiſſima legi poteſt, qua locutione vtitur Victruuius de Aſtrologia diſputans, ſumpta, vt arbitror, ſimilitudine ab itinerantibus. Prior lectio magis placet. Quod poſtquam Sol ad primum Cancri punctum (vt maneam in verbis vulgi) peruenit, non habeat, quo Septentrionem verſus progrediatur vlterius. *Illic Solſtitium memorant fieri*] Scilicet curſum ſuum in Auſtrum conuerſurus. Vnde à Græcis punctum illud Tropicum vocatur: à nobis Solſtitium quod per aliquot dieculas, detrimentum ipſum lucis vix appareat, tanquam Sol ipſe ſiſtat, cum tamen minime ſtet, vt dictum eſt. *Axis feruidus*] Solaris currus. *Caucaſia rupe*] Dixi antea, continuo dorſo Caucaſum in Indiam vſque extendi. *Patale*] Inſulæ nomen Indicæ, cuius meminit Strabo libro quintodecimo. *Inde Mycenæi Leonis*] Fingunt poetæ duos ab Hercule leones interfectos, & vtrumque inter aſtra relatum. Vnum tamen, & quidem maximum ſignum eſt. Ad quod cum Sol venit, incipiunt dies decreſcere, vt vult Poeta. Terra aduritur, exſiccantur flumina, & fruges concoquuntur, vt Arati verba, Germanico Cæſare interprete, teſtantur. Et ſignum ipſum ab hac efferueſcentia nomen accepiſſe ab aſtrorum peritis, Pontanus quinto Cœleſtium rerum libro ſcribit. *Mycenæum* autem dicit, quod in ea regione, vbi Mycene ſunt, nutritus fuerit vnde & Nemæus eadem ratione dictus eſt ab aliis.

Tauri lucibus æquat] Correſpondent enim ſibi aliqua ſigna in ſpacio & horis dierum, vt Iulius Maternus atque Pontanus abunde explicant. Græci has mutuas correſponſiones, ſeu conſenſiones Antiſcia vocant. *Erigonem*] Virginem, quæ inter Leonem & Libram in Zodiaco locum tenet. Quod in hac ſigniferi orbis portione areſcant ſic omnia, vt ſiccitas quæ ſuapte natura generandis rebus male idonea eſt, regnare incipiat, ſignum Virginis ſterile putatum eſt. Quod & græce Agonon, hoc eſt, infæcundum, parumque omnino genitale. *Athamantius vector*] Phryxus Athamantis filius, de quo ſuperius. *Iiſdem horis*] Scilicet, quibus in primo, hoc eſt, Verno Æquinoctio mearat.

Exin terrigena Phaetontis ſabula Chelæ
Accipiunt Phœbum, gradibus tunc voluitur aquis
Nox ſpacio contenta die, quo corniger ibat
Ammonis veruex: ſed cum Scorpius offert,
Occaſumque petunt, cum Pleiades Atlanteæ,
A medijs progreſſa plagis, laxata dierum
Interualla ſecat Phœbeia lampas, & arctat
Centaurum Chirona petens: ſed & arctius illis
Dat vobis ſpacium, & lucem brumalis Apollo
Cum gelida Idæi Capricorni ſigna recurrit.

Exin terrigena [Deſignat alterum Æquinoctium, quod fit in Libra, quod vetuſtiſſimi Græcorum, vt Pontanus ait, Chelas vocauere libentius. Maro primo Georgicorum. *Qua locus Erigonen inter Chelaſque frequentes*, id eſt, Libram. Optat enim Auguſtum inter Libram & Virginem collocari. Nam à Chelis Scorpionis Libra ſuſtineri videtur vnde aliqui pro vno tantum ſigno acceperunt. Huius ſigni conſiderationem apud Pontanum ipſum vide, in tractatione rerum Cœleſtium. *Phaetontis fabula*]Nam cum equi Solis ad Chelas Scorpionis peruenisſent, exterriti aurigam Phaetontem excuſſerunt. Notiſſima ſabula. *Nox ſpacio contenta die*] Id eſt, diei, antiqua inflexio, vt admonuimus ſimilem à Marone locutionem in veſtem aduocantes. *Hammonis veruex*]Id eſt, Aries, in quo alterum Æquinoctium fit, nempe Vernum. *A medijs progreſſa plagis*] Sic legitur in meliori codice hoc eſt, ab æquinoctiali puncto Scorpionem verſus. Æquinoctialis enim plaga media eſt inter duos tropicos. Nam, vt inquit Albertus, portio terræ quadraginta octo gradnum eſt, quæ ſupponitur ſpacio duorum tropicorum. Declinat enim Sol ad Aquilonem verſus tropicum æſtiualem fere per viginti quatuor gradus, per totidem declinat ad Meridiem verſus tropicum hyemalem. Et eſt ordo: Phœbea lampas à mediis plagis progreſſa, cum ſe primum offert Scorpius, adimens iubar occiduo Orioni, cum Pleiades occaſum petunt, ſecat laxata interualla, id eſt, ſpacia dierum, quæ prius fuerant laxata. Senſus autem eſt, Cum Sol diſcedit à medijs plagis cœli, vbi fit Æquinoctium, & ingreditur Scorpium, tunc incipiunt dies decreſcere, & nox augeri: ſed magis in ſagittario, maxime autem in Capricorno minuuntur, vbi minimus totius anni dies eſt, qui Bruma appellatur.

Scorpius]Hoc ſignum eſt fulminoſum & flagrans, Martis domicilium ab Aſtrologis dicitur. Lege Manilium libro ſecundo & quarto. Vetuſtiſſimi Latini Nepam dixere. Columellæ de Nepa haud infrequens eſt mentio. Cicero quoque in Arato, *Atque oculos vrget pedibus pectuſque Nepai.* Cauſſam relati in aſtra ſigni, pete ex ſecundo Higyni. Scorpius autem dicitur à ſcorpizo quod eſt ſpargo. Spargit enim chelas, id eſt, brachia. *Atlanteæ*] Secundum Muſæum, fuerunt Atlantis filiæ ſeptem, ex quibus ſex claræ ſunt, vna obſcura. Hinc Ouidius dixit, *Quæ ſeptem dici ſex tamen eſſe ſolent.* Latini Vergilias vocant, de quibus inferius Poeta. Pherecides autem dicit fuiſſe filias Lycurgi. Harum nomina putantur, Electra, Alcinoë, Celeno, Aſterope, Merope, Taygete, Maia. Columella ſcribit, quod decimo tertio, & duodecimo Kalen. Nouembr. Solis exortu, Vergiliæ incipiunt occidere. *Centaurum Chirona*]Sagittarium Centaurorum iuſtiſſimum. Cauſſa, quæ hunc aſtris indiderit varie traditur: mihi Pontani figmentum probatur. *Idæi Capricorni*]Quia in Ida monte dicitur nutritus, & cum Ioue profectus ad Titanorum bellum, quem Iupiter victor aſtris intulit: aliter alij Lege Higynum, & Arati interpretem.

Altera Solſtitia, aereas tunc nix tegit Alpes,
Et ſeptena trahens hæret Scythico oſtia Ponto,
Quadriiugi patiens plauſtri Germanicus Iſter,
Noricuſque gelu vadit ſuper accola cruſtas.
Cum vero Iliacus ſibi iungit Aquarius orbem
Titanum, ſoliſq. iubar, tot continet horas
Scorpius, occiduo adimens iubar Orioni.
Mox Sol cum Zephyri mundum genitalibus auris
Mulcent, Idalios piſces petit, & ſibi lucem
Subniti ſpaciis miratur Libra ſub iiſdem.

Altera Solſtitia]Hyemale Solſtitium intelligit: in quo ſub Aquilonari plaga dicit ita frigora increbreſcere, vt Danubius onuſtis curribus per glaciem transfretetur.

Quadriiugi patiens plauſtri] Faciunt ad hunc locum, quæ ſcribit Ouidius, Danubio glacie rigeſcente de Scythis Iſtrum tranſeuntibus, eaque loca depopulantibus, lib. 3. Triſtium, in elegia quæ incipit, Si quis adhuc iſthic. *Iliacus Aquarius*] Huic ſigno id nominis inditum perhibent, quod eius exortu imbres plurimi fiant. Quidam volunt Ganymedem eum eſſe Troili & Calliroes filium: qui cum Ida monte venaretur, ob nimiam pulchritudinem à Ioue adamatus, & per aquilam raptus, inter aſtra eſt collocatus. Nigidius aliter. *Occiduo Orioni*]Lib. ſexto dixi, hoc ſydus inter horrida connumerari. Fabulam eius varie narrat Higynus libro 2. Seruius 1. Æneidos. Porro quod ad hunc locum facit, ſcribit Higynus, Orionem occidere exorta Scorpionis poſteriore parte, & Sagittario ex Oriente: cum Cancro vero toto corpore exurgere aliter Lactant. Grammaticus aliter Columella. *Genitalibus auris Zephyri*]Eo enim ſpirante ſata increſcunt, vitaque ac alimentum plantis augetur. Et Horatius quoque genitalem auram Fauoni dixit. Columella ait, Fauonii ſpirare incipiunt 7 idus Februar. *Idalios piſces*]In quos ſe Venus conuertit. Lege Higynum. Idalium Cypri nemus eſt, vt ſcribit Seruius, in quo eſt oppidum breue, vbi templum habuit Venus: vnde apud Maronem ait ipſa, *Eſt Paphos, Idaliumque mihi, ſunt alta Cythera.* Idalia idcirco dicta poetis. Ipſa apud eundem, *Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam.*

Præterea

Præterea ne te lateat, quæ cauſſa nigrantis
Sit Luna. Solemque oculis vis auferat almum,
Aduerte: Occiduus cum Sol a Gadibus infra
Mergitur, atque imas Auſtri defertur in oras,
Exoritur nox atra polo, ſubeuntque per auras
Terreſtres vmbræ: quantumque is tendit ad ima,
Aethereas tantum obnubit caligine ſedes.
Tunc ſimul ac Phœbe terrarum attingitur vmbra,
Vel caput vmbriferi inuiſit, caudamve Draconis,
Obduci tenebras viſum eſt, ſyduſque hebetari.
Sed cum ſe paulo meta dimouerit illa,
Non paſſim defectus erit, nec tota nigratur
Luna nitet minus, aut plus: vt vicina propinquat.

Præterea ne te lateat] Nunc deſcendit ad cauſſas phyſicas. Incipit autem à deliquio Lunæ & Solis. Lunæ eclypſis fit, per interpoſitionem terræ perpendiculariter inter Solem & Lunam. Eclypſis autem Solis fit per interpoſitionem lunaris corporis inter viſum noſtrum & Solem. Fit autem in cauda, vel in capite Draconis. Fictus locus ab Aſtronomis, vbi Sol & Luna conueniunt ſupra vel infra terram ad inuicem è regione, *A Gadibus*] Sunt columnis Herculeis famoſæ. De his vide Plinium, lib. 4. Solinum. cap. 36. Strabonem iuxta finem tertij. Diodorum lib. ſexto, Herodotum 4. *Quantumque is*] ſcilicet Sol. *Vmbriferi Draconis*] Quia eclypſis ſyderum vmbras gignit, quæ non niſi, vt diximus, in Dracone fit. *Hebetari*] Plinianum verbum eſt. *Sed cum ſe paulo*] Eclypſis enim Lunæ varia eſt, prout portio terræ inter ipſam & Solem interponitur. Nam ſi perpendiculariter terra interponitur inter vtrumque ſydus, totam nigrari Lunam neceſſe eſt. Si media pars, media obſcuratur: cum ea Lunæ portio lumen à Sole accipiat, quæ Solem videt. Idem & in Sole accidit, qui plus & minus Eclypſim patitur, prout Luna plus & minus ad caudam vel caput Draconis accedit.

Has eadem cum plena rotis ſe ſubiicit altis,
Atque loco ſigni quo Sol defertur eodem,
Inde faces pereunt, & Pythius obice Lunæ
Aufertur terris: ſed non hic diſperit omni
Parte poli. Phœbe nam quanto laxior orbis
Terrarum, tanto pater eſt quoque Liber vtraque
Vaſtior: adde etiam magni diuortia mundi,
Quis terram, Lunamque Deus, Solemque diremit:
Quare in comperto, cum Delius orbe feratur
Quantum aliis adimit, tantum mox ſuggerit illis
Luminis, & nunquam terris ſe condit vbique.
Vnde idem Borea non eſt defectus & Auſtro,
Nec radiis auguſta caret, nec rurſus ademptos
Accipit, vt Thebæ ingentes, & torrida Memphis.

Has eadem] Hic tractat deliquij ſolaris rationem, quam paucis iam tetigi; & mox aliquando pluribus.

Atque loco] Hoc neceſſarium eſt, vt ſub eodem ſigno Luna & Sol ſimul coeant, vt ſolaris eclypſis fiat. Alias ſi Sol in Aquario; & Luna in Libra eſſet, qui fieri poſſet, vt Sol obſcuraretur, non video: cum nulla ſit, vt ita dicam, vicinitas tramitis. *Pythius*] Sol à fabuloſo illo ſerpentum maximo Pythone cognominatus: de quo lege Ouidium primo Metamorphoſ. libro, & Pontanum de Stellis itidem libro primo illic inuenies, cur Apollo dicatur Pythonem occidiſſe. *Sed non hic diſperit omni Parte poli*] Id eſt, Sol nunquam totus eclipſatur. Reddit autem rationes mathematicas. Prima, quia Sol longe maior quam Luna eſt & Terra. Secundo, propter interualla corporum: nempe, Terræ, Lunæ, Solis. De magnitudine autem antiqui dicebant Solem duodeuigeſies Terram ſuperare magnitudine: vt author eſt Cicero de Natura Deorum: terram autem magnitudine ſuperare Lunam in tertia parte. Recentiores multo vaſtiorem Solem faciunt, ac magnitudinis fere incomprehenſibilis. Si ergo Sol & Terra magnitudine Lunam exuperant; Sol, à nobis per minus interpoſitum corpus Lunæ, tanto præſertim interuallo à viſu noſtro diſcretum; adimi totus non poteſt, hoc eſt, vniuerſaliter. nam vno in loco totus adimi bene poteſt, vetumtamen alibi nihilominus lucebit. Si autem propior viſui noſtro Luna foret, fortaſſe totus adimi poſſet, quod patet oppoſitione digiti ad oculum: ſed propter diſtantiam ac interuallum fieri non poteſt. quod etiam per eundem digitum ab oculo ſemotum longiuſcule, oſtenditur. Senſus igitur eſt, quemadmodum Stabius noſter candide mihi illum tradidit, *Nõ hic diſperit omni parte poli*, hoc eſt, Non vbique in omni parte terrarum polo ſeu cœlo ſubiecta. *Diſperit*] Id eſt, eclipſatur. *Pater Liber*] Sol, quem ideo patrem dixit, quod Sol & homo generant hominem, & certe omnium rerum creatio Soli attribuitur. *Liberum* autem, vt Maro, *Liber & alma Ceres*, Macrobius enim author eſt libro Saturn. primo, Neuium dixiſſe Liberũ Solem à Romanis appellari, quod liber, & vagus eſt. Sunt tamen qui illud Maronis putant de Baccho intelligi debere, cũ ex Varronis inuocatione, tum Plutarchi authoritate, qui in quęſtionibus multas cauſſas affert, cur Dionyſius, id eſt, Bacchus Liber pater fuerit appellatus. Poeta ſequitur quod receptum, eſt, & Seruio ac Macrobio probatur. *Diuortia*] Diſtantiam, interualla. *Quis*] Pro quibus. *Vnde idem Borea*] Vult, quod cum Sol in Boreali polo eclipſim patitur, Auſtrales, id eſt, Meridionales populi non ſentiant. *Nec radiis auguſta caret*] Declarat quod modo dictum eſt. Verbi gratia, Auguſtæ Vindelicorum eclipſis videtur, Thebæ & Memphis vrbes Ægypti non videbunt. Contra cum apud illas eclypſis fit, apud Vindelicos & cæteros Germaniæ populos minime intelligitur. Hoc autem accidit, propter magnitudinem Solis, vt dictum eſt.

Dixerat. at flammis audax armata iuuentus
Tranſiliunt vallos, ac per compendia nota
Intenti ad facinus muſſant, claſſemque requirunt.
Iamq; globis flammarum aderant, tunc primus Aretes:
Accelerate gradum ſocii, ſic talia fatus,
Fumiferum intorquet telum, ratis vncta calore
Linquatur, inque vado laxa compage reſidit.
Haud aliter medius preſsis de nubibus ardor
Saxonias vrit pinus, voluitque ſub vndas.
Vnanimes alii iactant tedaſque ſudeſque
Vulcano populante rates: furit ignea peſtis,
Nunc tonſas, nunc tranſtra cremans lateque vagatur
Fumiuomus fortex, oraſque, & vela perurit,
Roſtra alii reſecant, alii de rupibus altos
Corripiunt malos, vertuntque in flumine puppes,
Iam, crepitare ignes, fumuſque vndare per vrbem
Denſus, præfurua replens caligine muros.
Excitæ excubiæ, ſubit ad faſtigia Pollux,
Agnoſcitque dolos, & cornu perſonat vnco.
Tunc ſubito armati trepidant, facinuſque requirunt.
Lantgraphidæ claſſem incendunt, & littora circum
Collucent flammis, inquit, ferte obuia tela.
His dictis tota cunctos ex vrbe ruentes
Aſpiceres; ſed nigra timent ſpectacula noctis,
Pellereque infandos audent nec puppibus ignes,
Sed longe ſpectant: veluti cum Martius agnos,
A ſtabulis lupus eripuit, ſtat paſtor in alta
Formidans ſpecula, & nequicquam voce minatur.
Vritur interea claſsis, vaſtoque ſub amne
Mergitur, & facibus rupes, ſcopulique tepeſcunt.
It clamor cælo: pueri innuptæque puellæ,
Exanimis poſtquam cunctis pauor omnis abiuit,
Ad littus properant, replentque vlulatibus auras.
Deſierant ignes, planctumque coercuit ægra
Chauborum pubes, ſpectant vada turbida fumo,
Nullaq; diſcernunt priſcæ veſtigia claſsis.
Interea reſidens ſublimis in aggere Pollux
Inſtabat cornu, reditumque canebat ad vrbem,
Diſcedunt mæſti fluuiumque, & littora linquunt.

Aretes] Videtur nomen à Marte tractum, qui apud Græcos Ares dicitur. Infamis Poeta. *Et quos Ares Ares decet ſonare.* Martialem putat: fortaſſe quod interpres obſeruauit alicubi apud Eraſmum grauem & illum ſanctum Theologum, optatum chriſtianis omnibus eſſe Batauas aures, quo peſtilentes huius Poetæ facetias, aut non admitterent, aut certe his non caperentur. *Fumiferum telum*] Bombardam. *Tonſas*] Remos, Feſto: quod tondentur ferro.

At iuuenes cæca freti caligine noctis
Caſtra petunt, dominumq; adeunt: at magnus Aretes
Quam primum, vt breuiter coram data copia fandi,
Cuncta refert: pendentq; alii, ſpectantq; loquentem.
Dux gaudet facto, ac lætus ſic incipit ore:
O animæ inſignes bello. ſic itur ad aſtra,
Pergite, & auſpiciis voſmet ſeruate ſecundis,
Et mecum belli quæſo tolerate labores.
Afferet vna dies, poſt victa pericula nobis
Poſt domitos caſus requiem metamque laborum,
Qua diues cernet raptos ex hoſte triumphos.
Haſsia, & Abnobiam pubem laudabit ouantem,
Dixit, & hæc voluens animo nihil abfore credit
Quin vrbem capiat Chauborum: & claſſe parata,
Ingentes pinus, vnctaſque innare carinas

Magnus Aretes] Ex bono exemplari repoſui pro Azees, Aretes, vt ſupra.

Auri- *Tonſi*

Aurifero in fluuio, & ſpumantes æquore remos
Aſpiceres fluctuſque imo ferueſcere fundo.
Nec mora, cæruleis verrebant flumina tonſis
(Alpinus, Thraſiasq; Ligur, Myſusq; Ephialtes,
Codrus, & Hercynio duratus frigore Phorcys)
Non aliter tonſi veniunt ad bella Britanni,
Nauibus euerrunt qui verſicoloribus vndas.
Ipſe ſuper tanta præfectus claſſe, tribunos
Eligit Argæon, qui nauibus Andecrinis
Præſideant, aliis clauum data cura regendi.
Dumq; aptant claſſem, & fluuio compellitur alnus,

Tonſi Britanni] Oſtendimus libro ſecundo ex commentariis Cæſaris, priſcis morem fuiſſe Britannis, vt totum corpus raderent, glaſtoque ora inficerent. *Nauibus verſicoloribus*] Id eſt, variis coloribus variegatis & pictis. Idem etiam tradit Cæſar.

Eligit tribunos] Nomina eorum qui præerant claſſi, Vegetius refert de re militari libro quarto: miniſteriorum vero, quæ in naui multa ſunt, Budæus in annotatione l. primæ ff. nautæ, caupones, ſtabularii. *Andecrinus*] Apud eundem vide quæ ſint naues hæ. Poeta poſuit pro genere nauium aptiſſimo ad pugnandum. *Alnus*] Eſt alnus humoris patientiſſima, fabricandis apta nauigiis: quod aquis obruta diu non corrumpitur, vt innuit Vitruuius libro ſecundo, titulo de materie cædenda, his verbis inter cætera de alno loquens. Itaque non poteſt extra terram paulum tempus durare, ea in humore obruta permanet ad diuturnitatem. & Lucanus, *Fluctibus aptior alnus.*

Centum oratores feſtini montis ad oras,
Budorii trepidant, miſeranda que ordine coram
Commemorant caſus vrbis, ſtragemque ſuorum,
Exuſtasq; rates, nec non nauàlia Rheno
Prælia moliri Haſſiadas, fluctusq; ſub alnis
Feruere iam totos? quare per numina Diuum
Implorare fidem, qua magnum Heroa ſecuti
Phalſgraphidem, vtque fero poſſint obſiſtere Marti
Auxilium expetere, & facto ſic fine ſilebant.
Talibus at contra verbis ſic incipit Heros:
O vtinam noſtras ſolus monuiſſet ad vrbes
Lantgraphius, tantumque effunderet Haſſia turmas:
Non equidem veſtros fregiſſet machina muros,
Nec circum Abnobiis tepuiſſent littora flammis.
Cæſar adeſt, vetitumque mihi per bella, per hoſtes
Obieciſſe caput, veſtrisq; occumbere campis.
Vos ſeruate fidem, reque ipſa, opibusq; iuuabo.
Nunc ite, & noſtra retinacula ſcindite claſſi.
Nulla mora, his dictis, vicina ad littora tendunt,
Deducuntque alto varias è gurgite naues.
Extemplo repetunt Chaubos, iam præpete curſu
Euolat vncta abies, ceu torta Cydonia fertur
Cornus & Eoos ſtridens præuertitur Euros.
Iam mali apparent longe, iam carbaſa cernit
Alta ex arce Hyas, cornu vocat vndique ciues,
Claſſis adeſt inquit: currunt puerique, virique,
Fœmineumque imbelle genus. ſtant littore curuo,
Excipiunt rates, & contis vincula nectunt.

Vt fama Haſſiadum percuſſit certior aures,
Aduenìſſe nouas Chauborum ad littora pinus,
Muſſabant cuncti, formidanteſque repente
Voluunt huc illuc animos totiſque vagantur
Caſtris: quos inter ſurgens violentior Heros
Tales expromit voces, ac turbidus infit:
Nunc vbi de veſtris, vbi nunc iactantia verbis
Ceſſit? vbi vires, laudumque accenſa cupido?
Aduenere rates, fugiamus ad Haſſia regna

Centum oratores] Qui ad Palatinum patrem Heidelbergam profecti ſunt pro ſuppetiis petendis. Oppidum hoc Budoris Ptolemæo, vt diximus, conſentientibus noſtræ ætatis eruditis. Heidelberga autem, teſte Irenico, à nigrorum vacciniorum, vel prunorum multitudine nomen accepit, quæ teutonice *Heidelber* dicuntur. *Implorare fidem*] Senſus eſt. Scilicet, vt Palatinus ea fide eos proſequatur, qua fide ipſi proſecuti fuerant Robertum filium, hoc eſt, partes eius. Constructio autem eſt, implorare fidem, auxiliumque expetere, vt fero Marti poſſint obſiſtere. *Cæſar adeſt*] Innuit nullos Germaniæ Principes timuiſſe Palatinum, præter Cæſarem. *Vos ſeruate fidem*] Quaſi dicat, In fide vobis non deero. Nunc autem veſtra intereſt. *Cydonia cornus*] Arbor eſt, ex qua optimæ vſq; in hodiernum diem ſagittæ fiunt, & tela ad iaciendum. vnde à Marone ſtridula vocata. Cydonia autem dicta eſt, id eſt, Cretenſis, ab vrbe Cydone, quæ nobilis in Creta eſt, quam ſagittandi peritam oſtendit Strabo. Scribit Diodorus in Sexto, *Apollinem arcus ſagittandique fuiſſe repertorem.* Hinc Maroni, *Creſſa pharetra.*

Præuertitur] Præuerto dicebant antiqui, & præuertor. *Eoos*] Ab Eo, vnde flant. *Eurus ad auroram, Nabathæaque regna receſſit*, vt ſupra diximus.

Excipiuntque rates] Non ſuſcipiunt, vt codex habet impreſſus, ſed excipiũt, vt ſcriptus. Quis enim neſcit, quod excipimus venientes proprie.

Nouas pinus] Nouam claſſem, vel nouum nauale. Sic alnum Claudianus accepit, pro omni nauigio, teſte Parrhaſio doctiſſimo interprete. Suidas Pinũ inter arbores coniferas numerat. Sed & ille editus auta, veoroque ſi-

Indecores, noſtriſq; iterum occultemur in oris,
Scilicet vt fauſto de nobis Marte triumphet
Hoſtis, & alterius fiat victoria belli
Iam parta, & tanti rapiatur fama laboris.
Dixit, & auerſus cunctis ſe ſubtrahit inde
Loricas auro intextas, nitidoque orichalco
Induit, & tortos contexit caſside crines,
Fert vibrans haſtile manu, ſic percitus ira
Armatum ruit ad littus, claſſemque parari
Imperat, & lituo ſignum dare Martis adunco
AEnopylum, pugnaque animos accendere cantu.
Vt ſonitus ſtrepuere graues, & teſſera belli
Promulgata, omnis pubes volat, armaq; paſsim
Conclamata, gerit falcem hic qua carbaſa poſsit
Scindere, & in fluuio ſpumantes mergere puppes:
Teutonicas alii geſtant de more bipennes:
Hi contos, naphthamque parant, tedaſque picemque,
Et ſaxa, & pharetras, & acuti fulminis ignes
AEratis aptant ratibus, naualeque bellum
Accelerant auidi, & circum caua littora complent.

bilus pini proprius eſt. Papinius Syluarum Quinto. *Qualiter alta camam Syluarumque gloria pinus. Seu Iauis igna malo, ſeu iam radice ſoluta Deficit, & nullis ſpoliata remurmurat aure.* Septimius in agraria, Pinea brachia cum trepidant, audio canticulum zephyri. Nemeſianus ecloga prima, *Nobis ne vento garrula pinus Obſtrepat, has vlmos potius fagoſque petamus.* Græca fabella tradit arborem pinum gemere quoties à Borea perflatur, eius necis authore. Lege iam nominatum Parthaſium libr. primo Raptus Proſerpinæ. Victruuius libr. proxime citato autor eſt, opera, quæ ex cupreſſo & pinu conſtituuntur, permanere ad æternam diuturnitatem: quod is liquor qui ineſt, penitus in corporibus earum, habet amarum ſaporem, qui propter acredinem non patitur penetrare cariem, neq; eas beſtiolas, quæ ſunt nocentes. *Aduenera rates*] Per contemptum profenda: vt eſt illud dicendi genus apud Maronem. *Nunc Lycia ſortes, nunc & Ione miſſus ab ipſo Interpres diuum fert horrida iuſſa per auras: Scilicet is Superis labor eſt. Lituo adunco*] Intorto, inflexo. Tubæ genus ſatis notũ. *Teſſera*] Signum agnoſcentiæ, quod in bello datur. Cretam hodie dicunt, *die Creid.* Sunt & alii huius vocis ſignificatus: ſed nihil ad hunc locum. *Gerit falcem*] Hanc Vegetius lib. 4. inter naualia tela ponit, & his verbis cap. vlt. eiuſdem libri deſcribit. Falx autem dicitur acutiſſimum ferrum, curuatum ad ſimilitudinem falcis, quod contis longiorib. inditum callatorios funes, quibus antenna ſuſpenditur, repente præcidit, collapſiſque velis liburnam pigriorem & inutilem reddit. *Bipennes*] Per has eodem Vegetio tradente, in medio ardore pugnandi peritiſſimi vel nautæ, vel milites cum minoribus ſcaphulis ſecreto incidunt funes, quibus aduerſariorum ligata ſunt gubernacula. quo facto, ſtatim capitur tanquam inermis & debilis nauis. Quid enim ſalutis eſt ei, qui amiſerit clauum? *Naphtham*] Bituminis genus Naphtha, quæ igni vel longius poſito, ſtatim accenditur: cui etiam, vt Marcellinus ait, ſi auicula inſederit, breui præpedito volatu ſubuerſa penitus euaneſcit. Hac itaq; credunt illitam à Medea fuiſſe coronam Creuſæ, quam cum capiti impoſuiſſet, ipſa totaque domus Iaſonis combuſta eſt. Meminit huius rei Plinius lib. 2. qui & aliis in locis Naphthæ facit mentionem. *Acuti fulminis ignes*] Id eſt, conti, ſudis præuſti. Marò *ſudibusq; præuſtis.*

Et iam fama volat, & triſtia nuncias arma
Lantgraphidas armare rates, bellique dediſſe
Claſsica venturi: tunc Chaubi ad littora pergunt,
Expectantque acrem roſtratis puppibus hoſtem.
Tollitur in vaſto turbati flumine Rheni
Sublimis ſcopulus, quem deſuper ardua turris
Ad cælum erigitur, Chauborumque imminet vrbi.
Namque, vt fama vetus, remeans Tirynthius oris
Alta Erythia tuis, & regis victor Iberi
Trans Pyrenæos montes: ad flumen abegit
Rheni armenta boum, pauitque in littore tauros,
Et molem erexit mediis in fluctibus altam
Factorum monumentum ingens, ſociiq; ſepulchro
Quem ſecum Arcadio deduxit Pallantæo.
Seruat adhuc priſcum turris Pallantia nomen:
Hæc fruſtra tentata diu, tremefactaque duro
Lantgraphio ſolida eſt, & acutis cautibus hæret.
Huc ergo lapidum cumulis armata iuuentus
Læta ſubit pugna, naualiaque orſa moratur.

Tollitur in vaſto] Venuſta fictio de Pallantide turri Rhenaua, à qua poſteri deinde Pallatini dicti ſunt. Porro ad Chauborum vrbem locus eſt Rheno circumdatus, Teutonice *Pfaltz*, à quo, vt non omnino Poeta finxiſſe videatur, receptum eſt Pallatinos nuncupatos. Etſi me non latet, nonnullos eſſe, qui nomen hoc tractum putent, ab oppidulo quodam in Moſellæ ripa ſito, *Pals*, dicto: ſub ditione tamen hodie antiſtitis Treuirenſis, Si recte dictũ memini, Victruuio Palatio id fundamenti genus eſt, quod in aquis, aut in vliginoſis, aut congeſtitiis locis fieri videmus: à palis qui in terram depanguntur dictum vocabulum: quod obiter hic referre libuit. Sed quod ad noſtrum locũ facit, non grauabor adiicere verba Irenici ex capite 50. libri tertii Exegeſeos: qui reiectis duabus de prima Palatinorum origine opinionibus, eorum ſententiam ſequitur, qui origine ipſos Germanos dixerunt, & à palano dictos.

dictos. palatio enim præfuerunt, quando cum imperatoribus militabant. Cuius honoris meminit Ammianus Marcellinus libro viceſimo, vbi Palatii decurionatum, non vltimæ dignitatis ordinem fuiſſe demonſtrat. Nec vna familia hunc ordinem obtinuit. Siquidem idem Irenicus multos Palatinos, vt alii, memorat. Catalogum Comitum Palatinorum Rheni texuit Irenicus libro citato. Nauclerus item diligenter. Ab his petendum, ſi quid vltra deſideras. quandoquidem inſtitutæ breuitatis memores, per rerum capita dumtaxat diſcurrimus, autbores indicantes. *Eryibia*] Gerionis inſula, de qua dixi in primo libro. *Pallantæum*] Solinus in principio ſcribit Pallantæum oppidum ab Arcadibus conditum, ſed propter incommodum vicinæ paludis, quam præterfluens Tyberis fecerat, profecti Reate poſtmodum reliquerunt. Hiſtoriam explicat Dionyſius Secundo Antiquitatum libro. Ab hoc oppido nonnullis dictus Romæ mons Palatinus. Aliis à Palanto Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit. Aliis, quod Pallas ibi ſepulta ſit. Seruio, à filia Euandri Palantia, vel certe à Palante eius filio. Maroni, à Palante auo Euandri. Cauſſam diuerſitatis huius aſſignat Seruius circa finem Septimi Æneidos.

Interea Abnobiis impellitur ardua remis
Vncta larix, & ſulphureis horrenda ſagittis
Haſtades ſcandunt ad propugnacula turmæ.
Hoſtica ſtat contra nauis, primumq́; Dryopas
Aggreditur cornu, roſtrumq́; minante liburna
Dirigit, & contra propulſas atterit alnos.
Hoc pugnæ exorſum, hæc vdi Mauortis Enyo:
Nec mora, prærupto tolluntur gurgite voces,
AEratæq; volant agitata per æquora pinus.
Dux proram ſinuat, vaſto dein impete fertur
In Procrin: qui ſumma tenens faſtigia turris
Sulphureas intra iactat tabulata cupreſſus,
Vnde rates (mirum) mediis in fluctibus ardent.
Hunc calamo, qualem pubes Rhiphæa, veneno
Armat, & hoſtilem diuerberat AEgida Byzas,
Tranſadigit: cadit ille alto moribundus, & æquor
Ebibit, atq́; animam ſpumantibus occulit vndis.
Tunc ſubito exanimes ſocii, dare lintea retro
Conantur, ſed longa abies, dum remige velox
Effugit ad littus latebroſo pumice, fracta
Mergitur, ac fluctus laxa compage receptat.
Vrinant vaſto demerſi gurgite nantes;
Fluctuat hic tabulis: pars fragminis antennarum,
Aut mali fruſto inſidunt, natat Orphiton æquor
AEræo inuectus remo, Leucusq; Phonartes
Per medios audax vncta trabe labitur hoſtes.

Vncta larix] Nauis ex larice confecta. Larix, vt inquit Plinius, materia abieti longe præſtantior, vim incorruptam habet, ac humori contumacem. Vnde nauibus ex larice confectis gloria ingens datur. Adde quæ de larice ſcribit Victruuius libr. ſecundo.

Enyo] Id eſt, pugna. Nam Græcis Enyo, Bellona eſt. Vnde Mars quoque Enyalius, id eſt, bellicoſus à Græcis dicitur. Quanquam aliqui malint Enyalium Bellonæ filium eſſe. Aliquando autem Enyo pro furore belli accipitur. *Pubes Rhiphæa*] Id eſt, Scythica, apud quos iaculorum ſagittarumque vſus eſt. *Veneno armat*] Aſiatici enim, & præſertim Scythæ veneno ſagittas inficiunt. *Hoſtilem ægida*] Hoſtile ſcutum. *Byzas*] Scytha. Alludit enim ad tempora ſua, quibus Turcæ Byzantium occupauerant. *Longa abies*] Longa nauis. ex abiete enim, vt dixi, naues fiebant.

Ecce autem ſummo præpes de flumine Piſtris
Pellitur, atq́; æquor Rheni ſecat ære bicornis.
Huic Phorbas præerat, teloque armatus hiulco
Proclamat longe: Remis vada ſcindite ciues,
Armataſq; inferte manus, en quantus in alta
Puppe volans Dux ipſe furit, iam mergitur vndis,
Ni vos præſtetis ſolitas in prælia vires.
Dixit, & ardentem nixus pede lampada torquent
Proruit ingenti roſtro, retroque repellit
Abnobidam nauim. Veluti cum fluctibus ipſi
Pelluntur fluctus, aut denſus grandine nimbus
Truditur ad terram nimbo, cum creber in æthra
Fit tonitrus, terrentq́; cadentia fulmina mundum.
Vtraque ſic ratis eſt: rapidas fugit illa per vndas.
Hac ſequitur, iactantq; faces Phorbantia pubes,
Roboreq; ærata irrumpunt tabulata trabali.
Dum victo inſultat victor, Dux ingruit hoſti

Piſtris] Etymum vocis pete à Seruio ſuper hoc Maronis verſu in Quinto Serii operis libro. *Velocem Mneſtheus agit acri remige piſtrim.* *Rheni bicornis*] Superiores poetas etiam Rhenum bicornem dixiſſe in principio primi libri enarrauimus. Seruius in fine Septimi Æneidos ſcribit, *Bicornis*, quia duos habeat alueos: de quo latius in ſequenti libr. omnis bonæ eruditionis pleno fuſius dictabimus. *Abnobidam*] Haſſicam, à montibus Abnobiis: quos Celtes noſter Obnobios vbique vocat. *Phorbantia*] A Phorbante præfecto palatinæ claſſis.

Lantgraphius, vertitq́; vndas, ac fulminat ignes.
Quales fumiferi iaculantur ab ore Veſeui,
Stupea flamma volat, lateriq́; infixa Liburnæ
Vrit, & obſcuro denſatur nauta fumo.

Fumiferi Veſeui] Incendium Veſeui notiſſimum eſt, ex Seruii & aliorum Maronis interpretum verbis, ſuper illud, *Talis dic ſerat Capua, & vicina Veſeuo Ora iuga*, libro ſecundo Georgicorum. Porro qui montes ſemper ardent, ſcribit Plin. lib. mundanæ hiſtoriæ Secundo. Nec ignorandum, Veſeuum, aliis Vesbium, nonnullis Veſubium nominatum. Plinius, vbi ab hoc monte exurgentem nubem intuitus, propius acceſſit, rem totam intellecturus: & vndiq; flamma inſtante, dum perſeuerantius inceptum exequitur, craſſiore caligine ſpiritu interrluſo, concidit in medio duorum ſeruorum, vt ſcribit Plin. nepos ad Cornelium Tacitum, qui auunculi ſui obitum petebat.

Sergius à turri ſociiq; enixius alta
Deiiciunt lapides, flammasq;, & fluminis inſtar
Tela, vorantq; ingenti accenſas turbine lintres.
Augetur clamorq́; virum, ſonituq́; rudentum,
Belgicaq́; horreſcunt nauali littora bello.
Lantgraphium euitat Phorbas, clauumq́; reflectens
Fertur in Alcanthem: ſtant roſtra minantia roſtris
Obuia, & infando reuolutas turbine pinus
Excipiunt, iactantq́; ſimul: fit pugna viciſſim
Ardens. hinc plures nequicquam innare videres
Gurgite ſub vaſto, qua ſpumans vortice Rhenus
Voluitur aſſiduo, & raptat vi corpora fundo.
Stant tamen omnes intrepidi, volat are Sycopas,
Alcantemq́; ciet pugna: ruit obuius Harpax,
Venerat Haſſiada magna qui Martis ab vrbe,
Vtque ſimul congreſſa abies, pilatus vterq;
Pugnat pro roſtris, tacitoq́; intercipit vnco
Quiſq; ratem, certantq; pares iam cominus ambo,
Ille Semiramio calefacta bitumine tela
Torquet in aduerſum, populatrix flamma Cheruſcos
Haurit, & æthereas rapiunt incendia turres.
Excutitur nauta, & mediis in fluctibus errant
Remigiumque, viriq́; ſimul: furit alter acernis
Aſſeribus, duroque ratis ferit Ariete coſtas.
Franguntur tabulæ, malus labat, ipſaq; in imo
Laxatur ſentina vado, & compagine fracta
Per Rheni campos puppes voluuntur vtraque,
Turbidaque effuſo depingitur vnda cruore.
Cleuius Orbantem iaculo ferit, hic Thraſycontis
Fulmineus Getico tranſuerberat ilia neruo.
Exanimes ambo proni labuntur, & amnem
Inficiunt tabo, ſpumasq; ad littora voluit
Vnda cruentatas, quondam velut Actia templo
AEquora Leucadius de ſummo vidit Apollo.
Et iam perfractas vortex penetrauerat alnos
Turbidus, inque vado puppes alliſerat imo.
Merguntur cuncti, ſcutataq́; turba ſub amne
Voluitur, & preſſos transfundit in æthera queſtus.
Dux aderat preſens, nantemq́; in gurgite vaſto
Alchantemq;, Gyanq́; luporum terga gerentes
Ad ſeſe recipit, telumque effulminat acre
Aduerſam in puppim: gemit illa, & pondere magno
Dat ſonitum, excuſſoque tremit temone magiſter.
Dux flagrat pugna, atque irarum effundit habenas,
Nunc tedas, nunc ſaxa iacit, teloque coruſcans
Immani, nautis victor ſuper inſtat & vrget.

Gurgite ſub vaſto] Locum ſuperius deſcripſi. *Martis ab vrbe*] *Marckpurgum* intelligit, Haſſiæ metropolim, à Marte dictam, olim villa, vt refert Irenicus. Hanc Lanus, quem excipit Rhenus iuxta oppidulum ſui nominis *Lanſtein*, præterfluit. Sunt qui *Marckburgum* à Marcomero Marcomeri Regis Francorum filio nominatum velint. Ptolemæus Amiſiam, teſte eodem Irenico. *Semiramio bitumine*] Sunt lacus plures ex ſeſe bitumen emittentes, quod Græci *Aſphalton* vocitant. Eſt lacus ſub Babylone ampliſſima magnitudine, quo bitumine & latere teſtaceo, conſtructo muro Semiramis Babylonem dicitur circumdaſſe, vnde dixit *Semiramium bitumen*. Item Tope in Syria, Arabiaque Numidarum lacus ſunt immani magnitudine ex ſe maximas bituminis moles emittentes. Id autem in cauſſa eſt, quod iuxta huiuſmodi lacus crebræ ſunt bituminis lapidicinæ. Fit ergo, vt cum per bituminoſam terram erupterit aquæ vis, ſecum extrahat, & cum egreſſa fuerit ſeceroitur, & ita bitumen à ſe reiicit. *Haurit*] Conſumit. *Turres*] Quia in nauibus ſinguli turres ædificantur. Nam vt Vegetius ſcribit, in maioribus Liburnis, propugnacula turreſq; conſtituuntur, vt tanquam de muro ita de excelſis tabulatis facilius vulnerent, & perimant inimicos. Vel ſummitatem mali intelligit, vbi velut ex propugnaculo quodam pugnatur. *Acernis aſſeribus*] Eidem Vegetio aſſer dicitur, cum trabs ſubtilis & longa ad ſimilitudinē antennæ pendet in malo vtroq; capite ferrato. Hunc ſiue à dextra, ſiue à ſiniſtra parte aduerſariorū ſe iunxerint naues, pro vice arietis impellunt, qui bellatores hoſtium, ſiue nautas ſine dubio proſternit ac perimit, ipſamque nauem ſæpius perforat.

Ariete

Ariete coſtas] Verſus proceleuſmaticus, quo optimorum poetarum exemplo Poeta noſter vitur. *Compagino*] Compagn, quæ compages etiam dicitur, ſignificat commiſſuram tabularum. Maro, *Laxis compagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem.* cuius nominis paternus caſus, à pleriſq; compagis ennnciatur, ab aliis etiam compaginis. Quod Ouidius vſurpat, & Manilius, etiamſi Probus & Seruius refragantur. *Leucadius Apollo*] Leucadia inſula eſt è regioue Ambracii ſinus, vbi Actium promontorium eſt cum templo Apollinis, nobili Auguſti, M. Antonii & Cleopatræ pugna nauali memorabile. Superbiſſimum eius belli apparatum Plutarchus in Antonio explicat. Leucadiæ rupis & phani etiam Apollinis, meminit Strabo lib. Geographiæ 10. ſcribitque ibi ſaltum fuiſſe, ad ſedandos amores valere creditum. Vnde Sappho prima dicitur ab excelſa ſe deieciſſe petra. Menandro authore. Quanquam non conuenit inter authores, quis primus Leucadium ſaltum tentarit.

Non aliter Phorcus curua maris æquora concha
Commouet, aut latos exterret fuſcina campos
Neptuni: fugiunt nymphæ Oceanitides, ipſe
Inous Colchos repetit cum matre Palæmon:.
Sic Ducis aſpectu fugiunt cuncti, & ſua vertunt
Carbaſa, nec tantis audent concurrere telis.
Stabant plorantes miſeræ per mœnia matres,
Exorantque Deos, voceſque ad ſydera tollunt.
Nec mora, vox tenues ſic eſt horrenda per auras,
Qua montes tremuero omnes, audita profari:
Haſſiadum proles, verſo da lintea curſu,
Ac retro propera, noſtram neve attere gentem.
Sic placitum Diuis. tacet inde, atque æthere fulmen
Concuſſum medio: ſignum hoc ſolet eſſe Tonantis
Cum niueum Rhodopen, aut altum effulminat Othryn.
Illicet armipotens Diuorum iuſſa reuoluens
Lantgraphius, læuo cedendum cenſuit aſtro,
Tunc flectit curſum, claſſemque ad littora vertit.

Non aliter Phorcus] Varro hunc Sardiniæ regem fuiſſe refert, & ab Atlanta cum magna copiarum parte nauali prælio deletum, tantum ſui deſiderium populis reliquiſſe, vt inter maris deos relatus ſit. Heſiodo Porci filius eſt Thaumantis, & Nerei frater. Probus duos Phorcos ponit, alterum maris Deum, alterum Regem in Africa. *Inous Palæmon*] A matre Ino, patronymicum: quod Seruius monet apud idoneum authorem notandum. Ino autem poſtea Leucothoe & Albunea dicta eſt. Huic Phryxus templum in Cholco ædificauit, vt diximus alibi. *Noſtram neue attere gentem*] Mira Palaonorum laus, cum Superi de his curam habuerint. *Læuo cedendum cenſuit aſtro*] Id eſt, propitio Palatinis. Neque enim læuo pro ſiniſtro intelligas, referens ad Lantgraphium. Niſi credas Poetam Græcos ſecutum, qui quod læuum nos dicimus, ipſi dextrum dicunt, & fauſtum ſignificant, vt apud Ciceronem legimus libro de Diuinatione ſecundo. Sed prior ſententia placet. Maro, *Intonuit læuum.* Hoc autem intelligitur de ſignis ex cœlo captis. nam illic quæ læua ſunt, nobis intuentibus dextera offeruntur, eodem Cicerone authore in fine libri de Vniuerſitate. Idcirco læuum in cœlo, dextrum ac fauorabile ſignificat.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI OCTAVI.

LEucippe Palatinorum nutrix, & ſolers, Philippo Palatino ſomnium narrat: ſcilicet, ſe Dea duce in orbem Lunæ raptam fuiſſe: multaq; de Lunæ vaſtitate narrat ac natura, de Harmonia cœleſti, Sphæris, de polis, & mundi terrarumq; ſectionibus, de æquinoctiis, & ſolſtitiis, & dierum æquatione diuerſitateq;, de eclipſi Solis & Lunæ, de occaſu ortuque ſyderum: deinde ad quorundam ſyderum fabulas deſcendit. Poſtea quædam de principiis rerum narrat. Deinde diuiſionem orbis terrarum proſequitur, & ab Africa exorſa, multum illic immoratur, pluraque de Nili origine atque incremento. Item de Atlante Mauritaniæ monte, de Syrtibus, & cæteris locis. Mox Aſiam breuiter percurrens Europamque, ad particularem Germaniæ deſcriptionem, in qua immoratur, deſcendit: vbi multa de Danubio, Rheno, & Hercynia ſylua refert. In fine locum inter beatos Roberto parari ſe vidiſſe prædicit, breuique eius futuram mortem vaticinatur.

AVSTRIADOS LIBER OCTAVVS.

IAm matutinus crocea Pallantidos ortus
Reppulerat noctem, lucemq; reuexerat orbi.
Nec mora: Leucippe greſſu titubante ſenili,
Olim Phalſgraphidum fuerat quæ maxima nutrix,
Sollerſq; ingenio facundas hauſerat artes,
Pergit ad excelſas ædes atria alta parentum,
Atq; hæc magnanimo pandit longæua Philippo,
Cæleſtes præfata Deos & numina olympi:

IN AVSTRIADOS LIB. VIII. SCHOLIA Iacobi Spiegelii.

IAm matutinus] Tria in hoc libro continentur. Meteora, Coſmographia, Vaticinatio de Apotheoſi, id eſt, deificatione Roberti. *Pallantidos*] Auroræ, à Pallante vno ex Titanibus, Heſiodo autore in Theogonia, vt alibi indicauimus. Ferunt Pallantis cadauer Henrici tertii Imp. tempore villicis fodientibus prope Romam repertum tantæ magnitudinis, vt mœnia adæquaret, teſte Nicolao Beraldo. *Leucippe*] Palatinorum nutrix. *Sollers ingenio*] Neque enim hic ſexus à natura tarditatis, aut hebetudinis damnatus fuit. Vetuſta enim ſecula Muſas, Sibyllas, Pythias habuerunt: Socratici Diotimam ſuam atque Aſpaſiam celebrarunt. Pythagoræi philoſophantes fœminas mirantur. Græca poetrias illas iactarunt monimenta, Teleſillam, Corinnam, Sapho, Aniten, Erinnen, Praxillam, Cleobulinam, & cæteras. Romani Lælii & Hortenſii filias, & Cor. Gracchorum matrem, matronas quantumlibet eloquentiſſimas proferre poſſunt. Maiores noſtri Roſuidam, vt noſtrum ſeculum Catharinam *Byrckemeram*, & Conſtantiam Peutingeram. Veneti Caſſandram ſuam, Policianico præconio nobilem, venerandæ opponere vetuſtati promptum habet. *Cæleſtes præfata Deos*] Tetigit morem antiquorum, qui nihil in ſacris, nihil publice orabant, niſi præfamine quodam Deos inuocaſſent. Maro, *Præfatus diuos*. Lege Valerium in præfatione operis ſui, meminit item Plinius Iunior in exordio Panegyrici, quem Troiano Auguſto dixit. Morem hunc ſeruat Eccleſiaſticus ritus in auſpicandis Canonicis horis.

Vos immortales Superi, vos ſydera teſtes
Inuoco, ait, nobis ſi dantur ſomnia vera,
(Sæpe etenim pars illa animi quæ purior extat
Haud rationis inops, vera & tranquilla quietis
Somnia dat, recipitq; Deo præ noſſe futura)
Effari liceat, quaſque ipſa miſerrima vidi,
Pandere res altas, mirandaq; prodere terris.
Tu (precor) adde fidem, atque futuris conſule rebus.
Tunc ille: O nutrix, capite hoc mihi charior, inquit,
Dic rogo, dic agedum, & quæ ſint hæc ſomnia narra.
Solue animum curis. At contra talibus illa
Orditur: Miſeri cum nocte teguntur opaca
Mortales, altoque polo volat humida Phœbe,
Viſa mihi ante oculos Diua ſplendentis imago
Siſtere labentes glauco temone quadrigas,
Meq; vna ſecum iuſſit conſidere curru
Iam ſuper humenteſque, plagaſque, & nubila, curuo
Axe ferebamur, cum ſe Saturnia Iuno
Obtulit, & nigro præcaligantia peplo
Ora gerens, læua turbata tonitrua promit.
Dextra impellit aquas, atq; alta ceraunia pulſat
Grandine, & attonito gignit miracula mundo.
Atque huic ſub pedibus præuaſta pondera maſſæ
Cernuntur, iuxtaq; ſedens Thaumantias Iris,
Sole coloratos gignens in nubibus arcus.
Inde cito immenſum vecta ſuper aera curſu,
Aethera non ſtabili vicinum aſcendimus aſtro,
Iunctaq; multiuaga rapimus confinia Phœbes
Regna Iouis magni, qua fulmen & Aegida vibras,
Et matutino qui temperat aſtra recurſu,

Vtque

Sæpe etenim pars illa animi] Hunc locum, quem à Platone mutuatus eſt, tractat Cicero iuxta finem libri primi de Diuinatione. *Effari liceat*] Ratiocinatio. Si dantur nobis ſomnia vera, quemadmodum dicunt cum animus defæcatus eſt, ergo liceat nobis effari & pandere res altas. *Opaca nocte*] Proprium noctis epithetum. Nam opacum eſt, vbi Sol non admittitur: quemadmodum apricum expoſitum ſoli dicimus. Idcirco nox opaca dici poteſt, etiam ſi Luna ſplendeat.

Diua ſplendentis imago] Palladis. *Glauco temone*] Alludit ad epithetum Palladis, quæ Glaucopis dicitur ab oculis glaucis, vt libro primo tetigi. *Saturnia Iuno*] Quoniam à Phyſicis Iunoni attributus eſt, & per Iunonem aerem intelligimus. *Ora gerens*] Vultum. *Præcaligantia nigro peplo*] Id eſt, nigra velata amictu, nigro velo operta. Eſt enim peplum palla fœminea. Maro, *Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant.* Dicunt dicatum eſſe Palladi. Hoc autem dixit Poeta, ſignificans naturam aeris. Nam is, vt dicit paulo poſt nebularum, nubium vaporumque à terra emergentium ſedes eſt. Vel reſpexit, quoniam ita ornatam Iunonem eſſe Martianus etiam Capella in Philologia ſua tradit.

Turbata tonitrua promit] Hæc, item pluuiæ, grandines in aere gignuntur. Vide Meteora Ariſtotelis & Pontani.

Attonito

Vtq; ingens ſpacium, laxataque regna bicornis
Attigimus Lunæ, ſtupui, quam vaſta videbam
Æquora camporum, fluuioſq; è montibus altis
Perſtrepere horrendum, quid celſas eloquar vrbes
Oppidaq́; , & tractas ad ſydera vertice turres?
Tunc Deus ille mihi, paucis longæua profabor:
Aduerte ô nutrix, remq́; omnem ex ordine pandam:

Attonito gignit miracula mundo] Vt cum legitur pluiſſe carnibus, lateribus, ſanguine, lacte. quæ omnia diligens lector apud authores, præcipue Liuium reperiet. *Prænaſta pondera maſſa*] Fingunt pedibus Iunonis incudem appenſam: quoniam terra ab aere ſuſtentatur, & tanquam punctum in medio collocata eſt. Supra autē propter pondus eſſe non poteſt, nec infra contra circumfuſo renitēte aere. *Iuxta ſedens*] Iris Iunoni dicata eſt, quia ex nubib. & Solis radiis creatur. *Sole coloratos*] Maro, *Mille trahēs varios aduerſo Sole colores.* Ariſtoteles autor eſt, Iridem habere colorem puniceum, viridem & purpureum, non quod vere ſint, ſed appareant. Idē generationem Iridis eiuſq; accidentia tradit libr. Meteororum 3. Plin. Mundanæ hiſtoriæ ſecundo, Seneca, lib. naturalium quæſtionum 1. diuus Ambroſius c. 27. lib. de Noe & Arca. Auerrois non recipit ab Ariſtotele dictum, Iridem non maiorem ſemicirculo. Albertus autem noſter, quod raro fieri de nocte tradat, contra ait in eodem menſe bis vidiſſe nocturnam Iridem. *Non ſtabili aſtro*] Id eſt, Lunæ, vt patebit inferius. Inconſtantem enim naturam habet, inſtabilitate & mutatione perpetua ſua pene monſtro ſimilis, à lucendo appellata. Vnde Solomon, *Stultus ſicut Luna mutatur*: quod diuus Ambroſius ſcite explicat in Sermone de Lunæ defectione. Eadem & Lucina, & Diana, quod noctes quaſi dies efficiat. Nam in remedium tenebrarum ab Architecto mundi Deo inuenta eſt, quæ ex ſe nihil omnino lucis habet. Accipit enim, vt & reliqua omnia ſydera lumen hauriunt, à fratre ſuo Sole, quicquid lucis ad nos tranſmittit. Lege Pontanum in principio primi de ſtellis. *Regna Iouis magni*] Phyſici aerem Iunoni, ætherem Ioui conſecrarunt. vnde de Ioue & Iunone fabulantur, quotieſcunque Iupiter cum Iunone coiret, creari fulmina. Nota fabula apud Ouidium de Semele: quæ petiit, velle cum Ioue concumbere, vt Iuno ſecum concumbere ſolita erat. Vnde Semele cum tota domo conflagrauit. Fictum autem eſt, quoniam ex calore & humore fulmina creantur. *Matutino recurſu*] Id eſt, bono, ſalutari. Manum enim antiqui bonum dicebāt, A mane, matutinus deducitur. Plinius ſcribit quicquid aſtrorum aſpicit Iupiter, ſuo intuitu ea lætiora fieri: quod innuere Poetà videtur. *Attigimus Luna*] Hic punctum ſcribi debet. *Stupui*] Sequitur illos qui dixerunt, in corpore Lunæ alterum orbem eſſe. *Tunc Deus ille mihi*] Vel quia non nouerat Mineruam eſſe, vel quia, vt diximus libro ſecundo, Dii promiſcui ſexus cenſentur eſſe.

Principio quæ regna vides, quoſque aſpicis orbes
Omnia ſunt Lunæ, varium & mutabile ſydus
Permeat, & rigidi nunc ſeſe Aquilonis ad oram
Flectit, & ad pluuios contermina porricit Auſtros.
Nunc alibi quam credis erit, cæloque ſubinde
Diſſimilis fit Luna ſibi: iam nulla repente,
Et iam tota micat: repetit modo tarda cubile,
Et modo per tenebras pernicibus euolat alis.
Hac Atlantæi fluctus, & Cimbrica Tethys
Pelluntur: fas eſt fugientem Saxona motam
Sæpe videre vndam, & totis Electra natare
Littoribus, titubat cum alto Gleſſaria ponto,
Et legit auricomus pallentia ſuccina Læuon.
Sed tantum lucis lampas ſibi Delphica, quantum
Elargitur habet, nitet æmula & effugat vmbras.
Fertur & Athracio terras afflata veneno
Appetere, & magico palleſcere Luna ſuſurro
Cum Phaſtos, Gortinaque, nec non inclyta Lyctos
Cypria percutiunt Idæis æra flagellis,
Sollicitantque Deæ aduentum, ſonituq́; reclamant
Littora Lethæa, & Minoum perſtrepit antrum.

Varium & mutabile ſydus] Lege caput nonum Plinii libr. 2. vbi hæc omnia examuſſim reperies, & in prioribus commentariis noſtris, vbi omnia verboſius inuenies. *Porricit Auſtros*] Sacrificali verbo vſus eſt, quod ſignificat, porro iacio. Maro, *Extaque ſalſos Porriciam in fluctus.* Vide Macrobium de ritu Sacrorum libro Saturn. 3. *Hac Atlantæi fluctus*] Credunt maris acceſſus & receſſus ac inundationes fieri lunari vi, afflatu ac potentia. Cuius rei meminit ſatis ſuperq; lib. 6. *Electra*] Vbi, & quomodo naſcatur Electrum, & quod ſolum in Germania, & quod idem quod ſuccinum, de generibuſq; & virtute eorundem, atque vt colligatur copioſiſſime tradit Irenic. lib. 7. ca. pluribus. *Gleſſaria*] Plinius lib. naturalis hiſtoriæ triceſimo ſeptimo: Certum eſt, inquit, gigni in inſulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari *Gleſſum*. Itaque & à noſtris vnam inſularum ob id Gleſſariam appellatam, Germanico Cæſare ibi claſſib. rem gerente, Auſtraniam à Barbaris dictam. Alibi hanc inſulam idem Auſteraniam nominatam dicit, vt in altero loco error ſit. Irenicus diſcreuit. Gleſſariam, nunc *Sudau* appellari ſcribens, Auſtraniam verò, *in dem Strom*, Tacitus, ſed & mare ſcrutantur, ac ſoli omnium Succinum, quod ipſe Gleſum vocant. Plin. tamen & Solin. in India etiā Succinū prouenire aiunt: licet in Germania optimum, plurimumq;. De quo Stella in primo de Boruſſiæ antiquitatib. libro copioſe ſcribit & eleganter. Id hodie *Augſtein* appellatur, quod inſtar vitri pelluceat. Alii, quod id oculis proſit plurimum. *Læuon*] Quod in Læuonum, ſeu Læuonotū littore electra frequenter repetiantur, vltimo fere Germanici maris, quos Sueuos putāt. *Delphica lampas*] Solis. *Athracio*] Id eſt, magico, ab Athrace Magiæ ſectatore, de quo lib. 1.

Palleſcere magico ſuſurro] Antiqui rerum naturalium ignari, cum Luna pallebat, iis emori videbatur: ſumpta à morientib. ſimilitudine, hoc eſt, cum lumine ſibi à Sole denegato parum fulgebat, vel in coitu erat, credebant Magicis incantationibus Lunam laborare: qua in re plurimum Theſſalæ mulieres pollebant. Vnde Menandrinæ fabulæ Theſſala nomen. Hanc vanitatem Ambroſius redarguit cap. 8. quarti Hexameron. *Cum Phaſtos Gortynaque, nec non inclyta Lyctos*] Oppida Cretæ notiſſima. de quibus Strabonem viſito, quo non alter ſcripſit de Creta accuratius. Cretenſis enim fuit. Poeta innuit in Creta pollere artem Magicam. Super qua re cum aliquando ſermonem haberemus conuiualem apud ampliſſimum virum Iacobum Banuiſium, memini Poetam, qui tum aderat, mira retuliſſe, quæ de quodam viro ſene & religloſo dicebat ſe de Magia Cretenſium vſque adhuc durante accepiſſe. Affirmabat ſenex ille, ſe multoties cum Cretenſi quodam comediſſe, qui multos annos à fœmina Creſſa in aſinum verſus, onera geſſiſſet. Item duas aues in quibuſdam Cretæ ſcopulis nec paſtum petere, nec potum, querulaſque volantium voces per aerem audiri, creditumque homines magicis incantationibus Cretenſium mulierum in illas aues verſos. *Cypria æra*] Quoniam, vt autor eſt Plinius, æs in Cypro inſula repertum eſt: quamuis alii malint alibi. *Idæis flagellis*] Ab Ida monte, qui etiam in Creta eſt: vnde Idæi Dactyli. *Sollicitantque Deæ aduentum*] Id eſt, Lunæ. Veneficæ enim mulieres ad deducendam Lunam æra percutiebant: Ouidius de anu quæ Lunam deducebat. *Themeſææque concutit æra.* *Lethæa littora*] Lethæus fluuius Cretæ, qui Gortynam oppidum præterfluit. *Minoum antrum*] Quod in eo nouem per annos immoratus Minos, hauſerit à Ioue leges & decreta, poſtea Cretenſibus ab eo promulgata: quarum æmuli & ſectatores fuerunt Græcorum optimi atque primarii. Autor eſt Strabo lib. 10.

Tunc ego: Quis ſonitus noſtras Dea perculit aures?
Vnde oritur? qua parte poli? Mox illa viciſſim
Sic ait: Ad ſuperas quantum potes, erige ſedes
Lumina, quoque modo poſſis cognoſcere, fabor:
Primus qui ſe oculis offert Atlantius Arcas
Emicat: hinc pernox & Phœbo præuius aſter
Regna tenet, qui dum exortos Hiperionis ignes
Præcedit curſu, tunc nomen Lucifer olli eſt.
At cum Pyrenem, & fuluos tranſcendit Iberos
Occiduus Titan, mutato nomine Veſper
Dicitur, atque idem alterno tamen vnus in ortu eſt.
Inde iubar Solis flammis rutilantibus aſtra
Permeat, & curſu totum diſcriminat annum,
Thrax ſuper hunc Mauors, rigidumq́; effulminat enſem,
Vt cernis, viſuſq́; mihi iam pronus in Hebrum
Exarmare Getas, Ciconaſq́; agitare niuales.
Hinc placiti nitet ora Iouis, ſed in arte ſuprema
Algenti poſita eſt Saturnia Zona receſſu.
Aſtrorum octauus retinet ſibi circulus ignes.
At reliqui duo ſunt, quorum piger alter ad Indos
Se voluit trepidante gradu, rurſuſque reuiſit
Heſperiam rediens alternis motibus vndam,
Vltimus auerſos de littore voluit Eoo
Sphærarum motus, ſecumque agit & trahit orbes
Inuiſos, noctemq́; ſupra, Solemq́; reducit.
Qui cum non parili ſpatio, nec motibus iiſdem
Voluantur, contraque alto nitentia mundo
Interualla ſonent, & tardius aſtra ferantur
Falciferi remorata ſenis, citiuſque recurrat
Luna vices, pulſuſque grauis iungatur acuto
Qualibet & varia Sphærarum intermeet apſis,
Exoritur ſonus ille tuas qui mulceat aures.

Tunc ego: Quis ſonitus] Interrogat de harmonia cœleſti, quam dicit cauſſari Minerua ex motu Sphærarum. Pythagoras cenſuit, omnia ex muſica conſtare: vnde ſecundum tonos dimetitus eſt Sphærarum interualla, quæ Diapaſōn perfectum in Muſica octo vocum conſonantium faciunt. Quod latius ex Plinio & Cenſorino proſequitur eruditiſſimus Dubrauius in ſecundo Martiani Capellæ lib. de Nuptiis. Adde tu Macrobium in Somnio Scipionis. *Primus*] Scilicet, Supra Lunam. *Atlantius Arcas*] Mercurius. Hanc Stellam Græci Stilbontem nominãt. Paruum dicunt aſtrum, Si cum Lucifero componatur, acuto & radiante lumine, verſatili ingenio atque natura. qualiſcunque enim fuerit comes quem nanciſcitur, tale & ipſum continuo redditur. Ea res locum aperuit fingendi, nuncium eſſe Mercurium, miniſtrumque deorum: quãdo eorum viribus poteſtatique obſequitur. *Atlantius*] quia Atlantis Nepos. Horatius, *Mercuri facunde nepos Atlantis*, *Arcas*] quia in Cyllene monte Arcadiæ Maia Mercurium peperit. Maro lib. Æneidos 8. *Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia Cyllene gelido conceptum in vertice fudit.* Vnde & ipſe Mercurius Cyllenius dictus eſt. *Hunc pernox & Phœbo præuius aſter*] Scilicat, Venus, Lucifer, vt ipſe Poeta declarat. Pernox proprie dicitur Luna, cum tota nocte lucet. Transfertur ad homines qui tota nocte vigilant, vt Aul. Gellius Socratem *pernoctem* dixit. Significauit ergo pernoctis vocabulo Heſperum cum nocte lucere, qui Solem ſubſequitur: nos Veſperum dicimus Varroniana authoritate, vt cum dicit, *præuius Phœbo*: Luciferum intelligit, quem Græci φωσφόρον vocant. *Fuluos Iberos*] Vel ad colorem reſpexit gentium, quæ fuſcæ ſunt: vel ad harenas aureas, quas dicũt flumina in Hiſpania vehere: vel quia in effoſſione auri olim laborabant. Vnde Sillio Áſtur gens Hiſpana dicta eſt, concolor auro. *Alterno ortu*] Sic Papinius. Et alterno dephehenditur vnus in ortu, *Totum diſcriminat annum*] Ab eo enim viciſſitudines iſtæ mundanæ

danæ

danæ proficiſcũtur, de quib. lege Plin. c. 6. ſecundi. Quot vero dieb. Sol curſum ſuum cõpleat, adhuc inter Aſtrologos non conuenit, vt vidimus ex ſententiis eorum, qui proximis annis ſcripſere ſuper ratione Romani Calendarii emendandi: quod illud à vero Solis curſu diebus haud paucis aberrarit. Porro ſi cum Solis, de quo nunquã poſſent, vt ait Vines, pro dignitate ſatis multa dici, tum cæterarũ erraticarũ vires, item ſignificationes ac decreta noſſe cupis, quartũ adi Pontani lib. de rebus cœleſtib. *Rigidumq; effulminat enſem*] Alludit ad naturã ſyderis, quod vi atq; ardore ſuo præſidere bellis creditur. Vnde & Herculis Aſtul dictũ, quod ille bellis, violentiis, raptibus, direptionibus, latrociniis, & aliis quæ bellum fieri gaudet, multum delectatus fuerit. Aſtrologi Martem igneum præ cæteris eſſe ferunt: & idcirco Iuppiter Saturni frigiditate, & Martis calore dicitur temperatus. *Hebrum*] Seruius in fine quarti Georgic. ſcribit, Hebrum amnem ex fontib. Rhodope montis dilabi. *Ciconas*] Thraciæ populi, quorum matres Orpheum vatem diſcerpſere: Fabula notiſſima, apud Maron. lib. iam citato, & Ouid. lib. Tranſmutationum 11. *Aſtrorum ignes*] Stellas, quas fixas vocant. *Se voluit trepidante gradu*] Id eſt, Titubante rotatu. Si quidem recentiores nonam Sphæram titubationis appellant. voluitur autem ab occaſu ad ortum. *Vltimus motus*] Primum mobile dicunt. Id ab Oriente in Occidentem reliquas Sphæras trahit auerſas: quoniam naturali motu reliquæ in Occidentem tendunt. Albertus, Signa, inquit, ab Occidente in Orientem diſponuntur ordine naturali ſecundum motum planetarum: ſed ab Oriente in Occidentem ſecundum motum primi mobilis diſpoſitione præpoſtera diſponuntur. *Orbes inuitos*] Contra nitentes. Natura aũt factum tradit Plinius, vt contrario hoc Sphærarũ motu, ac, vt ita dicam, certamine, aer ſegnis nõ ſit. *Qui cum non parili ſpacio*] Colligit ex interuallis magnitudineq; Sphærarũ varia, ac etiam motu ipſo creari harmoniã. Nam ſecundum Pythagoram, non pari tonorũ ſpacio ſunt omnes Sphæræ. Illud Pythagoræ refert Plin. c. 22. lib. 2. *Pulſuſq; grauis iungatur acuto*] Hoc oſtendit Macrobius commentario in Somnium Scipionis ſecundo. *Qualibet apſis*] Apſis proprie apud Græcos curuaturam ſignificat. Plinius vero accipit pro parte illa ſumma, infimaq; circulorũ in Sphæris, vnde imam dicit & ſummam apſidem. Recentiores vero ſummã & imã augem dicunt in hemicyclis Planetarum. Mihi aũt videtur hic poni pars pro toto, vt cum dicimus puppim, proramve, pro naui. Hoc nempe ſenſu. Cum quælibet ſphærarum vario motu, varioq; interuallo ſint, oritur illa cœleſtis harmonia. Motum Planetarum varium Plinius indicat. Verum verba eius non adſcripſimus: quod ſciam plura à principe Mathematicorum inter Germanos annotata. cui neq; Macrobii ſententia in vniuerſum probatur. Is ſe ipſum olim & nomine & opere prodet egregio. *Tuas qui mulceat aures*] Vnde Plato, cum non videret quib. vocibus concentum illum cœleſtem conferre poſſet, cœli ſonos, Sirenes cœlorum appellauit: quæ omniũ ſuauiſſimæ atque dulciſſimæ eſſe vulgo dicuntur: ita multum, vt nauigantes ab inſtituto queant curſu auertere, & amiſſo periculorum ſenſu, in mille diſcrimina morteſque ſuauitate ſua tranſuerſos agere ac præcipitare,

Aſt ego, vbi moles Sphærarum extrema mouetur,
Cui voluens motus, & vaſtum pondus inhæret.
Vtque hoc partita eſt totum, natura ſit, an ne
Conditio terrarum eadem? Dum talia contor,
Incipit illa. Poli duo ſunt, quorum Arcticus alter,
Quem vos aſpicitis, tranſque Orchadas, & freta Thules
Longa Caliſtonia duce littora quæritis Vrſa.
Alter ad Antipodas, & quæ veſtigia gentes
Contra habitant noſtra, atque imo pulſantur ab Auſtro,
Demerſus terraſq; alias, populoſque profundos
Verticibus premit ille ſuis: ſic cardine mundus
Circumagitur duplici. Dein qua Ripheius vmbo
Tollitur, atque vrget glacialis plauſtra Bootes
Signa micant ſena, & totidem tellure ſub ima
Qua medius tepet axe dies, Antarctica dicunt.
Verum hæc ſufficient nobis, ſi tempora fando
Proſequar, & veri cauſſas reſerabo latentes.

Aſt ego, vbi moles] Faceta petitio, vbi nam tanta moles ſuſpenſa ſit? vbi voluatur? *Extrema moles Sphærarum*] Id eſt, primum mobile, cuius impetu mouentur cuncta. *Vtque hoc partita eſt*] Senſus paulo abſtruſior. Interrogat autẽ quomodo natura partita ſit. *Hoc totum*] Id eſt, Machinam cœleſtem, & *An ne conditio terrarum eadẽ*] Hoc eſt, vtrum aliquod cõmercium, aliqua ſocietas ſit nobis cum cœlo. Reſpondebit autem inferius Minerua, terrã eaſdem fere diuiſiones habere, quæ ferũtur eſſe in cœlo. *Poli duo ſunt*] Horum alter Septentrionalis, alter Auſtrinus dicitur. *Arcticus*] Id eſt, Septentrionalis. qui ſemper in noſtra habitatione apparet. Auſtrinus contra, qui ſemper, vt ad noſtrũ horizonta conditur. Sunt tamen in terra quædam loca, in quibus Polus, qui ſemper nobis conſpicuus eſt, iis qui ibi degũt haudquaquam cernitur: qui vero nobis perpetuo occupatus eſt, iiſdẽ conſpicuus euadit. Rurſus quoq; locum quempiam in terris inuenies, vbi ambo poli æquabilẽ in horizonte ſitũ habent. autor Proclus, Linacro Britanno interprete. *Orchadas*] Inſulæ maris Germanici, in quarũ numero diſcrepant authores. Mela triginta eas eſſe dicit. Plin. & Martian. quadraginta. Ex verbis Iſidori autoris non omnino ſpernendi c. 6. quartidecimi Etymologiarum, Camers ſuſpicatur eum legiſſe in Soliniano codice triginta tres. Parent hodie regi Scotorum. Fama eſt apud Orchadas arborem eſſe maritimã, quæ ſupra amnium ripam enata, fructũ ferat nõnihil anatib. ſimilem: eumq; cum maturuerit decidere: quod ſi in vndas cadat, mox animatũ enare ex vndis, & eſſe volucrem: putreſcit vero cum in terrã cadit. Meminit Syluius in Scotiæ deſcriptione, & recenſet Vadianus cõmentario in Pomponii Geograph. 3. *Duce Vrſa*] Quoniam Septentrionales populi hac potiſſimũ in nauigando vtuntur, *Caliſtonia*] Quia in Arcton ſydus Septentrio-

nale Lyaconis filia Caliſto migrauit ex Vrſa, in quam Iunonis indignatione, cuius erat pellex, mutata dicitur. Fabulam narrat Ouidius & Higynus. *Alter*] ſcilicet Polus meridionalis, qui & Antarcticus, quod Arctico oppoſitus ſit, demerſus ad Antipodes & gentes, quæ contra noſtra veſtigia habitāt, & quæ ab imo Auſtro pulſantur. Porro Antipodum ſitum, in quo non ſolum antiquitas, ſed & Albertus noſter, qui ſub Rudolpho Habſpurgo Imperatore floruit, lapſus eſt, nō facile paucis verbis abſoluerim. Nam & Periœcorum & Antœcorum ſitus ratio prius conſiderāda venit: quod coincidat hoc reſpectu, illo autem in diuerſum abeat: quæ omnia Vadianus, cuius ingenium poſtera mirabitur ætas, in principio primi in Melam commentarii copioſe & acute tradit & explicat, ſed & non minus erudite diſſerit & conuincit, vt Lactantius & Auguſtinus clariſſima religionis noſtræ lumina, frigide nimis Antipodum habitationem negarint. *Mundus*] Cœlum. *Ryphæus vmbo*] Id eſt, mons, ſeu ſcopuli Ryphæorum montium. Sic Statius, vt, niſi fallar, dictum eſt ante, vmbonem etiam montis pro tumore poſuit, ſumpta ſimilitudine à tumore in ſcuto, qui Vmbo dicitur. *Signa micant ſena*] Alia eſt diuiſio, poſtquā incepit à polorum diuiſione. *Micant ſena*] Nam hoc ſemper neceſſe eſt, vt ſex ſigna ſuperius ſint, & totidem inferius infra noſtrum horizontem. Carmina de duodecim ſignis ex Manilio in commentarium Reichlinianorum progymnaſmatum retuli, quæ & interpretatus ſum eo loci. Quare ſi quid cupis de eorum natura & viribus cognoſcere, illinc mutuabis, ſi meliora non habes. *Teget axe dies*] Quoniam in meridiana plaga calores ingentes ſunt. *Proſequar*] Nam inferius de iis dicet. Nunc illud proſequitur quod petierat nutrix, vt natura hoc totum partita fuiſſet.

Nunc autem quodcunq́; vides, terraſq́; polumque
Quinque tenent Zonæ, glacies & frigora damnant
Extremas, horretque gelu pars vtraque mundi.
Verum quæ media eſt, quanquam intractabilis æſtu
Credatur, ſed vana fides, non frigore lædi,
Nec feruere plagam voluit Deus: at niue flammam
Miſcuit, atque ibi poſuit mortalibus almam
Temperiem, & regnum vobis habitabile fixit.
Sic etiam reliquas quas hac plaga tangit vtrinque
Mortales habitant, qui pluſve, minuſve premuntur
Frigoribus, Solemque vident, vt cominus ardet,
Aut longe inualidus ſpargit ſua lumina Titan.

Quinque tenent Zonæ] Locus ſumptus à Marone in Georgicis, iam inde à vetuſtiſſimorum tractatione vulgatiſſimus. Harum diſcrimen nobiliſſimus Grammaticus Probus tradit, vt è manu accipi poſſit. Vt autem antiquitas ipſa in earum tractatione lapſa fuerit, eruditiſſimus Vadianus multis oſtendit verbis commentario primo nuper citato: & Poeta noſter antiquos veritatis ignaros arguit. Credebant enim ſub æquinoctiali plaga habitari non poſſe: quod equidem mirari nequeo, cum intellexerint Oneſicritum prius, mox Annium Polycamium Taprobanem inſulam perluſtraſſe, cuius maior pars ſub Æquinoctiali Zona poſita eſt. de qua Plinius citra delectum falſa pro veris tradidit, vt idem Vadianus ſtudio veritatis, non captandæ gloriæ probat euidentiſſime commentario in Melam 3. Porro Auicenna, Ptolemæus, & Albertus noſter tradunt, eandem regionem temperatam eſſe: quia quanto maiore calore in die afficitur, tanto maiorem refrigerationem in nocte longa Solis diſtantia recipit. alias refert Albertus rationes in lib. de natura locorum. *Sed vana fides*] Antiquorum, qui propter caloris exuberantiam illic habitari non poſſe putabant. *Niue*] Frigore nocturno, vt recentiores, item etiam, vt iam relatum eſt, Ptolemæus & Auicenna deprehenderunt. *Sic etiam reliquas*] Scilicet duas. Diluit etiam eorumdem opinionem de plagis Septentrionalibus, quas credebant omnino propter frigora habitari non poſſe. Compertum enim eſt vltra Thylem habitaſſe, & nunc ex littore noſtro vltra eam ſæpiſſime ſoluere. *Vtrinque tangit*] Abuſus eſt verbo: ſed reſpexit ad connexionem Zonarum, quas, vt ſe inuicem tangant neceſſe eſt. *Qui pluſve minuſve premuntur Frigoribus*] Hoc eſt, maiora, vel minora frigora patiuntur, prout gentes propinquiores ſunt, vel remotiores à Sole.

Forſitan vnde dies & nox librata, requiris
Æquales ſeruent curſus, vel laxet eoſdem,
Laxatoſque arctet rurſum, qua poſt modo duplex
Solſtitium ſit parte poli, ſic accipe paucis:
Signifero nunquam diſcedit tramite Phœbus:
Qui dum cornigerum vectorem Nepheleidos Helles
Permeat, & primas amburit lampade partes,
Tantundem ſpacium nox atra dieſque recurrit.
At cum ſe ad Taurum, prolemque Atlantida confert
Ad Boream verſus fraternaque ſydera Titan
Tollitur, atque ſupra terram faſtigiat orbem,
Inde gradu maiore dies, & tempora veris
Orta micant, & humum pingunt vaga prata Lycæam.

Forſitan vnde dies] Tertia diuiſio eſt, ab æquinoctiis, ab incremento decrementoq; dierum, à Solſtitiis. *Nox librata*] Æqualis ponderis cum die. Sumpta metaphora à libripende: & æquinoctia intelligit, quæ ab ipſomet Poeta ſatis clare deſcribūtur. Æquinoctium autem dicitur, cum diei noctes æquantur. Solſtitium vero, quia in cōuerſione Solis ad aliud hemiſpherium, vel ad nos rurſus reuertentis, videtur ſtare Sol, cum minime ſtet. *Signifero*] Zodiaco. Nominis rationē pete apud Macrob. 2. de Somnio Scipionis commentario, & Pontanum libr. de rebus cœleſtib. 1. Sunt tamen & aliæ à nobis relatæ alicubi. Idē multis verbis explicat, quo ingenio, quibuſve inſtrumentis fuerit ab Ægyptiis repertus Zodiacus. *Vectorem Nepheleidos Helles*] Id eſt, Arietem. Notiſſima fabula apud Higynum. tunc primum fit æquinoctium. *Primas partes*] Hoc eſt, primum gradum Arietis. Siquidem recentioribus

ribus placuit ſcriptoribos, appellare gradus, quas Latini veteres partes vocauerant, cum à Græcis dicantur moria. Pontanus author lib. eodem. Sequitur autem in hoc recentiorum opinionem, qui dicunt, æquinoctium inchoari in 1 gradu Arietis. Antiqui autem, vt Plinius, Martianus, cæteri, dicunt in octaua parte incipere. *At cum ſe ad Taurum*]Hoc eſt, ſecundam partem veris, ſiue medium. *Fraternaque ſydera*]Id eſt, Geminos, tertiam, ſiue vltimam Veris partem. Siquidem hæ ſunt Veris partes, quod dicitur prima ipſius anni ætas: quæ ſicut omnis ætas conſtat principio, medio, & fine. Veris igitur principium eum ſit in Ariete conſtitutum, prima pars ætatis eius humido pluſculum abundabit: medium, id eſt, pars ſecunda, cum in Tauro collocetur, ac medium ipſum inter principium conſtituatur & finem, humido, calidoque ſic afficitur, vt ab altero in alterum pedetentim abeat, creſcente iam die, & ſole in altiorem cœli partem gradatim ſuccedente. Quo fit, vt finis verni temporis, hoc eſt, vltima eius ætatis pars ſit calidior, cum Sol ipſe Geminorum ſignum altiſſime prouectus peruagatur. Eſt itaque Taurus temperatum ſignum: cum ſit calidi atq; humidi particeps, ac medius, atque ita quidem particeps, vt finis eius in calidum longiuſcule recedat ab humido. Quocirca Ptolemæus, vt refert Pontanus lib. rerum cœleſtium 5. Taurum *ὑπόθερμον*, quod latino nomine ſubcalidum diceret, vocat traditque initia eius, ac præſertim loca Pleiadibus proxima ventos ciere, itemque terræ motus, &c. Ex his patet ſenſus Poetæ: qui vult, poſtquam Sol ab Ariete diſceſſit, accedens Taurum & Geminos, dies maiores fieri & pingi. *Humum Lycæam*]Hoc eſt, Vindelicam. Hoc tamen accipiendum eſt ſecundum rationem ſitus noſtri: cum in partibus calidioribus, vt in Italia, ante Martium incipiat Ver, vt ex Columella colligimus. *Proleinque Atlantida*]id eſt, Pleiades, quæ Atlantis filiæ dicuntur. Maro, *An tibi Eoa Atlantides abſcondantur.* De his haud multo poſt commode referam. *Aduerſus Boream*]Quoniam ipſæ in Boreali polo poſitæ, cum Tauro ſunt puta in eius cauda. Alii ad ſiniſtrum Perſei genu locant. *Tempora veris*] Vel abſolute numero multitudinis pro vnitatis poſito, vel, vt ſupra narraui, poteſt intelligi.

Mox vt Lernæi qua deflagrantia Cancri
Brachia panduntur, regioque altiſsima cæli eſt,
Peruenit, & totidem conſiſtit partibus, illic
Solſtitium memorant fieri: tum feruidus axis
Torret agros, paruaque cibum bos ruminat vmbra,
Cum ſe Caucaſea voluit de rupe bicornis
Indus, & excurſu eſt Patale ſtupefacta niuali,
Inde Mycenæi dum permeat ora Leonis,
Diminuitque dies, & Tauri lucibus æquat.
At poſtquam illinc Sol abiit, flauamque reuiſit
Erigonen, vector meat iiſdem Athamantius horis.

Mox vt Lernæi]Significat in Cancro Solſtitium fieri æſtiuale, vt vulgo dici ſolet. Neque enim me latet, vt ex Stabio noſtro didici, & ſubinde apud doctiſſimum noſtrum Vadianum legi, verum Solſtitium inter vltimum Geminorum & Cancri primum gradum eſſe. Improprie ergo loquuntur, qui in Cancro, aut Capricorno Solſtitium eſſe dicunt: cum ad prima potius ſignorum initia fiant. Simile eſt de punctis Æquinoctialibus. Vnde vtriuſque ſigni denominationem ſuſcipere poſſunt, vt Collimitius in commentariis Sphæræ docet. Cæterum æſtiuale Solſtitium, cum Sol maximum accedit ad nos contingit, & in Syene Ægypti vrbe nullæ vmbræ iaciuntur: quia perpendicularis illic Sol eſt, nec vlterius nos petit. Vnde error Plinii facile conuincitur, qui dicit omnia Zodiaco ſubeſſe, præſertim quæ habitantur, quia ſi hoc eſſet, aliquando accideret, vt nos etiam in Germania, vel ſub Germanico parallelo conſtituti, perpendiculares vmbras haberemus. Alludit autem Poeta ad fabulam Cancri in aſtris poſiti beneficio Iunonis. Narrant eam Higynus, Aratique interpres. Aliter Pontanus lib. de Stellis ſecundo. *Regioque altiſsima cæli*]Sic habet emendatior codex: quanquam & breuiſſima legi poteſt, qua locutione vtitur Victruuius de Aſtrologia diſputans, ſumpta, vt arbitror, ſimilitudine ab itinerantibus. Prior lectio magis placet. Quod poſtquam Sol ad primum Cancri punctum (vt maneam in verbis vulgi) peruenit, non habeat, quo Septentrionem verſus progrediatur vlterius. *Illic Solſtitium memorant fieri*]Scilicet curſum ſuum in Auſtrum conuerſurus. Vnde à Græcis punctum illud Tropicum vocatur: à nobis Solſtitium quod per aliquot dieculas, detrimentum ipſum lucis vix appareat, tanquam Sol ipſe ſiſtat, cum tamen minime ſtet, vt dictum eſt. *Axis feruidus*] Solaris currus. *Caucaſea rupe*]Dixi antea, continuo dorſo Caucaſum in Indiam vſque extendi. *Patale*] Inſulæ nomen Indicæ, cuius meminit Strabo libro quintodecimo. *Inde Mycenæi Leonis*]Fingunt poetæ duos ab Hercule leones interfectos, & vtrumque inter aſtra relatum. Vnum tamen, & quidem maximum ſignum eſt. Ad quod cum Sol venit, incipiunt dies decreſcere, vt vult Poeta. Terra aduritur, exſiccantur flumina, & fruges concoquuntur, vt Arati verba, Germanico Cæſare interprete, teſtantur. Et ſignum ipſum ab hac efferueſcentia nomen accepiſſe ab aſtrorum peritis, Pontanus quinto Cœleſtium rerum libro ſcribit. *Mycenæum* autem dicit, quod in ea regione, vbi Mycene ſunt, nutritus fuerit vnde & Nemæus eadem ratione dictus eſt ab aliis.

Tauri lucibus æquat]Correſpondent enim ſibi aliqua ſigna in ſpacio & horis dierum, vt Iulius Maternus atque Pontanus abunde explicant. Græci has mutuas correſponſiones, ſeu conſenſiones Antiſcia vocant. *Erigonem*] Virginem, quæ inter Leonem & Libram in Zodiaco locum tenet. Quod in hac ſigniferi orbis portione areſcant ſic omnia, vt ſiccitas quæ ſuapte natura generandis rebus male idonea eſt, regnare incipiat. ſignum Virginis ſterile putatum eſt Quod & græce Agonon, hoc eſt, infæcundum, parumque omnino genitale. *Athamantius vector*] Phryxus Athamantis filius, de quo ſuperius. *Iiſdem horis*]Scilicet, quibus in primo, hoc eſt, Verno Æquinoctio mearat.

Præterea ne te lateat, quæ cauſſa nigrantis
Sit Lunæ. Solemque oculis vis auferat almum,
Aduerte: Occiduis cum Sol à Gadibus infra
Mergitur, atque imas Auſtri defertur in oras,
Exoritur nox atra polo, ſubeuntque per auras
Terreſtres vmbræ: quantumque is tendit ad ima,
Aethereas tantum obnubit caligine ſedes.
Tunc ſimul ac Phœbe terrarum attingitur vmbra,
Vel caput vmbriferi inuiſit, caudamve Draconis,
Obduci tenebras viſum eſt, ſydusque hebetari.
Sed cum ſe paulo meta dimouerit illa,
Non paſſim defectus erit, nec tota nigratur
Luna: nitet minus, aut plus: vt vicina propinquat.

Præterea ne te lateat] Nunc deſcendit ad cauſſas phyſicas. Incipit autem à deliquio Lunæ & Solis. Lunæ eclypſis fit, per interpoſitionem terræ perpendiculariter inter Solem & Lunam. Eclypſis autem Solis fit per interpoſitionem lunaris corporis inter viſum noſtrum & Solem. Fit autem in cauda, vel in capite Draconis. Fictus locus ab Aſtronomis, vbi Sol & Luna conueniunt ſupra vel infra terram ad inuicem è regione. *A Gadibus*] Sunt columnis Herculeis famoſæ. De his vide Plinium, lib. 4. Solinum. cap. 36. Strabonem iuxta finem tertij. Diodorum libr. ſexto, Herodotum 4. *Quantumque is*] ſcilicet Sol. *Vmbriferi Draconis*] Quia eclypſis ſyderum vmbras gignit, quæ non niſi, vt diximus, in Dracone fit. *Hebetari*] Plinianum verbum eſt. *Sed cum ſe paulo*] Eclypſis enim Lunæ varia eſt, prout portio terræ inter ipſam & Solem interponitur. Nam ſi perpendiculariter terra interponitur inter vtrumque ſydus, totam nigrari Lunam neceſſe eſt. Si media pars, media obſcuratur: cum ea Lunæ portio lumen à Sole accipiat, quæ Solem videt. Idem & in Sole accidit, qui plus & minus Eclypſim patitur, prout Luna plus & minus ad caudam vel caput Draconis accedit.

Hæc eadem cum plena rotis ſe ſubiicit altis,
Atque loco ſigni quo Sol defertur eodem,
Inde faces pereunt, & Pythius obiice Lunæ
Aufertur terris: ſed non hic diſperit omni
Parte poli. Phœbe nam quanto laxior orbis
Terrarum, tanto pater eſt quoque Liber vtroque
Vaſtior: adde etiam magni diuortia mundi,
Quis terram, Lunamque Deus, Solemque diremit;
Quare in comperto, cum Delius orbe feratur
Quantum aliis adimit, tantum mox ſuggerit illis
Luminis, & nunquam terris ſe condit vbique.
Vnde idem Borea non eſt defectus & Auſtro,
Nec radiis auguſta caret, nec rurſus ademptos
Accipit, vt Thebæ ingentes, & torrida Memphis.

Hæc eadem] Hic tractat deliquij ſolaris rationem, quam paucis iam tetigi; & mox aliquando pluribus.

Atque loco] Hoc neceſſarium eſt, vt ſub eodem ſigno Luna & Sol ſimul coeant, vt ſolaris eclypſis fiat. Alias ſi Sol in Aquario; & Luna in Libra eſſet, qui fieri poſſet, vt Sol obſcuraretur, non video: cum nulla ſit, vt ita dicam, vicinitas tramitis. *Pythius*] Sol à fabuloſo illo ſerpentum maximo Pythone cognominatus: de quo lege Ouidium primo Metamorphoſ. libro, & Pontanum de Stellis itidem libro primo illic inuenies, cur Apollo dicatur Pythonem occidiſſe. *Sed non hic diſperit omni Parte poli*] Id eſt, Sol nunquam totus eclipſatur. Reddit autem rationes mathematicas. Prima, quia Sol longe maior quam Luna eſt & Terra. Secundo, propter interualla corporum: nempe, Terræ, Lunæ, Solis. De magnitudine autem antiqui dicebant Solem duodeuigeſies Terram ſuperare magnitodine: vt author eſt Cicero de Natura Deorum: terram autem magnitudine ſuperare Lunam in tertia parte. Recentiores multo vaſtiorem Solem faciunt, ac magnitudinis fere incomprehenſibilis. Si ergo Sol & Terra magnitudine Lunam exuperant; Sol, à nobis per minus interpoſitum corpus Lunæ, tanto præſertim interuallo à viſu noſtro diſcretum; adimi totus non poteſt, hoc eſt, vniuerſaliter. nam vno in loco totus adimi bene poteſt, verumtamen alibi nihilominus lucebit. Si autem propior viſui noſtro Luna foret, fortaſſe totus adimi poſſet, quod patet oppoſitione digiti ad oculum: ſed propter diſtantiam ac interuallum fieri non poteſt. quod etiam per eundem digitum ab oculo ſemotum longiuſcule, oſtenditur. Senſus igitur eſt, quemadmodum Stabius noſter candide mihi illum tradidit, *Nõ hic diſperit omni parte poli*, hoc eſt, Non vbique in omni parte terrarum polo ſeu cœlo ſubiecta. *Diſperit*] Id eſt, eclipſatur. *Pater Liber*] Sol, quem ideo patrem dixit, quod Sol & homo generant hominem, & certe omnium rerum creatio Soli attribuitur. *Liberum* autem, vt Maro, *Liber & alma Ceres*, Macrobius enim author eſt libro Saturn. primo, Neuium dixiſſe Liberũ Solem à Romanis appellari, quod liber, & vagus eſt. Sunt tamen qui illud Maronis putant de Baccho intelligi debere, cũ ex Varronis inuocatione, tum Plutarchi authoritate, qui in quęſtionibus multas cauſſas affert, cur Dionyſius, id eſt, Bacchus Liber pater fuerit appellatus. Poeta ſequitur quod receptum, eſt, & Seruio ac Macrobio probatur. *Diuortia*] Diſtantiam, interualla. *Quis*] Pro quibus. *Vnde idem Borea*] Vult, quod cum Sol in Boreali polo eclipſim patitur, Auſtrales, id eſt, Meridionales populi non ſentiant. *Nec radiis auguſta caret*] Declarat quod modo dictum eſt. Verbi gratia, Auguſtæ Vindelicorum eclipſis videtur, Thebæ & Memphis vrbes Ægypti non videbunt. Contra cum apud illas eclypſis fit, apud Vindelicos & cæteros Germaniæ populos minime intelligitur. Hoc autem accidit, propter magnitudinem Solis, vt dictum eſt.

Tunc ego, quo pacto labentia ſydera Pontum
Occaſura petant, rurſuſque oriantur olympo,
Cum veſpertino rutilant maris æquora Phœbo,
Edoceas me Diua velim. Mox talia contra
Orſa eſt: Se radiis vbi Phœbus iunxerit aſtro,
Palleſcit iubar, & demerſos occulit ignes.
Mox oritur cum Phœbus abeſt, rurſuſque videtur.
Sic etiam naſcente die, rurſuſque cadente
Aſtra ferunt cum luce iubar, nec non rapit infra
Occaſura furor magni irrequietus olympi.

Tunc ego] Nunc ad ſydcrum ortus & occaſus deſcendit. *Se radiis vbi Phœbus*] Præſentia enim Solis occidere videntur ſydera, quæ ſplendoris magnitudine occultantur, nec videri poſſunt. Et dicitur occaſius ſyderum heliacus. Helios enim Sol dicitur. *Mox oritur cum Phœbus abeſt*] Ortus heliacus deſignatur, cum ſcilicet ab eodem aſtro, quod præſentia ſua celauerat, diſcedens, abſentia priſtinam reſtituit lucem. *Sic etiam naſcente die*] Deſcribit ortum Chronicum. *Aſtra ferunt iubar cum luce*] Scilicet, cum ab horizonte emergunt. *Nec non rapit*] Cum ſcilicet cum ipſo die occidunt Lege cap. tertium authoris Sphæræ, in quem Collimitius noſter commentarios ſcripſit.

Signorum interea ne te quoque in ordine fallat,
Pars obliqua oritur, pars recto permeat ortu
Cum ſua ab æſtifero ſumunt exordia Cancro,
Donec Phillyrides intercipit, aſtraque rurſus
Recta die, totidemque vmbris obliqua reuectis
Inſurgunt, cum vel triſtis hyems, contraque feruntur
Dum Titan prima Capricorni in parte refulget.
Cum vero æqualeis noctes cum luce videntur,
Terna obliqua meant, totidemque oriuntur olympo
Recta gradu, ſimileſque capit nox humida leges.
Sed te ne tantum nutrix morer, aſpice ad Arcton,
Ingens vt laxet ſinuoſa volumina ſerpens,
Amplexumque tenet cum pellice Nonacrina.
Huius virgeneum perhibent violaſſe Tonantem
Ignara Iunone thorum: ſed coniugis illa
Furta ſciens commiſſa, Ceteida vertit in vrſam:
Quam pater omnipotens antiqui conſcius ignis
Tranſtulit in cælum, & formam penſauit honore.
Hæc nunquam occidua eſt: nam qua gelidiſsimus axis
Voluitur, & nunquam deſcendit in æquora vertex,
Iuppiter Arcadicam poſuit regione Caliſto.

Signorum interea] Alibi etiam ſic verſus ſcriptos legi, *Signorum interea ne te quoque in ordine fallat, Pars erecta die, pars noctu obliqua reſurgunt.* & ſecundo verſu, Donec *Phillyrides ſeſe exerit, aſtraque rurſus Prona die, totidemque vmbris inflexa reuectis.* Ego tamen priorem lectionem non immuto, cuius ſenſus eſt, Exiſtente Sole in principio Cancri, quando maiores dies ſunt, tunc interdiu rectum ortum ſex ſigna habent. Noctu vero totidem ſigna oblique oriuntur. Item cum Sol in principio Capricorni eſt, contrarius fere fit ſignorum ortus. Nã in die ſex ſigna oblique oriuntur, in nocte vero totidem directum habent ortum. *Phyllirides*] Sagittarius, quem poetæ Chironem Centaurum eſſe fabulantur, Saturni in equum mutati, & Phillyræ filium. vnde ſuperius dixit, *Centaurum Chirona petens. Inſurgunt cum laxa dies*] Lege. *Inſurgunt cum triſtis hyems*, vt caſtigatus habet codex. *Cum vero æqualeis*] Docet Sole exiſtente in principio ſignorum Æquinoctialium, ſcilicet Arietis & Libræ, tunc interdiu tria ſigna recte, & tria oblique oriuntur, ſimiliter noctu rectum obliquumque ortum habẽt. *Sed te ne tantum*] Vt reficiat animos, quos longa tenuit diſputatione de motu ortuque ſyderum, fabellas interſerit, opportune tamen. *Cum pellice Nonacrina*] Id eſt, Arcadica: & Caliſto intelligit, quæ à Ioue ſtuprata fuit. Seneca in Hercule furente, de Caliſtone & cæteris inquit, *Pellices cælum tenent. Ingens ſerpens*] Qui cauda capiteque inflexo vtramque Vrſam complectitur. Vide Higynum, *Ceteida*] Caliſto, Cetei filiam ſecundum Aretium, Lycaonis autem, vt ait Heſiodus: *In Vrſam*] Nempe eam quæ à magno ſortita eſt nomen. Lege principium ſecundi Aſtronomicon apud Higynum. Hæc nunquam occidua eſt. Narratur fabula ab eodem Higyno. Ratio autem eſt, quia polus Arcticus adeo ſupra nos eſt, vt & ſi rotatum habeat, tamen ob hoc nunquam à viſu noſtro diſcedit. Lege Firmicum in apologia Matheſeos.

Tunc ego, Nunc poſtquam fando traducimus horas,
Dic age, dic quiſnam qui tardo incedere plauſtro
Cernitur, & prolem obſeruat Pſophitida cuſtos?
Ordiar (illa inquit) pandamque ab origine factum,
Aduerte. Vt quondam retulit mihi corniger Euan,
Icarus in terris quo non fuit æquior alter,
Vt primum vites, & Bacchi repperit vſum,
Actæos petiit fines, ſparſitque per agros
Theſidum vini quos ſecum vexerat vtres.
Nec mora, paſtores grandes ſpumantis Iacchi

Tardo plauſtro] Quod in modum bubulci ſequitur, vt diximus. vnde Bootes Plauſtrum autem ſunt Septentriones, Tardus autem eſt ſyderis motus. vnde piger à poetis appellatur, & inde tardus epithethon bubulci proprium eſt. Maro, *tardi venere bubulci*. Nam legendum ſic eſt, non, vt Seruius & alii, ſubulci, vt declarat Parrhaſius commentario in Raptum Claud. 2. *Pſophitida*] Erigonem, quæ ad aſpectum Bootis conſtituta eſt, à Pſophite. *Corniger Euan*] Baccho

Mulctras hauſere, & dono incaluere recenti,
Vſqueadeo vt furerent, & triſte bibiſſe venenum
Credentes, morti dedunt qui iuuerat autor.
Sed nata Erigone, poſtquam patris impia ſenſit
Funera, per montes circumque miſerrima pagos
Perrexit lachrymans, & cæco excita furore
Abrupit laqueo vitam, & ſe ſubſtulit auræ.
Icaridos Bacchus, patriſque miſertus, vtrumque
Tranſtulit in cœlum, & Graio de nomine dictus
Arctophylax pater eſt, idem tamen eſſe Bootes
Dicitur: illa ſuum commutans virgine nomen
Sub pedibus iacet, & calido dextram ingerit orbi.

cho cornua adpinguntur, propter ferocitatem, quæ ebrios ſequitur. Ouidius, *Accedant capiti cornua, Bacchus eris.* Euan Bacchi cognomen. Vnde Euantes Maroni, interiectio eſt laudatiua. Lucretius in quinto, *Euius Euan.* Euius autem dictus à patre Ioue, quum illi in Giganteo prælio affuiſſet, & Rhætæum gigantem interfeciſſet, ex quo facto Iupiter ita eum laudauit, *Euie*, id eſt, bone fili. Authores Acron, & Porphyrio. *Icarus in terris*] Recitat Icari fabulam Deorum miſeratione in Bootem conuerſi. Lege Higynum. *Actæos*] Atticos. *Theſidum*] Quibus Theſeus præerat. *Mulctras*] A mulgeo, quod eſt lac traho, fiunt mulctra & mulctrale eodem ſignificatu. Alii dicunt mulctram tempus eſſe, quo mulgentur animalia: & mulctrale vas in quod mulgentur. *Morti dedunt*] Subaudi, eum ſcilicet Icarum. *Qui iuuerat autor*] Qui à Libero patre traditam colendi vini in hominum vſum rationem, monſtrâret. *Icaridos*] Erigones. *Arctophylax*] Figuram huius ſtellæ, quæ & Arcturi nomen habet, vide apud Higynum libro ſecundo. *Illa*] Erigone. *Sub pedibus iacet*] Scilicet Bootis. *Et dextram ingerit*] Id eſt, extendit. *Calido orbi*] Verſus calidam zonam ita enim figuratur. Vide Higynum.

Aſpice vt Andromades effulget vertice ſydus,
Et ſerpentifero Polydectius ægide Perſeus,
Quique ab Eleuſina cereales vrbe quadrigas
Flexit, & alipedum iuga mirabatur equorum
Græcia: ſed longum eſt Vulcani dicere amores.
Vt micat Engonaſis, & Phorbas Iſocleus
Serpentem manibus premit & vincitur eodem.
Et Cycnus Ledæ, & ſeptem lira ab Arcade neruis
Pacta Deo, qua ſumma Orpheus Pangæa peragrans
Traxit ſaxa ferasque, & vulſit montibus ornos,
Placauitque vmbras Orci, fatoque redemit
Euridicen, nato ô mater crudelior illis
Calliopea tuo, quæ dum Proſerpinæ Adonim
Concedis, nuribus Threſſis Cythereæ furorem
Iniicit, atque iiſdem cantor diſcerpitur Orpheus
Ornaturque ſacra fulgens teſtudine cœlum.

Aſpice vt Andromades ſydus] Apud eundem figuram eius viſito. Hæc Mineruæ beneficio polo indita eſt. Clara Eurypidæo cantu. *Polydectius*] Ab alumno Polydecte Seriphi Rege.

Serpentifero ægide] Alludit ad fabulam Gorgonis à Perſeo interemptæ, cuius dudum meminimus. Colitur illic Perſeus & Athenis. *Quique ab Eleuſina*] Erichthonium dicit, qui ex vulcani ſemine & terra natus eſt Nota fabula apud Ouidium. *Quadrigas flexit*] Maronis in Georg. illud notiſſimum eſt, *Primus Erichthonius currus*, & cætera. Tradunt auguineos pedes habuiſſe. Veritas autem eſt Erichthonium in curru ferri ſolitum, vt crurum pedumque deformationem celaret. *Sed longum eſt Vulcani dicere amores*] Id eſt, recitare amorem ac deſiderium Vulcani in Mineruam *Engonaſis*] Hunc alij Herculem dicunt, ſupra Draconem collocatum, alij Cetea, alij Thamyrim. Adi Higynum Eſt autem per admirationem legendum, vt illud Maronis, *Vt perii, vt me malus abſtulit error. Phorbas Iſocleus*] Id eſt, Ophiochus, qui à noſtris ſcriptoribus, vt ait Higynus, anguitenens dictus eſt, ſupra Scorpionem conſtitutus. Eodem autore dicitur Phorbas Triopæ filius, ex Iſocla Mirmydonis filia: vnde Iſocleum dicit. *Serpentem manibus premit*] Sic figuratur etiam. Vide Higynum. *Cycnus Ledæ*] Notior eſt fabula, quam vt hic pluribus repeti debeat, quam & Higynus ſcribit *Lyra*] Et huius fabulam idem narrat. *Arcade Deo*] Mercurio, cauſſam ante dixi. *Septem neruis pacta*] Iuxta illud Maronis, *Septem compacta cicutis.* Horatius Mercurium curuæ lyræ parentem appellat: de cuius chordulis inuentis Plinius in capite de inuentione rerum, libro ſeptimo. *Qua ſumma Orpheus*] Cui à Mercurio data eſt, alii ab Apolline ei datam ſcribunt. *Crudelior illis*] Scilicet vmbris & fato Erebi. Famula eſt. Venerem cum Proſerpina de Adoni puero contendiſſe ante Iouem Calliopea Orphei mater iudex in hac cauſſa ſententiam dedit. Adoni vtramque dimidia anni parte frui debere. Irata propterea Venus, quia totum Adonim ſibi concedi volebat, Threſſis mulieribus furorem iniecit: accenſæque amore Orpheum fruſtratum diſcerpſerunt. Alii autem, quia præpoſteræ libidinis repertor fuit, diſcerptum putant. Ni fallor, diximus Orpheum Poetam, authore Ariſtotele, nunquam fuiſſe, & hoc Orphicum carmen Pythagorici ferunt cuiuſdam fuiſſe cerdonis, vt refert Cicero libro diuinæ naturæ primo. Per exclamationem igitur patheticam inquit: *O mater Calliopea, quæ Orpheo crudelior fuiſti, quam vmbræ Orci*: quippe quæ propter iudicium tuum de Adoni, cauſſam dediſti vt diſcerperetur Orpheus. *Sacra teſtudine*] Id eſt, Cythara. Alludit ad inuentum Cytharæ, de quo ante retuli.

Nunc Hyadas ſpecta nymphas, Dodonidas olim
Paſithoen, Ambroſiam, Eudoram, pulchamque Coronin

Nunc Hyadas ſpecta nymphas, Dodonidas] Secundum Pherecidem, quas ipſe Dodonidas appellauit Liberi patris nutrices, à

Horrendum dixere Chaos, diſcordia ſiccis
Flumina pugnabant terris, cumq; aere tellus,
Ignis aqua: tunc alta Deus ſuper æquora vectus,
Extudit os ſacrum, & tantos componere motus
Inſtituit, ſedeſque dedit, partitaque fixit
Imperia, atque vna ſtabili compage reuinxit,
Formauitq; nouum concordi fœdere mundum.
Nam primum fit terra Chao, noctesque ſilentes,
Tartaraque, vmbrarumq; domus: gratuſque ſubinde
Creuit Amor qui membra ligat Diuumq; hominumq;,
Conſiliumque adimit, & pectora concitat æſtu.
AEthera nox peperit, cœlum terra, altaque Ponti
Flumina, & oceanum terras qui fluctibus ambit,
Inde hominum, Diuumque genus, variaq; animantes
Creuere, & veſtros habitarunt Dii quoq; montes,
Sed terra in primis, atq; arua iacentia, quæ vos
Incolitis, medio pendentibus aere ſyluis
Circumfuſa manent, & inertia pondera molis
Haud poſſunt illo contra nitente moueri.

niam æther circulo lunari proximus eſt. *Flumina pugnabant terris*] Id eſt, humiditas cum ſiccitate. Vnde aridam aliqui ſimpliciter pro terra poſuerunt. Quo autem diſtent, docet diuus Ambroſius cap. quarto Tertii Hexameron. *Tunc alta Deus ſuper æquora vectus*] In Moſe legimus, *Et ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas.* Vnde Auſonius in oratione matutina, *Qui ſuper æquoreas volitabat ſpiritus vndas.* Lege concionem ſecundam Hexameron apud Baſilium Magnum, ac cap. octauum Primi Hexameron Ambroſ. Plato intelligebat aerem, qui & ſpiritus dicitur: & Picum in Heptalo, quo nemo rerum creationem acutius tractauit, ita tamen ne deſideres facilitatem. Auguſtinus rerum creationẽ vt ſciret à Deo petiit. *Nam primum fit terra Chao*] Sequitur Heſiodum de creatione rerum, ſecundum quem primum Chaos factum eſt. Inde terra immortalium pauimentum, tartaraque in occulto terræ receſſu. Poſtea amor creatus eſt domitor Deorum atque hominum, qui membra ligat, mentemque ex pectoribus haurit. Ex Chao autem Erebus noxque nigra facti ſunt: ex nocte æther & dies, quos mixta Erebo peperit. Terra autem æqualem ſibi genuit, cœlum aſtriferum, deorum ſacrorum ſedem perpetuam, Pontumque, nullius mixta conſuetudini. Poſtea vero cum cœlo cubans, Oceanum peperit vorticoſum. Tu fabulis omiſſis, pete quos iam citaui autores, & ſi carmine delectaris, Hymnum primum Pici Iunioris concine. *Creuit Amor*] Secundum Lucianum in dialogo de Amore, dicentem, Perperam ais, te puerum eſſe: quippe qui multo antiquior es Iapeto. Plato item tradit antiquiſſimam fuiſſe Amoris creationem. Nam ex Chao, id eſt, prima materia, ſeu prima natura rerum natum affirmat: propter commixtionem elementorum, commerciumque rerum inter ſe contrariarum, quæ nullo modo colligari conuertique inuicem potuiſſent, niſi natura prius Amorem genuiſſet, vnde illa colligatio fieret mutua elementorum: quam concordiam diſcordem noſtri dicunt, ac quandam ex contrariis temperantiam. Græci ſympathiam, & antipathiam dicunt. Cicero de natura Deorum tradit Erebi & Noctis filium. Exponit autem Amorem Heſiodium Zeno ætherem, teſte Parrhaſio: quod vterque igneus eſt. *Et pectora concitat æſtu*] Maro *Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque, Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres In furias ignemque ruunt, Amor omnibus idem.* *Habitarunt Dii quoque montes*] Innuit quod idem ſcribit Heſiodus, Genuit, inquit, montes longus, gratioſos Deorum receſſus, Nympharum, quæ habitant per concauos montes. *Illo contra nitente moueri*] Sumpſit hunc totum, vt arbitror, locum ex cap. quinto Primi Natural. hiſt. Plinianæ, quem candidius tractat & facilius etiam Macrob. cap. vlt. primi in Somnium Scipionis commentarii.

Hæc igitur quodcunque vides, diſcriminat ætas
Priſcorum in partes, dubiaque ab origine Nilus
Eoas tepidis terras ſeiungit ab Aphris,
Hunc memorant non noſſe datum, quæ fontis origo
Præcipitet, Meroenque ſuo circumfluat aluo.
Verum hic AEthiopum, qua gens mare torrida Phœbo
Accolit Heſperium, & Mauro ſulcantur arenæ,
Fœcundum attollit caput, at de montibus altis
Vt ſpectas, ruit, & putres pingueſcere campos
Certum eſt, AEgyptum cum fœtifer obtegit vnda
Amnis, & excurſu regionem obtimat inertem,
Credas & Zephyros, & ſyderis incrementum
Phœbei, vim ferre vado, Cancrumque potentem
Sole ſuperiecto Nilo diſſoluere venas.
Siue quod Eteſiæ contra luctantibus vndis
Per campos tumida impellunt ſeptena vagari
Oſtia: ſed veri cauſas cognoſce latentes.

Hoc igitur quodcunque vides] Enarratis rerum principiis, deſcribit orbem terrarum trifariam diuiſum, vt ſcribunt fere omnes, Plinius in principio Tertii, Strabo, Mela, Solinus, Capella, Oroſius, Auguſtinus cap. decimo ſeptimo Sextidecimi ciuitatis Dei. Saluſtius autem in Iugurthino aſſerit, quorundam opinionem fuiſſe, terram in duas partes diuiſam. *Nilus*] Qui & Melon dictus eſt à Latinis, vt ait Seruius. Sed & alia plurima fuiſſe ei nomina apud veteres, refert Diodorus Siculus. *Hunc memorant non noſſe datum*] Poetæ fere omnes, teſte Camerte, ſcribunt Nili originẽ penitus ignorari. Lucanus in 10. *Arcanum natura caput non prodidit vlli,* & quæ ſequuntur & Tibul. *Nile pater, qua non poſſum te dicere cauſſa? Aut quibus in terris occuluiſſe caput.* Autor eſt Seneca, ſi comprehendi poſſet, vnde creſcere incipiat Nilus, cauſſæ quoque incrementi inuenirentur.

Meroen] Præclara hæc inſula; & earum quas Nilus ambit prope maxima, nomen habet à Meroe Cambyſis ſorore, vel, vt Diodorus ait, matre ibi mortua, cum ad Æthiopas ingreſſus eſſet. authore Strabone. *Et Mauro ſulcantur arena*] Mauritaniam deſignat inferiorem. Duas enim faciunt Geographi Mauritanias: quarum ſitum tradit Ptolemæus cap. primo & ſecundo lib. quarti. Nomen inditum ab incolarum nigredine: Græci enim Mauron nigrum dicunt. *Fœcundum caput*] ad inundationem reſpexit, vel fœtiferum Nili potum. De Nili fœcunditate multa ſcribunt Herodotus, Diodorus, Plinius, Mela, Solinus, & Lucanus in fine operis. Sed & ſuperius nonnihil ea de re relatum eſt.

Regionem inertem] Bene inertem, quia nihil gigneret, niſi Nili inundatio eſſet. *Credas & Zephyros*] Cauſſas incrementi Niliaci varie traditas refert Plutarchus cap. Quarto de Placitis Philoſophorum. Eandem tractant materiam Herodotus in Secundo, Strabo libro vltimo, Seneca Quarto Naturalium Quæſtiun. Diodorus Siculus, Mela primo, Solinus cap. Quadrageſimo quinto, Marcellinus vigeſimo Secundo. Lucanus in vltimo: cuius ſententiæ aſtipulatur diuus Ambroſius cap. decimo quarto de Noe & Arca. Lucretius item lib. Sexto varias cauſſas refert *Syderis incrementum Phœbei*] Hoc tradunt Herodotus, Diodorus, Plinius, & Seneca. *Siue quod Eteſia*] Hæc fuit Thaletis phyſici ſententia: cuius ratio ab Ariſtotele & Seneca refellitur. De Æteſiis Ariſtoteles à principio lib. Tertij Meteororum, *Septena oſtia*] De iis lege Diodorum libro primo. Ammianum lib. Viceſimo ſecundo, & Ptolemæum capite quinto quarti. Picturam vide eorum tabula tertia Aphricæ, apud eundem Plinium capit. Decimo quinti, & Camertem in Enarrationibus Soliniani Polyhiſtoris.

Vndarum Oceanus pater eſt, ſubterq; ſilentes
Viſcera terrarum fluuiosq; vndasq; miniſtrat.
Et quantum in nubes altas denſatur aquarum,
Fluminaque accipiunt, tantum quo venerat humor
Egeritur, recipitq; ingens ſua munera Nereus.
Laxior at quanto eſt, maiorque cuniculus, vnde
Compreſſi ſerpunt fluctus ſic vaſtior auras
Verberat, atque vdis infertur apertior aruis
Impetus, & fractis tumidus fluit amnis habenis.
Quin etiam Auſtrinis ſubter trahit æquor ab oris,
Et cæcas deuoluit aquas, tollenſque ſupinus
Cornua Amaſiadas interfluit arduus vrbes
Solſtitio, nam triſtis hyems qua naſcitur horret,
Vnde fit vndanti Nilo vis maior aquarum.
Credere ſic fas eſt: neque enim flagrante negarim
Sole trahi, tepidis cum flumina anhela cauernis
Secondunt, tractasq; cauis ab hiatibus vndas
Suſpendi, fierique palam incrementa per agros.

Vndarum Oceanus] Poeta nititur phyſica quadam ratione probare, incrementum Nili fieri ab Oceano. Scilicet ſubminiſtratis ei per ſubterraneos meatus vndis: atque vt plus, minuſue aquarum per cuniculos ſubminiſtratur, ita incrementa Nili, vel maiora, vel minora fieri. quoniam non defuerunt, vt apud Melam legimus, cuius verba mox aſcribam, qui dicerent fluuium circa Antichthonas naſci, cæcoque alueo ſubter maria in nos rurſus emergere. Idcirco dicit, *Quinetiam Auſtrinis ſubter trahit æquor ab oris, Et cæcas deuoluit aquas, tollensque ſupinus. Cornua Amaſiadas*] Id eſt, Ægyptias. Ab Amaſi rege Ægypti cuius meminit Lucanus in Nono. Plinius & Mela teſtantur, regnante hoc in Ægypto, viginti millia vrbium fuiſſe. Hic violentius quam cæteri regnauit, vt ait Diodorus. Sepelitur in immenſa pyramide, cuius Herudotus meminit & Lucanus. *Non mihi pyramidum tumulis euulſus Amaſis, Atque alii Reges Nilo torrente natabunt?* Ferunt ante Amaſim in Ægypto fuiſſe Reges trecentos & triginta. *Nam triſtis hyems qua naſcitur horret*] Sic Mela, cuius locum Poeta mutuauit. Quod ſi eſt alter orbis, ſuntque oppoſiti nobis à meridie Antichthones, ne illud quidem à vero nimium abſceſſerit, in illis terris ortum amnem; vbi ſubter maria cæco alueo penetrauerit, in noſtris rurſus emergere, & hac re ſolſtitio accreſcere, quod tum hyems ſit vnde oritur. Vadianus enarrator Melæ doctiſſ. verum id eſſe, etiam ſi in noſtro orbe oritur, pro Anatogara explicat. Vadiano noſtro alter non eſt, qui copioſius; eruditius & conſideratius ea, quæ ad Nili naturam quoquo modo accedere poſſunt.

Neque enim flagrante negarim Sole trahi] Nonnulli, inquit Solinus, affirmant fontem eius qui Phiala vocatur, ſyderum motibus excitari, extractumque radiis candentibus cœleſti igne ſuſpendi, non tamen ſine certa legis diſciplina; hoc eſt, lunis cœptantibus. Idem Plinius tradit capite nono Quinti.

Addo niues, imbreſque loci, quos deſpicis, illis
Exhorrere iugis, qui ſummo à vertice fuſi,
Currentem augeſcunt Nilum, cum feruida lampas
Heſperios coquit Æthiopas, Maurosq; bilingues.

Addo niues, imbresq; loci] Libuit eruditiſſ. Vadiani noſtri verba aſcribere, & quod elegantia ſint, & lumen Poetę verſibus inferant. Sol, inquit, ad Cancri tropicum accedens, locum facit imbribus meridianis & affluentiæ aquarum, vt Ariſtoteli, Nearcho, Agathargini Gnidio, & Diodoro cum primis videtur: rurſum vero ad Cancrum accedens, niues ex altiſſimis, illis, quæ ſupra Mauritaniam & Numidiam ſunt, montibus; ſoluens, vt flumina illic accreſcant pari ratione efficit, vt Democritus aſſeruit. Fit itaque; vt illic imbribus exortis, hic ſolutis niuibus, vndæ per medias ſolitudines effluant, & vario flexu tandem corriuent. Nilumque conferciant, vt ad tantam inundationem ſufficiat. Creſcunt vero ſenſim, pro vt illinc Sole latius abeunte, crebriores imbres fiunt hoc vero

magis accedente, eo vehementius niues ſoluuntur. Hoc Sole Geminos tenente, fieri poteſt: quãquam in Cancro primum Ægypto reddantur aquæ. Fluxus enim longiſſimus eſt, & perpetuis ambagibus ſuſpenditur. In Leone ergo eſt abundantiſſimus, aquis vtrinque ingruentibus. In Virgine decreſcit: quod cum Sol declinationem citius variat, in Æquatorem imminens, & meridianam plagam, quæ intra tropicum Capricorni eſt, æſtu rurſum premens, imbriumque materiam exurens, in Libra enim iam reſidet, vt Plinius ſcribit. *Mauroſque bilingues*] Quoniam duplex eſt Mauritania, vt duplex Aethiopia.

Nec mirere tamen, ſi corpora aduſta calore
Vſquam illic non eſſe niues, nec ab imbribus vllis
Pulſari. dant ſigna plagam: namq; aſpice magnum
Atlantem, cui nos olim debere fatemur,
Sed male pro meritis Libyes deuectus in oras
Acriſionæus penſauit munera Perſeus.
Quippe vbi Gorgoneos affixit in ægide vultus,
Palladio Oceanum linquens, & Dorcadas altas,
Ad Mauros deflexit iter, qua vidit Atlanta
Signantem ſpacia, & voluentem ſydera cœli
Obliqua autorem Sphæra, tunc inuidus ille
Vertit in hunc montem, medijs qui ſurgit arenis,
Aſtriferumq; alto propulſat vertice olympum.
Qui quamquam exurat Mauruſia Delius arua,
Et nudos calor Autololas ſub nubibus atris
Piniferum condit caput, horreſcitq; videndo.
Nix humeris olli, & glacies dependit ab altis
Cautibus, & largos per concaua ſaxa fluores
Præcipiti eſt ſpectare vado. non ora Atlantis
Aethiopum diuerſa plagæ, dat nomina mons hic
Oceano, Aethiopes illic, & vtrinque videmus
Errantes Mauros, qui olim ſenſere potentis
Frana Iubæ, diriqúe manum tremuere Syphacis.

Nec mirere tamen] Reſpondet tacitæ obiectioni. Poſſet enim quiſpiam dicere, quo pacto in Aethiopia niues eſſe poſſunt, cum calores illic diuturni ſint & vehementes? Ad confutandum autem vtitur ſimilitudine viciniοris nobis loci, ſcilicet montis Atlantis Mauritaniæ, vbi quoque calores eſſe ingentes, incolarum color oſtẽdit, qui nigra ſunt facie: tamen, vt inferius dicit, in ipſo monte ſunt niues altiſſimæ, cum alias regio intolerabili calore afficiatur. Et per hanc occaſionem mundi regiones recenſet ab Atlante monte, Pomponium Melam, qui etiam ab Aphricæ deſcriptione auſpicatur, vt puto, imitatus. *Cui nos olim debere fatemur*] Scilicet, qui cœlum à caſu ſuſtinuit. Nota fabula. Fictum idcirco, quoniam Aſtrologiæ fuit peritus, deque Sphæra primus inter homines diſputauit. Locum item fabulæ præbuit, Herculem cœlum ab Atlante ſuſceptum ſuſtinuiſſe, quod Hercules ab Atlante Aſtrologiam didicerit. Annotat Seruius, Atlantem, Telamonem latine dici, ſicut Nilum Melonem, vt paulum ante diximus. Fabulæ meminit Heſiodus in Theogonia. cuius verſus latine citat doctiſſ. Camers in Solinianis enarrat. vt de Hercule carmina Claudiani. *Acriſionæus*] Perſeus. Perſei & Gorgonum fabula expoſita eſt. Dicitur autem Acriſionæus ab Acriſio, quem inter ludendum Perſeus diſco inuitus interfecit. *Qua vidit Atlanta*] Perſeum fuiſſe in Aphrica, atque in vertice Atlantis ſcribunt Plinius cap. primo Quinti, Solinus in Libyę deſcriptione, & Ouidius quarto Transmutationum libro. *Medijs qui ſurgit arenis*] Eleganter montem hunc deſcribit, vt Maro quoque libro primo, & quarto Aeneid. Et Solinus ait, Atlas mons ẽ media arenarum conſurgit vaſtitate. *Autololas*] Autololes Aphricæ populi, ſola pedum pernicitate memorandi, Sillius in tertio, *Necnon Autololes leuibus gens ignea plantis, Cui ſonipes curſu, cui ceſſerit incitus amnis: Tanta fuga eſt, certant pennæ, campumque volatu Cum rapuere, pedum fruſtra veſtigia quæras*. Et Claudianus, *Repetunt deſerta fugaces Autololes*. Hinc non inelegans prouerbium, *Autololibus fugacior*, de homine mira pedum pernicitate prædito, vel *cuius* (vt inquit Maro) *pedibus timor addidit alas*, vt Camers adnotauit. *Sub nubibus atris*] Tacite rationem phyſicam explicat: quia tantæ eſt celſitudinis, vt frigidam aeris plagam attingat, repercuſſioque radiorum Solarium; vnde calor gignitur in ea aeris parte, non nimium poſſit. *Præcipiti vado*] Id eſt, fluuio. *Non ora Atlantis*] Innuit AEthiopum plagam non eſſe diſſimilem Mauritaniæ, propter calores. Præterea vt Aethiopes nomen dant Oceano, qui AEthiopicus appellatur: ita Atlas facit, vt ſuo nomine mare quoque Atlanticum appelletur. Sumpſit hæc, vt ſequentia omnia de Atlante ex Plinio & Solino. *Vtrinque videmus errantes Mauros*] Alia ratio, quod vtrobique Mauritania eſt. Nam aliqui dicunt Nilum oriri in iugis inferioris Mauritaniæ, qui ibi Nigris appelletur. *Frana Iubæ*] Hic vtriuſque Mauritaniæ regno potitus eſt, ait Solinus. Plinius idem ſcribit, adijciens, ſtudiorum claritate memorabiliorem, quam regno. *Syphacis*] Syphax Numidæ rex, cuius hiſtoriam copioſe ſcribunt Liuius, Frontinus, Saluſtius, Florus, Sillius decimo ſeptimo. Is quoniam ictum cum Romanis fœdus fregerit. & Carthaginenſibus adhæſerit, victus tandem, & captus à P. Scipione, vita functus, in triumpho ductus eſt. Sillius libro vltimo, Ante Syphas feretro reſidens, captiua premebat Lumina, & auratæ ſeruabant colla cathenæ.

Hunc igitur ſummo qui vertice nubila pulſat,
Quis credat non ferre polos, & lambere Lunam?
Nocte ſtrepunt nemora, & crebris micat ignibus vmbra,

Hunc igitur] Hinc auſpicatur locorum deſcriptionem. *Lambere Lunam*] Solinus in viciniam lunaris circuli, vltra nubes caput condit.

Cymbalaque audiri fama eſt, Faunoſque bicornes
Exultare ſono, laſciuaque tympana truncis
Pulſari, & Satyros cantu producere noctem.
Sed cum clara dies humentem reppulit vmbram,
Cuncta ſilent, nulluſque locis auditur in illis
Mortalis, ſolum horror ineſt & maxima montis
Relligio, ſyluiſque Deos errare ſub altis
Plebeios fama eſt, nam poſtquam ſtellifer Atlas
Suſtinuitq; Iouem, atque humeris fulciuit olympum,
Numina quæ occuluit, ſcabriſq; recondidit antris
Seruat adhuc, ſecumq; tenet, neue vllus oberrans
Montibus inſpiciat Diuos, in luce ſilendi
Mos illis, ſed nocte ſonant, arcentq; profanos.
Hinc nomen populis, & adhuc memorantur Atlantes
Ambagum immunes ſomni, gens impia Phœbo.
Quippe vt ab Oceano rutilum crinitus Apollo
Exerit os, rurſuſque diem componit olympo,
Hunc ſequitur diris, & numinis arguit ignes.
Aſpice qua Heſperidum ſyluæ tolluntur, & olim
Auricomum nemus, & non veri poma draconis.
Namq; ibi transfundens ſinuoſa volumina Tethys
Huic ſimilis tractu eſt, tortiſque exæſtuat vndis,
Vnde locum vulgo nacta eſt ſibi fabula mendax.
Reſpice & infrænes Numidas, fractiq; Iugurthæ
Imperium, Syphaciſque vrbes, & regna Micipſæ,
Getulumque genus, Maſſæſyloſque furentes,
Quiq; fluit tumidus ripis titubantibus Ancon.
Nonne vides quantum turres extollat in auras
Tabraca? Romuleiq; olim memoranda Catonis
Vrbs nece, quam parua eſt? Rathæaque æmula Romæ
Carthago vt tacet? & vix noſcitur vrbis imago.
At quæ non longo ſunt condita mœnia tractu
Thaſſon, & vndantes Syrti pulſante Theenas
Appellant; vbi torta vadis, conuulſaq; vento
Æquora dant ſonitum, refluitque, fluitq; repente
Inſtabilis natura freti, nunc aurea lambit
Sydera, & exurgens prætcruolat aera fluctus.
Nunc hæret, preſſiſque illidit gurgite puppes
In breuia, & ſcopulos, ſubterque latentia ſaxa.

Nocte ſtrepunt nemora] Hæc Poeta, vt iam diximus, à Plinio mutuauit. lege eius caput primum quinti libri. Similia ſcribunt Strabo libro Geographiæ decimo ſeptimo & Herodotus quarto. *Ambagum immunes ſomni*] Et hæc tradit ipſe Plinius capite octauo quinti libri, & prope eadem ſcribunt Mela libro primo, Solinus vbi intimas Libyæ gentes memorat. Herodotus libro quarto, Capella Sexto, & Arianus. Diodorus autem quæ de Atlantibus refert, multo ab iis aliena ſunt. Lege eum libro quarto. *Hunc ſequitur diris*] Dum ipſis eſt circa verticem: nam tunc ob moram in tolerando æſtu affiicit. Vnde, vt ait Solious, diris Solis exortus excipiunt, diris Occaſus proſequuntur, vſtique torrentis plagæ ſydere oderunt Deum lucis.

Et non veri Draconis] Declarat fabulæ veritatem, vt refertur à Plinio & Solino. Nam Palephatus aliter in libro, quem de falſis hiſtoriis inſcripſit, vt libro primo retuli. Fabulam ſcribunt Diodorus in Quarto, Lactantius interpres ſecundo commentario, Seruius in quarto Æneid. ſuper illud, *Heſperidum templi cuſtos.* *Sinuoſa volumina Tethys*] Solinus de hortis Heſperidum, & peruigili Dracone, Ne famæ liceotia, inquit, vulneretur fides, & ratio hæc eſt. Flexuoſo meatu æſtuarium è mari fertur, adeo ſinuoſis lateribus tortuoſum, vt viſentibus procul lapſus anguineos fracta vertigine mentiatur. Ita quod hortos appellauere circundat. Vnde pomorum cuſtodem interpretantes, ſtruxerunt iter ad mendacium fabulandi. *Infrænes Numidas*] Strabo autor eſt libro Geographiæ vltimo, Numidas ante regem Maſiniſſam à communibus hominum moribus exulaſſe. Vel dixit *infrænes*, reſpiciens ad Carthaginem Romæ æmulam. Sunt & aliæ gentes Nomades appellatæ, ob conſimilem nominis cauſſam, quam tradit Plinius.

Fracti Iugurthæ] In hoc fuit, inquit Florus, quod poſt Hannibalem timeretur. Quippe rex callidiſſimus, populum Romaoum armis inclytum, & inuictum opibus aggreſſus eſt: & citra ſpem omnium, fortuna ceſſit, vt Rex fraude præcipuus, fraude caperetur. De bello contra Iugurtham geſto, habes Saluſtium: meminit Plutarchus in vitis Marii & Sillæ, item Frontinus, Eutropius, Oroſius, Euſebius. *Syphacis*] Cuius iam memini, ſed minutius fortaſſe quam adnotari debeat, ſe mediam huius vocis ſyllabam eſſe ancipitem. Nam ſuperius exemplo Iuuenalis extendit, hic breuem protulit, vt Claudianus, *Compulimus durum Syphacem.* *Micipſæ*] Filius hic fuit regis Maſſiliorum Maſiniſſæ, qui octuageſimo ſexto anno filium procreauit; autores ſunt Plinius, Valerius Maximus, Solinus. *Getulumque genus*] Sub Atlante meridiem verſus Getuli ſunt, gens maxima Athenodoro Garthææ. Sub Auguſto à L. Coſſo, qui Getulicus eſt cognominatus domiti, ſcribit Florus. *Maſſæſylos*] Hanc geotem extinctam eſſe Plinius autor eſt. Furentes dicit, propter crebra bella, in quæ fuit prona, quibus & tandem attenuata & protrita eſt. *Ancon*] inter Icoſium & Vtiſiam Numidiæ vrbes Ancus & Nabar effluunt, inquit Mela. *Tabraca*] Minoris Aphricæ oppidum eodem autore Mela. Sillio Sabatra, aliis Tabarra: quod minime mirum eſt. Barbara enim vocabula, vt admonent Hermo & Vadianus, non ſemper eodem ſono vtraque lingua efferri conſueuerunt. *Memoranda vrbs nece Catonis*] Vtica, quæ, vt Strabo ait, facile prima hoc littore habita eſt ſecundum Carthaginem. Nam diruta ea, metropolis fuit receptaculum Romanorum ad res in Libya gerendas, fato Catonis inſignis, vt inquit Solinus.

de cuius interitu lege Gelliũ cap. decimo octauo decimi quinti, Lactantiũ eod cap. de falſa ſapiẽtia, Auguſtinum lib. primo Ciuit. Dei. Valer. Maximum in Tertio, Ciceronem primo Officiorũ & Tuſcul. quæſtionũ. Laudes huius Catonis ſcribunt pręter ſupradictos, Liuius, Plinius, Plutar. Hircius, Seneca, Lucanus, Horatius, cæteri. *Rhataaq; Roma*] Id eſt, Troianæ, à monte qui in Troia eſt, vt diximus. *Carthago*] Huius ſitum, magnitudinem ac potentiam ſcribit Strabo libro vlt. Quãdo item, & à quibus, & quo aſtu condita eſt, docet Iuſtinus lib. xviij. Idq; canunt Maro, & Sillius vterq; libro primo. *Ex vix noſcitur vrbis imago*] Sic legendum ex emendato exemplari, pro eo, & vix vrbis continet vmbram, vt ędītio vulgata habet. Fuit autem pluries à diuerſis reſtituta, ſed nõn ad priſtinum ſplendorem. Strabo diuo Cæſari inſtaurationem eius aſſcribit, alii aliis. *Thaſſon*] Retuli libro tertio huius ſitum inſulæ, vino ſuo quod Thaſium dictum eſt, celebris Plinio. *Theenas*] Sic Ptolemæo, non Theanæ. Syrti ἀπὸ τοῦ σύρειν, id eſt, à trahendo: quoniam fluctus ita trahit aquas, vt in littore ſicca arena relinquatur aliquando, Sunt autẽ duæ Syrtes, maior, & minor, de quibus Lucanus in nono, Sillius in fine Tertij, Saluſtius in Iugurthino, Mela libro primo, Solinus in cõmemoratione Aphricæ, Plinius libro quinto, Strabo libro vltimo. *Conuulſaq; vento æquora*] Idem ſcribit Saluſtius. Plinius tamen, quo cum Mela & Polybius conueniunt, æſtum Syrtium cœlo magis quã tempeſtatibus tribuit. Solinus Syrtes inacceſſas vadoſum & reciprocum mare efficere ait. Reliqua apud autores iam citatos. Libuit aſcribere, quod à Camerte obſeruatum eſt. Ex Syrtium natura, & nauigandi illac difficultate prouerbiali figura à Lucano dictum, *Syrtes audax ſperat ſibi credere virtus*, in rem arduam & factu difficillimam dici conſueuit. Rurſus cum ingens periculum euaſerimus, conſimili figura dicimus, *Traiecta Syrtes.*] Vtitur hac Propertius libro tertio, *Inſtabilis natura freti*] Syrtis intelligit. *Preſſoque illidit gurgite puppes*] Polybius lib. primi punici belli ſecundo, C. Seruilium, & Gn. Sempronium iuxta Memningen Lotophagorũ inſulam claſſe in vado hæſiſſe ſcribit, magno periculo: propterea, quod eam maris fluxus in arido deſtituiſſet: mox vero ab vnda redeunte ſublatam, eoſque hoc modo periculum euaſiſſe.

Sed quæ lata palus procul eſt à littore Syrtis,
Edidit armatam iam primum Pallada terris,
Vnde ſuum cognomen habet Tritonis ab vnda.
Quare vt natalis lux ſit celerrima ſacri
Virginei, trepidant cœtus, ludicraque magnæ
Indigenæ (vt fama eſt) celebrantes feſta Mineruæ,
Et plaudunt turbæ, & campo ſalit innuba pubes.
Hinc OEa, Cinyphs vagus, deinde altera Leptis,
Lotophagumq; genus, Cyrenarumque coloni
Fratribus & nunquam delebilis ara Philenis.

Sed quæ lata palus procul eſt] Alii aliis in locis paludem hanc ſtatuerunt; vt Plinius obſeruauit. *Edidit armatam Pallada*] Sillius libro tertio, *Hinc qui ſtagna colunt Tritonidos alta paludis. Qua virgo (vt fama eſt) bellatrix inclyta lympha, Inuento primam Libyen perfudit oliuo.* Et abunde inter cætera ſuperius dictum eſt, quod ad illam primum apparuiſſe Palladem vetuſtas credidit. Quanquam ſint aliæ nominis cauſſæ, itidem à nobis relatæ. *Quare vt natalis lux*] Idem ſcribit Mela libro primo. *Hinc OEa, Cinyphs vagus, deinde altera Leptis.* Solinus inquit, Achæi Tripolim lingua ſua ſignant de trium vrbium numero, OEæ, Taphræ, Leptis magnæ, ſecundum lectionem Vadiani. Camers enim Hermolai cenſurã ſecurus, repoſuit Taphræ, Abrotani. Lepris magnæ. Non it tamen inficias, eſſe in Aphrica vrbem, quæ OEa dicta eſt, per œ dipthongum: quoniam per æ, Colchica vrbs eſt, ex qua Circen Ææam cognominat, vt diximus alibi. Poeta autem Melæ verba protulit. nam is ait: Vltra eſt OEa oppidum, & Cinyphs fluuius per vberrima arua decidens: tum Leptis altera. Duo namque ſunt eiuſdem appellationis oppida in Africa. vtraque ad Syrtes poſita, de quibus Melam lege, & illic Vadianum. *Lotophagumque genus*] De horum ſitu inter authores non conuenit. Lege eundem Vadianum. Nomen populo dedit Lotos arbor ſuauiſſimi fructus: de qua plura Plinius, Theophraſtus, & Dioſcorides: & græco prouerbio locum. Lanne, *Lotum comediſti. Cyrenarumque Coloni*] Diximus Cyreniacam regionem vocatam Pentapolim, à numero ciuitatum, quæ in ea continentur, ſupra nominatarum. Percelebris famæ olim fuit regio: quod viros rebus magnis idoneos aluerit. Omniũ autem Cyrene clariſſima, quę nomen etiam circumiacenti regioni dedit. Reliqua copioſe tradunt clariſſimi illi duo enarratores, alter Melæ; alter Solini. *Ara Philenis*] Phileni fratres à Carthaginenſibus miſſi contra Cyrenaicos, viui ſepulti ſunt, & ſe vitamque ſuam reipublicæ condonauerint. Vnde eo in loco fratribus à Carthaginenſibus conſecratæ, & priuati honores domi inſtituti. Hiſtoriæ meminit Valerius & Saluſtius in Iugurt.

Nec procul, ò nutrix, magni delubra Tonantis
Aſpice, qua ſteterant olim, qua paupere templo
Corniger à nudis colitur Naſamonibus Ammon.
Haſbytæ vicina tenent, oramque ſubinde
Contigui Garamantes arant, qui nulla putarunt
Connubia, exortes tedæ, nec fœdera norunt;
Sed paſſim quæ ſua trahit, retrahitque cupido,
Exercent Venerem, communemque itur in vſum.

Paupere templo] Sequitur Lucanum, qui ita etiam de Ammone Ioue cecinit in nono. Vnde Politianus Domitium Infamis Poetæ notat interpretem, quod templum Ammonis pauperrimum inter magnificentiſſima orbis terrarum ædificia connumerarit, cap. quinquageſimo ſecundo primæ Miſcellan. Centuriæ.

Haſbyta] Sic Plinio, & Herodoto,

Verum vt cuncta ſcias, retro quæ ſurgit ad auras
Vrbs antiqua potens, & quæ Cornelia caſtra
Reſpicit, & Libycum portu procumbit in æquor.
Diua, inquam, quis ſceptra tenet? tunc illa viciſſim
Sic ait: Inſidis rex hic ferus imperat Aphris,
Hac Thunex olim, dein nomine dicta Thyniſſa eſt.
Iamq́ erit ille dies, cum trans freta tendet Iberus
Miles, & armata Libycas rate perleget vndas,
Diripietq́ vrbes, populisq́ immanibus Vzan,
Hiſpanamq́ aciem, & gentes mirabitur actas,
Exitio Libyes, & fracto rege Thyniſſa
Perget Adyrmachidum, cum rex Vaccæus in oram
Arctaque barbaricis imponet vincla Alitambis.

Dionyſio Aſbyſtæ. Hermolaum lege de hoc nomine differentem. *Communem iter in vſum*] Idem ſcribunt Mela libro primo Solinus in Æthiopiæ deſcriptione, Plinius libro quinto, Lactantius Tertio, Ariſtoteles cap. ſecundo Secundi Politicorum, diuus Hieronymus aduerſus Iouinianum. Sunt & aliæ gentes matrimoniorum expertes, quas tetigit apud Solinum Camers. *Verum vt cuncta ſcias*] De induſtria crediderim hoc à Poeta factum, quaſi quod Minerua oblita fuerit recenſere de Thyniſſa oppido, Tunis veteres, de quo Polyb. recentiores Thyniſſam Tunctum, item Tunicum alii vocant, vt retuli in Scholiis in immanitate Pontani. *Cornelia caſtra*] Quoniam Cornelius Balbus eam regionem, vt ſuperius tetigi, armis Romanis ſubegit. *In æquor Lybicum*] In ſinum Carthaginenſem. *Rex ferus*] Intelligit regem Tuniſæ, ſic nunc appellant, quo cum Hiſpaniarum Rex Ferdinandus, Caroli Quinti auus Maternus, ingentia geſſit bella. Eſt is hodie, vt aliæ pleræque regiæ in Aphrica ciuitates, Carolo, ceu Hiſpanorum regi, tributarius. *Thunex*] Sic etiam appellatur ab Appiano Marcellino. *Iamque erit ille dies*] Vaticinio rei euentus reſpondit. *Vzan Rex Vaccæus*] Id eſt, Hiſpanus. Vaccæi enim ſunt populi Hiſpaniæ, quorum Tydæ vrbs, cuius Silius meminit, hodie Tudæ, vt ait Volaterranus. Vaccæorum ſit mentio apud Diod. Siculum lib. ſexto.

Dixit, & Ægypti flexit ſua lumina terris.
Monſtrat & Arſinoen, & centeno cardine Thebas,
Spectantemq́ alti cataractam Elephantida Nili
Bubaſtin, Memphimq́ ſacram, Argolicamq́ Canopum,
Atque Sayn, vigilemque Pharon, iam littus Abydi,
Memnoniaſque vrbes, Ptolemæorumque ſuperbum
Imperium, antiqui cantataque mœnia Lagi,
Incertique omnes oſtentat Oſiridis vrnas,
Iſæumque Serapin, & Idaliam Momemphim,
Syſtraque latrantis miratur Anubidis ærea,
Quaque ſub imperio tenuit regnator Amaſis,
Et Meroen, bifidumq́ amnem, extremamq́ Syenem.

Ægypti terris] Huius ſitum, formam, magnitudinem, incolarumque mores, copioſe ſcribunt Herodotus. Strabo, Diodorus: ex quibus colligimus, non fuiſſe olim eos Ægypti terminos, qui modo ſunt. Hæc plura quam alia omnis regio mirabilia habet: quorum præter eos qui ſupra meminere, Iuſtinus, Euſebius, cæteri. Nomen terræ inditum dicunt ab Ægypto Beli filio. Huius fertilitas etiam inter anguſtos limites reſpondet Libyæ & Syriæ, quas vtrinque vicinas habet: in Adagiumq; abiit, *Sulcus Ægypti Libya arenas non curat*, refert Vadianus.

Arſinoe] Ptolemæorum ædificium, vt Berenice ex fœminis. *Centeno cardine Thebas*] Iuuenalis, *Atque vetus Thebæ centum iacet obruta portis*. Deſtructa quondam à Cambyſe, ab Oſiri condita. Totam fuiſſe penſilem tradit Plinius. Porro Stephanus docet, nouem vrbes fuiſſe, quæ Thebæ dictæ ſunt. Ægypti Theben. Cato eſt autor hanc vicos habuiſſe ad tria millia, portas centum, vnde Hecatopylos Homero, cuius verſus refert Strabo lib. vlt. *Cataractam Elephantida*] Quoniam apud Elephantidem oppidum cadit Nilus. Sunt autem in Nilo, authore Diodoro cataractæ plures. *Bubaſtin*] In hac Dianæ templum, quam Bubaſtin nominant, clariſſimum fuit, meminit Herodotus.

Memphimque ſacram] Propter Apidis cultum. Hodie Alcayrum dici, & regiam Sultani eſſe putant. *Argolicam Canopum*] Propter Menelai gubernatorem, illic, vt diximus, ſepultum. *Sayn*] A qua Saytani Herodoto. *Vigilemque Pharon*] Quod nocturnis ignibus flagrat in Nautarum ſalutem. Lege Marcellinum lib. 22. poſt Plinium & Solinum. *Iam littus Abydi*] Regionem & territorium, vt ita dicam. multa de hac vrbe Strabo, Plinius. *Memnoniaſque vrbes*] Quæ Memnonis regis Imperio ſubiectæ erant, vt Abydos ipſa, autor Solinus. *Ptolemæorumq́ ſuperbum Imperium*] Indicat Alexandriam, & quidquid ſub Ptolemæorum imperio fuit. De vrbe Alexandria tot ab hiſtoricis relata, vt nemo fere ſit, qui non eius excellentiam plene norit. Primus Ptolemæus apud Alexandrum maxima fuit autoritate, Lagi filius: mortuo Alexandro, Ægypto, Aphricæ & parti Arabiæ imperauit. Huius filius fuit Ptolemæus Philadelphus Stratonis Philoſophi diſcipulus, qui mirabilem illam bibliothecam condidit. Quicunq; autē Alexandriæ & Ægypto regnauerunt, Ptolemæi ſunt appellati. Durauit eorum regnū vſq; ad Ptolemæum Dionyſium, qui vt Dictatori Cæſari gratificaretur, caput Pompeio abſcidit, ideoque dicit, *Antiqui cantataq́ mœnia Lagi*] Reſpiciens ad originē Ptolemæorū, qui à Lago deriuantur, cuius meminit Lucan. in Quinto: vbi inuehitur in Ptolemæū ingratum Pompæio, quem iuſſit interfici, quanquam eſſet eius beneficio in regno confirmatus. Alexandro magno Ptolemæus Lagi militis gregarii filius ſucceſſit in regno Ægypti, à quo reliqui Ptolemæi, vt iam dictū eſt, deducti ſunt. Horum texit ſeriē Strabo lib. geographiæ 17. *Incertiq́ omnes oſtentat Oſiridis vrnas*] Oſiris cū à Typhone fratre dilaniatus eſſet, inuenta eius fruſta lo

eius

eius vxor occulte variis in locis ſepeliuit, ne ſcilicet à Typhone iterũ eruerentur: & idcirco dixit, *omnes venas incerti Oſiridis.* Hanc rem diffuſius narrat Diodorus Siculus in primo. *Iſaeum ſerapin*] Ab Iſide dictum. De quo multa apud Euſebium de præparatione Euangelica. Lactãtius ſeotit eundẽ eſſe Oſirim, qui & Serapis, ſed mortuo Oſiri Serapidis illi appellationẽ tributã. ſic & Romulo poſt mortem Quirino nomen fuiſſe. Intelligit autem templum Serapis, ſeu Apis. *Momemphin Idaliam*] Ciuitatẽ Ægypti, in qua ædes erat Veneri ſacra, meminit huius vrbis Herodotus in Euterpe. Strabo autẽ dicit, Momemphitæ Venerem colunt, & ſacram Vaccam alunt, quemadmodũ Memphitæ Apin. *Aerea ſiſtra*] Erant & argentea & aurea, teſte Apuleio. *Latrantis Anubidis*] Sic & à Propertio. *Auſa Iovi noſtro latrantem opponere Anubin.* Maro Latratorem appellat, vt diximus. Hunc capite canino fingunt Ægyptii, cuſtodem eſſe Iſæi corporis ac Oſiridis. Iuuenalis deriſorem plangentis populi vocat ſatyra Sexta, quod in ſacris Oſiridis lamentabantur in principio, deinde quaſi repertũ producebant, mœroremq; in gaudium vertebant. *Amaſis*] De hoc plura Diodorus, & Herodotus, quos vbi legeris, cognoſces hũc fœliciſſimum fuiſſe. diximus pauca de eo pro breuitate inſtituta.

Meroen] Et paulo ante huius mentio facta eſt Inſulæ. *Bifidum amnem*] Id eſt, Nilum, qui in duas partes apud Meroen diuiditur, altera ex parte Aſtaboras, altera Aſtapus dictus eſt. Vbi rurſus coit, ibi nomen hoc capit, autor eſt Mela. *Extremamq; Syenen*] Intellige quantum ad Ægypti terminos pertinet. Nam Solinus inquit, ditionis Ægyptiæ eſſe incipit à Syene, loquens de Nilo: extremam ergo, ſcilicet vrbium Ægypti.

Mox Arabas, Syriamq; docet, claramq; Sophenen,
Sidonemque, Palæſtinamque, & regna Seleuci,
Et ſeptem duplici regionem flumine monſtrat.
Hac ait Euphrates, piger hac de vertice Tigris
Labitur Armenio, ſed mox cum flumine Medos
Abluit, augeſcit curſum, veloxq; ſub ima
Mergitur, & vaſto frangit ſua cornua Tauro.
Inde Semiramiam ex alto Babylona recenſet.
Chaldeumque genus, Dariique inuia regna.
Inde tuas Carmane plagas, portuſque remenſa eſt
Oceano in magno, & Gangem memorauit & Indum.

Mox Arabas] Arabia enim poſt Peluſiacum oſtium Nili incipit, ad mare rubrum pertinens. Syria autem introrſus tegit littora terraſque. Hæc in multas diuiditur regiones. Nam in ea eſt, inquit Mela, & Meſopotamia, & Damaſcene, & Adiabene, & Babylonia, & Iudæa, & Sophene. *Sidonem*] Id eſt, Phœnicem, in qua vrbs Sidon maritimarum vrbium antequam à Perſis caperetur maxima, vt author eſt Mela. Ab ea Sidonia Dido dicitur, & Sidonias oſtentat opes dixit. *Palæſtinam*] Quæ Sophenæ, quæ Syriæ pars eſt, iungitur. Illa à Palæſtin olim illic metropoli nomen habet. Vnde Palæſtini, qui iidem cum his ſunt, quos ſacra hiſtoria Philiſtim & Philiſtinos nominat, de quibus in libris Baſileon ſit mentio. *Et regna Seleuci*] Id eſt, Antiochia. Pomponius, A ſinu ingenti Phœnicis reliqua pars Syriæ incipit, cui Antiochiæ cognomen additur, & in ora eius vrbes Seleucia, Paltos, Beritos, Laodicæa, Arados. *Et ſeptem duplici regionem flumine monſtrat*] Id eſt, Meſopotamiam: quam vocem interpres Dionyſii apposite tranſtulit in latinum Medamnem, quaſi medifluuiam. Quod medias has terras amnes flumine tingunt, ſcilicet Euphrates & Tigris. meſos medius, potamos fluuius dicitur.

Hac ait Euphrates] Moſes cap. 2. Geneſeos, Ioſephus eod. cap. primi Antiquitatũ, ſcribũt hæc flumina ex Paradiſo effluere, vt & Phiſon, id eſt, Gangẽ, & Geon, hoc eſt, Nilũ. Quod nonnullis non aliter verũ eſſe videtur quã allegorice. Contra diuus Auguſtinus ſentit, diluens quæ in contrariũ adduci ſolent. Diuus Hieronymus interpretatur Euphratẽ frugiferũ, ſiue creſcentem. Aſtipulatur facet Ambroſius cap. tertio eius libri, quem de Paradiſo inſcripſit. *Armenio vertice*] Vt Solinus ſcribit, Tigris in Armeniæ maioris regione caput tollit, miro quã lucido cõſpicuoq; fonte in loco edito. vnde dixit, *vertice.* Plinius tamen in planicie oriri dicit. vnde Camers cenſet apud Solinũ legendum, *haud edito loco. Piger labitur*] Siquidem eodem autore, primũ pigre fluit, nec cum ſuo nomine. At cũ fines Medorũ inuect⁹ eſt, Tigris ſtatim dicitur, nomine indito à velocitate. Ita enim, inquit, Plinius & Solinus, appellant Medi ſagittam, vt dictum eſt ſuperius. *Veloxque ſub ima mergitur, & vaſto frangit ſua cornua Tauro*] Sic Plinius, à quo Poeta hunc locũ ſumpſit, de Tigri loquens, Tranſuectuſq;, ait, occurente Tauro in ſpecu mergitur, ſubterq; lapſus à latere altero eius erupit. Hoc ipſũ Solinus, D. Auguſtinus, & alii plures tradunt nõ ſolũ de Tigri, ſed ipſo quoq; Euphrate: quẽ maior etiã fundit Armenia, teſte Solino. Sũt qui vnũ vtriq; flumini fontẽ dant, vt Moſes, Boeticus, Lucanus. *Semiramiam Babylona*] A Semiramide conditam, quondam Chaldæorum caput, qui, vt inquit Diodorus, Babyloniorũ ſunt antiquiſſimi. Sunt autẽ & ipſi Meſopotamii. Chaldęos Deo ſimiles, Dionyſius ait, quod iactabant ſe prædicere futura cũ ex aſtris, tum aliis rebus plurimis. Id autẽ nõ niſi Dei, vel Deo pleni proprium eſſe, noſtrates Theologi comprobant, dicit Camers. *Inuia*] Inacceſſa. *Darii*] Regis Perſarum notiſſimi, cuius in primo meminit quoque Poeta. *Inde tuas Carmane plagas*] Nam vltra Perſidem Carmania eſt, maioris Aſiæ regio. Diximus libro 1. de duplici Carmania. *Portuſque remenſa eſt*] Recenſendo ſcilicet vſque ad Gangem & Indum flumina Indiæ.

Hinc alias vrbes, populoſque, & Bactra veneno
Exarmata docet, Parthoſque in Marte fugaces,
Hyrcanumque fretum, & Scythicos mirata receſſus
Oſtendit, Tanaim ingentem, qui diuidit alueo

Hinc alias vrbes] Id eſt, ab India recedens, incipit narrare mediterraneas, vt ita dicã, plagas. *Bactra veneno exarmata docet*] Quoniam Bactriani ſagittas veneno inficere cõſueue-

Europam, atque Aſiam, & mundum diſcriminat vnda.
Et Nilo par nomen habet, nec deſinit illic,
Sed totam Armeniam, Cilicaſque, antrumque canebat
Corycium, Phrygioſque Lares, & Pergama Troia,
Humentemq; Idam, & pelagus, cur inde feratur
AEgæum in præceps, nullaſue reciprocet vndas,

runt, vt Parthi, Medi, & cæteri Africi populi. *Fugaces*] Proprium Parthorum epithetum. *Scythicos receſſus*] Vt plurimum enim Scythæ montes inhabitant inacceſſibiles. *Ingentem Tanaim*] Strabo incertæ ait eſſe originis. Vero tamen ſimillimum eſt, ex Riphæis deſcendeſe, qui immanibus iugis Arcton proſpiciunt. De hoc vide elegans, vt omnia, ſcholium Vadiani apud Melam iuxta primi finem. *Diuidit Europam atque Aſiam*] Dionyſius, Europam Aſiæ Tanais diſiungit ab oris. vnde ſequitur, *Et Nilo par nomen habet*] Quia, vt Nilus in meridiana plaga, Aphricam ab Aſia diuidit, ſic etiam Tanais in ſeptentrionali Aſiam ab Europa diſiungit. *Sed totam Armeniam*] Quæ in maiorem & minorem diuiditur Armeniam. *Cilicas*] Quibus Cilices finibus terminentur, docet Ptolemæus in quinto, & prima tabul. Aſiæ Cilices tum mendacii, tum furacitatis nomine male audiuerunt, vt adagium inde natum admonet. Hoc nomine nunc vulgo notari Traiectinos refert Eraſmus. *Antrum Corycium*] In quo optimus Crocus naſcitur, teſte Strabone. Hunc ſpecum copioſe deſcribit Mela. Meminit Lucanus in tertio & octauo. Eſt & eius nominis ſpecus in Parnaſſo monte, de quo Herodotus, Strabo, Statius cæteri. *Phrygioſque lares*] Phrygum ſedes, quarum tutelares dij Penares exiſtimantur, eoſdem & Lares vocabant, teſte Parthaſio. Sino, Deos Penates teſtatur apud Maronem in ſecundo, ibi. *Vos æterni ignes.* Phrygum regio ampliſſima eſt, diuiditurque in maiorem & minorem, eſtq; frequens pluribus vicis quam vrbibus. Phryges cum cæteris de vetuſtate contendunt. authores habes Plinium, Ptolemæum, Curtium, & Euſebium de Præparatione Euangelica. Sortita eſt autem regio nomen à Phrygio oppido Macedoniæ, ſiue Brygio, vt gentili Macedonum lingua nominatur. Vnde colonos aiunt profectos in Phrygiam. Alij à Phryxo, quaſi Phryxios, literarum immutatione: quod is illuc primum delatus ab ariete fuerit. *Humentemque Idam*] Ex Ida enim Homerus tradit multa oriri flumina. *Et pelagus cur inde feratur Ægæum in præceps*] Hoc eſt, ſemper deorſum tendat Gades verſus. *Nullas ve reciprocet vndas*] Inſtar cæterorum marium. Ægæum enim mare ſemper ad Oceanum tendit, & nunquam reciprocatur: & idcirco nonnulli crediderunt omnium marium, etiam ipſius Oceani Mæotim paludem parentem eſſe, vnde omnia maria originem haberent. autor eſt Dionyſius.

Iam Thracum montes oculis, & Archaica luſtrat
Mœnia, iam centum magnæ canit oppida Cretæ.
Mox Italos monſtrat fines, venturaque pandit
Bella per Auſonias terras, cum turbidus alueo
Eridanus fluet, & ſpumabit ſanguine littus.
Hinc Pyrenæas Alpes, Galloſque frementes
Laudat, & Hiſpano fecit ſibi littore finem.

Iam Thracum montes] Nunc Europam proſequitur, in qua parum immoratur, ac tanquam à notioribus pedem retraxit. Montes autem ſunt notiſſimi poetarum cantu, Hæmus, Rhodope, Orbelus. De Thracum moribus lege Solinum poſt Herodotum & Melam. *Achaica mœnia*] Achaiæ vrbes, Piſas, Elidem, cæteræque, quarum Geographi meminere. *Magna Creta*] Apud Appianum legimus, Inſularum quaſdam ſingulariter magnas, quaſdam minores à Græcis dictas. Sunt autem magnæ, Cyprus, Creta, Rhodus, Eubœa, Sicilia, Sardinia, Cyrnos. Reliquæ ab his comparatione quadam minores nuncupantur. Vel dicit *magnæ*, propter mira plurima, quæ in ea facta traduntur, quorum meminit Solinus præcipue. *Centum oppida*] Inde Hecatopolis cognominata. Maro de Cretenſibus, *Centum vrbes habitant magnas.* Ouidius, *Non hoc, quæ centum ſuſtinet vrbes Quamuis ſit mendax Creta negare poteſt.* Nam inter alia vitia, mendacium fuiſſe peculiare vel diui Pauli teſtimonium probat ob Epimenidis verſiculum ab eo citatum in epiſtola ad Titum. Refert Eraſmus aliquot prouerbia de Cretenſibus vſurpata, quorum Legislator multa contra morum honeſtatem ſanciuit, quæ notauit Ariſtoteles lib. Politic. 2. *Italos fines*] Intuere primam tabulam Europæ ſextam Ptolemæi, vt videre Italiam videaris: mox limites inquire: tum qui ſit Apennini procurſus obſerua. Inde inſignia oppida, fluminaque, vt vltra citraque iacent, viſu ſequere eo modo quo tradit Mela. Sic admonet Vadianus. *Bella per Auſonias terras*] Prognoſticon futurorum Bellorum Cæſaris Maximiliani, & Gallorum ac Venetorum, quæ poſtea contigere. Italiæ populos, vrbeſque Plinius late deſcribit, Sillius in 8. Maro octauo item & decimo, Strabo aliquot libris, Mela, Solinus, item cæteri.

Eridanus] Scribit Appianus, Eridanum & Rhodanum flumina paruo inter ſe ſpacio caput exerere. Ex his, inquit, alter per Celtas, qui ſupra Alpes incolunt, in Tyrrhenum mare diffunditur, alter vero intra Alpes ſupra Ionium ſinum elapſus, pro Eridano Padi nomen aſſumit. *Pyrenæas Alpes*] Pyrenæo Hiſpaniæ, Galliæque diſterminantur, promontoriis in duo diuerſa maria proiectis. De Pyrenæis montib. plura ſcribit, vt alibi indicauimus, Sillius in tertio, quamuis fabuloſe: tamẽ, vt ait vere Camers, eleganter. Item Strabo Mela, cæteriq;. Hiſpaniæ laudes pete à Cælio Rhodigino: qui & de Gallorum moribus nonnulla ſcite recollegit libro antiquarum lectionũ decimo.

Et iam deſierat, cum ſic ego talia contra;
Omnia percepi felix Dea, tu modo regna
Norica, Germanoſque meos, patriamque recenſe.
Annuit, & breuiter ſic talibus orſa capeſſit,

Norica regna] Et rerum ſcriptores, & Geographi non conueniunt in Noricorũ deſcriptione. Cõſtat quoq; Noricam regionem olim non fuiſſe, vbi nũc ſita eſt. Quorundam ſententia eſt

quos

quos Poeta ſequitur, eos eſſe Noricos, quos hodie Bauaros appellamus. De Noricis diligenter, vt omnia de Germanicis rebus, ſcripſit Irenicus libro primo. *Patriam*] Sentit, vt puto, Heidelbergum, & loca Palatini ad Rhenum. *Recenſe*] Hoc eſt, ab alto oſtende. Hic ergo ſumpta occaſione, diffuſiore ſtilo Germaniæ deſcriptionem proſequitur.

Poſtquam Parrhaſias amor eſt nunc ire per vrbes,
Germanumq; ſolum & populos luſtrare potentes,
Incipiam. Gelidis qua Rhætia diuidit Arcto
Montibus Heſperiam, nubibuſque ingentibus horret,
Clauditur externis nunquam violabile regnum
Gentibus, atq; vltra Germania panditur Alpes.
At qua Solorienſ ſpargit ſua lumina Titan,
Iſtula Sarmaticos fines diſcriminat amnis
Cimbrica naufragum qua porrigit Amphitrite
Littus, in extremo finitur margine tellus.

Parrhaſias vrbes] Id eſt, Arcto Vrſæ, expoſitas. *Populos potentes*] Hoc eſt, geotes inſignium virium, animoque ad arma cruo-temque prompto. Cauſam refert Ariſtoteles in Problematis.

Qua gelidis] Incipit à terminis Germaniæ, cuius diuiſionem & ſitum Irenicus late tradidit, optimorum autorum fidem ſecurus. *Rhætia*] Huius pars Engedini hodie dicti, ſupraque eos in Rhenum vergentes Curienſes, à Curia vetuſtiſſimo oppido: quique in vallem Velinam, & Larium lacum vergunt; bellicoſiſſimi, & Heluetiis tranſrhenanis fœderati; in ortum *Vralgaui*, Algauii, & pars Areſini, fortes & ipſi, & ad arma promptiſſimi Ducum Auſtriæ. autor Vadianus. Enarrator Solini cap 34. ſcribit: ex veteribus Geographis ac Hiſtoricis, non exacte deprehendi, quinam noſtro tempore Rhæti ſint. Plura de Rhætis recollegit Irenicus cap. 24. primi Germaniæ enarratæ. *Montibus gelidis*] Inga Rhæticonis altiſſimi in Rhætis montibus intelligit, cuius Mela meminit. Sunt autem varia iugorum nomina, neque continua, neque paris altitudinis: inter quæ etiamnum vallis vetuſti nominis reliquias ſeruat *Pretikerv* dicta, p, litera addita, vt facile corrumpuntur vocabula: alias *Rethikerv*, hoc eſt, Rhætico, teſte Vadiano. *Vltra Alpes*] Quos Sillius, quo inter latinos poetas, eodem iudice Vadiano, nullus vberius elegantiuſque ſcripſit de Alpibus lib. 3. *Clauſas nubibus rupes, ſuppoſitaque cælo Saxa vocat. Iſtula*] Mira, inquit Vadianus, nominis variatio. nam Viſula, Iuſtula, Iuſtilla, Iſtula, Viſtula vocatur. Huius ortum & exitum retulit Syluius in deſcriptione Boruſſiæ, ſeu, vt nunc dicitur, Pruſſiæ, & Celtes noſter vltima elegia primi Amorum.

Sarmaticos] Polonicos. Sarmatiæ namque inſta pars hodie Polonia, dicta à planicie videlicet terræ, quam ipſi Pole etiamnum vocant. Teſtis eſt Vadianus. *Amphitrite*] Mare, ſcilicet ſiue ſinus qui Codanus dicitur, refertus inſulis, quarum crebris amphractibus vadoſus fit, & nautis infeſtiſſimus, propter creberrima naufragia. Quod & Poeta indicat, dicens, *in naufragum littus*. De Amphitrite Neptuni fabuloſa Higynus proſequitur.

Vltima ad Occaſum veteres confinia Belgæ
Sidonio poſuere ſolo, Morinoſque iacentes
Aſpice, & externis calcatum nauibus æquor.
Eoas & opes Iccai ad littora portus,
Et vetitum iam nomen aquis, vbi vidimus olim
Centum Geſoracum ſubeuntia carbaſa littus,
Nunc alio translatus honos, nec deſuit auſis
Vis Superum, ſed longe abſint primordia rerum.

Vltima ad Occaſum veteres confinia Belga Sidonio poſuere ſolo] Vltima confinia Occaſum verſus dederunt Belgæ. Intellige, quod ipſi diuidebant Galliam à Germanis incluſiue, vt ita dicam: tamen quoniam Ptolemæo Belgæ Germani populi ſunt, & ipſe in Belgicam ſuperiorem & inferiorem facit Germaniam, bene incipit Poeta à Morinis, hoc eſt, ab vltimis ex eo latere Germanorum populis. *Veteres Belga*] Referendum puto ad vetuſtatem gentis, non ad terminos: quia Germaniæ terminum antiquum Rhenus dabat. Vnde Ligurinus Poeta Germanus, vt Leonardus Pricardus teſtatur in epiſtola ad Hieronymum Buſſcidium, veteres fere omnes ſecutus, Rhenum iuxta Wormatiam Gallos & Germanos ſeparare dixit, Wormatiamque petit, medio vbi gurgite Rhenus Gallica Germanis ſeparauit rura colonis. Et quamuis Belgas plerique ſcriptorum nomine donent Gallorum: conſtat tamen origine Germanos eſſe; & in nomen Germanicum abiuiſſe. Qua de re Auunculus noſter in Germania, Peutinger in conuiuio, & nouiſſime omnium late diſſeruit Irenicus cap. 18. & 19. primi Germaniæ Exegeſeos. *Sidonio ſolo*] Hoc eſt, Germanico Imperio, à Sidone rege, veterum Sueuorum: cuius meminit Tacitus, & ſi recte memini Cæſar etiam nouo deducto epitheto. Nam ſi Græci ac Latini ab Inacho Inachios, à Pelope Peloponeſſum, ab Heſpero rege Heſperiam, ab OEnotro OEnotriam, Italiam appellauerint, cur aliis quoque gentibus non liceat à præſtantiſſimis Regibus regiones ſuas nominare? Hoc à Poeta neque infeliciter tentatum in hoc opere video, hic & alibi, cum dixit; *Vacionaoſque nepotes*] Intelligens Noricos, ſeu Noricios, à Vacione Rege Norici. *Morinoſque iacentes*] Littorales enim populi ſunt. Maro, *Extremique hominum Morini*. Vel *iacentes* dixit, reſpiciens ad fortunam Brugarum. Oppidum enim in Morinis ſitum eſt, quod olim florens fuit, nũc iacere videtur & depreſſum eſſe. *Iccai portus*] Ptolemæus, & Cæſar pluribus huius meminit. Eſt in littore Morinorum, cõmodiſſimum præbens in Britanniam traiectum, inquit Cæſar. *Et vetitum iam nomen aquis*] Id eſt, vetita fama & ſublata penitus: cum alio ſit Emporii locus translatus. *Geſoracum littus*] Pro Geſoriacũ, verſus neceſſitate. Hodie Caleſiũ, alii arcem Sluſę vocant. Hoc portu, dicit Mela, Morini nihil habent notius. At enarrator illic adnotauit Ptolemæum Geſoriacum à Brugis magno interuallo ſeparare. *Vis ſuperum*] Fauor numinis. *Auſis, Sed longe abſint primordia rerum*] Notat tacite perſi-

Digitized by Google

diam Brugenſium, quorum inſidiis Maximilianus, vt tetigit in primo, detentus fuit. Quod Cimbriacus poſteritati tradidit his verſibus, *Belliger in Gallos iam tum Rex arma mouebat Per Brugas, igitur factis gens effera iniquis, Compoſitis tenuit captiuum fraudibus illum Nil ſic ſperantem, portiſque exire vetabat, vel maius fa. tura nefas, ni bella mouere In ſe continuo, atque victricia ſigna venire Audiſſet.* Meminit item Carmelitanus Poeta in fortuna Gonzagæ. Albertus latiſſime rem, vt acta eſt, ſcribit lib. Saxoniæ 13.

Menapios, Tungroſque vides, Moſamq; fluentem
Ex Vogeſo, qui dum Rheni ſe fluctibus æquat
Longior eſt tractu, & productior exit in æquor.
Supra autem (mirum dictu) Nabalia velox
Haurit iter, fluuioſque ſecat, luctanſque ſub imas
Tranat aquas, magnumq; adigit ſibi cedere Rhenum,
Vixque Moſæ retinet rapidum intra littora curſum:
Hic habitant Batani, debellatuſque Sicamber,
Quaque fuit profugo ſedes contermina Catto.

Menapios] Prima breui protulit infamis Poeta diſtichis. Idem facit Maro in dictione Italię, & apud recentiores: quorum tamen poemata cum antiquis certare poſſunt. Animaduerto quoqoe Venerias proferri, & Venetiam regionem prima longa. Menapii nunc Iuliacenſes putantur. *Tungros*] Marcellino ioter ſecundæ Germaniæ populos numerantur. Siri ſunt, vt hodie dicunt, in prouiocia Leodienſi. extatque adhuc oppidulum hoc nomine, clarum olim ſede epiſcopali, quæ poſt ad Traiectum ſuperius, teutonice *Maſtrich*, deinde Leodium tranſlata eſt. *Moſam*] Huius meminerunt Cæſar, & Marcellinus. *Ex Vogeſo*] De hoc monte, Philcſius in carmine, ipſi Vogeſo conſectato, erat enim Vogeſigena, ſic cecinit, *Mons Vogeſus ſumit Rhatu ex Alpibus ortum, Et viridi coſta te quoque Trenir adit, Gallica Teutonicu qui ſeparat arua colonis, Et Mediomatrica mox videt vrbis agros. Odilia in ſummo requieſcit vertice montis, Odilia Alſatica gloria ſumma ſoli.* Qui dum Rheni ſe fluctibus æquat longior eſt tractu. nam cum cornu ſiniſtrum Rheni quod ad Occidentem flectitur, excipitur à Muſa, moxque amiſſo nomine Rheni ab accolis appellatur Vahala, defertutque à Moſa in Oceanum longiore tractu, quam alterum Rheni cornu. *Nabalia velox*] Fluuius eſt qui ex *Veſtualia* ita præceps in Rhenum defertur, vt impetu Rheni curſum frangat, reluctantibuſque vndis, victor ad alteram ripam euadat: nec impetum deſinit, donec Moſæ fluminis obiectu curſus impetus coerceatur. *Hic habitant Batani*] De his diximus ſuperius, & plæriſque aliis populis, qui hic recenſentur: quare ne cui ſim faſtidio, temere nihil repetam. Iam enim, etiam inuito, Scholia acreſcunt, & in verboſos, ni ſtudio conſtringam, commentarios abibunt. *Debellatuſque Sicamber*] Reſpexit ad victoriam contra Ducem Sicambrorum, id eſt, Geldriæ, quem coegit veniam petere. Illum ego Bruſſellis Brabantiæ ad Cæſarem, filiumqoe Philippum venieotem vidi. *Sedes contermina*] Proximi Catris, inquit Tacitus, certum iam alueo Rhenum, quique terminus eſſe ſufficiat, Vſipii ac Tencteri colunt. Idem de Cattis late ſcribit.

Profugo Catto] Eodem Tacito, tum cæteris ſcriptorib. coostat à Druſo Suſipedes, Tencteros, & Cattos perdomitos, & Marcomanos ad internecionem deletos. vel alluſum eſt ad traductionem populorum ab eodem Druſo factam. de qua Suetonius, Florus, Horatius.

Inde Cleuenates. vicinaque rura Lobyci,
Geldubaque, & rigidi gens formidanda Guterni,
Et domiti Eburon pollutus ſanguine Cottæ,
Luppiaque, & latis antiqua Colonia muris,
Hos Vbios dixere olim, ſed tempore omiſit
Ripa, prior Rheni quod nunc tenet altera, nomen.

Cleuenates] Clioenſes vulgo, quos Vſipios olim dictos quidam opinantur: alii in Sicambris numerant.

Lobyci] Arbitron ſigni. *Gelduba*] Alii Gedulba, teſte Irenicu, locus Germaniæ inter Moguntiam & Coloniam iuxta Rheoum, vt Raimũdus Marlianus homo ſui temporis eruditiſſimus, & enarrator Ptolemæi tradunt. *Guterni*] Idem Marlianus Gugernos ſcribit, diciteq; eſſe qui Cugernos malint. Sunt populi Germaniæ prope Rhenum & Geldubam, Angarios hodie vocant, teutonice, *Engeru*. *Eburon*] Nunc Leodienſes ſyluæ Arduennæ, vicini inter Moſam & Rhenum. *Pollutus ſanguine domiti Cotta*] Hoc dicit, quia Cotta cum Titurio Sabino Cæſaris legato, cumq; toto exercitu ab Eburonibus trucidatus eſt, per colloquium circumuentus. Lege Cæſarem in quinto, & Florum in tertio. *Luppia*] Nomen vrbis eſt vltra Rhenum ſitæ. Eſt & fluminis, de quo inferius. *Hos Vbios dixere olim*] Plura de his Tacitus lib. 20. *Sed tempore omiſit*] Idem autor eſt, Vbios olim alteram Rheni ripam habitaſſe, ab Agrippa tranſlatos vlteriorem incolere ripam, collocati ſuper eam experimento fidei, vt arcerent, non vt cuſtodirentur, ac libeotius Agrippinenſes conditoris ſui nomioe vocari, quanquam Romana Colonia eſſe meruerint.

Aſpice iam molem, frænat aque flumina Druſo,
Atque Moguntiacum ſubiecto nobile buſto,
Vitiferumque amnem, duroſque in Marte Nemetas,
Quique colit Bacchi montes, & iugera Treuir,
Vangioneſque oereis, pugnatoremque Tribocum.
Non longe Auſtriada metiri caſtra videntur
Helſatia in magnæ, trepidatque Hagenoia tellus,
Sletſtadiumque ingens, belliſque aſperrima Baros.

Frænataque flumina Druſo] Nam, vt ait Florus, per Moſam flumen, per Albin, per Viſurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit: Booam, & Geſoniam cum pontibus iunxit, claſſibuſque firmauit. Inuium atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum, patefecit.

Vitiſe-

Vitiferumq; amnem] Arbitror Moſellam, ſeu, vt Ptolemæo placet, *Obrincam* fluuium intelligere: qui à Treuiris labens, vitiferis hinc inde non collibus modo, ſed montibus quoq; ſurgentibus in Rhenum ad Confluentiam deſceodit. *Nemetes*] Hos nunc Spitenſes eſſe doctorum conſenſus eſt. Sunt tamen & haud inerudití, qui non vna ducti ratione, cõiectantur Nemetas eſſe Vvormacienſes, & hos eſſe Spitenſes. Eſt auté Spira vrbs hodie inter Germanicas haudquaquã poſtremi nominis: oeq; ſolũ Epiſcopali ſede inſignis, verumetiã templo admirandæ ſtructuræ, & Chriſtianorum Cæſarum, ſeu, vt Eraſmus ait, Regum Germaniæ ſepultura nobilitata. *Treuir*] Ciuitas Treuirorũ, cuios etiã ardens Poeta, vt à diuo Hieronymo citatur, meminit in r.ruderibus, ædificiiſq; quæ hactenus extant, vetuſtatem oſtendit. *Allust Moſella*, vt in 2. lib. Poeta ſcribit. *Pugnatoremq; Tribocum*] Id eſt, Agentoratenſes, qui valido equitatu in pugna Bohemica militarunt Cæſari. Triboci ſunt, inquit autor Cõmentarioli in Taciti librũ de Germania, qui circa Argentoratũ habitãt. Vnde ea ciuitas, *Straſzburg*, quaſi *Trebocb* vulgo vocatur, detorto nonnihil vocabulo, ceu fieri ſolet. Nã quod tradunt, poſt Attilę deuaſtationem hoc vocabulũ adeptam, fabulę ſimillimũ eſt. Chunradus Celtes in deſcriptione Hercyniæ, Tribocos, inquit, à trib. quercubus antiqua religione nymphis conſecratis includit: qui cũ Germani in Galliã erumperent, in altera Rheni ripa, expulſis Gallis, cõſedere, Tribotesq; corrupto vocabolo, qui & Argentinenſes dicti ſunt. Rhenan⁹ noſter, vbi reſtituit Argentoratenſi Eccleſiæ ſuũ nomé, pro Argenteæ retenſis legendũ admonens, Argentoratenſis, ab Argentorato, ait, quam maiores noſtri tranſito Rheno cũ magna parte Belgicæ occupatã, mox pro ſuæ linguę commoditate duabus primoribus ſyllabis ſpoliantes, & Toratoburgũ adiicientes, primo *Toratburg*, deinde *Stratuburg* appellarũt, vt in antiquis codicib. adhuc legitur: hodie *Straſſeburgum* vocamus. Huius florentiſſimæ vrbis laudes tetigit Eraſmus in Scholiis in epiſtolã Hieronymi ad Gerontiam: latiſſime autem Gebuilerus in Hecatoſticho Panegyrico. *Non longe Auſtriadæ metiri caſtra videntur*] Nam Cæſar cuoi exercitu in Helſatia erat, vt lib. 5. in fine cecinit Poeta.

Helſatia in magna] Magnam, vt puto, vocat, cũ propter multas ciuitates, caſtella oppidaq; muniſſima, inter quæ facile patria mea *Seleſtadium*, iam pridem Eraſmico clarum præcoo io, principem tenet locum ſecundum *Straßburgum*: tum ob innumeros pagos, quos nunc villas appellãt, & regio aliqoi non longe lateq; patens cõplectitur. Cõſtat enim quatuor millia paſſuum, vbi latiſſima eſt non excedere, & longitudiné habere non amplius viginti milium. Reliqua quæ tam ad ſitũ, quam quæ faciunt ad nobiliſſimæ huius cognitioné prouinciæ, abunde refert Gebuilerus in Panegyrici iam citati Scholiis. *Hagenoia tellus, Sletſtadiumque ingens*] Reperebantur enim à Cæſare, vt cæteræ ſociæ ciuitates, ceu Imperialis, vt aiunt, Aduocatię membra, cuius caput *Hagenoia*, patria mea Archiuum. Quod aoté patriam meam ingentem appellat, cnm ſit oppidõ non admodum magnũ, neq; diuitiis potens, aut nobili mercatu famoſum, nõ alia puto ratione, quã qua regioné ipſam magnã dixit. Vel reſpexit ad clariſſima ingenia, quibus præ cæteris, ſi vnquam antea, certe iam maxime floret, vel vno Beato Rhenano, quem multi alii nequeant referre: de quo tam vere quam eleganter Eraſmus ille magnus cecinit in Encomio patriæ, ſic eam alloquens, *Vt ſileam reliquos, non te ſatis ille Beatus Rhenanus, lingua doctus vtraque beat? Belliſque aſperrima Barot*] Signat eam, vt mihi videtur, regiunculam Hercyniæ ſyluæ, quæ hodie dicitur, *vff der Bar*. Huic Comites à *Furſtenbergo* præſunt, altrix bellicoſi populi, & præcipui in peditatu nominis. Non ſatis autem intelligo, cur eam trepidantibus coonumeret, cum hæc militauerit Cæſari. Quid ſi Bartum haud incelebrem Helſatiæ pagum intelligimus? Is enim Palatini partes acrius tutatus eſt.

Cerne vndas, Tyberiq; lacum coluiſſe Brigantas
Fama locum: cerne ingentem de vertice Rhenum
Alpinos qui ſtagnat agros, & montis Adula
Per rupes, per ſaxa volat, genteinq; repoſtam
Irrigat Heluetios, & non dignatus inerti
Se miſcere lacu, ceu venerat exit ab illo
Totus, & ex ſcopulis cataracta immanibus alta
Perſonat horrendum, fremituq; Alpina tremiſcunt
Oppida, vt in præceps fluuius ruit, & niſi curſum
Franaret Syrtis, vaſtaq; voragine tellus,
Poſſe etiam credo Vogeſi tranſcendere rupes,
Vaſtaque trans rigidos augeſcere littora Francos.
Hic etenim vt ſpectas ſcopulis ſub gurgite, & ima
Saxa tonant, ſtridentque alto vada caca fragore,
Viquerates fundo raptat Rhenana Charybdis.
Vnde amnis pars magna perit, rurſuſque renaſci
Attolique caput memorant, & latius inter
Torta Conunarios pandi ſua cornua Belgas
Dextra fons Niceri eſt, qui vitifer exit in vndas

Tyberique lacum] Conſtantienſem lacum Tiberij dicit, vt alibi quoque, quoniam, vt autor eſt Strabo, Tiberius eo lacu ad inuadendos Sueuos vſus eſt.

Brigantas] Nam, vt autor eſt Marcellinus, Rhenus iam adiutus niuibus liquatis ac ſolutis, altà diuortia riparum abradens, lacum inuadit rotundum & vaſtum, quem Brigantium accola Rhætius appellat. Ita enim legendum, & non, vt vulgo, Murgantiam. Nimirum à Bregantia oppidulo vetuſtiſſimo. Id adhuc haud longe à Rheni oſtiis meridiem verſus priſtioa lacus littora retinet, ſedes Comitum de Monteforti. *De vertice*] Copioſe à nobis in Stauroſtichi Enarrat. relatum eſt, cur ex locis ſummis, ſublimique vertice eminentibus maximi oriantur fluuii.

Ingentem Rhenum] Et illic de huius omnium Germaniæ amnium celeberrimi ortu atque curſu diximus, quæ repetere hic ſuperſedimus: quo-

Amnis,& inflexo Rheno demergitur alueo,
Budorumq; iugum digito demonſtrat,& inquit,
Hic Pallatinus lata ſedet altus in aula,
Et populos regit,& Rhenum ſibi vendicat armis.

niam breuitati ſtudemus, & res ipſa quoque notior eſt, quam vt dici oporteat. Hunc etiam eleganter deſcribit Celtes elegia penul. tertii Amotum.

Alpinos agros] De Alpinis populis Plinius in 3. Sillius itidem in 3. ibidem Rheni quoq; meminit obiter, Claodianus latius de bello Getico. *Montis Adula*]Recens nomen Poetæ.nam Abnobæ nomē prius fuit, vt in 4 cecinit. Ex hoc autem, vt & Danubius, ſecundum antiquos, Rhenus ortus eſt. *Irrigat Heluetios*] Sunt enim hi intra Rhenum & Rhodanum. *Lacu*] Lacui, ſcilicet Conſtantienſ. *Exit ab illo totus*] Sunt enim qui amnis vndas reliquas iiopermixtas, inedium lacum traiicere ſibi perſuaſerunt è vulgi ſeotentia. Quod tamen non eſſe, obſeruatū eſt, etiamſi ab oſtiis paulo ampliori impetu, quod grandia vbiq; flumina ſolent, ſeſe immergit. Falſiſſimū quoq; eſt, aquæ eū eſſe limoſæ, cuius colluuie Rheni vnde videlicet nec tardeotur, nec inquinentur, *Cataracta alta*] Cataracto Græcis idem eſt, quod cum impetu impello. vnde Cataractæ fluuiorum, intra anguſtas rupes ſæuientiū dicuntur, qualis illa Nili famoſiſſima. Sed præter eas, quarū Ammiao⁹ meminit, ſunt & aliæ Cataractæ Rheoi, vnde in præceps ruit. Nam apud *Laufenbergum* oppidum, ſupra Baſilienſes vbi miro aquatū fragore ex alto cadit Rhenus, quod & ipſi vidimus. *Syrtu*]De Rhenana Syrti ſuperius mentio facta eſt. Senſus autē hic eſt: qui.. tāto impetu, aquarumq; mole Rheni flumē euoluitur, vt niſi abſorbēte Syrti aquatum vim, impetos mulceretur, fore vt & Galliam, & Germaniam inuodaret. *Et latus inter*]Particulam coniunctiuā, quæ, defuit, ne claudicaret verſus, reddidimus. *Couinarios*] A couino couinarius, pro eo qui couinū regit. Erat aūt id vehiculi genus familiare Belgis. Lucan. *Et docilis rector monſtrati Belga couini.* Vſurparunt hoc ipſum Britanni, vt ex Mela conſtat. *Dextra fons Niceri eſt*] Reſpexit ad nauigātes Rhenū, quibus Nicer fluuius, ſeu, vt vult Poeta, Nicerus, dexter occurrit. Intelligit autē, vt diximus, Neecharū, qui haud longe à Danubii fontibus ortus, per *Vuirtenbergenſem* Ducatū lapſus, moxq; in Occaſum verſus Rhenum ſeorſum illabitur. *Budorumq; iugum*] Palatini regiam.

Nunc vero Oceani populos, atque extima mundi
Regna ſequar, vaſtiſque amplas regionibus oras.
Illuc flecte aciem, primiq; in littore curuo
Stant Phryſii, torrenſque Salas,& Amyſſius vndis
Hic fluit,& Lupia turgeſcens ſanguine ripa.
Longa retro ſeries. neque enim vacat arma referre
Herminij, vtq; tulit male Bructeron aduena Druſus.
Qua nunc Veſtalijs ſurgit gens Martia campis,
Hic Phrygiam coluere Deam, qua pergama Troia
Diruta ab Argolico linquens araſque Tyranno,
Huc direxit iter, tranſuectaque littora Thraces
Myſorum petijt fines,& inhoſpita rura
Pannonia, tandem ſyluis ſe condidit altis
Hercynia, docuitque ignaros Veſta nepotes,
Et Diuos colere,& flammas adolere perennes.
Et quoniam ſedemq; ſibi, rituſque futuros
Aeternas ſtatuens aras Dea, condidit, huius
Poſteritas voluit de nomine dicier atas.
Abnobij ſupra montes, quoſque Haſſia nutrit
Arua tenent populi, voluntq; incendia belli
Sub duce Lantgraphio: propius vicina Thuringos
Accolit,& paruis tranſitur Otenna phaſelis.
Has quondam ſedes, veteres tenuiſſe Cheruſcas,
Horrendamq; ſitu nemorum coluiſſe Bacenim
Crediderim, ſed fama vetus deperdita rerum eſt,
Vixque reor veſtras rumor peruenit ad aures,
Qua ſua pugnaces habitarunt regna Cauchi,
Oſtrogothiq; acres,& qua Phrys incola meſſes
Demetat, ignotis communia rura Grutungis.

Nunc vero Oceani populos] Belgarum vrbes recenſuit, & quædam citra Rhenum loca: iam repetit Oceanum, vt inde iterum auſpicetur. *Stant Phryſii*] De his vide Syluium, qui & ſitum & mores gentis in Europa deſcribit. Tacitus in Neronianarum rerum hiſtoria Phryſiorum meminit. Albertus rider Phryſiotum libertatem lib. Vandaliæ 10. pro qua haud inuitus mortē oppetunt. *Amyſſius*] Varie hic fluuius ab autoribus oominatur, quos Irenicus citat libro 8. Hodie, Vadiano teſte, *Ems* vocatur, quaſi Emiſus, corrupro vocabulo. Orī⁹ hic in Weſtualię mōtanis inter Phryſios, & quos hodie Bremenſes vocant, Oceano miſcetur.

Lupia]Scilicet fluminis, iuxta quem multa ab Herminio Germanorū rege geſta ſunt. Lege Tacitum in libris nuper repertis. Exitum Lupiæ, quem Irenicus noſtra lingua Londici ſcribit, autores variant: cum alii in Oceanum, quos Poeta ſequi videtur, alii io Rheoum, alii in Viſurgim deferri velint.

Vtque tulit male Bructeron aduena Druſus] Hoc eſt, vt male ſufferre potuit Bructerorum impetum, quib. eū inter Amaſim & Rhenū pugnauit, ceciditque. Admonui alibi, Poetam Druſum victorē ob gloriā Germanorū, quantū poteſt, diſſimulare. *Veſtaliis*]Weſtualicis. *Hic Phrygiam coluere Deam*] Aſſerit Weſtualos, quaſi Veſtalios, à Dea veſta dici. *Otenna*]Nunc Oltennam dicunt. *Bacenim*]Sylua multi nominis apod nos, & Cæſarem io comment. Sunt qui eam ab Hercynia ſeorſum ponant. Ego magis aeeedo his, qui dicunt partem eſſe: quemadmodum & Abnobios Alpium. *Cauchi*]Diphthongum diuiſit. *Phrys incola*] Per Anologiam *Phrys* dictum eſt à Poeta. Nam Phryx dicitur, vnde Phrygius: Libs, vnde Libycus: Tros, vnde Troius: ita & Poeta dixit *Phrys*, à quo deriuatur Phryſius.

Sed

Sed longe ante alios Saxon ditiſſimus agri,
Inſignis bello, & præclarus origine Regum
Accolit ingentes campos, atque ampla gubernat
Oppida. Sed varias Nutrix quoque reſpice gentes,
Quas Viſera, atque Albis, quaſq; alluit vltima Tethys,
Qua rutilus medio diffunditur æquore Cimber,
Orbeque ſemotæ reſonant in fluctibus altis
Orchades, Arctoumque ferens vaga ſuccina littus,
Qua modo Gleſſaria in vaſto iacet inſula Ponto.
Byrcane quam lata patet, rurſuſque furentes
Emiſſura Gothos, euerſoremque Totillam
Auſoniæ, & Thuſcas rapidum ceu fulmen in vrbes.
Hinc Scandia ferox, olim quæ pauit Oonas,
Et ſolitam pedibus gentem procedere equinis.
At quæ naufragis in fluctibus extima Thule eſt,
Noctis vbi, ſoliſque breues diſcriminat horas
Solſtitium, ſurgatque dies vix comperit, an nox,
Longius hac Codani repetenda eſt æquoris vnda.

Præclarus origine Regum] Propter Othones. *Viſera*] Alluſit ad recens nomen. nam Viſurgis hodie *die, Weſer*, tanquã dicas, *der Virſurg*, vt ait Vadianus. Exit per Ducatum Brunſuicenſem in Oceanum. *Albis*] Quem & Albium Strabo vocat. Ad hunc olim fuit, vt diximus, Sueuorum ſedes. Hodie Saxones clara gens adhabitant: corriuat è Boemorum iugis, aliquotque, quorum Sala præcipuus eſt, amnibus acceptis, vbi Hamburgum clarum oppidum attigit, in Oceanum egreditur. *Medio æquore*] Signatur ſinus, qui Codanus dicitur, cuius meminit Plinius lib. 4. *Orbeque ſemotæ*] Egreditur littora, & de inſulis Germanicis quædam recitat. *Byrcane quam lata patet*] Sic legendum, & non, quæ late patet, vt habet caſtigatus liber. *Rurſuſque furentes Emiſſura Gothos*] Ordo verborum mihi videtur ſic texendus. Hinc Scandia ferox rurſus emiſſura furentes Gothos, & cætera, quæ olim pauit Oonas. Neque enim, rurſuſque furentes emiſſura Gothos, referas ad Byrcanem, niſi diceres Poetam alteram pro altera poſuiſſe. Nota figura, vel Seruio interprete in Bucolico. *Totillam*] Qui & Badvila dicebatur, Paulo Diacono teſte, qui obiter tangit huius feliciſſimi Gothorum regis geſta circa finem lib. rerum Romanarum 17. Sabellicus vero diffuſius lib. Enneadis octauæ 3. & 4. narrat. *Scandia*] Solinus Gangauiam vocat, aitque nihil in ea magnum præter ipſam. Plinius Scandinauiam, alij Codanouiam appellant, vt Mela: aitque, vt magnitudine alias, ita fœcunditate anteſtare, Poeta *Scandiam* media longa dixit, vt recentiores. Quæ autem iuxta illam comperta habeant, recollegit Irenicus lib. 10. *Olim quæ pauit Oonas*] Ab Ouis Oones populi, atque ipſa inſula Oone, quibus veſcuntur, nomen habent. Græcis ὠὸν ouum dicitur. Horum meminere Cæſar in quarto belli Gallici commentario, Plinius lib. quarto, Mela tertio, Solinus cap. triceſimo. *Et ſolitam pedibus gentem procedere equinis*] Græci Hippopodas vocant, quod humana vſq; ad veſtigium forma, in equinos pedes deſinat. Eoſdem quos iam citaui, habes autores. Vadianus enarrator Melæ adnotauit, Græcos fabulandi licentiam in remotiſſima quæque retorquere. Longinquitas enim, vt Strabo ſcribit, non facile redargui poteſt. *Extima Thule*] Hæc autore Pomponio Belgarum littori appoſita eſt, Graiis, & noſtris celebrata carminibus, cuius tamen hiſtoriam obſcuram fecit, eius in vltima loca remotio: etiamſi nemo fere ſcriptorum ſit, qui non eius meminerit. Putant id nominis datum inſulæ, quia ob nimiam à ſole diſtantiam caliginoſa ſit, & obſcura plerunque Græcis enim θολὸς turbidus & niger dicitur. Vnde Statius eam decenti epitheto appellauit nigram, quarto Syluarum, & quinto nigrantem. *Fluctibus occiduis feſſoque Hyperione Thulen.* Sic enim legendum videtur, non autem, *natantem*. De ea, & ſolſtitio lege Seruium primo Georgicorum, & cæteros: Plinium & Strabonem, vtrumque lib. quarto, Melam tertio, Martianum ſexto, Solinum cap. triceſimo quinto. De ſolſtitiis duobus ſuperius. *Longius hac*] Intellige indagauimus, perluſtrauimus. *Codani repetenda eſt æquoris vnda*] Si tabulam Europæ octauam, aut rectius tabulam Nicolai Germani reliquis Ptolemæi adnexam contuleris, quis Codanus ille, quantuſque ſit, intelliges. Celtes ei nomen à Gothis deriuat vltima primi Amorum elegia, Plinius & Mela refertum & magnis, & paruis inſulis ſcribunt.

Quæque colunt duri borealia Teutones armis
Littora, dicam acreis, duroſque in prælia fratres,
Et nimium pugna ſanos Eluonas equeſtri,
Sarmaticis gelidus quos Viſtula ſeparat agris.
Supra habitant Lyſij, tortaque Hermundurus haſta,
Oqueuuſque ferox, & Martis ſanguine læti
Marcomani, atque truces, gens haud ſpernenda Boemi,
Qui referunt proauos antiqua ab origine Gallos:
Hos alit Hercynia, & tanquam velut obiice vaſto
Externis natura ſolum, ſedemque tueri
Montibus aereis, ſcopuliſque ingentibus ambit.
Hæc quondam priſcis, quæ ſacra ſub Hercule magno
Creditur, Heluetio ſumit de vertice ſylua
Principium, quæ lata ſupra, quæque implicat infra.

Teutones fratres] Milites ſanctæ Mariæ Teutonicorum ſignat: quos fratres vocat, quia videntur præ ſe ferre quandam religionis ſpeciem. Hi citra vltraque Viſtulã fluuium iuxta littus vrbes Rhoxanos vſque tenuerunt, vt aliqua etiam oppida mediterranea in Sarmatia, quorum aliquot amiſerunt bello quod cum Sarmatarum regibus geſtum eſt. Horum Liuonia Germanici littoris plaga fere tota eſt. hoc autem à Poeta dictum eſt, quoniam Poloni dicunt, prouinciam illã, quæ ſub Teutonum Principe eſt, vltra Viſtulã Germaniam non eſſe. cum in Germaniæ nomen Sarmatia quoque Daci, Iazyges, Myſi aliquando venerint.

Digitized by Google

Eluonas] Nunc tenent horum ſedes Pomeranorum vltimi dicuntur & Elui. *Viſtula*] Hac tempeſtate Germanum nomen à Sarmatis diuidit. *Lyſii*] Nunc Sleſii. *Hermundurus*] Populus Boemicus. Nam, vt diximus, in Hermunduris Albis oritur ex eo Hercynij nemoris ſaltu, quæ hodie ſylua Boemica dicitur. *Oquenuſque ferox*[Puto gentem inter Morauiam. *Marcomani*] Corripuit item penultimam Sillius, *Qua modo Marcomanos, poſt horrida bella, feroſque Sauromatas.* Cæterum quod Marcomani olim renuerint ea loca, vbi nunc agunt Morauі, Velleius autor clariſſimus de Marcomanorum Duce Maroboduo loquens, oſtendit his verbis: Eratque etiam eo timendus, quod cum Germaniam ad lænam & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo ſedium ſuarum haberet Noticos, tanquam in omnes ſemper venturus, ab omnibus timebatur. Autor Commentarioli in Tacitum. Ab equis nomen putat Marcomanos adeptos: quia equum ſua lingua *Celte*, id eſt, Germani *marcam* vocabant. Citat verba Pauſaniæ, ex quibus idem conectat, quem equitem auratum latine vocamus, olim *ein Dritter* dictum, ob duos adiunctos equites: deinde vero *Ritter*, d, litera expuncta. Admonet quoque, à *marca*, quod equum ſignificat, equorum ſeu ſtabuli magiſtrum *Marckſteller*, etiamnum appellamus: & equitum præfectum, *ein Marckgrafen*. Militaris enim dignitatis & officij nomen eſt vtrumque. *Antiqua ab origine Gallos*] Sequitur Strabonem, qui ſcribit Boros Gallorum gentem à Romanis fugatos, vltra Danubium ripam incoluiſſe, vt diximus. Tacitus autem monſtrat ante ſua tempora Marcomanos, eiectis Bois, de nemoroſis locis occupaſſe Boemiam, quæ à Bois nomen retinuit. Vana igitur eſt & fabuloſa gentis origo, quam Syluius tradit. Eſt enim Vandalica, vt pulchre conuincit Albertus.

Hos alit Hercynia] Idem lib. Vandaliæ primo deſcribit Boemiam: verba nun adſcripſimus, quia codex excuſus eſt. Sumpta autem occaſione, multa refert de ſylua Hercynia: quam idcirco appellatam innuit, quod Herculi olim ſacra fuerit. vnde datum Syluæ nomen. Idem Tacitus ſentire videtur, qui dicit Sueuos fugiſſe in ſylnam Herculis. Noſtri autem arbitrantur hanc ſyluam à pice, ſeu reſina, quam Germani *Hartz* vocant, nomen inueniſſe, *Hartzvvalt*. alij à pinuum abundantia, *Schvvartzvvalt*, hoc eſt, nigra dicta. Camers aſpirat eis, qui græcam originem dicunt, ſuperius relata, ni memoria fallor. Sunt autem huic, quemadmodum Tauro in Aſia, priuatim multa nomina, prout aliæ atque aliæ gentes adhabitant, cum tamen eadem ſylua ſit. *Heluetio ſumit de vertice ſylua Principium.* In Heluetiis initium accipit, & ad Dacos vſque porrigitur, ſecundum Cæſarem. Celtes eam extendit: quem Poeta ſequitur, vt patebit inferius. Hanc nouem dierum ſpacio putat Cæſar expeditum emetiri poſſe, multo pluribus Mela. Eamque præter Strabonem, Cæſarem, Pomponium, eleganter deſcribit Celtes noſter cap. 3. Norimbergæ. Is enim, vt Irenicus ait, in nullu famam ſuam immortalitati plus mandabat, niſi in Hercyniæ ſyluæ abſolutione: in eo enim tantum labore ſuo profecit, quantum omnes quorum cura fuit Hercynij. Sed & idem Irenicus lib. 8. de hac ipſa ſylua, eiuſq; magnitudine, rebuſque in ea creſcentibus, quarum Poeta quoque hic mentionem facit obiter, egregiè ſcribit: quæ qui volet, illic requirat.

Indigenas, Catoſque, immanſuetoſque Cheruſcas
Iam cerne, atque vagos inarata per arua Francos,
Qua placidus curſu Mænus fluit amnis aquarum,
Ingentes lucos, quercuſque habitare ſilentes,
Hinc olim Carolus geſtarum examine rerum
Maximus effulſit, tantoque extollitur ortu.
Nunc etiam natale ſolum, tranſque algida Rheni
Flumina, cum patrios cuperet protendere fines
Arma tulit, Rhodanoque iniecit fræna ſuperbo,
Detinuitque diu populos atque oppida regni.
Vnde & Francorum dicti cognomine Galli,
Nec non & centum celebrata Sueuia plagis
Hanc coluit ſyluam, poſſeſſaque Sidone tellus,
Qui veſtri, vt memorant patres & longa vetuſtas,
His tenuit Rex ſceptra locis, placidoque Sueuos
Imperio rexit, proprioque à nomine gentes
Dixit Sidonias, & erunt quoque Sidones olim.
Hinc Almoni vndas, Quadoſque, & inhoſpita tangit
Carpathij nemora, atque vltra ſe porrigit oram
Sauromatum, populiſque horret vicina Getarum,
Et Scythicum Tanain, & depictos Agathyrſos,
Vltimaque Europæ ſpectat confinia regni,
Hac vri, toruique boues, & monſtra ferarum
Vaſta errant ſylua, & nulla ſuffragine crurum
Subnixæ Hercyniis errant in montibus Alcæ:
Quæ ſimul ac placidus laſſos ſopor alligat artus,

Vagos Francos] Orientales intellige. Vulgus Francones vocat per iniuriam, inquit Albertus, cum illi verum nomen Galli abſtulerint. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciȩ ſuum nomen & honorem, vt Franciam vocent Orientalem. Sed hoc vix patiuntur Galli, pro ſolita gentis elatione, indignati, ſi Diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere. Vagos puto dicit, à ſtudio militandi. Inſigniter autem valet equis, eoſque Hercynia editiſſimis iugis per circuitum obfirmans veluti natiuo muro ambit.

Mænus] Tertij inflexus eſt Tacito Mœnis. Quidam hunc fluuium Moganum, quidam Mogum vocant. Non oritur ex mõtibus Boëmicis, vt Syluius dicit, ſed, vt in primo diximus, ex authoritate Celtis, in pinifero monte. Plinius dicit in hoc flumine, & in Nilo tantum Sylurum piſcẽ inueniri. quo in loco Hermolaus Barbarus vir doctiſſimus errauit, aſſerens Ænum legendum eſſe, non Mœnum. Cum Mœnus non inferior ſit Æno. De Syluro Mœni Celtes nihil comperit, diligentiſſimus Germanicarum rerum indagator. *Placitus curſu aquarum*] Oſtendit eum eſſe nauigabilem,

Erecta

Erecta captant ſomnos, & quercubus altis
Hærent corporibus, plantiſque cubilia ſeruant.
Sed prius ancipiti venator Sarmata ferro,
Vt ſtatio nota eſt, media plus parte ferarum
Proſecat, impacto caſuros pondere truncos,
Mox cum grata quies, ſomnuſque animalia terris
Inuadit, mulcetque animos, quibus, hæſerat illis
Procidit arboribus, damnans ſua pondera monſtrum.

bilem, curuum tamen. Non aliter eſt in Germaniis, qui hoc magis fluat. Apud Moguntiam Rheno miſcetur. Qui græce callent, fluuij huius apud Græcos nullam fieri mentionem obſeruarunt. *Hinc olim Carolus*] Francum Carolum natione, non Gallum tradit. Monſtrāt hodie in Francia Germaniæ locum natiuitatis eius, & celebri memoria conſeruant, vt ait Albertus: qui & præclara aliquot Caroli facinora in Saxonicis rebus commemorat. Quæ ne deſiderarentur diutius, aut ſparſim faſtidienter perquirerentur, nuper effecit inſignis ille meliorum literarum antiſtes Nuenarius Comes. *Rhodanoque meeu frana ſuperbo*] Significat bellum Aquitanicum, quo ſub regni initia defunctus eſt. *Centum celebrata Sueuia pagis*] Cæſar id ſcripſit in Commentariis. Inde colligit Irenicus, apud Germanos antiquitus non vrbes, ſed pagos tantum extitiſſe. De Sueuorum pagis Bebelius ſcripſit plura. *Et erunt quoque Sidones olim*] Id eſt, Sic appellabuntur in poſterum, cum ſcilicet à me ſic fuerint appellati. *Almonis vndas*] Alluit vrbem Aureatenſem, quæ *Aichſtadium* noſtra dicitur lingua. Celtes noſter, qui Almonum cecinit in Odis, cunctos exuperare ſapore flumine piſces, author eſt Carolum Magnum exemplo Herculis & Xerxis animo agitaſſe, de Rheno in Danubiū nauigare, & proinde ab Euxino in extremū Oceanū copias traiicere, ſi in Regneſum & Almonum fluuios, qui decem millibus tantum diſtant, eiuſmodi foſſa duceretur, quæ eſſet nauium capax. Sed propter iuges pluuias & terram quæ ſabuloſa erat, opus fieri non potuit. quantum enim terræ à militibus interdiu egeſtum erat, tantum noctibus humo iterum relabente ſubſidebat. Acceſſit ad tam pulcherrimi operis retardationem vltima Saxonum defectio. *Quados*] Varias hic populus ſedes habuit, quas pete à Cæſare, Oroſio, Eutropio, Spartiano, & cæteris. Vt autem totum hunc locum facilius intelligas, Celtis noſtri verba adſcripſimus, qui de Hercynia loquens, ad Meridiolane inquit, & Orientale eius latus Marcomanos, & Quados attingens, & ab his in Carpathum Germaniæ caput, qui & Sueuus eſt, conſurgens Iazygibus, Baſtarnis, Dacis, Getiſque contermina gentibus. Sed ad Carpathi montis (qui frons Germaniæ) radices, reducto in Septentrionem impetu, ſupra Viſtulæ & Odoræ, Memuli, Tibiſci, Neſtri, Boryſthenis & Turuntі, ac Tanais (qui Europæ & Aſiæ limes) fontes per Sarmatiam Europæ, per Agathyrſos & Sauromatas, id eſt, Poloniam, Litifaniam, Maſſouiam, Bruſſiam, Liuoniam immenſo ſpacio & infinito tractu ad Europæ vſque fines diuagatur, cum ipſo terrarum orbe deſinens. Hæc Celtes. *Hac vri*] De his libro ſecundo dictum eſt. *Nulla ſuffragine*] Partes quæ in anterioribus pedibus dicuntur genua, in poſterioribus ſuffragines nuncupantur. Cæterum quæ hic ſcribit de impedito flexu, acclinique ſomno, atque captura Alcium Poeta, ſumpſit ex Solino. Verum Stella circa finem primi Antiquitatum Boruſſiæ, Hallucinati ſunt, inquit, qui Alcem nullo ſuffraginum flexu dixerunt, neque quietis cauſſa procumbentem, verum acclinem arbori ſomnum capere, quæ ad inſidias à venatore inciſa, feram vna affligit, ac concidit: quodque & paſcendo retrogreditur ob ſuperius labrum prægrande, quaſi progrediendo paſci nequeat. Quæ ſingula non de Alce, ſed de Machlin fera, illi haud diſſimili, quam Scandauiam mittere aliqua prodidere, dicta ſunt.

Nunc vero Rhetos, & Bryxantaa ſequemur
Littora, vbi vaſto ſurgit cum murmure fontis
Danubius, curſuque fluens petit æquora longo,
Et ſeptingemina Ponti mare diuidit vnda.
Nam quamuis ſacrum caput occultare paludem
Fama ſit, obſcuris voluit compreſſa cauernis
Cornua, & æquoreas ſubter propulſat arenas.
Accola deinde Lyci eſt, & quæ memoratur ab amne,
Et pace inſignis, belloque Lycatia tellus.
Iam vicina vides quæ ripa, Velaunia rura
Vndis belligeri ſpumantibus irrigat Aeni.
Et Regis Vacionis opes, & Norica regna
Peta armis, Tyrolique vrbes, quoſque Auſtria nutrit,
Quæ genus Auſtriadum, & dicti de nomine Reges.
Hinc Styrios, Carnoſque rudes, inguloque tumentes,
Cerne Carenthanos, regnumque nec vtile bello.

Nunc vero Rhetos] Iterum vnde diſceſſerat cum de ortu Rheni loqueretur, incipit. *Brixantaa*] Rhætica, Danubiana. Brixantæ enim gens eſt in Rhætio Ptolemæo. Alij arbitror Brigantas appellant. Vnde Lacus Brigantinus, vt retuli. *Cum murmure fontis*] De ortu Danubij lib. 4. dictauimus.

Longo curſu] Nam per immania magnarū gentium labitur, authore Mela: deſinit tamen alio nomine, quā exoritur, vt ſtatim in principio primi dictāuimus. *Septingemina vnda*] Septem oſtiis, ſecundū Ammianū, Val. Flaccū, Ouidium de Triſtibus, Statiū quinto Syluarum, Pomponium ſecundo, & Solinum, quæ idem c. 23. refert: item Strabo in 7. & Plinius: qui vna cum Tacito ſex tantum oſtia tribuunt. Herodotus autem, & Claudianus, Arrianus, Auienus & Rhennius quinque. Hæc diuerſitas, inquit Camers, euenit ex eo, quod quintum & ſextum oſtiorum Danubij languidiora ſunt cæteris. Septimum vero, vt inquit Solinus, pigrum ac paluſtri ſpeciem, non habet quod amni compararetur. vnde quod Poeta hic de ſeptimo oſtio dicit, plane fictum eſt. *Diuidit mare Ponti*] Siquidem tanto

impetu euoluitur, vt prodatur in quadraginta militum paſſuum longitudine vinci mare, dulcemque intelligi hauſtum. *Velaunia rura.*] Nomen antiquum apud Ptolemæum. *Vacionis*] Hic Noricorum Rex fuit, cuius Tacitus meminit. *Inguloque tumentes*] Alibi de Carnis dixit, *obeſum ingulum.*

Hactenus hæc, vltra Pannon, Iazaxque videntur,
Quæque olim priſci tenuerunt oppida Daci.
Tauricaque infamis regio, Myſique fugaces,
Læua autem vaſta patet inſuperabile regnum
Sarmatiæ, Regumque altrix Lituania tellus,
Sponteque naſcentis fœcunda Podolia meſſis.
Inde Boryſthenides ripæ, quarum impius vndas
Inficiet multo deuictus ſanguine Moſcus.
Amiſſamque gemet trepidans Nogardia pubem,
Oppidaque immanis iuxta colit æquora Lauon,
Pallidaque Oceano quærit electra ſub alto.

Hactenus hæc] Scilicet de Germanis. *Tenuerunt oppida*] Nunc Walachos tenere placet multis eruditione præſtantibus. *Lituania tellus*] Recens nomen eſt, Stella dictos ait olim Alanos, & Litalalanos. Limites eius pulchre deſcribit Callimachus Geminianenſis in præfatione hiſtoriæ de clade Varnien. Syluius mores gentis in Europa ſcribit. Latiſſime autem Albertus noſter in Wandalia vtrumque complexus eſt. *Altrix Regum*] Quoniam Reges Sarmatiæ, qui hactenus imperant, inde originem habuerunt, vt idem Albertus oſtendit cap. 35. vndecimi Wandaliæ: dicitque alibi de domo Poloniæ, incomparabilem eſſe ſua magnitudine cunctis Principum per orbem Chriſtianum familiis. Quam enim gentem dabis tam late imperitantem? Teneat Hiſpaniarum Rex hodie propitio Deo, omnem Hiſpaniam quinque regnis diſtributam, adiecerit magnum Beticæ regnum, quod Granatæ vocant, pace eius dixerim, Poloniæ domui par eſſe non poteſt. Tria enim latiſſima regna hodie complectitur. Tenet Vladislaus ſenior inter fratres regna Hungariæ cum Boemia. Tenet Ioannes Albertus ipſam Poloniam. Alexander frater magnum Lituaniæ Principatum, frater Rege Poloniæ nulla parte minor. Hæc Albertus. Vilnam Lituaniæ metropolim, ac Principis domicilium eſſe, notius eſt, quam à Scholiographo referri debeat. *Podolia*] Vltimi Europę ad Orientem ac Septentrionem anguli, quem Sarmatiam dixere Meridionale latus, quantum eſt inter Thyram, Axiacumque amnes ad Euxinum mare porrectum, & plæriſq; in locis maxime circa littus Ponti etiam vltra Axiacum, Podolia nunc appellatur. *Sponte naſcentis meßis*] Nam, vt refertur, cum ſegetes ſecantur, granis, quæ cadunt ſponte nutriente terra, ſecunda fit meſſis. Tanta ſoli eſt bonitas, atq; aeris temperies. Vnde non mirandum, quod de incolis ſcriptores tradidere, ſcilicet, quod furari quid ſit ignorant: neq; mirantur aliena, neq; ſua diligunt. *Boryſthenides ripæ*] De Boryſthene fluuio, qui Polonis Neper dicitur, & in Bycem paludem ſupra Tauricam, quæ Tartaria appellatur, exoneratur, Herodotum in Melpomene legito. Cęteros prętereo, quod nemo diligentius Herodoto de hoc ſcripſerit fluuio. *Inficiet multo*] Superius quoq; tetigit hanc pugnam Sigiſmundi Polonorum Regis, quâ potitus eſt in Moſcos ad Boryſthenis ripam. Hanc Piſo eleganter deſcripſit in epiſtola quæ circumfertur, ad Ioannem Coritium. Extat item eâ de re doctiſſimi Dantiſci Sylua, in Poetæ noſtri Itinerario, qui per anticipationem hæc retulit. Multo enim ante opus hoc compoſitum fuerat, quam hæc pugna commiſſa fuerit. Sed antequam ederetur, addita inſertaq; operi. plæraq; enim Viennæ Auſtriæ ductu Georgij Collimitij Mathematici, ac Vadiani: Auguſtæ vero Chunradi Peutingeri, mutauit, reſtituit. *Moſcus*] Hamaxobitæ olim, quos nunc Moſcouitas vocant, alij Maſouios malunt. *Nogardia*] Oppidum ad lacum Lymidem, vt à Dantiſco accepi, quem accolæ Moſcorum appellant præter Moſcouiam metropolis, ipſi *Nougartiam* dicunt. Eſt & in Liuonia, vt ſcribit Vadianus, oppidum Mogardia percelebre, eiuſdem prope cum Thule declinationis. Ibi Sole Cancrum tranſeunte adeo tenebræ dilucidæ ſunt, vt teſſerarum iactus in alueolo ludenti facile cernantur. Ita referunt digniſſimi fide mercatores, qui illuc pellium gratia Scythicarum quas exportant, æſtiuo maxime tempore pergunt. *Quærit electra*] Iambus videtur hic in verſu, quem Quintilianus tradit in heroico carmine locum non habere. Sed Maro quoque r. produxit hoc verſu, *Nam tibi Tymbre caput Euandrius abſtulit enſis.* Sed nullibi peccatum, quoniam, teſte Capella, r. ambiguum eſt, quod & à Stoa cap. 1. Epographiæ ſextæ refertur.

Poſſem multa tibi veterum ſignare locorum:
Verum alto me cura rapit, ſic fata, repente
Ad mediam Lunam, vaſtumque acceßimus orbem.
Hic vbi perpetuo ventura in ſecula viuunt
Felices animæ, & quorum cæleſtis origo
Extulit ad Superos mentem, & ſe miſcuit aſtris.
Diuinæ virtutis amor: dumque omnia luſtro,
Ingentem aſpexi cœtum, heroaſque, patreſque,
Magnanimoſque Duces, rebar que videre tuorum
Et genus, & proauos, & quos tulit Auſtria Reges:
Plenis hi calathis bene olentes ſpargere flores
Cælicolæ, hi nectar nitidis diffundere menſis,
Et cantu ductare choros, atque ordine longo

Verum alto me cura rapit]. Scilicet, Qua de futura morte Roberti afficiebatur. *Perpetuo viuunt*]. Omnes fere hæreticos animę ſalutem, hoc eſt, immortalitatem concedere, Tertullianus aſſerit, lib. de reſurrectione. Pauca diui Cypriani verba, quibus adhortatur nos ad cogitandam immortalitatem, plus afficiunt & rapiunt animum, quam arguta de animarum immortalitate diſputatio. De cuius natura diuus Hieronymus in lib. contra Ruffinum, copioſius vero Auguſtinus variis in locis ſcripſere, vt alios prætereum. Si te carmen iuuat, Prudentium adi, ſanctos in Apotheoſi verſus

Digitized by Google

Conſiſtunt alÿ, intextiſque aulæa Britannis
Pendent parietibus, nec non fragrabat Amomo,
Et myrrha plaga ſancta ſitu, iam balſama circum
Sudabant diuerſa locis, felicibus vmbris,
Quicquid habet tellus coſti Panchaia miſit.

verſus de natura animæ lecturus. *Intextiſque aulæa Britannis*] Sic enim nutrici videbantur, cum nulla ſit cœleſtium rerum cum noſtris comparatio. *Amomo*] Amomum herba eſt ſuauiſſimi odoris, non modo in Arabia, ſed in Ponto, Armeniaque naſcens, vt Plinius ſcribit. Cinamomi vero (quod quidam tradunt ſic dictum, quod cortex eius in modum cannæ ſit rotundus & gracilis) Dioſcorides facit plures ſpecies, quæ ab ea regione, cui gentiles ſunt, ſuis quæque nominibus ſeparantur. Reliqua, quando incidimus in cinamomi mentionem, pete ex cap. quinto noni de hiſtoria plantarum apud Theophraſtum: qui, vt & Plinius, exiſtimat fabuloſa eſſe quæ de cinamomi collectione Herodotus retulit. *Myrrha*] Quicquid de myrrha memoratu dignum referri poteſt, Plinius complexus eſt, item Theophraſtus cap. 4. libri iam citati. Albertum noſtrum, vt frequenter, ita nationis odio, vt puto, ſtudioſe nimis Camers taxat, quod Auicennæ de myrrha locum nulla eius mentione in ſuum tranſtulerit opus, quod de vegetabilibus & plantis ſcriptum reliquit. *Balſama*] Legimus de Balſamo Plinium lib. mundanæ hiſtoriæ 12. Theophraſtum lib. modo citato. item Dioſcoridem, quo, eodē Camerte teſte, de balſamo nemo authorum ſcripſit copioſius: meminit quoq; Auicenna, quo cum conuenit Albertus noſter. Adde quæ ſcribunt Strabo, Tacitus, Solinus, Egeſippus. Iuſtinus, Seruius 2. Georgicorum. *Coſti*] Plinius ſcribit, Radix & folium Indis eſt maximo precio. Radix coſti, geſtu feruens, odore eximio, frutice alias inutili, primo ſtatim introitu amnis Indi in Patale inſula. Duo ſunt eius genera, nigrum, &, quod melius, candicans. *Panchaia tellus*] Maro, *Totaque thuriferis Panchaia pinguis harenis*. Claudianus, *Quicquid thuriferis ſpirat Panchaia ſyluis*. Ouidius, *Sit diues Amomo, Cinnamaque Coſtumque ſuum ſudataque ligno Thura ferat, floreſque alios Panchaia tellus.* Panchaia, Perſidis regio, ab Rege Pancheio, vt Probus inquit. Hæc flagrantiſſimo ſolis ſyderi ſubeſt, propterea gignit odoramenta, quæ tunc præſtantia, multaque proueniunt, cum Solis ardoribus in terræ venis humor excoquitur. author eſt Theophraſtus.

Tunc quæ læta dies inquam, quæ gaudia tangunt
Cælicolas, mi Diua refer. Mox talia contra
Incipit: Hinc cauſſa eſt, altum cur vecta per æthram
Luſtraſti Lunam ingentem, ſedeſque piorum,
Scilicet, vt lætoſque Deos, cælumque videres
Expectare diem, atque obitu gaudere Roberti.
Hæc rector ventura mihi Saturnius olim
Prædixit: cum ſancta poli, terraque tenebit
Numina, & in ſolio conſidens Iuppiter alto
Rumpet iter fati, noſtrumque vocabit in aſtra
Phaliſci aphidem, ſedemque dabit, regnumque piorum.
Heu nimium propere raptus mortalibus ille eſt.
Nullus enim Diuum ſuperis acceptior aſtris
Vnquam erit in terris pietate inſignis & haſta.
Ergo cum ſtamen voluant ſua fata ſupremum,
Lætantur, gaudentque ſinu pia Numina talem
Excceptura virum, & veſtigia floribus ornant.
(Sic propere mandata tulit Cyllenius ales)
Qua Superum turmas infra videt altior axis.
Hinc timor, hinc cura nobis, verſamque dolemus
Fatorum ſeriem, & voluentem inimica Tonantem
Concilia, & noſtris cælum procedere damnis
Quis ferat? Interea Nutrix, vt Sole niteſcent
Ardua ſyluarum, perge, & mandata Philippo
Noſtra refer, poſtquam Diis immortalibus ire
Sic viſum, tentet pacem, ſobolique futuræ
Conſulat, & ſauis famæ nec deroget armis.
Dixerat, & feſſo meditantem plurima ſomno
Ilico deſeruit, mediaque euanuit aura.
Tunc ego, me ſimul ac Numen, ſomnuſque reliquit,
Deſilio, e ſtratis, voluenſque hæc omnia mecum
Iuſſa ſequor, magni ſi ſunt hæc vera Roberti,

Rumpet iter fati] Quod in principio decimi ſcribetur.

Nimium propere] Ante diem, vt dici ſolet.

Nullus enim diuum] Laus Roberti à pietate & fortitudine.

Et ſauis famæ nec deroget armis] Hoc eſt, nomini ſuo, quoniam omnino victoriam Deorum voluntate ſit amiſſurus.

Dij prohibite tamen, meliora capeſſere fas eſt,
Nam fari me cogit amor, tu conſule rebus
Dum potes ipſe tuis, atque ori parce ſenili,
Nec morem incuſes: omnes ducuntque trahuntque
In longum ſua verba ſenes. Sic fata, quieuit.

LIBRI OCTAVI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI NONI.

SEquuntur verba Philippi Palatini ad Nutricem, qui narrat etiam prodigia quibus aliquid mali futuri ſuſpicabatur, atq; vt hæc auertantur Iouem orat. Sequitur præparatio belli Norimbergenſium, vbi tertia cauſſa fœderis Sueuici, quam in quarto libro conſulto omiſerat, narratur. Digreſſio ad nauigationem Philippi regis, vbi de eius morte. Inde per reaſſumptionem Norimbergenſium exercitus deſcribitur, & Senatus decreta, ac obiter comitatus Feretti nominis origo. Sequitur Stromari ductoris exercitus oratio ad milites. qui quidem ad Lauphenii obſidionem proficiſcitur, quo poſt crebras pugnas potitur. idem Herbruchium Ætheniumq; occupat. Interea digreſſio eſt ad quædam Cæſaris, Principumq; quorundam geſta. Inibiq; de origine Agenau. item Beyſpech, dum Phylshophenium inuadit, ab Albertinis non ſine cæde reiicitur. Iterum ad geſta Norimbergenſium reuertitur, vbi oppugnatio Neomartij opp. acerrima deſcribitur, vnde inglorij diſceſſerunt. Dum hæc in terris patrantur, Iupiter Deorum Deatumque concilium indicit, vbi Poeta multum in eorundem nomenclatura immoratur. In fine quorundam, qui ex domo Auſtriæ in Deos relati fuerant, nomina recitantur.

AVSTRIADOS LIBER NONVS.

AT Dux tum cæli curſus, tum ſydera voluens
Enarrata animo, terraſque amneſq; fluentes
Miraturq; timetq; ſimul, certumq; putabat
Conſiliis hæc acta Deum, nec numine vano
Prædici, ſummoque trahens ſuſpiria corde,
Nec tu prima (inquit) Vates es facta malorum
Nutrix, nec generis primum tua ſomnia noſtri
Funera prædicunt: per ſumma palatia bubo,
Et diræ vltrices Orci, ſtridoribus altos
Concuſſere arces: mediis penetralibus anguis,
Horrendum dictu, ſquamis, atque ore triſulco
Exiluit, mediumque trahens per inane volumen
Dira lues, thalamum petiit, lectumque iugalem
Tortilibus nodis, ſpirarumque orbibus hauſit.
Inſtamus cuncti, dirumque auertere monſtrum
Conamur gladiis nequicquam. nam ſua poſtquam
Membra thoro poſuit, mediis euanuit auris.
Præterea ex adytis voces, & murmura ſacris
Sylua vbi thuricremas operit operit Tritonidis aras,
Supremum cecinere diem. Sic ore locutus,
Humentes oculos Superum ad conuexa ſupinat,

Atque

IN AVSTRIADOS LIB. IX. SCHOLIA

Iac. Spiegelij.

AT Dux] Philippus Palatinus. *Enarrata*] Quæ omnia non niſi diuino inſtinctu enarrari poterant. *Diræ*] Furiæ, de quibus ſuperius. *Vltrices Orci*] Quod ſontes torqueant. *Lectumque iugalem*] Prodigium futuræ mortis coniugum, ſcilicet Roberti & vxoris. *Spirarumque orbibus hauſit*] Id eſt, defatigauit circum ſpiras trahendo: vel hauſit, id eſt, ita operuit, texit, vt hauſiſſe, id eſt, traxiſſe ad ſeſe videretur. Maro, *ille impiger hauſit Spumantem pateram.* *Monſtrum*] Portentum, prodigium, idem ſignificant, authore Cicerone in diuinatione libro primo.

At quæ Pegnitio] Norimbergenſium exercitum & copias intelligit. Mentionem autem facit ea de re, quia mox bellum Norimbergenſium cum Palatinis ſcripturus eſt, quia intellexerant iam copias contra ſe mouiſſe.

Pegnitio littore] Ripa amnis Pegneſi, qui vrbi influens per medium illam abluit, diuiditque. Ratium tamen & nauigij vtcumque ſolutis niuibus, aut effuſis imbribus, ſociæ vndæ, & confluus

Atque ait, O genitor, qui cœlum & ſydera torques,
Exaudi ſi digna precor, nos reſpice ab alto,
Et noſtri miſerere: potes namque omnia ſolus
Iuppiter, & fati leges abrumpe ſeueras.
Non equidem inuideo, quod Cæſaris acta, ſuumque
Nomen ad aſtra feras, ſed tu genus aſpice noſtrum.
Nil regni curæ eſt, nec te fera deprecor arma,
At quæ Pegnitio properant de littore turmæ,
Iam ſternant bello, & regnum populentur Othonis
Hercynia in magna, pugnaque ardente ſenatus
Diues opum, patria depellat ſede Philippum,
Hanc modo tu prolem ſerues mihi Iuppiter vnam.
Sic fatus, lachrymis pectus madefecit obortis.

Belgarum interea rumor perlabitur vrbes,
Armatas acies mouiſſe in bella ſenatum,
Conſertaque acies inuadere milite Francos.
Germanos olim, Vacioneoſque nepotes
Lata per Herculeam coluiſſe magalia ſyluam,
Et raptu vixiſſe ferunt, non pace, nec vllo
Bello vnquam potuere capi, ſed more ferarum
Aufugere in nemora, & tetris immerſa cauernis
Venatu luſtrare feras, & flectere neruos,
Sylueſtri quondam gens formidanda rapina,
Nullaque vicinis habuit commercia terris,
Sed vacuis regnante antris, monteſque per altos
Inſidias paſſim moliri, ac tendere fraudes,
Vnde iter nefandum nullus, niſi forte coactus
Carpebat nemore immenſo, ſyluaque viator.

Interea monitu magni Iouis, aurea magno
Sceptra ſub imperio, & mundi traduntur habenæ
Auſtriadæ: lætantur agri, lætantur & amnes,
Totaque in aſſuetos effundit Rhætia flores,
Roſcidaque alpina diſtillant arbore mella.
Non læſus nunc pacis amor, ſecurus vbique
Limes, & in tuto ſub Cæſare viuitur ætas.
Dii Regem ſeruate diu, ſeruate nepotes.
Quo me Phœbe rapis? quid me inter bella furentem
Ordiri impellis lachrymas, planctumque mouere?
Iam manibus vis omnis abeſt. ibit ne ſub umbras
Terrarum decus, & iuuenilibus obrutus annis,
Regna ſub aurifero deſerta relinquet Ibero?
Quem flebit Germana cohors, & Belgica pubes,
Cum ſibi Diis vetitum tentabit nauibus æquor.
Heu quantum laudis mors immatura refringet.
Nam ſiue æriſoni pugnator in æquore curſum
Flectat equi, libeat ſeu propugnare ſagitta,
Hic curſu ſuperat cunctos, & certius ictum
Nullus agit: ſiue in nuda certare palæſtra
Mens fuerit, ſeu flumineos ex montibus apros
Impulerit, nullus iuuene eſt animoſior alter.
Quis canat edomitaſque niues, tolerataque belli
Fulmina, & exhauſtos neglecto vertice nimbos?
Quod ſtrages dederit populis, quod vicerit hoſtes,
Dum fera crinitus contra mouet arma Sicamber.

fluus humor intumuerit prorſus impatiens eſt: piſcoſus alias & fertilis amnis, ſapidoque & vario genere piſcium vbertim ſcatens. *Patria depellat ſede Philippum*] Attende ingentem in filium charitatem. Non enim detrectat regno cedere, vt modo filius ſeruetur: quod pauci factitarunt. Cum multo plura occurrant exempla, quibus admonemur, ob diram regnandi libidinem non abſtinuiſſe patres à filiorum morte, propter affectati Principatus ac regni ſuſpicionem.

Acres Francos] Qui erant partium Palatinarum. *Germanos olim*] Hic narratur illa tertia Sueuici fœderis cauſſa à Poeta dilata, de qua lib. quarto ſic dixit, *Tertia iam cauſſa eſt, alio ſed differet alma Calliope. Vacioneos*] A Vacione rege Germanorum, alii Vancionem ſcribunt. *Lata per Herculeam coluiſſe magalia ſyluam*] Sic reſtituimus verſum qui corrupte ita legebatur, *Lata per Hercynias coluiſſe magalia villas.* Cur autem *Herculeam* dixit, proximo libro declaraui. *Aufugere in ſyluas*] Et hic corruptus verſus ſic legendus eſt, *Aufugere in nemora, & tetris immerſa cauernis.*

Non læſus nunc pacis amor] Laudes Cæſaris Maximiliani. *Dii Regem ſeruate diu, ſeruate nepotes. Dii Regem ſeruate diu*] hic faciendum interuallum eſt. Vtitur enim Poeta artificio, dedita opera nomen patris Regis Philippi ſilentio præterire volens, niſi numine Phœbi impulſus, raptuſque coactus fuiſſet ſcribere hic per digreſſionem nauigationem Philippi in Hiſpaniam, tacitumque eius mortis vaticinium.

Vſque adeone Deum manet implacabile fatum,
Grandiaque orſa premit rerum: Iam littore claſſem
Soluerat Oceani, Morinoſque reliquerat alno.

Grandiaque orſa premit rerum] Id eſt, principia, quæ rerum magnarum in eo futura videbantur. Tetigit hæc obiter Roterodamus in Chiliadibus, vbi deplangit immaturum Philippi interitum: colligitque eleganter, neminem eſſe mortalem vſque adeo cœlitibus vicinum, quin bulla ſit.

Cum ſubito ſtrepitum vndarum, tortoſque rudentes
Concuſſor maris & terræ Neptunus ab imo
Hauſit, & in ſumma glaucum caput extulit vnda.
Atque ſuum aſpiciens ingenti claſſe per æquor
Regalem ferri prolem, dignumque ſub vndis
Eſſe Deum, tunc ſecum inquit, Nunquam ne procellis
Liber ero? ſemper ne meos, immanibus Auſtris
Addictus, curis atque æuo deſitus, annos
Diſeruciem? cælo ſi regnat Iuppiter alto,
Patrem habet æternum, nec mitti fulmina ſolus.
Sic etiam triſtes perpendet frigidus vmbras
Frater, vbi feſſo ſortes parat AEacus olli:
Aſt mihi ſorte datum regnum eſt, cui tradere habenas
Alterius verear: quod enim hoc eſt ſæuius vſquam
In terris monſtrum? ventos alit, ardua pulſat
Sydera, & in ſcopulos ſeſe erigit, & vada ſubter
Vela trahit, nautas paſcunt immania cete,
Atque niſi horriſonos æſtus, rabiemque tridenti
Mulcerem, frænumque mari, atque ruentibus vndis
Inijcerem, latas operirent æquora terras,
Nil agit Oceanus, nec amabilis Amphitrite,
Et vitreis tu Dori manes iam cana ſub antris.
Eſt noſter quicunque labor, quem ferre recuſo
Vlterius, regnoque parem, ſociumque vocabo,
Qui nunc per noſtras defertur claſſibus vndas,
Submergamque rates, raptumque in ſede locabo
AEquorea mecum ſubter mare, cuius in alta
Dextera erit vndiſoni dominatrix fuſcina Ponti

Concuſſor] Græci Ennoſigæon dicunt. *Deſitus*] A ſitu formata dictio. Eſt autem ſitus mucor ille, qui propter vetuſtatem contrahitur, vt obſitum dicimus, & rem ſitum contraxiſſe, cum propter vetuſtatem, infecta eſt. Claudianus, *ſqualent immania fœdo Sceptra ſitu. Nec mittit fulmina ſolus*] Quaſi dicat, vicarios habet, vt Summanum, cæteroſque quibus iaciendi fulmina vis attributa eſt. *Sic etiam frigidus frater*] Pluto ſcilicet habet AEacum, Rhadamanthumq;, quib iudicandi officia iniungit.

Aſt mihi ſorte datum regnum eſt] Iupiter, Neptunus, Pluto, fratres germani, regna vniuerſi orbis, ita quidem inter ſe partiti ſunt, vt Ioui cœlum, in quo regnaret ſorte datum ſit. Neptuno obtigit totius oræ maritimæ poteſtas. Plutoni vero in tertiam ſortem inferna obuenerunt. Quamquam vero tres iſti fratres ad hunc modum diuiſa imperia teneant: videntur tamen, quod ait Seruius, cõmunem regni totius habere poteſtatem, ſicut & ipſa elementa, quæ tenent, phyſica ac naturali interſe quadam ratione iunguntur. Quam rem etiam ipſorum numinum ſceptra ſignificare ait: quoniam Iupiter triſido vtatur fulmine, Neptunus tridente, Pluto tricipite Cerbero. Sed & diadema in capite quiſq; pro regni conditione maxime idoneum geſtare perhibetur, quippe Iupiter ſerto, Neptunus cana ac ſpumante, Pluto nigra ac fuructcente cingitur corona. Sic præterea de hac ſortitione Neptuni, & Plutonis, deq; opibus & imperiis vtriuſq;, Cicero ad verbum, Aqua reſtabat, inquit, & terra, vt eſſent ex fabulis tria regna diuiſa. Datum eſt igitur Neptuno alteri Iouis, vt volunt, fratri maritimum omne regnum: nomenque productum, vt Portunus à portu, ita Neptunus à nando, paulum primis literis immutatis. Terrena autem vis omnis, atque natura Diti patri dedicata eſt: qui Dines; vt apud Græcos Pluton, quia & recidunt omnia in terras, & oriuntur ex terris. Sic Cicero, *Ventos alit*] Rationes dicti recenſet: quas breuiter perſtringit Plinius in Procemio ſecundi & triceſimi naturalis hiſtoriæ, Nemo autem eſt, qui ignorat Altanos ventos appellari: cum ex alto, id eſt, mari flare incipiunt: & Apogæos. cum à terra in altum tedeunt. *Nil agit Oceanus*] Pro Deo, pro numine poſuit, vel pro Nereo. *Nec amabilis Amphitrite*] Neptunus vxorem habet Amphitriten Deorum omnium benignam hoſpitam, ac nutricem. Siquidem ſydera paſci, aliqua ab antiquis iam diu recepta, etiam multis argumentis confirmata fuit: opinio quam ſecutus Plinius, in dulcibus aquis Lunæ alimentum eſſe ſcribit; ſicut in marinis Solis. Poteſt idcirco amabilis dici à Poeta. Vel potius referri ad Neptuni amorem, qui hanc deperiit, & fugiente tandem internuncio Delphine potita eſt, iuxta fabulam, quam refert Higynus, & Ouidius in Faſtis. *Dori*] Hæc Nerei vxor fuit, ex quo quinquaginta genuit filias, vt inquit Heſiodus. eadem etiam pro mari ponitur. Maro, *Doris amara ſuas non intermiſceat vndas.*

Sic ait, & curru pro viribus incubat atris
Fluctibus, obſtruſiſque imbre trahit æquore ventos.
Confeſtim tumidi tollantur in æthere montes
Vndarum, pelagique atra vada concita Cauris
Tempeſtate ſonant, & torto vortice raptant
Corpora viſunder trabibus reſoluta fatiſcit

Pro viribus] Pro virili ſua. *Prolem Cyllenida*] Mercurium; à Cyllenio, vt diximus, monte omnium qui ſunt in Arcadia altiſsimo, cui nomen impoſuit Cyllenus Elati filius, vt Pauſanias. vt alii cum Stephano voluit, Nympha Cyllene, quæ illic educauit

Compago, fruſtraque vocant ſacra numina nautæ.
Exoritur nox atra oculis, paſſimque feruntur
Remigia in fluctus, & iam Neptunus, vbi ingens
Rex ſuperans æſtum conflictabatur Iberus
Vt raperet vicinus erat, pronamque ſub æquor
Voluebat puppim, cum Iuppiter æquus ab alto
(Nam Reges, Regumque genus ſibi cura tuendi)
Talibus alloquitur prolem Cyllenida verbis:
I nate, & ſumptis trepida nunc æthere pennis,
Et fratrem æquoreum, qui iam maria omnia prælo
Concitat, aggredere his dictis, atque argue fraudis,
Scilicet imperium pelagi, ſæuumque tridentem
Idcirco ſibi ſorte datum, qui temperet vndas,
Et moueat quocunque velit, ſibi grandia Ponto
Aſſurgant, vt monſtra ſuo, quid noſtra laceſſit
Fulmina? & in Reges audet temerarius ille
Moliri inſidias? noſtra hæc, ſua tentet, & vltra
Haud ſat ws, tacuit. Sumptis Cyllenius alis,
Nec mora, iuſſa facit, ſummiſque ex alpibus amnem
Permenſus Rheni, dein læua extrorſus oberrans
Aurea Geſſoraco flectit talaria Ponto,
Auriferoſque alto quos terret vnda Britannos
Commota, & toto diſiectas æquore puppes
Vidit, & euulſos Neptunum frangere remos,
Atq; hunc magnanimum Regem iam crine tenentem,
Inuadit dictis: Quibus ò Rex Ennoſigæe
Impellis maria alta dolis? non fraudibus vti
Imperium, decet, atque inſtar regnare Tyranni.
Æquora habes, & ſorte datum vibrare tridentem
Per freta, per fluctus, & eo compeſcere Pontum
Quem circum monſtra, & pront Tritones oberrent.
Quid tentas nunc regna Iouis? temerati que temnis
Fulmina, & in reges tantum Deus æquoris, audes
Moliri inſidias: etenim ſunt ſub Ioue magno
Et Reges, Regumque genus: ſic fatus, vt ales
Ad prædam clauſis decurrit ab aere pennis.
Deuolat, & manibus Regem diuulſit ab vndis,
Diſiectaſque rates, atque ipſum ad regna Britanni
Appulit: & ſocios tuta in ſtatione reliquit.

Mercurium, aut ex Ioue peperit, vt ait Coruilius, teſte Parrhaſio. Receptum tamen eſt, Mercurium eſſe Iouis & Maiæ, quæ Pleiones & Atlantis filia fuit, vt apud Græcos Aratus, Maro Higynuſque è noſtris refert. *Trepida ſumptu pennis*] Non dixir, *labere.* Nam labi paulatim ferri ſignificat. Maro. *Labere nympha polo.* Sed dixit, *trepida.* id eſt, feſtinà, velociter vola. Cæterum Mercurius, inquit Seruius, ideo pennas habere dicitur, quia citius omnibus planetis in ortum ſuum recurrit. *Noſtra hæc*] Scilicet Reges, iuxta Horatium, qui ait, *Reges in ipſos Imperium eſt Iouis.* Tradunt Aſtrologi, qui habent Iouem in genitura, magnos Principes fieri, vel Reges. vide ſextum capitulum lib. tertii apud Firmicum, & Pontanum libr. de rebus cœleſtibus quarto. Idem cecinit Heſiodus in principio Theogoniæ. Verum Seneca grauis authot, & amœniſſimi, vt ait Tacitus, ingenij, dixit, *Aut Regem; aut fatuum naſci oportere.* Nam quemadmodum, inquit Rhenanus, noſter, in fatuis, riſu quæcunque fecerint, excipimus, ſic Regum quoque facta nemo non probat. Proinde veriſſimum eſt, facultatibus, licentiaque & aſſentationibus ali Principum vitia. Et niſi ſtulti fuiſſent olim Reges, non eſſent tot libri illorum fatuitatibus referti, hoc eſt factis non tam ſtultis ſæpenumero quam ſceleratis ac impiis cædibus & bellis: quibus in hoc mundo nihil ſtultius, vt explicat Eraſmus in adagio, *Dulce bellum inexpertis*, tum alibi.

Amnem permenſus Rheni] Ita nauigantibus nobis per Rhenum ab Alpibus agendum eſt. extrorſus enim, hoc eſt, læua Belgæ ſunt. *Geſſorato*] Pro Geſſoriaco, id eſt, Belgico, nunc Caleſium vocant. *Auriferos Britannos*] Diuites Arbitror enim ad Regem Britannorum alluſiſſe, eius qui nunc regnat, partem, qui omnium Regum Europæ ditiſſimus auri habitus eſt. Ad quem nos multas Cæſaris Maximiliani iuſſu dictauimus literas, dum ſcribę fungeter officio. Gallorum opes Budæus oſtentat lib. de Aſſe tertio & quarto. *Atque hunc magnanimũ Regem iam crine tenentem*] Innuit hoc ſcito figmento, actum iam de Philippo; cuius res etiam reuera eo venerat, vt extra humanum conſilium & auxilium eſſet, neceſſitatiq; & Deo concedens, ſecuruſque & intrepidus mortem expectaret, Huius fatalis nauigationis curſum eleganter deſcripſit Aloiſius Marlianus. qui ſocius malorum fuit & indiuiduus comes. Is defuncta coniuge, Tudenſem Pontificatum adeptus, in comitiis nuper apud Wormatiam exceſſit è viuis. Extat epiſtola ad Iacobum Bauniſſium, quæ mea nuper opera in lucẽ emerſit, digna enim, vel ob argumẽtum videbatur, vt ad poſteros tranſmitteretur. *Quibus ò Rex Ennoſigæe*] Nuncii fidelitas notatur, qui eiſdẽ met verbis refert, quibus, nuncium peragendum acceperat, vtcumque Maronem imitatus. *Imperiũ*] Sic ſcribendum, & non imperimum, dictio prorſus nihili, vt ſit contentum pro continente. *Inſtar regnare Tyranni*] Vide quæ ſcribit Ariſtot. ca. decimo quarti Politicorum; & quæ illic Iacobus, Faber adnotauit. Pulchre Seneca, vt tyrannus à Rege diſtat. proſequitur libro de clementia primo. Ad tyrannum & non bonum principem pertinet Phorini monitum, cum ſicis apud Lucanum, Ptolemæum alloquitur, *Ius & fas multos faciunt Ptolemæe nocentes: dat pœnas laudata fides.* & poſt, *Sydera terra vt diſtant, & flamma mari, ſic vtile recto. Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere iuſta Incipit, euertitque arces reſpectus honeſti. Libertas ſcelerum eſt quæ regna inuiſa tuetur, Sublatuſque modus gladiis.* &

infra; *Exeat aulam Qui vult eſſe pius, virtus & ſumma poteſtas Non coeunt, ſemper metuet quem ſæua pudebunt.* E diuerſo ad bonum Principem, & non ad tyrannum pertinet Claudiani ad Honorium monitum, quod haud grauabor adſcribere, cum id aureo carmine Poeta elegantiſſ. complexus ſit, & Zaſii illius magni in iure noſtro ſacerdotis ſanctum deſiderium mentem ſubeat, dum inquit, Quam bene ſe haberet, ſi celeberrima huiuſmodi carmina, diuino ſcripta ingenio, Principibus Romanis tam operoſe ingererentur, quàm ſolet frequenter eius poteſtas (laxatis aliquando modeſtiæ habenis) per blandimenta fortaſſe, vel ſupra immenſum efferri & extolli. Sic autem inter alia Claudianus Imperatorem hortatur, *Tu licet extremos late dominere per Indos, Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent, Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris ira, Seruitii patiere iugum, tolerabis iniquas Interius leges: tunc omnia iure tenebis, Quum poteris Rex eſſe tui.* Et paulo poſt, *Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti. Tu ciuem, patremque geras, tu conſule cunctis, Nec tibi, nec tua te moueant, ſed publica vota. In commune iubes ſi quid, cenſeſve tenendum. Primus iuſſa ſubit: tunc obſeruantior æqui Fit populus, nec ferre vetat, quum viderit ipſum Authorem parere ſibi, componitur orbis Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valent, quam vita regētu.* Et quę ſequuntur. *Temerataque temnis Fulmina*] Quaſi dicat, temeritate tua videris Iouis fulmina contemnere. *Etenim ſunt ſub Ioue magno Et Reges*] Quomodò & in arcanis literis ſcriptum legimus, *Cor regis in manu Dei.* Et alibi, *Cornua in manibus ei*[illegible], pro eo quod eſt, *regna*, vt eſt moris ſcripturarum, authore Hieronymo. *Ad regna Britani*] Marlianus Exclamatum eſt, inquit, à nautis, terra, terra, omnes nos læto clamore terram ſalutauimus. Erat terra Anglia, ſinus caput Portani vocatur. Quod ſi à nautis prætteritus fuiſſet, vt minimo minus fuit, locus ille, in certam & ineuitabilem mortem ferebamur. Nam nec nauis vlterius contra tempeſtatem, quæ & tota die & nocte debacchata eſt, ſtare poterat, & altera die in vada Flandriæ etiam nolentes trudebamur. Hæc ille.

Tunc ſale tabentes artus, atque humida paſſim
Tanſtra Caledonio exponunt in littore Belgæ,
Armaque arenoſo pandunt naualia campo,
Et Phœbo ſiccantur opes, & regia gaza.
Nox ruit, interea curarum voluitur æſtu
Neptunus, triſtem compeſcere neſcius iram.
Concilium indicit: ſimul at vox lapſa per vndas
Aequoreæ venere Dei, & ſcopuloſa frequentant
Oceano in medio vitrei prætoria Regis.
Tunc Rex pumiceo conſidens turbidus antro,
Regna Iouis monitu dudum temerata recenſet,
Egregiamque ſibi dolet abſtraxiſſe rapinam
Mercurium. Elatis aderat reuerentia verbis.
Exorti paſſim fremitus & murmura vulgo,
Sed vanum tentare Iouem: ſic agmine facto
Deſæuitum vndis, & rupto limite Ponti
Belgica ab effuſo demergitur æquore tellus.
Diffugiunt matres, preſſoſque ad pectora natos
Exportant, trepidique ſenes, timidæque puellæ
A rapidis vectantur equis, pars acta quadrigis
Excipitur, præuenta freto ſub gurgite moles
Omnis abit, monumenta patrum ſtant vulſa metallis
Marmora Synadis ſubter freta, ſic tuga rupit
Herculeus labor, & Bethym diuulſit ab Aphris.

Caledonio in littore] Id eſt, Britannico. Nam Caledonia ſylua Ptolemæo eſt in Britania. Vnde etiam Ouidius *Britannos* Caledonios appellat. Non enim ea in parte, vbi Caledonia ſylua eſt, factum eſt naufragium: ſed idcirco dixit, quia omnes ſic per hoc epithetum intelliguntur. In hunc Caledoniæ receſſum appulſus Vlyſſes àram poſuit, Solino teſte, de qua libro primo diximus. Non tacendum, & in Ætolis vrbem eſſe Calidonem, iuxta Euenum amnem. Verum vocabula ſyllabis dinoſci. Nā Calidon, vt notauit Vadianus, pro Ætolio oppido penult. corripit: pro Britanniæ ſylua producit, ô litera correpta, teſtes aduocat Lucanum & Martialem quanquam ſint, qui è litera ſcribendum contendant, vt Poeta fecit. *Vitrei prætoria regis*] Sumpta ſimilitudine à prætoribus, ad quos edicto publico omnes conueniunt, Aſconius, veteres, inquit, omnem magiſtratum cui pareret exercitus prætorem appellauerunt vnde & prætorium tabernaculum eius, & in caſtris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Cū igitur Imperium Romanum ad monarchiam deuenit, Principes Romani equitem vnum Romanum prætoriæ cohorti, aut cohortibus etiam præfecerunt, & prætorio ſuo, id eſt, aulæ, quam lingua vulgaris hoſpitium regis appellat. Vnde præfectus prætorio hodie dici poteſt, qui magnus magiſter hoſpitiū, ſeu, vt noſtri, domus vel curiæ dicitur, teſte Budæo. Cæterum, cum plebi, vt Liuius ſcribit, ad conſulatum factus eſſet aditus, viciſſim patribus conceſſum eſt, vt prætorem crearent, qui à præeſſendo (vt voluit Feneſtella) prætor dicitur. Varro à præeundo dictum putat, de cuius poteſtate pluribus Feneſtella. Iuuenalis prætorem pro Imperatore poſuit, & alicubi pro eodem Conſulem & Prætorem. Id quod adnotatu dignum putauit, Budæus aſſerit, libro Annotationum in Pandectas.

Elatis aderat reuerentia verbis] Multum enim intereſt, cuius ore verba proferantur. Nam ſi idem à paupere dicatur, idem à rege, nō eſſe idem videbitur, vt innuit apud Euripidem Hecuba his verbis, Eraſmo interprete, ad Vlyſſem loquēs, Si vel male hæc authoritas dicat tua Flectet, quod à leuibus profecta oratio, & à probatis, non idem valet eadem. *Deſæuitum vndis*] Veritas eſt, & puto latentem Poetam illuuionem illam Oceani ſignaſſe, quę patrum noſtrorum memoria ſexaginta annis fere

nis fere elapſis contigit, qua multa millia paſſuum continentis Oceanus ſubmerſit. Vbi ipſi vidimus adhuc eminentia domorum ac templorum cacumina, turreſque. Vnde nentiquam abhorree à vero quod Ariſtoteles in Meteoris tradidit, perpetuam eſſe viciſſitudinem in, terrę, mariumq; ſitu & circa partes variatione. Accedit libro vltimo Strabo, Plinius ſecundo, Mela primo, Solinus cap. quartodecimo, Ouidins Transformat. quinto & decimo, cæteri. Ex recentioribus Pootanus in Meteoris. Poeta noſter in primo. *Vulſa*] Eruta, *Synadiis metallis*] Id eſt, precioſis lapidicinis & marmorariis. Nam Synadiũ marmor in maximo precio habitum fuit apud antiquos. Metallum autem de omni materia dici poteſt: quod alia poſt aliam inueniatur. verbi gratia, inuento auro; poſtea inuenitur argentum, poſt argentum plumbum: abuſiue tamen ad marmorum venas, vt ita dicam, transferimus. *Herculeus Labor*] Quod naturæ varietate cootigit, priſca fabuloſitas tribuit Herculi. Scilicet, Iunctos olim, vt Mela ait, perpetuo iugo diremiſſe colles, atque ita excluſum antea mole montium Oceanum, ad quæ nunc inundat admiſſum.

Dum Rex vndarum hæc agitat manſuraq; in æuum
Vincla aperit Ponti, terraſque inuadit apertas,
Maturare fugam iubet Aliger: ilicet omnes
Stauratam læto propellunt remige claſſem.
Iamque Caledoniæ radunt confinia terræ,
Ingenteſque vident flexus, quibus irrigat agros,
Mobileque exultans inſeritur Alaunius æquor.
Hinc Iſacæ curſum, & latis Durotriges aruis,
Obliquique vndas Tamari, Volebamque relinquunt,
Arduaque effugiunt prærupti ſaxa Gobæi,
Præcipiteſque dolis Venetos, Ligerimque ſiniſtrum,
Et quos diues alit verſis Aquitania campis.
Iamque ſinum ingentem prælerlabuntur, & ima
Littora, & acceſſu maris exundare Garumnam
Proſpiciunt, motamque æſtus per fluminis Antron,
Miraturque noua Tarbellicus incola Pontum
Claſſe premi, & pulſi currunt rumore Rutent,
Vt Pyrenæos conceſſum attingere montes,
Heſperiam ingenti nautæ clamore ſalutant,
Cantaber, & velox correptis Vardulus armis
Aduentu trepidant, atque auro concolor Aſtur
Montanis exultat equis, cum præpete Leucos
Tranſabiit curſu ſcopulos, longique remenſa eſt
Ingentes Nerti rupes, fæcundaque radens
Marmora Caſſiteo Minii ratis hæſit in vnda,
Vltimaque Heſperia, & populi per littora claſſem
Callæci excipiunt læti, & fatalia Regi
Rex ſenior ſceptri conceſſit iura nocentis.

Aliger] Mercurius. *Stauratam*] Pro inſtauraram, id eſt, redintegratam. Nam Varro ait, Macrobio teſte, inſtaurare eſſe inſtar nouare. *Caledoniæ terræ.*] Id eſt, Britannicæ. Poeta eleganter à Britannia vſque ad extremam Hiſpaniæ plagam, vbi Gallici ſunt nauigationem deſcribit. *Alaunius*] Prolomæo Britanniæ fluuius, & Alauni populi diuerſi ab Alanis.

Tamari] Ptolemæo Tamara. Melæ Tamaris flumen ſecundum, vt ait, Arotebratum portum, de quo Strabo libro 3. *Gobæi*] Promontorii. *Præcipiteſque dolis Venetos*] Populi maritimæ in Galliæ oræ, quos Cæſar nauali prælio in poteſtatem redegit. Vocat autem præcipites dolis, quia legatos, quod nomen, vt ipſe Cæſar ait, ad omnes nationes ſanctum, inuiolatumque ſemper fuiſſet, retentos in vincula conieccrint. Reliqua de Venetis apud eum. Sed & Veneti Adriatici hoc nomine male audiunt. lege orationẽ Ludouici Heliani ad Maximilianum. *Ligerimque ſiniſtrum*) Fluuius eſt Narbonenſis potiſſimus, qui prouinciam eam à cætera Gallia diducit. *Aquitania*] Gallia omnis, inquit Plinius comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnib. maxime diſtincta: à Scalde ad Sequaniem Belgica: ab eo ad Garũnam Celtica, eademq; Lugdunenſis: inde ad Pyrenæi mõtis excurſum Aquitania, Armorica ante dicta eſt. Vadianus hodie à Gallis *Guienne* vocari ſcribit. Volaterranus tradit Aquitanos à cæteris Gallis corporibus & lingua differre, magiſque Hiſpanis ſimiles, quibus finitimi ſunt. *Verſis Campis*] Perinde fertilibus. *Exundare Garumnam*] Vnde more ipſius pelagi. ſæuientis exurgens iactat nauigantes. Meminere huius multi; nemo tamen, vt refert Vadianus, de eo diligẽtius Mela ſcripſit. Verba non adſcripſi, quod author ſit vulgatiſſimus, & impeditum eius opus Vadiani ſcholis explicatum. *Antron motam per fluminis æſtus*] Ex eodem hic locus ſumptus eſt; vbi de Garumna loquens, In eo eſt inſula, inquit. Antros nomine, quam pendere & attolli aquis increſcentibus ideo incolæ exiſtimant, quia cum videatur editior aquis obiacet: vbi ſe fluctus impleuit, illam operit, & quæ ſequuntur.

Tarbellicus] Nunc Tarinenſis ad Aturi oſtia prope Pyrenæos, ait Volaterranus. *Rutent*] Nunc Rutenenſes eodem authore, inter Aquitanos antiquos nomen ſeruantes. *Vt Pyrenæos*] Hoc eſt, mare, quod è regione Pyrennæorũ eſt, qui Galliam ab Hiſpania diuidunt. *Heſperiam*] Hiſpaniam. Sunt enim Heſperiæ duæ Lege Seruium primo Æneidos ſuper illud, *Eſt locus Heſperiam.* *Cantaber*] Cantabri ſitu locorum inter vltimas Hiſpanorum connumerantur gentes, ab Auguſto ſubiugati, quorum tamen & peior & altior & magis pertinax in rebellando animus fuit. vt dicit Florus: & Horatius alludens, *Cantaber ſera domitus catena.* Oroſius multa de Cãtabrico bello libro ſexto ſcribit, Eutropius ſeptimo, Suetonius in Auguſto. Laudes Cantabrorum Sillius cecinit libro tertio & quinto. Mela inquit, Cantabrorum aliquot populi, amneſq; ſunt, ſed quorum nomina noſtro ore cõcipi nequeãt. Quod argumẽtum eſt, longe à Romana lingua, aliena eos tum ſermone vſos

fuiſſe. *Velox*] Agilis, manũ promptus. *Vardulus*] Eundem cum cantabris, eodem autore, tractum tenent Varduli. *Atque auro concolor Aſtur*] Eodem epitheto vtitur Sillius, *Sed ſcelerum cauſſas aperit Deus, improbus Aſtur Viſceribus lacere telluris mergitur imis. Et redit infelix effoſſo concolor auro.* Auſtures enim, quorum tractus Auſtria nomen habet, olim gens aurifodinis nobilitata, & equis: quod Poeta notat, dicens, *Montanus exultat equis. Prepete curſu*] Eſt enim equis illis, qui Aſturcones vocantur, patria lingua Chineæ, noſtra, vt puta, *Genneter*, non vulgaris in curſu gradus, vt ait Plinius. Sunt autem inutiles bello. Sillius, *His paruus ſonipes, nec Marti notus, at idem aut inconcuſſo glomerat veſtigia dorſo*, aut molli pacata celer trahit eſſeda collo. *Leucos ſcopulos*] Trileucos geographiæ tabulæ habent. *Nereus*] Citerioris, quæ & Tarraconenſis, Hiſpaniæ promontorium, quod occidentalis & borealis Hiſpaniæ lateris finis eſt. Nunc ſancta Maria finis terræ dicitur, vt ſcribit Volater. Porro in Tarraconenſi ſunt hæc regna, quæ vni tamen Carolo parent. Nauarræ, quod inter Cantabros continetur: Caſtellæ, quod inter Callæcos & Aſtures: Aragoniæ, quod inter Celtiberos ac Tarraconenſes. Volaterranus. *Marmora fæcunda Caſſitero*] Signat inſulas Caſſiterides Ptolemæo numero decem, à ſtanni copia: quæ iam deſiit, & in proxima nunc Britannia cernitur, vt dicit idem Volater. Græcis Caſſiteros ſtannum dicitur. De his Plinius in quarto. Strabo tertio. Mela eodem. Solinus c.36. Diodor. Siculus ſexto. *Minij*] A Minii abundantia in illis terris Minio amni nomen datum eſt. Lege Iuſtinum. *Populi Callaici*] Pro Callæci, diuiſa diphtongo, tenent inferiora littora vſq; ad Nerium promõtorium. Horum eſt Flauium Brigantium Ptolemæo, Antonino autem Brigantium tantum, nunc Compoſtella, prope quam ſancti Iacobi, vt ait Volat. oraculum. *Rex Senior*] Ferdinandus ſocer. *Regi*] Philippo genero. *Fatalia iura*] Qui paulo poſt in Hiſpania obiit.

Heu regnum inuiſum Superis, heu claſſe petitas
Præcipiti ſantes terras, quis temperet ægras
A lachrymis oculos? quis ſingultantia corda
Leniat? O felix quantum ſperare iubebant
Te fortaſſe Dei, quantumuis improba fati
Abſtulit Heſperia, & noctis dimerſit acerba.
Namque ſub occaſu quæ ſunt, Salemque cadentem
Aſpiciunt, quaque alta polo complectitur Arctos,
Quicquid & ad Siculos exporrigit Itala tellus
Imperii fines iam dudum ſceptra petebant
Belgica, ſub leges vnius Regis itura.
Vlterius vetuit ventura retexere Apollo
Fata Deum: tu nunc, penes eſt quem latius vnum
In terris regnum, ſis ô Germanice Cæſar
Fortunæ exactor: tua te regat ardua virtus.
Orta cadunt, finis cunctis mortalibus idem,
Anguſtique dies, & vita precaria noſtra eſt.
At Martis nos vrget opus, iam creuerat æquus
Pacis amor populis, vitamque fugarat agreſtem,
Et mores domuit vetitos, Sueuumq; rebellem
Impulit ad leges, cum Norica caſtra ſenatu
Inſigni ac terra alma viris ſe iunxit iniſdem
Fœderibus, magnis factis & rebus adeſſe
Sollicita Auſtriadæ: quæ poſtquam ſenſit iniquo
Marte Palatinum vrgeri, ſopitaque nondum
Extiterant odia, atq; augendi regna cupido,
Arma parant Patres, variiſq; agitata ſenatu
Conſiliis ſunt bella prius, qui cenſuit vrbis
Delectum fieri, & validam dare nomina pubem.

Vlterius vetuit] Noluit aperte prædicere mortem Philippi, vetitus à numine, ne ſcilicet, malorum futurorum præſcientia, antequam venirent, augeremur fictum eſt. Vel

Ventura] Dixit, reſpiciens ad filios, quorum magnitudo immenſa futura erat. *Tu nunc, penes eſt*] Apoſtrophe ad Cæſarem, quem dicit eſſe debere moderatorem fortunæ, & quantum in rebus humanis poſſit proſpicere, quę non niſi virtute, ac animi magnitudine ſuperari poteſt. *Orta cadunt*] Hæc ſententia mundo data eſt, hæc Dei lex eſt, vt omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant, vt infirmentur fortia, & magna minuantur, vt cum infirmata & diminuta fuerint, finiantur, dicit Cyprianus contra Demetrianum. *Finis cunctis mortalibus idem*] Sententia catholica, & à poetis celebrata. Videlicet, *Huc primus & vltimus ordo. Tendimus huc omnes*] Hæc eſt domus vltima, & quod pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, regumque turres. *Anguſti dies*] Breue tempus. Siquidem, vt idem in eundem eleganter ſcribit, in ortu adhuc ſuo ad finem natiuitas properat: ſic quodcunque nunc naſcitur, mundi ipſius ſenectute degenerat, vt nemo mirari debeat, ſingula cœpiſſe in mundo deficere, cum totus ipſe iam mundus in defectione ſit & in fine. *Et vita precaria noſtra eſt*] Hoc eſt, cuius vſura precario fruimur, cum in arbitrio alterius poſitum ſit, eam cum vult, repetendi. Apuleius, Quid ad precariam vitam me reducitis? Vlpianus, precarium diffinit, id eſſe, quod precibus petentis vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui conceſſit, patitur. Vnde precariam rem dixerunt, quæ quaſi commodato accepta ſit, & iuris alieni cenſeatur. Ouidius de Acheloo, *Quid fure te credis, falſum qui verſus in anguem Arma aliena moues, quem forma precaria celat.* Donatus ait, petimus precario, poſcit

poſcimus imperioſe, poſtulamus iure. *At Martis nos vrget opus*] Senſus eſt. Plura canerem in hanc ſententiam, niſi inchoatum opus vrgeret.

Iam croceis Aurora rotis ſurgebat Eoo
Littore, & auricomo terræ iam Sole micabant,
Stromarus Eurydamas conſenſu in bella ſenatus
Deſcribit populos, obſeruantiſſimus æqui
Qui fuit, & dextra nullis æquandus, & armis,
Primus inire aciem, poſtremus cedere pugna,
Militia ſollers, qui formam, & tempora norat,
Seu ducendus erat denſos equitatus in hoſtes,
Seu frænanda manus, tardamque laceſſere pugnam
Vtilius, durumque in cornua vertere Martem.
Iamque ſub Alerto miles conuenerat vdo
(Hoc campo eſt nomen) gentemq; moratur agreſtem,
Falcatoſque axes, quos prætor agebat Homertes.
Prima cohors Scythia criſtatam more gerebat
Caſsida, & induta horreſcit femoralibus areis,
Aſpera fuſtibalo committens bella cruento.
Quæ ſequitur pileis non aſpernabilis haſta,
Intortos operit crines Syriiſque thiaris
Pro clypeis huic gerra manu, vaſtique dolones,
Et mos gemmato mucronem annectere baltheo,
Quas regit aſper equo, pedibuſque in Marte Seleucus.
Pone ſubit gens bella atrox, quæ membra Siſyrnis
Contegit, & crurum tenus exarmata refulget,
Eoque acres inuadit Acinace pugnas.

Stromarus Eurydamas] Stromarus nomen proprium & verum. Eurydamas, vt quæ ſequuntur, Homertes, Seleucus, ficta ſunt nomina, per quæ vera ſignificantur: quæ ipſe inueſtigaſſem, ſi commodum fuiſſet. *Alerto vdo*] Nam quatuor fontes illum irrigant, Lege Celtem cap. quarto, Norinbergæ. Hoc campo eſt nomen Teutonice; *Haller VVyſs*. Arbitror ego nomen prato à familia *Hallerorum* obueniſſe. Locus is quingentis paſſibus longitudine pater, latitudine anguſtior. Idem ſcribit Celtes. *Gerra*] Id eſt, Cetra, pharetris ſubterpendentibus, vt ait Herodotus libr. ſeptimo, vbi armaturam Perſarum refert. Porro gerræ, inquit Feſtus, crates vimineæ. Athenienſes cum Syracuſas obſiderent, & crebro gerras poſcerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Vnde factum eſt, vt gerræ pro nugis & contemptu dicantur. *Dolones*] Seruius lib. ſeptimo ſuper illud, *Pila manu, ſæuoſque gerunt in bella dolones*, dicit, dolonem flagellum eſſe, intra cuius virgam latet pugio: à fallendo græce dictum, id eſt dolo, quod decipiat ferro, cum ſpeciem ligni præferat. Tranquillus in Claudio, Reperti & equeſtris ordinis duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro, præſtolantes alter vt egreſſum theatro, alter vt ſacrificantem apud Martis ædem adoriretur. *Siſyrnis*] Herodotus li. modo citato, Caſpii, inquit, Siſyrnis, quod eſt genus penulæ, induti, arcus gentili more arundineos geſtabant, & acinaces. Horatius acinacem pro omni gladio vſurpauit, vt interpretes vno ore referunt, Ode ſeptima & viceſima primi carminum. Varia armorum genera in Sauroſtichi Enarrat. retulimus.

Quarta autem legio pardorum pellibus harmos
Veſtit, arundineas & certatura ſagittas
Saxo acuit, capreæque vibrat tela horrida cornu,
Hæc ſub Atocle meret. Duxiſſe Autharchida quintam
Sternacem referunt, ſolita eſt quæ montibus altis
Fraxinea timidas defigere dorcadas haſta.
Hæc pellem auritæ frontis geſtabat equinæ
Voluentis per inane iubas, quæ vertice ſummo
Dependent, aureſque vtrinque ad tempora vibrant.

Pardorum] Sunt pardi pantherarum mares. Quidam ab iis pantheras ſolo candore diſcernunt. Solinus ſcribit pardorum adulterinis coitibus degenerare partus leænarum, & leones quidem procreari, ſed ignobiles. Meminit & Plinius libro 8. Hos adulterinos coitus leænarum cum pardis eleganti carmine Claudianus in conſulatu Manlii Theodori complexus eſt: quod Camers ante me adnotauit in Solinum. *Capreæ cornu*] Significat arcum, cuius extremitates cornuum caprearum mucrone ornantur non modo, ſed vt fortiores etiam ſint. *Hæc ſub Atocle merent*] Hoc loco ſine diphthongo ſcribendum, vt vel ipſa ſyllabæ ratio admonet. Sic Lucanus. *ære merent paruo*. Nam merere, pugnare eſt, vnde emeriti milites, qui completis ſtipendiis militiæ ſacramento ſoluti ſunt. Maro in Georgicis, Emeritos boues appellauit, vt Claud. iugales. *Autharchida*] Autharchi filia. Vterque Homerus fingit Pentheſileam aduerſus Græcos ad bellum Troianum veniſſe.

Armati aſtabant omnes, Martemque ciebant.
Interea Patres ſublimis in arce Dianæ
Conueniunt, agitantque feri primordia belli.
Et tandem Arſanes fecit ſic verba ſenatu:
Quandoquidem ardentes animos, aciemque videmus,
Facto opus eſt Patres, Cæſar nos fœdere iunctos
Iam vocat, impatiensque moram, tempuſque ſubinde
Conſiliis labi: veſtros ſint fata Sagunti

Sublimis in arce Dianæ] Multi referunt in arce fuiſſe Dianæ templũ. Meminit Celtes autor non ineruditus in deſcriptione vrbis Norimbergenſis. *Arſanes*] Fictum & hoc nomen. Sequuntur autem tres Orationes. Prima perſuadet, quam primũ mouenda caſtra, nec conſiliis nimium tempus terendum, Cæſarique coniungendum exercitũ. Secunda perſuadet, vt flam-

Ante oculos, nam dum Rhateia conſulit agros
Roma Patres, Quintum cunctatoremque requirit,
Interiit flamma, & Tyrio gens victa Tyranno.
Quare cum primum pubem deducere ab vrbe
Decretum vobis, ex templo caſtra petendum
Auſtriadæ reor, & ſociis ſocia arma cateruis
Iungendum ſic nos Aquilis victricibus vrbes
Deuictas fauſto repetemus, & oppida bello.

ma à patria, ſiue ab occupatis oppidis belli remoueatur, petendam Palatini patriam: diluitque conſilium Arſanæ de iungendis copijs. Ità enim ad patriam tuendam, Palatinæ copiæ reuocabuntur: vtiturque Hannibalis exẽplo. Tertia oratio, quæ vtramque opinionem refellit, multis probat argumentis, Ducis Othonis oppida inuadenda eſſe. *Senatu*] Senatui. Libuit de ſenatu, ſenatoribuſque aliquanto latius ſcribere: quod res alioqui cognitu digna, non cuilibet obuia eſt, & in errorem tracta, digna flagris, Budeo cenſore, Accurſij ignorantia, vel certe confidentia. Senatum à Romulo inſtitutum fuiſſe Liuius teſtatur his verbis, Cum iam virium haud pœniteret, cõſilium deinde viribus parat. Centum crear ſenatores, ſiue quia is numerus ſatis erat: quia ſine ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. Patres certe ab honore, Patriciique progenies eorum appellati. Hic ſenatus paolo poſt in duas velut factiones, maiorum ſcilicet, minorumque gentium, & ex centenario ducenarius factus eſt. De qua quidem appellatione maiorum minorumque gentium idem Liuius meminit, vbi de Tarquinio Priſco, & de Tarquinio Superbo eius filio loquitur. Erat autem vnus in ſenatu, qui Princeps ſenatus diceb atur. Quanta autem auctoritas ſenatus fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab vrbe condita. Senator nomen ordinis erat, non magiſtratus. Tres enim erant ordines Romæ, Senatorius, Equeſtris, & Plebeius. Ordo Senatorius ampliſſimus ordo vocabatur. Cicero pro domo ſua ad Pontifices, Quid cum Senatum pro me non modo propugnare ampliſſimum ordinem, ſed etiam plorare & ſupplicare mutata veſte prohiberent, ne tum quidem ius erat? Et de Prouincus conſularibus, Reduxit me cum illo in gratiam ordo ampliſſimus. Itidem ſæpe Liuius. & Paulus in l. nutu. de legat. tertio. Maieſtatem eius ordinis dignationemq; Liuius proſequitur. Varia autem Senatus legendi ratio fuit diuerſis temporibus. Nec prætereũdum ſilentio, in rebus momentoſis, aut ad exemplum pertinentibus, Senatores non minus centum Senatuſconſultum facere poterant, vt videtur ex Liuio. Verum duo Senatuſconſulta vno die non fiebant: id quod, innuit Capitolinus in Maximino. Quomodo autem Senatores in Senatum ire cogerentur. Cicero Philippica prima docet. Prehendi Senatores iuſſu Conſulis poterant. Lege Valerium libro quinto, Gellium quarto. Idem Gellius libro duodecimo docet, quid ſit prehendere, & qui magiſtratus prehenſionem, quique vocationem habuerint, & qui vtrunque, aut etiam neutrum. Cæterum intercedere Senatuſconſulto Tribuni pleb. poterant, vt ex Liuio & Tacito conſtat: vt cautum erat in duodecim tabulis. De Senatu Senatoribuſque plutibus refert Budæus, vnde hæc obiter excerpſimus, in copioſiſſima annotatione l. vltimæ de Senatoribus. *Veſtros ſint fata Sagunti*] Ab exemplo Eſt autem Saguntum Hiſpaniarum oppidum vltra flumen. Iberum paſſus mille ferme à mari, oriundi à Zacyntho inſula dicuntur. Author Liuius libro primo ſecundi belli Punici. Sillius Saguntum eleganter in primo quoque deſcribit. *Rhateia*] Cur ſic, iam dictum eſt. *Roma conſulit*] Alluſum ad illud vulgariſſimum, Dum Romani conſulunt, Saguntum perditur. Florus ait, Non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt, de quo more lege Feneſtellam. *Patres*] Senatores, quorum collegium Romani, vt Plutarchus author eſt, Patres Conſcriptos appellabant. Quod nomen & dignitatis plurimum, & inuidiæ minimum præ ſe fert Sed ab initio tantum Patres dicti: poſtea à ſcriptis in eum ordinem, pluribus patres cõſcripti vocati ſunt. Vnde Feſtus, Patres dicti ſunt, inquit, qui ſunt Patricii generis: Conſcripti, qui in ſenatũ ſcriptis ſunt annotati. *Aegros*] Tardos. *Quintum cunctatorem*] Hoc eſt, dum Q. Fabium cum collegis in Aphricam mittit ad percunctandos Carthaginenſes, publicone conſilio Hannibal Saguntum oppugnaſſet? Cætera Liuius libro modo citato. Vnde *cunctatorem*, expone, *percunctatorem*. Sunt enim proprie cunctatores, vt à Budæo didicimus, qui Pythagoricorum verbo Echemythi vocantur: quod ſignificat, ſermonis homines parciſſimos, qui aures duas habere ſe, vnicam linguam in cauſſis etiam publicis meminerint.

Interiit flamma] Florus de Saguntinis lib. ſecundo loquens, Interim iam nouem menſibus feſſi, inquit, fame, machinis, ferro, & igne. Verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum deſuper ſe, ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro & igne corrumpunt. Idem feciſſe aliquando Cappadoces ſcribit Iuſtinus. Hac clade Saguntinorum nihil eſt cantatius. Scribunt enim eam ferè omnes tam Latini quam Græci, Liuius. Plutarchus, Appianus, Polybius, Eutropius, Oroſius, Auguſtinus, Sillius, Valerius Maximus. Quotas, vt vulgo ait, non vbique aſſcripſimus, quas ſuo more Camers non negligit quoniam authores, qui nunc prodeunt denuo, ferunt indices ſecum locupletes. *Tyrio tyranno*] Hannibali, cuius mores Sillius deſcribit in principio primi, ibi, *Ingenio motus auidus*. & Liuius aliquanto latius.

His dictis tacuit, contra ſic ore locutus
Sauldos Aliter nobis ſententia Patres
Ingruit, ad Rheni ripas, & regna Philippi
Signa volent, populentq; agros, face cuncta manuq;

Amilcarides] Hannibal Amilcaris filius, eius qui cognomento *Barch* dictus eſt, primamque ſecundum filium inter duces Pœnos gloriam obtinuit.

Sidonia Pyrſa] Carthaginis arcis, quæ

Hoſtili

Hoſtili inuadant: ſic Martis fulmina noſtris
Arcebunt humeris, cogentq; redire paternos
Quemque lares, ſtabit ſpes interrupta Roberto,
Quem patriæ reuocabit amor, curaq; parentis.
Sic & Amilcarides Byrſæ, remeauit ad arcem
Sidoniæ, Tyrios quateret cum machina muros
Auſoniæ, & duras ferret cum Scipio leges.
Quod iunctis tentanda ſenex legionibus arma
Conſulit Arſanes, tutum eſt, maiore nec vlla
Auſpicio ſunt bella quidem: quid? ne indigus vlla
Cæſar opis? noſtriſque ſimul ſua facta putatis
Digna admiſceri? furijs agitatus in hoſtem,
Lantgraphius ſolus vadit. iam viribus acer
Albertus fert arma ſuis: nos ire veremur
Qua fortuna Duces alios trahit, & Deus vrget.
Quare agite ò Patres, quamprimum auellere ſigna,
Hoſtileſque inuadere agros, Rhenumque iubete.
Sic ait. ancipiti trepidabat curia motu.
Tum quiſque antiqui ſpectabat in ora Gerarchi,
Cui non conſilio quemquam Germanica tellus,
Eloquioq; tulit ſimilem: ſed tempus, & arcta
Res ſuadent paucis, quid ſentiat edere verbis.

quæ ita appellabatur in edito loco vrbis ſita. lege Appianum.

Duras ferret cum Scipio leges] Id eſt, conditiones pacis, ſuper quibus inter ipſos colloquium fuit. de qua tamen non conuenit. Viſæ Hannibali iniquiores. vnde *duras* dixit. lege authores ſupra citatos. *Furijs agitatus*] Attende, vt hunc Principem ſemper furioſum in libello inducit. *Acer*] Significat celerem, auſterum, ſeuerum, vehementem, prouidum, diligentem quæ omnia huic Principi quadrant.

Curia] Curia locus eſt, vt Feſtus Pompeius inquit, vbi publicas curas gerebant. Itidem Varro & Nonius aſſerunt. à cura deductum nomen affirmantes. Inde Curiales dicti, qui de Curia ſunt, vt tribules qui de tribu: & municipes, qui de municipio Curio, magiſter curię appellatur, cui cura eſt eorum quæ ad curiam pertinent.

Antiqui] Iam annis grauis: ne vereris dixeris, cum quadam fere contumelia. Antiquus enim fere ſemper exprimitur cum quadam dignitate.

Spectabat in ora] Apud antiquiſſimos Romanorum, vt à Valerio Maximo, & à Gellio relatum eſt, neque generi, neque pecuniæ præſtantior honor tribui, quam ætati, ſolitus. maioreſque natu à minoribus colebantur, ad Deum prope & parentum vicem. Atque in omni loco, inq; omni ſpecie honoris priores, potioreſque habiti. *Cui non conſilio*] Huius affert Ariſtoteles rationem, quod iuuenis rudis ſit earum rerum quæ in vita verſantur. Vnde Claudianus eleganter, *Tenero tractari pectore neſcit Publica maieſtas*, & Poeta inferius, *forſanque viderer Rerum vſu, & canis paulo ſapientior annis*, Siquidem ætate prudentiores reddimur.

Si poſſet noſtrum peragi ſine ſanguine bellum,
Et martis conceptus amor, ferrumque ſileret,
Conſulerem Patres aliter, forſanque viderer
Rerum vſu, & canis paulo ſapientior annis:
Sed poſtquam duro decretum eſt cernere ferro,
Statq; acies campo ſublatis horrida telis,
Maturanda via eſt, neque enim aduerſabor ineſſe
Vim dicto Arſanæ, ſed mutant tempora leges.
Vndique Mars ſæuit, quis enim non inuida contra
Budoris fert arma Ducem? ceruicibus olli
Cuncta domans, terror, Virthymbergentius inſtat:
Parte alia inuaſit Cubos non ſegnior illo
Lantgraphius, villas qui ſternit & oppida flammis.
Nec memoro Auſtriadem magnũ, modo quẽ nemus atrum
Victorem bello vidit, trepidumq; Robertum
Deuictis pugnæ ſpoliantem turbine caſtris.
Nunc autem Helſatiam inuaſit, campoſq; Feretri.
Sic memorant: Dictator vbi cum vicerit hoſtes
Iulius, extemplo Romani nominis, altam
Erexit quercum, poſuitq; hoſtilia tela,
Maſtrucas, ſagaq; & virgatas margine pallas,
Vnde & ab erecto (ſi verax fama) tropheo
Nunc priſca aſciſcunt veteres cognomina terræ.
Quare illi haud opus externis, qui cuncta ſubegit
Inniti auxilijs, nec Rhenum inuadere, noſtram
Ad rem conducit, quando maioribus armis

Mutant leges] Scilicet militiæ.

Campoſq; Feretri] Comitatum Ferretenſem intelligit. Eſt is in Helſatia & patria lingua *Phyrt* vocantur. Innuit autem efficta hiſtoria Feretri comitatum, non Ferreti, vt nunc vocant appellandum eſſe. *Dictator Iulius*] Plutarchus in Probl. Dictator, inquit, creatus omnium magiſtratuum Imperium inhibet, ad ſeſeque transfert, præterquam tribunorum plebis. Hi enim ſoli dictatore creato non ceſſant. Cicero regnum apppellat perpetuam Cæſaris dictaturam, quæ poſt mortem Cæſaris Senatuſconſulto ſublata eſt in perpetuum. Lege eundem in Philippica prima. *Romani nominis*] Scilicet Pheretri: quo nomine Romani vtuntur. quamquam græcum magis arbitrarer. Nam Græci Pheretra appellant omnia quæ in pompa aliqua feruntur. vt ſunt Deorum hominumque imagines, argentum, aurum, hoſtium ſpolia, Quid autem Feretrum apud Romanos

Ille laceſſitur, Ducibuſque potentibus hæret.
Quin potius noſtras confinia ad oppida vires
Vertamus, magnique antiqua in Pergama Othonis.
Nam cum debilibus diſcedens liquerit vrbes
Præſidiis (fama eſt) Rhenumque petiuerit hoſtis,
Huc iter vrgendum eſt, huc dirigat armipotentes
Eurydamas populos, & anhelet Martius ardor.
Noſtra hæc ſunt, hæc noſtra inquam, ciueſque tyranno
Oppreſſos, duplices ad ſydera tendere palmas
Cernere erit, veſtramque manum, ferrumque vocantes.

fuerit, declarant verba Liuij, libr. ab Vrbe condita primo. Spolia, inquit, ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte feretro gerens in Capitolium aſcendit: ibiq; quum ea ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul cum dono, deſignauit dono Iouis fines, cognomenq; addidit Deo, Iupiter Feretri, & quæ ſequuntur.

Maſtrucas] Genus veſtis Caſtrenſis eſt, quo Sardi plurimum vtebantur. Quintilianus dicit cap. decimo primi Inſtitutionum Oratoriarum, ex induſtria Ciceronem peregrino hoc vocabulo vſum. Idem maſtrugatos latrunculos dixit, de prouinciis Conſularibus. *Saga*] Militaris veſtis genus, vnde ſagati milites dicti. Maro, *virgatis lucent ſagulis. Virgatas margine pallas*] Seruius ait, Palla eſt veſtis muliebris deducta vſque ad veſtigia. Nonius quoque, Palla, inquit, eſt honeſtæ mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium. Viris autem etiam in Gallia peculiaris erat, Martiali teſte, *Dimidiaſque nates Gallica palla tegit. Margine*] Id eſt, in extremitate, in limbo, lineis quibuſdam ad virgarum ſimilitudinem variegatas diſtinctaſque. *Quare illi*] Scilicet Cæſari. *Haud opus externis, qui cuncta ſubegit.* Carmen ex bono exemplari ſic legendum reſtituimus.

Talia dicenti, quamquam vox diſſona vulgi,
Aſſenſere Patres, campoſque inuadere Othonis
Eurydamanta iubent: qui poſtquam ſe appulit illuc,
Perluſtrat loca cuncta oculis, munitaque caſtra
Diſponens, fido circumdedit agmina vallo,
Atque ita per noctem ſomnos captauit opacam
Miles, & excubiis caſtrorum cura per vmbras
Demandata, iubar donec ſplendentis olympi
Elargitum ægris oriens ſua lumina terris.
Vt primum lux alma polo, Phœbeaque lampas
Emicuit, cunctos iuſſit conſiſtere in armis,

Atque ait, O ſocij, & bello ſpectata iuuentus,
Veſtra diu quæ iam tantum reſpublica Martem
Ordiri cupiit, ferroque extendere fines,
His poſita eſt manibus, quarum tollenda per ora
Virtute eſt hominum, quæ tanto impenſius inſtat,
Maior amor quanto eſt patriæ, pietaſque ſuorum.
Nec vos magnanimi robur deterreat hoſtis,
Noricaque innumeræ tremefacta per arua phalanges.
Nam vigor, atque animi virtus non plurima vincunt
Agmina, & à magnis oritur victoria factis.
Audendum eſt ergo ciues. Quid Suſa ſagittis
Horrida commemorem? & frænantes æquora Perſas
Spartanos timuiſſe Duces, & mœnia Dyrces
Exæquata ſolo? & fuſam per cærula claſſem?
Vnde etiam tali lætam Salamina triumpho
Accipimus, pulſumque Aſiæ per littora Xerxem?
Nec te prætereo felix Numantia bello,
Quæ quondam victus poſitis hoſtilibus armis
Pace abijt fœda, quam non tulit aſpera Roma.
Hi parua ceſſere manu, nec profuit olli
Vndique concitum genus, & diſcordia mundi
Agmina Achemenio medicantia tela veneno.
Quid vos exemplis intentos demoror armis?
Velle ſat eſt ſocij, magnis ornare triumphis
Vos decet egregiam patriam, veſtrumque ſenatum.
Aduolat Hercynia crudelis valle Boemus

Maior amor quanto eſt patria] Quantum animorum, viriumque patriæ charitas ſumminiſtret, intelliges ex Iuſtini verbis, quæ commode mox adſcribam. Habes alia apud Valerium exempla. *Suſa*] Fuerunt regia vetus Perſarum à Dario Hyſtaſpis filio condita, vt autor eſt Plinius. Tradit Strabo Suſam partem eſſe Perſiæ, quæ Suſa habet vrbem clariſſimam huius vrbis meminit Lucanus, & Propertius, vterque libro ſecundo.

Horrida ſagittis] Quoniam, vt diximus, Perſæ & Parthi, omneſque fere Orientis gentes ſagittis bella conficiunt, vt autor eſt Plinius.

Spartanos timuiſſe Duces] Vt Leonidam, qui cum trecentis millibus commilitonibus ad Thermophylarum anguſtias cecidit. Lege Iuſtinum & Val. Maximum. Herodotus in Polyhymnia varie hanc narrat hiſtoriam recitatque epigrammata interfectorum.

Mœnia Dyrces] Id eſt, Thebanos Duces. Epaminundam. De quo Thebani

Auxi-

Auxilio,qui vrbes tueatur,& arua Philippi.
Num pauor hic animis illabitur? eſtis in armis
Nequicquam virtute pari? lethi ô mihi vultus
Laudandi ſemper,dignię in prælia motus.
Noſco truces geſtus, noſco ora petentia Martem,
Non aliis tam Roma viris vrbs principiorem
AEquauit cœlo,tenui cum Marte Quirinus
Cruſtumeroſque, Atinamque,& pauperis oppida Bolæ
Vicit,& Auſonio cum retulit arma Tonanti.
Nos etiam parui ſuimus , nunc ſancta precemur
Numina, dent faciles curſus, & cœpta ſecundent.
Non deerunt Decii,& victu contentus agreſti
Fabricius,ſæuię ardentia fulmina Brenni.
Quare agite,æternum bello (ni templa penatum,
Et Diui indigetes, & ſacri numina fontis
Penitij ſordeſcit amor,patriaę futurum
Ornamentum animis abiit)perquirite famam.

bani occupandæ vrbis Lacedæmoniorum ſpem cœperunt : non tamen aggredi incautos potuerunt. Quippe ſenes,& cætera imbellis ætas , cum aduentum hoſtium perſenſiſſent , in ipſis portarum anguſtiis armati occurrunt, & aduerſus quindecim milia militum non amplius centum iam effœtæ ætatis viri pugnæ ſe offerunt : tantum animorum , viriumque patriæ, & penarum conſpectus ſubminiſtrat. Pauci ſuſtinuere ſenes aciem , cui par ante diem vniuerſa iuuentus eſſe non potuit. In eo prælio duo Duces hoſtium cecidere, ſcribit Iuſtinus. *Exæquata ſolo*] Reſpexit ad tempora ſua , hoc eſt , quæ nunc diruta ſunt. *Salamina*] Pomponius, In Attide,inquit , inſula eſt nota ſtupro Helenæ & Salaminis , excidio claſſis Perſicæ notior. De Perſarum ad Salaminem clade. lege, ſi vis Plutarchum in Themiſtocle , & Iuſtinum libro ſecundo. *Nec te prætereo felix Numantia bello*] Quippe quæ ſine muro , ſine turribus , modice edito in tumulo apud flumen Durium ſituatā, quatuor milibus Celtiberorum, quadraginta milium exercitum per annos quatuordecim ſola ſuſtinuit. nec ſuſtinuit modo,ſed ſæuius aliquanto perculit,pudendis fœderibus affecit.autor Florus: qui paulo poſt de Hoſtilio quoque ſic ſcribit, Hoſtilium deinde Mancinum, hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt , vt ne oculos quidem,aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret : tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis , cum ad internecionem ſæuire potuiſſent, & quæ ſequuntur. Cæterum cum Floro concordant Eutropius, & Oroſius. Plinius, & Liuius aliter de numero Romanorum occiſorum. *Manu*] Pro manui. *Olli*] Scilicet Xerxi. *Achæmenio veneno*] Achæmenis ſagittis veneno infectis,Propertius, *Non tot Achæmenis armantur Suſa ſagittis.* Achæmeniæ à Parthorum Rege Achæmene,quibus peculiare erat , vt dictum eſt, ſpicula venenare. *Quid vos exemplis*] Hoc eſt, argumentis à ſimili:quibus conſtat ſæpiſſime hominum pugnatorum virtute accidiſſe , vt prauæ copiæ maximas fuderint fugaueríntque.

Aduolat Hercynia] Tacitæ obiectioni reſponſio. *Quirinus*] Romulus cur ſic dictus fuerit , docet Ouidius ſecundo Faſtorum. *Tenui Marte*] Paruis copiis. *Cruſtumeroſque, Atinamque, & pauperis oppida Bolæ*] Romuli victorias latiſſime referunt Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſecundo , & Liuius primo. *Auſonio Tonanti*] Ioui Feretrio,de quo ſupra,eiuſque nominis ratione plura ſcribit Propertius penultima elegia quarti, item Plutarchus , & Feſtus Pompeius , & præter alios Valerius Maximus. *Retulit arma*] Hoc eſt,ſpolia ſuſpendit,quæ opima dicebantur , lege Varronem , & Plutarchum , Valerium , ac Propertium locis iam citatis. *Non deerunt Decii*] Id eſt,qui inſtar Deciorum pro ſalute reipublicæ ſe deuouebunt. *Victu contentus agreſti*] Vnde Claudianus. *Contentus honeſto Fabricius paruo ſpernebat munera Regum.* Id ſcribunt omnes,& notius eſt quam referri debeat. Habeat Cæſar Carolus Fabricios , & victor gentium erit. Vtinam non ſint,qui non admodum magno pondo auri fidem poſtponant, cum Fabricius oblatam ſibi à Rege Imperii partem repudiarit. *Sæui Brenni*] De hoc ſatis multa Iuſtinus libro quarto & viceſimo,& Plutarchus in Vita Marii. *Peguicii*] Vt ſupra,& ſic caſtigatior habet liber:poteſt tamen legi etiam Pegueſi , de quo in principio huius mentio facta eſt.

Vix ea finierat,cum pubes omnis ad auram
Vulpigeras quaſſare haſtas, & promere Martis
Venturi ſignum : reboant ſuper æthera voces,
Tympanaque & lituis Mauors accenditur æreis.
Non aliter furor hos agitat,quam ſi ſua Ianus
Belliferrati reſeraret limina templi,
Cum Mars indomitus,centumque euinctus ahenis
Frangit clauſtra,acuitę animos in bella ſurentes.
At contra vt rumor Boiorum venit ad oras ,
Inuaſitque aures magni vaga fama Roberti,
Illico delectos equites,peditumque cohortem
Tyrcnum auxilio miſit,qui finibus hoſtem
Eiciant pauidaſque vrbes tueantur Othonis.
Sin paribus ſignis nequeant ſe fidere,campo

Belliferrati] Sic Maro , *Belliferrato, rupit Saturnia poſtes.* *Cum Mars indomitus*] Alludit ad templum Iani, de quo Liuius, Dionyſius, Maro, Silius, Ouidius, Claudianus, Seruius, Macrobius, Florus, cæteri. Quoties Ianus clauſus fuerit,ſcribit Florus in fine, meminit Auguſtinus libr. ciuitatis.3. Auguſto imperante tertio Iani porta clauſa eſt. cuius rei elegan-

Detrectent pugnam, donec fulgentibus armis
Subſidium gelido Boiemus conuehat Albi.

Nec mora, perrexere Duces, verbiſque pauentes
Ambibant populos, nec non munimina bello
Inſtaurant, vrbeſque nouant, & mœnia condunt.
Præterea ſyluas Teutiſco more recidunt,
Annoſam taxum, ſcabriſq; è rupibus ornos
Robora, coniferumque genus, tiliaſque ſequaces,
Et patula ad Superos tollentem brachia fagum,
Obiiciuntque viis ſyluarum, & compita claudunt,
Tranſuerſiſque negant trabibus popularier hoſtem.

Lauphenii interea Eurydamas ad mœnia tendit,
Et tormenta vehit belli, vetitaſque recludit
Connexu trabium valles, iter obice victor
Pandit inacceſſum, ſyluarumque ardua tandem
Egreditur, campoq; phalanges ſiſtit aperto.
Vt longe armorum ſonitus, ſtrepituſque pauentis
Quadrupedantum aures hoſtis perculſit equorum,
Tunc armati omnes, turreſque, & mœnia complent,
Saxaque ſubuectant humeris, vaſtoſque molares.
At Cyrus armipotens iuuenum lecta agmina bello
Inſtruit, & dictis ciues affatur amicis,

Vos ô bellorum decus, & fortiſſima pubes,
Haud nos puluereo Martem committere campo,
Sed portis inſtare decet, muriſque cruenta
Deiicere arma manu, clypeoſque effringere ſaxis,
Exiguum oſtentant præſentia belli laborem,
Cum victis pugnare datur, vulgoq; coacto
Arma inter ſyluas, & acutos ſumere dumos.
Vos modo ſollicitas de pectore demite curas.
Iam ciues, capite arma citi, date tela per hoſtes
Intrepidi, & circum vis Martia perfremat vrbem.

Dixerat. Interea Eurydamas ad mœnia tendit,
Caſtraque ſubiecto munit fidiſſima campo,
Qua miſſas poterant audire, & reddere voces.

Interea placidam ſuadens nox atra quietem
Præcipitat, reteguque polum creſcentibus vmbris.
Tum vero Eurydamas animo vigilante volutans,
Quis modus ad pugnam, quo belli exordia ſumat
Principio, & quæ ſit ſternendis machina muris
Aptior, inſomnem totam producere noctem,
Atque diem, belli cupidus, Phœbumque morari.
Nec pugna præſentis erat modo cura, ſed olli
Rumpebant altos Neomartia mœnia ſomnos.
Nec non Lauphenida, ſimul & Cyrus vndique muros
Luſtrare, & pugnas ſecum conferre futuras.

Nox abit interea, tunc Segduneia pubes
Arma capit, totiſque fremunt denſa agmina caſtris.
Iam ſtrepit omnis ager, reſonant clangore tubarum
Hercyniæ valles, tam ſigna vndantia contra
Aſpiceres vrbem inferri, ceu ſub mare Delphin
Turbam agit æquoream, & fauces inuadit Abydi:
Sic denſi ad muros belli cum mole feruntur,
Conuectantque humeris ſcalas, Vulcaniaque vrbi

Tor-

ter meminit in fine ſexti Oroſius. Nota ſunt Horatii carmina, *Ianum Quirini clauſit*, & cætera ex quintadecima quarti carminum. Sub hac in toto orbe armotum ceſſatione, Rex pacificus, Chriſtus Deus & homo, ex virgine naſci dignatus eſt. *Boiemus*] Nam ex Boemina copias ſtipendio conduxerat Palatinus, de quibus ſuo loco dicemus. Scribitur autem & Bohemus, & Boemus, & Bœmus per diphthongum.

Præterea ſyluas] Morem Germanorum tangit, qui cum bella ingruunt, ſyluarum compita tranſuerſis trabibus intercludunt.

At Cyrus] Qui præſidii loco erat.

Inſomnem producere noctem] Alibi diximus quæ pertinent ad boni Ducis officium. *Neomartia mœnia*] Quia erat oppidum munitiſſimum, teutonice, *Nevvmarck*. Cætera enim captu facilia videbantur, illud autem difficillimum, vt contigit. Nam inde, vt inferius deſcribitur, re infecta diſceſſit.

Segduneia pubes] Norimbergenſis. Nam Segodonum à Ptolemæo nominatam Norimbergam, dicit Celtes.

Seu ſub mare Delphin] Græca dictio Delphin, qua longo vſu pro latina vtimur, ait Camers. De Delphinis ſic Maro 5. Æneidos, *Prælia ludo Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando*

Car-

Tormenta impellunt, monſtrum damnabile terris,
Quod ferri, lapidumq́ globos iaculatur, & ignes
Nube diem, & terra obtexens caligine Solem.
Inuentum Germane tuum, ſic & noua ſemper
Ingenia extundant varias mortalibus artes.
Vtque vrbem contra elatis procedere ſignis
Viſa acies, ſtaurant portas, & mœnia firmant
Lauphenidæ, iaciuntq́ ingentia ſaxa, ſuperq́
Horreſcunt pilis, abiguntq́, & ſanguinis atri
Rore madent enſes: inſtant hi frangere portas,
Vellereq́ arato ſtridentes cardine poſtes.
Incæpto iy crebra telorum grandine pellunt
Audaces animos: ſic fluctus fluctibus altos
Cernimus vrgeri, colliſaq́ littora clamant,
Pumicibuſq́ cauis ſonitum mare reddit anhelans.

Carpathium, Libycumq́ ſecant, luduntq́ per vndas. Delphinorum formam ſic eleganter explicat Ouidius tertio Metamorph. libro, *Falcata nouiſſima cauda eſt, Qualia dimidia ſinuantur cornua Lunæ, Vndique dant ſaltus, multaq́ aſpergine rorant, Emergunt iterum, redeuntq́ ſub æquora rurſus, Inq́ chori ludunt ſpeciem, laſciuaq́ iactant Corpora, & acceptum patulis mare naribus efflant.* Celeritatem autẽ innando, quę prouerbio locum dedit, Delphinũ nare edoces, eleganter deſcribit Manilius quinto Aſtronomicon, vt non minus eleganter eorum impetũ in piſces reliquos: vnde Poetæ comparatio. Cecinit Papinius nono Thebaidos, *Qualis cæruleis tumido ſub gurgite terror Piſcibus, arcani quoties deuexa profundi Scrutantem Delphina vident, fugit omnis in imos Turba lacus, viridesq́ metu ſtipantur in algas, Nec prius emerſi, quam ſumma per æquora flexus Emicet, & viſis malit certare carinis.* Ibidem Sillius libr. 15. *rapidis ceu bellua ponti Per longum ſterilis ad paſtus iactata profundo Aeſtuat, & luſtrans natantem in gurgite prædam, Cum procul in fluctu piſcem male ſaucia vidit Abſorbet late permixtum piſcibus æquor.* Ex Homero vtraque comparatio ſumpta eſt, inquit idem Camers. Hinc contrario ſenſu prouerbiali figura in Diris ſuis à Marone dictum eſt, *Ante lupos rapient hædi, vituli ante leones, Delphini fugient piſces, aquilæ ante columbas.* Reliqua de Delphinis Plinius lib. 8. Ariſtoteles de Natura Animalium. Solinus cap. 22. de Boſporo Thracio inquit, Hæc profunda Delphinas plurimos habent. *Abydi*] Abydos vrbs Leandri amore pernobilis: extat de hoc ipſo amore apud Muſæum libellus, idem apud Ouidiũ perelegans Epiſtola.

Vulcania tormenta] bombardas intelligit. *Inuentum Germane tuum*] Fato quodam Germanica ingenia cæteris præſtant in ære tractando: vt abſoluta, quæ quotidie edunt opera, docent. Inſigniter autem, diuina illa Impreſſoria ars, Argentorati primum per Ioann. Mentel, *Scotti* noſtri auum, anno Chriſti 1444. inuenta teſtatur ſimul cum bombarda. Cuius inuentionem multi monacho conceſſerunt: alii cuidam Petro, vt refert Irenicus lib. 4. cap. 9. quod de Inuentione Bombardarum inſcriptum eſt. Eodem authore, Annus tunc mileſimus & ſupra trecenteſimum octuageſimus agebatur, quando Bombardarum tonitrua à Germanis ſunt reperta. Exteri deuouent & execrantur authorem: qui minime tamen memoria debita defraudari debet: quod phyſica ratione rem omnium (vt fatear) quæ crudelitatis impulſu ſibi ipſi mortalitas noſtra excogitauit, crudeliſſimam repererit: cum autores turpiſſimarum, nefandiſſimarumq́; rerum, ſuos repererint admiratores, vtinam non etiam ſtudioſos ſectatores, profecto digni, vt ictu bombardici fulminis eant in puluerem. Eleganti carmine bombardæ deſcriptionem cõcluſit Catanæus: quod cum alii commentariis ſuis adſcripſerint, ipſe breuitatis ſtudio prætериui.

Iam paſſim ſurit effuſis Mars ſæuus habenis
Vndiq́ ferri acies, fractarumq́ æra pulſat
Scalarum fragor, atque armorum caſus ab alto
Increbreſcit, humiq́ ſuper ruit arma virum vir.
Nec timet euentum belli criſtatus Homertes,
Sed fera ſectilibus committit bella dolabris.
Agmina pone acris pugnant gerrata Seleuci.
Parte alia Autharchis muros inuadit, & vrget,
Et trepidantem altis impellit Athoclea verbis.
Quid differs ſegnis? grandi num voce tonantem
Audis Chortebum? pugna qui prouocat, & te
Nominat ignauum? ſi quis pudor, arripe telum.
Talibus affantem verbis, & plura volentem
Dicere, tranſadigit vibratum Autharchida ferrum,
Emiſſaq́ animam truſit ſub tartara voce.
Tunc paulo concuſſi animi, retroq́ relabi
Segdunæa cohors viſa eſt: contra horrida tela
Lauphenidæ iaciunt; madet atro ſanguine tellus.
Effurit Eurydamas, & quadrupedante ſuperbus

Humiq́ ſuper ruit arma virum vir] Hoc eſt, vir cadit humi ſuper arma virum, pro virorum.

Chortebum] Alii codices Chorebum habent, emaculatus Chortebus. Vtrũque meo iudicio ſtare poteſt. Nam vt hic Poeta primam producit, ita Maro alicubi in ſimili nomine corripuit. Verum in nominibus propriis, præſertim non eandem perſonam ſignificantibus licentiæ locus eſt.

Sæuit equo, largiſq; fluunt ſudoribus harmi.
Sic modo victores, modo victi Martis alumnum
Conſumpſere diem, bellumq; ita nocte diremptum eſt.

At Cyrus exactam cædem, patriaq; futuros
Agnoſcens caſus, nec ſpes erat vnde vocaret
Auxilium, hortatur miſeros ſe dedere ciues.
Sic etiam cunctis viſum eſt, cum craſtinus ortus
Fulſerit, & nigras aurora fugauerit vmbras
Legatos mitti, pacemq;, & fœdera poſci.

Tertia iam lux alma polo ſplendebat Eoo,
Panduntur portæ, turmas inducit ouantes
Eurydamas, lætiq; omnes Pæana canebant,
Auſpiciis Diuum acceptis, & Marte ſecundo.

Protinus Herbruchi fines, atq; arua peragrat
Althenij victor, putriq; immerſus arena
Metatur caſtra, & crebro poſt mœnia lapſu
Exæquata ſolo, turreſq;, minaſq; reuulſas
Vi potitur, cum ſexta dies iam pila teneret
Infeſta, & dubijs fremeret Bellona ſub armis.

Dumq; ea iam trepidos, non æquo Marte geruntur
Phalſgraphidas contra, non ſegnius arma potentis
Cocchenis ad gelidas erecta Neapolis vndas
Vlrici patitur, tandem victricia tela
Mechymoli in campis feſſus diffuderat vrbis,
Armorumq; graui paulum laxauerat æſtu.
Parte alia infeſti populata per arua Soberni
Sæuit Alexander, premit indignatus Adechum
Rugorum Princeps: ſed longe animoſior armis
Cæſar in extrema pugnabat Agenoris ora,
Nomine corrupto, quæ nunc Agenota dicta eſt.
Fertur enim Cadmus, iuſſu vagus exul ab oris
Phœnicum, Europam quærens, & furta Tonantis,
Hunc coluiſſe locum, atq; ſui de nomine gentem
Appellaſſe patris, qua etiam gentilibus aris
Sacra repertores celebrant Phœnicia Diuos.
Hanc pretio memorant emptam, magniq; reuulſam
Imperio Auſtriadæ, multi q; fluentibus annis
Dura Palatini perpeſſam ſceptra tyranni.
Hanc ſubito ſine Marte capit: ſic mœnia ciues
Colmarij Auſtriadæ pandunt: ſic hoſpita Bari
Fit pubes, multoq; viri, innupſaq; puellæ
Vndiq; ſpumantes turmis crateras Iaccho
Cæſareis fruſtum Cereris, zythumq; propinant,
Grandiſq; expotant mellitis pocula Medi.
Nec mora Sonchauios montes, penituſq; repoſtam
Alcratium petiit, victor, læuaq; per oram
Imperat Helſatia Cæſar, recipitq; Philippo
Ablatas vrbes quondam, populoſq; pauentes
Componit, mulcetq; animos, clauſamq; reſignat
Iuſtitiam, & ſanctis confirmat legibus vrbes.

At Phylshophenium, Phylſi de nomine dictam
Fluminis, atq; vnda quod Rhæticus alluit Iſter,
Byſpeiches dum Marte premis, tentatq; potiri:
Inuadunt forſes meditantem talia ciues,

Pugna

Dumq; ea iam trepidos] Nunc ad alios Principes, quos interim pugnaſſe veriſimile erat, egreditur. Vel repetitio eſt, non ſine arte & exemplo.

Neapolis] Noua ciuitas, quam noſtra tempeſtate nobilitauit Petrus Guntherus, non modici inter eruditos, & iuxta bonos viros nominis.

Cocchenis] Qui & Coquus, vt in Necchari deſcriptione commemorauimus. *Vlrici*] Ducis VVyrtembergenſis. *Mechymoli in campis*] Pro, ad campos, ſic enim bonum habet exemplar. Meminit huius in fine ſexti.

Soberni Alexander] Dux Bauariæ.

Adechum Rugorum Princeps] Marggrauius Caſimirus. *Fertur enim Cadmus*] Fingit Agenoiam regionem quæ vltra Rhenum eſt inter Marram & Sornam fluuios, nunc *Hagenavv* dicitur, ab Agenore nomen vendicaſſe: & dictam Agenoriam, ſed per ætatem paulum immutato vocabulo dici nunc Hagenoiam. *Iuſſu*] Scilicet Patris Agenoris. Nam alibi etiam ſcriptum vidi, iuſſu patris. Tamen priorem lectionem non improbo. *Sacra repertores celebrant Phœnicia Diuos*] Hoc eſt, ſacra quæ fiunt Phœnicum more Diis repertoribus, qui reperiendis rebus amiſſis præſunt, vel quos ob huiuſmodi cauſſam inuocamus.

Tyranni] Id eſt, domini: ſic Maro, *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.* *Ciues Colmarii*] Colmariam, qui ab auſpicio columbarum dictam volunt, Columbariã ſcribunt. Alii à claua Herculis, quã illic temulentus perdidit, nomen inditum fabulantur, ad inſigne vrbis quo etiamnum vtuntur reſpicientes. Sed mihi merum commentum videtur.

Argu-

Pugnatumq́; diu, atq; anceps certamen vtrinq;
Extiterat: tandem multa cum cæde ſuorum
Hoſtis abit, vetitam linquens inglorius vrbem.
Sic paſſim horrendi crudeſcit Martis Enyo,
Totaq; lethiſero mota eſt Germania bello.

Argentuariã olim in Sauroſtichi Enarrationibus diximus. Irenicus in dictione Argentuaria dicit aliis patriã meam Seleſtadium Argentuaria n intelligi: ex eo, quia ſex ab Argentina diſtet miliaribus. *Bar*] Declarauimus locũ lib. proximo. *Zythumq́; propinant*] Id eſt, Ceruiſiam. Nam quæ Ceruiſia apud nos appellatur, apud Ægyptios dicitur Zythum. Columella de cultu hortorum, *Vt Peluſiaci proritet pocula Zythi.* Apud Hiſpanos Cerea, Plinius eſt author. Vſos autem Germanos hoc potus genere, ſcribit etiam Strabo. Fit autem ex frugibus coctis, & lupo ſalictario: recentiores lupulum vocant. *Melliti pocula Medi*] Aliud genus potionis, quo Boemi ac Pannonii plurimum vtuntur, dulce eſt, quoniam incoctum, vt arbitror: etiam mel admiſcetur: vulgus *Medonem* vocat.

Nec minus vmbriferos trepidare per auia Francos
Aſpiceres, cum viſa palam vexilla per auras,
Hoſtilíq; premi Neomartia mœnia pube,
Quæ vallo ingenti, & multis legionibus acer
Cinxerat Eurydamas: & iam Sol aureus orbi
Bis noctem intulerat, bis luce fugauerat vmbras,
Cum fruſtra fortuna loci tentata remanſit,
Vixq; intra iactum micuerunt agmina teli.
Tunc Cymmon nocte in media, atq; ſilentibus vmbris
Multa animo voluens, ſimul atq; aurora nitentem
Rettulit alma diem, coram ſic omnibus inquit,
Incaſſum ô ſocij bellum tentamus, aperto
Marte negant pugnam, ſolum certamina muris
Expectant auidi: dextra ſunt vndiq; montes,
Aeriíq; horrent ſcopuli, non altius OEta
Tollitur, aut timidis vitanda Ceraunia nautis.
Ad læuam in planos ad nos qua panditur agros
Defendunt turres, & propugnacla, minæq;
Murorum ingentes, pulſantiáq; ardua nubes.
Quid terimus tempus? non ſi Phlegraia tellus
Rurſus centimanos agitaret in arma gigantes,
Demoliri vnquam poteris, vel vincere bello
Hanc vrbem Erydamas: & quam reor eſſe nocentem
Præcipitanda mora eſt, aderunt, ſic fama vagatur,
Indomitæ gentes pugna, totusq; Roberti
Albis in auxilium vacua vehit agmina Praga.
Noſco equidem crudele genus, certandoq́; quantum
In clypeum ſurgat, quantasq́; effundat habenas
Irarum, à nobis Dij talem auertite peſtem,
Et prohibete nefas. Dicentem talia toruo
Spectabat vultu Eurydamas, ſimulataq́; norat
Pectora, quo bellum ſatale auerteret vrbe,
Namq; Palatinis occultum ſemper adhæſit
Partibus, atq; animo fautor remouebat ab armis,
Quem contra Eurydamas ſtantem ſic turbidus inquit,
Si tantum factis Cymmon, dextraq; valeres
Quantum omnes ſuperas ore, excellisq; loquendo,
Sub iuga veniſſent Byſalthæ, & Eous Orontes,
Byzeresq; feri, & frænum indignatus Araxes:
Sed quia vel nolis, vel neſcis prælia forti
Exercere manu, nec Martis honore decorus,
Antiquos imitaris auos, nunc tempora belli
Prolatas verbis, & fœderis autor iniqui
Conſulis, aut pacem fœdam, aut clam ſubtrahis armis

Nec minus vmbriferos] Reuertitur ad geſta Norimbergenſium.

Tunc Cymmon] Similem hunc f[illegible] Maxoniano.

Albis] Fluuius, qui ex Hermunduris ortus, Pragam Boemorum metropolim alluit, bifariamque Saxones diuidens, in mare Germanicum deuoluitur. Et nota Poetæ artificium, quia per tranſitum ſæpe facit mentionem de venturis Boemis, & quaſi in his victoriam certam fere omnes arbitrabantur: hoc autem facit, vt maior inde videatur gloria Cæſaris, qui eos vicerit.

Et frenum indignatus Araxes] Alibi ſcriptum eſt, *& pontem indignatus Araxes.* & eſt hemiſtichium Maronis.

Audaces animos. I nunc, & magna ſenotu
Verba tona in medio, & te dictis effer ad auras.
Scilicet incaſſum tentabimus aſpera bella,
Aduentat crudele genus, vaſtaſq; per Iſtri
Flumen agit puppes, ſoboles Mauortis alumna.
Non Byorix, Ambronq; ferox, non Van lus acer
Arma mouet? noſtra hæc veniat ſciet obuia quantum
Tels valent, nec nos vt te timor occupat iſte.

Dixerat, interea miles Neomartius hoſtem
Nequicquam timet, & muros fulgentibus armis
Circuit, & quernis reſonant caua tympana truncis.
At vigil Eurydamas caſis de montibus ornis
Tormenta inſtaurat, ligniſq; informibus ingens
Exorditur opus: primum latera ardua tortis
Sepit viminibus, patulamq; altrinſecus aluum
Excepturam homines, aditu laxauit inani.
Ac ne flamma vorax, iaculata à mœnibus altis,
Vreret impactam molem compage ſoluta,
Pellibus Vrorum & taurino tergore cingi
Imperat ingentes præuaſti corporis artus.
Hanc molem Eurydamas iuuenum lecto agmine cõplet,
Inuitamq; vrget, trepidantiq; ingerit vrbi.
Dein iubet, vt roſeos aurora retexerit ortus,
Arma parare viros, crudo & ſe accigere Marti
Atq; ait, In læuam flectetur machina partem:
Vos dextram ſeruate, atq; altos cingite muros.

At vigil Eurydamas] Hic teſtudinem, machinam bellicam deſcribit: lege Vegetium.

Vix ea finierat, cum ſe Neomartia pubes
Armatam effundit portis, fataleq́; lignum
Aggreditur flamma, ferroq;, & grandine teli.
Eurydamas contra latis erumpere caſtris
Hoſtilis cum viſa acies, & pulueris atri
Inuolui nubes, mucronibus agmina denſit
Semirecincta iubet, turmæq;, alæq́; ruebant,
Criſtatiq́; equites laxis certamine loris
Arua fuga rapere, & calidis trepidare ſub armis
Iam coniuncta acies & iam feralibus aruis
Ante volat Mauors, caſſorum ſtridor olympum
Verberat, implenturq; ægris ſingultibus auræ.
Eurydamas furit aſper equo, impellitq́; morantes
In pugnam, torquens Leumao haſtilia ferro,
Impete qui primo perimit Colybumq́;, Gyamq;,
Saxonemq́; Balyn, & quem tulit obruta cœno
Terra Sicambrorum contorto crine Trymethem,
Nec tibi ſeptemplex certanti profuit vmbo
Rhæte ferox, quondam qui ſanguine cretus Hetruſco
Tyrrhenos extollis auos, priſcaſq; ſecures,
Nec non Romano geſtatos conſule faſces,
Et male voluentem tacitum penetrale Magorum,
Et Dryudum cantus, & præpetis omnia pennæ,
Dij iuuere Tagem: nam dum ſe ſurripit haſta
Alchionis, retro libens (miſerabile viſu)
Impegit caput in ſaxum, fractoq́; cerebro,
Fatidicam multo vitam cum ſanguine fudit.
Augetur fragor armorum, circumq́; furentes

Qui ſãguine cretus Hetruſco.] Quia Rhætus ex Hetruria venit in Rhætiam: vnde prouinciæ nomen datum.

Et male voluentem] Senſus eſt. Dii male iuuere Tagem voluentem, & cætera: hoc eſt, non profuere ſibi. Alludit autem ad nomen. Nam Tages, vt autor eſt Plinius, haruſpicinæ inuentor fuit, & Hethruſcæ diſciplinæ. Lucanus, *Finxerit iſta Tages.*

Martis equos fremere, & Bellonam ſanguine tinctam
Accipimus viſam, atq; ardentis molle duelli
Inter anhelantem peditumq;, equitumq; furores,
Turgentemq; minis Antherona, equasq; Seleuci,
Et pauidum belli furiis incendere Athoclem,
Sic pugnat conſerta acies, atq; vndiq; ciues
Vrberuunt, ſummaq; Ducis volat arce Roberti
Præſidium, & fuſo committunt ordine pugnam.
Non alter velox extra deſerta Getarum
Gens ruit in præceps pellecta cupidine belli,
Quam nulli inducit certantem induſtria, tantum
Et ſæuus furor, & clementia ſuggerit arma.

Parte alia ad muros induxerat agmen Homertes,
Clauſtraq; portarum diſruperat æratarum.
Vociferans Dorylas, ſumma tum currit ab arce,
Quid vos ô miſeri, quid vos ô pigra moratur
Machina? quæ veſtras cœpit dementia mentes?
Hic dolus eſt inquit, quid vos hic tempora ciues
Nequicquam teritis? iam Segduneius altos
Hoſtis habet muros, oculis hiſce agmina vidi,
Nos aciem contra, atq; minantia vertere ſigna.

Vix ea finierat, iuuenum globus emicat, aluo
Tormenti exacta, Mauortisq; impete vaſto
Inſtaurat laſsi pugnam, cædemq; morantem,
Inuaditq; hoſtile latus, ſtragemq; cruentam
Aedit: at inſano Neomartia victa timore
Turba fugit, repetitq; vrbem: ceu carcere fracto
Barbara anhelantes horrens Hyrcania tigres,
Aut Atlantiaco fuluos de monte leones.
Maure paues, trepidasq; fuga: iam ſulfur & atro
Igne dies tegitur, fractusq; reuerberat aer
Armorum ſtrepitu, & morientum vocibus ima
Implentur valles, omnisq; admurmurat vmbra.

Vt patuere doli, Phlegyasq;, vnaque Lycetes
Increpitant ciues, vos ô fœdiſſima proles
Quorvitis? firmate gradum: neſcitis vt errat
Iam dolus in caſtris: vos hic pugnatis, & vrbem
Hoſtis habet, miſeri retro hinc iam cedite pugna.
His dictis, cuneum primæuo flore iuuentæ
Inſtruit, & medio Phlegyas ſe ſubtrahit hoſti.

Inſtabat ferus Eurydamas, ſenſimq; recedens
Agmen agit telis, atque intra mœnia pellit.
Et ni vaſta ruens aditum cataracta negaſſet,
Imperio tandem vetita potireris in vrbe
Eurydsma: ſed fata obſtant: nec ſegnius inſtat
Mœnibus, & flamma, & telis infandus Homertes.
Tunc timidæ matres, pueri, innuptæq; puellæ
Feſtinate viri, & rebus ſuccurrite feſſis,
Hoſtis adeſt, clamant: fulgentq; in mœnbus alæ.

Nec mora, concurrunt omnes, ſæuusq; Lycetes
Euolat, & primus mediis intermicat armis,
Vociferans vltro, ciues, Mars obtulit horam
Qua bello egregij, & factis tollamur ad aſtra,
Inſtate; agglomerant omnes viresq;, manusq;,

Iam Segduneius acer] Lege, *Segduneius altos Hoſtis habet muros*] Diximus, Segdunos Norimbergenſes nunc vocari.

infra:, *Exeat aulam Qui vult eſſe pius, virtus & ſumma poteſtas Non coeunt, ſemper metuet quem ſaeua pudebunt.* E diuerſo ad bonum Principem, & non ad tyrannum pertinet Claudiani ad Honorium monitum, quod haud grauabor adſcribere, cum id aureo carmine Poeta elegantiſſ. complexus ſit, & Zaſii illius magni in iure noſtro ſacerdotis ſanctum deſiderium mentem ſubeat, dum inquit, Quam bene ſe haberet, ſi celeberrima huiuſmodi carmina, diuino ſcripta ingenio, Principibus Romanis tam operoſe ingererentur, quàm ſolet frequenter eius poteſtas (laxatis aliquando modeſtiæ habenis) per blandimenta fortaſſe, vel ſupra immenſum efferri & extolli. Sic autem inter alia Claudianus Imperatorem hortatur, *Tu licet extremos late dominere per Indos, Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent, Si metuis, ſi praua cupis, ſi duceris ira, Seruitii patiere iugum, tolerabis iniquas Interius leges: tunc omnia iure tenebis, Quum poteris Rex eſſe tui.* Et paulo poſt, *Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit Occurrat, mentemque domet reſpectus honeſti. Tu ciuem, patremque geras, tu conſule cunctis, Nec tibi, nec tua te moueant, ſed publica vota. In commune iubes ſi quid, cenſeſve tenendum, Primus iuſſa ſubi: tunc obſeruantior æqui Fit populus, nec ferre vetat, quum viderit ipſum Authorem parere ſibi, componitur orbis Regis ad exemplum, nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valent, quam vita regẽtis.* Et quę ſequuntur. *Temerataque temnis Fulmina*] Quaſi dicat, temeritate tua videris Iouis fulmina contemnere. *Etenim ſunt ſub Ioue magno Et Reges*] Quomodo & in arcanis literis ſcriptum legimus, *Cor regis in manu Dei.* Et alibi, *Cornua in manibus eius*, pro eo quod eſt, *regna*, vt eſt moris ſcripturarum, authore Hieronymo. *Ad regna Britanni*] Mathianus Exclamatum eſt, inquit, à nautis, terra, terra, omnes nos læto clamore terram ſalutauimus. Erat terra Angliæ, ſinus caput Portaui vocatur. Quod ſi à nautis præteritus fuiſſet, vt minimo minus fuit, locus ille, in certam & ineuitabilem mortem ferebamur. nam nec nauis vlterius contra tempeſtatem, quæ & tota die & nocte debacchata eſt, ſtare poterat, & altera die in vada Flandriæ etiam nolentes trudebamur. Hæc ille.

Tunc ſale tabentes artus, atque humida paſſim
Tanſtra Caledonio exponunt in littore Belgæ,
Armaque arenoſo pandunt naualia campo,
Et Phœbo ſiccantur opes, & regia gaza.
Nox ruit, interea curarum voluitur æſtu
Neptunus, triſtem compeſcere neſcius iram.
Concilium indicit: ſimul at vox lapſa per vndas
Aequorei venere Dei, & ſcopuloſa frequentant
Oceano in medio vitrei prætoria Regis.
Tunc Rex pumiceo conſidens turbidus antro,
Regna Iouis monitu dudum temerata recenſet,
Egregiamque ſibi dolet abſtraxiſſe rapinam
Mercurium. Elatis aderat reuerentia verbis.
Exorti paſſim fremitus & murmura vulgo,
Sed vanum tentare Iouem: ſic agmine facto
Deſaeuitum vndis, & rupto limite Ponti
Belgica ab effuſo demergitur æquore tellus.
Diffugiunt matres, preſſoſque ad pectora natos
Exportant, trepidique ſenes, timidæque puellæ
A rapidis vectantur equis, pars acta quadrigis
Excipitur, prauenta freto ſub gurgite moles
Omnis abit, monumenta patrum ſtant vulſa metallis
Marmora Synadis ſubter freta, ſic iuga rupit
Herculeus labor, & Bethym diuulſit ab Aphris.

Caledonio in littore] Id eſt, Britannico. Nam Caledonia ſylua Ptolemæo eſt in Britania. Vnde etiam Ouidius *Britannos* Caledonios appellat. Non enim ea in parte, vbi Caledonia ſylua eſt, factum eſt naufragium: ſed idcirco dixit, quia omnes ſic per hoc epithetum intelliguntur. In hunc Caledoniæ receſſum appulſus Vlyſſes aram poſuit, Solino teſte, de qua libro primo diximus. Non tacendum, & in Aetolis vrbem eſſe Calidonem, iuxta Euenum amnem. Verum vocabula ſyllabis dinoſci. Nã Calidon, vt notauit Vadianus, pro Aetolio oppido penult. corripit: pro Britanniæ ſylua producit, ó litera correpta, teſtes aduocat Lucanum & Martialem quanquam ſint, qui è litera ſcribendum contendant, vt Poeta fecit. *Vitrei prætoria regis*] Sumpta ſimilitudine à prætoribus, ad quos edicto publico omnes conueniunt, Aſconius, veteres, inquit, omnem magiſtratum cui pareret exercitus prætorem appellauerunt vnde & prætorium tabernaculum eius, & in caſtris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Cũ igitur Imperium Romanum ad monarchiam deuenit, Principes Romani equitem vnum Romanum prætoriæ cohorti, aut cohortibus etiam præfecerunt, & prætorio ſuo, id eſt, aulæ, quam lingua vulgaris hoſpitium regis appellat. Vnde præfectus prætorio hodie dici poteſt, qui magnus magiſter hoſpitii, ſeu, vt noſtri, domus vel curiæ dicitur, teſte Budæo. Cæterum, cum plebi, vt Liuius ſcribit, ad conſulatum factus eſſet aditus, viciſſim patribus conceſſum eſt, vt prætorem crearent, qui à præeſſendo (vt voluit Feneſtella) prætor dicitur. Varro à præeundo dictum putat, de cuius poteſtate pluribus Feneſtella. Iuuenalis prætorem pro Imperatore poſuit, & alicubi pro eodem Conſulem & Prætorem. Id quod adnotatu dignum putauit, Budæus aſſerit libro Annotationum in Pandectas.

Elatis aderat reuerentia verbis] Multum enim intereſt, cuius ore verba proferantur. Nam ſi idem à paupere dicatur, idem à rege, nõ eſſe idem videbitur, vt innuit apud Euripidem Hecuba his verbis, Eraſmo interprete, ad Vlyſſem loquẽs, Si vel male hæc authoritas dicat tua Flecter, quod à leuibus profecta oratio, & à probatis, non idem valet eadem. *Deſaeuitum vndis*] Veritas eſt, & puto latentem Poetam illuuionem illam Oceani ſignaſſe, quę patrum noſtrorum memoria ſexaginta annis fere

nis fere elapſis contigit, quà multa millia paſſuum continentis Oceanus ſobmerſit. Vbi ipſi vidimus adhuc eminentia domorum ac templorum cacumina, turreſque. Vnde neutiquam abhorret à vero quod Ariſtoteles in Meteoris tradidit, perpetuam eſſe viciſſitudinem in, terræ, marisq; ſitu & circa partes variatione. Accedit libro vltimo Strabo, Plinius ſecundo, Mela primo, Solinus cap. quartodecimo, Ouidius Transformat. quinto & decimo, cæteri. Ex recentioribus Pontanus in Meteoris. Poeta noſter in primo. *Vulſa*] Eruta, *Synadus metallis*] Id eſt, precioſis lapidicinis & marmorariis. Nam Synadiũ marmor in maximo precio habitum fuit apud antiquos. Metallum autem de omni materia dici poteſt: quod alia poſt aliam inueniatur. verbi gratia, inuento auro; poſtea inuenitur argentum, poſt argentum plumbum: abuſiue tamen ad marmorum venas, vt ita dicam, transferimus. *Herculeus Labor*] Quod naturæ varietate contigit, priſca fabuloſitas tribuit Herculi. Scilicet, Iunctos olim, vt Mela ait, perpetuo iugo diremiſſe colles, atque ita excluſum antea mole montium Oceanum, ad quæ nunc inundat admiſſum.

Dum Rex undarum hæc agitat manſuraq; in æuum
Vincla aperit Ponti, terraſque inuadit aperias,
Maturare fugam iubet Aliger: ilicet omnes
Stauratam læto propellunt remige claſſem.
Iamque Caledonia radunt confinia terræ,
Ingenteſque vident flexus, quibus irrigat agros,
Mobileque exultans infertur Alaunius æquor.
Hinc Iſaca curſum, & latis Durotriges aruis,
Obliquique vndas Tamari, Volibamque relinquunt,
Arduaque effugiunt prærupti ſaxa Gobæi,
Præcipiteſque dolis Venetos, Ligerimque ſiniſtrum,
Et quos diues alit verſis Aquitania campis.
Iamque ſinum ingentem præterlabuntur, & ima
Littora, & acceſſu maris exundare Garumnam
Proſpiciunt, motamque æſtus per fluminis Antron;
Miraturque noua Tarbellicus incola Pontum
Claſſe premi, & pulſi currunt rumore Ruteni,
Vt Pyrenæos conceſſum attingere montes,
Heſperiam ingenti nautæ clamore ſalutant,
Cantaber, & velox correptis Vardulus armis
Aduentu trepidant, atque auro concolor Aſtur
Montanis exultat equis, cum præpete Leucos
Tranſabiit curſu ſcopulos, longique remenſa eſt
Ingentes Nerii rupes. fœcundaque radens
Marmora Caſſitro Minii ratis hæſit in vnda,
Vltimaque Heſperia, & populi per littora claſſem
Callaici excipiunt læti, & fatalia Regi
Rex ſenior ſceptri conceſſit iura nocentis.

Aliger] Mercurius. *Stauratam*] Pro inſtauratam, id eſt, redintegratam. Nam Varro ait, Macrobio teſte, inſtaurare eſſe inſtar nouare. *Caledoniæ terræ.*] Id eſt, Britannicæ. Poeta eleganter à Britannia vſque ad extremam Hiſpaniæ plagam, vbi Gallici ſunt nauigationem deſcribit. *Alaunius*] Ptolomæo Britanniæ fluuius, & Alauni populi diuerſi ab Alanis.

Tamari] Ptolemæo Tamara, Melæ Tamaris flumen ſecundum, vt ait, Arotebrarum portum, de quo Strabo libro 3. *Gobæi*] Promontorii. *Præcipiteſque dolis Venetos*] Populi maritimæ in Gallia oræ, quos Cæſar nauali prælio in poteſtatem redegit. Vocat autem præcipites dolis, quia legatos, quod nomen, vt ipſe Cæſar ait, ad omnes nationes ſanctum, inuiolatumque ſemper fuiſſet, retentos in vincula coniecerint. Reliqua de Venetis apud eum. Sed & Veneti Adriatici hoc nomine male angiunt. lege orationẽ Ludouici Heliani ad Maximilianum. *Ligerimque ſiniſtrum*) Fluuius eſt Narbonenſis potiſſimus, qui prouinciam eam à cætera Gallia diducit. *Aquitania*] Gallia omnis, inquit Plinius comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnib. maxime diſtincta: à Scalde ad Sequanam Belgica: ab eo ad Garũnam Celtica, eademq; Lugdunenſis: inde ad Pyrenæi mõtis excurſum Aquitania, Armorica ante dicta eſt. Vadianus hodie à Gallis *Guienne* vocari ſcribit. Volaterranus tradit Aquitanos à cæteris Gallis corporibus & lingua differre, magiſque Hiſpanis ſimiles, quibus finitimi ſunt. *Verſi, Campis*] Perinde fertilibus. *Exundare Garumnam*] Vnde more ipſius pelagi ſæuientis exurgens iactat nauigantes. Meminere huius multi; nemo tamen, vt refert Vadianus, de eo diligentius Mela ſcripſit. Verba non adſcripſi, quod author ſit vulgatiſſimus, & impeditum eius opus Vadiani ſcholis explicatum. *Antron motam per fluminis æſtus*] Ex eodem hic locus ſumptus eſt; vbi de Garumna loquens, In eo eſt inſula, inquit. Antros nomine, quam pendere & attolli aquis increſcentibus ideo incolæ exiſtimant, quia cum videatur editior aquis obiacet: vbi ſe fluctus impleuit, illam operit, & quæ ſequuntur.

Tarbellicus] Nunc Tarinenſis ad Aturi oſtia prope Pyrenæos, ait Volaterranus. *Rutem*] Nunc Rotenenſes eodem authore, inter Aquitanos antiquum nomen ſeruantes. *Vt Pyrenæos*] Hoc eſt, mare, quod è regione Pyrennæorũ eſt, qui Galliam ab Hiſpania diuidunt. *Heſperiam*] Hiſpaniam. Sunt enim Heſperiæ duæ. Lege Seruium primo Æneidos ſuper illud, *Eſt locus Heſperiam: Cantaber*] Cantabri ſitu locorum inter vltimas Hiſpanorum connumerantur gentes, ab Auguſto ſubiugati, quorum tamen & peior & altior & magis pertinax in rebellando animus fuit. vt dicit Florus: & Horatius alludens. *Cantaber ſera domitus catena.* Oroſius multa de Cãtabrico bello libro ſexto ſcribit, Eutropius ſeptimo, Suetonius in Auguſto. Laudes Cantabrorum Sillius cecinit libro tertio & quinto. Mela inquit, Cantabrorum aliquot populi, amneſq; ſunt, ſed quorum nomina noſtro ore cõcipi nequeãt. Quod argumẽtum eſt, longe à Romana lingua, aliena eos tum ſermone vſos

fuiſſe. *Velox*] Agilis, manu promptus. *Vardulus*] Eundem cum cantabris, eodem autore, tractum tenent Varduli. *Atque aſtro concolor Aſtur*] Eodem epitheto vtitur Sillios, *Sed ſcelerum cauſſas aperit Deus, improbus Aſtur Viſceribus lacere telluris mergitur imis. Et redit infelix effoſſo concolor auro.* Auſtures enim, quorum tractus Auſtria nomen habet, olim gens aurifodinis nobilitata, & equis: quod Poeta notat, dicens, *Montanus exultat equis. Prepete curſu*] Eſt enim equis illis, qui Aſturcones vocantur, patria lingua Chineæ, noſtra, vt puta, *Genneter*, non vulgaris in curſu gradus, vt ait Plinius. Sunt autem inutiles bello. Sillios, *Hic paruus ſonipes, nec Marti notus, at idem aut inconcuſſo glomerat veſtigia dorſo*, aut molli pacata celer trahit eſſeda collo. *Leucos ſcopulos*] Trileucos geographiæ tabulæ habent. *Nereis*] Citerioris, quæ & Tarraconenſis, Hiſpaniæ promontorium, quod occidentalis & borealis Hiſpaniæ lateris finis eſt. Nunc ſancta Maria finis terræ dicitur, vt ſcribit Volater. Porro in Tarraconenſi ſunt hæc regna, quæ vni tamen Carolo parent. Nauarræ, quod inter Cantabros continetur: Caſteliæ, quod inter Callæcos & Aſtures: Arragoniæ, quod inter Celtiberos ac Tarraconeoſes. Volaterranus. *Marmora fœcunda Caßitro*] Signat inſulas Caſſiterides Ptolemæo numero decem, à ſtanni copia: quæ iam deſiit, & in proxima nunc Britannia cernitur, vt dicit idem Volatet. Græcis Caſſiteros ſtannum dicitur. De his Plinius in quarto. Strabo tertio. Mela eodem. Solinus c.36. Diodor. Siculus ſexto. *Minij*] A Minii abundantia in illis terris Minio amni nomen datum eſt. Lege Iuſtinum. *Populi Callaici*] Pro Callæci, diuiſa diphtongo, tenent inferiora littora vſque ad Nerium promõtorium. Horum eſt Flauium Brigantium Ptolemæo, Antonino autem Brigantium tantum. nunc Compoſtella, prope quam ſancti Iacobi, vt ait Volat. oraculum. *Rex Senior*] Ferdinandus ſocer. *Regi*] Philippo genero. *Fatalia iura*] Qui paulo poſt in Hiſpania obiit.

Heu regnum inuiſum Superis, heu claſſe petitas
Præcipiti ſontes terras, quis temperet ægros
A lachrymis oculos? quis ſingultantia corda
Leniat? O felix quantum ſperare iubebant
Te fortaſſe Dei, quantumuis improba fati
Abſtulit Heſperia, & nocti dimerſit acerba.
Namque ſub occaſu quæ ſunt, Solemque cadentem
Aſpiciunt, quaque alta polo complectitur Arctos,
Quicquid & ad Siculos exporrigit Itala tellus
Imperii fines iam dudum ſceptra petebant
Belgica, ſub leges vnius Regis itura.
Vlterius vetuit ventura retexere Apollo
Fata Deum: tu nunc, penes eſt quem latius vnum
In terris regnum, ſis ô Germanice Cæſar
Fortunæ exactor: tua te regat ardua virtus.
Orta cadunt, finis cunctis mortalibus idem,
Anguſtique dies, & vita precaria noſtra eſt.
At Martis nos vrget opus, iam creuerat æquus
Pacis amor populis, vitamque fugarat agreſtem,
Et mores domuit vetitos, Sueuumque rebellem
Impulit ad leges, cum Norica caſtra ſenatu
Inſigni ac terra alma viris ſe iunxit in iiſdem
Fœderibus, magnis factis & rebus adeſſe
Pollicita Auſtriadæ: quæ poſtquam ſenſit iniquo
Marte Palatinum vrgeri, ſopitaque nondum
Extiterant odia, atque augendi regna cupido,
Arma parant Patres, variiſque agitata ſenatu
Conſiliis ſunt bella prius, qui cenſuit vrbis
Delectum fieri, & validam dare nomina pubem.

Vlterius vetuit] Noluit aperte prædicere mortem Philippi, vetitus à numine: tune ſcilicet, malorum futurorum præſcientia, antequam venirent, augeremur, fictum eſt. Vel

Ventura] Dixit, reſpiciens ad filios, quorum magnitudo immenſa futura erat. *Tu nunc, penes eſt*] Apoſtrophe ad Cæſarem, quem dicit eſſe debere exactorem fortunæ, & quantum in rebus humanis poſſit proſpicere, quę non niſi virtute, ac animi magnitudine ſuperari poteſt. *Orta cadunt*] Hæc ſententia mundo data eſt, hæc Dei lex eſt, vt omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant, vt infirmentur fortia, & magna minuantur, vt cum infirmata & diminuta fuerint, finiantur, dicit Cyprianus contra Demetrianum. *Finis cunctis mortalibus idem*] Sententia catholica, & à poetis celebrata. Videlicet, *Huc primus & vltimus ordo. Tendimus huc omnes*] Hæc eſt domus vltima, & quod pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, regumque turres. *Anguſti dies*] Breue tempus. Siquidem, vt idem in eundem eleganter ſcribit, in ortu adhuc ſuo ad finem natiuitas properat: ſic quodcunque nunc naſcitur, mundi ipſius ſenectute degenerat, vt nemo mirari debeat, ſingula cœpiſſe in mundo deficere, cum totus ipſe iam mundus in defectione ſit & in fine. *Et vita precaria noſtra eſt*] Hoc eſt, cuius vſura precario fruimur, cum in arbitrio alterius poſitum ſit, eam cum vult, repetendi. Apuleios, Quid ad precariam vitam me reducitis? Vlpianus, precarium diffinit, id eſſe, quod precibus petentis vtendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui conceſſit, patitur. Vnde precariam rem dixerunt, quæ quaſi commodato accepta ſit, & iuris alieni cenſeatur. Ouidius de Acheloo, *Quid fore te credis, falſum qui verſus in anguem Arma aliena moues, quem forma precaria celat.* Donatus ait, petimus precario, poſci-

poſcimus imperioſe, poſtulamus iore. *At Martis nos vrget opus*] Senſus eſt. Plura canerem in hanc ſententiam, niſi inchoatum opus vrgeret.

Iam croceis Aurora rotis ſurgebat Eoo
Littore, & auricomo terræ iam Sole micabant,
Stromarus Eurydamas conſenſu in bella ſenatus
Deſcribit populos, obſeruantiſſimus æqui
Qui fuit, & dextra nullis æquandus, & armis,
Primus inire aciem, poſtremus cedere pugna,
Militia ſollers, qui formam, & tempora norat,
Seu ducendus erat denſos equitatus in hoſtes,
Seu frananda manus, tardamque laceſſere pugnam
Vtilius, durumque in cornua vertere Martem.
Iamque ſub Alerto miles conuenerat vdo
(Hoc campo eſt nomen) gentemq. moratur agreſtem,
Falcatoſque axes, quos prætor agebat Homertes.
Prima cohors Scythia criſtatam more gerebat
Caſſida, & induta horreſcit femoralibus areis,
Aſpera fuſtibalo committens bella cruento.
Quæ ſequitur pileis non aſpernabilis haſta,
Intortos operit crines Syriiſque thiaris
Pro clypeis huic gerra manu, vaſtique dolones,
Et mos gemmato mucronem annectere baltheo,
Quas regit aſper equo, pedibuſque in Marte Seleucus.
Pone ſubit gens bello atrox, quæ membra Siſyrnis
Contegit, & crurum tenus exarmata refulget,
Eoque acres inuadit Acinace pugnas.

Stromarus Eurydamas] Stromarus nomeo propriom & verum. Eutydamas, vt quæ ſeqnuntur, Homertes, Seleucus, ficta ſunt nomina, per quæ vera ſignificantur : quæ ipſe inueſtigaſſem, ſi commodum fuiſſet. *Alerto vdo*] Nam quatuor fontes illum irrigant. Lege Celtem cap. quarto, Norinbergæ. Hoc campo eſt nomen Teutonice, *Haller VVyſ*. Arbitror ego nomen prato à familia *Hallerorum* obueniſſe. Locus is quingentis paſſibus longitudine patet, latitudine anguſtior. Idem ſcribit Celtes. *Gerra*] Id eſt, Cetta, pharetris ſubterpendentibus, vt ait Herodorus libr. ſeptimo, vbi armaturam Perſarum refert. Porro gerræ, inquit Feſtus, crates vimineæ. Athenienſes cum Syracuſas obſiderent, & crebro gerras poſcerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Vnde factum eſt, vt gerræ pro nugis & contemptu dicantur. *Dolones*] Seruius lib. ſeptimo ſuper illud, *Pila manu, ſæuoſque gerunt in bella dolones*, dicit, dolonem flagellum eſſe, intra cuius virgam latet pugio : à fallendo græce dictum, id eſt dolo, quod decipiat ferro, cum ſpeciem ligni præferat. Tranquillus in Claudio, Reperti & equeſtris ordinis duo in publico cum dolone, ac venatorio cultro, præſtolantes alter vt egreſſum theatro, alter vt ſacrificantem apud Martis ædem adoriretur. *Siſyrnis*] Herodotus li. motu citato, Caſpii, inquit, Siſyrnis, qnod eſt genus penulæ, induti, arcus gentili more arundineos geſtabant, & acinaces. Horatius acinacem pro omni gladio vſurpauit, vt interpretes vno ore teſtantur, Ode ſeptima & viceſima primi carminum. Varia armorum genera in Sauroſtichi Enarrat. retulimus.

Quarta autem legio pardorum pellibus harmos
Veſtit, arundineas & certatura ſagittas
Saxo acuit, capreæque vibrat tela horrida cornu,
Hac ſub Atocle meret. Duxiſſe Autharchida quintam
Steraacem referunt, ſolita eſt quæ montibus altis
Fraxinea timidos defigere dorcadas haſta.
Hæc pellem auritæ frontis geſtabat equinæ
Voluentis per inane iubas, quæ vertice ſummo
Dependent, aureſque vtrinque ad tempora vibrant.

Pardorum] Sunt pardi pantherarum mares. Quidam ab iis pantheras ſolo candore diſcernunt. Solinus ſcribit pardorum adulterinis coitibus degenerare partus leænarum, & leones quidem procreari, ſed ignobiles. Meminit & Plinius libro 8. Hos adulterinos coitus leænarum cum pardis eleganti carmine Claudianus in conſulatu Manlii Theodori complexus eſt : quod Camers ante me adnotauit io Solinum. *Capreæ cornu*] Significat arcum, cuius extremitates cornuum caprearum mucrone ornautur non modo, ſed vt fortiores etiam ſint. *Hac ſub Atocle merent*] Hoc loco ſine diphthongo ſcribendum, vt vel ipſa ſyllabæ ratio admonet. Sic Lucanus. *ære merent paruo*. Nam merere, pugnare eſt, vnde emeriti milites, qui completis ſtipendiis militiæ ſacramento ſoluti ſunt. Maro in Georgicis, Emeritos bones appellanit, vt Claud. iugales. *Autharchida*] Autharchi filia. Vterque Homerus fingit Peothesileam adnerſus Græcos ad bellum Troianum veniſſe.

Armati aſſabant omnes, Martemque ciebant.
Interea Patres ſublimis in arce Dianæ
Conueniunt, agitantque feri primordia belli.
Et tandem Arſanes fecit ſic verba ſenatu :
Quandoquidem ardentes animos, aciemque videmus,
Facto opus eſt Patres, Cæſar nos fœdere iunctos
Iam vocat, inuiſitque moram, tempuſque ſubinde
Conſiliis labi: veſtros ſint fata Sagunti

Sublimis in arce Dianæ] Multi referunt in arce fuiſſe Dianæ templū. Meminit Celtes autor non ineruditus in deſcriptione vrbis Norimbergenſis. *Arſanes*] Fictum & hoc nomen. Sequuntur autem tres Orationes. Prima perſuadet, quam primū mouenda caſtra, nec conſiliis nimium tempus terendum, Cæſarique coniungendum exercitū. Secunda perſuadet, vt flam-

Ante oculos, nam dum Rhateia conſulit agros
Roma Patres, Quintum cunctatoremque requirit,
Interiit flamma, & Tyrio gens victa Tyranno.
Quare cum primum pubem deducere ab vrbe
Decretum vobis, ex templo caſtra petendum
Auſtriadæ reor, & ſociis ſocia arma cateruis
Iungendum ſic nos Aquilis victricibus vrbes
Demtas fauſto repetemus, & oppida bello.

ma à patria, ſiue ab occupatis oppidis belli remoueatur, petendam Palatini patriam: diluitque conſilium Arſanæ de iungendis copijs. Ita enim ad patriam tuendam, Palatinæ copiæ reuocabuntur: vtiturque Hannibalis exẽplo. Tertia oratio, quæ vtramque opinionem refellit, multis probat argumentis, Ducis Othonis oppida inuadenda eſſe. *Senatu*] Senatui. Libuit de ſenatu, ſenatoribuſque aliquanto latius ſcribere: quod res alioqui cognitu digna, non cuilibet obuia eſt, & in errorem tracta, digna flagris, Budeo cenſore, Accurſij ignorantia, vel certe confidentia. Senatum à Romulo inſtitutum fuiſſe Liuius teſtatur his verbis, Cum iam virium haud pœniteret, cõſilium deinde viribus parat. Centum creat ſenatores, ſiue quia is numerus ſatis erat: quia ſiue ſoli centum erant, qui creati patres poſſent. Patres certe ab honore, Patriciique progenies eorum appellati. Hic ſenatus paulo poſt in duas veluti factiones, maiorum ſcilicet, minorumque gentium, & ex centenario ducenarius factus eſt. De qua quidem appellatione maiorum minorumque gentium idem Liuius meminit, vbi de Tarquinio Priſco, & de Tarquinio Superbo eius filio loquitur. Erat autem vnus in ſenatu, qui Princeps ſenatus dicebatur. Quanta autem auctoritas ſenatus fuerit, licet ex Liuio intelligere libro primo ab vrbe condita. Senator nomen ordinis erat, non magiſtratus. Tres enim erant ordines Romæ, Senatorius, Equeſtris, & Plebeius. Ordo Senatorius ampliſſimus ordo vocabatur. Cicero pro domo ſua ad Pontifices, Quid cum Senatum pro me non modo propugnare ampliſſimum ordinem, ſed etiam plorare & ſupplicare mutata veſte prohiberent, ne tum quidem ius erat? Et de Prouinciis conſularibus, Reduxit me cum illo in gratiam ordo ampliſſimus. Itidem ſæpe Liuius. & Paulus in l. nutu. de legat. tertio. Maieſtatem eius ordinis dignationemq; Liuius proſequitur. Varia autem Senatus legendi ratio fuit diuerſis temporibus. Nec prætereundum ſilentio, in rebus momentoſis, aut ad exemplum pertinentibus, Senatores non minus centum Senatuſconſultum facere poterant, vt videtur ex Liuio. Verum duo Senatuſconſulta vno die non fiebant: id quod, innuit Capitolinus in Maximino. Quomodo autem Senatores in Senatum ire cogerentur, Cicero Philippica prima docet. Prehendi Senatores iuſſu Conſulis poterant. Lege Valerium libro quinto, Gellium quarto. Idem Gellius libro duodecimo docet, quid ſit prehendere, & qui magiſtratus prehenſionem, quique vocationem habuerint, & qui vtrunque, aut etiam neutrum. Cæterum intercedere Senatuſconſulto Tribuni pleb. poterant, vt ex Liuio & Tacito conſtat: vt cautum erat in duodecim tabulis. De Senatu Senatoribuſque pluribus refert Budæus, vnde hæc obiter excerpſimus, in copioſiſſima annotatione l. vltimæ de Senatoribus. *Veſtra ſint fata Sagunti*] Ab exemplo Eſt autem Saguntum Hiſpaniarum oppidum vltra flumen. Iberum paſſus mille ferme à mari, oriundi à Zacyntho inſula dicuntur. Author Liuius libro primo ſecundi belli Punici. Silius Saguntum eleganter in primo quoque deſcribit. *Rhateia*] Cur ſic, iam dictum eſt. *Roma conſulit*] Alluſum ad illud vulgatiſſimum, Dum Romani conſulunt, Saguntum perditur. Florus ait, Non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt, de quo more lege Feneſtellam. *Patres*] Senatores, quorum collegium Romani, vt Plutarchus author eſt. Patres Conſcriptos appellabant. Quod nomen & dignitatis plurimum, & inuidiæ minimum præ ſe fert Sed ab initio tantum Patres dicti: poſtea à ſcriptis in eum ordinem, pluribus patres cõſcripti vocati ſunt. Vnde Feſtus, Patres dicti ſunt, inquit, qui ſunt Patricii generis: Conſcripti, qui in ſenatu ſcriptis ſunt annotati. *Aegros*] Tardos. *Quintum cunctatorem*] Hoc eſt, dum Q. Fabium cum collegis in Aphricam mittit ad percunctandos Carthaginenſes, publico ne conſilio Hannibal Saguntum oppugnaſſet? Cætera Liuius libro modo citato. Vnde *cunctatorem*, expone, *percunctatorem*. Sunt enim proprie cunctatores, vt à Budæo didicimus, qui Pythagoricorum verbo Echemythi vocantur: quod ſignificat, ſermonis homines parciſſimos, qui aures duas habere ſe, vnicam linguam in cauſſis etiam publicis meminerint.

Interiit flamma] Florus de Saguntinis lib. ſecundo loquens, Interim iam nouem menſibus feſſi, inquit, fame, machinis, ferro, & igne. Verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum deſuper ſe, ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro & igne corrumpunt. Idem feciſſe aliquando Cappadoces ſcribit Iuſtinus. Hac clade Saguntinorum nihil eſt cantatius. Scribunt enim eam fere omnes tam Latini quam Græci, Liuius. Plutarchus, Appianus, Polybius, Eutropius, Oroſius, Auguſtinus, Sillius, Valerius Maximus. Quotas, vt vulgo ait, non vbique aſſcripſimus, quas ſuo more Camers non negligit quoniam authores, qui nunc prodeunt denuo, ferunt indices ſecum locupletes. *Tyrio tyranno*] Hannibali, cuius mores Sillius deſcribit in principio primi, ibi, *Ingenio motus auidus*. & Liuius aliquanto latius.

His dictis tacuit, contra ſic ore locutus
Saualdos Aliter nobis ſententia Patres
Ingruit, ad Rheni ripas, & regna Philippi
Signa volent, populentq. agros, face cuncta manuq.
Hoſtili

Amilcarides] Hannibal Amilcaris filius, eius qui cognomento *Barth* dictus eſt, primamque ſecundum filium inter duces Pœnos gloriam obtinuit.

Sidonia Pyrſa] Carthaginis arcis, quæ

Hoſtili inuadant: ſic Martis fulmina noſtris
Arcebunt humeris, cogentq; redire paternos
Quemque lares, ſtabit ſpes interrupta Roberto,
Quem patria reuocabit amor, curæq; parentis.
Sic & Amilcarides Byrſæ, remeauit ad arcem
Sidoniæ, Tyrios quateret cum machina muros
Auſoniæ, & duras ferret cum Scipio leges.
Quod iunctis tentanda ſenex legionibus arma
Conſulit Arſanes, tutum eſt, maiore nec vlla
Auſpicio ſunt bella quidem: quid? ne indigus vllæ
Cæſar opis? noſtriſque ſimul ſua facta putatis
Digna admiſceri? furijs agitatus in hoſtem,
Lantgraphius ſolus vadit. iam viribus acer
Albertus fert arma ſuis: nos ire veremur
Qua fortuna Duces alios trahit, & Deus vrget.
Quare agite ò Patres, quamprimum auellere ſigna,
Hoſtileſque inuadere agros, Rhenumque iubete.
Sic ait. ancipiti trepidabat curia motu.
Tumquiſque antiqui ſpectabat in ora Gerarchi,
Cui non conſilio quemquam Germanica tellus,
Eloquioq; tulit ſimilem: ſed tempus, & arctæ
Res ſuadent paucis, quid ſentias adere verbis.

quæ ita appellabatur in edito loco vrbis ſita. lege Appianum.

Duras ferret cum Scipio leges] Id eſt, conditiones pacis, ſuper quibus inter ipſos colloquium fuit. de qua tamen non conuenit. Viſæ Hannibali iniquiores. vnde *duras* dixit. lege authores ſupra citatos. *Furijs agitatus*] Attende, vt hunc Principem ſemper furioſum in libello inducit *Acer*] Significat celerem, auſterum, ſeuerum, vehementem, prouidum, diligentem quæ omnia huic Principi quadrant.

Curia] Curia locus eſt, vt Feſtus Pompeius inquit, vbi publicas curas gerebant. Itidem Varro & Nonius aſſerunt. à cura deductum nomen affirmantes. Inde Curiales dicti, qui de Curia ſunt, vt tribules qui de tribu: & municipes, qui de municipio. Curio, magiſter curię appellatur, cui cura eſt eorum quæ ad curiam pertinent.

Antiqui] Iam annis grauis: ne veteris dixeris, cum quadam fere contumelia. Antiquus enim fere ſemper exprimitur cum quadam dignitate.

Spectabat in ora] Apud antiquiſſimos Romanorum, vt à Valerio Maximo, & à Gellio relatum eſt, neque generi, neque pecuniæ præſtantior honor tribui, quam ætati, ſolitus. maioreſque natu à minoribus colebantur, ad Deum prope & parentum vicem. Atque in omni loco, inq; omni ſpecie honoris priores, potioreſque habiti. *Cui non conſilio*] Huius affert Ariſtoteles rationem, quod iuuenis rudis ſit earum rerum quæ in vita verſantur. Vnde Claudianus eleganter, *Tenero tractari pectore neſcit Publica maieſtas*, & Poeta inferius, *forſanque viderer Rerum vſu, & canis paulo ſapientior annis*, Siquidem ætate prudentiores reddimur.

Si poſſet noſtrum peragi ſine ſanguine bellum,
Et martis conceptus amor, ferrumque ſileret,
Conſulerem Patres aliter, forſanque viderer
Rerum vſu, & canis paulo ſapientior annis:
Sed poſtquam duro decretum eſt cernere ferro,
Statq; acies campo ſublatis horrida telis,
Maturanda via eſt, neque enim aduerſabor ineſſe
Vim dicto Arſanæ, ſed mutant tempora leges.
Vndique Mars ſæuit, quis enim non inuida contra
Budoris fert arma Ducem? ceruicibus olli
Cuncta domans, terror, Virthymber gentius inſtat:
Parte alia inuaſit Cubos non ſegnior illo
Lantgraphius, villas qui ſternit & oppida flammis.
Nec memoro Auſtriadem magnū, modo quē nemus atrum
Victorem bello vidit, trepidumq; Robertum
Deuictis pugna ſpoliantem turbine caſtris.
Nunc autem Helſatiam inuaſit, campoſq; Feretri.
Sic memorant: Dictator vbi cum vicerit hoſtes
Iulius, extemplo Romani nominis, altam
Erexit quercum, poſuitq; hoſtilia tela,
Maſtrucas, ſagaq;, & virgatas margine pallas,
Vnde & ab erecto (ſi verax fama) trophæo
Nunc priſca aſciſcunt veteres cognomina terræ.
Quare illi haud opus externis, qui cuncta ſubegit
Inniti auxiliis, nec Rhenum inuadere, noſtram
Ad rem conducit, quando maioribus armis

Mutant leges] Scilicet militiæ.

Campoſq; Feretri] Comitatum Ferretenſem intelligit. Eſt is in Helſatia & patria lingua *Phyrt* vocantur. Innuit autem efficta hiſtoria Feretri comitatum, non Ferreti, vt nunc vocant appellandum eſſe. *Dictator Iulius*] Plutarchus in Probl. Dictator, inquit, creatus omnium magiſtratuum Imperium inhibet, ad ſeſeque transfert, præterquam tribunorum plebis. Hi enim ſoli dictatore creato non ceſſant. Cicero regnum appellat perpetuam Cæſaris dictaturam, quæ poſt mortem Cæſaris Senatuſconſulto ſublata eſt in perpetuum. Lege eundem in Philippica prima. *Romani nominis*] Scilicet Pheretri: quo nomine Romani vtuntur. quamquam græcum magis arbitrarer. Nam Græci Pheretra appellant omnia quæ in pompa aliqua feruntur. vt ſunt Deorum hominumque imagines, argentum, aurum, hoſtium ſpolia, Quid autem Feretrum apud Romanos

Ille laceſſitur, Ducibuſque potentibus hæret.
Quin potius noſtras confinia ad oppida vires
Vertamus, magnique antiqua in Pergama Othonis.
Nam cum debilibus diſcedens liquerit vrbes
Præſidiis (fama eſt) Rhenumque petiuerit hoſtis,
Huc iter vrgendum eſt, huc dirigat armipotentes
Eurydamas populos, & anhelet Martius ardor.
Noſtra hæc ſunt, hæc noſtra inquam, ciueſque tyranno
Oppreſſos, duplices ad ſydera tendere palmas
Cernere erit, veſtramque manum, ferrumque vocantes.

fuerit, declarant verba Liuij, libr. ab Vrbe condita primo. Spolia, inquit, ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id apte feretro gerens in Capitolium aſcendit: ibiq; quum ea ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet, ſimul eum dono, deſignauit dono Iouis fines, cognomenq; addidit Deo, Iupiter Feretri, & quæ ſequuntur.

Maſtrucas] Genus veſtis Caſtrenſis eſt, quo Sardi plurimum vtebantur. Quintilianus dicit cap. decimo primi Inſtitutionum Oratoriarum, ex induſtria Ciceronem peregrino hoc vocabulo vſum. Idem maſtrugatos latrunculos dixit, de prouinciis Conſularibus. *Saga*] Militaris veſtis genus, vnde ſagati milites dicti. Maro, *virgatis lucent ſagulis. Virgatas margine pallas*] Seruius ait, Palla eſt veſtis muliebris deducta vſque ad veſtigia. Nonius quoque, Palla, inquit, eſt honeſtæ mulieris veſtimentum, hoc eſt tunicæ pallium. Viris autem etiam in Gallia peculiaris erat, Martiali teſte, *Dimidiaſque nates Gallica palla tegit. Margine*] Id eſt, in extremitate, in limbo, lineis quibuſdam ad virgarum ſimilitudinem variegatas diſtinctaſque. *Quare illi*] Scilicet Cæſari. *Haud opus externu, qui cuncta ſubegit*. Carmen ex bono exemplari ſic legendum reſtituimus.

Talia dicenti, quamquam vox diſſona vulgi,
Aſſenſere Patres, campoſque inuadere Othonis
Eurydamanta iubent: qui poſtquam ſe appulit illuc,
Perluſtrat loca cuncta oculis, munitaque caſtra
Diſponens, b[i]fido circumdedit agmina vallo,
Atque ita per noctem ſomnos captauit opacam
Miles, & excubiis caſtrorum cura per vmbras
Demandata, iubar donec ſplendentis olympi
Elargitum agris oriens ſua lumina terris.
Vt primum lux alma polo, Phœbeaque lampas
Emicuit, cunctos iuſſit conſiſtere in armis,

Atque ait, O ſocij, & bello ſpectata iuuentus,
Veſtra diu quæ iam tantum reſpublica Martem
Ordiri cupit, ferroque extendere fines,
His poſita eſt manibus, quarum tollenda per ora
Virtute eſt hominum, quæ tanto impenſius inſtat,
Maior amor quanto eſt patria, pietaſque ſuorum.
Nec vos magnanimi robur deterreat hoſtis,
Noricaque innumera tremefacta per arua phalanges.
Nam vigor, atque animi virtus non plurima vincunt
Agmina, & à magnis oritur victoria factis.
Audendum eſt ergo ciues. Quid Suſa ſagittis
Horrida commemorem? & tranantes æquora Perſas
Spartanos timuiſſe Duces, & mœnia Dyrces
Exæquata ſolo? & fuſam per cærula claſſem?
Vnde etiam tali lætam Salamina triumpho
Accipimus, pulſumque Aſia per littora Xerxem?
Nec te prætereo felix Numantia bello,
Quæ quondam victus poſitis hoſtilibus armis
Pace abijt fœda, quam non tulit aſpera Roma.
Hi parua ceſſere manu, nec profuit olli
Vndique concitum genus, & diſcordia mundi
Agmina Achemenio medicantia tela veneno.
Quid vos exemplis intentos demoror armis?
Velle ſat eſt ſocij, magnis ornare triumphis
Vos decet egregiam patriam, veſtrumque ſenatum.
Aduolat Hercynia crudelis valle Boemus

Maior amor quanto eſt patriæ] Quantum animorum, viriumque patriæ charitas ſumminiſtret, intelliges ex Iuſtini verbis, quæ commode mox adſcribam. Habes alia apud Valerium exempla. *Suſa*] Fuerunt regia vetus Perſarum à Dario Hyſtaſpis filio condita, vt autor eſt Plinius. Tradit Strabo Suſam partem eſſe Perſiæ, quæ Suſa habet vrbem clariſſimam huius vrbis meminit Lucanus, & Propertius, vterque libro ſecundo.

Horrida ſagittis] Quoniam, vt diximus, Perſæ & Parthi, omneſque fere Orientis gentes ſagittis bella conficiunt, vt autor eſt Plinius.

Spartanos timuiſſe Duces] Vt Leonidam, qui cum trecentis millibus commilitonibus ad Thermophylarum anguſtias cecidit. Lege Iuſtinum & Val. Maximum. Herodotus in Polyhymnia varie hanc narrat hiſtoriam recitatque epigrammata interfectorum.

Mœnia Dyrces] Id eſt, Thebanos Duces. Epaminundam. De quo Thebani

Auxi-

Auxilio, qui vrbes tueatur, & arua Philippi.
Num pauor hic animis illabitur? eſtis in armis
Nequicquam virtute pari? lethi ô mihi vultus
Laudandi ſemper, dignię, in prælia motus.
Noſco truces geſtus, noſco ora petentia Martem,
Non aliis tam Roma viris vrbs principio rem
AEquauit cœlo, tenuit cum Marte Quirinus
Cruſtumeroſque, Atinasque, & pauperis oppida Bolæ
Vicit, & Auſonio cum retulit arma Tonanti.
Nos etiam parui ſumus, nunc ſancta precemur
Numina, dent faciles curſus, & cœpta ſecundent.
Non deerunt Decii, & victu contentus agreſti
Fabricius, ſæuię ardentia fulmina Brenni.
Quare agite, æterni in bello (ni templa penatum,
Et Diui indigetes, & ſacri numina fontis
Peniciį ſordeſcit amor, patriaę futurum
Ornamentum animis abiit) perquirite famam.

bani occupandæ vrbis Lacedæmoniorum ſpem cœperunt: non tamen aggredi incautos potuerunt. Quippe ſenes, & cætera imbellis ætas, cum aduentum hoſtium perſenſiſſent, in ipſis portarum anguſtiis armati occurrunt, & aduerſus quindecim milia militum non amplius centum iam effœtæ ætatis viri pugnæ ſe offerunt: tantum animorum, viuumque patriæ, & penatum conſpectus ſubminiſtrat. Pauci ſuſtinuere ſenes aciem, cui par ante diem vniuerſa iuuentus eſſe non potuit. In eo prælio duo Duces hoſtium cecidere, ſcribit Iuſtinus. *Exæquata ſolo*] Reſpexit ad tempora ſua, hoc eſt, quæ nunc diruta ſunt. *Salamina*] Pomponius, In Attide, inquit, inſula eſt nota ſtupro Helenæ & Salamis, excidio claſſis Perſicæ notior. De Perſarum ad Salaminem clade, lege, ſi vis Plutarchum in Themiſtocle, & Iuſtinum libro ſecundo. *Nec te prætereo felix Numantia bello*] Quippe quæ ſine muro, ſine turribus, modice edito in tumulo apud flumen Durium ſituata, quatuor milibus Celtiberorum, quadraginta milium exercitum per annos quatuordecim ſola ſuſtinuit. nec ſuſtinuit modo, ſed ſæuius aliquanto perculit, pudendis fœderibus affecit. autor Florus: qui paulo poſt de Hoſtilio quoque ſic ſcribit, Hoſtilium deinde Mancinum, hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, vt ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret: tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis, cum ad internecionem ſæuire potuiſſent, & quæ ſequuntur. Cæterum cum Floro concordant Eutropius, & Oroſius. Plinius, & Liuius aliter de numero Romanorum occiſorum. *Manu*] Pro manui. *Olli*] Scilicet Xerxi. *Achæmenio veneno*] Achæmeniis ſagittis veneno infectis, Propertius, *Non tot Achæmeniis armantur Suſa ſagittis.* Achæmeniæ à Parthorum Rege Achæmene, quibus peculiare erat, vt dictum eſt, ſpicula venenare. *Quid vos exemplis*] Hoc eſt, argumentis à ſimili: quibus conſtat ſæpiſſime hominum pugnatorum virtute accidiſſe, vt prauæ copiæ maximas fuderint fugauerintque.

Aduolat Hercynia] Tacitæ obiectioni reſponſio. *Quirinus*] Romulus cur ſic dictus fuerit, docet Ouidius ſecundo Faſtorum. *Tenuit Marte*] Paruis copiis. *Cruſtumeroſque, Atinasque, & pauperis oppida Bolæ*] Romuli victorias latiſſime referunt Dionyſius Halicarnaſſeus libro ſecundo, & Liuius primo. *Auſonio Tonanti*] Ioui Feretrio, de quo ſupra, eiuſque nominis ratione plura ſcribit Propertius penultima elegia quarti, item Plutarchus, & Feſtus Pompeius, & præter alios Valerius Maximus. *Retulit arma*] Hoc eſt, ſpolia ſuſpendit, quæ opima dicebantur, lege Varronem, & Plutarchum, Valerium, ac Propertium locis tam citatis. *Non deerunt Decii*] Id eſt, qui inſtar Deciorum pro ſalute reipublicæ ſe deuouebunt. *Victu contentus agreſti*] Vnde Claudianus, *Contentus honeſto Fabricius paruo ſpernebat munera Regum.* Id ſcribunt omnes, & notius eſt quam referri debeat. Habeat Cæſar Carolus Fabricios, & victor gentium erit. Vtinam non ſint, qui non admodum magno pondo auri fidem poſtponant, cum Fabricius oblatam ſibi à Rege Imperii partem repudiarit. *Sæui Brenni*] De hoc ſatis multa Iuſtinus libro quarto & viceſimo, & Plutarchus in Vita Marii. *Pegneis*] Vt ſupra, & ſic caſtigatior habet liber: poteſt tamen legi etiam Pegneſi, de quo in principio huius mentio facta eſt.

Vix ea finierat, cum pubes omnis ad auram
Vulpigeras quaſſat haſtas, & promere Martis
Venturi ſignum: reboant ſuper æthera voces,
Tympanaque & litnis Mauors accenditur arcis.
Non aliter furor hos agitat, quam ſi ſua Ianus
Belliferrati reſeraret limina templi,
Cum Mars indomitus, centumque euinctus ahenis
Frangit clauſtra, acuitę animos in bella furentes.
At contra vt rumor Boiorum venit ad oras,
Inuaſitque aures magni vaga fama Roberti,
Illico delectos equites, peditumque cohortem
Tyrenum auxilio miſit, qui finibus hoſtem
Eiiciant pauidaſque vrbes tueantur Othonis.
Sin paribus ſignis nequeant ſe fidere, campo

Belliferrati] Sic Maro, *Belliferratos rupit Saturnia poſtes.* *Cum Mars indomitus*] Alludit ad templum Iani, de quo Liuius, Dionyſius, Maro, Sillius, Ouidius, Claudianus, Seruius, Macrobius, Florus, cæteri. Quoties Ianus clauſus fuerit, ſcribit Florus in fine, meminit Auguſtinus libr. ciuitatis. 3. Auguſto imperante tertio Iani porta clauſa eſt. cuius rei elegan-

Detrectent pugnam, donec fulgentibus armis
Subſidium gelido Boiemus conuehat Albi.
Nec mora, perrexere Duces, verbiſque pauentes
Ambibant populos, nec non munimina bello
Inſtaurant, vrbeſque nouant, & mœnia condunt.
Præterea ſyluas Teutiſco more recidunt,
Annoſam taxum, ſcabriſq́; è rupibus ornos
Robora, coniferumque genus, tiliaſque ſequaces,
Et patula ad Superos tollentem brachia fagum,
Obiiciuntque viis ſyluarum, & compita claudunt,
Tranſuerſiſque negant trabibus popularier hoſtem.
Lauphenii interea Eurydamas ad mœnia tendit,
Et tormenta vehit belli, vetitaſque recludit
Connexu trabium valles, iter obice victor
Pandit inacceſſum, ſyluarumque ardua tandem
Egreditur, campoq́; phalanges ſiſtit aperto.
Vt longe armorum ſonitus, ſtrepituſque pauentis
Quadrupedantum aures hoſtis perculſit equorum,
Tunc armati amnes, turreſque, & mœnia complent,
Saxaque ſubnectant humeris, vaſtoſque molares.
At Cyrus armipotens iuuenum lecta agmina bello
Inſtruit, & dictis ciues affatur amicis,
Vos ô bellorum decus, & fortiſſima pubes,
Haud nos puluereo Martem committere campo,
Sed portis inſtare decet, muriſque cruenta
Deiicere arma manu, clypeoſque effringere ſaxis,
Exiguum oſtentant præſentia belli laborem,
Cum victis pugnare datur, vulgoq́; coacto
Arma inter ſyluas, & acutos ſumere dumos.
Vos modo ſollicitas de pectore demite curas.
Iam ciues, capite arma citi, date tela per hoſtes
Intrepidi, & circum vis Martia perfremat vrbem.
Dixerat. Interea Eurydamas ad mœnia tendit,
Caſtraque ſubiecto munit fidiſſima campo,
Qua miſſas poterant audire, & reddere voces.
Interea placidam ſuadens nox atra quietem
Præcipitat, retegitque polum creſcentibus vmbris.
Tum vero Eurydamas animo vigilante volutans,
Quis modus ad pugnam, quæ belli exordia ſumat
Principio, & quæ ſit ſternendis machina muris
Aptior, inſomnem totam producere noctem,
Atque diem, belli cupidus, Phœbumque morari.
Nec pugnæ præſentis erat modo cura, ſed illi
Rumpebant altos Neomartia mœnia ſomnos.
Necnon Lauphenida, ſimul & Cyrus vndique muros
Luſtrare, & pugnas ſecum conferre futuras.
Nox abit interea, tunc Segduneia pubes
Arma capit, totiſque fremunt denſa agmina caſtris.
Iam ſtrepit omnis ager, reſonant clangore tubarum
Hercyniæ valles, iam ſigna vndantia contra
Aſpiceres vrbem inferri, ceu ſub mare Delphin
Turbam agit æquoream, & fauces inuadit Abydi:
Sic denſi ad muros belli cum mole feruntur,
Connectantque humeris ſcalas, Vulcaniaque vrbi

Tor-

ter meminit in fine ſexti Oroſius. Nota ſunt Horatii carmina, *Ianum Quirini clauſit*, & cætera ex quintadecima quarti carminum. Sub hac in toto orbe armorum ceſſatione, Rex pacificus, Chriſtus Deus & homo, ex virgine naſci dignatus eſt. *Boiemus*] Nam ex Boemina copias ſtipendio conduxerat Palatinus, de quibus ſuo loco dicemus. Scribitur autem & Bohemus, & Boemus, & Bœmus per diphthongum.

Præterea ſyluas] Morem Germanorum tangit, qui cum bella ingruunt, ſyluarum compita tranſuerſis trabibus intercludunt.

At Cyrus] Qui præſidii loco erat.

Inſomnem producere noctem] Alibi diximus quæ pertinent ad boni Ducis officium. *Neomartia mœnia*] Quia erat oppidum munitiſſimum, teutonice, *Nevvmarck*. Cætera enim captu facilia videbantur, illud autem difficillimum, vt contigit. Nam inde, vt inferius deſcribitur, re infecta diſceſſit.

Segduneia pubes] Norimbergenſis. Nam Segodonum à Ptolemæo nominatam Norimbergam, dicit Celtes.

Seu ſub mare Delphin] Græca dictio Delphin, qua longo vſu pro latina vtimur, ait Camers. De Delphinis ſic Maro 5. Æneidos, *Prælia ludo Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando*

Car-

Tormenta impellunt, monſtrum damnabile terris,
Quod ferri, lapidumq; globos iaculatur, & ignes
Nube diem, & terræ obtexens caligine Solem.
Inuentum Germane tuum, ſic & noua ſemper
Ingenia extundant varias mortalibus artes.
Vtque vrbem contra elatis procedere ſignis
Viſa acies, ſtaurant portas, & mœnia firmant
Lauphenidæ, iaciuntq; ingentia ſaxa, ſuperq́;
Horreſcunt pilis, abiguntq́;, & ſanguinis atri
Rore madent enſes: inſtant hi frangere portas,
Vellereq; arato ſtridentes cardine poſtes.
Inceptoq; crebra telorum grandine pellunt
Audaces animos: ſic fluctus fluctibus altos
Cernimus vrgeri, colliſaq; littora clamant,
Pumicibusq; cauis ſonitum mare reddit anhelans.

Carpathium, Libycumq́; ſecant, luduntq; per vndas. Delphinorum formam ſic eleganter explicat Ouidius tertio Metamorph. libro, *Falcata nouißima cauda eſt, Qualia dimidia ſinuantur cornua Lunæ, Vndique dant ſaltus, multaq; aſpergine rorant, Emergunt iterum, redeuntq; ſub æquora rurſus, Inq́; chori ludunt ſpeciem, laſciuaq; iactant Corpora, & acceptum patulis mare naribus efflant.* Celeritatem autẽ in nando, quę prouerbio locum dedit, Delphinũ nare edoces, eleganter deſcribit Manilius quinto Aſtronomicon, vt non minus eleganter eorum imperiũ in piſces reliquos: vnde Poetæ comparatio. Cecinit Papinius nono Thebaidos, *Qualis cæruleis tumido ſub gurgite terror Piſcibus, arcani quoties deuexa profundi Scrutantem Delphina vident, fugit omnis in imos Turba lacus, viridesq́; metu ſtipantur in algas, Nec prius emerſi, quam ſumma per æquora flexus Emicet, & viſu malit certare carinis.* Ibidem Sillius libr. 15. *rapidi ceu bellua ponti Per longum ſterili ad paſtus iactata profundo Aeſtuat, & luſtrans natantem in gurgite prædam, Cum procul in fluctu piſcem male ſaucia vidit Abſorbet late permixtum piſcibus æquor.* Ex Homero vtraque comparatio ſumpta eſt, inquit idem Camers. Hinc contrario ſenſu prouerbiali figura in Diris ſuis à Marone dictum eſt, *Ante lupos rapient hædi, vituli ante leones, Delphini fugient piſces, aquila ante columbas.* Reliqua de Delphinis Plinius lib. 8. Ariſtoteles de Natura Animalium. Solinus cap. 22. de Boſporo Thracio inquit, Hæc profunda Delphinas plurimos habent. *Abydi*] Abydos vrbs Leandri amore pernobilis: extat de hoc ipſo amore apud Muſæum libellus, idem apud Ouidiũ perelegans Epiſtola.

Vulcania tormenta] Lombardas intelligit. *Inuentum Germane tuum*] Fato quodam Germanica ingenia cæteris præſtant in ære tractando: vt abſoluta, quæ quotidie eduot opera, docent. Inſigniter autem, diuina illa Impreſſoria ars, Argentorati primum per Ioaon. Mentel, *Scotti* noſtri auum, anno Chriſti 1444. inuenta teſtatur ſimul cum bombarda. Cuius inuentionem multi monacho conceſſerunt: alii cuidam Petro, vt refert Irenicus lib. 4. cap. 9. quod de Inuentione Bombardarum inſcriptum eſt. Eodem authore, Annus tunc milleſimus & ſupra trecenteſimum octuageſimus agebatur, quando Bombardarum tonitrua à Germanis ſunt reperta. Exteri deuouent & execrantur authorem: qui minime tamen memoria debita defraudari debet: quod phyſica ratione rem omnium (vt fatear) quæ crudelitatis impulſu ſibi ipſi mortalitas noſtra excogitauit, crudeliſſimam repererit: cum autores turpiſſimarum, nefandiſſimarumq́; rerum, ſuos repererint admiratores, vtinam non etiam ſtudioſos ſectatores, profecto digni, vt ictu bombardici fulminis eant in puluerem. Eleganti carmine bombardæ deſcriptionem cõcluſit Catanæus: quod cum alii commentariis ſuis adſcripſerint, ipſe breuitatis ſtudio præteriui.

Iam paſſim furit effuſis Mars ſæuus habenis
Vndiq; fert acies, fractarumq́; æra pulſat
Scalarum fragor, atque armorum caſus ab alto
Increbreſcit, humiq; ſuper ruit arma virum vir.
Nec timet euentum belli criſtatus Homertes,
Sed fera ſectilibus committit bella dolabris.
Agmina pone acris pugnant gerrata Seleuci.
Parte alia Autharchis muros inuadit, & vrget,
Et trepidantem altis impellit Athoclea verbis.
Quid differs ſegnis? grandi num voce tonantem
Audis Chortebum? pugna qui prouocat, & te
Nominat ignauum? ſi quis pudor, arripe telum.
Talibus affantem verbis, & plura volentem
Dicere, tranſadigit vibratum Autharchida ferrum,
Emiſſaq; animam truſit ſub tartara voce.
Tunc paulo concuſſi animi, retroq; relabi
Segdunæa cohors viſa eſt: contra horrida tela
Lauphenidæ iaciunt: madet atro ſanguine tellus.
Effurit Eurydamas, & quadrupedante ſuperbus

Humiq́; ſuper ruit arma virum vir] Hoc eſt, vir cadit humi ſuper arma virum, pro virorum.

Chortebum] Alii codices Chotebum habent, emaculatus Chortebus. Vtrũque meo iudicio ſtare poteſt. Nam vt hic Poeta primam producit, ita Maro alicubi in ſimili nomine corripuit. Verum in nominibus propriis, præſertim non eandem perſonam ſignificantibus licentiæ locus eſt.

Sæuit equo, largisq́ fluunt ſudoribus harmi.
Sic modo victores, modo victi Martis alumnum
Conſumpſere diem, bellumq́ ita nocte diremptum eſt.

At Cyrus exactam cædem, patriaq́ futuros
Agnoſcens caſus, nec ſpes erat vnde vocaret
Auxilium, hortatur miſeros ſe dedere ciues.
Sic etiam cunctis viſum eſt, cum craſtinus ortus
Fulſerit, & nigras aurora fugauerit vmbras
Legatos mitti, pacemq́, & fœdera poſci.

Tertia iam lux alma polo ſplendebat Eoo,
Panduntur portæ, turmas inducit ouantes
Eurydamas, lætiq́ omnes Pæana canebant,
Auſpiciis Diuum acceptis, & Marte ſecundo.

Protinus Herbruchi fines, atq́ arua peragrat
Alsheniȷ victor, putriq́ immerſus arena
Metatur caſtra, & crebro poſt mœnia lapſu
Exæquata ſolo, turreſq́, minaſq́ reuulſas
Vi potitur, cum ſexta dies iam pila teneret
Infeſta, & dubiȷs fremeret Bellona ſub armis.

Dumq́ ea iam trepidos, non æquo Marte geruntur
Phalſgraphidas contra, non ſegnius arma potentis
Cocchenis ad gelidas erecta Neapolis vndas
Vlrici patitur, tandem victricia tela
Mechymoli in campis feſſus diffuderat vrbis,
Armorumq́ graui paulum laxauerat æſtu.
Parte alta infeſti populata per arua Soberni
Sæuit Alexander, premit indignatus Adechum
Rugorum Princeps: ſed longe animoſior armis
Cæſar in extrema pugnabat Agenoris ora,
Nomine corrupto, quæ nunc Agenoia dicta eſt.
Fertur enim Cadmus, iuſſu vagus exul ab oris
Phœnicum, Europam quærens, & furta Tonantis,
Hunc coluiſſe locum, atq́ ſui de nomine gentem
Appellaſſe patris, quæ etiam gentilibus aris
Sacra repertores celebrant Phœnicia Diuos.
Hinc pretio memorant emptam, magniq́ reuulſam
Imperio Auſtriadæ, multiq́ fluentibus annis
Dura Palatini perpeſſam ſceptra tyranni.
Hanc ſubito ſine Marte capit: ſic mœnia ciues
Colmariȷ Auſtriadæ pandunt: ſic hoſpita Bari
Fit pubes, multoq́ viri, innuptæq́ puellæ
Vndiq́ ſpumantes turmis crateras Iacho
Cæſareis fruſtum Cereris, zythumq́ propinant,
Grandiſq́ expotant melliti pocula Medi.
Nec mora Sonchautos montes, penituſq́ repoſtam
Alcratium petiit, victor, lateq́ per oram
Imperat Helſatiæ Cæſar, recipitq́ Philippo
Ablatas vrbes quondam, populoſq́ pauentes
Componit, mulcetq́ animos, clauſamq́ reſignat
Iuſtitiam, & ſanctis confirmat legibus vrbes.

At Phylshophenium, Phylſi de nomine dictam
Fluminis, atq́ vndæ quod Rhæticus alluit Iſter,
Byſpetches dum Marte premit, tentatq́ potiri:
Inuadunt fortes meditantem talia ciues,

Dumq́ ea iam trepidos] Nunc ad alios Principes, quos interim pugnaſſe veriſimile erat, egreditur. Vel repetitio eſt, non ſine arte & exemplo.

Neapolis] Noua ciuitas, quam noſtra tempeſtate nobilitauit Petrus Gunrherus, non modici inter eruditos, & iuxta bonos viros nominis.

Cocchenis] Qui & Coquus, vt in Necchari deſcriptione commemorauimus. *Vlrici*] Ducis VVyrtembergenſis. *Mechymoli in campis*] Pro, ad campos, ſic enim bonum habet exemplar. Meminit huius in fine ſexti.

Soberni Alexander] Dux Bauariæ.

Adechum Rugorum Princeps] Marggrauius Caſimirus. *Fertur enim Cadmus*] Fingit Agenoiam regionem quæ vltra Rhenum eſt inter Marram & Sornam fluuios, nunc *Hagenavv* dicitur, ab Agenore nomen vendicaſſe: & dictam Agenoriam, ſed per ætatem paulum immutato vocabulo dici nunc Hagenoiam. *Iuſſu*] Scilicet Patris Agenoris. Nam alibi etiam ſcriptum vidi, iuſſu patris. Tamen priorem lectionem non improbo. *Sacra repertores celebrant Phœnicia Diuos*] Hoc eſt, ſacra quæ fiunt Phœnicum more Diis repertoribus, qui reperiendis rebus auuſſis præſunt, vel quos ob huiuſmodi cauſſam inuocamus.

Tyranni] Id eſt, domini: ſic Maro, *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.* *Ciues Colmariȷ*] Colmariam, qui ab auſpicio columbarum dictam volunt, Columbariã ſcribunt. Alii à claua Herculis, quã illic temulentus perdidit nomen inditum fabulantur, ad inſigne vrbis quo etiamnum vtuntur reſpicientes. Sed mihi merum commentum videtur.

Pugna

Argu-

Pugnatumq́; diu, atq; anceps certamen vtrinq;
Extiterat: tandem multa cum cæde ſuorum
Hoſtis abit, vetitam linquens inglorius vrbem.
Sic paſſim horrendi crudeſcit Martis Enyo,
Totaq; lethifero mota eſt Germania bello.

Argentuariá olim in Sauroſtichi Enarrationibus diximus. Irenicus in dictione Argentuaria dicit aliis patriā meam Seleſtadium Argentuaria n intelligi: ex eo, quia ſex ab Argentina diſtet miliaribus. *Bars*] Declarauimus locū lib. proximo. *Zythumq́; propinant*] Id eſt, Ceruiſiam. Nam quæ Ceruiſia apud nos appellatur, apud Ægyptios dicitur Zythum. Colomella de cultu hortorum, *Vt Peluſiaci proritet pocula Zythi.* Apud Hiſpanos Cetea, Plinius eſt author. Vſos autem Germanos hoc potus genere, ſcribit etiam Strabo. Fit autem ex frugibus coctis, & lopo ſalictario: recentiores lupulum vocant. *Mellitis pocula Medi*] Aliud genus potionis, quo Boemi ac Pannonii plurimum vtuntur, dulce eſt, quoniam incoctum, vt arbitror: etiam mel admiſcetur: vulgus *Medonem* vocat.

Nec minus vmbriferos trepidare per auia Francos
Aſpiceres, cum viſa palam vexilla per auras,
Hoſtiliq́; premi Neomartia mœnia pube,
Quæ vallo ingenti, & multis legionibus acer
Cinxerat Eurydamas: & iam Sol aureus orbi
Bis noctem intulerat, bis luce fugauerat vmbras,
Cum fruſtra fortuna loci tentata remanſit,
Vixq́; intra iactum micuerunt agmina teli.
Tunc Cymmon nocte in media, atq; ſilentibus vmbris
Multa animo voluens, ſimul atq; aurora nitentem
Rettulit alma diem, coram ſic omnibus inquit,
Incaſſum ô ſocij bellum tentamus, aperto
Marte negant pugnam, ſolum certamina muris
Expectant auidi: dextra ſunt vndiq; montes,
Aeriq́; horrent ſcopuli, non altius OEta
Tollitur, aut timidis vitanda Ceraunia nautis.
Ad læuam in planos ad nos qua panditur agros
Defendunt turres, & propugnacla, minæq;
Murorum ingentes, pulſantiaq́; ardua nubes.
Quid terimus tempus? non ſi Phlegraia tellus
Rurſus centimanos agitaret in arma gigantes,
Demoliri vnquam poteris, vel vincere bello
Hanc vrbem Erydamas: & quam reor eſſe nocentem
Præcipitanda mora eſt, aderunt, ſic fama vagatur,
Indomitæ gentes pugna, totusq́; Roberti
Albis in auxilium vacua vehit agmina Praga.
Noſco equidem crudele genus, certandoq́; quantum
In clypeum ſurgat, quantasq́; effundat habenas
Irarum, à nobis Dij talem auertite peſtem,
Et prohibete nefas. Dicentem talia toruo
Spectabat vultu Eurydamas, ſimulataq́; norat
Pectora, quo bellum fatale auerteret vrbe,
Namq́; Palatinis occultum ſemper adhæſit
Partibus, atq; animo fautor remouebat ab armis,
Quem contra Eurydamas ſtantem ſic turbidus inquit,
Si tantum factis Cymmon, dextraq; valeres
Quantum omnes ſuperas ore, excellisq; loquendo,
Sub iuga veniſſent Byſalthæ, & Eous Orontes,
Byzeresq; feri, & frænum indignatus Araxes:
Sed quia vel nolis, vel neſcis prælia forti
Exercere manu, nec Martis honore decorus,
Antiquos imitaris auos, nunc tempora belli
Prolatas verbis, & fœderis autor iniqui
Conſulis, aut pacem fœdam, aut clam ſubtrahis armis

Nec minus vmbriferos] Reuertitur ad geſta Norimbergenſium.

Tunc Cymmon] Similem huoc [illegible] Maxoniano.

Albis] Fluuius, qui ex Hermunduris ortus, Pragam Boemorum metropolim alluit, bifariamque Saxones diuidens, in mare Germanicum deuoluitur. Et nota Poetæ artificium, quia per tranſitum ſæpe facit mentionem de veoturis Boemis, & quaſi in his victoriam certam fere omnes arbitrabantur: hoc autem facit, vt maior inde videatur gloria Cæſaris, qui eos vicerit.

Et frænum indignatus Araxes] Alibi ſcriptum eſt, *& pontem indignatus Araxes.* & eſt hemiſtichium Maronis.

Martis equos fremere, & Bellonam ſanguine tinctam
Accipimus viſam, atq; ardentis molle duelli
Inter anhelantem peditumq;, equitumq; furores,
Turgentemq; minis Antherona, equasq; Seleuci,
Et pauidum belli furiis incendere Athoclem,
Sic pugnat conſerta acies, atq; vndiq; ciues
Vrbe ruunt, ſummaq; Ducis volat arce Roberti
Præſidium, & fuſo committunt ordine pugnam.

Non aliter velox extra deſerta Getarum
Gens ruit in præceps pellecta cupidine belli,
Quam nulli inducit certantem induſtria, tantum
Et ſanus furor, & clementia ſuggerit arma.

Parte alia ad muros induxerat agmen Homertes,
Clauſtraq; portarum diſruperat æratarum.
Vociferans Dorylas, ſumma tum currit ab arce,
Quid vos ô miſeri, quid vos ô pigra moratur
Machina? quæ veſtras cœpit dementia mentes?
Hic dolus eſt inquit, quid vos hic tempora ciues
Nequicquam teritis? iam Segduneius altos
Hoſtis habet muros, oculis hiſce agmina vidi,
Nos aciem contra, atq; minantia vertere ſigna.

Iam Segduneius acer] Lege, *Segduneius altos Hoſtis habet muros*] Diximus, Segdunos Norimbergenſes nunc vocari.

Vix ea finierat, iuuenum globus emicat, aluo
Tormenti exacta, Mauortisq; impete vaſto
Inſtaurat laſſi pugnam, cædemq; morantem,
Inuaditq; hoſtile latus, ſtragemq; cruentam
Aedit: at inſano Neomartia victa timore
Turba fugit, repetitq; vrbem: ceu carcere fracto
Barbara anhelantes horrens Hyrcania tigres,
Aut Atlantiaco fuluos de monte leones.
Maure paues, trepidasq; fuga: iam ſulfur & atro
Igne dies tegitur, fractusq; reuerberat aer
Armorum ſtrepitu, & morientum vocibus ima
Implentur valles, omnisq; admurmurat vmbra.

Vt patuere doli, Phlegyasq;, vnaque Lycetes
Increpitant ciues, vos ô fœdiſſima proles
Quo ruitis? firmate gradum: neſcitis vt errat
Iam dolus in caſtris: vos hic pugnatis, & vrbem
Hoſtis habet, miſeri retro hinc iam cedite pugna.
His dictis, cuneum primæuo flore iuuentæ
Inſtruit, & medio Phlegyas ſe ſubtrahit hoſti.

Inſtabat ferus Eurydamas, ſenſimq; recedens
Agmen agit telis, atque intra mœnia pellit.
Et ni vaſtaruent aditum cataracta negaſſet,
Imperio tandem vetita potireris in vrbe
Eurydama: ſed fata obſtant: nec ſegnius inſtat
Mœnibus, & flamma, & telis infandus Homertes.
Tunc timidæ matres, pueri, innuptæq; puellæ
Feſtinate viri, & rebus ſuccurrite feſſis,
Hoſtis adeſt, clamant: fulgentq; in mœnibus alæ.

Nec mora, concurrunt omnes, ſæuusq; Lycetes
Euolat, & primus mediis intermicat armis,
Vociferans vltro, ciues, Mars obtulit horam
Qua bello egregij, & factis tollamur ad aſtra,
Inſtate; agglomerant omnes viresq;, manusq;,

Atque miniſterium læti ſubiere cruentum.
Herbipoli interea fulgentes ære cateruas
Subſidio veniſſe vrbis, ſummaq́; receptas
Arce volat rumor, maioraq́; nunciat arma.
Protinus Eurydamas, vnaq́; animoſus Homertes
Diſcedunt pugna, pubemq́; in caſtra reducunt.
Dumq́; hæc in terris ardent mortalia bella,
Et nunquam miſeris regnandi exacta cupido,
Iuppiter omnipotens, cæli qui ſydera torquet,
Multa ſuper belli finem, metamq́; volutans,
Concilium indicit Diuis, & lumine ſancto
Torua tuens, longe magnum concuſſit olympum.
Diiq́;, Deæq́; omnes, Vati memorate quot eſtis,
Veſtrum opus incipio: nam vos veniſtis, & omnes
Qui terras, fluuiosq́; altos, quiq́; æquora late
Incolitis, iuſſu magni Iouis aſtra petiſtis.
Principio mater fuluas turrita leænas
Exagitat per inane poli, torquetq́; per auras:
Hanc circum Corybantes erant, Dictæaq́; turba,
Semiuirumq́; genus crepitantia percutit æra.
Pone antiqua Deum ſoboles, quosq́; ipſa vetuſtas
Conſentes memorat, ſelectiq́; ordine Diui
Conſcendunt biiugos, & prima intermicat omnes
Magna Iouis coniunx, quæ denſi ſepta caterua
Altum Agamemnoniis cælum penetrauit ab Argis.

Herbipoli] Dum vndique pugnatur, per poſticam portam vrbis ſubſidium ingreſſum eſt, miſſum ab Epiſcopo Herbipolēſi: quare tanquam cum nouo & recenti milite eſſent pugnaturi Norimbergenſes, animo fracti ſunt. *Dumque hoc in terris*] Artificioſe Poeta ad Deorum conſilia digreditur, ne Norimbergenſes ob non partam victoriam lædat. Itaque concilium Deorum à Ioue indicitur, multorumque Deorum nomina deſcribuntur, vbi magna & Cæſaris & Palatinorum laus denotatur: quia Dii videntur habere curam rerum Cæſaris: & Roberto inter Deos ſedes conſtituitur. *Torua tuens*] Id eſt, torue.

Principio mater] Sequitur Ennium, qui in deſcriptione duodecim Deorū, qui maioris nomenclaturæ appellantur, & ſex fœminæ, & tot mares ſunt. A Deabus incipit Martianus lib. primo de Nuptiis, Diſtichon refert Ennianū *Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo:* & apud Suetonium hic extat verſiculus, *Sexq́; deas vidit Manlia, ſexque deos.*

Mater] Scilicet Deorum. Terra ob multiplices effectus Deorū mater appellatur: vocataq; eſt Cybele, cauſam nominis à Fulgentio pete, & plura ſcribunt Marcellinus & Feneſtella. Hiſtoriam Cybeles refert Diodorus libro quarto. *Exagitat leænas*] Pro, agitat, hoc eſt, flectit quo velit. Erant enim duo leones manſueti, Varrone teſte: vnde Claudianus *blandos* dixit, hoc eſt, compreſſa cauda ludibundos, vt ait interpres, quaſi venienti aſſurgerent. Nam crebrior caudæ motus, animi atque iræ in leonibus eſt, vt poſt Ariſtotelem ſcribit Plinius. Quid vetuſtas ſub hoc figmento intelligi voluit, docent Lucretius & Macrobius. *Turrita*] Quia vrbes ſunt in terra, & in iis turres.

Corybantes erant] Corybantes, Idæos, Dactylos, & Curetas eoſdē pleriq; putant. Nonnulli puſillum quoddā diſcrimen adhibent: vt longa diſceptatione Strabo diſputat. *Dictæaq́; turba*] Id eſt Cretenſis, à Dicte oppido, quod Pomponius Dictinnam nominat libro ſecundo. *Crepitantia æra*] Id eſt, ſonantia. Ex omnibus inanimatis æs habere vocem creditur. Hinc Homerus Chalcum appellat vocale. Pythagorici tradunt æs afflatis omnibus & lymphatis admodum conſonare, propterea Cymbala fiebant ex ære. Papinius in Achilleide, *Paulumq́; exercita pulſu Aera tacent.*

Conſentes] Dicti, quod iis omnium conſenſu ſacra fiebant, propter vbertatem ſoli: vnde Cōſentia ſacra dicta ſunt, vel quia ipſi cōſentirent agriculturæ. Sunt autem duodecim, quos nominatim Varro inuocat, in præfatione lib. primi de re ruſtica. Artificioſe autē Conſentes Cybelem ſequūtur, qui ob culturam terræ inuocantur. *Selectiq́; ordine diui*] Nomina eorum ſecundum M. Varronem ſunt iſta, Ianus, Saturnus, Genius, Orcus, Liber pater, Luna, Tellus, Sol. Hæc autē nomina, vt diuus Auguſtinus ait, vtrum propter maiores in mundo adminiſtrationes ſelecta dicuntur? an quod populis magis innotuerunt, maiorq; eſt eis cultus exhibitus? *Magna Iouis coniunx*] Iuno ſcilicet. Nam Iupiter poſt eiectum patrem habenas cœleſtis regni aggreſſus, duxit Iunonem, Cererem, & Themin in vxores. A Iunone habuit Curetas filios, à Cerere Perſephonen, à Themi Mineruam, vt commeminit Homerus & Euſebius. *Ab Argis*] Vbi templum erat inter Argos & Mycenas poſitum: vnde chatos Argos appellat apud Maronem.

Hinc & flaua Ceres ſacra quæ flectit Eleuſi,
Ad iuga panda boues: Aeneia deſerit ignes
Veſta ſuos, Cycnoq́; Venus modulante reliquit
Idalium, Paphiasq́; aras, atq́; alta Cythera
Ambroſio gratum fundens de vertice amorem,
Quo ſuperi, ſtigyq́; Dei, quo numina ponti,
Mortalesq́;, feraq́; omnes, pictæq́; volucres
Vincuntur, ſeruantq́; acres in pectore flammas.
Inde ſagittiferos Amphionio Aracyntho

Ceres] Saturni & Opis filia, vt Euſebius & Heſiodus in Theogonia oſtendit. Fruges toto orbe propagandas per Triptolemum inſtituit. Prima dedit leges, propterea in Eleuſio oppido, quod condidit Triptolemus de nomine patris, ſacra ab eodem facta, Theſmophoria appellata. A creando dicta Ceres: vel, vt placet Ciceroni, à creſcēdo. *AEneia Veſta*] Ab Ænea quod ſacrum

Educit

Educit Diana choros, & permeat aſtra.
Praterea anguitenens properat Tritonia virgo
Conſilii Iouis & fati haud ignara futuri.
Nuncius & celeres aptans Cyllenius alas
Deſerit Arcadiam, qua ſe mutare figuris
Inſolitis perhibent homines, faciemq; luporum
Induere, & decimum purgatos rurſus in annum
Sumere mortales vultus, hominemq; fateri,
Aureaq; huic nodo ſtringens talaria nectit
Fibula, gemmatoq; fluunt ſub tegmine crines.

crum huius deæ ex Troia ſecum attulerit, vt tradidere quidam. Reliqua pete ex Dionyſio Halicarnaſſeo. Duas Veſtas fuiſſe notiſſimum eſt.

Venus] Vt rentur quidā à Latinis appellatur, à ue priuatiua & derogatiua particula, & νοῦς mens: quòd laſciuia, quæ per Venerem ſignificatur, mētem infringat, & ſupplantet robur ingenii. *Idalium*] Ab Idalio nemore, & inibi breui oppido, quod Stephanus ſcribit ab euentu nomen accepiſſe. Superius indicauimus Venerem dictam Idaliam. *Paphias aras*] Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quadam area non pluit, ait Plinius. *Cythera*] Venus orta primum mari ad Cytheram inſulam quinq; paſſuum à Malea diſtantem appulit. Vnde Cythereæ nomen tulit, author Solinus, & Euſtathius. *Gratum amorem*] Amœnum, laſciuum, voluptificumq;, quo illecta cuncta animantia ad fœtum & ſobolem ſtimulantur, iuxta Senecam in Hippolyto, Excedat agedum rebus humanis Venus, quæ ſupplet ac reſtituit humanum genus, Orbis iacebit ſqualido turpis ſitu, Vacuū ſine vllis claſſibus ſtabit mare, alesq; cœlo deerit, & ſyluis fera. *Quo ſuperi ſtygiiq; Dei*] Sic Lucretius à lepida Veneris compellatione primum auſpicatus librum cecinit, *AEneadum genitrix, hominum diuumq; voluptas Alma Venus*, & paulo poſt, *Per te quoniam genus omne animantum Concipitur, viſitq; exortum lumina Solis.* Fingunt enim poetæ, Deos adulteros, & muliebris formoſitatis appetentes, iuxta illud Ouidianum, *Dii quoque habent oculos, dii quoque pectus habent.* Accedit illud Plauti, Inter amatorias leges deam ſibi inuocet, quam libeat propitium deum, ſi magis religioſa fuerit, Tibi dicat, tu pro illa o res, vt ſit propitius.

Amphionio Aracyntho] Ad illud Maronis reſpexit, *Canto qua ſolitus, ſi quando armenta vocabat Amphion Dyrcæus in Actæo Aracyntho.* *Sagittiferos choros*] Cœtum Virginum, quæ ſagittas ferebant, inſtar eius. Nam ſagittarum thecam vel ocioſa Diana non reponit. Maro, *Illa pharetram fert humero.* *Tritonia virgo*] Minerua. *Conſilii Iouis & fati haud ignara futuri*] Quoniam Iupiter ei prædixerat, vt ſupra teſtata eſt Pallas: tamen reſpexit ad illud, quoniam Minerua Iouis mens interpretatur, ſapientesq; indies præuident futura. *Faciemq; luporum induere*] Nedum veteribus, ſed etiamnum noſtri temporis hominibus creditum eſt, poſſe quadam magica arte homines in lupos omnino conuerti. Hinc à Marone in Pharmaceutria dictum eſt, *Hunc ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſyluis.* Et à Propertio Quarto, *Et ſua nocturno fallere terga lupo.* Ouidius ſeptimo Transformation. libro. *Inque virum ſoliti vultus mutare ferinos Ambigui profecta lupi.* Et Plautus in Amphitryone, Nam verum eſt, inquit, quod olim eſt auditum fabularier, mutatos Atticos in Arcadia homines, ſed ſæuas belluas manſitaſſe, nec vnquam domo parentibus cognitas. Ex hac hominum opinione ortum adagium dicit Camers. Verſipellem ſe facit, quando lubet. In hominem vafrum & aſtutum, cui ob perfidiam & inconſtantiam minime credendum ſit. Vtitur ea figura Plautus prima & nona Comœdiis. Plinius libro octauo, Sed an natura patiatur homines in lupos, vel in rem quampiam ſpeciei alterius commutari, non parua apud peritiores concertatio eſt. Herodotus, & ſecum plures, vt idem Camers adnotauit in Solinum, vbi is inquit, Neuri, vt accepimus, æſtatis temporibus in lupos transfigurantur, fabuloſum exiſtimant, id quod naturali diſſonum ſit rationi. Specierum enim differentia, vt Ariſtoteli placuit, à forma rerum vltima eſſe ſumit. Non poſſet ergo homo lupus fieri, niſi anima ipſa hominis, in lupi animam verteretur omnino: id autem fieri natura non patitur. Forma enim perfectiſſima, non niſi ſubiectum perficit ſibi ſimile. Opinatur Ioannes Scotus, tantam eſſe huius ſingularis animæ ad proprium corpus proportionem, vt ipſa non poſſit aliud corpus informare, quam ſuum. Ergo nec multo minus lupi corpus quoquo modo rationalis anima poteſt perficere. Pythagorici animarum hominum in bruta transmigrationem ponentes, non negarent poſſe forſitan hominem lupum fieri, vt de Minoe, vel Rhadamantho dicitur, *Exæquat damnum meritis, & muta ferarum Cogit vincla pati, truculentos ingerit vrſis, Prædoneſq; lupus fallacibus vulpibus addit. At qui deſidia ſemper, vinoque grauatur, Indulgens Veneri, voluit torpeſcere luxu, Hunc ſuis immunda pingues detrudit in artus.* Nicolaus Lyrenſis inſignis Theologus, in commentariis Exodi quærit, An virtute Dæmonum, qua incantatores vtuntur & magi, potuerit fieri, vt virgæ in Dracones verterentur? Duo is de ea quæſtione dicta probat. Vnum, quod reuera virgæ non fuerint in Dracones conuerſæ. Alterum, quod id factum fuerit quadam apparentia, & vera ſenſuum illuſione. Franciſcus Maron ſuper cap. ſeptimo tertii de Trinitate diui Auguſtini, quatuor de artibus ipſis magicis affert documenta. Extat de hac ipſa re notabilis apud Auguſtinum ſeptuageſima & nona quæſtio eius libri, qui octuaginta trium quæſtionum inſcribitur: multa apud eundem reperies cap. decimo octauo voluminis eiuſdem numeri Ciuitatis Dei. Quid ſi iis hominibus eueniat, quod Nabuchodonoſori accidiſſe cap. quarto Danielis ſcriptura teſtatur? Quo loco plura idem Nicolaus docte refert. Scribit Pauſanias, Lycaonem Arcadem, quum ad Iouis Lycæi aram puerum immolaſſet, ac humanum ſparſiſſet cruorem, mox in lupum fuiſſe conuerſum: idque quadam Deorum indignatione, verum

eſſe exiſtimat. Idipſum cap. viceſimo ſecundo octaui retulit Plinius. Stephanus Niger, Lupus, inquit, ex homine factus alius quidã præter Lycaonem in Iouis Lycæi ſacrificio dicitur, non in perpetuum. nam ſi dum eſſet lupus humanis carnibus abſtinuiſſet, decimo poſt anno aiunt rurſus ſibi reſtitui: quod ſi ſecus feciſſet, lupum perpetuo eſſe.

Nec non fluctiuoma Neptunus ab Amphitrite
Portunnum miſit: ſenſit Vulcania Lemnos
Tardipedem petere aſtra Deum: crinitus Apollo
Luſtrabat longum radianti vertice olympum.
Belliger hinc Mauors gelido præturbidus Aemo
Cornipedes impellit equos: & fulminat haſta.
Pone ſubit Bellona ferox, nigroq; cruenta
Corripit ignauos, & pugnæ premit ira.
Venit & Aegypto nequicquam vlulatus Oſiris,
Et latratorem ſecum compellit Anubim,
Agminaq; ariſono tungit Nilotica ſiſtro,
Thurilegiq; ſuum numen miſere Sabai

Nec non fluctiuoma] Notat Principum noſtrorum morem, cum nolint, vel non poſſint intereſſe publicis conſilus Germaniæ, mittunt Oratores. Portunum ergo miſit numen maximũ, quippe qui portubus omnibus præſit. Idem à Græcis Palæmon dicitur item & Melicerta. Quidam in huius gratiam Iſthmiorum ludicrum eſſe conſtitutum prodidere. *Vulcania Lemnos*] Quoniam Vulcano ſacra eſt. Papinius in quinto Thebaidos, & Flaccus ſecũdo Argonauticon. *Tardipedem Deum*] Reſpexit ad fabulam: ob caſum enim claudus fingitur. Siquidem Vulcanus cum deformis eſſet, & Iuno mater minime ei arriſiſſet, in inſulam Lemnon ex cœlo à Ioue calce deiectus eſt, illic nutritus à Sintiis. Alii dicunt, in Lemnum à Ioue præcipitatum, quod contra Iouem matri opem tulerit: vnde V. Flaccus libro iam citato cecinit, *Mox etiam pauida tentantem vincula matris Soluere, prærupti Vulcanum vertice cœli Deuoluit.* Homerus Cillopodion appellat Vulcanum, quod claudicantibus eſſet pedibus: quia cillos dicitur claudus & debilis pede. Porro rationem deificationis Vulcani ſuperius, vt & phyſicam claudicationis diximus. *Crinitus Apollo*] Parthaſius ſuper illud Claudiani, *Sic crine fruaris ſemper Apollineo.* Apollinis cognomen eſt inquit, Acerſecome, id eſt, intonſus: quod nunquam radii à fronte Solis auelli poſſint. Eius Cæſariæ Latona mater anxie delectabatur, vt apud Tibullum obſeruatum eſt. *Pone ſubit Bellona ferox*] Apte ſequitur Martem, cuius ſoror eſſe dicitur. *Thurilegiq; ſuum numen miſere Sabai*] Hi propter thura Arabum clariſſimi ſunt, inquit Plinius lib. 6. & thura præter Arabiam nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuerſæ. Idem ait libro duodecimo. Intelligit autem Sabin, cuius Plinius quoq; meminit cap. decimoquinto libri iam citati. Thus collectum, inquit, Sabotam Camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitales legere fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, menſura, non pondere Sacerdotes accipiunt: nec ante mercari licet. Inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerum numero Deus hoſpites paſcit.

Inde Lares, Ianusq; biceps, Syriamq; vagata
Decreto, & inſtabiles voluens Adraſtia currus.
Vna omnes ſubiere polum facriq; Penates,
Erdaq; telluris Diua, & Germanica ſecum
Euolat Hercynio ad Superos Aurinia luco.
Sanctaq; Cecropiis diſceſſit Aglauria templis.

Lares] Diximus vetuſtatem Deos vrbium præſides, ædiumque priuatorum cuſtodes Lares exiſtimaſſe & coluiſſe. *Ianusq; biceps*] Chriſtianus Maro libro de ſacris diebus primo ſic cecinit de Iano, *quã de gente, vel vnde Venerit, hoc noſtro nondum cognoſcitur æuo. Propterea ſuper hoc aliquid memorabile fandum. Ianus hic, vt perhibent, clara de ſtirpe gigantum Maximus ille fuit Noe, qui ſæcula Pyrrha Deucalioneos fluctus præceſſit, & vndas Ogygias:* & inferius, *Ianus ei cognomen erat, de nomine tractum Aſſyrio Iain, vinum dixere Latini. Ipſe etenim primus vitis vinique repertor Fertur, & id talis nomenclatura docebat. Sed Ianium primi, qui rectius illa ſonabant, Nomina dixerunt mox littera tertia priſco Pulſa loco, fecit fraudato nomine Ianum. Fingitur eſſe biceps, quoniam duo ſæcula vidit. Vnum quod pluuiis auctum mare ſuſtulit, vnum Quod ſucceſſit aquis, & ab hac propagine fluxit.* *Decreto*] Dea Syriæ, cuius meminit Plinius cap. decimotertio quinti. Locum reſtaurauit Hermolaus. Hactenus enim Ceto lectum eſſe. *Adraſtia*] Hanc quidam Nemeſim deam eſſe putant, inſolentiæ & arrogantiæ vindicem, quæque ſpes immoderatas & vetet & puniat. Strabo Adraſtiam dictam tradit, non ab aufugiendo, ſed ab Adraſto Rege, qui primus huic templum conſtituerit prope Cyzicum. Eſt autem Cyzicus & ciuitas & inſula nobilis in Propontide. Idque Antimachi Poetæ verſibus confirmat, quos interpres Strabonis ſic vertit, *Eſt dea quam Nemeſim dicunt, dea magna potenſque, Quæ bona cæleſtum conceſſu cuncta deorum Poſſidet, huic primus ſacratam condidit aram Fluminis AEſapi gelidas Adraſtus ad vndas, Atque ibi nunc colitur, ſeruatque Adraſtia nomen.* Vertit & Eraſmus in Chiliadibus, cuius extant verſus, Adſcribam, quod Dubrauius obſeruauit. Hanc priſci Theologi ineuitabilium legum reginam eſſe voluerunt, tam impotente quidem potentia, vt recte facere iubeat, vetet delinquere: & ſi imperium abnuas, magno ſtatim ac ſolido mulctet infortunio, videt enim, auditque omnia: vtpote quæ non aliud ſit, atque diuina prouidentia. Proptereaque Socrates apud Platonem, vbi maxime optat, ne leges à ſe latas aut fraus humana abrogaret, aut vis tyrannica tolleret, hanc ipſam Adraſtiam ſolliciti ſſime rogat, earum curam libens volenſque vti ſuſcipiat. Verum Poeta pro fortuna videtur accepiſſe, quam inter Deas etiam antiqui poſuerunt, quo minus etiam, vt Plinius ait, de Deo plana coniectatio eſſet. Lege cap.

cap. ſeptimum libri ſecundi mundanæ hiſtoriæ. Vt autem Ariſtoteles Adraſtiam à Nemeſi, à fortuna, à neceſſitate, ab æſa, & cæteris definierit, Franciſcus Picus docte refert in ſecũda parte libri de prouidentia Dei. *Inſtabiles currus*] De volubili fortunæ rota adnotauimus nonnulla ex Anticlaudiano in primum Reuchlinianorum progymnaſmatum chorũ, ac primam quinti actus ſcenam. *Erdaq; telluris diua*] Germanos olim Erdam, id eſt, tellurem coluiſſe, Tacitus in libro de moribus Germanorum indicat his verbis, Nec quicquam notabile in ſingulis, niſi quod in commune Netthum, id eſt, terram matrem colunt, eamq; interuenire rebus hominum, inuehi populis arbitrantur. Nos cum authore commentarioli in hunc ipſum Taciti nobiliſſimũ libellum, legendum putamus *Hertam*. Nam hodie, Germani terram *Herd*, quidam abſque ſpiritu, *Erd & Erdtrich* appellant. Fuit autem facilis librarii lapſus H in N. *Aurinia*] Hæc, ni fallor, ſub Tiberio Imperatore pro dea habita eſt à Germanis. Meminit eius Tacitus, & ni fallor, Plinius quoque. Sed & Velleda diu apud pleroſq; numinis loco habita, ſub diuo Veſpaſiano, teſtis eſt idem Tacitus, &, vt aiunt, oculatus. Hanc coram adire alloquiq; negabatur, venerationis plus ineſſet, idem ſcribit libro viceſimo. *Aglauria*] Huius & ſororum mentio eſt apud Ouidium libro Transformationum ſecundo, vbi nequicquam Raphael interpres pro Aglautos ſubſtituit Agraulos. Cæterum Actæus primus in Attica regnauit: quo vita defuncto, Cecrops gener imperium ſuſcepit, cui tres fuere filiæ, Erſe, Aglauros, & Pandroſos.

Venit & Inoo celebrata Palæmone mater
Leucothoe, fugiens mitratos barbara Colchos.
Altaq; Iuturnæ numen petit aſtra Latinæ.
Quid memorẽ Aegoceronq;, Hyadas, ſeptemq; Triones,
Et tardum cælo flectentem plauſtra Booten?
Quicquid labentes deuoluens circulus annos
Continet, atq; alio vergentia ſydera mundo
Maturant parere Ioui: quid in æquore merſas
Et Clothen, Panopenq; loquar, flauamq; Alimedem?
Cyrene mater viridis Penæos ab vndis
Exerit os vitreum, placido diſcedit Enipeo
Infelix Tyro, & dilectas deſerit vndas.

Inoo Palæmone] A matre Ino, quæ & Leucothoe dicta eſt, vt diximus alibi, & de templo eius apud Colchos. Vulgata ſunt quæ ſcribunt de ea Seruius, & Placidus interpretes nobiliſſimi.

Mitratos] Quoniam ab Ægyptiis, vt diximus, originẽ traxerunt, apud quos mitræ vſus erat. *Iuturnæ Latinæ*] Romanæ, carmine Maronis & Ouidii notiſſimæ.

AEgoceron] A latinis Capricornus dicitur. *Hyadas*] A latinis dicuntur Suculæ. *Triones*] Ita ruſtico quodam verbo boues appellati ſunt, quaſi terriones, hoc eſt, arandæ colendæq; terræ idonei. Inde ſydus, quod figura ſituq; ſimile plauſtro videtur, Amaxan Græci dixerunt, noſtri Septentriones, à iunctis bobus, id eſt à ſeptem ſtellis, ex quibus quaſi iuncti triones effinguntur, vt exiſtimat Ælius. Non eſt autem hoc loco tmeſis. Sunt enim duæ dictiones, quæ iunctæ quidem Septentrioni nomen efficiunt. *Tardum Booten*] Cur ſic appelletur, dictum eſt prius. Alii *pigrum* vocant. *Labentes deuoluens circulus annos*] Obliquus ſcilicet, per quem Solis iter annum conficit, vt ediſſerit Macrob. primo Saturn. Hic autem circulus Zodiacus appellatur, ab effigie animalium, quæ ζῶα Græce dicuntur. Solus hic latitudinem ex omnibus circulis adeptus eſt. Nam cum cæteri ſola longitudine cenſeantur, & patere non poſſint, in Zodiaco latitudinem ſignorum capacitas exigebat, quæ duabus lineis & ecliptica definitur. Hunc Claudianus ſcite lætiſſimum vocat, hoc eſt aſpectu iucundum: quippe qui tot cœleſtium flammarum luminibus illuſtrabatur.

Labentes annos] Vt Maro, *Vos ô clariſſima mundi lumina, Labentem cælo quæ ducitis annum.* *Sydera*] Signa. Siquidem ſtellæ ſingulares ſunt. Sydera vero quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium compoſitione formantur, vt Aries, Taurus, & id genus alia. *Vergentia alio mundo*] Occidentia ſub terris. Ouidius, *Lapſaq; ſub terras, ortaq; ſigna canam.* *Clothen, Panopenq; flauamq; Alimedem*] Nomina ſunt nympharum fluuiorum. *Cyrene*] Orphei mater, Maroniano cantu nobilis. *Penæos*] Fluuius Theſſaliæ nominatiſſimus, vt in fabulis noſtris eſt. Is Araxes antea dictus eſt: quod per abrupta montiũ ſe proruat, vt ſcribit Euſtathius in Dionyſium. Præter Oſſan, Olympumq; decurrit, collibus dextra læuaque molliter curuis, nemoroſis conuallibus in Theſſalia facit, quæ Tempe vocant, vndiſq; apertioribus Magneſiam interluens in Thermæum ſinum conditur. Eiuſdem filius Atrax fuit, ex Bora nympha ſuſceptus Hippodamiæ, pater eius quæ Pyrithoo nupſit, à quo Theſſala gens Atraces. *Enipeus*] Fluuius itidem Theſſaliæ, in quem mutatus Neptunus, Tyro Salmonei filiam circa fluuium ſpaciantem rapuit: vnde dicit, *infelix*, propter amorem: fabulam recenſet Strabo, meminit item amoris Enipei & Tyrus Propertius. Porro Neptuni metamorphoſim canit Ouidius libro ſexto. ibid. *Te quoque mutatum.*

Tuq; Iſter viduis manſiſti ſine numine ripis,
Maximus Europa fluuiorum. nam tua Xanthe
Aſtra ſubit, ſecumq; Erato, Glauceq; ſorores:
Hæ, quo ſe tantum iactat Germania Rheno
Exiluere ambæ, & cælum petiere volatu.
Præterea Aonio modulantes vertice Muſæ,

Nam tua Xanthe] Superius etiam Danubio has nymphas tradidit. *Secumq; Erato*] ſcil. cum Xanthe Eratho. *Glauceq; ſorores*] Rheni nymphæ, & Glauce ſine diphthongo ſcribi debet, vt ſit declinatio græca. Hæ ergo duæ *Rheno Exiluere*] i. e. extra ſaliere, quo flumine Germania

Atque antiqua Themis, ſemperq́; errabilis Io,
Lymphaq́; & ingentes varians Thaumantias arcus
Cælitibus roſeo vultu ſemiſcuit altis.

tantum extollitur. Herodianus maximum dicit. Cæſar altiſſimum & latiſſimum facit. Plutarchus rapidiſſimum & immenſæ latitudinis ſcribit in Cæſare. *Cælum petiere volatu*] Sic ex bono exemplari legendum, non volantes. *Muſæ*] Muſarum duo genera celebrat Muſæus, alias ſub Saturno maiores natu, alias Iouis & Memoriæ filias. *Antiqua Themis*] Nam Themis Cœli & Terræ filia, per orbis initia redditur ab Heſiodo. Aut antiquam certe dixit, vt ab altera Themide diſtingueret Euandri matre, quæ longe poſt fuit, Carmētis alio verbo dicta, vt eſt apud Plutarchum. Themis apud Græcos, id eſt ius faſq; dea eſſe credita eſt, authore Feſto, quæ ſuaderet hominibus id petere, quod fas eſſet, eandemq; eſſe ipſam atq; fas exiſtimabant. Vnde Themiſtes oracula & conſilia, conſultaq; & lege ſancita dicuntur, Euſtathio teſte, Homeri enarratore. Alii Themin, vel Themiſta, vtroq; enim modo dicitur, ius & iuſtitiam eſſe putant, eandemq; conſiliorum oraculorumque præſidem eſſe: propterea Homerum Themiſteum verbum, quod vaticinari & oracula dare ſignificat, pro leges ferre, iura reddere, accepiſſe Odiſſeæ decimo: ad huius oraculum Deucalion & Pyrrha profecti ſunt, vt cecinit Ouidius libro Transformat. primo ſtatim in principio. *Semperq́; errabilis Io*] Elegantiſſima epitheta vtriq; dedit. Infinitas orbis partes acceſſit Io, œſtro à Iunone immiſſo. Fabula extat apud Ouidiū: apposite igitur errabilis. Huius numen non ſolum apud Ægyptios, ſed & apud Romanos colebatur, ſub Iuuencæ ſpecie, Iſis vocata, vt alibi diximus. Et Prudentius noſter libro aduerſus Symmachum ſecundo his verſiculis expreſſit. *Iſis enim & Serapis, & grandi Simia cauda, Et Crocodilus idem, quod Iuno, Lauerna, Priapus. Hos tu Nile deos colis, & tu Tibris adoras.* Accedat & Iuuenalis, *Si candida iuſſerit Io, Ibit ad Aegypti finem, calidaq́; petitas. A Meroe portabit aquas, vt ſpargat in ædem Iſidis antiquo quæ proxima ſurgit ouili.* Cæterum, Picus obſeruauit, eo tempore Iſidem cœpiſſe Roma exulare, quo Chriſtianæ imperium fidei per orbē vniuerſum propagari oportebat. Chriſto autem in Ægypto perlato, ex Ægypto Iſis aufugit, vt cecinit in Hymnis.

Lymphaq́; & ingentes varians Thaumantias arcus] Bene vtrumq; ſimul poſuit. Nam Iris non gignitur, niſi repercuſſione radiorum in nubes, vbi aquarum domicilium eſt. Lympham autem coluerunt antiqui, author eſt Capella: quia credebant vi nominis aliquos poſſe in furorem verti, quos Lymphaticos dicebant, qui nymphæ cuiuſdam imaginem vidiſſet in aqua. Græci νυμφολήπτους vocant, quaſi Nympharum ſpiritu correptos: his helleborum medetur, ait Plinius. Reliqua de nymphis dictauimus in Hymnum Prudentii de miraculis Seruatoris.

Sed primæ ante Iouem nentes mortalia fata
Aſtiterant Diuæ, quæ magni dicta Tonantis
Excipiunt, calamoq́; notant, & magna Deorum
Concilia æterni condunt annalibus æui.
Vis autem læua, & Zelus ſpolia ampla gigantum
Oſtendunt, qui regna Iouis, templa aurea cæli
Vertere terrigenas quondam voluere Tyrannos,
Vltricemq́; deam Euentum, trepidumq́; Timorem
Aetheriasq́; animas, & mortis imagine Somnum,

Sed primæ ante Iouem] Parcæ, quæ, vt Martianus ait, ſententias Iouis orthographæ ſtudio veritatis excipiūt, vtpote librariæ Superū, Archiuiq; cuſtodes: quam ſentētiam Poeta pulchre expreſſit. *Nentes fata*] Atropos, tapti temporis, Chlotho extantis, inſtantis autē Lacheſis. *Vis autem læua*] Sic eſt ſcriptum in meliori exemplari, & ita legendum puto: quoniam paulo inferius loquitur de timore. Heſiodus in Theogonia tradit Stygem ex Pallante Zelum, Victoriam, Potentiam, Vimq; genuiſſe: accidiſſeq́;, vt Iupiter omnes Deos ad conciliū vocaret, pollicitusq; eſt, vt quicunq; vellent ſecum pugnare contra Titanas, ſe honorem illis ſummum exhibiturum. Prima autem Styx Oceani filia cum filiis ſuis venit, & Ioui paruit: quare Iupiter illi numinis vim maximam elargitus eſt. Diis enim maximum voluit eſſe Iuſiurandum: filiis autē apud ſe impoſterum ſedendi locum conceſſit. Veritas autem eſt: quoniam erga Deum duo effectus fiunt: colitur enim, & timetur: & idcirco fictum eſt, Timorē ſcilicet, & Zelum ſemper Ioui aſſidere: quoniam his duobus demptis Deos nullos fateri neceſſarium eſſet. Vnde Dei nomen apud Græcos Deum ſignificat & timorem. Et Statius ait, *Primus in orbe Deos fecit timor.* Cuius fratrem Zelum dicunt. Quia religio ſine timore pene nulla eſſet. Alias autem quas Heſiodus tradit potentias, Deo ipſi attribuuntur, ſcilicet Victoria, Potētia. Vis. *Vltricemq́; deam*] Id eſt Rhamnuſiam. Credebant enim antiqui, deam eſſe vel numen quoddā Fortunæ, quo ſontes ſceleratique punirentur. Ouidius, *Exigit & dignas vltrix Rhamnuſia pœnas.* Dicta eſt Rhamnuſia à Rhamnunte Eubœæ oppido. *Euentum*] Romani Euentum bonum & malum coluerunt. *Trepidumq́; timorem*] Bene Euentui Timorem ſubiunxit. Nam ſemper in euentu rerum ſuſpenſi ſumus & timemus. *Aetheriasq́; animas*] Id eſt, Genios, Heroasq;, ac Lares, quibus æther ſedes eſt. Diximus alicubi ex Plotini ſententia, animos hominum in malos & bonos Dæmones verti. Bonos autem, vt tradidit Varro, & Heſiodus idem ſentit in Ergis, in Heroas, Lares, Genioſque verti, ac ætheris ſedem illis conſtitutam eſſe, ſiue, vt vult Heſiodus, inſulas quas Beatorum appellant. Malos vero in Cacodæmonas, Lemureſq;, ac Manes transformari. Quamobrem malim hic legere pro nocturnos Lemures, *Aetherias animas*, vt exemplar caſtigatū habet. etiamſi priorem lectionem non omnino improbo. Namq; poeticæ eſt licentiæ, alterum ſæpe pro alio ponere. vt Caſtorem pro Polluce, Philomelam pro Progne: & ſic hic Lemures pro Geniis, ac Heroum

animis

animis à Poeta poſitos. *Et mortis imagine Somnum*] Princeps medicorum Somnum *μικρὸν θάνατον* hoc eſt, paruam mortem vocat. Proinde dictum ab Ouidio, *Stulte quid eſt Somnus? gelidæ niſi mortis imago. Longa quieſcendi tempora fata dabunt*. In hanc ſententiã Plinius inquit. Malignum vero & breue io his etiam quibus largiſſime contingit, vniuerſum vtiq; æui tempus intueotibus. Quid quod æſtimatione nocturnæ quietis, dimidio quiſq; ſpacio vitæ ſuæ viuit? Pars æqua morti ſimilis exigitur, aut pœnæ, niſi contingit quies: nec reputantur infantiæ anni qui ſenſu carent, nec ſenectæ in pœnam viuacis. Cæterum, ne cui dubium ſit, cur Poeta Somnum cum animabus æthereis coniunxerit, aſcribam carmina Maronis ex libro quinto, vbi circa finem loquitur de Palinuro, qui à Deo Somno ſubmerſus eſt, videturque ſentire Somni ſedem in æthere eſſe, & inde ad Palinurum deſcendiſſe. Carmina autem hæc ſunt, *Ecce Deus ramum lethæo rore madentem, Vique ſoporatum ſtygia, ſuper vtraque quaſſat Tempora, cunctantique natantia lumina ſoluit. Vix primos inopina quies laxauerat artus, Et ſuperincumbens, cum puppis parte reuulſa Cumque gubernaclo liquidas proiecit in vndas Præcipitem.*

Turmatim aſcendiſſe ferunt. Quid Erichthea dicam
Orgia Cecropij celebrant qui feſta coloni,
Oreq; ſaxifico terrentem Perſea Diuos.
Et decantatum Nemæo Alcida Leone?
Hic ſecum aſtriferos profert ſua monſtra per axes,
Stymphalidas, caſtusq; Erycis, victumq; Erymanthi
Colle ſuem, & ſemper plagis viuacibus Hydram,
Raptaq; deuictis Acheloia cornua ripis,
Quæq; tulit Danaas fulgentia poma Mycenas,
Theſeaq;, & raptum diſcincta ab Amazone baltheum.
Iam Tenedi miſere Deum, iam Græcia ſacros
Tyndaridas dedit, & iuratum Roma Quirinum.

Quid Erichthea dicam] Nunc ad eos deſcendit, qui cum bene beateq; vixerint, Dij facti ſunt. Erichtheus Atheniẽſium rex fuit, quem pro Deo coluerũt. *Orgia*] Sacrificia. Generaliter enim ea ſignificat ſacrificia, quæ Diis fiunt. Etiamſi non Baccho, aut Cereri fiant. *Cecropij*] Athenienſes à Cecrope Rege, vt dictum eſt, tradunt bicipitem fuiſſe, propterea quod primus fuit, qui marẽ fœminæ matrimonio coniunxit. De Perſeo quæ ad hunc locum faciunt vulgata ſunt, & diximus ſuperius. *Stymphalidas*] Scilicet aues, apud Stymphalam lacum: dictas etiam Ploides, quod in aquis degerent, ab Hercule interemptas arte & ingenio. Nempe æneæ tabulæ ſonitu pulſæ ex Arcadia: vi enim ſuperari non poterant, propter innumeram multitudinem. Stymphalis enim, vt Homerus & Pauſanias, opidum, fons, & palus Arcadiæ. *Erycis caſtus*] Eryx Veneris filius viribus cum præſtaret corporis, cum Hercule cæſtibus pugnauit, tandem occumbens. Ab hoc Eryce monti Siciliæ nomen inditum eſt, de quo & Erycinæ Veneris templo, ac feſto eius in vrbe Roma lege quæ ſcribunt interpretes Ouidii ſuper illud, *Numina vulgares*, lib. Faſtorum quarto. *Victumq; Erymanthi Colle ſuem*] Hoc eſt, Aprum. Vnde nomen aſſecutus eſt Erymanthus oppidum, mons, & amnis Arcadiæ: fluuium celebrat in Iouis hymno Callimachus, amniumq; candidiſſimum vocat, montem Solinus, & Euſtathius, Oppidum Pauſanias. Scribit Parrhaſius enarrãs hunc Claudiani verſiculũ, *Non Erymanthei gloria montis aper*, hunc, & Calydonium eadẽ ſue natos eſſe. Scrofæ nomen Phæa, ſed à Cromyone Corinthi pago, vbi diuerſata eſt, Cromyonia vocitatur, vt tradit Strabo. Hanc ſuſtulit Theſeus, vt eſt apud Plutarchũ. Meleager Calydonium, Hercules Erymanthæum niuium aſtu, vt proſequitur idem Parrhaſius.

Semper plagis viuacibus Hydram] Latine dicitur Excetra, quã Symonides oonagiota capita habuiſſe canit, Alcæus quinquaginta: ex quibus ſi quod amputaretur, duo renaſcebãtur. Hanc Hercules, adiutus ab Iolao, ſuperauit: qui reciſum cõtinuo caput, ſubiectis flammis inurebat Herculis iuſſu. Porro Herculanorum laborũ, à poetis, vt ſuperius indicauimus, celebratorum omnium longe difficillimus ac maximus Hydra Lernæa, malum pertinax, ac propemodum inexpugnabile illi, qui iam omnia deuicerat: cuius ſymbolo veteres inuidiam exprimere voluiſſe ſatis indicat Horatius in Epiſtolis, cum ait: *diram, qui contudit Hydram Multaq; fatali portenta labore ſubegit, Comperit inuidiam ſupremo fine domandam.* Neq; vero parum concinne, vt ait eleganter Roterodamus, veteres illi videntur inuidentiæ ſymbolum Excetræ tribuiſſe. Primum paluſtri malo, quod (quemadmodum tradunt etiam naturalium cauſſarum veſtigatores) magis huic morbo ſint obnoxii, qui humili abiectoque animo præditi ſunt. Sunt autem quibus ſanguis ineſt frigidior, eamq; ob cauſſam & apud Naſonem, *Inuidiæ domus eſt in vallibus imis Abdita, ſole carens, non vlli peruia vento, Triſtis, & ignaui pleniſſima frigoris*; & quæ Igne vacet ſemper, caligine ſemper abundet. Neque vero cum ſimplici portento res, ſed centum armato capitibus, quorum ſi quis vnum aliquod execuerit, in eius locum protinus duo ſuppullulent. Ea videlicet inuidentiæ natura eſt, vt ſi contra, lucteris, magis ac magis irrites: ſi quãdo coneris ſplẽdore virtutis opprimere, tum inſurgat acrior, & intumeſcat. Hic ſi recidas, illic maior oboritur: carptim extingui non poteſt, vix tandem obruitur. Verum id perpaucis contigit, ac vix etiã ipſi Herculi. Quanquam enim liuor velut ignis, alta petit: eſt tamen omnino aliquid vſque adeo perfectum & illuſtre, vt eo non poſſit attingere. Quo loci perueniſſe ſeſe gloriatur Horatius, cum ait: *inuidia quia maior, Et iam dente minus mordeor inuido.* *Raptaq; deuictis Acheloia cornua ripis*] Miſcuit fabulam ſimul, & allegoriam fabulæ: quoniam Achelous Acarnaniam ab Ætolia diuidit, ſolituſque erat ita vtramque regionem inundare, vt limites confunderentur, liteſque ſæpe orirentur inter incolas. Hercules ergo

aggeribus vim fluminis cōpeſcuit,atq; intra alueum fluere coegit. Per Acheloum antiqui Græcos imitari,qui Acheloum pro aqua poſuerūt,dixerunt. Lege Macrobium,vbi interpretatur verſum Maronis, *Poculaq; inuentis Acheloia miſcuit vuis.* Achelous,cum Thoas antea diceretur,ab Acheloo, qui ex Theſſalia Alcmeonem ſecutus eſt,nomen accepit. *Quaq; tulit Danaas fulgentia poma Mycenas*] Lucanus, *Retulit Argolico fulgentia poma tyranno.* Sed qui grauiorem hiſtoriam ſequuntur,dicunt ingentem illum & famoſum Heſperidum hortorum cuſtodem Draconem, fuiſſe paſtorem cognomentum Draconis ab aſperitate morum ſortitum : cuius inſigni pulchritudiné greges cum Hercules abegiſſet,affinitas nominis fabulæ locum dedit,vt aurea poma ſubrepta dicerentur : quod μῆλον apud Græcos & ouis & pomi commune nomen eſt. *Theſeaq;*] ſcilicet ab inferis liberatum. Plutarchus apud Moloſſorum regem hoc contigiſſe ſcribit in vita Theſei. *Amazone*] Quam Rhodius Apollonius Hippolyten,nonnulli Dyſicen,& vnus Ibicus nouam commentus hiſtoriã, ex Briareo natam refert, teſte Parrhaſio. *Diſcincta*] Cinctus abſolute expeditus & ſtrenuus,vt cōtra diſcinctus mollis & effœminatus dicitur.Hinc Auguſtus Cæſar milites in quos animaduertebat diſcinctos in conſpectu Ducis ſtare cogebat,vt ignominia notaret,vt Macedo Polyenus auctor eſt. *Iam Tenedi miſere Deum*] Tenem ſcilicet,cuius meminit Cicero actione in Verrem ſecunda, Nihil cum Verre,inquit, de quotidianis criminib. acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcherrima dico abſtuliſſe. Item Erythris & Halicarnaſſo Tenedo prætereo pecuniam quã eripuit,Tenem ipſum,qui apud Tenedios ſanctiſſimus Deus habetur,qui vrbē illam dicitur cōdidiſſe,cuius ex nomine Tenedus nominatur, hunc ipſum, inquã, Tenem pulcherrime factum; quem quondã in comitio vidiſtis:abſtulit magno cum gemitu ciuitatis. Item Strabo libro Geographiæ decimotertio. *Tyndaridæ*] Caſtor & Pollux poſt mortem Dei habiti à gentibus & in cœlum fabuloſe relati: præter cæteros authores habes Ciceronem de natura Deorum,& Horatium in Epiſtola ad Auguſtũ. *Iuratum Quirinum*] Hoc eſt,iuramento affirmatum inter Deos fuiſſe,& viſum in cœlum aſcendere. Lege hiſtoriam apud Dionyſium,& Liuium in morte Romuli, cuius trãslationem in Deum narrat Ouidius in fine quarti & decimi Metamorph. Cicero in principio primi legũ. Cur autem Quirinus dictus fuerit,locum apud Ouidium in Faſtis ſuperius oſtendimus. Prior editio cantatum habet: ſed iuratum magis placet, vt emaculatus codex.

Ecce autem aſtrifera, qua tollitur altior axis
Sede,choro deſcendit auum tua maxima proles
Alberte, Erneſtuſq́; ſuos veneratur Othones:
Henrici ſubeunt pone,& veſtigia adorant
Sacra Leopoldi : ſed longe excelſior ibat
Cum bello tum pace grauis, qui infanda parantes
Oceani domuit populos, Mortinumq́; ſubegit.
Hic eſt qui ſapiens olim ſine Marte furorem
Vicit Pannonium, & cunctando reſtituit rem.
Nec dedignatus tantum eſt tibi maxime Cæſar
Virtutum decus,in partem te iungere regni,
Hic numero Diuum inſigni, trabeaq; decorus
Sydereo in ſolio iuxta micat aſtra Tonantis.
Vt late fulſere Dei, & queq; ordine notis
Numina conſedere locis, cœtuq́; ſilente,
Talia depromit toruo Saturnius ore :

Ecce autem aſtrifera] Diximus particulam hanc ſemper aliquid magnum importare, & propterea Heroas Auſtriacæ domus , quos in Deos relatos dicit, cæteris Diis præponit. *Qua tollitur altior axis*] Antiqui, vt dicebam, in æthere circa Lunarem circulum,vel in corpore ipſius Lunæ poſuerunt. Puto autem , quia dicit animis Principum Auſtriæ altiorem ſedem ac ſublimiorem ſede cæterorum Deorum attributam eſſe, alluſiſſe Poetam ad magnitudinem domus Auſtriæ , quæ ætate mea Germaniæ, Belgicæ, Hiſpaniæ fere toti : in Italia Daunis, Appulis,Calabris, Selentinis , Brutiis , Lucanis , Campanis, ac parti Ciſalpinæ Galliæ imperat. *Tua maxima proles Alberte*] Rodulphi Habſpurgii Cæſaris filium denotat,qui patri in Imperio ſucceſſit,vt libro primo adnotauimus,ſuper illud, *Venturam à ſanguine magno Progeniem audierat.* Neſcio quo cōſilio Poeta miſcuerit Habſpurgenſi familiæ antiquos Auſtriæ Principes, qui ſtirpis Leopoldinæ nomenclaturam ſortiti ſunt : quorum origo ex inclytis Sueuorum ductoribus fuit,qui ei genti olim imperitarunt, qui hodie Sueuicum nomen referunt. Vtriuſq; gentis Principum ſeriem & catalogũ texuere Nauclerus & Irenicus. At Stabio noſtro Habſpurgenſe genus non alter diligentior tradidit. *Sacra Leopoldi*] Hic ob maximã eius in Chriſti religionem,obſeruantiam, beneficentiamq; in pauperes pius atque liberalis dictus , cuius caluitium in quadricubitali defæcati argenti arca conditum,maximis cum claret miraculis noſtra memoria, curante Maximiliano Auguſt. in diuos relatus eſt,Pontif. Max. adſentiente, & præſente Mariano Bartholino patruo Poetæ: corpore eius ex humili ſepultura, ad ornatiſſimũ Mauſoleum trãslato q in ditiſſimo templo Neoburgæ Auſtriacæ colitur. Hic ſe,dum viueret, Marchionem Orientalé appellauit, & ex Agnete Imperatoris Cæſ. Henrici Quarti Aug. filia, ac Friderici Senioris Sueuiæ & Franconiæ Ducis Imper. Cæſ. Friderici primi Aug. aui,relicta vidua ſuſtulit inter cæteros filios Othonem maximæ eruditionis virum,& ob morũ grauitatem Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopum declaratum, cuius hiſtoria rerum geſtarum à mundi initio ad Eugenii Tertii Pont. Max. Cæſ. quæ Conradi Tertii Aug eiuſdem Cæſ. Friderici patrui tempora,abundantiſſimarum rerum copia & ſententiarum varietate in libros ſeptem digeſta , vt ad Maximilianum ſcribens ait Peutingerus noſter,citatur à grauibus autoribus. *Sed longe excelſior ibat*] Deſignat Maximiliani patrem Fride-

Fridericum Auguſtum. Eligitur, Imperio vacante, ad annum à Chriſto quadrageſimum poſt mille quadringentos, adoleſcens tum moribus maturus, annum ætatis agens viceſimum ſextum, vel circiter. *Morinumque ſubegit*] Expeditionem contra Brugenſes, qui in Morinis ſunt intelligi, cuius à nobis mentio babita eſt libro primo, yt & belli Matthiæ Hungariæ regis cum Friderico, quod hic quoque innuit poeta. *Cunctando reſtituit rem*] Erat enim Fabio Maximo propior quam Scipioni, multa reponens in cunctationem, nihil illi de celeritate conficiendæ rei. notauit id Campanus, cæteri. De Fabio verſus ille Ennianus celebratur, *Vnus qui nobis cunctando reſtituit rem.* *Tantum eſt tibi Caſar Virtutum decus*] Producam externum teſtem & grauiſſimum, nempe iam dictum Barbatum. Producam & alterum Pandulfum & Collinucium, quando in ore duorum vel trium ſtat omne verbum, vnique teſti, nec Catoni creditum eſt. Quid vterque de Maximiliano dixerit, & vere quidem, pete ex luculentiſſimis eorum orationibus. *In partem te iungere regni*] Scribit Albertus cap. primo libri decimi tertii Saxoniæ, Fridericum de iungendo & adſciſcendo filio à Principibus interpellatum reſpondiſſe, Filium nos noſtrum propius agnoſcimus: nec voluiſſe vlla de re minus, vt ferunt, audire quam illa. Id ſiue ex ſententia dixerit, ſiue quadam ſimulatione prætulerit, ſiue etiam magnum opus adminiſtrandi Imperii euiſcerati filio auerterit, incertum eſt. Poterat tamen illum ad mutandā ſententiam inflectere, & maturior nunc ætas ſibi, & recens de hoſtibus victoria. Magno enim ore multorum efferebatur, quod ſioe paternis armis. ſine amicorum ope, tantam in Gallos & Flandrios rem peregiſſet: quamuis pro magnitudioe hoſtilium virium ſatis erat viciſſe, dum tantis armis non cederet. Hermolaus item aſtipulatur ille Barbatus, qui in oratione ad Fridericum ipſum, Verebatis, inquit, modeſtiſſime & grauiſſime Imperator, ne ſi precibus principum omnium protinus annuiſſes, aut charitati patris in filium, aut ambitioni datum eſſe iudicaretur, parum tibi videbatur, præſtare Cæſarem in alios, niſi aduerſus teipſum quoque præſtitiſſes. & quæ ſequuntur.

Saturnius Iupiter: quo epitheto poetæ dant iratum Iouem intelligere, vt etiam de Iunone. Sic ſuperius, *Belliferatos rupit Saturnia poſtes.*

LIBRI NONI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI DECIMI.

DEcimus habet Iouis orationem, qua deliberat accelerandum Roberti Palatini fatum: inibiq; nōnullæ temporum ſuorum clades recitantur. In fine orationis, occulte, ne Deorum animi ad pathos mouerentur, vxoris quoque, & filii mortem innuit. at Pallas, poſtquam decretum eſt, rogat Palatino diuinitatem dari. Sequitur & Dianæ oratio, Iouis iuſiurandum in Cæſaris fœlicitatem: qui mox Mercurium ad Parcarum ſedes mittit, vt fatum Roberti interrumpant: vbi Parcarum ſedes deſcribitur: peſtiſque ab inferis euocata, Robertum inuadit, qui poſt querimoniam tam deſidis exitus, moritur. inde vxoris ſuper ipſum lamentatio, ipſiuſque ac filii repentina mors. accurrit pater, qui ſuper corporibus patheticam, ſed grāuitatis plenā orationem habet. deinde mandantur ſepulturæ. Sequitur belli Boemici deſcriptio, non longe à Ratiſpona, quam Regionem alii dicunt, Poeta Reginum appellauit, vbi mons Solis eſt. Inde Cæſaris oratio ad milites, Langique ad eum reſponſio, quorundamq; principum, qui eidem bello interfuerunt, nomina. pugna atrox, multorumq; cædes ingens. Iamque ad currus peruentū erat, cum Pallas Doridem Oceani vxorem petit, impetrat vndas, nubeſque concit. pluuia immenſa oritur, vtrinque pugna relicta eſt. Diana cum dolos nouiſſet, Meſſanam Siciliæ petit, Phœbumque fratrem, qui illic ſtabulauerat, cum equis rogat, vt nubes diſſipet. interim fama Roberti mortem attulit. concuſſi Boemorum animi, qui tandem vertunt terga fuga, & Cæſar victoria potitur.

AVS.TRIADOS LIBER DECIMVS.

AEternas mundi leges, & fœdera rerum
Iam connexa, mihi voluendo ex ordine nunquam
Mens fuerat damnare, dieq; abſtrudere terris,
Ex quo me Alcmenæ iunxi ma- (*gnumq; creaui*
Amphitryoniaden, & nox mihi paruit ingens,
Occuluitque iubar plus æquo Pythius alto
Oceano, & fratrem mirata eſt Luna morantem.
Sed nunc Cœlicolæ magni, & genus omne Deorum
Syderei, ſedem quicumque ſubiſtis olympi,
Audite hæc, animiſque omnes mea figite dicta.
Bella diu in terris Regum viguere, nec vlli
Pugnando innumeras pudor eſt deperdere gentes:
Nam quot Tarpæa vidi de rupe triumphis
Parthenopem egregiam? quantas lux vna tenebras
Attulit? Inſubres memorem, quos Gallica pubes
Alterno fractos motu, varioque tumultu
Perdomuit, victrixque Padi calcauit arenas?
Tranſiit hoc animo, nec me fortuna peracti
Sollicitat: veniet luſtris labentibus ætas.
Qua puer inſignis regno potietur auito,
Et Ciſalpinas exactis hoſtibus vrbes
Inuiſet: verum Cæſar Germanicus, vna
Cura mihi, & mundi regio qua labitur Iſter:
Iam contra inſurgens commouit bella Robertus,
Arctoosque replet ſociali cæde penates.
Et quamuis Marte inuiſa Tritonide Cæſar
Exuperet, victorque aquilas, & ſigna reportet:
Surgent bella iterum populis, maioraque mundo
Funera, replentes crebris plangoribus auras,
Triſtia lugebunt natorum vulnera matres.
At ſi Phalſgraphides venturis viueret actis:
Nunquam pax bello fieret: maiora refellit
Hic ſceptra, ille parem non vult, nec fœdere iungi.
Ergo innexa chaos repetant elementa, dieſque
Diſpereat, Phœbuſque ſuo declinet ab ortu?
Impia ne radiis, retegat tot facta reuectis?
At non ſic, præſtat ſed bello imponere finem,
Quem fore ſic video, magnum ſi Marte Robertum,
Cuius ab aſtrifero dudum ſpectaſtis olympo
Pugnaces animos, ſonteſque in bella furores,
Ante diem morti dedam, ſecumque nouandi
Creſcentem belli ſpem: ne nocitura futuris
Interrumpat iter rebus: nam plurima magno
In Latio Rex bella geret, cum Gallicus horror
Proteret Inſubres, atq; Adria fulſerit armis.
Sic pater effatus longum tremeſecit olympum.

IN AVSTRIADOS LIBR. X. SCHOLIA

Iacobi Spiegelii.

AEternas mundi leges] Platn DEVM ad ſui exemplum ait mundum affinxiſſe, Ariſtoteles ſempiternum eſſe vult, Epicurus plane interiturum, Xenopbontes ſempiternnm, corruptionis expertem, Pythagoras & Stnici genitum à Den: ſed ex ſua quidem natuta nequaquam interitus immunem. Æternum eſſe mundum tradidit Iulius Firmicus in ſecundn, inter alia aſſerens, non facile poſſe originem mundi ratinne cnncipere, aut explicate humanam fragilitatem. Deflagratutum mundum minatur Heraclitus, anthor eſt Themiſtius libro Phyſicnrum tertin. Portn mundum duraturum ad ſex annorum millia putarunt multi: & Hieronymn videbatur. Thenlogi tradunt primam mundi creatinnem factam fuiſſe in primi tempnris æquinoctin, id eſt verno: qui dies intelligitur vndecimus Calendarnm Aptilis, hnc eſt viceſima ſecunda Martii dies, quando ptimus eſt Paſchatis dies, id eſt primi menſis dies primus. In lege enim mandatum eſt, vt vndecima die primi menſis veſpete ſe præpararét ad paſcha faciendum decimaquarta menſis die, id eſt ab vndecimo. Iam enim veſper decimi diei in vndecimum lucet, vt ab vndecimo Calendas Aprilis initium eſſet primi menſis, autor diuus Auguſtinus. Sacris literis cnncnrdant gentilium plures, qui mundi natalem tribuunt vernn tempnri. hinc Mato Georgicorum ſecundo cecinit, *Non alios prima creſcentis origine mundi Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem Crediderim, Ver illud erat, Ver magnus agebat: orbis & hybernis parcebant flatibus Euri, Cum primum lucem pecudes hauſere.* & cætera. Similia ſcribit & in quinto Lucretius.

Mihi voluendo ex ordine nunquam Mens fuerat damnare] Hnc eſt, nunquam ſubiit ratio aliqua hactenus; quæ egn impelleret, vt leges & fœdera rerum damnarem in futurum. *Ex ordine voluendo*] Id eſt, qui in futurũ etiam, vt prius, vnlui deberet. Cæterum pro *ſubiit*, *repoſui* fuerat iuxta melius exemplar. *Ex quo me Alcmenæ iunxi*] Nam tunc videtur Iouem ſeriem rerum interrupiſſe, cum tres noctes pro vna in concubitu cum Alcmena computatæ fuerint, Solq; atq; cætera ſydera curſum ſuũ naturalem nõ retinuerint. Sed obſecro, quid Plinianum illud videtur, qui ait, ætate ſua ſeptem dies virumq; ſydus, id eſt Sulem & Lunam, quæſitum? Arbitror ingentes fuiſſe nebulas: vel quod in puteis quæſierint:

Nam

Nam quot Tarpeia] Deplorat calamitates Italiæ, Regni Neapolitani ſcilicet,& Galliæ Ciſalpinæ. *Parthenopen egregiam*]Hæc vrbs,de qua pluta Procopins libro primo de bello Gothorum, ob multa inſignis, ſed Maronis vatis ſepulchto celebertima. Nomen accepit à Parthenopes Sirenis ſepulchro, vt tradit Plinius, & ſcribit Sillius in principio duodecimi. Auguſtus poſtea Neapolim eſſe maluit. Hoc nomitus, vt Strabo docet,ſortita:quoniam eam variæ gentes incolnerint. *Inſubres*] Mediolanenſes. *Qua puer inſignis*] Quamquam Scholium excuſo codici aſſcriptum refert ad Ducam Mediolanenſem Maximilianum,qui reſtitutus à Maximiliano Imperatore ætate noſtra, ipſe ſui ac patriæ proditot,arcem Mediolanenſem,Ducatumque in manus Gallorum tradidit : ego tamen ad Carolum tum Hiſpaniarnm, vt aiunt, infantem, hoc eſt, Principem, refero. Nam cum hæc ſcribebantur,puer erat.Et dixit,*Regno potietur auito*]Quoniam Ferdinandus Rex eum omninm regnorum ſuorum hæredem reliquit. *Triſtia lugebunt natorum vulnera matres*] Ad cladem Boemicam reſpexit. *Hic ſceptra*]Scilicet,Robertus. *Ille parem non vult*] Scilicet,Albertus. *Ergo innexa chaos*]Per interrogationem legenda ſunt. *At nen ſic*] Quaſi dicat,Ordo,quem ſtatui,delendus non eſt, ſed modus inueniendus, vt bello tandem finis detur. Pereat ergo Robertus,& ſecum creſcens belli ſpes,id eſt,filius, in quo fortaſſe fatum erat,vt paterna odia imitaretur. *In Latio Rex bella geret*] Prognoſticum veriſſimum fututarum cladum & rerum à Maximiliano Imperatore contra Gallos gerendarum : quas eleganter ſcripſit Aloyſius Marlianus Mediolanenſis,cuius ante feci mentionem.

Stabant ancipites Diuì,nec pergere contra
Audebant dictis: tunc Pallas Gorgone ſæua
Ante Iouem ſiſtens, mæſto ſic incipit ore:
O hominum rector, Diuumque æterna poteſtas,
Numine qui cælum torques, quæ tanta laceſſunt
Iurgia te genitor? iuuenem quod dedere morti
Immeritum ante diem, & dotali expellere regno
Immotum ſedeat? nunquid ſacram Elidis ædem,
Altaque Mauruſi rapuit delubra Tonantis?
En ego bellipotens, capitiſque excelſa paterni
Progenies iam vilis ero, fruſtraque gigantes
Strauimus,atq; altis ſerpentem affiximus aſtris,
Qui parte hac propius,totidemq; reflectitur illa
Orbibus,atque duas intermeat algidus Arctos.
Non ego quem foui in terris, iuuique ſuperſtem,
Infandum,ô Superi, vitali pellimus aura.
Scilicet hoc pacto dominus, victorque per orbem
Imperium terræ Cæſar regat,omnia ſolum
Reſpiciant,rerumque decus poſt tollas in aſtra,
Atque iterum effuſo iactet ſe ſanguine Diuum.
Quid iuuat,è belli flammis,fatoque Robertum
Conſeruaſſe meum,& vento vexiſſe per auras,
Si tanta à rerum mole, & flagrantibus armis
Abſtrahis ante diem, & iuuenili ſurripis æuo?
Verum ſi hæc fati ſedet alto in corde voluntas,
Non veto: ſed ſaltem mundi da maxime rector
Huic iter ad Superos,atque inter magna relatum
Sydera,fac numen: ſic nec mentita videbor,
Quæ toties illum dixi poſt fata iubentem
Te ſperare polum, qui factus numen ab alto
Puluereas acies, atque aſpera bella videret.
Pollicitis, tu magne pater precor annue noſtris.
Dixerat. at contra ſurgens Diana locuta eſt:

Quæ tanta laceſſunt Iurgia te genitor] Hoc eſt, quibus iniuriis commoueris adhæc? Nam iurgium contentio eſt,Iniuria contumelia. *Et dotali expellere regno*] Prætexit ius dotis,quod in hoc,vt noſtri aiunt,caſu locum non habet. Id ſuperius indicauimus. Conatur autem arguere Iouem ab iniuſtitia. *Mauruſi Tonantis*] Id eſt, Iouis Arenarii, à populis ſic appellati. *Fruſtraque gigantes ſtrauimus*] Quoniam cum Ioue contra gigantes pugnauit. *Et ſerpenten affiximus aſtris*] Fabulam refert Higynus, figuramque eius cœleſtem deſcribit, cuius interſectiones ecliptica diſcernunt loca. *Qui parte hac propius*]Caput Draconis & caudam eius intelligit, de quorũ tamẽ loco & genethliaci, vt de ſignificatione quoque diuerſa prodidere. *Superſtem*] Pro ſuperſtitem, vt Maro *extinxem* dixit,pro extinxiſſem. *Scilicet*] Per contemptum (niſi ſit declaratiua particula)accipitur,Maro,*ſcilicet is Superis labor eſt*. & Terentius *Id populus curat ſcilicet*.

Dominus]Per deriſionem,vt Maro in 4. *Dominum Æneam* dixit. *Iactet ſe de ſanguine diuum*] Propter Venerem & Palladem ſuperatas à Cæſare. *Sydera fac numen*] Quod deberet in cœlum transferri non ignorabat Pallas, quod inferius refert Iupiter: ſed cupiebat, vt numins loco haberetur à mortalibus, multi enim fortaſſe cœlo fruuntur, & tamen numina dici non poſſunt, ſed beati.numen tantum eorum, qui in Deorum numero aſſeruntur,nomen eſt. *Puluereas acies*] Denotat pugnam Boemicam.

Credebam o genitor,veteris fera iurgia litis
Diſceſſiſſe animo paulum, ſed Palladis ira
(Cum nunquam noſtris contraria deſinat actis)
Cogimur effari,coramque has fundere voces.

Cum nunquam noſtris contraria deſinat actis] Nullus adeo vehemens affectus eſt,qui non longinquitate temporis minuatur atque molleſcat. Solus inuidiæ liuor indies magis atque

Ex qno Iunonem ſugiens Latona furentem
Appulit inſtabilem denecta per æquora Delon,
Olli ventnram magna de ſtirpe canebas
Heroum prolem, dextraque, opibuſq; potentem,
Quæ regeret terras, quas arcticus alluit Iſter:
Et tandem in Latinm bello tranſiret apertis
Alpibus, Auſtriadum genus hoc fore, rite recordor
Dicere te genitor, curam tibi Iuppiter vni
Augere hanc gentem, magnaque ab origine Reges
Seruare, atque illis mundi committere habenas.
Dicta precor ſerua, veniat translatus ad aſtra
Vt lubet, & currus per ſydera torqueat Heros.
Nulla mihi inuidia eſt, iam prælia ſpectet olympo
Cæſareaſq; acies, ita nec mentita coletur
In terris Pallas, detur? nunquam ne quietum
Diua geres animum? aut tolles cum Cæſare litem?
Tunc decuit ſeruaſſe modum, cum Belgica mouit
Menapio exoriens contra gens littore bellum,
Gens infrænaferox, vbi te per caſtra, per enſes
Vidimus armatam, & magno cum turbine Martis
Oceani vrgentem populos, pugnamque cientem,
Cumque tibi vetitum iuſſu Iouis arma ſorori
Enceladi, qnæ innixa Deis dementia fertur,
Porrexiſti amens obſcura in tartara merſa.
At ſi præteriti ſtimulat te vulneris ardor,
Auſtriadem contra quæ te impulit ira potentem?
Cæſar cura Deum, multos dominabitur annos.

Annuit omnipotens hoc Iuppiter, ipſa querelas
Iam pone, & fatis parere aſſueſce futuris.

His dictis, Cytherea ſui haud oblita cruoris
Muſſat, & apta ſibi meditatur tempora fandi:
Cum ſolio omnipotens conſidens Iuppiter aureo
Incipit: Inter vos tantas componere lites
Tempus adeſt, mihi quod facto eſt opus, ipſe faceſſam.
Quod quæris dabitur Pallas, Latonia Phœbe
Phalſgraphidem accipies, medioque locabis in orbe.
Nec Ducis egregii triſtabere Cynthia fato.
Hæc etenim ventnra tibi ſtant condita mente.
Ætheriam in ſedem cum numina ſancta vocarem
Prædixi, nec pollicitis fraudabere noſtris.
Interea Cæſar toti dominabitur orbi.
Sic fixum eſt animo, Manes obteſtor auerni,
Et ſtygii fluuia atra vadi, ſat fulmen Oilei
Sit tibi, & Euboicus conterritus igne Caphareus.

His dictis tremuere apices, & culmina olympi.
Inde pater ſolio deſcendens Iuppiter alto,
Sydeream in ſedem, Diuum comitante caterua,
Se confert, mundumque alta deſpectat ab arce.
Sic omnes abiere Dei, cœtuque ſoluto,
Quiſq; ſuas repetit ſedes, & templa reuiſit.

Nec mora, Parcarum inbet agmina ſæua ſororum
(Quas modo ſcribendi ſolito diſſoluerat vſu)
Mercurium petere, interruptaq; poſcere fata,

Nec

magis augetur. Pluribus Plutarchus, magnuſque Baſilius hoc vitium deteſtantur.

Olli venturam] Laus maxima gentis Auſtriæ ab antiqua origine, & quaſi ad imperium terræ voluntate Deorum natæ.

Et tandem in Latium] Alludit ad Maximilianum Cæſarem.

Nulla mihi inuidia eſt] Vt ſcilicet Mineruæ de ſucceſſu Cæſaris.

Tunc decuit ſeruaſſe modum] Tacite Belgarum futorem in Cæſarem arguit. *Menapio*] Belgico.

Dementia] Fingit Pneta Enceladi ſororem fuiſſe, qui gigantum anteſignanus fuit & princeps. Claudianus, *Ipſius Enceladi fumantia geſtat opima Summi Terrigenum Regis.* Alii Porphyrionem tradiderunt & Alcyneum. Enceladum vero Ætnæ ſuppoſitum canit Maro: & Callimachus ad hanc ſententiam græce ſcribens, *Immanem Enceladum triquetris premit inſula terris.*

Cytherea muſſat] Scitum figmentum, quare non loquitur Venus: quia vbi diuina ratio caſto corpori iuncta eſt, Veneris illecebris locus non datur: quod per Palladem & Dianam intelligimus. *Muſſat*] Id eſt tacet. Ennius, *Non poſſunt muſſare boni.* & Terentius, *Muſſitanda iniuria eſt.* Poteſt hic quoq; poni pro dubitat, cogitat. Maro, *Muſſat Rex ipſe Latinus.* Vel, *muſſat*, murmurat. Idem, *fit ſonitus muſſantque.*

Quod quæris dabitur] Nam prius quoque Iupiter Palladi erat pollicitus, vt Robertus transferretur in cœlum.

Cum numina ſancta vocarem] Id eſt cum deſtinarem, ſtatuerem indicere concilium Deorum. Nam antequam vocaret Deos ventura prædixerat Palladi: vnde prius ſomnium nutricis deſcribitur. *Sat fulmen Oilei*] Aiacis Oilei filii. Senſus, hoc ſatis eſt te de illis vindictam ſumpſiſſe & iram. Vt autem Græci circa Caphareum grauiſſima tēpeſtate fatigati fuerint, ſuperius enarratum eſt. *Scribendi ſoluto vſu*] Et id explicauimus ex Capella.

Interruptaque poſcere fata] Quoniam ante diem à fatis ſtatutum moriturus erat Robertus. vide Seruium ſuper hoc Pnetæ, *Nam quia nec fato merita nec morte peribat.*

Maia

Nec mora, præpetibus Maia ſatis euolat alis
Parcarum ad ſedem. ſtat circumferreus olli
Præduruſque obex, ſolidoque adamante Dearum
Sunt poſtes, atque ære gradus, clauſoſque receſſus
Nullis fas aperire Deum, nec ſcindere ferro.
Hinc horæ, ſoleſque, atque irremeabile tempus
Remigio alarum, & vario diſcrimine vitæ
Naſcuntur, pereuntque ſimul: latet orbita rerum
Ordoque, & obducto primo ſtat limine regni
Ore vigil Cura, & digito dat ſigna tacendi.
Ergo illuc ſumpto properat Cyllenius hydro,
Atque Iouis mandata refert, properandaque poſcit
Fata Ducis. Contra cui ſic ſoror vna profatur,
Atlantis proles, & Diuum nuncius Arcas,
Fata ſuo ſtant firma loco, ſua quemque moratur
Certa dies, nullique datur mutabilis hora.
Sed tamen omnipotens cum Iuppiter omnia ſolus
Et regat, & videat, ſua iuſſa capeſſere fas eſt.
Dixit, & officio indulgens mouet ore ſupremum
Carmen, funereis deuoluens ſtamina fuſis.

Maia ſatus] Quatuor Mercurios accæpimus, unum Iovis & Maiæ filiũ. alterum cœli & Diei. tertium Liberi & Proſerpinæ. quartum Iovis & Cyllenes. Verum omnes ad Maiæ filium referuntur, Maiæ pater fuit Atlas. unde Mercurius *Atlantis nepos*, ut ſupra dictum eſt, a poetis dicitur, ut a noſtro mox *Atlantis proles. Stat circumferreus olli*] Deſcribit parcarum ſedem, quam dicit ferro & adamante munitam. Nemo enim eas ſuperare poreſt: de quibus ſic ait Heſiodus. *Nox Sortes & Parcas ſæuas in puniendo genuit Clotho, Lacheſim, & Atropon, quæ mortalibus ab ortu bonum malumque præbent. Hæ Deorum atque hominum ſcelera inſecutæ, nunquam ab ira deſinunt, quoad is qui peccauerit meritas luerit pœnas. Clauſoſque receſſus nulli fas aperire Deum*] Sequitur opinionem de Fato. Id ita Chryſippus definit, Fatum eſt ſempiterna quædam & indeclinabilis ſeries rerum, & catena voluens ſemet ipſa ſeſe, & implicans per æternos conſequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque eſt. Subeſſe autẽ Fato Deum arbitratos fuiſſe antiquos, tradit Ennius, ut recitat Cicero. Fatum ſũmum exuperat Iovem, & Maro multis in locis, *Fata obſtant. Hinc hora ſoleſque & irremeabile tempus &c.*] Indicat ex Fato pendere omnia, omniaque Fato ſubeſſe. Vt autem ex reuolutione primi mobilis cœli tempus oritur, mira ſolertia diuus Auguſtinus indagauit, ut patet in eo opere quod confeſſionum inſcripſit. Quanta vero ſit temporis iactura, docet Seneca. *Et vario diſcrimine vitæ*] Quoniam bonum & malum, felices vitæ progreſſus ac infelices Fato attribuimus. *Latet orbita rerum*] Id eſt, ſemita. Vel perſtat in eo quod Chryſippus dicebat, Fatum eſſe catenam voluentem ſeſe. nam orbita, reuoluentium ſe rotarum veſtigium in molli ſolo eſt. *Ordoque*] Per æternos conſequentiæ, ut iam dictum eſt, ordines fatum implicans. *Et obducto primo ſtat limine regni Ore vigil cura*] Ordo verborum, Vigil cura ſtat ante fores Parcarum, obducto ore, id eſt, obligato, clauſo. Senſus autem eſt, Etſi nulla maior cura, quam de ſumma vitæ ac rerum noſtrarum ſingulis momentis in nobis eſt: quia tamen neſcimus quid veſper vehat, multaque inter calicem & labra nobis nihil tale opinantibus occulto quodam rerum ordine interueniunt, idcirco Poeta obligato ore Curam deſcribit, nihil enim certi promittit. Vnde merito a Seneca dictum eſt, *Nemo tam diuos habuit ſecundos craſtinum ut poſſit ſibi polliceri. Et digito dat ſigna tacendi*] Quoniam in occulto ſunt Fata poſita, nec a nobis percipi poſſunt. *Sumpto hydro*] Id eſt, Caduceo, quem connexis utrinq; ſerpentibus figurabant: quod orationis Deus exiſtimatur, cuius vis immaniſſimos quoſque conciliat, ut apud Macrobiũ legimus, & Hyginum. Idcirco ab exteris gentibus in pacis argumentum prætendebatur, autor Plinius. Quin & pacem petentes legati, Caduceatores dicuntur. Cato, *Caduceatori nemo homo nocet*. eoſdem Verbenarios Varro a verbenis, hoc eſt a ſagminibus quæ geſtabant, appellauit. *Nullique datur mutabilis hora*] Nam ſola Mors ex omnibus Diis neque muneribus, neque promiſſorum ſpe capitur, ut canit Æſchylos, nec ordinis, nec ætatis, nec fortunæ rationem habet ullã. *Sed tamen omnipotens*] Superius Deos Fato etiam ſubeſſe dixit: hic fatum ex voluntate Deorum immutari poſſe deſcribit. Siquidem per Fatum prius intellexit ſeriem illam & ordinem incommutabilem: hic vero per fatum, exitum, finem, mortem in homine intelligit, id eſt diem fatalem. quid ſi pro ordine rerum hic quoq; acciperes, iuxta dogma fidei noſtræ, qui negamus omnino fatum eſſe, & a Deo omnia ut vult, gubernari dicimus? An fato omnia fiant Plato in Timæo diſputat, & in illum Chalcidius interpres.

At Luſitano diffunditur Oceano nox
Interea, denſatque umbris humentibus orbem,
Ecce autem peſtis, monitu Iouis, extulit imo
Pallentes Erebo vultus: cui mortis imago
Fit comes, & macies, noctique ſimillimus atræ,
Ferreus eſt olli ſomnus, luctuſque, pauorque,
Fataleſque ardent morbi, pœnæque ſequaces
Ipſa cruentata præcingens tempora vitta
Terribilis ſquallore, oculiſque undantibus horrens
Phalſgraphida herois ſedes, atque atria luſtrat.

Luſitano Oceano] Hiſpanico. Luſitaniæ terminos ſcribit Plinius cap. 21. & 22. libri quarti. Refert idem libr. 3. ex M. Varronis ſententia, inter cæteros Bacchi comites Luſus, & Luſa fuiſſe memorantur. hos ex ſuo nomine Luſitaniam nuncupaſſe, idem refert & Martianus in ſexto. *Ecce autem peſtis*] Deſcriptio peſtis ab effectu. *Noctique ſimillimus atra, Ferreus eſt olli ſomnus*] Apud Papinium in decimo Thebaidos. & Ouidium in undecimo

Vt paſsim diri feralia ſemina morbi
Sparſit,& inferna confecit tabe penates.
Ad manes rediit,vultuſque recondidit vmbris

Transformat. eſt elegātiſſima Somni deſcriptio. *Fatales morbi*] Vnus inter mille modos mortis oaturalis eſt, ut videlicet non morbo,aut vi,moleſtiave,ſed reſolutione vita diſcedat Siquidem nnicuiqne ſua portio eſt humidi, in quem oaturalis continue calor agit:quo deficiente,inſtar lychni ardentis extioguitur vita. Sed panci hac morte ſoloſtur. Morbis potius pereunt,ſuffocato calore ex humore ſuperfluo. *Oculiſque vndantibus horrens*] Reſpexit admorem hominum morienrium,quibus hac illac oculi vertuotur.

Protinus ut dira eſt eontactus peſte Robertus,
Excutitur ſomno: quis enim tremor occupat artus?
Inquit,& infando trepidant quo membra dolore?
Quo vires abiere meæ? fatum ne paratis
Crudeles Parcæ? nequicquam terreor ipſa
Lege obitus,cunctis quæ ſe mortalibus offert.
Culpo locum,turpique adimi mihi fine labores,
Indignorque thoro,ſaltem inter Martis alumnot
Effudiſſem animam,non ultima fata dolerem.
Cur, teſtor Diuos,& conſcia nomina noſtra
Mortis,& humiuago labentia ſydera curſu,
Hoc merui? dixit: conatus tollere corpus,
Deficit,atque animam peſte eluctante fatigat.
Non aliter Pharia percuſſus arundine ſerpens
Torquetur,ſpiriſque ingentibus aſper apulſat
Saxa,& lethiferum diffundit ab ore venenum.
Vt vires periere,iacet,& continet ægre
Singultantem animam,caudaque inflectitur ima.

Infando dolore] Qui fari oon poſſit. Porro qood horremus & mirum in modum obſui nequitiam offendit, & ab auribus atque animo abhorret, id infandum nefandumque dicimus. *Cunctis quæ ſe mortalibus offert*] Apud Apoſtolum ſcriptū eſt, Statutum eſſe hominibus ſemel mori:a qua quidem lege nec alienus eſſe voluit Chriſtus. Placitum theologorum eſt,quamquā genus humanum ratione corporis ex elementis conflati diſſolui conſentaneum eſt, ob remedium nihilomions Adamo collatum poterat non diſſolui,ſi Dei mandata cuſtodiuiſſet. Verū ut non eſt quod nos miſeros homines atrocius affligit, quam terror mortis, qua in primo Adā omnes ſumus mulctari, ita in morte & reſurrectiooe Chriſti ea cōſolatio denunciatur: qua non maior humano generi ounciari poſſit,ſcilicet commune malum omnium mortem,eſſe ita victam, ita credentibus ſubiectam, nt ad vitam(quam videtur abſorbere)cogatur plus cæteris cooperari. Vnde Prudentius noſter Poeta ſanctus,in exequiali carmine, *Mors*, ait, *ipſa beatior indeſt*, *Quod per cruciamina lethi Via panditur ardua iuſtis,Et ad aſtra doloribus itur*. & inferius. *Mors hæc reparatio vitæ eſt.* *Culpo locum*] Magnitudo animi Roberti oſtenditur. *Turpi fine*] Morte vili, ac ſegni. Quod maxime Æneas apud Maronem queritur,illos ter & quater felices iudicans,qui pro focis,aris,& patria fortiter pugnātes occubuerant. *Cur hoc merui*] Vt ſcilicet tam deſidem mortem oppeterem? *Et continet ægre ſingultantem animam*] Sic legi debet,ut eſt in emendato codice.

At patris ætherei iuſſu Cyllenius ales
Deſcendit,virgamque gerens, qua triſtia pandit
Tartara,pallenteſque animas,Maneſque profundos
Euocat,hac iterum defunctos deſtinat Orco.
Nec mora,luctantemque obitum,vitamque reſoluit
Aliger attactu virgæ: ſpirabilis aura
Effugit ad Superos: veniendi cornua pandit,
Ingentemque ſinum laxat Titania Phœbe.
Hic ubi terreſtres animæ,quas ferrea virtus
Et labor,& pietas, & rerum victa cupido
Extulit ad cœlum,ventura in ſecula viuunt.

At patris ætherei iuſſu] Locus ſumptus ex Marone notiſſimus. Vnde etiam Græci Diactoron,id eſt,dednctorem ad inferos nominānt Mercurium. *Veniendi cornua pandis Phœbe*] Id quod ſuperins Iupiter erat pollicitus, & etiam in ſomno Nutricis viſum fuerat. *Terreſtres*] Non origine,ſed conuerſatione & domicilio. Corpus enim e terra eſt, quod animæ inbabitant. *Quas ferrea virtus*] Huins iter ſummis conatib. inter acerba ſectādum monſtrat compendio Prudentius noſter libro aduerſus Symmacbum ſecundo: latius autem Lactantius libro ſexto. *Et rerum victa cupido*] Sola enim Dei fide viuens,& fiducia rerum exutus aſſequitur viam Dei.

Protinus attonitas inuaſit coniugis aures,
Quæ vigilans longam famula cum Calide noctem,
Depingebat acu chlamydem,circumque retorti
Cornua Danubii contexere cœperat auro,
Fama mali, ruit exanimis,fertur que per alta
Atria bacchantum ſimilis,fœdatque cruenta
Ora manu,laceratque ſuos miſeranda capillos.
Vtque virum aſpexit,nequicquam conſcia fati
Proruit,exanimeſque amens amplectitur artus,
Pallenti tales erumpens ore querelas:

Protinus attonitas] Lans uxoris Roberti ab ingenio & honeſtate. *Calide*] Nomen famulæ. *Depingebat acu chlamydem*] Flumina enim in limbo chlamydis depingebantur acu. Maro, *Purpura Mæandro circum Melibæa cucurrit.*

Me miſeram, vigilo ne? an mortem coniugis orba
Somnio? ſi viuis, reſponde. Veh mihi, non plus
Cor ſalit, heu nullus ſentitur ſpiritus oris.
Men linquis? ſaltem vita o mihi charior ipſa,
Hauſiſſem extremos animæ fugienetis hiatus.
Quo mea ſpes abiit, belloque exercita virtus,
Quam totiens laudaui, animiq; nec indiga vixi?
Nunc quid agam infelix? hoſtilibus ambior armis
Fœmina, num raptis ducar captiua triumphis?
Vel circum aſpiciam turmas, lateq; furentes
Cæſareas acies quas tu terere ante ſolebas?
Quid loquor o demens, funeſto nectite collo
Vincula vos famuli, aut corpus fluuialibus vndis
Mergite, & inuiſis animam diuellite terris.
O nimium felix, ſi connubialia ſacra
Dii nunquam tali pepigiſſent noſtro marito.
Nunc morere, hac ſumma eſt, thalami fata inuida noſtri
Annuite optatis, & me quoque mittite ad umbras.
Sic effata, animi, fletuſque dolore fit impos,
Incumbenſque ſuper lachrymis rigat ora ſupremis
Dii votum hauſerunt Superi, vocemq; precantis,
Nam ſubito, infandum viſu, ac mirabile monſtrum
Apparet, nulloq; olim delebile in æuo,
Inficitur miſera, & morbo conſumitur illo
Vociferans: trepidant famulæ, collapſaque membra
Suſcipiunt, altaſque replent clamoribus aulas.
Illa & adhuc tollens oculos in morte grauatos,
Natum frigidulo ſingultus ore cientem,
Extrema ut vidit moriens ita voce locuta eſt,
Chara mei ſoboles, & patris dulcis imago,
Viue precor, patremq; refer virtute, vel armis.
Eripior tibi nata Deis ſic fata, querentem
Deſerit, atq; imos viſit ſub tartara Manes.
Aureus interea puer exitiale venenum
Ebibit, atque una miſerorum fata parentum
Subſequitur comes. Haud aliter phthiotica Tempe
Amittunt flores, ſcindit quos falce canori
Accola Penei, botroſve per ardua Treuir
Immites, placidi iuga debacchata Moſella.

Me miſeram] Sequuntur miſerabiles & patheticæ orationes. *Veh mihi non plus cor ſalit*] Tāgebat enim manu latus ſiniſtrum vbi cordis ſedes. Auicenna ſcribit, cor primum virtutum omniū eſſe radicem, ac membris cunctis aliis ſuas elargiri virtutes, quibus membra ipſa nutriūtur & viuunt, quibuſve cōprehendunt & mouent. Scribūt medicorum quidam, Cor læſum illico mortem trahere. Solinus ait, Cōuenit inter omnes corda primum ex universa carne formari: quod tamen plures philoſophi negāt, ut ab Camerte adnotatum eſt. Multa de corde ſcribit Ariſtoteles capit. decimo ſeptimo primi Naturæ Animaliū, & cap. quarto tertii de Animalium partibus

Nullus ſentitur ſpiritus oris] Adhærebat enim os ori. *Spiritus*] Id eſt halitus. *Terere*] Atterere, conterere.

O nimium felix] Reſpexit ad illud, quod cauſa ſui tot bella exarſerant.

Hauſerunt] Id eſt, intellexerunt, Maro, *vocemq; his auribus hauſi.*

Inficitur miſera] Veritas habet, quod poſt Roberti mortē filius, poſt filium mater mortua eſt: tamen Poetæ mutare ordinem placuit.

Phthiotica Tempe] A Phthia urbe Achillis, cuius Maro meminit. Tempe proprie ſunt amœniſſima loca Theſſaliæ, a temperie dicta, ut ſcribit Lactantius libro primo Thebaidos. Accipiuntur tamen & pro quocunq; amœniſſimo ſeceſſu ac loco, ut Dionyſios de Tempe Phœniceæ.

Accola Penei] Plinius libro quarto. In eo curſu Tempe vocantur, inquit, quinque milium paſſuum longitudine, & ferme ſex latitudine, ultra viſum hominis attollentibus ſe dextra levaque leniter conuexis iugis. Intus ſua luce viridante, allabitur Peneus viridis calculo, amœno circa ripas gramine, canorus auium concentu. unde dixit, *canori Penei.*

Placidi iuga debacchata Moſella] Ad fertilitatem vini, monteſque Baccho ipſi ſacros reſpexit.

Iamq; dies ſplendere polo, terriſque micante
Fluxerat Oceano vultu Tithonia coniunx,
Exoritur plangorque virum, ſtridorq; per auras
Immenſus, totamq; furit lymphata per urbem
Conſternata cohors, & lamentabile vulgus.
It fama interea chari genitoris ad aures.
Qui poſtquam infandam mortem, caſuſq; ſuorum
Agnouit, ruit impatiens, vt corpora vidit,
Auerſi fugere oculi, rurſuſque reflexit

Inuitos pietas, vocem dolor hauſerat ingens:
Sed tacite natum vocat, ah, erudumq́; nepotis
Proſequitur fatum lachrymis, atq́; aurea quondam
Aſpicit ora nurus, & viſis indolet illis.
Qui tandem euicto ſoluit ſic ora dolore,
Quæ Diuum inuidia? aut quis te mihi caſus ademit
Plus oculis dilecte meis? hi Martis honores?
Hoc ſuperare hoſtes? atque exoptare triumphos?
Certe nate parum de te cæleſtibus vllis
Debeo, nec ſolum infelix fata impia culpo,
Atque tua nec morte queror, ſed quod mihi vita
Iam ſupereſt, flendiq́; miſer præſeruor in vſus.
Quam verum heu nobis Nutrix longæua profata eſt,
Nunc recolo reſponſa Deum, dirasque volucres,
Squamigeroſque angues: en Dorica ſacra prophanis
Intentata viris, en tracti ad ſydera Manes.
At ſolus ne tu ſuperas veherere per auras?
Vxor adeſt, fatique comes, ceu iuncta marito
Dum viuebāt erat, ſic vltima fata ſecuta eſt.
Coniugis o pietas, ſed quæ ſors impia letho
Te merſit miſerande puer? quam vera parentis
Effigies, animique vigor, quantumq́; futuro
Præſidium regno, & nobis lux abſtulit atra.
Nunc poſtquam Superis ſic viſum, pergite ad aſtra
Felices animæ, voſque iſtis ſoluite curis,
Æternumq́; valete inquit. Sic fatus, obortis
Os implet lachrymis, ſimul & flet cætera pubes.
Interea Argæus, nec non fortiſſimus vna
Byſſeiches priſco ingentem de more ſub auras
Erexere pyram, deploratasque cupreſſus,
Et tedas adolent pingues, ſtant deſuper arma,
Enſeſque, clypeique, & rapta in Marte ſecures:
Nec non & famuli latices, & ahena miniſtrant,
Frigenteſque lauant artus, & membra perungunt,
Componuntque alto defleta cadauera buſto,
Auerſis lentum ſubdentes vultibus ignem.
Hinc Scenitæi redolentes thuris aceruos
Inſpergunt, ignis fuſo madet ater oliuo,
Collapſique ruunt cineres, ter more parentum
Circueunt equites flammas, peditesque viciſſim
Armati, ter voce umbras, Maneſque ſalutant.
At Pheneus furua præcinctus tempora vitta
Oſſa legit, cinereſque cado componit eburno.

Hauſerat] Evacuaverat, extraxerat, ademerat. *Quæ diuum inuidia*] Seruat in hac oratione decorum perſonæ: eſt pathetica, ſed grauitatis admodum plena. *Nunc recolo reſponſa Deum*] Quæ a Diis acceperat. Sed hæc ficta a Poeta. Erat enim Philippus ſincera fide, quæ non patitur ad magos, ad diuinos, ad dæmones quoque currere. *Dorica ſacra*] Propter aram Vlyſſis. de qua libro primo. Dores populi ſunt Græciæ. vnde & *Dorica lingua*, qua Theocritus eclogas ſcripſit: & *Dorica caſtra* dixit Maro. Tacianus, ut refert Picus ſecundo commentario, cum videret Græcos diverſis linguis abuti, Dorienſium, inquit, non eadem cum Atticis loquutio, Æolici quoq; nō conſonant Ionicis: tanta vero cum ſit altercatio, ubi opus non erat, ambigo quemnam Græcum appellare conveniat. Euſtathius Doricam regionem eandem Æolicam cenſeri putat, ut Pindarus, qui Dorice ſcripſit ſuam camœnam, frequenter nuncupat Æolicam. *Erexere pyram*] In ſepeliendis corporibus antiquam ſequitur conſuetudinem, cuius meminit Plinius libro ſeptimo. *Deploratasque cupreſſus*] Diximus ut opinor, Diti ſacram cupreſſum, atque ideo pro foribus ædium poſita funeris erat indicium: non omnium, ſed nobiliū tantum. quod innuit hic Lucani verſus, *Et non plebeios luctus teſtata cupreſſus*. Vetrius in funerandi officio cupreſſum adhiberi putat, quod arbor hæc reciſa non repullulat, ſicut ex mortuo nihil eſt ſperandum. Cato ſcribit, cupreſſum arborem eſſe natu moroſam, fructu ſuperuacuam, baccis toruam, folio amaram, odore violentam, ac ne umbra quidem gratioſa, materia rara, ut fruticoſi generis. unde celebratū illud Phocionis, *Verba cupreſſis ſimilia*: quæ pulchra videntur & ſublimia, cæterum inutilia & fructu carentia. *Et rapta in Marte ſecures*] Sic ex emendato exemplari legendum eſt. *Scenitæi thuris*] Id eſt, Arabici. Scenitæ enim inter Arabes numerantur: qui cauſſam nominis inde ducunt, quod tentoriis ſuccedunt, nec alias domos habent, ut ait Solinus. Sed & hoc ipſum explicat Plinius his verbis, Scenitæ & ipſi vagi: ſed a tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur ubi libuit. Cilicia authore Aſconio, tecta ſunt de pilis, in caſtrorum uſum atque nautarum. Cæterum Græci Scene & Scenos, habitationem tabernaculumque dicunt. inde Scenopegia Iudæorum.

Dumque ea perficiunt, ſupremaque funera condunt,
Helſattia Auſtriades remeans iam victor ab oris,
Haud poterat patrias ſic ferre impune ſoraces
Boiemos populare plagas, totumq́; ſub armis
Miſceri littus, populoſque indigna ferentes
Seruitia, & diris obnoxia regna rapinis.

Proti-

Dumque ea perficiunt] Sequitur præparatio pugnæ Boemicæ. *Helſattia Auſtriades remeans iam victor ab oris*] Ita reperi in Exemplari bono.

Ænanus pontibus] Interpretatur vocabulū Germanicum, *Inſprugk*, quod in antiquiſſimis etiam tabulis, quas Peutingerus nunc penes ſe habet, in

quibus

Protinus Ænanis deductum à pontibus agmen,
Et Tyroli pubem, Tauriſcæoſque maniplos
Seligit, atque equites Regum quos Auſtria terris
Diues alit, ſupraq; Anaſus quot & alluit infra
Trauſtana æthereo qua ſurgit vertice rupes,
Altaque piniſerum caput inter nubila condit,
Atque Argentorato florentes vrbe cateruas,
Belgarumq; globos, quos ſtruxit in agmina Treuir,
Nec non Vangiones, & duros Marte Nemetas
Apparat, & tanto trepidat Germania bello
Conciet & populos, cunctaſque in prælia gentes
Sollicitat: vitrei verrunt hi lintribus vndas
Pegnitii, & Vindæ miles iam linquit arenas,
Hercyniaque acris Sueuus genialibus vmbris
Diſcedens in bella ruit, plenaq; pharetræ
Geſtantur, taxique leues flectuntur in arcus.

quibus Pontes Æni ſcriptum eſt. *Tauriſcæoſque maniplos*] Scilicet, qui inferiorem Norici partem & Auſtriam incolunt: ibi enim Tauriſcos habitaſſe, ſunt qui credant, cum quibus Boii bella geſſerunt, expulſi vlteriorem ripam Iſtri incoluerunt, vt diximus ex Strabone. Eſt manipulus, ſeu maniplus faſcis manu factus. accipitur quoque pro paruo exercitu. Inde manipulares milites dicti. Exiſtimant nonnulli manipulum centuriæ partem eſſe: atque inde dictum quod ſub Romulo pauper adhuc Romanus exercitus, manipulos baſtis alligatis pro ſignis gerebat. *Equites*] Hoc vocabulum inter ea numeratur appellatiua, quæ grammaticorum placito in proprietatem tranſeunt. *Regum quos Auſtria terris Diues alit*] Satis id explicatum eſt tum libro primo, tum alibi. *Anaſus*] Fluuius qui prouincias diuidit, quæ ſupra infraque Anaſum appellantur. alibi hunc fluuium innuit appellari poſſe Ænum: Ateſinũ vero eſſe, quem nos Ænum dicimus. Sed Strabonem tantum ſequitur. *Trauſtana rupes*] Mons altiſſimus eſt, qui Trannæ fluuio nomen dedit: ex cuius vertice à quarta vigilia, vt de Caſio Arabiæ monte tradit Plinius, Solem videri poſſe arbitror. Sunt, vt obiter id dicam, qui nullo authore, tamen, vt Camers ait, Caſium montem eum putent, qui in ſacris literis Sinai nominatur. Eum Iuſtinus Sinæum nuncupat, quem (inquit) Moſes Damaſcena patria antiqua repetita occupauit, in quo ſeptem dierum ieiunio per deſertam Arabiæ cum populo ſuo fatigatus, cum tandem veniſſet ſeptimum dierum more gentis Sabbathum appellatum in omne æuum ieiunio conſecrauit: quoniam illa dies famem, erroremque finierat. In hoc ipſo Sinai monte ad noſtra vſque tempora diuæ Catharinæ corpus feliciter requieſcit, quo annis ferme ſingulis peregrini, qui Hieroſolymam petunt, non paruis tum itineris, tum latronum periculis proficiſcuntur. *Argentorato vrbe*] Strasburgo. *Taxique leues flectuntur in arcus*] Poetam audiui dicentem ſemel, ſibi magis placere, ſi dixiſſet, *graues arcus*: vt maior eſſet laus Germanorum à fortitudine.

Parte alia ad pugnam iunctis ſtruit agmina Carris
Gens incerta Dei, & cultu tollenda prophano,
Pars contis armare manus, pars ſtipite nigro
Horrendum ſtridet, paſſim nemus omne remugit.
Hi geſtant ventura rudes in bella dolones,
Nonnulli ingentis decocto tergore tauri
Prætexunt capita, & pugnantum more ferarum,
Expectant auidi Martem, laudique refertur
Velle mori, fatoque illis occumbere campis.
Interea Auſtriades, velox allabitur oris
Regini, atque vndas trans prouehit agmina Rheſi.

Gens incerta Dei] Non autem hoc intelligendum eſt, quaſi prorſus de Deo nihil ſciat, vel dubia ſit: cum Apoſtolus doceat Rom. 1. nomen Dei manifeſtum eſſe omnib. Niſi enim eſſe notitia diuinitatis inextinguibiliter omnibus hominibus indita, nunquam fuiſſet idololatria inuenta. Cur enim Idola coluerunt, niſi quod diuinitatem aliquam eſſe omnes perſuaſum habuerunt? Vnde puto propter Taboritas dixiſſe, & Waldenſes, qui & Pigbardi, qui Eccleſiæ Rom. minime parent. de quibus plura Syluius in hiſtoria. *Profano cultu*] Siquidem adorationem corporis & ſanguinis Domini in Sacramento in Idololatriam eiiciunt, herbaceum, aut ſiligneum Deum noſtrum blaſphemantes. *Regini*] Ratiſponæ, quam antiqui Reginonem appellarunt. *Rheſi*] Fluuii Ratiſponæ, de quo libro quarto.

Danubium iuxta locus eſt, non vitibus vber,
Non Cerere, & raro proſciſſa eſt vomere tellus,
Sed nemorum ingentes vmbras, Phœboque ſacratas
Accipimus, ſoliſque etiamnum numina ſylua
Seruat opaca ingens. primo mons ipſe ſupinae
Paulatim ſeſe, ſummoque in vertice lata eſt
Planicies, vaſtumque æquor, contra algidus Iſter,
Laxaturque vagans, & campo victor aperto
Ceu tepidis fluit Indus aquis, & forſitan atro
Impulſus Cauro maiores concipit vndas.
Et ſeptem Scythico maior ſonit oſtia Ponto.
Hic ſua Martigenæ poſuerunt caſtra Boemi.

Danubium iuxta locus eſt] Topographia, id eſt loci deſcriptio. *Ceu tepidis fluit Indus aquis*] De Indo Dionyſius ſic ſcribit, *Qui ponto rapidus Rubro contrarius exit. Gurgite nam celeri rectus decurrit ad Auſtrum, Caucaſiis oriens primum de montibus altis.* *Diuidua cuius Patalene cingitur vnda*] Strabo lib. 15. ſcribit, quindecim flumina vniuerſa mentione digna, quę in Indum influunt, ex quibus omnibus auctus eſt: vbi ad centum ſtadia, vel, vt alii tradũt, ad quinquaginta tandem duobus oſtiis in Auſtrale mare immit-

Huc curſum tenuit Cæſar, paruoq; diremptus
Interuallo, alti fixit munimina valli.

ti, & Patalenam Inſulam facit. Philoſtratus libro ſecundo Indum flumen late deſcribit. De eo multa Arrianus geſtorum Alexandri lib. vlt. Curtius lib. 7 Diodor. lib. 3. Herodot. lib. 4. Indus ab incolis Sandus appellatus eſt: non aqua ſolum agros lætificat, & mitigat, ſed eos etiam conſerit. Magnam enim vim ſeminum ſecum frumenti, ſimiliumq; dicitur deportare. lege Ciceron. lib. Diuinæ naturæ 2. Proditum eſt, Alexandrum Magnum nullo die minus ſtadia ſexcenta nauigaſſe in Indo, nec potuiſſe ante menſes quinque nauigare, adiectis paucis diebus. Megaſthenes teptata Indi commentatione, 60. amnes eius prodidit, vt apud Plin. eſt. *Tepidis aquis*] Vel ad loci qualitatem, vel fluminis vim referri poteſt. *Et forſitan maiores concipit vndas*] Quoniam totidem flumina Danubius, quot Indus, in quē, vt modo dixi, ſexaginta perennes fluuii ingrediuntur, recipit. Quod etiam de Danubio tradit Plin. quorum nomina Poeta lib. 4. eleganter proſecutus eſt. *Atro Cauro*] Maro, *Semper hyems, ſemper ſpirantes frigore Cauri. Septem oſtia*] Marcellinus lib. 22. Danubius, inquit, oriens prope Rauracos mōtes limitibus, Rhæticis per latiorem orbem protentus, ac ſexaginta nauigabiles pene recipiens fluuios ſeptem oſtiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare: quorum nomina referunt, vt diximus, lib. 8. Plin. Strabo & Marcellinus ipſe: nec oſtiorum diuerſitatis cauſſam præteriui ſilentio. *Martigena* Propter rei militaris ſtudium.

Valli] Quod ex vallis fiat. Eſt autē vallus firmior palus. Maro, *Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes.* Item, *Et valles primus ſub ſecta referto.* Plinius & Columella vallos pedamenta & ridicas appellant. A vallo interuallum, ſpacium quod inter palos eſt, vallum caſtrenſe conſtituentes: quamuis pro omni ſpacio accipiatur.

Et iam tempus erat, quo ſe Bellona furore
Induit, & ſigno feralia nunciat arma.
Tunc Cæſar, Magni Proceres, ſociique laborum,
Obtulit alma dies, tempuſque optabile nobis
Marte nefandum, inquit, terris inuadere monſtrum.
Contemptor Diuum, contra iam miles in arma,
Nulla habita ratione furit, totamque rapinis
Producit vitam, noſtriſque à finibus hoſtis
Ingentes abigit prædas, quid diruta caſtra,
Infandaſque loquar cædes? rituſque ferarum?
Dedecus o noſtri generis, quo priſca virorum
Nobilitas abiit? nunquid patiemur inulti
Hanc paſſim labem noſtros errare per agros?
Felices vmbræ, atque olim memoranda vetuſtas
Æneadum, à patriis quæ non modo mænibus hoſtes
Reppulit externos, verum & qua lumina Titan
Exerit, Herculeaſque videt per cærula Gades,
Vel qua Riphæus viceis circumuolat alis
Per Scythiam Boreas, vel qua Nabathæa pererrat
Regna, & Erythræis ſtridens furit Auſter in vndis.

Tunc Cæſar] Innuit Germanos ſemper inuictos fuiſſe: tētatos tamē & Romanorū victorias cæterarum partium orbis terræ recenſet, vt inde maior ſit Germanorū gloria, ſi Romanos vicerint aliquādo. Immoratur aūt in iis recēſendis: quod ex induſtria opinor factū à Poeta. Cæſar enim hiſtorias callebat examuſſim: quod quidē ad Imperii gubernacula, & ad rem militarē plurimū Principi conferre arbitrati ſunt plæriq; viri magna eruditione præditi. *Contemptor Diuum*] Abſolute dictum puto: quamqam referri poteſt ad defectionem gentis à Romana Eccleſia. Si modo Romanam Eccleſiam non agnoſcere, de Deo male ſentire eſt. *Qua lumine Titan*] Eleganter quatuor mundi partes deſcribit. Sic Lucanus 1. Pharſaliæ, *Vnde venit Titan*, & cætera. & Poeta noſter primo quoque libro: *Herculeas Gades*] Dionyſius, *Eſt*, inquit, *Ponto tellus circumflua prima (Cui nomen Gadis, ſtatuas hac Herculis inter A Tyriis colitur, Cotinuſa vocata vetuſtis*. Hinc à Lucano in ſeptimo, Gades Tyriæ nuncupantur, & Sillio libro decimo ſexto. A Statio Sylua prima tertii Solis cubilia: quod exacto die motu Sol illuc occidat, & lucem terminet. ad quod reſpiciens Poeta dixit, Titan videt per Cerula Herculeas Gades, deſignans occaſum. *Riphæus Boreas*] Septentrionalis. *Nabathæa regna*] Nabathæi populi ſunt felicis Arabiæ, à Nabatho dicti. Nabathes autem, vt ait Stephanus, & eum ſecutus Euſtathius, is eſt qui ex adulterio naſcitur: & forte genti nomen prauum ex actis eſt. Strabo autor eſt, Auguſto Cæſari rem male aduerſus Arabes ceſſiſſe Ælio Gallo, qui Orienti præerat decepto à Nabathæorum legato, cui nomen Sylæ: qui ſecuri poſtea Romæ percuſſus eſt. Apud eas gentes admodum dites mos erat, vt pœna publica punirentur, qui ſubſtantiam minuerent: contraque iis qui auxiſſent, honores decreti. Nabathæa autem regio ab Arabia incipit, eamque intra ſe continet, quæ vſque ad mare rubrum ex latere dextro, Perſicum ex ſiniſtro, Indicumque ex ſuperiori parte protenditur. *Erythræis in vndis*] In mari rubro. Nominis ratio ſuperius relata eſt. Strabo non ſolum Arabico ſinu & Perſico, ſed & magno etiam mari ad Auſtrum, quod extra ſinum vtrumque iacet, rubri maris nomen eſſe dicit. Et apud Euſtathium legitur Erythræus Pontus ab Arabico ſinu longe diuerſus. *Auſter*] Is græce νότος dicitur, latine Auſter: ab aquis hauriendis, vt quidam tradunt, quoniam nebuloſus atque humectus eſt. Eadem Græci nominis ratio. nam νοτὶς, humor apud eos appellatur, vt monet Gellius. Febres ac peſtem mortalibus inuehit, vt Philoſophi & Medici tradunt. Horatius Plumbeum vocat, Perſius infelicem. Spirat autem à Meridie, vt ſcribit Vitruuius. Nobis parum ſaluber. Aures enim hebetat, ſenſus tardat, capitis dolores mouet, aluum ſoluit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum.

Victrix

Victrix Roma fuit, teſtes duo fulmina belli
Scipiadæ, & Bætis domitus, frenataque Nili
Oſtia fœtiferi, & naualia bella per vndas
Sicaniæ, pulſumque alnis ſtridentibus æquor.

Victrix Roma fuit] Poſtquã generaliter dixerat Romanos victores fuiſſe ab Oriente, Occidente, & Septentrione, & Meridie, hoc ipſum nunc particularius exequitur. *Duo fulmina belli Scipiadæ*] Prima per Pyrenæum iugum ſigna Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt: prælijſque ingentibus Hannonem, & Haſdrubalem fratrem Hannibalis ceciderunt, author L. Florus. Itaque Poeta primum bellum Punicum notat, quod eleganter & compendioſe canit Sillius libr. 6. per totum. *Bætis domitus*] liberus amnis toti Hiſpaniæ nomen dedit, Bætis prouinciæ, dicit Solinus. Verba ſunt Plinii capite primo libri tertii. Bætica à flumine eam mediam ſecante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quod in fertili ac peculiari nitore præcedit. Et infra, Bætis in Tarraconenſi prouincia, non vt aliqui dixere, Menteſa oppido, ſed Tegenſi exoriens ſalto, & cætera. Philoſtratus, vt à Camerte citatur circa principium lib. quinti. Nauigarunt, inquit, fluuium Bætim, qui maxime Oceani naturam erga fluxum refluxumque declarat. Excreſcente enim pelago verſus fontes, ex quibus fluuius fertur ſpiritu quodam ipſum à mari depellente. Regionem vero ab eo flumine Bæticam cognominatam optimam, vberrimamque eſſe tradunt, ciuitatibuſque, & paſcuis abundantem. Derivatur autem fluuius per omnes vrbes: agri vero egregie culti affatim omnia ferunt: cœli temperies talis eſt, qualis autumni tempore in Attica eſſe ſolet. Ex verbis Philoſtrati apparet, dicit Camers, cur Papinius dixerit Sylua ſeptima lib. ſecundi, *Attollat refluos in Aſtra fontes.*

Frenataque Nili Oſtia] Et de Nili oſtiis, & eius fœcunditate diximus antea. Significat autem, vt mihi videtur, bellum Cæſaris contra Ægyptios, cuius meminit Florus cap. 2. Quarti. *Et naualia bella per vndas Sicaniæ*] Significat pugnam eam, quæ ad Egates inſulas primo bello Punico finem impoſuit. Nec maior alias in mari pugna. aderat quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis hoſtium claſſis, & in eis quaſi tota Carthago: quod ipſum exitio fuit. Romana claſſis prompta, leuis, expedita, & quodam genere caſtrenſis: ſic remis quaſi habenis agebatur, & in hos, vel illos ictus mobilia roſtra ſpeciem viuentium referebant. Itaq; momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam, Sardiniamq; pelagus naufragio ſuo operuerunt. tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Superuacuum viſum eſt in arcem muroſque ſæuire, cum iam in mari eſſet deleta Carthago, vt ait Florus. quæ res à Polybio latius deſcribitur. Meminit Plinius de viris illuſtribus. *Sicania*] Inſulæ nomen ex Iberiæ fluuio Sicano profecti coloni dederunt, vt ait Philiſtus. Sed ab eo diſſentiens Timæus, longa diſputatione contendit, indigenas fuiſſe Sicanos, vnde Sicania dicta ſit. Sicaniæ, inquit Solinus, dio ante Troiana bella Sicanius Rex nomen dedit, aduectus cum ampliſſima Iberorum manu. Thucydides cum primo Trinacriam dictam voluit, mox Sicaniam, à Sicanis cultoribus, qui & Iberi fuiſſent, oriundi à flumine Sicano, Philiſto ſubſcribens: ſed poſtquam Siculi ex Italia in eam inſulam iuere, victis Sicanis, Siciliam nominatam. vnde & Triquetra ex figura dicitur. Sibyllæ quoque autoritas nomen inſulæ à Trinacto heroe Neptuni filio deduxit. Sibyllæ carmen latinum ita fecit Parrhaſius: ait enim in mentione Siciliæ, *Quam condidit heros Trinacus, æquoreis regis Neptunnia proles.* In quo huius nominis primam ſyllabam flatilem protulit, & abſque r, vltimam: Nam, vt idem refert commentario primo, ex Græcis etiam nonnulli Trinaciam dixerunt. Id quod Euſtathius obſeruauit. Porro, *Trinacria quondam Italiæ pars vna fuit, ſed Pontus & æſtus Mutanre ſitum*, vt cecinit Claudianus.

Stridentibus alnis] Pro nauibus, generaliter. Sic accipitur apud Senecam, & Claudianum. Eſt autem ſpecialiter minoris formæ nauis, quæ ex integra alni materia cauatur. Diximus, vt opinor, fluuialem eſſe arborem, fabricandiſque nauigiis aptam. authoribus Vitruuio & Lucano.

Quid memorem Parthum, Syrioſq́, & olentia late
Regna Sabæ, & pontem indignatum littus Araxis?
Senſere Autololes, & aduſto corpore Mazax
Romuleas in bella manus, Soliſq́, Syene
Expers vmbrarum medio cum Delphica lampas
Ducit iter cælo, noſtrumq́, ardentior orbem
Accendit radiis, propiuſq́, à vertice fulgens
Per terras calidius ſpargit ſua lumina Titan.
Solum Germani, gelidæ quas cernitis alpes
Rhætæos domuere Duces, Latioſq́, triumphos
Victrici preſſere manu: quid Bructera dicam
Regna, & marmoreis qua fertur Amyſius vndis?
Hic olim (fama eſt) tentantem prælia Druſum
Exhalaſſe animam fato, quota ſed tamen illo
Pars noſtri domita eſt regni? quid geſta perempte
Nunc tua Seruili memorem? & te maxime gentis

Quid memorem Parthum] Tria Romani contra Parthos bella geſſere. Primum M. Craſſo Conſule. Alterum Duce Ventidio, quo Craſſiana clades Pacori cæde penſata eſt. Tertium cum Antonio & Cleopatra: de quibus lege Appiani librum qui Parthicus inſcribitur, Plutarchum in Vita M. Craſſi, & M. Antonii, Iuſtinum, Eutropium, Oroſium, alios. Scribunt fere omnes de hoc bello. Breuiter Appianus docet, Parthos decem & octo præliis à Romanis ſuperatos.

Syrios] Bello Syriaco quod geſtum eſt à Romanis aduerſus Antiochum Regem, vt late ſcribit Appianus in Syrio, & Liuius libro triceſimo quarto, & ſequentibus, vt alios prætereum: non aliud formidoloſius

Caſſi Romulidum? qui dMallia ſunera, & ipſam
Carbonis, Scaurique necem? Proh dedecus ingens.
Ergo ne de noſtra dubitemus pellere terra
Hoc genus inſidum? pugnaque laceſſere victa
Agmina? quæ nullos norunt certaminis vſus,
Sed qua ſe effudit bellandi infrana cupido
Prorumpunt, hoſtemque vocant de more ferarum.

fama bellum fuit, author Florus. *Et olentia lata regna Saba*] A Saba ciuitate ingenti rubro mari propinqua Sabæi populi, de quibus ſopra. Horum terra feliciſſima dicta, vt eſt apud Strabonem, in quarbus, myrtha, & cinnamomum, & balſamum, & odoratæ palmæ, & calamus naſcitur: vnde olentia dixit, pro odnrem ſpirantia.

Pontem indignatum littus Araxis] Idem octauo Æneidos ſcribit Maro, & libro proximo Poeta, Oritur authore Strabone ex Armenia ad Orientem, illarus vſque in Tropariam, ad Occaſum Seprentrionemque deflectit. & primo Azara præterlabitur. deinde Arxata Armeniæ vrbē. Poſtea per Araxinum campum in mare Caſpium emittit. Fluuius hic, vt in Parthico Appianus tradit, & profunditate & celeritate difficilis admodum ad tranſeuundum, Curtius ſcribit. Araxe gignendo herbæ non alius aptior, quidquid alluit floribus veſtiens, & cætera. *Autololes*] Sunt Aphricæ populi, Romanis armis ſubacti, velocitare pedum celebrati, vt alibi retulimus. *Mazax*] M.zacenus. Cappadociæ ciuitas maxima M.zaca ſub Argæo ſita: qui niualibus iugis arduus, ne æſtiuo qoidem torrentepetuinis caret, vt ait Solinus. Plura de Mazaca vrbe, cap. ſecundo Sexti Plinianarum caſtigatinnum Hermolaus Barbarus annotauit. *Soliſque Syene Expers vmbrarum*] Vrbs hæc ſita eſt ſupra Alexandriam qninque millibus ſtadiorum, in qua Solſtitii die medio nullam vmbram iaci, puteumque eius experimenti gratia factum rorum illuminari, author Plinius. Plura Macrobius ſecundo de ſomnio Scipionis. *Ducit iter cælo*] Corruptiſſime leguntur hi verſus, qui ita reſtitui debent, *Ducit iter cælo, noſtrumque ardentior orbem Accendit radiis, propiuſque à vertice fulgens Per terras calidus ſpargit ſua lumina Titan.* *Medio cælo*] Secundum noſtrum viſum. qnia cum Sol io Cancro ad noſtri boriizontis intuitum, dicimus tunc Solem medium cœli tenere. *Solum Germani*] Romanorum mici. licet potentiam ſæpe domuere. Id exemplis probat. *Rhætaos*] Romanos. *Quid Bructera dicam*] De Bructeris & Amiſio fluuio dictum eſt antea, & Druſi rem biſtoria obiter recenſita. *Quota ſed tamen illo Pars noſtri domita eſt regni*] Non inficiatur latenter omnino Druſum victorem fuiſſe. Sed illnd quod vicit, quota pars, inquit, Germaniæ eſt? quaſi dicat, minima. *Nunc tua ſeruili memorem*] De Seruilio, Caſſio, Mallio, Scauro libro primo dictum eſt. *Ergo ne de noſtra*] Argumentum à maiori ad minus. Romani, ait, totum orbem vicere, Germani Romanos in re militari peritiſſimos. Dedecus eſt ergo Germani nominis, non poſſe patriam tueri a tam parua manu Boemorum, qui nulla arte bellandi, ſed furore quodam feruntur. *Inſidum genus*] Vel dixit, vt Liuius, *Infida regni ſocietas*] Vel reſpexit ad id qnod ſuperius dixit, de ſuſpecto gentis cultu Dei. Primum magis placet. quia, vt ille vere dixit, *Nulla fides pietaſque viris qui caſtra ſequuntur.* Quod autem ait, nullos norunt certaminis vſus ad præſentem caoſam pura dictum. Siquidem Boemicus miles pleraſque inſignes victorias retulit de potentiſſimis hoſtibus.

At vos ô proceres quibus experienta Martis
Summa viget dextris, animiſque volentibus, hoſtem
Elicite ad pugnam: non tantum copia vulgi
In mediis, quantum virtus exquiritur armis.
Si nobis tanti dabitur victoria belli,
Veſtra erit hæc laus, atque ego tantum nomine Cæſar
Dicar, & in regni contentus parte quieſcam:
Sin ſecus Arctois pulſi de ſedibus omnes
Externam quæretis opem: iam pellite curas.
Non bello ad Tanain, vltraque Boryſthenis vndam
Pergitis, aut calidum mundi tranſcenditis axem:
Non vos per Colchos, per vaſta ſilentia duco
Aſſyriæ, aut Baccho ſacræ per culmina Niſæ.
Sunt veſtræ, ſunt bella domi, ſuccurrite fracto
Iam regno, dextroſque vocate in prælia Diuos.
Qui nobis toties ſuper his reſponſa dedere
Gentibus, & pactos in nos vertere triumphos.

Veſtra erit hæc laus] Captat beneuolentiam in fine: ſed id nō affectu cauſæ propriæ, ſed propter laudem nominis Germanici: quam probar acquiri poſſe à facilitate, & à Deorum fauore. *Tantum nomine Cæſar*] Vt quidam Maximiliano parum æquus, cum de eo rogatus quid ſentiret, reſpondiſſe fertur, *Eſt magni nominis vmbra.* *Aut Baccho ſacra per culmina Niſæ*] Hoc eſt, per Mærum montem, ad cuius radices Niſa vrbs poſita eſt. De Mæro dictum eſt ſupra

Fracto iam regno] In contraria partium ſtudia ſciſſo. Quo nihil pernicioſius. Omne enim regnum in ſe diuiſum deſolabitur.

Dixerat: at contra ſic claro à ſanguine cretus
Orditur Langus. Non hæc mihi tempora Cæſar
Multa loqui ſuadent, facto eſt opus, omnia tecum
Corda tenes, auidaſque vides ad prælia mentes.

Non hæc mihi tempora Cæſar] Quia dum Romani conſulunt, Saguntus perditur. *Facto eſt opus*] Ita dicimus, quoties rem in celeritate conſiſtere ſignificamus, quæ omne excludit con-

Quo

Quo te cumq; feret fortuna Deuſq; ſequemur.
Siue per Eoas gentes, Hyrcanaq; regna,
Feliceſq; Arabas, vetitumve ab origine Nilum
Pergere mens fuerit, nedum tibi Norica tellus
Seruat, & regni contentus parte quieſcas.
Tu modo rumpe moras, erimus niſi fallor in armis
Egregii, actutumq́; ſciet Boiemica turba
Quantum Marte truci, & dextris in bella valemus.
Dixerat: interea torto Corybantius ære
Perſonat, armariq; acies iubet ocyus omnes.
Nec mora, concurſum caſtris, trepidantq; cohortes
Ad pugnam, atq́; ardens certandi cuiq́; cupido eſt.
Interea Cæſar fulgentibus emicat armis
Fortior ante alios, nec non ſibi protinus æreo
Præmunit perone pedes, & more venuſto
Auratis ſuras ocreis aſſibulat altas,
Ingenteſq; artus, & viuida pectora munit
Thorace æriſono, & chalybum ſeptemplice cruſta
Induit arma, caput textura contegit aurea.
Poſtmodo vulnificum circum latus alligat enſem
Formatum Styriis incudibus, vnde magiſtri
Bello aptum effigiant chalybem, duroq; metallo
Arma parant, qua ſe diffundit corniger vndis
Mura, & Leumæam curſu prope labitur vrbem.
Illic fama refert, & littoris incola diues
Monte ſub aerio, vnde eſt nomen ferreus olli,
Innaſci ferrum, quo nunc genus omne Scytharum
Armatur, noſtriſq́; petit regna extera telis.
Pro ſcelus, ii ſyluas, Riphæaq; ſaxa colebant.
Præformidantes rudibus contendere truncis,
Expertes populi Martis, nomenq́; pauebant
Europæ: at poſtquam diras acceſſimus oras
Spe lucri, atq; ignota illis portauimus arma,
Finitimas terras populari, atq; extera regna
Cæpere armati: iam Cherſonneſon ab arcto
Impellit Diana ſuam, iamq; agmina fundit
Panticapes, Tanaimq; bibentes vidimus alas.

conſilium. Alioqui *vbi mature conſulueris, opus eſt facto*, iuxta Saluſtii dictũ. *Æreo perone*] More Homeri, qui minutiſſima quæque in armatura militis deſcribit. Maro noſter mihi grauior videtur in hac parte. Per peronem ergo calceum coriaceum intellexit, qui frequenti in vſu fuit apud milites Germanos. Dabatur enim dedecori ſine perone armari. Plicabatur autem corium, in tenuiſſimaſque rugas, vt ita dicam, contrahebatur, quod pedibus circumnectebant. Pero tamen apud antiquos pro ruſtico calceamento accipiebatur, autore Seruio, ſuper hoc Maronis, *crudus tegit altera pero.* erat enim è crudo corio. Pellemque antiqui peram dicebant. Hinc fit adiectiuum peronatus Perſio, *Nauem ſi poſcat ſibi peronatus arator.* *Aſſibulat*] Fibula circulus eſt ex auro, argentoue, aut ære, notiſſima Columellæ autoritate. Inde fibulare, affibulare, & diffibulare. Statius, *torto chlamydem diffibulat auro.* *Altas ſuras*] Alta crura: & per hoc Cæſariani corporis decorem notat. Sura enim, licet proprie poſterior pars cruris carnoſa ſit, pro toto tamen crure quandoque vſurpatur, vt hic & apud Maronem, alios. Dicitur tantum homini ineſſe ſura. Fuit hoc nomine Proconſul quidam, cui, vt referunt Plinius & Solinus, piſcator ex Sicilia, præter alia rictu oris comparabatur. Proconſulis huius in piſcatorem Siculum iocum, & contra piſcatoris in proconſulem petulantiam Valerius notauit. Proconſule enim dicente, mirari ſe, quapropter ſui tam ſimilis eſſet, cum pater ſuus in eam prouinciam nunquam acceſſiſſet. At meus, inquit, Romam frequenter acceſſit. Ioco namque laceſſitam matris ſuæ pudicitiam inuicem ſuſpicione in matrem eius reiecta, audacius, quam virgis & ſecuribus ſubiecto conueniebat, vſus eſt. *Ocreis*] Quod crura operiat, tegatque dictam volunt ocream. Cicero, quod cruri opponatur. *Mura*] Fluuius Styriæ. *Leumæam vrbem*] *Leuben*, vernacula noſtra dicitur, huic nomen fecit Leumæum ferrum, quod eſt optimæ temperaturæ apud Germanos, vt mihi retulit Stabius naturalium rerum ſcientiſſimus. *Pro ſcelus*] Inuehitur in Chriſtianos, qui propter luctum arma ad infideliſſimos hoſtes portant.

Interea croceas diffuderat orbe quadrigas
Sol oriens, roſeaque polo ceruice micabat.
Tunc Cæſar lectos equites, fortiſsima quæque
Pectora partitur, primaſque in bella phalanges
Diſponit, dextrumq; illis defendere cornu
Præcipit, & ſociis aciem fulcire cateruis,
In læuo totidem frontem pilata tuetur
Militiæ pubes, ſcutatorumque cohortes
Sunt acie in media, & pugna robuſtior ætas.
Rorarii ante alios Thauriſci clara iuuentus
Tortilibus fundis, atque arcu, vt miles in oris
Certat Achæmeniis, perguntque in bella Cydones.

Primaſq; in bella phalanges] Ordinem aciei inſtruendæ docet Vegetius, & reperies apud Liuium exactiſſimum. *Pilata pubes*] Id eſt, Pilo armata. Martialis, *Et pilata redit iamque ſubitque cohors.* Pilum, telum Romanorum notiſſimum, quaſi perilum, a perimendo dictum Varroni. *Frontem militiæ*] Hoc eſt, Frontatos milites, quos Vitruuius tradit id genus laterum dici, quos Græci Diatomos appellant. *Scutatorum*] Scuto armatorum. *Cohortes*] Cohors legionis pars: ea conſtabat ex viris ſeptingen-

tis armatis,vt ait Calliſthenes,ducentis,vt Ephorus,dimidio paucioribus,vt Plutarchus. Dicta verò cohors eſt à ſimilitudine cohortis villaticæ, vt eſt apud Varrorem. *Rorarii ante alios*] Scilicet milites, qui armatura leni prælium primi comittebant : quod vt ante pluuias cœlum rorare ſolet, ſic illi ante grauem armaturam qui prodibant, Rorarii appellabantur. *Oris Achæmenis*] Perſicis. Achæmenii olim inſignes rebus bellicis fuerunt, qui nunc quoq; Turcas miro odio proſequuntur. Achæmenes primus Perſarum, ſeu Parthorum Rex, qui quondam totum orbem tenuit. Ab eo ſecuti Perſarum reges omnes Achæmenes dicti ſunt. Perſæ quoque Achæmenii. autor Porphyrio. Fuit & Achæmenidarum familia, cuius apud Herodotum fit mentio. Interpres Statii octauo Thebaidos ſcribit Achæmenem Parthoo, ſeu Medorum ciuitatem fuiſſe.

At primum Albertus quam duxerat arce potentem
Munichia ad pugnam peditumq; equitumq; phalangem
Inſtruit: & lateri frater Vulphangus inhæret,
Poſt Brunſuychides duros Saxonas in armis
Collaudat, læuaque locans in parte ſiniſtros
Defendit motus. Sed te quis Marte relinquat
Rughorum Princeps tacitum? & te nomine fraudet?
Pone arcum inſignis facie Caſimirus eburnum
Flectit, Ithyreis committens bella ſagittis.
Qualis mortiferum terræ omniparentis alumnum
Armatus iaculis Titan Pythona peremit,
Et radiis purgauit humum, micat æquore talis
Ille, volatque, & æquo ſublato puluere campum
Haurit, & in gyros ſternacem contrahit arctos.
Nec minor Vlricus ſequitur Monfortia proles,
Zolrenſiſque ferox, Solisque ex arce profectus,
Tela quatit, princepsque ſub armis feruet Analthi.
Sed longe ante alios animoſior emicat omnes
Langus, auetq; manus inter diſcrimina Martis
Conſerere hoſtiles, ſequitur veſtigia magni
Cæſaris, & docti ſubit æmulus acta magiſtri.

Ithyreis ſagittis] Id eſt, Particis. Ithyra enim vrbs eſt ad Taurum montem, in ea parte, quæ in Parthiam verſa eſt. Maro, *Ithyreos taxi torquentur in arcus.* Lucanus, *Ithyreis curſus fuit inde ſagittis.* Significat autem, eo modo pugnabat, quo Parthi pugnare ſoliti ſunt. *Titan*] Apollo. Pythona peremit. Nota eſt fabola extincti ſerpentis arcu Apollineo, quem Callimachus Græcus, & è noſtris Tertullianus Delphinem vocant, a Delphis. A Iano Parrhaſio adnotatum eſt, Latinos propemodum omnes, quibus eius nominis vſus venit, atque ex Græcis nonnullos vno eodemque vocabulo ſerpentem vrbemque, ſed alteram muliebri, alteram maſculino genere dicere. Id quod Hammonius etiam præcipit : vt explodendi ſint hi, qui Delphica Pytho Serpentis apud Tibullum nomen interpretantur. Clara autem eſt Pytho Phocidis ad Parnaſum ciuitas oraculo Apollinis, cuius in Argonautico meminit Orpheus, & Theognis appellata: quod illic extinctos, Apollinis arcu ſerpens extabuit. Alii tamen nomen inditum putant à Pythi puella, quam Melantho peperit ex Neptuno. De Pythone ſerpente ſupra ego nonnihil, & à Strabone plura relata ſunt. *Alumnum*] Sed ex ipſa terra quæ nutrit alumna dicitur. Maro ad Meſſalam, *Non illa quidem communis alumna Omnibus iniecta tellus tumulabit harena.* Tacitus in dialogo de claris Oratoribus, Eſt, inquit, magna iſta & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti libertatem vocant. Errant ergo qui putant alumnam accipi pro eo tantum, vt hoc loco, qui altus, nutritusque eſt, vt exemplis iam probauimus, & eſt legere apud linguæ proprietatis ſtudioſos, & apud diuum Auguſtinum lib. de Ciuitate Dei. *Terræ omniparentis*] Sic ſæpe dicitur Plinio terra omnium parens: lege eum in Secundo. Notum eſt ex illo Horatii in Epiſtolis, *Tellurem porco, Syluanum lacte piabant,* terram antiquos vt deam coluiſſe. Chryſippus dicebat terram eſſe eam deam, quæ ab aliis Ceres diceretur. Idem dicebat, Æthera eſſe Deum, quē homines Iouem appellarent: quiq; aer per maria manaret, eum eſſe Neptunum: ſimilique ratione proſequitur vocabula reliquorum deorum. Autor Cicero lib. Naturæ diuinæ primo. *Et radiis purgauit humum*] Latentem fabulæ allegoriam demonſtrat, quæ à multis eſt relata, vt alicubi diximus.

Monfortia proles] E familia Comitum Montisfortis. *Zolrenſiſque ferox*] Acri hic erat in hoſtes animo alioqui placidus. *Solisque ex arce profectus*] Comitem à Sonnēbergo intelligit, virum ſtrenuum item. *Princepsque Analthi*] Rudolfus. *Conſerere manus*] Priuſquam enim arma forent inuenta, pugnantes manibus ſe tuebantur: quas interdum conſerebant, & inuoluebant, vt fit in lucta, implicitis etiam aliquando & pedibus, & manibus conſertis. lege Gellium. *Aemulus*] Diximus, ni fallor, æmulum proprie dici eiuſdem ſtudii imitatorem cum voto ſuperandi. hinc magiſter ſibi peſſimus, qui non habet quod ſequatur.

Non ſecus Aemontis medico puer hæſit in antris
Phillyridæ, aut canum Phœnicem ad pergama Troiæ
Dardania in magna victor dilexit Achilles.

Phillyridæ] Chironi Phillyræ filio, à qua Phillyres populi Macronibus vicini. Græcum Lexicon male, & contra vſum optimorum autorum præcipit, vt ſcribi debeat Phillyra mater Chironis geminato ll. ſed Philyra herba vnico, quæ latine dicitur tilia. Phillyrides vero ll. interdum recipit geminatum. quippe ſæpe dictio deducta ab origine decidit.

Æneas ſecundam trahit, quam Æneades corripit, Priamus prima profertur breui, Priamides longa: ſic Philos, Pbilyta, Pbylace præcedentes corripiunt, quæ in Philoſopbus, Philyrides, Phylacides protrahuntur. *Medico*] Chiron medicus inſignis, bonuſque muſicus, Acbillem & Patroclum lyram pulſare docuit, *In nubila condere diſcos, & liquidam nudare palen, & ſpargere caſtus.* autore Terentio. Pueri nobiles erudiebantur literis, palæſtra, & muſica. Ait enim, Fac periculum in literis, ſac in palæſtra, & in Muſicis: quæ liberum hominem ſcire æquum eſt. Cæterum quam periculoſa ſit medicæ artis profeſſio, vel Mntia apud Eraſmum indicat, & ipſius artis vere profeſſor Liſtrius. *Canum Phœnicem.*] Sapientem magiſtrum Achillis, de quo multa apud Homerum, & Quintilianus meminit lib. primo. Canicies ſapientem indicare ſolet, vt pallor philoſophum. Hinc Gregorius Nazianzenus in oratione contra Cynicum, interprete noſtro Rhenano, Neque tu mihi, inquit, iucundus es aſpectu, quod aqualiculum extendas, cutemque belle cures: vtinam tibi caniciei palloriſque nonnihil ineſſet, ac afflroreret, vt ſaltem ſapiens, & philoſophus eſſe crederetis. *Achilles*] Thedit is & Peleos filius, cuius pueritiam, vt cætera, quam eleganti carmine Statius complexus eſt. Ex fabuloſa Lycophronis hiſtoria nouenis cubitis adoleuiſſe dicitur. Gellius ex Varronis ſententia affirmat modum ſummum adoleſcendi humani corporis ſeptem pedes eſſe: quod eſſe magis verum, inquit, quam quod Herodotus homo ſabulator in primo hiſtoriarum inuentum eſſe ſub terra ſcripſit, Oreſtis corpus cubita longitudinis habens ſeptem, quæ faciunt, inquit, pedes duodecim & quadrantem. Sed ex his, quæ cap. decimo ſexto ſeptimi refert Plinius, Herodoti opinio quam Varronis & Gellii verior eſſe videtur. Porro ſolent etiamnum homines inſigni cum proceritate, tum fortitudine præditi Hercules, Achilles, Samſoneſque vocari, vt pulchritudine Abſalones. *Dardania in magna*] Dardanus Illyrũ filius & nomen & originem genti dedit. lege Strabonis ſeptimum.

Tiſiphone interea quondam lymphata per vrbes
Phalſgraphidum heroum, rurſus deuecta per auras
Caſtra Boemorum ſubiit, totiſque vagata
Agminibus, mentes acuit, dirumq́; furorem
Suggerit, atq́; animos ſtigialibus horrida flammis
Bellandi inuadit: tunc omnes arma capeſſunt,
Quadriiugeſque aptant currus, & ſpicula vibrant.
Pars teretes contos, vulſaſque è montibus ornos
Exacuunt, vaſtiſque replent clamoribus auras,
Gens in Marte ferox: alii ſpirantia laxant
Frana, & cornipedes tortis calcaribus vrgent.
Fuſtibalos torquent alii, balearica tela
Ardentii lat As ſaxis intexere fundas.
Hos inter pergebat ouans pulcherrima Pantho.
Mille agit hæc nymphas, pharetraſq́; ſonantiaq́; arma
Quaque gerit, colloque arcum ſuſpendit eburno
Ipſa, ac nunc celeres impellit in arma quadrigas,
Nunc loro compeſcit equos: micat aureus olli
Caßis, carbaſeaq́; nitent in corpore veſtes.
Qualis ſeſe offert iuxta vada Thermodontis
Hippolyte, curruq́; leui tranſuecta per æquor,
Crudam falcatis propellit Amazona peltis.
Aut cum magna choro Corybantum ſepta Cybelle
Impellit fuluos per Dindyma ſacra leones.
Talis erat Pantho, talis ſeſe ore ferebat.

Balearica tela] Generale eſt vocabulum telum. Nam de ſaxis quoque dicitur. *Pantho*] Nomen virginis, hoc eſt mulieris indolis heroinæ, quam fingit adfuiſſe Boiemis. *Ouans*] Exſultans, & lætitia geſtiens. *Agit*] Id eſt ducit. *Thermodontis*] Araxes ante dicebatur, vt ſupra diximus: ad huius ripas Amazones conſederunt, de quibus item meminimus. Aduertendum hoc loco, noſtros fere omnes in Termodoonte ſoluere vltimam, quod eſt apud Græcos ω: & Thermodoon dicunt: quod aliter in carmen heroicum non veniret, cum mediam contrahat. Ouidius tamen ait, *Et tu fœminea Thermodon cognita turba.* Et Sillius ſpondaico verſu, *Perſtrepit & tellus & Amazonius Thermodon.* Vnde noſter non ſine exemplo mediam elongat: quanquam legi poteſt Thermodoontis. Quod tamẽ in emendato codice non eſt immutatum. Quare & ego quoque priorem non muto lectionem. *Hippolyte*] Hæc Amazonibus imperauit paulo ante bellum Troianum, quam Theſeo virtutis gratia dedit Herculus: & is vxorem duxit, vnde natus Hippolytus. *Crudam*] Trucem. dici enim hominem truci aſpectu crudum, autor eſt Valla. Item crudus homo dicitur, qui imbecillo eſt ſtomacho, quique non facile concoquit, vt cibus crudus dicitur nondum coctus & indigeſtus. Sed & pro viuo & vegeto interdum accipitur, vt exempla paſſim obuia indicant. *Falcatis*] Id eſt intortis. *Peltis*] Scutis, quæ, diximus, breuiſſima, atque in modum dimidiæ lunæ geſtabant Amazones. Maro, *Ducit Amazonidum Lunatis agmina Peltis Penthesilea furens.* Hammonius ait, Amazonicam peltam ſcutum eſſe ſine vmbone. Conſentit Oppianus, qui teſtudinem marinam Peltæ comparat. Xenopbon inquit, Pelta Amazonica hæderæ folio perſimilis eſt, vt refert Parrhaſius. *Magna*] Quia Deum mater. *Cybelle*] Bacchius pes eſt, ex prima breui, & duabus vltimis longis. *Corybantum*] Diximus eos, qui voluerunt in ſacrificiis magnæ Deæ incumbere, ſic appellatos à Corybanto, qui ſimul cum Dardano ſacra Cybeles in Phrygiá de-

tulit. *Fuluos leones*] Et ſupra expoſitum eſt, cur à leonibus trahatur: qua de re & Seruius, & alii multa vulgarunt. *Per Dindyma ſacra*] Deum matri ſacer mons imminens Cyzico: dictus, vt autumat Philoſtephanus, quod illic vbera extiterint gemina, quæ Didyma Græci vocant. Alii, quoniam Didymis, hoc eſt duobus iugis aſſurgat. Strabo tantum numero multitudinis, Statius ſingulariter etiam declinauit, *Cui vertice ſacra Dindymon & caſis decreuit montibus Ida.*

Iam clarus medio ſplendebat Phœbus olympo,
Cum paruo inter ſe ſpacio, campoque diremptum
Agmen, vtrumque vocat pugnam, pariterque minaci
Ore fremunt: primoque leui fortuna ſub ictu
Tentatur, pariliqne agitur diſcrimine bellum.
Vt data liberior pugnandi copia, magno
Cum ſtridore volant, ineuntque nec ordine Martem
Hoſtiles turmæ: reſonat nemus omne fragore.
Auſtriadæ contra, donec Mauortius ardor
Fulmina bellandi, rabiemque accenderet ære,
Pugnabant taciti, & tempus clamoribus aptant.
At Cæſar poſtquam palantibus agmina vidit
Ire globis, pugnamque acrem depoſcere gentem,
Vrget in arma viros: tunc omnis ſylua remugit
Aere cauo Hercyniis eliſaque tympana truncis
Dant ſonitum, fragor ad conuexa irrumpit olympi,
Danubii ſugere Dei, tremuere ſub vndis,
Quæque colunt ripas piſcoſi numina Rheſi.
Mota tremit clamore virum, quatiturque ſub imo
Tellus, irarumque omnes ſoluuntur habenæ.
Saxa volant, circum contectis glandibus aer
Texitur, obnubunt cæleſtia templa ſagittæ
Ante oculos, medioque enſis micat æthere flammis,
Vndique mortis amor, paribuſque per arma ruebant
Certabantque odiis furor hos, hos gloria Martis
Impellunt, ſuadentque illis occumbere campis.
Adſis ô Erato, & pugnarum exordia pande,
Sanguineaſque acies, atque horrida bella canentem
Diua mone, dextraque potens, quos miſerit Orco
Magnanimus Cæſar. Iam ſe Bellona flagello
Fuderat in cuneos, animiſque illapſa furorem
Præbuerat, totumque ferox tranſcurrerat æquor,
Et iam victori fortuna arriſerat hoſti.
Namque vbi Francorum fudit ſe equitatus in hoſtem
Incaute, premitur, tormentaque rapta fugaque
Præcipites iam terga dabant, fuſique repente
Prima ſub auſpiciis inierunt bella ſiniſtris.
Creuerat hinc trucibus violentior ira Boiemis
Vincendi: ſiquidem Titan, ventique fauebant.
Nam radios etiam aduerſo vibrabat olympo
Phœbus in Auſtriadas, oculoſque, aciemque retuſam
Diſtringens, cæci in pugnam, cædemque ruebant.
Nec non obductus ventis perflantibus aer
Puluere, bellantum feriebat turbidus ora.
Cornipedem tunc Cæſar agens, calcaribus aureis
Impedit ardentes acies, ac diſſipat enſe
Agmina, & obliquas quas ſtruxerat inde cohortes
Imperat acciri, lateriique accendere pugnam.

Magno cum ſtridore volant] Idem Homerus ſcribit de Græcis & Troianis.

Adſis o Erato] Diximus Poetis non licere temere inuocationem repetere, iuxta vulgatam apud Horatium doctrinam: ſed cum rei magnitudo aut difficultas exigit, quod & noſter vel hoc loco potuit abſque omni reprehenſione facere: cum in hac pugna rei omnis ſumma conſtet. *Namque vbi Francorum*] Quos nos Francones nunc vocamus. Et verum eſt quod dicit. Nam cum Francorũ manus paulo audacior quam par erat, cum hoſtibus congrederetur, tanquam in præludio pugnæ, fuſi fugatique ſunt. *Siquidem Titan, ventique fauebant*] Et hoc contigit. eo enim prælio Cæſariani ventum, puluerem, & ſolem contrarios habuerunt. Cæterum rerum cœleſtium periti, aeri tribuunt regiones mediam, imam & ſupremam: quæ loco ſint diuerſorum effectuum, qui patiantur, & feraontur in terram, aquarum, imbrium, niuium, grandinum, cometarum, ventorum, & ſimilium, de quibus Meteora Ariſtotelis, & Senecæ Naturales Quæſtiones. Pontani Meteora celebrari à doctis, indicauimus alias. Porro quod ad hunc locum facit, Ariſtotelem ſecuti, dicimus ventum multitudinem ſiccæ exhalationis, quæ de terra prodeat, & circa terram moueatur: cuius principium motus ſuperne dependet, origo vero de terra. Cur vero transuerſi inſpirent venti, non autem aſcendant, cum tamen illa exhalatio ſuapte natura ſuperna petere debeat, nihil exacte proditum

dirum e::vt audiuimus ſæpe Stabium dixiſſe, qui de ventis ſingulare opus conſctipſit. Homerus, vt ſcribit Pinius, quatuor tantum ventos nouit, à quatnot regionibus cæli, Eutum, Auſtrum, Aquilonem, Fa onium. Verſus Homeri ſic latine à Theodoro Gaza ſunt redditi, *Cumque Euro incubuit, Zephyrūque, Notuſque furentes, Sudiſicuſque ſimul Boreas mala plurima voluent.* Hos V. Flaccus magnos voat libro ſecundo. Habent autem ſinguli duos, quibus Carolus Magnus indidit patriæ linguæ vocbula.

Ipſe volans paſſimque furens, qua plurima contra
Arma videt, diſpalat iter: primoque Melargum
Enecat & putri moribundum ſternit arena.
Inde Lyum, Prageque ſimul plorantis alumnum
Dorihanem, Lacidenque Syrin, magnumq; Lyceten
Fundit humi, tectum raptorum pelle luporum.
Nec te crudeli potuit tua mytra Thearce
Eximere à fato, transfoſſus pectora telo
Ipſe cadaueribus ſuper, & ſuper obruta anhelans
Corpora, ſemianimis proprium bibis ore cruorem.
Non aliter Cæſar medio furit agmine victor,
Quam ſi Peliaco ſaturos in monte bimembres
Hyleum, Vrtonque, & vulſas Hippaſon ornos
Iactantem, Alcides dextra detruderet vmbris.
Vel eum terrigenas flammis Saturnius atris
Inuaſit ſummoque exhorruit ægide cælo,
Rumpens Biſtonios rapido cum fulmine montes.

Diſpalat iter] Pro aperit. *Pragaque*] Metropolis Boiemiæ. *Raptorum*] Appoſitiue. *Luporum*] Lupus nomen ex Græco ſumptum. Is enim Græce λύκος dicitur. Tria ſunt Luporum genera, communes, canarii, ceruarii, de quibus Ariſtoteles libro ſexto Naturæ animalium. Quæ de lupis Albertus ſcribit de animalibus libro viceſimo ſecundo, fabuloſa eſſe nemo ambigat, inquit Camers in Enarrationibus Solinianis. Dinus Ambroſius Sexto Hexameron, lupus, inquit, ſi prior hominem viderit, vocem excipit, & deſpicit eum, tanquam victor vocis ablatæ: idem ſi ſe præuiſum ſenſerit, deponit ferociam, & non poteſt currere. Ex hac lupi proprietate ſumptum adagium, *Lupus eſt in fabula*, vt Terentius. Seu, *Eccum tibi lupum in ſermone*, vt Plautus. Adagium interpretatur Seruius Ecloga noua Eraſmus noſter latius in Chiliadibus. *Proprium bibis ore cruorem*] Vnde dixit, crudeli fato, vt puto. Gentes autem quædam hauſtu mutui ſanguinis fœdus pangebant, vt Herodorus meminir, & noſter Tertullianus in Apologetico. Sic quoque Catilinæ contra patriam coniurationem fuiſſe firmatam, ſctibunt Saluſtius, Appianus, L. Florus. Scribit Solinus Scythas interemptorum cruorem è vulneribus ipſis bibere. *Hyleum, Vrtonque & vulſas Hippaſon ornos*] Sic ex bono exemplari verium immutandum omnino duximus. Nam apud Lucanum reperio, Pholum hoſpitio Herculem ſuſcepiſſe: quia cum optaret è Pelio monte Centauros eiicere, ſed ipſe prior iniuſtum bellum nolebat inferre, curauit, vt Pholo ſuſceptus hoſpitio, præſtantiſſimi vini cadus promeretur. odore tracti Centauri, vinum rapere tentauerunt. Hercules occaſionem nactus, omnes aut interemit, aut inde fugauit: quorum nomina cum voles apud Diodorum leges, & Ouidium, vt alibi iudicauimus. *Peliaco monte*] Hoc nuptiale conuiuium Thetidis atque Pelei quod ſingulari carmine Catullus proſecutus eſt, Ouidius vndecimo Metamorph. & Claudianus in nuptias Honorii & Mariç retulit, in tantum notitiæ obtulit, vt taceri de eo magis mirum ſit, vt ait Solinus. *Saturnius*] Iupiter iratus. *Terrigenas*] Gigantes: quorum Homerus in tota Iliade nuſquam meminit, in Odyſſea aliquoties vt mortalium, non quaſi diuini generis, vt alii, teſtis eſt Parrhaſius, qui & ſparſim horum nomina refert in commentariis ſuis eruditiſſimis. *Aegide*] Qua in eo bello pro thorace vſus fuerat. vt ſupra retuli ex Higyno. Eſt autem hoc bellum geſtum apud Phlegram Campaniæ, ſeu Macedoniæ ciuitatem. Vnde Phlegræum vocamus quidquid ad gigantas pertinet. *Rumpens Biſtonios rapido cum fulmine montes*] Alluſum ad illud Maronis primo Georg. *Conati ter ſunt imponere Pelio Oſſan, Scilicet atque Oſſa frondoſum inuoluere olympum: Ter pater extructos diſiecit fulmine montes.* Allegoria fabulæ ſuperius oſtenſa eſt obiter. Adſcribam ex quinto Philoſtrati verba Apollonii Tyanæi, ego, inquit gigantes fuiſſe dico, multiſque locis diruptis tumulis eiuſmodi corpora oſtendi. Non tamen, vt fertur, cum Diis pugnaſſe credo: ſed forſan Deorum ædes ac templa violaſſe. Quod autem cœlum aggreſſi fuerint, nec illic deos conſiſtere permiſerint, dicere inſania quædam, eſt inſanius etiam credere. Hac gigantem fabula, autore tertio Carminum Porphyrione, oſtenditur, vires ſine prudentia non tantum vanas eſſe, verum etiam ſibi aduerſarias. Hinc ſumptum Adagium quam veriſſimum, θεομαχεῖν, cum Deo pugnare, de eo qui ſtulte Deo repugnare ac contraire audeat.

Parte alia inſultans, pronuſque in vulnera Saxon
It Brunſuychides, tectuſque vmbore furebat
Læuorſum, forteſque animas mergebat auerno.
Quem procul Eudæmon ſpectans amentat habenis
Infelix iaculum, & tenſo pede torquet in illum.
Peruolat (infandum dictu) lapſumque per auras
Inuadit lethale femur, tegmenque orichalco
Subtextum frangit, nulla hic mora profuit ærea.

Defluit extemplo ſanguis, phaleraque cruento
Imbre madent: tunc ille velut Gangetica tigris,
Pæoniuſve monopt, & Iazica perſurit alcis,
In medios agitur cuneos, triſtemque requirit
Eudamonta, nec exertantem pelle ſagit tam
Dimittit, ſed vulnifica poſt terga ruebat
Haſta, clamantemque ferit, populatque cuſpis
Ingentes artus, animam diuellit ab aura.
Ecce autem Langus geminis comitatus Aretis
Aggreditur pugnam, Caſpem, Tmolumque, Zoanq;
Et Lyſium vaſta perimit Calcanta ſecuri.
Venerat hic bello comes infelicis Adauni.
Qui dum Danubium (reſidens in puppe) fluentem
Deſpicit, excutitur, mediiſque inuoluitur vndis,
Auxilio princeps Lyſias, qui in bella Lyſitas
Duxerat, vnde ſuum retinet nunc Sleſia nomen.
Interea Pantho Nympharum vndante caterua
Effurit in partes varias, & Iazice curru
Torquet anhelantes inter fera tela iugales,
Saxonum inuaſura manum: non pertulit illam
Per medias ardentem acies, cædemque parantem
Enſe minax Caſimirus erat, qui tegmine cinctus
Ibridos, & pellem nodo diſtrinxerat aureo.
Sed longe exclamans, Ite o genus, ite fugaces
Sectatum per luſtra feras, monteſque per altos
Hercynia, & timidos ſcopulis depellite damas.
Non veſtrum eſt hæc arma pati: ſic fatus, in agmen
Defertur medium, & vaſto quatit impete turmas.
Contra aderat Pantho, celerique inuecta couino
Prouocat ad pugnam: ſubit ardor vtrimque, furorque
Certandi, anciſam Heros enſis turbine peltam
Reſcindit, ferrique ruunt ſeptemplicis orbes,
Frangitur & chalybis duri mora, vulſa per æquor
Flamma fluit, largoque madet iam ſanguine pectus.
Tunc illa haud aliter quam cum Libs horruit hydra,
Quam Numida obliquo perſtringit vulnere velox,
Luſtrat cuncta oculis, ſolum in certamina poſcens
Vulneris autorem: ſed dum mouet ægra ſecurim
Vis abit, & fracta langueſcunt corpore vires,
Et conſternatis mæret reſupina quadrigis.
Iamque aderat victor, teloq; micabat hiulco.
Quem contra, O iuuenis quo non præſtantior alter
In terris, miſerere precor, ſum fœmina Pantho,
Paruaque de noſtra dabitur tibi gloria morte,
Per genium nunc oro tuum, per candida colla,
Quæ præfers æquanda Deis, oculoſque micantes,
Sydera bina poli, moribundam, te rogo, ne plus
Hauri animam, victam fateor: vidˌere precantem
Iſta tui, & coram duplices me tendere palmas.
Dixerat: Ille ſuos acer toruuſque volutans
Hinc atq; inde oculos, dubius ſtetit, effera eandem
Corda domat, vicitq; feram clementia mentem.
Hoſtis eras, inquit, tu nunc contra accipe vitam,
Et quod poſcis, habe, viuas, atraque fruare,
Nam tua membra magis Venerem, quam claſſica Martis
Signa

Pæonius Monops] Certumeſt animal inſigni feritate deſignare, Iungaris fnrtaſſe notum, ac patrianfetam. Nam quos Latini Pannonios nuncupant, à Græcis *Pæones* vocantur.

Geminis Aretis] Duos eius puto ſignificare fratres, quorum alter etiamnum viuit eques auratus: alter in obſidione Parauina periit. Nomen à militari virtute impoſitum videtur. Ares enim Mars eſt.

Sleſia nomen] Hæc poſt Morauiam ſequitur haud ignobilis prouincia, quam fluuius Odera perlabitur, caput eius Vratiſlauia eſt: ampliſſima ciuitas priuatis ac publicis ædificiis magnifice ornata, Syluio teſte, ac noſtro Celte, lib. Amorum ſecundo, *Sleſia, quæ pulchris habet oppida condita muris, Viſa caput quorum culta Vratiſlauia.* Nomen autem regioni fecit fluuius Sleſus, eodem autore. Sueuus, qui Sleſum ſocium ſibi connocat amnem; à quo nunc nomen Sleſia terra gerit. *Pantho*] Quam ſuperius Hippolytæ comparauit. *Iazice curru*] Quo ſcilicet more Iazices, id eſt, Pannones vtuntur. Currus enim eorum in curſu velociſſimi ſunt, aptiſſimique ad pugnandum. *Ibridos*] Iber animal terreſtre: à quo & Iberes, iuxta Heſychium. Fuit & hoc nomine Herculis filius, vt Euſtathius ait.

Libs hydra] Pro Libyca. *Mouet ægra*] Pantho. *Securim*] Securis Amazonum propria fuit, à Pentheſilæa regina inuenta, vt ſcribit Plinius. Inde Amazones Securigeræ. Ouidius, *Prima ſecurigeras inter virtute puellas.* *Vis abit*] Virtus, robur. Aliquando multitudo. Saluſtius, Qua tempeſtate ex Ponto vis piſcium erupit.

Parua gloria] Alluſum ad ſententiam illam Maronis notam, & à nobis relatam. *Per genium nunc oro tuum*] Lege Cenſorinum de die natali, qui aſſerit naſcentibus nobis dari cuſtodes, malum, & bonum, quos genios appellemus, quaſi nobiſcum genitos. Idem ſentit Seneca ad Lucilium, & Heſiodus in Ergis: neque hominibus modo, verum etiam locis, atque ædibus binos genios priſci attribuebant: quorum alter perniciem nobis moliatur, alter iuuare ſtudeat. Hinc Prudentius libr. aduerſus Symmachum ſecundo, *Cur genium Roma mihi fingitis vnum? Cum*
portis

Signa decent: ſed tu magnifuge Cæſaris arma.
Dixit, & exanimem nympha turbam inter & enſes
Suſcipiunt, verbiſque ſouent, & vulnera curant.

portis, domibus, thermis, ſtabulis, ſoleatis
Adſignare ſuos genios, perq; omnia mëbra
Vrbis, perque locos geniorũ millia multa.
Fingere, &c.] Quin & noſtrates Theologi veteres illos, vt noſter Roterodamus opinatur, ſequuti duos vnicuique genios, quos angelos vocant, ab ipſo protinus exordio vitæ adſcribunt: amicum, qui commoda noſtra procuret: malum, qui modis omnibus in exitium noſtrum immineat. Hunc Græci dicunt Alaſtora: quo nomine vocamus eos, quibus incommodorum noſtrorum maximam partem acceptam ferimus, idque etiam hodie vulgato ſermone. Sunt enim omnino quidam his, aut illis ita inauſpicati, vt tanquam fatum quoddam malum, atque in pernicie millorum nati, iure videri poſſint. vnde & prouerbium, *Genius malus*, quod centuria prima Chiliadis primæ, erudite, vt omnia, idem Roterodamus explicat. *Sydera bina poli*] Solem & Lunam intelligit. *Tua membra*] Velut præmollia, à quibus & mulier denominatur. *Victam fateor videre precantem Iſta tui*] Sumptus color à Marone in fine Æneidos de Ænea & Turno.

Interea Cæſar denſo furit agmine, & vna
Albertus, coguntque feros dare terga Boiemos.
At fati contemptor Atax, & fortis Hiarbas,
Imberbiſque Phineus, & torto crine Pheretes
Vno Marte ruunt, vnoque furore cateruas
Auſtriadas frangunt: denſis ceu fluctibus Oxus
Hyrcanos populatur agros, ſpumantiaq; vrget
Littora, & vndiſono diuerberat æquora cornu.
Tunc metuens Cæſar, ne frons acieſque labaret
Prima, iubet pugnæ totum ſuccedere robur.
Ipſe volat, ſcinditq; globos, obiectaque pila
Diſcutit: & primo iaculum qui torſerat ingens
Alcathoum inuadit, ferrum latus haurit apertum
Exanimi: inde ingens cæſorum increſcit aceruus.
Nam Pallas, Pylleuſque ferox, & fortis Agontes,
Atq; miſer Rhodamas, deplorandusq; Phileuros
Purpuream vomuere animam: iam triſtis vtrinq;
Exoritur cædes, viui inter buſta peribant
Demerſi, atque equitis lapſas terit vngula parmas,
Scutaq; ſanguineoſque enſes, gemmataq; fræna,
Et ſonat æripedum tellus frontalibus aureis.
Sic paſsim Cæſar telum fatale coruſcans,
Præneſtem, flauumque Gelon, natumque Caſurgi
Sternit Aglaurontem: clamat reſupinus arena
Infelix Laomes, cadit Argiletus equorum
Prædomitor, magnuſque Lepas: augurque Phidenus
Doctus noſcere aues, nec non reſponſa Deorum,
Et captum lituo ſignare per aera templum.

Oxus] Flumen Bactriam & Sogdianam diſterminat, adeo nauigatu commodum eſt, vt tranſportata ab India in ipſum onera in Hyrcaniam facile deuehantur, autor Strabo. Ariſtoteles inter admiranda in natura enumerat Oxum, quod Bactrianorum regionem, quam irrigat, multo fœcundantem auro arenam pariat. Notiſſimum vero eſt ex Curtio, Marcellino cæteris, Ochum ab Oxo alium eſſe. nam in Oxum Ochus fluit, maximos amnes recipit, quos in Hyrcanum mare exonerat. Ab Oxo Oxiſagæ accolæ nominati, Solino, cæteris. Quamquam Hermolaus Oxiſtagæ legit. Arrianus Oxidacas vocat. *Caſurgi*] Ciuitas eſt Boemiæ, ita ab antiquis appellata, quæ hudie Praga dicitur. Cuius pluribus meminit Syluius in hiſtoria gentis. Celtes noſter de ea in carminibus ſic ait:
Viſa non vrbs eſt meliore cælo,
Fertili gleba tua Braga cincta eſt.
Explicat ſeptem hæc ſpacioſa colles,
Quam rapax ſcindit fluuius per Albim,
Ambitu murorum, imitata magna mœnia Romæ. Exiens, nomen ſocios petentes
Fluctibus æquor. *Et captum lituo ſignare per aera templum*] Romanotum morem tangit in captandis auguriis. Solebant autem, vt refert Cicero, & exactius Liuius libro primo ab vrbe condita, vt ſacerdotes ſedentes cum lituo deſignarent in cælo locum, quod templum ab intuendo appellabant, indeque auium volantium augurium captarent. Eſt enim lituus, vt inquit in Diuinatione Cicero, baculus anguralis, ab altera parte qua craſſior eſt incurrus. Romuli lituus, ardente curia, cum minime arſerit, pro miraculo habitum eſt. Maro, *Ipſe Quirinali lituo, paruaq; [illegible] ſedebat Succinctus trabea, læuaque ancile gerebat.* Alicubi legimus bacillum augurale ad epiſcopos noſtros tranſlatum eſſe.

Iamque erat ad clypeos Cæſar, iunctasq; quadrigas,
Caſtra quibus munire ſolent, & ponere vallum.
Ergo illuc metuens campo decernere aperto
Vlterius ſe hoſtis, trepidumq; receperat agmen,
Cum de lapſa polo roſeis circundata nimbis
Pallas ſollicitas voluens ſub pectore curas,
Tethyos Oceanum petiit regna alta profunda,

Illo forte die Venedum per littora magnus
Oceanus pater, & nymphæ Oceanitides omnes,
Et quas auricoma produxit Doride Nereus,
Proteque, Eucrateque, Saoque, & Lyſianaſſa,
Paſidea, atque Erato, & roſeis optabilis vlnis
Eunice, Dotoque ſoror, formoſaque riſu
Glauconoe, atque Thetis, Thalieque adamabilis, huic ſe
Splendidaque Eulimene, & Melite iunxere ſorores
Ambæ æuó ſimiles, ambæ ſquallentibus ibant
Veſtibus incinctæ & ſplendorem à vertice vibrant.
Has pone inſequitur natarum cætera pubes.
Nec non puniceos ſtringens ſibi Glaucus amictus
Affuit, & Sirenes, Leucotideſque Palæmon,
Et Triton curua vectus ſuper æquora concha.
Vixque alta æquorei replere ſedilia ſaxi,
Cum metuens ſummo properans Tritonia cælo,
Ingreditur Pontum: venienti protinus vnda
Sciſſa locum dedit, & medium via ſecta per æquor.

Per littora Venedum] Hoc eſt, accolarum Venedici ſinus, qui notiore vocabulo Codanus dicitur, de quo plura ſuperius. *Magnus Oceanus Pater*] Quoniam Deorum originem inſtituit ſecundum Homerum, Platone teſte. idem voluit Heſiodus. ait, præterea Orpheus, Oceanum primum pulchriſluum coniugium inchoaſſe, qui cum Thetide Germana ſe ſua commiſcuit. *Nereus*] Omnium Ponti librorum natu maximus ex Oceani Filia Doride, nymphas genuit, quas à patre Nereides appellamus. autor Heſiodus. *Protoque, Eucrateque*] Nomina mutuatus eſt ab Heſiodo.

Glauconome, atque Thetis, Thalieque admamabilis huic ſe] Sic legitur in bono exemplari. Vnde non ſatis ex ſententia in emendationibus prioribus correximus verſum, qui ita corrigendus eſt, vt iam ſcripſimus. Nam Thalie Thalies penultima breui, filia Doridos & Nerei fuit apud Heſiodum: & adamabilis puto, non amabilis legendum. *Glaucus*] Cur Glaucus Anthedonius ex Eubœa piſcator maris numeo factus ſit, Athenæus refert fabulam, & noſter meminit Roterodamus Prouerbio primo Chiliadis tertiæ Centuria prima. Palephatus ad hiſtoriam refert. *Et Sirenes*] Scilicet affuere. Secundum Homerum, vt ait Euſtathius, duæ ſunt, & ſine nomine: ſecundum alios poetas tres his nominibus, Parthenope, Ligea, Leucoſia: quæ poſt Vlyſſis tranſitum ſe in mare præcipites dedere, aliæque alibi emerſere. Sirenas ſuauiſſimæ vocis mulieres fuiſſe græcanica extitit fabula, inquit Suidas: quæ in Inſula deſidentes, vſqueadeo prænernauigantes cantus ſuauitate oblectabant, vt vſque ad mortem eos ibi detinerent. Habebant autem à pectore ad ſuperiora ſtruthonum ſpeciem, inferiora vero mulierum. Qui fabuloſe ſequuntur, Sirenas aiunt eſſe fœminea facie auiculas, quibuſdam c ntibus prænernauigantium aures demulcentes, earumque muſicæ voluptatis finem vnicam eſſe mortem. Verus autem ſermo hoc exigit, loca eſſe quædam marina montibus quibuſdam in anguſtum redacta, in quibus fluctus compreſſus argutam reddit vocem: quam qui prænernauigant, ſuam ipſorum vitam fluctui committunt, & vna cum nauibus pereunt. Palephatus prodit Sirenes ſcorta fuiſſe, quæ delinimentis appulſos, & earum forma captos, apud ſe deſidere cogebant, quoad omnes illorum degluberent opes. Porro quando pluſcula de Sirenibus adnotauimus, obiter id quoque adiiciam, Siren inſectigenus eſſe, api non diſſimile, autore Suida *Leucoideſq; Palæmon*] Leucothoe filius, cuius ante, vt & Palæmonis memini. *Triton*] Neptuni Tubicen eſt & armiger, vt notum eſt ex Papinio, & Marone. Plinius in nono author eſt, auditum in quodam ſpecu Tritonem concha canentem, & inibi aſſerit veram eſſe de Nereidibus opinionem humanam effigiem habentibus. Non igitur mirum eſt, ſi Poetæ biformes Deos maris appellant. Triton autem, quod ſcribit Aceſander, Neptuno patre genitus eſt, ex Atlantis filia Celeno. *Tritonia*] Pallas, vt placet Calliſtheni: quod hæc Dea Tritemenos, id eſt, tertia menſis die nata, qui feſtus Athenis tranſigebatur, vt Romæ Quinquatria: vt inter reliquas nominis cauſas adnotauimus libro primo.

Vt Dea marmoreamque domum, & pendentia vidit
Tecta ſub æquoribus, mirata eſt regna profunda
Tethios, & magni ſolio præferre Tonantis
Haud dubitat, ſtrepituſque pauet, quis flumina longe
Diuerſis deuecta locis maria omnia miſcent.
Et ſubter tacitas curſu labentia terras
Aeternos ſeruant fluctus, quæ maximus inter
Rhenus, qui geminis pulſaret cornibus æquor,
Occiduum exciperet Moſæ niſi ripa Vahalam,
Hinc Vidri ſpectabat aquas, & flumen Amuſi,
Cuius per vitreas Buſſactor nauigat vndas,
Albinq; & clauſum, Viadumq; & magna Sueui
Oſtia, Viſtuleoſq; altos irrumpere fluctus.
Vt fuit in thalamum Reginæ atq; humida tecta
Vltrogreſſa, Deæ nota eſt venientis imago.

D:ſilue-

Aeternos ſeruant fluctus] Perennes fluuios intelligit. Et eſt locus ſumptus ex quarto Georgicorum libro Maronis. *Occiduum exciperet Moſa niſi ripa Vahalam*] Siniſtrum Rheni cornu quod ad Occidentem flectitur, Tacitus tradit à Moſa excipi, & appellari Vahalam: quod nomen adhuc ſeruat. Quamobrem Poeta ſentit alibi cornu Rheni deferri admare per Moſam. *Vidri*] Hunc Ptolomæus iuxta Amiſium nominat, quem hic Poeta Amuſium appellat. *Albim*] Quem & Albium Strabo vocat, vt dictum eſt, Germanus, *die Elb.* Tacitus inclytum appellat. Celtes noſter de eo ſic, *Sed maximus Albis, Qui rapidus mediam fluuius perlabitur oram, Et quantum Rhenus,*

Deſiluere loco Nymphæ Amphitritides, almam
Diuam exceptura, dextraque ſit obuia Ponti
Olli, atque in ſolio ſecum Dea iungit honoro.

Rhenus, ſic Viſtula diſtat ab ortu Tandem & Cimbriacum vagus exoneratur in æquor. Clauſum] De hoc nihil adhuc compertum habeo, præter Viadum. Putant nonnulli eundem eſſe, qui Plinio, cæteris, Gutalus dicitur. *Sueui*] Hic eſt trans Albim vetuſti nominis Straboni, meminit eius & Celtes, cuius teſtimonio paulo ante ſumus vſi. eodem autore, vt Irenicus ait, Sueuum antiqui Guttalum dixerunt. *Oſtia, Viſtuleoſque altos irrumpere fluctus*] Hunc verſum, quem in paruis annotamentis inemendatum reliqui, ſic, vt reſtituimus, ex emendato libro legendus eſt, & non vt prius. *Oſtia, & ingenti Viſtulam irrumpere fluctu.* De Viſtula diximus.

In thalamum Reginæ] Hoc eſt, ſedem, & regiam, vt illud Claudiani, *Caligantéſque profunda Iunonis thalamos*, ad infernas Proſerpinæ ſedes referri poteſt, teſte Parrhaſio. Ouidius pro connubio accepit in Heroidibus, *Neſcio quem thalamis præpoſuiſſe ſuis.* Quippe cōiugale cubiculum eſt thalamus, in quo vir & mulier θάλλουσι, hoc eſt prolem ſuſcipiunt & germinant. Sed & virginum ſedes appellat thalamos in Metamorphoſ. idem Ouidius, *Pars ſecreta domus ebore & teſtudine cultos Tres habuit thalamos, quorum tu Pandroſe dextrum, Aglauros læuum, medium poſſederat Herſe.*

Tunc Pallas. Regina vndarum, atque æquoris alti
Numen ab æthereo proles Iouis, huc ego cælo
Deuenio ſupplex, nimborum expoſcere vires.
Rex etenim victor fauſtis Leonorius armis
Cuncta quatit, raptoque mihi iam gaudet honore.
Credo etenim, ſi altas Venedi per littoris vndam
Direxiſtis iter, veſtras pulſauerit aures
Infandum hoc bellum, duraque exordia pugnæ,
Omnia tentant, nec ſic impune dolorem
Ille meum hauriret, & temneret arma Deorum.
Sed miſſa hæc facio, veteres namque obruit iras
Cura recens: furit Auſtriades, inſtatque Boiemis
(Qui ducunt cari genus alto à ſanguine Othonis)
Impius, & miſeros infanda ſtrage fatigat.
Vnde iter huc cælo diuertimus, & tua ſolum
Dori mihi ſeruata fides, modo tu Dea Ponti
Adſis, & præſtes tanta ad molimina vires.
Quare age Diua precor, collectas vndique nubes,
Quas ego compellam veſtrum deſcendere in æquor
Imbue aquis, tantum neu martia Cæſaris haſta
Sæuiat, & duro contundat Marte Boemos,
Deſcendant pluuiæ, & tonitru cælum omne reclamet,
Cogaturque ferox media decedere pugna.
Dixerat: at contra Doris ſic alma locuta eſt,
Quodcunq; eſt pelagi proles miranda Tonantis,
Quot capiunt hæc littora aquas, ad nubila transfer
Annuo, nec mi vnquam tua dicta refellere fas eſt.
Hoc regnum commune tibi, & debere fatemur,
Quæ prius in noſtrum direſti lintea regnum,
Atque per inſolitum Pagaſis mirantibus æquor,
Numine cum ratis acta tuo eſt, & fortis Iaſon
Rettulit Aemonia pellem Creteida puppe,
Iamq; maris noſcuntur opes, nautaſque pauentes
Numina damnamus votis cum ſupplice dextra
Fluctibus in mediis, & tempeſtate vocamur.
Quare pro meritis, neq; enim penſabimus illa,
Exequar hæc, & me nihil experiere negantem.
His ſpumans dictis aurum libauit, & olli
Grandia Menapii porrexit pocula zyti.

Deuenio ſupplex] Color ſumptus ex primo Maronis de Iunone & Æolo.

Rex Leonorius] Maximilianus Leonoræ filius. *Cari Othonis*] Othocarum Regem intelligit, de quo lib. 1. ſic dixit, *Cecropia quondam Rex, eſt ita fama, Mineruæ Carus Otho templum erexit.* Hic fuit à Rodolpho, vt diximus interfectus. *Proles miranda*] Ex vertice patris vſum nata. *Quæ prius in noſtrum direſti lintea regnum*] Quoniam Duce Minerua Minyæ, id eſt, Argonautæ ex Pagaſa ſoluerunt in Colchos. *Direſti*] Pro direxiſti, eſt ſyncope poetica. *Lintea*] Vela, partem pro toto, notiſſima figura. *Per inſolitum æquor*] Sequitur Plinium, Ouidium, Statium, & Val. Flaccum, qui tradunt prima freta peruia Iaſoni. Autorum diuerſas ſuper nauticæ artis inuentione ſententias Parrhaſius, cui ſecula noſtra plurimum debent, recitat in principio libr. primi de Raptu Proſerpinæ apud Claudianum. *Pagaſis*] Pagaſeus ſinus vrbem Pagaſam amplectitur, autor eſt Mela in deſcriptione Macedoniæ: inde Minyæ Colchida petentes Argonauem ſoluiſſe memoratur. De Argonaui fabricata, & vt oram ſoluerint Minyæ, lege Val. Flaccum libro 1. *Numine cum ratis acta tuo eſt*] Argonautis enim Iaſoni, Herculi, Orpheo, & aliis Pallas & Iuno fuere auxilio. *Ratis*] Quidam aiunt Iaſonem non tantum vna rate Colchorum regionem penetraſſe, ſed claſſe optime inſtructa. Ratem hanc per operis initia Flaccus vocat fatidicam: non quod in cœlum relata ſit, vt aliqui ſuſpicantur, ſed quod Sophocles quercum, ſeu fagum polyglosſon appellauit, ex hac materia conſtructam Argonauis carinam, quæ dubiis in rebus Minyas admoneret, vt ait Parrhaſius, exponens hunc Valerii locum commentario primo in Raptum Proſerpinæ.

Pellem Creteida] Aureum vellus, cuius fabula notiſſima eſt. *Et tempeſtate vocamur*] Lucretius, *Multoque in rebus acerbis Acrius aduertunt animos ad religionem.* Nam vt Plinius eleganter protulit, Præcipue eſt tunc votorum locus cum ſpei nihil eſt. *Zyti*] Ceruiſiæ.

At Dea ſublimis gradiens,& vaſta frementum
Vndarum exuperans,vbi ſeſe Delia nunquam
Deflectit lampas,fertur cita, Cimmeriamque
Inuiſit gentem,atq; altos caligine montes,
Perpetua & denſa regna exhorrentia nocte.
Secum etenim altitonans prolem Thaumantida Iuno
Miſerat,& ſedem conceſſerat aere nymbis.
Illinc collectas altum per inania nubes
Contrahit,& Codani luctantibus impulit vndis.
Doridos extemplo iuſſu complentur aquarum
Molibus,& raptos per cælum nubila fluctus
Exportant,nigroque poli clauduntur amictu.
Interea ad currus Cæſar furit,& latus ambit
Langus,nec mediis Fredericus ſegnior armis
Ingruit,& ſæuo contundit Marte Boemos.
Cum ſubito vaſtæ preſſis ex nubibus vndæ
Deſiluere,rubentq; poli perflantibus Auſtris,
Et tonitru quaſſatur humus:ruit amnis ab alto
Denſus,& exortæ rapiunt conuexa tenebræ.
Obſcuraque cadit commiſtus grandine nimbus,
Et piceo perit imbre dies.Sic Pyrrha nigrantem
Tempeſtate polum Parnaſi à vertice vidit,
Cum genus omne hominum periit,volucreſque,feraq;,
Et noua protectis reparauit ſemina ſaxis
Deucalion,matriſque dedit nos oſſe renaſci.
At Cæſar ſubitis nequicquam exterritus vndis,
Proſequitur pugnam,teloque ferocior inſtat.
At paſſim ingenti pluuia,tonitruque repente
Conſternati animi,retro ad tentoria cuncti
Diffugiunt,clypeiſque tegunt ſua corpora vaſtis.
Cogitur & Cæſar,nec non fortiſſimus vna
Linquere Brunſuychides pugnam,Saxonius alter
Flectit Auarpigenas,pubemque in caſtra reducit.

Cimmeriamq; inuiſit gentem] Hanc prodigioſa obſcuritas illuſtrem fecit,ob nimiam enim Solis diſtantiam plurimum tenebroſa dicitur. Quam rem multis carminibus canit Val. Flaccus Argonauticon libr. tertio: & Ouidius libro Transformationum vndecimo: illic, vt diximus, ſomno Deo regiam ædificans. Homerus, cuius locum Strabo libr. primo citauit, à principio vndecimi Odyſſeæ plura refert de Cimmeriis, à quo poſteri omnes, vt Camers ait, de Cimmeriis tranſtulerunt. Strabo à Cimmeriis Scythicis aſſerit Cimbros ad Oceanum Germanicum appellatos eſſe. Sunt etiam Cimmerii in Italia inter Baias, Cumaſque ſiti.

Et denſa regna exhorrentia nocte] Hinc ex natura huius loci Lactantius cap. tertio quinti diuinarum inſtitutionum elegans protulit prouerbium, *O cæcum pectus, O mentem Cimmeriis*, vt aiunt, *tenebris atriorem*. In hominem, cuius mens tota verſetur in tenebris, & qui omnis omnino ſapientiæ expers ſit. Et hunc velut æmulatus diuus Hieronymus, vt Lactantianæ admirator eloqentiæ, ſicut Eraſmus dicit, Rogo, inquit, quę tãta eſt cęcitas, & Cimmeriis, ſicut aiunt, tenebris inuoluta. Statius ſic effert: Cimmerium chaos, de loco tenebris obſido, & quo neutiquam acceſſus pateat. Non inconcinne etiam ad animum transferri poterit, de homine ſcilicet, qui mente hebete & obtuſa omnino ſit, vt Camers putat. Teſte Eraſmo apud Græcos conſtanter per duplex m, ſcriptum inuenitur, tametſi refragatur etymologia, quam adfert Euſtathius. Adi eius Chiliades *Sedem conceſſerat*] Quoniam per Iunonem, vt ſuperius diximus, aerem intelligimus. *Fredericus*] Dux ille Saxoniæ, Princeps Elector, cuius laus magna eſt in ore eruditorum.

Sic Pyrrha nigrantem] Fabulam refert Ouidius primo Transformationum. *Auarpigenas*] Auerpi Antiquiſſimi Germaniæ populi fuerunt, qui partem illam coluerunt, quam nunc Saxones habent.

Iamque Atlantæo noctis de littore meta
Surgebat,ſtellaſque interfulgebat Eoas
Delia:quæ poſtquam mouit Tritonidis aſtus,
Sicanias petiit ſedes,Aetnamque ſonantem
Vorticibus flammarum,& agentem ad ſydera fumos
Cratere igniuomo,& Meſſanæ littora quærit.
Illac Phœbus equos(fama eſt)ſtabulatur arena
Iam feſſos,ſoluitque iugo fumantia colla.
Atque hunc aggreditur mæſto ſic talibus ore:
Nulla ne tantorum dabitur Germane laborum
Meta mihi? ſupplexque Dos tentare precando
Effugiam? quid me veſtigia longa ſequentem,
Erroreſque vagos,atque alta ſilentia tecum
Ferre iuuat? nobis quid menſtrua tempora proſunt,
Viſque immenſa latens,& adhuc incognita terris,
Qua fluit,& refluit feruens maris vnda Britanni,
Inque vicem proprios mutant vaga flumina curſus,
Purpureuſque Haliacmon,olorinuſque Caiſter?

Numina

Meſſanæ] De hoc oppido, quod, vt ait Solinus, Regio Italiæ oppoſitum eſt, præter cæteros Thucydidem lege libr. 6. Zancle antea dicebatur. *Illac Phœbus equos*] Fingit Poeta Dianam percæptis dolis Palladis, fratrem Solem petiiſſe in Meſſãna. Plinius trãdit hanc fabulam lib. 2. Nam cum mare prope Meſſanam quaſdam ſordes ad littus euomat, crediderunt Solis equos illic ſtabulari.] *Quid me veſtigia longa ſequentem*] Deſcribit naturam Lunæ, quæ modo lucet, modo deficit: cuius rationem reddit libro quinto Lucret. Plinius, Solinus, Martianus, Diodor. cæteri.

Numina ſi cœli nos tanquam ſpreta tacemus?
Arbitrioque ſuo victrix facit omnia Pallas?
Quin etiam (ſcelus infandum) te te ipſa, tuoſque
Aſpexi radios, humentia pellere ab imo
Viſcere terrarum, nigraſque attollere nubes.
Scilicet vt voti compos Tritonia virgo
Fiat, & abiectum videas Germane ſororem.
Quare age, rumpe moram, cum craſtina fulſerit Eos
Diſcute nigrantes nubes, iubar effer in auras
Non hoſtile velut radiis prius, agmine facto
Cum venti, & denſus turbauit lumina puluis,
Ipſa ego in aeream ſedem, magnaque volabo
Iunonis ſolium, atque iras mulcebo furentes.
Dixerat: At Phœbus roſeo de vertice fundens
Splendorem ingentem, dicto annuit: inde ſorori
Taurominitani libauit pocula Bacchi.
Tertia iam vigil obſcura cuſtodia noctis
Transierat, madidaque iacebat miles in herba,
Ecce autem triſtis pernicibus aduolat alis
Fama, canens paſsim miſerandi dira Roberti
Funera: tunc concuſsi animi, mileſque Boemus
Neſcit ſtare loco, trepidatque fugam ne capeſſat,
Incertus, tantive ineat diſcrimina belli.

cæteri. Autores ſunt, in Taprobano nec Septentriones, nec Vergilias aſpici: Lunam quoque nonniſi ab octaua in ſextam decimam ſupra terras videri. Obſeruant dies lunares ruſtici: quos tamen incertum eſt, an à naturæ cauſis, an vulgi magis crudelitate proficiſcantur. Haſce obſeruationes Heſiodi exemplo apud Maronem lege libro Georgicorum 1. & in Ruſtico Politiani. *Erroreſque vagos*] Alluſum ad illud Maronis, *Errantem Lunam, Soliſque labores.* *Alta ſilentia*] Interlunium, ſeu coitum Lunæ Seruius intelligit. Verum ex Politiano id latiuſcule expoſitum eſt ſupra. *Menſtrua tempora*] Quia luna ſingulis menſibus ſuos peragit curſus. Catullus, *Tu curſu Dea menſtruo metiens iter annuum.* Vnde & à Lucretio, cæteriſque Poetis, Luna menſtrua appellatur. Apparet autem pluſquam viginti ſeptem dies, bis in coitu immoratur: quanquam accidere poteſt, vt vtrumque ſydus eodem die videri poſſit, vt tradit Plinius, & recentiores. Item menſtrua, profluuia muliebria vocant, quę & menſes appellãtur: quoniã à Luna proueniunt. Fœmina quæ menſtrua fert, mẽſtruata. Menſtruum durat in pluribus mulieribus, vt plurimũ quadraginta quinq; annis, & in quibuſdam vſq; ad quinquaginta & tunc deſinunt muliebria, & ceſſat potentia generãdi: In viris autem pluribus efficax eſt ſemen vſque ad ſexaginta annos, & in quibuſdã paucis vſque ad ſeptuaginta, & tunc deſinit in viris potentia generãdi. *Et adhuc incognita terris*] Pomponius in Principio tertii poſt multa quæ diſputat, Neque adhuc ſatis congnitum eſt, inquit, anhelitu ne ſuo id mundus efficiat, retractamque cum ſpiritu regerat vndam vndique. Si, vt doctioribus placet, vnum animal eſt: an ſint depreſſi aliqui ſpecus quo reciproca maria reſidant, atque inde in ſe rurſus exuberantia attollant: an Luna cauſſa tantis meatibus præbeat, ad ortus certe eius occaſuſque variantur: neque eodem aſſidue tempore, ſed vt illa ſurgit ac demergitur, ita recedere atque aduentare comperimus. *Maris vnda Britanni*] Plinio autore Pytheas Maſſilienſis octogenis cubitis ſupra Britanniam intumeſcere æſtus prodidit. Strabo, item Cæſar in commentariis plura de mari Britannico. Maris quoque Britannici, Cicero libro naturæ Diuinæ tertio meminit, vbi naturæ potentiam, conſtantiamque extollens, Cottam ſic loquentem fecit, Quid Calcydico Eurypo in motu identidem reciprocando putas fieri poſſe conſtantius? quid freto Sicilienſi? quid Oceani feruore illis in locis, *Europam, Libyamque rapax vbi diuidit vnda?* Quid æſtus maritimi, vel Hiſpanienſes, vel Britannici, eorumque certis temporibus vel acceſſus, vel receſſus ſine Deo fieri non poſſunt? *Haliacmon*] Fluminis huius meminit Heſiodus. *Olorinuſque Cayſter*] Fluuius eſt Meoniæ, teſte Plinio, item Dionyſio iuxta Mæandrum: quem Poeta Olorinum vocat, quia cygnis abundat, qui olores latine dicuntur, vt Maro quoque teſtatur lib. Georgicorum primo. *Quin etiam ſcelus infandum*] Phyſicam tangit rationem. nam mane oriente Sole terreſtres humores radiorum attractione exhalant, nebulæque huiuſmodi in altum aſcendentes, in nubes conuertuntur. Legas ergo, humentia pellere ab imo viſcere terrarum, non viſcera. Et humentia, expone, terreſtres humores.

Diſcute nigrantes nubes] Et hæc eſt ratio Phyſica. Solis enim calore inualeſcente, collectas nubes, nebulaſque diſſipat. *Non hoſtile velut*] Diximus Cæſarianos milites aduerſus habuiſſe ſolem, puluerem, & ventum. *Taurominitam*] Id eſt, Siculi.

Interea Oceano lucem detexit ab alto
Phœbus, & ardenti luſtrabat lampade terras,
Collectaſque polo nubes, & Palladis iras
Reppulit, & ſolidis diſrupit nubila flammis.
Non aliter zephyro gelidus ſpirante Niphates
Amittit duraſq; niues, concretaque ſummo
Vertice, fœtiſero pereunt ſua frigora vento.
Tunc Cæſar cupiens ad pugnam animare maniplos.
Sic ait, Alma dies, & lux clariſsima cœlo
Diſcuſsit nubes, Proceres, dilataque fato

Palladis iras] Id eſt nubes, quæ ira Palladis collectæ fuerant.

Concreta frigora] Hoc eſt gelu.

Bella reor, preciumque more Diis auguror ipſis
Conceſſum auſpicibus, quare date tela per hoſtes,
Ferte faces, curruſq; atra comburite flamma.
Dixit, & armatas agit in certamina turmas.
Et iam Sol medium Phœbus luſtrabat olympum,
Cum Martis ſonuere tubæ, ſignumq; dedere
Militia: tonat omnis ager, calcata tremiſcit
Tellus puluerea tolluntur in æthere nubes.
Hinc acies, atq; hinc acies armata, cruentam
Aggreditur pugnam, pubem conſcendere currus
Auſtriadam: nam velle mori, vel vincere dignum eſt.
Boiemos contra, ſeptarum more ferarum
Venantum turba, tela inter & arma ruenteis
Aſpiceres, duri qui alacres in fulnera ferri
Prorumpunt clypeis protecti corpora longis.
Fortior ante alios ſquallenti caſside, & auro
Inſignis Cæſar, flagrantem lampada torſit
Ad vallum, & medios acer defertur in hoſtes.
Pone ruit Tauriſca cohors, & fortis Alanus,
Ambitrauique truces, Anaſinaque in arma iuuentus,
Et quos Claudonium gelido deuexit ab Iſtro.
At Brunſnichides iuxta duo tela coruſcans
Dentibus infrendit, perque horridus arma repulſis
Ingruit aggeribus, pugnæque accenditur ira.
Sternitur infelix Bython, triſtiſq; Machareus,
OEnomauſque ferox, & caſo poplite Lydas
Obruitur, roſeamque animam deſpondit auerno.
Fit cædes paſſim, Phenor Lyciam, Euphydus illum
Hunc Phorbas necat, & mediis in millibus acri
Cornipede inuectus, raptuſque furore per hoſtem
Terrificos ciet ore ſonos, velut aſpera campo
Bella mouens, magnis replet mugitibus agros,
Scintillatque oculos, ſæuitque in cornua taurus.
Vociferans contra Albertus, detraxit eburna
Vulnificum vagina enſem, dein proruit, & qua
Parte minus vaſtos lorica armauerat artus
Vulnerat: ille grauis cadit inſanabilis ictu,
Et fugit expirans oculis errantibus aſtra.
Non aliter quam ſi in ſtabulis lupus armentorum
Sæuiat, occurrit prææduro robore paſtor
Carnus, & ingenti rabie defertur in hoſtem,
Vibrans tela manu, ſemifractoque cerebro:
Ille ruens procumbit humi, rictuq; laceſſit
Terram, & ſpumanti victorem exterritat ore.
Parte alia flagrans deſæuit Zornius heros
Protectus dura tortos compagine crines,
Intrepiduſque ſubit pugnam, perque obuia tela,
Perque hoſtes fertur, tantoq; ferociter vrget
Certandi, quanto violentior ira furorque
Gliſcit, deſæuitq; animis Mauortius ardor.
Non tot Caucaſeas cum frigida tempora ſyluas
Deſtituunt, auibuſq; negat ſua pabula Memphis
In Styriam præpes denſas agit Ardea turmas,
Quot volitant vmbræ circum, quot corpora terra
Fuſa iacent, dictu mirabile, ſanguine colles

Clypeis longis] Immo longiſſimis vſos clypeis Boemos fuiſſe in eo prælio commonefacit me Peutingerus noſter, qui domi ſuæ duo habebat. Vtebantur autem Boemi non ſolum ad tegenda corpora, ſed etiam ad faciendum in caſtris vallum, quæ curribus intermiſcebant. Clypeum neutro genere proferendum præcipit Caper. Titus præterea Liuius identidem clypea dicit. Trebellius, Clypeus, inquit, aureus, vel, vt Grammatici loquuntur, clypeum. *Fortis Alanus*] Dionyſius dicit, *Martia pectora Alani*. Hos Irenicus noſter è Scandia emerſiſſe ſcribit: mox ſeſe diuiſiſſe, parte vna in Aſiam concedente: quos Ptolemæus ad Hyperboreos poſuit, nunc Tartari dicti, vt ait Syluius. Reliqua parte Vandalorum & Burgundionum auxilio, Francos è ſedibus expellente, vt latius Irenicus refert. Ptolomæus illos Scythis aſſcribit. Marcellinus & Ioſephus Dionyſium ſecuti, intra Meotidem eos concluſerunt. Capitolinus in Vita Antononi Pii Dacis Alanos aſſcripſit. Albertus cap. 17. primi Saxoniæ refellit Gallici ſcriptoris commentum, de Alani nominis origine. Propius vero accedunt, qui cum Iornande Alanos è Gothis deriuant, quorum origo vere Germanica eſt, vt diximus. Procopius quoque teſtatur Alanos fuiſſe locutos Gothice. Adhoc ipſum Luciani teſtimonium Irenicus profert cap. 35. primi. Dicti autem ſunt Alani à monte Sarmatiæ, authore Stephano. Manifeſte labitur Sabellicus, vbi tradit Alanos hodie Alamanos nuncupari. *Ambidrani*] Populi accolæ Draui fluminis, de quo libro 4. & plura Albertus noſter, & Arrianus libr. primo geſtorum Alexandrinorum.

Deſtituunt] Ex bono exemplari ſic legendum magis probo, quam, inuadunt. Nam peracta apud nos hyeme, peregrinæ aues ad nos reuertuntur, vt incipiente ad loca magis aprica euolēt, vt eſt India, Ægyptus.

Humecti. *In Sty-*

Humecti fumant calido, riuique cruoris
Mœnia Regni, atque Iſtrum infecere tepentes.
Vndique ſæuitum in cædem: iamque obice fracto,
Irrumpitque aditum, victorque it in agmine Cæſar.
At Sais anguitenens, iactantem, & cuncta mouentē
Deſpicit ex alto, ſæuumque haſtile coruſcans,
Sic ait, En nobis arrepta potentia belli,
Viuimus indigni cælo, vetitumq; per arma
Ire mihi, vſqueadeo toleranda iniuria Diuum?
Sic effata, ferox violentius igne Tonantis
Telum horrendum ingens ſummo detorſit ab æthra.
Quales cum cælo fiunt portenta, videntur
Per ſudum volitare faces, tractuſque cadentis
Lampados, & lapſa cum cernitur orbita flammæ.
Tale manu Diua monſtrum deſcendit, & illo
Contremuit terra, & nigri ſub tartara manes
Perculſi ſonitu, atque Alpes gemuere niuales,
Inuadit timor attonitos, paulumque dirempta
Sunt vtrinque acies, & Martis abacta cupido.
At Rex (norat enim ſæuæ Tritonidis aſtus)
Vrget palantes atri inſtar fulminis alas.
Cedunt victori, montiſque per inuia cuncti
Vertunt terga fuga. Seruum pecus, inquit Agartes
Boiemum Princeps quo vos fuga ducit inertes?
Hic firmate gradum, teloque occurrite telis,
Nec pudeat Phœbi victos occumbere campis.
Talia iactanti fauces transuerberat haſta
Auſtriadæ contorta manu: quo turba cadente
Exanimis ceſſit bello, proiectaque linquunt
Arma omnes, lucent diuulſis æquora criſtis
Telorum, & paſſim ingentes ſpectantur acerui,
Parmaque, clypeique graues, curruſque refracti,
Deſertiſque iacent vexilla minantia caſtris.

Libri Decimi finis.

In Styriam] Ipſe quoque obſeruaui, aduentante æſtate ingentem Ardearum vim in Styriam aduolare. Præpetem autē dicit, quod eius augurio Ardea vrbs condita fuerit, vt refert Papinii interpres. Nam maiores aues vocari præpetes, quæ volatu ſuo dant augurium, nemo eſt qui ignorat.

At Sais anguitenens] Id eſt, Pallas, ita etiam à Propertio appellatur, à Sai vrbe Ægypti procul à mari clariſſima, vt ait Mela. In hac Mineruæ templum, & Pſamnitici regis ſepulchrum Straboni.

Per ſudum volitare faces] Hęc omnia ex prioribus patent.

ARGVMENTVM
LIBRI VNDECIMI.

POſtquam omnes Boemi terga verterunt, captiui Ratiſponā mittuntur. Interim Phyaltes, ex tanta ſuperſtes clade, Pragam Boiemiæ metropolim ingreſſus, cædē nūciat: quæ ſimul ac à fœminis Pragenſ. audita eſt, ſuperatis Hercyniæ ſaltibus, furibundis ſimiles, ad corpora ſepeliēda feruntur: ſed cum minime tutus acceſſus eſſet, oratores ad Cæſarem mittunt, à quo corporū ſepultura impetrata eſt. Sequūtur mulierum patheticæ ſuper corporibus orationes: quę cum ſepulturę mādauiſſent, Pragā redeunt. Interea Iupiter violatam fidem vlciſci volens, nuncio Mercurio iubet, Cæſarem in Copſtaidas expeditionem parare. Itaq; & auxilia deſcribuntur, & obſidio, pugnaq; ingens, ac Zornii Comitis oratio: qua conſulit, propter difficultatem loci obſidionem remouendam, Cæſariſque reſponſio: qua magni Principis animus oſtenditur. Tandem coacti oppidani (Lango arbitro) ſe Cæſari dedunt, atque de Pentznauro, & complicibus ſupplicium ſumptum eſt.

AVSTRIADOS LIBER VNDECIMVS.

Poſtquam omnes tenuere fugam, parſumq; cruentis
Cædibus, & multo maduerunt ſanguine campi,
Cæſar tam feſſas reuocans in caſtra cohortes,
Captorum turbam ingentem manibuſque reuinctum
Vulgus, Regini victor præmiſit ad arcem.

IN AVSTRIADOS LIB. XI. SCHOLIA Iac. Spiegeli.

Poſtquam omnes] Scilicet Boemi. *Tenuere fugam*] Hoc eſt, terga verterunt, celeriter abierunt. Fuga enim authore Marcello & Porphyrione, velocitatem ſignificat. Homerus inducit Fugam Pauoris frigidi & Horroris ſociam. Heſiodus ait, Gorgonas terribiles habere crines & oculos, circa quam ſunt Timor & fuga. Apud Maronem Hector vir fortis. Æneæ viro forti fugam perſuadere tentat his verbis, *Heu fuge nate dea.* Notum eſt, *Vir fugiens denuo pugnabit. Cruentis cædibus maduerunt*] Reſperſi ſunt. Madere proprie ſignificat ebrium eſſe, & conſequenter titubare. Tibullus. *Non feſta luce madere Eſt pudor, errantes & male ferre pedes.* Madulſam habet, priſcorum inoleuit adagio in ebrium. Sic lege, vt admonuimus in paruis annotamentis. Ridicula enim eſt omnino lectio prior, parſumque trecētis cædibus. *Arcem Regini*] vrbem Ratiſponam.

Dumque ea molitur miſeranda cæde Phyaltes
Elapſus media, ſed grandi vulnere tardus
Ingreditur Pragam, & moribundus voce per vrbem
Incedens, bellumque atrox, & dira recenſet
Funera, & inuiſis deſerta cadauera campis.

Ingreditur Pragam] Boemiæ metropolim, quam præcedenti libro ex Ptolemæo Caſutgim appellauit.

Vt vox fæmineas tam triſtis perculit aures,
Formoſas lauare genas, & tundere pectus,
Et conſternatam exanimes vlulare per vrbem
Incipiunt: hæc funeſta & mortalia damnat
Bella hominumq; fatumq; vocat crudele mariti:
Hæc natos plorat, miſeroq; orbata parente
Conqueritur, magniſque replent ſingultibus auras.
Par habitus cunctis, viduæq; orbæque ruebant
Pragides: Herculeaſque gemens Melithæa per vmbras
Dilectum Rhedomanta vocat: iam perſonat omnis
Lamentis regio. montes ab dura per altos
Diſcurrebat Agles, & connubialia ſacra
Tergoq; quæ terq; vocat: mæſto ſtridore Boopis
Crudelis ferit ora mau, nec laſſa quietem
Vſquam agit: ac qualis compellitur acta per vmbram
Thyas Echioniam. vel cum cerealis Eleuſis
Pelluſtrat ſacras accenſa lampade ſyluas.
Has inter Paſithea gemens (miſerabile viſu)
Arua rapit paſſu, & Lunæ ſpelæa peragrans.
Quas non illa domos? quæ non magalia mæſto
Pulſauit gemitu? quo crebreſcente reſultat
Iſter, & infandæ Phœbi iuga conſcia cædis.
Vix ergo Hercyniam ſuperarant agmine ſyluam,
Tunc ſic ab nimium lachrymans, Paſithea profata eſt.

Pragides] Matronę Pragenſes.

Per Herculeas vmbras] Diximus ex Tacito Hercyniam ſyluam antiquitus Herculi ſacram fuiſſe. *Montes ab dura per altos*] Et hanc reſtituimus lectioné, pro *monteſque o dura per altos*, vt dolentis interiectio ſit.

Boopis] Fictum nomen à bouinis oculis. *Thyas*] Baccha, quaſi furés, à græco verbo θύω, quod graſſor & furio & impetum facio, vt temulentorum mos eſt, ſignificat: & trahitur prima tam apud Latinos, quam apud Græcos, vt docet Neſtor contra Tortellium, dicentem, eandem eſſe originem dictionibus Thyas, Thyoneus, & Thyaſus: quum rectior ſit deductio duabus poſterioribus dictionibus à θύω, ſacrifico, ſeu rem diuinam facio. vnde eruditiores putant Thiaſus per i, non y, & Thiuoeus ſcribendum. Maro Didonis furorem ceu fœminæ amantis & deſperantis Bacchæ quoque comparauit his verbis, *Bachatur qualis commotis excita ſacris Thyas. Per vmbram Echioniam*] Thebanam. ab Echione terrigena noto fabula Ouidii de Cadmo, dum Thebas conderet. Lege apud Nigrum Chthonium, Hyperenora, Pelorum, Vdæum & Echionem à dentium ſatu Spartos cognominatos: Et Echionia generum Cadmi genuiſſe Penthea Orgiorum contemptorem. *Lunæ ſpelæa peragrans*] Luna Ptolomæo ſylua eſt contigua Hercyniæ Boemorum. *Phœbi iuga*] Nam vbi cædes facta eſt mons eſt, qui Solis mons appellatur. vnde ſequitur ſtatim, *Sacratumque nemus Phœbe.* Pugna autem non longe à Ratiſpona inter Hercyniam & Danubium commiſſa eſt.

En

En diri montes, Martiſq; en impia tellus,
Sacratumq; nemus Phœbo, tamq; eminus omnes
(Vt cerno) clypei, galeæq; & fortia bello
Pectora, funeſtoſque iacent vexilla per agros.
Cuſtodes circum, via nullibi, clauditur ingens
Obſidione nemus, quid nos turba ægra per hoſtes
Ibimus, vt captæ famulatum in caſtra trahamur?
Dii Superi talem à nobis auertite caſum.
Sic ait: at contra ſic talibus orſa Aracyntho,
Nunciæ Ocypetis, ſimul & ſoror o mea Dori,
Prothia, Dachaniq; Hellepogeaq; ſorores,
Pilſenis & Trigles & Spibrania, & Haberine,
Pythoq; Eulimeneq; Aglaq; & Melithaa,
Ite, atq; Auſtriada pectus mulcete precando,
Det veniam victis, nec non repetita cremari
Corpora permittat, tumuloq; exuſta reponi,
Nec vos magnanimi fallet clementia Regis.
Namq; olim audiui, Morinos per littora bellum
Mouiſſe Oceani, Brugentinaſque cohortes
Impia Geſſoraco molitas pralia campo,
Auſtriadem contra, pacem, veniamq; precantes,
Impetraſſe aiunt victos, & Cæſaris acrem
Demulſiſſe iram. Breuiter ſic talia fante
Decretum eſt peragi, curſu tum nuncia turba
Prætereunt ventos, fuſis per eburnea colla
Crinibus, atq; altum ſuras ſtringente cothurno.

Nos turba ægra] Nos fœminæ imbelles. Turba proprie multitudinem popularem, vel popularem contentionem ſignificat, ſeu diſſidentiam: cuius diminutiuum eſt turbella.

Famulatum in caſtra trahamur: Si ad noſtri ſeculi mores referendum eſt, pulchre turpem vſum honeſto vocabulo deſignauit: quod ſatis ſequens verſus indicare videtur. Non enim, vt puto, ad priſcorum morem reſpexit, quo qui capiebantur ſerui fiebant, ſortelicet admodum duta. Nam, vt diuus adnotauit Auguſtinus, origo vocabuli ſeruorum inde creditur ducta, quod ii, qui iure belli poſſent occidi, à victoribus conſeruabantur, ſerui fiebant, à ſeruando appellati. Lege titulum quintum primi ff. & titulum de ædilitio edicto. qua parte de ſeruis vendundis cautum eſt. Cum vno naturali nomine (vt inquit Vlpianus, l. quarta tit. prim. ff. primi) omnes homines appellarentur iure gentium, tria genera eſſe cœperunt hominum: liberi, & his contrarium ſerui, & tertium genus liberti, id eſt hi qui deſierunt eſſe ſerui. Vnde L. Florus de Seruis loquens, ait eos eſſe infimæ ſortis homines.

Nunciæ Ocypeti] Græca obſeruatione hic diphthongum corripuit. vt Maro, *Inſulæ Ionio in magno.* Prætereaque autem fœminarum nomina ſumpta ſunt à nominibus vrbium Boemiæ. *Auſtriade pectus mulcete precando*] Quantum preces & apud Deum, & apud homines valeant, vt noſtra taceamus, vel abunde admonent exempla gentium. Ouidius multis in locis aperte oſtendit, quantum pepererint exitium preces contemptæ. Homerus docet Deos exorabiles eſſe quos læſimus, ſi preces, ſacrificia, votaque, & libamina offerantur, *Clementia*] Lenitas mentis. Eſt enim clementia temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis: vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Eſt autem hæc crudelitati omnino contraria: cum crudelitas nihil aliud ſit, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. nullam ex omnibus virtutibus magis conuenire ſcimus quam clementiam, cum ſit nulla humanior. Hæc in quamcunque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit, ſed in regia quo rarior, eo mirabilior. Nihil eſt laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia. Tanta, tamque excellens hæc virtus eſt, *vt cum vincamur in omni Munere, ſola Deos æquat clementia nobis.* vt ſuperius indicauimus. *Brugentinas*] Brugenſes. *Auſtriadem contra*] Ad ſuperiora referas, *molitas*] Scilicet contra Auſtriadem. *Impetraſſe aiunt victos*] Qua de re lege Cimbriaci Encomiaſticum quartum, ad cuius finem in hæc verba Maximilianus Brugenſibus veniam precantibus reſpondet, *Sileo, quæ plurima poſſem. In vos ferre viri, lachrymas, nec deprecor iſtas, Nec gemitus ſperno, nec tum pia verba precantum. Fortunæ inuidiam agnoſco, ne flere: libenter Hanc vobis veniam damus, & miſereſcimus vltra Quam deceat, ſi veſtra velim non verba, ſed ipſa Facta ſequi, meritaq; repoſcere crimine pœnas. Sed vos excuſent fletus, ſi fraude doletis Semota, ac vere ſcelerum vos pœnitet omnes: Quod ſi per fraudes ſine per falſa mouetis Gaudia, poſt magni præſentia Cæſaris arma, Vltorem, ſperate Deum: mihi credere regis, Et vita, quando volet hæc fortuna placebit. Sic breuiter fatus, manibus leuat ipſe iacentes, Ac lætis iubet eſſe animis & parcere fletu.*

Iamque propinquabant Iſtro, tunc maxima coram
Ocypetis ſic fata nurum. iam fluminis alti
Venimus ad ripas, vaſtus ferit humida fluctus
Littora, & exeſis feruent vada cautibus ima:
Nec quiſquam apparet tereti mortalis in alno,
Atque iter obſtruitur nobis obſtantibus vndis.
Quin agedum, mecum hos æſtu enate ſorores
Spumanteſque vdis manibus propellite fluctus.

Iam fluminis alti Venimus ad ripas] Hic quæretur fortaſſe, quare per pontem, qui Ratiſponæ lapideus eſt, non tranſierint? Puto idcirco, & artificioſe à Poeta, vt, ſcilicet eas furentes pene & inſanas introduceret, fictum eſſe.

Nec quiſquam apparet tereti mortalis in alno] Ex bono codice hunc verſum reſtituimus, cum prius nō ſatis ex-

Sic (vt auo quondam accepi Pallantide Cyrno)
Romulidæ nauere nurus, cum Porſena bello
Martia concuteret trepidantis mœnia Romæ.
Nam lapſa è medio rupit fera vincla Tyranni
Et Tuſcum virgo tranſnauit Clælia flumen.

acte legeretur, *Nec quiſquam rapidâ apparet mortalis in vnda.* Intelligit autem rates, quæ ex teretibus trabibus compinguntur, quarum vſus eſt frequentior in Danubio. *Pallantide Cyrno*] Pallantis filio. *Cum Porſena bello*] Porſena Rex Ethruſcorum, pulſis ex vrbe Regibus, ingentibus copiis Romam inuaſit, Tarquinios manu reducturus. Hunc tamen quamuis & armis & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo ipſis vrbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: nouiſſime etiam tanta admiratione perculit, vt ſuperior vltro cum pene victis amicitiæ fœdera feriret. autor L. Florus. Scribunt hâc rem latius Liuius lib. 2. Plinius de viris illuſtribus. Eutropius in primo. Diuus Auguſtinus lib. Ciuitatis Dei 2. Meminit Maro libro Æneidos octauo. Sillius in decimo. *Nam lapſa è medio*] Habes hiſtoriam hanc à Val. Maximo cap. 2. tertii. Plinio de viris illuſtrib. Plutarcho de laudib. mulierum, Marone octauo Æneidos, copioſius à Sillio verſus finem decimi, & à Camerte in Annotationib. Claudiani de laudibus Serenæ vxoris Stiliconis. *Martia mœnia*] Tacite alludit ad Ancum Martium, ad quem vſque Regem ſine muris vrbs fuit. Nam ad tutelā nouæ vrbis ſufficere vallū videbatur. autor Florus in principio. Ancus præterea Auentinum montem & Ianiculum vrbi addidit, autor Euſebius libro temporum. Vel *martia mœnia* dixit, vt *Martia Roma* dicitur. Mœnia autem dicuntur à mœniendo. Idem priſcis mœnire quod munire. *Clælia*] Plutarchus, alii Cœliam appellant, ſi ſincera eſt lectio. Erant autem vna ex obſidibus Regi data. Docet Plutarchus c. 4. Parale. quot & quales fuerint obſides Porſennæ dati, & quæ fuerint conditiones pacis. *Tuſcum flumen*] Tiberinum. Iuuenalis, *& quæ Imperii finem Tiberinum virgo natauit* Claudianus loco ſupra citato, *Rediensq; per vndas Clælia Tibrinas.* Seruius tradit Tiberim in ſacris Tiberinum dici. Primum illi nomen Albulæ fuit, ab aquarum colore. deinde à Rege Tuſcorum Tibris dictus, vt Maro innuit cum dicit, *Aſperq; immani corpore Tibris, A quo poſt Itali fluuium cognomine Tibrim Diximus, amiſit verum vetus Albula nomen.* & Ouidius in Faſtis.

Albula, quem Tiberim merſus Tiberinus in vndis
Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

Sic ait, & ſuras altum ſuccincta nitentes,
Prima ſecat fluctus, ſummoq; in gurgite pendet.
Pone ruunt aliæ: velut inter nubila clamans
Grus volat, atq; ducis ſequitur ſublata laborem.
Ah nimium infelix Pytho, dum littora quærit,
Pondere fœcunda prolis quod geſſerat aluo,
Obruitur, fruſtraque vocat ſub flumine Diuos.
Vtque datum curuæ reliquis appellere ripæ,
Regini tendunt turriti ad mœnia curſu
Præcipiti, atque altas inuiſunt Cæſaris ædes.
Mirantur cuncti, & ſciſsis (miſerabile) peplis
Fœmineæ cauſam veniendi exquirere turbæ
Inſtabant: illæ Auſtriadem clamore vocantes,
Auſtriadæ ſacro longa atria nomine replent.
Tunc ſimul Ocypete coram data copia fandi,
Procidit ante pedes, lachrymansque hæc incipit ore,
Sancta Deum ſoboles, & clementiſsime Regum
Auſtriadum, longe qui facta excellis auorum,
Ex mœſto petimus cœtu tua limina Cæſar,
Prageidum, quas traxit amor, pietaſque ſuorum
Per ſyluas, per ſaxa, & mille pericula rerum
Orantes, miſeris natorum corpora redde
(Si qua tuos vnquam tetigit clementia ſenſus)
Matribus ad tumulum, gelidos ſine coniugis artus
Amplecti vxores, animaſque exſoluere terris
Errant quæ circum littus, poſcuntque quietem,
Turbidaque ante oculos harum verſatur imago:
Per patris cineres, ſpemque altã ad regna nepotis
Surgentem Caroli da, non indigna precamur,
Corpora, nec fieri prædam permitte ferarum.
Exanguis turbæ, lethales quiſque per agros
Contabeſcit humi, niſi cœlum nemo habet vrnam.

Sancta Deum ſoboles] Ad illud reſpexit, quod in fine Noni dixit, *Ecce autem aſtrifera, qua tollitur altior axis Sede, choro deſcendit auum, tua, maxima proles Alberte.* Oratio poſita eſt in demonſtratiuo genere, & in perſuaſione tota. A principio captat beneuolentiam à perſona Cæſaris: deinde à fœminarum in ſuos pietate: tertio à religione, vtitur probationibus per paradigma, obiicienda diluit.

Traxit amor] Signate quidem. Nam amor & odium ſunt principes omnium affectuum & operum. Amorem in vniuerſum cum dicimus, intelligimus deſiderium eius, quod aut bonum eſt: aut bonum quamquam non eſt, nihilominus apparet. Quapropter ex diuerſitate rerum quas appeti-

Quid

Quid vetitum? Scythia, Thracumq; niualibus oris
(Sit quamuis crudele genus, genſque aſpera cultu)
Cæſorum in bello fumantia buſta videntur,
Vltimaq; hoſtilis conceditur hora ſepulchri.

petimus, diuerſi amores enaſcuntur. Quanqoam Origenes vonm dumtaxat amorem viſus eſt in Canticornm commentariis ponere, qui ex re videlicet, amata naturam ſumat & nomen. Ita enim ille, diuo Hieronymo interprete, vnus de animæ motibus amor eſt, quo bene vtimur ad amandum, ſi ſapientiam amemus & veritatem: quando vero amor noſter in peiora conuertitur, amamus carnem & ſanguinem. De amore plura in Sympoſio Plato. *Pietasque ſuorum*] Pietas eſt virtus, inquit Cicero, per quam Diis immortalibus, ſanguine coninnctis, & patriæ beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Lactantius noſter libro tertio, breuiter nihil aliud eſſe pietatem, quam iuſtitiam definit. Idem libro quinto, Pietas, ait, nibil aliud eſt, quam Dei notio ac religioſus cultus, ſicut Triſmegiſthus veriſſime defininit. Euſebius lib. Præparationis euangelicæ octauo ex Ioſephi ſententia ſcribit, pietatem non eſſe virtutis partem, ſed virtutes omnes alias pietatis eſſe partes. Alicubi legimus, omnia in gloriam Dei, & commodum proximi tam facere, quam pati, ſummam in Deum, & homines eſſe pietatem. Porro quod ad bunc facit locum, & ſuperius à nobis, ſi bene memini, relatum eſt, qui exequias pompamq; mortuis debitã impertiuntur, maxime pii habentnt. Theſeus pietatis præconium meruit, quod Creontem Thebanum Regem Argiuis ſepulturam denegantem trucidauit: quam breuiter biſtoriam Sidonius Apollinaris ita loquens innuit, *Prohibentem buſta Creontem Atticus Aegydes rupit Marathonide quercu.* Fuſius Papinius. *Errant quæ circum littus*] Iuxta veterum ſuperſtitionem, qui arbitrabantur exutas à corpore animas ante exoluta iuſta non concedere in elyſium *Spem*] Neq; vanam certe. *Niſi cœlum*] Quo tegitur. Lucano autore, qui non habet vrnam. *Vrnam*] Sepulcrum, tumbam. Proprie tamen eſt vas aquarium notum. *Fumantia buſta*] Mortuorum corpora pro regionum conſuetudine aut cremabantur, aut bumabantur, vt apud Plinium legimus. Prior tamen fuit ſepeliendi cadauera conſuetudo, quam crematio ſecuta eſt: quod teſtatur Lucretius ad finem operis ſui. Ordo autem cremandi cadauera hic obſeruabatur ab Ethnicis, quem Poeta inferius promiſcue refert. Pyram ſtruebant ante quam cupreſſi ſtatuebantur: cauſa eſt, quod hæc arbor cæſa non repullulat. Hæc, ſi funus militari viro fiebat, fulgentibus decorabatur armis. deinde aqua calida afferebatur, qua corpus lauabatur: poſtea vngebatur. tunc exorto gemitu, eius membra puluinati reponebantur: inſuper purpurea ſtragula conniciebantur. Pars aſtantium capulum ſubibant, & auerſi ſubiiciebant faces. Congerebantur mox thura, & odoramenta, vaſa plena oleo in ignem mittebantur, tanquam ſacrificaretur inferis. Cum igne in cinerem cadauer redactum eſſet, flammaque quieuerat, cineres vino lauabantur: ſacerdos oſſa colligebat, & in oſſuarium, hoc eſt, repoſitorium oſſium referebat. Idem funeris ſocios aqua pura purgabat ramuſcnlo oleagino prompta, dicebatque, Ilicet, hoc eſt, ire licet. Itidem vale dicebatur poſt tumuli peracta ſolennia. *Hoſtilis ſepulchri*] Tanta eſt hominibus in ſua ſepulcbri cura. Etiam ſi Maro dicat, iacturam ſepulchri eſſe facilem. Sepulchrum ait Seruius, quaſi ſeorſum à pulchro. Donatus, quod ſine re pulchra fit. Appellatione autem eius omnis ſepulturæ locus continetur.

Non tecum vt quondam pugnauit Iazigis ardor,
Pannonicamq; acri turbauit Marte Vianam,
Non, inquam, monſtra, aut ſæua de tigride nati,
Non Lapythum turba, & diuulſas Monychus alnos
Miratus torquere Pholum, & cratere minantem,
Sed Boiis creti Cæſar, qui cis vada Rheni
Hercyniæ in medio poſuere cubilia ſyluæ.
Gens armis atauiſque potens, vnde eſt genus alto
Principio exortum, quod nunc gemit ægra Caſurgis.
Atq; vtinam imbelles forſam fera claſsica Martis
Fugiſſent pauidi præformidanda mariti.
Sæuire vlterius defuncta in corpora tantum
Dedecet Imperium, triſtes mors obruat æſtus
Irarum, deturq; æterna exanguibus vrna.

Pannonicam Vianam] Auſtriacam Viennam. Eſt enim ſuperioris Pannoniæ metropolis clariſſima, cuius laudes Sillius non tacuit. *Non monſtra*] De monſtris & cauſis eorum lege noſtrum Albertum in lib. de animalibus, & Anguſtinum lib. Ciuitatis Dei decimoſexto. Quæ præter naturam fiunt monſtra dicuntur, vt pedibus ingrediens anguis, aut cum quatuor alis volucris, aut cum bruti capite natus infans, vel ſi iecur in coquendo diſtabuit. A monendo factum nomen, vt Ælio Stiloni placet, quaſi moneſtrum, quod monſtret futurum, & moneat Deorum voluntatem. Conſentit Aſinius Capito, Pompeiuſque. Cur autem monſtra non viuant, cauſam refert Alexander Aphrod. in Problematis. *Sæua de tigride nati*] Specie adagiali profertur. *Non Lapythum turba*] Originem horum ſuperius proſecuti ſumus. *Et cratere minantem*] Alluſum ad cadum vini præſtantiſſimi, quod Herculi hoſpiti Pholus deprompſit, vt diximus. *Sed Boiis creti*] A Boiis Boiemos deriuatos dicit, vt ſuperius quoque, & nos authorem indicauimus. *Aegra Caſurgis*] Mœſta Braga. *Atq; vtinam imbelles*] Scilicet fuiſſent. Laudat ſuos à fortitudine, & latenter captat beneuolentiam à Cæſare. Nam lætis auribus audimus, cum dicimur fortes viciſſe.

Finierat, cui contra orſus ſic talia Cæſar
Permotus lachrymis, Neq; (ait) ſolamine tempus

Hoc eget, occubuere viri, quæ gloria maior
Supremam egregiis vitam quam claudere factis?
Quos potui iuui, poſt belli incendia cunctis
Ad patriam remeare datum, miſereſcimus vltro.
Iam veſtrum, quos nunc tanta eſt ſi cura cremandi,
Corporaq; in tumulis componere aduſta ſupremis
Ite pium genus, atq; animas diſſolute curis
Extrem▮ffatu, & lachrymis decorate ſepultos.
Dixerat. Illa oculos tollens ad ſydera, ita inquit:
Iuppiter omnipotens, Regum cui ſumma poteſtas,
Et tu quem intueor luſtrans opera omnia Phœbe,
(Namq;, vt es, antiqui credebant te quoque numen)
Audite hæc fantem, tanto pro munere grates
Reddite vos: neque enim exiguam de Cæſare clemens
Poſcit opem, officium, paruoque rependier eſt fas.
Dii dent magna tibi, Cetiumque vehare per altum
Victor, & Euganeo frænantia vincula ponto
Coniicias, votiſque Deus poſt fata vocere.
Sic ait, inde omnes redeunt reſponſa ferentes.

Ad patriam remeare datum] Hoc eſt, conceſſum à me. Mira fuit Cæſaris & Clementia & liberalitas. Omnes enim quicunque ex ea pugna ſuperſtites fuerunt, incolumes, elargito etiam viatico, abire permiſit.

Ite pium genus] Vel ad ſexus naturam referri poteſt: vel ad officium præſans, quod magis placet. Oſtendimus enim paulo ante, maxime pios eos habitos, qui mortuorum ſepulturam curaſſent. *Diſſolute curis*] Hoc reſpicit, quod dixerat ſupra, more priſcorum. *His animas exoluere terris Errant quæ circum litus*, &c. *Extremo affatu*] Scilicet vale, vt notum eſt, & iam declarauimus. *Regum cui ſumma poteſtas*] Quoniam, vt dixi alias, Reges ſub Ioue naſci creduntur.

Te quoque numen] Plinius vbi de Sole loquitur, videtur ambigere, vtrum aliud ſit numen, allus Deus præter Solem. In ortu multæ non ſolum gantes adorant, ſed etiam, vt idem tradit, Elephantes flectentes ſeſe orientem ſalutant. Hunc etiam Æthiopes colebant, cui menſam omnibus eduliorum generibus refertam ponebaot. Mane cum nihil inuenirent, Solis numen iis cibariis veſci arbitrabantur. Locus Heliotrapeza eſt appellatus, hoc eſt menſa Solis: ad quam perueniſſe Apollonium, tradit diuus Hieronymus in prologo veteris Inſtrumenti: quod apud Philoſtratum, qui Apollonii vitam ſcripſit, ipſe adhuc non comperi. Meminit huius menſæ Poeta infra, & nos ibi latius dictabimus. Sed & ad finem Tertii Mela. De qua ſumptum Adagium, de ſumptuoſo ac lautiſſimo conuiuio, quod explicat Eraſmus in Chiliadibus. *Cetiumque vehare per altum*] Montem, qui nauigantibus Viennam ad ſiniſtram Danubii ripam, magno longoque dorſo occurrit, patria lingua *Kalenberg*, hoc eſt, Caluus mons dicitur. Fabella cuiuſdam ridiculi olim illic parochi, celebris, & Baccho famoſus. *Euganeo Ponto*] Adriatico, hoc eſt, Veneto, ab Euganeis populis, vnde Veneti habuiſſe originem dicuntur, authore Liuio, in principio primi ab vrbe condit. Cato in Originibus ſcribit, Venetis cunctis primam originem Phaetonteam eſſe, quæ Græcis, inquit, occaſionem mentiandi dedit de Phaetonte & Eridano. Poſterius mixta iis nobilis ſtirps Troiana, à quibus Patauium ſuo conditore inclytum. Idem fere ſcribit C. Sempronius de Italiæ diuiſiooe. Seruii opinio reiecta eſt, quam refert ſuper hoc verſu primi Æneid. *Illyricos penetrare ſinus*. Copioſius Sabellicus.

Iam Sol heſperia vultum detexerat vnda,
Luſtrabatque polum, & tenebras demiſerat orco.
Tunc ſubito cunctæ exanimes, vt adire poteſtas
Conceſſa eſt, per plana ruunt, monteſq; per altos
Fœda vbi ſunt loca cæde virum, miſerabile, quæque
Ad certamen eunt lachrymarum, fletibus aura
Rumpitur, & ſylua mæſto languore reclamant.
Vt nemus horrificum, & lucos ſubiere cruentos,
Triſtia Phœbeas creſcunt lamenta per vmbras.
Qualia ad incerti lugentia flumina Nili
Frugiferum quærens Mareotica Coptos Oſirim
Fundit, & æriſono querulum quatit aera ſiſtro,
Funera procidua ſpectant, truncoſq; per artus,
Diſſectaſque ibant gentes, tabemq;, cruoremq;,
Hæ mundant lachrymis, hæ per præcordia lapſum
Pilum adimunt, vulnuſq; lauant in flumine, & vngunt.
Luctus vbique ingens, liuentiaque ora cruentant
Vnguibus inſanæ matres: ſic prima reperti
Conqueſta Ocypetis non debita funera nati,
Heu vitæ pars magna meæ, tu ne ille Phileuros

Phœbeas per vmbras] Quoniam, vt dixi, Phœbi mons erat, vbi certatum fuit. *Qualia ad incerti lugentia flumina Nili*] Id eſt, adhuc non reperti. Et referas ad ortum quem antiqui incertum prodidere. De quo pluribus lib. octauo Poeta, & ibidem nos quoque haud relatu indigna adnotauimus: quibus adde id quod Albertus in lib. Meteororum ſecundo ſcribit, videlicet, quod Nilus currit de ſub monte qui vocatur Guris: non tamen oritur in ipſo: quia ſicut dicitur in Coſmographia, in exordio ſuo Nilus de ſecretioribus

Quem

Quem ſuper ipſa cubo? ſunt hæ tua cumina, quæ nunc
Componit miſeranda parens? quo vulnus hiatu
Panditur? en meritum quod caneſcentibus annis
Expecto, en fili miſera ſolatia matris.
Quid queror infœlix? tantum ne interritus hoſtis
Perpetrare nefas auſus? quo perfidus ille
Hinc abiit? redeas, meque is quoque trudat ad vmbras.
Sed quid ego? o nimium, nimiumque oblite parentis,
Iam ſalue, atque vale, dixit: flammiſque peremptum
Impoſuit buſtum exequialibus, ipſaque velox,
(Proh pietas & amor) comitem ſe funeris atri
Coniecit flammæ, fatumque ſub ignibus hauſit,
Et miſera in cineres euanuit vſta ſupremos.

tioribus prodit. Dixit autem *lugentia flumina*, propter ſacra Oſiridi ab vxore conſtituta, in quibus ſacerdotes Iſidis, vt Lactantius retulit, deglabrato, hoc eſt, raſo corpore, ſolebant pectora tundere, & lamentari, ad exemplum Iſidis, quæ Oſirim quæreret, à Typhone fratre & Titanis interfectum, & viginti ſex partibus perfractum. Inde apud Lucanum, *Nunquam ſatis quæſitus Oſiris. Frugiferum Oſirim*] Papinius, *Seu te roſeum Titana vocari Gentis Achæmeniæ ritu, ſeu præſtat Oſirim Frugiferum, ſeu Perſei ſub rupibus antri Indignata ſequi torquentem cornua Mithram.* Siquidem Oſiris, vt Diodorus author eſt, apud Ægyptios, vt & alibi retuliſſe me puto, Sol eſt exiſtimatus, qui & Titan & Mithra. A quibus & Luna ſub nomine Iſidis adorata eſt, inuentrixque habita tritici & olei, quæ prius ferunt inculta inter alias herbas deluiſſe. Oſiris autem aratri ferebatur inuentor, eumque in Georg. probat Seruius à Marone ſubindicatum hoc hemiſtichio, *Vnciique puer monſtrator aratri.* Et Martianus quoque idipſum videtur voluiſſe, quod clarius aliquanto explicauit etiam ſeptima primi Tibullus, *Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris, Et teneram ferro ſollicitauit humum, Primus inexperta commiſit ſemina terra, Pomaq; non notis legit ab arboribus. Hic docuit teneram palis adiungere vitem, Hic viridē dura cadere falce comam*, &c. Scribit Athenienſis Athenagorus Chriſtianus Philoſophus, acceptum Oſirim pro ipſa frumenti ſemente: & Euſtathius in Dionyſium Poetam, refert Tauros populos ab animali quadrupede tauro cognominatos: propterea, quod ibi iunctis bobus Oſiris terram arauerit. Habes igitur nunc cur Poetis *Frugifer* dicitur. Fruges autem commune nomen eſt omnium, quæ terra gignit, quæque in alimoniam venit poſſunt, vt iuris ciuilis author Iulianus interpretatur: eorum damnata ſententia, qui cuncta quibus homo veſcitur, ita vocari putabant. Nam carnes, aut aues, aut feras, aut denique poma fruges haud recte dici. Sed in Pomis Iuliano conſenſus eruditorum non accedit. Nam Plinius indicem dedit de arboribus frugiferis. Pomum vero, vt obiter id referam, generale quoque nomen eſt omnium fructuum, qui ex arboribus eſui apti proueniunt. Dictum Varroni, quaſi potamum, quod in eius inſitione potu, ideſt aquatione indiget. *Mareotica Coptos*] id eſt Ægyptia. Eſt enim Mareotes lacus, qui & Aracotes dicitur, prope Alexandriam, quæ in Ægypto condita eſt. Coptos ciuitas Ægypti, cuius meminit Plinius libro ſexto, vbi totum curſum ab Ægypto in Indiam exponit; item Solinus in Indico itinerario. Strabo quoque & Papinius in Syluis. Apud hanc proditum eſt, hirundines aggeres ædificare. *Truncoſque per artus*] Hoc eſt, mutilos. Truncus ramus arboris aliquando dicitur: aliquando corpus amputatum à capite, vt apud Maronem in ſecundo, *iacet ingens littore truncus, Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.* Truncum demum vocamus omne quod eſt mutilum, vt in hoc loco.

Imbelles ſileant Indi, nec Thracia iactet
Vxores quæ ſe, quondam (ſi credimus) vna
Coniugis extremo morientis in igne cremabant,

Imbelles ſileant Indi, nec Thracia iactet Vxores] In quas partes Indiæ politia diſtributa fuerit, multis tradunt Diodorus Siculus tertio Bibliothecæ. nam non pauculi illi qui circumferuntur ſunt omnes Diodori libri: quadraginta enim ſcripſit, vt ipſe præfatus eſt, volumina perpetuæ hiſtoriæ, & operi ipſi Bibliothecæ nomen eſſe voluit, & Strabo libro quinto decimo. Arrianus miratur vnde didicerit Megaſthenes Indicas gentes centum ac viginti duas eſſe. Plinius & Solinus inter Indorum exercitia & mores referunt. Multæ vxores in eiuſdem viri coeunt matrimonium: & cum maritus deceſſerit, apud grauiſſimos iudices ſuam quæque de meritis agunt cauſam: & quæ officioſior cæteris ſententia vicerit iudicantium, hoc palmæ refert præmium; vt arbitratu ſuo aſcendat rogum coniugis, & ſupremis eius ſemetipſam det inferias: cæteræ nota viuunt. Cauſam huius non tamen ſatis probabilē tradit Strabo libro iam citato. Propertius huius legis libro tertio meminit, Cicero in Tuſc. Quæſtionibus, Val. Maximus in principio ſecundi, Euſebius ſexto Præparationis, & diuus Hieronymus primo aduerſus Iouinianum. Propertii verſus recitat Camers in Enarrationibus Solinianis. De Threſſis autem fœminis in ſecundo Mela. Ne fœminis quidem, inquit, ſegnis eſt animus ſuper mortuorum virorum corpora interfici, ſimulq; ſepeliri votum eximium habent, &c. Item Solinus cap. decimo quinto de eiſdem ſic ait, Quæ fœminæ tenaces ſunt pudicitiæ, defunctorum inſiliunt coniugum rogos: & quod maxime inſigne ducunt caſtitatis, præcipites in flammas eunt. Herodotus hunc morem deſcribēs, Singuli, inquit, vxores habent: quorum vbi quis deceſſit, diſceptatio magna fit inter vxores, acri amicorum circa hanc rem ſtudio, quænam dilecta fuerit à marito præcipue. Quæ talis iudicata eſt, & hunc honorem adepta, ea à viris ac mulieribus exornata, ad tumulum à ſuo propinquiſſimo mactatur, vnaque cum viro humatur: cæteris vxoribus id ſibi pro ingenti calamitate ducentibus. Nunc tam tepidus vxorum erga maritos amor, vt ſi permutatio detur, *Morte viri, cupiant animam ſeruare catellæ. Morientis*] Pro mortui.

Parte alia ſtridens furiata mente vagatur
Euulſis Melitæa comis, & pectora tundens,
Dilectum Rhodomanta vocat, quem in puluere merſum
Vt vidit, fugere oculi, lachrymaſque repreſſit
Ipſe dolor, clauſaque diu cum voce remanſit:
Sic tandem exanimis rupto ſermone profatur,
Siccine te video coniunx? me ſiccine ſolam
Liquiſti tedæ, thalamique oblite iugalis?
Quis te pugnandi furor, aut quæ iurgia tanti
Eripuere mihi? quid habes? certe aſpera votis
Inuidit fortuna meis, nunc ceſpite viuo
Nudus, in externa miſerum tumulabere terra.
Dicebam, quid bella petis? quid in arma, doloſq;
Progrederis Martis? dextramque Erneſtida tentas?
Diues habes regnum, cur ſceptra aliena laceſſis,
Armigerumque genus? proh mens præſaga malorum
Spreuiſti, at ſaltem ſors me tecum vna tuliſſet,
Me miſeram, haud tantum coniunx tua fata dolerem,
Nunc quid agam infœlix? viuamne? an manibus atris
Inſerar? atque vno miſeranda cremabor in igne?
O thalami fax læta mei, quid demoror vmbras
Amplius errantes, funeſta hac littora circum?
Dixit, & ingentes lignorum extruxit aceruos,
Impoſuitque virum ſuper, exequiaſque peregit,
Multa querens, maneſque imos, & numina olympi
Inuocat ad funus, ſupremaque munera buſti.
Quaque ſuum molitur opus, ſecat illa bipenni
Annoſam fagum, & gaudentem morte cupreſſum.
Et vos o tiliæ, & tu Berecynthia pinus,
Et montana abies flammas iuuiſtis, & ipſa
Triſte miniſterium: nemus alto à culmine cæſum
Corruit, & ſtrepitu ſyluarum antrum omne remugit.
Stabant erecti tumuli, denſaque per auras
Vndabant flammæ, fumuſque ad nubila teter
Voluitur, atque altos operit caligine montes.

Lachrymaſque repreſſit] Pro retrudit, repone repreſſit, vt habet emendatior liber. Id autem quod dicit, ex vehementia affectus ſupra vires aſcendentis ſtuporis proximi accidit, vt Phyſici docent, *Ceſpite viuo*] Ideo dicit, *viuo*, quia ſuperius quoque dixerat, *Nullo proſciſſa eſt vomere tellus.* Ceſpes dicitur terra cum propria herba auulſa, vt ſcribit Seruius in expoſitione Maroniani illius carminis. *Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen.*

Miſerum] Interiectiua particula eſt, vt illud Maronis, *Nambus, infandum, amiſſis vnius ob iram. Dextramque Erneſtida tentas*] Id eſt, Maximiliani, ab auo Erneſto ſumpto patronymico. Hic Erneſtus ex vxore Alexii potentiſſimi Moſſouiæ Ducis filia, genuit Fridericum Auguſtum: qui Maximilianum. *Proh mens præſaga malorum*] Per interiectionem poſita ſunt. Proh enim aliquando ſic ponitur, Maro, *Proh ſi remeaſſet ad vrbem. Sors me tecum vna tuliſſet*] Hoc eſt fatalis neceſſitas. Interdum pro fortuna ac facultate domeſtica. Horatius ad Ariſtium, *Lætus ſorte tua viues ſapienter Ariſti.* & item, *Cui placet alterius ſua nimirum eſt odio ſors.* Et interdum ſumma cui aliquid extrinſecus acquiritur, ſors dicitur. Plinius in Præfatione, Obnoxii profecto animi, & infelicis ingenii eſt, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere: cum præſertim ſors fiat ex vſura.

Secat illa bipenni] Quid ſit bipennis, & vnde compoſitum, docet Quintilianus libro primo. Politianus adiectiue protulit in Ruſtico, *Et quercum annoſam ferro obturbare bipenni. Annoſam fagum*] Quia in multos durat annos.

Gaudentem morte cupreſſum] Inde feralis dicta, vt ſupra ſatis iam expoſitum fuit. *Et vos o tiliæ*] Lege Maronis Interpretes ſuper illo verſu ſecundi Georgicor. *Nec tiliæ leues. Et tu Berecynthia pinus*] Id eſt, Cibeleia, iuxta illud de pinu, Poma ſumus Cybeles. Berecynthia à monte Berecyntho in Phrygia, in qua ſub nomine Veſtę, & deæ Phrygiæ magnæ colebatur. Pinus Cybele cur dicata, refert Ouidius, vt alibi indicauimus. *Triſte miniſterium*] Nempe triſte ſepeliendi officium.

Parte alia exanimem lugens pia Doris Agartem,
Congeſtæ imponit ſylu[…]: Paſithea reuulſis
Abſtergit Pallantha comis: tu membra Boopi
Veſtigas Lyda, crebri quam triſte per auram
Reſpondent gemitus, repetitaque murmura vocum.
Collidunt valles. & rupe gemiſcit Apollo,
Lunaque, & aereis reclamat ab Alpibus horror.

Non ſecus Argia mæſtis cum venit ab Argis
Coniugis ad funus, cui ſe comes vna ſepulchri
Præſtitit Antigone, nec tot languoribus ægra
Euadne conqueſta virum, cum Martis iniqui
Oedipodinios acuit violentia fratres:

Sylua] Pyræ, rogo, totum pro parte. *Gemiſcit Apollo*] Id eſt, nemus, mons Apollinis. *Lunaque*] Sylua Lunæ. *Non ſecus Argia*] Vxor Polynicis, cuius lamentationem ſuper cadauere mariti multis verbis Statius libro Thebaidos vltimo proſequitur. *Cui ſe comes vna ſepulchri Præſtitit Antigone*] Hæc dum Polynicem fratrem defunctum furtim noctu ſepelire molitur, adiuuante Argia, fuit deprehenſa à cuſtodibus Creontis: qui edicto vetuerat cadauera Græcorum ſepeliri, & pœnam mortem addiderat præuaricatori, vnde ait ipſe apud

apud Statium, *aut neceſſaſta lnet.* Iuſſu itaque Creontis iugulatur Antigone. *Euadne*] Vxor fuit Capanei, &, Martis filia credita. hæc, vt apud eundem Statium legimus, ſe in rogum mariti proiecit. Quod & Ouidius teſtatur hoc carmine, *Accipe me Capanei, cineres miſcebimus inquit. Oedipodioni et fratres*] Ereoclem, & Polyoicem: quorum bellum ſcripſit Ponticus, ſcripſit & Statius. Id geſtum eſt tanto odio, vt ſemet mutuis vulneribus confoderint, & alter ſuper alterum moribundus corruerit: quorum impias & truces animas ita execratur Statius in vndecimo, *Ite truces animæ, funeſtaque tartara letho Polluite, & cunctas erebi conſumite pœnas.*

Vt pia priſcorum complerunt funera ritu,
Collectus cinis eſt, & adhuc feruente fauilla
Contumulatur humi: ſaxiſque ſepulchra notantur
Inſcriptis, ne forte rudi ſulcaret aratro,
Aut ſcrobibus ductis, confunderet incola manes:
Iam nox ſiderêum fuſcis inuoluerat alis
Atra diem, rurſuſque polo ſplendebat Eoo
Clara dies, Titanq; bona face candidus ibat
Littore ab Oceani, cum ſic Melithæa profatur.
Maxima pars acta eſt, requiemq;, locumq; priorum
Vmbris reddidimus, materq; amplectitur illas,
Communiſque parens, cunctis via panditur æqua
Exitii, finiſque ſui, mors omnibus vna eſt.
Quid querimur? ſedate animos, pietatis honore
Laudandæ remeamus ait, reddantur in vrbe
Manibus inferiæ, & primum nigrantia auerni
Luſtratæ biſſena boum mactabimus ara,
Tunc iuga nec ſacris Orci Regina vacabit.
Dixerat: aſſenſere omnes, clauſiſque ſepulchris
Concilio abſcedunt mæſto, patriamque reuiſunt.

Priſcorum ritu] Quem paulo ante recitauimus. *Confunderet incola Manes*] Id eſt cineres. vnde etiam vmbris pœna inferri poſſet, cum carerent ſepultura. Credebant enim errare, nec quietem habere. Lucanus, *vmbraque erraret Craſſus inulta.* Secundum hoc & illud ſupra dixit, *Animaſque exoluere terris Errant qua circum littus, poſcuntque quietem. Communiſque parens*] Ouidius, Lucretius in ſecundo, vbi de tellure loquitur, ſubdit, *Et noſtri genitrix hæc dicta eſt corporis vna.* Itẽ, *magna parens terra eſt, lapides in corpore terræ Oſſa reor dici.* Audi & Plinium, cuius ſententiam Poeta breuiter expreſſit. Sequitur terra, inquit, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cœlum Dei, quæ nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet ſemper, nouiſſime complexa gremio, iam à reliqua natura abdicatos, tum maxime, vt mater operiens, nullo magis ſacramento, quam quo nos ſacros facit: etiam monimenta ac titulos gerens, nomenque prorogans noſtrum & memoriam extendens contra breuitatem æui: cuius numen vltorum iam nullis imprecamur irati graue, tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam iraſcatur homini. Porro quod Plinius velit his verbis, nullo magis ſacramento, quam quo nos ſacros facit, ſuperius expoſitum eſt. Ob hæc, tum plurima alia beneficia tellurem Deam eſſe, pro deaque coli oportere, ſtatuit vana gentilitas. Lege Plinium in ſecundo, Senecam tertio Naturalium Quæſtionum, diuum Ambroſium tertio Hexameron, Lucretium lib. ſupra citato. *Cunctis via panditur æqua*] Hoc enim habet inter cætera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. autor Seneca, &, vt ait Propertius, *Lydus Dulychio nil diſtat Crœſus ab Iro, Conſule cum Mario capte Iugurtha ſedes.* Bracbamanæ philoſophi mortem vitam putandam eſſe aiunt, & quaſi quendam in[illegible] hominum coceptum: mortem vero natiuitatem ad veram illam & felicem vitam iis, qui recte philoſophati ſunt. Idcirco eos multa exercitatione vti ad mortis præparationem, nihilque eorum, quæ hominibus accidere dicuntur, bonum eſſe, vel malum. Hæc & plura Strabo libro Geographiæ decimo quinto. Ne mireris ergo, ſi regius Propheta, mortis furorem mire extenuans, leuibus verbis, dum ait, *Ego dormiui, & ſomnum cepi, & exurrexi, curet nobis mortem reddere amabiliſſimam, nedum contemptiſſimam,* vt in qua, ſicut in dulci quiete ſomni nobis indubitata, & melior exurrectio, & vigilia promittatur. Quis enim non eſt certiſſimus de expergefactione, ſeu euigilatione, qui dulci ſomno quieſcit & non moritur? At hic dicit, ſe non mortuum, ſed dormiuiſſe: ideo euigilaſſe. Atque ſicut ſomnus vtilis & neceſſarius eſt, ad meliorem virium inſtaurationem, vt Ambroſius in hymno. Artus feſſos, vt ſomnus eleuet, & Prudentius: Ita mors vtilis, & nunc inſtituta ad meliorem vitam parandam. Itaque in morte, vt ſanctorum quidam admonet, non tam ipſa mors, quam certiſſima vita, & reſurrectio conſideranda eſt his qui ſunt in Chriſto, vt ſtet illud Iohannis Euangeliſtæ, cap. octauo, *Qui ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Quomodo non videbit? nonne non ſentiet? non morietur? Non vtique, ſed videbit ſolummodo ſomnum, & intentus oculis fidei, in reſurrectionem per mortem ita labetur, vt ne videat quidem mortem. hoc autem, vt idem docet, præſtat fides variis paſſionibus exercitata, vt ſcilicet mors pro ſomno pacis acceptetur, iuxta Pſalmographum, *In pace ſimul requieſcam, & dormiam:* Incredulis dira & dura vexatio, in qua ceu peſſima, nempe, pauore, horrore, turbatione confuſiſſima, non eſt quieſcere & dormire. Sed iuxta eundem Pſalmographum, *Virum iniuſtum mala capient in interitu.* & iterum, *Mors peccatorum peſſima. Inferiæ*] Sacrificia, quæ inferis ſoluuntur. Maro, *Viuentes rapit inferias quos immolet vmbris.* De inferis ſecundum gentiles plura Macrobius in primum Somnii Scipionis. Varios autem ſacrificandi ritus paſſim Poetarum interpretes explicant. Verum ſi ſcire cupis, quo ſacrificio defunctorum noſtrorum animæ proſequendæ ſint, ſcito præcipuum eſſe, & omnium

gratiſſimum Deo orationem, tum in proximum charitatis officia, quæ beatus Damaſcenus ſingulari ſermone proſecutus eſt, ab Oeculampadio, quem impii proſequuntur, vel Dei potius filium, nempe veritatem, Romanis donatus auribus. *Et primum*] ſcilicet, cum in patria eramus. *Biſſena iuga*] Id eſt duodena, vt ita dicã, boum paria. nam iugum pro binis ſimul iunctis etiam accipitur. Legimus enim, iugum palumbarum, iugum turturum dici, id eſt, binas palumbas, binas turtures: & à iugo boum deducitur, cui bini alligantur. *Orci regina*] Hecate, Proſerpina: quæ etiam Iuno appellatur. Lactantius ait, Pythagoram duo hemiſphæria ſtatuiſſe, è quibus ſuperum Ioui, inferum Didi, atque Proſerpinæ tribuit. De quo Claudianus in principio Raptus. Papinius, Iouem profundum Plutonem, profundam Cererem Proſerpinam dixit, quam Maro, infernam Iunonem.

Interea quærens bellis imponere finem
Iuppiter, atque alio molirs fœdere mundum,
Arcadum alloquitur natum, dein talia mandat,
I nate, & cœlo ſumptis delabere pennis,
Pergeque in Arctoam ſedem, regnumque potentis
Auſtriadæ prohibeque, domum victricia nondum
Signa vehat: ſunt curæ aliæ ſupereſtque laborum
Finis, & ipſe adero, nec Cæſar proroget vltra
Diuorum auſpicium, mecum Copſtenia bello
Mœnia deuincet, ſummam hanc effare: ſiletque
Iuppiter his dictis. mox ſe Cyllenius alis
Flectit ad Aethiopum ſedes, gentemque beatam
(Celſa Iouis quondam tunc regia ſtabat ad Auſtrum)
Perſeumque polum tangentem vertice Atlanta
Nubifero inuiſit, dilectaque regna Deorum.

Interea quærens] Iupiter in propoſito manet, vt tandem bello Norico finis imponatur, ſed qui fidem ac iuſiurandum, quod frangere Dii ipſi timent, ruperunt, vult vt puniantur. Hinc ſumpta occaſione deſcribit obſidionem & expugnationem oppidi *Kuffſtein*. *Flectit ad Aethiopum ſedes*] Cauſam ipſe parentheſi incluſit. Videtur autem mihi mores Regum notare, ac magnorum Principum, qui propter varias regiones, vno in loco eſſe ſemper non poſſunt. *Perſeumq́; polum*] Per quem volauit Perſeus, rediens cum capite Meduſæ. *Dilectaq́; regna Deorum*] Æthyopes in multarum gentium nomina diuiduntur. Cæteru quæ hic ſcribit, de Macrobiis intelliguntur, qui ſunt vltra Meroen ſuper exortum Solis. Latine longæui dicuntur. Dimidio enim eorum potentior quam noſtra vita eſt, Hi Macrobii iuſtitiam colunt, amant æquitatem, plurimum valent robore, præcipua decori pulchritudine, ornantur ære. Auro vincula faciũt noxiorum. Locus apud eos eſt Heliutrapeza, opiparis epulis ſemper refertus, quibus indiſcrete omnes veſcuntur. Nam & diuinitus eas augeri ferunt Hęc ex Solino. Cætera multis verbis proſequitur Herodotus in Thalia: cuius de Solis mẽſa verba adſcribã. Solis, inquit, menſa talis eſſe memoratur: Eſt in ſuburbaño pratũ omniũ quadrupedũ aſſa refertũ carne, quá per noctẽ ſinguli eiuiũ magiſtratus properant ponere. Ad eamq; vbi illuxit, cuilibet epulatum licet accedere. Hæc ipſa terra reddi aſſidue, indigenę aiũt. Et mẽſa quidẽ, quę Solis vocatur, talis eſſe fertur.

Nam fama eſt illas aliquando inuiſere terras
Cælicolas, Soliſque epulo diſcumbere magnum
Sæpe Iouem, amotiſque illuc deſcendere curis.
Nulla etenim gens eſt felicior, inuida plorat
Conculcata fames auri fraudeſque doluſq́;
Nullus ibi, nulla ambitio, nec triſtis honorum
Cura, nec aurati diues fortuna ſepulchri,
Nulla ſuperſtitio, Diuos tantum igne per aras
Fragranteis & thure colunt, ſpectatur vbique
Religioſa fides Superum, qua Iupiter æquus
Dicitur Aethiopum caſtis diſcumbere menſis.

Inuida plorat Conculcata fames auri] Eſſet vtinam Chriſtianorũ mos hodie: eſſet profecto, ſi epiſcopi, non deſiſterent cum Chryſoſtomo aduerſus pecuniarum ſtudiũ clamare. Eæ namq; ſunt omniũ malorũ cauſæ. Quo vitio, vt careant, maxime refert paſtores, qui non modo (ſi auari ſint) exemplo, ſed & autoritate: deinde, quod extremum eſt malorũ, verbo nocent ſubiectis, dũ aliud nec docent, nec doceri ſinunt, niſi quod quæſitũ vel auget, vel ſeruat, Quanto quis enim maiori dignitate fungitur, tanto vita & morib. ſanctiorib. præditus eſſe debet. huius ratio euidens: quod tunc obſeruantior æqui ſit populus, nec ferre vetat, quũ viderit ipſum autorẽ parere ſibi, *cõponitur orbis regis ad exemplũ: nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valẽt, quã vita regẽtis. Mobile mutatur ſemper cũ Principe vulgus. Fraudeſque doluſq́; Nullus*] Quod equidẽ nõ miror. Nam vt Ouid. canit, de opibus ſcil. & auro & argento, *ortũ Omne nefas: fugere pudor, verumq́; fideſq́;, In quorũ ſubiere locum fraudeſq́;, doliq́;, Inſidiæq́;, & vis, & amor ſceleratus habendi* Tolle cauſam, certe & effectũ tuliſti. cauſa autem & radix auaritiæ eſt diffidentia, ſeu fœda incredulitas, quod in Domino non confidimus. Fœdiſſimũ ſane incredulitatis genus eſt, non tantũ Deo confidere, quod corpus alere poſſit, & velit, qui volucres cœli paſcit, fœnũ agri veſtit. Igitur cum Deus præceperit præcepto primo, vt non habeatur alienus Deus, hoc eſt vt in nihil aliud confidatur, ipſeque ſolus in omni neceſſitate inuocetur: patet, auaritiam eſſe idolorum ſeruitutem: quæ facit, vt Dominum non inuocent, nec ei credant: credant autem & inuocent potius aurum, *Nulla ambitio*] Immoderata honorum & laudis cupiditas. Et licet ipſa vitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſa virtutum eſt, vt ait Quintilianus. *Triſtis cura*] Ab effectu. Medici præcipiunt curas graues eſſe tollendas ac fugiendas, hilariterq; viuendum iis, qui ſeniũ & intempeſtiuam caniciẽ arcere volunt, ac diu viuere. *Honorum*] Dignitatis, ſplendoris, magiſtratus. vnde cõſulatus & prætura honores dicũtur, & ius honorariũ, ius prætoris, & curſus honorũ gradus dicitur, cum

honor honori ſuccedit. *Aurati ſepulchri*] Fuere enim plurimi huius rei ſtudioſi, & Hebræi præcipue. Aurati autem, pro aurei poſuit, hoc eſt, pręcioſi valde, quo vocabulo & Catullus vſus eſt. *Nulla ſuperſtitio*] Nomen commune, vanumque ſignificat & damnatum religionis exceſſum, in multaque ſcinditur: qua de re pluribus Picus Iunior in quarto de rerum prænotione. Breuiter nos, ſicut docet Chriſtianos, oportet hoc ſcire, quod ſine fidei pietate omnia ſunt ſuperſtitioſa & damnabilia, adeo, vt nec Chriſtus, nec Deus ipſe vlli ſit ſalutaris, niſi per fidem habeatur. *Spectatur vbique Relligioſa fides Superum, qua Iupiter æquus Cogitur*] Veriſſime hoc dicit, ſi ad noſtram retuleris legem, nempe Euangelicam, ſiquidem fides noſtra Deum cogit. Vnde non muto lectionem, etiamſi in emendatiore codice ſcriptum viderim, *dicitur* pro *cogitur*. Non nego tamen, ad Poetæ ſenſum ſatis apertũ, melius *dicitur*, legi. Carminum ſcriptores in religioſo, numeris obſecuti liquidam geminant, vt in relliquiis Maro, *Troas Relliquias Danaum*. & alibi, *perq́, domos & relligioſa Deorum templa*. Cæterum autore Nigidio, qui apud veteres nimis religioni & ſuperſtitioni ſeſe alligabat, religioſus dicebatur. A noſtris in bonam partem nunc religioſus ſumitur, vtpote qui apprime vacet religioni: de qua & eius origine multa in libris de rerum prænotione diſſeruit Picus. Sed breuiſſimo compendio, religio, id eſt Dei cultus aliud nihil eſt, quam gloria Dei, iuxta illud Rom. 1. *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis hominis.* Porro gloria Dei nihil aliud eſt, quam ei credere, in eum ſperare, eum diligere. Quia qui ei credit, veracem eum ducit, ac per hoc veritatem ei tribuit. Qui ſperat in eum, potentem & ſapientem & bonum arbitratur, vt à quo poſſit iuuari & ſaluari: ac per hoc ei potentiam, qua poſſit: ſapientiam, qua nouit: bonitatem, qua velit iuuare, tribuit. Hoc autem eſt vere Deum eſſe, vere Deum habere. Tunc mox amor ſequitur in eum, ſua ſponte, ſibi placens in tali Deo, ac precioſiſſimam opinionem de eo concipiens. Qui autem non credit, mendacem facit: qui non ſperat, vel impotentem, vel neſcientem, vel nolentem facit, quæ ſunt horrenda: tum ſequi neceſſe eſt, contemptum. Ex quo deinde tranſlatu ad creaturam (cum neceſſe ſit humanum cor, credere, ſperare, diligere aliquid) fidit vel in diuitias, vel fauorem, vel vires ſuas, vel alia quæcunque, vel in ſtultam opinionem, ſiue de vero, ſiue de falſo prædicatam. Vbi ſi quando (permittente Deo) ſenſerit ſolatium, toto corde & amore huc fertur. Et ſic potentia, bonitas, & omnia quæ ad gloriam Dei pertinent, ad ignominiam verſa ſunt, & tributa ei cui non debentur. Hæc quia e triuio non ſunt, adſcribere libuit.

His fatus à Maia veniens Cyllenius oris,
Euolat ad fines Lybicos totamque perarrat
Aegyptum, Memphinq́, ſacram, deinde oſtia Nili
Pronus adit magni, & lucentem nocte Canopum,
Nec mora, ſublimes alis prouectus ad auras
Tranſuolat, & Pontum, Cyprumq́, Rhodonq́, relinquẽs
Heſperios petit fines, atq́, vltima regna
Nominis Auſonii, qui dum ſuper æthera vectus,
Reſpicit Oenotramq́, plagam, moreſque genuſque,
Vaſtataſq́, vrbes, coniurataſq́, ruinas,
Indoluit, traxitq́, alto ſuſpiria corde.
Mox Amerinææ valles, colleſque Lyæi,
Atque Tridenti culpa apparent arua bilinguis.
Diues & Emporium, atque inter laudabilis Alpes
Bryxina, quiq́, Ateſis ſpumantis flumina potant,
Mænalioq́, alti luſtrantur numine montes,
Quorum viſceribus, ſpeluncis que eruta ab atris
Fertilis increſcit variis natura metallis.
Hic domus æterni ſtrepitus, fornacibus ingens
Argentum coquitur, ferventq́, incudibus æra.

His fatus à Maia] Volatus deſcribitur Mercurii ab Æthiopia Germaniam vſque. *Lucentem nocte Canopum*] Vel lucentem dixit, propter ſtellam, quæ item Canopus dicitur: eaque Ægypti in nauigatione vtuntur, vt teſtatur Plinius. Vel propter vicinitatem Phari Inſulæ, quæ è regione Oſtiorum Nili erat: vnde nauigantibus iter accenſo in turri lumine oſtendebatur. Sunt qui tradunt Canopus ſydus, ſortitum nomen à Canopo Inſula: quod primum in ea obſeruatum fuerit. Sunt quoque qui per b, non per p, Canobum ſcribant. *Heſperios petit fines*] Hiſpanicos. ſunt enim, vt diximus, duæ Heſperiæ, de quibus Seruius in primo. *Nominis Auſonii*] Italici. Auſoniam Italiam appellauit. Auſon Vlyſſis & Calypſus filius, vt Pompeius refert. *Oenotramque plagam*] Eadem dicta eſt Oenotria. Vel ab œno, id eſt vino, quod optimum in Italia naſcitur. Vel, vt Varro dicit, ab Oenotro Rege Sabinorum. Lege Seruium primo Æneidos. *Oenotrii coluere viri.* De Italiæ diuerſis nominibus habetur duodecimum caput Originum Catonis. Italiæ terminos paucis deſcribit Appianus in principio operis ſui, Ptolemæus cap. primo tertii, & ſexta Europæ tabula. Copioſe Strabo lib. quinto, & ſexto. Plinius lib. tertio. Maro, ſeptimo & decimo. Cæſar primo Commentariorum. Capella lib. ſexto ſparſim. Nemo, vt teſtatur Camers, Italus, nemo tam Græcorum, quam Latinorum Italiam intactam reliquit. Qui externi populi Italiam incoluerint, refert Ouidius quarto Faſtorum lib. Plura Dionyſius Halicarnaſſeus primo antiquitatum Romanarum. Alludit autem Poeta ad ſtrages Italiæ temporum ſuorum. *Mox Amerinææ*] Ab oppido Amerano: vnde malim ſcribere Ametaneæ, *Colleſq́, Lyæi*] Tramenum oppidum ſignificat, vnde in Germaniam maxima vinorum vectura eſt. *Tridenti bilinguis*] Quia vtramq; linguam callent Italicam ſcil. & Germanicam. *Diues & Emporium*] Bolzanũ intelligit, nos *Botzen*. *Bryxina* Ligurinus Bryxnoram ſcribit. *Menalio numine*] Mercurii, à Menalo monte Arcadiæ. *Quorum viſceribus*] Ænanam vallem ſignificat, *daſi Innthall*, vbi ingens omnium generum metallorum vis eruitur. *Eruta ab atris*] Quo pacto, & quibus authoribus metalla reperta ſunt, enucleat Lucretius

libro quinto paulo ante finem, ibi, *Quod ſupereſt as, atque aurum, ferrumque repertum eſt*. Authore Plinio, omnis ſolertia in metallicis, eſt pernicioſum flatum euitare. Siquidem paruo temporis ambitu perite conſtat eos, ſi ventum à metallis egredientem hauriunt. quod Lucretius quoque indicat his verſibus, *Denique vbi argenti venaſque aurique ſequuntur Terrai penitus ſcrutantes abdita ferro Quales expiret ſcaptenſula ſubter odores? Quidve male ſit. vt exhalent aurata metalla? Quas hominum reddunt facies, qualeisque colores? Nonne vides, audiſve perire in tempore paruo?*

Dumque in diuerſas flectit ſua lumina terras
Aliger, occiduo fuſcis nox atra tenebris
Surgit ab Oceano, curaſque animantibus ægris
Arcebat nocturna quies, cum ventus, & aer,
Et mare fluctiuagum, ſyluæque, feræque ſilebant.
Nec mora, mobilibus pandens talaria plantis
Labitur, atque Aeni tortis Deus appulit vndis.
Hic vrbs exigua eſt, quæ valle recumbit in ima,
Innumeroſque regit populos, Tyrolumq; gubernat:
Iuxta Alba fluit Aenus aqua, qui ex Alpibus altis
(Cum veris tempus, genitaliſque aura Fauoni
Aereaſque niues, montanaque frigora ſoluunt)
Flumine procliuo, vaſtum defertur in Iſtrum,
Hæc olim (vt memorant) duce formidata potenti
Sceptra Sigiſmundo. donec labentibus annis
Auſtriadum acceſſit pars hæc, atque addita regno eſt.
Ergo pererratis Tyroli Cyllenius oris
Candida ad Aenoos flexit talaria pontes
Perque altam noctem volitans, vmbraſque ſilentes,
Cæſaris ingreditur ſublata palatia cælo.
Atque hic (exactis meditantem prælia Martis)
Inuadit dictis, magno Ioue miſſus olympo
Hæc mandata fero: prohibet victricia nondum
Signa vehas, ſunt curæ aliæ, ſupereſtque laborum
Meta, aderit Diuum genitor, transferre nec vltra
Hoc Iouis auſpicium: tecum Copſtenia bello
Mœnia deuincet. Sic talia fatus, ad vmbras
Peruolat Arcadia, ſacrique æſtiua Lycæi.
At Cæſar mandata Iouis: bellumque volutans
Indictum ſuperis, ſontemque euertere gentem
Decretum (neque enim totos ſopor hauſerat artus,
Quippe Dei vultus, & verba ſonantia norat)
Corripit è ſtrato corpus. namque axe micarat
Aurea lux, Phœbique iubar detexerat orbem:
Concilium vocat heroum, remque ordine pandit.

Hic vrbs exigua eſt] Scilicet, Pontis Æni, teutonice, *Inſprugk*. *Recumbit*] Iacet. *Innumeroſque regit populos*] Hoc dicit, vel propter Regiam, quæ in ea eſt Principis Tyrolen. vel propter ſupremam quæ illic redditur iuſtitiæ adminiſtrationem pluribus populis, qui ſubſunt Principi Tyrolenſi: cuius reditus opulentum quoduis regnum æquare poſſunt. vnde, vt in Stauroſtichi enarrationibus dictauimus, ipſum oppidum vel ob hoc principale, vt aiunt, parlamentum famoſum eſt in Germania. *Cum Veris tempus*] Sole primam partem Arietis ingrediente Ver incipit. Pollux ait, Veris initium eſt ſpirante Zephyro. vnde apud Claudianum, Enna parens florum compellans Zephyrum, ait, *Pater ô gratiſſime Veris, Qui mea laſciuo regnas per prata meatu, Semper & aſſiduus irroras flatibus annum.* Fingitur autem propterea in conuallibus ſedere, quoniam flores & herbæ, vt canit Heſiodus, eius aura producit, vberiuſque illic proueniunt. Heſiodum carmen ita Catullus interpretatus eſt, *Aura parit flores tepidi fœcunda Fauoni.*

Genitalis aura Fauoni] De Fauonio abunde Plinius libro decimoſexto, eum genitalem mundi ſpiritum vocans. Siquidem eo ſpirante, non ſolum plantis & ſatis, ſed cunctis animantibus, ac ipſis etiam hominibus Veneris titillatio maior eſt. Hinc Alcmæon Cupidinem Chlotidos & Zephyri filium dixit. *Duce Sigiſmundo*] Qui ſine liberis decedens, Maximiliano opulentam reliquit ditionem: cuius populi prius etiam Maximiliano fidem iurarunt, quam Sigiſmundus ipſe vita defungeretur: liberaliſſimus omnium ſua ætate principum, rempublicam priuatæ ſemper antepoſuit. peperit ſibi nomen apud poſteros immortale Alpium aditu patefacto. Sed & aliis virtutibus claruit, prudentia, iuſtitia, fortitudine, vt Rudolphus Agricola ſic de ipſo ad Caſparum teſtatur, *Viderat iſta Sigiſmundus. quid non videt iſte? Inclyta cui rerum eſt gloria, cuique decus. Quo melior terris, quo non eſt iuſtior alter, Fortis, & in duris tam ratione potens.* *Aenoos pontes*] Ab Æno, Ænanus, Ænous, vt ab Ino, Inous.

Prohibet victricia] Fidelitas in nuncio. *Totos ſopor hauſerat artus*] Hoc eſt, euacuauerat à ſenſu: quod fieri ſolet, ſomno præſertim nimio. Intellexit hoc Alexander Philippi filius: qui lecto ſtratus, ænea concha ſuppoſita, brachioque extra cubile protenſo, pilam tenebat argenteam: vt quum neruorum rigorem ſopor laxaſſet, lapſæ pilæ tinnitus ſomnum abrumperet. Idem ſecutus exemplum Iulianus Romanorum Princeps. author Ammianus. *Et verba ſonantia norat*] Vel quia Mercurius muſicis præeſſe dicitur: vel quia Homerus tradit, vocem Deorum voce centum hominum ſimul clamantium vaſtiorem eſſe.

Tunc velut incerta cum per diſpendia ſylua
Ignarus quo tendat iter, non nota viator
Errat, & dubio mentem verſatque, trahitque.
Sic Heroes erant: pars ad mandata Deorum
Declinant animos, fore & hac ſuprema putabant
Munia bellorum: pars oratoribus vrbis
Prætentanda fides, & pace augenda ſequeſtra,
Parcendumque viris, quorum defecerat auſu
Phalſgraphidæ ad partes plebes ignara, videtur.
Fama etenim Helſatia gereret dum prælia Cæſar,
Et Martis furor, & belli increbreſceret æſtus,
Vndique & excitæ ruerent in funera gentes,
Hanc vrbem ſeruaſſe modum neutramque ſecutam
Fortunam belli, pacem ſeruaſſe, fidemque
Iuratam Auſtriadæ donec dolus obruit vrbem
Byſpeichis, dediquc altam vi compulit arcem.

Et pace augenda ſequeſtra] Id eſt, fides augenda interueniente pace ſcilicet, inter bellum præteritum & futurum: quaſi in pace futura ſit reponenda fides: tanquam apud illum, qui ſequeſter, id eſt, medius inter duos, qui illud de quo controuerſiam habent, apud illum depoſuerunt. Maro, *Biſſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra*, id eſt, media, *Per ſyluas Teucri.* Dicitur autem ſequeſter, vt inquit Modeſtinus Iureconſultus, quod occurrenti & quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur. *Donec dolus*] Scilicet, militaris. Maro, *dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Apud Iureconſultos eſt dolus & bonus & malus. Vide ſi placet, quæ ſcripſi ſuper hoc verſu Reuchlinici Henonis Ne forte ſenſit quid dolo ſubtraxerim.

Tempus erat quo læta feri per paſcua tauri
Bella mouent in amore pares, & cornua vibrant,
Cum viret omnis ager, cum ſe vernantibus ornant
Norica rura comis, renouat cum Daulias ales
Infandos quæſtus, & Ityn nemus omne reflectit.
Tunc ſexcenti equites, duro fidiſſima bello
Pectora, Byſpeichis iuſſu, per opaca feruntur
Noctis, & occulto fluuij ſe littore condunt.
Ille dolo inſtructus, veſtem ſimulauit, & arma
Militis Auſtriadæ paucisque equitatur ad vrbem.
Vt data libertas aditus, ſtrepit ære canoro
Hylus Hiphyanides, patefactiſque agmina portis
Introeunt populantque domos, mortemque minantur
Ciuibus: y tre..dant, plebeſque ruebat inermis
In pugnam neſcitque dolos, quiſve ingruat vrbi
Armatus miles, nunc Cæſaris arma videntur,
Nunc hoſtis: creſcit timor vndique, & vndique clamor.
Non ſecus in Libya Getulæ armenta leæna
Cum nocte inuadunt tetra, ſeptiſque refractis
Incumbunt prædæ, timidum pecus horret, & anceps
An manus hoſtilis circum ſtabula alta pererret,
An paſtor, trepidatque intus neſcitque tueri
Se quoquam: at poſtquam fuluæ fremuere leænæ
Erumpit caulam, campoque immugit aperto
Turba boum & vacuam linquit victricibus aulam.
Sic Capſtenigenas, nunc huc, nunc diſtrahit illuc
Infandus timor, atque anceps fortuna malorum.
Vt patuere doli, factique apparuit autor,
Mutatique habitus, nullis mens pergere contra
(Nam ſignum excelſa dederat iam proditor arce
Penznauros) victoſque lares, vrbemque relinquunt.
Vt cum Sicanio, flammæ iaculantur ab antro
Fulmina vicini fugiunt Ætnæa coloni.
Tandem Byſpeiches tota iam victor in vrbe
Bis centum pedites, quos miſit Gallia geſos

Cum ſe vernantibus ornant Norica rura comis] Hæc lectio verior mihi videtur, quam ſi ſic legatur, cum ſe vernantia cingunt Norica culta comis, ad euitandum durum ſyllabarum ſimilem concurſum. *Daulias Ales*] Id eſt, Progne, quæ verſa eſt in Philomelam ſecundum Ouidium in Transformationib. & in epiſtola, Sapphus: quod & Græci nonnulli tradunt, & Probus Grammaticus in Bucol. Varro enim & noſtri omnes aiunt, Philomelam verſam eſſe in luſciniam, & Prognem matrem Itys in hirundinē.

Infandos queſtus] Scilicet, quod virum Tereum non potius interfecerit, quam Itym filium. Eundem Itylum appellat Catullus, *Qualia ſub denſis ramorum concinit vmbris Daulias abſumpti fata gemens Ityli.*

Penznauros] Qui inferius capite pœnam luit.

Vt cum Sicanio] De incendiis montis Ætnæ ſcripſere Lucretius, Maro, Ouidius, & Cornelius Seuerus. autor eſt Seneca, cuius petas epiſtolam ſeptuageſimam nonā. Veritatem ipſam

Bellareor, precimque more Diis auguror ipſis
Conceſſum auſpicibus, quare date tela per hoſtes,
Ferte faces, curruſq; atra comburite flamma.
Dixit, & armat as agit in certamina turmas.
Et iam Sol medium Phœbus luſtrabat olympum,
Cum Martis ſonuere tubæ, ſignumq; dedere
Militiæ: tonat omnis ager, calcata tremiſcit
Tellus pulverea tolluntur in æthere nubes.
Hinc acies, atq; hinc acies armata, cruentam
Aggreditur pugnam, pubem conſcendere currus
Auſtriadam: nam velle mori, vel vincere dignum eſt.
Boiemos contra, ſeptarum more ferarum
Venantum turba, tela inter & arma ruenteis
Aſpiceres, duri qui alacres in fulnera ferri
Prorumpunt clypeis protecti corpora longis.
Fortior ante alios ſquallenti caſside, & auro
Inſignis Cæſar, flagrantem lampada torſit
Ad vallum, & medios acer defertur in hoſtes.
Pone ruit Tauriſca cohors, & fortis Alanus,
Ambitrauique truces, Anaſinaque in arma iuuentus,
Et quos Claudonium gelido deuexit ab Iſtro.
At Brunſnichides iuxta duo tela coruſcans
Dentibus infrendit, perque horridus arma repulſit
Ingruit aggeribus, pugnaque accenditur ira.
Sternitur infelix Bython, triſtiſq; Machareus,
OEnomauſque ferox, & caſo poplite Lydas
Obruitur, roſeamque animam deſpondit auerno.
Fit cædes paſsim, Phenor Lyciam, Euphydus illum
Hunc Phorbas necat, & mediis in militibus acri
Cornipede inuectus, raptuſque furore per hoſtem
Terrificos ciet ore ſonos, velut aſpera campo
Bella mouens, magnis replet mugitibus agros,
Scintillatque oculos, ſæuitque in cornua taurus.
Vociferans contra Albertus, detraxit eburna
Vulnificum vagina enſem, dein proruit, & qua
Parte minus vaſtos lorica armauerat artus
Vulnerat: ille grauis cadit inſanabilis ictu,
Et fugit expirans oculis errantibus aſtra.
Non aliter quam ſi in ſtabulis lupus armentorum
Sæuiat, occurrit præduro robore paſtor
Carnus, & ingenti rabie defertur in hoſtem,
Vibrans tela manu, ſemifractoque cerebro:
Ille ruens procumbit humi, rictuq; laceſsit
Terram, & ſpumanti victorem exterritat ore.
Parte alia flagrans deſæuit Zornius heros
Protectus dura tortos compagine crines,
Intrepiduſque ſubit pugnam, perque obuia tela,
Perque hoſtes fertur, tantoq; ferociter vrget
Certandi, quanto violentior ira furorque
Gliſcit, deſæuitq; animis Mauortius ardor.
Non tot Caucaſeas cum frigida tempora ſyluas
Deſtituunt, auibusq; negat ſua pabula Memphis
In Styriam præpes denſas agit Ardea turmas,
Quot volitant vmbræ circum, quot corpora terra
Fuſa iacent, dictu mirabile, ſanguine colles

Humectt.

Clypeis longis] Immo longiſſimis vſoa clypeis Boemos fuiſſe in eo prælio commonefacit me Peutingerus uoſter, qui domi ſuæ duo habebar. Vtebantur autem Boemi noo ſolum adtegenda corpora, ſed etiam ad faciendum in caſtris vallum, quæ curribus intermiſcebant. Clypeum neutro genere proferendum præcipit Caper. Titus præterea Liuiua identidem clypea dicit. Trebellius, Clypeus, ioquit, aureus, vel, vt Grammatici loquuotur, clypeum. *Fortis Alanus*] Dionyſius dicit, *Martia pectora Alani.* Hos Irenicus noſter è Scandia emerſiſſe ſcribit: mox ſeſe diuiſiſſe, parte vna io Aſiam concedente: quos Ptolemæus ad Hyberboreos poſuit, nunc Tartari dicti, vt ait Syluius. Reliqua parte Vandalorum & Burgundionum auxilio, Francos è ſedibus expellente, vt latius Irenicus refert. Ptolomæus illos Scythis aſſcribit. Marcellinus & Ioſephus Dionyſium ſecuti, intra Meotidem eos concluſerunt. Capitolinus in Vita Antononi Pii Dacis Alanos aſſcripſit. Albertus cap. 17. primi Saxoniæ refellit Gallici ſcriptoris commentum, de Alani nominis origine. Propius vero accedunt, qui cum Iornande Alanos è Gothis deriuant, quorum origo vere Germanica eſt, vt diximua. Procopius quoque teſtatur Alanos fuiſſe locutos Gothice. Adhoc ipſum Luciani teſtimonium Ireoicus profert cap. 35. primi. Dicti autem ſunt Alani à monte Sarmatiæ, authore Stephano. Manifeſte labitur Sabellicua, vbi tradit Alanos hodie Alamanos nuncupari. *Ambidraui*] Populi accolæ Draui fluminis, de quo libro 4. & plura Albertus noſter, & Arrianus libr. primo geſtorum Alexandrioorum.

Deſtituunt] Ex bono exemplari ſic legendum magis probo, quam, iouadunt. Nam peracta apud nos hyeme, peregrinæ aues ad nos reuertuntur, vt incipiente ad loca magis aprica euolēt, vt eſt India, Ægyptus.

In Sty-

Humecti fumant calido, riuique cruoris
Mœnia Regini, atque Iſtrum infecere tepentes.
Vndique ſæuitum in cædem: iamque obice fracto,
Irrumpitque aditum, victorque it in agmine Cæſar.
At Sais anguitenens, iactantem, & cuncta mouentẽ
Deſpicit ex alto, ſæuumque haſtile coruſcans,
Sic ait, En nobis arrepta potentia belli,
Viuimus indigni cælo, vetitumq; per arma
Ire mihi, vſqueadeo toleranda iniuria Diuum?
Sic effata, ferox violentius igne Tonantis
Telum horrendum ingens ſummo detorſit ab æthra.
Quales cum cælo fiunt portenta, videntur
Per ſudum volitare faces, tractuſque cadentis
Lampados, & lapſa cum cernitur orbita flammæ.
Tale manu Diuæ monſtrum deſcendit, & illo
Contremuit terra, & nigri ſub tartara manes
Perçulſi ſonitu, atque Alpes gemuere niuales,
Inuadit timor attonitos, paulumque dirempta
Sunt vtrinque acies, & Martis abacta cupido.
At Rex (norat enim ſæuæ Tritonidis aſtus)
Vrget palantes atri inſtar fulminis alas.
Cedunt victori, montiſque per inuia cuncti
Vertunt terga fuga. Seruum pecus, inquit Agartes
Boiemum Princeps quo vos fuga ducit inertes?
Hic firmate gradum, teloque occurrite telis,
Nec pudeat Phœbi victos occumbere campis.
Talia iactanti fauces trauſuerberat haſta
Auſtriadæ contorta manu: quo turba cadente
Exanimis ceſſit bello, proiectaque linquunt
Arma omnes, lucent diuulſis æquora criſtis
Telorum, & paſſim ingentes ſpectantur acerui,
Parmæque, clypeique graues, curruſque refracti,
Deſertiſque iacent vexilla minantia caſtris.

Libri Decimi finis.

In Styriam] Ipſe quoque obſeruaui, aduentante æſtate ingentem Ardeatum vim in Styriam aduolare. Præpetem autẽ dicit, quod eius augurio Ardea vrbs condita fuerit, vt refert Papinij interpres. Nam maiores aues vocari præpetes, quæ volatu ſuo dant augurium, nemo eſt qui ignorat.

At Sais anguitenens] Id eſt, Pallas, ita etiam à Propertio appellatur, à Sai vrbe Ægypti procul à mari clariſſima, vt ait Mela. In hac Mineruæ templum, & Pſamnitici regis ſepulchrum Straboni.

Per ſudum volitare faces] Hęc omnia ex prioribus patent.

ARGVMENTVM
LIBRI VNDECIMI.

POſtquam omnes Boemi terga verterunt, captiui Ratiſponã mittuntur. Interim Phyaltes, ex tanta ſuperſtes clade, Pragam Boiemiæ metropolim ingreſſus, cædẽ nũciat: quæ ſimul ac à fœminis Pragenſ. audita eſt, ſuperatis Hercyniæ ſaltibus, furibundis ſimiles, ad corpora ſepeliẽda feruntur: ſed cum minime tutus acceſſus eſſet, oratores ad Cæſarem mittunt, à quo corporũ ſepultura impetrata eſt. Sequũtur mulierum patheticæ ſuper corporibus orationes: quę cum ſepulturę mãdauiſſent, Pragã redeunt. Interea Iupiter violatam fidem vlciſci volens, nuncio Mercurio iubet, Cæſarem in Copſtaidas expeditionem parare. Itaq; & auxilia deſcribuntur, & obſidio, pugnaq; ingens, ac Zornii Comitis oratio: qua conſulit, propter difficultatem loci obſidionem remouendam, Cæſariſque reſponſio: qua magni Principis animus oſtenditur. Tandem coacti oppidani (Lango arbitro) ſe Cæſari dedunt, atque de Pentznauro, & complicibus ſupplicium ſumptum eſt.

P*Oſtquam omnes tenuere fugam, parſumq; cruentis*
Cædibus, & multo maduerunt ſanguine campi,
Cæſar iam feſſas reuocans in caſtra cohortes,
Captorum turbam ingentem manibuſque reuinctum
Vulgus, Regini victor præmiſit ad arcem.

IN AVSTRIADOS LIB. XI. SCHOLIA

Iac. Spiegelu.

P*Oſtquam omnes*] Scilicet Boemi. *Tenuere fugam*] Hoc eſt, terga verteruot, celeriter abierunt. Fuga enim authore Marcello & Porphyrione, velocitatem ſignificat. Homerus inducit Fugam Pauoris frigidi & Horroris ſociam. Heſiodus ait, Gorgonas terribiles habere crines & oculos, circa quam ſunt Timor & fuga. Apud Maronem Hector vir fortiſs. Æneæ viro forti fugam perſuadere tentat his verbis, *Heu fuge nate dea.* Notum eſt, *Vir fugiens denuo pugnabit. Cruentis cædibus maduerunt*] Reſperſi ſunt Madere proprie ſignificat ebrium eſſe, & conſequenter titubare. Tibullus, *Non feſta luce madere Eſt pudor, errantes & male ferre pedes.* Madulſam habet, priſcorum inoleuit adagio in ebrium. Sic lege, vt admonuimus in paruis annotamentis. Ridicula enim eſt omnino lectio prior, parſumque recētis cædibus. *Arcem Regini*] vrbem Ratiſponam.

Dumque ea molitur miſeranda cæde Phyaltes
Elapſus media, ſed grandi vulnere tardus
Ingreditur Pragam, & moribundus voce per vrbem
Incedens, bellumque atrox, & dira recenſet
Funera, & inuiſis deſerta cadauera campis.
Vt vox fœmineas tam triſtis perculit aures,
Formoſas laniare genas, & tundere pectus,
Et conſternatam exanimes vlulare per vrbem
Incipiunt: hæc funeſta & mortalia damnat
Bella hominumq; fatumq; vocat crudele mariti:
Hæc natos plorat, miſeroq; orbata parente
Conqueritur, magniſque replent ſingultibus auras.
Par habitus cunctis, viduæq; orbaque rubebant
Pragides: Herculeaſque gemens Melithæa per vmbras
Dilectum Rhodomanta vocat: iam perſonat omnis
Lamentis regio: montes ah dura per altos
Diſcurrebat Agles, & connubialia ſacra
Tergo, quæ ergo vocat: mæſto ſtridore Boopis
Crudeli ferit ora manu, nec laſſa quietem
Vſquam agit: ac qualis compellitur acta per vmbram
Thyas Echioniam. vel cum cerealis Eleuſis
Pelluſtrat ſacras accenſa lampade ſyluas.
Has inter Paſithea gemens (miſerabile viſu)
Arua rapit paſſu, & Lunæ ſpelæa peragrans.
Quas non illa domos? quæ non magalia mæſto
Pulſauit gemitu? quo crebreſcente reſultat
Iſter, & infandæ Phœbi iuga conſcia cædis.
Vix ergo Hercyniam ſuperarant agmine ſyluam,
Tunc ſic ab nimium lachymans, Paſithea profata eſt.

Ingreditur Pragam] Boemiæ metropolim, quam præcedenti libro ex Ptolemæo Caſurgim appellauit.

Pragides] Matronę Pragenſes.

Per Herculeas vmbras] Diximus ex Tacito Hercyniam ſyluam antiquitus Herculi ſacram fuiſſe. *Montes ah dura per altos*] Et hanc reſtituimus lectionē, pro *monteſque o dura per altos*, vt dolentis interiectio ſit.

Boopis] Fictum nomen à bouinis oculis. *Thyas*] Baccha, quaſi furēs, à græco verbo θύω, quod graſſor & furio & impetum facio, vt temulentorum mos eſt, ſignificat: & trahitur prima tam apud Latinos, quam apud Græcos, vt docet Neſtor contra Tortellium, dicentem, eandem eſſe originem dictionibus Thyas, Thyoneus, & Thyaſus: quum rectior ſit deductio duabus poſterioribus dictionibus à θύω, ſacrifico, ſeu rem diuinam facio. vnde eruditiores putant Thiaſus per i, non y, & Thioneus ſcribendum. Maro Didonis furorem ceu fœminæ amantis & deſperantis Bacchæ quoque comparauit his verbis, *Bachatur qualis commotis excita ſacris Thyas. Per vmbram Echioniam*] Thebanam. ab Echione terrigena noto fabula Ouidii de Cadmo, dum Thebas conderet. Lego apud Nigrum Chthonium, Hyperenora, Pelorum, Vdæum & Echionem à dentium ſatu Spartos cognominatos: Et Echionia generum Cadmi genuiſſe Penthea Orgiorum contemptorem. *Lunæ ſpelæa peragrans*] Luna Ptolomæo ſylua eſt contigua Hercyniæ Boemorum. *Phœbi iuga*] Nam vbi cædes facta eſt mons eſt, qui Solis mons appellatur. vnde ſequitur ſtatim, *Sacratumque nemus Phœbo.* Pugna autem non longe à Ratiſpona inter Hercyniam & Danubium commiſſa eſt.

En diri montes, Martiſq; en impia tellus,
Sacratumq; nemus Phœbo, iamq; eminus omnes
(Vt cerno) clypei, galeaq;, & fortia bello
Pectora, funeſtoſque iacent vexilla per agros.
Cuſtodes circum, via nullibi, clauditur ingens
Obſidione nemus, quid nos turba ægra per hoſtes
Ibimus, vt captæ famulatum in caſtra trahamur?
Dii Superi talem à nobis auertite caſum.
Sic ſtitiat contra ſic talibus orſa Aracyntho,
Nunciæ Ocypetæ, ſimul & ſoror o mea Dori,
Prothia, Dachaninq; Hellepogeaq; ſorores,
Pilſenis & Trigles. & Spibrania, & Haberine,
Pythoq;, Eulimeneq;, Aglaq;, & Melithaa,
Ite, atq; Auſtriadæ pectus mulcete precando,
Det veniam victis, nec non repetita cremari
Corpora permittat, tumuloq; exuſta reponi,
Nec vos magnanimi fallet clementia Regis.
Namq; olim audiui, Morinos per littora bellum
Mouiſſe Occani, Brugentinaſque cohortes
Impia Geſſoraco molitas prælia campo,
Auſtriadem contra, pacem, veniamq; precantes,
Impetraſſe aiunt victos, & Cæſaris acrem
Demulſiſſe iram. Breuiter ſic talia fante
Decretum eſt peragi, curſu tum nuncia turba
Prætereunt ventos, fuſis per eburnea colla
Crinibus, atq; altum ſuras ſtringente cothurno.

Nos turba ægra] Nos fœminæ imbelles. Turba proprie multitudinem popularem, vel popularem contentionem ſignificat, ſeu diſſidentiam: cuius diminutiuum eſt turbella.

Famulatum in caſtra trahamur: Si ad noſtri ſeculi mores referendum eſt, pulchre turpem vſum honeſto vocabulo deſignauit: quod ſatis ſequens verſus indicare videtur. Non enim, vt puto, ad priſcorum morem reſpexit, quo qui capiebantur ſerui fiebant, ſorte licet admodum dura. Nam, vt diuus adnotauit Auguſtinus, origo vocabuli ſeruorum inde creditur ducta, quod ii, qui iure belli poſſent occidi, à victoribus conſeruabantur, ſerui fiebant, à ſeruando appellati. Lege titulum quintum primi ff. & titulum de ædilitio edicto. qua parte de ſeruis vendundis cautum eſt. Cum vno naturali nomine (vt inquit Vlpianus, l. quarta tit. prim. ff. primi) omnes homines appellarentur iure gentium, tria genera eſſe cœperunt hominum: liberi, & his contrarium ſerui, & tertium genus liberti, id eſt hi qui deſierunt eſſe ſerui. Vnde L. Florus de Seruis loquens, ait eos eſſe infimæ ſortis homines. *Nuncia Ocypetæ*] Græca obſeruatione hic diphthongum corripuit. vt Maro, *Inſulæ Ionio in magno.* Pleraque autem fœminarum nomina ſumpta ſunt à nominibus vrbium Boemiæ. *Auſtriadæ pectus mulcete precando*] Quantum preces & apud Deum, & apud homines valeant, vt noſtra taceamus, vel abunde admonent exempla gentium. Ouidius multis in locis aperte oſtendit, quantum pepererint exitium preces contemptæ. Homerus docet Deos exorabiles eſſe quos læſimus, ſi preces, ſacrificia, votaque, & libamina offerantur. *Clementia*] Lenitas mentis. Eſt enim clementia temperantia animi in poteſtate vlciſcendi: vel lenitas ſuperioris aduerſus inferiorem in conſtituendis pœnis: vel eſt inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Eſt autem hæc crudelitati omnino contraria: cum crudelitas nihil aliud ſit, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. nullam ex omnibus virtutibus magis conuenire ſcimus quam clementiam, cum ſit nulla humanior. Hæc in quamcunque domum peruenerit, eam felicem tranquillamque præſtabit, ſed in regia quo rarior, eo mirabilior. Nihil eſt laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia. Tanta, tamque excellens hæc virtus eſt, *vt cum vincamur in omni Munere, ſola Deos æquat clementia nobis.* vt ſuperius indicauimus. *Brugentinas*] Brugenſes. *Auſtriadem contra*] Ad ſuperiora referas, *molitas*] Scilicet contra Auſtriadem. *Impetraſſe aiunt victos*] Qua de re lege Cimbriaci Encomiaſticum quartum, ad cuius finem in hæc verba Maximilianus Brugenſibus veniam precantibus reſpondet, *Sileo, quæ plurima poſſem. In vos ferre viri, lachrymas, nec deprecor iſtas, Nec gemitus ſperno, nec tum pia verba precantum. Fortunæ inuidiam agnoſco, ne flere. libenter Hanc vobis veniam damus, & miſereſcimus vltra Quam deceat, ſi veſtra velim non verba, ſed ipſa Facta ſequi. meritaq; repoſcere crimine pœnas. Sed vos excuſent fletus. ſi fraude doletis Semota, ac vere ſcelerum vos pœnitet omnes: Quod ſi per fraudes ſi me per falſa monetis Gaudia, poſt magni præſentia Cæſaris arma, Vltorem, ſperate Deum: mihi credere regnis, Et vita, quando volet hac fortuna placebit. Sic breuiter fatus, manibus leuat ipſe iacentes, Ac lætis iubet eſſe animis & parcere fletu.*

Iamque propinquabant Iſtro, tunc maxima coram
Ocypetis ſic fata nurum. iam fluminis alti
Venimus ad ripas, vaſtus ferit humida fluctus
Littora, & exeſis feruent vada cautibus ima:
Nec quiſquam apparet tereti mortalis in alno,
Atque iter obſtruitur nobis obſtantibus vndis.
Quin agedum, mecum hos æſtus enate ſorores
Spumanteſque vdis manibus propellite fluctus.

Iam fluminis alti Venimus ad ripas] Hic quæretur fortaſſe, quare per pontem, qui Ratiſponæ lapideus eſt, non tranſierint? Puto idcirco, & artificioſe à Poeta, vt, ſcilicet eas furentes pene & inſanas introduceret, fictum eſſe.

Nec quiſquam apparet tereti mortalis in alno] Ex bono codice hunc verſum reſtituimus, cum prius nõ ſatis ex-

Sic(vt auo quondam accepi Pallantide Cyrno)
Romulidæ nauere nurus,cum Porſena bello
Martia concuteret trepidantis mœnia Romæ.
Nam lapſa è medio rupit fera vincla Tyranni
Et Tuſcum virgo tranſnauit Clœlia flumen.

acte legeretur, *Nec quiſquam rapidâ apparet mortalis in vnda.* Intelligit autem rates, quæ ex teretibus trabibus compinguntur, quarum vſus eſt frequentior in Danubio. *Pallantide Cyrno*] Pallantis filio. *Cum Porſena bello*] Porſena Rex Ethruſcorum,pulſis ex vrbe Regibus,ingentibus copiis Romam inuaſit,Tarquinios manu reducturus.Hunc tamen quamuis & armis & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo ipſis vrbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: nouiſſime etiam tanta admiratione perculit, vt ſuperior vltro cum pene victis amicitiæ fœdera feriret. autor L.Florus. Scribunt hâc rem latius Liuius lib. 2. Plinius de viris illuſtribus.Eutropius in primo. Diuus Auguſtinus lib. Ciuitatis Dei 2. Meminit Maro libro Æneidos octauo. Sillius in decimo. *Nam lapſa è medio*]Habes hiſtoriam hanc à Val. Maximo cap. 2. tertii. Plinio de viris illuſtrib. Plutarcho de laudib. mulierum, Marone octauo Æneidos, copioſius à Sillio verſus finem decimi,& à Camerte in Annotationib. Claudiani de laudibus Serenæ vxoris Stiliconis. *Martia mœnia*] Tacite alludit ad Ancum Martium, ad quem vſque Regem ſine muris vrbs fuit. Nam ad tutelã nouæ vrbis ſufficere vallũ videbatur. autor Florus in principio. Ancus præterea Auentinum montem & Ianiculum vrbi addidit,autor Euſebius libro temporum. Vel *martia mœnia* dixit,vt *Martia Roma* dicitur. Mœnia autem dicuntur à mœniendo. Idem priſcis mœnire quod munire. *Clœlia*] Plutarchus,alii Cœliam appellant,ſi ſincera eſt lectio. Erant autem vna ex obſidibus Regi data. Docet Plutarchus c. 4. Paral e. quot & quales fuerint obſides Porſennæ dati,& quæ ſuerior conditiones pacis. *Tuſcum flumen*] Tiberinum. Iuuenalis, *& qua Imperii finem Tiberinum virgo natauit* Claudianus loco ſupra citato, *Rediensq; per vndas Clœlia Tibrinas.* Seruius tradit Tiberim in ſacris Tiberinum dici. Primum illi nomen Albulæ fuit,ab aquarum colore. deinde à Rege Tuſcorum Tibris dictus,vt Maro innuit cum dicit, *Aſperq; immani corpore Tibris, A quo poſt Itali fluuium cognomine Tibrim Diximus,amiſit verum vetus Albula nomen.* & Ouidius in Faſtis.

Albula,quem Tiberim merſus Tiberinus in vndis
Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

Sic ait,& ſuras altum ſuccincta nitentes,
Prima ſecat fluctus,ſummoq; in gurgite pendet.
Pone ruunt aliæ:velut inter nubila clamans
Grus volat,atq; ducis ſequitur ſublata laborem.
Ah nimium infelix Pytho,dum littora quærit,
Pondere fœcunda prolis quod geſſerat aluo,
Obruitur,fruſtraque vocat ſub flumine Diuos.
Vtque datum curuæ reliquis appellere ripæ,
Regini tendunt turriti ad mœnia curſu
Præcipiti,atque altas inuiſunt Cæſaris ædes.
Mirantur cuncti,& ſciſſis(miſerabile)peplis.
Fœmineæ cauſam veniendi exquirere turbæ
Inſtabant:illæ Auſtriadem clamore vocantes,
Auſtriadæ ſacro longa atria nomine replent.
Tunc ſimul Ocypeti coram data copia fandi,
Procidit ante pedes,lachrymansque hæc incipit ore,
Sancta Deum ſoboles,& clementiſsime Regum
Auſtriadum,longe qui facta excellis auorum,
Ex mœſto petimus cœtu tua limina Cæſar,
Prageidum,quas traxit amor,pietaſque ſuorum
Per ſyluas,per ſaxa,& mille pericula rerum
Orantes,miſeris natorum corpora redde
(Si qua tuos vnquam tetigit clementia ſenſus)
Matribus ad tumulum,gelidos ſine coniugis artus
Amplecti vxores,animaſque expluere terris
Errant quæ circum littus,poſcuntque quietem,
Turbidaque ante oculos harum verſatur imago:
Per patris cineres,ſpemque alta ad regna nepotis
Surgentem Caroli da,non indigna precamur,
Corpora,nec fieri prædam permitte ferarum.
Exanguis turba,lethales quiſque per agros
Contabeſcit humi,niſi cœlum nemo habet vrnam.

Sancta Deum ſoboles] Ad illud reſpexit,quod in fine Noni dixit, *Ecce autem aſtrifera,qua tollitur altior axis Sede,choro deſcendit auum, tua,maxima proles Alberte.* Oratio poſita eſt in demonſtratiuo genere, & in perſuaſione tota. A principio captat beneuolentiam à perſona Cæſaris: deinde à fœminarum in ſuos pietate: tertio à religione, vtitur probationibus per paradigma, obiicienda diluit.

Traxit amor] Signate quidem. Nam amor & odium ſunt principes omnium affectuum & operum. Amorem in vniuerſum cum dicimus, intelligimus deſiderium eius, quod aut bonum eſt: aut bonum quamquam non eſt, nihilominus apparet. Quapropter ex diuerſitate rerum quas appeti-

Quid

Quid vetitum? Scythiæ, Thracumq; niualibus oris
(Sit quamuis crudele genus, genſque aſpera cultu)
Cæſorum in bello fumantia buſta videntur,
Vltimaq; hoſtilis conceditur hora ſepulchri.

petimus, diuerſi amores enaſcuntur. Quanquam Origenes vnum dumtaxat amorem viſus eſt in Canticorum commentariis ponere, qui ex re videlicet, amata naturam ſumat & nomen. Ita enim ille, diuo Hieronymo interprete, vnus de animæ motibus amor eſt, quo bene vtimur ad amandum, ſi ſapientiam amemus & veritatem: quando vero amor noſter in peiora conuertitur, amamus carnem & ſanguinem. De amore plura in Sympoſio Plato. *Pietaſque ſuorum*] Pietas eſt virtus, inquit Cicero, per quam Diis immortalibus, ſanguine coniunctis, & patriæ beneuolis officium & diligens tribuitur cultus. Lactantius noſter libro tertio, breuiter nihil aliud eſſe pietatem, quam iuſtitiam definit. Idem libro quinto, Pietas, ait, nihil aliud eſt, quam Dei notio ac religioſus cultus, ſicut Triſmegiſthus veriſſime definiuit. Euſebius lib. Præparationis euangelicæ octauo ex Ioſephi ſententia ſcribit, pietatem non eſſe virtutis partem, ſed virtutes omnes alias pietatis eſſe partes. Alicubi legimus, omnia in gloriam Dei, & commodum proximi tam facere, quam pati, ſummam in Deum, & homines eſſe pietatem. Porro quod ad hunc facit locum, & ſuperius à nobis, ſi bene memini, relatum eſt, qui exequias pompamq; mortuis debitã impertiuntur, maxime pii habentur. Theſeus pietatis præconium meruit, quod Creontem Thebanum Regem Argiuis ſepulturam denegantem trucidauit: quam breuiter hiſtoriam Sidonius Apollinaris ita loquens innuit, *Prohibentem buſta Creontem Atticus Aegydes rupit Marathonide quercu.* Fuſius Papinius. *Errant quæ circum littus*] Iuxta veterum ſuperſtitionem, qui arbitrabantur exutas à corpore animas ante exoluta iuſta non concedere in elyſium *Spem*] Neq; vanam certe. *Niſi cœlum*] Quo tegitur. Lucano autore, qui non habet vrnam. *Vrnam*] Sepulcrum, tumbam. Proprie tamen eſt vas aquarium notum. *Fumantia buſta*] Mortuorum corpora pro regionum conſuetudine aut cremabantur, aut humabantur, vt apud Plinium legimus. Prior tamen fuit ſepeliendi cadauera conſuetudo, quam crematio ſecuta eſt: quod teſtatur Lucretius ad finem operis ſui. Ordo autem cremandi cadauera hic obſeruabatur ab Ethnicis, quem Poeta inferius promiſcue refert. Pyram ſtruebant ante quam cupreſſi ſtatuebantur: cauſa eſt, quod hæc arbor cæſa non repullulat. Hæc, ſi funus militari viro fiebat, fulgentibus decorabatur armis. dein aqua calida afferebatur, qua corpus lauabatur: poſtea vngebatur. tunc exorto gemitu, eius membra puluinari reponebantur: inſuper purpurea ſtragula coniiciebantur. Pars aſtantium capulum ſubibant, & auerſi ſubiiciebant faces. Congerebantur mox thura, & odoramenta, vaſa plena oleo in ignem mittebantur, tanquam ſacrificaretur inferis. Cum igne in cinerem cadauer redactum eſſet, flammaque quieuerat, cineres vino lauabantur: ſacerdos oſſa colligebat, & in oſſuarium, hoc eſt, repoſitorium oſſium referebat. Idem funeris ſocios aqua pura purgabat ramuſculo oleagino prompta, dicebatque, Ilicet, hoc eſt, ire licet. Iidem vale dicebatur poſt tumuli peracta ſolennia. *Hoſtilis ſepulchri*] Tanta eſt hominibus inſita ſepulchri cura. Etiam ſi Maro dicat, iacturam ſepulchri eſſe facilem. Sepulchrum ait Seruius, quaſi ſeorſum à pulchro. Donatus, quod ſine re pulchra ſit. Appellatione autem eius omnis ſepulturæ locus continetur.

Non tecum vt quondam pugnauit Iazigis ardor,
Pannonicamq; acri turbauit Marte Vianam,
Non, inquam, monſtra, aut ſæua de tigride nati,
Non Lapythum turba, & diuulſas Monychus alnos
Miratus torquere Pholum, & cratere minantem,
Sed Boiis creti Cæſar, qui cis vada Rheni
Hercyniæ in medio poſuere cubilia ſyluæ.
Gens armis atauiſque potens, vnde eſt genus alto
Principio exortum, quod nunc gemit ægra Caſurgis.
Atq; vtinam imbelles forſam fera claſsica Martis
Fugiſſent pauidi præformidanda mariti.
Sæuire vlterius defuncta in corpora tantum
Dedecet Imperium, triſtes mors obruat æſtus
Irarum, deturq; æterna exanguibus vrna.

Pannonicam Vianam] Auſtriacam Viennam. Eſt enim ſuperioris Pannoniæ metropolis clariſſima, cuius laudes Silius non tacuit. *Non monſtra*] De monſtris & cauſis eorum lege noſtrum Albertum in lib. de animalibus, & Auguſtinum lib. Ciuitatis Dei decimoſexto. Quæ præter naturam fiunt monſtra dicuntur, vt pedibus ingrediens anguis, aut cum quatuor alis volucris, aut cum bruti capite natus infans, vel ſi iecur in coquendo diſtabuit. A monendo factum nomen, vt Ælio Striloni placet, quaſi moneſtrum, quod monſtret futurum, & moneat Deorum voluntatem. Conſentit Aſinius Capito, Pompeiuſque. Cur autem monſtra non viuant, cauſam refert Alexander Aphrod. in Problematis. *Sæua de tigride nati*] Specie adagiali profertur. *Non Lapythum turba*] Originem horum ſuperius proſecuti ſumus. *Et cratere minantem*] Alluſum ad cadum vini præſtantiſſimi, quod Herculi hoſpiti Pholus deptomſit, vt diximus. *Sed Boiis creti*] A Boiis Boiemos deriuatos dicit, vt ſuperius quoque, & nos authorem indicauimus. *Aegra Caſurgis*] Mœſta Braga. *Atq; vtinam imbelles*] Scilicet fuiſſent. Laudat ſuos à fortitudine, & latenter captat beneuolentiam à Cæſare. Nam lætis auribus audimus, cum dicimur fortes viciſſe.

Finierat, cui contra orſus ſic talia Cæſar
Permotus lachrymis, Neq; (ait) ſolamine tempus

Hoc eget, occubuere viri, quæ gloria maior
Supremam egregiis vitam quam claudere factis?
Quos pot ui iuui, poſt belli incendia cunctis
Ad patriam remeare datum, miſereſcimus vltro.
Iam veſtrum, quos nunc tanta eſt ſi cura cremandi,
Corporaq; in tumulis componere aduſta ſupremis
Ite pium genus, atq; animas diſſoluite curis
Extremi ▪ffatu, & lachrymis decorate ſepultos.
Dixerat. Illa oculos tollens ad ſydera, ita inquit:
Iuppiter omnipotens, Regum cui ſumma poteſtas,
Et tu quem intueor luſtrans opera omnia Phœbe,
(Namq;, vt es, antiqui credebant te quoque numen)
Audite hæc ſantem, tanto pro munere grates
Reddite vos: neque enim exiguam de Cæſare clemens
Poſcit opem, officium, paruoque rependier eſt ſas.
Dii dent magna tibi, Cetiumque vehare per altum
Victor, & Euganeo ſrænantia vincula ponto
Coniicias, votiſque Deus poſt ſata vocere.
Sic ait, inde omnes redeunt reſponſa ſerentes.

Adpatriam remeare datum] Hoc eſt, conceſſum à me. Mira fuit Cæſaris & Clementia & liberalitas. Omnes enim quicunque ex ea pugna ſuperſtites fuerunt, incolumes, elargito etiam viatico, abire permiſit.

Ite pium genus] Vel ad ſexus naturam referri poteſt: vel ad officium præſens, quod magis placet. Oſtendimus enim paulo ante, maxime pios eos habitos, qui mortuorum ſepulturam curaſſent. *Diſſoluite curis*] Hoc reſpicit, quod dixerat ſupra, more priſcorum, *His animas exoluere terris Errant quæ circum littus*, &c. *Extremo affatu*] Scilicet vale, vt notum eſt, & iam declarauimus. *Regum cui ſumma poteſtas*] Quoniam, vt dixi alias, Reges ſub Ioue naſci creduntur.

Te quoque numen] Plinius vbi de Sole loquitur, videtur ambigere, vtrum aliud ſit numen, alius Deus præter Solem. In ortu multæ non ſolum gentes adorant, ſed etiam, vt idem tradit, Elephantes flectentes ſeſe orientem ſalutant. Hunc etiam Æthiopes colebant, cui menſam omnibus eduliorum generibus refertam ponebant. Mane cum nihil inuenirent, Solis numen iis cibariis veſci arbitrabantur. Locus Heliotrapeꝫa eſt appellatus, hoc eſt menſa Solis: ad quam perueniſſe Apollonium, tradit diuus Hieronymus in prologo veteris Inſtrumenti: quod apud Philoſtratum, qui Apollonii vitam ſcripſit, ipſe adhuc non comperi. Meminit huius menſæ Poeta infra, & nos ibi latius dictabimus. Sed & ad finem Tertii Mela. De qua ſumptum Adagium, de ſumptuoſo ac lautiſſimo conuiuio, quod explicat Eraſmus in Chiliadibus. *Cetiumque vehare per altum*] Montem, qui nauigantibus Viennam ad ſiniſtram Danubii ripam, magno longoque dorſo occurrit, patria lingua *Kalenberg*, hoc eſt, Caluus mons dicitur. Fabella cuiuſdam ridiculi olim illic parochi, celebris, & Baccho famoſus. *Euganeo Ponto*] Adriatico, hoc eſt, Veneto, ab Euganeis populis, vnde Veneti habuiſſe originem dicuntur, authore Liuio, in principio primi ab vrbe condit. Cato in Originibus ſcribit, Venetis cunctis primam originem Phaetonteam eſſe, quæ Græcis, inquit, occaſionem mentiendi dedit de Phaetonte & Eridano. Poſterius mixta iis nobilis ſtirps Troiana, à quibus Patauium ſuo conditore inclytum. Idem fere ſcribit C. Sempronius de Italiæ diuiſione. Seruii opinio reiecta eſt, quam refert ſuper hoc verſu primi Æneid. *Illyricos penetrare ſinus*. Copioſius Sabellicus.

Iam Sol heſperia vultum detexerat vnda,
Luſtrabatque polum, & tenebras demiſerat orco.
Tunc ſubito cunctæ exanimes, vt adire poteſtas
Conceſſa eſt, per plana ruunt, monteſq; per altos
Fœda vbi ſunt loca cæde virum, miſerabile, quæque
Ad certamen eunt lachrymarum, fletibus aura
Rumpitur, & ſyluæ mæſto languore reclamant.
Vt nemus horrificum, & lucos ſubiere cruentos,
Triſtia Phœbeas creſcunt lamenta per vmbras.
Qualia ad incerti lugentia flumina Nili
Frugiferum quærens Mareotica Coptos Oſirim
Fundit, & ariſono querulum quatit aera ſiſtro,
Funera procidua ſpectant, truncoſq; per artus,
Diſſectaſque ibant gentes, tabemq;, cruoremq;
Hæ mundant lachrymis, hæ per præcordia lapſum
Pilum adimunt, vulnuſq; lauant in flumine, & vngunt.
Luctus vbique ingens, liuentiaque ora cruentant
Vnguibus inſanæ matres: ſic prima reperti
Conqueſta Ocypetis non debita funera nati,
Heu vitæ pars magna mea, tu ne ille Phileuros

Phœbeas per vmbras] Quoniam, vt dixi, Phœbi mons erat, vbi certatum fuit. *Qualia ad incerti lugentia flumina Nili*] Id eſt, adhuc non reperti. Et referas ad ortum quem antiqui incertum prodidere. De quo pluribus lib. octauo Poeta, & ibidem nos quoque haud relatu indigna adnotauimus: quibus adde id quod Albertus in lib. Meteororum ſecundo ſcribit, videlicet, quod Nilos currit de ſub monte qui vocatur Gnris: non tamen oritur in ipſo: quia ſicut dicitur in Coſmographia, in exordio ſuo Nilus de ſecretoribus

Quem

Quem ſuper ipſa cubo? ſunt hæ tua cumina, quæ nunc
Componit miſeranda parens? quo vulnus hiatu
Panditur? en meritum quod caneſcentibus annis
Expecto, en fili miſera ſolatia matris.
Quid queror infælix? tantum ne interritus hoſtis
Perpetrare nefas auſus? quo perfidus ille
Hinc abiit? redeat, meque is quoque trudat ad vmbras.
Sed quid ego? o nimium, nimiumque oblite parentis,
Iam ſalue, atque vale, dixit: flammiſque peremptum
Impoſuit buſtum exequialibus, ipſaque velox,
(Proh pietas & amor) comitem ſe funeris atri
Coniecit flammæ, fatumque ſub ignibus hauſit,
Et miſera in cineres euanuit vſta ſupremos.

tioribus prodit. Dixit autem *lugentia flumina*, propter ſacra Oſiridi ab vxore conſtituta, in quibus ſacerdotes Iſidis, vt Lactantius retulit, deglabrato, hoc eſt, raſo corpore, ſolebant pectora tundere, & lamentari, ad exemplum Iſidis, quæ Oſirim quæreret, à Typhone fratre & Titanis interfectum, & viginti ſex partibus perfractum. Inde apud Lucanum, *Nunquam ſatis quæſitus Oſiris*. *Frugiferum Oſirim*] Papinius. *Seu te roſeum Titana vocari Gentis Achæmeniæ ritu, ſeu præſtat Oſirim Frugiferum, ſeu Perſei ſub rupibus antri Indignata ſequi torquentem cornua Mithram.* Siquidem Oſiris, vt Diodorus author eſt, apud Ægyptios, vt & alibi retuliſſe me puto, Sol eſt exiſtimatus, qui & Titan & Mithra. A quibus & Luna ſub nomine Iſidis adorata eſt, inuentrixque habita tritici & olei, quæ prius ferunt inculta inter alias herbas deli tuiſſe. Oſiris autem aratri ferebatur inuentor, eumque in Georg. probat Seruius à Marone ſubindicatum hoc hemiſtichio, *Vncique puer monſtrator aratri*. Et Martianus quoque idipſum videtur voluiſſe, quod clarius aliquanto explicauit etiam ſeptima primi Tibullus, *Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris, Et teneram ferro ſollicitauit humum, Primus inexperta commiſit ſemina terræ, Pomaq; non notis legit ab arboribus. Hic docuit teneram palis adiungere vitem, Hic viridē dura cadere falce comam*, &c. Scribit Athenienſis Athenagoras Chriſtianus Philoſophus, acceptum Oſirim pro ipſa frumenti ſemente: & Euſtathius in Dionyſium Poetam, refert Tauros populos ab animali quadrupede tauro cognominatos: propterea, quod ibi iunctis bobus Oſiris terram arauerit. Habes igitur nunc cur Poetis *Frugifer* dicitur. Fruges autem commune nomen eſt omnium, quæ terra gignit, quæque in alimonia in verti poſſunt, vt iuris ciuilis author Iulianus interpretatur: eorum damnata ſententia, qui cuncta quibus homo veſcitur, ita vocari putabant. Nam carnes, aut aues, aut feras, aut denique poma fruges haud recte dici. Sed in Pomis Iuliano conſenſus eruditorum non accedit. Nam Plinius indicem dedit de arboribus frugiferis. Pomum vero, vt obiter id referam, generale quoque nomen eſt omnium fructuum, qui ex arboribus eſui apti proueniunt. Dictum Varroni, quaſi potamum, quod in eius iuſitione potu, id eſt aquatione indiget. *Mareotica Coptos*] id eſt Ægyptia. Eſt enim Mareotes lacus, qui & Aracores dicitur, prope Alexandriam, quæ in Ægypto condita eſt. Coptos ciuitas Ægypti, cuius meminit Plinius libro ſexto, vbi totum curſum ab Ægypto in Indiam exponit; item Solinus in Indico itinerario. Strabo quoque & Papinius in Syluis. Apud hanc proditum eſt, hirundines aggeres ædificare. *Truncoſque per artus*] Hoc eſt, mutilus. Truncus ramus arboris aliquando dicitur: aliquando corpus amputatum à capite, vt apud Maronem in ſecundo, *iacet ingens littore truncus, Auulſumque humeris caput, & ſine nomine corpus*. Truncum demum vocamus omne quod eſt mutilum, vt in hoc loco.

Imbelles ſileant Indi, nec Thracia iactet
Vxores quæ ſe, quondam (ſi credimus) vna
Coniugis extremo morientis in igne cremabant,

Imbelles ſileant Indi, nec Thracia iactet Vxores] In quas partes Indiæ politia diſtributa fuerit, multis tradunt Diodorus Siculus tertio Bibliothecæ. nam non pauculi illi qui circumferuntur ſunt omnes Diodori libri: quadraginta enim ſcripſit, vt ipſe præfatus eſt, volumina perpetuæ hiſtoriæ, & operi ipſi Bibliothecæ nomen eſſe voluit, & Strabo libro quinto decimo. Arrianus miratur vnde didicerit Megaſthenes Indicas gentes centum ac viginti duas eſſe. Plinius & Solinus inter Indorum exercitia & mores referunt. Multæ vxores in eiuſdem viri coeunt matrimonium: & cum maritus deceſſerit, apud grauiſſimos iudices ſuam quæque de meritis agunt cauſam: & quæ officioſior cæteris ſententia vicerit iudicantium, hoc palmæ refert præmium; vt arbitratu ſuo aſcendat rogum coniugis, & ſupremis eius ſemetipſam det inferias: cæteræ nota viuunt. Cauſam huius non tamen ſatis probabilē tradit Strabo libro iam citato. Propertius huius legis libro tertio meminit, Cicero in Tuſc. Quæſtionibus, Val. Maximus in principio ſecundi, Euſebius ſexto Præparationis, & diuus Hieronymus primo aduerſus Iouinianum. Propertii verſus recitat Camers in Enarrationibus Solinianis. De Threſſis autem fœminis in ſecundo Mela. Ne fœminis quidem, inquit, ſegnis eſt animus ſuper mortuorum virorum corpora interfici, ſimulq; ſepeliri votum eximium habent, &c. Item Solinus cap. decimo quinto de eiſdem ſic ait, Quæ fœminæ tenaces ſunt pudicitiæ, defunctorum inſiliunt coniugum rogos: & quod maxime inſigne ducunt caſtitatis, præcipites in flammas eunt. Herodotus hunc morem deſcribēs, Singuli, inquit, vxores habent: quorum vbi quis deceſſit, diſceptatio magna fit inter vxores, acri amicorum circa hanc rem ſtudio, quænam dilecta fuerit à marito præcipue. Quæ talis iudicata eſt, & hunc honorem adepta, ea à viris ac mulieribus exornata, ad tumulum à ſuo propinquiſſimo mactatur, vnaque cum viro humatur: cæteris vxoribus id ſibi pro ingenti calamitate ducentibus. Nunc tam tepidus vxorum erga maritos amor, vt ſi permutatio detur, *Morte viri, cupiant animam ſeruare catellæ*. *Morientis*] Pro mortui.

Parte alia ſtridens furiata mente vagatur
Euulſis Melitæa comis,& pectora tundens,
Dilectum Rhodomanta vocat,quem in puluere merſum
Vt vidit,fugere oculi,lachrymaſque repreſsit
Ipſe dolor,clauſaque diu cum voce remanſit:
Sic tandem exanimis rupto ſermone profatur,
Siccine te video coniunx? me ſiccine ſolam
Liquiſti tedæ,thalamique oblite iugalis?
Quis te pugnandi furor, aut quæ turgia tanti
Eripuere mihi? quid habes? certe aſpera votis
Inuidit fortuna meis,nunc ceſpite viuo
Nudus,in externa miſerum tumulabere terra.
Dicebam,quid bella petis? quid in arma,doloſq;
Progrederis Martis? dextramque Erneſtida tentas?
Diues habes regnum,cur ſceptra aliena laceſsis,
Armigerumque genus? proh mens præſaga malorum
Spreuiſti, at ſaltem ſors me tecum vna tuliſſet,
Me miſeram,haud tantum coniunx tua fata dolerem,
Nunc quid agam infælix? viuamne? an manibus atris
Inſerar? atque vno miſeranda cremabor in igne?
O thalami fax læta mei, quid demoror vmbras
Amplius errantes,funeſta hæc littora circum?
Dixit,& ingentes lignorum extruxit aceruos,
Impoſuitque virum ſuper,exequiaſque peregit,
Multa querens, maneſque imos,& numina olympi
Inuocat ad funus,ſupremaque munera buſti.
Quaque ſuum molitur opus,ſecat illa bipenni
Annoſam fagum,& gaudentem morte cupreſſum.
Et vos o tiliæ,& tu Berecynthia pinus,
Et montana abies flammas iuuiſtis,& ipſæ
Triſte miniſterium:nemus alto à culmine cæſum
Corruit,& ſtrepitu ſyluarum antrum omne remugit.
Stabant erecti tumuli,denſaque per auras
Vndabant flammæ,fumuſque ad nubila teter
Voluitur,atque altos operit caligine montes.

Lachrymaſque repreſsit] Pro retrudit,repone repreſſit, vt habet emendatior liber. Id autem quod dicit,ex vehementia affectus ſupra vires aſcendentis ſtuporis proximi accidit, vt Phyſici docent, *Ceſpite viuo*] Ideo dicit, *viuo*, quia ſuperius quoque dixerat, *Nullo proſciſſa eſt vomere tellus*. Ceſpes dicitur terra cum propria herba auulſa, vt ſcribit Seruius in expoſitione Maroniani illius carminis. *Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen.*

Miſerum] Interiectiua particula eſt, vt illud Maronis, *Nambus, infandum, amiſſis vnius ob iram. Dextramque Erneſtida tentas*] Id eſt, Maximilianum, ab auo Erneſto ſumpto patronymico. Hic Erneſtus ex vxore Alexii potentiſſimi Moſſouiæ Ducis filia, genuit Fridericum Auguſtum: qui Maximiliani. *Proh mens præſaga malorum*] Per interiectionem poſita ſunt. Proh enim aliquando ſic ponitur, Maro, *Proh ſi remeaſſet ad vrbem. Sors me tecum vna tuliſſet*] Hoc eſt fatalis neceſſitas. Interdum pro fortuna ac facultate domeſtica. Horatius ad Ariſtium, *Lætus ſorte tua viuas ſapienter Ariſti.* & item, *Cui placet alterius ſua nimirum eſt odio ſors.* Et interdum ſumma cui aliquid extrinſecus acquiritur, ſors dicitur. Plinius in Præfatione, Obnoxii profecto animi, & infelicis ingenii eſt, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere: cum præſertim ſors fiat ex vſura.

Secat illa bipenni] Quid ſit bipennis, & vnde compoſitum, docet Quintilianus libro primo. Politianus adiectiue protulit in Ruſtico, *Et quercum annoſam ferro obturbare bipenni. Annoſam fagum*] Quia in multos durat annos.

Gaudentem morte cupreſſum] Inde feralis dicta, vt ſupra ſatis iam expoſitum fuit. *Et vos o tiliæ*] Lege Maronis Interpretes ſuper illo verſu ſecundi Georgicor. *Nec tiliæ leues. Et tu Berecynthia pinus*] Id eſt, Cibeleia, iuxta illud de pinu, Poma ſumus Cybeles. Berecynthia à monte Berecyntho in Phrygia, in qua ſub nomine Veſtę, & deæ Phrygiæ magnæ colebatur. Pinus Cybele cui dicata, refert Ouidius, vt alibi indicauimus. *Triſte miniſterium*] Nempe triſte ſepeliendi officium.

Parte alia exanimem lugens pia Doris Agartem,
Congeſtæ imponit ſyluæ: Paſithea reuulſis
Abſtergit Pallantha comis: tu membra Boopi
Veſtigas Lydæ,crebri quam triſte per auram
Reſpondent gemitus,repetitaque murmura vocum.
Collidunt valles,& rupe gemiſcit Apollo,
Lunaque,& aereis reclamat ab Alpibus horror.

Non ſecus Argia mæſtis cum venit ab Argis
Coniugis ad funus,cui ſe comes vna ſepulchri
Præſtitit Antigone,nec tot languoribus ægra
Euadne conqueſta virum,cum Martis iniqui
Oedipodionios acuit violentia fratres:

Syluæ] Pyræ, rogo, totum pro parte. *Gemiſcit Apollo*] Id eſt, nemus, mons Apollinis. *Lunaque*] Sylua Lunæ. *Non ſecus Argia*] Vxor Polynicis, cuius lamentationem ſuper cadauere mariti multis verbis Statius libro Thebaidos vltimo proſequitur. *Cui ſe comes vna ſepulchri Præſtitit Antigone*] Hæc dum Polynicem fratrem defunctum furtim noctu ſepelire molitur, adiuuante Argia, fuit deprehenſa à cuſtodibus Creontis: qui edicto vetuerat cadauera Græcorum ſepeliri, & pœnam mortem addiderat præuaricatori, vnde ait ipſe apud

apud Statium, *aut necefacta luet.* Iuſſu itaque Creontis iugulatur Antigone. *Euadne*] Vxor fuit Capanei, &, Martis filia credita. hæc, vt apud eundem Statium legimus, ſe in rogum mariti proiecit. Quod & Ouidius teſtatur hoc carmine, *Accipe me Capanes, cineres miſcebimus inquit. Oedipodionios fratres*] Eteoclem, & Polynicem: quorum bellum ſcripſit Ponticus, ſcripſit & Statius. Id geſtum eſt tanto odio, vt ſemet mutuis vulneribus confoderint, & alter ſuper alterum morihundus corruerit: quorum impias & truces animas ita execratur Statius in vndecimo, *Ite truces animæ, funeſtaque tartara letho Polluite, & cunctas erebi conſumite pœnas.*

Vt pia priſcorum complerunt funera ritu,
Collectus cinis eſt, & adhuc feruente fauilla
Contumulatur humi: ſaxiſque ſepulchra notantur
Inſcriptis, ne forte rudi ſultaret aratro,
Aut ſcrobibus ductis, confunderet incola manes.
Iam nox ſiderĕum fuſcis inuoluerat alis
Atra diem, rurſuſque polo ſplendebat Eoo
Clara dies, Titanq; bona face candidus ibat
Littore ab Oceani, cum ſic Melithæa profatur.
Maxima pars acta eſt, requiemq;, locumq; priorum
Vmbris reddidimus, materq; amplectitur illas,
Communiſque parens, cunctis via panditur æqua
Exitii, finiſque fuit, mors omnibus vna eſt.
Quid querimur? ſedate animos, pietatis honore
Laudanda remeamus ait, reddantur in vrbe
Manibus inferia, & primum nigrantia auerni
Luſtratæ biſſena boum mactabimus ara,
Tunc tuga nec ſacris Orci Regina vacabit.
Dixerat: aſſenſere omnes, clauſiſque ſepulchris
Conſilio abſcedunt mæſto, patriamque reuiſunt.

Priſcorum ritu] Quem paulo ante recitauimus. *Confunderet incola Manes*] Id eſt cineres. vnde etiam vmbris pœna inferri poſſet, cum carerent ſepultura. Credebant enim errare, nec quietem habere. Lucanus, *vmbraque erraret Craſſus inulta.* Secundum hoc & illud ſupra dixit, *Animaſque exoluere terris Errant qua circum littus, poſcuntque quietem. Communiſque parens*] Ouidius, Lucretius in ſecundo, vbi de tellure loquitur, ſubdit, *Et noſtri genitrix hæc dicta eſt corporis vna.* Itē, *magna parens terra eſt, lapides in corpore terra Oſſa reor dici.* Audi & Plinium, cuius ſententiam Poeta breuiter expreſſit. Sequitur terra, inquit, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cœlum Dei, quæ nos naſcentes excipit, natos alit, ſemelque editos ſuſtinet ſemper, nouiſſime complexa gremio, iam à reliqua natura abdicatos, tum maxime, vt mater operiens, nullo magis ſacramento, quam quo nos ſacros facit: etiam monimenta ac titulos gerens, nomenque prorogans noſtrum & memoriam extendens contra breuitatem æui: cuius numen vltimum iam nullis imprecamur irati graue, tanquam neſciamus hanc eſſe ſolam, quæ nunquam iraſcatur homini. Porro quod Plinius velit his verbis, nullo magis ſacramento, quam quo nos ſacros facit, ſuperius expoſitum eſt. Ob hæc, tum plurima alia beneficia tellurem Deam eſſe, pro deaque coli oportere, ſtatuit vana gentilitas. Lege Plinium in ſecundo, Senecam tertio Naturalium Quæſtionum, diuum Ambroſium tertio Hexameron, Lucretium lib. ſupra citato. *Cunctis via panditur aqua*] Hoc enim habet inter cætera iuſtitiæ ſuæ natura præcipuum, quod cum ad exitum ventum eſt, omnes in æquo ſumus. autor Seneca, &, vt ait Propertius, *Lydus Dulychio nil diſtat Crœſus ab Iro, Conſule cum Mario capte Iugurtha ſedes.* Brachamanæ philoſophi mortem vitam putandam eſſe aiunt, & quaſi quendam in[illegible] hominum conceptum: mortem vero natiuitatem ad veram illam & felicem vitam iis, qui recte philoſophati ſunt. Idcirco eos multa exercitatione vti ad mortis præparationem, nihilque eorum, quæ hominibus accidere dicuntur, bonum eſſe, vel malum. Hæc & plura Strabo libro Geographiæ decimo quinto. Ne mireris ergo, ſi regius Propheta, mortis terrorem mire extenuans, leuibus verbis, dum ait, *Ego dormiui, & ſomnum cepi, & exurrexi, curet nobis mortem reddere amabiliſſimam, nedum contemptiſſimam,* vt in qua, ſicut in dulci quiete ſomni nobis indubitata, & melior exurrectio, & vigilia promittatur. Quis enim non eſt certiſſimus de expergefactione, ſeu euigilatione, qui dulci ſomno quieſcit & non moritur? At hic dicit, ſe non mortuum, ſed dormiuiſſe: ideo euigilaſſe. Atque ſicut ſomnus vtilis & neceſſarius eſt, ad meliorem virium inſtaurationem, vt Ambroſius in hymno. Artus feſſos, vt ſomnus eleuet, & Prudentius: Ita mors vtilis, & nunc inſtituta ad meliorem vitam parandam. Itaque in morte, vt ſanctorum quidam admonet, non tam ipſa mors, quam certiſſima vita, & reſurrectio conſideranda eſt his qui ſunt in Chriſto, vt ſtet illud Iohannis Euangeliſtæ, cap. octauo, *Qui ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.* Quomodo non videbit? nonne non ſentiet? non morietur? Non vtique, ſed videbit ſolummodo ſomnum, & intentus oculis fidei, in reſurrectionem per mortem ita labetur, vt ne videat quidem mortem. hoc autem, vt idem docet, præſtat fides variis paſſionibus exercitata, vt ſcilicet mors pro ſomno pacis accepterit, iuxta Pſalmographum, *In pace ſimul requieſcam, & dormiam:* Incredulis dira & dura vexatio, in qua ceu peſſima, nempe, pauore, horrore, turbatione confuſiſſima, non eſt quieſcere & dormire. Sed iuxta eundem Pſalmographum, *Virum iniuſtum mala capient in interitu.* & iterum, *Mors peccatorum peſſima. Inferiæ*] Sacrificia, quæ inferis ſoluuntur. Maro, *Viuentes rapit inferias quos immolet vmbris.* De inferis ſecundum gentiles plura Macrobius in primum Somnii Scipionis, Varios autem ſacrificandi ritus paſſim Poetarum interpretes explicant. Verum ſi ſcire cupis, quo ſacrificio defunctorum noſtrorum animæ proſequendæ ſint, ſcito præcipuum eſſe, & omnium

gratiſſimum Deo orationem,tum in proximum charitatis officia, quæ beatus Damaſcenus ſingulari ſermone proſecutus eſt,ab Oecolampadio,quem impii proſequuntur,vel Dei potius filium,nempe veritatem, Romanis donatus auribus. *Et primum*] ſcilicet, cum in patria erimus. *Biſſena iuga*]Id eſt duodena,vt ita dicã,boum paria.nam iugum pro binis ſimul iunctis etiam accipitur.Legimus enim, iugum palumbarum,iugum turturum dici,id eſt,binas palumbas,binas turtures:& à iugo boum deducitur, cui bini alligantur. *Orci regina*] Hecate,Proſerpina:quæ etiam Iuno appellatur. Lactantius ait,Pythagoram duo hemiſphæria ſtatuiſſe,è quibus ſuperum Ioui, inferum Didi,atque Proſerpinæ tribuit. De quo Claudianus in principio Raptos. Papinius,Iouem profundum Plutonem,profundam Cererem Proſerpinam dixit,quam Maro,infernam Iunonem.

Interea quærens bellis imponere finem
Iuppiter,atque alio moliri fœdere mundum,
Arcadium alloquitur natum,dein talia mandat,
I nate,& cœlo ſumptis delabere pennis,
Pergeque in Arctoam ſedem,regnumque potentis
Auſtriadæ prohibeque,domum victricia nondum
Signa vehat:ſunt curæ aliæ ſupereſtque laborum
Finis,& ipſe adero,nec Cæſar proroget vltra
Diuorum auſpicium,mecum Copſtenta bello
Mœnia deuincet,ſummam hanc effare:ſilet que
Iuppiter his dictis. mox ſe Cyllenius alis
Flectit ad Aethiopum ſedes,gentemque beatam
(Celſa Iouis quoniam tunc regia ſtabat ad Auſtrum)
Perſeumque polum tangentem vertice Atlanta
Nubifero inuiſit,dilectaque regna Deorum.

Interea quærens] Iupiter in propoſito manet,vt tandem bello Norico finis imponatur, ſed qui fidem ac iuſiurandum,quod frangere Dii ipſi timent,ruperunt,vult vt puniantur.Hinc ſumpta occaſione deſcribit obſidionem & expugnationem oppidi *Kuffſtein.* *Flectit ad Aethiopum ſedes*] Cauſam ipſe parenthesi incluſit.Videtur autem mihi mores Regum notare,ac magnorum Principum,qui propter varias regiones,vno in loco eſſe ſemper non poſſunt. *Perſeumq́ polum*] Per quem volauit Perſeus, rediens cum capite Meduſæ. *Dilectaq́ regna Deorum*] Æthyopes in multarum gentium nomina diuiduntur. Cæterũ quæ hic ſcribit , de Macrobiis intelliguntur,qui ſunt vltra Meroen ſuper exortum Solis. Latine longæui dicuntur. Dimidio enim eorum potentior quam noſtra vita eſt, Hi Macrobii iuſtitiam colunt,amant æquitatem,plurimum valent robore,præcipua decori pulchritudine, ornantur ære. Auro vincula faciũt noxiorum. Locus apud eos eſt Heliutrapezã,opiparis epulis ſemper refertus,quibus indiſcrete omnes veſcuntur. Nam & diuinitus eas augeri ferunt Hæc ex Solino. Cætera multis verbis proſequitur Herodotus in Thalia:cuius de Solis mẽſa verba adſcribã. Solis,inquit,menſa talis eſſe memoratur:Eſt in ſuburbaño pratũ omniũ quadrupedũ aſſa refertũ carne,quã per noctẽ ſinguli ciuiũ magiſtratus properant ponere. Ad eamq́; vbi illuxit,cuilibet epulatum licet accedere. Hæc ipſa terra reddi aſſidue,indigenę aiũt. Et mẽſa quidẽ,quę Solis vocatur,talis eſſe fertur.

Nam fama eſt illas aliquando inuiſere terras
Cœlicolas,Soliſque epulo diſcumbere magnum
Sæpe Iouem,amotiſque illuc deſcendere curis.
Nulla etenim gens eſt felicior,inuida plorat
Conculcata fames auri fraudeſque doluſq́;
Nullus ibi,nulla ambitio,nec triſtis honorum
Cura,nec aurati diues fortuna ſepulchri,
Nulla ſuperſtitio,Diuos tantum igne per aras
Fragranteis & thure colunt.ſpectatur vbique
Relligioſa fides Superum,qua Iupiter æquus
Dicitur Aethiopum caſtis diſcumbere menſis.

Inuida plorat Conculcata fames auri] Eſſet vtinam Chriſtianorũ mos hodie:eſſet profecto,ſi epiſcopi,non deſiſterent cum Chryſoſtomo aduerſus pecuniarum ſtudiũ clamare. Eæ namq́; ſunt omniũ malorũ cauſæ. Quo vitio, vt careant, maxime refert paſtores, qui non modo (ſi auari ſint) exemplo,ſed & autoritate:deinde , quod extremum eſt malorũ,verbo nocent ſubiectis, dũ aliud nec docent , nec doceri ſinunt, niſi quod quæſitũ vel auget, vel ſeruat. Quanto quis enim maiori dignitate fungitur, tanto vita & morib. ſanctiorib. præditus eſſe debet. huius ratio euidens: quod tunc obſeruantior æqui fit populus,nec ferre vetat,quũ viderit ipſum autorẽ parere ſibi, *cõponitur orbis regis ad exemplũ:nec ſic inflectere ſenſus Humanos edicta valẽt,quã vita regẽtis.Mobile mutatur ſemper cũ Principe vulgus. Fraudeſque doluſq́, Nullus*] Quod equidẽ nõ miror. Nam vt Ouid.canit,de opibus ſcil. & auro&argento,*ortũ Omne nefas:fugere pudor,verumq́, fideſq́,,In quorũ ſubiere locum fraudeſq́,,doliq́,, Inſidiaq́,,& vis,& amor ſceleratus habendi* Tolle cauſam,certe & effectũ tuliſti. cauſa autem & radix auaritiæ eſt diffidentia,ſeu fœda incredulitas,quod in Domino non confidimus.Fœdiſſimũ ſane incredulitatis genus eſt,non tantũ Deo confidere,quod corpus alere poſſit,& velit, qui volucres cœli paſcit,fœnũ agri veſtit.Igitur cum Deus præceperit præcepto primo, vt non habeatur alienus Deus, hoc eſt vt in nihil aliud confidatur, ipſeque ſolus in omni neceſſitate inuocetur: patet,auaritiam eſſe idolorum ſeruitutem:quæ facit,vt Dominum non inuocent, nec ei credant:credant autem & inuocent potius aurum,*Nulla ambitio*]Immoderata bonorum & laudis cupiditas. Et licet ipſa vitium ſit ambitio,frequenter tamen cauſa virtutum eſt,vt ait Quintilianus. *Triſtis cura*] Ab effectu. Medici præcipiunt curas graues eſſe tollendas ac fugiendas,hilariterq́; viuendum iis,qui ſeniũ & intempeſtiuam canicię arcere volunt,ac diu viuere. *Honorum*] Dignitatis,ſplendoris,magiſtratus.vnde cõſulatus & prætura honores dicũtur,& ius honorariũ,ius prætoris,& curſus honorũ gradus dicitur,cum

honor

Digitized by Google

honor honori ſuccedit. *Aurati ſepulchri*] Fuere enim plurimi huius rei ſtudioſi, & Hebræi præcipue. Aurati autem, pro aurei poſuit, hoc eſt, pręcioſi valde, quo vocabulo & Catullus vſus eſt. *Nulla ſuperſtitio*] Nomen commune, vanumque ſignificat & damnatum religionis exceſſum, in multaque ſcinditur: qua de re pluribus Picus Iunior in quarto de rerum prænotione. Breuiter nos, ſicut decet Chriſtianos, oportet hoc ſcire, quod ſine fidei pietate omnia ſunt ſuperſtitioſa & damnabilia, adeo, vt nec Chriſtus, nec Deus ipſe vlli ſit ſalutaris, niſi per fidem habeatur. *Spectatur vbique Religioſa fides Superum, qua Iupiter aquus Cogitur*] Veriſſime hoc dicit, ſi ad noſtram retuleris legem, nempe Euangelicam, ſiquidem fides noſtra Deum cogit. Vnde non muto lectionem, etiamſi in emendatiore codice ſcriptum viderim, *dicitur* pro *cogitur*. Non nego tamen, ad Poetæ ſenſum ſatis apertũ, melius *dicetur*, legi. Carminum ſcriptores in religioſo, numeris obſecuti liquidam geminant, vt in relliquiis Maro, *Troas Relliquias Danaum*. & alibi, *perq́, domos & relligioſa Deorum templa*. Cæterum autore Nigidio, qui apud veteres nimis religioni & ſuperſtitioni ſeſe alligabat, religioſus dicebatur. A noſtris in bonam partem nunc religioſus ſumitur, vtpote qui apprime vacet religioni: de qua & eius origine multa in libris de rerum prænotione diſſeruit Picus. Sed breuiſſimo compendio, religio, id eſt Dei cultus aliud nihil eſt, quam gloria Dei, iuxta illud Rom. 1. *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis hominis*. Porro gloria Dei nihil aliud eſt, quam ei credere, in eum ſperare, eum diligere. Quia qui ei credit, veracem eum ducit, ac per hoc veritatem ei tribuit. Qui ſperat in eum, potentem & ſapientem & bonum arbitratur, vt à quo poſſit iuuari & ſaluari: ac per hoc ei potentiam, qua poſſit: ſapientiam, qua nouit: bonitatem, qua velit iuuare, tribuit. Hoc autem eſt vere Deum eſſe, vere Deum habere. Tunc mox amor ſequitur in eum, ſua ſponte, ſibi placens in tali Deo, ac pretioſiſſimam opinionem de eo concipiens. Qui autem non credit, mendacem facit: qui non ſperat, vel impotentem, vel neſcientem, vel nolentem facit, quæ ſunt horrenda: tum ſequi neceſſe eſt, contemptum. Ex quo deinde tranſlatu ad creaturam (cum neceſſe ſit humanum cor, credere, ſperare, diligere aliquid) ſidit vel in diuitias, vel fauorem, vel vires ſuas, vel alia quæcunque, vel in ſtultam opinionem, ſiue de vero, ſiue de falſo prædicatam. Vbi ſi quando (permittente Deo) ſenſerit ſolatium, toto corde & amore huc fertur. Et ſic potentia, bonitas, & omnia quæ ad gloriam Dei pertinent, ad ignominiam verſa ſunt, & tributa ei cui non debentur. Hæc quia e triuio non ſunt, adſcribere libuit.

His fatus à Maia veniens Cyllenius oris,
Euolat ad fines Lybicos totamque perarrat
Aegyptum, Memphimq́ ſacram, deinde oſtia Nili
Pronus adit magni, & lucentem nocte Canopum,
Nec mora, ſublimes alis prouectus ad auras
Tranſuolat, & Pontum, Cyprumq́, Rhodonq́ relinquẽs
Heſperios petiit fines, atq́ vltima regna
Nominis Auſonii, qui dum ſuper æthera vectus,
Reſpicit Oenotramq́ plagam, moreſque genuſque,
Vaſtataſq́ vrbes, conturataſq́ ruinas,
Indoluit, traxitq́ alto ſuſpiria corde.
Mox Amerinææ valles, colleſque Lyæi,
Atque Tridenti culpa apparent arua bilinguis.
Diues & Emporium, atque inter laudabilis Alpes
Bryxina, quiq́ Ateſis ſpumantis flumina potant,
Mænalioq́ alti luſtrantur numine montes,
Quorum viſceribus, ſpeluncisque eruta ab atris
Fertilis increſcit variis natura metallis.
Hic domus æterni ſtrepitus, fornacibus ingens
Argentum coquitur, feruentq́ incudibus æra.

His fatus à Maia] Volatus deſcribitur Mercurii ab Æthiopia Germaniam vſque. *Lucentem nocte Canopum*] Vel lucentem dixit, propter ſtellam, quæ item Canopus dicitur: eaque Ægyptii in nauigatione vtuntur, vt teſtatur Plinius. Vel propter vicinitatem Phari Inſulæ, quæ è regione Oſtiorum Nili erat: vnde nauigantib. ignis accenſo in turri lumine oſtendebatur. Sunt qui tradunt Canopus ſydus, ſortitum nomen à Canopo Inſula: quod primum in ea obſeruatum fuerit. Sunt quoque qui per b, non per p, Canobum ſcribant. *Heſperios petiit fines*] Hiſpanicos. ſunt enim, vt diximus, duæ Heſperiæ, de quibus Seruius in primo. *Nominis Auſonii*] Italici. Auſoniam Italiam appellauit. Auſon Vlyſſis & Calypſus filius, vt Pompeius refert. *Oenotramque plagam*] Eadem dicta eſt Oenotria. Vel ab οἴνου, id eſt vino, quod optimum in Italia naſcitur. Vel, vt Varro dicit, ab Oenotro Rege Sabinorum. Lege Seruium primo Æneidos. *Oenotrii coluere viri*. De Italiæ diuerſis nominibus habetur duodecimum caput Originum Catonis. Italiæ terminos paucis deſcribit Appianus in principio operis ſui, Ptolemæus cap. primo tertii, & ſexta Europæ tabula. Copioſe Strabo lib. quinto, & ſexto. Plinius lib. tertio. Maro, ſeptimo & decimo. Cæſar primo Commentariorum. Capella lib. ſexto ſparſim. Nemo, vt teſtatur Camers, Italus, nemo tam Græcorum, quam Latinorum Italiam intactam reliquit. Qui externi populi Italiam incoluerint, refert Ouidius quarto Faſtorum lib. Plura Dionyſius Halicarnaſſeus primo antiquitatum Romanorum. Alludit autem Poeta ad ſtrages Italiæ temporum ſuorum. *Mox Amerinææ*] Ab oppido Amerano: vnde malim ſcribere Ameranææ, *Colleſq́ Lyæi*] Tramenum oppidum ſignificat, vnde in Germaniam maxima vinorum vectura eſt. *Tridenti bilinguis*] Quia vtramq; linguam callent Italicam ſcil. & Germanicam. *Diues & Emporium*] Bolzanũ intelligit, nos *Botzen*. *Bryxina*] Ligurinus Bryxnoram ſcribit. *Manalio numine*] Mercurii, à Menalo monte Arcadiæ. *Quorum viſceribus*] Ænanam vallem ſignificat, *daſi Innthall*, vbi ingens omnium generum metallorum vis eruitur. *Eruta ab atris*] Quo pacto, & quibus authoribus metalla repetta ſunt, enucleat Lucretius

Tunc velut incertæ cum per diſpendia ſyluæ
Ignarus quo tendat iter, non nota viator
Errat, & dubio mentem verſatque, trahitque.
Sic Heroes erant: pars ad mandata Deorum
Declinant animos, fore & hæc ſuprema putabant
Munia bellorum: pars oratoribus vrbis
Prætentanda fides, & pace augenda ſequeſtra,
Parcendumque viris, quorum defecerat auſu
Phalſgraphidæ ad partes plebes ignara, videtur.
Fama etenim Helſatia gereret dum prælia Cæſar,
Et Martis furor, & belli increbreſceret æſtus,
Vndique & excitæ ruerent in funera gentes,
Hanc vrbem ſeruaſſe modum, neutramque ſecutam
Fortunam belli, pacem ſeruaſſe, fidemque
Iuratam Auſtriadæ donec dolus obruit vrbem
Byſpeichis, dedique altam vi compulit arcem.

Et pace augenda ſequeſtra] Id eſt, fides augenda interueniente pace ſcilicet, inter bellum præteritum & futurum: quaſi in pace futura ſit reponenda fides: tanquam apud illum, qui ſequeſter, id eſt, medius inter duos, qui illud de quo controuerſiam habent, apud illum depoſuerunt. Maro, *Biſſenos pepigere dies, & pace ſequeſtra*, id eſt, media, *Per ſyluas Teucri.* Dicitur autem ſequeſter, vt inquit Modeſtinus Iureconſultus, quod occurrenti & quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur. *Donec dolus*] Scilicet, militaris. Maro, *dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Apud Iureconſultos eſt dolus & bonus & malus. Vide ſi placet, quæ ſcripſi ſuper hoc verſu Reuchlinici Hennonis Ne forte ſenſit quid dolo ſubtraxerim.

Tempus erat quo læta feri per paſcua tauri
Bella mouent in amore pares, & cornua vibrant,
Cum viret omnis ager, cum ſe vernantibus ornant
Norica rura comis, renouat cum Daulias ales
Infandos queſtus, & Itym nemus omne reflectit.
Tunc ſexcenti equites, duro fidiſſima bello
Pectora, Byſpeichis iuſſu, per opaca feruntur
Noctis, & occulto fluuij ſe littore condunt.
Ille dolo inſtructus, veſtem ſimulauit, & arma
Militis Auſtriadæ paucisque equitatur ad vrbem.
Vt data libertas aditus, ſtrepit ære canoro
Hylus Hiphyanides, patefactiſque agmina portis
Introeunt populantque domos, mortemque minantur
Ciuibus: y tre... dant, plebeſque ruebat inermis
In pugnam neſcitque dolos, quiſve ingruat vrbi
Armatus miles, nunc Cæſaris arma videntur,
Nunc hoſtis: creſcit timor vndique, & vndique clamor.
Non ſecus in Libya Getulæ armenta leænæ
Cum nocte inuadunt tetra, ſeptiſque refractis
Incumbunt prædæ, timidum pecus horret, & anceps
An manus hoſtilis circum ſtabula alta pererret,
An paſtor, trepidatque intus neſcitque tueri
Se quoquam: at poſtquam fuluæ fremuere leænæ
Erumpit caulam, campoque immugit aperto
Turba boum & vacuam linquit victricibus aulam.
Sic Copſtenigenas, nunc huc, nunc diſtrahit illuc
Infandus timor, atque anceps fortuna malorum.
Vt patuere doli, factique apparuit autor,
Mutatique habitus, nullis mens pergere contra
(Nam ſignum excelſa dederat iam proditor arce
Penznauros) victoſque lares, vrbemque relinquunt.
Vt cum Sicanio, flammæ iaculantur ab antro
Fulmina vicini fugiunt Aetnæa coloni.
Tandem Byſpeiches tota iam victor in vrbe
Bis centum pedites, quos miſit Gallia geſos

Cum ſe vernantibus ornant Norica rura comis] Hæc lectio verior mihi videtur, quam ſi ſic legatur, cum ſe vernantia cingunt Norica culta comis, ad euitandum durum ſyllabarum ſimilem concurſum. *Daulias Ales*] Id eſt, Progne, quæ verſa eſt in Philomelam ſecundum Ouidium in Transformationib. & in epiſtola, Sapphus: quod & Græci nonnulli tradunt, & Probus Grammaticus in Bucol. Varro enim & noſtri omnes aiunt, Philomelam verſam eſſe in luſciniam, & Prognem matrem Itys in hirundinē.

Infandos queſtus] Scilicet, quod virum Tereum non potius interfecerit, quam Itym filium. Eundem Itylum appellat Catullus, *Qualia ſub denſis ramorum concinit vmbris Daulias abſumpti fata gemens Ityli.*

Penznauros] Qui inferius capite pœnam luit.

Vt cum Sicanio] De incendiis montis Ætnæ ſcripſere Lucretius, Maro, Ouidius, & Cornelius Seuerus. autor eſt Seneca, cuius petas epiſtolam ſeptuageſimam nonā. Veritatem ipſam

Præſidio iubet eſſe loci, & defendere muros.
Diſplicuit dolus ipſe Ioui, iurataque gentis
Fœdera nequicquam ſeruari exarſerat ira
Ingenti, Regemque alto ſtimularat ad arma.

duobus verſibus axplicat Claudianus primo de raptu Proſerpinæ libro, *Seu mare ſulphureis adductum per viſcera montis Oppreſſus igneſcit aquis, & pondera liberat.* Plura quoque Strabo de Ætna ſcripſit. *Bis centum pedites quos miſit Gallia geſos*] Diximus geſa genus teli Gallicum eſſe. Cæſar in commentariis autor eſt, geſos a Gallis viros ſtrenuos in re militari appellatos.

Interea ambigui Heros ſermonibus orſa
Prolatant variis, nec refirmantur in vna:
Pars pacem, pars bella volunt: vt perculit vndas
Carpathii nigra aura maris, nunc flumen in Auſtrum.
Nunc Boream verſus, Zephrive impellit ad oras.
Stat medio ratis acta freto, latere ardua Pontum
Inſtabilem, & roſtro ſpumantes reiicit vndas.
Sic diuerſi animi, Cæſar tamen omnia volens
Parendum eſt (inquit) Superis, Ioue præſide belli
Optemus finem, conſummatosq; labores
Marte ſub extremo, & magnis numeremus in actis.
Ergo agite heroes, Diis hæc poſcentibus arma
Maturemus ait. Sic fatus, Alaſtora miſit,
Deligat vt Marti populos, gentesq; pererret.
Nec mora, cum primum tanti primordia belli
Intellecta, ruunt iuueneſque, pateresq; viciſſim.
Armanturq; vrbes, primusq; Choraulas Atrides
Mœnibus eduxit reſplendens agmen Halais,
Hinc pedites centum fudit preclara metallo
Sbotia, & agricolas deſcripſit in arma maniplos,
Suſpendens altos calidis fornacibus ignes
Liquit, & inuerſum tunc Chyzipelos aratrum
Teutonicas patrio geſtans de more Cateias.
Inde ruit Rhotoburga cohors, & paſcua lata
Incola deſeruit, viteſque Amerinus Iacchi,
Nec mercatur apinguis bis diuite Bolzan
Defuit: armaſti lectam quoque Bryxina pubem
Quaque olim fuerant coniuncta fœdere gentes
Pilatæ aduendant, ſigna extollente Sueuo.
Sed primo ante alios AEnois agmina rippis
Effulgent, cupiuntq; acies ſpectare micantes,
AEraq; perſterpere, & Martis temere arua fragore.
Audiit & belli motus arx alta Naonis,
Et fera Coricia ſumpſerunt arma phalanges.
Quid memorem Labaciq; duces, Gretiaſque cateruas,
Iuliaciq; genus, ſæuoque horrentia Marte
Agmina Phiriſiaci Tergeſtimosq; mariplos,
Torquent Pucino qui prela liquentia Baccho?

Alaſtora] Fictum nomen, vt plæraque alia: cum vera vel difficile habere vel parum conſultum viſum fuerit referre. *Mœnibus Halais*] Oppido Halla. *Præclare metallo Sbotia*] Oppidum *Svvatz* intelligit, cuius Picus in carmine de Cruce ſic meminit. *Vaſto populus dum Sbotius antro Effoſsum varios argentum promit in vſus.* Vide, ſi vacat, quæ ſuper illum locum dictauimus. *Liquit tunc Chyzipelos aratrum*] Bene dixit *tunc*, quia paulo ante ſub Palatino, hoc eſt genere Ducis Georgii fuerat. Nos autem patria lingua hoc oppidum *Kutzbuel* appellamus.

Rhotoburga cohors] Radenburgum oppidum deſignat, vulgus *Ratenburg* appellat, eſt ad ripam Æni fluminis, quod etiam Georgio ſeruierat. *Vites Iacchi*] Id eſt, vineas, quæ in tutela Bacchi ſunt. *Bis diuite*] Quia bis in anno celebratur illic emporium.

Agmina AEnois ripis] Oppidum *Inſprugk* intelligit; quoniam illinc mouit Cæſar tum nauibus, tum terreſtri itinere ad oppugnationem *Kueffſtein.*

Arx alta Naonis] Vrbs dicta Portuſnaonis, quam ſuperiori bello Veneti occuparunt. *Goriciæ phalanges*] Comitatum Goriciēſem, Syluius Carniolæ adiungit: ego in Carnis puto eſſe. Hic mea memoria defuncto Leonardo ſine liberis nouiſſimo Goritiæ Comite, ad Auſtriacam domum deuenit. *Labaci*] Carnorum metropolis, Epiſcopali ſede donata, procurante Friderico tertio ſub Paulo Secundo. *Gretiaſque cateruas*] Stiriæ inter vrbes Gretium primum obtinet locum & Principis ſedem, nos *Gretz* appellamus. *Iuliacique genus*] Id eſt, populum Forojulianum. Nam plura loca in Foro Iulii Principes Auſtriaci poſſident. *Phriſiaci*] Oppidum Carinthiæ Phriſcam.

Dum propter ant populi, mileſque animatus ad arma
Proruit, interea muralis turbo per vndas
Deuehitur, gemit AEnoum ſub pondere flumen,
Roſtratumque caput fluuio vix erigit almus.

Muralis turbo] Significat, vt puto, Bombardas. *Pronaque ſagittæ in vulnus*] Scilicet, vectantur *Quales pugnantem*] Constructio eſt, quales ſagittas accipimus, id eſt intelligimus ferre

Hinc

Hinc teli quodcunq; genus, micat aurea cuſpis,
Leumaiq; cenſes, & flexilis algida taxi
Arbor, in ingentes arcus, pronaq; ſagitta
In vulnus quales pugnantem Præſidia ferre
Accipimus, denſumq; Scythas obnubere cœlum.
Hi Macedum tela expromunt, bifidasque ſecures,
Hic lætus bello ceu feruida vibrat Amazon
Cum Tanaim inuadit, victoque, agit agmina Ponto.
Vos quoq; mortiſera properaſtis ad aſpera glandes
Prælia. plumbataque graues, balcaricaque arma
Funditor extollit, nec ſæua falarica vaſtis
Flammarum exarmata globis, & ſulſure tetro
Non vecta, atque onager lapidis iaculator hiulci.
Et iam fama volans trepidas exterritat vrbes
Auſtriadum aduentu, & venturæ ſigna ruinæ.
Nam ſtatuas ſudaſſe ferunt, & ſanguine multo
Defluxiſſe AEnum, & celſam volitaſſe per arcem
Lampada ſublimi lambentem vertice molem.
Præterea ex adytis vox exaudita profundis
Nuncia fatorum, quæ plebes diſſona vulgi.
Territa: ſed Galli pedites ſpem Marte fouebant,
Et ſitus impatiens pugnæ nam celſa per auras
Erigitur condens caput intra nubila moles
Difficilis natura loci, ſpeſque ardua bello
Poſſe capi. fluuius radit confinia montis,
Spumanteſque imo propulſat vortice cautes.
At Cæſar lectam trans AEnon pergere pubem
Imperat, & curuo moliri in littore vallum.
Vt longe micuere acies, æriſque refracti
Auditi ſonitus, pulſataque tympana circum,
Curritur huc illuc, pauidaque è mœnibus altis
Proſpectant matres, & paſſis crinibus aſtant,
Auxilioque vocat Deos, vlulare per vrbem
Excuſſisque manu radiis tremere innuba virgo.
Atqui fortunam mauult tentare ruentem,
Conſcius infandæ fraudis, timor omnis abeſto
Exclamat flammas ne Iouem, tonitruſve cientem
Creditis in noſtros conuertere fulmina muros?
Aut formidatos pauido Titanas olympo?
Cæſar adeſt muris, quis tanti nominis horror
Inuaſit mentes? aderit quoque & acer in armis
Byſpeiches, vaſtaque ruet violentior ira.
Sic animos acuit dictis, plebemque labantem
Ad pugnam irritat. tunc omnes mœnia complent
Innumeris lapidum cumulis, ſcabroſque molares
Circum aptant hi pila nouant, Macedumque ſaryſſas
More parant: hi pro galea capita alta Leonum,
Villoſosque gerunt truculentis ſaucibus vrſos:
Fraxineam hic haſtam longis amentat habenis:
Hic Erycis cæſtus Paphii, tripiloſque rudentes
Clamat Io, extollens: dum ſeſe ad bella volentes
Exarmant ciues, Cæſar tranſflumina vectus
AEnoa, vndiſono florentes littore turmas
Diſponit, luſtratque vrbem, quantumque recedant
Interualla loci, num ſæui machina belli

ferre pugnantem Perſida, & qualibus Scythas obnubere cœlum, ſcilicet accipimus. *Denſum*] Condenſatum ſagittis. Corrupte enim hic verſus ſic legebatur, *Crebriſque Scythas obnubere telis.* *Nec ſæua Falarica*] Scilicet, non vecta. Falæturres ligneæ dicuntur, vnde & Falarica, telum quod e falis, id eſt turribus iaciebant. Maro, *ſed magnum ſtridens contorta falarica venit.* & per f, latinum ſcribendum eſt.

Onager lapidis iaculatur hiulci] Machina bellica eſt, qua plurimi aliquando lapides in ſublime proiecti, intra vrbes maxima ruina domorum recidunt, vt docet Vitruuius & Vegetius. Eſt & Onager ſylueſtris aſinus.

Ventura ſigna ruinæ] Prodigia futuræ arcis ruinæ. *Defluxiſſe AEnum, & celſam volitaſſe per arcem*] Sic hic in meliori exēplari legitur verſus, quamquam non video cur prior lectio mutari debeat. *Diſſona*] Diſcors.

Conſcius infandæ fraudis] Scilicet, iuratæ fidei violatæ. Quanta fuerit iuriſiurādi religio apud Ethnicos, vel iuriſprudentiæ autores docent: ne Plauti cæterorumq; poetarum dicta afferam. *Irritat*] Incendit, inflammat. *Erycis Paphii*] Diodorus Siculus autor eſt, Burem Regem Siciliæ fuiſſe, & ex Venere Erycem ſuſtuliſſe, qui ob genus maternum in maxima gloria habitus eſt. Vrbemque in alio loco à ſe nominatam condidit, atque in arce templum matri poſuit: cuius famam non vt alia pleraque vetuſtas minuit, ſed indies auxit. vnde & AEneas in Italiam veniens vehementer honorauit. Idem fecerunt Carthaginēſes magna parte inſulæ potiti. Multo autem magis Romani. nam decem & ſeptem ex fideliſſimis vrbibus huic templo aurum pendere iuſſerunt, & milites qui id cuſtodirent, poſuerunt. Landinus Maronis interpres genus

Acta queat populare domos, ruere alta ſuperba
Fundamenta arcis populoque inferre ruinam.

Erycis ſic refert, Neptunus Amycum genuit ex muliere nympha. Hic à Polluce arte pugili ſuperatus, cæſusq; eſt, relicto filio qui Butes vocatus eſt. Fuit autem Rex Bebriciæ, quæ poſt Bithyniam eſt. Butes autem poſt mortem patris ab Argonautis domo pulſus, Drepanum in Siciliam venit. Vbi a Lycaſte nobili meretrice, quia formoſus corpore eſſet, adamatus, ex ea Erycem genuit. Verũ cum Lycaſte propter pulchritudinem Venus appellaretur, Veneris filium Erycem dixerũt. Hic & diuitiis matris & viribus patris inſoleotior factus, ab Hercule ex Hiſpania redeunte occiſus, & in monte propinquo, qui ab eo Eryx dicitur, ſepultus eſt. Vnde Poeta noſter libr. vltimo, *Fama eſt Æneas, ſe veri nuncia, campus Hus ſudaſſe Erycem, qui victus ab Herculi magno Sicanium effuſo maculauit ſanguine littus.* *Caſtus*] Seruius ſuper hoc Maronis verſu ad principium libr qointi, *Seu crudo fidit pugnam committere caſtu*: diphthongatur, ait, cæſtus quando pugilum arma ſignificat, & pluralem haber numerum, & eſt quartæ formæ. Ceſtus autem ceſti ſine diphthongo, tantum ſingularis numeri eſt, & ſignificat cingulum Veneris efficacem ad illectamenta gratiarum & amorum, quo illa dicitur Martem ſibi cõciliare. Vnde prouerbialiter dicimus *Ceſtum habere Veneris*, qui nouis modis quemlibet in amorem ſuipelliciunt, pete Chiliades Eraſmicas. Cæſtus autem à cædendo appellatur. *Triploſque rudentes*] Atrium pilarum numero. Pilæ enim ferreæ, vel plumbeæ funibus adnectabantur. Funes bicubitali, vt ita dicam, fuſti. *Clamat Io*] Exultantis vox eſt, & triumphantium.

Dum per cuncta oculos verſat, cuſtode relicta
Apparet pars vna vrbis, neglectaque tantum
Natura defenſa ſitu nam flumine vaſto
Alluitur, dirimuntque vnde confinita terra,
Illic Auſtriades, cum laxum Nerepronus
Veſper adit, linquitque polum ſurgentibus aſtris,
Dum ſilet omnis ager. noctem tormenta ſub altam
Collocat. Interea roſeis aurora quadrigis
Extulit os ſacrum, atque humentes diſpulit vmbras
Aggreditur tunc Cæſar opus: gemit omnis ab imo
Tellus, & pauidi tremuere ſub infima Manes
Tartara, Cocytique lacus, metuendaque Diuis,
Styx fertur properaſſe retro, ſaxoſa labare
Arx viſa eſt tantoque impulſu exſibilat aer,
Æreus vt longe turbo per inane volutus
Exuperat fracto colliſa tonitrua nube,
Horridiuſque boat, quam cum fremit vnda Malea,
Aut cum pulſantur Rutupini littora Ponti.
Vt peſtis metuenda domos, tecta alta parentum
Depopulat, totaque furit violentior vrbe,
Fit caſus rerum, moles concuſſa fatiſcit
Murorum, & fundo motus lapis intremit imo.
Iam clamor, cædeſque virum, iam mortis vbique
Effigies: hi rupta cauis loca peruia ſaxis,
Hi celſi petere antra iugi, tolluntur ad aſtra
Fœminei lamenta gregis, ſingultibus aer
Concutitur, ſyluæque omnes languore reſultant.
Non tamen afflictis rebus, tantaque ruina
Deficiunt, qui morte volunt extendere famam,
Sed contra perſtant, aggeſtoque obiice muros
Inſtaurant: ſed cuncta ſolo vis fulminis æquat.
Ac velut Oceano fluctus, creſcente per agros
Littus eunt extra, rapiuntque mapalia, villas,
Paſtorumque domos, fugit alta ad culmina velox
Belgarum genus, & celeres præuertitur vndas.
Paſſim ſtant armenta bonum, grexque omnis aquarum
Depreſſus ſub mole, iacet: complexa maritum,
(Aggeribus circum clamantia littora fractis)
Mergitur exanimus ſpumantibus vxor in vndis.

Apparet pars vna vrbis] Ficta loci deſcriptio.

Quam cum fremit vnda Malea] *Malea* promontorium Laconiæ à Maleo Argiuorum Rege dictum: quod per quinque paſſuum milia in mari protenditur, autore Seruio in quinta Æneidos. Locus nauigantibus periculoſus, vt admonet prouerbium apud Strabonem, *Maleam legens, quæ ſunt domi obliuiſcere.* Maro libr. iam dicto, vt Eraſmus ait, videtur ad Parœmiam alluſiſſe, cum ait, *Maleaque ſequacibus vndis.* Item Statius ſeptimo Thebaidos lib. *Et rauca circumſonat vnda Malea.* Idem in Tiburtino Manlij Vopiſci, *Si Malea credenda ratis.* Significat & Homerus lib. Odyſſeæ nono, periculoſam circa Maleam nauigationem fuiſſe, ſic Vlyſſem loquentem inducens, interprete Eraſmo, *Forſitan & patrias rediſſem ſoſpes in oras, Sed me dum Maleam prætereuehor vndaque fluctuſque, Et Boreas illinc pulſum admouere Cytheris.* Maleam autem dicimus media communi. *Rutupini ponti*] Id eſt, Siculi in quo Syrtes ſunt. de quibus multa Strabo lib. vltimo, & Lucan. doctiſſime l. 9. De Siculo vero freto nemo diligentius Iuſtino ſcripſit.

Talis *Depo-*

Talis erat fortuna vrbis, talique minatur
idio Cæſar: ſed dum vndique mœnia frangit
minis in morem tempeſtas acta ruentis,
lorum extemplo celſa decurrit ab arce
ulto pilata manus, trepidamque per vrbem
ſitat & dubios trahit in certamina ciues,
ectoſque nouant muros, iuxtaque profundas
cunt foſſas, & propugnacula firmant.

Depopulat] Antique. nam populo, & populor dicebant antiqui. Moro, *populanique ingentis farris aceruos.* item, *& littora noſtra Vi populat.* nunc tantum populor dicimus. autore Seruio in duodecimum Æneidos. *Deficiunt*] Deſunt. *Aggeſto obyce*] Id eſt, aggerata terra. *Belgarum genus*] Alludit ad maris inundationem, quæ hactenus durat in Belgis, de qua ſupe-dictum eſt. *Clamantia littora*] Propter mare dixit: quod animal eſſe crediderunt, vt inquit Pomius.

alibus interea inuadens Atralbius heros
da fuerit ſtimulis ne agitatus, an vnquam
irs euerſum Superis conceſſa putarit
nia & incaſſum conſumi tempora Marte)
riadem alloquitur, coramque incipit ore,

urite hanc animam Superi, vel ſontibus vmbris
gite, nec renuo, noſtros poſt funera manes
la vel paſcant deſerto viſcera campo
næ volucres, animæque infeſtus oberret
us, & nulla condatur corpus in vrna,
amor ſi me, & veteris memor inclyte Cæſar
uij. ſeruata fides non ſuadet & vrget,
am hæc, rumpens matura ſilentia, fari.
aras olim nullos paritura triumphos,
uid moliris? nunc diruta mœnia credis,
er has vndas, & late vortice vaſto
mantem AEnum miſsis populare cateruis?
s nunc victor ſuperes legionibus vrbem,
e animos iterum, iuratque fœdera firmes,
eneri credes infido? protinus vt tu
la rerum turmas eduxeris vrbe,
um rumpent fœdus, dextraſque reſoluent
ortuna anceps, dum celſa inuicta manebit
ita iugo, tolletque in nubila culmen.
e qui montes, quæ ſaxa minantia cingunt
n indignantem vinci. Proh mœnia, quantum
, & cædis bello paritura minantur
us noſtris, at aperta laceſſere bella
nam cum victor (quod numina faxint)
inuiſes populoſque, vrbeſque furentes
is, monſtrum hoc nulla ſuperabile pugna,
n ex animo pulſa feritate quieſcet:
na, hinc decus eſt, non contra tendere montes,
e, & in ſcopulos moliri prælia campo
t expugnare hoſtem, fremat æquore aperto
lenta acies, denſiſque vmbonibus ale
ant trepidæ, & Mauortius horror anhelet.
ego ante alios (quid enim promittere poſſum
s?) extremam fundam cum ſanguine vitam,
inem inuiſum, & ſceleris caput omnis iniquum
em per aperta traham, vinctumque cathenis
n: aut noſtra cadet in certamine dextra.
que nefas ſoluet. Nec plura locutus
t, procerum magnorum ſtante corona.

Atralbius heros] In argumento huius libri ſcribitur, hanc orationem habitam fuiſſe à Comite Zornio: quare hic Atralbium pro illius nomine immutatum eſſe puto: & fortaſſe, vt Poeta eſt ingenioſus, ad eius inſignia reſpexit, quæ alba nigraque ſunt.

Haurite hanc animam] Longo vtitur hyberbato. Haurite, inquit, ô Superi hanc animam, ſi verus amor & fides memor veteris obſequij rumpés matura ſilentia, non ſuadet me fari hæc coram te. *Nec renuo*] Per interiectionem legenda ſunt. *Non ſuadet vrget*] Quaſi dicat non modo ſuadet, ſed & vrget, impellit. *Rumpens matura ſilentia*] Hoc eſt fides, quæ cogit, quæ diu ſub ſilentio tenui, effari. Fides dicitur ex eo, quod fit, quod dicitur, vt ait Cicero libro de republica quarto. Sgnificat etiam opem & auxilium, vt inquit Donatus. Maro, *Tyrrhenamque fidem.* Cæſar libro ſecundo de bello Gallico pro tuitione, &, vt vulgus dicit, ſalua guardia vſurpauit. Cæſar honoris Diuitiaci atque Hæduorum cauſſa ſeſe eos in fidem recepturum & conſeruaturum dixit. Cicero in Piſonem pro aſſecurantia, vt vulgo quoq; dicitur, accepit, Eumque ſeruis ſymphoniacis, & aliis muneribus acceptis timentem, multumque dubitantem confirmaſti, & Theſſalonicam fide tua venire iuſſiſti. Inde illa locutio, *Deorum hominumque fidem implorare*, id eſt, auxilium: vt ſolent ij quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua vis infertur. In fide autem alicuius eſſe, id eſt, quod feudum tenere ab aliquo dicunt. Eſt in iure ciuili locutio frequens, fidem alicuius ſequi, pro eo quod eſt eligere aliquem cum quo rem habere, aut negocium eſſe nobis velimus. Eſt & illa locutio, fide ſua eſſe iubere, id eſt, ſponſorem ſe conſtituere, & appromiſſorem & periculum in ſe recipere. Inde etiam alia locutio, fide alicuius ſumere, id eſt, non ſua, ſed aliena cautione. Exempla petas apud Budæũ ex annotatione l. vltimæ. ff. de pign. act. Idem labefactatam ædem appellat, quod nos creditum

perditum dicimus. Tueri autem fidem ſuam, eſt ſeruate illæſam famam locupletis debitoris. Et fidem ſuam liberare, pro eo dicebant, quod nunc negotiatores & coactores tenere promiſſum dicunt, & non deeſſe promiſſo. *Matura*] Plena conſilia. nam maturum dicitur pomum, quod nec acerbum eſt, nec marcidum. & Maro ait, *Maturate fugam ventis* pro eo, ne maiorem excitate tempeſtatem. Significat ergo temperatum quoddam medium in rebus agendis. Auguſtus Cæſar quid maturare ſit, vt inquit Macrobius, vt refert etiam Gellius, duobus verbis contrariis græcis ſignificauit, *σπεῦδε βραδέως*, id eſt, *feſtina lente.* Quod dictum, vt Eraſmus noſter explicat, non inuenuſtam ænigmatis ſpeciem præ ſe fert. Etenim ſi vim ac ſententiam æſtimes, inquit, quam hæc tam circumciſa vocum breuitas in ſeſe complectitur, quam ſit fœcunda, quam grauis, quam ſalutaris, quam ad omnem vitæ rationem late patens, profecto facile diſceſſeris in hanc ſententiam, vt in tanto prouerbiorum numero non arbitreris vllum aliud eſſe perinde dignum, quod omnibus incidatur columnis, quod pro templorum omnium foribus deſcribatur, & quidem aureis notis, & cætera. *Silentia*] Res non temere alia apud homines eſt tutior, quam taciturnitas, aſtipulantē etiam vel Græcanico hoc prouerbio, *Silentii tutum præmium.* Iam olim in prouerbio eſt nobilis illa Simonidis ſententia, quæ celebratur, & apud Latinus prouerbij loco, *Nam nulli tacuiſſe nocet, nocet eſſe locutum.* Verſum autem græce in commentarijs in Hymnum Prudentij ad omnes horas, vbi laudes præparci ſermonis diximus, me puto retuliſſe. *Bella paras olim*] Oratio tota eſt in diſſuaſione, & conſilio. Diſſuadet expugnationem à loci difficultate, agentis perfidia, cui etiam victæ fidendum non ſit. conſulit ab vtilitate, a gloria, cum Palatinis pugnandum eſſe aperto marte. In fine à perſona ſui captat beneuolentiam, cum dicit, ſe aut moriturum in pugna, aut victoriam pro Cæſare reportaturum.

Tunc Cæſar paulum vultuſque, oculoſque moratus
In terram (quid dicta ferant, quid conſulat Heros
Agnoſcit) contraque orſus, ſic talia fatur.
Non hoc deſidia regnum mihi vendico, & alta
Vecors ſceptra gero, tantum clariſſima virtus
Efficit Imperium: nec me pater ipſe creaſſet
Conſortem regni, ſociaque in ſede locaſſet,
Si me ſollicitis trepidum nouiſſet in armis.
Deſine iam Diuos teſtari, credimus: at te
Saxa mouent, vaſtoque AEni vada concita fluctu,
Et gentis temerata fides: quid Regibus altis
Agnoſcis vetitum? qua ſumma incommoda belli,
Qua montes, qua ſaxa horrent, & inhoſpita Martis
Tollitur ad cælum moles, ibi tendere vires,
Et gerere arma decet, dedignanteſque peracto
Fædere debellare vrbes, & frangere muros.
Sic monſtrum ſuperare meum eſt. Quod dicis aperta
Pugnandum eſſe acie, & campo decernere referro
Ad rem conduci, maior aque geſta parari:
Neſcis credi mihi, quanta hac iactura ſub arce
Deliceat, neſcis qui ſe ſtatus occulat armis.
Hic opus eſt bello: & quanto iactantius audet
Effari, tanto decet inſudare periclis
Fortius oblatis, & dicta rependere factis
At ſi te longi torquent faſtidia belli,
Perge domum, ac deſes patriis te conde ſub oris
Degenerem, & vita conſumma tempus inerti.
Vos o pugnaces animæ, qua ſanguine multo
AEternum vobis famam peperiſtis in æuum,
Extremis durate malis. Sic talia fante,
Iam piger aſtrifero ſplendebat ab axe Bootes,
Nocturnique vlulare lupi, Faunique per vmbras.
At Copſtenigenum verſantur pectora curis,
Solicitoque metu denſa ſtatione tuentur
Mœnia, nullius feſſos ſopor alligat artus.
Interea exoriens terris Aurora micabat,
Et matutino lucem detexerat orbi.

Oculoſque moratus in terram] Sumptus color ex tertio decimo transformat. Ouidij, vbi de Vlyſſe loquitur, quem imitatus Homerum ſcribit ſteriſſe oculis in terram defixis. Præterea principem illico reſpondere non decet. qui mos apud nos ſeruatur. Nam prius quid reſpondeant, conſulunt. Oratio autem tota poſita in reiectione argumentorum. *Temerata fides*] Quaſi dicat, iterum violanda.

Ac deſes] Magis placet, quam ſi legas, *vecors*

Vos ô pugnaces animæ] In fine à beneuolentia cæterorum heroum deſinit: ad quos eius apoſtrophe dirigitur.

Tunc Brunſuichidem Caſar vocat, Eya age centum
Delige bello equites, tecumque ait, inſtrue pubem,
Qua cum vulſa imo ruet alto à culmine moles
Aggredere hinc vrbem, muroſque inuade relictos.
Haud mora, iuſſa facit, nec longe à mœnibus agmen
Occulit inſidiis, ſedes aptiſſima fraudi
E regione vrbis, qua ſe mons plurimus vmbris
Erigit ad Superos ſpecumque exeſa vetuſtas
Horret opaca cauoque feræ ſtabulantur in antro.
Illic ſeſe Heros delecto milite condens,
Tempus auet pugnæ, & Mauortis ſigna moratur.
At Cæſar poſtquam excidij tormenta parauit,
Feruida anhelantes mugitas machina rupit:
Ingenti circum fremitu nemus omne tremiſcit,
At tonitaſq; etiam paſſim de montibus altis
Accipimus cecidiſſe feras, & hiantia fracto
Saxa ruiſſe iugo, atque Alpes nutaſſe niuales.
Frangitur aura ſono, fumoque obnubitur aer,
Et caligantem diſcurrit flamma per vrbem.
Vt furor aeream violentior impulit arcem,
Commota eſt imo laxa compagine moles.
Et labat in caſum: ceu ſemirecisa minatur
Ardua per ſyluas quercus lapſura ruinam,
Aut cadit, aut cecidiſſe putes, dubiumque cacumen
Huc illuc vertit: ſic arcem hinc inde labantem
Aſpiceres, fundoque altum crepitare ſub imo.
Attonitæ ſtant turbæ intus, tunc celſus ab arce
Dum ſonat Eurylochus, menteſq; exaſperat ære
Turbine diſcutitur, cadit alto à culmine corpus
Exanimum, & fracto maculantur ſaxa cerebro.
Tunc clamat Boiemus Hylas, Proh Iuppiter, inquit,
Arx ruit, atque vetus lapidum compago dehiſcit.
Aſtrorum rector, Diuumque æterna poteſtas
Ferprecor auxilium, ne tetrum fulmen hiulco
Impete dilaceret miſeros ſic fatus, ad auras
Opprimitur mole abrupta, vocemque precantis
Strangulat ignito reuolutus ab aere turbo.
Diffugiunt omnes caſum infandum, & ſibi quiſque
Quærit iter vitæ dumque hos timor anxius vrget,
Ilicet e latebris equites Saxonius Heros
Educit, contraque iubet procedere muros.
Tunc quà vaſta vrbis nullo cuſtode teneri
Mœnia proſpiciunt, ſcalis ſubit vnus & alter,
Et turmis pauidam inuadunt muſſantibus vrbem.
Rumor it interea portas Saxone refractas
Murorum ingentes, & mœnia celſa teneri,
Accurrunt timidi in caſſum. Galli inde frementes
Torpentem inſtaurant pugnam, Saxones ab alto
Flumina agunt lapidum, ſaxiſque molaribis inſtant.
Dumque alternatum dubio fortuna ſub ictu
Deſæuit, pugnaque cohors accenditur æqua,
Iuppiter æthereas liquens Saturnius ædes,
Iuſſit ab AEoliis depromi tela pharetris.
Protinus ad Liparem, qua ſe Vulcania tellus
Erigit in fluctu. cuditque ſonantia tela,

Tunc Brunſuichidem] Hoc fictum eſt à Poeta.

Saxa ruiſſe iugo] Sic habet caſtigatus codex, & ſtatim, *Rumpitur aura ſono.* pro, *Saxa ruiſſe ſolo*, & pro, *Frangitur aura ſono.*

Saxonius Heros] Brunſuicenſis Dux.

Iuſſit ab AEoliis depromi tela pharetris] Sic legendum eſt, non ſagitis.

AE liis] Id eſt, Vulcaniis quoniam Æolus Ventorum Rex inſulis Siculis

Euolat & pedibus maſſam rapit armiger vncis
Ales, & igniuomas traxit per inane ſagittas.
At pater omnipotens alto de vertice montis
Deſpiciens, ſtretamq; fidem frandeſque, dolumque
Hoſtilem, ſtatuit commiſſam plectere noxam,
Atque ita fulminibus tota bacchatus in vrbe,
It ait horrendum dictu, ſecedite pugna
Iam Gaui, ſic fata volunt, ſic Iuppiter hoc vult,
Dixit, ſeque Iouem faſſus migrauit ad aſtra
Vtque altæ auditæ voces, & viſa Tonantis
Fulmina, tunc pauidi ciues, tunc agmina paſſim
Gallica pertremere, & victori cedere victi.
Auſtriadum contra fugienti inſtare phalanges,
Obuia ſanguineo ſternentes corpora ferro.

imperauit: & ab eo Æoliæ dictæ. De Æolo plura notatu digna primo de raptu Proſerpinæ Parrhaſius annotauit. Æoliarum autem, quarum & ſuperius mentio facta eſt, nomina refert Mela libr. ſecundo: aliquantiſper tamen diſcrepat à Plinio & Solino. Prolemæus cap. quarto tertij enumerat quindecim inſulas, quæ iuxta Siciliam ſitæ ſunt. *Liparem*] Solinus ait, Liparę nomen dedit Rex Liparus, qui eam ante Æolū rexit. Euſtathius ſcribit Liparum fuiſſe Auſonis Regis filium. Liparia autem Gnidiorum fuit colonia. Diodorus Siculus plura libro ſexto. *Qua ſe Vulcania tellus.* Seruius octauo Æneidos libr. ſuper illud, *inſula Sicanium iuxta latus, Æoliamque.* Phyſiologia eſt, inquit, cur Vulcanus in his locis officinam habere fingatur, inter Liparen & Ætnam ſcilicet; propter ignem & ventos, quæ apta ſunt fabris.

Maſſam] A verbo græco μάττειν, quod ſubigere, conſpergere, pinſere, commolireque ſignificat. Maſſa dicta, triticea, vel hordeacea conſperſio, quæ græce μᾶζα dicitur, & magmata apud medicos vnguentorum veluti maſſulæ, quaſique paſtilli, quæ Plinius libro decimotertio vnguentorum feces interpretatur, id eſt, vnde vnguentum expreſſum eſt. *Armiger ales*] Id eſt, aquila: quæ Iouis ales idcirco eſſe dicitur, quod ex auibus ſola nunquam fulmine tangatur: & armiger eius, qua dimicanti illi contra gigantes dicitur fulmina miniſtraſſe. hoc cur fictum, Seruius explicat in primum Æneidos.

Commiſſam plectere noxam] Id eſt, culpam. Sic Maro, *Vnius ob noxam.* Vt docet Beroaldus contra Seruium, exponentem noxam pro noxiam. Iuriſconſultus tradit noxa appellatione omne delictum contineri. Plautus in Moſtellaria, noxiam pro culpa & peccato vſurpauit, *Tranioni remitte quæſo hanc noxiam cauſſa mea.* Nam ſcribendum eſt noxiam, & non noxam neceſſitate metri, & etiam ex antiquis codicibus, ſi Piladi fidem damus. *Pertremere & cedere*] Pro pertremebant, & cedebant. vſus frequens apud Saluſtium. *Corpora ferro*] Sic legendum, & non ferto.

Dumque ea in extremo diuerſo in parte geruntur,
Egregium Nereus Langum compellat ab altis
Mænibus Eurychides, verbiſque ita fatur amicis,
Eya age te noſtri pietas tenet vlla: furentem
Demulce Auſtriaden, iramque inflecte precando.
Iam dedi cupimus: pueri, nuptæque puellæ,
Innuptæque, virique ſimul, matreſque per vrbem
Ornates venam trepidant, pacemque futuram.
Tu modo redde animum clementem Cæſaris vrbi.
Qui vero extiterit rumpendi fœderis autor
Plectatur, meritaſque luat cum ſanguine pœnas.
Dixerat: Hæc Regi Langus mandata à potenti
Rettulit Auſtriadæ. Placuit ſententia: ſed qui
Contempſere fidem, iurataque fœdera Diuum
Vt meriti luerent pœnas, vltroque, citroque
Diſcuſſis rebus, pauidem Rex alta per vrbem
Signa vehit, mulcetque animos, temperat iras,
Ecce autem infelix manibus poſt terga reuinctus
Penzenauros caput infandum, ſemenque malorum,
Ad cædem trahitur, ſumma detruſus ab arce,
Biſſenos ſecum ille viros, iuxtaque litandos
Vt ſceleris, pœnæque reos in funera ducit.
Conclamant omnes, & percutienda ſecuri
Corpora ſollicitant, & vocibus intonat aer.
Stabant demiſsi in terram ſua lumina mæſti
Fractores fidei, dubiaque in morte tremiſcunt.
Ipſe doli Princeps ſæuum, toruumq; minatur
Neſcio quid veluti cum victima ſacras

Dumque ea extremo] Adſcribenda præpoſitio, in, vt ſit integer verſus. *Dumque ea in extremo.*

Mulcetque animos] Semper hic Poeta clementiam Cæſaris, in quo maxima fuit, extollit.

Biſſenos ſecum ille viros] Qui ſecum ſcilicet, in proditione fuerunt. Poſuit autem finitum numerum pro infinito. Nam plures cum Penzenauro interiere. *Litandos*] Necandos. Eſt autem proprie litare, vt docet Macrobius libro Saturnal. tertio, ſanrificio facto placere numen.

Ducitur *Teme-*

Ducitur ante aras, ſauitque in cornua taurus.
Mactandus Dijs immortalibus, aſpicit agre
Et falſas fruges, poſitoſque in funere cultros.
Tunc Rex increpitans dictis, quos ipſa nocentes
Effecit temerata fides, ſub tartara mitti
Imperat, & ſcelerum commiſſa piacula ſolui.
Ipſe ſupergraditur montem, celſuſque reuiſit
Semirutam molem, pueri, matreſque, nuruſque,
Longæuique patres, & catera turba virorum
Subſequitur, meritoſque aris indicit honores.

Temerata fides] Cuius tanta eſt religio, vt hoſti etiam ſeruanda ſit.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

ARGVMENTVM
LIRI DVODECIMI.

IN vltimo libro cum iam annuus Martis labor fuiſſet, & iam fracti hoſtes, Cæſar etiam ex Sicambris triumphans reuerſus, Coloniam Agrippæ petit, quem prius Fridericus Palatini filius placauerat. Interea fama volat, Cæſarem Coloniæ triumphaturum: vbi Principes deſcribuntur, & Belgicarum ciuitatum populi, qui ad viſendum profecti ſunt. Sequitur triumphi deſcriptio, ad quem ſpectandum Deos veniſſe Poeta fingit: tantoque rerum ſucceſſui inuida præ cæteris Pallas, ante Iouem longa in Cæſarem oratione vtitur. cui cum Iupiter de rerum Cæſaris incremento aliqua vaticinaretur, Palladem que hortaretur ad Cæſaris beneuolentiam, idemque cæteri Dii facerent, & præſertim Aruina Hercyniæ olim Dea, odium deponit, atque in amicitiam Cæſaris redit. Quare in hoc vltimo & hominum, & Deorum pax facta eſt. His peractis, ſeptem ludorum genera proponuntur: ſed ante auorum manibus parentalia celebrantur. Inde certamina inchoata, quæ fuerunt quadrigiæ, pugiles, curſus, palæſtra, natatio, ſagittæ, diſcus.

AVSTRIADOS LIBER DVODECIMUS.

IAm ſol labentem curſu præuerterat annum
Quo belli rabies, & diri aſere tumultus,
Vaſtat aque vrbes, coniurataque ruina
Germanos acuere Duces, & Marte nefando
Norica diſiectis iacuerunt oppida muris.
Cum ſua torticomis referens vexilla Sicambris
Magnanimus Caſar, præclara ad mænia tendit
Romulei Agrippa, qua laxis voluitur vndis
Rhenus, & auratis gelidum mare cornibus intrat,
Flumine belligeros bifido claudente Batauos.
Hic finem bello dedit, emeritaſque cateruas,
Antiquoſque equites functis ſeiunxit ab armis,
Ianum detrudens ferrata in templa bifrontem.
Nec mora Phalſgraphidum, Diuum pater, atque hominum Rex
Ante etenim patrijs Fridericum iuſſerat oris
Pergere ad Auſtriadem, atque animum mulcere precando,
Progeniem fixam ad pacem, fæduſque vocauit,

IN AVSTRIADOS LIB. XII. SCHOLIA
Iacob. Spiegelij.

IAM *Sollabentem*] Nec fictum a Poeta. Nam annum fere integrum bellũ durauit. *Prauerterat*] Id eſt, anteuerterat. Solis enim curſu annus abſoluitur. Vnde ſolaris & annus vertens, & magnus quoque comparatione Lunaris, qui breuis ſit. Neq, etiam ignoro alium magnum annum dici, quem eſſe voluerunt, omnibns planetis in eundẽ recurreutibus locũ. lege Hortenſiũ Ciceronis. Extar libellus Cornelii Vitellii de die, mẽſe, & anno, e diuerſis autoribus collectus. *Conurateq, ruina*] Siquidem alter in alterius ruinam conſpirauit. *Nefando*] Quia quaſi patria cõtra patriã pugnauit. *Cũ ſua torticomis*] Res ira ſe habuit. Cæſar cũ Palatino, Friderici filii precibus, pepercilſet, vltroq; rogantẽ in gratiã recæpiſſer, in Belgas profectus eſt: qui vna cum Philippo filio expeditionem contra Sicambrorum Ducem mouerunt, captis, dirutiſque aliquot in Si-

Qui tantem æternum læti ſine Marte quieſcent.
Interea per inane volans it rumor ad vrbes
Belgarum antiquas, & murmure littora circum
Multiuago replet populos, primumque Tribotes,
Et Borbetomagos, quorum probat alta vetuſtas
Vangiones coluiſſe ſolum: quis more parentum
Maſtrucis mos eſt, nunc verſicoloribus vti,
Alta triumphali procedere ſigna couino
Cæſaris, & feſta redimitum tempora fronde
Vrbem flammifero Regem circundare curru.
Nec non & rigidi gemmatis Saxones armis,
Hi tercenti equites genus inſuperabile bello
Spectatum veniunt, frameisque ingentibus horrent.
Toctuſagum ex alia properant regione tribuni.
Quamque regit pubem Vyrtimberzentius heros,
Hæ picturatæ, varioque colore micantes
De more exornant nitidis capita alta pyropis.
Venit & ingentes ducens de vertice Cattos
Abnobio, & gelidas linquentem Bructeron vmbras
Lantgraphius, vaſti phaleras, & frena gerebant
Aurea cornipedes, magni per eburnea torques
Colla nitent, Tyrioque micat gens omnis in oſtro.

cambria oppidis, impertita Duci venia, Coloniam Agrippinam ouás ingreſſus eſt, vbi omnes Germaniæ Principes, & Palatinus quoq; ad Dietam venerant. *Tribotes*] Argentinenſes ſunt, vel illis proximi populi. origo vocis dicta eſt ſuperius. *Borbetomagos*] Vormatienſes. Generali magis vocabulo Vangiones quoque dicuntur. Apud Ptolemæum & Antoninũ Bregeto magus ſcriprum comperio.

Maſtrucis verſicoloribus] Sardum veſtimétum eſt, vt diximus: ſed hic Belgis tribuit. *Alta triumphali*] Triumphus Cæſaris, ſed vere Coloniæ & Dieta habita eſt, vt diximus.

Couino] Curru. proprium autem hoc currum genus erat Británorum, & Belgarum. Vnde, vt quoq; dictum eſt, couinarii dicuntur: vt Eſſedarii, ab Eſſedo, quod eſt vehiculi genus, apud Gallos primum inuenti. *Toctuſagum*] Toctuſages, ſeu, vt apud autores ſcriptum inuenio, Tectoſages, arbitror Franconiam olim coluiſſe. Cæſar autor eſt commentario ſexto, iuxta Hercynium primo ſediſſe, iuſtitiæ & belli ſummam opinionem habentes, in egeſtate & patientia, vt Germani, manentes. Sunt & Tectoſages Plinio & Floro in Aſia dicti. *De more exornant capita*] Scilicet Germanorum. ſolent enim corollas gemmis, annuliſque interſitis ferre. *Pyropis*] Carbunculis. de quibus lege caput ſeptimum vltimi libri apud Plinium, & cap. primum tertiæ partis Eraſmi Stellæ de gemmis. Pyropi meminit Ouidius in principio ſecundi Transformationum. Eſt autem Pyropus gemma lucens inſtar ignis. vnde & nomen ſortita. A quibuſdam Apyrusta vocatur, quod non ſentiat ignes. Adſcribam quod in ſecundum Lucretii Pius ſcribens admonuit. Cum gemmam, quam Ligurium vocant in ſacris literis, leges ſcito, inquit, Hebræos antiſtites intelligere lapidem precioſum, vel carbunculum: quo fit, vt multiſcium Hieronymum miret, qui profiterit in genue ſe neſcire, quæ ſpecies gemmarum ſit Ligurium, nec id ſe reperiſſe ſcribit apud autores de naturis gemmarum ſcribẽtes: quamquam in ſacris literis Lyngurinum legendum putant, ſed perperam. Eſt enim Ligurius, autore Harpocratione ad filiam, lapis circa montem Ligos nominatum. Quidam dicunt eum eſſe populi arboris lachrymam. Quinam mõs ſit Ligos non memini me legiſſe. Satis eſt nobis Ligurium eſſe lapidem, & idoneum autorem reperiſſe qui de eo mentionem faciat: q eruditiſſimus omnium Hieronymus arx fidei negauit. Hæc ille. At noſter Eraſmus, Haud dubium eſt, ait, quando Lyngurinus ſit legendum: nec mirum eſt addit, hominem tantum, tantulum ſuffugiſſe lapillum, cum aliquoties non videamus & id in quod incurrimus: quamquã meminit Lyngurii Theophraſtus, & hunc ſecutus Plinius. Hanc ferunt naſci ex vrina Lyncis, vnde & nomen habet. Lynx animal eſt, οὖρον, vrina. Ea protinus concreſcit in gemmã: ſed inuidum animal protinus egeſtam vrinã terra operit, ne poſſit ab homine inueniri, ad multa efficax medicamenta. Valere enim ad eliciendos veſicæ calculos, & aduerſus morbum regium ſi geſtetur, aut ex vino bibatur. non eſt diſſimilis electro, ſiue ſuccino: non enim ſolum attrahit feſtucas & lignum, verum ferrum, ſi ſit tenuius. Theophraſtus huius rei citat autorem Dioclem. At Plinius neutri credit hac quidẽ in re, & negat vnquam hoc nomine gemmam viſam. Hactenus Roterodamus. Camers putat ex Lyncum natura adagium ſumi poſſe, *Lynce inuidioſior*, in auaros, qui ne inutile quidem ſibi, aliis indigentibus elargiuntur.

Præterea infelix conceſſa pace Philippus
Mox Pallatinis delectum ex vrbibus agmen
Ducebat ſecum, & crudelia funera nati
Ingemit, & tacitus premit altum corde dolorem.
Aſpice vt euoluit humanas improba curas
Magnorum fortuna Ducum: qui primus in arcto
Antiquam tenuit ſedem, lateque bicornis
Imperium geſſit Rheni, nec fauſtior alter,
Vidit ſceptra rapi, vidit miſeranda ſuorum
Fata ſenex, animi verum non languida virtus
Hunc fouet, & nondum auerſis infracta repugnat.

Aſpice vt euoluit] Exclamatio in fortunam Palatini in fauſtam.

Verum non languida virtus] Ad illud reſpexit, *vidit miſeranda ſuorum Fata ſenex.* & eſt magna in Palatino laus, a magni-

Iamque

Iamque dies aderat, quo Cæſar in axe triumphans
ect, & os ſacrum populis oſtenderet alto.
unc ſubito paſſim, totaq; ex vrbe ruentem
Aſpiceres pubem, pueri, innuptaq; puellæ,
ongæviq; patres currunt per compita viſum,
t Regis Pæana canunt: aulæa Britanni
ptant parietibus, poſteſque tapetibus ornant
Eratos, hominum voces, clamorq; reſultat
ndiq;. Non aliter quam cum Euryſthea gerentem
rælia, Echionia clamantes vndiq; matres
pectabant auide, bicolor cui tempora fronde
Populus ornarat, vaſtos leo cinxerat harmos
Lethifero quondam ſuperatum Stymphalon arcu,
ittaq; ad Argolicum referentem monſtrat tyrannum.
Vel eum perdomitis remeauit corniger Indis
Cadmæum repetens ſpoliorum Hyſmenon aceruo.

magnitudine animi. *Nondum infracta*] Deuicto. nam præpoſitio *in*, augit. Maro, *Turnus vt infractos auerſo Marte Latinos.* *Auerſis repugnat*] Id eſt, contemnit auerſa, ſuperat fortunam.

Non aliter quam cum Euryſthea gerentem] Hic paululum confuſa eſt conſtructio, quam Græci ſynchesim dicunt: quæ, vt inquit Donatus eſt hyperbaton vndique confuſum, vt illud Maronis, *Tres notus abreptas in ſaxa latentia torquet, Saxa vocant Itali mediſque in fluctibus aras* Et eſt ita ordo. Non aliter ſcilicet, clamor reſultat, quam cum matres Echioniç vndique clamantes, auidæ ſpectabant gerentem prælia Euryſthea, referentem Stymphalon ſuperatum quondam lethifero arcu, & victa monſtra ad tyrannum Argolicum: cui ſcilicet, gerenti prælia populus bicolor ornarat tempora fronde, leo cinxerat vaſtos harmos, & Herculem intelligit. cuius labores abunde proſequitur Diodorus. Sed quid geſtis Herculeis celebrarius? Inter Maroniana opuſcula enumeratur & illud cui titulus, Monoſticha de ærũnis Herc. Idipſum & inter Auſonij Poetæ ſcripta etiã reperitur ſub hoc titulo, Auſonij de duodecim laboribus Herculis. Dubium ergo, Maroni, an Auſonio verſus illos aſcribi oporteat. *Euryſthea prælia*] Ab Eurſtheo demandata; & eſt adiectiuum, vt ab Orpheo Orpheus, per diphthongum. *Superatum Stymphalon*] Id eſt, aues Stymphali lacus Arcadiæ, quæ inter eius certamina enumerantur. vnde à Papinio quarto Thebaidos dictum eſt, cum de Arcadiæ locis ſcriberet, *Herculeo vulgatos robore montes, Monſtriferumque Erymanthon*, & Æriſonum Stoymphalon. In cuius loci expoſitione Placidus inquit, Virtute Herculis cognitos Erimanthon & Stymphalon, in altero aues, quæ Stymphalides appelantur, occidit. Cæterum & apud Ouidium, & Senecam, & Martialem animaduerto in dictione Stymphalus penultimam longam eſt: hic tamen breuem protulit, vt Auſonius hoc carmine, *Stymphalidas pepulit volucres diſcrimine quarto*. Nec ratio deeſt: quia Alpha apud Græcos dicronum eſt. qua licentia & Homerus in quinto Iliados vſus, cum dixit. Ares Ares brotolige. & Martialis inſinuat lib. nono Et quos Ares Ares decet ſonare. Nos etiã in aliquibus vtimur cum Barauum & Syphacem communi accentu proferimus, vt ſupra dictum eſt

Aceruo ſpoliorum] Quæ ex India domita reportauit.

Interea pompe ſubit ordo, Duceſque cruento
Spectantur capti bello, manibuſque reuinctis
Turba ingens, ſacro ſtant arma affixa feretro
Heroum exuuiæ, debellataq; phalanges,
Scuta virum, galeæ & cubitales margine peltæ,
Conferiq; apices frameæque, leueſq; ſariſſæ,
Et curui vmbones, & rapta petorita Matre.
Hinc ſolido ex auro crateras, & aurea bullis
Cingula cernere erat. intertextoq; verendum
Eelectro fulgebat opus, nitidoq; argento.

Cubitales margine Peltæ] Ancilia intelligit. Breuis enim ſcuti genus erat. Plutarchus in vita Numæ Pompilij multa recitat, quare ancilia dicta fuerint. Dicuntur autem, vt ipſe inquit, vel ab an, quod circum ſignificat, quia in orbem eſſent figurata: vel ab ancon, quod eſt, cubitus: vnde etiam Anconam maritimam vrbem maris Adriatici ſic dictam volunt: vel ab anches, quod eſt, remedium, cum Ancilis caſu ſedata fuerit peſtilentia. plura Liuius; & Halicarnaſſeus. Ouidio placet ancile latinum eſſe vocabulum. Quidam ancile peltam Thraciam appellarunt. Ea eſt, vt Seruius ait, ſcutum breuiſſimum in modum lunæ iam mediæ, Cubitales ergo peltæ, id eſt parmæ, ſcuta, ad ſimilitudinem anciliorum, *Margine*] Extremitate, circumferentia. *Petorita*] Vehiculi genus Petoritum eſt: & Varro arbitratur Gallicum eſſe vocabulum, vtitur hoc vocabulo Horatius: *Crateras*] Non crateres ſcribendum. ſic Maro, *crateras magnos ſtatuunt.* & Papinius in Tebus, Ouidius, cæteri. *Aurea bullis cingula*] Pro aureis bullis. *Nitidoque argento*] Spondaicus verſus eſt.

Sublimi interea Cæſar ſpectandis ab axe
Prouehitur, qualis victor Saturnius alto
Oſſeam rabiem, & Titanum Pelion, atris
Icit fulminibus, curruque per æthera vectus
Cælicolas inter clarum luſtrauit olympum.

Oſſæam rabiem] Id eſt, gigantum, ab Oſſa monte, quem, Pelio, vt inquit Maro, impoſuere rabidi, & iradi cõtra

Talis & Auſtriades alto ſeſe ore ferebat
Maieſtate grauis, trabeaque inſignis, & auro
Neſcio quid cæleſte micat, diadema ſuperſtans
Auratos operit crinis, trepidique ſub axe
Quadriuges impune fremunt, manduntque lupatos
Ore truci, ſpirantque altos e naribus ignes.
Nos ſecus Eoo tollunt fumantia Ponto
Corpora, Solis equi, replentque hinnitibus auras,
Voluentes hinc inde iubas, raptoſque furore
Miratur curſu tantum procedere Titan.
Interea fama eſt, Vbij dum Martia ciues
Geſta canunt, lætoque vrbem circundare clauo
Incipit inſignis Cæſar, curruque triumphat,
Spectatum veniſſe Deos & in æthere ſummo
Inuidia carpſiſſe Iouem. Quid numina poſſunt?
Hic faſtu ſuperat Diuos, nunc Iuppiter alter
Sicanio arripiet ſudatum fulmen ab antro.
Talia flammato dum pectore Numina iactant
Ante Iouem, ſic Pallas ait, Proh rector olympi,
Quid ſpectas ſufferſque pater? iam reſpice quantum
De Superis rapiat Regis fiducia noſtri.
Nunc age, & intonſis Euan quate marmora thyrſis
Rubra, coloratos trans Gangen transfer ad Indos
Militiam, aut Bacchis vlulantibus Iſmara cinge.
Eſt fruſtra quodcunque paras, ſuperabere ſolo
Cæſare, qui domito reges Oriente ſubactos
Argolicas rediens duxiſti victor ad vrbes.
I Mars ſanguinee, & Geticis te conde ſub oris
Indecorem ſolumque ſacer tibi Strymon, & Hebrus
Seruiat, & gelido tantum placeris in Hæmo.
Nil extra tua fama volet, tu hominum, atque Deorum
Omnipotens rector? pudet, ah pudet iſta profari
Te coram, ingenti iamdudum ſaucia cura,
Diua vetor ſceleris pœnas expoſcere ab illo?
Non Tritogenia, Pallaſve, aut filia magni
Nuncupor eſſe Iouis? quando eſt mihi dempta poteſtas
Pugnandi in terris, tu inquam? tu fulmina condis?
Lentaque nequicquam formari incudibus Ætnæ
Æra iubes? flammaque vrbes feruere Sicanas?

Deos. *Icit*] Percuſſit, proprium hoc in fulminibus. Vocabulum Plinianũ.

Solis equi] Pyrous, Eous, Æthon, & Phlegon: quibus nomina ab effectu fuere impoſita, vt exponit Raphael in ſecundum Transformationum librum Ouidij.

Vbij ciues) Id eſt, Agrippinenſes, qui prius quam ab Agrippa ad alteram ripam transferrentur, Vbij ſunt appellati. autor eſt Tacitus. *Inuidia*) Id eſt propter inuidiam in Cæſarem. *Regis noſtri*) Id eſt Cæſaris: & per contemptum dixit, *noſtri*. *Fiducia*) Pro confidentia poſuit: quamuis etiam Maro in malam partem quoque vſus eſt, *Cernu quæ Rutulos habeat fiducia rerum*, id eſt, confidentia, temeritas. Nam confidentia ſemper fere in malam partem accipitur. Plautus, *Qui me nunc alter eſt audacior homo? aut qui confidentior?* Terentius, *O ingentem confidentiam.* *Nunc age & intonſis*] Per deriſionem commouet cæterorum Deorum inuidiam in Cæſarem. *Euan*] Bacchi nomen, ſuperius expoſitum. *Marmora rubra*] Æquora rubri maris. *Bacchis vlulantibus*] Abunde ſatis de ſacris Liberi patris ante dictum eſt. *Iſmara*] Mons Thraciæ notiſſimus. Maro, *Iſmarus aut Rhodope.* Strymon, & Hebrus flumina Thraciæ ſunt. Exoritur autem Strymon, vt Ptolemæus ait, in montibus Thraciam & Macedoniam diuidentibus. Plinius & Solinus aſſerunt, dilabi ex vertice Hæmi montis. Circa hunc amnem Mars obequitare ſolitus, vt in Syluis canit Papinius. In hoc amne propter loci amœnitatem, & piſcium abundantiam, æſtiuis menſibus (nam hyeme appropinquante Nilum petunt) ingens eſt gruum copia. Hinc à Marone decimo Æneidos dictum eſt, *Strymoniæ dant ſigna grues.* Et à Lucano quinto Pharſaliæ, *Strymona ſic gelidum bruma pellente relinquunt Poturæ te Nile grues.* Hebrum vero amnẽ ex fontibus Rhodope montis dilabi ſcribit Seruius in fine quarti Georgicorum: dictumq; ait ab Hebro Boreæ fratre. Plinius inter ea flumina enumerat Hebrum, quæ aurum deuehunt. *Hæmo*] Notiſſimus mons ſua altitudine, vt dictum eſt. Liuius ſcribit Philippum Hæmum aſcendiſſe, eius altitudinis pernoſcendæ gratia. Situm ex Ptolemæo diſces. *Pudet ah*] Interiectio eſt, per quam Palladis dolor oſtenditur. Maro, *Spem gregis ah ſilice in nuda connixa reliquit.* Aliquando admirationis vim habet Plautus, *Ah quid ais?* *Iſta profari*] Pro dicere, loqui, ſeu fari poſuit, vt ſæpe poetæ ſolent, compoſitum pro ſimplici verbo vſurpare. Profari enim latine dicitur, quod Græci prophetare dicunt, id eſt, futura prædicere. Vlpianus, Si ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet. Fanaticus autem ſeruus hoc loco, pro maniaco accipitur: quales ſunt qui melancolici dicuntur. autor Budæus. *Non Tritogenia*] A Tritone palude, vbi primum viſa dicitur fuiſſe, vt diximus. Vltimam autem longe protulit, vel quod, a, apud Græcos bitemporeum eſt: vel quod Maro itidem protulit in fine graui, a. Seruio reclamant poetæ claſſici, qui docet, quod in nominibus propriis ſyllabæ poſſint poni ſcribentis arbitrio. Nec Bedæ opinio vbique recipitur, dicentis autoritatem & neceſſitatem aliquando metrum violare. *Tu, inquam? tu fulmina condis?*] Verba indignationis plena, & ineſt iraſcentis replicatio, tu, tu, inquam. *Nequicquam*] Id eſt, non. *Flammaque vrbes feruere Sicanas*] Omnia hæc per interrogationem proferenda cum indignatione, quaſi dicat, Cum tantam in Cæſare confidentiam videas, vt pene tibi æquetur: non ſolum in inſulis Vulcaniis tela deberent fieri, ſed etiam per totam Siciliam, & omnes vrbes flammis ardere in conficiendis armis.

Centum

Centum præclaris Curetum ex vrbibus olim
ſaturnum patrem, & cœlo te Iuppiter alto
Deieciſſe ferunt, centumq́; ligaſſe catenis,
Armaq́; longæuum truſiſſe in tartara Regem,
Scilicet vt cœli regnaret Cæſar in arce.
Tu modo iam ſi qua eſt cordi tibi cura Deorum,
Et cœlum ſeruare cupis, triſida arma reſumens
Sydereum tutare polum, Diuosq́; pauentes;
Arctoumq́; preme Imperium, Borealiaq́; arma
Diſcute: ne Cæſar curru ſubiectus ouante
Tollatur per inane, viamq́; affectet olympi,
Depulſoque, ferox regno Ioue, permeet aſtra.
Dixerat. aſſenſere Dei, nec Delia præſens
Concilio Diana fuit: nam vertice ſummo
Conſtiterat Vogeſi, iam deſpectura triumphum
Auſtriadæ magni, & læto certamina campo.
At contra pater eſt ſolio ſic orſus ab alto,
Sancta cohors Superum, quianam ſententia mouit
Decertare odiis animos? cur vertere gentem
Arctoam cupitis? tanta eſt cæleſtibus ira?
Fata immota manent, opus hunc ſe tollere ad aſtra,
Et regere Imperium terræ, dare fræna ſuperbis,
Indignantem orbem, & gentes ſuperare rebelles,
Conſortemq́; polo mecum nec habere refello.
Qui dum nigra fluent Erebi, ſubterq́; meabunt
Flumina, pallentes vmbras, dumq́; orbe remenſo
Sydera in Heſperio properabunt æquore mergi,
Victor Cæſar erit, dominusq́; vocabitur orbis:
Hæc ego per Stygias male olentes ſulfura ripas;
Et Chaos æternum, & Manes Phlegetonte ſub imo
Annuo: iam paulum bilemque, iramq́; repone
In melius Pallas, fatisq́; aſſueſce futuris.
Sic ait, & nutu longum concuſſit olympum.
Tunc exorta Deum paſſim ſunt murmura; & omnes
Pallada proſpiciunt; verbisq́; precantur, vt illa
Molliat æternas lites, & deſinat æſtus
Irarum, Auſtriadas contra exercere potentes.
Sic Iuno inſtabat; ſic cætera turba Dearum,
Almaq́; in Hercyniis præſens Aruinia lucis
Procidua ante Deam, poſcit iam fœdere iungi
Auſtriadas ſecum, tandem Tritonia virgo,
Poſtquam Cæſareumq́; genus, ſtirpemq́; domari
Agnoſcit vetitum, coram ſic talibus orſa eſt,
Viciſtis Superi; bilem; quæ exarſimus olim,
Dimiſſam facio, iam nunc, ſemperq́; fouebo
Hoc genus armipotens, quo cum me iungere fœdus;
Haud piget, atque Italo tela auxiliantia bello
Sentiet, & dictum iurato aſtrinxit auerno.
At Venus exclamans, non ſic mea vulnera abibunt
Impune, & quantum mea vis, flammaq́; valebunt.
Hoſtis ero, ſequar indomitum, cogamq́; fateri
Me ſemel eſſe Deam, ſic talia fata quieuit.

Centum præclaris] Valido vtitur argumento. ait enim, operæprecium fuerat profecto te patrē è cœlo deiicere, & relegaſſe in tartarum, vt ſcilicet Cæſar in cœlo regnaret, non tu. Et ſeruat decorum hic furentis perſonæ; quia hoc exemplo obiicit latenter Ioui impietatem, vt ſcilicet, cum in memoriam reduceret, quid egerit in patrem; vt regnaret, aliis ipſe non crederet. *Curru ſubiectus*] Id eſt, excelſus, ſublimis. nam ſubiicere, extollere eſt.

Nec Delia præſens] Pulchra fictio poetica. Dicit enim, cum Dij hæc contra Cæſarem iactarent, Dianam præſentem non fuiſſe. Quippe quæ ex Vogeſo triumphum Cæſaris lætabunda inſpiceret. *Quianam*] Vna dictio, qua vſus eſt Ennius, & Maro etiam, *Cœlicolæ magni quianam ſententia vobis Verſa retro?* Hinc colorem Poeta ſumpſit, & eſt ſenſus. Cur ſententia mouit animos veſtros, vt odiis certare velitis contra Cæſarem? *Opus hunc ſe tollere ad aſtra*] Vaticinium futuræ gloriæ Cæſaris.

Longum Olympum] Epithetum Græcorum eſt; qui Macron Olympon dicunt.

Aruinia] Quæ olim à Germanis in Deorum numero habita eſt, vates erat, incolebat ſyluam Hercyniam.

Poſtquam Cæſareumq́; genus] Latenter potentiā Cæſaris ſignificat. Nullus enim hoſtis in fine rerū fuit contra Maximilianum tam potens, vt nō deſiderauerit gratiam Cęſaris impetrare. Quod mea ætate multoties patuit, & nouiſſime maxime in tam graui bello, quod in Italia contra Gallos, Venetosque ſolus, & victor paucis ante diebus quam moreretur, ſuſtinuit: de quo vaticinatus eſt Poeta, quod futurum erat, dum Pallas ſtatim ſubdit, *atq; Italo tela auxiliantia bello Sentiet.* *At Venus exclamans*] Arbitror hoc fictum à Poeta, quoniam nobiſcum maius certamen non agitur, quam rationis & appetitus. Altera enim ab intellectu procedit, quo bonum malumq; diſcernimus: alter corpori

ſenſibusq; inſitus eſt, quotidieq; de regno certant, hoſtesq; acerrimi ſunt: nec deſinunt à pugna, niſi victo altero, hoc eſt abolito corpore. *Cogamq; fateri Me ſemel eſſe Deam*] Summa Cæſaris laus: cum innuat à cupiditatibus nunquam victum fuiſſe: quod mirum in homine, ne dicam Principe, qui mille ad libidinem rerum vias habent, videri poteſt. cum omnibus à natura inditum ſit, vt grata magis ſenſibus appetant, quam ingrata. Licet autem difficile admodum ſit, contemnere voluptatem natura nobis inſitam, cuius etiam vis tam late pateat, vt actionum, affectuumq; noſtrorum ſit comes, ſequaturq; vel illa, quæ agenda eligimus (cum honeſta, & vtilia iucundi ſpeciem præ ſe ferant) eo tamen magis contemni à nobis debet, quo laudabilius eſt rem natura inſitam. &, vt ait Ariſtoteles, nobiſcum à pueris vna educatam, reprimere & continere. nam qui eam ſic abiecerit, vt quaſi radicitus euulſerit, is mihi videtur hominis oblitus, aut humana eſſe conditione maior, vt qui aqua & herbis in ſolitudine vitam ducunt, rerum Veneris omnino inſcij: quales fuiſſe Anachoritas plurimos, & ipſum illum Ioannem Baptiſtam memoriæ proditum eſt.

Interea Cæſar Procerum ſtipante caterua
Progenies Diuum, & genus alto à ſanguine cretum
Audite hæc, inquit, cordi & mea figite dicta,
Annuus eſt belli curſus, ſi rite recordor,
Quo Martis rabies, triſtiq; horrenda flagello
Deſæuit Bellona animis, genteſq; repoſtas
Sedibus Arctois in pugnam miſit acerbam.
Nunc victor terris, ſic Dij voluere, piandas
Arbitror eſſe vmbras, bellum quas miſit auerno
Ante diem, fluuijq; errant hæc littora circum
Soluendi à nobis cupidæ mortalibus auris,
Ac primum inferias patrique, vmbriſq; dicabo,
Auſtriadum Heroum, quibus alta ad ſydera vectu
Dona tuli, atq; libens ſtaurani ſacra quotannis.
Poſtmodo cum primum per terras fulſerit almo
Septima lux cœlo, Titanq; obtexerit aſtra,
Quadriiugum ludos ſtatuam, cum carcere aperto
Exilit ætipedum furor, & metam igneus optat.
Hinc cæſtu quicunque volet, curſuq; volantum
Decertare pedum, aut nudam exercere palæſtram,
Seu tranſnare vndas, & verrere flumina planta,
Aut melius quicunq; arcus ſcit tendere eburnos,
Quiq; grauem diſci maſſam collimat ad vnguem,
Adſint, victori referet ſua præmia virtus,
Donatiq; omnes facto certamine abibunt.

Fluuijq; errant hæc littora circum] Iuxta veterum opinionem, vt diximus, ſuperſtitioſam.

Quadriiugum ludos ſtatuam] Propoſitio omnium ludorum.

Collimat] Vocabulum propriе eſt eorum qui arcu certant. nam collimare, eſt ad ſcopum ſagittam intentis oculis dirigere. Puto dictum, quoniam limis oculis ſagittandi vſus eſt: vel quia fortaſſe caput arcui coniungimus. Limare enim coniungere, copulare ſignificat. Turpilius in Leucadia, Veritus ſum, ne amoris cauſa cum illa limaſſes caput. Plautus in Pœnulo, At vide ſis, cum illa numquam limaui caput. Nonius ait, Limare limum, ingerere, limo fœdare. Limus adiectiue, pro tranſuerſo ponitur. vnde Plinius ſcribit, leonem dolere, ſi limis ſpectetur oculis. Limen, id eſt lapis ſuperior & inferior oſtij, à limo deriuatur, quoniam tranſuerſe poſitum ſit.

Nuncia Belgarum fama eſt delapſa per vrbes
Interea, & vero paſſim rumore futuras
Nunciat exequias, nec non certamina in vrbe
Prædicat Agrippæ: mora præcipitatur, & omnes
Conueniunt, latiq; replent vaga littora Rheni.
Primus enim ante alios, fontis ferrugine gaudens,
Qua ſacrum attollit caput auxiliaribus vndis
Tongrus adeſt: linquuntq; ſuas Eburones aras.
Hic etenim, vt memorant, ſaxo nigrante, quod alto
Eruitur monte, & carris vectatur ad vrbes,
Conficiunt ignem, ſed non ardere prius, quam
Humectetur aqua lapidum perhibetur aceruus.
Nec non & flauam, quam Gallia pinſit Arincham

Primus enim ante alios] Deſcriptio populorum, qui ad triumphum Cæſaris ſpectandum venere. *Fontis ferrugine gaudens*] Plinius cap. ſecundo lib. trigeſimi primi, Tungri, inquit, ciuitas Galliæ fontem habet inſignē, plurimis bullis ſtillantem, ferruginei ſaporis: quod ipſum nō niſi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculo-

Vrbs ſecat, & niueis alitur gens myſtica cruſtis.
Hinc haud vitiferi Treuir ſulcator Obrinci,
Bonnaque, & antiquis gaudens quoque Lupia muris.
Defuit & timidus nec ſontibus aduena Brugis,
Et clara Auſtriadum titulis Hannonia Regum,
Extremique hominum Morini, totumque Melinum,
Machlinumque, & mercatura Antuerbia felix,
Et picturatis diues Bruxella tapetis,
Innumerumque genus Gandauo fluxit ab vrbe.
Nec non & trepidum impellit tunc fama Nemetam,
Atque Argentorato volat ad certamina pubes.

culorumq; vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad poſterum rubeſcit. Audioi Medicum Tungrenſem, qui hactenus affirmaret fontem durare: verum quod morbis mederetur aqua eius pota, nihil ſibi conſtare. Igitur Plinius hoc, vt multa alia ſcripſit ex fide: aut natura mutata eſt fontis. Porro ferrugo, mucor ille, ſiue ſitus, vel vetuſtas, quæ in ferro ſub terra vel lõgo æuo gignitur, vt ærugo in ære, quãquam ærugo etiam de ferro dicitur: *Linquuntque ſuas Eburones aras*] Dixi Eburones dici, qui nunc Leodienſes nominantur: & idcirco *ſuas aras* dicit, quoniã Leodium, quæ nobiliſſima vrbs eſt inter Belgas, hoc eſt inferiores Germaniæ populos, ſacerdotibus plurimũ abundat. Calamitatis eius, quam ſub Carolo nouiſſimo Burgũdionum principe perpeſſa eſt, in literas retulit Pontanus: & latius ego aliquanto memini in Scholiis, quæ ſcripſi in eũ Pontani lib. qui eſt de Immanitate inſcriptus. *Hic etenim vt memorant*] Et vere quidem. nam ex montibus eruunt ſaxa nigricantia, interlucida tamen, quibus ignem conficiunt. *Sed non ardere prius, quam humectetur aqua lapidum perhibetur aceruus*] Vt rem habeas, ac ipſi vidimus, Congeries lapidum foco imponitur, relicto vacuo ad fomentum loco: quo accenſo, irrorant aqua lapides. Compertum enim eſt, ignẽ concipere nõ poſſe, niſi aqua aſpergantur. Mirum profecto, vt aqua igni fomes ſit. an quia ſpiritus ignei in lapidibus ſint, auditoq; hoſte ſtatim exiliant, cognatiſq; ſe flammis applicent? an quia tosti ſuffocato infra terram calore, aquæ infuſione poros, vt ita dicam, igne prius contractos aperiãt? vt in calce, vt in carbone fieri videmus. Hic inter alios plæroſq; vel præcipuus locus eſt, quo ſuper Collimitio noſtro phyſicarum rerũ ſcientiſſimo cõmentari cupiebam. Sed præpropera Cæſ. Maximiliani mors nobis adeundi viri occaſionem hactenus præripuit. *Quam Gallia pinſit Arinchant*] Seruius author eſt, apud priſcos molarũ vſum non fuiſſe. Fruges enim torrebant: & deinde in pilis pinſebant, id eſt tundebant. & hoc erat molendi genus: quod & ſuo tempore adhuc factitatũ eſſe ait. vnde & piſtures, & pinſores, & pila dicta ſunt, vt ex Varrone colligimus. Ad hunc morẽ alluſit Maro in primo Æneidos, *Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.* Molæ autem poſtea inuentæ ſunt aſinariæ quædam: quædam truſatiles, id eſt hominum opera verſatiles. Aquariarum autem molarum loca, quibus nunc vtimur, moletrinas appellare poſſumus, vt arbitratur Budæus. *Arinchant*] Frumenti genus Galliæ peculiariſſimũ, ex quo cãdidiſſimus panis fiebat. mos ſeruatur adhuc. Nã in adagio eſt, Eburones tribus inſigniri rebus: pane meliore, quam ex frumento. igne meliore, quã ex lignis, aere ſalubriore in ponte fluminis quam alibi intra vrbem. *Vrbs*] Populus Leodienſis.

Gens myſtica] Clerus, ſacerdotes. Myſtæ dicti, à verbo græco μυῶ, quod eſt initio, quia dicuntur initiati myſteriis alicuius numinis: vnde & Symmyſtę dicũtur, vt alibi diximus, iiſdẽ initiati ſacris. Alij trahunt à verbo μύω, quod ſignificat occulto: quoniã nefas erat reuelare arcana myſteriorum.

Cruſtis] Neutro genere: in quo ſignificat fruſtum panis, aut placentæ, aut alterius edulij. Cruſta enim fœminino genere fragmẽtũ tenue ſignificat lapidis, aut ligni, aut vitri, aut gelu, aut alterius huiuſmodi. Maro, *Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ.* *Obrinci*] Alij Moſellam appellant. Huius curſu Ptolemæus ſuperiorem, inferioremq; Germaniam diſterminat. Citeriorem autem magnam Germaniã nominat Obrincum, ſeu mauis Obruncam, vt alii ſcribunt, Syluius Mœnũ intellexit: ſed falſo, vt indicauimus prius, & ante me Irenicus noſter. *Bonnaque*] Vetuſtum oppidum ad interiorem Rheni ripam ſitum, ad quartum ſupra Coloniam lapidem: nomen etiamnum retẽtat. Antiſtiti Colonienſ. paret. Ptolemæus Bommam appellat. celebre illic ſacerdotum collegiũ eſt.

Lupia] Antiquum item oppidũ in vlteriore ripa Rheni, ditionis, ni fallor, Ducis Iuliacenſis. Lupiæ itẽ numero multitudinis, vt Athenæ, Venetię, Calabriæ vrbs eſt. Autor Mela libro 2. Eſt & nomẽ fluuij Germaniæ, vt diximus: eumq; eſſe coniectura eſt, inquit doctiſſimus Vadianus, quẽ Neccharum hodie vocant. Ego cum Irenico eum eſſe cõiicio, quem Lanũ nunc vocant, qui ad oppidũ *Lanſtein* Rhenum illabitur. Tacitus in Oceanũ elabi autor eſt lib. ſecundo. Strabo in Viſurgim ait deferri. adeo in re tantilla variant ſcriptores. cuius Tacitus ſic meminit libro primo, Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum, quantumque Amiſiam & Luppiam amnes inter, vaſtatum. *Timidus aduena ſontibus Brugis*] Id eſt, nocentibus. Statius, *Sonteſque euoluere Thebas Pierius menti calor incidit.* Dixit autem propter conſpirationem, quam exercuerunt in Cæſarem, cum Belgis imperaret. *Hannonia*] Quæ decoratur titulis Principum Auſtriacorum, Comitatus olim ampliſſimus, ad cuius Comites Flandria acceſſit. *Morini*] Littorales populi ſunt, vt diximus, in quibus plures erant ciuitates olim, quarum deſolationem diuus Hieronymus indicauit. Morinum hodie *Terramnuanam* dici aiunt. *Melinum, Machlinumque*] Vrbes in Belgis mediterraneæ. *Antuerbia*] Vbi illud emporium nobile celebratur ad Scaldim flumen, & Oceani æſtuarium ad conuehendas merces accedit receditque: in quo ducentas aliquando naues, quæ illuc ex toto Oceano Septentrionali velificant hærere in ſalo vidi, moxque redeunte mari, vt prius attolli. *Bruxella*] Mediterranea item ciuitas Brabantarum, non lõge ab Mechlinia, quam ſuo more immutans Poeta *Machlinum* vocat,

Principes Belgarum illi plurimum morantur. Eſt & Bruxella Sueuiæ oppidũ Rudolfo Agricolæ: rametſi lingua ipſos non eſſe Sueuos arguat, vt recte monet Irenicus. *Gandauo*] Ingens vaſtaque ciuitas in Flandris, quæ cum opus ſit, quadraginta hominũ milia ad bellum gerẽdum foras mittit.

Dum properant cuncti templo ſublimis in alto
Arſura erigitur moles, proq; omnibus vna
Manibus inſtruitur feralis pompa peremptis,
Priſca ſuperſtitio, circumque Agrippides agra
Voce gemunt, nudantq; comas de more ſolutas,
Damnatumq; rogum flammis, ſimulataq; ſacra
Circueunt, vmbraſque vocant: ſimul atra gerebant
Veſtimenta Duces, Saxon ferus, Haſſius horror
Lantgraphius, magno VVirtenberzentius heros,
Et Brunſuichides Luna Dux optimus vrbis
Dona ferunt buſto, ſolido ditatur ab auro
Flamma ſuperiecto. Interea ferale canebat
Aere ſonans tubicen, Phrygioſque in funere verſus,
Quis animas, Maneſque vagos firmiſſe vetuſtas
Dicitur, atque vmbris iram placaſſe triſaucem.

Priſca ſuperſtitio] Nam antiqui quoque more noſtro, quo generales cunctis affinitate nobis coniunctis inferias, ſiue exequias facimus, vtebãtur.

Agrippides] Matronæ Colonienſes. *Simulataque ſacra*] Vt noſtris conſuetudo eſt ſacerdotibus, qui capſam, aut lignum pullo paludamento regunt: ad quod tanquam corpus ineſſet mulieres ſub peplis lugubrib. veſtibus indutæ accedunt. *Luna Dux optimus vrbis*] Lunæburgum vrbs Saxoniæ nobilis, condita ab Saxonibus in ſolo Vandalico, vt ait Albertus lib. Vandaliæ ſeptimo. Irenicus villam olim fuiſſe ſcribit, deſtructamq; Bardeiugo in ciuitatem abiiſſe. Villam autem à Iulio Cæſare conditam, & à Luna dictam, ſimulacrumque Lunæ ad Caroli Magni tempora vſq; remãſiſſe, qui ſtatuam illam ſuſtulerit. Significat autem Ducem Henricũ Lunæburgenſem, ex nobiliſſima Brunſuicẽſium Principum familia natum, quæ Othonũ ſanguinem refert per Henricum Saxonicum & Noricum Ducem potentiſſimũ, cognomẽto Superbum, à Friderico primo Sueuo depoſitum Principum conſenſu. Norico Ducatu cõceſſo Othoni Palatino de *Wytilſpach*, & collato Saxonico Ducatu Bernardo Principi ab *Anhalto*. lege Annales Vrſpergianos.

Dona ferunt buſto] Antiquum morem hic ſequitur: quem ſacerdotalis auaritia iam vincit, aliis ſuperalia quotannis capturarum nominibus excogitatis. *Interea ferale canebat*] Cicero in lib. de legibus, hunc morẽ tradit apud antiquos ſeruatum, vt & tubicen ſonaret, & Phrygij verſus in funere canerẽtur, quas nænias appellabant: quibus à præfica, quę ſola canebat, defunctorum vmbræ laudabantur. Dicuntur autem næniæ, à gementium voce. Simonidem Cæum tradũt hunc morem inueniſſe. authores Acron & Porphyrio. Alij dicunt ad tibiam, non ad tubã recitari nænias ſolere

Iram triſaucem] Id eſt triſaucem Cerberum, quoniam tribus latrat faucibus ad oſtium Regis Ditis patris: volentibus ingredi, cauda & auribus blanditur, neminem permittit exire. Heſiodus & Maro diſcordant. Vorat carnem, & oſſibus ſuperſedet: ideo quaſi Creauoros nuncupatur. Alexãder Imperator habuit canem hoc nomine congredientem leonibus, vt ſcribit Iulius Pollux.

In primis depicta trahunt ex ordine priſco
Argumenta patrum, numeruſque effertur auorum.
Ante omnes Priamum Francorum ab origine cretum
Cernere erat: natumque ſequi veſtigia patris
Marcomiron: ſed paulo excelſior ire videtur
Antiquo Faramundus auo, longeque potentis
Clotarij effigies multo fœdata cruore
Ducitur, & natum fugientem lumine toruo
Aſpicit. hic etenim poſt cædem, & fata parentis
Imperium linquens, ad Auantica regna receſſit,
Egregiamque Apis de nomine condidit vrbem,

Argumenta patrum] Arguere, oſtendere eſt. Maro, *degeneres animos timor arguit*, id eſt oſtendit. Vnde Argumentum dicitur illud, quo nobis aliquid oſtenditur breuiter. Idcirco hic pro titulis interpretor auorũ, quibus quorumcunque geſta breuiter cognoſcebantur. Sic etiam Comœdiarum fabularumque argumenta dicuntur. *Effertur.*] Propriæ defunctorum eſt: quod olim extra mœnia ſepeliri conſuerint cadauera. Seruius tamen ſcribit, apud maiores omnes homines in ſuis domibus ſepeliebantur. vnde ortum eſt, inquit, vt lares colerentur in domibus. Hinc etiam vmbras lares vocamus. Veterum autem ſepulchra in agris fuiſſe, cum multa comprobarint, tum quod Vlpianus ſcriptum reliquit, diuum Adrianum pœnam ſtatuiſſe aureorum quadraginta in eos, qui in ciuitate ſepulchrum feciſſent: quam fiſco inferri iuſſit: & in magiſtratus eandem ſtatuit pœnam, qui id paſſi forent, quin & publicari iuſſit locum, & inde cadauer transferri. Relatum tamen in Chronicis. Traianum intra vrbem ſolum omnium, & in foro ſepultum, cum morbo apud Iſauriæ Seleuciam interiiſſet. Sed Ducibus etiam datum ac poſteris Plutarchus ſcribit, vt in foro ſepelirentur. *Ante omnes Priamum*] A quo domus Auſtriaca deſcendit. Rex fuit Franciæ Germaniæ, nunc per iniuriam appellatæ Franconiæ: cum verum illi nomen Galli abſtulerint. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciæ ſuum nomen & honorem, vt Franciam vocẽt Orientalem. Sed hoc vix patiuntur Galli, pro ſolita gentis elatione, indignati, ſi Diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere, vt ait Albertus cap. primo lib. Saxoniæ ſecundi. Nõ deſunt qui hunc Priamũ dicũt ab Hectore Troiano habuiſſe originẽ: ſed meræ nugę, vt idẽ Albertus

cap.

cap.16 .primi libri Saxoniæ his verbis oſtendit. Quanquã de Francis maiores etiã ineptiæ memorantur, quod originẽ ducant à Troianis, & conſederint ad paludes Mæotidas in Sicambria. Quid autem per tot egerint ſecula, quos Duces habuerint, ne ſomniare quidem poſſunt. Et quidem Sicambria non ad Mæotidas paludes, in Oriẽte, ſed ad Rheni fluenta fuit in Occidẽte, teſte Cæſare, Strabone, Ptolemæo, & omnibus coſmographis. Inepti homines eo cõfugiunt, vt dicant aliam Sicambriam fuiſſe hic & ibi, nec tamen vnũ ex Geographis teſtem producunt: & vt mille tergiuerſationibus vtantur, conuincit eos propria fabella de mendacio, quod aiunt ſub Valentiniano Frãcos migraſſe in Germaniam. Nam teſtes omni exceptione maiores, quos nominauimus, conuincunt, ſub Diocletiano Francos habitaſſe in Germania, cũ excurrerẽt ad prędam in mare Britannicum cũ Saxonibus. Accedit alius teſtis diuus Hieronymus, qui in Hilarionis vita teſtatur, ſub Cõſtantino Imperatore veniſſe nobilem iuuenem ex genere Francorum. Ea, inquit, gens media inter Sueuos atq; Saxones habitat. Quid poteſt expreſſius dici? quid ad confutandũ fabulam validius? neq; enim accipi poteſt de Frãcia Galliarum, ea parte in qua ſunt Pariſij. Appellat itẽ Hieronymus Francam linguã eam, quæ nũc eſt Germanica: quod Eraſmus illic notauit. Regnauit autẽ Priamus Gratiani, vt quidã dicunt, Imperio, anno dominicæ ſalutis trecenteſimo octogeſimo primo. *Marcomyron*] Priami filium, quem Sicambriæ, Franciæ & Pariſiorũ Ducem appellatũ conſtat. Quo argumento quidã aſſerunt, primũ in Galliã ex Germania trãſiſſe, belloq; Pariſios occupauiſſe. vnde ſibi nomen aſciuit, vt Pariſienſis Dux appellaretur. *Faramundus, auo excelſior*] Id eſt, Priamo. Faramũdus Priami nepos, Marcomyri filius, primus in hac gente Rex à Francis Galliarum declaratur. Floruit ſub Honorio imperatore. Faramũdo, qui annis vndecim regnauit, ſucceſſit. Clodius ex eo genitus, à promiſſo capillo cognomento Capillatus. *Clotharij effigies*] Clotharium ſecũdum intelligit, qui ex Chilperico & Andouera natus eſt. Fratrem habuit Merouæũ Prouinciæ, & Theodoricũ Burgundiæ Reges. Hic ex Bertruda coniuge Dagobertũ Franciæ, Burgundiæ, Auſtraſiæ (quã Ritius Auſtriam dicit) & Aquitaniæ Regẽ genuit, & ex Batilde vxore, natione Saxona, Clothariũ tertium, & Othobertum Regem Prouinciæ, qui à Gontranno regnum Burgundiæ & Aurelienſiũ repetentem in bello occiſus eſt. Cuius filius Othobertus Gontranni potentiã fugiens, ad Auanticos fugit: vbi regali titulo demiſſo, Habſpurgij arcem ſtruxit. vnde & ſibi & poſteris ſuis nomen reliquit. nam omnes Comites Habſpurgij dicti ſunt. Hic autẽ Poeta tradit Clotharium à Gontranno necatum fuiſſe, eiuſq; filium è regno fugiſſe ad muniriſſima Alpium loca. Poetarum enim mos eſt, vt nomen pro nomine ponant. Alij, cum quibus vetuſtiſſima literarũ munimenta conſentiunt ad montem, qui Romarici nomen habet, germanice *Rymmelsberg*, veniſſe volunt: condita in eo arce, quam Auendum caſtrum appellarit: de quo ſtatim latius aliquando. Neſcio igitur qua fide tradãt quidã Cæſ. Maximilianum Romanos habuiſſe progenitores olim Perleones Comites montis Auentini, cuius familiæ etiamnum ſint nõnullæ Romæ reliquiæ prope Sabellorum ædes, quæ prius Perleonũ fuere: quibus cognomen dedit Petrus Leonis filius Stephani nepos, Maximi pronepos. Is magna in vrbe potẽtia autoritateq; ſub Paſchali ſecũdo fuerat. Cuius duo nepotes per ſeditionem ex vrbe profugi ad Alpes venerunt: vbi circa Lucernæ lacum prædia & terras mercati, caſtrũ in eo loco Habenſpurgũ excitarunt. At huic opinioni nõ modo annales Auſtriaci, & vetuſtiſſima monimẽta reclamant, ſed & hoc ipſum, quod illi tradunt, cõmentum eſſe oſtendit: *alterum*, ſcilicet nepotũ profugorum, fuiſſe Antiſtitem Argentinẽſem: cum tamen eius protſus nulla fiat mentio in Catalogo Pontificum, quẽ auunculus noſter magno ſtudio digeſſit. Vt taceam, quod inclyta hæc Auſtraſiacorum ſtirps Principum longo ante tempore non ſolum præceſſit Argentinẽſem Eccleſiam, ſed & ea primum illi, vt aiunt, lapidem poſuerit. Eſt itaq; verior eorum omnino ſentẽtia, qui nobiliſſimam Habſpurgiorum familiam ex antiquorum Germaniæ Francorum Principũ, deinde Galliarum & Auſtraſiacorum Regum ſanguine deriuant. Nauclerus ſuper tã varia ſcriptorũ opinione generis Rudolphi, nihil pronunciare voluit, non inſcite dicens, Summi Principis autoritatem à geſtis rebus petendam, non à natione: quanquam & hæc fortaſſis eſt virtutis imago.

Auantica regna] Auanticos inter Narbonenſis prouinciæ populos cõnumerat Plinius lib.3. Antoninus credit Auanticos dictos ab Auantico Heluetiorum oppido, cuius excidium (apud Tacitũ lib. Auguſtæ hiſtoriæ 17.) Cecinnę milites poſcũt. Id hodie Germanico vocabulo W*yuelſpurgũ* vocamus. Veteres Heluetij, qui Galli erant, Auentricũ dicebant. Bene igitur Rhenanus noſter colligens euidens muratorũ cultorũ argumentũ, Quid, inquit, Auentico, cum VV*yuelſpurgo* conuenit?

Egregiamq; Apis] Fingit Poeta Apiſpurgium oppidum apud Auanticos ab Apis nomine appellatum fuiſſe. Alludit autem ad antiquam Germanorum in Iſidem religionem, quam magno cultu proſequebantur. Fingit ergo in honorem Iſidis Apiſpurgium nominaſſe: quoniam Oſiris maritus Iſidis fuit, qui & Apis, & Serapis, vt diximus appellatus eſt.

Vnde genus fluit Auſtriadum: longo ordine demum
Succedit proauis Albertus imagine mæſta,
Lethiferumq; gerit transfixo pectore vulnus,
Impia crudelis deteſtans facta nepotis.
Hunc ſequitur regnoque potens, dexteraque Rodulphus,
Cella ſuperiectis ducens Othocaron ahenis
Expirantem animam: à tergo ſtat proxima proles

Vnde genus fluit Auſtriadum] Eorum intellige Principum, à quibus deſcendit Rudolfus Habſpurgius, Lantgraphius Alſatiæ, à quo longa retro ſerie paternum eſt genus Carolo Quinto, & Ferdinando Auſtriaco. Priſca enim gentis linea, quæ Sueuica erat, vt alibi dictum quoque putamus, fuit in-

Herneſtuſque, Leopolduſque, & maxima patris
Effigies iam digna Deo, nigriſque vehuntur
Armentis, circumq; atros ponuntur ad ignes.
Parte alia inferias, arſuraque munera Treuir
Geſtabat lachrymans, meritoq; impendet honores,
Atque nouis ornant titulis: memoranda leguntur
Facta Ducum, cum, ſaua dies, ſerieſque malorum eſt
Germanas graſſata vrbes, cum cedere victus
Nec victor poterat, variiſque euentibus actum eſt.
Hinc iacta arma virum, clypei, curruſque, tubæque,
Aurea & æripedum phalera: præq; omnibus ipſe
Sparget funereo ſpumantia pocula lacte
Cæſar & hyblæas naſcentia mella per vmbras,
Coriciumque crocum: molli cinis ater oliuo
Fragrat, & infuſo deferuent buſta cruore.

terrupta. *Longo ordine ſuccedit Albertus.*] Referendum eſt ad vetuſtam familiam Sueuicã, vel progniitores Habſpurgiorum. Nam à Rodolpho accipi non poteſt vllus ordo: cum hic Albertus eius filius dictus Imperator, à proceribus Germaniæ pertæſis Adolfi Naſſauuij ſordes & ambitionẽ, & ſuffragio Bonifacij Pontificis, & poſt Adulſum apud Vangiones prælio ſuperatum & occiſum, à Iuanne fratris filio, interfectus fuerit poſt decimum Imperij annum. Habuit enim Rudolfus duos alios filios, Hartmannum qui periit in vndis, & Rudolfum patrem Ioannis Alberti interfecturis. *Dextraq; Rodulphus Colla ſuperiectu ducens Othocaron ahenis*] Interregnum à Friderici Secundi morte ad Rodulphum Habſpurgenſem per duodeuiginti annos fuit, vt Itali ſcribunt: & vt noſtri, per viginti & tres annos: quo ſpacio 4. ſuper Imperio certarunt: Henricus Lantgrauius de Thuringia, qui in obſidione oppidi Vlmanatum ſagitta periit: Wilhelmus Hollandus, qui in Phryſiis occubuit: Alphonſus Rex Caſtellæ: & Richardus Comes Cornubiæ, frater Regis Angliæ. Rodulfus, vt à Principibus pari ſuffragio, ex Comite, vti tunc vocabatur, Imperator declaratus fuit, ſtatim ex eo tempore rebelles (vt aiunt) Imperio, ob diutinam vocationem factos in Sueuia, Franconia, & Alſatia, nec non aliarum regionum, in ordinem redigere cœpit. Othocarem Regem Boemorum potentiſſimum Imperialis iuris occupatorem bello vicit, Auſtriacumq; ducatum, & quicquid illi accedebat, vel ditionis, vel iuris Imperio reſtituit. quod & obiter lib. 1. narrauimus. Habito Erfurdiæ metropoli Thuringiæ conuentu frequenti, ſupra ſeptuaginta prędonum caſtra funditus diruit. multos ex Imperij rebellibus vltore gladio percuſſit nihil omnino quod ad Auguſtum Principẽ pertinebat, neglexit. Italiam conſulto partium ſtudiis reliquit. A cuius ingreſſu cur abſtinuerit, cum quandoq; rogaretur, reſpõdiſſe fertur apologo Horatiano: *Quia me veſtigia terrent, Omnia in aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.* Videlicet ſignificaturus, nemini ex Germanis Principibus proſpere aduentum in Italiam ceſſiſſe. *A tergo ſtat proxima proles*] Scilicet Alberti interfecti, & ab eo deſcendentiũ. Is ſuſcepit, quos & ſuperſtites reliquit, ſex filios, Fridericum, Leopoldũ, Albertum, Henricũ, Othonẽ, & Rudulfum, ex Elizabetha filia ducis Carinthiæ & Comitis Tyroli. *Erneſtus Leopolduſque*] Erneſtos tres, Leopoldos quatuor in hac linea reperio: quorũ ſeriẽ texuit diligẽter Nauclerus, exactius Stabius noſter, cum in Arbore Gentilitia, tũ in eo opere, quod magno labore & induſtria Maximiliani tã iuſſu, quam ingenioſiſſimi etiã Principis ductu abſoluit: cui, Porta honoris nomen inditũ eſt. Ego ſolebã delicium oculorũ appellare. Eſt inſtar arcus triumphalis. cuius interpretationẽ Germanicã & Rhyhtmos, Corulius Poeta & in proſam & carmẽ latinũ tranſtulit. Cœpit item Maximilianus librũ Genealogię ſuæ, in quo late referebat ea, quæ iã dictis operibus verius indicantur, quam explicantur. *Et maxima patris*] Scilic. Friderici Imperatoris, qui eius Erneſti filius fuit: qui ex Regina Poloniæ genuit V. filios, Rudolphũ, Leopoldum, Erneſtum, Albertum, & Fridericum. Ex quatuor prioribus non remanſerũt deſcendentes, vt ait Nauclerus. Fridericus autẽ poſtea Imperator, ex Leonora Portugalliæ Regis filia, treis liberos ſuſcepit, Chriſtophorũ, Iuannem, & Maximilianũ. *Serieſque malorũ*] Id eſt ordo belli Norici. *Cum cedere victus*] Scilicet Palatinus. *Nec victor poterat*] Id eſt Albertus. non enim ad Maximilianum referas: quia exoratus ſtatim pepercit. *Hinc iacta arma virum*] Quid in decorandis funeribus obſeruabatur, ab antiquis refert. Idẽ Huttenus in Heroico Panegyrico obſeruauit. *Hyblaas naſcentia mella per vmbras*] Tria ſunt loca in quibus mel optimũ prouenit, Attica, Sicilia, Calimne inſula. In Attica præcipue Hymeto mõte. In Sicilia apud Hyblam. Dubitat Plinius quid ſit liquor ille, vnde apes mel colligant. Qui naturã mellis perſecuti ſunt, tradunt idipſum plurimũ vitæ hominũ accommodũ, eoſq; macrobios effici qui mellis cibo veſcantur aſſidue. Democritus interrogatus, qua nã ratione quis à morbis liber fieret. Si melle, inquit, interna, extima vero oleo irrigaueris. Is idem Democritus aſſidue melle vſus, in annũ ſupra centeſimũ vitã protulit. Pythagoræ præterea ſectatoribus, panis & mel plætumq; cibus erat. Norũ eſt de re in modũ ſuaui dici, *Mellis medulla.* vnde & Ennius apud M. Tullium, querndã Suade medullã appellat, ob ſingularem ſuauiloquentiam. Nã quod optimũ eſt, id videtur natura intime recondidiſſe. vnde & illa paſſim obuia, in medullis & medullitus amare, non diſſident à ſimulacro prouerbiali. *Coryciumque Crocũ*] Corycos ciuitas eſt Ciliciæ, vt ſcribit Seruius libro 4. Georg. Inde aduehebatur Crocus omniũ optimus. author Dioſcorides. Plinius lib. 22. cap. 6. Crocum gaudet calcari, & ſic melius exit: quare ſeritur iuxta vias ac fontes: emittit florem cum folio in occaſu Vergiliarũ. eodem Plinio authore. Dicitur autem & crocus maſculino genere, & crocum neutro, vt & apud Græcos. Specus Corycius, quem nullus, teſte Camerte, copioſius deſcribit Pomponio Mela libro primo. Habet nomen à Coryco vicino oppidu ſupradicto. Sed & Solinus de ipſo ſpecu multa in Ciliciæ deſcriptione.

ptione. Eſt & eiuſdem hominis ſpecus in Parnaſo monte, de quo Herodotus in 8. Statius 7. Thebaid. *Coryciumq́; nemus, propellentemq́; Ilſam.* Porro vnde natum ſit adagium, Corycæus auſcultauit vbi quis id quod agit, conatur diſſimulare. tamen à curioſis deprehenditur, Eraſmus explicat Centuria 2. Chiliadis 1.

Tunc equites circum primo, turmaq́; dolentes
Perrexere pyram, ter cuncti ex more ſiniſtrum
Luſtrauere rogum, terq́; arma illiſa fragore
Horrendum tonuere, litantq́; ad buſta bidentes:
Hic iacet in flammam pharetras, ij cingula ſoluunt:
Libamenq́; vmbris donant: iamq́; ipſe laborum
Ordo exhauſtus erat, cineresq́; elapſus in imos
Mulciber, extremis tunc Cæſar funera verbis
Proſequitur, lætasq́; affatur talibus vmbras,
Felices animæ, quibus eſt ſuprema peracta
Sors vitæ, terrisq́; datum genus à Ioue ſummo,
Iam ſalue atq; vale, pigeat nec tendere ad alta
Aſtra, vel Elyſios inter conſidere patres.
Nec vereare, diem quem nunc ſacrauimus, olim
Semper honorabo, centumq́; ad templa bidentes,
Setigerosq́; ſues, taurosq́; litabo quotannis
Nigrantes tumulis, Manesq́; ad ſacra ciebo.
His dictis magna heroes comitante caterua
Auſtriadem læti magnum intra limina ducunt,
Et curas demunt epulis, & vina propinant.
Interea currus referebat ſeptima cœlo
Luna laboriferos, lucemq́; reuexerat orbi,
Optatumq́; diem Phœbus, quo quiſq; probaret
Virtutem, atq; animum magnis aſſueſceret actis.
Iamq́; aderant feſta redimiti tempora fronde
Turba Coloniadum pueri, innuptæq́; puellæ
Fama vocat cunctos, pugnatur æque cohortes
Cæſarei properant clamata ad claſſica ludi.

Mulciber] Vulcanus, ignis. *Suprema peracta Sors vitæ*] Suprema verba, quæ vmbris dicebantur, vt Maro, *dixitq́; nouiſſima verba.* item, & *magna ſupremum voce ciemus.* Scilicet Vale & Salue, vt etiam alibi dictum eſt.

Aſtra] In quæ putabant animas heroum defunctorum proficiſci.

Elyſios patres] Qui in campo Elyſio ſunt. In quo apud Græcos iuſti demorantur, poſt mortem eo ſe conferentes, quemadmodū iniuſti ad Cocytum vadunt. Hunc nonnulli apud inferos, nonnulli ſub concauo orbis Lunæ eſſe putant. nec deſunt qui Elyſium putent eſſe ipſas inſulas fortunatas. Lege Strabonem 1. & 3. Geographiæ lib. Plautus in Trinummo, Sicut fortunatorum memorant inſulas, quo cuncti qui ætatem egerunt caſte, cōueniant: contra iſtoc detrudi maleficos, æquum videtur, qui quidem iſtius ſint modi hoſpitium eſt calamitatis. *Diem ſacrauimus*] Hoc eſt ſacris ſcilicet inferis proſecuti ſumus. *Olim*] In futurum. *Centumq́; ad templa bidentes*] Indicat Hecatombon, quod ſacrificij, vel immolationis genus maximum erat apud antiquos, cum centum ſcilicet victimæ immolabantur.

Eſt locus extra vrbem, quem paſſim vmbonibus agger
Ambit, & amplexu vallem tenet, alqida ſacro
Sylua viret luco, & cliui ſpectantur aprici
Surgere paulatim, ſedesq́; ſimillima circo eſt,
Hic late apparent ſcabro ſubſellia topho
Natura confecta loci, qua Pana, Deosq́;
Sylnicolas Dryadum ſæpe induliſſe choreis
Accipimus, Satyrosq́; Palem incendiſſe bicornes,
Cum ciet agreſti ſylueſtria numina cantu:
Illuc mane nouo, Phœboq́; rubentibus agris
Conuenere omnes, vocesq́; per alta volabant
Culmina ſaxorum, fractusq́; reuerberat aer,
Syluarumq́; altis reſpondent plauſibus vmbræ.

Eſt locus extra vrbem] Adnotamentum marginatium primæ editionis admonet, vt eſt, Ficta loci deſcriptio. Circo enim Romano alludit, vbi huiuſmodi ludi exercebantur. *Simillima Circo*] De Circo lege Pij doctiſſimi viri commentaria in Plautū. Circi autem Romæ tres fuerunt, Circus Maximus, Circus Flaminius, & Circus Neronis in Vaticano. Circenſes autem ludi dicti, vel à circuitu, quod metas circumibant, quod vbi poſtea metæ fuerunt, olim gladij ponebantur, quos circumibant, ab enſibus Circenſes appellati, quaſi circumenſes. Seruius 8. Æneid. notat Maronē dixiſſe Circenſes, ſine adiectione ludorum: ſed eius ſententiæ multorum veterum authoritas refragatur. Qui autem ſint Circenſes ludi, ſat puto eſſe perſpectū ex Tranquillo, Seruio, & cæteris. *Palem*] Pabuli Dea Pales, quam alij Veſtam, alij Deum matrem eſſe contendunt, vt ſcribit Seruius lib. 3. Geographiæ. Eius Feſta Palilia vocantur Perſio, *Fumoſoq́; Palilia fœno.*

Ac primo Argyloras, priſco de ſanguine cretus
Amphithij, qui Marte Getas, belloq́; furentes
Perdomuit, ſed magna olli fortuna refrixit.
Nam pulſus regno, Cathorum venit ad oras.

Ac primo Argyloras] Nomina ſcribūtur eorum, qui curru decertauerunt. *Sed magna olli fortuna refrixit*] Quibus quamq; potentibus noſtra ætate iuris ſimilis euenerit fortuna, meminit

Ex illo ſatus hic, celeres ad fræna iugales
Impellit, niueis maculis cingentibus armos.
His furor indocilis, pedibus concuſſa remugit
Æratis tellus, inhiant perflantibus altas
Naribus exuuias, optataque præmia palmæ.
Mox Phryſia regione Thoas, certaminis ardor
Olli par gliſcit, cum deſpumantia colla
Quadrupedantum vel laxat, vel frænat equorum,
Impetit alipedes, quos (ſi nos credimus) vndas
Æquoreas tranaſſe ferunt, & ſæpius aſtum
Arctoo in Ponto perhibent ſuperaſſe natando.

Eraſmus in explicatione Adagij primi Centuriæ quintæ Chiliadis ſecundæ. *Inhiant*] Significat ita cupide appetere, vt hiatum oris emittas. Inhiant, interpretatur Seruius, habere deſiderant. & dicimus inhio illam rem, & illi rei. Apuleius lib. 3. Aſini aurei, His inhians, & ſpe ſalutis alacer lætus propius acceſſi. Statius, *Frater nos inhiantem obitus.* Plautus, *Tuam hereditatem inhiant, quaſi eſuriens lupus.* *Quadrupedantum*] Lucretium ſapit verſus, vel Ennium. Ludouicus Bigus, *Vel magno vel equo quadrupedante vehit.* *Equorum*] Equi, vt quibuſdam placet, ex eo dicti ſunt, quod cum quadrigis iunguntur, æquari videantur, pareſque forma & curſu ſimiles copulentur. Qui fabulas conſectantur, ſcribunt Neptunum percuſſa in Petreis Theſſaliæ campis tellure, primum equum, animal, bellis aptũ produxiſſe. Vnde bellatoris epitheton à poetis ſortitus eſt. Maro Geor. 2. *Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert.* Idem lib. 10. Æneidos, *& inter Bellatoris equi caua tempora coniicit haſtam.* & vndecimo: *Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon.* Item Ouidius lib. Faſtorum 2. *Nec bellatoris terga premuntur equi.* Idem lib. 15. Metamorph. *Preſſus humo bellator equus crabronis origo eſt.* Probus, & Seruius primo libro Georg. fabulæ originem ad naturam referunt. Columella equinum genus tripertito diuidit. De equis lege Ariſtotelem lib. 8. Naturæ animalium, Varronem ſecundo de Re ruſtica. Quando, & cur ſe equus homini ſubiecerit, canit Horatius Epiſtola decima primi. in generoſis equis, vt aiunt veteres, quatuor expectantur, forma, pulchritudo, meritum, color. Hæc haud indocte quidẽ, vt Camers teſtatur, explicat Iſidorus capite primo duodecimi Etymologiarum libri: quo loco abunde de equis diſſerit. *Alipedes.*] Quaſi habentes pedes alatos, ob miram leuitatem. Maro, *Alipedumq; fugam curſu tentauit equorum.* Item Maro Chriſtianus in exhortatione ad Reges Chriſtian. *Alipedes ſaliunt in equos, rapidiſſima tranant Flumina.*

Quin & Pannonio properans de vertice Lynceus
Iazige præſtat equo, & curſus regit ille volantes.
Segnior hybernis Boreas Ponto incubat alis
Euxino, verritque vndas, minus effurit Auſter
Feruida gemmiferi cum turbat littora rubri.
Nec te tranſibo, Geticis duo fulmina frænis
Qui regis Hermontes, hic cinctus pelle leonis
Infandum viſu eſt, crudis micat intus abacta
Lux oculis, cadit anguitenens à fronte Meduſa,
Tortilibuſque Apher nodis inſibilat aſpis:
Huius equi Auſtriaco certare in puluere ſueti,
Seſſorem excutiunt fremitu, vincuntque lupatos.
Inde Dryas, fortiſque Lynus, veloxque Melampus,
Ambo armis, curruque ambo, lucentibus ambo
Eſt clypeis ſpectare pares, vter vrgeat axem
Fortius, incertum eſt: ſequitur quos cætera pubes.
Nec mora, magnanimi, ſcabroſa ſedilia circum
Conſedere Duces, circumfuſæque cohortes
Miſtaque montanas replerunt agmina rupes.

Iazige præſtat equo] Iazyges Pannoniæ inferioris populi ſunt, contigui Tranſſyluanis: vnde optimi ad curſum ætate noſtra equi aduehuntur. *Gemmiferi rubri*] Mare rubrum duos, vt infra dicemus, complectitur ſinus, Perſicum ſcilicet, & Arabicum. In Perſico vniones, id eſt margaritæ laudantur, Conchæ genus ex quo margaritæ vnioneſque velluntur, Berberion, & Berberi ab incolis nominantur, pinnæ, aut pectunculi effigie. Sabinus & Pomponius Iureconſulti Margaritas nec gemmis, nec lapillis contineri ſatis cautum (?) eſſe aiunt, tit. 2. 14. Digeſtorum. Gemmæ enim, vt inquit Pomponius, ſunt perlucidæ materiæ, vel vt ſmaragdi, chryſolithi, & amethyſti: Lapilli autem contrariæ ſuperioribus naturæ. Plures gemmæ ſunt, quæ ab animalibus ſortiuntur cognomina, vt Carcinas, Scorpites, Scarites, Triglites, Ægophtalmos, Geranites, Hieracites, Æetites, Myrmecites, & ſexcentæ aliæ huius generis, vt ait Camers. Nec indignum relatu eſt id, quod ab Budæo annotatum eſt, dici fictitias gemmas, quę ſacrificationi cedunt. Plinii teſtimonio, qui lib. 35. ſcribit, Fictitiæ gemmę ſacrificationi cedentes candicantiam fugiunt, vbi forte caodicantia ſeptimo caſu legi debet. Idem Budæus ordinem gemmarum authoritatis eruditæ recẽſet lib. de Aſſe 2. Sed quis ignorat, tranſlatiue gemmam in vite dici à rerum ruſticarum ſcriptoribus? quod eleganter explicat Cicero in Catone Maiore. Idem de perfecto oratore ad Brutum, Ruſticorum, inquit, metaphoræ ſunt gẽmare vites, laſciuire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa fruméta. Sed ad rubrum mare reuertamur, à quo Perſicum ſinum Camers ita ſeparat, vt Hieronymi & Ioſephi de Euphratis exitu, itemq; Herodoti, Curtii, & Diodori ſententiam, Plinii, Solini, & Ptolomæi contrauenire traditioni exiſtimauerit. Quum hi tamen ſola nomenclatura diuerſi eundem ſinũ intelligant. eſt enim rubri maris pars ſinus Perſicus, quemadmodũ & Arabicus, id quod Plin. & Pomponius docent, & Strabo teſtatur. Herodotus quoq; lib. 4. Sinum Perſicum rubrum mare vocans. Altera, inquit, ora à Perſis incipiens porrigitur ad rubrum mare, quę & Perſicum vocatur: dein gradatim

datim Aſſyria, atq; inde Arabia, deſinitq; in ſinu Arabico. Plin. lib. 9. de Vnionibus. Pręcipue autem laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris rubri. Eſt ergo, vt Vadianus noſter colligit, rubri maris vocabulum generale Perſico & Arabico ſinu. *Infandum viſu*] Sic potius legerem, quam infandus viſu. *Magnanimi*] Pro magnanimum: vt mox, *repleruut*, pro replebunt legendum eſt, vt codex melior habet.

At Cæſar populis, ſolio venerandus ab alto,
Os ſacrum oſtendit, venientumq; aſpicit ora.
Qualis & aurigam melius vehat orbita campo,
Quiſve acres defrænet equos, curſuque retardet
Effuſos, retrahatque, & gyros cogat in arctos.
Dum mores, habituſque notat, dum ſingula luſtrat
Et dictis acuit magnis, animatque pauentes,
Carceribus clauduntur equi, normaque retenti
Obicis, hi fremitant, illi (mirabile viſu)
Clauſtra terunt, nequeuntq; moram, nec tarda rotarum
Bella pati, trepidant auidi, motuq; magiſtros
Sollicitant, altumq; grauis cauat vngula terram,
Spumantiſque auidus ferueſcit anhelitus oris.
Qualis in Arcadiæ Pholoes cum vertice vidit
Errantem Spartana feram canis: inſtat eundi
Huic furor: & crebris reſonant latratibus vmbræ.
Stat paſtor, lorumq; tenet, dextraq; furentem
Sedat, & inuitos animos in vincla coercet.
Vtque pares viſi, Tyrrhena per æquora circum
Aera altum ſonuere, ruunt per plana: velut cum
Fulmina deſiliunt, vel ab altis montibus amnes.
Conclamant omnes paſſim. Quis fortius eya
Impulerit radios, metaque reflexerit axem?
Talia vociferans fatur dum turba, feruntur
Ex oculis, & nube axes conduntur operti
Puluerea, tantum voces, & verbera noſcunt
Proxima. feruet humus ſubter flammaq; volantum
Naribus exiliunt: ſuperis pater aſtupet aſtris
Iuppiter, & Getico properans à Strymone Mauors,
Miratur pugnaſque virum, curruſque, manuſque
Inſertas, & lora ſimul miratur adacta,
Verbera & aurigas largo ſudore natantes.
It ſtridor cœlo, ferit aurea ſydera clamor,
Viciniq; omnes aſſultant vocibus agri.

Quiſve acres defrænet equos] Hoc eſt, quis melius laxet in curſu. Depingit hic equorum Hiſpanorum morem, quos Iannetos appellant, qui miræ ſunt & docilitatis & dexteritatis. Getici equi, & Turcici, & quos Tranſſyluanos appellamus, cum docilitate vincantur, curſu iugi & longo nullis cedunt. Rauiſius Textor in Epithetis refert locos, qui equorum præſtantia ſunt memorabiles. Porro equis ineſſe iudicium, documentis plurimis patefactum eſt, vt docet Solinus de equorum natura cap. quinquageſimo ſeptimo. Nomenclaturas eorum tradit Rhodiginus lib. antiquarum lectionum vndecimo. *Obicis*] Ab obice, & non obiicio, vt ſenſus ipſe expoſtulat: vnde per ſimplex i. ſcribendum. Seruius dicit, melius hic obex, quam hæc obex dicimus. Obices, peſſuli feræ, inquit Feſtus. *Spartana canis*] Ita enim à regionibus appellantur, qui boni ſunt ſeminis. Columella octauo Agriculturæ lib. tria docet eſſe canum genera. Quali autem forma debeant eſſe canes, tradit ſecundo Agriculturæ lib. M. Varro. Plura item eo pertinentia refert Columella: ſed non niſi de villatico cane ſcribit. De multiplici autē canum genere Plinius in decimo, & Ariſtoteles lib. ſexto Naturæ animalium. Columella non aſſentitur iis, qui canes inter mutos cuſtodes annumerandos cenſent. Nam quis (inquit) hominum clarius, aut tanta vociferatione beſtiam, aut furem prædicat, q̃ iſte latratu? Quis famulus amātior domini? quis fidelior comes? quis cuſtos corruptior? qs excubitor inueniri poteſt vigilantior? quis deniq; vltor, aut vindex cōſtantior? Quod & à Camerte relatū eſt in enarrationibus Solinianis. *Spartana*] Id eſt Laconica. Canes ex Laconia laudantur à Varrone.

Tyrrhena Aera] Id eſt tubas, quæ ex ære fiunt, & ductiles appellantur. Tubam æneam Piſeū Tyrrhenum inueniſſe tradit Plinius. Inter lituum & tubam hoc diſtare inueni, Acron inquit, Lituus equitū eſt, & incuruus: Tuba vero peditū eſt, & directa. Gellius ſcribit, q tuba à ſonitu huius appellata eſt. Maro etiam ait: *Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta*. Et Ouidius: *Non tuba directi, non æris cornua flexi*. & cætera. Quibus quidem exemplis apparet ferme Acronis differentiam conſtare.

Dum curſum agglomerant, obliquas flectit habenas
Argyloras, curruque citus dat lora ſecundo,
Hippeonq; acrem, velocemq; arguit Æthon
Certantes ventis, & nubila prætereuntes.
Ii flauas iactare iubas, capita ardua ferre
Ad metam, & vaſtis diſrumpere flatibus auram.
Non tulit Hermontes, Piſeis tempora cinctus
Frondibus, inſultat contra, talique morantes
Voce ſuos affatur equos, Proh dedecus ingens

Æthon] Nomen equi. eodem nomine vnus ex equis Solis appellatur, item Pallantis apud Maronem, quem ſcribit libro vndecimo, domini mortem fleuiſſe. Siquidem memoriæ proditum eſt, equis tantam eſſe in dominos beneuolentiam, vt proſperis eorum ſucceſſibus hilares abhinnire, ſiniſtros vero deflere ſæpenumero viſi ſunt. Vide quę hac de re oculata fide tradit Rauiſius in vo-

Ardua Geſoracis geſtis certamina arenis
Victores, nunc qui vobis formidine tanta
Crura labant? quæ deſidia hæc? agite ite, prioremq;
Eripite à palma, dixit. velocior Auſtro
Argyloram exequar curſu, iam cominus axes
Axibus vrgentur, paribusq; per æquora iuncti
Decurrunt ſpaciis: dumq; alter, & alter anhelans
Impellit radiis radios, flammata rotarum
Compago reſoluta ruit, ſtetit orbita putri
Argyloræ defixa ſolo, longeque cadentem
Præterit Hermontes, campoq; infertur aperto.
Dant plauſus tanto diſcuſſa ſedilia caſu,
Dum volat ad metam ſubito perculſa pauore
Vocum, armenta retrocedunt, duroque magiſtro
Fluctuat huc illuc ſonipes: tunc fræna relaxat
Ipſe Dryas, Lynus inſequitur celeri axe Dryanta.
Parque Lyno Lynceus, interque Melampodis illos
Arua rapit ſonipes læua, turbatque, abigitque
Amborum fræna, & miſſus remoratur anhelos
Indignum: Linus exclamat ſe opponere campo
Dum ruitur meta. ſic altercantibus illis
Peruolat ante Dryas, ſed poſt ſua terga Thoanta
Cernere erat, pronumque tubis vrgere iugales.
Non aliter pauidas Alpino vertice Damas
Inſequitur poſt terga canis, ſimilisq; tenenti
Fallitur, atque auido præda euaneſcit ab ore.
Ecce Meduſæis iterum ſerpentibus horrens
Crinalem attollit contracta fronte ceraſtam,
Tranſabiensque fuga, vicinos terruit axes
Improbus Hermontes, aliosque coercet euntes,
Iſque volat, veluti nigrantis Iuppiter aulæ
Cum pulchram Siculà prædam deuexit ab Enna.
Quem circum Eumenides flammas per inane rogales
Extollunt, viſoque polus palleſcit ab hydro,
Et curru excutitur ſubita formidine Titan.
Dum nullo regit æripedes moderamine, circi
Liber equus per aperta vagans diſpendia campo
Luſtrat, & intactam ter circumſerpere metam
Iam negat: ipſe auidus dum fræna madentia collo
Attollit, geſtitque miſer retinere furentes
In caput elapſus, pronuſque in verbera terram
Ore ferit: gemit excuſſis ſerpentibus atra
Phorcinis, viruſque altum vomit, & ferit auram.
Ille indignanti ſimilis, ſimilisq; minanti
Iniuſtos vocat ore Deos, iniuſtaque mundi
Sydera, & anguicoma denudat caſſide crines,
Impingitque ſolo: ferit vngue reuincta colubris
Tempora, vipereumque furens terit ore venenum.

cabulo Equus. Accurſius noſter refert, Cæſarem triduo antequam moreretur, Aſturconem ſuum flentem inueniſſe, futuræ quidē mortis indicium. Quod fidem non caperet, niſi Trāquillus in eiuſdē vita ſimile quid teſtaretur. Proximis diebus, inquit, eorū greges, quos in traiiciendo Ruviconæ Matri conſecrauerat, ac ſine cuſtodibus vagos dimiſerat, comperit pabulo pertinaciſſime abſtinere, vbertimq; flere. Equorum quorundam nomina à Poetis celebratorum recitat idem Rauiſius loco ſupra citato. *Piſæis frondibus.*] Id eſt, triumphalibus: nam victores in agone Olympico, quem in honore Olympici Iouis celebrabant, coronabantur. Fiebant autem inter Piſam & Elidem. vnde Iupiter Piſæus & Eleus. Maro, *Hic & ad Eleas metas.* Quod genus ludi Græci Pentlarum dicunt, nos item Quinquertium: quia quinq; artibus conſtabat, diſco, curſu: ſaltu, luctatione, pugno. De his Græciæ ludis lege Gellium, & Lactantium grammaticū in principio ſexti Thebaid. quod & alibi indicauimus. *Argylorum*] Argylorā legas, & infra Argyloræ, pro Argyluri, iuxta exemplar emendatum.

Nigrantis Iuppiter aulæ] Pluto. *Ab Enna*] Siciliæ oppidum, cuius laudes ſcribit Cicero in Verrinis, raptu Proſerpinæ clarum. Vnde Ennæa Ceres, quia habuit iuxta Ennam auguſtiſſimum templum. Sillius, *Hæc Cerere Ennæa, Phario nec victa colono.* Ennææ Cereris ſimulacrum deſcribit Cicero itidem in Verrinis. Conſtat autem & Ætnam oppidum in Sicilia eſſe, quæ Adranium quoq; dicta fuerit: ea re factum, vt apud Claudianum lib. Raptus primo, vbi hic verſus eſt, Ætnææ Cereri proles optabat, vitebat. Ianus Parrhaſius doctiſſimus grāmaticus, dubitat Ætnææ ne, an Ennææ ſcribēdū ſit. Et Ciceronis codices fere Ætnam pro Ennam habēt. At vero quoniam vrbem præcipuam fuiſſe Pomponius indicat lib. 2. & Cicero eum locum in vmbilico Siciliæ eſſe, fama celeberrimum ſcribit Ennam, non Ætnam: vtrobiq; legendū exiſtimat Vadianus eruditiſſimus. Id quod, ipſo teſte Vadiano, Laurentius Abſtemius non incelebris grāmaticus lib. Obſcurorum locorū ſecundo cōfirmat. Quanquam videam apud Claudianū tam Ætnææ legi poſſe, quam Ennææ: quod argumento raptus Proſerpinæ non repugnet, hoc ne, an illo modo legas. Sunt qui apud Valerium, Solinum, & Lactantiū Ennam legendū contendant, non Ætnam: & Ennenſem Cererem campumq;, non Ætnenſem. de quo tamen quo minus certe pronuncies, cū loci fecere finitimi, tum etiam quod affinia locorū nomina pro errore inuerti corrūpiq;, & in mutuum abire vſum potuerūt, vt Vadianus admonet, nō parū prudenter.

Quidam

Quidam autem tradunt Proſerpinā taptam à Plutone apud Oleſttum, non longe à Cephiſo flumine. Vide Pauſaniam in Atticis. Proſerpioa, vt in temporibus ex Philocoto Euſebius refert, tenera ab Orcho Moloſſorum rege, qui alio nomine Adoneus dictus eſt, rapta fuit, eo ſcilicet tempore, quo Erichthæus Atheoienſium regnum tenebat; hoc eſt, circa annum octingenteſimum ſupra tria millia ab orbe condito. Qui fabuloſa ad phyſicam rationem conantur reducere, aiunt Bonam deam, quam & Perſephonem vocant, virtutem ſeminum eſſe, Plutonem vero Solem: qui tempore byemis remotiorem mundi partem perluſtrat. Idcireo raptam ab eo Proſerpinam dicunt, quam Ceres ſub terra latentem quæritat. Lege item Fulgeotium lib. primo. *Viſo palleſcit ab hydro*] Quoniam furiæ finguntur habere crines ſerpentium.

Non ſecus excuſſus Dyrcæis mœnibus Heros
OEnides, canibus diris agitatus auernis,
Ore cruentato triſtem Menalippon adedit.
Turbatum caſu Cæſar, raptumq́; furore
Demulcet verbis, & ſanas temperat iras.
Terror equos agitat, creber quatit ilia fluctus.
Ij tamen in curſu perſtant, & forte propinquus
Subſtiterat metæ. contra indignatus euntes
Emeritus ſonipes, nunc hos, nunc impetit illos
Calcibus, & morſu cunctos depellit hiante,
Stat globus aduerſum, & contra glomeratur, & vna
Vi tentat depellere equos, magis ardua perſtant.
Tunc iuga ſanguineus circum ſpumantia anhelat
Ora furor, gaudent nullo impellente magiſtro
Effera laudato committere prælia campo.
Dum pugnæ incumbunt, iunctos compagine currus,
Argylor as volat inde noua, nec tendere contra
Iratus æripedes, læua deflexit habenas,
Obliquumq́; rapit præceps, ac deuia campi.
Nec mora ſubtollens oculos ad ſydera cœli
Affatur Superos, adſis ô Rector olympi,
Et tu qui vultu luſtras mortalia Titan.
Hinc ego ſi victor, veſtris dabo munere palmam,
Suſpendamq́; tholis, axes & lora dicabo,
Dixit, & alipedes tortis calcaribus vrgens
Felicem metam, tandem inſperatus obiuit
Ter circum, propiusq́; intra tulit orbita gyros.
Sic tandem Argylora manſit victoria fræno;
Excipitur plauſu vulgi, cinctusq́; corona
Aurea, ſublata tangebat ſydera dextra.
Olli magnanimus Cæſar, dat munere pulchras
Ex auro phaleras, circum Melibœa figuras,
Vt viuas depinxit acus: ceu languida Thysbe
Nocturnas egreſſa domos, cuſtode relicto
Buſta Nini quærit: ruit atro ſanguine tinctus
Ora leo, geſtitq́; ſitim ſedare calentem.
Hæc fugit, hic ſequitur, delapſaq́; carbaſa fœdat
Dente cruentato: properans inuenta reſumit
Pyrrhamus, atq; oculos ad conſcia ſydera tollens,
Teſtatur mortem infandam, ſimul horridus enſem
Vagina eripiens, pectus tranſuerberat illo
At Thysbe infelix, iam pallida morte futura
(Heu præſaga mali miſeris mens) horret, & audet
Iam ſecura ſui, flauenteſq́; vngue capillos
Scindit, & exanguem tremebunda voce per vmbras
Pyrrhamon exclamat, compertus lumina tantum
Extulit ad Thysben, viſaq́; recondidit illa.
In dubio trahit ægra animos, furor vrget amantem

OEnides Heros] Tydeus OEnei Calydoniæ Regis filius. *Canibus diris*] Id eſt, furiis infernalibus. Lucanus, *Iam vos ego nomine vero Eliciam, ſtygiasq; canes in luce ſuperna Deſtituam.* Dicunt canes apud inferos vocari, apud nos furias, apud Superos diras & aues. Maro, *At procul vt diræ ſtridorem agnouit & alas.* Idem, *ne me terrete timentem Obſcœnæ volucres.* tamen promiſcue quoq; poſita repeties.

Menalippon] Fratrem ſcilicet, vnde ſecundum legem, ſicut etiam Homerus dicit, vt reus homicidij exularet, Tydeus conſcius parricidij dimiſit paternum regnum. Statius libr. Theb. primo, *Ecce autem antiquam fato Calidona relinquens. Olenius Tydeus, fraterni ſanguinis illum Conſcius horror agit,* &c. *Adedit*] Id eſt, penitus corroſit, comedit. Vſus eſt compoſitione à ſimili, amo, adamo: vnde adeſum dicimus, & exeſum, conſumptum, corroſum.

Emeritus ſonipes] Id eſt, doctus, aſſuetus curſui. Emeriti enim milites dicuntur, qui à longa ſoluuntur militia. Nam merere, vt Lucani exemplo oſtendimus, pugnare eſt. *Aurea ſublata*] mos Germanorum, in lætitia vibrandi ad cœlum manus. *Phaleras*] Phaleræ ornamenta equorum ſunt.

Melibœa acus] A Melibœa Macedoniæ, vbi depingendi acu veſtes, filisq; ſericeis flores, montes, flumina effigiare vſus erat. In Phaleris ergo Thysbes fabula depicta erat, quæ auro ornatæ erant, ſed ex panno cōfectæ. Melibœam Philoctetes alumnus illuminat, inquit Mela, quem Hercules eum hominem in OEta exututus eſſet, ſuis ſagittis donauit: & ne corporis reliquias monſtraret, vetuit. Ad quod ſexto libro Lucanus alluſit, cum inquit, *Precioq; nefandæ Lampados Herculeis fortis Melibœa pharetris.* *Ceu languida Thysbe*] Nota hiſtoria apud Ouidium ex quarto Metamorph. *Nocturnas egreſſa domos*] Statuerāt enim Piramus & Thysbe, vt canit Ouidius, *vt nocte ſilenti Fallere cuſtodes, foribusq; excedere tentent. Cumq; domo exierint, vrbis quoq; tecta relinquāt, Neve ſit errandum lato ſpaciantibus aruo Conueniant ad buſta Nini.*

Adſcelus, & tandem mortis formidine abacta,
Incumbit gladio, vitamq́; miſerrima rumpit.

Buſta Nini] Id eſt, ſepulcrum: cuius meminit Diodorus Siculus libro tertio. *Heu præſaga mali miſeris mens*] Sic omnino legendum ex reſtituto codice ad Poetæ codicis collationem. *Extulit ad Thysben*] Color ſumptus ab Ouidio.

Sed vos Hermontis fidiſſima cura iugales
Haud fruſtra tantum putri bellaſtis arena,
Hos Cæſar fræno, & pulchris donauit habenis.
At tibi qui propius metam rapis æquora Lynceu
Præbetur Tyrio rurſum ſaturata colore
Lata chlamys, vario viuit circumflua limbo
Fabula Theſidæ, & miſerandæ Procridis ignes,
Atque amor Alceſtæ, rigidum cratera Thoantis
Ex auro donat Cæſar, quem Pergama circum
Finxit Apollineo manus exudata labore,
Cadmæaſq́; lyra tollentem Amphiona Thebas.
Inde Dryas quoq; munus habet, fortisq́; Melampus,
Hic ſibi gemmato circumdedit ilia baltheo,
Ille Thuringenſi geminos tulit ære lebetas.
Poſtremum famula Linus eſt donatus Eoa.

Rurſum ſaturata colore] Dipapham veſtem ſignat, id eſt biſtinctam, authore Plinio. *Tyrio*] Purpureo. Eodem tradente Tyrius color laudatur nigricans aſpectu in colorem concreti ſanguinis. & dicitur Tyrius, à Tyro, quondã inſula Phœniciæ, quæ purpura & conchilio cenſetur. *Lata chlamys*] Viatorium, vt ita dicam, veſtimentum erat, declarat Plautus. Puer, inquit, cape chlamydem, & da pallium: tamen chlamydem hanc tene, vt ſi hæc vera non ſint, rurſus depoſito pallio, eam ſumam, atque inceptum hoc itiner perficere exequar. Primus tamen Numa Pompilius in vſum recæpit, author eſt Plinius. Dixit ergò, *lata chlamys*, ad noſtra tempora reſpiciens, & quodammodo ea ſuggillans, in quibus etiam chlamydes latiſſime fiant. *Fabula Theſidæ*] Id eſt, Phædræ, quæ Hippolyti capta amore fuit, vt latius Seneca in Tragœdia ſcribit, & Ouidius in Heroicis.

Procridis ignes] Et huius fabulam idem canit in Transformationibus. *Alceſta*] Peliæ Regis Theſſaliæ fuit filia forma inſignis, Admeto nupſit: hæc adeo maritum dilexit, vt in eius graui morbo, ex quo euadere non poterat, niſi aliquis eius loco moreretur, ita enim Apollo prædixerat, voluntariam pro mariti incolumitate mortem ſubierit. Hanc demum ab Hercule dicunt Admeti precibus retractam fuiſſe. *Exudata Pergama Apollineo labore*] Id eſt, quæ Apollo ædificauit. Nota hiſtoria apud Diodorum de Laomedonte: qui cum cingere muris Troiam vellet, operarios conduxit Neptunum & Apollinem: quibus abſolutis, Diis mercedem ſoluere noluit. Illi indignati, Apollo peſtilentiam immiſit, Neptunus maris illuuionem, quæ abigi non potuerunt, niſi humana victima ſingulis annis exponeretur marinæ belluæ: quod vſq; ad Herculis aduentum ſeruare Troiani coacti ſunt, qui etiam precibus Laomedontis exoratus, monſtrum marinum liberata Heſione Laomedontis nata interfecit. *Lyra tollentem*] Solinus ait. Thebas condidit Amphion: non quod lyra ſaxa duxerit (neq; enim par eſt, id ita geſtum videri) ſed quod affatus ſuauitate homines rupium incolas, & incultis moribus rudes ad obſequii ciuilis pellexerit diſciplinam. quod & Horatius in arte indicat, *Dictus & Amphion Thebanæ conditor vrbis, Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda Ducere quo vellet.*

Protinus ariſoni tolluntur ad æthera caſtus,
Tergora cruda boum, multoq́; nigrantia plumbo
Pondera, concuſſo ſtrepuere ſedilia circo.
Fama eſt Aetnæis (ſi veri nuncia) campis
His ſudaſſe Erycem, qui victus ab Hercule magno
Sicanium effuſo maculauit ſanguine littus.
At ſatus Alcmena Thebas inuexit honorum,
Et diuæ ſpolium ſacrauit Palladis aræ.
Verum poſt longi delapſum temporis æuum
Cum ſe Chalcidicis Germanica ſigna triumphis
Ornarent, tremere atq; Iſtrum Bœotica tellus.
Hic honor Auſtriacas olim eſt delatus ad oras,
Pannonidosq́; alta ſeruatus in arce Viana.

Erycem] De hoc pluſcula libro vndecimo dictauimus. *Cum ſe Chalcidicis*] Fingit cæſtus Erycis fuiſſe, quo victo, Hercules illos ſecum in Bœotiam tulit, & conſecrauit Palladi. Germanos autem Imperatores cum Orientis rerum potirentur in Germaniam tranſmiſiſſe. *Chalcidicis triumphis*] Euboicis. nam Chalcis oppidum in Eubœa eſt. vnde Cumæ in Italia, quæ à Chalcidenſibus originem habuerunt, Euboicæ dicuntur Maroni, & Chalcidici loci accolæ, & Sibylla Euboica, & Chalcidica. Hic autem dixit ab Hercule conſecratos cæſtus, quoniam Eubœa & Bœotia, in qua Herculis ſolum erat modico æſtu diuiduæ ſunt, adeo, vt dubitandũ ſit, an numerari inter inſulas debeat, ponteq; inuicem iunguntur. author Plinius. *Bœotica tellus*] Vbi Thebæ ſunt; Cadmi, Herculis, & Amphionis nomine inſignes. Bœotia, ante Cadmæis, Hyantis, Aonia, Ogygia, & Meſapia, dicta, à quibus etiamnum illis paſſim apud ſcriptores cognomina ſunt. Cæterũ Bœotia rectius diphthongo in prima ſyllaba, &

inde

Google

inde Bœotius: quanquam ſunt hodie, non indocti Grammatici, qui Boetiam quoque, & Boetum, dici poſſe longo vſu ſuffragante, confirmant, vt ait Vadianus. Scribit Pauſanias, Bœotii omnes a Bœoto Itoni, & Melanippes nymphæ filio nomẽ ſortiti ſunt. Nicocrates ait, Bœotia cognominata eſt a Bœoto Neptuni & Arnes filio: vel a boue, quam Cadmus ex oraculo ſecutus, vrbem condidit, vt Caſtor ſcribit. Sunt qui a mentis tarditate dictos Bœotios velint. vnde adagium illud, *Sus Bœotica.* quo in rudes atque ignaros vti conſueuimus: quod Bœotii, vt Eubulus in Cecropidibus, Mneſimachus in Buſiride, Alexis in Trophonio, & Achæus in certaminibus teſtantur, ventri ac gulæ inſeruientes craſſa fuerint minerua. Pindarus præterea, nec non & Cratinus teſtantur Bœotios quoque ſues appellatos quod ob ſordidum ac ſolutum viuendi modum Pindari interpres ait accidiſſe. Quocirca Prepellis quidam ab Eratoſthene, quid ſibi de Bœotiis videretur interrogatus, reſpondiſſe fertur in hanc ſententiam, Eum fuiſſe Bœotiorum inter ſe ſermonem, quo vaſa, ſi daretur loquendi facultas, vterentur, quantum ſcilicet vnuſquiſque eſculenti, poculentiue caperet. vnde quicquid inſulſum eſſet, ac ſtultũ, id Bœoticum dicebatur. Sic Bœoticum ingenium Eraſmus in Chiliadib. explicat, pro ſtupido ac ſtolido. Porro Boeti dicuntur ab Imperatore in vltima conſtitutione tit. de tabulariis, ſcribis, & logographis, adiutores ſcribarum, quos alii ſubadiuuas, alii adiutorios appellant, vt in l. vnicuique. C. de prox. ſacr. ſcrin βοηθῶ enim idem valet, quod adiuuo. Inde Seuerinus Boetius dictus, vt teſtatur Alciatus Mediolanenſis: quem alii falſa voce Boetium vocant. quorum errorem, vt idem ait confutat antiquũ marmor, quod adhuc Derthonæ extat in diui Martiani Cœnobio, vbi tumulus eſt, quem antiqua inſcriptio, Boetio, & Eutharico conſulibus factum oſtendit. *In arce Vianæ*] Hodie Vienna Auſtriæ. eſt enim & Allobrogum. Vianam Plinius nominaſſe videtur inter oppida Norica, Hermalao adſtipulante. Cui ſane & noſter Vadianus accederet, niſi oppidum ipſum minime vetuſtum eſſe id argumento foret, quod nulla prorſus remotioris antiquitatis apparent veſtigia. At infra Viennam interuallo viginti quatuor mille paſſuum ad Danubii alueum locus eſt, quem Petronellam vocant, cum maximi oppidi veſtigiis: nam rudera paſſim ingentium ædificiorum extant, & tabulæ plurimæ latinarum literarum, tum & nummi Romanarum legionum, ad Iſtri ripas contra Germanos excubantium teſtes. Ibi Vianam fuiſſe, inquit, non auſim aſſerere, tam diuerſa ſententium contentio, ne dicam audacia durat.

Protinus exiliens rapido violentior Euro
Agmine Saxonum, in medium procedit Martes
Huc precor o Proceres, de tot modo millibus vnum
Mittite ait pugnæ, veniant quicunque, morabor,
Audaces animi: atque vtinam mihi monſtra darentur
Tauromintanis qualem Polyphemon in antris
Eſſe reor, vel cum rugit ſub rupe Typhoeus
Concuſſa, & moto cerealis fluctuat AEtna.
Aut Libs Anteus, Lapithumque immanior omni
Hyleus turba non hic cratera lyæo
Spumantem multo, vibrataque pocula Marte,
Sed totum aſpicies vndantem ſanguine terram,
Vulnificum medio cum proruit aere plumbum.
Attoniti tacuere omnes, pauor ipſe ſilentes
Efficit, & nulli tentant contra ire furentem.

Morabor] Particula per interiectionem legenda.

Lapithum] Quos Hercules & Theſeus in nuptiis Pyrithoi vicerunt. Sedes habuere Plinio tradente in Pindo & Othrymontibus.

Tandem Vandalica cretus de gente Meneſtheus
Voce grauis, toruiſque oculis, cultu horridus, atram
Demulcens barbam, contra indignatur, & acer
AEriſonos vaſto tollens cum murmure caſtus,
Ad cœlum iacit, & ſurſum intra nubila condit.
Expauere Dei, tremuit nimboſus Orion,
Et pallens celeri fugit Proſerpina curru.
Stant hinc inde minæ, furor huic, illi aſpera virtus
Et Marti par dextra ferox, ſed diſparis vſus
Conſilium, ſtimuloſque necis, vireſque miniſtrat.

Vtque locum tenuere, oculis perluſtrat vterque
Alterius vires, aciemque in vulnera tendit.
Viſu animi ſtupuere omnes, timor obſtruit ora,

Non aliter quam ſi concurrant forte leones
Littore arenoſæ Libyes, aut Indica tigris
Pugnam agat in tigrim: vaſto ſilet æquore Ganges

Fugit Proſerpina] Id eſt, Luna. Nam Ceres, Hecate, Diana, Phœbe, Luna, Proſerpina pro eodem fere numine accipi diximus. Omnia enim nomina ad potentiam Lunæ referuntur. Proſerpina enim idcirco dicitur, quoniã Luna curſu ſuo proſerpere videtur, cum modo hac, modo illac deferatur: quare & omniuagam quoq; dixerũt. Hinc etiam fictũ, cum Cerere & Plutone concordiam initam, vt ſex menſes apud inferos, totidem apud matrẽ eſſet, propter curſum lunarem. Luna enim dimidium anni apud nos eſt, dimidium apud Antichthonas.

Attonitus,ſubterque pauens,celer Indus anhelat
Erecta fremit aura manu:exploratque tandem
Pondera permenſi,ſeſe vigilantibus vna
Inuaſere oculis,caſtu latera ardua pulſant,
Ingeminantque ſonum,ſtridentque ſub ictibus æra.
Vtque cauis Auſter frangit tumida æquora ſaxis
Littora conclamant,ſylua,freta,nubila,montes.
Hic lenior pedibus,ſaltu ſtridentibus inſtat
Cæſtibus: aſt alter grandi maturior æuo,
Suetus Vandalicas inter certare palæſtras
Arte valet,vigor ingenio,experientia Martis,
Nunc rotat aduerſum,nunc in ſublime fatigat
Brachia,nunc celeri declinat pondera lapſu.
Verum alter,cui non tantum rationibus vti
Mens furiis agitata poteſt,tantumque nocendi
Prodigus incaute totus ruit,& nocet ipſi
Sæpe ſibi,& vires animoſo conficit ictu.
Cautior alter erat:ſæpe ingenioſus in hoſtem
Effurit vt præceps,fallitque,ſupraque minatur
In caput,ac læſis liueſcit pondus in harmis
Vincitur arte furor;tamen inſtat & ille,fremitque
Dentibus horrendum,immane ac mirabile dictu
Sanguineus,tollitque altum ſuper æthera crudum
Tergus,& in celeres intendit brachia gyros.
Sic ambo inſurgunt,quales per prata feruntur
Pugnantes tauri:vel cum duo flumina ripis
Concurrunt,pulſique fremunt ſub gurgite cautes.
Et iam certantem labor,& ſuſpiria vtrumque
AEgra fatigabant ſed prouidus arte Meneſtheus
Sæpius ipſe ſibi,vacuoque pepercerat ictu.
Atque vt perfractum pugnando vidit Alartem,
Brachiaque ariſonos vix attollentia cæſtus,
Erigitur pugnamque nouus velut iſſet in ipſam
Cedentem toto cæſtu ferus impetit aruo:
Nunc humeros,pectuſque ferit,nunc tempora circum
Illidit vulnus;fluit atro ſanguine campus.
Mox Saxon cadit infrendens,pallentiaque ora
Intorquens rabie,ſtridet graue:protinus omnis
Excutitur caſus dira ad ſpectacula pubes.
Deſuper incumbit victor,totumque ſupinat
Pectus adhuc toruum,& flammas ſpirantia ad auras
Guttura:cogiſſetque animam dimittere circo,
Ni Cæſar dextra finem,nutuque dediſſet.
Accurrunt fortiſque Dryas,acerque Melampus,
Egregiuſque Thoas,ſtimuloque agitata furoris
Pectora demulcent,& forte Meneſthea dicunt
Victorem,exanguemque ferunt,ſtratoque reponunt.
Huic cæſtum inſignem,& longæuum cornibus Vrum
Præbuit Auſtriades,tanti pro munere Martis.

Prouocat interea,quos iam lanuginis ætas
Prima tenet,nullaque gerunt ora aurea barba,
Curſus pacis opus,ſtudium nec inutile belli.
Stant circum iuuenes euincti tempora ramis
Steſichorus longe ante alios (cui plurima forma

Ac læſis] Scribe,*ac*,vel,*&*,pro at,vt ipſe ſenſus requirit.

Forte Meneſthea dicunt Victorem] Id eſt caſu,vt ſcilicet iracũdum animum demulcerent,non virtute victorem fuiſſe.

Gra- *Auar-*

Gratia) ſe coram vultuque, oculiſque micantem
Certaturum offert: ſequitur Saxonus Ophelteſ:
Et victor Phryſia multum inclamatus arena
Alcydamas, celeres fama hunc præcurrere ventos,
Et gelidas inter deprendere Dorcadas Alpes.
Nec minor hoc Thraſias, Phlegiaſque, & Auarpius AEbron,
Ocyor hic Parthi iaculo, creſſiſque ſagittis.
Multaque præterea properat ſine nomine turba.
Extemplo nudant artus. ſuper aureus omnes
Steſichorus micat, huic vultus effulget imago
Pulchra, Deo ſimilis: qualem Tegcæus alumnus,
Aut læta oſtendit facie crinitus Apollo.
Vt chlamydem poſuere omnes, micuitque peruncta
Nuda oleo de more cutis, ſub limina clauſi
Expectant auidi ſignum, quo grandinis inſtar
Corripuere dato ſpacium, volat ocyor Euro
Vncta cohors Parthique fuga, atque his tardius iſſe
Credebantur equi, ſtupet aura, notuſque volantes.
Steſichorus iam prima tenet ſpacia, inſtat Ophelteſ
Attingens humeros, Thraſiæ ſed tertia palma eſt,
Proximus Alcydamas, Phlegiaſque, ſed vltimus AEbron,
Pone ſequebatur puerorum incognita turba,
Intenduntque pedes: iam paulum elapſus Ophelteſ
Steſichorum exuperat: celer huic par, imminet aſper
Alcydamas, paruoque tenet diſcrimine curſum,
Ambiguumque vter inde prior data ſigna ſubiret,
Currebantque pares. ſed non tulit iſta ſecundo
Steſichorus ſpacio, fundenſque à vertice crines,
Auricomo veluti Paphius cum Lucifer aſtra
Exuperat curſu, cunctoſque intermicat ignes,
Tranſadiit, celerique fuga præuertitur omnes.
Pone ſubit Phlegias, ſpaciique extrema tenebat,
Anteierat, ſed forte pedem puer AEbron Opheltis
Supplantat pede, proh dulci ſors inuida palmæ.
Hic cadit in vultum, putrique recumbit arena,
Steſichorus ſic ante fugit, victorque propinqua
Limina pronus iniit, foribusque irrupit apertis,
(Stabant namque fores circo) curſuque ſecundo
Alcydamas fertur, ſed tertius AEbron, eumque
Pone ſecat Phlegias, ſed caſu extremus Ophelteſ
Exclamat longe: ſi præmia prima darentur
Steſichoro, indignum. nam me puer improbus AEbron
Impediit, palmamque dolo mihi ſuſtulit, inquit.
Sic fatus lachrymis oculoſque, genaſque madeſcit,
Et Regem implorans, ſcindit quoque pectora planctu
Steſichorus contra palmam petit: ipſa iuuabat
Præſtans ambroſios iuuenilis forma per artus,
Et decus in vultu, lachrymiſque acceſſerat ortis
Gratia, contenduntque pares. Compeſcite litem
Cæſar ait pueri, torquem qui primus habeto,
Hic tuus arcus erit, pharetras plebs cætera ſumat,
Sic omnes dono curſus Rex optimus æquat.
Poſt vbi currendi labor eſt exhauſtus, ad vnctam
Signa viris micuere palen, animoſa citantur

Auarbius AEbron] Id eſt, ex prouincia Saxoniç. Nam Auarpi, vt diximus, partem Saxoniæ incoluerunt,

Tegeæus alumnus] Mercurius. a Statio Tegeaticus dicitur.

Nuda oleo de more] Scilicet antiquo. Athletæ enim oleo vngebant ſe, vt minus prehendi poſſent, fluente lubrico olei humore. Præterea certo quodam victu vtebantur & neceſſario, ad comparãdas vires firmitatemque corporis. Huiuſmodi victum Athleticum Ariſtoteles Anancophagiam appellat in Politicis; quaſi cibi ſumendi neceſsitatem. Panis quo vtebantur, coliphium dicebatur. Iuuenalis, *Luctantur pauca, comedunt coliphia pauca.* De huiuſmodi Anancophagia loquitur Apoſtolus prioris ad Corinthios nono. quem Apoſtoli locum pulchre enarrat Budæus in Annotationibus in Pandectas. indicans eiuſmodi verbis Apoſtolicis vitam noſtrã inſtituendam eſſe ad exemplar Athleticæ. Porro Athletarum nomine gymnicos omneis intelligi voluit Pollux. Hi autem ſunt Palæſtræ, id eſt, luctatores: Dromeis, id eſt curſores. Pyctæ, id eſt pugiles: Diſcoboli, qui diſcum in ſublime iaculãtur: Haltici, qui ſaltus pernicitate cõtendunt.
Tardius iſſe] Pro iuiſſe, & ſic legas, non ipſe, iuxta priorem editionem.

Ad vnctam Palem] Id eſt, Palæſtram. Maro, *Pars in gramineis exercent membra palæſtris.* Genus luctæ

ſenſibusq; inſitus eſt, quotidieq; de regno certant, hoſteſq; acerrimi ſunt: nec deſinunt à pugna, niſi victo altero, hoc eſt abolito corpore. *Cogamq; fateri Me ſemel eſſe Deam*] Summa Cæſaris laus: cum innuat à cupiditatibus nunquam victum fuiſſe: quod mirum in homine, ne dicam Principe, qui mille ad libidinem rerum vias habent, videri poteſt. cum omnibus à natura inditum ſit, vt grata magis ſenſibus appetant, quam ingrata. Licet autem difficile admodum ſit, contemnere voluptatem natura nobis inſitam, cuius etiam vis tam late pateat, vt actionum, affectuumq; noſtrorum ſit comes, ſequaturq; vel illa, quæ agenda eligimus (cum honeſta, & vtilia iucundi ſpeciem præ ſe ferant) eo tamen magis contemni à nobis debet, quo laudabilius eſt rem natura inſitam, &, vt ait Ariſtoteles, nobiſcum à pueris vna educatam, reprimere & continere. nam qui eam ſic abiecerit, vt quaſi radicitus euulſerit, is mihi videtur hominis oblitus, aut humana eſſe conditione maior, vt qui aqua & herbis in ſolitudine vitam ducunt, rerum Veneris omnino inſcij: quales fuiſſe Anachoritas plurimos, & ipſum illum Ioannem Baptiſtam memoriæ proditum eſt.

Interea Cæſar Procerum ſtipante caterua
Progenies Diuum, & genus alto à ſanguine cretum
Audite hæc, inquit, cordi & mea figite dicta,
Annuus eſt belli curſus, ſi rite recordor,
Quo Martis rabies, triſtiq; horrenda flagello
Deſæuit Bellona animis, genteſq; repoſtas
Sedibus Arctois in pugnam miſit acerbam.
Nunc victor terris, ſic Dij voluere, piandas
Arbitror eſſe vmbras, bellum quas miſit auerno
Ante diem, fluuijq; errant hæc littora circum
Soluendi à nobis cupidæ mortalibus auris,
Ac primum inferias patrique, vmbriſq; dicabo,
Auſtriadum Heroum, quibus alta ad ſydera vectis
Dona tuli, atq; libens ſtauraui ſacra quotannis.
Poſtmodo cum primum per terras fulſerit almo
Septima lux cœlo, Titanq; obtexerit aſtra,
Quadrijugum ludos ſtatuam, cum carcere aperto
Exilit æripedum furor, & metam igneus optat.
Hinc caſtu quicunque volet, curſuq; volantum
Decertare pedum, aut nudam exercere palæſtram,
Seu tranſnare vndas, & verrere flumina planta,
Aut melius quicunq; arcus ſcit tendere eburnos,
Quiq; grauem diſci maſſam collimat ad vnguem,
Adſint, victori referet ſua præmia virtus,
Donatiq; omnes facto certamine abibunt.

Fluuijq; errant hæc littora circum] Iuxta veterum opinionem, vt diximus, ſuperſtitioſam.

Quadrijugum ludos ſtatuam] Propoſitio omnium ludorum.

Collimat] Vocabulum propriè eſt eorum qui arcu certant. nam collimare, eſt ad ſcopum ſagittam intentis oculis dirigere. Puto dictum, quoniam limis oculis ſagittandi vſus eſt: vel quia fortaſſe caput arcui coniungimus. Limare enim coniungere, copulare ſignificat. Turpilius in Leucadia, Veritus ſum, ne amoris cauſa cum illa limaſſes caput. Plautus in Pœnulo, At vide ſis, cum illa numquam limaui caput. Nonius ait, Limare limum, ingerere, limo fœdare. Limus adiectiue, pro tranſuerſo ponitur. vnde Plinius ſcribit, leonem dolere, ſi limis ſpectetur oculis. Limen, id eſt lapis ſuperior & inferior oſtij, à limo deriuatur, quoniam tranſuerſe poſitum ſit.

Nuncia Belgarum fama eſt delapſa per vrbes
Interea, & vero paſſim rumore futuras
Nunciat exequias, nec non certamina in vrbe
Prædicat Agrippæ: mora præcipitatur, & omnes
Conueniunt, latiq; replent vaga littora Rheni.
Primus enim ante alios, fontis ferrugine gaudens,
Qua ſacrum attollit caput auxiliaribus vndis
Tongrus adeſt: linquuntq; ſuas Eburones aras.
Hic etenim, vt memorant, ſaxo nigrante, quod alto
Eruitur monte, & carris vectatur ad vrbes,
Conficiunt ignem, ſed non ardere prius, quam
Humectetur aqua lapidum perhibetur aceruus.
Nec non & flauam, quam Gallia pinſit Arincham

Primus enim ante alios] Deſcriptio populorum, qui ad triumphum Cæſaris ſpectandum venere. *Fontis ferrugine gaudens*] Plinius cap. ſecundo lib. trigeſimi primi, Tungri, inquit, ciuitas Galliæ fontem habet inſignẽ, plurimis bullis ſtillantem, ferruginei ſaporis: quod ipſum nõ niſi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculo-

Vrbs

Vrbs ſecat, & niueis alitur gens myſtica cruſtis.
Hinc haud vitiferi Treuir ſulcator Obrinci,
Bonnaque, & antiquis gaudens quoque Lupia muris.
Defuit & timidus nec ſontibus aduena Brugis,
Et clara Auſtriadum titulis Hannonia Regum,
Extremique hominum Morini, totumque Melinum,
Machlinumque, & mercatura Antuerbia felix,
Et picturatis diues Bruxella tapetis,
Innumerumque genus Gandauo fluxit ab vrbe.
Nec non & trepidum impellit tunc fama Nemetam,
Atque Argentorato volat ad certamina pubes.

culorumq; vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ad poſterum rubeſcit. Audiui Medicum Tungrenſem, qui hactenus affirmaret fontem durare: verum quod morbis mederetur aqua eius pota, nihil ſibi conſtare. Igitur Plinius hoc, vt multa alia ſcripſit ex fide: aut natura mutata eſt fontis. Porro ferrugo, mocorille, ſiue ſitus, vel vetuſtas, quæ in ferro ſub terra vel lõgo æuo gignitur, vt ærugo in ære, quãquam ærugo etiam de ferro dicitur.

Linquuntque ſuas Eburones aras] Dixi Eburones dici, qui nunc Leodienſes nominantur: & idcirco *ſuas aras* dicit, quoniã Leodium, quæ nobiliſſima vrbs eſt inter Belgas, hoc eſt inferioris Germaniæ populos, ſacerdotibus plurimũ abundat. Calamitatis eius, quam ſub Carolo nouiſſimo Burgũdionum principe perpeſſa eſt, in literas retulit Pontanus: & latius ego aliquanto memini in Scholiis, quæ ſcripſi in eũ Pontani lib. qui eſt de Immanitate inſcriptus. *Hic etenim vt memorant*] Et vere quidem. nam ex montibus eruunt ſaxa nigricantia, interlucida tamen, quibus ignem conficiunt. *Sed non ardere prius, quam humectetur aqua lapidum perhibetur aceruus*] Vt rem habeas, ac ipſi vidimus, Congeries lapidum foco imponitur, relicto vacuo ad fomentum loco: quo accenſo, irrorant aqua lapides. Compertum enim eſt, ignẽ concipere nõ poſſe, niſi aqua aſpergantur. Mirum profecto, vt aqua igni fomes ſit. an quia ſpiritus ignei in lapidibus ſint, auditoq; hoſte ſtatim exiliant, cognatiſq; ſe flammis applicent: an quia toſti ſuffocato infra terram calore, aquæ infuſione poros, vt ita dicam, igne prius contractos aperiãt? vt in calce, vt in carbone fieri videmus. Hic inter alios plæroſq; vel præcipuus locus eſt, quo ſuper Collimitio noſtro phyſicarum rerũ ſcientiſſimo cõmentari cupiebam. Sed præpropera Cæſ. Maximiliani mors nobis adeundi viri occaſionem hactenus præripuit. *Quam Gallia pinſit Arincham*] Seruius author eſt, apud priſcos molarũ vſum non fuiſſe. Fruges enim torrebant: & deinde in pilis pinſebant, id eſt tundebant. & hoc erat molendi genus: quod & ſuo tempore adhuc factitatũ eſſe ait. vnde & piſtores, & pinſores, & pila dicta ſunt, vt ex Varrone colligimus. Ad hunc morẽ alluſit Maro in primo Æneidos, *Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.* Molæ autem poſtea inuentæ ſunt aſinariæ quædam: quædam truſatiles, id eſt hominum opera verſatiles. Aquariarum autem molarum loca, quibus nunc vtimur, moletrinas appellare poſſumus, vt arbitratur Budæus. *Arincham*] Frumenti genus Galliæ peculiariſſimũ, ex quo cãdidiſſimus panis fiebat. mos ſeruatur adhuc. Nã in adagio eſt, Eburones tribus inſigniri rebus: pane meliore, quam ex frumento igne meliore, quã ex lignis, aere ſalubriore in ponte fluminis quam alibi intra vrbem. *Vrbs*] Populus Leodienſis.

Gens myſtica] Clerus, ſacerdotes. Myſtæ dicti, à verbo græco μυεῖν, quod eſt initio, quia dicuntur initiati myſteriis alicuius numinis: vnde & Symmyſtę dicũtur, vt alibi diximus, iiſdẽ initiati ſacris. Alij trahunt à verbo μύω, quod ſignificat occulto: quoniã nefas erat reuelare arcana myſteriorum. *Cruſtis*] Neutro genere: in quo ſignificat fruſtum panis, aut placentæ, aut alterius edulij. Cruſta enim fœminino genere fragmẽtũ tenue ſignificat lapidis, aut ligni, aut vitri, aut gelu, aut alterius huiuſmodi. Maro, *Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ. Obrinci*] Alij Moſellam appellant. Huius curſu Ptolemæus ſuperiorem, inferioremq; Germaniam diſterminat. Citeriorem autem magnam Germaniã nominat Obrincum, ſeu mauis Obruncam, vt alii ſcribunt, Syluius Mœnũ intellexit: ſed falſo, vt indicauimus prius, & ante me Irenicus noſter. *Bonnaque*] Vetuſtum oppidum ad interiorem Rheni ripam ſitum, ad quartum ſupra Coloniam lapidem: nomen etiamnum retẽtat. Antiſtiti Colonienſ. paret. Ptolemæus Bommam appellat. celebre illic ſacerdotum collegiũ eſt.

Lupia] Antiquum item oppidũ in vlteriore ripa Rheni, ditionis, ni fallor, Ducis Iuliacenſis. Lupiæ itẽ numero multitudinis, vt Athenæ, Venetię, Calabriæ vrbs eſt. Autor Mela libro 2. Eſt & nomẽ fluuij Germaniæ, vt diximus: eumq; eſſe coniectura eſt, inquit doctiſſimus Vadianus, quẽ Neccharum hodie vocant. Ego cum Irenico eum eſſe cõiicio, quem Lanũ nunc vocant, qui ad oppidũ *Lanſtein* Rhenum illabitur. Tacitus in Oceanũ elabi autor eſt lib. ſecundo. Strabo in Viſurgim ait deferri. adeo in re tantilla variant ſcriptores. cuius Tacitus ſic meminit libro primo, Ductum inde agmen ad vltimos Bructerorum, quantumque Amiſiam & Luppiam amnes inter, vaſtatum. *Timidus aduena ſontibus Brugis*] Id eſt, nocentibus. Statius, *Sonteſque euoluere Thebas Pierius menti calor incidit.* Dixit autem propter conſpirationem, quam exercuerunt in Cæſarem, cum Belgis imperaret. *Hannonia*] Quæ decoratur titulis Principum Auſtriacorum, Comitatus olim ampliſſimus, ad cuius Comites Flandria acceſſit. *Morini*] Littorales populi ſunt, vt diximus, in quibus plures erant ciuitates olim, quarum deſolationem diuus Hieronymus indicauit. Morinum hodie *Terramuanam* dici aiunt. *Melinum, Machlinumque*] Vrbes in Belgis mediterraneæ. *Antuerbia*] Vbi illud emporium nobile celebratur ad Scaldim flumen, & Oceani æſtuarium ad conuehendas merces åccedit receditque: in quo ducentas aliquando naues, quæ illuc ex toto Oceano Septentrionali veſificant hærere in ſalo vidi, moxque redeunte mari, vt prius attolli. *Bruxella*] Mediterranea item ciuitas Brabantarum, non lõge ab Mechlinia, quam ſuo more immutans Poeta *Machlinum* vocat,

Principes Belgarum illi plurimum morantur. Eſt & Bruxella Sueuiæ oppidũ Rudolfo Agricolæ: tametſi lingua ipſos non eſſe Sueuos arguat, vt recte monet Irenicus. *Gandauo*] Ingens vaſtaque ciuitas in Flandris, quæ cum opus ſit, quadraginta hominũ milia ad bellum gerẽdum foras mittit.

Dum properant cuncti templo ſublimis in alto
Arſura erigitur moles, proq; omnibus vna
Manibus inſtruitur feralis pompa peremptis,
Priſca ſuperſtitio, circumque Agrippides ægra
Voce gemunt, nudantq; comas de more ſolutas,
Damnatumq; rogum flammis, ſimulataq; ſacra
Circueunt, vmbraſque vocant: ſimul atra gerebant
Veſtimenta Duces, Saxon ferus, Haſſius horror
Lantgraphius, magno VVirtenberzentius heros,
Et Brunſuichides Lunæ Dux optimus vrbis
Dona ferunt buſto, ſolido ditatur ab auro
Flamma ſuperiecto. Interea ferale canebat
Aere ſonans tubicen, Phrygioſque in funere verſus,
Quis animas, Maneſque vagos firmiſſe vetuſtas
Dicitur, atque vmbris iram placaſſe triſaucem.

Priſca ſuperſtitio] Nam antiqui quoque more noſtro, quo generales cunctis affinitate nobis coniunctis inferias, ſiue exequias facimus, vtebãtur.

Agrippides] Matronæ Colonienſes.

Simulataque ſacra] Vt noſtris conſuetudo eſt ſacerdotibus, qui capſam, aut lignum pullo paludamento tegunt ad quod tanquam corpus ineſſe mulieres ſub peplis lugubrib. veſtibus indutæ accedunt. *Lunæ Dux optimus vrbis*] Lunæburgum vrbs Saxoniæ nobilis, condita ab Saxonibus in ſolo Vandalico, vt ait Albertus lib. Vandaliæ ſeptimo. Irenicus villam olim fuiſſe ſcribit, deſtructamq; Bardeingo in ciuitatem abiiſſe. Villam autem à Iulio Cæſare conditam, & à Luna dictam, ſimulacrumque Lunæ ad Caroli Magni tempora vſq; remãſiſſe, qui ſtatuam illam ſuſtulerit. Significat autem Ducem Henricũ Lunæburgenſem, ex nobiliſſima Brunſuicẽſium Principum familia natum, quæ Othonũ ſanguinem refert per Henricum Saxonicum & Noricum Ducem potentiſſimũ, cognomẽto Superbum, à Friderico primo Sueuo depoſitum Principum conſenſu. Non eo Ducatu cõceſſo Othoni Palatino de *Wytilſpach*, & collato Saxonico Ducatu Bernardo Principi ab *Anhalto*. lege Annales Vrſpergianos.

Dona ferunt buſto] Antiquum morem hic ſequitur: quem ſacerdotalis auaritia iam vincit, aliis ſuper alia quotannis capturarum nominibus excogitatis. *Interea ferale canebat*] Cicero in lib. de legibus, hunc morẽ tradit apud antiquos ſeruatum, vt & tubicen ſonaret, & Phrygij verſus in funere canerẽtur, quas nænias appellabant: quibus à præfica, quę ſola canebat, defunctorum vmbræ laudabantur. Dicuntur autem næniæ, à gementium voce. Simonidem Cæum tradũt hunc morem inueniſſe. authores Acron & Porphyrio. Alij dicunt ad tibiam, non ad tubã recitari nænias ſolere

Iram triſaucem] Id eſt triſaucem Cerberum, quoniam tribus latrat faucibus ad oſtium Regis Diris patris: volentibus ingredi, cauda & auribus blanditur, neminem permittit exire. Heſiodus & Maro diſcordant. Vorat carnem, & oſſibus ſuperſedet: ideo quaſi Creauoros nuncupatur. Alexãder Imperator habuit canem hoc nomine congredientem leonibus, vt ſcribit Iulius Pollux.

In primis depicta trahunt ex ordine priſco
Argumenta patrum, numeruſque effertur auorum.
Ante omnes Priamum Francorum ab origine cretum
Cernere erat: natumque ſequi veſtigia patris
Marcomiron: ſed paulo excelſior ire videtur
Antiquo Faramundus auo, longeque potentis
Clotarij effigies multo fœdata cruore
Ducitur, & natum fugientem lumine toruo
Aſpicit. hic etenim poſt cædem, & fata parentis
Imperium linquens, ad Auantica regna receſſit,
Egregiamque Apis de nomine condidit vrbem,

Argumenta patrum] Arguere, oſtendere eſt. Maro, *degeneres animos timor arguit*, id eſt oſtendit. Vnde Argumentum dicitur illud, quo nobis aliquid oſtenditur breuiter. Idcirco hic pro titulis interpretor auorũ, quibus quorumcunque geſta breuiter cognoſcebantur. Sic etiam Comœdiarum fabularumque argumenta dicuntur. *Effertur.*] Propriæ defunctorum eſt: quod olim extra mœnia ſepeliri conſuerint cadauera. Seruius tamen ſcribit, apud maiores omnes homines in ſuis domibus ſepeliebantur. vnde ortum eſt, inquit, vt lares colerentur in domibus. Hinc etiam vmbras lares vocamus. Veterum autem ſepulchra in agris fuiſſe, cum multa comprobarint, tum quod Vlpianus ſcriptum reliquit, diuum Adrianum pœnam ſtatuiſſe aureorum quadraginta in eos, qui in ciuitate ſepulchrum feciſſent: quam fiſco inferri iuſſit: & in magiſtratus eandem ſtatuit pœnam, qui id paſſi forent, quin & publicari iuſſit locum, & inde cadauer transferri. Relatum tamen in Chronicis. Traianum intra vrbem ſolum omnium, & in foro ſepultum, cum morbo apud Iſauriæ Seleuciam interiiſſet. Sed Ducibus etiam datum ac poſteris Plutarchus ſcribit, vt in foro ſepelirentur. *Ante omnes Priamum*] A quo domus Auſtriaca deſcendit. Rex fuit Franciæ Germaniæ, nunc per iniuriam appellatæ Franconiæ: cum verum illi nomen Galli abſtulerint. Seruant tamen nonnulli ſcriptores illi prouinciæ ſuum nomen & honorem, vt Franciam vocẽt Orientalem. Sed hoc vix patiuntur Galli, pro ſolita gentis elatione, indignati, ſi Diis placet, quod Germanos patres, & regni ſui fundatores iubeantur agnoſcere, vt ait Albertus cap. primo lib. Saxoniæ ſecundi. Nõ deſunt qui hunc Priamũ dicũt ab Hectore Troiano habuiſſe originẽ: ſed meræ nugę, vt idẽ Albertus cap.

cap.16 .primi libri Saxoniæ his verbis oſtendit. Quanquã de Francis maiores etiã ineptiæ memorantur, quod originẽ ducant à Troianis, & conſederint ad paludes Mæotidas in Sicambria. Quid autem per tot egerint ſecula, quos Duces habuerint, ne ſomniare quidem poſſunt. Et quidem Sicambria non ad Mæotidas paludes, in Oriẽte, ſed ad Rheni fluenta fuit in Occidẽte, teſte Cæſare, Strabone, Ptolemæo, & omnibus coſmographis. Inepti homines eo cõfugiunt, vt dicant aliam Sicambriam fuiſſe hic & ibi, nec tamen vnũ ex Geographis teſtem producunt: & vt mille tergiuerſationibus vtantur, conuincit eos propria fabella de mendacio, quod aiunt ſub Valentiniano Frãcos migraſſe in Germaniam. Nam teſtes omni exceptione maiores, quos nominauimus, conuincunt, ſub Diocletiano Francos habitaſſe in Germania, cũ excurrerẽt ad prędam in mare Britannicum cũ Saxonibus. Accedit alius teſtis diuus Hieronymus, qui in Hilarionis vita teſtatur, ſub Cõſtantino Imperatore vidiſſe nobilem iuuenem ex genere Francorum. Ea, inquit, gens media inter Sueuos atq; Saxones habitat. Quid poteſt expreſſius dici? quid ad confutandũ fabulam validius? neq; enim accipi poteſt de Frãcia Galliarum, ea parte in qua ſunt Pariſij. Appellat itẽ Hieronymus Francam linguã eam, quæ nũc eſt Germanica: quod Eraſmus illic notauit. Regnauit autẽ Priamus Gratiani, vt quidã dicunt, Imperio, anno dominicæ ſalutis treceenteſimo octogeſimo primo. *Marcomyron*] Priami filium, quem Sicambriæ, Franciæ & Pariſiorũ Ducem appellatũ conſtat. Quo argumento quidã aſſerunt, primũ in Galliã ex Germania trãſiſſe, belloq; Pariſios occupauiſſe. vnde ſibi nomen aſciuit, vt Pariſienſis Dux appellaretur. *Faramundus, auo excelſior*] Id eſt, Priamo. Faramũdus Priami nepos, Marcomyri filius, primus in hac gente Rex à Francis Galliarum declaratur. Floruit ſub Honorio imperatore. Faramũdo, qui annis vndecim regnauit, ſucceſſit. Clodius ex eo genitus, à promiſſo capillo cognomento Capillatus. *Clotharij effigies*] Clotharium ſecũdum intelligit, qui ex Chilperico & Andouera natus eſt. Fratrem habuit Merouæũ Prouinciæ, & Theodoricũ Burgundiæ Reges. Hic ex Bertruda coniuge Dagobertũ Franciæ, Burgundiæ, Auſtraſiæ (quã Rinius Auſtriam dicit) & Aquitaniæ Regẽ genuit, & ex Batilde vxore, natione Saxona, Clotharium tertium, & Othobertum Regem Prouinciæ, qui à Gontranno regnum Burgundiæ & Aurelienſiũ repetente in bello occiſus eſt. Cuius filius Othobertus Gontranni potentiã fugiens, ad Auanticos fugit: vbi regali titulo demiſſo, Habſpurgij arcem ſtruxit. vnde & ſibi & poſteris ſuis nomen reliquit. nam omnes Comites Habſpurgij dicti ſunt. Hic autẽ Poeta tradit Clotharium à Gontranno necatum fuiſſe, eiuſq; filium è regno fugiſſe ad munitiſſima Alpium loca. Poetarum enim mos eſt, vt nomen pro nomine ponant. Alij, cum quibus vetuſtiſſima literarũ monimenta conſentiunt ad montem, qui Romarici nomen habet, germanice *Rymmelsberg*, veniſſe volunt: condita in eo arce, quam Auendum caſtrum appellarit: de quo ſtatim latius aliquando. Neſcio igitur qua fide tradãt quidã Cæſ. Maximilianum Romanos habuiſſe progenitores olim Perleones Comites montis Auentini, cuius familiæ etiamnum ſint nõnullæ Romæ reliquiæ prope Sabellorum ædes, quæ prius Perleonũ fuere: quibus cognomen dedit Petrus Leonis filius Stephani nepos, Maximi pronepos. Is magna in vrbe potẽtia autoritateq; ſub Paſchali ſecũdo fuerat. Cuius duo nepotes per ſeditionem ex vrbe profugi ad Alpes venerunt: vbi circa Lucernæ lacum prædia & terras mercati, caſtrũ in eo loco Habenſpurgũ excitarunt. At huic opinioni nõ modo annales Auſtriaci, & vetuſtiſſima monimẽta reclamant, ſed & hoc ipſum, quod illi tradunt, cõmentum eſſe oſtendit: *alterum*, ſcilicet nepotũ profugorum, fuiſſe Antiſtitem Argentinẽſem: cum tamen eius prorſus nulla fiat mentio in Catalogo Pontificum, quẽ auunculus noſter magno ſtudio digeſſit. Vt taceam, quod inclyta hæc Auſtriacorum ſtirps Principum longo ante tempore non ſolum præceſſit Argentinẽſem Eccleſiam, ſed & ea primum illi, vt aiunt, lapidem poſuerit. Eſt itaq; verior eorum omnino ſentẽtia, qui nobiliſſimam Habſpurgiorum familiam ex antiquorum Germaniæ Francorum Principũ, deinde Galliarum & Auſtraſiacorum Regum ſanguine deriuant. Nauclerus ſuper tã varia ſcriptorũ opinione generis Rudolphi, nihil pronunciare voluit, non inſcite dicens, Summi Principis autoritatem à geſtis rebus petendam, non à oratione: quanquam & hæc fortaſſis eſt virtutis imago.

Auantica regna] Auanticos inter Narbonenſis prouinciæ populos cõnumerat Plinius lib. 3. Antoninus credit Auanticos dictos ab Auantico Heluetiorum oppido, cuius excidium (apud Tacitũ lib. Auguſtæ hiſtoriæ 17.) Cecinnę milites poſcũt. Id hodie Germanico vocabulo W*yuelſpurgũ* vocamus. Veteres Heluetij, qui Galli erant, Auenticũ dicebant. Bene igitur Rhenanus noſter colligens euidens mutatorũ cultorũ argumentũ, Quid, inquit, Auentico, cum VV*yuelſpurgo* conuenit?

Egregiamq; Apis] Fingit Poeta Apiſpurgium oppidum apud Auanticos ab Apis nomine appellatum fuiſſe. Alludit autem ad antiquam Germanorum in Iſidem religionem, quam magno cultu proſequebantur. Fingit ergo in honorem Iſidis Apiſpurgium nominaſſe: quoniam Oſiris maritus Iſidis fuit, qui & Apis, & Serapis, vt diximus appellatus eſt.

Vnde genus fluit Auſtriadum: longo ordine demum
Succedit proauis Albertus imagine mæſta,
Lethiferumq; gerit transfixo pectore vulnus,
Impia crudelis deteſtans facta nepotis.
Hunc ſequitur regnoque potens, dexteraque Rodulphus,
Cella ſuperiectis ducens Othocaron ahenis
Expirantem animam: à tergo ſtat proxima proles

Vnde genus fluit Auſtriadum] Eorum intellige Principum, à quibus deſcendit Rudolfus Habſpurgius, Lantgraphius Alſatiæ, à quo longa retro ſerie paternum eſt genus Carolo Quinto, & Ferdinando Auſtriaco. Priſca enim gentis linea, quæ Sueuica erat, vt alibi dictum quoque putamus, fuit in-

Herneſtuſque, Leopolduſque, & maxima patris
Effigies iam digna Deo, nigriſque vehuntur
Armentis, circumq; atros ponuntur ad ignes.
Parte alia inferias, arſuraque munera Treuir
Geſtabat lachrymans, meritoſq; impendet honores,
Atque nouis ornant titulis: memoranda leguntur
Facta Ducum, cum, ſæua dies, ſerieſque malorum eſt
Germanas graſſata vrbes, cum cedere victus
Nec victor poterat, variiſque euentibus actum eſt.
Hinc iacta arma virum, clypei, curruſque, tubæque,
Aurea & æripedum phaleræ: præq; omnibus ipſe
Spargit funereo ſpumantia pocula lacte
Cæſar & hyblæas naſcentia mella per vmbras,
Coriciumque crocum: molli cinis ater oliuo
Fragrat, & infuſo deferuent buſta cruore.

terrupta. *Longo ordine ſuccedit Albertus.*] Referendum eſt ad vetuſtam familiam Sueuicã, vel prognitores Habſpurgiorum. Nam à Rodolpho accipi non poteſt vllus ordo: cum hic Albertus eius filius dictus Imperator, à proceribus Germaniæ pertæſis Adolfi Naſſauij ſordes & ambitionẽ, & ſuffragio Bonifacij Pontificis, & poſt Adolfum apud Vangiones prælio ſuperatum & occiſum, à Ioanne fratris filio, interfectus fuerit poſt decimum Imperij annum. Habuit enim Rudolfus duos alios filios, Hartmannum qui periit in vndis, & Rudolfum patrem Ioannis Alberti interfectoris. *Dextraq; Rodulphus Colla ſuperiecta ducens Othocaron ahenis*] Interregnum à Friderici Secundi morte ad Rodulphum Habſpurgenſem per duodeuiginti annos fuit, vt Itali ſcribunt: & vt noſtri, per viginti & tres annos: quo ſpacio 4. ſuper Imperio certarunt: Henricus Lantgrauius de Thuringia, qui in obſidione oppidi Vlmanarum ſagitta periit: Wilhelmus Hollandus, qui in Phryſiis occubuit: Alphonſus Rex Caſtellæ: & Richardus Comes Cornubiæ, frater Regis Angliæ. Rodulfus, vt à Principibus pari ſuffragio, ex Comite, vti tunc vocabatur, Imperator declaratus fuit, ſtatim ex eo tempore rebelles (vt aiunt) Imperio, ob diutinam vocationem factos in Sueuia, Franconia, & Alſatia, nec non aliarum regionum, in ordinem redigere cœpit. Othocarem Regem Boemorum potentiſſimum Imperialis iuris occupatorem bello vicit, Auſtriacumq; ducatum, & quicquid illi accedebat, vel ditionis, vel iuris Imperio reſtituit. quod & obiter lib. 1. narrauimus. Habito Erfordiæ metropoli Thuringiæ conuentu frequenti, ſupra ſeptuaginta prędonum caſtra funditus diruit. multos ex Imperij rebellibus vltore gladio percuſſit nihil omnino quod ad Auguſtum Principẽ pertinebat, neglexit. Italiam conſulto partium ſtudiis reliquit. A cuius ingreſſu cur abſtinuerit, cum quandoq; rogaretur, reſpõdiſſe fertur apologo Horatiano: *Quia me veſtigia terrent, Omnia in aduerſum ſpectantia, nulla retrorſum.* Videlicer ſignificaturus, nemini ex Germanis Principibus proſpere aduentum in Italiam ceſſiſſe. *A tergo ſtat proxima proles*] Scilicet Alberti interfecti, & ab eo deſcendentiũ. Is ſuſcepit, quos & ſuperſtites reliquit, ſex filios, Fridericum, Leopoldũ, Albertum, Henricũ, Othonẽ, & Rudulfum, ex Elizabetha filia ducis Carinthiæ & Comitis Tyroli. *Erneſtus Leopolduſque*] Erneſtos tres, Leopuldos quatuor in hac linea reperio: quorũ ſeriẽ texuit diligẽter Nauclerus, exactius Stabius noſter, cum in Arbore Gentilitia, tũ in eo opere, ꝗ magno labore & induſtria Maximiliani tã iuſſu, quam ingenioſiſſimi etiã Principis ductu abſoluit: cui, Porta honoris, nomen inditũ eſt. Ego ſolebã deliciũ oculorũ appellare. Eſt inſtar arcus triũphalis. cuius interpretationẽ Germanicã & Rhythmos, Corulius Poeta & in proſam & carmẽ latinũ tranſtulit. Cœpit itẽ Maximilianus librũ Genealogię ſuæ, in quo late referebat ea, quæ iã dictis operibus verius indicantur, quam explicantur. *Et maxima patris*] Scilic. Friderici Imperatoris, qui eius Erneſti filius fuit: qui ex Regina Poloniæ genuit V. filios, Rudolphũ, Leopoldum, Erneſtum, Albertum, & Fridericum. Ex quatuor prioribus non remanſerũt deſcendentes, vt ait Nauclerus. Fridericus autẽ poſtea Imperator, ex Leonora Portugalliæ Regis filia, treis liberos ſuſcepit, Chriſtophorũ, Ioannem, & Maximilianũ. *Serieſque malorũ*] Id eſt ordo belli Norici. *Cum cedere victus*] Scilicet Palatinus. *Nec victor poterat*] Id eſt Albertus. non enim ad Maximilianum referas: quia exoratus ſtatim pepercit. *Hinc iacta arma virum*] Quid in decorandis funeribus obſeruabatur, ab antiquis refert. Idẽ Huttenus in Heroico Panegyrico obſeruauit. *Hyblæas naſcentia mella per vmbras*] Tria ſunt loca in quibus mel optimũ prouenit, Attica, Sicilia, Calimne inſula. In Attica præcipue Hymeto mõte. In Sicilia apud Hyblam. Dubitat Plinius quid ſit liquor ille, vnde apes mel colligant. Qui naturã mellis perſecuti ſunt, tradunt idipſum plurimũ vitæ hominũ accommodũ, eoſq; macrobios effici qui mellis cibo veſcantur aſſidue. Democritus interrogatus, qua nã ratiõne quis à morbis liber fieret. Si melle, inquit, interna, extima vero oleo irrigaueris. Is idem Democritus aſſidue melle vſus, in annũ ſupra centeſimũ vitã protulit. Pythagoræ præterea ſectatoribus, panis & mel plærumq; cibus erat. Notũ eſt de re in modũ ſuaui dici, *Mellis medulla.* vnde & Ennius apud M. Tullium, quendã Suade medullã appellat, ob ſingularem ſuauiloquentiam. Nã quod optimũ eſt, id videtur natura intime recondidiſſe. vnde & illa paſſim obuia, in medullis & medullitus amare, non diſſident à ſimulacro prouerbiali. *Coryciumque Crocũ*] Corycos ciuitas eſt Ciliciæ, vt ſcribit Seruius libro 4. Georg. Inde aduehebatur Crocus omniũ optimus author Dioſcorides. Plinius lib. 22. cap. 6. Crocum gaudet calcari, & ſic melius exit: quare ſeritur iuxta vias ac fontes: emittit florem cum folio in occaſu Vergiliarũ. eodem Plinio authore. Dicitur autem & crocus maſculino genere, & crocum neutro, vt & apud Græcos. Specus Corycius, quem nullus, teſte Camerte, copioſius deſcribit Pomponio Mela libro primo. Habet nomen à Coryco vicino oppido ſupra dicto. Sed & Solinus de ipſo ſpecu multa in Ciliciæ deſcriptione.

ptione. Eſt & eiuſdem hominis ſpecus in Parnaſo moote, de quo Herodotus in 8. Statius 7. Thebaid. *Coryciumq́, nemus, propellentemq́, Ildeam*. Porro vnde natum ſit adagium, Corycæus auſcultauie vbi quis id quod agit, conatur diſſimulare. tamen à curioſis depreheoditur, Eraſmus explicat Centuria 2. Chiliadis 1.

Tunc equites circum primo, turmaq́, dolentes
Perrexere pyram, ter cuncti ex more ſiniſtrum
Luſtrauere rogum, terq́, arma illiſa fragore
Horrendum tonuere, ſtantq́, ad buſta bidentes:
Hic iacet in flammam pharetras, ij cingula ſoluunt:
Libamenq́, vmbris donant: iamq́, ipſe laborum
Ordo exhauſtus erat, cineresq́, elapſus in imos
Mulciber, extremis tunc Cæſar funera verbis
Proſequitur, lætasq́, affatur talibus vmbras,
Felices animæ, quibus eſt ſuprema peracta
Sors vitæ, terrisq́, datum genus à Ioue ſummo,
Iam ſalue atq́, vale, pigeat nec tendere ad alta
Aſtra, vel Elyſios inter conſidere patres.
Nec vereare, diem quem nunc ſacrauimus, olim
Semper honorabo, centumq́, ad templa bidentes,
Setigerosq́, ſues, taurosq́, litabo quotannis
Nigrantes tumulis, Manesq́, ad ſacra ciebo.
His dictis magna heroes comitante caterua
Auſtriadem læti magnum intra limina ducunt,
Et curas demunt epulis, & vina propinant.
Interea currus referebat ſeptima cælo
Luna laboriferos, lucemq́, reuexerat orbi,
Optatumq́, diem Phœbus, quo quiſq́, probaret
Virtutem, atq́, animum magnis aſſueſceret actis.
Iamq́, aderant feſta redimiti tempora fronde
Turba Coloniadum pueri, innuptæq́, puellæ
Fama vocat cunctos, pugnatur aque cohortes
Cæſarei properant clamata ad claſſica ludi.

Mulciber] Vulcanus, ignis. *Suprema peracta Sors vitæ*] Suprema verba, quæ vmbris dicebantur, vt Maro, *dixitq́, nouiſsima verba*. item, & *magna ſupremum voce ciemus*. Scilicet Vale & Salue, vt etiam alibi dictum eſt.

Aſtra] In quæ putabant animas heroum defunctorum proficiſci.

Elyſios patres] Qui in campo Elyſio ſunt. In quo apud Græcos iuſti demorantur, poſt mortem eo ſe conferentes, quemadmodũ iniuſti ad Cocytum vadunt. Hunc nonnulli apud inferos, nonnulli ſub concauo orbis Lunæ eſſe putant. nec deſunt qui Elyſium putent eſſe ipſas inſulas fortunatas. Lege Strabonem 1. & 3. Geographiæ lib. Plautus in Trinummo, Sicut fortunatorum memorant inſulas, quo cuncti qui ætatem egerunt caſte, cõueniant: contra iſtoc detrudi maleficos, æquum videtur, qui quidem iſtius ſint modi hoſpitium eſt calamitatis. *Dum ſacrauimus*] Hoc eſt ſacris ſcilicet inferiis proſecuti ſumus. *Olim*] In futurum. *Centumq́, ad templa bidentes*] Indicat Hecatombon, quod ſacrificij, vel immulationis genus maximum erat apud antiquos, cum centum ſcilicet victimæ immolabantur.

Eſt locus extra vrbem, quem paſſim vmbonibus agger
Ambit, & amplexu vallem tenet, algida ſacro
Sylua viret luco, & cliui ſpectantur aprici
Surgere paulatim, ſedesq́, ſimillima circo eſt,
Hic late apparent ſcabro ſubſellia topho
Natura confecta loci, qua Pana, Deosq́,
Sylnicolas Dryadum ſæpe indulſiſſe choreis
Accipimus, Satyrosq́, Palem incendiſſe bicornes,
Cum ciet agreſti ſylueſtria numina cantu:
Illuc mane nouo, Phœboq́, rubentibus agris
Conuenere omnes, vocesq́, per alta volabant
Culmina ſaxorum, fractusq́, reuerberat aer,
Syluarumq́, altis reſpondent plauſibus vmbræ.

Eſt locus extra vrbem] Adnotamentum marginarium primæ editionis admonet, vt eſt, Ficta loci deſcriptio. Circo enim Romano alludit, vbi huiuſmodi ludi exercebantur. *Simillima Circo*] De Circo lege Pij doctiſſimi viri commentaria in Plautũ. Circi autem Romæ tres fuerunt, Circus Maximus, Circus Flaminius, & Circus Neronis in Vaticano. Circenſes autem ludi dicti, vel à circuitu, quod metas circumibant, quod vbi poſtea metæ fuerunt, olim gladij ponebantur, quos circumibant, ab enſibus Circenſes appellati, quaſi circumenſes. Seruius 8. Æneid. notat Maronẽ dixiſſe Circeoſes, ſine adiectione ludorum: ſed eius ſententiæ multorum veterum authoritas refragatur. Qui autem ſint Circenſes ludi, ſat puto eſſe perſpectũ ex Tranquillo, Seruio, & cæteris. *Palem*] Pabuli Dea Pales, quam alij Veſtam, alij Deum matrem eſſe contendunt, vt ſcribit Seruius lib. 3. Geographiæ. Eius Feſta Palilia vocantur Perſio, *Fumoſoq́, Palilia fœno*.

Ac primo Argyloras, priſco de ſanguine cretus
Amphithij, qui Marte Getas, belloq́, furentes
Perdomuit, ſed magna olli fortuna refrixit.
Nam pulſus regno, Cathorum venit ad oras.

Ac primo Argyloras] Nomina ſcribũtur eorum, qui curru decertauerunt. *Sed magna olli fortuna refrixit*] Quibus quamq; potentibus noſtra ætate iuris ſimilis euenerit fortuna, meminit

Ex illo ſatus hic, celeres ad fræna iugales
Impellit, niueis maculis cingentibus harmos.
His furor indocilis, pedibus concuſſa remugit
Æratis tellus, inhiant perflantibus altas
Naribus exuuias, optataque præmia palmæ.
Mox Phryſia regione Thoas, certaminis ardor
Olli par gliſcit, cum deſpumantia colla
Quadrupedantum vel laxat, vel frænat equorum,
Impetit alipedes, quos (ſi nos credimus) vndas
Æquoreas tranaſſe ferunt, & ſæpius æſtum
Arctoo in Ponto perhibent ſuperaſſe natando.

Eraſmus in explicatione Adagij primi Centuriæ quintæ Chiliadis ſecundæ. *Inhiant*] Significat ita cupide appetere, vt hiatum oris emittas. Inhiant, interpreratur Seruius, habere deſiderant. & dicimus inhio illam rem, & illi rei. Apuleius lib. 3. Aſini aurei, His inhians, & ſpe ſalutis alacer lætus propius acceſſi. Statius, *Frater nos inhiantem obitus.* Plautus, *Tuam hæreditatem inhiant, quaſi eſuriens lupus.* *Quadrupedantum*] Lucretium ſapit verſus, vel Ennium. Ludouicus Bigus, *Vel magno vel equo quadrupedante vehi.* *Equorum*] Equi, vt quibuſdam placet, ex eo dicti ſunt, quod cum quadrigis iunguntur, æquari videantur, pareſque forma & curſu ſimiles copulentur. Qui fabulas conſectantur, ſcribunt Neptunum percuſſa in Petreis Theſſaliæ campis tellure, primum equum, animal, bellis aptũ produxiſſe. Vnde bellatoris epitheton à poetis ſortitus eſt. Maro Geor. 2. *Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert.* Idem lib. 10. Æneidos, *& inter Bellatoris equi caua tempora conijcit haſtam.* & vndecimo: *Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon.* Item Ouidius lib. Faſtorum 2. *Nec bellatoris terga premuntur equi.* Idem lib. 15. Metamorph. *Preſſus humo bellator equus crabronis origo eſt.* Probus, & Seruius primo libro Georg. fabulæ originem ad naturam referunt. Columella equinum genus tripertito diuidit. De equis lege Ariſtotelem lib. 8. Naturæ animalium, Varronem ſecundo de Re ruſtica. Quando, & cur ſe equus homini ſubiecerit, canit Horarius Epiſtola decima primi. in generoſis equis, vt aiunt veteres, quatuor expectantur, forma, pulchritudo, meritum, color. Hæc haud indocte quidẽ, vt Camers teſtatur, explicat Iſidorus capite primo duodecimi Etymologiarum libri: quo loco abunde de equis diſſerit. *Alipedes.*] Quaſi habentes pedes alatos, ob miram leuitatem. Maro, *Alipedumq; fugam curſu tentauit equorum.* Item Maro Chriſtianus in exhortatione ad Reges Chriſtian. *Alipedes ſaliunt in equos, rapidiſſima tranant Flumina.*

Quin & Pannonio properans de vertice Lynceus
Iazige præſtat equo, & curſus regit ille volantes.
Segnior hybernis Boreas Ponto incubat alis
Euxino, verritque vndas, minus effurit Auſter
Feruida gemmiferi cum turbat littora rubri.
Nec te tranſibo, Geticis duo fulmina frænis
Qui regis Hermontes, hic cinctus pelle leonis
Infandum viſu eſt, crudis micat intus abacta
Lux oculis, cadit anguitenens à fronte Meduſa,
Tortilibuſque Apher nodis inſibilat aſpis:
Huius equi Auſtriaco certare in puluere ſueti,
Seſſorem excutiunt fremitu, vincuntque lupatos.
Inde Dryas, fortiſque Lynus, veloxque Melampus,
Ambo armis, curruque ambo, lucentibus ambo
Eſt clypeis ſpectare pares, vter vrgeat axem
Fortius, incertum eſt: ſequitur quos cætera pubes.
Nec mora, magnanimi, ſcabroſi ſedilia circum
Conſedere Duces, circumfuſæque cohortes
Miſtaque montanas replerunt agmina rupes.

Iazige præſtat equo] Iazyges Pannoniæ inferioris populi ſunt, contigui Tranſſyluanis: vnde optimi ad curſum ætate noſtra equi aduehuntur. *Gemmiferi rubri*] Mare rubrum duos, vt infra dicemus, complectitur ſinus, Perſicum ſcilicet, & Arabicum. In Perſico vniones, id eſt margaritæ laudantur, Conchæ genus ex quo margaritæ vnioneſque velluntur, Berberion, & Berberi ab incolis nominantur, pinnæ, aut pectunculi effigie. Sabinus & Pomponius Iureconſulti Margaritas nec gemmis, nec lapillis contineri ſatis conſtitiſſe aiunt, tit. 2. 34. Digeſtorum. Gemmæ enim, vt inquit Pomponius, ſunt perlucidæ materiæ, vel vt ſmaragdi, chryſolithi, & amethyſti: Lapilli autem contrariæ ſuperioribus naturæ. Plures gemmæ ſunt, quæ ab animalibus ſortiuntur cognomina, vt Carcimas, Scorpites, Scarites, Triglites, Ægophtolmos, Geranites, Hieracites, Æatites, Myrmecites, & ſexcentæ aliæ huius generis, vt ait Camers. Nec indignum relatu eſt id, quod ab Budæo annotatum eſt, dici fictitias gemmas, quę ſacrificationi cedunt. Plinii teſtimonio, qui lib. 35. ſcribit, Fictitiæ gemmę ſacrificationi cedentes candicantiam fugiunt, vbi forte candicantia ſeptimo caſu legi debet. Idem Budæus ordinem gemmarum authoritatis eruditæ recẽſet lib. de Aſſe 2. Sed quis ignorat translatiue gemmam in vite dici à rerum ruſticarum ſcriptoribus: q̃ eleganter explicat Cicero in Catone Maiore. Idem de perfecto oratore ad Brutum, Ruſticorum, inquit, metaphoræ ſunt gẽmare vites, laſciuire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumẽta. Sed ad rubrum mare reuertamur, à quo Perſicum ſinum Camers ita ſeparat, vt Hieronymi & Ioſephi de Euphratis exitu, itemq; Herodoti, Curtii, & Diodori ſententiam, Plinii, Solini, & Ptolomæi contrauenire traditioni exiſtimauerit. Quum hi tamen ſola nomenclatura diuerſi eundem ſinũ intelligant. eſt enim rubri maris pars ſinus Perſicus, quemadmodũ & Arabicus, id quod Plin. & Pomponius docent, & Strabo teſtatur. Herodotus quoq; lib. 4. Sinum Perſicum rubrum mare vocans. Altera, inquit, ora à Perſis incipiens porrigitur ad rubrum mare, q. & Perſicum vocatur: dein gra-

darim

tim Aſſyria, atq; inde Arabia, deſinitq; in ſinu Arabico. Plin. lib. 9. de Vnionibus. Pręcipue aum laudantur circa Arabiam in Perſico ſinu maris rubri. Eſt ergo, vt Vadianus noſter colligit, bri maris vocabulum generale Perſico & Arabico ſinu. *Inſandum viſu*] Sic potius legerem, quam fandus viſu. *Magnanim*]Pro magnanimum: vt mox, *replerunt*, pro replebunt legendum eſt, vt co-:x melior habet.

At Cæſar populis, ſolio venerandus ab alto,
s ſacrum oſtendit, venientumq; aſpicit ora.
)ualis & aurigam melius vehat orbita campo,
)uiſve aeres defrænet equos, curſuque retardet
ffuſos, retrahatque, & gyros cogat in arctos.
)um mores, habituſque notat, dum ſingula luſtrat
·t dictis acuit magnis, animatque pauentes,
.arceribus elauduntur equi, normaque retenti
)bicis, hi fremitant, illi mirabile viſu)
:lauſtra terunt, nequeuntq; moram, nec tarda rotarum
Bella pati, trepidant auidi, motuq; magiſtros
Sollicitant, altumq; grauis eauat vngula terram,
Spumantiſque auidus feruefcit anhelitus oris.
Qualis in Arcady Pholoes cum vertice vidit
Frrantem Spartana feram canis: inſtat eundi
Huic furor: & crebris reſonant latratibus vmbræ.
Stat paſtor, loiumq; tenet, dextraq; furentem
Sedat, & inuitos animos in vincla coercet.
Vtque pares viſi, Tyrrhena per aqu:ra circum
Aera altum ſonnere, ruunt per plana: velut cum
Fulmina deſiliunt, vel ab altis montibus amnes.
Conelamant omnes paſſim. Quis fortius eya
Impulerit radios, metaque reflexerit axem?
Talia vociferans fatur dum turba, feruntur
Ex oculis, & nube axes eonduntur operti
Paluerea, tantum voces, & verbera noſcunt
Proxima: feruet humus ſubter flammaq; vol:ntum
Naribus exiliunt: ſuperis pater aſtupet aſtris
Iuppiter, & Getico properans à Strymore Mauròs,
Miratur pugnaſque virum, curruſque, manuſque
Inſertas, & lora ſimul miratur adacta,
Verbera & aurigas largo ſudore natantes.
It ſtridor cælo, ferit aurea ſydera clamor,
Vicinaq; omnes aſſultant vocibus agri.

Quiſve acres defrænet equos] Hoc eſt, quis melius laxet in curſu. Depingit hic equorum Hiſpanorum morem, quos Ianneros appellant, qui miræ ſunt & docilitatis & dexteritatis. Getici equi, & Turcici, & quos Tranſſyluanos appellamus, cum docilitate vincantur, curſu iugi & longo nullis cedunt Rauiſius Textor in Epithetis refert locos, qui equorum præſtantia ſunt memorabiles. Porro equis ineſſe iudicium, documentis plurimis patefactum eſt, vt docet Solinus de equorum natura cap. quinquageſimo ſeprimo. Nomenclaturas eorum tradit Rhodiginus lib. antiquarum lectionum vndecimu. *Obicis*] Ab obice, & non obiicio, vt ſenſus ipſe expoſtulat: vnde per ſimplex i, ſcribendum. Seruius dicit, melius hic obex, quam hæc obex dicimus. Obices peſſuli ſeræ, inquit Feſtus. *Spartana canis*] Ita enim à regionibus appellantur, qui boni ſunt ſeminis. Columella octauo Agriculturæ lib. tria docet eſſe canum genera. Quali autem forma debeant eſſe canes, tradit ſecundo Agriculturæ lib. M. Varro. Plura item eo pertinentia refert Columella: ſed non niſi de villatico cane ſcribit. De multiplici autẽ canum genere Plinius in decimo, & Ariſtoteles lib. ſexto Naturæ animalium. Columella non aſſentitur iis, qui canes inter mutos cuſtodes annumerandos cenſent. Nam quis (inquit) hominum clarius, aut tanta vociferatione beſtiam, aut furem prædicat, q̃ iſte latratu? Quis famulus amãtior domini? quis fidelior comes? quis cuſtos corruptior? qs excubitor inueniri poteſt vigilantior? quis deniq; vltor, aut vindex cõſtantior? Quod & à Camerte relatũ eſt in enarrationibus Solinianis. *Spartana*] Id eſt Laconica. Canes ex Laconia laudantur à Varrone.

Tyrrhena Aera] Id eſt tubas, quæ ex ære fiunt, & ductiles appellantur. Tubam æneam Piſcũ Tyrrhenum inueniſſe tradit Plinius. Inter lituum & tubam hoc diſtare inuicem, Acron inquit, Lituus equitũ eſt, & incuruus: Tuba vero peditũ eſt, & directa. Gellius ſcribit, q̧ tuba à ſonitu lituus appellata eſt. Maro etiam ait: *Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta*. Et Ouidius: *Non tuba directi, non æris cornua flexi*. & cætera. Quibus quidem exemplis apparet ferme Acronis differentiam conſtare.

Dum curſum agglomerant, obliquas flectit habenas
Argyloras, curruque citus dat lora ſecundo,
Hippeonq; acrem, velocemq; arguit AEthon
Certantes ventis, & nubila prætereuntes.
Ii flauas iactare tubas, eapit aardua ferre
Ad metam, & vaſtis diſrumpere flatibus auram.
Non tulit Hermontes, Piſcis tempora cinctus
Frondibus, inſultat contra, talique morantes
Voce ſuos affatur equos, Proh dedecus ingens

AEthon] Nomen equi. eodem nomine vnus ex equis Solis appellatur, item Pallantis apud Maronem, quem ſcribit libro vndecimo, domini mortem fleuiſſe. Siquidem memoriæ proditum eſt, equis tantam eſſe in dominos beneuolentiam, vt proſperis eorum ſucceſſibus hilares abhinnire, ſiniſtros vero deflere ſæpenumero viſi ſunt. Vide quę hac de re oculata fide tradit Rauiſius in vo-

Ardua Geſoracis geſtis certamina arenis
Victores, nunc qui vobis formidine tanta
Crura labant? quæ deſidia hæc? agite ite, prioremq́;
Eripite à palma, dixit. velocior Auſtro
Argyloram exequar curſu, iam cominus axes
Axibus vrgentur, paribusq́; per æquora iuncti
Decurrunt ſpaciis: dumq́; alter, & alter anhelans
Impellit radiis radios, flammata rotarum
Compago reſoluta ruit, ſtetit orbita putri
Argyloræ defixa ſolo, longeque cadentem
Præterit Hermontes, campoq́; infertur aperto.
Dant plauſus tanto diſcuſſa ſedilia caſu,
Dum volat ad metam ſubito perculſa pauore
Focum, armenta retrocedunt, duroque magiſtro
Fluctuat huc illuc ſonipes: tunc fræna relaxat
Ipſe Dryas, Lynus inſequitur celeri axe Dryanta.
Parque Lyno Lynceus, interque Melampodis illos
Arua rapit ſonipes læua, turbatque, abigitque
Amborum fræna, & miſſus remoratur anhelos
Indignum Linus exclamat ſe opponere campo
Dum ruitur metæ. ſic altercantibus illis
Peruolat ante Dryas, ſed poſt ſua terga Thoanta
Cernere erat, pronumque iubis vrgere iugales.
Non aliter pauidas Alpino vertice Damas
Inſequitur poſt terga canis, ſimilisq́; tenenti
Fallitur, atque auido præda euaneſcit ab ore.
Ecce Meduſæis iterum ſerpentibus horrens
Crinalem attollit contracta fronte ceraſtam,
Tranſabienſque fuga, vicinos territat axes
Improbus Hermontes, aliosque coercet euntes,
Iſque volat, veluti nigrantis Iuppiter aulæ
Cum pulchram Sicula prædam deuexit ab Enna.
Quem circum Eumenides flammas per inane rogales
Extollunt, viſoque polus palleſcit ab hydro,
Et curru excutitur ſubita formidine Titan.
Dum nullo regit æripedes moderamine, circi
Liber equus per aperta vagans diſpendia campo
Luſtrat, & intactam ter circumſerpere metam
Iam negat: ipſe auidus dum fræna madentia collo
Attollit, geſtitque miſer retinere furentes
In caput elapſus, pronuſque in verbera terram
Ore ferit: gemit excuſſis ſerpentibus atra
Phorcinis, viruſque altum vomit, & ferit auram.
Ille indignanti ſimilis, ſimilisq́; minanti
Iniuſtos vocat ore Deos, iniuſtaque mundi
Sydera, & anguicoma denudat caſſide crines,
Impingitque ſolo: ferit vngue reuincta colubris
Tempora, vipereumque furens terit ore venenum.

cabulo Equus. Accurſius noſter refert, Cæſarem triduo antequam moreretur, Aſturconem ſuum flentem inueniſſe, futuræ quidẽ mortis indicium. Quod fidem non caperet, niſi Trãquillus in eiuſdẽ vita ſimile quid teſtaretur. Proximis diebus, inquit, eorũ greges, quos in traiiciendo Rubiconæ Marti conſecrauerat, ac ſine cuſtodibus vagos dimiſerat, comperit pabulo pertinaciſſime abſtinere, vbertimq; flere. Equorum quorundam nomina à Poetis celebratorum recitat idem Rauiſius loco ſupra citato. *Piſæis frondibus.*] Id eſt, triumphalibus: nam victores in agone Olympico, quem in honore Olympici Iouis celebrabant, coronabantur. Fiebant autem inter Piſam & Elidem, vnde Iupiter Piſæus & Eleus. Maro, *Hic & ad Elei metas.* Quod genus ludi Græci Pentlatum dicunt, nos item Quinquertium: quia quinq; artibus conſtabat, diſco, curſu: ſaltu, luctatione, pugno. De his Græciæ ludis lege Gellium, & Lactantium grammaticũ in principio ſexti Thebaid. quod & alibi indicauimus. *Argylorum*] Argylorã legas, & infra Argyloræ, pro Argylori, iuxta exemplar emendatum.

Nigrantis Iuppiter aulæ] Pluto. *Ab Enna*] Siciliæ uppidum, cuius laudes ſcribit Cicero in Verrinis, raptu Proſerpinæ clarum. Vnde Ennæa Ceres, quia habuit iuxta Ennam auguſtiſſimum templum. Sillius, *Hæc Cerere Ennæa, Phario nec victa colono.* Ennææ Cereris ſimulactum deſcribit Cicero itidem in Verrinis. Conſtat autem & Ætnam uppidum in Sicilia eſſe, quæ Adranium quoq; dicta fuerit: ea re factum, vt apud Claudianum lib. Raptus primo, vbi hic verſus eſt, Ætneæ Cereri proles optabat, vitebat. Ianus Parrhaſius doctiſſimus grãmaticus, dubitat Ætnææ ne, an Ennææ ſcribẽdũ ſit. Et Ciceronis codices fere Ætnam pro Ennam habẽt. At vero quoniam vrbem præcipuam fuiſſe Pomponius indicat lib. 2. & Cicero eum locum in vmbilico Siciliæ eſſe, fama celeberrimum ſcribit Ennam, non Ætnam: vtrobiq; legendũ exiſtimat Vadianus eruditiſſimus. Id ꝙ, ipſo teſte Vadiano, Laurentius Abſtemius non incelebris grãmaticus lib. Obſcurorum locorũ ſecundo cõfirmat. Quanq̃ videam apud Claudianũ tam Ætnææ legi poſſe, q̃ Ennææ: quod argumento raptus Proſerpinæ non repugnet, hoc ne, an illo modo legas. Sunt qui apud Valerium, Solinum, & Lactantiũ Ennam legendũ contendant, non Ætnam: & Ennenſem Cererem campumq;, non Ætnenſem. de quo tamen quo minus certe pronuncies, cũ loci ſecete finitimi, tum etiam quod affinia locorũ nomina pro errore inuerti corrũpiq;, & in mutuum abire vſum potuerũt, vt Vadianus admonet, nõ parũ prudenter.

Quidam

Quidam autem tradunt Proſerpinã raptam à Plutone apud Oleſtrum, non longe à Cephiſo flumine. Vide Pauſaniam in Atticis. Proſerpina, vt in temporibus ex Philocoro Euſebius refert, tertera ab Orcho Moloſſorum rege, qui alio nomine Adoneus dictus eſt, rapta fuit, eo ſcilicet tempore, quo Etichthæus Athenienſium regnum tenebat; hoc eſt, circa annum octingenteſimum ſupra tria millia ab orbe condito. Qui fabuloſa ad phyſicam rationem conantur reducere, aiunt Bonam deam, quam & Perſephonem vocant, virtutem ſeminum eſſe, Plutonem vero Solem: qui tempore hyemis remotiorem mundi partem perluſtrat. Idcirco raptam ab eo Proſerpinam dicunt, quam Ceres ſub terra latentem quæritat. Lege item Fulgentium lib. primo. *Viſo palleſcit ab hydro*] Quoniam furiæ finguntur habere crines ſerpentium.

Non ſecus excuſſus Dyrcæis mœnibus Heros
OEnides, canibus diris agitatus auerni,
Ore cruentato triſtem Menalippon adedit.
Turbatum caſu Cæſar, raptumq́ue furore
Demulcet verbis, & ſæuas temperat iras.
Terror equos agitat, creber quatit ilia ſletus.
Ij tamen in curſu perſtant, & forte propinquus
Subſtiterat meta. contra indignatus euntes
Emeritus ſonipes, nunc hos, nunc impetit illos
Calcibus, & morſu cunctos depellit hiante,
Stat globus aduerſum, & contra glomeratur, & vna
Vt tentat depellere equos, magis ardua perſtant.
Tunc iuga ſanguineus circum ſpumantia anhelat
Ora furor, gaudent nullo impellente magiſtro
Efferra laudato committere prælia campo.
Dum pugnæ incumbunt, iunctos compagine currus,
Argyloras volat inde noua, nec tendere contra
Eſt ratus æripedes, laua deflexit habenas,
Obliquumq́ue rapit præceps, ac deuia campi.
Nec mora ſubtollens oculos ad ſydera cæli
Affatur Superos, adſis ô Rector olympi,
Et tu qui vultu luſtras mortalia Titan.
Hinc ego ſi victor, veſtris dabo munere palmam,
Suſpendamq́ue tholis, axes & lora dicabo,
Dixit, & alipedes tortis calcaribus vrgens
Felicem metam, tandem inſperatus obiuit
Ter circum, propiusq́ue intra tulit orbita gyros.
Sic tandem Argylora manſit victoria fræno;
Excipitur plauſu vulgi, cinctusq́ue corona
Aurea, ſublata tangebat ſydera dextra.
Olli magnanimus Cæſar, dat munere pulchras
Ex auro phaleras, circum Melibæa figuras,
Vt viuas depinxit acus: ceu languida Thysbe
Nocturnas egreſſa domos, cuſtode relicto
Buſta Nini quærit: ruit atro ſanguine tinctus
Ora leo, geſtitq́ue ſitim ſedare calentem.
Hæc fugit, hic ſequitur, delapſaq́ue carbaſa fœdat
Dente cruentato: properans inuenta reſumit
Pyrrhamus, atq́ue oculos ad conſcia ſydera tollens,
Teſtatur mortem infandam, ſimul horridus enſem
Vagina eripiens, pectus tranſuerberat illo
At Thysbe infelix, iam pallida morte futura
(Heu præſaga mali miſeris mens) horret, & audet
Iam ſecura ſui, flauenteſq́ue vngue capillos
Scindit, & exanguem tremebunda voce per vmbras
Pyrrhamon exclamat, compertus lumina tantum
Extulit ad Thysben, viſaq́ue recondidit illa.
In dubio trahit ægra animos, furor vrget amantem

OEnides Heros] Tydeus OEnei Calydoniæ Regis filius. *Canibus diris*] Id eſt, furiis infernalibus. Lucanus, *Iam vos ego nomine vero Eliciam, ſtygiasq́ue canes in luce ſuperna Deſtituam.* Dicunt canes apud inferos vocari, apud nos furias, apud Superos diras & aues. Maro, *At procul vt diræ ſtridorem agnouit & alas.* Idem, *ne me terrete timentem Obſcœnæ volucres.* tamen promiſcue quoq; poſita reperies.

Menalippon] Fratrem ſcilicet, vnde ſecundum legem, ſicut etiam Homerus dicit, vt reus homicidij exularet, Tydeus conſcius parricidij dimiſit paternum regnum. Statius libr. Theb. primo, *Ecce autem antiquam fato Calidona relinquens. Olenius Tydeus, fraterni ſanguinis illum Conſcius horror agit*, &c. *Adedit*] Id eſt, penitus correſit, comedit. Vſus eſt compoſitione à ſimili, amo, adamo: vnde adeſum dicimus, & exeſum, conſumptum, corroſum.

Emeritus ſonipes] Id eſt, doctus, aſſuetus curſui. Emeriti enim milites dicuntur, qui à longa ſoluuntur militia. Nam merere, vt Lucani exemplo oſtendimus, pugnare eſt. *Aurea ſublata*] mos Germanorum, in lætitia vibrandi ad cœlum manus. *Phaleras*] Phaleræ ornamenta equorum ſunt.

Melibœa acus] A Melibœa Macedoniæ, vbi depingendi acu veſtes, filisq; ſericeis flores, montes, flumina effigiare vſus erat. In Phaleris ergo Thysbes fabula depicta erat, quæ auro ornatæ erant, ſed ex panno cõfectæ. Melibœam Philoctetes alumnus illuminat, inquit Mela, quem Hercules cum hominem in OEta exuturus eſſet, ſuis ſagittis donauit: & ne corporis reliquias monſtraret, vetuit. Ad quod ſexto libro Lucanus alluſit, cum inquit, *Precioq́ue nefandæ Lampados Herculeæ fortis Melibœa pharetræ.* *Ceu languida Thysbe*] Nota hiſtoria apud Ouidium ex quarto Metamorph. *Nocturnas egreſſa domos*] Statuerãt enim Piramus & Thysbe, vt canit Ouidius, *vt nocte ſilenti Fallere cuſtodes, foribusq́ue excedere tentent. Cumq́ue domo exierint, vrbis quoq́ue tecta relinquãt, Neve ſit errandum lato ſpaciantibus aruo Conueniant ad buſta Nini.*

Adſcelus, & tandem mortis formidine abacta,
Incumbit gladio, vitamq́; miſerrima rumpit.

Buſtæ Nini] Id eſt, ſepulcrum: cuius meminit Diodorus Sieulus libro tertio. *Heu præſaga mali miſeris mens*] Sic omnino legendum ex teſtituto codice ad Poetæ codicis collationem. *Extulit ad Thysben*] Colot ſumptus ab Ouidio.

Sed vos Hermontis fidiſſima cura iugales
Haud fruſtra tantum putri bellaſtis arena,
Hos Cæſar fræno, & pulchris donauit habenis.
At tibi qui propius metam rapis æquora Lynceu
Præbetur Tyrio rurſum ſaturata colore
Lata chlamys, vario viuit circumflua limbo
Fabula Theſida, & miſeranda Procridis ignes;
Atque amor Alceſta, rigidum cratera Thoanti
Ex auro donat Cæſar, quem Pergama circum
Finxit Apollineo manus exudata labore,
Cadmæasq́; lyra tollentem Amphiona Thebas.
Inde Dryas quoq; munus habet, fortisq́; Melampus,
Hic ſibi gemmato circumdedit ilia baltheo,
Ille Thuringenſi geminos tulit ære lebetas.
Poſtremum famula Linus eſt donatus Eoa.

Rurſum ſaturata colore] Dipapham veſtem ſignat, id eſt bis rinctam, authore Plinio. *Tyrio*] Purpureo. Eodem tradente Tyrius colot laudatur nigricans aſpectu in colorem concreti ſanguinis. & dicitur Tyrius, à Tyro, quondã inſula Phœniciæ, quæ purpura & conchilio cenſetur. *Lata chlamys*] Viatorium, vt ita dicam, veſtimentum erat, declarat Plautus. Puet, inquit, cape chlamydem, & da pallium: tamen chlamydem hanc tene, vt ſi hæc vera non ſint, turſus depoſito pallio, eam ſumam, atque inceptum hoc itiner perficere exequar. Primus tamen Numa Pompilius in vſum recæpit, authot eſt Plinius. Dixit ergo, *lata chlamys*, ad noſtra tempora reſpiciens, & quodammodo ea ſuggillans, in quibus etiam chlamydes latiſſime fiant. *Fabula Theſida*] Id eſt, Phædræ, quæ Hippolyti capta amore fuit, vt latius Seneca in Tragœdia ſcribit, & Ouidius in Heroicis.

Procridus ignes] Et huius fabulam idem canit in Transformationibus. *Alceſta*] Peliæ Regis Theſſaliæ fuit filia forma inſignis, Admeto nupſit: hæc adeo maritum dilexit, vt in eius graui morbo, ex quo euadere non poterar, niſi aliquis eius loco moreretur, ita enim Apollo prædixerat, voluntariam pro mariri incolumirare mortem ſubierit. Hanc demum ab Hercule dieunr Admeti precibus retractam fuiſſe. *Exudata Pergama Apollineo labore*] Id eſt, quæ Apollo ædificauit. Nota hiſtoria apud Diodorum de Laomedonte: qui cum cingere muris Troiam vellet, operarios conduxit Neptunum & Apollinem: quibus abſolutis, Diis mercedem ſoluere noluit. Illi indignati, Apollo peſtilentiam immiſir, Neptunus maris illuuionem, quæ abigi non potuerunt, niſi humana victima ſingulis annis exponeretur marinæ belluæ: quod vſq; ad Herculis aduentum ſeruare Troiani coacti ſunt, qui etiam precibus Laomedontis exoratus, monſtrum marinum liberata Heſione Laomedontis nata interfecit. *Lyra tollentem*] Solinus air. Thebas condidit Amphion: non quod lyra ſaxa duxerit (neq; enim par eſt, id ita geſtum videri) ſed quod affatus ſuauitate homines rupium incolas, & incultis moribus rudes ad obſequii ciuilis pellexerit diſciplinam. quod & Horatius in arte indicat, *Dictus & Amphion Thebanæ conditor vrbis, Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda Ducere quo vellet.*

Protinus ariſoni tolluntur ad æthera cæſtus,
Tergora cruda boum, multiq́; nigrantia plumbo
Pondera, concuſſo ſtrepuere ſedilia circo.
Fama eſt AEtnæis (ſi veri nuncia) campis
His ſudaſſe Erycem, qui victus ab Hercule magno
Sicanium effuſo maculauit ſanguine littus.
At ſatus Alcmena Thebas inuexit honorum,
Et diuæ ſpolium ſacrauit Palladis aræ.
Verum poſt longi delapſum temporis æuum
Cum ſe Chalcidicis Germanica ſigna triumphis
Ornarent, tremere atq; iſtrum Bæotica tellus.
Hic honor Auſtriacas olim eſt delatus ad oras;
Pannonidosq́; alta ſeruatus in arce Viana.

Erycem] De hoc pluſcula libro vndecimo dictauimus. *Cum ſe Chalcidicis*] Fingit cæſtus Erycis fuiſſe, quo victo, Hercules illos ſecum in Bœotiam tulit, & conſecrauit Palladi. Germanos autem Imperarores cum Orientis rerum potirentur in Germaniam tranſmiſiſſe. *Chalcidicis triumphis*] Euboicis. nam Chalcis oppidum in Eubœa eſt. vnde Chumæ in Italia, quæ à Chalcidenſibus originem habuerunt, Euboicæ dicuntur Maroni, & Chalcidici loci accolæ, & Sibylla Euboica, & Chalcidica. Hic autem dixit ab Hercule conſecratos cæſtus, quoniam Eubœa & Bœotia, in qua Herculis ſolum erar modico æſtu diuiduæ ſunt, adeo, vt dubitandũ ſit, an numerari inter inſulas debeat, ponteq; inuicem iunguntur. author Plinius. *Bæotica tellus*] Vbi Thebæ ſunt; Cadmi, Herculis, & Amphionis nomine inſignes. Bœotia, ante Cadmæis, Hyantis, Aonia, Ogygia, & Meſapia, dicta, à quibus etiamnum illis paſſim apud ſcriptores cognomina ſunt. Cæterũ Bœotia rectius diphthongo in prima ſyllaba, &

inde

inde Bœotius: quanquam ſunt hodie, non indocti Grammatici, qui Boetiam quoque, & Boetum, dici poſſe longo vſu ſuffragante, confirmant, vt ait Vadianus. Scribit Pauſanias, Bœotii omnes a Bœoto Itoni, & Melanippes nymphæ filio nomẽ ſortiti ſunt. Nicocrates ait, Bœotia cognominata eſt a Bœoto Neptuni & Arnes filio: vel a boue, quam Cadmus ex oraculo ſecutus, vrbem condidit, vt Caſtor ſcribit. Sunt qui a mentis tarditate dictos Bœotios velint. vnde adagium illud, *Sus Bœotica*: quo in rudes atque ignaros vti conſueuimus: quod Bœotii, vt Eubulus in Cecropidibus, Mueſimachus in Buſiride, Alexis in Trophonio, & Achæus in certaminibus teſtantur, ventri ac gulæ inſeruientes craſſa fuerint minerua. Pindarus prætereà, nec non & Cratinus teſtantur Bœotios quoque ſues appellatos quod ob ſordidum ac ſolutum viuendi modum Pindari interpres ait accidiſſe. Quocirca Prepellis quidam ab Eratoſthene, quid ſibi de Bœotiis videretur interrogatus, reſpondiſſe fertur in hanc ſententiam, Eum fuiſſe Bœotiorum inter ſe ſermonem, quo vaſa, ſi daretur loquendi facultas, vterentur, quantum ſcilicet vnuſquiſque eſculenti, poculentiue caperet. vnde quicquid inſulſum eſſet, ac ſtultũ, id Bœoticum dicebatur. Sic Bœoticum ingenium Eraſmus in Chiliadib. explicat, pro ſtupido ac ſtolido. Porro Boeti dicuntur ab Imperatore in vltima conſtitutione tit. de tabulariis, ſcribis, & logographis, adiutores ſcribarum, quos alii ſubadiuuas, alii adiutorios appellant, vt in l. vnicuique. C. de prox. ſacr. ſcrin βοηθῶ enim idem valet, quod adiuuo. Inde Seuerinus Boetius dictus, vt reſtatur Alciatus Mediolanenſis: quem alii falſa voce Boetium vocant. quorum errorem, vt idem ait confutat antiquũ marmor, quod adhuc Derthonæ extat in diui Martiani Cœnobio, vbi tumulus eſt, quem antiqua inſcriptio, Boetio, & Euthario conſulibus factum oſtendit. *In arce Viane*] Hodie Vienna Auſtriæ. eſt enim & Allobrogum. Vianam Plinius nominaſſe videtur inter oppida Norica, Hermalao adſtipulãte. Cui ſane & noſter Vadianus accederet, niſi oppidum ipſum minime vetuſtum eſſe id argumento foret, quod nulla prorſus remotioris antiquitatis apparent veſtigia. At infra Viennam interuallo viginti quatuor mille paſſuum ad Danubii alueum locus eſt, quem Petronellam vocant, cum maximi oppidi veſtigiis: nam rudera paſſim ingentium ædificiorum extant, & tabulæ plurimæ latinarum literarum, tum & numini Romanarum legionum, ad Iſtri ripas contra Germanos excubantium teſtes. Ibi Vianam fuiſſe, inquit, non auſim aſſerere, tam diuerſa ſentientium contentio, ne dicam audacia durat.

Protinus exiliens rapido violentior Euro
Agmine Saxonum, in medium procedit Martes
Huc precor o Proceres, de tot modo millibus vnum
Mittite ait pugnæ, veniant quicunque, morabor,
Audaces animi: atque vtinam mihi monſtra darentur
Tauromimitanis qualem Polyphemon in antris
Eſſe reor, vel cum rugit ſub rupe Typhoeus
Concuſſa, & moto cerealis fluctuat AEtna.
Aut Libs Anteus, Lapithumque immanior omni
Hylæus turba non hic cratera lyæo
Spumantem multo, vibrat que pocula Marte,
Sed totum aſpicies vndantem ſanguine terram,
Vulnificum medio cum proruit aere plumbum.
Attoniti tacuere omnes, pauor ipſe ſilentes
Efficit, & nulli tentant contra ire furentem.

Morabor] Particula per interiectionem legenda.

Lapithum] Quos Hercules & Theſeus in nuptiis Pytirhoi vicerunt. Sedes habuere Plinio tradente in Pindo & Othry montibus.

Tandem Vandalica cretus de gente Meneſtheus
Voce grauis, toruiſque oculis, cultu horridus, atram
Demulcens barbam, contra indignatur, & acer
AEriſonos vaſto tollens cum murmure caſtus,
Ad cœlum iacit, & ſurſum intra nubila condit.
Expauere Dei, tremuit nimboſus Orion,
Et pallens celeri fugit Proſerpina curru.
Stant hinc inde minæ, furor huic, illi aſpera virtus
Et Marti par dextra ferox, ſed diſparis vſus
Conſilium, ſtimuloſque necis, vireſque miniſtrat.

Vtque locum tenuere, oculis perluſtrat vterque
Alterius vires, aciemque in vulnera tendit.
Viſu animi ſtupuere omnes, timor obſtruit ora,

Non aliter quam ſi concurrant forte leones
Littore arenoſa Libyes, aut Indicas tigris
Pugnam agat in tigrim: vaſto ſilet æquore Ganges

Fugit Proſerpina] Id eſt, Luna. Nam Ceres, Hecate, Diana, Phœbe, Luna, Proſerpina pro eodem fere numine accipi diximus. Omnia enim nomina ad potentiam Lunæ referuntur. Proſerpina enim idcirco dicitur, quoniã Luna curſu ſuo proſerpere videtur, cum modo hac, modo illac deferatur: quare & omniuagam quoq; dixerũt. Hinc etiam fictũ, cum Cerere & Plutone concordiam initam, vt ſex menſes apud inferos, totidem apud matrẽ eſſet, propter curſum lunarem. Luna enim dimidium anni apud nos eſt, dimidium apud Antichthonas.

Gratia) ſe coram vultuque, oculiſque micantem
Certaturum offert: ſequitur Saxonus Opheltes:
Et victor Phryſia multum inclamatus arena
Alcydamas, celeres fama hunc præcurrere ventos,
Et gelidas inter deprendere Dorcadas Alpes.
Nec minor hoc Thraſias, Phlegiaſque, & Auarpius AE-
Ocyor hic Parthi iaculo, creſſiſque ſagittis. (bron,
Multaque præterea properat ſine nomine turba.

Extemplo nudant artus. ſuper aureus omnes
Steſichorus micat, huic vultus effulget imago
Pulchra, Deo ſimilis: qualem Tegeæus alumnus,
Aut læta oſtendit facie crinitus Apollo.
Vt chlamydem poſuere omnes, micuitque peruncta
Nuda oleo de more cutis, ſub limina clauſi
Expectant auidi ſignum, quo grandinis inſtar
Corripuere dato ſpacium, volat ocyor Euro
Vncta cohors Parthique fuga, atque his tardius iſſe
Credebantur equi, ſtupet aura, notuſque volantes,
Steſichorus iam prima tenet ſpacia, inſtat Opheltes
Attingens humeros, Thraſia ſed tertia palma eſt,
Proximus Alcydamas, Phlegiaſque, ſed vltimus AEbron,
Pone ſequebatur puerorum incognita turba,
Intenduntque pedes: iam paulum elapſus Opheltes
Steſichorum exuperat: celer huic par, imminet aſper
Alcydamas, paruoque tenet diſcrimine curſum,
Ambiguumque vter inde prior data ſigna ſubiret,
Currebantque pares. ſed non tulit iſta ſecundo
Steſichorus ſpacio. fundenſque à vertice crines,
Auricomo veluti Paphius cum Lucifer aſtra
Exuperat curſu, cunctoſque intermicat ignes,
Tranſadiit, celerique fuga præuertitur omnes.
Pone ſubit Phlegias, ſpaciique extrema tenebat,
Anteierat, ſed forte pedem puer AEbron Opheltis
Supplantat pede, proh dulci ſors inuida palmæ,
Hic cadit in vultum, putrique recumbit arena,
Steſichorus ſic ante fugit, victorque propinqua
Limina pronus init, foribusque irrupit apertis,
(Stabant namque fores circo) curſuque ſecundo
Alcydamas fertur, ſed tertius AEbron, eumque
Pone ſecat Phlegias, ſed caſu extremus Opheltes
Exclamat longe: ſi præmia prima darentur
Steſichoro, indignum. nam me puer improbus AEbron
Impediit, palmamque dolo mihi ſuſtulit, inquit.
Sic fatus lachrymis oculoſque, genaſque madeſcit,
Et Regem implorans, ſcindit quoque pectora planctu
Steſichorus contra palmam petit: ipſa iuuabat
Præſtans ambroſios iuuenilis forma per artus,
Et decus in vultu, lachrymiſque acceſſerat ortis
Gratia, contenduntque pares. Compeſcite litem
Cæſar ait pueri, torquem qui primus habeto,
Hic tuus arcus erit, pharetras plebs cætera ſumat,
Sic omnes dono curſus Rex optimus æquat.

Poſt vbi currendi labor eſt exhauſtus, ad vnctam
Signa viris micuere palen, animoſa citantur

Auarbius AEbron] Id eſt, ex prouincia Saxoniæ. Nam Auarpi, vt diximus, partem Saxoniæ incoluerunt,

Tegeæus alumnus] Mercurius. a Statio Tegeaticus dicitur.

Nuda oleo de more] Scilicet antiquo. Athletæ enim oleo vngebant ſe, vt minus prehendi poſſent, fluente lubrico olei humore. Præterea certo quodam victu vtebantur & neceſſario, ad comparádas vires firmitatemque corporis. Huiuſmodi victum Athleticum Ariſtoteles Anancophagiam appellat in Politicis; quaſi cibi ſumendi neceſsitatem. Panis quo vtebantur, coliphium dicebatur. Iuuenalis, *Luctantur pauca, comedunt coliphia pauca.* De huiuſmodi Anancophagia loquitur Apoſtolus prioris ad Corinthios nono. quem Apoſtoli locum pulchre enarrat Budæus in Annotationibus in Pandectas, indicans eiuſmodi verbis Apoſtolicis vitam noſtrã inſtituendam eſſe ad exemplar Athleticæ. Porro Athletarum nomine gymnicos omneis intelligi volunt Pollux. Hii autem ſunt Palæſtræ, id eſt, luctatores: Dromeis, id eſt curſores. Pyctæ, id eſt pugiles: Diſcoboli, qui diſcum in ſublime iaculãtur: Haltici, qui ſaltus pernicitate cõtendunt. *Tardius iſſe*] Pro iuiſſe, & ſic legas, non ipſe, iuxta priorem editionem.

Ad vnctam Palem] Id eſt, Palæſtram. Maro, *Pars in gramineis exercent membra palæſtris.* Genus luctæ

Ripa amnis ſtimulat cunctos ſic ardua virtus.
Etiam Vangionum cretus de ſtirpe Melinus
Curſu inhiat ripæ leuis Idas, Steſichoruſque
Adnantes obliqua tenent,& viribus obſtant
Remigiiſque humerum,fugientemq; inde Melinum
Impediunt,reuocantque fugam, clamoribus Andes
Excitus, motum, pedibus diuerberat amnem,
Læuus Imas fertur: ruit alter in æquore Panno
Dexter,& aſſuetus gelidum tranſnare per Iſtrum
Vix mouet excuſſis in flumine brachia palmis.
Hyrcius extremo luctans certamine, victus
A rapidis raptatur aquis,& vortice vaſto
Opprimitur,ſubterque imas reuolutus arenas,
Expirantem animam ſub gurgite condidit imo:
Dant lachrymas,caſumque gemunt inſontis amici.

obambulat herbis. Europes] Europa Agenoris filia, quam in formam tauri conuerſum Iouem abegiſſe notius eſt, quam vt hoc loco fabula referri debeat. Sed qui malunt ſequẽdas hiſtorias eſſe, produnt Europam ipſam naue, cuius inſigne Taurus eſſet, deuectam. *Pulcher Abydenus*] Scilicet Leander ex Abydo: intra quam & Seſton, contra poſitam ſeptem ſtadiorũ mare interlabitur Plinio. Abydos Aſiæ eſt,& Seſtos Europæ. Abydos ipſa nobilis Leandri faro in Hero pereuntis, & eo freto merſi. vnde Leandrium Helleſpontum Sillius dixit libro octauo, *Mille rates vidit Leandrius Helleſpontus*. Tu vide, ne vbi producitur prima ſyllaba Græcorum de more, Leiandrius ſit ſcribendum, vt apud Ouidium quoque ſcribi debere admonet erudiſſimus Baptiſta Egnarius. *Seſtias anxia cura*] Id eſt Hero puella, quæ in Seſto nata eſt. *Anxia cura*] Hoc eſt amoris inter Leandrum & Hero. ex Ouidij epiſtolis fabula notiſſima eſt. Extat de hoc ipſo amore, vt dixi, apud Muſæum libellus. Item meminit Seruius in Georgicis. *Turre dedit ſignum furtorum conſcia lampas*] Id eſt amoris, Veneris, adulterij. Nam furtum, adulterium ſignificat. & *dulcia furta* dicit Maro, quoniam clam fiunt & rapi quodammodo videntur. Hic locus ſumptus eſt ex Muſæo, qui Lucernam alloquitur in principio operis, quam Hero puella amanti ſignum ex turri dabat. Et Statius ait, *moritur prope conſcius ignis*. Noſter autem dicit, *furtorum conſcia lampas*. Pulchra eſt in ſimilibus poetarum zelus & æmulatio. *A rapidis raptatur aquis*] Vnde ſuperius dixit, *triſtique ſub omine natus Hyrcius.*

Interea Antenor, vultuq; informis Hyalcas
Alta tenent, Atacen ſuperantes, Therſilochumque,
Formoſumque Idan,& Penthea crine.
Parte alia non ſegnis Imas,& Pannon anhelans
Ambo pares annis, animoque,& viribus ambo,
Ambo ſueti in vndis, alternis nexibus arcti
Ripæ aduentabant primi: nam cætera pubes
Lapſa erat,& longe vaſtis errabat in vndis,
Et ſimul optata madidi potiuntur arena.
Dant plauſum, fremituſque virum caua littora complent.
Poſcit Imas palmam, Pannon negat, actus vterque
Inuidia eſt, creuere minæ, prior improbus ante
Pannon ait, vici: irarumque impulſus ab æſtu
Proruit in crines,& verbere pectora plangit.
Infandum proclamat Imas, ſimul ilia nexu
Complicat, obliquumque ferox proſternit arena,
Luminaque intecto niuentia puluere cæcat,
Oraque contundit pugnis, genibuſque reflexis
Indignantem animam nixus premit: ille reluctans
Euellit crines,& morſibus inſtat iniquis.
Exilis Alcetes fluuio, fraterque Melinus,
Atque alter Pannon, quartus ſub littoris oram
Phædimus, intonſuſque Idas, pulcherque Pheneus
Nabat adhuc: tortuſque Andes,& turpis Hyalcas,
Haſtidamaſque acer: ſed læua parte ſecabat
Antenor, iunctuſque Polæ, Capys exit ab amne,
Concurrunt, dirimuntq; ambos, animiſque furentes
Conciliant, Regemque peti in diſcrimine tanto
Imperat Alcetes, trabea rate trans vada vectis
Iudicium magno Regis clamore requirunt,

Vultuque informis Hyalcas] Quia, vt ſuperius dixerat, *naſo reſectus erat.* Quanto vero deformitate deturpetur facies vel naſo, vel naribus modo mutilis & reſectis, admonet illud Maronis, *Et truncas inhoneſto vulnere nares.* Plaut' in Caprius denaſabit, pro naſo priuauit dixit, verbo nouo oppido quam licenter ficto, à de, & naſo, vt ait Pylades. Idem in Amphitryone adnotauit, Plautum neutro genere naſum protuliſſe, non aliter quam à Lucretio vultum. referentes vulta parentum. A naſo naſati, qui, vt Lampridius aduertit, viriliores ac belle muroniati dicuntur. vnde Parœmia de naſatorum peculio, vulgo extritum vtique, naſi magnitudine mutonis concipi quantitatem quoq;. Nam prognoſtica ex Phyſiologia notat Galeotus libro de Homine primo. Perſæ homines habentes aduncum naſum amant, eoſque pulcherrimos putant: eo quod Cyrus amatus maxime Regum aduncum naſum habuit. author Plutarchus in Apophthegmatis. Plinius libro ſexto tradit gentes eſſe ſine naribus, æquali totius corporis planicie. Alias ſuperiori labro orbas. Alias ſine linguis, & cætera. Narium fabricam & opificium eleganter deſcribit Lactantius Firmianus cap. vndecimo, eius operis quod de opificio Dei inſcripſit.

Sic Elephas fixam mota cute diſcutit haſtam,
Quam curuo Garamas, Naſamonve intorſerit arcu,
Excutitur Tharcon, digitorum vincula frangit
Tempeſtas, fortique abigit Tharconta repulſa.
Semiuir exclamans reditu violentior inſtat
Tharcon, & Obnobios æquantem vertice montes
Circuit, inque humeros pectuſque, latuſque minatur,
Inſidiiſque locum captat. ceu rupibus altis
Menaly Pholoes, clauſum lupus ambit ouile,
Perluſtratque oculis aditum. ruit arduus ille
Aduerſum, tantoque gemit ſub pondere tellus.
A latere interea Tharcon volat, ilia nexu
Alligat, exhauſtamque premit iam viribus aluum.
Ille reluctanti ſimilis, ſimiliſque cadenti
Arctas crurum nexus, manuumque requirit
Soluere nequicquam: at ſublimem tollit in auras
Diſtractis pedibus Tharcon, penituſque labantem
Truſit in obliquum: ruit alta mole Machareus,
Inque putri iacuit vultu reſupinus arena,
Puluerea inficiens ora indignantia terra.
Sic excisa abies: ſic & Germanica taxus.
Aereaque Orni, ſic conifera Cypariſſi
Procumbunt, circumque ima dant murmura valles.
Tandem ſurgit humo, fœdataque puluere Saxon
Ora gerit, victi Rex ad ſpectacula riſit,
Cæteraque erecti plauſerunt agmina circi.
Palmam Tharcon habet, viridique decorus oliua
Candida purpureis ſubnectit tempora tænis.

de carne concipitur. Denique tacta terra validior exurgebat. Libido enim quanto carni conſenſerit, tanto ſurgit iniquior, & cætera. Parrhaſius ſcribit, Antheus flatili, t, filius Antenoris, quẽ Paris amauit, & imprudens interſecit. vnde ad declinandam cædis inuidiam, Spartam fugit ad Menelaum: quod apud Lycophronem legimus. Idem nomen in Æneida Maro tranſtulit. Anteus alter abſque aſpiratione Neptuni filius ex terra ſuſceptus, ſexaginta cubitis adoleuit, vt autor eſt Pherecydes. Id diu fabuloſum viſum eſt, antequam ſuprema eius oſſa Olympiam allata, miraculo fidem feciſſent. Plutarchus ait, Romanorum Ducem Sertorium apud Lygennam oppidum Libye, effoſſo ſepulchro, quod incolæ Antei dictitabant, humanum cadauer inuſitato molis inueniſſe.

Sublatus in aere terra] Nam Anteus proſtratus, à terra matre vires accipiebat, & quidem maiores: ea re cognita à terra abſtinuit Hercules, & ſublimem domuit. Iuuenalis, *ceruicibus æquat Herculis, Anteum procul à tellure tenentis.* Palephatus huic fabulæ locum datum putat, quod eſſet implicandis explicandiſque humi nexibus in palæſtra peritiſſimus. *Exudaſſe*] Sic Statius lib. ſexto. *Terrigenam ſudaſſe Libyn*] Illic Placidius interpres ſcribit id factum apud Sumentum Aphricæ ciuitatem. *Pholoes*] Pholoe mons in Arcadia. *Menaly*] Arcadici: ſumpto epitheto ab alio Arcadiæ monte, qui Mænalus, & Mænala dicitur, qui cum cæteris Diis alumnis inclaruit. Solino teſte. *Subnectit tempore tænis*] Pro tæniis, per ſyncopen: & pro vitiis poſuit, hoc eſt ornamento capitis. Maro libro ſeptimo, *fit longe tænia vittæ.* vbi extremitates in vittis ſignificantur.

Condiderat Titan iam feſſus in æquore lucem,
Ruptum opus in circo, ludos vocat altera ſacros
Lux, ortuſque die: ſolio tunc ſurgit ab alto
Cæſar, quem Proceres medium intra limina ducunt
* *Septum armis: ipſe altus mediis in millibus ibat.*
Phocaicis veluti Phœbus monet agmina Delphis,
Maternam in Delon micat, & ſupereminet omnes.
Vel cum cœlicolas inter ſe Iuppiter aureus
Admiſcet curas paulum, fulmenque remittens,
Lucifer interea, & Sol fulgentiſſimus orbi
Aduexere diem, rurſus ſtipante caterua
Egreditur Cæſar, ſic inter ſydera, & altos
Surgens mane nouo reſplendet Boſporus ignes,
Tunc ſolio affatur cunctos, & talibus infit,
Accipite ergo omnes, animoque hæc figite dicta,
In primis fluuio nandum. nam priſcus auorum
Ludus erat, iuuenumque labor, cum martia tela
Ianus, & armorum triſtes compeſceret æſtus.
Adſit item quicunque arcus ſcit tendere eburnos,
Poſtremum iacto claudam certamina diſco.
Sic ait, & rapido ſpumantem gurgite Rhenum
Perrexit: trepidant populi, ſtudioque videndi,

Ortuſque die] Pro diei. nam vt ſuperius autoritate Maronis oſtendimus, antiqui die, in gignendi caſu protulerunt. *Boſporus*] Latine Lucifer: de quo Vitruuius libro nono ita inquit, Id autem maxime ita eſſe cognoſcitur ex Veneris ſtella, quod ea cum Solem ſequatur, poſt occaſum eius apparens, in cœlo, clariſſimeque lucens Veſperugo vocitatur. Plautus in Amphitryone, Nec Iugulæ nec Veſperugo, neque Vergiliæ occidunt. Aliis autem temporibus eum antecurrens, & oriens ante lucem, Lucifer appellatur, Huius ſyderis naturam Pythagoras Samius primus deprehendit, eodem Vitruuio & Plinio authore. *Nam priſcus auorum Ludus erat*] Natandi vſum, inquit Vegetius, æſtiuis menſibus omnis æqualiter debet tyro condiſcere. non enim pontibus ſemper flumina tranſeuntur. Ideoque Romani veteres Campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuuentus poſt exercitium armorum, ſudorem puluerenque dilueret. Ad quod reſpiciens Horatius

Sie autem dixit,vt maiorem a numine Rheni fauorem impetraret. quaſi dicat,tibi etiam taurum ſacrificabo,qui ſolet Oceano & Neptuno ſacrificari. Propterea aliqui credunt Tauteon a Græcis inter epitheta Neptuno dari.

Audiit hæc Eratoque, Pheruſaque, Dynameneque,
Plex aureque, Galaxaureque,& Dorides omneis.
Vix fluuium tetigit planta, vix Brachia mouit
Cum ſubito ante fugit, mediiſque elabitur vndis.
Cærulei impellunt illum Tritones euntem,
Flauaque Cydippe,roſeiſque Arethuſa capillis
Adiuuat,& circum officio Portunus anhelat.
Ille volat præpes.ſic Menalian Atalantam
Cernere erat, cum Parrhaſios fugiebat amantes
Per Pholoen, Nonacrinque, & gelidum Lampaum.
Victor Imas tandem ripam legit,& prior ore
Attingit reſupinus humum:atque in littore ponit
Tabentes artus: ſequitur longo interuallo
Iam laſſus Pannon, frendenſque ex æſtuat ira.
Contra exultat Imas, cymbaque vndante reuectus
Donatur auro candenti:& caſſide pulchra
Pannona carbaſeo Cæſar ſolatur amictu.

Et Dorides omneis] Id eſt quinquaginta Doridos & Netei filiæ,quarum nomina numerantur ab Heſiodo in Theogonia.

Menaliam] Quia per Arcadiam venari ſolita ſit. *Atalantam*] Eiuſdem nominis duæ fuerunt. Altera Cænei curſu nobilis: altera Iaſii Argiuorum Regis filia. Propertius, *ſautiam contulit Iaſidos*, Id eſt Atalantæ. *Per Pholoen, Nonacrinque, & gelidum Lampaum*] Montes Arcadiæ. *Carbaſeo amictu*] Serica veſte, quam nunc dici puto Carmaſinam. Carbaſus pallium quo flumina amiciuntur, vel opulentiæ cauſſa. vt ſericum, aut lino tenui. Mato in octauo *eum tenuis glauco velabat amictu Carbaſus*. Idem in duodecimo, *Tunc croceam chlamidemque, ſinuſque crepantes Carbaſeos, fuluo in nodum collegerat auro.* Carbaſa item pro velis nauis intelligi a poetis, notiſſimum eſt.

Nec mora,conueniunt arcu,pharetriſque decora
Turba ingens iuuenum,promuntque, acuuntque ſagittas.
In primis Saxonus Abas, & Tungrus Oraules,
Auratis ſquallent ſagulis, & tendere neruos
Aſſueti Scythicos, auidi certamina poſcunt.
Parte alta Alcathous,pariterque Tribotius Elmon,
Et Sueuus Lydas,& Machinæus Ianthes,
Corrhaduſque ſenex, claudus Lyris,& ſtrabo Perſeus,
Arma parant, fixumque oculis niuentibus orbem
Proſpiciunt, ineuntque acris præludia pugnæ.
Interea Antilochus Styriis in finibus ortus
Proſilit in medium,ſolitus qui ſæpe volantes
Figere aues,ſcopuliſque auertere Dorcadas altis.
Huic fertur quondam in ſyluis Dictinna dediſſe
Arcumque,& pharetras.& cum certaueris olli,
Victor dixit eris: ſic fama adoleuerat ingens,
Nec quiſquam audebat contra contendere neruo.
Verum altercando paulatim rixa coorta eſt,
AEgre aberant pugna,vixque atra a cæde minaces
Continuere arcus.at Cæſar cum occiduus Sol
Oceanum peteret, præſenſque habitura nec eſſet
Lis finem, vetuit quemquam certare ſagittis.

Tribotius] Argentoratenſis, *Straſiburgenſis*: *Oculis niuentibus*] Niuere, & Conniuere, eſt quodammodo oculos claudere. Vnde de Cæſar Dictatore legimus, quod in plæriſque conniuebat, id eſt, non de omnibus putabat animaduertendum eſſe. Eraſmus ille noſter docet, prouerbiali metaphora, Conniuere dicuntur, qui prudentes culpam, quam intelligunt, indulgentia tamen ac ſtudio diſſimulant, quaſique non vident id, quod vident: quemadmodum vulgo loquuntur: Vt parentes ad leuiora quædã liberorum vitia conniuent. Et natura ad quædam adoleſcentiæ vitia, quaſi conniuet. Et maritis ad quædam vxorum errata conniuendum. Et corrupti iudices in cauſa conniuent. Hallucinamur imprudentes, Cæcutimus nolentes, Conniuemus data opera. Sagittantes hoc more in ſagittando vtuntur, vt limis conniuentibuſque oculis ſagittent. *Orbem*] Scopum, ſignum.

Tunc vocat ad diſcos,& ahena pondera maſſæ,
Ludorum extremum munus,quos elicit ardor
Longius emiſſo contendere viribus orbe.
Protinus ingreditur campum delecta iuuentus
Tres Lyſii,duo Saxones,cretuſque Batauis
Chordaulos, magnuſque Bythes,Tyrolaus Aſylas,
Carnus,& Endymion, Styriaque Melaones ortus.
Helſatiuſque Melas,& natus Ammone Phœnix.

Tunc vocat ad diſcos] Hoc eſt iaculandos lapides rotundos, ac pertuſos, vt inquit Ammonius. Ad lapides vero, vel manibus, vel fundis iaciendos exerceri, diligenter conuenit iuniores, authore Vegetio. Item Plautus de antiqua puerorum inſtitutione loquens, Ante ſolem, inquit, exorientem niſi in palæſtram venetas gymnaſii, profecto haud me-

diocreis pœnas penderes. Ibi curſu, luctando, haſta, diſco, pugilatu, ſaliendo ſeſe exercebant magis, quam ſcorto. Quod de inſtitutione Græcorum intelligendum. Romani enim id genus exercitii non vtebantur, teſte Budæo. *Abenæ maſſe*] Quæ ſequuntur admonent hæc verba, *abenæ pondera maſſæ*, non referri poſſe ad eum Græcorum ludum, quo qui certabant halteribus vtebantur. ſic enim vocabant plumbeas pilas, maſſulaſve quibus vtraque manu ſe librabant, vt certius aſsilirent. Iuuenalis, *Et laſſata manu ceciderunt brachia maſſa.* *Tres Lyſis*] Alibi Ligii ſcriptum inuenio De Lygiis diximus ſuper illud apud Picum de Cruce, vbi de Danubio loquitur. *Et Lygios tandem raptu tumefactus aquarum Euxinum ingreditur*] Alii legunt, *Tres Lyſis*: & pro tribus Sleſitis, dictum accipiunt.

Chordaulos, magnuſque Bythes] Sic legitur in emendato codice, & non Chorebus. Dicit autem Bythes magnus, quia ingenti fuit, vt ſequitur, corporis habitu.

At primum Endymion diſcum capit: omnis in illum
Flectit turba oculos, ſpaciumque immane remenſus,
Nunc rotat in ſublime orbem, nunc pronus arena
Illicet inſurgit, celeremque innixus ad ictum
Vndantem emiſſo diuerberat aera diſco.
Ille volat, flexuſque trahit, compulſa velut cum
Fluctuat Aſſyrio velox, Parthoque ſagitta
Læuus abit, caſuque nequit contingere metam.
Inde Bythes molitur opus, qui corpore magno
Membrorum ſpacio ingenti, & ceruice ſuperbit
Elata, tollitque altum, ceu tartara in imo
Inſurgit Titius, cum eſu vacat improbus ales.
Ipſe ſuo tantum lætatur robore diſci
Arte caret: nam dum alta oculis, ſignumque capeſſit,
Ad metam nixu horrendo dum ventilat orbem,
Elapſum manibus pondus cadit, irritus vlnæ
Conatus periit, dextramq; reliquit inanem.
Exoritur vulgi riſus. Poſt tertius extat
Chordaulon, terra verſans & puluere diſcum.
Quæ pars ſit digitis, qua palma ſtet aptior orbi
Inquirit, pondusque librat, iactumque per auram
Immenſis agitur gyris, & nubila lambit,
Et rediens metam ternis prope conſtitit vlnis.
Callidus hunc ſequitur, doctuſque hac arte Melaon,
Quem diſco puerum teneris aſſueuerat annis
Coniugis orba parens (mirum dictu) alta ſolebat
Culmina & impulſam tranſmittere flumina maſſam
Protinus & dextra, atque ſuæ non immemor artis
Attollit, ſtipatque latus, digitoſque, toroſque
Conſulit, vt patulo iam pugnaturus in agro
Taurus, Chaonia prætentat cornua quercu,
Inque aciem ſtruit, & contra violentior hoſtem
Corruit, experta committens prælia fronte.
Nec mora contorquens maturo turbine pondus
Callimat, longaque altum deflectit habena,
Et trahit ad ſignum, medioque in vertice metæ
Condidit, atque aliis vota interrupta repreſſit.
Sic fruſtra Lyſit, Saxonque, & Amimone natus,
Atque Melas certare negant: Tyralaus Aſylas
Bile tumens, diſcum inſignem certamine auorum
Contorſit rapidam Rheni violentus in vndam:
Amplius ad nullas inquit, iactabere metas.
Excipiunt plauſu, laudantque Melaona cuncti.

Orbem] Diſcum.

Titius] De Titio, qui per iugera nouem, vt inquit Maro, *Terra omniparentis alumnus eſt*, lege eundem Maronem libro ſexto.

Poſt tertius extat] Endymion. Deleuimus Endymion, repoſito vocabulo Chordaulos, vt ſupra: quia Endymion primum diſcum iecerat.

Max Apices dono afferri Cæſar iubet olli
Purpureos, Chlamidemque, infra quam cinxerat Eno

Apices purpureos] Pro pileis, ſeu byrris, vt vulgo dicunt, poſuit. Dicebatur

Arti-

Artiſicis manus,atque undam diſcreuerat auro.
Ipſe ſuper vehitur curru,populoſque reuiſit,
Expoſcitque ſuum iam Martia Roma tonantem.

baturautem apex proprie virga lanata in ſummo flaminis pileo. Maro pro ſummitate pilei vſurpauit, *Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli Fundere lumen apex.* & abuſiue pro omni ſummitate accipitur. eius diminutiuum eſt apiculus.

Iam biſquinque meis multum euigilata per annos
Auſtrias,elapſa eſt manibus:ſed Numina teſtor,
Me vetuiſſe diu,ne tam mea carmina partu
Immatura rudi,nec adhuc vulganda Latinis
Exirent abolenda viris. Qui legeris hoſpes,
Da veniam Canimus nullis tentata camœnis
Arma prius,Cyrrhæque ferens de vertice Muſas,
Primus ego ingredior Germana per oppida Vates.
Spero autem poſt me,quodſi mea carmina Cæſar
Pacato accipiet vultu Germanicus olim,
Semper erunt operi laudes, & gratia viuax.

Iam bis quinque meis] Eſt Poetæ proteſtatio: debetque ſtatim ſine interuallo ſubſcribi, vt ſit finis operis.

Arma prius] Elegos noſter Celtes primus apud Germanos ſcripſit, Heroico carmine Ligurinus: idem, vt putant, Germanus, res Friderici Primi non omnino infeliciter abſoluit.

Primus ego ingredior] Vt noſtris ſuus quoque honor ſeruetur, intellige ex externa natione. *Pacato accipiet vultu*] Vt etiam accepit: neque Poeta ſine munere abiuit, maiora, ſi vixiſſet Cæſar, accepturus.

LIBRI AVSTRIADOS DVODECIMI ET VLTIMI FINIS.

N. GERBELLIVS BARTHOLINO.

Euge tuum mirantur opus,tua carmina adorant
Pierides,ridet conciliata Venus,
Per virides lauros,iurat crinitus Apollo,
Nil aliud toto dulcius orbe legi.

lus preciũ margariti non modo non dignoſcat, ſed & deſpicetur De me vero ſic habeāt illi male feriati, & (vtar verbo Catoniano) vitilitigatores, me, quæ modo in medium profero, non in hāc fraudē prætexiſſe, quo omnem ingenii lectoris cenſurā declinare cupiam: vt quā etiā quantacunq; mercede redimere & deſidero & debeo, libenter culpā agniturus, ſententiam mutaturus, & meliora docenti ceſſurus, ſicubi erroris cōuictus fuero. Nullus n. eſt tam abſolute perfectus artifex, qui non in arte ſua, quantiſuis vigiliis parata, alicubi tamē deficiat: tā procul abſit à me, vt eam ſecuritatem meæ tenuitati arrogare præſumā: ſatis enim ſuperq; ſatis mihi fuerit, digniſſime Præſul, quod ſciā hæc mea, modici fortaſſis momenri Scholia, à malorum calūniis & morſibus, ſub re, ranquam propugnaculo, ſumma ſecuritate latere poſſe. Eſt & alia huius tuæ amplitudini ſacræ inſcriptionis, illa priori non inferior cauſa, vt cuius me plus ſemel commonefecit, patris tui Maximiliani, Principis omnibus modis abſoluti, & incōparabilis ſacroſancta imago, quā animo meo penitius infixā, tanquam oculis ſubiectā ſemper & vnice pia cōtemplatione cōtueor, acerba adeo ſuauitate, & ſuaui acerbitate meipſum ſubinde pertentans ac recreans. Nam, vt guſtus pomi ſuauirer quidē amari, aut vini ſatis veteris, palatū tamen permulcet oblectatq;: ita memoria defunctorum, cū quibus nobis quondā vſus & beneuolentia fuit, animis noſtris quiddā amatulentię offundit, id tamen non ſine multo dulciori gratæ volupratis acceſſione. Proinde, & hic quoq; mihi à tam dulciter acerba digrediundi libidine, minime temperarem, niſi me epiſtolaris breuitas lōgius aberrare prohiberet. Facere tamen nō poſſum, quin vnā illius ex multis animi virtutibus, quibus tanquā gēmis exornatus fuit, proferā: mihi videlicet veriſimile fieri nequit, vllū vnquā extitiſſe Principē, qui omnes conatus, ad ea quæ functionis ſuæ ratio poſtulare videbatur, ita ſtudioſe adiūxerit, Vt plane huius celeberrimi dicti nunquā nō memor fuiſſe viſus ſit, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Nam ſemper rotus in eo fuit, quo Germaniæ Imperium, quod diuinitus ſibi collatum, adminiſtrandum ſuſceperar, rribus potiſſimum rebus, nēpe ingeniis, opibus, & pace, pulcherrimis ornamentis excoleret & illuſtraret. Videbat enim ſapientiſſimus Princeps, nullā rempublicā rectius poſſe inſtitui, niſi inprimis hac ſanctiſſima triade curaretur conſtitui. De qua quidē re vt paucis multa perſtringam, quæ natio, quod regnum, quæ ciuitas, quæ reſpublica tot laudatiſſimis omniū artium proceribus floruit, tanta vi & abundantia opū ſuperfluxit, tot commoda tā diuturnæ pacis percepit, quot proximis retro temporibus, hoc eſt ſupeſtite rerūq; gubernacula moderante Maximiliano, vere diuo, vere pio, vere felici, vere Auguſto, & vere patre patriæ, Germaniā noſtrā florere, ſuperfluere, & percipere vidimus? Quæ tamen omnia, ſi quis ad præſentem rerū faciē ſpectet, ſimul cum illo ſeſe iam ad immorralitatē recipiente, fato quodam fines noſtros reliquiſſe, nemo eſt qui inficiari poſſit. Atq; hic vides, nobiliſſime Princeps, quā ſpacioſus campus de noſtri ſeculi ſtatu ſe nobis aperiat, quem

tamen prudentes ingredi nolumus: partim, quod inſtituto meo parum reſponderem, ſi altius procurrerem: partim, quod multi & pii & perquam eruditi viri inuenti ſunt, qui iamdudum, & ſæpius, priuatim & publice, ore & calamo Germaniam noſtram hodie tam calamitoſam, & inſaniſſimis motibus tumultuantem, miſerabiliter deplorarint, tantamque indignitatem fortiſſimæ liberrimæque nationis deteſtati ſunt: quibus in ea ipſa harena libenter cedimus, contenti nos herois nunquã ſatis laudati qualibuſcunq; verbis, ſed animo tamen pluſquã auidiſſimo meminiſſe. Verum necdum me à cœpto procurſu reuocare poſſum, vt hoc quoq; adiiciam. Hic enim mihi in mentem venit Epigramma Ioannis Sapidi popularis mei, & amicorum, quos vnquam chariſſimos & iuratiſſimos habui, multo omnium charioris, &, vt ſic dicam, iuratioris, quod is Epitaphii loco, in patris tui tum vita functi honorem potius effudit, quam ſcripſit: quod quia ingenioſum, acutum, iucundum, politum, & quod aures ferire poſſit, me non temere, imo vtiliter facturum putaui, ſi huc accerſitis verſiculis te eorum argutia oblectarem:

Diuo Parca manus iniecit Maximiliano,
Quem tamen immunem neſciit eſſe necis.
Namque ſuo dum rite putat ſe munere functam,
En tres ex vno non bene cauta parit.
Vnus enim terra cubat, alter honeſtat Olympum,
Tertius eſt claris ſemper in ore viris.

Sed hæc de Maximiliano, cuius famam cum ſumma gloria, prouecta vetuſtas ſemper magis magiſque grandeſcere atq; eniteſcere faciet hæc, inquam, dicta nobis ſufficiant, plura forraſſis ſuo loco & commodiora dicturis. Supereſt, vt & amplitudini tuæ ſcripti mei rationẽ quoque reddam: de quo ſic habeat. Inſtitueram à principio, immo iam inceperam commentarios iuſtæ tractationis in ſacroſanctum hoc noſtrum poema producere, atque id quidem non ſine parentis tui perſuaſione: quo vero argumento permotus id fieri voluerit, non eſt huius loci longius commemorare; leue enim eſſe non potuit, quod tam circũſpectus Princeps tantopere cupiebat: ſed quia opus infinitis modis excreſcere videbatur, ſic vt multis dictis plura dicenda ſemper accederent, viſum eſt amicis meis, acerrimi iudicii viris, quibus ego, propriæ ſententiæ parum tribuens, ſpecimen & guſtum eius fœturæ exhibui, vt ſcilicet habita ratione ſtudioſorum noſtri ſeculi, vt plurimum breuitate, ſed eadem iucunda, minimeque obſcura delectantium, ab inſtituto recederem, contractiſq; cœptis commentariis in compendium, ſcholia potius ſcriberem. Parui itaque ſapienter monentib. reductoq; calculo cõpendiariaſq; haſce annotationes conſcripſi, quas tibi vnice meo Mæcenati, vnice dedicatas, vnice commendo: vt ſcilicet tanto commendatiores prodirent in publicum, quanto tu ipſas pronioribus vlnis in cõplexum ſuſciperes: quod te per tuam amplitudinem oro, quam ſeruator Ieſus diu ſeruare dignetur. Seleſtadii. Anno ab orbe Redemptoris M. D. XXXI. Cal. Auguſti.

INDEX

INDEX IN GERMANICORVM Imperatorum Tomum primum:

In qua prior numerus paginam, poſterior lineam denotat.

A

A Græcorum dichronum 702.34 708.58
Aaron rex Perſarum 747.33.21
Abadir lapis, loco Iouis à Saturno deuoratus 618.44
Abas Saao ſagittarius 729.29
Abbas Erbacenſis conſcripit Mogunt. archiep. 287.64
Abdella legatus regis Perſarum 35,40
Abdella Saracenus Abenmaugæ Maurorum regis filius 30,48
Abderam rex bello ſuperatur 140,30
Abdiracbmam rex Saracenorum, filius Abulaz 42,15,18
Abdua fluuius 104,13
Abduæ fluuii fontes & curſus 289.13
Abies, nauigiis expetita arbor 582.36
Abnobii montes 495.48 605.55
Abotriti 7.39.38.53.36 19.25.41.50.14.43 52.49.50 Dania victi 7.22 cum Francis confœderati 6.38. Francorum auxiliares & ſocii 32.18.59 à Carolo Magno accipiunt pagos Tranſalbianos 34.12
Abotritorum legati ad Ludouic. 49 58 defectio 43,4
Abotritorum rex Wilzan à Saxonibus interficitur 30.9
Abula vrbs Sibiliæ 78.19
Abulabaz elephanti à rege Perſarũ Carolo miſſi nomen 33.46
Abulaz rex Saracenorum 45 28
Abumaruam dua exercitus miſſi A zoni 52.22
Abydos vrbs Aſiæ 624.50.647.17.727.12
Academia Pariſienſis, opus Caroli Magni 370.50
Academiæ notantur 141,16
Academicorum dæmones 320.41
Accatona vrbs 263 36
Accipitrum genera multa 571.62
Acclamatio populi Rom. in coronatione Caroli Magni Imp. 33.5 2
Accurſius notatur 644.18
Acera 424.46
Acerræ templi Moguntinenſis 451 28
Acerſecomes intonſus, Apollinis epitheton 656.26
Aceſinus fluuius 561.24
Achæi duplices 520.30
Achæmenes primus Perſarũ rex 674.6
Achæmenes, Parthorum rex 647.38
Achelaus in tauri ſpeciẽ mutatus 350,54
Achelaus fluuius 659.61
Acheruſia, ſpecus Herculis 519 56.522 9.528 4
Acheruſia, Italiæ lacus 528.15
Acheron duplex 489.10
Achilles Thetidis & Pelei filius, nouem cubitos altus 675.12 Hectorem occidit 444 60
Achillis templum in inſula Leuca 525.8
Achiui, Græci 360.10
Acho Carmelus 581.10
Acinaces, Horatio quilibet gladius 643.35
Aconitum, venenum natum è ſpuma cerberi 522.9
Acontiæ, cometæ ſpecies 563.2
Acriſius à Perſeo inter ludendum interfectus 621,37
Acroceraunia 600.43
Acronius lacus, vulgo Conſtantienſis 545.5
Acta conuentus in Ingelheim 51,45
Actorũ Aquiſgranenſis conuentus proſper exitus 61,49
Actæus, primus Atticæ rex 657,16
Actio Rhetorica, orationis vita 381,16
Actiones bonæ fidei 410.16
Actionum origo, ex Legibus XII tabularum 410.21
Actium promontorium 607,6
Adalgiſus Deſiderii filius ex Italia pellitur 4.35 fugit Conſtantinopolim 21,11
Adalungus abbas monaſterii ſancti Vedaſti, & Hunfridus legati Imperatoris Romam 48, 25 quid & qualia de cæde Theodori & Leonis cognouerint 48,33
Addua fluuius, Cremonam à Ligurino agro ſeparat 388,3
Adelbertus Diues cognomento, marchio Tuſcorũ, regi Italiæ Lantberto rebellis 99,43.53 exercitum ducit contra regem: ſed circumuentus capitur 99,53.100,18 priſtinam dignitatem recuperat 101,3
Adelbertus bætos contra rempublicam ſimultates exercet 102.25 fraude Moguntini Archiepiſcopi regi traditur, & ſupplicio afficit 102,37.103,13
Adelbertus marchio Ipotegiæ ciuitatis, prauiautor conſilii 108, 19 gener Berengarii 108,40 ſui quam diſſimilis 108,44 ſocero regi rebellis 112,38 capitur 113,21 aſtu elabitur 113,29 cum ſuis complicibus celebrat conuenticula contra Berengarium 113,35 moritur 117,49
Adelbertus marchio Tuſcorum Berengario fidelis 109,2 moritur 132,26
Adelbertus cum Berẽgario à multis coram Imperatore accuſatur 153,33 Sarracenorum opem quærens, à papa vocatur Romam 154,7 Centumcellas, inde Romam veniens, à papa non repudiatur, ſed honorifice excipitur 155,24 cum papa Roma aufugit 155.38
Adeldrudis Caroli M. filia 8,46
Adelfonſus Galetiæ & Aſturicæ rex 7,48 38,1,2 Carolo M. munera mittit 31,30
Adelheidis filia Rudolfi Burgundionis nubit Lothario 138,42 regina Italiæ 273,13 capitur, regno priuatur, & incarceratur 173.38 è carcere liberatur per epiſcopum 174.3 quæritur, ſed non inuenitur 175 1 nubit Ottoni Imperatori 176.42
Adelhardus Comes palatii mittitur in Italiam 48.11 accipit Supponis ducatum 49.54 obit 49.55
Adelhardus munitionis Formicariæ præfectus 147,52
Adelhardus Regienſis epiſcopus 148,55
Adelhardus epiſcopus liberat è carcere reginam Adelheidam 174,8
Adelhardus abbas Corbeiæ mittitur Romam 37,33 reuocatur 46,38
Aderna 83,3.4
Adiabene, Arabiæ pars 621,25
Adila, Diepoldi comitis Vocbburgenſis filia prima Frider. I Aug. vxor 352,44
Admiraldi duodecim regis Babyloniæ in prælio occumbunt 219,43
Admiraldi inter Turcos qui 239 48
Admiraldus Babyloniæ Antiochiæ vbi habuerit hoſpitium 218,20
Admiraldus quidam, cum Chriſtiano exercitu amicitiam contrahens, magna cum manu baptizatur 256,2
Admiraldus quidam Turcorum in prælio occumbit 239,51
Admiraldus Babylonis gigantem contra Carolum M. in pugna ablegat 71.46
Admirauiſus Babyloniæ bellum minatur 263,22
Adonis, à Venere dilectus puer 513,60, 617,53
Adoleſcentum adminiſtratio plerumq; lubrica 406.43
Adranium ciuitas Siciliæ 718 45
Adraſtia, alias Nemeſis 656,30 vnde dicta ibid.
Adraſti regis templum, in gratiam Adraſteæ extructum 656,18
Adrebaldus abbas & Giſſelinus comes, legati poſtulant liberationem Imperatoris 58,6 à Lothario quomodo dimiſſi 58,14
Adrebaldus abbas Romã mittitur 61,8 pontificem Gregoriũ reperit ægrotum 61,7
Adrebaldus cum Bonifacio & Donato legatus 62,48
Adriani Imperatoris decretum de cœmeteriis 712 54
Adrianus papa 20 26 de inſolentia Deſiderii & Langobardorum conqueritur 20,40 filios Caroli M. vngit in reges 23,34 moritur 30.19
Adrianus IV Papa, natione Anglus 338, à Friderico I. Aug. fit ſupplex 328,13
Adriani IV Papæ legati ad comitia Biſuntina 367,12 ad Fridericum I. Imp. 380,50 clades à Gulielmo Siciliæ comite accepta 378 1 ad Fridericum I. Imp. epiſtol. 374,1.381.43.422,30 ad epiſcopus Germaniæ epiſtola 373,15 obitus 433,40
Adrianus cardinalis presbyter, legatus Romanæ ſynodi ad papam Ioannem 158,25
Adula, mons & fluuius 561,19
Aduocatorum 447,9
Adunci naſi Perſis probati 737,10
Aduocatorum terra Voitland 495.1
Æa, colchica vrbs 623.41
Æacus, iudex apud inferos 638 18
Ææa Circe 488,33.495,42
Æas, amnis iuxta Apolloniam Macedoniæ 533.44
Æblus & Aſinarius comites capiuntur 50,3
Æblus captus Cordubam mittitur 50,6
Æbron Auarpius Saxo curſor 723,6
Æ diles autores Actionis redhibitoriæ 410,24
Ægæa, Amazonum regina 479.28
Ægæum mare 479,6 ſemper ad Oceanum tendit 626,26

Ægæus pater Theſei 479,23
Ægidii Bellameræ, de Feudalium placitorum autoritate 408,35
Ægis, thorax imperatoria 541,50
Ægis, fenum 605,31
Ægoceros, latine capricornus 657,29
Ægon, & Ægæum mare 519,26
Ægos, Thraciæ fluuius 523,41
Ægyptus Beli filius 624,34
Ægypti ſitus, magnitudo & mores 624,25 vrbium viginti millia ſub rege Amaſi 620,39
Ægypti luleus Libyæ aten?s non curat 624,38
Ægypti, magiæ & naturalium rerum ſtudioſiſſimi 488,40.516,19
Ægyptiorum reges 498,1 Ptolemæi nuncupati 624,57 Sacerdotes 497,64
Ægyptiacæ fœminæ ſeptem filios vno partu pariunt 197,13
Æmonia 477,31
Æmulus quia 674,58
Æmus mons 503,12
Æmylia, alias Flaminia & Romandiola 379,55
Æocas fluuius 581,47
Ænus & Anaſius 543,32
Ænana vallis, *Innthal*, metallorum feraciſſima 516,43.695,62
Ænipotes, Tyrolani comitatus regia 480,48.696,75
Æolus, Iouis ex Segeſta Hippotæ filius 498.46.527,60 Ventorum & Siciliæ rex 704,1
Æoliæ, aium, inſulæ 704.4
Æquinoctium quid 61?,53
Æquinoctii verni initium 612,63.614,16
Æquinoctialis plaga habitabilis 612,30 media inter duos Tropicos 614,18
Æquitas & Ius quid differant 40?,64
Aer Iunoni ſacer 608,18
Aer, Platoni quid 619,14
Æripes equus 504,9
Ærugo quid 711,10
Æs in Cypro inſula repertum 610,14
Æris appellatio omnem pecuniam cōplectitur 343,44
Æſchyli figmentum de furiis infernalibus 489,21
Æſculapii in Medicina magiſter, Chiron 573,9
Æſon 528,1
Æſtatis initium 618,8
Ætas, ſapientiæ condimentum 524,16
Ætas decrepita 398,53
Æther circulo lunari proximus 619,1
Ætheriæ animæ 658,57
Æthiopiæ, tum nomenclatura, tum ſitus 475,42
Æthiopia duplex 621,7
Æthiopes nigri Indi 545,2
Æthiopum multa genera 694,25
Æthiopes in exercitu Aigolandi 70,45
Æthon, Solis equus 708,3.717,56
Ætna ciuitas Siciliæ 718,45
Ætna mons, alias Mongibelus 601,20
Ætnæ montis incendium 697,60
Affluentia commeatus in exercitu aucto 227,17
Aganippe fons 478,43
Agathius 350,63
Agathyrſorum, tum ſedes, tum mores 522,26 (29
Agaue, Cadmi filia ex Harmonia 562,
Agennū vrbs capitur a Carolo M. 71,14
Agenoria, *Hagenaus* 650,40
Agenoriæ triremes 517,28
Agger propetatos 392,18
Aglauros, Cecropia Athen. filia 657,17
Agnes imperatrix nomine felicis regni commendauit 18,21
Agobardus ab eccleſiæ præſulatu remouetur 60,3
Agonum, infœcundum 613,62
Agonum (Agenni) vrbs capitur 70,49
Agrimans Sic?rum fluuium vaſtantur & incenduntur 47,20
Agrippenſes, olim Vbii 708,8
Agricultura à Cerere reperta 582,45
Agulani in prælio contra Chriſtianos 230,22 in exercitu principis Perſarum 244,22
Ah, interiectio 708,51
Aiax, Oilei filius 664,13
Aiax longus & ſtultus 445,3
Aias Rhœticus, natator 726,15
Aigolandus rex Africanus, paganus, Hiſpaniam à fide Chriſtiana & obedientia Car. M. auertit 69,16 præliatur cum Carolo multis & uariis vicibus 70,2 in prælio terga vertit 70,26 reſtituta, ſed friuolus contra Carolum M 70,49 magno conceptu cæſo circa capit Agonum 70,49 vrbe Agengo fuga dilabitur 71,18 oſſentus Chriſtianiſmum reſpuit 74,23 venit Sanctonas 71,26 e Sanctonibus fuga dilabitur 71,40 cum Carolo ad colloquium venit 73,5 ad Chriſtianiſmum tranſit 73,51 in prælio perimitur 74,57
Ailis rex Malelos in exercitu Aigolandi 70,47
Aizo fugitiuus ac perfidus 51,36 Hiſpanicam marcam incurſionibus fatigat 52,12 auxil. accepit 52,20
Alamani olim Alani 584,55
Alanaa, frena 68,39 cedit Teutonicis 72,3
Alani, hodie Lituani 634,9 in duas partes diſtribuit 684,30
Alanorum origo, ſedes, & etymon ibid.
Alara fluuius 24,44
Alanes Saxo athleta 721,29
Alatores geni 679,7
Alaunus, fluuius & populus 641,40
Alazon, fluuius 521,6
Alba Pompeii, ciuitas Subalpina 415,29
Albanorum origo & etymon 521,3.524,30
Albania vrbs à comite S. Ægidio expugnatur 257,43 epiſcopatus conſtituitur 256,2
Albanorum militum exercitus ſuccurrit Chriſtianis contra Perſam 255,1
Albericus Romanæ vrbis monarcha 125,17
Albericus Alberici ex Marozia filius ab Hugone perculſus, Hugonem vrbe eiicit 125,46 Aldam ſibi matrimonio iungit 128,20 obtinet Romæ monarchiam 140,25
Albericus, cuius Veroneſis 342,5
Albertus Marchio Brandenburgenſis, Saxoniæ dux 348,6
Albertus, Tridentinus præſul 380,55
Albertus Marchio, cognomento Vrſus 381,9
Albertus comes Tyrolenſis 393,18
Albertus Auſtriacus 460,26
Albertus Romanorum rex a per?? occiſus 461,48
Albertus Bauariæ dux, Sueuici fœderis autor 519,24
Albertus Brandenburgenſis Marchio, Moguntinus, Magdeburgenſis, & Halberſtatenſis epiſcopus 55?,8
Albertus Zolrenſis comes Lymburgū obſidione cingit 540,1
Albertus Burgundio in exercitu Caroli Magni 72,11
Alberti mirifici qui (?) Iorphan & quæ vxor ?31.
Albia fluuius 23 27.25.8 37.32
Albiana Sueuia 281,46
Albienſis pagus 19,11
Albigarius Vmrochi nepos 41,27
Albin⁹ cubicularius Leonis papæ 31,44
Albinus Alcuinus Car. M. præceptor 10,43
Albion, alias Britānia & Anglia 365,41
Albis fluuius 24.15.25.11 30.47.31 32.34.16.43.7.46.44 631,6
Albis fluuii inuentio, tum curſus 364,10.560.25.632,3.651.40 680,60
Albula fluuius vnde dictus 688,23
Albula a Tiberino Albanorum rege Tiberinus nuncupatur 524,58 535,18
Albunea 607,24
Albuna, alias Leucothea & Ino 525,15
Alcathous ſagittarius 7?9,15
Alcayrum, olim Memphis 654,47
Alces 5??,58
Alcū ſimius, ſcatus & capitta ?7?,15
Alceſte, filia Peliæ regis Theſſaliæ, vxor Admeti 720,38
Alcetes natator 726,15
Alciati epiſtola in cōmemoratione Hel. ?. Hoſiani 593,10
Alcides 507,12.5?,2 4?
Alcidamas curſor 721,4
Alcinoe, Vergiliarum vna 614,56
Alcyone, ?l Alcenie, auis marina 586,1
Alcyoneus gigas 664,?5
Alda, filia Lotharii, neptis Hugonis, vxor Alberici 1?8,20
Alda, Germana, vxor Hugonis 120,2
Aldenburg, oppidum Saxoniæ 584,?8
Alectorius lapis ?? 489,19
Alemannia 45,24 Francia appellata 38,46 vaſtatur 15,28
Alemanni 22,14
Alemannorum, tum ſedes, tum etymon 523,40
Alemanni a Baioariis Lechō fluuio diuiſi 27,34
Alemanni, Germanorum dei ?? 192,46
Aleph regio 255,33
Alepi, ciuitas magna 247,44
Aletius campus 541,8
Alexandria vrbs 621,53
Alexandrinus 621,34
Alexandriæ reges Ptolemæi appellati 624,57
Alexander Magnus, qui & Hammon, Olympiæ matris & draconis complexu genitus 460,1 pueri ſui vigilantiſſimus 696,19 ?? 4?8,23 in ipſis iuuentæ primordiis diem vitæ claudit 468,27
Alexandri Magni ſucceſſor Ptolemæus Lagi 624,62 exclamatio de diademate 401,24
Alexāder Imp. Moguntiæ occiſus ??,26
Alexander, magnus Lituaniæ princeps 634,25
Alexander comes Apuliæ proſcriptus, legatus in Græciam 2?9,46
Alexander frater Leonis, Imperator Græcus 121,2? moritur 121,29
Alexander III papa prius dictus Rollādus, de nobili familia Seneſi 444,10

Alexan-

Alexander III Papa, habitu coci ignotus aliquandiu apud Venetos latuit 367.23
Alexandreta caſtrum 249.35
Alexius Imper. Græcorum exacerbat 221.1 tumidus & fraudulentus 225.46.226.20 conſuliat cum Boamundo 225.49 permittit exercitui Gallico contractus & emptiones in ſuo regno 225.51 permittit ſancto exercitui tranſitum 227.5
Alexius Moſcouiæ dux, Friderici Imp. auus maternus 692.22
Algouia, Rhenæ pacs 538.15
Alimede nympha 652.46
Alites Hercyniæ ſylvæ 592.40
Allegoria Hydræ 6 9.53
Allobroges qui 277.40 281.1 230
Allobrogum legati ad comitia B iuoniæ 367.4
Allophylus, alienigena 393.60
Almonus fluuius 29.21
Almus, a, um 505.36
Alnus, arbor nauibus fabricandis aptiſſima 671.44
Alnus arbor a tinatura ſuiuſſus 603.17
Alpium etymon 479.30.508.10
Alpes S. Bernhardi 277.24.569.66
Alpes Cocciæ 108.34
Alpes Curienſes quatuor fluuiorum ad quatuor mundi plagas fontibus celebres 289.12
Alpes Noricæ 45.11
Alphea quæ & Piſa 119.36
Alphinorgeus rex Maioricæ in exercitu Aigolandi 70.47
Alphonſus rex Galliæ ambit faſces regni Romani 714.22
Alphonſi, IX Hiſpaniarum regis, ad Fridericum I Imp. legati 366.47
Alpini populi 630.5
Alſatia nunc, quæ olim Alemannia 281.50 Belgicæ Galliæ prouincia 350.59
Alſatiæ magnitudo 629.24 pars Friderico Friderici I Imp. filio, datur 276.60
Altare vnum in eccleſia Chriſtiana 317.527
Altaria Byzantii dictua 531.57
Altorfiani comites 43.1.9
Alhumaior rex Cordubæ in exercitu Aigolandi 70.48
Aluernia prouincia 218.26
Aluunus, vnde dictus 674.41
Amadryades 497.53
Amalharius Treuerenſis epiſcopus 39.51.52
Amalthæa 498.25
Amaluuinus aulicus Caroli M. 25.47
Amaroz Cæſar auguſtæ præfectus 37.47.52
Amaſia, Strabonis patria 522.50
Amaſis, Ægyptiorũ rex 620.36.625.12
Amaſis, Weſtualiæ fluuius 592.23 fluuius πολυώνυμος 470.31
Amaſtris, metropolis Paphlagoniæ 522.6
Amazobii, Sarmatæ 561.13
Amazones vnde dictæ 521.30 ſecurigeræ 678.42
Amazonum ſedes vbi 346.45.675.40
Ambaſſiatores 464.15
Amberbacenſe cœnobium 541.20
Amberga, Palatinatus oppidum 568.7
Ambergenſes comites 431.9
Ambiani 43.48
Ambitio quid 694.60
Ambra fluuius 25.28
Ambron. Cimbrorum rex 486.15
Ambroſia deorum 580.17
Ambroſia, Hyadum vna 617.64
Ambroſius Mediolanenſis epiſcopus 399.14 bellum Chriſtianæ puritatis eſſe negat 336.30 ſepulchrorum memoriam damnat 315.41
Ambroſius comes ciuitatis Pergami ſuſpenditur 96.43
Ambroſii Bergomatis lapſus in vocabulo Batauorum 567.25
Amedeus primus Sabaudiæ dux 569.30
Amedeus miles Berengarii, explorator callidus 145.1
Ametanum oppidum Tyrolenſe 538.40.695.59
Amicitia quæ firma, quæ fluxa 95.15.26
Amilcar Carthaginenſis 644.60
Amilo nepos Herioldi regis 39.23
Amilonis fratres, Herioldus & Reginfridus reges Danorum facti 39.25.26
Amilo & Sigifridus, decertates de regno Danorum, ambo pereunt 39.23
Amiratus Abraham 33.23.24
Amiſia Ptolemæi 606.69
Amiſia fl. tum ortus, tum variæ appellationes 630.36
Amomum herba 635.5
Amor, & amicus 439.18 in genere quid eiuſque ſpecies 688.60 Iapeto antiquior 619.31
Amoris tres ſpecies 600.10 ſimulacrum 600.22
Amphion citharœdus 517.6 Thebarum conditor 720.38
Amphitrite, Neptuni vxor 667.32 deorum hoſpita 638.50
Amphitryoniades 582.49
Ampullæ templi Moguntini 450.10
Amurates duo 536.56
Amurates, Orcanis filius 526.61
Amurates Mahumetanorum Imp. expirat 468.32
Amuſius fluuius 445.11
Amyclæ Laconiæ oppidum 597.1
Amycus Neptuni filius, a Polluce victus 700.1
Anabaptiſtarum error, de officio magiſtratus politici 325.16.331.46
Anacharſis nauium inuentor 525.44
Anachoretæ monachi 313.8
Anagnia 433.30
Ἀναγκοφαγία, victus athleticus 723.22
Anali prouincia 537.59
Anathema 413.7
Anche, remedium 707.51
Anchiſes, Phrygius 553.63
Ancile, quid, & vnde dictum 538.5.707.44
Ἀγκὼν, cubitus 707.50 item, locus eminens 339.26
Ancona 32.33 Piceni vrbs, à Syracuſania ædificata 339.26 vrbs maritima maris Adriatici 707.50 obſidione cingitur 380.34
Ancus Martius, Romanorũ rex 688.15
Ancus, Numidiæ fluuius 622.59
Andecrinæ nauea 603.17
Andegauũ ciuitas 43.45
Andegauia, Anglorũ regi paret 366.31
Andes, natator 726.25
Andreas, Capuæ comes 357.15
Andreas comes curiæ, legatus Conſtantini Imp. ad Berengar. 150.44
Andromache, ſydus cœleſte 617.22
Andronopolis 264.29
Anelus fl. terminus antiquus inter Baioarios & Hunos 28.30.31
Angandeo frater Hemmingi regis Danorum 38.15
Angari, ad Rhenum populi 628.46
Angariæ 413.14
Angleriæ comitum origo 121.10
Angliæ metropoles duæ 364.42 dimiſſæ 619.40
Anglorum, quos hodie dicimus, origo 365.40
Angraria 21.35
Angri 23.16
Anima & vmbra 489.55
Animæ immortalitas apud omnes fere in confeſſo eſt 634.51
Animarum genus duplex 493.5 poſt diſceſſum a corpore in dæmones mutatio 658.58
Anima Chriſti, veluti glutinum diuinæ & humanæ naturæ 350.40
Animalium generatio ſecundum locorum diuerſitatem 307.16
Animoſitas & ira neceſſaria 474.17
Anite Græcorum poetria 608.21
Annæ variorum de liberatione ſeu redemptione humani generis 562.12
Annibal trimodia annulorum Carthaginem mittit 324.40
Annius Polycamius 612.53
Anno Colonienſis archiep. ab Imperatore Henrico Wormatiam inuitatur 596.2
Annuli pontificales in templo Moguntino 451.7
Annuli vſus, apud Romanos 324.35
Annus, ex Solis curſu dimetiendus 705.44
Anni ætas primaueræ 613.6
Anni tria tempora veteribus 482.55
Anſcarius macello meticuloſus 99.1
Anſcarius f. Adelberti Iporegiæ ciuitatis marchionis & Ermengardæ 112.37
Anſcarius frater Berengarii, Adelberti filius, vir audax, potens, &c. 130.1 Berengarii frater germinus, non vterinus 140.36 Hugoni regi clam infenſus 140.40 marchio Camerinorum & Spoletinorum conſtituitur 140.42 cum Wiberto contra Sarhonem pugnare properat 141.34 bello peritus cõſulit Wibertũ 141.6 Sachonis acies fundit 141.41.50 in prælio occumbit 142.7
Anſcarius Bremẽſis epiſcopus Corbeiæ cœnobii conditor 339.54
Anshelmus epiſc. Mediolanenſis 43.38
Anshelmus palatii comes 5.52
Anshelmus Hamelburgenſis legatus in Græciam 299.40 Rauennæ prælatura donatur 324.60
Anshelmus de rubeo monte moritur 263.8
Antarcticus polus 487.20.612.2
Antœcorum ſitus 612.6
Antepodes 533.32
Antenor, natator 726.23
Anteus Neptuni f. ex Terra, ingentis ſtaturæ & molis 715.18
Antheus filius Antenoris 725.5
Anthropophagi, in Aſia 522.28
Antichthones 621.45
Antidoſis, liber tertius hiſtoriæ Luithprandi 116.6
Antigonæ Polynicis ſoror, iuſſu Creontis occiſa 696.58
Antilochus, nobilis ſagittarius 709.39
Antiochia, Syriæ pars 625.35 Syriæ caput 298.27 vrbs firma 234.5 obſidetur à Chriſtianis 233.48 inductas perit à Chriſtianis 245.48 à Chriſtianis occupatur 244.31
Antipathia, temperamentum 562.50
Antipathia quid 619.36

Antipodes aſſeruntur 332,1
Antipodum ſitus 612,4
Antiqua libra Romanorum 328,52
Antiquus 645,24
Antileia Græcorum 613,59
Antiſiodorum vrbs 82,53
Antonius Orator 494.46
Antonius ad prælium ductus fœminam vincitur 82.37
Antonius conſtituitur epiſc. Brixianus 348.50
Antros, inſula 641,53
Antuerpia, Belgii emporium nobiliſſimum 711.61
Anubis, Iſiri corporis cuſtos 625.9
Aon, filius Neptuni Thebarum fundator 557.7
A[illegible]ensis 493 57
Apalæſtri, apud antiquos qui 724.35
Apaturon oppidum 520,25
Apelles pictor Fortunam pingit ſedentem 873.82
Apex pro pileo ſiue byrrho 789.63
Aphricani in exercitu Aigolandi 70.45
Aphricanus, princeps ordinis Senatorii 127.44
Apis 625.5
Apis rex 713.56
Apis bos niger certis maculis inſignis 482.9.533.20 Ægyptiorum Deus 581.12
Apisburgum oppidum 713.13
Apollo, arcus inuentor 603.48 armentorum regis Admeti paſtor 474 3 Branchiades 534.6 Cirrhæus 473.45 crinitus 656.25 Grynæus 579.1 Leucadius 607.5 Patareus 534.28 Pythius 615 32
Apollinis mater Latona 422.9 oraculum de Crœſo Lydorum rege 521.60 artes quatuor 504.30
Apollonia, Pentapolis 509 60
Apoſtolicæ ſedes tres in orbe 79.35
Appellatio Henrici Moguntinenſis archiepiſcopi à ſententia Legatorum Pontificiorum ad tribunal Ieſu Chriſti 287.11
Appetitus & rationis lucta perpetua 709.63
Apricum 608.40
Apſis, idis 611.23
Apulia 304.26 regio feraciſſima populo ignauo colitur 297.22 à Sarracenis atteritur 110.18 Ottoni I Imp. paret 397.19
Apuliæ & Calabriæ proceres in comitiis Herbipolenſibus petiit auxilium à Friderico rege 296.14
Apulorum ſedes 357.7
Apyrufta gemma, alias Pyropus & Carbunculus 606.30
Aquapendens, Ethruriæ oppidum 423.17 489.8
Aqua omnibus elementis antiquior
Aquæ, vrbs 39.14 vbi thermæ 110.8 quot miliaribus à Papa diſtet 128 21
Aquarius, ſignum cœleſte 614 58
Aquila 196.64 210.5 regia 389 63 Iouis ales 550.41 cur Iouis ales dicta 704.24 nunquam fulmine tacta 704.25
Aquilarum ſex genera 550.41
Aquilæ penna incorruptibilis 550 42
Aquileia vrbs 303.38.442 51 prædiues capta & euerſa 137.40
Aquilo 561.24 571.42 572 59
Aquiſgranum oppidum 18 54 32 29.289 26 Caroli Aug. Francogermani opificium, olim Cortonalum 431.18
Aquiſgrani palatium Caroli M. 27.44 conuentus & qui ibi apparere viſi 50,21 quid concluſum 51,10 Henricus VII diademate cinctus 463.10
Aquitania, olim Armorica, Galliæ pars 641,46 Gallis Guenna, Anglorum regi paret 366,27
Aquitaniæ ſitus & deſcriptio 72,21
Aquitanus quidam apoſtata apoſtaſiæ mercedem accipit 253,30
Aquila Plinii 423,18
Arabia magiæ parens 429,1 triplex 475,63
Arabiæ limites 625,20
Arabes in prælio contra Chriſtianos 230,22 Solimannum de ope ſibi contra Chriſtianos ferenda ſollicitant 231,8 cum Solimanno fugiunt 231,38 decipiunt Chriſtianos 231,40 Antiochiam obſidione Chriſtianorum liberare proponunt 235,34 in exercitu principis Perſarum 244,20 cæduntur 264,25 265,4
Aracotes lacus Ægypti, alias Mareotis 691,34
Arados, Syriæ oppidum 625,36
Aragiſus Beneuentanorum dux 63.26,19
Arar fluuius 569,40
Araxes fluuius, olim Thermodon 346,49 675,39 alias Peneus 657.48
Araxis fluuii origo, curſus & finis 672,10
Araſtagnus rex Britannorum in exercitu Caroli Magni 72,16
Aratri inuentor, Oſiris 695,19
Arbitratores 348,28
Arbiter quid 728,56
Arbitri & arbitratores 424 10
Arbitrorum definitiones 410,54
Arbor ærea & deaurata Conſtantinopoli 291 30
Arbores glandiferæ 582 43
Arborum inuentor, Oſiris 691,23
Arcadia vnde dicta 588,42
Arcades, Palantæi oppidi conditores 605.7
Archadus de monte Memlo in conflictu contra Turcas occumbit 264.43
Archas antiquum caſtrum 262.4
Archiducum primus quis 277,18
Archodus Burgundio, malus Anſcarii conſiliarius 141,19 è prælio fugit 141,39
Arcticus polus, alias Septentrionalis 611,50
Arctoa regna 473,16
Arctophylax 588,32 alias Arcturus 617,12
Arctos, Germaniæ ſydus 500,10.556.38 ſydus Septentrionale 611,64
Arctous mundus 536 21
Arcturus, ſydus tempeſtatibus famoſum 589,4
Ardea vrbs, vnde dicta 685,5
Ardearum viſio Styria 685,5
Arduenna (vel Ardenna) ſaltus 289.24.459.19.594.48 ſylua venationi apta 34.18 petitur ab Imperatore 47.25
Ardulfus Lógobardus præpoſitus regiæ menſæ Caroli M. 26,9 coniurationem detegit 29.9
Ardulfus rex Northumbrorum regno pulſus, à Carolo M. reſtituitur 36,44 46.37.9
Arech caſtellum prope Antiochiã 234.44 munitio Turcorum 237,36
Arelate, vrbs Galliæ 40,6.353.32 Romani Imperii portio 354 7
Arelatenſe concilium 40.4,6 cæmeterium 85.50
Ares, pro Marte 678,14
Aretes & Ares 602,4
Argæus, Cappadociæ mons 672.16
Arge pons, diuerſorium Caroli M 75,10
Argenta vrbs, ab argento dicta, 380,51
Argentomagus caſtrum 19,8
Argentoratum 540,25
Argentoratenſes, alias Triboci 624 10 olim T[illegible]res 706,4
Argentuaria oppidum Alſatiæ 651,1
Argentum viuum 381 32
Argia, vxor Polynicis 692.54
Argolica vrbs, Conſtantinopolis 472.25
Argolica Græcorũ colonia à Polemone Colchorum rege diruta 520,4
Argonautis extructa 681,44
Argonautarum medicus, Chiron 573.10
Argos 4 9.38
Arguere & Argumentum 712.40
Argyluras curſor 215.60
Arida, pro terra 519.4
Aries, machina bellica 595.43
Aries ſydus cœleſte 614,62
Aries Hammonius ſignum cœleſte 614,16
Arincha, frumenti genus in Gallia 711,34
Ariouiſtus, Germanorum rex 496,39
Ariſtophanis lucerna 448,18
Armorum genera 643,30
Armenia duplex 626,12
Armenia commendatur militi cuidam forti 232 35 à Chriſtianis occupatur 232,29
Armenii Chriſtianis propitii 236,39.238.14.24 erga Chriſtianos incõſtantes 241.41 à Chriſtianis intercipiuntur, & ad apportanda victualia coguntur 241,43 contra Perſas viriliter agunt 255,18
Armiger 38,24
Arminius Germaniæ rex 49 50
Armozica, Scythiæ oppidum 526,6
Arnoldus Moguntini archiepiſcopi legatus Româ, pontificatum Moguntinum ipſe ambit & obtinet 286,18 Moguntinus inauguratur epiſcopus 287.16 Moguntinorum ciuium ſe mutuo rabioſe dilaniantium partem vnam animat 287,28 de ſuo exciditio monetur, quod exaudit 287,62 occiditur 288,13
Arnoldus archiepiſcopus Colonienſis coronat Fridericum Imp. Aquiſgrani 289,60
Arnoldus Brixianus, ſacrificulorum monachorumq. turbam maxime vexat 322,35 ab Innocentio III Papa condemnatus, Tarragonam venit 323 39 aduerſus Eugenium II Papam rebellis, à Friderico I Aug. igne ſuffocatur 324.7
Arnoldus in Baioaria princeps 10 .35 Conrado regi rebellis, ad Vngaros tranſit 101,38 40 ex Vngaria redit, & regiam dignitatem affectat 106,7 ab affectando regno flecti ſe patitur, aliiſque honoribus & beneficiis d[illegible]tur 106 12
Arnoldus dux Baioariorum in Italiam irrumpit 127.14 confunditur & fuga 127,22
Arnoldus de Bellanda in exercitu Caroli Magni 72,45 trucidat Aigolandum in prælio 74,12
Arnulphus rex per Germaniam potentiſſimus 91,12 Hungaros in auxi[-]

hem

lium vocat contra ducem Matauanorum 94.28 Italiam intrat, & multas ciuitates rapit 96. 38 in Italia Widonem fugat, vrbes capit, & milites ſuos mettice alloquitur 97.2 Romam capit, & rebelles factioſoſque capita liter plectit 97.27 ſoporifera potione potionatus triduum dormit 98.33 à Widone fugatur 98.44 Berengarium excæcare cogitat 98.46 moritur 99.8
Arnulphus conſtituitur patriarcha Hieroſolymitanus 266.45
Arquatus, alias morbus regius 337.9
Arrabo fluuius 28.37 Danubio miſcetur 28.38
Arraginis terra cedit Picardis 79.3
Arragonia Hiſpaniæ pars 641.12
Arracapiendi rigies 592.29
Arſaphus ſpatharius, Nicephori Imp. legatus 38.41
Arſinæ, Pentapolis 509.60
Arſinoe, Ptolemæi ædificium 624.40
Arſion Lyciaca 474.6
Artifices arte perite ſua, æquum eſt 341.64
Artobarzanes, Cappadocum rex 398.13
Artuerai, populi Galliæ 18.22
Artunna, priſcorum Germanorum dea 709.46
Ara tes cuiuſpiam 561.35
Arx Wormatienſis conflagrat 28.18.19
Aſa fluuius 5.22.25.2
Aſamitæ in exercitu principis Perſarum 244.22
Aſbyſtæ 614.1
Aſcalonæ ciuitatis deſcriptio 267.27
Aſcanius lacus 595.38
Aſcenalis Iudæorum 422.13
Aſcourgium oppidum 487.37
Aſdrubal, Hannibalis frater à Romanis cæſus 671.7
Aſere (Aſerti) portus 71.46.72.45
Aſia minor, alias Phrygia minor 527.6
Aſia nomen 519.50
Aſiaticæ plagæ termini 528.21
Aſiaticorum ſagittæ veneno infectæ 605.30. 626.2
Aſilus, inſecti genus 475.4
Aſinarius domum redire perourtitur 50.8
Aſpaſia Socraticorum 608.20
Aſphalton, bitumen 606.32
Aſſeres 606.56
Aſſyria, hodie Syria 475.30
Aſſyriæ ſydus & denominatio 479.24 metropolis Babylon 516.14
Aſta vrbs ſubuertitur 310.49
Aſtaboras, Nili pars 625.15
Aſtapus fluuius, Nili pars ibid.
Aſtenſium diſſidia compoſita 464.2
Aſterope, Atlantis filia, Pleiadum vna 614.54
Aſtrologiæ inuentores qui 285.45
Aſtrologia iudiciaria damnata 573.50
Aſtur auro concolor 642.2
Aſturcones Aſturiæ equi 642.5
Aſtures, auro concolores 610.63
Aſtyages, à Cyro Perſarum rege occiſus 496.7
Aſylas Tyrolæus, diſcobolus 729.61
Aſylum à Romulo & Remo extructum 326.6
Atalante virgo 505.57
Athamas, Æoli filius 527.58
Athenæ Cecropiæ 483.35 Perſeo ſacræ 617.29 occupantur à Balduino & Tancredo 232.27 olim emporium celeberrimum, hodie obſcurus vicus 346.17
Athenarum rex primus Ogyges 550.60 coloniæ 404.18
Atheenſium ſacrificiorum ces iantum patres 179.34
Athenienſium epiſtropi 377.31
Athelæ ortus 341.23
Ateſis fluuius, Veronam perfluens 109.29
Ateſis fluuii fontes & curſus 281.13
Athleratum varia ſpecies 723.35
Athrax Magiæ ſectator 609.64
Athraces duo 488.45
Atlas, aſtrologus 621.26 Mauræ pater 665.6
Atlas, Lybiæ mons 501.5 Mauritaniæ mons, perpetuis niuibus conſpicuus 621.15
Atlantida proles 613.19
Atlantis filiæ ſeptem 614.31
Atrades 532.28
Atrax & Atraces, Theſſaliæ populi 657.52 514
Atropos, Parcarum vna 658.37 665.
Attica mellis ferax 724.49
Attila rex Hunnorum capit & euertit Aquileiam 117.41
Attiniacus villa 18.54 21.48.26.3
Attiniaci habetur conuentus 47.10
Atys Cybeleius 582.49
Auatici, Narbonenſis prouinciæ populi 723.48
Auares 39.17.47.36 Pannoniæ incolæ 64.1 ab Henrico duce compeſcuntur 171.10
Auaritia 573.18 idololatriæ ſpecies 694.58
Auaritiæ cauſa, diffidentia 694.55
Auaritia incommoda 122.30 694.40
Auarpi populi Saxoniæ 723.8
Audacia & audentia quid differant 392.10
Audirotes Romæ 585.33
Aues Veneri ſacræ 551.40
Aues bonæ aut malæ 178.50
Auentinus mons ad Lucernæ lacum 571 à Romæ adiectus 688.17
Auerpi, hodie Saxones 682.44
Augia duplex 540.15
Augiſtum 609.62
Auguria, tam à voce, quam à volatu capta 578.49
Auguſta ciuitas ad Lechum fluuium 27.3.4.300.33 olim Rhetiæ ciuitas, hodie Sueuiæ metropolis 378.44. 544.57
Auguſta Peruſia, Etruriæ ciuitas 515.49
Auguſta Prætoria oppidum 7.28
Auguſta Taurinorum 310.10
Auguſtæ Iudith conſilium quod 60.22
Auguſtus Domini appellationem reſpuit 276.4
Auguſti vrbs 500.50
Auguſti nomine quid ſignificetur 276.10
Auguſti vita beatior an calamitoſior fuerit, dubitatur 292.27
Auguſtorum & Cæſarum differentia 292.36
Auitus rex Bugiæ in exercitu Angiolandi 70.46 occiditur 71.42
Aulæa 513.59
Aulęa templi Moguntini 450.30
Aulia portus Eubœæ 527.30
Aunus Faunigena 515.53
Aura 302.20
Aures 445.39
Aureliani 19 2.32.28 29
Auguſtinus Hipponenſis quid ſentiat de extremo Iudicio 119.47 Antipodes eſſe negat 322.3 iudicat bellum etiam iuſtum miſer... 356.29 de veneficiis quid ſentiat 409.50 de Magia quid 405.62
Aureolum vrbs, ab auro dicta 30.51
Aureolus comes moritur 17.45
Aureum vellus 681.62
Auriga, ſydus cœleſte 659.17
Aurinia, Germanorum dea antiquitus 657.10
Autora 483.17
Auroræ currus 480.9
Aurum purum 54.54
Auri potentia 428.45
Auſa, & audacia 272.8
Auſon, Vlyſſis & Calypſus filius 695.45
Auſonia, quæ dicenda 695.44
Auſonius poeta, patria Burdegalenſis 459.20
Auſpiciorum inuentio 578.45
Auſter 561.14.571.25 vnde dictus 670.59
Auſtrania 609.17
Auſtraſia, à Lothario, Ludouici Pii Imp. nepote dicta Lotharingia 281.42
Auſtralia duplex 350.59
Auſtrauia 609.57
Auſtria 281.14.51 à Teutricho Altiudoque Caroli Francorum regis ciuibus vaſtata 281.55
Auſtriæ ſitus 485.29 ducum catalogus 660.51
Auſtriacæ domus origo 283.5.212.60
Auſtrinus polus 612.51
Autochthones 502.12
Autololes, Aſiæ populi 621.42
Autololes, Aſricæ populi 672.55
Autololibus fugacior 521.45
Autores pacis inter Francos & Danos qui 38.51
Autumnale æquinoctium 614.1
Axiacæ, populi Scythiæ 522.63
Axiaces fl. vulgo Heſter 522.62
Axis mundi, vnde dictus 515.11
Axon, fluuius 568.18
Ayli campi 85.10
Azan Sarracenus præfectus Oſcæ claues vrbis Carolo M. mittit 37.13.14
Azo ſcrinianus legatus Romanæ eccleſiæ ad Imper. 153.35 lingua duobus digitis, & naribus truncatur 159.44

B

BAbel & Babylon, Chaldææ vrbs & caput 479 25.515.14
Babylonia, vetus & noua 534.57 Chaldææ caput 625.53
Babylonia Arabiæ pars 625.25
Babyloniæ princeps mittit nuncios ad Chriſtianos Antiochiam, uſque reditum ad ſua perſuadet, ſaluumque conductum offert 240.21
Babyloniæ princeps nunciis intrant Antiochiam 241.18
Bacchi furens 68.44
Bacchus, poetarum nomen 475.8 vinearum tutor 698.43 cur Liber pater appellatus 579.78 685.58 corniger 616.64 Euius 617.6 Nyſeus 562.27. 592.24
Bacchi currus 529.35
Bacenis, ſylua multi nominis 630.60
Bacillum augurale ad epiſcopos noſtros translatum 679.56
Bacteri (alias Bructeri) olim Weſtphaliæ incolæ 541.38

Bactra oppidum, aliis Bactium 475.16
Bactrianorum ſagittæ veneno infectæ 625.62
Baculi paſtorales in templo Moguntino 451.9
Badarus fluuius 224.45
Badenſiet, locus 37.23
Badenſee thermæ ab Antonio extructæ 540.7
Badula, Gothorum rex, aliàs Totila 631.24
Badulinum caſtellum 567.12
Bætia, vrbs Sibiliæ 78.19
Baianus f. regis Bulgarorum magus nobilis 222.15
Baioarii ab Alemannie Lecho amne dicti 6.10.27.3.4
Baioariorum regum ſedes olim, Ratiſpona 347.10
Baiona vrbs Baſculorum 69.26
Βαιοφόρ⊙-, ſolemnitas ramorum vel palmarum 152.55
Balaami aſina locuta 562.53
Balbus, Gurcenſis epiſcopus 382.1
Balbuties, linguæ vitium 276.18
Baldericus legatus Ludouici Imperatoris 41.15
Baldricus dux Foroiulii poſt Cadolach 44.29. 281.60
Baldericus & Gerholtus qui 54
Balduinus Treuirēſis epiſcopus 459.15
Balduinus frater Rolandi in exercitu Caroli Magni 72.29
Balduinus frater ducis Godefridi fortiter contra Turcos præliatur 224.2
Balduinus comes cū ſuis militibus Tarſum ducitur 232.14 cum Tancrado contendit de dominio vrbis Tarſi 232.23 cum Tancrado occupat ciuitates & caſtella 232.26
Balduinus & Euſtachius, fratres Godefridi ducis, fidi ſocii in oppugnanda Hieroſolyma 265.27
Baleares inſulæ, Maiorica & Minorica 31.35
Baleares, eorumq; ſedes & mores 583.54
Balearica machina 319.13
Balearicum mare 2.27
Baliſtæ 424.53
Baliſta 595.56
Balſamum 635.13
Balteus precioſus Boſonis amiſſus vbi ſit repertus 130.54
Balticum mare, alias Pomeranicum 584.54
Bannum & Banniti 358.13
Baptiſmus, fidei character 312.61
Barathrum & Barathrus 488.56
Barce. Pentapolis 569.60
Barcinona ciuitas in Hiſpania 30.40 biennio obſeſſa capitur 33.31
Bardengau, pagus 25 42.30.7
Bardenvuig, locus 30.7
Bardonie mons 98.46.99 54
Bardum, via Hannibalis 98 55
Baris 223.43
Baros, Hercyniæ ſyluæ vicina 629.38
Barrus, Alſatiæ pagus 629.40
Barum oppidum. oppugnatum 357.27
Barum vrbs maritima 263.34
Baſclorum terra redit Britannia 79.1
Baſiles 288.62
Baſilica Cauilloni ſtupendo miraculo conſeruata 59.10
Baſilius theologus, patria Cæſarienſis 587.35
Baſilius imperator Aug. humili loco natus, ſenſim ad regiam vſque ſedem emergit 91.25 trucidat ſuum dominum & nutritium, imperatorem Michaelem 91.42 de parricidio ſerio agit pœnitentiam 91.46
Baſilius Magnus Ruthenorum imperator 561.1
Baſiliſcus 484.63
Baſiliſci virulentia 570.8
Baſtarnæ, Straboni 575.28
Batavi 575.52 nunc Hollandi 567.20
Batauorum ſedes 628.29
Bauari in exercitu Henrici regis 282.9
Bauariæ ſitus 281 25
Bauenburg caſtellum 102.26
Baugaria, alias Bauaria 347.1
Beatrix, ſecunda Friderici I. Aug. vxor 352.40 ingentem contumeliam à Mediolanenſibus paſſa 436.14
B. Dionyſii martyris baſilica 29 35
Beatus Venetiæ dux 37.4
Beatus & Guilharius duces Venetiæ 34.51
Beatus Rhenanus, patria Seleſtadienſis 629.36
Bebra teli genus 337.38
Bebriciæ ſitus 700.4
Bebricii, olim Caledonii 526.42
Bebryces qui 567.14
Beda presbyter, natione Anglus 365.35
Bebemanni Sclaui 34.34 42.43
Bela II. Hungariæ rex, exoculatus à patruo Colomanno 371.10
Belgæ, à Francis Germanis ſubacti 384.2
Belgarum ſedes, & Patritio 627.34
Belgicæ Galliæ prouinciæ 350 58
Belgica aulæa 513.61
Belgandus, amicus Caroli Magni fictus 80.47 586 9
Beliuum, villa nobilis ſepulcris illuſtriū
Belliſarius, poſtremus ſub Impp. Romanis triumphauit 443 40
Bellona, Martis ſoror 476.52.656 28 bellorum præſes 578 17
Belli a Carolo M. cum Hunis geſti cauſa & origo quæ 28.15
Bellum Hunicā Francis indictum 28.31
Bellum inexpertis dulce 436.52 639.59
Belli miniſtræ Furiæ infernales 478.18 incommoda 565.7
Banacus lacus, der Gardſee 402.1
Benedictus XI. papa 461 5
Benedicti XII. papæ dictum arrogantiæ plenum 369.49
Benedictus Cardinalis diaconus, legatus Romanæ ſynodi ad papam 158 25 papa ordinatur, ſed ab imperatore & a ſynodo reiicitur 159.55.160.22
Beneficium quid 382.36 omnium ocyſſime conſeneſcit 395.38
Beneficium, alias Feudum 409.34
Beneuentum, vrbs Italiæ 26.12.18. à Sarracenis occupatur. 110.19
Beneuentani 32.32.33.13.42.12 à Carolo M. ſubacti 26 31
Beneuentanorum ac Græcorum conſilia 7.28
Beneuentanus ducatus à Longobardis conſtitutus 423.13
Beneuenutus Imolenſis 468.42
Benno Moguntinenſium 288.13
Berardus de Miblis, in exercitu Caroli Magni 72.35
Berchtoldus. Zeringiæ dux 431.34
Berecynthus, Phrygiæ mons 692.47
Berengarius & Wido de regno Italiæ inter ſe confligunt 92 12 ſecus Caroli Calui 95.11 amici Italiani & Francorum inter ſe diuiduntur 95.14
Berengarius regnum Italiæ ſibi vendicat 93.30.330.11 à Widone debellatus, bis fuga elabitur 95.52 54 in auxilium euocat Arnulfum contra Widonem 96.2.36 Arnulpho regi portas clypeum 96.40 de oculis pepulitaque fuga ſibi conſulit 98 50 regnum Italiæ obtinet 99 25 ſine hoſte 100.52 contra Hungaros magnum colligit exercitum 101.49 ideo autem intumeſcit & degenerat 104.7
Berengarius f. Adelberti, nepos Berengarii Italiæ regis, Italiæ noxa 108 40 Italiæ regno exturbandus, ſe defendit & regnum retinet 108.53 metu Ludouici hinc inde expulſus oberrat 109.9 ſenſim ad priſtinam dignitatem redit 109.22 regno iterum potitur 110.2 periclitatur de regno Italiæ 113.13 per Vngaros rebelles partim occidit, partim capit, 113.17 in captos rebelles clemens 113.37 regno maiori ex parte priuatur 113 44 belligeratur contra Burgundionem 113.53 à Rudolfi auxiliaribus copiis victus aufugit 114 27 de vita periclitatur 114 36 Flambertum inimicum graui ſermone compellat 114 43 occiditur à Flamberto 115 13
Berengarius marchio Eporegiæ ciuitatis 129.53
Berengarius & Anſcarius fratres germani, non vterini 140.15
Berengarius frater Anſcarii. Epor. marchio, Hugoni regi infenſus & ſuſpectus 142.26 metu Hugonis cum vxore Italiam itinere difficili deſerit 142.32 fugit ad ducem Sueuorum 141.16 à duce Sueuorum, & à rege Othone excipitur 143.16 ex Sueuia Italiam petit, & taſtiametarum ſecus Formicariam 147.48 venit Mediolanum 148 20 aſtu Hugonem Italia excedere molientem retinet 148.45 ius ſibi ep ſcopos ordinandi, exauctorandi, arrogat 148.48 potens in Italia 149 11.150.40 à Græco Imperatore de Oratore ſollicitatus Liuthpandum ei mittit 151.3 mittit imper. Græco epiſtolam mendaciis refertam, præterea que nihil 151.2
Berengarius & Adelbertus apud imperatorem grauiter accuſantur 153.33
Berengarius Adelheydæ regnum Italiæ auferre, eamque cuſtodiæ mancipat 173.21 Papiam ſe confert ſub aduentu Ottonis 176.12 vincitur ab Ottone I. apud Forum Iulium 330 20 capitur 397.16 in regnum Italiæ reſtituitur 177.47 denuo bellum in Italia mouet 178 10
Berengarius in exercitu Caroli M. 72.36
Berengarius Toloſæ comes 44.9
Berenice, Pentapolis 569 60
Berenices oppidi ſitus 474.61
Bergenſis ducatus tertia 505.6
Bergetmagi Ptolemæi, hodie Wormatienſes 706.10
Bergomum oppidum 404 20
Bericum, Haſſiæ monaſterium 596.37
Berytos, Syriæ oppidum 625.35
Berner Klauſe 342.18
Bernhardus Caroli M patruus 27.56
Bernhardus patruelis Caroli M. 37.39
Bernhardus filius Pipini, nepos Caroli Magni 39 17 fit rex Italiæ 40.3.40. 52.53.41.28 29
Bernhardus rex Italiæ, Ludouici nepos tyrannidem meditatur 43 14 15 oculis priuatur 43.33.34 cum aliis contra auum ſuum coniurat 46 18
Bern-

Bernhardus filius Pipini fratris imperatoris Ludouici 47.7
Bernhardus comes Barcinonæ camerarius Imp. conſtituitur 53.50
Bernhardus Clareuallenſis, ſuaſor Syriacæ expeditionis 283.49
Bernhardus epiſcopus Wormatienſis 37.33
Bernhardi mons, qui & Iouis 354.41
Bero comes Barcinonæ exilio proſcribitur 45.6
Beroe, nympha 542.13
Bertha Caroli M. filia 8.40
Bertha vxor marchionis Tuſcorum, mater Hugo regis Italiæ 109.5 marito viduata magnæ fit potentiæ 112.27 cum f. Widone capta ſua omnia retinet 112.30 quot habuerit liberos 112.32
Bertha filia ducis Sueuorum, vxor regis Burgundionum 113.12 moritur 119.42
Bertha, filia Willæ vxoris Boſonis 130.50 viduata Rudolfo ſecundo nubit Hugoni 131.41
Bertha filia Hugonis nubit Romano filio Conſtantini 145.45 a Græcis dicitur Eudoxia 145.51
Bertha nepos Hugonis viduata Boſone marito nubit Aquitanorum principi 149.34
Bertholdus dux Allobrogum, legatus Friderici regis 311.24
Bertholdus IIII. Allobrogum dux 401.31
Bertholdus dux Baioariorum, frater Arnolfi ducis, a partibus regis Ottonis 139.4 à rege coniuge & lætarum rerum communicatione honoratur 139.7
Bertholdus, comes Hennebergius, epiſcopus Moguntinus 519.2
Bertrada vxor Pipini regis 17.51 mater Caroli M. 8.48 moritur 25.10.11
Bertrichus comes Palatii ad mortem regis Bulgarorum comperiendum mittitur 51.4
Beties prouincia 671.10
Beticæ regnum, Hiſpanorum regi patet 634.20
Bettalon caſtrum 263.28
Beutelſpachium, comitatus Wirtenbergenſis prouinciæ 581.21
B. zola concubina Hugonis 121.49 Venetiis ab Hugone aſſimilatur 132.1
Biblus vrbs, a tunicis copia nomen ſortita 534.47
Bierzuni, locus ſupra Rhenum 134.34
Bingia op. 44.51
Bipennis 604.31.692.40
Biſon animal 507.45
Biſontiū, metropolis Burgundiæ 352.62
Biſtones, Thraciæ populi 583.50
Biſuntina comitia 367.2
Bituminis lacus multi 606.30
Biturica ciuitas 19.4.14.17. capta 18.30
Bituriges duplices 59.1
Blanca Maria, Maximiliani Imp. vxor 545.8
Blauium, vrbs celebris ſepulcro Rolandi 86.4
Blauienſis baſilica ditatur 86.19
Boamundus princeps in Apulia ingreditur iter in Palæſtinam 222.55 iter in Palæſtinam ingreditur 224.24 ſecedit ad colloquium cum Græcorum imperatore 225.25 ſalutat exercitum Francorum 225.26 conſultat cum Græcorum imperatore 225.50 ob commeatus apud imperatorem Græcorum moratur 227.11 obſidet Niceam 227.24 ſua diuidit exercitus 228.47 prouidus contra Turcos 229.3 à nugigerulo quodam eluditur 232.47 milites abire volentes retinet 236.16 de diuitiis loquitur cum Admiraldo Pyrrho 242.32 a Pyrrho opp. ignorato filio de magna beneficiis confirmatur 243.25 dux ſextæ aciei in prælio contra Perſam 253.19 recipit caſtellum cuiuſdam Admiraldi 256.21 cum comite S. Ægidii diſceptat de imperio vrbis Antiochiæ 258.10. 260.31.52 comiti S. Aeg. in capugnanda vrbe Marra fert ſuppetias 259.8 à locis ſuis ſe diuidit 262.38
Boamundus Chriſtianus ea Turca 268.21
Boamundus f. Roberti, dux Apuliæ, poſt princeps Antiochiæ 297.44
Bœbeidæ nymphæ 533.51
Bœoti, & Bœotia 505.4.728.1
Bœotii olim Leleges 502.10
Bohemia vndique Hercynia ſylua cincta 481.11
Bohemiæ, tum ſitus, tum origo 347.16 dua in numerū Electorum cooptatus 347.22 primus dux, aratoe 411.35
Bohemi, alias Boemani 39.28 40.41. 38.15 olim Boii 473.33 olim Vandali 474.39 vnde denuati 682.58 in exercitu Henrici regis 212.31
Bohemorum origo 612.15 religio 460.28 ſermo Sclauonicus 362.29 ſcuta 593.48 rex Friderico I. Imp. ex ſtatute tributar 384.48
Boheslaus Boemia rex, ab Ottone I Imper victus 388.51
Boii, alias Bauari 416.40. 481.63 Boemi 511.5
Boioariæ gentis origo 511.18
Boltides, taxis ſpecies 578.69
Bolizanum 341.46
Bolizanum, Tyrolani comitatus vrbs 480.19 emporium inſigne 695.61
Bolzanus mercatus 518.30 mercatus duo 698.45
Bombardæ inuentæ 394.18 recens Germaniæ inuentum 558.36.697.30 vnde dictæ 594.42
Bomonicæ 479.49
Bona fides duplex 410.16
Bonifacius IIII. templum Romæ ædificandi poteſtatem a Phoca Imp. petit 422.28
Bonifacius VIII. papa 460.20 moritur 461.3
Bonifacius Mogunt. archiepiſc. & martyr 16.10.33
Bonifacius & Donatus comites in Septimaniam legati 62.47
Bonifacius comes, marchio Camerinorum & Spoletin. gener regis Rudolfi 114.16 a luvin. it Berengarium 114.22
Bonna, Rheni oppidum 7.145
Bononia, olim Bononia & Felſina 421.51 vnde dicta 321.51 aduerſus Henricum VII. Imp. rebellis 465.18 capta a Friderico I. Aug. 321.41
Bononia Gallica. vrbs maritima 39.10
Boo, & reboo 481.40
Bootes alias Bubulcus 588.32
Bootes ſignum cæleſte 616.53.657.37
Boebetomagi, hodie Wormatienſes 706.8
Boreas 561.16.571.42 ventus 523.43
Boreales Ecliplſes Auſtralibus populis conſpicuæ non ſiunt 615.50
Bornadus Gudulcanorum & Timotianorum 43.52
Borna Dalmatiæ dux 44.32. 45.4 Dalmatiæ & Liburniæ dux 40.7
Boruſſia Brandenburgenſis Electoratus prouincia 364.17
Boryſthenes fluuius, Polonis Neper 634.1
Boſſentes, olim Sclaui 570.48
Boſo germanus frater Hugonis marchionis Tuſcæ aff. ctat 126.35 marchio Tuſcæ conſt. tuitur 126.48 inſtinctu coniugis peruerſa molitur contra regem ſeitem, ſed capitur 130.43
Boſo nothus Hugonis, epiſcopus Placentinus 331.10
Boſporus duplex 479.23.521.18
Boſporus Thracicus 521.18
Boſpori oppida quæ ſunt 520.23
Boſſeckheim oppidulum, ab Vdalrico Wirtenbergenſi expugnatū 591.17
Boſtenenthū ſermo Sclauonicus 572.10
Boues emeriti 643.53
Brabantia, Belgicæ Galliæ prouincia 350.58 Romano Imp. patet 327.22 ſtrenda 415.40
Brabantiæ princip. in origo 281.3
Brachæ, atū, veſtitus barbarus 523.1.531.5
Brachium S. Georgii, pars equoris prope Conſtantinopolim 120.47
Brachmanes Philoſophi, quid d. vita ac morte ſciſcitentur 593.40
Brana fluuius 261.30
Branchus, Apollinis filius 4.2
Breganta, opp. dolum vetuſtiſſimum, comitum de Monteforte ſedes 625.52
Brenna fluuius 101.30.15 4.23
Brennus, Senenſis oppidi conditor 343.8
Bretana expeditio 58..50
Briteus Cēumanus, Iouis cuſtos 497.21
Brigantini 629.42
Brigantium, & lacus Brigantinus 538.56 541.15
Briſacenſis arx, à Bertholdo IIII. Allobrogum duce extructa 401.48
Briſegauine caſtellum in partibus Alſatiæ, munitio Euerhardi 136.54
Briſgoia ab Imp. Maximiliano expugnata 547.30
Britannia 43.39 aliàs quoque Anglia 366.41
Britannia circum itina 264
Britanniæ Caledonii 64.27.631.16 tunii 60.6 minoſi 514.2 nuncupant ſe ipſos Nauarrorum & Baſclorum 79.1
Britannicum mare 683.38
Britones 32.10 39.8.43 41.41 domiti a Carolo M. 5.55
Britonum conatus nullo labore ſedantur 61.33
Brixantæ 633.45
Brixia a Cenomannis extructa 322.14 expugnata 384.41 ſu. lege iuncta Mediolano 426.32 ab Henrico VII. Imp. obſeſſa 465.4
Brixina 300.43 Tyrolani comitatus vrbs 480.48
Brontes, Vulcani miniſter 601.24
Bruckenzell 409.7
Bructeri, Weſtphaliæ incolæ 592.28 alias Bacteri 541.38 à Druſo caſi 630.51
Bructerorum ſedes 517.34 quæ olim 495.13
Brugæ, in Morinis oppidum 627.58
Brugarum perfidia, aduerſus Maximilianum I. Imp. 628.1

Brugenſis expeditio 661.3
Brugenſes Maximiliano Imp. fiunt ſup-plices 687.50
Bruma hyemis pars 415.22 minimus totius anni dies 614.25
Brumale ſolſtitium 614.40
Brunduſium 223.41
Brunoesberg 21.29
Bruno F Henrici imperatoris 132.24 epiſcopus Colonienſis 164.35
Bruno frater Ottonis I. arahidux primus 277.11
Brunſuicenſium ducum familia 504.61
Bruſci, hodie Pruſſi, Prutheni, & Boruſci 364.16
Bruxella, Belgii oppidum 711.63
Bruxella, Sueuiæ oppidum 712.1
Brygium, Macedoniæ oppidum, alias Phrygium 626.22
Pryxina, & Bryxnora 695.62
Bubalus 598.17
Bubali 507.43
Bubaſtis ſacra 535.15
Bubaſtis vrbs, Dianæ ſacra 624.46
Bubaſus 534.20
Bubo, auis infauſta 481.20
Bubonis omen inauſpicatiſſimũ 578.51
Bubulcus, aliàs Arctophylax, & Bootes 588.32
Bubus iunctis carpenta regia trahebantur 3.19
Buchi pagus 21.35
Bucholt, locus 23.15
Budoris Ptolemæi 603.24
Budoris (Budorium) Palatinorum Rheni regia, alias Heidelberga 568.20 630.25
Bufones nigri, Romæ 337.4
Bulga pecuniæ receptaculum 328.6
Bulgaria, olim Dacia 183.17
Bulgarica legatio Aquiſgrani auditur 500.24
Bulgari qui & Bulgares 39.29. 40.27 Vngarorum tributarii 103.27 attriti à Græcis eos perſequuntur 122.12 periuri 281.61
Bulgarorum ſermo Sclauonicus 362.29
Bulgarorum regis legati in Baioaria manere iubentur 42.48 eorum petitio quæ 49.51 iubentur redire 49.54 ad Ludou. Imp. remiſſi quid petant 50.24 quid reſponſi accipiant 50.34 reſponſum illis diudum differtur 51.3 in Sclauos facta quæ 51.32
Bulgarius, profeſſor Bononienſis 408.15
Bulla 198.10
Bullæ ſingulorum ornamenta 555.9
Buodium 45.36
Burbonis oppid. Aquitan. 18.21
Burchardus epiſcopus Wirtzb. 16.21 donatur ducatu Franconiæ 278.15
Burchardus in Sueuia princeps 105.35 Conrado regi rebellis 105.38 ad obſequium flectitur 105.40.45 cum genero in Italiam venit 118.39 Mediolanum proficiſcitur 119.2 Italis malo omine minatur 119.11 doloſe ab archiepiſcopo Mediolanenſi honoratur 119.19 Nouariam venit 119.24 in itinere verſus Eporegiam occiditur 119.29
Burchardus comes ſtabuli vincit Mauros 36.1.6.7
Burdegalenſe cœmeterium 85.50
Burgundia vtraque Romano Imp. cedit 370.12.397.20
Burgũdia minor, aliàs Vchtlãdia 401.51
Burgundiæ deſcriptio 353.15
Burgundiæ principum origo 283.3
Burgundiones vnde ſic dicti 126.2
Burgundionum origo 352.64
Buſca marchia occupatur caſtris regis Friderici 311.18
Buſiris, in hoſpites ſceleratiſſimus 479.53
Buſſactorum ſedes 478.9
Buſtum 478.45
Buies, Siciliæ rex 699.49
Butyri vſus varius 514.47
Buzanum, Italiæ oppidum 345.39
Byorix, Cimbrorum rex 486.15.551.6
Birckhauſa oppidum 568.44
Byrra fluuius 1.27
Byrſa, Carthaginis arx 644.64
Pythes, diſcobolus 729.61
Byzantium, olim Veſontium 289.14 vrbs Thraciæ 330.51 à Byce Apollinis iuſſu conditum 528.20 à Mahumetanis expugnatum 522.86. 533.47
Byzantina gaza 531.40

C

CAbalæ vſus 490.29
Cabillo ciuitas 22.18.43.21
Cabilonum, vrbs Galliæ 40.6
Cacanus princeps Hunorum 34.32
Cacodæmonum duæ ſpecies 658.61
Cadauerum inhumandorum ratio apud veteres 552.10
Cadmi vrbs Thebæ 505.2
Gadolaus (Cadolach) comes, Forojulii præfectus 42.22. 43.54.55 moritur 44.28
Caducei & caduceatores 661.41
Cadurcia oppid. 18.26
Cæſarauguſta vrbs Hiſpan. 22.37.38. 37.46.42.18 cedit Græcis & Apulis 79.2
Cæſareæ vrbis deſcriptio 263.37
Cæſarea, olim Mazaca, Cappadociæ ciuitas 587.54 à Chriſtianis occupatur 232.39
Cæſarea maieſtas primitus hæreditaria non fuit 282.38
Cæſaries 400.58
Cæſarum & Auguſtorum eſt differentia 292.36
Cæſtus 700.11
Cęſtus Erycis Palladi conſecrati 720.50
Cæus, Cœli & Terrę filius 497.7
Caganus princeps Hunorum 24.6.7
Cagani regia 6.47
Caici 495.43
Cain, primus agrorum cultor 582.48
Caira vrbs ſubuertitur 310.18
C. Cæſar Romam in poteſtatem ſuam redigit 327.7
C. Iulii Cæſaris pons in Arari fluuin 569.46
Calabria 27.39 inferior 7.28. Ottoni I. Imp. parat 397.19. à Saracenis affligitur 110.18
Calabriæ & Apuliæ proceres in comitiis Herbipolenſibus petunt auxilia à rege Friderico 296.14
Calamiſtrare & calamiſtrum 517.19
Calchanti proles 585.21
Calcinaria caſtellum 113.27
Calecuti 540.46
Caledonia, Britanniæ ſylua 640.26
Calendarii Romani emendatio 681.3
Caleſius portas 627.62.639.43
Calices templi Moguntinenſis 452.8
Caligæ ſacerdotales in templo Moguntino 451.9
Caliphas papa Perſarum 247.23
Caliſto, Lycaonis filia 612.1 à Ioue ſtuprata 616.33.45
Callæcorum ſedes 642.17
Callidias, fraudis ſpecies 356.57
Calliopeia. Orphei mater 617.58
Calpar & cadus 533.85
Caluatæ locus 32.49
Calydon, Ætoliæ vrbs 640.35
Calydonius & Erymanthus, eadem ſue nati 659.38
Calymna inſula ferax 714.50
Camarubarum ſedes 522.11
Cambus fluuius 28.34.35
Camelæ ciuitatis rex pacem petit à Chriſtianis 261.58
Camera Imperialis, quicquid ad commodum pecuniarum Imperii pertinet 409.10
Cameracum 43.49
Cametini flexibiles 141.4
Camichinus, Camerarius 403.14
Camp, locus in Vogeloſylua 34.44
Campania, omnium mundi plagarum pulcherrima 357.14.415.40 à Vandalis vaſtata 474.56
Campi, regio 69.53
Campidona, oppidum Imperiale 540.21.541.19
Campulus ſacellarius 33.9
Campus menotus 56.17
Campus, alias Ringus, Hunorum regia 30.25.31
Cancellarius 382.62.433.56
Cancer, Iunonis beneficio inter aſtra relatus 613.40
Candelabra duo ex auro miræ magnitudinis 35.53
Candelabra argentea Moguntinenſis templi 451.34
Cancre 473.18
Canicies quomodo anteuertenda 694.61 ſapientiæ iudicium 675.9
Canis villaticus, cuſtos minimè mutus 717.17
Canis. ſignum cœleſte 336.54
Canis olim rex Vngarorum 295.6
Canes fidiſſima auxilia 521.7 diuerſorum generum 550.30. nouæ & raræ formæ, donum Italia Græcorum regi tranſmiſſum 128.17
Canes Moguntini nihil norunt, quam latratibus deterrere 287.63
Canonicarum horarũ præfatio 428.10
Canonicus Cardinalis 331.58
Canopus, Menelai claſſis gubernator 597.6
Canopus inſula & ſydus 691.50
Canopus vrbs, vnde dicta 624.48
Cantabri qui & quales 641.59
Canticum canticorũ Salomonis 343.18
Cantilla oppid. Aquitan. 18.21
Cantuaria, Angliæ metropolis 367.42
Caphala vrbs 261.23 à Chriſtianis occupatur ſine gladio 261.37
Capharda 260.51
Capitanei regni 277.10
Capitanei triplices 412.10
Capitolinus cenſus 409.8
Capitolii Romani crebra conflagratio 324.51
Capaneus, ſcalarum bellicarum inuentor 441.45
Cappadocia regio 232.40
Cappadocia & Paphlagonia, eadem 521.64
Cappadoces, Leucoſyri 475.32 libertatem à Romanis oblatam reſpuunt 398.10
Capia, ad Venerem procliuis 600.24

Captæmons caſtellum muniuiſſimum 139.33
Capricornus, alias Ægoceros 657.29 a Ioue inter aſtra relatus 614.38
Capua Campaniæ vrbs 6.3.26.23 maritimarum vrbium in Italia caput 357.47.358.4
Caput mentis ſedes 552.54
Caput, pro authore 561.30
Capys, natatue 736.27
Caralis, vrbs Sardorum 41.34
Carambis, promontorium Ponti 521.8
Caranta fluuius 71.30
Carantani 41.27
Carantanorum regio 44.19
Carbunculus gemma, Græcis Pyropus & Apyraſtus 706.30
Carbunculi duo oculorum vicem ſupplentes in Benoa Moguntienſium 481.54
Carcaſſus fluuius 45.26
Carcheſia pocula 514.51
Carcine, vrbs 523.10
Cardinalis, honorationis epitheti appellatio 511.57
Cardinalium munus 374.43
Cardinales duo mittuntur Roma in Germaniam ad cognoſcendam cauſam Henrici epiſcopi Moguntini 286.64 ambo vno die fœdiſſima morte extincti 287.35
Cardinalium Romanorum officium 374.43 quæ eiuſdem adminiſtratio 374.34 architriclinus quis 288.37
Careutini 281.15.55
Cares 534.18
Carum origo & ſedes 502.10
Carum more pugnare 397.52
Caria, Aſiæ prouincia 267.4
Carinthiæ fines 480.10
Carinthiæ limites moreſque 517.22
Carinthiani 281.56
Cariſiacus villa 16.43.18 13.14 48.33.23 villa regia 58.31
Carmania duplex 475.28 825.58
Carmelus duplex 581.8
Carmen, incantatio 479.44
Carmentis, Euandri mater, alias Themis 658.9
Carni 281.56 olim Sclauones 530.40 collis ſtrumoſis 537.21.654.3
Carnorum, aduerſus Maximilianum Imp. rebellio 537.16 ſermo Sclauonicus 5?2.30
Carniola, Crainer 480.32
Carniolenſes 45.25
Carnuntum 34.34
Caronus, diſcobolus 729.62
Carolomannus Pipini frater, Caroli M. patruus, fit monachus 3.30.15.46 cum Pipino regnum Francorum diuidunt 15.23. Alemanniam vaſtat 15.28 moritur 17.13
Carolomannus Pipini filius, Caroli M. frater 3.46 moritur 4.5
Carolus M. primogenitus filius Pipini 3.23.18.26 cum fratre Carolomanno regnum diuidit 3.49.10.41 aut fratre Carolomanno Franciæ rex creatur 4.6.19.36 gerit bellum Aquitanicum 4.21 contra Longobardos 4.23.20.48 Longobardiam ſubigit 21.9 in Italiam mouet bellum 21.52 acris & felix Chriſtianæ fidei contra Sarracenos defenſor. de quiete tandem cogitat 27.12 oraculo per ſomnum ad liberandam à Sarracenis Galliciam admonetur 27.41 ſuſcipit expeditionem in Hiſpaniam 5.37.22.34.35.68.21.69 19.71.47. cum exercitu quærit Aigolandum 69 51 præliatur cum Aigolando multis & mirisvicibus 70.2 è prælio contra Sarracenos, & è Hiſpania remeat 70.17 Aigolandum ſibi inſidiantem miro ſtratagemate eludit 70.53 exercitu collecto Agennum vrbem obſidet, capit 71.14 cum Aigolando grauiter loquitur 73.10 debella principem Nauarrorum 75.28 expugnat montem & caſtrum Garzimi 75.40 exercitum ducit ad vrbem Cordubam 78.20 a Sarracenis in pugna laruis ſepellitur, ſed poſt eos ſuperat 78.21 ſubigit Cordubam & Hiſpaniam 78.53 S. Iacobi limina adit, & Chriſtianos amplificat 79.10 grauiter periclitatur ea proditione 81.12 conuentum Paderbrunnæ habet 22.19 25.41 continuat bellum Saxonicum xxxiii. anno 4.45.55.250.59.477.55.20.27 Saxoniam vaſtat 21.14.24 51.25.14.30.6 miſſo exercitu Tranſalbianos Saxones vaſtat 33.49 domat Saxonas rebelles 280.22.59 domat Brittones 5.55 tractat bellum Baiuaricum 6.13.10 Taſſilonem exercitum ducit 26.54 gerit bellum Sclauonicum 6.28 bellum Bohemicum & Hibonicum 7.6 mouet expeditionem in Sclauos Welatabos 27.51 contra Auares ſiue Hunnos 6.41.28.23.24 contra Danos 7.8.38.13.14 Weſtfalos in deditionem accipit 23.16 quater tantum Romam profectus 11.21.23 30 31 26.17.32 34 cum exercitu Italiam ingreditur 6.3 Romam ab hoſtium manu in libertatem vindicat 32 9.64 Imperator a ſummo pontifice coronatur 12.55 Imperator & Auguſtus appellatur 33.4 Auguſti cognomen ægre ſuſcepit 11.26 è Thracia in Occidentem imperium transfert. 176.12.282.52 vnde cognomen ſortitus 276.21 Stephanum III Papam Italiæ reſtituit 283.9 Wormatiæ conuentum habuit 28.49.50 conuentum habet in Ingelheim 27.11 filiam Græcorum Imperatori denegat 27.35 nauigationem ex Rheno in Danubium efficere conatur 29.22.24 vltor necis legatorum ſuorum 31.16 mittit legatos ad regem Perſarum 31.25.26.10 Arduenna ſylua venationi indulget 33.48 in Vogeſo 50.34 pacem facit cum Nicephoro Græcorum Imperatore 38.13 teſtamentum facit, & regnum inter filios partitur 35.1.3 accipit munera magnifica, miſſa à rege Perſarum 35.42.43 in tres partes regni eiuſdem exercitus mittit 39.4 Academiæ Pariſienſis fundator 370.50 fundator multarum famoſarum Eccleſiarum 69.3 Turcorum deſtructor, & eccleſiarum plantator 219.7 filium Ludouicum Auguſtum creat 11.52.40.1.3.8 35 repudiat filiam Deſiderii 5.37 quam habuerit vxorem, filios, filias 8.38.39 concubinas quas & quot 8.44 qualis in liberorum educatione 8.55.9.8 quomodo coniuratos punierit 9.30 pius in peregrinos 9.39 corporis deſcriptio 9.43 quantus corpore, ſtatura, fortitudine, & ſimilibus 9.45.80.5 quæ coluerit exercitia 9.54 quem veſtitum 10.6 cuius ſobrietatis 10.19 cuius eloquentiæ 10.36 quibus vſus præceptoribus 10.42 quanto religionis ſtudio 10.50 vnum votum de exſtirpandis Sarracenis 85.24 largus in eleemoſynis 11.9 in prælio fortis 75.22 menſibus & ventis nomina indit 11.45 quot regnarit annis 7.17.11.22 obiit 12.11.40.35 monumentum 12.58 præſagia mortis 12.24 teſtamentum 13.1 & teſtes 14.9 filii, Pipinus & Ludouicus 14 49.35.7.8 poſteritas in quo defecerit 277.53
Carolus Martellus auus Caroli Magni 3.24 383 23 463.18 obiit 15.7
Carolus iunior, Caroli M. filius 7.7.8.39.29.49.34.21 victor ad patrem redit 25.23 Albim fluuium ponte iunxit 36.28 ante patrem moritur 9.5.39.19.20
Carolus filius Ludouici Imp. armis virilibus accingitur 62.47 Carolus rex Galliæ, dictus Caluus, moritur 95.10
Carolus II. Siciliæ rex 463.15
Carolus IIII Aug. peſtis Imperii Romani 347.24 Imperii maieſtate neglecta, Bohemiæ ſuæ potius quam Germaniæ conſulit 280.52 facit conſtitutionem de legitima ætate iuuenis in Romanum principem eligendi 283.21 electorum dignitatem auxit 280.52
Carolus V. genus paternum 713.62
Carpathi inſulæ ſitus 4.120
Carpbas caſtrum 263.36
Carræ vrbes duæ 477.40
Carræ Thuringiæ 454.22
Carſamatium, puer eunuchus 152.9
Carthaginis ſitus, potentia, ac magnitudo 613.5
Carzabanus, Friderici I. Aug. ad Veronenſes legatus 343.33 Veronenſium ad Fridericum I. Aug. legatus 349.2
Caſimirus marchio, Rugorum princeps 519.52
Caſina, arx 15.50
Caſius mons, vnus Arabiæ, alter Seleuciæ 534.42
Caſius mons, qui & Sinai 669.25
Caſpium mare 522.8
Caſpiorum armatura 643.54
Caſſiterides inſulæ, decem 642.13
Caſſandra Veneroruin 608.14
Caſſianus rex Antiochiæ filiam in prælio amittit 239.43 fuga elabi moliens, agnoſcitur, & capite multatur 244.24
Caſſiani palatium 252.4
Caſſinogilum locus in Aquitania 22.32
Caſt. lia. Hiſpaniæ pars 643.12
Caſtellanorum terra cedit Francis 79.1
Caſtor & Pollux in cœlum relati 660.21
Caſtoria 224.54
Caſtrutius, in Italia triumphandi morem inſtaurat 403.48
Caſulæ templi Moguntini 450.42
Caſurgum (Caſurgis) Bohemiæ vrbs, hodie Praga 679.38.685.24.689.59
Catalogus comitum Palatinorum Rheni 605.4
Catalogus gentium, quæ Maximiliano Imp. militarunt 536.56

Catarractæ Nili accolæ ſurdi 535.22
Cateiæ, atum 593.46
Catharina Byrckemera 608.14
Catheia, Germanorum telum 558.9
Caolina, Cattiam ſorotium ſoum occidit 416.39
Catilinariorum coniuratio ſanguinis hauſtu confirmata 677.31
Catillus, Tiburtis oppidi conditor 335.22.35
Catti (Cathi) alias Haſſi 495.47 à Druſo perdomiti 628.36
Catonis Vticenſis interitus 623.1
Catulli patria quæ 300.55
Catulus dux in exercitu Henrici regis 212.7
Catulorum familia 416.36
Catos, felis domeſticus 440.2
Caucaſus, mons 518.53
Caucaſi montis ſummitates & ſitus 520.61
Cauder 597.37
Caulonum Weoni refugium 59.3 obſeſſa, capta, & incendio abſumta 59.7
Cauhs 597.39
Caurus, ventus 596.62
Cautus 440.16
Cauſſari 413.58
Cayſter, Lydiæ vel Mæoniæ fluuius 527.10.685.45
Ceadragos filius Thraſiconis 43.6 fit rex Abotritorum, Sclaomiro depoſito 44.37.8 Accuſatur apud Imperatorem Ludou. 45.1.51.20 perfidus 46.39 Compendium venit 48.44 per legatos promittit ſe ad Imperatorem venturum 48.5 auditur 51.44.51.84 reſtituitur in regnum 51.52
Cebes pingit Fortunam & Virtutem modo diuerſo 275.27
Cecius mons 281.28.517.57.690.32
Cecrops, primus Athenarum rex 346.58.481.35. biceps, primus marem fœminæ matrimonio iungit 659.25
Cecropis Athenienſium regis filiæ tres 657.16
Cecropii, Athenienſes 659.21
Ceculus, Vulcani filius 491.44
Cedrus, olim in feralibus adhibita 486.57
Celeadragus, in locum fratris abiecti eligitur 47.50
Celeia Styriæ oppidum à P. Sylla extructum 484.61.537.48
Celeno, Vergiliarum vna 614.34 Atlantis filia, Neptuni vxor 680.44
Celtæ 508.4 à Polyphemo oriundi 537.5 olim accolæ Rheni 728.47 leues 384.11
Celtes elegos primus ſcribit inter Germanos 731.13
Celtica, Galliæ pars, alias Lugdunenſis nuncupata 641.45
Cenſores, quinto quoque anno in populo Romano creati 327.62
Cenſorum autoritas & dignitas, apud Romanos 325.60.387.64
Cenſus, exactio pecuniarum de facultatibus 367.40
Centauri ab Hercule fuſi fugatiq; 677.34 (494.9
Centaurorum, tum origo, tum forma
Centenaria libra Romanorum 318.55
Cenioani tres Iouis cuſtodes 492.21
Cento, ſtraguli genus 595.5
Centumcellæ Tuſciæ vel Hetruriæ oppidum 8.29.40.24
Cepæ, oppidum in aditu Boſpori 520.1
Cephalania 38.5
Cesa, fluuius 69.53
Ceraſtæ, ſerpentis genus 478.47
Ceratias, cometæ ſpecies 563.2
Ceraunia, vnde dicta 600.38
Cerberus, Erebi cuſtos 489.22
Cerberus carniuorus 712.37
Cercetæ populi 520.35
Cerdonis hæreſis in negotio de perſona Chriſti 317.40
Cerea Hiſpanorum 651.9
Cerea, Saturni & Opis filia, ſationis inuentrix 654.55 Iouis vxor 654.58 frumenti Dea, & vnde dicta 514.10.654.62.582.45 ſpicifera 535.28 Cretenſium legum promulgatrix 575.46
Ceres profunda, pro Proſerpina 694.2
Cereris equi, Dracones 529.47.533.54
Cerui vnde dicti 509.20
Ceruorum natura 432.60
Ceſpes, itis, quid 692.12
Ceſtus, Veneris cingulum 555.5.700.13
Cetra, ſcuti genus 537.22.541.35
Cetus, Meduſæ mater 483.35
Chalcis oppidum in Eubœa 720.56
Chaldæa regio 516.13
Chaldææ metropolis, Babylonia 534.57
Chaldæi, Babyloniorum antiquiſſimi 625.54 in prælio contra Chriſtianos 210.22
Chamus, Palatinatus oppidum 568.2
Chaonia, pars Epiri 582.40
Chaones, Epiri populi 4[illegible]
Chaos, tenebræ infernales 489.1
Chaos mundi 619.24
χαρά gaudium 514.23
Charon portitor 408.53
Charta, pagina quæuis ſcriptioni apta 370.8
Chartæ materia linea 356.64
Charybdis Danubii 542.44
Charybdis Rhenana 489.34
Chaubi 592.36.541.12
Chauci, tum minores, tum maiores 587.44
Chelandria, ſpecies nauium apud Græcos 141.22
Chelandria ſemifracta reparatur 144.2
Chelæ Scorpionis 614.38
Chermel Hebræorum, Latinis & Græcis Carmelus 581.11
Cherroneſus (ſeu Charſoneſus) quid 524.58
Cherſhydrus 483.52
Cheruſci 495.48
Cheruſci, olim Saxoniæ, veteriſque Marchiæ incolæ 587.20
Chineæ, equi Aſturiæ 642.6
Chiron, Iouis & Phyline filius 573.6 medicus & muſicus inſignis 675.5
Chlamys, veſtimentum viatoris 720.10
Chordaulos Batauus diſcobolus 729.61
Chryſippi Fatum 665.21 Ceres, Iuppiter & Neptunus 674.48
Chriſtus, Sacerdos ex ordine Melchiſedech 317.24
Chriſtus, Tiberio imperatore, ſupplicio affectus 335.54
Chriſti generatio duplex 350.27 naturæ tres 350.38. voctio 276.16 Sanguis repertus in Mantua 14.26
Chriſtiana vita 423.17
Chriſtiani, Moguntini Epiſcopi hiſtoria de rebus geſtis Frid. I. Imp. 434.15
Chriſtianus, Moguntinus præpoſitus Sigfrido Archiepiſc. ſuccedit 458.10
Chriſtianus, Friderici I. Imp. Cancellarius, Moguntinus epiſcopus deſignatus 556.12
Chriſtiani omnes, fratres 417.47
Chriſtianis quatenus arma capeſſere liceat 336.31 quatenus vim vi repellere liceat 335.34
Chriſtiani excitati concione papæ Vrbani conſentiunt in expeditionem ſanctam 212.35 in itinere in Paleſtinam minus Chriſtiane agunt 212.53 à Turcis grauia patiuntur 221.10 222.4 tentoria ſua erigunt 229.1 tentoria tollunt 231.4 Turcos trucidant 229.6 Deo grati de victoria 230.28 Turcorum cæſorum cadauera ſpoliant 230.43 Arabes fugientes perſequuntur 231.38 ab Arabibus decipiuntur 231.40 veniunt in Lycaoniam 231.55 occupant Heracleam 232.10 ingrediuntur in Armeniam 232.29 veniunt Cæſaream Cappadociæ 232.39 occupant ciuitatem Coſor 232.51 ſubiugant caſtellum Publicanorum 233.7 proſternunt Turcos & Publicanos 2[illegible] obtinent ciuitatem Ruſam 233.12 occupant Maraſim ciuitatem 233.[illegible] obſidione premunt Antiochiam 233.48 in obſidione Antiochena famelaborant 236.14.34 commeatus accipiunt à Suranis & Armenius 238.39 238.14.24.241.41 fame [illegible] in obſidione Antiochena receden di licentiam petunt 237.10 Turcos adorti eos vincunt, occidunt, perſequuntur 237.50 magnifice excipiunt nuncios principis Babyloniæ oblata vero ipſorum reiiciunt 240.[illegible] Antiochiam occupant 244.35 Antiochiæ fame & continuis præliis debilitantur 249.14 Antiochiæ ferè deſperantes diuinis viſionibus & oraculis eriguntur 250.46 mittunt legatos ad principem Perſarum cum fugere, aut certare iubentes 251.12 ſex aciebus Antiochia in prælium contra principem Perſarum exeunt 253.14 Perſas fundunt, trucidant, fugant, diripiunt 255.5 deſerunt Conſtantinopol. Imperatori vibem Antiochiam 256.40 fame ad comedenda gentilium cadauera coguntur 260.38 aggrediuntur Archas caſtrum, ſed non expugnant 262.4 263.13 ſine ferro & ſanguine occupant Tortolam 262.22 Hieroſolymitanum iter ingredi ſerio conſtituunt 263.25 veniunt Cæſaream 263.37 occupant Romolam 263.45 ſub aſpectu Hieroſolymarum lachrymantur, & Chriſtum adorant 264. obſident Hieroſolymam 264.15 Hieroſolyma expugnata ad ſepulchrum ſanctum pergunt, & Deo ſolenniter gratias agunt 265.13 expugnant Hieroſolymam 265.32 Hieroſolymis exeunt contra Admiratum Babyloniæ 267.44 fundunt, diſſipant, ſpoliant, copias Admirauii Babyloniæ 268.32 victores in prælio contra Babyloniæ Admirauium Deo gratias agunt 270.14 in prælio contra Sarracenos magnam patiuntur ſtragem 70.19 de Sarracenis obtinent memorabilem victoriam 71.55 in illicita incurrunt ſpolia, grauiterque corripiuntur 71.38 apoſtatæ grauiter mulctantur 79.20

ſuſtinent eſ proditione magnã ſtragem 81, 22 mutuam inter ſe rabiem exercent 90,30 in Italia ab Vngaris miſere perimuntur, vincuntur 104,53 contra Hungaros ſuperbe & imprudenter agunt 104, 16 prælium à precibus auſpicantur 108,6
Chriſtophoros f. Romani imperator conſtituitur, & Porphyrogenito præfertur 123,57,21
Chronicus ortus ſyderum 616,53
Chryſaor, ex ſanguine Meduſæ natus 493. 58
Chryſopolis triplex 354,8
Chryſopolis, Burdina, Chalcedoniana, & Ciuitatula 432,16
Chryſopolis, alias Biſuntium, ciuitas Imperialis ac metropolitica in comitatu Burgundiæ 367,5
Chus Chami filius 475,47
Cibillæ veterum 518, 40
Cicones, Thraciæ populi 611,11
Cilicum ſedes, natura, & mores 626,13
Cimbrica Cherſoneſus, hodie Dania 583,44
Cimbrica Thetys 499,20
Cimbri qui 281,10,31
Cimbrorum bella, ſedes, & origo 281, 31 384,18.474,10.510.13
Cimmeria duplex 682,3
Cimmerium chaos 682,34
Cimmerius Boſporus 523,58
Cimolis oppidum Cappadociæ 521,63
Cinamomi multæ ſpecies 635,7
Cinclus auium 660,12
Cineres defunctorum olim in terreis vaſis recondita 535,57
Cinerarius & Ciniflo 527,31
Cinifus nouus 20,58
Cinyps fluuius 623,42
Circe, Solis filia, meretrix clariſſima, 488,30 Ææa 623,41
Circes carmina 481, 60
Circenſes ludi cur ſic dicti 715,49
Circi Romæ quot 721,45
Circius Galliæ Narbonenſis 571,33
Circumciſionis vſus apud Ægyptios & Colchos 520,56
Cirrha oppidum 473,44
Citerei portus 81,9
Ciuidatum, alias Forum Iulii 384,30
Ciuitas, magna domus 402,45
Cinito caſtellum vltra Niceam ciuitatem 221,40
Cinitto portus 227,28
Claramontis oppidum Aquitan. 28,21
Clades magna in Neuſtria 58,49
Clades Danorum orta ex mutua de regno concertatione 39,24,27
Claregate, clara voce ablata repetere 541,60
Clarenbaldus fortis præliator 255,32
Clarium, oppidum Apollini ſacrum 504,40
Clarus mons, ciuitas in Aluernia 218,27
Claudianus aſſentator 397,50
Clauenna oppidum 384,40
Claues ſepulchri dominici miſſæ Carolo M. 32,49
Clauium ſignificatio 336,28
Clauſus fluuius 681,3
Cleanthis lucernæ 448 51
Clemens Papa 276,62
Clemens II papa conſecratur, & imperatorem conſecrat 187,18
Clemens v papa 461,5,20
Clemens Babyloniæ Admirauilus Aſcalonam venit, & Chriſtianis bellum inferre molitur 267,9 aduerſa audire recenſet 268,17 in prælium contra Chriſtianos Aſcalona egreditur 268, 26 vincitur, & e prælio fuga elabitur 268,37
Clementia quid 687 38
Clementiæ laudes 398,21,587,51 687,42
Clementia principum laudata 443,1
Cleobulina Græcorum poetria 608,22
Cleone oppidum 508,21
Clericus Cardinalis 551,58
Clerus Moguntinus Epiſcopo ſuo factus tributarius 556,30
Cleuenſes, alias Cliuenſes 628,58
Cleuenſis ducatus initia 505, 6
Cleuẽſes (Cliuenſes) olim Vſipii 628,39
Clodouæus (alias Luitwichus) primus Gallorum Regũ Chriſti nomẽ profeſſus eſt 289,1.324.1
Clodius Capillatus, Galliæ rex ſecũdus 713,21
Clœlia virgo, alias Cœlia 688,19
Clotharius, Galliæ rex 713,22
Clotbe, nympha 657,46
Clotho, Parcarum vna 658.37.665 14
Cluſa Veronenſium expugnata à Friderico I Auguſt. 344,52,349.38
Cluſæ, montium anguſtiæ 17,6
Clulum oppidum 518,35
Clypeus & clypeum 684,24
Coccia alpes 328 34
Cocytus, inferni palus 489, 8 locus damnatorum 715,23
Cocyti ſitus controuerſus 715,23
Codanonia (Codanouia) inſula 507,48 alias Scandia, Gangauia, Scandinauia 631,28
Codanus ſinus 627 31.631,44
Cœli filii quadraginta quinque 518, 50
Cœlum ardere viſum 463,15
Cœmeteria in Gallia quæ præcip. 85,49
Cœna dominica die Iouis celebrata 42, 39.40
Cœna Dominicæ deſcriptio 317,5
Cœnobitæ monachi 323.7
Cœnulphus rex 37, 2
Cohors, quid, & vnde dicta 673,63
Colæ argenteæ Moguntineoſis templi 452,16
Colapius fl. 44,33
Colchi, Albanis & Iberis finitimi 525,10
Colchorum origo ab Ægyptiis 520,54
Colyphium, panis athleticus 723,21
Collectæ, atum, & collectari 422,46
Collimare quid & vnde dictum 710,40
Colloquium de pace inter Francos & Danos fruſtra habitum 37, 22,23
Colludium 414,13
Colmaria vrbs, vnde dicta 650,57
Colonia Agripp. 34, 52.288, 58.127.49. obſidetur, ſed potius obſidet 193,46
Colonienſis Elector, Romani Imp. Cãcellarius per Italiam 413,61
Colonienſis Epiſcopi vnctio, Imperatori propria 275,62
Colonia, & Colonus 403,43
Colophonii, Clarii oppi. incolæ 504,40
Colubri virides Romæ 317,4
Columbæ Veneri dicatæ 563,16
Columbarum oraculum 582,39
Columnia gens 460,29
Coma detonſa, ignominiæ nota 385 5
Comageni ciuitas 28,35
Comites 42,32.62.52.140,22,244,32
Cometarum aſpectus poſituſque varij 562,61
Comiaclum inſula 36,55
Comitatus, propriæ aulæ Imperatoriæ eſt 351,43
Comites Palatini, vnde dicti 347,5
Comites marcæ Hiſpanicæ cum præda maxima regrediuntur 42,30
Comitum marcæ Britannicæ expeditio 47 22
Comitũ origo & dignitas quæ 277,28
Comitialis morbus 533 58
Commeatus, caſtrenſe vocabulum 438,60
Commendo & committo 512,4
Compages & compago tabulatũ commiſſura 607 2
Compendiũ villa 17,31 23,9. 42,54 19
Complices, ſocii 428,54
Compoſtella, olim Flauiũ Brigantium 642,18 ſedes apoſtolica ſecũda 79,45
Compoſtelenſis eccleſia ſublimatur & conſecratur 79,18
Comum oppidum prope Larium lacũ 384,39:420,46
Conatus & crimen 403,18
Concilia quinq. in Galliis celebrata iuſſu Caroli M. 40,4,5 6 aliud de proceſſione Spiritus ſ. habitum Aquiſgrani 37,31 aliud habitum in Claromonte 218,25.220,23 Francofurtanũ 29,38 aliud Regineſburgi à Carolo M. habitum 29,2,3
Concionatori prudentia apprime neceſſaria 322,55
Concitus, vox barbara 343,34.395,57
Concordia diſcors 616.35
Confidentia, ſemper fere in malam partem 708,19
Confluẽs oppid. 44,52.198 23 Archiepiſcopi Treuerenſis oppidum, a conuentu Rheni & Moſæ dictum 286,30
Cõgregatio à cœtu quid differat 371,23
Coniunctio magna planetarum 285,55
Coniuratorum pœnæ 29,10
Coniuratio orientalium Francorũ contra Carolum M. 25 52
Coniurationis in Ludouicũ Imp. principes 43 23 eorum ſupplicia 43.33.34
Conniuere quid 729 35
Conſcientia peccatorum, vermis immortalis, & ignis inextinguibilis 319,38
Conſcripti Patres apud Roman. 324,34
Conſentes, & conſentia ſacra 654,14
Conſiliarij principum non ius faciendi, ſed conſulendi tantum poteſtatem habent 405,34
Conſpiratio 413,1
Conſtantia filia regis Caſtulonenſium 177,64
Conſtantia Peutingera 608,24
Conſtantia oppidum 538,59
Conſtantienſis lacus 541,15 cur Tiberij dictus 629,42
Conſtantienſis lacus variæ appellationes 485,63
Conſtãtinopolis quæ olim Byzantium 13,34,1,6, 38,27 ſita in Thracico Boſpore 523, 38 ſedes Græci Imp. 356,34 à Turcis expugnata 479,1
Conſtantinopolis appellationes diuerſæ, ſitus, confinia, incolæ 92,7 deſcriptio 226,33
Conſtantinopolitanum palatium 146 1
Conſtãtinus, Conſtantij & Helenæ filius, Conſtantinopolim ædificat 330, 40 iam grandæuus baptiſmate initiatur 335 9
Conſtantinus rex Romanus cũ gigante μονομαχίαν ſuſcipit, ſed ridicule 76,2
Conſtãtinus f. Leonis, paruulus, adhuc patre moriẽte 121,25 in vxorẽ ſortitur filia Romani 122,27 negligitur a Romano, picturã exercet &c. 123,23,27

Cõſtantinus & Stephanus. Vide Stephanus, & Conſt.
Conſtantinus literis commeodat Berengario Lotharium, oratoremq. ab eo petit 150.48
Conſtantinus [illegible] Græcorum imperator eut exræcatus iit 31,26
Conſtantinus Imperator Pipioo regi munera mittit 17,30 Carolo M. curatus 27,15
Conſuetudo altera natura 445,17
Conſuetudinarium ius 423,27
Conſules primi apud Romanos 316 30
Contemptus Dei incommoda 605,20
Contractus bonæ fidei 410,19
Conuenticula, orum 412,55
Conuentus conuentiones 397,53
Conuentus procerum imperii in eligẽdo imperatore 280,7
Conuentus ſub dio, more Francorum 19,14 Aquis habitus à Carolo M. 39,17 habitus à Ludouico Imp. Aquiſgrani 44,13 Aquiſgrani 52,50 Epiſcoporum Aquiſgrani & quæ eius acta 61,35 in Attiniaco palatio, & quæ acta 59.53 Aurelianis publicus 35,48 in villa Cariſiaco, eiuſque acta 62,37 in Cauillono vrbe indicitur ob res in Aquitania componendas 63.53 Compendii habetur quando 49,26 congregatur Francofurti 47, 32. 47,40 in Ingelheim habitus a Carolo M. 27,13. 51.44 Moguntiaci habitus à Carolo M. 31,29,30 Neomagi 54.48 procerum imperii io Thuringia 714,28 Veneris à Ludouico Imp. 43,39 Wormatiæ a Carolo M. habitus 26,49,50 53,47
Copes, ropioſus 419,62
Copelingena expugnata 510 44
Copiæ cornu 310,55
Coptos, Ægypti ciuitas 691,35
Coquus fluuius 581,43
Coras nat one Græcus Tiburis oppidi conditor 335,10,55
Corbanan princeps militiæ regis Perſarum ad liberandam Antiochiã cum magno exercitu venit 244.59 promittit Sculadolo reſtitutionem Antiochiæ 247,2 magna ſibi contra Chriſtianos præſumit 247,23 à prælio contra Chriſtianos per ſuam ipſius matrem auocatur cui non obtemperat 247,41 offenſus Chriſtianorum legatorum grauitate in Chriſtianos exacerbatur 252,33 inſtruit ſuos milites in pugna contra Chriſtianos 253 1 eluſus a quodam apoſtata Aquitano 253,30 ante prælium de fuga ſollicitus 253,47
Corbeia, Saxoniæ cœnobium 37,33.46, 32,310,47.
Corbinianus, Friſingæ fundator 372,30
Cordis ſedes in ſiniſtro latere 667 4
Corduba 38,27 Carolo M. deditur 78,53
Corynna Græcorum poetria 608,21
Cottoualum 412,5
Cornelia lex 429,27
Cornix viuaciſſima 481,24
Cornicis, tum lingua, tum vaticinium 561.35
Cornu plenum 350.52
Cornus arbor, ad ſagittas aptiſſima 603.40
Corona caſtrenſis 445,33
Coronæ argenteæ in templo Moguntino 451,36
Coronis, Hyadum vna 617.64
Corinthus ſagittarius 729,34
Corſica inſula 35.18.36,2 5 Tyrrheni maris inſula 414.47 à Mauris ſubacta & vaſtata 38,1,2,16 37
Corybantes 654,38 vnde dicti 675,63
Corycæus auſcultaui adagium 715,2
Corycius ſpecus, in Parnaſſo monte 626,16
Corycos ciuitas Ciliciæ croci ferax 714,59
Corymbi, orum 529 44
Colorronias à Chriſtianis occupatur 252 51
Coſtus herba, eiuſq; duo genera 63[illegible],19
Cotta, ab Eburonib trucidatus 628,48
Cottæ populi terrea Mæotim 520,29
Cottos Centumanus, louis cuſtos 497 21
Couinus, vehiculi genus apud Belgas 630,20,706,17
Cræus, Cœli & Terræ filius 497 9
Cragus, Lyciæ mons 534 24
Craſſi duo 494,23
Craſsianæ pugnæ ſcriptores 427,38
Crater, ſinus Neapolitanus 357,21
Creare 449,17
Credentia 514,52
Crema Cremonenſium oppidum a Friderico 1 Imp. obſidione cinctu 431 20,57
Cremenſium tormenta, Mangas vocata 437.46 ſuperbia 443 16
Cremeſum, Auſtriæ inferioris oppidum 53[illegible],14
Cremona, fœderata Papiæ 414 3 c[illegible] à Frederico 1 Aug. 3[illegible] 44
Cremonenſium rebellio aduerſus Henricum VII Imp 4[illegible] 40
Cremonæ, Italiæ pontificum conuentus 379.25
Crenida, Macedoniæ vrbs, a Philippo regedicta Philippi 4[illegible]7
Creon Thebanorum rex a Theſeo occiſus 689,17
Creontis edictum de cadaueribus non ſepeliendis 692,62
Creperus, a, um 6[illegible],13
Crepundia 3[illegible] 7,19
Crepuſculum, vnde dictum 611.45
Creta maiorum tutulatum vna 626.40
Creta vox bellica 6[illegible]4 27
Cretæ, vrbes centum 623,43
Cretenſes mendaces, teſtimonio Pauli Apoſtoli 626 [illegible]3
Cretenſum Magia 613,7
Cretheus, Æoli filius 527 [illegible]3
Croacæ, olim Vandali 474 42
Croati, olim Sclaui 530,42
Croatiorum ſermo, Sclauonicus 36[illegible],30
Croceus color 4[illegible]2,[illegible]7
Crocus optimus vnde veniat 7[illegible]4 19
Crœſus Lydorum rex 5[illegible] 1[illegible] 8
Crucinacum op. 44 [illegible]
Crudelitas quid 677 41
Crudus, a, um 675 55
Crumas rex Bulgarorum 40,22
Cruſta, a: & Cruſtum 711.40
Crux aurea Moguntinenſium 28[illegible],[illegible]3
Cruces templi Moguntinenſis partim argenteæ, partim ligneæ auro obductæ 451.37
Cuba oppidum, olim ſedes Comitum Palatinorum Rheni 547,59
Cubi 541,31.592.26
Cubiadecennes, domus Conſtantinopoli prope Hippodromum 452,15
Cubitales pelle 707,51
Cuſſinſtein villa 3[illegible] 5
Cugerni, ad Rhenum populi 613 45
Cuma, vrbs vicina & ſubiecta Med[illegible]no 306,8 regis opem implorat contra Mediolanenſes 307,45
Cumæ, Italiæ oppidum maritimum 357 45
Cumaea Sibylla 498,24
Cumberg, mons 283,35
Cunctatores qui 644,47
Cuneus 441,38
Cunradinus f. Cunradi V. 278,2 occiſus tantam ducum Sueuorum finit 278 3
Cunradi quot fuerint imperatores 2[illegible], 13
Cunradus Francus rex ord natur 105,53 rebelles ſuos prudentia & virtute ad fidelitatẽ redigit 105,39 iam agonizans principem Henricum ſucceſſorem & regem conſtituit 105 50
Cunradus cognomento Sapiens, à partibus Othonis regis contra rebelles 134,10 cum rebellibus regis congreditur ergue iſtatur 138,18
Cunradus rex Franciæ durit filium Othonis 174,51
Cunradus ab Imperatore Othone conſtituitur dux Papiæ & Italiæ 177,29
Cunradus frater regis & dux 311,18
Chunradus filius [illegible] ad vindicandum regnum Italiæ relinquitur 187.47 à [illegible] contra patrem [illegible] 187,53 exhæredatur a patre 188 10,19 moritur 188,14
Chunradus, Friderici 1 Imp. filius quartus 277,13
Chunradus II Imp. oraculo decretus, [illegible] 277 17
Chunradi IIII Imp. expeditio Syriaca 273,44
Chunradus IIII Friderici[illegible] ex fratre nepotem regni hæredem inſtituit 2[illegible] 37 Saxoniam Alberto Marchioni Brandenburgenſi donat 346,6
Chunradus rex Franconiæ 277,55 moritur 277,8
Chunradus f Friderici 1 Imp. Domini ob admiſſum ſtuprum [illegible] 278,7.447,54
Chunradus, Friderici 1 Imp. frater veterius 431.50
Chunradus, dux Carinthiæ atq. Dal[illegible] 38.,24 moritur 41 6
Chunradus Bauarus, Moguntinus Archiepiſcopus [illegible] Rudolphi [illegible] 415,43
Chunradus Moguntinus epiſcopus exauctoratus ab Imperatore, Salzburgenſi epiſcopatui [illegible] 556,4 ad Moguntinam Eccleſia redit 556, 24 vita defunctus 557,4
Chunradi comitis Palatini ſedes Heidelbergum 590.62
Chunradi Vecerii libellus de rebus geſtis Henrici VII Imp. 458.49
Conradi Celtis, Norimberga 541.48
Cup do, Chiondos & Zephyri [illegible] 690,49
Cupiſſus 604,16 Diti facta 668,30 feralis 692,42 ſemel [illegible] pullulat 668,58.683,27
Cura, Parcarum cuſtos 601,34
Cura oculorum [illegible] 571,30
Curarum incommoda 694,56
Curetes 654.38,52
Cureum origo 5 [illegible] 7
Curia & Curiales 645,14
Curiæ inſignia populi Romani 517,54
Curiales, & Paresent[illegible] 4[illegible] 481,24
Curicates Rhetiæ populi 61, 15

Curio, quaſi magiſter curiæ 645,20
Corioſolitæ populi Galliæ 26,6
Curſus honorum 691,64
Cyaraxes Medorum rex 496,1
Cyaneæ, quæ & Symplegades 515,20. 527,20
Cybelæa tympana 581,9
Cybele, mater deorum 486,54. 582,47. 654,32
Cybeles equi, leones 676,1
Cyclade & cyclus 519,17
Cyclopes tres Heſiodi 508,34
Cycnus, ſignum cæleſte 612,46
Cycni Latine olores 683,46 ab Aquilis ſoſtentur 550,45
Cycoicanenſes in Ionia 527,14
Cydon, vrbs Cretæ 603,45
Cylleon, Arcadiæ mons 610,47
Cylleon nympha, Mercurij nutrix 619,1
Cyllenia proles 512,6
Cyllenus, Arcadiæ mons 505,21. 638,62
Cyllenus, Elati filius 635,62
Cyllopodios, pro Vulcano 858,33
Cynici, olim mortuorum corpora beſtiis obiiciebant 349,4
Cynoſura 500,15
Cynthus mons Delo vicinus 475,6
Cyparisſus alias Paris 488,24
Cyprianus de Sernte in, Maximiliani Imp. Cancellarius 548,18
Cyprus, maiorum inſularū vna 623,30 æris feraciſſima 620,14
Cyrenaica regio 569,58 dicta Pentapolis 613,47
Cyrene, Orphei mater 627,47
Cyrnos inſula 414,50 maiorum inſularum vna 626,40
Cyrnus, Pallantis filius 688,6
Cyriba, oppidum Phocidis 484,8
Cyrus Perſarum rex 496,13 ſepulchrum 554,56
Cythæron, mons Baccho ſacer 533,61
Cytharæ inuentum 627,60
Cythera inſula 655,13 Veneri ſacra 614,64
Cytorum, Sinopenſium emporiū 512,4
Cytorus, Phryxi filius 522,5
Cyzicus, inſula & ciuitas in Propontide 6,6,53

D

Dachaionorum comitum familia 388,25
Dacia 7,33. 183,36 hodie Walachia 634,5
Daci, tam veteres, quam recentiores 523,55
Dactyli Idæi 610,16. 654,28
Dædali volatus 575,61
Dæmones, ſeu Dij ſecundi Philoſophorum 320,41
Dæmones quomodo creent & operentur 459,50
Dæmonum duo genera 618,58
Dagaron 224,15
Dalmatæ 38,6. 42,22 olim Vandali 474,40 olim Sclaui 530,48
Dalmatarū ſermo, Sclauonicus 362,30
Dalmatarum legati ad Carolum M. 34,52,53
Dalmatia 7,33. 34,54. 35,23. 38,5 vaſtatus 44,17,38 ab Herulis vaſtata 474,62
Dalmaticum æquor 339,10
Damaſcene, Arabiæ pars 62,24
Damaſcus, Syriæ vrbs direpta & incenſa 533,40
Damaſus papa 428,13
Damnas & damnes 419,62
Dani, gens ſeptentrionalis indomita 326,55 Friſones depopulantur & ſubigunt 38,11
Danorum Rex, à Friderico I Imp. inueſtituram petit 383,34
Danorum proceres diſſidentes componuntur 393,35
Dania, beneficiaria Romani Imperij prouincia 383,48
Danubius fl. 27,2. 14,28 39,46,44 alias quoque Iſter 477,14 longitudine curſus Rheno ſuperior 281,28
Danubij ſcatebræ 41,12. 54,1. 15. 562,18 oſtia in Mare 533,63 oſtiorum numerus 633,54
Dardanus, Troiæ autor 458,22 Iouis filius 675,20
Dare, per traditionē dominium transferre 410,6
Darius Rex, vnus e ſeptem ſapientibus 496,9
Darius Perſarum Rex, Hyſtaſpis filius 646,40. 625,57 ab Alexandro in bello victus 472,33 ad prælium ducens ſe minus ſuperatus 81,35
Dauid nomen leonis 392,45
Dauid rex paſcens oues paternas, leonē & vrſum ſtrauit 393,35
Daunij, Apuliæ populi 357,10
Deadecus 548,1
Decoram votum pro repob. 539,58 847,40
Decreta concilij Francofurtani 29,41
Decreto, Syr. dea 656,49
Defectio Abotritorum & Sclaomiri 43,23
Defectus lunæ 42,35 45,45
Deianira, quid ſit iactatur 350,46
De Kidroburg caſtrum Saxonum 35,29
Delicatulorum comes timor 476,7
Deliquium ſolis totale 64,51 quid portendens 65,4
Delos duplex 492,8
Delphi omni, vrba 674
Delphicum oraculum 516,12
Delphica lampas 609,64
Delphio Delphis & Delphinus 648,60
Delphin, mos, ſerpens ab Apolline interemptus 674,30
Delphinum nare docet 847,12
Delphinatus incolæ, olim Allobroges 277,42
Delphinatus vnde dictus 351,44
Delphinatū metropolis Vienna 354,17
Demens alius inſipiens 552,56
Demenria, Enceladi ſoror 664,35
Demetrius ex optimatibus Romanorum, legatus papæ ad imperatorem 154,48
Demetrius, Georgius, Mausicius, duces albani exercitus 255,2
Democritus *μωρός*, & vnde 714,52
Demophile 498,25
Denaſare quid 727,35
Denia vrbs Sibiliæ 78,19
Dertoſa ciuitas Hiſpaniæ 7,27 obſidetur 37,6,7
Deruga vallis 233,8
Deſatio, vrbs Sibiliæ 78,19
Deſcendere in ſeſe 439,62
Deſiderius rex Longobardorum 8,37. 330,31 Haſtiſſo in regno Langob: ſuccedit 17,28 Carolo M. deditur 434
Deſiderij regis Langob filia Luitburga, Taſſilonis vxor 27,17
D. Eraſmus Roterodamus, Batauus 587, 27 Mileschriſtianus 600,32
D. Eraſmi Inſtitutio chriſtiani matrimonij 356,30. 430,41
Deſidia 410,38
Deſitus 638,7
Deſperatio 426,50 robori vires auget 435,63
Deuotus, in bonam partem 376,28
Deus, mas & fœmina 513,42
Deus, communis generis 533,50
Dei decreta immutabilia 571,48
Dei ſumma gloria quæ ſit 695,35
Diabolus armatorum in palatio Conſtantinopolitano magiſter & proditor 346,32
Diadema quid 393,49. 401,28
Diagoræ delirium, de prouidentia Dei 487,33
Diana 479,45 alias Luna 609,20 ſyluarum dea 500,60 in nympham verſa 509,40 hoſpitum interfectrix 522,35 per nemora & montes vagabunda 503,45
Diana Bubaſtis 614,46
Diana Dictynna 573,34
Diana Taurica 525,33. 334,60
Dianæ mater, Latona 493,9
Dianæ Epheſiæ templum ab Amazonibus extructum 514,13
Dianæ & Palladis certamen 573,44
Diatomi 671,38
Dictator & dictatura 645,48
Dictator proximus a Rege 817,49
Dictæ, ſeu Dictona, Cretæ oppidum 654,40
Dido Sidonia 625,30
Dies apud Chriſtianos qque ſancti, 393, 14
Dii cœlicolæ 581,54
Dii indigetes 562,20
Dindymus mons Cybele ſacer, vnde dictus 676,2
Diodori Siculi libri Germani 691,45
Diogenis Cynici iocus in eos qui ſepulturam corporum defunctorum aſſerunt 349,43
Diomedes, Tydei Etholiæ regis filius 552,33
Dione filia Tethyos & Oceani 736,58
Dionyſius, cur Liber pater dictus 611,58
Dionyſii ſancti eccleſia ditatur & ſublimatur 86,50
Diotima Socraticorum 608,29
Dirus, quaſi deorum ira miſſus 530,7
Dis, infernæ aulæ Iupiter 487,33 vnde dictus 838,46
Diſinctus, a, um 660,12
Diſcordia e cœlitum numero excluſa 548,29
Diſcordiæ imago 478,48
Dithmarſia, olim Nordalbingia 584,24
Diuinatio diuinitus data, ſemper vera eſt 562,20 artificioſa, plerumque falſa 562,13
Diuortium, olim 354,50
Dodona, Epiri vrbs 688,8
Dodonæi Iouis oraculum 482,5. 586, 20,163,25
Dodonides, Liberi patris nutrices 617,64
Dolo, flagelli genus 643,56
Dolobella Senonenſes delet 341,19
Dolus duplex, bonus, & malus 432,46 485,11. 697,21
Dominicus abbas 51,16
Dominicus capellanus magiſter filiorū Berengarii, eum matre fornicatus 149,44 virilibus amputatur 150,7
Dominus vox inſeuiſſima Romanis 326,14
Domus vnaquæque, parua ciuitas 408,45

Donatus Iaderæ epiſcopus 34,52
Donatus comes in Hiſpaniam 52,9
Donau(Danubius)vnde dictus 282,5
Doris Oceani filia 680,13 Nerei vxor 638,56
Doris, Græciæ regio 479,4
Dores Græciæ populi 658,11
Draco cuſtos hortorum Heſperidum 519,1.622,32
Dracones mares, criſtati 537,1
Dragavviti Vilſorum ciuitas 28,2
Dragomoſus in prælio perit 44,35
Draigni pagus ad Lippiam fl. 25,24
Drauus fl. 44,31.45,12.537,34
Drepanus Siciliæ oppidum 700,5
Dritter, eques auratus 632,11
Drogo Caroli M. filius 8,46
Drogo fortis prælator 255,31
Druſus 628,55 cum Bructeris ad Salam fl. pugnans, fracto crure interiit 560,3
Druſi aduerſus Bructeros bellum 592,23 ſepulchrum prope Moguntiam 596,4
Dryades, arborum deæ 503,64
Dryas curſor 716,43
Dryidum cantus 488,36
Dryopes 504,33
Dryopum ſedes 591,22
Dryades 497,13
Duasdiues locus 19,47,48
Dubius (ſiue Duris) fluuius 354,21
Duces veteribus 426,14
Ducum origo quæ 277,8
Ducum Francorum tarditas, eaq. quam noxia 52,25
Dueiacum villa 22,31
Duellum 385,10
Duelli vſus apud Hiſpanos frequens 593,17
Dulciavrbs 21,49
Duraræi 521,18
Durenda, ſpatha Rolandi 82,20
Duria villa 18,19.21,24 23,13
Durſac & Bugar Vngarorum reges, amici Berengarii 123,14

E

EAditha filia Eduardi regis, vxor Othonis 165,8
Ealeanimal 507,50
Eberhardus magiſter pincernarum 23,44,45
Eberwicus tradit ſe Pipino 19,25
Eberwinus Caroli M. legatus 31,22
Ebo Remorum archiepiſcopus in Daniam mittitur 48,53 regreditur 48,55
Ebonis confeſſio qualis 60,1
Eboracum, Angliæ metropolis 567,43
Ebra fl. 85,22
Ebraim rex Sibilię in exercitu Aigolandi 70,48 in prælio occumbit 78,11
Ebroini Pictauienſis ad Imp. nuncium 63,40 petitio 63 49
Eburones, hodie Leodienſes 596,59.711,53 tribus rebus inſignes 711,34
Eburonenſes qui 628,47
Ecbertus marchio ad ambiendum regnum inter Saxones impellitur 185,47 in moleodino perimitur 186,18
Ekebertus 121 in prælio cadit 189,8
Ecce, intendendi particula 482,26 particula hortandi 279.56.660,28
Eccleſiaſtes Salomonis 348,11
Echemythi Pythagoræorum 644,48
Echidne 506,47,57
Echion, Cadmi gener, Thebarum conditor 686,58
Echo, aeris & linguæ filia 512,56
Eclipſes quatuor inter vnius anni ſpatium 35,38.39,38,35
Eclipſis ſolis 18,49.35,31.39,49.43,47,48,140,19
Eclipſis lunæ 37,49
Eclipſis, non niſi in Dracone fit 635,17
Edelknecht 385,47
Editha vxor Othonis regis moritur 171,33
Edomica regio 477 28
Edon, Thraciæ mons 103,10
Effaſcinatio 531,9
Eggerardus pro liberatione Ludouici Imp. pugnat 57,53
Egbartus regiæ menſæ Caroli M. præpoſitus 5,51
Egidora fl. 36,40,41.38,52 41,16
Eginbartus legatus Caroli M. ad Leonem papam 35 5,6.
Elb, latine Albis fl. 680 60
Electra, Atlãtis filia, Pleiadum vna 614,34
Electrum vbi & quomodo naſcatur, deque generibus & virtute eiuſdem 609,44
Electorum Romani Imp. tum initium, tum officium 280,49 dignitas auguſtior reddita 280,52
Eleemoſynarum vſus 561,8
Eleemoſynæ teſtamento legatæ dilapidatio, & eius vltio 69 24
Elementorum temperamentũ 562,50
Elephas Carolo M. miſſus a rege Parſarum 3 44 45
Elephantes fœminæ in India edentulæ 431,24
Elephantes, orientem ſolem ſalutant 690 25
Elephantis arx *Helffenſtein* 540,21
Elephantis oppidum 624,44
Eleuſina ſacra 529 45
Eleuſis vrbs, Cereri ſacra 654 59
Elis, idos, Achaiæ oppidum 626,8
Elis, Peleponneſi regio Ioui Olympico ſacra 580,37
Elizabetha filia ducis Carinthiæ, vxor Alberti interfecti 714 33
Elmon Tribonius ſagittarius 739 32
Elocutio Rhetorica 381,29
ἐλπωρή & ἐλπίς 587,15
Elſata tranſrhenana 498 3
Eluangenſis præpoſitus 540,12
Elui & Eluones qui 632,1
Elyſii campi 584,60 locus beatorum 715,19
Elyſiorum camporum ſitus 423,22
Emathia 477,31
Emerich, oppidum 487,57
Emicho, comes de Linigen 414,61
Ems fl. latine Amaſius 610 39
Enceladus gigas 484,10 gigantum antesignanus 664,1
Endymion 510 23
Endymion, diſcobolus 729,62
Energiæ ſpiritales 320,41
Engedini, Rhetiæ populi 622,14
Engeleſus dux Aquitaniæ in exercitu Caroli Magni 72,18
Engern 628 46
Engilhertus abbas 30,13
Engoliſena Aquitaniæ vrbs 19,48
Engonaſis 617,41
Eniochi 520,38
Enipeus fl. Theſſaliæ 657,13
Enna, parens florum 696 32
Enna Siciliæ oppidum 718 7
Enoſigæus 497 19
Ἐνθουσιασμός, furor poeticus 473,50
Ἐνυώ, Martis ſoror 476,51.665,20
Eoæ gentes 454 14
Eos 503,40
Eous Orientalis 581,58
Eous, ſolis equus 70 ,3
Epaminondas Thebanus 646 64
Epheſus ſedes apoſtolica tertia in regno terreno Chriſti ad dextram 79,32 49
Ephateria 440,53
Epictetus, Aſia minor, vel Phrygia minor 527 6
Epicurus, diuinæ prouidentię obtrectator 487,34
Epicuri error de prouidentia Dei 563,6
Epimenidum 600,49 ſyluæ & quercus proceræ 581,45
Epitonica ſua 600,52
Epiſcopus, ſpeculator 377,10
Epiſcopi ab Imp. Lud. vocati nõ veniũt, præter unicum Ebonem 59,49
Epiſcoporum reſpõſio ad literas Adriani III papæ 375,9
Epiſtola ad Lud. Imp. deſtinata quomodo eidem deleuerit 6 ,17
Epiſtola Henrici II Angliæ regis ad Fridericum I Imp. 365,50
Epiſtola Friderici I Imp. ad Imp. Conſtantinopolitanus 368 31
Epiſtola Londinenſis Archiepiſcopi ad Fridericum I Imp. 307,29
Eporedia 33,23
Eppianum vinum 345,44
Equis aurarius, olim *e n Dritter* 632,1
Equeſtris ordinis apud Romanos inſigne, annulus 324 34 (716 24
Equi vnde dicti 711,14 generationes
Equorum lues in exercitu Caroli M. 28 44
Ercenbaldus notarius 33 27
Erda Germanorum dea olim 647,8
Erebus 487,36
Eresburgum caſtrum 20,29 21.27.13,22 25 31 a Saxonibus expugnatum 15,55 22 1 reſtauratur 22,13
Erhardus Babenbergenſis epiſcopus 421,59
Erichtheus Athenienſium rex in diuorum numerum relatus 659,14
Erichthe Inua dea 562,39
Erichthonius Attica 52 ,27
Erichthonius, Vulcani & terræ filius 617,50
Ericus dux Forouilienſis 6,55.30,24
Ericus Brunſuicenſis dux 648 59
Eridanus fluuius 626,55 alter Rhodanus 277,17
Erigone filia Icari, inter ſigna cœleſtia relata 316,54.613 59
Erigone a poſitus 616,61
Erinna Græcorum poetriſ 608,21
Erlewinus legatus Chriſtianorum ad principem Perſarum 212,14 petitur linguæ Perſicæ 212,42
Ermengarda nata Berthæ matris non diſſimilis, vxor ſecunda marchionis Iporegiæ ciuitatis 112,35 iam viuata potens efficitur ob carnale cum principibus commercium 117,50 excitat graue diſſidium inter Italiæ proceres 118,10 Papiam obtinet, regem Rudolfum contra ſe belligerantem aſtute eludit 118,14 22
Erneſtus Maximiliani Imperat. auus 692,20
Erneſti filii Rudolphi Habſpurgii quæ vxor, qui filii 714,42
Erſe, Cecropis Athenienſis filia 617,17
Erymanthus, oppidum, mons, & fluuius Arcadiæ 617,31
Erynnis, furiarum præcipua 478 20

Erythia

Erythia inſula 493,64
Erythini duo maris Pontici 527,19
Erythræus Pontus 670,57
Eryx, Butis Siciliæ regis ex Venere filius 699,5 cum Hercule cæſtus pugnans occumbit 659,31
Eryeis cæſtus 720,50
Eſculus, arbor glandifera 597,32
Eſox piſcis Danubianus 541,35
Eſſedonum, tum ſedes, tum mores 522,23
Eſſedum vehiculi genus a Gallis primum inuentum 706,20
Eſſelſeit, locus ad Sturiam fluuium 17, 44.43 10
Eſt, erat, & fuit, ſine ſententiæ detrimento cum elegantia nonnunquam abeſſe poſſunt 515,16
Eſtalius comes Lingonenſis in exercitu Car. M. 72,15
Eſturmius, in exercitu Caroli Magni 72,36
Eſuuius 4'3,8
Etebergiorum Volaterrani 568,24
Eteſiæ, venti 620,14
Eteocles Ædipodis filius 693,4
Eteoclis & Polynicis, duorum fratrum bellum 477,19
Ethnicorum ritus in celebrãdis nuptiis 356,12 ritus in peragendis ſacrificiis 489,25 delitia de ſtatu animarum poſt diſceſſum a corpore 580,1
Etruriæ fertilitas & amœnitas 415,33
Etruſcarum vrbium aduerſus Henricũ VII conſpiratio 465,18
Eſchlandia 345,25
Euadne, Capanei vxor 693,1
Euan, & Euantis 559,60.562,32 cornige.r 616,64 Bacchi nomen 708,16
Eubœa inſula 484,13 maiorum inſularum vna 626,40
Euboenſes, Cumarũ conditores 498,22
Euentus Romanorum Deus, duplex 658,55
Euerhardus comes potens in Francia 105,36 Conrado regi rebellis 101,38 ad obſequium reducitur 105,47,45
Euerbardus comes author rebellionis contra Othonẽ regem 133.40.167,7 obſidet, capit, abducitq; ſ fratrem Henricum 133,46.167,14 cum Gilberto Henricum fratrem regis ad ſuas partes trahit 134,1 perfidus Henrico fratri regis 134,18 cum fratre regis & Gileberto bello petit regem 134,32 ab exilio redeuns, ſecundo contra regem conſpirat 167,41 præſidium hauet in Briſecgaune, & inde vicinæ illi damna infert 137,3 cum Gileberto ad Andernacum cum exercitu direptiones exercet 138,14 gladio occiditur 138.19.169,14
Euerhard. Barbatus, ex Comite primus Wirtembergæ dux creatus 581,26
Euerhardus Baoemberg. epiſc. legatus imperatoris Friderici 292,2
Euganeus pontus, vulgo mare Adriaticum, ſeu Venetum 690 35
Eugenius archipresbyter pontifex ordinatur 49,23 decedit 52,41
Eugenius II papa, Gilberti Poretani Pictonum Epiſcopi hæreſim condemnat 324,7
Eumenides furiæ 478 44
Euphrates fl. 615 39
Euripidis Andromade 617,44
Europa Agenoris filia 727 1
Europa, & Europia 519,51
Eudoxia, quæ alias Bertha 145 51
Euantes. Interiectio laudatiua 617,57
Eudora, Hyadum vna 617,64
Eudęmonum tres ſpecies 658,59
Europę etymon ignotum 618,57
Eurus Nabarbarus 561,14.580,24
Euryala, Photei filia 494,7
Euryſthea prælia 707,26
Euſebius Nicomediæ præſul, fit Arianus 335,11
Euſtachius comes Bolonienſis 220,33
Euſtathius cum Balduino, & Godefrido fratrib. ſocius in oppugnãda Hieroſolyma 265,27 legatus ad recipiendam vrbem Neapolim 267,5 dux quintæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum 268,9
Evvardus frater Walonis fratris viduã conſolatur 241,28
Evvardus de Puteolo fortis præliator 255 31
Evvardus venator in expugnatione vrbis Marræ 259,27
Exacta libra Romanorum 328,53
Exampæus, fons amarus 122,41
Exanimus & exanimatus 510,48
Excetra, alias Hydra, ſerpens 90 capita habens 659,41
Exetegorgo caſtrum 221,8
Experientia vſus filia 285,2.525,55
Experientiarũ liber, Maximiliani Imp. 433,18
Explorator, & explorare 428,56
F
FAbius, tribunus Celerum Romuli, occiſor Remi 291,34
Fabii Cenſoris fornix, iuxta regiam in ſacra via 324.56
Facinus rex Barbariæ, in exercitu Aigolandi 70,46
Facundi & Primitiui martyrũ baſilicæ & ſepulchra 69.54
Facum ardentium duo genera 578,59
Fagus annoſa 692,43
Falx, & falarica 699,7
Falamina caſtrum occupatur a Pileo 257,8
Faliſcorum famil a 335,33
Fallacia, fraudis ſpecies 356.57
Falſi crimen 350.61
Falx Saturni 631,18
Falx, nauale telum 604,28
Fama, tam mali, quam recti loquax 556,55
Fama de Nortmannis vana 13,41
Famoſus, a, um 278 50
Fames per Italiam 140,23 magna in exercitu ſancto 227,15 Chriſtianos affligit 249.14, dira 573,12
Famis domus, Scythia 519,49
Fanaticus ſeruus 708,55
Faramundus primus Galliæ rex 713,20
Farfar flumen 261,11
Fasces 581,14
Faſtrada Caroli M. vxor 8,41.25,9 crudelis arguitur 29,7,8 moritur 29,46
Fatidica quercus 582.37
Fatum immutabile 571,48 554,20 665 21
Fatum ſignificatio quadruplex 491,31
Fata perſtare tradementia eſt 492, 60
Fauonius ventus 561,14.571,42 quando ſpirare incipiat 614,60 genitalis mundi ſpiritus 696,44
Fauni b cornes 510,17
Faunigena Aunus 515.53
Fauſtuli tugurium 326,4
Felini libellus, De conatu puniendo 403,18
Felina Plinii 421,54
Fetalia 485 57.712,30
Fercula ab inferendo dicta 514,38
Ferdinandi Auſtriaci genus paternum 713,62
Feretrarius mõs, oppidum S. Leonis, refugium Berengarii 154,44
Feretrum Romanorum 645,64
Ferracutus gigas vaſti corporis, & incredibilis roboris, dux Turcorũ contra Carolum M. 71,44
Ferraria, a ferro dicta 380,50
Ferretenſis comitatus in Alſatia 645,42
Ferrugo quid 718,8
Feſcenniũ, oppidum Campaniæ 356,23
Feſcennina, carmina nuptialia 356,23
Feſtina lente 702,7
Feudum quid 301,51 quotuplex 302,10 a fide 409,36
Feuda quando & vbi cœperint 408,41
Feudalia, placita, autoritatem legalem habent 408.28
Feurmorſſel 43',54
Fibula, fibulare, affibulare, diffibulare 673,20
Fidelitas, Iuriſconſultis 422,53
Fideles & Pagani 421,30
Fides vna in Eccleſia Chriſtiana 317,28
Fidei Euangelicæ commoda 695,6
Fides ciuilis vnde dicta 701,38
Fidei diuæ ædes in Seleſtadio conditur 277,1
Fiducia, tam in malam, quam in bonã partem 708,14
Filii ſapientis officium 382,20
Fimbria, alias Cimbria 474,14
Firmum caſtrum obſidetur 98,15
Fiſcus 403,11
Fiſcus ſacer 409,9
Fiſtulæ argenteæ templi Moguntini 412,15
Flambertus vitæ Berengarii inſidiatur 114,36 a Berengario admonitus magis irritatur 114,55 occidit Berengarium 115,22 cum complicib. ſuſpendio perit 115,40
Flaminia, alias Æmilia, & Romandiola 324,60.379 55
Flamminius, religionis contemptor 560, 52
Flammarum in ſummo aere apparentium cauſſæ 576,22
Flandria, Belgicæ Galliç prouincia 350, 58
Flandriæ comitatus origo 290,27
Flandri a Gallia regno deſciſcunt 460, 58
Flauium Brigantiũ, hodie Compoſtella 642,18
Fl. Vopiſcus, vocem Cancellarii latina ciuitate donauit 433,58
Florentia Tuſcorum ciuitas 26,16 aduerſus Henricum VII rebellis 465,18
Florentini, a Caſtrutio Lucenſium principe cæſi 441,47
Florentiola celebris ciuili quodã bello 113,58
Floriacus monaſterium 16,30
Flumina viua 381,32.509,14
Fodrum Italorum 409,8.115,46.422,46
Fœlicis error de humanitate Chriſti 28, 49,50
Fœmina menſtruata 783,29
Fœmineã ſucceſſione dominiorum excluſæ 512.32
Fœminarum comitatus ad prœlium perniciosus 81,35
Fœmineus aſtus 98,19.118,22
Fœtus, a, um 498,12

Foillanus f. Hiberniæ regis 514,7
Folco abbas legatus ob reſponſum Lud Imp. referendum 60,55
Follis pecuniæ receptaculum 328,26
Folradus presbyter 56,28
Fons ſalutis, *Heylprun*, vrbs Imperialis 284,9 545,14
Fons Lippiæ, oppidulum 24,5
Fori, tabulata nauium 601,5
Forrer 422,62
Formiæ, maritimum oppidum 357,45
Formicaria, munitio a Berengario occupatur 147,50
Formoſus Portuenſis epiſcopus, Romanus papa 91,13 à Romanis affligitur 97,29
Fornix 394,53
Foroiulienſis marchia 27,28
Foroiulienſes 45,26
Fors, Fortuna, & Forte fortuna 395,13
Fortuna vnde dicta 586,1 diuerſis nominibus appellata 282,13 bifrons pingitur & ſedens 275,16,22 pingitur ſtans ſuper lapide rotundo 275,28
Fortunæ rota volubilis 657,3 ſimulachrum 396,20. 586,18
Fortunæ ſuæ quiſque faber optimus 560,19
Fortunæ, atum 586 2
Fortunatus poeta 10,28 epiſcopus fit Pictauienſis 10,32
Fortunatus patriarcha Gradenſis 46,12,13 venit ad Carol. Magn. 49,39 mittitur Romam 49 46
Forum Iulii, vulgo Friaul 384,28
Forum fœni, Moguntiæ 550,38
Forum conſcientiæ 340,14
Foſſa, receptaculum aquę manu factum 414,28
Framea Germanorum propria 593,42
Francæ ciuitates in Germania 325,14
Francia olim ampliſſima 283,5 duplex 289,49 Orientalis 45,24
Franciæ Germanicæ metropolis Moguntia 283,63
Franciæ Rex, de iure Imperio Romano ſubeſt 382,38
Francnofurt villa 29,34.41,28 quot milliaribus a Moguntia diſtet 11 21 emporium nobiliſſimum 208,11.55. 591,29
Franconia, falſo ſic dicta 282 42 712,60
Franconię præſul, ad ſtrictum enſem in ara collocatum, olim ſacrificare ſolitus 355,35
Franconiæ ducum numerus 278,15
Franci, populus Dei 218,20,32 vnde orti & in Franciam traducti 282,28
Franci orientales vbi 7,23.12,54.24,18, 25,52 27,1.2 falſo dicti Francones 632,34
Francorum origo falſo a quibuſdam tradita 282,28
Francorum Germanorum origo & ſedes 383,60.713,1 ſedes olim quę, quę nunc 278,8 victoria in Tungris 314,1
Franci a papa Vrbano ad expeditionem in terram Palæſtinam ſuſcipiendam animantur 219,3 in expeditionem conſentiunt 219,35 abſolutione peccatorum recepta benedicuntur 220,2 a Saxonibus incauti circumueniuntur 21,38 imprudenter cum Saxonibus congreſſi, magna ſtrage cæduntur 24,49.13 Saxonum domitores 477,59 occupant terram Caſtellanorum 79, irrumpunt Galliciã 79,4
Franci a Boemis victi 498,40 ex ſpoliis Hunorum ditati 6,50
Francorum virtus etiam Turcis nota 231,57
Francorum reges ante Pipinum regio ſolum nomine contenti 3,10
Francorum comites in Italia conſtituti 21,54.
Fraus & dolus 415,11
Fraudis ſpecies 316,56
Fraxinctum oppidum in confinio Italiæ, eiuſque ſitus 90,10 à Sarracenis piratis occupatur 90,23
Friburgum Vchtlandiæ 401
Fridericus I Imp. virtute omnibus anteceſſoribus ſuis ſuperior 275,45
Fridericus Imperator Aenobarb. ab omnib. honoratus 276,2 commendatus a facundia & liberalitate 276, 42 in regem eligendus nominatus & commendatur 283,31 commendatur a maiorum illuſtri proſapia & inter proceres educatione 284,63 claſſe contendit Moguntiam 285,60 proficiſcitur Aquiſgranum 289,24, Aquiſgrani coronatur ab archiepiſcopo Colonienſi 289,60 iuſtitiæ exemplũ ſtatuit 290,11 ad regni gubernacula ſe componit 2 1,31 mittit legatos Romam 292 1 petit Traiectum 292,7 ingreditur Coloniam 292,52 ingreditur Saxoniam, venit Martinopolim 291,60 Metsburgũ citat & cõponit Danorum proceres diſſentientes 293,28 componit Magdeburgenſes ob epiſcopum diſſidẽtes 293,49 indicit Ratiſponæ comitia 294 31 bellum inferre Hungaris molitur, ſed retrahitur 294,42 turbatur animo ob bella Bauari & Auſtriaci 295,12 ob bella Bauari & Auſtriaci conuentum Herbipoli indicit 295,38 Calabris & Apulis promittit auxilia contra Rogerium 296.16 indicit conuentum Wormatiæ 298,59, alium Ratiſponę 298,64 alium Spiræ 299,3 Wormatiæ 298,59 mittit legatos ad Imperat. Grẹcorum 299, 59 ambit vxorem ex ſtirpe Græci imperatoris ſed incaſſum 299,27,54 Goslariæ indicit conuentum 297,38 expeditionem in Italiam mouens prope Auguſtam, caſtrametatur 300, 45 venit in Italiam & prope Veronam caſtra locat 300,53 deſcriptionem exercet 301,3 caſtra Verona mouet in Runcaliam & quo more & quo fine 301,15 vtitur conſultib. Mediolanenſibus vt ductoribus 307,60, donis præſtantibus donatur a Genuenſibus 308,3 caſtrametatur in agro Mediolanenſi 308,30 in conſules Mediolanenſes excandeſcit, eiuſque domum diruit 308,32 Mediolanenſibus eripit & euertit Roſatum 308,60 caſtra transmouet ad Ticinum & pontes Mediolanenſium occupat 309,30 euertit caſtella Mediolanenſium 309,46 petit fines Papiæ 310,13 vrbes contumaces euertit Aſtam & Cairam 310,58 obſidet Terdonam 311,5 caſtrametatur in Buſca marchia 311,18 matre quam habuerit 311,41 occupat ſuburbia ciuitatis Terdonæ 312,30 reſpondet ad Terdonenſium legatorum orationem 319,29 Terdona expugnata, Papiam pergit 320 50 Bononia ponitur 321,41 Tuſciam ingreditur 321,56 Romam petit, relicta Tuſcia 322,9 Turregum Heluetię oppidum expugnat 324,1 Arnoldum, Brixianum patria igne ſuffocat 324,45 reſpondet ad orationem Legatorum Romanorum 328,20 habet colloquium cum Adriano IIII papa 330 60 diademate redimitur Romæ 332,55 diademate redimitus, caſtra muris proxima repetit, 333 13 Tuſculam ingreditur 336 33 Spoletum expugnat 338,1 Bononiam ingreditur 341,9 habet orationem ad milites ſuos de expugnanda Cluſa Veronenſium, adituque præcluſo reſerando 343 54 Tridentum venit 345,17 Wormatiam venit 350,35 de ſecondis nuptiis cogitat, prima vxore repudiata 352 34,55 Delphinatum ad Imperii prouincias reducit 355,10 celebrat nuptias Wirtzeburgi 355,14 Polonos bello aggreditur 363,43 ex Polonia victor reuerſus, Herbipolim ſigna refert 3 4 60 coniugis dotalia arua inuiſit 366,04 Magdeburgum venit 372,12 Rutuanios inuiſit 372,38 Vangiones reuiſit 372,50 Italiæ bellum mouet 373,13 reſpondet ad literas Adriani IIII papæ 374,23 Cremonam venit 375,24 leges bellicas promulgat 384,50 ad copias ſuas oratio de Mediolano capiendo 386,16 Mediolanum obſidione cingit 390,11 Modoetiam venit 401,1 Laudam inſtaurat 402,57 fit etc iocatur inſ-talos 408,10 Albam Pompeiam ingreditur 415,28 Placentiam ingreditur 421,15 in odium Alexandri papæ quatuor Pontifices creat 422,11 ad Adriani IIII papæ literas reſpondet 413 40 infinitum habet exercitus numerum 444,4 diem obiit 444,24 cuius fuerit formę, ſtaturę &c. 444,6
Fridericus, Friderici I Aug. pater monoculus 384 3
Fridericus I Imp. Manuelem Grẹcorum Imp. cogit, vt non Romæ, ſed Neo-romæ ſe Imperatorẽ vocitet 476,2 à patruo Chunrado III Imp. regni hæres ſcribitur 284,39 Francofurti ad Mœnum Cæſar renunciatus 285, 14 à papa excommunicatus 555,50
Friderici I Imp. genus tum paternum tum maternum 285,5 ad caſtra ſua quæ oratio 420 1
Fridericus. Chunradi Aug. filius gladio accingitur 365.19
Fridericus f. Friderici I Imp. Chriſtiani exercitus dux contra Saladinum Turcarumq; principes deſignatus 277,5
Fridericus Chunradi III Imp. fil. ex patre exhæres ſcribitur 284 40
Fridericus II Imp. Bononienſem ſcholam Patauium transfert 421,58
Friderici II Imperat. lectus Cæſar 572,52
Fridericus III Imp. pacis ſtudioſiſſimus 502,30 epiſcopos conſecrandi poteſtatem ſibi vſurpat 411,18
Fridericus, Maximiliani Imper. pater 692,23 Lyncii moritur 538,3
Friderici Imperatoris quæ ratio, qui filii 754,44
Fridericus Auſtriæ dux ſecuri percuſſus 278,3
Fridericus f. Hildegardis, comes ab Habenſtauffen, dux Sueuorum primus 576,63

Fridericus archidux Sueniæ 276,57 cōſtituitur dux Chriſtiani exercitus in Syria & breui poſt moritur 277,6
Fridericus archiep. Moguntinus 75,50
Fridericus Moguntinus archiepiſc. regi perfidus 137,5 ſimultatem ſuam in regem variis machinationib. prodit 139,13 audito interitu complicum animo conſternatur 139,21 capitur, relegatur, poſt reſtituitur 139,30
Fridericus, Colonienſis Epiſcopus moritur 416,58
Fridericus comes de Zollern, epiſcopus Auguſtanus 519,43
Fridiatia 213
Frigida zona habitabilis 612,40
Friſia 38,9
Friſingæ ſitus & fundator 372,30
Friſones (Freſunes) 28,42. 38,11 in exercitu Henrici regis 212,31
Frontati milites 671,58
Frontē explicare, & contrahere 436,59
Frugea 416,2. 691,27
Frumentariæ rei inuētor, Oſiris 691,22
Fuga quid 686,10
Fulgerius occupat Antiochiam 244,24
Fullonis villa, Fullendorff 541,20
Fulminum genera 598,50
Fulmina, non niſi nubilo cœlo fiunt 578,56
Fulminis cauſa 609,26
Fumus, cauſa morbidorum oculorum 572,10
Funda, apud Baleares inſulas primum inuenta 389,53. 394,17. 583,55
Funditores 589,55
Funerales epulæ ad quid inuentæ 518,48
Fungane 595,35
Furię tres 482,14
Furioſus, rerum ſuarum dominus eſſe non poteſt 427,45
Furte princeps Nauarrorum a Carolo M. debellatur 71,28
Fuſtibalum 594,56

G

GAbalum ceterum 428,53
Gabreta ſylua 548,50
Gades inſulæ, Herculis colūnis famoſæ 615,11. 670.44
Gaiferus rex Burdegalenſis in exercitu Car. Mag. 72,27
Galaxia, circulus Lacteus 618,34
Galdeboldus rex Friſię, in exercitu Caroli M. 72,29
Galerius de Thermis in exercitu Caroli M. 72,34
Galerus in exercitu Caroli M. 72,29
Galinus in exercitu Caroli M. 72,29
Galli, à Polyphemo Cyclope oriundi 537,5 a Germanis oriundi 282,50. 632,35. 712,60 omnes Celtæ 508,5 gens culta & elegans 68,26 Imperii Romani legibus reguntur 381,19
Gallorum etymon 496,30 mores 686,59 diuitiæ 639,48 Tranſalpinorum ſeruitus 328,16 vires a Francis Germanis attritæ 384,3 legati ad comitia Biſuntina 367,6 facilitas in peruertendis nominibus cæterorū 384,6
Gallia a Merouæo Francorum Germanorum rege dicta 353,10
Galliæ tres partes 641,40 Celtica 384,34 Lugdunenſis 354,15 togata 347,20 a Germanico regno ſeiunctæ 289,52 cur dicta Francia 87,13
Gallię proceres Romam conuocantur 460,48
Gallicenæ nouem in quadam inſula Oceani Gallici 460,3
Gallicia in euangelio ab apoſtolo Iacobo eiuſque ſymmyſtis inſtituitur 67,20 ab euangelio deficit 67,30 regeneratur per manus Turpini archiepiſc. 68,31 terra aſpera a Francis reſpuitur 79,4 in Chriſtianiſmo cōſtans 80,2
Gallicus oceanus 32,23
Gallus equeſtris ordinis, Friderico I Aug. ſupplex factus, apud Cluſam Veronenſium commilitones ſuos laquei ſupplicio plectere cogitur 345,20
Ganda lucus 39,13
Gandauum, Flandriæ vrbs 712,2
Ganges, alias Phiſon, Paradiſi fluuius 625,40
Gangetis fl. ſcatebra 561,19
Ganalo (Ganalonus) legatus Caroli M. ſed proditor 72,56. 80,49 deprehenditur, & graui ſupplicio afficitur 85,31
Ganymedes, Troili & Calliroes filius 614,13
Garamantes, Aphricæ populi 483,51. 569,63
Garda caſtrum captum 402,5
Garelianus fl. 112,9
Garelianus mons (Garganus aliis) Saracenorum munitio 110,20
Garardus comes, ſocius Bonifacii contra Berengarium 114,19
Garinus Lotharingiæ dux, in exercitu Caroli M. 72,34
Garonna fl. Galliæ 19,15.25 41,54
Gartzee 300,52
Gauhandus 44,10
Garumna fl. 71,19 641,49
Garzim mons & caſtrum capitur a Carolo M. 75,28,10
Gaudentii confeſſoris ſacellum aſylum monſtrorum ducis Sueuiæ occiſi fallax 112,10
Gaudioſa, gladius Caroli M. 70,23
Gauſelinus comes capite plectitur 59,14
Gauſeninguni caſtrum 127,20
Gauuldenſis pagus 19,11
Gebēna Burgundiæ ciuitas 20,49 569,27 Cæſari Genua ſiue Geneua, Lucano Gebennæ, Bertoldo Chunradi Burgundiæ ducis filio paret 314,17
Gebhardus, Herbipolenſis epiſcopus moritur 416,62
Gedulba ſeu Gelduba, iuxta Rhenum locus 628,42
Gehenna 319,45
Geiſę Hungariæ regis legatio, ad Fridericum I imper. 378,21. 419,9
Geyſenfeldum oppidum à Bauariæ duce Alberto expugnatum 60,36
Geldrenſes, olim Sicambri 568,10
Gelonorum ſacrificia humana 479,57
Gemini, ſydus cœleſte 614,5
Gemmæ quid proprie 716,44
Gemmatus & Gemmoſus 507,25
Gemunda, oppidum ad lacum Traunæ 537,64
Genebaldus dux Francorum 278,9
Generalis conuentus Wormatiæ congregatur, ad quē Lotharius vocatur 64,48
Geneiæ 521,13
Genius malus prouerb. 679,11
Genii, Eudęmonum ſpecies 658,59 vnde dicti 678,57
Geniorum duo genera 678,59
Genna vrbs Friderico regi donatur 308,3
Ghenneter, Aſturiæ equi 642,6
Gēſericus, Vandalorū rex 422,25. 474,50 Capuam capit 358,12
Gentiliacum villa 18,31. 19,6. 19,9
Gentiliū corpora ſcinduntur & comeduntur à Chriſtianis 260,38
Gentilium ritus in cremandis cadaueribus 689,25
Genu, quid 633,34
Genua ciuitas 35,50
Geon (alias Nilus) Paradiſi fl. 625,40
Georg. Mauritius, Demetrius, duces albani exercitus 255,2
Georgius diues, Bauariæ dux 477,54 Sueuici fœderis author 539,8
Georgii Bauarię ducis theſaurus a Palatinis ſpoliatus 563,45
Georgius Roſenbergius, Frācos 557,60
Georgius presbyter de Venetia 51,30
Gepidæ, Gothi 474,48
Γέρανοι, Grues 489,60
Gerardus de Milione perimitur 215,28
Gerberga filia Berēgarii & Willę 149,47
Gerbardus epiſc. Moguntinus 458,26
Gerboldus Baioarię præfectus 7,8
Gerholdus in prælio contra Hunnos cecidit 32,4,5
Gerboldus comes 41,38
Germani vnde dicti 290,27. 476,52 maiores Gallorum 632,40. 702,60 nandi periti 726,7 quomodo germanos filios probauerint 728,28 alieni a venenatis peremptionib. 284,53 nulli vnquam extero tributarii 398,13
Germanorum tela varia 593,44 facilitas in aſpernandis nummis 328,44 latrocinia antiquitus 380,60 ad arma promptitudo 281,35. 474,20. 476,43. 480,14 præſagia olim ex auium volatu 482,15
Germanorum Principum comitia Ratiſponæ, imperante Friderico I Aug. 348,30
Germano Galli 350,62
Germania, a Tuiſcone Teutonia nuncupata 430,31 ſuperior Francia appellata 384,6 alter mundus 536,22 bellicoſa 281,11,34 cur dicta Sidonia 617,51
Germaniæ regna, & prouinciæ 280,32 diuiſio & ſitus 627,10 finea 7,36 inferioris initium 286,14 nomen ad Francos Orientales translatū 283,4 libertas quæ 282,44 nobilitas vnde 282,28,61
Germanici conuentus Italis ſunt ludibrio 296,5
Geroldi ſignum aix 556,58
Gerræ, arum 643,20
Gerungus mittitur in Italiam 47,27
Geryon triformis 493,60
Geſa, telum Gallicum 698,6
Geſi Galli ſunt 541,7
Geſoriacus portus 627,61 639,48
Getæ 485,27
Gezo cum Walberto ſeditionē mouet in Hugonem 123,37 capitur, & oculis & lingua truncatur 124,26
Gibelech, olim Byblon 534,48
Gibellinorum factiones 434,18
Gibelluna vrbs obſidionē premitur 262,39
Gigantes Centimani 576,1
Gigātū conatus aduerſus Ioue 677,47
Giganteum prælium 637,8
Giſebertus comes regi Berengario rebellis 112,40 cum marchione Adalberto conuentum agit contra Berengarium 113,16 capitur 113,22 a rege Berengario dimittitur impune, cui tamen malum rependit 113,39

Gilibertus (Giſbertus) Lotharingorũ dux cũ Eberhardo Othoni regi rebellis 133,50.167,44 cum Euerhardo in fratrem regis non optime affectus 134,18 cum fratre regis & Euerhardo, bello petit regem 134,30 cum Euerhardo ad Andernacum cũ exercitu direptiones exercet 138,15 Rheni vndis ſubmergitur 138,29.169,15
Gileberti vidua, ſoror Othonis regis, fratrem Henricum grauiter exagitat 139,34
Gilberti Poretani, Pictonum Epiſcopi, hæreſis de ſacroſancta Triade condemnata 324,7
Girardus Capagiſtus, Feudalium placitorum conditor 408,37
Girardi ædes a plebe diruuntur 309,20
Giſila filia Berengarii, vxor marchionis Adelberti 128,40
Giſla, filia Willæ vxoris Boſonis 130,50
Giſla, filia Berengarii & Willæ 149,47
Giſla Caroli M. ſoror 8,53
Giſla Caroli M. filia 8,40.23,39
Giſilbertus dux Lotharingiæ 105,16 Conrado regi rebellis 105,38 ad obſequium reducitur 105,40.45
Glandis lapis 596,12
Glauci oculi 572,26
Glaucus Anthedonius piſcator, numen factus 480,24
Gleſſaria inſula, & glaſſum 609,50
Gluomi dux peditum 43,18
Gnidottus Turritus 464,5
Gobæum, promontorium 641,26
Godeindus, dux in exercitu Henrici regis 221,23
Godefridus, filius Bolonienſis comitis dux exercitus in terrã ſanctam 220,33 Hugonem Magnum captũ amplexatur, oſculatur 223,51 venit Conſtantinopolim 224,3 transfretans mare venit Nicomediam 227,8 obſidet Niceam 227,24 in prima acie ſancti exercitus 228,48 ſociis Chriſtianis contra Turcos ſuccurrit 229,39 fortis præliator 239,4 dux aciei ſecundæ in prelio contra Perſas 253,55 ſequitur Raimundum comitem S. Æg. ab Antiochia 262,35 acies dirigit contra Tripolin, ibiq. Turcos proſternit 262,47 conſtituitur rex Hieroſolymitanus 266,35 dux primæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admiravisum 268,8
Godefridus Danorum rex 7,10.34,13.37,16 in Abotritos cum exercitu traiicit 36,18.59 a ſatellite ſuo interfectus 7,10.38,23
Godefridi regis filii exules comparato exercitu eges Daniæ regno pellunt 40,28.19,21
Godeſcalcus Caroli M. legatus a Saxonibus trucidatur 31,18
Goliath de Gath 393,18
Goiberga aquis ſubmergitur 59,15
Gorgon a Perſeo interempta 617,27
Gorgonis fabula 578,55
Gorgones 494,5.686,13
Gorgonæ puellæ 482,60
Goritienſis comitatus, pars agri Norici 383,56.480,33.698,52
Gortyna, Cretæ oppidum 610,5
Goslaria vrbs Saxoniæ non vltimi nominis 229,62
Goslarienſis Saxonum ſtrages 205,49
Gothorum origo 474,30 expeditio in Italiam 283,22 theſauri apud Papienſes 321,35
Gothica gens quadripartita 474,47
Gozuinus, comes Seſtenenſis & Martuſanus 438,28
Gradum vrbs 46,17
Græci mendaces 384,18
Greci a Bulgaris affliguntur 153,29 eunuchizantur 130,6 Vngarorum tributarii 103,30 vitiorum omniũ genitores 724,47
Græcorum regnum a Perſis dilaceratum 219,5 ſtrages 27,41 ratio ætates hominum partiendi 398,55 poetriæ 608,21
Græcus Imperator, ad Frid. I legatos mittit 334,61.335,32
Grecorum Imperator, dum fugeret oppreſſus 530,23.532,18
Græcæ fœminę pro marito caſtrando interceſſio 130,50
Græcæ linguæ Dialecti 668,15
Græciæ impoſturæ ac mendacia 356,54
Granada vrbs Sibiliæ 78,19
Grandinis generatio in aere 608,62
Granatæ regnum Hiſpanorum regi paret 634,20
Graues, alias comites, à maturitate morum dicti 277,36
Gretium, Gretz, Styriæ metropolis & regia 537,44.698,56
Gregorius diuinus ſeruum ſeruorum Dei primus ſe nuncupauit 406,14 moritur 437,52
Gregorius presbyter eligitur papa 52,42 ad verba Lud. Imp. quantopere recreatus 61,9
Gregorius VII excommunicat imperatorem Henricum 184,21 ſecundo excommunicat 186,29 Roma aufugit 187,11 ... ab Henrico Imperatore ambitionis, factionis &c. 195,26 reprehenditur nomine tyrannidis & fur. iſti papatum inuationis 196,56.37.197,42 moritur 187,44
Gregorius cardinalis Francos peccatis abſoluit 220,2
Gregorius Nazianzenus, patria Cæſarienſis 587,55
Gregorianæ ſanctionis formula de eligendo imperatore neglecta 280,7.45
Greiningа, comitatus Wirtembergẽſis prouinciæ 581,22
Griffo Carolomãni & Pipini frater 15,9 profugit in Saxoniã 16,3 Baiuariam occupat 16,11 obiit 16,41
Grimoaldus Aragiſi fil. obſes datus 6,5
Grimoaldus Adalgiſi filius 26,29.50 dux Beneuentanis a Carolo M. datur 57,37.38.33,49 occiſus 43,51
Grues Strymonię 708,55
Grues argenteæ templi Moguntinenſis 451,26
Grynæa, Ætoliæ vrbs 579,2
Guarinus de Petra Mora ſagitta petit 263,12
Gualtus de Behert, dux quintæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum 268,10
Guduſcani 43,52.44,36
Guelphi, pacis publicæ turbatores 283,54
Guelphici & Guibelingiani inter ſe factioſi 283,53
Guelphorum factiones 403,48
Guenna Gallorum, Anglorum regi paret 366,27
Guibaldus, Stapulẽſis Abbas, Cæſareus legatus e Græcia reuerſus 316,5
Guibelingiani & Guelphici inter ſe factioſi 283,53
Guido Comes 329
Guido cognomento Guerra, Tuſciæ comes 337,55
Guido Namurcæus 462,53 Blandratenſis comes 395,56 exoſus Mediolanenſibus 310,2
Guidu Danus obrixat ab Imper. citatur 295,28 beneficiarius & princeps in Dania conſtituitur 295,38
Gulerinus Beotenſis vexilli vindex 254,48
Guilhartus & Beatus duces Venetiæ 34,58
Guilielmus I Rogerii II filius Siciliæ Rex bello a Piſentib. tentatur 321,62
Guilhelmus Siciliæ rex, ... captus 357,40
Guilhelmus, cognomento Puer, Chunradi Burgundiæ ducis ex ſorore nepos 354,27
Guilhelmus Budæus, Academię Pariſienſis fœtus 370,54
Guilielmus Siciliæ comes eccleſiarum turbator 177,22
Guilielmus Maltrauerſar, Rauennas 380,50
Guiferius miles de laturre, acris in expugnanda Marra 219,32
Gunardus, in exercitu Caroli Magni 72,35
Guntheri, poetæ Ligurinus 346,55
Gutcia oppidum 537,34
Guterni, ſeu Gugerni 628,45
Guttalus fl. 683,5.7
Gyas, æ brachatus 531,30
Gyges Cẽtimanus, Iouis cuſtos 497,28
Gyuicoſiæ Græcorum 583,60
Gymnicum certamen Iouis Olympici 580,38
Gymnoſophiſtæ Indorum 497,65

H

HAbſpurgii comitum origo 713,27 catalogus 660,52
Hadriani Imper. amor erga delatores 447,16
Hadumarus Genuæ comes interficitur a Mauris 35,20
Hædi, ſydus tempeſtatibus famoſum 589,4.599,18
Hædorum poſitus & ortus 599,17
Hæmodes ſeptem 499,22
Hæmodos, Indiæ mons 561,19
Hæmus, Thraciæ mons 481,54.626,34
Hæmi montis ſitus 708,49
Hęredis appellatio, quouſque pertingat 381,40
Hæſitantia, linguæ vitium 276,20
Hæſus 564,19
Hagenoia, Imperialis aduocatiæ caput 629,30 ab Agenore dicta 536,2.650,40
Haiſtolfus Longobardorum rex 4,29 fœdifragus 17,18 Papiæ obſidetur 17,8 in venatione ex equo prolapſus moritur 17,25
Hala (Hallę) oppidum opulentum prope Ænipantem 480,48.538,25
Halarcus equus 543,57
Haliacmon flumen 683,45
Hallerwuyſe 541,8.643,22
Halys fl. ab exercitu Xerxis Perſarum regis epotus 496,28.521,54 Crœſo Lydorum regi fatalis 521,55
Hamaxa, ſydus cœleſte, eiuſque ſtellæ ſeptem 617,34
Hamaxabitæ 522,28 alias Moſcouitæ 634,40
Hamburgenſis prouincia, a Bremenſi ſeparatur 314,13

Hammon

Hammō, alias Iuppiter harenarius 482,3
Hancvvin frater Hemmiogi regis Danorum 38 55
Hannibal Amilcaris filius, dux Carthaginenſis 468,29. 644,60 frigore amittit oculum 302,17
Hannonia, comitatus 781,57
Hariſtallium villa 20,37. 22,55 41,49
Harmonia Sphærarum cœleſtiū 611,20
Haroachſa omne 585,1
Harpe, falx Saturni 506,43. 601,18
Hartmaonus f. Rudolphi Habspurgii 714.14
Hartradus cōtra Carolum M. Imp. coniurauit 43,25
Hartwicus Bremēſis epiſcopus amittit regalia 301 38
Hatlzvvaldt, Hercynia ſylua 632 21
Hasbyræ 623,64
Haſſorum origo 592,3 pagus 23,3
Haſta trabalis 572,8
Haſtidamas, natator 726,23
Hato, in exercitu Caroli Magni 72,36
Hatto epiſcopus Baſilienſis 38 43
Hatto comes in Auſcarium impetū facturus occiditur 141,50
Hattonis archiepiſcopi Moguntini dolus & fallacia cōtra Adelbertū 102. 17
Hartradus comes defectionis autor Frācis orientalibus 25,53
Hayltrun, latine Fons ſalutis, oppidum Imperiale 284 9. 541,14
Hebetari, Plinianum verbum 615 18
Hebraicarum literarū author creditur Moyſes. 218 7
Hebrus Thraciæ fluuius ab Hebro Boreæ f. dictus 633.10, 708.32
Hebudes Plinii 499.24
Hecate, alias Proſerpina, inferorum regina 488.12. 694,6 tergemina 603 16
Hecates reſponſum de anima Chriſti 499,40
Hecatombe, Græcorum ſacrificium 598,57. 715,38
Hecatompolis Creta 626,43
Hecatompylos, Parthiæ metrop. 574.8
Hector occiſus 444.60
Hego in exercitu Caroli Magni 72 35
Heidelberga, regia comitū Palatinorū 347.61 568,20 Ptolem. ro Budoris 603,24 610,25 vnde dicta 603, 26
Helena filia Romani nubit Coſtantino Porphyrogenito 122.27
Helenæſon, quæ alias Helepron vel Haylprun 284.3
Helffenſtein, arx 542 21
Helice 590.15
Helios & Heliacus 616,7
Heliotrapeza Æthiopum 690.28
Heliotrapeza Macrobiorum 694.10
Heliſachar presbyter & abbas 52.9
Helle, Phrixi ſoror 529,50
Helle Nephele as 581.17
Helleſpontias Athenienſium 571.31
Helleſpontus 525,31 ab Helle Athamantis filia in Pontum cadente, nomen ſortitus 529.50
Helmgaudus comes, legatus Caroli M. 33 42
Heluetię ſitus 431,3 650 8
Heluetii nimium impetuoſi 592 51
Heluetiorum ſedes olim 593 10
Hemmingus Danorum rex Godefrido ſuccedit 38,38 colit pacem cum Carolo M. 38 48 moritur 38 22
Hemon fl. hodie Thermodon 345.50
Heniochi 520.38
Henneberg caſtellum Henrici imperatoris obſidetur a Saxonibus 203,43
Hēricus f. Othonis, Auceps, dux Saxonum & Thuringorum 105,37 à Conrado rege iam agonizante rex & ſucceſſor nominatur & conſtituitur 105 50. 163,30. 397,15 Imperator contra Italos aſſeritur 599,63 vnicum rebellem prudenter mulcet 106,17 contra Vngaros deprædantes vires & animum colligit, exercitum conſcribit & principes ſermone graui animat 107,5 domitor Sclauorum, Danorum &c. 120, 10 apud Italos clarus 126,13 precibus & minis extorquet à Burgundionum rege lanceam dominicam 135,19 quos genuerit ex Mathilda filios 164,8 moritur 132,12. 766,3
Henricus f. Henrici imperatoris, frater regis Otthonis, vir excellens 132,21. 764,29 ducit in vxorem Arnulphi filiam 166,19 regi Otthoni fratri rebellis 133,4. 134. 13. 167,50 cum complicibus contra regem fratrem exercitum ducit 134,30 obſidetur, capitur, abducitur 133,46. 167,14 vincitur & in brachio vulneratur 134, 54. 135,2 à fratre rege liberatur 167, 29 frater diſponit contra regem copias conſcribere, ſed impeditur 139.17 à ſorore grauiter exagitatur 139 14 in necem fratris conſpirat, ſed incaſſum 170.1 fratri regi fit ſupplex, & in Ingelnheim cuſtodiendus mittitur 139,44 pœnitentia ductus coram fratre proſternitur & culpam deprecatur 170.19 in gratiam à rege recipitur, & dux Bauariæ conſtituitur 1 1,7 compeſcit Auares & Vngaros 171,10
Henricus IIII cœpit regnare regni ſtatu beato 183 19 à matre auulſus inter principes educatur, qui illo multa improbare coactus fuit, quæ poſtea adultus caſſauit 181,10 202,26 excitus multis à Saxon bello petitur 181,42. 202,16 caſtellis præſidia contra Saxones imponit 203 30 a Saxonibus bello petitus eluditur 183 49 alioqui à Saxonibus laceſſitus contra illos ducit exercitum, confligit, vincit 183, 30. 206,36 213 16 ſecundo exercitum contra Saxones ducit, ad deditionem cogit 184.4 211 41 211.13 à papa excommunicatur 184 22 rogat Hildebrandum papam factionis & affectati imperii 195.26 Annonē Colonienſem archiep. Wormatiam ad comitia inuitat 196. 2 deſeritur ab epiſcopis & procerib. pleriſq; 184,29 papæ occurrens & ſe humilians obtinet abſolutionē, & papę colloquium cum ſuis aduerſariis impedit 184 31 Italia redeuns côiurationis ſocios diſſipat, eorumq; munitiones frangit 185,40 occupat Wirtzburgum 185,21 Saxonia ſemper aut victor aut æqua manu excedit 185,23 ſecundo excommunicatus a papa de eo exautorando conſultat 186 32 imperat Romanis alium eligere papam. Gregorii verò VII rencere 196,15 reprehendit Gregorium papam iniuſtæ ad papatum inuaſionis tyrannidis, &c. 2 ,26,37. 197,42 in Italiam expeditionē mouet Italos aduerſos offendens, Italiā diripit. Romā obſidet, capit 186 44 conſecratur Romæ Romanus patricius & imperator 187.19 diuina prouidentia magnum euadit periculum 187,22 exercitum in Italiam mouet 187,45 Italia relicto ibi filio egreditur 187,47 Conradum filium ob rebellionem exhæredare conſtituit 188, 10 filium Henricum in regē & ſucceſſorem eligit 188,19 iniurias pace non armis vindicare ſolitus 188,41 a pontifice Paſchali amicitiam & pacem petit 197, 2 coactus exercitum cōtra filiū colligit 189 50 filii Henr. ſalutem quærit variis modis 189, 25, 37 diffidens procerib. ſecedit in Bohemiam 190 2 à rege Bohemię honorifice ſuſcipitur & ad Rhenū vſq; per infeſtos inimicos deducitur 190.5 regi Celtarum ſcribit, eique omnem ſuā fortunā ſuccincte enarrat 197,14 f. Henricum in gratiā recipit 190,24 à filio decipitur, & capitur 190, 44 coactus mittit filio regalia 109 50 à legato Romano abſolutionē petit, ſed nō impetrat 191,13 priuatus Moguntia ſecedit 191 17 grauem epiſtolā ſcribit 191,44. 197,54 exercitū Leodii à filio petitur 192,31 principes de contumacia & iniuriis filii cōpellat 200,39. 201,22 Leodii moritur 194,12
Henricus f. Henrici IIII nominatur rex & ſucceſſor patris 188,19 à patre Henrico deficit 189 21 obſidet Noribergā 189,33 confert ſe Ratisbonā 189, 40 patrem fugat 189,46 conuentū Moguntiæ indicit 190 15 ditius in patrē 191,10. 192,13 ſubuenit ſibi regiones 191 20 in Alſatia pugnatur prudenter & infeliciter 191,22 à patre grauem epiſtolam burgatur 191.44. 199, 14 exercitu petit patrem Leodii 191, 21 Leodii aſſultu funditur 192,46 petit Coloniam, inde Bonnam, mox Moguntiā 193,1 apud proceres imperii cōqueritur de ſtrage Leodienſi 193 3 indicit principib. expeditionē contra patrē 193 26 obſidet Coloniam, ſed ſine gloria & effectu 193 46 eneruatur vrbis Mediolani 309.52 ſcholis expers 363.10 Moguntiæ diademate redimitus 355, 50 ab educatione commendatur 273,30 quam habuerit vxorē 380 9 moritur 556 54
Henricus VII Imp 459,11 Romę coronæ cinctus 466,30 Mediolani ſecūda vice 464,11 moritur 467,40
Henricus Chunradi III Imp filius ætate adhuc immatura vita defungitur 284,43
Henricus Lunæburgenſis dux 712,24
Henricus Leo, Saxoniæ dux, cognomēto ſuperb. 381,7 exautoratur 711,27
Henricus Bauariæ dux, à Lothario Imp. Saxoniæ dux appellatus 348,7
Hēricus Lātgrauius de Thuringia aſſectat faſces Romani imperii & ſagitta vulneratus perit 714.20
Henricus dux & epiſcopus Leodienſis defendunt Henricum IIII patrem contra filiū 192 25 ad vim filii Henrici regis repellendam arma parant, bellum inſtituunt 193,27
Hēricus Angliæ rex mēte captus 468,33
Henricus II Angliæ rex 365.30 mittit ad Fridericum I Imp. legatos 419 14
Henricus Flander Piſanum agrum depopulatus 467.22
Hērici duo, Auſtriacus & Baioarius inter ſe belligerantur 295.18 venientes ad comitia Wormatiam 298,62 ſe reconciliari non patiuntur 299.17

Henricus epiſcopus Moguntinus Romæ falſo delatus per legatum non excuſatur, ſed magis accuſatur 286, 50 amouetur 287,5 in monaſteriū ſecedit 287,16
Henricus, Herburgduenſis archiepiſcopus papæ legatus ad Moguntinos 418,30
Henricus, Cardinalis presbyter tit. S.S. Nerei & Achillis 378,51
Henricus Cluniacenſis abbas, Henrici imperatoris in ſpiritualibus conſil arius 200,20.201,5
Hephæſtia, Lemni metropolis 578,25
Heraclea Pontica 522,7
Heracleæ ſitus 527,18
Heraclea ciuitas occupatur a Chriſtianis 232,8
Herbipolis, ab herbis dicta, metropolis Franconiæ 278,21. 568,28
Herculaneū Pompeij, Italię vrbs, 57,46
Hercules Thebanus, Alcmenæ ex Ioue filius 533,56 Amphitryonis f. creditus 493,61 Amphitryoniades 582,49 Tirynthius 520,25 Germanorū idolum 592,42 ſancit edictum, de cadaueribus in bello cęſorum inhumandis, quorum antea ſepultura negligebatur 549,25.554,50 congreditur cum Acheloo 550,54 cerberū ab inferis extrahit 519,62 pugnat cum Gigantibus 548,55 ſagitta telo Iunonis papulam vulnerat 554,28 Erymanthum occidit 6 9,40 quo præceptore Aſtrologiam didicerit 573, 20.621,30
Herculis labores duodecim 707,23 ſpecus 519,56.522,9 columnæ in Gadibus 685,18
Herculeus labor 641,10
Hercynia ſylua, Herculi ſacra 686,39 ab Hercule nomē ſortita 632,20.637,28
Hercynia magna 491,44
Heretum, Latij oppidum 501,55
Herbertus oculis priuatur 54,35
Herholdus frater Amilonis, rex Danorum 39,25 26 in Daniam reducitur 44,47 a filius Godefridi in ſocietatem regni receptus 46,37 de regni conſortio eiicitur 52 37 pacem rumpit 53,16 baptizatur 58,23 domū reuertitur 58,25
Heriſtelli, locus 30,53
Hermagoras diſcipulus Euangeliſtæ Marci 517.34
Hermannus dux Sueuorum, Othonis regis fidelis 134.10 Othoni regi ob deuictos hoſtes gratulatur, inde Luitholfum filium eius generum & filiæ maritum petit 140,11.172,45 honorifice excipit Berengarium 143, 16 rex a Saxonibus conſtituitur 185,34 caſtellum direpturus manu ferrea occumbit 185,44
Hermannus, Comes Palatinus Rheni 347,31 ſobolis expers 390,58
Hermannus Treuirēſis epiſcopus Henrico regi infeoſus 285,15
Herminius Germaniæ rex 495,50
Hermino f. Tuiſconis Germanorum Dei 496,54
Hermones curſor 716,36
Hermunduri Boemi 560,25.632,2
Hermus, Lydiæ fluuius 527,10
Heroes, Eudæmonum ſpecies 658,50
Heroph ile 498,25
Herulorum origo 474 61
Heſione Laomedontis filia 720 36
Heſiodus, a P. Virgilio Marone ſuperatus 379,18
Heſo, humana ſacrificia facta 480,8
Heſperia duplex 641,58. 695,42 alias Latium 477,48 vnde dicta 627,53
Heſperides 494 3
Heſperidum horti 622,30
Heſperus, confirmator & dux nuptiarum 351,15.505,25.620,59
Heſter fl. alias Araxes 522,62
Hetanus Franconię ducū vltimus 278,14
Heulos, equi nomen 571,43
Hiacynthus Cardinalis, diaconus S. Mariæ in Schola Græca 378,51
Hibernia Scotorum inſula 39,42
Hieronymi cenſura de libro Tertulliani, qui eſt de fuga in perſecutione 335, 30, ſententia de tēpore, quo anima hominis creata ſit 491,34
Hieroſolyma vrbs ſacra 550,48 πόλιν ἱερὰν 278,25 vmbilicus terrarum, paradiſus deliciarum 219,25 ab Ægyptijs occupata 580, 61 expugnatur 265 32 regno & patriarchatu ſublimatur 266 35 48
Hieroſolymæ vrbis deſcriptio 270,49. 278,25
Hieroſolymitana expeditio ſuſcipitur Dei ordinatione 219,40.220,5
Hieroſolymitanę obſidiones ὑποτύπωσις 264 15
Hildebrandus dux Spoletanus 23,10, 27 38,52 9
Hildebrandus comes Lonth berto regi Italiæ rebellis 99,42,53 exercitū ducit contra regem, ſed aufugit 99,53. 100,13
Hildegardis S. diuę Fidei ædem condit 276,62 videt Arnuldi epiſc. Moguntini interitum 288,2 ſcribit ad Arnoldum Moguntinum epiſcopū literas 288,3.4 4 16
Hildegardis vxor Caroli M. 8,38 moritur 24 50
Hildericus vltimus Francorum rex e gente Merouingia 3 3 16,38
Hild garius archiepiſc. perit 16,40
Hilduinus Laudocienſis epiſcopus card ordinator epiſcopus Veronenſis poſt archiepiſc. Mediolanenſis 124.43
Hilinones 39,5 36,29
Hilinus Treuerenſis epiſcopus, legatus imperatoris Friderici 292,8
Himeleuna caſtellū inter confinia Thuringorum & Saxonum 132 12
Hippias, cometæ ſpecies 563,2
Hippodamia, Pirithoi vxor 675 52
Hippolyte, Amazonum regina 675,53 rapta à Theſeo 546 16
Hippolytus, Theſei filius ex Hippolyte Amazonum regina 675 54
Hippomenes Calydonius 505,41
Hippopodes, in Scandia 631 38
Hipporhedia 33 28
Hipporades 498 46
Hircius natator 726,24
Hiſmenus, amnis Thebarum 478,43
Hiſpani iactabundi 38 1,12
Hiſpanorum legati ad comitia Biſuntina 307,6
Hiſpania ſubigitur à Carolo M. 78,54 a fide chriſtiana auertitur 69,17
Hiſpaniæ laudes 626,58 ſex prouinciæ 634,20
Hiſtoriæ autoritas 448,55
Hiſtoriam texere 279,38
Hiſtoricus 458,44
Hiſtria 7,33,46,86,17
Ho, has, hāc & inde compoſita 481,30
Hochbiburg, caſtrum 15,34
Hohburgi caſtellū à Wilſis captū 38,24 reſtauratur 39,5,6
Holdonſteno, locus ad Albim 34,86
Hollandi, olim Bataui 567,20
Hollandiæ prior patri origo 283,8
Holſatia, olim Nordalbingia 584,24
Homagium & hominium 412,54
Homerus P. Virgilio Marone ſuperior 377,49
Homeri poetæ, ætas patria, & parentes 321,1 quatuor verſi 561,14 Fuga 686,12
Homo, homini lupus 115,47
Hominē debitum occidere nefas 419,57
Hominum ſecundū Ariſtotelem triplex conditio 687,30
Homole, Thraciæ mons 506,18
Honos alit artes 284,15
Honores qui 694,64 mutant mores 284,19
Horatiana vitę humanę partitio 558,62
Horheim, locus 26,1 21,20
Horologium mirò artificio fabricatum 35,46
Horros, fugę ac Pauoris ſocius 686,22
Hoſtis 439,28
Hoſtem in acie ſolum trucidare licitum 419,56
Hoſtienſis, de Feudalium placitorū autoritate, ſententia explota 408,35
Hobaldus, poſt marchio, vnde ex iis in urię iliatæ 96,10
Hobertus f. Hugonis ex Wandelmoda. princeps Tuſciæ 120,4
Huculbi locus 25,17
Hudocki locus 25,17
Huettagoge. pagus 25 28
Hugo L. Magnifredi arguitur conſcius necis Lam. petit 100,33
Hugo comes Prouincialiū ad Italiæ regnum occupandū inſtigatur 118,58. 119,38 in Italiam ad regnum feſtinat 119,34 regnum Italiæ ſuſcipit 119,41 Mantuæ cum papa fœdus init 119,42 vir multarum virtutum & ſingularis pietatis 119,52 illecebris mulierū ſe contaminat 119,55 quam habuerit vxorem 120,2 per nuncios amicitias regum ſibi concilare nititur 120,5 de vita in ſeditione periclitans rhetoricis eloquiis euadit 123,58 milites ad ſe vocat 124,10 obtruncari Saonium comitē in capiendis & puniendis factioſis 124.52 honorifice proſpicit affini epiſc. Hilduino 124.43 Roma mutatur 125,18 imprudenter Romam ingreditur, & ab Alberico ſe ſeduci patitur 125 43 Romę ſub introitu tyrannizans mox ad fugam compellitur 126,10 in fratrem Lāpertū iniquus & immanis 126,37 placat Rudolfum Burgundionem & Henricum Imperatorem 126,50 Arnoldo Baioario occurrit, eumq. fugat 127,19 filium ſuum regem conſtituit 128,13 Romam obſidet, ſed neq. vi neque dolis potuit 128,16 eccleſias multas affluit vnicredit 128,46 in vxorē ducit viduam regis Burgundionum 131,40 illecebris concubinarū deceptus vxorē legitimā odit 131,46 Igne & gladio vallem vaſtat deletur 140,26 ſuſpectum habēs Auſcariū marchionato eum donat 140,42 Sachonem contra Auſcarium inſtigat 140 47 ἱεροχειρίσαντος 141,9 naues petit per legatos a Græcorū Imperatore contra Saracenos 142,21 Berengarium fraudulenter excęcare molitur 142,28

per

per nuncios Othoni regi diſſuadet Berengarii defenſionem 141,2 Fraxinetum oppugnaturus cum Saracenis metu Berengarii fœdus icit 144,31 mediante pecunia cum Vngaris pacem icit 145,29 venit Papiam animo triſtis 148,2 a præſule Mediolanenſi deſertus oppugnat ... Nicolaum, ſed inutiliter 148,13 filium Lotharium mittit Mediolanum ad conciliandam Italorum commiſerationem 148,18 omnibus ... Burgundiam ſe conferre cogitat, qui tamen retinetur 148,40 in Prouinciam cum pecunia properat 149,25 moritur 149,52

Hugo Magnus, frater regis Franciæ, ... in Palæſtinam ... 212,56 ſignif... 221,4 mare intrans capitur, & Conſtantinopolim ducitur 223,47 ducem Godefridum repertum amplexatur, oſculatur 223,50 obſidet Nicæam 227,23 dux medii exercitus 228,46 locis Chriſtianis contra Turcas ſuccurrit 229,19 dux primæ aciem in prælio contra Perſam 251,15 legationem obiens verſus Conſtantinopolim intermittur 256,42

Hugo comes Turonicus 38,43

Hugo Capetus, Galliæ Rex 107,13

Hugo comes Montefortenſis 140,17

Hugo profeſſor Bononienſis 408,16

Humani corporis altitudo ad ſummum, ſeptem pedes 676,14

Humectatio terræ maxime noxia 56,10

Hunfridus comes Cutienſis 43,26

Hungari, vide Vngari.

Hunholtus Aquitaniæ regnum affectat 19,43

Huni, qui & Auares 39,7 Pannoniæ incolæ 6,48 Boioariis contermini 6,16 victi atque fugati 27,27,29 denuo à Boioariis victi 27,32 ex Pannonia alligationé ad Carolum M. mittunt 30,14 tum Europæi, tum Aſiatici 567,4

Hunnorum tum origo, tum excidium 477,63

Hu... alias Vtinum, oppidum Foroiulienſe 384,25

Hunoldus Aquitaniæ dux 15,24 Aquitaniam relinquere coactus 4,58

Hyades, ... Dodonides 617,63 alias Suculæ 657,30 vnde dictæ 658,4

Hyena 507,60

Hybla mós Siciliæ, melle nobilis 714,50

Hyleas, natator 726,22

Hydra, latine Excetra, 90 capita habés 650,18

Hydrigeræ, ſerpentes pro crinibus gerentes 519,60

Hyems aſperrima 18,42.46,42.49,16

Hymnis ... 618,8.20

Hylas, Thiodamantis filius 595,10

Hylam inclamare 5..,36

Hymenæus, & Hymen 356,1

Hymettus mons Atticæ, melle nobilis 714,50

Hypanis, aqua dulciſſima 522,38

Hypanis Plinii 522,46

Hyperion, Cœli Terræque filius 486,44.497,19

Hyrcania tigrium feraciſſima 592,28

Hyrcani latrociniis dediti 566,28

Hyrcanum mare 521,8

Hyſmenia Leucothoe 543,16

I

Iacobus apoſtolus eiuſq; aſſeclæ in Galliciam peruenit 67,26

Iacobi apoſtoli ſepulchrum in Gallicia, eiuſque reuelatio 67,40 baſilica in Gallicia, apud Toloſam, in Gaſconia, apud Pariſios, inter A... 85,5 Ioannem, a quo & quibus ſumptibus ædificata 69,3

Iacobus Comes Fuchſiarum 394,10

Iacobus ... Caſtellionæus 370,54

Iacobus a Lanzenſtein 519,35

Iacobus ... Bononienſis 408,16

Iacobi Spiegel patria 277,2

Iadera Dalmatiæ op. 46,19

Iaguli ... 581,44.591,28

Iam Aſſyriorum, latine vinum 656,45

Iambus in hexametro carmine locum non habet 634,46

Ianiculum, Romæ adiectum 688,17

Ianthes Machaæus, ſagittarius 729,33

Ianua, Genua 515,3 Ligurum metropolis 530,57

Iaous, a Iain Aſſyriorum dictus 656,45 quis 653,40 deus Vaticanus 525,55 vini repertor 656,46

Ianus cur biceps dictus 656,47

Iani templum 647,55

Ianus Parrhaſius Grammaticus 346,52

Iapetus, Cœli Terræque filius 497,10

Iaphiæ portus 264,35

Iapyges, Apuliæ populi 357,10

Iapyx, Dædali f. Iapygum conditor 358,17

Iaſonis rates fatidica 681,51

Iaxamatæ, populi 520,29

Iazyges 473,31 alias Pannones 678,34.710,29 a Iuſtiniano Imp. victi 567,8

Iber animal 678,37

Iberi 527,13 vnde dicti 678,37 fului 610,61

Iberia duplex 521,8

Iberus amnis Hiſpaniæ 7,26 21.37,37,7 ro.i Hiſpaniæ nomen indit 671,9

Ibinalarabi Saracenus 22,29

Icarus inuentor vini in Attica regione, a colonis interfectus 336,50 in Booten ... 61,41

Iccarus portus 627,59

Ichneumon 507,55

Ichnuſa, alias Sardinia & Sandaliotis 414,34

Iconium ciuitas opulentiſſima 232,1

Iconium, Numidiæ vrbs 622,59

Ictericus color 317,7

Ida filia Sueuorum ducis, vxor filii Orthonis regis 140,18 nubit Ludulfo 172,44

Ida, mons Troianus 483,41

Ida, mons Cretæ 610,35.620,25

Idæi 654,38

Idalium, Cypri nemus 614,65

Idanthyrſus Scytha 475,60

Idas, natator 726,21

Idololatria ampliſſimum documentum Deum eſſe 659,40

Ie & Io 504,45

Iecur ſaliens 578,48

Iehoua quomodo omnipotentiam ſuam exerat 459,50

Iehouæ decretum immutabile 491,32

Ieſſe Ambianenſis epiſcopus legatus Caroli M. 31,42

Ignatius 427,17

Ignatius a moliturei comes 476,4

Ignis æternus 519,35

Ilex, a ... glandifera 481,35.582,43

Ilicet ... 689,34

Ilithyia, alias Lucina 516,20

Ilium 473,19

Illyrici, hodie Sclauones 530,46

Illyricum, ab Herulis vaſtatum 474,62

Illyrii, à Polyphemo Cyclope oriundi 537,5

Illyriorum ſedes 536,60

Imago Chriſti in templo Moguntinenſi, ventre tenuius gemmiſque precioſiſſimis referto 458,46

Imagines ſanctorū Byzātii ſublatæ 31,56

Imas Pannonius, natator 726,15

Imbria, alias Cimbria 474,14

Imperator, lus mundi, & quaſi lex animata 275,49

Imperatoris virtutes propriæ 282.11.283,59.284,12 ornamenta 406,20

Imperatorum coronatio vbi & quotuplex 290,4.381,45

Imperatores Conſtantinopolitani 8,3

Imperia ſluxa & vaga 522,20

Imperium, quomodo recte adminiſtretur 271,50

Imperio gerēdo quis idoneus 284,31,63

Imperii proprium legib viuere 405,48

Imperii R. proceres de ſucceſſore Chunradi 1111 Imp. Francofurti conſultant 280,8

Imperii Romani a Francis in Saxones tranſlatio 163,16

Impetus, Aduerbium 541,28

Impiorum ſedes vbi poſt mortē 715,22

Impoſtura fraudis ſpecies 356,52

In præpoſitio, auget 707,2

Inachii, vnde dicti 627,53

Inarime inſula 506,52

Incantare & excantare 488,37

Incredulitas, auaritiæ cauſa 694,55

Incus, Iunonis pedibus appenſa 609,6

Indi a Baccho ſubacti 592

Indorum in Æthiopiam migratio 545,5 reges. Præſtan 498,3

Indiæ politia, ac partes 691,41 tam ſyluestres 573,25 tum ſitus, tum fertilitas 475,51

Induciæ 319,52

Indulgentia & Indulgitas 409,38

Indus fluuius 669,53

Infandum nefandumque 666,10

Inferi, ſecundum gentiles 692,62

Inferoru[m] ordines nouem 492,27

Inferis par numerus dicatus 438,6

Inferiæ, ſacrificia pro defunctis 693,61

Inferuus 421,40

Informare, rei alicuius formam effingere 404,47

Infulæ auriſigatæ templi Moguntini 451,7

Ingelheim villa 8,17.42,54 patria Caroli M. 396,64

Ingens ex glacie fragmentū cum grandine e cœlo decidit 18,4

Inger rex Ruſſorum circa Conſtantinopolim claſſe magna graſſatur, ſed a Romano vincitur 144,4

Ing... Tuiſtonis Germanorum Dei 496,54

Inhiare quid 716,4

Inimicus priuatus, perduellis non dicendus 419,53

Inimicis familiaribus nihil perniciosius 439,56

Inimico reconciliato nulla habenda fides 436,52.439,6

Innocentius II Papa, Arnoldum Brixianum eiud. mo... 323,19

Innocentius IIII Papa 457,38

Innocentii IIII Papæ ambitio 331,61

Ino 607,24 Cadmi & Harmoniæ filia, alias Leucothea, & Albuna 525,55 Athamantis vxor in mare ſe præcipitās 596,51 Palæmonis mater 657,20

Iolaus 427,29

Inſbruck, Ænipons, regia Tyrolenſis principis 668, 62. 696, 15 Cæſaris præcipua ſedes 538, 13
Inſtaurare, quid ſit 641, 16
Inſtitor, & inſtitoria actio 385, 22
Inſubres 863, 5
Inſubrium diſcordia ſedata 464, 20
Inſulæ fortunatæ 493, 43. 658, 60
Inſularum aliæ minores, aliæ maiores 626, 39
Inſulani 421, 4
Interes 590, 45. 591, 56
Interlunium 683, 10
Intermontium, aſylum apud Romanos 326, 6
Interregnum in Romano imperio 714, 18
Innthal, latine Ænana vallis, metallorum feraciſſima 516, 43. 695, 62
Inuentio rerum 581, 28
Inueſtitura, eaq; tum propria, tum abuſiua 409, 37
Inuictus 406, 24
Inuidia quantum malum 90, 38
Inuidia comes ſecundæ fortunæ 295, 54
Iouidæ domus 659, 52
Io, alias Iſis 658, 16 Oſiris vxor 615, 1
Io, exultantis vox 700, 18
Ioannes quibus literis ſcribendū 589, 25
Ioannes Baptiſta, anachorita 710, 11
Ioannes Rauennas nefando ſcelere pōtificatum Romanū aucupatur 111, 10 conſilio perfidi Sarraceni Sarracenos opprimit 111, 32 conſilio principis Beneuentanorum auxiliares copias ex Græcia contra Sarracenos petit, eoſque delet 112, 6 capitur & ſuffocatur 115, 12
Ioannes filius Sergij papæ ex meretrice Marozia conſtituitur papa 125, 14
Ioānes papa auxilium implorat ab Orthone rege contra ſæuitiam Adelberti & Berengarij 153, 33 abiurat Romæ communionem Berengarij & Adelberti 154, 5 contra iuſiurandum datum Adelbertum iuuat & ad ſe vocat 154, 7 grauium ... adulterij, inceſtus, ſacrilegij &c. inſimulatur 154, 16 doloſe legatos ad Imperatorem mittit, & emendationem pollicetur 154, 46 alios legatos ad imperatorem mittit, legatis imperatoris iunctos 155, 21 cum Adelberto Roma aufugit 155, 31 in cōcilio Romano coram imperatore accuſatur ſacrilegiorum, ſimoniæ, inceſtus, adulterij, fornicationis, homicidij &c. 156, 20 Romæ accuſatus & citatus literas ſcribit ad Synodum ſuperbas 157, 47 literis acribus é ſynodo obiurgatur 158, 1 vt apoſtata reprobatur 159, 13 Romanis pecunia corruptis, & mulieribus promouentibus in vrbem recipitur 159, 19 Romæ tyrannizat in aduerſarios 159, 44 a cacodæmone tēpore perculſus, moritur 159, 51
Ioannes diaconus cardinalis, legatus Romanæ eccleſiæ ad imperatorem Othonē 153, 35 Capuæ captus 155, 4 manu dextera priuatur 159, 44
Ioannes epiſcopus ſyluæ candidæ 41, 34
Ioannes nepos Rudolphi Habſpurgij patricida 714, 15
Ioannes Mentel, Typographicæ artis inuentor Argentorati 647, 31
Ioannes Albertus Poloniæ rex 634, 23
Ioannes Hunniades Walachus 533, 2
Ioannes Iuſtinianus Genuenſis occiſus 530, 57
Ioannes Viconitius Boemus 485, 7
I. Franciſci Pici ad Rietdum Bartholinum epiſtola 471, 20 concluſiones Aſtronomicæ 285, 56
Iocundiacum 51, 53
Ionicæ ciuitates, Athenarum coloniæ 404, 18
Ionium mare 499, 1
Iordanes, Lydiæ fluuius 527, 10
Ioſeph ſenex Brixianus epiſcopus exauctoratur 148, 48
Iouiani Pontani libri De rebus cœleſtibus 285, 51 libri De coniugio 410 40
Ira poſtremum ſeneſcit 395, 28
Irene Græcorum imperatrix 31, 25. 33, 40 deponitur 34, 2
Irene, mater Conſtantini Magni 365, 23
Ἐιρήνη, neptis Romani, Conſtantin. Imper vxor regis Bulgarorum 121, 30
Iria villa ſubiecta ſedi Compoſtellenſi 79, 18
Iris, fluuius 521, 47
Iris Iunoni dicata 609, 10
Iris, quomodo gignatur 658, 26
Iridis colores, generatio, & accidentia 609, 12
Irmingardis regina, Ludouici imp. coniux 43, 45, 46 moritur 43, 47
Irmingarius comes Emporitanus 40, 22
Irmiuſul idolum Saxonicum 20, 29
Iſaac Iudæus 33, 24. 35, 44
Iſaac, Veronēſis patria, Friderici I. Aug. ad Veronenſes legatus 343, 33 Veronenſium ad Fridericum I August. legatus 349, 2
Iſeris fluuius 589, 16
Iſiacorum ſiſtrum 520, 29
Iſidori ſententia de vocabulo Miſſæ 331, 45
Iſis 691, 18 tritici, oleique inuentrix 691, 18 Sueuorum idolum 578, 21
Iſidis ſimulacrum, iuuenca 658, 19 ſacerdotes 691, 7
Iſmarus, Thraciæ mons 708, 30
Iſocla, Myrmidonis filia 617, 45
Iſtæuon f. Tuiſconis Germanorum Dei 496, 54
Iſtæuones Plinij 281, 19
Iſter 281, 15, 64 Europæ fluuiorum maximus 657, 58
Iſthmiorum ludi, in gratiam Palæmonis inſtituti 656 12
Iſtri, orum, olim Sclaui 530, 49
Iſtulæ, variæ appellationes, itemq; curſus 627, 26
Itali inter ſe diſſident 118, 10 Berengario regnū auferre moliuntur 108, 37 Rudolfum Burgundionem inuitant contra Hugonem 126, 49 legum quarum ſcientiam tantopere gloriantur, tranſgreſſures crebertimi 408, 10
Italorum calliditas 415, 11 iocus in Mediolanenſes 416, 42 induſtria in corrogandis nummis 328, 42 facilitas in peruertendis nominibus externorum 284, 6 legati ad comitia Biſuntina 367, 5
Italia, vnde dicta 617, 54 parens barbararum vocum 410, 47 petitur ab Hungaris 111, 10 ab Vngaris & Sarracenis atteritur 110, 3, 6 à Gothis Vandaliſq; euerſa 283 22 ciuili bello affligitur 113 50 a Sarracenis deuaſtatur 142 20 Rudolpho Habſpurgio ſuſpecta 714, 10
Italiæ ſitus 626, 46 deſcriptio 301, 27 termini, variæq; appellationes 695, 58 multiplex partitio 301, 16
Italica nobilitas e Germania orta 283, 1
Ithaca, Ionij inſula, patria Vlyſſis 445, 4 486, 38
Ithaca lingua 444 13
Itys Terei & Prognes filius 697, 40
Iuba, vtriuſque Mauritaniæ rex 621, 56
Iubar 591, 1
Iudæa Syriæ pars 655, 54
Iudas Machabæus 556, 36
Iudex iuſtus, Dei vicarius 408, 14
Iudex, tum maior tum minor 412, 26
Iudicium extremum 319, 33
Iudith regina Ludouici imp. coacta promittit monachatum 54 21 cum Imper. colloquitur 54 26 in monaſterium detrudi iubetur 54, 31 ab Italia reducitur 58, 39
Iudithæ Auguſtæ conſilium de Lothario inuitando, eiuſque effectus 62, 51
Iuditha, filia ducis Arnulfi nubit duci Henrico 166, 41
Iuditha nouerca Friderici I. Imp. 390, 52 416, 33
Iugum, quid 694, 4
Iugurtus princeps Hunorum 24 7
Iugurtha rex 682, 48
Iugurthinum bellum 622 50
Iuliæ Alpes 480, 380
Iuliacenſis ducatus initia 505, 6
Iulianus Imp. princeps vigilantiſſimus 696, 61 media nocte ſurgere ſolitus 428 21
Iuno, Saturni filia ex Rhea 501, 50 Iouis vxor 654, 50 aeris præſes 608, 48 609, 23 Eribæa 554, 25 Saturnia 608, 47 Tænarea 487, 47
Iuno infernalis, pro Proſerpina 694, 9
Iuonius in exercitu Car. M. 72, 36
Iuppiter, Saturni f. ex Rhea 501, 50 Bacchi alumnus 529, 41 liberatur, ne a Saturno patre deuoraretur 618, 42 Saturno patri pudenda amputat 489, 15 ætheris præſes 609, 23 638, 24
Iouis vxores tres 654, 51 filij aut reges aut fatui 539, 25 cuſtodes tres 497, 21 pugna cum gigantibus 548, 56. 658 44. 677, 47 Ægis 541, 55 fulmen trifidum 638 37 mons qui & Bernardi 20 52. 142, 13. 184, 41
Iuppiter Abnobius 582, 60 Apeſantius 508, 30 Capitolinus 581, 4 Caſius 534, 40 Genetæus 521, 16 haterstius 482, 3. 661, 30
Iouis Hammonii forma 579, 41 templum 621, 55
Iuppiter Lucecius 555, 61 Olympicus 580, 36 Saturnius, pro irato Deo 661, 23
Iouis Saturnii ſimulacrū ex auro 580, 35
Iuppiter Summanus 598, 62 profundus pro Plutone 694, 8 Saturni frigiditate & Martis calore temperatur 613, 9
Iuramentum contra bonos mores præſtitum non obligat 413, 31
Iuramenti vſus conceſſus 399, 1
Iurgium & iniuria quid differant 663, 15
Iuriſconſultorum farrago 194, 62
Iuriſperitus & Iuriſprudentia 444, 40
Ius honorarium 325, 55. 694, 64
Ius ſtrictum 424 1
Iuris regula 407, 04
Iuri gētium olim actiones nullæ 410, 30
Iuriſiurandi religio apud ethnicos 695, 42
Iuſtitia à publica vtilitate pendet 405, 41
Iuſtitiæ proprium 693, 39
Iuſtitium, iuris ſtatio 316, 10
Iuſtitium indicere & remittere 405, 55

Iuſtorum

Iuſtorum ſedes poſt mortem vbi 715,21
Iuturna,æ 657,27
Iuuauia hodie Salisburgum 356,44
Iuuenis gubernationi ooo præficiendus 285,14
Iuuenum menſis, Iunius 333,30
Iuuenilesanni 398,5

K

KAlenberg 281 28.537,57 latine Cetius mons 650,12
Karſiter 281,58
Kaſſiteros, Stannum 642,14
Καταχαρέντες 630,13
Kempten oppidum Imperiale 540,11
Kernten 281,58
Keue, Hungarorum dux 547,10
Kenigſtein, comitatus 593,28
Kepſtein expugnata 510,44
Koppe, tempora capitis 414,53
Kouel, and r Bernerkluſe 379,24
Krems, oppidum Auſtriæ inferioris 517 54
Kutzbuel oppidum 698,38
Κυλλός, mancus, claudus 616,23

L

LAbacum, Carnorum metropolis 698,55
Labeonis lapſus in nominibus pœnæ & mulctæ 521,8
Labeslaus, alias Vladislaus, Bohemus, caduceus 178.20.347,30
Labi propaulatim ferri 639,7
Lacæna apophthegma 344,30
Lacedæmoniorum victoria aduerſus Thebanos 647,4
Lachetis Parcarum vna 658,38 665,14
Lacones, inter Græcos fortiſſimi 550,3
Laconica Diana 479,48
Lacteus circulus 618,22
Lactis ſ vſus varius 514,47
Lacus & ſtagnum 420,64
Ladiſlaus Boſnæ ſuccedit 46,89
Lætitia ſumma 58,25 quæ etiam in elementis videre fuit 58,29
Lætus 514,31
Lævones 523,52
Laurum 607,30
Lambertus frater Widonis, Widoni vicarius ordinatur 125,16 a rege Hugone frater repudiatus fraternitatem duellu aſſerit 126,17
Lambertus marchio Tuſciæ vir bellicoſus 126,32 capitur & excæcatur 126,46
Lambertus princeps Bituricenſis in exercitu Caroli M 72,32
Lamberti comitis, & Marfridi conatus 58,45
Lampades, facis ſpecies 578,59
Lancea Dominica a quo inuenta 135,12.253,16
Landohardus Numcodenſis epiſcopus legatus Imperatoris ad papam 155,43
Landolfus princeps Beneuentanorum & Capuanorum 111,53
Landshutum oppidū ad Iſeram 589,16
Langobardia vide Longobardia
Landfridus legatus Caroli M. 23,25,26
Langrauius comitem prouinciæ ſignificat 592,5
Lanthbertus f. Widonis adhuc ephebus rex conſtituitur Italiæ 99,29 adultior principes auſteritate offendit 99,31 venationi vacat 99,52.100,25 rebelles ſibi circumuenit & profligat 100,12 inuenitur peremptus 100,28
Lanthbertus cæcus f. Adelberti & Berthæ 112,34
Lanthbertus Mediolanenſis archiepiſcopus regi Berengario rebellis 112,40 regi Rudolfo rebellis 118,13 moritur 124,46
Lanus Haſſiæ fluuius 606,24 Rheno miſcetur 711,51
Laodicea, Syriæ oppidum 625,35
Laomedon Troiā muro cingit 720,33
Lapilli quid propriè 716,47
Lapis, cædis truculentæ teſtis 11,29
Lapitharum ſedes quondam 533,49
Laquearia, lacunaria, & lacus 513,15
Lares, dii domeſtici 656,36. 712,52 alias Penates, Phrygum tutelares dii 626,18 Eudæmonum ſpecies 658,59 veterum 402,17 patui 326,4
Laricis præſtantia 605,14
Larius, lacus Comenſis 384,39 420,54
Lateranenſe palatium olim ſanctorum hoſpitium, poſt proſtibulum meretricum 154,24
Latex, omnis humor 317,12
Latiali Ioui humana ſacrificia facta 480,5 (491 42
Latinus, Herculis f. Solis & Circes fil. 384,12
Latini ſupercilioſi & elati 384,12
Latium, Italiæ portio 511,2
Latmus, Ioniæ mons 534,17
Latona mater Apollinis & Dianæ 492
Latores apicum 183,4 (9 616,27
Latro & latrunculator 421,19
Latrones, perduelles non dicendi 419 53
Lauda vrbs vicina & ſubiecta Mediolano 106,8 regis opē implorat contra Mediolanenſes 307,45 inſtaurata
Laudi Burdegalenſes 72,41 (402,57
Laudunum oppidum 15,14
Laudum, vox barbara, pro definitione arbitrorum 410,50
Laufenburgum, oppidum 630,16
Laurentius Valla notatus 377,48
Laurentii Vallæ lapſus, in vocabulo Deitas 350,50 (t ſſima 137.37
Lauresheym abbatia 21,19 prædiis ditata
Lauſanna vrbs Bertoldo Chunradi Burgundiæ ducis filio paret 354,57
Leænarum cum Pardis coitus 643,40
Lechō Sclauorum Behemannorum dux occiditur 24,43.44
Lechus amnis 6,19 Alemannos a Baioariis diuidit 27,3,4
Leda, in cycnum conuerſa 617,46
Legati ſ proprie qui 292,3
Legationes in conuentu Francofurtenſi ad Carolum M. Imp. 47,34
Lebrahorr 411,24
Lebenleut 409,42 411,25
Leleges, inſulani 502.10
Lemannus, lacus Geneuenſis 323,57 vbi ortum ſumat 277,24 Oſtreis abundans 569,20 nubilis acie Hungarica 101,39
Lemnus, Vulcano ſacra 578,24.656,15
Lemures, Cacodæmonū ſpecies 658,62
Lentulus ad Naſamones confugiens, ab eis trucidatus 569,5
Leo Græcorum Imp. 40 28.32,44 in proprio palatio à ſuis interēptus 46,9
Leo Porphyrogenitus, Imp. Conſtantinopolitanus 91,1,15 Porphyrogeniti nomen vnde habeat 91,17 vigilum fidem non ſine periculo probat 92,21 93,35 moritur 121,21
Leo miles marchionis Adalberti, hero quam fidelis 313,29
Leo Spatharius legatus Irenes imperatricis 33,40
Leo papa 30,19 lingua & oculis priuatus 31,39,41 Caroli auxilio in priſtinam ſedem reſtituitur 32 1,2 Carolo M. occurrit 32,34 de obiectis ſibi criminibus iureiurando ſe purgat 32.44 venit ad Carolum M. 34.20 crudelis 41,25 moritur 42,3.4
Leo venerabilis Romanæ eccleſiæ protoſcriniarius, poſt papa, legatus papæ Ioannis ad Imp. 154 46 papa eligitur, & ſolenniter confirmatur 159,10 deiectus ad Imper. confugit 159,41 ſedi reſtituitur 160,4
Leo epiſcopus Capuæ captus 155,4
Leo Centumcellenſis epiſcopus 55,15
Leo Centūcellenſis epiſcopus, & Theophylactus nomenclator legati Rom. Pont. ad Ingelheim 51.25
Leo IV. papa, Romam de ſuo nomine Leoninam appellat 531,55
Leo ſydus cœleſte 613,51 (553,28
Leones, eorumq. genera 598,22 Getuli
Leodienſes, olim Eburones 306,19 Arduennæ ſyluæ vicini 628,47.718,18
Leodienſium calamitas à Carolo Burgundiæ duce accepta 711,16
Leonhardus, vltimus Goriciæ comes 698,54
Leonora Aquitaniæ ducis filia, Ludouico VII Gallorū rege marito relicto, Hērico II Angliæ regi nubit 419,20
Leonidas ad Thermopylas cæſ 646,56
Leopoldus, Auſtriæ Margrauius, Vladislao Poloniæ regis ſocer 363,13
Leopoldus Habſpurgius, in numerum deorum relatus 660,52
Leoſteinenſis comitatus, ab Vdalrico Wittembergenſi ferro igneq; vaſtatus 591,18
Lepontii, Heluetiorum gens 571,4
Leptis magna, tripolis 623,18
Lernæa hydra 507,8 Herculanorum laborum difficillimus 659,44
Lethe & Lethum 566,4
Lethæus, Cretæ fluuius 610,17
Leubæum ferrum 673,46
Leucadia inſula 607,5
Leuce inſula, alias Achillea appellata (525,9
Leuci, orum 194,1
Leucippe, Palatinorum nutrix 608,18
Leucoſia Sirenum vna 680,28
Leucoſyri 475,32
Leucotheæ templum 525,12
Leucothea, alias Ino, Palæmonis mater 657,20 Cadmi & Harmoniæ filia
Leucothoe 607,24 (525,15
Leutkirch, oppidulum 545,21
Lewinſteinenſis comitatus 591,24
Lex omnis inuentio & donū Dei 407, (30
Lex edictalis 412,6
Lex honeſtatis, lege ciuili validior 406,10
Lex archetypo æqui & honeſti reſpondere debet 406.6
Leges condendi poteſtas penes ſolos principes eſt 405,23
Legum rigor 424,7
Liber, Thebanus, Semeles filius 533,56 pro Sole 615,53
Libertas, res inæſtimabilis 398,5 ab omni animantium genere expetitur 438,7 duabus de cauſis vendicanda 535 47
Liberti qui 687,32
Libethra fons poetarū præſidiū 538,45
Libra apud Romanos 337,55
Libra, ſydus cœleſte 614,9
Libri Moguntienſis templi 451.29
Libs, Libyus 630,63
Liburnia 7,39 pars Dalmatiæ 597,27
Liburnorum ſedes 536,60

Libya, ſerpentum feraciſſima 569.60
Libyæ, eius nomenclatura, eius partes 475.46
Libyægypti 569 61
Libyophœnices ibid.
Libycum mare 624 28
Licentia contenſus 409.56
Ligea, Sirenum vna 680 28
Liger Galliæ fluuius 515 18
Ligeris Narbonenſis Galliæ fl. 641.37
Ligures vani 384.12
Ligurinum in fronte portatum, & pueri ſuper eo ludentes 152.35
Liguria 33.28
Ligurinus primus inter Germanos ſcribit carmen heroicum 731.15
Ligurius lapis, & Ligos mons 706. 8
Lila ſyntagmia 520 4
Limare, limea, & limus 710 43
Limbus, veſtis muliebris 504.5
Limouica oppidum 58.24.37
Lindenſchmidt 577.27
Lindewitus dux Pannoniæ inferioris 43.54
Lindewiti rebellio & ſuperbia 44.19. 20. ad Sorabos fuga 47.53
Lindus Rhodiorum vrbs 491.12
Linguæ vnia quæ 276 19
Linus, ſucceſſor Petri 276.33
Linus curſor 716 43
Lioſtiæ 569.26
Lipara, Gnidorum colonia 704.14
Lipare inſula 578 27
Liparis fluuius 704.10
Liparus, Auſonis regis filius 704.13
Lippenheim locus ad Rhenum 31 49. 38.16
Lippia fluuius 23.14 22.5
Lippiæ fons 22.9 23 23
Lis eſt, etiam ante Litis conteſtationem 415 22
Litera Pythagoræ 576 37
Lito, as, are, quid 704.60
Littus & ripa 512 60
Littus arare 448.28
Lituania regio 634. 8 Poloniæ prouincia 362 32
Lituanorum ſermo, Selsuonicus 362. 29
Lituus, baculus auguralis 679.43
Lituus, tubæ genus 604.26
Lituus & Tuba differunt 717 50
Liuius Andronicus, primus omnium poeticen illuſtrauit 44? 40
Liutfredus Maguntinus inſtitor, comes Liutprandi in itinere Conſtantinopolitano 151 25
Liuthulfus Ottonis regis filius, gener ducis Sueuorum 140.15
Liutprandi ſcriptoris quinti libri in hoc volumine patet, legatione fungitur in Græciam 120.15.143 49 monaſterium petit & moritur 120.28
Liuthprandus diſertus, & propterea Hugoni regi acceptus 128 10 refutat epiſcopum Simoniacum 129.9 miniſter & Secretarius Berengarii 149. 14 vt Orator à Berengario Imperatori Græciæ mittitur 151.20 cum comite Liutefredo Cōſtantinopoli honeſte excipitur 151.30 nomine Berengarii Græcorum Imp. nihil præter mendacem epiſtolam offerre poteſt 152 2 dona ſua vt dona Berēgarii Græcorum Imp. offert 152. 5 ab Imp. Græco inuitatur, & multis muneribus ornatur 152 11
Liuthprandus Cremonenſis epiſcopus, legatus Imp. ad papam 155.14
Locus, vbi certior cornua abiciũt 433 26
Logothetes, idẽ ferè quod ſcriba 180 8
Lōbardus liber Mediolanenſiũ 469 54
Londinenſis archiepiſcopus Cantuarienſi ſubeſt 367.41
Longlare villa 18 40
Longobardi, gens, ſagax & diſciplinarũ capax 305.18 Stephanum III papam Italia pellunt 283 9 Capuam capiunt 318 13
Longobardorum regnum, mutuus crudele 351.26
Longobardia 34.28.304.41 Romano Imp. ſubijcitur 397.18
Lotharingia, quæ olim Auſtraſia 281. 12.41 Belgicæ Galliæ prouincia 350. 58 Romano Imp. paret 397.20 vnde dicta 551.3
Lotharingiæ, eius notatio, eũ var. app pellatio 281.41
Lotharius Ludouici filius 41.2 46 15. 36 coronatur 45.51 vxorem ducit 46. 22 mittitur in Italiam 47.25 49. 28 Romæ populi ſtatum corrigit 50.8 ex Italia redit 54 33 paret patri 55.4 patre aſſumpto Mediolanum villam deuenit 57 12 Compendii conuentum indicit 57.14 patrem dat cuſtodiendum 57 16 nimeramiſſa patri ſubtrahit 57.21 Aquiſgranum venit 57.38 Lutetiam 57. 50 reſpondet mandato 58 12 Viennam peruenit 58.20
Lotharii legati in villam Theodonis 60 29 diuturnis languor 60 36 ad legatos Fulconem & Richardum reſponſum 61.2 legatorũ pontificis retardatio 61 14 ad patrem Wormatiam aduentus 63 3 Auſtralis regni patris electio 63.12 ſectatorum eius quidam moriuntur 61.20
Lotharius filius Hugonis ex Alda 120.2 a patre rex ordinatur 128.13 fraudulenter rex conſtituitur 148 40 vxorem ducit filiam Rudolfi Burgundionis 151.42 patruus, detector inſidiarum patris 142.29 moritur 173. 6 Lotharius Saxo, ad Imperii faſces promotus 367.52 Rogerium Siciliæ comitem regno pellit 377 54 à Saxonibus Ludderus vocatur 4 0.26
Lotharii in exercitu regis Hērici 222 28
Lotophagi 623 44
Lucæ oppidi aduerſus Henricum VII Imp. rebellio 463.18
Lucas caſtellum 1.25
Luceburgia, Treuirorum olim portio, Romano Imperio adiecta 459.15
Luceburgi comitia celebrata 465 43
Lucernam olere 448.50
Lucidæ aues 599 63
Lucifer 505.25 30.191.1 Phœbo prænius 610 60
Lucina, alias Luna 609. 20 infantium præſes 515 58
Lucius quidam Romanus Moſam Ararimq. connectere conatus 286.28
L. Caſſius Coſ a Tigurinis cæſus 494.57
L. Coſſus Getulicus 622 57
Lucrinæ Oſtræ 569.?3
Lucus vnde dictus 582.41
Ludouicus Caroli M. filius rex Aquitaniæ 23.36 37 Romanorum & Longobardorum rex 40 30 30 44 34. 49.35.7.8 Dorthoſam vrbem fruſtra obſidet 37 6 72 patre Auguſtus creatur 31.52 patri in regno ſuccedit 40 38 conuentum habet Aquiſgrani 42.50 conuentum Venedis 43 39 expeditionem ſuſcipit in Britanniam 43.39.40 Britanniam ſubigit 43.19. 4. ? contra ducem Ludob. Weipicum ſiſiuũ 44.16.17 expeditionẽ mouet in Linde Witum 45 12 miſſis in continuatos 46.27 cum fratribus reconciliatur 47.5 legatos Paſchalis pontif. quo reſponſo remittat 48.42 Redonas venit 49.31 in Britanniam expeditionem mouet aliam 49.35 in ciuitatem Rotomagum aduenit 49. 37 Aquiſgranum reuertitur 50.23 Aquiſgrano Nouiomagum petit 50. 42 venit Ingelheim 51.12 ad Franconofurt villam, atq. inde Wormatiam 53.6.46.52 Aquiſgrani moratur 51.33 ad famam Normanu. quomodo commoueatur 51. 43 ſacros dies Aquiſgrani celebrat 54, 54 venit ad Iotundiacum 55. 53 in Bauariam reuertitur 57.11 liberatus opperitur ſuum filium Pipinum 58.13 audito facinore Lotharii perturbatur 59 18 diuiſo filio Ludouico, Lutetiam pergit 9 31 cum filio Ludouico Aurelianis petit 59.32 Aquiſgrani moratur iterum 59.44 natale Domini Mettium fratre Drogone celebrat 59.46 ad conuentum Wormatiæ celebrandũ proficiſcitur 60 19 Aquas ſe confert 60.20 mandatum promulgat de reconciliatione 60.21 cum Warba iſpe reconciliatur 60.32 per legatos Lotharium viſitat 60.37 extraordinariam legationem mittit ad Lotharium ſed fragum impediendum 60. 41 ob viſum cometam afficitur 62. 7 filio Lotbario promiſſa præſtat 63. 3 totum regnũ diuidit excepta Baioaria 63.9 ad vnanimitatem & fraternam dilectionem filios mouet 63. 16 Cauillonenſem vrbem petit 64. 11 fideles f. Carolo obſtringit, tergiuerſatores quæſtioni legali ſubdit 64.13 Quadrageſimale ieiuniũ inchoat 64. 29 paſtoris boni ſequitur exemplum 64.33 cum maxima fatigatione peruenit Aquiſgranũ 64.37 Turingiæ pe in 64.42 viribus deſtituitur 65. 7 lectoſe cōmittit 65.10 dehiſcens Deũ laudat 65.22 ſingula rei familiaris ſingulis diſtribuenda deſcribi curat 65.24 f. Lothario quid elargiatur & quare 65.28 Turcorum deſtructor & eccleſiarum plantator 219, 7 moritur 65 48 ſepelitur 66.12
Ludouici Imp. vxor ſubducitur 57.5 filii ſollicitantur aduerſus patrem 56.19 decretum de habitu clericorũ 323. 28
Ludouicus f. Arnulfi rex cōſtituitur 101. 12 contra Hungaros colligit exercitum 101.25 exercitum amittit 101. 41 Adelbertum ſupplicio afficit 103. 27 moritur 105.31
Ludouicus Burgundio ab Italis ad regnũ inuitatur 108.37 cũ exercitu in Italiã venit, ſed repellitur 108.32 ſecundo Italiam intrans capitur, regno & oculis priuatur 109.9.110.2
Ludouicus IV Imp. ?ea 457.56
Ludouicus, Phil. Palat. f. cum Wirtemb. de pace agit 587 7
Ludou. Haſſiæ Langr. Rom. Imp. oblatum recuſat 5 2.1 coſh? qua cauſa Fridericum ſadit 370 2. 57
Ludou. Vnus eaclamatio aduerſus ge?. Lucentum opp. 573 31 ?les 331 62
Luceriæ i? ?um 18 44
Lugdunũ, *Lyon* nobiliſſ. empor.ũ 331 12
Lugdunenſis Gallia, alias Celtica 641. 45

Luidburga vxor Taſſilonis, filia Deſiderii regis Langob. 27,17
Luitgardia Caroli M. vxor 8,43 moritur 32,27
Luitgarda filia & orphanâ Edithæ 172,3 nubit regi Franciæ 172 36
Ludolfus f. Ottonis ex Editha 165,52 ſublimatur 172,25 in vxorem ducit Idam filiam ducis Sueuorum 172,4 in Italiam à patre mittitur 175,47 à patre in Saxoniam remittitur 177,10 in malas ſuſpiciones de occulta rebellione inducitur 178,30 à patre Othone vicarius declaratur 179 6
Luduuichus, alias Clodouæus, primus Gallorum Regum Chriſti nomen profeſſus eſt 324,1
Luna alias quoque Ceres 529,22 Hyperionis ex Euryanaſſa ſorore filia 486,46 pecuoa 610, 55 menſtrua 783,20 pallida 610,1
Lunæ deliquium 42 32 49.18.53 18. 615,3 mutatio perpetua 609, 18 ſilentium 502, 50. 683, 10 templum in Ægypto 525, 18 ſimulacrum Lunæburgi 712,23 paſtus 638,51 ſylua 692,52 motus quinque 580 32 ambitus terra parte minor quam terræ 215,44
Luna ſylua. Hercyniæ contigua 686,61
Lunæburgum, Saxoniæ vrbs 712 50
Louellum caſtrum dolo capitur 318,27
Lupia, x. Rhenanum oppidum 711 48
Lupiæ, arum, Calabriæ vrbs 718.49
Luppia, oppidum & fluuius 628,30. 630,42 711,50
Lupus Centulli Vaſco 44,3 Carolo M. ſe dedidit 4,30
Lupos in fabula 677,26
Lupus vnde dictus 677,10
Luporum tria genera 677,31
Luridus color 507,53
Luſitania, vnde dicta 665,55
Lutetia Galliæ metropolia 370,50
Luthra, alias Cæſarea, Vangionum oppidum 472,50
Lutoldus miles primus Hieroſolymam occupat 265,13
Luxus vox latina non eſt 584 42
Lyæus. Bacchus 579 48
Lycæus, Arcadiæ mons 505,64
Lycaon, rex Arcadiæ 482, 6 in lupum conuerſus 651,63
Lycaonia prouincia vbertima 538 55
Lycaſte meretrix, ob pulchritudinem Venus appellata 700 5
Ly a u 514 33
Lychnos & Lychnobii 514 40
Lycia oppidum 504,53
Lyciæ Magna 488 27 ciuitates olim ſeptuaginta 534,27
Lycurgus à Baccho occiſus 488 43
Lyctos, Cretæ oppidum 610,5. 618,43
Lycus fluuius 285 15,63
Lydas Sueuus, ſagittarius 729 33
Lydia & Lydi 526,45
Lydius amnis 515,50
Lydus cauponatur 527,4
Lygenna oppidum Lybiæ 725,18
Lymburgum, ab Alberto Zolrenſi comite obſeſſum 540,1
Lymira, oppidum & flumen 534,24
Lymphi & Lymphatici 653,27
Lynce muidioſior 706,50
Lynceus curſor 716,29
Lyncum, Aoaliæ regionis nobile emporium 528,1
Lyncum vrina, materia Carbunculi 706,45
Lynceus, Perſarum rex 529,10
Lyngurinus, gemma ex vrina Lyncis nata 706,42
Lyra Amphionia 517,6
Lyra Claudus, ſagittarius 729,34
Lyſii, hodie Sileſii 632,2
Lyſii tres, diſcoboli 729,60.

M

Machabæi patriarum legum defenſores acerrimi 563,22
Machareus Læuo palæſtrita 724,2
Macedonum campi latiſſimi 533,42
Machina 438,5
Machinacio, fraudis ſpecies 356,58
Machlio fera 633,40
Machlinum Belgii oppidum 711,60
Machlis animal 507,47
Macrobii lapſus de ſitu Antipodum 318,5 686 19
Macrobiorum ſedes, & mores 694,28
Madalelinus capite plectitur 59,55
Madere quid 666,28
Madult. m habere, pro ebrium eſſe 686,59
Mæander, Lydiæ fluuius 527,11
Mænades, mulieres Baccho ſacræ 533 62
Mænalus, Arcadiæ mons 695,62 725,34
Mæonia, & Mæonica 526 45
Mæotis palus 476, 16 Temerinda Scythis 519,16 tum Oceani, tum omnium mariumparens 626,28
Mæsus, mons 672,56
Magalia 519,41
Magdeburgenſis Archiepiſcopus, Primas Germaniæ 293,18
Magdeburgenſes ob epiſcopum diſſidentes componuntur 891 49
Maga 490,50,45
Magidæ veterum 518,36
Maginfredus Mediolanenſis comes re bellis capite mulctatur 99 15
Magiſtratus ad quid inſtitutus 406 13 pudoris cenſura 315,64 vitium indicat 584,15,20
Magmata medicorum 704 21
Magnalia. Theologis 515,1
Magnanimus 563,40
Mahumaria 218 29
Mahumet natione Arabs 119,14 Dei nuncius Sarracenis creditur 73,24 Turcorum præceptor inuocatur 240,16
Mahumetani Byzantium expugnant 522.16
Maia Mercurii mater 610.48 Athlantis filia, Pleiadum vna 624,34. 639,4
Maiores domus 3,9,28
Maiores 348,35
Maiores ioſulæ 626,40
Maiorica inſula, vna ex Balearibus 31,35. 32,13.40,22
Malea, Laconiæ promontoriū 700, 39
Maleus, Argiuorum rex 700,40
Malli, Acelini fluuii accolæ 561,22
Malum malo medicari 319,10
Malum nonnunquam occaſio boni cū 426 47
Malphi obſidio 223 1
Mammona 488,55
Manaſſes Arelatenſis epiſcopus, affinis Hugonis, indulgentia eius ſedem deſerit ſeu commutat 138,43 Simoniacus à Liuthprando coarguitus 129, 9
Manaſſes archiepiſc. Mediolanēſis fautor Berengarii 148,4
Manerbum caſtrum obſidione cingitur 418,20
Manes 487,42 Cacodæmonum ſpecies 658,62
Manfredus occupator Siciliæ 278,1.
Mania 427 30
Manipulos ſeu maniplus 669,8
Manoorex Mequæ in exercitu Argolandi 70,47
Mannus Tuiſtonis filius 497,30
Mantua, vrbs 34,26 P. Virgilii Maronis patria 320,55 Muſarum domus 379,21
Mantho fatidica 510,32
Manuel imper. Græcorum Imperator Neocomæ, nouæ Romæ 276,3 Chriſtianis infeſtus 280,37 299, 19,58 legatum Venetum violat 336, 49
Manuelis Græcorum Imp. ad Fridericum I Imp. legati 419,1
Manus & manumus 609,27
Manuſtra ciuitas occupatur à Balduino & Tancredo 232,27
Mapalia 519,42
Maracleæ ciuitatis princeps pacem petit & init cum Chriſtianis 262 29
Maradochus legatus Græcus ad Fridericum I Aug. 335 34.336,7
Maraſim ciuitas à Chriſtianis occupatur 232,25
Marathonii campi 477 36
Marca, equus 6,5 18
Marcæ valor, tam apud nos, quam apud veteres 399,6
Marcellini & Petri martyrum corpora transferuntur 52,47
Marchia Foroiulienſis 27,28
Marchionatus Badenſis olim incolæ Heluetii 591.10
Marchionum origines quæ coniecturæ 311.19
Marchſteller, militaris officii nomen, vnde dictum 632,12
Marcomanni, hodie Morani 612 6 vnde dicti 632,50 à Druſo deleti 628, 36
Marcomyrus, Priami Franconiæ regis filius, Pariſios bello occupat 713,16
M. Antonius pius 406,7
M. Herennius Decurio fulmine percuſſus 578,17
M. Scaurus à Cimbris captus 499,58
M. Varronis tatio ætates hominis partiendi 398,58
Mare rubrum 670,57 duos habet ſinus 716,33
Maris dii biformes 680,42 acceſſus & receſſus quomodo fiant 580,55. 609,40.783,33
Mareotes, lacus Ægypti 691 34
Margo 646,18.707,54
Marggraui, Caſſubiorū principes 539. 55
Mariæ virginis baſilica Aquiſgrani à quo, & quib ſumpub. ædificata 69 8
Mariandyni 527.18
Marianus Bartholinos 515 28
Maricum lucus 99,52.100,25
Marii crudelitas 491,43
Marmaridæ populi 569,63
Marmaridarum, tum ſedes, tum clades à Romanis accepta 587 47
Maroboduus, Marcomannorum dux 632,7
Marozia filia Theodoræ, meretrix Ioānis papę, ex papa Sergio, & Alberici ex Alberto marchione, mater 3,2

impudenter Hugonē iouitat 125,17
Marpurgum, Haſſiæ metropolis à Marte dicta 606,21
Marquilii auxiliatores Caroli Magni contra Sarracenos 70 25
Mactani confligunt cum Pileto 257,15 expugnantur 258,52.259,55
Mars natione Thrax 610,35 vnde dictus 503 10 græce Ares 602,6 priſcorum Teutonum ſecundum Mercurium numen 480,9 Enyalius 568, 61.605 21
Martis ſtella 611,6 domicilium Scorpius 614,27
Martis & Palladis certamen 571,58
Marſcalcus 385,45
Marſirius amicus Caroli Magni fictus 80,47 agnoſcitur à Rolando 81,51 perimitur 82,8
Martialis, infamis poeta 602,7
Martinus profeſſor Bononienſis 408 15
Martyrum oſſa Byzantii beſtiis obiecta 531,53
Maſauia, Poloniæ prouincia 362,12
Maſinſſa Maſſilinorum rex LXXXVI ætatis anno filium procreat 622,55
Maſoou, alias Moſcouitæ 634,40
Maſſa, oppidum nouum 423,19
Maſſæ alii ex tracti 622,57
Maſſilia 20,44.353,17 Phocenſium colonia 569,58
Maſtrich, latine Traiectum ſuperius 628,19
Maſtruca, veſtimenti genus, Sardis & Belgis vſitatum 646,10 706,12
Mathildis in Italia opponit ſe Henrico regi 187,48
Mathematici Senatuſconſultis diffamati 418,59
Mathildis coniunx regis Henrici, matrona deuota 132,17.163 55 quos genuerit heros 132,19
Mathildis, Egeberti marchionis Saxoniæ filia 416,6
Mătris 704,20
Matthæus, Salisburgenſis Cardinalis 565,12 (540,28
Matthæus Langus, Gurcēſis Cardinalis
Matthias Hungariæ rex 485,20
Matuto, & Matutus 702,3
Maulbrunna, monaſterium Ciſtercienſis ordinis 581 63
Mauri piratæ 8,27 deprædantur Baleares inſulas 31 35,36 Corſicæ ciuitatem quandam diripiunt 37 14 Corſicam ſubigunt ac vaſtant 38, 1. 2. 36,37 Centumcellas & Nicæam vaſtant 40,14,25 victi ac fugati 36,2, 7 à Sardis victi 40,25 in exercitu Aigolandi 70,44 ſeptem Carolo Magno dono miſſi 31,32
Maurorum octo naues captæ 40.21 23
Mauricius, Georgius, Demetrius, duces albani exercitus 255,2
Mauritania duplex 620 3 621,6
Mauringus Brixiæ comes mittitur cum Adelhardo 48,18
Mauſor, nigrum 610,5
Maurus mons à Sarra. munitur 20,24
Maximilianus Imp. ceruam cornutam capit 433,18 improbat diplomata Caroli IV 280,54 morem ſubſignationis edictorum publicorū inuehit 352,61 feſtum inſtituit, & ſacra facit 715,11
Maximiliani Imp. clementia & liberalitas 600.4 ad Burgeoſium ſupplicationem reſponſum 687,50 expeditio in agrum Briſgouium 347.27
triumphus Coloniæ 706,8
Maza, maſſa 704,28
Mazaca, nunc Cæſarea, Cappadociæ ciuitas maxima 587,54,672 16
Mazara, teli genus Heluetiis peculiare 568,5.592.99
Mazos, mamma 521,35
Mechlinia, ſeu Machlinium, Belgii oppidum 711,60
Meckmul oppidum ab Vdalrico Wirtembergenſi expugnatum 591,23
Medi in prælio contra Chriſtianos 230, 22 Antiochiam obſidione Chriſtianorum liberare proponunt 235,34 in exercitu principes Perſarū 244 20
Medorum ſagittæ veneno infectæ 626, 1 tigris ſagittam deuorat 592,30
Medicæ artis profeſſio periculoſa 675,6
Medici quādo Romæ admiſſi 448 60
Mediolanum vrbs 25,38 Ligurum metropolis 303,40 306, 1 vrbs ſuperba 386.9 obſidione cingitur 390 15 oppugnatum 391 42 Friderico I Imp. ſe dedit 394,10 à Frid. I Imp. ad Adrianū IV papam deficit 418, 50 à F. I Imp. obſidione cingitur 425,38
Mediolani a parentibus liberi necantur pro ſalute patriæ 437,20
Mediolanenſis curia 405,44
Mediolanenſis epiſcopi ad Frid. I Imp. pertinentem Roncaliis in comitiis habitam reſponſio 407,5
Mediolanenſes humiliant ſeſe coram Arnulpho rege 96,47 coram Frid. I 399,48 intuitum moderantur 40 ,5 Trectum expugnant 42 .3oF. d. 1 multis modis inhibantur 420,52 Frid. I ſtetens multi deditionibus exigere coguntur 436,33
Mediolanenſiū ad Frid. I legati 387,30 bona publica conſiſcantur 408 14 reſpōſum ad obiectionem de pactis violatis 420.22
Mediolanenſibus pacis formula à Frid. I Imp. præſcribitur 398.30
Medo, potionis genus 611,11
Mediolulli, locus 23,17
Medusa, Phorci filia ex ceti bellua marina 474,7 à Pallade trucidata 481,1
Medusæ caput 485.40 (601
Megauræ domus Conſtantinopoli, palatio contiguæ deſcriptio 15 ,47
Megæra 489,20 (26
Meginhardus ſub cubiculum Caroli M. 28,
Meginfridus Saxonum ad Henricum regem legatus 102.45
Meliquor præſtans & hominibus commodus 714,51
Melis loca feroci 714 49
Mellis medulla, adagium 715 16
Melampus curſor 716 43
Melanchoria 427 40
Melancholici, fanatici 708,16
Melanchetes Syrius, diſcobolus 729,62
Melas Heliatus, diſcobolus 729,63
Melchiſedech, rex Salem 278,25
Meleager Calydoniū interficit 659,40
Meliborhus, mons Weſtfaliæ 541,14
Melicerta, alias Palæmon, & Portunus portuum deus 656.9
Melinum Belgii oppidum 711.60
Melinus Pannonius, natator 726 14
Melite, filia Nerei & Doridos 453.39.
Μῆλον, ouis, pomum 660.9 726, 3
Meli fluæ fœminæ 419 27
Membranarum materia, pelles 316,64
Memmige Lotophagorū inſula 653 22
Memoria, ipſius vitæ fungitur 381,30
Memphis Ægypti arx 51 ,16 61,68
Apidi boui ſacrum 581,12.624 46.
Menandri Theſſala 610,24 (625,6
Menapii, qui 628 14
Meneſtheus Vandalus athleta 731 46
Menſa & ludi apud Imp. Græcos 152,18
Menſiū nomina 18,49 numerus, quibus homo in vtero materno fertur
Mentores *Forier* 422,62 (449,21
Menſtruum in fœminis quam diu duret 76,29
Mercurius, Iouis & Maiæ filius 639,3 Atlantis nepos 610,45 Muſicæ præſes 696,63 inuentor artium veneficarum 439,47 alatus 639 10 Cyllenius 572,4.610,52.638 59 Diactoros 666, 40 Mænalius 695,62
Mercurii ſtella 610,35 lyra 610,48
Mercurii quatuor 665,1
Merere, pro pugnare 643 50 719,36
Merſeburgum caſtrum 107,48 293 9
Meridionalis polus 611,8
Meroe, Cambyſis ſoror 620,1
Meroe inſula vnde dicta 620,1 621,14
Merope, Pleiadum vna 6 4 34
Mers 475,18 (553 16
Merouæus rex Francorum Germanorū
Merouingorum gens 3 4
Meros, Indiæ mons 592,24
Meſanbones populi 560 64
Meſopotamia, Arabiæ pars latine Mediamnis 625.38
Meſſana oppidum, olim Zancle 681,51
Meſſapi, Apuliæ populi 357,10
Metalla 641,8 quomodo reperta 696,1
Metallicis, metallorū 344.
Metis 14 46.456,5 (12
metallopolis quid 289 29
Metropoles xxI in regno Carol. M. earumque nomina 33 17,25
Meus incommoda 407,6
Michael Nicephori gener Imp. Græcorū 39,28 29 91 27 cum Carolo M. pacem firmat 39 33 fit monachus 40, 26 amentia corripitur
Michael epiſcopus, legatus Michaelis Imp. Græcorum 3 ,31
Michaelis ἀρχιστρατηγοῦ baſilica Conſtantinopoli nona 95.14 dicata 10. 24,32 munitio Roma multitudinis & fortitudinis 126 6
Michael Paleologus, legatus Græcus ad Frid. I An 33 ,43 336, ...
Michelinus de Batonia ad regem Bulgarorum legatus 49.15
Micipsa, Maſſiliarum regis filius 622 54
Mitdioch Sclauorum dux interficitur
Milites S. Mariæ 631,48
Milii ſemen 643,12
Milium integrio. is 10 Hiſpaniam capientium, Sarra. catalogus 72 7
Miliaria, lapidib. apud vet. ſignata 212.
Milidunum, caſtellum 18 (33
Milo de Anglaris Rolandi genitor dux exercituum Caroli M. 2. 19 imprimis occumbit 20 20
Milo heros, vltor cædis Berengarii 13,31
Milo comes Veronēſis 11 4
Milo ab Hugone ad Berengar.
Mimallones & Mimallonides 2
Min rua, Iouis et Themi
Iouis mens 655 10. ſtructura 68
Mineruæ templū ab Othone rege ex-
Minorica inſula, vna ex Balearib. 51 15
Minos, iudex apud inferos 49
Minois filia a Neptuno compreſſa 589,1 antrum.
Minyæ, Argonautæ 681,27
Miraculum, Sol trium dierum ſpacio ſtatimmobilis

Cap.

Geſpet ſine manibus ſublatus, & vbi inuentus 46,50
Miraculo exercitus ſitis leuatur 20,32
Miſericordiæ commoda 562,1
Miſſaha fluuius 16,7
Miſſæ vocabulum vnde 512,45
Miſſile 441,23
Mithra, pro Sole 691,17
Mitræ inuentores, Ægypti vſus apud Colchos 657,24 / 520,55
Mnemoſyna Cœli & Terræ filia 497,52
Moabitæ in exercitu Aigolandi 70,44
Modœtium, alias Modoecia 401,5
Modona, alias Mutina 380,46
Mœnia, vnde dicta 688,18
Mœnus fluuius 28,16.29,33
Mœni fluuii variæ appellationes 280, 16 632,50
Mœſia prouincia 39,18 40,30
Mœſia binæ 574,24 tum ſuperior, tum inferior 523,60 inferior olim Dacia 383,39
Mogaus fluuius 280,8,56
Moguntia vrbs regia, metropolis Franciæ Germanicæ 285,62.327,25. 384,7 deuaſtatur 286,35 obſeſſa à Friderico Friderici I Imper. patre 286,40 ab Imperatore proſcripta, priuilegiis cæteriſque omnibus publicis beneficiis priuata 288,45
Moguntinus epiſcopus Romani Imper. Cancellarius per Germanias 433,60 præcipuam in eligendo Imperatore vocem habet 275,61
Moguntinenſis templi theſaurus 430, 28 imminutus 453,50
Moguntini templi pinna turbine deiecta 556,44
Moguntini ciues archiepiſcopum in vrbem recipere nolunt 519,29
Moguntinorum ciuium mutua inter ſe laniena 287,25
Moguntini ciues factioſi contra ſuum epiſcopum eum occidunt 288,4
Moguntiacum concilium 40,4,5
Molarum multæ ſpecies 711,31 nullus vſus apud veteres 711,28
Molcudinum, triuiale vocabulū 409,1
Molliciei comes ignauia 476,4
Momemphis, Ægypti oppidum 625,5
Monachorum origo 323,1
Monacum, Bauariæ principum ſedes 435 10, 39,48
Monarcha quilibet in ſuo regno marchiones & comites creare poteſt 411, 33
Moncibelus mons, alias Æthna 601,20
Moneta a monendo dicta 408,62
Monomachia Dauidis & Goliathi de Gad 393,5
Monops Pæonius 678,3
Monoſt chorum de æromnis Herculis autor quis habendus 707,24
Monſtruoſi quid, & vnde dictū 689,45
Monſtrum biforme 275,14
Monſtrorum natiuitas 562,59 cauſæ 597,24.289,42
Montes ucus 19,26
Montes ſemper ardentes 606,6
Montefortenſium comitū ſedes 629,52
Montisferrati marchioni monetæ cudendæ facultas facta 467,16
Montiſpelegardenſis comitatus 540,5
Monychus Centauri nomen 494,12
Marauorum terium, Sclauonicus 362,24
Morbus Herculeus 533,58
Moringus Bauariæ comes vitā finit 50,1
Morini, Belgarum extremi 627,42 hodie Teruani 485,62
Morinorum ſedes 575,44
Morinum 711,58
Mormannus regnū apud Brittanes affectat 43 41,48 interficitur 43,43
Mors tum piorū, tum impiorū 623,45
Morti nihil inacceſſum 497,27
Mortes, mortium 440,56
Morſel, inſtrumentum bellicum 596,1
Mortalium omnis induſtria conatuſq; inanis Deo aduerſante 557,40
Mortenauia, olim Elſatia transrhenana 498,34
Moſa fluuius 35,15.45,54.152,32.193,8. 628,19
Moſchi atroces 521,12
Moſcouitæ, a Moſca fluuio nomen ſortiti 362,24
Moſcouitarum variæ appellationes 634, 40
Moſella 22 50.35 8,286.11 Auſonii carmine celebris 459 20.515,55
Moſellæ fertilitas 629,1 667,53
Moyſes hiſtoriographorum princeps & Hebraicarum literarum author 218,5 primus legiſlator 579,48
Moyſis ieiunium 669 27
Moſqua, aliorum Ruthenorum regia 561,10
Moſſynœci & Moſyni 525,23
Motus, vitæ argumentum 381,35
Motus in Bauaria ſedantur 55.46
Mulciber vnde dictus 601 20
Mulcta & mulctare 439,24
Mulcta & pœna 421,6
Mulctra & Mulctrale 617,15
Mulier, a mollibus membris denuminata 679,12
Mulsauia, Bohemiæ fluuius 60,26
Mūda oppidū Saxoniæ ad Wiſirā 31,14
Mūdus, qua parte anni creat ſi. 662,23
Mundi creatio ſecūdum Ethnicos. 619, 40 plagæ quinque 540,38 cardines quatuor 326,41 puncta, & interualla 280, 1 luminaria duo maxima 25,12
Municipes 343,36 vnde dicti 641,18
Muralis turbo, pro bombarda 628,60
Murales coronæ 445,35
Murus, non niſi ex autoritate principis extruendus 415 11
Muſæ ex Ioue & Mnemoſyne in monte Piero natæ 471,2 Libethrides 133, 45.571,14 Olympiades 520,2 veterum 608,19
Muſarum duo genera 658,6 templum Romæ 446,52
Muſcipula 419,64
Muſſo, as, are 664,40
Mutina, tum vetus, tum noua vulgo Modona 326,48 / 380,46
Muio, initio 711,37
Muo, occulto 718,38
Myrmecius pagus 514,28
Myrrha 635,12
Myſi biſontes 574,25
Myſia 522,2.599,53 duplex 542,54
Myſtæ, numinis alicuius ſacris initiati 579,22 vnde dicti 718,37.

N

NAbal Carmelus 581,9
Naba ra, Wiſtualiæ fl. 628,26
Nabar, Numidiæ fluuius 622,59
Nabathæa prouincia 561,18
Nabathæi, Arabiæ felicis populi 670,48
Nabathes, ex adulterio quaſi natus 670,49
Næniarum 712,35
Nagera, habitatio gigantis Ferracuti 75,44 cedit Græcis & Apulis 79,8
capitur à Carolo Magno 78 12
Nantas vrbs 72 30
Napææ, floſculorum deæ 504 5
Naphtha, bituminis genus 604 34
Nar, fluuius Sabinorum 537,20
Narbona ciuitas 19,18
Narbonenſis prouincia 8,26.40,25
Narnienſis ducatus a Longobardis cōſtitutus 423,13
Naſamones populi 569,63 domitores Pſyllorum 728,40
Naſus & naſuti 447,8
Naſi adunci Perſis probantur 727,50
Natandi vſus, priſcus ludus 725,56
Natiſus, ſeu Natiſo fluuius 537,18
Natiuitatis Dominicæ feſtiuitas celebratur in caſtris ad Antiochiā 231,12
Nauarra, Hiſpaniæ pars 642, 12
Nauarri 35,21
Nauarrorum terra cedit Britannis 79,8
Nauium inuentor, Scytha 525,44
Nautica ars, inuenta 681,33
Neapolis olim Parthenope 663,4 Italiæ vrbs maritima 357,45 expugnata ab Henrico Friderici I. Imp. filio 276,48 a Vandalis vaſtata 474,59
Neapolis Carianis ſubiicit ſe regno Hieroſolymitano 266,55
Nebrides 529,36
Neccarus fluuius 581 35
Nectar deorum 580.27
Nemeſis, alias Adraſtia 656,50 vnde dicta 586,28
Nemetes, qui 629,3
Neoburgum 568,35
Neomarctides à Noribergenſibus obſeſſi 568 34
Nepa Latinorum veterum 614,28
Neper, Poloniæ fluuius, alias Boryſthenes 63 31
Nephele, Phryxi mater Helles mater 527 63 / 181,57
Nepos, Iuriſconſultis 436 58
Neptunus, primus eques 716,16 Ennoſigæus 497,19 637,7.639,30 maris præſes 638,26. vnde dictus, 638,44.
Neptuni tridens 638,38 cognomen antiquum Ægeo 479 28
Naquinū oppidū, hodie Narnia 337,22
Nereus, Pōti fili9 natu maximus 480,18
Nerei patria Armozica 526,5 ex Dorideſiliæ quinquaginta 638,56
Nereides nymphæ, vnde dictæ 680,13
Nero primus dedicator perſequutionis Chriſtianorum 335,43
Neruii 515,21
Neſtor, Neptuni ex Chloride f 444 46
Neſtoris facundia 526,18
Neuenburg, cœnobium prope Heidelbergam 390,68
Neuhuſen loc9 prope Wormatiā 287,4
Neuſſius pag9, limes Germaniæ 345,47
Neumarck, oppidum munitiſſimum 648.53
Neuri, ob ſerpētum iniuriam ſedes ſuas relinquere coacti 523,4
Neurorū trāsformatio in lupos 635, 4 a
Nicæa vrbs Narbonēſis prouinciæ 40, 24,25
Nicæa vrbs ab exercitu ſancto obſidetur 227,19 deditur 228,25
Nicææ ciuitatis deſcriptio 228,29
Nicenum Concilium 228,31
Nicephorus Imp. Conſtantinop. Irena depoſitā 34,1.2 moritur 39,28,29
Niceph Leonis Imp legatus 42,20,21
Nicer, *Necker*, Sueuiæ fluuius alias Neccarus 515,59 / 630,23

Niceta patricius, Siciliæ præſes 30,49. 55 22.23 36 11
Niculaus, Reatenſis Cardinalis 461,34
Nigropontus 484,13 olim Aulis 527, 30
Nilus, alias Melon 619,54.622,34 vatis muneie functus 571,62
Nili origo ignota 619,58.690,55 cataractæ 535 22.624,44 fœcunditas 597, 12 620,0
Nimagum vrbs 222,25
Ninus Aſſyriorum rex Zoroaſtrem Bactrianorum regem prælio vincit 490, 14 520
Nioi oppidi tum ſitus, tū ſtructura 561,
Niphates mons, tigribus fœtus 582,57
Nincola caſtrum 548,18
Niuere & conniuere quid 729,34
Niuerni 18,39
Noah, vini repertor 656,46
Noah, Ianus gentilium 656,44
Nobilitas non vnius generis 276,31
Nogardia, ad Lacum Ly midem, primariarum Moſcouiæ vrbiū vna 634,40
Nola vrbs a Vandalis vaſtata 474,58
Nomades 622,47 duplices 521,9
Nonantula monaſterium 39,12.148,15
Nordalbingia, Saxoniæ pars 584,21
Nordbertus Rhegienſis epiſcopus 40,49
Nordhumbri 36,43 37,9
Nordlindi 31,53
Nordmannia 18,9.45,31 Belgicæ Galliæ prouincia 350,59.196,48
Nordmanni, 40,10 piraticam exercent 32 23 a Scotis victi 39,42
Nordmannorum excurſiones 8 23 legationes in conuentum Francofurt 47 37 irruptio in Frisiam 60.52
Norma, oppidum 560,27 deletum 486, 52
Noricum, quæ alias Bauaria 281.25 Bauariæ portio 476 34 Saxoniæ duci paret 38 10
Norici, tum appellatio, tum ſitus .83 50
Norici, vnde dicti 6..55
Noricorum regio 626 60 ſucceſſores Boioarii 511 20
Noricæ alpes 49 11
Normberga, Ptolemæo Segodunum 648.5, alias Noricum 347,15 obſidetur, & lubens deditur 189.33
Normbergenſes, tertium quoddam inter Noricos & Francos 511.10
Noruagia, Danorum regi ſubeſt 383 45
Nota, & notæ, iuriſconſultis 436,61
Notus, ventus meridionalis, vnde dictus 670 19
Noua ciuitas ab Vdalrico Wirtembergenſi expugnata 591 22
Nouale, & Nouales, iura 445 41
Nouatio omnis periculoſa 40.60
Nouaria vrbs 119 24 patria Gazarorum ſectæ auctorum 309.19
Nouiomagus ciuitas 19.17.22.17 35 8 9.42.49.45 52.46 34
Nouocomum 410.46
Noxa & Noxia 400.50,704 25
Nubes, aquarum domicilium 658.27
Nubes quomodo generentur 683.48
Nuceria vrbs Italiæ deditur 33 46.47
Numantiæ obſidio 647.22
Numen quid 663.58
Numentum 32.34
Numidæ infrænes 622.40
Numiſmata erogandi peculiaris conſuetudo apud Imperatorem Græcum 153.7
Nympharū ſpelunca in Helicone 571.16
Νυμφόληπτοι 658.29
Nyphates mons, Aſſyriæ Armeniæque terminus 534.40
Nyſa vrbs 672,56 Indiæ vrbs 592,24
Nyſa, Indiæ mons 562,27
Nyſæ vrbes, decem 592,27

O

Obacrus fluuius 26,5 22 32.23,24
Obertus de Horto, Feudalium placitorum autor 408.37
Obrinca, hodie Moſella 286, 21.629,1. 711,42
Obſidium, caſtrenſe vocabulum 438,33
Oceanus, Cœli & Terræ filius 497.7 vndarum pater 620.20 Atlantæus 482,17.559,30 Gallicus 32.23
Oceani illuuio maxima 640,64 conjugium pulsbriſluum, cum Thetyde germana ſua 680 10
Ochus, fluuius 679,50
Ocrea vnde dicta 673.44
Octauius Imp primus Auguſti cognomen tulit, Romuli nomine repudiato 276,8 Domini appellationem reſpuit 276.4
Octauii Auguſti felicitas 328,18 progenitures 460,2
Octobris menſis ob hædos pluuiales, nauigationes incertæ 599 27
Oculata fides 346,4
Oculi 445 39
Oculorum morbidorum cauſæ quatuor 572,30
Odelricus palatii comes ex Sueuorum ſanguine regi Berengario rebellis 312.39 cum marchione Adelberto conuentum agit contra Berengarium 313 15 occiditur 2.4.28
Odenvua.. [illegible] & Odenheim 541..0
Odenvualder 568,30
Oder a Germanos à Poloois ſeparat 563.47
Oderæ fluuii, variæ appellationes 561,2
Odilia Alſatiæ 623 22
Odilo dux Baioariorum 15 31
Odo legatus Caroli M. 38 21
Odo ex lio deportatur 14 17 cum fratre Wilhelmo interit 58 51
Odonis victores an nis [illegible] 58 53
Odo Belgemanas v. x lliſer [illegible] 254.47 145
Odoacer Vandalus Roma potitus 477.
Odryſæ, Thraciæ populi 504, 8
OEa, Aphricæ vrbs 623 38
OEbalus Spartæ rex 551,10.575,63. 581 22
OEdipodis filiorum mutua bella 693,4
OEllus comes in exercitu Car. M. 72 30 cum gigante μονομαχίαν ſuſcipit, ſed ridicule 76.2
OEnotria, vnde dicta 627,53.695,47
OEnus fluuius 516.40
OEſtium 47 .3
Offenburgum Briſgouiæ Maximiliano Imp. ſe dedit 547,50
Ogerius Dacus, miles ſub Carolo Magno, monomachiam cum gigante ſuſcipit, ſed ridicule 75,50
Ogyges, Athenarum rex antiquiſſimus 550,60.
Ogygus, primus Thebarum princeps 478,40
Olea inuentum Palladis 724 46
Oleum camino addere 418.13
Olei inuentrix, Iſis 692,18
Oliuerius dux exercituum ſub Carolo M. 72,53 inuenitur, miſere trucidatus 25,12
Ollus letho datus 956,54
Olores, cygni 550,45.683,46
Olympia, Alexandri M. mater 460.2
Olympus, mons 533.49
Ὀλυμπιάς μακρὰ 709,40 eclee 529 20
Olympica Myſia 542,54
Olympicorum certaminum inſtitutio 505.44
Ωμέγα apud Latinos ſæpe in ὄμικρον mutatur 728,2
Onager tum machina bellica, tum aſinus ſylueſtris 699 11
Oneſicritus 612 12
Onoſtrongyla Strabonis 57 .50
Oone, & Ooues vnde dicti 611 30
Opacum 608 38
Opheltes Saao curſor 723,2
Ophiochus, anguitenens 617 44
Opis, nympha 523.62
Opes pariunt nobilitatem 276 37
Ops, Cœli & Veſtæ filia, alias Rhea 503,63
Oppidi, tum etymologia, tum differentia ab vrbe 370,30
Optimates qui 398,15.323.47
Oqueni, qui 632.4
Oracula 516,1
Orani, populi circa Mæotidem 527,20
Oratio cuiuſdam ad Imperatorem Rom proceres, de Friderico III Imp eligendo 28 ,20
Oratores propriè qui 292 4
Oraulus Tungrus, [illegible] rius 70 39
Orbelus Thraciæ [illegible] 26.24
Orbes 661.51
Orchades, inſulæ maris Germanici 658, 57 525 30
Orchanes, Turcici imperii propagator
Orcus rex Moloſſorum, raptor Proſerpinæ 719,2
Orcus animarum inſatiabilis 489,12. 16,62
Orcus fluuius 133,52
Orcus ſtultus neruorum eſt
Oreſtis corpus ſeptem cubitos altum 671,16
Origellis, ciuitas in Pyrenæis montibus 5..9
Orgia 333.62 omnis generis ſacrificia, quæ diis fiebant 6 9
Orichalcum 578,7
Oriſenſis epiſcopus moritur 260,56
Orientalis plaga 561,18
Origenis delirium, de diabolis & reprobis olim ſaluandis 359.43
Orion, Neptuni filius ex Mionis fila 588 63 Dianæ ſatelles 501 10 natus ex vrina deorum, relatus inter ſydera cœleſtia 336.57 ſignum horridum 614 55.618,14
Orionis occaſus 624 56
Ὀρφεῖον Græci 37.11
Orpheus, Magus ſapientiſſimus 42..6
Orpheus vates natione Thrax 531 41 à Ciconibus diſcerptus 613,12.617.55
Orphei ad inferos deſcenſus 516,3 carmen ſuppoſititium 617,56
Ortona ciuitas Italiæ deditur 33.46
Ortygia 501,30
Oſca, vrbs 37,46 obſidetur 30.44
Oſiris 535,21 692.11 alias Apis & Serapis 724,16 agriculturæ inuentor 691, 59 à Typhone fratre dilaniatus 624, 64
Oſiridis ſacra 691 2
Oſnegg mons 5,21
Oſpinus rex Algarbiæ in exercitu Agolandi 70,45 occiditur 71,42
Oſſa, mons Theſſaliæ 327,17 513,40 à gigan-

à gigantibus in Pelium tranſpoſitus 707.63
Oſterſalt 36.40
Oſtfali 21.33 23 18
Oſtreum & Oſtrea 569.24
Oſtria, alias Auſtria 485.39
Oſtrogothi 474.48
Oſtrum 515.10
Otbertus marchio Berengarium & Adelbertum apud Imperatorem accuſat 553 49
Otgit filia Adelſtani fratris regis Anglorum, vxor Othonis regis 332.53
Othingen, Burgouii agri pagus, à Georgio, Bauariæ duce, captus 539 7
Othocarus rex, interfectus 681.20
Othocarus rex Bohemorum vincitur 714.25
Othrys, Thraciæ mons 506. 18 Lapitharum ſedes 533.49
Otienium 213 43
Ottones Auguſti tres, auus, pater, nepos 277.44.505.1
Otto f. Henrici I. Imperator, rex iuſtus, religioſus, &c. 132.59. 28. 164.16. 277. 20. 386.11. 307. 14 in vxorem ducit Anglam 132 52 contra rebelles copias ducit 134 30 ſub prælio orat 134. 47 in lancea ſua habet clauos manibus Saluatoris affixos 134.51 precatione ſuos hoſtes fundit 134. 14 rebelles vincit & victor redit 135. 48 cum exercitu perit Alſatiam 137. 3 ab epiſcopis quampluimis in Alſatia deſeritur 137. 6 Alſatiam relinquere iubetur, quod recuſat 137. 9 actis totos eccleſiaſticorum bonorum 137 43 per nuncium de interitu rebellium eruditur 138. 51 Bertholdo duci in vxorem dat cognatam, eique in aliis fauet 139 5 Alſatia neglecta, Franciam occupat 139. 28 capit archiepiſc. Mogunt relegat, poſt reſtituit 130. 30 acer in defendendo exule Berengario 141. 31 177. 42. humaniſſime excipit Berengarium 143. 17 In Italiam expeditionem contra Berengarium & Adelbertum mouet 153. 50. 178. 26 Berengarium & Adelbertum Italia expellit 153. 53. 180. 11 Romam adit, ibique honorifice exceptus, Auguſtus coronatur 154. 1. 166. 6 in patriam regreditur ex Italia 154. 7 papæ inconſtantiam miratur, & in eius cauſas inquirit 154. 12 ſecundo Italiam petit, Berengarium eiuſque vxorem obſidet 154. 43 falſo data opera à papa inſimulatus, in eum acri recriminatione apud eius legatos inuehitur 154. 53 ſe per legatos cupit pontifici Romano purgare 155. 23 Romam ab optimatibus inuitatus venit 155 29 Romæ celebrat ſynodum in frequentia epiſcoporum ſuper cauſa Ioannis papæ abſentis 155. 35 audiens epiſcoporum accuſationem de papa, eos vera, non falſa proferre obteſtatur 156. 51 epiſtola Romam citat papam 157. 23 exautorat papam Ioannem, Leonem conſtituit 180. 12 Romanis nimium fidelis apud eos periclitatur 159. 22 Roma exiens Adelbertum perſequitur 159. 37 à Romanis multis iniuriis affectus, Romam grauiter obſidet, occupat 160. 2 vxorem ducit Eaditham 164. 50. 165. 7 liberat fratrem Henricum, hoſtes patriæ ſuſpendi, patrem eiici curat 167. 31 Henrico fratri culpam agnoſcenti condonat 170. 45 in Italiam mittit filium ad res Italiæ explorandas. ipſe ſubſequitur 175.47. 176.3 capit Papiam 176.18 Adelh. yd m in vxorem ducit 176. 29 rebus in Italia compoſitis, filium in Saxoniam mittit, ipſe cum regina ſubſequitur 177. 10. 33 habet regnum concuſſum internis diſſidiis 178 27 regnum committit Ludolpho filio 179.6 ſecundo Italiam petit, & Imperator coronatur 179 46 Italia in Saxoniam rediens filium Ottonem puerum in regem creat 180 17
Otto II. infans, f. Ottonis Imperatoris rex conſtituitur 180. 20 dictus pallida mors Sarracenorum 277.45
Otto IIII Imp. Arelatenſis rex 353 33
Otto comes Palatinus à Wittelſpach 418.53 ſignifer in exercitu Friderici regis 311. 22. 344 40 Italiam tenet 378.54 in Guilhelmum Malateſtianum ducem Rauennatium inuehitur 380.24
Ottonia regna 541.10
Otto, Friderici I. Imper. filius tertius 277 31
Otto Friſingenſis 660.60
Ottonis Friſingenſis familia, vita & mors 279.50 416.58.417.12
Otto Argentoratenſis epiſcopus, filius Hildegardis, quam in Chriſto pauperem & mendicam dicunt 276.64.447. 28
Otto, ſtatre 513 1
Oxus fl. & Oxiſagæ, accolæ 679.21

P

PActolus, Lydiæ fluuius 527 10
Paderborna 22.19 24 55.31. 50. 41. 22
Padua olim vrbs Imperialis 540.14
Padus fluuius 626 55 rex aquarum Italiæ 341.21
Padus & Ticinus fluuii confluunt 118. 17.309.31
Pæon, medicus 573 5
Pæticæ 521.11
Paganus Beluacenſis fortis præliator 255 31
Pagani, tum Iuriſconſultis, tum Theologis 412.15
Pagala, vrbs 681.38
Palæmon, Leucotheæ filius 680.39 nonus 607. 20. 657. 20 alias Portunus, portuum Deus 656.9
Palæſtina & Palæſtini 625.32
Palæſtra & Palæſtritæ 724.1
Palagonia, caſtrum hæreticorum comburitur 224 39
Palantia, Euandri filia 605.12
Palanto, Hyperborei filia 605.10
Palatini, olim Heluetii 503.10 vnde dicti 563.29.604.44
Palatinorum encomium 535.53
Palatini comitis ob pacem turbatam pœna 351.45
Palatium, Pfaltz 347.56
Palatium Conſtantinopolitanum 146.1
Pales Dea pabuli 715.56
Palilia, feſta deæ Palis 215.59
Palinurus, à Sõno deo ſubmerſus 659.8
Palla, veſtis genua 646 15
Pallæ altarium in templo Moguntino 430.33
Pallantium (Pallantæum) Arcadiæ oppidum 529.6.563.52
Pallantæi oppidi conditores 605.7
Pallas, Iouis ſoboles 502 21. 503.33 552. 51. 575.64 vbi primum apparuerit 623. 30 vndarum regina 681.16 inuentrix oleæ 724. 46 γλαυκῶπις 5 2. 15. 668 44 Tritonia, vel Tritogenia 482 36 vnde dicta 680. 44. 708. 17 Palladis ægis ſerpentifera 617. 23 cum Diana certamen 571. 44 ſepulcrum 605.11
Pallas, alius, Euandri filius 529. 4. 605. 13 vnus ex Titanibus 608.10
Pallene, Protheí patria 491.28
Palladius, Philoſophi iudicium 675.9
Paltos, Syriæ oppidum 625.35
Pampilonia, diuerſorium Caroli Magni 80.44
Pampiloniæ vrbis obſidio, eiuſque mira expugnatio 68.17
Pan, Arcadiæ numen præcipuum 482 6 ouium cuſtos 500.63
Panchæa, Perſidis regio 635.21
Pandroſos, Cecropis Athenienſis filia 651.17
Panægyricorum vſus 458.1
Pangæus, mons Thraciæ 504.14
Pannonia 7, 32. 28, 28 inferior 43. 14 ſuperior 45. 12 alias Hungaria 371.26 524.1 deuaſtata 28.40.41. 45. 20 ab Hungaris capta 567 20
Pannoniæ incolæ 6.43
Pannonia, gratce Pæonia 678.7
Pannonius, Hungariæ regis ad Fridericum I. Imp. legatus 366.48
Pannonum curſus velociſſimi 678.34
Panope, nympha 657.46
Pantheonis templum Romæ 422.40
Pantherarum à Pardis differentia 643. 59
Pantho, virgo 675.37
Papa è Cardinalium numero eligendus 573.44
Papæ duo Romæ electi 433.40 434.60
Papauera ſoporifera 554.40
Paphlagonia & Cappadocia, eadem 521.64
Paphos, Veneri ſacra 614.63
Paphos, oppidum Veneri ſacrum 655.12
Papia 33.20 olim Ticinum 103.48.420. 43 ad confluentes Ticini & Padi 309. 12 receptaculum theſauri Gothici 321.35 Lucellum caſtrum erexit 318. 27 ab Vngaris obſeſſa 186.29 conflagrat 186.42. 187.1. 10 capitur 176. 18
Parangariæ 483.16
Parcæ tres, Cœlitum amanuenſes 658.32
Parcarum ſedes inſuperabilis 665 10
Pardi, Pantherarum mares 643.38
Parentes, & Parentela 413.4
Parentum & patriæ amor 437 59
Pariſii 19.34 32.29 alias Lutetia 370. 44
Pariſienſis theologi notantur 343.16
Parma colonia Romanorum 321.48
Parnaſſus Phocidis mons 473.38 Muſis ſacer 549.17
Parochus Cetii montis, vulgo *von Kalenberge* 537.58 690.34
Paros, marmoris feraciſſima 534.30
Parrhaſiæ vrbes 657.5
Parrhaſium, Arcadiæ oppidum 505 18 518. 54
Parricidium 171.45
Parthiæ origo, fertilitas, & ſitus 574.3
Parthenia diuæ 525.1
Parthenius, Arcadiæ mons 505.42

Parthenopes vrbs, vnde dicta 661,2
Parthenope, Sirenum vna 680,27
Parthi 477,42 Scyth co ſermone exules 364,20 fugaces 646,2 ſagittis bella conficiunt 646,52 octodecim prælijs à Romanis victi 671,57 in exercitu Aigolandi 70,45
Paſchæ ſolennitas Neomagi celebratur 55,22
Paſchalis papa 42,34,48 literis ab Henrico Imperatore de pace & amicitia rogatur 197,2
Paſchalis nomenclator 33,9
Paſithoe, Hyadum vna 617,64
Patale, Indiæ inſula 613,50
Patalena inſula 670,8
Patara, Lyciæ ciuitas 474,4.534,28
Patauij origo 690,39
Patauini Henrico VII. Imp. fiunt ſupplices 464,50
Pater patratus 541,63
Paterellum, arx munita 420,32
Patres & Domini 404,30
Patres conſcripti, vnde dicti 644,41
Patriæ pietas 524,10
Patriarcha Hieroſolymitanus Carolo M. reliquias muneris loco mittit 31, 55,16 (442,60
Patriarchæ, olim quatuor, hodie ſex
Patricij, vnde dicti 324,20.644,15
Patrimonium, Etruriæ pars 416,17
Patronus, *Lehenherr* 411,24
Paulus Apoſtolus, Romę à Nerone ſupplicio affectus 335,44
Paulus dux Iaderæ 34,52 claſſis Conſtantinopolitanæ 37,2 Cephalaniæ præfectus 38,6
Pauli papæ mors 59,18 (43
Pauor, Fuga ac Horroris ſocius 686,32,
Paxus inſula quot miliarijs diſtet à Conſtantinopoli 116,22
Pazettes duo 532,30
Pegneſus amnis 636,60
Pecuniæ incommoda 694,40
Pedagium & Pedaticum, *Weggelt* 409,7
Pedaneus iudex 412,37
Pegaſus equus ex ſanguine Meduſæ natus 493,18
Pelagij II. decretum de ſeptem horis canonicis 418,6
Pelion, mons Theſſaliæ 517,16
Peloponneſus, vnde dicta 627,53
Peltæ, ſcuta Amazonum 521,39.675,58 707,44
Peluęs argenteæ templi Moguntinenſis 451,30
Penates 403,40
Pendulus, a, um 512,50
Peneus Theſſaliæ fluuius, olim Araxes 657,48
Peninſula, quid 514,58
Pennatus 337,1
Pentapolis Cyrenaica 562,58
Pentheus, Echionis filius Orgiorum contemptor 686,59 à Baccho occiſus 488,43
Pentheus Vangio, natator 726,13
Peplum, palla fœminea 608, 2
Peræ templi Moguntini, quibus corporalia caliceſque recondebantur 452,13
Perduellio & perduellis 419,50
Perduellionis crimen 387,1
Peregrinus, Aquileienſis Patriarcha 442,47
Pergamum vrbs vi capitur 96,41
Pergamus, Pergama, Pergamũ 404,23
Periæcotum ſitus 681,6
περὶ τῶν ἀμμάτων, καὶ περὶ στρόμματα 513,59
Periphas, Methei filius 523,14
Perleones Romani 283, 2 comites montis Auentini 713,33
Pernox, ctis 610,55
Pero, peronatus 673,3
Perſæ Achæmenij 674,9 Magiæ ſtudioſiſſimi 490,46 ſagittis bella conficiunt 646,52. 647,30 probant in hominibus naſos aduncos 727,50 Chriſtianarum regnorum depopulatores 218,38 Græcorum regnum deuaſtant 219,1 in exercitu Aigolandi 70,45 in prælio contra Chriſtianos 230,22 Antiochiam obſidione Chriſtianorum liberare proponunt 235,34 à Chriſtianis funduntur, trucidantur, fugantur, diripiuntur, 255,5
Perſarum ad Salaminem clades 647,20
Perſarum reges, Artaxerxes 498,8
Perſephone, Iouis ex Cerere filia 654,12
Perſequi, Iudicis officium implorare 412,20 (526,3
Perſes, Perſei filius, ſagittarum inuentor
Perſeus, Iouis f. ex Danae 483,55 Acriſionæus 621,57 Polydectius 617,25
Perſei polus 694,22
Perſeus ſtrabo, ſagittarius 729,34
Pertica argentea Moguntinenſis templi 451,12
Peruſia, Etruriæ ciuitas 511,47
Peruſinus ager, ab Henrico VII. Imp. igne ferroque vaſtatus 467,8
Peſtilentia boum ingens in exercitu Caroli M. 38,22
Peſtis 33,29.45,39
Petauium & Patauium 542,25
Petere, poſcere, & poſtulare quid differant 642,64
Petoritum, vehiculi genus 707,55
Petouium, Auſtriæ inferioris oppidum 557,54
Petra ſancta arx validiſſima expugnata 467,21
Petragoricum territorium 59,31
Petronij diſcors dea 548,1
Petrus Apoſtolos, Eccleſiæ petra 375,14 cum Simone Mago concertat 276,38 Romæ à Nerone ſupplicio affectus 335.44.422,30
Petri Apoſtoli gladij duo 369,15
Petrus & Paulus Apoſtoli in prælio viſi 112,18
Petrus archipræſul Rauennas 111,15
Petrus f. Simeonis regis, & ipſe rex Bulgarorum 122,26 gener Chriſtophori filij Romani 123,30
Petrus frater papæ interficitur 125,12
Petrus eremita, dux exercitus in terram ſanctam 220,28 è caſtris aufugit 236, 47 deprehenſus reducitur 237,3 legatus Chriſtianorum ad principem Perſarum 252,14 vicarius Hieroſolymitani Patriarchæ ad S. ſepulchrum 267,45
Petrus ab Alpibus, cuſtos Cappadociæ 232,46
Petrus Danorum princeps ob diſſenſionem cum Guidone citatur 293, 28 rex conſtituitur 293,35
Petrus Abelardus Britannus 322,45
Petrus abbas monaſterij Nonantulæ 39,52
Petrus Bononius, Tergeſtinus epiſcopus 515 41
Peuce inſula 519,25
Peucetij, Apuliæ populi 557,10
Pferinga pagus ad Danubium 27,2
Pfullendorff, oppidulum 541,20
Phæa, alias Cromyonia, ſcropha, Calydonij & Erymanthi mater 619,38
Phædimus, natator 726,21
Phæſtos Cretæ oppidum 610,5
Phaeton, Solis vector ab equis ſuis peremptus 614,14
Phalanx 424,50
Phaleræ quid 719,40
Pharæa 483,55
Pharo Ponti rex 519,54
Pharos inſulæ ignibus nocturnis flagrans 624,24
Pharſalicæ pugnæ ſcriptores 477,25
Pharus, Cæſaris dictatoris colonia in Ægypto 520,60
Phauorinus Philoſophus, eunuchus, patria Arelatenſis 355,42
Phemonoe 498,25
Pheneus, natator 726,21
Pheretra Romanorum 645,60
Phiala, fons Nili 621,50
Phileni fratres, viui ſepulti 623,58
Phileſius poeta, patria Vogeſigena 628, 20
Philippi, Macedoniæ vrbs, prius appellata Crenida 477,27
Philippus, Friderici I. Imp. filius natu minimus 278,32
Philippus cognomento Pulcher, rex Francorum 222.27.460,20
Philippus rex Bambergę occiſus 457,25
Philippus, Palatinus comes Wormatiæ vitam claudit 639,52
Philippus dux Ethruriæ, Sueuiæ, &c. 278,35 occiditur 278,44
Philippi Caſtellæ regis in Sicambros irruptio 586,60
Philiſtæus, Palæſtinus 393,28
Philiſtim & Philiſtini 625,33
Philyres populi, vnde dicti 674,60
Philomela in Luſciniam verſa 607 16
Philoſophi Roma eiecti 448,59
Philoſophorũ varię opiniones de mundi rum creatione, rum interitu 662,1
Philyra herba 674,62
Phiſon, alias Ganges 625 40
Phlegethon, Inferni fl. flammarum globos voluens 489,4
Phlegon, Solis equus 708 4
Phlegra oppidum 677,45
Phlegræi campi 548,52
Phlegræum, quicquid ad gigantes pertinet 627,45
Phlegyas curſor 723,6
Phocas dux exercitus terreſtris in regno Græciæ 121,26 arcet regem Bulgarorum à Græcia 121,31 à Romano capitur & excæcatur 122,8
Phocenſes trilingues 569 50
Phocis Bœotiæ 569,56
Phœbe, Cœli & Terræ filia 497,12 Lamia 534,57
Phœbus, poetarum patronus 474,7 475,7
Phœnicia 491,64
Phœniciæ metropolis, Sidon 625,26
Phœnix, diſcobolus 729,63
Pholoe, mons in Arcadia 725,13
Pholus, Herculis hoſpes 689,57
Phonaſcia & Phonaſci apud antiquos 724,42
Phorbas, Triopę ex Iſcla filius 617,45
Phorcus, Meduſæ pater 483,55
Phorci filiæ tres 494,7
Phorcus Sardiniæ rex ab Atlante prælio nauali victus 607,88
Φωσφόρος, Lucifer 610,68
Phoſphorus & Heſperus eadem, Veneris nempe, ſtella 725,48
Phriſacum, Carinthiæ oppidum 698,38

Phry-

Phrygia duplex 527.6.626.20 vnde dicta 6.6.22
Phrygiǣ 579.55
Phrygii verſus 712.58
Phrygium, Macedoniæ oppidum 626.25
Phryx & Phrygius 630.63
Phrygum ſedes 626.18 tutelares dii, Penates 626.18
Phrys, & Phryſius 630.64
Phrygiæ, tum ſitus, tum mores 630.30
Phryxus, Athamantis filius 527.59. 613.63
Phryxi templum in Colchis 607.25 ſecus Phaſin fluuium 525.17
Phthia, Achillis vrbs 607.43
Picardia Belgicæ Galliæ prouincia 350.58
Picardorum religio 669.46
Picenum oppidum 3.26.35.26
Pictis, mons 533.42
Pietus, mons Theſſaliæ 475.2
Pietas quid, eiuſq; commendatio 689.9
Pila, piſtores, & pinſores 711.30
Pilum, telum Romanorum vnde dictū 673.54
Pinabellus in μονομαχίᾳ occiditur 85.23
Pincernates 223.51
Pindus, Lapitharum ſedes 533.49
Pinſer mons 491.8
Pinus arbor conifera 603.62 Cybelæ ſacra 486.54.582.49.692.46
Pipinus pater Caroli, Maior domus 3. 23.383.25 rex conſtituitur 16.28 donat Wirtzburgenſi epiſcopo Franconiæ ducatum 278.15 in Saxones exercitum ducit 16.57 Saxones vincit 17.42 expeditionem mouet in Longubardos 17.3 in Waifarium ducem Aquitaniæ 8.6 gerit bellum Bauaricum 18.46 Waifarium Aquitaniæ ducem captum interficit 19.39.10 obit 3.42.19.34
Pipinus Pipini F. puer moritur 17.51
Pipinus Caroli M. filius 8.39.30.28 34.49.35.7 rex Langobardiæ 23.35. 37 contra patrem coniurat 9.24.29. 6.7 Hunos vincit ac fugat 30.30 Venetiam ſubigit 38.1.4 ante patrem moritur 2.56.38.25
Pipinus, Ludouici filius 41.2 Vaſconiam pacat 44.45 iubetur ire in Aquitaniam 47.28 vxorem ducit 47.29 venit Aquiſgranam 51.7 in Aquitaniam venit 51.51.57.10 ad regni ſui terminos tuendos mittitur 52.23 patri inobediens 55.40 fugit 55.43 occurrit patri 55.49.59.27 vocatur Taronum 56.2 ad Sequanam venit 5.55
Piratæ perduelles non dicendæ 419.55
Piſa caput Tuſciæ prouinciæ 119.37
Piſæ 33.21 à Caſtruuo Lucenſium principe captæ 443.46
Piſanum, tum ſitus, tum origo 322.2
Piſtanum, Achaiæ oppidum 626.38
Piſaurum colonia Romanorum 321.48
Piſeus Tyrrhenus inuentor tubæ 727.49
Piſtoria, à Lucenſibus capta 443.47
Piſtorium fœdus Etruſcarum vrbium aduerſus Henricum VII. Imp. 465.18
Piſtrinum, alias Molendinum 409.1
Pithus 605.44
Pithetes, cometæ ſpecies 563.2
Placentia 303.21 fœderata Mediolano 4.4.4
Placentiæ clades aliquot 325.43
Placentini iniuriis in Fridericum I. Imp. 421.10 à Friderico I. Imp. ad Mediolanenſes deſciſcunt 436.53 à Friderico I. Imp proſcribuntur 438.61
Plancæ Græcorum 525.24
Planetæ duplices 285.42
Planetarum alii diurni, alii nocturni 285.42
Planetarum cum vires tum ſignificationes 611.4 magna coniunctio 285. 15
Plani, deceptores 356.60
Plantarum inuentor, Oſiris 691.23
Platinæ hiſtoria de Vitis Pontificum 334.53
Platonici magnifaciunt furorem poeticum 276.15
Plauſtrum 424.38
Pleiade, Atlantis filiæ, ſydus cœleſte 613. 19 alias Vergiliæ 614.13
Pleiades, alias Vergiliæ 618.14
Pleiadum occaſus 614.35
Pleiones, Oceani filiæ ex Atlante, alias Pleiades 618.11
Plexaura, Hyadum vna 618.1
Pleuritis, id eſt lateris dolor, morbus, 12.2
Plinii lapſus in doctrina de Zodiaco 541.1.613.38
Plinii immenſæ inſulæ 383.46
Plinius Secundus igne ſuffocatus 606.8
Ploides aues ad Stymphalim lacum, alias Stymphalides 659.28
Pluton, infernæ aulæ Iupiter 487.23 638.27 rex 488.10 vnde dictus 635.46 rapuit Proſerpinam 718.35 Neſtori & fratribus opem ferens ab Hercule vulneratus 554.33.573.4
Plutonis Cerberus triceps 638.37
Pluuiarum generatio in aere 608.62
Podienſis epiſcopus dux conſtituitur expeditionis Hieroſolymitanæ 210. 19 ingreditur iter in Palæſtinam 222. 32 venit Conſtantinopolim 224.22 obſidet Nicæam 227.22 cuſtos portæ verſus meridiem 227.43 ſtruit in Turcos 227.54 in prima acie ſancti exercitus 228.47 amittit dapiferum & vexilliferum ſuum 236.32 indicit Chriſtiano exercitui ieiunium 253.18 dux quartæ aciei in prælio contra Perſam 253.16 exercitui concionatur 253.50 exercitum victorem ad gratiarum actionem Deo debitam hortatur 255.43 Antiochiæ moritur 257.27
Podoliæ regionis incolæ, quid furari ſit ignorant 654.30
Podoliana, Poloniæ prouincia 362.35
Pœna, quælibet coercitio 43v.38 publicæ pacis turbatoribus conſtitua 352.31 in conſpiratos quæ 55.10 olim Chriſtianis Euangelii doctrinam profitentibus conſtituta 335.57
Pœni fœdifragi 384.13
Poetarum inſania 320.54
Poetis ſolis inſanire licet 276.15
Poetice, magis natura quam arte conſtat 448.60 ſero à Romanis recepta 446.20.
Poeticus furor à Platonicis magni fit 276.15
Pogonias, cometa 562.64
Poias Saturnicus 726.26
Polenio Colchorum rex 520.5
Poluſo, Hyadum vna 618.1
Poloni, olim Vandali 474.39 Sarmatæ Europæi 510.20 olim Romano Imp. tributarii 363.38 pacem Friderico I. Imp. offerunt 364.27
Polonorum origo 362.1.351 tum mores tum vita 320.36 ſermo Sclauonicus 362.27
Polonia, in tres partes diuiſa 327.6 maior & minor 362.32 vnde dicta 627. 29
Poloniæ, tum ſitus, tum prouinciæ 362.5
Poloniæ rex, Chriſtianorum principum potentiſſimus 634.18
Polonica perfidia 371.22
Polydamas, ſeditioſiſſimus quiſque 560. 32
Polydectes Seriphi rex 617.25
Polynices, OEdipodis filius 691.4
Polyphemus Cyclops 537.5
Pomerani à Waſis diuiduntur 364.25
Pomeranorum vltimi, olim Elui & Eluones 632.1 quæ ſedes 367.6
Pomeranicum mare, alias Balticum 584.14
Pomeranicus Oceanus 499.20
Pompeii Magni ſepulcrum 534.45
Pompelon Nauarrorum oppidum 22. 36 euertitur 22.39
Pompelonenſes 35.28
Pomum maturum 702.3
Pomum quid, & vnde dicendum 691.31
Pons naualis 29.12.13
Pons apud Moguntiacum conflagrat 39.54
Pons ferreus prope Antiochiam 233.37
Pontiſænum, Inſprück 470.47
Pontifices olim a clero populoque Romano electi 386.58
Pontificii iuris, ante Innocentii IIII. tempora nullus vſus 408.13
Pontificum decreta execrata 149.59
Pontiuchium, Bruckenzoll 459.7
Pontius Pilatus, procurator Tiberii Imperatoris 335.54
Pontius Bolonenſis tempora ictu lapidis percuſſus moritur 264.11
Populo, & populor 701.1
Populonia vrbs Tuſciæ maritima 37.13
Populi lex potior, quam principis conſtitutio 405.27
Populus, arbor Herculi ſacra 505.63 582.49
Porricere, verbum ſacrificale 609.37
Porphyra, donum à Conſtantino Imp. pro ſua poſteritate extructa 91.21
Porphyrion gigas 664.15
Porphyrius Chriſtianorum capitalis hoſtis 487.63
Porſenæ Etruſcorum regis expeditio aduerſus Romam 688.7
Porta honoris, opus Stabili in honorem familiæ archiducum Auſtriæ 714.38
Portenta mortem Caroli Magni ſignificantia 87.51
Portentum, Terræmotus in palatio Aquenſi 40.1 Cometa in ſigno virginis apparet 61.2 haſtæ fraxineæ terris infixæ virent 70.10.71.31 rubeum ſignum in humeris mortuorum 71.33 fons ſanguinis large fluxus 128.15
Porticus ligneæ ruina 42.40.41
Portorium, Portus, & portitor 408.58
Portugallorum terra cedit Danis & Flandris 79.4
Portunus, portuum Deus 656.9
Portus Veneris 33.36
Portuſnaonis, oppidum 698.50
Poſſeſſio quomodo & retinetur, & amittatur 423.6 vnde dicta 425.5 423.3
Poſtliminii duo capita 339.54 eius ius inter Chriſtianos ceſſat 340.10
Potentia quid 306.28
Potentia generandi, quam diu duret in homine 683.20

Potentia, Stygis ex Pallante filia 658.42
Præco 437.6
Præconium 444.40
Prædonum caſtra in Thuringia diruta 714.28
Præfectus vrbis 432.34
Præfectus prætorio 640.54
Prælati Canoniſtarum 409.16
Præneſter, Latini regis filius 492.41
Præpetes aues 685.6
Præſagia cladis ab Ahumaruam factæ 52.50
Præſcriptio, & præſcriptio temporis longi: & longiſſimi 410.10
Præſidium, caſtrenſe vocabulum 438.34
Præſter 483.49
Præſtigiatores & perſtrictores 429.48
Prætor, & prætorium 410.13 eorum poteſtas apud Romanos 325.58 olim, magiſtratus omnis 640.45 vnde dictus 640.57
Præuerto & præuertor 603.50.604.10
Praga, Bohemiæ metropolis 651.41. 677.9 olim Caſurgum 679.38.686.24
Pragæ, pons 24.111. arcuum à Labeslao rege Bohemiæ extructus 347.42
Praxilla Græcorum poetria 608.21
Prauna, Bauariæ inferioris oppidum expugnatum 563.50
Precarium, quid ſit 642.61
Presbyter ſub celebratione Miſſæ detruncatur 221.53
Preſſare 542.18
Pretskevu, vallis Rhetiæ 627.23
Priamus, quinquaginta filiorum pater 427.4 ad aram Hercæi Iouis interemptus 556.52
Priamus Franciæ Orientalis rex 712.59
Primicerius, ſcriba principis 433.62
Primiſlaus V. Bohemorum rex, vulgo *Odacker* 483.10
Primitiui & Facundi martyrum baſilica & ſepulcra 69.54
Primores, & primates 513.45
Primum mobile 611.37
Primi mobilis motus 611.13.37
Princeps, miniſter populi 405.29
Princeps bonus 407.60
Princeps non violator, ſed cuſtos legis eſſe debet 406.11
Princeps pluribus & arctioribus tenetur legibus quam priuatus 404.61
Principis placitum, legis vigorem habet 407.43
Principis vox, gratiſſima Romanis 326.14
Procles tyrannus 433.28
Procopius 350.63
Profari, & prophetare 487.9.708.34
Progne, in Philomenã conuerſa 697.30
Proh, interiectio 692.25
Pronuntiatio, motus vitalis 382.31
Prophetæ qui 368.47
Proponus 496.21.523.28
Proſcriptio, alias Bannum 358.13
Proſerpina, Iouis ex Cerere filia 654.52 inferorum regina 488.12.694.6 rapta à Plutone 489.57.719.2
Proſerpinæ Palla 487.50
Proſerpinæ ac Veneris lis de Adoni puero 627.52
Proſpicientia, & prouidentia 440.11
Prorheus 516.20
Protheus, Ægypti rex. Magus 491.12
Protomedæa, filia Nerei & Dorides 483.39
Prouerbium Græcum de Francis 8.8
Prouerbia Salomonis 343.10
Prouidẽtię Dei omnia aſſignãda 560.15
Prouincia, olim 353.48
Prouincia, quæ regio nomine digna 372.25
Prouincia inter Turcos quid 230.46
Prudentii liber aduerſus Symmachum 407.25
Prumia cœnobium 9.29
Prutheni, alias Pruſſi & Boruſſi, olim Bruſci 364.16 olim Bructeri 517.36
Pſalmorum libri in ſeptem partes diſtributio, iuxta ſeriem totidem dierum hebdomadis 428.13
Pſylli quomodo Germanos filios probauerint 728.34 à Naſamonibus deleti 728.40
Ptolemæus primus, cognomento Lagus 624.54
Ptolemæi Belgæ 627.38 Allobroges 277.41 556
Ptolemæi Philadelphi bibliotheca 624.
Pubertas, tum maſculorum, tum fœmellarum 410.34
Publicani in prælio contra Chriſtianos 240.22 à Chriſtianis occiduntur 233.11 in exercitu principis Perſarum 244.21
Publicanorum caſtellum ſubiugatur à Chriſtianis 233.7
P. Virgilius Maro, Parthenias 525.8 Poeta 379.32
P. Virgilii Maronis patria 320.15 penates 402.54 de Chriſto vaticinium 562.12 ſepulchrum 663.3
Puerum vinum 57.7
Puella ieiuna multo tempore 49.2 iterum edit 50.45
Pueri, vocis ſignificatio quadruplex 483.11
Pugnandi modus, priuſquam arma inuenirentur 674.5
Pupillaris ætas 398.43
Purpura, regiæ dignitatis aſſumptæ inſigne 141.48
Puteoli, Italiæ oppidum maritimum 317.45
Putrun 514.54
Pylus Neſtoris patria ab Hercule debellata 554.34.573.3
Pyracmon, Vulcani miniſter 601.24
Pyræi, Illyrii populi 530.44
Pyrenæum mare 641.57
Pyrenæus mons 22.36.41.54
Pyrenæi montes 626.57
Pyroboli, *Feurmorſel* 435.54
Pyrois, Soliſequus 547.61
Pyropus, alias carbunculus, item Apyruſta 333.40 vnde dictus 706.30
Pyrous. Solis equus 708.3
Pyrrhus 530.1
Pyrrhus Admiraldus cum Boamundo amice de variis colloquitur 242.30 Boamundo promittit in Antiochia tres turres oppignorato filio, ſeque ei commendat 243.25 fratres in occupanda Antiochia amittit 244.25
Pythagoras primus obſeruator ſtellæ Veneris naturæ 725.53
Pythagoræ virtus 576.37 muſica 610.24 hemiſphæria duo 694.7
Pythagoricorum cibus qualis 7.4.54
Pythiæ veterum 608.19
Pythis, Neptuni filis è Melãtho 674.40
Pytho, Phocidis vrbs clara Apollinis oraculo 674.38
Python, ſerpentum maximus 615.31 ab Apolline interẽptus 504.50.674.40
pyxides templi Moguntini 452.10

Q

Quadorum ſedes 633.24
Quadrupes 433.12
Quæſtio, alias his Scot... 411.33
Quæſtio orta de S. Trinitate & imaginibus Sanctorum 19.7
Quercus, arbor glandifera 582.43 Ioui ſacra 582.37 fulmine tacta, offenſi Dei ſignum 500.18
Quianam, pro cur 709.20
Quitelingaburg monaſterium celebre ſepulcro regis Henrici 132.15
Quintilius Varus Romanus, cum omni pene exercitu à Cheruſcis fuſus 495.16.587.12
Q. Fabius cunctator 644.45.661.5
Q. Mutii reſponſum, de percuſſoribus legatorum 358.26
Quirinus in numerum deorum relatus 660.23.

R

Radamirus Chriſtianiſſimus rex Galitiæ bello ſuperat regem Abdaram 140.20
Radanus fluuius 20.0.18
Radeoburgum, Tyrolani comitatus oppidum ad ripam OEni 480.48.698.40
Radeuici libri, de rebus Ænobarbicis 352.30
Radolfus comes, ſocer Caroli M. 25.9
Rætheus, mons Troæ 592.15
Raimundus, comes S. Ægydii iter in Palæſtinam ingreditur 222.32 venit Conſtantinopolim 224.23 obſidet Nicæam 227.12 cuſtos portæ Nicææ verſus meridiem 227.43 irruit in Turcos 227.49 in prima acie ſancti exercitus 228.48 eluditur 233.2 præfectus caſtri contra Antiochenos extructi 241.23 potitur Bertha, eius oſculo, nedum concubitu indignus 249.14 dux ſeptimæ aciei in conflictu contra Perſam 254.18 Albariam vrbem adoritur, eamque expugnat 257.43 contendit contra Boamundum de dominio in vrbem Antiochiam 258.10.260.31.52 expugnat vrbem Rugiam 258.43 expugnat vrbem Marram 259.33 nudis pedibus peregrinatur 260.51 cum Normanno comite Cæſaream petit 261.5 dux aciei tertiæ in prælio contra Babyloniæ Admiraudum 268.9
Raimundus cognomine Pileus graſſatur per terras Sarracenorum 2.7.8 Araber proſternit 264.22.43
Raimundus de Taurina 264.23.41
Raimundus Aquitanorum princeps Hugoni contra Bereng. fidem & auxilium ſpondet 149.27
Raimundus Cardonas, Florentinorum copiarum dux captus 44.47
Rainaldus de alba ſpina, in exercitu Caroli M. 72.33 cum gigante *pereſiari* ſuſcipit, ſed ridicule 76.
Rainardus dux Chriſtiani exercitus, ſed meticuloſus 22.32
Rainera vidua donata a papa aureis crucibus & calicibus 154.11
Ramula 1.2.34
Ratherius vir eruditus epiſcopus Veronenſis 124.50 capitur, captus librum edit 12.13
Rationis & appetitus lucta perpetua 709.63
Rauſpona vrbs olim celebris 204.41

ab Al

ab Alberto Bauariæ duce occupata 539.14 (379.58
Rauenna 32. 31.33.33 20 olim Oſtrog.
Rauennas exarchatus quando & à quo Romano pontifici collatus 283.13
Rauennatum præſulum inſultus aduerſus Papam Romanum 32.40
Rauennatum oratores, ad legatos Græci Imperatoris 380.24
Reate vrbs Italiæ capitur 313.
Rebelles qui 502.24
Redhibitoria actio, redhibitio, & redhibere 40.24
Reditus, prouentus 415.17
Regalia 409.12
Reges olim tyranni dicti 496.40 qui olim electi 275.52
Reges & principes, diitēporales 411.58
Reges cæteri ab Imperatore corona donantur 381.35
Reges Francorum ante Pipinum regium tantum nomen obtinebant 3.10
Reges inūgēdi mos vnde fluxerit 270.18
Regum inaugurandorum ritus 343.40
Regum ac principum beneuolentia in ſonſtans 447.12
Regum filii præter artem equitandi nihil recte addiſcunt 276.54
Regis vox infenſiſſima Romanis 326.14
Regia dominatio omnium excellentiſſima 275.48 in conſularem poteſtatem mutata apud Romanos 325.57
Regnfridus frater Herioldi & Amilonis, rex Danorum 39 25.26 interſicitur 41.3.4
Reginum, ciuitas 28 46.29 2. nunc Reganesburg vocatur 28 46
Regina oppidum Imperiale, alias Ratisbona 539 14
Regino fluuius 189 58
Regius morbus. alias Arquatos 317 9
Regulæ quatuor, in moneta cudenda obſeruandæ 4.8.60
Regnorum nerui qui 284.12
Regni ſicus nulla ſides 478.36
Regnis gerendis idonei qui 284.31
Reinaldus autor originis & familiæ coniugis Frid. Ænobarbi 2.6.36
Reinaldi Burgundionum comitis vxor Suponis Lotharingiæ ducis filia 353.8
Reinaldi Allobrogum comitis filia, Friderico I. Aug. nubit 354.55
Reinaldus, epiſcopus Colonienſis [illegible] Cancellarius Frid. I. Imp. 418
Reinaldi, Colonienſis epiſcopi aduerſus Romanos victoria 434.20
Religionis & religio 159.5.695 11
Remi, vrbs Galliæ 34.22.40.5.42 8
Remenſe concilium 40.4.5
Remus à fratre quare occiſus 291 25 126.11 (460.12
Renata, Ludouici Gallorum regis filia
Reichemporium 36.36
Rerum omnium viciſſitudo 491.31. 492.16
Rebus ſerenis tenebras obducere 279 1
Republica, quæ feliciſſima 407.27
Reſina, *Hartz* 832.23
Reſtitutio, non niſi cauſa cognita fit 418. 1
Reymundus Gotho, archiflamen Burdegalenſis 463 6
Rhadamanthus, iudex apud inferos 490. 1. 638. 18
Rhetæa Roma 623. 4
Rhæti 281.13.44
Rhetia 617.13.378.38 multiplex 281 48
Rhetia, oppidulum, Graecchi Pieru muſa nobile 337.55
Rhætico, Rhæticorum montium altiſſimus 627.21 (54
Rhamnus, vrbs, Eubœæ oppidum 658.
Rhamnuſia, vltrix ſcelerum 658 53
Rhea Cœli & Terræ filia 628.40
Rhegium expugnatum 467 33
Rhenus 46.44 auriſer 592.58 bicornis 505.50
Rhenus Bononienſis 34.11
Rheni fluuii fontes & curſus 289 13. exundatio 41 48.42. cataractæ 630.55 pons apud Moguntiacum 8. 8.12 28 a fontibus ad vltra vſq; accolæ, Germani 281 37
Rhæſus Thraciæ rex, ab Vlyſſe & Diomede interemptus 545.12
Rhetus fluuius Rauiponenſis 269 49
Rhetores Roma electi 448.59
Rhiphæi, Arcadiæ montes 526.34
Rhiuſtri pagus ad Viſeram 29 18
Rhodanus fluuius 10 50.626 53 eius natatio 277.13 fontes & curſus 282 13. 569.10
Rhodope, terræ cultus 481 50
Rhodope, mons Thraciæ ibid. 519 49. 628.34. 708.47
Rhodus, Lyciæ inſula 492.12 maiorum inſularum vna 626.40 ab obſidione liberata 44 31
Rhombites, & Rhombitani 520.12
Rhoxolani: populi vltra Sarmatas 560.
Rhiboltum vinum 537 8 (60
Richardus princeps, filius Marchiſi, in expeditione ſacra apud Boamundum 224 27
Richardus comes Cornubiæ, fr. regis Angliæ ambit faſces regni Romani 714 22
Richardus Lunenſis comes 456.26
Richilda, filia Willę vxoris Boſonis 130. 10
Richwinus Parauinos comes 40 49
Rinoltanum captum 19.23
Ringus alias Campus, Hunorum regia 30.25.31
Riphæi, Scythiæ montes 526.36 626.7 (281 8
Ripuaria tellus quæ 24. 20. 280. 24.
Ripuarii qui 372.44
Ritter, eques auratus 831.15
Ritus, & religio 530.27
Riuula, caſtrum Veronenſium capitur 378.55
Robertus Flandrenſis comes iter in Paleſtinam ingreditur 222.26. 223.5 Venit Conſtantinopolim 224. 23 obſidet Nicæam 227. 23 in primum aciei sancti exercitus 228. 48 primæ aciei in prælio contra Perſam cum Hugone 255.15 Antiochia ſequitur comitem S. Ægid.262. 35 dux quartæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admiraulum 268.9
Robertus Normannus comes iter in Paleſtinam ingreditur 222.26. 223. 5 venit Conſtantinopolim 224.23 obſidet Nicæam 227.23 in ſecunda acie ſancti exercitus 228 49 dux tertiæ aciei in prælio contra Perſam 253.16 coniungit ſe comiti S. Ægidii contra Boamundum 261 3 cum comite S. Æg. Cæſaream petit 261 5 dux ſecundæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admiraulum 268.8
Robertus Guiſcardus frater Rogerii Siculi 296.17
Robertus, Caulloneſis comes 357.18
Robertus Palatinus Praunam oppidum expugnat 563.50
Robur, arbor glandifera 582 43
Rockenburgum, Burgonii agri cœnobium a Georgio Bauariæ duce capiū
Rodmundus comes mittitur ad filios Godefridi 48.50
Rodolphus rex, tres eccleſias cathedrales ſupra Rhenum fundauit 355.62
Rodulphus Clobelauch templi Vezres 455 12 Romam profectus in itinere diem ſuum claudit 455.30
Rogerius Siculus affligit Calabros & Apulos 296.16 regno Neapolis exactus à Lothario Saxone Aug. 297. 61. 322.4 377 54
Rogerus de Barda villâ cum Perſis confligit & occumbit 244.38
Rolandus dux exercituum in expeditione Hiſpan. ſub Carolo M. 72. 11 accepit fortuna cum gigante pugnat, & erudite cum eo de Chriſtiana fide diſputat 76 5 verbo tandem & gladio gigantem vincit 78. 7 Martirium cupit agnoſcere 81. 44 Saracenos fortiter adoritur, & Marſirium perimit 82. 1 in conflictu cum Saracenis amittit ſocios multos, & ipſe periclitatur 82. 8 grauiter percuſſus multis & variis querimoniis & precibus exhalat 82. 24. 83. 50 ſumptuoſe ſepelitur 86.3
Rollandus, Romanæ eccleſiæ cancellarius, Adriano IIII. Papæ ſuccedit 433 54
Roma, Κατ' ἐξοχὴν vrbs nuncupata 156. 39.370. 37 Cæſarea ſedes 282. 52 caput mundi 322 9 ruplica 281.27 Conſtantinopoli in quo ſuperior 226. 45 ſub Henrico IIII. capitur & ære mulctatur 187 7 pro Arabico auro Teutonicum ferrum accipit a Friderico I. Aug. 334 52
Roma Leoniana capitur 97 27
Romæ, quinque eccleſiæ patriarchales 443. 1 Quinquatria 680 45
Romani nihil ſine auſpiciis aggreſſi 578.42 duplicem habent tibiam 328. 52 defunctorum cadauera comburere ſoliti 552. 14 quos habeant ritus in capiendis auguriis 679. 50 ab Hungaris victi 567.10 a Tuſculanis ingenti clade aff. 336. 40 pro Cinma oppido apud Fridericum I. Imp. interſedunt 431 59 inſurgunt in caſtra Friderici I Aug 5.3 59 Imperatorem honorifice excipiunt, eique fidem & ſummum votum in pontifice eligendo vendicant 515. 32 10 Imp. perfidi 129.23. 54 ſpecimine ſingularis diuinæ prouidentiæ admoniti, Henrico vnanimes ſeddentur deuictiores 187. 36 contra Imperatoris ſanctionem papam eligunt, alterum depellunt 187 41
Romanorum Solitaurilia 579.34 tria prælia aduerſus Parthos 271. 46 ſeditio contra Leonem papam 41.42
Romanus Imp. & rex idem 381.56
Romanæ Reipub. Politia 327 3 tres ordines 244. 20 initium & incrementum 325. 14. 326. 5 ad Chunradum III. Aug literæ 324.13
Romani Imperii tres archicancellarii electores 433. 60 mutatio ſub Carolo M. 276. 11. poteſtas a Germanis ad Gallos transferendi 460.23 inclinatio 327 19
Rom. Papa quomodo adeptus ſit autoritatem illam, quā hodie habet 336.10
Romani Imp. ius in vrbē Romā 350 16

Romanorum Pontificum nemo vnquã Petri nomen ſibi vſurpauit 276,54 in tres ætates diſtributio 377,5
Romani Papæ tituli 369,58
Romani Calendarii emendatio 611,3
Romana ſedes apoſtolica & prima 72,43
Romanæ curiæ auaritia 367,23
Romana ſynodus Ioannem papam deponendum, alium eligendum conſtituit 158,49
Romandiolæ partes 324,62
Romania à Turcis expugnata 251,9
Romanus Imperator Conſtantinopol. vir multarum virtutum 120,14 Leonem perimit, & ideo παλαιχ© conſtituitur 120,40 quibus initiis & ſucceſſibus ad imperium vſque perueneris 120,31. 121,32 pater βασιλέως appellatur 121,52 filiam Helenam elocat Conſtantino Porphyrogenito 122,27 aſtu à populo caligas imperatorias, mox coronam extorquet 122,52. 123,8 inde filios Imperatores conſtituit 123,17 aſtu Bulgaros in Græcos tumultuantes placat 123,29 ambit nepoti ſuo filiam Hugonis 143,39 Ruſſos in Græcia graſſantes vincit, capit, plectit 144,5 à filiis palatio eiicitur, & ad philoſophandum tranſmittitur 146,11
Romani Conſtantinopolitani Imperatoris ſtudium in rebellibus compeſcendis eſt occaſio aduentus Sarracenorum in Italiam 110,26
Romanus Conſtantini f. potitur filia Hugonis 143,48
Romarici agonizantis eleemoſyna 69,27
Romula vrbs occupatur à Chriſtianis ſine gladio 263,45
Romulus fratrem Remum quur occiderit 29,25 poſt mortem Quirinus appellatus 725,4
Romuli caſa 326,4 lituus 679,53
Romuleus, Romanus, & Romæus 431,53
Roncaliis comitia celebrata 4[illegible],3
Roſarum occupatur à Friderico rege 308,60
Roſchetæ, tres iuuenes quotannis immolati pro ſalute populi 353,53
Roſbelinus præfectus Reatæ vrbis capitur 13,35
Roſuida 608,25
Rotarii militia 674,2
Rotrudis Caroli M. filia 8,40 moritur 38,7
Rotenberg, cœnobium 540,18
Rotgaudus dux Forouilienſium 21,42 regnum Italiæ affectans interficitur 21,53
Rotbildis Caroli M. filia 8,45
Rotomagum oppidum 19,38. 32,25 43,48. 45,8 9
Roza filia Walberti concubina Hugonis 131,51 Iunoni ab Hugone aſſimulatur 131,2
Rubertus Wiſcardus 223,42
Rudolfus potens rex Burgundionum, maritus filiæ ducis Sueuorum 113,9 ab Italis in regem petitur 113,13 Italiam Berengario adimit 113,43 cum Berengario præliatur 113,53 auxilio affinis vincit Berengarium, & Italiam obtinet 114,29 Italiæ regno Italis commiſſo, patriam Burgundiam inuiſit 114,32 è Burgundia in Italiam redit 118,9. contra Papiam copias colligit, ſed eluditur 118,16 in Burgundiam profectus inde ſocerum auxiliatorem adducit 118,54 Italia derelicta in Burgundiam reuertitur 119,33 iterum ex Burgundia vocatur 126,49 moritur 131,40
Rudolphus dux Sueuorum in exercitu Henrici regis 212, rex conſtitutus fugit 184,47 obſidet Wirtzburgum, capit 185,7 amittit dexteram 185,26 occumbit 185,29
Rudolphus Burgundio donatur lancea dominica 135,11
Rudolphus comes Habſpurgius Rom. Imper. 483,12 ſibi cauet ab Italia 714,30 prædonum vindex acerrimus 358,55
Rudolphi Habſpurgii familia 713,59 res geſtæ nobiliores 714,22 qui filii 714,13
Rudolphus f. Rudolphi Habſpurgii, pater Ioannis 714,15
Rudolphus Clobelouch, Arnoldi Moguntinẽſis epiſcopi ſucceſſor 288,40
Rufach villa 191,23
Rugia vrbs expugnatur 258,43
Rumæ fluuius 72,50
Rumoldus Aragiſi filius obſes datus 6,5. 26,21
Rumor & fama quid differant 556,15
Rumrich caſtellum 34.47.46 5
Runcaliæ deſcriptio 301,10
Runcia vallis 81,8
Rupertus, Baſileæ comes 411,37
Ruta honor 278,28
Ruſa ciuitas à Chriſtianis obtinetur 233,12
Ruſcia, olim Dacia 383,38
Ruſſi gens Aquilonaris, qui alias Nordmanni 144,2 olim Vandali 474,39
Ruſticorum obſeruationes de lunaribus diebus 783,8
Ruth.ni, ſeu Ruthenenſes 641,52 olim Rhoxolani 560,64
Ruthenorũ religio, origo, lingua, ſedes, appellationes 561,5. 562,23. 564,21
Rutlandus Britannici littoris præfectus 5,52

S.

SAba ciuitas, & Sabæi 672,1
Sabæa, thuris feraciſſima 656,29
Sabæi, Arabiæ incolæ 476,1
Sabaria 34,33
Sabatra, alias Tabraca & Tabatra 622,60
Sabaudi, olim Allobrogea 277,41
Saubaudiæ dux, Imper. vicarius 354,62
Sabellici dialogus, De officio Scribæ 583,6
Sabia, Sabæorum Deus 656,30
Sacer morbus, peſtilentia 337,28
Sacerdos ſpoliatus flens 138,22
Sacerdotes, Dei milites 323,15
Sacerdotes inungendi mos vnde fluxerit 276,18
Sacerdotibus arma capeſſere interdictum 331,38
Sacrificium duplex 317,19 perfectum olim ea ſue, tauro, hirco, ariete 579,33
Sacrificiorum ritus apud gentiles 609,38. 693,63
Sacrilegus 341,28
Saga, veſtis militaris 646,14
Sagitta vrba 263,35
Sagittarius Centaurorum iuſtiſſimus inter aſtra relatus 614,36
Sagittarius Phyllirides 616,33
Sagitus dux Sarracenorum impius perit 128,52
Saguntum, Hiſpaniæ oppidum 644,36
Saguntinorum clades 644,50
Sala palatium Caroli Magni ad Salam fluuium 28,16
Sala fluuius 24,11 25,28 Turingos & Sorabos dimidit 7,22
Sala, Weſtualiæ fluuius 560,1
Saladinus Turcarum princeps 277,6
Saladinus Ægypti rex 581,12
Salamcadis idolũ Mahometi in Hiſpania mirificum 68,32
Salamis inſula 647,18
Salardus dux Vngarorum 116,28
Salaſſiorum ſedes 277,23
Saleccus Bulgar Capuæ captus 355,8
Salem, alias Hieroſolyma 278,25
Salentini, Apuliæ populi 357,10
Salernum ciuitas maritima 26,26
Saliorum carmina 446,25
Salis vſus in ſacrificiis tam Iudæorum, quam gentilium 579,37
Salsburgũ à Salza fluuio olim Iuuauia 356,44 (540,14
Salman ſvueiler, cœnobium inſigne
Salmoniacum villa 19,5
Salomon ſocius Eſtulti, in carcere Caroli Magni 72,29
Salomo comes Græcorũ, comes Luthprandi in itinere Conſtantinopolitano 151,21
Salumonis tria nomina 343,1
Samſon dux Burgundię in carcere Caroli M. 72,33
Samſon comes, fidus conſiliarius Hugonis 114,12 donat Rudolphum lancea dominica 135,12
Santones ciuitas Aquitaniæ 19,22 28 32. 41. 41. 71, 26
S. Bernhardi alpes 277,24
S. Dionyſii monaſterium 29,10
S. Georgii martyris eccleſia prope Romulam epiſcopo ſublimatur 263,46
S. *Gewer* 489,57
S. Gregorii brachium, pars genotis prope Conſtantinopolim 220,47
S. Iacobi oraculum prope Compoſtellam 642,19 monaſterium Moguntię igne incenſum, ac direptum 288,10
S. Mauricii cœnobium in Sedunenſi [illegible] 569,17
S. [illegible]bachs feſtiuitas 221,19
S. Petri baſilica Romæ 39,35
S. Richarius 32,24
S. Syluester, monachus 15,48
S. Symeonis portus 238 32
Sandalioris, alias Sardinia & Ichnuſa 414,34
Sani, qui dicendi 427,25
Sapientia, vius filia 281,2. 325,55
Sapientiæ iores homine adiuerſitatis rario 320,48
Sappho Græcorum poetria 608,25 ab excelſa petra ſe ipſam præcipitem dat 607,9
Sardi 36,4 vincũt Mauros 40,25. 41,34
Sardinia inſula 36,4. 45,30 alias Sandaliotis & Ichnuſa 414,34 maiorum inſularum vna 626,40
Sariſſa, telum Macedonum 594,16
Sarlio Burgundio Anſcario ſe opponit 140,47 prælıatur magnæ multitudini non confiſus 141,38 marchia potitur 142,8
Sarmatæ 510 10. 627,19
Sarmatarum bracchæ 523,1 531,5 cum Rhoxolanis perpetua bella 560,61
Sarmatia duplex 520 28

Sarma-

Sarmatiæ regum origo 634 16
Sarra Columnius, Bonifacium VIII papā Anagniæ obſidione cingit 460,55
Saraceni Septimaniam ingreſſi 29 30 mittunt legatos in Theodonis villam cum munerib. 55,33 in Hiſpania conueſſi, & erga Car. M. deuoti 64,24 in exercitu Aigolandi 70,44 affliguntur memorabili ſtrage 74,55 ſæuis chriſtianos oppugnant 78,27 delentur in Hiſpania 78,58 in Fraxineto emergunt 90,40 de Fraxineto Italiam affligunt 110,61 Romanorum ciuitates & multas Italiæ prouincias occupant 110,58.111,20 Saraceni celu dam iuuenis proditione in Italia proſternuntur 111 31 in Italia à papa Ioanne delentur 122 17 Fraxineta Aquas, inde in Africam omnibus incenſis & theſauris direptis contenduot 128,30 populantur Italiæ montana 142,20.397,10 in fœdus Hugonis recipiuntur ad euertendum Berengarium 144,40 in prælio contra Chriſtianos 210,22 in exercitu principis Perſarum 244,25 irruunt in Vaticanum vrbis Romæ 331,53
Satarchæ populi, pecuniæ contemptores 522,28
Saturnus, Iouis pater 489.25 liberos ex ſe natos deuorat 618,41 frigidus 611,9
Saturni falx 506,43.601,18 idolum ſub uerium 294.4
Saturnia Iuno 501,50
Saturnium mare 499,8
Sauromatæ Latinis Sarmatæ 521,10
Saxones, olim Auerpi 682,44 orientales 25.22.27,1.2 38,25 a Carolo M. debellati 4,45 rebelles compeſcuntur a Carolo Magno 280,12,59 perfidi 5,1.29,39,30 Chriſtianam religionem ſuſcipiunt 5 18 baptizantur 22,27 23.25 26 in Galliam & Germaniam transferuntur 5,14.34 11,12 Heſſi in populantur 21,1 Carolo ſe ſubditus dedunt 22,10 Francorum terminos ingreſſi depopulantur villas 22,48 ſumagna ſtrage cæduntur 23. 45. 4.11.25 6.4500 perfidi vna die decollati 24.44 45 ad deditionem compulſi 29.50 officiales Caroli M. interficiunt 31,9,10 vaſtantur ab exercitu Caroli M. 33,49 caſtellum ædificant Delbende 47,17 triceennali bello à Carolo Magno vincūtur 280, 59 gens ad arma præceps & audax, armis obruunt Henricum regē 183, 45,203 18 35 oſſa filii regis in odium regis effodiunt 183,50.210,13 ab Henrico vincuntur quoad aciē, non quoad obſtinationem 184,1.215,36 viribus ſuis diffidentes regi ſe dedunt 184,4 210,8 in exilium relegantur. è quo partim fugiunt, partim cuſtodibus corruptis dimiſſionem obtinent 184,7 denuo in regem coniurant, cumque falſo apud papam deferunt 184.10 deſperatores de ſucceſſu contra regem ad comitia confugiunt, & apud papam accuſant 186 24 obſtinate Hermannum ſibi regem creant 185,32 caſtella Imperatoris obſident, oppugnant ſuo cum damno 203.41 ab Imperatoris præſidiariis pacē petunt, quam non ſeruant 205,23 mittunt legatos ad Imperat. Henricum 206,43 arcem contra regē extruunt 208,20 aciem contra regē inſtruunt 209,1 adornant copias contra Henricum regem 212 37 vincuntur, peri meantur diſt pantur ſpoliantur 213,36
Saxones ſub diſcuboli 729 60
Saxonum origo 281,61.575,30 Tranſl. p:na regio 25,43
Saxonia Oceano alluitur 30,45.47
Saxoniæ latitudo 7,31 vaſtatio 25 36 plagæ binæ 281,5
Saxonici nominis populi 584.34
Says Ægypti vrbs, & Saytani 624,25. 685,10
Sbona, Suuarz oppidū 538,22. 658.28
Scalde, Galliæ pars 641.43
Scaldis fl. 39.12
Scandarum (Standarum) vexillum Admirauiſi Babyloniæ 268,34 offertur S. ſepulchro 870,22 Scandia & Scandinauia inſula 304,38,48.507,48. 587.56 632,27
Scaphardi pelagus 223,8
Scaphuſiæ ab Auſtriæ principib. ad fœderatos Heluetios defectio 593,25
Scena, & Scenopegia 365 45
Scena Henrici II Angliæ regis 365 33
Scenitæ, Scene. & Scenopegia 668,51
Schaainge locus 16.8 25,23
Schvuartzvualdt, Hercynia ſylua 635 24
Scipionis Africani progenitores 460 2
Scipiones duo in Hiſpania animam exhalant 468,30
Sclaomir Abottritorū dux 43,2.3 5 44.1 regno priuatur 44.7,8 ab exilio 10 regnum remiſſus moritur 46,40
Sclaui 23,28 39 7 inter Albim & Salam habitant 24.10 33,11 dicti Sorabi 41.10 Behemanni 34 14.42.43 alias Wilſi, item Welatabi 6,28 27,47. 36,32 circa Danubium habitantes 39 17 olim Vandali 364.3 474.40 orientales 41.23 47 34 mittunt legationes ad C. M. Imp. 47,36 à Saxonibus diminuuntur 364.13 ex caſtello Delbende depelluntur 47.18
Sclaui nomen ſeculi 3,2.46
Sclauorum origo 362,26 nomen laſſimum 510 50
Sclauon a Poloniæ prouincia 362 16
Scorpius ſydus cæleſte fulminoſum & flagrans, Martis domus humida 14,27
Σκορπίζω, ſpargo 61.30
Scribæ, tum apud Græcos, tum apud Romanos 182,63
Scribæ principum 433,64
Scriptura, vox factitia 381.22
Scyllæ biformes 508 62
Scylla Danubii 542 58
Scyton Athen ēſiū ventus 571,31.596.63
Scythæ 479.41 ſanguinem è vulneribus cæſorum bibunt 677.32
Scytharū ſagittæ veneno infectæ 605,30
Scythes Iouis f. arcus ſagittarumque inuentor 526,2
Scythia duplex 364,24 domus famis 519.49
Scythici maris varia nomina 362,17
Scythotaurorum tum ſedes tum victimæ 522.51
Sebaris vrbs 26,2.48
Secretarius 382,62
Securis, à Pentheſilæa inuenta, Amazonum propria 678 42
Sedere & Seſſire 415,8
Segdunum 545,42
Seges, vnde dicta 534.13
Segnities quorundam comitum caſtigatur 60,14
Segnitiei comes timor 476,6
Segodonum Ptolemæi 648,56
Selchofen. Moguntiæ pars 287.35
Selſtacium, pagus Alſatienſis in territorio Kirchheimenſi 277.1 Alſatiæ oppidorum princeps 629,25 Imperialis Aduocatiæ arbitrium 629.30 patria Iacobi Spegelii 629,25
Seleucia, Syriæ oppidum 625.35
Sellæ oraculum 528.25
Selscaſtellū ad Salam 19 27 34.5.51,34
Semele cum Ioue concumbere volens, cum tonitru concuti igitur 609,25
Sen..on in vite quem diu ouret 785 38
Semiramis Babylonis conditrix 479,29 625 13
Senatum aduerſus Henricum VII Imp. rebellio 465,18
Senatores 431 60
Senatus Senatores, & Senatuſconſulta, quomodo & quando Romæ cœperint 640,10
Senatus Cos. 432,6
Senatus ſanctus 324.46
Senatus populiq. Romani Legatorum oratio ad Fridericum I Aug. 24
Senecæ Hercules furens 533.60
Senectus 398,50.514.48
Senectutis honos apud Rom. 245 27
Senedrim Hebræorum 497.61
Senex 514.58
Senes decrepiti cur dicti 601 47
Senum menſis, Maius 333,10
Senogalli, alias Semnones & Senones 341,8
Senones Appiani 508,6 Germaniæ populi 474 15
Senſadolus f. regis Antiochiæ opē a principe Perſarum cōtra Chriſtianos implorat 244 46
Senſus 317 tum in homine, tum in animali 4 6 46
Sententia vox generalis 410,52
Sentiendi vis nimis a Sole 474.8
Sepeliendi cadauera, conſuetudo antiquiſſima 689 24
Septentrionalis polus, alias Arcticus 681.50
Septimania 8 27.29 30
Sepulcrum, vnde dictum 689.36
Sepulchrorum memoria magis viuorum conſulatio, quam defunctorum vtilitas exiſtimanda 55 5.40
Sepulchri pompa Chriſtianæ modeſtiæ non conuenit 554.54
Sepulturæ cura varietasq; apud Romanos 349 30
Sepulturæ locus apud veteres 712,50
Sequana fl. 32 26 45,3.46 44
Sequeſter & Sequeſtria actio 589 30. 697 18 vnde dictus 370,4
Sequeſtri vulgo mediatores 380,53
Serapis rex Ægyptiorum 535,26.388,12. 625,3.713 56
Seres, populi 520,27
Sergius II papa, Os porci prius appellatus initium dedit ſucceſſoribus mutandorum nominum 367,18
Sergius papa immanis in Formoſum mortuum 97.43
Sergius Orata in Baiano Oſtrearum viuaria inſtituit 569,12
Sergius dua 41,33
Sermo patru ſoli index 425,20
Sermo ſale conditus 579,48
Serpens, ſignum cæleſte 616,46
Sertorius dux Romanorum, inuentor cadaueris Antei 725,19
Serui, vnde dicti 687.20
Seruilius auribus cladis Allienſis 494 54
Seruius Tullius à Fortuna ex ſeruo in re-

gnum euectus 182,22
Seſoſtris Aegyptius 475,19
Seſterio fluuius 509,3
Seſtos vrbs Europæ 427,13
Seth filius Adami 281,48
Sethi filii, inuentores Aſtrologiæ 285,47
Seueri Imp. ad Fabium Cilonem reſcriptum 432,36
Sibyllæ veterum 608,19
Sibyllarum numerus 498,27
Sibylla Cumæa 498,24
Sibylla, ſacerdos longæua 517,23
Sibyna, telum Illyricis & Libusnis vſitatum 535,34 537,6
Sica 429,17
Sicambri 480,62.517,57.618,32 alias Franci Rhenenſes 393,58 à C. Iulio Cæſare fugati 568,12
Sicambrorum dux Maximiliano Imp. fit ſupplex 628,32
Sicambriæ ſitus 713,4
Sicania, alias Sicilia 527,29
Sicania & Sicani 671,30
Sicilia, prima Italiæ prouincia 326,37 maiorum inſularum vox 616,40 mellis ferax 714,49 Othoni Imp. paret 397,19
Sicoris fluuius 47,20
Siculorum theſauri ab Henrico Friderici Imp. filio in Germaniam tranſlati 276,50
Siculum mare 700,63
Sidō, Phœnicæ metropolis 491,51.513,7.625,26
Sidon, veterum Suenorum rex 627,58
Sigiburgum caſtrum 21,26 à Saxonib. oppugnatur 22,2
Sigifridus Danorū rex 22,24.24,6.31,12 nepos Godefridi regis Danorum 19,22,23 cum Amilone fratre de regno Danorum dimicans perit 39,23
Sigifridus epiſc. Moguntinus 457,40
Sigifridus Parmenſis eccleſiæ antiſtes, legatus in Græciam 245,46
Sigilli vſus & authoritas 317,1
Sigiſmundi Imp. virtutes 696,51 amor incredibilis erga literas 406,30 & 696,50
Sigiſmundi Poloniæ regis aduerſus Moſchorum Imp. victoria 524,6.634,54
Sigiſmundus, Tyroli dux 539,20
Sigiſmundus legatus Caroli 33,25,27
Signifer cœleſtis 612,58
Signorum genera quinque 500,16
Sigo Beneuentanorum dux 43,50
Sigwinus dux Vaſconum 41,55
Silentii tutum præmium 702,14
Sileſiæ ſitus 678,19
Sileſii, olim Lyſii 632,2
Sili locus 35,14
Siloæ fontes vbi 264,36
Silurus, piſcis Mœni & Nili 632,56
Simoentis fluuii ſcaturigo 483,41
Simonia epiſcopis trita ab Apoſtolo Petro damnata 107,37
Simonides Cæus, mniarum inuentor 718,31
Simulatio 439,20
Sinai mons 669,26
Sindbertus Reginenſis epiſcopus 23,10
Sindo, Sindones & Sindi 520,24
Sinlendi terra Nordmannorum 41,16
Sinope, vrbs Pōti a Mileſiis cōdita 521,62
Sinifelt, campus 29,58
Siren, inſecti genus 680,38 tum monſtrum marinum, tum inſectū 542,20
Sirenum forma 680,30 numerus 680,26 cantus 680,29
Sirenes cœlorum 611,51
Sirmium Catulli patria 300,55
Siſcia ciuitas relinquitur à Liudevito 47,14
Siſtrum, inſtrumentum ſonabile Iſiacorum 520,29
Sitis magna in obſidione Hieroſolymitana 264,36 265,9
Situs, quid 638,8
Sleſus fl. à quo Sileſia dicta 678,30
Sleſtorff, portus in confinio Daniæ & Saxoniæ 34,14 36,38
Smaragdus in templo Moguntinenſi 451,15
Smeldingorum ciuitas 36,29.37,28
Socrates pernox 610,58
Sodales 413,2
Sodalitium 343,55
Sodomiæ cauſa efficiens 514,20
Sogdianorum regio 475,28
Sol, alias Titan, & Mithra 691,17 Hyperionis filius ex Euryanaſſa ſorore 486,46 Æthiopum numen 690,26 nunquā totus eclipſatur 615,41 cauſa morbidorum oculorum 572,30
Solis eclipſis 43,47 48 equi 514,55 Scorpionis chelis exterriti, Phaetontem aurigam excutiunt 614,14 quatuor 708,31 tum currus, tum vitrea 615,2 paſtus 638,51 menſa in Aethiopia 624,30 mons, prope Ratiſponam 686,62
Soles, pluraliter 493,26
Soldanus rex Perſarum 247,24
Sole filia regis Hieroſolym. vxor Friderici II. mater Conradi V. 277,63
Solennitas purificationis Mariæ Matri celebranda 59,47
Solertia 431,43
Solimannus pater Romaniam Græcorum Imperatori aufert 231,9
Solimannus Solimanni Arabibus contra Chriſtianos opitulari rogatur 231,8 cum Arabibus fugit 231,38
Solimannus, Amuratis filius 326,25
Soliternus verſus 275,2
Solſtitium quid 612,54.613,46
Solſtitium æſtiuale in Cancro 613,24
Solyma, alias Hieruſalem 278,25
Solymarius, opus de reb. Hieroſolymitanis 275,37.298,24.448,12
Somnus, μικρὸς θάνατος, parua mors 619,2
Somni vſus 695,50 nimia incommoda 696,58 regia in Cimmeria 682,10 ſedes, in æthere 659,9
Sonial, mons 24,14
Sontes infernales 489,14
Sophene prouincia 581,8 Syriæ pars 615,24
Sophiæ templum Byzantii, Iuſtiniani Imp. opus 521,47
Sorabi à Turingis Sala fluuio diuiſi 7,22,38 alias Sclaui 24,10,35,31 41,50
Soraborum ciuitas redigitur in ditionē Liudevviti 47,16
Soracte mons 3,35.25,47 vicinus vrbi Romæ 335,32
Sors quid 692,28
Sothis 491,38 516,8
Spadones Græcis precioſi 130,8
Sparus, telum ruſticum 500,56
Speculator & explorator 428,27
Spes 587,14
Spes bona ſubminiſtrat vires 273,37
Σπεύδε βραδέως 702,7
Sphæræ nonæ titubatio ac motus 611,15
Spicifera dea 535,28
Spiculum ſagittæ mucro 504,29
Spira, appellatiuum 601,10
Spira vrbs 619,5
Spireoſis epiſcop. olim incola Heluetii 593,10
Spiritus animæ ſubſtantia 417,49
Spoletium 53,14,19 vrbs Italiæ 51,46 colonia Romana 337,48 à Friderico I. Aug. expugnatus 338,1
Spoletanus ducatus à Longobardis conſtitutus 423,23
Spoletini flexibiles 541,4
Squallere 513,57
Stabulator, ſtabuli magiſter 385,45
Stagnum & Lacus 420,64
Stanium, Auſtriæ inferioris oppidum 537,55
Stargardt, oppidū olim celebre 584,16
Statu nomen ſeruile 392,45
Stein, arx ad ripam Rheni 396,36
Steingadenſe in Bauaria cœnobium, à Welfone Friderici I. Imp. auunculo extructum 431,6
Stella & ſydus quid differant 617,44
Stella decidua 576,26
Stephana Semele ab Hugone aſſimulatur 132,2 ſub partu ex papa concepto extinguitur 154,28
Stephania genere Romana, è concubinis Hugonis 132,2
Stephanus & Conſtantinus in patrem Romanum facti 145,52 comprehenduntur, & in inſulam philoſophatum ablegantur 147,5 à patre irridentur 147,11
Stephanus Carnotenſis comes iter in Palæſtinam ingreditur 222,29 venit Conſtantinopolim 224,24 obſidet Nicæam 227,23 ex Romania Conſtantinopolim fugit 249,39
Stephanus Porcarius 432,29
Stephanus papa 16,42,50 Leoni ſuccedit 42,4 moritur 42,53,54
Stephanus III papa a Longobardis Italia pulſus, eidem reſtituitur 383,9
Sterilitatis cauſæ duæ 514,23
Sterope, Vulcani miniſtra 601,24
Sterzinga, Tyrolani comitatus vrbs 480,48
Steſichorus curſor 722,64
Stheono, Phorci filia excetu bellua marina 494,7
Stilbon, Mercurii ſtella 610,35
Stormaria, olim Nordalbingia 584,25
Strabo, natione Cretenſis 610,6
Straſburg, vulgo *Trebach* 629,12
Stratagema 601,5
Strato philoſophus Ptolemæi Philadelphi præceptor 824,56
Strenuus & Strena 418,16
Stricti iuris tres ſpecies 424,4
Στρογγύλη, rapa 718,10
Strudel, locus in Danubio periculoſus nauigantibus 542,37
Stryges nocturnæ, aues inauſpicatæ 481,28
Strymon, Thraciæ fluuius 708,12
Stultitia 427,48
Stura fl. 17,44 43,10
Stutgardia, Wirtembergenſis ducatus pars 581,25
Stymphalis, oppidum, fons & palus Arcadiæ 659,10.707,28
Stymphalides, aues ad Stymphalum lacū 659,28 ab Hercule occiſæ 707,28
Styra, vrba A naſi prouinciæ 537,62
Styria, olim Valeria 480,43 Germaniæ redditur 281,60
Styriæ oppidorum numerus 537,36
Styx 489,9 Oceani filia 618,45
Subiicere, pro ſubiicere 709,18

Subre-

Subrepo, & obrepo 357,30
Subſidium, militare vocabulum 438,33
Subſignare 357,55
Succinum, alias Electrum 609,48
Sudan 609,58
Suanhilda Grifonis mater 15,10
Suecia, Danorum regi paret 383,45
Suenonis (qui & Petrus) Daniæ regis ad Fridericum 1 Imp. Legati 366,48
Suetrana, locus 31,20
Suecones 40,19 alias Nordmanni 6,35
Sueſſiona opp. 16,31.19,37
Sugonis ſententia de doctrina Chriſtianorum 335,49
Suevi, olim Albis fluuii accolæ 631,8 olim Germanorū nobiliſſimi 313,64 intonsi 577,53 in exercitu Henrici regis 212,8
Sueuorum ſedes 496,30 pagi 633,14 ducum ipſorū familia extincta 378,3 catalogus 660,51
Sueuus fluuius 681,5
Sueuia, tum vetus, tum noua 538,62
Sueuia Albiana 481,46
Sueuiæ caput Auguſta Vindelicorum 500,10
Sueuici fœderis initium ſub Friderico Imp. Maximiliani 1 patre 539,16 cauſæ tres 539.1.536,35.539,30.637,17
Suffragines quid 633,34
Suiceri, alias Heluetii 481,3
Suitenſium Heluetia 591,3
Svvithgerus Grifoni auxilio venit 16,13
Sultis, pro ſi vultis 591,40
Sumentum Africæ ciuitas 725,33
Summam manum addere 410,4
Summates 513,46
Sumptus 443,50
Sunila capite plectitur 59 14
Superbia, parens contemptus 4 0,42
Superbum 445,.4
Superis impar numerus dicatus 478,6
Superſtitio quid, eiuſq. incōmoda 695,3
Supplicium ne grauius ſit, quam pro re commiſſa 406,18
Suppo Brixiæ comes ſubſtituitur Winigiſo 47.41
Supponis ducis Spoletanorū mors 49,20
Sur vrbs 261,35
Sur Hebræorum 515,5
Suræ 673,27
Surani Chriſtianis propitii 236,39.238,35,24 erga Chriſtianos inconſtantes 241,45 a Chriſtianis intercipiuntur, & ad apportanda victualia coguntur 241,43 contra Perſas viriliter agunt 255,12
Sur Epirotica 600,50
Sula ciuitas 225,10
Suſa, orum, Perſarum regia 646,45
Suſianæ, Perſiæ pars 646,48
Sulipedes, a Druſo perdomiti 628,35
Suſpectus, & ſuſpicioſus 417,57
Sutrium, Etruriæ oppidum 325,15
Sycophanta purus putus 514,54
Sydera dominantia 283,40
Syderum iam ortus, iā occaſus 580,20 paſtus 638,51
Syene Ægypti vrbs, ſub Tropico Cancro directe locata 541,4.613,37.672,17
Sylla, cadauera comburendi conſuetudinem Romæ introduxit 552 14
Sylua candida 41,32
Sylua nigra, pars Hercyniæ ſyluæ 538 60
Syluanus deus 510,21 ſyluarum præſes 500,60
Syluester papa 874,25
Symbolū amicis iungere dextrā 400,22
Symeon, rex Bulgariæ Chriſtianus 91,3
inhianaus in regnum Græciæ repellitur 121,31 ὑφίαρχος, ante ſtudioſus, monachus, miles 122,19 affligit Græcos 123,29
Symmyſtæ, iiſdem miniſteriis initiati 579,23 711,38
Sympathia quid 619,36
Symplegades, & Symplegma 525,20
Synadium marmor 641,7
Synaxeos ſacræ inſtitutio 317,30
Syphax, Numidiæ rex 621,56
Syri in prælio cōtra Chriſtianos 230.22
Syria & Syri 475,30 Arabiæ pars 615,21
Syriaca expeditio infauſta 283,44
Syrus patronus ciuitatis Papiæ ab Vngaris eam defendit 217,30
Syrtia Rhenana 489.54.630 17
Syrtes traiectæ 623,20 a trahendo dictæ 623,16

T

T Litera in fine dictionis anceps eſt 634,48
Taberini, Tibareni, Tabrani 521,16
Taboritarum religio 669,46
Tabraca, Africę minoris oppidū 622,60
Taciti ſententia de doctrina & moribus Chriſtianorum 335,11
Tacito, Germania recens 477,10
Taciturnitatis laus 702,13
Tænarus, ad inferos aditus 493,8 Laconiæ promontorium 506,25
Tænarea Iuno 487,47
Tages, haruſpicinæ inuentor 652,66
Taiaburgum caſtrum 71,30
Talie, es, filia Nerei ea Doride 680,15
Tamaris, flumen 642,24
Tanais, Europæ & Aſiæ limes 633,30 origo incognita 519,18.626 6
Tancradus princeps, in expeditione ſacra apud Boamundū 224 26 in hoſtes ſæuus, & in victos clemens 224,49 225,9 tranſiens Nicomediam vſq; venit 227,8 in ſecunda acie ſancti exercitus 228,49 cum ſuis militibus Tarſum diuertit 232,13 cum Balduino contendit de dominio vrbis Tarſi 232,23 cum Balduino occupat vrbes & caſtella plurima 232,26 ſocios fugientes inſequitur & reducit 237,1 cuſtor caſtelli cuiuſdam 241,36 intercipit Armenios & Surianos vacillantes 241,43 dux quintæ aciei in prælio contra Perſam 253,18 legatus Godefridi regis ad recipiendam vrbē Neapolim 267 5 dux quintæ aciei in prælio contra Babyloniæ Admirauiſum 268,10
Tanacra fluuius 381,32,52
Tapetia belluata 514,8
Taphia, ti, polis 623,38
Taphie 523,18
Taprobane, ſub Æquinoctiali zona ſita 612,13 Vergiliarum aſpectu deſtituta 783,1
Taprobanes inſulæ ſitus & magnitudo 476,.0.540,58
Tarani, humana ſacrificia facta 480,1
Tarquinius Superbus Roma eiicitur 312 16 turris fundator in Terdona 312 17
Tarraconia, Hiſpaniæ pars 642 9
Tarſatica ciuitas Liburniæ 655,32,6
Tartari, olim Parthi 3 .4 21 olim Alani 684,34
Tartarorum immanitas, vrgente fame 326,59
Taruiſianus potus 35.25
Tarur fluuius 97.25
Taſſilo dux Baioariorū 6,14.18,38.23,45 Pipino & filiis eius fidelitatē promittit 17,32 Car. M. reconciliatur 27,5.6 a ſuis læſæ maieſtatis arguitur 27 15 cum Theodone fil. in monaſterium truditur 27,24,25
Taulantii, Illyrii populi 530,12
Tauri populi, vnde dicti 698,25 gens maxima 522,55
Tauri, iā domeſtici, iā ſylueſtres 599,48
Taurica & Tartaria, eadem 654,32
Taurica Diana 479,45
Taurica Cherſoneſus 519,22
Tauriſcorum ſedes 669,2
Taurominium Siciliæ oppidum 524,13
Tauroſcytharum immanitas 565,30
Taurus mons 518,53
Taurus, ſignum cœleſte 599,15.613,12
Taxis Vngarorum rex in Italiam cum exercitu venit, & ære magno a Berēgario repellitur 150,10
Taxus arbor 486,12 ſub ſua vmbra dormientibus nocifera 535,25
Taygete, Pleiadum vna 614.34
Tazos inſula 510 47
Teccenſium ducū origo 139,63.177,15
Tectoſages, olim Franconiæ incolæ 706,24 Galliæ populi 486,32
Teduinus iuuenis cum Lamberto congrediens vincitur 126,42
Tegea, Arcadiæ oppidum 506,7
Tegeſtre, Tergeſte, & Tergeſtū 537,9
Telamon, alias Atlas 621.33
Telephus, filius Teuthrantis 522,3
Teleſilla, Græcorum poetria 608,21
Telmeſſus, Lyciæ vrbs 514,28
Telonium, & τέλος 409,2
Telum quid 384,60
Telorum nomina 537.39
Telum vocabulum generale 675.35
Temerinda, mater maris 519,16
Tempe, Theſſaliæ loca ad Araxem fluuium 657,51.667,43 vnde dicta ibid.
Tempus, eiuſque Theologicæ menſuræ 282,15
Tempus omnia mutat 353,5
Tencteri, qui 618,34
Tengus miles e caſtris ficto prætextu ſe ſubducit 237,19
Tenis, & Tenedus 660,16
Terdona obſidione premitur 311,5 ſecunda vice oppugnatur 319,55 tertiā vice obſeſſa expugnat 320,12.359,13
Terdonenſium Monachorum ad Fridericum 1 Auguſtum Oratio 317,52
Terra, deorum mater 654,30 communis rerum omnium parens 693,18 Germanorum dea antiquitus 657,5 rerū omnium alumna 674,41 mundi punctum 669,7 duodeuigeſies ſole minor 615,43
Terræ eadem diuiſio eſt, quæ cœli 621,45 619 44 partes tres, eæq; a fœmellis nomen ſortitæ 618 53 gradus quadraginta octo 614.18
Terræmotus tota in Italia 31,15,54 Cōſtantinopoli 41,38 Aquiſgrani 52,36
Territorium, a terrendo dictum 351,47
Tertulliani liber, de fuga in perſecutione perſtringitur 335,30
Teruani, alias Morini 575,50
Terura fluuius 95,50
Teſſera, agnoſcentiæ ſignum 604,26
Teſtamentum Caroli M. 33,8
Teſtatum breue 409,44
Teſtis oculatus & auritus 445,36
Teutates, martis Deus 479,62
Teuthrania olim Myſiorū ſedes 521,64
Teutones vnde dicti 564,59
Teuttichuar rex Gothorū 283,12.422,26

Texephimus rex Arabum in exercitu Argolandi 70,45
Thalamus quid 681,19
Thalia nympha maris, filia Doridos & Nerei 726,49
Thateon palæſtrita 724,54
Thaſſos inſula 623,10
Thea, Cœli Terræque filia 497,11
Thebæ Bœotiæ oppidum 505,3 720,62 à quo conditæ 517,6.686,58.720,38
Thebanum bellum 477,19
Thebæ, Ægypti oppidum 615,62 hecatopylos 624,43
Thebæ nouem 624,42
Thedetichus Saxo 51,34
Thedericus comes propinquus Caroli M.24,19,20
Thedord, alias Thedon, locus villa 18,7 40,38
Theenæ, arum 623,10
Thelmeſſus, Lyciæ oppidum 488,29
Themis Cœli & Terræ filia 497,11.658,7
Themis (Themiſta) Iouis vxor 654,52 vnde dicta 658,9
Θεῶ μάχιοι 677,54
Theobaldus affinis Hugonis, marchio Cameriourum & Spoletinorũ 130,3 iuuat principem Beneuentanũ contra Græcos, eiuſque compeſcit 530 5 moritur 540,42
Theobaldus nothus Hugonis, archidiaconus Mediolanenſis 531,53
Theocritus, P. Virgilio Maroni æqualis 379,48
Theocriti eclogæ Dorica lingua conſcriptæ 668, 4
Theodo Taſſilonis ducis filius 6,23 27.8 cum patre in monaſteriũ truditur 27,25
Theodon villa 20,45 34,45,46.48,35 8
Theodolphus epiſc. Aurelienſis 43 29
Theodora ſcortum impudens, Alberici nuta Romæ dominatur 115,7 fornicatur cum Ioanne papa 111,17
Theodotus Siciliæ præfectus 27.35 36
Theodoricus comes 28 21,26
Theodoricus, in exercitu Caroli Magni 72,36 in μονομαχία trucidat Pinabellum 85 33
Theodoricus dux in exercitu Henrici regis 212,28
Theodoricus Oſtrogothorum rex Odoacrum prælio vincit 477.52
Theodorus Romanæ eccleſiæ primicerius, & Leo Nomenclator excæcantur & decollantur 48.20
Theodori & Leonis cædes à quo facta dicatur 48,23
Theodotius Imp. victus ab Ambroſio Mediolanenſi epiſcopo 399,17
Theodoſius Imp. Bononienſem Academiam priuilegiis donat 421,52
Theodoſii Imp. de Clementia dictum 587,18
Theophylactus Nomenclator 51.35
Θεὸς, Deus & Dea 505,35
Theotarius mittitur ad filios Godefridi 48.50
Therapnæa, alias Lacedæmonia 527,46
Thermodon, fl. alias Araxes 346.49
Thermodoon, flumen 521.43 hodie Araxes 675,39
Thermopylæ 477.31
Therſandrus 550,4
Theſaurus Moguntini templi incomparabilis 288,50
Theſeus, Phæam ſcropham occidit 459,39
Theſei pietas 689,17 labores, & bellum aduerſus Amazones 346,55
Theſmophoria ſacra 654,61
Theſpis fatidica 510,32
Theſpis, vates 536,13
Theſpis. Teutrantis filius 568,50
Theſſalia in Macedonum nomen cedit 594,55
Theſſaliæ variæ appellationes 477,30
Theſſalarum mulierum veneficia 610,3
Theſſalorum magia 488,38
Thetis, Cœli & Terræ filia 497,12
Thiaſus, vnde dictus 686 53
Thietmelle 5,22.24,52
Thile vrbs 212,25
Thiodamas, Dryopum rex 595,12
Thioneus, vnde dictus 686,53
Θοῖος & Θοίεως 350,42
Thoas, rex Tauricæ Cherſoneſi 522,33
Thoas curſor 716,6
Thomas epiſcopus Mediolani 23.38
Thomas, Cantuarienſis Præſul, ab Henrico II Angliæ rege occiſus 365,38
Thomas fortis præliator 255,32
Thoones, Caucaſi accolæ 524,40
Thorax 541,10
Thracia, ab Herulis vaſtata 474,62
Thracum mores 626.35
Thracum ferocia 513.34
Thræſſas curſor 723,6
Thraſico Abotritorum dux 31,18,19. 36,23.37,25 interficitur per dolum 37,48
Thraſicopater Ceadragi 43,5,6.44 8
Thraſimenus lacus 525,11
Thraciarum fœminarum mores 691,55
Thudun Hunus Chriſtianum ſe fieri velle promittit 30,15 cum ſuis baptizatur 30.33
Thule, inſula 631,36
Thunex, hodie Thyniſſa 624,14
Thuribula templi Mogunt. 411,30
Thuringiæ caſtra euertuntur 714,28
Thuringorũ, Sueuorumq; diſſidia 278,8
Thus nullum præter Arabicum 656,29
Thyas, vnde dicta 686,44
Thyene, Hyadum vna 618,1
Thyeſtæa cœna 499.33
Thyniſſa oppidum 624.14
Thyrſigera pubes 592.54
Thyſſagetæ, Turcis vicini 531 4
Tiberius domini appellationẽ reſpuit 276 5 aſylis fere omnibus iura ademit 326,9
Ticinum opp. 20,54.21,6 alias Auguſtini nomine Papia 103,48
Ticinenſes humiliant ſe curã Aroulpho rege 96.47
Ticinius & Padus fluuii cõfluunt 128,17. 309,31
Tiermarſia, olim Nordalbingia 584 24
Tigris animal, vnde dictum 625.44 a pernicitate nomẽ ſortita 592 30 ſcaturigo in Armenia maiore 615,44
Tigris apud Medos ſagitta 625.45
Tigurinus pagus C. Cæſaris 323,60
Timauus fluuius 537,14
Timor & zelus, fratres 658,15
Timotiaoi 43.52.44,24
Tiſiphon, ſcelerum vindex 489,17
Titan, pro Sole 691,17 vir ſagaciſſimus 581,56
Tithonia 525.60
Titiorum comitum origo 415.49
Titurius Sabinus C. Cæſaris legatus ab Eburonibus trucidatus 628,48
Titi Imp. ſtudium erga Imperiũ 372,48
Tiza fl. 30,30
Toarcis caſtellum 18 30
Toctuſages, olim Franconiæ incolæ 706,23
Toletum, ciuitas 18 50
Toloſa vrbs Galliæ 19.18.44.9
Tonitruorũ generatio in aere 608,62
Tonſæ, remi nanium 602,16
Toratburg, alias Straſsburg 629.10
Torrida zona habitabilis 612 25
Tortoſa ciuitas occupatur à Chriſtianis ſine ſanguine 262,20
Topographia, & topotheſia 505,18. 513,52
Toulla, Gothorũ rex feliciſſimus 6 1,24
Toxica, à taxo arbore 515 25
Trabales 4? 37
Tragula, teli genus 59? 38
Traiani Imp. Palatium apud Mediolanenſes 399,10 clementia 3?8,19 vox ad præfectum prætorio 479,56
Traiectum contumax compeſcitur, & ære mulctatur 292,7
Traiectum ſuperius, *Maſtrich* 628,19
Tracteni, olim Cilices 626,14
Tramenum oppidum 695.59
Traminium, pagus vino nobilis 538.42
Tramioianum viuum 345.44
Traoſactio 348,25
Tranſalpiani Saxones vaſtantur ab exercitu Caroli M. 31,26.31 49
Tranſalpina regio Saxonum 25.43
Tranſalpini, Imperii Romani legibus tenentur 381 39
Tranſſyluania Hungariæ regi tributaria 383,42
Trapezus oppidum 521,12
Trecium. caſtrum Ligurum 388.42, expugnatur 434 30
Trepidare, pro feſtinare, volare 639,8
Treueri 46,5.525.26
Treuerenſis epiſc. Aeclates & vniuerſæ Galliæ Archicancellarius 353 ?2.413,68
Treugæ barbarorum 395.35
Tria verba 383 3
Triboci vel Tribotes qui 629,50 701.4
Tribocius qui alias Argentinen. 729.33
Tribules, quales 645.18
Tribuni plebis 645.50
Tributum, vectigal quodlibet 423,10
Tricaſtini 507 32
Tridentum, Tyrolani comitatus vrbs 480,49 oppidum bilingue 695.60
Tridentina vallis 27.1
Trieteris, ſpatiũ triginta annorũ 477.62
Trilices, tribus 577.40
Triſmonium, locus Thraciæ ad Philippopolin apud Rhodopen 527.40
Trinacer, Neptuni filius 671 37
Trinacria, Italiæ pars 671,48
Trinacria virgo, Proſerpina 480,56
Triones, ſtellæ 6 7.30
Tripolis 623.8
Tripolis tria pacem petit à Chriſtianis 261,54 accipit 263,55
Triptolemus 529,10 Eleuſis oppidi fundator 653,60
Triptolemi equi, ſerpentes 513,54
Tripus Apollinis Delphici 492.10
Triticii inuentrix, Iſis 641.5
Triton, Neptuni tubicen, & armiger, & filius 480 40
Triton Libyæ palus 481,45
Tritonia, vel Tritogenia virgo 482,56. 655 29
Trittys, ſacrificium perfectum 570.33
Triumphandi mos 443 33
Triumuiri monetales 408 56
Troia a quo muro cincta 720 43
Trophinus, ex LXXII Chriſti diſcipulis vnus Roſchetam venit 3?3 55
Tropicum, Latine Solſtitium 613.47
Tropicus Cancer 520 34

Troia,

Tros & Troius 630.63
Truncus quid 601.18
Tuba & Lituus differunt 717.50
Tuiſto, Germanorum Deus 496.46
Tuguriolum 519.41
Tullum, op. epiſcopali ſede clarum 551.8
Tungri, Leodienſis prouinciæ populi 628.16
Tunicæ templi Moguntini 451.3
Turba & cœtus 421.26
Turba, & Turbella, quid 087.5
Turci ὠμοφάγοι 525.40 Franciſ inſidiantur 220.49 clade magna affecti 228.7 a Chriſtianis trucidantur 229.6 exanimati 230.1 proſternuntur 230.5 Tarſo metu Chriſtianorum aufugiunt 232.14 occulunt ſe coram Chriſtianis 231.28.2 Chriſtianis occiduntur 233.11 magna clade afficiuntur 235.6 vincuntur, occiduntur 237.50.238.44 in exercitu principis Perſarum 244.21 iterum clade magna affecti 262.52 ab Arabum finibus abacti 519.31 a Iuſtiniano Imp. victi 567.8 quomodo ſubigi poſſint 563.28
Turcorum origo & ſedes 478.53
Turcopolæ 224.8.51
Turones, vrbs Galliæ 19.33.32.26.40.46
Turpinus archiepiſc. Rhenienſis milites contra Saracenos proficiſcentes peccatis liberos pronunciat 72.5 in expeditione contra Sarrac. officio doctoris fungitur 72.8 conſecrat Compoſtellenſem ad S. Iacobum eccleſiam 79.18 habet viſionem de morte Rolandi & Marſirii 84.27 aliam de morte Caroli Magni 87.23
Turpini archiepiſc. epiſtola 67.12.18 Gallicia fructuoſa euãgelizatio 68.31
Turregom, Heluetiæ oppidum 323.61 à Friderico I. Aug. expugnatur 324.2
Turres, machinæ ambulatoriæ 443.20
Tuſci 26.26 olim Rhetiæ incolæ 570.18
Tuſcorum legati ad comitia Biſuntina 1327.5
Tuſcia 40.24
Tuſciæ variæ appellationes 321.56
Tuſcula, Ciceronis villa 336.33
Tuſcus mons, alias Appenninus 337.19
Tyberinus, Albanorum Rex Iacro inſignis, in traiectu fl. ſubmergitur 324.58
Tyburis oppidi, tum ſitus, tum conditores 335.40.35
Tyde, Hiſpaniæ oppidum 624.23
Tydeus Œnei Calydoniæ regis filius 719.9 rex Ætoliæ 552.35
Typheus gigas fulmine à Ioue percuſſus, ſepultuſque ſub Ætna 484.10
Typographica ars Argentorati primum inuenta 647.31
Tyrãbe, in ripa Mæotidis ciuitas 520.18
Tyranni, tum veteres tum recentiores 327.30.357.5
Tyrannus, olim in bonam partem 406.40.502.35.574.10 à bono principe quid differat 639.59 à Rege factis tantum diſtat, non nomine 406.63
Tyro, Salmonei filia a Neptuno ſtuprata 657.54
Tyrolum, Norici pars 480.45
Tyroli ſitus 393.30
Tyrrhenum mare 414.30
Tyrrhenorum origo 498.17
Tyrus quondam inſula Phœniciæ 720.17 ob decus purpuræ à Romanis libertate donata 515.2
V.
VAccæi, Hiſpaniæ populi 624.23
Vacio Noricorum rex 627.56.634.2.637.20
Vadium, & vadimonium 410.6
Vbeda, vrbs Siciliæ 78.19
Vbii 628.51 hodie Agrippinenſes 703.8
Vcalegos, explorator Palatini 566.35
Vahalis fluuius 628.21 ſiniſtrum Rheni cornu 680.52
Vale & Salue, nouiſſima morientium verba 516.55
Valentinus diaconus pontifex 52.41
Vali 520.27
Vallus, palus firmior 870.17
Valuatores, milites ſingularis ordinis 297.13
Vandali, hodie Poloni 362.1 Italiam vaſtarunt 283.22
Vandalorum origo 474.35
Vangiones, qui 596.25 hodie Wormatienſes 706.9 gens antiqua in exercitu Henrici regis 212.12
Varduli qui 642.1
Vaſa, orum 514.52
Vaſallus, vox Italica & barbara 410.41 minutos Domini propulſare tenetur 422.56
Vaſalli iuramentum 411.41
Vaſalli Itali Imperatori nouo qualiter uitium exhibeant 301.30
Vaſcones 41.53.54 Caroli M. exercitum clade afficiunt 54.122.41
Vaſconum legati ad comitia Biſuntina 367.6 regio 22.36
Vates 491.27
Vates Thyoneus 489.14
Vaticinium & coniectatio quid differant 498.14
Vdalricus Wirtembergenſis dux, aduerſus Philippum Palatinum Rheni caſtra mouet 582.11
Vdalrici Wirtembergenſis expeditio Bohemiana 586.50
Vdalrici Zaſii, de Feudis ſententia approbata 409.38
Vdo frater ducis Sueuorum, à partibus Othonis regis contra rebelles 114.10 cum rebellibus regis congreſſus interfectus 136.17 vincit rebelles Euerhardum & Gisbertum 169.11
Ve particula, tum intentionem, tum minutionem ſignificat 427.59
Vectigal 408.56
Velauntarura 634.2
Veleda, virgo fatidica 517.14
Velina vallis, in Rhetia 617.17
Velleda, dea 657.12
Velſinum, oppidum inſigne Maximiliani Imp. morte 537.63
Venatio in Arduenna vltra ſolitum proſperrima 62.8
Venationum vſus 500.42
Venedi 43.39
Veneficia aſſeruntur 459.30
Veneficus 429.38
Venenum, bonum & malum 430.8
Veneti duplices 641.27 populi Galliæ 26.6
Venetorum legati ad comitia Biſuntina 367.5 munera in Henricum VII. Imp. collata 464.52
Venetia 34.54.36.12 vrbs & regio 303.57 Græcorum Imperatori reddita 38.34
Venetiarum origo 442.58.690.37
Venetus Conſtantinopolis lacus 483.63.541.25
Ventus quid, & quotuplex 676.61
Venti 12. eorumque nomina 11.47
Venti duodecim Ariſtotelis 520.10 apogæi cur dicti 638.49 altanicur dicti 638.48
Ventorum diuerſitas pro nationum diuerſitate 571.20 rex Æolus 498.52
Venus ex Ioue nata 575.64 dicta a ve priuatiua particula & nec uenis 651.5 prius dicta Lycaſte, meretrix nobilis 700.5 auium dea 551.40
Veneris Erycinæ templum ac feſtum Romæ 659.33 Cytherea 655.13 Idalia dea vnde Idalia 554.8.514.60.655.12 Æneæ opem ferens à Diomede vulnerata 552.35
Veneris ſtella 505.25 congreſſus cum Proſerpina de Adoni pu... 617.51 titillatio maior, ſpirante Fauonio 696.47
Veneris ceſtum habere 700.15
Veris initio 696.10 partes tres 613.5 elegans periphraſis 573.3
Veragri 569.15
Verba cupreſſis ſimilia 618.45
Verbenarum 663.45
Vereellæ 33.22.37
Vercellum olim aurifodinis clarum 310.10
Verdara Danubiana 541.20
Vergiliæ, vnde dictæ 618.14
Vergiliarum tum ortus, tum occaſus 618.18
Verona vrbs Italiæ 300.2
Veronæ ciuitatis deſcriptio 302.30
Veronenſis pons 341.33
Veronenſium Clauſura 142.18
Veronenſium legatorum ad Fridericum I. Aug. oratio 349.10
Veruauolas fluuius 26.15
Verutum, ſagittæ genus apud Parthos 574.2
Veſenus mons, alias Veſhius, & Veſubi 606.1
Veſontium, hodie Biſantium 289.14
Veſpaſianus, decimus à Cæſare dictatore 405.12
Veſper alias Heſperus 6.0.60
Veſta Aruia 614.64
Veſtæ duæ 655.8
Veſtæ, à Romulo ſingulis curiis conſtitutæ 402.58
Veſtitus ſacerdotalis in templo Moguntino 451.36
Veroldi Poloniæ regis crudelitas & mors 555.12
Vgutio Friula 468.18
Viadrus, fluuius 681.5
Vianiona, quæ hodie Viẽna Auſtriæ 721.20
Viburg mons 16.40
Vicentia bello capta 464.58
Victimarum ratio apud gentiles veteres 593.62
Victor papa, prius dictus Octauius 434.60
Victoria Stygis ex Pallante filia 618.42
Vienna duplex 554.17
Vienna, metropolis Auſtriæ inferioris 281.9 olim Flauianum 481.50.537.54.681.40
Viennenſium defectio à Matthia rege 502.24
Vienna Galliæ opp. 17.14.19.12 Allobrogum metropolis 277.45
Viennæ Allobrogum comitia celebrata 461.42
Vigerna, alias Aquiſgranum 289.31
Vigiliæ 428.15
Villacum oppidũ Bambergenſe 53.28
Vilna, Lituaniæ metropolis & regia 632.24
Vinda, alias Vinda fl. 477.16
Vindeliti 281.13.44
Vindelitia, hodie Bauaria vtraq; 378.46

Vinea, Weingarten, Cœnobium 540.18
Vineæ inuentor, Oſiris 691.23
Vinum immodicũ cauſa morbidorum oculorum 578.30
Vinum modice ſumptum 518.45
Vinum Tazium 520.10
Vina optima olim ad ſacrificia adhibitã 579.29
Vini inuentor Noah, quem gentiles Ianum dixere 656.46
Vir bonus 407.59
Virgæ ſignificata 382.24
Virgo, ſignum cœleſte 336.54 613.59
Virginis, ſigni cœleſtis poſitus 616.63
Virtus omnis vicina vitio 279.11 pingitur ſtare ſuper lapide quadrata 275.29
Virtutis via 576.33.666.48
Vis, Stygis ex Palante filia 658.42
Vis 678.46
Vim vi repellere 535.33
Viſtula fluuius 7.36 Germaniam à Sarmatia diuidit 632.2
Viſtulæ fluuii, variæ appellationes 361.60.627.26
Viſurgis fluuius 638.2
Vita noſtra precaria eſt 742.59
Vita priuata index ingenii morumque hominis 184.20
Vitæ innocentia, prima ſtola euangelica 493.16
Viterbum 322.9
Vladislaus, Poloniæ rex 363.10
Vladislaus, Hungariæ & Boemiæ rex 634.22
Vlma, liberis ciuitatibus adnumerata 357.50 obſidetur 714.21
Vlricus Saxo 593.27
Vlricus Halberſtadenſis epiſc. amittit regalia 301.38
Vlyſſes 530.5 Troianæ gentis euerſor 444.56
Vlyſſis ara 481.14.10 Caledonia Britanniæ ſylua 640.31
Vlyſſipona ciuitas Hiſpaniæ 31.31
Vltro citroque 588.50
Vmbilicus mundi Parnaſſus 473.40
Vmbo 489.43 612.10
Vngari, gens olim ignota 91.4 vnde dicti 366.57 gens impia & rapax 94.38 Germaniæ inſidias machinatur 91.8 duce Keue Pannoniam ingrediuntur 567.10 Marauanorum gentem & fines Baioariorum diripiunt 101.21 Ludouici regis copias delent, & paſſim deprædantur 101.44 Italiam magno petunt exercitu 103.30 Italia excedunt, armis & copiis maioribus ſeſe munituri 103.44 ſecundo Italiam petunt 103.46. in Italia conſpicata multitudine exanimantur 104.10 ex deſperatione in Chriſtianos irruunt, confodiunt, vincunt 104.50 Saxoniã incurrunt & populantur 106.51 prælium diabolica voce incipiunt 108.5 in prælio contra Saxones fugiunt & proſternuntur 108.16 388.53 iterum Italiam affligunt, & in Berengarii amicitiam veniunt 110.3 Veronam veniunt 113.14 rebelles Berengarii adoriuntur & opprimunt 113.18 per Italiam dilatantur 116.29 Italia deprædata excedunt 117.48 ex Italia in Hiſpaniam deducuntur 145.29 ab Henrico duce domantur 171.12
Vngarorum lingua 478.3 rebellio contra principes ſuos 537.12
Vngaria alias Pannonia 524.1 domicilium fortiſſimarum gentium 295.3
Vngaricarum matrum recens in exitos puellos immanitas 181.32
Vnſtardus fluuius 213.17 216.21.23
Volcares, Tholoſanæ prouinciæ populi 507.17
Vogeſus ſylua & mons 34.44.42.53.46.7.568.10.628.10
Volſci, Heroidum Ouidii interpretis lapſus 534.27
Volucres æreę deaurateque voces emittunt 551.12
Voluptas contemnenda 710.5
Voſegus & Voſagus 489.28
Voti reus, & damnatus 580.56
Vox viua 381.16
Vrabellus rex Alexandriæ in exercitu Argolandi 70.45
Vrachum comitatus Wittembergenſis prouinciæ 581.28
Vrania Iouiani Pontani 285.58
Vratiſlauia, Sileſiæ caput 678.20
Vrbanus papa grauem ad Francos habet querimoniam contra Perſas 218.32 præſes concilii in claro monte 218.27 exhortatur Francos ad regna Chriſtiana à Perſarum graſſationibus vindicanda 219.3 præficit expeditioni Hieroſolymitanæ Podienſem epiſcopum 220.34
Vrbs olim 370.39 non niſi auium augurio prius captato, extructa 542.30 ſacra 358.40 non niſi ex autoritate principis extruenda 415.5
Vrcei Moguntinenſis templi 451.32
Vrere, tã frigoris eſt, quã caloris 514.28
Vrinari quid 726.37
Vrna quid 689.22
Vrſæ duæ 500.14
Vrſa, ſydus cœleſte 611.83
Vrſa maior 615.48
Vrſinorum factio Romæ 468.36
Vrus, *Vrochſs* 528.14 Vsioa 706.44
ἀγαθός 722.56
Vſipii qui 628.34
Vſus 445.15 mater experientiæ & ſapientiæ 285.2. 584.55 eius filiæ quæ 281.2
Vtica, vrbs fato Catonis inſignis 622.61
Vtinum, oppidum Foroiulienſe 384.38
Vtiſia, Numidiæ vrbs 622.59
Vulcanus. Sueuicum idolum 578.20 claudicans ex cœlo a Ioue deiectus 656.19
Vulcani & Mineruæ amores 617.41
Vulcani officina, inter Liparem & Ætnam 601.20.704.18
Vulgus hebes 561.27
Vulpeculæ aſtutia 331.23
Vxati, Hiſpaniæ rex 624.23

W

WAgarna fl. 25.19
Wahahs fluuius 8.18
Waifarius Aquitaniæ dux 16.18 obſides dat 18.9 fœdifragus 18.16 capitur & occiditur 19.29.30
Waifarii mater ſorores & neptes ad Pipinum adducuntur 19.23
Walachi, alias Daci, itẽ Mœſii 523.58.64
Walachia, olim Dacia 383.37 634.5
Walachus frater Adelhardi 47.8 monachus 47.26
Walbertus cum Gezone ſeditionem mouet in Hugonem 123.37 capitur & capitaliter punitur 124.26.39
Walbertus archiepiſc. Mediolanenſis accuſat Adelbertum & Berengarium apud Otthonem 153.40
Waldenſium religio 669.46
Waldo ordinatur epiſc. Cumanus 148.52 accuſat apud Imperatorem Berengarium & Adelbertum 153.46
Waldrada ſoror Rudolfi Burgundionis, vxor Bonifacii marchionis 114.16
Walah abbas in monaſteriũ remittitur 54.53 rebus humanis abducitur 60.35
Wallo filius Bernhardi patruelis Caroli Magni 39.59
Wandelmoda mulier nobiliſſima, concubina Hugonis 120.3
Walo miles Chriſtianus à Turcis miſere dilaniatus 242.3
Walterus primicerius & ſignifer in prælio contra Turcos occumbit 221.42
Warinus Auerni comes 44.9
Weggele 409.7
Welatabi alias Sclaui 6.28.7.38 Sclauorum natio in Germania ad Oceanum 27.47.48
Welfo vs. dux Spoletanus 416.25 auunculus Friderici I. Imp. 430.53
Welfonum familia 431.8
Wernberus, Aconitar' marchio 431.36
Weſterfœlda regio 40.14
Weſtfali 21.45. 281.7 quaſi Veſtali, à Veſta dea nuncupati 630.60 olim Saxones Occidui, Carolũ Magnum mirum in modum exeſcentes 281.20 in exercitu Henrici regis 212.38
Weſtualiæ incolæ, olim Bructeri 542.38
Wibertus fidus & bonus Anſcarii conſiliarius 141.17. cum Anſcario contra Sarlionem pugnam inſtituit 142.14 lethaliter vulneratur 142.40 expirat 143.12
Wicbertus inter primos Hieroſolymarum occupatores 265.34
Widikindus vnus ex primoribus Weſtfalorum 22.23 ad defectionem Saxones concitat 24.18 iterum ad Normannos profugit 24.44.49
Widikindus & Albion Saxonum duces baptizantur 25.43.49
Wido & Berengarius de regno Italiæ inter ſe confligunt 93.12 ſeruus Caroli Calui 95.11 Italiam & Franciam inter ſe diuidunt 95.14
Wido Franciam petit eiuſq; imperium, ſed reiicitur 95.27. reiectus à Gallis Berengario bellum infert 95.42. fortuna variante coram Arnulpho rege fugit 97.3 recollectis viribus Arnulfum perſequitur 98.44 moritur 99.24
Widonis vxoris anguſtia & calliditas 98.19
Wido f. Adelberti & Berthæ 112.33 hæres & marchio Tuſcorum 112.26
Wido f. Adelberti ex Bertha, maritus Maroziæ marchio Tuſcorum 119.43 Ioanni papæ infenſus 125.6 moritur 125.6
Wido Placentinus epiſc. à partibus Berengarii 153.50
Wido præſul Mutinenſis ab Hugone ad Berengarium tranſit 148.14
Wido miles ſtrenuus 249.52
Wihormachi poſſeſſio vaſtatur 47.23 acta quæ 52.26 perfidia 50.30 obitus 50.52
Wilbarius Veneriæ dux 37.4 38.44.45
Wilhelmus Carpentarius, comes de Milliduno è caſtris aufugit 236.48 deprehenſus reducitur 237.3 ſecundo è caſtris fugit 237.10
Wilhelmus marchio Ferrari mõtis accuſat coram rege vrbes cõtumaces 310.19
Wilhelmus Hollandiæ comes, Romanorum rex 452.55 ambit faſces regni Romani & in prælio occumbit 714.21

Wilhelmi Hassiæ Lantgrauii tres 591.64
Wilhelmus Medius, Philippi Hassiæ Lantgrauii pater 591.63 suis ocius dictus 593.34
Willa vxor Bosonis quibus vitiis obnoxia, & quot qualesue habuerit libetos 130.47 regno Italico expellitur, & in furto ridicule deprehenditur 131.1
Willa filia Bosonis, neptis Hugonis, vxor Berengarii marchionis 119.54. 130.50 committit adulterium 149.42 insidiatur suo adultero capellano 150
Willermus Marchisii filius mare intrat & capitur 223.44
Willermus Sabratensis contra Turcas præliatur 264.43
Willermus de monte Pislero vel Pessulano, in expugnatione vrbis Marræ 259.25
Willermus Picardus iaculo occumbit 263.12 (36.32
Wilti, alias Sclaui 6. 28. 27. 47. 31. 53.
Witteainus in exercitu Caroli M. 72.34
Wilzan regulus Vilsorum Carolo M. se dedit 28. 2.3 à Saxonibus interficitur 30.9
Wini, seu winuli, olim Vandali 364.4
Winigisus Spoleti dux 31. 45. 27. 40. 33. 50. 41. 46 sacræ monasticæ conuersationi se mancipat 47. 21 ibi obit 47.4
Winspergensis comitatus ab Vdalrico Wirtembergensi vastatus 591.20
Witciniacus villa 23.11
Wittembergenses principes, duces Teccenses 540.1
Wittembergensis prouinciæ olim comitatus tres 581.28
Wittembergensium gentis moresque 504.22
Wisigothi 474.48
Wisera fluuius 16.39.20 36.21 28 25.8. 30.47
Wisira & Wegatna confluunt 25.29
Wisner, vicus in Westphalia 281.26
Winterburg, Heluetiæ oppidum 713.50
Wormatia ciuitas 18 47 Galliam à Germania separat 627.47
Wormatienses olim Vangiones, Borbetomagi & Bergetomagi 705.8
Wormatiensis agri fertilitas 350.34
Wormatiensis arx conflagrat 28.18.19
Wurtzburgum, Wirtzburgum 29.33 Franconiæ metropolis 29.33 278.21 eius episcopatus 278.14 locus delectui militum ad expeditionem Henrici regis filii contra patrem nominatus 193.26 à Rudolfo antimonarcha obsidetur & capitur 185.7

X

Xantho, nympha 542.13
Xanthus Lyciæ ciuitas 534.25
Xanthi fluuii duo 534.16
Xeaes Persarum rex 496.17
Xiphias, cometa 563.1

Y

Ychtlandia, alias Burgundia minor 401.51

Z

Zabarui 521.16
Zacharias rustus, episcopus consecratus, Capuæ captus 155.9
Zacharias papa 16.22
Zacynthum insula maris [illegible] 534.30
Zancle vrbs hodie Messana 482.58
Zantia Iustiniano imperatori 567.8
Zariaspe alias Bactra 475.17
Zadus Saracenus Barcinonam Carolo M. reddit 30.41 capitur 33.11
Zelus Stygis ea Pallante filius 658.42
Zephyrus 561.16 571.42 Veris pater 696.34 tegendis mantes 522.38
Zephyro ipsi æde sacra [illegible] 614.58
Zihensis comitatus, pars agri Norici 183.56
Zodiaco omnia subesse falsum 619.58
Zodiacus vnde dictus 612.62 657.58
Zoe vidua Leonis, mater Constantini Porphyrogeniti 121.51
Zoroastres, Magiæ inuentor 420.50
Zwentebaldus dux Marahanorum, regis Arnolphi aduersarius 91.11 ab Arnulpho rege debellatur & vincitur 94.28.54
Zwentebaldus f. Arnol. hic cum exercitu in Italiam ad Berengarium mittitur 96.13 bello decedit 96.35
Zygi, Græciæ populi 520.27
Zythus Ægyptiorum idem quo Ieruisia 631.7 641.64

F I N I S.

Errata, quæ inter relegendum & Indicem conficiendum deprehendimus, sic corrigito.

Pag. 68. lin. 29. *que tamen* legendum videtur pro *qui tamen*. p. 78. l. 12. pro *castra capitur* lege *castro coniunctim* vel *castrum capitur*. pag. 128 l. 28. *teremerunt*. pag. 133. l. 42. *incuria* coniunctim. pag. 171. l. 54. pro *Henrici* lege *Ottonis*. pag 219 l. 1. *constupratione*. pag 235. l. 3. *Christiani*. l. 4. *in* [illegible] *runt*. pag. 241. l. 35. *tra*[illegible]. pag 251. l. 41. [illegible]*nere*. ibidem l. 47. *ab*. p. 253. l. 11. *processionaude*. ead. pag l. 51 [illegible]*nente*. pag 255. l. 1. *innumerabilis*. pag 261. l. 6. *grataner*. p. 264. l. 29. *scalam vnam* disiunctim. p. 276. l. 24. *fruticosa* ead. p. l. 58 *virtutu*. p 278. l. 1 *Manfredi* ead p. l. 15. *animo*. l. 36. *quitam*. pag 283 l. 3. *Perleones*. coniunctim. l. 30. *adimunt*. p. 284. l. 19. *Profecto* p. 285. l. 43. *diurni*. p. 287. l. 42. *dominus*. pag 298. l. 17. *spondebat*. p 299. l. 15. *nobilitatu* p 300 l. 46. *Cisalpina*. p 301. l. 27. *omnis* paulo post, l. 33. *fundo*. p. 303. l. 27. *Venetus*. pag 313. l. 63. *Ubo* p 314. l 59 *accommoderiera*. p. 319. l. 9. *clarz*. p. 326. l. 41. *velut*. pag. 324 l. 51. *iustum*. p. 339. l. 13. *nec*. p. 342. l. 25. *Atque super ea* disiuncte. p. 343. l. 15 *Interpretentur*. p. 348. l. 50. *inter se* inuerse. p. 352. l. 31. *in*. p 356. l. 41. *literatores*. p 363 l. 14 [illegible]. ead p. l 52. *insectum*. parentheseos etiam lunula posterior in sequentem l. 53 post *Nilpatiens*: prior vero lunula ante *insertum* collocanda. p. 366 l. 18. *Hunaricu*. p. 368. l. 47. *Rolandum*. pag. 369. l. 47. *parendi*. p. 370. l 29. *hominum*. p. 371 l 61. *fraterno*. p. 372 l 2 *Polster* p. 373. l. 44. *longo*. p. 374. l. 22. *illis*, l. 51. *edidi*. p 377. l 12. *effingere*: l. 28 *libidine*: & iterum l. 39. *velabatur*. p. 378. l. 64. *viris*. p. 380. l. 15. *reuertentes*. p. 385. l. 13. *domesue*. p 395. l. 45 *intrepido* coniuncte p 399. l. 57. *donis*. p. 430. l. 63 *fronde* p. 404. l. 24. *vrbi*. p 409. l. 6. *pontisuebium* p 410. l. 63. *adscribam* coniuncte. p. 412. l. 11. *exercitumem*. p. 413. l. 25. *queratur*. p. 414. l. 54. *nepotes*. p. 415. l 17. *illa*: l 33. *domos*. pag. 416. l. 39. *Sylie*; p. 418. l. 30. *diuersa*. p. 420 l. 4. *sinant*. p. 422. l. 42 *intemerata*. p. 425. l. 4. *gladios*: l. 42 aptos. p. 427. l. 6. *fluita*. p. 431. l. 10. *Meu scam*. p. 441. l. 47. *Nosi*. p. 453. l. 2. *post onerosum* insere *referre*: l. 28 *contis*. p. 489. l. peuult *yogiras*. p 492. l. 25. *Sistimur*. p 496. l 47 *festa* p. 497. l. 21. *ideo*. p. 510. l. 43 *infecere*. p. 514. l. 34. *Vindelicos*. p. 522. l. 60. *cædere*. p. 567. l. 13 *Tanais*. p. 595 l. 56. *Vitrunio*. p. 603. l. 17. *vacciniorum*. p. 610. l. 35. *iuuisi*. p. 657. l. 31 *Sicula*. p 668 l. 54. *tezta* p. 674. l. 44. *alumnum*. p. 677. l. 52. *gigantum*. p. 680. l. 63. *Viadrum*. p. 682. l. 34. *obsito*. p. 683. l. 36. *caussam*. mox iterum l. 49. *attractione*. p. 687. l. 40. *inclinatio*. p. 688. l. 19. *Erat autem* p 697. l. 29 *questu*. p. 704 l. 19. *proprio*. p. 714. l. 24. *vacationem*. pag. 723. l. 38 *palæstrita*. p. 725. l. 41. & 53. *Phosphorus*. p 727. l. 34. *nares* p. 729. l. 21. *fœmina*: l. 22 *sexto*. Plura, maxima in scriptura & distinctionibus occurrere possunt, quæ attentus lector ipse sibi notabit, & corriget.

Digitized by Google